



ENQUÊTECOMMISSIE
REGERINGSBELEID 1940–1945

VERSLAG HOUDENDE DE UITKOMSTEN
VAN HET ONDERZOEK

DEEL 5^B

MINISTERS- EN KABINETSCRISES

VOORBEREIDING TERUGKEER

(STATEN-GENERAAL, MILITAIR GEZAG, VERTROUWENSMANNEN)

(PUNTEN J EN O VAN HET ENQUÊTEBESLUIT)

BIJLAGEN

LIJST VAN BIJLAGEN BEHORENDE BIJ HET VERSLAG OVER DE PUNTEN J EN O VAN HET ENQUÊTEBESLUIT

	Blz.		Blz.
1. Correspondentie over de reconstructie van het Kabinet-Gerbrandy in Juli 1941	11	26. Correspondentie tussen de Minister van Buitenlandse Zaken en de Voorzitter van de Raad van Ministers over een Noors verzoek om inlichtingen inzake terugkeermaatregelen	97
2. Stukken betrekking hebbende op het aftreden van de Ministers Steenberghe en Welter	18	27. Nota (vermoedelijk van Minister van Boeyen) inzake de vervulling van bestuursfuncties	98
3. Stukken betrekking hebbende op het aftreden van Minister Kerstens	21	28. Nota d.d. 20 September 1941 van Minister Albarda inzake herstel van het parlementaire stelsel	101
4. Stukken betrekking hebbende op het aftreden van Minister van Angeren	33	29. Nota d.d. 2 October 1941 van Minister Albarda inzake herstel van het parlementaire stelsel	102
5. Stukken betrekking hebbende op de crisis-van Boeyen	35	30. Prae-advies d.d. 9 December 1941 van de Commissie Terugkeer over de nota-Albarda „Herstel van het parlementaire stelsel”	104
6. Stukken betrekking hebbende op de Buitengewone Raad van Advies	38	31. Nota d.d. 10 December 1941 van Minister Albarda inzake herstel van het parlementaire stelsel	106
7. Artikel van de heer M. Sluysen in Vrij Nederland van 14 November 1942	47	32. Nota d.d. 31 Maart 1942 van de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de nota-Albarda van 10 December 1941	108
8. Artikel van de heer Chr. de Wit in Vrij Nederland van 5 December 1942	49	33. Nota d.d. 24 Juli 1942 van Minister Albarda, getiteld: „Na den terugkeer”	110
9. Brief d.d. 28 Juli 1943 van mr. J. A. W. Burger aan majoor dr. J. M. Somer	51	34. Leidraad voor de bespreking in de Ministerraad van de nota van de heer Albarda van 24 Juli 1942 alsmede een nota van de heer Albarda van 5 Augustus 1942 naar aanleiding van deze leidraad	113
10. Rapport GB 2392/43 over de staatsrechtelijk-politieke opbouw na de oorlog, door het Bureau Inlichtingen uit Nederland ontvangen	52	35. Nota d.d. 14 September 1942 van Minister Albarda over de staatkundige toestand gedurende de overgangstijd	115
11. Artikel van ir. J. W. Albarda in Vrij Nederland van 1 Januari 1944	58	36. Brief d.d. 16 December 1942 van Minister Albarda aan de Minister van Justitie over het ontwerp-Eerste Bestuursvoorziening, alsmede twee nota's resp. van 18 en 22 December 1942 van de heer Albarda over hetzelfde ontwerp	117
12. Beginselverklaring van het Comité tegen het Neo-Fascisme met daarbij behorende resolutie	60	37. Brief d.d. 25 Maart 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Minister van Oorlog met een aantal ontwerp-besluiten, betrekking hebbende op de terugkeer en op 11 Maart 1943 aan H.M. de Koningin en de Buitengewone Raad van Advies aangeboden	120
13. Ontwerp-voorstel met betrekking tot de Staten-Generaal, toegevoegd aan de toelichting op het Souverein Noodbesluit	62	38. Brief d.d. 23 April 1943 van de Minister van Oorlog aan de Minister-President inzake het voorafgaan bij de terugkeer van enkele gevolmachtigde Ministers uit het Kabinet	137
14. Request d.d. 1 Juni 1944 aan de Raad van Ministers inzake herstel van het parlementaire stelsel	63	39. Advies no. 46 d.d. 24 April 1943 van de Buitengewone Raad van Advies nopens een complex van maatregelen, op de bevrijding en reconstructie van het Rijk in Europa betrekking hebbende	138
15. Open brief d.d. 1 Juli 1944 van de heer J. Gans aan de Minister van Oorlog	64	40. Advies no. 46 D d.d. 11 Juni 1943 van de Buitengewone Raad van Advies nopens het ontwerp-besluit Eerste Bestuursvoorziening	142
16. Memorandum d.d. 22 Juli 1944 van ir. J. W. Albarda inzake de actie tegen het z.g. neo-fascisme	66	41. Advies no. 46 E d.d. 11 Juni 1943 van de Buitengewone Raad van Advies nopens het ontwerp-besluit Tweede Bestuursvoorziening	146
17. Artikelen in Engelse persorganen over de gezindheid van de Nederlandse Regering met betrekking tot het staatsrechtelijk en politiek herstel in Nederland na de bevrijding	73	42. Brief d.d. 6 Augustus 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van de Ministerraad ten geleide van een overzicht per 1 Juli 1943 van de maatregelen, door de Nederlandse Regering getroffen met betrekking tot het feitelijk herstel van het wettig gezag in Nederland en de reconstructie des lands	149
18. Artikel van prof. dr. J. A. Veraart in Vrij Nederland van 26 Augustus 1944	76	43. Nota d.d. 18 Augustus 1943 van Minister Albarda aan de leden van de Ministerraad benevens zijn daarmede verband houdende nota's van 24, 28 en 31 October 1942	153
19. Open brief d.d. 3 September 1944 van de heer J. Gans aan de heer van Heuven Goedhart	77	44. Brief d.d. 31 Augustus 1943 van ir. J. W. Albarda aan de Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken	157
20. Open brief d.d. 25 April 1945 van de heer J. Gans aan prof. mr. P. S. Gerbrandy	80		
21. Nota d.d. 15 Juni 1948 van prof. dr. J. A. Veraart aan de Enquêtecommissie	84		
22. Brief d.d. 18 Januari 1950 van de Minister-President aan de Voorzitter der Enquêtecommissie inzake de ministeriële „Commissie Terugkeer”	86		
23. Ontwerp van de nota d.d. 13 Maart 1941 van Minister Dijkhoorn aan H.M. de Koningin over de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland	87		
24. Nota d.d. 27 Maart 1941 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan H.M. de Koningin over de voorbereiding van de terugkeer naar Nederland	90		
25. Nota d.d. Maart 1941 van Minister van Boeyen inzake de reorganisatie van de staatkundige opbouw	91		

	Blz.		Blz.
45. Artikelen van Kantekleer en ir. J. W. Albarda in Vrij Nederland van 14 en 21 Augustus 1943	158	66. Rapport „Tijdelijk Bewind”, samengesteld door een commissie van de studiegroep voor reconstructie-problemen (Studiegroep-Rijkens)	205
46. Tekst van de rede, door ir. J. W. Albarda op 20 Augustus 1942 gehouden voor de vereniging „Pro Patria”	160	67. Verslag van de bespreking op 31 Maart 1944 van het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening met de Ministers van Binnenlandse Zaken, van Waterstaat en de Minister zonder Portefeuille in de Buitengewone Raad van Advies	207
47. Brief d.d. 21 September 1943 van prof. dr. D. van Embden aan de Raad van Ministers, alsmede zijn artikel in Vrij Nederland van 8 Januari 1944	165	68. Brief d.d. 17 April 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van die Raad ten geleide van de tekst van de lezing, door mr. de Beus op 4 April 1944 voor „Pro Patria” gehouden	209
48. Nota d.d. 4 September 1943 van de Raad van Ministers aan H.M. de Koningin naar aanleiding van het advies van de Buitengewone Raad van Advies van 24 April 1943	170	69. Tekst van een uitzending door Radio Oranje d.d. 11 April 1944 over „Bestuursvoorziening in Overgangstijd”	216
49. Aantekening d.d. 29 September 1943 van de Minister van Oorlog over de aanwijzing na de bevrijding van de burgemeesters	172	70. Gezamenlijk Manifest van Het Parool en Vrij Nederland d.d. 15 April 1944 met betrekking tot de toekomstige problemen van een bevrijd Nederland	217
50. Nota d.d. 5 October 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Commissie Terugkeer ten geleide van een nieuwe proeve voor de Eerste en Tweede Bestuursvoorziening	173	71. Brief d.d. 4 Mei 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Buitengewone Raad van Advies ter aanbieding van een ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening en een ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening	219
51. Ontwerp-besluit tot instelling Gemeentelijk College van Advies	175	72. Brief d.d. 19 Mei 1944 van ir. J. W. Albarda aan de Minister-President inzake de totstandkoming van een besluit nopens een tijdelijk centraal orgaan vóór de terugkeer	228
52. Concept d.d. 12 October 1943 van een schrijven van Minister Burger aan de leden van de Commissie Terugkeer naar aanleiding van een ontwerp-Bestuursvoorziening van Minister van Boeyen	176	73. Radiorede van H.M. de Koningin op 10 Mei 1944	230
53. Brief d.d. 19 October 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van de Commissie Terugkeer	177	74. Brief d.d. 31 Mei 1944 van de heren Albarda en Burger aan de Minister-President inzake de totstandkoming van een besluit betreffende een eerste bestuursvoorziening voor de tijd onmiddellijk na de terugkeer	231
54. Brief d.d. 5 November 1943 van de Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart aan de leden van de Commissie Terugkeer	179	75. Radiorede d.d. 3 Juni 1944 van Minister Gerbrandy over de herstelplannen van de Nederlandse Regering	232
55. Brief d.d. 7 November 1943 van Minister Albarda aan de voorzitter en de leden van de Commissie Terugkeer	180	76. Nota d.d. 12 Juni 1944 van Minister Albarda aan de Minister-President inzake het herstel van de oude tegenwoordigende lichamen	233
56. Overzicht d.d. 11 November 1943 verstrekt aan de Noorse Minister van Justitie nopens de maatregelen in verband met de bevrijding van Nederland	181	77. Brief d.d. 17 Juni 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Ministerraad inzake de noodzaak van de spoedige totstandkoming ener vereenvoudigde bestuursvoorziening	234
57. Brief d.d. 15 November 1943 van de Minister van Oorlog aan de leden van de Commissie Terugkeer	185	78. Advies no. 91 d.d. 19 Juni 1944 van de Buitengewone Raad van Advies nopens het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening en het daarbij behorende ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening	235
58. Ontwerp tweede bestuursvoorziening van de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, op 16 November 1943 aangeboden aan de leden van de Commissie Terugkeer	187	79. Brief d.d. 27 Juni 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Raad van Ministers ten geleide van een nieuw ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening, alsmede een schrijven d.d. 29 Juni 1944 van de heer van Mook, inhoudende een amendement daarop	243
59. Brief d.d. 3 December 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de Minister van Justitie ten geleide van een overzicht van de stand der terugkeerbesluiten per 1 December 1943	188	80. Ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening d.d. 27 Juni 1944	246
60. Brief d.d. 6 December 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Commissie Terugkeer ter aanbieding van een ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening	189	81. Nota d.d. 4 Juli 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers, strekkende tot het aangeven van verbeteringen in het ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening	251
61. Nota d.d. 9 December 1943 van Minister Burger aan de leden van de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de gehouden gedachtenwisseling over het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening van 6 December 1943	194	82. Brief d.d. 30 Juni 1944 van de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk aan alle Ministers ten geleide van een overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland, bijgewerkt tot ongeveer 1 Juli 1944	252
62. Nota d.d. 11 December 1943 van Minister Albarda aan de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de gehouden gedachtenwisseling over het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening van 6 December 1943	195	83. Brief d.d. 3 Juli 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van de Commissie Terugkeer ten geleide van drie ontwerpen van Uitvoeringsbesluiten Tijdelijke Bestuursvoorziening	254
63. Brief d.d. 11 December 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van die Raad ten geleide van een ontwerp-besluit inzake het bij de terugkeer voortuitzenden van enkele Ministers als „kwartiermakers”	196	84. Brieven d.d. 22 Juli, 28 Juli en 14 Augustus 1944 resp. van de heren Bolkestein, van Boeyen en van Mook, inhoudende voorstellen met betrekking tot de in de Ministerraad aanhangige regeling van de Bestuursvoorziening	258
64. Brief d.d. 28 December 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Minister van Justitie ten geleide van een herzien ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening	197		
65. Nota d.d. 18 Januari 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de bezwaren van Minister van den Tempel tegen het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening	203		

	Blz.		Blz.
85. Brief d.d. 2 Augustus 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers inzake het kiescollege voor de Staten-Generaal	260	104. Uit het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden	294
86. Brief d.d. 2 Augustus 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van die Raad ten geleide van een overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland, bijgewerkt tot 1 Augustus 1944	261	105. Uit het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden	295
87. Brief d.d. 5 Augustus 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers ter toezending van het ontwerp ener door hem uit te spreken radiorede over het Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening	263	106. Correspondentie d.d. Augustus 1943 tussen kolonel mr. H. J. Kruls en prof. dr. J. A. Veraart	296
88. Brief d.d. 14 Augustus 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers ten geleide van een nota van het Vaderlands Comité d.d. 19 April 1944 over Binnenlands Bestuur	265	107. Weekrapport van Sectie X van het Militair Gezag d.d. 2 Februari 1945	298
89. Brief d.d. 4 September 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan alle Ministers ten geleide van een tot 1 September 1944 bijgewerkt overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland	267	108. Radiorede van H.M. de Koningin van 23 November 1943	299
90. Brief d.d. 4 September 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Raad van Ministers ter aanbieding van een ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten en een ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal. Ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Provinciale Staten en Gemeenteraden	269	109. Radiorede d.d. 8 December 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers, prof. mr. P. S. Gerbrandy	300
91. Aanbiedingsbrief d.d. 5 September 1944, gericht aan H.M. de Koningin, met betrekking tot de drie ontwerp-uitvoeringsbesluiten Tijdelijke Bestuursvoorziening	273	110. § XVIII van het beknopt overzicht van de werkzaamheden van het Departement van Sociale Zaken te Londen van 10 Mei 1940 tot 24 Februari 1945, door dr. J. van den Tempel voor de Enquêtecommissie opgesteld	302
92. Overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland op 30 September 1944	274	111. Correspondentie en telegramwisseling over de voorgenomen reis van Minister van den Tempel naar het bevrijde gebied	306
93. Tekst van het ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal, zoals deze in de laatste vorm ongeveer December 1944 heeft geluid	277	112. Brief d.d. 12 November 1944 van de chef staf Militair Gezag aan de Voorzitter van de Raad van Ministers, benevens schrijven d.d. 27 November 1944 van de Minister van Oorlog aan de chef staf M.G.	307
94. Brief d.d. 29 December 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk ter aanbieding o.m. van een ontwerp-besluit tot aanvulling van het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten	278	113. Notulen, houdende een samenvatting van de vergaderingen van de Ministers-kwartiermakers van 31 October 1944 tot en met 23 December 1944	309
95. Schrijven d.d. 24 Januari 1945 van de Minister van Binnenlandse Zaken, de heer Burger, aan H.M. de Koningin ter nadere toelichting op het ontwerp „Aanvulling I Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten”	279	114. Weekrapporten d.d. 1 en 8 December 1944 van de chef staf Militair Gezag	326
96. Radio-uitzending van de Regeringsvoorlichtingsdienst d.d. 17 April 1945 ter toelichting van het Besluit Tijdelijke Voorziening Gemeenteraden van 12 April 1945 (F 45)	281	115. Brief d.d. 17 December 1944 van Minister Burger aan de Minister-President inzake het Militair Gezag	331
97. Nota van het Politiek Convent aan de Regering te Londen over de opvattingen in Nederland	282	116. Nota d.d. 3 Januari 1945 van de heer van Heuven Goedhart aan de leden van de Ministerraad over het probleem van de gezagsverhoudingen	334
98. Nota d.d. 19 April 1944 van het Vaderlands Comité over Binnenlands Bestuur	286	117. Regelingen, door de Belgische Regering te Londen tot stand gebracht met betrekking tot de organen, die op het moment der bevrijding namens haar in België zouden optreden	335
99. Advies d.d. Februari 1945 van Vertrouwensmannen aan de Regering inzake de Kabinetsformatie	287	118. Brief d.d. 24 October 1942 van Minister Albarda aan de Minister-President inzake het ontwerp-besluit betreffende de bijzondere staat van beleg	338
100. Brief d.d. 5 Augustus 1943 van de heer Burger aan de Minister-President inzake zijn eventuele toetreding tot het Kabinet als Minister zonder Portefeuille	290	119. Besluit d.d. 28 Januari 1943 van de Minister van Oorlog, houdende instelling van het Bureau Militair Gezag	339
101. Nota van Minister Burger aan de Ministerraad inzake een door dat College met betrekking tot de Staten-Generaal genomen beslissing	291	120. Stukken betreffende de verhouding Militair Gezag en geallieerde autoriteiten	340
102. Tekst van Radio Oranje d.d. 16 Augustus 1944	292	121. Correspondentie tussen de Ministers van Justitie en van Oorlog over de aard van de bevoegdheid van het Militair Gezag	345
103. Publicatie in Het Vrije Volk van 7 April 1945 van het door een aantal ingezetenen van Eindhoven op 2 November 1944 aan H.M. de Koningin gezonden adres inzake de Provinciale Staten en de gemeenteraden	293	122. Brief d.d. 27 Mei 1943 van de Minister van Oorlog aan H.M. de Koningin inzake de leiding van het Militair Gezag	346
		123. Memorandum d.d. 4 October 1943 van het hoofd van het Bureau Militair Gezag aan mr. J. A. W. Burger, Minister zonder Portefeuille	347
		124. Stukken d.d. November/December 1943 en Januari 1944 betreffende de terugkeer van de Regering na de bevrijding	348
		125. Nota d.d. 16 Februari 1944 van het Hoofd Bureau Militair Gezag aan de Minister van Oorlog over de positie van het Militair Gezag	350
		126. Stukken d.d. Augustus 1944 betreffende crisis in de leiding van het Militair Gezag	353
		127. Brief d.d. December 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de chef staf Militair Gezag inzake de zuivering	358
		128. Rapport van de Minister-President omtrent zijn bezoek aan het bevrijde gedeelte van Nederland d.d. 16 December 1944, uitgebracht aan H.M. de Koningin	359

	Blz.		Blz.
129. Correspondentie d.d. Januari/Februari 1945 tussen de Regering en de chef staf Militair Gezag	366	154. Verslag d.d. 7 Mei 1946 van de Vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal omtrent haar bezoeken aan interneringskampen voor politieke delinquenten	437
130. Nota d.d. 8 Januari 1945 van de Minister van Oorlog over de verhouding tussen Regering en Militair Gezag	370	155. Verslag d.d. 27 October 1947 van de Vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal omtrent haar bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten	446
131. Radiorede van Minister Burger d.d. 14 Januari 1945	373	156. Memorie van Toelichting op het Tijdelijk Telegraaf-, Telefoon- en Radiobesluit (E 118)	454
132. Nota d.d. 26 Januari 1945 van de Ministers van Oorlog en van Algemene Zaken betreffende de gezagsverhoudingen tussen de Regering en het Militair Gezag	375	157. Rapport van de Radioraad van de Algemeene Synode der Ned. Hervormde Kerk	455
133. Artikel „Duidelijkheid rondom Militair Gezag” in Het Parool van 3 Februari 1945	377	158. Stukken betreffende de oprichting van de stichting „Radio Nederland in den overgangstijd”	457
134. Request d.d. Maart 1945 van een aantal Nederlanders uit bevrijd gebied, gericht aan de Ministers	379	159. Toespraak van H.M. Koningin Wilhelmina over Radio Oranje op 2 September 1943, om 7.15 p.m. B.S.T.	460
135. Brief d.d. 4 April 1945 van de Minister van Oorlog a.i. aan de heer H. van Boeyen, houdende diens aanstelling tot „Adviseur honorair” bij het M.G.	382	160. Stukken, verband houdende met het ontslag van Minister Burger	461
136. Arrestatieregeling d.d. 25 September 1944 van de Binnenlandse Strijdkrachten alsmede de Eerste en de Tweede Algemene Lastgeving Militair gezag resp. d.d. 12 September en 18 October 1944	383	161. Schrijven d.d. 1 Februari 1945 van mr. G. J. van Heuven Goedhart aan de Minister-President inzake de figuur van prof. de Quay	468
137. Ontwerp-richtlijnen van de Regering inzake arrestatie en vrijlating van burgers	385	162. Stukken betrekking hebbende op de formatie van het tweede Kabinet-Gerbrandy	469
138. Richtlijnen d.d. 14 December 1944 van de Chef Staf Militair Gezag inzake arrestatie en vrijlating van burgers	386	163. Beschouwing over het tweede Kabinet-Gerbrandy door de heer C. J. van Lienden in het Londense Vrij Nederland van 10 Maart 1945	471
139. Aanschrijving d.d. 16 December 1944 van de heer Speyart van Woerden aan de plaatsvervangende fungerende directeurs van politie in het bevrijde Nederlandse grondgebied inzake arrestatie en vrijlating van uit politiek oogpunt verdachte personen	389	164. Brief d.d. 5 October 1948 van mr. G. J. van Heuven Goedhart aan de voorzitter der Enquêtecommissie	472
140. Richtlijnen d.d. 27 Januari 1945 van de Chef Staf Militair Gezag inzake inbewaringstelling, internering, vrijlating en organisatie politieke politie	392	165. Stukken betrekking hebbende op de sollicitatie van de heer R. Kroes bij Het Parool	474
141. Aanschrijving d.d. 12 Februari 1945 van de heer Speyart van Woerden aan de plaatsvervangende fungerend directeurs van politie in het bevrijde Nederlandse gebied inzake arrestatie en vrijlating van politiek verdachte personen en organisatie der politieke politie	396	166. Correspondentie betrekking hebbende op de aanstelling van mr. J. C. S. Warendorf als substituut-officier van justitie bij de Nederlandse Rechtbank te Londen	476
142. Circulaire van de „Gemeenschap Nederland” in oprichting inzake registratie van onvaderlandslievende elementen	399	167. Nota van mr. G. J. van Heuven Goedhart ten behoeve van de Parlementaire Enquêtecommissie inzake zijn beleid als Minister van Justitie	479
143. Artikel in het Eindhovensc dagblad van 20 December 1944, waarin opgenomen de tekst van een interview van de Minister van Justitie met Anep-Aneta	400	168. Nota d.d. Juni 1944 van mr. G. J. van Heuven Goedhart over de illegaliteit in Nederland	488
144. Verslag, door mr. J. A. Abbing opgemaakt van zijn onderhoud op 2 November 1944 met de procureur-generaal, de heer Speyart van Woerden	401	169. Brief d.d. 10 Augustus 1944 van mr. C. H. J. F. van Houten aan de heer van Heuven Goedhart	494
145. Artikel in het Eindhovensc Dagblad d.d. 23 December 1944	402	170. Brief d.d. 25 Juni 1948 van mr. J. A. W. Burger aan mr. G. J. van Heuven Goedhart	502
146. Artikel in „De Vrije Stem — Op Korte golf” (orgaan van de G.O.I.W.N.) van 22 November 1947	403	171. De brieven van de heer van Heuven Goedhart aan de heer Bosch van Rosenthal en aan de heer Goedhart, welke omstreeks begin April 1945 in beslag zijn genomen	503
147. Artikel in De Vrije Stem d.d. 27 Januari 1945	408	172. Schrijven d.d. 12 April 1945 van de heer Somer aan de Minister van Oorlog naar aanleiding van omstreeks begin April 1945 in beslag genomen brieven	506
148. Nota-Wiebenga d.d. 16 November 1944 naar aanleiding van een bespreking, door de heer Hoekstra te Nijmegen gevoerd over de arrestatiebevoegdheid	409	173. Correspondentie betrekking hebbende op het ontslag van mr. dr. A. A. van Rhijn als Minister van Landbouw en Visserij	508
149. Correspondentie d.d. Januari/Februari 1945 inzake de positie van de heer Speyart van Woerden	411	174. Stukken verband houdende met de instelling van het Departement voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk	509
150. Nota d.d. Maart 1945 van de heer van Heuven Goedhart aan de Minister-President inzake de bevrijding van het Noorden des lands	413	175. Rapport d.d. 17 Augustus 1942 van de heer B. Springer	511
151. Enige stukken betreffende het verrichten van arrestaties	417	176. Telegrammen, door Vertrouwensmannen van de Regering ontvangen en aan de Regering verzonden	513
152. Stukken betreffende de voornemens van de Chef Staf Militair Gezag inzake de instelling van een Centrale Opsporingsraad	419	177. Nota d.d. 7 October 1944 van mr. J. Cramer c.s. aan Vertrouwensmannen inzake de handhaving van de openbare orde en rust	521
153. Rapport d.d. 5 October 1950 van mr. A. M. baron van Tuyl van Serooskerken betreffende zijn onderzoek naar de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten	427	178. Algemene Bekendmakingen van September 1944, bestemd om onmiddellijk na de bevrijding afgekondigd te worden	523

	Blz.		Blz.
179. Brief d.d. 10 October 1944 van Vertrouwensmannen aan de chef staf van de O.D. inzake de handhaving van orde en rust na de bevrijding	526	187. Stukken betreffende medewerking O.D. aan het Militair Gezag	554
180. Brief d.d. 25 Maart 1945 van Vertrouwensmannen aan de Minister-President	527	188. Aantekeningen van dr. H. M. Hirschfeld over zijn besprekingen met Seyss-Inquart	555
181. Plan van voorbereiding voor een coördinatie van het Militair Gezag en het Civiel Bestuur, opgesteld door Vertrouwensmannen	529	189. Stukken inzake de onderhandelingen in April 1945, afkomstig van dr. E. A. Schwebel	557
182. Verslag van een bespreking op 28 April 1945 van R (Richard) en T (Terborg) met het Militair Gezag	531	190. Artikel van prof. dr. P. Geyl in Vrij Nederland van 5 April 1947	564
183. Overzicht d.d. 20 October 1945 van de voorbereidende maatregelen gedurende de periode van September 1944 tot de bevrijding van Nederland, opgesteld door de directeur-generaal van het Ministerie van Handel en Nijverheid, ir. F. Q. den Hollander	532	191. Verhoor van dr. H. M. Hirschfeld voor het Internationale Militaire Tribunaal te Neurenberg op 14 Juni 1946	567
184. Verslag van de vergaderingen van Vertrouwensmannen op 5 en 6 Mei 1945	534	192. Stukken betreffende het plan van dr. H. L. F. J. Deelen tot z.g. neutralisering van West-Nederland	572
185. Nederlandse Staatscourant d.d. 8 Mei 1945, door Vertrouwensmannen uitgegeven	539	193. Stukken betreffende het plan van mr. A. A. Swane tot z.g. neutralisering van West-Nederland	575
186. Verslag van de vergadering van 9 Mei 1945 van Vertrouwensmannen en het Militair Gezag	548	194. Correspondentie tussen de Enquêtecommissie en generaal Eisenhower	577
		195. Stukken betreffende de onderhandelingen met de Duitsers in het einde van April en het begin van Mei 1945	579
		196. Capitulatievoorwaarden, op 5 Mei 1945 te Wageningen getekend	581

BIJLAGE 1

Correspondentie over de reconstructie van het Kabinet-Gerbrandy in Juli 1941

A

Londen, 10 Juli 1941.

Aan de Heeren:

Mr. E. N. van Kleffens,
H. van Boeyen,
Vice-Admiraal J. Th. Furstner,
Mr. M. P. L. Steenberghe,
Ch. J. I. M. Welter,
Dr. G. Bolkestein,
Ir. J. W. Albarda,
Dr. J. van den Tempel.

Waarde ambtgenooten en Admiraal,

Ingesloten neem ik de vrijheid U toe te zenden een uiteenzetting omtrent de door mij geprojecteerde hervorming van ons Kabinet. Gelijk U ziet, gaat het hier om meer dan de aanvulling van de door het aftreden-Dijxhoorn opengekomen plaats. De hierbij aangeboden hervorming nadert derhalve de formatie van een nieuw Kabinet, hoewel ik liefst de zaak zie in het licht van reconstructie. In elk geval is door de ter beschikking stelling der portefeuilles ieder uwer geheel vrij om te beoordeelen of aan de bezwaren, welke tot de ter beschikking stelling der portefeuilles hebben geleid, is tegemoet gekomen. Bezwaren, welke bij de voorbespreking werden geopperd, heb ik getracht, voorzooveel de conceptie toeliet, te ondervangen.

Ik behoef U nauwelijks te verzekeren, dat een (hernieuwd) toetreden Uwerzijds door mij met hartelijke vreugde en vriendschap zal worden begroet. Mag ik uiterlijk Zaterdagmorgen a.s. om 12 uur op uw (naar ik hartelijk hoop instemmend) antwoord rekenen?

Met beleefde groeten,

Uw

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Persoonlijk en vertrouwelijk

DE CRISIS AAN DEFENSIE

Op Donderdag, 12 Juni, werd door Hare Majesteit de Koningin aan Minister Dijxhoorn eervol ontslag verleend als Minister van Defensie. Dit ontslag was door mij gecontrasigneerd.

Wij hadden daarmee in elk geval een Ministercrisis. Door de discussie in den Ministerraad werd deze crisis groter dan een zuivere ministercrisis. Al de leden, ook vervolgens de Heeren van Kleffens en Welter, stelden hunne portefeuilles ter beschikking van Hare Majesteit de Koningin, opdat in volle vrijheid, allereerst door Hare Majesteit de Koningin, zou kunnen worden beslist of meer moest geschieden dan de aanvulling der opengekomen plaats. Wij hadden daarmee het midden tusschen een Kabinet- en een Ministercrisis.

I

Antwoord moest gegeven worden op de vraag, wat als de beste oplossing kon worden beschouwd.

Mijn meening was, dat een beperkte *hervorming* van het Kabinet gewenscht is.

Ik grond dit op de volgende overwegingen:

Ten eerste. Bepaalde andere gouvernementen hebben, en terecht, uitdrukking gegeven aan de gedachte, dat alles moet ingesteld op het winnen van den oorlog en hebben gevormd, in een of andere gedaante, een oorlogskabinet.

Wij hebben de structuur, die wij uit Nederland meekregen, behouden.

Ik acht, dat dynamiek in den goeden zin gewenscht is en er uitdrukking moet gegeven worden aan de gedachte: de saamstelling van het Kabinet behoort ingesteld te worden op den eisch van het heden, zoowel wat de verdeling der werkzaamheden als de concentratie

van krachtsinspanning betreft, opdat wij met de geallieerden tezamen den oorlog winnen en de toekomst van ons land voorbereiden.

Ten tweede. De structuur, die wij thans hebben, heeft gaandeweg iets onnatuurlijks gekregen ten gevolge van de lange scheiding zoodat het Nederlandsche volk die structuur niet verstaat. Dit is mij o.a. gebleken uit gegevens uit Nederland afkomstig.

De Ministeries van Binnenlandsche Zaken, van Waterstaat, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Sociale Zaken, hebben goeddeels feitlijken grondslag verloren. Aan dit elementaire feit dient erkenning gegeven te worden in een hervorming, die op reëelen grondslag staat.

Ten derde. De rechtstitel van het bestaande Kabinet is gelegen in zijn volkomen wettige totstandkoming en zijn als zoodanig fungeren op 10 Mei en 14 Mei 1940. Dit gezicht tegenover Nederland, tegenover het Rijk, is en blijft van beteekenis.

Geen hervorming mag dezen rechtstitel zonder volstreekte noodzaak aantasten.

Ten vierde. De hervorming moet zoodanig zijn, dat voor geruimen tijd elke verandering in beginsel is afgewezen. Hervorming is noodig om een sterker Kabinet te hebben, naar binnen en naar buiten, het mag niet afbrokkelen. Elke schijn van kibbelende ministers moet vermeden worden. Een weinig is die schijn reeds gewekt bij het ontslag-Dijxhoorn.

Ten vijfde. De leiding in het Kabinet moet versterkt worden, in dier voege, dat de coördineerende positie van den Voorzitter wordt vergroot. Dit kan met en zonder wijziging van het Reglement op den Ministerraad, als slechts goed vast staat, dat allen tezamen werken voor het eene groote doel ten behoeve van het rijk in de vier werelddelen.

Hare Majesteit de Koningin vereenigde zich met deze overwegingen en droeg mij op het bestaande Kabinet daartoe te hervormen.

II

Ten einde buiten twijfel te stellen, dat het hervormde Kabinet niet afbrokkelt en dat, binnen geruimen tijd, geen nieuwe man overboord gaat, is noodig, dat volstreekte eenstemmigheid besta in het volgende:

1. Elke gedachte, dat eenig overleg met het Nazi-regiem mogelijk is, dient volstrekt afgesneden te zijn. Het standpunt van Churchill: „no parley, no negotiations with Hitler and his gang” is het onze. Het tegenwoordige Nazi-Duitschland moet ten onder gebracht worden.

2. In alle belangrijke zaken dienen de Ministers Hare Majesteit de Koningin op de hoogte te houden; mocht het contact soms moeite opleveren, dan wende men zich desnoods tot den Minister-President, die verantwoordelijk is, dat de betrokken bewindsman met Hare Majesteit behoorlijk overleg kan plegen.

Het plotseling stellen van een portefeuille-kwestie moet uitgesloten zijn.

3. Het geheele beleid zij ingesteld op de meest krachtige deelname in samenwerking met onze geallieerden, speciaal met Engeland, aan den oorlog, de herwinning van volledige onafhankelijkheid, het voorbereiden van de oplossing der toekomstige moeilijkheden.

4. Ten einde deze eenheid van beleid en de beste samenwerking te verzekeren dient de Minister-President de bevoegdheid te hebben zaken, meerdere, maar niet alle ministers rakende, in behandeling te doen nemen, hetzij onder zijn leiding of onder leiding van den door hem aangewezen naast betrokken minister.

Vast blijft staan, dat de leden van het Kabinet de portefeuilles ter beschikking stellen op een geschikt moment bij en na den terugkeer naar Nederland.

III

De hoofddoeleinden van den gemeenschappelijken arbeid

Drie zaken moeten bovenal in het oog gevat worden:

a. De meest krachtige deelname aan den oorlog, militair en economisch;

b. De voorbereiding van de vrijmaking van het moederland, de voorbereiding van den politieke overgangstoestand inbegrepen;

c. het op zakelijke wijze afdoen van die zaken, welke het Kabinet geregeld bezig houden.

ad a. De meest krachtige deelname aan den oorlog.

Het Koninkrijk is in nood; het moederland daarvan is bezet. Elke maatregel is te zien in het licht van het belang van het geheel. De verdediging van Suriname en Curaçao is niet een koloniale maar een rijksaangelegenheid van de eerste orde.

De vraag of niet geanticipeerd moet worden op een toekomstige krachtige verdediging van Indië is niet een Indische maar Rijkszaak (haven Soerabaya, beslag leggen reeds nu voor alsdan op groote oorlogsschepen in Amerika).

Een coördinerende positie van den Voorzitter is gewenscht ten behoeve van verschillende aangelegenheden.

Het is allereerst van belang, dat de Minister-President op het gebied van de deelname aan den oorlog, militair zoowel als economisch, weet wat er omgaat.

Het feit, dat de Code-dienst onder hem ressorteert, werkt daartoe mee, maar ook in ander opzicht dient volle medewerking te worden verleend.

De wetenschap van wat er aan de orde is en aan de orde gesteld moet worden, behoort grondslag te zijn voor het eventueel initiatief van den Minister-President.

ad b. De voorbereiding van de vrijmaking van het moederland.

Militair gesproken worde deze vrijmaking in handen gelegd van den Minister van Marine, echter in volledige samenwerking met andere departementen.

Samenwerking met de Ministers van Justitie, van Algemeene Zaken en Oorlog en ten deele Economische Zaken is speciaal gewenscht.

Een commissie, bestaande uit de vier naast betrokken Ministers, behoort deze aangelegenheid grondig voor te bereiden. De Minister-President rapporteert over den algemeenen opzet aan Hare Majesteit de Koningin, hetzij alleen, hetzij tezamen met Admiraal Furstner, al naar gelang Hare Majesteit, Die bij den terugkeer het middelpunt vormt, dit praktisch oordeelt.

Bij deze vrijmaking komen aan de orde: de militaire organisatie, de staatkundige organisatie en de overgangstoestand, de zuivering der politie, de berechting van verraders, de afzetting van ongewenschte ambtenaren, de organisatie van een staatsdienst, die snel en krachtig werkt. Wat daartoe hier in Londen kan geschieden, moet tot in details voorbereid zijn.

Daarnaast is er noodig voorbereiding in ruimeren zin:

a. Hoewel dit Kabinet aftreedt bij den terugkeer, moet het althans alles gedaan hebben wat een opvolgende regering de taak vergemakkelijkt op het gebied van materieelen opbouw.

b. Wij zullen ons rekenschap moeten geven meer dan tot dusverre van de sociale en economische positie van het Rijk en van het moederland voor de toekomst.

c. Er mag geen twijfel bestaan over het doel en het werken der regering hier. De zoo bitter noodige documentatie vormt een der grondslagen voor de kennis, waarmee ook verder gewerkt moet worden.

d. Meer precieuzere politieke oriëntering is noodig. Toekomstige veiligheid is alleen verzekerd in een wereld, die internationaal politiek op betere internationale grondslagen rust dan de oude.

Politieke samenwerking tusschen het Britsche Rijk en de Vereenigde Staten is conditio sine qua non voor het bereiken van dit doel. Hoe en in welken vorm de politieke samenwerking tusschen de verschillende staten zal zijn, daarop kan en moet ons Rijk, dat heusch een zeker niet onbeteekenende positie inneemt, invloed uitoefenen. Wij ontkomen er niet aan daarbij ons rekenschap te moeten geven welke de politieke eenheden (en hun grenzen) zullen zijn, die het samenwerkend geheel vormen.

Op den grondslag van de toekomstige politieke samenwerking kan en moet rusten een monetaire samenwerking, een regeling van den internationalen handel.

Eenig gezicht op de reconstructie van Nederland krijgt men alleen als men eenig gezicht heeft op de reconstructie van Europa en de economische wereldverhoudingen.

Voor deze en dergelijke problemen doe ik o.a. een beroep op de Ministers zonder portefeuille. Natuurlijk zal hier samenwerking noodig zijn met andere Ministers. Daarom is de coördinerende positie van den Voorzitter ook hier zeer aanbevelenswaard.

Het internationale centrum, dat in Londen gesticht is, kan ten deze voor het uitwerken van plannen van groot belang zijn.

In hoeverre op buitenstaanders-niet-ambtenaren eenig beroep kan worden gedaan, moet nader beslist worden.

ad c. Het op zakelijke wijze afdoen van die zaken, die het Kabinet geregeld bezig houden.

Hierover behoeft thans niet veel gezegd te worden. Wij weten allen heel goed door de praktijk, welke belangrijke zaken ons bezig houden. Alleen wijs ik er op, dat men sober zij in het brengen van zaken in den Ministerraad. De Ministerraad moet voor algemeen beleid gereserveerd blijven. Elke Minister doe eigen zaken af en stelle zich voor belangrijke zaken zelfstandig met Hare Majesteit de Koningin in verbinding. Dit versterkt de positie van het Kabinet en is constitutioneel het meest zuiver.

Twee zaken worden apart vermeld:

a. Het Departement van Oorlog. Alles komt er op aan, dat dit kleine Departement, dat moeilijk is, omdat het vol kleine stekeligheden zit, goed beheerd wordt. Juist dit kleine Departement kan de grootste moeilijkheden opleveren, omdat het in abnormale verhoudingen werkt. De nieuwe Minister van Oorlog krijgt de taak dit Departement zuiver, doorzichtig en vlot werkend te maken. Misschien is een terugkomen op de recruiteering voor het legioen en op den opzet van het legioen noodig.

b. Propaganda. Ik denk met name aan Radio-Oranje. Hier is meer vrijheid noodig. De propaganda pakt niet meer voldoende. Een commissie van drie personen, bestaande uit de heeren Pelt (de Man), Kasteel en misschien van Vredenburg, krijgen tot taak hier met vereende krachten de propaganda op te voeren tot het maximum.

Radio-Oranje blijft onder den Minister van Justitie, Voorzitter van den Raad van Ministers.

Opmerking. De op deze wijze geschapen toestand geldt alleen tot den terugkeer. Gedurende den korten tijd, dat het teruggekeerde Kabinet in Nederland zal opereeren, krijgt ieder Minister zijn normale portefeuille terug. Defensie blijft gesplitst.

De hervorming van het Kabinet wordt per radio aan het geheele Rijk medegeedeeld.

IV

In den bovengeschetsten gedachtengang behooren de tegenwoordige leden van het Kabinet indien eenigszins mogelijk behouden te worden en behoort het Kabinet als volgt te worden samengesteld:

1. Minister van Justitie, tevens Minister-President: *Gerbrandy*.

De Centrale Inlichtingendienst wordt overgebracht naar het Departement van Algemeene Zaken. Het eenvoudigst is de politieaanlegenheden in hun geheel daar te brengen.

2. Minister van Algemeene Zaken en van Oorlog: *van Boeyen*.

Het Departement van Defensie wordt gesplitst in een Departement van Oorlog en een Departement van Marine. Het Departement van Algemeene Zaken omvat de vroegere Departementen van Binnenslandsche Zaken, van Algemeene Zaken en de Afdeling Politie van Justitie.

3. Minister van Buitenlandsche Zaken: *van Kleffens*.

4. Minister van Economische Zaken en van Financiën: *Steenberghe*.

De Departementen van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Financiën worden, indien de betrokken bewindsman zulks doelmatig acht, tot één Departement saamsmolten onder één Minister. De Heer Steenberghe krijgt bovendien een speciale opdracht.

(Zie bijlage IV).

5. Minister van Marine: *Furstner*.

De heer Furstner blijft voorloopig Bevelhebber Zeestrijdkrachten. Maatregelen om in de toekomst hierin te voorzien, worden getroffen.

6. Minister van Koloniën: *Welter*.

7. Minister van Sociale Zaken: *van den Tempel*.

Dit Departement omvat de oude Departementen van Sociale Zaken, van Waterstaat, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Een speciale opdracht wordt den Heer Van den Tempel bovendien verleend (zie bijlage III).

8. Minister zonder portefeuille: *Bolkestein*.

Den Heer Bolkestein wordt een speciale opdracht gegeven. (zie bijlage I).

9. Minister zonder portefeuille: *Albarda*.

Een speciale opdracht wordt aan den Heer Albarda verleend. (zie bijlage II).

Toelichting. De representatieve waarde van het Kabinet is volledig behouden, terwijl de verdeling der taken eerlijk en open is gesteld en staat op den bodem der nuchtere werkelijkheid van het heden.

Bij de geprojecteerde samenstelling is een reële grondslag gegeven aan elks positie, welke tot op heden niet overal aanwezig was. Het Departement van Justitie is verkleind, dit is gerechtvaardigd door de positie van den Minister-President.

Het Departement van Koloniën is door de oorlogsomstandigheden en door de in vooruitzicht gestelde staatkundige hervormingen dermate prominent geworden, dat een combinatie met Financiën minder aanbevelenswaard is. Ook is de verbinding met het Departement-Steenberghe iets meer natuurlijk dan de tot heden toegepaste combinatie.

Het Departement van Algemeene Zaken en Oorlog is omvangrijk geworden. Den Heer Van Boeyen dient een goede Secretaris-Generaal te worden toegevoegd.

Het Departement van den Heer Steenberghe is door mij op dit oogenblik als één geheel gedacht, hetgeen de organisatie door den Minister te stade komt. Ik laat echter de definitieve beslissing liever in handen van den Heer Steenberghe zelf.

De verschillende opdrachten zijn gesteld in verband met de kwaliteiten der personen en hun verleden.

Het zal noodig zijn een paar andere belangrijke zaken meer de voorbereiding voor den vredesarbeid betreffend, in het oog te vatten. Het schijnt mij beter eerst nader overleg met den naast betrokken minister te plegen.

Ik heb voor Departement onder 7 allereerst aan den Heer Albarda gedacht. Daar echter zijn gezondheidstoestand misschien een zekere reserve noodig maakt, wil ik bij voorkeur liever op hem een beroep doen om hem voor een bepaalde nader te omschrijven opdracht geheel vrij te maken. Ik zou gaarne zien, dat de Heeren Albarda en Van den Tempel dit samen bepraatten, opdat daarna mijn eindbesluit kan volgen.

Het kabinet is *hervormd* met *dezelfde* personen. Het is eigenlijk niet meer dan een reshuffle, ingesteld op den actueelen toestand.

De Minister-President heeft tot taak uit te kijken, waar en tusschen wie nieuwe taken georganiseerd moeten worden. Zijn taak is niet ingrijpen in anderer bevoegdheden.

Zaken van algemeen beleid blijven aan den volledigen Minister-raad voorbehouden. Vergaderen om de 14 dagen is voldoende.

Bijlage I

Omschrijving taak van den Heer *Bolkestein*.

Belast met:

1. de documentatie en beschrijving van het werk der Nederlandsche Regeering te Londen; hierin is begrepen de omschrijving der doeleinden, door de Regeering nagestreefd op elk gebied van het regeeringsbeleid en van dat regeeringsbeleid als geheel;

2. de behartiging der Nederlandsche cultureele belangen buiten het Rijk.

Het resultaat van den arbeid van Dr. Bolkestein wordt op een in overleg met den Voorzitter van den Ministerraad te bepalen dag (of dagen) in den Ministerraad tot voorwerp van bespreking gemaakt.

De andere betrokken Departementen zijn verplicht de noodzakelijke medewerking te verlenen en de gevraagde gegevens te verstrekken.

In sommige gevallen zal met de invoering van de reeds verrichte documentatie kunnen worden volstaan.

Bijlage II

Omschrijving taak van den Heer *Albarda*.

Belast met:

de voorbereiding van den wederopbouw van alles wat in Nederland is verwoest op materieel gebied als bruggen, wegen, groote gebouwen, stadsgedeelten e.d.g.

Hierin is o.m. begrepen het maken van plannen met aanduiding van de financiering dezer plannen in zulk een vorm, dat voor een opvolgende regeering van deze plannen dadelijk gebruik kan worden gemaakt.

Medewerking van andere departementen is vereischt voor het verstrekken van de noodige gegevens.

Het finaal uitgewerkte plan wordt op een in overleg met den Voorzitter van den Ministerraad te kiezen oogenblik in den Ministerraad gebracht.

Samenwerking met den Engelschen Minister Sir John Reith is mogelijk.

Over anderen nader te omschrijven arbeid wil ik gaarne eerst met den Heer Albarda overleg plegen.

Bijlage III

Omschrijving taak van den Heer *Van den Tempel*.

Belast met:

de voorbereiding der maatregelen, die liggen op het gebied der toekomstige samenwerking van werkgevers en arbeiders in de verschillende bedrijven, zooals die zullen moeten werken gedurende de eerste maanden na de vrijmaking van het moederland;

het aangeven van plannen, die de werkloosheid der eerste maanden tot de geringste proporties terugbrengen;

de voorbereiding der samenwerking tusschen de daartoe geëigende staten op het gebied van de sociale verhoudingen, daarbij inbegrepen de samenwerking aan een internationaal bureau, gelijk het „Bureau International du Travail" (B.I.T.).

Het resultaat van het onderzoek wordt op de wijze en op een tijdstip in overleg met den Minister-President te bepalen in den Ministerraad gebracht.

Bijlage IV

Omschrijving taak van den Heer *Steenberghe*.

Belast met:

de voorbereidende maatregelen tot het definitieve economisch herstel van Nederland na den oorlog.

Hierin is begrepen een volledige oriëntatie omtrent de toekomstige positie van Nederland na den oorlog op monetair gebied, op het gebied van den internationalen handel, de verhouding van het moederland tot de deelen van het Rijk overzee.

Samenwerking met andere departementen o.a. met dat van Koloniën is noodzakelijk.

Het Royal Institute of International Affairs kan zeer nuttig zijn voor den opbouw van dezen arbeid.

Het resultaat van het onderzoek en de conclusies van den heer Steenberghe worden op een in overleg met den Voorzitter van den Ministerraad te bepalen wijze en tijdstip tot voorwerp van bespreking gemaakt in den volledigen Ministerraad.

Bijlage V

Omschrijving van de taak van de commissie „vrijmaking van het moederland", bestaande uit de heeren: Gerbrandy, Voorzitter, van Boeyen, Furstner en Steenberghe; deze laatste voorzoveel noodig.

De Commissie heeft tot taak:

a. voor te bereiden de militaire maatregelen, de administratieve inbegrepen, welke noodig zijn om een veilig aan land komen en een veilig uitoefenen der eerste verrichtingen na terugkomst te verzekeren. De heer Furstner is speciaal met deze taak belast.

b. een vaststelling van de bekendmakingen en decreten, welke noodig zijn om de bevolking in kennis te stellen van de terugkeer der Regeering, speciaal van Hare Majesteit de Koningin, en om wettelijke grondslag te geven aan de maatregelen der eerste weken. Hiertoe behooren o.a.: proclamatie van Hare Majesteit de Koningin, grondlegend decreet voor de regeeringshandelingen, radio-redevoeringen e.d.g.

c. een plan uit te werken tot berechting der ontrouwe elementen.

d. een plan uit te werken tot zuivering der politie, de voorloopige organisatie der politie inbegrepen.

Zonder de hulp van een uitnemend politie-deskundige, die de Commissie, den Minister-President en met name den Minister van Algemeene Zaken in elk opzicht kan bijstaan, is deze voorbereiding niet te volbrengen. Het ligt daarom in de bedoeling den heer F. van 't Sant, hoofd van den Centralen Inlichtingen Dienst, met dezen bijstand te belasten. Deze moet daartoe van het beheer van den C.I.D. worden ontheven. In plaats van hoofd van een geheimen dienst, wordt hij de raad van de Commissie in de politieaangelegenheden. Ik kan mededeelen, dat de heer van 't Sant zich bereid heeft verklaard de hem toegedeelde functie te aanvaarden, daaraan alle krachten te besteden en de opdrachten der Commissie en van den betrokken Minister getrouw uit te voeren. De opdracht tot verzorging van de veiligheid van de persoon van H.M. de Koningin blijft aan den Heer van 't Sant opgedragen, gelijk dat in overeenstemming met de bestaande regels tot nu toe het geval was. Na gepleegd overleg met den heer van 't Sant is het mogelijk gebleken voor den heer

van 't Sant de functie van hoofd van den C.I.D. reeds terstond neer te leggen en de nieuwe functie dadelijk te aanvaarden. Ter voorkoming van te groote moeilijkheden lijkt het mij het beste den nieuwen toestand te doen intreden op 1 Augustus a.s. De heer Derksema wordt tijdelijk met de leiding van den C.I.D. belast.

Ik acht de boven geprojecteerde oplossing om verschillende redenen een zeer goede, om slechts dit te noemen, dat de werkzaamheden van den heer van 't Sant op een gebied komen te liggen, waarin hij doorkneed is. Zijn benoeming tot hoofdcommissaris in Utrecht, later in den Haag waren bekwaamheids-promoties. Ik doe daarmee niet af aan de onmiskenbare, mij bekende verdiensten op het terrein van den C.I.D. en meen dan ook, dat het ontslag hem gegeven moet worden onder dankbetuiging voor de gewichtige diensten ten deze aan den Staat bewezen.

e. een plan vast te stellen krachtens hetwelk op vlotte wijze het regeeringsapparaat bij terugkeer kan werken (positie der ambtenaren, verhouding van autoriteiten).

f. zuivering der ambtelijke posities.

g. de verdeling van de aangevoerde levensmiddelen.

In zaken van het opperbevel wordt het overleg met Hare Majesteit gevoerd door den Minister-President.

De terugkeer van Hare Majesteit persoonlijk wordt buiten het overleg van de commissie gehouden.

Bijlage VI

Samenwerking en coördinatie

De Minister-President is bevoegd voor bepaalde algemeene gelegenheden, die meer dan één Departement betreffen, de betrokken Ministers bijeen te roepen teneinde de noodige eenheid en samenwerking te verkrijgen.

Hij is gerechtigd om na gepleegd overleg de taakverdeling of de wijze van samenwerking vast te stellen.

In alle zaken, die het opperbevel raken, is de Minister-President de eerst aangewezen tot het plegen van het overleg met Hare Majesteit de Koningin.

B

Londen, 18 Juli 1941.

Aan de Heeren:

Mr. E. N. van Kleffens,

H. van Boeyen,

Mr. M. P. L. Steenberghe,

Ch. Welter,

G. Bolkestein,

Ir. J. W. Albarda,

J. van den Tempel.

Waarde ambtgenooten,

Na de vergadering van gisteren heb ik de zaak der hervorming van het Kabinet ernstig opnieuw overwogen. Ik heb rustig alle mij aangeboden opmerkingen en bezwaren overdacht. Ik heb met meerdere leden van het Kabinet een nieuw persoonlijk onderhoud gehad.

Ik ben tot de overtuiging gekomen, dat het noodig is ten spoedigste uit de sfeer van gedachtenwisseling te geraken en tot concrete beslissingen te komen.

Ik gevoel voor het bezwaar, dat geopperd werd omtrent den vorm der publicatie. Daarom zend ik U hierbij een nieuwe tekst toe, die ongetwijfeld elk bezwaar ondervangt.

Ik blijf van oordeel, dat het Departement van Defensie gesplitst moet blijven en dat de opzet voor de organisatie van den terugkeer, alles bijeengenomen, het best tot het doel leidt. Ik geef gaarne toe, dat andere oplossingen denkbaar zijn, ik meen echter, dat die andere oplossingen niet beter zijn.

In verband met het behoud elders van de nomenclatuur is het het beste ook te spreken van „Minister van Oorlog, van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken”.

Versterkt ben ik òn door de gedachtenwisseling òn door mijn nader beraad in de opvatting, dat het gewenscht blijft de leiding in het Kabinet te versterken in dier voege dat de coördineerende positie van den Voorzitter wordt vergroot als door mij voorgedragen. Bij het opperen van bezwaren hebben misschien twee zaken te weinig geteld:

ten eerste, de geest van eerbiediging van anderer verantwoordelijkheid, die hierin bij mij voorzit, ten tweede, het feit, dat wij in een abnormalen toestand leven, die soms gemeenschappelijke verantwoordelijkheid schept, waar vroeger allereerst individueele bestond.

Ik ben ook overtuigd, dat zaken, die per se verricht moeten worden, ongedaan zouden blijven, als mijn desideratum werd verzwakt. Een erkend initiatief, dat zorg draagt, dat al of niet in samenwerking zaken worden ter hand genomen, is in dezen tijd onmisbaar.

Ik spreek de hoop uit, dat U allen bereid zijt op den door mij voorgedragen grondslag opnieuw Uw krachten aan de zaak des lands te geven, waartoe wij geroepen werden door een andere macht dan die van onze persoonlijke begeerte.

Mag ik Uw antwoord ontvangen uiterlijk Maandag, 21 Juli a.s. vóór 12 uur?

Met beleefde groeten,

Uw

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Bijna alle departementen, met name die, welke werkzaamheden vrijwel geheel verband houden met wetgeving en bestuur als in vredes-tijd binnen de grenzen van het moederland uitgeoefend, hebben uiter-aard een belangrijk deel van hun oude taak verloren. Des te meer zijn in steeds voortgaande mate departementshoofden belast met taken in verband met de oorlogvoering, den lateren terugkeer naar Nederland en de voorbereiding van het eerste vredeswerk. Met volledige en hartelijke medewerking van alle betrokken Ministers is en wordt nu met name doorgevoerd een verdeling van en saam-werking in deze zaken, terwijl daarnaast, waar concentratie mogelijk was, deze is toegepast: zoo hebben de heeren van Boeyen en Steenberghe meer dan één departement voor hun rekening gekregen. Overwogen is ook het aanstellen van ministers zonder portefeuille ten einde ministers geheel vrij te maken voor specialen arbeid; de positie echter van een minister zonder portefeuille, alleszins passend voor ministers uitsluitend voor het algemeen beleid mede verantwoordelijk, is, in verband met de ongewijzigde organieke wet, minder passend voor reeds op andere wijze belaste ministers.

C

Persoonlijk

21 Juli 1941.

Zijner Excellentie Prof. Mr. P. S. Gerbrandy,
Voorzitter van den Raad van Ministers.

Hooggeachte President,

In antwoord op Uw schrijven van 18 Juli deel ik U het volgende mede.

Zooals U bekend is door mijn uitvoerige uiteenzetting in den Ministerraad van 17 Juli, heb ik groote bezwaren tegen den opzet

en samenstelling van het nieuwe kabinet, zooals een en ander was neergelegd in Uw nota van 10 Juli j.l. Ik behoef deze bezwaren hier niet uitvoerig te herhalen; zij zijn in de notulen der vergadering opgenomen.

Mijn bezwaren van constitutioneelen aard waren door Uw verklaringen in bovenbedoelde vergadering vervallen. Voor de goede orde bevestig ik deze verklaringen.

1. Het is *niet* de bedoeling om aan het ontslagrecht der Ministers te tornen; er wordt slechts afgesproken dat geen ontslag zal worden genomen dan nadat de premier en de Ministerraad in het voornemen tot ontslag gekend zijn. Elke bewindsman blijft, zooals ook uit de grondwet volgt, zonder eenige beperking bevoegd, zijn ont-

slagaanvraag in te dienen, wanneer hij meent, dat hij de verantwoordelijkheid voor het Regeeringsbeleid niet langer kan dragen.

2. Het is *niet* de bedoeling de positie van den Ministerraad te wijzigen. Zaken, die tot nu toe in den Raad kwamen (in het bijzonder alle zaken van algemeen Regeeringsbeleid) zullen ook in de toekomst in den Raad behandeld worden. Afgezien wordt van het aanvankelijk voornemen, deze zaken door den betrokken bewindsman rechtstreeks met H.M. de Koningin te doen behandelen en afdoen. De betrokken passage wordt zoo gelezen, dat H.M. van alle belangrijke kwesties op de hoogte wordt gehouden.

3. Het is *niet* de bedoeling de positie van den Minister-President te wijzigen; nadruk is slechts gelegd op de ook in Nederland reeds bestaande, coördinerende functie van den President. Beslissingen blijven aan den betrokken bewindsman of aan den Ministerraad voorbehouden. Tot mijn leedwezen ontwaar ik echter in Uw schrijven van 18 Juli, dat U op een wijziging van de positie van den Minister-President terugkomt en wel — ik kan de betrokken passage niet anders interpreteren — op basis van Uw nota van 10 Juli. Zou ik in Nederland hiertegen reeds bezwaar hebben, deze bezwaren zijn onder de huidige omstandigheden onoverkomelijk. De verantwoordelijkheid voor het Regeeringsbeleid, afgescheiden van de bijzondere taak van elken bewindsman, is thans en door de bijzondere omstandigheden en door de afwezigheid van het Parlement, veel grooter dan in Nederland. Tegen de door U bedoelde taak van initiatief en coördinatie heb ik geen bezwaar; deze bestond reeds in Nederland. De taak van beslissingen berust, nu meer dan ooit, bij den Ministerraad, hetgeen ook volgt uit Uw eigen omschrijving van de grootere „gemeenschappelijke verantwoordelijkheid”. Gemeenschappelijke verantwoordelijkheid moet gemeenschappelijk gedragen worden en niet individueel door den President.

Mijn bezwaren tegen de publicatie, verband houdende met de gewijzigde indeeling van het Kabinet, zijn door het laatste concept-communiqué niet weggenomen. Gaarne geef ik toe, dat de tekst verzwakt is, doch ik acht elke publicatie met zinspelingen op Ministers zonder portefeuille en minder werk voor de Regeering in strijd met 's lands belang. Het haalt de Regeering geheel onnoodig omlaag en werkt de propaganda van den vijand, die betoogt, dat de eigenlijke Regeeringstaak in Nederland ligt en de wettige Regeering een schijnregeering is, in de hand. Ik begrijp nog steeds niet, waarom deze publicatie — in strijd met 's lands belang — gewenscht, laat staan noodzakelijk zou zijn. Ik kan daarvoor de verantwoordelijkheid niet dragen.

Tenslotte is op het gebied van het Departement van Defensie geen enkel bezwaar weggenomen. Ik moge herhalen, dat de splitsing van het Departement zakelijk niet gemotiveerd is, terwijl daaraan tevens groote bezwaren zijn verbonden. De taak van een Minister van Marine zou in Nederland bestaan uit:

1. Beheer en leiding der operaties van het in Nederland vertoevend gedeelte van de vloot.
2. Zorg voor den opbouw van materieel voor de geheele Marine.
3. Zorg voor de opleiding van het personeel.
4. Verdediging van het betrokken Regeeringsbeleid in het Parlement.

De taak sub 4 is thans tijdelijk vervallen. Taak sub 1, 2 en 3 is veel geringer. De leiding der operaties is bij de Engelschen, terwijl

het in Europa opereerend gedeelte van de vloot geringer is dan vroeger. Aanbouw is eveneens geringer, terwijl bovendien het grootste gedeelte in Indië geschiedt. De opleiding heeft, behoudens voor enkele tientallen personen, geheel in Indië plaats.

Het Departement van Oorlog heeft slechts de zorg over 2000 hoogstens 3000 man (beide Departementen over 4 à 5 duizend).

Terwijl op elk ander gebied tot concentratie wordt overgegaan — en hierop zelfs de nadruk wordt gelegd — wordt hier een geheel onnoodige splitsing aangebracht.

Bovendien zijn aan deze splitsing groote bezwaren verbonden. De zoo belangrijke kwestie van den terugkeer naar Nederland wordt hierdoor bemoeilijkt. De terugkeer is in hoofdzaak een kwestie van het leger; de Marine voert slechts de troepen aan. Militaire voorbereidingen onder één hoofd is noodzakelijk. Wanneer het moment van den terugkeer is aangebroken, treedt een Opperbevelhebber op. Diens toch reeds moeilijke positie wordt nog lastiger, wanneer hij met twee Ministers te maken heeft. Wordt de Minister van Marine zelf Opperbevelhebber, dan zou diens positie en die van den anderen Minister nog moeilijker, zoo niet onmogelijk worden.

Tenslotte wordt voor Oorlog een Minister aangewezen, die groote qualiteiten bezit op ander gebied, doch wiens benoeming aan een militair Departement m.i. door ons volk gevoeld zal worden als een verzwakking der Regeering. De z.g. oplossing aan Defensie ruimt geen enkel bezwaar op, zal niet serieus genomen worden en bergt in zich de kiem voor nieuwe conflicten. Zij zal het prestige der Regeering en dus van ons land zoowel in Nederland, in de overzeesche gebiedsdeelen als bij de bondgenooten doen dalen.

Gaarne zou ik aan een oplossing medewerken. Ik heb mij hiertoe herhaaldelijk bereid verklaard. Hoewel ik, met volle waardeering voor den persoon en het werk van den Admiraal, bezwaren had dezen tot het Kabinet te zien toetreden, heb ik mij aanstonds bereid verklaard al mijn bezwaren te laten vervallen, indien hij hoofd van het ongesplitste departement zou worden.

Uit het bovenstaande volgt, dat, waar ik geen verantwoordelijkheid wenschte te dragen voor den gang van zaken betreffende het ontslag van den heer Dijkhoorn, aangezien ik dien achtte in strijd met 's lands belang, ik tot mijn leedwezen mij niet verantwoord acht op den aangegeven grondslag tot Uw Kabinet toe te treden, aangezien de toen gevoelde bezwaren in geen enkel opzicht zijn ondervangen en ernstige nieuwe ontstaan.

Ik ben mij mijne verantwoordelijkheid voor het niet toetreden tot de Regeering, vooral onder de huidige omstandigheden, bewust. Ik ben echter evenzeer overtuigd van mijne verantwoordelijkheid, indien ik zou toetreden tot een Kabinet, welks samenstelling en grondslag ik in strijd acht met de belangen van ons land, van de dynastie en van de oorlogsvoering. Ik heb verantwoordelijkheid tegenover Kroon en Volk. Tenzij U alsnog een weg vindt om aan mijn hooger uiteengezette bezwaren tegemoet te komen, kan ik tot mijn leedwezen tot geen nadere conclusie komen dan dat ik Uw gewaardeerde uitnodiging tot toetreding tot het nieuwe Kabinet op den door U gedachten grondslag, onder dankzegging voor het opnieuw in mij gestelde vertrouwen, niet kan aanvaarden.

Met beleefde groeten,

(w.g.) M. P. L. STEENBERGHE.

D

0010.

22 Juli 1941.

*Aan Zijne Excellentie den Minister van Justitie,
Voorzitter van den Ministerraad.*

Hooggeachte President,

In antwoord op Uw schrijven van 18 dezer moge ik U het volgende mededeelen.

De kennismaking van de bij Uw schrijven van 10 dezer gevoegde uiteenzetting omtrent de door U geprojecteerde hervorming van ons Kabinet geeft mij aanleiding tot de volgende opmerkingen:

Het is U bekend uit mondelinge besprekingen, welke ik met U mocht hebben, dat ik overwegende bezwaren zou hebben tegen wijziging van de positie van den Ministerraad, in dien zin dat de positie van het College verzwakt, die van den Voorzitter van den

Raad van Ministers versterkt zou worden, aangezien ik dit in strijd acht met de Constitutie en met het geldende Nederlandsche staatsrecht.

Geen bezwaar heb ik uiteraard tegen een coördinerende functie van den Voorzitter van den Ministerraad noch tegen het initiatief nemen zijnerzijds tot maatregelen en voorstellen welke door hem in het landsbelang noodig worden geacht. Ik erken verder, dat onder de huidige omstandigheden deze tweeledige taak van den Voorzitter van den Ministerraad meer op den voorgrond kan en moet treden dan in vreedstijd het geval was. Mijnerzijds zou daarbij op de meest loyale medewerking kunnen worden gerekend.

Uit het onderhoud, dat ik gisteren met U mocht hebben, is mij gebleken, dat het niet Uwe bedoeling is principieele wijziging te brengen in de positie van den Minister-President noch in die van den Ministerraad. U drukte dit tegenover mij aldus uit, dat U alleen wil hebben „dat er een motor is, die zaken voorbereidt voor den Ministerraad” en U verduidelijkte Uwe bedoeling van deze woorden in dien zin, dat U alleen beoogt „de bevoegdheid te hebben om ministerieele commissies in te stellen”, aan welke commissies de voor-

behandeling van bepaalde zaken zou worden opgedragen ter voorbereiding van de behandeling in den Ministerraad.

Als ik de bij Uw schrijven van 10 dezer gevoegde uiteenzetting omtrent de versterking van de positie van den Minister-President in den zoeven aangegeven zin mag interpreteren, bestaat daartegen mijnerzijds natuurlijk geen bezwaar. Het zou mij intusschen gewenscht voorkomen, dat deze interpretatie Uwerzijds op de een of andere wijze ook aan onze ambtgenooten werd medegedeeld, opdat het door de uiteenzetting bij velen onzer ontstaan misverstand worde weggenomen en een ieder wete, waaraan hij zich met betrekking tot dit zeer belangrijke punt heeft te houden.

Luidens meergenoemde uiteenzetting zou het thans bestaande Departement van Defensie worden gesplitst in twee departementen, nl. van Oorlog en van Marine.

Deze splitsing, welke niet is toegelicht, acht ik niet in overeenstemming met het uitgangspunt van de uiteenzetting, volgens welke hervorming van het bestaande Kabinet zou worden gericht op concentratie.

Hier te lande wordt niet beschikt over een leger, noch over een vloot, in den zin welke gemeenlijk aan die begrippen wordt gehecht. Het spreekt dus vanzelf, dat opdracht van het beheer over beide deelen der weermacht aan twee afzonderlijke ministers, wel verre van een concentratie te zijn, de organisatie van het beheer daarvan topzwaar zou maken. Noch voor een minister van Oorlog, noch voor een minister van Marine kan hier te lande een taak aanwezig zijn welke de vorming van een afzonderlijk departement motiveert. Dit is duidelijk voor een ieder, die van den toestand onzer weermacht op de hoogte is.

De splitsing van het beheer der weermacht over twee departementen kan dus niet nalaten alom een ongunstigen indruk te maken. Zij zal dat doen bij onze bondgenooten, zij zal dat doen bij de Nederlanders hier in Nederland en niet minder in de overzeesche gewesten. Zij moet het aanzien der Regeering schaden.

Daarbij komt, dat het m.i., voorzichtig gesproken, eigenaardig mag heeten, in oorlogstijd het beheer over de aanwezige landmacht op te dragen aan een burgerminister. Juist in oorlogstijd komen allerlei technische vraagstukken naar voren betreffende uitrusting, bewapening en oefening, waaromtrent een burgerminister onkundig is.

Het is bekend, dat ook in vreedetijd Land- en Zeemacht de leiding van een burgerminister slechts noode aanvaardden, maar dan alleen onder voorwaarde, dat *beiden* onder een burgerminister staan.

Wat thans staat te gebeuren, dat de Zeemacht zal komen onder een actief dienend officier en de Landmacht onder een burger, maakt voor dezen laatste het aanvaardden van diens leiding nog zooveel moeilijker.

Ik ben ervan overtuigd, dat het leger in Nederland, dat weliswaar gedemobiliseerd doch toch nog altijd aanwezig is, onder deze omstandigheden op de benoeming van een burgerminister zeer ongunstig zal reageeren.

Zowel bij de voorbereiding als bij de regeling van den terugkeer naar Nederland moet de splitsing van het departement van Defensie leiden tot onontwarbare moeilijkheden, vooral indien de leiding van dien terugkeer, gelijk in de bedoeling schijnt te liggen, zal worden opgedragen aan den minister van Marine. Bij diens terugkeer speelt onmiskenbaar het leger, al dan niet aangevuld met een expeditiecorps van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger, de hoofdrol.

Ik kan niet inzien, hoe het mogelijk is, dat de Minister van Oorlog zijne verantwoordelijkheid ten aanzien van het Leger zou prijs geven ten bate van zijn ambtgenoot van Marine, noch hoe deze, zonder wrijving of geschil met zijn ambtgenoot van Oorlog, de leiding kan nemen van het deel der weermacht, waarvoor zijn ambtgenoot van Oorlog verantwoordelijk is.

Juist in verband met den terugkeer naar Nederland en de voorgenomen opdracht van de militaire leiding daarvan aan den Minister van Marine, schijnt mij de splitsing van het Departement van Defensie een organisatorische fout, die allerlei hoogst ongewenschte complicaties ten gevolge moet hebben.

Als het de bedoeling is, dat de Vice-Admiraal Furstner de militaire leiding van den terugkeer op zich neemt, is organisatorisch de eenig juiste oplossing, dat *hij* Minister van Defensie wordt en dus land- en zeemacht beide onder zijne bevelen krijgt.

Een en ander maakt, dat ik splitsing van het Departement van Defensie, gepaard aan het stellen van de landmacht onder een burgerminister, onder de huidige omstandigheden niet acht in 's lands belang en dat ik daarvoor dus bezwaarlijk mede-verantwoordelijkheid zou kunnen aanvaarden.

Omtrent hetgeen voorkomt op blz. 5 onder par. 3 ad a) van Uw schrijven d.d. 10 Juli j.l., betreffende verdediging van de overzeesche gebiedsdeelen, mocht ik reeds bij afzonderlijk schrijven van 16 dezer mijne opvattingen mededeelen, zoodat ik daarop thans niet behoefte terug te komen.

Kennisneming van het communiqué, dat eventueel zal worden uitgegeven bij de hervorming van het Kabinet, geeft mij aanleiding tot de opmerking, dat het mijns inziens niet juist is, onzerzijds nog eens in uitdrukkelijke bewoordingen te constateeren, dat bijna alle departementen een belangrijk deel van hun oude taak hebben verloren. Het staat vast dat velen in Nederland zich dat volkomen realiseeren, zoodat het m.i. tactisch niet juist kan zijn dit nog eens onzerzijds aan Nederland te verkondigen.

Het schijnt mij voorts niet juist, in het communiqué melding te maken van een maatregel, die *niet* genomen is, nl. het aanstellen van ministers zonder portefeuille. Dit is een strikt interne quaestie, waarmede de buitenwereld niets te maken heeft. Indien een communiqué noodig wordt geacht, behoort dit naar mijn meening aldus te zijn ingericht, dat het in korte, sobere bewoordingen de positie van het nieuwe Kabinet en het belang van de aan ieder der ministers opgedragen taak releveert.

Ik neem aan, dat ten aanzien van de positie van den Minister-President en die van den Ministerraad het misverstand is opgeheven door hetgeen ik hooger opmerkte. Mijne bezwaren ten aanzien van dit zeer principieel punt zijn daarmede opgeheven.

Ten aanzien van het communiqué zijn mijne bezwaren niet van principieelen aard, zij beoogen alleen eene m.i. nuttige suggestie te geven.

Ten aanzien van de splitsing van het Departement van Defensie zijn mijne bezwaren van principieelen aard.

Ik ben mij bewust van de ongewenschte en schadelijke consequenties welke het gevolg zouden zijn van het uiteenvallen van het thans bestaande Kabinet, dat is totstandgekomen overeenkomstig de inzichten van het Nederlandsche volk en dat geruimen tijd het uitgesproken vertrouwen van dat volk heeft gehad. Na rijp beraad meen ik echter, dat ik met mijn verantwoordelijkheid bezwaarlijk zou kunnen dekken eene hervorming van ons Kabinet, welke ik strijdig acht met 's lands belang en dus met de belangen van het Nederlandsche volk.

Tenzij U alsnog een weg vindt om aan mijne bezwaren tegemoet te komen, kan ik tot mijn leedwezen tot geen andere conclusie komen dan dat ik Uwe gewaardeerde uitnodiging tot toetreding tot het nieuwe Kabinet op den door U gedachten grondslag, onder dankzegging voor het in mij gestelde vertrouwen, niet kan aanvaardden.

Onder betuiging van de gevoelens mijner hoogachting, verblijf ik, na beleefde groeten,

Uw dv. dr.,

(w.g.) Ch. J. I. M. WELTER.

E

24 Juli 1941.

Zijner Excellentie Prof. Mr. P. S. Gerbrandy,
Voorzitter van den Raad van Ministers.

Hooggeachte President,

Ingevolge ons onderhoud van gisteren en ten vervolge op mijn schrijven van 21 Juli deel ik u het volgende mede.

De in mijn bovenbedoeld schrijven vermelde bezwaren van constitutioneelen aard zijn na Uw nadere verklaringen geheel vervallen.

De nadere verklaring Uwerzijds over de positie van den Minister-President, zooals omschreven in het schrijven van den heer Welter van 22 Juli, 4de, 5de en 6de alinea geeft mij algeheele bevrediging.

Inzake de publicatie van een communiqué blijf ik het vermelden van de vermindering van de Regeeringstaak — een mededeeling waarnaar niemand, behalve misschien enkele, overigens niet nader aangeduide leden van de Nederlandsche kolonie in Londen, vraagt — betreuren.

Ter wille van de belangen, welke bij een oplossing der crisis betrokken zijn, wil ik mij bij de nieuwe redactie van onzen Ambtgenoot Dr. van den Tempel neerleggen. De verdere inhoud van het commu-

niqué zal elk lid van het Kabinet, volgens Uw toezegging, alsnog ter goedkeuring worden voorgelegd.

Wat de voorgenomen oplossing aan Defensie betreft, blijf ik van meening, dat aan de bezwaren niet wordt tegemoet gekomen en ernstige nieuwe gevaren voor een harmonieuze samenwerking in het Kabinet zijn ontstaan. Ik heb kennis genomen van Uw verklaring, dat de heer Furstner niet bereid is gevonden het beheer van het ongesplitste Departement op zich te nemen, ik betreur dit standpunt ten zeerste. Na kennisname van het door U weergegeven verloop der formatie is het mij duidelijk geworden, dat thans voor U hierdoor geen andere oplossing mogelijk is. Met erkentelijkheid heb ik kennis genomen van Uw bereidverklaring zoo weinig mogelijk op den toekomstigen gang van zaken te prejudicieeren door te bevorderen, dat de portefeuille van Oorlog „ad interim” aan den betrokken bewinds-

man wordt toevertrouwd en uitdrukkelijk in de te geven publicatie op de tijdelijkheid dezer oplossing te wijzen. Tevens ging U er mede accoord, dat in ieder geval op het moment, dat de Opperbevelhebber zijn functie zal aanvaarden, een bespreking der Departementsindeeling en -bezetting in den Ministerraad aan de orde zal worden gesteld.

Hoewel de nu gegeven oplossing niet aan mijn bezwaren ten opzichte van dat laatste punt tegemoet komt, heb ik gemeend onder de huidige omstandigheden aan Uw dringend beroep op mijn medewerking gehoor te moeten geven. Ik hoop van ganscher harte, dat mijn zienswijze omtrent nieuwe moeilijkheden onjuist zal blijken te zijn.

Met beleefde groeten,

(w.g.) M. P. L. STEENBERGHE.

F

24 Juli 1941.

*Aan Zijne Excellentie den Minister van Justitie,
Voorzitter van den Ministerraad.*

Hooggeachte President,

Blijkens de bespreking, welke ik gisteren met U mocht hebben, ligt het in de bedoeling, dat bij de voorgenomen splitsing van het Departement van Defensie het nieuw te creëren Departement van Oorlog voorshands ad interim zal worden beheerd door den heer Van Boeyen, zoodat gelegenheid bestaat t.z.t. eventueel nader te overwegen, of de splitsing al dan niet zal zijn te handhaven.

Hoewel ik deze oplossing niet in allen deele bevredigend acht en

ik ook de splitsing op den aangegeven voet onder de huidige omstandigheden niet juist acht, beschouw ik deze oplossing als eene tegemoetkoming aan de door mij in mijn brief van 22 dezer geopperde bezwaren, aan welke, luidens Uwe mededeelingen bij evengenoemde bespreking, thans niet op andere wijze kan worden tegemoet gekomen.

Aannemende dat de andere in mijn aangehaald schrijven vermelde punten, waaronder de verdediging der overzeesche gebiedsdeelen, na de meergenoemde bespreking geen nadere behandeling meer vereischen, verklaar ik mij bereid toe te treden tot het door u te hervormen Kabinet.

Onder betuiging van de gevoelens mijner hoogachting verblijf ik na beleefde groeten,

Uw dv.,

(w.g.) WELTER.

G

MINISTERIE VAN JUSTITIE
(Netherlands Ministry of Justice)

Stratton House
Stratton Street
London, W. 1.

25 Juli 1941.

Aan de Heeren:

*Mr. E. N. van Kleffens,
Ir. J. W. Albarda,
Mr. M. P. L. Steenberghe,
Dr. J. van den Tempel,
Ch. Welter.*

Geachte Ambtgenooten,

Hierbij doe ik U toekomen het communiqué, zoals het door mij en den Heer Bolkestein is opgesteld.

De Heeren Van Boeyen en Furstner hebben hiermede reeds hun instemming betuigd.

Indien vóór morgen 12 uur geen bezwaren zijn ingekomen bij den Heer Kasteel, kamer 807, Stratton House, zal ik dezen tekst als definitief beschouwen.

Met beleefde groeten,

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

25 Juli 1941.

*Aan Zijne Excellentie
Prof. Mr. P. S. Gerbrandy.*

Hooggeachte Voorzitter,

Betreffende het concept-communiqué, dat ik zoeven van U mocht ontvangen, zou ik mij willen beperken tot het voordragen van eene wijziging. Het komt mij voor, dat de slotsom van de gehouden besprekingen beter wordt weergegeven, wanneer op blz. 2 onder *Ten eerste* na de woorden: „die verscheidene maar niet alle Ministers raken” worden ingevoegd de woorden: „ter voorbereiding van de beslissing in den Ministerraad”.

Ik moge U deze aanvulling in overweging geven.

Hoogachtend,

(w.g.) J. VAN DEN TEMPEL

BIJLAGE 2

Stukken betrekking hebbende op het aftreden van de Ministers Steenberghe en Welter

A

PROF. MR. P. S. GERBRANDY
Kanaalweg 113c, 's-Gravenhage.

's-Gravenhage, 20 Maart 1946.

Den Hoogedelgestrengen Heer
Mr. M. P. L. Steenberghe,
Belmondstreet 1620, Washington.

Strikt persoonlijk.
Strikt vertrouwelijk.

Amice,

Gelijk gij wel zult weten, heeft het huidige kabinet, bij monde van den Minister-President, mij verzocht een memorandum samen te

stellen over het gevoerde regeeringsbeleid in Londen gedurende den oorlog 1940—1945.

Ik ben daarmee thans zoo ver, dat het ontwerp in druk gereed ligt, over welk ontwerp ik ook het oordeel heb ingewonnen van mijn oud-ambtgenooten.

Aangezien uiteraard ook een deel gewijd is aan het door U gevoerde beleid en het daarop gevolgd aftreden, meen ik goed te doen door dit deel aan U per luchtpost toe te zenden met verzoek om mij zoo spoedig mogelijk mede te deelen of U nog opmerkingen hebt.

Waar gelijk gij zult begrijpen, ik thans ten spoedigste het memorandum zal willen indienen, moge ik bij U aandringen, indien mogelijk, per omgaande mij Uw opmerkingen te doen toekomen.

Met vriendelijke groeten,

t.t.

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

B

Den Hoogedelgestrengen Heer
Prof. Mr. P. S. Gerbrandy,
Kanaalweg 113c, 's-Gravenhage.

28 Maart 1946.

Waarde Gerbrandy,

In antwoord op Uw schrijven van 20 Maart jl., hetwelk ik op 27 dezer ontvang, deel ik U mede, dat ik gaarne bereid ben, U mijn opmerkingen te geven ten aanzien van het door U samengestelde memorandum over het in Londen gevoerde Regeeringsbeleid. Ik moge er echter op wijzen, dat, waar U mij vraagt, deze opmerkingen te maken over het gedeelte, dat betrekking heeft op het door mij gevoerde beleid en het daarop gevolgde aftreden, ik dan ook kennis zou moeten kunnen nemen van dat gedeelte van het rapport. Bij Uw bovenbedoeld schrijven zijn mij echter alleen toegezonden de bladzijden 47 tot en met 64, welk gedeelte begint met mijn aftreden en dus niet het door mij gevoerde beleid behandelt. Gaarne zal ik alsnog het gedeelte, dat betrekking heeft op de periode, waarin ik Minister was, van U ontvangen.

Uit den opzet van het rapport en uit Uw begeleidend schrijven blijkt mij, dat het niet Uw bedoeling is, dat ik uitvoerige beschouwingen ga geven. Ik zal mij dan ook slechts tot twee soorten opmerkingen beperken, namelijk over den feitelijken achtergrond van mijn ontslag en over enkele feitelijke onjuistheden in het korte stuk, dat op mijn ontslag betrekking heeft. Ik moge hieraan toevoegen, dat alle correspondentie en de aantekeningen, welke ik onmiddellijk na het ontslag gemaakt heb, ter beschikking staan.

Wat de feitelijke onjuistheden betreft, meldt U op blz. 47 onderaan en blz. 48 bovenaan:

„Het was duidelijk, dat de beide Ministers reeds vast besloten waren heen te gaan. Dit werd mij bevestigd, toen ik in den namiddag den Heer Steenberghe opbelde en hem wees op de bepaling in het programma, waarbij de Ministers zich verbonden geen ontslag aan de Koningin te vragen, alvorens de zaak in vergadering van het Kabinet te brengen. Mij werd geantwoord, dat zulks inderdaad geschied zou, maar dat de genoemde beslissing onherroepelijk was.”

Volgens mijn onmiddellijk na mijn ontslag gemaakte aantekeningen is de gang van zaken als volgt geweest:

„Maandagmiddag, 13 October 1941 belde Minister Gerbrandy mij op en vroeg mij, of het ontslagaanvraagbesluit onherroepelijk was. Ik antwoordde, dat dit besluit uiteraard onherroepelijk was en dat ik geen herroepelijke besluiten kende. Minister Gerbrandy zeide: „dus de ontslagaanvraag is al verzonden?”. Ik antwoordde hem: „neen, natuurlijk niet, want de zaak moet morgen nog in den Ministerraad worden besproken.”

Er is dus geen sprake van geweest, dat de heer Welter en ik een ogenblik getwijfeld zouden hebben om de kwestie eerst in den Ministerraad te bespreken. Wij hebben dit reeds bij onze eerste bespreking op 13 October 's ochtends aan U medegedeeld, hetgeen ook bevestigd wordt in het slot van den brief van den heer Welter en mij aan U van 14 October, welke U in Uw memorandum opneemt. Ik acht het van belang, dat deze passage en de daarop volgende alinea in bovenaangegeven zin gewijzigd worden, aangezien de indruk hiermede wordt gegeven, alsof er met ons niet te praten viel. Diezelfde indruk wordt zeer ten onrechte weergegeven in een zinsnede aan het slot van de 4de alinea op blz. 48, luidende: „Elke poging van ambtgenooten om de beide Ministers tot andere gedachten te brengen, mislukte.” Ik moet hier nadrukkelijk constateeren, dat geen enkele poging is gedaan om besprekingen met ons te voeren. Integendeel, op de ontslagaanvraag van 14 October is onmiddellijk de ontslagverleening op 18 October gevolgd. Weliswaar heeft Minister Albarda zich Dinsdagmiddag 14 October met den heer Welter en mij in verbinding gesteld om te vragen, of dien middag nog een bespreking over de ontslagaanvraag met het Kabinet kon worden gehouden. De heer Welter en ik verklaarden ons hiertoe bereid, indien U Uw in de ochtendvergadering geuite beledigingen zoudt terugnemen. De heer Albarda deelde daarop mede, dat U dien middag om 4.30 bij de Koningin moest zijn om de reeds den dag tevoren aan Hare Majesteit gerapporteerde ontslagaanvraag te bespreken. Waar de bedoelde beledigingen niet werden teruggenomen en de zaak klaarblijkelijk reeds door U met de Koningin was besproken, hebben de heer Welter en ik daaruit de conclusie getrokken en de ontslagaanvraag dien middag ingediend. Er is dus geen sprake van, dat de heer Welter en ik niet tot overleg bereid geweest zouden zijn.

Wat den achtergrond van de zaak betreft, lijkt het mij noodzakelijk, dat U vermeldt, dat tijdens de crisis in verband met het ontslag van Minister Dijkhoorn een van de voornaamste punten, welke voor de heeren Welter en van den Tempel en mij conditio sine qua non waren, toen reeds om met U samen te werken, was, dat in de constitutioneel positie van de Ministers geen wijziging werd gebracht en met name geen gevolg zou worden gegeven aan Uw voornemen om U als Voorzitter van den Raad van Ministers een zelfstandige beslissende bevoegdheid te geven. Ik moge hiervoor verwijzen naar Uw persoonlijk en vertrouwelijk memorandum, ons toegezonden bij schrijven van 10 Juli 1941, blz. 3, punt 5, en blz. 4, punt 4. Voorts naar de daarop gevolgde correspondentie en besprekingen, met name Uw brief van 18 Juli 1941, blz. 2, 2de en 3de alinea, mijn schrijven van 21 Juli (in antwoord op Uw laatsten brief, speciaal punt 3, waarvan ik afschrift insluit als bijlage I), het schrijven van Minister van den Tempel van 22 Juli 1941, sub a, 2de alinea (bijlage II), het schrijven van Minister Welter van 22 Juli 1941, 4de, 5de en 6de alinea, en mijn schrijven aan U van 24 Juli 1941, 2de alinea, waarbij ik mij accoord verklaarde met de 4de, 5de en 6de alinea van het schrijven van den

heer Welter. Ter verduidelijking voeg ik afschrift van bedoelde alinea's uit den brief van den heer Welter hierbij (bijlage III).

Uit den weergegeven gang van zaken blijkt ten duidelijkste, van hoe groote beteekenis mijn ambtgenooten en ik de constitutioneele positie van den Minister-President achtten. Lange onderhandelingen zijn noodig geweest om met U tot overeenstemming te komen, dat U niet zelfstandig Regeeringsbeslissingen zouden kunnen nemen. De aanleiding tot het ontslag was de buiten ons om uitgegeven Regeeringsverklaring, de oorzaak bestond in het feit, dat U reeds binnen drie maanden afweek van de gemaakte afspraak om niet zelfstandig belangrijke Regeeringsbeslissingen te nemen. Naast de constitutioneele bezwaren tegen een vergroting van Uw positie had ik ook het feitelijke bezwaar, zooals ik U bij mijn aftreden uitdrukkelijk heb medegedeeld, dat mijn vertrouwen in Uw beleid niet zoo groot was, dat ik de verantwoordelijkheid kon nemen U meer bevoegdheid, namens de andere verantwoordelijke Ministers op te treden, te geven dan constitutioneel vastlag.

Waar de geheele tendens van Uw betoog in het mij toegezonden memorandum uitgaat van Uw niet begrijpen van de ontslaaanvraag, meende ik goed te doen, U het bovenstaande in herinnering te brengen en te verzoeken, hieraan in het memorandum aandacht te wijden.

Tenslotte ben ik van mening, dat, waar U een deel van de gevoerde correspondentie in Uw memorandum opneemt, er zeker het belangrijkste stuk, namelijk de ontslaaanvraag zelf, niet aan mag ontbreken. Het is mij bekend, dat de constitutioneele gewoonten medebrengen, dat aan besprekingen met de Kroon geen publiciteit naar buiten wordt gegeven, doch de ontslaaanvraag is een constitutioneel stuk, dat zeker voor publiciteit geschikt is.

Met beleefde groeten,

(w.g.) M. P. L. STEENBERGHE.

Bijlage I

Punt 3 uit brief dd. 21 Juli 1941 van Mr. M. P. L. Steenberghe aan den Minister-President.

3. Het is niet de bedoeling de positie van den Minister-President te wijzigen; nadruk is slechts gelegd op de ook in Nederland reeds bestaande, coördineerende functie van den President. Beslissingen blijven aan den betrokken bewindsman of aan den Ministerraad voorbehouden. Tot mijn leedwezen ontwaar ik echter in Uw schrijven van 18 Juli, dat U op een wijziging van de positie van den Minister-President terugkomt en wel — ik kan de betrokken passage niet anders interpreteren — op basis van Uw nota van 10 Juli. Zou ik in Nederland hiertegen reeds bezwaar hebben, deze bezwaren zijn onder de huidige omstandigheden onoverkomenlijk. De verantwoordelijkheid voor het Regeeringsbeleid, afgescheiden van de bijzondere taak van elken bewindsman, is thans en door de bijzondere omstandigheden en door de afwezigheid van het Parlement, veel grooter dan in Nederland. Tegen de door U bedoelde taak van initiatief en coördinatie heb ik geen bezwaar; deze bestond reeds in Nederland. De taak van beslissingen berust, nu meer dan ooit, bij den Ministerraad, hetgeen ook volgt uit Uw eigen omschrijving van de grootere „gemeenschappelijke verantwoordelijkheid”. Gemeenschappelijke verantwoordelijkheid moet gemeenschappelijk gedragen worden en niet individueel door den President.

PROF. MR. P. S. GERBRANDY,
Kanaalweg 113c, Scheveningen.

Scheveningen, 3 Juni 1946.

*Den Hoogedelgestrengen Heer
Mr. M. P. L. Steenberghe,
3316 Legation Street, N.W. Washington, D.C.*

Beste Steenberghe,

Indertijd heb ik U dat gedeelte van mijn Memorandum toegezonden, dat speciaal betrekking had op Uw heengaan als Minister. Gelijk U in de eindredactie zult gemerkt hebben, heb ik gepoogd in verband met Uw opmerkingen recht te doen wedervaren aan Uw op-

Bijlage II

Uit brief dd. 22 Juli 1941 van den heer Van den Tempel aan den Minister-President.

A. Bij den opzet van de door U nagestreefde formatie heeft naar mijn indruk niet voldoende op den voorgrond gestaan de versterking van de positie van het Kabinet als zoodanig, zooals deze in Nederland erkenning had gevonden, namelijk dat het in vollen omvang de verantwoordelijkheid draagt voor het algemeene regeeringsbeleid. Elke formeel of feitelijke inbreuk op dit constitutioneele beginsel zou ik in zijn consequenties uitermate schadelijk achten voor ons volk. In het Reglement van Orde voor den Raad van Ministers is, op grondslag van de eigen verantwoordelijkheid der Departementshoofden, de samenwerking in en de bevoegdheid van den Ministerraad geregeld.

Hoewel tegen de door U nagestreefde versterking van de coördineerende taak van den Voorzitter van den Ministerraad, voor zooveel deze door de bijzondere tijdsomstandigheden wordt geboden, mijnerzijds geenerlei bezwaar bestaat, voor zooverre deze zich voltrekt binnen bedoeld kader, doet de wijze, waarop zij wordt voorgedragen, bij mij de vrees opkomen, dat zij zal leiden tot een verzwakking van de algemeene positie van het Kabinet en van de afzonderlijke Ministers. Ik zou het zeer waardeeren, wanneer alsnog door een nadere verklaring Uwerzijds terzake elk misverstand ten deze werd buitengesloten.

Bijlage III

4de, 5de en 6de alinea uit brief dd. 22 Juli 1941 van den heer Welter aan den Voorzitter van den Ministerraad.

Geen bezwaar heb ik uiteraard tegen een coördineerende functie van den Voorzitter van den Ministerraad, noch tegen het initiatief nemen zijnerzijds tot maatregelen en voorstellen, welke door hem in het landsbelang noodig worden geacht. Ik erken verder, dat onder de huidige omstandigheden deze tweeledige taak van den Voorzitter van den Ministerraad meer op den voorgrond kan en moet treden dan in vreedstijd het geval was. Mijnerzijds zou daarbij op de meest loyale medewerking kunnen worden gerekend.

Uit het onderhoud, dat ik gisteren met U mocht hebben, is mij gebleken, dat het niet Uwe bedoeling is principieele wijziging te brengen in de positie van den Minister-President, noch in die van den Ministerraad. U drukte dit tegenover mij aldus uit, dat U alleen wilt hebben „dat er een motor is, die zaken voorbereidt voor den Ministerraad” en U verduidelijkte Uwe bedoeling van deze woorden in dien zin, dat U alleen beoogt „de bevoegdheid te hebben om ministerieële commissies in te stellen”, aan welke commissies de voorbehandeling van bepaalde zaken zou worden opgedragen ter voorbereiding van de behandeling in den Ministerraad.

Als ik de bij Uw schrijven van 10 dezer gevoegde uiteenzetting omtrent de versterking van de positie van den Minister-President in den zoeven aangegeven zin mag interpreteren, bestaat daartegen mijnerzijds natuurlijk geen bezwaar. Het zou mij intusschen gewenscht voorkomen, dat deze interpretatie Uwerzijds op de een of andere wijze ook aan onze ambtgenooten werd medegedeeld, opdat het door de uiteenzetting bij velen onzer ontstaan misverstand worde weggenomen en een ieder weet, waaraan hij zich met betrekking tot dit zeer belangrijke punt heeft te houden.

vatting. Gelijk ik ook tegen mijn andere collega's heb uitgesproken, blijft de eindredactie voor mijn persoonlijke rekening. Had ik van den beginne af aan geweten, dat U er prijs op stelde ook het andere gedeelte van het rapport vooraf te lezen, ik zou het U zeker hebben toegezonden. Toen ik Uw verzoek kreeg om alsnog het andere gedeelte toe te zenden, had ik geen tijd meer, in verband met het op handen zijnde afdrucken van het stuk, aan Uw verzoek te voldoen. Ik heb gebruik gemaakt van de gegevens van Uw eigen ambtenaren, met name den Heer Speekenbrink, hem het betreffende stuk, door mij opgesteld, toegestuurd en geen aanmerkingen gehad. Ik vertrouw dus dat U met de redactie ook wel accoord zult gaan. Mochten er echter bezwaren bij U zijn, zoo blijft U volkomen vrij deze kenbaar te maken. Natuurlijk is het hoofdstuk, waarop U met name doelt, door de spitsroeden van al de collega's gegaan.

Ik zal t.z.t. gaarne van U vernemen of U nog bezwaren hebt, welke ik misschien in een ander stadium nog ter kennis van de bevoegde instanties kan brengen.

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

D

(Afkomstig van het Nederlands Informatiebureau.)

KNICKERBOCKER WEEKLY,

July 17, 1944, No. 21

Gerbrandy: Een Historische Figuur.

„..... Het merkwaardigste is, dat deze minister-president, die nooit voor zichzelf de macht gezocht heeft, meer macht heeft dan ooit een eerste minister van Nederland voor hem. Tijdens zijn beleid heeft zich in feite een constitutioneele wijziging voltrokken, al is daar nog geen juridische uiting aan gegeven. De man, die wordend recht zocht, heeft wordend recht gemaakt. Professor Gerbrandy is de eerste „Prime Minister”, die Nederland heeft gehad. Een recent ingezonden stuk van twee oud-Ministers heeft daar nog eens den nadruk op gevestigd. Toen namelijk, nu weer een jaar of twee geleden, op een

dag een beslissing moest worden genomen over een kwestie van beleid in een zaak van groot belang voor het Nederlandsche volk, de oorlogvoering en het moreel in bezet Nederland, en er geen tijd was het kabinet te raadplegen, nam Gerbrandy, na rijp beraad, zelf het besluit. Toen daarop twee leden der regeering hiertegen protesteerden, poneerde Gerbrandy, dat er geen tijd was geweest om hen te raadplegen en dat in zulk een geval de minister-president niet slechts moet optreden als „Voorzitter van den Raad van Ministers”, maar ook als „eerste minister”, de minister, die, gelijk de Engelsche „Prime Minister”, een speciale taak heeft met speciale bevoegdheden, grooter dan die van zijn collega's. De beide collega's namen hun ontslag en hebben dat sedert dien gemotiveerd als een gebrek aan vertrouwen in Gerbrandy's beleid. Maar dat verhindert niet, dat de nieuwe opvatting van het premier-schap tot dusver gehandhaafd is gebleven en — naar het er uitziet — ook wel zal blijven. En in den politieken machtsstrijd en de manoeuvres om posities en standpunten, staat de kleine, kordate strijder, Gerbrandy, onwankelbaar

E

(Afkomstig van het Nederlands Informatiebureau.)

KNICKERBOCKER WEEKLY,

August 7, 1944, No. 24

Mr. M. P. L. Steenberghe over de Kabinetscrisis van 1941.

Mr. M. P. L. Steenberghe schrijft ons:

In het artikel over Gerbrandy in het nummer van 17 Juli spreekt U over de Kabinetscrisis van November 1941. Ik heb mij er tot nu toe van onthouden iets over deze crisis te publiceeren, wat niet in het destijds uitgegeven Regeeringscommuniqué is opgenomen geweest. Waar U thans echter dienaangaande mededeelingen doet, welke niet met de feiten overeenkomen en deze mededeelingen bovendien dienst moeten doen om een m.i. onjuiste stelling, n.l. dat de Voorzitter van den Ministerraad grootere bevoegdheden moet hebben, te staven, wensch ik het volgende te verklaren.

1. Het is onjuist „dat er geen tijd was het kabinet te raadplegen” over een belangrijke beleidskwestie. Het geheele kabinet was bijeen op dien dag, dat de beslissing door den Minister-president genomen werd;

2. Oud-Minister Welter en ik hebben niet „sedert dien” ons ontslag gemotiveerd als een gebrek aan vertrouwen in Gerbrandy's beleid. Reeds aanstonds zijn in het Regeeringscommuniqué opgenomen zoowel ons standpunt ten opzichte van de constitutioneele positie van den Voorzitter van den Raad van Ministers en de verantwoordelijkheid der andere Ministers als ons gebrek aan vertrouwen in diens persoon voor deze qualiteit.

New York, 27 Juli 1944.

Mr. M. P. L. STEENBERGHE.

(Bovenstaande verklaring van oud-minister Steenberghe op de mededeeling van onzen Londenschen correspondent is ons welkom om haar verhelderende werking. — Red. K.W.)

F

TEKST VAN RADIO-ORANJE D.D. 20 NOVEMBER 1941

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Communiqué inzake ministercrisis.

De Minister van Koloniën, de heer Ch. J. I. M. Welter, en de Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, tevens Minister a.i. van Landbouw en Visscherij en Minister a.i. van Financiën, de heer Mr. M. P. L. Steenberghe, hebben bij schrijven van 14 October 1941 aan Hare Majesteit de Koningin ontheffing uit hun ambt gevraagd.

Hare Majesteit de Koningin heeft thans aan beide genoemde Ministers eervol ontslag verleend met ingang van 20 November 1941, onder dankbetuiging voor de vele, gewichtige en langdurige diensten door hen, ook in moeilijke tijden, aan Haar en aan het Koninkrijk bewezen.

Deze ministercrisis is ontstaan uit een verschil van opvatting tusschen de beide aftredende Ministers eener- en den Minister-President anderzijds over de afdoening van een zaak buiten de meeste leden van het Kabinet om door den Minister-President. De afdoening van deze zaak had niet betrekking op het speciale arbeidsveld van een der aftredende Ministers. Met het feit, dat de beide aftredenden Rooms-Katholiek zijn en lid der Katholieke Staatspartij, heeft deze crisis niets te maken.

De aftredende Ministers zagen in de afdoening buiten hen om van een huns inziens belangrijke zaak, n.l. het vaststellen en doen uitgaan van een officieele Regeeringsmededeeling, een bewijs van een leiding, waarvoor zij persoonlijk de medeverantwoordelijkheid niet langer meenden te kunnen dragen.

De Minister-President, overigens de afdoening der zaak zelve anders beoordeelend, was van meening, dat een doelbewuste, krachtige oorlogvoering hem voor snelle beslissingen kan plaatsen, waarbij het in de gegeven verhoudingen niet steeds mogelijk is een breed

overleg vooraf tot stand te brengen. Alle Ministers deelden volledig deze meening, doch de aftredende ministers meenden, dat in de onderhavige kwestie zulk een geval zich niet voordeed.

Hare Majesteit de Koningin heeft benoemd tot Minister van Koloniën Dr. H. J. van Mook, laatstelijk Directeur van het Departement van Economische Zaken te Batavia, en tot Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Landbouw en Visscherij den heer P. A. Kerstens, Voorzitter der Indische Katholieke Partij, lid van het College van Gedelegeerden van den Volksraad van Nederlandsch-Indië te Batavia.

Doelbewust is bij deze benoeming de saamhoorigheid van het moederland met de gebieden overzee op een in de huidige omstandigheden passende wijze tot uitdrukking gebracht.

In verband met het feit, dat de nieuw benoemde Ministers van Batavia naar Londen moeten komen, heeft Hare Majesteit de Koningin tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Koloniën: Prof. Mr. P. S. Gerbrandy, Voorzitter van den Raad van Ministers;

met het beheer van de Departementen van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Landbouw en Visscherij: Dr. J. van den Tempel, Minister van Sociale Zaken,

terwijl Ir. J. W. Albarda, Minister van Waterstaat, tot nadere voorziening werd belast met het beheer van het Departement van Financiën.

Het verleden van de beide nieuw benoemde Ministers en het te allen overvloed door den Minister-President met hen gevoerde overleg waarborgen, dat het Kabinet aangevuld wordt met twee leden, die op het punt van de hardnekkigheid, waarmee de oorlog met de grootste opoffering en met inzet van alle krachten tot het overwinnend einde moet worden gevoerd, volkomen beantwoordt aan de eischen, die Nederland en de overzeesche gebiedsdeelen ook aan hen terecht stellen en gelijk die in de Regeeringsverklaring van 28 Juli jl. zijn weergegeven.

BIJLAGE 3

Stukken betrekking hebbende op het aftreden van Minister Kerstens

A

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

GU 87/44/X

Arlington House,
Arlington Street, S.W.I.
Londen, 15 April 1944.

Onderwerp: *Departement van Scheepvaart.*

*Zijner Excellentie den Heere P. A. Kerstens,
Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart.*

Persoonlijk en Zeer Geheim.

Gedurende de laatste dagen heb ik mij als Voorzitter van den Raad van Ministers en als Kabinetsformateur bezig moeten houden met de vervulling der vacature van Boeyen.

Dit is voor mij aanleiding geweest iets verder te kijken dan het Departement van Binnenlandsche Zaken. Ik heb daarbij ook met name Uw Departement in het oog gehad. Het komt mij namelijk voor, dat er aanleiding bestaat vast te stellen, dat, ondanks Uw voortreffelijke gaven, de wijze, waarop vele zaken door Uw Departement worden behandeld, den toets van een goed beheer niet geheel doorstaat.

U worstelt met gebrek aan goede krachten, U hebt er zelf trouwens meermalen op gewezen, dat de slechte bezetting met ambtenaren een bron van zorgen voor U was.

Natuurlijk, het staat wel vast, dat bijna alle Ministers met dit bezwaar kampen en het dus veel meer de vraag is, in hoeverre de een er beter in slaagt dan de ander deze moeilijkheden na verloop van tijd te boven te komen. Het komt mij daarbij voor, dat vergelijkenderwijs Uw Departement wat het aantal krachten betreft nog niet het slechtste is bedeed. Ik moge dit met gegevens over vergelijkbare Departementen duidelijk maken.

Op 1 Juni 1943 waren bij Uw Departement, zonder het Departement van Landbouw en Visserij, werkzaam 67 personen, te weten: 6 ambtenaren, 19 arbeidscontractanten met een salaris van meer dan £10.0.0 per week, 41 arbeidscontractanten met een lager salaris en een militair. Naar ik aanneem zijn deze aantallen sindsdien toegenomen, doch ik baseer mij op den toestand van 1 Juni 1943, omdat mij daarover nauwkeurige gegevens ter beschikking staan. Ik moge er dan op wijzen, dat op genoemden datum o.a. de volgende Departementen, die toch waarlijk ook zeer veel werk moeten verzetten, over minder functionarissen beschikten dan U:

Buitenlandsche Zaken:	49
Justitie	: 33
Binnenlandsche Zaken:	55
Koloniën	: 47

Wij hebben allen met beperkte en ten deele geïmproviseerde bezetting onze taak te vervullen. Maar de resultaten mogen niet beneden de maat blijven.

Dat in dezen U er niet afdoende in zijt geslaagd de resultaten bij Uw Departement tot voldoende hoogte op te voeren, schijnt mij te blijken met betrekking tot de navolgende aangelegenheden:

1. De instelling van het Scheepvaartfonds.
2. Het exploitatieverlies op de Nederlandsche koopvaardijvloot.
3. De trage behandeling van klachten van de Coastal Vessels Management Ltd.
4. Het niet in de hand hebben van de Administratie.
5. De slechte verhouding tot het Shipping Committee.

1. De instelling van het scheepvaartfonds

Bij Ministerieele Beschikking van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart van 5 Juni 1942 werd op grond van het Koninklijk Besluit van 5 Maart 1942, het bezit van de Nederlandsche koopvaardijvloot door de Regeering gevorderd. Daarmee nam de Regeering,

in casu de Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, de uiteindelijke verantwoordelijkheid over voor het beheer van de koopvaardijvloot, daaronder begrepen de opbrengsten, vrachten, verzekeringspenningen en schadevergoedingen.

Het doel van deze vordering is, zooals Uwe Excellentie het destijds in een toelichting uitdrukte „van het begin af aan geweest het vormen van een fonds van middelen, dat te zijner tijd zal kunnen worden gebruikt om althans een deel op te vangen van de enorme financieele lasten, welke in verband met den wederopbouw der koopvaardijvloot en het dragen der sociale consequenties van den vaarplicht als een gevolg van het gebruik der koopvaardijvloot als Nederlands machtigste oorlogswapen op de Nederlandsche volkshuishouding zullen komen te drukken”.

Gezien deze doelstelling is het opvallend, dat eerst op 30 Juli 1943, dus veertien maanden na de vordering, door U bij den Ministerraad een ontwerp voor een „Besluit Scheepvaartfonds 1943” werd ingediend en dat dit Besluit eerst thans, meer dan twee en twintig maanden nadat de schepenvordering van kracht is geworden, aan Hare Majesteit de Koningin ter teekening wordt aangeboden. Ik acht het onverantwoord, dat gedurende welhaast twee jaren, nadat een maatregel getroffen was die een enorme verantwoordelijkheid op de Regeering legde, en waarmee vele millioenen gemoeid zijn, zelfs de wettelijke grondslag voor het beheer der betrokken gelden niet gelegd werd. Het is mogelijk, dat daarbij ook omstandigheden buiten de schuld van Uw Departement een rol hebben gespeeld, doch een zóó trage gang van zaken kan daardoor nimmer verontschuldigd worden. In het Nederlandsche staatsrecht is tenslotte één persoon verantwoordelijk en dat is in dit geval de Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart. Ik moet U dan ook tot mijn leedwezen ten deze in gebreke stellen.

2. Het exploitatieverlies op de Nederlandsche Koopvaardijvloot

In den loop van het jaar 1943 ontstond in het Kabinet eenige ongerustheid, die o.a. tot uiting werd gebracht in een bespreking in den Ministerraad in September, omtrent groote verliezen, welke zouden worden geleden op de exploitatie van de Nederlandsche koopvaardijvloot. Ik stelde tijdens en na evengoemde bespreking voor een Commissie van drie deskundigen aan te wijzen met opdracht op zeer korten termijn rapport uit te brengen over de financieele resultaten van bedoelde exploitatie en de oorzaken van een eventueel verlies. U wees dit voorstel van de hand, zowel op den principieelen grond, dat het beheer der vloot onder Uw uitsluitende verantwoordelijkheid viel, als op den practischen grond, dat de noodzakelijke gegevens nog niet beschikbaar waren. De Raad legde zich neer bij Uw voorstel om tot December, uiterlijk Januari, te wachten, daar U toezegde alsdan (althans voorloopige) cijfers te zullen verstrekken.

Aan het einde des jaars ontving ik ondershands inzage van een voorloopig ontwerp voor een begroting voor het Scheepvaartfonds over de periode 1 Juni tot 31 December 1942, dus de eerste zeven maanden van de vordering. Hieruit bleek, dat het exploitatieresultaat over die periode voorloopig geschat werd op een verlies van ruim f 10 000 000 of wel 1½ miljoen gulden per maand.

Bij de beoordeeling van Uw beleid ten deze wensch ik uitdrukkelijk voorop te stellen, dat het voor een buitenstaander, vooral voor een, die een leek is op scheepvaartgebied, niet mogelijk is te beoordeelen of de Nederlandsche koopvaardijvloot na haar vordering door de Regeering, zoo deskundig en commercieel mogelijk beheerd is. Ik onthoud mij dan ook van een oordeel terzake en moge ermede volstaan er op te wijzen, dat, indien mijn in September gedaan voorstel voor een deskundig onderzoek was aangenomen, waarschijnlijk beter maatregelen hadden kunnen worden getroffen teneinde de oorzaken van het verlies zoo veel mogelijk weg te nemen.

Maar ook al wensch ik mij te onthouden van een oordeel over de efficiency van het gevoerd beheer, ik meen echter ook als buitenstaander wel het volgende te mogen vaststellen.

Primo. Het is mogelijk, dat het verontrustende verlies op de koopvaardijvloot reeds bestond vóór de vordering. In dat geval had U daarvan destijds op de hoogte behooren te zijn en den Ministerraad daaromtrent van tevoren behooren in te lichten, opdat de Regeering wist, welke aanzienlijke financieele lasten zij op zich nam.

Secundo. De toelichting bij de even genoemde voorloopige begroting wekt echter eerder den indruk, dat de huidige omvang van het verlies eerst na de vordering ontstaan is. De toelichting noemt daarvoor een aantal plausible oorzaken, waarbij er vooral twee vooropstaan.

In de eerste plaats moesten de reparaties van onze schepen in de Vereenigde Staten plaats vinden en bleken zij daar veel duurder dan verwacht was.

De tweede oorzaak is de volgende: De Britsche Regeering heeft een groot deel van de Nederlandsche koopvaardijvloot gecharterd tegen een prijs, welke niet van tevoren precies vastgesteld is, doch nader bepaald zou worden op zoodanige wijze, dat een „fair and reasonable revenue” voor de Nederlandsche koopvaardij gewaarborgd was. Bij de nadere uitwerking van dit beginsel is als grondslag aangevaard, dat de Engelsche Regeering slechts zoodanige kosten vergoedt als redelijk is voor de normale commerciële exploitatie van een vloot in vreedstijd. Dit zou beteekenen, dat vele lasten, welke voortvloeien uit de sociale voorzieningen voor de zeelieden, alsmede uit de oorlogsomstandigheden, a priori voor rekening van de Nederlandsche Regeering genomen zijn. Ik kan mij niet aan den indruk onttrekken, dat „fair and reasonable revenue” aldus wel een, ten laste van de Nederlandsche Regeering zeer beperkte betekenis heeft gekregen.

Ik vermag niet te beoordeelen, of Uw Departement destijds ten deze gunstiger condities had kunnen bedingen. Wel echter komt het mij onverantwoord voor dat, terwijl deze onbevredigende toestand nu reeds zoo lang bestaat, Uwe Excellentie er blijkbaar niet in geslaagd is de oorzaken van het enorme verlies althans ten deele weg te nemen. Reeds kort na het midden van het vorige jaar deelde U mij mede, dat met de Britsche autoriteiten besprekingen gevoerd werden, teneinde een meer bevredigende vergoeding voor het gebruik van de vloot te krijgen. In de vergadering van den Ministerraad van 25 Januari 1944 deed U voorts twee hoopgevende mededeelingen. In de eerste plaats zeide U, dat het zeker was, dat een aanzienlijk deel van het tekort op de scheepvaart ons door de Engelschen zoude worden vergoed. In de tweede plaats rapporteerde U persoonlijk in de Vereenigde Staten alles te hebben gedaan, teneinde te bevorderen, dat spoedig de gegevens verkregen zouden worden voor het verkrijgen van een zuiverder inzicht in het exploitatie-resultaat.

Thans zijn wij weer maanden verder en ik vraag mij af of er eenig concreet resultaat bereikt is, waardoor de scheepvaartverliezen in noemenswaardige mate verminderd worden.

Mocht dit niet het geval zijn, dan moet ik tot mijn leedwezen verklaren, dat naar mijn meening de Regeering niet langer met een dergelijken gang van zaken genoeg kan nemen.

3. *De Coastal Vessels Management Ltd.*

Ook t.a.v. deze zeer ingewikkelde materie moge ik mij onthouden van een oordeel omtrent den materiële inhoud van het gevoerde beleid. Ik moet echter vaststellen, dat, wat de snelheid van behandeling betreft, Uw Departement ook in deze zaak blijk gegeven heeft van gebrek aan efficiency. Ter staving van deze bewering moge ik verwijzen naar mijn brief van 23 Maart j.l., No. G.U. 109/44, waarin ik aantoonde dat gedurende vijf maanden door Uwe Excellentie niet werd geantwoord op brieven, zoowel van de kapitein-eigenaars als van mij. Deze zaak gaf Hare Majesteit de Koningin dan ook aanleiding te laten weten, dat „indien mocht blijken, dat tot de Regeering gerichte verzoeken van Nederlanders, die onder vaak moeilijke en gevaarlijke omstandigheden hun werk en plicht doen, door de bevoegde instanties eenvoudig onbeantwoord worden gelaten, zulks ernstige ontstemming bij Hare Majesteit zoude verwekken”.

Uw op 11 dezer in den Ministerraad naar voren gebracht verweer, dat gedurende de bedoelde vijf maanden door Uw Departement mondelinge besprekingen gaande waren met de Coastal Vessels Management Ltd. wordt door het bestuur van deze organisatie uitdrukkelijk onjuist genoemd. Integendeel, de Voorzitter van deze organisatie heeft, volgens zijn verklaring, eind Augustus 1943 het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart opgebeld en hem is toen medegedeeld, dat overleg niet te wachten was. Het Departement wenschte slechts te onderhandelen met de Vereeniging „Oranje”, waarvan de belangen echter niet identiek zijn met die van de Coastal Vessels Management Ltd.

4. *Het niet in de hand hebben van de administratie*

Nadat de Minister van Financiën reeds meermalen bezwaar had moeten maken tegen het feit, dat door Uwe Excellentie, zonder voorafgaand overleg met hem, groote financiële verplichtingen werden aangegaan met betrekking tot nieuwe schepen, deed dit geval zich

onlangs opnieuw voor bij de aanvraag tot onmiddellijke uitschrijving van een chèque van £ 380 000. Ik moge terzake verwijzen naar het schrijven van den Minister van Financiën van 31 Maart No. 35614 en naar de in den Ministerraad gevoerde bespreking, waarbij U zekere verontschuldigende omstandigheden aanvoerde, doch nochtans erkende dat hier fout gehandeld was.

5. *Verhouding tot het Shipping Committee*

Ik moge ten deze herinneren aan het conflict met de reeders in den zomer van 1943, hetwelk slechts met moeite bijgelegd kon worden. Ik kon mij bij die gelegenheid niet onttrekken aan den indruk, dat het conflict niet slechts zijn oorzaak vond in het materiele meeningsverschil over een door U genomen maatregel, doch ook in een slechte verhouding tusschen U en de reeders, die uiteraard voor het landsbelang zeer ongewenscht is. Uit een niet lang geleden gehouden bespreking bleek mij, dat de verhouding nog geenszins bevredigend mag heeten.

Het bovenstaande heeft betrekking op de zaken van de scheepvaart. U zult misschien zeggen, dat U Uw moeilijkheden daarmede meer dan eens zelf hebt uiteengezet. Inderdaad, alleen ik meen niet te mogen verheelen, dat daarmee het feit, dat het resultaat blijft beneden hetgeen geëischt mag worden, niet is weggenomen. Ik heb in sterke mate den indruk, dat, mede door de zwakke organisatie van Uw Departement, de taak voor U te zwaar is.

Ravitailleering

Naast moeilijkheden als de vorenstaande zijn er bezwaren gerezen, die betrekking hebben op de ravitailleering. Wij hebben allen respect getoond voor de wijze, waarop U als vertegenwoordiger van Nederland ter U.N.R.R.A.-conferentie de stelling van ons land hebt hoog gehouden. Wij hebben daarbij het U laten ontsnappen van de kwestie der contributie-regeling op den koop toe genomen.

Een ernstige grief is evenwel bij veel leden van het Kabinet — en ook bij mij — dat U gemakkelijk zijt meegevoerd naar een interpretatie der regeling (omtrent de ravitailleering van Nederland gedurende de eerste 6 maanden na de bevrijding getroffen) die veel te optimistisch was. U hebt echter — wat veel erger is — aan dat optimisme te vroegtijdig en te uitbundig uiting gegeven. Ik moet U heel eerlijk zeggen, dat ik zulks nog steeds een ernstige staatkundige tekortkoming reken, welke mij zwaar drukt.

Ook zijn in den Ministerraad ernstige bezwaren gerezen tegen Uw in het openbaar gedane uittaling omtrent de betalingscapaciteit van Nederland. Hoe ver strekkende gevolgen deze uittaling nog steeds heeft, bleek dezer dagen weer uit het volgende.

Door de Minister van Financiën werd eenige malen bij den Voorzitter van de Nederlandsche Aankoop Commissie in New York aangedrongen op het voorzoo veel mogelijk gebruik maken van Lend Lease steun.

In een schrijven van den Voorzitter van de N.P.C. d.d. 18 Maart j.l. bericht deze thans, dat die organisatie niet geslaagd is bij haar pogingen om pakketten voor krijgsgevangenen en cantine-behoefden op Lend Lease basis te betrekken. Hij schrijft dan woordelijk:

„Beide pogingen zijn mislukt en werd bij de uiteindelijke mondelinge weigering van de cantinebehoefden ten overvloede gerefereerd aan de Uwer Excellentie bekende openbare verklaringen van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart met betrekking tot Nederland's bereidwilligheid en vermogen om voor relief- en rehabilitatie-goederen te betalen.

Het mag zijn, dat Nederland bij de betrokken U.S. Gouvernements instanties niet anders te boek staat dan als „nog” tot betalen in staat te zijn. Het feit echter, dat bij herhaling in het openbaar en in de dagbladen ons Rijk als een der welgestelde naties is afgeteekend, heeft een terugslag, welke door ieder onzer, die bemoeienissen heeft met het verkrijgen van — zelfs militaire — goederen op lend lease basis in toenemende mate ondervonden wordt. Dit begint thans ook merkbaar te worden bij het afwickelen van het restant der aankooppositie van Nederlandsch-Indië van Maart 1942. Ook de Nederlandsche Ambassade heeft, naar zij dato 10 December 1943 aan de NPC schreef Uwer Excellentie herhaaldelijk op de in de vorige paragraaf gemelde omstandigheden geattendeerd.”

Tenslotte moet ik nog opmerken, dat mij van verschillende zijden klachten bereiken, dat door U te weinig activiteit ontwikkeld is tot het verkrijgen van relief voor Nederland tijdens den oorlog.

Afgezien van deze bezwaren moet ik vaststellen, dat de aankoop van goederen voor relief en reconstructie door de Regeering geen bevredigenden voortgang vindt, zonder dat dit geheel aan U geweten kan worden. In drieërlei opzicht is de huidige gang van zaken (voor

zoover er al van eenige „gang” gesproken kan worden; „stilstand” zou een juister woord zijn) onbevredigend.

In de eerste plaats de procedure voor den aankoop. Van Engelsche zijde is enkele maanden geleden gevraagd, dat alle aankopen van de Regeering zouden geschieden via een instantie. Ook voor ons zelf bleek zulks noodzakelijk teneinde doublures te vermijden. In een vergadering, gehouden op 26 November 1943, werd besloten tot een stelsel, waardoor eenheid van actie in redelijke mate gewaarborgd scheen. Thans zijn wij vijf maanden verder en het toen vastgestelde systeem heeft, tengevolge van allerlei omstandigheden, waarop ik hier niet wil terugkomen, nog steeds niet kunnen werken. Op 17 Februari wendde de Ambtenaren-commissie, belast met de coördinatie van de aankopen, zich tot de Regeering met bepaalde vragen, waarop ik een antwoord ontwierp, hetwelk in den Ministerraad werd aangenomen en vervolgens door mij op 15 Maart onder G.U. 79/44 werd uitgezonden. Niettemin komt Uwe Excellentie thans bij schrijven van 30 Maart weer tegen enkele punten van dit in den Ministerraad aanvaarde antwoord op. Op deze wijze wordt vruchtbaar werk wel heel moeilijk gemaakt.

In de evengenoemde vergadering van 26 November werd eveneens de wenschelijkheid besproken om een persoon van groote ervaring en gezag te belasten met de centrale leiding van alle aankopen. Deze zou dan tevens zorg moeten dragen voor dislocatie, opslag, verzekering e.d. van de gekochte goederen, en later den afzet daarvan, voorzover de aard der goederen deze noodig maakte, ter hand moeten nemen. Besloten werd hiertoe nog niet over te gaan, doch terzake het oordeel van de te scheppen Commissie af te wachten. Dit punt vraagt naar mijn meening in groeiende mate om voorziening.

In de derde plaats heb ik met den terzake bevoegden medewerker van den heer Churchill de mogelijkheid besproken van den aankoop van goederen door de Nederlandsche Regeering in neutrale landen. Genoemde functionaris beval sterk aan, dat wij terzake eenzelfde regeling zouden treffen als de Belgen en Franschen gedaan hebben, en waarvan de aanwijzing van één gezaghebbend persoon voor alle

contact met de Engelschen en Amerikanen een essentieel onderdeel vormt.

Op deze gronden ben ik meer dan ooit tot de overtuiging gekomen, dat het noodzakelijk is één deskundig en gezaghebbend man te belasten met de leiding van alle aankopen en met de verdere zorg voor het gekochte. Deze functionaris zou uiteraard moeten werken onder de uiteindelijke verantwoordelijkheid van, en volgens de aanwijzingen van het Kabinet, doch binnen dat kader een vrij groote mate van zelfstandigheid moeten krijgen.

Ik kom thans tot de conclusie, welke ik uit bovenstaande overweging zou willen trekken.

Wij allen hebben U met vreugde uit Indië zien komen, wij hebben bij Uw laatste dreigende ontslaaanvraag na de opdracht aan Oud-Minister Steenberghe getoond, dat wij Uw heengaan terzake zouden hebben betreurd. Ik heb U de redenen daarvoor uiteengezet. Maar ik kan niet tegelijkertijd een situatie bestendigen, die mij, en naar ik vermoed ook U, met zeer groote zorg vervult.

Daarom is bij mij het plan gerezen aan den Ministerraad voor te stellen het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart te splitsen en, als de Ministerraad deze splitsing goedkeurt, die voor te dragen aan Hare Majesteit de Koningin.

Ik zoude er geen bezwaar tegen hebben, dat U behoudt alle zaken behoudens de Scheepvaart (waarvoor een afzonderlijk Minister benoemd wordt), mits er dan op de hoogerangevoerde gronden voor alle aankopen voor na den oorlog een ingrijpende maatregel wordt genomen, waardoor een doortastende deskundige verzorging van die taak is gewaarborgd. Ik zoude willen voorstellen daartoe een sterke persoonlijkheid aan te wijzen, die, voeling houdend met de betrokken Ministers, groote bevoegdheden verkrijgt. Ik heb daarbij gedacht aan Mr. Steenberghe.

Ik zoude het op prijs stellen Uw oordeel over mijn plan te hooren alvorens deze zaak in den Ministerraad aanhangig te maken.

De Voorzitter van den Raad van Ministers,

**MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK**

Arlington House,
Arlington Street, S.W.1.
Londen, 27 April 1944.

*Zijner Excellentie den Heere P. A. Kerstens,
Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,
Minister van Landbouw en Visscherij a.i.*

Strikt persoonlijk.

Overeenkomstig mijn toezegging in den Ministerraad heb ik, gehoord de gehouden besprekingen, nog eens overwogen of mijn voorstel

B

een splitsing in Uw Departement voor te dragen kon achterwege blijven.

Ik waardeer Uw medewerking inzake de benoeming van een Centraal-aankoop-man. Ik blijf daarnaast echter, op grond der U bekende overwegingen, van oordeel, dat de splitsing van Uw Departement, waartegen U bezwaren hebt uitgesproken, behoort te worden doorgezet. Het ligt daarom in mijne bedoeling deze zaak heden met Hare Majesteit de Koningin te bespreken.

Hoewel U reeds Uw houding hebt vastgesteld, meen ik voor de goede orde te mogen vragen, of bij U nadere overweging heeft plaats gevonden. Ik zoude het waardeerden te vernemen, dat U de voorgedragen oplossing alsnog aanvaardt.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemene Oorlogvoering van
het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

C

**MINISTERIE VAN HANDEL,
NIJVERHEID EN SCHEEPVAART**

Londen, 28 April 1944.

*Zijner Excellentie
den Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemene Oorlogvoering
van het Koninkrijk.*

Strikt persoonlijk.

Ik bevestig de ontvangst van Uw brief van gisteren (ongenummerd) en heb de eer U mede te deelen, dat er geen wijziging is gekomen in mijn besluit tot aftreden, indien de afsplitsing van het Departement van Scheepvaart doorgaat. Aan deze afsplitsing thans en op de door U in Uw brief van 15 dezer (GU 87/44/X) genoemde gronden wensch ik in geenerlei opzicht en tot geenerlei maat mede te werken. Integendeel. Uw brief van 15 dezer zal ik nader uitvoerig beantwoorden.

*De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,
(w.g.) P. KERSTENS.*

D

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Londen, 29 April 1944.

*Zijner Excellentie den Heere P. A. Kerstens,
Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,
Minister van Landbouw en Visscherij a.i.*

Strikt persoonlijk.

Onder bevestiging der goede ontvangst van Uw schrijven van 28 April j.l. heb ik de eer U mede te deelen, dat Hare Majesteit de

Koningin er Hare goedkeuring aan heeft gehecht het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart te splitsen, met dien verstande, dat er een afzonderlijke Minister van Scheepvaart zal worden benoemd.

In verband met het feit, dat U naar aanleiding daarvan als Minister wenscht af te treden en de afdoening dezer aangelegenheid geen verder uitstel gedooft, moet ik U thans verzoeken zoo spoedig mogelijk Uw officieele ontslagaanvraag als Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en Minister van Landbouw en Visscherij a.i., gericht aan Hare Majesteit de Koningin, in te dienen.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister van Algemeene Oorlogvoering van
het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

E

MINISTERIE VAN WATERSTAAT

Londen, 7 Mei 1944.

*Aan Zijne Excellentie
Prof. Mr. P. S. Gerbrandy,
Minister-President.*

Waarde President,

Het is mijn plicht, U nogmaals met den grootsten nadruk te zeggen, met welk een groote bezorgdheid ik denk aan de mutaties in het Kabinet, die aanstaande schijnen te zijn.

De crisis aan Handel, Nijverheid en Scheepvaart zou op zichzelf al ernstig genoeg zijn om bezorgdheid te wettigen. Slechts eenige weken geleden, toen alles reeds bestond, waarmede thans de crisis is ingeleid, hebben wij met vereende krachten een crisis aan dat departement bezworen. Dit geschiedde mede, omdat opvolging van een in de zaken ingewerkten minister door een met regeeringswerk niet ten volle vertrouwden nieuwen man in dat werk een vertraging zou brengen, welke thans minder dan ooit kan worden verantwoord.

De crisis van Binnenlandsche Zaken wacht al meer dan twee maanden op oplossing. Ook aan dat departement dreigt een groote vertraging in spoedeischend en belangrijk werk te ontstaan.

Daarnevens duren de groote moeilijkheden voor den Minister van Justitie voort en als ook die tot een aftreden leiden, treedt stagnatie in in werk van de grootste urgentie en het grootste gewicht.

Thans is door U het voornemen opgevat te bevorderen, dat het departement van den heer Kerstens zal worden gesplitst en dat de heer de Booy met Scheepvaart zal worden belast. De heer Kerstens gevoelt zich dan genoodzaakt zijn ontslag te vragen. De heer van Angeren, die zich met die splitsing en met de aanwijzing van den heer de Booy niet kan vereenigen en bovendien de moeilijkheden met het Politiebepsluit moe is, heeft medegedeeld eveneens zijn ontslag te willen vragen. Ook de heer van Boeyen zal wellicht, zij het om andere redenen, heengaan.

Het is U bekend, dat ook bij mij zeer ernstige bezwaren bestaan tegen den gang van zaken, die leiden kan tot een reeks mutaties in het Kabinet. In de vergaderingen van den Ministerraad heb ik meer dan eens gezegd, dat ik veranderingen in de samenstelling van het Kabinet in de tegenwoordige omstandigheden zeer nadeelig acht voor 's lands belangen. Ook zal, nog veel meer dan na het aftreden van de heeren Steenberghe en Welter, het Nederlandsche volk daardoor worden geschokt en het werk der Regeering worden geschaad.

Indien ooit, dan behoort nu een Nederlandsch Kabinet bijeen te blijven.

Was het mogelijk in Londen een nieuw Kabinet te vormen uit mannen, voor de taak van minister berekend en van wie kan worden aangenomen, dat zij in breede kringen van ons volk bekendheid en vertrouwen genieten, dan stond de zaak anders.

Zulke mannen zijn hier niet!

Dit brengt het Kabinet in een zeker opzicht in een dwangpositie.

Het is U bekend, dat ik over het nemen van ontslag als minister, in de tegenwoordige omstandigheden, niet licht denk. Toch kan ook

ik mij daartoe genoodzaakt voelen, als door mutaties de samenstelling van het Kabinet verandert.

Wij staan nu voor de mogelijkheid van veranderingen, welke den aard van het Kabinet aantasten.

Als de heer de Booy in het Kabinet wordt opgenomen, zullen de groote ondernemingen daarin een ruimere plaats innemen dan haar in de laatste kwart-eeuw in Nederland ooit is gegeven.

Daarentegen zullen dan de beide Katholieke ministers, vertegenwoordigers van de grootste volksgroep in Nederland, misschien uit-treden.

Hoe wordt dan de positie van de socialistische ministers, vertegenwoordigers van de op één na grootste volksgroep?

Zooals bekend is, bestaat in Nederland nu reeds tusschen katholieken en sociaal-democraten een in overleg tot stand gekomen contact, waarbij zich naar alle waarschijnlijkheid anderen zullen aansluiten. Dit is van het grootste belang voor de naaste toekomst. Immers die beide volksgroepen omvatten een meerderheid des volks. Een regeering, die op haar kan steunen, staat sterk. Geen regeering, die haar vrouwen mist, kan zich handhaven.

Welke gevolgen zal het hebben, als twee katholieke ministers dit Kabinet verlaten, en welke, als de drie sociaal-democratische ministers hun voorbeeld volgen?

Als de katholieken heengaan en de sociaal-democraten blijven, zal men in Nederland aan een breuk tusschen die beide groepen denken en kan dientengevolge de samenwerking in Nederland in ernstig gevaar komen. Valt die meerderheid in Nederland uiteen, dan staan de wegen open voor extremisme (waaronder ik nog steeds het communisme reken). Dan kunnen wij ernstige troebelen tegemoet gaan! Bovendien kan het uittreden der katholieken een staatkundige tegenstelling tusschen de Zuidelijke en de Noordelijke provincies te voorschijn roepen, tot groote schade van de nationale eenheid.

Besluiten de sociaaldemocraten, ten einde die rampzalige gevolgen te voorkomen, eveneens heen te gaan, dan verliest het Kabinet zeker het vertrouwen van de groote massa van het Nederlandsche volk. Welke ontvangst staat dan der Regeering en haar maatregelen bij den terugkeer te wachten? Waaraan zal dan het Militair Gezag, onvolledig samengesteld als het is, het onmisbare vertrouwen kunnen ontleenen?

Hierbij moge ik nog een vraag stellen.

Hoe zal de indruk in de democratische geallieerde landen zijn en in de neutrale landen Zweden en Zwitserland, als op het laatste oogenblik voor de invasie de bemanning van de Nederlandsche regeeringsboot grootendeels wordt veranderd en de Nederlandsche Regeering onder de Europeesche geallieerde regeeringen de eenige wordt, die geen sociaaldemocraten in haar midden heeft?

En zal dit ook in de Australische staten geen opzien baren?

Verstaan zij, die voor de samenstelling van de Nederlandsche Regeering zich aansprakelijk moeten achten, de teekenen van den tijd dan niet?

Kort en goed: de weg, dien Gij, waarde President, zijt ingeslagen, is naar mijn overtuiging verkeerd en hij leidt naar groote gevaren.

Ik schrijf dezen brief zonder voorkennis van iemand, wien dan ook. Uiteraard ook zonder voorkennis van Dr. van den Tempel en Dr. Bolkestein, die thans in de Vereenigde Staten vertoeven en zich daar geen voorstelling zullen kunnen vormen van de gevaarlijke ont-

wikkeling, die hier in gang is. Ik ben echter wel zeker, dat de heer van den Tempel na terugkomst in Londen zich niet zwiĳgend zal neerleggen bij dan voldongen feiten. Dan beginnen de moeilijkheden opnieuw.

Ik houd niet van dreigen, maar ik acht mij verplicht met grooten nadruk te waarschuwen. Liet ik dit na, dan zou ik straks minder recht hebben dan ik wensch te bezitten, om als een volkomen vrij staatsburger onbewimpeld te strijden voor wat ik 's lands belang acht.

In de vergadering van den Ministerraad hebt Gij gezegd, dat Gij U gebonden gevoeldet wegens het stadium, waarin zich de splitsing en de aanwijzing van den heer de Booy bevinden.

Ik gevoel Uw moeilijkheid, maar beschouw haar niet als onoverkomelijk.

Wanneer 's lands belang, nader overwogen, gebiedt, dat van een voornemen en van een toezegging wordt afgezien, dan moet 's lands belang den doorslag geven.

Dit kan des te beter geschieden, omdat door de aanstelling van een Regeeringscommissaris voor de aankopen een zeer goede oplossing kan worden gevonden voor de moeilijkheden aan het departement van den heer Kerstens, te meer, omdat juist op het gebied van de aankopen de ernstige bezwaren betrekking hebben.

Ik hoop nog steeds, dat het mogelijk zal zijn een verkeerden gang van zaken te voorkomen.

Nog is het niet te laat om den samenhang van het Kabinet en zijn werkkraacht te versterken, in plaats van het Kabinet uiteen te doen vallen of het uiteen te laten vallen.

Met vriendelijke groeten,

de Uwe,

(w.g.) J. W. ALBARDA.

F

DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN (Netherlands Government)

Mexborough House, Dover Street 33.
Regent 0251.

London, 22 Mei 1944.

*Zijner Excellentie
den Minister voor Algemeene
Oorlogvoering,
Arlington House.*

Streng persoonlijk

Hooggeachte President,

Ik heb na de besprekingen van Donderdag gelegenheid gehad rustig na te denken over de positie, die geschapen is tengevolge van de verklaring van Collega Burger, dat hij niet bereid is de portefeuille van Algemeene Zaken te aanvaarden.

Op Uw suggestie om de oplossing thans te zoeken in de richting, dat hij Binnenlandsche Zaken en ik Algemeene Zaken zal krijgen, ben ik alleen informatorisch ingegaan.

U herinnert zich, dat ik U een veertien dagen geleden heb medegedeeld, dat ik een verzoek om een taak in het Kabinet op mij te blijven nemen, alleen in overweging zou kunnen nemen, indien vast zou staan, dat daarin dan ook geen verandering meer zou komen en de moeilijkheden uit de wereld zouden zijn.

Hoewel ik op technische gronden van oordeel was en nog ben, dat het doelmatiger is, dat de heer Burger de portefeuille van Binnenlandsche Zaken niet die van Algemeene Zaken wordt toevertrouwd, was ik, uitgaande van de veronderstelling, dat de moeilijkheden daarmee zouden zijn opgelost, bereid Binnenlandsche Zaken te blijven houden. Ik stelde daarbij twee voorwaarden, die ik nu voorbij kan gaan.

Uwerzijds werd één voorwaarde gesteld, nl. dat ik geen bezwaar zou maken, dat Hare Majesteit, die met de Kwartiermakers mondeling overleg zou willen plegen, zich ook mondeling met Mr. Linthorst Homan zou verstaan over de zaken, Binnenlandsche Zaken betreffende en die in Nederland zouden moeten worden beslist.

Ten aanzien van dit punt werd in de samenspreking van j.l. Dinsdag door U een geheel andere lezing gegeven, die voor mij eigenlijk onaanvaardbaar en hoogst onaangenaam was. Ik zweeg en wenschte niet de oorzaak te zijn, dat op het allerlaatste oogenblik opnieuw moeilijkheden zouden ontstaan.

Nu de heer Burger niet bereid is Algemeene Zaken te aanvaarden en U opnieuw een uitweg moet zoeken en lettende op Uw suggestie van j.l. Donderdag kan ik opnieuw voor eene beslissing worden geplaatst, of ik al dan niet de verantwoordelijkheid om lid van Uw Kabinet te blijven, op mij moet nemen. Ten einde het U en mij gemakkelijker te maken, neem ik daarom de vrijheid een dringend beroep op U te doen de oplossing zoo te leiden, dat ik niet meer een plaats in het Kabinet behoef te blijven innemen.

Met hoogachting,

Uw dw.,

(w.g.) H. VAN BOEYEN.

G

25 Mei 1944.

*Aan den Voorzitter
van den Raad van Ministers.*

Het is mij thans eerst mogelijk U van antwoord te dienen op Uw brief van 15 April 1944, GU 87/44/X, die in den namiddag van 19 April daaraanvolgend in mijn bezit kwam. Voor een goede beantwoording, welke niet anders dan zeer uitvoerig kon zijn, ontbrak mij eerder de tijd.

Aan de eigenlijke beantwoording laat ik eenige punten voorafgaan, zonder welke Uw brief niet in het juiste licht kan worden gezien. Deze punten vormen tezamen wat ik „den achtergrond” zal noemen.

DE ACHTERGROND

In den laten namiddag van 19 April j.l. belde U mij op met de mededeeling, dat Gij mij een brief van U aan mij persoonlijk zoudt willen overhandigen, maar dat Gij op het punt waart naar het station te gaan voor een korte vacantiereis naar Schotland. Of het goed was, dat Uw secretaris Mr. de Beus mij den brief bracht?

Ik antwoordde, dat ik juist een zoeven binnengekomen brief van U aan het lezen was: een brief tot mijn ingebrekestelling als Minister.

Dit bleek inderdaad de aangekondigde brief te zijn, echter noch door Uzelf, noch door Mr. de Beus en zelfs niet met Uw voorkennis reeds bij mij bezorgd. Dat was dan een vergissing, zeide U, maar U moest nu op reis. Of ik den brief echter alvast wilde lezen: zoodra U van vacantie terug was, konden wij hem bespreken.

Het was zeker een merkwaardig geschrift; later werd het door een Ambtgenoot als „een deurwaardersexploit” bestempeld. Het zegde mij eene executie aan, waarover mij tevoren nooit ook maar met één enkel woord door U of door wien dan ook gesproken was.

Maar er waren nog meer merkwaardigheden te constateeren:

Op 19 April 1944 moest Gij mij mededeelen, zóó vlak voor Uw vertrek naar den trein te staan, dat Gij mij Uw gewichtigen brief niet meer persoonlijk kondt overhandigen, Uw brief die overigens al in mijn bezit was, maar die voorts den datum 15 April 1944 droeg.

Verder was hij gewaarmerkt met het opschrift „*Persoonlijk en Zeer Geheim*”, maar hij bleek *gestencild* te zijn. Gij hadt er klaarblijkelijk al verdere, niet „persoonlijke” en niet „zeer geheime” bestemmingen voor, lang vóórdat hij in mijn bezit was en zonder dat Gij, naar goed-collegialen trant, een zoo gewichtige aangelegenheid eerst althans eens met mij *besproken* hadt.

Het allermerkwaardigste op den achtergrond dezer zaak heb ik voor het laatst bewaard:

In den Ministerraad van 22 Februari j.l. deelde ik U en den anderen aanwezigen Ambtgenooten mede, het besluit tot aftreden te hebben genomen wegens een mij van de zijde van H.M. de Koningin ten deel gevallen passeering, welke ik niet kon vereenigen met mijn plaats en verantwoordelijkheid als Minister.

U hebt toen en in verscheidene volgende Kabinetvergaderingen alle kracht en overreding aangewend om mij op dit aftredingsbesluit te doen terugkomen. U en de andere Ambtgenooten voerden als argumenten aan:

1. Het was onverantwoordelijk — op het tijdstip van toen, zóó vlak voor de invasie, met zoo weinig tijd voor een nieuwen Minister om zich in te werken — met een Kabinetverandering voor den dag te komen.

2. De Heer Kerstens had kort geleden succes gehad ter U.N.R.R.A-Conferentie te Atlantic City. Wat moesten onze Geallieerden wel van de Nederlandsche Regeering denken, als nu ineens de Heer Kerstens uit die Regeering verdween?

3. Ik mocht het Nederlandsche volk den nieuwen schok van een Ministerscrisis niet aandoen. Dat volk had al genoeg te dragen.

4. Ik moest het toch op prijs stellen, dat het Kabinet mij in zijn midden wenschte te behouden.

Ter adstructie citeer ik het volgende uit een brief van U aan mij dd. 25 Februari 1944:

„Tenslotte zou ik een ernstig en dringend beroep op U willen doen om het incident alsnog ter zijde te helpen stellen”.

Even verder:

„Bovendien zoudt U op deze wijze het Rijk en ons volk in Nederland en in Nederlandsch-Indië een ervaring sparen, die zij welhaast niet kunnen verwerken. U zoudt mij, die U na ernstig overleg uit Indie geroepen heb, veel zorgen uit den weg nemen. U zoudt behouden blijven voor een taak, die U met een geestdrift, die ik mij steeds met vreugde herinner, in een voor het Rijk zorgvollen tijd hebt aanvaard”.

Tenslotte zwichtte ik voor de aangevoerde overwegingen en deelde ik per brief van 16 Maart j.l. aan H.M. de Koningin mede, dat en in welken gedachtengang ik op mijn besluit tot aftreden was teruggekomen.

En op 19 April 1944 overvalt Gij mij met een brief gedateerd 15 April 1944, die voor geen ordentelijk man iets anders dan zijn aftreden kan beteekenen. Op 25 April 1944 hadden wij het eerste — vrij korte — onderhoud over Uw plan. Op 26 April 1944 bespraken wij het in den Ministerraad. Op 27 April legde U het vonnis over mij aan de Koningin voor. Zonder mijzelf op maar eenigerlei wijze te hooren, bekrachtigde Hare Majesteit dat vonnis. Op 28 April deelde U mij mede, mij uitnoodigend de splitsing van mijn Departement te aanvaarden. Dezelfde dag wees ik dit van de hand, en den volgenden dag (29 April) bereikte mij „met zeer veel spoed” en per speciaal bode te mijnen huize Uw aandrang om nu ook zoo spoedig mogelijk ontslag te nemen. Uwe werkwijze was precies in het tegendeel verkeer van wat zich een maand tevoren had afgespeeld. Wat U er toe bracht mijn ontslag in Maart niet te aanvaarden, waardoor U een maand eerder in staat zoudt zijn geweest den zoo noodigen meer geschikten Minister van Scheepvaart te doen benoemen en tevens het aankoopwerk beter te organiseren, kan ik slechts vermoeden.

Maar ook zonder dat ik mij verder in dit vermoeden verdiepte, meen ik uit het voorgaande de conclusie te mogen trekken, dat Uwe leiding ook dit maal niet heeft beantwoord aan elementaire eischen.

Ik ga thans over tot de eigenlijke beantwoording van Uw brief.

1. De bezetting van mijn Departementen.

Gij beaamt, dat ik worstel (van den aanvang af geworsteld heb) met gebrek aan goede krachten. Maar, zoo zegt Gij, dat geldt voor bijna alle andere Ministers. En dan geeft Gij met zooveel woorden te kennen, dat, hoewel de personeelstoestand bij mijn Departementen niet eens de slechtste is, ik er minder dan de andere vergelijkbare Ministers in geslaagd ben de moeilijkheden na verloop van tijd te boven te komen.

Uw wijze van vergelijken tusschen andere, „vergelijkbare”, Departementen en de mijne toont beter dan iets anders de lichtvaardigheid aan, waarmee gij het aandurft tot een veroordeeling van mijn beheer te komen. Gij stelt n.l. zonder analyse van de samenstelling een cijferlijstje van de bezetting der Departementen van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Koloniën en van mijne Departementen op. Gij zegt vervolgens, zonder eenige analyse, dat de genoemde andere „toch waarlijk ook zeer veel werk moeten verzetten” en dan zijt Gij met Uwe gevolgtrekking gereed, dat in ver-

gelijking met de andere mijn resultaten „beneden de maat blijven”.

Gij veronachtzaamt zodoende:

1. dat in mijn cijfers vervat zijn twee Departementen, elk met een belangrijke taak. Voor wat betreft Landbouw en Visserij wijs ik o.a. op het zeer vele werk dat verzet is en wordt voor het Leith-Ross Committee resp. UNRRA;

2. dat het scheepvaartwerk behalve voorbereidingswerk tevens *actuele arbeid* is betreffende werkelijk varende schepen, bemand met over de 10 000 varende menschen van uiteenloopenden landaard, ieder met eigen problemen: Nederlanders, Javanen (en andere Indonesiërs), Chineezers, Laskaren, hetgeen alles tezamen hoeveelheden en soorten werk met zich brengt, die alleen reeds Uwe vergelijking tot een aanfluiting maken;

3. dat keer op keer de bemanningsproblemen der koopvaardijvloot, dikwijls onder hoogst gevaarlijke invloeden waarover ik geenerlei contrôle kon uitoefenen, mij en mijn ambtenaren voor acuut uitbrekende situaties geplaatst hebben en plaatsen, die onmiddellijke concentratie van alle krachten op enkel die situaties vereischten en vereischen, zulks niet zelden weken achtereen: op gevaar voor massale desertie, staking, conflicten met Geallieerde autoriteiten, enzoo-voort, enzoo-voort, situaties, die bij geen der andere Departementen zelfs maar denkbaar zijn;

4. dat het beheer der koopvaardijvloot beteekent de verantwoordelijkheid voor vele tientallen millioenen, hetgeen zekere eischen stelt aan de wijze, waarop men „deze moeilijkheden na verloop van tijd te boven komt”.

Van Uwe vergelijking met andere Departementen, ten bewijze dat ik er nog zoo slecht niet voor stond, neem ik hiermede afscheid. Er zou nog heel veel meer aan te voeren zijn, maar het bovenstaande komt mij voldoende voor om aan te toonen, dat en vergelijking en gevolgtrekking spotten met den ernst, dien een Minister-President in zaken als deze allereerst van zichzelf moet eischen.

2. Aan de beurt zijn nu de vijf punten, waarin Gij het bewijs tracht samen te vatten van mijn falen. Ik zal ze in dezelfde nummering achtereenvolgens in beschouwing nemen.

I. De instelling van het Scheepvaartfonds

Gij hebt er nauwelijks één bladzijde voor nodig om mijn in gebreke blijven op dit punt te construeeren. Als men echter de feiten laat gelden, zooals zij zich hebben voorgedaan, komt de zaak er ietwat anders uit te zien.

Allereerst dient te worden bedacht, dat ten tijde van de vordering der koopvaardijvloot de chef mijner Afdeeling Scheepvaartzaken zich in Amerika bevond, in gezelschap van den heer Steenberghe. De beide heeren waren daar, op reis naar Nederlandsch-Indië, alwaar zij de „pooling” van onze scheepvaartuitkomsten zouden gaan bespreken, blijven steken na den val van Java. In Amerika waren zij belast met de inrichting der Scheepvaart-Missie zooals die eenige maanden later ook tot stand kwam.

Tevens werd reeds vóór, maar in toenemende mate na de vordering onze koopvaardijpositie zeer ernstig bedreigd met massale staking en desertie van zoowel officieren als schepelingen. De Amerikaansche Regeeringsautoriteiten stunden niet de Nederlandsche Regeering, doch integendeel ons koopvaardijpersoneel. Ieder lid der toenmalige Regeering moet zich den hachelijken toestand herinneren, waarin wij ons toen bevonden. Behalve naar de Ministerraadsnotulen uit die dagen verwijs ik naar de dringende alarm-telegrammen, die na mijn terugkeer uit de Vereenigde Staten (begin Augustus 1942) mijnen binnenkomen zoowel van Ambassadeur Loudon als van den heer Steenberghe. Voor het behoud van de rust op de koopvaardijvloot en voor het varend houden der vloot zat er niets anders op dan het onmiddellijk ter hand nemen van een algeheele herziening der collectieve arbeidsovereenkomst met officieren en schepelingen. Van wat er in die kritieke maanden van het eerste halfjaar der vordering onder den hoogsten druk aan werk verzet moest worden, in Londen door mij en den heer de Smit, sous-chef der Afdeeling Scheepvaartzaken, en in New York door de heeren Steenberghe en Speekenbrink, beide groepen werkend met een volslagen ontoereikenden staf, daar hebt Gij tot op heden geen flauw begrip van.

Niettegenstaande dezen urgentie-arbeid echter werd het werk van het opzetten van het Scheepvaartfonds niet vergeten. Op 11 Augustus 1942 kwam een nota ter tafel van den chef mijner Juridische afdeeling. Mr. van Blankenstein, aan den heer de Smit, fungerend Chef der Afdeeling Scheepvaartzaken, inzake de figuur van het Scheepvaartfonds naar aanleiding van een telegram met voorstellen van de heeren Speekenbrink en Keller in New York. Bestudeering dezer nota leidde tot de conclusie, dat de terugkeer van den heer Speekenbrink naar Londen moest worden afgewacht, aangezien heen- en weerschrijven tusschen Londen en New York de zaak niet bespoedi-

gen zou. Intusschen woedde het conflict met het koopvaardijpersoneel, dat den terugkeer van den heer Speekenbrink vertraagde tot ultimo September 1942.

Vervolgens dient bedacht te worden, dat het Scheepvaartfonds door interdepartementale samenwerking tot stand moest komen. Ieder die de praktijk hiervan kent, weet, dat dit nooit tot versnelling aanleiding geeft. Toch kon op 23 October 1942 de eerste interdepartementale vergadering (Handel, Nijverheid en Scheepvaart, Financiën, Koloniën) inzake de oprichting van het Scheepvaartfonds gehouden worden, gevolgd door velerlei intern overleg over den vorm, die aan het fonds zou moeten worden gegeven. Daarbij moest o.a. het moeilijke punt behandeld worden van de samenstelling van een Advies-Commissie, waarin ook werknemers-vertegenwoordigers zouden zitting nemen. Dit laatste was een gewichtig punt bij het herstel en het behoud van den arbeidsvrede op de koopvaardijvloot.

Het verdere verloop van de totstandkoming van het Scheepvaartfonds geef ik aan in het volgende overzicht:

22 December 1942. Eerste vergadering van de Commissie ter voorbereiding van het Scheepvaartfonds nopens de juridische constructie van het Scheepvaartfonds.

In een 10-tal vergaderingen komt een ontwerp besluit Scheepvaartfonds tot stand, hetwelk op 23 Maart 1943 door de Commissie ter Voorbereiding van het Scheepvaartfonds aan de Ministers van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, Financiën en Koloniën wordt aangeboden.

31 Maart 1943 wordt dit besluit door genoemde Ministers met de leden van de Commissie ter Voorbereiding van het Scheepvaartfonds besproken.

12 Mei 1943 wordt het vierde ontwerp besluit Scheepvaartfonds 1943 aan alle betrokken Ministers en de Buitengewone Algemeene Rekenkamer toegezonden, met verzoek opmerkingen.

Nader overleg met de betrokken Departementen, met name het Ministerie van Justitie.

30 Juli 1943 wordt het ontwerp voor een besluit Scheepvaartfonds met toelichting, waarbij met de wenschen van alle betrokken Departementen rekening is gehouden aan den Voorzitter van den Raad van Ministers gezonden.

1 September 1943, nadat de Ministerraad een beslissing had genomen, is het ontwerp met toelichting gezonden aan den Voorzitter van den Raad van Ministers ter voorlegging aan den Buitengewonen Raad van Advies.

Er blijkt misverstand te bestaan tusschen den Voorzitter van den Raad van Ministers en den Voorzitter van den Raad van Advies naar aanleiding van een mededeeling van Minister Gerbrandy, dat het ontwerp kon worden aangehouden. Met veel moeite wordt de zaak onzerzijds weer op gang gebracht.

6 December 1943 deelt de Buitengewone Raad van Advies mede, dat zij thans doende is advies uit te brengen. Tevens dat het ontwerp ter fine van prae-advies in handen is gesteld van 's Raads tweede Commissie.

10 December 1943 wordt het ontwerp door de Heeren Speekenbrink en van Blankenstein in de tweede Commissie van den Buitengewonen Raad van Advies toegelicht.

21 December 1943 worden door den Buitengewonen Raad van Advies een aantal wijzigingen grootendeels van formeelen aard voorgesteld.

Deze wijzigingen hebben wederom een vertragenden invloed.

27 Januari 1944 wordt een gewijzigd ontwerp bij de tweede Commissie van den Raad van Advies ingediend.

25 Februari 1944 wordt door den Raad van Advies geadviseerd het ontwerp aan H.M. de Koningin aan te bieden, nadat met eenige door Haar gemaakte opmerkingen rekening zal zijn gehouden.

30 Maart 1944 wordt het ontwerp voor een Koninklijk Besluit Scheepvaartfonds aan Hare Majesteit aangeboden, waarbij zooveel mogelijk met laatstgenoemde voorstellen van den Raad van Advies werd rekening gehouden.

Opstellen en indienen begrotingen.

Nadat in principe was besloten tot het instellen van het Scheepvaartfonds, werd onmiddellijk tot het opstellen van een schema voor de begroting van het Scheepvaartfonds overgegaan.

8 Februari 1943 werd door de Commissie ter Voorbereiding van het Scheepvaartfonds het eerste schema voor een begroting aan de Ministers van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, Financiën en Koloniën ter goedkeuring voorgelegd.

14 April 1943 werd door den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, nadat terzake met het Ministerie van Financiën overeenstemming was bereikt, de administratie van het Scheepvaartfonds geregeld en instructies inzake het opstellen en indienen van begroo-

tingen aan de N.S.H.C. Londen en N.S.C. New York gegeven. Deze laatste instructies werden door den Heer Keller, met wien een en ander uitvoerig was overlegd, in New York nader toegelicht.

30 December 1943 werd de eerste concept-begroting voor de eerste begrotingsperiode ingediend. Hierbij zij nog vermeld, dat met het indienen van deze eerste begroting tot eind December werd gewacht teneinde een zoo goed mogelijk inzicht in de financiële uitkomsten van de vloot te kunnen verkrijgen. Van het bezoek van den Heer Keller werd gebruik gemaakt deze eerste begroting aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

6 April 1944 werd bij den Minister van Financiën een herziene concept-begroting voor de eerste begrotingsperiode ingediend.

Aan de hand van laatstgenoemde concept-begroting worden ten Departemente de begrotingen voor de volgende begrotingstijdvakken opgesteld, t.w.:

eerste halfjaar 1943;
tweede halfjaar 1943;
eerste halfjaar 1944.

Deze zijn thans in concept gereed.

Zoodra het Koninklijk Besluit Scheepvaartfonds is geteekend, ligt het in de bedoeling de begrotingen voor de afgelopen periodes prompt in te dienen, alsmede die voor het tweede halfjaar 1944.

In verband met de tot dusverre opgedane ervaring zal het mogelijk zijn om de toekomstige begrotingen op tijd in te dienen.

De vorenstaande gegevens toonen, zoo dunkt mij, aan, dat gedaan is wat met den mij ter beschikking staanden staf gedaan kon worden. Ter illustratie van deze staf-positie stel ik hier even een lijstje op van het werk, dat tegelijk met het voorzitterschap van de Commissie Scheepvaartfonds op de schouders van den Heer Speekenbrink lag:

Chef Afdeling Scheepvaartzaken,
Chef Afdeling Nijverheid,
Voorzitter van de Reconstructie-Commissie Textielindustrie,
Voorzitter van de Commissie Wachtgeld- en Pensioenregeling voor Zeevarenden der Koopvaardij,
Lid van de Reconstructie-Commissie voor Koopvaardij en Scheepsbouw,

Voorzitter van de Stichting Week- en Maandbrieven,
Regeringsgemachtigde in de Stichting Zeerisico,
om slecht deze belangrijke posten te noemen.

Het verdient daarom groote waardeering in plaats van ingebrekestelling, dat het Besluit Scheepvaartfonds in Maart j.l. aan H.M. de Koningin ter teekening kon worden aangeboden. Vergeleken met tal van andere regelingen van interdepartementaal overleg, waarmede niet zelden veel vroeger werd begonnen en die later gereed kwamen resp. nog niet gereed zijn, is het gemaakte figuur nog zoo slecht niet. Ik denk aan tal van Terugkeer-Besluiten, de salarisregelingen, het Spaarbankbesluit, de kwestie van de Nederlandsche postzegels, enz. Als aan deze zaken resp. aan de verantwoordelijke Ministers de maatstaf werd aangelegd, waarmee de mijne resp. ik fluks even gemeten werden, dan zou ik de uitkomst rustig afwachten.

II. Het exploitatieverlies op de Nederlandsche Koopvaardijvloot.

Na de afzonderlijke nota d.d. 6 Mei 1944 No. 32396, door mij aan alle Ministers toegezonden, behoef ik hiervan niet veel meer te zeggen. Daarbij moge U en allen anderen lezers gebleken zijn, dat een Commissie van drie deskundigen stellig geen maatregelen had kunnen beramen teneinde de oorzaken van het verlies zoo veel mogelijk weg te nemen. Tevens hoop ik, dat Gij nu eindelijk zult hebben ingezien, hoeveel ontijdig en onnoodig alarm Gij hebt gemaakt over dat zogenaamde „enorme verlies” en dat de noodige activiteit ontwikkeld is door mijn Departement en niet door de zooveel maal drie deskundigen, van wie ik dit allereerst mocht verwachten.

III. De Coastal Vessels Management Ltd.

Ook omtrent dit onderdeel kan ik verwijzen, zoowel naar de besprekingen in den Ministerraad waarin, behalve ik, de medegewerkt hebbende Minister van Justitie een juister licht wierp op den waren stand van zaken, als naar mijn nota d.d. 22 Mei No. 33049. Over het niet dadelijk schriftelijk in onderhandeling treden met de Coastal Vessels Ltd. en de zeer goede redenen daartoe, werd, behalve door mij, ook door den Minister van Justitie in de Ministerraadsvergadering van 11 April het noodige gezegd, gelijk dat later eveneens geschiedde door den heer Bohlken in zijn brief van 4 Mei 1944, waarvan alle Ministers afschrift ontvingen. Dat Gij, die van deze zaak niets anders weet dan wat de Voorzitter der Coastal Vessels Management Ltd. U ervan gelieft te vertellen, veel vlotter met Uw afkeuring gereed staat dan zij, die wisten wat er allemaal aan deze kwestie vast zat en hoe de zaken in waarheid waren toegegaan, is nog begrijpelijk. Maar dat Gij op Uwe zoowel onvolledige als onjuiste zienswijze een punt van ingebrekestelling baseert ten aanzien van een Minister, die

voor deze netelige en gecompliceerde zaak de verantwoordelijkheid draagt, is een bewijs temeer voor Uwe incompetentie als Minister-President.

IV. *Het niet in de hand hebben van de Administratie*

Het is in flagranten strijd met de waarheid, dat ik meermalen groote financieele verplichtingen zou hebben aangegaan met betrekking tot nieuwe schepen, zonder voorafgaand overleg met den Minister van Financiën.

Nooit is door mij eenige financieele verplichting met betrekking tot nieuwe schepen aangegaan, dan na voorafgaand overleg met en verkregen instemming van den geheelen Ministerraad.

Iedere financieele verplichting toch, aangegaan voor den aankoop van nieuwe schepen, was gebaseerd op het *Allied Tonnage Replacement Scheme*, hetwelk reeds spoedig na het uitbreken van den oorlog werd opgesteld als beleidbasis voor het vervangen van verloren gegane koopvaardischepen door (een helaas slechts gering percentage) nieuwe of gerestaureerde schepen. Welnu, ik heb nooit een replacement-contract met den Britschen Minister voor Oorlogsvervoer gesloten en derhalve nooit eenige financieele verplichting betreffende den aankoop van eenig nieuw schip aangegaan, dan nadat het geheele Kabinet, aan de hand van tevoren door mij overgelegde stukken, er zijn instemming mee had betuigd.

Welke klok hebt Gij dan hooren luiden zonder te weten waar de klepel hing? Het antwoord is, dat de Minister van Financiën — terecht — tijdig tevoren den datum wenschte te weten, waarop hij voor de overname van een schip de beschikking moest hebben over de noodige ponden sterling, en dat éénmaal, door een verzuim van mijn Departement, de tijdige mededeeling aan den Minister van Financiën werd verzuimd. Hiertegenover staat, dat éénmaal de Minister van Financiën een betaling weigerde op grond van te late mededeeling en dat hij zoodoende ook de betrokken Engelsche autoriteiten onverrichterzake van een overdrachtsbijeekomsst liet terugkeeren, terwijl wel degelijk tijdig was kennis gegeven van de te geschieden overdracht. Toch had vermoedelijk de Minister van Financiën *zijn* administratie niet „in de hand” gehad.

Volledigheidshalve dien ik bij dit punt nog eenige omstandigheden te vermelden, noodig voor een juiste beoordeeling. Toen het verzuim aan mijn Departement gepleegd werd, betrof het een schip, dat in de plaats kwam van een ander replacement-schip, waarvoor tijdig de noodige ponden waren aangevraagd, en dat bijna dadelijk na de overdracht getorpedeerd werd. Het in de plaats komende schip was beter en daardoor duurder, hetgeen de situatie voor den Minister van Financiën moeilijker maakte. Bij dit alles dient echter te worden bedacht, dat de Minister van Financiën onze replacement-aankopen financiert uit de verzekeringspenningen van verloren gegane schepen en dat het totaal dezer penningen vele malen het totaal overtreft van de voor replacement besteede gelden.

Verdere voor een goede beoordeeling noodige omstandigheden zijn nog, dat ik, voor andere dan scheepsaankoopdoeleinden, enkele malen een beslissing genomen had met financieele gevolgen tot een totaal van enkele honderden ponden, zonder voorafgaand overleg met den Minister van Financiën (echter zonder diens opzettelijke passeering) en dat de heer van den Broek daarover steeds buitensporig misbaar maakte. Het „hinderlijk volgen” waaraan ik, welhaast van het begin van 's heeren van den Broek's optreden af, heb blootgestaan, is echter een hoofdstuk apart in deze jammerlijke historie, dat ik voor behandeling op een later tijdstip reserveer.

Ik meen, dat de conclusie ook t.a.v. dit punt Uwer acte van beschuldiging niet anders kan luiden dan dat het wel een zeer poovere aanklacht uitmaakt. Dit komt nog sterker uit, wanneer men het projecteert naast andere soortgelijke punten. Ik denk daarbij ten eerste aan het fameuse voorval, dat van lateren datum is dan mijn laatste vergrijp tegen de heerschappij van den heer van den Broek: het voorval namelijk dat de heer van den Broek, zonder voeling met welken ambtgenoot ook, telegrafisch de bestelling van een aantal linktransmitters annuleerde, die gedaan was door den Minister van Marine op verzoek van den Minister van Binnenlandsche Zaken, nadat laatstgenoemde zich bij U ervan had vergewist, dat „het mocht van den Minister van Financiën”. Het „mocht” echter heelemaal niet van den heer van den Broek en deze seinde dan ook prompt naar New York, dat de koop niet mocht worden gesloten. Gij, coördineerende Minister voor Algemene Oorlogvoering en Minister-President, bleekt de schuldige te zijn. Hadt Gij de administratie niet in de hand of de coördinatie? Of bleek dit achteraf wellicht juist bij den Minister van Financiën het geval te zijn? Ik vertrouw dat de historie belangrijker zaken zal uitwijzen.

Vervolgens denk ik aan de talrijke heftige en jarenlang loopende klachten over het tekortschieten van de organen van Buitenlandsche

Zaken (gezantschappen en/of consulaten) op meer dan een buitenlandschen post; over de misère met Nederlandsche vluchtelingen in Fransche, Spaansche en Portugeesche kampen; over den toestand en den geest in de Brigade Prinses Irene. Hadden de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken, van Oorlog de administratie wel in de hand? Zoo neen — het betrof hier zaken van heel wat meer belang en veel grooter in aantal dan wat Gij mij zwaar aanreket — waarom hebt Gij er nooit een punt van formateursbezwaar met kabinetsreorganisatie van gemaakt? Omdat het niet paste in Uw „beleid”?

Ik ben genaderd tot

V. *Verhouding tot het Shipping Committee*

Het zou mij niet verwonderen, indien een onpartijdige beoordeelaar van Uw „beleid” in de gansche onderhavige zaak bij dit punt het meest verbijsterd zou staan, en dit zeker, als hij getuige was geweest van Uw eigen houding tijdens het conflict met de reeders in den zomer van 1943. Aanvankelijk kondt Gij niet genoeg woorden vinden tot gisping van de „reeders-baronnen” (het zijn Uw eigen woorden) en van hun houding. „Al had de heer Kerstens in deze zaak volkomen ongelijk — ik vind integendeel, dat de door hem gedachte maatregel een kerngezonde is — zelfs dan moest het Kabinet als één man achter hem staan”. Aldus spraakt Gij letterlijk. Niet alleen echter bleef, toen het er op aan kwam, het Kabinet niet achter mij staan (evenmin als later achter den Minister van Justitie, ondanks de plechtigste verzekeringen) en zeker Gij niet; niet alleen behoort de wijze, waarop Gij en het Kabinet mij toen in den steek lieten, tot mijn bitterste ministerservaringen; thans gaat Gij zelfs zoover, het loutere feit van de slechte verhouding tusschen mij en de reeders — in het midden latend waar de schuld van deze slechte verhouding gelegen is en hoe zij werd veroorzaakt — als een punt voor mijn ministerieele ingebrekestelling te gebruiken. Een wijdere toepassing van dit eenvoudige procédé zou tot belangwekkende consequenties voeren.

Het is algemeen bekend, dat de verhouding tusschen den Minister van Marine/Bevelhebber der Zeestrijdkrachten en het overgrote deel van de Marine van hoog tot laag slecht is, veel slechter dan die tusschen mij en de reeders.

Het is ook bekend, dat de verhouding tusschen den Minister van Oorlog en onze legerstrijdkrachten „geenszins bevredigend” mag heeten.

Het kan niet ontkend worden, dat deze slechte verstandhouding uiteraard voor het landsbelang nog meer ongewenscht is dan die tusschen een Minister van Scheepvaart en een tiental reeders.

Waarom werd dan ook hier weer door U met een dubbele maat gemeten? Ik kan geen ander antwoord vinden dan dat Gij — om mij tot heengaan te bewegen — nu eenmaal „bezwaren” tegen mij bijeen moest zien te harken, wààr ze dan ook vandaan kwamen. Al was het dan ook één maand, nadat Gij mijn afreden om redenen van lands- en rijksbelang een ondraaglijke gedachte noemde en een dringend beroep op mij deed om mij te behouden voor mijn taak.

Voor het overige liggen er ten aanzien van mijn beleid en verhouding tot de Nederlandsche Scheepvaart- en Handelscommissie zooveel zaken vast in nota's, rapporten en brieven, dat ik een later oordeel van tot oordeelen bevoegden met gerust geweten afwacht. Zij zullen er zich zeker voor wachten, zich van een zaak als deze met een praatje voor de vaak in acht regels af te maken, zooals Gij het deedt, nota bene met het doel een Minister van Scheepvaart als ongeschikt te brandmerken na twee en een half jaar werken onder ongekend moeilijke omstandigheden.

Ravitailleering

Onder dit ongenummerde hoofdstuk komt Gij nog eens terug op wat in hoofdzaken reeds ampel besproken werd in briefwisseling tusschen U en mij in de maanden Maart-April j.l. Ik verwijs daarnaar, maar wil hier nog even stil staan bij wat Gij noemt mijn „in het openbaar gedane uitspraak omtrent de betalingscapaciteit van Nederland”. Ik kan hierover wederom slechts mijn verbluffing uitspreken. Gij weet, dat ik die zoogenaamd in het openbaar gedane uitspraak in het geheel niet gedaan heb! De gramfoonplaat, die van de bedoelde radio-rede gemaakt werd, zal het U kunnen bewijzen. Andere uitspraken heb ik niet alleen niet gedaan, maar ik heb in meer dan één bespreking met de Belgische en Fransche gedelegeerden naar Atlantic City geweigerd mij aan te sluiten bij hun beleid, dat er op gericht was hun positie sterk te maken door bij voorbaat te verklaren, dat zij liever voor alle relief en rehabilitatie wilden betalen.

Ook wijs ik er nogmaals met nadruk op, dat alle Nederlandsche autoriteiten in Amerika met inbegrip van den ambassadeur zich met

mij accoord verklaarden in de opvatting, dat wij onze positie ernstig zouden schaden door ons te scharen in de rij van de „hand ophoudende” naties. Zulks niet alleen, omdat er een groeiende publieke vijandigheid te constateeren viel tegen de „lend lease-landen”, maar ook omdat de Amerikaansche autoriteiten nauwkeuriger over ons bezit in Amerika op de hoogte waren dan wij zelf. Dat wij zouden moeten betalen, stond lang voor mijn aankomst in Amerika reeds als een paal boven water.

Gij schrijft vervolgens: „Tenslotte moet ik nog opmerken, dat mij van verschillende zijden klachten bereiken dat door U te weinig activiteit ontwikkeld is tot het verkrijgen van relief voor Nederland tijdens den oorlog”.

Ik wist reeds lang van deze actie tegen mij. Gij ook, niet waar? Al een jaar geleden immers bespraken wij samen dit punt en werden wij het zelfs eens over de plaats waar de bron van dit lasterpraatje gelegen was en met welk doel het naar H.M. de Koningin werd geleid. Moet ik aannemen, dat Gij dit alles vergeten zijt? Zoo niet, waarom voert Gij dit dan aan als een ingebrekestelling tegen mij als minister, in het bijzonder belast met de ravitaillering? Zoo ja, dan zal mijn brief gericht tot den Minister van Buitenlandsche Zaken van 8 Mei, No. G.A. 834 Uw geheugen en dat van andere belangstellenden en belanghebbenden hebben opgefrischt. In die nota heb ik met feitelijke gegevens aangetoond, dat niet ik op dit punt tekort geschoten ben.

Met de aanwijzing van één centrale instantie voor den aankoop van reconstructie-materiaal was ik het al eens, lang voordat Uw brief van 15 April 1944 mij bereikte. Niet alleen kon de onbevredigende toestand te dezer zake niet geheel aan mij geweten worden, ik ben zelfs van oordeel, dat hij allermest toegeschreven moet worden aan gebrek aan leiding en coördinatie in het Kabinet.

Sinds lang verricht het Departement van Marine velerlei reconstructie-aankopen, waarvan ik zelfs aard en omvang nimmer gekend heb.

Sinds lang beweegt het Departement van Waterstaat zich op tal van markten. Zelfs indien ik maar om overleg met mij verzocht zou hebben, zou men den Minister van Waterstaat eens gehoord hebben over zijn verantwoordelijkheid en mijn bemoeizucht.

Sinds lang heeft het Ministerie van Binnenlandsche Zaken een eigen agent, die op de Zweedsche markt opereert.

Hetzelfde geldt zelfs voor den Regeeringsvoorlichtingsdienst, die een functionaris in Zweden belastte met het zorgen voor papier.

Tenslotte voert het Militair Gezag een eigen aankoopbeleid, ook ten behoeve van de burgerlijke bevolking, en het doet dit niet alleen zonder voeling met mijn Departement, maar zelfs tegen mijn ernstige bezwaren in. Daarbij zijn dingen gedaan, die ik niet graag voor mijn verantwoording zou nemen. Zoo bijvoorbeeld de aanschaffing van 5000 peperdure kisten sardines en de afsluiting van een leveringscontract voor cacao-boter, tegen een internationaal aangegane verplichting in.

Dit alles nu, dit door elkaar heen werken, dit elkaar vliegen afvagen, is niet alles en met Uw voorkennis, maar zelfs met Uw instemming gebeurd. Het is daarom niet teveel gezegd, wanneer Gij den chaos op dit gebied niet geheel aan mij wijt.

Samenvatting en Slotbeschouwing

Ik heb U thans op al Uwe punten van eenig belang van replek gediend. Deze replek bedoelt niet te zeggen, dat ik als Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, en van Landbouw en Visscherij feilloos gewerkt heb.

Ik ben er mij integendeel van bewust, dat sommige zaken te langzaam zijn gegaan en dat andere zaken, die ik gaarne ter hand zou hebben genomen, ongedaan bleven. Met andere woorden: ik ben van tal van tekortkomingen doordrongen. Nochtans echter meen ik er aanspraak op te mogen maken, dat ook gevraagd wordt: Wat hebt gij in Uw twee-en-een-halfjarig ministerschap dan wèl gedaan en tot stand gebracht? En als men dit dan vergelijkt met de tekortkomingen, in het licht van de beschikbare middelen en van de heerschende omstandigheden, dan wacht ik ieders onbevangen oordeel rustig af. En dan wijs ik Uw vonnis als ongefundeerd, ja als verbijsterend oppervlakkig en lichtvaardig van de hand, zulks te meer, omdat ik den op mijn Departementen verrichten arbeid gerust aan een vergelijking met ieder ander Departement onderworpen zou willen zien.

Afzonderlijk dient gelet te worden op het feit, dat ik van het begin af aan tevergeefs op — overigens zeer bescheiden — uitbreiding van mijn staf heb aangedrongen en dat juist Gij U steeds geschaard hebt aan de zijde van de Ministers van Oorlog en Marine, die in staat waren zich met toepassing van de Dienstplichtwet van een goede personeelsinrichting te voorzien, maar die behoudens in enkele uit-

zonderingsgevallen hun non possumes lieten hooren als ik — hoevele malen? — om dringend noodzakelijke personeelsaanvulling vroeg. Tevergeefs hebben de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Koloniën en ik keer op keer gevraagd om de instelling van een „manpower board”, zooals die bijvoorbeeld bij de Nooren bestaat. De Ministers van Oorlog en Marine, gesteund door U, wezen het denkbeeld steeds van de hand. Hun Departementen inclusief het Militair Gezag hadden intusschen een bezetting, waarvan ik zelfs niet durfde droomen. Zelfs heb ik herhaaldelijk moeite (en soms geen succes) gehad, reeds op mijn Departement werkzame ambtenaren te behouden. Er was groote voorliefde voor het Militair Gezag, waar een officiersuniform en (voor hetzelfde werk) twee of driemaal het burgersalaris lokten. Zòd waren de verhoudingen, die Gij liet voortbestaan, ja steunde. En plotseling overvalt Gij mij met een ingebrekestelling van mij en mijn staf, onder wie zich ambtenaren bevinden, die met nimmer falende volharding en toewijding telkens opnieuw zich overwerkten en die wat anders verdiend hebben dan een ingebrekestelling door U.

Er zullen dan nu in mijn plaats twee Ministers komen. Maar wat omtrent hun staven? Al ware ieder der aan te wijzen Ministers eenige malen geschikter dan ik, zonder versterking der staven met leidende werkkrachten is er noch uitbreiding der prestaties noch versnelling van het tempo te verwachten of te vergen. Zijn die werkkrachten beschikbaar en verkrijgbaar? Zoo ja, waarom werden ze mij stelselmatig onthouden? Zoo neen, waarom dan een splitsing van Departementen, die dan nauwelijks nuttig kan zijn en om andere redenen zoo heilloos is?

Geloof niet, dat ik al het vorenstaande schrijf om mijn ministerschap te redden. Gijzelf en vele anderen weten, hoe ik mij, reeds lang, eerder bedrukt dan vereerd gevoel met dit ambt onder de huidige omstandigheden.

Omdat er, van constitutioneel standpunt gezien, reeds lang praktischen ingeslopen zijn, die ons allen met groote zorg vervullen en dan ook talloze malen het voorwerp van urenlange Kabinetdiscussies hebben uitgemaakt.

Omdat Uw leiderschap van het Kabinet naar het mij bekende oordeel van alle ambtgenooten zonder uitzondering ver beneden de maat blijft.

Omdat, mede tengevolge hiervan, reeds vele maanden lang een toestand van welhaast volkomen Regeeringsverlamming bestaat. Ik ben sinds 17 Januari j.l. uit Amerika terug en in de verstreken vijf maanden is er in het Kabinet niet één beslissing van eenig belang genomen, als er nog gedachtenwisseling over noodig was. De gedachtenwisseling werd geheel in beslag genomen door dreigende ministercrisissen (dezen keer een drietal) en onderlinge conflicten. Met name mij was het werken volkomen onmogelijk. Dat was één der redenen, waarom ik eind Februari mijn aftreden aanzegde.

Omdat het, bij afwezigheid van een publieke opinie, een vrije pers en een Parlement onmogelijk is op te roeien tegen een „kongsie” in het Kabinet, waarbij Gij Uw heil wenscht te zoeken. Onder de geldende omstandigheden toch is de Kabinetsformateur, indien hij maar eenigermate in lijn met de Koningin wenscht en weet te blijven, de eenige onaantastbare figuur, hoe ver hij ook blijft „beneden hetgeen geëischt mag worden”.

Omdat zoo'n „kongsie”, indien Gij U door haar laat leiden, bij het ontbreken van parlementaire vota thans het Regeeringsbeleid kan bepalen, ook al representeert zij bepaaldelijk niet de meerderheid van het Nederlandsche volk en deszelfs „politieken wil”.

Zoo hebt Gij U dan, zonder dat U iets anders overkomt dan het verlies van Uw laatste restje prestige bij de overgroote meerderheid van de Regeeringsdienaren, wien natuurlijk de verlammeende crisissen in het Kabinet niet ontgaan zijn, in de situatie gerangeerd van een Kabinet voor te zullen zitten, waarvan de Katholieke leden geen deel wenschen te blijven uitmaken. Zulks voor de tweede maal in Uw carrière als Minister-President. Dat dit mede het gevolg is van op U door eenige ambtgenooten, die U in een dwangpositie hadden, uitgeoefende pressie, verbetert Uw figuur in het geheel niet.

Gij hebt dit bereikt door een reorganisatie, die ook in het gunstigste geval grootere en ernstiger nadeelen moet hebben dan voordeelen. Vlak (hoeveel dagen?) voor de invasie met haar scheepvaartmaatregelen van gewichtigen aard treedt een nieuwe, oningewerkte en onervaren Minister van Scheepvaart op. De Britsche Minister van Oorlogsvervoer, die, als huurder van nagenoeg onze geheele koopvaardijvloot, mede-betrokkene is in onze zaak, noemde deze „change of horses in the middle of the stream” met grooten ernst „irresponsible” en tegenover den nieuwen Minister tevens „utterly unfair”.

Deze nieuwe Minister is echter tegelijkertijd reeder-belanghebbende en requestreend tegenstander van de vordering der koopvaardijvloot, zooals zij op 5 Juni 1942 tot stand kwam. Als lid der Nederlandsche Scheepvaart- en Handelscommissie speelde hij een leidende

rol in het door U aan die Commissie zoo kwalijk genomen conflict met de Regeering van verleden zomer.

Het geheele financieele en economische beleid van de Nederlandsche Regeering annex de hoogst belangrijke besprekingen met de Geallieerde Mogendheden, zooals ze in de naaste maanden te verwachten zijn, komt in handen van een man, die weinig of geen politieke „footing” in Nederland heeft en dien men hoogstens kent als Directeur der Billiton-Maatschappij.

Met zekerheid moet verwacht worden, dat een Kabinetwijziging „om vijf minuten voor twaalfen”, een wijziging die een Kabinet zonder Katholieke vertegenwoordiging beteekent tegelijk met een aanzienlijke versterking der grootkapitaal-posities, een zeer ernstigen schok in Nederland en Overzee zal veroorzaken. Kunnen Nederland en het Rijk deze schok nu ineens wel dragen?

Hebt Gij U rekenschap gegeven van de ernstige risico's, welke de verheffing van de heeren van den Broek en de Booy, Directeur van de in Nederlandsch-Indië niet beminde Billiton — resp. van de Bataafsche Petroleum — Maatschappij met zich kan brengen, nu de Rijks-conferentie tot staatkundige reorganisatie in het verschiet begint te komen?

Om deze overwegingen allermeeft heb ik mij verzet tegen Uw manoeuvre om mij uit het Kabinet te werken. Want dit was de bedoeling, al boodt Gij mij voor den vorm ook de Portefeuille van Handel, Nijverheid en Landbouw aan. Gij zult dit wel niet tegen spreken.

Voorts verzette ik mij slechts om Uwe manoeuvre als zoodanig, dit is om het gebruikte middel van een volkomen overrompende deurwaardersexploït met ondeugdelijke en discriminatoire ingebrekestellingen. Voor mij persoonlijk is deze crisis en haar „oplossing” een opluchting. Om wille van de Nederlandsche belangen, den vaderlandschen naam, om het vaderlandsche prestige naar binnen en naar buiten betreure ik ze diep, evenals om de onherstelbare schade, die de hoogheid der Regeering er bij haar beste dienaren door geleden heeft. Ik wijs er echter iedere verantwoordelijkheid voor af, gelijk ik voor den nieuwen toestand geen mede-verantwoordelijkheid wenschte te dragen door lid van het Kabinet te blijven. Zij rust allereerst op U. Vervolgens ook op hen, die U bij Uwe, ten opzichte van mij ook nog dubbelhartige, actie dreven en presten.

Ik laat het hierbij. Later zal het vermoedelijk noodig zijn, bij sommige punten nog veel uitvoeriger stil te staan. Mij zal niets liever zijn dan het scheppen van volledige klaarheid.

Afschrift van dezen brief zend ik aan H.M. de Koningin en aan alle Ministers. Mocht Uw brief van 15 April ook nog aan andere geadresseerden zijn toegezonden, dan verzoek ik U mij het aantal daarvan te doen weten, opdat ik U dit aantal afschriften alsnog kan doen toekomen ter doorzending.

*De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart
en van Landbouw en Visscherij,*

(w.g.) KERSTENS.

H

OPEN BRIEF AAN DEN RAAD VAN MINISTERS

Excellenties,

Ondergeteekenden, de katholieke leden van den Buitengewonen Raad van Advies, veroorloven zich Uwer Excellenties aandacht te vragen voor het navolgende.

Met groot leedwezen hebben zij kennis genomen van het ontslag juist in dezen tijd van spanning, verleend aan den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en met name van de werkelijke redenen, die tot dit ontslag hebben geleid. Indien zij spreken van „de werkelijke redenen”, bedoelen ondergeteekenden te kennen te geven, dat naar hunne overtuiging de minder belangrijke redenen, welke in het pers- en radiobericht omtrent de wijzigingen in het Kabinet worden opgegeven, voor hen evenals voor anderen, niet anders bedoeld zijn dan om de diepere gronden van deze ontslagaanvraag aan het oog te onttrekken. Deze diepere gronden, welke ten slotte tot het heengaan van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart hebben geleid, zijn voor een niet gering gedeelte van staatsrechtelijken aard en houden ten nauwste verband met een der grondpijlers van onze Nederlandsche constitutie: de ministerieele verantwoordelijkheid.

Daarnevens hebben ondergeteekenden met ontsteltenis in het over de Kabinetscrisis uitgegeven Nederlandsche pers- en radiobericht — in het Engelsche communiqué wordt hiervan wonderlijkerwijze zelfs niet gerept — gelezen, dat ook de Minister van Justitie ontslag uit zijne functie heeft verzocht, doch dat dit verzoek voor het oogenblik nog in nadere overweging is gehouden. Dit novum in ons staatsrechtelijk leven beteekent, dat een Minister, die op een gegeven oogenblik de verantwoordelijkheid van een bepaald beleid niet langer kan dragen en zich hiervan — wat trouwens zijn plicht is — dienovereenkomstig wil bevrijden door ontslag uit zijn functie te vragen, als het ware in gijzeling wordt gehouden. Ook de ontslagaanvraag van den Minister van Justitie houdt, zooals aan velen bekend is, ten nauwste verband met de ministerieele verantwoordelijkheid en het Nederlandsche pers- en radiobericht verraadt zelf zijne verlegenheid, doordat hier zelfs geen poging gedaan wordt om deze ontslagaanvraag te minimaliseeren tot een reden van „technischen aard” of een andere kleinigheid.

Ondergeteekenden achten het hun plicht er met grooten ernst op te wijzen, dat het ondermijnen van een der grondpijlers van ons staatsrechtelijke leven — zoals thans hier opnieuw is geschied — onze geheele constitutie in gevaar brengt en ons gansche staatsrechtelijke bouwwerk in een labielen toestand plaatst, zoodat ook met name de onschendbaarheid van de Kroon, welke alleen als tegenstuk der ministerieele verantwoordelijkheid verantwoord, ja zelfs bestaanbaar is, van haar hooge voetstuk dreigt te storten.

De ondernomen „oplossing” van de huidige Kabinetscrisis heeft daarenboven uit een oogpunt van principieele en praktische politiek uitermate bedenkelijke gevolgen, welke ons, de Katholieke leden van den Buitengewonen Raad van Advies als zoodanig, dwingen tot

spreken. Immers tengevolge van het aftreden van de Ministers van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Justitie (deze laatste althans virtueel) is het in het huidige Kabinet toch al zwak vertegenwoordigde Katholieke element geheel en al verdwenen. Ondergeteekenden vragen zich af, welken indruk dit moet maken op het Katholieke volksdeel — dat niet alleen ongeveer 40% van de bevolking uitmaakt, doch, wat meer is, mee bovenaan staat in de algemeene waardeering voor zijne onwankelbare, principieele houding van verzet tegen den bezetter — te meer daar het thans reeds de tweede maal is, dat juist de Katholieke Ministers, goeddeels op overeenkomstige gronden, zich gedwongen zien hunne ontslagaanvraag in te dienen.

Ondergeteekenden kunnen niet aannemen — hetgeen de „vox populi” mompelt — dat de ontslagaanvraag van den Minister van Justitie slechts daarom in overweging wordt gehouden om te voorkomen, dat opnieuw de twee Katholieke Ministers tegelijk heengaan en tevens om het Kabinet de gelegenheid te geven tot een poging een of meer Katholieken in zijn college op te nemen, teneinde het odium te ontgaan, dat het Kabinet uit personen van allerlei richting en schakeering bestaat behalve de richting, die in Nederland verreweg den grootsten aanhang heeft. Immers, indien dit de reden ware, waarom de Minister van Justitie voorloopig „in gijzeling” wordt gehouden, zou dit een politieke manoeuvre zijn van een aard, waartoe een behoorlijk staatsman zich niet straffeloos kan verlagen en ondergeteekenden wijzen dan ook deze veronderstelling met beslistheid af. Zij spreken hierover dan ook alleen om aan te toonen tot welke gevolgtrekkingen de „publieke opinie” komt, wanneer, zooals in casu, de werkelijke redenen van het aftreden van een Minister worden verzwegen.

Overigens is het wel haast ondenkbaar, dat onder de gegeven omstandigheden een Katholiek „ministrabel” man, bekend met den ondergrond en het verloop dezer Kabinetscrisis, zich voor het aanvaarden eener Ministerportefeuille beschikbaar zou stellen.

De ondergeteekenden vragen zich niet zonder bezorgdheid af, of de gebeurtenissen rondom de reeds zoo langen tijd latente jongste Kabinetscrisis en het ontslag, voor de tweede maal in deze jaren der verbanning, van de beide Katholieke Ministers, geen aanleiding zullen geven tot het remmen, ja wellicht tot het geheel stopzetten van het in bezet Nederland merkbare en door ondergeteekenden van harte toegejuichte streven naar nauwere samenwerking, op nationalen grondslag, van de verschillende politieke groepeerings, welke, vóór 10 Mei 1940 veelal scherp van elkaar afgescheiden en soms zelfs zeer scherp tegenover elkaar stonden. Zij zijn niet zonder vrees, dat het Katholiek volksdeel op grond van wat hier thans opnieuw is geschied zich zal gaan realiseeren, dat het overal daar, waar het zijn invloed als groep niet zelf tot gelding brengt — en a fortiori, zooals hier te Londen, niet tot geding kan brengen — gevaar loopt, zooals vóór de emancipatie der Nederlandsche Katholieken, in een hoek te worden gedrukt.

Eene verscherping der politieke tegenstellingen zou, naar het oordeel van ondergeteekenden, allerminst voor 's Lands hooge belangen

bevorderlijk zijn, allermint in een tijd, waarin alle nationale krachten *in vol onderling vertrouwen* zullen moeten samenwerken om uit de puinhoopen, die de vijand bij de ontruiming van ons grondgebied zal achterlaten, een nieuw, en, naar ieder welgeaard Nederlander verhoopt, beter en nauwer verbonden Nederland op te bouwen.

Tenslotte nog het volgende.

Ondergeteekenden hebben zich van den beginne af aan op het standpunt gesteld, dat de Buitengewone Raad van Advies in geen enkel opzicht het karakter van volksvertegenwoordiging heeft en dat er derhalve ook geen sprake behoeft te zijn van „fractievorming”. Dat zij thans desniettemin tezamen optreden bij het samenstellen van dezen Open brief vindt zijn reden in het feit, dat zij de eenige vier Katholieken zijn, die zitting hebben in een officieel lichaam, dat geroepen is de Regeering in de hoogste zaken van wetgeving en bestuur van advies te dienen en dat zij zich derhalve toch, bij gebreke van beteren, min of meer gequalificeerd kunnen achten als woordvoerders van het Katholieke volksdeel. Daarom hebben zij gemeend

*Aan Hunne Excellenties
de Ministers.*

Excellenties,

Op 2 Juni jl. werd door middel van een persbericht bekend gemaakt, dat in het Nederlandsche Kabinet zekere wijzigingen waren aangebracht en dat de Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart was afgetreden, terwijl ook door den Minister van Justitie ontheffing uit zijn functie was aangevraagd. Ter motiveering dezer wijzigingen werden eenige redenen aangevoerd.

De vier Katholieke leden van den Buitengewonen Raad van Advies vonden in een en ander aanleiding, om in een Open Brief (gedagteekend 7 Juni) aan den Raad van Ministers uitdrukking te geven aan hun bezwaar tegen de onwerkelijkheid van het persbericht, dat zweeg over de redenen van constitutioneelen aard, welke aan de jongste Kabinetscrisis ten gronde liggen, aan hunne bedenkingen tegen het ondermijnen van een der grondpijlers onzer constitutie: de ministerieele verantwoordelijkheid en ten slotte aan de betreunswaardige gevolgen, die de ondernomen „oplossing” dezer crisis, naar hunne overtuiging, te weeg brengt.

Deze Open Brief is aan den Minister-President ter hand gesteld in een geteekend exemplaar benevens een aantal afschriften, voldoende om aan alle Ministers een exemplaar te kunnen uitreiken. Aangenomen mag dus worden, dat Uwe Excellenties allen de gelegenheid hebben gehad van den inhoud van den Open Brief kennis te nemen.

Op 8 Juni ontving de eerste ondertekenaar, mede voor de andere drie ondertekenaars, een uitnodiging van den Minister-President om deze aangelegenheid met hem te komen bespreken. Na overleg met de andere drie deelde de eerste ondertekenaar den Minister-President mede, dat allen zich voor een onderhoud beschikbaar stelden, doch tevens dat een exemplaar van den Open Brief reeds aan den Voorzitter van den Buitengewonen Raad van Advies was ter hand gesteld, en tenslotte, dat de ondertekenaars zich alle rechten ten aanzien van verdere publicatie voorbehielden.

Het onderhoud (het eerste) had plaats op Zaterdag 10 Juni. De Minister-President begon met de verklaring, dat de Open Brief „stikte van de onjuistheden”, dat de opstellers ervan blijkbaar een geheel verkeerd inzicht hadden in de oorzaken dezer Kabinetscrisis, welke in geen enkel opzicht terug te brengen is op anti-Katholieke motieven, en dat hij als Kabinetsformateur de eenige was, die van alle feiten en omstandigheden op de hoogte was. Tenslotte verklaarde Zijne Excellentie zich bereid om den ondertekenaars van den Open Brief onder geheimhouding volledig opening van zaken te geven, mits deze bereid waren het openbaar karakter aan den Open Brief te ontnemen. Over een „Open Brief” kon hij echter tot zijn leedwezen niet met de opstellers spreken.

Van de zijde der ondertekenaars werd hierop in hoofdzaak geantwoord, 1°. dat in den Open Brief nergens wordt gezegd, dat deze Kabinetscrisis een anti-Katholiek karakter had en 2°. dat zij van hun recht om publiciteit te geven aan den Open Brief zonder meer geen afstand konden doen. Indien de Minister-President hun opening van zaken wilde geven, mits niet onder geheimhouding, dan zouden zij op grond van hetgeen zij vernemen zouden nader hunne houding kunnen bepalen ten aanzien van den Open Brief zelf en de verdere verspreiding ervan.

Na een vrij uitvoerige gedachtenwisseling verklaarde de Minister-President tenslotte, dat hij de aangelegenheid in de e.v. vergadering

hunne stem te moeten verheffen eenerzijds — en dit zouden trouwens ook niet-Katholieken kunnen doen — om de Regeering te waarschuwen, dat zij naar hun oordeel op den verkeerden weg is door niet met alle kracht het beginsel der ministerieele verantwoordelijkheid te handhaven en anderzijds om uiting te geven — en dat is een taak van ons, Katholieken, in 't bijzonder — aan de verontwaardiging, die er heerscht onder de in onbezet en stellig niet minder in bezet gebied verblijvende Katholieke Nederlanders over de wijze, waarop onze Kabinetscrisis is „opgelost” en de geringschattende wijze, waarop met de positie van het Katholieke volksdeel is omgegaan.

Londen, 7 Juni 1944.

Dr. M. F. DA COSTA GOMEZ.

Mr. H. VAN HAASSTERT.

A. F. M. MONCHEN.

Ir. J. B. RIDDER DE VAN DER SCHUEREN.

van den Ministerraad — die op Dinsdag 13 Juni d.a.v. zou worden gehouden — ter sprake zou brengen en daarna aan de ondertekenaars van den Open Brief nader bescheid zou geven. De ondertekenaars verklaarden zich hierop bereid de verspreiding van den Open Brief op te schorten tot na de volgende bespreking.

De nieuwe bespreking (de tweede) werd door den Minister-President bepaald op Woensdag 14 Juni. Bij deze gelegenheid deelde de Minister-President mede, dat hij met de andere leden van den Ministerraad over de zaak had gesproken en dat deze hem gemachtigd hadden aan de ondertekenaars van den Open Brief opening van zaken te geven, evenwel niet anders dan onder het zegel der geheimhouding. Toen na eenige gedachtenwisseling geconstateerd moest worden, dat een basis van overeenstemming niet was verkregen, verzocht de Minister-President de ondertekenaars „er nog eens een nachtje over te slapen” en hem dan den volgende dag de eindbeslissing te geven. Ook in dit nieuwe uitstel stemden de ondertekenaars, die later geen enkel verwijt wenschten te hooren, dat zij overijld gehandeld hadden, tenslotte in.

Op Vrijdag 16 Juni — intusschen waren reeds 9 dagen verlopen sedert het afsluiten van den Open Brief — had de derde, zeer korte bespreking met den Minister-President plaats, waarin de ondertekenaars verklaarden tot hun leedwezen geen prijs te kunnen stellen op mededeelingen, die hen tot geheimhouding zouden verplichten.

De ondertekenaars wenschen thans hier nog eens vast te leggen de redenen, die hen er toe hebben gebracht, geen inlichtingen onder de hun gestelde voorwaarden in ontvangst te nemen. Te meer waar er reeds een gerucht in omloop schijnt te zijn gebracht, dat de Regeering aan de schrijvers van den Open Brief alle inlichtingen, die zij slechts wenschten, zou hebben aangeboden, maar dat de ondertekenaars deze zouden geweigerd hebben.

Vooraf echter nog het volgende.

Indien waar zou zijn — wat de Minister-President beweert — dat de opstellers van den Open Brief een geheel verkeerd inzicht hebben in de oorzaken dezer Kabinetscrisis en derhalve een voorlichting, die hun een juisten kijk op de zaak zal geven, dringend noodig hebben, kan dit toch in iedere geval slechts slaan op de 2e en 3e alinea van den Open Brief. Immers in het tweede gedeelte van den Open Brief, van alinea 5 af, wordt gewezen op de betreunswaardige gevolgen, die deze Kabinetscrisis, ten gevolge van welke opnieuw de twee Katholieke Ministers verdwijnen, naar de meening der ondertekenaars zal hebben. Dit laatste is een kwestie niet van feiten, maar van appreciatie en de ondertekenaars, als Katholieken uiteraard bekend met de gevoeligheden van het Katholieke Nederlandsche volksdeel — zoowel buiten als in bezet gebied — achten zich gerechtigd hierover een gevestigd oordeel uit te spreken. De eenige twee alinea's, die, volgens de bewering van den Minister-President „stikten van de onwaarheden”, kunnen dus slecht de alinea's 2 en 3 zijn. Het komt den ondertekenaars noodig voor de aantijging van den Minister-President tot hare werkelijke afmetingen terug te brengen.

Nu heeft de Minister-President den ondertekenaars aangeboden hun alle noodig geachte, nadere inlichtingen te verstrekken mits onder geheimhouding — dat wil dus zeggen, dat de mededeelingen *uitsluitend voor persoonlijke kennisneming* bestemd zouden zijn.

De ondertekenaars wijzen bij voorbaat ieder verwijt, dat hun zou worden gemaakt: nl. dat zij geweigerd zouden hebben nader c.q. juister te worden ingelicht, beslist van de hand. Immers zij wezen niet de inlichtingen zelf van de hand, doch alleen en uitsluitend den vorm, waarin zij zouden worden verstrekt.

De reden, waarom zij op inlichtingen onder het zegel van geheimhouding geen prijs stellen, is in hoofdzaak de volgende:

De ondertekenaars nemen natuurlijk aan, dat de feiten, welke de Minister-President hun zou hebben medegedeeld, juist zouden zijn geweest, maar gezien de deels onwaarachtige deels volkomen onvolledige voorstelling van zaken, welke in het persbericht is gegeven, zouden zij het medegedeelde zoowel quantitatief als kwalitatief hebben moeten toetsen en vergelijken, te meer daar de appreciatie en karakteriseering van feiten ook nog ten zeerste uiteen kunnen lopen. Om nu te kunnen toetsen en vergelijken, zouden zij ook aan anderen mededeeling moeten kunnen doen van hetgeen hun door den Minister-President zou zijn medegedeeld. Dit nu zou hun tengevolge van het vertrouwelijk karakter der mededeelingen onmogelijk zijn gemaakt. Om deze voor hen afdoende reden hebben zij gemeend op de aanbieding van den Minister-President niet te kunnen ingaan.

Tenslotte wenschen de ondergeteekenden nog vast te leggen, dat bij een onderhoud, dat zij later met den Minister van Justitie hadden, deze hun mededeelde, dat geen der Ministers aan den Minister-President gezegd heeft, dat de mededeelingen, die hij verzocht aan de vier Katholieke leden van den Buitengewonen Raad van Advies te mogen verstrekken, slechts onder geheimhouding zouden kunnen medegedeeld worden. Over het woord „geheimhouding”, aldus de Minister van Justitie, is zelfs niet gerept geworden.

Londen, 25 Juni 1944.

Dr. M. F. DA COSTA COMEZ.
Mr. H. VAN HAASTERT.
A. F. M. MONCHEN.
Ir. J. B. RIDDER DE VAN DER SCHUEREN.

Naschrift.

Het bovenstaande was reeds geschreven, toen de ondergeteekenden kennis kregen van het pers- en radio-bericht van 16 Juni j.l., waarin

wordt medegedeeld, dat op een desbetreffende voordracht van den Minister-President besloten is het verzoek van den Minister van Justitie *niet* in te willigen. Deze wijze van doen wordt in het persbericht zeer eufemistisch genoemd eene „in de praktijk onzer constitutie ongewone beslissing” en er wordt gezegd, dat zij door noodzaak zou zijn ingegeven.

Hieruit blijkt op de eerste plaats, dat de ondertekenaars van den Open Brief ten aanzien van de ontslagaanvraag van den Minister van Justitie juist hebben gezien. Indien zij in den Open Brief thans iets zouden willen veranderen, zouden zij alleen het woord „in gijzeling” willen vervangen door „in gevangenschap”. Immers een Minister, die zijn verantwoordelijkheid als zoodanig niet meer kan dragen en mitsdien zijn ontslag aanvraagt, kan, indien hem dit geweigerd wordt, niet meer als een vrij man worden beschouwd. Hij is dan de gevangene van dengene, die de inwilliging van zijn ontslag-aanvraag heeft verhinderd nl. in casu van den Minister-President.

Op de tweede plaats blijkt hieruit, dat men de „noodzaak” om den Minister van Justitie te behouden, om begrijpelijke redenen kunstmatig heeft geconstrueerd. Immers in werkelijkheid bestaat deze noodzaak in 't geheel niet, daar de voor de hand liggende ja natuurlijke oplossing niet is aanvaard. Deze oplossing was namelijk deze: herstel van den toestand van vóór het optreden van dezen Minister van Justitie, zóó dat Prof. Gerbrandy de verantwoordelijkheid als Minister van Justitie weer op zich neemt en Dr. van Angeren, wiens bekwaamheid door niemand in twijfel wordt getrokken, als Secretaris-Generaal het werk blijft doen, doch zonder de verantwoordelijkheid te dragen.

Londen, 20 Juni 1944.

Dr. d. C. G.
Mr. H. v. H.
A. F. M. M.
Ir. J. B. d. v. d. Sch.

BIJLAGE 4

Stukken betrekking hebbende op het aftreden van Minister van Angeren

A

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 2 JUNI 1944

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Wijzigingen in het Kabinet.

De Regeerings Voorlichtingsdienst meldt:

De Regeering heeft het, na rijpe overweging, noodig geoordeeld eenige ingrijpende wijzigingen in arbeidsverdeling en werkwijze van het kabinet aan te brengen, met het oog op de huidige en komende gebeurtenissen. Daarom trent kan thans het volgende worden medegedeeld.

Allereerst heeft daarbij het beheer van de Nederlandsche Koopvaardijvloot haar bijzondere aandacht gevraagd. De Nederlandsche vloot moet niet alleen haar zware oorlogstaak blijven voortzetten, totdat Nederland en Nederlandsch-Indië bevrijd zullen zijn, maar moet tevens haar grootst mogelijke bijdrage kunnen leveren tot het economisch herstel van het Koninkrijk. Daarom is besloten een afzonderlijk departement van Scheepvaart en Visscherij in te stellen onder leiding van een vak-Minister. De zorg voor de scheepvaart, voorzoover voordien ressorteerende onder het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, is in verband hiermede toevertrouwd aan den heer J. M. de Booy, oud-Zeeofficier en directeur der Bataafsche Petroleum Maatschappij, die reeds sinds 1940 als Vicevoorzitter der Nederlandsche Scheepvaart- en Handelscommissie op actieve wijze bij de exploitatie van de Nederlandsche Koopvaardijvloot was betrokken.

Bij zijn intrede in het Kabinet heeft de heer de Booy ontslag genomen als directeur der Bataafsche Petroleum Maatschappij, als lid van den Buitengewonen Raad van Advies, waarvan hij eveneens sinds de oprichting van dien Raad deel heeft uitgemaakt, en als lid van de Nederlandsche Scheepvaart- en Handelscommissie. De heer de Booy zal zich aldus geheel aan zijn nieuwe functie, de leiding van het Departement van Scheepvaart en Visscherij kunnen wijden.

Aan den heer Kerstens werd de leiding van het Departement van Handel, Nijverheid en Landbouw aangeboden. Laatstgenoemde heeft zich echter met de herindeeling en de mutaties op dit tijdstip en onder deze omstandigheden niet kunnen vereenigen en heeft aan Hare Majesteit de Koningin zijn ontslag aangeboden, hetwelk hem

eervol verleend is, onder dankbetuiging voor de aan Hare Majesteit en aan het Koninkrijk ook onder zeer moeilijke omstandigheden bewezen vele en gewichtige diensten. Ook de Minister van Justitie heeft ontslag gevraagd. Hare Majesteit de Koningin heeft evenwel dit verzoek in nadere overweging gehouden.

Het Departement van Handel, Nijverheid en Landbouw zal tevens om de onder de huidige omstandigheden noodzakelijke eenheid in het financieel-economische beleid te bevorderen, worden waargenomen door den huidige Minister van Financiën, Ir. J. van den Broek.

Voorts is ook in de bezetting van de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Algemeene Zaken wijziging aangebracht.

Bij de naderende invasie van Europa moet ernstig rekening worden gehouden met de mogelijkheid, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken als een der eersten naar Nederland moet terugkeeren onder omstandigheden, die een sterken fysieken toestand vereischen.

De vraag rees, of de heer van Boeyen sterk genoeg is om deze taak zoo noodig te vervullen. Aangezien hij een zoo spoedig mogelijke aanwezigheid van den Minister van Binnenlandsche Zaken in Nederland een dringenden eisch acht, oordeelde hij het juister zijn portefeuille ter beschikking te stellen van Hare Majesteit de Koningin, die, deze zienswijze waardeerend en daarmede instemmend, zijn ontslagaanvraag als Minister van Binnenlandsche Zaken heeft aanvaard, onder dankzegging voor de vele en gewichtige diensten aan den lande in moeilijke omstandigheden bewezen.

Tegelijkertijd is de heer van Boeyen aangezocht, en deze heeft zich daartoe bereid verklaard, als Minister van Algemeene Zaken in het Kabinet te blijven, zoodat dit bij voortdurende profijt kan blijven trekken van zijn ervaring en deskundigheid. Voorts zijn eenige zaken, die tot nu toe onder Binnenlandsche Zaken ressorteerden, naar Algemeene Zaken overgebracht.

Tot Minister van Binnenlandsche Zaken is benoemd Mr. J. A. W. Burger, die sedert Augustus van het vorig jaar als Minister zonder Portefeuille deel uitmaakt van het Kabinet. Minister Burger is voorts belast met zaken als Perszuivering, een en ander in aansluiting op en ter voortzetting van de taak, die hem was toevertrouwd met betrekking tot den terugkeer en het herstel van het Burgerlijk Gezag in Nederland.

B

No. 1. WIJ WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Gezien den brief van Mr. J. R. M. van Angeren dd. 17 Mei 1944, No. 945/U 18 (E), waarbij deze Ons verzocht eervol ontslagen te worden als Minister van Justitie,

Gezien het rapport van Onzen Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, dd. 12 Juni 1944, No. G.U. 118/44/X,

Gelet op het bepaalde in Artikel 79 van de Grondwet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

De ontslagaanvraag van Mr. J. R. M. van Angeren, Minister van Justitie, niet in te willigen en hem te belasten met het voortgezet beheer van het Departement van Justitie.

Onze Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, is belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 12 Juni 1944.

(w.g.) WILHELMINA.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Voor eensluidend afschrift,
*De Secretaris van het Departement voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,*

(w.g.) J. G. de Beus.

C

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 16 JUNI 1944

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Minister van Angeren wordt het verzoek om ontslag geweigerd.

Op een desbetreffende voordracht van den Minister President heeft Hare Majesteit de Koningin besloten het verzoek van Minister van Angeren om eervol ontslag als Minister van Justitie *niet* in te willigen.

Deze in de praktijk onzer constitutie ongewone beslissing werd door noodzaak ingegeven. Zij heeft tot gevolg, dat een hoogst bekwaam en in dezen tijd onmisbaar Minister van Justitie voor het Kabinet behouden blijft.

Het Kabinet heeft het gegrond vertrouwen, dat de heer van Angeren, de noodzaak der beslissing inziende, in het belang van Nederland zijn taak met dezelfde toewijding zal voortzetten.

D

No. 1. WIJ WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau enz., enz., enz.

Gezien den brief van Mr. J. R. M. van Angeren dd. 3 Juni 1944, no. 1240/M 18 (E), waarbij deze Ons verzocht eervol ontslagen te worden als Minister van Justitie,

Gezien het rapport van Onzen Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, dd. 6 Juli 1944, No. 230/44/X;

Gelet op het bepaalde in Artikel 79 van de Grondwet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Met ingang van 12 Juli 1944 Mr. J. R. M. van Angeren, Minister van Justitie, op diens verzoek als zoodanig eervol ontslag te verleen, onder dankzegging voor de daarbij aan Ons en aan het Koninkrijk ook onder zeer moeilijke omstandigheden bewezen vele en gewichtige diensten.

Onze Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, is belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 11 Juli 1944.

(get.) WILHELMINA.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Voor eensluidend afschrift,
*De Secretaris van het Departement voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,*
(w.g.) J. G. de Beus.

BIJLAGE 5

Stukken betrekking hebbende op de crisis-van Boeyen

A

Aan

Hare Majesteit de Koningin

Londen, 28 Februari 1944.

De ondergeteekende veroorlooft zich met den meesten eerbied Uwer Majesteit te verzoeken hem eervol ontslag te willen verleen als Minister van Binnenlandsche Zaken en hem te ontheffen van de waarneming van het ambt van Minister van Algemeene Zaken.

De reden van dit verzoek is gelegen in de omstandigheid, dat hij zich niet kan vereenigen met het beleid, dat de Voorzitter van den Raad van Ministers wenschte gevoerd te zien met betrekking tot den terugkeer van het Kabinet naar Nederland en voornemens is bij Uwe Majesteit aan te bevelen. Aangezien, zooals hieronder nader zal worden aangeduid, de gezondheid van den ondergeteekende blijkens mededeeling van dien Voorzitter althans een van de factoren is, die op dit beleid invloed moet uitoefenen, dient hij daaruit de consequentie te trekken, die naar zijn oordeel, alleen mogelijk is. Hij mag en wenschte niet oorzaak te zijn dat omstandigheden, in zijn persoon aanwezig, tot een beslissing nopen, die hij onjuist acht.

Ter toelichting van zijn standpunt veroorlooft hij zich overigens het navolgende onder de hooge aandacht van Uwe Majesteit te brengen.

De opvatting dat, indien de omstandigheden zich daartoe leenen, enkele leden van het Kabinet gelijktijdig of ongeveer gelijktijdig met het Militair Gezag naar Nederland terugkeeren, acht hij niet onjuist. De bevolking zal daarin de eerste daad zien van hetgeen zij verwacht, n.l. dat het burgerlijk gezag zoo spoedig mogelijk zal worden hersteld en het burgerlijk bestuur aanstonds na dat herstel, ook in de periode, dat het militair gezag zijn bevoegdheid uitoefent, geroepen wordt belangrijke zorg te verrichten. Het behoeft nauwelijks aangeduid te worden, dat deze zorg in Nederland met zijn ver doorgevoerd gedecentraliseerd bestuursstelsel, allereerst behartigd zal moeten worden door de locale en daarna door de provinciale besturen. Na de zuivering is het juiste herstel van de gemeentebesturen een vraagstuk van de allereerste orde, waarvan in betekenende mate het herwinnen van het vertrouwen van de bevolking in die besturen afhankelijk is. Reeds bij dit noodzakelijk herstel zullen zich problemen voordoen, die onmiddellijk voorziening vragen en waarover, indien een vertegenwoordiging van het Kabinet aanwezig is, door het burgerlijk gezag dient te worden beslist. Doch ook valt te voorzien, dat vanaf het eerste oogenblik, waarop de gemeentebesturen tot zelfwerkzaamheid worden opgeroepen, in menig geval behoefte zal worden gevoeld

aan directieven, die door het centraal gezag zullen moeten worden gegeven.

De ondergeteekende meent dan ook dat zoodra eene vertegenwoordiging van het Kabinet naar Nederland terugkeert de Minister van Binnenlandsche Zaken daaraan niet mag ontbreken.

De bevolking in Nederland heeft in het verleden in dezen bewindsman steeds gezien het lid van het Kabinet, dat had te waken voor het behoud van de autonomie en het zelfbestuur en zal onmiddellijk na de bevrijding juist van hem verwachten, dat hij zich voor het herstel van deze waarden verantwoordelijk weet.

Het tijdvak 1939 tot 1940 heeft herhaaldelijk geleerd, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken de gemeenten en provinciale besturen had te doordringen, dat het verleen van de grootst mogelijke medewerking aan het militair gezag een onafwijsbare eisch is. Vertrouwd mag worden, dat deze noodzaak thans niet of weinig aanwezig zal zijn. Zijn afwezigheid zou niettemin worden misverstaan en gemakkelijk tot vragen aanleiding kunnen geven. Terecht of ten onrechte zal er op worden gerekend, dat de vertegenwoordiger van dat Departement van den aanvang af mede de juiste synthese tusschen het militair gezag en het bestuur der gemeenten en provincies zal helpen bevorderen.

De ondergeteekende acht op deze en meerdere gronden het standpunt van den Voorzitter van den Raad van Ministers, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken niet met de eerste vertegenwoordiging van het Kabinet naar Nederland dient terug te keeren principieel onaanvaardbaar en hij kan daarvoor niet mede de verantwoordelijkheid dragen.

Zooals hierboven reeds werd aangeduid, moet hij aannemen, dat de Voorzitter bij het bepalen van zijn standpunt zich althans mede heeft laten leiden door de overweging, dat de gezondheid van den ondergeteekende niet toelaat van hem te vorderen, dat hij zich onder wellicht moeilijke omstandigheden naar Nederland begeeft en daar verblijf houdt. Aangezien hij echter, zooals Uwe Majesteit uit het vorenstaande moge blijken, van oordeel is dat een betekenende fout zou worden gemaakt, indien deze bewindsman niet deel uit zou maken van meerbedeelde vertegenwoordiging van het Kabinet, rekent hij het zich te meer tot plicht ontslag te verzoeken en plaats te maken voor een opvolger, die dezen last wel kan dragen. Hij is echter tevens van oordeel, dat 's lands belang vordert, dat hij dan zoo spoedig mogelijk vervangen wordt.

Met vorigen eerbied heeft hij de eer te zijn van Uwe Majesteit de dienstwillige dienaar,
(w.g.) H. VAN BOEYEN.

B

Londen W. 1, 7 Maart 1944.

Waarde van Boeyen,

Het was jammer, dat gij door ongesteldheid verhinderd waart de vergadering van heden morgen van den Ministerraad bij te wonen. De gevallen van onze collega's Kerstens en van Angeren schijnen bevredigend te zijn opgelost. Des te beter was de gelegenheid geweest om ook Uw geval tot een oplossing te brengen.

Uw zaak is ter sprake gebracht en daarover is geruimen tijd gesproken. Er werden van alle zijden woorden van warme waardeering voor Uw persoon en voor Uw werk uitgesproken. Mij dunkt, dat de sfeer gunstig genoeg is voor U om op Uw ontslaanvraag (waarvan Gerbr. wel aan H.M. mondeling mededeeling heeft gedaan, maar het officieele stuk tot heden nog niet aan H.M. had doen toekomen) terug te komen.

Ik geef U dringend in overweging U ten spoedigste met Gerbrandy terzake te verstaan.

Met vriendschappelijke groeten
de Uwe,

(w.g.) J. W. ALBARDA.

Londen, 6 April 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister voor Algemeene
Oorlogvoering van het Koninkrijk.*

Streng persoonlijk.

Amice Gerbrandy,

1. Het in het onderhoud van gisteren besprokene heb ik rustig overwogen. Overeenkomstig mijn toezegging volgen hieronder enkele beschouwingen en wenken.

2. Uit het hiernevens gevoegde overzicht zult U een inzicht kunnen krijgen hoe vreemd veelsoortig en hoe ontstellend omvangrijk het werk is, dat op het Departement van Binnenlandsche Zaken geschiedt. Het gegeven beeld is uiteraard zeer onvolledig. Zonder te overdrijven kan ik vaststellen, dat voor het verrichten van dezen arbeid een zeer groote ervaring en wetkennis vereischt is, doch dat ook bij meerdere stukken met zorg rekening moet gehouden worden met het beleid en de wettoepassing, die in Nederland gevolgd werd of in de toekomst wellicht gevoerd zal moeten worden.

3. Voor al dat werk staat nu niet één man ter beschikking, die in Nederland met de vraagstukken aanraking heeft gehad. Er zijn slechts drie medewerkers, waar meer volledig op vertrouwd kan worden, te weten Mr. Kist, Dr. van der Putten en Majoor Olifiers. Aan dit drietal is nu eindelijk Mr. Linthorst Homan toegevoegd. Mr. Kist en Mr. Homan moeten bovendien zeer veel tijd afstaan voor den arbeid van Sectie I van het Militair Gezag. Hoe U dan ook voorziet, houdt in het oog, dat Mr. Kist en Mr. Linthorst Homan doch ook Dr. van der Putten aan den arbeid, die thans aan het Departement is opgedragen, verbonden blijven.

4. Ik moet natuurlijk aan Uw beter oordeel overlaten, of U van mening zijt, dat mede gelet op de uitermate zwakke personeelsbezetting van het Departement, het mogelijk is een opvolger te vinden, die nog tijd genoeg heeft om zich in de stof in te werken en in staat is het Departement te beheerschen. Ik kan alleen zeggen, dat ik, ondanks al mijn zwoegen en slaven en mijn langdurige bestuurservaring (dit jaar 25 jaar onafgebroken als wethouder, lid van Gedeputeerde Staten en Minister), nauwelijks gelegenheid vind om mij voor te bereiden voor de verschillende vergaderingen en mij er telkens van beschuldig, dat er geen tijd te vinden is voor de studie van voor het Departement zeer belangrijke zaken. Een toestand, die mij al lang zeer onrustig gemaakt heeft en hoogst onbevredigend is.

5. Ik kom thans tot het punt, waarover U mij hedenmiddag gesproken hebt.

Laat ik voorop mogen stellen: Ik heb geen ontslag gevraagd om mij van verantwoordelijkheid te ontdoen. Ik heb dit evenmin verzocht, omdat ik mijn lichaam wensch te sparen. Ik vroeg het ook niet omdat, voorzoover ik mij bewust ben, de juiste onderlinge verhoudingen zijn verstoord.

Daaruit volgt, dat ik het onderdeel van Uw vraag, of ik in principe bereid ben lid van het Kabinet te blijven, bevestigend beantwoord. Ik geef dit antwoord uiteraard lettende op Uw voorstel, wat beteekent, dat ik voor het antwoord op de vraag, of de Minister van Binnenlandsche Zaken al dan niet tot de Kwartiermakers zal behooren, niet de eerste verantwoordelijkheid zou dragen. Ik zal me in een andere functie bij de beslissing van de meerderheid van het Kabinet of van Hare Majesteit neerleggen, terwijl ik als vanzelfsprekend gaarne aanvaard, dat de nieuwe Minister van dat Departement wél tot die Kwartiermakers behoort.

6. Intusschen heb ik wel eenig bezwaar tegen Uw voorstel Minister zonder Portefeuille te worden. Zulk een positie bindt enerzijds, ontnemt vrijheid en geeft anderzijds geen werk of onvoldoende werk. Ik geloof niet, dat mij dat zou liggen.

7. Zoudt U mijn inzicht deelen, dat het tegenwoordige Departement zoo overbelast is en het werk zoo ongelijksoortig is, dat het gewenscht althans zeer wel mogelijk is, den arbeid over twee Departementen te verdeelen, dan is naar mijn meening de oplossing meer eenvoudig n.l.:

Hare Majesteit benoemt een nieuwen Minister van *Binnenlandsche Zaken* en benoemt mij tot Minister van *Algemeene Zaken*. Ik ben belast met de waarneming van de portefeuille van dat Departement en voor het oog van de buitenwereld geschiedt er weinig vreemds.

8. De vraag is dan echter op welke wijze de arbeid dient te worden verdeeld. Mij dunkt, dat over dit punt stellig overeenstemming is te verkrijgen. Binnenlandsche Zaken moet zich in het algemeen richten op die stof, die van nature of meer blijvend ook in Nederland tot dit Departement zal behooren en zich met name op de terugkeer-vraagstukken werpen.

Ik reken daartoe: den opbouw van het locale en centrale Bestuursapparaat (dus ook de 1e Bestuursvoorziening);

de zuivering van de locale en provinciale besturen (Bureau Zuivering);

het verzamelen en ordenen van het materiaal, dat uit Nederland komt (Bureau Documentatie, dat dan nog wat uitgebouwd kan worden);

het vraagstuk van de volkshuisvesting (Gemeentelijke zelfwerkzaamheid);

de binnenlandsche evacuatie;

den burgerlijken stand en de registratie van de bevolking (onderdeel van den arbeid der gemeentebesturen en van het departement);

het armwezen.

Voorts heeft het drie ambtenaren vertegenwoordigd in Sectie I van het Militair Gezag.

Veel meer dan dit in het verleden kon geschieden, moet nauw contact onderhouden worden met de Secties van het Militair Gezag, die o.m. de brandweer, de luchtbescherming, de gasvoorziening, de watervoorziening en de uitvoering van de openbare werken behartigen en dient geregeld voeling te worden gehouden met de Secties, waaraan vraagstukken zullen worden toevertrouwd, bij de uitvoering waarvan de medewerking der gemeentebesturen niet kan worden gemist.

Tenslotte zouden bij het Departement al die zaken gelaten kunnen worden, die hieronder niet worden uitgezonderd. De zorg voor de geïnterneerden, den Huishoudelijken Dienst en het Centraal Inkoopbureau zouden b.v. rustig bij Binnenlandsche Zaken kunnen blijven.

9. Welke taak zou dan aan het Departement van Algemeene Zaken kunnen worden toevertrouwd?

Mij dunkt de volgende.

a. Ambtenarenzaken met inbegrip betaalbaarstelling salarissen en loonen en toepassing Wet Engelsche Inkomstenbelasting.

b. Pensioenen (taak Burgerlijk Pensioenfonds).

c. Posterijen, Telegrafie en Telefonie met inbegrip Rijksspaardienst.

d. Finantieele hulpverlening oorlogsslachtoffers c.s.

e. De zorg voor de vluchtelingen en de Engelandvaarders.

10. Ik licht dit voorstel met een paar woorden toe.

Ad a. Het onder dit punt vermelde onderwerp leent zich m.i. bij uitstek om op Algemeene Zaken te worden behandeld. In Nederland was reeds aan den Minister, die de portefeuille van Algemeene Zaken beheerde, een beteekenend aandeel in het werk gegeven. Overigens zou overwogen kunnen worden bij de terugkomst in Holland het onderwerp weer te laten behandelen door Binnenlandsche Zaken.

Ad b. De toepassing van de Pensioenwet is wetstechnisch een uiterst moeilijke materie. Het onderwerp kan tijdelijk het best verzorgd worden door den bewindsman, die van dit onderwerp het meest op de hoogte is.

Ad c. Deze overbrenging bepleit ik, omdat ten aanzien van dit onderdeel van meet af aan in Nederland veel verstandig en diep overleg met het Militair Gezag zal moeten plaatsvinden. Het onderwerp heeft in wezen niets met het Binnenlandsche Bestuur te maken. Het geeft den Minister van Algemeene Zaken voorts bij de terugkeer in Nederland een taak, waaraan en uit een oogpunt van zuivering (30 à 40 000 man personeel) en bij den heropbouw van het bedrijf veel aandacht besteed zal moeten worden. Aan de orde komt de verbreking van den band met de nieuwe postunie, de tijdelijke vorming van internationale Commissies als bedoeld in de telegraaf- en telefoonverdragen. En tenslotte zal het vraagstuk van den heropbouw van de radio delicaat en moeilijk werk zijn. Zelfs zou de vraag kunnen rijzen, of het niet verstandig zou zijn den Minister van Algemeene Zaken op het oogenblik van de terugkeer even te belasten met het ambt van Directeur-Generaal van de P.T. en T.

Ad d. Dit punt verdient stellig ook eenige nadere toelichting. De arbeid beperkt zich hier tot het voorbereiden van de noodige wettelijke voorziening.

Ik zou wel gaarne willen bepleiten de financiële hulpverlening aan de oorlogsslachtoffers niet bij Binnenlandsche Zaken onder te brengen ten einde deze zorg niet in de *armenzorg* te laten opgaan, die bij Binnenlandsche Zaken behoort.

Overigens zullen uit deze zorg diverse voorzieningen groeien, die duidelijk aangepast moeten worden aan de pensioenwetgeving. Van meet af aan zullen beide onderwerpen sterk gecoördineerd dienen te worden. De punten *b.* en *d.* behooren in één Departement te zijn ondergebracht.

Ad e. Betreft een zorg alleen voor den duur van het verblijf in Engeland. Het is beter deze zorg ook te scheiden van het Departement, waar het armwezen wordt behandeld.

11. Ik geloof, dat ik goed doe het bij deze beschouwingen te laten. U zult stellig behoefte hebben om op meer dan een punt nog een mondelinge toelichting te ontvangen.

Wilt U mij op een van de komende dagen (Goeden Vrijdag of Zaterdag of Zondag of Maandag) over de zaak spreken, dan ben ik gaarne bereid even naar Uw cottage te komen. Ik krijg dan wel een telefonische mededeeling.

U zoudt mij wel zeer verplichten, indien nu in betrekkelijk korten tijd, de kwestie van mijn ontslagaanvraag tot een einde zou kunnen worden gebracht.

Met vriendelijke groeten,

(w.g.) H. VAN BOEYEN.

Overzicht arbeid Departement van Binnenlandsche Zaken

- I. *Terugkeer-vraagstukken.*
 1. In min of meer ver gevorderden staat van voorbereiding zijn:
 - a. 1e Bestuursvoorziening;
 - b. Wijziging Bioscoopwet;
 - c. Vordering woningruimte c.s.;
 - d. Regeling herregistratie bevolking en uitgifte identiteitsbewijzen;
 - e. Herplaatsing ontslagen of uitgestooten overheidspersoneel;
 - f. Financiële hulpverlening oorlogsslachtoffers c.s.;
 - g. Radiobesluit.
 2. Verordeningen en andere voorschriften voor Sectie X Militair Gezag.
 3. Zoodra 1a gereed is, moet ontworpen worden:
 - a. Reglement van orde Tijdelijken Centralen Raad;
 - b. Bezoldigingsverordeningen waarnemend Commissarissen en burgemeesters en Tijdelijke Gedeputeerden en Tijdelijke Wethouders.

4. *Zuivering lokaal en provinciaal bestuursapparaat.*

5. *Bestudeeren in welke gevallen onmiddellijk na de terugkeer voorzien zal moeten worden in enkele belangrijke bestuursfuncties.*

II. *Burgerlijke stand en bevolking.* Een inlichtingenbureau (reeds meer dan 2000 overledenen), dat in Nederland onmiddellijk moet functioneeren.

III. *Documentatie.* (Bureau Maj. Olifiers, dat stellig nog wat uitgebouwd zou kunnen worden).

IV. *Zuivering Algemeen.* (Bureau Maj. van der Kroon verleent medewerking aan het vraagstuk van de War Criminals, de adviescommissie krachtens het Zuiveringsbesluit enz.).

V. *Volkshuisvesting.* (Bureau Mevr. L. van Roodt).

VI. *Ambtenarenzaken.* Salariscommissie. Wachtgeldregeling en Ambtenarenwet, Arbeidscontractantenbesluit, enz.

VII. *Uitvoering Pensioenwet 1922.* (Taak Pensioenraad. Toekenning pensioenen. Pensioenbijdragen. Suppletoire pensioenpremie. Uitbetaling pensioenen in alle niet vijandelijke of bezette landen).

VIII. *Armwezen.* Nagenoeg voor alle niet vijandelijke of bezette landen.

IX. *Vluchtelingen- en Engelandvaarders.* Eigen diensten in Spanje, en Zweden. Verder Suriname, Jamaica, Portugal en Noord-Afrika. Exploitatie Huize Florys.

X. *Post-Telegraaf-Telefoon.* (inclusief Inspectie Scheepsradio-telegrafie).

XI. *Rijks spaardienst.* Over de 9000 deelnemers. 30 Kantoren in Engeland.

XII. *Geïnterneerden.* Aanraking Home Office. Matriciele hulp Isle of Man en andere landen. Exploitatie doorgangshuis ontslagenen.

XIII. *Betaalbaarstelling salarissen, loonen, verblijfsvergoedingen, voorschotdeclaraties.* Toepassing wet Engelsche Inkomstenbelasting.

Onderzoek en betaalbaarstelling declaraties nagenoeg voor den geheelen Nederlandschen dienst in Londen, uitgezonderd Oorlog en Marine. (Dit werk zou eigenlijk bij Financiën thuis behooren. Het is anderzijds weer gedeeltelijk gekoppeld aan Pensioenwet, Bezoldigingsbesluit, e.a. regelingen en daarom destijds op verzoek van dat Departement door Binnenlandsche Zaken overgenomen.)

XIV. *Huishoudelijke dienst.* Gebouwen. Meubilair. Contracten gas, electriciteit, telefoon. Bodendienst. Telefoon dienst.

XV. *Centraal Inkoopbureau* voor burgerlijken dienst in Engeland.

XVI. *Kanselarij Ridderorden c.s.*

XVII. *Filmkeuring.*

BIJLAGE 6

Stukken betrekking hebbende op de Buitengewone Raad van Advies

A

MINISTERIE VAN KOLONIËN

271 P

Eenige beschouwingen over de instelling van een „Bijzonderen Raad van State”

Sedert H.M. de Koningin in Mei 1940 zich naar Londen begaf, gevolgd door de leden van het Kabinet, en in verband daarmee de plaats, waar de Regeering hare werkzaamheden uitoefent, tijdelijk naar hier werd verlegd, was de vrije voortzetting van het regeeren over het Koninkrijk der Nederlanden naar de beginselen onzer Constitutie in hoofdzaak verzekerd.

Nimmer evenwel kon uit het oog worden verloren, dat ons beproefd, evenwichtig, in den loop van de vorige eeuw moeizaam opgebouwd politiek stelsel daarmee nog niet geheel bewaard was gebleven. In het bijzonder valt n.l. de aandacht op het ontbreken van de Staten-Generaal, de vertegenwoordiging van het Nederlandsche volk, welke traditioneele functie in algemeenen zin is: te waarborgen, dat bestuur en wetgeving over het Koninkrijk geschieden in harmonie met de fundamentele rechten en de opvattingen, levende in het volk.

In dezen oorlog wordt ons standpunt voor een belangrijk deel bepaald door den vasten wil van de overgrootste meerderheid onzer nationalen — in Nederland en overzee — om in persoonlijke vrijheid te blijven leven in onze eigen staatsorde naar democratischen trant: een staatsorde welke, hoe ook georganiseerd, in elk geval blijft behouden den waarborg, dat bestuur en wetgeving geschieden in harmonie met de fundamentele opvattingen, levende in het volk. Dat de uitvoerende macht haar beleid vormt en hare functies vervult in regelmatig nauw contact met vrije vertegenwoordigers van de onderdanen, en aan die vertegenwoordiging althans wat de hoofdlijnen betreft verantwoordelijk is, ziedaar een beginsel van Nederlandsche en imperiale politiek, hetwelk naar Nederlandsch staatkundig inzicht als een minimum moet gelden.

Dit Nederlandsch politiek inzicht deed reeds spoedig na Mei 1940 bij velen het besef tot klaarheid komen, dat de Regeering, verstoken van eenig georganiseerd contact naar beneden, d.w.z. met de geregerden, op den duur in steeds sterkere mate de gevolgen van dit gemis zou ondervinden. Dit verklaart, hoe telkens weer van verschillende zijden, zoowel uitgaande van de Regeering als van Nederlanders hier en elders, denkbeelden werden geopperd met betrekking tot de schepping in de plaats van de volksvertegenwoordiging van een of ander adviseerend college, zoo goed mogelijk representatief samen te stellen, waarmede de Regeering bij de vorming van Haar beleid te rade zou kunnen gaan.

Het zoeken en tasten in den omtrek van deze lacune in onze huidige staatsorganisatie leidde tot dusverre niet tot een gelukkige vondst. Ik zal op de geschiedenis van het vraagstuk thans niet in bijzonderheden ingaan, maar ik heb toch wel gegronde redenen om te meenen, dat het probleem niet verder voor onbepaalde tijd onaan-geroerd kan blijven liggen. Die reden ligt in de politieke verhoudingen in onze overzeesche gebiedsdeelen.

Ik ben overtuigd, dat de toestand van het oogenblik voor de gewenschte ontwikkeling van de staatkundige verhoudingen binnen het Koninkrijk ernstige gevaren inhoudt; gevaren, welke toenemen met den tijdsduur van den oorlog. De bezetting van het Moederland is een politieke factor met op den duur ontbindende werking voor het Imperium. Weliswaar kunnen wij ons gelukkig prijzen met de sterke gevoelens van loyaliteit aan het Koninklijk Huis en aan Nederland welke ook in breede kringen in de Oostersche bevolking van Nederlandsch-Indië leven; vruchten van een wijs koloniaal beleid van lange jaren. Deze gevoelens zijn stellig gunstige staatkundige realiteiten, welke mede van invloed zijn op de ontwikkeling; zoo ook de afkeer, instinctmatig of beredeneerd, welke door breede lagen onzer onderdanen overzee van alle rassen en standen wordt gevoeld tegen de ons vijandige machten en ideologieën op de wereld. Maar op zulke sympathieën en antipathieën alleen is de Rijkseenheid niet gegrondvest. Wij moeten ons realiseeren, dat het fundament van Nederland's leidende en controleerende positie in het Koninkrijk in wezen ligt in de oudere ontwikkeling, de ervaring, de rijkdom en de kracht van

Nederland en het Nederlandsche volk; factoren welke, in Oost en West erkend en in het politieke bewustzijn (of onderbewustzijn) van onze tientallen millioenen Rijksgenooten opgenomen, Nederland's domineerende positie in het Koninkrijk als rechtmatig, niet steunend op druk en geweld, deden aanvaarden.

Hoe pijnlijk het ook moge zijn, men dient zich bij de oordeelvorming over onze imperiale positie van tijd tot tijd in te denken in de politieke psychologie van ons Rijk overzee. De gemeenschap aldaar, vooral de niet-Nederlandsche, moet in politieke hare houding vinden tegenover de totale uitschakeling — administratief, staatkundig, economisch, financieel en cultureel — van het Moederland, dat nu gesteld is onder een vijandelijken „Landvoogd”. Bedenkt men daarbij hetgeen boven werd vastgesteld, n.l. dat het dit Moederland is, welks erkende superioriteit in wezen de basis vormt van het oppergezag overzee, dan gevoelt men met mij het gevaar voor de gewenschte ontwikkeling der verhoudingen, hetwelk de huidige situatie in zich bergt; een gevaar dat, zooals ik hooger opmerkte, zich scherper accentueert naarmate de oorlog langer duurt.

Daarbij komt nog, dat in de laatste jaren het tijdstip reeds was genaderd, waarop het onvermijdelijk zou zijn over te gaan tot belangrijke nieuwe schreden op den weg naar emancipatie der overzeesche gebiedsdeelen, in het bijzonder van Nederlandsch-Indië als vervolg op de Grondwetsherziening van 1922. Inderdaad werden staatkundige hervormingen reeds op bepaalde punten geleidelijk voorbereid, toen de invasie van Mei 1940 den regelmatigen voortgang van dit constructieve werk verstoortte. Het spreekt echter vanzelf, dat deze stoornis de aanleiding niet wegnam tot het ondernemen van politieke hervormingen, strekkende tot verdere emancipatie van de overzeesche gebiedsdeelen, binnen het Koninkrijk; die aanleiding was immers de snelle ontwikkeling in geestelijk en stoffelijk opzicht, welker resultaat naar goede politieke normen weerslag behoorde te vinden in groter zelfstandigheid in eigen sfeer en in een *meer op den voorgrond tredende positie van de overzeesche gebiedsdeelen in het geheel van onze imperiale organisatie*. Wel verre van door de bezetting van Nederland terzijde gesteld te zijn, blijft dit probleem voortdurend aan de deur kloppen.

Van den aanvang af ben ik er op bedacht geweest deze middelpuntvliedende tendenties van de oorlogssituatie voor ons Rijk zoo goed mogelijk onder contrôle te houden en de Rijkseenheid gedurende de oorlogsjaren te verankeren in het belangrijk constitutioneel orgaan, dat behouden bleef: de Kroon. Het is bekend, hoe voorloopig de leiding van de politieke ontwikkeling zoo goed mogelijk in de hand wordt gehouden door het in uitzicht stellen van een imperiale conferentie na de bevrijding van Nederland, welke den weg zal voorbereiden naar een spoedige verwezenlijking van den eisch, dat de overzeesche gebiedsdeelen in het geheel van het Koninkrijk een plaats zullen innemen overeenkomstig de vereischten van den tijd.

Of het zal gelukken door deze stellige verzekering den emancipatiedrang van het Rijk overzee verder in bedwang te houden, tot tijd en wijle het Nederlandsche volk bij de beraadslagingen zijne belangen naar eigen inzicht zal kunnen doen gelden, dient te worden afgewacht. De duur van den oorlog zal in dit opzicht waarschijnlijk van beslissende beteekenis blijken.

Intusschen ben ik van oordeel, dat wij daarnaast elk middel moeten overwegen, en zoo mogelijk aanwenden, om de politiek-organisatorische eenheid van het Rijk te versterken en daarmee de positie van het Nederlandsch oppergezag over de overzeesche gebiedsdeelen te verstevigen.¹⁾ Bij de uitwerking van deze gedachte knoop ik nu weer aan bij de uiteenzetting omtrent de grondgedachten van het Nederlandsch staatswezen in den aanvang dezer nota.

De Staten-Generaal namen in ons imperiaal bestel, evengoed, als waar het gold het staatkundig leven van het Rijk in Europa, een zeer gewichtige plaats in. Hier in de Kamers was het eindpunt van het regeeren over de overzeesche gebiedsdeelen; de verantwoording voor het ginds gevoerd beleid werd hier afgelegd, en dit was gesystematiseerd in de relatie Landvoogd-Koning-verantwoordelijke Minister. Het stelsel, dank zij Thorbecke en de zijnen sinds 1848 in de Grond-

¹⁾ In dit verband zie ik voor mij o.m. het oude vraagstuk van de overbrenging van de Regeering naar Indië; ik ga daarop uiteraard nu niet meer in.

wet verankerd, heeft thans gedurende bijkans een eeuw den waarborg gegeven van een imperiaal bestuur onder parlementaire contrôle van het Nederlandsche volk.

Het wegvalen van de Staten-Generaal als essentieel orgaan van dit politieke stelsel van het Koninkrijk in zijn geheel is op zichzelf reeds schadelijk. Maar deze lacune werkt bepaaldelijk funest, waar zij uiteraard den wind in de zeilen blaast van die politieke strevingen, welke een uiteindelijke verantwoordelijkheidsinstantie in de overzeesche gebiedsdeelen zelve beoogen. Vooral in Indië werkt deze toestand het streven naar een „volwaardig Parlement”, waar alsdan de verantwoordelijkheid voor het Indisch beleid zou eindigen met uitsluiting van contrôle door Nederland, op logische wijze in de hand.

Wie geregeld op de hoogte wordt gehouden van hetgeen er omgaat in de organen van de openbare meening in Nederlandsch-Indië, in den Volksraad, de pers van alle landaarden, in den radio-omroep, ziet deze processen zich duidelijk afspelen. Daarbij is het onmiskenbaar, dat allen die erop uit zijn de Rijkseenheid voor komende tijden in stand te houden, overtuigd zijn, dat er iets moet worden gedaan om de meergenoemde middelpuntvliedende tendenties tegen te gaan, door het Opperbestuur en de staatkundige gemeenschappen overzee in georganiseerd overleg nader bij elkaar te brengen.

Dit onderwerp heeft vele politici en journalisten in beweging gebracht. Uit de veelheid doe ik hier een enkele greep, en citeer het volgende uit eene rede op 1 Juni jl. gehouden door den voorzitter der Indische Katholieke Partij, den heer *P. Kerstens*, (welke rede ik eenigen tijd geleden liet circuleeren):

„In Londen zetelt thans sinds een jaar ons Opperbestuur. Het is een gezegend besluit van Koningin en Kabinet geweest den zetel der Nederlandsche Regeering daarheen te verplaatsen. Destijds heeft niet ieder dat aanstonds erkend, maar nu zal er nauwelijks nog een weldenkend mensch te vinden zijn, die het ontkent. Ook is het vanzelfsprekend, dat ieder welgezind onderdaan het gezag van het Opperbestuur in onverminderde volheid aanvaardt. Dat heeft kort geleden die Japansche autoriteit ervaren, die een wig trachtte te drijven tuschen de Indische Regeering te Batavia en het Nederlandsche Opperbestuur te Londen. Hij zal wel eens en voor goed begrepen hebben, dat geen rechtgeaard Nederlandsch onderdaan daarvan gediend is. Maar met dat al kleven aan de feitelijke omstandigheden van de vestiging der Rijksregeering te Londen ernstige bezwaren, die onder het oog gezien en zoo goed mogelijk ondervangen dienen te worden. Er zijn thans geen goede gronden meer aanwezig, deze zaak ook verder maar op haar beloop te laten.

Doordat het Opperbestuur geïsoleerd te Londen zetelt — geïsoleerd van het Nederlandsche volk, en voor hoe lang? — ontbreekt aan ons regeer-apparaat naar de normen van ons staatsrecht een essentieel element. Als staatsrechtelijke figuur wordt een minister in twee richtingen in evenwicht gehouden, naar boven door de verantwoordelijkheid aan de Kroon, naar beneden door de verantwoordelijkheid aan het Parlement. Doordat met de uitschakeling van het laatstgenoemde steunpunt hem als het ware de grond onder de voeten weggevallen is, hangt iedere minister en hangt het Kabinet in de lucht. Dit is, zoolang het Nederlandsche volk zijn vrijheid niet teruggewonnen heeft, wel niet geheel te verhelpen, maar de vraag dient te worden herhaald: of er heelemaal niets aan te doen is.”

Nadat de spreker vervolgens zijn bezwaren heeft ontwikkeld tegen het denkbeeld van een college van raadgevers uit de te Londen woonachtige Nederlanders (wijl dit niet representatief zou kunnen zijn voor het staatkundig leven van den Nederlandschen staat en zijn onderdanen, en derhalve niet zou kunnen dienen om het Kabinet eenigen werkelijken grond onder de voeten te geven), vervolgt hij:

„Mijn conclusie kan geen andere zijn dan dat er dringend behoefte is aan een constructie, die, zonder dat aan de Grondwet geraakt wordt, toch eenigermate in het gemis van het Parlement voorziet. Ik denk mij het toevoegen aan het Kabinet van een Raad, samengesteld uit enkele Nederlanders te Londen, enkele uit de West en het grootste deel uit Nederlandsch-Indië. Deze Raad zou — juist om niet aan de Grondwet te raken — slechts adviseerende bevoegdheid mogen hebben. Maar ook deze zou, als hij gesteund werd door medeberaadslaging, toch zeer waardevol kunnen zijn en de in de lucht hangende positie van het Kabinet toch heel wat meer vastigheid geven.”

Hiermede gaf de heer Kerstens stem aan gedachten, welke in overeenstemmenden of afwijkenden vorm levendig zijn in breede kringen van onze loyale onderdanen in Oost en West. Ik heb mij in gesprekken kunnen overtuigen, hoe verbreid deze desiderata zijn.

Dit heeft mij gebracht tot de overtuiging, dat het voor den samenhang der Rijksdeelen zeer gewenscht zou zijn, in deze richting iets te doen. Laten wij het na, dan bevorderen wij daarmee de tegenovergestelde, van Nederland afgekeerde politieke strevingen — welker omvang en gewicht wij nooit mogen onderschatten, en die eene situatie bevorderen, waarbij het Indisch beleid en de regeeringsverantwoording de facto worden afgesloten in het gebiedsdeel zelf (mutatis mutandis zou dan hetzelfde geschieden in de West). Bij zulk een toestand zou de positie van Kroon en Minister degenereren tot een formeele en symbolieke; en dit zou beteekenen het later practisch niet meer te herstellen verlies van de contrôle over het overzeesch beleid, welke rechtens en feitelijk berustte bij Nederland en het Nederlandsche volk.

Dat wij deze contrôle in ons nationaal belang en in dat van de volkeren overzee tot elken prijs dienen te behouden, daarover zal in principe wel geen verschil van meening bestaan. Ook over de meest gewenschte methode kunnen wij het gemakkelijk eens zijn, althans voor normale tijden: de oplossing is dan, dat wij de „meerderjarig” wordende overzeesche gebiedsdeelen als zoodanig mede invloed en zeggenschap toekennen in de beslissing omtrent de zaken van het Koninkrijk. In dien zin was te verstaan het streven om te komen tot een Imperialen of Rijksraad, waarin naast Nederland de overzeesche gewesten op bevredigende wijze vertegenwoordigd zouden zijn en die ten deele de taak zou overnemen van de Staten-Generaal (constitutioneel immers de vertegenwoordiging van het *Nederlandsche* volk alleen).

Helaas is de opzet en de samenstelling van zulk een Raad een zaak, aan welker verwezenlijking in de huidige omstandigheden niet kan worden gedacht, nu de oudste deelgenoot, Nederland, daaraan niet kan participeren.

Maar dit mag ons niet doen afzien van andere mogelijkheden, die er zijn om de politieke krachten overzee die om aanwending vragen, op zoodanige wijze in te schakelen, dat zij het middelpunt, de Kroon en de Regeering te Londen, zoeken in plaats van het te vlieden.

Bij de hoogerbedoelde pogingen in kringen der Regeering en van Nederlanders te Londen om iets te creëren, een of ander orgaan te scheppen, waarmede de Regeering bij de vorming van Haar beleid te rade kan gaan, heeft men, naar ik meen, een verkeerd uitgangspunt gekozen, hetwelk het negatieve resultaat kan verklaren. Men heeft namelijk geprobeerd, iets te stellen in de plaats van de Staten-Generaal, hetgeen niet mogelijk is, aangezien men niets kan stellen ter vervanging van het Nederlandsche volk in het Vaderland, met zijn rijk geschakeerd geestelijk en stoffelijk leven, waarvan het Parlement de afspiegeling is. Anders gezegd: men heeft getracht iets te vinden voor het gemis aan het hoogste *politieke* element in ons nationaal stelsel, hetgeen niet mogelijk is.

Ik zou daarentegen de aandacht willen vestigen op de mogelijkheid onze oorlogsorganisatie te verbeteren door het laten herleven, niet van dat onvervangbaar *politiek* orgaan, maar van een adviseerend *bestuursorgaan*, en dit vooral te benutten voor de versterking van het fundament, waarop de positie van de Kroon en Regeering vooral met betrekking tot de overzeesche gebiedsdeelen berust. Hierbij heb ik op het oog den *Raad van State*.

Het is mijne overtuiging dat wij, tot op het tijdstip, waarop het Nederlandsche volk weder zijn lot in eigen hand neemt, goed zullen doen ons zooveel mogelijk te onthouden van het introduceeren van staatkundige en staatsrechtelijke noviteiten en ons te bepalen tot hetgeen wij *hebben*, zoo noodig anders aangewend en aangepast aan den nood der tijden.

Hierom ben ik van mening, dat, als wij inderdaad moeten zoeken naar versterking van de basis onzer regeering door het aantrekken van kennis en krachten uit de vrije Nederlandsche maatschappij in de wereld buiten bezet Nederland, een hoog adviseerend bestuursorgaan, gefundeerd op onze bestaande constitutioneele organisatie, gelijk de Raad van State is, eerder in aanmerking komt en meer uitzicht biedt op het verwerven van werkelijk gezag dan een losse groep van raadgevers welke ons grondwettelijk stelsel niet kent en erkent. Ook voor de Ministers is dit, dunkt mij, beter te aanvaarden.

Wanneer ik in beschouwing neem de plaats, welke den Raad van State in het bestuursstelsel van het Koninkrijk toekomt volgens de bepalingen der Grondwet, zooals die zijn uitgewerkt in de Wet op den Raad van State, dan kan dat een zeer belangrijke zijn. De Kroon brengt in den Raad alle maatregelen op wetgevend gebied en hoort den Raad over alle zaken, waarin dat noodig wordt geacht. Volgens genoemde wet heeft de Raad wijders het recht om zich op eigen initiatief tot de Kroon met raadgevingen te richten en kan hij de Ministers om toelichting van hunne voorstellen vragen.

Het moge zijn, dat de feitelijke invloed van den Raad van State op het regeeringsbeleid in later tijden van bescheiden proporties was, doch dit was een gevolg van het feit, dat de ministerieele positie in den loop van de Nederlandsche staatkundige ontwikkeling i.v.m. de verantwoordelijkheid aan het Parlement moest gaan domineeren. Een en ander belet niet, dat een tot nieuw leven opgeroepen Raad van State, blijvende binnen zijn door de Grondwet verzekerde positie, juist onder de huidige omstandigheden in het kader van de organisatie der regeering over het Koninkrijk een belangrijke, gezagsvolle plaats zou kunnen innemen en een zegenrijken invloed zou kunnen doen gelden.

Als ik hierbij nu in het bijzonder aandacht schenk aan de overzeesche gebiedsdeelen, breng ik in herinnering, dat een wetsontwerp, ten doel hebbende om in den Raad van State als bestuursorgaan van het Koninkrijk een belangrijken inslag te brengen van deskundige leden, afkomstig uit en representatief voor de overzeesche gewesten, in het begin van 1940 reeds in een vergevorderd stadium van advies was gekomen. Ik zie staatkundig en zakelijk voordeel in het opnemen van dezen draad, die in Mei 1940 viel.

Indien de Raad van State weder onder leiding van den Vice-President kan worden samengesteld en als bij die samenstelling op onbekrompen wijze wordt rekening gehouden met de positie van ons Rijk overzee, ontstaat gelegenheid de nationale krachten, welke daar leven in conserveerende en consolideerende richting te leiden. Bij verstandige keuze van de leden van overzee kunnen wij er van onzen kant staat op maken, dat zij waardevolle adviezen in belangrijke beleidsvragen ten dienste van de Regeering zullen doen komen. Aan den anderen kant zal dit in de overzeesche gebiedsdeelen *het besef van daadwerkelijke en hartelijke medewerking aan de vorming van het beleid doen ontstaan*, en daardoor de geestelijke banden tusschen de onderdanen aldaar en de Regeering te Londen versterken. Op deze wijze zullen, door het intermediair van kundige en representatieve raadgevers uit Oost- en West-Indië, de betrekkingen met Londen worden verstevigd, en worden politieke krachten van die gebieds-

deelen naar het centrum geleid welke anders gevaar loopen in van ons afgekeerde richting een uitweg te vinden.

Op grond van vorens'aande, voorshands slechts beknopt weergegeven overwegingen, komt het mij voor, dat het denkbeeld om onder de Kroon den Raad van State in nieuwe samenstelling te doen fungeeren, o.m. uit een oogpunt van imperiale politiek, bestudeering verdient. Op deze wijze toch kan althans een zeker tegenwicht worden gesteld tegen de gevolgen van het wegvallen van de Staten-Generaal in hun imperiale functie, een gemis dat op zich zelf niet kan worden goedge maakt en waarvan de consequenties op den duur ernstig kunnen worden.

Het in te stellen college zou een tijdelijk karakter moeten dragen en alleen tijdens den oorlog moeten functioneeren. In verband daarmee ware het den naam te geven van „*Bijzondere Raad van State*”. Het aantal leden ware zeer beperkt te houden; voorloopig heb ik mij gedacht 3 leden uit Nederlands bezet gebied en buiten de overzeesche gebiedsdeelen vertoevende, 3 Nederlandsche onderdanen uit Nederlandsch-Indië, 1 uit Suriname en 1 uit Curaçao. Aangezien de Vice-President van den Raad van State hier te lande aanwezig is en het aangewezen is, dat hij gelijke functie bekleedt in den Bijzonderen Raad van State, terwijl Z.K.H. de Prins der Nederlanden van rechtswege in den Raad zitting zou moeten hebben, zou de Raad tellen 5 leden, afkomstig van buiten de overzeesche gebiedsdeelen en 5 uit die gebiedsdeelen, hetgeen mij een juiste verhouding voorkomt.

In afwachting van gedachtenwisseling over dit denkbeeld in principe, meen ik mij te mogen onthouden van uiteenzettingen over de eventuele uitvoering, waarover overleg zou moeten worden gepleegd met de Landvoogden overzee.

Londen, 16 September 1941.

De Minister van Koloniën,
(w.g.) Ch. J. I. M. WELTER.

B

MINISTERIE VAN JUSTITIE (Netherlands Ministry of Justice)

Londen, 31 October 1941.
Stratton House,
Stratton Street, W. 1.,

*Aan de Heeren Ministers,
Hoofden der Departementen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie hierbij te doen toekomen afschrift van een adres dd. 30 October 1941, gericht tot den Voorzitter van den Raad van Ministers door den Heer J. M. de Booy, c.s.

*De Voorzitter van den
Raad van Ministers,
Minister van Justitie,*
(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Londen, 30 October 1941.

*Aan den Raad van Ministers,
Stratton House, Stratton Street, W. 1.*

Excellenties,

Wij, ondergeteekenden, allen Nederlanders, die krachtens de positie, welke wij temidden onzer landgenooten innemen, geacht mogen worden bekend te zijn met hun gezindheid ten opzichte der Regeering, achten het onze plicht ons tot Uw Raad te wenden, zulks naar aanleiding van den geest van vervreemding en verwijdering tusschen de Regeering en de landgenooten, welken wij in die kringen in toenemende mate waarnemen.

Wij stellen voorop, dat de Regeering, gescheiden als zij is van het volk, dat onder de macht van den vijand zucht, niet onverschillig mag zijn voor de gezindheid, te haren opzichte, der vrije staatsburgers, die, hier in Engeland, in de overzeesche gebiedsdeelen en elders

buiten het bezette territoir, het voorrecht hebben te leven onder het gezag der eigen, Nederlandsche, Overheid. Hun aantal moge niet groot zijn in vergelijking met de millioenen onzer onderdrukte landgenooten die ginds, in het Vaderland, hun trouw aan Koningin en Regeering slechts in de stilte van hun hart kunnen belijden, maar zij vormen tenslotte het vrije deel des volks, het eenige, waarmede de Regeering de verbinding *kan* onderhouden. En hoewel zij, als vrije Nederlanders, politiek op geenerlei bijzondere erkenning aanspraak kunnen maken, leeft bij hen in sterke mate het besef dat ook zij, ofschoon niet met regeeringsverantwoordelijkheid bekleed, jegens hun geknechte landgenooten de heilige plicht hebben alles te doen, wat in hun vermogen is, om het uur der bevrijding nader te brengen; een verplichting, die zeker niet minder sterk wordt besef, omdat zij, niet in het staatsrecht, doch in de innige lotsverbondenheid met ons volk wortelt. Zij geven er zich ook ten volle rekenschap van, dat zij in de vervulling dezer zedelijke plicht de Regeering hebben te volgen en te steunen in haar zware taak. Maar, als vrije Nederlanders, opgegroeid in ons democratisch staatswezen, en trouw blijvend aan de beginselen, welke daaraan ten grondslag liggen, verstaan zij de verplichting om de Regeering ter zijde te staan niet in dien zin, dat zij haar blindelings zouden moeten volgen. Als de vrije voorpost van hun overweldigd volk achten zij het veeleer hun taak met scherpste toe te zien, dat de Regeering doelbewust en vastberaden voorgaat op den weg der bevrijding. Daarin, en daarin alleen, vinden zij den maatstaf, waarnaar zij de Regeering en haar beleid beoordeelen. Naar de mate, waarin dit beleid de verwezenlijking van het eene, alles beheerschende doel nader brengt, wordt het geestdriftig gesteund. Maar waar, anderzijds, de Regeering in hun oogten te kort mocht schieten, ondervindt haar beleid een hartstochtelijke critiek. Want het herwinnen onzer vrijheid is voor hen niet een politiek desideratum, dat hun hoofden vervult, het is een levensisch, die brandt in hun hart.

Wij hebben gemeend de geesteshouding en den gemoedstoestand der vrije landgenooten met een enkel woord te moeten kenschetsen, omdat wij er niet zeker van zijn, of de Regeering deze wel altijd op hun juiste waarde heeft beoordeeld en of zij niet veelal geneigd is om de spanning, waarmede haar beleid wordt gevolgd, en de intensiteit, waarmede de landgenooten met haar medeleven, eerder te beschouwen als een ongewenschte en misplaatste inmenging in haar zware en verantwoordelijke taak. Want, indien de Regeering de gezindheid, waarmede de vrije landgenooten zijn beziel, in het juiste licht had gezien, dan zou dit op zichzelf reeds voor haar een reden

zijn geweest om met deze landgenooten in eenigerlei vorm contact te onderhouden en hun van tijd tot tijd, met inachtneming van de beperkingen, door den oorlogstoestand geboden, althans eenig inzicht in haar beleid te geven.

De Regeering echter heeft dit contact zorgvuldig vermeden. Zij heeft zich van den aanvang af in de afzondering van haar bureaux teruggetrokken, waar ongetwijfeld voortreffelijk werk is en wordt gedaan, dat zich aan de beoordeeling van buitenstaanders onttrekt; maar, daarnaast ook veel, dat in den vorm van besluiten en regeeringsuitingen naar buiten treedt en daar vaak niet of verkeerd wordt begrepen. Men vraagt, waarom de Regeering in een bepaalden zin handelt of zich van handelend optreden onthoudt, waar men reden had dit te verwachten. Maar er is geen instantie, waaraan men zijn vragen om opheldering en voorlichting kan richten. Verstoken van een dagbladpers en van andere organen, waarin meeningen kunnen worden geuit en gevormd, waarin critiek zich kan ontlasten en constructief kan worden verwerkt, worden de landgenooten aan zichzelf overgelaten. En de gevolgen blijven niet uit: innige, oprechte belangstelling, die aan de groote zaak kon worden dienstbaar gemaakt, onttaardt in ontstemming, wrevel en teleurstelling; vertrouwen in en aanhankelijkheid aan de Regeering maken plaats voor verwijdering en verkillung. En zoo ontwikkelt zich een onheilspellende geest, die geleidelijk, onder de oppervlakte, over de landgenooten vaardig wordt. Sterk bewogen als hun gemoedsstemming is, zien zij een schrill contrast tusschen het felle, offervaardige en onverdroten verzet in het Vaderland en de voorzichtige terughoudendheid van de Regeering, wie zij aarzeling, gebrek aan durf en gemis van inspiratie toeschrijven.

Wij behoeven deze geestesgesteldheid hier niet nader te ontwikkelen, omdat wij vertrouwen dat het beeld, dat wij in enkele trekken hebben geschetst, voldoende geteekend is om Uw Raad van den ernst van het door ons gesignaleerde verschijnsel te doordringen. Wij stellen ons bovendien met dit schrijven niet ten doel ons tot tolk te maken van de critiek, welke wij waarnemen, maar om, mede naar aanleiding van den geest, welke die critiek ademt, de aandacht van Uw Raad te vragen voor de noodzakelijkheid eener voorziening in de ernstige leemte, welke algemeen wordt gevoeld, nu de Regeering in dit tragisch tijdsgewricht haar taak moet vervullen zonder de medewerking van een volksvertegenwoordiging.

Het is nauwelijks noodig Uw Raad bij voorbaat te verzekeren, dat wij niet pleiten voor de instelling van een nood-parlement. Wij zien maar al te goed in dat, nu het overgrootste deel van ons volk in den greep van den vijand gevangen is, van een vertegenwoordiging, uit en door het volk gekozen, geen sprake kan zijn; en dat daarom de functies, welke de constitutie het parlement, juist als volksvertegenwoordiging, opdraagt, de medewerking aan de wetgeving en het oefenen van toezicht op de uitvoerende macht in het verband der ministerieele verantwoordelijkheid, thans onvervuld zullen moeten blijven.

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 12 JUNI 1942

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

De Buitengewone Raad van Advies.

Op 16 April van dit jaar is verschenen het Koninklijk Besluit, waarbij werd ingesteld een Buitengewone Raad van Advies tot bijstand van de Regeering.

Dit zou een Raad zijn, bestaande uit een voorzitter en tenminste 13 leden, te benoemen door Hare Majesteit de Koningin, op voordracht van den Raad van Ministers. De Raad zou de taak hebben adviezen te verstrekken voor ontwerp-Koninklijke Besluiten, voorzover deze niet van militairen aard waren. Tevens kon de Raad omtrent alle andere onderwerpen om advies gevraagd worden door de Koningin of door een der ministers.

Vandaag is bekend gemaakt het Koninklijk Besluit, waarbij Hare Majesteit op voordracht van professor Gerbrandy (als voorzitter van den Raad van ministers), voorzitter en leden van dezen Raad van Advies heeft benoemd.

Tot voorzitter is benoemd Jonkheer Mr. F. Beelaerts van Blokland, minister van Staat, vice-president van den Raad van State.

In den Raad hebben zitting leden uit Nederlandsch-Oost-Indië, die op aanwijzing van den Gouverneur-Generaal Indië kort voor de capitulatie van Bandoeng hebben verlaten. Zij zijn: Mr. N. S. Blom, sinds 1941 directeur van het departement van justitie te Batavia;

Maar de taak van het parlement en de plaats, die het in ons staatswezen inneemt, omvat meer dan de uitoefening dezer bij uitstek staatsrechtelijke bevoegdheden. En het zijn juist deze neven-functies, die in dezen tijd van spanning dringend om vervulling vragen en die, zonder aan onze constitutie en aan het gezag en de verantwoordelijkheid van de Regeering te kort te doen, zeer wel zouden kunnen worden vervuld door een door haar in te stellen orgaan of college. Wij denken hierbij voornamelijk aan de verbinding tusschen Regeering en volk, welke de volksvertegenwoordiging en als college en door tusschenkomst van haar leden individueel placht te onderhouden. Een dergelijk verbindingsorgaan, dat meer binnen het bereik der landgenooten ligt en gemakkelijker voor hen toegankelijk is dan de Regeering, kan in de huidige omstandigheden niet worden gemist. Bedenkingen, grieven en suggesties zouden door zulk een orgaan kunnen worden onderzocht en, zoo noodig, ter kennis van de Regeering kunnen worden gebracht. En de Regeering zou zich van een dergelijk orgaan kunnen bedienen voor de uitwisseling van denkbeelden, voor het geven van voorlichting, voor het inwinnen van raad en prae-advies, en zelfs als „platform”, wanneer zij behoefte zou gevoelen zich rechtstreeks tot de landgenooten te wenden.

Indien een dergelijke instantie door de Regeering ware ingesteld, dan zou de critiek wel niet zijn verstomd, maar zij zou niet de betreurenswaardige afmeting en intensiteit hebben aangenomen, welke zij nu vertoont. En waar zij thans onvruchtbaar moet zijn, omdat zij niet steunt op kennis van feiten en omstandigheden, zou zij, wanneer zij haar weg tot de Regeering zou kunnen vinden door middel van een orgaan, dat daaraan tijdig zijn aandacht kan geven, kunnen worden omgezet in energie, die aan de groote nationale belangen, welke op het spel staan, dienstbaar zou kunnen worden gemaakt.

Wij veroorlooven ons daarom het door ons ontwikkelde denkbeeld in de ernstige overweging van Uw Raad aan te bevelen, in de overtuiging dat de instelling van een orgaan, als door ons bedoeld, het gezag der Regeering en het vertrouwen in haar leiding in den strijd voor de herwinning onzer vrijheid, zoowel in als buiten het Vaderland, zal versterken.

Met de meeste hoogachting hebben wij de eer te zijn,

van Uwe Excellenties
de dw. dnrn.

(w.g.) J. M. DE BOOY.

(w.g.) J. B. A. KESSLER.

(w.g.) J. L. POLAK.

(w.g.) P. RIJKENS.

(w.g.) P. J. C. VOS.

(w.g.) S. VAN ZWANENBERG.

C

Raden Loekman Djajadiningrat, directeur van het departement van onderwijs en eeredienst te Batavia; Ch. O. van der Plas, lid van den Raad van Indië; Raden Adipati Ario Soejono, lid van den Raad van Indië, sinds 9 Juni minister zonder portefeuille.

Curaçao wordt in den Raad vertegenwoordigd door: Dr. H. F. da Costa Gomez, griffier van het Hof van Justitie in Curaçao, voorzitter van de Katholieke fractie in de Staten van Curaçao.

Suriname wordt in den Raad van Advies vertegenwoordigd door: F. E. Bruyning, hoofd van het departement van Financiën van Suriname.

De overige leden van den Raad zijn Nederlanders, van wie sommigen reeds langen of korten tijd in Engeland werkzaam waren, anderen vóór of na 10 Mei 1940 uit Nederland zijn overgekomen. Bij hun keuze is met name rekening gehouden met een goede vertegenwoordiging van deskundigen op het gebied der koopvaardij, terwijl tevens gedacht is aan vertegenwoordigers van sociale en economische groepen uit het bedrijfsleven.

Hier zijn dan de namen van de overige leden van den Raad:

J. M. de Booy, directeur van de Bataafsche Petroleum Mij.

Jonkheer Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude, oud-minister van Waterstaat, liberaal oud-lid der Tweede Kamer, thans Regeerings-commissaris voor het Roode Kruis.

C. Moret, machinist ter koopvaardij, districtsvertegenwoordiger van de organisatie der officieren ter koopvaardij te Liverpool.

J. H. Oldenbroek, algemeen secretaris van de Internationale Transportarbeidersfederatie.

P. Rijkens, directeur Unilever.

Ir. J. B. Ridder de van der Schueren, technisch directeur van de British Enka.

M. Sluysen, sociaal-democratisch journalist, lid van het hoofdbestuur van de Vara.

Ch. de Wit, ouderling der Gereformeerde Kerk te Londen.

Tenslotte maken van dezen Buitengewonen Raad van advies deel uit twee Nederlanders, een leeraar Middelbaar Onderwijs, en een ingenieur, die tijdens de bezetting uit Nederland zijn ontsnapt. Hun namen kunnen om begrijpelijke redenen niet worden meegedeeld.

D

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 15 JULI 1942

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Onderwerp: Instelling van twee raden van bijstand.

De openingszitting van den Buitengewonen Raad van Advies

Omroeper: Thans volgt ons verslag van de openingszitting van den buitengewonen raad van advies tot bijstand der regeering, die hedenmorgen te Londen plaats vond in de Nederlandsche Ambassade.

Spreker: Luisteraars,

In de afgelopen weken zijn door de regeering twee raden van bijstand of advies ingesteld. In de eerste plaats een bijzondere raad van bijstand voor Indische Zaken, wiens taak het is, den minister van koloniën, dr van Mook, advies uit te brengen. In de tweede plaats een algemeene raad, die, zooals de titel het zegt, dient tot bijstand van de geheele regeering. Tot voorzitter van dezen raad van advies heeft Hare Majesteit benoemd Jhr. Mr. Beelaerts van Blokland. Tot lid werden benoemd zestien Rijksgenooten, van wie vier vertegenwoordigen Nederlandsch-Indië, één Suriname, één Curaçao. Van de 10 overblijvenden zijn twee landgenooten, die overgekomen zijn uit het bezette gebied. Hun namen kunnen wij U om begrijpelijke redenen niet mededeelen. Om de andere acht plaatsen te bezetten heeft de regeering niet alleen gezocht naar betrouwbare en bekwame vaderlanders, maar ook duidelijk gestreefd naar een zekere mate van vertegenwoordiging van economische, godsdienstige en politieke stroomingen in ons volk.

Hedenmorgen heeft de minister-president in aanwezigheid van tal van vooraanstaande Nederlanders, volgens opdracht van H.M. de Koningin, den Buitengewonen Raad van Advies geïnaugureerd.

Wij zullen U gedeelten uit zijn toespraak laten hooren.

Waarom is deze Raad een „buitengewone” Raad? Op deze vraag gaf Prof. Gerbrandy het volgende antwoord:

Record Prof. Gerbrandy I.: In Nederland in Europa hadden wij een Raad van State en een Staten-Generaal; in Nederlandsch Indië hadden wij den Raad van Nederlandsch-Indië en den Volksraad. Geen dezer instellingen hebben wij hier; het past ons ook niet te doen, alsof wij zulke staatsorganen hier konden scheppen. Daartoe ontbreekt ons, om een juridische term te gebruiken, de feitelijke grondslag. De instelling van dezen Raad bedoelt derhalve niet de genoemde organen te vervangen. Hadde men dit wel getracht, al spoedig zou deze poging gebleken zijn een mislukking te wezen.

Deze Raad is een buitengewoon lichaam; ingesteld met het oog op de bijzondere omstandigheden, waarin de Regeering verkeert, bestemd om te eindigen, wanneer die omstandigheden niet langer bestaan. Een instituut sui generis.

Onder de bijzondere omstandigheden, waarin de regeering verkeert, vestig ik heden met name op een zaak de aandacht; dat is haar positie van te zijn, wat ik zou willen noemen, ongebonden; beter zou ik kunnen zeggen „los”. Ik bedoel daarmee, dat Koningin en Kabinet die natuurlijke bindingen missen, die niet alleen langs den weg der officieele staatslichamen, maar ook door de duidelijke waarneembare volksgevoelens tot dat heroverwegen nopen, welke op de staatkunde als een heilzame prikkel werkt.

Op bescheiden wijze deze nuttige prikkels in de uiterst moeilijke omstandigheden, waarin wij leven, in het aanzijn te roepen, is mede de bedoeling van den Raad, die heden wordt geïnstalleerd.

Record Prof. Gerbrandy II.: Een der groote overwegingen, die tot de instellingen van dit lichaam hebben geleid, is de wensch der regeering, dat zoo vergaand mogelijk gebruik wordt gemaakt van alle krachten, die het welslagen van de groote zaak, waarvoor de regeering in Londen vertoeft, kunnen bevorderen; de regeering had haar oor te luisteren gelegd aan de stemmen, die uit onderscheiden groepen werden vernomen en met vreugde bemerkte, dat de zin en de wil van velen om voor die groote zaak iets te zijn en iets te doen in ruime mate aanwezig waren. Dat feit was haar oorzaak van vreugde, maar zij wenschte meer te doen dan opmerken, zij — en hier spreek

ik persoonlijk met bijzondere overtuiging — erkende het recht van de gemeenschap, die nog in vrijheid verkeert, om een goed georganiseerd milieu te hebben teneinde dat medewerken aan de zaak des lands te bevorderen.

Spreker: Na speciaal het woord te hebben gericht tot den voorzitter Jhr. Mr. Beelaerts van Blokland, die, zooals de minister president het uitdrukte, in formeelen zin wel was uitgekozen maar eigenlijk vanzelf was aangewezen, besloot Prof. Gerbrandy zijn inauguratie-toespraak aldus:

Record Prof. Gerbrandy III.: Met den wensch, dat de zegen van Hem, die over Koningen, regeeringen en over alle menschen macht en gezag heeft, op den arbeid van dit hooge, door U te leiden college, moge rusten, verklaar ik in naam van Hare Majesteit de Koningin den Buitengewonen Raad van Advies tot bijstand der Regeering te Londen geïnstalleerd.

Spreker: Het woord werd hierna gevoerd door den voorzitter van den buitengewonen raad van advies, Jhr. Beelaerts van Blokland. Jhr. Beelaerts bracht allereerst dank aan den minister-president, die het ondanks zijn drukke werkzaamheden op prijs had gesteld, persoonlijk den raad te installeren. Hij vervolgt daarna aldus:

Record Jhr. Beelaerts I.: Zoowel hierin als in de tegenwoordigheid in deze zaal van zoovele heeren Ministers en andere hooge autoriteiten mogen wij een sprekend bewijs zien van de waarde, welke Harer Majesteits regeering hecht aan dit bijzonder college. Trouwens had de Regeering omtrent die waarde in twijfel verkeerd en aan den bijstand van een adviseerend lichaam geen behoefte gevoeld, het K.B. van 21 Maart j.l. ware zeker achterwege gebleven. Het feit, dat deze Buitengewone Raad niet reeds op een vroeger tijdstip is tot stand gekomen, vindt ongetwijfeld zijn verklaring in de moeilijkheden, waarin wij vrije Nederlanders verkeerden een college in het leven te roepen, waarvan zij met vertrouwen mocht verwachten, dat het aan de bijzondere eischen van die omstandigheden zal beantwoorden.

Omroeper: Jhr. Beelaerts gaf vervolgens aan zijn vertrouwen in een goede en vruchtbare samenwerking tusschen de regeering en den door hem gepresideerden raad uitdrukking in de volgende woorden:

Record Jhr. Beelaerts II.: Het zijn tenslotte niet geschreven regelen, welke menigmaal voor verschillende opvatting vatbaar zijn, maar het is de geest van wederzijdsch vertrouwen, waaruit een vruchtbare samenwerking wordt geboren.

Dat die geest van vertrouwen aan de zijde der regeering aanwezig is, was reeds afdoende gebleken uit het feit, dat zij het college heeft ingesteld en ons ieder individueel geroepen heeft daarin zitting te nemen om haar met onze adviezen te dienen. Het is nog eens krachtig onderstreept door de rede van onzen Minister-President, voor wiens vriendelijke woorden ik ook nog persoonlijk mijn diepgevoelden dank moge uitspreken.

Aan den Raad, aan ieder onzer leden, is het thans zich dat vertrouwen waardig te maken en zijne beste krachten te geven om, binnen de gestelde grenzen, Harer Majesteits Regeering in hare zoo bij uitstek moeilijke taak naar vermogen bij te staan.

Van harte zullen wij er allen toe medewerken, dat deze Buitengewone Raad van Advies na wel volbrachten arbeid zoo spoedig mogelijk weder in alle deelen van het herrezen Koninkrijk voor normale instellingen de plaats moge ruimen.

Daartoe geve ons God de wijsheid en de kracht.

Omroeper: U hebt geluisterd naar gedeelten uit de toespraken, die de minister-president en Jhr. Beelaerts van Blokland hedenmorgen hielden bij de inauguratie van den Buitengewonen Raad van Advies ter Bijstand der Regeering.

Dit is het einde van ons programma.

Radio Oranje komt morgenochtend om kwart voor twaalf bij U terug. U hoort dan allereerst de berichten van het ANP, met nieuws omtrent het verblijf van H.M. de Koningin te New York. Goedenavond dus, luisteraars en: tot morgen.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Arlington House,
Arlington Street
Londen, S. W. 1.

7 Juli 1943.

*Zijner Excellentie
Den Heere Minister van Oorlog.*

Ik moge Uwer Excellentie hiernevens aanbieden een verslag van de vergadering van de Ministerieele Commissie Terugkeer Nederland gehouden op 2 Juli jl., alsmede een ontwerp voor het schrijven van den Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk aan den Voorzitter van den Buitengewonen Raad van Advies, waartoe in genoemde vergadering besloten werd.

Eenvoudigheidshalve stelt de Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk voor, dat, indien Zijne Excellentie vóór Maandag 12 dezer daarover geen opmerkingen van Uwe Excellentie mocht hebben ontvangen, het schrijven aldus uitgezonden zal worden.

De vergadering, welke heden gehouden had zullen worden, doch tot welker uitstel in den Ministerraad besloten werd, zal thans plaats vinden op Woensdag 14 dezer te 10 uur v.m., met dezelfde agenda.

*De Gezantschapssecretaris,
Secretaris van den Minister voor Algemeene
Oorlogvoering van het Koninkrijk,
(w.g.) Onleesbaar.*

13 Augustus 1943.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers
te Londen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie te berichten, dat de Buitengewone Raad van Advies met bijzondere belangstelling kennis heeft genomen van Haar schrijven ddo. 13 Juli 1943, behandelende de mogelijkheid van overleg tusschen de Regeering en den Raad, nadat laatstgenoemde zijn adviezen — in dit geval in het bijzonder die, welke op den terugkeer in het vaderland betrekking hebben — heeft uitgebracht. Aan den inhoud van Uwer Excellentie's opmerkingen terzake zijn in een van 's Raads vergaderingen uitvoerige besprekingen gewijd, welke haren neerslag vinden in de volgende regelen.

Indien uit Uwer Excellentie's brief van 13 Juli 1943 zou moeten worden gelezen, dat de Regeering in de veronderstelling verkeert, als zoude de Raad het verlangen koesteren zich in hare beslissingen te mengen, dan moet dit met den meesten klem worden afgewezen. De Raad is zich er zeer wèl van bewust, dat hij een *advies*-orgaan is en dat de volle verantwoordelijkheid voor door de Regeering te nemen beslissingen bij laatstgenoemde berust.

Dit neemt niet weg, dat de Raad, die in het statuut gekwalificeerd wordt als een orgaan, gecreëerd „tot bijstand van de Regeering” steeds de hoop heeft gekoesterd — en nog koestert — dat een sfeer zou kunnen worden geschapen, waarin vertrouwelijk *overleg* tusschen hem en de Regeering mogelijk zou zijn. Overleg, zoo meent de Raad, beteekent niet een eenzijdig kenbaar maken van zijn oordeel, doch een *uitwisseling* van gedachten, waarna de beslissing en de verantwoordelijkheid bij de Regeering blijft berusten. Een figuur, waarin de Raad advies uitbrengt aan de Regeering, om vervolgens niets meer van de zaak, waaromtrent hij adviseerde, te vernemen, voordat de beslissing der Regeering is gevallen, draagt naar 's Raads oordeel, geenszins meer het karakter van overleg in een sfeer van wederzijdsch vertrouwen en doet tekort aan den bijstand, welchen de Raad aan de Regeering meent te kunnen verleen.

De Raad heeft in het verleden met voldoening vastgesteld, dat een werkelijk overleg in den door hem bedoelden zin enkele malen mogelijk is gebleken; hij heeft zich geveid met de gedachte, dat dit overleg ook voor de Regeering nuttig en aangenaam is geweest. De

MINUTE

*Aan den Voorzitter
van den Buitengewonen Raad van Advies.*

In antwoord op Haar schrijven van 22 Juni jl., heb ik de eer Uwer Excellentie het volgende mede te deelen.

Van de adviezen door den Buitengewonen Raad van Advies, uitgebracht over de ontwerpen van K.B. betrekking hebbende op den terugkeer, hebben de betrokken Ministers met belangstelling kennis genomen. Deze adviezen worden op het oogenblik nauwkeurig bestudeerd en de Raad kan zich overtuigd houden, dat de Regeering van den inhoud daarvan een zoo nuttig mogelijk gebruik zal maken.

In overleg met mijn betrokken Ambtgenooten moet ik Uwer Excellentie echter mededeelen, dat het der Regeering principieel en staatsrechtelijk onjuist schijnt verder te gaan en nader met den Raad overleg te blijven plegen omtrent de door Haar naar aanleiding van 's Raads adviezen te nemen beslissingen. Het treffen van deze beslissingen is een aangelegenheid, welke tot de uitsluitende bevoegdheid van de Regeering behoort, en het zoude derhalve een bedenkelijke verwatering beteekenen van de grens tusschen de uitvoerende en de adviseerende macht om hieromtrent met den Raad overleg te blijven plegen, nadat deze zijn oordeel terzake kenbaar gemaakt heeft. Uiteraard zal de Raad op grond van art. 14, lid 1 van het K.B. van 21 Maart 1942 (*Staatsblad* No. C.26) ingelicht worden omtrent de strekking van de door de Regeering te treffen beslissingen.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

Raad zou het dan ook zeer betreuren, indien thans, als gevolg van het standpunt, dat door Uwer Excellentie's aangehaald schrijven schijnt te worden vertolkt, een stap terug moest worden gedaan en het stelsel van wederzijdsch vertrouwelijk overleg weder moest worden prijs gegeven.

Wat nu in het bijzonder de „terugkeer”-ontwerpen aangaat, naar aanleiding waarvan deze correspondentie tusschen Uwe Excellentie en den Raad is ontstaan, meent de Raad, dat zijn adviezen t.a.v. deze ontwerpen zeer ingrijpende wijzigingsvoorstellen inhielden. Het is niet uitgesloten, dat ook de Regeering, al of niet op grond van 's Raads adviezen, het noodig acht in de oorspronkelijke ontwerpen belangrijke veranderingen te brengen, waardoor het karakter van die ontwerpen essentieel zou gaan verschillen van dat, hetwelk de oorspronkelijke ontwerpen kenmerkte. De herziene ontwerpen zouden daarmede feitelijk tot nieuwe ontwerpen worden, en de Raad meent dat het in overeenstemming zou zijn met den geest van overleg en samenwerking tusschen hem en de Regeering, indien hem in zulke gevallen de herziene tekst weder ter fine van advies werd voorgelegd.

De Raad heeft voorts overwogen, dat de meeste „terugkeer”-ontwerpen onderling ten nauwste samenhangen. Zouden door de Regeering belangrijke veranderingen in één dier ontwerpen worden gebracht, zonder dat ten aanzien daarvan met den Raad wordt overlegd, dan kan zulks ten gevolge hebben, dat 's Raads adviezen over daarmede samenhangende ontwerpen waardeloos worden. Dit kan slechts worden voorkomen: of door voortdurend overleg met den Raad of doordien de Regeering het door den Raad in zijn eerste adviezen aanbevolen systeem ten volle overneemt. Als voorbeeld van de hier geschetste situatie kan worden genoemd de zeer nauwe samenhang tusschen 's Raads adviezen No. 46 G en No. 46 H. Laatstgenoemd advies inmers bouwt voort op het stelsel door den Raad in advies No. 46 G aanbevolen. Wordt dit stelsel door de Regeering niet aanvaard en wordt over de beslissing met de Regeering geen overleg met den Raad gepleegd, dan is 's Raads advies No. 46 H zinloos geworden.

De Raad heeft tijdens zijn besprekingen over Uwer Excellentie's brief van 13 Juli 1943 meermalen explicite erkend, dat het standpunt, daarin door Uwe Excellentie ingenomen, *formeel* juist is. De Raad meent echter, dat juist in de materie der „terugkeer”-ontwerpen vragen worden aan de orde gesteld, die van een zoodanig belang zijn voor het geheele Nederlandsche volk, dat met een *formeele* zuiverheid van de behandeling daarvan niet mag worden volstaan. De Raad zou gaarne zien, dat de Regeering, waar het hier de

hoogste belangen des lands geldt, de formeele juistheid van haar standpunt zou paren aan een practischen geest in de behandeling der onderhavige ontwerpen, in den zin van de reeds meermalen bepleite vertrouwelijke samenwerking tusschen Regeering en Raad, gelijk voorgestaan in 's Raads aan Uwe Excellentie gericht schrijven van 22 Juni 1943.

Ik moge dan ook op grond van een en ander Uwer Excellentie verzoeken Haar standpunt, vervat in Hare missive van 13 Juli, in hernieuwde overweging te nemen en dit zoo mogelijk te herzien in den door den Raad aanbevolen zin.

*De Voorzitter van den
Buitengewonen Raad van Advies,*

G

PROF. DR. D. VAN EMBDEN

Amsterdam (C.), 2.1.48
Prins Hendrikkade 171

*Aan de Parlementaire Enquêtecommissie,
p/a Mr. L. A. Donker, Voorzitter,
Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Binnenhof, 's-Gravenhage.*

Uwer Commissie meen ik enig materiaal te mogen voorleggen nopens twee onderwerpen van regeringsbeleid, waarmede ik tijdens mijn ballingschap in Engeland (16.5.40 tot 11.9.45) enige bemoeienis heb gehad.

Het eerste betreft de jarenlange, zo niet permanente, ongeneidheid der Regeering om terstond na de bevrijding de Volksvertegenwoordiging te herstellen, resp. haar streven dit te voorkomen, een beleid dat dan ook het zeer schadelijke gevolg heeft opgeleverd, dat er na de bevrijding een parlementair vacuum van 4 maanden is geweest.

Ten einde tot het voorkomen daarvan bij te dragen, had ik, als enig lid der Staten-Generaal, dat zich buiten bezet gebied bevond, op 21 September 1943 een Nota gezonden aan de Ministerraad, waarvan ik Uwe Commissie hierbij 2 exemplaren moge toezenden. Ik stip erbij aan, dat de Regeering mij haar mening over de daarin aangevoerde argumenten nimmer heeft kenbaar gemaakt; zij heeft zelfs niet de elementaire correctheid betracht mij er *enig* bericht hoegenaamd over te zenden. Slechts van individuele, mij persoonlijk meer bekende, leden van het Kabinet heb ik privatum vernomen, dat de Nota meer dan eens in een Kabinetvergadering behandeld is geworden en dat aan zijn voorzitter, de heer Gerbrandy, de opdracht en later de nadere aansporing is verstrekt, de Nota gemotiveerd te beantwoorden. Met het vermelde resultaat.

Dat de antiparlementaire instelling nog tot het laatste ogenblik over de Regeering vaardig is geweest, blijkt uit het artikel van haar toen-

maals reeds uitgetreden lid Dr. J. van den Tempel van 7.4.45, hetwelk ik eveneens moge bijvoegen.

Het tweede onderwerp was de bedenkelijke en absurde toestand, dat Nederland eind 1941, toen Rusland zelfs reeds tot onze bondgenoten behoorde, met zijn regering nog steeds geen diplomatieke betrekkingen onderhield, omdat het die regering nog niet „erkende”.

Daarover heb ik aan een persoonlijke relatie, Minister Bolkestein, op 19.9.41 een ietwat uitvoerig schrijven gericht — met machtiging dit over te leggen aan de Minister-President en de Minister van Buitenlandse Zaken, desgewenst aan de Ministerraad — waarin ik de volkenrechtelijke, internationaal- en nationaal-politieke argumenten uiteenzette, die pleitten voor het onverwijld aanknopen dier betrekkingen.

De brief is in de Ministerraad behandeld. De bepleite stap is gezet omstreeks een jaar daarna. Een afschrift is waarschijnlijk minder nodig, maar zou Uwer Commissie desgewenst gaarne verstrekt worden.

Ik meen deze gelegenheid te mogen gebruiken voor het bijvoegen van een opmerking over de Londense Buitengewone Raad van Advies. Toen aan de instelling van zulk een college kwalijk meer te ontkomen viel, is het streven der Regeering geweest, dit lichaam zo veel mogelijk machteloos en obscuur te houden. Het bijgaand artikel, getekend Vaderlander (niet van mijn hand), geeft er een beeld van. Het zal Uwe Commissie bekend zijn, dat het daarin genoemde art. 9 van het betrokken K.B. inhoudt, dat het de Buitengewone Raad verboden was op eigen initiatief de Regeering van advies te dienen. Dit verbod was op zijn minst reeds een schending van het grondwettelijk recht van petitie, schending door geen staatsnoodrecht geboden of geoorloofd.

Ten slotte moge ik voor het welslagen van de hogelijk te waarderen arbeid Uwer Commissie mijn beste wensen uitspreken.

(w.g.) D. VAN EMBDEN,

*Oud-lid van de Eerste Kamer der
Staten-Generaal.*

H

No. K. 14/44

14 Februari 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Voorzitter van den Raad van Ministers.*

Het is mij bij herhaling gebleken, dat de Regeering den Buitengewonen Raad van Advies beschouwt als een college, wiens bemoeieningen met de regeeringstaak tot een minimum behoort te blijven beperkt. Ik acht dit niet geheel in overeenstemming met de beweegredenen, die tot de instelling van dezen Raad hebben geleid.

Het komt mij voor, dat de beteekenis van den Raad behoort te zijn, dat bij de uitermate moeilijke en verantwoordelijke beslissingen, waarvoor de Regeering zich bij voortdurende geplaatst ziet, ook de kritische stem uit Nederlandschen kring hier te lande vernomen wordt en zulks in zoo ruim mogelijke mate, zij het dat het college slechts adviseerende bevoegdheid heeft.

Daardoor zal de Regeering, na terugkeer in Nederland, in velerlei aangelegenheden mogen rekenen op een juiste belichting van het door haar gevoerde beleid, door vertegenwoordigers van de openbare meening hier te lande, al is deze vertegenwoordiging in den Raad uiteraard slechts onvolkomen. Indien daarentegen dit college „en bagatelle” wordt beschouwd en zijn medespreken zooveel mogelijk beknot wordt, dan wordt daardoor meer tegenstand dan medewerking geschapen.

In beginsel wordt dan ook het verzoek van den Raad aanvaardbaar en billijk geacht en ik zou het ten zeerste betreuren, indien het zonder meer zou worden afgewezen.

Ik meen, dat in de uitzonderlijke omstandigheden, waarin de Regeering verkeert, alleszins aanleiding bestaat met redelijke wenschen van den Raad rekening te houden en ik meen in ernstige overweging te mogen geven, zooveel mogelijk aan de geuite wenschen tegemoet te komen.

De Minister van Oorlog,

I

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 30 NOVEMBER 1944

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Buitengewone Raad van Advies opgeheven.

De Regeeringsvoorlichtingsdienst deelt mede, dat bij Koninklijk Besluit de Buitengewone Raad van Advies is opgeheven. Dit lichaam werd in den zomer van 1942 opgericht, teneinde de Nederlandsche Regeering van advies te dienen tijdens omstandigheden, die het onmogelijk maakten de bij de wet ingestelde vertegenwoordigende lichamen te doen functioneeren.

ADVIEZEN,

ingediend door de Buitengewone Raad van Advies
te Londen t.a.v. ontwerpen, betrekking hebbend op:

1. Gelijkstelling van enkele op Curaçao verkregen diploma's met Nederlandse diploma's betreffende Middelbaar Onderwijs, dd. 5 September 1942;
2. Wijziging van de ordonnantie op de inkomstenbelasting van Nederlandsch-Indië, dd. 5 September 1942;
3. Instelling van een Nederlandse lijst (z.g. zwarte lijst) van natuurlijke en rechtspersonen, dd. 5 September 1942;
4. Aanvulling van bijlagen onder XIX van het Scheepvaartbesluit, dd. 8 September 1942;
5. Gelijkstelling van Nederlandsch-Indische en andere zeevaart-diploma's met gelijksoortige Nederlandse diploma's, dd. 8 September 1942;
6. Twee suppletoire begrotingen voor het eerste en tweede halfjaar 1941 van O.K.W., dd. 8 September 1942;
7. Begrotingen van het Departement van Algemeen Bestuur des Rijks voor de periode 1 Juli tot 31 December 1942 (de Raad geeft tevens een beschouwing, waarom zij haar adviezen inzake begrotingen aldus geeft); dd. 5 October 1942;
8. Suppletoire begroting hoofdstuk 12, eerste halfjaar 1942, dd. 5 October 1942;
9. Suppletoire begroting hoofdstuk 12, eerste halfjaar 1942, dd. 5 October 1942;
10. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 14 begroting van 21 Mei tot 30 Juni 1942;
11. Afgifte scheepscertificaten e.d., dd. 5 October 1942;
12. Beheer van auteursrechten door de Commissie Rechtsverkeer in Oorlogstijd, dd. 5 October 1942;
13. Bijzondere staatsexamens, dd. 20 October 1942;
14. Ontwerp-besluit wijziging Hoofdstuk 3 Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942, dd. 4 December 1942;
15. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 14 Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942, dd. 4 December 1942;
16. Ontwerp-besluit uitreiking diploma's Groene Kruis, Willemstad, dd. 4 December 1942;
17. Regeling hoger beroep van vonnissen der consulaire rechtspraak te Caïro, dd. 23 December 1942;
- 17a. idem als 17, dd. 4 Maart 1943;
18. Ontwerp-besluit wijziging K.B. dd. 12 September 1942 C. 65 diploma's stuurlieden en machinisten, dd. 23 September 1942;
19. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 4 der Rijksbegroting van 1 Januari tot 30 Juni 1942, dd. 8 Januari 1943;
20. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 5 der Rijksbegroting van 1 Januari tot 30 Juni 1942, dd. 8 Januari 1943;
21. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 7b der Rijksbegroting van 1 Januari tot 30 Juni 1942, dd. 8 Januari 1943;
22. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 9 der Rijksbegroting van 1 Januari tot 30 Juni 1942, dd. 8 Januari 1943;
23. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 3 der Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942, dd. 8 Januari 1943;
24. Ontwerp-besluit hoofdstuk 4 der Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942, dd. 8 Januari 1943;
25. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 5 der Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942 (hulpverlening uitgeweken Nederlanders), dd. 8 Januari 1943;
26. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 6 der Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942, dd. 8 Januari 1943;
27. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 7b der Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942, dd. 8 Januari 1943;
28. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 10 der Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942 (subsidie R.K. Zeemanshuis Curaçao), dd. 8 Januari 1943;
- 28a. idem als 28, dd. 4 Maart 1943;
29. Ontwerp-besluit hoofdstuk 12 der Rijksbegroting van 1 Juli tot 31 December 1942, dd. 8 Januari 1943;
30. Ontwerp-besluit aanvulling van enkele bepalingen van het K.B. van 7 Juli 1940 A 6, dd. 8 Januari 1943;
31. Ontwerp-besluit uitgifte van Nederlandse muntbiljetten, dd. 22 Januari 1943;
32. Ontwerp-besluit uitgifte van Nederlandsch-Indische muntbiljetten, dd. 22 Januari 1943;
33. Instelling van een deviezen-instituut, dd. 5 Februari 1943;
34. Wijziging hoofdstuk 10, eerste halfjaar 1942, dd. 5 Februari 1943;
35. Wijziging hoofdstuk 6, tweede halfjaar 1942, dd. 5 Februari 1943;
36. Wijziging hoofdstuk 8a, 2e halfjaar 1942, dd. 5 Februari 1943;
37. Wijziging hoofdstuk 14, 2e halfjaar 1942, dd. 5 Februari 1943;
38. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 10, 2e halfjaar 1942, dd. 1 Maart 1943;
39. Ontwerp-besluit verdere uitkering der bevoegdheden van de B.R. voor de scheepvaart, dd. 19 Maart 1943;
40. Ontwerp-besluit tot wijziging van het K.B. 310 1941, *Staatsblad B. 97*, dd. 19 Maart 1943;
41. Ontwerp-besluit tot wijziging van een statuut van de Regeerings-spaardienst, dd. 4 Maart 1943;
- 41a. idem als 41, dd. 24 April 1943;
42. Ontwerp-besluit betreffende maatregelen reclassering dd. 8 Maart 1942;
43. Ontwerp-besluit betreffende verlies van Nederlands Onderdaanschap, dd. 19 Maart 1943;
44. Ontwerp-besluit begrotingen van uitgaven en van de middelenstaat over het eerste halfjaar 1943, dd. 19 Maart 1943;
45. Ontwerp-regeling van het Curaçaose muntwezen, dd. 2 April 1943;
46. Algemeen bij de ontwerp-besluiten bijzondere staat van beleg, zuivering, eerste bestuursvoorziening, politiebesluit, 2e bestuursvoorzieningen, bijzondere militaire gerechtshoven, berechting landverraders, buitengewone militaire rechtspleging, bijzonder gratieadvies-besluit en dispensatie-besluit, dd. 24 April 1943;
- 46a. Bijzonderlijk besluit op de bijzondere staat van beleg, dd. 14 Mei 1943;
- 46b. In het bijzonder over het zuiveringsbesluit, dd. 14 Mei 1943;
- 46c. In het bijzonder over het ontwerp-dispensatiebesluit dd. 14 Mei 1943.
- 46d. In het bijzonder ontwerp-besluit eerste bestuursvoorziening dd. 11 Juni 1943;
- 46e. In het bijzonder ontwerp-besluit eerste bestuursvoorziening dd. 11 Juni 1943;
- 46g/lj. Ontwerp-besluiten berechting landverraders en oorlogsmisdadigers dd. 6 Augustus 1943;
- 46k. Ontwerp tijdelijke organisatie Rechterlijke Macht;
47. Ontwerp-besluit verlenging der wetten van 26 April 1940, *Staatsblad* no. 200, dd. 24 April 1943;
48. Ontwerp-besluit wijziging begroting hoofdstuk 10 over het tweede halfjaar 1942, dd. 14 Mei 1943;
49. Ontwerp-besluit wijziging begrotingen hoofdstuk 2 t/m 13 over het tweede halfjaar 1942, dd. 14 Mei 1943;
50. Ontwerp-besluit ressort-omschrijvingen van consulaire ambtenaren in China, dd. 14 Mei 1943;
51. Ontwerp-besluit regeling tot betaling van voorschotten op winstbelasting, dd. 9 Juli 1943;
52. Ontwerp-besluit tijdelijke verlaging Nederlandsch-Indische pensioenen, dd. 29 Mei 1943;
53. Ontwerp-besluit verhoging bedrag uitgifte biljetten aan toonder, dd. 24 Mei 1943;
54. Ontwerp-besluit uitreiking scheepvaartdiploma's in New-York, dd. 11 Juni 1943;
55. Ontwerp-besluit uitbreiding verplichte krijgsmacht van onderdanen, niet-Nederlanders uit Nederlandsch-Indië afkomstig tot niet ingezetenen van dat gebiedsdeel, dd. 11 Juni 1943;
56. Aanvulling begroting 8ste hoofdstuk, tweede halfjaar 1942, 2e hoofdstuk a, 7e, 8e, 11e (2x) 12, 14 (2x) eerste halfjaar 1943, dd. 24 Juni 1943;
57. Ontwerp-besluit wijziging begroting hoofdstuk 6, eerste halfjaar 1943, dd. 9 Juli 1943;
58. Ontwerp-besluit wijziging van de bepalingen betreffende de scheepsadministratie als in B. 90, dd. 6 Augustus 1943;
59. Tijdelijke regeling ten aanzien van de behandeling van verzoeken om gratie van straffen, opgelegd door de militaire rechter, dd. 6 Augustus 1943;
60. Ontwerp-besluit vrijstelling van examens voor leerlingen hoogste klassen H.B.S. en Gymnasium, dd. 6 Augustus 1943;
61. Ontwerp-besluit houdende aanvulling van het K.B. C. 69, dd. 13 Augustus 1943;
62. Ontwerp-besluit tot voorziening in de uitoefening van Indische eigendomsrechten door de Commissie rechtsverkeer in oorlogstijd, dd. 13 Augustus 1943;

63. Ontwerp-besluit, houdende een wijziging van het K.B. van 22 Augustus 1906, *Staatsblad* 229, dd. 3 September 1943;
64. Ontwerp-besluit wijziging K.B. B. 79, dd. 3 September 1943;
65. Verlenging van de dienst van de begroting voor Nederlandsch-Indië, 1942, dd. 30 September 1943;
66. Suppletoire begroting betreffende de Indische begroting voor 1942, dd. 1 October 1943;
67. Herziening van de bepalingen tot uitvoering van het K.B. no. B. 30, dd. 1 October 1943;
68. Suppletoire begroting hoofdstuk 14, eerste halfjaar 1943, dd. 1 October 1943;
69. Aanvulling en wijziging van artikel 81 bis van het Scheepvaartbesluit en Bijlage 19, dd. 5 November 1943;
70. Ontwerp-besluit inzake vordering baggermateriaal, dd. 29 October 1943;
71. Ontwerp-besluit wijziging hoofdstuk 10 eerste halfjaar 1943, dd. 5 November 1943;
72. Ontwerp-besluit buitenrechtelijke handelingen van consulaire ambtenaren en rechtbanken, dd. 5 November 1943;
73. Recht voor zeeschepen tot het voeren Nederlandse vlag, dd. 5 November 1943;
74. Wijziging van het K.B. van 2 Maart 1943, no. D. 8 uitgifte van Nederlandsch-Indische Gouvernements-guldenbiljetten, dd. 5 November 1943;
75. Wijziging van artikel 451 en 451a van het Wetboek van Koophandel, dd. 5 November 1943.
76. Regeling uitgevoerd bankbedrijf in Nederlandsch-Indië alsmede ontwerp-statuten der N.V. Bank voor Nederlandsch-Indië, gevestigd te Paramaribo, dd. 19 November 1943;
77. Ontwerp-besluit Nederlandsch-Indische begroting, dienstjaar 1942, dd. 26 November 1943;
78. Ontwerp K.B. Rijksbegroting, tweede halfjaar 1943, dd. 3 December 1943;
79. Ontwerp K.B. uitgifte Curaçaose Geldlening, dd. 26 November 1943;
80. Ontwerp K.B. Rijksspaardienst, dd. 3 December 1943;
81. (niet aangetroffen).
82. Verlenging van de wet op de zetelverplaatsing, dd. 3 December 1943;
83. Ontwerp K.B. voortzetting van de opschorting der aflossingen op Nederlandsch-Indische leningen, dd. 21 December 1943;
84. Wijziging der Zee-ongevallenwet 1919, dd. 7 Januari 1944;
85. Wijziging hoofdstuk 6, eerste halfjaar 1943, dd. 7 Januari 1944;
86. Instelling salarisfonds voor Indische landsdienaren, dd. 7 Januari 1944;
87. Ontwerp-Rijkslening in Suriname, dd. 21 Januari 1944;
88. Ontwerp-besluit ten aanzien van tijdelijk diploma als motorrijver, dd. 21 Januari 1944;
89. Ontwerp-besluit Scheepvaartfonds 1943, dd. 25 Januari 1944;
90. Herstel lening na terugkeer, dd. 3 Maart 1944;
91. Ontwerp-bestuursvoorzieningen, dd. 19 Juni 1944;
92. Wijziging van artikel 7 van het Spaarbesluit 1943, dd. 3 Maart 1944;
93. Beleggen van gelden bij de Rijksspaardienst, dd. 3 Maart 1944;
94. Algemeen advies over 94a t/m 94e, dd. 19 Mei 1944;
- 94a. Ontwerp-besluit arbeidsbemiddeling, scholing, herscholing, en omscholing, werkloosheid-verzekering, dd. 19 Mei 1944;
- 94b. Herstel vereniging van werknemers en werkgevers, dd. 19 Mei 1944;
- 94c. Arbeidsverhoudingen, dd. 19 Mei 1944;
- 94d. Terugkeer naar Nederland van Nederlanders, dd. 19 Mei 1944;
- 94e. Werklozenzorg, dd. 19 Mei 1944;
95. Rijksbegroting, eerste halfjaar 1944, dd. 1 April 1944;
96. Bankmoratorium, dd. 13 April 1944;
97. Wijziging Vaarplichtbesluit 1942, dd. 12 Mei 1944;
98. Goud en dollar-deposito's van Nederlandsche Bank, dd. 10 Mei 1944.
99. (niet aangetroffen).
100. Ontwerp-besluit suppletoire begrotingen, eerste halfjaar 1943, hoofdstukken 7b, 10, 12; tweede halfjaar 1943, hoofdstukken 2a, 3, 4, 7b, 11, 12 en 14, dd. 22 Mei 1944;
101. Ter beschikking stelling van lokaal personeel, dd. 9 Juni 1944;
102. Aanmuntning zilveren teken- en pasmunt, dd. 19 Juni 1944;
103. Wijziging vaststelling artikel 9 van het B.B.S.B., dd. 30 Juni 1944;
104. Tijdelijke wijziging van de wet op de Zeevaartdiploma's 1935, dd. 30 Juni 1944;
105. Suppletoire begroting 1 Januari tot 30 Juni 1944, hoofdstuk 3, 7b, 10, 12, dd. 30 Juni 1944;
106. Aanvulling van artikel 2 van de Zee-ongevallenwet 1919, dd. 30 Juni 1944;
107. Machtiging tot het uitgeven van spaarbewijzen en spaargelden ten laste van het Rijk, dd. 28 Juli 1944;
108. Regeling begroting 2e halfjaar 1944, en bijlagen, dd. 28 Juli 1944;
109. Reconstructie bevolkingsboekhouding, dd. 28 Juli 1944;
110. Besluit rechtsmacht geallieerde militaire gerechten, dd. 28 Juli 1944;
111. Uitgifte van Nederlandsch-Indische Gouvernementsguldenbiljetten, dd. 28 Juli 1944;
112. Overdracht van zaken van het Departement van Binnenlandse Zaken naar Algemene Zaken, dd. 28 Juli 1944;
113. Taakomschrijving van het O.K.W. na de bevrijding, dd. 28 Juli 1944;
114. Ontwerp suppletoire begroting van 1 Januari tot 30 Juni 1941, dd. 28 Juli 1944;
115. Wijziging van Bijlage 19, Schepenbesluit, dd. 28 Juli 1944;
116. Instelling departement van Scheepvaart en Visserij en opheffing departement van Landbouw en Visserij, dd. 28 Juli 1944;
117. Wijziging begroting hoofdstuk eerste halfjaar 1944 van het departement van Algemene Zaken en van Binnenlandse Zaken, dd. 28 Juli 1944;
118. Wijziging en aanvulling van de wet op de Raad van State, dd. 28 Juli 1944;
119. Tijdelijk filmkeuringsbesluit, dd. 28 Juli 1944;
120. Het treffen van maatregelen ten aanzien van de in- en uitvoer, dd. 11 Augustus 1944;
121. Voorziening ten aanzien van gedurende de bezetting in Nederland in omloop gebrachte munten, dd. 1 September 1944;
122. Toekenning pensioen, bezoldigingen en ondersteuning, dd. 1 September 1944;
123. Voorlopige in dienst treding in vreemde krijgs- of Staatsdienst, dd. 1 September 1944;
124. Tijdelijke Regeling Brandweerwezen, dd. 1 September 1944;
125. Staking executie-straffen, dd. 8 September 1944;
126. In- en uitvoer Nederlands vijandelijk geld, dd. 8 September 1944;
127. Registratie vreemd papiergeld, dd. 8 September 1944;
- 127a. Inlevering vijandelijk vreemd geld, dd. 8 September 1944;
128. Deviezen-blokkering, dd. 8 September 1944;
129. Tijdelijk Telegraaf-, Telefoon- en Radio-besluit, dd. 11 September 1944;
130. Beperking rechtsverkeer, dd. 11 September 1944;
131. Ontwerp suppletoire begroting hoofdstuk 11, 2e halfjaar 1944, dd. 8 September 1944;
132. Splitsing begroting hoofdstuk 10 en 13, eerste halfjaar 1944, dd. 8 September 1944;
133. Wijziging Comptabiliteitsbesluit 1941, dd. 8 September 1944;
134. Tariefbesluit 1944, dd. 8 September 1944;
135. Verlof- en wachtgeldregeling zeelieden, dd. 8 September 1944;
136. Zuivering pers na terugkeer, dd. 15 September 1944;
137. Tijdelijke persoonsbewijzen, dd. 15 September 1944;
138. Rechtsherstel ontslagen ambtenaren, dd. 15 September 1944;
139. Rechtsmacht over geallieerde zeelieden, dd. 15 September 1944;
140. Wijziging besluit uitoefening geneeskennis, dd. 15 September 1944;
141. Wijziging begrotingen, dd. 15 September 1944;
142. Bioscoopwezen, dd. 22 September 1944;
143. Begroting Scheepvaartfonds, 2e halfjaar 1942, dd. 15 September 1944;
144. Credieten militair gezag en suppletoire begroting 8a, dd. 16 October 1944.

BIJLAGE 7

Artikel van de heer M. Sluysen in Vrij Nederland van 14 November 1942

(Overgenomen uit het Londense Vrij Nederland van 14 November 1942)

KONINGSCHAP, PARLEMENTAIRE DEMOCRATIE
EN TERUGKEER

door M. Sluysen, Lid van den Bijzonderen Raad van Advies.

De redactie van dit blad achtte het gewenscht, dat Nederlanders van verschillende richting hun meening zouden te kennen geven over de onderwerpen, die prof. Veraart heeft behandeld in een rede, waarvan „Vrij Nederland” in zijn nummer van 3 October een uittreksel gegeven heeft. Gaarne heb ik aan dit verzoek voldaan en ik hoop, dat anderen het voorbeeld zullen volgen. Mijn meening moet geacht worden te zijn die van een georganiseerd sociaal-democraat. Ik heb goede redenen om aan te nemen, dat deze meening door velen mijner vrienden in het bezette gebied wordt gedeeld.

Inopportuun acht ik beschouwingen over het koningschap in het algemeen en in het bijzonder over de grondwettige positie van den Koning in ons land. Dit is niet bedoeld als verwijt aan het adres van prof. Veraart.

De geschiedenis van het staatkundig leven in ons land ten tijde, dat de eerste schuchtere pogingen werden ondernomen bij de arbeiders politieke belangstelling te wekken, heeft mij geleerd, dat het een der heugelijkste verschijnselen in de politieke ontwikkeling der laatste 40 jaar moet worden geacht, dat vragen van dezen aard geheel uit de actuele politiek zijn verdwenen. Wie er ook behoefte moge gevoelen het Koningschap te maken tot een strijdvraag in de politiek — in mijn kring heb ik zulke lieden niet ontmoet!

Vervolgens gevoel ik er vooralsnog even weinig voor beschouwingen-min-of-meer-in-den-vorm-van-decreten ten beste te geven over eventuele staatkundige en constitutionele veranderingen in Nederland, in te voeren nadat de zoo kort mogelijke overgangsperiode ten einde is.

Niet, dat ik over zulke veranderingen geen meening zou hebben, maar ik vind een discussie over zulke veranderingen inopportuun, althans in den vorm, die velen eraan geven. Men zal straks den menschen thuis de volle vrijheid moeten geven (en anders zullen ze die wel nemen) hun eigen oordeel te vormen en dan naar eigen inzicht te beslissen.

Discussie thans over eventuele veranderingen na de overgangsperiode heeft m.i. dus alleen dan meer dan bespiegelende waarde, wanneer men het met elkander eens is over die overgangsperiode zelf!

Stemmingen en stroomingen

Bij een bespreking van de vragen, die prof. Veraart dan aan de orde stelt, is het m.i. wel gewenscht met hem in het oog te houden, dat het Nederlandsche volk vóór 10 Mei 1940 mondig was en dat zijn zelfbewustzijn sindsdien niet is afgenomen.

Men doet den Nederlanders buiten het bezette gebied geen onrecht indien men van meening is, dat, voor wat ons eigen Nederlandsche aandeel aangaat, het zwaartepunt van de oorlogvoering in Nederland zelf ligt. Dat feit is men zich, dunkt mij, in Nederland terdege bewust. Het wil mij nu voorkomen, dat deze omstandigheid overwegenden invloed uitoefent op de mogelijkheid van verwezenlijking later, van plannen, die thans hier en daar worden ontworpen. Plannen, die thans gemaakt worden met als uitgangspunt de gedachte, dat die straks aan Nederland met min of meer sterke hand kunnen worden opgelegd, miskennen de geestelijke spankracht van ons volk. Immers er zijn velerlei redenen om aan te nemen, dat de bezinning op de diepere zedelijke waarde der democratie in Nederland belangrijk verder gevorderd is dan onder verschillende Nederlanders buiten Nederland.

Hieraan verbindt zich onmiddellijk de conclusie, dat, wanneer bij het projecteren van de toekomst het feit, dat het zwaartepunt in Nederland ligt, onvoldoende in het oog wordt gehouden, de afstand tusschen volk en Regeering groter zou kunnen worden dan strikt genomen noodzakelijk mocht heeten. De mogelijkheid, dat dit zwaartepunt eenigszins uit het oog wordt verloren, kan niet geheel worden verwaarloosd.

Wanneer ik echter de bron van mogelijke tegenstelling tusschen volkeren-onder-de-bezetting en regeering-in-de-vrijheid voor Neder-

land tot dusver vrij ongevaarlijk achtte, dan komt dit, omdat dank zij de wijze, waarop de regeering op 10 Mei 1940 samengesteld was, de invloed van het volk zelf verzekerd mocht heeten.

Dat wil natuurlijk geenszins zeggen, dat de gezindheid van ons volk een constante grootheid is.

Al is onder den invloed der bezetting de gehechtheid aan „wat vroeger was” in Nederland een factor van groote beteekenis, naarmate de oorlog langer duurt, kan worden verwacht, dat zich daar andere factoren op den voorgrond dringen. Men mag aannemen, dat de invloed der oorlogsgebeurtenissen in het Oosten van Europa op een deel der bevolking van radicaliseerenden aard zal zijn. Maar anderzijds versterkte juist de beduchtheid voor deze radicalisering bij een ander deel der bevolking de neiging tot radicalisme van tegenovergestelden aard. Naarmate de mogelijkheid van ineenstorting van Duitschland naderbij komt, zouden beide radicale vleugels in beteekenis kunnen winnen. De mogelijkheid moet m.i. niet denkbeeldig worden geacht, dat deze ontwikkeling den thans bestaanden en zoo verheugenden wil tot samenwerking tusschen de verschillende groepen der bevolking in storenden zin zou kunnen beïnvloeden. Wanneer door het verdwijnen der Duitsche bezetting de directe noodzaak van deze samenwerking komt te vervallen, dan valt een verscherping der tegenstelling tusschen beide vleugels te duchten.

Het lijdt voor mij nu geen twijfel, dat het verlangen, dat in vele kringen in het bezette gebied leeft, na de bevrijding in de eerste plaats leiding van H.M. de Koningin te ontvangen, wortelt in het intuïtief aanvoelen van de noodzakelijkheid, dat de hooge autoriteit van H.M. Nederland over deze zandbank heen helpt. Wie dit onmiskenbaar in Nederland levende verlangen meent te kunnen uitleggen als een verlangen naar een „Koninklijke dictatuur”, miskent:

1e. de historisch gegroeide functie van de Koningin in ons staatsbestel.

2e. den onbezweken trouw aan de grondwet, door H.M. steeds betoond.

3e. den zin van de redevoeringen van H.M. tot het bezette gebied.

4e. de gehechtheid van ons volk aan de grondwet.

De herhaalde aankondiging, dat de regeering terug wenscht te komen „met een middenkoers” en dat zij op den steun van het volk vertrouwt om dezen koers zoowel naar rechts als naar links te verdedigen, zou thans reeds in het bezette gebied sporen van beginnend wederzijdsch wantrouwen kunnen uitroeien.

De overgangsperiode

Het zwaartepunt nu van de discussie, die de redactie aanmoedigt, ligt dus m.i. op de overgangsperiode. Ik heb het gevoel, dat op dit stuk de inzichten van prof. Veraart's vrienden en de mijne niet zoo veel uit elkander loopen.

Bij een beschouwing van maatregelen voor de overgangsperiode, wil ik staan op zeer soliedien Nederlandschen grondslag. Namelijk: de grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden.

Die is niet buiten werking gesteld.

De staat van oorlog en beleg steunt op die grondwet en vindt in die grondwet tegelijkertijd zijn begrenzingen. Ook de positie van de volksvertegenwoordiging is in die grondwet geregeld.

Het lijkt mij toe, dat de vraag gevoeglijk buiten discussie kan blijven, of de regeering (dat is Kroon en Raad van Ministers) zich bij het voorbereiden van den terugkeer al of niet aan de grondwet zal houden. Het opwerpen van die vraag alleen al is een insinuatie, wijl ze de veronderstelling inhoudt, dat afgeweken wordt van den ambtseid en verraad wordt gepleegd jegens het dappere Nederlandsche volk. Ik ben mij er van bewust, dat zich in deze buitengewone omstandigheden gevallen voordoen, die bij de jongste wijziging van de grondwet niet konden worden voorzien. In zulke gevallen kan verschil van meening m.i. slechts gaan over de vraag: hoe benaderen wij den geest van de grondwet zoo dicht mogelijk? Niet: hoe draaien we het zoo, dat we zoo ver mogelijk van de grondwet afkomen?

De grondwet nu regelt o.a. de positie van den Koning, het staatkundig begrip der ministerieele verantwoordelijkheid, de vrijheid van drukpers, het recht van vereeniging en vergadering, de beginselen van het kiesrecht, de rechten en verplichtingen der volksvertegenwoordiging. En ook de wijze waarop de grondwet kan worden gewijzigd.

Het zal wel aan mij liggen, maar behalve ten aanzien van de volksvertegenwoordiging in de overgangperiode (gevolg van zuiver technische moeilijkheden) vermag ik niet in te zien, welke artikelen van de grondwet gedurende de overgangperiode niet onmiddellijk in werking zouden kunnen worden gesteld — aangenomen, dat het Nederlandsche volk iets anders van bovenaf zou laten opleggen.

Blijft dus over de volksvertegenwoordiging. Een lichaam, dat de volksvertegenwoordiging in rechten en plichten zoo veel mogelijk nabij komt, acht ik in de overgangperiode zoo onontbeerlijk, dat ik beducht ben voor zeer ernstige gebeurtenissen, wanneer, met welke bedoelingen ook, zulk een lichaam aan Nederland gedurende korten of langeren tijd zou worden onthouden. De voornaamste kenmerken van deze (als ik het zoo noemen mag) nood-volksvertegenwoordiging" acht ik:

ten eerste: alle belangrijke geestesstroomingen dienen er in naar billijkheid te zijn vertegenwoordigd;

ten tweede: de ministerieele verantwoordelijkheid tegenover dit lichaam dient buiten twijfel te staan;

ten derde: zij vergadert als regel in het openbaar en heeft verder alle rechten der Kamers;

ten vierde: zij wordt zoo spoedig mogelijk vervangen door een volksvertegenwoordiging, die overeenkomstig grondwet en kieswet wordt samengesteld.

Welke menschen moeten in deze „nood-volksvertegenwoordiging”?

Als men het over de vier vermelde punten eens is, wordt het antwoord op deze vraag een kwestie van practijk en overleg. Als men het over deze vier punten niet eens is, hangt elke verdere discussie in de lucht.

Alle vragen, die prof. Veraart e.a. opwerpen, over evenredige vertegenwoordiging, samensmelting der Kamers e.d. komen ter oplossing aan de orde, wanneer het „ten vierde” is vervuld.

Het kan zijn, dat men mij nu het verwijt van simplicisme naar het hoofd werpt, maar waarom de zaken gecompliceerd voorstellen, wanneer men het ook eenvoudig kan zeggen. Alleen: al deze beschouwingen hebben natuurlijk betrekking op een toestand, waarin Nederland „vanzelf droog valt”. Als Nederlandsch grondgebied opnieuw toneel wordt van den strijd, is de situatie geheel anders, maar ook dan is de Grondwet m.i. maatstaf en basis tegelijkertijd.

En daarna?

Deze zaken lijken mij zoo eenvoudig, dat ik mij niet goed kan voorstellen hoe men er anders over kan denken, tenzij men — en dat acht ik hier en daar geenszins uitgesloten — in de overgangs-

periode een ontwikkeling wil probeeren door te drijven, die het Nederlandsche volk hoe langer hoe verder van zijn moderne democratische instellingen zouden moeten verwijderen. Tot de weinigen, die deze opvattingen mochten koesteren, zeg ik alleen maar: „Maak je geen illusies, de Nederlanders zullen je zien aankomen”.

Als sociaal-democraat hebben deze vraagstukken voor mij behalve een zeer ernstige algemeene zijde, ook enkele, niet minder ernstige bijzondere kanten.

In groot verband gezien vertoont het staatkundig leven in Nederland in deze eeuw een beeld, dat doet denken aan de geschiedenis van de twee koningskinderen, die niet bij elkander konden komen omdat het water zoo diep was, „maar zij hadden elkander zoo lief”. De vooruitstrevende sociale krachten in Nederland zijn lang, m.i. tot nadeel van land en volk, te lang verdeeld geweest door vraagstukken van godsdienstigen en zedelijken aard, die als uitgangspunt van politiek beleid werden genomen, terwijl ze m.i. veel eer onderwerp moesten zijn van een „gentleman's agreement”, dat aan den staatkundigen strijd over sociale vraagstukken vóórafgaat.

Ik heb zeer goede redenen aan te nemen, dat dit inzicht in breede kringen van het Nederlandsche volk is doorgedrongen. Aanvaarding van dit inzicht, nadat er in vrije gedachtenwisseling gelegenheid is geweest het tot gemeengoed te maken, zal m.i. niet alleen leiden tot een andere groepeerling der politieke partijen, maar eveneens tot een vermindering van haar aantal. Zie ik de politieke ontwikkeling na den oorlog goed, dan zal het water, dat de beide koningskinderen gescheiden hield, vrijwel verdwenen zijn. Voor een oogenblik aannemende, dat het Nederlandsche volk zich er voor zou leenen, zou ik het een nationale ramp vinden, indien door ten onrechte ernstig genomen, overijde hervormers vraagstukken in de politieke arena zouden worden geworpen, welke die groote groepen van ons volk opnieuw uit elkander zouden drijven, zonder welke samenwerking de toekomst van Nederland's grondwettige instellingen uiterst onzeker wordt.

Ik zie die toekomst echter niet zoo somber. Ik heb nl. zoo het gevoel, dat de koningskinderen tijdens de bezetting hebben ontdekt, dat het water heelemaal niet zoo diep was, en dat ze (om nu de beeldspraak maar tot het eind toe vol te houden) o.a. alleen maar van elkander verwijderd werden gehouden door anderen, wier eenige bestaansgrond was, dat die daardoor zoo nu en dan als brug (of bruggetje) een politieke rol konden spelen, die wel wat uitging boven hun werkelijke beteekenis in het volk.

3 November 1942.

BIJLAGE 8

Artikel van de heer Chr. de Wit in Vrij Nederland van 5 December 1942

(Overgenomen uit het Londense Vrij Nederland van 5 December 1942)

KONINGSCHAP EN PARLEMENTAIRE DEMOCRATIE

door Chr. de Wit, Lid van den Bijzonderen Raad van Advies

Wij hebben de meening van een Antirevolutionnair gevraagd over het onderwerp, dat Prof. Veraart in discussie heeft gebracht. De schrijver van dit artikel heeft aan ons verzoek voldaan. Om herhalingen in de discussie te vermijden, heeft hij het onderwerp niet enkel beschouwd uit het oogpunt van Nederland in Europa, maar ook den nadruk gelegd op de consequenties, die het nieuwe Nederlandsche Rijk ook voor de parlementaire democratie in het Moederland zal hebben. Wij zijn hem erkentelijk voor deze uitbreiding der gedachtenwisseling. (Red. „V.N.”).

Bij de beoordeeling van de plannen, die door velen worden ontworpen voor de reconstructie van Nederland, ga ik uit van de stelling, dat deze gericht moeten zijn op het welzijn van het geheele Nederlandsche volk in alle Rijksdeelen.

U kunt dit een algemeenheid noemen, die eigenlijk van zelf spreekt, maar de historie heeft helaas bewezen, dat dit op het oog zoo eenvoudige beginsel niet altijd zoo gemakkelijk te verwezenlijken is geweest.

Het lijkt mij een ideaal, dat ook in de toekomst nog vele moeilijkheden zal opleveren, vooral wanneer de tijd voor den herbouw van het Koninkrijk der Nederlanden zal zijn aangebroken.

Ons Koningschap

Het lijkt mij overbodig, na al hetgeen de geleerde spreker en de schrijvers over dit onderwerp hebben te berde gebracht, nog een lang verhaal hierover te schrijven.

Ik geloof, dat het weinig zin heeft om in dezen tijd over deze materie uitvoerig te spreken, waarmede ik echter niets wil afdoen aan de leerzame en interessante beschouwingen der genoemde Heeren en nog minder aan de groote beteekenis van het Koningschap als zoodanig.

Als Antirevolutionnair zien wij het Huis van Oranje als een gave Gods aan ons volk geschonken en onder de leiding Gods in onze geschiedenis geworteld.

De liefde en de eerbied voor de Koningin leeft in het hart van ons volk en het is buiten twijfel, dat deze liefde gedurende de donkere jaren van den oorlog nog is verdiept en gelouterd.

Zoo iemand dan is toch zeker Hare Majesteit Koningin Wilhelmina bezielde door het ideaal, dat hierboven is gesteld, nl. het welzijn van het geheele Nederlandsche volk.

Volksvertegenwoordiging

Wat de volksvertegenwoordiging betreft, geloof ik, dat de Grondwet, voor wat het gebied in Europa betreft, in de behoeften van ons staatsbestel voorziet.

Zoolang de rechten en vrijheden des volks zijn gewaarborgd en aan de interpretatie hiervan voldoende elasticiteit wordt gelaten, geloof ik niet, dat ook hierin drastische wijzigingen noodzakelijk zijn.

Iets anders is het met de overzeesche gebiedsdeelen na den oorlog.

De verhouding tussen Oost- en West-Indië en het Moederland zullen opnieuw moeten worden geregeld.

Dat kan echter alleen geschieden, indien al deze gebiedsdeelen weder vrij zijn, daar de bevolking van deze landen zich hierover vrijelijk zal hebben uit te spreken.

Al deze fundamentele veranderingen zijn echter zoo ingrijpend, dat zij alleen vruchtbaar kunnen zijn na langdurige en grondige voorbereiding, degelijke studie van de besten onder ons volk en een onbegrensden goeden wil om het welzijn van het geheele Nederlandsche Rijk te bevorderen.

De reconstructie van het Rijk der Nederlanden is niet alleen een Nationaal probleem, waarover de Staten-Generaal in Nederland te beslissen hebben, maar draagt in sterke mate een Internationaal karakter.

Zoo lijdt het m.i. geen twijfel, dat aan het begrip Souvereiniteit door de overwinnende mogendheden een andere interpretatie zal worden gegeven dan wij vóór den oorlog hieraan toekenden.

Het Atlantic Charter op zich zelf reeds wijst in die richting en wil het Rijk der Nederlanden zijn plaats in de wereld terugkrijgen en handhaven, dan zal het in zijn algemeene politiek hiermede ter dege rekening moeten houden.

Daarom is het zoo noodzakelijk, dat door allen, die daartoe in staat zijn, de noodige voorstudie van deze problemen wordt gemaakt. Deze dingen gaan ver uit boven het begrip „ambtelijke behandeling” en hoe beter de zaken van te voren zijn overdacht des te beter zullen we in staat zijn fouten te voorkomen, wanneer de tijd tot formulering der noodzakelijke maatregelen zal zijn aangebroken.

Overgangperiode

Wat nu de z.g. overgangperiode betreft, komt het mij voor, dat zoowel Prof. Veraart als ook de Heer Sluysen hun aandacht bijna uitsluitend op het Rijk in Europa hebben gericht.

Het is m.i. belangrijk dit te constateeren, omdat daardoor ook de door hen voorgestelde maatregelen voor de overgangperiode in dat licht moeten worden bezien.

Ik kan niet inzien nl. dat de oorlog met Japan vóór of gelijktijdig zal eindigen met de ineenstorting van Duitschland.

Aannemende, dat de oorlog in het Verre Oosten nog eenigen tijd zal voortduren, nadat de vijandelijkheden in Europa zijn gestaakt, dan beteekent dat dus, dat het bevrijde Nederland zoo snel mogelijk een nieuwe strijdmacht op de been zal moeten brengen om aan de herovering van Indië een redelijk maar zeer noodzakelijk aandeel te hebben.

Deze deelname aan de bevrijding van Indië is niet alleen een primair Rijksbelang, doch ook een dure verplichting tegenover onze Bondgenooten.

Behalve deze strijdmacht voor het Verre Oosten, zullen we een groote troepenmacht op de been moeten brengen voor de bezetting van het Vaderland, zulks met het doel het tijdperk der bezetting door geallieerde troepen zooveel mogelijk te bekorten.

Tenslotte zal ook Nederland zijn aandeel moeten leveren voor de bezetting der overwonnen landen.

Voor Nederland in Europa beteekent dit dus eigenlijk een algeheele mobilisatie en ik geloof, dat het niet te sterk is uitgedrukt, als ik zeg, dat bij de ineenstorting van Duitschland de oorlog voor Nederland pas begint.

Als we het de anderen voor ons laten opknappen, moeten we ook geen praatjes hebben, wanneer dezen bij ons, zonder ons en over ons beslissen, en we dus ondanks de geallieerde overwinning feitelijk toch nog den oorlog verliezen.

Men behoeft waarlijk geen militair expert te zijn om in te zien, dat deze voortzetting van den strijd, met alles wat daaraan vast zit, van zóó ingrijpende personeele beteekenis voor ons land zal zijn, dat alleen al door de afwezigheid van duizenden militairen elke poging om door het houden van verkiezingen tot een nieuwe volksvertegenwoordiging te komen, tot mislukking is gedoemd.

Waar nu de zaken zoo staan en we handen en hersenen te kort zullen komen om het bedrijfsleven van het uitgeplunderde land weer op gang te brengen, gerechtigheid te oefenen tegen de landverraders en zooals hierboven gezegd den oorlog tot een succesvol einde te brengen, zal er van parlementairen arbeid in den gebruikelijken zin des woords vooreerst niet veel komen.

Dat wil echter niet zeggen, dat met de verkiezing der nieuwe volksvertegenwoordiging behoefte te worden gewacht tot het conflict met Japan is geliquideerd. Ik kan me voorstellen, dat de noodtoestand geleidelijk zal veranderen in een meer geordende situatie en wellicht zou dan de tijd gekomen zijn om tot herstel van het grondwettelijk stelsel over te gaan.

Niettemin zal ook voor het parlementaire kabinet de primaire taak bestaan in het voortzetten van den bevrijdingsoorlog doch kan daarnaast geleidelijk een aanvang worden gemaakt met de legislatie, die door de reconstructie van het Koninkrijk noodzakelijk zal worden.

De taak, die het Bestuur van het bevrijde Vaderland wacht, zal enorm zijn en zal tijd noch gelegenheid overlaten voor maatregelen, die, hoe nuttig op zich zelf ook, in deze overgangperiode van secundaire beteekenis moeten worden geacht.

Niettegenstaande deze moeilijkheden echter zal er naar gestreefd

moeten worden het bestuur des lands zooveel mogelijk volgens grondwettelijke regelen te doen plaats vinden.

Nu beide geachte schrijvers hun wenschen in dit opzicht hebben kenbaar gemaakt, waag ik mij aan de volgende formuleering van maatregelen, die wellicht reeds lang door de Regeering in Engeland zijn voorbereid, doch in ieder geval niet definitief zijn gepubliceerd.

Naar mijn bescheiden meening zullen tot herstel van het Centraal gezag de volgende maatregelen kunnen worden genomen.

1. H.M. de Koningin drage aan een Nederlander, die gedurende de bezetting in Nederland heeft gewoond, op een Zakenkabinet te vormen.

2. In dit kabinet zouden alle belangrijke politieke richtingen in ons land naar billijkheid vertegenwoordigd kunnen zijn.

3. Van dit kabinet zouden ook deel uit moeten maken een of meerdere personen, die in Engeland als Minister hebben geregeerd, teneinde de daar opgedane ervaring en contacten niet te loor te doen gaan.

4. Het zou aanbeveling verdienen de Overzeesche deelen van het Rijk door een of meerdere Ministers te doen vertegenwoordigen.

5. De ministerieele verantwoordelijkheid blijve onveranderd.

6. De Staten-Generaal worden bijeengeroepen na zuivering van de „ongure elementen” zooals Prof. Veraart deze lieden noemt.

7. De ontbrekende leden zouden kunnen worden aangevuld door Nederlanders, aan te wijzen door het Moderamen of het Bestuur der politieke partijen. Het is m.i. aan te nemen, dat de belangrijke politieke partijen wel tijdelijk ontbonden zijn doch dat het z.g. „framework” behouden is gebleven.

8. Uit het programma van het nieuwe Zakenkabinet worde geweerd alles wat niet direct in verband staat met de voortzetting van den oorlog en voorts alles wat alléén in een volkomen hersteld Rijksverband kan worden behandeld.

9. De Regeering benoeme een aantal Commissies, die de problemen der reconstructie zullen hebben te bestudeeren, daarbij gebruik makende van het werk, dat reeds in Londen en elders is gedaan. Deze Commissies, die naar evenredigheid tot de groepeerings in ons volk zouden moeten worden samengesteld, bereiden het werk voor, dat in een hersteld Parlement zal moeten worden gedaan.

Voor de taak, die ons wacht in de z.g. overgangperiode, zal vóór alles noodig zijn vertrouwen.

Vertrouwen op God, Die ons de zege zal schenken.

Vertrouwen in elkaar, nadat wij gezamenlijk gelouterd zijn door het lijden.

Beide elementen zijn verankerd in ons volkskarakter.

Ik ontveins mij niet, dat de moeilijkheden voor ons Rijk groot zullen zijn, maar ze zijn met de hulp des Heeren niet onoplosbaar, indien wij allen maar getrouw zijn in het werk, dat ons is opgelegd.

Door het gemeenschappelijk gedragen leed is een gevoel van Nationale saamhoorigheid ontstaan, zooals onze geschiedenis alleen heeft gekend in haar glorieperiode.

Onder leiding van Oranje kan het nieuwe Gemeenebest der Nederlanden nog steeds een voorbeeld zijn van de waarachtige democratie, die in de parlementaire regeeringsvorm haar staatkundige expressie vindt.

BIJLAGE 9

Brief d.d. 28 Juli 1943 van mr. J. A. W. Burger aan majoor dr. J. M. Somer

MR. J. A. W. BURGER

28 Juli 1943.

Aan Majoor Dr. J. M. Somer,
Ministerie van Oorlog B.I.,
Upper Feilde House, 71 Park Street, W. 1.

Hoogedelgestreng Heer,

Ambtshalve neem ik van tijd tot tijd kennis van de door U rondgezonden rapporten. Wanneer ik, toen ik in Mei van dit jaar nog in Nederland was, U een dergelijk rapport zou hebben toegezonden, vlei ik mij een kans te maken, als „zeer betrouwbaar” te worden gequalificeerd. Ik stond een jaar of tien aan het hoofd van een middelgroot advocaten-praktijk en genoot als zoodanig in ruimen kring vertrouwen, alsook van de Rechtbank. Ik was rechtskundig adviseur van een half dozijn werkgeversorganisaties, hield mij onledig met bureaux van arbeidsrecht, zat in eenige scheidsgerichten, zoowel gekozen als van hoogerhand benoemd, had politieke belangstelling zonder er actief deel aan te nemen, was lid van de Synodale commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk „Kerk en arbeiders” etc. etc. Het zal U niet verwonderen, wanneer ik zeg, als zoodanig met alle kringen van de samenleving regelmatig contact gehad te hebben. Maar als ik nu die wereld voor mijn oogen laat passeeren, arbeiders, vrijgestelden, visschers, winkeliers, boeren, fabrikanten, kooplui, aannemers, scheepbouwers, sleepbootondernemers en -personeel, ambtenaren, artsen, ingenieurs, dominees, advocaten, rechters en wat niet al, dan moet ik zeggen, dat ik Uwe „zeer betrouwbare” personen er niet tusschen kan ontdekken. Natuurlijk, zooals er wel eens een NSB-er tusschendoor liep, zal er ook wel eens een „van Hoogendorp in spé” onder geschuild hebben. Waarschijnlijk zal men van hem gezegd hebben: Hij is niet zoo kwaad maar een beetje — en dan volgt het bekende veel betekenende gebaar met de vinger naar het voorhoofd.

Maar wanneer ik nu hier dergelijke typen, die, omdat ze niemands vertrouwen hadden, en daarom bij gebrek aan beter, maar phantastische plannen gingen smeden, als „zeer betrouwbaar” zie gequalificeerd, dan vraag ik mij af welke betekenis dergelijke qualificaties hebben.

Zoo ontving ik hedenmiddag het zeer betrouwbare rapport, van een jurist aan wiens oordeel waarde kan worden gehecht, en die in kennelijke onmacht om ook maar één probleem op te lossen, niet anders wist te phantaseeren dan een almachtige opperbevelhebber, die het uiteraard ook niet weet, en die op zuivere machtsbasis alle puzzles maar op moest lossen.

Ik bedoel rapport No. GB/2392/43.

Dat is natuurlijk — afgezien van de tijdsverspilling — geen enkel bezwaar maar ik ben er niet eens heelemaal zeker van, dat er in Londen geen menschen zijn, die ons bezette Nederlanders voor zoo zot verslijten, dat we, strijdende voor vrijheid en democratie, misschien toch niet tevens — natuurlijk „tijdelijk” — dictatuur zouden begeeren, ondanks onze dagelijksche ondervindingen daarvan. Dat we, met de overwinning der democratieën in zicht, toch b.v. onder Oranjemotief, de verkeerde kant op zouden gaan. Het is trouwens zeer misleidend, wanneer men van een officieel bureau dergelijke beweringen als normatief en betrouwbaar gequalificeerd ziet.

En dan het rapport GB/2066/43 c.a., n.b. van een „belangrijke” organisatie. Het verklaart mij, waarom hier te Londen zooveel veranderingen heerschen.

Toen ik op 6 Mei j.l. Nederland verliet, had ik zakelijke gronden om aan te nemen, dat niet zooveel menschen beter georiënteerd waren dan ik. Alle onder- en bovengronds werk was mij vertrouwd. Maar hier gaat men zich afvragen, of men eigenlijk toch 3 jaar lang in Nederland heeft loopen slapen, omdat men van al die „belangrijke” wereldverbeteraars er nooit een, met eenig gezag, ontdekt heeft. En toch heb ik met alle politieke groepeerings geconfereerd.

U gelieve mij wel te begrijpen, dit schrijven bedoelt geen critiek op Uw werk in te houden. Ik weet Uw opdracht niet. Maar toch vrees ik, dat niet ieder hier, althans niet uit eigen waarneming en wetenschap, rijp en groen zal kunnen onderscheiden en aan Uw „zeer belangrijk” waarde zal hechten. In ieder geval, mocht mijn schrijven overbodig zijn, des te beter. Ik wil echter de kans niet verzuimen wellicht een voor het Nederlandsche bewind hier nuttige opmerking te maken.

Verwarde geesten kunnen alleen al door het wantrouwen, dat zij zaaien, kwaad doen, ondanks het feit, dat ze geen schijn van kans hebben ooit iets positiefs te bereiken.

Hoogachtend,

(w.g.) J. A. W. BURGER.

BIJLAGE 10

Rapport GB 2392/43 over de staatsrechtelijk-politieke opbouw na de oorlog, door het Bureau Inlichtingen uit Nederland ontvangen

MINISTERIE VAN OORLOG

B.I.

London, WI 29 Juli 1943.

No. VB/GU/2665/43
betreft: GB/2392/43, 2533/43.Upper Feilde House
71 Park Street
tel: Mayfair 5016/5017.Aan Zijne Excellentie
den Minister van Sociale Zaken.

Geheim

Excellentie,

Ik heb de eer Uwer Excellentie hierbij aan te bieden GB/2533/43, antwoorden op een vragenlijst, afkomstig van een in bezet Nederland wonend welingelicht intellectueel. De vragenlijst is niet door ons bureau verzonden.

Naar aanleiding van een telefonische aanvraag van Uwer Excellenties Departement heb ik de eer tevens in te sluiten nog een exemplaar van GB/2392/43.

Het Wnd. Hoofd B.I.
(w.g.) Dr. J. M. SOMER.
Majoor der Inf. K.N.I.L.

GB/2392/43.

STEMPEL BUREAU INLICHTINGEN

Ministerie van Oorlog

Hoewel ik bij de uitwerking slechts weinig overleg heb kunnen plegen, geloof ik toch te kunnen zeggen, dat de uitkomst, zool niet in alle deelen, dan toch in groote lijnen beantwoordt aan wat hier in vele kringen voor de toekomst wordt gewenscht. Bovendien hoop ik binnenkort een oordeel daarover te krijgen, dat ik, indien mogelijk, bij zal voegen en ik verzoek je er alle gebruik van te maken, dat nuttig kan zijn.

Alvorens nu op meer persoonlijke kwesties in te gaan, laat ik nog enkele bespiegelingen volgen over vragen, die voor den opbouw na den oorlog van belang zullen zijn.

De studie zelf behandelt slechts de uitkomst, waartoe we uiteindelijk moeten komen, niet den weg waarlangs dit resultaat moet worden bereikt en het is van belang ook daaraan enkele gedachten te wijden.

De grondvraag is, hoe met een krachtig, zelfstandig gezag, ook de rechtsstaattedachte kan worden behouden. Maar tot welke staatsrechtelijk politieke constructies men daarbij ook komt, zij zullen slechts werkzaam zijn, wanneer het overheidsbeleid door een krachtige openbare meening wordt gesteund en gedragen; een openbare meening, die zich onder het oude, al te verbrokkelde partijwezen, niet tot voldoende homogeniteit en sterkte ontwikkelen kon.

En juist dat, de vorming van enkele groote staatkundige beginsel-groeperingen van voldoende beweeglijkheid, dat daardoor de in de gemeenschap levende groote politieke stroomingen tot uitdrukking kunnen worden gebracht, is een vereischte, dat door de staatsrechtelijke constructies slechts tot op zekere hoogte kan worden vervuld. Het politiek-staatsrechtelijk bestel kan — onder meer door naast de staatkundige beginselen, aan de sociaal-economische belangen een afzonderlijken uitweg te geven — de staatsrechtelijke verhoudingen brengen, die voor een dergelijke ontwikkeling bevorderlijk zijn; doch de juiste partij-politieke verhoudingen zelf te scheppen ligt niet in zijn macht; het is vóór alles een kwestie van mentaliteit, van staatszin en moreele krachten: bereidheid tot samenwerking en zelfbeperking van allen.

De mentaliteit is gunstig. Onder den gezamenlijken weerstand tegen den zwaren druk, die op het land gelegd is, is een solidariteit, een gelijkgerichtheid van streven ontstaan, die voldoende positieve ele-

menten inhoudt om, ook wanneer de druk is weggevallen, stand te kunnen houden. Een terugkeer tot vormen van democratie, die wij hier vóór den oorlog hebben gekend, wordt door de meesten niet meer nagestreefd. Waar het om gaat, is de rechtsstaattedachte, waarbij de enkeling een rechtspositie heeft, waarop hij zich zoo noodig, ook tegenover de overheid kan beroepen; een overheid, die ook zelf aan een hoogere rechtsorde is onderworpen, en die voor den vollen omvang voor haar beleid verantwoordelijk blijft, om zoo, voor zoover het de algemeene beginselen van haar politiek betreft, de harmonie met de op den voorgrond tredende stroomingen der openbare meening te verzekeren. Maar zonder dat dit er toe mag leiden, dat die overheid ook binnen de algemeene grenzen van haar politiek, aan het directe overwicht der vertegenwoordigende organen is onderworpen, waardoor het beleid weer dat incidenteele karakter aannemen zou, dat het in het verleden maar al te zeer gekenmerkt heeft. Voor een dergelijke versterking van het gezag, en een overeenkomstige beperking van den invloedssfeer der volksorganen, zullen hier thans ongetwijfeld zeer overwegende meerderheden worden gevonden en kan de eenheid van streven verzekerd worden geacht.

Wat de staatsrechtelijke uitwerking daarvan betreft, volsta ik met naar de bijgevoegde studie te verwijzen.

Van de grootste beteekenis voor de nationale eenheid, die thans ontstaan is, is ook de samenwerking der kerken geweest; een samenwerking, die uit incidenteel gezamenlijk optreden voortgekomen, tot resultaten heeft geleid, waarvan de heilzame werking, bij *voorzichtig* en wijs beleid, na den oorlog, ook in het staatkundige behouden kan blijven. De meesten zijn heen over het separatisme, dat vóór den oorlog tot een zoo vergaande verbrokkeling leidde, daar waar met behoud van eigen beginsel ook samenwerking mogelijk was, en slechts een kleine minderheid zou wenschen, dat straks de oude in-deeling der politieke partijen herleeft. Het minst hebben zich waarschijnlijk de streng orthodox-Protestantsche groepen in de richting van deze solidariteit ontwikkeld; de groepen, waartoe overigens vaak de besten, meest principiëelen en volhardenden van het land behoorden. Om de uit hun rotsvastе overtuiging voortkomende krachtige steun ook in de gezamenlijke herrijzing te betrekken zullen veel égarde noodig zijn.

Zeer verheugend is, dat buiten eenigen twijfel de Katholieken uit hun isolement getreden zijn. Er gaan uit die kringen gezaghebbende stemmen op, die als het om der wille van een nationaal-corporatieven opbouw (corporatief orgaan *naast* staatkundig beginsel-parlement, dus niet een navolging van het Italiaansche voorbeeld) wenschelijk zou zijn, zelfs hun confessioneele vakverenigingswezen prijs zouden willen geven, om in dit opzicht tot een *algemeene* organisatie te geraken. De confessioneele vakverenigingen behoeven daarbij wel niet geheel te verdwijnen, maar haar taak zal zich dan in hoofdzaak tot religieus-cultureele zorg beperken: in de sociaal-economische politiek zullen zij niet meer rechtstreeks worden betrokken. Zelfs zou — hoewel ik hierover geen volstreekte zekerheid heb kunnen krijgen — het Nederlandsche Episcopaat niet onder alle omstandigheden op de heroprichting der oude R.K. staatspartij aan willen dringen; namelijk dan niet, wanneer de bijzondere Katholieke belangen ook zonder deze voldoende verzekerd zouden zijn. Ongetwijfeld zal er niettemin na den oorlog wel weer een R.K. staatkundige groepeerings ontstaan, maar het feit, dat toch het prijsgeven van een eigen politieke organisatie wordt overwogen, toont reeds voldoende aan hoeveel er ten gunste van algemeene, nationale samenwerking reeds is bereikt.

Laat men daarom vooral voorzichtig zijn met alles wat een dergelijke solidariteit, waarvan deze Katholieke gevoelens wel een van de belangrijkste symptomen zijn, zou kunnen schaden, want kwetsbaar is zij in de hoogste mate.

Op zich zelf kan tegen een groote staatkundige organisatie, op grondslag van de Katholieke staats- en maatschappijleer opgericht, voor de toekomst geen enkel bezwaar bestaan; zeker niet wanneer zij tot principiële samenwerking bereid is en wanneer het bovendien mogelijk is de opvattingen, vooral op sociaal-economisch terrein, die de oude staatspartij in tegenovergestelde vleugels verdeelden, tot een synthese te brengen, die binnen het partijverband de noodzakelijke mate van eenheid verzekeren kan. Maar een voortijdige heroprichting, ook van groote partijen, die op zichzelf aanvaardbaar zijn, een heroprichting voordat er meer zekerheid bestaat welke gestalten de politieke groepsvormingen over het geheel aan zullen nemen, zou ook de andere, vooral de kleinere groepen kunnen dwingen om — daarbij

gevolg gevend aan kleine minderheden, die onder alle omstandigheden het streven naar een zoo volledig mogelijk herstel van oude toestanden blijven toegedaan — direct haar stellingen te betrekken, waardoor van de mogelijke amalgamaties reeds aanstonds een deel verloren zou gaan. Daarom: *geen heropricting van politieke partijen vóórdat, waar noodig onder leiding van de regering, is vastgesteld welke mogelijkheden tot samengaan van oude groepen bereikbaar zijn.*

Van bijzonder belang is deze kwestie ten aanzien van de S.D.A.P., die voor wat haar omvang betreft, maar ook alleen in dat opzicht, in een overeenkomstige positie als de R.K. Staatspartij verkeert. Politieke samenwerking met de S.D.A.P. was mogelijk geworden vanaf het oogenblik, waarop zij met haar dogmatisch socialistische staatsleer (klassenstrijd en volledige socialisatie van het bedrijfsleven) ook haar uitgesproken niet-nationale karakter had prijsgegeven. In den ouden, destructieven vorm zal dat internationalisme ook onder de vroegere volgelingen der S.D.A.P. wel nauwelijks aanhangers meer hebben en aan den anderen kant wordt wel zoo algemeen de noodzaak van een zekere supernationale organisatie en gemeenschapsvorming en een daaraan verbonden inkorting van de onbeperkte soevereiniteit der afzonderlijke staten gevoeld, dat in dit opzicht geen wezenlijke verschillen tusschen de oude socialisten en de aanhangers van andere politieke richtingen meer bestaan.

Wat van het socialisme der S.D.A.P. is overgebleven is niet meer de socialisatie der bedrijven voor den vollen omvang, maar een zekere coördinatie en invloed van overheidswege, waarbij, wanneer noodig, het streven der afzonderlijke bedrijven aan algemeene en sociaal-politieke doeleinden kan worden dienstbaar gemaakt, om zoo de eenheid en samenhang van het geheel te bewaren, en tegenstellingen te reguleeren voordat zij tot te groote spanningen zijn opgevoerd. Voorts een politiek van overheidswege, die doelbewust op het verwerklijken van sociale gerechtigheid is gericht, een gerechtigheid, die wanneer aan het economische streven een onbeperkte vrijheid wordt gelaten, al te licht op den achtergrond geraakt.

En ook in dit opzicht zijn tusschen socialisten en anderen geen principieele verschillen meer aanwezig; de vraag is niet, of er in het economische een ordening volgens plan en zeggenschap voor de overheid zal komen, hoogstens in welke mate dit het geval zal zijn. Onder deze omstandigheden vertegenwoordigt de S.D.A.P. geen specifiek staatkundig beginsel meer. Zoolang zij aan haar strenge dogma's vasthield, was samenwerking onmogelijk; nu zij deze heeft prijsgegeven, en tegelijkertijd haar algemeene sociale tendenties ook door andere politieke groepen worden aanvaard, is eigenlijk de reden van haar bestaan als zelfstandige partij komen te vervallen. Meer dan dat; wanneer datgene, dat de S.D.A.P. in principieel staatkundig opzicht van andere politieke partijen onderscheidde is weggevallen, dan is zij nog slechts de vertegenwoordigster van bijzondere sociale arbeidsbelangen, die *als zodanig* in het *staatkundig beginsel*-parlement niet kan worden aanvaard. Ongetwijfeld moet naast de vertegenwoordiging van staatkundige beginselen, aan de sociaal-economische belangen een *zelfstandige* vertegenwoordiging worden gegeven, doch wanneer deze eenmaal is verschaft, dan is in het politieke parlement voor arbeidsbelangen *als zodanig* geen plaats meer, evenmin als daarin bijzondere vertegenwoordigingen van het middenstands-, werkgevers- of agrarische belang als zodanig, toelaatbaar zouden zijn. En wel omdat deze bijzondere belangen vóór den oorlog, toen daaraan nog niet in een, *naast* de politieke vertegenwoordiging gesteld, corporatief parlement, een afzonderlijke uitweg was gegeven, behoorden tot de factoren, die in de politieke vertegenwoordiging de elk beleid verlammeende verbroekeling van het partijwezen het krachtigst in de hand hebben gewerkt.

Worden zij opnieuw daarin toegelaten, dan zijn een hernieuwde versplintering en een hernieuwd bederf van het staatkundig parlement op den duur ook niet meer te ontgaan. Voor de overwegingen, waarop deze conclusie steunt kan ik naar het VIIIe hoofdstuk van de bijgevoegde studie verwijzen, waarin ook de verhouding en samenwerking tusschen beide vertegenwoordigingen is uitgewerkt.

Daarom zullen de krachten, die ten gunste van samenwerking en fusie werkzaam zijn, er vooral ook op moeten worden gericht, wat er van de oude S.D.A.P. is overgebleven in andere, nieuw te vormen groepeerings op te lossen. Als het mogelijk is, zal het resultaat toch slechts met het meest voorzichtige beleid zijn te bereiken, omdat er ook afgezien van storende factoren, die na den oorlog op zullen treden, ook thans reeds belangrijk tegenovergestelde krachten werkzaam zijn.

Er is vooreerst de moeilijkheid, wat daarbij met de voorzieningsfondsen en andere sociaal-culturele instellingen van het, met de S.D.A.P. zoo nauw gelieerde N.V.V. zou moeten gebeuren. Wat dit betreft moet het echter mogelijk zijn om wat van deze waarden is overgebleven, in den vorm van politiek geneutraliseerde vereenigin-

gen of stichtingen, weer ter beschikking van de oorspronkelijke rechthebbers te stellen.

Zoo veel mogelijk zullen vervolgens zij, die indertijd het vertrouwen van de volgelingen der S.D.A.P. bezaten, en onder hen vooral de jongeren, nadat hun oude partijverband is vervallen, opnieuw in de openbare zaak moeten worden betrokken. En tenslotte zal men zoo veel mogelijk de overtuiging ingang moeten laten vinden, dat de sociale belangen van den arbeid in het kader van een afzonderlijke corporatieve vertegenwoordiging, niet minder effectief dan vroeger vertegenwoordigd zullen zijn.

Onder die omstandigheden kunnen wellicht de remmingen worden overwonnen, die de S.D.A.P. als een zelfstandige staatkundige groep in stand zouden houden; een groep, die voor wat haar staatkundige beginselen betreft, de redenen van haar afzonderlijk bestaan heeft verloren, en die als vertegenwoordiging van sociale belangen, in het staatkundig beginsel-parlement niet kan worden aanvaard. De bereidheid tot samenwerking en om voor de groote nationale zaak offers te brengen, is zeker ook in deze kringen groot genoeg om op een goede uitkomst te mogen hopen.

Ik herinner mij, nu ongeveer een jaar geleden, te hebben gereisd met een man, die indertijd een zekere, zij het ook niet vooraanstaande, rol in de S.D.A.P. heeft gespeeld. Hij bekleedde een bescheiden functie bij de Rijksbelastingen ergens in de provincie en was gedurende 16 jaren bestuurslid van een gewestelijke afdeling geweest. Tijdens het gesprek waarin wij geraakten, gaf hij toe dat zijn partij door een star vasthouden aan oude doctrinaire beginselen, ernstige fouten in haar politiek verleden had gemaakt. Voor een deel hierdoor, dat zij door de afwijzende houding der overige groepen, die ook van hun kant in beginsel niet tot toenadering bereid waren, tot een starre houding werd gedwongen. Het Plan van den Arbeid was — zoo zei hij — behalve met partijpolitieke oogmerken, ook in het belang van een groote nationale samenwerking ontworpen. Wat dit laatste betreft had het, om te kunnen slagen, beter door anderen dan de S.D.A.P. kunnen worden gelanceerd. In de gegeven politieke verhoudingen was het op grond van zijn herkomst alleen reeds voor een belangrijk deel gediskwalificeerd en dit was wel een van de belangrijkste oorzaken, waardoor de waardevolle elementen, die het naar zijn oordeel stellig bevatte, onvoldoende recht hebben wedervaren.

Wat daarvan zij, zeker is in elk geval, dat vele van de financieel-technische bedenkingen, die er destijds tegen werden opgeworpen, door de latere ontwikkeling zijn achterhaald.

Van haar kant zou de S.D.A.P. dit verleden willen laten rusten, en steun willen vinden voor een politiek van de rechtsstaatgedachte, zooals ik haar hiervoor heb omschreven; een politiek van overheidsinvloed en leiding in het sociaal-economisch leven, die echter niet tot uitschakeling van particulier initiatief en een te ver doorgevoerde socialisatie leiden mag, en een politiek voorts van sociale gerechtigheid.

Een van de medereizigers, waarschijnlijk van A.R.-huize, in elk geval van de rechterzijde, zeide, dat als dat socialisme was, hij zich zonder bezwaar socialist zou noemen.

Op de vraag of hij meende, dat de S.D.A.P. aangewezen kon zijn een dergelijke politiek te dragen, antwoordde het ex-gewestelijk bestuurslid: „Misschien niet, maar het gaat niet om de partij als zodanig, doch om het doel, dat ik noemde. De partij is nooit meer dan een middel en, wanneer het voor het doel niet bevorderlijk is, kan het zonder bezwaar worden prijsgegeven.” Hij voegde daaraan toe, dat ook dit het gevoelen van velen van de zijnen was.

Dat is inderdaad de mentaliteit, waardoor het toekomstig herstel van het land moet worden gedragen, maar helaas zijn er aanwijzingen, dat deze mate van tegemoetkomendheid, althans op dat tijdstip, nog niet representatief was, voor wat in de kringen, die indertijd in de partij de leidende functies bekleedden werd gedacht.

Het is nog niet zoo lang geleden, dat een van de fractieleiders van een kleine partij van de linkerzijde als zijn meening te kennen gaf, dat de Koningin direct na haar terugkeer een nationaal kabinet uit de leiders van de oude partijen zou moeten vormen; een spreker, die er zich in het minst geen rekenschap van gaf, dat deze politieke figuren veelal zijn belast met een partij-politiek verleden, waarvan de terugkeer in den ouden vorm door overgroote meerderheden van het Volk niet wordt gewenscht. Een terugkeer, die inderdaad het effect van alle overige staatsrechtelijk-technische reconstructies te niet zou doen; ook wat dit betreft, kan ik naar de bijgevoegde studie verwijzen.

Typeerend voor die zelfde gedachtengang is de poging tot het formeeren van een voorloopig gouvernement, dat direct na de bevrijding op zou treden, en in verband waarmede onlangs Prof. Kranenburg, Dr. J. J. C. van Dijk en vele andere partij-politieke prominenten, waarbij zich ook Ir. Ringers gevoegd had, werden opgepakt. Wanneer ten minste het bericht juist is, dat dit de reden was van hun

arrestatie, waarschijnlijk is het zeker. Een poging in elk geval, die met waardeering overigens voor de goede bedoelingen, hier in het algemeen niet op prijs werd gesteld. Als een bijzonder punt kwam in dit verband nog de hooge leeftijd der betrokkenen naar voren; het gevoelen is algemeen, dat de toekomst aan jongere krachten zal zijn. Wonderlijk is voorts, dat ook Ir. Ringers zich bij dit gezelschap heeft aangesloten, hoewel hij toch zonder meer wel van een toekomstige leidende functie verzekerd kon zijn.

Samenvattend zou men de situatie als volgt kunnen weergeven. Objectief kan men vaststellen, dat voor het effect der noodzakelijke staatsrechtelijke technische hervormingen, het partijwezen door enkele groote beginselgroepen moet worden gevormd, en dat de ver- tegenwoordiging van bijzondere belangen *als zoodanig*, uit het politieke parlement moeten worden geweerd. Of dit resultaat zal zijn te bereiken hangt af van de algemeene mentaliteit: de bereidheid tot samenwerking en eenheid, waar dit met behoud van werkelijke beginselen mogelijk is, en om bijzondere belangen, waar noodig, ten offer te brengen aan het groote gezamenlijke doel. Die mentaliteit is thans zeker aanwezig, en er is een algemeen staatkundig streven, een politieke moraal, die in zeer ruime kringen als een doelstelling, die boven alle verdeeldheid uit samenbindt, wordt erkend.

Met de veelheid der oude politieke partijen was een verstarring ingetreden, die met de werkelijk in de gemeenschap levende groote staatkundige stroomingen, reeds voor den oorlog, geen of weinig verband meer hield. Maar eenmaal georganiseerd en gevormd, waren zij een doel op zich zelf geworden, bleven als doode machines functioneeren, en werd die verstarring er de oorzaak van, dat de funeste, en steeds toenemende gedesinteresseerdheid in de openbare zaak ontstond. Nog steeds zijn deze automatische, machinale krachten werkzaam en wanneer hun de gelegenheid wordt gegeven hun doode functies voor den vollen omvang te hervatten, dan kan het zijn, dat de groote massa's ondanks zich zelve worden meegeslept en gedwongen zijn, in de oude verdeeldheid terug te vallen, waarmee dan de winst van deze tijden weer vrijwel geheel verloren zou gaan.

Of het werkelijk mogelijk zal zijn, het gestelde doel te verwezenlijken, is niet met zekerheid te bepalen. Maar de mogelijkheden daartoe, en tot een werkelijk nationale herrijzenis zijn gunstiger dan zij, als deze kans niet wordt gegrepen, gedurende vele generaties weer zullen zijn.

Daarom nogmaals: ook na de bevrijding geen herleving van de vrijheid tot politieke groepsformatie, voordat door geleid overleg zoo veel mogelijk verzekerd is, dat de politieke stroomingen in enkele groote banen zijn gekanaliseerd.

Mede om die zelfde reden, hier voorloopig geen burgerlijk-politiek bestuur, al zal dat er wel zoo spoedig mogelijk moeten komen. Het in de hand houden of krijgen van den toestand, waarin het land na de bezetting zal zijn achtergelaten, vereischt een militair bestuur, *en dat is ook om politieke redenen noodzakelijk*, namelijk om te voorkomen, dat al te spontane separatistische politieke gestalten zouden optreden, die vervolgens het best bereikbare resultaat in den weg zouden staan. Ook de Koningin heeft enkele malen van den staat van beleg gesproken en op zich zelf is dat zeker juist. Maar het is wel goed zich daarbij van enkele bijzondere factoren rekenschap te geven.

Het woord „staat van beleg” doet even de gedachte opkomen, dat men voor den bijzonderen toestand, waarvoor men zich straks geplaatst zal zien, aansluiting zoekt bij figuren, die door het staatsrecht van voor den oorlog werden erkend. De huidige situatie is echter, niet alleen tijdelijk, maar ook principieel, zoo zeer aan dat oude staatsrecht ontgroeid, dat men, door zich ook nu nog al te zeer daaraan gebonden te achten, voor onoplosbare moeilijkheden zou worden gesteld. Laten toch overwegingen, aan het oude staatsrecht ontleend, een principieele politiek niet in den weg staan. De oude grondwet is dood, al zullen verschillende fundamentele beginselen ervan haar overleven, en door vrijwel niemand wordt straks van de regeering een naar de oude normen, streng juridisch verantwoord beleid verwacht. Dit ter zijde.

Van meer belang is nog het volgende. Het te voeren beleid zal, niet zooals bij den eigenlijken staat van beleg het geval is, door de militaire noodzaak alleen worden bepaald, maar vrijwel van den aanvang af, op den staatsrechtelijk-politiek opbouw gericht moeten zijn. Het militair gezag zal zich dus voor een zeer moeilijke taak geplaatst zien; een taak, die ver uitgaat boven het terrein, dat door de gebruikelijke militaire beroepservaring bestreken wordt.

In den staat van beleg, zooals wij dien kenden, bleef voorts ook de drager van het hoogste militair gezag steeds aan een boven hem geplaatst politiek gouvernement onderworpen. Onder de gegeven omstandigheden lijkt dit echter, zeker in het eerste stadium, bepaald niet gewenscht, omdat daarmee licht juist die bijzondere politieke elementen weer zouden worden ingeschoven, die in het belang van

een *nationaal* herstel *voorloopig* tot elken prijs moeten worden vermeden. Dat beteekent natuurlijk allermint, dat militaire doelstellingen niet aan meer algemeene overwegingen van staatsbeleid ondergeschikt behooften te blijven, maar het algemeene beleid zal, zeker in den beginne om voor den staatsrechtelijken politiek opbouw tot het gunstigst mogelijke resultaat te kunnen leiden, moeten worden gedragen door een gezag, dat niet met een partijpolitiek verleden is belast. Het lijkt mij, dat aan dit zoo belangrijke vereischte alleen dan met zekerheid kan worden voldaan, wanneer het bestuur in eerste instantie geheel in handen van een militaire overheid wordt gelegd. Maar zeker zal daarbij de drager van het hoogste militaire gezag, meer nog, dan over militair-technische capaciteiten, over zeer groote staatsmansgaven moeten beschikken.

De Opperbevelhebber, die met deze buitengewoon zware taak belast wordt, zal hier dus niet moeten staan als gemachtigde van een boven hem staand burgerlijk, en dus waarschijnlijk politiek gouvernement, maar zijn positie zal er voorloopig een moeten zijn „uit eigen hoofde”, beter gezegd: hij zal zijn gezag moeten ontleenen aan het vertrouwen, dat door de Koningin zelf, *rechtstreeks* in zijn persoon wordt hersteld; hij zal ook direct aan haar verantwoordelijk moeten zijn. Ongetwijfeld wordt daarmee de persoon van de Koningin ook in de regeeringsverantwoordelijkheid jegens het Nederlandsche volk betrokken, maar dit zal in de toekomst, ook voor normale verhoudingen, nooit meer geheel zijn te ontgaan. Opgevoed en doordrenkt als wij waren in dogma's van ministerieele verantwoordelijkheid, en een volstreekte Koninklijke onschendbaarheid, die strikt genomen slechts door een volledige uitbanning van elke mogelijkheid van directen persoonlijke koninklijken invloed kon worden bereikt, dreigden wij meer en meer uit het oog te verliezen, dat het ministerie, ook het meest parlementaire, haar moreel gezag, voor een belangrijk deel toch steeds, is blijven ontleenen, aan de gevoelens van het Volk jegens de Kroon, aan het geloof namelijk, dat het kabinet naast het vertrouwen der kamermeerderheid, ook dat van de Koningin persoonlijk bezat. Zoo was dus *in feite* ook vroeger de persoon van de Koningin steeds in het regeeringsbeleid betrokken, ondanks alles wat daaromtrent door een juridisch-dogmatisch staatsrecht werd beweerd. De versterking van het gezag, waartoe wij na den oorlog, met behoud van de rechtsstaatgedachte zullen moeten komen, zal dan ook voor een deel moeten worden verkregen, door in ons constitutioneel bestel ook *rechtens* weer dien Koninklijken invloed op te nemen, die *in feite* ook onder het oude stelsel steeds heeft bestaan. Weliswaar zal van dien invloed slechts in buitengewone omstandigheden naar buiten moeten blijken, zal zij normaal steeds door de ministerieele verantwoordelijkheid moeten worden gedekt, maar dit doet aan het beginsel zelf niets af. Voor de nadere motiveering en uitwerking, kan ik naar de bijgaande studie verwijzen.

In den buitengewonen toestand, waarin ons land direct na de bevrijding zal zijn gesteld, wordt deze theoretische kwestie direct van practisch belang.

Het moreel gezag van ons Koninklijk Huis is ongebroken, sterker dan ooit en dan eenig ander, dat men zich onder de gegeven omstandigheden zou kunnen denken. Onder die omstandigheden is inzet van dat hooge moreele persoonlijke gezag de zekerste waarborg om de bestaande saamhoorigheid te bewaren en tot een grootschen nationalen opbouw te kunnen komen, en wel ver van dat Koninklijk gezag steeds met afgeleide verantwoordelijkheden te bedekken, zal hij, die hier met het gezag bekleed wordt, er een duidelijken nadruk op moeten leggen, dat hij krachtens opdracht en vertrouwen van de Koningin zelf hier is gesteld. Daarom zou de Koningin ook *zoo spoedig mogelijk* terug moeten keeren, om met haar aanwezigheid zijn moreel gezag te steunen. Er is, ik meen ook aan de overzijde, wel het standpunt ingenomen, dat die terugkeer in elk geval zou moeten wachten totdat een snel-recht ten opzichte van N.S.B.-ers e.d. zou zijn gepleegd. Hoeveel daarvoor ook valt te zeggen, men dient ook de overweging niet uit het oog te verliezen, dat wanneer de opbouw op het persoonlijk Koninklijk gezag moet steunen, dit moeilijk kan worden onthouden aan de ernstige zuiveringsmaatregelen, die daar onvermijdelijk aan vooraf moeten gaan. In elk geval moet de terugkeer zoo spoedig mogelijk zijn. In afwachting daarvan zou, om dat rechtstreeks verband tusschen Koningin en Opperbevelhebber in het licht te stellen, voor het onderhouden van de verbinding een belangrijke taak voor den Prins kunnen zijn weggelegd.

Natuurlijk zal die Opperbevelhebber zooveel mogelijk ook het vertrouwen van het land moeten hebben om zijn taak met succes te kunnen volvoeren, zal hij — zooals gezegd — voorts vooral aan hooge eischen van *algemeen* staatsmanschap moeten voldoen. Wellicht zou in den persoon van den admiraal Furstner de man zijn gevonden, die aan alle eischen beantwoorden kan. Vanzelfsprekend zal de Opperbevelhebber door politieke krachten ter zijde moeten

worden gestaan, aanvankelijk echter niet als een boven of naast hem gestelde regeering, maar als een hoogen, aan hem ondergeschikten politieken staf. Zoo spoedig mogelijk, als het kan direct, zal in dien staf een aantal leden moeten worden opgenomen, dat hier in Holland de bezetting heeft meegemaakt.

Met dat al zal er geen twijfel aan mogen worden gelaten, dat een dergelijk opperbevelhebberschap tijdelijk is, slechts ingesteld als een maatregel, die zoo snel mogelijk, tot normale staatkundige verhoudingen moet leiden. De algemeene richting waarin, en de groote lijnen waarlangs het tijdelijk bestuur van den Opperbevelhebber zal werken, zullen terstond per proclamatie bekend moeten worden gemaakt. De uitgangstelling om tot die verhoudingen te komen, is daarmee ongeveer bepaald.

Zeker laten zich voor dat overgangstijdperk en de positie van den Opperbevelhebber ook andere staatsrechtelijke figuren denken. Het is een kwestie, waarin niet direct en van achter de schrijftafel, zonder diepgaand overleg kan worden beslist. Maar wel dient men er zich rekenschap van te geven, dat elke maatregel, om het gezag van den Opperbevelhebber met het civiel bestuur te deelen, het gevaar inhoudt, voortijdig oude partij-politieke krachten in werking te stellen.

Een van de hier verschijnende illegale bladen heeft zich zeer onlangs beslist tegen een militair bestuur, ook als overgangsmaatregel, gekeerd en het standpunt, dat daar werd ingenomen, is te belangrijker, omdat de richting, waarin men de oplossing trachtte te vinden, aan artikelen uit het te Londen verschijnende „Vrij Nederland” zou zijn ontleend. Over de te bereiken doeleinden bestond met de in de hierbijgaande studie ontwikkelde gedachten geen principieel verschil; ook dit blad wil een sterk bestuur, waarbij toch de Volksvrijheden verzekerd zullen zijn. Het pleitte ook niet voor den terugkeer tot oude democratische vormen, en was evenzeer van oordeel, dat een terugkeer van het partijwezen in zijn oude gedaante, onder alle omstandigheden moet worden ontgaan. Het verschil betreft den weg, waarlangs men tot dit resultaat moet komen, en van het opperbestuur van „een generaal” werd een te autoritair gezag verwacht. Beter achtte het een terugkeer van de regeering uit Londen, die hier de zaken voort zou zetten, en direct met een aantal ministers, die de bezetting hebben meegemaakt, zou worden aangevuld. Om de Volksvrijheden te beveiligen, zou direct het parlementair overleg moeten worden hervat, welk overleg zou worden gevoerd met de leden, die van het oude parlement zijn overgebleven, aangevuld met een aantal leden, te benoemen door de Kroon. Naar ik zoojuist hoor, heeft echter dit standpunt ook onder de volgelingen van den schrijver veel stof opgeworpen, en is het terecht niet zonder ernstige critiek gebleven.

Immers, beide, de terugkeer van Ministers uit Londen, die uit den ouden partijstrijd zijn voortgekomen, en het bijeenroepen van een vertegenwoordiging, waarvan de kern uit politici van voor den oorlog zou bestaan, zouden een gevaarlijken stimulans geven aan de nog bestaande separatistische krachten, die — zooals gezegd — voorloopig moeten worden beheerscht en waaraan pas, als zij op de grootst bereikbare mate van samenwerking en fusie gericht zijn, vrij spel kan worden gegeven.

Zeker is het van belang, dat zooveel mogelijk van den aanvang af gelegenheid tot den een of anderen vorm van parlementair overleg wordt gegeven, maar het effect daarvan kan in eersten aanleg ook zonder een formeele vertegenwoordiging worden bereikt. Daartoe zijn pers-conferenties het aangewezen middel. Door een geregeld overleg tusschen de organen van den Opperbevelhebber en de vertegenwoordigers der groote bladen kan de openbare meening reeds aanstonds bij de publieke zaak worden betrokken. Het effect is niet minder dan het overleg met bijzondere vertegenwoordigende organen; voorwaarde is slechts, dat onmiddellijk — na de zuivering der redacties — een zekere mate van drukpersvrijheid wordt hersteld. Bovendien zal direct contact en overleg met het Episcopaat en de Algemeene Synode der Hervormde Kerk — en ook met de overige Protestantsche groepen — moeten worden opgenomen. Gedurende de bezetting hebben deze instanties ook in het staatkundige een krachtige heilzame functie vervuld, en zich bij de openbare meening, ook bij andersdenkenden, een zeer groot aanzien verworven. Daarnaast zal er zoo spoedig mogelijk ook een officieel orgaan voor parlementair overleg moeten komen, waarvan echter *alle leden* door de Kroon of den Opperbevelhebber zouden moeten worden benoemd. En zeker zullen vele leden van het oude parlement, voor benoeming in de nieuwe, tijdelijke vertegenwoordiging in aanmerking komen, maar zij zullen daarin uitdrukkelijk moeten worden benoemd, en zonder dat er sprake van zijn kan, dat hun oude kamerlidmaatschap hun ook rechtens aanspraak verleent, in de nieuwe vertegenwoordiging te worden opgenomen. Want dit laatste zou

gedachten wekken aan een continuïteit met het verleden, die ten koste van alles moet worden ontgaan.

Te gelegener tijd zal deze benoemde vertegenwoordiging door een gekozen parlement moeten worden vervangen, doch de verkiezingen daarvoor zullen eerst plaats kunnen hebben, wanneer over den toekomstigen staatsrechtelijk-politieke opbouw en de politieke organisatie der openbare meening in groote lijnen overeenstemming is bereikt. Daarmee zal licht een verloop van één, misschien twee jaren gemoeid kunnen zijn.

Van zelf sprekend zal er moeten worden gestreefd dit overgangstijdperk zoo snel mogelijk te doorloopen, omdat bij het wegvallen van den druk der bezetting onvermijdelijk spoedig weer verdeeldheid over maatregelen van praktische politiek zal ontstaan. Een verdeeldheid, die voor de bestaande bereidheid tot samenwerking in algemeen staatkundig streven weinig bevorderlijk zal zijn. Wordt met het overgangstijdperk te veel tijd verloren, dan kan het ijzer licht bekoeld zijn, voordat het in den vereischten vorm is gesmeed.

Parallel aan de staatkundige organisatie der openbare meening, en van de staatsrechtelijke hervormingen, die noodzakelijk zijn, loopt de organisatie en ordening van het sociaal-economische leven. In zekeren zin maakt deze zelfs deel van de staatsrechtelijk-politieke reconstructie uit, in zoo verre, dat de hervormingen op dit gebied zonder daaraan evenwijdig loopende voorzieningen op sociaal-economisch terrein niet zijn door te voeren. In het VIIIe hoofdstuk van de hierbij gevoegde studie, heb ik de theoretische grondslagen, en de motiveering van deze stelling nader uitgewerkt, en trachten aan te toonen, dat voor het effect door staatsrechtelijk-politieke reconstructies in engeren zin, opname van een vertegenwoordiging van sociaal-economische *belangen*, naast het politieke *beginsel* parlement noodzakelijk is. Ook heb ik daarbij aangegeven, hoe de samenwerking tusschen regeering en beide vertegenwoordigende organen kan worden geregeld, en hoe bij onderling conflict tusschen twee vertegenwoordigende organen te werk zou kunnen worden gegaan. Ik wil hier niet in herhalingen van deze theorie vervallen en volsta met naar het desbetreffende hoofdstuk te verwijzen en de opmerking, dat wanneer daarin werkelijk een oplossing voor conflicten tusschen het beginsel en het belangenparlement is gegeven, — en ik meen, dat die oplossing daarin inderdaad is bereikt — tevens een van de voornaamste struikelblokken is verwijderd, die vroeger, in theoretische beschouwingen, de aanvaarding van een tweeledige vertegenwoordiging — naar beginselen *en* naar belangen — in den weg hebben gestaan.

Doch dit alles betreft slechts den meer staatsrechtelijk-politieke kant van de kwestie, die ook op grond van sociaal-economische overwegingen tot een oplossing moet worden gebracht.

Aan den terugkeer van een principieele economische vrijheid, waarbij overheidsleiding en invloed slechts met een beroep op tijdelijke, buitengewone omstandigheden worden geduld, denkt hier vrijwel niemand meer. Zeker zal dit niet tot algemeene socialisatie en overheids-exploitatie mogen leiden, maar ongetwijfeld zal het moeten komen tot een vorm, die *tusschen* deze laatste en de volstreekte economische vrijheid van het klassieke liberalisme instaat. Met behoud van de hooge waarde en stuwkracht van het particuliere initiatief zal het toch in beginsel tot een geleide, rechtens niet volstrekt ongebonden economie moeten komen. De mate van overheidsinvloed zal naar omstandigheden verschillend zijn: deze zal bij welvaart zich minder doen gevoelen, dan in tijden van depressie, doch dit doet aan het beginsel niet af of toe. De doorvoering van dat beginsel is voorwaarde om tot een overbrugging van de eeuwige tegenstelling tusschen economisch en sociaal belang te komen, en dit laatste is wederom een vereischte voor het bereiken van grooter staatkundige stabiliteit. Tot dusverre had ik weinig gelegenheid, mij in de praktische uitwerking van dit beginsel, de samenstelling en werkwijze van de daartoe te creëren organen te verdiepen; vele anderen hebben er zich diepgaand mee bezig gehouden; ongetwijfeld ook te Londen.

Met zekerheid kan wel worden vastgesteld, dat de organisatie van het bedrijfsleven, die hier tijdens de bezetting is geschapen — het werk van de commissie-Woltersom — niet aan de te stellen vereischten beantwoordt; voornamelijk hierom, dat zij zich uitsluitend op economisch terrein beweegt — wat onder de huidige omstandigheden beteekent, dat zij volledig aan de Duitsche oorlogseconomie is dienstbaar gemaakt — en sociale kwesties principieel van haar beoelingen zijn uitgesloten. De werknemers zijn principieel buiten de organisatie gehouden, zoodat zij op het gebied van den socialen vrede niets kunnen doen. Theoretisch is er het arbeidsfront van Woudenberg om de tegenstelling te overbruggen; in feite is dit niets anders dan een propaganda-organisatie, met het doel, ook den arbeid gemakkelijker op de Duitse oorlogspolitiek te kunnen richten. Maar ook afgezien van dit min of meer gecamoufleerde oogmerk, is het wel

het gevoelen van de meesten dat een dergelijke kunstmatige splitsing van werkgevers en arbeiders, niet tot de beoogde sociale doeleinden kan leiden (monster-groeperingen). De onderlinge tegenstellingen zullen door bedrijfsgroep- en zelfs ondernemingsgewijze georganiseerd overleg en samenwerking moeten opgelost (waar noodig door eindbeslissing van de overheid), niet door tegenover het geheel van de bedrijven, een front te stellen, dat alle arbeiders, ongeacht hun vakgroep omvat. In de toekomstige organen zullen zoowel „het kapitaal” als de arbeid vertegenwoordigd moeten zijn.

Doch aan welke gebreken het bestaande ook mank mag gaan, niemand ontkent, dat het bestaande apparaat in den eersten tijd onmisbaar zal zijn, en dat de hervormingen, zich ook niet geleidelijk, onder bewust op den uiteindelijk te bereiken toestand gerichte leiding, van uit *den bestaanden toestand* zullen hebben te voltrekken.

Het spreekt van zelf, dat direct na het verdwijnen der bezetting een groote drang zal ontstaan, zich aan den druk van de bestaande organisaties te onttrekken, en dat men zal trachten te komen tot oprichting van nieuwe associaties van groepen van werkgevers en -nemers, of de heroprichting van oude vereenigingen. Evenals bij de staatkundige groepsvorming, zal echter door het voorloopig bestuur van den Opperbevelhebber *aan dezen spontanen drang weerstand moeten worden geboden*, omdat ook hier al te spontaan gevormde associaties het best bereikbare resultaat in den weg zullen staan. Eerst dan zal aan deze sociaal-economische krachten vrij spel mogen worden gelaten, wanneer zij door voorafgaand overleg in vaste banen, in de richting van het gezamenlijk beoogde doel, en van het best bereikbare resultaat zijn geleid. Ook al staat nog niet geheel vast, in welken vorm de toekomstige sociaal-economische ordening gestalte aan zal nemen, zeker is in elk geval, dat spontane formatie voorloopig niet kan worden toegelaten.

Hiermee zijn in groote trekken opzet en enkele richtlijnen van het voorloopig bestuur bepaald; van den eindtoestand, die het moet trachten te verwerklijken, zijn de algemeene grondslagen, vooral in staatkundig opzicht, in de bijgevoegde studie neergelegd. Als algemeene opmerking zou ik er nog aan toe willen voegen, dat naar de heerschende gevoelens, zooveel mogelijk *jongeren* in leidende zelfs hoogste functies, bij den wederopbouw moeten worden betrokken. Zooals in de studie is aangegeven, kunnen de diepste grondslagen, waarop ons staatsleven steeds heeft berust, ook in de toekomst onaangetast blijven. Maar zij hebben in de ontwikkeling van de afgelopen honderd jaar rationalistisch-mechanistische vervorming ondergaan, waarvan zij thans ontdaan moeten worden, en over het algemeen zullen de jongeren beter in staat zijn, zich waar noodig, en met behoud van fundamentele waarden van oude vormen los te maken, dan de generaties, die al te zeer in de klassiek-liberale leerstellingen, en de door deze te weeg gebrachte vergroeiingen van werkelijk fundamentele beginselen, zijn doordrenkt en groot gebracht.

Je zult wel hebben begrepen, dat het voorafgaande meer is dan een particulieren brief, en bedoeld is als een rapport van den toestand hier te lande, die achter de je uiteraard bekende feitelijkheden ligt. Voorts als een bescheiden, maar dringend advies voor een naar wij hopen zeer nabije toekomst, en om te dienen overal, waar dit nuttig kan zijn.

De groote vrees is — en het is er een, die door velen gedeeld wordt — dat het voorafgaande aan de overzijde niet voldoende ernstig zal worden opgenomen, en hoogstens met waardeering voor de goede bedoeling zal worden beschouwd, als een aanwijzing hoe zelfs de goedwillenden in Holland, door vijandelijke leerstellingen en propaganda beïnvloed zijn. En natuurlijk kan niemand zich geheel aan den invloed der omstandigheden onttrekken: een volstreekte onafhankelijkheid en objectiviteit is niemand gegeven. Zou echter aan de overzijde werkelijk het vertrouwen ontbreken, dat hier geen voldoende onafhankelijkheid van oordeel meer bestaat, dan zou daarop de moreele en staatkundige winst, die ondanks alle ellende, door den oorlog kan worden verkregen, geheel verloren kunnen gaan. Ik kan niet anders doen dan de verzekering geven, dat het bovenstaande en de inhoud van de studie, ondanks sommige op het eerste gezicht wellicht radicaal schijnende zienswijzen, in algemeene strekking met de heerschende gevoelens van het land in overeenstemming zijn.

Intusschen raakt deze vertrouwenskwesitie een punt, waarop zeker nader moet worden ingegaan. Tusschen de regeering aan de overzijde en de openbare meening hier te lande is een verwijdering ontstaan, waarvan men zich wel rekenschap moet geven. Ook dit is een van de redenen, die een handhaving van de tegenwoordige regeering na de bevrijding niet wenschelijk maken. Een verwijdering overigens, die niet zoo ernstig is, dat zij alleen reeds een wederoptreden van het ministerie zou uitsluiten, en zeker behoeft zij het wederoptreden van enkele ministers niet in den weg te staan. Algemeen heeft men zich

verheugd over het begrip, dat de regeering zelf in dit opzicht getoond heeft, blijkens de herhaaldelijk gegeven verzekering, haar mandaten direct na de bevrijding ter beschikking te zullen stellen. Ongetwijfeld zal zij ook beseffen, dat er ondanks de waardeering voor haar werken van thans, van iets als een „herkiezing bij acclamatie” geen sprake kan zijn.

De oorzaken, die tot de verwijdering geleid hebben, zijn voor een deel natuurlijk en overmijdelijk geweest en voor zoover er daarnaast verwijten vallen te maken, worden beide partijen daardoor getroffen. Alleen door dit in het oog te houden en, door den wil voor elkanders streven begrip te toonen, kan een noodlottige tweedracht worden vermeden. Beide partijen mogen er daarom aanspraak op maken, dat wederzijdsche critiek wordt gelezen in den geest waarin zij geschreven werd.

Het was natuurlijk, dat onder den zwaren druk van de bezetting de bezinning op oude ideologische en staatkundige waarden een sneller evolutie door moest maken dan in de betrekkelijke „rust” van den overkant het geval zou zijn. Deze evolutie is iets geheel anders, dan een infiltratie van autoritaire, nationaal-socialistische begrippen; het is geen revolutie, maar een ontwikkeling, gekenmerkt door een herleving van fundamentele waarden, die steeds aan ons nationale leven ten grondslag hebben gelegen, maar door de al te mechanistische ontwikkeling der voor-oorlogsche vormen van democratie, in de verdrukking waren geraakt. Een regeneratie van bindende moreele krachten, die ook zonder bezetting op moest treden, en dan ook reeds voor den oorlog was aangevangen. Zij is door den nood der tijden niet van karakter veranderd, maar slechts de ontwikkeling is versneld. Dit bracht ook in het staatkundige een wijziging van appreciaties en begrippen mede, die zich wel degelijk langs vaste lijnen en geleidelijk heeft voltrokken, maar die op hen, die in een zelfde, maar minder snel verlopend ontwikkelingsproces betrokken zijn, licht den verkeerden indruk van directe, revolutionnaire beïnvloeding kan maken.

Het spreekt van zelf, dat de gebrekkige verbindingsmogelijkheden verre te kort moesten schieten, om zuivere begrippen over te brengen, van wat zich in dit opzicht in het denken hier te lande voltrok. Het zou in verband met een en ander bijvoorbeeld allerm minst verwonderlijk zijn, wanneer de suggesties van Boisot aanmerkelijk conservatiever zouden blijken te zijn uitgevallen dan wat in de hierbij gaande studie wordt voorgesteld.

Om nu tot concrete symptomen van die verwijdering over te gaan, is daar in de eerste plaats de kabinetcrisis, die zich een enkele maal in Londen heeft voorgedaan; vooral het aftreden van de ministers Welter en Steenberghe. Het is natuurlijk niet mogelijk, deze kwestie van hieruit zuiver te beoordeelen, maar zij moest wel sterk den indruk maken van een voortzetten van bekende parlementaire practijken, onder omstandigheden, waarin elk naar buiten treden van interne meningsverschillen schadelijk was.

Een ander voorbeeld is het geval van een jong reserve-officier, die, nu reeds geruimen tijd geleden, met groote verwachtingen naar Engeland was vertrokken, en later berichtte ten zeerste teleurgesteld te zijn. Tegenover de vele vooropgestelde meeningen, die hij aantrof, zou het zeer moeilijk zijn, juiste begrippen van wat men hier te lande wil, ingang te doen vinden. Hij schreef voorts van een zelfden onderlingen naijver als van ouds tusschen de verschillende ambtelijke instanties; ook in het leger, waar de van ouds bekende, en zelfs in vredetijd niet geheel onschuldige controverse tusschen bereden en onbereden wapens, weer voor den vollen omvang zou zijn herleefd. Het verhaal is natuurlijk sterk overdreven, maar het geval staat niet op zich zelf en alleen. De radio-uitzendingen uit Londen treffen vaak een verkeerden toon en dit is inderdaad een belangrijke aanwijzing, dat vaak het begrip van den toestand ontbreekt. Op de berichtgeving afgaande is men wel eens geneigd zich af te vragen, of aan de overzijde wel beseft wordt, dat de werkelijke strijd om de toekomst van het land tot nu toe hier wordt uitgestreden, en niet door de Nederlandsche kringen in Londen; de militaire diensten, en daarvan vooral de luchtmacht en de marine niet te na gesproken. In overeenstemming daarmee zou van tijd tot tijd, in plaats van de krachtige taal als van een tevreden generaal, die zijn troepen tot nog grooter prestaties aanzet, een toon van respect en eerbied voor de ontzettende offers, die bijna dagelijks vrijwillig voor de groote taak worden gebracht, meer op zijn plaats zijn. Ten eerste wekt men daardoor den indruk van een miskenning, van het vele dat reeds vrijwillig gedaan wordt, terwijl ook een al te gemakkelijk aangrijpingspunt aan de vijandelijke propaganda wordt verschaft.

Hoe kan de regeering de verantwoordelijkheid dragen van veelvuldige aansporingen, bijna bevelen, zich aan Arbeitseinsatz en krijgsgevangenschap te onttrekken? De mogelijkheden van zich onttrekken en onderduiken zijn niet onbeperkt, en de grens van het mogelijke wordt zoo langzamerhand bereikt.

Onderduiken is niet alleen of in de eerste plaats een kwestie van moed, maar vooral van geld, terwijl er ook middelen moeten zijn om bij het wegvallen van de normale inkomsten, het gezin te onderhouden en van het noodige te voorzien. Dat zijn weliswaar overwegingen, die onder omstandigheden voor hooger belangen moeten wijken, maar de betrokkenen mogen er dan toch een zekere aanspraak op maken, dat hun pogen eenige kans van slagen heeft en dat zoo zware offers niet gebracht worden, met alleen de zekerheid van ondergang, zonder dat daarmee iets in het belang van de zaak zou zijn bereikt. Aan bereidheid om offers, ook onder vrijwel kansloze omstandigheden te brengen heeft het, vooral ook onder de zoogenaamde „mindere standen” werkelijk niet ontbroken. Natuurlijk is het gemakkelijk daartegenover op lafheid en halfheid te wijzen; vele leden van de rechterlijke macht, ook de Hooge Raad, voor een deel ook de politie en verschillende ambtenaren leveren er een schoon voorbeeld van op.

Gaarne wordt hier erkend, dat de berichtgevingspolitiek van de overzijde onder die omstandigheden moeilijk is. Velen, ook van de meest standvastigen, wachten met hun definitieve houding te bepalen, tot zij de meening van Londen hebben gehoord: twijfelaars kunnen door een standvastige, krachtige berichtgeving, tot inzet van hun persoon worden gebracht, en het kan zeker geen kwaad, wanneer halven en laffen, vooral in ambtelijke kringen, er met dreigementen voor later van worden weerhouden, het kwaad door al te gereede medewerking in de hand te werken. Met dat al zou men toch van tijd tot tijd wat meer begrip en bescheidenheid tegenover de vele goedwillenden aan den dag kunnen leggen.

Een kleine opmerking nog: laten de raadgevers van H.M. er zich van onthouden al te ruwe uitlatingen ten opzichte van den vijand of de N.S.B. in den mond te geven. Hoewel iedereen dergelijke termen in het algemeen graag gebruikt en hoort, zouden zij van deze zeer hoge zijde beter achterwege kunnen blijven.

Zooveel naar aanleiding van de goeddeels onvermijdelijke verwijdering, en die overigens niet de doorslaggevende reden vormt, die een aanblijven van de tegenwoordige regeering in den weg staat. Het hoofdbezwaar daartegen is, zooals gezegd, gelegen in de ongewenschte partijpolitieke ontwikkeling, die een aanblijven tengevolge kan hebben.

Het spreekt inmiddels vanzelf, dat de regeering echter niet gelijktijdig met de instelling van het opperbevelhebberschap, zonder meer zal kunnen verdwijnen; met name ten aanzien van de ministers, die het internationale overleg met de geallieerden hebben gevoerd, zou dat uitgesloten zijn.

Het beste is wellicht, een splitsing te maken tusschen het optreden naar buiten en naar binnen. Het laatste is de taak van den Opperbevelhebber, die daarbij, al zal overleg noodzakelijk zijn, zelfstandig, en zonder hiërarchische ondergeschiktheid aan de regeering te werk gaat; met het eerste blijft voorloopig de regeering belast. Deze zal dan spoedig tot een klein college beperkt kunnen worden, samen

te stellen uit leden van het tegenwoordige kabinet, en waarin vooral de ministers, die bij het internationaal overleg waren betrokken zitting zullen hebben. Geleidelijk zal dit college zijn functies aan het hier te lande gevormde bestuur kunnen overdragen en ten slotte zullen, wanneer hier te lande een regeering gevormd wordt, die geleidelijk de functies van het opperbevelhebberschap kan overnemen, nog enkele ministers uit Londen, vooral de minister van Buitenlandse Zaken in deze nieuwe regeering overgaan. Het college te Londen kan vervolgens worden ontbonden, of, in een aan de regeering hier te lande ondergeschikte vertegenwoordiging bij de geallieerden worden omgezet.

In de voorbereiding van het voorloopig bestuur van den Opperbevelhebber, en geleidelijken terugkeer van daaruit, naar meer permanente staatkundige verhoudingen, is uiteraard thans een van de belangrijkste taken van de Regeering te Londen gelegen. Die voorbereiding moet zoover doorgevoerd worden, dat de Opperbevelhebber direct bij de aanvaarding van zijn buitengewoon zware taak, zelfstandig naar eigen inzicht, en onafhankelijk van de tegenwoordige Regeering op kan treden; daarbij nog slechts aan de aanwezigingen van de Koningin persoonlijk onderworpen.

Dit wat de enkele algemeene kwesties aangaat. Met betrekking tot bijzondere onderwerpen is er nog een onuitputtelijke stof te behandelen. Ik beperk mij tot twee. Er is in de eerste plaats hier en daar eenige ongerustheid ontstaan in verband met de Engelsch-Amerikaansche plannen voor een internationale ordening na den oorlog. Volgens wat daarvan bekend is geworden, zouden daarin, anders dan bij den ontzet van den Volkenbond, niet alle staten op voet van volstrekte gelijkgerechtigheid deel kunnen nemen, zou er met name sprake van zijn, dat de kleine staten daarin groepsgewijze niet meer individueel vertegenwoordigd zijn. Een ieder bekend clandestien blaadje ging zelfs zoover, ongeveer te schrijven, dat weliswaar de Engelschen onze bondgenooten zijn, maar dat de verhouding door het nastreven van een Angelsaksische hegemonie, ernstig in gevaar zou worden gebracht. Persoonlijk lijkt mij een zekere ontwikkeling in die richting niet onwaarschijnlijk, en geloof ik dat een volstrekte nationale souvereiniteit, zooals wij die vóór den oorlog kenden, voorloopig toch wel heeft afgedaan. Een supernationaal gezag, noodig om een internationale orde in stand te houden, zal echter niet van binnen uit, zooals de Volkenbond dit trachtte, uit een collectiviteit van Staten, die elk voor zich tegelijkertijd een volstrekte souvereiniteit bewaarden, kunnen worden afgeleid; het zal slechts van buiten af, uit de feitelijke machtsverhoudingen zooals die door den oorlog ontstaan zijn, tot ontwikkeling kunnen worden gebracht.

Het zal voor velen moeilijk zijn, zich met deze gedachte vertrouwd te maken. Deze volkenrechtelijke figuur is echter volkomen vergelijkbaar met de gezagsverhoudingen binnen den Staat. Weliswaar zal daar de overheid op den duur en in groote lijnen, niet tegen de collectiviteit der burgers in kunnen regeeren, maar zij zal toch binnen zekere grenzen onafhankelijkheid en vrijheid van beweging moeten hebben.

BIJLAGE 11

Artikel van ir. J. W. Albarda in Vrij Nederland van 1 Januari 1944

(Overgenomen uit het Londense Vrij Nederland van 1 Januari 1944)

POLITIEK LEVEN IN BEVRIJD NEDERLAND

door Ir. J. W. Albarda

Soms kan men op politiek gebied voorspellingen wagen. Wanneer economische en politieke ontwikkelingsprocessen in gang zijn, waarvan de richtingen zijn te bepalen, kan men daaruit menigmaal met vrij groote zekerheid afleiden wat de toekomst te zien zal geven. Maar ook dan moet men voor het doen van zijn voorspellingen over een groot aantal betrouwbare gegevens van velerlei aard kunnen beschikken.

Wie zich vandaag wil begeven in voorspellingen omtrent het politieke leven, dat Nederland na den oorlog zal vertoonen, zal tevergeefs naar voldoende gegevens zoeken. Het staatkundig ontwikkelingsproces, dat voor den oorlog zichtbaar was, is afgebroken en er zijn zooveel veranderingen ingetreden in de gemoedsgesteldheid der Nederlanders, in hun onderlinge verhoudingen en ook in de economische structuur van het land, dat het nieuwe leven zich stellig niet langs al de oude lijnen zal bewegen. Kenden wij nu de ingetreden veranderingen volledig en nauwkeurig, dan zou het misschien nog mogelijk zijn een beeld van verwachtingen in groote trekken te schetsen. Onze kennis omtrent het bezette vaderland en zijn inwoners is echter allesbehalve volledig en nauwkeurig. Wij zullen na onzen terugkeer een in menig opzicht nieuw Nederland te ontdekken krijgen. Wat wij dienaangaande voorspellen mag meestal eer een wensch dan een gegronde verwachting heeten.

Als wij niettemin, en dan met de grootste behoedzaamheid, enkele verwachtingen willen uitspreken, moeten wij ons wel bewust zijn, dat wij daarbij uitgaan van een drietal belangrijke veronderstellingen. De eerste daarvan is deze, dat het land zijn vrijheid volledig zal herwinnen. Een tweede is, dat tegelijk met of zeer spoedig na zijn bevrijding de oorlog in geheel Europa zal eindigen. Een derde, dat in Europa geen groote revolutionaire bewegingen zullen losbreken.

De eerste der veronderstellingen nemen wij wel als een zekerheid aan. De tweede op zijn minst als een waarschijnlijkheid. De derde is een wensch, op welks vervulling wij vurig kunnen hopen, maar niet in volle gerustheid kunnen rekenen. Voor de gevaren, die kunnen opdoemen, als de bevolkingen der bevrijde Europeesche landen, na jaren van leed en honger, niet voldoende kunnen worden gevoed en geen werkgelegenheid kunnen vinden, mag niemand de oogen sluiten. Uit ellende en wanhoop, die zelden of nooit goeds baarden, kunnen dan voor de geteisterde volken nieuw geweld en nieuwe smarten geboren worden en heel spoedig zelfs een chaos, waarvan een voorstelling niet te vormen is. Laat ons niet pessimistisch zijn. Laat ons vertrouwen dat het met de wijze medewerking van de geallieerde grote mogendheden gelukken zal, de Europeesche landen spoedig te voorzien van de noodige levensmiddelen en van wat er noodig is om hun eigen bedrijfsleven op krachtigen gang te brengen. Laat ons bovenal onze eigen krachten tot het uiterste inspannen om die doeleinden zoo snel en zoo veel mogelijk te bereiken.

Op den grondslag van de veronderstellingen kunnen wij voor Nederland één ding als een zekerheid aannemen: strijd over den staatsvorm zal in ons land niet ontbranden. In sommige landen, die wij tot onze bondgenooten kunnen rekenen, moge het voortbestaan van de monarchie aan twijfel onderhevig zijn — dat Nederland een constitutioneele monarchie zal blijven onder het Huis van Oranje, staat zoo vast als een rots.

Dit wil niet zeggen, dat er over de inrichting van den staat geen meningsverschil zal kunnen bestaan. Er zijn ook onder de trouwe patriotten in Nederland tegenstanders van de Democratie. Hoe talrijk zij zijn en over welken invloed zij zullen beschikken, weten wij niet. Maar er is niet aan te twijfelen, dat zij een minderheid zullen zijn en dat, indien zij dom genoeg mochten zijn om een poging te wagen tot verwezenlijking van hun reactionaire denkbeelden, zij op een overmachtigen tegenstand zullen stuiten. Het Nederlandsche volk, dat nu jarenlang door tyrannen is gefolterd, zal in geen andere gemeenschap willen leven dan eene, waarin zijn rechten en vrijheden volledig zijn verzekerd en zijn medezeggenschap en medeverantwoordelijkheid ten volle zijn erkend.

Of dadelijk tusschen verschillende groepen van het Nederlandsche volk politieke strijd zal losbreken, kan niemand vooruit zeggen. Dit zal afhangen van het al of niet bestaan van scherpe tegenstellingen,

door den economischen toestand voortgebracht. Het zal ook afhangen van den aard van den staatkundigen toestand gedurende den overgangstijd. Slaagt de Regeering erin dien overgangstoestand zoodanig te doen worden, dat het volk ook voor het volledig herstel van de constitutioneele staatsorde op een bevredigende wijze medezeggenschap bezit in het bestuur van Rijk, provinciën en gemeenten, dan behoeft voor politieke agitatie geen grond te bestaan. Indien, daarentegen, gedurende den overgangstijd volkomen autoritair zou worden geregeerd en bestuurd, zullen spanningen ontstaan, die in fellen strijd kunnen uitbarsten.

Wij mogen hopen, dat de overgangstijd, hoe moeilijk hij ook zal zijn, een tijd van rustige bezinning zal worden. Bezinning ook op politiek gebied. Het is ondenkbaar, dat bezinning zou leiden tot de vervulling van sommiger wensch, dat een partijloos Nederland zou ontstaan.

Slechts een volk, dat slaaf is en een volk, dat niet denkt kunnen partijloos zijn. In een vrij en denkend volk bestaan altijd verschillende richtingen en stroomingen, die zich naar verschillende doeleinden bewegen.

Gelijkgezinde burgers sluiten zich dan vrijwillig aaneen om tezamen te streven naar de vervulling van hun gemeenschappelijke wenschen. De rechtsvorming is dan de synthese van de antithese der partijen en slechts aaraor wordt het recht eerbiedwaardig voor allen.

Het is wenschelijk, dat gedurende den eersten tijd politieke partijen zoo weinig mogelijk tot politieke actie behoeven te worden geroepen. Zij heoben een tijd van bezinning, nieuwe oriëntering en nieuwe groepeerings noodig. Oude programs behoeven herziening. Nieuwe nooden en nieuwe vraagstukken vereischen nieuwe doelstellingen. Zooals het altijd, dus ook voor den oorlog is geschied, zal onderscheid moeten worden gemaakt tusschen het staatkundig program voor den naasten tijd en dat voor een verdere toekomst. De inhoud van het eerste zal voornamelijk door de dringende nooden en behoeften van den dag worden bepaald, zijn strekking door het beginsel, waarvan een partij uitgaat, en door het onderliggend doel, waarnaar zij streeft. In het andere program, dat der staatkundige beginselen en der groote doeleinden voor na den dag van morgen, ligt de grondslag der partijvorming. Het is de ideële band, die de leden der partij verbindt. Het is de vlag, waaronder de volgelingen der partij zich scharen.

Zullen de partijen in het nieuwe Nederland slechts de voortzetting zijn van de partijen van voor den oorlog? Wacht ons eenzelfde verscheidenheid en een gelijke groepeerings? Er is reden om aan te nemen, dat er wel belangrijke veranderingen kunnen komen. Stemmen uit Nederland en geluiden van Nederlanders in Engeland vernomen, doen vermoeden, dat de behoefte wordt gevoeld aan nieuwe richtlijnen, voor partijvorming en groepeerings. Veelvuldiger dan voor den oorlog hooren wij den wensch uitspreken, dat de burgers zich staatkundig zullen vereenigen op de basis van overeenstemming in staatkundige en maatschappelijke verlangens. Wij hebben elkaar, zoo klinkt het menigmaal, in den nood van het heden genoeg leeren kennen en waardeeren om samen te werken in het verband, ook als wij tot verschillende kerkgenootschappen behooren of van geen kerkgenootschap deel uitmaken. In de Kerk kunnen aanhangers van uiteenloopende maatschappelijke opvattingen zich broederlijk vereenigen; waarom zouden niet menschen van verschillende opvattingen op godsdienstig gebied elkaars partijgenooten kunnen zijn voor het nastreven van gemeenschappelijke sociale doeleinden en idealen? Zouden wij dan ook nu nog niet genoeg hebben geleerd aan elkaars wereld- en levensbeschouwing achtung toe te dragen, om met op godsdienstig gebied andersdenkenden te kunnen samenwerken voor de bevrediging van maatschappelijke rechtsbegeerten?

In het staatkundig leven van de naaste toekomst zullen in Nederland, en in Nederland niet alleen, economische problemen een zeer voorname plaats innemen. Eer zal strijd worden gevoerd over de beginselen, die het economisch leven zullen moeten beheerschen. Vermeedelijk zullen zij, die terugverlangen naar een laissez-faire, geen grooten aanhang hebben; maar juist dezen beschikken dikwijls over groote machtsmiddelen. Voor de meeste menschen zal het beginsel der gebonden economie het pleit hebben gewonnen. Maar ook onder hen zal verscheidenheid van meening zijn. De sociaal-democraten zullen onder hen een sterke groep uitmaken.

Aan de illusie, dat er na den oorlog geen socialisme meer zou zijn, zullen wel niet velen zich overgeven. De socialistische gedachte is eeuwenoud, zoo oud als de beschaving der menschheid. Zij heeft zich in den loop der eeuwen, al naar gelang van de maatschappelijke omstandigheden van den tijd, in verschillende vormen gemanifesteerd. Zij heeft in het bloeitijdperk van het kapitalisme een nieuwe gedaante verworven en zij is de ideologie en het ideaal geworden van millioenen en millioenen. Zoo een gedachte is niet een waan van een dag. Zij wordt niet weggevaagd, door de stormen van oorlog en bezetting. Zij leeft voort, ook in den diepsten nood, in millioenen harten en als de vrede weergekeerd is, verrijst zij in volle kracht.

Hoe zou het anders kunnen na een totalen oorlog als dezen, waarin

de groote arbeidersmassa's van alle landen de macht der legers, het vermogen der productie en de kracht van het vervoer hebben uitgemaakt en leed hebben gedragen en offers hebben gebracht, mateloos!

Of men het wenscht of niet, men zal erop moeten rekenen: de vraag van een socialistische ordening van het maatschappelijk leven zal in den politieken strijd na den oorlog tot de belangrijkste vragen behooren. In Nederland zoowel als elders.

Het uitspreken van deze verwachting moge worden veroorloofd aan een sociaal-democraat, naar wiens overtuiging het Nederlandsche volk na den oorlog behoefte zal hebben aan constructieve staatkunde, bezielde door een verheven ideaal.

BIJLAGE 12

Beginselverklaring van het Comité tegen het Neo-Fascisme met daarbij behorende resolutie

Mei/Juni 1944.

BEGINSELVERKLARING VAN HET COMITÉ
TEGEN HET NEO-FASCISME

Nederlanders te Londen,

zich vereenigend ongeacht hun politieke overtuiging, zijn van oordeel:

— dat de fascistische geestesgesteldheid niet alleen door het verslaan met de wapenen van Duitsland, Italië en Japan kan worden uitgeroeid,

maar dat de noodzakelijke oorlog tegen het fascisme tot methoden kan leiden (en reeds geleid heeft), die gelijkenis vertoonen met de fascistische;

dat in bepaalde kringen in de Nederlandsche gemeenschap te Londen fascistische, nationaal-socialistische of absolutistische opvattingen worden gehuldigd of methoden worden gevolgd, die, indien zij naar Nederland worden overgeplant, schade zouden kunnen toebrengen,

1°. aan het zelfbestemmingsrecht van het Nederlandsche volk, zooals dat voor den oorlog vorm had gevonden in de constitutioneele monarchie en de parlementaire democratie,

2°. aan de daarin gelegen mogelijkheid van vreedzame sociale ontwikkeling en de deelneming van Nederland als mondig volk aan de culturele en staatkundige gemeenschap der democratische wereld,

3°. aan de gewetensvrijheid, de vrijheid van onderzoek en meeningsuiting alsmede andere vrijheden en rechten, die van oudsher Neerland's erfdeel zijn,

besluiten tot de stichting van een:

Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme

en bevestigen hun besluit

om in Nederlandschen kring de aandacht te vestigen op te hunner kennis komende opvattingen, neigingen en symptomen van de geestesgesteldheid, in het bijzonder eigen aan de vijanden van de democratie, die zich ook hier onder landgenooten voordoen, zij het soms onbewust,

openlijk te wijzen op de gevaren van deze geestesgesteldheid en haar te bestrijden.

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme,

A. DEN DOOLAARD.

J. GANS.

H. A. GOMPERTS.

L. DE JONG.

Prof. Jhr. J. DE STURLER.

Mr. H. P. L. WIESSING.

L. TAS.

RESOLUTIE

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme

overwegende

dat, nu de aandacht van alle Nederlanders gevestigd is op de reeds begonnen invasie, zij dringender dan ooit verwachten van hun Regeering, dat deze bij haar terugkomst onverwijld en ongeschonden zal herstellen: de rechten en vrijheden van het Nederlandsche volk en de grondwettige en staatsrechtelijke waarborgen daarvan, zooals die bij het vertrek van de Regeering uit Nederland aan haar zorgen bleven toevertrouwd en voor de verdediging waarvan tijdens de bezetting zooveel goed en bloed geofferd is;

kennis genomen hebbende van eenerzijds

a. de passages welke betrekking hebben op de Bestuursvoorziening in Overgangstijd, in het bijzonder Bijlage A, blz. 31 en 32 in het

„Souverein Noodbesluit”, opgesteld door een Commissie van Juristen in bezet Nederland en reeds maanden geleden ter kennis gebracht van de Nederlandsche Regeering;

b. de duidelijk geformuleerde verwachtingen van de verschillende politieke partijen in bezet Nederland over de Bestuursvoorziening in Overgangstijd, die tot uitdrukking zijn gebracht in de brochure „Om Neerlands Toekomst”;

c. artikelen van de ondergrondse pers in Nederland van verschillende politieke schakeeringen over de Bestuursvoorziening in Overgangstijd onmiddellijk na de bevrijding;

daarnevens kennis genomen hebbende van anderzijds

de voorstellen van de Nederlandsche Regeering, gelijk neergelegd in

a. het Ontwerp-Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening;

b. het Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening;

c. de Memorie van Toelichting op deze Besluiten,

constateert

dat genoemd ontwerp-Besluit en Uitvoeringsbesluit volkomen indruischen tegen de ondergronds tot uitdrukking gebrachte en op dit punt vrijwel gelijklopende meeningen van verschillende groeperingen van het Nederlandsche volk en dit door het instellen van direct of indirect door de Regeering benoemde in plaats van door het volk gekozen colleges;

dat dit Ontwerp-Besluit en Uitvoeringsbesluit een doelbewuste ondermijning beteekenen van den grondslag onzer volksoverheden, in het bijzonder door het uitbreken van de grondwettelijk vastgelegde verantwoordelijkheid der uitvoerende macht tegenover de eveneens grondwettelijk gegarandeerde vertegenwoordigende lichamen;

dat de Nederlandsche Regeering immers in het Ontwerp-Besluit en Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening niet meer wordt gecontroleerd door de het volk vertegenwoordigende Staten-Generaal, doch in plaats daarvan slechts geadviseerd door zestig leden van een z.g. Tijdelijk Centralen Raad;

dat de Nederlandsche Regeering in hetzelfde ontwerp voor de Provinciale Staten een aantal z.g. Gedeputeerden in de plaats stelt, die zij allen zonder uitzondering zelve benoemt en voor de Gemeenteraden twee of meer z.g. Wethouders, wier benoeming door zekere categorieën van de Nederlandsche bevolking geschiedt moet, die alweer door de Regeering aangewezen worden, terwijl zoowel de Minister van Binnenlandsche Zaken als onder omstandigheden de Burgemeester hen zonder opgave van redenen op staanden voet van hun ambt kunnen ontheffen

en dat deze colleges en ambten in het Ontwerp-Besluit en in het Uitvoerings-Besluit genoemd worden „tijdelijke colleges” en „tijdelijke ambten”, zonder dat die tijdelijkheid aan eenige grens is gebonden, terwijl de Memorie van Toelichting spreekt van „vrij geruimen tijd” en de voor „Pro Patria” gehouden rede van Mr. J. G. de Beus, door den Ministerraad beschouwd als officieele uiteenzetting van zijn plannen, Radio Oranje in haar uitzending van 11 April j.l. melding deed maken van: „naar menselijke berekening zeker wel een of anderhalf jaar”.

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme

plaatst zich met beslistheid

aan de zijde van het tegen het Nationaal-Socialisme strijdende Nederlandsche volk, dat ondanks zijn besef van de gebreken van de Volksvertegenwoordiging 1940, toch de bijeenroeping van die Volksvertegenwoordiging wenscht, en dat, in het bijzonder na vier jaar bezetting en rechteloosheid, noch openlijke, noch verkapt pogingen aanvaardt zal, die in de richting gaan van een autoritair bewind, ook al worden zij als tijdelijk voorgesteld,

voelt zich des te meer gedrongen tot een protest,

omdat de onderhavige voorstellen der Regeering, aangediend als „vernieuwing” in wezen blijk geven van een gebrek aan vertrouwen in de politieke mondigheid van een volk, dat in vier jaar strijd meer dan ooit blijk heeft gegeven een volwassen democratische gemeenschap te zijn, die van stonde af aan in staat geacht en gesteld moet worden haar staatsburgerlijke rechten uit te oefenen,

betreurt ten zeerste

dat, terwijl de Regeeringen van andere bezette landen gelijk Frankrijk en Tsjecho-Slowakije hun Bestuursvoorziening in Overgangstijd in een atmosfeer van vanzelfsprekende openbaarheid behandelen, de Nederlandsche Regeering zich daarentegen geroepen acht, bij de voorbereiding van deze voor iederen Nederlander zoo belangrijke materie zich met een schier ondoordringbare duisternis te omgeven.

Het Comité van Actie van het Neo-Fascisme

stelt vast

dat H.M. de Koningin in Haar radio-rede van 10 Mei j.l. tot het Nederlandsche volk heeft gezegd:

„Waar ik nog niet in verbinding kon treden met de in Nederland aanwezigen om volledig ingelicht te worden omtrent de onder U levende wenschen en verlangens, acht ik het ongewenscht mij een oordeel daarover te vormen of een beslissing te nemen”,

waarmede dus het Ontwerp-Besluit en het Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening van den Ministerraad althans voorloopig werden gedesavoueed,

doch wijst er op

dat de woorden van H.M. de Koningin in den volgenden zin Harer rede:

„Doch dit kan ik U nu reeds zeggen, dat ik hoop mede te werken tot het instellen zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van een Tijdelijke Volksvertegenwoordiging, die haar taak zal moeten vervullen tot nieuwe verkiezingen zullen zijn gehouden”,

geen garantie bieden, dat dit de door het volk gekozen Volksvertegenwoordiging betreft, waardoor de mogelijkheid overblijft voor een ander autoritair en ongrondwettig experiment, met mogelijk nog bedenkelijker gevolgen,

temeer, waar het eerste hoopgevende gedeelte van den volgenden zin:

„Hierbij zullen wij ons moeten laten leiden door onze democratische beginselen”

op een onzekere basis komen te staan door het tweede gedeelte van dien zin:

„en rekening houden met de bijzondere omstandigheden”,

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme

vestigt er de aandacht op

dat het deze woorden aanhalende, de persoon van H.M. de Koningin vanzelfsprekend buiten geding laat, aangezien volgens de Grondwet de Koning onschendbaar is en de Ministers verantwoordelijk zijn.

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme

dringt er bij de Nederlandsche Regeering op aan

dat zij haar Ontwerp-Besluit en Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening zoo spoedig mogelijk terugneemt en een besluit maakt, dat zich zoo nauw mogelijk aansluit bij de bestaande wetgeving, bij het „Souverein Noodbesluit”, voor zoover dit de Bestuursvoorziening in Overgangstijd behandelt, en bij den geest van de democratische opvattingen, gelijk die in Nederland ondergronds tot uitdrukking zijn gekomen.

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme

overweegt hierbij

dat uitsluitend op den grondslag van onze parlementaire democratie wettige en werkelijke vernieuwingen in ons Staatsbestel op een niet-autoritaire wijze tot stand kunnen komen

en dat, waar van Nederlandsche zijde nog steeds geen democratische en definitieve plannen tot voorloopige Bestuursvoorziening bekend zijn gemaakt, Nederland in dezen zeer duidelijk achterop is geraakt bij landen zooals Frankrijk en Tsjecho-Slowakije, welk talmen, naar het Comité vreest, schade zou kunnen toebrengen aan den goeden democratischen naam, welken Nederland in geallieerden kring geniet.

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme

voelt zich ten slotte gedrongen

de Regeering met nadruk te wijzen op de mogelijke onheilzame gevolgen, welke het verbreken van de continuïteit van de parlementaire democratie zou kunnen veroorzaken in een tijdsgewricht, waarin orde en rust meer dan ooit noodig zijn. Het mag immers als bekend worden verondersteld, dat het Nederlandsche volk na vier jaar onderdrukking haakt naar het zelfbestuur en de zelfwerkzaamheid, die het volk rechtens toekomen en waarvan de uitoefening volstrekt onontbeerlijk is om de politieke idealen, voor welke verwezenlijking deze oorlog is gevoerd, zoo volledig mogelijk en zoo spoedig mogelijk tot hun recht te doen komen.

Het Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme,

A. DEN DOOLAARD.
H. A. GOMPERTS.
Prof. Jhr. J. DE STURLER
L. TAS.
Mr. H. P. L. WIESSING.
J. GANS.
L. DE JONG.

BIJLAGE 13

Ontwerp-voorstel met betrekking tot de Staten-Generaal, toegevoegd aan de toelichting op het Souverein Noodbesluit

Bijlage A

ONTWERP-VOORSTEL AAN DE STATEN-GENERAAL

Nu het vaderland weer bevrijd is, hebben Wij er prijs op gesteld het tijdelijk verbroken contact met de vertegenwoordigers des volks zoo spoedig mogelijk te hervatten. Ter bereiking van dit doel hebben Wij de beide Kamers van de Staten-Generaal terstond tot eene buitengewoone vereenigde zitting bijeengeroepen.

In die zitting zal allereerst aan enkele grondwettelijke moeilijkheden, welke uit de langdurige bezetting voortvloeien, in gemeen overleg eene oplossing moeten worden gegeven.

De voornaamste moeilijkheid bestaat hierin, dat bij een normaal constitutioneel verloop de bij den aanvang der bezetting aanwezige Tweede Kamer reeds in den loop van 1943 vernieuwd zou zijn, terwijl de Eerste Kamer gedeeltelijk reeds in 1940 vervangen zou zijn en overigens eveneens in 1943 zou zijn vernieuwd. Het verbod van den bezetter om tijdig nieuwe verkiezingen te houden, heeft eene regelmatige voorziening belet en daardoor de wettelijke positie dezer lichamen onzeker gemaakt.

Ofschoon zij in hunne samenstelling van 10 Mei 1940 na al hetgeen in de laatste jaren is geschied, zeker niet meer als eene getrouwe afspiegeling van de verschillende stroomingen des volks kunnen gelden, is hun terugkeer in het staatkundige leven bij de onmogelijkheid op zeer korten termijn tot nieuwe verkiezingen te komen volstrekt onontbeerlijk om de politieke idealen, tot verwezenlijking waarvan de oorlog is gevoerd, althans zooveel mogelijk tot hun recht te doen komen. Verwacht mag worden, dat zij het besef van de onvolkomenheid hunner samenstelling tot uiting zullen brengen in de wijze, waarop zij in de naaste toekomst hunne taak zullen uitoefenen.

De wenschelijkheid deze lichamen te doen terugkeeren kan Onzes inziens met de geringste formeele onregelmatigheid worden gedekt door aan te nemen, dat de loop der termijnen, door Grondwet en wet voor het lidmaatschap van een der Kamers der Staten-Generaal bepaald, door de gewelddaad der bezetting is geschorst van 22 Juni 1940 af. Wordt dit beginsel aanvaard, dan zouden dus de leden der Tweede Kamer nog tot ongeveer drie jaren na de bevrijding zitting hebben. Voor de Eerste Kamer zou deze duur voor de helft der leden een drietal maanden bedragen en voor de andere helft drie jaar langer. Deze drie maanden zijn voldoende voor nadere voorzieningen betreffende de helft der Eerste Kamer. Het spreekt vanzelf, dat Wij van Onze grondwettelijke bevoegdheid tot ontbinding der Kamers gebruik zullen maken, zoodra de omstandigheden zullen toelaten nieuwe verkiezingen te houden.

Wanneer op dezen grondslag de Staten-Generaal hunne werkzaamheden hervatten, kan eene tweede moeilijkheid rijzen, hierin bestaande, dat het aantal aanwezige leden zal blijken min of meer aanmerkelijk beneden het normale aantal gedaald te zijn. Deze daling heeft drie oorzaken:

- a. het wegvallen van leden door overlijden of bedanken sinds Mei 1940 en de niet-ervulling van de daardoor ontstane vacatures;
- b. de feitelijke onmogelijkheid voor verschillende leden om aan Onzen omroep tot hervatting van de werkzaamheden gehoor te geven (verblijf buitenslands, gevangenschap, in handen des vijands e.d.);
- c. de noodzakelijkheid, waarin het militair gezag zich geplaatst gezien heeft om bepaalde landsverraderlijke elementen onder leden in bewaring te stellen of hun uit eigen beweging wegblijven.

Slechts de oorzaak onder *a* heeft eene daling ook van het *grondwettelijk* voorgeschreven aantal leden van de Kamers ten gevolge gehad, de oorzaken onder *b* en *c* hebben alleen invloed op het *feitelijk* aanwezige aantal.

De eerste oorzaak zou kunnen worden opgeheven door alsnog over te gaan tot vervulling van de vacatures op de wijze, in de Kieswet omschreven. De bijzondere omstandigheden, waaronder de tegenwoordige Staten-Generaal hunne werkzaamheden hervatten, doen echter de vraag rijzen of ook thans die normale vervulling nog voortgang moet vinden, dan wel of het beter is het bestaande parlement eenvoudig als romp-parlement te bestendigen in afwachting van het tijdstip, waarop weder eene normale volksvertegenwoordiging kan worden gekozen. De regeering beraadt zich daar nog over. Deze vraag behoort niet tot die, welke terstond een antwoord vereischen.

De beide andere oorzaken zijn van feitelijken aard. Die onder *b* zal, naar wij vertrouwen, binnenkort vanzelf vervallen. De leden, onder *c* bedoeld, zullen ook de Staten-Generaal niet in hun midden terug wenschen en hunne plaatsen dienen in elk geval voorgoed ledig te blijven.

Intusschen is het denkbaar, dat althans tijdelijk het aantal leden zóó gedaald zal blijken te zijn, dat de bestaande regelen omtrent het minimum-aantal leden aan het nemen van rechtsgeldige besluiten in den weg zouden staan. Dit moet in elk geval voorkomen worden. Daartoe wordt voorgesteld artikel 108 der Grondwet onder de buitengewone omstandigheden van deze periode zóó uit te leggen, dat onder „de leden” niet wordt verstaan het grondwettelijke volledige aantal, maar alleen de thans nog zitting hebbende leden en dan nog telkens onder aftrek van hen, die, naar het oordeel van de meerderheid der aanwezige leden als gevolg van de buitengewone omstandigheden in de onmogelijkheid verkeerden tegenwoordig te zijn.

Op grond van bovenstaande overwegingen stellen Wij U voor Uwe instemming te betuigen met de volgende gemeenschappelijke verklaring van Ons en de Staten-Generaal:

Wij, WILHELMINA, enz.

Overwegende, dat onder de buitengewone omstandigheden van het oogenblik eene uitlegging van de bepalingen der Grondwet betreffende de volksvertegenwoordiging noodzakelijk is;

Gezien de artikelen 88, 94, 84, 85, 103, 108 en 111 der Grondwet;

VERKLAREN in gemeen overleg met de beide Kamers der Staten-Generaal, in vereenigde vergadering bijeen;

I. De loop der termijnen, door Grondwet en wet voor het lidmaatschap der Staten-Generaal bepaald, wordt geacht gerekend met ingang van 22 Juni 1940 door de vijandelijke bezetting voor den verderen duur daarvan geschorst te zijn. Dienovereenkomstig behouden de leden der Tweede Kamer nog zitting tot en die der Eerste Kamer tot resp.

II. Onder „de helft der leden” in artikel 108 der Grondwet wordt voor den resteerenden zittingsduur van de tegenwoordige Staten-Generaal verstaan de helft der thans nog zitting hebbende leden, voor zoover die naar het oordeel van de meerderheid der aanwezige leden niet als gevolg van de buitengewone omstandigheden in de onmogelijkheid verkeerden tegenwoordig te zijn.

Deze verklaring zal in het *Staatsblad* worden geplaatst.

BIJLAGE 14

Request d.d. 1 Juni 1944 aan de Raad van Minis ters inzake herstel van het parlementaire stelsel

Aan den Raad van Ministers.

De ondergeteekenden geven te kennen,

Dat zij met groote voldoening hebben kennis genomen van het feit, dat in breede kringen van het Nederlandsche volk, nagenoeg eenstemmig, het verlangen leeft, in het bevrijde vaderland het groote goed van het parlementair stelsel, dat op 10 Mei 1940 bestond, van meet af aan en ongeschonden te zien gehandhaafd;

Dat de maatregelen van staatsnoodrecht om dit parlementair stelsel aanstonds behoorlijk te doen functionneeren, uiteraard tijdig moeten worden voorbereid;

Dat, indien deze maatregelen niet worden voorbereid, hoogst bedenkelijke gevolgen zouden kunnen ontstaan in de gezindheid van het Nederlandsche volk;

Reden waarom zij Uwen raad verzoeken de noodige maatregelen te willen voorbereiden, waardoor het parlementair stelsel aanstonds behoorlijk kan functionneeren, en aan die maatregelen openbaarheid te geven;

Hetwelk doende, met gevoelens van verschuldigde hoogachting.

Londen, 1 Juni 1944.

99 South End Road, N.W. 3.

Alfabetische lijst van ondertekenaars

A. C. van Beers.
 R. Bunder.
 A. den Doolaard.
 Drs. J. Fehmers.
 H. van der Eb.
 M. J. van der Eb.
 J. F. M. H. Goosens.
 Mej. S. V. Hartogs.
 A. C. M. Hellegers.
 J. Hellegers.
 A. van der Horst.
 P. van Houten.
 Dr. Th. Joekes.
 L. de Jong.
 J. H. Kiek.
 Mevr. B. Kiek—Wolffers.
 H. F. A. Kraayvanger.
 Mevr. A. Kraayvanger—Buskens.
 Maj. F. J. van der Kroon.
 J. W. Lebon.
 J. Maartens.
 Maj. Dr. A. M. Meerloo.
 H. Opdenberg.
 Dr. S. Prins.
 Dr. D. Sannes.
 Mr. C. W. A. Schürmann
 Ir. L. Smulders.
 Mevr. P. M. A. Smulders—Hellebrekers.
 L. Tas.
 Prof. Dr. J. A. Veraart.
 Maj. H. J. H. Vullingsh.
 Dr. Th. Weevers.
 Ch. I. J. M. Welter.
 L. Woudhuysen.

BIJLAGE 15

Open brief d.d. 1 Juli 1944 van de heer J. Gans aan de Minister van Oorlog

OPEN BRIEF AAN ZIJNE EXCELLENTIE
JHR. O. C. A. VAN LIDTH DE JEUDE,
MINISTER VAN OORLOG

London, 1 Juli 1944.

Excellentie,

Naar mij ter oore komt, schijnt in Regeeringskringen eenig misverstand te heerschen omtrent de redenen, die mij noopten geen gevolg te geven aan Uw oproep mij op 5 Juni j.l. in Nederlandschen militairen dienst op het Sutherland House te vervoegen.

Thans kan ik U evenwel mededeelen, dat bezigheden van ernstiger aard dan mijn persoonlijke kwestie mij tot dusver verhinderden U eerder nadere verantwoording te verstrekken.

Uit den mond van Zijne Excellentie Dr. G. Bolkestein heb ik eenige dagen geleden vernomen, dat het noodlottige Ontwerp-Besluit en Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening inmiddels door de Regeering teruggenomen zijn.

Hoewel het vroegtijdig overlijden van deze caricaturen van onze Nederlandsche parlementaire democratie en van den liquidatie-ijver ten opzichte van een zoo nuttige instelling als de ministerieele verantwoordelijkheid mij allerminst mishaaft, vervult het feit, dat een dergelijk pittoresk en bedenkelijk staatsstuk heeft kunnen ontstaan, mij met ernstige zorg omtrent de resultaten van het volgende experiment, dat ons te wachten staat.

Temeer, waar de uitwerking daarvan thans bij Zijne Excellentie Mr. Burger berust, van wien tot dusver in alle beslissende opzichten nog nergens gebleken is, dat hij den moed en de capaciteiten bezit om standpunten, die in Bezet-Nederland gemeengoed zijn, hier naar behooren te verdedigen.

Zoals Uwe Excellentie misschien bekend is, had ik met ingang van 1 Mei j.l. ontslag genomen als redacteur aan „De Vliegende Hollander”. Wellicht zal Uwe Excellentie begrijpen dat het voor een Nederlander, die onder de Duitschers en reeds lang daarvoor antifascistische activiteit ontplooid, onmogelijk is thans in Londen plotseling een gecamoufleerd fascistische activiteit te ontwikkelen, door mede te werken aan propaganda voor een dergelijke Bestuursvoorziening.

Dit afgezien van het feit, dat de medewerking aan een dergelijke propaganda, die in 1 200 000 exemplaren boven Holland wordt uitgegoid, een uiterst onfaire concurrentie beteekent met de illegale pers, waarvan de medewerkers met levensgevaar democratische vrijheidsbeginselen hooghouden. Beginselen, waaronder de met stijgenden nadruk herhaalde eisch tot bijeenroeping van de Staten-Generaal, de handhaving van de ministerieele verantwoordelijkheid en de bezorgdheid, dat het „Militair Gezag” zich voorstelt van Nederland na de bevrijding een politiek knekelhuis te maken, een voortdurend grootere plaats innemen.

Omdat ik die in Holland ontstane bezorgdheid aan de hand van de in mijn aanwezigheid te Londen sinds een half jaar geconstateerde feiten volkomen deel en ik daarbij in de omstandigheid verkeerde een oogje in 't zeil te houden, heb ik daarvan gebruik gemaakt door mij nauwkeurig op de hoogte te stellen, wat in de vooraanstaande keukens in dit opzicht gebrouwen werd.

Wanneer ik daarbij soms een deksel heb opgelicht, waarop „Geheim” stond, wil ik Uwe Excellentie daar pro forma gaarne excuses voor aanbieden. Doch daar de inhoud mij altijd veel dierbaarder is dan de vorm, wil ik Uwe Excellentie tevens nadrukkelijk verzekeren, dat naar mijn overtuiging mijn ondeugd verre in het niet zinkt naast die van zulke dure koks, die uitgerust met zulke uitstekende ingrediënten als de raadgevingen van de Ondergrondse Pers en het Souverein Noodbesluit, het klaar speelden dergelijke infecte spijzen te bereiden.

Dat dergelijke uitstekende ingrediënten, waar men in Holland zijn leven voor op 't spel zet en die naar Londen worden gestuurd juist om zooveel mogelijk Nederlanders in te lichten omtrent hetgeen in Nederland gedacht en verwacht wordt, hier in Londen met een stempeltje „Geheim” tot zoo weinig mogelijk betrouwbaaren in autoritair gedachtenleven beperkt blijven, is een kwestie, die deze selecte groep later zal mogen verantwoorden. Kenmerkend is zeer zeker, dat b.v. aan Zijne Excellentie Dr. G. Bolkestein, een overtuigend democraat, nimmer het „Souverein Noordbesluit” ter inzage werd verstrekt.

Nu achteraf beschouwd, de zonderlinge Bestuursvoorzienings-

plannen en de afschaffing van de ministerieele verantwoordelijkheid niet door blijken te gaan, moet het voor onze ministers toch wel een rustiger gevoel zijn, om niet met zoo'n ontoonbare kat in den zak thuis te komen. Stelt U zich, Excellentie, de reacties van het Nederlandsche Volk eens voor, wanneer het na vier jaar fascisme onder de Duitschers, na den roes van het bevrijdingsfestijn, dien geheimzinnigen zak had geopend om daar slechts een nieuw fascisme in te vinden. Ik moet U met allen verschuldigten eerbied verzekeren, Excellentie, dat ik op dat moment niet gaarne in Uwe schoenen, noch in die van andere Excellenties had gestaan.

Met de schending van dit keukengeheim, waarvan de heilzame uitwerking zich reeds ruimschoots doet gevoelen onder talrijke Nederlanders te Londen en waarvoor de Nederlandsche Bond van 10 000 zeelieden mij zijn erkentelijkheid heeft uitgedrukt, vervul ik trouwens slechts de taak mij in Holland door een leider van de ondergrondse beweging voor mijn vertrek verstrekt: „Zorg er voor alles voor, wanneer je Londen bereikt, ondanks de moeilijkheden, waarin het je persoonlijk kan brengen, dat je met de kracht, waar je over beschikt, blijft strijden tegen eventuele pogingen — ook al geschieden die onder het excuus van bijzondere omstandigheden of als tijdelijke maatregel — om Nederland, wanneer het nationaal-socialisme van Hitler verslagen is, een ander autoritair systeem op te leggen.”

Dit was de opdracht van iemand, aan wien voor een groot deel te danken is, dat het Nederlandsche leger in Mei 1940 uniformen aan het lijf had. Die eerste organisator van het onderduiken van bedreigde Nederlanders op groote schaal was. Die het eerst is overgegaan tot het stichten van terreurgroepen, die b.v. verraders als Seyffardt, Reydon enz. uit den weg hebben geruimd. Die de geestelijke vader was van de brandstichting in den Burgerlijken Stand te Amsterdam en van ontelbare overvallen op distributiebureaux — die hij eens geheel alleen uitvoerde — toen bij voortdurend van Regeeringswege uit Londen hulp in den vorm van vervalschte persoonsbewijzen, wapenen enz. uitbleef. Die het studentenverzet van zijn eerste aarzelande begin af, vorm gaf en kracht en die daardoor zeer bewust de samenwerking tusschen studenten en arbeiders in de toekomst, de beste garantie tegen ieder fascisme, verzekerd heeft.

Kortom, van een eenvoudig Amsterdamsch arbeider, niet bepaald een man van „standing”, die evenwel zonder voortdurend het groote woord „vaderland” in den mond te nemen, meer voor dit vaderland gedaan heeft dan de geheele collectie bureau-officiëren van het „Militair Gezag.” Die na een gevecht met de Duitschers gearresteerd werd, kort nadat in „Trouw” van Regeeringswege uit Londen een artikel werd gepubliceerd, dat vergeefs trachtte zijn groep en zijn activiteit tegenover „weldenkende” Nederlanders te discrediteeren. Die ten slotte met achttien anderen het bittere voorrecht smaakte opgehangen te worden, als eersten die door de Duitschers onderscheiden werden voor hun onverzoenlijke vijandschap tegen het nationaal-socialisme.

En het is tegen dezen man en tegen zijn medestrijders, dat in de onder Uw verantwoording gehouden cursus van „Militair Gezag” j.l. Dinsdag gedoceerd werd, dat „de partisanen onmogelijk erkend kunnen worden en dat men hen direct na de bevrijding dient te ontwapenen”, waarna de aanwezige keuvelende officier — behoudens een paar gunstige uitzonderingen — als hun opinie uitdrukten, dat dit geheel vanzelfsprekend is, omdat „partisanen geen lui van standing” zijn.

Ik vraag mij af, wie van deze stumperds — die blijkbaar in de veronderstelling leven „standing” te representeren, hoewel dat bijna niet te gelooven valt, wanneer men eenmaal in de gelegenheid verkeerde de overstelpende domheid van dit soort „vaderlanders” aan te hooren — toch wel een dergelijke ontwapening door denkt te kunnen voeren.

Wat ik mij geen moment afvraag is de voor mij uiterst vanzelfsprekende zaak, dat ik hier te Londen onder alle omstandigheden zal blijven handelen in den geest van hen, die ik wel degelijk erken als lieden, die den naam van Nederland als land van de vrijheid hebben hooggehouden en dat ik dus hier zal blijven doen wat zij in Nederland deden: de strijd tegen dictatoriale stroomingen tot het uiterste voortzetten.

Wanneer men in Regeeringskringen te Londen meent, dat men onder het motto „Klassenstrijd is uit den booze”, zooals dit in het bijzonder domme boek van Mr. J. G. de Beus werd gepropageerd, terzelfder tijd zulk een cynische klassenpolitiek te moeten voeren, als in onze olie- en tin-ministeries tot uitdrukking komt, dan kan ik

Uwe Excellentie reeds thans bij voorbaat verzekeren, dat de democratische opvattingen in Nederland omtrent het leger en de taak van den militair, eenigszins verschillen van die van de tin en de olie en dat men bijgevolg in Nederland daar zeer spoedig van zal doen blijken.

Men behoeft trouwens slechts de adreslijst van „Militair Gezag” te raadplegen om te constateeren hoeveel van de provinciale commissarissen enz. uit de bronnen van de Olie, de Unilever, Philips enz. omhoog gespoten zijn, om te beseffen hoezeer het „Militair Gezag” reeds is ontaard in een vakvereniging van bezorgde en daardoor agressieve industrieelen. Die zich ter camouflage in het uniform heeft gestoken, dat boven de partijen behoort te zijn.

Voorloopig kan men verder in het midden laten, welk percentage ex-N.S.B.-ers, Nationaal Front of Nationaal Herstel of andere autoritaire groepeerings voorkomen onder deze steunpilaren van den Bizonderen Staat van Beleg. Die in dezen staat een bizonderen paradijstoestand zien, waarin de activiteit van een Comité van Actie tegen het Neo-Fascisme, naar zij verwachten, „totaal” uitgesloten is. De geheimzinnige officiers-kartotheek van ons Bureau Zuivering van Binnenlandsche Zaken met dergelijke patienten is blijkbaar zoo geheimzinnig, dat zij zich niet eens in het Bureau Zuivering mag bevinden. Doch zelfs wanneer in deze ultra-geheimzinnige bewaarplaats brand mocht uitbreken, dan zal de democratische contrôle van Nederlanders, die de bezetting meemaakten en die hier rustig verder werkt, dit streng gehandhaafde mysterie toch oplossen.

Dat „Militair Gezag” zich in de eerste plaats in Nederland lieden van financieele „standing” zal trachten te assumeeren is reeds bekend en dit spreekt boekdeelen. Ook dat deze zich naar buiten zoo onschuldig voordoende en menschenredderige vakverenigingen zich reeds een uiterst bedenkelijke naam in democratischen geallieerden kring heeft weten te verwerven.

Daar ik aanneem, Excellentie, dat deze bijzonderheden U even goed bekend zullen zijn als mij, doch daar ik tot mijn spijt tot de conclusie moet komen, dat wij op dezelfde verschijnselen niet op dezelfde wijze reageeren, zie ik mij gedwongen U thans mede te deelen, dat ik kort samengevat 5 Juni j.l. om volgende redenen niet in militairen dienst op het Sutherland-House ben verschenen:

1. omdat mijn, tegen het in Regeeringskringen welig tierende neo-fascistische streven gerichte, tegenactie nog niet voldoende gereed was;

2. omdat ik onder geen enkele voorwaarde bereid ben dienst te verrichten onder officieren of den groet te brengen aan officieren, omtrent wie ik in onzekerheid verkeer, door de nalatigheid van ons Bureau Zuivering, in welchen vorm en tot welchen datum zij autoritaire event. landverraderlijke stroomingen hebben aangehangen;

3. omdat ik meen meer nuttiger werk te kunnen verrichten voor de geallieerde oorlogvoering, desnoods als arbeider in een fabriek of als soldaat in het Engelsche leger, dan aardappelen te schillen of vloeren te dweilen in het Sutherland-House of om in het Arlington-House boodschappen te loopen voor officieren, wier verstandelijke vermogens van dien aard zijn, dat ik slechts zeer ongaarne mijn eigen boodschappen aan hen zou toevertrouwen. Bovendien zou ik daar, tusschen zulk een overstelpende hoeveelheid „geheime” documenten, keer op keer in de verleiding komen mijn tegen het neo-fascisme gericht archief uit te breiden, waarbij ik helaas aan een beperkte ruimte gebonden ben;

4. omdat ik in geen geval bereid ben na een provocatie van „Militair Gezag” aan de Nederlandsche bevolking — die naar ik vrees moeilijk achterwege zal blijven, omdat domme lieden alleen reeds door hun domheid een bizondere gave tot provocatie ont-

plooien — om in dergelijke omstandigheden deel te nemen aan de ontwapening of aan de arrestatie van patriotten, die zouden weigeren zich te laten ontwapenen. Menschen, met wie ik in het verleden samen tegen het fascisme heb gestreden en met wie ik in de toekomst ook nog wel het een en ander zal hebben samen te werken, kunnen er te allen tijde verzekerd van zijn, dat een dergelijke trouweloze bejegening al of niet op bevel van een of anderen domoor, ver beneden mijn „standing” ligt;

5. omdat ik nog steeds in de overtuiging leef, dat de Dienstplichtwet iets anders is, dan een „lettre de cachet”, waarmede men tijdens het absolutisme zijn politieken tegenstander de bewegingsvrijheid ontroofde.

Zooals wellicht nu en dan tot U door moge dringen, Excellentie, wij leven hier in Engeland in een democratisch land. Het ligt allerminst in de bedoeling van de Engelschen om een Nederlander, omtrent wien men voldoende is ingelicht om te weten, dat hij tot dusver meer dan zijn plicht tegenover het Duitsche nationaal-socialisme heeft gedaan, dupe te laten worden van neo-fascistische stroomingen in zijn Regeering, die, nu zij zich betrappt voelen, trachten hun administratieve wraak binnen te halen. Het mocht U niet onbekend zijn, Excellentie, dat deze neo-fascistische grappenmakers voortdurend meer wrevel en ongerustheid bij de voor de democratie belangstellende Engelsche autoriteiten opwekken. Het spijt mij, dat Uw zeer kortzichtig optreden hiertoe bijdraagt.

U kunt er evenwel van overtuigd zijn, Excellentie, dat ik er voortdurend tegenover de Engelschen met den meesten klem op zal blijven wijzen, dat men het Nederlandsche volk onmogelijk aansprakelijk kan stellen voor dictatoriaal optreden van een handjevol industrieelen en hun trawanten, die hier te Londen in de Regeering stuivertje verwisselen en die de vierjarige afwezigheid van de volkscontrôle lichtelijk naar den bol gestegen is.

U kunt er evenwel nog stelliger van overtuigd zijn, Excellentie, dat de vele vrienden, die ik als schrijver onder dit volk heb en die mij niet bepaald als een lafhartig man kennen, U ongetwijfeld reenschap zullen vragen omtrent de perfide wijze, waardoor ik door Uw ministerie in de positie van dienstweigeraar ben geschoven.

Ik kan U reeds bij voorbaat verzekeren Excellentie, dat mijn revalidatie in Holland aanmerkelijk vlotter verlopen zal dan voor Uwe Excellentie de verantwoording van Uwe ministerieele activiteit.

Tot dat moment verblijf ik evenwel met verschuldigde

Hoogachtend,

Uw Dw.

(w.g.) J. GANS.

P.S.

Zoo juist bereikt mij het eenigszins humoristische bericht van den Nederlandschen Consul hier te Londen, dat hij in verband met mijn weigering in Nederlandschen militairen dienst te treden mij iedere consulaire of diplomatieke bescherming onthouden zal. Consuls zijn werkelijk ter wereld gekomen om domheden te zeggen. Ik ben hier in Engeland aangekomen, niet dank zij het bestaan, doch ondanks het bestaan van Nederlandsche consuls in het buitenland en ik kan U de verzekering geven, dat ik ondanks het bestaan van dergelijke schertsfiguren in Holland terugkom en vlugger dan wanneer ik van deze lieden afhankelijk zou zijn. Neemt U van mij aan, Excellentie, dat het vertrek van iederen Hollander hier in Engeland door de Engelschen bepaald wordt, zelfs het vertrek van Uwe Excellentie.

BIJLAGE 16

Memorandum d.d. 22 Juli 1944 van ir. J. W. Albarda inzake de actie tegen het z.g. neo-fascisme

Vertrouwelijk

DE ACTIE TEGEN HET Z.G. NEO-FASCISME

(Memorandum van Ir. J. W. Albarda)

Wanneer historici na den oorlog de geschiedenis schrijven van de bezettingsjaren en daarbij het beleid van de Nederlandsche Regeering te Londen beoordeelen, zullen zij vele min of meer belangrijke documenten te hunner beschikking hebben. De verzameling, waaruit zij kunnen putten, zal echter — vooral waar het het Regeeringsbeleid betreft — zeer onvolledig zijn. De notulen van den Ministerraad zullen misschien wel langen tijd een gesloten boek moeten blijven. Ook als zij voor de geschiedschrijvers toegankelijk worden, zullen die notulen hun maar weinig licht verschaffen. Zij konden slechts korte aantekeningen zijn, voornamelijk besluiten vermeldend, maar niet uitvoerig en volledig discussies en overwegingen weergevend. Wel bestaan een groot aantal weekbladartikelen, ingezonden stukken en andere geschriften, waarin dat beleid scherp is gelaakt. Er bestaat maar zeer weinig materiaal, waarmede de onjuistheid van voorstellingen en kritiek kan worden aangetoond.

Dit is vooreerst een gevolg van de moeilijke positie, waarin een regeering verkeert, die zonder een parlement het bewind moet voeren en dus niet beschikt over een openbare tribune, waar zij zich kan verdedigen en verantwoorden. Bovendien moeten de ministers zich nu meestal stilzwijgen getroosten, omdat zij — uit deferentie jegens Kroon en Constitutie — geen ruchtbaarheid mogen geven aan gelegenheden, waaromtrent de Koningin nog niet heeft beslist. Ten slotte moet de Regeering elke mededeeling vermijden omtrent voorgenomen maatregelen, welke door den bezetter zouden kunnen worden verijdeld en waarvan ontijdige aankondiging Nederlanders in het bezet gebied in gevaar zou brengen.

Zoo moet de Regeering dus nu zonder verweer over zich heen laten gaan een stroom van onjuiste voorstellingen en aantijgingen, uitgestort door lieden, wier lichtvaardigheid en oordeel slechts geëvenaard wordt door hun gemis van verantwoordelijkheidsgevoel.

Tot de stukken, welke menigen geschiedschrijver op dwaalsporen kunnen brengen, behooren de „Beginselverklaring van het Comité tegen het Neo-Fascisme”, in Juni 1944 te Londen verspreid, met de daaraan gehechte Resolutie, en de „Open brief” van J. Gans, op 1 Juli 1944 tot den Minister van Oorlog gericht en aan vele Nederlanders in Engeland en misschien ook in de Vereenigde Staten toegezonden.

Een aantal exemplaren van die schrifturen zullen ongetwijfeld na den oorlog naar Nederland worden medegebracht.

Het is noodig, dat dan ook een stuk bestaat, waaruit kan blijken, dat die documenten geen betrouwbare bronnen zijn.

Het is om in die behoefte eenigermate te voorzien, dat ik dit memorandum samenstel.

Uiteraard is dit stuk niet bestemd om in Londen openbaar te worden gemaakt. Na den oorlog zal het zijn nut kunnen hebben, als een bijdrage tot de kennis van hetgeen te Londen is geschied. Teneinde een redelijke zekerheid te verkrijgen, dat het dan in Nederland beschikbaar zal zijn, doe ik het aan alle leden van den Raad van Ministers toekomen. Werd het in slechts één archief gedeponereerd, dan zou het verloren kunnen gaan of verborgen kunnen blijven.

Het is niet mijn voornemen, de beide schrifturen, welke ik hierboven heb genoemd, in alle onderdeelen te behandelen. Wilde ik alle onjuistheden en alle dwaasheden, welke die stukken bevatten, in het licht stellen, dan zou dat veel meer tijd vereischen dan voor dat doel aan belangrijker werk mag worden onttrokken. Minder dan eenig ander pamflet is de open brief van J. Gans zulk een offer waard.

Mij tot hoofdzaken bepalend, moet ik allereerst vaststellen, dat de ondertekenaars van de beginselverklaring en de open-briefschrijver Gans een ongeoorloofd gebruik hebben gemaakt van documenten, die zelfs niet in hunne handen hadden mogen komen.

Het ontwerp-besluit en het uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening alsmede de daarbij behorende Memorie van Toelichting waren door den Raad van Ministers aan den Buitengewonen Raad van Advies toegezonden om advies. Zij waren, zooals alle stukken tusschen de Ministers en den laatstgenoemden Raad gewisseld, ge-

heim. Het Koninklijk Besluit van 21 Maart 1942, *Staatsblad* No. C 26, nopens de instelling van den Buitengewonen Raad van Advies, bepaalt in artikel 15 uitdrukkelijk, dat de leden tot geheimhouding zijn verplicht en dat ook 's Raads secretaris, het personeel van den Raad en allen, die bij zijn werkzaamheden zijn betrokken, daartoe zijn gehouden.

Hoe de schrijvers van Beginselverklaring en Open Brief die stukken in handen hebben gekregen is tot dusver onopgehelderd gebleven. Het geheim karakter der stukken moet hun echter bekend zijn. Desondanks hebben zij zich niet ontzien die stukken ter kennis van een aantal personen te brengen, en J. Gans heeft zelfs de onbeschaamdheid gehad zich met de schijnbare kennis, aan die onvreemde stukken ontleend, vermeerderd met de daaraan door hem verbonden waanvoorstellingen, schriftelijk en mondeling tot H.M. de Koningin te richten; een handeling, waarvan ik verdere qualificatie hier achterwege laat.

Van de gewichtige redenen, die dwingen tot het onthouden van openbaarheid aan ontwerpen en adviezen, tusschen den Ministerraad en den Buitengewonen Raad van Advies gewisseld, hebben de schrijvers der schotschriften zich niet in het minst rekenschap gegeven.

De eerste van die redenen is, dat, indien ruchtbaarheid wordt gegeven aan ontwerpen van het Kabinet en aan daaromtrent uitgebrachte adviezen, de Koningin kan worden aangetast in Haar vrijheid van beslissing. Is uit de ontwerpen en de toelichtingen van de Ministers gebleken, dat zij bepaalde oplossingen noodzakelijk achten, en deelt de Buitengewone Raad dat gevoel, dan zal uit het achterwege blijven van die oplossingen in den vorm van Koninklijke Besluiten of uit de verschijning van Besluiten, die van de ontwerpen afwijken, kunnen worden afgeleid, dat de Koningin zich met de wenschen der Ministers niet heeft vereenigd. Hierdoor zou de Koningin worden blootgesteld aan een kritiek, welke in strijd is met de beginselen van de onschendbaarheid des Konings en de verantwoordelijkheid der Ministers.

Dat de schrijvers, die zich geroepen achtten de Regeering vermanend te herinneren aan die beginselen van artikel 55 onzer Grondwet, nu juist dat hebben voorbijgezien, is slechts een bewijs van hun doldriftige oppervlakkigheid.

De tweede reden, waarom de gedachtenwisseling tusschen den Ministerraad en den Buitengewonen Raad van Advies een vertrouwelijk karakter moet dragen, is deze, dat vele ontwerpen bedoelen maatregelen, welke eerst na de bevrijding van Nederland tot uitvoering zullen komen. Dit geldt inzonderheid van de ontwerpen betreffende de bestuursvoorziening. Worden die ontwerpen, waaruit ook is af te leiden, welke personen voor bepaalde functies zullen worden aangewezen, anders dan vertrouwelijk behandeld, dan krijgt de bezetter de gelegenheid de uitvoering der maatregelen onmogelijk te maken en personen, voor een belangrijke taak bestemd, weg te voeren of te doden.

Ook hieraan hebben de onverantwoordelijke scribenten niet gedacht. Zonder eenige schaamte en zonder acht te slaan op het kwaad, dat zij konden stichten, hebben zij geheime stukken links en rechts verspreid en zoodoende gevaren opgeroepen, welke de Regeering en de Buitengewone Raad van Advies zorgvuldig trachtten te verhoeden.

Dit is des te erger, omdat in de Memorie van Toelichting, welke de schrijvers wederrechtelijk in handen hebben gekregen, met nadruk en omstandig was betoogd, dat ontijdige bekendwording van het Uitvoeringsbesluit zeer ernstige gevolgen zou kunnen hebben.

Als ware het om den laatsten twijfel aan hun onbezonnenheid en onkunde weg te vagen, hebben die schrijvers in de bij hun z.g. Beginselverklaring gevoegde Resolutie den eisch uitgebazuind, dat de Regeering de Bestuursvoorziening zal behandelen „in een atmosfeer van vanzelfsprekende openbaarheid en zich niet zal omgeven met een schier ondoordringbare duisternis.”

Zij schijnen het als een bewonderenswaardig kunststuk te beschouwen, dat zij door die duisternis zijn heengedrongen, in plaats van te gevoelen, dat het een schandelijke euveldaad was, waardoor brave landgenooten in het bezet gebied in groot gevaar konden komen.

Neo-fascisme: De heeren Gans en Wiessing en de anderen zien dit kwaad belichaamd in den Raad van Ministers. Zij richten hun wapens tegen dat kwaad en dus tegen het Kabinet.

Er is een tijd geweest, dat bij een niet gering aantal Nederlanders te Londen opvattingen en stemmingen bestonden, die fascistisch, half-

fascistisch of neo-fascistisch konden worden genoemd, n.l. in de eerste jaren van ons verblijf in Engeland. Men kon die opvattingen en stemmingen ontmoeten in de Nederlandsche kolonie, van het Nederlandsche staatkundig leven grootendeels vervreemd, en ook bij uit Nederland overgekomen landgenooten, vooral in officierskringen. Het was in dien tijd, dat velen, profetische houdingen aannemende, gaarne verzekerden, dat Nederland na den oorlog niet zou gelijken op Nederland van Mei 1940. Vroeg men hun, waarin de veranderingen, waarop zij hoopten of rekenden, zouden bestaan, dan kreeg men een verscheidenheid van antwoorden. De Koningin zou persoonlijk het regeeringsbeleid moeten bepalen, bijgestaan door enkele ministers, door Haar in letterlijken (in feite on-grondwettigen) zin „naar welgevallen” te benoemen en te ontslaan. De Ministers zouden slechts aan de Koningin en niet aan een parlement verantwoordelijk moeten zijn. Voorzoover een volksvertegenwoordiging niet kon worden ontbeerd, moest zij niet veel meer dan raadgevende bevoegdheid bezitten, maar schooner was nog gedurende een zoo lang mogelijken tijd een parlementair vacuum. Het kiesrecht moest ingrijpend worden herzien. Natuurlijk moesten ook politieke partijen ophouden te bestaan. Zulke en nog andere ingrijpende veranderingen, waardoor een einde zou worden gemaakt aan de democratie in de staatsinrichting, zouden eenvoudig dienen te worden gedecreteerd. Den door de Grondwet voorgeschreven weg voor herziening der Constitutie zou men niet willen volgen.

Het is merkwaardig, dat geen van de heeren, die nu het „Comité tegen het Neo-fascisme” hebben gevormd, toen zulk een Gideonsbende heeft gesticht. Dit kan zeker niet uitsluitend hieraan te wijten zijn, dat J. Gans toen nog niet in Engeland was aangekomen. Men behoefde toch niet door hem, zij het ook met een vals alarm, te worden gewekt, om ter verdediging van het capitol der democratie op te staan.

Het Comité is eerst opgericht en zijn beginselverklaring en resolutie alsmede de open brief zijn eerst verschenen in 1944. Zij richtten zich tegen de Ministers. Dezen zijn nu de neo-fascisten, die, naar de voorstellingen van de schrijvers dier stukken, de Nederlandsche democratie naar het leven staan.

Op welken grond staan die heeren met hun aanklacht?

Op geen anderen dan een van onverstand en verbeelding.

De zware aanklacht, in de resolutie van het Comité tegen de Regeering gericht, is deze, dat zij zich schuldig maakt aan „een doelbewuste ondermijning van den grondslag onzer volksvrijheden.”

Deze beschuldiging bestaat uit twee deelen.

Het eerste is, dat de Regeering, in plaats van door het volk gekozen colleges, „direct of indirect door de Regeering benoemde colleges” wil instellen.

Het tweede, dat de Regeering de grondwettige ministerieele verantwoordelijkheid wil ophetten.

Hieronder zal worden aangetoond, dat deze beschuldigingen ongefundeerde, zoo niet lasterlijke, aantijgingen moeten worden genoemd.

Volgens de voorstelling van het Comité zou de vraag, welke vertegenwoordigende colleges gedurende den overgangstijd zullen bestaan, de Regeering in het geheel geen hoofdrekken behoeven te kosten.

De Regeering had zich slechts moeten richten naar de ten aanzien van de bestuursvoorziening „vrijwel gelijklopende meeningen van verschillende groepeerings van het Nederlandsche volk.” Hiermede worden bedoeld het geschrift van een Commissie van Juristen in bezet Nederland, met den naam „Souverein Noodbesluit” betiteld, de „duidelijk geformuleerde verwachtingen van de verschillende politieke partijen in Nederland”, alsmede „artikelen van de ondergrondse pers van verschillende politieke schakeeringen.”

De Ministerraad heeft uiteraard van de genoemde stukken en van nog vele andere uit Nederland verkregen adviezen met niet minder belangstelling kennis genomen dan de leden van het Comité. De Ministers hebben evenwel niet, zooals het Comité, die stukken als een verzameling „vrijwel gelijklopende meeningen” kunnen beschouwen. Integendeel vonden zij in die stukken vele uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige en meer dan eens veranderde meeningen, zoodat het te Londen onmogelijk was uit te maken, wat in Nederland ten aanzien van de vertegenwoordigende lichamen precies werd gewenscht of verwacht.

Uitgaande van de overtuiging, dat in het belang van onze volksvrijheden (welke de Regeering volgens het Comité „doelbewust wil ondermijnen”) zoo spoedig mogelijk na de bevrijding vertegenwoordigende lichamen moeten verschijnen, en erkennende het ook door het Comité aanvaarde feit, dat verkiezingen niet aanstonds mogelijk zijn, moest de Ministerraad zoeken naar een oplossing van de vraag, hoe die colleges zouden worden samengesteld.

Daarbij gold voor den Ministerraad de overweging, dat in die colleges ook groepen en stroomingen, gedurende de bezetting ontstaan, vertegenwoordiging dienden te verkrijgen, omdat oude lichamen niet meer ten volle als vertegenwoordigend konden worden beschouwd.

De bewering nu van het Comité, dat in de ontwerpen van den Ministerraad in de plaats van verkozen colleges slechts „direct of indirect door de Regeering benoemde” worden ingesteld, is voor de eene helft leugen en voor de andere helft misleidend.

Volgens het ontwerp-uitvoeringsbesluit, dat de leden van het Comité toch zeggen te hebben gelezen, zouden van de zestig leden van den tijdelijken Centralen Raad dertig in het geheel niet door de Regeering worden benoemd. Zij zouden door hen, die als verkozenen des volks op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van een der Kamers der Staten-Generaal, in volle vrijheid uit hun midden worden gekozen!

De dertig overige leden zouden weliswaar formeel door de Regeering worden benoemd, maar slechts nadat daarmtrent het advies was ingewonnen van de dertig verkozen oud-kamerleden en bovendien de voorlichting was verkregen van representatieve personen uit de nieuwe groepen, waaruit de te benoemen leden moeten worden gezocht.

Ten einde te doen uitkomen, dat een veelzijdige samenstelling van het college werd beoogd, was in een der artikelen van het ontwerpbesluit uitdrukkelijk bepaald, dat ernaar zou worden „gestreefd uit verschillende kringen van het volk een keuze te doen”.

Een benoeming van het tweede dertigtal der leden naar willekeur van de Regeering was dus door het ontwerp uitgesloten. De benoemingen zouden hoofdzakelijk een sanctie zijn van de aanwijzing door onafhankelijke staatsburgers.

Hier moge worden opgemerkt, dat verscheidene van de in den loop der bezettingsjaren uit Nederland ontvangen adviezen benoeming door de Regeering van de leden van een tijdelijk centraal lichaam hebben aanbevolen.

Vóór mij ligt een nummer van een ondergronds blad. Daaruit citeer ik:

„Ten slotte wezen wij op de strikte noodzakelijkheid van het onmiddellijk doen optreden van een vorm van „volksvertegenwoordiging”, of, zoo men liever wil van een „volksgetuigen”. Wij suggereerden in dat verband de mogelijkheid van een terugkeer der oude Kamers — liefst alleen de Tweede, de Eerste dient o.i. meteen te worden afgeschaft, zij het dat daarmee op een grondwetsherziening wordt vooruitgelopen — aangevuld met een aantal te benoemen leden, voortkomende uit de gelederen van hen, die zich tijdens de bezetting als goede vaderlanders hebben onderscheiden en die een deel van het openbaar vertrouwen geacht mogen worden te bezitten. Verkiezingen kunnen eerst later gehouden worden.”

Het blad, waaruit ik dit overschreef, is „Het Parool” van 27 September 1943! Worden de offervaardige helden van „Het Parool” nu door de opstellers van Beginselverklaring en Resolutie ook ingedeeld bij de neo-fascisten, die doelbewust de volksvrijheden willen ondermijnen?

Hieraan moge worden toegevoegd de vermelding van een desideratum, opgenomen in een manifest dd. 15 April 1944 van de groep „Het Parool” en „Vrij Nederland”. Het luidt:

„Onmiddellijk na de bevrijding dient de vertegenwoordiging des volks te worden geregeld. Daarbij dienen de organisatorische vormen te worden geschapen om de „illegaliteit” het haar toekomende aandeel te verschaffen, tot den tijd, dat verkiezingen gehouden kunnen worden en het parlementaire stelsel normaal functionneeren kan.”

Indien de leden van het Comité in Nederland aanwezig waren geweest, zouden zij — als zij daartoe den euvelmoed hadden gehad — die beide groepen hebben moeten beschuldigen van een ondermijning van onze volksvrijheden. Immers verschilt de wensch van „Het Parool” en „Vrij Nederland” veel meer van de opvattingen van dat Comité dan van de ontwerpen van den Ministerraad!

Met de hierboven staande aanhalingen bedoel ik geenszins te zeggen, dat een systeem van benoeming mijn voorkeur of die van den Ministerraad zou hebben. De aanhalingen mogen slechts dienen om aan te toonen dat zij, die in de zeer moeilijke omstandigheden na de bevrijding tot benoeming van volksvertegenwoordigers hun toevlucht nemen, niet als vijanden van de democratie mogen worden bejegend, zooals door het Comité geschiedt.

Zijn dus de voorstellingen, door het Comité gegeven van de wijze, waarop volgens de ontwerpen van den Ministerraad de leden van den

Tijdelijken Centralen Raad zouden worden aangewezen, onjuist — nog veel meer zijn hun voorstellingen in strijd met de waarheid, wanneer het de gemeenteraden betreft.

Uiteraard zouden — overeenkomstig onze wetgeving — de burgemeesters worden aangewezen door de Regeering, waarbij zouden worden gevolgd regelen, bij Koninklijk Besluit vast te stellen. Maar zelfs in die aanwijzing zou op verlangen van staatsburgers wijziging kunnen worden gebracht.

De tijdelijke wethouders, alleen voor den allereersten tijd bestemd, zouden echter worden benoemd door de oud-raadsleden, vroeger door de burgerij verkozen, en door groepen van ingezetenen, die wegens hun houding gedurende de bezetting een bijzonder vertrouwen verdienen.

Nu kan men het stelsel, dat de Ministerraad had ontworpen voor een eerste bestuursvoorziening, ondoelmatig of uit anderen hoofde verkeerd achten — wie zegt, dat het strekte tot vervanging van verkozen lichamen door colleges, naar Regeeringswillekeur samengesteld, verkracht de waarheid.

Dit misdrijf moet dengenen, die het begaan en daarbij de Regeering betichten van „doelbewuste ondermijning van den grondslag onzer volksvrijheden”, des te zwaarder worden aangerekend, omdat zij ook kennis hebben moeten nemen van het bepaalde in artikel 37 van het ontwerp-besluit en van dat in de artikelen 1 en 21.

In artikel 37 van het ontwerp-besluit was namelijk gezegd, dat zoo spoedig mogelijk na den terugkeer aan het oordeel van den Tijdelijken Centralen Raad zou worden onderworpen de vraag, of voor het tijdvak, gedurende hetwelk de Staten-Generaal niet op de door de wet voorgeschreven wijze kunnen worden samengesteld, nadere voorzieningen noodig zijn met betrekking tot de samenstelling en de bevoegdheid van een volksvertegenwoordiging.

In artikel 1 van het ontwerp werd bepaald, dat zoo spoedig mogelijk de noodige voorzieningen zouden worden getroffen voor het weder samenstellen van de gemeenteraden.

In artikel 21 werd toegezegd, dat ook voor de provinciale staten de noodige voorzieningen zoo spoedig mogelijk zouden worden getroffen.

De vraag, hoe in de behoefte aan een volksvertegenwoordiging voor den verderen overgangstijd zou worden voorzien, en de vraag, hoe gemeenteraden en provinciale staten voor den overgangstijd zouden tot stand komen, zouden dus door de Regeering in openbaar overleg met den Tijdelijken Centralen Raad worden behandeld en beantwoord. Het Nederlandsche volk zou daarbij dan van zijn verlangens en gevoelens kunnen doen blijken.

Dit alles belet het Comité niet, te beweren, dat de Regeering blijf geeft van „een gebrek aan vertrouwen in de politieke mondigheid van het volk.”

Nu moge de aandacht worden gevraagd voor de wijze, waarop de Ministerraad, die volgens het Comité de volksvrijheden „doelbewust ondermijnt”, voor die vrijheden heeft gewaakt.

Daar is ten eerste het Besluit nopens den Bijzonderen Staat van Beleg, tot stand gekomen op 11 September 1943, zeven maanden voordat de ontwerpen-bestuursvoorziening den vorm verkregen, waarin zij den heeren van het Comité in handen kwamen.

Reeds in dat besluit heeft de Regeering eenige waarborgen neergelegd voor de rechten en vrijheden van den Tijdelijken Centralen Raad en zijn leden gedurende den bijzonderen staat van beleg, door welke waarborgen het volk wordt behoeft voor de mogelijkheid van een militaire dictatuur.

In artikel 3 van dat besluit wordt immers uitdrukkelijk bepaald, dat, indien een tijdelijk centraal orgaan is ingesteld, dit orgaan, alsmede staatscommissies, colleges of lichamen als bedoeld in artikel 80 en in het Ve en VIe Hoofdstuk der Grondwet, evenmin als de Hooge Colleges van Staat, de Ministers en de rechterlijke macht zullen zijn begrepen onder dat burgerlijk gezag, hetwelk orders van de militaire overheid heeft op te volgen.

In artikel 10 wordt bepaald, dat censuur, die vanwege het militair gezag kan worden uitgeoefend, zich niet zal uitstrekken over de door een orgaan als den Tijdelijken Centralen Raad uitgegeven verslagen van zijn beraadslagingen en besluiten, noch over de plaatsing in ongewijzigden vorm van die verslagen in dagbladen en tijdschriften.

Artikel 11 stelt vast, dat brieven-censuur zich niet mag uitstrekken over correspondentie afkomstig van of bestemd voor het centrale orgaan voor de commissies of colleges, in artikel 3 genoemd.

Ingevolge artikel 13 zal het militaire gezag hulp voor andere dan militaire doeleinden niet kunnen bevelen aan leden van het centraal orgaan en aan leden van de andere genoemde commissies en colleges.

Artikel 14 waarborgt dien leden volledige vrijheid van beweging. Zij mogen niet worden verhinderd te verblijven, waar zij dit wen-

schen, zich naar plaatsen in het land te begeven of plaatsen te verlaten, naar hun verkiezing.

Deze basis voor parlementaire rechten en vrijheden was dus reeds gelegd vóór de ontwerpen-bestuursvoorziening gereed waren.

In deze ontwerpen werd die basis verbreed en versterkt.

Daarin werd vooreerst bepaald, dat geen wet zou worden uitgevaardigd, dan nadat het ontwerp daartoe in den Tijdelijken Centralen Raad een onderwerp van beraadslaging zou hebben uitgemaakt.

Vervolgens zou de Raad, behoudens uitzonderingsgevallen, vergaderen en beraadslagen in het openbaar. Ook de vaststelling van elk advies aan de Regeering zou geschieden in het openbaar.

Weliswaar was aan den Tijdelijken Centralen Raad adviseerende bevoegdheid toegedacht, maar zooveel gewicht werd bij voorbaat aan het advies toegekend, dat werd bepaald, dat de Regeering van het advies van den Raad niet zou mogen afwijken zonder nogmaals den Raad van State te hebben gehoord.

Den leden van den Raad werd gelijke onschendbaarheid verzekerd als die, welke den leden van de Staten-Generaal ingevolge de grondwet toekomt.

Als een waarborg te meer voor de onafhankelijkheid der leden tegenover de Regeering was bepaald, dat de leden van den Raad niet tegen hun wil als zoodanig zouden kunnen worden ontslagen.

Het hierboven staande moge voldoende zijn om het karakter van de door den Ministerraad in zijn ontwerp-besluiten neergelegde regeling te kenschetsen.

Wie, zooals het Comité in die ontwerpen een poging ziet, „die in de richting gaat van een autoritair bewind”, en op grond van die stukken de Ministers beschuldigt van „doelbewuste ondermijning der volksvrijheden” en hen bejegt als neo-fascisten — van dien kan men, zich matigend, slechts zeggen, dat hij klaarblijkelijk niet weet wat een autoritair bewind is — niet begrijpt, waarin de volksvrijheden bestaan en van fascisme en wat dies meer zij geen flauwe voorstelling heeft.

De ministeriele verantwoordelijkheid, welke volgens het Comité door de Regeering buiten werking zou worden gesteld

De Regeering, zoo zegt de Resolutie, aan de Beginselverklaring gehecht, zal volgens de ontwerp-besluiten niet meer worden gecontroleerd maar slechts geadviseerd. De resolutie spreekt voorts van „het ontbreken van de grondwettelijk vastgelegde verantwoordelijkheid der uitvoerende macht tegenover de eveneens grondwettelijk gearandeerde vertegenwoordigende lichamen.”

Deze zou behooren tot de gronden, waarop het Comité de Regeering beschuldigt van niet minder dan „doelbewuste ondermijning van den grondslag onzer volksvrijheden.”

Aan dit punt moge nu eenige aandacht worden besteed; wat meer aandacht dan het Comité, in zijn haast om een schotschrift de wereld in te zenden, daaraan heeft willen schenken.

Zelfs indien de bevoegdheden van den Tijdelijken Centralen Raad in het ontwerp-besluit beperkt waren gebleven tot die van het in het openbaar beraadslagen en adviseeren over alle wetsontwerpen — waartoe toch ook begrootingsontwerpen behooren — zou een controle van dat college over het beleid der Regeering reeds in ruime mate daarin begrepen zijn. Men mag toch wel eenig vertrouwen hebben in „de politieke mondigheid van het volk”!

Echter zijn de bevoegdheden van den Raad in het ontwerp-besluit nog zeer belangrijk uitgebreid. Immers bepaalt een der artikelen, dat de Raad de Ministers kan uitnoodigen hem zoodanige inlichtingen te verstrekken „als hij voor de uitoefening van zijn taak, waartoe ook de bespreking van het beleid der Ministers behoort, noodig oordeelt.” Het artikel gaat voort: „Onze Ministers voldoen aan die uitnoodiging, voorzoover zij het verstrekken van de gevraagde inlichtingen niet strijdig achten met de belangen van den Staat”. (Dit voorschrift komt overeen met dat van artikel 97 der Grondwet). Het artikel van het ontwerp besluit met te bepalen: „De Raad kan de bespreking van het beleid van Onze Ministers beëindigen met een uitspraak nopens dat beleid”. Te zamen omvatten deze bepalingen het volle recht van interpellatie met alles wat daarbij behoort.

Dat alles kunnen de leden van het Comité in de ontvreemde stukken hebben gelezen. Zij behoorden het te hebben gelezen, alvorens hun oordeel op het papier te brengen. Zij hebben er echter klaarblijkelijk geen acht op geslagen. Hoe zouden zij anders hebben kunnen beweren, dat het tijdelijk orgaan geen controle op de Regeering zou mogen uitoefenen?

Maar ook als zij slechts de in hun bezit gekomen Memorie van Toelichting met eenige aandacht hadden gelezen, zouden de leden van het Comité niet te goeder trouw hun voor den Ministerraad diep beleedigend oordeel hebben kunnen uitspreken. Immers staat in die Memorie met zooveel woorden, dat het tijdelijk orgaan over de voor-

genomen vaststelling van wetten zijn oordeel kenbaar maakt en bevoegdheid krijgt contrôle op de Regeering uit te oefenen. Het hardleersche Comité doet, alsof ook dit niet is geschreven. Ook heeft het, gemakshalve — waarom zou men zich ook bij een krenkende aantijging tegen ministers eenige nauwgezetheid opleggen? — voorbijgezien, dat op de zoeven aangehaalde woorden in de Memorie van Toelichting volgde: „In dit orgaan zal tot uiting worden gebracht wat in het Nederlandsche volk leeft en werkt en daardoor zal onmiddellijk worden bereikt, dat de belangen des lands op geordende wijze in het openbaar kunnen worden besproken.”

Klakkeloos schrijft dat Comité niettemin, dat de Regeering „blijk geeft van gebrek aan vertrouwen in de politieke mondigheid van het volk!”

In het ontwerp-besluit waren dus het recht van interpellatie en dat van kritiek en de bevoegdheid van contrôle op het Regeeringsbeleid geregeld op een wijze, die overeenkomt met de desbetreffende regelingen van onze Grondwet.

Dat op het gebied van de wetgeving de Tijdelijke Centrale Raad adviseerende en geen beslissende bevoegdheid zou bezitten, verzwakt zijn controleerende bevoegdheid niet. Men zou kunnen opmerken, dat de Raad toch niet bevoegd zou zijn een Minister of een Kabinet tot heengaan te dwingen door de verwerping van een begrotingsvoorstel, maar dan mag men niet vergeten, dat dit uiterste middel — door sommige staatkundige richtingen principieel ongeoorloofd geacht — zelden of nooit behoefde te worden gebruikt.

Zooveel waarde hechtte de Ministerraad aan de controleerende bevoegdheid van het tijdelijk vertegenwoordigend lichaam en daarmee aan de erkenning van de ministerieele verantwoordelijkheid, dat schrijver dezes, met de heeren Van Boeyen en Burger de ontwerp-besluiten in vergaderingen van den Buitengewonen Raad van Advies toelichtende, namens den Ministerraad daarvan met nadruk heeft getuigd. Blijkens mijn aantekeningen van het door mij in de vergaderingen van 17 Maart en 31 Maart 1944 van dien Raad gesprokene, heb ik beide keeren betoogd, dat de ministerieele verantwoordelijkheid ten volle van kracht zou zijn. Geen Minister, zoo betoogde ik, zal ongevoelig kunnen zijn voor en zich kunnen handhaven tegenover ernstige kritiek, in het openbaar door het tijdelijk vertegenwoordigend orgaan op zijn beleid uitgeoefend, allerminst wanneer die kritiek grooten weerklink vindt bij het volk. De verantwoordelijkheid der Ministers tegenover dat orgaan en tegenover het volk zal onbetwistbaar zijn en de onschendbaarheid des Konings zal onverlet blijven, gelijk artikel 55 der Grondwet dat wil.

Bij den Raad van Ministers, deze onthulling mag ik nu op mijn beurt mij wel veroorloven, heeft omtrent dit punt nooit onzekerheid bestaan.

Bij een geschiedschrijver zou misschien eenige twijfel aan de juistheid van dit getuigenis kunnen rijzen, indien hem onder de oogen mocht komen een stuk, dat in Maart 1942, schijnbaar afkomstig van de ministerieele „Commissie-Terugkeer”, aan alle leden van den Ministerraad is toegezonden. In dat stuk scheen, althans voor den overgangstijd, in de plaats van de verantwoordelijkheid der Ministers tegenover een volksvertegenwoordiging, te worden aanbevolen verantwoordelijkheid der Ministers uitsluitend aan de Koningin.

Om dien geschiedschrijver voor een dwaling te behoeden, kan het nuttig zijn hier mede te deelen, dat in de vergadering van den Ministerraad, gehouden op 10 April 1942, die opvatting door alle leden van den Raad werd verworpen en dat ook geen van de Ministers, behorende tot de Commissie-Terugkeer, voor die suggestie van dat stuk eenige verantwoordelijkheid wilde aanvaarden.

Met het hierboven aangevoerde moge worden volstaan om aan te toonen, dat de voorstellingen, beweringen en oordeelvellingen van het „Comité tegen het neo-fascisme” onhoudbaar en onverdedigbaar moeten worden genoemd. Zij zijn niet voortbrengselen van ernstig onderzoek en nauwgezette overweging, maar producten van een idé fixe. Voor menschen, daarmee behept, baten wetsteksten noch toelichtingen.

In het vrije Nederland van voor den oorlog zouden schotschriften als die van het „Comité tegen het neo-fascisme” en van J. Gans snel onschadelijk zijn gemaakt. In de openbaarheid van het democratisch volksleven vindt zulk een politiek gif een spoedig einde, gelijk ziektekiemen in het zonlicht.

In de zonderlinge sfeer van de Nederlandsche gemeenschap te Londen kan zulk kwaad echter onheil stichten, dat nog lang, ook later in het bevrijde vaderland, nawerkt.

Daarom is des te grooter de schuld van hen, die het kwaad stichtten.

Wil men hun bedrijf qualificeeren, dan kan men niet zeggen, dat zij ongeoorloofde onthullingen hebben gedaan, want er is nauwelijks een grein waarheid in hun voorstellingen te ontdekken.

Misschien zou men van sprookjes kunnen spreken, als men dan niet te kort deed aan de verdiensten van de goede Moeder de Gans, die, na het gebeurde te Londen, alle reden zou hebben tot naamsverandering te besluiten.

Er is maar één woord voor het bedrijf der heeren te vinden. Als dat woord vleidend noch verschoonend is, treft daarvoor de schuld niemand anders dan henzelf.

Dat woord is: laster.

Hoeveel weerzin daarbij ook moet worden overwonnen, toch dient nog een euveldaad meer aan de kaak te worden gesteld.

In de voorlaatste alinea van zijn resolutie spreekt het „Comité tegen het neo-fascisme” de vrees uit, dat „schade zou kunnen worden toegebracht aan den goeden democratischen naam, welken Nederland in geallieerde kringen geniet.”

Niemand heeft te Londen ooit zooveel schade aan den „goeden democratischen naam” van Nederland toegebracht, als datzelfde Comité en een zijner leden.

Zij, die onder tal van personen een stuk verspreiden, waarin, en dan nog wel op leugenachtige gronden, de Nederlandsche Regeering wordt beschuldigd van neo-fascistische bedoelingen, missen het recht het te doen voorkomen, alsof zij bezorgd zijn voor den „goeden democratischen naam” van ons volk. Zij zelf gooien dien naam te grabbel.

Nog erger wordt het geval, als men verneemt, dat J. Gans, lid van het Comité en schrijver van den schandelijken open brief, relaties onderhoudt met buitenlandse instanties, welke voor politieke inlichtingen bijzondere belangstelling bezitten. Op de laatste pagina van zijn open brief laat hij duidelijk uitkomen, dat hij zich geroepen gevoelt ook bij „de Engelschen” de Nederlandsche Ministers als een gezelschap neo-fascisten af te schilderen. Geen wonder, dat onlangs in meer dan een geallieerd land verontrustende geruchten liepen over fascistische gezindheid van de Nederlandsche Regeering welke geruchten gelukkig konden worden achterhaald.

Zelfs heeft reeds een Duitsche radio, in een voor Nederlanders bestemde uitzending de fraaie voorstellingen van de Londensche wroeters kunnen weergeven.

Ik houd alle qualificaties in de pen, die nu naar het papier zouden willen stroomen. Iedere lezer heeft zelf wel de noodige bijvoeglijke en zelfstandige naamwoorden tot zijn beschikking.

Tot dusver heb ik mij bepaald tot een behandeling van de aantijgingen, waarmee men de eer van de Regeering en die van den Ministerraad heeft trachten te bezoedelen.

Tot mijn leedwezen ben ik verplicht daaraan eenige uiteenzettingen, mijzelf betreffende, toe te voegen.

Mij is gebleken, dat sommigen van hen, die de hierboven besproken campagne tegen de Regeering hebben ondernomen, er behagen in schenpen een bijzondere actie tegen mijn politieke persoon te voeren.

Dit zou mij weinig of niet hinderen, indien ik de gelegenheid had in een democratisch milieu die lieden op hun plaats te zetten.

Zulk een gelegenheid ontbreekt hier en het is niet zeker, dat zij in Nederland voor mij zal bestaan.

Ik ben te zeer verbonden met vele duizenden in het Nederlandsche volk om de kans te mogen aanvaarden, dat later, zonder dat ik tegenspraak kan leveren, zij zouden worden teleurgesteld door verhalen, alsof ik de beginselen, die hun en mij gemeen zijn en lief, zou hebben verzaakt, zoo niet verraden. Aan hen en aan anderen, die mij na staan, ben ik verplicht de onwaarachtigheid van die campagne aan te toonen.

Dit meen ik ook aan mij zelf verplicht te zijn. Ik wil niet in de geschiedenis te boek staan als een man, die in de laatste periode van zijn politiek leven en in de moeilijkste omstandigheden voor ons volk, de beginselen zou hebben verloochend, die hij meer dan vijf en veertig jaar lang heeft getracht te dienen.

Het is mij bekend geworden, dat de ontwerp-besluiten en de memorie van toelichting, hierboven genoemd, niet de eenige geheime stukken zijn, die de leden van het Comité wederrechtelijk in handen zijn gekomen. Zij beschikken ook over een exemplaar der notulen van een vergadering van den Buitengewonen Raad van Advies, waarin ik over die ontwerpen het woord heb mogen voeren. Uit die notulen worden door hen voorstellingen afgeleid, welke te mijnen nadeele worden verspreid.

Ik zou een beroep op die notulen reeds moeten wraken, omdat zij slechts korte aantekeningen bevatten, die geen betrouwbaar beeld kunnen geven van een gevoerd betoog. Maar ik mag die notulen met des te meer recht wraken, omdat ik terstond na de verschijning daarvan aan den Voorzitter van den Buitengewonen Raad van Advies schriftelijk heb medegedeeld, dat ik die notulen niet als een juiste weergave van het door mij gesprokene kan erkennen.

Het desbetreffende gedeelte van mijn brief luidde:

„Ik begrijp, dat door Uwen Raad en door zijn commissies het stelsel is aanvaard van zeer beknopte samenvattende verslagen, ondanks de bezwaren, daaraan verbonden.

De samenvatting van het door mij ter vergadering aangevoerde kan ik echter niet als ten volle geslaagd beschouwen. Terwijl verscheidene bijkomstige opmerkingen in het verslag zijn vermeld, mis ik daarin de meeste der argumenten, welke ik heb aangevoerd.

Het zal wel niet op mijn weg liggen een betere samenvatting van het door mij gesprokene aan te bieden. Daarom meen ik te moeten volstaan met de verklaring, dat ik de weergave daarvan in het verslag niet mede voor mijn verantwoording kan nemen.”

Zijnerzijds had minister Burger eveneens bezwaren tegen de notulen gemaakt.

Zijn brief en de mijne zijn in onze tegenwoordigheid ter kennis van de leden van den Buitengewonen Raad gebracht.

Is het een onwillekeurig of een opzettelijk verzuim, dat de onbekende knoer met geheime stukken dat niet aan het Comité heeft medegedeeld?

Verontrust door de stemmingen, die bij een aantal Nederlanders in Londen, buiten den kring der ministers, leefden, nam ik in September 1941 de pen op tot het schrijven van een vertrouwelijke nota, getiteld „Herstel van het parlementaire stelsel”. Dit voor alle Ministers bestemde stuk begon aldus:

„Het is noodzakelijk, dat zoo spoedig mogelijk na den terugkeer van de Regeering in het bevrijde Nederland de parlementaire regeeringsvorm wordt hersteld.

Welke hervormingen van onze staatsinrichting men ook moge wenschen, zij zijn in geen geval tot stand te brengen zonder de medewerking van een volksvertegenwoordiging.

De teruggekeerde Regeering moet ook terstond verantwoordelijk zijn tegenover een parlement.

Bovendien zal onmiddellijk behoefte bestaan aan een forum, waar de Koningin en de Regeering gewichtige verklaringen kunnen afleggen, besluiten kunnen mededeelen, voornemens kunnen ontvouwen.

Niet minder groot zal de behoefte zijn aan een college, waar vertegenwoordigers des volks zich kunnen uitspreken, zoodat daar tot uiting kan komen wat er aan denkbeelden en verlangens leeft in het Nederlandsche volk.”

In het vervolg van die nota beval ik aan, dat de Staten-Generaal, de Provinciale Staten en de Gemeenteraden terstond na de bevrijding zouden worden teruggeroepen. Nationaal-socialisten en andere verdachte elementen zouden van hun lidmaatschap moeten worden vervallen verklaard. Opeengevallen plaatsen zouden worden bezet overeenkomstig de daarvoor in Kieswet, Provinciale Wet en Gemeentewet gegeven regelen.

Dit scheen mij in September 1941 de aangewezen oplossing.

Toen men in Londen begon te spreken over de waarschijnlijkheid, dat terstond na de bevrijding wel de staat van beleg voor eenigen tijd zou moeten worden afgekondigd, deed ik op 2 October 1941 aan de leden van den Ministerraad een tweede nota toekomen.

Daarin betoogde ik, dat het intreden van dien toestand „in geen deele de noodzakelijkheid vermindert, om de Staten-Generaal en de andere door het volk verkozen openbare lichamen zoo spoedig mogelijk op hun plaatsen terug te roepen.

„Zelfs”, zoo gaat de nota voort, „is die noodzakelijkheid dan nog grooter dan zij in andere omstandigheden zou zijn.

Bij den staat van oorlog of van beleg is een belangrijk gedeelte van wat in normale omstandigheden behoort tot het gezag van de burgerlijke overheid in de handen van militaire autoriteiten gelegd. Voorname grondrechten der staatsburgers kunnen dan worden beperkt of opgeheven. De pers kan onder preventieve censuur staan. Het briefgeheim kan worden opgeheven. Het recht van vereeniging en vergadering kan geheel of gedeeltelijk buiten werking worden gesteld. Er kan tot op zekere hoogte willekeur heerschen.

Het is ondenkbaar, dat het Nederlandsche Volk, dan pas bevrijd van de dwingelandij der nazi's, dat anders dan met grooten weersin zal aanvaarden. Het zal zich niet hebben voorgesteld, van den eenen dwangtoestand in den anderen te zullen overgaan. Het wil vrij zijn; vrij, niet slechts om gedurende een paar weken uit den grond van zijn hart te kunnen jubelen, maar vrij ook om zijn gevoelens en zijn verlangens, zijn verwachtingen en zijn nieuwe opvattingen uit te spreken. Het wil vrij zijn om te werken aan den bouw van een nieuwe Nederlandsche volksgemeenschap.

Brengen de omstandigheden mede, dat zekere beperkingen van de rechten en vrijheden der Nederlandsche staatsburgers gedurende eenigen tijd onvermijdelijk zijn, dan zal het volk toch tenminste verlangen en het zal dan ook nog meer dan anders noodig zijn, dat in de natie levende gevoelens en overtuigingen tot uitdrukking worden gebracht in de Staten-Generaal. Bestaat ook deze gelegenheid niet, dan zullen de spanningen te groot kunnen worden.

Niet minder noodzakelijk zal het dan zijn, dat de Staten-Generaal aan de Regeering zoo noodig rekenschap kunnen vragen van de wijze, waarop het militair gezag het bewind voert en waarvoor toch, in laatste instantie, de Regeering verantwoordelijk is. Van de tweeledige eenheid „gezag en vrijheid” mag dan de waarborg der vrijheid, die de volksvertegenwoordiging is, niet worden afgeknapt.”

Verder in de nota kon men lezen:

„Na de nationaal-socialistische tyrannie — — — zal het volk van den dag der bevrijding af terstond herstel van de democratische staatsorde verlangen. Het zou het een heel wonderlijke uitkomst achten van den geweldigen strijd, die onder de leuzen der democratie is gevoerd, als het, zij het ook slechts voor enkele maanden, belandde in een autoritair staat zonder parlement, zonder feitelijke ministerieele verantwoordelijkheid, zonder zelfbestuur ook in provinciën en gemeenten. Het zou zich daarbij niet zijgend neerleggen.”

Aan het slot van die nota van 2 October 1941 moge nog het volgende worden ontleend:

„Er kan niet aan worden getwijfeld, dat na den oorlog, als men verneemt, dat met een parlementloos tijdperk en met autoritair bestuur ook in provinciën en gemeenten wordt begonnen, daartegen een beweging zal verrijzen Er zal een strijd losbreken, die de in den bezettingstijd zoo prachtig gegroeide volkseenheid zal verscheuren en die, als hij op hardnekkigen tegenstand stuit, gevaren kan opleveren voor onze staatsinstellingen, misschien zelfs voor het aanzien van de Kroon.”.....

„Staat van oorlog en beleg? Als het noodig is, dan goed. Maar met of zonder staat van oorlog en beleg: een parlement!

Het zou een gevaarlijke proef zijn, na den oorlog gevoerd voor de democratie, het in Nederland, zij het ook gedurende slechts enkele maanden, met een autoritaire of autocratische regeermethode te probeeren. De proef zou mislukken.”

Zoo schreef ik dus in September en October 1941. Menig Nederlander in Londen, nu misschien een nieuwbakken of herboren democraat, die smult van de aanvallen op de Regeering, zou toen ontstemd of ontsteld zijn geweest, als hij die stukken had gelezen.

Intusschen ging de tijd voort, zonder dat nog de oorlog eindigde. Sommige bezwaren, tegen de door mij aanbevolen oplossing aan te voeren, namen met het verloop van dien tijd ontegenzegglijk in gewicht toe. De mandaten der Kamerleden, van 1937 dagteekenend, werden gaandeweg zeer oud. Het kon meer en meer worden betwijfeld, of de Kamers, onveranderd teruggeroepen, nog wel ten volle representatief konden heeten. Vijf — thans zeven — jaar-klassen van nieuwe kiezers waren nog nooit in de gelegenheid geweest hun stem uit te brengen. Er waren nieuwe denkbeelden, nieuwe stroomingen, richtingen en groepeerings in het Nederlandsche volk ontstaan, waaraan recht op vertegenwoordiging niet kon worden ontzegd. De administraties der gemeenten werden hoe langer hoe meer ontworpen, zoodat nieuwe kiezerslijsten vrij lang op zich zouden moeten laten wachten. Elke tijdelijke voorziening zou daardoor worden voor langeren duur dan aanvankelijk was verondersteld. En zoo voort.

De overweging van deze bezwaren leidde in den Ministerraad tot de conclusie, dat derhalve beter op een andere dan de door mij aanbevolen wijze in de behoefte aan een vertegenwoordigend orgaan voor den overgangstijd zou worden voorzien.

Let wel: de keuze van den Ministerraad was niet een parlementair vacuum met een autoritair bewind.

Men zag echter ter vermindering van die euvelen toen geen betere oplossing dan de instelling van een tijdelijk centraal college, welks leden door de Regeering, na raadpleging van vooraanstaande Nederlanders, zouden worden benoemd.

Het heeft mij veel moeite gekost, die conclusie te aanvaarden. Als ik haar ten slotte als een grondslag voor het zoeken van een oplossing van het vraagstuk voorloopig heb aangenomen, geschiedde dit slechts met het, op schrift gestelde voorbehoud, dat ik, indien de stroom ons mocht voeren in een richting, waarmee ik mij niet zou kunnen vereenigen, het schip zou verlaten, ten einde de vrijheid en het recht te herwinnen „om nu en later datgene te doen, wat ik mijn plicht acht.”

In dezelfde nota, die van 24 Juli 1942, waarin ik dat schreef en waarin ik op spoedige oplossing van het vraagstuk aandrong, waarschuwde ik tegen het drijven en den invloed van een gedeelte der Nederlanders in Engeland, die de democratie op zij wilden doen zetten. „Oranje-Fascisten” werden zij in die dagen genoemd. Opnieuw stelde ik in het licht, dat de ministerieele verantwoordelijkheid een der allervoornaamste grondslagen van ons staatsrecht is en blijven moet.

„Er is in onze Grondwet nauwelijks een bepaling aan te wijzen van grooter beteekenis en van meer gewicht dan die van artikel 55.

De Koning is onschendbaar; de Ministers zijn verantwoordelijk.

Deze bepaling is meer dan eenige andere het fundament van onze constitutioneele practijk. Haar inhoud is in het volksbewustzijn opgenomen. Zij beschermt het constitutioneele Staatshoofd tegen kritiek. Zij verzekert aan de draagster der Kroon een plaats boven alle partijen en doet Haar aanzien ongeschokt blijven, hoe ook de politieke gebeurtenissen en ervaringen en welke ook de Regeeringshandelingen mogen zijn.

Het is aan deze bepaling, dat de stabiliteit van de monarchie in Nederland is te danken — in Nederland zoowel als elders in Noord-West-Europa.

In landen, waar het beginsel van die bepaling niet is gehuldigd of niet is geëerbiedigd en zich de monarchie derhalve niet van persoonlijke bestuursdaden heeft onthouden noch voor persoonlijke verantwoordelijkheid heeft behoed, is de monarchie bezweken.

Slechts waar het beginsel van ons grondwetsartikel 55 wordt gehuldigd is de monarchie „a unifying element not above but within the constitution itself.”

Waar en wanneer dat beginsel wordt miskend of verworpen, wordt de monarchie het middelpunt van strijd.

De verantwoordelijkheid, in artikel 55 bedoeld, is verantwoordelijkheid van de Ministers tegenover de vertegenwoordiging des volks. Zij heeft dus het bestaan van een volksvertegenwoordiging tot onmisbare voorwaarde.”

Spoedig kreeg ik gelegenheid mijn opvattingen in een grooten kring van Nederlanders te Londen bekend te maken. Door het bestuur van de vereeniging „Pro Patria” werd ik uitgenoodigd een redevoering te houden over „Nederland na den oorlog”. Dit was op zich zelf beschouwd een symptoom van beginnende kentering in dien kring. De vereeniging „Pro Patria” toch stond toen bekend als een haard van Oranje-fascisme. Het was mij daarom bijzonder aangenaam, voor dat gehoor te kunnen spreken.

In de redevoering, welke ik op 20 Augustus 1942 voor „Pro Patria” uitsprak en waarvan ik een woordelijk verslag heb bewaard, heb ik uitvoerig de staatkundige vraagstukken behandeld. Ik betoogde, dat er geen parlementair vacuum mocht bestaan, ook niet gedurende den staat van beleg; dat als de oude Kamers niet meer ten volle representatief kunnen worden geacht, een tijdelijk centraal college de plaats van het parlement moet innemen; dat de leden van dat college slechts zouden mogen worden benoemd na raadpleging van verschillende volksgroepen en van vertrouwenspersonen uit verschillende kringen en gezindheden; dat het beginsel der ministerieele verantwoordelijkheid onverzwakt moest worden gehandhaafd; enz.

De redevoering oogste een verrassend warmen bijval van de overgrote meerderheid der zeer talrijke vergadering. De wat sneue gezichten van sommige aanwezigen gaven aan dien bijval een accent. De voorzitter constateerde aan het slot, dat ik naast de leuze „fight for victory” had geplaatst den oproep: „fight for democracy”.

Liever dan het woordelijk verslag van die redevoering te citeeren, laat ik hier volgen een gedeelte van de samenvatting, in „De Wervelwind” van September 1942 verschenen. De „Wervelwind” wordt regelmatig in Nederland verspreid.

„Zal er in Nederland gedurende den overgangstijd, die misschien wel een klein jaar zal moeten duren, een parlementair vacuum moeten zijn? Spreker meent van niet. Zeker zal er een krachtige regeering moeten zijn; maar deze kan slechts bestaan, als zij vertrouwen en medewerking van het volk bezit. Reeds terstond zal er moeten komen geregelde medewerking van de vrije staatsburgers in het land, in de provinciën en in de gemeenten. Deze medewerking en controleerende werkzaamheid zijn niet minder noodig, indien gedurende den eersten tijd de staat van oorlog en beleg zou moeten bestaan, wat spreker niet onwaarschijnlijk acht.

Het staat vast, dat Nederland ook na den oorlog een monarchie zal zijn. Het karakter van de Nederlandsche monarchie wordt

bepaald door artikel 55 der Grondwet: De Koning is onschendbaar, de Ministers zijn verantwoordelijk. Dit beginsel maakt de aanwezigheid van een volksvertegenwoordigend lichaam noodzakelijk. Daarom moet terstond een college in het leven worden geroepen, dat voor de verlangens, de klachten en het oordeel des volks trechter en zeef kan zijn.

Kan zulk een college niet worden verkozen, dan moet het door de Regeering worden samengesteld, zooveel mogelijk rekening houdend met de gezindheden en de groepeeringsen in het volk. Als zulk een college bestaat, kan het beginsel van artikel 55 worden geëerbiedigd en blijft de Kroon buiten het politiek geding, boven de partijen, onschendbaar als algemeen erkend symbool. Na den oorlog voor de democratie zou eenig autoritair bewind, zij het ook tijdelijk, minder dan ooit aanvaardbaar zijn.”

Mijn behoefte om dit citaat hier op te nemen houdt verband met een merkwaardige omstandigheid. Het was de redactie van „De Wervelwind”, die mij om een verslag van mijn redevoering had gevraagd. Van die redactie maakt deel uit een van de leden van het „Comité tegen het neo-fascisme”. Heeft die redacteur toen zich tegen de opneming van het verslag van mijn redevoering verzet, zeggende dat zulke neo-fascistische kost toch niet aan het Nederlandsche volk kon worden voorgezet? Integendeel. De ontdekking, dat ik met de overige Ministers deel zou uitmaken van een neo-fascistisch complot, dat „de volksvrijheden doelbewust ondermijnen” wil, bleef bewaard voor den zomer van 1944.

Evenmin heeft een van hen, die de vergadering van „Pro Patria” hebben bijgewoond, mij toen ingedeeld bij de neo-fascisten. Zoo dwaas was toen nog niemand.

Dat uit Nederland geen enkel geluid van dien aard is gekomen, spreekt wel van zelf.

In Mei 1943 heb ik voor den Nederlandschen Kring te Londen een redevoering gehouden van soortgelijken inhoud en volkomen dezelfde strekking als mijn rede in „Pro Patria.”

Slechts van één zijde kwam mijn schets van een mogelijke staatsinrichting voor den overgangstijd toen enig bezwaar, nl. van prof. Veraart, die terugroeping van de oude Staten-Generaal bepleitte, maar toch ook de Kamers wilde doen aanvullen met personen, welke de Regeering zou benoemen.

Het is juist dit beginsel van benoeming, dat nu het Comité aanleiding heeft te geven om de Ministers van neo-fascisme te verdenken. Strekt die verdenking zich nu ook over den bevrienden prof. Veraart uit? Ik betwijfel het.

Mijn aandeel in verdere bemoeiingen ter bereiking van een zoo democratisch mogelijke staatsregeling voor den overgangstijd, laat ik hier onvermeld. Het werk is nog niet voltooid. Te juister tijd zal wel blijken wat het oplevert. Neo-fascisme zal het niet zijn en evenmin iets anders van zoodanigen aard, dat de hierboven besproken geschriften ook maar een schijn van rechtvaardiging zouden verkrijgen.

In dit memorandum heb ik aangetoond, dat de beschuldigingen door het „Comité tegen het neo-fascisme” en door J. Gans tegen de Regeering en de Ministers gericht erger dan lichtvaardig, dat zij boosaardig zijn.

Misschien zal een lezer van gevoelen zijn, dat ik te veel aandacht aan die stukken heb besteed, dat zij niet waard zijn „au sérieux” te worden genomen.

Ik ben van een ander gevoelen.

De ervaring heeft mij geleerd, dat men in het staatkundig leven onjuiste voorstellingen niet ongestoord mag laten voortbestaan.

Het moge waar zijn, dat de snelheid waarmee de waarheid zich kan voortspreiden, dikwijls — lang niet altijd — groter is dan die, waarmee de leugen zich beweegt, maar dan moet de waarheid zich bij tijds op weg begeven. „Rien ne sert courir, il faut partir à point”; zoo heeft La Fontaine het ons geleerd in zijn fabel van den wedstrijd tusschen de haas en de schildpad, welken de snelvoetige verloor.

Zelfs wanneer de leugen maar een kleinen voorsprong heeft, is het kwaad, dat zij in korten tijd kan aanrichten, vaak zeer moeilijk ongedaan te maken.

De leugen verspreidt zich maar al te gemakkelijk als een onkruid, dat met geen wieden meer uit te roeien is.

Als een arme een brood steelt, als een driftkop een medemensch lichamelijk letsel toebrengt of als een roekeloze chauffeur een voetganger overrijdt, wordt zulk een feit „au sérieux” genomen.

Is het minder ernstig als lieden, na ontvreemde stukken te hebben geraadpleegd en den inhoud daarvan verkeerd te hebben weergegeven, op grond van hun onware voorstellingen de Ministers van hun land in geschrifte betichten van „doelbewuste ondermijning van de volks-

vrijheden" en daarmee tevens hun land in een kwaad gerucht brengen?

Indien die beschuldiging ook maar ten deele houdbaar was, zouden die ministers verdienen als eerlooze schavuiten uit hun ambt te worden gejaagd en aan de verachting van het volk en van het nageslacht te worden prijsgegeven.

De geschiedschrijver, die geschriften als de hierboven besprokene aantreft en nergens een weerlegging vindt, zal de pamfletten niet op zij schuiven, te minder als hij bij de onderteekeningen ontmoet den naam van een man, die zich door het schrijven van boeken over Nederland in oorlogstijd verdienstelijk heeft gemaakt en vertrouwen heeft verworven.

Gelukkig heeft deze auteur, zij het te laat, zijn ongelijk ingezien en zijn betrekkingen met het Comité tegen het neo-fascisme verbroken. Ook enkele andere leden van dat Comité hebben nu begrepen, dat zij hebben deelgenomen aan een ernstigen misstap. Maar met binnenkamersche betuigingen van spijt is het kwaad niet ongedaan gemaakt.

Wat hun, die het hebben gesticht, nu te doen staat, moet aan hen zelf worden overgelaten te beslissen. Op onzen raad en op onze hulp hebben zij geen aanspraak.

Londen, 22 Juli 1944.

J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 17

Artikelen in Engelse persorganen over de gezindheid van de Nederlandse Regering met betrekking tot het staatsrechtelijk en politiek herstel in Nederland na de bevrijding

A

(Uit: „The New Statesman and Nation”, August 12, 1944)

WILL HOLLAND BE LIBERATED?

(From a Correspondent)

As the prospect of Germany's defeat grows more close, the problem of the future government of the liberated countries becomes far more actual and urgent. The division between the resistance movements within the occupied countries and the émigré Governments here has long been apparent; in the cases of Greece and Yugoslavia, for instance, it has been an open and acute political controversy. The position in the countries of the western seaboard of the Continent, however, has been but little discussed in this country. The problem is different in every case. Let us begin by considering the position of the Dutch.

Two facts will immediately strike the inquirer. The first is that the present Dutch Government now contains very few members who represent the Dutch people. It was a weak Government when it first came here, and recent appointments of Big Business nominees have scarcely increased its democratic character. The second fact which strikes us is that whereas the underground press of France, Norway, Poland, and most other countries in which the resistance movement exists, has been extensively quoted in this country, very little indeed is known here of the really progressive clandestine Dutch press a fact which is all the more odd when we realise that, unlike the newspapers of Belgium and other countries, all the best known Dutch papers continued to function under Nazi control. The clandestine press therefore would seem to be even more important in the case of Holland than in other countries. That it is not printed here is due to the censorship by the Dutch authorities themselves.

We must enquire who are the people who have actual control of Dutch policy. Everyone knows that the Queen is a powerful, popular and astute ruler, but Queens must have advisers, and many Dutch people are extremely disturbed about the record of at least one of the Queen's personal advisers. This is a Mr. Van 't Sant, who was once Chief of Police at The Hague, and who retired in circumstances that were never fully investigated. He turned up again in this country in May, 1940, shortly after Queen Wilhelmina and her government arrived in London, and there are many Dutchmen who believe that it is Van 't Sant's ambition to become the Director-General of Police in Holland after the liberation. They feel sure that he would make a very efficient Fouché.

The weakness of the Dutch Government is best illustrated by its failure to resist the impact of Big Business, which is not — as it was in Holland — restricted or counterbalanced by public opinion in Parliament and press. The only Dutch newspaper in London is a joint enterprise of the Royal Dutch Shell, Unilever (Lever Brothers), and Philips Lamps. Recently Dr. H. P. L. Wiessing, who had a fine progressive record in Holland, has been dismissed from the editorship of *Vrij Nederland*. The real reason seemed to everyone to be his signature attached to a manifesto exposing neo-Fascist tendencies in Dutch Government circles.

The President-Director of Unilever, Mr. Paul Rijkens, a vice-president of the Government's Advisory Council, formed a number of committees to study post-war problems. One important question was the return to Holland of the 400 000 labourers, who were forced to work in Germany. It was feared that they would cause disturbances on their return. The Government appointed as Commissioner for the return of those exiles Mr. F. G. Ferwerda (one of the managing directors of Unilever). In the meantime the Rijkens committee on constitutional reform discussed the question of the set-up in Holland immediately after the Government's return. They decided that Parliament should not be summoned because its members were elected under quite different circumstances and could not be trusted to leave the Government the necessary freedom to act. The Committee came to the conclusion that instead of the obsolete Parliament an advisory body should be appointed by the Government because it would for a long time be impossible to organise elections.

The Government followed the advice of the Committee and made many drafts for Royal Decrees which all agreed on the point that the States-General (Parliament), and the elected representative bodies of the municipalities and the provinces should not be summoned. Instead, power should be laid in the hands of the military authorities under military rule, which would suspend the freedom of the press and the freedom to organise meetings. For the exercise of the military authority the Army itself was considered unfit. Under the provisional leadership of a regular Colonel a number of business men and civilian government officials were to be given temporary military commissions. It was proposed that this group of experts, under the supervision of the Government, should rule liberated Holland. The second-in-command is a banker, Mr. Posthumus Meyjes, who is close friend and collaborator of the Government's financial adviser, Dr. J. W. Beyen (one of the managing-directors of Unilever). In a recent meeting of the members of the Military Authority the painful problem of disarming the Dutch partisans was discussed.

It was Unilever's policy to encircle but not to enter the Government. The Board of Directors of Unilever is a Government in itself; it even has a Foreign Office. The policy of the Billiton Mining Company, which controls mining interests in the Netherlands East Indies and in the Western Hemisphere has been different. One of their directors, Jonkheer Michiels van Verduynen, was first made a member of the Cabinet without portfolio. After that another director, Jonkheer Van Lidth de Jeude, became the Minister of War. They then had as many members in the Cabinet as the strongest political partij in Holland. (The Catholics, who are more than 30 per cent of the population). But they did not relax before their managing director, Mr. Van den Broek, was appointed to the key position of Minister of Finance. Mr. Van den Broek recently took over the Department of Commerce and Industry in addition so that every possible channel of interference with private enterprise after the war should be efficiently blocked.

Royal Dutch Shell stayed aloof at first since it did not need to occupy posts to exercise influence. But when the Minister of Shipping, Mr. Kerstens, wanted the shipowners to share financially sacrifices endured, till then, physically only by the seamen, the Shell with its large tanker fleet headed the opposition of the shipowners against those „socialist” plans. This pressure group recently succeeded in replacing Mr. Kerstens by Mr. De Booy, shipping director of Shell.

This undemocratic control of their Government alarms many patriotic Dutchmen. Many who, for the sake of unity, had been reticent about what was going on in and around their Government, began to see the outlines of a scheme to replace German fascism by a new brand of Dutch „Managerial” fascism.

They saw with alarm the encirclement of the Government and the occupation of important posts by the new managers. They had no confidence in the Prime Minister, Professor Gerbrandy, who took office against the will of his party, the Calvinists, and therefore did not represent anybody. Gerbrandy had succeeded Jonkheer de Geer, who was Prime Minister when the Netherlands was invaded and who thought that by bringing the Government to England he could improve his bargaining position vis à vis Germany of whose victory in 1940 he felt certain.

When the mood of the English people (and for that matter of Queen Wilhelmina) appeared to be different he had to resign and he returned to Holland where he lives now ostracised by the Dutch people.

Gerbrandy is an ambitious little man of no parliamentary experience. He failed to stand up against the many attempts to encroach upon the concept of democratic ministerial responsibility. No doubt he had good reasons for not wanting back a Parliament which would certainly start an investigation of Government policy during the years of exile. When the underground press in Holland protested against the institution of the Military Government Gerbrandy tried to soothe them by declaring that it would not be military. When the underground press unanimously clamoured for immediate reassembly of Parliament he tried to reassure them by a statement

through Radio Orange. The Queen, however, dissociated herself from the plans of the Government by declaring that she would not sign any Decree concerning the government after liberation without first consulting the leaders of the people in a liberated Holland. The Government then withdrew their plans, and replaced the Minister of the Interior by a Mr. Burger, a political non-entity who recently escaped from Holland. His nomination — he was first Minister without Portfolio before it was found that he could be trusted with the Department of the Interior — drew from the underground press a statement that they had no confidence in him.

Dutch circles in London, which in private have long protested, realise now that they cannot go on being blackmailed into reticence when the vital interests of the Dutch people are at stake. It should be noticed that their criticism of the Gerbrandy Government does not apply to its foreign and colonial policy. They feel certain that the policy of defending the rights of small nations has the unanimous support of the Dutch people.

But they have lost their confidence in the plans of the Government for the liberation of Holland. They see the outline of a fascist plan to suppress possible popular movements. They fear that the intentions of Van 't Sant and of the big concerns with their Military Authority, of

which the key posts (Provincial governorships, etc.) have been given mainly to obedient or even sleepy representatives of the concerns, form a pattern for an autocratic government by a neo fascist clique. They know that some people in this clique are hoping that Prince Bernhard will head the Military Authority and the — rather small — Dutch Army, in order that the strong regime they wish for should be closely linked with the revered House of Orange. But can the Prince be trusted by this clique? After having been a member of certain Nazi-organisations in Germany he completely changed his political outlook upon his marriage to Princess Juliana and he is now counted on as a staunch defender of democracy.

The Dutche neo-fascist clique in London will not have any force at its disposal to realise its aims unless it can use the liberating Allied Armies. They might be induced to do its dirty work if Britain and America remain ignorant about the local issues because the patriotic Dutch in London have too long kept silence.

When the dust of battle settles, Dutchmen, finding their country destroyed, would deplore but accept the necessity. But, not finding their liberty restored, they would return to the methods they sadly but very effectively learned under German occupation; they would not tamely submit.

B

(*Uit: „The New Statesman and Nation”, August 19, 1944*)

Correspondence

WILL HOLLAND BE LIBERATED?

Sir, Having read in your issue of August 12th the article „from a correspondent” entitled „Will Holland be liberated?” I wish to express my view in public upon some of the issues it raises. Unlike your correspondent and those who provided his information, I do not wish to cover myself with safe anonymity, I am ready to show my colours and to introduce myself to your readers.

Since July 12th I have been Minister of Justice in the Netherland Government. Until my departure from Holland in April 1944 I was heart and soul in the Dutch Resistance Movement. I collaborated there with a group which is known as Left Wing, strictly democratic, and even „anti-capitalistic”. To reassure your readers even further, let me add that I am neither a manager, nor a director, nor a shareholder in any oil, tin, coffee, tea, sugar, banana, or rubber concern; that between 1940 and 1941 I have spent the whole of my never considerable private means, and that therefore I represent neither „big” nor even „small” business.

Having thus introduced myself, I make the following declarations, which are by no means intended to take up one by one the assertions made in your correspondent's vicious contribution. They merely aim at providing your readers with some further information upon the subject with which he dealt.

You will easily understand that I thought it charming of your correspondent to spend sleepless nights worrying about the question whether Holland will be liberated — but I can affirm that his contribution will hardly assist this liberation. For, to attack in an underhand and unfounded way, and by innuendo, the reputation which the Netherland Government may be enjoying with your readers, cannot possibly be called a useful contribution to the liberation of Holland.

This, then, is what I have to say:

(1) No one has a seat in the Netherland Government as the spokesman of a party or a business. Anyone who has a seat in it is there because, rightly or wrongly, he has been deemed suitable in view of his personal capacities.

(2) If it is a shameful thing ever to have belonged to „big business” and afterwards to become a member of a government, I advise your correspondent to study the personnel of any government, not excluding the British. Not one of them will find favour in his critical eye, for every government counts among its members people who have belonged to „big business”.

(3) I challenge your correspondent to provide even a semblance of an argument against my positive assertion that my colleagues Michiels van Verduynen, van Lidth de Jeude, van den Broek and de Booy, are engaged upon no other task than the totally disinterested service of their country. These four men, upon whom I look as friends, deserve nothing but credit for their devotion to our common cause.

(4) Does your correspondent imagine that, after having risked my earthly existence for a couple of years in the fight against every conceivable form of Fascism, I would have joined a neo-Fascist clique? If he does, he takes me either for an idiot or for a sheep. I assure him I am neither.

(5) While every thinking person realises that some form of military administration will be indispensable after the liberation of Holland, the Netherland Government is endeavouring, to the best of its ability, to give it such a character that it will be as little military as possible. This is why a special regulation has placed this military administration under the civil authority of the Government.

(6) The Netherland Government would be profoundly grateful to your correspondent if he could arrange for a few thousand of my compatriots to arrive in England from occupied Holland, and preferably from the concentration camps. This Government would then have a wider choice for the filling of the posts, both in military administration and outside it. The Netherland Government, being unable to do this, has to cut its coat according to its cloth. Nevertheless it remains open to every piece of good advice, even from your correspondent.

(7) Holland will be liberated, and this liberation will mean that in my country all the democratic rights of the people, both constitutional and legal, will be restored in their totality. The Netherland Government, branded by your correspondent as a neo-Fascist clique, contains not one single member who sees the matter differently.

(8) The fact that it will not be possible to hold elections immediately after the liberation is not the fault of the Netherland Government, but must be attributed solely to the enemy. It is not the Netherland Government, but the enemy who has massacred thousands, deported hundreds of thousands, and turned the whole national registration into a chaos. If the Netherland Government were finally to conclude that it would be no democratic solution to recall a parliament elected for four years in 1937, and which therefore has no longer a legal existence, this would not provide your correspondent with a semblance of right to dispose of this government as a neo-Fascist clique. Let me assure your readers: immediately after the liberation Holland will be given its town councils, its provincial estates, and a parliament with all the attributes to which constitution and law entitle it.

His Royal Highness Prince Bernhard of the Netherlands has spent the last ten years(!) outside Germany. Therefore for ten full years he has had just as much to do with Hitler and his gang as your correspondent himself; in other words, nothing at all.

To the guarded attempts to throw suspicion upon the Prince's character, let me reply that he behaves as a model Netherlander, and displays a personal courage which has acquired for him, in the eyes of all Dutchmen, a standing that is considerably higher than that enjoyed by those who have inspired your correspondent.

(10) To what precedes I merely wish to add that the neo-Fascist clique, to which it is my privilege to belong, intends immediately after the liberation of our country, to put its portfolio at the disposal of Her Majesty. Surely this will prove that instead of being a neo-Fascist clique, it is the democratically inspired government about

which in our own country — as I am able to declare from my own knowledge — very different views are held, even by the active resisters, than those held by your correspondent and his prompters.

G. J. VAN HEUVEN GOEDHART (Dr.)

Netherlands Minister of Justice,

Arlington House, London, W.I.

(We are glad to print this personal testimonial from the Dutch Minister of Justice, who is well known as an opponent of Fascism in Holland. That he should be a member of the Government is a point in its favour. But he does not answer any of the important points raised by our correspondent's article. It was not suggested that the nominees of Big Business were individually "bad men", but that they had been appointed in circumstances which did not permit of democratic control, and that in effect the Dutch Government is in the hands of Big Business. Dr. van Heuven Goedhart says nothing,

for instance, about this dismissal of Mr. Kerstens, who was unpopular with shipowners, and was replaced as Minister of Shipping by a shipping director. Nor does he say anything about the dismissal of Dr. Wiessing from the "Vrij Nederland"; nor about the position of Mr. Van 't Sant, nor indeed about any of the particular instances quoted by our correspondent. He gives a personal reassurance that his Government intends to reintroduce democracy into Holland. That a proposal of a very different kind was put up by an influential group of Dutch officials, that it led to a most serious protest from other Dutchmen and that it was withdrawn, he does not deny; nor does he explain why he thinks a "military administration" indispensable after Holland's liberation. Our correspondent himself said that Prince Bernhard was now regarded as a staunch defender of democracy, and Dr. Goedhart does not refute his statement that he was once a member of a Nazi organisation. In a word, the Dutch Minister of Justice has done what he can for his Government by assuring us that it is not as bad as our correspondent suggests; he gives nothing but his personal assurance to support his contention. — Ed. N. S. & N.

C

(*Uit: „Tribune”, August 25, 1944*)

DUTCH DICTATORS?

On another page of this issue we publish a letter by the Netherlands Minister of Justice replying to a note which appeared last week in these columns on an important underground Dutch Manifesto.

We are now in possession of the full text of this Manifesto and we are very gratified indeed to hear that the Minister of Justice is one of its authors. We cannot believe, however, that the views put forward in the underground manifesto are on the whole the views of the present Dutch Government. Nor have we been convinced that the warnings against the danger of a military dictatorship are directed to groups and individuals other than those in and connected with the Government. The relevant paragraph in the manifesto reads:

"We reject any kind of military dictatorship (as distinct from the State of Siege recognised by law). We shall oppose any attempt to set up such dictatorship. We demand emphatically that the State of Siege shall last no longer than the establishment of internal and external order and safety strictly demand."

Now, what does this mean? The State of Siege can only be declared, lifted or prolonged by the Government. The authors "demand emphatically" that it shall last no longer than absolutely necessary. They do so after having just stated in the previous sentence that they will oppose any kind of military dictatorship. Obviously, for them the danger of a military dictatorship is identical with the danger of an undue prolongation of the State of Siege and a danger, therefore, which emanates from the Government and nobody else. Simple logic forbids any other interpretation.

New Holland

Almost more important, however, are other sections of the Manifesto which show that the Dutch underground movement — like all underground movements on the Continent — are inspired in their struggle, not only by the will to resist the invader, but equally by the determination to build a new country very different from the dead past.

"The restoration of the Holland of before 10th May, 1940," the Manifesto says, "with the reform of excrescences and gross defects we deem insufficient. The liberation of our fatherland provides the historic moment for a radical rebirth of our national life in its political, social, economic and cultural aspects.

"In our view the spirit of the times and justice itself demand that, through the setting up of social organisms with the power to issue regulations, the idea that democracy implies consultation is taken over from the political to the social level. For this reason, among others, representation of workers and consumers is necessary in business control.

"It is necessary, in order to bring the association of men and peoples to a true community, that the forms of liberal-capitalist production should be abolished and that conditions should be created in which security is possible after all. Production for profit should make way for production according to need, and the 'free play of social forces' should be replaced by national and international controls."

We cannot do more here than quote these short extracts. They are sufficient to show where the wind is blowing. If the present Dutch Government makes room for a Government representing these tendencies, the people of Holland will be satisfied.

BIJLAGE 18

Artikel van prof. dr. J. A. Veraart in Vrij Nederland van 26 Augustus 1944

(Overgenomen uit het Londense Vrij Nederland van 26 Augustus 1944)

HET CONSTITUTIONEELE VRAAGSTUK

Toen Willem I in 1813 de soevereiniteit over Nederland aanvaardde, deed hij dit onder het „voorbehoud” van „een wijze constitutie”.

In 1944 is iets dergelijks niet meer nodig. Dank zij een voorpoedige staatkundige ontwikkeling bezit Nederland thans een wijze constitutie, behoeft niemand die aan het aanstonds bevrijde Vaderland te schenken.

Wat Nederland wèl nodig heeft, als het van den gehaten Duitser bevrijd zal zijn? Het middel om zijn wijze constitutie aanstonds ongestoord te kunnen laten werken.

Natuurlijk verlangt Nederland, dat zijn wettige regeering in Londen daarvoor zorgt. Het heeft het recht dat te eischen.

Die regeering schijnt ook te meenen, dat zij aan dien eisch heeft voldaan. The Times van 17 Augustus 1944 geeft het als een fanfare:

„A royal decree of unusual importance ... signed by Queen Wilhelmina and countersigned by all her Ministers ... unusual in form: it lays down general principles for the administration of popular representation in Holland during the period between the liberation of the country and the moment when, after regular elections, representative bodies can once more function normally ...”

Het spijt mij voor den fanfareblazer en voor de regeering, maar toen ik dat had gelezen, wist ik ineens — om met Visser van IJzendoorn te spreken —, dat het „heelemaal mis” was.

En niet alleen heelemaal mis, maar heel noodlottig.

De „Dutch Correspondent” voegt in zijn onschuld bij zijn bericht in The Times:

„The decree lays down the guiding principles that the constitutional monarchy and ministerial responsibility remain unaffected.”

Maar dit is een volslagen onzin. Geen Koninklijk Besluit ter wereld kan iets ten aanzien van het beginsel van ministerieele verantwoordelijkheid „neerleggen”. Die ministerieele verantwoordelijkheid is de sinds een eeuw bestaande hoeksteen van de parlementaire democratie in Nederland. Wat de correspondent verder neerschrijft over „the guiding principle” „that the constitutional monarchy remain unaffected” zal wel ten eeuwigden dage een raadsel blijven.

En dan gaat de correspondent voort:

„All public representative organs remain.”

Men zou mogen zeggen: een waarheid als een koe. Wie zou, zonder revolutie, er ook maar aan kunnen raken?

„The States General, the provincial states and the communal councils will be re-established immediately after the liberation, but some of the legal provisions concerning either their composition or their function may have to remain in abeyance.”

Zoodra werd hiermee duidelijk, dat de grootste waakzaamheid nu is geboden — want hier kon van normale zuivering af tot volkomen willekeur toe in de samenstelling van de Kamers en de andere vertegenwoordigende lichamen worden bedoeld; hier kon worden getornd aan b.v. het recht van parlementaire enquête of wij kregen in deze staatkundig uiterst vruchtbare week een uitspraak van den nieuwen Minister van Justitie, die licht gaf.

In zijn polemiek met een anonyms in The New Statesman schreef deze Minister (19 Aug. j.l.):

„If the Netherland Government were finally to conclude that it would be no democratic solution to recall a parliament elected for four years in 1937, and which therefore has no longer a legal existence

Ja, wat zal men na al wat ik reeds over deze belangrijkste zaak schreef, nu nog aan kaarsen en brillen aandragen? De „vier jaren” doen weer opgeld — en men herinnere zich, wat ik over die erbarmelijke termijnkwesie heb gezegd. Noch regeering noch koninklijk besluit heeft „to recall a parliament”; dit parlement komt heusch wel eigener beweging bijeen, als wij hier in gebreke blijven — zal waarschijnlijk reeds bijeen zijn vóór de Nederlandsche regeering Londen verlaat. Waarom zal men weer het eindeloos belangrijker „constitutional existence” tegenover het „legal existence” gaan stellen? Dit alles is thans in de Nederlandsche kolonie te Londen gemeengoed — behalve van hen, die vast besloten zijn zich tegen de eischen van recht en reden op dit punt te verzetten.

De Minister van Justitie geeft nog een verzekering, die de wrakke deur toelaat:

„Let me assure your readers: immediately after the liberation Holland will be given its town councils, its provincial estates, and a parliament with all the attributes to which constitution and law entitle it”.

Niemand kan geven wat hij niet heeft. Niets kan gegeven worden wat reeds gegeven is. Het Nederlandsche Parlement kan van de Regeering in Londen geen rechten ontvangen — de regeering mist iedere bevoegdheid om rechten aan het parlement te geven. Hoe zou men verder aan het parlement iets toekennen, wat het al bezit? Maar duidelijk is, zeer zeker, wat bedoeld wordt. Met een „adviseerend lichaam”, waarover eerst naïevelijk werd gedacht zou het in Nederland niet gaan. Maar wat van een kern van parlementsleden, die men dan, willekeurig in aantal en personen, aanvult met een groep door de regeering uitverkorenen? En dat nieuwe college dan parlement genoemd — en toegerust met de attributen van een parlement? Welk een trouwaille! Maar ik moge verzekeren, dat deze vondst onder algemeene verontwaardiging zal verdwijnen.

De Memorie van Toelichting — opgenomen in „Vrij Nederland” van 19 Augustus j.l. — spreekt bovendien openhartige taal: „..... niets wordt in dit besluit vermeld ten aanzien van de personen, die van deze (vertegenwoordigende) lichamen zullen deel uitmaken en, met name niet, of zij, die op 10 Mei 1940 in deze college zitting hadden, daarin al of niet zullen terugkeeren”.

Is het niet fantastisch? De regeering, die wapenschouw houdt over de leden van het parlement, daaruit de geschikt geachten kiest, en er dan verder bij doet zooveel en van zulke kwaliteit als gewenscht lijkt. Om dan dit allegaartje parlement te noemen — toegerust met de attributen van een parlement en als instelling om de ministerieele verantwoordelijkheid tot gelding te brengen. En wij, die dachten, dat „L'art de grouper les chiffres” van de Grondwet 1815 met Koning Willem I was begraven!

Eén hypothese wordt intusschen zeer aannemelijk.

De heer van Angeren, die — het kan niet genoeg worden bejamerd — zich in het avontuur van het „adviseerend college” had gestoken en daarmee zoover van den goeden constitutioneelen weg was afgeweken, is voor deze manoeuvres teruggedeeind. Maar zóó wilde het de meerderheid van dit Kabinet.

Edoch Nederland — in een ontwikkeling van bevrijding en herstel van orde, die een geheel eigen weg gaat — zal ons dan wel leeren, wat de Wijsheid van onze Constitutie leert. Gelukkig is het Koninklijk Besluit „tot regeling van de Bestuursvoorziening in den overgangstijd na de bevrijding” van een kwaliteit en een omvang, die zonder opzien te baren onder de tafel verdwijnen.

Intusschen is in het Staatsnoodrecht — om de Constitutie te laten werken — nog steeds niet voorzien.

Prof. Dr. J. A. VERAART.

BIJLAGE 19

Open brief d.d. 3 September 1944 van de heer J. Gans aan de heer van Heuven Goedhart

OPEN BRIEF AAN MR. G. J. VAN HEUVEN GOEDHART,
MINISTER VAN JUSTITIE

Londen, 3 September 1944.

Zeer geachte Heer van Heuven Goedhart,

Tot mijn spijt moet ik uit Uw schrijven van 16 Aug. opmaken, dat U de in tegenwoordigheid van Z.K.H. Prins Bernhard met mij gemaakte afspraak voor een openbaar debat over de neo-fascistische tendenzen in de Nederlandsche Regeering, niet durft nakomen. Ondanks de voorwaarde, die ik U aanbood en die U aannam, dat ik tijdens dit debat uitsluitend feiten te berde zou brengen. Feiten, zooals zij neergelegd zijn in officieele Regeeringsdocumenten o.a. over de Tijdelijke Bestuursvoorziening. Feiten, die ten slotte evenzeer tot Uw beschikking staan.

Misschien heeft nadere overweging van die feiten U doen inzien, dat niemand in staat geacht mag worden in een democratische openbare vergadering met woord en wederwoord, vol te houden of geloofwaardig te maken, dat de Nederlandsche Regeering niet gecapituleerd heeft voor de neo-fascistische tendenzen die haar „raad” geven, haar omringen en doorkruisen. Dat U dit als Minister van Justitie in dit kabinet — dat medeplichtig is aan deze vreemdsoortige Bestuursvoorziening — niet kunt toegeven, is begrijpelijk. Had U dit wel gedaan, dan had U weer met een goed geweten in de illegaliteit kunnen terugkeeren.

Erger is, dat U er thans niet voor terug schrikt om hen, die geen beschikking hebben over de publiciteitsmogelijkheden van een Regeeringsapparaat, voortdurend in het openbaar doch zijdelings van laster te beschuldigen. Menschen, waarvan U heel goed weet, dat zij de rechtvaardige zaak van een onverminkte democratie verdedigen. Tegenover de lauwheid en de serviliteit van precies dezelfde categorie lieden, die U in Holland vier jaar lang zoo vurig en zoo energiek bestreed.

In Londen gekomen, noemt U eensklaps deze invloedrijke categorie van handel en industrie "Uw vrienden". Hoewel U die vrienden in bezet Nederland in de volgende woorden verfoeide: „ofschoon onze zich democratisch noemende samenleving vaak erbarmelijk hard, kapitalistisch zakelijk en ontoegankelijk was (Het Parool, Juni 1943). Dat die zakengeest, om het volk zand in de oogen te strooien, zich wel democratisch noemt, doch daarom in 't geheel nog niet democratisch is, was U in Holland, toen U nog in het illegale werk opging, blijkbaar goed bekend.

Welnu, Mr. van Heuven Goedhart, dat is nog altijd dezelfde geest, die zich hier zoo sterk deed gelden, in de Commissie Rijkens, in den Raad van Advies en blijkens de uiteindelijke resultaten ook in de Regeering. Heel frappant kwam dit tot uitdrukking in de absurde Bestuursvoorziening, die door verminking, niet slechts van vertegenwoordigende lichamen des volks, maar bovendien van de algemeenheid van het kiesrecht voor die vertegenwoordigende lichamen, zeer duidelijk tegen het beschikkingsrecht van het volk in staatszaken en dus tegen de democratie was gekant. Welnu, dezen geest noem ik neo-fascisme.

Thans beschuldigt U — Minister van Justitie geworden — hen, die nog steeds met geldige redenen op het standpunt staan, waarop U blijkens Uw woorden in „Het Parool” in Nederland zelf ook stond, van niets minder dan laster. Beseft U wel, dat men U met meer recht van spreken van verraad — zij het wellicht niet doelbewust — zou kunnen beschuldigen.

Na eenige woorden van U, moet ik een onverdacht getuige van het neo-fascisme aan het woord laten n.l. Minister Albarda. Zijne Excellentie, kennelijk geschrokken door de fatale wending die de Regeeringsplannen na verschillende protesten van democratische zijde namen, heeft een klaaglijk stuk 29 bladzijden groot en getiteld: „De actie tegen het z.g. neo-fascisme” geschreven, met de bedoeling zijn pijnlijke rol in deze trieste zaak, waarvan hij niet ten onrechte vreest, dat die in Holland bekend zal worden — ter geruststelling: dat is reeds geschied — tegenover de historie te rechtvaardigen.

Op blz. 5 van dat memorandum, waarvan ik Minister Albarda beloof, dat het niet in een stoffig archief aan de vergetelheid zal blijven prijsgegeven, doch dat het keurig gedrukt en van een kort commentaar voorzien in Nederland het daglicht zal aanschouwen; op deze gedenkwaaardige blz. 5 bekent Minister Albarda: „Er is een

tijd geweest, dat bij een niet gering aantal Nederlanders te Londen opvattingen en stemmingen bestonden, die fascistisch, half-fascistisch of neo-fascistisch konden worden genoemd, n.l. in de eerste jaren van ons verblijf te Londen.”

Vraag: „Wat heeft de Regeering toentertijd tegen de fascistischen ondernomen, gezien het onloochenbare feit, dat Nederland in oorlog met het fascisme verkeerde en dat b.v. duizenden partijgenooten van den Heer Albarda in bezet-Nederland aan de vervolgingen van den fascistischen onderdrukker blootstonden?” Antwoord: „Niets. De Regeering hield zich muistil in een hoekje onder het bekende motto: „Als wij doen alsof wij er niet zijn, dan doen zij misschien ook alsof wij er niet zijn.” De Regering was veel te beangst voor een staatsgreep van deze heeren. Een angst, die zij trachtte te compenseren door het hun in vele opzichten naar den zin te maken. Van daar de vreemdsoortige samenstelling van den Raad van Advies en de pretentieuze commissies Rijkens enz.”

Vraag: „Waar zijn deze fascistischen, half-fascisten en neo-fascisten, waarvan de heer Albarda in zijn memorandum het bestaan erkent, gebleven? Antwoord: „Niet op het eiland Man. Zij werken thans nog in de Regeering, op haar bureaux, in haar adviseerende lichamen in de commissies Rijkens, in de Militaire Administratie en in het Militaire Gezag.”

Zij zijn bovendien in 't geheel niet zoo onschuldig als de graag alles goedpratende Heer van Blankenstein dat in zijn hoofdartikel van 15 Juli: „Besef van betrekkelijkheid” tracht te suggereeren, omdat deze integere journalist ook veel te lang tegenover deze heeren in een serviele positie heeft gestaan en nog staat. Met een grapje over de Blimps en de bittertafel probeerde hij slechts een rookgordijn te schuiven over een toestand, dien hij indien hij een man van karakter en geen charlatan geweest ware, onvermoeid had moeten bestrijden.

Welke bekentenissen doet Minister Albarda verder over de volgens hem blijkbaar in rook vervlogen fascistischen en hun doelstellingen: „De Koningin zou het Regeeringsbeleid moeten bepalen, bijgestaan door enkele ministers, door Haar in letterlijken (in feite ongrondwettigen) zin „naar welgevallen” te benoemen en te ontslaan. De Ministers zouden slechts aan de Koningin en niet aan een parlement verantwoordelijk moeten zijn. Voor zoover een volksvertegenwoordiging niet kon worden ontbeerd, moest zij niet veel meer dan een raadgevende bevoegdheid bezitten, maar schooner was nog gedurende een zoo lang mogelijken tijd een parlementair vacuum. Natuurlijk moesten ook politieke partijen ophouden te bestaan. Zulke en nog andere ingrijpende veranderingen, waardoor een einde zou worden gemaakt aan de democratie in de staatsinrichting, zouden eenvoudig dienen te worden gedeclareerd. Den door de Grondwet voorgeschreven weg voor herziening der constitutie zou men niet willen volgen.”

In het gesprek, dat ik met U, Mr. van Heuven Goedhart, had, vroeg u mij of ik werkelijk volhield, dat Minister Albarda doelbewust aan de ondermijning der volksrechten en vrijheden medege werkt had. Ik antwoordde daar bevestigend op. Thans, na herhaalde lezing van zijn memorandum, moet ik vaststellen dat zijn geval nog veel treuriger is. Uit bovenstaande aanhalingen blijkt, dat hij heel goed wist uit welken hoek de wind kwam. Heeft hij tegen deze fascistische stroomingen steun gezocht bij de vertrouwenslieden dier socialistische arbeiders, met wier mandaat hij op den Ministerzetel zit en die buiten bezet-Nederland nog zooveel mogelijk het Nederlandsche volk vertegenwoordigen: de zeelieden? Neen. Toch hadden zij gesloten achter hem gestaan. Nu schrijft hij 29 bladzijden vol, zonder de woorden „socialisme” of „arbeiders” ook maar eenmaal in den mond te nemen. In plaats daarvan heeft hij zich met de neo-fascistische woordvoerders in den Raad van Advies in een allerbeschamendsten koehandel verwickeld over de rechten en vrijheden van het Nederlandsche volk.

Dat is nog laffer dan de toch al weinig florissante houding, die zijn partijgenoot Severing aannam, toen hij de republiek van Weimar aan een fascistischen Rijksweerluitenant met tien soldaten uitleverde. Die hadden tenslotte nog kogels, terwijl ik vooralsnog niet geloof, dat de vergaderingen van den Raad van Advies met het pistool op zak plaats vinden.

Want uiterst merkwaardig blijft, al praat Minister Albarda daar in zijn ijver zich voor de toekomst schoon te wasschen, breedspakig omheen, dat in de Tijdelijke Bestuursvoorziening, door hem, Minister Burger en Minister van Boeyen opgesteld en door de overige Minis-

ters goedgekeurd, de in zijn memorandum erkende neo-fascistische tendenzen in essentie, zij het in besnoeiden vorm wel degelijk terug te vinden zijn.

Ten gevolge van acties zooals van het Comité tegen het Neo-Fascisme is de absurde Bestuursvoorziening, die in Holland slechts burgeroorlog ontketend zou hebben, na een strijd, die uitsluitend is gevoerd aan de hand van officieele documenten — en niet van laster — door de Regeering teruggenomen. Als de Regeering thans kwaad is, laat zij het dan zijn op de eigen halfhartigheid, waarmede zij bezig was de democratie tot een caricatuur te maken. Maar niet op lieden, die tegenover het afwezige volk den moreelen plicht hadden, in te grijpen toen de democratie, die een zaak van het geheele volk is en niet van enkele hoogstaande lieden, ondershands geamputeerd werd.

Ik kan U verzekeren, dat ik met hetzelfde rustige geweten, waarmede ik in Holland medewerkte aan het in beslag nemen, het vernieuwvuldigen en het verspreiden van een geheim N.S.B.-document — dat raadgevingen behelste voor het aanbrengen van goede Nederlanders — thans in Londen medewerk aan het bekend worden van de „geheime” Bestuursdocumenten der Regeering. Er zijn geheimen, waarbij men den plicht heeft de samenstellers ervan tegen hun eigen dwaasheden in bescherming te nemen. Ook al riskeert men daarmede van de zijde der „geheim”-zinnigen een minder coulante behandeling. Wanneer Minister Albarda thans van oordeel is, dat ik onder de guillotine thuis hoor, dan uit hij zich in vrijwel dezelfde bewoordingen als Mussert's schendblad „De Zwarte Soldaat”.

Hoe probeert nu de Nederlandsche Regeering haar capitulatie voor het neo-fascisme der haar omringende Big Business — al of niet door haar in uniform gestoken — ongedaan te maken? Zij stamelt, dat haar ondermijning van de volksrechten en vrijheden niet doelbewust was en maakt daarmede de zaak nog veel erger. Wat te denken van een Regeering, die toegeeft niet doelbewust te handelen? Men kan de toekomst van een land van 9 miljoen menschen toch niet aan een club van slaapwandelaars toevertrouwen. En die club heeft dan nog den euvelen moed critiek uit te oefenen op de „oude parlementariërs”. Die hebben op de club tenminste dit voor, dat zij door het volk gekozen zijn en jegens dit volk verantwoordelijkheid hebben. Verder, dat zij in de afgelopen vier jaar, meer dan de slaapwandelaars in Londen in omstandigheden verkeerden bij hun bewustzijn te blijven. En al zijn zij niet allen helden geweest — het zou wel een zonderlinge vertooning worden, indien alleen helden verder nog staatsburgerrechten zouden mogen uitoefenen, hetgeen naar mijn weten nooit den opzet van de besten onder hen is geweest — desondanks zijn en blijven zij door het volk gekozen.

Ook al waren er nog slechts 20 en al waren zij per stuk 80 jaar oud. Men blijft zich trouwens afvragen in verband met de huivering van de Regeering de „oude parlementariërs” terug te roepen, in hoeverre zij er onbewust aan heeft gedacht, dat het voor een te benoemen parlement heel wat prettiger is verantwoording af te leggen dan voor een door het volk gekozen parlement van „oude parlementariërs”.

Het valt vele Nederlanders op hoezeer de uiterst critische toon, door U Mr. van Heuven Goedhart, menigmaal in „Het Parool” geuit (b.v. in het artikel: „Ziet Londen wel reëel?”) in nauwelijks twee maanden tijd heeft plaats gemaakt voor een blindelings vertrouwen, niet slechts in het verleden, doch ook in de toekomstplannen van de Regeering. De Bestuursvoorziening, het Militair Gezag, het is thans alles even prachtig. Ik heb Uw handteekening zien staan onder het Koninklijk Besluit voor de nieuwe Bestuursvoorziening. Welnu, dit Koninklijk Besluit, waarvan U de weldoenersgaven in Uw antwoord aan den „Statesman” zoo St. Nicolaas-achtig hebt toegelicht, is zoo mogelijk een nog absurder staatsstuk, dan de voorafgaande Bestuursvoorziening.

Er staat n.l. niets in. Dit staatsstuk en zijn Memorie van Toelichting hebben niet meer betekenis dan van een vrij onbeholpen polemiek van een Regeeringsvoorlichtingdienst tegen een Comité tegen het Neo-fascisme, in den vorm van een Koninklijk Besluit. Met de weinig geslaagde bedoeling, niet slechts de Nederlandsche gemoederen, doch ook onze bondgenooten den indruk te geven, dat alles niet zoo erg is als overal voortdurend duidelijker begint door te dringen. Over de aankondiging van voorloopige verkiezingen, zooals werkelijk democratische Regeeringen reeds lang geleden deden, geen woord. Regeeringen van landen, waar de ambtelijke desorganisatie en het aantal buitenslands vertoevende arbeiders en gevangenen stellig grooter zijn dan bij ons. Tijdens ons gesprek toonde U zich een verwoed tegenstander van voorloopige verkiezingen. Dit was, gezien Uw nieuwe „vrienden”, te verwachten. Bij voorloopige verkiezingen zou n.l. blijken: ten eerste, hoe anti-kapitalistisch de overweldigende meerderheid van het Nederlandsche volk inderdaad

geworden is; ten tweede, dat Uw aanhang bij lange na niet zoo groot is als Uw bijzonder optimistische redevoeringen voor den van niets af wetenden burgerman hier te Londen den indruk geven.

Ik kan U ook in dit opzicht geruststellen. Er wordt thans reeds door bekwame lieden, ook al hebben zij niets met de Unilever uit te staan, gewerkt aan de organisatie van voorloopige verkiezingen in Nederland. En ook de Tweede Kamer is hardnekkig van plan bijeen te komen. Die heeft daar in 't geheel geen Koninklijk Besluit voor noodig, omdat dit bijeenkomen reeds lang geleden in onze Grondwet geregeld is, en op het verhinderen daarvan, zelfs door Ministers, gevoelige straffen staan. Dat klinkt wellicht een weinig bruusk, maar toch welluidender dan Koninklijke Besluiten opge-maakt in een atmosfeer, waarin men U reeds bij voorbaat de toezegging van het grootste Nederlandsche dagblad heeft gedaan.

U ziet Mr. van Heuven Goedhart, dat ik ten allen tijde de openhartigheid de voorkeur blijf geven. Al heeft U door Uw toespraken van de laatste weken over de eenheid in den strijd, terwijl U anders handelde — zooals Uw zijdelingsche aanval in de „Tribune” bewijst in den vorm van een Judaskus aan een andere ondergrondse beweging, die zeker niet minder nuttig werk voor de oorlogvoering heeft gedaan dan U — deze openhartigheid eigenlijk niet verdiend. Dat was een verkapte verdachtmaking n.b. in een niet-Nederlandsch blad, waartegen U vermoedelijk geen verweer verwachtte. U zult misschien nog eens gaan beseffen, dat in een herlevende democratie openhartigheid en goede trouw de eenige juiste werktuigen zijn.

U kunt bogen op vier jaar illegaal werk in Holland, die er mogen zijn. Misschien was niemand opgetogener dan ik, toen Uw aankomst in Londen bekend werd. Ik dacht aan den stichter van het Parool, waarmede ik reeds lang voor den oorlog in menig geval tegen het nationaal-socialisme en dictatuur had samengewerkt en aan vele anderen, die inmiddels gesneuveld zijn. Al was U niet het oorspronkelijke Hoen, toch doemde een atmosfeer van vrijheidsstrijd in Holland weer concreet voor mij op. Helaas U bleek een zoo enorm deftig persoon, dat U zelfs voor een eenvoudig majoor niet dan na de grootste inspanning te bereiken was.

Wat deed U sinds Uw aankomst te Londen? Heeft U zich van het drama der Bestuursvoorziening anders dan van ministerieele zijde op de hoogte gesteld? Heeft U zich, als anti-kapitalist op de hoogte gesteld van de opinie van onze soldaten, van onze zeelieden, van onze lagere ambtenaren omtrent den gang van zaken? Helaas neen. U loogde bij Minister Gerbrandy en U ging met Minister Gerbrandy naar de kerk. En daar zelfs Minister Gerbrandy zich wel eens scheren laat, werd U in zijn afwezigheid bewaakt door den Secretaris-Generaal Jhr. Haersma de With. Met zooveel behoedzaamheid verbaasde het mij zelfs niet meer, dat U Minister werd en dat voor den Heer van Angeren het Koninklijk Besluit werd opgediept, dat hem in ieder geval het Secretaris-Generaalschap garandeerde. Na deze manoeuvre zagen wij U in andere manoeuvres. U trad op voor vergaderingen. U spreekt heel aardig, maar U spreekt wat veel. Als men dat vele laat bezinken, dan blijft een wrang gevoel van teleurstelling achter. Doch de eerste Minister, opgetogen over de nieuwe glansverf, die de oude ruïne van het Kabinet plotseling een zonniger aanschijn verleende, bedankte in vervoering „Onzen Minister Kwartiermaker”.

Zooveel intimiteit brengt evenwel consequenties mede. In die consequenties ligt het formaat van Jen man, die ze te trekken heeft. Want hierbij is niet slechts in geding zijn houding tijdens het volbrengen van een groot werk, doch vooral hoe hij zich in andere omstandigheden gekomen, tegenover dat werk gedraagt. Tot het einde toe beslissen daden en geen woorden. De na-oorlogse periode zal in alle landen in dit opzicht nog vele ontzueringen brengen. Helden, die hun heldendom als kruideniers zullen inwisselen, doch wellicht ook kruideniers, die in reactie daarop pas helden worden.

Hoe U zich na Uw loffelijke activiteit in Holland thans gedraagt blijkt o.a. in Uw antwoord aan den „Statesman”. U verdedigt Uw nieuwe „vrienden” van de Billiton en de Olie met een ijver, alsof er geen lieden denkbaar zijn, die met meer toewijding de vrijheden van het volk zouden kunnen verdedigen. Dat U geen schaap en geen idioot bent is algemeen bekend. Maar U begint toch verdacht veel op een humorist te gelijken, indien U meent in de Industriele Club, waarvan U thans deel uitmaakt, de anti-kapitalistische gezindheid van het Nederlandsche volk ook zelfs maar de schijn van een kans te kunnen geven.

Dat U geen humorist wilt zijn, blijkt weer uit de groote plechtigheid, waarmede U bij de verschillende gelegenheden spreekt. Over de nationale eenheid en dat wij allen het vaderland moeten dienen. Ik ben daarvoor, mits dit geen Zondagsfraze blijft van deftige slapers in de Regeeringsbureaux. En dan op een redelijke democratische basis en met het behoud van oude volksrechten als openbaarheid en de mogelijkheid van appèl en critiek. Maar niet wanneer de nationale

eenheid op een eenzijdige wijze door een oppermachtige bureaucratie van bovenaf wordt gedecreteerd. Terwijl opinies, die van dit bedenkelijk soort van „nationale eenheid” durven afwijken, als „laster” worden gebrandmerkt, zonder dat een behoorlijke kans bestaat zich daartegen te verweeren.

Dit, Mr. van Heuven Goedhart, is een typisch verschijnsel van een dictatoriale atmosfeer, ook van het neo-fascisme. U wist dit trouwens heel goed. Nog niet zoo lang geleden schreef U in het illegale „Parool”: „Laten wij niet afgaan op het zoetelijk gefemel over „nationale eenheid” afkomstig van lieden, die zelf innerlijk dictatoriale geesten zijn en die streven naar een eenheid, geboren uit het dichtslaan van een paar Nederlandsche monden; integendeel laat ons diep beseffen dat voor een ontwikkeld volk als het Nederlandsche met zijn sterken zin voor individualiteit slechts eenheid boven verscheidenheid denkbaar en wenschelijk is.” Hoe is het mogelijk, dat U deze essentiële waarheid, toen U in de practijk kwam te staan zoo spoedig vergat?

Bij het beëindigen van het gesprek met Z.K.H. Prins Bernhard en U, wees U mij op Machiavelli's woorden, dat men zich in een gegeven politieke situatie van de menschen moet „bedienen”. Ik antwoordde U daarop, dat de overvloed van suikergoed-Machiavelli's de laatste tientallen jaren Europa in de ellende hebben gebracht, waarin het thans verkeert. Jammer genoeg heb ik uit Uw bijzonder droevige polemieken met den „Statesman” en de „Tribune”, waarmee U de Regeering alleen maar een slechten dienst bewees, moeten opmaken, dat U serieuze ambities koestert om tot de suikergoed-Machiavelli's gerekend te worden. De tragiek is n.l. dat de situatie en de menschen bezig zijn zich van U te bedienen.

Het is blijkbaar nog niet tot U doorgedrongen, dat Machiavelli's werk slechts betekenis heeft als het eerste oeuvre, dat de politiek van de theoretische kluisters van de Middeleeuwen bevrijdde n.l. als eerste humanistische geschiedbeschouwingen. Nooit heeft Machiavelli de pretentie geuit een politiek systeem uitgevonden te hebben. Zijn ervaringen op 't gebied der practische politiek waren niet rooskleuriger dan wat U tot dusver hier in Londen ten beste gaf. Indien domooren als Mussolini in lateren tijd hun opportunisme of hun z.g. slimheid in het dichtbijje, die door de geschiedenis helaas ten koste van het volk thans zoo bloedig worden gelogenstraft, aan Machiavelli hebben opgehangen, om zich tenminste voor het uiterlijk eenigen achtergrond te verleen, dan mag men dit den dooden Machiavelli, die zich niet verdedigen kan tegen deze vervalsching van zijn gedachten, niet kwalijk nemen.

Maar als U, Mr. van Heuven Goedhart, die toch nog steeds voor een achtenswaardig democraat wilt doorgaan, een democratische herleving van Nederland bewerkstelligd denkt te zien door het dillettantisch in practijk brengen van foutievelijk toegepaste geschied-beschouwing, dan maak ik mij ernstig ongerust over de kortstondigheid van Uw politieke loopbaan.

Wat beduidt bovendien de orakeltaal, wanneer U voor Radio-Oranje — overgenomen door het z.g. „Vrij Nederland” (Londen) — verklaart: „Het volk heeft een onmiskenbaar recht om in gemeente, provincie en staat door middel van zijn volksvertegenwoordiging den

koers mede te bepalen”? Beteekent dit wellicht, dat U en andere hooggestemde vaderlanders, bij wijze van notabelen, die een aalmoes weg te geven hebben, zullen vaststellen in hoeverre dit „mede” bepalen wel wenschelijk is? In Amsterdam — en heusch niet alleen daar — zal men bij het aanhooren van deze aalmoezenersliefdadigheid gezegd hebben: „Is hij niet goed snik?”

Alleen het volk en niemand anders, heeft het recht door verkiezing van zijn vertegenwoordigende lichamen den koers te bepalen. Het zal iedereen, die daaraan tracht te tornen met oude of nieuwe fascistische ideeën, een gepast en krachtig antwoord weten te geven. De Hogendorpsche epigonen zullen — als zij geen al te droef lot willen ondergaan — spoedig eenige bescheidenheid aan den dag moeten leggen.

Neemt U liever een voorbeeld aan de Gaulle, die — hoe kan het anders bij een generaal — ook niet geheel onverdacht is van dictatoriale gedachten, doch die tenminste voldoende besef voor proporties heeft — of heeft het droevig lot van generaal Boulanger hem voor de geest gezweefd — om in zijn Parijsche toespraak de volkssoevereiniteit en..... snelle verkiezingen te garandeeren. Bij deze passages was het applaus van de Parijzenaren, die iemand uitstekend aan belofte kunnen houden, het sterkst. De democratische herleving, die onderweg is, zal stellig niet bij Roosendaal of Maastricht en evenmin voor een handjevol Hogendorpen of Militair Gezag halt houden.

Wanneer U tenslotte ons in een interview even slordig op den mouw tracht te spelden, dat elke goede democratie vanzelf een aristocratie is, dan ontvalt mij de ontboezeming: „Is het dezen aristocratie werkelijk in den bol geslagen?” En als U ons iets verder tracteert op een andere enormiteit over het volk, n.l. „dat het zich „in seinem dunklen Drange des rechten Weges wohl bewusst” is”, maar dat het zonder leiding, die de volksverlangens weet te vertolken, in concrete politiek den verkeerden weg inslaat, dan bent U wel zeer spoedig vergeten, dat juist, wanneer het volk verhinderd wordt zich te vertolken en dat aan de z.g. handige jongens, ook wel leiders genoemd, overliet, dat het dan nog altijd op het slachtveld van de ambities van deze leiders beland is. Na al deze allerminst toevallige uitingen van Uw leidersambities, vraag ik mij met weemoed af, of de Heer Burnham, apostel van het neo-fascisme en schrijver van „The managerial revolution” er in Uw persoon een nieuwe klant heeft bijgekregen.

Het is wel bedroevend, dat iemand, die gedurende de illegale activiteit in Holland zulke verdienstelijke artikelen over de vrijheid schreef als redacteur van „Het Parool”, in twee maanden tijd weer volkomen kans zag de bedenkelijke allures van de „Telegraaf” aan den dag te leggen.

Met dat al zie ik U liever als onderduiker dan als Minister.

Met de meeste hoogachting,
Uw Dw.

(w.g.) J. GANS.

BIJLAGE 20

Open brief d.d. 25 April 1945 van de heer J. Gans aan prof. mr. P. S. Gerbrandy

OPEN BRIEF AAN PROF. MR. P. S. GERBRANDY, VOORZITTER VAN DEN MINISTERRAAD, MINISTER VOOR DE ALGEMEENE OORLOGVOERING VAN HET KONINKRIJK

Londen, 25 April 1945.

Excellentie,

Na mijn brieven aan Uw voormalige, thans zoo ruw aan de vergetelheid prijsgegeven collega's Van Lidth de Jeude en de door U als „onze Minister-Kwartiermaker” aanbevolen Van Heuven Goedhart, heb ik een achttal maanden in het Engelsche leger den militairen dienstplicht uitgeoefend.

Meerdere malen heb ik in dien tijd gehoopt, dat ik mij vergist mocht hebben bij mijn aanval op datgene, wat ik het neo-fascisme in Uw regeering noem. Gehoopt, dat er geen sprake van is, dat de democratische rechten en goede gebruiken van ons volk in gevaar verkeerden. Gehoopt, dat „Militair Gezag” inderdaad na eenige weken, ja, luttel dagen, overbodig zou zijn bevonden. Gehoopt, dat Nederland voor het aangezicht van de wereld niet ook nog den smaad zou worden aangedaan, bezet te worden door een gezag, zooals dat tot dusver nog slechts voor Duitschland noodig werd geoordeeld.

Vurig had ik gehoopt, dat U ernst zou maken met Uw belofte af te treden voor een democratische regeering uit het verzet en dat U nimmer de verachtelijke rol zou ambieeren van een Pierlot of een Papandreou, die op hun eigen volk lieten schieten.

Nog vuriger had ik gehoopt, dat de menschen, waarvoor U plaats behoorde te maken, de gelegenheid hadden gekregen te doen, wat toch niet achterwege kan blijven: het wederinstellen van gezuiverde vertegenwoordigende lichamen. Omdat de wederopbouw van ons land zonder bloedsomloop nimmer tot stand zal komen. De bloedsomloop, waarin het zelfbestuur en de energie van het volk tot uitdrukking komt. Waarin het volk na jaren van knevelarij en onmondigheid het zelfvertrouwen terug kan vinden.

Ware dit alles geschied, of waren er tenminste ernstige voorbereidingen getroffen, Excellentie, dan had ik de consequentie van valse aantijgingen aanvaard. Dan had ik na mijn dienst in Engelsch verband beëindigd te hebben, geteekend voor het Fransche Vreemdelingenlegioen en mij bij een stille oase in de Sahara teruggetrokken. Getroost door de zekerheid, dat de vrienden, die in de afgelopen jaren in Nederland voor de vrijheid en de democratie door de Duitschers teleurgesteld zijn, niet vergeefs vielen.

Helaas, dit alles heeft niet zoo mogen zijn. Datgene, waar ik zes maanden na mijn aankomst in Engeland en na de feiten en gegevens grondig bestudeerd te hebben, den strijd tegen begon: het neo-fascisme in Uw regeering, we nu, Excellentie, dit neo-fascisme is sinds de eerste bevrijding van Nederlandsch grondgebied op een onbeschaamde wijze in den aanval gegaan.

Dat is geschied met medeplichtigheid van U, met medewerking van U en onder verantwoordelijkheid van U. Want ten allen tijde zijn en blijven de Ministers verantwoordelijk en de Koningin onschendbaar. De Koningin heeft geen vergissingen te begaan en wanneer zij toch begaan worden, dan zijn zij door U begaan en niemand anders dan U en Uwe Ministers blijven daar verantwoordelijk voor.

Excellentie, er waart een zekere Pater Monchen rond, afkomstig uit het door goede Katholieken niet als bijzonder hoog aangeslagen klooster van St. Andries. Bij aankomst in Engeland indertijd verklaarde deze dolende pater, dat hij dikwijls naar de toespraken van Max Blokzijl luisterde, maar dat hij nimmer ontdekt had, dat dit nu een nationaal-socialist was. Monchen O.S.B. bracht het tot Hoofdaalmoezenier, voorzitter van „Oranjehaven” en vertrouwensman van den Prins. Bij deze drukke bezigheden ondernam hij ook nog een verwoede aanval op de landverraders, die de on-Nederlandsche karaktereigenschappen aan den dag gelegd hadden, in wettigen Spaanschen Regeeringsdienst te treden, om te vechten tegen Deutsche en Italiaansche fascisten, toen dit nog niet in de mode was.

Uw Hoofdaalmoezenier heeft, terwijl de voormalige Ministers nog in functie waren en van den prins geen kwaad wisten, een razzia gehouden in het Zuiden des lands op toekomstige Ministers. Met medewerking en in overleg met den Overste Charles van Houten, eersten adjudant van den Prins. Des paters antecedenten betekenden een solide garantie, dat de „vernieuwing” en de „eenheid”, waar

vooraanstaande kringen zoo vol van zijn, een onmiskenbare neo-fascistische „eenheid” en „vernieuwing” vertegenwoordigden.

Wanneer U toen een kerel geweest was, Excellentie, en zich en Uwe collega's niet als een voetveeg had laten behandelen, dan had U de geheele zaak weer laten inpakken en de zichtzending naar huis gestuurd. Ten slotte was U en niet Koningin Wilhelmina Voorzitter van den Ministerraad. Niemand heeft ooit vernomen, dat Koningin Wilhelmina zich zelf tot kabinetsformateur heeft benoemd. Wel, dat Uwe Excellentie werd benoemd en dat zelfs onder bovenomschreven omstandigheden aanvaardde. Thans bent U nog steeds Voorzitter van den Ministerraad, waarmede U verantwoordelijk blijft. Het wil mij voorkomen, Excellentie, dat zelfs onder de moeilijke omstandigheden, waarin ons land verkeert, een kabinetsformatie niet mag plaats vinden op een wijze, waarmede vergeleken een bankoverval van de bende van Meckey Messer uit de beroemde 3 stuivers-opera een beschaaft gebeurtenis genoemd mag worden.

Na dezen „marsch op Rome” van Pater Monchen, bevindt Uwe Excellentie zich thans aan het hoofd van een regeering, die het best als een industriemaquis op corporatieve grondslag gekenschetst kan worden. Dat dit maquis breede lagen van het Nederlandsche volk, laat staan van zijn vrijheidsstrijd vertegenwoordigt — zooals U via Radio Oranje en in de Engelsche pers liet suggereeren — is een aperte leugen. De geronselde Katholieken worden door fatsoenlijke Katholieken evenzeer als renegaten beschouwd, als U heden ten dage nog steeds, zooals mij juist uit betrouwbare bron ter oore komt, door de Friesche antirevolutionnaire boeren als renegaat van de antirevolutionnairen wordt beschouwd. Waarmede evenwel nog niet gezegd wil zijn, dat u thans een revolutionnair bent.

Een globaal overzicht van het nieuwe kabinet toont aan, dat de AKU nu ook vertegenwoordigd is, al geschiedde dit nog niet door Fentener van Vlissingen, Een ingenieur van de Staatsmijnen fel tegenstander van „praatcollege's als volksvertegenwoordigingen — voert zonder weifelen den arbeidsdienst in. Prof. J. de Quay had, gezien zijn vroegrijpe aanvaarding van „de nieuwe orde” als een fait accompli en zijn aanbeveling van de Deutsche Winterhulp en den Arbeidsdienst eenigen weerstand te overwinnen. Excellentie Tromp van Philips behoort tot de onderteekenaars van het „spontane” adres aan H.M. de Koningin om de praatcollege's voorloopig maar niet bijeen te laten komen.

Men mag het als een groot geluk beschouwen, dat vóór de heer Blokzijl in Groningen werd ontdekt, Bisschop Mutsaerts van den Bosch den marcheeren Pater Monchen op de mat heeft geroepen en hem verdere razzia's verbod. Ware dit niet geschied, Excellentie, misschien had Max reeds zijn intrede in het Stratton House gedaan als Minister voor de Voorlichting. Ten slotte komen nationaal-socialisten en corporatisme beide van denzelfden stam.

Excellentie, met een onzegbaren weemoed las ik in het artikel van ex-Minister Jan van den Tempel van 7 April j.l.: „Inconstitutioneele methoden van regeeringsvorming en oefening van regeeringsgezag vinden ingang en worden langzamerhand als gewoonte aanvaard.” Zeer juist, Mijnheer v. d. Tempel. Maar door wie? Door halfhartige Ministers en regeeringsambtenaren en militairen met Londen-verblijfsvergoedingen in de emigratie. Want het Nederlandsche volk heeft nog niets aanvaard. En ik wil er mijn hoofd op zetten, dat het niets aanvaarden zal. Nimmer.

„Ik heb zelf medegedaan” klaagt v. d. Tempel: „in de onzekere en moeilijke jaren, die achter ons liggen, in een uitersten geest tot samenwerking om te trachten tot een compromisoplossing te geraken. Maar sinds lang is diep in mij de overtuiging gegroeid, dat ook hier de rechte weg de beste is. De onverwijld bijeenroeping van de Staten Generaal is uit het oogpunt van nationaal belang een gebiedende eisch. De Kamers zullen zich dan overeenkomstig goed constitutioneel gebruik zelf moeten zuiveren. Ik houd mij overtuigd, dat daarbij een strengeren maatstaf zal moeten worden toegepast dan nu reeds voor den toegang tot belangrijke posten in bevrijd Nederland wordt gehanteerd.”

Hij heeft het dus geweten de ongelukkige toch heeft hij zijn handteekening gezet onder de rampzalige Bestuursbesluiten. Kunt u mij uitleggen Excellentie, waarom het aanvaarden van het Ministerambt steeds gepaard moet gaan met het verlies van gezond verstand? Van die zonderlinge bewustzijnsvernaauwing, die tot ondertekenen voert van wat men in zijn binnenste verafschuwt. Of brengt „het uiterste gevoel voor samenwerking” in den Ministerraad met

zich mede, dat men zijn geweten buiten de deur laat? Zoo ontstonden in Holland de collaborateurs.

„Als ik voor Amsterdamsche arbeiders in de Appollohal de noodzakelijkheid van een „Militair Gezag” moest uiteenzetten, zouden zij mij weghoopen”, heeft van den Tempel eens gezegd (niet in den Ministerraad). Met mijn kennis van de Amsterdamsche arbeiders lijkt mij dat een uiterst milde bejegening. Toch zette van den Tempel zijn handteekening onder het B.B.S.B. met zijn absurde punten 13 en 16 van de toelichting, die n.b. slechts spreken van verantwoording aan de Kroon en het „Militair Gezag” praktisch dictatoriale bevoegdheid verleenend.

Blijkbaar wakker geschrokken uit den boezen droom van samenwerking met de misdaad, schrijft van den Tempel thans: „Een Militair Gezag, dat de bevolking is opgelegd, acht zich blijkbaar geroepen, met of zonder instemming der regeering zich te keeren tegen den opbouw van het burgerlijke bestuur in het bevrijd gebied Het belemmert aldus de ontwikkeling van de energie en het democratisch zelfbestuur van het volk”.

Alsof een tweede jeugd voor hem opengaat schrijft de oud-minister: „Vrijheid is onbestaanbaar onder een bewind, een volk opgelegd door vreemden of door personen van eigen landaard, buiten zijn wil en buiten zijn contrôle.” Begrijpt U, Excellentie, waarom men het eerst tot ex-Minister moet brengen om van deze onuitroerbare waarheid te getuigen? „En zich niet laat bevoogden door niemand”, verduidelijkt van den Tempel nog voor hen, die zich boven de wet wanen.

Excellentie, waar zijn intusschen de vrijheid en de democratie gebleven? Hiervoor een weinig geschiedenis. Vooropgesteld, dat het U ten eeuwigen dage als een eer en als een verzachtende omstandigheid aangerekend moet worden, dat U, toen andere Ministers capitulatieplannen koesterden — waarvan de vlucht van de Geer een exponent was — van geen wijken wilde weten. Had U maar altijd de flinkheid, die U toen aan den dag legde bewaard. De positie van Koningin Wilhelmina, die terecht een vurige verachting voor de capitulanten onder die ministers aan den dag legde, is door haar onverzettelijkheid in die sombere dagen, met een volkomen verdiend aureool omgeven.

Helaas heeft de wankelmoedigheid van ministers toentertijd, on-democratische groepeerings van leger, handel en industrie er toe verleid, achter het aureool en de doortastendheid van Koningin Wilhelmina, hun reactionnaire plannen met de toekomst van Nederland voor te bereiden. Zoo werd b.v. Lt. Hazelhoff Roelfzema naar het Foreign Office gezonden om te polsen, hoe Engeland tegenover een absolute monarchie in Nederland zou staan. Daar is men toentertijd, zelfs op het Foreign Office, danig van geschrokken.

„Oranjevaren”, oogenschijnlijk een club van uit het bezet gebied onvluchte Nederlanders, werd onder voorzitterschap van Pater Monchen een trechter voor die reactionnaire strooming. Anti-democratische, anti-socialistische en anti-semitische gesprekken gaven daar den goeden toon aan. Jongelieden zonder eenig besef van het bestaan en het historische groeiproces van de arbeidersklasse in Nederland, officieren van burgerlijken huize, ja zelfs lieden met een pro-fascistisch of pro-duitsch verleden, doch met het juiste instinct voor wat „men” graag hoorde, werden b.v. via deze zeef naar de geallieerden als onmisbaar uitgelegde liaison officiersorganisatie „Militair Gezag” overgeheveld.

Wanneer deze jongelieden door de Koningin ontvangen werden, waren zij reeds voldoende in de vereischte atmosfeer geschoold om het verhaal af te steken. Dat er in Nederland heelemaal geen politiek meer bestond. Dat partijen en klassen opgehouden hadden te bestaan en dat zij zeker nooit meer erkend mochten worden, want dan zou Nederland verloren zijn. Dat niemand in Nederland ouderwetsche praatcolleges, zooals Staten-Generaal, terugwenschte. Tenslotte, dat iedereen in Holland dacht, dat H.M. het nu maar zelf moest doen.

Vergaderingen van uitgelezen Engelandvaarders, waarin de Gele Ridders het hoogste woord voerden, werden in tegenwoordigheid van de Koningin en den Prins gehouden. Hoewel ik geen Gele Ridder ben, heb ik zoo'n vergadering bijgewoond. Zelden heb ik zooveel domheid en zooveel achterlijk vernomen, dan wat daar te berde werd gebracht. Ik vraag mij af, wat er in H.M., die hierbij zwiingend toe hoorde, moet zijn omgegaan. Ik moest vaststellen, dat een discussie van middelmatige Amsterdamsche arbeiders mij op dat moment een oase van gezond verstand toescheen. Het geheele programma werd weer afgedraaid. De klassenstrijd was uit den booze en moest niet meer getolereerd worden. „Hoe juist zou dit zijn” dacht ik bij mijzelf „wanneer het geheele Nederlandsche volk uit Gele Ridders bestond”. Verder hadden ondernemer en arbeider — als men het goed bekeek — eigenlijk precies dezelfde belangen. Vertegenwoordigende lichamen konden gemakkelijk afgeschafte worden. Hierbij stelde ik argeloos de

vraag, of daar ook de Ministerraad mee bedoeld was. Jhr. Six, die de discussie leidde, antwoordde: „Dat zou ons te ver voeren”. Ik merkte op, dat dit juist het eenige was, dat voor de hand lag.

Ook besteedde men geruimen tijd aan de dringende noodzakelijkheid communisten na de bevrijding aanstonds te arresteren. Toen ik tegen deze overweldigende domheid krachtig protesteerde, viel een pijnlijke stilte bij het merendeel der aanwezigen te constatareeren. Om deze stilte niet pijnlijker te maken, slikte ik toen maar in, dat in dat geval misschien een kwart van de Nederlandsche bevolking in de gevangenis of het concentratiekamp zou belanden en dat er dan geen plaats meer voor collaborateurs zou overblijven.

Kortom, de meest reactionnaire denkbeelden werden daar zonder blikken of blozen als „vernieuwing” naar voren gebracht door lieden, die thans in het bevrijde gedeelte van Nederland reeds sleutelposities bezet hebben en daar trachten de eenheid in Gele-Ridders-trant te beoefenen.

Leiders van handel en industrie, Unilever, Philips, Zwanenberg — die voor steun aan het neo-fascisme thans ook zijn Minister in het kabinet heeft, ondanks diens langdurige collaboratie, waartegen Pieter 't Hoen in het illegale Parool terecht opmerkt, dat men in Frankrijk dergelijke fabrieken nationaliseert en de directie voor den rechter brengt — welu de industrie sloeg op den achtergrond dit schouwspel met welgevallen gade. De zaken hadden een oogenblik hachelijk gestaan door dat absurde Atlantic Charter, dat het gewone volk maar luxe denkbeelden bijbracht omtrent vrijheid en een verzekerd bestaan. Maar met deze stootroepen was het dividend nog niet verloren.

Onder de oogen van Uw regeering, Excellentie, maakte concern-leider Otten propaganda voor den corporatieven staat, waarbij een toekomstige regeering vrije hand werd toebedeeld en de macht van de Kroon werd uitgebreid. Heeft U er ooit aan gedacht, Excellentie, den heer Otten voor deze neo-fascistische propaganda in den militairen dienst op te roepen?

Excellentie, van dit alles was U volkomen op de hoogte. Doch U heeft tegenover deze on-constitutioneele en on-democratische samenwerking volkomen gecapituleerd. Erger, U heeft daar bij voortduring de vereischte hand- en spandiensten aan verleend. Niemand anders dan U draagt de verantwoording van het betrekken van de Koningin in de politiek en daarmee in de lagere functies van den staat. Nimmer heeft het Nederlandsche volk een uitspraak gedaan, dat het dezen toestand wenscht.

Toen ik vorig jaar weigerde propaganda te maken voor de neo-fascistische Bestuursvoorziening, die onder deze bedenkelijke omstandigheden tot stand kwam, werd ik bij H.M. geroepen. Het is erg genoeg, Excellentie, dat wat U al lang geleden had moeten zeggen, dat ik dat toen moest doen. Ik heb H.M. er met den meesten nadruk op gewezen, dat, wanneer deze absurde plannen doorgang zouden vinden, het volk zijn essentiële rechten zou verliezen en daar ongetwijfeld tegen in opstand komen zou en dat dit een rechtvaardige opstand zou zijn. Ik wees daarbij op de volkomen verkeerde voorstelling van de realiteit, die het merendeel der Engelandvaarders aan H.M. verstrekke.

Den 10den Mei daaraan volgend heeft H.M. daarop de door Uw regeering opgemaakte Bestuursvoorziening in een radiotoespraak ongedaan gemaakt. De woede van Uwe Excellentie schijnt toen bijzonder groot te zijn geweest. De procedure was misschien niet bepaald constitutioneel. Doch waar een on-constitutioneele procedure een on-constitutioneelen aanslag op de rechten van ons volk tijdelijk verhinderde, kreeg de constitutie weer een bestaanskans.

Wanneer toentertijd de heer van den Tempel van het inzicht had getuigd, dat hij momenteel zoo duidelijk weet te definieeren, wellicht had dan het onheil, dat voor ons volk naderbij komt nog voorkomen kunnen worden; een bevrijding, die een diefstal blijkt te zijn. Oud-Minister Welter stelde U na de ondergedoken en zoo mogelijk nog absurder hernieuwde Bestuursvoorziening en voor hij naar Zuid-Amerika werd gezonden de vraag of U, wanneer het volk zich tegen Uw Bestuursvoorziening zou verzetten, op het volk zou laten schieten. Uw antwoord hierop Excellentie heeft geluid: „Vanzelfsprekend”. Aannemend, dat U volledig bij Uw positieven bent, concludeer ik dus, dat U van plan bent met voorbedachten rade een inbraak met geweld te plegen. Dat is zeer ernstig. Of de heer Churchill — wanneer hij dan tenminste nog prime-minister is, wat af te wachten valt — U onder deze bezwarende omstandigheden de vereischte medewerking kan verleenend, acht ik met de bittere ervaringen in Griekenland achter den rug en een algemeene verkiezing in het verschiet, ten eerste de vraag. Men kan ten slotte niet aan den gang blijven en de publieke opinie in Engeland met de „Times” aan het hoofd, heeft getoond, waartoe zij in staat is. En zeker niet tegen een volk, dat na zoo beestachtig uitgeplunderd te zijn als het onze en na zijn afschuwe-

lijke hongersnood het eenige bezit, dat het nog heeft, zijn vrijheid in zijn constitutie neergelegd, niet daarbij nog ontnomen wil zien. En op de jongens van het „Militair Gezag”, die in het gemoedelijke Zuiden door de vele sterren en balken al danig in de gaten loopen — om van de extra-rantsoenen maar te zwijgen — daar kunt U in Rotterdam en Amsterdam heelemaal niet op rekenen.

In Juli 1940, toen de zaak van de democratie er hachelijker dan ooit voorstond en men de medewerking van de arbeiders en verzetslieden in alle landen ten zeerste op prijs stelde, zei de Heer Churchill: „Dit is geen oorlog van leiders, van prinsen of nationale ambities; het is een oorlog van het volk, van beginselen.” Laten wij ons daaraan houden, Excellentie.

Een begeleidingsverschijnsel van den totalen oorlog is evenwel geweest, dat veel totalitaire methodes tijdelijk door democraten of die zich daarvoor uitgeven, zijn overgenomen en daar niet allen sterk genoeg in de schoenen stonden tegenover dit noodzakelijk kwaad, zijn zij in meerdere gevallen door het gedachtenleven van dit kwaad geïnfecteerd. Zoodra de volken zich weer vrij kunnen uitspreken, gaat op dit gebied eveneens een zuivering plaats vinden.

Des te meer het militaire einde van den strijd nadert, des te duidelijker blijkt, dat de strijd tusschen fascisme en democratie nog niet uitgestreden is. In zekeren zin kan men zelfs zeggen, dat hij pas werkelijk begint. Dit wordt een moeizame uiterst gecompliceerde strijd, die ten slotte beslist zal worden door hen, die produceeren. Onverschillig, of dit huizen, dijken, graan, schepen of ideeën zijn. Uit de puinhoop, die Europa thans is, rijst slechts dan een nieuwe samenleving, wanneer het produceerende volk van meet af aan zijn lot in handen neemt, wat zij kan onmogelijk onder twijfelachtige voorwaarden van bovenaf gedecreteerd worden.

Niet een teveel, doch een gevaarlijk tekort aan democratie heeft ons deze puinhoopen bezorgd. Wat U in 1940 in Holland achterliet, Excellentie, was slechts een minimum aan democratie. Dit nog te beknibbelen is het erbarmelijkste, wat U heeft kunnen doen. Het vermeederen, het minimum van de parlementaire democratie uit te doen groeien, tot een waarlijke productie en consumptiedemocratie, dit is de groote en de eenige taak, die voor den boeg ligt. De samenwerking tusschen die productiedemocratie en de parlementaire democratie is de beste waarborg tegen de ontarding van laatstgenoemde in „praatcolleges”. En zeker tegen het ontstaan van een doode en topzware bureaucratie.

Het is nimmer mijn bedoeling geweest, Excellentie, alles wat nieuwe wegen bewandelen wil neo-fascisme te noemen. Maar wel datgene, wat nieuwe wegen decreeteert zonder het goedvinden en de medewerking van de organen van het volk en zonder rekening te houden met de voortzetting van de continuïteit van de Europeesche cultuur.

Dit behoeft niet Russisch te zijn, Excellentie, hoewel niemand ontkennen wil, dat door de arbeiders van dat land iets gepresteerd is, dat de Europeesche beschaving een laatste levenskans heeft gegeven. Maar het zal wel Nederlandsch zijn, zooals het Fransch en Belgisch, Noorsch en Deensch, Spaansch en Engelsch zal zijn. Prof. Carr, de voortreffelijke medewerker van de „Times”, drukt dit zeer goed uit, wanneer hij in zijn laatste studie: „Nationalism and after” schrijft:

„De internationale orde van de toekomst kan geen maatschappij zijn van vrije en gelijke naties, samengebonden door een constitutioneel systeem van wederkerige rechten en verplichtingen. De vrijheid en gelijkheid, die de makers van den komenden vrede moeten trachten te vestigen, is niet een vrijheid en gelijkheid van landen, maar een vrijheid en gelijkheid, die zichzelf zullen uitdrukken in de dagelijksche levens van mannen en vrouwen.”

Excellentie, de tragiek van ons land is geweest, dat wij in de afgelopen vijf jaar een Regeering hadden, die maar al te zeer Holland op zijn smalst en daarmee het gedachtenleven van Batavus Droogstoppel en de Heer Slijmering vertegenwoordigde. Onze Regeering heeft helaas nog steeds niets gezien, niets geleerd en niets begrepen. Zij is daartoe ook te zeer verkleefd met de epigonen van de Koffijveilingen van de Nederlandsche Handel Maatschappij.

Alleen doode menschen, Excellentie, of menschen, die al dood zijn, maar dat nog niet weten, wanhoopen in de democratie. Uit angst worden zij dan door vreemdsoortige denkbeelden bevangen. Lieden, die dezen angst — door mij neo-fascisme genoemd — niet kwijt kunnen raken, gaan een tijdperk van bittere ontgoochelingen tegemoet. Zij vleien zich met velerlei krampachtige illusies, waarvan het corporatisme er een en het „Militair-Gezag” de andere is. Hitler en Mussolini hebben voor hen nog steeds niet afdoende bewezen, dat men de werkelijkheid niet blijvend vervalschen kan en dat de geschiedenis zich niet laat stopzetten.

Achter de puinhoopen en de concentratiekampen, achter de slachtevelden en de tankregimenten is frissche lucht in aantocht. De menschen willen leven, Excellentie. En de geschiedenis wil ook eens haar

revanche hebben op de vele domheden, die jegens haar begaan zijn.

Werkelijk levende menschen, Excellentie, beschouwen het couponknippen niet noodzakelijk als de hoogste menschenlijke waardigheid. Zij hebben ten allen tijde de innerlijke zekerheid dat de democratie en haar beide longen, vrijheid van drukpers en vrijheid van vereeniging en vergadering, niet uit te roeien zijn. Dat is de oude fascistische niet gelukt, dat lukt de nieuwe fascistjes zeker niet.

Een van de eerste Nederlandsche anti-fascisten wist dat reeds, toen hij schreef: „Wanneer het hier in het vaderland zoo gelegen is, dat men de waarheid niet mag spreken, zoo is het er ellendig gesteld. Nochtans zal ik de waarheid spreken, zolang mijn oogen open staan.” Deze woorden, die iedere kolonel van het „Militair Gezag”, ja zelfs iedere Minister boven zijn bed moest hangen, zijn van onzen democratischen Luit. Admiraal Michiel Adriaansz. de Ruyter.

Hadden U en de andere Excellenties, toen U in 1940 de tocht naar Chatham aanvaardde, maar iets meer van dien onverzettelijken anti-fascistische geest medegebracht. Hoeveel verraad, niet eens uit boosaardigheid — want daar ontbrak het menschenlijk formaat voor — maar veeleer uit halfhartigheid en onbeduidendheid, was dan achterwege gebleven. Hetzelfde, Excellentie, geldt voor veel collaborateurs in Holland, die tegenover het oude fascisme bezwaken.

In Uw laatste radiotoespraak, vernam ik de woorden: „Wat aan zuivering ontbreekt, zal aangevuld worden” Aanvankelijk dacht ik, dat U het over een leg-puzzel had, waarvan eenige stukken zoek waren geraakt. Thans begrijp ik, Excellentie, dat die ontbrekende stukken in een andere leg-puzzel, waar U mee bezig was, Uw laatste Regeering, zijn verzeild geraakt. Dat wekt in Holland den verbijsterenden indruk, dat U niet meer in staat bent de dingen uit elkaar te houden. Verbijstering, omdat U met een heilige zuiveraarsfelheid, den openbaren aanklager uit de Fransche revolutie, Fouquier Tinville, waardig, den ongelukkigen Mr. Burger uit het ambt verbande.

Excellentie, van het moment af, dat ik Uw verraad jegens onze democratische rechten constateerde, hield ik op Uw Regeering te erkennen. Het bevel derhalve, mij in militairen dienst te melden, werd door mij op zijde gelegd. Dat was een politiemaatregel van de erbarmelijkste soort. Met het doel mij het zwijgen op te leggen.

In Augustus 1940 heb ik een paar gewapende Gestapo-lieden in Holland aan het verstand trachten te brengen, dat zij den oorlog gingen verliezen, omdat de Führer Hitler de waarheid niet verdragen kan. Dat werd, omdat ik mijn woorden niet terugnam, hevige ruzie. Dit Sicherheits-Dienst-personeel wilde mij daarop mobiliseeren als bewoner van het concentratiekamp Schoorl, waarvan zij de directie uitoefenden. Dat is hun niet gelukt, hoewel zij zich daar eenige maanden lang voor uitgesloofd hebben. Wat Gestapo-lieden niet lukt, Excellentie, dat is U en Uwe Regeering zeker niet gelukt.

Door verschillende lieden uit de Regeering en bureau-militairen ben ik vervolgens als deserteur en dienstweigeraar gebrandmerkt. Voor deze lieden het volgende: Toen begin September 1944 het oogenblik kwam Nederland te bevrijden, heb ik den Prins, als hoofd van de Binnenlandsche strijdkrachten aangeboden per parachute met een wapentransport afgegooid te worden om de ondergrondse beweging de wapenen te brengen, die Uw Regeering bij voortdurend verzuimd heeft haar te verstrekken. Omdat Uw Regeering en Uw „Militair Gezag” helaas altijd te zeer vervuld zijn geweest door de bezetting van Nederland, in plaats van door de bevrijding van Nederland. Men heeft om die wapenen, die er op dat moment door het beleid van de Droogstoppels en Slijmeringen niet waren, loopen grienen in de steden en de dorpen in het Westen van ons land in de week van 7—15 September. Behoudens eenige onvolwaardige troependeelen, die de kluts kwijt waren, waren de Duitschers daar overall gevluht. De havens van Rotterdam en Amsterdam hadden onbeschadigd in Uw bezit kunnen zijn. De afschuwelijke hongersnood en uitputting, waar ons volk thans prijs aan is gegeven, zijn niet noodig geweest.

Het antwoord van den Prins van 3 Sept. luidde helaas, dat ik te oud was, hetgeen onjuist is, want men kan tot 42 en zelfs daarboven voor een dergelijke expeditie in aanmerking komen, en men vroeg mijn telefoonnummer voor het geval men mij toch nodig mocht hebben. Ik wacht nog steeds op de verbinding. Doch wellicht vond men het bedenkelijk, dat ik van de techniek van den bewapenden opstand op de hoogte was.

Excellentie, ik ga U thans verlaten. Ik hoop, nog eens in Nederland terug te komen. Maar uitsluitend, wanneer dat een vrij Nederland is, ontdaan van een „militair gezag” en de neo-fascistische practijken, die U thans tracht in te voeren. Wanneer ik hiertoe heb mogen bijdragen, dan kan ik U verzekeren Excellentie, dat ik dat te allen tijde met open vizier heb gedaan, zooals ik hoop te blijven vechten voor de menschenlijke waardigheid van iedereen. Want onderdrukking, Excellentie, vernedert zowel den onderdrukte als den

onderdrukker. Ik heb het volste vertrouwen in mijn vrienden onder de arbeiders en de kunstenaars, dat zij er zorg voor zullen dragen, dat Nederland weer een land zal worden, waar men vrij en openlijk zijn meening kan uitspreken, zelfs wanneer die afwijkt van die eens ministers.

(w.g.) J. GANS

P.S. Over een paar dagen vertrek ik met het Engelsche leger naar Birma. Ik hoop, dat U mij niet kwalijk neemt mede te werken aan het naderbij brengen van het zelfbestuur van Indonesia. Dat is een eereschuld en een democratische taak, waaraan wij ons niet mogen onttrekken.

BIJLAGE 21

Nota d.d. 15 Juni 1948 van prof. dr. J. A. Veraart aan de Enquêtecommissie

PROF. DR. J. A. VERAART

Wassenaar, 15 Juni 1948
Ridderlaan 1.*Aan de Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940—1945,
Binnenhof 1a, 's-Gravenhage.*

Hierbij doe ik Uw Commissie toekomen het gevraagde „Rapport over de strijd in Londen 1942—1945, voor de handhaving van de Parlementaire Democratie in Nederland en tegen de aanslagen aldaar op onze Nederlandsche Constitutie gepleegd”, met Bijlagen.

(w.g.) J. A. VERAART.

RAPPORT

over de strijd in Londen 1942—1945, voor de handhaving van de Parlementaire Democratie in Nederland en tegen de aanslagen aldaar op onze Nederlandse Constitutie gepleegd.

I. Ter vereenvoudiging van de taak, die ik met het schrijven van dit rapport op verzoek van de Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940—1945 heb ondernomen, doe ik hierbij toekomen:

1°. negen exemplaren van mijn „Inleiding tot de Nederlandsche Constitutie”. Tweede Uitgave, voor elk lid van de Commissie één exemplaar, zijnde de samenvatting van een negental artikelen in 1943—1945 in het Londense Vrij Nederland verschenen, met als bijvoegsel „Koningschap en Parlementaire Democratie na den oorlog”, zijnde de rede, uitgesproken op 10 October 1942, voor de Katholieke Staatkundige Groep in Londen, Nederlandse Afdeling van de „International Christian Democratic Union”;

2°. negen exemplaren van mijn „Het rechtskarakter van de Nederlandsche Constitutie”, voor elk lid van de Commissie één exemplaar, zijnde het prae-advies uitgebracht in 1947 voor de „Vereeniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder Katholieken in Nederland”.

Met de toezending van deze stukken beoog ik een inzicht te geven in het begin, het verloop en het einde van de in de titel van dit Rapport bedoelde strijd.

Verder zend ik hierbij toe:

3°. één exemplaar van de „Lijst van werkzaamheden” in 1944 in Londen opgesteld, waarmee een verantwoording van het voornaamste deel van mijn werkzaamheden was bedoeld. Deze lijst was geenszins volledig, terwijl van de andere kant aan de onder 10, 34, 35 en 36 bedoelde werkzaamheden geen uitvoering werd gegeven;

4°. één exemplaar van het Katholiek Cultureel Tijdschrift van October 1946, bevattende mijn artikel „Internationaal Werk in Londen”, met Bijlage;

5°. één exemplaar van het Londense Vrij Nederland van 26 Augustus 1944, waarin op blz. 151 mijn artikel „Het Constitutioneele Vraagstuk”. Het is dit artikel, waarin de heer Gerbrandy aanleiding vond voor het reeds in mijn verhoor door de Enquête-commissie op Dinsdag 1 Juni 1948 vermelde „ontslag op staande voet”, wat betekende het mij in principe brodeloos maken voor een tijd van negen tot tien maanden. Reeds heb ik meegedeeld, dat dit praktisch niet geschiedde, daar ik in de periode September 1944 tot Juni 1945 van de opbrengst van mijn pennevruchten heb kunnen leven, aangevuld met een „bedeling als behoeftig Nederlander in Engeland” — „voorschotten van £ 8.— per week door de Consul Generaal te Londen, de Meester.

Daar ik van de onder 3°. tot 5°. bedoelde stukken slechts één exemplaar bezit, zou ik vriendelijk willen verzoeken, dat zij op het bureau van Uw Commissie werden vermenigvuldigd en mij de originalia werden teruggezonden.

Met de toezending van de onder 3°. tot 5°. bedoelde stukken beoog ik, alweer ter vereenvoudiging van mijn Rapport, een zo goed mogelijk gedocumenteerd inzicht te geven in de in dit Rapport bedoelde strijd.

II. De hoofdgedachte, die mij bij mijn optreden ten aanzien van dit allerbelangrijkste punt voortdurend heeft geleid, zal — ook na het raadplegen van de onder I van dit rapport bedoelde stukken —

terstond duidelijk zijn. *Nederland is — na een groote ontwikkeling sedert 1848 — reehtens een Parlementaire Democratie, d.w.z., het overwicht in de zaken van het Staatsbestel berust krachtens het ongeschreven Staatsrecht bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal.*

De voornaamste zonde van het Nationaal-Socialisme bestaat hierin, dat het op het hoogste rechtsgoed, dat het Nederlandse Volk in de loop van een bijna honderdjarige ontwikkeling had verkregen, een aanslag had beraamd. Die aanslag was met name door de schandelijke inval van de Hitlerbende gelukt. Welnu, de belangrijkste taak van de Nederlandse regering in nationaal-constitutioneel opzicht bestond te Londen — en ook later — hierin: dat aan het Nederlandse Volk zijn kostbaarste en gestolen rechtsgoed werd teruggegeven.

Het valt mij moeilijk in dit Rapport te beschrijven, hoeveel leed, verontwaardiging en verbazing mijn deel werden, toen het mij duidelijk werd, dat de „Londense Regering” dit allerminst als haar voornaamste constitutionele taak beschouwde. Aan herstel van de Parlementaire Democratie werd hoegenaamd niet gedacht. Er drongen geruchten door van plannen van de ministers tot het opbouwen van een heel andere en een Nederland volstrekt vreemde staatkundige orde. In het ambtelijk deel van de Nederlandse Kolonie werd volop gebazeld over het verdwijnen van de partijen in het nieuwe Nederland, over krachtige regering en sterk staatsgezag, kortom heel het typisch nationaal-socialistische jargon. Deze anti-nationale staatsrechtelijke gedachten kregen vaste vorm in het verfoeilijk boekje van een zekere de Beus, werden volop tot uiting gebracht in de massale vergadering — reeds voor Uw Commissie vermeld — waar de heer Albarda zijn verbazingwekkende rede hield — en waar door tijdnoed tot een behoorlijk debat geen gelegenheid werd gegeven.

III. Toen in het voorjaar 1942 — vooral na het binnendringen van een groot aantal Indische ambtenaren in het Londense regeringsapparaat — steeds duidelijker werd, dat deze anti-constitutionele mentaliteit zich meer en meer verspreidde, bleven voor iemand als schrijver dezes, die geheel en al buiten enige directe invloed werd gehouden, slechts twee middelen over voor verweer en bevordering van de juiste constitutionele gedachte: organisatie en publicatie. Organisatie bracht hij tot stand door het verenigen van een aantal Katholieken in een Katholiek Staatkundige Groep, Nederlandse Afdeling van de „International Christian Democratic Union”, van welke Union de bekende Equipes Nouvelles, de internationale organisatie van de katholieke volkspartijen van de West-Europese landen, thans de voortzetting zijn. Voor het overige worde verwezen naar de stukken, bedoeld onder I, 4°. van dit Rapport. In het bijzonder wordt Uw aandacht gevraagd voor de Bijlage, waarin het Manifest werd afgedrukt, waarmee een zevental Nederlandse Katholieken in Engeland zich tot hun geloofsgenoten in Engeland richtten.

Wat de publicatie betreft, van dat ogenblik af richtte de schrijver van dit rapport zich tot de Nederlandse Kolonie en tot de georganiseerde groep van Nederlandse Katholieken in zijn artikelen in het Londense Vrij Nederland en in een groot aantal redevoeringen, waarin in het algemeen en in tal van bijzonderheden de strijd met name voor het onverwijld herstel van de Parlementaire Democratie werd gevoerd. Voor het eerste zij met name verwezen naar de onder I, 1°. bedoelde opstellen, in mijn Inleiding tot de Nederlandse Constitutie gebundeld. Voor het tweede met name naar de aan die artikelen toegevoegde Bijlage „Koningschap en Parlementaire Democratie na den oorlog”. Hierbij worde er op gewezen, dat er nog veel meer publicaties in deze richting zijn geweest, zoals moge blijken uit de Lijst van Geschriften in Londen, waarvan ik een afschrift in Uw bezit reken.

IV. Hier worde nog zeer in het bijzonder gesproken over de verwachting, die mijnerzijds over de onmiddellijke ontwikkeling na gehele of gedeeltelijke bevrijding van Nederland werd gekoesterd. Zodra een min of meer aanzienlijk deel van Nederland zou zijn bevrijd, zou tegelijk met het Koningschap — als onmisbaar bestanddeel van de Nederlandse Constitutie — het parlement — even onmisbaar bestanddeel — zijn intrede wederom in het Vaderland doen. Eveneens — al werkte ik dat niet in bijzonderheden uit — de gemeenteraden en de provinciale staten. Geen ogenblik zou een vacuum van staatsrechtelijke aard worden geduld. Van bezetting door de geallieerden zou — uiteraard onder bescherming van de geallieerde troepen — terstond naar de reehtens in Nederland bestaande staat-

kundige vormen en werkzaamheden worden overgegaan. Iets anders was m.i. ondenkbaar, omdat het zou betekenen een rechtstreekse aanslag op onze hoogste constitutionele instellingen.

Natuurlijk zou om dit te bereiken Staatsnoodrecht in Londen moeten worden voorbereid. Op de Proeve van zulk een Staatsnoodrecht, die ik in 1944 leverde, kom ik nog terug. Maar in ieder geval stond voor mij onbestrijdbaar vast, dat dit Staatsnoodrecht moest zijn: *bescheiden, zorgvuldig en zo Nederlands, dus zo democratisch mogelijk*. De ontwikkeling van deze gedachten kan men vinden op blz. 8 en volgende van mijn hiervoren vermelde Inleiding tot de Nederlandse Constitutie.

Hiermee bleek ik essentieel geheel in overeenstemming met het bekende geschrift „Om Nederlands Toekomst”, dat uit bezet Nederland ook te Londen kwam en daar bij het kleine groepje staatkundig-democraten de grootste blijdschap te weeg bracht.

V. Het is overbekend, dat het geheel anders zou gaan en dat de Nederlandse regering te Londen tot heel andere dingen had besloten. De geschiedenis met Militair Gezag en met Adviesraden heeft hier niet uitvoerig te worden behandeld. Deze beide instellingen — en men kan er zich niet genoeg over verbazen, dat zij eerst in 1946 zijn verdwenen — betekenen een regelrechte aanslag op onze aloude Constitutie. In plaats dat Nederland kreeg wat het rechtens toekwam, kreeg het te maken met enerzijds een machtsapparaat zonder verantwoordelijkheid aan een volksvertegenwoordiging, anderzijds volkomen machteloze adviesinstituten, die zich al dan niet konden wenden tot een inconstitutioneel gezag.

VI. Een enkel woord worde hier nog gewijd aan het Militair Gezag in zover ik er te Londen mee te maken kreeg. Reeds was ik op uitnodiging van Kolonel van de Plassche als docent verbonden aan de leergangen, die voor de aanstaande liaison-officieren werden gehouden, en doceerde daar Nederlands Staatsrecht. Dit gaf de toenmalige Kolonel Kruls aanleiding mij door middel van zijn adjudant te verzoeken eveneens dergelijke voordrachten voor de aanstaande

lieden van Militair Gezag te komen houden. De opzet was, dat ik een voordracht zou houden van anderhalf uur, waarna gelegenheid zou zijn tot het stellen van vragen. Hoe groot was mijn verbazing, toen na mijn voordracht, waarin ik een uiteenzetting gaf van het wezen van het Nederlandse Staatsrecht overeenkomstig de in dit rapport en in de bijlagen ontwikkelde richtlijnen, de Heer Kruls opstond en verklaarde, dat iets dergelijks in het geheel niet de bedoeling was geweest, dat er geen vragen zouden worden gesteld en dat hij, na mijn vertrek, de heren zou inlichten over de beginselen, waaraan zij zich hadden te houden. (Een en ander stond in verband met de ongehoorde bevoegdheden, die aan de autoriteiten van Militair Gezag aanstonds in Bevrijd Nederland zouden worden verleend).

VII. Eindelijk begon het een en ander door te dringen van de behandeling, die de plannen van de regering in de Buitengewone Raad van Advies — het „in het geheim” vergaderende en beraadslagende college te Londen — hadden gekregen. Het werd bekend, dat deze Raad met overgrote meerderheid — 10 tegen 5 stemmen — de plannen van de regering tot ontwrichting van onze Constitutie had afgewezen. De moeilijkheid was nu, een passend Staatsnoodrecht te vinden en dit als tegenvoorstel in te dienen. De vier katholieke leden van de Raad, het sociaal-democratische lid Sluysen en het anti-revolutionnaire lid de Wit wendden zich tot mij — en ik ontwierp, wat in de hierbijgaande Inleiding tot de Nederlandsche Constitutie, onder hoofdstuk V als Nederlandsche Constitutie en Staatsnoodrecht is opgenomen. Een verdere gang van zaken schijnt er evenwel niet te zijn geweest; de Buitengewone Raad van Advies werd na zeer korte tijd ontbonden. Het is nog altijd mijn mening, dat — enkele niet — essentiële punten daargelaten — dit stuk geheel aan de behoeften van onze rechtens bestaande Constitutie had kunnen voldoen. Hoe het is gelopen — en m.i. tot onmetelijke schade voor Land en Volk — is voldoende bekend.

Naar mijn mening kan ik — gezien ook de hierbij gevoegde Bijlagen — met deze uiteenzettingen volstaan.

(w.g.) J. VERAART.

BIJLAGE 22

Brief d.d. 18 Januari 1950 van de Minister-President aan de Voorzitter der Enquêtecommissie inzake de ministeriële „Commissie Terugkeer”

's-Gravenhage, 12 Januari 1950.

*Aan Zijne Excellentie
de Minister-President.*

Waarschijnlijk begin 1941 is te Londen ingesteld de z.g. „Commissie Terugkeer”, een ministeriële commissie, die zich in het bijzonder bezig hield met de voorbereiding van de wetgeving voor het herstel na de bevrijding.

De Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940—1945 zou het op prijs stellen, indien Uwe Excellentie haar een afschrift uit de notulen van de Ministerraad zou willen doen toekomen van het besluit, waarbij deze commissie is ingesteld.

De commissie voornoemd,

(w.g.) L. A. DONKER, *Voorzitter.*

(w.g.) A. F. SCHEPEL, *Griffier.*

KABINET VAN DE
MINISTER-PRESIDENT
24734

's-Gravenhage, 18 Januari 1950.
Plein 1813, No. 4.

*Aan de heer Voorzitter van de
Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940—1945,
Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Binnenhof, 's-Gravenhage.*

Naar aanleiding van Uw brief dd. 12 Januari, ongenummerd, heb ik de eer U te berichten, dat de notulen van de Ministerraad over 1941 geen besluit vermelden betreffende de instelling van een ministeriële commissie, de z.g. „Commissie Terugkeer”. In de vergadering van de Raad op 27 Mei 1941 heeft voor de eerste maal het vraagstuk van de instelling dezer Commissie onderwerp van discussie uitgemaakt.

*De eerste vergadering van de „Commissie Terugkeer” vond plaats op 25 Augustus 1941.

*De Minister-President,
Minister van Algemene Zaken,*

(w.g.) W. DREES.

BIJLAGE 23

Ontwerp van de nota d.d. 13 Maart 1941 van Minister Dijkhoorn aan H.M. de Koningin over de militaire voorbereiding van de terugkeer naar Nederland

BUREAU B.A.
No. 72 P

Aan
H.M. de Koningin

Geheim

Onderwerp: Militaire voorbereiding van den terugkeer naar
Nederland.

Het moge mij vergund zijn met den meesten eerbied de aandacht van Uwe Majesteit te vragen voor het volgende.

Eenigen tijd geleden heb ik aan mijn Departement verbonden een „Bureau voor Bijzondere Aangelegenheden”, welk orgaan zich meer in het bijzonder bezig houdt met het bestudeeren en voorbereiden van de militaire maatregelen met betrekking tot den terugkeer van de Regeering naar Nederland.

Diepgaande overweging van deze gewichtige aangelegenheid leidt er noodzakelijk toe rekening te houden met de lessen van de geschiedenis en deze terdege ter harte te nemen, door zich goed te realiseren, dat na een bezetting door een vijandelijke militaire macht en met vervolgens een groot vijandelijk nabuurland in revolutie, de militaire situatie domineert en als zeer gevaarlijk en vol van onverwachte verrassingen moet worden geacht.

Daarom kan aan een veuigen terugkeer van de Regeering niet worden gedacht, zoolang de militaire Overheid in Nederland daarvoor niet de volledige verantwoordelijkheid op zich kan nemen.

Als het meest-waarschijnlijke geval, waarin men zich de situatie in Nederland, voorafgaande aan den terugkeer van de Regeering, kan indenken, ware in beschouwing te nemen dat, waarin het militair gezag zal kunnen volstaan met binnenlandsch ordeherstel, nadat het oorlogsverloop tot resultaat zal hebben gehad, dat de bezetting van ons land een einde neemt. Een geval, dat zich gemakkelijk laat voorzien, wanneer, ten gevolge van den langen duur van den oorlog, gepaard gaande met steeds verslechterende levensomstandigheden in het Deutsche binnenland en met opeenvolgende militaire tegenslagen op onderscheidene deelen van het oorlogstoneel, het Deutsche volk — evenals in November 1918 het geval is geweest — zou ineensorten.

Een ander, eveneens min of meer voor de hand liggend geval, hetwelk men zich voor kan stellen, is dat van de militaire herovering van het thans door de Duitschers bezette Westelijk deel van het continent. Maar dat is een aangelegenheid van militair-operatieven aard, welke het geallieerd Opperbevel aangaat en die valt buiten het kader van de werkzaamheid te mijnen Departemente, welke het onderwerp van dezen brief uitmaakt.

Het daareven aangestipte geval kan naar mijn meening in het onderwerpelijk verband ook daarom hier buiten beschouwing blijven, omdat, wanneer de in het vorige lid bedoelde militaire operatie — de herovering van het Westelijk deel van het continent — slaagt, zich op een gegeven oogenblik vanzelf het geval ontwikkelt, hetwelk in het begin van deze uiteenzetting als het meest-waarschijnlijke in het licht is gesteld, t.w. dat de Deutsche bezetting van ons land een einde neemt.

Tusschen de beide bovenomschreven, ik zou willen zeggen „uiterste” gevallen, is vanzelfsprekend een aantal varianten denkbaar, die t.z.t. evenzeer beschouwing en bestudeering zullen vragen, maar die in het aanvangsstadium, waarin deze zaak zich nu nog bevindt, voorloopig beter ter zijde kunnen worden gelaten.

Voortgezette overweging derhalve op den grondslag van het naar mijn oordeel als het meest-waarschijnlijk in uitzicht te nemen geval, heeft geleid tot het ontwerpen van enkele fundamenteele richtlijnen die, met het Hooge welnemen van Uwe Majesteit, de basis voor de verdere studie en voorbereiding van deze materie zouden kunnen vormen.

Ik veroorloof mij de evenbedoelde ontwerp-richtlijnen onder de Hooge aandacht van Uwe Majesteit te brengen:

1. De Regeering besluite om te goeder tijd de persoon van den Minister van Defensie als Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht naar Nederland te delegeren.

2. Zoodra het oogenblik daartoe naar het oordeel van de Regeering zal zijn gekomen, vertrekt de O.L.Z., met de in Engeland beschikbare Nederlandsche maritieme en militaire macht — het geval dienende, wellicht versterkt met Britsche strijdkrachten — naar Nederland.

3. De Regeering blijft voorloopig in Engeland — uiteraard zoo kort als mogelijk zal blijken — tot nadat de O.L.Z. de overtuiging zal hebben verkregen, dat de zaken in Nederland in dien zin zijn geregeld, dat zekerheid bestaat, dat daar volledig orde heerscht.

Uitgaande van de bovenweergegeven ontwerp-grondslagen deed ik vervolgens een zeer voorloopig schema ontwerpen van den gang van zaken, zooals ik mij die — mij denkende in de functie van Regeeringsgedelegeerde (O.L.Z.) — voorstel.

Dit voorloopige eerste schema zou dan — aannemende dat de fundamenteele grondslagen worden aanvaard — als het ware de aanvankelijke leidraad kunnen zijn voor de verdere werkzaamheid van het zich met de onderwerpelijke voorbereidingen bezig houdende Bureau B.A. van mijn Departement.

Mede opdat Uwe Majesteit zich een zoo volledig mogelijk beeld van deze materie kunne vormen, veroorloof ik mij het zooveen bedoelde voorloopige eerste schema eveneens aan Hoogstdezelver aandacht te onderwerpen, zulks onder aantekening, dat dit schema naarmate de arbeid van het Bureau B.A. vordert en mede in verband met de zich in den loop van den tijd wellicht wijzigende omstandigheden en perspectieven, een en andermaal aan wijziging, verbetering en uitbreiding zal zijn onderworpen.

Ia. Voorbereiding van den overvoer naar Nederland van den O.L.Z. met diens staf en de ter beschikking van die autoriteit te stellen maritieme en militaire macht, en voorts met de noodige wapens en munitie om de door den bezetter ontwapende Rijkspolitie (d.i. Koninklijke Marechaussee en Rijksveldwacht) te kunnen herbewapenen.

b. Het ontwerpen voor de Regeering van de Instructie voor den O.L.Z., houdende o.m. regeling van diens bevoegdheden, zoomede de richtlijnen van de door den O.L.Z. na diens aankomst in Nederland tot de bevolking te richten Regeeringsproclamatie en voorts de gedragslijn, te volgen ten aanzien van een zich in Nederland, terstond bij het vertrek der Duitschers wellicht gevormd hebbend soort van „voorloopig bewind” van vooraanstaande landgenooten.

II. De in Nederland, vóór den inval, afgekondigde Staat van Beleg duurt voort. Deze behoeft dus niet opnieuw te worden afgekondigd: het voortbestaan ervan zal der bevolking in herinnering moeten worden gebracht.

De O.L.Z. oefent in hoogste instantie het militair gezag uit, vanzelfsprekend en overigens noodzakelijkerwijs, met volledige inschakeling en medewerking van alle burgerlijke Overheids- en Bestuursorganen, aan welke in beginsel de uitoefening van alle hun toevallende bevoegdheden worde overgelaten.

Het uit den Staat van Beleg voortvloeiend militair gezag dient te worden gezien als leiding-gevend waar noodig, en voorts als de „stok achter de deur” in de uit den bijzonderen toestand voortkomende uitzonderingsgevallen, waarin de normale bevoegdheden blijken niet toereikend te zijn.

III. De O.L.Z. vestigt zich te 's-Gravenhage.

De beschikbare militaire macht wordt in de eerste plaats bestemd voor de 4 groote centra: 's-Gravenhage, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht, alwaar garnizoenscommandanten worden aangewezen, op wie de uitoefening van het militair gezag in hun ambtsgebied wordt gedelegeerd.

IV. Onmiddellijk na aankomst te 's-Gravenhage houdt de O.L.Z. een bespreking met den Directeur-Generaal van Politie, Mr. A. Brants. Punten van bespreking:

a. herbewapening en inschakeling van de Rijkspolitie — desnoodig na te zijn gezuiverd van N.S.B.-elementen — ten behoeve van de uitvoering en naleving o.m. van de onderscheidene na te noemen maatregelen.

b. in arreststelling van de N.S.B.-Procureurs-Generaal (momenteel Mr. van Genechten te 's-Gravenhage en Mr. Dr. de Rijke te Arnhem).

c. in arreststelling van de N.S.B.-ers bij de gemeentelijke politiekorpsen, in de eerste plaats in de grootste centra (hoofd-commissaris van Politie te 's-Gravenhage is de N.S.B.-er Mr. Hamer, te Eindhoven de minstens verdacht zijnde heer Dijt; in het Amsterdamsche politiekorps bevinden zich verscheidene N.S.B.-inspecteurs van politie, enz:)

d. in arreststelling van de N.S.B.-Commissarissen in de Provinciën Utrecht (Ir. Müller) en Limburg (Graaf de Marchant et d'Ansembourg).

e. in arreststelling van de N.S.B.-burgemeesters (o.a. van Amsterdam, Zaandam en Hilversum).

f. ontwapening en in-bewaring-stelling van de S.S. der N.S.B.

g. in arreststelling van de N.S.B.-Secretarissen-Generaal der Departementen van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming en van Volksvoorlichting en Kunsten (resp. Prof. van Dam en Dr. Goedewaagen), eventueel ook van hun meest-militante N.S.B.-medewerkers, zooals bijv. Ir. v. d. Vegte, de rechterhand van Dr. Goedewaagen).

h. in arreststelling, c.q. interneering van de meest-militante N.S.B.-ers, zooals bijv. de leider en diens Staf, gewestelijke, kring- en plaatselijke leiders, commandant en banleiders van de eereafdeeling, redacties van de N.S.B.-pers, e.d.

i. interneering van de leiding van Nationaal Front (Arn. Meyer, c.s.) en van de N.S.N.A.P. (Kruyt c.s.)

j. interneering, c.q. over de grens zetten (deze laatste maatregel in elk geval voor de vrouwen en kinderen) van de nog in Nederland aanwezige Duitschers.

k. huiszoeking in door de Deutsche bezettingsoverheden verlaten gebouwen.

l. vrijlating uit de gevangenissen van de door Deutsche rechtbanken veroordeelde landgenooten.

m. bewaking, beveiliging, c.q. beperking van het verkeer te land en te water.

n. inlevering van alle N.S.B.- en Hakenkruisvlaggen.

V. Onmiddellijk in aansluiting aan de bespreking sub IV, houdt de O.L.Z. een bespreking met de gezamenlijke Secretarissen-Generaal van de Departementen van Algemeen Bestuur (uitgezonderd de N.S.B.-ers, zie sub IV onder g), bij welke bespreking de Directeur-Generaal van Politie mede aanwezig is, zoomede de Directeur-Generaal der P.T.T.

Punten van bespreking:

a. De Secretarissen-Generaal zullen in de eerste plaats den O.L.Z. inlichten nopens den binnenlandschen toestand, ieder hunner voor zoover zijn ambtskring betreffende.

b. toetsing van den ondervolgenden, door den O.L.Z. in overweging genomen voorloopigen algemeenen „zuiverings“-maatregel.

„Alle ambtenaren in leidende betrekkingen in Rijksdienst“ — wellicht beter „in Overheidsdienst“? — mogelijk en wellicht noodig of gewenscht een opsomming van de in het oog gevatte betrekkingen te geven? — „benoemd ná 15 Mei 1940, zullen tot nader order hun functie niet uitoefenen; zij worden in hun ambt tot nader order vervangen door hun voorgangers van vóór 15 Mei 1940, of — bij ontstentenis van dezen — door hun aangewezen vervangers van vóór 15 Mei 1940“.

c. in beschouwing nemen van de door den Rijkscommissaris tijdens de bezetting uitgevaardigde verordeningen. Zonder het beginsel, dat deze verordeningen dienen te vervallen, uit het oog te verliezen, zal er nochtans rekening mede te houden zijn, dat er onder die verordeningen waarschijnlijk ook enkele zijn, die zoodanig in het volksleven ingrijpen, dat haar plotselinge buitenwerkingstelling tot ernstige bezwaren zou leiden.

d. de Radio-omroep, thans geheel in de propagandistische handen van het N.S.B.-Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, zuiveren van zijn N.S.B.-medewerkers en weder bij Binnenlandsche Zaken brengen.

De Nederlandsche Omroep tot nader order ter beschikking van den O.L.Z. — zenduren voor officieele mededeelingen vaststellen —, het in N.S.B.-handen geraakte Algemeen Nederlandsch Persbureau uitschakelen.

e. de Deutsche radio-journaals in de bioscopen in beslag nemen, uit Engeland mede te brengen films met propagandistische strekking daarvoor in de plaats stellen.

f. een orgaan aanwijzen voor officieele voorlichting en leiding van de pers — persbreidel overwegen; bijv. de nationaal-socialistische pers: Volk en Vaderland, Nationaal Dagblad, Nederlandsch Dagblad, wellicht nog andere.

g. kunnen de N.S.B.-Departementen van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming en van Volksvoorlichting en Kunsten, voorloopig zonder overwegend bezwaar worden uitgeschakeld?

h. voedselvoorziening en distributieregeling burgerbevolking voorloopig op den bestaanden voet voortzetten. Nu aanvoer te wachten is, kan evenwel verhooging der rantsoenen in overweging worden genomen.

i. Deutsche grens voor verkeer sluiten, mede voor den uitvoer van levensmiddelen en goederen. Tot nader order ook geen zoogenaamd „grensverkeer“.

j. telegrafisch, telefonisch en postverkeer met Duitschland stop zetten.

k. censuur op uitgaand en inkomend buitenlandsch post-, telegraaf- en telefoonverkeer.

l. de telefoonaansluiting van verdachte personen, zoomede die van hotels en restaurants en de openbare spreekcellen blokkeeren.

m. verwijdering van alle plakaten, opschriften, aanwijzingen, verordeningen, enz. van de Deutsche bezettingsautoriteiten.

n. wederuitgifte van de buiten dienst gestelde postzegels met de beeltenis van de Koningin.

VI. Ten besluite van de bespreking sub V, de volgende voornemens van den O.L.Z. toetsen:

a. den tekst van de Regeeringsproclamatie aan de bevolking.

b. uithangen van de nationale vlag van alle openbare gebouwen gedurende drie dagen, en aan de bevolking verzoeken hetzelfde te doen.

c. bekendmaking, dat de Staat van Beleg voorloopig voortduurt.

d. vaststelling en bekendmaking van de zendtijden der officieele radio-mededeelingen.

e. de aandacht van de bevolking vestigen op de nieuwe uniform van de uit Engeland overgekomen Nederlandsche troepen.

VII. De Regeering te Londen op de hoogte brengen van het resultaat der gehouden besprekingen en ook verder dit verband regelmatig bewaren, waartoe zoo mogelijk een afzonderlijke telefoonlijn zal worden gereserveerd.

VIII. Zoo spoedig doenlijk houdt de O.L.Z. besprekingen met:

a. de Commissarissen der Koningin in de provinciën (met dien in Zuid-Holland eventueel al eerder);

b. de burgemeesters der grootste steden (met dien van 's-Gravenhage eventueel al eerder).

Teneinde de mogelijkheid te scheppen om den te dezer zake aangevangen arbeid met de vereischte voortvarendheid te kunnen voortzetten, veroorloof ik mij tot Uwe Majesteit het eerbiedig verzoek te richten, mij te willen doen kennen of Zij aan de in deze nota uiteengezette algemeene beginselen Hoogstdezelfver voorloopige goedkeuring zou kunnen hechten.

De Minister van Defensie,

Enkele detailopmerkingen op den ontwerpbrief van 13 Maart 1941

Ik laat de principieele punten, die hedenmorgen besproken zijn, dus in hoofdzaak rusten.

Blz. 1. 2 laatste zinnen: Een kleine redactie-kwestie. „het Duitsche volk — zou ineenstorten“. Vermoedelijk wordt bedoeld, dat het huidige regeeringstelsel ineen zal storten of „het Duitsche volk in opstand komt“.

Blz. 2. 1. Liever ongeveer aldus te lezen: De Regeering overwege nu reeds, wie als Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht moet worden aangewezen.

Blz. 2. 3. De Regeering met Hare Majesteit zal zich nimmer kunnen verbinden het oordeel, of terugkeer naar Nederland mogelijk is, aan anderen, wie dan ook, over te laten. De verantwoordelijkheid voor een ter zake te nemen besluit is nimmer voor overdracht vatbaar.

Blz. 3. 1e alinea. Ik acht het onjuist de zaak zoo te stellen, dat de Opperbevelhebber „regeeringsgedelegeerde“ wordt. Wanneer hij aan de bevoegdheden, die de Staat van Beleg hem wettelijk geeft, niet genoeg heeft, dan moet nader worden overwogen, of niet onmiddellijk een delegatie van Ministers heeft te vertrekken. Ik denk in dit verband aan Justitie, Binnenlandsche Zaken en Economische Zaken.

Blz. 3. 1 b. Ik zou hier niet spreken over een Regeeringsproclamatie door den Opperbevelhebber tot het Volk te richten.

Hare Majesteit zal een proclamatie tot Haar Volk richten; of en zoo ja de Regeering daarna ook nog een oproep zal doen, hangt geheel van de proclamatie van Hare Majesteit af.

Ik zou het beraad over „de gedragslijn”, te volgen ten opzichte van het zich wellicht gevormd hebbend „voorloopig bewind”, om tactische redenen weglaten. Beraad hierover is niet noodig. Hare Majesteit en de Regeering kunnen slechts een ding doen, n.l. zulk een bewind volkomen negeeren. Er *is* een Regeering en er *is* een Drager van de Kroon.

Vermoedelijk is bij het redigeeren van dit onderdeel teveel gedacht aan 1813.

Blz. 3. 2e alinea. Hier te lezen: Vanzelfsprekend binnen de grenzen en op de wijze als in de Wet Staat van Oorlog en Beleg is bepaald”.

Dit sluit alles wat noodig is in en wat onjuist zou zijn uit.

Ik vestig er voorts de aandacht op, dat ik overwegend bezwaar heb, tegen de uitdrukking, aan welke *in beginsel* enz. enz.

De stellig uitnemende bedoeling wordt een groot gevaar door de gekozen redactie. Trouwens als teruggevallen wordt op de redactie, als zoeven door mij is aangegeven, dan zijn alle misverstanden uitgesloten. Eenzelfde opmerking geldt ten aanzien van de uitdrukking „als leiding gevend, waar noodig”.

Blz. 4. IV. a. De Gemeente-politie is vermoedelijk in haar totaliteit even sterk als de Rijks-politie en wordt hier verzwegen.

b. De opsomming van namen zou ik in dit stuk weglaten. Om maar een punt te noemen, wat is b.v. het standpunt ten opzichte van den nieuw benoemden Comm. der Koningin in Noord-Holland: Bakker? M.i. ware hier te lezen: „na beraad door de Regeering in London en onder voorbehoud van voldoende machtiging tot handelen aan den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht in arreststelling van:

- a.* C.d.K.
- b.* Procureurs-Generaal
- c.* enz.
- d.* enz.

Blz. 4. b.v. k. en t. Waarom wordt soms het begrip „in bewaaringstelling” of „in arreststelling” en „interneering” gebezigd?

Blz. 5. V. Ik heb volstrekt geen zekerheid, dat het raadzaam is den tegenwoordigen Directeur-Generaal van de P. T. en T. in te schakelen.

Hier te lezen: „een betrouwbaren vertegenwoordiger van het Staatsbedrijf van de P. T. en T.”.

Blz. 5. Vb. In dit punt is niet met „herbenoemingen” rekening gehouden.

Blz. 5. Vc. Ik heb voorloopig wel groot bezwaar deze zuivere „bestuursmaatregelen” in handen van den Opperbevelhebber te leggen. Gaat het over verordeningen, die zijn beleid zouden hinderen, accoord. Doch hier wordt veel verder gegrepen.

Overigens ben ik van oordeel, dat de Regeering hier te London ten aanzien van dat punt een principieel standpunt zal moeten vaststellen en dat Hare Majesteit in de uit te vaardigen proclamatie het standpunt zal moeten mededeelen.

Blz. 5. Vd. Overbrenging van den Radio-Omroep naar Binnenlandsche Zaken dient niet door den Opperbevelhebber te geschieden. Het gaat hier over een zeer netelig politiek onderwerp, waaraan zoo weinig mogelijk geraakt moet worden, behoudens dat de Opperbevelhebber volledige censuur dient te hebben en zich uren voor het doen van mededeelingen reserveert. Uitschakeling van het A.N.P. vind ik best. Voor de rest volstrekt onaangeroerd laten.

Blz. 6. VIa. Ik begrijp van een bespreking over „de Regeeringsverklaring” letterlijk niets. Dit stuk van de Kroon en de verantwoordelijke Ministers mag toch geen onderwerp van bespreking met aan de Regeering ondergeschikten uitmaken.

Blz. 7. VIII. In de eerste zinsnede invoegen: „over het vraagstuk van de handhaving van de openbare orde”.

BIJLAGE 24

Nota d.d. 27 Maart 1941 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan H.M. de Koningin over de voorbereiding van de terugkeer naar Nederland

762

27 Maart 1941.

Aan de Koningin.

Ik heb de eer hierbij eerbiedig aan Uwe Majesteit over te leggen:

1. Een nota van den Minister van Defensie betreffende militaire voorbereiding van den terugkeer naar Nederland.

2. Een nota van den Minister van Binnenlandsche Zaken betreffende de positie van Z.K.H. Prins Bernhard, in verband met het onderwerp.

Over den gang van zaken, die tot deze nota's leidde, moge ik Uwer Majesteit eerbiedig het volgende mededeelen.

Omtrent de onderhavige materie heeft overleg plaats gevonden tusschen de drie betrokken Ministers van Justitie, Binnenlandsche Zaken en Defensie. Het eerste overleg leidde tot de conclusie, dat besloten werd een *gemeenschappelijke* nota aan Uwe Majesteit voor te leggen, die grondslag zou kunnen zijn voor een bespreking met Uwe Majesteit, teneinde de inzichten van Uwe Majesteit te vernemen en om vervolgens de zaak bij den Ministerraad te kunnen aanhangig maken. Tot nu toe is de Ministerraad slechts op de hoogte met het feit, *dat* de zaak in voorbereiding is. In het *hoe* is de Ministerraad niet gekend.

De Minister van Defensie heeft in eersten aanleg een zelfstandige nota gemaakt, waartegen de Heer van Boeyen en ik bezwaar hadden, ten eerste als zijnde niet overeenkomstig de eerste bedoeling gemeenschappelijk, ten tweede wegens den inhoud. Ik verkreeg vervolgens van Uwe Majesteit machtiging enkele dagen te wachten met het aanvragen van een bespreking teneinde een meer gemeenschappelijk standpunt der drie Ministers te kunnen overhandigen. Van dezen termijn is gebruik gemaakt in den volgenden zin. De Heer Dijkhoorn heeft van den Heer van Boeyen en mij schriftelijke opmerkingen op zijn eerste nota ontvangen en daarmede rekening gehouden, voorzoover met eigen inzichten strookende. Inzooover is er dus meerdere maar niet algeheele overeenstemming.

De Heer van Boeyen en ik meenden echter de zaak niet meer te mogen ophouden en hebben ons neergelegd bij de indiening aan Uwe Majesteit van de nota-Dijkhoorn, boven sub 1 vermeld, die zeker goede basis van bespreking met Uwe Majesteit kan zijn.

De nota sub 2 is een uitvloeisel van het feit, dat wel besproken is, maar niet in de nota-Dijkhoorn verwerkt is, de positie van Z.K.H. Prins Bernhard. De Heer van Boeyen ontwierp deze nota teneinde in de gemeenschappelijke nota tot een gemeenschappelijke conclusie te kunnen komen. Nu geen gemeenschappelijke nota kan worden aangeboden, meende ik goed te doen de nota-van Boeyen, die dus eigenlijk slechts representeert een tusschenphrase in de bespreking, naast de nota-Dijkhoorn aan Uwe Majesteit aan te bieden. De heer Dijkhoorn vond het meer op den weg van den Minister-President liggen om de positie van Z.K.H. Prins Bernhard aan Uwe Majesteit voor te dragen.

Ik moge mij de volgende opmerkingen inzake de nota-Dijkhoorn veroorloven.

A. Het is m.i. noodzakelijk de positie van Z.K.H. Prins Bernhard van den beginne aan vast te leggen en daarover allereerst het gevoelen van Uwe Majesteit te kennen.

Ik zou willen adviseeren Z.K.H. Prins Bernhard aan te wijzen als Commissaris-Generaal van Herstel, als centrale figuur daarin.

In dit herstel is begrepen zoowel het militaire als het economische. Dit gaat dus verder dan de nota-van Boeyen. Het is nl. naar ik meen noodig, dat, waar de terugkeer der Regeering allereerst is een terugkeer van Uwe Majesteit, een representant van Uwer Majesteits Huis het middelpunt zij van den terugkeer in de practijk. Aan Z.K.H. Prins Bernhard zullen daartoe behooren te worden toegevoegd zoodanige krachten, die hem ten deze volledig in deze moeilijke materie kunnen bijstaan. De Heer van Boeyen gevoelt althans voor een regeling in dezen geest. Natuurlijk blijft de aanstelling van Z.K.H. Prins Bernhard als liaison-officier voor overleg met de Engelsche militaire autoriteiten onverzwakt voortbestaan. Het spreekt vanzelf, dat wij ons onthouden hebben te spreken over Uwer Majesteits eigen terugkeer.

B. In de nota-Dijkhoorn wordt m.i. nog iets te veel de terugkeer gemilitariseerd. De nota is nog te veel gesteld in het teken, dat de toekomstige Opperbevelhebber de zaak wel voorloopig opknapt (cf. punt V, VII en VIII).

In dit verband mag de opmerking gemaakt worden, dat de vraag rijst of de bevoegdheden, die de opperbevelhebber tijdens den staat oorlog en beleg heeft, wel voldoende zijn om in omstandigheden als alsdan voorliggen alle noodzakelijke maatregelen te nemen. Indien dit niet het geval is, zal bezien dienen te worden, welke voorziening dan ter zake moet worden getroffen.

C. Het is noodig zich rekenschap te geven van de vraag *wie* met het opperbevel zal worden belast.

D. Naar mijn oordeel heeft men rekening te houden met het feit, dat allicht de troepen, waarover beschikt kan worden, niet voldoende zijn om de beoogde maatregelen werkelijk tot goede uitvoering te brengen. Ik heb mij afgevraagd of het niet mogelijk zal zijn binnen zeer korten tijd na aankomst meer en uitgebreider over deelen van onze weermacht te beschikken.

E. Reeds *hier* moeten maatregelen worden vastgesteld t.o.v. het gebruik der politie.

Dat overigens de chef der Politie zich schikt naar de aanwijzingen van den Opperbevelhebber, is m.i. wel juist gezien.

F. Ik heb den Heer Dijkhoorn op de hoogte gesteld van de groote bezwaren, die ik heb tegen de aanwijzing van den Heer van Voorst Evekink. Het is allereerst aan den Minister van Defensie om hierin positie te kiezen, wijl het een van zijn ondergeschikten geldt. Dit neemt niet weg, dat ik mij gerechtigd voelde dit punt sterk naar voren te brengen.

De Heer van Boeyen deelt veelszins mijn bezwaren.¹⁾

G. In het schema-Dijkhoorn komt een aantal iets meer ondergeschikte punten voor, waartegen de Heer van Boeyen en ik bezwaar hebben; ik meen daarmede Uwe Majesteit thans niet te mogen lastig vallen. Het gaat er om een algemeene opzet te vinden, die nader uitgewerkt worde.

Ik moge Uwer Majesteit eerbiedig verzoeken wel dag, uur en plaats te willen vaststellen voor de bespreking met Uwer Majesteits drie betrokken ministers.

*De Minister van Justitie,
Voorzitter van den Raad
van Ministers,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

¹⁾ *Noot van de commissie.* De volgende zin is in verband met het bepaalde in artikel 55 der Grondwet door de commissie weggelaten.

BIJLAGE 25

Nota d.d. Maart 1941 van Minister van Boeyen in zake de reorganisatie van de staatkundige opbouw

BINNENLANDSCHE ZAKEN

M.T.

26 Maart 1941.

Amice Gerbrandy,

Hier gaat dan eindelijk mijn nota, waarover wij reeds enkele malen gesproken hebben.

Ik zal Maandagmorgen wel de critiek in ontvangst nemen, die dit stuk natuurlijk uitlokt. Ik hoop intusschen, dat ik met dit omvangrijke werk een klein steentje bijgedragen heb om de richting te vinden, waarin het moeilijke probleem opgelost moet worden en die oplossing aangevat moet worden.

Met vr. gr.,

Zeer geheim

London, Maart 1941.

REORGANISATIE VAN DEN STAATKUNDIGEN OPBOUW

Overeenkomstig de gedane toezegging volgen hieronder enkele beschouwingen over de staatkundige hervormingen, die naar mijn opvatting bij een terugkeer naar Nederland noodig zijn c.q. zouden kunnen worden overwogen.

Dat beteekenende veranderingen noodig zijn, is moeilijk voor te spreken vatbaar. En stellig zal niet kunnen worden betwist, dat de wereldschokkende gebeurtenissen van thans dwingen tot bezinning op de vraag wat dat gebeuren ons ook in staatkundig opzicht heeft te leeren. Zou bij al het verlies, dat genomen moet worden, verzuimd worden de winst, die deze tijd kan brengen, te innen, dan wordt wel een zeer groote fout begaan. Het psychologisch oogenblik, dat nu ruimte van handelen geeft, keert mogelijk in geen jaren terug.

Alvorens op het onderwerp in te gaan mogen enkele inleidende opmerkingen worden gemaakt.

1. Deze nota beperkt zich tot de zaken, die mijn Departement raken. Zij houdt zich derhalve niet bezig met vraagstukken van financiële of sociaal economischen aard. Zij beperkt zich tot de gezags- en bestuurskwestie en geeft met groot opzet slechts enkele feiten. Zij is bedoeld als een eerste bijdrage voor een mogelijk te voeren mondeling overleg.

2. Dit is wenschelijk bij de veelheid van de stof. Het is haast ook niet anders mogelijk. De bronnen, die bij het samenstellen van een stuk als het onderwerpelijk, wil gedegen werk worden gemaakt en in details worden getreden, noodzakelijk geraadpleegd dienen te worden, zijn hier helaas niet beschikbaar. Gelegenheid om over een of ander onderdeel van gedachten te wisselen is niet gezocht. Dienengevolge dragen nagenoeg alle gedachten nog een schematisch karakter.

3. Zou beraad over het vraagstuk tot de slotsom leiden, dat het bij een terugkeer naar Nederland dringend gewenscht is spoedig beteekenende staatkundige hervormingen aan de orde te stellen — en wie kan er gelet op de geschiedenis, het jongste wereldgebeuren en hetgeen zich in Nederland onder ons volk openbaarde, nog aan twijfelen, dat dit niet het geval is — dan schijnt het dringend noodzakelijk, dat nu reeds met den voorbereidenden arbeid wordt aangevangen.

De projectie van de hoofdlijnen, die vermoedelijk getrokken zullen moeten worden, dient te geschieden. Beraad en vaststelling van die lijnen schijnt thans reeds mogelijk.

Het detailleren en verwerken van de beginselen in ontwerpen van wet tot wijziging van de grondwet, de kieswet, de provinciale wet, de gemeentewet, en mogelijk van de wet op den Raad van State, zou ter hand genomen moeten worden.

En in de derde plaats is het waarschijnlijk, dat ook de administratieve wetgeving voor een groot deel zal moeten worden doorgenomen om deze wetten aan te passen aan de nieuw geformuleerde beginselen.

4. Het zou onjuist zijn er niet de aandacht op te vestigen, dat voor den in de tweede en in de derde plaats genoemden arbeid tijd gemoeid is en dat de noodige documentatie *niet* kan worden gemist. Dit punt dient overwogen te worden. Eventuele hervormingen moeten *snel* na den terugkeer in Nederland voltrokken worden. Een beteekenend deel van ons volk zal alsdan om „daden” vragen. Het wil stellig weer „geregeerd” worden. Het wil niet terugvallen in den

slakkengang en in de sfeer van compromissen, kenmerken van het verleden, die een bron van ergernis vormden. Doch — en ook hierop dient gelet te worden — een ander deel van ons volk zal bewust aansturen om de volkssouvereïnitiet ten top te voeren. Het zal het voor den oorlog voortschrijdende proces willen verhaasten en kan bij dat willen waarschijnlijk steun vinden in hetgeen zich in naburige landen misschien afspeelt (in dit verband wordt o.m. gedacht aan een revolutie in Duitschland). Een tijdig vastgesteld en wel doordacht plan in korten tijd uitvoeren zal eenerzijds bevrediging geven, moeilijkheden overwinnen en voorkomt de fatale compromissen.

Enkele hoofdfouten, die ons staatkundig kenmerkten

Voorshands worden er slechts zes genoemd.

1. De cultiveering van het partijwezen heeft ons volk onnoodig in veel stukken geslagen. Zij heeft veroorzaakt, dat niet het beleden beginsel en het algemeen belang richtsnoer voor het staatkundig handelen werd doch veel meer het partijbelang.

2. Tegen de systematische gezagsonderminning — met name ook in de volksvertegenwoordiging en in Staten en Raden — is volstrekt onvoldoende opgetreden.

3. Bewust is getracht een verschuiving van bevoegdheid van Kroon en Regeering naar volksvertegenwoordiging te verkrijgen. Voldoende besef van het wezen en de roeping van de volksvertegenwoordiging was stellig niet aanwezig, terwijl als uitvloeisel daarvan het inzicht werd gemist in de eigenlijke en verantwoordelijke taak van de Regeering, het uitvoerend gezag.

4. Ook tengevolge van de onder 1 t/m 3 genoemde oorzaken heeft de Regeering helaas herhaaldelijk blijk gegeven niet over voldoende Regeerkracht te beschikken. Zij heeft veel te veel getolereerd en maakte daardoor een slappen indruk. Zij werd niet zelden in haar arbeid belemmerd, gedwongen den rechten weg te verlaten en zocht dan haar toevlucht in oplossingen, die velen slechts ten deele en niemand ten volle bevredigden. Zij bleek in meer dan één geval volkomen onmachtig om aan dringende vraagstukken eene oplossing te geven.

5. In het stelsel van decentralisatie is in ons land te veel voorbij gezien, dat alleen een goede beheersching van de onderliggende organen en een sterk gezag mogelijk is bij een streng doorgevoerden verticalen staatkundigen opbouw. Iedere afwijking in horizontale richting leidt onherroepelijk tot afzwakking van het gezag en ontnemt gedeels de mogelijkheid om op het juiste en rechte oogenblik verantwoordelijk te stellen.

6. De outillage van het Regeeringsapparaat was voor de steeds toenemende en altijd weer dieper ingrijpende overheidszorg onvoldoende. Dit gebrek werd aangevuld door voorbereidenden arbeid aan allerlei niet verantwoordelijke commissies op te dragen, waardoor het kiezen van een eigen weg bij voorbaat afgesneden werd.

Deze bezwaren worden niet toegelicht. Het schijnt in dit stuk onnoodig.

Ze zijn alle oorzaak geweest, dat de Regeering niet voldoende kracht heeft getoond. Ze hebben alle in één richting, gezagsondermijnd gewerkt. Ze hebben de waarachtige belangstelling in de publieke zaak ondermijnd en personen van het deelnemen aan de Staatstaak vervreemd, die bij de uitvoering daarvan niet gemist hadden mogen worden.

Ze leiden tenslotte tot het stellen van de volgende vragen:

1. Hoe is de breuk van ons volk, dat politiek in tientallen stukken uiteengevallen is, met inachtneming van de erkenning van de wenschelijkheid van een gezonde differentiatie te herstellen?

2. Zijn middelen te vinden, waardoor het besef terugkeert, dat Regeering en Volksvertegenwoordiging ieder een geheel gescheiden taak en een eigen verantwoordelijkheid hebben?

3. Wat dient overigens door de overheid gedaan te worden om den eerbied voor het gezag te versterken?

Ad 1. Het partijwezen is stellig een kenmerk van het Nederlandsche volk. De Regeering beschikt uiteraard, en dit geldt ook ten aanzien van de onderwerpen in de vragen 2 en 3 gesteld, slechts over beperkte middelen om de uitwassen te keeren. Toch moet vastgesteld worden, dat zij zich in veel opzichten niet tegen een tot in het onzinnige doorgevoerde groepsvorming heeft verzet, doch die veel meer bevordert heeft.

Zij deed dat o.m. (ik noem slechts een paar punten):

- a. door de invoering van de evenredige vertegenwoordiging;
- b. door in de lager onderwijswetgeving een principieel ongelimiteerde schoolsplitsing te aanvaarden;
- c. door de erkenning b.v. van diverse vereenigingen in het belang van de volkshuisvesting werkzaam, die alle op en voor een klein territoir werkzaam waren;
- d. door hulp te verlenen aan duizend en één organisaties op cultureel of sociaal gebied.

De Regeering is zich niet voldoende bewust geweest hoe onnoemelijk duur zij door dit beleid onze openbare huishouding heeft gemaakt maar nog minder, dat zij met dit alles bevorderde dat geheel ons volksleven uit stukken en brokken ging bestaan, die een eigen leven leiden. De waardeering voor een anders meening en oordeel ging te loor, en wat nog erger is, de zoogenaamde behartiging van een stuk algemeen belang werd uitgebuit, althans dienstbaar gemaakt aan het partijbelang.

Deze belichting leidt dan ook tot de conclusie, dat de Regeering allereerst bewust behoort te worden, dat deze weg niet langer betreden kan worden.

Zij zal voorts hebben na te gaan in welk opzicht in onze administratiewetgeving op dit stuk revisie noodig is (lageronderwijswet, middelbaaronderwijswet, woningwet en andere sociale wetten).

Zij zal in de derde plaats de lagere organen hebben te dwingen eveneens zorg te dragen, dat geen samenwerking wordt gezocht met meer organen dan voor de behartiging van het belang alleen noodig is en waardoor alleen uit een oogpunt van dat belang bezien het meest nuttig rendement wordt verkregen.

Doch daarnaast zal zij naar mijn overtuiging ook niet voorbij mogen zien, dat de groepsvorming, de cultiveering van het partijwezen sterk bevorderd is door het stelsel van *evenredige vertegenwoordiging*.

Dit stelsel heeft bevorderd, dat de hoofdzaken werden voorbijgezien en bijzaken tot hoofdzaken werden verheven. Het heeft den eisch tot samenwerking volledig weggevaagd. Het heeft volop de gelegenheid gegeven alleen met het partijbelang rekening te houden en heeft de mogelijkheid geopend tot het in de volksvertegenwoordiging voeren van de meest onverantwoordelijke politiek. Het heeft tenslotte, zooals wij dat in Nederland kenden, ruimte gelaten om ons volk in politiek opzicht in tien, twintig en meer brokstukken te doen uiteenvallen.

Moet ons stelsel van evenredige vertegenwoordiging dan wellicht aangepast worden aan de veranderde omstandigheden en gezocht worden naar een weg, waardoor een te ver doorgevoerde splitsing wordt voorkomen?

Gemeend wordt van niet. Zulk een verandering schept een nieuwe bron van kwaad. Het zou worden aangevoeld als de veiligstelling van de belangen van sommige partijen. Het tast het kwaad niet in den wortel aan. Er zou niet door worden verkregen, dat een samen-trekking op de hoofdbeginselen plaats vindt. Doch bovendien zou niet uitgeroeid worden — wat zich reeds aan het ontwikkelen was — dat binnen het partijverband ook nog rekening gehouden werd met bijzaken in de tweede macht.

Een en ander voert tot de conclusie — hoe moeilijk het ook even moege zijn om haar te verwezenlijken — dat met het *stelsel van evenredige vertegenwoordiging principieel* gebroken dient te worden.

Een stelsel, waarbij de ondergescheiden groepen van ons volk gedwongen worden tot samenwerking, zou een weldaad zijn voor ons volk en een breuk brengen in de ongemotiveerde politieke verdeeldheid van ons volk. Of zulk een stelsel het systeem kan zijn, dat voor de grondwetsherziening van 1917 gold, kan hier onbesproken blijven.

Kort saamgevat beteekent een en ander:

En bij de samenstelling van de volksvertegenwoordiging en van de Staten en van de Raden, maar ook in het beleid van de Regeering niet alleen stelling nemen tegen eene verdere splitsing, doch ook pogen onder ons volk de onnoodige verdeeldheid op te ruimen.

Ad 2. Regeering en volksvertegenwoordiging (gemakshalve worden hieronder ook verstaan Staten en Raden) hebben ieder een eigen taak. Getracht moet worden dit beginsel opnieuw ingang te doen vinden.

De taak van volksvertegenwoordiging kan als volgt begrensd worden: Contrôle en het medewerking verlenen aan de totstandkoming van algemeen bindende rechtsregels.

Ook hier geldt weer, dat het inzicht van het volk en zijn vertegenwoordiging, waartoe het geroepen is, een der beste waarborgen is tot het in acht nemen der natuurlijke grenzen. Daarnaast dient het uitvoerend gezag zich sterk bewust te zijn, dat iedere grensoverschrijding ontoelaatbaar is. En in de derde plaats zal de Voorzitter van de

vertegenwoordiging de leden in toom hebben te houden en dienen te waken, dat zulk eene overschrijding niet getolereerd wordt.

In dit verband mag de vraag gesteld worden, of de aanwijzing van den Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal niet veel beter zou kunnen geschieden zonder de medewerking van die Kamer en of het geen aanbeveling verdient, dat én de Voorzitter van de Tweede Kamer én van de Eerste Kamer geen lid is van de Kamer, die hij voorziet.

Doch naast dit alles schijnt het gewenscht in onze wetgeving enkele beteekenende wijzigingen aan te brengen, die zullen bevorderen, dat beide organen uitvoerend gezag en vertegenwoordiging beter hun plaats en taal kennen.

In de gemeentewet is de onderscheiding tusschen wetgeving en bestuur helaas volkomen zoek. In de provinciale wet is die onderscheiding evenmin markant genoeg. Beide wetten zouden op dit stuk herzien kunnen worden. Aan het dagelijksch bestuur wordt alles overgelaten voorzover het *niet* het vaststellen van algemeen bindende rechtsregelen betreft. De Raad en de Staten zouden derhalve alleen medewerking aan de totstandkoming van die regelen hebben te geven en verder tot taak hebben „contrôle” uit te oefenen, hetgeen geschieden kan bij de vaststelling van de begrooting of begrootingswijzigingen, het voorlooiig vaststellen van de rekening enz.

Deze ongetwijfeld diep ingrijpende koerswijziging zal mede tengevolge hebben, dat tegen „de vernolतिकing” van alles en nog wat een beteekenende dam wordt opgeworpen. Zij zal, wanneer niet meer over allerlei beuzelingen uren en uren worden zoek gemaakt, vermoedelijk ook den eerbied en het ontzag voor de Colleges doen stijgen.

Deze beteekenende verlenging van bevoegdheid, met name van de gemeenteraden op de Colleges van B. en W., doet de vraag stellen of het niet redelijk is, dat aan den Raad in ander onzicht bevoegdheden moeten worden gegeven, indien het Dagelijksch Bestuur incompetent blijkt de taak naar behooren te vervullen.

Wanneer het stelsel van evenredige vertegenwoordiging wordt afgeschaft, kan tevens vervallen de volledige aftreding van den Raad of de Staten in één jaar. Gedeeltelijke vernieuwing heeft uit politiek oogpunt stellig voordeelen. Daarmede kan dan gebaard gaan de gedeeltelijke aftreding van de leden van het College van B. en W. en van Gedeputeerde Staten en is een natuurlijk middel gevonden om in het gevoerde beleid in te grijpen.

Voorts zou gecreëerd kunnen worden een recht van de Kroon om, bij weigering door den Raad of de Staten de begrooting vast te stellen, te beslissen, dat het betrokken College geheel of gedeeltelijk heeft af te treden.

Voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal ligt het vraagstuk niet zoo eenvoudig. Uit de behandeling van de begrooting bleek stellig ieder jaar opnieuw en in stijgende lijn, dat niet het minste besef meer aanwezig is wat de taak van de Kamer is, alleen controle uitoefenen.

Bij de behandeling van andere wetsvoorstellen bleek daar ook van. De Kamer kan echter moeilijk formeel een verwijt worden gemaakt, dat zij zich met kleinigheden bemoeide. De Grondwet gaf haar daartoe een volstrekt open deur, in het recht van amendement.

Tegen het voortwoekeren van het eerste euvel dient de Voorzitter van de Kamer te waken en hij dient de Regeering daartegen te beschermen. Een van de nieuwe eischen doordrongen en onafhankelijk Voorzitter, bekleed met ruime bevoegdheden, kan hier voldoende beheersching geven.

Ten aanzien van het in de tweede plaats genoemde euvel dienen maatregelen genomen te worden. De gevolgen waren te ernstig. Daarvan genoemd worden:

- a. Denatureering van het ingediend wetsvoorstel;
- b. Technisch volkomen ontoelaatbare wijzigingen, die een bron van conflicten hebben geschapen;
- c. Dreiging van verwerping van een voorstel op bijzaken, waardoor het compromis gegrepen diende te worden;
- d. Het aanbrengen van zeer beteekenende veranderingen zonder raadpleging van den Raad van State;
- e. De leiding aan de Regeering uit handen nemen.

Hoewel aarzelend, wordt ter oplossing van de besproken moeilijkheid, de volgende gedachte in overweging gegeven:

1. Het recht van amendement wordt afgeschaft. Deze afschaffing mag echter geenszins beteekenen, dat aan deskundige wenken in de Kamer gegeven, geen aandacht wordt besteed.

2. Daarom wordt voor de behandeling van een wetsvoorstel in de Tweede Kamer eene tweede lezing voorgeschreven. De Regeering overweegt na de eerste behandeling in die Kamer nauwkeurig de gemaakte opmerkingen en wordt verplicht met een onafhankelijk College, ik denk in dit verband aan een gereorganiseerden Raad van

State, overleg te plegen. Van het resultaat van dit overleg wordt tegelijk met de indiening van een zoo noodig gereviseerd voorstel aan de Kamer mededeeling gedaan. Die Kamer heeft alsdan het wetsvoorstel zonder meer te aanvaarden of te verwerpen.

Ad 3. Versterking van het gezag. Alhoewel een enkel voorstel, dat hiervoren werd behandeld — zou het worden aanvaard — reeds tengevolge zal hebben, dat het gezag wordt versterkt, schijnt het gewenscht hieronder nog enkele opmerkingen en voorstellen te laten volgen.

1. Allereerst moge een enkele opmerking omtrent den staatsrechtelijken opbouw van onze publiekrechtelijke organisatie worden gemaakt. Ik zie hierin verschillende fouten, die weggenomen moeten worden. En denk dan in de eerste plaats aan de beheersching van de gemeentebesturen. De toestand was deze. Een duidelijk vertegenwoordiger van het centraal gezag in den persoon van den burgemeester anders dan in de provincie heeft ontbroken. Half rijks- half gemeente-amotenaar was hij hoogstens amphibie. Een duidelijk hiërarchisch verband ontbrak. Hem ter verantwoording roepen voor het gevoerd beleid — met name wanneer hij in de gemeente aanhang had — geschiedde nagenoeg nimmer. Hem directieven geven, hoe hij het beleid had te voeren, was nimmer aan de orde. Steun aan het Centraal gezag geven kon hij doen naar believen; om steun vragen bij de uitvoering van zijn taak kwam weinig voor. Door al deze omstandigheden leefde veel te weinig het besef, dat een van de onderdeelen van zijn taak was, vertegenwoordiger van het centraal gezag, die had te waken, dat noch in strijd met de wet noch in strijd met het algemeen belang werd gehandeld.

En deze voor het centraal gezag labiele positie is door opeenvolgende Regeeringen bij voortdoring afgezwakt door geen gebruik te maken van het vernietigingsrecht. Autonomie kan tot zegen zijn doch verbergt ook een groot gevaar in zich, als het autonome lichaam niet vóór alles verstaat een deel van een veel grooter organisme te zijn. Het centraal gezag mag dan niet missen zijn vertegenwoordiger, die kort en krachtig verantwoordelijk gesteld kan worden, indien hij faalt.

Er is echter meer. De vertegenwoordiger van het centraal gezag behoort door één bewindsman volledig beheerscht te worden; hij kan geen twee, drie of vier heeren dienen. En ook de beheersching van de gemeentebesturen (hetzelfde geldt voor de prov. besturen) dient vanwege één instantie te geschieden. De grenzeloze verwarring, het gemis aan eerbied voor de Regeering tengevolge van order en tegenorder, van volkomen tegen elkander indruischende beslissingen, die voortgevloeid zijn uit het loslaten van den streng verticalen opbouw van onze bestuursorganisatie, dwingt aan dezen toestand radicaal een einde te maken.

Die toestand heeft het ook voor de gemeentebesturen volstrekt onmogelijk gemaakt hun taak wel doordacht te leiden. Zij zijn in het wilde er op los gaan leven, hetgeen tengevolge had, dat ook de eerbied voor het gezag in de gemeenten duchtig werd ondermijnd.

Deze euvelen moeten worden aangewezen. Ze zijn daarvoor te ernstig. Ze hebben, omdat ze zich in nagenoeg alle gemeenten openbaarden, niet na te speuren gevolgen gehad op ons volk. Deze euvelen uitbannen zal de grootste moeite kosten, aangezien zij een ware revolutie in onze administratieve wetgeving teweeg zullen brengen en de poging tenslotte zal moeten leiden tot het prijs geven van de veel te veel aangeboden centralisatie of tot een radicale organisatie van bestaande diensten. Ten besluite van dit onderdeel moge er de aandacht op worden gevestigd, dat alvorens verschillende organisatorische vraagstukken aan te vatten, het dringend noodig is, dat ten aanzien van het zoeven aangesneden vraagstuk, de te volgen lijnen worden uitgestippeld. Het antwoord op de vraag, welke oplossing aan het vraagstuk van de handhaving van de openbare orde (het politievraagstuk) moet b.v. worden gegeven, alvorens over het eerste punt helderheid bestaat. Een beheersching van de gemeentebesturen met betrekking tot hun financieel beheer, het ingrijpen in hun bevoegdheden, de positie van den burgemeester, staat of valt ermede.

2. Met betrekking tot den bestuurlijken kant van het vraagstuk van de versterking van het gezag dient in de tweede plaats aandacht geschonken te worden aan de samenstelling van de volksvertegenwoordiging, de Staten en de Raden.

Op aanschaffing van het algemeen actief kiesrecht zou ik niet aan durven te dringen. Ik acht dit recht principieel verwerpelijk. Het miskent de juistheid van de stelling, dat alleen zij, die geschikt zijn om over 's lands zaken te oordeelen, eenige bevoegdheid met betrekking tot de behartiging van dat belang in handen mag worden gelegd. De geschiedenis van de totstandkoming van de Kieswet van 1896 en haar wijzigingen heeft helaas te duidelijk geleerd, dat geen normen te vinden zijn, die voor een beoordeeling van die geschikt-

heid redelijk kunnen worden aangelegd. En eenzelfde opmerking geldt voor het passief kiesrecht.

En toch mag niet voorbijgezien worden, dat zoowel het een als het ander het vertrouwen in de achterliggende jaren heeft geschokt. Het is — om slechts een voorbeeld te noemen — een gruwel, dat moest getolereerd worden, dat de hoogheid en de eerlijke bedoeling van het gezag regelmatig op de meest geraffineerde en weerzinwekkende wijze werd ondermijnd. Dit kan niet meer toegelaten worden.

Kunnen deze euvelen niet positief bestreden worden, negatief kunnen zij wellicht goeddeels wel beteugeld worden. De volgende gedachten worden in overweging gegeven:

a. De uitsluitingsgronden voor het actief kiesrecht worden uitgebreid.

b. Een gelijke maatregel wordt getroffen voor het passief kiesrecht.

c. Wettelijk wordt de mogelijkheid geopend tot het vervallen kunnen verklaren van het lidmaatschap van een der Kamers van de Staten-Generaal, van de Staten of van den Raad, welke bevoegdheid in handen van de Kroon dient gelegd te worden, of

d. Opheffing van de immuniteit van de leden van de Kamers, der Staten en de Raden, voorzover zij kennelijk de bedoeling hebben het gezag te ondermijnen.

3. In de derde plaats is het noodig de Ambtenarenwet te herzien. Overheidsdienaren, die duidelijk blijken te willen handelen met hetgeen ieder weldenkend mensch van hen verwacht, de verzorging van het publiek belang en eerbied voor het gezag, moeten zonder vorm van proces kunnen worden ontslagen.

Naast de controleerende taak van de volksvertegenwoordiging schijnt het bij een evenaangeduid handelen onnoodig meerdere waarborgen te geven. Zulke waarborgen schaden noodeloos het gezag van de overheid.

4. Afdoening van problemen, waarvan de oplossing jaren op zich heeft doen wachten en waaruit — blijven ze liggen — de onmacht van de Regeering of de wetgevende macht wordt gedemonstreerd. (Begraveniswet, Zondagswet, politieorganisatie, enz.)

5. Verwijdering uit den dienst met name van vooraanstaande ambtsdragers, die op grond van zedelijke- of andere misdragingen, een steen des aanstoots zijn voor het volk. Het belang verbonden aan eerbied voor het gezag praevaleert verre boven dat van den ambtsdrager of diens gezin.

6. En tenslotte wordt in dit verband met groote bescheidenheid nog genoemd het wat losweken van de collectieve verantwoordelijkheid van het Kabinet. Het is uit gezagsoogpunt niet vrij van bedenking, indien getracht wordt te voorkomen een niet volledig geschikt bewindsman uit politieke overwegingen als lid van het Kabinet te handhaven.

De genoemde zes gedachten maken er allerminst aanspraak op van volledig te zijn. Ze bedoelen meer aan te geven, dat in bestuurlijken zin stellig na nauwgezette overweging een nieuwe tijd kan worden ingeluid, waarin door een complex van maatregelen nieuwe verhoudingen kunnen ontstaan.

Ze zouden deels ook richtsnoer voor het handelen kunnen zijn, wanneer de Regeering onmiddellijk na haar terugkeer in Nederland haar houding ten opzichte van haar werkzaamheid of jegens personen in overheidsdienst moet bepalen.

Zal de overheid en de Regeering, wanneer zij op vorenomschreven of op andere wijze rechtdraads ingaat tegen hetgeen een deel van ons volk welgevallig was, wanneer zij poogt van bevoegdheden te ontnemen of wenscht dat van een ieder, die de publieke zaak dient, scherp verantwoordelijkheid wordt geëischt, op voldoende vertrouwen van het volk kunnen rekenen?

Dit vertrouwen is niet doorslaggevend — het is wel van groote betekenis.

Veel hangt, naar gemeend wordt af, of het gelukken zal:

1. het volk voor een nieuwe opgaaf, een nieuwe taak te stellen;

2. in verband met den nood van de tijden of ter inhaling van achterstand nieuwe publiekrechtelijke vormen aan de orde te stellen, waardoor doeltreffender en snellere verzorging van belangen wordt verkregen;

3. of de verstarrende werking op de Departementen van Algemeen Bestuur kan gebroken worden.

Ad 1. De krachten, die ons volk nog zoo overvloedig had, zijn in de laatste jaren schromelijk verwaarloosd. Mede uit goedkope politieke overwegingen werd de aandrang om schier alles door de overheid te laten verrichten, nagenoeg universeel en trok het particulier initiatief zich al meer en meer terug. De kans, dat de vruchten van haar zorg in het algemeen belang verricht plotseling vernietigd dreigden te worden, was te groot. De tendenz alles door de overheid

te laten beheerschen, de onzekerheid of de rijke overheid niet plotse-ling zou demonstreeren het beter te kunnen, heeft weerhouden tot handelen.

De gewijzigde economische omstandigheden zullen dwingen thans veel, misschien nagenoeg alles, los te laten van hetgeen vroeger be-geerd werd. Zij bieden ook een kans om thans tot verlaten paden te doen terugkeeren.

Ons volk heeft een aangeboren gave en een groote begeerte om zelf te zorgen en te verzorgen. Daarvan dient juist nu gebruik te worden gemaakt, in dezen zin, dat

a. principieel bezien wordt wat taak van de overheid zal zijn en in welken zin de overheid haar taak zal vervullen (uitputtend, aanvullend, leiding gevend, controleerend, stimuleerend);

b. een scherpere taakverdeling tusschen de verschillende publieke organen wordt vastgesteld;

c. de door de overheid te verrichten taak veel dicht bij de be-langhebbenden wordt gebracht en deze weer in breeder getale tot medewerking worden opgeroepen.

De taak onder a is verre van gemakkelijk. Een begin kan worden gemaakt door alle zorg, welke thans krachtens wettelijk voorschrift tot overheidszorg is verheven, onder de loupe te nemen en de vraag te beantwoorden, welke stukken geheel of gedeeltelijk naar het parti-culier initiatief kunnen worden uitgestooten en welke taak en soort taak nog voor de overheid overblijft.

Ik denk in dit verband met name aan de woningwet, de onderwijs-wetten, de armenzorgwet, de krankzinnigenwet e.a. Is eenmaal doel-bewust deze arbeid ter hand genomen, dan komt men van stuk tot stuk wel verder.

b. Maar ook valt niet te ontkomen aan een betere taakverdee-ling tusschen de verschillende publiekrechtelijke organen. Onze wet-geving laat op dit stuk veel te veel geschachter toe. 't Was in het verleden zoo, dat men of bij het eene orgaan of bij het andere or-gaan dierbare wenschen aan de orde stelde. Lukte het hier niet, dan daar wel. Herhaaldelijk zijn aanvankelijk door locale verzorging be-hoeften gesnaperen of in een bepaalde richting opgelost, die de cen-trale overheid awongen actief te worden en doen.

c. Tenslotte worst gemeend, dat ook als politieke tegenhanger van het huidige systeem, de Regeering bij haar terugkomst met groote kracht een nieuw tijdperk, namelijk dat van doelbewuste *decentralisatie* moet inluiden. Ik behoeft op de gevolgen, die voor ons volksleven (met inbegrip van het politieke geestes) hieruit zul-len resulteeren niet uit te weiden. Aanduiden, dat uit een decen-tralisatie zal voortvloeien diepere, doch ook beter getundeerde be-langstelling in de publieke zaak en tengevolge van dien het zich meer bezig houden met hetgeen van lokaal belang is, is reeds voldoende. Doch het kan ook den weg openen, dat personen, die thans ver-vreemd werden en niet meer aan het behartigen van het publiek be-lang wilden medewerken, opnieuw getrokken worden.

Twee punten dien ik in dit verband nog aan te stippen.

In de eerste plaats zal bij een herordering van de taak de ge-legenheid moeten worden benut het toezicht op de lagere organen beter te organiseren. De Commissaris der Koningin en de leden van het College van Gedeputeerde Staten dienen beter toegerust te worden met bevoegdheden, terwijl aan de samenstelling het politiek accent wat ware te ontnemen. Ik zou de benoeming van leden b.v. voor 50 procent door de Kroon zeer toejuichen, voor welke leden niet de eisch van het lidmaatschap der Staten zou moeten worden geëischt. De rechtsprekende taak, het toezicht op het financieel be-heer vraagt meer en meer eene bijzondere opleiding en scholing. Het moet een College worden, wiens beslissingen als toezichthoudend of als rechtsprekend orgaan als regel niet aangetast behoeven te worden. Het verband tusschen het beleid van de Regeering en dat van die Colleges, dient wat intensere aanraking, veel meer een een-heid te worden.

In de tweede plaats is het dringend noodig eene ordening tot stand te brengen met betrekking tot het financieel vermogen (niet in den zin van kapitaal te verstaan) der lagere publiekrechtelijke or-ganen. Dit vraagstuk moet in ieder geval worden bezien. Het is vol-strekt onnut werk, indien de bestaande bestuursvoorschriften onge-wijzigd blijven en het vroeger gevoerde beleid opnieuw zou kunnen worden gevoerd.

Het probleem van de financieele verhouding worde echter pas op-gelost na de herordering van de taak hiervoren bedoeld en nadat zekerheid is verkregen, dat mogelijkheden geschapen zijn, om zoo noodig, de lagere organen te dwingen niet buiten de grenzen van het financieel kunnen te treden.

Ad 2. Ons leven was verpolitiekt. De wetgever heeft niet *vol-doende* oog gehad voor de nieuwe behoeften, die andere bestuurs-bevoegdheden noodig maakten, noch ook voor andere vormen van

beheer, die de overheid minder naar voren drongen en gelegenheid gaven om beter aansluiting bij het leven te vinden.

Zeker, er is wat geschied. De N.V. en de Stichtingen zijn vormen, die de laatste jaren eenigen ingang hebben gevonden.

Doch — toen de problemen breder werden, vaak een regionaal karakter kregen, had:

a. allereerst de vraag overwogen dienen te worden, of niet aan de Provincie meer taak moet opgedragen worden;

b. bezien dienen te worden, of niet afgedongen had moeten worden de verzorging van verschillende belangen aan regionaal wer-kende instellingen over te laten.

De gasvoorziening, in een enkele provincie de electriciteitsvoor-ziening, de watervoorziening, de brandweer, reinigingsdiensten, som-tijds wegeaanleg en wat dies meer zij, had reeds lang op geheel andere wijze verzorgd dienen te worden.

Meerdere onderwerpen leenen zich bij uitstek om ze los te weeken van de directe overheidsbemoeiing. Engeland is een voorbeeld op dit gebied, dat leert, dat in een verdeling van arbeid groote kracht schuilt. Tal van stukken zorg zijn op deze wijze te onttrekken aan de politieke sfeer, aan de vaak zoo goedkoope critiek geuit in open-bare vergaderingen; ze moeten veilig gesteld worden, omdat de prac-tijk maar al te veel heeft geleerd, dat het eigen belang dienen uit-gangspunt was voor het handelen van menigen vertegenwoordiger.

Ik ben van oordeel, dat op dit terrein groot werk is te verrichten, dat uitermate dankbaar door ons volk zal worden aanvaard. Con-structief werk, waaruit een veel doeltreffender en een goedkoopere zorg kan voortvloeien en waarvan de politieke voordeelen groot zullen zijn.

Ad 3. Ik wijs tenslotte nog op een punt. Het vertrouwen in den arbeid der Regeering werd voortdurend ondermijnd Oppervlakkige zielen worden door de critiek, die de volksvertegenwoordiger uit-oefent, gemakkelijk in de war gebracht. Wanneer het zou gelukken de taak van de Kamers nog meer te dringen in de richting van „al-leen contrôle” blijft deze kans voor de toekomst bestaan. Daarnaast moet erkend worden, dat op meer dan een Departement, verstar-ring, sleur, en niet voldoende initiatief aanwezig was. Het is bij de geringe wisseling, die onder het personeel plaats vindt, een euvel, dat kans heeft te blijven bestaan. Daardoor zou niet het zoo noodige vertrouwen in den arbeid van de Regeering blijvend worden ver-kregen.

Overwogen is, op welke wijze hiervoor een oplossing zou kunnen worden gevonden.

Twee mogelijkheden drongen zich op.

Wanneer het gelukt de overtollige bemoeizucht van de Kamers krachtadig terug te dringen, geschiedt zulks niet uit autoritaire over-wegingen, doch alleen om weer tot zuivere verhoudingen te geraken.

De Regeering is en blijft Regeering en zij alleen.

De Kamers zijn representant van het volk en geroepen tot contrôle.

Hoe sterker de voorwaarden zijn om die contrôle mogelijk te maken des te beter. De Regeering mag niets te verbergen hebben.

In dit licht — en om te trachten het element vertrouwen tusschen Regeering en Volksvertegenwoordiging te cultiveren — is de vraag gerezen, of het mogelijk zou zijn aan ieder Departement een „onder-Minister” toe te voegen, door de Kroon uit de leden van de Tweede en Eerste Kamer gekozen. Deze functionaris zou stellig niet dezelfde politieke beginselen moeten belijden als de bewindsman, aan wien hij toegevoegd zou worden.

Aan hem zou moeten worden opgedragen:

a. de kennisneming van alle belangrijke zaken, voor zoover zij door den Minister beslist worden;

b. een aandeel te nemen in voorbereiding van de ontwerpen van wet en algemeene maatregelen van bestuur;

c. de verdediging van sommige wetsontwerpen in de Kamers der Staten-Generaal.

Het is denkbaar, dat een voorstel als het onderwerpelijke bij voor-stellen tot het terugdringen van de bevoegdheden der Kamer duidelijk zou demonstreeren, dat deze voorstellen alleen worden gedaan ter wille van het zuiver stellen van beginselen.

Naar ik vrees geeft het zoeven ontwikkelde denkbeeld geen op-lossing voor het euvel van de verstar-ring op de Departementen. Daarvoor schijnt wat anders noodig en wordt het navolgende aan-bevolen.

Aan ieder Departement wordt een Commissie van Bijstand, zeg van vijf leden, toegevoegd. De leden van de Commissie hebben vier jaar zitting. Ieder jaar treedt er een af, die niet herkiesbaar is. Het aftreden van den Minister laat de Commissie onaangetast. Echter behoeft niet voorkomen te worden, dat bij een conflict tusschen Kamer en Minister, nadat de Minister afgetreden is, de leden der Commissie *niet* hun ontslag kunnen nemen. De leden van de Com-

missie worden door de Kroon op voordracht van den Ministerraad gekozen uit mannen, die door studie en loopbaan het bewijs geleverd hebben de bestuurstaak van het betrokken Departement te kunnen beheerschen. Bij de samenstelling wordt er overigens naar gestreefd, dat het volk gevoelt, dat van zijn beste mannen voor dezen arbeid worden geroepen. Het lidmaatschap van zulk eene Commissie is niet verenigbaar met dat van een der Kamers der Staten-Generaal, noch met het ambt van lid van de Raad van State of van de Algemeene Rekenkamer. Personen, die hiërarchisch ondergeschikt zijn aan den betrokken Minister, kunnen evenmin lid van zulk een Commissie zijn.

De taak van de Commissie zou niet zijn toezicht op den Minister uit te oefenen. Zijn verantwoordelijkheid jegens de Kroon en den Volksvertegenwoordiger blijft een en ondeelbaar.

Haar taak zou wel zijn:

a. Den Minister van advies te dienen over ontwerpen van wet of algemeene maatregelen van Bestuur en, indien gewenscht, mede te werken aan de voorbereiding van zulke ontwerpen,

b. Den Minister desgevraagd van advies te dienen over zaken, die ter hand dienen genomen te worden;

c. De aandacht van den Minister ongevraagd te vestigen op belangrijke aangelegenheden, die om een oplossing vragen, onder vermelding van de richting, waarin die oplossing gezocht dient te worden;

d. Den Minister desgevraagd te representeeren bij gebeurtenissen, waarvoor de Regeering door persoonlijke aanwezigheid een bewijs van belangstelling behoort te geven;

e. Op verzoek van den Minister of na diens beslissing op voorstel van de Commissie enquête-werk te verrichten;

f. Zorg te dragen, dat de arbeid van het Departement op de juiste wijze in de pers wordt belicht.

Het schijnt onnoodig de beteekenis van dit voorstel breed toe te lichten. De bedoeling is te trachten:

Aan de veelvuldig politiek saamgestelde Staatscommissies zooveel mogelijk te ontkomen.

Een band scheppen tusschen volk en Departement en daardoor vertrouwen wekken.

Een nuttig initiatief doen ontwikkelen.

Den nieuw aangekomen Minister naast het ambtelijk apparaat een college van vertrouwensmannen geven, met wie te rade kan worden gegaan.

De mogelijkheid openen meer levend contact met het volk te doen onderhouden, zonder dat de Minister dit rechtstreeks behoeft te doen en waardoor de hoogheid van het ambt niet in het gedrang komt.

Een onafhankelijke publiciteitsbron scheppen.

Het ontgaat mij niet, dat de gedachte van de instelling van zulke commissies geheel nieuw is en daartegen allerlei bedenkingen zullen worden aangevoerd. Misschien wel het meest, dat het opereren en durven neerschrijven van deze gedachte een bewijs van innerlijke zwakheid demonstreert en gebrek aan regeerkracht bewijst. Dit kan echter mij niet weerhouden haar in overweging te geven. Zonder zelfoverschatting durf ik te zeggen, dat ik mijn Departement tot in onderdeelen kende en dat ik onnoemelijk veel werk heb moeten en kunnen verzetten. Daarmee komt men er echter niet. De volkomen *onafhankelijke niet ambtelijke adviseur*, die de taak van het Departement lief heeft, maar kent, die temidden van het volk leeft, heb ik steeds gemist. Zulk een adviseur is niet incidenteel te grijpen. Hij moet ook ten deele worden gekweekt.

De leden van het Kabinet en hun positie

Het is wel zeer gewaagd over dit onderwerp wat te zeggen. Ik beperk me tot een paar opmerkingen, die ik niet toelicht. Het onderwerp is daartoe te delicaat.

a. M.i. moet getracht worden:

De Ministers meer te kiezen uit personen, die in het politieke leven zich niet al te zeer tegenover hun kiezersvolk gebonden hebben. Het niet waar kunnen maken van hetgeen men geijverd heeft, ondermijnt het vertrouwen en werkt verwarrend.

b. De collectieve ministerieele verantwoordelijkheid is in het verleden te sterk geweest. De *persoonlijke* verantwoordelijkheid dient meer op den voorgrond te treden. Aan den enkeling, die niet deugt, dient het vertrouwen opgezegd te worden; zijn ambtgenooten moet beduid worden, indien zij neiging hebben om de portefeuille ter beschikking te stellen anders dan op principieele beleidsgronden, dat een dergelijk willen niet geaccepteerd wordt.

c. Uit b. volgt, dat de Minister-President alleen het algemeen beginsel beleid moet representeeren, meer niet. Zijn algemeene arbeid blijft derhalve beperkt tot dit onderdeel.

d. Bij geschillen over beleidsaangelegenheden, die niet het beginsel raken tusschen de Ministers onderling, wordt veel meer als tot dusverre gebruikelijk was, tijdig de Kroon ingeschakeld. In dit opzicht wordt sterker geaccentueerd, dat zij dienaren van de Kroon zijn. Men vergeve mij de oneerbiedige en te realistische teekening: Als twee knechten — gelijkberechtigd — ruzie hebben, dient de baas zoo spoedig mogelijk het geschil te kennen en daarin te beslissen. Het vlug geschermd met de verantwoordelijkheid niet te kunnen dragen, dient wat meer achterwege te blijven.

e. Het aanvaarden van het Ministersambt dient onherroepelijk te beteekenen, dat radicaal alle beroepen en ambten en commissariaten en bestuursfuncties van welken aard worden afgesneden. Wanneer de thans toegekende wedde onvoldoende is om geschikte krachten te vinden, dient daarin te worden voorzien. De grootste onafhankelijkheid en zuiverheid in de verhoudingen is een volstrekte eisch.

Recapitulatie

In deze nota zijn enkele middelen aangeduid om:

1. Ons volk tot grootere eenheid te brengen en een onnoodige splitsing van dat volk te bevorderen;

2. Te bevorderen, dat het inzicht verlevendigd wordt, dat de Regeering en de volksvertegenwoordiging ieder een eigen taak en een eigen verantwoordelijkheid hebben;

3. Het vertrouwen in de Regeering of de uitvoerende macht te versterken;

4. Versterking van het gezag te verkrijgen;

5. Herordering van onzen staatsrechterlijken opbouw te bewerken.

6. Een betere taakverdeling tusschen de overheidsorganen onderling en de overheid en andere organen van beheer te verkrijgen;

7. Verbetering van den arbeid van de Departementen van Algemeen Bestuur te bewerken;

8. Meer vertrouwen te wekken voor de hoofden van de Departementen.

Een belangrijke vraag — de moeilijkste — bleef nog rusten. Hoe kunnen *veranderingen* — indien gewenscht — worden verkregen?

Wie zal bij een terugkeer in Nederland aanvankelijk wetgever zijn?

Welk *overgangsrecht* is noodig?

Vooropgesteld wordt, dat aan een in strijd handelen met de Grondwet niet gedacht mag worden, voor zoover legale wegen te bewandelen zijn.

In de tweede plaats staat nu wel vast, dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal op het oogenblik van den terugkeer in Nederland óf niet meer kan functionneeren, omdat de leden niet verkozen zijn óf, stel dat die terugkeer vóór September mocht plaats vinden, om dezelfde reden, spoedig haar taak niet meer kan vervullen. De wetgevende macht heeft derhalve opgehouden te bestaan. Zelfs zal de Eerste Kamer, die mogelijk nog wel compleet is, niet bijeen kunnen komen, aangezien zulks in strijd zou zijn met de Grondwet, die de opening van de Staten-Generaal op den derden Dinsdag in September in vereenigde vergadering voorschrijft.

Het is goed deze feiten scherp te realiseeren en het niet in strijd willen handelen met de Grondwet scherp naar voren te schuiven. Immers daar volgt uit:

1e. dat alleen door toepassing te geven aan het noodrecht, de wet bij K.B. vastgesteld, de mogelijkheid aanwezig is, om de volksvertegenwoordiging weer te doen functionneeren. Een wijziging van de Kieswet zou daarvoor vermoedelijk noodig en althans zeer wenschelijk zijn. Het is aan geen twijfel onderhevig, juist omdat het gaat over de vertegenwoordiging van het volk, of algemeen zal zulk noodrecht door de Kroon gegeven, worden aanvaard. Doch dan ontkomt men stellig ook niet aan de consequentie om voor andere onderwerpen, die urgent om voorziening vragen, de bevoegdheid tot het geven van zulk recht te erkennen;

2e. dat er vermoedelijk veel tijdruimte tot handelen is. Wanneer de Kroon de bepalingen van de Grondwet zooveel mogelijk naleeft, komen de nieuw gekozen Staten-Generaal voor het eerst op den derden Dinsdag in September bijeen. Het geval van Kamerontbinding kan hier namelijk buiten beschouwing blijven. Het verkiezingsapparaat moet in Maart in werking zijn gesteld. Zou de terugkeer van de Regeering naar Nederland vallen in het tijdvak tusschen Maart en Januari, dan kan gezegd worden, dat van 8 maanden tot 17 maanden zonder volksvertegenwoordiging geregeerd moet worden. Valt de terugkeer tusschen Januari en Maart dan zou de tijdsduur zijn 6 maanden tot 9 maanden. De laatste termijn is in ieder geval een minimum. De eerste termijn kan misschien verkleind worden door gebruikmaking van art. 103, 3e lid der Grondwet, „de buitengewone zitting”, althans indien men de leer aandurft, dat zulk

een zitting kan plaats vinden zonder dat de grondwettelijk voorgeschreven opening van de gewone zitting heeft plaats gevonden.

Uit een en ander wordt geconcludeerd, dat het goed zou zijn in de eerste tot het volk te richten Koninklijke proclamatie vast te stellen:

a. Er is geen grondwettelijk voorgeschreven volksvertegenwoordiging meer;

b. Bij wijze van noodrecht zullen in de Kieswet die veranderingen worden aangebracht, welke noodig zijn om de volksvertegenwoordiging zoo spoedig mogelijk weer te laten samenstellen en te kunnen laten functionneeren;

c. In afwachting van het opnieuw in het leven roepen van de volksvertegenwoordiging vordert 's lands belang, dat wettelijke maatregelen worden genomen, hetgeen bij wet, door K.B., den Raad van State gehoord, zal geschieden.

De eerste daad, die van de nieuw opgetreden volksvertegenwoordiging, die — hier valt niet aan te ontkomen — op den grondslag van de evenredige vertegenwoordiging moet worden samengesteld, moet worden gevraagd, is voorstellen tot herziening van de Grondwet in behandeling te nemen. Het komt mij voor, dat het wensche-lijk zou zijn, dat dit werk niet langer dan hoog noodig is, wordt verschoven. Gedurende den eersten tijd mag de grootst mogelijke medewerking verwacht worden. Het zou onjuist zijn de welwillendheid door te lang uitstel te laten vergroeien.

Echter zal daarnaast niet uit het oog mogen worden verloren, dat tusschen het oogenblik van terugkeer en het bijeenkomen van de Kamers „daden” verricht moeten zijn. De voorgenomen bestuurs-hervormingen dienen, voor zoover zij binnen het raam van de Grondwet beslag kunnen krijgen, voltrokken te zijn. Het is geen zonde de Kamers op meer dan een punt voor een voldongen feit te plaatsen.

Een tweede tactische vraag is, of bij de eerste samenstelling van de volksvertegenwoordiging gebroken dient te worden met het stelsel van evenredige vertegenwoordiging, zooals de wet dit nu kent. De Grondwet laat voldoende ruimte om over stag te gaan en in ieder geval te demonstreeren, dat het de wensch van H.M. is, dat een tijdperk van grootere eenheid wordt ingeluid. De kwestie heeft twee kanten. De maatregel zal stellig ingang vinden en ons volk uit het

hart gegrepen zijn. Zal hij den weg banen tot afschaffing van de evenredige vertegenwoordiging of juist een beletsel vormen om daartoe te geraken? Ik zou het wel durven te wagen. Men kan ook op dit stuk onmogelijk op den ouden voet doorgaan.

Er resten mij thans nog veel opmerkingen, die ik zou willen en kunnen maken. Beperking is noodzakelijk. Ik bepaal mij daarom tot drie.

De eerste is deze. H.M. zal stellig bij den terugkeer in Nederland een proclamatie tot Haar volk richten. Dit stuk mag niet vaag van inhoud zijn. Dit stuk moet sterk den indruk maken, welke wenschen de Kroon voor ons volk heeft. De voorgenomen reorganisatie moet voldoende scherp aangekondigd en richtingaangevend worden uitgebeeld.

Het Koninklijk Gezag moet tot de ziel van het volk doordringen. Door dit staatstuk moet den volke geleerd worden: Het is de Kroon, die regeert.

Mijn tweede opmerking betreft den Raad van State. Mede van het eerste werk, dat dient te geschieden, is deze Kroonraad weer voltallig te maken en vermoedelijk ook te reorganiseeren. Wie in de Departementale gaarkeuken heeft geblikt, weet, dat de arbeid van den Raad niet dat nut heeft gehad, als moest. Ik laat nu de oorzaken onbesproken. Beraad op dit punt is noodig. Is des te meer gewenscht, indien belangrijke maatregelen zonder de Staten-Generaal in te schakelen, tot stand zouden komen. Een afzonderlijke studie over de vraag, op welke wijze is te verkrijgen, dat de Raad meer invloed uitoefent, is zeer noodzakelijk.

En een derde punt betreft de publiciteit. De Regeering, die naar Nederland terugkeert, zal goed doen zorg te dragen, dat zij van den eersten dag af aan het volk deugdelijk laat voorlichten over haar willen, haar beslissingen, haar daden. Dit machtige wapen niet tijdig scherpen zou een groote fout zijn.

Ik merk tenslotte nog op, dat ik iedere gewrongen constructie tijdens den overgangstoestand heb trachten weg te bannen. Recht door zee en groote voortvarendheid moet niet alleen het symbool zijn op den weg naar Nederland, doch ook in Nederland.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

BIJLAGE 26

Correspondentie tussen de Minister van Buitenlandse Zaken en de Voorzitter van de Raad van Ministers over een Noors verzoek om inlichtingen inzake terugkeermaatregelen

MINISTERIE VAN
BUITENLANDSCHE ZAKEN

Afd. Diplomatieke Zaken.

No. 2106 K.A. (G.A.)

NOTE VERBALE

*Au Ministère des Affaires Etrangères
du Gouvernement néerlandais, Londres.*

MAATREGELEN TERUGKEER IN NEDERLAND

Geheim. Mondeling.

*Zijner Excellentie
den Heere Voorzitter van
den Ministerraad te Londen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie hiernevens afschrift te doen toekomen van een nota verbaal van 13 Mei jl., welke mij gewerd van den Noorschen Gezant bij Hr. Ms. Regeering, en waarin het verzoek wordt gedaan de voorbereidende maatregelen, welke door de Nederlandsche Regeering zijn genomen ten aanzien van de vraagstukken, welke zich na den afloop van den oorlog zullen voordoen, te mogen leeren kennen.

Het is mij bekend, dat ook de Belgische regeering een commissie heeft gevormd, welke tot opdracht heeft de na-oorlogsche problemen te bestudeeren.

Ik zal het op prijs stellen van Uwe Excellentie te mogen vernemen of Zij van oordeel is, dat aan de Noorsche Regeering mededeeling kan worden gedaan van hetgeen van Nederlandsche zijde ten deze tot dusver is verricht; tevens zal ik gaarne vernemen of Zij persoonlijk contact, als door den Noorschen Gezant bedoeld, in het huidige stadium gewenscht acht.

Afschrift van dit schrijven doe ik tevens toegaan aan Haren Ambtgenoot van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, in verband met de plannen, welke door Mr. Steenberghe worden uitgewerkt voor de voorziening van het Nederlandsche volk na het beëindigen der vijandelijkheden.

*De Minister van Buitenlandse Zaken,
voor dezen,
de loco Secretaris-Generaal,
(w.g.) W. VAN BYLANDT.*

Le Gouvernement Royal norvégien vient de charger un comité spécialement créé dans ce but, de mettre à l'étude les problèmes qui, à la fin de la guerre et lors des négociations de paix, ne manqueront pas de se présenter relativement à la reconstruction du pays, à la restitution des droits lésés, aux relations à rétablir avec l'ennemi et dans différents autres domaines importants où les effets des actions de guerre se sont fait sentir.

Le président du dit comité, M. Erik Colban, Ministre de Norvège à Londres, a fait savoir qu'il sera très utile pour le travail du comité de pouvoir s'informer des mesures et des projets que le Gouvernement Royal néerlandais aurait envisagés ou préparés dans le même ordre d'idées, et la Légation de Norvège serait très reconnaissante si le Ministère des Affaires Etrangères voulait bien lui faire connaître, dans la mesure du possible, la nature et l'étendue des mesures préparatoires prises par le Gouvernement néerlandais à ce sujet.

S'il est jugé désirable qu'un contact personnel soit établi entre le comité norvégien et l'organe néerlandais éventuellement chargé de la même mission, la légation de Norvège sera très heureuse de prêter son concours à cet effet.

p.t. Londres, le 13 mai 1941.

1294/1923

Geheim.

20 Mei 1941.

*Aan Zijne Excellentie den Minister
van Buitenlandse Zaken.*

In antwoord op Uwer Excellenties schrijven d.d. 14 Mei jl. no. 2106 K.A. (G.A.) moge ik mededeelen er de voorkeur aan te geven, de daar behandelde aangelegenheid mondeling verder af te handelen met oud-Minister Raestad, met wien ik reeds vroeger over hetzelfde onderwerp confereerde.

De Minister van Justitie,

BIJLAGE 27

Nota (vermoedelijk van Minister van Bocyen) inzake de vervulling van bestuursfuncties

BESTUUR PROVINCIES EN GEMEENTEN

Deze nota behandelt in hoofdzaak, welke veranderingen hebben plaats gevonden onder de personen, die het ambt van Commissaris der Koningin of van burgemeester per Mei 1940 bekleedden.

Provincies

1. Groningen. Mr. J. Linthorst Homan ontslagen.
2. Noord-Holland. Baron Roëll overleden.
3. Utrecht. Dr. Bosch ridder van Rosenthal ontslagen.
4. Limburg. Mr. Dr. van Sonsbeeck ontslagen.
5. Zeeland. Quarles van Ufford toegang provincie ontzegd; of ontslag heeft plaats gevonden onbekend.
6. Overijssel. Baron van Voorst tot Voorst ontslagen.
7. Drenthe. Er zijn geruchten, dat ook Baron de Vos van Steenwijk zou zijn ontslagen. De juistheid kan niet worden vastgesteld.

De vervanging van deze Heeren vindt als volgt plaats.

1. De Heer E. H. Ebels schijnt de functie van Commissaris der Koningin waar te nemen.
2. Benoemd Mr. A. J. Bakker, Lid van de N.S.B.
3. Ir. F. E. Müller idem.
4. Graaf de Marchant et d'Ansembourgh idem.
5. Mr. P. Dieleman neemt de functie van wvd. Commissaris der Koningin waar. Wordt zeer verdacht van ontrouwe neigingen.
6. Jhr. E. van Bönninghausen, Lid N.S.B.

Vast staat dus, dat reeds in 4 provincies Commissarissen der Koningin op het gestoelte zitten, die onmiddellijk verwijderd zullen moeten worden. In Zeeland is stellig ook eene voorziening noodig. Het laat zich aanzien, dat eene eventueele terugroeping van meer dan een functionaris onmogelijk zal zijn. Bosch ridder van Rosenthal leed in Mei 1940 aan een zeer ernstige hartkwaal. Baron van Voorst mag m.i. niet terugkeeren. Er was over zijn beleid zeer veel critiek. Van Sonsbeeck is ook niet jong meer (over de 60), doch was zeer krachtig en getrouw.

In verband met het doel van deze nota wordt de aandacht gevestigd op art. 35 van de Provinciale Wet, luidende:

„Bij ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van Onzen Commissaris wordt hij vervangen door een lid van Gedeputeerde Staten, door dit College aan te wijzen. Wij kunnen te allen tijde op andere wijze in de vervanging voorzien.

Naar uit persbericht 5705 valt af te leiden, zijn de ambten van lid van Gedeputeerde Staten en van wethouder opgeheven. Zoo ook de Staten en de gemeenteraden. Spoedig zal derhalve in meerdere provincies de figuur zijn ontstaan, dat de krachtens de provinciale wet gekozen colleges van Gedeputeerde Staten niet meer functioneeren en ook niet opnieuw tot functioneering kunnen worden geroepen. Met dit feit moet bij eene eventueele terugkeer naar Nederland worden rekening gehouden.

Ten slotte wordt nog opgemerkt, dat in meerdere provincies reeds leden van de N.S.B. als Gedeputeerden fungeeren. Verordening no. 22 zegt o.m.: „De Rijkscommissaris bepaalt in hoeverre verdere benoemingen van leden van Gedeputeerde Staten en wethouders van de gemeenten plaats vinden.”

Seyss-Inquart heeft de benoeming van nieuwe leden van Gedeputeerde Staten blijkbaar geheel aan zich getrokken.

In de provincie Utrecht zijn de heeren van Spanje en Diepenhorst als leden van Gedeputeerde Staten ontslagen. Benoemd zijn de N.S.B.-ers G. H. Schouten en Mr. J. Frima.

In de provincie Noord-Holland werd in de vacature-Bomans door hem benoemd J. Staal (N.S.B.)

In de provincie Limburg in de vacature-Korten de N.S.B.-er W. Quaadvlieg.

Gemeenten.

Het aantal gevallen van heengaan van burgemeesters ten gevolge van ontslag, overlijden, benoeming elders of opheffing van gemeenten, bedraagt, voor zoover thans bekend, 99. Wegens laatstgenoemde reden gingen 7 burgemeesters heen, zoodat in 92 gevallen voorziening plaats vond (moet hebben).

Het treft buitengemeen, dat in een betrekkelijk klein aantal vacaturen is voorzien. Gebrek aan geschikte krachten zal wel een der oorzaken zijn. Intusschen wordt in dit gebrek voorzien.

In het najaar van 1940 heeft de N.S.B. een schriftelijken stoomcursus voor het ambt van burgemeester ingesteld. Deelnemeraantal ong. 300.

Einde Juni 1941 heeft de eerste ploeg van 36 adspirant-burgemeesters zich aan het eindexamen onderworpen.

De eindexamens voor de volgende ploegen zullen voorloopig maandelijks worden gehouden.

Het valt derhalve te verwachten, dat binnenkort een groot aantal N.S.B.-ers tot burgemeester zullen worden benoemd.

Hieronder volgt allereerst een lijst (provinciesgewijs ingericht) van de vacaturen, die ontstaan zijn (de opgeheven gemeenten worden buiten beschouwing gelaten). De met een x gemerkte zijn de gemeenten, waar de Rijkscommissaris heeft ingegrepen, de met een o gemerkte, waar de vacaturen ontstaan zijn door overlijden of ontslag op verzoek al dan niet wegens pensioengerechtigden leeftijd, de met een oo gemerkte, waar benoeming in een andere gemeente plaats vond.

Noord-Holland

x Amsterdam	o Aalsmeer	oo Barsingerhorn
x Zaandam	o Haarlemmermeer	oo Zuid en Noord Schermer
x Haarlem	o Heiloo	oo Egmond Binnen.
x Hilversum		
x Egmond aan zee		

Zuid-Holland

x 's-Gravenhage ¹⁾	o Rotterdam ²⁾	oo Hendrik Ido Ambacht
x Delft	o Oude Tonge	oo Woubrugge
x Gouda	o Zevenhuizen	
x Schiedam	o Waddinxveen	
x Maassluis	o Leidschendam	
x Leiden	o Alblasterdam	
	o Sassenheim	

Friesland

x Sneek	o Menaldumadeel	
x Wymbritseradeel	o Kollumerland	
	o Smalingerland	
	o Heerenveen	
	o Oostdongeradeel	

Groningen

o Appingedam	oo Nieuwe Schans
o Stedum	oo Ezinge
o Slochteren	oo Hoogkerk
o Leende	

Drenthe

x Assen	o Eelde	oo Zuid Laren
x Meppel	o De Wijk	oo Roden
	o Sleen	oo Westerbork

Overijssel

x Zwolle	o Staphorst	oo Tubbergen (2x)
	o Wierden	

Gelderland

x Ede	o Groesbeek	
x Rheden	o Elburg	
x Winterswijk	o Gorssel	
x Apeldoorn	o Harderwijk	
	o Herwijnen	

Utrecht

o Amersfoort	oo Baarn
	oo Hoogland ³⁾

¹⁾ Het is niet geheel duidelijk, of de Heer de Monchy alleen geschorst, dan wel ontslagen is.

²⁾ Van Rotterdam wordt opgemerkt, dat het ontslag van den Heer Oud vermoedelijk wel het gevolg van de hem persoonlijk getroffen terreur van de N.S.B. zal zijn.

³⁾ De burgemeester van Hoogland werd ontslagen in verband met ernstige plichtsverzaking gedurende de Meidagen van 1940.

Zeeland

x Hoek	o Westkapelle	oo Driewegen
	o Hoofdplaat	
	o Axel	
	o Oostburg	
	o Stavenisse	
	o Philippine	

Noord-Brabant

o Oss	oo Gilze Rijen
o Best	oo Bergeijk
o Gassel	oo Escharen
o Riethoven	
o Hoogeloon	
o Dungen	
o Bergen op Zoom	
o Steenberg	
o 's Hertogenbosch	
o St. Michielsgestel	
o Ossendrecht	
o Escharen	

Limburg

x Vaals	o Thorn
	o Gronsveld
	o Stramprooy
	o Kessel
	o Nunhem

Er vonden intusschen verschillende voorzieningen plaats. De volgende gemeenten hebben stellig een burgemeester, die lid van de N.S.B. is of sterk met de N.S.B. sympathiseert.

Amsterdam	Delft
Hilversum	Leiden
Haarlem	Meppel
Zaandam	Sneek
Haarlemmermeer. Men lette s.v.p. op dezen gordel rondom Amsterdam	Oostdongeradeel
Maassluis	Aalsmeer
	Nieuwe Schans.

De nieuw benoemde burgemeesters van de navolgende gemeenten noemden zich in hun installatiereden „a-politiek”.

Assen (wordt sterk verdacht)	Gilze Rijen
Ambt Hardenberg idem	Menaldumadeel
Thorn idem	Kessel
Willemstad idem	Stramprooy
Zwolle	Nunhem
Elburg	Harderwijk
Oostburg	Oss
Dongen	Eelde
Leende	Herwijnen
Stavenisse	Philippine
Leidschendam	Bergeijk
Alblasserdam	Eersel
Gorssel	Slochteren
Sassenheim	Heiloo

Voorts wordt in verband met het probleem nog de aandacht op het volgende gevestigd.

a. De burgemeester van Emmen is toegetreden tot de N.S.B.

De burgemeester van Franeker heeft het lidmaatschap van de N.S.B. aangevraagd.

b. Drie burgemeesters van Zeeland, waaronder de N.S.B.-er Ort, van Driewegen thans te Maassluis, brachten een bezoek aan Duitschland om zich van de weldaden van het Nationaal-Socialisme op de hoogte te stellen.

c. Op uitnodiging van den „Beauftragte” voor Noord-Holland maken enkele burgemeesters een studiereis naar Duitschland. De Commissaris van Noord-Holland drukte zijn spijt uit verhinderd te zijn. Deelnemers waren:

- H. F. W. Kolb, burgemeester van Schermer;
- D. Breebaart, burgemeester van Zijpe;
- W. R. Drost, burgemeester van Kwadijk;
- T. Heilkens, burgemeester van Monnikendam;
- D. Kaan, burgemeester van Wieringerwaard;
- J. Steertje, burgemeester van Oosthuizen.

d. Verscheidene burgemeesters uit *Drenthe* hebben op uitnodiging van den „Beauftragte” de verschillende takken van werkzaamheid van de Winterhilfe en van de nationaal-socialistische Volkswohlfahrt bezocht.

De deelnemende burgemeesters waren:

- Gautier, burgemeester van Coevorden;
- Mr. J. L. Bouma, burgemeester van Emmen;
- Eggink, burgemeester van Havelte;
- Wisman, burgemeester van Meppel;
- Derks, burgemeester van Westerbork;
- Boelens, burgemeester van Zuidwolde.

e. Hetgeen hiervoren omtrent de provinciale Staten en de Colleges van Gedeputeerde Staten werd opgemerkt, geldt ook voor de Raden en de Colleges van Burgemeester en Wethouders.

Tenslotte wordt vermeld, dat ten aanzien van de vervanging van den burgemeester in artikel 84 van de Gemeentewet het volgende is bepaald:

„Bij ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van den burgemeester wordt hij vervangen door een wethouder, door burgemeester en wethouders aangewezen.

Bij ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van alle wethouders treedt het oudste lid in jaren van den raad, dat aanwezig is, als burgemeester op, tenzij de raad een ander lid met de vervanging belast.

Onze commissaris in de Provincie kan te allen tijde, in afwijking van de beide vorige leden, in de vervanging voorzien, enz.

Hij, die door Onzen commissaris in de Provincie met de tijdelijke waarneming is belast, legt, zoo hij niet lid is van den raad, in handen van Onzen commissaris den eed of de belofte af, in artikel 45 voorgeschreven.”

(Art. 45 schrijft de eedsaflegging *bij* (lees *vóór*) het aanvaarden van de betrekking voor.)

Uit het hiervoren gegeven beeld, dat volstrekt niet op volledigheid aanspraak maakt, sterker slechts voor een beperkt percentage de werkelijkheid kan benaderen, blijkt wel duidelijk, welk een ruine reeds in het Gemeentelijk en Provinciaal bestuur is veroorzaakt.

Bij den terugkeer in Nederland *moet* onmiddellijkorsch worden ingegrepen:

1. op psychologische gronden;
2. om verzetshaarden op te ruimen en sabotage te voorkomen;
3. ten einde te voorkomen, dat anderen ingrijpen. (Er zijn duidelijke aanwijzingen, dat de geheime organisaties meenen met het vraagstuk bemoeienis te zullen krijgen.);
4. om het constructieve werk aanstonds aan te laten vatten.

In tal van gevallen — naar mijn meening bestuurlijk gezien echter stellig nooit in voldoende mate — zal het militair gezag tal van deze bestuurslieden tijdelijk onschadelijk maken. Dit schijnt niet voldoende. Naast het opbergen zal het volk ook de daad vragen van het ontslag uit het ambt of, in twijfelgevallen, de schorsing. En in ieder geval zal het burgerlijk gezag dienen te voorzien in het bestuur.

Twee vragen dus:

1. Welke maatregelen zijn noodig om de onbetrouwbare of twijfelachtige elementen uit het ambt van Commissaris der Koningin en burgemeester te ontzetten?

2. Welke maatregelen moeten genomen worden om tijdelijk of blijvend in de vacaturen te voorzien?

Terloops wordt opgemerkt, dat achter en naast deze vragen tal van andere liggen, als met welke bevoegdheden dienen deze ambtsdragers te worden toegerust, is het hen „verantwoordelijk stellen” behoorlijk geregeld, enz. Deze problemen zullen t.z.t. in een afzonderlijke nota aan de orde worden gesteld.

Ad 1. Dit punt valt in twee stukken uiteen:

a. Welke maatregelen onder 1 bedoeld zijn noodig t.o.v. onbetrouwbare burgemeesters, die nog door de Kroon werden benoemd (geval Bouman-Emmen, de Kruyff—Franeker, burgemeesters die onnoodig den bezetter steunden, of blijken van belangstelling voor het werk van de Nazi's gaven)?

b. Welke maatregelen onder 1 bedoeld zijn noodig t.a.v. de personen, die tijdens de bezetting tot het ambt van Commissaris der Koningin of burgemeester werden geroepen?

Ad a. Commissarissen der Koningin. De kans, dat een van de gehandhaafde Commissarissen der Koningin zou moeten worden ontslagen, is niet groot. Het is niettemin, om op alle gebeurlijkheden vooroereid te zijn, noodig het punt onder het oog te zien. De Grondwet en de Provinciale wet alsook de instructie voor de Commissarissen bepalen omtrent het ontslag niets. Evenmin kan uit de Ambtenarenwet de te volgen procedure worden gelezen. De materiele

rechtspositie van den Commissaris der Koningin bleef geheel ongeregeld.

Uit een en ander moet worden geconcludeerd, dat de bekleeders van het *hooge ambt* van Commissaris der Koningin volkomen afhankelijk zijn van de Kroon. Ontslag bij *Koninklijk besluit of krachtens Koninklijk besluit* kan plaats vinden, wanneer een bepaalde Commissaris niet meer het vertrouwen van de Kroon heeft.

Burgemeesters. Art. 66. Gemeentewet. De Burgemeester kan te allen tijde door Ons worden ontslagen.

Schorsing door Gedeputeerde Staten voor een tijdvak van ten hoogste één maand is mogelijk.

Schorsing door de Kroon gaat den tijd van drie maanden niet te boven.

En naast al deze onhanteerbare bepalingen staan dan nog die van de Ambtenarenwet, die iederen burgemeester gelegenheid geven tegen een schorsings- of ontslagbesluit in beroep te komen en het mogelijk maken een zaak maanden en maanden slepende te houden.

Voorgestelde wijze van voorziening.

1. Een wijziging van de Ambtenarenwet wordt met spoed voorbereid, waarbij het beroepsrecht voor den duur van b.v. 6 maanden wordt afgeschaft, indien het ontslag of de schorsing gegrond is op politieke onbetrouwbaarheid of het op eenigerlei wijze stellen in dienst van den bezetter. (Een nadere meer overwogen formulering moet bij de redactie van het decreet worden aangegeven.)

2. De Kroon onderteekeut voor den terugkeer naar Nederland tevoren in gereedheid gebrachte Koninklijke besluiten, waarbij aan bepaalde functionarissen ontslag wordt verleend, n.l. in al die gevallen, waarin voldoende vaststaat, dat verwijdering een eisch is.

3. De Kroon verleent met aanvulling van de Provinciale en Gemeentewet bij decreet aan den Minister van Binnenlandsche Zaken de bevoegdheid Commissarissen der Koningin te ontslaan en burgemeesters te ontslaan of te schorsen.

Ad b. Zijn de benoemingen tot Commissaris der Koningin of burgemeester door of krachtens machtiging van den bezetter gedaan nietig?

Artikel 43 van het Land-oorlogreglement luidt als volgt:

The authority of the legitimate power having in fact passed into the hands of the occupant, the latter shall take all the measures in his power to restore and ensure, as far as possible, public order and safety, while respecting, unless absolutely prevented, the laws in force in the country.

Ik geloof, dat op goede gronden kan verdedigd worden, dat evengestelde vraag bevestigend moet worden beantwoord. Echter — en dit valt van hieruit niet te overzien — zullen er misschien meerdere benoemingen zijn geschied, waarvan gezegd moet worden, dat niet te bewijzen is, dat de bezetter niet de bedoeling had zijn taak bedoeld in artikel 43 voornoemd te vervullen. Ik wijs b.v. op de benoeming van den Commissaris der Koningin in de Provincie Noord-Holland.

Aangezien, naar mijn oordeel, noodgedwongen tal van daden van den bezetter, die wat de rechtsgeldigheid betreft in dezelfde wankelende positie verkeerden, denk b.v., om mij tot het terrein van Binnenlandsche Zaken te bepalen, aan de opheffing en samenvoeging van gemeenten, voorshands of blijvend, zullen moeten aanvaard worden, kom ik tot de conclusie, dat het ten aanzien van de onder *b.* bedoelde groep van personen, het beste is, dat de Kroon den Minister van Binnenlandsche Zaken een gelijke bevoegdheid geeft als onder *Ad 1. 3* bedoeld. In de overwegingen van het betreffende decreet of de redactie van de betreffende bepaling zou misschien met een enkel woord het hierboven vermelde dubium tot uitdrukking kunnen worden gebracht.

Ad 2. Met het verwijderen van de onbetrouwbare en onbruikbare bestuurders is de taak echter niet volbracht. Het is van het allergeeueste belang, dat zoo spoedig mogelijk tijdelijk of blijvend in de opengevallen plaatsen wordt voorzien.

Tijdelijk — in die vacaturen, waar zeer groote belangen op het spel staan en ernstige overweging, wie gekozen moet worden, gebiedende eisch is.

Ik zou deze scheiding willen aanbevelen. In de opengevallen plaat-

sen van Commissaris der Koningin en van gemeenten boven de 50 000 zielen, wordt tijdelijk voorzien, behoudens voor die gevallen, dat de goede politiek betrouwbare krachten, die uitgestooten werden in eere worden hersteld. B.v. Jhr. Quarles van Ufford, Commissaris der Koningin in Middelburg, van Walsum, Burgemeester van Zwolle, Quarles v. Ufford Burgemeester van Apeldoorn, van Haersma Buma Burgemeester van Wymbritseradeel, de Monchy van den Haag enz. Deze daad is noodig ter bevrediging van het rechtsgevoel, allereerst van het volk. Bij dit herstel worden niet ontzien de personen, die de bezetting hebben aangegrepen om zich een of een betere burgemeestersplaats te laten geven. Zwolle, Jhr. van Karnebeek, Waddinxveen, Mumse.

In de gemeenten beneden de 50 000 zielen wordt zoo mogelijk blijvend, zoo noodig tijdelijk voorzien.

Om deze maatregelen te bewerkstelligen zullen eveneens te voren de noodige Koninklijke beslissingen of besluiten noodig zijn.

Hare Majesteit dient, *indien mogelijk*, de weggejaagde hooge ambtsdragers in eere te herstellen. Een krachtens een ter zake dienende delegatie genomen beslissing zou psychologisch een geheel andere uitwerking hebben dan de rechtstreeks verrichte Koninklijke daad.

Daarnaast zal in verband met de hiervoren geciteerde wettelijke bepalingen juncto de niet te doorblikken omstandigheden de noodige delegatie aan den Minister van Binnenlandsche Zaken moeten worden gegeven om handelend te kunnen optreden.

Of van deze bevoegdheden moet worden gebruik gemaakt hangt uiteraard af van het feit, of Hare Majesteit het eerst voet op Nederlandschen bodem zet dan wel de feiten dwingen, dat Zij nog enkele dagen of weken heeit af te wachten. Ook met de laatste mogelijkheid zal bij de voorbereiding dienen rekening te worden gehouden.

Over het jegen de op den dag van de terugkeer in functie zijnde ambtsdragers te voeren beleid kunnen heel wat opmerkingen gemaakt worden. Ik bepaal me tot twee.

1. Welk standpunt dient ingenomen te worden ten aanzien van de personen (wellicht politiek niet onbetrouwbaar), die de plaats heeoen ingenomen van hen, die verwijderd zijn, omdat zij niet wilden buigen voor den bezetter? Zonder uitzondering zullen m.i. de opgetreden dien ten worden verwijderd. Geen uitzondering op dezen regel is duldbaar. Uiteraard kan ook niet worden overwogen hen in een eventueel vroeger bekleede functie terug te plaatsen.

2. Moet een gelijke gearagslijn ook gevolgd worden ten aanzien van die personen, die zich heeoen laten oenoemen in vacaturen, door overrijden of wegens het heengaan op leeftijdsgronden of gezondheidstoestand ontstaan?

Ik stel voorop, dat ernstige toetsing en onderzoek van ieder nieuw benoemde zeer dringend noodig is. In twijfelgevallen mag niet gearzeld worden. Adviseeren, dat een ieder, die een amot krachtens regelen, door den bezetter gegeven, heeit aanvaard zonder pardon uit het amot verwijderd moet worden, doe ik nog niet. Ik wil gaarne over dit punt het oordeel van mijn medeleden der Commissie afwachten.

Ten besluite merk ik nog op, dat met het oog op eventuele interneering c.q. vervolging het zeer noodig zal zijn, dat tusschen het militair gezag, Justitie en Binnenlandsche Zaken van stonde af aan bij de uitvoering van allerlei maatregelen een zeer nauwe samenwerking zal behooren te bestaan.

Het gezag zal in de verschillende maatregelen een eenheid dienen te demonstreeren.

Ter uitvoering en ter verdere voorbereiding van de in deze nota aan de orde gestelde onderwerpen te nemen maatregelen acht ik thans allereerst noodig:

a. het verzamelen van al de gegevens, die voorhanden zijn, omtrent de personen, die in Provincies en Gemeenten tijdens de bezetting een ambt als Commissaris der Koningin of burgemeester hebben aanvaard of reeds in Mei 1940 in functie waren.

b. Eene beslissing, welke van deze lieden onherroepelijk uit het ambt verwijderd zullen moeten worden.

c. De vaststelling, welke personen inzonderheid in hun gedragingen gevolgd moeten worden c.q. het trachten meerdere gegevens omtrent hen te verkrijgen.

d. De voorbereiding van eene herziening van de Ambtenarenwet, de Provinciale wet en de Gemeentewet.

BIJLAGE 28

Nota d.d. 20 September 1941 van Minister Albarda inzake herstel van het parlementaire stelsel

20 September 1941.

Vertrouwelijk

HERSTEL VAN HET PARLEMENTAIRE STELSEL

(Nota voor de Ministers)

Het is noodzakelijk, dat zoo spoedig mogelijk na den terugkeer van de Regeering in het bevrijde Nederland de parlementaire regeringsvorm wordt hersteld.

Welke hervormingen van onze staatsinrichting men ook moge wenschen, zij zijn in geen geval tot stand te brengen zonder de medewerking van een volksvertegenwoordiging.

De teruggekeerde Regeering moet ook terstond verantwoordelijk zijn tegenover een parlement.

Bovendien zal onmiddellijk behoefte bestaan aan een forum, waar de Koningin en de Regeering gewichtige verklaringen kunnen afleggen, besluiten kunnen mededeelen, voornemens kunnen ontvouwen.

Niet minder groot zal de behoefte zijn aan een college, waar vertegenwoordigers des volks zich kunnen uitspreken, zoodat daar tot uiting kan komen wat er aan denkbeelden en verlangens leeft in het Nederlandsche volk.

Eenigen tijd geleden is in „Vrij Nederland” uitgelegd, waarom niet aanstonds na de terugkomst van de Regeering de kiezers kunnen worden opgeroepen om een nieuwe Tweede Kamer samen te stellen. Er zijn geen bruikbare kiezerslijsten. Het gebruik van de oude lijsten zou twee, drie of misschien meer jonge generaties van deelneming aan de verkiezingen uitsluiten. De samenstelling van nieuwe kiezerslijsten vordert een tijd van verscheidene maanden.

Deze moeilijkheden, die het terstond uitschrijven van verkiezingen beletten, zijn m.i. geenszins te betreuren.

Het zou, naar mijn gevoelen, het tegendeel van een geluk zijn, als verkiezingen dadelijk konden plaats hebben. Immers zouden dan alle oude partijen met hun oude programs een verkiezingsstrijd moeten ingaan. Gelegenheid tot grondige herziening der programs, hervorming der partijen, hergroepering enz. zou vrijwel hebben ontbroken. Het is van eminent belang voor het Nederlandsche volk, dat het, alvorens tot verkiezingen te worden geroepen, zijn politieke organisatie kan herzien en deze in overeenstemming kan brengen met de denkbeelden en de verlangens, die sedert de invasie van 1940 zich in het volk hebben ontwikkeld. Vele oude tegenstellingen zullen hun beteekenis hebben verloren; er zal tusschen verschillende groepen veel toenadering zijn gekomen; de scheidslijnen zullen anders door het volk loopen dan vroeger; er zijn geheel andere problemen aan de orde dan vroeger.

Uit de onmogelijkheid om dadelijk leden voor de nieuwe Kamers te kiezen is afgeleid, dat wij, na de bevrijding van Nederland, eerst een tijdperk zonder Staten-Generaal zouden moeten doorleven.

Het doel van deze nota is, aan te toonen, dat dit onnoodig is. Er zal na de terugkomst van de Regeering in Nederland geen oogenblik een parlementair vacuüm behoeven te bestaan.

Het besluit van de Deutsche overheid, waarbij de beide Kamers der Staten-Generaal zijn opgeheven, is natuurlijk voor ons waardevol.

Die instellingen bestaan opnieuw van het oogenblik af, waarop het wettig gezag in Nederland is hersteld.

Echter is naar sommiger meening de Tweede Kamer een ledige huls geworden, aangezien het mandaat der leden, die in 1937 zijn gekozen, op 15 September l.l. is geëindigd. Zoo zal, volgens die zienswijze, ook de Eerste Kamer misschien niet meer zijn dan een half of geheel ledige huls. Immers de helft van de leden is in 1936 gekozen; hun mandaat loopt in 1942 af. De andere helft heeft tot 1945 zitting.

Het komt mij voor, dat deze opvatting geheel kan worden verworpen.

Alle moeilijkheden worden opgelost, als wij de volgende beschouwing aanvaarden.

De leden van de Tweede Kamer waren verkozen voor den tijd van vier jaar (behoudens tusschentijdsche Kamerontbinding). *Dat tijdperk van vier jaar is niet afgeloopen.* Het is op den dag, dat de Deutsche overheid het gezag in Nederland in handen nam, zeg op 15 Mei 1940, afgebroken. Het wordt voortgezet met ingang van den dag, waarop het wettig gezag in Nederland wordt hersteld.

De leden van de Tweede Kamer hebben dan nog zitting tot den

dag, 16 maanden na dien van het herstel, eerdere ontbinding van de Kamer voorbehouden.

De leden van de Eerste Kamer hebben — behoudens eerdere ontbinding van dat college — nog zitting voor de helft gedurende twee jaar en vier maanden en voor de andere helft gedurende vijf jaar en vier maanden.

Sedert de invasie zijn aan beide Kamers eenige leden door den dood en door andere oorzaken ontvallen. Deze plaatsen kunnen dadelijk worden bezet. Het Centraal Stembureau handelt daartoe volgens de regels van de Kieswet. Zijn een of meer van de kandidatenlijsten uitgeput, dan voorziet daarin ook de Kieswet. De plaatsen worden dan toegewezen aan andere lijsten. Weliswaar veranderen dan de sterkteverhoudingen tusschen de verschillende fracties in de Kamer, maar hierin zal door niemand een bezwaar kunnen worden gezien. Wat doet het er toe of in de vertegenwoordigende lichamen, die terstond na de bevrijding herrijzen, de eene fractie een paar leden meer, de andere een paar leden minder telt dan in 1940!

Ook de omstandigheid, dat voor de invasie in elke der beide Kamers eenige leden van de N.S.B. zitting hadden, levert geen moeilijkheden op. Die personen zullen na den dag der bevrijding van Nederland óf gedood, óf gevangen genomen óf naar het buitenland ontvlucht zijn en dit zal het geval zijn met allen, die verder op de kandidatenlijst der N.S.B. zijn vermeld. De zetels der N.S.B.-leden worden dan door het Centraal Stembureau volgens de regels der Kieswet verdeeld over andere fracties.

Bestaat er twijfel, of wel alle N.S.B.-ers van het lidmaatschap van de herstelde Kamers zijn uitgesloten, dan kan bij decreet worden bepaald, dat zij van het lidmaatschap zijn vervallen en dat geen N.S.B.-leden e.d. verkiesbaar zijn. Indien één decreet ooit met volledige instemming door het geheele volk zou worden begroet, zal het dit zijn. Het besluit kan zich ook uitstrekken over andere landverraders, indien deze onder de leden der Kamers worden aangetroffen.

Ten aanzien van Provinciale Staten en Gemeenteraden kan op vrijwel overeenkomstige wijze, als hierboven voor de Staten-Generaal is geschied, worden gehandeld.

Die colleges kunnen terstond in hun oude samenstelling herrijzen, uiterlijk voor den duur van dat gedeelte van den zittingstijd, dat nog overbleef op den dag, toen de Provinciale Staten en de Gemeenteraden zijn opgeheven. In aanmerking moet worden genomen, dat deze colleges na de invasie nog geruimen tijd hebben voortbestaan en — zij het op niet normale wijze — hebben gefungeerd.

Leden van de colleges van Gedeputeerde Staten en wethouders, die bij de invasie in functie waren, kunnen, voorzover zij nog in leven zijn, hun oude plaatsen terstond weer bezetten. Wat de na de invasie opgetreden gedeputeerden en wethouders betreft, zal onderscheid moeten worden gemaakt, tusschen hen, die door de Provinciale Staten en door de Gemeenteraden zijn verkozen en hen, die door de Deutsche overheid zijn benoemd.

Ook voor Provinciale Staten en Gemeenteraden geldt, dat nationaal-socialistische leden en andere verdachte elementen moeten worden uitgeschakeld en door anderen vervangen.

Indien de Regeering besluit overeenkomstig het hierbovenstaande te handelen, wordt een uitstekende gelegenheid verkregen om het herstel van onafhankelijkheid van Nederland met een schoone plechtigheid te proclameeren.

Hoe zou het herstel van het wettig gezag beter kunnen worden afgekondigd dan door een redevoering van Hare Majesteit de Koningin in de Ridderzaal voor de Staten-Generaal in vereenigde vergadering?

In of bij het besluit, waarin wordt bepaald, dat de vertegenwoordigende lichamen in hun oude samenstelling herrijzen, zal uiteraard duidelijk dienen te worden gezegd, dat daarmee niet meer dan een tijdelijke voorziening wordt bedoeld en dat zoo spoedig mogelijk zal worden overgegaan tot verkiezingen, om tot een nieuwe samenstelling van de vertegenwoordigende lichamen te geraken.

De vraag, wanneer het Kabinet, dat zijn portefeuilles ter beschikking van de Koningin zal stellen, het best door een nieuw Kabinet zal worden vervangen — reeds aanstonds na de terugkomst of eerst na de verkiezingen — is een afzonderlijk onderzoek waard. Ik moge daaromtrent nu alleen opmerken, dat er veel voor te zeggen is, het Kabinet niet te doen aftreden alvorens het zich voor zijn te Londen gevoerd beleid tegenover de Staten-Generaal heeft kunnen verantwoorden.

Londen, 20 September 1941.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 29

Nota d.d. 2 October 1941 van Minister Albarda inzake herstel van het parlementaire stelsel

Vertrouwelijk

HERSTEL VAN HET PARLEMENTAIRE STELSEL

(Vervolg op de nota van 20 September 1941)

Naar aanleiding van mijn nota van 20 September 1941 heb ik de opmerking vernomen, dat het daarin aanbevolen denkbeeld niet was uitgewerkt. Die opmerking is juist; het was echter niet mijn bedoeling een uitgewerkt plan aan te bieden. Voor de uitwerking in bijzonderheden van de door mij voorgestelde oplossing zal m.i. eerst reden bestaan, als die oplossing in beginsel is aanvaard.

Thans meen ik aan mijn nota van 20 September l.l. nog eenige beschouwingen te mogen verbinden.

Hiertoe vind ik o.a. aanleiding in een ingezonden stuk, voorkomend in „Vrij Nederland” van 27 September l.l.

„Men begrijpt niet”, zoo staat daar, „waarom niet eenvoudig officieel wordt gezegd, dat sinds de oorlogstoestand bestaat (van 10 Mei 1940 af) en niet is opgeheven, alle vrijwillige daden, gericht tegen het landsbelang, volgens oorlogsrecht zullen berecht worden.”

De schrijver, die zich Neomagensis noemt, bedoelt klaarblijkelijk, dat na de terugkomst van de Regeering de staat van oorlog en beleg nog eenigen, misschien zelfs geruimen tijd, zal moeten voortduren.

Het is inderdaad mogelijk, dat dit noodzakelijk zal zijn, hetzij wegens woelingen en gevaren in Nederland of nabij onze grenzen; hetzij om het mogelijk te maken, dat de landverraders worden gestraft, zonder dat aan het beginsel, dat strafwetten geen terugwerkende kracht mogen hebben, geweld wordt gedaan.

Wordt na het herstel van het wettig gezag in Nederland de staat van oorlog of die van beleg voorloopig bestendigd, dan vermindert dit in geen deele de noodzakelijkheid, om de Staten-Generaal en de andere door het volk verkozen openbare lichamen zoo spoedig mogelijk op hun plaatsen terug te roepen. Zelfs is die noodzakelijkheid dan nog grooter dan zij in andere omstandigheden zou zijn.

Bij den staat van oorlog of van beleg is een belangrijk gedeelte van wat in normale omstandigheden behoort tot het gezag van de burgerlijke overheid in de handen van militaire autoriteiten gelegd. Voorname grondrechten der staatsburgers kunnen dan worden beperkt of opgeheven. De pers kan onder preventieve censuur staan. Het briefgeheim kan worden opgeheven. Het recht van vereeniging en vergadering kan geheel of gedeeltelijk buiten werking worden gesteld. Er kan tot op zekere hoogte willekeur heerschen.

Het is ondenkbaar, dat het Nederlandsche volk, dan pas bevrijd van de dwingelandij der nazi's, dat anders dan met grooten weerzin zal aanvaarden. Het zal zich zeker niet hebben voorgesteld, van den eenen dwangtoestand in den anderen te zullen overgaan. Het wil vrij zijn; vrij, niet slechts om gedurende een paar weken uit den grond van zijn hart te kunnen jubelen, maar vrij ook om zijn gevoelens en zijn verlangens, zijn verwachtingen en zijn nieuwe opvattingen uit te spreken. Het wil vrij zijn om te werken aan den bouw van een nieuwe Nederlandsche volksgemeenschap.

Brengen de omstandigheden mede, dat zekere beperkingen van de rechten en de vrijheden der Nederlandsche staatsburgers gedurende eenigen tijd onvermijdelijk zijn, dan zal het volk toch tenminste verlangen en dan zal het ook nog meer dan anders noodig zijn, dat in de natie levende gevoelens en overtuigingen tot uitdrukking kunnen worden gebracht in de Staten-Generaal. Bestaat ook deze gelegenheid niet, dan zullen de spanningen te groot kunnen worden.

Niet minder noodzakelijk zal het dan zijn, dat de Staten-Generaal aan de Regeering zoo noodig rekenschap kunnen vragen van de wijze, waarop het militaire gezag het bewind voert en waarvoor toch, in laatste instantie, de Regeering verantwoordelijk is. Van de tweeledige eenheid „gezag en vrijheid” mag dan de waarborg der vrijheid, die de volksvertegenwoordiging is, niet zijn afgekapd.

Ook vroeger zou bij de intrede van den oorlogstoestand de volksvertegenwoordiging niet op zij zijn geschoven. Hadden wij onze landsgrenzen gedurende eenige weken of maanden kunnen verdedigen, dan zouden de Staten-Generaal zeker in vergaderingen bijeen zijn geweest en de Regeering zou tegenover hen, zij het ook in beperkte mate, verantwoording hebben afgelegd. Dit zou heilzaam zijn geweest voor de volkseenheid. Nemen wij niet in Engeland waar, hoe in oorlogstoestand de werkzaamheid van het parlement de gedachten en de krachten van een volk verbindt?

Was de bezetting van ons land geëindigd vóór September 1941,

dan zouden wij in het bevrijde land de beide Kamers terstond hebben ontmoet. Niemand zou het toelaatbaar hebben geacht de aanraking met die Kamers dan te ontwijken.

Mag nu de toevallige omstandigheid — men zou haast zeggen: het domme toeval —, dat op het oogenblik der bevrijding meer dan vier jaren sedert den aanvang van de laatste parlementaire periode zijn verstreken, tengevolge hebben, dat een parlementloos tijdperk intreedt? Deze vraag mag niet anders dan ontkenkend worden beantwoord.

Een vergelijking met den gang van zaken na de terugkomst, op 30 September 1813, van den Prins van Oranje, den lateren Koning Willem I, kan niet tot een tegenovergestelde slotsom leiden.

Het is waar, dat na September 1813 een vrij lang parlementloos tijdperk heeft bestaan. Eerst op 29 Maart 1814 kwam in Amsterdam de vergadering der „notabelen” bijeen, die een vertegenwoordiging des volks moest heeten, om binnen een paar uur tijds het ontwerp van onze eerste grondwet goed te keuren. Eerst eenigen tijd later werden de Staten-Generaal geconstitueerd, op hun beurt meer in naam dan in werkelijkheid een volksvertegenwoordiging, spoedig „de zwiigende Staten-Generaal” genoemd.

Het zou mij te ver voeren, hier een uitgewerkte vergelijking te maken van de omstandigheden van 1813 met die van onzen tijd. De vergelijking zou meer verschil dan overeenkomst doen zien. Men denke b.v. aan het feit, dat de Prins van Oranje meer dan achttien jaar lang in het buitenland had moeten vertoeven en slechts zeer weinig voor het Nederlandsche volk waarneembaar contact met het vaderland had kunnen onderhouden. Men denke ook aan de omstandigheid, dat het Nederland, hetwelk de Prins van Oranje in 1795 verliet, geen parlementaire democratie kende, zoodat ook aan een herstel hiervan in 1813 niet kon worden gedacht.

Het voornaamste onderscheid tusschen 1813 en onzen tijd, dat hier aandacht verdient, is echter dit, dat in 1813 en in de eerste jaren daarna bij het Nederlandsche volk geen warme belangstelling voor staatkundige aangelegenheden bestond en dat thans bij de massa's des volks die belangstelling zeer groot is.

De staatkundige ontwikkeling, die ons land sedert 1813 heeft vertoond, heeft die groote belangstelling bij het volk doen geboren worden en haar gestadig doen groeien. In de twintigste eeuw is die belangstelling dagelijks grooter geworden bij de groote massa des volks, die eerst in het laatst van de vorige eeuw eenig aandeel in de volle staatsbureerchten heeft verkregen en die een kwart eeuw geleden die rechten volledig heeft verworven.

Een onverschilligheid als die, waarmede, volgens het getuigenis der geschiedschrijvers, de Nederlanders van 1813 en 1814 den Souvereinen Vorst en enkele groepen staatslieden lieten begaan — zulk een onverschilligheid is nu ondenkbaar. Na de nationaal-socialistische tyrannie, onder welke het Nederlandsche volk van al zijn rechten en vrijheden beroofd is geweest en al zijn democratische instellingen heeft verloren, zal dat volk van den dag der bevrijding af terstond herstel van de democratische staatsorde verlangen. Het zou het een heel wonderlijke uitkomst achten van den geweldigen strijd, die onder de leuzen der democratie is gevoerd, als het, zij het ook slechts voor eenige maanden, belandde in een autoritair staat zonder parlement, zonder feitelijke ministerieele verantwoordelijkheid, zonder zelfbestuur ook in provinciën en gemeenten. Het zou zich daarbij niet zwiigend neerleggen.

Er dient hierbij ook te worden gedacht aan hen, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van de Staten-Generaal. Zij waren gekozen vertrouwensmannen van het Nederlandsche volk. Zij zullen, op enkele aanwijsbare uitzonderingen na, vertrouwensmannen zijn gebleven. Velen hunner zijn, wegens hun hoedanigheid van lid der Staten-Generaal, door de bezettende macht gevangen gezet, weggevoerd. Ook anderen hunner hebben, in verband met het ambt dat zij bekleedden, bitter geleden. Hoe zullen hun gevoelens zijn, als zij in het bevrijde land te hooren krijgen: Gij hebt Uw mandaat en daarmee Uw positie verloren en gij zult tot geen bijeenkomst worden opgeroepen: Welk een weerklank zal hun protest daartegen bij het volk vinden!

Er kan niet aan worden getwijfeld, dat na den oorlog, als men verneemt, dat met een parlementloos tijdperk en met autoritair bestuur ook in provinciën en gemeenten wordt begonnen, daartegen een beweging zal verrijzen. Door het argument, dat niet terstond nieuwe verkiezingen kunnen plaats hebben, zal die beweging niet worden

weerhouden. De eenvoudige oplossing, in mijn nota aangegeven, zal zeker ook in Nederland zijn of worden bedacht. Er zal een strijd losbreken, die de in den bezettingstijd zoo prachtig gegroeide volkseenheden zal verscheuren en die, als hij op hardnekkigen tegenstand stuit, gevaren kan opleveren voor onze staatsinstellingen, misschien zelfs voor het aanzien van de Kroon.

De actie van hen, die terstond de democratische staatsorde hersteld willen zien, zal door tal van overheidsmaatregelen worden aangewakkerd. De Regeering zal ook belastingen moeten heffen en uitgaven moeten doen. Doet zij deze dingen zonder parlementaire medewerking en controle, dan zijn scherpe reacties te verwachten. Op weinig gebieden heeft ons volk zich reeds in de negentiende eeuw

gevoeliger getoond dan op dat van het beheer der openbare geldmiddelen.

Staat van oorlog en beleg? Als het noodig is, dan goed. Maar met of zonder staat van oorlog en beleg: een parlement! Het oude parlement, om daarmee te overbruggen de spanne tijds tot het oogenblik, waarop een nieuw parlement kan bijeenkomen.

Het zou een gevaarlijke proef zijn, na den oorlog voor de democratie, het in Nederland, zij het ook gedurende slechts enkele maanden, met een autoritaire of autocratische regeermethode te probeeren. De proef zou mislukken.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

Londen, 2 October 1941.

BIJLAGE 30

Prae-advies d.d. 9 December 1941 van de Commissie Terugkeer over de nota-Albarda „Herstel van het parlementaire stelsel”

Zeer in het kort uitgedrukt komt de nota-Albarda neer op het volgende. Laat ons den tijd, gedurende welken Nederland is bezet geweest, beschouwen als „parlementair niet geschied”, het parlement bij den terugkeer doen bijeenkomen in aansluiting op den 10den Mei 1940, met voorbijgaan van den tijd van het parlementair vacuum; dat is in het belang van goede democratische constitutioneele instellingen.

In dezen opzet liggen twee gedachten verscholen. Het is technisch mogelijk en practisch gewenscht het oude parlement bij terugkeer eenigen tijd te doen herleven.

Deze oplossing is gezonde democratie.

I

De vermelde gedachten werken met een *fictie*. Ze beschouwen pour besoin de la cause een bepaald tijdperk, parlementair gesproken, als een luchtledig. Het werken met een fictie (in het Romeinsche civiele recht veelszins gebruikelijk) is in rechte een bruikbaar middel. Ik kan in abstracto ook geen reden zien, waarom in het algemeen in het Nederlandsche staatsrecht een fictie niet geoorloofd zou zijn. Ze is in het onderhavige geval technisch-juridisch niet onjuist gedacht, wijl tijdens de bezetting het concrete parlement inderdaad als het ware sluimert, maar zijn bestaan als staatsrechtelijke instelling ongerept blijft. De bedoeling van een fictie is echter om rechtsregelen zoo toe te passen, dat een meer werkelijke en gezonde rechtstoestand benaderd wordt dan zonder de fictie het geval zou zijn. Het komt er dus bovenal op aan, of een werkelijke en gezonde rechtstoestand door de toepassing der fictie wordt geschapen. Om dit te beoordeelen moeten wij de toepassing zonder en met fictie met elkaar vergelijken.

II

De leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal worden door de Staten der Provinciën (art. 85 der Grondwet) voor 6 jaar gekozen (art. 94, lid 1). De helft der leden treedt om de 3 jaar af (art. 94, lid 4). De op 9 Juni 1937 gekozen helft treedt eerst in September 1943 af; de helft, die in 1940 moest aftreden, is, daar verkiezing voor de Eerste Kamer in 1940 achterwege bleef, niet vervangen, zoodat na September 1940 een Eerste Kamer met 25 leden (aangenomen, dat benoemdverklaring van nieuwe leden bij overlijden of tussentijds aftreden heeft plaats gehad; art. 122 der Kieswet) in Nederland wordt aangetroffen. Deze helft kan, wegens het bepaalde in art. 108 der Grondwet, over niets beraadslagen en niets besluiten.

De Voorzitter, Mr. W. L. Baron de Vos van Steenwijk, behoort als lid der Eerste Kamer tot de helft, die tot September 1943 zitting heeft. Hij zou, nu de zitting niet door of vanwege den Koning werd gesloten, geacht kunnen worden ook na September 1940 nog voorzitter te zijn van de Eerste Kamer (tevens voorzitter van de Vereenigde Vergadering der Staten-Generaal, art. 111 Grondwet).

Ik wil van het gunstige geval uitgaan, dat de terugkeer naar Nederland vóór September 1943 geschiedt. Dan bestaat er derhalve bij den terugkeer in elk geval geen feitelijke Eerste Kamer.

III

Bij de beschouwing van het geval der Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt, evenals hierboven, uitgegaan van de onderstelling, dat de terugkeer plaats vindt vóór September 1943.

De leden der Tweede Kamer zijn door de ingezetenen, omschreven in artikel 83 der Grondwet, rechtstreeks en wel volgens art. 88 voor vier jaren gekozen. Zij treden ingevolge laatst genoemd artikel tegelijk af. Daar de verkiezingen voor de Tweede Kamer hebben plaats gehad in Mei 1937, eindigt het mandaat van de leden in September 1941. Vanaf dien tijd zijn er dus — tenzij inmiddels rechtsgeldige verkiezingen zouden plaats hebben — geen gekozen leden meer, met het gevolg, dat er sinds September in feite geen Tweede Kamer meer in Nederland is.

De voorzitter van de Tweede Kamer wordt door den Koning benoemd voor het tijdperk eener zitting (art. 91 Grondwet). Hoewel de in Mei 1940 nog loopende zitting door of vanwege den Koning niet werd gesloten (art. 106 Grondwet) en de Voorzitter aldus eigenlijk geacht zou kunnen worden in functie te blijven, heeft hij toch in September 1941 zijn functie beëindigd, daar hij tevens is lid der Kamer en zijn lidmaatschap voorwaarde is voor zijn voorzitterschap.

IV

Wat zal de rechtstoestand worden, indien de gewone regelen zonder

fictie worden toegepast? Of om het anders te stellen: aangenomen, dat men binnen redelijken termijn tot den normalen toestand van een regeeren met het Parlement wil terugkeeren, hoe lang zal de noodzakelijk optredende overgangstoestand dan zijn?

Ingevolge art. 7 der Kieswet wordt jaarlijks door het gemeentebestuur de lijst opgemaakt van kiezers voor de Tweede Kamer, de Provinciale Staten en den Gemeenteraad. De lijst wijst aan hen, die op 1 Januari de gestelde vereischten bezitten.

Vóór 15 Januari geeft de Minister van Justitie aan den burgemeester op de namen van personen, die van de uitoefening van het kiesrecht zijn uitgesloten met opgave van redenen (art. 9 Kieswet).

De jaarlijksche vaststelling van de kiezerslijst geschiedt door het gemeentebestuur op 22 Februari, waarop de ter inzage legging ter Secretarie tot en met 16 Maart volgt (art. 10 Kieswet). Terwijl belanghebbenden tot en met 9 Maart bevoegdheid hebben verbetering te vragen (art. 11), beslist het gemeentebestuur op de desbetreffende verzoeken na 18 doch vóór 28 Maart (art. 14). De aldus vastgestelde lijst blijft van kracht van 1 April tot 1 April van het volgende jaar, behoudens wijzigingen tengevolge van rechterlijke uitspraken (zie de art. 16—30 Kieswet).

Zooals uit het vorenstaande volgt, zoude — aangenomen, dat de gegevens benodigd voor de samenstelling der kiezerslijsten overal in Nederland regelmatig zijn verzameld en bijgehouden — voor de samenstelling dier lijsten drie maanden gemoeid zijn, indien althans aan de wettelijke termijnen wordt vastgehouden.

Het verdient de aandacht, dat, zoo de verkiezing in het laatst van 1942 of in het midden van 1943 zou moeten worden gehouden, in zoverre van de wet zou moeten worden afgeweken, dat de procedure der samenstelling niet zou beginnen te loopen van 1 Januari 1942 of 1943 doch van een anderen datum. Het feit, dat zulks zou moeten plaats hebben, is echter een gevolg van oorzaken liggende buiten toedoen der Regeering, en aangenomen mag worden, dat, zoo de Kroon de verklaring aflegt, dat op een bepaalden dag een verkiezing (van de Tweede Kamer) gewenscht is en dat bij de samenstelling der kiezerslijsten de wettelijke termijnen — zij het met andere data — zullen worden in acht genomen, daartegen geen grond verzet kan rijzen.

Voor de candidaatstelling voor de Tweede Kamer, die volgens art. 125 der Kieswet op den 2en Dinsdag in Mei dient te geschieden, zou onder de bedoelde omstandigheden een andere datum moeten worden gesteld. De te stellen termijn zou naar analogie met dien ingeval van Kamerontbinding (art. 126 Kieswet) kunnen worden bepaald op 40 dagen, welke tezamen met de 45 dagen, binnen welke de stemming na de candidaatstelling moet worden gehouden (art. 52 Kieswet), de drie maanden voor de samenstelling der kiezerslijsten ten deele zouden kunnen overlappen.

De moeilijkheid zal zich voordoen, dat in enkele gemeenten, — ik denk daarbij speciaal aan die gemeenten, waar nieuwe burgemeesters zijn aangesteld — de gegevens tot samenstelling der kiezerslijsten niet zijn bijgehouden. Ik geloof echter, dat in een termijn gelijkstaande met dien van 1 Januari tot 22 Februari (artt. 7 en 9 der Kieswet) in die gemeenten alsnog, desnoods met medewerking van door de Regeering te geven assistentie, de achterstand tijdig kan worden ingehaald.

Het schijnt derhalve oppervlakkig mogelijk, dat een verkiezing op den ouden grondslag binnen 3½ maand zou kunnen plaats vinden.

V

Boven is genomen het geval van de Tweede Kamer, omdat deze praktisch de grootste moeilijkheden oplevert. Het geval van de Eerste Kamer is eenvoudiger, al zal rekening moeten worden gehouden met het feit, dat de grondslag, gelegen in de samenstelling der Provinciale Staten, ernstig is aangetast. Wij willen echter uitgaan van de gedachte, dat de samenstelling van de nieuwe Tweede Kamer de grootste moeilijkheden oplevert. Dan is de vraag deze: zal het straks in de praktijk werkelijk mogelijk zijn een Tweede Kamer op ouden grondslag binnen 3½ maand bijeen te hebben?

Ons antwoord is, dat daarvan geen sprake zal kunnen zijn. Wij mogen de te verwachten hoofdoorzaken heel kort mededeelen.

Ten eerste. Gelijk in het vorenstaande reeds is aangeduid, is het volstrekt niet zeker, dat de administratie, zooals die voor het normaal verloop van de verkiezingen vooraf moet zijn bijgehouden, inderdaad in een geregelden staat verkeert. Rekening houdend met dit feit moet

reeds daarvoor alleen de termijn van 3½ maand tot 5 maanden worden verlengd.

Ten tweede. Men kan niet uitgaan van de onderstelling, dat de Regeering *terstond* na terugkeer deze zaken gemakkelijk ter hand neemt. Er zijn heel andere vragen dan deze administratieve, die de Regeering en de bestuursorganen zullen bezighouden: de zuivering, de voedselvoorziening, de interneeringen, de berechtigen, de herstellingen, de financiën. Wat het zwaarste is moet het zwaarste wegen. Ook al zou men met de grootste snelheid tot herstel van den parlementairen toestand willen geraken, dan nog zouden deze omstandigheden die snelheid bemoeilijken. Uit dien hoofde moet de termijn zeker tot 6 maanden worden verlengd.

Ten derde. Het is nauwelijks aan te nemen, dat bij de voorbereiding niet zal blijken, dat de zaak hier en daar stukt, omdat geheel onvoorziene toestanden aan het licht treden. Wij zouden deze factoren den factor X willen noemen. Het is heel goed mogelijk, dat in een Provincie als Noord-Holland, waar sterke opstooten hebben plaats gevonden, de zaak op verschillende punten, bij wijze van spreken, totaal in de war is. Hoe staat het in het gedeeltelijk verwoeste Rotterdam, hoe staat het in Zeeland? Hoeveel verhuizingen hebben niet plaats gevonden, die slechts als tijdelijk zijn bedoeld? Hoe is de positie der in Duitschland geïnterneerden, der refugiés, enz. enz.? Uit dezen hoofde zal de minimumtermijn van den overgangstoestand zeker tot 8 maanden moeten worden verlengd. Onze voorloopige conclusie is, dat het goed is met een parlementlooze regeering te rekenen, welke van 8 maanden tot 1 jaar duurt.

VI

Het vorenstaande wijst in de richting, dat wij, tenzij wij de fictie toepassen, een parlementlooze periode tegemoet gaan van verscheidene maanden. De fictie verhelpt dezen toestand.

De vraag wordt derhalve: wat is beter: gedurende 8 tot 12 maanden geen parlement te hebben of dadelijk een parlement te hebben, dat een kunstmatige verlenging van het vóór 10 Mei 1940 bestaande vormt?

Men kan het ook anders stellen: wat is beter: gedurende 8 tot 12 maanden geen parlement te hebben maar toe te zeggen en voor te bereiden, dat na dezen overgangstijd een parlement wordt gevormd, dat op den nieuwen toestand past, óf een oud parlement te hebben, dat op den nieuwen toestand in het geheel niet past?

Hier raken wij aan de bezwaren, welke tegen de fictie-Albarda oprijzen. De fictie is bedoeld als scheppende gezonde realiteit, maar geschiedt dat ook werkelijk? Wij wagen zeer ernstig zulks te betwijfelen en wijzen daartoe op het volgende:

A. De fictie stelt de Grondwet ter zijde, niet een of andere staatsrechtelijke regel, maar de Constitutie zelf. Wil men dit motiveeren, dan moet men daarvoor wel een bijzonder sterken grond kunnen aanvoeren. De nota-Albarda wil constitutioneel zijn, maar om dat doel te bereiken stelt ze de Grondwet op zij. Die terzijdestelling geschiedt door een regeering, die *niet meer* past op den toestand van 10 Mei 1940, maar *zelf* de grootste veranderingen heeft ondergaan. Dit is een tour de force, die moeilijk te rechtvaardigen is.

B. De fictie-Albarda springt niet slechts over de Grondwet heen, maar scheidt een in wezen zeer kunstmatigen, onreëlen toestand. Het is voorwaar niet zonder reden, dat de Grondwet termijnen scheidt. De bedoeling is, dat een parlement grondslag houdt in het volksleven. Het is echter zeer de vraag, of zulks van het oude parlement ook maar enigszins terecht kon worden verwacht het geval te zijn. Het oude parlement had 10 partijen, waaronder de N.S.B. Het schijnt niet bijzonder reëel dezen grondslag als overeenkomende met wat in het volk leeft te aanvaarden. Gaan wij den weg op dit te corrigeren, dan rijst de vraag misschien niet waar men beginnen moet maar zeker wel waar men eindigen moet.

De fictie wil in wezen doen, alsof er in Nederland niets is gebeurd. Maar er *is veel* geschied. De fictie wil restauratie, hetgeen niet democratisch, zelfs niet eens gezond conservatief is. Hoewel er vele goede echte volksvertegenwoordigers zullen blijken te zijn, zal een bepaald gedeelte bij het volk de bitterste gewaarwordingen oproepen en het het parlementaire stelsel eer tot een aanfluiting dan tot een gezond volksinstituut maken. Men loopt het gevaar met dit conserveerend fingeeren den tegenzin bij het volk tegen een constitutioneel regeeringsstelsel echt wakker te roepen.

C. Daar is een bijzondere reden, welke het uiterst gewenscht maakt met de fictie voorzichtig te zijn. We hebben in Nederland het algemeen kiesrecht van mannen en vrouwen. Sedert 1937, toen de Tweede Kamer gekozen werd, is het kiezerskorps enorm toegenomen.

In zes jaren zal het aantal kiezers voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, ruim geschat, met een *half millioen* zijn vermeerderd. Duurt de oorlog langer, en zulks is allermintst uitgesloten, dan is dit cijfer nog veel grooter. Onder hen bevinden zich juist diegenen, die als de jongeren, met name eischen, dat een toestand optreedt, waarin met hun frissche door de rampspoed van ons vaderland gezuiverde, opvattingen ten deze wordt rekening gehouden.

In dit licht verschijnt de fictie-Albarda wel bijzonder anti-democratisch. En nu is in het tot nu toe gezegde niet eens rekening gehouden met het feit, dat het voelen en het denken van het volk, dat reeds kiesgerechtigd was, in sterke mate den invloed der gebeurtenissen heeft ondergaan. Daarmee komen we tot het laatste bezwaar.

D. Wie nagaat, welke fundamentele veranderingen bezig zijn zich te voltrekken, weet, dat wij niet het volk terug vinden, dat wij 14 Mei 1940 achterlieten. De rampspoed der bezetting, der onderdrukking en der vernedering heeft het volk tot nadenken gebracht. Nu kan men misschien zeggen „dat is ook het geval bij de oude leden der Tweede Kamer”, maar daarmee is allermintst gezegd, dat het volk in 1943 de oude Kamer zal voelen als zijn echte publieke tribune. De echte publieke tribune zal in de vrije pers, de vrije vereenigingen, in de literatuur, in de kerk en andere kringen en organisaties optreden, maar niet in een verouderde Tweede Kamer. Het best wordt de kloof tusschen volk en oude Tweede Kamer misschien weergegeven met het volgende: als ik door een fictie den termijn van 10 Mei 1940 tot een tijdstip in 1943 moet wegdenken, dan zal een der eerste daden van de regeering moeten zijn beantwoording der vragen van den heer Duymaer van Twist, waarom de regeering op 6 Mei 1940 de verloven had ingetrokken.

Dat men een constitutioneel staatsleven terugbegeert, is begrijpelijk, minder begrijpelijk is een parlement te continueeren, dat het levend contact met het volksleven heeft verloren.

VII

Aan het voorgaande dienen nog twee algemeene opmerkingen te worden toegevoegd.

Er is reeds op gewezen, dat het de bestaande regeering, de Koningin en het Kabinet (dat aan is op het oogenblik van terugkeer) zijn, die de fictie zouden toepassen. De fictie wil het Kabinet, dat uit Londen komt, voor de oude Kamer laten verschijnen. Oppervlakkig zit er eenige bekoring in, maar men zie niet voorbij, dat de geheele gedachte tot veronderstelling heeft, dat het Kabinet, dat laatstelijk in Londen zal blijken te zijn, zichzelf continueert. Dit is in strijd met gedane toezeggingen, in strijd met het program van het Kabinet, in strijd met de openbaar geworden verwachtingen. Om deze reden allereerst moet een stap, als door den Heer Albarda voorgedragen, ten sterkste worden ontraden. Er zit een scheefftrekken der verhoudingen in, die niet is goed te praten.

Onze conclusie is dan ook deze, dat de voorgedragen opvatting, als zijnde onconstitutioneel, onwerkelijk, anti-democratisch, ongezond, moet worden afgewezen. Werd ze toegepast, men zou terecht het Kabinet toeroepen „niets geleerd en niets vergeten”.

VIII

Hetgeen tot nu toe is gezegd, beteekent niet, dat de commissie meent, dat in den overgangstijd geen maatregelen moeten worden getroffen om een behoorlijke publieke tribune te hebben die verhoedt, dat de stem der volks gesmoord wordt. Alleen dient men bij het overwegen van deze maatregelen te bedenken, dat in de eerste weken en maanden veel meer behoefte zal zijn aan een sterk centraal gezag met extra bevoegdheden dan aan Kamers. Het komt der commissie derhalve gezonder voor te zoeken naar een dubbelen waarborg:

a. een krachtig Kabinet, dat door zijn samenstelling en door zijn instinctieve aanpassing aan den aard van volk en omstandigheden terecht den overgangstoestand beheerscht, zoodat alle praktische moeilijkheden, die legio zullen blijken, behoorlijk worden te boven gekomen;

b. een zekeren vorm van een publiek forum, dat het volk inzicht geeft in wat het Kabinet doet en hoe het dat doet. De commissie heeft hierover wel gedachten, maar wenscht die op dit oogenblik nog niet uit te spreken.

Wanneer zulk een overgangstoestand gepaard gaat met de rustige voorbereiding van een nieuw Parlement, dat werkelijk wortelt in het leven van het volk en wanneer deze voorbereiding doelmatig aan het volk wordt meegedeeld, zal oneindig grooter bevreemding worden gewekt dan wanneer men kunstmatig lichamen continueert, die in belangrijke mate de waarborgen missen echte volksvertegenwoordiging te zijn.

BIJLAGE 31

Nota d.d. 10 December 1941 van Minister Albarda inzake herstel van het parlementaire stelsel

HERSTEL VAN HET PARLEMENTAIRE STELSEL

Derde Nota, naar aanleiding van het prae-advies van de Commissie Terugkeer

Het zal, naar ik hoop, de discussies in den Ministerraad kunnen vereenvoudigen, als ik enkele van de opmerkingen op schrift stel, tot welke het prae-advies van de „Commissie Terugkeer” nopens mijn nota's van 20 September en 2 October 1941 mij aanleiding geeft.

Mijn nota's strekten om te betoogen, dat het intreden van een parlementloos tijdperk na de terugkomst van de Regeering in Nederland moet worden voorkomen en dat hiertoe een weg open staat.

De „Commissie Terugkeer” betwist niet de wenschelijkheid, dat de parlementaire regeeringsvorm zoo spoedig mogelijk zal worden hersteld, maar zij noemt de door mij aanbevolen oplossing „inconstitutioneel, onwettelijk, anti-democratisch, ongezond” (blz. 8).

Intusschen bevat het prae-advies twee erkenningen, waarvan ik gaarne acte neem.

Ten eerste deze, dat de „fictie”, waarvan bij mijn oplossing is uitgegaan, „in rechte een bruikbaar middel” is (blz. 1). Ten tweede die, dat met de samenstelling van nieuwe Kamers een tijd van 8 à 12 maanden gemoeid zal zijn (blz. 5).

Eerst een woord over het laatste. Het schijnt mij toe, dat de Commissie, in haar gedachtengang, met de raming van dien tijdsduur nog te lichtvaardig is geweest.

Op blz. 4 in de 4e alinea vermeldt de Commissie een moeilijkheid, die bij het opmaken van de kiezerslijsten zal worden ontmoet. De moeilijkheid bestaat hierin, dat Gedeputeerde Staten en Gemeenteraden, welke organen bij de samenstelling van kiezerslijsten hebben mede te werken, zijn „weggevalen”. De Commissie verklaart, dat zij deze „grootte moeilijkheid” „niet kan oplossen”. Had zij dan niet tot de conclusie moeten komen, dat een verkiezing niet mogelijk is, zoolang de provinciale en de gemeentelijke besturen niet zijn hersteld? Maar hoe wil zij deze besturen op grondwettige wijze doen verkiezen, zolang er geen nieuwe kiezerslijsten bestaan, voor het vraagstuk van welke samenstelling zij geen oplossing ziet? Is de Commissie hier niet in het weefsel van haar eigen argumentatie verstrikt geraakt?

In elk geval heeft de Commissie overtuigend aangetoond, dat, indien de door mij aanbevolen oplossing niet wordt aanvaard, het onmogelijk is binnen een jaar tijds het parlementaire stelsel te herstellen.

Er zal dus, tenminste een jaar lang, zonder parlement moeten worden geregeerd.

Het heeft mij verwonderd, dat de Commissie, die mijn opvatting met een stroom van bijvoeglijke naamwoorden wegspoelt, niet heeft gevoeld, dat zulk een parlementlooze toestand meer dan iets anders moet worden genoemd „inconstitutioneel, onwettelijk, anti-democratisch en ongezond”!

Welke bezwaren de Commissie ook aan de Grondwet moge ontleenen, om de door mij aanbevolen oplossing te veroordeelen — zij schijnen mij van geringe beteekenis te worden, zoodra men ze vergelijkt met de principiele tegenstelling, welke onmiskenbaar bestaat tusschen een parlementloozen toestand en onze constitutioneele staatsinrichting.

Mijn denkbeeld sluit zich zoo dicht mogelijk bij de Grondwet aan. Met haar opvatting verwijderd zij zich van de Grondwet haast zoo ver als dit maar denkbaar is.

Gedurende een tijdperk van ten minste twaalf maanden zal, naar het oordeel der Commissie, zonder Staten-Generaal moeten worden geregeerd.

Het is mij niet onbekend, dat zich thans in Engeland Nederlanders bevinden, die dit zouden toejuichen. Ook uit Nederlandsch-Indië is wel eens van een verlangen in die richting gebleken. Ik denk aan het tijdschriftartikel van Prof. dr. I. J. Brugmans, getiteld „Wilhelmina Regina”, bij de lezing waarvan ik mij herinnerde, dat die auteur reeds vóór den oorlog van anti-democratische gevoelens is verdacht. Wat de zoeven bedoelde Nederlanders in Engeland betreft — hen beschouw ik niet als vertegenwoordigers van een in Nederland levende volksovertuiging. Zij geven ten hoogste het gevoelen van kleine vriendenkringen weer, waarin misschien vóór den oorlog reeds over het parlementaire stelsel smalend werd gesproken. Zij geven

naar mijn vaste overtuiging niet weer de opvattingen en de verlangens van de groote massa van het Nederlandsche volk. Van twee groote volksgroepen, de sociaal-democraten en de katholieken, weet ik wel zeker, dat zij de gedachte van een parlementloos tijdperk zonder aarzelen zullen verwerpen. Van de anti-revolutionairen en de christelijk-historischen kan ik niet aannemen, dat zij haar algemeen zullen aanvaarden. De vrijzinnig-democraten, waartoe zoovele intellectueelen behooren, wijzen haar stellig algemeen of vrij algemeen af.

Welk een toestand ontstaat, als voor den tijd van ongeveer een jaar aan het volk een staatsorde wordt opgelegd, lijnrecht in strijd met de Constitutie en in scherpe tegenstelling met zijn opvattingen en verlangens. Als ik dien toestand met de woorden der Commissie „inconstitutioneel, onwettelijk, anti-democratisch, ongezond” noem, druk ik mij euphemistisch uit en laat ik zeer groote gevaren onvermeld.

Tot dusver schreef ik hier nog alleen over de Staten-Generaal. In mijn nota van 20 September l.l. vroeg ik echter ook aandacht voor de besturen van provincies en gemeenten. Hierover zwijgt de Commissie in haar prae-advies. Het ligt voor de hand aan te nemen, dat zij, op dezelfde gronden als die, waarop zij de Staten-Generaal op zij schuift, ook de gemeenteraden en de provinciale besturen tijdelijk uit den weg wil ruimen.

Gedurende twaalf of meer maanden autoritair bestuur in het Rijk, in de provinciën en in de gemeenten, wellicht ook nog in de waterschappen. En dit na een wereldworsteling „voor de democratie”! Als uitkomst daarvan, zij het tijdelijk, een absolute monarchie; met ministers, aan geen parlement verantwoordelijk, regeerende naar eigen gemaakte wetten of naar willekeur; een rijk zonder eenig het volk vertegenwoordigend lichaam. En dit, nadat het Nederlandsche volk zich van autoritaire heerschappij verlost waande. Als men na de Duitse overheersching zijn Fransch nog niet is vergeten, zal men, in zijn teleurstelling het verschil ten goede uit het oog verliezend, het oude liedje kunnen zingen: „ça ne vaut pas la peine assurément de changer de gouvernement”. Maar ik vrees, dat er veel minder gemoedelijke liederen zullen klinken. Als iemand, die meer dan veertig jaren met groote volksmassa's in nauwe aanraking is geweest, moet ik tegen het in het leven roepen van zulk een toestand met den grootsten ernst waarschuwen.

Heeft de Commissie zich niet de vraag gesteld, of H.M. de Koningin zich ertoe aangetrokken gevoelt, gedurende een geruimen tijd in Nederland een „Besluitenregeering” te voeren? Ik kan mij niet voorstellen, dat Hare Majesteit bereid zou zijn de klok anderhalve eeuw terug te zetten en daarmee een situatie in het leven te roepen, die zich tot een revolutionaire kan ontwikkelen.

Op de bezwaren van ondergeschikten aard, welke de Commissie tegen mijn nota's heeft aangevoerd, ga ik hier niet uitvoerig in. Alleen veroorlove men mij de bekentenis, dat ik daarbij wel heb gedacht aan het zoeken naar spijkers op laag water. Een treffend voorbeeld hiervan is de volgende passage van blz. 7, sub D:

„Het beste wordt de klove tusschen volk en oude Tweede Kamer misschien weergegeven met het volgende: als ik door een fictie den termijn van 10 Mei 1940 tot een tijdstip in 1943 moet wegdenken, dan zal een der eerste daden van de Regeering moeten zijn beantwoording der vragen van den heer Duymaer van Twist, waarom de Regeering op 6 Mei 1940 de verloven had ingetrokken.”

Ik waardeer een komische noot in een zwaarwichtig betoog, maar als hiermee werkelijk „het beste de klove wordt weergegeven”, dan zou ik tot de slotsom moeten komen, dat die klove onzichtbaar is. Immers nog niet aan de orde gekomen interpellaties en nog niet beantwoorde schriftelijke vragen kunnen in de Kamer met één penne-streek of met één hamerslag worden opgeruimd. Men zal toch na den oorlog in Nederland niet van zijn verstand zijn beroofd!

In de voorlaatste alinea van haar prae-advies oppert de Commissie in zeer vage termen een nieuw denkbeeld, dat als een alternatief schijnt te zijn bedoeld. De Commissie meent namelijk, dat kan worden gezocht naar „een zekeren vorm van een publiek forum, dat het volk inzicht geeft in wat het Kabinet doet en hoe het dat doet”. De Commissie zegt, het op prijs te zullen stellen van den Minister-

raad een opdracht te ontvangen tot uitwerking van dat denkbeeld. Ik meen, dat de Commissie zich daartoe ook zonder een opdracht kan zetten.

Voorshands kan ik mij niet voorstellen, hoe de uitwerking en de uitvoering van dat denkbeeld kunnen leiden tot een toestand, die niet met het wezen van onze Grondwet in strijd is.

Echter wil ik zeer gaarne mijn oordeel opschorten tot een uitwerking van dat denkbeeld vóór ons ligt.

Ik hoop, dat de Commissie zulk een uitgewerkt denkbeeld zeer spoedig aan den Ministerraad zal willen voorleggen.

Het komt mij voor, dat dan met de behandeling in den Ministeraad van mijn nota's en het praeadvies der Commissie dient te worden gewacht tot een aanvullend praeadvies door de Commissie is ingezonden.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

Londen, 10 December 1941.

BIJLAGE 32

Nota d.d. 31 Maart 1942 van de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de nota-Albarda van 10 December 1941

327/G. 42

Aan de Heeren Ministers,

Ik heb de eer hierbij aan Uwe Excellentie te doen toekomen afschrift van de Nota, welke de *Commissie Terugkeer* ontwierp naar aanleiding van de Nota van onzen Ambtgenoot Ir. Albarda dd. 10 December jl. en de daarop gevolgde besprekingen in onzen Raad.

De Voorzitter van den Raad van Ministers,

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

1. Na haar terugkeer in Nederland zal de Regeering de moeilijkheid ontmoeten, die steeds oprijst, als de regelmatige rechtsonwikkeling is onderbroken en nieuwe vormen op onvoorziene wijze ontstaan. Een van die moeilijkheden is het antwoord op de vraag, hoe de vertegenwoordigende lichamen opnieuw hun functies moeten gaan uitoefenen.

Minister Albarda is blijkens zijn Nota's van 20 September, 2 October en 10 December 1941 van oordeel, dat een besluiten-regering zonder eenige contrôle gevaarlijk is en zelfs fataal kan worden.

Dit oordeel deelt de Commissie volkomen. Wat Willem I in 1813 niet waagde, zou Koningin Wilhelmina na veertig jaar constitutioneel beleid niet willen en kunnen. Een Regeering, niet in gemeen overleg met vrij gekozen Staten-Generaal willende handelen, is in Nederland uitgesloten.

2. Verschil van meening ontstaat pas bij de beantwoording van de vraag, in welken vorm de contrôle moet worden uitgeoefend en wanneer het gewone, gemeen overleg hersteld kan zijn.

Minister Albarda bepleit bijeenroeping van de oude Kamers.

Opgvolging van dit voorstel komt der Commissie voor restauratie in den puursten, in den oud-contra-revolutionairen zin van het woord te zijn. Zulk een bijeenroeping zou de herhaling zijn van de fout, welke sommigen, te veel aan oude vormen gehecht, in 1813 maakten en waarvan een tijdgenoot schreef: „Men ging op het dwaallicht der legitimiteit af: est quia fuit.”

De Commissie meent, dat een bijeenroeping van oude Kamers, oude Staten en oude Gemeenteraden beslist onjuist zou zijn op grond van wettelijke en feitelijke bezwaren, welke zij in haar vorig prae-advies tegen het door Minister Albarda ontwikkelde denkbeeld heeft aangevoerd, bezwaren, die naar het oordeel der Commissie niet zijn weerlegd.

3. Wat wel zoo spoedig mogelijk terug moet komen, is repraesentatie van het volk. Wij hebben in de oude vertegenwoordigende lichamen deze repraesentatie voor het heele Rijk practisch in den vorm van het parlementaire stelsel aan den arbeid gezien. Het was geen juridisch maar een politiek stelsel, dat voortvloeide uit het overwicht der Volksvertegenwoordiging. Dit overwicht was in zekeren zin, zij het niet onaangevochten, gewoonterecht geworden. Deze gewoonte is nu verbroken door een zeer langdurige periode, waarin ontzaglijk veel gebeurd is. Daarmee moet men rekening houden. Maar het wezen van openbare behandeling der openbare zaak dient te worden gehandhaafd en zoo spoedig mogelijk op Nederlandsch-constitutioneele wijze hersteld. Er moet van den aanvang af ook directe en voortdurend geldende ministerieele verantwoordelijkheid zijn, alsmede een voor het rechtsbewustzijn van het volk evidente contrôle op — en, voor zoover mogelijk, tevens in een of anderen vorm medewerking aan het landsbestuur.

Er is in de eerste plaats de Koningin, die als speciaal orgaan hierbij onmiddellijk na den terugkeer helpen kan. De Koningin kan, voor zoover de omstandigheden dit toelaten, een zoo zuiver mogelijke werking van den volksinvloed bevorderen, óók in een parlementloos tijdperk. Zij immers kan ministers ter verantwoording roepen en de uitslag daarvan kan blijken uit aanstelling en ontslag. Zij kan aldus door het gezag van eigen persoon en waardigheid een controleerenden en tegelijk stabiliseerenden invloed uitoefenen op het landsbestuur.

4. De Commissie moge er op wijzen, dat vergelijkingen met 1813, hoewel schijnbaar voor de hand liggend, in werkelijkheid minder

juist blijken. Weliswaar wilde men ook in 1813 eenheid van bewind en de erfelijke monarchie van Oranje en wil men dit nu ook. En ook aanvaardde de Prins op 2 December 1813 „wat Nederland mij aanbiedt, maar ik aanvaard alleen onder waarborging eener wijze constitutie, welke vrijheid tegen mogelijk misbruik verzekert”, terwijl tevens voor het gezag van de Grondwet instemming van de openbare meening beslist noodig werd geacht, hetgeen nu ook het geval is. Doch daarbij houdt dan ook alle vergelijking op en treden de verschillen op den voorgrond.

Vóór 1813 bestond er een provinciale Unie, welke haar overzeesche gebiedsdeelen verloor en zelve tenslotte opgeslurpt werd door een valschen vriend, die was binnengehaald.

Nu was er een vijand, die het Europeesche deel van het historisch gegroeide Koninkrijk overweldigde, maar die het Rijk als geheel niet overwon.

Vóór 1813 verdedigde Nederland zich niet tegen de pseudo-vrienden; nu verdedigde het zich wel en zette den strijd voort ook na de capitulatie in Europeesch Nederland.

Vóór 1813 joeg binnenlandsche antipathie mede den Prins-stadhouder weg; niet hij zelf kwam terug, maar aan zijn zoon werd een geheel nieuwe status aangeboden.

Nu is de Koningin er, die haar gezag over het grootste deel des Rijks onbelemmerd kan uitoefenen en die, in Nederland teruggekomen, onmiddellijk ook de feitelijke koninklijke macht weer rechtens uitoefenen zal.

Moeilijkheid is, dat de Kroon niet dadelijk weer in gemeen overleg met de Staten-Generaal kan optreden.

Niemand kan met absolute zekerheid zeggen, hoe de oorlog eindigt, noch of na terugkeer onmiddellijk met de bestaande Grondwet kan worden geregeerd. Ook Minister Albarda erkent in zijn Nota de noodzaak van decreten, o.a. ten aanzien van landsverraderlijke volksvertegenwoordigers. De Commissie meent, dat het daarbij hoogstwaarschijnlijk niet blijven zal, daar in tal van concrete gevallen snelle beslissingen zullen moeten vallen, hoogstwaarschijnlijk, althans den eersten tijd in een toestand van staat van beleg.

5. Toch voelt ieder, dat „het volk” in de openbare zaak moet worden gekend, ook al kan dit niet direct op de door de bestaande wet gewilde wijze. Onmiddellijk zou daarom, onder aankondiging, dat zoo spoedig mogelijk verkiezingen zullen worden uitgeschreven, een publiek forum samengesteld moeten worden, waarin het volk voor het oogenblik vertrouwen zal kunnen stellen.

De Commissie stelt zich voor, dat de Regeering uit alle provinciën een aantal mannen en vrouwen zal oproepen, die ontwijfelbaar aanzien en gezag genieten en die een forum publicum ad hoc zullen vormen, waarin de gewichtigste zaken van publiekrechtelijken aard publiek zullen worden besproken. In het kader van overigens door de Commissie noodig geachte zeer ruime voorlichting van Overheidswege zouden deze besprekingen ook gepubliceerd moeten worden, opdat tevens persdiscussie mogelijk zal zijn.

De Regeering zou hier reeds moeten beginnen een lijst van namen te ontwerpen. Zij kan trachten, over zulk een lijst inlichtingen te krijgen uit Nederland; zij kan ook aanvullingen verwachten. Uiteraard denkt zij daarbij aan oude Volksvertegenwoordigers, gezagsdragers en vertrouwensmannen van groote volksgroepen, die onder den vijand hebben geleden. Maar zij denkt tevens aan jongeren.

Om concreet te zijn, meent de Commissie, dat op zulk een lijst b.v. de namen van de heeren Drees, Vorrink, Kupers, Wiardi Beckman, A. C. de Bruyn, professor Schmutzer, professor Scholten, Colijn, professor Anema, professor Hoogveld(?), professor de Savornin Lohman, Mr. Linthorst Homan, Mr. de Monchy, Mr. van Sonsbeeck, enkele bekende hoofd- en opperofficieren, niet mogen ontbreken.

De Regeering zou deze lijst kunnen voorleggen aan den Raad van State ter fine van advies. De leden zouden benoemd moeten worden bij Koninklijk besluit en bepaalde praerogatieven dienen te genieten. De kern van het College, in hetwelk de Regeering haar gevoerde beleid zou moeten toelichten, zou moeten bestaan uit een hier reeds bij geheim K.B. te benoemen Commissie, die eventueel door de Regeering noodig geachte wijzigingen in de Grondwet zal bezien.

6. Volgt men dezen weg, dan gelooft de Commissie, dat 1e. niet de fout wordt gemaakt den indruk te wekken als werd het oude zonder meer hersteld; 2e. dat men toch ook niet zou vervallen in een wegcijfering van gezonden volksinvloed en gemeen overleg; 3e.

dat langs dezen weg de nieuwe toestand op geleidelijke wijze kan worden tegemoet getreden, waarbij eenerzijds de uitvoerende macht niet te zeer gebonden is, anderzijds contrôle en advies niet ontbreken.

Uiteraard moet vaststaan en ook dadelijk medegedeeld worden, dat dit forum niet meer is dan een nood-getimmerte, dat alleen dient om met een nieuwe Constitutie zoo spoedig mogelijk naar den toestand te gaan, waarin weer gewoon gemeen overleg tusschen Kroon en Volksvertegenwoordiging gewoonte zal zijn.

De Commissie erkent, dat bij aanvaarding van haar standpunt inderdaad een tijdperk wordt ingegaan, gedurende hetwelk er, misschien gedurende een jaar, geen parlement in den ouden zin des woords werkt, al zal er ook in dien tijd uitoefening van volksinvloed in het forum ad hoc mogelijk zijn. Maar de Commissie moge opmerken, dat het parlementaire stelsel in al zijn zuiverheid in ons land betrekkelijk kort en soms met groote hiaten werkte. Indien wij er in slagen, het wezen van wat de Constitutie wil — gezonden volksinvloed op de richting van het regeerbeleid — onmiddellijk na terugkeer der Regeering door een repraesentatief college te verwerkelijken, mogen wij reeds dankbaar zijn daarvoor onmiddellijk een vorm te hebben gevonden.

In den tussentijd kan dan zoo snel mogelijk aan nieuwe vormen van repraesentatie, welke de dan heerschende volksopinie zal eischen, worden gearbeid.

De Commissie zou, mede naar aanleiding van een opmerking van Minister Albarda over de lagere publiekrechtelijke organen, nog willen opmerken, dat zij ook daarvoor analoog zou willen handelen. Zij zou namelijk gebruik willen maken van de voorlichting van provinciale en locale gezagsdragers en vertrouwensmannen. Concreet ge-

sproken, bedoeld zij, dat b.v. in het bestuur over een stad als Amsterdam, Haarlem, Leiden, Utrecht en van provinciën als Noord-Holland en Limburg in zekeren zin improvisatorisch moet worden voorzien.

Vermoedelijk kan in Limburg onmiddellijk de afgezette Commissaris van Sonsbeeck in zijn ambt worden hersteld. Aan hem en aan zijn betrouwbare ambtgenooten elders zou kunnen worden overgelaten om, op het voetspoor van de bepalingen omtrent de rijks-commissariaten over gemeenten, in genazificeerde locale besturen in te grijpen en, na consult met oude gedeputeerden ter plaatse bekende voorloopige bestuurders aan te stellen. In Amsterdam kan dadelijk gebruik worden gemaakt van het advies van daar wonende, bekende en vertrouwde personen. De Commissie stelt zich voor, dat b.v. een man als de Vlucht, alsmede bekende figuren uit de hoofdstad tijdelijk met het bestuur belast kunnen worden, totdat het houden van regelmatige verkiezingen weer mogelijk is. De contrôle van Regeering, forum publicum en pers kan, zoo noodig corrigeerend optreden. Een belangrijke aanwijzing kan, zooals reeds in het meer aangehaalde prae-advies der Commissie werd opgemerkt, al dadelijk zijn het heroptreden van leiders van cultureele, staatkundige en sociale organisaties.

De Commissie begrijpt, dat er óók bezwaren tegen haar oplossing zullen zijn en zij zal daarvan gaarne kennis nemen, maar zij biedt haar solutie aan in de overtuiging, dat de komende tijd nieuwe vormen eischen zal, dat deze vormen ten deele moeten worden geïmproviseerd, maar dat zulk een improvisatie tenslotte beter zal beantwoorden aan den bestaanden toestand dan de restauratie van wat was, maar hetgeen in dien ouden vorm niet meer aannemelijk en ook niet practisch zou zijn.

BIJLAGE 33

Nota d.d. 24 Juli 1942 van Minister Albarda, getiteld: „Na den terugkeer”

MINISTERIE VAN WATERSTAAT
(Ministry of Public Works and Transport)

Stratton House,
Stratton Street, W.I.
Londen, 24 Juli 1942.

Aan Zijne Excellentie
den Minister-President.

Geheim

Hierbij heb ik de eer Uwer Excellentie te doen toekomen een nota, getiteld: „Na den terugkeer”.

Zij is een toelichting tot het op de eerste bladzijde aan te treffen verzoek, dat de vraag, welke staatkundige gesteldheid terstond na de terugkomst van de wettige Regeering in Nederland zal worden in het leven geroepen, nogmaals een onderwerp van bespreking in den Raad van Ministers moge uitmaken.

Ik heb mij veroorloofd, alle leden van den Raad een exemplaar van de nota toe te zenden.

De Minister van Waterstaat,
(w.g.) J. W. ALBARDA.

Geheim

Bij GB 352/42.

NA DEN TERUGKEER
(Nota voor de Ministers)

In de vergadering van 10 April 1942 heeft de Ministerraad besprekingen gewijd aan mijne nota's van 20 September, 2 October en 10 December 1941 en aan de naar aanleiding daarvan door de Commissie Terugkeer uitgebrachte prae-adviezen van 9 December 1941 en van een niet vermeld datum in 1942.

Die besprekingen hebben bij mij een sterk gevoel van onvoldaanheid achtergelaten, wijl zij tot geen enkele positieve conclusie hebben geleid.

Zij leverden slechts dit tweeledig negatief resultaat op, dat het in mijne nota's aanbevolen denkbeeld, de oude Staten-Generaal en de oude provinciale en gemeentelijke besturen, zij het met de noodige correcties, tijdelijk te doen herleven, werd afgewezen en dat niemand der aanwezige Ministers wilde geacht worden in te stemmen met eenige der beschouwingen, in de laatste nota der Commissie Terugkeer vervat.

Wegens het groote staatkundig belang en de urgentie van het vraagstuk, dat in de genoemde stukken is behandeld, acht ik mij verplicht, een nieuwe behandeling daarvan in den Raad van Ministers te verzoeken.

Ik moge dit verzoek vergezeld doen gaan van de hieronder staande beschouwingen.

I

Het is mij en vermoedelijk ook anderen leden van den Raad al sedert geruimen tijd niet meer geheel duidelijk, waarin de taak van de Commissie Terugkeer bestaat en welke de bevoegdheden dier commissie zijn.

Als ik mij wel herinner, bestond de commissie, toen zij pas was ingesteld, uit den Minister-President tevens Minister van Justitie, den Minister van Binnenlandsche Zaken en den Minister van Defensie, terwijl daaraan de heer van 't Sant als adviseerend lid was toegevoegd en Dr. Kasteel als secretaris fungeerde. Na het heengaan van den heer Dijkhoorn en de splitsing van het Departement van Defensie heeft uiteraard de Minister van Marine in de commissie zitting genomen. Veel later schijnen ook de tegenwoordige Ministers van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Justitie in de commissie te zijn getreden, hoewel daarvan, voor zoover ik mij herinner, aan den Ministerraad geen formeele mededeeling is gedaan.

Naar mijn meening was het oorspronkelijk de bedoeling, dat de commissie zich slechts zou bezighouden met militaire administratief-

technische en politiaire vraagstukken, die in verband staan met den terugkeer. Dat zij ook voorname staatkundige vraagstukken zou behandelen, is m.i. bij de instelling niet de bedoeling geweest. Een voorname of een wensch daartoe is in den Ministerraad niet uitgesproken. Ware dit wel geschied, dan zou zeker de samenstelling der commissie uit dat oogpunt zijn beoordeeld en vermoedelijk herzien.

Voor het eerst bemerkte ik, dat de commissie ook de behandeling van voorname staatkundige vraagstukken op haar weg achtte te liggen, toen mijn hierboven genoemde nota's aan haar werden gezonden om prae-advies.

Intusschen mag ik niet verzwijgen den indruk te hebben verkregen, dat de commissie aan deze vraagstukken niet even ernstig haar aandacht schenkt als ongetwijfeld aan andere, haar toevertrouwde belangen. Hoe is het anders te verklaren, dat het tweede door de commissie ingediende prae-advies door ieder der Ministers, die toen van de commissie deel uitmaakten, is gedesavoueed; ook, zooals mij is gebleken, door het lid, dat in de vergadering van 10 April 1942 van den Raad niet aanwezig was en dat toen voor den auctor intellectualis van dat stuk moest worden gehouden. Het vaderschap van dat document zal wellicht altijd een raadsel blijven. Ik zal de onbetamelijkheid van een onderzoek naar dat vaderschap niet begaan.

II

Met dat al maakt mij de bestaande toestand ongerust.

De vraag, welk staatkundig bestel in het leven zal worden geroepen onmiddellijk na den terugkeer in Nederland van de wettige Regeering, is van het allergrootste gewicht.

Ik deel niet de meening van enkele Ministers, die in de vergadering van 10 April l.l. zeiden, dat de beantwoording van die vraag wel aan den loop der gebeurtenissen of aan het volk in Nederland kan worden overgelaten.

Integendeel is naar mijn meening de beantwoording urgent.

Het zou tot een jammerlijke verwarring leiden, als vóór den terugkeer niet reeds helder aan de Regeering voor oogen stond, welke staatkundige organisatie dan terstond als een voorloopige voorziening moet worden geschapen en hoe deze moet worden tot stand gebracht.

Het is zeker mogelijk, dat men in Nederland denkbeelden daaromtrent heeft gevormd en plannen heeft uitgewerkt; maar men zal ongetwijfeld verwachten, dat ook de Regeering zich van den te scheppen toestand een concrete voorstelling heeft gemaakt. Het is geenszins zeker, dat in Nederland eventueel uitgewerkte plannen beter zijn dan die der Regeering. Het zou ons niet mogen verwonderen, als in Nederland een aantal plannen naast en tegenover elkaar worden geplaatst, terwijl er geen procedure bestaat, volgens welke daaruit een keuze kan worden gedaan. In elk geval zal men van de Regeering leiding verlangen.

Wij dienen hierbij voor oogen te houden, dat de terugkeer naar Nederland eerder zal kunnen geschieden dan op dit oogenblik kan worden aangenomen. Al geeft de militaire toestand heden allerminst grond voor het vertrouwen, dat de dag van den terugkeer zeer nabij is, — de gebeurtenissen kunnen, gelijk in 1918, plotseling een verrassende wending nemen. Het moet worden verhoed, dat wij dan, wegens gemis van voorbereiding, tot improvisatie de toevlucht moeten nemen.

Met de stelling, dat toch aanvankelijk de staat van oorlog zal moeten bestaan, kan onze vraag noch beantwoord noch terzijde geschoven worden. Immers ook onder het regime van den toestand van oorlog is een Staat geen amorphe massa, maar heeft hij zijn eigen bestel. Al zijn de functies van bestuur, wetgeving en contróle der onderscheidene staatsorganen dan ook tijdelijk gewijzigd of beperkt, opgeheven zijn zij niet en overbodig nog minder.

Ernstige aandacht vereischt ook de omstandigheid, dat vele Nederlanders in het vaderland en in Engeland zich met de vraag, welke regeeringsvorm voor Nederland wenschelijk is, wel bezig houden. Er worden zelfs in sommige kringen denkbeelden gevormd en stemmingen gekweekt, die, als zij nog verder veld winnen, groote gevaren kunnen opleveren voor de toekomst van ons volk. Door den indruk te maken van onverschilligheid of besluiteloosheid, zal de Regeering aan een rampzalige ontwikkeling vrij spel laten. Door krachtig leiding te geven, kan een Regeering de ontwikkeling der gedachten in goede banen brengen. Naar mijn gevoelen gedooft dit laatste geen uitstel.

Hierbij moge ik nog een overweging uitspreken, waaraan ik voor mij persoonlijk groote waarde toeken en die zeker niet voor mij alleen zal gelden. Ik wil niet in een stuurloos vaarttuig drijven op een onbeheerschten stroom, waarvan ik niet weet, waar hij heen voert. Is het niet mogelijk dien stroom in een goede bedding te leiden of het vaarttuig uit den stroom te bevrijden, om het zijn eigen weloverwogen koers te doen volgen, dan is het verlaten van het schip het eenige, wat mij de vrijheid en het recht kan geven nu en later datgene te doen, wat ik mijn plicht acht.

III

Hier is de plaats om over te gaan tot een korte bespreking van de denkbeelden, die ons moeten verontrusten.

De kritiek op de democratie en haar staatkundige gestalte, door fascist en nationaal-socialisten reeds vóór den oorlog stelselmatig verbreid, heeft op een niet onbelangrijk aantal Nederlanders, die zich niet gaarne volgelingen van Mussolini of Hitler zouden noemen, haar uitwerking niet gemist. Die Nederlanders waren en zijn vooral te vinden onder hen, die aan het politieke leven weinig of niet deelnamen en die tot geen enkele partij behoorden. Die partijloozen spreken gaarne laatdunkend over staatkundige partijen, over de democratische staatsinrichting en in het bijzonder over het parlementaire stelsel. Zij hebben minachting voor wat zij „de politiek” noemen. Zij verheffen zich er op, dat zij „niet aan politiek doen”.

Zij hebben doorgaans te weinig inzicht om te begrijpen, dat zij, hoewel partijloos, verre van onpartijdig zijn en dat zij, met al hun afkeer van politiek, zelf ook een politiek vertegenwoordigen en wel een destructieve politiek met fascistische tendenzen.

Het is mij opgevallen, dat de stemming, die ik hier zeer onvolledig heb geschetst, onder de Nederlanders in Engeland niet zelden wordt ontmoet. Nog meer heeft het mij getroffen, dat, zooals herhaaldelijk kan worden vernomen, verscheidene van de in de laatste jaren uit Nederland ontsnapte en naar Engeland overgekomen Nederlanders in die stemming schijnen te verkeeren en haar uitte geven voor de stemming van een zeer groot gedeelte van ons volk in het bezette gebied.

Ik ben niet bereid deze laatste voorstelling als juist te aanvaarden. Naar mijn oordeel kunnen die overgekomen Nederlanders niet worden beschouwd als kenners van de staatkundige opvattingen, die thans bij de Nederlanders in het bezette vaderland grootendeels in het verborgene voortleven. Zij zijn ook niet als vertegenwoordigers van het Nederlandsche politieke leven te erkennen. Ieder hunner geeft ten hoogste de opvatting weer, die in zijn eigen kleinen kring van familie of vrienden opgeld doet.

Het verdient de aandacht, dat tot dusver uit Nederland — althans voor zoover mij is gebleken — nog niemand is overgekomen, die geacht kan worden een grondig kenner en bevoegd oordeelaar van de daar bestaande staatkundige gevoelens te zijn. Het is mijn vaste overtuiging, dat een ervaren sociaal-democraat een heel ander getuigenis zou hebben afgelegd dan hier tot heden veelvuldig is gehoord. Even zeker is het voor mij, dat een politiek geschoold katholiek of anti-revolutionnair of christelijk-historisch Nederlander andere gevoelens zou hebben weergegeven. En welke grond zou er bestaan om aan de beginselvastheid van vele vrijzinnigen te twifelen?

Intusschen is hier de invloed van anti-politieke partijloozen maar al te goed merkbaar.

Hun gedachten en gevoelens, hoe weinig positief en concreet zij ook in menig opzicht zijn, richten zich naar één doel: een min of meer absolute monarchie. Deze is in hun oogen de consequentie van de eensgezindheid, waarmee het volk in Nederland naar den terugkeer van de Koningin verlangt. Zij is voor hen de strekking van de algemeen aanvaarde leuze: Nederland vrij onder Oranje.

IV

Dat na den oorlog het bevrijde Nederland een monarchie zal zijn — dit wordt, voorzoover ik weet, door niemand betwist of betwijfeld.

Het is genoegzaam gebleken, dat ook de sociaal-democraten het voortbestaan van de monarchie wenschen. Deze wensch was ook een postulaat van het gemeenschappelijk program, waaromtrent in Juli 1940 door de toen in het bezette land nog openlijk bestaande partijen overeenstemming werd bereikt.

Bij het volgende ga ik dus uit van de zekerheid, dat het bevrijde Nederland een monarchie zal zijn met het Oranjehuis.

Met een verklaring van deze strekking kan echter niet worden volstaan, nu zich sedert eenigen tijd een streven laat opmerken, om die monarchie in feite te doen gelijken op een absolute monarchie.

De drijvers en de dragers van een zoodanig streven zijn m.i. de gevaarlijkste vrienden, die de monarchie bezit; vrienden, voor wie zij meer dan voor vijanden op haar hoede moet zijn.

Zij, wier gedachten in deze richting gaan, wenschen na de bevrijding van Nederland, althans voor den eersten tijd, geenerlei herstel van het parlementaire systeem. De Regeering zal in handen zijn van de Koningin. De ministers, die de Koningin moeten bijstaan, zullen uitsluitend aan Haar hun gezag ontleenen en alleen aan Haar verantwoordelijk zijn. Ook de militaire autoriteiten, die bij den staat van oorlog zeer groote bevoegdheden bezitten, zullen uitsluitend aan de Koningin hun macht ontleenen en alleen aan de Koningin verantwoordelijk zijn, zonder dat de Regeering voor dat beleid verantwoordelijk is tegenover eenige volksvertegenwoordiging.

Het was het bestaan van deze strooming, wat mij tien maanden geleden de pen deed opnemen om mijn nota van 20 September 1941 te schrijven. Het is het voortbestaan van die strooming, wat mij tot het schrijven van deze nieuwe nota beweegt.

Mijn ongerustheid is vergroot door enkele uitlatingen, voorkomende op de tweede bladzijde van het vaderlooze, prae-advies, dat ons in Maart l.l. als afkomstig van de Commissie Terugkeer is aangeboden. Daar werd een ministerieele verantwoordelijkheid aanbevolen, die alleen tegenover de Koningin zou bestaan. De Koningin zou door benoeming en ontslag van ministers den volksinvloed en „door het gezag van eigen persoon en waardigheid een controleerenden en tegelijk stabiliseerenden invloed op het landsbestuur uitoefenen.”

Dit zou zijn de terugkeer tot een toestand, die op het vasteland van Europa in de achttiende eeuw nog normaal werd geacht, maar die in de negentiende eeuw in alle landen van Noord-West Europa is verdwenen, sinds daar het adagium geldt; le roi règne mais ne gouverne pas.

Er is in onze Grondwet nauwelijks een bepaling aan te wijzen van groter beteekenis en van meer gewicht dan die van artikel 55;

„De Koning is onschendbaar; de Ministers zijn verantwoordelijk.”

Deze bepaling is meer dan eenige andere het fundament van onze constitutioneele practijk. Haar inhoud is in het volksbewustzijn opgenomen. Zij beschermt het constitutioneele Staatshoofd tegen kritiek. Zij verzekert aan de draagster der Kroon een plaats boven alle partijen en doet Haar aanzien ongeschokt blijven, hoe ook de politieke gebeurtenissen en ervaringen en welke ook de Regeeringshandelingen mogen zijn.

Het is aan deze bepaling, dat de stabiliteit van de monarchie in Nederland is te danken — in Nederland zoowel als elders in Noord-West Europa.

In landen, waar het beginsel van die bepaling niet is gehuldigd of niet is geëerbiedigd en zich de monarchie derhalve niet van persoonlijke bestuursdaden heeft onthouden noch voor persoonlijke verantwoordelijkheid heeft behoed, is de monarchie bezwaken.

Slechts waar het beginsel van ons grondwetsartikel 55 wordt gehuldigd, is de monarchie „a unifying element not above but within the constitution itself” (G. M. Young — The Government of Britain).

Waar en wanneer dat beginsel wordt miskend of verworpen, wordt de monarchie het middelpunt van strijd.

De verantwoordelijkheid, in artikel 55 bedoeld, is verantwoordelijkheid van de Ministers tegenover de vertegenwoordiging des volks. Zij heeft dus het bestaan van een volksvertegenwoordiging tot onmisbare voorwaarde.

V

In mijn nota van 20 September 1941 heb ik de gedachte aanbevolen, dat terstond na den terugkeer van de wettige Regeering in Nederland de oude Staten-Generaal en de oude besturen van provinciën en gemeenten, zij het met noodzakelijke correcties, voor korten tijd zouden herleven. Die gedachte kon toen niet de instemming van den Raad van Ministers verwerven.

Nu bijna een jaar is verstreken sedert ik mijn eerste nota schreef en de dag van den terugkeer nog niet nabij schijnt te zijn — wij moeten ons voorbereiden op de mogelijkheid, dat die dag onverwachts aanbreekt — zijn ook in mijn oogen de bezwaren van mijn denkbeeld te groot geworden om daaraan vast te houden.

Dit beteekent voor mij, dat naar een andere voorloopige voorziening moet worden gezocht, die beantwoordt aan de behoefte, dat er een volksvertegenwoordiging zal zijn en dat de medewerking der burgers ook in het bestuur van provinciën en gemeenten terstond zal zijn geregeld.

Wat berichtgevers uit Nederland tot dusver ook mogen hebben beweerd en welke voorstellingen zich Nederlanders in Engeland van de volksmeening in het bezette vaderland mogen maken, voor mij staat het vast, dat de groote massa van het Nederlandsche volk terstond een democratische orde zal verlangen. Zij heeft ook het volste recht deze te verlangen.

Het zal naar mijn overtuiging tot zeer betreurenswaardige gevolgen leiden, als aan dat verlangen niet op een of andere wijze wordt voldaan.

Men stelle zich den toestand in Nederland, terstond na de bevrijding, voor. Het volk heeft jarenlang geleden onder dictatoriaal bewind, beroofd van al zijn oude rechten en vrijheden, verstoken van elke medezeggenschap. Nu is het bevrijd. Maar zijn staatkundige rechten en vrijheden krijgt het niet terug. Medezeggenschap verkrijgt het niet. Het wordt opnieuw geregeerd en bestuurd van bovenaf; wel is waar door een gezag, waarin het duizendmaal meer vertrouwen stelt dan in dat van den verjaagden bezetter, maar toch uitsluitend van bovenaf, dictatoriaal.

Er zijn dadelijk ontzettende nooden te lenigen en er moet op elk gebied orde en regel worden geschapen en hulp worden verstrekt. Dit geschiedt alles van boven af, door een aan het volk niet verantwoordelijke macht en zonder openbare medewerking van eenige volksvertegenwoordiging. Er zullen — dit is onvermijdelijk — veel klachten en grieven rijzen; zij kunnen niet door een volksvertegenwoordiging worden onderzocht, zelfs niet in een volksvertegenwoordiging worden vertolkt. Zij kunnen slechts — voorzoover en voor zoo weinig als het militaire gezag dit toestaat — in vergaderingen en in de pers tot uiting worden gebracht. Dit is geen overleg met de Regeering en deze kan zelfs niet uitmaken, welke klachten en grieven door velen en welke door weinigen worden gedeeld. Evenmin kunnen verlangens des volks anders dan op zeer gebrekkige wijze tot uitdrukking komen en worden beoordeeld.

Het bleeke en vermagerde volk, door langdurige smarten beproefd maar niet gebroken, staande gebleven in een bovenmenselijke worsteling, dat volk zal in den eersten tijd slechts bij mondjesmaat het noodzakelijke voedsel en de eenvoudige genotmiddelen kunnen verkrijgen, waarnaar het hunkert. Maar hoeveel dieper zal het nog teleurgesteld zijn, als van zijn recht op medezeggenschap, in een eeuw van ontwikkeling en strijd verworven en gevormd, zoo goed als niets wordt teruggegeven door een Regeering, nog grootendeels uit het staatkundig leven van dat volk zelf voortgekomen; een Regeering, die zelfs gedurende den oorlog de Nederlanders buiten het bezette gebied met een Raad van Advies heeft willen bevredigen, hoewel geen enkele rechtsregel hun daarop aanspraak gaf.

Het kan niet anders, of er zullen hevige spanningen ontstaan. Volksstemmingen, die niet in een vertegenwoordigend lichaam kunnen worden gekanaliseerd, zullen uitbarsten om zich baan te breken. Het optreden met militaire machtsmiddelen tegen ordeverstorende bewegingen zal de stemmingen eerder heftiger maken dan doen luwen. Bestaat en groeit dan bovendien nog ongerustheid over de in voorbereiding zijnde staatkundige structuur van het Rijk, dan kunnen zich tegenstellingen ontwikkelen, die diepe verdeeldheid veroorzaken en zelfs een gevaar van burgeroorlog zouden kunnen meebrengen.

Voor al de teleurstellingen, die het ondervindt, voor al de ellende, die het ondergaat, kan het volk dan maar één macht aansprakelijk stellen: de Regeering. En niet zooals vroeger richten zich dan kritiek en verwijten tegen de Ministers en tegen het parlement, dat die Ministers steunt; zij richten zich nu tegen Ministers, die uitsluitend aan de Koningin verantwoordelijk zijn, en daarmee tegen de Koningin zelf. De schade, die daarmee aan de monarchie wordt toegebracht, zal niet voor honderd percent ophouden te bestaan, wanneer na eenigen tijd de parlementaire democratie, in welken gewijzigden vorm ook, wordt hersteld.

VI

In het hierboven meer dan eens genoemde prae-advies van de Commissie-Terugkeer is de gedachte geopperd, terstond na de terugkomst in Nederland een „forum” in het leven te roepen, dat voorloopig min of meer de plaats van het parlement zou kunnen innemen.

Dit denkbeeld is in dat prae-advies slechts zeer weinig uitgewerkt. In de vergadering van 10 April 1942 van den Raad van Ministers is het niet meer dan terloops besproken.

Ik acht het een dringend belang, dat dit denkbeeld thans met de grootste voortvarendheid verder zal worden bestudeerd, opdat binnen den kortst mogelijken tijd voorstellen aan den Raad kunnen worden voorgelegd.

Allereerst is echter noodig, dat in den Raad van Ministers een principieele beslissing wordt genomen over de vraag, of terstond na de terugkomst der Regeering in Nederland een toestand in het leven zal worden geroepen, die zooveel als de omstandigheden zullen toelaten zal gelijken op dien onzer oude parlementaire democratie, dan wel of in Nederland dan een min of meer „verlichte” regeeringsdictatuur zal worden gevestigd.

Het is niet genoeg, als hieromtrent een beslissing in den Raad van Ministers wordt genomen. Het beginsel dier beslissing moet ook openbaar worden gemaakt.

Men bedenke hierbij, dat andere volken op dit punt niet geheel in het onzekere verkeeren.

Dat het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland na den oorlog zonder onderbreking een parlementaire democratie zal blijven, daaraan twijfelt niemand. Evenmin, dat de Vereenigde Staten van Amerika een democratische staat zullen zijn. Polen en Czechoslovakye hebben aan hun gemeenschappelijke Regeeringsverklaring van 11 November 1940 in Januari 1942 een overeenkomst gehecht, waarin volledige democratie wordt beloofd, met o.a. „the control of government by representative national bodies elected by means of free elections.” De Belgen hebben het voornemen gevormd, terstond een volksvertegenwoordiging in het leven te roepen. Generaal de Gaulle heeft onlangs (23 Juni 1942) in een declaratie, die na raadpleging en met instemming van vertegenwoordigers van Fransche arbeidersorganisaties is opgesteld, bekend gemaakt: „Le terme de la guerre est pour nous à la fois la restauration..... de la souveraineté complète de la nation sur elle même..... En même temps que les Français seront libérés de l'oppression ennemie, toutes leurs libertés intérieures devront leur être rendues. Une fois l'ennemi chassé du territoire, tous les hommes et toutes les femmes de chez nous éliront l'Assemblée Nationale qui décidera souverainement des destinées du pays.” Van onze Noordsche bondgenooten zijn mij de plannen niet bekend. Maar ik zou niet durven veronderstellen, dat zij in het democratisch Scandinavië ook slechts tijdelijk een toestand zouden willen vestigen, die op een gematigde of verlichte dictatuur gelijkt.

Het is noodig, dat de Nederlandsche Regeering zich uitspreekt, opdat men wete waarheen zij wil gaan. Het is noodig, dat blijke, wat de practijk zal zijn van al onze verklaringen, dat na den oorlog een betere wereld en de bevestiging van de beginselen der democratie zullen komen. Dat kan in het lijdende vaderland den moed versterken en de volharding vermeerderen. Het kan ook de in vrijheid levende en strijdende Nederlanders met nieuwe geestdrift bezielen.

Aan een duidelijke uitspraak van de Regeering hecht ik bovendien groote waarde, omdat daardoor leiding kan worden gegeven aan het denken. Wij mogen de kwade half-fascistische denkbeelden, die in Nederlandsche kringen hier en daar leven niet laten voortwoekeren. Wij hebben meer te verdedigen dan ons recht op het Nederlandsche grondgebied. Wij hebben het geestelijk bezit van ons volk te verdedigen, dat bestaat in zijn democratisch bewustzijn en in de democratische vormen van zijn samenleving en zijn staat. Wij moeten den Nederlanders niet slechts vitaminen voor het lichaam trachten te verstrekken, maar ook versterkende middelen voor den geest. Ook op dit laatste gebied is nu „laissez faire” uit den boeze.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

Londen, 24 Juli 1942.

BIJLAGE 34

Leidraad voor de bespreking in de Ministerraad van de nota van de heer Albarda van 24 Juli 1942 alsmede een nota van de heer Albarda van 5 Augustus 1942 naar aanleiding van deze leidraad

A

LEIDRAAD VOOR DE DISCUSSIE BIJ DE NOTA-ALBARDA
„NA DEN TERUGKEER”.

1. De heer Albarda is bij het schrijven van zijn nota niet geheel ontkomen aan het bezwaar, hetwelk hij terecht tegen de laatste door de Commissie-terugkeer ingediende nota aanvoert: *het niet onderscheiden tusschen den overgangstoestand, die noodwendig optreedt en den terugkeer tot normale constitutioneele verhoudingen daarna.*

2. De Commissie-terugkeer houdt zich alleen bezig met de vraag, hoe orde op zaken gesteld zal worden gedurende de eerste maanden na den terugkeer. Gedurende de eerste maanden hebben we *geen parlement* a. omdat het bestaande parlement rechtens niet meer aanwezig is en het pure willekeur zou zijn het vroeger bestaan hebbende lichaam, thans lijk, kunstmatig te doen herleven; b. omdat we geen parlement terstond kunnen creëren, wijl de feitelijke en juridische grondslagen door de bezetting vernield zijn.

3. Niemand in den kring der regeering twijfelt ook nog zoo lichtelijk aan het feit dat na den overgangstijd Nederland weer een normale constitutioneele regeering zal hebben. Mochten er mensen rondloopen, in Londen, die er anders over denken, dan kan men de opvattingen dezer menschen gerust verwaarloozen. Niet emigranten, maar het levende Nederlandsche volk zelf, dat constitutioneel leeft en denkt, zal wel zorgen, dat deze verhoudingen terugkeeren. Ik acht het bedenkelijk veel waarde te hechten aan gebazel van menschen, die het a b c van het Nederlandsche staatsrecht niet kennen.

4. Van een „stuurloos vaartuij” is geen sprake, we hebben onze constitutie, daaraan hebben we trouw gezworen, het gaat er alleen om op welke wijze de constitutioneele regeeringsvorm in de practijk straks weer het snelst en het best gaat functionneeren.

5. De kwestie der regeling van den overgangstoestand zooals de Commissie-terugkeer zich die denkt, zal t.z.t. de Ministerraad bereiken. Een eventueel aangenomen project zal het karakter hebben van een aanbeveling. Het bestaande Kabinet treedt bij den terugkeer af. Het nieuwe zal de verantwoordelijkheid voor den overgangstoestand dragen. De thans bestaande regeering zou haar plicht verzaken indien zij niet een behoorlijk plan aan haar opvolgster overgaf.

6. Een vraag, die misschien onder de oogen gezien kan worden is deze:

Moet er op aangestuurd worden, dat de overgangstoestand eindigt door verkiezingen op den thans bestaanden grondwettelijken en wettelijken grondslag of moet de gelegenheid geopend worden, dat de overgangstoestand wordt afgesloten met een hervormde constitutie, die reeds aanstonds ververschingen aanbrengt, waaraan het volk behoefte gevoelt?

7. Deze laatste vraag stellen is verdedigbaar om tweeërlei reden:

a. Aangekondigd is een grondwetscommissie, zoowel met het oog op Nederland in Europa als met het oog op de overzeesche deelen van het Koninkrijk.

b. Er leeft een tamelijk algemeen besef, dat het voor 10 Mei 1940 vigeerende stelsel gebreken had, welke het de moeite loont weg te nemen.

Het zou de moeite waard zijn de beschouwingen van een man als Minister Albarda hierover te hooren, die jarenlang ons parlementair leven heeft meegeleefd.

8. Mijn conclusie is, dat de Ministerraad het beste doet het project der Commissie-terugkeer af te wachten en, zoodra dat is ingekomen, tevens de boven sub 6 vermelde vraag als mogelijk probleem te toetsen, d.w.z. uit te maken of het gewenscht is dit als probleem te stellen dan wel zonder meer aan te sturen op snelle herinvoering van de oude constitutie met haar welbekend herzieningsstelsel.

Slotopmerking.

Ik heb de nota-Albarda met veel belangstelling gelezen en wensch materiele bezwaren, die ik heb, niet uit te spreken. Het is mij hier slechts te doen om de discussie formeel in goede banen te leiden. Eén opmerking moet mij echter nog van het hart: Op blz. 5 wordt gesteld, dat Nederland een monarchie zal zijn: „Het is genoegzaam gebleken, dat ook de sociaal-democraten het voortbestaan van de monarchie wenschen . . .” zegt de heer Albarda. In gedachten wordt daarbij de monarchie even problematiek gesteld. Daartegen moet ik opkomen. Of de socialisten er voor of tegen zijn, doet niets ter zake, we hebben de monarchie met het Oranjehuis, ze al er niet zijn, ze is er, ze is bestanddeel van de Grondwet, waarop de leden van het Kabinet den eed hebben afgelegd.

B

Bij GB 352/42.

DE TOEKOMENDE WIJS

Aan den Raad van Ministers.

Geheim

Van polemische beschouwingen naar aanleiding van den „Leidraad”, welken de Minister-President den Raad heden heeft aangeboden voor de behandeling van mijn nota d.d. 24 Juli l.l. „Na den terugkeer”, wil ik mij op dit oogenblik nog onthouden.

Echter mag ik niet nalaten terstond enkele aantekeningen te maken bij de „Slotopmerking”, aan den „Leidraad” toegevoegd.

Die slotopmerking houdt een berisping in. De auteur keurt het af, dat ik in mijn nota heb geschreven, dat na den oorlog het bevrijde Nederland „een monarchie zal zijn” (zie blz. 5 der Nota). „In gedachten”, zoo zegt de schrijver van den „Leidraad”, „wordt daarbij de monarchie even problematiek gesteld”. En dit geeft hem aanleiding tot de stelling: „We hebben de monarchie met het Oranjehuis, ze zal er niet zijn, ze is er, ze is bestanddeel van de Grondwet, waarop de leden van het Kabinet den eed hebben afgelegd”.

Ik kan niet inzien, dat voor deze berispande opmerking ook maar de geringste grond bestaat.

De monarchie is er. Wie dat constateert, stelt de werkelijkheid van heden vast. Wie over de toekomst schrijft — zooals ik deed — zegt niet dat de monarchie er is, maar gebruikt de toekomstige wijs, zeggende dat zij er zal zijn. Dit is zoowel staatkundig als taalkundig onberispelijk.

Ik mag niet zonder tegenspraak laten, dat ik, door het gebruik van de toekomstige wijs, het voortbestaan van de monarchie ook maar „even problematiek” zou hebben gesteld.

De vierde paragraaf van mijn nota begon op blz. 5 met de volgende drie volzinnen:

„Dat na den oorlog het bevrijde Nederland een monarchie zal zijn — dit wordt, voorzover ik weet, door niemand betwist of betwijfeld.

Het is genoegzaam gebleken, dat ook de sociaal-democraten het voortbestaan van de monarchie wenschen. Deze wensch was ook een postulaat van het gemeenschappelijk program, waaromtrent in Juli 1940 door de toen in het bezette land nog openlijk bestaande partijen overeenstemming werd bereikt.

Bij het volgende ga ik dus uit van de zekerheid, dat het bevrijde Nederland een monarchie zal zijn met het Oranjehuis”.

Dat in deze volzinnen ook maar een oogenblik het voortbestaan van de monarchie in twijfel wordt getrokken, is een meening, waarvoor ik geen redelijken grond zie. Dat voortbestaan wordt integendeel uitdrukkelijk buiten elken twijfel gesteld.

De auteur van den „Leidraad” heeft klaarblijkelijk ook aanstoot genomen aan mijn vermelding van het feit, dat ook de sociaal-democraten het voortbestaan van de monarchie wenschen. „Of de socialisten er voor of er tegen zijn, doet niets ter zake”, zoo zegt hij.

Ik verschil met hem van oordeel. Naar mijn gevoelen is het van zeer groote beteekenis, dat omtrent het voortbestaan van de monarchie volledige overeenstemming bestaat tusschen alle groote volksgroepen, met inbegrip van het sociaal-democratisch volksdeel, dat bijna een kwart van het volk telt. Zou het niet te betreuren zijn, én voor de monarchie én voor de nationale eenheid, als na den oorlog over het voortbestaan van de monarchie meeningsverschil zou rijzen en strijd zou kunnen ontbranden?

Mij dunkt, het feit, dat dat uitgesloten is, doet wel en zelfs zeer veel „ter zake”, als wij onze gedachten laten gaan over den staatkundigen toestand van Nederland na den oorlog.

„De monarchie is er, ze is bestanddeel van de Grondwet, waarop de leden van het Kabinet den eed hebben afgelegd”, zegt de „Leidraad”.

Zeker, maar ook de beginselen van de volksvertegenwoordiging, van de ministerieele verantwoordelijkheid en van het zelfbestuur van provinciën en gemeenten zijn bestanddeelen van de Grondwet, waarop nog zeer velen meer dan de ministers den eed hebben afgelegd. Wil dat zeggen, dat die instellingen niet gewijzigd of afgeschaft zouden kunnen worden, langs volkomen legalen weg?

Ik wilde, dat wij zoo gerust konden zijn op de eensgezinde handhaving van die beginselen als over het voortbestaan van de monarchie!

Londen, 5 Augustus 1942.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 35

Nota d.d. 14 September 1942 van Minister Albarda over de staatkundige toestand gedurende de overgangstijd

STAATKUNDIGE TOESTAND GEDURENDE DEN
OVERGANGSTIJD

1. *Onvermijdelijkheid van een overgangstoestand*

Wegens den langen tijd, verlopen sedert den laatsten keer vóór den oorlog Staten-Generaal, Provinciale Staten en Gemeenteraden zijn verkozen, kunnen die colleges niet meer in hun oude samenstelling in het leven worden teruggeroepen. Ook zouden verscheidene der destijds verkozen leden nu in die colleges niet meer op hun plaats zijn.

Het is onmogelijk terstond na den terugkeer verkiezingen te houden, aangezien geruime tijd gemoeid is met de samenstelling van de daarvoor vereischte kiezerslijsten.

2. *Duur van den overgangstoestand*

De overgangstoestand eindigt op den dag, waarop H.M. de Koningin de zitting der nieuwe, overeenkomstig Grondwet en wet gekozen Staten-Generaal opent.

Gedurende den overgangstijd moet van den aanvang af alles in het werk worden gesteld om dien dag zoo spoedig mogelijk te doen aanbreken.

Een ongrondwettige toestand, zooals die van den overgang zal zijn, mag geen dag langer duren dan volstrekt noodzakelijk is.

3. *Karakter van den overgangstoestand*

Gedurende den overgangstijd mag niet verder van de Grondwet en de wet worden afgeweken dan strikt noodzakelijk is.

De regelingen, waarbij van de Grondwet en van wetten wordt afgeweken, moeten zich zoo dicht mogelijk bij de Grondwet en bij die wetten aansluiten en zij moeten zooveel mogelijk met de bedoelingen en den geest daarvan overeenstemmen.

Welke duurzame veranderingen men ook in de staatsinrichting wenschelijk moge achten, deze mogen niet anders worden tot stand gebracht dan met de medewerking van volkomen wettig verkozen Staten-Generaal. Zij mogen dus niet in den overgangstijd worden tot stand gebracht.

4. *Staatkundige overgangstoestand*

Teneinde te voorzien in de behoefte aan een college, waarmede de Regeering bij gebreke aan Staten-Generaal overleg kan plegen, wordt in het leven geroepen een „Tijdelijke Raad”.

Dit college zou kunnen bestaan uit veertig tot vijftig leden, door de Regeering te benoemen.

Het college wordt zoodanig samengesteld, dat daarin de verschillende belangrijke groepen en richtingen van het Nederlandsche volk behoorlijk zijn vertegenwoordigd.

Voor de benoeming wordt overleg gepleegd met erkende vertrouwenspersonen van organisaties op staatkundig en economisch gebied.

Gedurende den overgangstoestand wordt de wetgevende macht gezamenlijk door de Koningin en den Tijdelijken Raad uitgeoefend (zie artikel 112 Grondwet).

De procedure, bij de behandeling van voorstellen in den Tijdelijken Raad te volgen, kan eenvoudiger zijn dan die, bepaald in Hoofdstuk III, Vijfde Afdeling, der Grondwet.

De Tijdelijke Raad beraadslaagt in het openbaar, behoudens de gevallen, waarin hetzij naar het oordeel der Regeering hetzij naar dat van den Raad 's Lands belang het sluiten der deuren noodig doet zijn.

De Regeering geeft aan den tijdelijken Raad alle door dezen gewenschte inlichtingen, waarvan het verlenen niet strijdig kan worden geoordeeld met het belang van den Staat (zie artikel 97 der Grondwet.)

Wanneer een voorstel der Regeering is verworpen met minder dan twee derden der uitgebrachte stemmen, kan de Regeering nochtans dat voorstel tot wet verheffen, echter niet dan nadat hieromtrent het advies van den Raad van State is ingewonnen en niet in strijd met dit advies.

Voor de instelling van den Tijdelijken Raad is een basis te vinden in artikel 80 van de Grondwet, al wordt daarin gesproken van „vaste colleges van advies en bijstand aan de Regeering”, terwijl de Raad tijdelijk is.

De instelling van het college geschiedt „krachtens de wet”. In de gegeven omstandigheden kan dit niet anders zijn dan krachtens Koninklijk Besluit, met dien verstande, dat daarover misschien in Nederland, na den terugkeer, nog de Raad van State kan worden gehoord.

Het besluit (eventueel de algemeene maatregel van bestuur) dient dan in te houden regelen omtrent benoeming, samenstelling, werkwijze en bevoegdheid (artikel 80 Grondwet).

Terstond na den terugkeer zal de *Raad van State* dienen te worden aangevuld.

Voor wat de *provinciale en de gemeentelijke besturen* betreft, moet een onderscheid worden gemaakt voor de eerste dagen, gedurende welke het land onder militair gezag staat, en den tijd daarna tot den dag waarop de overgangstoestand eindigt.

Het zal noodig zijn, dat de militaire autoriteiten weten, met welke personen, als burgerlijke overheden, zij contact hebben te zoeken.

Er zal dus bij Koninklijk Besluit moeten zijn bepaald, wie als Commissarissen der Koningin en wie als Burgemeesters zijn te beschouwen, totdat nieuwe commissarissen en burgemeesters zullen zijn benoemd.

Terstond na den terugkeer van H.M. de Koningin zal de *benoeming van commissarissen* dienen te geschieden, hetzij alleen voor den overgangstijd hetzij voor langeren tijdsduur.

De commissarissen zullen goed bekend moeten zijn met de provincie, waarvoor zij worden aangewezen. Anders zullen zij geen snelle en goede medewerking kunnen verlenen bij de voorbereiding van de benoemingen van de burgemeesters.

Zoo spoedig mogelijk na de benoeming van de commissarissen moet de *benoeming van de burgemeesters* volgen.

In de provinciën en in de gemeenten moeten voor den overgangstijd bestuurscolleges worden ingesteld.

In elke provincie wordt ingesteld een *tijdelijke Provinciale Raad*. Het aantal leden zou kunnen zijn het dubbele van het aantal gedeputeerden, dat die provincie in April 1940 telde. De leden worden door de Kroon benoemd, na raadpleging van den commissaris, die bij zijn advies rekening houdt met de politieke verhoudingen in de provincie.

De Tijdelijke Provinciale Raad kiest uit zijn midden gedeputeerden.

In elke gemeente wordt ingesteld een *Tijdelijke Gemeenteraad*, tellende tweemaal zooveel leden als het aantal wethouders in April 1940 bedroeg. De leden worden voor de gemeenten boven 100.000 inwoners door de Kroon en voor de overige gemeenten door den commissaris der Koningin benoemd, waarbij rekening wordt gehouden met de politieke verhoudingen in de gemeente.

De Tijdelijke gemeenteraad kiest uit zijn midden de wethouders.

5. *Eenige voorname werkzaamheden van de Regeering in den overgangstijd*

De Regeering zal in de eerste plaats moeten zorgen, dat met de grootste voortvarendheid nieuwe *kiezerslijsten* worden samengesteld. Van het tempo, waarmee dit geschiedt, hangt de duur van den overgangstijd af, welke zoo kort mogelijk moet zijn.

Het spreekt van zelf, dat de samenstelling van de kiezerslijsten moet geschieden overeenkomstig de voorschriften van de Grondwet en de wetten, zooals deze vóór de invasie en thans luiden.

Eveneens moet met de grootste voortvarendheid worden overgegaan tot de instelling van twee zeer belangrijke commissies:

1°. een *commissie tot voorbereiding van een grondwetsherziening*,
2°. een *commissie (Rijksconferentie)* tot voorbereiding van een herziening der verhouding tusschen de verschillende deelen van het Koninkrijk.

Beide commissies zullen haar verslagen binnen korten termijn (bijvoorbeeld op acht maanden te bepalen) hebben uit te brengen, opdat haar adviezen kunnen worden verwerkt in grondwetsvoorstellen, welke aan de nieuwe, wettig gekozen, Staten-Generaal worden voorgelegd.

Behalve de samenstelling van de kiezerslijsten, moet ook terstond al het andere ter hand worden genomen wat noodig is *ter voorbereiding van verkiezingen*.

De verkiezingen voor de Provinciale Staten en voor de Gemeenteraden zullen aan die voor de Tweede Kamer moeten voorafgaan, omdat de Provinciale Staten de Eerste Kamer (in haar geheel) zullen hebben te kiezen.

Alle verkiezingen, welke in den overgangstijd plaats hebben, zullen moeten geschieden overeenkomstig de bepalingen van Grondwet en Kieswet. Elke afwijking daarvan zou een ongrondwettige handeling zijn, welke niet door de omstandigheden zou zijn geboden. Van één uitzondering zou kunnen worden aanvaard, dat zij door de omstandigheden wordt geboden, n.l. een regeling, waardoor landverraders e.d. van het actief en passief kiesrecht worden uitgesloten.

Echter zal zulk een regeling overbodig kunnen zijn, als gezorgd wordt dat landverraders e.d. spoedig worden gestraft voor hun handelingen.

Behalve een bijzondere regeling met betrekking tot landverraders e.d. kan gedurende den overgangstijd geen enkele verandering in het kiesrecht of in de wijze van verkiezing worden gebracht.

Worden te dien aanzien veranderingen gewenscht, dan kunnen deze slechts worden tot stand gebracht met de medewerking van de wettig gekozen Staten-Generaal.

De Staten-Generaal, met welker optreden het overgangstijdperk eindigt, zullen slechts een korte zittingstijd hebben. Immers zullen zij worden geroepen om in eerste lezing grondwetsvoorstellen te behandelen; nadat zij voorstellen tot wijziging van de grondwet in eerste lezing hebben aangenomen, zullen zij worden ontbonden.

Intusschen zijn die Staten-Generaal gedurende den korten tijd van hun bestaan ook in de gelegenheid andere wetsontwerpen te behandelen. Aan hen kunnen, indien de Regeering dat noodig oordeelt, voorstellen tot herziening van de Kieswet worden voorgelegd. Daarbij kunnen desgewenst verbeteringen worden gebracht in de uitwerking van het beginsel der evenredige vertegenwoordiging. Het beginsel zelf ligt in de Grondwet verankerd.

Wellicht zal behoefte worden gevoeld aan wettelijke maatregelen, waardoor de democratie kan worden beschermd tegen hen, die de democratische rechten en vrijheden willen gebruiken om deze te vernietigen.

Hiertoe zou kunnen dienen *een wettelijke regeling betreffende de staatkundige vereenigingen*.

Tot dusver heeft de Nederlandsche wet het bestaan van staatkundige vereenigingen, politieke partijen, geïgnoreerd, ondanks de werkelijkheid dat de staatkundige partijen bestaan als vrijwillige organisaties van gelijkgezinde staatsburgers. De partijen zijn de, officieel niet erkende maar niettemin feitelijke, onderbouw van de democratische staatsinrichting.

Het is tijd het bestaan der partijen te erkennen en haar de plaats te geven, die haar in de democratische samenleving toekomt.

Het zijn de staatkundige partijen, die de kandidaten stellen voor het lidmaatschap van vertegenwoordigende colleges. Al lang is het niets

meer dan een fictie, dat die candidaatstelling zou geschieden door een zeker aantal min of meer toevallig gegroepeerde kiesgerechtigden.

Een wettelijke erkenning en regeling van de staatkundige vereenigingen zou haar plaats kunnen vinden in de Wet op het Recht van Vereenigen en Vergaderen en in de Kieswet.

Zij zou hierin kunnen bestaan, dat het recht om kandidaten te stellen voor de Tweede Kamer bij uitsluiting zou worden toegekend aan staatkundige vereenigingen, die voldoen aan door de wet te stellen eischen.

De voornaamste van die eischen zouden kunnen zijn:

1°. dat de statuten der vereeniging een democratische wijze van bestuursverkiezing en van de vaststelling van haar verkiezingsprogramma verzekeren (zoodat het leidersbeginsel is uitgesloten);

2°. dat jaarlijks een verslag omtrent de financiën van de vereeniging wordt openbaar gemaakt en de financiën onderworpen zijn aan een controle van staatswege;

3°. dat de wijze, waarop de candidaatstelling door de vereeniging wordt voorbereid, voldoet aan door de wet te stellen eischen.

Er zal wellicht in den overgangstijd bij sommigen of meerderen het verlangen ontstaan, over zekere zaken een *volksuitspraak* uit te lokken.

Dit moet uitgesloten zijn.

Het houden van een volksstemming moet reeds onmogelijk worden geacht, omdat geen kiezerslijsten bestaan. Meent men, dat, bij gebreke aan kiezerlijsten, alle Nederlanders boven een zekeren leeftijd, b.v. 25 jaar, kunnen worden opgeroepen om te stemmen over een belangrijke beslissing, dan is er geen reden, diezelfde Nederlanders niet op te roepen voor de verkiezing van een volksvertegenwoordiging, aan welke die beslissing wordt opgedragen.

Het volk door een referendum met ja of neen te doen antwoorden op een vraag, die altijd min of meer abstract is geredigeerd, is een practijk, waarvan Hitler-Duitschland het gevaar duidelijk heeft aangetoond. De vraag culmineert dan allicht in een beroep op vaderlandslievende gevoelens en de ingezetene, die daarop niet met neen kan antwoorden, geeft dan zijn goedkeuring aan den overigen inhoud van de vraag, waarmee hij somtijds in geen deele instemt of waarop hij niet voldoende acht heeft geslagen. Zulk een referendum is door Hitler in zulk een slechte reuk gebracht, dat het door een vrij volk niet anders meer dan met grooten tegenzin kan worden begroet. Het zou een hevigen strijd doen losbreken.

Zulk een referendum past niet in onze Grondwet. Een Regeering, die door middel van een zoodanige volksstemming een gewichtige beslissing wilde doen nemen, zou daarmee — hoe weinig zij dit ook zou bedoelen — den eerbied ondermijnen voor de tegenwoordige en voor de toekomstige Grondwet — den eerbied, die onmisbaar is voor de stabiliteit van het volksleven.

Londen, 14 September 1942.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 36

Brief d.d. 16 December 1942 van Minister Albarda aan de Minister van Justitie over het ontwerp-Eerste Bestuursvoorziening, alsmede twee nota's resp. van 18 en 22 December 1942 van de heer Albarda over hetzelfde onderwerp.

A

Geheim

MINISTERIE VAN WATERSTAAT
W. 124

Londen, 16 December 1942.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Justitie.*

Waarde Ambtgenoot,

Het ontwerp-besluit betreffende de eerste bestuursvoorziening, hetwelk in de eerstvolgende vergadering van den Ministerraad zal worden behandeld, geeft mij aanleiding tot eenige opmerkingen.

Ik meen goed te doen, als ik die opmerkingen nu reeds schriftelijk te Uwer kennis breng.

Het ontwerp is voor mijn gevoel zeer onbevredigend, omdat het alleen het allereerste tijdperk bestrijkt en volkomen in het onzekere laat niet alleen wanneer dat tijdperk zal eindigen, maar ook, welke regeling zal gelden wanneer het eerste tijdperk is geëindigd en het tweede tijdperk van overgang is ingetreden.

Uiteraard kan alleen het maken van een regeling voor den overgangstijd op onze weg liggen. Die overgangstijd kenmerkt zich hierdoor, dat de gewone wettelijke organen van bestuur en wetgeving nog ontbreken.

Gedurende dien overgangstijd zal dus met tijdelijke organen in de behoeften van bestuur en wetgeving moeten worden voorzien.

Mijn bezwaar tegen het ontwerp is, dat het uitsluitend een regeling brengt voor het begin van dien overgangstijd. De regeling is van zoodanigen aard, dat zij alleen zou kunnen worden aanvaard als een onvermijdelijke nood-regeling, welke dan echter de korte inleiding moet zijn voor een meer bevredigende tijdelijke regeling.

Het ontwerp laat het niet alleen in het midden, hoe die meer bevredigende regeling zal zijn; het laat zelfs in het onzekere of een meer bevredigende regeling wel zal komen. Het is niet ondenkbaar, dat de Regeering, die na de bevrijding in Nederland het bewind zal voeren, het te volhandig heeft om een betere regeling tot stand te brengen, of wel de noodzakelijkheid van een betere regeling niet sterk gevoelt. Dan blijft het Nederlandsche volk, langer dan noodig zou zijn, met de onbevredigende regeling van dit ontwerp opgescheept.

Naar mijn gevoelen zou het ontwerp anders moeten worden opgezet. Het zou de regeling moeten inhouden voor het tweede gedeelte van den overgangstijd. Het zou dan in slot- of overgangsbepalingen de regeling voor het eerste tijdperk moeten geven, zoodat duidelijk blijkt, dat deze slechts een zeer tijdelijk en inleidend karakter bezit.

De regeling van het ontwerp is naar mijn oordeel geheel onbevredigend, zoodra zij zich over meer dan een zeer korten tijd gaat

uitstrekken, omdat zij voor provinciën en gemeenten slechts één-mans-besturen instelt en op geen enkele wijze de burgerij roept om aan het bestuur van provinciën en gemeenten deel te nemen. In mijn „Schets van een staatsinrichting voor den overgangstijd”, welke ik aan alle Ministers heb doen toekomen, heb ik aangegeven, hoe ik mij het bestuur van provinciën en gemeenten denk: met tijdelijke provinciale en gemeenteraden en met gedeputeerden en wethouders.

Ik vraag mij af, of het niet goed zou zijn, de regeling van het bestuur van provinciën en gemeenten op te nemen in een zelfde besluit met een regeling van het staatsbestuur. Ik ben geneigd die vraag bevestigend te beantwoorden.

Daarbij kan dan een tijdelijke raad worden ingesteld, zooals in mijn „schets” is bedoeld.

Ook kan daarbij worden voorzien in de eventualiteit, dat er onmiddellijk na de bevrijding behoefte zal bestaan aan het optreden van een Voorloopig Bewind.

Het is verre van onwaarschijnlijk, dat die behoefte zich zal doen gevoelen. Immers kan zich zeer goed het geval voordoen dat de Koningin niet terstond, nadat de vijand ons land heeft ontruimd, in Nederland aanwezig zal zijn en dat ook de Ministers niet onmiddellijk daar kunnen verschijnen. Dan zal het noodig zijn, dat het bewind in het land terstond in naam der Koningin en met de machtiging der Regeering wordt uitgeoefend door een Voorloopig Bewind. Dat voorloopig bewind moet dan berusten op een door verantwoordelijke ministers gecontrasigneerd Koninklijk Besluit, dat ook de bevoegdheden van het Voorloopig Bewind in hoofdtrekken bepaalt.

Is in de instelling van een Voorloopig Bewind niet tijdig voorzien, dan dreigt het gevaar, dat zich een of meer dan een combinatie van personen in Nederland eigenmachtig als Voorloopig Bewind opwerpt, hetgeen onmiddellijk verwarring en strijd zal te voorschijn roepen.

Indien ooit, dan moet op het oogenblik der bevrijding terstond de leiding zijn in de handen der wettige Regeering of van personen, die door haar zijn aangewezen en aan haar hun wel-omschreven bevoegdheden ontleenen. Er is, in de bewogen dagen na de bevrijding, niets van meer belang dan de strikte inachtneming der legaliteit.

Ik zou het betreuren, als de verschillende regelingen, hierboven bedoeld, in verschillende besluiten werden neergelegd. Zij moeten m.i. een ondeelbaar geheel vormen, dat in één besluit moet worden afgebeeld.

In elk geval acht ik als minimum noodzakelijk, dat de beide fasen van het bestuur van provinciën en gemeenten in één en hetzelfde besluit worden geregeld.

Een gelijkkluidenden brief richt ik tot onze ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken.

Met vriendelijke groeten,
de Uwe

(w.g.) J. W. ALBARDA.

B

Vertrouwelijk

NOTA, BETREFFENDE HET ONTWERP-BESLUIT
„EERSTE BESTUURSVOORZIENING IN NEDERLAND”

Het zij mij vergund eenige opmerkingen te maken naar aanleiding van het ontwerp-besluit nopens „Eerste bestuursvoorziening in Nederland”, hetwelk de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Justitie bij hun brief van 11 December 1942 aan den heer Voorzitter van den Raad van Ministers hebben doen toekomen.

De noodzakelijkheid om voor den eersten tijd na de bevrijding van het Vaderland een tijdelijke regeling te treffen, heb ik reeds erkend in mijn nota dd. 14 September 1942, getiteld „Staatkundige toestand gedurende den overgangstijd”.

In die nota heb ik ook aangegeven, wat naar mijn meening als de overgangstijd moet worden beschouwd. Hij begint op het oogenblik, dat het Nederlandsche grondgebied geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd. Hij eindigt op den dag, waarop H.M. de Koningin de zitting der nieuwe, overeenkomstig Grondwet en Wet gekozen, Staten-Generaal opent.

Het is onbetwistbaar, dat die overgangstijd uit twee tijdperken zal bestaan. Gedurende het eerste, dat slechts zeer kort mag duren, zal een zeer voorloopige regeling van het bestuur moeten gelden. Zoo spoedig mogelijk zal in de plaats van die nood-regeling een andere moeten treden, welke dan tot het einde van den overgangstijd van kracht zal zijn.

Mijn bezwaar tegen het hierboven genoemde ontwerp-besluit is, dat het slechts het eerste zeer korte tijdperk bestrijkt, zelfs zonder

uitdrukkelijk vast te stellen, dat de daarin vervatte regeling zoo spoedig mogelijk door een andere zal worden vervangen en zonder die andere regeling in te houden.

De regeling zelve, welke het ontwerp bevat, is zoo onbevredigend, dat zij slechts zou kunnen worden aanvaard als de onvermijdelijke inleiding tot een betere regeling.

Zij is onbevredigend, omdat zij voor onze provinciën en gemeenten éénmans-besturen instelt. Niet alleen is het bestuur van een provincie en van een gemeente een zoo omvangrijke en samengestelde taak (ik kan dit op grond van persoonlijke ervaring verklaren), dat zij door één persoon niet langer dan gedurende enkele dagen en dan nog slechts gebrekkig kan worden vervuld — bovendien is het autoritair bestuur van provinciën en gemeenten lijnrecht in strijd met een der allervoornaamste beginselen onzer staatsinrichting, n.l. dat de burgerij de provinciën en de gemeenten door tusschenkomst van hare vertegenwoordigers zelf bestuurt.

Het ontwerp roept met geen enkel woord de ingezetenen tot medewerking aan het bestuur der locale eenheden!

Naar mijn gevoelen zou het besluit, dat wij hebben tot stand te brengen, geheel anders moeten worden geconstrueerd.

In dat besluit zou het voornaamste moeten zijn de regeling van het bestuur, zooals die tot het einde van den overgangstijd zal gelden. Wanneer die regeling op den voorgrond staat, kan in hetzelfde besluit worden voorzien in de behoefte aan een zeer voorloopige regeling, welke van kracht zal zijn zoo lang de andere regeling nog niet in werking kan treden.

Gaarne vertrouw ik, dat het de bedoeling van de ontwerpers van het besluit is, daarnevens een andere regeling te maken, in den geest als door mij hierboven is bedoeld. Ik meen echter, dat de beide regelingen niet naast elkaar moeten tot stand komen, in twee afzonderlijke besluiten, maar dat zij in één en hetzelfde besluit tot één geheel moeten zijn vereenigd. De autoritaire regeling voor de eerste dagen of weken spreekt geheel anders tot ons volk, indien zij verschijnt als de inleiding tot een meer bevredigende, met onzen volksaard minder strijdige regeling, dan wanneer zij afzonderlijk wordt afgekondigd. Geschiedt dit laatste, dan zal men, niet zonder grond, vreezen, dat de autoritaire regeling langer zal voortbestaan dan is te verdragen door een volk, van ouds aan zelfbestuur gewoon en aan zelfbestuur gehecht.

Het voornaamste deel van het besluit, dat wij hebben te ontwerpen, zal dus m.i. moeten bestaan in een regeling, die het bestuur der provinciën legt in de handen van tijdelijke provinciale raden en dat van de gemeenten in handen van tijdelijke gemeenteraden, onderscheidenlijk met door die colleges gekozen gedeputeerden en wethouders (zie mijn hierboven genoemde nota „Staatkundige toestand gedurende den overgangstijd”).

De regeling van het onderhavige ontwerp zal dan in dat besluit een plaats verkrijgen, om te gelden, zoolang de eerstbedoelde regeling niet in werking kan treden.

De vraag is bij mij gerezen, of het geen aanbeveling verdient in hetzelfde besluit ook op te nemen een tijdelijke regeling voor het centraal bestuur van het Rijk in Europa. Ik ben geneigd die vraag bevestigend te beantwoorden en dus aan een allesomvattende regeling de voorkeur te geven boven afzonderlijke besluiten voor het centrale en voor het locale bestuur. Het beeld, dat dan aan het Nederlandsche volk wordt aangeboden, zal vollediger en meer geruststellend zijn dan een verbrokkelde constructie.

Ik geef onmiddellijk toe, dat bij het ontwerpen van een tijdelijke regeling voor het centrale bestuur nog andere eventualiteiten moeten worden onderscheiden dan bij het maken van een regeling voor de locale besturen.

Immers moet daarbij worden gedacht aan het geval, dat H.M.

de Koningin en de Ministers niet aanstonds, als het Nederlandsche grondgebied geheel of grotendeels is bevrijd, in het Vaderland kunnen terugkeeren.

Hierbij moge ik allereerst de volgende opmerkingen maken. Het is m.i. onmogelijk, de Koningin en Haar Ministers van elkaar te scheiden. Hiermede wil ik zeggen, dat het mij verkeerd zou toeschijnen, als de Ministers nog in Engeland bleven, wanneer H.M. de Koningin naar Nederland terugkeert. Even verkeerd zou het zijn, als de Ministers zich naar Nederland begaven, indien ook niet H.M. de Koningin zich derwaarts begaf. De Koningin kan niet op constitutioneele wijze regeeren zonder de medewerking van verantwoordelijke Ministers. De Ministers kunnen hun ambt niet vervullen zonder de Koningin. Mochten de op het oogenblik der bevrijding fungeerende Ministers om een of andere reden niet in staat zijn of niet geroepen worden om ongeveer tegelijkertijd met H.M. de Koningin den Nederlandschen grond te betreden, dan zou Hare Majesteit zich in Nederland terstond door nieuwe Ministers moeten omringen, opdat het adagium van artikel 55 der Grondwet — „De Koning is onschendbaar; de Ministers zijn verantwoordelijk” — onverlet blijve.

Veronderstellen wij nu het geval, dat omstandigheden H.M. de Koningin beletten terstond na de bevrijding van het Nederlandsche grondgebied derwaarts terug te keeren.

Het is waar, dat in dat geval de militaire overheid het gezag in handen zal hebben. Immers zal dan vermoedelijk de bijzondere staat van beleg bestaan. Het staat echter voor mij vast, dat dan toch onmiddellijk behoefte zal worden gevoeld aan een burgerlijk gezag, uitgeoefend in naam der Koningin.

Er zal dan misschien voor zeer korten tijd een *voorloopig bewind* moeten optreden. Voorziet de wettige Regeering hierin niet, dan bestaat het gevaar, dat zich een of meer dan een combinatie van personen als Voorloopig Bewind opwerpt. Wij mogen niet uit het oog verliezen, dat de eerste dagen na de bevrijding zeer bewogen zullen zijn. Meer dan ooit zal ons volk dan behoefte hebben aan leiding. Geeft de Regeering haar die niet, dan kunnen zich personen geroepen gevoelen de leiding te nemen, hetgeen grenzeloze verwarring en bitteren, wellicht bloedigen, onderlingen strijd kan te voorschijn roepen.

Wij moeten dus m.i. rekening houden met de mogelijkheid, dat er behoefte kan bestaan aan een Voorloopig Bewind. Voor dat geval moet nu reeds een regeling worden neergelegd in een Koninklijk Besluit, waarvoor de tegenwoordige Ministers verantwoordelijkheid hebben te dragen. Dat besluit zal ook de bevoegdheden van het Voorloopig Bewind in hoofdtrekken hebben te bepalen. Het Voorloopig Bewind heeft dan, indien de omstandigheden vereischen, dat het moet verschijnen, een legale basis. Hierdoor wordt aan het geheele volk het beeld der legaliteit voorgehouden. Niets zal in de bewogen dagen na de bevrijding meer kunnen bijdragen tot een ordelijk verloop van den grooten eersten overgang, dan dat de Regeering voorgaat in de strikte handhaving van de legaliteit.

Zooals ik hierboven deed blijken, zou ik het liefst zien, dat al de door mij aangeduide onderwerpen in één en hetzelfde besluit worden geregeld. Zij vormen naar mijn gevoelen een ondeelbaar geheel.

Wil men de regeling van het centraal bestuur scheiden van die der locale besturen, dan acht ik toch in elk geval noodzakelijk, dat de regeling betreffende de locale besturen den geheelen overgangstijd bestrijkt, zoodat dus het in den aanhef dezes genoemde ontwerpbesluit wordt opgenomen als een additie in het kader van de betere regeling, die zoo spoedig mogelijk in haar plaats moet treden.

Londen, 18 December 1942.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

Vertrouwelijk.

EERSTE BESTUURSVORZIENING IN NEDERLAND

(Vervolg op de nota van 18 December 1942)

In de vergadering van hedenmorgen van den Ministerraad is gebleken, dat hetgeen op bladz. 3 van mijn nota van 18 December 1942 is geschreven over een voorloopig bewind, anders kan worden opgevat dan ik het heb bedoeld.

Hedenmorgen heb ik reeds gelegenheid gehad mijn bedoeling te verduidelijken. Echter zou ik niet gaarne willen, dat zij, die later mijn nota mochten leeren kennen, zich in mijn bedoeling zouden vergissen. Daarom stel ik er prijs op, deze nadere toelichting aan de stukken toe te voegen.

Het is allerminst mijn wensch, dat na den terugkeer een voorloopig bewind zal worden ingesteld. Ook ik acht het van het grootste belang, dat de Regeering in Nederland terstond zal worden uitgeoefend door H.M. de Koningin met Haar verantwoordelijke ministers.

Ik meen echter, dat het goed is bedacht te zijn op de mogelijkheid, dat de Regeering niet terstond naar Nederland zou kunnen terug-

keeren. Het is denkbaar, dat dan gedurende enkele of eenige dagen het centraal bestuur in handen moet worden gelegd van een college, bestaande uit enkele bij Koninklijk Besluit onder ministerieele verantwoordelijkheid daartoe aangewezen personen. Het schijnt mij raadzaam op dat geval voorbereid te zijn, opdat het niet, op een bewogen oogenblik ons verrast, zoodat dan een regeling moet worden geïmproviseerd.

De bedoeling van mijn nota was te doen uitkomen, dat een zoodanig voorloopig bewind dan zal moeten berusten op een Koninklijk Besluit, waarvoor Ministers verantwoordelijkheid dragen, en dat ook de bevoegdheden van dat bewind in een Koninklijk Besluit behoren te zijn bepaald.

Het voorloopig bewind zal dus niet meer macht bezitten dan de

Regeering het geeft. Het treedt niet in de plaats der Regeering maar is aan de Regeering ondergeschikt.

Roept de naam Voorloopig Bewind de gedachte op, dat het college met onbeperkte macht en onbegrensde bevoegdheid zou zijn bekleed, dan kan het opkomen van die onjuiste gedachte worden voorkomen door het kiezen van een anderen naam.

Het college, dat zeer tijdelijk in Nederland als centraal bestuur zou fungeeren, neemt niet de plaats in van de wettige Regeering en is evenmin een nevenregeering; het kan slechts zijn een agentschap van de wettige Regeering.

Londen, 22 December 1942.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 37

Brief d.d. 25 Maart 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Minister van Oorlog met een aantal ontwerp-besluiten, betrekking hebbende op de terugkeer en op 11 Maart 1943 aan H.M. de Koningin en de Buitengewone Raad van Advies aangeboden

(Afkomstig van het Departement van Oorlog)

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Dossier Kab/E. I No. 514

Onderwerp:

Toezending Ontwerpen K.B.

Mexborough House,
33 Dover Street

Londen, 25 Maart 1943

Zijner Excellentie
den Minister van Oorlog, Londen.

Zeer geheim

Ik heb de eer Uwer Excellentie hierbij te doen toekomen een exemplaar van de volgende aan H.M. de Koningin en den Buitengewonen Raad van Advies aangeboden ontwerpen:

- a) Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg
- b) Zuiveringsbesluit
- c) Besluit eerste Bestuursvoorziening
- d) Buitengewoon Politie-Besluit
- e) Besluit tweede Bestuursvoorziening

benevens van de daarbij behorende memories van toelichting, alsmede van een inleidende nota, behorende bij deze ontwerpen.

De Minister van Binnenlandse Zaken,
(w.g.) VAN BOEYEN

INLEIDENDE NOTA

Bij het aanbieden van bijgaande ontwerpen tot Koninklijke Besluiten (wetten), het herstel van het wettig gezag in Nederland betreffende, moge, naast hetgeen in de toelichtingen op elk der besluiten wordt gezegd, op het volgende in het algemeen de aandacht worden gevestigd.

De ontwerpen vormen een samenhangend geheel van voorloopige maatregelen, welke het Kabinet voor de verschillende stadia van het geleidelijk herstel der normale verhoudingen op wetgevend en bestuurlijk gebied in Nederland noodig acht. Het Kabinet gaat er daarbij van uit, dat bij ontruiming van Nederland door den vijand, in elk geval geallieerde strijdkrachten het eerst aanwezig zullen zijn. Aan een onmiddellijk herstel van het volledig wettig burgerlijk gezag zal daarom wel niet kunnen worden gedacht. Een zonder de strijdmacht der bondgenooten in Nederland terugkeerende Regeering zou trouwens, gelet op de omstandigheden, waaronder ons land door de Duitschers en hun trawanten zal worden verlaten, de machts- en andere middelen ontberen om de openbare orde te handhaven, de transportmiddelen te herstellen, enz.

Het eerste stadium na de bezetting heeft dus vanzelf een militair karakter. Het behoeft wel geen betoog, dat het onaanvaardbaar is om het nemen van administratieve en andere maatregelen geheel aan de Britsche en Amerikaanse militaire autoriteiten over te laten. Zulks zou niet alleen uit psychologisch oogpunt tegenover de Nederlandsche bevolking ongewenscht zijn, doch het zou tevens tengevolge hebben, dat tal van maatregelen als zuivering van ambten, berechting van landverraders, ófwel achterwege zouden blijven, óf op onjuiste of op onvoldoende wijze zouden geschieden, terwijl de heropbouw van het ambtelijk apparaat, om niet te spreken van de eerste economische en sociale maatregelen, op zich zouden moeten laten wachten.

Het Nederlandsche militair gezag komt voor verschillende moeilijkheden te staan, welke aanzienlijk grooter zijn dan die, welke uit een uitoefenen van de macht gedurende den vroegeren Staat van Beleg voortvloeiën. De Wet op den Staat van Oorlog en Beleg gaat uit van de omstandigheid, dat het Militair Gezag kan beschikken

over een betrouwbaar, goed functionneerend en geoutilleerd apparaat van overheidszorg over de volle breedte. Deze eminente voorwaarde voor de werking van die wettelijke regeling ontbreekt voor het meerendeel bij den terugkeer in Nederland. Het apparaat is vervormd en ondermijnd en beroofd van een aantal vitale onderdelen, met het gevolg dat op het terugkeerend gezag de zorg komt te rusten om dit onmisbaar apparaat te zuiveren en voor een deel weder op te bouwen in een zoodanig tempo, dat de handhaving der openbare orde en rust, de voedselvoorziening, eerste sociale zorg en wat dies meer zij, onverwijd mogelijk worden. Vandaar dat het onontbeerlijk is het Militair Gezag te voorzien van die machtsmiddelen op het gebied van bestuur en wetgeving, welke een tijdelijk volledig ingrijpen tot het ongedaan maken van de desorganisatie mogelijk maken, en door het uitvaardigen van een wettelijke regeling, welke tijdelijk die van de oude wet vervangt. Deze regeling is vervat in het ontwerp-besluit betreffende den *Bijzonderen Staat van Beleg*. In dit eerste stadium — het is boven reeds tot uitdrukking gekomen — moet terstond worden aangevangen met de zuivering der ambtelijke organen en moet vaststaan wie zeer voorloopig in provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders de leiding zullen hebben en met de daartoe noodige bevoegdheden zullen zijn bekleed.

Hoe het Kabinet zich de regeling van de zuivering van ambten voorstelt, is vervat in het Ontwerp tot het z.g. *Zuiveringsbesluit*. Uiteraard zal de (onleesbaar), voorzoover dit mogelijk is, met de beperkte gegevens, waarover hier kan worden beschikt, terdege moeten worden voorbereid. Reeds geruimen tijd worden die gegevens verzameld.

De eerste regeling van het bestuur in de provinciën, gemeenten, waterschappen en veenpolders is vervat in het ontwerp tot het Besluit: *Eerste Bestuursvoorziening*. Het daarbij voorgestelde min of meer automatisch werkende systeem vindt in de bij dat ontwerp gevoegde memorie de noodige belichting. De ontworpen regeling is gedacht als een zeer voorloopige, welke het ontbreken van leiding en bestuur als gevolg van vlucht der door de bezetting aangewezen functionarissen, als gevolg van de zuivering, en in het algemeen van het wegvallen der door de bezettingsautoriteiten geschapen organisatie onverwijd moet opvangen.

Bovengenoemd Ontwerp-Besluit nopens den Bijzonderen Staat van Beleg opent de mogelijkheid, dat in overleg met het Militair Gezag en gelet op het oordeel der bondgenooten, bereids de handhaving van de openbare orde en de opsporing van misdadigers, bepaaldelijk van landverraders, met andere woorden de leiding over de preventieve en repressieve politie, door het Civiel Gezag, den Minister van Justitie, wordt overgenomen. Geen nagenoeg volledig herstel van het burgerlijk gezag zal mogelijk zijn, indien de openbare orde en veiligheid niet goed zijn verzekerd en dit is weer niet mogelijk, zolang niet van het door een intense zuivering uitgedund politie-apparaat met behulp van daartoe beschikbare betrouwbare krachten een tijdelijk geheel is gevormd, waarmee met voldoende krachten kan worden geopereerd. Militair Gezag en het Ministerie van Justitie zullen hier van den beginne in grondig overleg moeten handelen. Een regeling, welke den Minister van Justitie, zoodra de tijd daartoe gekomen is, in staat stelt de organen van politie ten volle te zijner beschikking te hebben en hem voorts de noodige bevoegdheid geeft om desnoods met krachtige hand te kunnen doen optreden, is vervat in het Ontwerp-Besluit, houdende een *Buitengewone Politievoorziening*.

Zoodra het wettig burgerlijk gezag in Nederland weder de leiding in handen gaat nemen en dus het tweede stadium intreedt, rijst de belangrijke vraag hoe de Regeering zich voorstelt, dat Nederland voorloopig wetgevend en administratief moet worden geregeerd. Waar Parlement, Provinciale Staten en Raden der Gemeenten ontbreken, terwijl het niet mogelijk is op korten termijn verkiezingen te houden, zal voorloopig binnen de sfeer van het Staatsnoodrecht moeten worden voortgegaan. Intusschen is het een gebiedende eisch, dat zooveel mogelijk aan de in ons volk levende democratische gevoelens wordt tegemoet gekomen, zonder nochtans het nemen van snelle en doortastende saneeringsmaatregelen te belemmeren. Een met dien eisch rekening houdende regeling heeft het Kabinet vervat in het Ontwerp-Besluit nopens de *Tweede Bestuursvoorziening*, dat zich bij het eerder genoemde besluit der *Eerste Bestuursvoorziening* aansluit.

Alle bovenbedoelde regelingen zijn *voorloopig*, d.w.z. in de eerste plaats, dat zij aan de hand van hetgeen in Nederland zal blijken nog wijziging of aanvulling zullen kunnen ondergaan, en in de tweede plaats, dat zij, naar verwacht mag worden, slechts voor een zeer korte periode zullen gelden. Alleen het laatstgenoemde besluit moet worden geacht voor langeren tijdsduur van toepassing te zijn, omdat het niet mogelijk schijnt vóór het verloop van geruimen tijd, b.v. een jaar, tot het uitschrijven van verkiezingen over te gaan. Intusschen is het wellicht van belang er hier met nadruk op te wijzen, dat het Kabinet met dit besluit niets meer wil doen dan een aanvaardbare regeling voor die periode voor te stellen, en geenszins de bedoeling heeft met de regeling eenig precedent voor een nieuw staats-, provinciaal of gemeentelijk bestel te scheppen. Een nieuw omtredende Regeering zal bovendien de bevoegdheid hebben in de voorgestelde regeling die wijzigingen aan te brengen, welke de omstandigheden vereischen. Gedurende de periode, waarover de Tweede Bestuursvoorziening geldt, zal niet alleen gestreefd moeten worden naar spoedige voorbereiding tot het houden van verkiezingen, doch tevens moeten worden gearbeid aan het ontwerpen van de noodige grondwetswijzigingen, waarbij de regeling van de verhouding der gebieden overzee tot Nederland een bijzonder belangrijke plaats inneemt.

Tenslotte worde nog aangeteekend, dat — behalve nog verschillende uitvoeringsvoorschriften — voor de boven aangegeven stadia noodig zijn de bijzondere voorzieningen met betrekking tot de berechting en strenge bestraffing van landverraad en andere zeer ernstige feiten in bezet en vijandelijk gebied gepleegd. Het project tot de desbetreffende regeling, welke in verren staat van voorbereiding is, zal afzonderlijk worden aangeboden. Met Regeeringen van eenige belangrijke continentale landen worden onderhandelingen gevoerd om te komen tot een regeling ten aanzien van onderlinge rechtshulp bij de overlevering van misdadigers aan de nationale gerechten in tijdelijke afwijking van de bestaande uitleverings-verdragen.

Londen, 11 Maart 1943.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

De Minister van Landbouw en Visserij a.i.,

De Minister zonder Portefeuille,

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken a.i., van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visserij, van Sociale Zaken en van Koloniën van 1943, no.;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Overwegende, dat het belang van de veiligheid van den Staat het dringend noodzakelijk maakt om, waar hier omstandigheden aan-

wezig zijn, welke door den wetgever niet waren voorzien, met het oog op de bevrijding van het Rijk in Europa een bijzonderen staat van beleg af te kondigen en daarbij bepalingen van tijdelijken aard tot herstel en handhaving van de in- en uitwendige veiligheid te stellen;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Het grondgebied van het Rijk in Europa wordt hierbij, naar gelang het door den vijand is ontruimd, in bijzonderen staat van beleg verklaard. De vraag of een deel van het grondgebied al dan niet door den vijand is ontruimd, staat ter uitsluitende beslissing van het militair gezag.

2. Zoodra de veiligheid van den Staat dit gedooft, wordt de bijzondere staat van beleg door Ons ongeheven, hetzij voor het geheele Rijk, hetzij voor een gedeelte daarvan. Het besluit, waarbij de bijzondere staat van beleg wordt ongeheven, treedt in werking op het daarin vermelde tijdstip. Het wordt zoo spoedig mogelijk in het *Staatsblad* en in de *Staatscourant* opgenomen en met gelijken spoed in alle gemeenten, welke binnen den bijzonderen staat van beleg vielen, door het militair gezag bekend gemaakt op door Ons te bepalen wijze.

3. Zoolang door Ons nog niet de dagen zijn bepaald, waarop verkiezingen voor de Provinciale Staten en voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal zullen plaats hebben, kunnen, indien dit naar Ons oordeel voor de veiligheid van den Staat noodzakelijk is, het grondgebied van het Rijk in Europa of gedeelten daarvan door Ons opnieuw in bijzonderen staat van beleg worden verklaard.

4. Wanneer ten gevolge van vijandelijke krijgsverrichtingen of van binnenlandsche onlusten de gemeenschap tusschen een gedeelte van het grondgebied van het Rijk en den zetel der Regeering is afgesneden, kan dat gedeelte, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, opnieuw door het militair gezag van Onzentwege in bijzonderen staat van beleg worden verklaard.

5. Het besluit, waarbij de verklaring van den bijzonderen staat van beleg, bedoeld in het derde en vierde lid, plaats heeft, treedt in werking op het daarin vermelde tijdstip. Het wordt zoo spoedig mogelijk in het *Staatsblad* en in de *Staatscourant* opgenomen en met gelijken spoed in alle gemeenten, welke binnen den bijzonderen staat van beleg vallen, door het militair gezag bekend gemaakt op de wijze, voor het in het derde lid bedoelde geval door Ons en voor het in het vierde lid bedoelde geval door het militair gezag te bepalen.

6. De bevoegdheden van het militair gezag ingevolge de bepalingen van dit besluit gelden mede gedurende den bijzonderen staat van beleg, in het derde en vierde lid omschreven, met betrekking tot het daarin bedoelde grondgebied.

Artikel 2

1. De bevoegdheden van het militair gezag, in dit besluit bedoeld, worden uitgeoefend door de militaire autoriteiten, daartoe rechtstreeks of middellijk door Ons aangewezen. Die middellijke aanwijzing geschiedt overeenkomstig door Ons te stellen regelen; bij zoodanige aanwijzing kan de uitoefening van het militair gezag ook tot een of meer bevoegdheden worden beperkt.

2. Het militair gezag oefent de aan dit gezag toegekende bevoegdheid alleen uit voorzover zulks naar het oordeel van dat gezag voor de handhaving of het herstel der uit- of inwendige veiligheid van den Staat wordt gevorderd. Wij behouden Ons voor na Onze terugkomst in het Rijk van Europa te bepalen hoever het militair gezag die bevoegdheid zal uitoefenen.

3. Het militair gezag richt zich voorts bij de uitoefening van zijn bevoegdheden naar Onze instructiën. Openbaarmaking dezer instructiën zal door Ons of van Onzentwege zoo mogelijk geschieden.

Artikel 3

1. Onder burgerlijk gezag worden in dit besluit verstaan: alle natuurlijke personen alsmede alle rechtspersonen, colleges en organen, onverschillig of zij naar publiek- of privaatrecht zijn samengesteld, die krachtens wettelijk voorschrift of overeenkomst met een orgaan van de burgerlijke overheid aan de uitvoering der overheids-taak, in den ruimsten zin genomen, deelnemen.

2. In de verhouding tot het militair gezag worden onder burgerlijk gezag in dit besluit niet begrepen de Hooge Colleges van Staat, Onze Ministers, de ambtenaren, die ingevolge een na het inwerking-treden van dit besluit hun door een dier Ministers in overleg met Onzen Minister van Oorlog verstrekten algemeen of bijzonderen schriftelijken last van genen optreden, alsmede de rechterlijke macht.

3. Indien Wij een tijdelijken raad voor bijstand aan Ons hebben ingesteld of na Onze terugkomst staatscommissies of colleges of lichamen, als bedoeld in artikel 80 en in het vijfde en het zesde hoofdstuk der Grondwet dan wel bijzondere rechterlijke colleges of commissies voor het herstel van het rechtsverkeer in het leven hebben geroepen, geldt voor deze hetzelfde als in het tweede lid met betrekking tot de Hooge Colleges van Staat is bepaald.

Artikel 4

1. Het militair gezag heeft de beschikking over de inrichtingen en werken der posterijen, telegrafie en telefonie, radio-telegrafie en -telefonie voor zooveel noodig daaronder begrepen, en over de inrichtingen en werken bedoeld in artikel 3ter der Telegraaf- en Telefoonwet 1904, *Staatsblad* No. 7.

2. Het militair gezag is bevoegd aan het burgerlijk gezag toebehoorende bebouwde en onbebouwde eigendommen, wegen en waterstaatwerken, zoo noodig met de aldaar aanwezige werktuigen in gebruik te nemen voor zooveel en zoolang dit voor de uitoefening van zijn taak ten deze noodzakelijk is.

3. Het militair gezag is bevoegd de openbare middelen van vervoer, alle spoor- en tramwegdiensten daaronder begrepen, in gebruik te nemen voor zooveel en zoolang dit voor de uitoefening van zijn taak ten deze noodzakelijk is.

4. Indien in zeer dringende gevallen het militair belang medebrengt, dat het optreden van het militair gezag niet kan worden afgewacht, kan de in het tweede en derde lid bedoelde ingebruikneming ook, bij voorraad, door ieder ter plaatse bevelvoerend officier geschieden.

Artikel 5

1. De ambtenaren en beambten, zoowel in vasten als in tijdelijken dienst, en andere personen in eenig ander dan ambtelijk verband voor het burgerlijk gezag werkzaam, zijn verplicht aan de door of namens het militair gezag gegeven bevelen of aanwijzingen gevolg te geven.

2. De in het voorgaande lid bedoelden zijn tevens verplicht desgevorderd aan het militair gezag inlichtingen te verstrekken.

Artikel 6

1. Op het militair gezag gaan over de bevoegdheden bij de artikelen 219 en 220, eerste zinsnede, der Gemeentewet aan den Burgemeester gegeven.

2. Het militair gezag kan, aan de politie, de luchtbeschermingsdiensten en de brandweer alle bevelen geven, welke het noodig acht.

3. Met uitzondering van de eerste zinsnede van artikel 220 der Gemeentewet, blijven de bepalingen van dat artikel en de artikelen 13, 14 en 15 van Ons besluit van 27 September 1850, *Staatsblad* No. 62, buiten toepassing.

4. Het bepaalde in het voorgaand artikel en in het tweede lid van dit artikel wordt ten aanzien van de Rijkspolitiezorg buiten werking gesteld, zoodra Onze Minister van Justitie, na overleg met het militair gezag, de leiding over de Rijkspolitiezorg en over de organen van Rijkspolitiezorg herneemt. Het militair gezag treedt dan in zaken van Rijkspolitiezorg niet op dan in overleg met dien Minister.

Artikel 7

1. Het militair gezag is bevoegd onder den naam „verordeningen” algemeen geldende voorschriften te geven.

2. In geval van strijd van een verordening van het militair gezag met een bepaling van eenig algemeen verbindend voorschrift van het burgerlijk gezag is de verordening van het militair gezag verbindend.

3. Het militair gezag is ook bevoegd bij verordening de in het voorgaand lid bedoelde voorschriften van het burgerlijk gezag geheel of gedeeltelijk te schorsen, alsmede in bijzondere gevallen van zoodanige voorschriften ontheffing te verleenen.

4. De verordeningen van het militair gezag treden in werking op het daarin vermelde tijdstip en worden vóórdien op de door bedoeld gezag te bepalen wijze afgekondigd. Zij worden zoo spoedig mogelijk in de *Staatscourant* geplaatst.

5. De verordeningen van het militair gezag gelden tot het tijdstip met ingang waarvan zij bij verordeningen van dat gezag worden ingetrokken en uiterlijk tot het tijdstip, met ingang waarvan de bijzondere staat van beleg wordt opgeheven.

6. Door het burgerlijk gezag worden geen verordeningen of keuren vastgesteld, dan in overleg met het militair gezag.

Artikel 8

1. Het militair gezag is bevoegd bij verordening in de bepalingen van de wetten, vermeld in de aan dit besluit toegevoegde lijst „A”,

de krachtens die wetten (gemaakte?) algemeene maatregelen van bestuur en de door Ons gehandhaafde maatregelen van den bezetter tijdelijk zoodanige wijzigingen aan te brengen, als dat gezag in het belang der openbare orde en veiligheid zal noodig oordeelen.

2. Onverminderd het bepaalde in het voorgaande lid is het militair gezag bevoegd, tot een tijdstip, waarop door Ons ingevolge het bepaalde bij Ons besluit van, *Staatsblad* no, dispensatie zal zijn verleend, bij verordening de benamingen van wetten, algemeene maatregelen van bestuur, Koninklijke besluiten, algemeene regelen inhoudende, en andere algemeen bindende voorschriften, tijdelijk voor een tijdsduur van ten hoogste drie weken buiten toepassing te laten.

3. De verordening in het voorgaande lid bedoeld is met redenen omkleed en wordt zoo spoedig mogelijk aan den Raad van Ministers medegedeeld al dan niet vergezeld van een verzoek om een voorstel tot dispensatie te doen.

4. Wanneer tengevolge van vijandelijke krijgsvieringen of van binnenlandsche onlusten de gemeenschap tusschen een gedeelte van het grondgebied van het Rijk en den zetel der Regeering is afgesneden, kan het militair gezag de in het tweede lid genoemde wetten, algemeene maatregelen van bestuur, Koninklijke besluiten, algemeene regelingen inhoudende, en andere algemeen verbindende voorschriften voor langeren tijdsduur buiten toepassing laten met dien verstande, dat de desbetreffende verordening geldt voor een tijdsduur van ten hoogste drie weken na het herstel der verbindingen. Het bepaalde in het tweede lid is van overeenkomstige toepassing.

5. Van de bevoegdheid, bedoeld in het tweede en vierde lid van dit artikel zijn uitgesloten:

a. de Grondwet;

b. de wetten tot uitvoering van de Grondwet, welke in de aan dit besluit toegevoegde lijst „B” worden vermeld;

c. overeenkomsten met vreemde mogendheden;

d. de algemeene maatregelen van bestuur tot uitvoering van de wetten bedoeld onder b. en van de overeenkomsten bedoeld onder c.; en

e. dit besluit.

Artikel 9

1. Het militair gezag is bevoegd bij verordening te verbieden om zonder schriftelijk, vooraf van dat gezag verkregen verlof op eenigerlei wijze berichten of afbeeldingen bekend te maken, of gedachten of gevoelens te openbaren omtrent bepaalde, in die verordening genoemde of aangeduide onderwerpen. Eveneens heeft het de bevoegdheid de verschijning van bepaalde dagbladen of tijdschriften te verbieden.

2. Het militair gezag is eveneens bevoegd te openen en in beslag te nemen elk stuk aan de post of andere instellingen van vervoer, dan wel aan de telegraaf- of telefoondienst, radio-telegraaf- en telefoondiensten daaronder begrepen, toevertrouwd, daarvan inzage te nemen en het zoo noodig te vernietigen.

3. De in den eersten zin van het eerste lid gegeven bevoegdheid strekt zich niet uit over de door of vanwege een raad, als bedoeld in het derde lid van artikel 3, uitgegeven verslagen van zijn beraadslagingen en besluiten, noch over de plaatsing in ongewijzigden vorm van die verslagen in dagbladen en tijdschriften.

Artikel 10

1. Behalve de volgens de Grondwet geoorloofde werkelijke openbare godsdienstoefeningen worden, hetzij in de open lucht, hetzij in gebouwen of besloten plaatsen, geen openbare vergaderingen, openbare bijeenkomsten of optochten gehouden, dan met schriftelijke vergunning van het militair gezag. De aanvraag daartoe moet schriftelijk worden gedaan.

2. Het bepaalde in het voorgaande lid geldt mede ten aanzien van bijeenkomsten om zich in den wapenhandel te oefenen.

3. Aan de vergunning kunnen voorwaarden worden verbonden.

4. Ten aanzien van werkelijke openbare godsdienstoefeningen kan het militair gezag bepalen, dat bij dringend of dreigend gevaar voor luchtaanvallen het getal der aanwezigen 25 procent van het getal der normaal beschikbare plaatsen niet mag overschrijden.

5. Elke vergadering, bijeenkomst of optocht waarvoor ingevolge het eerste lid voorafgaande toestemming noodig is, gaat op de door of namens het militair gezag gedane vordering terstond uiteen.

Artikel 11

1. Het militair gezag is bevoegd bij verordening regelen vast te stellen nopens de hulp, die de bevolking anders dan voor militaire diensten zal hebben te verleenen. Artikel 227 der Gemeentewet is daarbij niet van toepassing.

2. Het militair gezag is mede bevoegd natuurlijke en rechts-personen bij bevel te gelasten bepaalde in het bevel genoemde handelingen te verrichten, te dulden of na te laten.

3. Van de verplichtingen, voortvloeiende uit de verordeningen en bevelen bedoeld in het eerste en tweede lid, zijn vrijgesteld de leden van het Koninklijk Huis, de leden van de Hooge Colleges van Staat, Onze Ministers, de ambtenaren, die ingevolge een na het inwerkingtreden van dit besluit hun door een dier Ministers verstrekt algemeen of bijzonder schriftelijken last voor dezen optreden, alsmede de rechterlijke macht. Voorts zijn van de in het eerste lid bedoelde verplichtingen vrijgesteld de leden van den raad, van de commissies, colleges en lichamen, bedoeld in het derde lid van artikel 3, alsmede de Commissarissen der Koningin en burgemeesters, als zoodanig door Ons aangewezen, aangesteld of uitdrukkelijk in hun ambt bevestigd, en leden van door Ons benoemde dan wel op wettige wijze verkozen besturen van provinciën en gemeenten. De bevelen in het tweede lid bedoeld mogen ten aanzien van de personen in den voorgaanden zin genoemd, niet tengevolge hebben, dat deze hun ambtsbezigheden niet of niet volledig zouden kunnen uitoefenen.

Artikel 12

1. Het militair gezag is bevoegd niet-militairen met uitzondering van degenen genoemd in het derde lid van artikel 11 op te roepen om voor zolang dit noodzakelijk is deel uit te maken van de militaire macht en, als zoodanig, hulp en medewerking te verleenen, hetzij tot bewaring van rust of tot deelneming aan de krijgsverrichtingen, hetzij tot het verrichten van die werkzaamheden, welke door hen kunnen geschieden.

2. Van het tijdstip af, waartegen de in het eerste lid bedoelde personen zijn opgeroepen totdat hun door het militair gezag schriftelijk zal zijn medegedeeld, dat van hun diensten geen verder gebruik behoeft te worden gemaakt, worden zij als militairen aangemerkt.

3. Door oproeping, welke als een oproeping in werkelijken dienst geldt, worden zij, naar gelang zij zijn opgeroepen om deel uit te maken van de zeemacht dan wel van de landmacht, geacht bij een van beiden te zijn ingelijfd.

Artikel 13

1. Het militair gezag is bevoegd bij verordening of bij bevel te bepalen, dat bepaalde personen of groepen van personen het in bijzonderen staat van beleg verklaarde gebied of een gedeelte moeten verlaten, niet mogen verlaten, zich daarheen niet mogen begeven of daarin niet zullen mogen terugkeeren.

2. Het militair gezag is bevoegd te bepalen, dat bepaalde personen, in het belang van hun persoonlijke veiligheid, van de veiligheid van den Staat of van de openbare orde en rust zich niet zullen begeven buiten den hun in een schriftelijken last aangewezen verblijfplaats.

Artikel 14

1. Het militair gezag is bevoegd in het belang der openbare orde en veiligheid ieder persoon, met uitzondering van de leden van organen en personen bedoeld in het derde lid van artikel 11 te doen aanhouden, onderzoeken en in bewaring stellen.

2. Van elke inbewaringstelling wordt procesverbaal opgemaakt. Het procesverbaal is met redenen omkleed; de inhoud er van wordt den belanghebbende zoo spoedig mogelijk medegedeeld.

Artikel 15

1. Het militair gezag is bevoegd schriftelijk te bevelen een of meer in het bevel aangewezen personen, anderen dan militairen, huisvesting met of zonder voeding te verschaffen.

De bepalingen bij of krachtens de wet van 14 September 1866, *Staatsblad* No. 138, gesteld, zijn van overeenkomstige toepassing.

2. Onder krijgsvolk in den zin van artikel 1 van de wet van 14 September 1866, *Staatsblad* no. 138, worden mede begrepen de militairen, die deel uitmaken van de Geallieerde strijdkrachten, mitsgaders de personen, die uit den aard hunner betrekking moeten worden geacht daartoe te behooren.

3. In afwijking van het bepaalde in het zesde lid van artikel 14 van de wet van 14 September 1866, *Staatsblad* no. 138, kan in de in dat lid bedoelde huisgezinnen ten behoeve van vrouwelijke leden van het krijgsvolk inkwartiering plaats hebben.

Artikel 16

1. Het militair gezag is bevoegd gebouwen of woningen in het belang der openbare orde of veiligheid voor korteren of langeren tijd bij bevel te sluiten.

2. Indien in zeer dringende gevallen het militair belang medebrengt, dat het optreden van het militair gezag niet kan worden afgewacht, kunnen de in het voorgaand lid bedoelde bevelen ook, bij voorraad, namens dat gezag door ieder ter plaatse bevelvoerend officier worden gegeven.

Artikel 17

1. Het militair gezag is bevoegd een of meer natuurlijke of rechts-personen schriftelijk te bevelen:

a. in of aan de, in het bevel omschreven of aangeduide onroerende goederen, welke zij in eigendom, bezit, gebruik of onder toezicht hebben, zonder voorafgaand schriftelijk verlof van het militair gezag, geen verandering te brengen, noch toe te laten, dat zulks door anderen geschiedt;

b. de, in het bevel omschreven of aangeduide onroerende goederen, welke zij in eigendom, bezit, gebruik of onder toezicht hebben te slechten of daarin de verandering aan te brengen, als in het bevel omschreven, dan wel toe te laten, dat zulks door of vanwege het militair gezag geschiedt;

c. de in het bevel omschreven of aangeduide onroerende of roerende goederen, welke zij in eigendom, bezit, gebruik of onder toezicht hebben, op de in het bevel omschreven wijze ter beschikking van het militair gezag te houden, aan dat gezag over te leveren of in gebruik af te staan dan wel te vernietigen of onbruikbaar te maken of toe te laten, dat zij door of vanwege het militair gezag vernietigd of onbruikbaar gemaakt worden, dan wel bedoelde roerende goederen uit het in bijzonderen staat van beleg verklaarde gebied of uit een gedeelte daarvan te voeren en te zorgen, dat deze daarin niet terugkeeren.

2. Indien in zeer dringende gevallen het militair belang medebrengt, dat het optreden van het militair gezag niet kan worden afgewacht, kunnen de in het voorgaande lid bedoelde bevelen ook, bij voorraad, namens dat gezag door ieder ter plaatse bevelvoerend officier worden gegeven.

Artikel 18

Het militair gezag is bevoegd op kosten van de overtreders te doen wegnemen, beletten, bewerkstelligen of in den vorigen toestand herstellen, hetgeen in strijd met de verordeningen of bevelen van dat gezag is of wordt gehouden, gemaakt, gesteld, ondernomen, nagelaten, beschadigd of weggenomen.

Artikel 19

1. Het militair gezag is bevoegd elk roerend goed te doen aanhouden, onderzoeken, in bewaring stellen, in beslag nemen of vernietigen.

2. Van elke inbewaringstelling, inbeslagneming of vernietiging wordt procesverbaal opgemaakt. Het procesverbaal is met redenen omkleed; de inhoud ervan wordt den belanghebbende zoo spoedig mogelijk medegedeeld.

Artikel 20

1. Het militair gezag is bevoegd elke plaats, zelfs tegen den wil van den rechthebbende, op vertoon van een daartoe strekkenden algemeen of bijzonder schriftelijken last te doen betreden en aldaar onderzoek of huiszoeking te laten te doen.

2. Tot onderzoek in een woning en tot huiszoeking wordt een zoodanige last niet verstrekt aan militairen beneden den rang van tweede luitenant; de met onderzoek of huiszoeking belaste zal echter door militairen van lageren rang kunnen worden vergezeld en bijgestaan.

3. De met onderzoek of huiszoeking belaste is gehouden van zijn bevinden procesverbaal op te maken en dit bij het militair gezag in te leveren.

Artikel 21

1. Met het oog op te verleenen schadeloosstelling voor het gebruik, de wijziging, vordering of vernietiging van roerende en onroerende goederen moet de belanghebbende een opgave indienen bij Onzen Minister van Oorlog binnen drie maanden nadat de bijzondere staat van beleg is opgeheven.

2. Bij de vaststelling van de te verleenen schadevergoedingen kan, naast de opgave, ook met door anderen door den oorlog aan roerende en onroerende goederen geleden schade rekening worden gehouden.

3. Wij behouden Ons voor ten aanzien van de vergoedingen een regeling te treffen.

Artikel 22

Indien en voorzover dit in een bijzonderen staat van beleg verklaard gebied of een gedeelte daarvan door het militair gezag noodzakelijk geacht wordt, kunnen met ingang van een door het militair gezag bij verordening te bepalen dag in dat gebied dan wel in het in die verordening omschreven gedeelte daarvan, uiterste willen worden gemaakt voor ieder openbaar burgerlijk ambtenaar en voor iederen officier in tegenwoordigheid van twee getuigen. Op deze uiterste willen zijn toepasselijk de bepalingen van de artikelen 996—1000 van het Burgerlijk Wetboek.

Artikel 23

Ons besluit van 1 April 1909, *Staatsblad* no. 87, zooals dat sedert is gewijzigd, is van overeenkomstige toepassing, voor de inschrijving van aangifte van geboorte en overlijden in gedeelten van in bijzonderen staat van beleg verklaard gebied, met welke alle gemeenschap is afgesneden.

Artikel 24

1. Hij, die al dan niet opzettelijk een der bepalingen van dit besluit van een verordening, bevel, aanwijzing of voorwaarde van het militair gezag overtreedt, daaraan niet voldoet, of de uitvoering daarvan verhindert of belemmert, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van ten hoogste tienduizend gulden. Voorwerpen, den veroordeelde toebehorende, waarmede het feit is gepleegd, kunnen worden verbeurd verklaard.

2. Handelen in strijd met het bij of krachtens dit besluit bepaalde wordt als misdrijf aangemerkt.

3. Indien een feit strafbaar ingevolge het eerste lid, wordt gepleegd door een rechtspersoon, kan de strafvervolgning worden ingesteld en de straf uitgesproken tegen de bestuurders. Geen straf wordt uitgesproken tegen den bestuurder, van wien blijkt, dat het strafbaar feit buiten zijn toedoen is gepleegd.

4. Indien een verordening, bevel of voorwaarde van het militair gezag is gewijzigd of ingetrokken, dan wel ingevolge het bepaalde bij artikel 7, vijfde lid, heeft opgehouden te gelden, blijft het bepaalde bij het tweede lid van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht te dier zake buiten toepassing.

5. Indien de misdrijven, bedoeld bij de artikelen 180, 181, 182, 185, 186 en 187 van het Wetboek van Strafrecht op in bijzonderen staat van beleg verklaard gebied worden gepleegd, kunnen de bij die artikelen gestelde straffen met een derde worden verhoogd.

Artikel 25

Het militair gezag is bevoegd voor het in bijzonderen staat van beleg verklaard gebied aan bepaalde personen een commissie van onbezoldigd Rijksveldwachter te verleenen.

Artikel 26

Door Ons worden nadere wettelijke regelen gesteld nopens de wijze, waarop niet-militairen, die zich schuldig maken aan overtreding van de bij of krachtens dit besluit gegeven bepalingen, voor een bijzonderen rechter zullen terechtstaan.

Artikel 27

1. Dit besluit — hetwelk zal kunnen worden aangehaald als „Besluit op den bijzonderen staat van beleg” — treedt in werking met ingang van den dag zijner plaatsing in het *Staatsblad*.

2. Met ingang van hetzelfde tijdstip worden tijdelijk buiten toepassing gelaten de wet van den 23sten Mei 1899, *Staatsblad* no. 128, houdende bepalingen ter uitvoering van artikel 187 (thans 195) der Grondwet (Staat van oorlog en staat van beleg) zooals deze sedert is gewijzigd, benevens de ter uitvoering of krachtens die wet gegeven voorschriften.

3. Waar in de wetgeving, geldend voor het Rijk in Europa, de woorden „staat van oorlog” of „staat van beleg” voorkomen, wordt vanaf het in het eerste lid bedoelde tijdstip in plaats daarvan gelezen: „bijzondere staat van beleg”.

Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken a.i., van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visserij,

van Sociale Zaken, en van Koloniën zijn, ieder voor zooveel hem aangaat, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Londen,

1943.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,

De Minister van Landbouw en Visserij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

LIJST A,

bedoeld in art. 8, eerste lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg.

Wetten, welke het militair gezag bevoegd is geheel of ten deele buiten werking te stellen dan wel tijdelijk te wijzigen.

Algemeene Vorderingswet (1939)
Arbeidswet (1919)
Autovervoer personen (1939)
Begraven van lijken (1869)
Behoud scheepsruimte (1939)
Bescherming tegen luchtaanvallen (1936)
Besmettelijke ziektenwet (1928)
Bioscoopwet (1926)
Bodemproductiewet (1939)
Dienstplichtwet (1938)
Dienstweigeringswet (1923)
Dragen van wapenen (1890)
Drankwet (1931)
Gebruik vervoermiddelen (1939)
Geneeskundige voorziening (1939)
Hinderwet (1875)
Inkwartieringswet (1866)
Invoernoodwet (1939)
Jachtwet (1923)
Kringenwet (1853)
Luchtvaartwet (1926)
Medewerking verdedigingsvoorbereiding (1939)
Militaire inundatiën (1896)
Onteigeningswet (1915)
Postwet (1919)
Pakketpostwet (1917)
Openbare vervoermiddelen (1880)
Spoorwegwet (1875)
Spoorwegen beperkte snelheid (1900)
Stoomwet (1896)
Stuwadoorswet (1914)
Telegraaf- en telefoonwet (1934)
Veiligheidswet (1934)
Vereeniging en vergadering (1855)
Vreemdelingen, toelating en uitzetting (1849)
Vreemdelingen, nadere regeling toezicht (1918)
Vreemdelingen, uitlevering van (1875)
Vrijheidsbeneming (1890)
Wegenverkeerswet (1935)

Woningwet (1901)
Zee- en luchtvaartverzekeringwet (1939)
Zeeschepenvorderingswet (1939)

LIJST B,

bedoeld in artikel 8, vijfde lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg.

Lijst van wetten, bedoeld in de hierna te noemen artikelen van de Grondwet, welke door het militair gezag niet tijdelijk buiten toepassing mogen worden gesteld.

- Art. 5 (benoeming vreemdelingen)
- Art. 6 (naturalisatie)
- Art. 32, 33 (voogdij minderjarige Koning)
- Art. 35 (wet eedsaflegging voogd minderjarige Koning)
- Art. 37 (benoeming Regent)
- Art. 43 (neerlegging uitoefening Koninklijk Gezag)
- Art. 47 (kosten Regentschap)
- Art. 61 (bevorderingswet Nederlandsche weermacht, pensioenwet Nederlandsche weermacht)
- Art. 65 (bezoldigingswetten en pensioenen)
- Art. 68 (wet Ridderorden)
- Art. 74 (afkondiging wetten)
- Art. 78 (uitspraak over geschillen)
- Art. 79 (Ministerieele verantwoordelijkheid)
- Art. 83, 2e en 3e alinea (schorsing uitoefening kiesrecht)
- Art. 84 (kiesrecht en wijze van verkiezing)
- Art. 92, 1e lid (vergoeding reiskosten Kamerleden)
- Art. 94, 2e lid (vergoeding reiskosten Kamerleden)
- Art. 98 (recht van enquête)
- Art. 99 (vereeniging lidmaatschap Kamer met andere ambten)
- Art. 101 (onderzoek geloofsbriefven)
- Art. 126 (wet vaststelling begroeting)
- Art. 130 (wet verkiezing Provinciale Staten)
- Art. 135 (Provinciale wet)
- Art. 138 (Provinciale wet)
- Art. 139 (Provinciale wet)
- Art. 142 (schorsing provinciale verordeningen)
- Art. 144 (Gemeentewet)
- Art. 146 (verwaarloozing gemeentehuishouding)
- Art. 147 (schorsing gemeentelijke besluiten)
- Art. 151 (samenwerking gemeenten)
- Art. 157 (afwijking burgerlijk en handelsrecht, burgerlijk en militair strafrecht, rechtspleging, enz.)
- Art. 162 (rechterlijke macht)
- Art. 163, 2e lid (geschillen)
- Art. 171, 2e lid (Hooge Raad)
- Art. 172, 2e lid (Hooge Raad)
- Art. 173 (rechterlijke macht)
- Art. 181 (belastingen)
- Art. 184 (munt)
- Art. 186 (Algemeene Rekenkamer)
- Art. 200 (Onderwijswetten)
- Art. 201 (Armbestuur)

MEMORIE VAN TOELICHTING

Hoewel artikel 195 van de Grondwet voor buitengewone omstandigheden den staat van oorlog en den staat van beleg scheidt en deze rechtstoestanden nader zijn uitgewerkt in de wet van den 23sten Mei 1899, *Staatsblad* No. 128, meenen de ondergeteekenden, dat in de zeer bijzondere omstandigheden, waarin de terugkeer naar het thans door den vijand bezette gebied van het Koninkrijk in Europa zal plaats vinden, bepalingen van hoogergenoemde wet ontoereikend zullen zijn.

De bestaande regeling moet reeds daarom onvoldoende geacht worden, doordien de bevoegdheden, welke aan het militair gezag zijn verleend, te beperkt zijn. Slechts van enkele, met name genoemde wetten kan worden afgeweken, terwijl voor andere in de wet van 1899 opgesomde wetten een aanvullende regeling door het militair gezag kan worden getroffen.

Het valt te voorzien, dat bij de militaire operatiën tot bevrijding van Nederland het meerendeel der oprukkende troepen onder Britsche en Amerikaansche legerleiding zal staan. Indien het Nederlandsch militair gezag alsdan de noodige ruime bevoegdheden zou ontberen, valt het te vrezen, dat de Britsche en Amerikaansche autoriteiten naar eigen goedgevoelen de noodzakelijke voorzieningen zullen treffen. De ondergeteekenden meenen, dat een dergelijk ge-

beuren tegenover de bevolking van Nederland hoogst ongewenscht zou zijn en dat de Regeering de verantwoordelijkheid daarvoor niet zou kunnen dragen.

Uit dezen hoofde meenen de ondergeteekenden, dat het onvermijdelijk is om aan het militair gezag bevoegdheden toe te kennen, welke dat gezag in staat zullen stellen al het in verband met den terugkeer vereischte te verrichten.

Voor een doeltreffende uitvoering van de taak van het militair gezag zal het in de eerste plaats noodig zijn, dat bevoegdheden van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht voor zooveel noodig aan plaatselijke militaire autoriteiten kunnen worden gedelegeerd. Immers maatregelen met locale strekking zullen terstond genomen moeten kunnen worden in overleg met de plaatselijke Geallieerde militaire bevelhebbers.

De bestaande wet staat echter een delegatie van het militair gezag niet toe.

Waar het den ondergeteekenden derhalve voorkomt, dat de bestaande bevoegdheden van het militair gezag dienen te worden uitgebreid, hebben de ondergeteekenden overwogen, of aan een wijziging van de wet van 1899 of aan een nieuwe regeling de voorkeur dient te worden gegeven.

Op grond van de overweging, dat zich hier omstandigheden zullen voordoen, welke in het bijzonder bij den terugkeer zullen rijzen, zijn de ondergeteekenden tot de overtuiging gekomen, dat het aanoevening verdient de wet van 1899 ongewijzigd te laten en een tijdelijke regeling te geven, waarbij een bijzondere rechtstoestand uitsluitend geldend voor den terugkeer wordt geschapen. Deze regeling zal behoudens de in het ontwerp-besluit gestelde bepalingen ter zake bij alloop van de zeer bijzondere omstandigheden ophouden te bestaan, waarop de wetgever zich later zal kunnen uitspreken omtrent een olijvende wijziging van de wet van 1899.

In het onderhavige ontwerp-besluit is, met inachtneming van de vereischten van een doeltreffende uitoefening van het militair gezag, rekening gehouden met de verantwoordelijkheid, welke de Regeering moet dragen voor een dusdanig ingrijpen in de burgerschapsrechten.

De regeling beoogt niet te zijn eene, die op de Grondwet inbreuk maakt, doch heet veeleer ten doel voorzieningen te treffen voor omstandigheden, waarmede in de Grondwet geen rekening is genomen. De regeling wordt door hen beschouwd als een voorziening ad hoc, welke naast de Grondwet staat.

In afwijking van het thans geldende systeem is in het hierbijgaande ontwerp-besluit niet onderscheiden tusschen twee rechtstoestanden, den staat van oorlog en den staat van beleg. Aan den staat van oorlog, dien de wetgever zich geacht heeft als een overgangstoestand naar den staat van beleg, bestaat in de omstandigheden op den terugkeer geen behoefte. Het ontwerp-besluit scheidt één bijzondere rechtstoestand onder de benaming „bijzondere staat van beleg” in aansluiting aan den algemeen bekenden term „staat van beleg”.

In de structuur van het ontwerp-besluit is ernaar gestreefd na de definitie-bepalingen en de verhouding van militair en burgerlijk gezag de beperkingen der burgerlijke vrijheden te behandelen in de volgorde, waarin deze in de Grondwet zijn vermeld.

Aangezien het aan twijfel onderhevig kan zijn, of de staat van beleg, welke op 19 April 1940 werd aangekondigd nog als rechtstoestand bestaat, en de beslissing daaromtrent aan de rechterlijke macht toekomt, meenen de ondergeteekenden, dat het geoorloofd is elke onzekerheid ten deze te vermijden door in artikel 1, eerste lid van het ontwerp-besluit den bijzonderen staat van beleg at te kondigen voor het gebied van het Koninkrijk in Europa, naar gelang uit oor den vijand wordt ontruimd. Op deze wijze wordt bereikt, dat telkens wanneer een stuk van het grondgebied door den bezetter wordt verlaten, en daarmede de feitelijke grondslag voor diens rechtssfeer vervalt, terstond de bijzondere staat van beleg daarvoor in de plaats treedt, waarmede tevens wordt voorkomen, dat een periode van rechtsonzekerheid zou kunnen ontstaan met de daaraan veroorzaken mogelijkheid van ongeregeldeheden.

Een tweede mogelijk punt van onzekerheid, namelijk of een bepaald gedeelte van het grondgebied door den vijand ontruimd is, vindt zijn oplossing in de bepaling, dat de beslissing dienaangaande ter uitsluitende beoordeeling van het militair gezag staat en daarmede ook den rechter bindt.

Artikel 1 regelt tevens de opheffing van den bijzonderen staat van beleg, terwijl het vierde lid de mogelijkheid opent voor het militair gezag om na de opheffing een gedeelte van het grondgebied, dat van de Regeering is afgesneden, andermaal in bijzonderen staat van beleg te verklaren.

Teneinde te voorkomen, dat verder wordt ingegrepen in het maatschappelijk herstel dan noodzakelijk is, bepaalt het tweede lid van dit artikel, dat het militair gezag slechts zal optreden voor zoover

het naar het oordeel van dat gezag noodig is voor handhaving of herstel van de uit- of inwendige veiligheid, terwijl het zich ingevolge het bepaalde bij het derde lid richt naar de instructies aan dat gezag te geven.

Artikel 3 definieert het burgerlijk gezag.

Artikel 4 opent de mogelijkheid voor het militair gezag gebruik te maken van de openbare communicatie- en transportmiddelen en de eigendommen van het burgerlijk gezag, terwijl artikel 5 aan het personeel van het burgerlijk gezag de verplichting oplegt de instructies van het militair gezag op te volgen.

De bijzondere bevoegdheden van den burgemeester door de Gemeentewet gegeven gaan ingevolge het bepaalde bij artikel 6 aan het militair gezag over, terwijl dat gezag tevens de noodige bevelen kan geven aan de politie, de luchtbeschermingsdiensten en de brandweer. Het vierde lid van dit artikel bepaalt, dat het militair gezag in zaken van Rijkspolitiezorg in overleg treedt met den Minister van Justitie, zoodra deze na overleg met het militair gezag het noodig oordeelt om als voorheen op te treden als hoofd van de Rijkspolitie en centraal gezag over de Rijkspolitiezorg.

De algemeene verordeningsoeвоegdheid van het militair gezag is neergelegd in artikel 7. De mogelijkheid is tevens geopend de voorschriften van het burgerlijk gezag te schorsen of daarvan dispensatie te verlenen, terwijl het burgerlijk gezag gehouden is overleg te plegen ten aanzien van het vaststellen van verordeningen en keuren.

Artikel 8 geeft aan het militair gezag de bevoegdheid om de in lijst „A” genoemde wetten te wijzigen en voorts om algemeen bindende regelingen tijdelijk buiten toepassing te laten. Van deze beide bevoegdheden zijn in het vijfde lid de Grondwet, een aantal in lijst „B” genoemde organieke wetten en een aantal in lijst „C” omschreven verdragen, alsmede de uitvoeringsmaatregelen daarvan, uitgezonderd.

Mocht het buiten toepassing laten van algemeen verordende regelingen, bedoeld in het tweede lid, ook na den gestelden termijn van drie weken wenschelijk blijken of mocht de noodzaak aan den dag treden om af te wijken van de in de lijsten „B” en „C” genoemde organieke wetten en verdragen, dan moet het militair gezag zich tot den Raad van Ministers wenden met het verzoek om de noodige voorzieningen te treffen.

Artikel 9 regelt de preventieve en repressieve censuur, terwijl artikel 10 de beperkingen van het recht van vereeniging en vergadering bevat zonder nochtans de grondwettelijk geoorloofde openbare godsdienstvereenigingen uit te sluiten.

De artikelen 11 tot en met 14 bevatten de beperkingen van de persoonlijke vrijheid van de burgers door te bepalen, dat zij verplicht kunnen worden burgerlijken of militairen dienstplicht te vervullen. (Artikelen 11 en 12).

Artikel 13 bepaalt, dat het militair gezag aan natuurlijke personen een bepaalde verblijfplaats kan aanwijzen of ontzeggen, terwijl artikel 14 de arrestatiebevoegdheid van het militair gezag regelt.

De beperkingen van het recht van eigendom zijn vastgelegd in de artikelen 15 tot en met 20. In artikel 15 wordt uitoeving gegeven aan de Inkwartieringswet, doordien onder „het krijgsvolk” ook de militairen van de met het Koninkrijk verbondene Mogendheden worden begrepen. Het derde lid bepaalt, dat vrouwelijke leden van het krijgsvolk geleverd kunnen worden ook in die gezinnen, waar geen mannelijk persoon boven 21 jaar aanwezig is. Artikel 16 verleent de bevoegdheid aan het militair gezag en in aringende gevallen aan den bevelvoerende officier om geouwen of woningen te sluiten. Onder artikel 17 kan het militair gezag door middel van vordering de beschikking verkrijgen over onroerende en roerende goederen, daarin wijzigingen aanbrengen of ze doen vernietigen, indien de omstandigheden zulks vereischen. Op denzelfden voet als in artikel 210 der Gemeentewet is in artikel 18 van het ontwerp-besluit aan het militair gezag de sanctie verleend om de nakoming zijner verordeningen en bevelen te verzekeren. De artikelen 18 en 19 regelen onderscheidenlijk het aanhouden en sequestreeren van roerende goederen en het betreden van woningen.

Het probleem der schadeloosstelling voor beperking van het recht van eigendom zal na de heroverzetting van Nederland in ruim verband dienen te worden gezien, onder andere naar aanleiding van de oorlogsschade in ruimeren zin en andere door de bevolking geleden materiele verliezen. Een nadere regeling wordt daarom in artikel 21 in het uitzicht gesteld.

De artikelen 22 en 23 bevatten de materie, welke in de wet van 1899 in de artikelen 32 en 31 is geregeld.

De ondergeteekenden meenen, dat de strafbepalingen in de wet van 1899 onvoldoende moeten worden geacht. Dientengevolge zijn in artikel 24 de strafmaxima op overtreding van de bepalingen van het ontwerp-besluit en de maatregelen tot uitvoering daarvan verhoogd, terwijl de strafbaar gestelde of te stellen feiten in verband

met den ernst van dergelijke vergripen als misdrijf worden aangemerkt.

Het militair gezag kan zich bij de opsporing van strafbare feiten zoomede tot handhaving van de openbare orde en veiligheid doen bijstaan door personen aan welke zij een aanstelling tot onbezoldigd rijksveldwachter heeft gegeven; artikel 25 verleent hiertoe de bevoegdheid.

In verband met hetgeen hierboven is vermeld omtrent de noodzakelijkheid eener snelle berechting van personen, die zich niet houden aan de voorschriften van het militair gezag opent artikel 26 de mogelijkheid die berechting aan een bijzonderen rechter op te dragen.

Artikel 27 bepaalt, dat, overal, waar in de wetgeving, van kracht voor het Rijk in Europa, de woorden „staat van oorlog” en „staat van beleg” voorkomen, daarvoor de woorden „bijzondere staat van beleg” zullen worden gelezen. Voorts wordt verklaard, dat met ingang van de inwerkingtreding van het besluit de wet van 1899 buiten toepassing zal worden gelaten.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën van No.;

Overwegende, dat het noodzakelijk is de Hooge Colleges van Staat, de Nederlandsche Administratie, de Rechterlijke Macht en andere organen, diensten en instellingen zoo spoedig mogelijk te zuiveren van personen, door den bezetter in het belang van den vijand, van zijn oorlogvoering en ter bevordering van de aan den Nederlandschen zin voor recht en vrijheid vreemde opvattingen aangewezen voor het bekleeden van ambten of het uitoefenen van functies, alsmede van andere verraderlijke en ontrouwe elementen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

Dit besluit is van toepassing op:

a. hen, die ambtenaar zijn in den zin van artikel 1, eerste en tweede lid, Ambtenarenwet 1929, en artikel 1 der Militaire Ambtenarenwet 1931, waaronder begrepen zij, die lid zijn van de Rechterlijke Macht;

b. de personen, genoemd onder a tot en met n in artikel 4 van de Pensioenwet 1922 (*Staatsblad* No. 240) en bedoeld in artikel 5 dier wet, voor zover niet vallende onder a;

c. diplomatieke en consulaire ambtenaren, ambtenaren van den tolkendienst en kanseliers;

d. hen, die in dienst genomen zijn op den voet van het Arbeids-overeenkomsten-besluit of het Gewijzigd Crisis-Arbeidsreglement, voor zoover niet vallende onder *a*, *b* of *c*;

e. hen, die op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht werkzaam zijn bij een provincie, gemeente, waterschap, veenschap of veenpolder, dan wel daartoe behorende diensten, bedrijven, commissies of rechtspersoonlijkheid bezittende lichamen, voor zoover niet vallende onder *a*, *b*, *c* en *d*;

f. bestuurders, beambten en bedienden als bedoeld in de Spoorwegwet.

Artikel 2

1. In afwachting van een onderzoek omtrent de noodzakelijkheid van schorsing of ontslag, bedoeld in de artikelen 3 en 4 van dit besluit, kan den in artikel 1 bedoelden personen zonder opgave van redenen worden bevolen de uitoefening van hun functie te staken.

2. Het in het eerste lid van dit artikel bedoelde bevel tot staking van de uitoefening van de functie wordt gegeven door of namens:

a. Onzen betrokken Minister, ten aanzien van de personen, die ressorteeren onder zijn Departement en de daarbij behorende diensten, instellingen of bedrijven, of die werkzaam zijn bij diensten, instellingen of bedrijven, waarover, krachtens wettelijk voorschrift, door hem of onder zijn verantwoordelijkheid toezicht wordt uitgeoefend of voor wie op de begroting van zijn Departement de jaarwedden en belooningen zijn geraamd, met uitzondering van hen, ten aanzien van wie in dit besluit anders is bepaald;

b. Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken tevens ten aanzien van de Commissarissen der Koningin, de burgemeesters en de personen, in dienst van de provincies en de daartoe behorende diensten, instellingen, bedrijven, met inbegrip van de commissies en rechtspersoonlijkheid bezittende lichamen, belast met de behartiging van gemeenschappelijke belangen van gemeenten of van provincies en gemeenten;

c. Onzen Minister van Justitie tevens ten aanzien van de leden van de rechterlijke macht, van notarissen, van deurwaarders en van personen, behorende tot het wapen der Koninklijke Marechaussee en tot de gemeente-politie, met inbegrip van de gemeente-veldwachters;

d. Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen tevens ten aanzien van personen, die werkzaam zijn bij het gemeentelijk onderwijs;

e. den Commissaris der Koningin ten aanzien van de personen in dienst van de gemeenten, gelegen in zijn provincie, of de daartoe behorende diensten, instellingen of bedrijven, zulks echter met uitzondering van de onder *c* en *d* bedoelde personen;

f. den Commissaris der Koningin ten aanzien van de personen, in dienst van de waterschappen, veenschappen en veenpolders, gelegen in zijn provincie, zoomede van dezulke, welke mede in een andere provincie zijn gelegen, doch waarvan de zetel van het bestuur op 10 Mei 1940 binnen zijn provincie was gevestigd.

3. De in het eerste lid bedoelde bevoegdheid komt voor den duur, dat het grondgebied krachtens Ons besluit van in bijzonderen staat van beleg is geraakt, mede toe aan het militair gezag, dat van zijn beslissing zoo spoedig mogelijk mededeeling doet aan Onzen betrokken Minister en aan den betrokken Commissaris der Koningin. Indien naar het oordeel van Onzen betrokken Minister de ten deze door het militair gezag ten aanzien van een bepaald persoon genomen maatregel niet voldoende gegrond is, is dat oordeel beslissend en worden voor zooveel noodig de gevolgen aan de door het militair gezag genomen beslissing door Onzen betrokken Minister geregeld.

4. Het in het eerste lid bedoelde bevel tot staking van de uitoefening van de functie heeft mede staking van de uitoefening van andere eventueel door den betrokkene bekleede openbare functies ten gevolge.

5. Het bevel tot staking van de uitoefening van de functie is niet van invloed op aan de uitoefening van de functies verbonden inkomsten en voordeelen.

Artikel 3

1. In afwachting van de beslissing omtrent ontslag, bedoeld in artikel 4 van dit besluit, kunnen al dan niet na een bevel, als bedoeld in het vorige artikel, de in artikel 1 bedoelde personen in hun functies worden geschorst, indien zij van ontrouw aan de zaak van Ons Koninkrijk, aan Ons, of aan Onze Regeering hebben doen blijken, of van hen op grond van hun houding voor of tijdens de bezetting niet de getrouwe medewerking aan het herstel van Ons vaderland kan worden verwacht.

2. De in het eerste lid bedoelde schorsing geschiedt door:

a. Onzen Minister, Voorzitter van den Raad van Ministers, met medewerking van Onzen Minister van Algemeene Zaken a.i., ten aanzien van de door Ons benoemde functionarissen, deel uitmakende van de Hooge Colleges van Staat;

b. Onzen betrokken Minister ten aanzien van de personen, bedoeld in artikel 2, tweede lid onder *a*, met uitzondering van de onder artikel 3, tweede lid onder *a* genoemde functionarissen;

c. Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken tevens ten aanzien van de personen, bedoeld in artikel 2, tweede lid onder *b* en *e*;

d. Onzen Minister van Justitie tevens ten aanzien van de personen, bedoeld in artikel 2, tweede lid onder *c*;

e. Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen tevens ten aanzien van de personen, bedoeld in artikel 2, tweede lid onder *d*;

f. Onzen Minister van Waterstaat tevens ten aanzien van de personen, bedoeld in artikel 2, tweede lid onder *f*.

3. Het derde en vierde lid van artikel 2 zijn op de schorsing van overeenkomstige toepassing.

4. Schorsing heeft verlies van alle aan de uitoefening van de functie verbonden inkomsten en voordeelen ten gevolge.

5. De in het tweede lid bedoelde autoriteiten en eventueel het militair gezag zijn echter bevoegd te bepalen, dat in daarvoor in aanmerking komende gevallen ten behoeve van de geschorsten of hun gezinnen voorloopig wekelijks een bedrag voor hun noodzakelijk levensonderhoud, ten laste van de administratie, welke de bezoldiging dier personen betaalde, zal worden uitgekeerd. Bij opheffing der schorsing anders dan als gevolg van ontslag op grond van dit besluit wordt genoemd bedrag bij de uitbetaling van de achterstallige, aan de functie verbonden inkomsten, ingehouden.

Artikel 4

1. De in artikel 1 bedoelde personen kunnen, op grond van de redenen, aangegeven in het slot van het eerste lid van artikel 3, al dan niet na een bevel, bedoeld in artikel 2, of een schorsing, bedoeld in artikel 3, uit hun functie worden ontslagen.

2. Het in het eerste lid bedoelde ontslag wordt verleend door:

a. Ons op voordracht van Onzen Minister, Voorzitter van den Raad van Ministers, en Onze Ministers van Algemeene Zaken en Binnenlandsche Zaken, ten aanzien van de personen, bedoeld in artikel 3, tweede lid onder *a*;

b. Onzen in artikel 3, tweede lid onder *b*, *d*, *e* en *f* aangegeven Minister ten aanzien van de aldaar bedoelde personen met medewerking van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken;

c. Onzen in artikel 3, tweede lid onder *c* aangegeven Minister ten aanzien van de aldaar bedoelde personen, met medewerking van Onzen Minister van Justitie.

3. De Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Justitie winnen, alvorens hunne medewerking te verlenen aan de in het tweede lid bedoelde voordracht of het aldaar bedoelde ontslag, advies in van de Commissie van Advies inzake zuivering van ambtenaren, waarvan de samenstelling en werkwijze bij gemeenschappelijke beschikking van Onzen Minister, Voorzitter van den Raad van Ministers, en Onze Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken worden geregeld.

De Commissie is bevoegd bij den Minister van Binnenlandsche Zaken eigener beweging voorstellen tot ontslag in te dienen, welke door Onzen voornoemden Minister steeds ter kennis worden gebracht van Onzen Minister, Voorzitter van den Raad van Ministers, en Onzen betrokken Minister, zoomede, waar noodig, aan Onzen Minister van Justitie.

4. Het vierde lid van artikel 2 is op ontslag van overeenkomstige toepassing.

5. Alle rechten op dadelijk of uitgesteld pensioen, en alle andere rechten, welke de op grond van dit besluit ontslagenen, krachtens wettelijk voorschrift of arbeidsovereenkomst, zouden kunnen doen gelden, alsmede alle rechten op pensioen en alle andere rechten, welke de nagelaten betrekkingen van de ontslagenen, krachtens wettelijk voorschrift of arbeidsovereenkomst, zouden kunnen doen gelden, vervallen.

6. Wij behouden Ons voor, nadere regelen te stellen met betrekking tot de toekenning van rechten in de plaats van die, welke ingevolge het bepaalde bij het vorige lid zijn vervallen, met betrekking tot het behoud van reeds toegekend pensioen, wachtgeld of non-activiteitswedde, alsmede tot de toekenning van onderstand aan de gezinnen van de ontslagenen.

In afwachting van deze nadere regelen of van de toekenning van pensioen, wachtgeld, non-activiteitswedde of onderstand, is het vijfde lid van artikel 3 van overeenkomstige toepassing.

Artikel 5

Elk ontslag uit het ambt of de functie, na den datum van inwerking-treding van dit besluit, hetzij door anderen dan de in artikel 4 aangewezen autoriteiten verleend, hetzij door belanghebbenden na dien datum genomen, wordt voor zooveel de rechtsgevolgen betreft, als niet verleend of genomen beschouwd, indien dit wordt vervangen door een ontslag op grond van evengenoemd artikel.

Artikel 6

De bepaling van wettelijke voorschriften of arbeidsovereenkomsten, voor zooveel zij betrekking hebben op de wijze, waarop het bevel tot staking van de uitoefening van de functie moet geschieden, dan wel de schorsing of het ontslag moeten worden verleend, dan wel krachtens welke de genomen beslissing gewijzigd of ongedaan gemaakt zou kunnen worden, worden voor de toepassing van dit besluit buiten werking gesteld.

Artikel 7

Zoo spoedig mogelijk wordt van de maatregelen, bedoeld in de artikelen 2, eerste lid, 3, eerste lid, en 4, eerste lid, in de *Staatscourant* mededeeling gedaan, terwijl de betrokkenen zoo mogelijk afzonderlijk schriftelijk worden ingelicht.

Artikel 8

1. Naar gelang deelen van het Koninkrijk, ingevolge Ons besluit van *Staatsblad* No., in bijzonderen staat van beleg geraken, rust op het militair gezag de taak, zorg te dragen, dat de functionarissen, die ingevolge de bovenstaande bepalingen een bevel tot staking van hun werkzaamheden hebben gekregen, dan wel zijn geschorst of ontslagen, inderdaad ten volle de uitoefening van hun ambt beëindigen.

2. Het in het vorig lid bepaalde laat onverlet de bevoegdheid van het militair gezag om hen, die van eenig misdrijf worden verdacht, ter fine van strafvervolgung te doen insluiten of anders, waar noodzakelijk, den maatregel, bedoeld in artikel 13, tweede lid van Ons in het eerste lid genoemde besluit, toe te passen.

Artikel 9

Dit besluit, dat kan worden aangehaald als „Zuiveringsbesluit”, treedt in werking met ingang van den dag zijner afkondiging.

Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën, zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Londen, den 1943.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

MEMORIE VAN TOELICHTING

Door den bezetter zijn reeds vrijwel onmiddellijk nadat het Nederlandsch grondgebied onder zijn macht was gekomen, aanvankelijk op beperkte schaal, doch later in ruime mate, maatregelen genomen, welke ten doel hadden het ambtenaren-apparaat in Nederland dienstbaar te maken aan zijn oorlogsvoering door de aan Hare Majesteit de Koningin en de Regeering trouw gebleven functionarissen, van wie geen medewerking aan zijn, in strijd met recht en beschaving zijnde, maatregelen viel te verkrijgen, te vervangen door eigen creaturen, die zich daartoe wel willen leenen. In tal van sleutelposities in het openbare leven zijn thans personen benoemd, die de aan den Nederlandschen zin voor vrijheid en recht vijandige nationaal-socialistische opvattingen aanhangen en bevorderen, althans deze stilzwijgend goedkeuren en zich tegen de in strijd met alle welbegrepen Nederlandsche belangen uitgevaardigde maatregelen van den bezetter niet verzetten en daaraan zelfs met toewijding uitvoering verleen.

Helaas moet erkend worden, dat ook verscheidenen der reeds vóór de komst van den bezetter in openbare functies werkzame personen, niet, zooals van hen verwacht mocht worden, geweigerd hebben mede te werken aan de met het belang van het Nederlandsche volk volstrekt onverenigbare maatregelen, waarvan economische plundering, joden-deportatie en evacuatie slechts enkele sprekende voorbeelden zijn; zij zijn hun ambtelijke functie blijven uitoefenen ondanks het feit, dat hun medewerking aan de uitvoering van evenbedoelde maatregelen vereischt werd.

Hetgeen hier omtrent de politieke opvattingen en de gedragingen van de ambtenaren bekend is, is uiteraard zeer onvolledig. Hoewel in vele gevallen geen volstrekte zekerheid bestaat, dat de betrokken ambtenaar zich aan meerbedoelde ernstige en onvergeeflijke handwijzen heeft schuldig gemaakt, is op goede gronden het vermoeden aanwezig, dat de wijze, waarop de overheidstaak is uitgeoefend, indien de norm „trouw aan het wettige gezag” wordt aangelegd, den toets der critiek niet kan doorstaan.

Afgescheiden van de vraag welke andere maatregelen men op deze lieden voornemens is toe te passen, zooals strafrechtelijke vervolging en aanwijzing van een gedwongen verblijfplaats, staat het vast, dat een voortzetting van de vervulling der ambtelijke werkzaamheden in ieder geval moet worden verhinderd. Het Nederlandsche volk zal niet verdragen, dat functionarissen, die met den vijand en de zoogenaamde nieuwe orde hebben geheuld en gesympathiseerd één dag langer dan noodig is, hun functies blijven uitoefenen.

Zooals gezegd, zullen er zich ook vele gevallen voordoen, dat niet gemakkelijk zal zijn vast te stellen, of een functionaris voldoende betrouwbaar is of was. Geruchten zullen de ronde doen en ongefundeerde aanklachten zijn stellig te verwachten. Ook in deze gevallen van twijfel is het — en stellig in den tijd, waarin militaire operaties plaats hebben — ontoelaatbaar, personen in hun functies te handhaven, van wie niet met stelligheid vaststaat, dat volledig op hen kan worden gerekend en zij het volle vertrouwen der bevolking hebben.

Daarom is als eerste maatregel, die tegen personen, waarvan voortzetting van hun werkzaamheden niet getolereerd kan worden, in het ontwerp de mogelijkheid geschapen de uitoefening van de functie door die personen te doen staken. Daarnaast scheidt het ontwerp de bevoegdheid om functionarissen in hun ambt te schorsen en hen daaruit te ontslaan. De staking van de uitoefening van de functie is een veiligheidsmaatregel ter vermindering van alle risico, hoe gering ook, dat met minder betrouwbare elementen zou worden gewerkt. De schorsing en het ontslag daarentegen dragen een ander karakter. Zij, van wie met waarschijnlijkheid vaststaat, dat zij in strijd met het belang van land en volk hebben gehandeld, doch wier zaak nog niet ten volle overzien kan worden, dienen onmiddellijk veel ernstiger getroffen te worden. En al degenen, van wie blijkt, dat zij zich aan dit ambtelijk wangedrag hebben schuldig gemaakt, zullen blijvend van de uitoefening van hun functies uitgesloten moeten worden.

Uit dit verschil in karakter volgt ook, dat de bevoegdheid tot het ontslag en schorsing toegekend is aan Ministers zonder delegatiemogelijkheid, terwijl het bevel tot staking ten aanzien van bepaalde groepen van ambtenaren ook door de Commissarissen der Koningin of krachtens delegatie door lagere instanties kan worden gegeven.

Uit dit verschil in karakter volgt ook, dat de bevoegdheid tot het functies onmiddellijk te staken tijdens den duur van bijzonderen staat van beleg ook moet toekomen aan het militair gezag, dat immers in de eerste plaats moet zorgen, dat de openbare rust en orde gehandhaafd blijven en deze niet worden verstoord, doordat personen, aan wier betrouwbaarheid kan worden getwijfeld, overheidsfuncties blijven uitoefenen.

Aan het militair gezag dient echter ook de schorsingsbevoegdheid te worden gegeven. Het zou van een weinig krachtig beleid getuigen, lieden, van wie wel vaststaat, dat zij landverraderlijke handelingen

hebben gepleegd, niet onmiddellijk alle rechten en verplichtingen aan het ambt verbonden, te ontnemen. Ontslagbevoegdheid kan, zooals begrijpelijk, slechts aan het burgerlijk gezag toekomen.

Indien het militair gezag van zijn bevoegdheid gebruik maakt, dient het uiteraard het burgerlijk gezag met zijn beslissing in kennis te stellen en zoo de beslissing niet overeenkomstig het gevoelen van het burgerlijke gezag is en naar diens oordeel voor het bevel tot staking of de schorsing niet voldoende aanleiding bestond, is dit laatste oordeel doorslaggevend.

De maatregelen, welke tegen de ontrouwe of twijfelachtige elementen worden genomen, behooren, aangezien zij moeten worden toegepast in abnormale omstandigheden, waarin een snelle rechtspraak, ook administratieve, wordt verlangd, niet met de voor gewone tijden geschreven waarborgen omkleed te zijn. Beroep, overeenkomstig de minutieus uitgewerkte procedure van de Ambtenarenwet zou het rechtsgevoel, dat naar spoedig herstel van het aangedane onrecht en leed hunkert, zeer zeker niet bevredigen.

Teneinde echter willekeur te vermijden en te bereiken, dat zooveel mogelijk dezelfde lijn bij alle ontslagbeslissingen wordt gevolgd, is in artikel 4 van het ontwerp de Minister van Binnenlandsche Zaken aangewezen als het centrale punt, langs hetwelk alle ontslagvoorstellen moeten passeeren. Voor het geval de overweging van het ontslag ambtenaren betreft, die onder zijn Departement ressorteeren, treedt in zijn plaats als centrale instantie de Minister van Justitie op. Zij worden alvorens medewerking aan een ontslagvoorstel te verleenen, voorgelicht door een Commissie, die ook het recht heeft eigener beweging voorstellen tot ontslag bij den Minister in te dienen. Andere waarborgen tegen ongemotiveerd ontslag bevat het besluit niet; zij worden in de betrokken omstandigheden geacht voldoende te zijn.

De materiele rechtsgevolgen, aan de schorsing en het ontslag ingevolge het besluit verbonden, mogen niet de normale zijn. Aanspraak op pensioen, wachtgeld, enz. vervalt. Wellicht zullen ter zake nog bijzondere regelingen moeten worden getroffen, b.v. met betrekking tot weduwen- en weezenpensioen. Deze regelingen kunnen, wanneer het geheele terrein beter kan worden overzien, met grootere kennis van zaken worden voorbereid. Intusschen is aan de tot ontslag bevoegde instanties de bevoegdheid gegeven incidenteel zorg te dragen, dat aan de gezinnen van de geschorsten en ontslagenen — het bevel tot staking van de uitoefening van de functie heeft geen invloed op de doorbetaling van salaris, doch schorsing en ontslag doen alle inkomsten uit de functie ophouden — voldoende wordt uitgekeerd om in het levensonderhoud te voorzien.

De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat, indien de personen, die het ontwerp op het oog heeft, het onheil van verleend oneervol ontslag zien aankomen, zich door een gelijkgezinden Nederlandschen gezaghebbende, al dan niet op eigen verzoek, doen ontslaan. Artikel 5 bepaalt daarom, dat zulk een ontslag door een ontslag op grond van dit besluit kan worden vervangen.

Ook moet voorkomen worden, dat de landverraderlijke elementen, wanneer op hen de bepalingen van het ontwerp eenmaal van toepassing zijn gebracht, het bevel tot staking, dan wel het schorsings- of ontslagbesluit naast zich neerleggen en met hun werkzaamheden voortgaan. Op het militair gezag rust de taak zorg te dragen, dat zij hun werkzaamheden daadwerkelijk beëindigen.

Gepoogd is onder het besluit te begrijpen allen, die op eenigerlei wijze een overheidsfunctie vervullen, hetzij als ambtenaar, hetzij als arbeidscontractant, zoowel in dienst van het Rijk, de provincies, de gemeenten en de waterschappen als van min of meer zelfstandige overheidsbedrijven of semi-overheidsinstellingen respectievelijk de Staatsmijnen en de spoorwegen, alsmede het personeel werkzaam bij het gesubsidieerd lager en middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs. Uiteraard is het in een regeling als de onderwerpelijke, niet wel mogelijk, allerlei bijzondere en min of meer op zich zelf staande gevallen onder te brengen. Zoo noodig zullen door aanvullende regelingen de vereischte voorzieningen moeten worden getroffen.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën van No.;

Overwegende, dat het noodzakelijk is om bij het intreden van den bijzonderen staat van beleg voorzieningen te treffen, teneinde voorloopig in het hoogst noodzakelijke bestuur van provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders te voorzien;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Zoolang als door Ons voor alle of bepaalde provinciën niet anders is bepaald, worden, naar gelang deze geheel of ten deele liggen in het gebied, dat in bijzonderen staat van beleg geraakt, de taak en de bevoegdheden opgelegd en toekomende aan Provinciale Staten, aan Gedeputeerde Staten, aan provinciale commissies, voor zoover deze door en namens het provinciaal bestuur met een taak van bestuur, beheer of toezicht mochten zijn belast, alsmede aan de Commissarissen der Koningin, vervuld en uitgeoefend door de aldaar door Ons benoemde Commissarissen der Koningin, die op 10 Mei 1940 in functie waren, ook al zijn die Commissarissen, al dan niet op hun verzoek, door of vanwege den bezetter ontslagen, tenzij zij na 14 Mei 1940 door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie zijn benoemd.

2. Met inachtneming van en onder de voorwaarden, bedoeld in het eerste lid van dit artikel, geschiedt de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van de raden der gemeenten, van de colleges van burgemeester en wethouders, van de commissies, voor zoover deze door en namens het gemeentebestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht zijn belast, en van de burgemeesters door de aldaar door Ons benoemde burgemeesters, die op 10 Mei 1940 in functie waren, ook al zijn die burgemeesters al dan niet op hun verzoek door of vanwege den bezetter ontslagen, tenzij zij na 14 Mei 1940 door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie zijn benoemd.

Artikel 2

1. Indien een Commissaris der Koningin of een burgemeester, als bedoeld in artikel 1, door Ons of van Onzentwege, ingevolge het bepaalde in het Zuiveringsbesluit, is ontslagen, geschorst, dan wel tegen hem een bevel tot staking van de uitoefening van zijn functie is gegeven, of in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen Commissaris of burgemeester, worden de taak en de bevoegdheden, in artikel 1 bedoeld, tot een door Ons te bepalen tijdstip vervuld en uitgeoefend door den in leeftijd jongsten beschikbaren persoon, respectievelijk uit de Gedeputeerde Staten en uit de wethouders, beoordeeld naar de samenstelling van het betreffende college op 10 Mei 1940.

2. Indien een in het eerste lid van dit artikel aangewezen persoon niet beschikbaar of feitelijk niet in staat is de taak en de bevoegdheden, in dat artikel bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, geschiedt de aanwijzing van dengene, die de taak en bevoegdheden, in artikel 1 bedoeld, vervult en uitoefent, door of vanwege Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

3. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is, in afwijking van het bepaalde in artikel 1 en in het eerste en tweede lid van dit artikel, bevoegd, voor de vervulling en de uitoefening van de in artikel 1

bedoelde taak en bevoegdheden een ander persoon dan den daar bedoelden aan te wijzen of, voor zooveel de gemeenten betreft, te doen aanwijzen.

Artikel 3

Indien na 10 Mei 1940 gemeenten zijn vereenigd of gesplitst geschiedt de vervulling en de uitoefening van de taak en bevoegdheid, bedoeld in artikel 1, in de betrokken gemeenten door den persoon, of de personen, door of vanwege Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken aan te wijzen.

Artikel 4

De Commissaris der Koningin, of hij die hem vervangt, in de provincie, waarin de plaats van vestiging is gelegen van een commissie of waarin de zetel is gevestigd van een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, belast met de behartiging van de gemeenschappelijke belangen van twee of meer gemeenten, dan wel van een provincie en een of meer gemeenten, is, tot zoolang door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken niet anders is bepaald, bevoegd een persoon of meerdere personen met de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van een zoodanige commissie of van een zoodanig rechtspersoon te belasten.

Artikel 5

1. Indien het militair gezag tot de bevinding komt, dat, ingevolge het bepaalde in artikel 1 en in het eerste lid van artikel 2, niet op een zoodanige wijze in het bestuur van een provincie of van een gemeente wordt voorzien, welke de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel van de openbare orde en rust, is dat gezag bevoegd, in afwachting van de beslissing van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, tijdelijk een voor dat bestuur geschikt en volkomen betrouwbaar persoon schriftelijk aan te wijzen. Die persoon treedt dan gedurende die periode in de rechten en plichten van den vervanger bedoeld in artikel 2.

2. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken onderscheidenlijk de Commissaris der Koningin tengevolge van den gang van de krijgsvorrichingen, buiten staat is de voorziening, bedoeld in het tweede lid van artikel 2, en in artikel 3, dan wel die bedoeld in artikel 4, te treffen, geschiedt deze, in afwachting van de beslissing van Onzen voornoemden Minister of van den Commissaris der Koningin, desnoodig door het militair gezag.

3. Het militair gezag stelt zoo spoedig doenlijk Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en den betrokken Commissaris der Koningin met de tijdelijke aanwijzingen, als bedoeld in dit artikel, in kennis.

Artikel 6

Zoolang als door Ons voor alle of bepaaldelijk aan te wijzen waterschappen, veenschappen of veenpolders niet anders is bepaald, worden, naar gelang deze geheel of ten deele liggen in het gebied, dat in bijzonderen staat van beleg geraakt, de taak en de bevoegdheden opgelegd en toekomende aan de vergadering van de ingelanden — al dan niet vertegenwoordigend lichaam zijnde — aan het dagelijksch bestuur en aan den voorzitter van het bestuur, vervuld en uitgeoefend door den op 10 Mei 1940 in functie zijnden voorzitter van het bestuur, ook al is hij, al dan niet op zijn verzoek, door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie benoemd.

Artikel 7

1. Indien de voorzitter bedoeld in artikel 6, door Ons of van Onzentwege, ingevolge het bepaalde in het Zuiveringsbesluit is ontslagen, geschorst, dan wel tegen hem een bevel tot staking van de uitoefening van zijn functie is gegeven, of in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen voorzitter, worden de taak en de bevoegdheden, in dat artikel bedoeld, vervuld en uitgeoefend door het in leeftijd jongste beschikbare lid van het dagelijksch bestuur, zooals dit op 10 Mei 1940 was samengesteld.

2. Artikel 2, tweede en derde lid, van dit besluit vinden overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat de aanwijzing door den Commissaris der Koningin van de betrokken provincie geschiedt.

Artikel 8

De bevoegdheden van het militair gezag, bedoeld in artikel 5 van dit besluit, gelden mede ten aanzien van het bestuur van de waterschappen, veenschappen en veenpolders, met dien verstande, dat bij eene voorziening door dat gezag daarvan zoo spoedig doenlijk mededeeling aan den Commissaris der Koningin wordt gedaan.

Artikel 9

Zoolang door Ons niet anders is bepaald, wordt, indien een waterschap, veenschap of veenpolder in twee of meer provinciën is ge-

legen, voor de toepassing van dit besluit, het waterschap, veenschap of veenpolder geacht te zijn gelegen in de provincie waar de zetel van het bestuur op 10 Mei 1940 was gevestigd.

Artikel 10

De bezoldiging en de vergoeding voor reis- en verblijfkosten van den waarnemer van de taak, bedoeld in de artikelen 2 en 3 dan wel in de artikelen 4, 5, 7 en 8 van dit besluit, worden onderscheidenlijk door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken dan wel den Commissaris der Koningin geregeld.

Artikel 11

Het bij de voorgaande artikelen bepaalde werkt niet langer dan door den bijzonderen toestand zal zijn geboden. Zoo spoedig mogelijk wordt in de vacaturen van Commissarissen der Koningin in de provinciën en van burgemeesters voorzien en treden nader door Ons omtrent het bestuur van provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders te geven regelen in werking.

Artikel 12

Dit besluit, dat kan worden aangehaald als „Besluit Eerste Bestuursvoorziening”, treedt in werking met ingang van den dag zijner afkondiging.

Onze Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Justitie, van Waterstaat en van Oorlog zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Londen, 1943.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

MEMORIE VAN TOELICHTING

Zooals in de toelichting op het ontwerp tot regeling van den bijzonderen staat van beleg is vermeld, zal het grondgebied, naar gelang dit door den vijand is ontruimd, voor korteren of langeren tijd, in bijzonderen staat van beleg worden verklaard. Het militair gezag zal alsdan tijdelijk voor een gedeelte van de overheidszorg, ook voor die welke door de provinciale, de gemeente en de waterschapsbesturen werd behartigd, de verantwoordelijkheid dragen. Dit betekent echter niet, dat dit gezag zelf die taak moet uitvoeren. Integendeel — het is van het grootste belang, dat, onder zijn toezicht, die taakuitoefening geschiedt door het burgerlijk gezag, waardoor een betere waarborg voor de leniging van den ongetwijfeld diepen en veelzijdigen nood wordt verkregen. De taak, die door de provinciale, de gemeente- en de waterschapsbesturen pleegde te worden verricht, was bovendien zoo breed van omvang, dat belangrijke gedeelten van overheidszorg niet door het militair gezag tot zich zullen en kunnen worden getrokken. Deze twee omstandigheden dwingen ertoe zorg te dragen, dat bij de terugkeer van de Regeering in Nederland onmiddellijk organen aanwezig zijn, die evenbedoelde taakuitoefening kunnen verrichten.

De organen, die bij de bezetting van Nederland met het provinciaal, het gemeente- en waterschapsbestuur waren belast, zijn intusschen goeddeels door den bezetter vernietigd of dermate vervormd, dat zij volstrekt onbruikbaar zijn geworden. Het is uiteraard onmogelijk maatregelen te nemen, waardoor de vertegenwoordigende en bestuurslichamen onmiddellijk opnieuw kunnen worden samengesteld. Deze omstandigheid bezien in het licht van de noodzaak, dat de taakuitoefening in de provincies, de gemeenten en de waterschappen zoo spoedig mogelijk door het burgerlijk gezag ten volle dient te worden vervuld, dwingt er toe die vervulling bij de terugkeer van de Regeering in Nederland voor een korten tijd volledig op te dragen respectievelijk aan de Commissarissen der Koningin, de burgemeesters en de voorzitters van de waterschapsbesturen. Zulk een opdracht zal bovendien bevorderen, dat de noodzakelijke beslissingen snel kunnen worden genomen en de verantwoordelijkheid voor een juiste taak-voevoering duidelijk blijkt.

Intusschen moet bij het ontwerpen der hiernevens aangeboden voorziening rekening worden gehouden met het feit, dat een groot aantal Commissarissen der Koningin en burgemeesters door den bezetter door volkomen onbetrouwbare elementen zijn vervangen. Ook kan niet worden voorbijgezien, dat onder de burgemeesters, die op 10 Mei 1940 in functie waren, helaas personen zijn van wie vaststaat, dat zij den afgelegden ambtseid schandelijk hebben geschonden. De eerste daad, die op grond van het Zuiveringsbesluit genomen zal worden, zal zijn deze lieden te verwijderen. Daarnaast zijn op 10 Mei 1940 in functie zijnde ambtsdragers overleden, terwijl andere personen feitelijk niet in staat zullen zijn onmiddellijk hun functie uit te oefenen. Het schijnt onmogelijk terstond bij keuze in de blijvende of tijdelijke vervanging te voorzien. Op grond van een en ander is eene regeling ontworpen, die zooveel mogelijk de personen automatisch aanwijst, die belast zullen zijn met de verzorging van de taken, die voorheen door de verschillende organen van de besturen van provincie, gemeente en waterschap werden verricht.

Ter toelichting van het ontwerp wordt overigens nog artikelsgewijs het volgende medegedeeld:

Artikel 1

Krachtens het bepaalde in artikel 1 worden tot de taakvervulling in de provincies en gemeenten allereerst geroepen de personen, die op 10 Mei 1940 het ambt van Commissaris der Koningin respectievelijk van burgemeester uitoefenden. Op dezen regel wordt één uitzondering gemaakt. De personen, die uit handen van den bezetter of diens gemachtigde een ander openbaar ambt hebben aanvaard, worden uitgesloten. Pas nadat de Regeering volledig tot oordeelen in staat is, mag worden beslist wat met hen dient te geschieden. De ambtsdragers, die door den bezetter verdreven zijn, keeren — uitzonderingen buiten beschouwing gelaten — voorloopig op hun oude plaatsen terug.

Artikel 2

De toepassing van artikel 1 geeft uiteraard voor verscheidene provincies en gemeenten geen eerste en onmiddellijke voorziening. Het schijnt, is dit het geval, de meest aangewezen weg den plaatsvervanger van den Commissaris respectievelijk van den burgemeester te recruteeren uit de personen, die voor 10 Mei 1940 dagelijks aanraking met het provinciaal en gemeentebestuur hadden. Dit sluit aan bij het stelsel, dat in Nederland gold. Echter is op één punt de vroeger veelal gevolgde praktijk verlaten. Niet het oudste lid in zittingstijd van het college van dagelijksch bestuur, die veelal den Commissaris der Koningin of den burgemeester verving, zal thans als vervanger optreden, doch het jongste lid in leeftijd. Het schijnt namelijk wenschelijk het bestuursapparaat in het kader van den nieuwen tijd zooveel mogelijk te verjongen.

In het tweede en derde lid van artikel 2, alsmede in de artikelen 3 en 4 zijn de bevoegdheden gecreëerd op grond waarvan voorzieningen kunnen worden getroffen, indien het stelsel van de automatische voorziening zou falen of indien tengevolge van zijn toepassing niet voldoende zekerheid zou bestaan voor een deugdelijke taakvervulling.

Artikel 5

Het is voor het militair gezag uiteraard onduidbaar zijn taak te moeten vervullen, indien het niet de zekerheid heeft, dat het burgerlijk bestuur wordt uitgeoefend en op de juiste wijze wordt oehartigd. Aan hem moet derhalve de bevoegdheid worden gegeven zoo nooig tijdelijk in dat bestuur te voorzien. In beide gevallen geschiedt die voorziening uiteraard in afwachting van de uiteindelijke beslissing door de betrokken burgerlijke autoriteiten te nemen.

Artikel 6 t/m 9

In deze artikelen wordt een soortgelijke voorziening, als voor de provincies en de gemeenten getroffen, mede voorgesteld voor de waterschappen, veenschappen en veenpolders.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,

De Minister van Landbouw en Visserij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid, en Scheepvaart, van Landbouw en Visserij, van Sociale Zaken en van Koloniën van, No.;

Overwegende, dat de toestand van Nederland na de bevrijding het dringend noodzakelijk maakt, dat voor het handhaven van de openbare orde en de zorg van de veiligheid van den Staat mede in verband met de berechting van staatsgevaarlijke elementen aan Onzen Minister van Justitie tijdelijk bijzondere bevoegdheden met betrekking tot de Politie en de Politiezorg worden toegekend;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Onze Minister van Justitie is bevoegd in de organisatie zoowel van de Rijkspolitie als van de plaatselijke politie die wijzigingen aan te brengen, welke hij noodzakelijk en gewenscht acht.

2. Vanaf een tijdstip door Onzen Minister, Voorzitter van den Ministerraad, in overeenstemming met Onze Ministers van Justitie en van Oorlog, na overleg met het Militair gezag, vast te stellen, komen aan Onzen Minister van Justitie de in de volgende bepalingen omschreven bijzondere bevoegdheden toe.

Artikel 2

1. In afwachting van een nadere regeling van de organisatie der politie in Nederland is alle politiezorg in Nederland als Rijkspolitiezorg aan te merken en staan alle ambtenaren of beambten van gemeentepolitie, de gemeenteveldwacht daaronder begrepen, evenals de ambtenaren en beambten van Rijkspolitie onder de bevelen van Onzen Minister van Justitie.

2. Bovendien ressorteert het Wapen der Koninklijke Marechaussee geheel onder Onzen Minister van Justitie. Hem komt mitsdien de bevoegdheid toe van benoeming, bevordering, overplaatsing, schorsing en ontslag van de officieren en manschappen van dit Rijkspoliticorps. Voor wat tucht en discipline betreft stelt Onze Minister van Justitie bijzondere regelen vast.

3. Het gestelde in het voorgaande lid is op het personeel afkomstig van het Wapen der Koninklijke Marechaussee, dat op het tijd-

stip van het in werking treden van dit besluit is ingedeeld bij eenheden of staven der Koninklijke Landmacht niet van toepassing, zoolang naar het oordeel van den Minister van Oorlog die indeeling behoort te blijven bestendig.

Artikel 3

1. Onze Minister van Justitie is bevoegd ter handhaving van de openbare orde en rust verordeningen bij beschikking uit te vaardigen.

2. Bij het uitvaardigen van de in het eerste lid bedoelde verordeningen en ook overigens bij het nemen van algemeene maatregelen van politiezorg handelt Onze Minister van Justitie ten aanzien van het gebied, dat in bijzonderen staat van beleg verkeert, in overleg met het Militair Gezag en overigens zooveel mogelijk in overleg met Onze Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog.

Artikel 4

1. In geval van oproerige beweging, van samenscholing of andere stoornis der openbare orde of van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan buiten het in bijzonderen staat van beleg verkeerend gebied is Onze Minister van Justitie, met uitsluiting van de burgemeesters, bevoegd de hulp van het krijgsvolk in te roepen.

2. De vordering wordt gericht tot het Militair Gezag of, bij ontstentenis daarvan, tot Onze Ministers van Oorlog of van Marine. Aan de vordering wordt zoo spoedig doenlijk en zoo goed als mogelijk is voldaan, waarop het bepaalde in artikel 218 der Gemeentewet van overeenkomstige toepassing is.

Artikel 5

1. Onze Minister van Justitie is bevoegd, indien hij dit uit een oogpunt van openbare orde en veiligheid noodig acht, bij beschikking of bevel te bepalen, dat bepaalde personen of groepen van personen een bepaald gedeelte van het grondgebied moeten verlaten, niet mogen verlaten, zich daarheen niet mogen oeveren of daarin niet mogen terugkeeren.

2. Onze Minister van Justitie is eveneens bevoegd te bepalen, dat bepaalde personen in het belang van hun eigen veiligheid, van de veiligheid van den Staat of van de openbare orde en rust, zich niet zullen begeben buiten de hun in een schriftelijken last aangezeven verolijplaats.

3. De oeschnikkingen en bevelen, bedoeld in de vorige leden, worden, indien zij oetrekking heoben op personen verolijvende of thuisbehoorende in gebied, dat in bijzonderen staat van beleg verkeert, zoo spoedig doenlijk ter kennis georacht van het Militair Gezag.

Artikel 6

1. Onze Minister van Justitie is bevoegd ieder persoon, indien hij dit uit hooide van de openbare orde of veiligheid dan wel ter fine van strafrechtelijk onderzoek noodig acht, te doen aanhouden, onderzoeken en in bewaring stellen.

2. Van elke inbewaringstelling wordt procesverbaal opgemaakt. Het procesverbaal is met reanen omkleed; de inhoud ervan wordt den belangheebende zoo spoedig mogelijk medegedeeld.

3. Het derde lid van artikel 5 is bij de uitvoering van het bepaalde in de vorige leden van overeenkomstige toepassing. Onze Minister van Justitie is voorts gehouden om, mocht door hem of van zijnentwege tot aanhouding, onderzoek of inbewaringstelling van een Commissaris der Koningin in de Provincie of een burgemeester, dan wel van een vervanger van zulk een functionaris worden overgegaan, Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken terstond daarvan medegaeeling te doen. Indien zulk een maatregel betreft een hoofdambtenaar van een departement van algemeen bestuur of van eenig onder zulk een departement ressorteerd dienstvak, geschiedt daarvan onverwijld mededeeling aan het hoofd van dat departement.

Artikel 7

1. Onze Minister van Justitie is bevoegd elke plaats, zelfs tegen den wil van den rechthebbende, op vertoon van een daartoe strekkenden algemeenen of bijzonderen schriftelijken last, te doen betreden en aldaar onderzoek of huiszoeking te laten doen.

2. De met onderzoek of huiszoeking belaste is gehouden van zijn bevinden procesverbaal op te maken.

Artikel 8

1. De bijzondere bevoegdheden van politie in de vorige artikelen omschreven, kunnen vanwege Onzen Minister van Justitie naar een door hem te geven omschrijving, hetzij geheel hetzij voor een gedeelte, door bepaaldelijk door hem daartoe aan te wijzen functionarissen bij het Openbaar Ministerie of bij de politie worden uitgeoefend, binnen de bij die aanwijzing te omschrijven gebieden.

2. Tenzij door hem anders wordt bepaald, oefenen de Procureurs-Generaal, fungerend Directeuren van politie, ieder binnen zijn ressort, namens Onze voornoemden Minister in vollen omvang de in het eerste lid bedoelde bevoegdheden uit. Onze Minister geeft hun daarvoor de noodige instructiën.

Artikel 9

1. Hij, die al dan niet opzettelijk een beschikking, bevel of voorwaarde door of vanwege Onzen Minister van Justitie ingevolge de voorgaande bepalingen gegeven of gesteld overtreedt, daaraan niet voldoet of de uitvoering daarvan verhindert of belemmert, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaar of geldboete van ten hoogste tienduizend gulden. Voorwerpen den veroordeelde toebehoorende, waarmede het feit is gepleegd, kunnen worden verbeurd verklaard.

2. Een handeling als in het vorig lid bedoeld wordt als misdrijf aangemerkt.

3. Indien een strafbaar feit als bedoeld in het eerste lid wordt gepleegd door een rechtspersoon, kan de strafvervolgung worden ingesteld en de straf worden uitgesproken tegen de bestuurders.

4. Geen straf wordt uitgesproken tegen den bestuurder, van wien blijkt, dat het strafbaar feit buiten zijn toedoen is gepleegd.

Artikel 10

Wij bepalen het tijdstip, waarop de bijzondere aan Onzen Minister van Justitie bij dit besluit verleende bevoegdheden een einde nemen. Wij behouden Ons voor in verband met den inwendigen toestand des lands en de berechting van staatsgevaarlijke elementen de onderscheiden bevoegdheden eventueel op verschillende tijdstippen te beëindigen.

Artikel 11

Dit besluit treedt in werking met ingang van den dag zijner afkondiging, en kan worden aangehaald als „Buitengewoon Politiebesluit”.

Onze Ministers van Justitie en van Oorlog zijn, ieder voor wat hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Londen, den 1943.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

MEMORIE VAN TOELICHTING

De toestand, waarin Nederland na het verdrijven van den bezetter, ondanks het werk, dat bereids door de verbonden strijdkrachten en, met hun hulp, door de Nederlandsche militaire macht zal zijn verricht, zal verkeeren, maakt doeltreffende maatregelen van politie dringend noodzakelijk. Zonder een krachtige handhaving der openbare orde en rust zal het onmogelijk zijn het herstel van het centraal en lokaal bestuur en het goed functioneeren daarvan te waarborgen, terwijl het evenzeer ondoenlijk zal wezen de voorgenomen maatregelen van economische en sociale zorg met succes door te voeren. Het zal voorts noodzakelijk zijn de berechting van landverraders en van anderen, die zich aan misdrijven tegen Koningin, Vaderland en

landgenooten hebben schuldig gemaakt zoo snel mogelijk te bevorderen.

Bijgaand ontwerp-besluit beteekent het openen van de mogelijkheid van een krachtig herstel der civiele macht in Nederland. Mogelijk zou zijn den bijzonderen staat van beleg gedurende een tamelijk lange periode te handhaven, doch naar het oordeel van ondergeteekenden zou dit minder gewenscht zijn. De Nederlandsche bevolking, welke zoolang onder militaire overheersching heeft gezucht, zal een spoedig herstel van het wettig burgerlijk gezag met vreugde begroeten en met alle erkentelijkheid voor de krijgsverrichtingen, welke haar bevrijdden — het handhaven van een Staat van beleg alleen om de civiele overheid bij het doorvoeren van haar maatregelen te helpen weinig verkieslijk achten. Het zou trouwens ook niet bevorderlijk zijn voor het gezag van de burgerlijke overheid, indien zij gedurende een tamelijk lang tijdperk afhankelijk zou zijn van de militaire macht als alleenbezitster van vergaande bevoegdheden.

Aan het burgerlijk gezag en bepaaldelijk aan den Minister van Justitie, die voor het herstel en handhaving van openbare orde en rust verantwoordelijk is, zullen voor den overgang van den tijd der krijgsverrichtingen naar meer normale verhoudingen, bijzondere bevoegdheden dienen te worden gegeven, al gaan deze niet zoover als die bij het besluit nopens den bijzonderen staat van beleg verleend.

De Minister van Justitie zal in den eersten tijd niet de beschikking hebben over een volledig en betrouwbaar politieapparaat. De zuivering — door de militaire macht aangevangen — zal bepaaldelijk in dit gezagsorgaan grondig en met krachtige hand moeten worden doorgezet. Het gevolg zal echter zijn, dat en bij de Rijkspolitie en bij de plaatselijke politie slechts losse groepen van betrouwbare politieambtenaren beschikbaar zullen zijn, m.a.w. dat het apparaat, dat hij voor de ordchandhaving zoo dringend behoeft, zelf in ernstige mate is verzwakt. Ambtenaren van verschillende soorten van politie zullen naar een plan, dat in groote trekken te Londen zal zijn te ontwerpen, tijdelijk moeten worden samengevoegd en onder leiding moeten worden gesteld, mobiele brigades zullen moeten worden opgericht, enz. In dit licht gezien, zal de bedoeling van de artikelen 1 en 2 duidelijk zijn. Het tijdstip, waarop de practische werking van dit besluit in Nederland aanvangt, wordt in overeenstemming met het oordeel van den Voorzitter van den Ministerraad en na overleg met den Opperbevelhebber van Land- en Zee-macht vastgesteld. Het is naar het oordeel van ondergeteekenden niet zaak van den Minister van Justitie alleen om te beslissen, wanneer de sterke arm van het wettig gezag aanvangt de taak van het Militair Gezag op het stuk van ordchandhaving over te nemen. Gelet op de belangen, welke hier op het spel staan, is dit een aangelegenheid van algemeen beleid.

De ondergeteekenden zijn van oordeel, dat, indien den Minister van Justitie, boven de hem reeds toekomende macht om in zaken van Rijkspolitiezorg bevelen te kunnen geven, tijdelijk ten volle zeggenschap moet worden gegeven over de politie in Nederland, daarmede onvereinigbaar is, dat het wapen der Koninklijke Marechaussee gedurende die periode voor wat tucht en discipline betreft zou blijven ressorteeren onder den Minister van Oorlog. Vandaar een regeling als vervat in het tweede lid van artikel 2.

Met betrekking tot het bepaalde in artikel 3 worde opgemerkt, dat de in het eerste lid neergelegde bevoegdheid alleen betreft voorschriften, welke ter handhaving van de openbare orde en rust noodig zijn. Desondanks schrijft lid 2 voor, dat — al naar gelang het betreft gebieden, welke al dan niet in staat van beleg verkeerden, — zooveel mogelijk overleg wordt gepleegd met het militair gezag respectievelijk den Voorzitter van den Ministerraad en den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De regeling in artikel 4 sluit zich aan bij die voor de Gemeentewet ten aanzien van de macht der burgemeesters bij oproer of dreiging daarvan gegeven. Mede gerekend met de tijdelijke voorziening van het bestuur der Gemeenten gaat de bevoegdheid om de hulp van het krijgsvolk in te roepen aan het centraal gezag over.

De bevoegdheden omschreven in de artikelen 5, 6 en 7 spreken voor zich zelf. Zij zijn noodig zoowel om gevaarlijke en twijfelachtige elementen te evacueeren of buiten de gemeenschap te houden als om ter fine van strafrechtelijk onderzoek snel en doortastend te kunnen optreden.

In artikel 8, lid 2, wordt ten aanzien van de delegatie van bevoegdheden zooveel mogelijk aansluiting gezocht bij de beproefde combinatie van justitie en politie in de personen van de Procureurs-Generaal bij de Gerechtshoven tevens fungerend Directeuren van Politie. Daarnaast en dit zal vooral in het beginstadium zijn, zal de Minister van Justitie bepaalde functionarissen bij het Openbaar Ministerie of ambtenaren bij de politie voor een bepaald ressort tot uitoefening van bepaaldelijk aan te geven bevoegdheden kunnen aanwijzen.

Artikel 9 omschrijft de sanctie zonder welke de naleving van de beschikkingen en bevelen door of vanwege den Minister van Justitie gegeven of gesteld niet zoude kunnen worden afgedwongen.

Tenslotte opent artikel 10 de mogelijkheid, dat de verschillende bij het ontwerp aan den Minister van Justitie toegekende bevoegdheden naar gelang van den toestand van orde en rust in het land en van den voortgang van de bijzondere berechting geleidelijk kunnen worden ingetrokken.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

Wij, WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën, d.d. No. ;

Gelet op Onze Proclamatie;

Overwegende, dat het in de omstandigheden, die Wij bij Onze terugkomst in Nederland aantreffen, niet mogelijk zal zijn terstond de bij Grondwet en Wet ingestelde vertegenwoordigende lichamen en bestuursorganen overeenkomstig de wettelijke bepalingen opnieuw samen te stellen en dat het derhalve noodzakelijk is, tijdelijke regelingen te treffen met betrekking tot de wetgeving en het voorloopig bestuur, zoowel voor het Rijk als voor de provinciën, de gemeenten en de waterschappen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

In afwachting van het weder samenstellen en bijeenroepen van de Staten-Generaal geschiedt, in geval het algemeen belang geen uitstel van de voorziening gedooft, het uitvaardigen van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

Artikel 2

1. Voor het tijdvak, dat de Staten-Generaal niet zijn bijeen geroepen, wordt, zoodra zulks mogelijk is, door Ons geen wet uitgevaardigd, dan nadat het ontwerp daartoe een voorwerp van beraadslaging en advies heeft uitgemaakt van het Centraal College van Bijstand en Advies. Wij wijken van het advies van het College niet af zonder nogmaals den Raad van State te hebben gehoord.

2. Het Centraal College van Bijstand en Advies bestaat uit zestig leden, waarvan er twintig door Ons, op voordracht van den Raad van Ministers, worden aangewezen, waarbij Wij er naar streven personen uit verschillende groepen en stroomingen van het Nederlandsche volk op te nemen. Op voordracht van deze leden wordt een van hen door Ons tot Voorzitter en een ander lid tot tweeden Voorzitter van het College benoemd.

3. De overige veertig leden worden op de door Ons te bepalen wijze verkozen door de leden van de in artikel 4 van dit besluit bedoelde Provinciale Colleges van Bijstand en Advies, en wel door die van het College van de provincie:

Noord-Brabant	4
Gelderland	4
Zuid-Holland	6
Noord-Holland	5
Zeeland	2
Utrecht	3
Friesland	3
Overijssel	4
Groningen	3
Drenthe	2
Limburg	4

Artikel 3

1. Het Centraal College van Bijstand en Advies vergadert in het openbaar, tenzij de Voorzitter beraadslaging met gesloten deuren noodig oordeelt. Het kan Onze Ministers, die ambtshalve deel uitmaken van de vergadering, uitnodigen al die inlichtingen te verstrekken, die het voor de uitoefening van zijn taak, bedoeld in de artikelen 1 en 2, waartoe ook de bespreking van het beleid van Onze Ministers behoort, noodig oordeelt. Onze Ministers voldoen aan deze uitnodiging, tenzij dit verstrekken strijdig zou zijn te achten met de belangen van den Staat.

Het Centraal College kan de bespreking van het beleid Onze Ministers beëindigen met een uitspraak over dat beleid.

2. De beraadslagingen over een ontwerp van wet, waarbij Onze betrokken Ministers tot het geven van voorlichting worden uitgenodigd, worden in het Centraal College van Bijstand en Advies beëindigd, met het vaststellen van een advies aan Ons. Die vaststelling geschiedt in het openbaar, tenzij de betrokken Minister of de Voorzitter dit strijdig acht met de belangen van den Staat.

3. De taak, de bevoegdheid en de werkwijze van het Centraal College van Bijstand en Advies, alsmede de aan den Voorzitter en de overige leden toe te kennen vergoedingen en de wijze van voorziening in het benodigde personeel worden door Ons nader vastgesteld.

Artikel 4

1. Zoo spoedig mogelijk wordt door Ons voor iedere provincie samengesteld een Provinciaal College van Bijstand en Advies, bestaande uit ten minste twintig en ten hoogste vijf en dertig leden, die door Ons, nadat Wij daaromtrent het advies van de door Ons benoemde leden van het Centraal College van Bijstand en Advies, als bedoeld in het tweede lid van artikel 2, hebben ingewonnen, worden aangewezen. Wij streven er naar in dit College personen uit verschillende groepen en stroomingen van de ingezetenen der betrokken provincie op te nemen.

2. De Commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, is ambtshalve Voorzitter van het College.

3. Zoodra de aanwijzing van de leden heeft plaats gehad gaat het Provinciaal College van Bijstand en Advies over tot de verkiezing van de leden voor het Centraal College van Bijstand en Advies, als bedoeld in de derde alinea van artikel 2 van dit besluit.

Artikel 5

1. De Commissaris der Koningin in de provincie, die de taak, bedoeld in artikel 1 van het besluit Eerste Bestuursvoorziening blijft uitoefenen en voor de uitoefening van die taak verantwoordelijk blijft, of hij die hem vervangt, wint omtrent alle door hem te nemen beslissingen, welke de regeling en het bestuur van het provinciale huishouden, als bedoeld bij artikel 94 der Provinciale Wet, betreffen, zooveel doenlijk het advies van het Provinciaal College van Bijstand en Advies in.

2. De werkwijze van het Provinciaal College van Bijstand en Advies, dat in het openbaar vergadert, tenzij de Voorzitter beraadslaging met gesloten deuren noodig acht, wordt door Ons vastgesteld.

Artikel 6

1. De Commissaris der Koningin in de provincie, of hij die hem vervangt, wordt bij de uitoefening van de taak, als bedoeld in het derde en het vijfde Hoofdstuk van de Tweede Afdeling van de Provinciale Wet, voor zooveel mogelijk op de door hem te bepalen wijze bijgestaan door Tijdelijke Gedeputeerden, die tot een gelijk aantal als dat genoemd in artikel 45 van die wet door het Provinciaal College van Bijstand en Advies uit zijn midden worden gekozen. Verlies van het lidmaatschap van dit College heeft zonder meer beëindiging van de functie als Tijdelijk Gedeputeerde ten gevolge.

2. De Commissaris der Koningin wordt in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis vervangen door een door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken aan te wijzen persoon, bij voorkeur te kiezen uit de tijdelijke Gedeputeerden.

3. De Commissaris der Koningin treedt ten aanzien van de door hem te nemen beslissingen, als bedoeld in de artikelen 5 en 6 van dit besluit, vooraf met de tijdelijk Gedeputeerden in overleg.

Artikel 7

De Commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, is voor de uitoefening van zijn taak verantwoording schuldig aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geeft dien Minister alle door dezen gewenschte inlichtingen.

Artikel 8

Alle wettelijke voorschriften betreffende het mededeelen, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van besluiten van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door of namens den Commissaris der Koningin of dengene, die hem vervangt, worden genomen.

Artikel 9

1. Zoo spoedig mogelijk wordt door de Commissarissen der Koningin in de provincie voor iedere gemeente ingesteld een Gemeentelijk College van Bijstand en Advies, bestaande uit ten minste zes en ten hoogste acht leden, die door den Commissaris der Koningin in de betrokken provincie worden aangewezen. De Commissaris streeft er naar in dit College personen uit verschillende groepen en stroomingen van de ingezetenen der betrokken gemeente op te nemen.

2. De burgemeester in de gemeente of hij, die hem vervangt, is ambtshalve Voorzitter van het College.

Artikel 10

1. De burgemeester in de gemeente, die de taak, bedoeld in artikel 1 van het Besluit Eerste Bestuursvoorziening, blijft uitoefenen en voor de uitoefening van die taak verantwoordelijk blijft, of hij, die hem vervangt, wint omtrent de te nemen beslissingen ter uitvoering van de taak, als bedoeld in het eerste Hoofdstuk van Titel II van de tweede Afdeling van de Gemeentewet, zooveel doenlijk het advies van het Gemeentelijk College van Bijstand en Advies in.

2. De taak en de bevoegdheden van de Gemeentelijke Colleges van Bijstand en Advies, die in het openbaar vergaderen, tenzij de Voorzitter beraadslaging met gesloten deuren noodig acht, wordt door Ons nader vastgesteld. De werkwijze van die Colleges wordt door den Commissaris der Koningin in de betrokken provincie geregeld.

Artikel 11

1. De burgemeester in de gemeente of hij, die hem vervangt, wordt bij de uitoefening van de taken, als bedoeld in artikel 151 en § 1 van het derde Hoofdstuk van de tweede Afdeling van de Gemeentewet, voor zooveel mogelijk op de door hem te bepalen wijze bijgestaan door tijdelijke wethouders, tot een gelijk getal als dat van de wethouders, die op 10 Mei 1940 in functie waren of in functie moesten zijn, en die door het Gemeentelijk College van Bijstand en Advies uit zijn midden worden gekozen. Verlies van het lidmaatschap van dit College heeft zonder meer beëindiging van de functie als tijdelijk wethouder ten gevolge.

2. De burgemeester wordt in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis vervangen door een door den Commissaris der Koningin in de betrokken provincie aan te wijzen persoon, bij voorkeur te kiezen uit de tijdelijke wethouders.

3. De burgemeester treedt ten aanzien van de door hem te nemen beslissingen, als bedoeld in de artikelen 10 en 11 van dit besluit, vooraf met de tijdelijke wethouders in overleg.

Artikel 12

De burgemeester of hij, die hem vervangt, is voor de uitvoering van zijn taak verantwoording schuldig aan den Commissaris der Koningin in de betrokken provincie en aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geeft aan dien Commissaris en dien Minister alle door dezen gewenschte inlichtingen.

Artikel 13

Het bepaalde in artikel 8 is van overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door of namens den burgemeester of dengene, die hem vervangt, worden genomen.

Artikel 14

1. De regelingen van de aan de leden van de Provinciale en Gemeentelijke Colleges van Bijstand en Advies toe te kennen ver-

MEMORIE VAN TOELICHTING

goedingen voor reiskosten en presentiegelden worden door Onzen Commissaris in de betrokken provincie vastgesteld.

2. De regelingen van de aan de Tijdelijke Gedeputeerden en de tijdelijke wethouders toe te kennen wedden en vergoedingen voor reiskosten geschieden door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 15

De leden van het Centraal College van Bijstand en Advies, van de Provinciale en de Gemeentelijke Colleges van Bijstand en Advies, alsmede de Ministers, de Commissarissen der Koningin en de burgemeesters zijn niet gerechtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergaderingen van die Colleges hebben gezegd of aan haar schriftelijk hebben voorgelegd.

Artikel 16

1. In de uitvoering van de taak, welke ingevolge de wet dan wel een provinciaal reglement toekomt aan het dagelijksch bestuur van een waterschap, veenschap of veenpolder en aan de vergadering van ingelanden — al dan niet vertegenwoordigend lichaam zijnde — wordt de voorzitter van het bestuur, die overigens de taak, bedoeld in artikel 6 van het Besluit Eerste Bestuursvoorziening zelfstandig blijft uitoefenen en voor de uitoefening van de taak verantwoordelijk blijft, zoo spoedig mogelijk bijgestaan door tijdelijke bestuursleden tot een aantal gelijk aan het aantal leden van het College van dagelijksch bestuur, die op 10 Mei 1940 in functie waren of in functie moesten zijn, en die benoemd en ontslagen worden door den Commissaris der Koningin.

2. De voorzitter, bedoeld in het eerste lid van dit artikel, regelt de taak en de bevoegdheden van de tijdelijke bestuursleden.

3. In geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis wordt de voorzitter vervangen door een door den Commissaris der Koningin in de betrokken provincie aan te wijzen persoon, bij voorkeur te kiezen uit de tijdelijke bestuursleden.

Artikel 17

Het bepaalde in artikel 8 is van overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door den voorzitter of dengene, die hem vervangt, worden genomen.

Artikel 18

Zoolang door Ons niet anders is bepaald, wordt, indien een waterschap, veenschap of veenpolder in twee of meer provinciën is gelegen, voor de toepassing van dit besluit, het waterschap, veenschap of de veenpolder geacht te zijn gelegen in de provincie, waar de zetel van het bestuur op 10 Mei 1940 was gevestigd.

Artikel 19

De regeling van de aan de tijdelijke bestuursleden toe te kennen wedden en vergoeding van reiskosten geschiedt door den betrokken Commissaris der Koningin in de provincie.

Artikel 20

Dit besluit, dat kan worden aangehaald als „Besluit Tweede Bestuursvoorziening”, treedt in werking met ingang van den dag zijner afkondiging.

Onze Ministers van Algemeene Zaken, van Binnenlandsche Zaken en van Waterstaat zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst.

Londen, den 1943.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visserij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

Zoals in de toelichting op het ontwerpbesluit „Eerste Bestuursvoorziening” reeds werd aangeduid, zijn door den bezetter de organen, die krachtens Grondwet en wet vóór Mei 1940 geroepen waren mede te arbeiden aan de wetgeving of het bestuur van land, provincie en gemeente, goeddeels vernietigd. Deze wandaad van den bezetter is diep ingrijpend. Met name is dit het geval met de volksvertegenwoordiging, de Provinciale Staten en de gemeenteraden. Voor zoover het dagelijksch bestuur in de provincie en de gemeente nog gehandhaafd werd, heeft een vervorming van de colleges van Gedeputeerde Staten en van de burgemeesters en wethouders plaats gevonden, die het noodzakelijk maakt onmiddellijk tot volledige afbraak van de zoogenaamde bestuursraden over te gaan.

Het is zonder meer niet mogelijk de vertegenwoordigende colleges in hun oude samenstelling te doen herleven. De zittingstijd van de op 10 Mei 1940 zitting hebbende leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is afgelopen. De Eerste Kamer is incompleet. De zittingstijd van de helft van de leden was in 1940 verstreken; de wederhelft verliest in 1943 haar mandaat. De periodieke verkiezing van de leden van de Staten en van den gemeenteraad moet in 1943 plaats vinden.

Het voorschrift van artikel 112 van de Grondwet, dat de wetgevende macht gezamenlijk door den Koning en de Staten-Generaal wordt uitgeoefend, kan derhalve niet worden nageleefd. Evenmin kan uitvoering worden gegeven aan de voorschriften van de Provinciale Wet en de Gemeentewet, waarin aan de Staten en de raden de vervulling van belangrijke taken wordt toevertrouwd. In herinnering mag worden gebracht, dat de Staten de leden van de Eerste Kamer en van de colleges van Gedeputeerde Staten verkiezen, terwijl het de raden zijn, die de wethouders aanwijzen.

Het schijnt overbodig in deze toelichting breed aan te duiden, hoezeer in vele opzichten het gemis van evenbedoelde organen zal worden gevoeld. Volstaan wordt met er de aandacht op te vestigen, dat onmiddellijk na den terugkeer van de Regeering in Nederland zeer belangrijke wetgevende arbeid zal moeten worden verricht. Voor de Regeering zal aan alzijdige en beproefde voorlichting ongetwijfeld groote behoefte bestaan. De door de overheid te nemen maatregelen zullen diep in het volksleven ingrijpen en offers zullen moeten worden gevraagd, die moeilijk te dragen zijn. Het moet daarom van het grootste belang worden geacht, dat de Regeering zich bij het nemen van haar maatregelen gedragen weet door de groote meerderheid van het volk. In wetgeving en bestuur zal het noodig zijn kracht en snelheid te ontplooien als wellicht nimmer te voren werd geëischt. Dat om het aangegeven doel te bereiken meer dan voorheen aan het uitvoerend gezag dient te worden overgelaten, schijnt voor geen bewisting vatbaar. Bij het toepassen van deze werkmethode kan een redelijke contrôle echter niet worden gemist.

De ernst der door den bezetter geschapen situatie is des te grooter, indien zij bezien wordt in het licht van andere feiten, die vermoedelijk aanwezig zullen zijn bij de terugkomst van de Regeering in Nederland.

Kiezerslijsten worden in bezet Nederland thans niet meer vastgesteld. Reeds deze omstandigheid maakt het onmogelijk spoedig tot het uitschrijven van verkiezingen voor de rechtstreeks verkozen vertegenwoordigende lichamen over te gaan. Doch bovendien valt te verwachten, dat tengevolge van de aan velen opgelegde plicht in Duitschland te gaan werken, alsmede tengevolge van de afgedwongen evacuatie, als ook door andere omstandigheden, na het beëindigen van de vijandelijkheden gedurende enkele maanden een verplaatsing van de bevolking zal intreden, die het onmogelijk maakt, aan de verkiezing van de vertegenwoordigende lichamen een gezonden grondslag te geven. En zoolang de Provinciale Staten niet zijn samengesteld is het tenslotte wettelijk onmogelijk tot de verkiezing van de Eerste Kamer over te gaan.

De ondergeteekenden verwachten dan ook, dat het zeer geruimen tijd zal duren, aler de Regeering in de feitelijke mogelijkheid verkeert maatregelen te nemen om tot de samenstelling van de volksvertegenwoordiging en de andere vertegenwoordigende lichamen te geraken. Zij zijn daarnaast van oordeel, dat 's lands belang eischt niet zonder meer in deze omstandigheid te berusten en hebben mitsdien overwogen, op welke wijze eene voorziening kan worden getroffen, die waarborgen geeft, dat het bestuur die voorlichting ontvangt, welke het niet kan missen. Daardoor kan ook worden verkregen, dat het gevoerde beleid der Regeering en van andere organen in het openbaar kan worden besproken en dat voorts aan de Commissarissen der Koningin, aan de burgemeesters en aan de voorzitters van de waterschappen medewerkers worden toegevoegd, waardoor desnoodig een taakverdeling mogelijk wordt gemaakt.

Aan de hiernevens aangeboden ontwerpregeling ligt een beginsel ten grondslag, dat een afzonderlijke toelichting wenschelijk maakt.

Ondergeteekenden zijn van oordeel, dat allen, die voorheen aan wetgeving en bestuur hadden mede te arbeiden en die deze taak na de vrijmaking van Nederland kunnen volvoeren, geroepen zijn die taak te blijven vervullen. Zij zullen ook, indien vóór 10 Mei 1940 deze arbeid in samenwerking met anderen werd verricht, waartoe na den terugkeer niet onmiddellijk de gelegenheid bestaat, die taak voorloopig alleen hebben te volvoeren en daarvoor zelfstandig de verantwoordelijkheid dienen te dragen. Derhalve is niet gepoogd een surrogaat-volksvertegenwoordiging te vinden, noch getracht de andere vertegenwoordigende lichamen of bestuurscolleges tijdelijk door nieuwe instituten te vervangen. De Regeering, de Commissarissen der Koningin, de burgemeesters en de voorzitters van de waterschapsbesturen blijven krachtens het ontwerp derhalve met uitsluiting van ieder ander ten volle verantwoordelijk voor de wetgeving en het bestuur.

Dit beginsel heeft voorts logisch tengevolge, dat, voorzoover het volk wordt opgeroepen door middel van zijn vertegenwoordigers van voorlichting te dienen of zijn oordeel over voorgenomen maatregelen kenbaar te maken dan wel critiek uit te oefenen, zijn taak beperkt blijft tot bijstand en advies. Het staat echter de openbaarheid, waaraan in veelbewogen tijden juist de meeste behoefte bestaat, allerminst in den weg.

Ter toelichting van enkele artikelen van het ontwerp wordt voorts het volgende medegedeeld.

Artikel 1

Wellicht ten overvloede is bepaald, dat de Kroon zich bindt den Raad van State te zullen hooren, aler tot het uitvaardigen van wetten wordt overgegaan. Doch in de tweede plaats wordt nadrukkelijk vastgelegd, dat de noodzakelijke overgangstijd niet zal worden misbruikt om allerlei wettelijke regelingen tot stand te brengen, die zeer wel uitstel gedoogen en waarover het door de Grondwet gevorderde overleg met de Staten-Generaal kan plaats vinden.

Artikel 2

De samenstelling van het Centraal College van Bijstand en Advies zal deels door de Kroon, deels door de Provinciale Colleges van Bijstand en advies plaats vinden. Deze wijze van samenstelling heeft ten doel allereerst de Kroon de gelegenheid te geven de besten uit ons volk aan te wijzen om de Regeering met raad en daad bij te staan. Zij beoogt voorts om die mannen en vrouwen uit de provinciën, die wegens hun geschiktheid uitverkoren zijn om te zamen als adviseerend orgaan van het provinciaal bestuur op te treden, de gelegenheid te geven de beste kenners van de nooden, die om voorziening vragen, uit alle deelen van het land aan te wijzen. Het aantal leden van het Centraal College van Bijstand en Advies, door de Provinciale Colleges te benoemen, is dan ook niet op het voetspoor van de bepalingen, die voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer hebben gegolden, afhankelijk gesteld van het zielental per provincie. De voorgedragen regeling, waarbij weliswaar eenigermate met de bevolkingssterkte per provincie werd rekening gehouden, wordt, gelet op de vermoedelijk aanwezige omstandigheden, belangrijk beter geacht, ook al kan een zekere willekeur ten aanzien van de gekozen aantallen niet worden ontkend.

Artikel 3

In artikel 3 wordt het beginsel van de openbaarheid geaccentueerd. De vergaderingen worden in het openbaar gehouden. De uit te brengen adviezen worden in het openbaar vastgesteld. In beide gevallen kan van dezen eisch worden afgeweken, echter om verschillende redenen. In het eerste geval wordt het oordeel of het gewenscht is met gesloten deuren te vergaderen, aan den Voorzitter overgelaten. Allerlei omstandigheden kunnen zulks gewenscht maken. Het vaststellen van de adviezen zal echter alleen in besloten zitting mogen geschieden, indien redenen van staatsbelang dit vorderen.

Het karakter van het Centraal College van Bijstand en Advies vordert, naar het wil voorkomen, meer nog dan dat van de beide Kamers der Staten-Generaal (artikel 97 van de Grondwet), dat de Ministers ambtshalve zitting hebben in dat College.

Artikel 4

De Provinciale Colleges van Bijstand en Advies zullen door de Kroon worden samengesteld, waardoor een waarborg wordt verkregen, dat zij een van de Commissaris der Koningin onafhankelijk orgaan zullen vormen. Intusschen zal de Kroon daarbij ongetwijfeld behoefte hebben aan deskundige voorlichting. De door Haar verkozen vertrouwensmannen in het Centraal College van Bijstand en Advies, in wie het volk ook zijn vertrouwen zal stellen, schijnen bij uitstek geschikt om als adviseurs op te treden.

Artikel 5

De taak van de Provinciale Staten is krachtens de Provinciale Wet scherp omlind en tevens sterk beperkt. Als regel zal het voor den Commissaris der Koningin mogelijk zijn het advies van het Provinciale College van Bijstand en Advies in te winnen over al die zaken, waarover vroeger de Staten hadden te beslissen.

Artikel 6

De volledige verantwoordelijkheid van den Commissaris der Koningin voor alle daden van wetgeving en bestuur en beheer in de provincie vordert, dat aan hem wordt overgelaten, op welke wijze en in welke mate hij door de tijdelijke Gedeputeerden zal worden bijgestaan.

In het tweede lid van dit artikel wordt bepaald, op welke wijze de Commissaris der Koningin zal worden vervangen. De desbetreffende regeling in de Provinciale Wet kan geen toepassing vinden.

Artikel 7

Het schijnt gewenscht nadrukkelijk te bepalen, dat de Commissarissen der Koningin, met name ook — althans voor den duur der overgangperiode — voor de uitvoering van de taak, die zij in de plaats van de Provinciale Staten en de Gedeputeerde Staten verrichten, verantwoording verschuldigd zijn aan het centraal gezag. Voorts wordt in dit artikel een einde gemaakt aan den vroeger bestaanden en volkomen onjuisten toestand, dat de vervanger van den Commissaris der Koningin niet door het centraal gezag ter verantwoording kan worden geroepen.

Artikel 10

Aan de raden der gemeenten waren tal van bevoegdheden opgedragen, die in den overgangstoestand zeer wel door den burgemeester zonder het vragen van advies aan het Gemeentelijk College van Bijstand en Advies kunnen worden afgedaan. Artikel 10, tweede lid, vordert dientengevolge, in tegenstelling met artikel 5, tweede lid, dat ook de bevoegdheden van die Colleges nader door de Kroon zullen worden geregeld.

Artikel 12

Dit artikel beoogt mede — althans voor den duur der overgangperiode — buiten twijfel te stellen de positie van den burgemeester, die noch gemeente-ambtenaar, noch vertegenwoordiger van en ondergeschikt aan de centrale Regeering was.

Artikel 16

Verwacht wordt, dat de bezetter veel minder ingegrepen heeft in de vertegenwoordigende en de bestuursorganisatie van de waterschappen dan in die van de provinciën en gemeenten. Is dit vermoeden juist, dan zal het mogelijk zijn zeer spoedig aan de waterschappen het oude, beproefde bestuursstelsel terug te geven.

Derhalve is weliswaar ter voorkoming van verrassingen voorloopig iedere bevoegdheid in handen van den voorzitter van het waterschap gelegd, doch is het niet noodig geacht een college van bijstand en advies voor de waterschappen te scheppen, die gedeeltelijk de taak van de vergadering van ingelanden vervult.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visserij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

BIJLAGE 38

Brief d.d. 23 April 1943 van de Minister van Oorlog aan de Minister-President inzake het voorafgaan bij de terugkeer van enkele gevolmachtigde Ministers uit het Kabinet

(Afkomstig uit het Archief van het Departement van Oorlog)

K. 26.

Afschrift.

23 April 1943.

Waarde President,

Ingesloten afschrift van een heden door mij aan de Koningin gericht schrijven naar den inhoud waarvan ik moge verwijzen.

Het telegram uit Bern bevestigt helaas mijn vrees, reeds in een vorig bericht aan H.M. uitgesproken.

Wij moeten erop voorbereid zijn, dat wij voortdurend blijven blootstaan aan dergelijke onaangename verrassingen, hetgeen steeds groeiende onzekerheid scheidt ten aanzien van de mogelijkheden tot benoeming van een noedkabinet vanuit Londen.

Wellicht zou H.M. thans kunnen goedvinden, dat het zittende kabinet zijn ontslag aanbiedt op den datum van thuiskomst van de Koningin, voorafgegaan door den overtocht van enkele gevolmachtigde ministers uit het zittende Kabinet.

Daardoor wordt tegemoetgekomen aan de gegronde bezwaren van den Minister van Financiën, bezwaren, waarop ook andere ministers vroeger of later elk op zijn beurt zullen stuiten. De portefeuille van den Minister van Oorlog kan met het oog op de militaire organisatie en het daarmee verband houdende overleg met de Britsche legerautoriteiten, zonder groote verwarring te stichten, niet anders dan in Nederland aan een ambtsopvolger worden overgedragen.

Al is voor mij thans dit vraagstuk minder acuut dan voor den heer van den Broek, ik kom stellig voor dezelfde moeilijkheid te staan en ik neem hetzelfde standpunt in.

Het komt mij aangewezen voor, teneinde talloze moeilijkheden te ontgaan, dat reeds thans een principieele beslissing wordt genomen.

Met vriendelijke groeten,

tt.

(w.g.) O. C. A. VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 39

Advies no. 46 d.d. 24 April 1943 van de Buitengewone Raad van Advies nopens een complex van maatregelen, op de bevrijding en reconstructie van het Rijk in Europa betrekking hebbende

ADVIES No. 46

I-1/6/46

24 April 1943.

Inleiding

De Buitengewone Raad van Advies heeft zich beraden omtrent de hem ter fine van advies voorgelegde ontwerpen van Koninklijke besluiten, betrekking hebbende op respectievelijk: invoering van een Bijzonderen Staat van Beleg, Zuivering, Eerste Bestuursvoorziening, Politiebesluit, Tweede Bestuursvoorziening, Bijzondere Militaire Gerechtshoven, Berechting van landverraders, Buitengewone Militaire Rechtspleging, Bijzonder Gratie-Adviesbesluit en Dispensatie-besluit.

Het is 's Raads bedoeling, aan elk dier ontwerpen een afzonderlijke beschouwing te wijden. Zij maken echter kennelijk deel uit van één groot complex van maatregelen, op de bevrijding en de reconstructie van het Rijk in Europa betrekking hebbende. De Raad heeft daarom gemeend, zijn oordeel te moeten formuleeren over dat complex als zoodanig en over een aantal zeer principieele onderwerpen, die bij de overweging van het geheel zijn aandacht vroegen.

De op het geheele complex betrekking hebbende „algemeene beschouwingen” zijn in het onderhavige advies (aangeduid als Advies No. 46) opgenomen; de opmerkingen, welke de Raad meent te moeten maken omtrent ieder der afzonderlijke ontwerpen, zullen, als onderdelen van het geheel, aangeduid worden als: Advies No. 46A, Advies No. 46B, enz. Deze methode is gevolgd, om duidelijk te doen uitkomen, dat alle door den Raad over de „terugkeer”-ontwerpen uitgebrachte adviezen in onderling verband beschouwd moeten worden.

I. De Raad is zich ten volle bewust van de uiterste gecompliceerdheid der toestanden, die men in Nederland zal aantreffen, nadat het grondgebied in Europa door den vijand zal zijn ontruimd. Regeering en volk zullen zich voor moeilijkheden geplaatst zien, welke thans nog slechts zeer ten deele zijn te overzien. Naast doorzicht zal van 's lands bestuur vastberadenheid worden gevergd — en tevens vertrouwen in de krachten, die zich ondanks de nooden der bezetting in ons volk wisten te handhaven. Dient dus eenerzijds de Regeering des lands te beschikken over wettelijke middelen, die een doortastend beleid mogelijk maken, anderzijds moet het den volke duidelijk zijn, dat gestreefd wordt naar een zoo spoedig mogelijken terugkeer tot een Staatsregeling, welke de beginselen omvat, die men „democratisch” pleegt te noemen.

Daaronder behooren, als de voornaamste, gerekend te worden: de onschendbaarheid des Konings; verantwoordelijkheid der Ministers; onderscheiding van wetgevende en uitvoerende macht en onafhankelijkheid van de rechterlijke macht; vrijheid van geweten, van drukpers, van vereeniging en vergadering; deelneming des volks aan den wetgevenden arbeid en openbare contrôle op de daden der uitvoerende macht.

Verwacht mag worden, dat zich in het bevrijde Vaderland een drang naar vernieuwing en verbetering op velerlei gebied zal openbaren. De meeningen over de wenschelijkheid van bepaalde vernieuwingen en verbeteringen zullen in den aanvang nog niet voldoende gekristalliseerd blijken; het zou daarom even gevaarlijk zijn, aan onrijpe denkbeelden te spoedig wettigen vorm te geven als de oude vormen in alle gevallen zonder meer te doen herleven. De Raad verwacht daarom, dat 's lands bestuur tot den tijd, waarop de terugkeer van rustige en normale verhoudingen een weloverwogen beslissing mogelijk zal maken, ernaar zal streven een middenkoers te sturen.

's Raads opvatting ten dezen brengt mede, dat het, naar zijn oordeel, volstrekt onjuist zou zijn, indien de huidige Regeering hier te lande wetten zou afkondigen, welke de vrijheid van het Nederlandsche volk, om over eigen lot en toekomst naar eigen inzichten te beschikken, aan banden zou leggen. Daarom is, naar 's Raads stellige overtuiging, iedere bindende maatregel af te keuren, die verder zou gaan dan het treffen van voorzieningen welke reeds moeten gelden bij den aanvang der bevrijding, dus in een (korte) overgangperiode, waarin het volk en zijn leiders nog niet gehoord kunnen worden. Daar staat echter tegenover, dat die maatregelen, welke getroffen moeten worden om in de overgangperiode een krachtig beleid en een krachtige gezagshandhaving te verzekeren, daartoe ook de volledige bevoegdheid moeten geven. Als beginsel

moet daarbij, zoo meent de Raad, worden aangenomen, dat de te treffen voorzieningen gebaseerd behooren te zijn op de Grondwet; slechts dan is afwijking van de constitutie aanvaardbaar, wanneer zulks voor de bereiking van het gestelde doel volstrekt onontkoombaar is. Wel is de Raad er zich van bewust, dat een grondwetsherziening noodig is met name in verband met de door Hare Majesteit de Koningin aangekondigde wijziging in de Staatsrechtelijke structuur des Rijks en ook op ander gebied wenschelijk kan blijken. Zulk een herziening echter zal voorafgegaan moeten worden door een tijdperk, waarin het Nederlandsche volk, daarin geholpen door ernstige voorlichting, zich op de strekking en draagwijdte der aan te brengen wijzigingen heeft kunnen bezinnen en zich daarover heeft kunnen uitspreken.

II. Met het in de vorige paragraaf betoogde wordt, dit zij ter voorkoming van misverstand hier uitdrukkelijk gezegd, niet bedoeld, dat aan het Nederlandsche volk bij den terugkeer zou dienen te worden medegedeeld, dat de Regeering te Londen opzettelijk zich ervan heeft onthouden plannen te beramen voor den heropbouw van het Staatsbestel, omdat gemeend werd, dat het Nederlandsche volk daaromtrent zelf zijn oordeel zou moeten vormen. Het volk zal ongeorganiseerd zijn, de meeningsuitingen zonder leiding en voorlichting ongeordend zijn en tot een dispuut leiden, dat de bestaande verwarring slechts zou kunnen vergrooten. Het is integendeel dan ook de taak der Regeering zooveel mogelijk concreet voor te bereiden en van die voorbereiding van den beginne af openlijk te doen blijken. Zij dient aan te kondigen, dat zij het vraagstuk van den terugkeer tot normale verhoudingen volledig heeft overwogen, dat daartoe noodig is een geleidelijke en stelselmatige wederopbouw van het bestuursapparaat, dat Zij een samenstel van wettelijke voorzieningen heeft ontworpen, welke tot zulken wederopbouw kunnen dienen, van welke voorzieningen eventueel ook globaal of tot in bijzonderheden mededeeling kan worden gedaan, dat Zij echter gemeend heeft met de afkondiging en invoering daarvan niet verder te mogen gaan dan voor den eersten tijd noodig is, omdat naar Haar inzicht voor verdergaande voorzieningen raadpleging van leidsmannen van het volk essentieel is, hoe onvolkomen deze raadpleging ook zal moeten zijn, zoolang geen constitutioneele volksvertegenwoordiging verkozen is. Tevens kan dan worden duidelijk gemaakt, dat er naar gestreefd is in de ontwerpen de basis te leggen voor een spoedige georganiseerde inschakeling van vertegenwoordigers des volks en dat deze vertegenwoordiging als een voorname taak zal hebben zich te beraden en een oordeel uit te spreken over de vraag, op welke wijze in de overgangperiode vóór de samenkomst van nieuwgekozen Staten-Generaal, de democratische staatsorganisatie zoo goed mogelijk kan worden benaderd met inachtneming van de tijdsomstandigheden, welke een krachtig en snel handelend bewind noodzakelijk maken, een bewind, dat zich overigens naar vanzelf spreekt door het vertrouwen des volks gedragen moet weten. In het laatstvoorgaande is reeds enigszins vooruitgelopen op het inzicht van den Raad, dat in paragraaf V van dit advies nadere uiteenzetting zal vinden.

Doel van het hiergezegde is geen ander dan nadrukkelijk uit te spreken, dat 's Raads advies, waaruit de strekking spreekt om het bestuursherstel zooveel mogelijk in overleg met vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk te regelen — en deze regelen te doen vaststellen onder verantwoordelijkheid van de Regeering, welke met de uitvoering belast zal zijn — geenszins behoeft te leiden en ook niet mag leiden tot de gedachte, dat de Raad zou meenen, dat de Regeering bij den terugkeer het standpunt zou moeten innemen, dat Zij opzettelijk heeft stilgezet en een afwachtende houding aanneemt. Positief beleid is noodig en ook bij 's Raads standpunt zeer wel mogelijk. Het is echter van groot belang en het zal de aanvaarding van alle voorloopige voorzieningen vergemakkelijken indien alles wordt vermeden, wat zou kunnen leiden tot het verwijt dat meer dan onvermijdelijk is geheel buiten het volk in Nederland om tot stand is gekomen en wordt opgelegd. Alle verdere maatregelen (bedoeld is hier de groep van Koninklijke Besluiten, aangeduid in paragraaf IV, onder 2) zullen bovendien het contraseign dienen te dragen van de Ministers die voor de uitvoering daarvan de verantwoordelijkheid zullen hebben te dragen.

III. Beveelt de Raad, zooals uit het hierboven in paragraaf I gestelde blijkt, eenerzijds een zoo nauwgezet mogelijk volgen van de

Grondwet aan, anderzijds wil hij onder de gegeven omstandigheden gaarne medegaan met eventuele afwijkingen van de traditioneele wijze van samenstelling en keuze van het Kabinet. De Raad is namelijk unaniem van oordeel, dat men bij geheele of gedeeltelijke bevrijding van het bezette gebied niet mag voortgaan, vanuit Londen te regeeren.

Zoo spoedig mogelijk — indien het kan van den eersten dag van de bevrijding van een deel van het territoir af — zal op dat territoir een centraal gezag moeten bestaan. Een of meer uit Londen overgekomen Ministers eventueel te zamen met één of meer in het bevrijde gebied aanwezige figuren allen daartoe door Hare Majesteit de Koningin aangewezen, zullen alsdan naar 's Raads oordeel — behoudens het in den volgenden zin opgemerkte — de Regeering moeten vormen en dus het centrale gezag in Nederland uitoefenen. De omstandigheid, dat de feitelijke Zetel der Regeering dan weer in Nederland is gevestigd behoeft geen beletsel te zijn voor het verblijf te Londen van enkele leden dier Regeering indien zulks voor de uitoefening hunner functie de voorkeur zou verdienen, zooals zulks bij voorbeeld met den Minister van Buitenlandsche Zaken het geval zou kunnen zijn. Te zijner tijd — wellicht zeer spoedig — kan dan een door Hare Majesteit de Koningin aan te wijzen formateur worden belast met de vorming van een nieuw Kabinet.

In den Raad werd de wenschelijkheid geuit dat zulk een Kabinet zou bestaan uit een klein aantal Ministers, die tezamen zich geheel zouden moeten kunnen wijden aan het algemeen Regeeringsbeleid en dus niet hun tijd volledig in beslag genomen zouden moeten zien door de technische leiding van de Departementen van Algemeen bestuur. Deze leiding zou onder hun algemeene verantwoordelijkheid beter kunnen worden overgelaten aan daartoe bijzonderlijk aan te wijzen functionarissen (bijv. te noemen onder-Staatssecretarissen of Directeuren-Generaal).

IV. De Raad gaat thans over van de algemeene beschouwingen naar een aantal opmerkingen, welke betrekking hebben op de samenstelling van het hem voorgelegde complex van ontwerpen. Uitgaande van zijn in paragraaf I van dit advies uiteengezette standpunt omtrent de noodzakelijkheid tot het maken van onderscheid tusschen noodmaatregelen voor een overgangperiode en andere maatregelen, zou de Raad de bij hem ingediende (en eventueel nog in te dienen) ontwerpen van K.B. betreffende den terugkeer in twee groepen willen verdeelen: 1. ontwerpen, die te Londen voorbereid, door Hare Majesteit de Koningin geteekend en door één of meer Ministers gecontrasigneerd worden; en 2. ontwerpen, welke te Londen worden voorbereid, doch niet dan na overleg met het bevrijde gebied mogen worden vastgesteld. De tot laatstgenoemde groep behorende ontwerpen zouden derhalve ontwerpen moeten *blijven*. Als criterium voor de indeeling der ontwerpen in bedoelde groepen heeft de Raad de stelling aanvaard, dat — waar zulks ook maar even uitvoerbaar zou zijn — het Nederlandsche volk, hetzij door middel van de daartoe te scheppen organen, hetzij, indien dit laatste onmogelijk is, door incidenteel overleg met deskundigen en leidende persoonlijkheden, moet worden geraadpleegd. In de gevallen, waarin het vast staat, dat op een zoodanig overleg niet kan worden gewacht, worden de ontwerpen in de eerste, en in alle andere gevallen in de tweede groep ingedeeld. Dat in vastgestelde regelingen later wijzigingen kunnen worden aangebracht mag er niet toe leiden, dat met de vaststelling *te Londen* van bestuursvoorzieningen en andere maatregelen verder wordt gegaan dan voor het eerste begin noodig is, omdat de waarde van de vaststelling door Hare Majesteit de Koningin *in Nederland* en met het contraseign van de dan verantwoordelijke Ministers niet hoog genoeg kan worden aangeslagen. Onder de tweede groep behooren in ieder geval te worden gebracht de ontwerpen waarvan mag worden aangenomen, dat zij niet zullen gaan werken, vóórdat een nieuw Kabinet zal zijn gevormd. Het spreekt immers vanzelf dat een nieuw optredend Kabinet zooveel mogelijk vrij gelaten moet worden in de beoordeeling van maatregelen, welke eerst na zijn optreden zullen gaan werken en welke derhalve geheel onder zijn verantwoordelijkheid zullen vallen. Uiteraard vermindert deze splitsing niet de plicht der te Londen werkende overheidsorganen om *alle* ter zake in aanmerking komende Koninklijke Besluiten *voor te bereiden*, gelijk reeds in paragraaf II is opgemerkt.

Met dezen algemeenen regel voor oogen kwam de Raad tot de volgende opstelling. Alle thans opgemaakte ontwerpen moeten gereed gemaakt worden tot en met het door den Raad daarover uit te brengen advies en het aanbrengen van de op grond van dit advies noodig gebleken wijzigingen. Daarna kan:

1. aan Hare Majesteit de Koningin ter onderteekening worden aangeboden het ontwerp op den Bijzonderen Staat van Beleg, het ontwerp op de Zuivering van ambtelijke organen, het ontwerp op de eerste (nood-)bestuursvoorziening, en eventueel de ontwerpen

op de instelling van Bijzondere Militaire Gerechtshoven, de Buitengewone Militaire Rechtspleging, en het Gratie-besluit (het Dispensatie Besluit zal, gelijk de Raad nog nader zal betoogen, geheel dienen te vervallen);

2. tot nader overleg in het bevrijde gebied, in den hierboven omschreven zin, worden aangehouden (en behooren dus *niet* aan Hare Majesteit de Koningin ter onderteekening te worden aangeboden) het ontwerp Politie-besluit, het ontwerp op de tweede bestuursvoorziening en het ontwerp op de buitengewone bepalingen van Militair strafrecht.

De Raad teekent hierbij aan, dat hij nog een aantal suggesties denkt te doen voor het gereed maken van ontwerpen van K.B. die zijns inziens in het hem voorgelegde complex ontbreken; de Raad zal daarbij in ieder afzonderlijk geval aangeven, in welke groep zulke door hem voorgestelde nadere ontwerpen naar zijn meening behooren te worden ingedeeld.

De door den Raad aanvaarde indeeling in de hierboven genoemde groepen is, zooals gezegd, principieel. Zij houdt geen rekening met het tijdstip van afkondiging der eenmaal tot wet geworden ontwerpen; dit tijdstip van afkondiging wordt nl. naar 's Raads oordeel bepaald niet door principieele, doch slechts door opportunitits-overwegingen. De in de eerste groep ingedeelde ontwerpen kunnen worden afgekondigd hetzij — indien zulks wenschelijk zou schijnen — direct na onderteekening, hetzij (en dit zal waarschijnlijk het meest opportuun zijn om den vijand niet in de kaart te spelen) op het oogenblik, waarop de daadwerkelijke bevrijding van het bezette gebied een aanvang neemt.

V. De aan den Raad voorgelegde ontwerpen eerste en tweede bestuursvoorziening bereiden een wederopbouw voor van het Moederlandsche bestuursapparaat in twee voorloopige, op elkaar volgende, stadia; het eerste, ontvouwd in het ontwerp „Besluit Eerste Bestuursvoorziening”, het tweede in het ontwerp „Besluit Tweede Bestuursvoorziening”. Den in laatstgenoemd ontwerp beschreven bestuursvorm zou het Kabinet willen laten voortduren tot de grondwettelijke organen weder hun taak kunnen uitoefenen overeenkomstig de constitutie en de organieke wetten.

Blijkens de Inleidende Nota behorende bij de genoemde ontwerpen, is eerstgenoemde regeling gedacht als een zeer voorloopige, welke naar verwachting mag worden slechts voor een zeer korte periode zal gelden, terwijl het laatstgenoemde besluit moet worden geacht voor langeren tijdsduur van toepassing te zijn, omdat het niet mogelijk schijnt, vóór het verloop van geruimen tijd, b.v. één jaar, tot het uitschrijven van verkiezingen over te gaan.

Voorts wordt van alle ingediende ontwerpen in genoemde nota gezegd, dat alle daarin besproken regelingen voorloopig zijn d.w.z. dat zij, aan de hand van hetgeen in Nederland zal blijken, nog wijziging of aanvulling zullen kunnen ondergaan. Voorts, dat een nieuw optredend Kabinet bovendien de bevoegdheid zal hebben in de voorgestelde regeling die wijzigingen voor te dragen, welke de omstandigheden vereischen.

Herinnerende aan hetgeen in voorgaande paragrafen van dit advies reeds ter sprake kwam, zou de Raad willen opmerken, dat het in de voorgaande alinea's uit de Inleidende Nota weergegevene niet met zekerheid antwoord geeft op de vraag, of het Kabinet zich voorstelt, dat de besproken regelingen vóór den terugkeer naar Nederland door Hare Majesteit de Koningin zullen worden gearresteerd — en al dan niet afgekondigd — dan wel of de ontwerpen in portefeuille zullen worden gehouden en worden bestemd om, in eventueel gewijzigden vorm, door het nieuw optredend Kabinet aan de Koningin ter goedkeuring te worden aangeboden. Vermoedelijk heeft het Kabinet de eerstbedoelde methode voor oogen gestaan, welke immers niet in den weg staat aan wijzigingen in de regelingen onder verantwoordelijkheid van een nieuw Kabinet, indien dit hiertoe aanleiding zou vinden. Ten aanzien van het „Besluit Eerste Bestuursvoorziening” is een andere regeling ook inderdaad niet mogelijk, omdat van den eersten dag van de bevrijding af van wellicht slechts een gedeelte, zelfs misschien een klein gedeelte van het land moet vaststaan, w.e. de bevoegde burgerlijke gezagsdragers zijn in gemeenten en provinciën.

De inhoud van het „Besluit Tweede Bestuursvoorziening” echter zal, naar de Raad reeds eerder opmerkte vóór dit wet wordt, kunnen en moeten worden getoetst aan de omstandigheden dadelijk na de bevrijding en aan het oordeel van leidende figuren in Nederland, en eventueel van een nieuw optredend Kabinet. Zulks zou te meer noodzakelijk zijn, indien inderdaad dit besluit zou worden bestemd te gelden totdat normale constitutioneele verhoudingen kunnen terugkeeren. De Raad vreest echter, dat een termijn van één jaar niet voldoende zal blijken tot bijeenroeping van langs normalen weg gekozen Staten-Generaal, provinciale staten en gemeenteraden; en anderzijds omdat grondige voorbereiding van den voorloopigen be-

windsvorm bovendien zijn aanvaardbaarheid voor de overgangsperiode ten zeerste zal bevorderen.

Het zijn in hoofdzaak de voorgaande overwegingen, welke den Raad hebben gebracht tot het inzicht, dat de kans op een bevredigende bestuursvorm in de overgangsperiode aanzienlijk vergroot wordt door (en dat het daarom noodzakelijk is) bij de beschouwing van den bestuursvorm in deze periode niet twee, doch drie stadia te onderscheiden.

Van elk dier drie stadia moge een beknopt beeld worden gegeven. Vooropgesteld worde, dat de stadia een verschillende karakteristiek vertoonen en daarom onderscheidbaar ofschoon niet te scheiden zijn. Dit betekent niet, dat voor het geheele bestuursapparaat, zoowel centraal als lokaal, de overgang van het eene in het volgende stadium op eenzelfde, laat staan een vooraf te bepalen, tijdstip zal moeten plaats hebben. Het is zeer wel mogelijk, dat de overgang in de eene provincie, of de eene gemeente, eerder dan in een andere kan plaats hebben. Uit het naast elkander stellen van de drie stadia worde derhalve niet afgeleid, dat een scherpe grens de achtereenvolgende invoering zal markeeren.

Het eerste stadium vangt aan, zoodra eenig gedeelte van het land is bevrijd. Het militair gezag zal onverkort de hen in de regeling op den bijzonderen staat van beleg toegekende en eventueele verdere nog toe te kennen bevoegdheden uitoefenen in nauw overleg met het geallieerde bevel. Daarnaast is een (betrouwbaar) burgerlijk bestuursapparaat dadelijk noodzakelijk, al ware het slechts in verband met de wettelijke beperking van de macht van het militair gezag: „voorzoover zulks naar het oordeel van dat gezag voor de handhaving of het herstel der uit- of inwendige veiligheid van den Staat wordt gevorderd” (artikel 2, lid 2 ontwerp-besluit op den bijzonderen staat van beleg). Dit apparaat dient een noodvorm te hebben. Met den opzet van het daartoe strekkende ontwerp-besluit Eerste Bestuursvoorziening, krachtens hetwelk de voorloopig bevoegde organen voor provinciën, gemeenten, waterschappen en veenpolders zonder nadere benoeming zijn aangewezen en dus dadelijk hun functie kunnen uitoefenen, kan de Raad zich — behoudens de op dit ontwerp betrekking hebbende opmerkingen in Advies No. 46 D (hetwelk nog nader zal volgen) — zeer wel vereenigen.

Echter heeft de Raad daarin gemist bepalingen omtrent en, in de toelichting, een beschouwing over het centrale gezag: de Regeering. Het spreekt vanzelf dat de Raad in geen enkel opzicht bedoelt een oordeel uit te spreken over de vraag, wanneer Hare Majesteit de Koningin zich weder bij Haar volk zal kunnen voegen. Als eerste taak voor de Regeering, reeds in de eerste dagen na de bevrijding, ziet de Raad in het verband van deze beschouwingen het opnemen van het contact met leidende figuren uit het volk; het peilen van de daar levende inzichten; het geven van aanwijzingen aan het militair gezag op alle gebied, waarop de uitoefening van de aan dat gezag toekomende bevoegdheden het Regeeringsbeleid raakt en de verhouding tot de geallieerden vrijheid voor zoodanige aanwijzingen laat; het plegen van overleg met leidende figuren over den reeds in Londen voorbereiden bestuursvorm voor het tweede stadium; en het voorbereiden van de invoering daarvan. Het centrale gezag oefent zijn (zij het door den staat van beleg beperkte) executieve taak uit. Omtrent de (nood)wetgeving schijnt ook hier evenals in het ontwerp Tweede Bestuursvoorziening, een regeling wenschelijk. Wellicht zal het voorts aanbeveling verdienen aan de alsdan in Nederland het centrale gezag vormende bewindslieden eenige bevoegdheden van de Kroon te delegeren. Gedacht wordt bijv. aan benoemingsbevoegdheden. De Raad kan niet voldoende overzien, of zulks noodig is, om ambtelijke functies voorloopig te kunnen doen vervullen.

De Eerste Bestuursvoorziening voorziet naar 's Raads oordeel voldoende in de provinciale, gemeentelijke en waterschapsbesturen voor deze eerste periode. Dezen eersten bestuursvorm ziet de Raad dus als één, die na de bevrijding van het geheele land, in beginsel, *niet langer dan enkele* weken van kracht zal zijn: in beginsel, omdat, naar boven gezegd werd, niet voor het geheele land op één tijdstip van den eersten naar den tweeden voorloopigen bestuursvorm zal kunnen worden overgeschakeld. Dit zal van (plaatselijke) omstandigheden onafhankelijk zijn.

Van het tweede stadium, zooals de Raad zich dit voorstelt, is wellicht het meest sprekende kenmerk, dat de Regeering en de lokale besturen in die periode zullen dienen te zijn toegerust met in colleges vereenigde adviseurs. De Regeering is, zoo stelt de Raad zich voor, weder in 's-Gravenhage gevestigd. Bij voorkeur bij het begin van dit tijdsbestek zal een nieuw Kabinet zijn opgetreden. De Raad zou den duur van deze tweede periode, om de gedachten te bepalen, willen zien als een van enkele, hoogstens zes, maanden. Het Landsbestuur is weer in een stadium van opbouw, wellicht kunnen verschillende bevoegdheden weder van het militair gezag aan het bur-

gerlijke worden overgedragen. Een van de voornaamste onderwerpen, welke in het kader van deze bespreking de aandacht van de Regeering zullen vragen, is het voorbereiden en beslissen over den bestuursvorm, welke zal worden ingevoerd om te gelden tot normale constitutioneele verhoudingen wederkeeren (dus gedurende hetgeen de Raad de *derde* phase zou willen noemen).

Het kan wellicht het overzicht vergemakkelijken, indien thans enkele woorden worden gewijd aan dit derde stadium. Enkele woorden, omdat de Raad stellig meent, dat over den inhoud van de (nood)-regeling, welke het staatsbestel zal beheerschen in die periode, welke wellicht een jaar of langer zal duren, thans te Londen *zelfs niet voorloopig* kan worden beslist. De Raad acht het niet voor twijfel vatbaar (en hij stemt hierin overeen met de Regeering) dat de Regeering, de Commissarissen der Koningin en de Burgemeesters dan door raden zullen worden bijgestaan, doch hoe die raden zullen zijn samengesteld en welke hunne bevoegdheden zullen zijn, acht de Raad thans niet voor beslissing vatbaar.

Daaromtrent zal ten volle in het bevrijde vaderland moeten worden beslist. Niet alleen de (nieuwe) Regeering doch ook het in het *tweede* stadium opgetreden centrale advies-college zal zich daaromtrent moeten beraden met inachtneming van de publieke opinie. In dit verband zal dan b.v. de belangrijke vraag beantwoording behoeven, of de volksvertegenwoordiging, welke in Mei 1940 zitting had, al dan niet aangevuld, alsnog zal moeten worden bijeengeroepen, hetzij om als zoodanig haar al dan niet naar de bijzondere omstandigheden gewijzigde functie uit te oefenen, hetzij om de bijzondere bevoegdheden van de Regeering of een voorloopige bestuursvoorziening te sanctionneeren. In den Raad leeft de overtuiging, dat deze vraag niet dan na kennisneming van het oordeel van het Nederlandsche volk en zijn leiders kan worden beslist. In het college kwam de vraag naar voren, of hernieuwde bijeenroeping van de oude Staten-Generaal, daargelaten dat de partijverhoudingen in geval van onvolledige samenstelling aanmerkelijk kunnen zijn gewijzigd, niet het volk als vanzelf weder zou leiden tot een verdeling in de oude partijstructuur, terwijl moet worden aangenomen, dat daarmede in de nieuwe verhoudingen zal kunnen worden gebroken. Daartegenover werd naar voren gebracht, dat uit verschillende bronnen is gebleken, dat ook of juist onder de leiders van verscheidene vroegere politieke partijen de wensch naar een andere indeeling leeft, zoodat voor de uitgesproken vrees geen goede grond zou bestaan. De Raad meent goed te doen van deze meeningsuitingen in zijn advies te doen blijken; een oordeel spreekt hij niet uit, omdat zulk een oordeel naar zijn meening thans niet gefundeerd zou kunnen zijn en ook overbodig is, waar thans terzake geen beslissing kan en mag worden genomen.

Indien men zich nu voor oogen stelt, hetgeen hierboven omtrent het tweede en derde stadium is gezegd, en indien men vanuit dien gezichtshoek het ontwerp Tweede Bestuursvoorziening beoordeelt, dan moet de conclusie zijn, dat dat ontwerp naar 's Raads oordeel voor geen van de beide perioden geheel bevredigend is. Immers meent het college, dat voor de tweede periode een structuur, als daarin ontvouwd, te strikt is geredigeerd. De Raad stelt zich n.l. voor, dat in dat stadium de adviescolleges in opbouw zullen zijn en dat daarom het aantal leden niet dwingend moet worden bepaald, doch zich moet kunnen bewegen tusschen een minimum en een maximum. Ook zal de centrale en lokale wetgevingsprocedure in de maanden, waarin de Tweede Bestuursvoorziening van kracht zal zijn, minder formeel dienen te worden omschreven dan in het ontwerp is geschied.

Voor de derde periode is het niet uitgesloten, dat de inmiddels geconstitueerde adviescolleges de volledig beslissende taak, in de organieke wetten aan de vertegenwoordigende lichamen toegekend, zullen kunnen uitoefenen en zulks geldt met name voor de Provinciale Staten en gemeenteraden.

Zooals boven gezegd, meent de Raad echter, dat de Regeering den bestuursvorm voor die periode thans nog slechts zeer voorloopig in beschouwing kan nemen.

Het spreekt vanzelf, dat een ontwerp voor de bestuursvoorziening in de tweede periode gereed moet liggen. De Raad heeft derhalve het hier besproken ontwerp in beschouwing genomen, ervan uitgaande, dat dit zal moeten dienen als basis voor het bestuur in Nederland gedurende een betrekkelijk korte periode, al spoedig na de bevrijding intredende, en eindigende zoodra een meer definitieve, voorloopige bestuursvorm in Nederland kan zijn voorbereid. Dit uitgangspunt zal den Raad noodzakelijkerwijs aanleiding geven tot opmerkingen t.a.v. het ontwerp Tweede Bestuursvoorziening, welke echter niet mogen worden opgevat als een kritiek op de ontwerpers; hun uitgangspunt immers was een ander dan dat van den Raad.

VI. Alle hierboven omschreven algemeene beschouwingen vinden uitdrukking in de practische opmerkingen, door den Raad in zijn adviezen omtrent ieder der afzonderlijke ontwerpen gemaakt en

liggen aan die opmerkingen en de daarbij voorgestelde amendementen ten grondslag. De Raad acht deze grondslagen van zulk een eminent belang, dat hij geen vrijheid heeft kunnen vinden te adviseeren, dat de aan zijn oordeel onderworpen ontwerpen in hun huidige vorm aan Hare Majesteit de Koningin ter onderteekening zullen worden aangeboden. Hij acht het voorts noodig, dat de door hem bedoelde grondslagen ten duidelijkste uitdrukking zullen vinden in de bij de ontwerpen behorende Memories van Toelichting. In laatst bedoelde documenten zullen overigens ook een aantal interpretatieve opmerkingen, door enkele Hoofden van Departementen van Algemeen Bestuur gemaakt tijdens hun besprekingen met 's Raads Commissie, moeten worden verwerkt. De op de afzonderlijke ontwerpen betrekking hebbende adviezen van den Raad maken daarvan nog nader melding. In verband hiermede acht de Raad het noodig, dat bij de afkondiging der vermelde Koninklijke besluiten de daarbij behorende Memories van Toelichting mede worden gepubliceerd. Het ontbreken van een openbare behandeling, gelijk deze in Nederland ten aanzien van wetsontwerpen plaats had, maakt het tot recht begrip van de nieuwe wettelijke bepalingen noodzakelijk, dat aan

vorm en inhoud der te publiceeren toelichtingen groote aandacht wordt besteed.

Ten slotte moet de Raad ten aanzien van de door hem omtrent de afzonderlijke ontwerpen uitgebrachte en nog uit te brengen adviezen een voorbehoud maken. De Raad heeft namelijk, ter besparing van tijd, met het uitbrengen van bepaalde adviezen niet willen wachten, totdat het geheele complex van ontwerpen door hem in alle details bestudeerd zou zijn, of — a fortiori — totdat hij kennis heeft kunnen nemen van de ontwerpen, die hem — aangezien zij kennelijk nog aan het complex ontbreken — later nog zullen worden voorgelegd. Het is niet uitgesloten, dat de ontwerpen, die in de thans, in eersten aanleg, uitgebrachte adviezen worden behandeld, op bepaalde punten nauw verband zullen blijken te houden met de later nog te behandelen ontwerpen, en dat dientengevolge op enkele thans te maken opmerkingen nog zal moeten worden teruggekomen.

*De Voorzitter van den
Buitengewonen Raad van Advies,
(w.g.) BEELAERTS VAN BLOKLAND.*

BIJLAGE 40

Advies no. 46 D d.d. 11 Juni 1943 van de Buitengewone Raad van Advies nopens het ontwerp-besluit Eerste Bestuursvoorziening

ADVIES No. 46 D

I-3/4/46 D.

11 Juni 1943.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,
te Londen*

De Buitengewone Raad van Advies heeft zich beraden omtrent het hem ter fine van advies voorgelegde ontwerp van K.B., betrekking hebbende op de z.g. „Eerste Bestuursvoorziening”.

In zijn advies No. 46 (paragraaf V) heeft de Raad reeds opgemerkt, dat in het onderhavige ontwerp geen bepalingen zijn opgenomen, welke noodvoorzieningen inhouden met betrekking tot de organisatie van het centrale gezag: de Regeering. Het komt den Raad voor, dat enkele bepalingen terzake niet kunnen worden gemist; hij geeft dan ook der Regeering in overweging, een regeling ter zake voor te bereiden, daarbij rekening houdende met hetgeen in 's Raads boven aangehaald advies werd opgemerkt.

De Raad brengt in herinnering, dat hij de „eerste bestuursvoorziening” niet anders kan zien dan als een zéér voorloopige, die in beginsel slechts voor een tijdperk van enkele weken na de bevrijding van het geheele land van kracht zal zijn, ook al zal zij wellicht plaatselijk (in de gebieden, welke het eerst bevrijd zullen worden) iets langer moeten gelden.

De voorloopige voorziening in éénhoofdig provinciaal en gemeentelijk bestuur zou volgens het aan den Raad voorgelegde ontwerp min of meer automatisch in haar werk gaan: allereerst komen voor de uitoefening van de bestuurstaak diegenen in aanmerking, die op 10 Mei 1940 in functie waren (met de daarbij opgenomen noodzakelijke beperking); vervolgens worden, wanneer niet op deze wijze in de vervulling van de bestaande vacatures wordt voorzien, de (in leeftijd) jongste beschikbare personen aangewezen. Slechts wanneer deze „automatische” aanwijzing nog lacunes zou laten, zou een benoeming plaats hebben door den Minister van Binnenlandsche Zaken, dus bij persoonlijke keuze.

De Raad erkent, dat het automatisme van deze voorzieningswijze aantrekkelijk kan zijn, omdat het een vacuum uitsluit en snel werkt. Daartegenover staan echter enkele bezwaren, die het duidelijkst aan den dag komen, indien men zich de eerste bevrijdingsperiode naar hare verschillende mogelijkheden voor oogen stelt. Neemt men namelijk, onderstellender wijze, aan, dat Nederland niet in eens, op zeer korten termijn, door den bezetter wordt ontruimd, maar dat het strijdend en geleidelijk op hem heroverd moet worden, dan kan het automatisme van het voorgestelde systeem voor vele Nederlanders een groot gevaar opleveren. Immers: de eerste bestuursvoorziening zal afgekondigd moeten worden, zoodra het eerste (zij het nog een zeer klein) deel van het land bevrijd is. De bezetter verneemt dus op dat oogenblik, hoe de bestuursvoorziening is geregeld, en zal derhalve pogen haar te bemoeilijken door hen, die automatisch voor de functies in het civiele gezag zijn aangewezen, te arresteren of op andere wijze te doen verdwijnen. Dit kan ten gevolge hebben, dat er weder vele slachtoffers zullen vallen en dat het geheele stelsel van de bestuursvoorziening ineens zou storten bij gebreke van hen, die aangewezen zouden zijn voor de vervulling van functies.

Het automatisme van het benoemingsstelsel, neergelegd in een te publiceerden Koninklijk besluit en in het ontwerp aanvaard, is dan ook, naar 's Raads oordeel, alleen verantwoord in de veronderstelling, dat Nederland in zijn geheel en plotseling „vrij valt”. Is dit het geval, dan brengt het groote bezwaren mede.

De Raad meent, dat de hier bedoelde risico's dienen te worden vermeden.

Bovendien meent de Raad, dat — ofschoon het automatisme onmisbaar is om de lacunes, die bij persoonlijke keuze zouden kunnen ontstaan aan te vullen — aan deze persoonlijke keuze voorkeur moet worden gegeven.

De Raad heeft overwogen, dat de hier genoemde bezwaren kunnen worden ondervangen door een ander stelsel te kiezen voor den opzet van de regeling. Teneinde het door den Raad voorgestane stelsel

duidelijk te maken, heeft het College gemakshalve een nieuw ontwerp geredigeerd, waarin zijn denkbeelden zijn belichaamd. Tevens is bijgevoegd een ontwerp beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken ter uitvoering van artikel 2 van 's Raads ontwerp. Ter toelichting van dit voorstel moge het volgende dienen.

1. De Raad meent dat er geen reden is om de toepasselijkheid van het ontwerp K.B. te beperken tot gebied, dat in bijzonderen staat van beleg verkeert. Hoewel te verwachten is, dat deze regeling alleen in zulk gebied zal worden toegepast, bestaat er geen noodzakelijke samenhang tusschen de daarin opgenomen voorloopige bestuursvoorzieningen en den staat van beleg. Wel spreekt het vanzelf, dat het militair gezag zijn functie alleen zal kunnen uitoefenen in gebied, dat in bijzonderen staat van beleg verkeert, hetgeen tot uitdrukking is gebracht door telkens, waar aan het militair gezag een bevoegdheid wordt toegekend, uitdrukkelijk te vermelden, dat het deze slechts uitoefent binnen zoodanig gebied.

2. De Raad is van oordeel, dat het de overzichtelijkheid van de regeling bevordert, indien de voorzieningen betrekking hebbende op de provinciën en op de gemeenten in afzonderlijke artikelen worden opgenomen.

3. Voorop dient te staan zoowel ten aanzien van de provinciën als ten aanzien van de gemeenten en waterschappen de bepaling, dat de taak van het geheele provinciale bestuur gedurende de periode, dat de regeling op de eerste bestuursvoorziening van kracht zal zijn, in handen wordt gelegd van den Commissaris der Koningin, die van het gemeentebestuur in handen van den burgemeester en die van de waterschapsbesturen in handen van den voorzitter. Zulk een voorschift, dat de staatsrechtelijke basis vormt voor het tijdelijk in te voeren éénhoofdig gezag in de zelfstandige lokale gemeenschappen, dient voorop te staan, zonder dat daaraan nog iets behoeft te worden toegevoegd omtrent de persoon, die als provinciale commissaris, als burgemeester of als hoofd van het waterschapsbestuur zal fungeeren.

In den aanhef van de artikelen 1, 2 en 4 van 's Raads ontwerp K.B. wordt in uitzicht gesteld een nadere regeling van het bestuur van Provinciën, gemeenten, waterschappen, enz. waarmede, naar van zelf spreekt, bedoeld wordt op de regeling tweede bestuursvoorziening.

4. Het schijnt voorts noodzakelijk om zoowel voor de provinciën als voor de gemeenten en de waterschappen, enz. iemand aan te wijzen, die het bestuurshoofd bij belet of afwezigheid kan vervangen.

Immers bij gebreke van de normale organisatie van de provinciale en gemeentebesturen zou anders licht het geval zich kunnen voordoen, dat bij tijdelijke afwezigheid of ongesteldheid van de aangewezen autoriteit onzekerheid zou bestaan omtrent de vraag wie hem tijdelijk kan vervangen.

Hierin voorzien de leden 3 van de artikelen 1, 2 en 4 van het ontwerp.

5. Het ontwerp gaat er van uit, dat een door Hare Majesteit benoemde Commissaris der Koningin of burgemeester, die nog in functie is op de plaats, waar hij door de Koningin is benoemd, zonder nadere voorziening de hem door de wettige Regeering toevertrouwde functie blijft uitoefenen. Een overeenkomstig voorschrift is opgenomen voor de waterschappen, enz.

In elk ander geval is een bijzondere voorziening noodig.

6. Het ontwerp van den Raad bevat terzake het stelsel, dat in iedere provincie en in iedere gemeente, waar het door de Koningin benoemde bestuurshoofd niet meer in functie is, tijdelijk een dienstdoende functionaris zal optreden. Het spreekt van zelf, dat noch de staat van beleg, noch de regelingen op de voorloopige bestuursvoorziening in den weg staan aan het doen van normale benoemingen van Commissarissen en burgemeesters. Zoodra daarvoor de geschikte personen zijn gevonden, kunnen weder benoemingen in die functies plaats hebben, waarmede dan het instituut van dienstdoende Commissarissen of burgemeesters voor de opnieuw vervulde plaatsen eindigt. Dit is in de leden 2 van de artikelen 1 en 2 tot uitdrukking gebracht door invoeging van de woorden „in afwachting van de benoeming of herbenoeming door Ons van een Commissaris” (respectievelijk „burgemeester”).

7. Uit het uitgangspunt van den Raad, dat de vijand niet uit de regeling dient te kunnen lezen welke functionarissen bestemd zijn om de leidende functies in provinciën, gemeenten en waterschappen op zich te nemen, vloeit voort, dat in 's Raads ontwerp K.B. daarentrent geen voorschriften zijn opgenomen.

8. Wat betreft de provinciën, welke slechts 11 in getal zijn, komt het niet noodig voor een automatisch werkende regeling in het leven te roepen. Er zal in elke omstandigheid wel voldoende gelegenheid zijn om hen, die de functie van Commissaris der Koningin voorloopig zullen uitoefenen, met name aan te wijzen. Daarom is in lid 2 van artikel 1 niet anders bepaald, dan dat de Minister van Binnenlandsche Zaken deze aanwijzing doet.

In lid 4 van het artikel is veiligheidshalve ook aan het militair gezag de bevoegdheid tot aanwijzing van dienstdoende Commissarissen der Koningin toegekend, zulks voor het overigens niet waarschijnlijke geval, dat de Minister niet in staat zou zijn daarin tijdig te voorzien.

9. Anders dan voor de provinciën zal het voor den Minister van Binnenlandsche Zaken bezwaarlijk zijn reeds dadelijk voor iedere gemeente een dienstdoenden burgemeester met name aan te wijzen. Niettemin meent de Raad, dat in het algemeen aan de aanwijzing van een bepaald met name te noemen persoon de voorkeur moet worden gegeven boven een automatische aanwijzing. Een aanwijzing met name behoeft echter niet in den weg te staan aan het daarbij volgen van bepaalde regelen. De Raad vereenigt zich geheel met het inzicht van het ontwerp van het Kabinet, dat voor de voorloopige uitoefening van de functie van burgemeester in de eerste plaats in aanmerking komen zij, die op 10 Mei 1940 die functie vervulden. Echter acht de Raad het wenschelijk rekening te houden niet alleen met de afwezigheid van deze functionarissen, maar mede met andere omstandigheden, die de aanwijzing van den vroegeren gezagsdrager kunnen beletten of minder wenschelijk maken. In de eerste plaats bestaat de mogelijkheid, dat betrokkenen zich om welke reden dan ook niet beschikbaar stellen, voorts dat zij wegens ouderdom, gezondheidsredenen of mindere geschiktheid bij voorkeur niet in aanmerking behooren te worden gebracht. De Raad heeft nu in lid 2 van artikel 2 voor de gemeenten het stelsel gekozen, dat in iedere gemeente, waar de door de Koningin benoemde burgemeester niet meer in functie is, voorloopig als dienstdoende burgemeester zal optreden de „naar door den Minister van Binnenlandsche Zaken ingevolge Onze instructiën vast te stellen regelen aangewezen persoon.” Een uitzondering op deze „regelen” is daarop slechts gemaakt voor de gemeenten met meer dan 100 000 inwoners, voor welke de Raad in ieder geval een vrije keuze noodzakelijk en uitvoerbaar acht. De benoeming is in dit geval opgedragen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en veiligheidshalve ook aan het militair gezag.

10. De regelen, in artikel 2, lid 2, bedoeld, zijn vervat in de bijgevoegde ontwerp-beschikking. Hierin is tot uitdrukking gebracht, dat in de eerste plaats voor aanwijzing in aanmerking komt de vroegere burgemeester. Daarna een in de gemeente aanwezige op 10 Mei 1940 in functie zijnde wethouder, waarbij een jongere voorgaat boven een oudere. Onder 5 van de beschikking is een voorziening opgenomen voor het geval noch de burgemeester noch een der vroegere wethouders in aanmerking komt.

Lid 6 voorziet in de aanwijzing van plaatsvervangende burgemeesters.

De leden 7 en 8 noemen de autoriteit die de aanwijzingen zal verrichten. Voor den dienstdoenden burgemeester wordt deze bevoegdheid in de eerste plaats in handen gelegd van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij een voordracht van den Commissaris der Koningin gewenscht zal zijn. De plaatsvervangende burgemeesters kunnen door den betrokken Commissaris worden aangewezen.

In deze ontwerp beschikking is tevens aan het militair gezag de bevoegdheid opgedragen om dienstdoende en plaatsvervangende burgemeesters aan te wijzen, indien de Minister van Binnenlandsche Zaken of de Commissaris der Koningin buiten staat is hiertoe over te gaan.

Aan het militair gezag is daarbij voorgeschreven dezelfde volgorde van keuze in acht te nemen als hierboven besproken.

Wanneer een tweetal autoriteiten beiden de bevoegdheid tot aanwijzing zullen hebben, is het veiligheidshalve noodig een voorziening te treffen voor het geval, dat beiden gelijktijdig of ongeveer gelijktijdig zulk een aanwijzing verrichten. Hierin voorzien de punten 14 en 15 van de ontwerpbeschikking, waarbij het stelsel is gekozen, dat hij, die het eerst de functie aanvaardt voorgaat.

Het spreekt vanzelf, dat het gewenscht is, een aanwijzing voor dezelfde functie door verschillende autoriteiten te voorkomen, hetgeen op eenvoudige wijze kan geschieden door tevoren in overleg de taak te verdeelen van den Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag. Het is duidelijk, dat iedere aanwijzing, wanneer daartoe aanleiding bestaat, kan worden ongedaan gemaakt door benoeming van een anderen functionaris.

Hoewel de Raad, naar boven is gezegd, van meening is, dat bij voorkeur met name daartoe aan te wijzen personen de functie van

dienstdoenden burgemeester zullen vervullen, ziet het college niet voorbij, dat het noodig is te voorkomen, dat gemeenten tijdelijk zonder bevoegd bestuurshoofd zouden zijn. Daarom is in punt 9 van de ontwerp-beschikking opgenomen het voorschrift, dat, zoolang noch de Minister van Binnenlandsche Zaken noch het militair gezag den dienstdoenden burgemeester heeft aangewezen, als zoodanig voorloopig optreedt de vroegere burgemeester of de jongste der beschikbare op 10 Mei 1940 in functie zijnde wethouders. Het meer op den achtergrond stellen van deze automatische aanwijzing heeft het voordeel, dat wanneer om eenigerlei reden tot vervanging zou moeten worden overgegaan van den functionaris, die daaraan zijn bevoegdheid ontleent, dit voor hem, wanneer hem bekend is, dat hij zijn functie slechts uitoefent totdat door de bevoegde autoriteit een voorziening is getroffen, minder kwetsend is dan wanneer hij aan eenig voorschrift de verwachting zou kunnen ontleenen, dat hij deze functie in elk geval zou blijven uitoefenen totdat weder een definitieve burgemeestersbenoeming plaats heeft.

In de ontwerp-beschikking zijn voorts voorzieningen opgenomen omtrent wederzijdsche kennisgeving door de verschillende autoriteiten aan elkander van maatregelen, die zij op grond van die beschikking hebben genomen.

11. In de inleiding van dit advies heeft de Raad opgemerkt, dat zijn streven was te komen tot een regeling, die den vijand niet in de kaart zou spelen. Daartoe is het noodig, dat de Ministerieele beschikking niet wordt gepubliceerd, zoolang niet het geheele land is bevrijd. Zij kan voorloopig vertrouwelijk ter kennis worden gebracht van hen, die daarmede bemoeienis hebben. Voor de gemeentebesturen is daartoe in punt 16 van het ontwerp gekomen een mededeeling aan de gemeentesecretarissen, zulks met het oog op het feit, dat juist de burgemeesters in vele gemeenten zullen ontbreken na de zuivering, die reeds dadelijk haar beslag zal moeten krijgen.

Zoodra het geheele land is bevrijd, dient de ontworpen Ministerieele beschikking te worden gepubliceerd en ieder zal dan kunnen zien, welke regelen zijn gevolgd bij de voorziening in het bestuur van de locale gemeenschappen.

12. De Raad heeft zich afgevraagd, of vorenstaand stelsel in ieder geval zal zijn te volgen, dan wel of hiertegen zoodanige staatsrechtelijke bezwaren rijzen, dat, indien eenigszins mogelijk, een andere wijze van regeling zal moeten worden vastgesteld.

Deze bezwaren kunnen hierin zijn gelegen, dat in een Ministerieele beschikking wordt opgenomen een regeling, welke althans ten deele de bevoegdheid van een Minister te boven gaat, omdat zij behoort tot het bevoegdheidssterrein van den wetgever. Er is in wezen slechts één onderdeel van de door den Raad ontworpen beschikking, waartegen bedoelde bezwaren zouden kunnen zijn gericht, met name punt 9, houdende een automatische vervulling van de burgemeestersfunctie.

De Raad ziet hiertegen geen overwegende bezwaren. Zou men niettemin zoo mogelijk aan een ander stelsel voorkeur geven, dan staan de volgende wegen open:

1°. Het vaststellen door Hare Majesteit de Koningin van twee Koninklijke besluiten, één overeenkomstig het bijgevoegde ontwerp en één waarin zoowel de inhoud van dat ontwerp als van de Ministerieele beschikking is opgenomen. Van deze besluiten zal dan slechts één tot gelding komen: bij dadelijke geheele bevrijding van het land het laatstbedoelde, bij geleidelijke bevrijding het eerstbedoelde (met latere publicatie van de Ministerieele beschikking);

2°. Het vaststellen door Hare Majesteit de Koningin van twee Koninklijke besluiten, één overeenkomstig het bijgevoegde ontwerp en één strekkende tot zoodanige wijziging daarvan, dat de inhoud van de Ministerieele beschikking daarin wordt opgenomen. Is het geheele land reeds dadelijk bevrijd, dan worden beide zeer kort na elkander afgekondigd. Wordt de vijand slechts geleidelijk verdreven, dan wordt voorloopig alleen het eerste afgekondigd (met vertrouwelijke bekendmaking van de Ministerieele beschikking) en volgt de afkondiging van het wijzigings-K.B. bij algeheele bevrijding.

13. In artikel 3 van 's Raads ontwerp is voor de gemeenten gehandhaafd de bevoegdheid van het militair gezag om een aangewezen dienstdoenden burgemeester tijdelijk te vervangen. Deze bevoegdheid, welke in het algemeen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken toekomt, wordt daarbij terecht toegekend aan het militair gezag, wanneer de reden van vervanging rechtstreeks verband houdt met de primaire taak van dat gezag, t.w. de handhaving van orde en rust. Zij staat derhalve naast de steeds openstaande mogelijkheid van vervanging door den bevoegden Minister om welke reden dan ook.

14. De artikelen 4, 5 en 6 van het ontwerp behoeven geen bijzondere toelichting. Ook voor de waterschappen enz., zal een regeling van de personeelsaanwijzing noodig zijn, door den Minister van Waterstaat vast te stellen.

15. Niet is overgenomen in het ontwerp artikel 3 van het Kabinetsvoorstel.

In de beschikking evenwel is onder punt 10 een regeling voor de daar bedoelde gemeenten getroffen, welke op eenvoudige wijze aansluit bij het door den Raad gekozen stelsel.

16. Ook is niet overgenomen artikel 4 van het ontwerp. Dit artikel behoort naar 's Raads oordeel voor zooveel noodig te worden ingevoegd in het Zuiveringsbesluit.

Ten advieze overgaande beveelt de Raad aan, het hem toegezonden ontwerp niet aan Hare Majesteit de Koningin ter onderteekening voor te leggen, doch het te vervangen door een nieuw ontwerp, opgesteld in den door den Raad aangegeven zin.

*De Voorzitter van den
Buitengewonen Raad van Advies,*
(w.g.) BEELAERTS VAN BLOKLAND.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën van
....., No.;

Overwegende, dat het noodzakelijk is voorzieningen te treffen, ten einde bij de bevrijding van Nederland voorloopig in het hoogst noodzakelijke bestuur van provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders te voorzien;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

(1) Tot het tijdstip, waarop ingevolge nader door Ons vast te stellen regelen in het bestuur van provinciën op andere wijze wordt voorzien, worden de taak en bevoegdheden opgelegd en toekomende aan Provinciale Staten, aan Gedeputeerde Staten, aan provinciale commissies, voorzoover deze door en namens het provinciaal bestuur met een taak van bestuur, beheer of toezicht mochten zijn belast, alsmede aan de Commissarissen der Koningin, vervuld en uitgeoefend door den Commissaris der Koningin.

(2) Indien de door Ons benoemde Commissaris der Koningin niet meer in functie is, treedt in afwachting van de benoeming of herbenoeming door Ons van een Commissaris als dienstdoende Commissaris op de door den Minister van Binnenlandsche Zaken ingevolge Onze instructiën aangewezen persoon.

(3) De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst tevens den persoon aan, die bij belet of afwezigheid van den Commissaris of dienstdoenden Commissaris dezen als zoodanig vervangt.

(4) Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken buiten staat is de in de beide voorgaande leden bedoelde voorzieningen tijdig te treffen, geschiedt deze in het in bijzonderen staat van beleg verkeerende gebied in afwachting van de beslissing van Onzen voornoemden Minister desnoodig, bij wijze van voorloopigen maatregel, door het militair gezag.

(5) Het militair gezag stelt zoo spoedig doenlijk Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken in kennis met de tijdelijke aanwijzingen als bedoeld in het vorige lid.

Onze Minister voornoemd geeft zijnerzijds het Militair gezag zoo spoedig mogelijk kennis van door hem gedane tijdelijke aanwijzingen.

Artikel 2

(1) Tot het tijdstip, waarop ingevolge nader door Ons vast te stellen regelen in het bestuur van gemeenten op andere wijze wordt voorzien, worden de taak en de bevoegdheden van de raden der gemeenten, van de colleges van burgemeester en wethouders, van de commissies, voorzoover deze door en namens het gemeentebestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht zijn belast, en van de burgemeesters vervuld en uitgeoefend door den burgemeester.

(2) Indien de door Ons benoemde burgemeester niet meer in functie is, treedt, in afwachting van de benoeming of herbenoeming door Ons van een burgemeester, als dienstdoende burgemeester op in gemeenten met meer dan honderdduizend inwoners de door den Minister van Binnenlandsche Zaken daartoe aangewezen persoon,

en in andere gemeenten de naar door den Minister van Binnenlandsche Zaken ingevolge Onze instructiën vast te stellen regelen aangewezen persoon.

(3) De in het tweede lid bedoelde regelen voorzien tevens in de wijze van aanwijzing van een plaatsvervangenden burgemeester die bij belet of afwezigheid van den burgemeester of den dienstdoenden burgemeester dezen als zoodanig vervangt.

(4) De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst tevens de persoon aan, die bij belet of afwezigheid van den burgemeester of den dienstdoenden burgemeester in gemeenten met meer dan 100 000 inwoners dezen als zoodanig vervangt.

(5) Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken buiten staat is de dienstdoende of plaatsvervangende burgemeesters van gemeenten van meer dan 100.000 inwoners tijdig aan te wijzen, geschiedt deze aanwijzing, in het in bijzonderen staat van beleg verkeerende gebied, in afwachting van de beslissing van Onzen voornoemden Minister, bij wijze van voorloopigen maatregel, door het militair gezag.

(6) Het militair gezag stelt zoo spoedig doenlijk Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken in kennis met de tijdelijke aanwijzingen als bedoeld in het vorige lid. Onze Minister voornoemd geeft zijnerzijds het Militair Gezag zoo spoedig mogelijk kennis van door hem gedane tijdelijke aanwijzingen.

Artikel 3

(1) Indien in eenige gemeente gelegen binnen het gebied, dat in bijzonderen staat van beleg verkeert, naar het oordeel van het militair gezag de burgemeester of dienstdoende burgemeester niet de noodige waarborgen van geschiktheid biedt voor de noodzakelijke medewerking aan het herstel van de openbare orde en rust, is, onverminderd het bepaalde in het Zuiveringsbesluit, dat gezag bevoegd, bij wijze van voorloopigen maatregel, tijdelijk een ander als dienstdoend burgemeester aan te wijzen.

(2) Het militair gezag stelt zoo spoedig doenlijk Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en den Commissaris der Koningin van de Provincie, waarin de betrokken gemeente is gelegen, in kennis met een tijdelijke aanwijzing als in het vorige lid bedoeld. Onze Minister voornoemd geeft zijnerzijds het Militair gezag zoo spoedig mogelijk kennis van door hem gedane tijdelijke aanwijzingen.

Artikel 4

(1) Tot het tijdstip, waarop ingevolge nader door Ons vast te stellen regelen in het bestuur van waterschappen, veenschappen of veenpolders op andere wijze wordt voorzien, worden de taak en de bevoegdheden opgelegd en toekomende aan de vergadering van de ingelanden — al dan niet vertegenwoordigd lichaam zijnde — aan het dagelijksch bestuur en aan den voorzitter van het bestuur, vervuld en uitgeoefend door den voorzitter van het bestuur.

(2) Indien de op 10 Mei 1940 in functie zijnde voorzitter van het bestuur niet meer in functie is, treedt in afwachting van de verkiezing of wel benoeming of herbenoeming van een voorzitter als dienstdoende voorzitter op de naar door den Minister van Waterstaat ingevolge Onze instructiën vast te stellen regelen aangewezen persoon.

(3) De in de tweede lid bedoelde regelen voorzien tevens in de wijze van aanwijzing van een persoon die den voorzitter of den dienstdoenden voorzitter van het bestuur bij diens belet of afwezigheid als zoodanig vervangt.

Artikel 5

Artikel 3 is van overeenkomstige toepassing ten aanzien van den voorzitter of den dienstdoenden voorzitter van het bestuur van een waterschap, veenschap of veenpolder, met dien verstande, dat de kennisgeving bedoeld in het tweede lid van dat artikel geschiedt aan Onzen Minister van Waterstaat en aan den Commissaris der Koningin van de provincie, waarin de zetel van het bestuur van het waterschap, de veenschap of de veenpolder is gevestigd of op 10 Mei 1940 was gevestigd.

Artikel 6

De bezoldiging en de vergoeding voor reis- en verblijfkosten van dienstdoende en plaatsvervangende Commissarissen der Koningin en burgemeesters als in de voorgaande artikelen van dit besluit bedoeld worden geregeld door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, die van dienstdoende en plaatsvervangende voorzitters van het bestuur van een waterschap, veenschap of veenpolder door den Commissaris der Koningin van de provincie, waarin de zetel van het bestuur van het waterschap, veenschap of de veenpolder is gevestigd of op 10 Mei 1940 was gevestigd.

Artikel 7

Dit besluit, dat kan worden aangehaald als „Besluit Eerste Bestuursvoorziening Provinciën en Gemeenten”, treedt in werking met ingang van den dag volgende op dien zijner afkondiging.

REGELEN ALS BEDOELD IN ARTIKEL 2 VAN HET „BESLUIT EERSTE BESTUURSVORZIENING PROVINCIEËN EN GEMEENTEN”

De Minister van Binnenlandsche Zaken;

Gelet op artikel 2 leden 2 en 3 van het „Besluit Eerste Bestuursvoorziening Provinciën en Gemeenten” alsmede op het kabinets-rescript van

Heeft besloten;

Te bepalen:

1. Als dienstdoende burgemeesters als bedoeld in artikel 2 lid 2 van het „Besluit Eerste Bestuursvoorziening Provinciën en Gemeenten” treden in gemeenten met minder dan 100.000 inwoners zooveel mogelijk op de met name als zoodanig aangewezen personen.

2. Voor aanwijzing komt in de eerste plaats in aanmerking degene, die op 10 Mei 1940 de functie van burgemeester in de betrokken gemeente bekleedde.

3. Indien de onder 2 bedoelde functionaris niet aanwezig is, zich voor een aanwijzing niet beschikbaar stelt, dan wel wegens ouderdom, gezondheidsredenen of mindere geschiktheid niet in aanmerking komt, zal de aanwijzing bij voorkeur geschieden uit de in de gemeente aanwezige, op 10 Mei 1940 in functie zijnde, wethouders, waarbij de jongste in leeftijd het eerst in aanmerking komt.

4. Indien de jongste der in de gemeente aanwezige, op 10 Mei 1940 in functie zijnde, wethouders zich voor aanwijzing niet beschikbaar stelt, dan wel wegens gezondheidsredenen of mindere geschiktheid niet in aanmerking komt, wordt aangewezen de op hem volgende in leeftijd, tenzij een der genoemde redenen zich tegen zijn aanwijzing verzet en zoo vervolgens.

5. Indien noch de op 10 Mei 1940 in functie zijnde burgemeester, noch een der in de gemeente aanwezige, op 10 Mei 1940 in functie zijnde, wethouders op den voet van voorgaande voorschriften in aanmerking komt, wordt als dienstdoende burgemeester aangewezen een, bij voorkeur uit de ingezetenen van de gemeente te kiezen, persoon, die mede uit hoofde van kennis van de gemeenteadministratie voor de functie van dienstdoenden burgemeester geschikt wordt geacht.

6. In iedere gemeente wordt een plaatsvervangende burgemeester aangewezen, die bij afwezigheid of belet van den burgemeester of den dienstdoenden burgemeester dezen als zoodanig vervangt. Als plaatsvervangende burgemeester wordt zooveel mogelijk aangewezen, degene, die naar het hierboven onder 2 tot en met 5 bepaalde het

eerst in aanmerking zou komen om na den burgemeester of den aangewezen dienstdoenden burgemeester als dienstdoende burgemeester te worden aangewezen.

7. De aanwijzing en de ontheffing van dienstdoende burgemeesters geschiedt door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op voordracht van den Commissaris der Koningin, die van plaatsvervangende burgemeesters door den Commissaris der Koningin.

8. Indien de Minister van Binnenlandsche Zaken of de Commissaris van de Koningin buiten staat is tijdig tot aanwijzing over te gaan, is in gemeenten gelegen binnen het gebied, dat in bijzonderen staat van beleg verkeert, het militair gezag bevoegd voorloopig den dienstdoenden burgemeester of den plaatsvervangenden burgemeester aan te wijzen met inachtneming van het hierboven onder 2 tot en met 6 bepaalde.

9. Zoo lang noch de Minister van Binnenlandsche Zaken noch het militair gezag den dienstdoenden burgemeester heeft aangewezen, treedt als zoodanig voorloopig op degene, die op 10 Mei 1940 de functie van burgemeester in de betrokken gemeente bekleedde, of bij diens afwezigheid, belet of ontstentenis de jongste der in de gemeente aanwezige, op 10 Mei 1940 in functie zijnde wethouders.

10. Indien na 10 Mei 1940 gemeenten zijn vereenigd, worden ten aanzien van de nieuwe gemeente beschouwd als degenen die op genoemden datum als burgemeester of wethouders in functie waren, zij, die deze functies bekleedden in de in zielen aantal grootste der vereenigde gemeenten.

11. De Minister van Binnenlandsche Zaken geeft van iedere aanwijzing van een dienstdoenden burgemeester zoo spoedig mogelijk kennis aan den Commissaris van de Koningin, het militair gezag en den aangewezenen.

12. Het Militair gezag geeft van iedere aanwijzing van een dienstdoenden of plaatsvervangenden burgemeester zoo spoedig mogelijk kennis aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, den Commissaris van de Koningin en aan den aangewezenen.

13. De Commissaris van de Koningin geeft van iedere aanwijzing van een plaatsvervangenden burgemeester zoo spoedig mogelijk kennis aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, het militair gezag en aan den aangewezenen.

14. Indien voor een gemeente verschillende autoriteiten gelijktijdig of ongeveer gelijktijdig denzelfden persoon aanwijzen als dienstdoenden of plaatsvervangenden burgemeester ontleent deze zijn bevoegdheid aan de aanwijzing, waarvan de kennisgeving hem het eerst bereikt.

15. Indien voor een gemeente verschillende autoriteiten gelijktijdig of ongeveer gelijktijdig een verschillenden persoon aanwijzen als dienstdoenden of plaatsvervangenden burgemeester wordt de functie uitgeoefend door dengene, die deze het eerst aanvaardt.

16. Deze beschikking wordt zoo spoedig mogelijk vertrouwelijk ter kennis van de Commissarissen van de Koningin gebracht, en het bepaalde onder 9, door het militair gezag aan de gemeente-secretarissen voor zoover dit gezag zulks veilig oordeelt medegedeeld.

BIJLAGE 41

Advies no. 46 E d.d. 11 Juni 1943 van de Buitengewone Raad van Advies nopens het ontwerp-besluit Tweede Bestuursvoorziening

ADVIES No. 46 E

I-5/4/46 E.

11 Juni 1943.

Aan Zijne Excellentie
den Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,
te Londen

De Buitengewone Raad van Advies heeft zich beraden over het hem ter fine van advies voorgelegde ontwerp van K.B., betrekking hebbende op de z.g. „Tweede Bestuursvoorziening.”

De Raad meent te mogen verwijzen naar zijn door hem in paragraaf V van zijn Advies No. 46 geformuleerde denkbeelden over den geest, den tijdsduur en de structuur van de eerste en tweede voorzieningen in het bestuur van het Rijk in Europa. Met name meent de Raad te mogen herhalen, dat hij de eerste bestuursvoorziening ziet als een zéér voorloopige, die voor niet langer dan enkele weken, onmiddellijk volgende op de bevrijding, geldig zou moeten zijn. Zoo spoedig mogelijk zou daarop de tweede bestuursvoorziening in werking moeten treden; doch ook deze, hoewel reeds meer dan de eerste voorziening het karakter van terugkeer naar den democratischen staatsvorm dragende door het inschakelen van voorloopige vertegenwoordigende lichamen, zou uiteraard nog steeds een noodvoorziening moeten zijn en dient, naar 's Raads oordeel, zich daarom over geen langer tijdperk dan enkele maanden uit te strekken.

De omstandigheid, dat de tweede bestuursvoorziening niet van toepassing behoeft te zijn dan nadat met het thans nog door den vijand bezette gebied contact zal zijn verkregen, d.w.z. nadat de mogelijkheid geopend is om met leidende persoonlijkheden in het thans nog bezette gebied overleg te plegen over tal van principiële vraagstukken (waaronder de bestuursvoorzieningen een eerste plaats innemen), heeft er den Raad toe gebracht, het ontwerp op de tweede bestuursvoorziening in te deelen in groep 2, genoemd in paragraaf IV van zijn advies No. 46. Dit beteekent, dat het onderhavige ontwerp wel te Londen voorbereid dient te worden, doch niet aan Hare Majesteit de Koningin ter onderteekening zou moeten worden voorgelegd alvorens overleg is gepleegd met leidende persoonlijkheden in het bevrijde gebied en na toetsing van den inhoud aan de in Nederland heerschende opvattingen en toestanden. Na dit overleg en deze toetsing — en na de daaruit eventueel voortkomende wijziging van het ontwerp — zal dan het besluit door het alsdan verantwoordelijke Kabinet aan Hare Majesteit dienen te worden voorgelegd.

De Raad heeft verder overwogen — en ook in zijn Advies Nr. 46 reeds uiteengezet — dat de kans op een bevredigenden bestuursvorm in de overgangperiode aanzienlijk vergroot wordt door in deze periode drie stadia, met de noodige souplesse in elkaar overgaande, te onderscheiden. Aan deze souplesse zou de Raad gaarne de noodige aandacht gewijd zien. Het is n.l. naar zijn inzien noch noodig, noch wenschelijk, dat één en hetzelfde tijdstip voor alle organen van het bestuursapparaat, centraal en lokaal, den overgang van het eene stadium naar het andere zou markeeren. Het is, gelijk de Raad het heeft uitgedrukt, „zeer wel mogelijk, dat de overgang in de eene provincie of de eene gemeente eerder dan in een andere kan plaats vinden”.

GEDurende het tweede stadium, waarvoor het onderhavige ontwerp zou moeten dienen, kunnen de regelen, die gedurende het derde stadium — een nog nadere aanpassing bij den grondwettelijken bestuursvorm in afwachting van nieuwe verkiezingen — van kracht behooren te zijn, worden voorbereid. De algemeene strekking daarvan zou dan in de Memorie van Toelichting bij het onderhavige ontwerp dienen te worden uitgestippeld.

Op grond van bovenstaande overwegingen en van de meer uitvoerige beschouwingen, daaraan gewijd in zijn reeds eerder aangehaald advies No. 46, zou de Raad, thans overgaande tot een meer gedetailleerde bespreking van het ontwerp, willen aanbevelen, den considerans te doen luiden: „Overwegende dat het wenschelijk is, teneinde zoo spoedig mogelijk vertegenwoordigers des volks deel te geven in het openbaar bestuur, nadere tijdelijke regelingen te treffen met betrekking tot de wetgeving en het voorloopig bestuur, zoowel

voor het Rijk als voor de provinciën, de gemeenten en de waterschappen, veenschappen en veenpolders”.

De Raad is voorts van oordeel, dat het wenschelijk is een zeker verband te leggen tusschen de eerste, tweede en eventuele derde bestuursvoorzieningen; deze behooren niet los van elkaar te staan, doch moeten onderling logisch en chronologisch verbonden blijken. Men zou dit kunnen bereiken door in het ontwerp een nieuw artikel 1 op te nemen, luidende als volgt: „In aansluiting op het bepaalde bij (eerste bestuursvoorziening) en in afwachting van nadere voorzieningen ter zake” (bedoeld wordt hier de derde voorziening) „gelden de volgende regelen”.

Het wil den Raad voorkomen, dat reeds gedurende de weken, waarin de eerste bestuursvoorziening van kracht zal zijn, gelegenheid zal blijken te bestaan, den Raad van State, al of niet voltallig, bijeen te roepen.

Deze zal dan, gelijk vanzelf spreekt, bij het uitvaardigen van wetten gehoord worden. De Raad veronderstelt, dat een bepaling van deze strekking in de nog door de Regeering te ontwerpen eerste bestuursvoorziening voor het centrale gezag opgenomen zal worden; hij verwijst daarbij naar de tweede alinea van zijn advies No. 46 D.

Inmiddels (dus tijdens de eerste voorziening) moeten reeds stappen worden gedaan om de persoonlijkheden uit te kiezen, die zitting zullen nemen in het orgaan, door de Regeering aangeduid als een „Centraal College van Bijstand en Advies” (op welks naam en samenstelling de Raad hieronder nog nader terugkomt). Zoodra dit college in een minimum samenstelling kan worden benoemd, dient het K.B. op de tweede bestuursvoorziening in werking te treden.

Dit behoeft uiteraard niet in den weg te staan aan een afkondiging reeds op een eerder tijdstip, met bepaling, dat de in werking treding zal plaats hebben op een nader te bepalen tijdstip.

Artikel 2 zou dan kunnen luiden: „Geen wet wordt uitgevaardigd dan nadat het ontwerp daartoe een voorwerp van beraadslaging is geweest in het Centraal College van Bijstand en Advies” en zoo vervolgens als in het eerste lid van artikel 2 van het ontwerp bepaald.

De Raad is niet bijzonderlijk ingenomen met den door de Regeering voor het te creëren College gekozen naam. Hij acht dezen naam niet alleen leelijk, en herinneringen oproepend aan instellingen van geheel anderen aard en onnoodig advies naast bijstand vermeldend, maar heeft daarbij speciaal het bezwaar, dat het karakter van dezen Raad, bijstand der Regeering te zijn, daarin niet voldoende tot uitdrukking komt. Hij zou het daarom beter achten, dit college te noemen „Raad van Bijstand der Regeering”. Overigens ware naar 's Raads inzicht, bij de instelling van dit college te verwijzen naar artikel 80 van de Grondwet, gelijk dit in overeenkomstige gevallen (Buitengewone Raad van Advies) placht te geschieden.

Het tweede lid van artikel 2, zooals dit thans luidt, zou een afzonderlijk artikel kunnen worden; de overige artikelen zouden dan vernummerd moeten worden.

De Raad is van oordeel, dat het door de Regeering gedachte aantal leden van wat hij den Raad van Bijstand der Regeering zou willen noemen te groot is voor deze periode. Daar het tweede stadium, naar de Raad zich dat denkt, reeds na enkele weken zou dienen aan te vangen, kan niet gerekend worden met de mogelijkheid eener weloverwogen keuze van zestig waarlijk representatieve leden van dien Raad. Hij zou dan ook bepaald willen zien (in het K.B. zelf) dat dit college zal bestaan uit minstens 15 en hoogstens 30 leden, allen door de Regeering aan te wijzen. Door het laten van een vrij ruime speling tusschen minimum en maximum wordt o.a. bereikt, dat het aantal leden kan worden aangevuld naarmate vooraanstaande personen uit vijandelijk gebied terugkeeren. In het derde stadium kan een aanzienlijk uitgebreid lichaam worden ingesteld, dat dan eventueel 100 in plaats van 60 leden zou kunnen tellen.

In verband met de voorgestelde beperking van het aantal leden en op grond van hun aanwijzingen alléén door de Regeering, zou het derde lid van artikel 2 moeten vervallen.

Artikel 3. Eerste lid. De Raad vraagt zich af of het niet wenschelijk is, vast te stellen, dat niet alleen de Voorzitter, doch ook het College kan besluiten tot beraadslaging met gesloten deuren. Hij zou voorts het woord „verstrekken” in den laatsten zin van dit lid willen laten vervallen. Het wil den Raad voorkomen, dat het goed zou zijn in dit artikel op te nemen, dat de Ministers weliswaar ambts-

halve de vergaderingen bijwonen, doch daarin geen stemrecht zullen bezitten.

De inhoud van het *derde lid* van dit artikel acht de Raad niet bevredigend.

Het ligt voor de hand in dit ontwerp de vaststelling van een reglement van orde van den in te stellen Raad aan een nadere regeling over te laten. Zijn staatsrechtelijke taak en bevoegdheden echter dienen in dit K.B. zelf te worden omschreven. De Raad verwijst te dezen aanzien naar hetgeen hij nog nader in dit advies zal aanbevelen.

De Raad meent met het rapport van de Studie-groep, dat het overleg met den Raad van Bijstand in elk geval verplicht zou moeten worden gesteld ten aanzien van

a. alle maatregelen strekkende tot het opleggen van verplichtingen aan of betreffende rechten van Nederlanders, Nederlandsche onderdanen of ingezetenen,

b. alle materie, welke voor 10 Mei 1940 bij de wet werd geregeld, c. alle regeeringshandelingen, welke den wetgever in de toekomst prejudicieeren,

d. elke wijziging van het statuut van den Raad van Bijstand zelf.

Artikel 4. De Raad meent, dat de voorstellen, betrekking hebbende op de samenstelling van provinciale colleges, zooals deze gedaan zijn in het rapport van de Studie-groep voor Reconstructieproblemen (Commissie IV A 1—4 rapport d.d. 2 Maart 1943) bevredigender zijn dan de in dit artikel voorgestelde figuur. De Raad zou het aantal leden der hierbedoelde colleges bepaald willen zien op: 3 tot 5 maal het aantal gedeputeerden, dat in Mei 1940 zitting had, met als maximum het aantal leden van Provinciale Staten, op evengenoemde datum in functie. De Raad acht deze regeling soepeler dan de in het ontwerp voorgestelde, en bovendien logischer dan de arbitraire bepaling van voor iedere provincie gelijke maxima en minima. Hij geeft in overweging, een soortgelijke „sliding scale” aan te geven voor de in artikel 10 van dit ontwerp genoemde colleges (zie hieronder bij de bespreking van laatstgenoemd artikel).

In verband met 's Raads voorstel, in deze fase geen *gekozen* leden zitting te doen nemen, zou het *derde lid* van dit artikel moeten vervallen.

Artikel 5. Eerste lid. De Raad stelt voor, de woorden „zooveel doenlijk” te schrappen.

Tweede lid. De Raad meent te mogen verwijzen naar hetgeen hij bij artikel 3 heeft opgemerkt omtrent het ontbreken van een nadere omschrijving van taak en bevoegdheden. Zulk een omschrijving kan, naar 's Raads oordeel, ook voor provinciën en gemeenten niet worden gemist.

De Raad merkt overigens op, dat de inhoud van dit artikel evenals dat van de artikelen 6, 7, 8, 9 en 10 naar zijn oordeel veel bevredigender is geredigeerd in het reeds eerder geciteerde rapport van Commissie IV A 1—4 der Studie-groep voor Reconstructieproblemen. In genoemd rapport wordt bovendien duidelijk gezegd, dat de hier bedoelde Colleges het recht behooren te hebben, inlichtingen te vragen, ongeveerd advies te geven en de begrotingen (respect. van de provinciën en de gemeenten) te beoordeelen; bevoegdheden, die den Raad onmisbaar voorkomen.

Artikel 6. Eerste lid. De Raad stelt voor, de woorden „voor zooveel mogelijk” te schrappen. Ten aanzien van de artikelen 6, 7, 8, 9 en 10 verwijst de Raad naar hetgeen hij daaromtrent bij de bespreking van artikel 5 heeft opgemerkt.

Artikel 10. Eerste lid. De Raad stelt voor, de woorden „zooveel doenlijk” te schrappen.

Ook hier is de Raad de meening toegedaan, dat een soepeler regeling van de samenstelling der gemeentelijke colleges aan te bevelen is; hij meent hierbij te mogen verwijzen naar hetgeen bij de behandeling van artikel 4 werd opgemerkt; het aantal leden der gemeentelijke colleges zou kunnen worden bepaald op: 3 tot 5 maal het aantal wethouders, dat in Mei 1940 in functie was, met als maximum het aantal te dien tijde zittende raadsleden.

Ten aanzien van taak en bevoegdheden van de gemeentelijke colleges, verwijst de Raad naar hetgeen hij daaromtrent bij de bespreking van de artikelen 3 en 5 heeft opgemerkt.

Het is vooral ook bij de gemeenten, dat de Raad aandringt op een soepele regeling; deze behoort zóó te zijn, dat in die gemeenten, waar de Raad zijn functie weer geheel zou kunnen hervatten, daarmee niet gewacht behoeft te worden tot *alle* gemeenten in dezelfde gelukkige positie verkeerden.

De Raad zou daarom een voorschrift willen aanbevelen, inhoudende dat door de Kroon ten aanzien van gemeenten die daarvoor

rijp zijn, kan worden bepaald, dat de raad weder de aan den gemeenteraad in de Gemeentewet toegekende bevoegdheden ten volle zal uitoefenen. Het College stelt zich voor, zooals reeds in zijn advies No. 46 tot uitdrukking werd gebracht, dat in het derde stadium aan alle gemeentelijke raden, ook al zijn deze niet door verkiezing samengesteld, weder de organieke taak van de gemeenteraden behoort te worden opgedragen.

Artikel 20. Met berekking tot den dag van in werking treden van dit besluit verwijst de Raad naar hetgeen daaromtrent hierboven werd opgemerkt.

Resumeerend ziet de Raad den gang van zaken dus als volgt:

a. in Londen vast te stellen regelingen 1e Bestuursvoorziening

(in de Memorie van Toelichting o.a. te vermelden de hoofdlijnen, zooals de Regeering zich die denkt van het ontwerp 2e Bestuursvoorziening, met mededeeling, dat deze laatste gedacht is als overgang naar een derde, ook voorloopige, regeling, die zal leiden naar het herstel van normale constitutioneele verhoudingen);

b. een in Londen zooveel mogelijk geheel voor te bereiden ontwerp 2e Bestuursvoorziening

(in de Memorie van Toelichting o.a. te vermelden de hoofdlijnen, zooals de Regeering zich die denkt voor een ontwerp 3e Bestuursvoorziening);

c. een in Londen als schets voor te bereiden ontwerp 3e Bestuursvoorziening

(in de Memorie van Toelichting te vermelden als laatste overgangsstadium, durende totdat de constitutioneele volksvertegenwoordiging kan worden samengesteld).

De Raad geeft aan deze procedure de voorkeur, wijl zij van meet af aan het volk duidelijk voor oogen stelt wat zal geschieden, totdat de Grondwet weer geheel kan worden gevolgd. Onduidelijkheid op dit punt gedurende eenig deel van de overgangsperiode zou onverhoop aanleiding kunnen geven tot misverstanden.

De Raad meent, dat het karakter van de derde bestuursvoorziening als laatste fase in den overgangstoestand o.a. duidelijk zou kunnen blijken, door het controleerend college in die periode den naam te verlenen van *Kamer* van Bijstand der Regeering, zulks in tegenstelling tot den *Raad* van Bijstand uit de volgende periode.

De Raad meent verder, dat het gewenscht is die Kamer van Bijstand te doen bestaan uit 100 leden. Ten aanzien van de wijze van samenstelling van die Kamer meent de Raad, dat bijv. 65 leden zouden kunnen worden verkozen door de leden der provinciale colleges, terwijl (daarna) 35 leden door de Regeering zouden kunnen worden aangewezen. De Raad meent, dat, zeker nu voor de samenstelling van deze Kamer van Bijstand door technische onmogelijkheid, geen algemeene verkiezingen kunnen worden gehouden, er bij de keuze der leden zooveel mogelijk gestreefd dient te worden naar een alzijdige vertegenwoordiging van de verschillende groepen en stroomingen in ons volk.

De Raad zou het een onjuisten toestand achten, indien de Kamer niet zoo veel doenlijk reepresentatief zou zijn.

Ten aanzien van de 35 door de Regeering aan te wijzen leden van deze Kamer van Bijstand, meent de Raad, dat het aanbeveling zou verdienen indien een aantal hunner deskundig zou zijn ten aanzien van de aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, alsmede een aantal onderscheidenlijk deskundig ten aanzien van de aangelegenheden van Suriname en van die van Curaçao, echter zonder dat deze leden geacht zullen worden de genoemde gebiedsdeelen te vertegenwoordigen.

Ten aanzien van de resterende zetels uit dit 35-tal meent de Raad, dat het, in verband met de bijzondere problemen van opbouw en reconstructie, aanbeveling zou verdienen, indien de Regeering voor deze zetels een aantal deskundigen uit de verschillende sociale groepen der samenleving, bijv. op het gebied van handel, industrie, transportwezen, volkshuisvesting e.d. zou aanwijzen. Ook meent de Raad, dat het aanbeveling zou verdienen reeds in de periode, aangeduid als 3e Bestuursvoorziening, zooveel mogelijk gebruik te maken van de bevoegdheden, neergelegd in artt. 80 en 152, 153, 154, 155, 156 van de Grondwet voor de toekenning van verordeningsbevoegdheid aan afzonderlijke lichamen voor *bijzondere gebieden*.

Wijl de Kamer van Bijstand, ondanks alzijdige samenstelling, nimmer representatief zou kunnen zijn in den zin van een bij algemeen kiesrecht gekozen volksvertegenwoordiging, meent de Raad, dat, hoewel aan het college ruime bevoegdheden dienen te worden verleend, het recht van grondwetsherziening daaraan dient te worden onthouden. Het zou, meent de Raad, een onjuisten toestand scheppen, indien de Kamer van Bijstand (die immers slechts als noodoplossing is bedoeld) zich de functie van Constituante zou kunnen assumeeren.

Het recht tot grondwetsherziening, zooals in de Grondwet omschreven, blijve derhalve aan een constitutioneele volksvertegenwoordiging voorbehouden. Dit voorbehoud is ook gewenscht, teneinde op de besluiten der door Hare Majesteit in het vooruitzicht gestelde Rijksconferentie niet vooruit te loopen. Wat de omschrijving der bevoegdheden van de Kamer van Bijstand verder betreft, meent de Raad, dat het overweging verdient — met het reeds gemaakte voorbehoud ten aanzien van grondwetsherziening — de rechten en verplichtingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal aan dit college te verleen.

De Raad zou hier nog aan willen toevoegen, dat ook de bevoegdheden bedoeld bij de artikelen 59 en 60 der Grondwet aan de Kamer van Bijstand zouden moeten worden verleend.

Betreft het voorgaande de grondslagen van het centraal gezag in de derde periode van den overgang, de Raad wil thans nog enkele opmerkingen wijden aan de grondslagen van het provinciaal en gemeentelijk gezag in die derde periode. Zooals reeds eerder opgemerkt, meent de Raad, dat in de provinciën en zeker in de gemeenten deze derde periode veelal eerder zal kunnen intreden dan voor het centraal gezag.

De Raad meent, dat ook al zijn in de provinciën en de gemeenten door dezelfde technische moeilijkheden, die gelden voor de centrale colleges, verkiezingen niet direct mogelijk, het toch gewenscht is, zeker in de derde periode, zoo spoedig mogelijk te geraken tot een regeling van de verhouding tusschen provinciale besturen en gemeentebesturen, en tusschen colleges van B. & W. en de voorloopige gemeenteraden, in den zin, zooals omschreven is in de provinciale en gemeentelijke wetgeving. Aldus zal, meent de Raad, worden bereikt, dat het herstel van de normale verhoudingen in die besturen zooveel mogelijk wordt bespoedigd.

Ten advieze overgaande beveelt de Raad aan, het hem toegezonden ontwerp niet aan Hare Majesteit de Koningin ter onderteekening voor te leggen, doch het te vervangen door een nieuw ontwerp, opgesteld in den door den Raad aangegeven zin.

De Voorzitter van den
Buitengewonen Raad van Advies,
(w.g.) BEELAERTS VAN BLOKLAND.

BIJLAGE 42

Brief d.d. 6 Augustus 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van de Ministerraad ten geleide van een overzicht per 1 Juli 1943 van de maatregelen, door de Nederlandse Regering getroffen met betrekking tot het feitelijk herstel van het wettig gezag in Nederland en de reconstructie des lands

MINISTERIE VOOR
AIGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

GU/241/43/X.

Londen, 6 Augustus 1943.

Aan alle Leden van den Ministerraad!

Ik heb de eer Uwer Excellentie hiernevens te doen toekomen een door den Secretaris van mijn Departement opgesteld „Overzicht van de maatregelen getroffen door de Nederlandsche Regeering met betrekking tot het feitelijk herstel van het wettig gezag in Nederland en de reconstructie des lands”.

In dit overzicht zijn, voorzoover zulks wenschelijk scheen, verwerkt de gegevens betreffende den stand der terugkeerwerkzaamheden per 1 Juli 1943, welke ik ontving in antwoord op mijn schrijven van 30 Juni jl., No. GU/212/43X.

Het doel van dit overzicht is drieledig, nl. van al wat op het gebied van terugkeer en reconstructie door de Departementen gedaan is en wordt een overzicht te verschaffen ten dienste van:

- a. de Regeering zelve;
- b. bepaalde instanties in bezet Nederland, die daarvan op de hoogte behooren te zijn;
- c. bepaalde Nederlandsche vertegenwoordigers in het buitenland, voor wie zulks eveneens gewenscht mocht zijn.

Ik stel mij voor aan de hand van bijlage dezès in den Ministerraad rapport uit te brengen omtrent den stand der werkzaamheden, waarbij gelegenheid zal zijn tot het maken van opmerkingen betreffende het algemeen beleid ten deze.

Daarnaast zoude ik Uwer Excellentie willen verzoeken mij vóór 23 Augustus a.s. te willen mededeelen of Zij nog wijzigingen in den tekst zouden willen zien aangebracht met betrekking tot Haar Departement. Het bijgaand ontwerp is immers opgesteld op grond van de gegevens welke mijn Departement ter beschikking staan, welke waarschijnlijk op een aantal punten onvolledig zijn. Bovendien ware, ofschoon het document uiteraard en zeer vertrouwelijk karakter draagt en de aandacht van de ontvangende instanties daarop gevestigd zal worden, voorzichtigheidshalve rekening te houden met de mogelijkheid, dat de inhoud den vijand onder oogen komt.

In het ontwerp zijn niet vermeld de voorbereidingen getroffen met betrekking tot den terugkeer naar Nederlandsch-Indië. In overleg met den Minister van Koloniën ware te beslissen of het wenschelijk is ook deze voorbereidingen te vermelden, dan wel of het wellicht aanbeveling verdient de betrokken instanties dienaangaande in een afzonderlijk stuk in te lichten.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

MINISTERIE VOOR
AIGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Zeer geheim

Overzicht van de maatregelen getroffen door de Nederlandsche Regeering met betrekking tot het feitelijk herstel van het wettig gezag in Nederland en de reconstructie des lands.

Sinds langen tijd heeft de Regeering zich bezig gehouden met het treffen of voorbereiden van regelingen in verband met den terugkeer naar Nederland, het feitelijk herstel van het wettig gezag aldaar, en de reconstructie des lands. Zij heeft er zich daarbij voortdurend rekenschap van gegeven, dat, ofschoon zij al het mogelijke gedaan heeft om zoo goed mogelijk op de hoogte te blijven van den materielen en geestelijken toestand in Nederland, zij dienaangaande on-

vermijdelijk slechts onvolledig is ingelicht. Zij is er zich dan ook steeds van bewust geweest, dat elke regeling, welke reeds in Londen getroffen zou worden, noodgedwongen niet anders dan een voorloopig karakter kon dragen, en dat vele dezer regelingen bij terugkeer in Nederland in verband met de daar alsdan heerschende omstandigheden, en in overleg met de in Nederland geblevenen tot spreken bevoegden, geheel of gedeeltelijk gewijzigd zullen moeten worden.

Nochtans was de Regeering er eveneens van overtuigd, dat zij zich door deze omstandigheden niet mocht laten weerhouden van het voorbereiden van die maatregelen, waaraan onmiddellijk na het herstel der vrijheid behoefte zal bestaan. Het is immers allerminst zeker, dat op bedoeld oogenblik voor alle te regelen onderwerpen terstond in Nederland gebleven personen beschikbaar zullen zijn, die voldoende bekwaam en deskundig zijn, noch dat deze personen de gelegenheid gehad zullen hebben terzake iets voor te bereiden. Naarmate het proces van de afroeping van ons volk door den bezetter voortschrijdt, wordt zulks steeds minder waarschijnlijk.

De maatregelen welke door de Regeering getroffen zijn of voorbereid worden hebben betrekking op de volgende gebieden:

- I. Bestuur.
- II. Berechting Landverraders.
- III. Relief.
- IV. Economische Maatregelen.
- V. Financiële Maatregelen.
- VI. Juridische Maatregelen.
- VII. Openbare Vervoers- en verbindingsmiddelen.
- VIII. Sociale Maatregelen.
- IX. Wederopbouw van de Weermacht.
- X. Aan den vijand op te leggen regelingen bij den wapenstilstand.

I. Bestuur

Zooals bekend, ligt het in het voornemen van het thans zittende Kabinet om zoo spoedig mogelijk na den terugkeer zijn portefeuilles ter beschikking te stellen van H.M. de Koningin, opdat een nieuw Ministerie gevormd kan worden. Uiteraard zullen de Ministers uit het huidige Ministerie hun zaken aan hun ambtsopvolgers overdragen op zoodanige wijze, dat het regeeringsbeleid niet onderbroken wordt. Hoe dit in de praktijk precies zal verlopen, zal van de omstandigheden afhangen, doch in ieder geval kan gezegd worden, dat enkele leden van de Regeering zich, zoodra zulks eenigszins doenlijk is, naar Nederland zullen begeven. De Regeering behoudt zich voor zoo noodig bevoegdheden welke Haar toekomen te doen uitoefenen door enkele Ministers onder leiding van den voorzitter van den Raad van Ministers.

De maatregelen noodig voor de voorziening in het openbaar bestuur in Nederland onmiddellijk na de bevrijding tot aan het intreden van een min of meer definitieven en normalen regeeringsvorm, zijn vervat in de volgende vijf ontwerp-besluiten:

1. Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg.
2. Zuiveringsbesluit.
3. Eerste Bestuursvoorziening.
4. Bijzondere Politievoorziening.
5. Tweede Bestuursvoorziening.

Deze ontwerpen vormen een samenhangend geheel van voorloopige maatregelen, welke de Regeering voor de verschillende stadia van het geleidelijk herstel der normale verhoudingen op wetgevend en bestuurlijk gebied in Nederland noodig acht. Het Kabinet gaat er daarbij van uit, dat bij ontruiming van Nederland door den vijand, in elk geval geallieerde strijdkrachten het eerst aanwezig zullen zijn. Aan een onmiddellijk herstel van het volledig wettig burgerlijk gezag zal daarom wel niet kunnen worden gedacht. Een zonder de strijdmacht der bondgenooten in Nederland terugkeerende Regeering zou trouwens, gelet op de omstandigheden waaronder ons land door de Duitschers en hun trawanten zal worden verlaten, de machts- en andere middelen ontberen om de openbare orde te handhaven, de transportmiddelen te herstellen, enz.

Het eerste stadium na de bezetting heeft dus vanzelf een militair karakter. Het behoeft wel geen betoog, dat het onaanvaardbaar zou zijn, om het nemen van administratieve en andere maatregelen geheel

aan de Britsche en Amerikaanse autoriteiten over te laten. Zulks zou niet alleen uit psychologisch oogpunt tegenover de Nederlandsche bevolking ongewenscht zijn, doch het zou tevens tengevolge hebben, dat tal van maatregelen, als b.v. zuivering van ambten, berechting van landverraders, of wel achterwege zouden blijven, of op onjuiste of op onvoldoende wijze zouden geschieden, terwijl de heropbouw van het ambtelijk apparaat, om niet te spreken van de eerste economische en sociale maatregelen, op zich zou moeten laten wachten.

Het Nederlandsche militair gezag komt voor moeilijkheden te staan, welke aanzienlijk grooter zijn dan die, welke uit een uitoefenen van de macht volgens den vroegeren Staat van Beleg zouden voortvloeien. De bestaande Wet op den Staat van Beleg en Oorlog ging uit van de omstandigheid, dat het Militair Gezag kan beschikken over een betrouwbaar, goed functionneerend en geoutilleerd apparaat van overheidszorg over de volle breedte. Deze eminente voorwaarde voor de werking van die wettelijke regeling ontbreekt voor het meereendeel bij den terugkeer in Nederland. Het apparaat is vervormd en ondermijnd, en beroofd van een aantal vitale onderdeelen, met het gevolg, dat op het terugkeerend gezag de zorg komt te rusten om dit onmisbare apparaat te zuiveren en voor een deel weder op te bouwen in een zoodanig tempo, dat de handhaving der openbare orde en rust, de voedselvoorziening, eerste sociale zorg en wat dijs meer zij, onverwijd mogelijk worden.

Vandaar dat het onontbeerlijk is het Militair Gezag te voorzien van die machtsmiddelen op het gebied van bestuur en wetgeving, welke een tijdelijk volledig ingrijpen tot het ongedaan maken van de ontstane desorganisatie mogelijk maken. Daartoe is het onvermijdelijk een wettelijke regeling uit te vaardigen, welke tijdelijk die van de oude wet vervangt. Deze regeling is vervat in het ontwerp-besluit betreffende den Bijzonderen Staat van Beleg.

In dit eerste stadium — het is boven reeds tot uitdrukking gekomen — moet terstond worden aangevangen met de zuivering der ambtelijke organen, en moet vaststaan wie zeer voorloopig in provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders de leiding zullen hebben en met de daartoe noodige bevoegdheden zullen bekleed zijn. Hoe het Kabinet zich deze regeling van de zuivering van ambten voorstelt is vervat in het Ontwerp tot het z.g. Zuiveringsbesluit. Uiteraard zal de uitvoering daarvan, voorzover dit mogelijk is, met de beperkte gegevens, waarover te Londen kan worden beschikt, terdege moeten worden voorbereid. Reeds geruimen tijd worden die gegevens verzameld.

De eerste regeling van het bestuur in de provinciën, gemeenten, waterschappen en veenpolders is vervat in het ontwerp tot het Besluit: Eerste Bestuursvoorziening. De ontworpen regeling is gedacht als een zeer voorloopige, welke het ontbreken van leiding en bestuur als gevolg van vlucht der door de bezetting aangewezen functionarissen, als gevolg van de zuivering, en in het algemeen van het wegvallen der door de bezettingsautoriteiten geschapen organisatie, onverwijd moet opvangen.

Bovengenoemd Ontwerp-Besluit nopens den Bijzonderen Staat van Beleg opent de mogelijkheid, dat in overleg met het Militair Gezag, en gelet op het oordeel der bondgenooten, bereids de handhaving van de openbare orde en de opsporing van misdadigers, bepaaldelijk van landverraders, met andere woorden de leiding over de preventieve en repressieve politie, door het Civiel Gezag, den Minister van Justitie, wordt overgenomen. Geen nagenoeg volledig herstel van het burgerlijk gezag zal mogelijk zijn, indien de openbare orde en veiligheid niet goed zijn verzekerd, en dit is weer niet mogelijk, zoolang niet van het door een intense zuivering uitgedund politie-apparaat met behulp van daartoe beschikbare betrouwbare krachten een tijdelijk geheel is gevormd, waarmede met voldoende kracht kan worden geopereerd. Militair Gezag en het Ministerie van Justitie zullen hier van den beginne in grondig overleg moeten handelen. Een regeling, welke den Minister van Justitie, zoodra de tijd daartoe gekomen is, in staat stelt de organen van politie ten volle te zijner beschikking te hebben en hem voorts de noodige bevoegdheid geeft om desnoods met krachtige hand te kunnen doen optreden, is vervat in het Ontwerp-Besluit houdende een Buitengewone Politievoorziening.

Zoodra het wettig burgerlijk gezag in Nederland weder de leiding in handen gaat nemen en dus het tweede stadium intreedt, rijst de belangrijke vraag hoe de Regeering zich voorstelt, dat Nederland voorloopig wetgevend en administratief moet worden geregeerd. Waar Parlement, Provinciale Staten en Raden der Gemeenten ontbreken, terwijl het niet mogelijk is op korten termijn verkiezingen te houden, zal voorloopig binnen de sfeer van het Staatsnoodrecht moeten worden voortgegaan. Intusschen is het een gebiedende eisch, dat zooveel mogelijk aan de in ons volk levende democratische gevoelens wordt tegemoet gekomen, zonder nochtans het nemen van

snelle en doortastende saneeringsmaatregelen te belemmeren. Een met dien eisch rekening houdende regeling heeft het Kabinet vervat in het Ontwerp-Besluit nopens de Tweede Bestuursvoorziening, dat zich bij het eerder genoemde besluit der Eerste Bestuursvoorziening aansluit.

Alle bovenbedoelde regelingen zijn voorloopig d.w.z. in de eerste plaats, dat zij aan de hand van hetgeen in Nederland zal blijken nog wijziging of aanvulling zullen kunnen ondergaan, en in de tweede plaats, dat zij, naar verwacht mag worden, slechts voor een zeer korte periode zullen gelden. Alleen het laatstgenoemde besluit moet worden geacht voor langeren tijdsduur van toepassing te zijn, omdat het niet mogelijk schijnt vóór het verloop van geruimen tijd, b.v. een jaar, tot het uitschrijven van verkiezingen over te gaan. Intusschen is het wellicht van belang er hier met nadruk op te wijzen, dat het Kabinet met dit besluit niets meer wil doen dan een aanvaardbare regeling voor die periode voor te stellen, en geenszins de bedoeling heeft met de regeling eenig precedent voor een nieuw staats-, provinciaal of gemeentelijk bestel te scheppen. De nieuw optredende Regeering zal bovendien de bevoegdheid hebben in de voorgestelde regeling die wijzigingen aan te brengen, welke de omstandigheden vereischen. Gedurende de periode, waarover de Tweede Bestuursvoorziening geldt, zal niet alleen gestreefd moeten worden naar spoedige voorbereiding tot het houden van verkiezingen, doch tevens moeten worden gearbeid aan het ontwerpen van de noodige grondwetswijzigingen, waarbij de regeling van de verhouding der gebieden overzee tot Nederland een bijzonder belangrijke plaats inneemt.

Behalve verschillende uitvoeringsvoorschriften betreffende de hier genoemde besluiten zijn voor de boven aangegeven stadia noodig bijzondere voorzieningen met betrekking tot de berechting en strenge bestraffing van landverraad en andere zeer ernstige feiten in bezet en vijandelijk gebied gepleegd.

II. Berechting landverraders

Het behoeft geen betoog, dat tot de eerste en meest belangrijke plichten der Regeering na den terugkeer in een bevrijd Nederland zal behooren een optreden met straffe hand tegen al degenen, die van de bezetting gebruik hebben gemaakt om landverraderlijke handelingen te plegen of zich te vergrijpen aan leven, persoon of goed van hun medemenschen.

Een zorgvuldig onderzoek heeft de Regeering tot de conclusie gebracht, dat noch het Wetboek van Strafrecht, noch het Wetboek van Militair Strafrecht ten aanzien van het materiele recht als voldoende kunnen worden beschouwd. Hetzelfde geldt voor het Wetboek van Strafvordering en de bepalingen van de Rechtspleging bij de Landmacht ten aanzien van het formeel recht.

De Regeering is dan ook tot de slotsom gekomen, dat nieuwe voorzieningen, zoowel van materieel als van formeel recht, noodzakelijk zijn.

Deze voorzieningen zijn neergelegd in de volgende ontwerpen:

1. Besluit op de Bijzondere Militaire Gerechtshoven.
2. Besluit Buitengewoon Militair Strafrecht.
3. Besluit Buitengewone Militaire Rechtspleging.
4. Buitengewoon Gratie-Besluit.

De vraag deed zich voor, of het te verkiezen was de nieuwe voorzieningen te stellen in de sfeer van het militaire of van het burgerlijke strafrecht.

De Regeering heeft gemeend, dat deze vraag ten gunste van het eerste alternatief dient te worden beslist.

Onder het militaire recht kunnen immers reeds in bepaalde omstandigheden burgers worden berecht; de doodstraf bestaat reeds, ook ten aanzien van burgers. Het geven van nieuwe voorzieningen in de sfeer van het militaire recht vordert dientengevolge aanzienlijk kleinere afwijkingen van het bestaande systeem en is dus meer in overeenstemming met het karakter van de te scheppen voorzieningen als uitzonderingsrecht.

Onder de thans voorgestelde regeling zullen alle misdrijven, welke zijn begaan in den tijd van den huidige oorlog en welke geacht worden een landverraderlijk karakter te dragen of een oorlogsmisdrijf op te leveren, berecht worden voor de bij den terugkeer in te stellen Bijzondere Militaire Gerechtshoven. Deze hoven zullen behoudens beroep in cassatie in eerste en laatste instantie recht doen. De organisatie en rechtsmacht van de in te stellen Bijzondere Militaire Gerechtshoven en Bijzonderen Raad van Cassatie is geregeld in het ontwerp-Besluit op de Bijzondere Militaire Gerechtshoven; het materiele recht is vervat in het ontwerp-Besluit Buitengewoon Militair Strafrecht, terwijl de strafvordering geregeld is in het ontwerp-Besluit Buitengewone Militaire Rechtspleging.

In verband met de bovengenoemde regelingen zullen voorzieningen omtrent te geven advies opens de uitoefening van het recht van gratie van straffen opgelegd door de Bijzondere Militaire Gerechthoven en den Bijzonderen Raad van Cassatie niet achterwege kunnen blijven. De bepalingen van het Gratiebesluit kunnen ten deze niet ongewijzigd van toepassing zijn. Nieuwe voorschriften zijn daarom ook hiervoor ontworpen.

III. Relief

Het eerste plan voor de na-oorlogsche ravitaillering werd ontworpen in het begin van 1941, in welk jaar ook met de uitvoering een aanvang werd gemaakt. Het plan voor voedingsmiddelen beoogde te voorzien in een import, voldoende om te zamen met de te verwachten nationale productie na den oorlog, gedurende vier maanden te voorzien in de consumptie van levensmiddelen en kleeding. Dit plan is vrijwel geheel ten uitvoer gebracht voorzoover het de voorziening met graan en rijst betreft. De eigen voorziening met voedende vetten, waarvoor wij voor het overgrootste deel op Nederlandsch-Indië aangewezen waren, is door den Japanschen overval en het als gevolg daarvan ontstane tekort aan vetten op de wereldmarkt, thans onmogelijk geworden, daar de beschikbare quantiteiten thans geheel voor gebruik der geallieerden benodigd zijn. Als uitvloeisel hiervan is de in ons bezit zijnde hoeveelheid voedend vet en olie zeer gering en baart de vervoorziening na den oorlog der Regeering groote zorg, te meer daar het op dit moment onmogelijk is op dit gebied voorzieningen van eenige beteekenis te treffen.

Hetzelfde geldt voor de verzorging met vleesch, op welk terrein niet tijdig voorzieningen konden worden getroffen. Op het oogblik is er geen mogelijkheid hier iets te doen.

Naast het voedsel betrof bovengenoemd aankoopplan ook een eerste voorziening met kleeding en schoeisel. Ter uitvoering hiervan is een quantum katoen aangekocht, terwijl ook een hoeveelheid wol en huiden in onzen voorraad werd opgenomen.

Het aankoopplan 1941 is wat zijn quantitatieve beteekenis betreft echter tot op zekere hoogte door de omstandigheden achterhaald. De eigen productie van voedsel, met name vetten en vleesch, is in Nederland dermate gedaald, dat onze aanvankelijke ramingen hier geen groote waarde meer hebben.

Inmiddels is de Regeering in het raam van de werkzaamheden van het „Interallied Committee for Post War Requirements” (zgn. Comité Leith-Ross) doende, ramingen op te stellen van de na-oorlogsche behoeften van alle goederen van eenige beteekenis. Waar tot op heden in internationaal verband nog geen aankopen hebben plaats gehad — met uitzondering van een reserveering van een kleine partij tarwe — komen onze eigen Regeeringsaankopen in een bijzonder daglicht te staan. Dit bezit is echter op zichzelf onzeker, daar het blootstaat aan eventuele opvordering voor oorlogsdoeleinden, terwijl het voorts ook zou kunnen worden bedreigd, indien de zgn. poolingsgedachte tot realiteit zou worden.

Het is de bedoeling van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, zoodra de hoogerbedoelde ramingen gereed zijn, hetgeen spoedig valt te verwachten, het aankoopplan zoodanig te herzien, dat het voorzoover de cijfers betreft, met de ramingen van het Comité Leith-Ross rekening houdt. Dit aankoopplan zal dan in beginsel niet beperkt zijn tot voedsel en kleeding, doch ook omvatten medicamenten, medische instrumenten, verbandmiddelen, voorzieningen noodig voor uit Duitschland terugkeerende arbeiders, landbouwwerktuigen enz.

Daarenboven zijn belangrijke aankoopplannen opgemaakt bij het Departement van Waterstaat, terwijl ook andere Departementen doende zijn verschillende aankopen voor te bereiden, zooals elders vermeld wordt.

De limieten van de aankoopplannen worden echter behalve door financiële mogelijkheden in sterke mate bepaald door het feit, dat de soorten van goederen, waarvan op het oogenblik aankoop mogelijk is, uiterst beperkt zijn.

Inmiddels zijn in den laatsten tijd uit de nog onder de Nederlandsche Scheepvaart- en Handelscommissie berustende ladingen eenige partijen aangekocht van goederen, waarvan valt aan te nemen, dat zij voor na-oorlogsch Nederland van beteekenis zullen zijn. Hiertoe behoort o.a. een partij tabak, die, aangevuld met tabaksaankopen in Noord- en Zuid-Amerika voldoende zal zijn om eenigen tijd in onze eigen tabaksconsumptie en tevens in niet te onderschatten bedrijvigheid voor onze tabaksindustrie te voorzien, alsmede eenige partijen wol, asbest, metaalwaren, medicijnen, enz., die, hoewel vergeleken bij de totale behoefte gering, toch nog wel van beteekenis kunnen worden geacht.

Hieraan moet worden toegevoegd, dat de mogelijkheden van aankoop in sterke mate worden beperkt door de omstandigheid dat

deze alleen kunnen plaats hebben, indien na overleg met de Britsche en Amerikaansche autoriteiten is gebleken, dat tegen deze aankopen voor na-oorlogsche voorziening uit een oogpunt van de „common war effort” en van prijsopdrijving geen bezwaar bestaat.

Als gevolg hiervan is b.v. thans aankoop van vetten, vleesch, huiden, textilia en vele andere goederen practisch onmogelijk geworden.

IV. Economische maatregelen

1. Met de Britsche Regeering zijn besprekingen gaande welke ten doel hebben zeker te stellen, dat in de eerste periode van den terugkeer Nederlandsche schepen beschikbaar zullen zijn voor den aanvoer van grondstoffen en levensmiddelen naar Nederland.

2. Een Besluit tot vordering van economische medewerking bij de bevrijding en reconstructie des land is in voorbereiding.

3. Een noodregeling voor het onmiddellijk sluiten der grenzen, zoowel voor personen- als voor handels- en betalingsverkeer is in voorbereiding.

4. Regelingen tot controleering van het prijspeil en de productie zullen worden gemaakt.

5. Door den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart zijn Commissies ingesteld ten einde van advies te dienen omtrent de maatregelen welke na de bevrijding van door den vijand bezet gebied dienen te worden getroffen tot het herstel van:

a. de Nederlandsche textielindustrie;
b. de Nederlandsche koopvaardij en den Nederlandschen scheepsbouw.

6. Door den Minister van Landbouw en Visscherij is een Commissie ingesteld ten einde van advies te dienen omtrent de maatregelen te treffen onmiddellijk na de bevrijding van het Rijk in Europa tot reconstructie van den Nederlandschen veestapel.

V. Financiële maatregelen

1. Het ligt in het voornemen zoo spoedig mogelijk na de bevrijding een groote staatsleening uit te geven. De voorbereidingen daartoe zijn nagenoeg voltooid.

2. Maatregelen zijn getroffen ten einde te voorkomen, dat de vijand bij het ontruimen des lands misbruik kan maken van de mogelijkheid tot medenemen van Nederlandsch geld, of dat de hoeveelheid in omloop zijnd geld te klein zoude worden.

3. Monetaire besprekingen worden gevoerd met verschillende geallieerde regeeringen ten einde te geraken tot stabiele wisselkoersen, en, meer in het algemeen, tot een zoo vlot mogelijk werkend internationaal betalingsverkeer.

VI. Juridische maatregelen

(Voor de regelingen getroffen op het gebied van het binnenlandsch bestuur zie Afdeling I.).

1. Een ontwerp-Besluit houdende een algemeene voorziening met betrekking tot de wetgevings-maatregelen getroffen door den bezetter en tijdens de bezetting opgelegde straffen is gereed.

2. Een besluit betreffende het herstel van het rechtsverkeer en het rechtsherstel is in voorbereiding.

3. Een regeling voor de interne vergoeding van oorlogsschade is in voorbereiding.

4. De Regeering heeft een actief aandeel genomen in de totstandkoming van de Geallieerde „Joint Declaration” van 5 Januari 1943, waarin de deelnemende regeeringen hun voornemen vastleggen alles te doen ten einde de gevolgen der vijandelijke uitplundering der bezette gebieden zooveel mogelijk ongedaan te maken. De Regeering houdt zoo volledig mogelijke gegevens bij van alle te harer kennis komende gevallen en wijzen van plundering. In overleg met de onder-teekenaars der genoemde „Joint Declaration” beraamt zij maatregelen om in de praktijk aan het doel der verklaring uitvoering te geven.

5. Een ontwerp-Besluit regelende de voorloopige ordening van de rechterlijke macht is nagenoeg gereed.

VII. Openbare vervoers- en verbindingsmiddelen

1. Uitvoerige gegevens zijn verzameld omtrent de behoeften t.a.v. transportmiddelen, herstel van havens, haveninstallaties, land-, spoor- en waterwegen, bouwmaterialen, materiaal voor elektrische installaties, vliegtuigen, materialen voor het herstel, aannemersmateriaal, e.d.

2. Voorzoover de omstandigheden zulks toelieten zijn enkele bestellingen geplaatst voor de levering van vervoermiddelen na de bevrijding van Nederland, met name locomotieven. De mogelijkheden tot het plaatsen van meerdere bestellingen, o.a. van vliegtuigen, worden voortdurend in het oog gehouden.

3. Met enkele geallieerde instanties werd overeenstemming bereikt betreffende de organisatie en bevoegdheden van een „Technical Advisory Committee for Relief Transport”. Tevens werd besloten tot het instellen van een „Pool”, bestaande uit rollend materiaal voor de Nederlandsche Spoorwegen, gevormd door opvoering van vijandelijk materieel en materieel te verschaffen door Groot-Brittannië en de Vereenigde Staten van Amerika. Voorts werd overeenstemming bereikt omtrent een aanbeveling voor een regeling aan den vijand op te leggen, aangaande het rollend materieel der Nederlandsche Spoorwegen.

4. In inter-geallieerd overleg werd overeenstemming bereikt over de te nemen maatregelen voor het vormen van een „Pool of Emergency Equipment” in geval van beschadiging of vernietiging van de gasvoorziening in een of meer geallieerde landen. Aan het opmaken van een lijst der benodigde gereedschappen en materiaal voor onderhoud en reparatie wordt thans gewerkt. Hetzelfde geldt ook voor de drinkwatervoorziening. Voorzover het de polderbemalingen en rioleeringen betreft, verkeerden de werkzaamheden nog in een beginstadium.

5. Een Radio-Commissie-Terugkeer is ingesteld, die tot taak heeft zorg te dragen, dat zoo spoedig mogelijk na de bevrijding het contact tusschen de Regeering en de bevolking van de bevrijde gebieden hersteld wordt.

Met de aanschaffing van allerhande radio-installaties, welke in de eerste behoeften zullen kunnen voorzien, is een aanvang gemaakt.

VIII. Sociale maatregelen

1. Door het Departement van Sociale Zaken worden in overleg met de andere betrokken Departementen, en met de op dit gebied werkzame internationale instanties, de volgende maatregelen voorbereid ter repatriëring van de vele Nederlanders, die thans buiten de grenzen van Nederland verblijven en vermoedelijk bij het einde van den oorlog daar alsnog zullen zijn.

a. Het zoo spoedig mogelijk herstellen van contact met de desbetreffende Nederlanders, zoodat zij in de geordende repatriëring betrokken kunnen worden en in eventueele noodden dadelijk voor zooveel mogelijk kan worden voorzien.

b. De regeling van het transport naar Nederland.

c. Maatregelen ten behoeve van de volksgezondheid (quarantaine e.d.).

d. De regeling van de plaats van (voorloopige of definitieve) bestemming, de ontvangst en onderbrenging ter plaatse van bestemming.

e. De tewerkstelling der gerepatriëerden, eventueel de voorziening in hun levensonderhoud in den eersten tijd.

2. Door het Allied Post War Requirements Bureau is een Advisory Committee ingesteld „on displaced peoples”, waarin twee Nederlandsche leden zijn aangewezen.

3. Al het mogelijke wordt verricht voor den aankoop, zoowel van benodigdheden in verband met de quarantainemaatregelen ten aanzien van de repatriërende Nederlanders, zooals barakken, ontsmettingsmiddelen enz., als van geneesmiddelen, geneeskundige instrumenten enz., ten behoeve van de burgerbevolking, voor zoverre daarin niet zal worden voorzien door de militaire autoriteiten.

4. De opleiding en organisatie van een hulp-corps van vrouwelijke vrijwilligers, die zich beschikbaar stellen voor het verrichten van reliefwerk, is ter hand genomen.

5. De Minister van Sociale Zaken heeft een Commissie van deskundigen ingesteld, die tot taak heeft een oriënteerend overzicht samen te stellen, zooveel mogelijk begeleid van conclusies, betreffende de grondslagen en hoofdtrekken van de sociale verzekering in Nederland en omtrent de richtlijnen voor de toekomstige ontwikkeling dezer verzekering en de daarmede verband houdende sociale voorzieningen, inbegrepen de genees- en heilkundige zorg; een en ander met inachtneming van de tegenwoordige inzichten omtrent de noodzakelijkheid van het vergrooten van de zekerheid van bestaan en met verwerking van de gegevens omtrent de jongste ontwikkeling van het vraagstuk in de geallieerde landen, in het bijzonder in Groot-Brittannië.

6. Een Commissie is ingesteld, welke tot taak heeft rapport uit te brengen omtrent de maatregelen te nemen voor een eerste voorziening in den nood van oorlogsslachtoffers.

7. De Minister van Binnlandsche Zaken heeft een rapport opgesteld omtrent de eerste voorzieningen na den terugkeer te treffen t.a.v.

het volkshuisvestingsvraagstuk. Nagegaan wordt welke thans in Nederland geldende bepalingen al dan niet gewijzigd moeten worden met betrekking tot:

a. huurprijsberekening,

b. het onttrekken van woningen aan haar bestemming,

c. verdeling van de beschikbare woningruimte over de bevolking.

In de eerste woningvoorziening door middel van barakken b.v. zal door het Militair Gezag worden voorzien, waarmede ter zake overleg wordt gepleegd, hetgeen eveneens het geval is met het vraagstuk van het beheerschen van bevolkingsbewegingen in den eersten tijd na de bevrijding.

Door het Departement zal nagegaan worden, in hoeverre in het woningtekort door permanenten bouw kan worden voorzien. Ten aanzien van dit vraagstuk zal voortgegaan worden met het maken van voorloopige voorbereidingen.

IX. Wederopbouw van de weermacht

1. Maatregelen zijn of worden getroffen voor de oproeping, onmiddellijk na terugkeer, van een aantal dienstplichtigen van de Koninklijke Landmacht, voldoende voor de handhaving van orde en rust. De verkrijging van bewapening, kleeding en voeding voor deze troepenmacht wordt voorbereid.

2. Door het Bureau Organisatie Generale Staf wordt een studie gemaakt van de noodig geoordeelde reorganisatie van de Kon. Landmacht aan de hand van de opgedane ervaringen bij de moderne oorlogvoering. Deze studie bestrijkt een zeer uitgebreid terrein; door de Britsche Autoriteiten wordt de meest mogelijke medewerking verleend om volledig te kunnen kennis nemen van de Britsche organisatie, opleiding, tactiek en bewapening.

3. De voorbereiding van de vorming van een expeditionnaire troepenmacht voor de bevrijding van Nederlandsch-Indië en voor deelneming aan den oorlog in het Verre Oosten is ter hand genomen. Een ontwerp-Koninklijk Besluit ligt gereed, hetwelk het mogelijk maakt over dienstplichtigen van de landmacht uit de vier gebiedsdeelen van het Koninkrijk te beschikken ook buiten hun eigen gebiedsdeel overal waar dit in het belang van het Koninkrijk noodzakelijk geacht wordt. Dit ontwerp-Besluit is thans voorgelegd aan de Staten van Suriname en Curaçao.

4. De uitzending van Expeditionnaire Marine-Strijdkrachten voor den strijd in het Verre Oosten wordt voorbereid en georganiseerd. Bestellingen voor de benodigde wapens en uitrusting zijn in de Vereenigde Staten geplaatst.

5. Maatregelen zijn getroffen voor de oproeping, onmiddellijk na terugkeer, van voldoende in Nederland achtergebleven beroeps- en reservepersoneel en dienstplichtigen der Marine, opdat deze haar verschillende taken bij den terugkeer kan vervullen. De verkrijging en verstrekking van bewapening, kleeding en voeding voor dit marinepersoneel is voorbereid.

6. De inrichting onmiddellijk bij den terugkeer van een Marinebasis in Nederland voor eigen en geallieerd oorlogsmateriaal is voorbereid.

7. Een handelsbeschermingsdienst voor Nederland wordt georganiseerd, in overleg met de Britsche Admiraliteit.

8. De organisatie van den dienst van het Loodswezen, betoning en bebakening in Nederland wordt voorbereid in overleg met de Belgische Regeering.

9. Omtrent het Militair verkeer naar en in Nederland zijn besprekingen met het Ministry of War Transport ingeleid.

X. Wapenstilstandsregeling

Sinds geruimen tijd wordt door het Departement van Buitenlandsche Zaken in overleg met de andere belanghebbende Departementen, met de vertegenwoordigers van de continentale geallieerde Regeeringen gewerkt aan het uitwerken van de voorwaarden en/of regelingen, welke naar hun oordeel bij het einde der vijandelijkheden in Europa aan den vijand behooren te worden opgelegd. Hierin worden uitvoerig geregeld de evacuatie van de bezette gebieden door den vijand, de teruggave van geroofde goederen, de berechting van oorlogsmisdadigers, en andere onderwerpen welke in dit verband regeling behoeven.

Een eerste ontwerp is ten deele gereed.

Augustus 1943.

BIJLAGE 43

Nota d.d. 18 Augustus 1943 van Minister Albarda aan de leden van de Ministerraad benevens zijn daarmede verband houdende nota's van 24, 28 en 31 October 1942

A

Geheim

Londen, 18 Augustus 1943.

NOTA VAN DEN MINISTER VAN WATERSTAAT,
 UITSLUITEND VOOR DE LEDEN VAN DEN
 MINISTERRAAD

Tot mijn leedwezen zie ik mij verplicht eenige opmerkingen te maken naar aanleiding van de stukken, welke ons op 10 Augustus 1.1. door den Minister van Justitie zijn uitgereikt.

Die stukken zijn:

1°. een concept-nota, bestemd voor H.M. de Koningin, inhoudende beschouwingen naar aanleiding van het advies No. 46 van den Buitengewonen Raad van Advies;

2°. een gewijzigd ontwerp-besluit nopens den bijzonderen staat van beleg;

3°. een memorie van toelichting bij dat ontwerp-besluit.

Mijn opmerkingen betreffen in de eerste plaats het sub 2° genoemde ontwerp-besluit, maar zij raken ook den inhoud van het sub 1° vermelde stuk.

Bij vergelijking van het ontwerp met dat, hetwelk eenige maanden geleden aan den Buitengewonen Raad van Advies is toegezonden, is mij gebleken, dat bij de wijziging van het ontwerp daaruit eenige zeer belangrijke bepalingen zijn verwijderd.

Het betreft hier bepalingen, welke in de vergadering van 3 November 1942 in het ontwerp zijn opgenomen, toen de Ministerraad zich vereenigde met eenige amendementen, door mij op 31 October 1942 schriftelijk bij den Raad ingediend en aan alle leden toegezonden.

In den tekst van het ontwerp, dien wij op 10 November 1942 ontvingen, waren die amendementen verwerkt. Het ontwerp, den Raad van Advies aangeboden, kwam — behoudens enkele wijzigingen van ondergeschikten aard — met dien tekst overeen.

De verschillen, door mij nu bedoeld, tusschen laatstbedoeld ontwerp en dat, hetwelk nu voor H.M. de Koningin zou worden bestemd, zijn hoofdzakelijk de volgende.

I. In *artikel 1* van het voorlaatste ontwerp luidde het 3de lid:

3. „Zoolang door ons nog niet de dagen zijn bepaald, waarop verkiezingen voor de Provinciale Staten en voor de Tweede Kamer zullen plaats hebben, kunnen, indien dit naar Ons oordeel voor de veiligheid van den Staat noodzakelijk is, het grondgebied van het Rijk in Europa of gedeelten daarvan door Ons opnieuw in bijzonderen staat van beleg worden verklaard.”

In de plaats hiervan treedt in het jongste ontwerp een 4de lid luidende:

4. „Indien zulks naar ons oordeel voor de veiligheid van den Staat noodzakelijk is, kunnen het grondgebied van het Rijk enz.”

II. *Artikel 3* van het voorlaatste ontwerp bevatte een 3de lid luidende:

3. „Indien wij een tijdelijken raad voor bijstand aan Ons hebben ingesteld of na Onze terugkomst staatscommissies of colleges of lichamen, als bedoeld in artikel 80 en in het vijfde en zesde hoofdstuk der grondwet dan wel bijzondere rechterlijke colleges of commissies voor het herstel van het rechtsverkeer in het leven hebben geroepen, geldt voor deze hetzelfde als in het tweede lid met betrekking tot de Hooge Colleges van Staat is bepaald.”

Van dat 3de lid is in het jongste ontwerp niets overgebleven.

III. *Artikel 9* van het voorlaatste ontwerp besloot met een 3de lid, luidende:

3. „De in den eersten zin van het eerste lid gegeven bevoegdheid strekt zich niet uit over de door of vanwege een raad, als bedoeld in het derde lid van artikel 3, uitgegeven verslagen van zijn beraadslagingen en besluiten, noch over de plaatsing in ongewijzigden vorm van die verslagen in dagbladen en tijdschriften.”

Dit derde lid, betrekking hebbende op preventieve censuur is uit het jongste ontwerp spoorloos verdwenen.

IV. In het 3de lid van *artikel 11* van het voorlaatste ontwerp was bij de opsomming van hen, die niet vallen onder de in dat artikel verplichte diensten opgenomen:

„Voorts zijn van de in het eerste lid bedoelde verplichtingen vrijgesteld de leden van den raad, van de commissies, colleges en lichamen, bedoeld in het derde lid van artikel 3.”

Deze woorden zijn in *artikel 13* van het jongste ontwerp niet terug te vinden.

V. In *artikel 13* van het voorlaatste ontwerp werd in het 2de lid bepaald, dat het militair gezag bepaalde personen een verblijfplaats kan aanwijzen.

In *artikel 15* van het jongste ontwerp zijn daarvan uitgezonderd de leden van het Koninklijk Huis en de ministers. Leden van den eerder genoemden raad enz. zijn niet genoemd.

VI. *Artikel 14* van het voorlaatste ontwerp, bepalende, dat het militair gezag ieder persoon kan onderzoeken en in bewaring stellen, zonderde daarbij uit „de leden van organen en personen bedoeld in het derde lid van artikel 11”, waartoe ook de leden van een raad van bijstand behoorden.

Door de weglating in artikel 13 (oud 11), sub II vermeld, is in artikel 16 ook die uitzondering voor de leden van den Raad vervallen.

Aan de wijziging, sub I vermeld, moge ik eerst een woord wijden.

De bepaling van het oude artikel 1 had ten doel er zooveel mogelijk voor te waken, dat de verkiezingen voor de volksvertegenwoordiging niet zouden plaats hebben onder den bijzonderen staat van beleg, waardoor immers vrije meeningsuiting zou kunnen worden belet of bemoeilijkt.

De bepaling liet voorts uitkomen, dat de bijzondere staat van beleg alleen voor een korten tijd bestemd was.

Zij hield bovendien de aankondiging van wettige verkiezingen in en daarmede van herstel van den grondwettigen toestand. Ik acht het weglaten van die bepaling zeer verkeerd. De wijzigingen, onder II tot en met VI vermeld, zijn klaarblijkelijk ingegeven door den wensch, niet vooruit te loopen op datgene, wat in de „tweede bestuursvoorziening” zal worden geregeld.

Hier tegen heb ik verschillende bezwaren.

Vooreerst meen ik, dat het noodig is, aan het Nederlandsche volk reeds onmiddellijk bij den terugkeer te doen blijken, dat de Regeering rekening heeft gehouden met de mogelijkheid, dat zoo spoedig mogelijk een vertegenwoordigend lichaam en commissies en colleges zullen worden in het leven geroepen en dat aan die organen en hun leden de noodige rechten en vrijheden worden gewaarborgd. De verschijning van een raad en van andere colleges moet door den bijzonderen staat van beleg niet worden belet of vertraagd. Ook dit moet het volk weten.

Bovendien kan, nadat de bijzondere staat van beleg is geëindigd, deze opnieuw worden afgekondigd (artikel 1 lid 4). Het is zeer wel mogelijk, dat dit in de tweede bestuursphase geschiedt, als een raad reeds is ingesteld. Het besluit nopens den bijzonderen staat van beleg dient daarmede nu reeds rekening te houden.

Deze overwegingen zijn voor mij des te gewichtiger, nu misschien thans wordt afgezien van het totstandbrengen eener regeling voor de tweede bestuursphase. Immers blijkt dan uit geen enkel besluit, dat een democratische overgangstoestand wordt verlangd. De eenige besluiten, die openbaar worden gemaakt, zijn dan van autoritair karakter: de eerste bestuursvoorziening en de bijzondere staat van beleg. Het Nederlandsche volk zal hebben verwacht, dat de Regeering iets anders mee naar huis bracht!

Ik wil hier nu niet uitvoerig mijn ernstige bezwaren ontwikkelen tegen het in portefeuille houden of voor den doofpot bestemmen van de tweede bestuursvoorziening. De Ministerraad zal zich herinneren, dat bij de behandeling van het ontwerp op den staat van beleg verschillende zijner leden hebben verklaard, dat hun oordeel over dat ontwerp zou worden bepaald door het kader, waarin het zou worden

geplaatst. Dat kader zou nu wegvallen. Zelfs het eenige overblijfsel daarvan, bestaande in de hierboven vermelde bepalingen, zou verdwijnen.

Ook moge ik eraan herinneren, dat ik destijds (in een nota aan den Ministerraad) heb gepleit, dat eerste en tweede bestuursvoorziening in één besluit zouden worden verenigd, zoodat duidelijk zou blijken, dat de autoritaire eerste bestuursvoorziening slechts voor een zeer korten overgangstijd is bedoeld. De tweede bestuursvoorziening verdwijnt nu echter achter de schermen, uit welke het toekomstige Kabinet in Nederland zal te voorschijn treden. Van het indertijd in uitzicht gestelde z.g. „grondlegend besluit” hebben wij al maanden lang niets meer vernomen.

Als van de regeling van de tweede bestuursvoorziening nu wordt afgezien, staat het wel vast, dat de eerste bestuursphase, de autoritaire, des te langer zal duren. Zooveel te meer wordt het dan noodzakelijk de instelling van een vertegenwoordigend lichaam reeds in de eerste bestuursphase te doen geschieden en wel zoo spoedig mogelijk na den terugkeer. Ook hiermede is in het besluit — staat van beleg — rekening te houden.

Het denkbeeld, aanbevolen in mijn nota's van 20 September, 2 October en 10 December 1941, de Staten-Generaal te doen herleven op den grondslag van de samenstelling van Mei 1940, heb ik moeten laten rusten, toen ik in de vergadering van den Ministerraad van 10 April 1942 daarvoor van niemand steun verkreeg. Ik schikte mij slechts daarin, hoe noode ook, omdat toen werd toegezegd, dat op andere wijze in de behoefte aan een vertegenwoordigend orgaan zou

worden voorzien. Dit is later geschied in de „tweede bestuursvoorziening”. Indien deze nu geen deel meer zal uitmaken van de te nemen besluiten, moet ik mijn oude denkbeeld weer in de aandacht van den Raad aanbevelen, zij het ook dat daarin dan eenige wijzigingen moeten worden gebracht. Een toestand zonder eenige vertegenwoordiging des volks en zonder waarborgen voor volksrechten mogen wij naar mijn overtuiging niet opleggen aan het democratische Nederlandsche volk.

Meent men de regeling van de tweede bestuursvoorziening te moeten overlaten aan een toekomstig kabinet, dan is het niettemin verkeerd, uit het ontwerp-staat van beleg de bepalingen, hierboven aangewezen, weg te laten. Het gevolg hiervan zou zijn, dat het besluit-staat van beleg in Nederland terstond moet worden herzien. Of de Regeering, dan overbelast met werk van den allermoeilijksten aard, daarvoor tijdig zal kunnen zorgen, is een vraag. Maar het is ook verkeerd behalve in geval van strikte noodzakelijkheid de regelen voor den staat van beleg gedurende dien toestand te wijzigen. Zij, die deel uitmaken van of werken onder het militair gezag en waarvan velen nu voor hun taak worden voorbereid, moeten te voren goed weten, hoe zij hebben te handelen.

Zeer ernstig geef ik in overweging het ontwerp op de hierboven aangewezen punten te herstellen in den vorm, waarin het op 3 November 1942 door den Ministerraad is vastgesteld.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

B

Persoonlijk. Vertrouwelijk.

Londen, 24 October 1942.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister-President.*

Het ontwerp-besluit betreffende den bijzonderen staat van beleg, dat aan den Ministerraad is toegezonden en zal worden behandeld in de vergadering van Woensdag 28 October a.s., geeft mij aanleiding tot eenige opmerkingen, waarvan de voornaamste hieronder worden medegedeeld.

Ik meen goed te doen die opmerkingen vóór de vergadering te Uwer kennis te brengen en alle leden van den Ministerraad een afschrift van dezen brief te doen toekomen.

Bij meer dan een gelegenheid heb ik te kennen gegeven, dat ook naar mijn verwachting na de bevrijding van Nederland gedurende eenigen, zoo kort mogelijken, tijd om verschillende redenen een staat van beleg onvermijdelijk zal zijn.

Het hierboven genoemde ontwerp bedoelt te voorzien in de behoefte aan een regeling voor dat geval.

De technische mérites van het ontwerp laat ik thans buiten beschouwing. Slechts over de staatkundige waarde wil ik nu mijn gevoelen uitspreken.

Eenmaal tot besluit verheven en vervolgens in werking getreden, zal het ontwerp een toestand scheppen, die mag worden genoemd militaire heerschappij, zoo niet militaire dictatuur.

Ik erken, dat zulk een toestand noodzakelijk kan zijn, zolang op het grondgebied van Nederland of op een gedeelte daarvan nog krijgsoperaties tegen buitenlandsche of binnenlandsche vijanden moeten voortduren.

Zulk een toestand is m.i. echter onduldbaar, wanneer het wettig gezag in Nederland is hersteld.

Het ontwerp biedt niet den minsten waarborg, dat de militaire heerschappij zal worden beëindigd, zoodra het wettige gezag is hersteld.

Het ontwerp geeft evenmin een waarborg, dat er, zoodra dit mogelijk is, eenig volksorgaan zal bestaan, hetwelk voor de rechten en vrijheden van het Nederlandsche volk zou kunnen waken, wat onder een staat van beleg meer dan noodig is.

Het ontwerp opent derhalve, al is dit zeker niet bedoeld de mogelijkheid van het voortduren van een vrijwel onbepaalde militaire heerschappij over het burgerlijk leven.

Volgens artikel 1, lid 1, treedt de toestand van den bijzonderen staat van beleg in Nederland in „naar gelang het door den vijand is ontruimd”. Derhalve zal op het oogenblik, als de laatste (buitenlandsche) vijand ons land heeft verlaten, het geheele grondgebied in den bijzonderen staat van beleg kunnen verkeeren.

Nergens is bepaald, wanneer die staat van beleg zal worden opgeheven. Slechts is in lid 2 van artikel 1 bepaald, dat dit zal geschieden bij K.B., hetzij voor het geheele grondgebied hetzij voor een gedeelte daarvan.

Ingevolge lid 3 kan echter het geheele grondgebied of een gedeelte daarvan opnieuw in den bijzonderen staat van beleg worden gebracht.

Het is twijfelachtig of lid 3 bedoelt te bepalen, dat de bijzondere staat van beleg in elk geval eindigt op het oogenblik, waarop de Staten-Generaal worden bijeengeroepen. Ook indien dit inderdaad de bedoeling is, geeft het geenerlei waarborg. Immers is gedurende dien staat van beleg geenszins zeker, dat tot bijeenroeping van de Staten-Generaal (spoedig) zal worden overgegaan.

Kort en goed: dit ontwerp opent de deur voor een militaire heerschappij en geeft aan de Regeering de macht die zoo lang te doen voortduren als haar zal goeddunken, zonder dat daaromtrent ook maar eenige mede-zeggenschap van het volk is verzekerd.

Het is mogelijk, dat dit ontwerp behoort tot eenige, die in onderling verband staan en te zamen een geheel vormen. Dan zullen wij echter dit ontwerp slechts kunnen beoordeelen, wanneer ons de andere ontwerpen zijn voorgelegd, en wij zouden het, zij het op eenige punten belangrijk gewijzigd, eerst aan H.M. de Koningin ter goedkeuring kunnen aanbieden te zamen met de andere ontwerpen, met welke het een geheel moet uitmaken.

Uit het ontwerp zelf zou dan ook duidelijk moeten blijken, hoe het met andere regelingen in verband staat (o.a. uit de artikelen 3, 9 en 11).

In vergaderingen van den Ministerraad heb ik wel eens melding hooren maken van het bestaan van een ontwerp-grondlegend-besluit (wat ik liever een grondslagen-besluit zou noemen). De inhoud van dat ontwerp-besluit is den Ministerraad, voorzoover mij bekend is, nooit medegedeeld. Ik neem echter aan, dat dat besluit de grondslag moet zijn, waarop eenige regelingen, waartoe het ontwerp-staat van beleg behoort, zullen rusten. Is deze veronderstelling juist, dan zouden wij allereerst dat grondslagen-besluit dienen te behandelen en eerst daarna de verschillende daarop rustende regelingen in beschouwing kunnen nemen.

De Minister van Waterstaat,

(w.g.) J. W. ALBARDA.

Persoonlijk. Vertrouwelijk.

Artikel 3 en volgende

Londen, 28 October 1942.

Aan de H.H. Ministers.

De artikelen van het ontwerp-besluit betreffende den bijzonderen staat van beleg geven mij aanleiding tot eenige opmerkingen. Ter vergemakkelijking van de verdere besprekingen over het ontwerp moge ik den Raad van Ministers de hieronderstaande nota aanbieden, waarin die opmerkingen zijn vervat.

Dit stuk treedt niet in de plaats van mijn nota d.d. 24 October l.l.; het is te beschouwen als een vervolg daarop.

De Minister van Waterstaat,
(w.g.) J. W. ALBARDA.

Artikel 1

Lid 1. Ingevolge artikel 1, lid 1, treedt de bijzondere staat van beleg automatisch in voor elk gedeelte van het grondgebied, dat door den vijand is ontruimd.

Zoodra het geheele grondgebied is ontruimd, is het geheele gebied automatisch in bijzonderen staat van beleg gekomen.

Deze bijzondere staat van beleg duurt automatisch voort tot het oogenblik, waarop hij bij Koninklijk Besluit wordt opgeheven. De Regeering kan dit oogenblik naar eigen goedvinden bepalen.

Echter kan daarna, ingevolge lid 3, de bijzondere staat van beleg opnieuw worden afgekondigd, althans zoolang de Staten-Generaal niet zijn „bijeengeroepen”.

Voor deze nieuwe afkondiging van den bijzonderen staat van beleg worden in het ontwerp geen voorwaarden gesteld.

Lid 2. Het verdient m.i. aanbeveling, den aanhef van dit lid te lezen: „Opheffing van den bijzonderen staat van beleg geschiedt bij Koninklijk Besluit, tenzij enz.”.

Lid 3. Het is niet duidelijk, wat met „bijeeroeping” van de Staten-Generaal wordt bedoeld. De Grondwet spreekt van het „bijeeroepen” van de Staten-Generaal slechts voor enkele zeer bijzondere en duidelijk omschreven gevallen (artikelen 18, 86 en 103). In het gewone geval komen de Staten-Generaal niet bijeen na bijeeroeping door den Koning, maar op den door de Grondwet bepaalde dag, den derden Dinsdag in September (Art. 103), en dan op uitnodiging van den Voorzitter der Vereenigde Vergadering. Alleen bij een ontbinding van de Kamers of een der Kamers bevaalt de Koning in hetzelfde besluit, waardoor die ontbinding wordt uitgesproken, den dag, binnen drie maanden na de ontbinding, waarop de nieuwe Kamers zullen „samenkomen”; maar ook dan is er geen „bijeeroeping” door den Koning.

Wil men niettemin in het onderhavige ontwerp den term „bijeeroepen” gebruiken, dan moge worden opgemerkt, dat zonder naderen uitleg die term niet ondubbelzinnig een tijdstip aangeeft, waarom het in lid 3 juist te doen is! Wordt bedoeld de dag, waarop een besluit tot het bijeeroepen van de Staten-Generaal wordt uitgegeven, of de dag, tegen welken de Staten-Generaal worden bijeengeroepen? Dit maakt een groot verschil.

Het besluit tot „bijeeroeping” kan vervat zijn (en behoort m.i. ook vervat te zijn) in het besluit, waarbij de datum der verkiezingen wordt bepaald. Dit besluit zal uiteraard geruimen tijd vóór de verkiezingen worden uitgegeven. De opening van de zitting der Staten-Generaal zal echter wel twee of drie maanden later geschieden.

Ik zou de voorkeur geven aan de eerste opvatting, aangezien dan reeds gedurende den verkiezingstijd de bijzondere staat van beleg niet opnieuw kan worden afgekondigd.

Het verdient de aandacht, dat lid 3, zooals het thans luidt, alleen belet, dat na de „bijeeroeping” van de Staten-Generaal de bijzondere staat van beleg opnieuw wordt afgekondigd.

De bepaling van lid 3 verhindert echter niet, dat de vóór de „bijeeroeping” afgekondigde bijzondere staat van beleg na de bijeeroeping voortduurt. Wordt de dag der bijeeroeping als de dag der samenkomst opgevat, dan kan de bijzondere staat van beleg gedurende de verkiezingen bestaan.

Hoe bedenkelijk dit in staatkundig opzicht zou zijn, behoeft geen betoog.

Het burgerlijk gezag wordt (behoudens enkele uitzonderingen) geheel uitgeschakeld.

Vermoedelijk is bij het ontwerpen van dit besluit voornamelijk gedacht aan den toestand van de eerste dagen of weken, wanneer er nog geen erkende provinciale en gemeentelijke besturen zullen bestaan.

Echter zal deze bijzondere staat van beleg waarschijnlijk langer duren dan enkele dagen of weken. Hij kan zelfs veel langer bestaan.

In dien tusschentijd zullen zeker Commissarissen der Koningin en burgemeesters worden aangewezen en, naar ik hoop, ook voorlopige bestuurscolleges voor de provinciën en de gemeenten worden ingesteld. Aan deze geeft het ontwerp geen plaats.

De Wet van 1899, regelende den (gewonen) staat van oorlog en beleg, kent en erkent de burgerlijke overheden. In de artikelen 10, 11, 13 en 17ter dier wet is bepaald, dat het militair gezag alvorens verordeningen vast te stellen, maatregelen te treffen voor het onderhoud der bevolking en der bezetting, regelen te geven betreffende de diensten van politie en brandweer en betreffende de bescherming tegen luchtaanvallen, „overleg met het betrokken burgerlijk gezag” moet plegen.

Van zulk overleg is in het onderhavige ontwerp geen sprake.

De reconstructie van het burgerlijk gezag zal hierdoor ten eerste worden belemmerd. Voor burgerlijk gezag is in het ontwerp geen plaats.

Artikel 3

Lid 2. Een bijzondere positie wordt in dit lid geschapen voor de Hooge Colleges van Staat, de Ministers, ambtenaren met bijzondere opdracht en de rechterlijke macht.

Hierbij dient rekening te worden gehouden met de mogelijkheid, dat tijdens den bijzonderen staat van beleg Commissarissen der Koningin, burgemeesters, voorlopige provinciale en gemeentelijke bestuurscolleges en bovenal een tijdelijke raad van bijstand zullen verschijnen.

Ook moet m.i. gedacht worden aan staatscommissies, welke in haar werkzaamheden niet door het militaire gezag mogen worden belemmerd of bemoeilijkt (allereerst de grondwetscommissie en de Rijksconferentie).

Het zal een zeer belangrijke verbetering van het ontwerp zijn, als in artikel 3 met het voornemen, om colleges als hierboven bedoeld, in het leven te roepen, uitdrukkelijk rekening wordt gehouden.

Dit zou dan ook moeten geschieden in *artikel 11*.

Artikel 9

Dit artikel machtigt het militaire gezag tot het uitoefenen van preventieve censuur zonder eenige beperking.

Daar in artikel 10 tevens alle openbare vergaderingen afhankelijk worden gemaakt van een vergunning van het militair gezag, kan gedurende den bijzonderen staat van beleg het militair gezag aan het volk een volledig stilzwijgen opleggen. Hoe bedenkelijk dit kan zijn, bovenal in een tijd, waarin het volk met groote moeilijkheden en met belangrijke vraagstukken te kampen heeft en waarin ook de Regeering meer dan ooit moet weten, wat bij het volk omgaat, behoeft niet te worden uitgelegd.

Er moet m.i. in dit artikel worden bepaald, dat de openbaarmaking van de verslagen van beraadslagingen en besluiten der openbare colleges, hierboven bedoeld, niet mag worden belet en dat in die verslagen door of vanwege het militair gezag geen veranderingen mogen worden gebracht.

In verband daarmee moet ook de onschendbaarheid van de leden dier colleges worden geregeld.

Het is denkbaar, dat een lid van een openbaar college meeningen uit of woorden gebruikt, die in de bestaande omstandigheden niet voor openbaarmaking geschikt zijn. Het behoort aan die colleges zelf overgelaten te worden, te beoordeelen, wat wel en wat niet in een verslag kan worden ongenomen. Een regeling van dien aard bestond reeds in de Tweede Kamer.

Deze opmerkingen maken geen aanspraak op volledigheid. Voor een nauwkeurige beschouwing van andere artikelen heeft mij de tijd nog ontbroken. Ook heb ik niet kunnen nagaan of de lijsten van de grondwetsartikelen en de Wetten, welke door het militair gezag buiten werking kunnen worden gesteld, geen wijziging behoeven.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

D

Persoonlijk. Vertrouwelijk.

Londen, 31 October 1942.

Aan de H.H. Ministers.

Nadere bestudeering van eenige artikelen van het ontwerp-besluit betreffende den *bijzonderen staat van beleg* heeft mij geleid tot het ontwerpen van eenige amendementen, waarin ik heb getracht duidelijker vorm te geven aan de gedachten, in mijn nota van 28 October l.l. ontwikkeld.

De aanbieding van deze amendementen aan den Raad van Ministers beteekent niet, dat ik afstand zou hebben gedaan van mijn vroeger uitgesproken meening, volgens welke aan de beslissing over dit ontwerp de behandeling van een ontwerp-grondslag-besluit behoort vooraf te gaan.

De Minister van Waterstaat,
(w.g.) J. W. ALBARDA.

Artikel 1

Lid 2 te lezen:

2. Zoodra de veiligheid van den Staat dat gedooft en het burgerlijk gezag in de provinciën en gemeenten, zij het ook door een voorloopige voorziening, naar Ons oordeel genoegzaam is hersteld, wordt de bijzondere staat van beleg door Ons opgeheven, hetzij voor het geheele Rijk, hetzij voor een gedeelte daarvan.

Het besluit, waarbij de bijzondere staat van beleg wordt opgeheven, treedt in werking op het daarin vermelde tijdstip. Het besluit wordt zoo spoedig mogelijk in het *Staatsblad* en in de *Staatscourant* opgenomen en het wordt eveneens zoo spoedig mogelijk in alle gemeenten, waarop het betrekking heeft, door het militair gezag bekend gemaakt op de wijze, door Ons te bepalen.

Artikel 1

Lid 3 te lezen:

3. Zolang nog niet bij Ons besluit de dag is bepaald, waarop verkiezingen voor de Provinciale Staten of voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal zullen plaats hebben, kunnen, indien dit naar Ons oordeel voor de veiligheid van den Staat noodzakelijk is, het grondgebied van het Rijk of gedeelten daarvan door Ons opnieuw in bijzonderen staat van beleg worden verklaard.

Artikel 1

Lid 4 te lezen:

4. Wanneer wij den dag hebben bepaald, waarop verkiezingen voor de Provinciale Staten of voor de Tweede Kamer zullen plaats hebben, wordt de bijzondere staat van beleg, indien en voorzover deze nog bestaat, opgeheven met ingang van een dag uiterlijk zes dagen na dien, waarop Wij Ons besluit tot het uitschrijven der verkiezingen hebben genomen.

Artikel 1

Lid 4 (oud) wordt Lid 5.

Lid 5 (oud) wordt Lid 6.

Het nieuwe lid 6 te lezen:

6. Het besluit, waarbij de verklaring van den bijzonderen staat van beleg, bedoeld in het derde en in het vijfde lid geschiedt, treedt in werking op het daarin vermelde tijdstip.

Het besluit wordt zoo spoedig mogelijk in het Staatsblad en in de Staatscourant opgenomen. Het wordt eveneens zoo spoedig mogelijk in alle gemeenten, waarop het betrekking heeft, door het militair gezag bekend gemaakt op de wijze, voor het in het derde lid bedoelde geval door Ons en voor het in het vijfde lid bedoelde geval door het militair gezag te bepalen.

Lid 6 (oud) wordt lid 7.

Artikel 2

Lid 2. Toe te voegen:

Na Onze terugkomst bepalen Wij hoever het militaire gezag die bevoegdheid zal uitoefenen.

Lid 3. De slotzin luidt:

Openbaarmaking dezer instructie zal door Ons of van Onzentwege geschieden.

Artikel 3

Toe te voegen *een derde lid*, luidende:

3. Indien Wij een tijdelijken raad tot bijstand van de Regeering hebben ingesteld of na Onze terugkomst staatscommissies dan wel colleges of lichamen, zooals bedoeld in artikel 80 en in het vijfde en het zesde hoofdstuk der Grondwet, in het leven hebben geroepen, geldt van deze hetzelfde als in het tweede lid met betrekking tot Hooge Colleges van Staat is bepaald.

Artikel 8

Lid 5, sub b. te lezen:

b. de wetten tot uitvoering van de Grondwet, welke zijn vermeld in de aan dit besluit toegevoegde lijst „B”;

(Opmerking.)

1e. De tekst sub *b* van het ontwerp zegt het tegenovergestelde van wat klaarblijkelijk is bedoeld.

2e. De algemeene maatregelen van bestuur behoeven sub *b* niet te worden vermeld, daar zij zijn genoemd sub *d.*)

Artikel 9

Toe te voegen *een derde lid*, luidende:

3. Het in het eerste lid bedoelde is niet van toepassing op de door of vanwege een raad, als bedoeld in het derde lid van artikel 3, uitgegeven verslagen van zijn beraadslagingen en besluiten, noch op de weergave van die verslagen in dagbladen of tijdschriften.

Artikel 11

Toe te voegen *een vierde lid*, luidende:

4. Van de verplichtingen in het derde lid genoemd zijn voorts vrijgesteld de leden van den raad, van de commissies, van de colleges en van de lichamen, bedoeld in het derde lid van artikel 3, alsmede Commissarissen der Koningin en burgemeesters, door Ons aangesteld of uitdrukkelijk door Ons in hun ambt bevestigd, en leden van door Ons benoemde dan wel op wettige wijze verkozen besturen van provinciën en gemeenten.

Lijst B

„artikel 202 Grondwet (voorstel afwijken Grondwet).” „Afwijken” zou moeten zijn „veranderen”.

Echter is het niet duidelijk welke wet hier wordt bedoeld. Voorzover ik weet, bestaat er geen wet ex artikel 202 Grondwet. Er kan eerst sprake zijn van een voorstel van wet tot het in overweging nemen van veranderingen in de Grondwet, wanneer de Staten-Generaal zijn herleefd. Ik geloof, dat de hierboven aangehaalde regel uit lijst B moet worden geschrapt.

BIJLAGE 44

Brief d.d. 31 Augustus 1943 van ir. J. W. Albarda aan de Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken

MINISTERIE VAN WATERSTAAT

Londen, 31 Augustus 1943.

Persoonlijk.

*Aan Hunne Excellenties
de Ministers van Justitie en
van Binnenlandsche Zaken.*

In de vergadering van 25 Augustus 1943 van de Commissie-Terugkeer, welke vergadering ik mocht bijwonen, is het denkbeeld aangevaard, de ontwerp-besluiten Eerste en Tweede Bestuursvoorziening tot één ontwerp-besluit te vereenigen.

Het zal U niet verwonderen, dat mij dat heeft verblijd. Immers had ik die gedachte reeds aanbevolen in mijn nota d.d. 18 December 1942 betreffende de Eerste Bestuursvoorziening. Een exemplaar van die nota voeg ik bij dezen brief.

Het zal U evenmin verwonderen, dat ik na 25 Augustus mijn gedachten heb laten gaan over de vraag, hoe een ontwerp, eerste en tweede bestuursvoorziening omvattend, kan worden samengesteld.

Ik moge U nu in kennis stellen van de conclusie, waartoe ik ben gekomen.

A. Het ontwerp-besluit wordt verdeeld in vier hoofdstukken:

Hoofdstuk I bestaat uit de artikelen 1 tot en met 3 van het ontwerp-tweede bestuursvoorziening.

Hoofdstuk II bestaat uit de overige artikelen van dat ontwerp.

Hoofdstuk III bevat de eerste bestuursvoorziening.

Hoofdstuk IV bevat bepalingen betreffende de inwerkingtreding (op verschillende tijdstippen) van de Hoofdstukken I, II en III.

Hoofdstuk I en Hoofdstuk III zullen n.l. terstond in werking moeten treden.

Hoofdstuk II zal op een later tijdstip in werking moeten treden, op welk tijdstip dan Hoofdstuk III buiten werking treedt.

B. 1. Deze constructie brengt mede, dat artikel 2 moet worden gewijzigd. Immers, indien, zooals in dat artikel is bepaald, 40 leden van het Centraal College moeten worden verkozen door de leden der Provinciale colleges, zal het Centraal College niet eerder kunnen worden samengesteld dan nadat de Provinciale Colleges zijn gevormd, d.w.z. in de tweede bestuursphase.

Het is dus noodig ons nu te bepalen tot benoeming van de leden van het Centraal College door de Kroon.

2. Ik moge in overweging geven een eenvoudiger naam te kiezen dan dien van „Centraal College van Bijstand en Advies”, welke de spraakmakende gemeente niet zal overnemen.

Waarom zouden wij niet zeggen:

„Tijdelijke Centrale Raad”
„Tijdelijke Provinciale Staten”
„Tijdelijke Gemeenteraden”?

3. In Hoofdstuk IV moet ook worden bepaald, dat de bepaling betreffende de onschendbaarheid van de leden van den Tijdelijken Centralen Raad, geplaatst in artikel 15 van de Tweede Bestuursvoorziening, tegelijk met Hoofdstuk I in werking zal treden, althans voorzover de leden van den Centralen Raad aangaat.

C. Meer dan één lid van den Ministerraad heeft zich onbevredigd gevoeld door de regeling van het bestuur van provinciën en gemeenten, zooals deze is vervat in de tweede bestuursvoorziening.

De bezwaren, die men gaandeweg meer en meer is gaan gevoelen, richten zich tegen het systeem, dat den Commissaris der Koningin maakt tot éénhoofdig bestuurder der provincie en den Burgemeester tot éénhoofdig bestuurder der gemeente. De provinciale en gemeentelijke colleges staan Commissaris en burgemeester slechts bij met advies. De gedeputeerden en de wethouders verleen ook slechts bijstand.

Dit systeem wijkt wel ver af van dat van onze Provinciale Wet en Gemeentewet, welke rusten op de grondslagen, in de artikelen 136 en 146 van de Grondwet gelegd.

Het zal niet gemakkelijk zijn in de tweede bestuursvoorziening een beknopte regeling te treffen, welke geheel aan de eischen van ons staatsrecht beantwoordt.

Misschien ware een bevredigende oplossing te verkrijgen door de opnemng van twee artikelen van een inhoud als volgt:

„De Commissaris der Koningin en de tijdelijke gedeputeerden vormen een college, welks bevoegdheden en werkzaamheden door Ons worden geregeld zooveel mogelijk overeenkomstig de bepalingen van de Provinciale Wet betreffende het college van Gedeputeerde Staten”.

en:

„De Burgemeester en de tijdelijke wethouders vormen een college, welks bevoegdheden en werkzaamheden door Ons worden geregeld zooveel mogelijk overeenkomstig de bepalingen van de Gemeentewet betreffende het college van Burgemeester en Wethouders”.

Zonder mijn medewerking aan U te willen opdringen, wil ik toch de verzekering geven, dat ik zeer gaarne bereid ben aan de uitwerking van de hierboven aanbevolen denkbeelden mede te werken en dat ik daaraan gaarne de avonduren en het a.s. week-end zal besteden, indien ik U daarmede van dienst kan zijn. Ik geloof, dat ik, mits tijdig verwittigd, Maandagmorgen a.s. een volledig ontwerp, misschien wel met een memorie van toelichting, voor de schrijfmachine gereed zou kunnen hebben.

Gij zult wel goedvinden, dat ik van dezen brief een afschrift verstrekk aan onzen Ambtgenoot Mr. Burger.

Met vriendelijke groeten,

de Uwe

(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 45

Artikelen van Kantekleer en ir. J. W. Albarda in Vrij Nederland van 14 en 21 Augustus 1943

A

KANTTEKENINGEN VAN KANTEKLEER: Mr. G. A. BOON
TEGEN MINISTER J. W. ALBARDA

(Overgenomen uit het Londense Vrij Nederland van
14 Augustus 1943)

Vaderlijk Gezag Falende propaganda Wie de sterkste was.

Kanttekeningen

In the Knickerbocker Weekly schrijft het oud-lid van de Tweede Kamer, mr. G. A. Boon, over een belangrijke kwestie, die onmiddellijk na den terugkeer in het Vaderland aan de orde zal komen. Hij vat die kwestie samen onder den titel „Overgangsparlement of Vaderlijk Gezag?” De schrijver verzet zich tegen de gedachte, dat, onmiddellijk na de bevrijding van het vaderland, verkiezingen, technisch onmogelijk zullen zijn en Nederland door een soort Raad van Notabelen zou moeten worden geregeerd.

Hij zegt: „Nederlanders zijn geen Duitschers, die, behalve in een nooit vleesch van hun vleesch geworden Republiek van Weimar, nimmer vrijheid hebben gekend. Zij hebben in een vrij Nederland altijd geleefd in een wereld zonder geweld en dwang en zij zullen zeker en terecht weigeren zich te beschouwen als door de „atmosfeer” aangestoken burgers, wien een bredere blik moet worden ingeprent door de tot wereldburgers gepromoveerde uitgewekenen, die voor hen een „onbevangere blik op de internationale verhoudingen medebrengen”.

Juist omdat gedurende den overgangstoestand in Nederland een Staat van Beleg zal heerschen, acht mr. Boon parlementaire contrôle „meer dan noodig”.

„Hoe willen wij daarin voorzien?” vraagt hij. „Door een college van vertrouwensmannen, als geopperd in een toespraak, die minister J. W. Albarda te Londen voor „Pro Patria” heeft uitgesproken?”

Voor zulk een college van vertrouwensmannen blijkt mr. Boon niets te voelen: „want meent men, dat een dergelijk door de Regeering benoemd College van Vertrouwensmannen ook maar in de verste verte zou gelijken op vertrouwensmannen, door het volk in vrijheid gekozen, zooals het behoort in een land, dat alles heeft veil gehad voor de democratie?”

's Heeren Boon's bezwaren tegen wat hij noemt een „vaderlijk gezag” motiveert hij door o.a. te herinneren aan „een gesprek met een der hoogste uitgeweken staatsambtenaren, die mij in Augustus 1940 in Londen zeide, dat het zooveel rustiger en prettiger werken was zonder die critiseerende Kamer, waarvoor men altijd op zijn hoede

moest zijn en dat hij hoopte, dat 't Parlement nimmer zou weerkeren. Een meening, waarin deze St. Bureaucratus zeker niet alleen stond.”

Verder vraagt mr. Boon in zijn artikel: „Wanneer bij den terugkeer nieuwe verkiezingen onmogelijk zijn (en zij zijn onmogelijk) kan dan geen volksvertegenwoordiging worden bijeengeroepen?” Naar zijn meening kan dat wel! Wanneer de beide Kamers gezuiverd zijn, eventueel langs wettigen weg aangevuld, is er immers een volksvertegenwoordiging. „Zeker”, aldus mr. Boon, „de zittingsperiode der leden van de Tweede Kamer liep slechts tot midden 1941 en ook de Eerste Kamer had vernieuwd moeten worden, maar welk bezwaar is er, dit mandaat bij Koninklijk Besluit te verlengen tot het oogeblik, waarop nieuwe verkiezingen kunnen worden uitgeschreven?” Ik zou er bij willen voegen, dat mr. Boon hier had kunnen wijzen op een verlenging bij Koninklijk Besluit van den zittingsduur van den Indischen Volksraad. In dat „overgangsparlement” zou, betoogt mr. Boon verder, „de regeering het ongetwijfeld op prijs moeten stellen voor de volksvertegenwoordiging verantwoording van het in deze jaren gevoerde beleid en beheer af te leggen.”

Ik heb het betoog van mr. Boon om verschillende redenen in deze Kanttekeningen willen vermelden. Het gaat natuurlijk in het geheel niet over de vraag, of mijnheer Jansen of Pietersen aan het feit, dat hij op 10 Mei 1940 in de Kamer zat, voor zich persoonlijk het recht kan opeischen, straks dezelfde positie in te nemen. Het gaat niet om het recht van personen, maar om het recht van het volk!

Dat recht culmineert in enkele essentiele punten, die, vrees ik en velen met mij, weleens verwaarloosd zouden kunnen worden, indien een Raad van Notabelen Nederland regeert. Een van deze punten somt mr. Boon reeds op, nl. de plicht van het Kabinet straks in Nederland aan de volksvertegenwoordiging verantwoording af te leggen voor het gevoerde beleid en beheer. Het kabinet zal „na de terugkomst”, aldus is van allerhoogste zijde aan ons volk medegedeeld, demissionair zijn; het ligt althans in zijn voornemen een stap te doen, die tot een dergelijken toestand leidt: „Na de terugkomst”.

Naar mijn gevoel houdt deze kwestie van verantwoording afleggen ook nauw verband met die van de ministerieele verantwoordelijkheid tegenover de volksvertegenwoordiging. Wie den geest van ons staatsrecht kent, zooals dat sinds het midden van de vorige eeuw niet altijd zonder schokken is gegroeid, kan zich levendig voorstellen, dat Nederlanders eenigszins onrustig worden bij de gedachte, dat aan deze ministerieele verantwoordelijkheid, zij het dan ook voor misschien korten tijd, direct of indirect zou kunnen worden getornd.

B

MINISTERIEELE VERANTWOORDELIJKHEID

(Overgenomen uit het Londense Vrij Nederland van
21 Augustus 1943)

Uit Kantekleer's jongste „Kanttekeningen” bleek mij, dat het oud-kamerlid Mr. G. A. Boon in Knickerbocker Weekly een lans heeft gebroken voor het denkbeeld, terstond na den terugkeer in Nederland het Parlement te doen herleven. De schrijver heeft gemeend daarbij tegen mij te moeten polemiseren. Klaarblijkelijk beschouwt hij mij als een tegenstander van dat denkbeeld. Hij vindt hiertoe blijkbaar aanleiding in een kort verslag van de redevoering, welke ik op 20 Augustus 1942 voor Pro Patria te Londen heb gehouden.

Het schijnt mij noodig hieromtrent iets te zeggen, aangezien een toekomstige geschiedschrijver misschien de in Vrij Nederland weergegeven meening van Mr. Boon als geheel juist zou kunnen beschouwen.

Het denkbeeld, na den terugkeer de oude Staten-Generaal te doen herleven, door den tijdsduur der bezetting niet als parlementairen zittingstijd mede te rekenen, heb ik reeds in 1941 geopperd en ver-

dedigd. In mijn Pro Patria redevoering, waarvan de volledige tekst nu voor mij ligt, heb ik dat medegedeeld. In die redevoering heb ik mij uitdrukkelijk gekeerd tegen de gedachte, dat er na den terugkeer een parlementloos tijdperk zou moeten zijn. Ook heb ik daarin betoogd, dat het bestaan van een staat van beleg de noodzakelijkheid van een parlementaire contrôle niet opheft, maar deze vergroot. Ziet hier een passage uit mijn redevoering:

„Zal er dus in den overgangstijd een parlementair vacuum bestaan? Ja, zeggen sommigen en er zijn onder hen, die dat met blijdschap zeggen, in zoover zij geen vrienden van het parlementair stelsel zijn. Wat zij wenschen is een krachtige regeering zonder al den rompslomp van volksvertegenwoordigingen. Gaarne zouden zij het dan zoo willen doen blijven, als het maar eerst voor eenigen tijd zoo is.

Neen, zeg ik, geen parlementair vacuum! Reeds terstond moet er komen, voor den overgangstijd, een geregelde medewerking van de vrije staatsburgers in het land, in de provinciën en in de gemeenten. Maar ziet gij dan niet voorbij, zoo zullen sommigen willen vragen, dat er in den aanvang toch wel zal moeten zijn een staat van oorlog of beleg?

Maar dat zie ik niet voorbij. Ook voor mij staat het vast, dat die toestand voor eenigen tijd (lieft zoo kort mogelijk) noodzakelijk zal

zijn. Maar dit beteekent niet, dat er dan geenerlei parlementaire contrôle noodig is. Integendeel. Bij den staat van oorlog of beleg is parlementaire contrôle meer dan ooit noodig als een waarborg tegen willekeur en vertreding van rechten.

Nergens is ooit wegens den staat van oorlog of beleg in een democratisch land het parlement buiten werking gesteld. Niet gedurende den oorlog van 1914—1918 en ook niet gedurende dezen oorlog in het Britsche Rijk of in de Vereenigde Staten. De gewapende macht zal in alle omstandigheden moeten blijven, wat zij behoort te zijn: „de dienaar en niet de meester van de volksgemeenschap.”

Daar ik rekening had te houden met de omstandigheid, dat de oorlog veel langer zou duren dan wij aanvankelijk hadden gehoopt, en met het feit, dat de gedachte om na langen tijd de oude kamers nog te doen herleven weinig weerklank had gevonden en de oplossing in andere richting scheen te worden gezocht, begaf ook ik mij in mijn redevoering in die richting. Zeide de groote staatsman Cort van der Linden niet meer dan eens, dat „Staatkunde is de kunst der mogelijkheden”?

Dus ging ik toen uit van de veronderstelling, dat een vertegenwoordigend college zou worden samengesteld door benoeming, hoe gebrekkig dit uit een principieel oogpunt ook is te achten. Dan stelde ik echter terstond den eisch:

„dat de Regeering bij de benoeming van de leden haar keuze vestigt op personen, die het vertrouwen van verschillende volksgroepen bezitten en hen kiest met raadpleging van vertrouwenspersonen uit verschillende maatschappelijke kringen en uit verschillende maatschappelijke gezindheden.”

Ik voegde daaraan toe, dat met dat college:

„de Regeering overleg zal moeten plegen; een overleg dat in het algemeen in het openbaar zal dienen te worden gevoerd, behalve in die gevallen, waarin het staatsbelang dit verbiedt.”

In een redevoering, welke ik in Mei 1943 te Londen mocht uitspreken, heb ik een en ander wat verder uitgewerkt. Daarin betoogde ik dat er, ook onder den Staat van beleg, geen censuur zou mogen zijn op de verslagen van beraadslagingen en besluiten van het college, dat de leden onschendbaarheid zouden moeten genieten en vrijheid van beweging, van briefverkeer, enz.

De heer Boon zal inzien, dat het college, dat ik mij voorstel voor

het geval dat herleving van de oude Kamers terstond onmogelijk is, wel geheel iets anders is dan de Raad van Notabelen van 1814, waarvan hij terecht een tweede editie zou afwijzen.

Mr. Boon verbindt aan zijn waarschuwing tegen wat hij noemt „Vaderlijk gezag”, de herinnering aan een uitsluiting, welke hem bij zijn kortstondig verblijf in Londen in 1940 heeft getroffen. Een der hooge staatsambtenaren had hem toen gezegd, dat het zooveel rustiger en prettiger werken was zonder die critiseerende Kamer en dat hij hoopte, dat het Parlement nimmer zou weerkeren. Mr. Boon neemt aan, dat deze St. Bureaucratus in die meening zeker niet alleen stond.

Hiertegenover kan ik de verzekering geven, dat geen enkel Nederlandsch minister in Londen ooit in dien geest kan hebben gedacht of gesproken. Iedere Nederlandsche minister te Londen heeft zijn werk moeilijker geacht door het ontbreken van een parlement, iedere minister wil liever vandaag dan morgen verantwoordelijk zijn tegenover een volksvertegenwoordiging. In mijn „Pro Patria” redevoering drukte ik een algemeen gevoelen uit, toen ik zeide:

„Er is in onze Grondwet geen artikel, voor de bepaling van het karakter van onze staatsinrichting gewichtiger dan artikel 55, dat luidt: „De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.”

Aan dit beginsel dankt de monarchie haar onaantastbare positie. Dit beginsel plaatst het staatshoofd boven den politieken strijd, boven de partijen, boven de kritiek. Dit maakt het staatshoofd tot het algemeen erkende symbool van de volkseenheid.”

Het was mede wegens de noodzakelijkheid, dat het beginsel der ministerieele verantwoordelijkheid zoo spoedig mogelijk weer ten volle werkelijkheid zal zijn, dat ik de gedachte van een parlementair vacuum verwierp.

De conclusie van mijn beschouwingen in de „Pro Patria” rede luidde, dat „als in den eersten tijd na den terugkeer een volledige en nauwkeurige naleving van de Grondwet niet mogelijk zal zijn, wij toch moeten zorgen zoo dicht mogelijk bij de Grondwet te blijven. Als wij de letter van de Grondwet niet kunnen naleven, wij toch aan haar geest getrouw blijven, ook in den overgangstijd.”

J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 46

Tekst van de rede, door ir. J. W. Albarda op 20 Augustus 1942 gehouden voor de vereniging „Pro Patria”

NEDERLAND NA DEN OORLOG

Rede, uitgesproken op 20 Augustus 1942 voor de Vereeniging „Pro Patria”, te Londen, door Ir. J. W. Albarda

Hedenavond zal ik mij niet begeven in beschouwingen over een zoo onbegrensd onderwerp als het wereldbeeld na den oorlog. Daarbij zou moeten worden gesproken over vraagstukken als die van de internationale rechtsorde, de verhouding tusschen de staten, de voorwaarden van wapenstilstand en van vrede, enz. Als oud-mathematicus weet ik, dat ik mij dan geplaatst zou zien voor een vergelijking met een groot aantal onbekenden, die alleen in zekere mate is op te lossen als een groot aantal voorwaarden worden gesteld. Aan dat samengestelde probleem wil ik mij hedenavond niet wagen.

Zelfs wil ik niet spreken over Europa na den oorlog. Ook dat onderwerp is voor een redevoering van een uur te uitgebreid.

Ik wil mij bepalen tot enkele woorden over Nederland na den oorlog. Ook dit onderwerp is reeds zoo omvangrijk, dat ik mij tot slechts enkele grepen zal moeten beperken.

Nederland na den oorlog! Niet over de politieke vraagstukken en over het staatkundig beleid in Nederland vóór den oorlog zal ik dus spreken. Ik weet, dat dit sommigen zal teleurstellen. Hun moge ik de verzekering geven, dat ik dat onderwerp niet ontwijk omdat ik bevreesd zou zijn voor een behandeling daarvan. Ik weiger de bespreking slechts, omdat zij zou leiden tot verdediging en aanval, verwijt en tegenverwijt. Dit zou ons van elkaar verwijderen, misschien zelfs vervreemden, zonder eenige noodzaak en zonder enig nut. Een woordenstrijd over het verleden houdt het oude in het leven. Hij maakt ons niet vrij van het verleden, hij ketent ons daaraan vast. En wij moeten tezamen naar de toekomst. Daarom moeten wij niet zoeken naar wat ons verdeelt, maar in de eerste plaats naar wat ons kan vereenigen en kan verbinden voor de toekomst.

Nog een andere opmerking moge ik vooraf doen gaan. Deze, dat ik alleen voor mijzelf spreek, niet als Minister, maar slechts als een vrije Nederlandsche staatsburger. Denkt bij wat ik u ga zeggen niet: „Zoo is dus de meening van de „Regeering”. Denkt evenmin: „Daarmede is de Regeering het dus niet eens.” De Regeering zal zelf op haar tijd de mededeelingen doen, welke zij noodig acht. Ik ben daartoe thans noch geroepen noch gemachtigd.

Nederland na den oorlog

Ook bij een behandeling van dit onderwerp moet ik uitgaan van enkele praemissen:

- 1e. de oorlog zal door onze bondgenooten en ons worden gewonnen;
- 2e. Nederland zal weer onafhankelijk zijn;
- 3e. ons geheele Rijk zal worden hereenigd.

Het is nog niet zoover. Wij zullen nog zware tijden moeten doorworstelen. Er zal nog veel bloed moeten vloeien en er zullen nog veel tranen moeten worden gestort. Maar het zal geoeuren. En dan: de dag daarna!

Hoe zal het dan zijn in Nederland?

Heel anders dan in April 1940.

Het land zal zijn veranderd. Gij zult bekende gebouwen niet terugvinden. Het stadsbeeld zal u vreemd zijn, niet alleen in Rotterdam en in Middelburg. Bosschen, die gij hebt liefgehad zullen zijn gekapt. Wegen, bruggen, havens zullen zijn vernield.

Wij zullen onzen ouden overvloed aan verkeers- en vervoersmiddelen niet terugvinden. Spoorwegmaterieel, vrachtauto's, autobussen, binnenschepen zullen voor een groot gedeelte zijn weggevoerd. De volkswelvaart is verdwenen.

De volksgezondheid — eens onze trots — zal ernstig zijn verminderd. De lichamelijke volkskracht geslonken.

Een groot gedeelte van het volk, gedurende de bezetting weggevoerd, zal nog niet zijn teruggekeerd. Velen zullen nooit meer terugkeeren, de gevallenen, de vermoorden.

De voorraden zullen zijn uitgeput. Pakhuizen en winkels leeg. Provisiekasten leeg.

De openbare financiën zullen zijn ontredderd. De financiën der burgers eveneens. Zeer velen zullen zijn verarmd.

Ook de geestestoestand van ons volk zal een andere zijn geworden. Zulk een tijd van druk en ellende laat diepe indrukken na, sommige eigenschappen van ons volk zullen zijn verzwakt, andere versterkt. Ik durf vertrouwen, dat er zullen zijn nog grotere vrijheidsliefde,

nog grotere strijdbaarheid, nog grooter verlangen naar sociale rechtvaardigheid dan vroeger. En ook: een grotere bereidheid tot samenwerking!

Wij zullen staan voor zeer moeilijke problemen.

Laat mij in de eerste plaats iets zeggen over problemen op economisch gebied.

Het doel, dat wij ons bij de behandeling van die problemen hebben te stellen, is eenvoudig genoeg. Wij willen het Nederlandsche volk weer tot welvaart brengen. Welvaart en welstand, niet voor enkele groepen alleen, maar voor allen, voor het geheele volk.

De gegevens voor de oplossing zijn noch overvloedig, noch gunstig.

Immers: het geheele land is leeggeplunderd; er zijn geen levensmiddelen en geen grondstoffen. De toestand der productiemiddelen is bedenkelijk. Vele fabrieken en machines zijn vernield, andere versleten, weer andere veranderd voor oorlogsproductie, vele ook gestolen. De verkeers- en vervoersmiddelen zijn zeer gebrekkig. In den landbouw zal het ontbreken aan meststoffen en veevoeder en de veestapel zijn geslonken. Er zal een ernstig tekort bestaan aan bedrijfskapitaal voor de ondernemingen. Afzetgebieden zullen verloren zijn. De internationale handel is ontwricht en de omringende volken zijn evenals het onze verarmd.

Slechts één factor zal in overvloed aanwezig zijn: Arbeidskracht!

Reeds nu zijn er vele werklozen in Nederland. Dan, na den afloop der vijandelijkheden, komen daarbij de vele duizenden, die uit Duitschland en andere landen terugkeeren.

Hoe levensonderhoud en hoe werkgelegenheid te vinden voor deze groote massa?

Wij zullen niet de eenigen zijn, die met dat probleem hebben te worstelen. Het zal in alle landen der wereld bestaan. Vóór den oorlog werd het aantal werklozen in de wereld op 25 miljoen geschat. Deskundigen verwachten, dat het na den oorlog vijf of zes maal zoo groot zal kunnen worden.

Hiertegenover staat één gunstige factor; dat er zeer veel te herstellen zal zijn. Denkt aan de enorme verwoestingen in Rusland, in Polen, in China en in vele andere landen.

Ook in Nederland zal veel te herstellen zijn.

De ontzaglijke taak van het herstel — niet slechts van onze bruggen en havens en wegen, maar van onze volkswelvaart kan niet worden volbracht op onstelselmatige wijze, op goed geluk af, naar persoonlijke invallen.

Zij kan slechts volbracht worden, wanneer zij wordt verricht volgens een weloverwogen program, volgens een zorgvuldig opgemaakt plan.

Het is mijn vaste overtuiging, dat de tijd van het ongeordende economisch leven voor goed achter ons ligt.

Het staat voor mij vast, dat wij zullen hebben, dat wij zullen moeten hebben, geleide en gebonden economie. Geen ordeloosheid, geen willekeur, geen speculatieve bedrijvigheid, niet te veel van het eene en te weinig van het andere, maar regeling en orde en dus voor een zeer groote sector van het economische leven productie volgens een program, volgens een groot plan.

Hiervoor is de economische wetenschap ver genoeg gevorderd. Zij is niet meer bloot beschrijvend en ook al niet lang meer een lofredde op het bestaande. Zij is een technische wetenschap geworden, die leert hoe te handelen ter bevordering en verzekering van volkswelvaart.

Zij heeft machtige hulp gekregen van de statistiek; deze is niet meer een simpele boekhouding van feiten, een verzameling van moment-opnamen. Zij is onderzoek van causaal-verbandleer van bewegingen en krachten, opsporing van bewegingsrichtingen.

Economie en statistiek hebben een veelbelovend kind geschapen; de conjunctuur-wetenschap. Men noemt deze wel een economische meteorologie; maar zij is meer dan de weerkunde in eigenlijken zin, die immers niet weet hoe de mensch op de atmosferische verschijnselen invloed zou kunnen uitoefenen. De conjunctuurwetenschap leert ons, hoe in de conjunctuur een zekere stabiliteit is te brengen en welke maatregelen mogelijk zijn om een crisis af te wenden, te temperen of te doen wijken.

Zoover waren wij reeds vóór den oorlog. Waarom werd deze wetenschap dan toch zoo weinig toegepast? De beantwoording van deze vraag zou mij brengen op het gebied van verwijten en beschuldigingen, en ik heb mij voorgenomen dat gebied niet te betreden.

Gedurende dezen oorlog heerscht in alle landen gebonden economie. Er is binding van productie, binding van den handel, zelfs binding van het verbruik.

Dit alles om den oorlog te winnen, want daarvoor hebben wij noodig niet alleen het grootste economisch rendement, maar vooral het juiste economisch rendement, dat niet bestaat in winst maar in behoeftevoorziening.

Wij zullen na den oorlog tegenover niet minder gevaarlijke vijanden komen te staan, het gebrek en de werkloosheid.

Om hen te overwinnen zullen wij niet minder krachtig en zorgvuldig dan in oorlogstijd het arbeidsproces moeten organiseren. Er zal geen plaats meer zijn voor het „vrije spel der economische krachten”, geen ruimte meer voor de heerschappij van het winstmotief, het gebod zal zijn behoeftevoorziening met arbeid voor allen, die werken kunnen.

Het is een jaar geleden, dat het Atlantic Charter werd openbaar gemaakt. Daarin staan twee belangrijke punten, die werden overgenomen uit Roosevelt's Boodschap van 6 Januari 1941 aan het Congres. Bevrijding van gebrek en bevrijding van angst. Zij zijn tot oorlogsdoeleinden geproclameerd, ook voor ons, ook door ons.

Bevrijding van gebrek! Ouden van dagen moeten zeker zijn van een behoorlijk levensonderhoud, zieken van goede verpleging, kinderen en jeugdige personen van waardige verzorging en deugdelijk onderwijs. En de mannen en vrouwen in de kracht van het leven, gezond van lijf en leden, moeten zeker zijn van arbeidsgelegenheid en goede arbeidsvoorwaarden. Het geheele volk zal moeten zijn goed gevoed, goed gekleed, goed gehuisvest, en in het genot van geestelijke goederen en vrijheden.

Mag dit organisatie-probleem onoplosbaar worden genoemd voor de volken, die gedurende dezen oorlog miljoenen en miljoenen soldaten over den geheelen aardbol dagelijks voorzien van de reusachtige hoeveelheden levensmiddelen, wapens, werktuigen, munitie, enz. enz., die zij behoeven en die daarnaast de bevolkingen tehuis nog voeden? Zijn wij dan in vreedstijd onbekwamer en trager dan in den oorlog en van minder goeden wille?

Zooals men weet reiken mijn perspectieven verder dan tot een bloote ordening van het economisch leven. Al meer dan veertig jaar lang ben ik de overtuiging toegedaan, dat de beste economische orde en de eenige hechte grondslag voor algemeene welvaart eerst worden verkregen, als de belangrijkste voortbrengingsmiddelen in de handen der gemeenschap zullen zijn gekomen. Die overtuiging is in den loop dier jaren niet verzwakt, integendeel voortdurend versterkt. En wanneer wij nu zien naar de prestaties van Rusland — waarvan ik het staatkundig stelsel verwerp en voor West-Europa volstrekt onaanvaardbaar noem — dan zie ik daar het indrukwekkend bewijs tot welk een ontzaglijke krachtsinspanning en tot welk een grenzeloze offervaardigheid een volk in staat is, dat op de basis van het gemeenschappelijke bezit der productiemiddelen een klassenlooze eenheid is geworden. Maar ik keer tot het Atlantic Charter terug.

Bevrijding van angst! Hierbij denken wij in de eerste plaats aan verzekering van internationale veiligheid, maar toch onmiddellijk ook aan bescherming tegen werkloosheid, de ergste van alle plagen, het gevaarlijkste van alle euvelen, omdat zij verwildering en oorlog veroorzaakt.

Als wij hierin niet slagen, behoeven wij op een betere toekomst voor onze kinderen en kleinkinderen niet te hopen.

Hiertoe moeten wij de handen ineenslaan. De mogelijkheden om het economisch leven te beheerschen zijn aanwezig. De bedrijfsvormen, waarbij het grootbedrijf de voornaamste plaats inneemt, maken organisatie van het nationale productieproces mogelijk. De wetenschap leert ons de methoden. De organisaties van belanghebbenden, die van ondernemers, van arbeiders, van boeren en van middenstanders, maken de samenwerking van alle betrokkenen mogelijk.

Er zal na den oorlog veel samenwerking noodig zijn tusschen de organisaties der ondernemers en die der arbeiders. Reeds vóór den oorlog was die samenwerking op veelbelovende wijze tot ontwikkeling gekomen. De oorlog heeft in het bezette Nederland arbeiders en ondernemers nog nader tot elkaar gebracht.

Maar in het groote georganiseerde arbeidsproces mag het veld niet worden gelaten aan ondernemers en arbeiders, aan de producenten alleen. Daarbij komt ook een plaats toe aan de consumenten, om wier belangen het bij een geordende behoeftevoorziening juist moet gaan. En steeds moet de staat, als vertegenwoordiger van het algemeen belang, een gewichtig woord meespreken.

Teneinde deze samenwerking mogelijk te maken, zullen nieuwe organen in het leven moeten worden geroepen, waarover ik straks zal spreken.

Ik begeef mij nu naar het staatkundig gebied. Als we willen nagaan, wat op dit gebied moet geschieden, dienen wij onderscheid te maken tusschen den overgangstoestand en den toestand daarna.

Om verschillende redenen zal er eerst een overgangstoestand moeten zijn. Er zal om te beginnen orde moeten worden geschapen, opruiming

moeten worden gehouden. Maar bovendien zullen bij onze terugkomst verscheidene van de oude instellingen niet meer intact zijn.

Als de Koningin met de Ministers en de militaire macht in Nederland terugkomen, zal terstond het wettig gezag worden hersteld. Daarbij zal de Regeering zich bedienen van het ambtenarencorps, nadat dit is gezuiverd, van de politie, nadat zij is gezuiverd, van de militaire macht, nadat ook deze is gezuiverd en aangevuld.

Dit alles zal zoo snel mogelijk en zeer krachtig moeten worden volbracht. Het moet dus voorbereid zijn en daartoe nu voorbereid worden.

Even onmiddellijk moeten maatregelen worden uitgevoerd tot leniging van den nood, door aanvoer van levensmiddelen en van grondstoffen. Ook dit moet zijn voorbereid, wat moeilijker is geworden sedert Ned.-Indië ons als reservoir is ontvallen.

De aanvoer en de binnenlandsche distributie van levensmiddelen en grondstoffen vereischen onmiddellijk herstel van havens, bruggen en voorziening in de behoefte aan rollend materieel: spoorwagens, vrachtauto's, binnenschepen.

Ziehier slechts enkele grepen uit een lang program.

Hoe zal in den overgangstijd de staatkundige toestand zijn?

Nederland is een parlementaire monarchie. De fundamenteen liggen in onze grondwet en de bovenbouw is het product van een lange staatkundige ontwikkeling.

Niet onmiddellijk kan de parlementaire democratie in haar oude gedaante herrijzen. Daarvoor hebben oorlog en bezetting te lang geduurd.

Een jaar geleden dacht ik nog, dat het mogelijk zou zijn, voor korten tijd de oude Staten-Generaal en de besturen van provinciën en gemeenten te doen herleven, al zou dan onder de leden dier lichamen een zuivering moeten plaats hebben, door allen uit te schakelen, die zich als onbetrouwbare Nederlanders hebben doen kennen.

Wij zijn nu een jaar verder en er zal nog eenige tijd bij komen, vóór wij in het vaderland terug zijn. Wij geraken nu te ver verwijderd van de dagen, waarop die colleges zijn verkozen, om de mandaten der gekozenen nog te verlengen. De gaping is te groot geworden.

Moeten er dan terstond na den terugkeer verkiezingen worden gehouden? Dit zal niet mogelijk zijn, daar geen bijgewerkte kiezerslijsten bestaan. Het vereischt acht of tien maanden om nieuwe kiezerslijsten te maken.

Ik betreur dit niet. Het zou verkeerd zijn onmiddellijk na de bevrijding verkiezingen te houden. Het kan niet anders of dan zouden de oude partijen met hun oude program en oude leuzen de verkiezingen tegemoet gaan. Nederland heeft echter eerst een politieke her-oriëntering noodig. Er bestaan andere vraagstukken en andere noodden dan vóór den oorlog. Er zullen dus ook andere programs noodig zijn. Misschien zullen er ook andere staatkundige groepeerings ontstaan. Daarom zal er behoefte bestaan aan tijd voor bezinning en beraad, zoowel in de partijen als tusschen de partijen.

In den ruimen geest van samenwerking, waarvan ik vertrouwd dat hij aanwezig zal zijn, zal meer dan één zaak buiten den politieken strijd kunnen worden gebracht. Er zal bijvoorbeeld naar mijn gevoelen geen schoolstrijd meer mogen zijn en het recht en de vrijheid van het onderwijs zullen algemeen moe'en worden erkend.

Zal er dus in den overgangstijd een parlementair vacuum bestaan?

Ja, zeggen sommigen en er zijn er onder hen, die dat met blijdschap zeggen, in zoover zij geen vrienden van het parlementaire stelsel zijn. Wat zij wenschen is een krachtige regeering zonder al den rompslomp van volksvertegenwoordigingen. Gaarne zouden zij het dan zoo willen blijven doen en ze hopen dat daarop een kans bestaat, als het maar eerst voor eenigen tijd zoo is.

Neen, zeg ik. Neen, geen parlementair vacuum.

Reeds terstond moet er komen, voor den overgangstijd, een georganiseerde medewerking van de vrije staatsburgers in het land, in de provinciën en in de gemeenten.

Maar ziet gij dan niet voorbij, zoo zullen sommigen wel vragen, dat er in den aanvang toch wel zal moeten zijn een staat van oorlog of beleg?

Neen, dat zie ik niet voorbij. Ook voor mij staat het vast, dat die toestand voor eenigen tijd (lieft zoo kort mogelijken) noodzakelijk zal zijn.

Maar dit beteekent niet, dat er dan geenerlei parlementaire controle noodig is.

Integendeel. Bij den staat van oorlog of beleg is parlementaire controle meer dan ooit noodig, als een waarborg tegen willekeur en vertreding van rechten. Nergens is ooit wegens den staat van oorlog of beleg in een democratisch land het parlement buiten werking gesteld. Niet gedurende den oorlog van 1914—1918 en ook niet ge-

durende dezen oorlog in het Britsche Rijk of in de Vereenigde Staten. De gewapende macht moet in alle omstandigheden blijven, wat zij behoort te zijn: de dienaar en niet de meester van de volksgemeenschap.

Zeker, er zal moeten zijn een krachtige regeering, die snel en frisch kan handelen. Maar onder een krachtige regeering versta ik iets geheel anders dan een absoluut of dictatoriaal bewind. Daaronder versta ik een Regeering gedragen door het vertrouwen des volks; vertrouwen, dat zij bezit en behoudt, doordat zij handelt in overleg en in overeenstemming met een vertegenwoordiging des volks. Over de vraag of Nederland ook na den oorlog een monarchie zal zijn bestaat noch onder ons noch in Nederland ook maar het geringste verschil van meening. Daarover wordt in Nederland geen strijd gevoerd, evenmin als in de Scandinavische landen en in Engeland. In die landen zou slechts een strijd mogelijk zijn over het karakter der monarchie. Indien zulk een strijd zou losbreken — wat allermint is te hopen — zou hij worden veroorzaakt door hen, die een absolute regeering wenschen en daardoor de monarchie zouden willen misbruiken.

Er is in onze grondwet geen artikel voor de bepaling van het karakter van onze staatsinrichting gewichtiger dan artikel 55, dat luidt: „De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk”.

Aan deze bepaling dankt de monarchie haar onaantastbare positie. Dit beginsel plaatst het Staatshoofd boven den politieken strijd, boven de partijen, boven de kritiek.

Dit maakt het Staatshoofd tot het algemeen erkende symbool van de volkseenheid.

„De Ministers zijn verantwoordelijk”. Verantwoordelijk tegenover wie? Tegenover de volksvertegenwoordiging.

De volksvertegenwoordiging verkrijgt aandeel in de verantwoordelijkheid, als zij de Regeering steunt, haar voorstellen aanneemt en haar beleid goedkeurt.

Op haar beurt wordt zij dan verantwoordelijk gesteld door het volk, dat bij de verkiezingen wordt geroepen om zijn oordeel uit te spreken. Bij dit alles blijft de monarch buiten het geding.

Dit alles slaat om in zijn tegendeel wanneer geen volksvertegenwoordiging bestaat. Dus is de verantwoordelijkheid, in artikel 55 bedoeld, opgeheven. Dan kunnen de ministers alleen nog verantwoordelijk zijn tegenover het Staatshoofd. Maar hierdoor wordt het Staatshoofd zelf dan verantwoordelijk tegenover het volk.

Men stelle zich den toestand onmiddellijk na den oorlog voor!

Hij zal verre van een paradijs-toestand zijn. Hij zal een noodtoestand zijn in den ergsten zin des woords. Er zullen een ontzaglijke ellende en een ontzettend gebrek te lenigen zijn. Er zal orde moeten worden geschapen, er zal van alles te regelen zijn. Er zal overal om hulp worden geroepen. Veel verlangens zullen worden geuit, veel kreten om uitkomst zullen worden gehoord. Maar er zal slechts mondjesmaat in de schreiende noodden kunnen worden voorzien, en vele maatregelen zullen niet anders dan ontoereikend en gebrekkig kunnen zijn. Dit zal veel teleurstelling te weeg brengen en er zullen veel grieven en klachten ontstaan.

Hoe komen de verlangens en hoe komen de klachten en grieven tot uitdrukking, als parlement en gemeenteraden ontbreken, waar zij wel-overwogen tot uiting kunnen worden gebracht en onder openbare controle kunnen worden beoordeeld?

Slechts door de pers en in vergaderingen kunnen dan de verlangens en de gevoelens uitgesproken worden, en dan nog slechts voor zoover het militaire gezag dat toestaat of toelaat.

Het zal worden een schreeuwen tegen elkaar op. Men loopt te hoop. De straat gaat getuigen. Er is geen andere uitlaat.

En tegen wie richten zich dan de klachten? Niet tegen de volksvertegenwoordiging, want zij bestaat niet. Tegen de Regeering en..... daarmede tegen de Kroon, de onschendbaarheid, het voortreffelijke beginsel van het 55ste grondwetsartikel is verdwenen!

Men denke toch aan de diepe teleurstelling voor het volk. Het volk, dat gedurende de bezetting dictatoriaal, van boven af, is geregeerd, is bevrijd. In een oorlog, gevoerd onder de leuzen en voor de doeleinden der democratie, is de vreemde overheerscher weggejaagd. De vrijheid is hersteld. Maar opnieuw wordt nu het volk van boven af geregeerd, dictatoriaal; zij het door een gezag, waarin het duizendmaal meer vertrouwen stelt dan in dat van den bezetter, toch dictatoriaal.

Wie de diepte van die teleurstellingen wil peilen, zal geen bodem vinden. Het zal de grootste nationale ontgoocheling zijn, die men zich kan denken.

Bedenkt wel, dat de overgangstoestand niet slechts enkele weken, maar ongeveer een jaar zal moeten duren. In dat jaar zal de volks-eenheid, onder de bezetting zoo veelbelovend gegroeid, worden ver-

stoord. Scherpe tegenstellingen zullen verrijzen. Felle strijd zal ontbranden.

Hoe dit kwaad te voorkomen?

Het zal niet anders kunnen dan door een tijdelijke regeling te maken voor de maanden van den overgang; een regeling, waarbij vertegenwoordigende lichamen worden ingesteld. Daar deze lichamen niet door de kiezers zullen kunnen worden samengesteld, zullen de leden door de Regeering moeten worden aangewezen. Niettemin zullen die colleges toch tot op zekere hoogte kunnen worden beschouwd als vertegenwoordigende lichamen, wanneer de Regeering bij de benoeming van de leden haar keuze vestigt op personen, die het vertrouwen van verschillende volksgroepen bezitten, en hen kiest met raadpleging van vertrouwenspersonen, uit verschillende maatschappelijke kringen en uit verschillende staatkundige gezindheden.

Ik stel mij dan voor, dat er in de eerste plaats zal zijn een college, dat min of meer de plaats van de Staten-Generaal inneemt. Het zou uit niet meer dan 40 à 50 leden behoeven te bestaan.

Voorts denk ik mij op kleine schaal hetzelfde voor de provinciën en de gemeenten. Van een uitwerking van deze denkbeelden meen ik mij met het oog op den tijd hier te moeten onthouden.

Het is in zulke colleges, dat hetgeen er omgaat bij het volk kan worden gekanaliseerd. Zij zijn voor de onderscheidene elementen van de openbare meening trechter en zeef tegelijk.

Met het college, dat voor het geheele land is ingesteld, zal dan de Regeering overleg moeten plegen; een overleg dat in het algemeen in het openbaar zal dienen te worden gevoerd, behalve in de gevallen, waarin het staatsbelang dit verbiedt.

Het is waarlijk geen misplaatst verlangen, wanneer om zulk een college wordt gevraagd. Heeft niet de Regeering zelf in Engeland voor de Nederlanders een Raad van Advies ingesteld, hoewel daarvoor geen enkele grondwettelijke basis bestond?

In Nederland zal in den eersten tijd na den terugkeer een volledige en nauwkeurige naleving van de Grondwet niet mogelijk zijn. Maar dan moeten wij toch zorgen zoo dicht mogelijk bij de Grondwet te blijven. Als wij de letter van de Grondwet niet kunnen naleven, moeten wij toch aan haar geest getrouw blijven ook in den overgangstijd.

Tot de belangrijkste dingen, die de Regeering terstond na de terugkeer zal moeten ter hand nemen, behoort de voorbereiding van verkiezingen.

Terstond zal moeten worden begonnen met de samenstelling der kiezerslijsten.

Zoodra deze gereed zijn, dienen verkiezingen te worden uitgeschreven voor provinciale staten, gemeenteraden en Staten-Generaal.

Op den dag, waarop de Koningin de zitting van de nieuwe Staten-Generaal opent, is het staatkundig overgangstijdperk ten einde gekomen.

Het behoeft geen betoog, dat de voorbereiding van de verkiezingen en de verkiezingen zelf moeten geschieden volgens de voorschriften van de bestaande grondwet en kieswet. Hierin kan gedurende den overgangstijd geen verandering worden gebracht. Dit zou weischennis zijn.

Aan de nieuwe Kamers zal de vraag moeten worden voorgelegd of de grondwet zal worden gewijzigd, en zoo ja, waarin de wijziging zal bestaan.

Deze vraag moet te voren door een staatscommissie zijn onderzocht. Daartoe zal de Regeering onmiddellijk na den terugkeer die commissie hebben in te stellen.

Tegelijk met die staatscommissie zal de Rijksconferentie aan het werk moeten zijn, die de verhouding van het moederland tot de overzeesche gewesten zal bestudeeren.

Beider rapporten zullen door de Regeering worden gebruikt bij het ontwerpen van de grondwetsvoorstellen, welke zij aan de Kamers zal voorleggen.

De Grondwetsherziening zelve zal uiteraard eerst kunnen plaats hebben na den afloop van den overgangstijd. Zij mag niet anders dan op volkomen constitutioneele wijze geschieden. Het moet iedereen duidelijk zijn, dat een grondwetsherziening in den overgangstijd, met afwijking van de in de grondwet voorgeschreven wijzigingsprocedure en zonder medewerking van op wettige wijze verkozen Staten-Generaal, ontbinding van de staatsorde zou zijn, waarvan de gevolgen niet zouden zijn te overzien.

Vraagt men mij, of bij de grondwetsherziening behalve voor wat betreft de verhouding tot de overzeesche gebiedsdeelen veel moet worden veranderd, dan ben ik niet geneigd tot een bevestigend antwoord.

Naar mijn oordeel kan onze Grondwet grootendeels onveranderd blijven. Zij is een goed doordacht stuk werk, waaraan de beste staats-

lieden van de 19e eeuw en de 20e eeuw hun krachten hebben gewijd. De fundamentele rechten en vrijheden der staatsburgers zijn er over het algemeen goed in omschreven en verankerd. Daaraan mag niets wezenlijks worden veranderd; want wij mogen niet teruggaan, maar moeten voorwaarts schrijden.

Onze Grondwet is het democratisch fundament, waarop zich een democratische practijk heeft gevestigd.

Dit wil niet zeggen, dat er geen belangrijke hervormingen zouden zijn tot stand te brengen. Maar voor de meeste daarvan is geen grondwetsherziening noodig.

Wel is grondwetswijziging noodig als men de Eerste Kamer wil afschaffen. Naar mijn gevoelen is daarvoor veel te zeggen. In een federatieve staat is het tweekamerstelsel natuurlijk. In een eenheidsstaat, als de Nederlandsche, is het onnoodig; en wanneer, zooals het geval is, de Eerste Kamer proportioneel ongeveer gelijk aan de Tweede Kamer is samengesteld, dan leidt haar bestaan voornamelijk tot herhaling en vertraging. Tegen het oponthoud dat het bestaan van een Eerste Kamer steeds veroorzaakt weegt het voordeel van een enkele nuttige correctie niet op.

Een andere wijziging, die naar mijn meening aanbeveling verdient, betreft de procedure van grondwetsherziening. De tegenwoordige procedure met haar dubbele behandeling en Kamerontbinding is omslachtig, zonder den waarborg te bieden, dat de kiezers inderdaad de ontworpen grondwetswijziging beoordeelen. Het zou goed zijn de tweede behandeling na Kamerontbinding te vervangen door een grondwetsreferendum waarbij dan voor de aanneming van de grondwetswijziging een meerderheid van twee derden zou moeten worden vereischt.

Bij de voorbereiding der grondwetsherziening zal zeker de vraag worden behandeld, of niet de evenredige vertegenwoordiging moet worden afgeschaft.

Zij staat bij sommigen in een kwaden reuk en er wordt veel kwaads van haar gezegd.

Ik geloof, dat de meesten van hen, die tot het vroegere systeem der districtsverkiezingen zouden willen terugkeeren, dat oude systeem niet in de practijk hebben gekend. Ik heb dat stelsel zeer goed gekend, en ik kan de verzekering geven, dat schier alle gebreken, die men nu aan het proportionele stelsel toeschrijft, toen ook bestonden, en nog veel meer gebreken, die door het proportionele stelsel zijn opgeheven.

Maar aan het stelsel der evenredige vertegenwoordiging is dan toch maar de verbroekeling op staatkundig gebied te danken, zullen sommigen zeggen. Onze beruchte 54 partijen! Laat ons de dingen niet verkeerd beschouwen: er zijn nooit 54 partijen geweest. Er waren nooit veel meer dan een half dozijn werkelijke partijen; de andere waren belangengroepjes of secten, geen balken maar slechts splinters. Zulke belangengroepjes en secten bestonden vroeger ook en zij stelden bij het oude verkiezingssysteem in vele districten kandidaten, meestal met weinig of geen kans op succes. Het heeft overigens op mij steeds een komischen indruk gemaakt, dat vooral van fascistische zijde aan het Nederlandsche volk zijn verdeeldheid werd verweten. Weet men wel, dat reeds tot het jaar 1935 in ons land niet minder dan 57 fascistische partijtjes het levenslicht hadden gezien?

Het is niet waar, dat versplintering op politiek gebied een onvermijdelijk gevolg is van de evenredige vertegenwoordiging. Zoomin in Zwitserland als in de Scandinavische landen en evenmin in België heeft de invoering van de evenredige vertegenwoordiging vermeerdering van het aantal politieke organisaties ten gevolge gehad. Indien dit in ons land wel het geval is geweest, moet dit dus liggen niet aan het beginsel maar aan de technische uitwerking daarvan. De fouten, die wij bij de uitwerking hebben gemaakt, zijn ten deele reeds hersteld en zij kunnen nog verder hersteld worden. Het beginsel, in de Grondwet vastgelegd, kan behouden blijven. Maar ook hierover zal de toekomst beslissen.

Een zeer belangrijke vraag zal in Nederland aan de orde kunnen worden gesteld: moeten wij niet bijzondere maatregelen nemen ter bescherming van de democratische staatsorde? Zijn wij niet al te principieel, al te consequent, ja te doctrinair geweest in onze opvatting van de democratie toen wij alle democratische rechten, vrijheden en middelen ter vrije beschikking lieten van hen, die daarmede de democratie zelve wilden vermoorden?

Sommigen hebben wel gewaarschuwd toen het nog niet te laat was. Ik denk aan de inaugurale oratie van prof. dr. G. van den Bergh, die de stelling verdedigde, dat de anti-democratische organisatie en actie moesten worden beschouwd als in strijd met de goede zeden en dus moesten worden verboden. Die gedachte vond toen — het is een zevental jaren geleden — weinig weerklank. Wij waren te goed van vertrouwen. Wij beseften niet ten volle de diepte der gemeenheid waarmee de democratie werd belaagd.

Wij moeten ons nu over dit vraagstuk ernstig beraden. Vermoede-

lijk is het zelfs zonder grondwetsherziening bevredigend op te lossen door een wettelijke regeling van de staatkundige vereenigingen, welke kan worden neergelegd in de wet op de vereeniging en vergadering en in de Kieswet. Het recht van candidaatstelling zou bij uitsluiting kunnen worden toegekend aan die vereenigingen, welke aan de eischen van de wet voldoen. De voornaamste eischen zouden, naar het mij voorkomt, moeten zijn: 1. democratische inrichting van de vereeniging, d.w.z. democratische bestuursverkiezing en democratische vaststelling van het verkiezingsprogram; 2. de openbaarheid van de financiën onder staatstoezicht; 3. een zekere procedure voor de aanwijzing van kandidaten voor openbare lichamen.

Zullen er dan in het bevrijde Nederland weer staatkundige partijen bestaan? Ongetwijfeld. Staatkundige partijen zijn de vrijwillige groepeerings van gelijkgezinde staatsburgers ter bevordering van het algemeen belang. Zij zijn onmisbaar in een vrijen staat, waarin tusschen de burgers steeds verschil van opvatting zal bestaan en verschil van oordeel over maatschappelijke en staatkundige vraagstukken. De politieke partijen zijn de organen des volks voor wilsbepaling en besluitvorming. Zij zijn de onderbouw van den democratischen staat.

Van het allergrootste belang voor de naaste toekomst acht ik de instelling van nieuwe organen in onze staatsinrichting.

Er moge veel boosaardige overdrijving zijn in de klachten over de tekortkomingen van het parlement — een kern van waarheid bevatten zij wel.

Zijn de tekortkomingen van het parlement te wijten aan te geringe bekwaamheid en te weinig ernst bij de volksvertegenwoordigers? Naar mijn overtuiging geenszins. Wie wel eens met aandacht de Handelingen van onze Tweede Kamer van het midden en van de tweede helft der negentiende eeuw heeft bestudeerd — en ik heb dat heel dikwijls gedaan, — zal moeten erkennen dat het peil van de twintigste eeuw niet lager maar hooger is geweest.

De tekortkomingen van het parlement zijn veroorzaakt door de zeer groote uitbreiding die de staatszaak en daarmede de taak van den wetgever heeft verkregen.

Men denke aan de vraagstukken der sociale wetgeving, aan die van het verkeer, aan die van het bedrijfsleven en zoovele andere, die tot het terrein van de wetgeving zijn gaan behooren. Het parlement is overladen.

Hierin moet worden voorzien door wat wij zijn gaan noemen functionele decentralisatie: decentralisatie niet naar geografische indeeling, maar naar afdeelingen van de staatszaak. Overdracht van bepaalde bemoeiingen aan bijzonderlijk daarvoor ingestelde organen.

Hiervoor liggen de grondslagen in de artikelen 152 tot en met 156 der Grondwet. Zij zijn daarin gelegd en verbeterd bij de grondwetsherzieningen van 1922 en 1937.

De wet kan voor bepaalde beroepen en bedrijven en voor groepen daarvan alsmede voor het geheele beroeps- en bedrijfsleven lichamen met verordenende bevoegdheid instellen, die regelend zullen optreden. De wet regelt het toezicht op die lichamen en de goedkeuring of vernietiging van hun besluiten.

De uitvoering van deze grondwetsbepalingen is urgent.

Er dienen nieuwe organen in het leven te worden geroepen voor voorname groepen van het bedrijfsleven. Ik noem mijnwezen, verkeer, bouwnijverheid, metaalindustrie, landbouw, enz.

Elk orgaan zal moeten worden samengesteld uit vertegenwoordigers van ondernemers, van arbeiders, van verbruikers, en van het algemeen belang.

Aan den top van die organen zal dan moeten staan een algemeene economische raad, die alles in onderling verband beoordeelt en ordeneert.

Deze nieuwe organen kunnen worden geroepen bij de uitvoering van wetten, bijv. arbeidswetten en sociale verzekeringswetten.

Zij zijn ook de aangewezen beheersorganen voor in de handen der gemeenschap gekomen bedrijven, die dan niet bureaucratisch zullen worden beheerd.

Ook op andere gebieden dan die van het bedrijfsleven kunnen nieuwe organen in het leven worden geroepen. Artikel 155 van de Grondwet zegt: „De wet kan aan andere dan in de Grondwet genoemde lichamen verordenende bevoegdheid geven”. Hierdoor is de mogelijkheid geschapen om nieuwe organen te maken voor zaken als onderwijs, volksgezondheid, volkshuisvesting, e.a.

Dit zijn mooie perspectieven van de democratie. De staatsburgers zullen meer en meer betrokken worden in het volbrengen van de staatszaak. Er zal in steeds ruimere mate worden gebruik gemaakt van de krachten en van de kennis waarover het volk beschikt. Het verantwoordelijkheidsgevoel der burgers voor het algemeen welzijn zal voortdurend tot grotere ontwikkeling worden gebracht.

Opdat deze vernieuwing en verbetering van staat en maatschappij zal slagen, zullen ondernemers afstanu moeten doen van een gedeelte

van hun souvereiniteit in de onderneming — evenals de staten, om een internationale rechtsorde te doen slagen, afstand moeten doen van sommige soevereine rechten.

De onderneming zal een element zijn van het bedrijf, het bedrijf een deel van het groote nationale productie-apparaat, dat in zijn geheel wordt geleid ten bate van de volksgemeenschap. Want de wijze, waarop de productiemiddelen en de productieve krachten worden gebruikt, is niet een zaak van de eigenaren der productiemiddelen alleen, maar een zaak van leven en welzijn van het geheele volk!

Ziehier dan enkele perspectieven op economisch en staatkundig gebied. Zij zouden met andere te vermeerderen zijn. Maar ik heb mij in deze rede van slechts een uur willen beperken tot enkele grepen.

Ik weet wel, dat er onder mijn gehoor eenigen zullen zijn, die meer radicale veranderingen, ja een radicalen omkeer in eens zouden wenschen. Zij zouden tabula rasa willen maken met het bestaande om een geheel nieuwe maatschappij met een geheel nieuwen staat op de ledige plaats van het oude te doen verrijzen.

Ik ken wel dat romantisch radicalisme en die radicale romantiek. Zij is naar mijn overtuiging een miskennis van de werkelijkheid.

Men kan staat en maatschappij niet zoo snel en radicaal verbouwen als men het een huis of een schip kan doen.

Een huis kan tijdelijk ontruimd worden om te worden afgebroken en door een nieuw gebouw te worden vervangen; de bewoners kunnen zich zoolang ergens anders onderdak brengen.

Een schip kan uit de vaart worden genomen, om op de helling of in het dok grondig te worden veranderd.

Maar het huis van het volk, de staat, kan geen dag worden verlaten; want dan wordt het volk dakloos, dan mist het de bescherming van recht en wet, dan geraakt het in anarchie en chaos.

En de werkplaats van het volk, de maatschappij, kan geen dag buiten werking worden gesteld; want dan ontbreekt het het volk aan levensonderhoud en aan al het andere, wat het dagelijks noodig heeft.

Daarom moeten ook de grootste veranderingen, die men in staat en maatschappij wil tot stand brengen, met behoedzaamheid en geleidelijk geschieden. Zij zijn als verbouwingen van een bewoond huis en een werkplaats in gebruik en van een schip op de oceaan.

Niet alleen moeten zij behoedzaam en geleidelijk, maar ook met groote kennis van zaken geschieden.

Zij zijn als operaties op het menschelijk lichaam, die slechts mogen worden verricht door den geschoolden chirurg, die het menschelijk lichaam en zijn levensfuncties door en door kent. Ontbreekt die kennis, dan is de operatie geen chirurgie maar slagerswerk.

Het lichaam van de moderne maatschappij is een zeer ingewikkeld organisme, waarvan de functies zeer gecompliceerd zijn. Wie op dat lichaam een operatie wil uitvoeren, staat voor een des te moeilijker taak, omdat de patient niet kan worden weggemaakt, zoodat hij dus niet alleen alle pijnen heeft te doorstaan maar ook zal spartelen onder het mes. Waarlijk, dat is geen werk voor kwakzalvers.

Zeker, groote maatschappelijke krachten, onstuimige volksbewegingen kunnen tot ingrijpende maatschappelijke en staatkundige veranderingen noodzaken. Maar zij zijn als bruisende bergstromen, waarvan de wilde kracht moet worden omgezet in de beheerschte energie van de turbines en de dynamo's. Anders zijn zij verwoestende en vernielende krachten. Eerst dan en alleen dan kunnen zij schepende krachten zijn.

Hoe groot de veranderingen ook mogen zijn, die men in staat en maatschappij zou willen tot stand brengen — één ding moet voor ons vaststaan: dat de democratische beginselen van onze Nederlandsche samenleving moeten worden bevestigd.

Democratie is meer dan een schema voor de staatsinrichting, meer dan een politieke methode. Zij is een levenshouding; een beginsel voor het gedrag van den eenen mensch tegenover den andere; een zedelijk principe voor den maatschappelijken mensch.

Dit beginsel vloeit niet voort uit het staatkundig stelsel. Omgekeerd — het staatkundig stelsel is de consequentie van het zedelijk beginsel.

Democratie is, naar mijn gevoelen, de geleidelijke zij het steeds onvolmaakte verwezenlijking van bijna tweeduizend jaar oude beginselen: maatschappelijke en staatkundige toepassing van het Christendom.

Aan de democratie ligt ten grondslag de achting voor den medemens, of hij rijk is of arm, geleerd of ongeletterd, wat zijn maatschappelijke stand ook zij. Achting voor den medemens, van welk ras, van welke huidkleur, van welke afkomst hij mag zijn.

Zij is eerbied voor zijn geloof en voor zijn overtuiging. Zij is verdraagzaamheid.

Zij is eerbied voor zijn rechten en vrijheden, even heilig als die van ons zelf.

Democratie is niet slechts een postulaat van rechten, zij is ook een imperatief van plichten. Er bestaan in de democratie geen rechten

zonder plichten, zij zijn evenmin van elkaar te scheiden als de menschelijke gestalte van haar schaduw.

Daarom beteekent democratie medeverantwoordelijkheid van ieder mensch voor het welzijn van ons allen, en verantwoordelijkheid van allen voor het welzijn van een ieder.

Het is voor mij niet beslissend, als iemand zou kunnen bewijzen, dat de dictatuur een betere regeeringstechniek is dan de democratie. Ik geloof niet dat zulk een bewijs te leveren is, maar ik wil het voor een oogenblik aannemen.

Ik zou dan antwoorden, dan is de dictatuur misschien goed voor het besturen van een kudde dieren of van den geheelen veestapel. Maar den mensch is zij onwaardig, omdat zij zijn menschenrechten niet erkent, zijn geloof en overtuiging niet eerbiedigt, hem in de plaats van megewerker slaaf doet zijn en hem ontheft van zijn zedelijke verantwoordelijkheid voor het welzijn van zijn medemenschen.

Zeker, de democratie heeft georeken en tekortkomingen. Wij mogen daarvoor nooit blind zijn. Wij moeten trachten ze te verbeteren.

Maar nooit mogen wij haar deugden opofferen en den mensch vernedern tot een slaaf van de dictatuur.

Dit is een oorlog voor de democratie. Welke andere belangen ook in het spel zijn en op het spel staan, welke andere tegenstellingen en oogmerken ook in het geing zijn — voor de groote volksmassa's, die zwoegen en opofferen, lijden en strijden, is dit een strijd voor de vrijheid en voor de waardigheid van den mensch.

Dit orent nu velen tot elkaar. Het doet ons bij alle verscheidenheid van opvatting, die tusschen vrije menschen bestaat en bestaan moet, zoeken naar het gemeenschappelijke. Hiernaar zullen wij ook na den oorlog moeten blijven zoeken, meer dan vroeger. En meer dan vroeger zullen wij dan, aan alle zijden, bereid moeten zijn tot eerlijke samenwerking.

Het is een zware weg, dien wij hebben te gaan om ons volk uit de ellende van den oorlog te brengen tot een begin van nieuwen welstand.

In hoever wij zullen slagen, dit hangt niet alleen van ons zelf af. Ons lot is verbonden met dat van andere volken, ja, met dat van de geneele wereld.

Indien het niet gelukt na den oorlog een hechte internationale samenwerking tot stand te brengen en een rechtsorde te vestigen om den vrede te verzekeren, zal het er met de wereld zeer slecht uitzien.

Ik geloof, dat wij op de totstandkoming van die internationale samenwerking mogen hopen. De oorlog heeft de gealleerde volken in innige aanraking met elkaar en in nauwe verhouding gebracht. De samenwerking die hun den oorlog doet winnen, zal na den oorlog niet mogen worden veroroken.

In dat groote geheel hebben wij, behalve ons aandeel in het gemeenschappelijke, onze bijzondere taak: de zorg voor het welzijn van het Nederlandsche volk.

Met u allen denk ik nu aan dit ernstige, zachtmoedige en toch zoo sterke volk, dat zooveel goeds en groots heet voortgeoracht en nog zoo veel goeds en groots in zijn vermogen heet. Ik denk aan zijn nood en zijn leed, aan zijn bovenmenscheijk zware worsteling, aan zijn moeige volharding en aan zijn onwankelbaar geloof in de bevrijding.

Ik denk aan het prachtige Nederland; het land met zijn blonde duinen, zijn glanzende rivieren, zijn blinkende meren; het land met zijn heerlijke oossenen, zijn goeiende neidevelten, zijn diep groene polders.

Het land „ontwoekerd aan de baren”.

Nooit dieper heb ik de waarheid van dat woord gevoeld, dan in mijn kamer op het Binnenhof, toen ik daar dagelijks in aanraking was met wat vorige geslachten in den strijd tegen het water hebben gewonnen en met wat eiken dag en elken nacht nog geschiedt om het land boven water te houden en steeds meer land op het water te veroveren.

Ja, in den vollen zin van het woord: „Ontwoekerd aan de baren”!

Maar nu roepen dat volk en dat land om het te verlossen van de barbaren!

Wij horen die roepstem en wij spannen al onze krachten in, ieder op zijn gebied, ieder op zijn wijze, allen tot het uiterste.

De krachtinspanning zal niet mogen eindigen op den dag van de overwinning. Dan begint het tweede en niet minder belangrijke deel van onze taak, n.l. om het land en het volk te zuiveren van de smetten der tyrannie en de vuile dampen te verdrijven, die hier en daar zijn blijven hangen, ook in veler geesten. Opdat ons volk zal komen in de zuivere steer der door beproeving veredelde democratie, waarin het zal oprijzen tot nieuw welzijn en zal groeien tot een ware volksgemeenschap, waarin ieder bezorgd is om het lot van allen en allen bekommerd zijn om het lot van elkeen.

Om dit geluk voor ons volk bereikbaar te maken, daarom hunker wij naar de vrijheid en daarom strijden wij voor de overwinning.

BIJLAGE 47

Brief d.d. 21 September 1943 van prof. dr. D. van Embden aan de Raad van Ministers, alsmede zijn artikel in Vrij Nederland van 8 Januari 1944

A

Aan den Raad van Ministers.

Excellenties,

Uit recente uitingen van de oud-leden der Tweede Kamer, Mr. G. A. Boon en Prof. Dr. J. A. Veraart en bovenal uit een artikel van het lid van Uw Raad, Minister Ir. J. W. Albarda in het weekblad „Vrij Nederland” van 21.8.43, getiteld „Ministerieele Verantwoordelijkheid”, schijnt te moeten worden afgeleid, dat het in het voornemen der Regeering ligt, na haar terugkeer in het bevrijde Vaderland en tot aan het tijdstip waarop verkiezingen kunnen worden gehouden — na een jaar wellicht of langer — als vertegenwoordigend orgaan niet te aanvaarden de wettige Volksvertegenwoordiging, die op 10 Mei 1940 zitting had, doch in te stellen een tijdelijk college van Notabelen (korthedshalve wordt hier de historische term van 1814 gebruikt). Dit college zal uiteraard slechts een raadgevende meening kunnen uitspreken en geenerlei staatkundige macht kunnen uitoefenen.

In een diepe bezorgdheid over de te vreezen gevolgen van zulk een gedragslijn vind ik de vrijheid, mij met gepasten eerbied tot Uwen Raad te wenden, al besef ik, dat eenige der te noemen bedenkingen en argumenten door Uwe Excellenties wel reeds overwogen zullen zijn.

Als richtsnoer zij voorop gesteld, dat, wil men aan den Rechtsstaat vasthouden, een staatsnoodrecht slechts mag worden ingeroepen voor zoover dit voor het voortbestaan en herstel van onzen staat en zijn democratische orde *onontbeerlijk* is. Ontoelaatbaar als noodrecht moeten heeten toepassingen, die enkel maar gewenscht, aantrekkelijk of gemakkelijk zijn. Dezulke zouden, ondanks de beste bedoelingen, 's volks rechtsbewustzijn verzwakken en dit in een tijd, waarin groote moreele ontwrichting toch reeds is ingetreden.

Staatsnoodrecht, in de sobere aanwending, behoort dus ook zoo dicht mogelijk te blijven nabij ons positieve staatsrecht en constitutioneele gewoonterecht. Nabij in woord en in geest.

I. Dit richtsnoer wordt zeer zeker niet gevolgd, indien in een tijd, waarin aanvankelijk de staat van beleg zal gelden en waarin ook daarna door de Overheid diep ingrijpende beschikkingen moeten worden genomen, de parlementaire zeggenschap ter zijde wordt geschoven. Te recht schreef Uw medelid Ir. Albarda in zijn bereids genoemd artikel:

„Bij den staat van oorlog of beleg is parlementaire contrôle meer dan ooit noodig, als een waarborg tegen willekeur en vertreding van rechten. Nergens is ooit wegens den staat van oorlog of beleg in een democratisch land het parlement buiten werking gesteld. Niet gedurende den oorlog van 1914—1918 en ook niet gedurende dezen oorlog in het Britsche Rijk of in de Vereenigde Staten. De gewapende macht zal in alle omstandigheden moeten blijven, wat zij behoort te zijn: de dienaar en niet de meester van de volksgemeenschap.”

Aan de gestelde eischen wordt dan ook onvergelykelijk beter voldaan door het mandaat der grondwettelijke organen van contrôle en wetgeving verlengd te verklaren dan door de creatie van een machteloos schijnparlement.

Het bezwaar toch, dat de zittingsduur van de Tweede Kamer afliep in 1941, van de Eerste Kamer resp. in Sept. '40 en '43, schijnt in de huidige omstandigheden zoowel staatsrechtelijk als moreel van geringe beteekenis.

Staatsrechtelijk, omdat de niet-vernieuwing der mandaten is te weeg gebracht door een *buiten* het recht staanden, het recht vertredenden, geweldsfactor. De op 15 Mei aanvangende tusschenperiode is er een van louter feitelijke macht. Waar deze macht aan onze staatsinstellingen in den weg treedt, brengt zij, buiten hetgeen de verdragen van 1907 toestaan, geen rechtsgevolgen te weeg, maar een rechtvacuum. Er is op die punten een het staatsrecht schorsende werking. Mitsdien beantwoordt het naar de meening van den ondergeteekende veel meer aan de rechtsgedachte, onze staatsinstellingen weer in werking te brengen op het punt, waar de aanrander haar stil zette, dan met de opvatting, dat de mandaten zouden zijn afgelopen, den bezetter de erkenning te verleenen, dat zijn geweld toch eigenlijk wel een rechts-

karakter bezat en rechtsgevolgen — voor onze democratie nog wel — zou hebben te weeg gebracht.

Maar ook moreel, in casu staatkundig, is verlenging van den zittingsduur der Kamers en der andere vertegenwoordigende lichamen niet slechts weinig bedenkelijk, maar veeleer aanbevelenswaardig.

Het komt den ondergeteekende nl. voor, dat men, in plaats van zijn aandacht te beperken tot een tijdruimte, den zittingsduur, en op grond dáárvan de Kamers van 1940 zonder meer ter zijde te stellen, zich thans allereerst behoort af te vragen, *waarom* in een democratische staatsorde periodieke aftreding der volksvertegenwoordigers is ingesteld en die perioden betrekkelijk kort zijn genomen. (Gelijk bekend, werden in ons land vóór 1848 de leden der Eerste Kamer en der Gemeenteraden voor het leven benoemd). Het antwoord luidt natuurlijk, dat zulks geschied is ten einde den volksinvloed te vergrooten. Inderdaad. Maar zou men dan den geest van ons staatsrecht het meest nabij komen door aan dien zittingsduur óók vast te houden in een tijd, waarin op de periodieke aftreding voorloopig *geen* vernieuwing der mandaten kan volgen? In het geheel geen volksvertegenwoordiging als gevolg van een mechanische toepassing van een beginsel van volksinvloed! La forme emporte le fond.

De stelling, dat het te weeg brengen van een parlementloze periode onze staatsorde geweld aandoet, behoeft geen toelichting. Ten overvloede zij evenwel herinnerd aan het voorschrift der Grondwet, dat in geval van ontbinding van een of beide Kamers nieuwe verkiezingen moeten plaats vinden binnen 40 dagen en dat de nieuwe Kamers bijeen moeten komen binnen 3 maanden na het ontbindingsbesluit. Alsmede aan het feit dat, terwijl de Grondwet als minimum tijd, gedurende welken de zitting der Staten-Generaal jaarlijks geopend moet zijn, slechts 20 dagen voorschrijft, de constitutioneele praktijk sinds omtrent driekwart eeuw met niet minder genoegen nam dan 363 dagen.

De verlenging van den zittingsduur zou kunnen worden uitgesproken, indien noodig, door een Koninklijk besluit, dat zoo spoedig mogelijk ware te bekrachtigen door de wet.

II. Een volgend bezwaar of liever moeilijkheid der continuatie zou men kunnen zien in de noodzakelijkheid, dat al die leden — van de Kamers, de Provinciale Staten en de Gemeenteraden — die den vijand gediend hebben of tot een landsverraderlijke partij hebben behoord, te verwijderen zijn.

Deze moeilijkheid schijnt niet groot. Voorzover deze lieden niet voortvluchtig of op andere wijze verdwenen zullen zijn, zullen zij in hechtenis zijn genomen, hetzij ten behoeve der hen wachtende strafvervolgung, hetzij op grond van de bevoegdheden der Overheid onder den staat van beleg.

III. Een ander, eveneens eenvoudig, probleem betreft de vereischte aanvulling der ontstane vacatures. De wettelijke regeling daarvan bestaat en het Centraal Stembureau is voor de Kamers het bevoegde orgaan. De plaatsen der uitgezuiverde leden wierden beter niet aan andere partijen toegewezen. Wellicht wel aan bepaalde personen (waarover aanstonds nader). Het voortbestaan van een aantal vacatures zou overigens aan een goede functioneering niet in den weg staan en ware zeker een kleiner kwaad dan het instellen van 150 vacatures.

IV. Als laatste en meer belangrijke bezwaar van de continuatie doet zich de tegenwerping voor, dat het mandaat van de voornaamste tak der Volksvertegenwoordiging, van de Tweede Kamer, ook in materieel opzicht achterop is geraakt. De verkiezingsprogramma's en de voorlichting in de campagne van 1937 hebben zich niet bezig gehouden met de vragen van wet, wetgeving en staatsbeleid, die thans beoordeeld moeten worden.

Het wil steller dezer nota voorkomen, dat deze bedenking, op het eerste gezicht belangrijk, bij nadere beschouwing te zeer abstract-theoretisch is. Indien terstond na de bevrijding verkiezingen wel gehouden konden worden, dan nog zou aan de kiezers geen mandaat kunnen gevraagd worden voor details en dikwijls niet eens voor hoofdlijnen der aan te vatten moeilijkheden, waarvan vele trouwens eerst tijdens den wederopbouw ten volle overzien kunnen worden. Op

grond van deze overweging mag men z.i. concludeeren, dat een parlement, waaraan dit abstracte bezwaar kleefte, toch altijd nog aanmerkelijk beter is dan een parlementair luchtledig.

Zoo heeft ook Engeland het begrepen. Het mandaat van het thans zittende Lagerhuis, verleend in 1935 en toenmaals sterk beheerscht door een bijzondere pacifistische propaganda, is evenzeer verouderd en dit bezwaar wordt hier algemeen erkend. Niettemin, waar het houden van algemeene verkiezingen thans niet wenschelijk wordt geoordeeld, heeft men den zittingsduur, ofschoon deze door een organieke wet (de Parliament Act 1911) van 7 op 5 jaar verkort werd, reeds eenige malen en zonder noemenswaardige oppositie met een jaar verlengd. En ook dit verouderde parlement heeft op het beleid der Britsche Regeering onafgebroken een heilzame contr'è uitgeoefend en menige daad van willekeur teruggewezen of voorkomen, willekeur waartoe ook bij uitnemende bedoelingen elke macht van tijd tot tijd vervalt.

Tegenover deze weinige en niet zwaarwegende moeilijkheden van de continuatie mogen nu de talrijke en ten deele hoogst bedenkelijke nadeelen worden gesteld van een tijdelijk adviescollege van Notabelen.

1. De bron voor het gezag, dat dit lichaam diert te bezitten, is niet gelegen in het feit, dat de Regeering het benoemd heeft. Integendeel, deze oorsprong scheidt in casu juist een verdenking van afhankelijkheid, althans van bevangenheid, dus een oorzaak van verzwakt of ontbrekend gezag. De eenige grondslag voor het *volksvertrouwen*, dat men dit college moet trachten te verschaffen, is in hoofdzaak slechts te verkrijgen, indien men het vroeger uitgesproken vertrouwen des volks, afleesbaar uit de geldende samenstelling der Staten-Generaal, zoo goed mogelijk tracht na te bootsen. Maar in elke imitatie steekt een inherente zwakte en bij goed geslaagde nabootsing rijst vanzelf de vraag, waarom toch het origineel versmaad werd.

De Regeering zal dus bij haar benoeming de evenredige sterkte der zittende partijen in het oog moeten vatten. Daarin steekt geen groote moeilijkheid. Stiptelijk behoeft de bestaande sterkte niet te worden nagevolgd en ook de partijloozen kunnen worden opgenomen, omdat in de overgangperiode partijbeginselen een geringe en vaak in het geheel geen rol zullen vervullen. Partijafgrenzingen zullen in dit tijdperk veelzins zijn uitgewischt en dat zal goed zijn.

Een pijnlijk probleem evenwel steekt in de keuze der personen.

De Regeering zal vermoedelijk geneigd zijn, in het college van Notabelen op te nemen een aantal leden van de in 1940 zittende of ook van vroegere Kamers wegens hun veeljarige ervaring en gezag in den lande. Misschien zou zij het liefste de meerderheid van het college uit oud-Kamerleden willen doen bestaan. Maar dan dringt zich aan ons volk terstond de vraag op, wat der Regeering het recht gaf tot deze selectie en wat de gevoelens zullen zijn der genasseerde leden — en hun aanhang — die voortaan als „onbelangrijk” zijn afgestempeld.

Het is dan ook zeer wel denkbaar, dat Kamerleden, die door de Regeering wel waardig zijn geoordeeld, de terugstooting hunner collega's evenzeer als krenkend zullen gevoelen en reeds om deze reden zouden weigeren zitting te nemen.

Erkend moet worden, dat een college van Notabelen het voordeel oplevert, dat daarin personen kunnen worden opgenomen, wier deskundigheid of aanzien voor de thans wachtende taak van bijzonder gewicht zijn en door het electoraat van 1937 niet in het oog konden worden gevat. Te denken valt hier speciaal aan diegenen, die tijdens de bezetting door een bij uitstek beleidvol en moedig gedrag der vaderlandsche zaak uitnemend gediend hebben. Redacteuren der ondergrondse pers b.v. en anderen aan wie wij allen, ballingen in Engeland, slechts denken kunnen met eerbied en dankbaarheid.

Opname van zoodanige leden zou groote voldoening verschaffen. Althans aanvankelijk, want het gevoel zal verflauwen of in zijn tegendeel verkeren, indien allengs de geheele positie van het college door het ontbreken van alle wezenlijke zeggenschap in zeer onbevredigend licht kwam te staan.

Bovendien zou dit voordeel — het eenige, dat de ondergeteekende ontwaren kan — zeer wel te *verbinden* zijn met het voortzetten der Kamers van 1940. De Kamers n.l., daartoe bij de wet te machtigen, zouden aan personen uit bedoelde categorie de zetels kunnen toewijzen, van welke de landverraders verjaagd zijn. De symboliek in deze vervanging mag aantrekkelijk heeten, het principe van de onafhankelijkheid van volksvertegenwoordigers wordt niet aangetast en het kan kwalijk als een te vrijmoedige toepassing van noodrecht worden aangemerkt. Wellicht komen voor zoodanige bezetting nog eenige meerdere zetels beschikbaar van uitgeputte of voor dit doel vrijwillig ontruimde lijsten.

2. Bij ons volk, dat sinds generaties de democratie heeft leeren verstaan en hanteeren, zal gering zijn het gezag van een college van benoemden, dat zijn benoemer te controleren heeft. Men behoeft nog

niet de vraag te stellen, of leden, die wegens het bezit van al te critische gaven of om andere reden „tegenvallen”, wellicht tusschentijds ongevraagd ontslagen kunnen worden, want een zoo autoritair optreden zou tegen Nederlandsche zeden *al* te zeer indruischen. Ook zonder dit zou de openbare meening de onafhankelijkheid van sommige of vele leden toch wel in twijfel trekken. Zou de Regeering ondanks afwijzende uitspraken van het college over wetsontwerpen een of tweemaal de zulke niettemin vaststellen, dan zal het nieuwe staatslichaam onfeilbaar de risée worden. Zou men dit gevaar willen ontgaan door een onzalig voorschrift van beraadslaging en adviseering in het geheim, dan zal de verhoopde bevredigende werking nog weer geringer worden en weldra zal het college in algemeene onverschilligheid vergeten zijn.

Ons volk is in lange, bitterharde jaren geknecht en gekweld geworden door een gewetenloozen geweldenaar. Alle zeggenschap was het ontroofd, elke willekeur heeft het moeten verduren. Kan men verwachten en ook: mag men vergen, dat het, na zijn bevrijding, nog 10 à 12 maanden of langer genoeg zal nemen met verlenging zijner onmondigheid?

3. Het zal geboden zijn, vrijwel aanstonds de in 1939 gekozen Gemeenteraden en Provinciale Staten te doen herleven ten behoeve van de reconstitutie der colleges van dagelijksch bestuur en in het algemeen ten einde deze gewichtige onderdeelen onzer staatkundige vrijheid niet nog langen tijd te verdringen door een autoritair beheer.

Maar welk een tegenstelling alsdan, indien daarnaast de zeggenschap over landsbestuur en wetgeving aan ons volk onthouden zou blijven.

4. Een tweede vergelijking kan zich opdringen.

In 1918 zijn in bevrijd België de Kamers van 1914 bijeengeroepen en tegenover hen heeft de Regeering van Le Havre verantwoording afgelegd. Het is dan ook waarschijnlijk, dat ditmaal in België niet anders zal worden gehandeld. T.a.v. het Noorsche parlement moet hetzelfde worden verwacht en desgelijks gaat het wellicht in nog meerdere der thans bezette landen. Is deze veronderstelling juist, dan zal ons moe-lige, zelfbewuste volk die tegenstelling onbegrijpelijk vinden; het zal die gevoelens als een vernedering, zoo niet een smaad; en de ontevredenheid zal toenemen, indien door de Regeering ernstige fouten begaan worden (hetgeen bij de ongemeen moeilijke taak, die te verrichten is, onvermijdelijk zal zijn).

Straffe'loosheid der leden wegens hun uitspraken in vergaderingen — zij zal meer noodig zijn dan in normale tijden, omdat meer dan anders gedragingen van personen in beoordeeling kunnen komen. Den leden moet geen gevaar dreigen, dat zij worden aangeklaagd wegens belediging of aangesproken voor schadevergoeding. Indien de Regeering deze straffeloosheid zou willen verschaffen door die vast te stellen in een Koninklijk Besluit, dan kan dit middel ondeugdelijk blijken, indien de rechterlijke macht zich daardoor niet gebonden acht.

6. Hetzelfde bezwaar klemt nog sterker bij verdere rechtsmateries. Voor menige Besluitwet, te Londen gegeven, zal om er onaantastbare rechtskracht aan te verschaffen, bekrachtiging bij de wet wenschelijk zijn. Maar voor tal van regelingen, *na* den terugkeer te treffen, zal de door de Grondwet voorgeschreven wettelijke vorm niet slechts wenschelijk, maar onontbeerlijk zijn. Zouden ook te Den Haag Besluitwetten worden uitgevaardigd, zij zouden zich, met name op het terrein van het burgerlijk en strafrecht, door de rechterlijke macht, door den Hoogen Raad ten slotte, de rechtskracht van meet af onzegd kunnen zien. Want het is niet waarschijnlijk, dat de Nederlandsche rechter aan een onnoodig uitrekken van staatsnoodrecht zal willen medehelpen.

Gevolgen: rechtsonzekerheid, schade voor Staat en particulieren, verzwakking van het prestige der Regeering en processenweelde.

7. En eindelijk het laatste en meest bedenkelijke gevaar.

Het steekt hierin, dat de in 1940 zittende Kamers — wat ook de voorkeur der Regeering zou zijn — *uit eigen macht zullen bijeenkomen*. Gedreven door rechtsbewustzijn en gevoel van plicht tegenover hen, die zij vertegenwoordigen, nog steeds vertegenwoordigen. En ter verrijdeling van de plannen voor een adviescollege, indien ook de Kamers in meerderheid die plannen afkeuren. Gelijk hun recht is dit te doen. De zittende Tweede Kamer heeft reeds getoond, dat zij de fundamentele rechten des volks, indien miskend, weet te handhaven, toen zij in den zomer van 1939 met overgroote meerderheid haar ongewoon doortastend votum uitbracht — de motie-Deckers c.s. — hetwelk leidde tot de formatie van het huidige Kabinet.

De zitting der Staten-Generaal is in Mei 1940 ook niet gesloten geworden. En wel niemand zal willen voorstellen, dat zulks na de terugkeer der Regeering alsnog haastelijk verricht zou moeten worden d.w.z. dat het voortbestaan der aanwezige Kamers door het feit van deze sluiting uitdrukkelijk erkend zou worden, doch erkend met het enkel doel om het werkelijke vergaderen grondwettelijk onmogelijk te maken.

Autonomoos bijeenkomen. Immers, dat vergaderrecht en -plicht der Volksvertegenwoordiging geheel zouden afhangen van een besluit der Regeering, waarop zij passief, zoo niet ootmoedig zou hebben te wachten, is een voorstelling, die te zeer „vieux jeu” of beter „ancien régime” zou moeten heeten. Het is van onze democratie noch te hopen noch te verwachten, dat zulk een voorstellng in bevrijd Nederland heerschen zal. En mocht de Regeering — dit Kabinet of zijn opvolger — onverhoopt te kennen geven, dat het vergaderen der Kamers van 1940 door haar ongewenscht wordt geacht, dan is er ook in Den Haag nog wel een Kaatsbaan te vinden.

En dan? De schrijver dezer nota wil niet treden in de ondenkbare casus, dat een door de Tweede, resp. Eerste Kamer zelfstandig bepleegde vergadering met geweld *belet* zou worden, belet in Nederland, nadat *deze* oorlog gewonnen is. Reeds het veronderstellen dezer mogelijkheid zou hij onbetamelijk achten.

Kortom, het is verre van onwaarschijnlijk, dat allereerst de Tweede Kamer, vervolgens alsdan ook de Senaat, zoo noodig zonder eenig initiatief der Regeering, uit democratisch zelfbesef bijeen *zullen* komen, dat zij alsdan door een formeel besluit verklaren zullen, dat zij de takken der wettige Volksvertegenwoordiging zijn en de Regeering zullen uitnoodigen voor haar te verschijnen.

Revolutionair zou deze gedragslijn allerminst moeten heeten. Immers zij zou niet zijn een daad van *rechtsverbreking* maar van rechtsvoortzetting, van conserveering van recht. (Van het objectieve recht, het behoud van het instituut der Volksvertegenwoordiging, niet van het subjectieve recht der leden, dat onbelangrijk is). Wel verre van een rechtsbreuk te zijn ware zulk een optreden der Kamers een verstandige handhaving van den geest van ons staatsrecht, een redelijke toepassing onzer grondwettelijke bepalingen (vgl. boven blz. 2, over de bedoeling der periodieke aftreding). Het zou staatsnoodrecht zijn, zeker, maar van een sterke urgentie en tegelijk van zeer bescheiden omvang, naar de ondergeteekende heeft trachten aan te toonen. En zoo zij het. De Regeering, die te zamen met de Staten-Generaal de wetgevende macht vormt, is niet het enige staatsorgaan, dat in omstandigheden als de dan voorhandene moreel bevoegd en dus in staat is, noodrecht te scheppen.

En indien de Regeering naast de autonoom herleeftde kamers niet-temin haar college van Notabelen handhaafde? Het is misschien niet noodig zich te verdiepen in de onverkwikkelijke situaties, die dan ontstaan zouden.

In dit alles schuilt conflictstof, een materie die voor het te herstellen Vaderland minder dan ooit gewenscht moet heeten. Het zou geen wijs staatsbeleid zijn, dit zonder onverbiddelijke noodzaak er maar op te wagen. Wellicht zouden de Kamers, ter vermindering van dit kwaad, hunnerzijds maar toegeven en gedoogen, dat zij terzijde worden geschoven. Dan blijft echter de baan vrij voor de overige nadeelen van het stelsel der Notabelen.

Zoo ernstig ziet de steller dezer nota de gevaren van den koers, waartoe de Regeering aanvankelijk besloten schijnt. En hij heeft het inzenden dezer openhartige uiteenzetting zooveel te meer als een plicht gevoeld, nu hij, sinds 1918 onafgebroken deel uitmakend van de Staten-Generaal, het eenige der in 1940 zittende leden is, dat uit bezet Nederland ontkomen is en dus vrij spreken kan. Al heeft hij daar behoord tot een kleine fractie, ter zake van het opkomen voor volksinvloed spreekt hij z.i. in overeenstemming met de overgrootte meerderheid.

De steller ziet niet voorbij, dat een tafreel van conflict en ontstemming op dit oogenblik nog wat imaginair kan schijnen; dat in Nederland na de terugkeer van de Koningin en de wettige Regeering niet allereerst aan de of aan een Volksvertegenwoordiging gedacht zal worden; dat de *eerste* uitingen jegens de Kroon en het Kabinet slechts gewagen zullen van een onmetelijke blijdschap. De gevoelens jegens Hare Majesteit, onze constitutioneele Vorstin, zullen blijk geven van een vereering en liefde zoo diep, als geen volk wellicht die ooit doorleefd heeft. Die jegens het Kabinet zullen getuigen van waardeering voor veel van zijn arbeid en beleid en van vreugde dat men in Nederland eindelijk, eindelijk weder geregeerd wordt door goede vaderlanders, van wie men weet, dat zij niets anders beoogen dan het welzijn van ons eigen volk.

Ja, zoo zal het begin zijn. Doch daarna, eerlang, worden jegens de verantwoordelijke bewindslieden, hun beleid en dat hunner ambtenaren bezwaren geuit en zullen zich openbaren de eerste en de verdere teleurstellingen, ongeduld, wrijvingen, grieven. Rechtmatige en ook onredelijke grieven, omdat een groot deel onzer landgenooten ten gevolge van de onderdrukking en het langdurig lijden prikkelbaar en onevenwichtig zal zijn. Van den eersten uitlaat voor die grieven, de pers, zou de toch steeds beperkte invloed slechts ten deele beschikbaar zijn, indien onder den staat van beleg het onverhoopt noodig werd geacht haar aan censuur te onderwerpen. Wordt nu daarnevens de bestaande ervaren Volksvertegenwoordiging vervangen door een benoemd schijnparlement, wordt zodoende geschorst het heilzame, het centrale instituut onzer democratie: de ministerieele verantwoordelijkheid en de onschendbaarheid der Kroon, dan zou dit vastschroeven der grondwettelijke veiligheidskleppen de moeilijkheden op noodlottige wijze vergrooten.

Moge de Regeering zich nader beraden.

Cambridge, Engeland, 21 September 1943.

(w.g.) D. VAN EMBDEN,
Lid van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal.

B

(Overgenomen uit het Londense *Vrij Nederland* van 8 Januari 1944)

VOLKSVERTEGENWOORDIGING

door Prof. Dr. D. van Embden

Wanneer de Koningin en het Kabinet naar Nederland zullen zijn teruggekeerd, zal het geruimen tijd noch mogelijk noch wenschelijk zijn Kamerverkiezingen uit te schrijven. Welke alzo zal in dien overgangstijd het college zijn, geroepen om wettelijke maatregelen al dan niet goed te keuren en op administratieve handelingen, waar noodig kritiek te oefenen? Over dit onderwerp heeft schrijver dezes een Nota gericht aan den Ministerraad.

Deze Nota heeft den Raad bereikt in de laatste dagen van September jl. Drie maanden zijn sindsdien verstreken. Uit het feit, dat de steller daarop van de Regeering geen antwoord mocht ontvangen, blijkt, behalve andere dingen, waarschijnlijk ook haar ongeneidheid, den in de Nota aanbevolen weg alsnog in te slaan.

Mitsdien acht ik het mijn taak, een (wegens plaatsgebrek verkort) overzicht der aangevoerde argumenten thans ter kennis te brengen van de lezers — ook de heimelijke lezers thuis — van dit blad. Immers, indien er één zaak is, die, ook in oorlogstijd, in het openbaar moet worden besproken, dan is het wel de vraag van de medezeggenschap van ons volk in wetgeving en staatsbestuur.

„Uit recente uitingen” — aldus begint de Nota — „van de oud-leden der Tweede Kamer, Mr. G. A. Boon en Prof. Dr. J. A. Veraart en bovenal uit een artikel van het lid van Uw Raad, Minister Ir. J. W. Albarda in het weekblad „Vrij Nederland” van 21-8-43, ge-

titeld „Ministerieele Verantwoordelijkheid”, schijnt te moeten worden afgeleid, dat het in het voornemen der Regeering ligt, na haar terugkeer in het bevrijde Vaderland en tot aan het tijdstip waarop verkiezingen kunnen worden gehouden — na een jaar wellicht of langer — als vertegenwoordigend orgaan niet te aanvaarden de wettige Volksvertegenwoordiging, die op 10 Mei 1940 zitting had, doch in te stellen een tijdelijk college van Notabelen (korthedshalve wordt hier de historische term van 1814 gebruikt). Dit college zal uiteraard slechts een raadgevende meening kunnen uitspreken en generlei staatkundige macht kunnen uitoefenen.

„In een diepe bezorgdheid over de te vreezen gevolgen van zulk een gedragslijn vind ik de vrijheid, mij met gepasten eerbied tot Uw Raad te wenden, al besef ik, dat eenige der te noemen bedenkingen en argumenten door Uwe Excellenties wel reeds overwogen zullen zijn.

„Als richtsnoer zij voorop gesteld, dat, wil men aan den Rechtsstaat vasthouden, een staatsnoodrecht slechts mag worden ingeroepen voor zoover dit voor het voortbestaan en herstel van onzen staat en zijn democratische orde *onontbeerlijk* is. Ontoelaatbaar als noodrecht moeten heeten toepassingen, die enkel maar gewenscht, aantrekkelijk of gemakkelijk zijn. Dezulke zouden, ondanks de beste bedoelingen, 's volks rechtsbewustzijn verzwakken en dit in een tijd, waarin groote moreele ontwrichting toch reeds is ingetreden.

„Staatsnoodrecht, in de sobere aanwending, behoort dus ook zoo dicht mogelijk te blijven nabij ons positieve staatsrecht en constitutioneele gewoonterecht. Nabij in woord en in geest.”

Aan dezen eisch nu wordt onvergelykelyk beter voldaan door het mandaat der grondwettelijke organen van controle en wetgeving verlengd te verklaren dan door de creatie van een machteloos schijnparlement.

Maar, zoo zal men vragen, is de eerstbedoelde weg formeel begaanbaar? Is het feit, dat de zittingsduur van de Tweede Kamer afliep in 1941, van de Eerste Kamer in September 1940 en 1943, niet een onoverkomelijke hinderpaal?

De Nota betoogt hierop, dat dit bezwaar in de huidige omstandigheden zoowel staatsrechtelijk als moreel van geringe beteekenis is. „Staatsrechtelijk, omdat de niet-vernieuwing der mandaten is te weeg gebracht door een *buiten* het recht staanden, het recht vertredenden, geweldsfactor. De op 15 Mei aanvangende tusschenperiode is er een van louter feitelijke macht. Waar deze macht aan onze staatsinstellingen in den weg treedt, brengt zij, buiten hetgeen de verdragen van 1907 toestaan, geen rechtsgevolgen te weeg, maar een rechtsvacuum. Er is op die punten een het staatsrecht schorsende werking. Mitsdien beantwoordt het naar de meening van den ondergeteekende veel meer aan de rechtsgedachte, onze staatsinstellingen weer in werking te brengen op het punt, waar de aanrander haar stil zette, dan met de opvatting, dat de mandaten zouden zijn afgelopen, den bezetter de erkenning te verleenen, dat zijn geweld toch eigenlijk wel een rechtskarakter bezat en rechtsgevolgen — voor onze democratie nog wel — zou hebben te weeg gebracht.

„Maar ook moreel, in casu staatkundig, is verlenging van den zittingsduur der Kamers en der andere vertegenwoordigende lichamen niet slechts weinig bedenkelijk, maar veeleer aanbevelenswaardig.

„Het komt den ondergeteekende nl. voor, dat men, in plaats van zijn aandacht te beheren tot een tijdsruimte, den zittingsduur, en op grond daarvan de Kamers van 1940 zonder meer ter zijde te stellen, zich thans allereerst behoort af te vragen, *waarom* in een democratische staatsorde periodieke afbreking der volksvertegenwoordigers is ingesteld en die perioden betrekkelijk kort zijn genomen. (Gelijk bekend, werden in ons land vóór 1848 de leden der Eerste Kamer en der Gemeenteraden voor het leven benoemd.) Het antwoord luidt natuurlijk, dat zulks geschied is ten einde den volksinvloed te vergrooten. Inderdaad. Maar zou men dan den geest van ons staatsrecht het meest nabij komen door aan dien zittingsduur óók vast te houden in een tijd, waarin op de periodieke afbreking voorloopig *geen* vernieuwing der mandaten kan volgen? In het geheel geen volksvertegenwoordiging als gevolg van een mechanische toepassing van een beginsel van volksinvloed! La forme emporte le fond.”

Maar er zouden — het spreekt haast van zelf — eenige „correcties” zijn aan te brengen. Vooreerst moeten de Kamers natuurlijk gezuiverd worden van de landverraders, die er zitting in hadden. Doch dit reinigingsproces zal niet moeilijk zijn. Deze leden, voorzoover niet voortvluchtig, zullen met het oog op hun berechting wel terstond in voorloopige hechtenis zijn gesteld. Wellicht zijn sommigen alreeds op andere manier verwijderd.

Vervolgens moeten andere omgevallen plaatsen worden aangevuld. Hiervoor bestaan de wettelijke regels. Maar het zou aanbeveling verdienen daarvan in één opzicht af te wijken nl. door in de vacaturen allereerst te doen benoemen, personen die tijdens de bezetting door een bij uitstek beleidvol en moedig gedrag de vaderlandsche zaak uitnemend gediend hebben. Hen te plaatsen op de zetels waarvan de misdadigers verjaagd zijn, mag niet alleen een aantrekkelijke gedachte heeten, het baseert zich bovendien dermate op, nieuw gewekt, volksvertrouwen, dat de representatieve gedachte er duidelijk in tot uiting komt.

Deze uitzonderlijke keuzen zouden kunnen worden verricht door de Kamers zelve, wanneer zij als rompparlement bijeenkomen. Of door het Centraal Stembureau op voordracht van de gezamenlijke partijbesturen, voorzoover die zich gereconstitueerd hebben. Het worde echter in geen geval: een benoeming door de Regeering.

Want dit laatste is juist een der groote bezwaren tegen het college van Notabelen. Bij ons volk, dat sinds jaren de democratie heeft leeren verstaan en hanteeren, zou gering zijn het gezag van een college van benoemden, dat zijn benoemer te controleeren heeft. Men behoeft nog niet de vraag te stellen, of leden die wegens het bezit van al te critische gaven of om andere reden „tegenvallen”, wellicht tusschen tijds ongevraagd ontslagen kunnen worden, want een zoo autoritair optreden zou tegen Nederlandsche zeden al te zeer indruischen. Ook zonder dit zou de openbare meening de onafhankelijkheid van sommige of vele leden toch wel in twijfel trekken. Zou de Regeering, ondanks afwijzende uitspraken van het college over wetsontwerpen een of tweemaal dezulke niettemin vaststellen, dan zal het nieuwe staatslichaam onfeilbaar belachelijk worden. Zou men dit gevaar willen ontgaan door een onzalig voorschrift van beraadslaging in het

geheim, dan zal de gehoopte bevredigende invloed nog weer geringer worden en weldra zal het college in algemeene onverschilligheid vergeten zijn.

Ons volk is in lange, bitterharde jaren geknecht en gekweld geworden door een gewetenloozen geweldenaar. Alle zeggenschap was het ontroofd, elke willekeur heeft het moeten verduren. Kan men verwachten en ook: mag men vergen, dat het, na zijn bevrijding, nog 10 à 12 maanden of langer genoeg zal nemen met verlenging zijner onmondigheid?

Bovendien zou zich hier een pijnlijke tegenstelling openbaren met het buitenland. Met zekerheid toch is te verwachten, dat in België en Noorwegen, wellicht ook nog elders, de Kamers van vóór den oorlog weder bijeen zullen worden geroepen. Terwijl in Nederland..... doch laat ik hier maar geen woord aan toevoegen.

Een groot nadeel van het college der Notabelen steekt ook in het volgende.

Voor menige Besluitwet, te Londen gegeven, zal om er onaantastbare rechtskracht aan te verschaffen, bekrachtiging bij de wet wenschelijk zijn. Maar voor tal van regelingen, na den terugkeer te treffen, zal de door de Grondwet voorgeschreven wettelijke vorm niet slechts wenschelijk, maar onontbeerlijk zijn. Kortom zouden ook te Den Haag Besluiten worden uitgevaardigd, zij zouden zich, met name op het terrein van het burgerlijk en strafrecht, door de rechterlijke macht, door den Hoogen Raad ten slotte, de rechtskracht van meet af ontzegt kunnen zien. Want het is niet waarschijnlijk, dat de Nederlandsche rechter aan een onnoodig uitrekken van staatsnoodrecht zal willen medehelpen.

Gevolgen: rechtsonzekerheid, schade voor Staat en particulieren, verzwakking van het prestige der Regeering en processenweelde. En eindelijk het laatste en meest bedenkelijk gevaar.

Het steekt hierin, dat de in 1940 zittende Kamers — wát ook de voorkeur der Regeering zou zijn — uit eigen macht zullen bijeenkomen. Gedreven door rechtsbewustzijn en gevoel van plicht tegenover hen die zij vertegenwoordigen, nog steeds vertegenwoordigen. En ter verijdeling van de plannen voor een adviescollege, indien ook de Kamers in meerderheid die plannen afkeuren. Gelijk hun recht is dit te doen. De zittende Tweede Kamer heeft reeds getoond, dat zij de fundamentele rechten des volks, indien miskend, weet te handhaven, toen zij in den zomer van 1939 met overgrote meerderheid haar ongewoon doortastend votum uitbracht — de motie-Deckers c.s. — hetwelk leidde tot de formatie van het huidige Kabinet.

Autonoom bijeenkomen. Immers, dat vergaderrecht en -plicht der Volksvertegenwoordiging geheel zouden afhangen van een besluit der Regeering, waarop zij passief, zoo niet ootmoedig zou hebben te wachten, is een voorstelling, die te zeer „vieux jeu” of beter „ancien régime” zou moeten heeten. Het is van onze democratie noch te hopen noch te verwachten, dat zulk een voorstelling in bevrijd Nederland heerschen zal. En mocht de Regeering — dit Kabinet of zijn opvolger — te kennen geven, dat het vergaderen der Kamers van 1940 door haar ongewenscht wordt geacht, dan is er ook in Den Haag nog wel een Kaatsbaan te vinden. En dan? Wel, de schrijver der nota wilde niet treden in de ondenkbare casus, dat een door de Tweede, resp. Eerste Kamer zelfstandig belegde vergadering met geweld belet zou worden, belet in Nederland, nadat deze oorlog gewonnen is. Reeds het veronderstellen dezer mogelijkheid zou hij onbetamelijk hebben geacht.

En indien de Regeering naast de autonoom herleefde Kamers niettemin haar college van Notabelen handhaafde? Het is misschien niet noodig zich te verdiepen in de onverkwikkelijke situaties, die dan ontstaan zouden.

In dit alles schuilt conflictstof, een materie, die voor het te herstellen Vaderland minder dan ooit gewenscht moet heeten.

Zoo ernstig ziet de steller der nota de gevaren van den koers, waartoe de Regeering aanvankelijk besloten schijnt. En hij heeft, schreef hij, het inzenden dier openhartige uiteenzetting zooveel te meer als een plicht gevoeld, nu hij, sinds 1918 onafgebroken deel uitmakend van de Staten-Generaal, het eenige der in 1940 zittende leden is, dat uit bezet Nederland ontkomen is en dus vrij spreken kan. Al heeft hij daar behoort tot een kleine fractie, ter zake van het opkomen voor volksinvloed spreekt hij z.i. in overeenstemming met de overgrote meerderheid.

„De steller” zo besluit de Nota, „ziet niet voorbij, dat een tafreel van conflict en ontstemming op dit oogenblik nog wat imaginair kan schijnen; dat in Nederland na den terugkeer van de Koningin en de wettige Regeering niet allereerst aan de of aan een Volksvertegenwoordiging gedacht zal worden; dat de *eerste* uitingen jegens de Kroon en het Kabinet slechts gewagen zullen van een onmetelijke blijdschap. De gevoelens jegens Hare Majesteit, onze constitutioneele Vorstin, zullen blijk geven van een vereering en liefde zoo diep, als

geen volk wellicht die ooit doorleefd heeft. Die jegens het Kabinet zullen getuigen van waardeering voor veel van zijn arbeid en beleid en van vreugde dat men in Nederland eindelijk, eindelijk weder geregeerd wordt door goede vaderlanders, van wie men weet, dat zij niet anders beoogen dan het welzijn van ons eigen volk.

„Ja, zoo zal het begin zijn. Doch daarna, eerlang, worden jegens de verantwoordelijke bewindslieden, hun beleid en dat hunner ambtenaren bezwaren geuit en zullen zich openbaren de eerste en de verdere teleurstellingen, ongeduld, wrijvingen, grieven. Rechtmatige en ook onredelijke grieven, omdat een groot deel onzer landgenooten ten gevolge van de onderdrukking en het langdurig lijden prikkelbaar en onevenwichtig zal zijn. Wordt nu daarnevens de bestaande en ervaren Volksvertegenwoordiging vervangen door een benoemd schijnparlement, wordt zodoende geschorst het heilzame, het centrale instituut onzer democratie: de ministerieele verantwoordelijkheid en de onschendbaarheid der Kroon, dan zou dit vastschroeven der grondwettelijke veiligheidskleppen de moeilijkheden op noodlottige wijze vergrooten. Moge de Regeering zich nader beraden.”

Tot zoover de Nota aan den Ministerraad. Aan haar weergave in het openbaar zou ik thans nog één opmerking willen toevoegen.

En wel, om nogmaals te waarschuwen tegen de neiging, die bij sommigen, bij velen misschien, mocht opkomen of standhouden om, ondanks erkenning van de waarde van eenige der argumenten, niet-

temin te besluiten, dat vervanging van de Kamers van 1940 toch „meer wenschelijk” is. Dezulken zou ik met een herinnering aan het principe, dat in den aanhef der Nota gesteld werd, er op willen wijzen, dat het ongeoorloofd is om, met voorbijgaan van en tegen de Grondwet in, eenvoudigweg het pad der wenschelijkheden in te slaan. Er bestaan t.a.v. onze staatsorde nog wel meer wenschelijkheden. Ze zonder meer, naar neiging en inval van het oogenblik, binnen te halen, al is het dan tijdelijk, is geen democratisch staatsrecht, maar willekeur en heerschappij van een toevallige groep. Voortzetting van de parlementaire taak door hen, die, als laatste gekozenen des volks, nog volksvertegenwoordigers zijn, blijft zoo dicht als maar mogelijk is bij letter en geest van ons staatsrecht. Maar opdracht dier taak aan personen, van wie de Regeering beweert, dat zij hen wel tot volksvertegenwoordigers kan maken — een contradictio in terminis! — gaat er vierkant tegen in. Men mag aan deze laatste „oplossing” nog zoozeer de voorkeur geven — ieder zijn smaak — niemand kan volhouden, dat zij onvermijdelijk is. Zoo onvermijdelijk bv. als het geweest is — en zegenrijk — dat Kroon en Kabinet zich tijdelijk in het buitenland vestigden.

Enkel maar wenschelijk en dit dus ook alleszins betwistbaar — zulke illegaliteit levert geen staatsnoodrecht op, maar staatsonrecht.

Cambridge, 1 December 1943.

BIJLAGE 48

Nota d.d. 4 September 1943 van de Raad van Ministers aan H.M. de Koningin naar aanleiding van het advies van de Buitengewone Raad van Advies van 24 April 1943

HS.

1950/G-47./G-20

Aan de Koningin.

Alvorens over te gaan tot het uitbrengen van zijn advies met betrekking tot de aan hem voorgelegde ontwerpen-besluiten met betrekking tot de maatregelen bij den terugkeer naar Nederland, heeft de Buitengewone Raad van Advies eene, hierbij eerbiedig aan Uwe Majesteit aangeboden, inleiding gegeven, behelzende de bespreking van een aantal principieele onderwerpen, welke bij de overweging van het geheel zijn aandacht vroegen.

De ondergeteekenden veroorloven zich naar aanleiding van die inleiding het volgende onder de hooge aandacht van Uwe Majesteit te brengen. Zij mogen daarbij de door den Raad gemaakte indeeling zijner beschouwingen zooveel mogelijk op den voet volgen. Het zal Uwe Majesteit treffen, dat eenige van de gemaakte opmerkingen niet anders bevatten dan een bevestiging van hetgeen bij ondergeteekenden bij de indiening der onderwerpen voorzit.

Met de door den Raad onder I ontwikkelde beschouwingen kunnen de ondergeteekenden zich in het algemeen vereenigen. Een zoo spoedig mogelijk terugkeeren naar den democratischen regeeringsvorm ligt geheel in de lijn van het door ondergeteekenden gekoesterd inzicht voor de toekomst. Inderdaad zou het onjuist zijn, indien de huidige Regeering hier te lande wetten zou afkondigen, welke de vrijheid van het Nederlandsche volk om over eigen lot en toekomst naar eigen inzichten te beschikken, aan banden zou leggen. Dat de Regeering te Londen ons volk slechts mag binden, voor zoover de allereerste en korte overgangperiode betreft, en dat daarbij niet meer dan strikt noodzakelijk van de Grondwet mag worden afgeweken, komt den ondergeteekenden dan ook juist voor. Dit standpunt stemt trouwens geheel overeen met hun hier te Londen met zooveel angstvalligheid als mogelijk is gehuldigde zienswijze ten aanzien van de hanteerbaarheid van het begrip „Staatsnoodrecht” met name dat als zoodanig de totstandkoming van algemeen bindende regelen bij besluitwet zonder de medewerking der Staten-Generaal alleen gerechtvaardigd is, indien de nood daartoe dwingt.

De stelling van den Raad, dat het vorenstaande de Regeering niet mag weerhouden plannen voor den herbouw van het Staatsbestel te beramen en die plannen in concreten vorm te gieten, om ze te zijner tijd aan tot oordeelen bevoegde personen in Nederland voor te leggen, kunnen de ondergeteekenden zeker deelen. Anders staan zij tegenover hetgeen de Buitengewone Raad van Advies onder III van zijn advies als zijn oordeel naar voren brengt. Hoezeer hij eenerzijds een zoo nauwgezet volgen van de Grondwet aanbeveelt, wil hij anderzijds gaarne meegaan met eventueele afwijkingen van traditioneele werkwijze van samenstelling en keuze van het Kabinet. De Raad ontwikkelt daarbij het denkbeeld van een tusschenkabinet, bestaande uit één of meer uit Londen terstond bij de bevrijding van eenig deel van territorium overgekomen Ministers, eventueel tezamen met één of meer in het bevrijd gebied aanwezige figuren, allen daartoe door Uwe Majesteit aangewezen. Op dit tusschenkabinet volgt dan naar het oordeel van den Raad — wellicht zeer spoedig — de vorming van een nieuw Kabinet door een door Uwe Majesteit aan te wijzen formateur, welk Kabinet uit een klein aantal Ministers zou kunnen bestaan, die zich tezamen geheel zouden kunnen wijden aan het algemeen Regeeringsbeleid, terwijl de leiding van de Departementen van Algemeen bestuur onder de algemeene verantwoordelijkheid van die Ministers beter zou kunnen worden overgelaten aan daartoe bijzonderlijk aan te wijzen functionarissen als onder-staatssecretarissen of directeuren-generaal.

Naar het oordeel van ondergeteekenden begeeft de Raad zich hier — daargelaten dat zijn advies ten deze hun niet practisch voorkomt en zonder werkelijke noodzaak afwijkt van de Grondwet, de Wet op de Ministerieele verantwoordelijkheid en de constitutioneele praktijk — op een terrein, dat hij niet mag betreden. Ver buiten de sfeer der voorgelegde ontwerpen ligt toch dit tot het prerogatief van de Kroon behoorend onderwerp. Om die reden meenen de ondergeteekenden zich op deze plaats van beschouwingen over de suggesties van den Raad verder te moeten onthouden.

G. 20(a) II.

4 September 1943.

De Buitengewone Raad van Advies gaat er voorts toe over een scheiding op te stellen tusschen ontwerpen tot Koninklijke besluiten, welke

a. terstond bij den terugkeer moeten gaan gelden en mitsdien door Uwe Majesteit te Londen waren te bekrachtigen;

b. te Londen zooveel mogelijk moeten zijn samengesteld doch eerst, na overleg in bevrijd gebied, aldaar door Uwe Majesteit worden bekrachtigd.

Bij het vaststellen van een criterium, hetwelk naar 's Raads oordeel bij die indeeling moet worden aangelegd, geeft dat College blijk van een zekere bezorgdheid als zou dit Kabinet aan Uwe Majesteit besluiten ter bekrachtiging voor willen leggen, waarvan moet worden aangenomen, dat de werking daarvan zou aanvangen op een moment, dat het zijn taak zou hebben beëindigd. Daar met den Raad niet kan worden gediscussieerd over het tijdstip, waarop dit Kabinet zal heengaan, is het ook uitgesloten, dat aan dat tijdstip een criterium voor een indeeling wordt vastgekoppeld.

Daar het Kabinet, evenzeer als de Raad, gesteld is op overleg met deskundigen in Nederland, kan zonder bezwaar aan ondergeteekenden worden overgelaten te beoordeelen, welke besluiten zij Uwer Majesteit vóór den terugkeer ter bekrachtiging moeten voorleggen. Het zullen de ontwerpen zijn voor die besluiten, waarvan zij meenen, dat uitstel van de totstandkoming tot na de terugkomst in Nederland niet zou zijn te verantwoorden. Hoezeer zij bepaalde ontwerpen gaarne zouden zien getoetst aan de meening van eenige voraanstaande personen in Nederland, toch zou een wachten met het geldend doen zijn daarvan voor een gebrek aan doortastendheid en een weifelen worden aangezien. Het wettige gezag zal in Nederland echter een krachtigen en resoluten indruk moeten maken. Een indruk van groote zwakheid zou zeker worden gegeven, indien het advies van den Raad werd gevolgd om bij voorbeeld het bijzonder Strafrecht, anders dan de ontwerpen op de instelling van Bijzondere Militaire Gerechten en de buitengewone Militaire Rechtspleging, aan te houden tot overleg in bevrijd gebied. Daargelaten dat het een hoogst merkwaardige figuur zou zijn bijzondere gerechten in het leven te roepen, zonder dat het recht, dat door die Colleges moet worden toegepast, is vastgesteld, zou het, gelet op de bijna bovenmenselijke moeite, welke het zal geven om eigenrichting te voorkomen, het snel berechten der landverraders en andere oorlogsmisdadigers in onverantwoordelijke mate vertragen.

Bij de bespreking in het algemeen van de aan den Raad voorgelegde eerste en tweede bestuursvoorziening, onder V. van zijn inleidende nota, komt dat college bij de uiteenzetting van zijn inzicht over de bestuursvoorziening tot het oordeel, dat de kans op de totstandkoming van een bevredigenden bestuursvorm aanzienlijk vergroot wordt (en daarom noodzakelijk is) door bij de beschouwing van den bestuursvorm in deze periode niet twee, doch drie stadia te onderscheiden. Het eerste stadium is dat van het Militair Gezag gedurende den bijzondersten staat van beleg met een burgerlijk bestuursapparaat in noodvorm, waarvoor de regeling vervat in het ontwerp Eerste-Bestuursvoorziening, met eenige wijziging, zou kunnen gelden. Deze eerste bestuursvoorziening ziet de Raad als een, die na de bevrijding niet langer dan enkele weken van kracht zal zijn. Het tweede stadium wordt, naar de voorstelling van den Raad, het meest gekenmerkt door het feit, dat de Regeering en de locale besturen zullen zijn toegerust met in colleges vereenigde adviseurs. Dit stadium, waarin de Regeering weder in 's-Gravenhage is gevestigd, wil de Raad zien als een van enkele, hoogstens zes maanden. Een der voornaamste onderwerpen, welke de aandacht van de Regeering zullen vragen in die periode, is het voorbereiden en beslissen over den bestuursvorm, welke zal worden ingevoerd om te gelden tot normale constitutioneele verhoudingen wederkeeren. Dit is dus de voorbereiding van het derde stadium. Over een noodregeling voor dit stadium, hetwelk wellicht een jaar of langer zal duren, kan, naar 's Raads oordeel thans te Londen zelfs niet voorloopig worden beslist.

De ondergeteekenden zouden niet gaarne den Raad volgen bij zijn verdeling van den overgangstijd in die drie stadia. Voor deze drie stadia zou een herhaalde verandering in de regeling noodig zijn, welke een gevaar van verwarring zou kunnen opleveren. Zij zijn van oordeel, dat, daar het tijdperk van de eerste bestuursvoorziening zoo kort mogelijk moet duren en het Nederlandsche volk zoo spoedig

mogelijk tot medewerking bij wetgeving en bestuur moet worden geroepen, ook de regeling der tweede bestuursvoorziening bij wetsbesluit moet vaststaan. Door beide bestuursvoorzieningen in een en hetzelfde besluit te vervatten, zal duidelijk tot uitdrukking komen, dat zij tezamen een geheel vormen. Het Nederlandsche volk zal dan terstond begrijpen, dat de eerste voorziening slechts een kortstondige inleiding is tot de tweede en dat het vaststaat, dat ook in den overgangstijd zoo spoedig mogelijk de democratische beginselen van onze constitutie tot hun recht zullen komen.

Zien de ondergeteekenden voorts wel, dan houdt de indeeling des Raads mede nauw verband met zijn eigenaardige constructie van een tusschenkabinet, waarover boven met een enkel woord werd gesproken. Wat het Centraal Gezag in Nederland betreft, zal juist de voorloopige continuïteit in het Kabinet de waarborgen geven van een snellen overgang van de periode van het Militair Gezag naar die, waarin het burgerlijk Centraal Gezag in volle mate weder het bestuur in handen neemt en het noodige overleg — reeds tijdens de vigueur van het Militaire Gezag aangevangen — met vrucht voortzet.

Met betrekking tot de laatste opmerkingen van den Raad mogen de ondergeteekenden tenslotte onder de aandacht van Uwe Majesteit brengen, dat het hun niet duidelijk is, dat het door dat College onder de hoofden I—V ontwikkelde „grondslagen” zouden zijn, welke hem geen vrijheid geven „te adviseeren dat de aan zijn oordeel onderworpen ontwerpen in hun huidige vorm aan Hare Majesteit de Koningin zullen worden aangeboden”. Zoover zij kunnen nagaan, bevat bij voorbeeld het ontwerp op den bijzonderen Staat van Beleg niets dat met de algemeene beschouwingen van den Raad in conflict komt en hem aanleiding geeft hier a priori in afwijzenden zin te adviseeren. Het zullen toch o.a. bij genoemd ontwerp de daarbij door den Raad te maken opmerkingen zijn, welke — indien zij den onder-

geteekenden gezond voorkomen — hun aanleiding zullen geven den inhoud c.q. den redactioneelen vorm te wijzigen.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en
Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid en
Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visserij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

De Minister zonder Portefeuille,

BIJLAGE 49

Aantekening d.d. 29 September 1943 van de Minister van Oorlog over de aanwijzing na de bevrijding van de burgemeesters

*Aanteekening Ministerie van Oorlog bij Besluit
Iste Bestuursvoorziening*

EEN ALLEREERSTE BESTUURSVOORZIENING

(Aanteekening van den Minister van Oorlog)

Het is van het allergrootste belang, dat op het tijdstip, waarop de bezettingsautoriteit verdwijnt, onmiddellijk het wettige gezag intreedt, zoodat geen oogenblik een onzekere rechtstoestand ontstaat.

Theoretisch is dit bereikbaar door bij proclamatie of anderszins vanaf dit tijdstip den bijzonderen staat van beleg af te kondigen en het militair gezag namens de Regeering te doen uitoefenen.

Doch rekening is te houden met de omstandigheid, dat noch de centrale regeering, noch de vertegenwoordigers van het militair gezag onmiddellijk ter plaatse zullen aanwezig zijn, en dat men dus, zij het misschien voor een paar dagen, is aangewezen op de lagere bestuursorganen van provincies en gemeenten. De aanwijzing van de gemeentelijke autoriteit en met name van den burgemeester is voor de handhaving van orde en rust van het allerhoogste belang.

Dat deze zou worden aangewezen door het militair gezag lijkt mij uitgesloten, wegens de simpele reden, dat het hoogstwaarschijnlijk nog niet dadelijk ter plaatse aanwezig zal zijn.

Ook overigens komt het niet gewenscht voor, zelfs al zou het militair gezag aanwezig zijn, hem deze bestuurstaak op te dragen. Zijn taak bepale zich tot een „corrigeerende” en het grijpe slechts in, waar de in- en uitwendige veiligheid zulks gebiedend noodzakelijk maakt. Zoo zal het bijvoorbeeld de bevoegdheid moeten hebben om, indien een burgemeester, op welke wijze dan ook aangewezen, ongeschikt of onbekwaam zou zijn, dezen uit zijn ambt te verwijderen.

Men komt dan tot de vraag, op welke wijze de burgemeester wordt aangewezen, hetzij dat „een automatische burgemeester” wordt aangewezen volgens het voorontwerp der eerste bestuursvoorziening, hetzij dat „een gekozen burgemeester” wordt aangewezen door de kopstukken van de plaatselijke bevolking.

De „gekozen” burgemeester is een meer democratische gedachte dan de meer autoritaire „automatische” burgemeester. Evenwel is daartegen het praktische bezwaar aan te voeren, dat het kiezen van een burgemeester eenigen tijd vordert, terwijl men de zekerheid heeft, dat de automatische burgemeester op het tijdstip van overgave optreedt.

Trouwens men moet de beteekenis van de „verkiezing” niet overdrijven. Immers, wie zijn de „Kopstukken” der plaatselijke bevolking? Ook zij worden „automatisch”, d.i. volgens wettelijke regelen aangewezen, een uit een oogpunt van volksvertegenwoordiging zoo gebrekkige methode — die in de gegeven omstandigheden niet te vermijden is — dat men geneigd is zich veeleer door praktische dan door principieele overwegingen te laten leiden.

De Regeering heeft bovendien een andere taak; zij behoort zoo min mogelijk af te wijken van de wetten des lands, zooals deze vóór de bezetting golden. Dat wil niet zeggen, dat deze wetten niet in menig opzicht herzien behoeven te worden, doch deze behoort te geschieden langs den wettelijken weg, daarvoor aangewezen en in afwachting daarvan bepale de Regeering zich tot de hoogst noodzakelijke afwijkingen. Of het daarom verantwoord is de keuze van den burgemeester aan een „automatisch” kiescollege op te dragen — een zoozeer afwijkende figuur van onze gemeente-wetgeving — en of deze procedure de gezagshandhaving, die in de allereerste dagen van overwegende beteekenis is, ten goede zal komen, is nog de vraag.

Naar mijne meening kan een oplossing worden gevonden door een combinatie van beide denkbeelden.

Allereerst treedt tijdelijk op de „automatische” burgemeester, met de „corrigeerende” bevoegdheid van het militair gezag, zoodra dit aanwezig is.

Zoo spoedig mogelijk wordt een „kiescollege” samengesteld, volgens nader vast te stellen regelen. In tal van gevallen zal dit het optreden van den tijdelijken automatischen burgemeester aanvaarden, in andere gevallen zal het een anderen candidaat stellen, indien de automatische burgemeester wegens uitgesproken redenen niet de instemming der bevolking heeft. Dit zal reeds na enkele dagen vanaf het tijdstip van overgave blijken; het college behoeft dan niet hals-over-kop een keuze te doen doch kan zich rustig beraden. Alsdan is uiteraard de Regeering of hare vertegenwoordigers aanwezig en deze kan dan op volkomen normale wijze den candidaat, die door het College wordt voorgedragen, benoemen. De Regeering zal, indien eenigszins mogelijk, aan den wensch van het College gevolg geven. Zodoende zal naar mijne meening veel geharrewar en gehaspel voorkomen worden. Voldaan wordt aan den tweeledigen eisch, dat onmiddellijk het gemeentelijk gezag gevestigd worde en dat daarenvens zooveel mogelijk aan de wenschen der bevolking wordt tegemoet gekomen.

Londen, 29 September 1943

BIJLAGE 50

Nota d.d. 5 October 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Commissie Terugkeer ten geleide van een nieuwe proeve voor de Eerste en Tweede Bestuursvoorziening

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN
(Netherlands Government)

Londen, W. 1., 5 October 1943.
Mexborough House,
33, Dover Street W. 1.

*Aan de leden van de
„Ministerieele Commissie Terugkeer”.*

Ik heb de eer hiernevens aan te bieden een nieuwe proeve voor de Eerste en Tweede Bestuursvoorziening.

Over de deugdelijkheid van de aanvankelijk aanvaarde ontwerpen bestaat twijfel. Echter dient te worden vastgesteld, dat de verschillende ter kennis gebrachte wenschen zeer sterk uiteen loopen en de ingenomen standpunten herhaaldelijk diametraal tegenover elkander staan.

Een paar voorbeelden mogen daarvan worden genoemd.

Ten aanzien van de Eerste Voorziening staat het stelsel van de automatische voorziening tegenover dat van de persoonlijke keuze.

Bepleit wordt (nl. door den Raad van Advies) de Tweede Voorziening pas in Nederland te doen vaststellen. In de vergadering van de Commissie Terugkeer heeft Minister Albarda met instemming bepleit de ontwerpen Eerste en Tweede Voorziening tot één te vereenigen en derhalve hier steeds te beslissen, hoe voor een korteren of langeren overgangstijd in het burgerlijk bestuur zal worden voorzien.

Minister Burger bepleit, heb ik hem goed begrepen, sterk de aanwijzing b.v. van den tijdelijken burgemeester te doen geschieden door een zeker plaatselijk orgaan. Anderen deelen deze opvatting allerminst.

Tegenover de voorstanders de verantwoordelijkheid voor het bestuur in gemeente en provincie zoolang mogelijk in één hand te leggen staat de opvatting van den Raad van Advies, dat de mogelijkheid moet worden geschapen, dat de taak, die de gemeenteraden vroeger hadden, moet kunnen worden gelegd op de in te stellen gemeentelijke Commissie van Advies.

Bij dezen stand van zaken is men dan ook geneigd zich af te vragen, of het wel waar is, dat de eerste ontwerpen zoo slecht en zoo onbevredigend zijn.

Na ampele overweging ben ik niettemin tot de conclusie gekomen, dat in de aanvankelijke ontwerpen wijzigingen moeten worden aangebracht, waarbij de volgende beginselen in acht dienen te worden genomen.

1. De ontwerpen dienen te voorzien in de behoefte van enkele maanden. Het is veel beter het volk eene regeling te geven, die wellicht niet geheel bevredigend is, dan onmiddellijk strijd uit te lokken over een onderwerp, waar nu eenmaal zeer diep verschil van meening over bestaat. Dat verschil is er, ook in Nederland. Men behoeft slechts naar enkele uit Nederland overgekomen en tot oordeelen bevoegde personen te luisteren om dit onmiddellijk te ontwaren.

Ik meen, dat het daarom verstandig is den Bijzonderen Raad van Advies niet te volgen door over den inhoud van het Tweede Ontwerp Bestuursvoorziening in Nederland te laten beslissen en hel over tot het standpunt van den Heer Albarda n.l.: schep onmiddellijk een Centraal College van Advies, door de Kroon samen te stellen, opdat direct met mannen, die het vertrouwen van ons volk hebben, overleg over de belangrijkste beleidsvragen kan worden gepleegd. Dan is ook de beste voorwaarde geschapen om, eenmaal in Nederland teruggekeerd, alsnog die veranderingen aan te brengen, die noodig mochten blijken te zijn.

2. Het Centraal Gezag dient eenerzijds zekerheid te hebben, dat de centrale leiding niet wordt getorpedeerd, anderzijds moet de mogelijkheid geschapen worden, dat de lagere organen de verantwoordelijkheid behoorlijk kunnen dragen en weten, dat zij door het vertrouwen van hen, in wier behoeften niet onmiddellijk ten volle kan worden voorzien en aan wie zware lasten zullen moeten worden opgelegd, gedragen worden.

In het hiernevens aangeboden ontwerp is als uitvloeisel van dit

beginsel vastgehouden aan het in de eerste ontwerpen neergelegde standpunt: „de burgemeester is verantwoordelijk aan het Centraal Gezag”. Daarnaast moet worden erkend, dat de hem aanvankelijk toegedachte taak, zoodra de orde en rust is hersteld, veel te groot is. Dit laatste geldt ook voor den Commissaris der Koningin.

Na de eerste, wellicht bewogen, dagen of weken zal het gemeentel- en het provinciaal bestuur in handen gelegd worden respectievelijk van een tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders en van een tijdelijk College van Gedeputeerden. Daarin hebben zitting, door de ingezetenen van de gemeente of provincie gekozen leden. Deze projectie, aangevuld met gemeentelijke en provinciale Adviescolleges, zal, naar het mij voorkomt, eene redelijke bevrediging geven en maakt tevens een gezonde werkverdeling van het gemeentel- en provinciaal bestuur mogelijk, zonder dat de éénheid in gevaar wordt gebracht.

Voorts schijnt het gewenscht er de aandacht op te vestigen, dat eene poging is ondernomen de Tijdelijke Gemeenteraden en daarmee ook de Tijdelijke Colleges van B. en W. wat dichter bij de bevolking te brengen dan in het eerste ontwerp plaats vond. Voor de gemeenten dringt zich deze noodzaak veel meer op dan voor de provincies. Dit werd bereikt door een stelsel van getrapte verkiezingen te introducereen. De C. d. K. wijst de leden van het Kiescollege aan, doch luistert bij die samenstelling reeds naar een door collega Burger bepleit orgaan, het gemeentelijk Adviescollege. De aldus uitverkoren ingezetenen stellen den Tijdelijken Raad samen, die op hun beurt de wethouders kiezen.

Ten slotte dient er de aandacht op te worden gevestigd, dat voor de eerste dagen of weken het eenhoofdig bestuur voor gemeenten en provincies is gehandhaafd. Over dit beginsel bestaat trouwens, voor zoover mij bekend, geen verschil van meening. Er is echter wel een ander diep ingrijpend verschilpunt, nl. welk gezag men moet aanwijzen, dat dit bestuur tijdelijk zal hebben te vervullen.

Drie stelsels worden verdedigd.

1. Het stelsel van de automatische voorziening (ontwerp Eerste Bestuursvoorziening), aangevuld met de persoonlijke keuze door of namens het Centraal Gezag.

2. Het stelsel persoonlijke keuze door of namens het Centraal Gezag, aangevuld met de automatische voorziening (aanbevolen door den Raad van Advies).

3. Het stelsel van de persoonlijke keuze door de localiteit (stelsel Minister Burger).

Het is duidelijk, dat de onder 1 en 2 bedoelde stelsels principieel staatsrechtelijk veel dichter bij elkander staan dan 1 bij 3 of 2 bij 3. Ik meen goed te doen over dit veel omstreden punt nog een enkele opmerking te maken en bespreek allereerst met een enkel woord de beschouwingen, door den Buitengewonen Raad van Advies gegeven.

De Raad erkent, dat een automatisch werkende aanwijzing aantrekkelijk kan zijn, aangezien het snel werkt en een vacuum uitsluit. Zelfs is de Raad van oordeel, dat ook, indien zijn stelsel van de persoonlijke keuze wordt aanvaard, ik onderstreep dit, een regeling, die automatische aanwijzing ten gevolge kan hebben, niet kan worden gemist.

De door den Raad van Advies geopperde bezwaren zijn voor den Minister van Justitie en ondergeteekende allerminst nieuw. Zij kwamen bij de voorstudie breedvoerig ter sprake. Een eerste voor-ontwerp, door ondergeteekende ontworpen, was zelfs op het stelsel van de persoonlijke keuze gebouwd.

Na zeer ernstige overweging werd dit stelsel verworpen. Het belang, dat, vanaf het eerste oogenblik, waarop een bepaalde gemeente of provincie of een gedeelte van een provincie is bevrijd, zooveel mogelijk vast staat wie de wettige vertegenwoordiger van het burgerlijk bestuur is, overschaduwde naar onze opvatting de bezwaren, die aan het keuzestelsel verbonden zijn en geven het voorrang boven ieder ander, dat de automatische aanwijzing niet kent of secundair maakt.

Het gekozen systeem verbergt bovendien nog andere voordeelen, waarvan de beteekenis niet mag worden onderschat. Ik noem de volgende:

a. De door den vijand verdreven Ambtsdragers worden niet krachtens afgeleid gezag, doch door het hoogste gezag in eere hersteld en op hun plaats teruggebracht.

b. Indien uit den algemeen geldenden regel fouten voortvloeien zijn deze veel gemakkelijker te corrigeren dan voor het geval, dat zij begaan zijn na *keuze*.

c. Persoonlijke keuze verbergt stellig het gevaar in zich voor teurstelling bij een of andere groep. Bovendien kunnen misgrepen in den eersten tijd, die nog vol van verwarring is, zeer gemakkelijk plaats vinden.

Nu treft het bovendien, dat de Raad van Advies zich in beginsel geheel vereenigt met het in het ontwerp gegeven antwoord op de vraag, welke personen in de eerste plaats tot de blijvende of tijdelijke uitoefening van de ambten dienen te worden geroepen. Ook hij wil de Ambtsdragers, die op 10 Mei 1940 in functie waren, voor zoover zij betrouwbaar zijn, doen terugkeeren. Ook hij acht het noodzakelijk, ingeval van ontstentenis of afwezigheid of bij ongeschiktheid, het ambt tijdelijk te doen vervullen door één van de leden van het voormalige College van Gedeputeerde Staten en van B. en W. In materieel opzicht bestaat er dan ook tusschen het Kabinet en den Raad van Advies weinig of geen verschil. Het gaat alleen over de *bezwaren*, die, naar het oordeel van den Raad, het *automatische* stelsel aankleven en over *de wijze*, waarop de betrokkenen tot de uitoefening van het ambt zullen worden geroepen.

Het eerste bezwaar, het moge worden herhaald, kleeft ook het eigen voorstel van den Raad aan. Hij geeft daarvoor echter een oplossing en wil de Ministerieele beschikking (of het K.B.), op grond waarvan de aanwijzing geschiedt, zoodra dit mogelijk is, aan de Commissarissen der Koningin en het gedeelte der beschikking, dat over de automatische aanwijzing van den gemeentebestuurder handelt, zoodra zulks veilig wordt geacht, door het Militair Gezag aan de gemeentesecretarissen laten uitreiken. Aan deze suggestie van den Raad, op zich zelf zeer onvolledig, kan naar het voorkomt wel een oplossing ontleend worden, waardoor het hiervoren meergenoemde bezwaar van den Raad volledig wordt ondervangen. Doch er is eenige moed voor noodig dit te doen.

Mij dunkt, stel dat de stand van de krijgsverrichtingen publicatie niet toelaat, dat als volgt zou kunnen worden gehandeld:

1. In de proclamatie van H.M. de Koningin wordt aan de bevolking medegedeeld, dat een wet is bekrachtigd, die voor een overgangstijdvak de uitoefening van het bestuur van de provinciën, gemeenten en waterschappen regelt. Uit veiligheidsoverwegingen wordt het nog niet gewenscht geacht aan deze regeling publiciteit te geven.

2. Naast een meer algemeene regeling houdt de wet ook in, dat voor een zeer kort tijdvak dit bestuur één-hoofdig zal zijn en is aangegeven wie met de bestuurstaak belast wordt.

3. Voor iedere gemeente of provincie zal, zoolang de regeling nog niet gepubliceerd is, door het Militair Gezag worden afgekondigd wie krachtens de regeling met het burgerlijk gezag is belast.

4. Het besluit zelf wordt pas afgekondigd, zoodra zulks door den Raad van Ministers toelaatbaar wordt geacht.

Uiteraard moet het besluit een van art. 1 van de wet van 1829 (houdende Algemeene Bepalingen, enz.) afwijkende regeling betreffende de verbindbaarheid inhouden. Art. 75 van de grondwet geeft naar mijn meening daartoe de bevoegdheid.

Over de voorkeur van den Raad voor het stelsel van de persoonlijke keuze behoef ik na het vorenstaande niets meer te zeggen.

Wel dient een enkel woord gewijd te worden aan de gedachte, die in de Commissie Terugkeer is verdedigd om de aanwijzing van den tijdelijk Commissaris der Koningin en den tijdelijk Burgemeester door representanten van de bevolking te doen geschieden.

Ik heb daartegen aanvankelijk de volgende bedenkingen, die ik zeer kort aldus heb samengevat:

1. Vrees ik, dat zulk een wijze van aanwijzing het opperbevel wel eens aanleiding zou kunnen geven niet spoedig het burgerlijk bestuur in gemeente en provincie te erkennen.

2. Wenscht men voor de toekomst een sterk gedecentraliseerd bestuurstelsel dan moet naar mijn overtuiging niet één stap gedaan worden in de richting, die de positie van den representant van de Kroon, den C.d.K., zou verzwakken en die de toch al te dualistische positie van den burgemeester nog meer zou ondermijnen.

3. In Nederland is steeds vrij universeel erkend, dat de wijze van benoeming van den C.d.K. en den burgemeester de beste waarborgen biedt voor een zoo weinig mogelijk gehinderde zelfwerkzaamheid der lagere organen.

4. Plaatselijke aanwijzing kan onmiddellijk het gevaar doen ontstaan voor verdeeldheid, voor wrijvingen. Denk b.v. aan gemeenten, waar de burgemeester en de wethouders allen onbetrouwbaar of niet meer in leven zijn.

5. De C.d.K. en de burgemeesters treden in meerdere gevallen volstrekt niet op als orgaan of onderdeel van het provinciaal of gemeentebestuur.

Juist in de dagen van verwarring en beroering moet het Centraal Gezag zich niet ontdoen van de verantwoordelijkheid voor de aanwijzing van de personen, die deze taken voor het Centraal Gezag hebben te vervullen.

Ik ben op grond van het vorenstaande dan ook van oordeel, dat de inhoud van het ontwerp, Eerste Bestuursvoorziening, zooals dit den Buitengewonen Raad van Advies werd aangeboden, wat de beginselen betreft, ongewijzigd dient te worden gehandhaafd.

Met inachtneming van vorenstaande hoofdpunten is het nieuwe ontwerp samengesteld. Een ontwerp tot samenstelling van gemeentelijke Commissies van Advies, die de eerste weken een beteekenende taak zullen kunnen vervullen, volgt nog.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

BIJLAGE 51

Ontwerp-besluit tot instelling Gemeentelijk College van Advies

Wij, WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.;

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën, dd....., No.;

Overwegende, dat bij het nemen van besluiten, die onmiddellijk na het verdrijven van den vijand door het Militair- of Burgerlijk Gezag genomen zullen moeten worden, de kennis en het oordeel van personen, die het vertrouwen van Ons Volk bezitten en geacht kunnen worden dat volk te vertegenwoordigen, niet kunnen worden gemist;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

Door den Burgemeester of door den persoon, die met de taak en de bevoegdheden, als bedoeld in art. 24 van Ons besluit van No., is belast, wordt onmiddellijk, nadat hem door het Militair Gezag schriftelijk is medegedeeld, dat daartoe kan worden overgegaan, een Gemeentelijk College van Advies ingesteld, dat uit een door hem te bepalen aantal leden van tenminste 5 en ten hoogste 9 bestaat en waarvan hij ambtshalve als Voorzitter optreedt.

Artikel 2

1. De benoeming en het ontslag van de leden van het Gemeentelijk College van Advies geschiedt door den Burgemeester of door den in artikel 1 bedoelden persoon.

2. Alvorens tot de benoeming over te gaan, vergewist hij zich door overleg met personen, die door hun gedragingen jegens den vijand of door hulp aan de bevolking, tijdens den duur van de bezetting bewezen, of tengevolge van andere omstandigheden geacht kunnen worden de achting van de bevolking te hebben, dat de te benoemen leden het vertrouwen van de ingezetenen der gemeente genieten.

3. Voor zoover mogelijk wordt bij de samenstelling van het College zorg gedragen, dat de leden gekozen worden uit verschillende groepen en stroomingen van de ingezetenen en gedeelten van de gemeente.

Artikel 3

Het Gemeentelijk College van Advies dient het Militair- en Burgerlijk Gezag van raad in al de gevallen, waarin zulks door Ons bij wettelijk voorschrift is bepaald of dit van hen door dat Gezag wordt gevraagd.

Artikel 4

1. Alvorens tot de toepassing van een maatregel, als bedoeld in het „Besluit Zuivering Overheidsorganen”, over te gaan, wint het betrokken Militair Gezag zooveel mogelijk het oordeel van het Gemeentelijk College van Advies in. Het College is bevoegd ongevraagd de aandacht van dat Gezag te vestigen op maatregelen, die, naar zijn oordeel, krachtens dat besluit dienen te worden genomen.

2. Voor de uitoefening van de taak, als bedoeld in het eerste lid van dit artikel, is het College bevoegd zich, op door hem te bepalen

wijze, te doen bijstaan door personen of groepen van personen, die door hem daartoe worden aangewezen.

Artikel 5

De Burgemeester of de persoon, als bedoeld in artikel 1 van dit besluit, is bevoegd voor de uitoefening van zijn taak het oordeel van het Gemeentelijk College van Advies in te winnen.

Artikel 6

De werkwijze van het Gemeentelijk College van Advies, dat niet in het openbaar vergadert, wordt door den Burgemeester of den persoon, als bedoeld in artikel 1 van dit besluit, die tevens den Secretaris van het College aanwijst, geregeld.

Artikel 7

Het Gemeentelijk College van Advies wordt geacht te zijn ontbonden met ingang van den dag, waarop de Tijdelijke Gemeenteraad, als bedoeld in Ons besluit van No., voor het eerst in vergadering bijeenkomt.

Artikel 8

Dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden opgenomen, treedt in werking met ingang van den dag van de afkondiging.

Onze Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 1943.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,

De Minister van Algemeene Zaken, a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

De Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart,

De Minister van Landbouw en Visscherij a.i.,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

BIJLAGE 52

**Concept d.d. 12 October 1943 van een schrijven van Minister Burger aan de leden van de Commissie Terugkeer naar
aanleiding van een ontwerp-Bestuursvoorziening van Minister van Boeyen**

*Aan de Leden van de
Commissie Terugkeer te Londen.*

Concept

Daar de ontwerpen bestuursvoorziening geen algemeene voldoening gaven, verzocht de Commissie Terugkeer mij dd. 24 September eenstemmig een ontwerp te willen voorstellen. Dit dd. 8 October 1943 ter tafel brengende, bleek daar tevens ook voorhanden een geheel nieuw ontwerp van Minister van Boeyen. Daarin wordt drieërlei visie gesteld t.w.:

1. Automatische voorziening + persoonlijke keuze,
2. Persoonlijke keuze + automatische voorziening,
3. Persoonlijke keuze door de localiteit.

Het eerste (Minister van Boeyen) en het tweede (Raad van Advies) ontlopen elkaar niet veel, terwijl het derde (Minister Burger) volkomen geïsoleerd staat, aldus het betoog.

Deze spontane actie van Minister van Boeyen beoogt blijkbaar de tegenstelling zoo duidelijk mogelijk tot uitdrukking te doen komen, hetwelk m.i. volkomen is geslaagd. Mijnerzijds althans is het nieuwe ontwerp van Minister van Boeyen — ongeacht detailquaesties — principieel onaanvaardbaar, hetgeen wel wederzijds het geval zal zijn.

Dat nieuwe ontwerp:

- a. is autoritair,
- b. noodzaakt tot langdurige dictatuur,
- c. ondermijnt de democratische gedachte door invoering van kletscolleges.

Voor de bewering sub *a* voer ik aan:

- art. 3. Provinciale Staten worden door „Ons” aangewezen.
- art. 7 lid 2. De werkwijze wordt door „Ons” vastgesteld.
- art. 8 lid 3. De Commissaris wordt vervangen door een door „Onzen Minister” aan te wijzen persoon.
- art. 13. De leden van het Kiescollege worden door den door „Ons” benoemden commissaris benoemd.
- art. 14 lid 2. De werkwijze enz.
- art. 15 lid 3. De Burgemeester enz.
- art. 19 lid 2. Waterschapsbestuur enz.

Voor de bewering sub *b* voer ik aan:

Er moet eerst een centrale Raad komen (art. 1.), daarna kan over de aanwijzing van Provinciale Staten worden gedacht (art. 6).

Vervolgens wordt gewerkt aan een Kiescollege, gehoord enz. (art. 13).

Het is duidelijk, dat met dit alles maanden gemoeid is, terwijl het z.g. streven naar aanwijzing van personen uit verschillende groepen, overtuigende kracht mist. En na dat over en weer aanwijzen, streven en benoemen, hebben we dan „la ménagerie du roi”.

Voor de bewering sub *c* voer ik aan:

De kritiek op de democratie is, dat er te veel gepraat en te weinig gedaan werd: alsmede dat de daadkrachtige en kennelijk stuwende en verantwoordelijke persoon ontbrak; desondanks moet volgens art. 7 „zooveel doenlijk” advies gevraagd worden aan een aangewezen college, dat niets te zeggen heeft. Dit geeft uiteraard aanleiding tot uitvoerige discussies, waaraan geen consequenties verbonden zijn; voorts tot het afdwingen van bepaalde toezeggingen van den regeerder via vergaderingstrucjes. Het heeft geen zin advies te vragen, waaraan geen behoefte bestaat.

Het bovenstaande geldt evenzeer voor de gemeente, zie art. 14.

In het algemeen merk ik nog op:

Het is onjuist te meenen, dat Nederland en Indië op dezelfde wijze bevrijd moeten worden. Dit ontwerp zou verbitterde ontgoocheling ten gevolge hebben. Men kent tegenwoordig de wijze om ongewenschte regelingen illusoir te maken: het illegale werk wordt eenvoudig gecontinueerd, zekere extreme elementen krijgen een kans als nimmer. Maar de eenheid van ons volk ligt dan in puin, de „bevrijding” zou een korte vreugde zijn. En dat terwijl er zoo reikhalzend naar uit wordt gezien, een onvergelykelijke trouw aan het eigene is bewezen en goede wil tot reconstructie in ongekende mate aanwezig is. De schuld zal waarlijk niet aan den overkant liggen, als de terugkeer geen succes wordt.

Mijnerzijds moge aanbevolen worden:

rustig vertrouwen in het verantwoordelijkheidsbesef van een volk, dat door de sterkste militaire macht ter wereld niet gebroken is kunnen worden.

Londen, 12 October 1943.

De Minister zonder Portefeuille,

BIJLAGE 53

Brief d.d. 19 October 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van de Commissie Terugkeer

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 335/43/X.

Arlington House,
Arlington Street,
Londen, S.W.I.

19 October 1943.

Aan de Leden der
Ministerieele Commissie Terugkeer Nederland.

Zeer Geheim

Naar aanleiding van de meningsverschillen tot uiting gekomen in de vergadering der Ministerieele Commissie Terugkeer Nederland van 13 dezer scheen het mij wenschelijk over zoo uitvoerig mogelijke inlichtingen te beschikken omtrent de in bezet Nederland terzake levende verlangens.

Ik heb derhalve ter aanvulling van het in de vergadering geblekene eens het oordeel gevraagd van een aantal onlangs uit Nederland overgekomen jongeren, die op verschillend gebied een vooraanstaande positie innamen, t.w. de Heeren Jhr. Mr. Six, Jhr. Mr. Van der Wijck, Mr. Van Houten en Mr. Pot. De opvattingen, welke deze Heeren tot uiting brachten, schenen mij van genoegzaam belang om hun te vragen hun oordeel op schrift te zetten ter aanvullende inlichting van de Commissie Terugkeer. Zij hebben zulks gedaan in een stuk, hetwelk ik den leden hiernevens moge doen toekomen.

Het is uiteraard niet mijn bedoeling te suggereeren, dat de daarin verkondigde meeningen de gevoelens van geheel bezet Nederland weergeven, noch dat de Commissie Terugkeer zich daarnaar zou moeten gedragen. Wel schijnt het mij echter nuttig, dat de Commissie ervan kennis neme, teneinde zoo volledig mogelijk voorgelicht te zijn.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

Namens dezen,

De Secretaris,

(w.g.) J. G. DE BEUS.

I. Indrukken uit het bezet gebied

De indrukken, die wij uit Nederland, na aldaar ieder voor zich in zeer onderscheidene kringen te hebben rondgezworven, meegenomen hebben, zouden wij aldus willen weergeven:

1. Er openbaart zich een sterke tendens niet terug te willen keeren tot het „oude” van vóór Mei 1940. Ten opzichte van bepaalde punten komt deze tendens b.v. duidelijk tot uiting: meer daadkracht dan praatkracht; groter nadruk op karakter dan op aanvaardbaarheid van personen naar schematische opleidings-maatstaven; betere kansen tot verwezenlijking van algemeen belang in verhouding tot groepsbelang; sterke regeerkracht; grootere efficiency in het overheidsbedrijf; openen van betere kansen voor en inruimen van betere plaatsen aan jongeren en scheppen van een juisten invloedssfeer voor deskundigen. (Deze opsomming heeft niet de pretentie uitputtend te zijn.)

2. Over de wijze, waarop de staatkundige opbouw in de toekomst voltrokken zal moeten worden, heerschte geen eenstemmigheid. Evenmin kan gezegd worden, dat mogelijke min of meer concrete plannen daaromtrent in bezet gebied voldoende kans van beoordeeling hebben gekregen en allerminst, dat deze thans reeds tot voldoende rijpheid zijn gekomen.

De staalkaart, die zich op dit terrein openbaart, is zeer gevarieerd van kleur. Het beeld, dat zich in Londen voordoet, wordt omvangrijker dan de individueele Nederlander in bezet gebied te aanschouwen kan krijgen maar zeker niet overzichtelijker.

Wij nemen uit Nederland wél de overtuiging mede, dat er aldaar iets positiefs in de richting van opbouw aan het groeien is. Nederland

wil waarschijnlijk wel iets, zonder dat nochtans gezegd kan worden, dat het nu reeds weet wat het wil en evenmin, dat die wetenschap zich zeer spoedig na de bevrijding in overzichtelijken en bruikbaren vorm zal kunnen openbaren.

II. Houding tegenover terugkeer-problemen

Daarom past aan alle Nederlanders buiten bezet gebied — Engelandvaarders inclus — groote bescheidenheid ten aanzien van positieve reconstructie-plannen na de bevrijding. Dwingt dit Londensch Nederland tot werkeloosheid? Integendeel, want er is genoeg, dat wel kan en moet worden gedaan, in het bijzonder de voorbereiding van de terugkeer. Deze moet enerzijds krachtig worden aangepakt, anderzijds haar grens uitstrekken tot daar, waar genoemde bescheidenheid op haar plaats is.

Eén ding houde men daarbij in het oog. Er is een — zij het zeer verklaarbare — verwijdering ontstaan tusschen de Regeering te Londen en bezet Nederland. Dat deze verwijdering tot spoedige geprikkeldheid in Nederland aanleiding kan geven, is een realiteit. Waar de Regeering in de onmogelijkheid verkeert zich met positieve opbouwplannen voor de toekomst bezig te houden, moet dus haar eenige richtsnoer bij het krachtig aanpakken van het terugkeerprobleem zijn: Zooveel mogelijk voorkomen, dat in de wijze, waarop dit probleem wordt aangepakt, in Nederland gezien wordt een terugvallen op die symptomen van het „oude” van vóór Mei 1940, die reeds tijdens de bezetting verwerpelijk zijn geacht.

III. Militair Gezag

Dat voor de onoverzichtelijke, soms verwarde, en zelfs wellicht chaotische toestanden, welke in Nederland na de bevrijding op allerlei gebied kunnen worden verwacht, een eigen remedie zal moeten worden gevonden, ziet men ook in Nederland in. Reeds geruimen tijd vóór de plannen dienaangaande in Londen vasteren vorm kregen, hebben wij in Nederland ondervonden, dat men in ruimen kring inzag, dat een rechtstoestand als een staat van beleg en dus een militair gezag de eenige mogelijke oplossing zou kunnen zijn. Om een voorbeeld te noemen, vaak hoorde men: „als Generaal Winkelman zooiets zou kunnen doen, dan was men er”. Eenvoud van structuur wordt — naast eenvoud van karakter van de(n) gezagsdrager(s) — dus beslist een voordeel geacht.

Positieve vereischten zijn echter tevens, dat een zoodanig gezag zeker niet alleen zuiver militaire doeleinden nastreeft, aan het burgerlijk bestuursapparaat de noodige vrijheid van beweging laat, en geen militaire dictatuur beoogt te worden.

Natuurlijk zijn — men zou niet in Nederland zijn — ook bezwaren en critiek mogelijk. Die kunnen echter alleen rijzen, wanneer men zich de breede en positieve vereischten, waaraan een militair gezag voldoen moet, minder duidelijk voor oogen stelt. Dat men hierover in Nederland in het algemeen te klagen zou hebben, hebben wij evenwel niet ervaren.

De militaire gezagsorganisatie, zooals men zich deze te Londen heeft gedacht, voldoet over de geheele lijn zeer goed aan de bovengenoemde vereischten. Ook de wijze, waarop zij op haar taak wordt voorbereid (zich dienstbaar maken aan het Nederlandsche volk, er naar streven zich overbodig te maken) bewijst, dat men zich van het karakter van zulk een organisatie, zooals zij voor bevrijd Nederland noodig is, een zeer juist en duidelijk beeld heeft gevormd. Dit is ook o.i. de eenige oplossing.

IV. Begrensde taak

De taak van militair gezag moet noodzakelijkerwijs beperkt zijn (ook in die bespreking wordt zij al omvangrijk genoeg). Men specialiseere zich op het hoog noodige, maar bereide zich erop voor, dat zoo goed mogelijk te doen.

Allereerst is noodig:

- a. voorziening in de primaire psychische behoefte van de bevolking (d.w.z.: zuivering),
- b. idem fysieke behoefte (relief) alles in een atmosfeer van
- c. zooveel mogelijk orde en rust.

De vervulling van die taak vraagt tempo, effectiviteit en kracht. Bij *a* valt de nadruk op tempo, bij *b* op effectiviteit, bij *c* op kracht.

Hierin ligt de hoofdzak.

V. *Vertegenwoordigende colleges bij militair gezag?*

Bestaat voor het uitoefenen van deze taak een behoefte aan vertegenwoordigende colleges uit de bevolking? Wij meenen van niet.

ad a (zuivering). Men bedenke, dat men voor de noodzaak staat, van elkaar gescheiden diensten van uiteenlopend karakter te zuiveren. Een algemeen plaatselijk college weet van deze interne aangelegenheden te weinig af en komt er niet uit. Bovendien zijn colleges weinig geschikt voor beoordeling van persoonlijke aangelegenheden. Het is een Nederlandsche deugd dit soort zaken niet in grooten kring breed uit te meten, maar dat beteekent dan tevens, dat men ze daar niet doeltreffend tot oplossing kan brengen. Zou die deugd blijken verloren te zijn gegaan, dan ontstaat gekrakeel en daaraan heeft men in het geheel niets. Op het vereischte tempo van de zuivering hebben colleges (adviseerend zoowel als beslissend) dus een zeer belemmerenden invloed.

De zuivering zal dienst voor dienst (allereerst bij de politie, die reeds zelve het noodige zal hebben verricht) en in dienstverband moeten worden voltrokken. Dus beginnen bij de top (daaraan heeft de bezetter het meest geknoeid) en dan verder naar beneden door die gezuiverde top met inside information uit de diverse geledingen en zoo mogelijk in samenwerking met goede elementen daaruit. Alles natuurlijk onder verantwoordelijkheid van militair gezag, dat leiding moet geven en de teugels zelf in handen moet houden en dat die verantwoordelijkheid het best kan dragen door gebruik te maken van juist psychologisch inzicht en ervaring in den omgang met menschen.

Of in een later stadium behoefte zal bestaan aan beroepscolleges, door welke het voorloopige zuiveringswerk van militair gezag zal kunnen worden getoetst, is een andere kwestie. Wij zijn in beginsel geneigd die vraag bevestigend te beantwoorden, doch meenen dat dan als eisch moet gesteld worden, dat ook die colleges zich beperken tot ieder dienstvak afzonderlijk en dus zooveel mogelijk uit tot ieder afzonderlijk dienstvak behorende personen zullen zijn samengesteld.

ad b (relief) De bevolking zal uitgeput en sterk behoeftig zijn. Behoeftigen zijn in het algemeen het minst geschikt te beoordelen wat zij noodig hebben, zeker, wanneer zij geen invloed kunnen uitoefenen op hetgeen tot leening beschikbaar komt.

Vertegenwoordigende raden bieden hier geen uitkomst, maar schaden de effectiviteit van het relief-werk.

De oplossing worde gezocht in voorlichting aan militair gezag door deskundige diensten met betrekking tot de distributie van het beschikbare (b.v. Rijksbureau Voedselvoorziening in oorlogstijd, distributiedienst, armenzorg, waterleiding, gas, electriciteitsbedrijf, geneeskundige dienst).

ad c. (rust en orde) Het spreekt o.i. vanzelf, dat bij het nemen van de noodige krachtige maatregelen ter handhaving van orde en rust (plaatselijke verdediging gewapender hand van de N.S.B. behoort b.v. terdege tot de mogelijkheden) onder alle omstandigheden geen plaats voor overleg met of bekrachtiging door regionale vertegenwoordigende colleges is.

VI. *Wat Militair Gezag noodig heeft*

In plaats van adviseerende of controleerende colleges, uit welke creatie o.i. een onvolledige aanwezigheid van vertrouwen in militair gezag als bestuursorganisatie zou spreken, heeft deze organisatie noodig: zakelijke en krachtige leiding, juist inzicht in eigen taak, functionarissen van behoorlijk formaat, overdracht van de onderdeelen van haar taak aan personen, die in het bijzonder tijdens de bezetting aan bepaalde karaktervereischen blijken te hebben voldaan, inschakeling van deskundigheid, goede en grondige opleiding en tenslotte aan een pakkende proclamatie, waarin duidelijk tot uiting komt, dat een militaire dictatuur niet wordt nagestreefd, dat de organisatie noodzakelijk is om in de eerste behoeften van het volk te voorzien en dat zij verantwoording schuldig zal zijn aan de later in Nederland te vormen Regeering. (Zie in het verband I, sub 1).

VII. *Vertegenwoordigende colleges bij burgerlijk bestuursapparaat?*

Naast het optreden van het aldus in beperkten zin gedachte militair gezag vraagt echter nog een ander met den terugkeer verband houdend probleem de aandacht, n.l. het op gang brengen van het burgerlijk bestuursapparaat. Heeft men daarbij aanstonds behoefte aan plaatselijke colleges met adviseerende of beslissende bevoegdheid?

Wij zouden ons over deze vraag alleen willen uitlaten, voor zoover zij betreft de periode, gedurende welke tot eventueele definitieve structuurverandering in den staatkundigen opbouw nog niet is besloten. Anders zouden wij ons immers schuldig maken aan dezelfde onbescheidenheid, waartegen wij sub II hebben gemeend te moeten waarschuwen. Deze periode kan samenvallen met militair gezag. Ook is het echter denkbaar, dat de bijzondere staat van beleg dan reeds geheel is opgehouden of dat militair gezag de uitoefening van zijn taak gedeeltelijk in handen van civiele organen heeft gesteld.

Allereerst zouden wij de vraag willen behandelen, hoe de stemming in Nederland o.i. zou reageren op een herstel (na zuivering) van de leden van vertegenwoordigende colleges van vóór Mei 1940 op hun vroegere zetels. Naar onze stellige overtuiging over het algemeen zeer slecht.

Niet alleen zal er een sterke strooming aanwezig zijn, die deze personen niet meer representatief acht, maar ook zou er terecht in Nederland critiek ontstaan, dat langs den weg van een eerste (en vanzelfsprekend voorloopige) bestuursvoorziening getracht wordt de basis te leggen voor een politieke wilsvorming, welke haar oorsprong niet in Nederland zou vinden, maar door de Regeering te Londen reeds in een bepaalde richting zou zijn geleid.

Voor zoover men meent, dat Nederland b.v. behoefte heeft aan en kans op heroriëntatie en structuurverbetering van de politieke partijen, zal men vermoedelijk aldaar van oordeel zijn, dat het teruggeven van de zetels aan de oude politieke vertegenwoordigers daartoe een bij uitstek ongeschikt middel is. De in den partijboezem aanwezig geachte drang tot hervorming heeft zich immers eerder buiten dan in hun kring geopenbaard en bovendien zouden die vertegenwoordigers door hun op politiek verleden ingestelde routine een wezenlijke belemmering voor die hervorming kunnen opleveren.

Dit alles neemt echter niet weg, dat vermoedelijk wel erg spoedig behoefte zal worden gevoeld aan medewerking in den normalen bestuursarbeid door colleges, samengesteld uit de bevolking. Wij hebben den indruk, dat de toestanden niet aanstonds om beslissende colleges vragen zullen en zouden geneigd zijn te veronderstellen, dat aan adviseerende colleges de voorkeur zal worden gegeven. Intusschen is dit punt discutabel, althans ten aanzien van bepaalde technische onderdeelen van de overheidstaak, b.v. administratieve rechtspraak.

Verkiezingen zullen niet aanstonds mogelijk zijn. Men is dan, als tijdelijke noodmaatregel, vanzelf in die omstandigheden aangewezen op colleges van tijdelijken aard en bijzondere van bovenaf geregelde samenstelling (b.v. door verkiezing door van boven af aangewezen kiesmannen). Naar een zoo ruim mogelijke basis zal daarbij echter wel dienen te worden gestreefd.

VIII. *Gekozen gezagsdragers?*

Voor de idee van verkiezing van plaatselijke gezagsdragers door zoodanige colleges zou alleen maar plaats zijn, wanneer zij gedacht worden in hun vóóroorlogsche samenstelling, al dan niet met eenige aanvulling. Wij gaan er immers van uit, dat echte verkiezingen van die colleges nog niet aanstonds mogelijk zullen zijn.

Wij gelooven echter stellig niet, dat een dergelijke figuur (nog afgezien van de bezwaren tegen die vóóroorlogsche samenstelling) voor Nederland aanvaardbaar zou zijn:

a. omdat men aldus weinig waarborgen heeft voor een juiste keuze (erkend wordt, dat ook bij de aanwijzing van een gezagsdrager van bovenaf fouten kunnen worden gemaakt, maar die kunnen veel makkelijker worden gecorrigeerd; anderzijds zal men bij aanwijzing van bovenaf lang niet overal op bijzondere moeilijkheden stuiten).

b. omdat de gekozen plaatselijke gezagsdragers een dusdanige in het oog loopende afwijking zou vertoonen van het Nederlandsche Staatsrecht, dat daarmede wederom de ongunstige indruk gewekt worden zou, van het geven van directieven aan een staatkundige ontwikkeling, ten aanzien waarvan de Regeering te Londen juist de noodige bescheidenheid past.

Naar wij meenen bevinden wij ons hier ook voor wat het huidige Nederland betreft op een zeer principieel terrein, waarop compromissen niet toelaatbaar zijn, ook daar niet toelaatbaar zouden worden geacht en onmiddellijk zouden worden gesignaleerd als een uiting van zwakte. De figuur van den gekozen plaatselijken gezagsdrager — ook als deze is ontstaan in het overgangstijdperk — raakt men niet makkelijk kwijt, maar op den duur „neemt” men haar o.i. in Nederland evenmin. Wrijvingen moeten hier zeker worden voorkomen.

Londen, 18 October 1943.

BIJLAGE 54

Brief d.d. 5 November 1943 van de Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart aan de leden van de Commissie Terugkeer

MINISTERIE VAN HANDEL,
NIJVERHEID EN SCHEEPVAART

G.A. 597

Londen, W. 1., 5 November 1943.

Het is niet dan met aarzeling, dat ik als hospitant van de Commissie enkele gedachten weergeef over het probleem, dat de Commissie Terugkeer bezig hield in de beide zittingen, waar ik tegenwoordig was. De volgende opmerkingen raken niet het politieke terrein — dit ligt minder op mijn weg — maar ik denk aan de belangen, die ons Departement zijn toevertrouwd en hoe deze op de m.i. meest praktische wijze zouden kunnen worden opgelost: hoe distributie, prijscontrole, regeling van het economisch leven zoo vlot mogelijk en zonder overmatige stagnatie zouden kunnen doorlopen.

Het moment, dat mij in dit verband het meest prae-occupeert, is de onmiddellijke terugkeer.

Heb ik de vergaderingen goed beluisterd, dan moet men met enkele praemissen rekening houden:

1. wij moeten uiterst voorzichtig zijn ons volk een regeling op te leggen zonder het de gelegenheid te geven zich daarover uit te spreken;
2. wij moeten zorgen, dat bij aankomst de zaken terstond loopen.

Ik zou hieraan als consequentie verbinden:

a. één concept-regeling in portefeuille voor een ietwat verder gevorderden toestand (practische bevrijding van het heele land), waarin men allerlei nieuwe denkbeelden zou kunnen verwerken ter toetsing aan hetgeen in Nederland leeft;

b. een afzonderlijke „noodregeling”, die terstond en overal en in allerlei omstandigheden als „workable arrangement” zou kunnen dienst doen, waarover ons volk niet zal worden gehoord, omdat de mogelijkheid zich daartoe niet voordoet bij een gradueele bevrijding van ons land.

Bij sub b. is dit Departement ten nauwste betrokken. Ik moge mij dan ook beperken tot de „noodregeling”. M.i. is deze ook veel urgenter, zij moet hebben een „a priority”. Kunnen wij hier tot een spoedig resultaat komen, dan kunnen wij rustiger werken aan de regeling op langeren termijn.

Voor het opstellen van een „workable arrangement” moet m.i. de opzet zoo eenvoudig mogelijk zijn. Wij moeten haar zoo maken, dat ons volk, waar het in de regeling niet kan worden gekend, redelijkerwijze daarop nauwelijks een billijke critiek kan uitoefenen, hetgeen wij m.i. het beste bereiken door:

a. niet met nieuwe ideeën aan te komen (dit vooruitlopen zou men ons kunnen verwijten);

b. geen veranderingen in de bestaande administratie en organisatie aan te brengen voorzoover dit niet absoluut noodig is.

In mijn gedachtengang moet zulk een noodregeling alleen bestrijken de plaatselijke organen en autoriteiten (gemeenten, burgemeesters en B. en W.). Het regelen van het centrale bestuur over het heele land hoort in het latere stadium. Maar dit geldt m.i. ook voor de provincies: een militair oprukken houdt nu eenmaal geen rekening met staatkundige entiteiten als provincies. Een constellatie b.v., waarin op een gegeven oogenblik zijn bevrijd West-Brabant, Zeeland en enkele Zuid-Hollandsche eilanden is niet ondenkbaar: wij hebben dan één bevrijde provincie en twee half bevrijde. Vele andere combinaties zijn denkbaar en waarschijnlijk, waar militaire operaties niet samenvallen met provinciale grenzen — bij oprukken tot de Maas bv. ligt Maastricht als hoofdstad aan den „verkeerden” kant. De vraag rijst, of een regeling, die alleen rekening houdt met gemeenten, niet de beste is, waarbij het Militair Gezag voor de coördinatie van de te voeren politiek zorgt.

In deze constructie past natuurlijk de automatische burgemeester.

De functionaris, die goed is, blijft zitten. Moeten wij, wanneer de burgemeester niet deugt, den door den bezetter afgezetten functionaris terug laten komen? En als hij er niet is, moet dan de jongste wethouder worden aangewezen?

Neemt men het denkbeeld van een „noodmaatregel” over, waar boven alles primeert, dat de zaken onmiddellijk loopen of blijven doorloopen, zulks desnoods ten koste van de perfectie van een regeling

op papier, dan zou ik zeggen, dat wij het automatisme zeer streng moeten doorvoeren.

De oude, goede burgemeester is misschien verhuisd, wellicht in nog bezet gebied, misschien ondertusschen gaan tuinieren of ongeschikt geworden, of misschien beheerscht hij de nieuwe, ingewikkelde regelingen niet meer. Dit eischt veel onderzoek en leidt tot stagnatie op een oogenblik, dat maar één eisch stelt: de zaken moeten doorloopen. En zal men in Nederland het instituut van den „jongsten” wethouder begrijpen, zal men inzien, waarom bv. de jongste wethouder van den Haag den voorrang verdient boven Prof. van der Bilt, den geroutineerden loco-burgemeester?

Het is duidelijk tot welk systeem mijn gedachtengang voert.

1. De „noodregeling” moet worden losgemaakt uit het algemeen verband.

2. Deze noodregeling zal alleen het instituut van de gemeenten moeten bestrijken.

3. B. en W. blijven gewoon doorwerken.

4. Deugt de burgemeester niet, dan volgen wij het systeem, dat ons volk kent: de oudste wethouder treedt op als loco-burgemeester; is ook deze niet betrouwbaar, dan de op één na oudste etc. De analyse van Binnenlandsche Zaken, dat het wethouderscorps vrijwel 100% betrouwbaar is, geeft steun aan de opvatting, dat dit systeem meer waarborgen biedt dan elk ander stelsel. Het spreekt vanzelf, dat de oude burgemeester zijn aanspraken niet verliest: de aangewezen wethouder treedt op als loco-burgemeester, een instelling, die het volk kent en waaraan de oudste wethouder gewend is.

Wij hebben dan direct een apparaat, dat kan werken, zonder eenigerwijze op de toekomstige regeling te praejudicieeren.

5. Wil men de „nieuwe richting” tot zijn recht laten komen, dan kan het Militair Gezag in gemeenten, waar dat noodig blijkt, enkele nieuwe tijdelijke wethouders aanstellen na overleg met de bevolking. Niemand zal erg vinden, wanneer dat enkele dagen desnoods weken duurt, als de zaken ondertusschen maar loopen.

6. De vereischte eenheid in beleid wordt verzekerd door het Militair Gezag, dat over de middelen beschikt om de door dit Gezag getroffen maatregelen terstond aan de burgemeesters door te geven.

7. De zuiverende taak van de burgemeesters moet zich tot maatregelen van conservatoir karakter beperken: verder dan een opdracht de werkzaamheden te staken zal hij niet mogen gaan.

8. Later zal kunnen worden nagegaan, in hoeverre in een provincie, welke geheel bevrijd is, de Commissaris de coördinerende functie tot nu toe door het Militair Gezag uitgeoefend, zal kunnen overnemen met de Gedeputeerde Staten, maar daarvan zal eerst sprake zijn, wanneer verbindingsmiddelen zijn hersteld: het zou inderdaad een belangrijke verlichting van de werkzaamheden van het Militair Gezag beteekenen.

Ik ben mij geheel ervan bewust, dat een dergelijke noodregeling vele punten ongeregeld en onopgelost laat: zij heeft maar één uitgangspunt: het verzekeren van continuïteit voorzoover dit mogelijk is.

Bovendien praejudicieert zij in geen enkel opzicht op toekomstige verlangens van het Nederlandsche volk: elke maatregel, die wordt genomen buiten het kader van den normalen gang van zaken, draagt een provisioneel karakter (loco-burgemeester, tijdelijke wethouders, bevel tot staking van de werkzaamheden), waardoor men volkomen vrij blijft voor het latere vaststellen van nieuwe normen. Slechts de bevoegdheid van het Militair Gezag om aanvullende tijdelijke wethouders aan te stellen is een novum, dat echter zal worden gewaardeerd als bewijs, dat de Regeering heeft begrepen, dat in Nederland een nieuwe richting is ontstaan, waarmede van meet af aan wordt rekening gehouden.

Tenslotte moet niet worden geëcarteerd de mogelijkheid, dat het ontbreken van een regeling, die terstond kan werken als een „workable arrangement” voor de intergeallieerde autoriteiten wel eens aanleiding zou kunnen zijn zelf de zaken ter hand te nemen.

Het voorkomen van dit gevaar is misschien van voldoende belang om hier en daar een offer te brengen bij het streven naar perfectie: de passe partout heeft zijn bruikbaarheid bewezen, ook al past hij niet op alle sloten.

BIJLAGE 55

Brief d.d. 7 November 1943 van Minister Albarda aan de voorzitter en de leden van de Commissie Terugkeer

MINISTERIE VAN WATERSTAAT

Londen, 7 November 1943.

Aan den Voorzitter en de leden
van de Commissie „Terugkeer”.

Gevolg gevend aan het in de vergadering van Zaterdag 6 November 1943 tot mij gerichte verzoek, heb ik de eer hierbij aan te bieden een schetsmatige uitwerking van de gedachten, in die vergadering door mij aanbevolen.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

ONTWERP-BESLUIT TIJDELIJKE BESTUURSVORZIENING

Artikel 3

De Tijdelijke Centrale Raad bestaat uit zestig leden, die door Ons, op voordracht van den Raad van Ministers, worden benoemd, waarbij Wij ernaar streven uit verschillende groepen en stroomingen van het volk een keuze te doen.

Dertig leden worden door Ons gekozen uit hen, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van een der Kamers van de Staten-Generaal; Wij bepalen Onze keuze niet dan nadat vertegenwoordigers van de groepen of partijen, waartoe die leden op 10 Mei 1940 behoorden, zijn geraadpleegd.

De overige dertig leden worden door Ons gekozen uit groepen en richtingen, gedurende en na de bezetting gevormd en ontstaan, alsmede uit hen, die door den vijand in gijzeling of in verband met hun houding tegenover hem in gevangenschap zijn genomen. Wij bepalen Onze keuze niet dan nadat vertegenwoordigers van die groepen en richtingen alsmede oud-gijzelaars en oud-gevangenen zijn geraadpleegd.

Voor zoolang iemand, die door Ons tot lid van den Tijdelijken Centralen Raad is benoemd, nog niet in Nederland is teruggekeerd of om andere redenen, onafhankelijk van zijn wil, niet zitting kan nemen, wijzen Wij een plaatsvervangend lid aan uit dezelfde partij, groep, richting of categorie.

Wanneer in den Tijdelijken Centralen Raad een vacature ontstaat, benoemen Wij ter bezetting daarvan iemand uit de partij, groep, richting of categorie, waartoe het afgetreden of heengegane lid heeft behoord, na raadpleging zooals hierboven is bedoeld.

(bij te voegen: benoeming voorzitter en tweeden voorzitter).

Tusschen Artikel 3 en Artikel 4 in te voegen een nieuw artikel luidende:

Zoo spoedig mogelijk na Onze terugkomst en zoodra zes van de elf provinciën door den vijand zijn ontruimd benoemen Wij veertig leden van den Tijdelijken Centralen Raad, voor de helft uit de oud-leden der Staten-Generaal, in artikel 3 bedoeld, voor de wederhelft enz.

Na de ontruiming van elke der overige provinciën benoemen Wij telken male vier leden, voor de helft uit de oud-leden der Staten-Generaal, voor de wederhelft enz.

De Tijdelijke Centrale Raad oefent de hem in dit besluit opgedragen taak uit, zoodra veertig leden zijn benoemd.

Vijfde Hoofdstuk

Tusschen Artikel 23 en Artikel 24 in te lasseten een *nieuw artikel* van de navolgende strekking:

De Commissaris der Koningin wordt bijgestaan door een even aantal tijdelijke gedeputeerden, dat even groot is als of één grooter dan het aantal der gedeputeerden op 10 Mei 1940.

Deze tijdelijke gedeputeerden worden benoemd door de Kroon op voordracht (aanbeveling) van den Commissaris der Koningin, voor de helft uit hen, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van het College

van Gedeputeerden, voor de andere helft uit nieuwe groepen en richtingen, oud-gijzelaars en oud-gevangenen.

Aan de voordracht (aanbeveling) gaat raadpleging (als bedoeld in artikel 37) vooraf.

N.B. Indien een artikel van deze strekking wordt ingevoegd, heeft artikel 23 herziening voor wat betreft de omschrijving van de taak van den Commissaris.

Tusschen Artikel 24 en Artikel 25 in te voegen een *nieuw artikel* van de navolgende strekking:

De Burgemeester wordt bijgestaan door tijdelijke wethouders in een even aantal, even groot als of één grooter dan het aantal wethouders op 10 Mei 1940.

Deze tijdelijke wethouders worden benoemd voor de gemeenten met meer dan 100 000 zielen door den Minister van Binnenlandsche Zaken, voor de overige door den Commissaris der Koningin.

De tijdelijke wethouders worden voor de helft benoemd uit hen, die op 10 Mei 1940 wethouders waren, voor de andere helft uit nieuwe groepen, richtingen en categorieën.

Voor alle benoemingen van tijdelijke wethouders dienen de burgemeesters aanbevelingen in bij den Commissaris der Koningin.

Zij maken die aanbevelingen niet op dan nadat zij vertegenwoordigers (als bedoeld in artikel 3) hebben geraadpleegd. Wat betreft gemeenten boven 100 000 zielen, dient de Commissaris de aanbeveling bij den Minister in, voorzien van zijn opmerkingen.

N.B. Indien een artikel van deze strekking wordt ingelascht, heeft artikel 24, voor wat betreft de omschrijving van de taak des burgemeesters, herziening.

Nog zal zijn te voorzien in het geval, dat uit de oud-gedeputeerden of uit de oud-wethouders niet het vereischte aantal tijdelijke functionarissen kan worden benoemd.

Het is misschien het beste, dat dan wordt overgegaan tot benoeming van iemand, die op 10 Mei 1940 lid van de Provinciale Staten resp. van den Gemeenteraad was.

Tweede Hoofdstuk

Tijdelijke Provinciale Staten (in 2de bestuursvoorziening).

In *Artikel 6* bepalingen op te nemen van de navolgende strekking:

Tijdelijke Provinciale Staten tellen een even aantal leden, zijnde het eerste even aantal, dat volgt op de helft van het aantal leden op 10 Mei 1940.

De benoeming geschiedt door de Kroon, na advies van het tijdelijk College van Gedeputeerden, bedoeld in het Vijfde Hoofdstuk.

De helft van de leden wordt gekozen uit hen, die op 10 Mei 1940 lid van de Provinciale Staten waren, de andere helft uit de nieuwe groepen, richtingen en categorieën.

Derde Hoofdstuk

Tijdelijke Gemeenteraden (in de 2de bestuursvoorziening).

In *Artikel 12* bepalingen op te nemen van de navolgende strekking:

Tijdelijke Gemeenteraden tellen een even aantal leden, zijnde het eerste even getal, dat volgt op de helft van het aantal leden op 10 Mei 1940.

De benoeming geschiedt door een gemeentelijke Kiescollege (zie artikel 13).

De helft der leden te benoemen uit de leden van 10 Mei 1940; de andere helft uit de nieuwe groepen, richtingen en categorieën.

Het gemeentelijk Kiescollege moet eveneens uit twee helften als hierboven bedoeld worden samengesteld, na raadpleging van vertegenwoordigers van oude en van nieuwe groepen.

Invoegen in Artikel 35:

De bepalingen van het tweede, derde en vierde Hoofdstuk treden niet in werking, dan nadat zij zijn onderworpen aan het oordeel van den Tijdelijken Centralen Raad, welk oordeel Wij terstond na de instelling van dien Raad aan hem vragen.

BIJLAGE 56

Overzicht d.d. 11 November 1943 verstrekt aan de Noorse Minister van Justitie nopens de maatregelen in verband met de bevrijding van Nederland

DB. 11th November 1943.
I.
2488/G 20 (a).

*His Excellency the
Norwegian Minister of Justice,
Dr. Terje Wold.*

As I promised you during our last interview I enclose herewith a survey of the measures to be taken in connection with the liberation of the Netherlands.

I should very much appreciate it if you could provide me with a similar analysis of your corresponding plans.

In the event that one or more points should not be quite clear to you I shall be most happy to try and give you a further explanation. I have instructed Mr. Snijders to supply such information as you might desire to Dr. Stabell.

This document is the property of the Netherlands Government.

Secret.

Survey of the measures to be taken in connection with the liberation of the Netherlands.

In order fully to appreciate the motives underlying certain of the measures, which will be discussed hereunder, the following points should be born in mind.

The people of the occupied territory in the Netherlands have repeatedly voiced the opinion, that there should not merely be a return to the old situation of before May 10th 1940. This is a matter of considerable importance in view of the circumstance, that both Houses of Parliament, the County Councils and the Municipal Councils no longer exist, as their respective terms of office have expired some considerable time ago. It follows that the method of extending the mandates of these bodies could not be adopted and as it will be impossible to hold elections forthwith, another way of providing for some representation of the people had to be sought.

A second demand of the people is that all traitors and collaborators should be dismissed their posts and that they should be tried for their crimes. The general feeling seems to be, that if the Criminal Code is insufficient for the purpose special provisions should be made to that end.

As is very understandable, there is a very strong dislike for any form of regimentation and the opinion is expressed that all semblance of dictatorship, including the establishment of a military government should be avoided.

It is obvious, that the existing legislation is totally inadequate to meet the situation, and that many new laws must be passed in order to ensure a comparatively smooth change from the occupation to the normal functioning of the Parliamentary democracy. The Netherlands Government is however, issuing Decrees, by virtue of the so called constitutional emergency doctrine, that is to say in the absence of a Parliament the Crown can and must make such laws as the emergency demands without the co-operation of the Parliament. Such laws, which are issued in the form of Royal Decrees, have the force of statutes and it is considered that the Courts will treat them as such. Therefore they could not be pronounced invalid by the Courts as being contrary to the Constitution, and they need no ratification by the future Parliament.

Nevertheless an important limitation attaches to these decrees: they must be of such a nature, that the emergency requires, that they shall be made. It should be noted, that the decrees, which will be discussed hereunder are not only such, that the emergency demands that they should be issued, but also, that they mostly have a temporary character, and bring no permanent change in the laws of the country; they only apply during the present emergency.

The Government have provided for a return to normal circumstances, with an elected parliamentary and local representation in two stages.

The first stage deals with the phase during which military operations are carried on and when military desiderata have a first claim. The main task during this phase is the maintenance of law and order and the carrying out of such temporary measures as will deal with the relief, the establishment of the executive of local authorities, the removal out of office and trial of undesirable elements and the re-establishment of the judiciary. A beginning will be made with the repatriation of Netherlands subjects, who had been deported during the occupation. During this stage the so called „state of siege” will apply.

The second stage brings a further step in the re-establishment of local authorities in that local councils will be created, while a beginning will be made with the restitution of stolen assets. At the same time the purging of the state services and the trial of criminals and the repatriation will proceed. During this phase the elections will be prepared. In order to provide for the maintenance of law and order certain powers are granted to the Minister of Justice.

When this stage is terminated the country should again be governed in the normal way without emergency powers being vested in any organ of the executive. The question of restitution will of course continue in the phase when normal circumstances prevail.

The first phase.

During this phase the following decrees will apply:

1. The Decree concerning the special state of siege.
2. The Decree for the purging of State Services.
3. The Decree concerning the first establishment of Local Authorities.
4. The Decree concerning the special Courts of Justice.
The Decree special Criminal Law.
The Decree special Criminal Procedure.
The special Decree concerning the recomandations of mercy.
5. The Decree concerning special administrative measures to be imposed by Tribunals.
6. The Decree concerning the preliminary re-establishment of the Judiciary.
7. General Decree concerning abolition of regulations of the occupier and release of prisoners.

1. The Decree concerning the special state of siege.

This decree proclaims a special state of siege for the territory of the Kingdom in Europe as it is evacuated by the enemy. As a consequence a special status applies to the territory, whereby the so called „military authority” is granted specific powers for the maintenance of internal and external security of the state.

These powers of the „military authority” are exercised by the Civil Affairs officers, and may be briefly summarised as follows:

- a. The military authority have at their disposal:
 - all establishments of post- and telegraph;
 - all public transport; and
 - all public property.
- b. The civil authorities (i.e. all authorities other than the Crown, the Minister, the High Council of State and the Judiciary) are subordinated to the military authority.
- c. the military authority have power to make regulations, which are binding on the population. In this respect they may deviate from certain specified statutes; with regard to other statutes they can request the Government to take such measures as may be appropriate. The regulation of the military authority may provide for the punishment of offenders.
- d. The power of censorship.
- e. The right to prohibit to holding of public meetings without previous consent.
- f. The power to requisition civilian aid.
- g. The power to call up persons for military service.
- h. The power to restrict the movement of the population.
- i. The right to search and arrest.
- j. The power of billeting.
- k. The power to close buildings.
- l. The power tot requisition civilian property.

- m. The power to confiscate moveable property.
- n. The power to enter dwelling-houses.
- o. The power to appoint special constables.

These powers, it should be born in mind, can be exercised only for the maintenance of external and internal security, while various checks are provided for.

The military authority consists of:

1. A Chief of Staff of the military authority and his staff, which is divided in sections corresponding more or less with the various Departments of the Government.

2. Local Civil affairs officers, who are subordinate to the Chief of Staff, but who have powers to take various measures, subject to the latter's supervision.

It should be stated, that the „military authority” is not a military government. They are at all times subordinate to and under the control of the central Government, whose directions must be observed. Furthermore the heads of the various sections of the Staff are mostly appointed from the civil servants of the corresponding Government Departments.

Under various decrees to be mentioned hereunder the military authority act as the mandates of the Central Government.

2. *The Decree for the purging of State Services.*

By virtue of this decree three steps can be taken to remove undesirable elements from the office which they hold.

a. they may be ordered temporarily to cease the execution of their function. Thereupon their actions will be investigated and they may either be reinstated if the result of the investigation is favourable, or otherwise one of the following measures may be taken;

b. they may be suspended in cases of grave suspicion. This may be followed by reinstatement or

c. they may be dismissed the service.

In this way the various Government Departments and the services which resort under such Department may be purged of all traitorous elements and of all persons who have collaborated with the enemy.

In general the purge is effected by the Minister who is the responsible head of the Department, under which the service resorts, but that Minister may delegate such powers as are mentioned under *a* and *b* above.

In any event during the special date of siege the military authority have power to order a person to cease the exercise of his function (see *a*) and the power of suspension (see *b*), subject always to the overriding powers of the Minister concerned.

The military authority has no power of dismissal.

3. *Decree concerning the first establishment of Local Authorities.*

The occupier had greatly interfered with the local authorities of the country. Many Provincial Governors and Burgomasters have been dismissed and replaced by persons with national socialist tendencies.

With regard to these persons the Decree mentioned under 2 also applies.

Moreover the occupier has dismissed all Provincial and Municipal Councils. As pointed out the terms of office of these councils have since expired and it would be undesirable to re-establish the old councils, while it must be considered impossible to elect new councils immediately, as voting-lists have not been kept up to date and all political parties have been dissolved.

The situation will therefore be, that local authorities will be totally unable to function.

This decree therefore re-establishes the Provincial Governors and Burgomasters who were in function on the 10th of May 1940. They will be reinstated automatically, unless they are removed from office under the decree mentioned under 2.

If in this way a Provincial Governor or Burgomaster is not provided, the youngest Alderman or the Municipal Secretary acts as acting Provincial Governor or Burgomaster until an appointment has been made by the appropriate authority.

If no acting Provincial Governor or Burgomaster is obtained under this system or if the person who is qualified to act under these provision is considered unreliable, the military authority can make a temporary appointment until the Minister of the Interior shall have taken a decision in the matter.

The Provincial Governor and the Burgomaster respectively exercise during this phase all powers which appertained to the Provincial Governor, the county Alderman and the County Council or to the Burgomaster, Alderman and Municipal Council.

During the first phase the Central Government continues to function under the doctrine of constitutional Emergency, and Decrees will be made where necessary by the Crown.

- 4. a. *The Decree concerning the Special Courts of Justice.*
- b. *The Decree special Criminal Law.*
- c. *The Decree special Criminal Procedure.*
- d. *The Special Decree concerning recommandation of mercy.*

Whereas the Decree for the purging of the State Services, deals with the holding of office of persons who belong to the national socialist party, or who have collaborated with the enemy, these five decrees contain the punitive measures directed against such persons while those mentioned under 4 also give provisions for the trial of war criminals.

The Decree concerning the special Courts of Justice sets up semi-military Courts, who have powers to try various offences against the State or offences which must in the circumstances be considered as directed against the State, in so far as these offences have been committed during the present war. In general it may be said that all war crimes and treasonable offences come before these Courts. In these cases no appeal is possible except by the prosecution or by the accused with the leave of the Court and then only on restricted grounds. In this way it is provided that there will be the necessary unity in the jurisprudence of the different Courts.

It has not now been decided how many Courts there will be and where they will be established. The provisions are such that there is every opportunity to institute them as the circumstances may demand.

The Decree special Criminal Law provides for the application of special provisions to war crimes and treasonable offences committed during the time of the present war.

In the first place the decree breaks for the above mentioned offences with the nulla poena principle and the penalty for various offences is increased. Among others the death penalty can now be imposed in the case of all of the above offences, which were punishable with imprisonment of 15 years or more.

It may be of some interest to state the grounds on which the breaking of the nulla poena rule was based. It was felt, that the rule was given in order to protect the citizen, against arbitrary action of the executive, but not to prevent criminals, who are well aware of the criminality of their actions, from getting the punishment which they so fully deserve.

Secondly the decree breaks with the ne bis in idem rule. It is felt that a mock trial by the occupier or in the case of war criminals by the German Courts cannot and should not be a bar to a proper trial of the criminal.

Thirdly there are various provisions which define or extend the definitions of certain expressions used in the Criminal Code. As various offences against the State had never come before the Courts and there is therefore no case law on these points, it was considered essential that the interpretation of various articles should not be too restrictive.

Fourthly the decree contains two new offenses:

1. the offence of causing persons to be prosecuted or apprehended by the enemy;

2. a general offence concerning spoliation.

Lastly in the case of all these offences the Court can pronounce the loss of civil rights, i.e. the right to vote, the right to exercise various professions and the like.

The Decree special Criminal Procedure gives provisions with regard to the police investigation, preliminary investigation by the examining magistrate and the trial.

As mentioned above there is only a limited appeal of the judgement and sentence of the special courts.

The special Decree concerning recommandation of mercy. This decree regulates the procedure in the case of requests for the exercise of the royal prerogative of mercy in the case of sentences of the special courts.

- 5. *The Decree concerning special administrative measures to be imposed by tribunals.*

This decree provides for the institution of peoples tribunals which, under the chairmanship of a lawyer, can impose on all persons belonging to the Dutch nazi parties and on all collaborators one or more of the following three measures:

- 1. detention for an indefinite period not exceeding 10 years;

2. pronouncement of the loss of civil rights;
3. confiscation of property.

The decree regulates the procedure of investigation and hearing of cases and provides for the possibility of persons detained — who during their detention should perform some work useful to the community — being released, conditionally or otherwise, on good behaviour and in accordance with the gravity of their actions.

They can similarly be granted the right again to exercise the civil rights.

The pronouncements of the tribunals do not take effect unless a fiat is granted by the Judicial Committee of the Council of State (body instituted by the Netherlands Constitution and somewhat comparable to the Privy Council).

6. *The Decree concerning the provisional re-establishment of the Judiciary.*

In the same way in which the occupier has interfered with the local authorities, so he has also dismissed many members of the judiciary and appointed collaborators in various Courts. Therefore the Courts are subject to the provisions of the Decree for the purging of State Services. It must therefore be assumed, that the Judiciary will be seriously affected and will not be able to function smoothly unless temporary measures are taken.

Also the promotions which have been made by various members of the Judiciary during the occupation should be reconsidered.

a. The decree provides that all persons appointed by the occupier remain temporarily in their function, unless they are ordered to cease the execution of their function, suspended or dismissed.

Persons appointed by the occupier, who temporarily retain their function may be assigned another post by the Minister of Justice.

b. All persons dismissed by the occupier or who resigned during the occupation return in the office which they held at the moment of their dismissal or resignation, unless they come within the operation of the Decree for the purging of State Services.

c. If two persons would under the provisions stated under a and b hold the same position, the first in appointment will exercise that function.

d. Judges in the County Court may sit as judges of the District Court, sitting as Court of first instance, and vice versa.

This matter is regulated by the Presidents of the District Courts.

e. The President of the Courts of Appeal and the District Courts may, consent of the Minister of Justice having been obtained, appoint temporary judges or deputy judges in their respective courts.

f. Persons acting as temporary officers of the Prosecution may be appointed by the Minister of Justice or by a person or authority authorised by him to that end. (It is not improbable, that such authorisation be given to the military authority.)

7. *General Decree concerning the abolition of regulations of the occupier and release of prisoners.*

This decree gives powers to the military authority to revoke any regulation of the occupier or temporarily to maintain such regulations.

It is felt that it would be impossible strictly to adhere to the rule that all measures of the occupier lapse with the occupation. Furthermore it is thought that it will even be impossible to invalidate all measures which are contrary to international law. It is feared that in that case chaos would result.

The military authority, which has been given provisional instructions as to revocation or maintenance of regulations by the appropriate Government Departments can now act, having examined the position on the return in the country. They will then effect such revocation or maintenance by their regulation.

Moreover the military authority have power to release conditionally or otherwise all political prisoners and internees who have been detained by the occupier or under regulations of the occupier.

The second Phase.

During this phase the state of siege will have been revoked and the military authority shall have ceased to exercise their powers.

At the latest at the moment of that revocation of the state of siege the power granted to the Minister of Justice will come into operation.

Moreover the purging of the State Services, the trial of criminals and the taking of administrative measures against Dutch nazis and collaborators will continue during this phase.

The following decrees will apply:

1. The Police Decree.
2. The second establishment of Local Authorities.
3. a. The Decree concerning the resumption of legal relations.
b. The Registration Decree.
c. The Decree concerning Enemy Property.

Lastly the holding of elections for the Parliament and local councils will be prepared and held during this phase and such elections having been held the second phase will terminate.

1. The Police Decree.

Under this decree the Minister of Justice has the following powers:

a. He may temporarily reorganise the State- and municipal police; all police, including municipal police are directly under his order.

b. He may make police regulations for the maintenance of public order and safety. Such regulations may provide for the punishment of offenders.

c. He has powers to restrict or prevent the movement of the population.

d. He has powers of search and arrest.

e. He may order dwelling-houses to be entered and searched.

f. He may delegate one or more of these powers to other persons who have a function as public prosecutor or in the police; unless otherwise provided by him all these powers are exercised by the Public Prosecutors or the Courts of Appeal, who are under Dutch law acting directors of police.

2. The second establishment of Local Authorities.

It should be noted, that the expression „Decree” has not been used here. It is not now certain whether the plans set out hereunder will be finally settled by the Government while in England. It is also possible that the plans might be incorporated in the Decree concerning the first establishment of Local Authorities.

Under this decree temporary advisory councils are established to assist the Provincial Governors and the Burgomasters in their task.

As it is hoped that the first phase will be of a short duration, it will not as yet be possible to hold elections. Therefore these councils will be appointed by the Crown and chosen from all the (now re-established) political parties, and from the underground movement.

Their task is advisory. As they cannot be duly elected it is felt that they cannot bear full responsibility and that therefore the Provincial Governor and the Burgomaster must continue to be responsible for all functions of the local authority.

In so far as the Central Government is concerned a similar advisory council will be established, partly appointed by the Crown, partly elected by the Provincial Advisory Councils.

This council will also be advisory; but it may examine and express disapproval of the policy of the Cabinet or of a Minister. This need not necessarily result in a resignation of the Cabinet or the Minister concerned, as again the council is not elected and as it would be impossible at this stage to dissolve the council and to hold elections.

Nevertheless the Cabinet or Minister might well draw their conclusions from such a vote, and it is felt that in this way, though of course it cannot be said that there is in the proper sense of the word a democratic government, the necessary opportunity of an expression of the popular feeling is provided for.

It is fully realised, that the appointment of members of these councils is of the utmost importance and much will depend on whether or not they can be considered reasonably representative of the people.

3. a. The Decree for the resumption of legal relations.

b. The Registration decree.

c. The Decree concerning enemy property.

These three decrees contain the provisions in the field of civil law and will serve to apply the principle laid down in the Joint Declaration.

They should be viewed of course in their relation to the Act of the 26th of April 1940, *Staatsblad* no. 200, (The Act concerning the transfer of the seat of limited companies and other legal persons) and the Decree of the 7th of June 1940, *Staatsblad* no. A 6. (The Trading in Wartime Decree).

The Decree for the resumption of legal relations institutes a commission, the commission for the restoration of Legal Relations.

This commission will have administrative and judicial powers.

In the administrative sphere may be mentioned the powers which are exercised concerning companies which have been transferred or where a manager/custodian has been appointed to look after the

interests of the company outside occupied territory. These companies have in most cases continued to operate in occupied territory, and of course the part in occupied territory and the part outside occupied territory must be joined together.

The commission has powers:

- I. *a.* to examine books and to cause accounts to be made;
- b.* to appoint temporary managers and directors;
- c.* generally to do all the necessary to facilitate the unification of the company.

II. The management of property of absent persons.

It is realised that, in any cases of persons who have been deported or forced to work in Germany or elsewhere for the Germans, it will be necessary to look after their interests and property. To that end the Commission can appoint custodians for these unadministered assets.

During the phase of the State of siege, and in any event during the first period thereof the above mentioned powers of the Commission may be exercised by the military authority.

In the judicial sphere the Commission will have power to determine the ownership of property which has been confiscated or stolen by the occupier.

In this matter the Commission will, to make a comparison with English law, more or less act as a Court of Equity. The ordinary rules of civil law, whereby generally bona fides of the possessor is presumed, unless proof to the contrary is given, cannot apply. In cases where the ownership of property is disputed, the possessor

will have to prove his bona fides to the satisfaction of the Commission.

Ownerless property will go to the State, and such property will be paid in a general fund, which will be used to compensate people who have suffered damage a loss as a result of the war or actions of the occupier.

This Decree does not deal with the ownership of securities. The ownership of these classes of assets will be established under similar rules by the Registering Authority under the provisions of the Registrations Decree.

Similar rules apply as to bona fides and ownerless property.

Finally the Decree concerning enemy property institutes a Custodian of enemy property. All such property situated in the Netherlands will be vested in the Custodian who will transfer it to the State unless claim is made by a former owner, who was deprived of such property by the enemy. The property will be paid in the general compensation fund, and will be used as described above.

It should be noted that of all the decrees mentioned, whether it is meant to operate during the first or during the second phase, so far only one has been signed by Her Majesty and countersigned by the responsible Ministers. Practically all the others are still in the form of drafts but they have mostly passed the Advisory Council and final drafts are now being prepared in order that they may be submitted for the Royal approval.

London, 11.11.43.

BIJLAGE 57

Brief d.d. 15 November 1943 van de Minister van Oorlog aan de leden van de Commissie Terugkeer

MINISTERIE VAN OORLOG

No. K. 154.

Londen, 15 November 1943.

*Aan de leden van de Ministerieele
Commissie Terugkeer Nederland.*

1. Volgens het laatste ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening zullen worden ingesteld:

a. een door Ons te benoemen tijdelijke Centrale Raad, uit vijftig leden bestaande;

b. tijdelijke Provinciale Staten, voor elke provincie, door Ons te benoemen op advies van den sub a) bedoelden Raad;

c. tijdelijke Gemeenteraden, benoemd en ontslagen door een gemeentelijk Kiescollege, te benoemen door den Commissaris der Koningin.

2. Bij schrijven van den Minister van Waterstaat d.d. 7 November l.l. werden eenige wijzigingen van het ontwerp-besluit in overweging gegeven, die hoofdzakelijk betreffen de wijze van benoeming van de sub 1, bedoelde tijdelijke lichamen, alsmede van de tijdelijke gedeputeerden, de tijdelijke wethouders, alsmede van de vorengenoemde gemeentelijke kiescolleges.

Daarbij wordt het denkbeeld gehuldigd, dat deze colleges zullen worden samengesteld voor de helft uit hen, die op 10 Mei 1940 lid waren respectievelijk van de Staten-Generaal, de Provinciale Staten en de Gemeenteraden en voor de helft uit groepen en richtingen, gedurende en na de bezetting ontstaan en gevormd, alsmede uit hen, die door den vijand in gijzeling of gevangenschap zijn genomen.

Met dit denkbeeld wordt geheel ingestemd, doch de nadere uitwerking daarvan heb ik mij eenigszins anders voorgesteld.

3. Alvorens hierop nader in te gaan, moge allereerst aandacht geschonken worden aan de bevoegdheden van deze tijdelijke lichamen, met name van den tijdelijken Centralen Raad. Volgens het ontwerp-besluit verkrijgen deze raadgevende bevoegdheden, echter met de noodige waarborgen — zie art. 4 van het ontwerp-besluit — dat zij daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen op het Regeeringsbeleid.

Teneinde dit duidelijker tot uitdrukking te brengen, zou ik er de voorkeur aan gegeven hebben deze lichamen aan te duiden als „Raden van Bijstand”.

4. De vraag is geopperd, of het niet de voorkeur zou verdienen om deze lichamen dezelfde bevoegdheden toe te kennen, die de colleges, waarvoor zij tijdelijk in de plaats treden, vóór 10 Mei 1940 bezaten.

Alsdan zou aan den tijdelijken Centralen Raad wetgevende bevoegdheid toekomen. Daarbij zit de gedachte voor, dat men zodoende het normaal functioneeren van de vertegenwoordigende lichamen zou herstellen en zou kunnen afzien van het scheppen van pseudo-vertegenwoordigende lichamen, die niet in ons staatsbestel passen.

Tegen dit denkbeeld heb ik overwegend bezwaar, hetgeen het duidelijkst op den voorgrond treedt, indien men de vraag stelt, of dan ook het ontbindingsrecht van de Kroon voor den Centralen Raad van Bijstand moet worden gehandhaafd.

Wenscht men dit te handhaven, dan kan de Regeering, ingeval zich een conflict voordoet, van dit recht gebruik maken en een nieuwen tijdelijken Raad benoemen, dien zij geheel naar haar hand kan zetten, waardoor de zeggenschap van dien Raad een wassen neus zou worden.

Indien daarentegen het ontbindingsrecht buiten werking wordt gesteld, dan is de tijdelijke Raad oppermachtig en heeft dan een sterkere positie dan de vroegere Staten-Generaal.

Zelfs al wordt ernaar gestreefd de tijdelijke lichamen zooveel mogelijk een vertegenwoordigend karakter toe te kennen, men ontkomt niet aan het scheppen van een tijdelijk surrogaat, zolang niet een algemeene verkiezing kan plaats hebben, welke het kenmerk is van den democratischen grondslag. Zolang deze grondslag ontbreekt, heeft het geen zin en schuilt er zelfs een gevaar in, aan deze tijdelijke lichamen dezelfde bevoegdheden te verlenen als aan de vroegere vertegenwoordigende colleges.

In den eersten tijd zal behoefte bestaan aan krachtige leiding en aan snel handelen, hetgeen zal worden belemmerd door de tijdroovende procedure, die in normale tijden gevolgd wordt. Men onderschatte niet het gevaar van ernstige conflicten, die onder de abnormale

omstandigheden, die worden aangetroffen, eerder kunnen ontstaan dan in normale tijden.

5. In verband met het vorenstaande meen ik, dat het verre de voorkeur verdient, zeer duidelijk het verschil tusschen deze tijdelijke nood-lichamen en de normale vertegenwoordigende lichamen te doen uitkomen — zoowel door hun benaming als door hun bevoegdheden — dan te trachten den indruk te vestigen, dat zij feitelijk identiek zijn, hetgeen niet mogelijk is, daar de fundamenteele grondslag ontbreekt.

Indien bepleit zou worden geen tijdelijke lichamen in het leven te roepen en de regeering vrij spel te laten totdat verkiezingen kunnen worden gehouden, dan zou men zich verder van den democratischen grondslag verwijderen, dan wanneer men een wettelijk erkend „klankbord” van de openbare meening in het leven roept, hetgeen geen regeering gedurende geruimen tijd kan ontberen.

6. Rekening dient te worden gehouden met den wensch, die in Nederland leeft om na de bevrijding, bij herstel van de democratische staatsinstellingen, niet slaafs terug te vallen in het politieke apparaat, zooals dit vóór den oorlog bestond.

Teekenend in dit verband is een uitlating uit bezet gebied, luidende:

„Van socialistische zijde wordt verder aandacht gewijd aan de naoorlogsche politieke ontwikkeling in Nederland. Zij wijzen den stemdwang af, als zijnde onvrij. Zij achten een terugkeer van de politieke partijen gewenscht. Evenwel niet het oude partij-apparaat. Dit moet beslist bestreden worden. Het is van het grootste belang, dat men eenerzijds de onontbeerlijkheid van politieke partijen erkennende, anderzijds de onmiddellijke herleving van de oude partijen tegenhoudt. Menige partij was volgens hen op weg een staat in den staat te worden en nimmer vergeten mag worden, dat een partij slechts een middel en geen doel is. Bovendien moet de partij zelf ook democratisch zijn en de leiders mogen niet, zooals in het verleden, verkleefd zijn aan de verworven partij-posities. Zij bepleiten een partijlooze periode gedurende de eerste maanden na de bevrijding, bij voorkeur zelfs het eerste jaar en dan kan een hergroepering van ons volk haar beslag krijgen waarbij vooral plaats aan de jongeren zal toevallen”.

Duidelijke taal, welke van verschillende zijden bij herhaling wordt vernomen en die, voor zoover te beoordeelen valt, de opvattingen, die in breeden kring heerschen, weergeeft.

Indien bij Koninklijk Besluit 30 leden uit de Staten-Generaal, zooals deze op 10 Mei 1940 waren samengesteld, moeten benoemd worden na raadpleging van de vertegenwoordigers der toenmalige „groepen en partijen”, dan zal de Regeering niet kunnen ontkomen aan een keuze met sterk politieke inslag, waaruit de indruk wordt gevestigd, dat zij vasthoudt aan de oude partijgroepering en „de onmiddellijke herleving der oude partijen” in de hand werkt.

7. Naar mij voorkomt, moet de Regeering zich daaraan niet wagen en zou het aanbeveling verdienen, dat zij allereerst een 30-tal leden van den tijdelijken Centralen Raad van Bijstand benoemt uit „groepen en richtingen gedurende en na de bezetting ontstaan en gevormd, alsmede uit hen, die door den vijand in gijzeling of gevangenschap zijn genomen”.

Het komt mij niet zoo gemakkelijk voor de juiste waarde van de „groepen en richtingen gedurende en na de bezetting ontstaan en gevormd” te beoordeelen, maar wel komt het mij volstrekt mogelijk voor, met de voorlichtingen van degenen, die tijdens de bezetting een rol hebben gespeeld, een dertigtal vooraanstaande personen uit te kiezen, die krachtens hun optreden het vertrouwen der bevolking genieten, onverschillig tot welke politieke partij zij behoorden.

Het ligt voor de hand, dat het thans zittende kabinet niet over de gegevens beschikt, zich daaromtrent een volledig oordeel te vormen, zoodat naar mijn meening, het na de bevrijding optredende nieuwe Kabinet deze keuze zal moeten doen. Dit Kabinet, dat ongetwijfeld voor het meerendeel uit personen van dezelfde categorie zal worden samengesteld, is aangewezen op samenwerking met den Centralen Raad en ook uit dien hoofde komt het gewenscht voor, dat allereerst een dertigtal van deze vooraanstaande personen benoemd wordt.

Het verdient ernstig overweging, dat omtrent de keuze van het tweede dertigtal leden van den Centralen Raad niet alleen de vertegenwoordigers der vroegere „groepen en partijen”, die in de Staten-Generaal vertegenwoordigd waren, gehoord worden, doch tevens dat zij benoemd worden op advies of op voordracht van het eerstbedoelde dertigtal leden van den Centralen Raad.

8. Hetzelfde beginsel ware door te voeren voor de benoeming van de tijdelijke Provinciale Staten en de tijdelijke Gemeenteraden, beter te noemen de tijdelijke Provinciale Raden van Bijstand en de tijdelijke gemeentelijke Raden van Bijstand.

Niet genoeg kan de nadruk erop worden gevestigd, dat het van het hoogste belang is, dat het gewestelijke en het plaatselijke gezag ten spoedigste hersteld wordt, aangezien de Regeering, c.q. vertegenwoordigd door het militair gezag, niet onmiddellijk aanwezig kan zijn.

Dit wordt bereikt door het onmiddellijk automatisch in functie treden van de Commissarissen der provincies en van de burgemeesters, volgens nader vast te stellen wettelijke regelen. Zodoende wordt op het tijdstip, dat de bezettingsautoriteiten verdwijnen, onmiddellijk een rechtstoestand geschapen, waaraan behoefte bestaat. De Commissarissen en de burgemeesters zijn dan de eenige gezagsdragers, totdat de tijdelijke Provinciale Staten en Gemeenteraden, respectievelijk de tijdelijke gedeputeerden en tijdelijke leden van den gemeenteraad zijn aangewezen. Vandaar dat dit zoo spoedig mogelijk moet geschieden en dan rijst de vraag, of het wel aanbeveling verdient, dat de Centrale Raad gehoord wordt omtrent de samenstelling van de tijdelijke Provinciale Staten, welke voor elke provincie afzonderlijk moet worden beoordeeld. Het zou naar mijne meening overweging verdienen de leden van de tijdelijke Provinciale Staten op voordracht van den Commissaris der Koningin bij Koninklijk Besluit te benoemen.

In dezelfde lijn zouden de leden van de tijdelijke gemeenteraden kunnen worden benoemd, op voordracht van de burgemeesters, door de Commissarissen der Koningin.

Zodoende zouden de gemeentelijke Kiescolleges komen te vervallen. Ik kan de betekenis van deze benoemde colleges, waarvan het aantal het drievoud zou bedragen van het aantal te benoemen leden van den tijdelijken gemeenteraad, niet goed inzien.

Dit lijkt wel een zeer kunstmatig instituut en men zal gemakkelijker en spoediger rechtstreeks de gemeenteraden kunnen benoemen.

9. Bij de samenstelling van de tijdelijke colleges zal volgens het eerste lid van art. 3 (gewijzigd) van het ontwerp-besluit ernaar gestreefd worden, uit verschillende groepen en stroomingen van het volk een keuze te doen. Bovendien worden volgens ditzelfde artikel omtrent

de te benoemen leden eenerzijds de vertegenwoordigers van de groepen of partijen, waartoe die leden op 10 Mei 1940 behoorden en anderzijds die van groepen en richtingen, gedurende en na de bezetting gevormd en ontstaan, alsmede oud-gijzelaars en oud-gevangenen geraadpleegd.

Voor de samenstelling der gemeenteraden, althans van die in de kleinere gemeenten, die verreweg het grootst in aantal zijn, zou daartoe, wegens den beperkten kring, daarbij betrokken, de volgende procedure kunnen gevolgd worden.

De tijdelijke burgemeester roept onmiddellijk, nadat hij in functie is getreden, vorenbedoelde vertegenwoordigers en personen bijeen en dezen geven een uitspraak omtrent de meest gewenschte kandidaten. Daarmede rekening houdende, draagt de tijdelijke burgemeester de kandidaten ter benoeming aan den Commissaris der Koningin voor, met inachtneming van den algemeenen regel, sub 2 bedoeld. De tijdelijke gemeenteraden kiezen de wethouders.

10. Hoezeer het sub 2 gestelde denkbeeld aanvaardende, kan ik geen enkele reden zien, waarom dit verder zou moeten worden doorgevoerd dan strikt noodzakelijk is. Er bestaat naar mijne meening niet de minste aanleiding, de tijdelijke gedeputeerden en tijdelijke wethouders volgens dit beginsel te benoemen. Immers dezen kunnen gevoegelijk gekozen worden door en uit respectievelijk de tijdelijke provinciale staten en de tijdelijke gemeenteraden. Men beschikt dan, wellicht reeds zeer spoedig na het tijdstip der bevrijding, over gekozen gedeputeerden en wethouders, een gunstige uitzondering op alle andere functionarissen, die noodgedwongen tijdelijk benoemd moeten worden.

Gedurende de eerste dagen zullen de Commissarissen en burgemeesters zich voorloopig moeten bedienen, totdat gedeputeerden en wethouders gekozen zijn, van medewerkers, die onder hunne verantwoordelijkheid worden tewerkgesteld.

11. Wellicht zullen voor de groote gemeenten eenige afwijkende regelen dienen gesteld te worden, welke nader onder het oog moeten worden gezien.

De Minister van Oorlog,

(w.g.) O. C. A. VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 58

**Ontwerp tweede bestuursvoorziening van de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, op 16 November 1943
aangeboden aan de leden van de Commissie Terugkeer**

**MINISTERIE VOOR
AIGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK**

Londen, 16 November 1943.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onzen Minister voor Algemene Oorlogvoering, enz., enz.

Overwegende, dat het gewenscht is, voorzieningen te treffen met betrekking tot de wetgeving en het bestuur, zoowel voor het Rijk als voor de provinciën, de gemeenten en de waterschappen, tot op het oogenblik dat de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal, de Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten, de Gemeenteraden en de wethouders en de Waterschappen weder op de door de bestaande wetten voorgeschreven wijze zijn verkozen en hunne functies kunnen verrichten.

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen, dat, zoolang de in de volgende artikelen genoemde colleges nog niet op de door de bestaande wetten voorgeschreven wijze zijn verkozen, de samenstelling als volgt zal plaats vinden.

Artikel 1

1. Voor de Staten-Generaal worden van degenen, die op 10 Mei 1940 lid waren van de Eerste Kamer door Ons 25 en van hen, die in Mei 1940 lid waren van de Tweede Kamer door Ons 50 aangewezen, die als wettige leden van deze colleges zullen fungeeren.

Door Ons worden bovendien voor de Eerste Kamer 25 nieuwe leden en voor de Tweede Kamer 50 nieuwe leden benoemd.

2. De aanwijzing tot lid uit de oude leden van beide Kamers geschiedt na ingewonnen advies van den Raad van State.

3. De benoeming van nieuwe leden geschiedt uit een voordracht van ten minste 50 personen voor de Eerste Kamer en ten minste 100 personen voor de Tweede Kamer, welke door den Raad van State wordt opgemaakt.

4. De Raad van State zal op de in lid 3 bedoelde voordracht personen plaatsen, die het meest representatief moeten worden geacht voor het geheele Nederlandsche volk.

Artikel 2

De aldus samengestelde Kamers hebben dezelfde taken en bevoegdheden als deze lichamen op 10 Mei 1940 hadden, terwijl voor de nieuw benoemde leden dezelfde eischen en bepalingen gelden als genoemd in artikel 87, 89, 90 en 93 van de Grondwet.

Artikel 3

1. De artikelen 83, 84, 85, 86, 88, 92, 94, 103, 106 en 111 van de Grondwet worden, gedurende het tijdvak, dat de Kamers op de in deze wet omschreven wijze zijn samengesteld, buiten toepassing gelaten.

2. Ten aanzien van artikel 92 G.W. worden door Ons nadere regelen gegeven.

Artikel 4

1. Voor de Provinciale Staten worden door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van degenen, die op 10 Mei 1940 lid waren de helft aangewezen van het wettige aantal, die als wettige leden van deze colleges zullen fungeeren. Door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken worden bovendien een gelijk aantal nieuwe leden benoemd.

2. De aanwijzing tot lid uit de oude leden geschiedt na ingewonnen advies van Onzen Commissaris in de betrokken provincie.

3. De benoeming van nieuwe leden geschiedt uit een voordracht van ten minste 50 personen, welke door den Commissaris, in de betrokken provincie, wordt opgemaakt.

Artikel 5

1. Voor de nieuwe leden gelden dezelfde eischen en bepalingen als genoemd in artikel 130 voorlaatste alinea, en artikel 131, 132, 133 en 134 van de Grondwet.

2. Artikel 130, behoudens de in het vorige lid bedoelde alinea

betreffende de vereischte voor het lidmaatschap der Provinciale Staten, wordt gedurende het tijdvak, dat deze Staten op de in deze wet omschreven wijze zijn samengesteld, buiten toepassing gelaten.

Artikel 6

1. Voor de Gedeputeerde Staten worden door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van degenen, die op 10 Mei 1940 lid waren, 3, resp. in de provincie Drenthe 2, aangewezen, die als wettige leden van dit college zullen fungeeren.

Bovendien worden door de volgens artikel 4 samengestelde Provinciale Staten 3, resp. in de provincie Drenthe 2 nieuwe leden uit haar midden gekozen.

2. De aanwijzing tot lid uit de oude leden geschiedt na ingewonnen advies van Onzen Commissaris in de betrokken provincie.

Artikel 7

Artikel 141 wordt voor zoover het in strijd is met het bepaalde in deze wet, gedurende het tijdvak, dat de Gedeputeerde Staten op de in deze wet genoemde wijze zijn samengesteld, buiten toepassing gelaten.

Artikel 8

1. Voor de Gemeenteraden worden door Onzen Commissaris van de provincie, in welke de betrokken Gemeente is gelegen, van degenen, die op 10 Mei 1940 lid waren, de helft van het toen aanwezige aantal leden, aangewezen, die als wettige leden van deze colleges zullen fungeeren.

Bovendien worden door Onzen Commissaris als boven bedoeld het aantal nieuwe leden, benodigd om deze colleges op dezelfde sterkte te brengen als deze in Mei 1940 waren, benoemd.

2. Indien door sterfte, ziekte, ouderdom of politieke onbetrouwbaarheid niet de in het vorige lid bedoelde helft kan worden bereikt, wordt een aantal oude leden aangewezen, dat zooveel mogelijk deze helft benadert.

3. De aanwijzing tot lid uit de oude leden geschiedt na ingewonnen advies van den betrokken Burgemeester.

4. De benoeming van nieuwe leden geschiedt uit een voordracht van ten minste het dubbele aantal der te benoemen leden, welke door den betrokken Burgemeester wordt opgemaakt.

Artikel 9

1. Voor de nieuwe leden gelden dezelfde eischen en bepalingen als genoemd in artikel 145 G.W.

2. Het bepaalde in artikel 145 G.W., voor zoover dit in strijd is met het bepaalde bij deze wet, wordt voor het tijdvak, dat de Gemeenteraden op de in deze wet genoemde wijze zijn samengesteld, buiten toepassing gelaten.

Artikel 10

1. Voor de Wethouders worden door Onzen Commissaris van de provincie in welke de betrokken Gemeente is gelegen, in de Gemeenten met aantallen zielen als genoemd in artikel 86 der Gemeentewet, resp. 1, 2 of 3 wethouders, die op 10 Mei 1940 deze functie bekleedden, aangewezen, die als wettige wethouders zullen fungeeren.

Bovendien worden door de volgens artikel 8 samengestelde Gemeenteraden de aan het in artikel 86 der Gemeentewet alsdan ontbrekende aantal leden, aangevuld, met nieuw gekozen leden uit hun midden.

2. Indien door sterfte, ziekte, ouderdom of politieke onbetrouwbaarheid en door dat de jongste wethouder tot Burgemeester is benoemd ingevolge Ons besluit op de eerste bestuursvoorziening, niet het in het vorige lid bedoelde aantal oude wethouders kan worden aangewezen, dan wordt een aantal oude wethouders aangewezen, dat zooveel mogelijk dit getal nabij komt.

3. De aanwijzing tot wethouder uit de oude wethouders geschiedt na ingewonnen advies van den betrokken Burgemeester.

Artikel 11

1. Artikel 86 voor zoover het in strijd is met het bepaalde in deze wet, artikel 87 tot 93 der Gemeentewet worden voor het tijdvak dat de wethouders worden aangewezen en benoemd op de wijze in deze wet bepaald buiten toepassing gelaten.

2. Ten aanzien van de artikelen 88, 91 en 92 der Gemeentewet, worden door Ons nadere regelen gegeven.

BIJLAGE 59

Brief d.d. 3 December 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de Minister van Justitie ten geleide van een overzicht van de stand der terugkeer-besluiten per 1 December 1943

MINISTERIE VOOR
AIGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 385/43/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.
Londen, 3-12-1943.

Zijner Excellentie
den Minister van Justitie.

In de jongste vergadering van de Ministerieele Commissie Terugkeer werd den Secretaris opgedragen een overzicht op te stellen van den stand der terugkeer-besluiten. Daar het mij voor alle Ministers van belang schijnt van den stand van zaken ten deze op de hoogte te zijn, heb ik de eer Uwer Excellentie hiernevens bedoeld overzicht te doen toekomen, opgemaakt volgens de laatst beschikbare gegevens. Ik vestig er ter voorkoming van misverstand de aandacht op, dat dit overzicht, in tegenstelling met enkele vroeger gemaakte, slechts betrekking heeft op de Koninklijke Besluiten welke in verband met den terugkeer allereerst noodig zijn, niet op andere maatregelen.

Ik stel mij voor dit onderwerp in de eerstvolgende vergadering van den Ministerraad aan de orde te stellen.

Gezien de ontwikkeling van den internationalen toestand schijnt het mij noodzakelijk, dat thans met de voltooiing van deze regelingen de grootste spoed betracht wordt.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 385/43/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.

Geheim

STAND DER TERUGKEER-BESLUITEN
per 1 December 1943.

Het onderstaande overzicht heeft uitsluitend betrekking op de wettelijke regelingen, niet op aanschaffingen en andere maatregelen, noch op de verordeningen van het Militair Gezag.

Elk onderwerp is gerangschikt onder den Minister, die de verantwoordelijkheid op zich genomen heeft voor wat er nog terzake vericht moet worden. Achter elke regeling is voorzoover mogelijk vermeld het stadium waarin deze verkeert.

Binnenlandsche Zaken.

Eerste en Tweede Bestuursvoorziening.

Commissie Terugkeer Nederland is thans over de voornaamste principieele punten tot beslissing gekomen. Op grond daarvan wordt een nieuw ontwerp gemaakt door den Minister van Binnenlandsche Zaken, in overleg met den Minister van Waterstaat en Minister Burger.

Justitie.

Besluit Bijzonderen Staat van Beleg.

Op 11 September 1943 door Hare Majesteit de Koningin bekrachtigd. Door alle Ministers gecontrasigneerd. Gedrukte tekst binnen enkele dagen toegezegd.

Besluit Zuivering Overheidsorganen.

Ter bekrachtiging aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin. Zal na gecontrasigneerd te zijn gedrukt worden.

Bijzonder Politie-besluit.

Ter bekrachtiging aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin. Zal na gecontrasigneerd te zijn gedrukt worden.

Besluit tijdelijke organisatie Rechterlijke Macht.

Aangeboden aan den Buitengewonen Raad van Advies, die d.d. 26 November advies heeft uitgebracht. Na eventueele wijziging met voordracht aan Hare Majesteit de Koningin.

Besluit Buitengewoon Strafrecht.

Besluit Bijzondere Gerechtshoven.

Bijzonder Gratie-Advies-Besluit.

Besluit Buitengewone Rechtspleging.

Gewijzigd na advies van den Buitengewonen Raad van Advies.

Zullen bij Ministerraad worden ingediend ter behandeling op 7 December a.s.

Besluit bijzondere maatregelen t.a.v. landverraders.

Zal zoo spoedig mogelijk worden ingediend bij de Commissie Terugkeer.

Mantelbesluit inzake handhaving of opheffing van verordeningen van den bezetter.

Aanhangig bij Commissie Herstel Rechtsverkeer.

Besluit inzake de liquidatie van zekere tijdens de bezetting uitgesproken vonnissen.

Besluit tot herstel van het Rechtsverkeer en het Rechtsherstel.

Aanhangig bij Commissie Herstel Rechtsverkeer.

Uitleveringsbesluit.

In voorbereiding.

Handel, Nijverheid en Scheepvaart.

Besluit economische medewerking.

Een nieuw ontwerp, opgemaakt door een interdepartementale Commissie, is bijna voltooid.

Besluit betreffende sluiting der grenzen voor het goederenverkeer.

Op 29 Juli berichtte Handel, Nijverheid en Scheepvaart dat met het Militair Gezag terzake overleg werd gepleegd.

Een ontwerp werd op 13 November door Mr. Mouton bij Handel, Nijverheid en Scheepvaart ingediend.

Financiën.

Besluit tot uitgifte van een staatsleening.

Aangenomen. Zal aan Hare Majesteit de Koningin ter bekrachtiging worden aangeboden.

Verordening tot het sluiten van de grenzen.

(vooral met het oog op den smokkelhandel).

Een ontwerp bevindt zich thans bij het Militair Gezag voor opmerkingen.

In- en uitvoerverbod van geld en geldswaardige papieren.

Een regeling werd op 19 Juli door Financiën in uitzicht gesteld.

Deviezenregeling.

In voorbereiding.

Besluit wijziging Muntwet in verband met de uitgifte van nieuw geld.

In voorbereiding.

Sociale Zaken.

Van de volgende vier ontwerpen is de eind-redactie sinds het einde van 1942 in overleg met andere Departementen. Op 22 Juli werd nogmaals spoedige indiening in het uitzicht gesteld.

Besluit inzake arbeidsbemiddeling, scholing, herscholing, overscholing en werkloosheidsverzekering.

Besluit tot herstel van de vereenigingen van werkgevers en werknemers.

Besluit tot herstel van de gezonde arbeidsverhoudingen.

Besluit houdende maatregelen betreffende den terugkeer van Nederlandsche werkkrachten naar Nederland.

BIJLAGE 60

Brief d.d. 6 December 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Commissie Terugkeer ter aanbieding van een ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Dossier: Kab/E. VI No. 1131.

Tijdelijke Bestuursvoorziening

Londen, 6 December 1943.

Ik heb de eer Uw Koninklijke Hoogheid hierbij aan te bieden een Uwer Excellentie ontwerp besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening, waaromtrent ik overleg pleegde met onze Ambtgenooten Albarda en Burger.

Onze eerstgenoemde Amotgenoot stelt voor aan het eerste hoofdstuk nog toe te voegen een artikel, luidende als volgt:

„Zoo spoedig mogelijk na Onze terugkomst en zoodra zes van de elf provinciën door den vijand zijn ontruimd, benoemen wij veertig leden van den Tijdelijken Centralen Raad, voor de helft uit de oud-leden der Staten-Generaal, in artikel bedoeld, voor de wederhelft uit enz.....

Na de ontruiming van elke der overige provinciën benoemen Wij telken male vier leden, voor de helft enz.....

De Tijdelijke Centrale Raad oefent de hem in dit besluit opgedragen taak uit, zoodra veertig leden zijn benoemd.”

Ik stel mij voor, dat dit ontwerp in de vergadering der Ministerieele Commissie Terugkeer van Woensdag a.s. in behandeling kan worden genomen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Wij, WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën en onze Ministers zonder portefeuille van No.;

Overwegende, dat het in de omstandigheden, die Wij bij Onze terugkomst in Nederland aantreffen, niet mogelijk zal zijn de bij de Grondwet en door de wet ingestelde vertegenwoordigende lichamen en bestuursorganen terstond overeenkomstig de wettelijke bepalingen opnieuw samen te stellen en dat het derhalve noodzakelijk is voorloopige regelingen te treffen met betrekking tot wetgeving en bestuur zoowel voor het Rijk als voor de provinciën, de gemeenten en de waterschappen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Eerste Hoofdstuk

Van den Tijdelijken Centralen Raad

Artikel 1

In afwachting van het weder samenstellen en bijeenkomen van de Staten-Generaal geschiedt, in geval het algemeen belang geen uitstel van de voorziening gedooft, het uitvaardigen van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

Artikel 2

Zoodra een tijdelijke Centrale Raad is benoemd, wordt geen wet uitgevaardigd, dan nadat het ontwerp daartoe in dezen Raad een voorwerp van beraadslaging is geweest.

Artikel 3

1. De Tijdelijke Centrale Raad bestaat uit zestig leden, die door Ons worden benoemd, waarbij Wij ernaar streven uit verschillende groepen en stroomingen van het volk een keuze te doen.

2. Dertig leden worden door Ons op voordracht van den Raad van Ministers benoemd uit hen, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten

van een der Kamers van de Staten-Generaal. Alvorens de voordracht vast te stellen, laat de Raad zich door personen of groepen van personen, die naar zijn oordeel hiervoor in aanmerking komen, voorlichten.

3. De overige dertig leden worden door Ons op voordracht van den Raad van Ministers benoemd uit niet tot de in het tweede lid bedoelde groep behorende personen, die gedurende den oorlog Nederland in een bijzondere functie hebben gediend dan wel die onder de bezetting blij hebben gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand alsmede uit hen, die anders dan op grond van verdenking van het plegen van eenig strafbaar feit door den vijand van hun vrijheid werden beroofd. De Raad biedt Ons de betrekkelijke voordracht niet aan dan nadat hij zich door representatieve personen uit deze groepen heeft laten voorlichten.

4. Voor zoolang iemand, die door Ons tot lid van den Tijdelijken Centralen Raad is benoemd, nog niet in Nederland is teruggekeerd of om andere redenen, onafhankelijk van zijn wil, niet zitting kan nemen, wijzen Wij een plaatsvervangend lid aan uit dezelfde groep of categorie. Het plaatsvervangend lidmaatschap vervalt op het oogenblik, waarop het lid, dat vervangen werd, voor het eerst eene vergadering van den Raad bijwoont.

5. Een lid van den Tijdelijken Centralen Raad kan te allen tijde ontslag nemen. Een lid kan niet tegen zijn wil worden ontslagen tenzij mocht blijken dat van hem, op grond van zijn houding voor of tijdens de bezetting, niet de getrouwe medewerking aan het herstel van het Vaderland kan worden verwacht. Zulk een ontslag wordt door Ons, op voordracht van den Raad van Ministers verleend.

6. Wanneer in den Tijdelijken Centralen Raad een vacature ontstaat, benoemen Wij ter bezetting daarvan zoo mogelijk iemand uit de groep of categorie, waartoe het lid heeft behoord, in wiens vacature moet worden voorzien.

7. De bepalingen omtrent het inwinnen van inlichtingen en het raadplegen van personen, bedoeld in het tweede en derde lid van dit artikel, vinden overeenkomstige toepassing bij het aanwijzen van plaatsvervangende leden en bij benoeming in geval van vacature.

Artikel 4

1. De Voorzitter en de tweede Voorzitter van den Tijdelijken Centralen Raad worden door Ons op voordracht van dien Raad benoemd.

2. Onmiddellijk nadat de leden van den Tijdelijken Centralen Raad zijn benoemd, komt het College op een door Ons te bepalen dag, uur en plaats in openbare vergadering bijeen. Het oudste in leeftijd zijnde lid, behorende tot de in het tweede lid van artikel 3 bedoelde groep, heeft de leiding van deze vergadering.

3. De Tijdelijke Centrale Raad gaat in zijn eerste vergadering over tot het opmaken van de voordracht bedoeld in het eerste lid van dit artikel.

Artikel 5

1. De Tijdelijke Centrale Raad vergadert in het openbaar, tenzij de Voorzitter of de Raad beraadslaging met gesloten deuren noodig oordeelt.

2. De beraadslagingen over een ontwerp van wet, waarbij Onze Ministers tot het geven van voorlichtingen aanwezig zijn, worden in den Tijdelijken Centralen Raad beëindigd met het vaststellen van een advies aan Ons. Die vaststelling geschiedt in het openbaar tenzij de betrokken Minister of de Voorzitter dit strijdig acht met de belangen van den Staat. Wij wijken van dit advies niet af zonder nogmaals den Raad van State te hebben gehoord.

3. De Tijdelijke Centrale Raad kan Onze Ministers, die ambtshalve deel uitmaken van de vergadering en als zoodanig alleen een raadgevende stem hebben, uitnoodigen alle inlichtingen te verstrekken, die hij voor de uitoefening van zijn taak, waartoe ook de bespreking van het beleid van Onze Ministers behoort, noodig oordeelt. Onze Ministers voldoen aan een uitnodiging, tenzij zij dit strijdig achten met de belangen van den Staat.

De Tijdelijke Centrale Raad kan de bespreking van het beleid van Onze Ministers beëindigen met een uitspraak over dat beleid.

4. De leden van den Tijdelijken Centralen Raad en de Ministers zijn niet gerechtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergaderingen van dit college hebben gezegd of aan dit college schriftelijk hebben voorgelegd.

Artikel 6

De taak, de bevoegdheid en de werkwijze van den Tijdelijken Centralen Raad, alsmede de aan den Voorzitter en de overige leden toe te kennen vergoedingen en de wijze van voorziening in het benoemde personeel worden door Ons nader vastgesteld.

Tweede hoofdstuk

Van het provinciaal bestuur

Artikel 7

1. Met afwijking van de desbetreffende wettelijke bepalingen worden de leden van de opnieuw samen te stellen Provinciale Staten voor de eerste maal door Ons benoemd, waarbij Wij ernaar streven uit verschillende groepen en stroomingen van het volk een keuze te doen.

2. De helft van het aantal leden of, indien dit oneven is de helft van het aantal, nadat dit met een is verminderd, wordt door Ons op aanbeveling van het tijdelijk College van Gedeputeerde Staten, bedoeld in artikel 25, gekozen uit hen, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van de Staten der betrokken provincie. Alvorens de aanbeveling vast te stellen laat het College zich door personen of groepen personen, die naar zijn oordeel hiervoor in aanmerking komen, voorlichten.

3. De overige leden worden door Ons op aanbeveling van het tijdelijk College van Gedeputeerde Staten gekozen uit andere personen dan bedoeld in het tweede lid, die tijdens de bezetting blijf hebben gegeven van trouw en van moed bij het weerstaan van den vijand alsmede uit hen, die anders dan op grond van verdenking van het plegen van eenig strafbaar feit door den vijand van hun vrijheid werden beroofd. Het College gaat tot het opmaken van de aanbeveling niet over dan nadat het zich door representatieve personen uit deze groepen heeft laten voorlichten.

4. De leden van de Staten kunnen tegen hun wil worden ontslagen, indien mocht blijken dat van hen, op grond van hun houding voor of tijdens de bezetting, niet de getrouwe medewerking aan het herstel van het Vaderland kan worden verwacht. Zulk een ontslag wordt door Ons, op voordracht van den Raad van Ministers, verleend.

5. Wanneer in de Provinciale Staten een vacature ontstaat, benoemen Wij ter bezetting daarvan zoo spoedig mogelijk iemand uit de groep of categorie, waartoe het lid heeft behoord, in wiens vacature moet worden voorzien. De bepalingen omtrent het inwinnen van inlichtingen en het raadplegen van personen, bedoeld in het tweede en derde lid van dit artikel, vinden daarbij zooveel mogelijk overeenkomstige toepassing.

Artikel 8

Met afwijking van het bepaalde in artikel 17 van de Provinciale wet worden voor de toepassing van het Tweede Hoofdstuk van dit besluit onder ingezetenen van de provincie verstaan, zij die op den dag van de benoeming hunne werkelijke woonplaats binnen de provincie hadden.

Artikel 9

1. De benoemde doet binnen drie weken na het bekomen van een afschrift van het benoemingsbesluit, dat hem per aangetekenden brief wordt toegezonden, aan den Commissaris der Koningin bij brief of telegrafisch mededeeling, of hij de benoeming aanneemt. Hij wordt, laat hij dien tijd zonder deze mededeeling voorbij gaan, geacht de benoeming niet aan te nemen.

2. De Commissaris der Koningin geeft van de ontvangst van de mededeeling onverwijld bericht aan den benoemde.

3. Dit bericht en het afschrift van het benoemingsbesluit strekken den benoemde tot geloofsbrief.

4. Het onderzoek van de geloofsbrieven, als bedoeld in artikel 70 van de Provinciale wet, strekt zich niet uit over de naleving van de voorschriften, vervat in artikel 7 van dit besluit.

Artikel 10

De Provinciale Staten komen zoo spoedig mogelijk op een door Ons te bepalen dag in buitengewone zitting bijeen. Zij verkiezen in deze zitting de leden van de Gedeputeerde Staten en benoemen het lid van de Staten, als bedoeld in artikel 89 van de Provinciale wet.

Artikel 11

Wij behouden ons voor nadere voorschriften te geven omtrent het tijdstip, waarop de krachtens dit besluit benoemde leden van de Provinciale Staten zullen aftreden.

Derde hoofdstuk

Van het gemeentebestuur

Artikel 12

1. Met afwijking van de desbetreffende wettelijke bepalingen worden de leden van de opnieuw samen te stellen Gemeenteraden voor de eerste maal benoemd door den Commissaris der Koningin, die er naar streeft uit verschillende groepen en stroomingen van de ingezetenen een keuze te doen.

2. De helft van het aantal leden, nadat dit met een is verminderd, wordt door Onzen Commissaris op aanbeveling van het tijdelijke College van Burgemeester en Wethouders, bedoeld in artikel 34, voor zoover dit mogelijk is, gekozen uit hen, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van de raden der betrokken gemeente. Alvorens de aanbeveling vast te stellen laat het College zich door personen of groepen van personen, die naar zijn oordeel hiervoor in aanmerking komen, voorlichten.

3. De overige leden worden door Onzen Commissaris op aanbeveling van het tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders gekozen uit andere personen dan bedoeld in het tweede lid, van wie op grond van hun houding tijdens de bezetting de getrouwe medewerking aan het herstel van het Vaderland kan worden verwacht. Het College gaat tot opmaken van de aanbeveling niet over dan nadat het representatieve personen uit de ingezetenen der gemeente heeft geraadpleegd.

4. De leden van de Raden kunnen tegen hun wil worden ontslagen, indien na hun benoeming mocht blijken, dat door hen niet aan de voorwaarde, bedoeld in het tweede lid, wordt voldaan. Zulk een ontslag wordt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, op aanbeveling van den Commissaris der Koningin, verleend.

5. Wanneer in den Gemeenteraad een vacature ontstaat, benoemt de Commissaris der Koningin ter bezetting daarvan zoo spoedig mogelijk iemand, zoo mogelijk uit de categorie waartoe het lid heeft behoord, in wiens vacature moet worden voorzien. De bepalingen omtrent het inwinnen van inlichtingen en het raadplegen van personen, bedoeld in het tweede en derde lid van dit artikel, vinden daarbij zooveel mogelijk overeenkomstige toepassing.

Artikel 13

Met afwijking van het bepaalde in artikel 4 van de Gemeentewet worden voor de toepassing van het Derde Hoofdstuk van dit besluit onder ingezetenen der gemeente verstaan, zij die op den dag van de benoeming hunne werkelijke woonplaats binnen de gemeente hadden.

Artikel 14

1. De benoemde doet binnen twee weken na het bekomen van een afschrift van het benoemingsbesluit, dat hem per aangetekenden brief wordt toegezonden, aan den Burgemeester bij brief of telegrafisch mededeeling of hij de benoeming aanneemt.

Hij wordt, laat hij dien tijd zonder deze mededeeling voorbij gaan, geacht de benoeming niet aan te nemen.

2. De burgemeester geeft van de ontvangst van de mededeeling onverwijld bericht aan den benoemde.

3. Dit bericht en het afschrift van het benoemingsbesluit strekken den benoemde tot geloofsbrief.

4. Het onderzoek van de geloofsbrieven, als bedoeld in artikel 32 der Gemeentewet, strekt zich niet uit over de naleving van de voorschriften vervat in artikel 13 van dit besluit.

Artikel 15

De gemeenteraden komen voor het eerst zoo spoedig mogelijk op een door Ons te bepalen dag in vergadering bijeen. Hij onderzoekt in deze vergadering de geloofsbrieven van de benoemde leden en verkiest de wethouders.

Artikel 16

Het bepaalde in de artikelen 54 en 56 der Gemeentewet vindt tot een nader door Ons te bepalen datum geen toepassing.

Artikel 17

Wij behouden Ons voor nadere voorschriften te geven omtrent het tijdstip, waarop de krachtens dit besluit benoemde leden van de Gemeenteraden zullen aftreden.

Vierde Hoofdstuk

Van het bestuur der waterschappen, veenschappen en veenpolders

Artikel 18

Zoolang door Onzen Minister van Waterstaat voor alle of bepaaldelijk aan te wijzen waterschappen, veenschappen of veenpolders,

niet anders is bepaald, worden, naar gelang deze geheel of ten deele liggen in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, de taak en de bevoegdheden opgelegd en toekomende aan de vergadering van de ingelanden — al dan niet vertegenwoordigend lichaam zijnde — vervuld en uitgeoefend door het Dagelijksch Bestuur.

Artikel 19

1. Indien de Commissaris der Koningin van oordeel is, dat in het bestuur van een waterschap, een veenschap of veenpolder niet op een zoodanige wijze wordt voorzien, welke de noodige waarborgen biedt voor een doeltreffende behartiging van belangen, dan wel een of meer leden van het Dagelijksch Bestuur niet beschikbaar of feitelijk niet in staat zijn om hun taak en hun bevoegdheden uit te oefenen of te vervullen, wijst Onze Commissaris onmiddellijk een of meerdere personen voor die uitoefening of die vervulling aan, die alsdan volledig in de rechten en de plichten treden van hen, die worden vervangen.

2. Onze Minister van Waterstaat is met afwijking van het bepaalde in het eerste lid steeds bevoegd die voorzieningen te treffen, welke hem noodig voorkomen.

3. Van beslissingen, op grond van dit artikel genomen, wordt onmiddellijk mededeeling aan het Militair Gezag gedaan.

Artikel 20

1. Indien het Militair Gezag tot de bevinding komt, dat, ingevolge het bepaalde in artikel 18 niet op een zoodanige wijze in het bestuur van een waterschap, veenschap of veenpolder wordt voorzien, welke de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel van de openbare orde en rust, is dat gezag bevoegd, in afwachting van de beslissing van den Commissaris der Koningin of van Onzen Minister van Waterstaat de uitoefening van dit bestuur tijdelijk aan een of meer schriftelijk door hem aan te wijzen personen op te dragen.

2. Het Militair Gezag stelt terstond Onzen Minister van Waterstaat en Onzen betrokken Commissaris met de tijdelijke aanwijzingen, als bedoeld in het eerste lid, in kennis.

Artikel 21

Alle wettelijke voorschriften betreffende het mededeelen, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van besluiten van de vergadering van ingelanden vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door het Dagelijksch Bestuur worden genomen.

Artikel 22

Zoolang door Ons niet anders is bepaald, wordt, indien een waterschap, veenschap of veenpolder in twee of meer provinciën is gelegen, voor de toepassing van dit besluit, het waterschap, veenschap of de veenpolder geacht te zijn gelegen in de provincie, waar de zetel van het bestuur op 10 Mei 1940 was gevestigd.

Artikel 23

De regeling van de aan tijdelijke bestuursleden toe te kennen wedden en vergoeding van reiskosten geschiedt door Onzen betrokken Commissaris (regel weggevallen)

Vijfde Hoofdstuk

Van het provinciaal bestuur, zolang de bepalingen van het tweede hoofdstuk nog niet in werking zijn getreden

Artikel 24

1. Zoolang door ons niet anders is bepaald, worden, naar gelang en wanneer provincies geheel of ten deele liggen in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, de taak en bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan de Commissarissen der Koningin, vervuld en uitgeoefend door de aldaar door Ons benoemde Commissarissen der Koningin, die op 10 Mei 1940 in functie waren, ook al zijn die Commissarissen, al dan niet op hun verzoek, door of vanwege den bezetter ontslagen, tenzij zij na 14 Mei 1940 door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie zijn benoemd.

2. Indien een Commissaris der Koningin, als bedoeld in het eerste lid, door Ons of van Onzentwege, ingevolge het bepaalde in het Besluit Zuivering Overheidsorganen is ontslagen, geschorst, dan wel hem de uitoefening van zijn functie is ontnomen, of ingeval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen Commissaris, worden de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, tot dat in de definitieve vervulling van het ambt van Commissaris der Koningin is voorzien of tot een door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen tijdstip, vervuld en uitgeoefend door den in leeftijd jongsten persoon uit de Gedeputeerden, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken college op 10 Mei 1940.

3. Indien een ingevolge het tweede lid van dit artikel aangewezen persoon niet beschikbaar of feitelijk niet in staat is de taak en bevoegdheden, in dat lid bedoeld te vervullen en uit te oefenen, geschiedt de aanwijzing door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

4. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is met afwijking van het bepaalde in dit artikel, steeds bevoegd voor de vervulling en de uitoefening van de in het eerste lid bedoelde taak en bevoegdheden, een ander persoon aan te wijzen.

5. De tijdelijke Colleges van Gedeputeerden, als bedoeld in artikel 25, wijzen zoo spoedig mogelijk een persoon uit hun midden aan, die in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis belast is den dienstdoenden Commissaris der Koningin te vervangen.

6. Zoodra de personen, bedoeld in dit artikel hun taak hebben aanvaard, doen zij daarvan onverwijld schriftelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het Militair Gezag. Onze voornoemde Minister stelt dat Gezag mede onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door hem ingevolge het bepaalde in dit artikel zijn genomen.

Artikel 25.

1. Zoolang door Ons niet anders is bepaald, wordt naar gelang en wanneer provincies geheel of ten deele liggen in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, het bestuur der provincie, anders dan bedoeld in artikel 24, alsmede de taak van provinciale commissies, voor zoover deze door of namens het provinciaal bestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht zijn belast, uitgeoefend door een tijdelijk College van Gedeputeerden.

2. Het aantal leden van het College bedraagt één meer dan dat, genoemd in artikel 45 der Provinciale Wet. De Commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, is ambtshalve Voorzitter en lid van het College.

3. De niet ambtshalve leden van de tijdelijke Colleges van Gedeputeerden worden aangewezen door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 26.

1. De Commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, is verplicht het tijdelijke College van Gedeputeerden onmiddellijk in vergadering bijeen te roepen.

2. Het College is gehouden zich onmiddellijk te beraden over de vraag, of de Commissaris der Koningin of de persoon, die hem krachtens de artikelen 24 of 28 van dit besluit vervangt, in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de provincie geniet en alleszins geschikt is voor de uitvoering van de hem opgelegde taak. Indien het van oordeel is, dat dit niet het geval is, wordt van dit oordeel uiterlijk binnen veertien dagen nadat het College zijn taak heeft aanvaard, schriftelijk en gemotiveerd mededeeling gedaan aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 27.

1. Het bepaalde in de artikelen 87 en 88 van de Provinciale Wet is op vergadering van het tijdelijk College van Gedeputeerden van toepassing.

2. Het reglement van Orde, door het College voor zijn vergaderingen vast te stellen, wordt aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken medegegeeld.

Artikel 28.

1. Indien het Militair Gezag tot de bevinding komt, dat ingevolge het bepaalde in het eerste, tweede of vijfde lid van artikel 24 niet op zoodanige wijze in de waarneming van het ambt van Commissarissen der Koningin is voorzien, welke de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel van de openbare orde en rust, is dat Gezag bevoegd, in afwachting van de beslissing van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken tijdelijk een voor dat bestuur geschikte persoon schriftelijk aan te wijzen. Die persoon treedt dan gedurende die periode in de rechten en plichten van den vervanger, bedoeld in artikel 24.

2. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken tengevolge van den gang der krijgsverrichtingen buiten staat is de voorziening, bedoeld in het derde lid van artikel 24 te treffen, geschiedt deze in afwachting van de beslissing van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, zoonodig door het Militair Gezag.

3. Het Militair Gezag stelt terstond Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken met de tijdelijke aanwijzingen, als bedoeld in dit artikel, in kennis.

Artikel 29.

De Commissaris der Koningin en hij, die hem vervangt, zijn voor de uitvoering van hun taak verantwoording schuldig aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geven dien Minister alle door hem gevraagde inlichtingen.

Artikel 30.

Alle wettelijke voorschriften betreffende het mededeelen, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van besluiten van de Staten der Provincie en de Gedeputeerde Staten vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door het Tijdelijke College van Gedeputeerden worden overgenomen.

Artikel 31

De regeling van de bezoldiging van den waarnemend Commissaris der Koningin alsmede van de niet ambtshalve leden van de tijdelijke Colleges van Gedeputeerden geschiedt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 32

De Commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, heeft in het tijdvak, liggende tusschen het oogenblik, waarop hij de uitoefening van de taak krachtens dit besluit heeft aanvaard of is blijven voortzetten, en dat, waarop het tijdelijk College van Gedeputeerden is benoemd, alle bevoegdheden, welke aan dit College zijn toegekend.

Artikel 33

De Commissaris der Koningin en zij, die hem vervangen alsmede de niet ambtshalve leden van de tijdelijke Colleges van Gedeputeerden zijn niet gerechtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergadering van evenbedoeld college hebben gezegd of aan die colleges schriftelijk hebben voorgelegd.

Zesde Hoofdstuk

Van het gemeentebestuur, zoolang de bepalingen van het derde Hoofdstuk nog niet in werking zijn getreden

Artikel 34

1. Zoolang door Ons niet anders is bepaald, worden, naar gelang en wanneer gemeenten geheel of ten deele liggen in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, de taak en de bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan de burgemeesters vervuld en uitgeoefend door de aldaar door Ons benoemde burgemeesters, die op 10 Mei 1940 in functie waren, ook al zijn die burgemeesters, al dan niet op hun verzoek, door of vanwege den bezetter ontslagen, tenzij zij na 14 Mei 1940 door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie zijn benoemd.

2. Indien een burgemeester, als bedoeld in het eerste lid, door Ons of van Onzentwege, ingevolge het bepaalde in het Besluit Zuivering Overheidsorganen is ontslagen, geschorst, dan wel hem de uitoefening van zijn functie is ontnomen, of in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen burgemeester, worden de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, totdat in de definitieve vervulling van het ambt van burgemeester is voorzien of tot een door of namens Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen tijdstip vervuld en uitgeoefend door den in leeftijd jongsten beschikbaren persoon uit de wethouders, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken College van Burgemeester en Wethouders op 10 Mei 1940.

3. Indien een ingevolge het tweede lid van dit artikel aangewezen persoon niet beschikbaar of feitelijk niet in staat is de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, geschiedt de aanwijzing door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken voor de gemeenten van 100 000 zielen en daarboven en voor overige gemeenten door den Commissaris der Koningin der betrokken provincie.

4. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is, met afwijking van het bepaalde in dit artikel steeds bevoegd, voor de vervulling en de uitoefening van de in het eerste lid bedoelde taak en bevoegdheden een ander persoon aan te wijzen.

5. De tijdelijke Colleges van Burgemeester en Wethouders als bedoeld in artikel 35, wijzen zoo spoedig mogelijk een persoon uit hun midden aan, die in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis belast is den dienstdoenden burgemeester te vervangen.

6. Zoodra de personen bedoeld in dit artikel hun taak hebben aanvaard, doen zij daarvan onverwijld schriftelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, den Commissaris der Koningin in de provincie en het Militair Gezag. Onze voornoemde Minister en de Commissarissen der Koningin stellen dat gezag mede onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door hen ingevolge het bepaalde in dit artikel zijn genomen.

Artikel 35

1. Zoolang door Ons niet anders is bepaald, wordt, naar gelang en wanneer gemeenten geheel of ten deele liggen in het gebied, dat

zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, het bestuur der gemeenten, anders dan bedoeld in artikel 34, alsmede de taak van de Commissies, voor zoover deze door of namens het gemeentebestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht zijn belast, uitgeoefend door een tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders.

2. Het aantal leden van het College is gelijk aan dat van diegenen, die op 10 Mei 1940 als zoodanig in functie waren of in functie moesten zijn. De Burgemeester of hij die hem vervangt, is ambtshalve voorzitter en lid van het College.

3. Zoodra de toestand als bedoeld in het eerste lid van dit artikel is ingetreden, roept de dienstdoende burgemeester onmiddellijk bij openbare bekendmaking tegen een door hem te bepalen dag, uur en plaats bijeen:

de personen, die op 10 Mei 1940 lid van den raad der gemeente waren, en de ingezetenen der gemeente, die door den vijand als gijzelaar gevangen werden genomen onder mededeeling, dat de opgeroepenen worden uitgenoodigd aan te wijzen, welke personen met den burgemeester of diens vervanger het tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders zullen vormen.

Onder ingezetenen worden voor de toepassing van dit artikel verstaan zij, die hun werkelijke woonplaats binnen de gemeente hebben.

Onder gijzelaars worden voor de toepassing van dit besluit verstaan de personen, die anders dan op grond van verdenking van het plegen van eenig strafbaar feit door den bezetter van hun vrijheid werden beroofd, omdat zij door hem zoodanig representatief werden geacht, dat zij aansprakelijk werden gesteld voor verzetsdaden van de Nederlandsche bevolking dan wel op wie door hem in verband met jegens Duitschers in de overzeesche gebiedsdeelen genomen beslissingen represaillemaatregelen werden toegepast.

4. De orde van de vergadering en het vaststellen van den uitslag van de stemming, die schriftelijk zal plaats vinden, worden door den burgemeester of diens vervanger, die de vergadering leidt, geregeld.

5. Indien aan den voorzitter blijkt, dat zich personen tot het deelnemen aan de vergadering hebben aangemeld, die niet aan de gestelde eischen voldoen of van wie bekend is, dat zij, op grond van hun houding vóór of tijdens de bezetting niet het vertrouwen der ingezetenen hebben, is hij bevoegd hun den toegang tot en het deelnemen aan de vergadering te ontzeggen en hen zoo noodig met den sterken arm te doen verwijderen.

6. Met afwijking van het bepaalde in dit artikel geschiedt de aanwijzing van de niet ambtshalve leden van het tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders van gemeenten met een zielental van 100 000 en meer door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

7. Voor het geval een verkozene zijn benoeming niet aanvaardt, overlijdt of bedankt dan wel bij verandering van woonplaats, wordt in de vacature voorzien op de wijze als in dit artikel voor de eerste benoeming is bepaald.

Artikel 36

1. De burgemeester of hij, die hem vervangt, is verplicht het tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders onmiddellijk in vergadering bijeen te roepen.

2. Het College is gehouden zich onmiddellijk te beraden over de vraag, of de burgemeester of de persoon, die hem krachtens artikelen 34 of 40 van dit besluit vervangt, in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de gemeente geniet en alleszins geschikt is voor de uitvoering van de hem opgelegde taak. Indien het van oordeel is, dat dit niet het geval is, wordt van dit oordeel uiterlijk binnen veertien dagen nadat het College zijn taak heeft aanvaard, schriftelijk en gemotiveerd mededeeling gedaan aan den Commissaris der Koningin in de provincie en den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 37

1. Het bepaalde in artikel 98 van de Gemeentewet is op de vergaderingen van het tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders van toepassing.

2. Het Reglement van Orde, door het College voor zijn vergaderingen vast te stellen, wordt aan Onzen Commissaris in de provincie medegedeeld.

Artikel 38

Indien na 10 Mei 1940 gemeenten zijn vereenigd of gesplitst, geschiedt de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden, bedoeld in artikel 34, in de betrokken gemeenten door den persoon of de personen, door of vanwege Onzen Minister van

Binnenlandsche Zaken aan te wijzen. Het bepaalde in het zesde lid van evengenoemd artikel vindt daarbij overeenkomstige toepassing.

Artikel 39

De Commissaris der Koningin in de provincie, waarin de plaats van vestiging is gelegen van een commissie of waarin de zetel is gevestigd van een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, belast met de behartiging van gemeenschappelijke belangen van twee of meer gemeenten, dan wel van een provincie en één of meer gemeenten, is, tot zoolang door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken niet anders is bepaald, bevoegd een persoon of meerdere personen met de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van een zoodanige commissie of van een zoodanig rechtspersoon te belasten. Het bepaalde in het zesde lid van artikel 34 vindt daarbij overeenkomstige toepassing.

Artikel 40

1. Indien het militair gezag tot de bevinding komt, dat ingevolge het bepaalde in het eerste, tweede of vijfde lid van artikel 34 niet op een zoodanige wijze in de waarneming van het ambt van burgemeester is voorzien, welke de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel van de openbare orde en rust, is dat gezag bevoegd, in afwachting van de beslissing van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en van den Commissaris der Koningin tijdelijk een voor dat bestuur geschikt en volkomen betrouwbaar persoon schriftelijk aan te wijzen. Die persoon treedt dan gedurende die periode in de rechten en plichten van den vervanger, bedoeld in artikel 34.

2. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken onderscheidenlijk de Commissaris der Koningin tengevolge van den gang van de krijgsverrichtingen buiten staat is de voorziening, bedoeld in het derde lid van artikel 34, in artikel 38 of in artikel 39 te treffen, geschiedt deze in afwachting van de beslissing van Onzen voornoemden Minister of van den Commissaris der Koningin, zoo noodig door het militair gezag.

3. Het militair gezag stelt terstond Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en den betrokken Commissaris der Koningin met de tijdelijke aanwijzingen, als bedoeld in dit artikel, in kennis.

Artikel 41

De Burgemeester en hij, die hem vervangt, zijn voor de uitvoering van hun taak verantwoording schuldig aan den Commissaris der Koningin in de betrokken provincie en aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geven aan dien Commissaris en dien Minister alle door hem gewenschte inlichtingen.

Artikel 42

Alle wettelijke voorschriften betreffende het mededeelen, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van besluiten van de raden en de colleges van Burgemeester en Wethouders vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen die door het tijdelijk college van Burgemeester en Wethouders worden genomen.

Artikel 43

De regeling van de bezoldiging van den waarnemend burgemeester alsmede van de niet ambtshalve leden van de tijdelijke Colleges van Burgemeester en Wethouders geschiedt onderscheidenlijk door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en den Commissaris der Koningin.

Artikel 44

De Burgemeester of hij, die hem vervangt, heeft in het tijdvak liggende tusschen het oogenblik, waarop hij de uitoefening van de taak krachtens dit besluit heeft aanvaard of is blijven voortzetten en dat, waarop het tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders is benoemd, alle bevoegdheden, welke aan dit College zijn toegekend.

Artikel 45

De Burgemeester en zij die hem vervangen alsmede de niet ambtshalve leden van de tijdelijke Colleges van Burgemeester en Wet-

houders zijn niet gerechtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergaderingen van evenbedoeld College hebben gezegd of aan die Colleges schriftelijk hebben voorgelegd.

Artikel 46

Dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, zoodra zulks naar het oordeel van Onzen Raad van Ministers met het oog op de veiligheid van hen, die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak worden geroepen, toel'aatbaar wordt geacht, kan worden aangehaald als „Besluit tijdelijke Bestuursvoorziening”.

Artikel 47

1. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 15 Mei 1829, *Staatsblad* no. 28, wordt omtrent de verbindbaarheid en de inwerkingtreding van dit besluit het navolgende bepaald:

de artikelen 1 tot en met 6 treden in werking met ingang van den dag, waarop Wij naar Nederland terugkeeren,

de artikelen 7 tot en met 17 treden in werking met ingang van een nader door ons te bepalen dag, doch niet eerder dan nadat zij zijn onderworpen aan het oordeel van den Tijdelijken Centralen Raad, als bedoeld in artikel 2, welk oordeel Wij terstond na de benoeming van dien Raad vragen,

de artikelen 18 tot en met 45 treden in werking met ingang van den zevenden dag, volgende op dien van dagteekening van dit besluit.

2. De uitoefening van de taak en de bevoegdheden bedoeld in artikelen 24, 34, 38 en 39, vindt, voor zoolang dit besluit niet is afgekondigd, niet plaats dan van het oogenblik waarop door het militair gezag op door hem te bepalen wijze ter algemeene kennis is gebracht, wie met die uitoefening voor het met name in de afkondiging te vermelden gebied is belast.

Onze Ministers van Algemeene Zaken, van Binnenlandsche Zaken en van Waterstaat zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

London, den 1943.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken, a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Koloniën,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister zonder Portefeuille,

De Minister zonder Portefeuille,

BIJLAGE 61

Nota d.d. 9 December 1943 van Minister Burger aan de leden van de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de gehouden gedachtenwisseling over het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening van 6 December 1943

Mr. J. A. W. BURGER
Minister zonder Portefeuille
No. 377

Londen, 9 December 1943.
Stratton House.

*Aan de Leden van de Commissie
Terugkeer te Londen.*

Naar aanleiding van de discussie van 8 December 1943 in de Commissie Terugkeer komt het mij voor, dat thans omtrent de allereerste fase der bestuursvoorziening in belangrijke mate een gemeenschappelijke opvatting is bereikt. Het desbetreffende ontwerp zal in de eerste plaats regelen het bestuur van de gemeente, daarna van de provincie en vervolgens het centrale college. In de gemeenten zal automatisch een fungerend burgemeester voorhanden zijn. Deze roept terstond bij openbare oproeping bijeen de oude raadsleden en de gijzelaars, allen voor zoover aanwezig en doet het verschenen gezelschap wethouders kiezen ter zijner assistentie. De gedachte zit hier voor, dat Nederland tweërlei vertegenwoordiging kent n.l. de wettig gekozenen en degenen, die de bevolking in den tijd van nood hebben moeten vertegenwoordigen. Het aldus gevormde college van Burgemeester en Wethouders heeft alle bevoegdheden, die voor gemeentebestuur noodzakelijk zijn.

Op dit systeem is voor de zes groote steden een uitzondering gemaakt om praktische redenen t.w. het grootste getal kiesgegadigden en onvoldoende overzicht van de meest geschikten. Ook daar zal terstond een burgemeester voorhanden zijn, maar de wethouders zullen van hoogerhand benoemd worden. Voor de provinciën geldt ongeveer wat betreft commissaris en gedeputeerden hetzelfde als voor de groote steden. Als correctie op het automatisch systeem is voorgeschreven, dat wethouders en gedeputeerden zich terstond hebben te beraden, of er ook reden bestaat de automatisch optredende functionaris als minder geschikt te kwalificeren.

Minder eenstemmigheid van inzicht bestaat omtrent de tweede fase, waarbij voorloopig ontworpen is, dat de tijdelijke colleges van gedeputeerden resp. B. en W., leden voor de Provinciale Staten,

resp. de Gemeenteraden zullen voordragen ter benoeming. Benoemd zijnde, zullen deze personen op hun beurt gedeputeerden resp. wethouders kunnen kiezen. Dit over en weer elkander voordragen en kiezen moet ongetwijfeld als onelegant en onbevredigend worden gezien. Wanneer reeds ten spoedigste na de allereerste fase voorziening van Provinciale Staten en Gemeenteraden noodzakelijk wordt geacht, dan zou het wellicht aanbeveling verdienen althans de wijze van voordragen te veranderen.

Wat de provincie betreft, zou ik mij kunnen indenken, dat aan de oude Staten-leden en aan de gijzelaars de bevoegdheid zal worden gegeven ieder voor zich een vijftal namen in te zenden van personen, die huns inziens voor het lidmaatschap der Provinciale Staten in aanmerking komen. Uit de aldus verkregen verzameling van geschikt geachte personen zouden de Provinciale Staten kunnen worden benoemd met inachtneming van bestaande stroomingen en een eenigszins gelijkmatige verdeling over de provincie. Het aantal malen, dat dezelfde figuur bij deze individueele voordrachtjes wordt genoemd, kan een aanwijzing zijn voor zijn beteekenis. Het aldus gevormde college mist iederen schijn van afhankelijkheid van de tijdelijke gedeputeerden en is dus meer geschikt om de meest gewenschte gedeputeerden te kiezen.

Een dergelijk systeem is ook voor de gemeenten denkbaar, maar ik kan niet ontkennen, dat de vraag bij mij opkomt, of niet in een aantal gemeenten reeds betrekkelijk spoedig de kiezerslijsten zoo ver in orde zouden kunnen zijn, dat tot normale gemeenteraadsverkiezingen zou kunnen worden overgegaan. Er is geen enkele reden waarom gemeentelijke verkiezingen in elke gemeente op denzelfden dag zouden moeten plaatsvinden. De gemeente, die gereed is, kan de verkiezing houden. Voor de zes groote steden zou, voor zoover het kiessysteem voor de overige gemeenten voldoening blijkt te wekken, in tweede fase dus na meer gelegenheid tot onderling overleg, wethoudersverkiezing kunnen plaats vinden op de wijze als in de andere gemeenten reeds geschied is. In de groote steden toch zal het arrangeren van de kiezerslijsten waarschijnlijk langer tijd in beslag nemen.

Wat betreft de waterschappen, komt het mij voor, dat zekere bevoegdheden aan het Militair Gezag om in noodgevallen voorzieningen te treffen, voldoende kunnen worden geacht. Het verder ingrijpen in deze materie, die als regel geen onderwerp van politieke interesse is geweest, lijkt mij overbodig en in zooverre ongewenscht.

BIJLAGE 62

Nota d.d. 11 December 1943 van Minister Albarda aan de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de gehouden gedachtenwisseling over het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening van 6 December 1943

Londen, 11 December 1943.

Aan de Commissie „Terugkeer”.

Uit de nota d.d. 9 December 1943 van Minister Burger is mij gebleken, dat in de vergadering van Woensdag 8 December l.l. is besloten de eerste bestuursvoorziening in een afzonderlijk besluit te regelen en dat besluit aldus samen te stellen, dat eerst de voorziening voor de gemeenten, daarna die voor de provinciën en eindelijk die voor het Rijk daarin wordt beschreven.

Bij die beslissing heb ik, wegens vroegtijdig vertrek uit de vergadering, niet aanwezig kunnen zijn. Ik wil niet tegen de beslissing reageren, want ik wil niets minder gaarne dan het spoedeisende werk der commissie vertragen.

Echter mag ik niet nalaten te verklaren, dat ik beide deelen van de tweeledige beslissing betreur.

De scheiding van eerste en tweede bestuursvoorziening schijnt mij verkeerd, om redenen, welke ik reeds meermalen in de vergadering heb aangevoerd.

De volgorde van de onderwerpen in het besluit acht ik in strijd met een goede systematiek.

Overal waar de staatsinrichting van Nederland wordt beschreven, wordt begonnen met het Rijk, voortgezet met de Provinciën en besloten met de Gemeenten. Dit is het systeem van onze Grondwet en mij is geen enkel handboek van de staatsinrichting van Nederland bekend, waarin de tegenovergestelde volgorde is gekozen. Ook pleiten redenen van hoffelijkheid jegens het Staatshoofd voor de gebruikelijke volgorde.

Voor een eenheidsstaat, als de onze, is dat ook de aangewezen volgorde. Een andere volgorde kan slechts op haar plaats zijn bij de behandeling van een federatieve staat, zooals Zwitserland en Sovjet-Rusland zijn.

Het argument, dat men het eerst zal moeten kennismaken van de voorschriften, welke de gemeenten betreffen, is voor mij niet klemmend. Ik zie daarin geen reden om de dingen op hun kop te zetten. Aan de behoefte, die voorschriften overal spoedig te kennen, zou beter tegemoet worden gekomen, door van het Hoofdstuk betreffende de gemeenten afzonderlijke afdrucken te verspreiden.

Mr. Burger's denkbeeld, gemeenteraadsverkiezingen te doen houden in de eene gemeente na de andere, naar gelang de kiezerslijsten ergens gereed zullen zijn, moet ik ten sterkste ontraden.

Aan elke gemeenteraadsverkiezing gaat candidaatstelling vooraf. Bij de candidaatstelling treden politieke partijen op.

Het noodzakelijke proces van nieuwe oriëntering op staatkundig terrein zou belemmerd en verstoord worden, als te vroeg politieke partijen en andere groepen tot het stellen van kandidaten werden geroepen. Dit zou zeer nadeelige gevolgen kunnen hebben.

Bovendien schijnt het mij een zeer onfraaie toestand, als er gedurende geruimen tijd voor de gemeenten van het land tweeërlei bestuursorganisatie naast elkaar bestaat, waarbij het dan voor een niet onbelangrijk gedeelte van de bekwaamheid en den ijver van secretarie-ambtenaren zou afhangen, of een gemeente al of niet een gekozen gemeenteraad bezit!

De Minister van Waterstaat,
(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 63

Brief d.d. 11 December 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van die Raad ten geleide van een ontwerp-besluit inzake het bij de terugkeer vooruitzenden van enkele Ministers als „kwartiermakers”

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 395/43/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.

Londen, 11 December 1943.

Aan alle leden van den Raad van Ministers.

In de jongste vergadering van den Ministerraad bracht ik reeds even ter sprake de mogelijke noodzaak om bij den terugkeer enkele Ministers als „kwartiermakers” vooruit te zenden. Hiernevens moge ik Uwer Excellentie doen toekomen een ontwerp voor de opdracht, aan deze Ministers te verstrekken, welk ontwerp ik in de eerstvolgende vergadering van den Raad ter sprake hoop te brengen.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 395/43/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.

De Raad van Ministers,

Overwegende, dat het waarschijnlijk niet mogelijk zal zijn terstond na de bevrijding van het Rijk in Europa of een deel daarvan de geheele Regeering over te brengen naar zoodanig bevrijd gebied, dat nochtans noodzakelijk is, dat daar zoo spoedig mogelijk het gezag van de wettige Regeering uitgeoefend worde, dat het derhalve noodzakelijk kan zijn enkele Ministers af te vaardigen teneinde deze taak te vervullen,

Besluit

- a. de Ministers van op te dragen zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van eenig grondgebied van het Rijk in Europa zich derwaarts te begeven,
- b. deze Ministers te machtigen om, vanaf het oogenblik van hun aankomst in Nederland tot dat van de aankomst van de geheele Regeering aldaar, tezamen of, indien onvermijdelijk, elk afzonderlijk, mits in overleg met elkander of met het hoofd der afvaardiging, mede namens de niet-aanwezige Ministers zoodanige handelingen te verrichten als hun in het belang des lands noodzakelijk zullen blijken, met dien verstande, dat deze handelingen voor zoover mogelijk in overeenstemming dienen te zijn met de algemeene richtlijnen van het regeeringsbeleid en met de beginselen, welke ten grondslag liggen aan de vastgestelde en ontworpen regelingen betrekking hebbende op het herstel van het wettig gezag en de reconstructie des Lands.

Potloodaantekening:

De Raad van Ministers heeft geen bevoegdheden opdrachten te geven. Het moet aldus zijn, dat een afvaardiging plaats heeft, doch dat de Ministers, die hier blijven, de anderen individueel machtigen voor hen op te treden.

BIJLAGE 64

Brief d.d. 28 December 1943 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Minister van Justitie ten geleide van een herzien ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

OS. Dossier: Kab E XI. No. 1195.

Onderwerp: Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening.

Londen, W. 1. 28 December 1943.
Mexborough House,
33, Dover Street.

*Zijner Excellentie,
den Minister van Justitie, Londen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie hierbij aan te bieden een naar aanleiding van de in de laatste vergadering van de Commissie Terugkeer gevoerde besprekingen herzien ontwerp Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening, vergezeld van een ontwerp-voordracht aan H.M. de Koningin.

Deze ontwerpen zouden in de eerstvolgende vergadering der Commissie kunnen worden behandeld. Ik stel mij voor een dezer dagen ook de gewijzigde Memorie van Toelichting op dit ontwerp te doen uitgaan.

*De Minister van Binnenlandse Zaken,
Voor den Minister,
De Td. Raad-adviseur,
Chef der 1e Afdeling,
(w.g.) onleesbaar.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandse Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën en van Onze Ministers zonder Portefeuille van No.;

Overwegende, dat het in de omstandigheden, die Wij bij Onze terugkomst in Nederland aantreffen, niet mogelijk zal zijn de bij de Grondwet en door de wet ingestelde vertegenwoordigende lichamen en bestuursorganen terstond overeenkomstig de wettelijke bepalingen opnieuw samen te stellen en dat het derhalve noodzakelijk is voorloopige regelingen te treffen met betrekking tot wetgeving en bestuur zoowel voor het Rijk als voor de provinciën en gemeenten;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Eerste Hoofdstuk

Van het tijdelijk bestuur der gemeenten

Artikel 1

1. De taak en de bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan de burgemeesters worden, naar gelang en wanneer gemeenten geheel of ten deele liggen in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, onverwijld vervuld en uitgeoefend door de aldaar door Ons benoemde burgemeesters, die op 10 Mei 1940 in functie waren, ook al zijn die burgemeesters, al dan niet op hun verzoek, door of vanwege den bezetter ontslagen, tenzij zij na 10 Mei 1940 door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie zijn benoemd.

2. Indien een burgemeester, als bedoeld in het eerste lid, ingevolge het bepaalde in het Besluit Zuivering Overheidsorganen is ontslagen, geschorst, dan wel hem de uitoefening van zijn functie is ontnomen,

of ingeval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen burgemeester, worden de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, tijdelijk vervuld en uitgeoefend door den in leeftijd jongsten beschikbaren persoon uit de wethouders, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken college op 10 Mei 1940.

3. Indien een ingevolge het bepaalde in het tweede lid van dit artikel aangewezen persoon niet beschikbaar of feitelijk niet in staat is de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, wijst de commissaris der Koningin in de betrokken provincie den persoon aan, die tijdelijk met die vervulling en uitoefening is belast.

4. De in de vorige leden vervatte regeling blijft ook na de opheffing van den bijzonderen staat van beleg in het gebied, waarin de gemeente is gelegen, in stand.

5. Onze Minister van Binnenlandse Zaken is met afwijking van het bepaalde in dit artikel of in de gevallen, waarin niet mocht zijn voorzien, steeds bevoegd voor de vervulling en de uitoefening van de in het eerste lid bedoelde taak en bevoegdheden een ander persoon aan te wijzen of te doen aanwijzen.

6. De vervulling en de uitoefening van de taak geschieden, totdat door Ons in de definitieve vervulling van het ambt is voorzien of tot een door of namens Onzen Minister van Binnenlandse Zaken te bepalen tijdstip.

7. Indien Onze Minister van Binnenlandse Zaken, onderscheidenlijk de commissaris der Koningin tengevolge van den stand van de krijgsverrichtingen buiten staat is de voorzieningen, als bedoeld in dit artikel, te treffen of het militair gezag tot de bevinding komt, dat niet op een zoodanige wijze in de waarneming van het ambt van burgemeester is voorzien, als de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel van de openbare orde en rust, is dat gezag bevoegd, in afwachting van de beslissing van dien Minister of van den commissaris schriftelijk den persoon aan te wijzen, die tijdelijk met de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van den burgemeester is belast.

8. De personen, bedoeld in dit artikel, vangen hun taak aan met de opmaking van een proces-verbaal, dat door twee meerderjarige ingezetenen der gemeente mede wordt ondertekend en waaruit blijkt, door wien en op welken dag en welk uur het ambt is aanvaard. Zij zenden zoo spoedig mogelijk een afschrift van dit proces-verbaal aan Onzen Minister van Binnenlandse Zaken, den betrokken commissaris der Koningin en het militair gezag. Onze voornoemde Minister en de commissarissen der Koningin stellen dat gezag onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door hen ingevolge het bepaalde in dit artikel zijn genomen. Het militair gezag doet terstond van iedere aanwijzing, bedoeld in het zevende lid, mededeeling aan dien Minister en den commissaris der Koningin in de provincie.

Artikel 2

1. De tijdelijke colleges van burgemeester en wethouders als bedoeld in artikel 3, wijzen zoo spoedig mogelijk uit hun midden een persoon aan, die in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis belast is, den dienstdoenden burgemeester te vervangen.

2. Onze commissaris in de provincie kan te allen tijde, met afwijking van het bepaalde in het eerste lid, in de vervanging voorzien.

3. Het bepaalde in het zevende lid van artikel 1 is met betrekking tot deze aanwijzingen en voorzieningen van overeenkomstige toepassing.

Artikel 3

1. Naar gelang en wanneer een gemeente geheel of ten deele ligt in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, wordt het bestuur van die gemeente, voor zoover dit in artikel 1 niet aan den burgemeester alleen is opgedragen, uitgeoefend door een tijdelijk college van burgemeester en wethouders. Door dit tijdelijk college wordt mede uitgeoefend de taak van commissies, voor zoover deze door of namens het gemeentebestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de gemeente zijn belast.

2. De burgemeester of hij, die hem vervangt, is ambtshalve voorzitter en lid van het college. Het aantal tijdelijke wethouders is gelijk aan dat der wethouders, die op 10 Mei 1940 in functie waren of moesten zijn.

3. De in de vorige leden vervatte regeling blijft ook na de opheffing van den bijzonderen staat van beleg in het gebied waarin de gemeente is gelegen, in stand, tenzij door Ons anders wordt bepaald.

Artikel 4

1. De tijdelijke wethouders worden met inachtneming van het bepaalde in de volgende artikelen al of niet uit hun midden benoemd door de ingezetenen der gemeente, die op 10 Mei 1940 lid waren van den raad der gemeente, tezamen met de ingezetenen der gemeente, tevens Nederlanders of door de wet als Nederlandsche onderdanen erkend, die den leeftijd van drie en twintig jaren hebben bereikt en door den vijand als gijzelaar gevangen werden gehouden, alsmede met de ingezetenen, die door vorengenoemde tot de benoeming gerechtigden worden aangewezen om aan deze benoeming deel te nemen. Het aantal aan te wijzen ingezetenen, die gekozen worden uit de personen, die onder de bezetting hebben blij gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand, bedraagt de helft van het aantal personen, dat in de vergadering, als bedoeld in artikel 5, aanwezig is, of, indien het aantal aanwezigen oneven is, de helft van het naar boven eerstvolgend even getal.

2. Zij, die op 10 Mei 1940 als vertegenwoordiger van een nationaal-socialistische of fascistische organisatie in den raad zitting hadden, zijn uitgesloten van het deelnemen aan de uitoefening van de taken in dit artikel bedoeld.

3. Onder ingezetene der gemeente wordt voor de toepassing van dit besluit verstaan hij, die zijn werkelijke woonplaats binnen de gemeente heeft en werkelijk in de gemeente verblijf houdt; onder gijzelaar, hij die anders dan louter wegens het aanhangen van door den bezetter verworpen politieke denkbeelden, door dezen van zijn vrijheid werd beroofd, hetzij als represaillemaatregel wegens door anderen gepleegde verzetsdaden, hetzij als maatregel om de bevolking te dwingen verzetsdaden na te laten, alsmede hij, die bij wijze van represaille op tegenover Duitschers door de wettige Nederlandsche overheid genomen maatregelen, werd gehecht.

4. Met afwijking van het bepaalde in het eerste lid geschiedt de benoeming van de tijdelijke wethouders in gemeenten met een zieltal van 100 000 en meer door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 5

1. Zoodra de burgemeester of hij, die hem vervangt, zijn taak heeft aanvaard, roept hij de raadsleden en de gijzelaars, bedoeld in het eerste lid van artikel 4, bij openbare en voor zoover mogelijk bij persoonlijke kennisgeving in vergadering bijeen tot het aanwijzen van de ingezetenen in dat artikel bedoeld. De kennisgeving, die ten minste tweemaal vier en twintig uren voor het houden van de vergadering in het openbaar wordt afgekondigd, en, voor zoover mogelijk uitgereikt, vermeldt de plaats, den dag en het uur alsmede het doel van de samenkomst.

2. Alvorens de vergadering, die door den burgemeester of den persoon, die hem vervangt, wordt geleid, te openen, onderzoekt de voorzitter, of de personen, die zich tot het deelnemen aan de vergadering hebben aangemeld, aan de gestelde eischen voldoen en of zich onder hen personen bevinden, die op grond van hun houding vóór of tijdens de bezetting niet het vertrouwen der ingezetenen der gemeente hebben. Indien hem blijkt, dat dit het geval is, is hij bevoegd hun den toegang tot en het deelnemen aan de vergadering te ontzeggen en hen zoo noodig met den sterken arm te doen verwijderen.

3. Na het onderzoek, bedoeld in het tweede lid van dit artikel, opent de voorzitter de vergadering, die in het openbaar wordt gehouden. Hij geeft den aanwezigen gelegenheid over het onderwerp waarover moet worden beslist, te beraadslagen. Na het sluiten van de beraadslaging wordt bij schriftelijke stemming tot de aanwijzing overgegaan.

4. De stemming is geldig, ongeacht het aantal personen, dat er aan heeft deelgenomen. Indien door personen blanco briefjes zijn ingeleverd, worden zij geacht niet aan de stemming te hebben deelgenomen. Voor het totstandkomen van de aanwijzing wordt de volstreekte meerderheid vereischt van hen, die aan de stemming hebben deelgenomen. Indien een grooter aantal ingezetenen de volstreekte meerderheid heeft verkregen dan het aantal te vervullen plaatsen bedraagt, worden aangewezen verklaard, zij, die het grootste aantal stemmen hebben verkregen. Indien op twee of meer personen een gelijk aantal stemmen is uitgebracht, vindt zoo noodig over deze personen eene herstemming plaats. Indien ook bij herstemming geen beslissing wordt verkregen, beslist het lot.

5. De Voorzitter, die de orde van de vergadering regelt, stelt den uitslag van de stemming vast. Hij doet daarvan onmiddellijk schriftelijk mededeeling aan de aangewezenen en brengt dien uitslag ter openbare kennis.

Artikel 6

1. De burgemeester of hij, die hem vervangt, roept binnen acht dagen, nadat de vergadering, bedoeld in artikel 5, is gehouden, de personen, gerechtigd tot het benoemen van de tijdelijke wethouders, bijeen. Het bepaalde in het eerste lid van dat artikel vindt bij deze oproeping overeenkomstige toepassing.

2. Na het openen van de vergadering, die door den burgemeester of den persoon, die hem vervangt, wordt geleid en in het openbaar wordt gehouden, wordt onmiddellijk bij schriftelijke stemming tot de benoeming van de tijdelijke wethouders overgegaan. Voor iederen te benoemen persoon vindt een afzonderlijke stemming plaats.

3. De stemming is geldig, ongeacht het aantal personen, dat er aan heeft deelgenomen. Voor het totstandkomen van de benoeming wordt de volstreekte meerderheid vereischt van de personen, die aan de stemming hebben deelgenomen. Indien door personen blanco briefjes zijn ingeleverd, worden zij geacht niet aan de stemming te hebben deelgenomen. Bij staking van stemmen vindt onmiddellijk eene herstemming plaats. Indien ook bij herstemming de stemmen staken, beslist het lot.

4. De voorzitter, die de orde van de vergadering regelt, stelt den uitslag van de stemmingen vast en brengt deze onmiddellijk ter openbare kennis en doet daarvan schriftelijk mededeeling aan den benoemde, indien deze niet ter vergadering aanwezig is.

5. De tot tijdelijk wethouder benoemde, die in de vergadering tegenwoordig is, verklaart terstond, hij, die niet tegenwoordig is geweest, binnen drie dagen na ontvangst van het bericht zijner benoeming of hij die aanneemt. Hij wordt, laat hij dien tijd zonder het afleggen van de verklaring voorbijgaan, geacht de benoeming niet aan te nemen.

6. Voor het geval een verkozene zijn benoeming niet aanvaardt, overlijdt, of bedankt, dan wel bij verandering van zijn woonplaats, wordt in de vacature voorzien op de wijze als in dit artikel voor de eerste benoeming is bepaald.

Artikel 7

Om tijdelijk wethouder te kunnen zijn, wordt vereischt, dat men ingezetene der gemeente is en overigens voldoet aan de eischen bedoeld in het derde lid van artikel 145 van de Grondwet.

Artikel 8

Indien een persoon tot tijdelijk wethouder wordt benoemd, die krachtens artikel 1 van dit besluit reeds met de waarneming van het ambt van burgemeester is belast, wordt, voor den duur van die waarneming op de wijze als in artikel 6 is bepaald, een plaatsvervanger benoemd.

Artikel 9

1. De burgemeester of hij, die hem vervangt, is verplicht het tijdelijk college van burgemeester en wethouders zoo spoedig mogelijk, nadat het is samengesteld, in vergadering bijeen te roepen.

2. Het college is gehouden zich onmiddellijk, uiterlijk binnen veertien dagen, nadat het zijn werkzaamheden heeft aanvaard, te beraden over de vraag, of de burgemeester of de persoon, die hem krachtens artikel 1 van dit besluit vervangt, in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de gemeente heeft en alleszins geschikt is voor de uitvoering van de hem opgelegde taak. Indien het van oordeel is, dat dit niet het geval is, doen de wethouders van dit oordeel zoo spoedig mogelijk schriftelijk en gemotiveerd mededeeling aan den Commissaris der Koningin in de provincie en aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 10

1. Het bepaalde in artikel 98 van de Gemeentewet is op de vergaderingen van het tijdelijk college van burgemeester en wethouders van toepassing.

2. Het reglement van orde, door het college voor zijn vergaderingen vast te stellen, wordt aan Onzen commissaris in de provincie medegedeeld.

Artikel 11

Alle wettelijke voorschriften betreffende het mededeelen, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van besluiten van de raden en de colleges van burgemeester en wethouders vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door het tijdelijk college van burgemeester en wethouders worden genomen.

Artikel 12

De burgemeester of hij, die hem vervangt, oefent tot aan het oogenblik, waarop het tijdelijk college van burgemeester en wethouders voor het eerst in vergadering bijeenkomt, alle bevoegdheden uit, welke krachtens dit besluit aan het college zijn toegekend.

Artikel 13

De burgemeester en hij, die hem vervangt, zijn voor de uitvoering van hun taak verantwoordelijk schuldig aan den Commissaris der Koningin in de betrokken provincie en aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geven aan dien commissaris en dien Minister alle door hen gewenschte inlichtingen.

Artikel 14

De regeling van de bezoldiging van den waarnemend burgemeester alsmede van de niet ambtshalve leden van de tijdelijke colleges van burgemeester en wethouders geschiedt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 15

1. Wanneer mocht blijken, dat niet voldoende deugdelijk in de regeling en het bestuur van de huishouding eener gemeente is voorzien, is Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in dit besluit, bevoegd al die voorzieningen te treffen of te doen treffen, die naar zijn oordeel geboden zijn.

2. Het bepaalde in het achtste lid van artikel 1 vindt daarbij overeenkomstige toepassing.

Tweede hoofdstuk

Van het tijdelijk bestuur der provinciën

Artikel 16

1. De taak en de bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan de commissarissen der Koningin, worden, naar gelang en wanneer provinciën geheel of ten deele liggen in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, onverwijld vervuld en uitgeoefend door de aldaar door Ons benoemde commissarissen, die op 10 Mei 1940 in functie waren, ook al zijn die commissarissen, al dan niet op hun verzoek, door of vanwege den bezetter ontslagen, tenzij zij na 10 Mei 1940 door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie zijn benoemd.

2. Indien een commissaris der Koningin, als bedoeld in het eerste lid, ingevolge het bepaalde in het Besluit Zuivering Overheidsorganen is ontslagen, geschorst, dan wel hem de uitoefening van zijn functie is ontnomen, of ingeval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen commissaris, worden de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, tijdelijk vervuld en uitgeoefend door den in leeftijd jongsten beschikbaren persoon uit de leden der Gedeputeerde Staten, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken college op 10 Mei 1940.

3. Indien een ingevolge het bepaalde in het tweede lid van dit artikel aangewezen persoon niet beschikbaar of feitelijk niet in staat is de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, geschiedt de aanwijzing door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

4. Het bepaalde in het vierde, vijfde, zesde, zevende en achtste lid van artikel 1 is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 17

1. De tijdelijke colleges van Gedeputeerde Staten, als bedoeld in artikel 18 wijzen zoo spoedig mogelijk uit hun midden een persoon aan, die in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis belast is den dienstdoenden commissaris der Koningin te vervangen.

2. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken kan te allen tijde, met afwijking van het bepaalde in het eerste lid, in de vervanging voorzien.

3. Het bepaalde in het zevende lid van artikel 1 is met betrekking tot deze aanwijzingen en voorzieningen van overeenkomstige toepassing.

Artikel 18

1. Naar gelang en wanneer een provincie geheel of ten deele ligt in het gebied, dat zich in bijzonderen staat van beleg bevindt, wordt het bestuur van die provincie, voor zoover dit in artikel 16 niet aan den commissaris der Koningin alleen is opgedragen, uitgeoefend door een tijdelijk college van Gedeputeerde Staten. Door dit tijdelijk college wordt mede uitgeoefend de taak van commissies, voor zoover deze door of namens het provinciaal bestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de provincie zijn belast.

2. De commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, is ambtshalve voorzitter en lid van het college. Het aantal leden van het college bedraagt één meer dan dat, genoemd in artikel 45 van de Provinciale Wet.

3. De niet ambtshalve leden van de tijdelijke colleges van Gedeputeerde Staten worden zoo spoedig mogelijk benoemd door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

4. Het bepaalde in het derde lid van artikel 3 vindt overeenkomstige toepassing.

Artikel 19

1. Om tijdelijk gedeputeerde te kunnen zijn, wordt vereischt, dat men ingezetene der provincie is en overigens voldoet aan de eischen, bedoeld in het vierde lid van artikel 130 van de Grondwet.

2. Onder ingezetene der provincie wordt voor de toepassing van dit besluit verstaan hij, die zijn werkelijke woonplaats binnen de provincie heeft en werkelijk in de provincie verblijf houdt.

Artikel 20

1. De commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, is verplicht, het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten zoo spoedig mogelijk, nadat het is samengesteld, in vergadering bijeen te roepen.

2. Het college is gehouden zich onmiddellijk, uiterlijk binnen veertien dagen, nadat het zijn werkzaamheden heeft aanvaard, te beraden over de vraag, of de commissaris der Koningin of de persoon, die hem krachtens artikel 16 van dit besluit vervangt, in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de provincie heeft en alleszins geschikt is voor de uitvoering van de hem opgelegde taak. Indien het van oordeel is, dat dit niet het geval is, doen de gedeputeerden van dit oordeel zoo spoedig mogelijk schriftelijk en gemotiveerd mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 21

1. Het bepaalde in de artikelen 87 en 88 van de Provinciale Wet is op de vergaderingen van het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten van toepassing.

2. Het reglement van orde, door het college voor zijn vergaderingen vast te stellen, wordt aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken medegedeeld.

Artikel 22

Alle wettelijke voorschriften betreffende het mededeelen, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van besluiten van de Staten der Provincie en de Gedeputeerde Staten vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten worden genomen.

Artikel 23

De commissaris der Koningin of hij, die hem vervangt, oefent tot aan het oogenblik, waarop het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten voor het eerst in vergadering bijeenkomt, alle bevoegdheden uit, welke krachtens dit besluit aan het college zijn toegekend.

Artikel 24

De commissaris der Koningin en hij, die hem vervangt, zijn voor de uitvoering van hun taak verantwoordelijk schuldig aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geven dien Minister alle door hem gewenschte inlichtingen.

Artikel 25

De regeling van de bezoldiging van den waarnemend commissaris der Koningin alsmede van de niet ambtshalve leden van de tijdelijke colleges van Gedeputeerde Staten geschiedt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 26

De commissaris der Koningin in de provincie, waarin de plaats van vestiging is gelegen van een commissie, of waarin de zetel is gevestigd van een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, belast met de behartiging van gemeenschappelijke belangen van twee of meer gemeenten, dan wel van een provincie en een of meer gemeenten, is, tot zolang door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken niet anders is bepaald, bevoegd, een persoon of meerdere personen met de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van een zoodanige commissie of van een zoodanig rechtspersoon te belasten. Het bepaalde in het zevende en achtste lid van artikel 1 vindt daarbij overeenkomstige toepassing.

Artikel 27

1. Wanneer mocht blijken, dat niet voldoende deugdelijk in de regeling en het bestuur van de huishouding eener provincie of van een commissie of een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, als bedoeld in artikel 26, is voorzien, is Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in dit besluit, bevoegd al die voorzieningen te treffen of te doen treffen, die naar zijn oordeel geboden zijn.

2. Het bepaalde in het achtste lid van artikel 1 vindt daarbij overeenkomstige toepassing.

Derde hoofdstuk

Van den Tijdelijken Centralen Raad

Artikel 28

In afwachting van het weder samenstellen en bijeenkomen van de Staten-Generaal geschiedt, in geval het algemeen belang geen uitstel van de voorziening gedooft, het uitvaardigen van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

Artikel 29

Zoodra de Tijdelijke Centrale Raad is benoemd, wordt geen wet uitgevaardigd, dan nadat het ontwerp daartoe reeds in dezen Raad een voorwerp van beraadslaging is geweest.

Artikel 30

1. De Tijdelijke Centrale Raad bestaat uit zestig leden, die door Ons worden benoemd, waarbij Wij er naar streven uit verschillende kringen van het volk een keuze te doen.

2. Dertig leden worden door Ons op voordracht van den Raad van Ministers benoemd uit hen, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van een der Kamers van de Staten-Generaal. Alvorens de voordracht vast te stellen, laat de Raad zich door personen, of groepen van personen, die naar zijn oordeel hiervoor in aanmerking komen, voorlichten.

3. De overige dertig leden worden door Ons op voordracht van den Raad van Ministers benoemd uit niet tot de in het tweede lid bedoelde groep behorende personen, die gedurende den oorlog Nederland in een bijzondere functie hebben gediend dan wel die onder de bezetting blij hebben gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand, alsmede uit de gijzelaars. De Raad biedt Ons de betrekkelijke voordracht niet aan dan nadat hij zich door representatieve personen uit deze groepen heeft laten voorlichten.

4. Voor zoolang iemand, die door Ons tot lid van den Tijdelijken Centralen Raad is benoemd, nog niet in Nederland is teruggekeerd of om andere redenen, onafhankelijk van zijn wil, niet zitting kan nemen, wijzen Wij een plaatsvervangend lid aan uit denzelfden kring of groep. Het plaatsvervangend lidmaatschap vervalt op het oogenblik, waarop het lid, dat vervangen wordt, voor het eerst een vergadering van den Raad bijwoont.

5. Een lid van den Tijdelijken Centralen Raad kan te allen tijde ontslag nemen. Een lid kan niet tegen zijn wil worden ontslagen. Nochtans behouden Wij ons voor het lid, van wien nader mocht blijken, dat van hem op grond van zijn houding vóór of tijdens de bezetting niet de getrouwe medewerking aan het herstel van het Vaderland kan worden verwacht, te ontslaan. Zulk een ontslag wordt door Ons op voordracht van den Raad van Ministers verleend.

6. Wanneer in den Tijdelijken Centralen Raad een vacature ontstaat, benoemen Wij ter bezetting daarvan, zoo spoedig mogelijk, iemand uit den kring of groep, waartoe het lid heeft behoord, in wiens vacature moet worden voorzien.

7. De bepalingen omtrent het inwinnen van inlichtingen en het raadplegen van personen, bedoeld in het tweede en derde lid van dit artikel, vinden overeenkomstige toepassing bij het aanwijzen van plaatsvervangende leden en bij benoeming in geval van vacature.

Artikel 31

1. Zoo spoedig mogelijk na Onze terugkomst in Nederland en zoodra zes van de elf provinciën door den vijand zijn ontruimd, benoemen Wij veertig leden van den Tijdelijken Centralen Raad, voor de helft uit de oud-leden van de Staten-Generaal als in het tweede lid van artikel 30 bedoeld, voor de wederhelft uit de groepen van personen als in het derde lid van dat artikel bepaald.

2. Na de ontruiming van elke der overige provinciën benoemen Wij telkenmale vier leden, voor de helft en de wederhelft als in het eerste lid van dit artikel is voorgeschreven.

3. De Tijdelijke Centrale Raad oefent de hem in dit besluit opgedragen taak uit, zoodra veertig leden zijn benoemd.

Artikel 32

1. De voorzitter en de tweede voorzitter van den Tijdelijken Centralen Raad worden door Ons op voordracht van dien Raad benoemd.

2. Onmiddellijk, nadat de veertig leden, bedoeld in artikel 31 of, voor het geval alle provinciën op hetzelfde of nagenoeg hetzelfde tijdstip worden ontruimd, nadat alle leden zijn benoemd, komt de Raad op een door Ons te bepalen dag, uur en plaats in openbare vergadering bijeen. Het oudste in leeftijd zijnde lid, behoorende tot de in het tweede lid van artikel 30 bedoelde leden, heeft de leiding van deze vergadering.

3. De Tijdelijke Centrale Raad gaat in zijn eerste vergadering over tot het opmaken van de voordracht bedoeld in eerste lid van dit artikel.

Artikel 33

1. De Tijdelijke Centrale Raad vergadert in het openbaar tenzij de voorzitter of de Raad beraadslaging met gesloten deuren noodig oordeelt.

2. De beraadslagingen over een ontwerp van wet, waarbij Onze Ministers tot het geven van voorlichting aanwezig zijn, worden in den Tijdelijken Centralen Raad beëindigd met het vaststellen van een advies aan Ons. Die vaststelling geschiedt in het openbaar, tenzij de betrokken Ministers of voorzitter dit strijdig acht met de belangen van den Staat. Wij wijken van het advies niet af zonder nogmaals den Raad van State te hebben gehoord.

3. De Tijdelijke Centrale Raad kan Onze Ministers, die ambtshalve deel uitmaken van de vergadering en als zoodanig alleen een raadgevende stem hebben, uitnoodigen alle inlichtingen te verstrekken, die hij voor de uitoefening van zijn taak, waartoe ook de bespreking van het beleid van Onze Ministers behoort, noodig oordeelt. Onze Ministers voldoen aan een uitnodiging, tenzij zij dit strijdig achten met de belangen van den Staat. De Tijdelijke Centrale Raad kan de bespreking van het beleid van Onze Ministers beëindigen met een uitspraak over dat beleid.

4. De leden van den Tijdelijken Centralen Raad en de Ministers zijn niet gerechtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergaderingen van dit college hebben gezegd of aan dit college schriftelijk hebben voorgelegd.

Artikel 34

De taak, en de werkwijze van den Tijdelijken Centralen Raad, alsmede de aan den voorzitter en de overige leden toe te kennen vergoedingen en de wijze van voorziening in het benodigd personeel worden door Ons nader vastgesteld.

Vierde hoofdstuk

Slotbepalingen

Artikel 35

Zoo spoedig mogelijk wordt door Ons aan het oordeel van den Tijdelijken Centralen Raad onderworpen het ontwerp tot regeling van het weder samenstellen van de gemeenteraden en de Provinciale Staten, van een nadere voorziening en van de bevoegdheid van de besturen van de gemeenten en de provinciën.

Artikel 36

Dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst zoodra de omstandigheden zulks naar het oordeel van Onzen Raad van Ministers toelaten, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening”.

Artikel 37

1. In afwijking van het bepaalde in de Wet van 15 Mei 1829 (*Staatsblad* no. 28) wordt omtrent de verbindbaarheid en de inwerkingtreding van dit besluit bepaald:

de bepalingen van het Eerste en Tweede Hoofdstuk alsmede van de artikelen 36 en 37 treden in werking met ingang van een nader door Ons te bepalen dag;

de bepalingen van het Derde Hoofdstuk alsmede van artikel 35 treden in werking met ingang van den dag, waarop Wij naar Nederland terugkeeren.

2. De uitoefening van de taak en de bevoegdheden bedoeld in de artikelen 1, 16 en 26, vindt, voor zolang dit besluit niet is afgekondigd, niet plaats, dan vanaf het oogenblik, waarop door het militair gezag op door hem te bepalen wijze ter algemeene kennis is gebracht wie met die uitoefening van het, met name in de afkondiging te vermelden gebied, is belast.

Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, den 1943.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

De Minister van Landbouw en Visscherij,

De Minister van Koloniën,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister zonder Portefeuille,

De Minister zonder Portefeuille.

ONTWERP-VOORDRACHT AAN H.M. DE KONINGIN

Aan Hare Majesteit de Koningin.

In de hiernevens overgelegde adviezen 46 en 46 D heeft de Bijzonderen Raad van Advies o.m. zijn inzichten ontvouwd omtrent de hem door den Raad van Ministers aangeboden ontwerp-besluiten tot voorloopig herstel van het bestuur van de gemeenten en de provinciën alsmede tot instelling van een tijdelijk orgaan, dat tijdelijk van advies zal dienen bij de wetgeving en geroepen zal worden contrôle uit te oefenen op de Regeering des lands. De inhoud van deze adviezen geeft den ondergeteekenden aanleiding het navolgende met den meesten eerbied ter kennis van Uwe Majesteit te brengen.

De Raad van Ministers kan zich met beginselen, die door den Bijzonderen Raad van Advies in zijn rapport 46 werden ontvouwd, in het algemeen zeer wel vereenigen. Ook hij is van oordeel, dat gestreefd dient te worden tot de spoedige terugkeer van een staatsregeling, welke de democratische beginselen omvat. Zulk een streven mag den drang naar verbetering en vernieuwing niet in den weg staan en met name zal zorg gedragen dienen te worden, dat, nu de meeningen ten aanzien van meer ondergeschikte punten, hoe Nederland in de toekomst zal dienen te worden bestuurd, nog niet voldoende zijn gekristalliseerd, de voorloopige regelingen geen beletsel vormen om, wanneer men in Nederland is teruggekeerd, die vernieuwing te bevorderen, welke door het volk noodzakelijk wordt geacht.

Tusschen den Bijzonderen Raad van Advies en het Kabinet bestaat evenmin verschil van meening, dat het onmogelijk is onmiddellijk de krachtens de Grondwet in het leven geroepen vertegenwoordigende en bestuursorganen te doen functionneeren en dat derhalve niet te ontkomen valt aan een overgangperiode, waarvoor maatregelen dienen te worden getroffen. Bij het scheppen van deze overgangsmaatregelen kan op meer dan een punt niet worden ontkomen aan afwijking van het geldende recht. Uiteraard dient gestreefd te worden deze tot het uiterste te beperken.

Ten aanzien van de door den Raad van Advies gegeven beschouwingen, welke maatregelen nu reeds getroffen dienen te worden en welke hier dienen te worden overwogen, zonder dat tot vaststelling

wordt overgegaan, veroorloven de ondergeteekenden na heroverweging de volgende zienswijze en gedragslijn aan Uwe Majesteit voor te dragen.

Zij zijn met den Raad van Advies van oordeel, dat het gewenscht is drie stadia te onderscheiden.

Voor de eerste periode achten zij noodig, dat zeer voorloopig in het bestuur van gemeenten en provinciën is voorzien. Heroverweging van het moeilijke vraagstuk heeft hun echter tevens de overtuiging geschonken, dat het eveneens volstrekt noodzakelijk is vóór den terugkeer naar Nederland voorzieningen te treffen tot instelling van een tijdelijk centraal adviescollege, dat over de voorgenomen vaststelling van wetten zijn oordeel kenbaar maakt en dat de bevoegdheid krijgt contrôle op de Regeering uit te oefenen.

In dit orgaan zal, zij het dan ook gebrekkig, tot uiting gebracht kunnen worden, wat in het Nederlandsche volk leeft en werkt. Door zulk orgaan kan onmiddellijk worden verkregen, dat de belangen des lands op geordende wijze in het openbaar kunnen worden besproken.

Voor zooveel de gemeenten en de provinciën betreft, achten zij het echter minder doeltreffend de gemeenteraden en de provinciale staten onmiddellijk op te roepen tot de uitoefening van de taak, die krachtens de wet aan deze colleges is opgedragen. De te nemen beslissingen en de te treffen voorzieningen zullen gedurende den eersten tijd zeer snel tot stand dienen te komen. De gemeenteraden zoowel als de provinciale staten, in wier handen krachtens de wet een groot gedeelte bestuur is gelegd, zullen niet steeds in voldoende mate aan dezen eisch kunnen voldoen.

In de tweede periode zullen de gemeenteraden en de provinciale staten de aan hen, bij de wet opgedragen taak, weder kunnen uitoefenen. Uiteraard zal het noodig zijn noodvoorzieningen te treffen tot samenstelling van deze colleges. Voorts zullen vermoedelijk voorzieningen dienen te worden getroffen, waardoor het mogelijk wordt, dat de raden en de staten een beteekenend gedeelte van hun taak aan de colleges van Burgemeester en Wethouders en de Gedeputeerde Staten delegeren, terwijl mede een regeling noodig kan zijn, die de gelegenheid opent, dat in dringende omstandigheden door de uitvoerende colleges kan worden gehandeld.

De ondergeteekenden kunnen zich echter geheel vereenigen met de opvatting van den Bijzonderen Raad van Advies, dat de vaststelling van zulke eene voorziening in Nederland dient te geschieden. Het zou inderdaad hoogst onbevredigend zijn, indien niet te voren ter zake de opvattingen van het Nederlandsche volk werden gepeild en niet de gelegenheid gegeven over het ontwerp tot het treffen van zulke maatregelen in het openbaar van gedachten te wisselen. Een en ander behoeft, het zij den Raad van Advies gaarne toegegeven, niet te weerhouden reeds thans een vóór-ontwerp gereed te maken, waaraan gearbeid wordt.

Wordt thans reeds tot instelling van den Tijdelijken Centralen Raad overgegaan en gestreefd naar het zoo spoedig mogelijk weer laten functionneeren van de gemeenteraden en de provinciale staten, dan achten ondergeteekenden geen beraad noodig over een derde tijdelijke bestuursperiode als door den Bijzonderen Raad van Advies gesuggereerd. Integendeel. Zij zijn van oordeel, dat in Nederland teruggekeerd, er naar gestreefd dient te worden de blijvende voorzieningen zoo spoedig mogelijk te treffen. De derde periode vangt in dezen gedachtengang derhalve aan met een volledig herstel van de vertegenwoordigende en de bestuursorganen, zooals deze door grondwet en wet (al dan niet gewijzigd) worden voorgeschreven.

De ondergeteekenden mogen intusschen er de aandacht van Uwe Majesteit op vestigen, dat de door den Bijzonderen Raad van Advies ontvouwde zienswijze hun aanleiding heeft gegeven, zich te beraden over de vraag, of de aanvankelijk door hen geprojecteerde eerste bestuursvoorziening nog niet eenige verandering dient te ondergaan, met name in dezen zin, of daarin niet een enkele voorziening dient opgenomen te worden, waarin aanvankelijk in het ontwerp tweede bestuursvoorziening was voorzien. Zij zijn tot de overtuiging gekomen, dat dit inderdaad noodig is. Uiteraard valt niet te ontkomen aan de noodzaak, dat de burgemeesters en de commissarissen der Koningin gedurende zeer korten tijd over alle bestuursbevoegdheid onderscheidenlijk in de gemeenten en provinciën beschikken. Deze periode dient echter zoo kort mogelijk te zijn. De taak, die te verrichten zal zijn, is met name in de grootere gemeenten en de provinciën te zwaar en te breed om voor langeren tijd door één persoon te kunnen worden verricht. Bovendien zal het bevrediging geven, indien zoo spoedig mogelijk personen, die onverdacht het vertrouwen van de bevolking in de localiteit genieten, tot het bestuur worden opgeroepen. Zij zien niet voorbij, dat de wijze, waarop deze personen zullen worden aangewezen, de tijdelijke colleges van Burgemeester en Wethouders en van Gedeputeerde Staten gevormd, een noodvoorziening is, en het

steeds mogelijk zal zijn tegen de wijze van de samenstelling bezwaren aan te voeren. Dit nadeel weegt naar hun oordeel echter niet op tegen de winst, die zal worden verkregen althans, zooals deze hiervoren werd aangeduid.

In het hiernevens Uwe Majesteit zeer eerbiedig ter bekrachtiging aangeboden ontwerp Eerste Bestuursvoorziening zijn derhalve vervat de bepalingen van het ontwerp, zooals dit aan den Bijzonderen Raad van Advies werd aangeboden, aangevuld met enkele bepalingen om zoo spoedig mogelijk tijdelijke colleges van Burgemeester en Wethouders en van Gedeputeerde Staten in het leven te roepen alsmede een derde hoofdstuk, waarin voorschriften zijn vervat tot instelling van een Tijdelijken Centralen Raad. De twee laatste voorzieningen waren aanvankelijk in het tweede ontwerp Bestuursvoorziening opgenomen.

De Bijzondere Raad van Advies heeft tegen het stelsel van de automatische aanwijzing van de personen, die voorloopig het ambt van burgemeester en van Commissaris der Koningin zullen uitoefenen, een tweetal bezwaren. Allereerst wordt gevreesd, dat publicatie van het besluit en het bekend worden welke personen zijn aangewezen om de ambten tijdelijk te vervullen den vijand gelegenheid zal geven tot arrestatie van de betrokkenen over te gaan. Aan dit bezwaar van den Raad is door opneming van artikel 37 zooveel mogelijk tegemoet gekomen.

De Raad meent voorts — ofschoon het automatische onmisbaar is om lacunes, die bij persoonlijke keuze zouden kunnen ontstaan aan te vullen — toch aan deze persoonlijke keuze voorkeur moet worden gegeven.

De ondergeteekenden kunnen deze meening niet onderschrijven. Naar hun opvatting is allesbeheerschend, dat onmiddellijk, nadat de vijand een bepaalde gemeente of provincie heeft moeten ontruimen en de bijzondere staat van beleg voor dat gebied is ingetreden, het gemeente-, respectievelijk provinciaal bestuur onmiddellijk functionneert. Aanwijzing bij keuze, door wien ook gedaan, zou ongetwijfeld teveel kostbaren tijd verloren doen gaan. Bovendien kleeft aan 's Raads voorgedragen stelsel het groote bezwaar, dat met name gedurende den eersten tijd het niet denkbeeldig is, dat het gezag, dat de aanwijzing heeft te doen, zich vergist. Het vertrouwen in dat gezag wordt daardoor niet versterkt. Vermoedelijk zal bij het volgen van het stelsel van de automatische aanwijzing ook in een enkel geval blijken, dat de aangewezen persoon niet geschikt is. Alsdan is de vervanging veel eenvoudiger en zal zij het gezag versterken. De ondergeteekenden meenen derhalve, dat de op dit stuk aanvankelijk geprojecteerde wijze van voorziening de beste oplossing geeft.

Zooals hiervoren reeds werd medegedeeld, zijn ondergeteekenden van oordeel, dat het gewenscht is zoo spoedig mogelijk tijdelijke colleges van Burgemeester en Wethouders en van Gedeputeerde Staten

in het leven te roepen. Voor de 7 gemeenten met een bevolking van 100 000 zielen en daar boven alsmede voor de provinciën meenen zij, dat op praktische overwegingen de aanwijzing door het centraal gezag dient te geschieden. Voor de overige gemeenten is een keuze door vertrouwensmannen uit de bevolking voorgeschreven. De op 10 Mei 1940 in functie zijnde raadsleden, voor zoover zij betrouwbaar zijn, aangevuld met de ingezetenen der gemeente, die gegijzeld werden, kiezen een aantal ingezetenen, die door hun gedragingen tijdens de bezetting getoond hebben het vertrouwen der bevolking waardig te zijn. Aan deze drie groepen van personen te zamen wordt de beslissing gegeven, wie als tijdelijk wethouder zullen optreden.

De ondergeteekenden mogen voorts de aandacht van Uwe Majesteit er op vestigen, dat, nu volgens hun voorstel de samenstelling van de Provinciale Staten pas na den terugkeer in Nederland zal worden geregeld, een andere oplossing voor de samenstelling van den Tijdelijken Raad van Advies moest worden voorgedragen dan in het aanvankelijk geprojecteerde ontwerp Tweede Bestuursvoorziening was opgenomen. De keuze van de leden zal geschieden door de Kroon op voordracht van den Raad van Ministers. De helft van de zestig leden zullen gekozen worden uit de leden van de Kamers der Staten-Generaal beoordeeld naar de samenstelling op 10 Mei 1940. De overige leden zullen gekozen worden uit die landgenooten, die tijdens de bezetting blij hebben gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand of Nederland in een bijzondere functie hebben gediend en uit de gijzelaars. De voordracht wordt door den Raad van Ministers niet opgemaakt alvorens vertegenwoordigers van de kringen, waartoe de voor te dragen personen behooren, zijn gehoord.

Ten slotte veroorlooven zij zich Haar hooge aandacht te vestigen op den inhoud van artikel 31. Zij achten de beteekenis, dat de Regeering zoo spoedig mogelijk wordt voorgelicht door personen, die zich het vertrouwen van het volk hebben waardig gemaakt, zoo groot, dat zij het wenschelijk achten de mogelijkheid te scheppen, dat ook zelfs na gedeeltelijke bevrijding van het Vaderland de Tijdelijke Centrale Raad, zij het dan in beperkte samenstelling, reeds kan functionneeren.

Zij veroorlooven zich, onder mededeeling, dat voor de bestuursvoorziening van de waterschappen een afzonderlijke regeling wordt ontworpen, met den meesten eerbied Uwer Majesteit wel in overweging te geven tot bekrachtiging van het hiernevens gevoegde ontwerp over te gaan.

Londen, Januari 1944.

De Ministers, enz.

BIJLAGE 65

Nota d.d. 18 Januari 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Commissie Terugkeer naar aanleiding van de bezwaren van Minister van den Tempel tegen het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

London, W. 1. 18 Januari 1944.
Mexborough House,
33, Dover Street, W. 1.

Zijner Excellentie den Minister
voor Algemeene Oorlogvoering,
Voorzitter van de Commissie Terugkeer, Londen.

In de vergadering van den Ministerraad van j.l. heeft Minister van den Tempel een reeks bezwaren ontwikkeld tegen het aan den Raad aangeboden ontwerp-Tijdelijke Bestuursvoorziening.

De heeren Albarda, Burger en ondergeteekende hebben overeenkomstig Uw verzoek overleg gepleegd en de ontwikkelde bezwaren onderzocht. Aangezien U in den Ministerraad den heer van den Tempel terecht hebt medegedeeld, dat wenschen, die met betrekking tot een ontwerp als het onderwerpelijke worden geuit, alleen behoorlijk beoordeeld kunnen worden, nadat zij gegoten zijn in den vorm van een in een wettelijk voorschrift op te nemen bepaling, hebben wij getracht de in overweging gegeven denkbeelden in den vorm van amendementen op het aangeboden ontwerp te verwerken. Daarmede wordt eenerzijds bereikt, dat de behandeling in den Ministerraad wordt vergemakkelijkt en wordt anderzijds verkregen, dat deze denkbeelden, wat de consequenties betreft, beter kunnen worden overzien. Tenslotte schijnt het bij een moeilijk en delicaat onderwerp als het onderwerpelijke redelijk, dat gedachten door leden van den Ministerraad geuit, tot op den bodem doorzocht worden.

De heer van den Tempel heeft twee van de drie besprekingen, die door ons over de aangelegenheid zijn gehouden, bijgewoond.

De bezwaren van den Heer van den Tempel vallen, naar zijn mededeeling in den Raad, in twee stukken uiteen.

1. Wijst hij af, dat niet reeds in de Eerste Bestuursvoorziening verzekerd wordt, dat de Staten en Raden vrijwel onmiddellijk weer zullen functionneeren. Hij wenschte de leden, die op 10 Mei 1940 in die colleges zitting hadden, zonder meer geheel of gedeeltelijk te handhaven, aangevuld met ingezetenen uit de groepen, die het ontwerp voor het aanwijzen van de tijdelijke wethouders ook kent. Wie deze laatste nieuwe leden zou moeten aanwijzen of verkiezen werd niet door hem aangegeven. Intusschen kan veilig aangenomen worden, dat hij met een keuze door het Centraal Gezag allerminst bevredigd zou zijn.

2. Voorts betreffen de bezwaren van de heer van den Tempel in hoofdzaak drie punten, waarin het ontwerp voorziet:

a. de verkiezing van de tijdelijke wethouders in de groote gemeenten en de tijdelijke leden van Gedeputeerde Staten.

b. de wijze van benoeming van de leden van den Tijdelijken Raad van Advies.

c. de wijze, waarop de raadsleden c.q. de gijzelaars eventueel zouden worden gezuiverd, aler zij geroepen worden de eerste werkzaamheid om tot de samenstelling van het tijdelijk College van Burgemeester en Wethouders te geraken, te verrichten (artikel 5 van het ontwerp).

Ad 1. De in de eerste plaats in overweging gegeven gedachte is niet in een wetsvoorschrift uitgewerkt. De wijze van samenstelling van de Raden en Staten beheerscht te veel het antwoord op de vraag, of onmiddellijk tot die samenstelling moet worden overgegaan.

Doch afgescheiden daarvan blijven zij zooveel praktische bezwaren gevoelen tegen het onmiddellijk weer laten functionneeren van deze lichamen, dat zij de voorkeur blijven geven, in deze samenstelling pas in het voorschrift Tweede Bestuursvoorziening te voorzien.

Intusschen zouden zij teneinde iedere verkeerde conclusie af te snijden, er geen bezwaar tegen hebben om wel in overweging te geven het bepaalde in het 1e en 2e Hoofdstuk te laten voorafgaan door een artikel van den volgenden inhoud:

„Artikel 1

In afwachting van het weder samenstellen van de gemeenteraden, waartoe door Ons zoo spoedig mogelijk de noodige voorzieningen zullen worden getroffen, geschiedt het bestuur van de gemeenten op de wijze als in het eerste Hoofdstuk van dit besluit is bepaald.”
(Voor het Tweede Hoofdstuk een overeenkomstig artikel.)

Ad 2a. De wijze van verkiezing van de tijdelijke wethouders in de groote gemeenten is door de Commissie Terugkeer voorgedragen, omdat het voor de overige gemeenten gekozen stelsel niet passend is.

Niet ontkend kan worden, dat beide voorzieningen ver uit elkander liggen. Ook de heer van Lidth de Jeude heeft in den Ministerraad op deze tegenstelling de aandacht gevestigd.

Na hernieuwd beraad wordt thans de volgende oplossing voorgedragen. In de groote gemeenten vullen de gezuiverde raadsleden (voor de zuivering zie hieronder) zich aan met een gelijk aantal gijzelaars en ingezetenen, die tijdens de bezetting moeten blijf hebben gegeven van het weerstaan van den vijand. De aldus verdubbelde Raad verkiest de tijdelijke wethouders.

Dit voorstel zou kunnen worden verwezenlijkt door de volgende wijzigingen in het ontwerp aan te brengen:

„Artikel 4.

Lid 4 vervalt.”

Aan Artikel 5 wordt het volgende lid toegevoegd.

„8. Met afwijking van het bepaalde in artikel 4 en de vorige leden van dit artikel worden in de gemeenten met een zielental van 100.000 en meer de gijzelaars en de overige ingezetenen, die met de raadsleden, die op 10 Mei 1940 lid van den Raad waren, gerechtigd zijn tot de verkiezing van de tijdelijke wethouders, aangewezen door de raadsleden. Het aantal aldus aan te wijzen gijzelaars en overige ingezetenen is gelijk aan het aantal raadsleden, dat aan deze aanwijzing heet medegewerkt. Het bepaalde in de vorige leden van dit artikel vindt overeenkomstige toepassing”.

Zou dit voorstel worden overgenomen, dan rijst intusschen de vraag, of een gelijk systeem ook voor de verkiezing van de tijdelijk Gedeputeerden moet worden aanvaard.

De aandacht wordt er op gevestigd, dat uit praktische overwegingen veel sterker bezwaren zijn aan te voeren tegen zulk een stelsel voor de samenstelling van het dagelijksch bestuur van de provinciën dan tegen dat van een gelijke samenstelling voor de groote gemeenten (publiciteit, vervoermogelijkheid enz.) Wil men den Commissaris der Koningin zeer spoedig de noodige medewerkers geven, dan wegen deze bezwaren zeer zwaar.

Intusschen volgt hieronder volledigheidshalve ook een redactie voor een voorschrift voor een zelfde wijze van verkiezing van de tijdelijk Gedeputeerden.

„Artikel 18.

3. De overige leden van de tijdelijke Colleges van Gedeputeerde Staten worden met inachtneming van het bepaalde in dit artikel benoemd door de ingezetenen der provincie, die op 10 Mei 1940 lid waren van de Staten van de provincie te zamen met ingezetenen der provincie, tevens Nederlanders of door de wet als Nederlandsche onderdanen erkend, die den leeftijd van drie en twintig jaren heboen bereikt en door den vijand als gijzelaars gevangen werden gehouden, alsmede met ingezetenen, die onder de bezetting blijf hebben gegeven van moed en trouw bij het weerstaan van den vijand.

4. Zij die op 10 Mei 1940 als vertegenwoordiger van een Nationaal Socialistische of Fascistische organisatie in de Staten zitting hadden, zijn uitgesloten van het deelnemen aan de uitoefening van de taken in dit artikel bedoeld.

5. Het bepaalde in het achtste lid van artikel 5, alsmede in artikel 6, is op de vergaderingen, die door den Commissaris der Koningin of den persoon, die hem vervangt, worden belegd en geleid, van overeenkomstige toepassing.

6. De in de vorige leden vervatte regeling blijft ook na de opheffing van den bijzonderen staat van beleg in het gebied, waarin de provincie is gelegen, in stand, tenzij door Ons anders wordt bepaald”.

Ad 2b. De Heer v. d. Tempel heeft voorts een andere wijze van verkiezing van den Tijdelijken Centralen Raad bepleit. Zijn voorstel wil, kort saamgevat:

Niet de Ministerraad maakt, doch de op 10 Mei 1940 in functie zijnde leden van de Tweede en Eerste Kamer der Staten-Generaal maken de voordracht op voor de benoeming van de dertig uit die personen te benoemen leden van den Tijdelijken Centralen Raad.

Aan deze dertig leden wordt ook advies gevraagd alvorens de Ministerraad de voordracht tot de benoeming van de overige 30 leden doet.

De gedachte van den Heer v. d. Tempel is als volgt geredigeerd.

„Artikel 30.

1. De Tijdelijke Centrale Raad bestaat uit zestig leden, die door Ons met inachtneming van het bepaalde in dit artikel door Ons worden benoemd en waarbij wij ernaar streven uit verschillende kringen van het volk een keuze te doen. Voor zoolang iemand, die door Ons tot lid van den Raad is benoemd, nog niet in Nederland is teruggekeerd, of om andere redenen, onafhankelijk van zijn wil, niet zitting kan nemen, wijzen Wij een plaatsvervangend lid aan. Het plaatsvervangend lidmaatschap vervalt op het oogenblik waarop het lid, dat vervangen wordt, voor het eerst een vergadering van den Raad bijwoont.

2. Dertig leden en hun plaatsvervangers worden door Ons benoemd op voordracht van en uit hen, die op 10 Mei 1940 lid van een van de beide Kamers der Staten-Generaal waren. De vertegenwoordigers van de Nationaal Socialistische Partij zijn uitgesloten van het deelnemen aan het opmaken van de voordracht.

3. De overige dertig leden en hun plaatsvervangers worden door Ons op voordracht van den Raad van Ministers benoemd uit personen, niet behoorende tot die in het vorige lid bedoeld en die gedurende den oorlog Nederland in een bijzondere functie hebben gediend dan wel die onder de bezetting blijf hebben gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand alsmede uit de gijzelaars.

4. Wij wijzen den voorzitter aan, die de vergadering, waarin de voordracht, bedoeld in het tweede lid, wordt opgemaakt, zal leiden. Zoodra de voorzitter is aangewezen roept hij de leden bijeen. De kennisgeving, die tenminste vier dagen voor het houden van de vergadering in het openbaar wordt afgekondigd en voor zoover mogelijk uitgereikt, vermeldt de plaats, den dag, het uur, alsmede het doel van de samenkomst. Alvorens de vergadering te openen benoemt de voorzitter uit de aanwezigen een commissie van vijf leden, teneinde te onderzoeken, of onder hen, die zich tot het deelnemen van de vergadering hebben aangemeld, zich personen bevinden, die op grond van hun houding of gedragingen tijdens de bezetting niet geacht kunnen worden het vertrouwen van het volk te hebben. Indien aan de commissie blijkt, dat dit het geval is, beslist zij dat hun het deelnemen aan de vergadering wordt ontzegd en brengt zij deze beslissing ter kennis van den voorzitter en de betrokkenen.

5. Na het onderzoek, bedoeld in het vorige lid, opent de voorzitter de vergadering, die in het openbaar wordt gehouden. Hij geeft de aanwezigen gelegenheid over het onderwerp, waarover moet worden beslist, te beraadslagen. Na het sluiten van de beraadslaging, wordt bij schriftelijke stemming op de wijze als door den voorzitter te bepalen, tot het opmaken van de voordracht overgegaan.

6. De Raad van Ministers biedt Ons de voordracht tot benoeming van de dertig leden en hun plaatsvervangers, bedoeld in het derde lid, niet aan dan nadat hij aan de door Ons benoemde leden, bedoeld in het tweede lid, eene aanbeveling heeft gevraagd en nadat hij zich door representatieve personen uit de groepen, waaruit deze dertig leden moeten worden gekozen, heeft laten voorlichten. De vergadering waarin tot het opmaken van deze aanbeveling wordt overgegaan, wordt door den voorzitter, bedoeld in het vierde lid, geleid en op de wijze als in dat lid bepaald, bijeengeroepen.

7. Blijft volgens concept.

8. Wanneer in den Tijdelijken Centralen Raad eene vacature ontstaat, benoemen Wij ter bezetting daarvan op voordracht van den Raad, zoo spoedig mogelijk, iemand uit de groep, waartoe het lid heeft behoord, in wiens vacature moet worden voorzien.”

Er zijn ongetwijfeld sterke argumenten voor dit voorstel aan te voeren. Een van deze argumenten is, dat de leden, die op 10 Mei 1940 zitting in een van de beide Kamers der Staten-Generaal hadden en die medewerking zouden verlenen aan de uitvoering van het voor-

schrift, daarmede de legaliteit ervan erkennen en een actie als van Prof. v. Embden goeddeels wordt afgesneden. Zulk een erkenning kan van zeer groote beteekenis zijn. De gedachte, dat hun de meest eervolle begrafenis wordt bezorgd, is mede aantrekkelijk. Tegen het voorstel pleit intusschen, dat het een veel langeren tijd kan duren, aler de Tijdelijke Centrale Raad kan worden samengesteld. (Zie hetgeen hierover ten aanzien van de tijdelijke Colleges van de Gedeputeerde Staten is opgemerkt.) En in ieder geval zal artikel 31 van het ontwerp moeten vervallen.

Tenslotte dient ook nog het antwoord op de vraag, hoe Nederland zal reageeren, indien de leden van de Kamers worden opgeroepen om de eerste dertig leden van den Tijdelijken Centralen Raad aan te wijzen, te worden aangevoeld. Dit punt moet stellig naar beteekenis gesteld worden naast het in de eerste plaats genoemde argument dat vóór de overneming van het voorstel pleit.

Ad 2c. Aan het bezwaar van den Heer v. d. Tempel tegen de wijze, waarop de zuivering van de Kiescolleges plaats vindt, kan wel worden tegemoet gekomen.

Hieronder volgt een nieuwe redactie van artikel 5, eerste, tweede en derde lid om zulks te bereiken.

„Artikel 5.

1. Zoodra de burgemeester, of hij die hem vervangt, zijn taak heeft aanvaard, deelt hij de raadsleden en de gijzelaars, bedoeld in het 1e lid van artikel 4, bij openbare en, voor zoover mogelijk bij persoonlijke kennisgeving mede, dat onder zijn leiding binnen acht dagen na de kennisgeving eene vergadering zal worden gehouden tot het aanwijzen van de ingezetenen in dat artikel bedoeld.

Hij noodigt hen, die meenen gerechtigd te zijn aan deze aanwijzing deel te nemen uit, binnen drie maal vierentwintig uur na den datum van de kennisgeving daarvan schriftelijk of mondeling ten gemeentehuize mededeeling te doen onder vermelding van de bijzonderheden, waaruit blijkt dat zij tot de gerechtigden behooren.

2. De burgemeester of de persoon, die hem vervangt, benoemt onmiddellijk, nadat de termijn, waarbinnen de mededeeling, bedoeld in het vorige lid, moet zijn gedaan, is verstreken uit de personen, die zich hebben aangemeld, eene commissie van drie leden, die een onderzoek instelt of zich onder hen, die zich hebben aangemeld, personen bevinden die niet aan de gestelde eischen voldoen dan wel die op grond van hun houding vóór of tijdens de bezetting niet het vertrouwen der ingezetenen hadden. Indien aan de commissie blijkt, dat dit het geval is, beslist zij, dat deze personen niet tot de vergadering bedoeld in dit artikel, zullen worden toegelaten en doet van haar beslissing onverwijld mededeeling aan den dienstdoenden burgemeester. Deze is, indien hij zich met de beslissing niet kan vereenigen, bevoegd haar te wijzigen. Hij brengt deze beslissing, ieder voor zooveel hen betreft, onmiddellijk schriftelijk ter kennis van de niet toegelatenen en deelt de tot de aanwijzing bevoegden bij oproepingsbrief en openbare kennisgeving den dag, het uur en de plaats van de vergadering, waarin de aanwijzing zal geschieden, mede.

3. De burgemeester of de persoon, die hem vervangt is ambtshalve voorzitter van de vergadering, die in het openbaar wordt gehouden. Na opening van de vergadering geeft hij de aanwezigen gelegenheid over het onderwerp waarover moet worden beslist, te beraadslagen. Na het sluiten van de beraadslaging wordt bij schriftelijke stemming tot de aanwijzing overgegaan.

4.

5.

6.

7.

ongewijzigd.”

In overeenstemming met de heeren Albarda en Burger heb ik Uwer Excellentie verzocht den inhoud van deze nota in de vergadering van de Commissie Terugkeer van aanstaanden Woensdag aan de orde te stellen en tegen Vrijdag een bijzondere vergadering van den Ministerraad te beleggen, teneinde nog deze week tot een definitieve beslissing van den Raad te komen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(w.g.) VAN BOEYEN.

BIJLAGE 66

Rapport „Tijdelijk Bewind”, samengesteld door een commissie van de studiegroep voor reconstructie-problemen (Studiegroep-Rijkens)

(Overgenomen uit het Londense Vrij Nederland van 25 Maart 1944)

PROBLEMEN VAN HET BEWIND IN DEN OVERGANGSTIJD

Rapport van een commissie van de studiegroep voor reconstructie-problemen.

Nadat wij plaats verleend hebben aan verschillende artikelen over den vorm, die gewenscht is voor de tijdelijke volksvertegenwoordiging in den overgangstijd, nemen wij nu op het zakelijk gedeelte van het rapport „Tijdelijk Bewind”, dat is samengesteld door een commissie van de studiegroep voor reconstructie-problemen.

Redactie.

Ter afbakening van de periode, waarover haar advies zich zal moeten uitstrekken, meent de commissie als aanvang van het overgangstijdperk te kunnen aangeven, het moment, waarop ons land geheel dan wel gedeeltelijk zal zijn bevrijd en als einde het oogenblik waarop, nadat overeenkomstig de bestaande grond- en kieswet verkiezingen zullen zijn gehouden, de Staten-Generaal in hun nieuwe samenstelling zullen worden bijeengeroepen.

Regering

Ten aanzien van de Regering gedurende de overgangsperiode meent de commissie te kunnen volstaan met in herinnering te brengen dat Hare Majesteit de Koningin in een van Haar radioredevoeringen heeft medegedeeld, dat het huidige kabinet onmiddellijk na terugkeer de portefeuilles ter beschikking van Hare Majesteit zal stellen.

Of daarna dit kabinet onmiddellijk zal heengaan, dan wel nog eenigen tijd demissionair zal blijven, is een vraag welke de commissie buiten beschouwing meent te moeten laten. Zij moge in dit verband slechts als haar meening geven, dat het aanbeveling verdient in een nieuw te formeeren kabinet bij voorkeur op te nemen karaktervolle leidende figuren, die de bezetting hebben medegemaakt, en die het vertrouwen van de breede lagen der bevolking genieten.

Voor haar studie ten aanzien van het tijdelijk bewind is het overigens voldoende, wanneer de commissie constateert, dat er onder alle omstandigheden gedurende de overgangsperiode een Regering zal zijn, welke door het — zooals later zal blijken — ontbreken van een parlement een zeer zelfstandige positie inneemt en die — krachtens de door haar leden bij de aanvaarding van hun ambt afgelegden eed — gehouden is het land in den geest van de Nederlandsche grondwet te besturen.

Groote mate van gezag en contact met het volk

De commissie is eenerzijds van oordeel, dat de talrijkheid en de omvang der problemen, waardoor de Regering onmiddellijk na de bevrijding zal komen te staan, zoomede de toestand van verwarring welke op dat oogenblik onvermijdelijk onder het Nederlandsche volk zal heerschen, vorderen dat in de korte overgangsperiode een groote mate van gezag aan de regeering wordt toevertrouwd.

Anderzijds acht zij het een gebiedenden eisch, dat de Regering ook in die periode een regelmatig en nauw contact met het Nederlandsche volk, hetwelk in de allereerste plaats herstel van zijn aloude individueele vrijheid en rechten verlangt, zal onderhouden.

De commissie meent met den meesten ernst te moeten wijzen op de noodlottige gevolgen voor land en volk, indien dit contact niet zou worden tot stand gebracht of indien bij de totstandbrenging daarvan, als gevolg van het niet betrachten van den door den nood der tijden vereischte zorg, ernstige fouten zouden worden gemaakt. Zulks zou het falen van het tijdelijk bewind beteekenen, hetgeen — zooals in de inleiding reeds werd vermeld — zelfs zou kunnen leiden tot revolutie en burgeroorlog.

Positie Staten-Generaal van 10 Mei 1940

Bij haar onderzoek op welke wijze het contact tusschen de regeering en het Nederlandsche volk ware te leggen heeft de commissie uiteraard allereerst haar aandacht gewijd aan de positie van de Staten-Generaal, zooals deze waren samengesteld op 10 Mei 1940.

Te dien aanzien is de commissie van meening, dat, indien men alleen bij de letter van de grondwet te rade zou behoeven te gaan, zoowel de stelling, dat de Staten-Generaal in hun oude bezetting

geacht kunnen worden voort te bestaan, als die, dat zulks niet het geval is, verdedigbaar is.

Zij is echter van oordeel, dat vóór alles rekening moet worden gehouden met den geest van onze constitutie, welke uit de praktijk van ons Staatsrecht spreekt. En dan is het wel heel moeilijk staande te houden, dat een parlement van lang voor den oorlog, nog geacht zou kunnen worden het volk te vertegenwoordigen en uiting te geven aan wat er leeft in het volk ten aanzien van de staatkundige vraagstukken, welke te zijner tijd na de bevrijding zullen rijzen. Het handhaven van de fictie, dat het vóór-oorlogsche parlement een mandaat zou hebben om zich namens het Nederlandsche volk uit te spreken over de na-oorlogsche problemen, welke te eenemale buiten den gezichtskring van het volk lagen, toen het zijn vertegenwoordigers naar de Staten-Generaal afvaardigde, is naar het oordeel der commissie moeilijk vereenigbaar met den geest der grondwet. De commissie komt dan ook tot de conclusie, dat continuatie der Staten-Generaal in hun oude samenstelling ongewenscht is. Zij neemt daarbij mede in aanmerking, dat zulk een continuatie bij het Nederlandsche volk, waarin — indien de geruchten juist zijn — een sterk verlangen leeft naar vernieuwing, ook op staatkundig gebied, zelfs op heftigen tegenstand zou stuiten.

In verband met de overzichtelijkheid van het verslag moge reeds op deze plaats worden opgemerkt, dat het hierboven ten aanzien van eventueele handhaving van het oude parlement naar voren gebrachte, op de Provinciale Staten en de gemeenteraden in hun samenstelling op 10 Mei 1940 van overeenkomstige toepassing is.

Geen verkiezingen

De commissie heeft zich vervolgens rekenschap gegeven van de omstandigheid, dat het om praktische redenen — o.a. door het ontbreken van een bijgewerkte kiezerslijst en deportatie van vele Nederlanders — uitgesloten is op korten termijn verkiezingen te houden. Zij acht trouwens verkiezingen onmiddellijk na de bevrijding uitermate ongewenscht, daar de overkropte gemoederen der zoo lang onderdrukte Nederlanders zich dan zouden kunnen uiten in een heftigen verkiezingsstrijd, zonder dat partijen en stroomingen de gelegenheid zouden hebben gehad zich te formeeren. Een dergelijke verkiezingsstrijd zou licht leiden tot woelingen en daardoor bovendien belemmerend werken op een spoedig herstel en een rustige en geleidelijke voorbereiding van de aan het einde der overgangsperiode te houden verkiezingen voor de vertegenwoordigende lichamen.

Raad van Bijstand en Overleg

Aangezien de commissie zoowel de handhaving van het oude parlement als de oogenblikkelijke verkiezing van nieuwe Kamers afwijst, komt zij onvermijdelijk tot de conclusie, dat in de overgangsperiode een volksvertegenwoordiging, in den zin waarin onze grondwet dit begrip verstaat, zal moeten ontbreken. Zij erkent echter ten volle, dat het vacuum, dat aldus zou intreden, ernstige bedenkingen zal ontmoeten, omdat juist in de overgangsperiode aan een orgaan, dat de verbinding tusschen Regering en volk zal kunnen onderhouden, dringend behoefte zal blijken te bestaan. Zij is daarom te rade gegaan, welke voorziening zou zijn te treffen teneinde te bevorderen, dat bij ontstentenis van de Staten-Generaal de functies der volksvertegenwoordiging in den overgangstijd toch zooveel mogelijk tot haar recht zouden kunnen komen.

Na ampele overweging meent de commissie die oplossing van het probleem, waarvoor zij zich zag gesteld, te moeten zoeken in het scheppen van een tijdelijk orgaan dat, zijn nader te bespreken karakter in aanmerking genomen, den naam zou kunnen dragen van „Raad van Bijstand en Overleg”. De instelling van dit college kan uiteraard slechts geschieden bij Koninklijk Besluit, waarbij, voor zooveel noodig aansluiting kan worden gezocht bij art. 80 van de Grondwet; terwijl, waar het houden van verkiezingen uitgesloten is, de leden door de Kroon zullen moeten worden benoemd.

Bij de keuze van de personen, die van den Raad deel zouden moeten uitmaken, zou er naar moeten worden gestreefd de onderscheiden stroomingen, welke in het volk zouden blijken te bestaan, te doen vertegenwoordigen. Dit sluit echter allerminst in dat zij, die, wegens hun antecedenten, karakter en bekwaamheden, als het ware

aangewezen zouden zijn om van het college deel uit te maken, voor een benoeming niet in aanmerking zouden kunnen komen, omdat zij niet geacht zouden kunnen worden de exponent van bepaalde richtingen te zijn. Zonder deze persoonlijkheden uit te sluiten meent de commissie echter, dat de Raad althans in dien zin representatief zou moeten zijn, dat groepeerings in het volk, ongeacht of deze zich op de oude politieke partijen dan wel op nieuwe grondslagen baseeren, in ieder geval zouden moeten zijn vertegenwoordigd.

De Raad zal evenwel nimmer representatief kunnen zijn in den zin eener door het volk gekozen vertegenwoordiging, omdat de Regeering niet bij machte zou zijn de stroomingen in het volk zelfs maar bij benadering naar haar relatieve sterkte in de samenstelling van den Raad tot uitdrukking te brengen.

In aansluiting hieraan wenscht de commissie nog te wijzen op een ander wezenlijk verschil tusschen den Raad, als een door de Kroon benoemd college, en de, door het volk gekozen Staten-Generaal: Op den Raad zal het recht van ontbinding hetwelk aan de Koningin ten aanzien van de Staten-Generaal is voorbehouden, niet kunnen worden toegepast. Ontbinding van de Kamers stelt het volk in staat uitspraak te doen omtrent een conflict tusschen Regeering en parlement. Ontbinding van den Raad zou slechts hierop neerkomen, dat de Kroon de leden zou ontslaan en door andere leden zou vervangen.

Functie van den Raad

De Commissie meent dit wezenlijk verschil in karakter tusschen Raad en Volksvertegenwoordiging met nadruk te moeten vooropstellen, omdat het noodzakelijk moet leiden tot een wezenlijk verschil in functie en bevoegdheid. Zij is met name van oordeel dat de overwegende plaats, welke de Staten-Generaal, als de door het volk gekozen vertegenwoordiging, in ons staatsbestel inneemt, en als constituerend element in de wetgevende macht en als het lichaam, dat de algemeene richtlijnen voor het regeeringsbeleid aangeeft, aan een door de Kroon te benoemen college, als hiervoren bedoeld, niet kan worden toegekend. Zij is tot deze conclusie niet gekomen op grond van eenig staatsrechtelijk dogma, maar uit overwegingen van practische staatkunde.....

Wetgeving

Indien toch gedurende de overgangperiode de Koningin de wetgevende macht zou moeten deelen met den Raad, dan zou bij den Raad de beslissing liggen omtrent alle maatregelen van wetgeving. Zou deze aan eenig wetsvoorstel van de Regeering zijn goedkeuring onthouden, dan zou de Regeering zich bij het votum van de meerderheid hebben neer te leggen. Zij zou zich niet mogen begeven in de vraag, hoe deze meerderheid was gevormd, hoewel dit, de samenstelling van den Raad in aanmerking genomen, noodzakelijk zou zijn om de politieke betekenis van het votum te kunnen bepalen. En, bij ontstentenis van de veiligheidsklep der ontbinding, zou aan de Regeering geen enkel middel ten dienste staan om vast te stellen, of de meerderheid van het volk achter haar, dan wel achter de numerieke meerderheid van den Raad zou staan. Dit nu is, naar het oordeel der Commissie, een positie, welke door geen Regeering kan worden aanvaard, die zich haar zware verantwoordelijkheid in een tijdsgewricht als dat van den overgang bewust is.

De Commissie is derhalve van oordeel dat, voor wat de wetgeving betreft, de taak van den Raad hiertoe behoort te worden beperkt, dat het college in de gelegenheid zal moeten worden gesteld van ontwerpen van wet — die uiteraard den vorm van een Koninklijk Besluit zullen moeten blijven dragen — vooraf kennis te nemen, deze, zoo noodig, aan een openbare bespreking te onderwerpen en zijn bevinding daaromtrent met redenen omkleed aan de Regeering kenbaar te maken; een en ander uiteraard, voor zoover de ontwerpen een materie betreffen waarin, onder de normale werking onzer constitutie, de Staten-Generaal zouden moeten worden gekend.

De Commissie is er van overtuigd, dat, hoewel tenslotte de verantwoordelijke Regeering zal hebben te beslissen, of het ontwerp al dan niet kracht van wet zal krijgen, deze bij haar beslissing met de bevinding van den Raad terdege rekening zal houden.

In verband met het bovenstaande is ook voor toekenning aan den raad van het recht van initiatief en het recht van amendement geen plaats.

Ministerieele verantwoordelijkheid

Meent de Commissie derhalve dat, voor wat de deelneming aan de uitoefening der wetgevende macht betreft, de positie van den Raad die der Staten-Generaal slechts zal kunnen benaderen maar deze niet zal kunnen dekken, zij is tot een overeenkomstige conclusie gekomen ten aanzien van de vraag, of en in hoeverre de ministerieele verantwoordelijkheid door den Raad zou kunnen worden geldend gemaakt. Waar de Raad een lichaam is, waarvan de leden door de Regeering zelve worden benoemd, kan, naar de meening der Commissie, de Regeering jegens dit college niet verantwoordelijk worden gesteld in den zin, als waarin zij onder normale omstandigheden aan de volksvertegenwoordiging verantwoordelijk zou zijn, en met de consequenties, welke deze verantwoordelijkheid onder het parlementaire stelsel met zich medebrengt. De Commissie wil daarmede echter allermint te kennen geven, dat de Raad de ministerieele verantwoordelijkheid in het geheel niet zou kunnen inroepen. Zij is, integendeel, van oordeel, dat de Raad bevoegd behoort te zijn de Regeering rekenschap te vragen van haar beleid en dat op de Regeering de daarmede corresponderende verplichting behoort te rusten aan den Raad en, ten overstaan van den Raad, aan het volk, inzicht, inlichting en opheldering te geven omtrent haar politiek, met volledige vrijheid van den Raad om het beleid der Regeering te beoordeelen en van zijn instemmende of afwijkende zienswijze te doen blijken. De Commissie is ook te dezen aanzien de overtuiging toegedaan, dat geen Regeering, die haar verantwoordelijkheid in de gespannen atmosfeer der overgangperiode begrijpt, een wel overwogen beoordeeling of veroordeeling van haar beleid, door den Raad tot uitdrukking gebracht, lichtvaardig naast zich zal neerleggen. Zij is echter van oordeel, dat ook hier tenslotte de verantwoordelijkheid aan de Regeering zal moeten worden gelaten, en dat, met name, van deze niet mag worden verlangd, dat zij uit een uitspraak van den Raad omtrent haar beleid dezelfde politieke consequenties zou trekken als uit een votum van het parlement. En dit niet slechts omdat de Raad een door haar zelve benoemd college is met een slechts betrekkelijk representatief karakter, maar ook en vooral omdat, zoo lang verkiezingen niet kunnen worden gehouden, van de uitspraak van den Raad geen beroep op het volk kan worden gedaan.

Tijdelijk karakter

De Commissie verheelt zich niet, dat een staat van zaken, waarbij de Regeering zonder de volksvertegenwoordiging zou moeten functionneeren, ernstige bedenkingen ontmoet. Zij beschouwt dan ook de technische voorbereiding voor de te houden verkiezingen als één van de aangelegenheden, die de Regeering terstond na den terugkeer zal moeten ter hand nemen. En het ligt geheel binnen het kader van de taak, welke de Raad naar de opvatting van de Commissie zal hebben te vervullen, dat deze er op toeziet, dat alles wordt gedaan om het tijdstip te bespoedigen, waarop de Raad zal kunnen plaatsmaken voor de gekozen vertegenwoordiging des volks. Totdat het Parlement zal zijn verkozen, zal de Raad ook in de beperkte functie, welke hiervoren in groote lijnen is aangegeven, een uiterst belangrijke taak hebben te vervullen.

Tenslotte nog een enkel woord teneinde bij voorbaat diegenen gerust te stellen, die mochten vreezen, dat het volk in de instelling van een Raad, die niet is uitgerust met alle bevoegdheden, waarmede het parlement is bekleed, een aanwijzing zouden zien, dat de Regeering den weg van de dictatuur zou willen opgaan. De Commissie deelt die vrees in geen deele. Zij is veeleer van oordeel, dat de Regeering door de onverwijilde instelling van een college, als door de Commissie voorgestaan, aan het volk ondubbelzinnig en metterdaad te kennen geeft, dat zij zelfs in het betrekkelijk korte tijdsbestek, dat met de voorbereiding der verkiezing onvermijdelijk moet zijn gemoeid, niet wenscht te regeeren zonder met het volk een zoo enge voeling te onderhouden, als de omstandigheden toelaten. En de Commissie heeft voldoende vertrouwen in het Nederlandsche volk om overtuigd te zijn dat het dit, mits tijdig en oordeelkundig voorlicht, zal verstaan en waardeeren.

BIJLAGE 67

Verslag van de bespreking op 31 Maart 1944 van het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening met de Ministers van Binnenlandse Zaken, van Waterstaat en de Minister zonder Portefeuille in de Buitengewone Raad van Advies

Gelieve het vorige U toegezonden verslag te vernietigen en door het hierbijgaande te vervangen.

Verslag van de tweede bespreking van het ontwerp-besluit „Tijdelijke Bestuursvoorziening” met de Ministers van Binnenlandse Zaken, van Waterstaat en den Minister zonder Portefeuille, Mr. J. A. W. Burger, op Vrijdag 31 Maart 1944 in de vergaderzaal van den Buitengewonen Raad van Advies in Arlington House.

Aanwezig de heeren: P. Rijkens, Voorzitter, P. Bruyning, Ir. J. B. Ridder de van der Schueren, M. Sluysen, Majoor-Aalmoezenier A. F. M. Monchen, Majoor Prof. Dr. J. H. de Boer, Majoor P. J. V. Vos, Prof. Mr. J. Eggens, Dr. M. F. da Costa Gomez, S. van Zwanenberg, Kapt. Jhr. Mr. P. Th. Six, de Secretaris en de Adjunct-Secretaris.

De Voorzitter opent de vergadering. Ingekomen is een brief van den Minister van Waterstaat, inhoudende eenige rectificaties van het verslag van de bespreking op Vrijdag 17 Maart 1944. Deze brief wordt door den Voorzitter voorgelezen en de rectificaties voor kennisgeving aangenomen.

Minister Burger overhandigt een samenvatting van hetgeen door hem gezegd werd bij de vorige bespreking.

De Minister van Waterstaat heeft daarop het woord en constateert, dat er zich geen afwijkende opvattingen voordoen op het principieele punt: er moet een Raad met groote bevoegdheden zijn. Wel doet zich een verschil van meening kennen bij de uitvoering hiervan.

De principes van den Centralen Raad moeten in een K.B. worden vastgelegd. Zou dit zelfde K.B. nu ook de samenstelling en benoemingswijze moeten bevatten? De Minister gevoelt de bezwaren, welke de Raad hiertegen heeft, zeer goed. Dit zou ervoor pleiten om twee Koninklijke Besluiten te maken. De vraag is nu of het tweede K.B., hetwelk de samenstelling en wijze van benoeming zou bevatten, te Londen of in Nederland moet worden vastgesteld.

Drie overwegingen doen zich hierbij voor:

1e. Het vertegenwoordigend lichaam moet zoo spoedig mogelijk komen. Indien hierover in Nederland overleg moet worden gepleegd, zal dit zeer veel tijd kosten. Dit is een groot nadeel en brengt mede, dat er gedurende een aantal weken een autoritaire Regeering zal moeten optreden, zonder dat er een college bestaat, aan hetwelk de Regeering in het openbaar verantwoordelijk is.

Bovendien zal in dit college reeds iets blijken van de stemmingen onder het volk, hetgeen een aanwijzing zal zijn bij het vormen eener nieuwe Regeering.

2e. De Regeering zal onmiddellijk over adviezen moeten kunnen beschikken. Daarom voelt zij het als een plicht van stonde af aan een regeling klaar te hebben. Daarom geen proefregeling ter vaststelling in Nederland en nog minder een aantal proefontwerpen, doch een vast plan.

3e. De Raad heeft in zijn memorandum van 31 Maart 1944 twee stelsels aangeduid: benoeming door de Kroon of een verkiezing door een kiescollege. Het ontwerp der Regeering heeft getracht tusschen beide stelsels de synthese te vinden.

De leden van den Centralen Raad worden voor de helft gekozen uit de oud-Kamerleden, door de oud-Kamerleden. Dit voorkomt de mogelijkheid, dat bij eene benoeming uit het midden der oud-Kamerleden door de Regeering, degenen die niet hiervoor in aanmerking zijn gekomen zich geblameerd gevoelen en blootgesteld zullen zijn aan allerlei verdenkingen. Bovendien scheidt de verkiezing uit de oud-Kamerleden door deze leden een trait d'union tusschen het oude en het nieuwe lichaam en creëert tevens een zekere legaliteit.

De Minister is van meening, dat het memorandum van den Raad teveel invloed geeft aan de oude Kamers. De oude Staten-Generaal worden hierin namelijk het kiescollege. Bij het ontwerp der Regeering worden de aanvullende leden door de Regeering gekozen na voorgelicht te zijn door de adviezen van een door de Kamerleden gekozen delegatie.

De Minister acht het Regeeringsontwerp, juist na bestudeering van het memorandum van den Raad, een goede oplossing. Ook bestaat er altijd nog de mogelijkheid om de oude Kamers terug te laten komen. In dit geval zou de eenvoudigste methode zijn om een interpretatief besluit te maken, dat de tijd van bezetting niet geldt als zittingstijd. Dit heeft echter volgens den Minister het groote bezwaar, dat alles

bij het oude blijft en geen plaats aan de vernieuwing wordt gegeven. Bovendien zouden de Staten-Generaal de bij de wet vastgestelde procedure moeten volgen, hetwelk zeer veel tijd kost en onmiddellijk na de bevrijding niet uitvoerbaar zal zijn.

Men moet tegemoet komen aan de eerbiedwaardige democratische verlangens van het Nederlandsche volk. Het Regeeringsontwerp houdt daar dan ook volkomen rekening mede.

Een der leden stelt vast, dat vele gedachten samenvloeden in het ontwerp en het memorandum.

In Londen weet men niet, welke gedachten bij het Nederlandsche volk heerschen. Het is daarom gevaarlijk aan te nemen, dat een synthese van gedachten te Londen tevens een synthese zou zijn van de stemmingen in bezet Nederland. Daarom pleit spreker voor het samenstellen van een aantal ontwerpen, ter aanpassing aan de stemmingen in Nederland.

Het Regeeringsontwerp zocht naar een methode om zoowel aan het oude als aan het nieuwe plaats te geven. Indien het mogelijk zou zijn den Centralen Raad op dezelfde wijze te kunnen samenstellen, als gedacht is voor de lagere colleges, dan zou men hieraan zeker tegemoet komen. Dit is echter voor dit geval technisch onmogelijk. De gedachte aan vernieuwing komt in het systeem van de Regeering weinig tot uiting; dit is één van de bezwaren. Spreker is voor het systeem van *aanwijzing*; dit zal vlugger gaan dan verkiezing, bovendien wordt voorkomen, dat de indruk bij het Nederlandsche volk zou kunnen worden gewekt, dat men terug wil vallen op de oude volksvertegenwoordiging en het een politieke lijn wil doen volgen.

Minister Albarda antwoordt en zegt, dat men niet zoo gebonden is aan de Londensche gedachten. De ondergrondse pers licht ons voor over de stemmingen in Nederland en den laatsten tijd is de ontvangst veel beter. De Minister zou het volkomen met eenige der bezwaren van het lid eens zijn, indien het Centrale College voor langen tijd zou zijn ontworpen. Dit is echter gansch niet het geval. Het is een voorloopig College, dat mede moet overleggen hoe zoo spoedig mogelijk een nader college kan worden gevormd voor den overgangstijd tot de verkiezingen.

Ook de leden van de Staten-Generaal hebben de vernieuwing, die onder het volk leeft, mede ondergaan. Deze worden bovendien aangevuld met de tolken van de nieuwe samenleving.

De Regeering kan voor de aanvulling van den Centralen Raad, boven de dertig oud-Kamerleden, personen zoeken zonder eerst de oud-leden te hooren. Van de eerste dertig wordt geen bindende voordracht gevraagd, maar *advies*.

Een ander lid zegt, dat er tusschen Regeering en Raad overeenstemming bestaat op het punt, dat er een Centraal College moet komen, en wel zoo spoedig mogelijk. De eisch voor snelheid komt echter niet voldoende tot zijn recht in het ontwerp. Voor de benoeming van de eerste 30 leden is geen tijdsbepaling gesteld. Is het de bedoeling, dat men met het benoemen der overige 30 wacht tot alle oud-Kamerleden beschikbaar zijn?

De overige 30 moeten wachten op de verkiezing van de eerste 30; daarbij komt nog de tijd, gedurende welken dezen advies uitbrengen. Spreker oordeelt het beter niet op dit advies te wachten en direct met de aanwijzing te beginnen.

Spreker begrijpt niet waarom de Regeering bij deze aanwijzing wordt gebonden aan het voorschrift, dat er onder de overige 30 geen enkel oud-Kamerlid mag zijn. Het is toch mogelijk, dat er meer dan 30 verdienstelijke oud-Kamerleden zullen zijn.

Minister Albarda meent, dat het zeer bezwaarlijk is een quorum te bepalen, dat de eerste 30 leden van den Centralen Raad kan kiezen. Hier is geen grondslag voor. Het is beter om te zeggen: de aanwezige leden doen de keuze. Hierbij wordt echter nog niet aan het bezwaar, dat er geen tijdsbepaling is, tegemoet gekomen. De Minister betwijfelt, of met het vervallen van het advies, uit te brengen door de eerste 30 leden, tijd zal worden gewonnen. Men moet in ieder geval de Regeering verplichten, de bijeenroeping der Kamerleden *ten spoedigste* te doen geschieden.

De regeling, om geen Kamerleden op te nemen onder de overige 30, is gemaakt om tegemoet te komen aan hen, die bevreesd zijn, dat de oude volksvertegenwoordiging zal terugkomen. Bovendien wordt de Regeering op deze wijze gedwongen rond te zien onder anderen en worden gevoeligheden onder de niet aangewezen Kamerleden vermeden.

Een derde lid is zeer sterk gekant tegen verkiezingen in welke vorm ook. Spreker pleit uitvoerig voor *aanwijzing*. Men kan met een geringer aantal beginnen. Een college van 60 is onder de omstandigheden veel te groot; men zou met een minimum van 15 leden kunnen beginnen. De Regeering zal de verantwoording op zich moeten nemen, de nieuwe leden aan te wijzen. Het lijkt spreker zeer wel mogelijk reeds van Londen uit van het minimum aantal leden een lijst te maken.

Spreker wil nog eens onderstrepen, dat het maken van meerdere ontwerpen noodzakelijk is, omdat men in het geheel niet weet, of het éénheidsplan wel uitvoerbaar zal blijken. De Regeering zou een van haar ontwerpen kunnen aanbevelen, maar de andere in portefeuille houden, ter aanpassing aan de omstandigheden.

Minister Albarda. Het eenige geval van verkiezing, dat zich voordoeft, is, waar de 30 nieuwe leden van het Centraal College worden gekozen door en uit de oud-Kamerleden, dus door menschen die elkaar kennen. Indien de Regeering alleen de nieuwe leden zou aanwijzen, zou dit haar verantwoordelijkheid tegenover het door haar zelf aangewezen college, zeer verzwakken. Men kan den Centralen Raad in Nederland, naar taak en werkwijze, niet vergelijken met den Buitengewonen Raad van Advies. De vorige spreker heeft voorgesteld om met 15 leden te beginnen; dit is echter te weinig, dit geringe aantal is te klein om in voldoende mate op de hoogte te zijn van de stemmingen in de diverse deelen van het land.

Indien het besluit, hetwelk te Londen is ontworpen, niet of niet geheel uitvoerbaar zou blijken, kan dit door de nieuwe Regeering in Nederland worden gewijzigd.

Hier stelt *het lid* de vraag, waarom men hier te Londen dan vast niet een ander ontwerp kan voorbereiden.

De Minister antwoordt, dat het tweede plan ook wel eens onuitvoerbaar zou kunnen zijn. Dan kan men wel ontwerpen blijven maken. Het is veel beter om het aanbrengen van wijzigingen aan de nieuwe Regeering over te laten en niet op alle eventualiteiten vooruit te loopen.

Weer een ander lid zegt, dat de Minister twee elementen naar voren heeft gebracht, n.l. het tijds- en het politieke element. Spreker twijfelt er aan, of de verkiezing van de nieuwe leden zoo snel zal kunnen geschieden en is daarom voor het door een lid geopperde voorstel, met dien verstande dat begonnen wordt met 15 leden, welke worden aangevuld tot 60. De Regeering kan bij de verschillende groepen der bevolking advies inwinnen en daarna aanwijzing doen. Dit zal veel sneller gaan dan wanneer het voorstel der Regeering wordt gevolgd.

Minister Albarda meent, dat het een teleurstelling zal zijn voor het Nederlandsche volk, indien wordt aangekondigd, dat een vertegenwoordigend lichaam wordt gevormd en dan later wordt medegedeeld, dat de Regeering hiervan zelf de leden zal benoemen. Indien men kan aannemen, dat de Volksraad bevredigend heeft gewerkt, pleit dit voor het systeem van het Regeeringsontwerp; bij den Volksraad toch worden de leden gedeeltelijk benoemd en gedeeltelijk gekozen.

Een lid vraagt wat er gebeuren moet, indien de oude Staten-Generaal zich op het standpunt stellen, dat zij de wettige volksvertegenwoordiging zijn en het ontwerp voor den Centralen Raad niet wenschen te aanvaarden.

De Minister acht de kans hierop zeer gering. Indien de Kamers zichzelf zouden reconstituereen — de Voorzitter der Eerste Kamer zou daarvoor zeker de noodige energie hebben — dan behoeft men toch niet tevens te veronderstellen, dat zij opposant zouden zijn tegen een regeling van de wettige Regeering, waarbij beide Kamers worden uitgenoodigd samen te werken aan de samenstelling van een voorloopig nieuw College. Het gevaar voor een conflict zal veel geringer zijn, indien men de Kamers gelegenheid tot medewerken geeft, dan wanneer zij daarvan geheel zouden zijn uitgesloten.

Weer een ander lid acht het mogelijk, dat het feit, dat de oud-Kamerleden in het nieuwe College minder bevoegdheden bezitten, ontstemming onder hen zal verwekken.

Minister Albarda zegt, dat het niet anders mogelijk zal zijn. Spreker kan niet aannemen, dat de menschen in Nederland niet zouden begrijpen, dat het nieuwe College niet geheel dezelfde bevoegdheden kan hebben als de Kamers vroeger. Uit de berichten van de ondergrondse pers blijkt, dat er geen verwarde opvattingen heerschen, doch integendeel een glashelder overzicht van den toestand bestaat.

Een aanwezige meent, dat het medenemen van meerdere ontwerpen psychologisch onjuist is. De Regeering moet met een vast plan komen, ook al zou dit plan op den duur gewijzigd moeten worden. Spreker is voor het systeem van verkiezing, zooals dit in het ontwerp is voorgesteld.

Spreker mist echter de mogelijke opneming van verdienstelijke leden van de Nederlandsche gemeenschap in Engeland, welke beter op de hoogte zijn van de buitenlandsche stroomingen.

De Minister wijst erop, dat plaats is gegeven aan allen die zich bij het voeren van den oorlog verdienstelijk hebben gemaakt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken geeft thans een uiteenzetting over de automatische aanwijzing der Burgemeesters. De Ministers zijn gaarne bereid voor te stellen, en ter wille van de veiligheid, de aanwijzings-procedure in een apart ontwerp te brengen.

De onmiddellijke wederinstelling der Gemeenteraden is bij het maken van het ontwerp zeer uitvoerig besproken, doch werd vanwege de vele bezwaren afgewezen. Indien men aan de Gemeenteraden volledige bevoegdheden geeft, dan komen er talrijke onbelangrijke onderwerpen aan de orde en moet men voortdurend vergaderen. Er moet snel en voortvarend gewerkt worden. Er zullen onder deze onderwerpen vele zijn, welke heel goed door B. en W. kunnen worden afgedaan. Bovendien geeft het voorbereiden van de raadsvergaderingen heel veel werk voor den Gemeente-Secretaris, welke in den beginne te weinig personeel zal hebben. Ook zal in de uitgebreide gemeenten zich een transportprobleem voordoen, indien de Raadsleden groote afstanden moeten afleggen om op de vergadering te komen.

De Regeering wil het bestuur der gemeente voorloopig in handen geven van het College van B. en W. Dezen zijn tijdelijke wethouders en indien dezen door een — zij het ook voorloopige — Gemeenteraad zouden worden benoemd dan zou dat toch een meer permanent karakter geven.

Daarbij komt, dat een soepele samenwerking tusschen B. en W. en het Miliair Gezag zeer noodzakelijk is. Is er een gemeenteraad, dan zullen B. en W. zich herhaaldelijk aan het oordeel van den Raad hebben te refereeren, hetwelk een enorme vertraging van beslissingen ten gevolge zal hebben.

De wijze der verkiezing van de wethouders verschilt slechts in onbetekenende mate in het ontwerp van de Regeering en het systeem van den Raad. De Raad legt wel den nadruk op het zitten van den Gemeenteraad, ook hier is het verschil niet principieel, doch praktisch.

Een *tweetal leden* onderschrijft de gedachte, welke door den Minister is uiteengezet en verklaart zich volkomen bevredigd.

Een *andere aanwezige* erkent, er zijn geen principieele bezwaren doch meent dat de praktische bezwaren te groot zijn voorgesteld. Er zullen in de Gemeente punten van zeer groot belang aan de orde komen, zooals b.v. de levensmidelen-voorziening. De Gemeenteraad heeft in 1917 er b.v. te Amsterdam zeer veel toe bijgedragen om de rust en orde te bevorderen. De te verwachten moeilijkheden zullen veel grooter zijn dan aan het einde van den vorigen oorlog. Spreker is bevreesd, dat het College van B. en W. het niet alleen af zal kunnen. Spreker wenscht een oplossing te vinden en althans het eerste chaotische tijdperk te overbruggen.

Minister van Boeyen zegt, dat er drie mogelijkheden zijn; de Gemeenteraad kan bestaan of als figurant of hij moet alle wettelijke bevoegdheden hebben of hij moet bevoegdheden delegeren aan B. en W. De Minister acht geen dezer drie mogelijkheden gewenscht.

Het ware echter te overwegen, of aan B. en W. niet de bevoegdheid zou kunnen worden gegeven om zich in bepaalde gevallen — tijdelijk — ter voorlichting te wenden tot vooraanstaande ingezetenen.

In het ontwerp is opgenomen, dat zoo spoedig mogelijk tot wederinstelling van de oude bestuursorganen moet worden overgegaan.

Spreker gelooft niet, dat zich zulke groote moeilijkheden zullen voordoen bij een voorloopige wederinstelling van alleen het College van B. en W.

Men moet ook vertrouwen hebben, dat de wethouders, mede door de manier waarop zij worden gekozen, personen zullen zijn, welke in staat zijn gedurende de eerste maanden het bestuur op zich te nemen.

De Voorzitter dankt de Ministers en zegt ervan overtuigd te zijn, dat de besprekingen met de Ministers zeer waardevol zijn geweest en vele verschilpunten hebben doen verdwijnen.

Spreker vraagt zich af, of niet de beste wijze, waarop een nieuw ontwerp spoedig tot stand zal kunnen komen, zou zijn, indien de Regeering het voorliggende ontwerp intrekt en nieuwe ontwerpen maakt. De besprekingen hebben het mogelijk gemaakt in de nieuwe ontwerpen rekening te houden met de opinie van den Raad zonder dat deze thans advies behoeft uit te brengen. Groote tijdwinst zal hiervan het gevolg zijn.

Besloten wordt, dat de Ministers de te volgen procedure in de Commissie Terugkeer zullen bespreken.

De Voorzitter sluit de vergadering.

BIJLAGE 68

Brief d.d. 17 April 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van die Raad ten geleide van de tekst van de lezing, door mr. de Beus op 4 April 1944 voor „Pro Patria” gehouden

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 90/44/X.

Arlington House,
Arlington Street S.W. 1.

Londen, 17 April 1944.

Aan de Leden van den
Raad van Ministers.

Op verzoek van verschillende Ambtgenooten doe ik Uwer Excellentie hierbij toekomen den tekst van de lezing, die Mr. de Beus onlangs op uitnodiging van de Vereeniging „Pro Patria” heeft gehouden over de Regeeringsvoorbereidingen voor den terugkeer. Zooals Uwe Excellentie bekend is, was de tekst goedgekeurd door Hare Majesteit de Koningin, die liet weten het wenschelijk te achten, dat aan den inhoud ook in bezet gebied bekendheid zou worden gegeven, en door mij, terwijl de onderdeelen tevoren door de betrokken Ministers of Departementen waren goedgekeurd. Publicatie van den tekst werd door mij toegestaan met weglating van een aantal passages, die zich daartoe niet leenden, met name betreffende de wapenstilstandsregeling en den wederopbouw van de weermacht.

De gegevens, vervat in deze lezing, werden bovendien gebruikt voor de uitzendingen van Radio-Oranje, welke onlangs in den Ministeraad ter sprake kwamen.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

DE REGEERINGSVOORBEREIDINGEN VOOR DEN
TERUGKEER

(Voordracht gehouden door Mr. J. G. de Beus voor de Vereeniging „Pro Patria” op 4 April 1944).

Kortgeleden ontving ik een bericht uit bezet Nederland. Het is geschreven in Leiden, op den 3den October, den dag van Leiden's ontzet.

Het begint als volgt:

„En weer herdenken wij den dag en luisteren naar het oud verhaal; hoe eindelijk, toen allen ten einde raad waren, de wind draaide en het water opstuwde door de doorgestoken dijken heen de landen en polders in, hoe de Spanjaarden hals over kop hun schansen moesten verlaten en hoe de Geuzenvloot de Vliet binnenvoer op platte schuiten tot aan 't Rapenburg en hoe Boisot van der Werff begroette in naam van Oranje en haring en wittebrood meebracht voor de hongerige burgerij, en hoe allen zich in de Pieterskerk verzamelden om God te danken voor deze wonderbare redding”.

De geschiedenis herhaalt zich: wat het vertrek der Spanjaarden beteekende voor de bevolking van Leiden na negen maanden van strijd, wreedheid, hongersnood en pest, dat zal straks het vertrek van de Duitschers beteekenen voor ons heele volk na vier jaar concentratiekampen, deportaties, ondervoeding en geestelijken druk.

Dikwijls zal bij U allen de vraag gerezen zijn: zijn wij klaar voor dat oogenblik, hebben wij alle voorbereidingen getroffen om voor ons volk hetzelfde te kunnen doen wat de Prinsenvloot van platboomde vaartuigen deed voor Leiden? En ook zult U zich wel eens afgevraagd hebben: waarom hooren wij niet meer over de voorbereidingen die daarvoor getroffen worden?

Het antwoord op die laatste vraag is eenvoudig: Hoe meer er omtrent de maatregelen, die de Regeering direct na de bevrijding denkt te nemen, aan den vijand bekend wordt, hoe grooter de kans, dat hij nog tevoren alles zal doen wat hij kan, om die maatregelen bij voorbaat onmogelijk te maken. Dat mogen wij niet riskeeren, te minder omdat menschen in bezet gebied er het slachtoffer van zou-

den worden. Stel dat b.v. bekend zou worden, dat de Regeering van plan was — ik noem maar iets — alle presidenten van rechtbanken bijeen te roepen om het land voorloopig te besturen, dan zouden onmiddellijk al deze presidenten naar een concentratiekamp verhuizen.

Maar dat neemt niet weg, dat U er aanspraak op kunt maken langzamerhand althans te weten *wat* er geregeld is en wordt, en daarom heeft de Regeering goedgevonden, dat U daarover in zeer groote trekken het een en ander wordt medegedeeld door iemand, die zelf in de getroffen maatregelen vrijwel geen aandeel gehad heeft, maar die tot taak heeft geregeld een overzicht te houden van wat er gedaan is en wat er nog gedaan moet worden. Maar uit veiligheids-overwegingen kan alleen gezegd worden, *welke onderwerpen* voorbereid zijn, niet *wat* precies de *inhoud* van de getroffen maatregelen is.

De onderwerpen, die na den terugkeer om regeling vragen, kunnen naar den graad van hun urgentie in drie categorieën ingedeeld worden.

In de eerste plaats zijn er een aantal maatregelen, die klaar moeten zijn om onmiddellijk op het oogenblik van de bevrijding in werking te treden. De bevolking moet b.v. van het eerste moment af weten, of de prijsconstrôle gehandhaafd blijft, tegen welken koers de ponden of dollars van geallieerde troepen ingewisseld moeten worden, wie het bestuur in de gemeenten overneemt, e.d.

Met het voorbereiden van deze maatregelen kon de Regeering niet wachten tot het wettig gezag in Nederland weer zou functioneeren. Integendeel, ons volk zou het haar terecht verweten hebben, wanneer op dergelijke gebieden niet alles voorbereid was om direct in werking te treden. Deze, de meest urgente, onderwerpen *zijn* dus geregeld. De Regeering heeft dat noodgedwongen moeten doen zonder dat het Nederlandsche volk op de wettige en openlijke manier geraadpleegd kon worden, maar zij heeft gelukkig daarbij kunnen steunen op vele waardevolle adviezen uit het bezet gebied, waarbij zeer diepgaande en van vooraanstaande persoonlijkheden.

In de tweede plaats zijn er kwesties, die weliswaar niet *onmiddellijk* op het oogenblik van de bevrijding geregeld behoeven te worden, maar wel vrij gauw daarna, b.v. binnen een paar weken, en waarvan de voorbereiding dus ook niet kon wachten tot het bestuur in Nederland weer eenigermate op gang gekomen is. Ten aanzien van deze onderwerpen heeft de Regeering zich op het standpunt gesteld, dat zij moest zorgen op het moment van de bevrijding plannen klaar te hebben liggen. Het is immers allerminst zeker, dat op dat oogenblik voor alle te regelen onderwerpen terstond in Nederland gebleven menschen beschikbaar zullen zijn, die voldoende bekwaam en deskundig zijn, en evenmin dat deze personen de gelegenheid gehad zullen hebben in Nederland zelf in georganiseerd verband terzake iets voor te bereiden.

Naarmate het proces van de afrooming van ons volk door den bezetter voortschrijdt, wordt zulks steeds minder waarschijnlijk. De Regeering zal *deze* regelingen echter alleen als ontwerp naar Nederland meenemen en daar aan het oordeel van tot spreken bevoegde menschen uit bezet gebied voorleggen of wel aan het volgende Kabinet overgeven om er het best geachte gebruik van te maken.

Van beide categorieën, de *onmiddellijk* noodige en de *spoedig* noodige voorzieningen, geldt, dat de door de huidige Regeering te treffen of ontworpen maatregelen uitsluitend een voorloopig karakter dragen, d.w.z. zoowel maatregelen die direct zullen worden ingevoerd, als die waarvoor alleen een plan wordt klaargemaakt, kunnen na den terugkeer in verband met de in Nederland aan te treffen omstandigheden en in overleg met de bevoegde menschen daar, geheel of gedeeltelijk gewijzigd worden.

Tenslotte is er nog een derde categorie van voorzieningen n.l. die, welke pas na eenigen tijd, b.v. na een paar maanden, nodig zijn en die ten doel hebben het scheppen van een blijvend of meer langdurigen toestand. Daaronder vallen al zulke kwesties als: de hervorming van ons staatsbestel, de structuurhervorming van het Koninkrijk, de maatregelen te nemen tegenover Duitschland, de buitenlandsche politiek, de schepping van een internationale statenorganisatie enz. Het zal duidelijk zijn, dat dit de belangrijkste vraagstukken zijn, maar dat die niet zoo onmiddellijk om oplossing vragen als de beide eerste categorieën. Om deze reden heeft de Regeering zich principieel op het standpunt gesteld, dat *deze* zaken niet geregeld

mochten worden dan nadat het Nederlandsche volk daarover in volle vrijheid zelf een oordeel heeft kunnen vormen en uitspreken. Daarom heeft zij zich bewust ervan onthouden om ten aanzien van *deze* onderwerpen iets voor te bereiden en heeft zij zich beperkt tot de zoeven genoemde categorieën, die onmiddellijk of heel spoedig na terugkeer om voorziening vragen.

Welke onderwerpen zijn dat nu?

De geschiedenis herhaalt zich, maar in nieuwe vormen. Onze maatschappij is in de laatste drie en een halve eeuw heel wat ingewikkelder geworden, en terwijl Prins Willem er in 1574 mee kon volstaan haring en wittebrood aan de burgerij van Leiden te zenden, moet de Regeering van Koningin Wilhelmina in 1944 een uitgebreid complex van voorzieningen op de meest uiteenlopende gebieden treffen.

De maatregelen die door de Regeering getroffen zijn of voorbereid worden hebben betrekking op de volgende gebieden:

- I. Bestuur.
- II. Berechting Landverraders.
- III. Relief en Herstel.
- IV. Economische Maatregelen.
- V. Financiële Maatregelen.
- VI. Wets- en Rechtsherstel.
- VII. Sociale Maatregelen.
- VIII. Voorlichting.
- IX. Aan den vijand op te leggen regelingen bij den Wapenstilstand.
- X. Wederopbouw van de Weermacht.

Ik zal trachten u achtereenvolgens aan te geven wat op elk van deze gebieden door de betrokken Departementen is gedaan.

Bestuur

Om een indruk te krijgen van de behoefte aan een bestuursvoorziening moeten wij trachten ons, voor zoover wij dat kunnen, er een voorstelling van te maken hoe de terugkeer in de praktijk zal verlopen.

Op een goeden dag — en zelden zal dat woord meer toepasselijk geweest zijn — zullen geallieerde troepen in Nederland landen of binnentrekken, waarbij stellig de Nederlandsche troepen niet zullen ontbreken.

Uit militair oogpunt kan men bij de bevrijding van ons land drie mogelijkheden onderscheiden, n.l. *evacuatie*, *operatie* of *capitulatie*.

Welke van de drie mogelijkheden verwerkelijk zal worden, maakt zeer veel verschil voor het land en voor den duur van het proces, maar de behoefte aan een onmiddellijke voorziening in het bestuur zal in alle gevallen even dringend zijn. Onverschillig of de Duitschers vechtende teruggedrongen worden, dan wel of zij door de krijgsoperaties elders gedwongen zijn het land te ontruimen, dan wel of zij de wapens neerleggen, in ieder van die drie gevallen komt er een oogenblik dat het door den bezetter aangestelde bestuur vertrekt of de verantwoordelijkheid niet langer kan dragen. Dat geldt zowel voor het land als geheel als voor elke provincie en gemeente afzonderlijk. De geschiedenis leert, dat dit het gevaarlijkste oogenblik is voor een ordelijk verloop van zaken. De bevolking kan eindelijk haar opgekropte gevoelens uiten en zou bij het ontbreken van een geordend bestuur licht bloedbaden kunnen aanrichten, waarbij onvermijdelijk vele onschuldigen zouden vallen. Een uit de band gesprongen bevolking is uiterst moeilijk weer in het gareel te krijgen. Ook is dit een welkom oogenblik voor ongunstige of extremistische elementen om hun slag te slaan. Teneinde dergelijke gevaren te vermijden, is het noodzakelijk, dat het feitelijk herstel van het wettig gezag zoo snel mogelijk plaats vindt, dat er zoo mogelijk geen hiaat zij tusschen het einde van het Duitsche bestuur en het herstel van het Nederlandsche. Hoe denkt men zich dit te bereiken?

In de eerste plaats zal zoo spoedig mogelijk met de Geallieerde legers het Nederlandsche Militair Gezag moeten medegaan. Kolonel Kruls heeft U een vorige keer uiteengezet, hoe elk deel van ons grondgebied, dat van den vijand bevrijd wordt, krachtens het *Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg* automatisch in staat van beleg verkeert en hoe het Nederlandsche Militair Gezag met het Geallieerde Opperbevel zal samenwerken om ten spoedigste een normale werking van het civiel bestuur tot stand te brengen. Het Militair Gezag zal het Nederlandsche burgerlijk bestuur niet uitschakelen, integendeel, het zal gebruik maken van de organen van dat bestuur, die belangrijke taken blijven vervullen. Bovendien blijft het Militair Gezag zelf staan onder de controle en onder de verantwoordelijkheid van de Regeering. De afkondiging van het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg en de instelling van het Militair Gezag zijn dus op zichzelf niet voldoende: er moeten zoo spoedig mogelijk vertegen-

woordigers van de Regeering ter plaatse zijn en er moet onmiddellijk voorzien worden in de leemten in het bestuursapparaat.

Wat het eerste punt betreft begrijpt U wel van hoeveel belang het juist t.a.v. het centrale landsbestuur is, dat er geen hiaat en geen onzekerheid ontstaat. Wanneer en hoe de Regeering uit Londen zal kunnen overgaan, zal van de omstandigheden afhangen, maar in ieder geval is te verwachten, dat althans enkele leden van het Kabinet zich zoo spoedig mogelijk naar Nederland zullen begeven.

Het hoogtepunt van den terugkeer zal uiteraard voor ons volk zijn de terugkomst van Hare Majesteit de Koningin.

Wij weten niet, wanneer Hare Majesteit zal wenschen over te gaan en ook daarbij zal veel van de omstandigheden afhangen, maar wij, haar onderdanen, kennen Haar gevoelens wel voldoende om te mogen hopen dat Zij, zoodra Hare komst aan den overkant veilig en waardig kan plaatsvinden, geen minuut langer zal wachten.

Na den terugkeer zal het huidige Kabinet, zooals U weet, zoo spoedig mogelijk zijn portefeuilles ter beschikking stellen van Hare Majesteit de Koningin, opdat een nieuw Ministerie gevormd kan worden, waaraan het oude zijn taak kan overdragen.

Op de hier aangegeven manier zal, naar wij mogen hopen, vanaf het eerste oogenblik in het centrale landsbestuur van Nederland voorzien, en de continuïteit daarvan verzekerd zijn. Maar daarmee kan niet volstaan worden. Ook in de gemeenten en provinciën moeten vanaf het eerste oogenblik uitvoerende organen aanwezig zijn, d.w.z. in de gemeenten een burgemeester en wethouders, en in de provinciën een Commissaris der Koningin en Gedeputeerde Staten. De regeling daarvoor moet van te voren klaar gemaakt en direct bij de bevrijding bekend gemaakt worden, opdat men in alle bevrijde deelen van het land onmiddellijk weet, wie het gezag overneemt; de *bevolking* moet dat weten, de betrokken *overheidsfunctionarissen* moeten het weten en het *Militair Gezag*, dat er mee moet samenwerken dient het te weten. Daarvoor wordt op het oogenblik een regeling uitgewerkt.

De vraag rijst, of niet naast de Regeering, zoo goed en zoo kwaad als dat onder de te verwachten omstandigheden zal gaan, een lichaam moet worden gesteld, waarin de in ons volk levende stroomingen, zoowel de oude als de nieuwe, tot uiting komen. Het spreekt vanzelf dat de Regeering, die dus zoo spoedig mogelijk zal bestaan uit nieuwe Ministers, talrijke en snelle beslissingen zal moeten treffen, en zij zal den moed hebben vele daarvan op haar eigen verantwoording te nemen. Maar het zou onaanvaardbaar zijn, als ons volk na de bevrijding van de Duitsche dictatuur onder een Nederlandsche dictatuur kwam. Nu moet ermee gerekend worden, dat door de uitgebreide bevolkingsverplaatsingen en de wanorde ontstaan in onze bevolkingsadministratie, nieuwe verkiezingen op zijn vroegst één à anderhalf jaar na de bevrijding georganiseerd kunnen worden. Het zou hoogst ongewenscht zijn, als de Regeering al dien tijd uitsluitend op haar eigen kompas moest varen en er geen lichaam was, dat zich over haar maatregelen kon uitspreken, en omgekeerd, wanneer de Regeering geen forum had, waar zij haar beleid kon verklaren en haar maatregelen aan het volk toelichten. Derhalve is het ook noodig, dat voorbereidingen getroffen worden voor het instellen van zoo'n vertegenwoordigend lichaam.

Ten aanzien van alle drie onderwerpen, die voorloopig moeten worden geregeld, dus: het gemeentebestuur, het provinciaal bestuur en het centrale vertegenwoordigende lichaam, zijn talloze constructies overwogen en weer verworpen, want aan elk stelsel kleven groote bezwaren. Dat zal onvermijdelijk ook het geval zijn met dat systeem, dat zich op het oogenblik aan het kristalliseeren is. Ik kan U daarover niet meer zeggen, omdat het nog niet vastgesteld is, maar zooals de zaken op het oogenblik staan, ligt het in de bedoeling te zorgen, dat er in de bestuursorganen zoowel zullen komen menschen, die vóór 1940 geacht konden worden het vertrouwen van de bevolking te bezitten en die dat vertrouwen tijdens de bezetting waard gebleken zijn, als personen, die tijdens de bezetting naar voren gekomen zijn en zich bij het verzet onderscheiden hebben. Dat zou dus worden een combinatie van het oude dat in het vuur beproefd is, en van het nieuwe, dat in het vuur vorm gevonden heeft.

Er zij nog eens met nadruk op gewezen, dat alle hier ontworpen bepalingen omtrent het voorloopige bestuur alleen een zeer provisorisch karakter hebben. Wanneer na eenigen tijd het bestuur weer eenigszins functioneert, zal er waarschijnlijk aanleiding zijn een nieuwe regeling te maken, waarbij uitvoeriger in het gemeentelijk en provinciaal bestuur, en in de behoefte aan een centraal vertegenwoordigend lichaam wordt voorzien.

(Enkele regels ontbreken hier; zijn onleesbaar.)

Een van de eerste dingen, die in Nederland verder op bestuursgebied moeten gebeuren, is de *Zuivering van de Overheidsorganen*.

U weet, dat talloze standvastig gebleven ambtenaren door den bezetter zijn gevangengenomen of afgezet en vervangen door N.S.B.-ers of menschen, die het zoo nauw niet namen. Maar helaas zijn er ook van de vroegere ambtenaren en leden van de rechterlijke macht velen geweest, die, om welke reden dan ook, te ver gegaan zijn in hun medewerking aan de maatregelen van den vijand en zelfs enkelen, die beslist onbetrouwbaar gebleken zijn. Het is niet alleen een eisch van rechtvaardigheid, maar het is ook noodig voor de handhaving van de openbare orde, dat al deze elementen onmiddellijk van hun taak ontheven worden. De voorschriften daarvoor liggen klaar in het z.g. „*Besluit Zuivering Overheidsorganen*”. Daarin is een procedure voorzien, die waarborgt, dat eenerzijds deze menschen terstond hun functie neerleggen en aan een scherpe beoordeeling onderworpen worden, anderzijds dat geen onrechtvaardigheden worden begaan. Daartoe zijn drie maatregelen mogelijk gemaakt: ontslag, schorsing en staking van de uitoefening der functie.

Ontslag zal onmiddellijk en onverbiddeijk, zonder aanzien des persoons, verleend worden aan alle overheidsfunctionarissen, waarvan aangenomen kan worden, dat zij zich tijdens de bezetting niet gehouden hebben, zooals van een dienaar van het Nederlandsche volk geeischt mocht worden. Daar waar geen zekerheid bestaat, maar een redelijke grond van verdenking, zal de betrokken ambtenaar *geschorst* worden in afwachting van een nader onderzoek. Tenslotte zal in die gevallen, waarin ook maar de minste twijfel aanwezig is, of een ambtenaar verkeerd geweest is, deze bevel krijgen de uitoefening van zijn functie te staken, waarna onderzocht zal worden, of hij ontslag verdient, dan wel hersteld kan worden.

Ik wijs erop, dat dit Besluit Zuivering Overheidsorganen zich alleen bezig houdt met de verwijdering van onbetrouwbaar gebleken elementen uit den overheidsdienst; maar wanneer hun handelingen landsverraderlijk gedrag hebben opgeleverd, zijn zij er daarmee niet af, ze worden dan bovendien daarvoor berecht; maar dat is een afzonderlijke materie, waarop ik direct kom.

Er zijn twee onderdeelen van het bestuursapparaat, die afzonderlijke zorg vragen, omdat ze voor een snel herstel van het gezag essentieel zijn, n.l. de *rechterlijke macht* en de *politie*.

De openbare orde en veiligheid kunnen immers niet verzekerd worden, zoolang de overheid niet kan beschikken over een volkomen betrouwbaar politieapparaat en rechterlijke macht. Beide zijn door de Duitschers wormstekig gemaakt met hun handlangers en bovendien ten deele gedesorganiseerd. Wanneer de Duitschers dus uit het land verdwijnen en alle rotte elementen de beenen nemen of de handboeien aankrijgen, dreigt het gevaar, dat de Regeering een zeer onvolledig en slecht werkend justitieel- en politieapparaat aantreft. Voorzover dat hier mogelijk is, zijn alle voorbereidingen getroffen, opdat, zonder een dag te verliezen, begonnen kan worden deze beide takken van dienst weer op te bouwen, en voorzover noodig tijdelijk de opengevallen plaatsen aan te vullen.

Voor de rechterlijke macht is met dit doel zelfs al een Koninklijk Besluit vastgesteld, dat den naam draagt: *Besluit tot Tijdelijke Organisatie van de Rechterlijke Macht*. Daarin worden een aantal maatregelen bepaald om te voorkomen dat de rechtspraak in Nederland in het begin zou vastloopen.

Ik stap daarmee af van het bestuur en kom op het volgende terrein, dat uitvoerige voorbereiding vereischt heeft en dat zeer in het centrum van de belangstelling staat, n.l. de *berechting van landverraders*.

Het behoeft geen betoog, dat tot de eerste en belangrijkste plichten van de Regeering na terugkeer in bevrijd Nederland behoort, zorg te dragen voor een optreden met straffe hand tegen al degenen, die in de donkerste uren van de geschiedenis van ons volk sinds 125 jaar de zijde van den vijand gekozen hebben en van de bezetting misbruik gemaakt hebben om den vijand, in welken vorm ook, handlangersdiensten te bewijzen.

De vraag rees, of het in 1940 in Nederland bestaande strafrecht, dat bedoeld was voor moordenaars en gewoonte-misdadigers, niet te goed geacht moest worden — of als u wilt — wel goed genoeg geacht kon worden voor N.S.B.-ers, en of de strafrechtpleging, waarmee men een oplichter of zakkenrollers bestrafte, wel snel genoeg werkte voor een volgeling van Mussert.

Een zorgvuldig onderzoek heeft de Regeering tot de conclusie gebracht, dat die beide vragen ontkennend beantwoord moesten worden. Noch het Wetboek van Strafrecht, noch het Wetboek van Militair Strafrecht noch een combinatie van die twee, kan ten aanzien van de strafbepalingen als voldoende worden beschouwd. Hetzelfde geldt voor het Wetboek van Strafvordering en de bepalingen van de Rechtspleging bij de Landmacht ten aanzien van het strafprocesrecht.

De Regeering is dan ook tot de slotsom gekomen, dat nieuwe

voorzieningen, zoowel van materieel als van formeel recht noodzakelijk zijn.

De verwezenlijking daarvan was niet zoo eenvoudig als sommige menschen op het eerste gezicht meenen, die vinden, dat men kan volstaan met één artikel: Elke landverrader gaat de pot in. Dat zou inderdaad voldoende zijn voor een nationaal-socialistischen rechter, die uitsluitend te rade gaat met het „gesunde Volksempfinden”, maar in een rechtsstaat als Nederland was en weer zal zijn, kon daarmee niet volstaan worden. Wanneer men willekeur en eigenrichting door een kier binnenlaat, wordt men er licht door onder den voet geloopt. Er moest dus als het ware een heel nieuw strafrecht voor landverraders geschapen worden. Dat is gebeurd, en het resultaat is neergelegd in het *Besluit Buitengewoon Strafrecht*.

29 Artikelen waren noodig om alle vormen, waarin de N.S.B.-ers en anderen den vijand hebben gesteund, strafbaar te stellen. Het zou te ver voeren over den inhoud van die voorschriften meer te zeggen dan alleen dit: elke ongerustheid, dat de ontworpen straffen te zachtzinnig zouden zijn, is bepaald overbodig. Ook de doodstraf is daarbij niet vergeten.

Teneinde snelle berechting te waarborgen leek het beter de toepassing van deze strafbepalingen niet op te dragen aan de gewone rechterlijke macht, maar aan nieuwe, bij den terugkeer in te stellen *Bijzondere Gerechtshoven*. Deze hoven zullen, behoudens beroep in cassatie, in eerste en tegelijk in laatste instantie recht doen. De organisatie en rechtsmacht van deze hoven en van den Bijzonderen Raad van Cassatie is geregeld in het *Besluit op de Buitengewone Rechtspleging*.

Tenslotte hoort bij elk strafrecht een regeling van het recht van gratie en daarom is er ook nog een *Bijzonder Gratie-Besluit* gemaakt, maar dat wil nog niet zeggen, dat het ook toegepast zal worden.

Deze vier besluiten, waarvan de eerste drie elk op zichzelf een klein wetboek vormen, zijn door Hare Majesteit de Koningin bekrachtigd.

Er is daarin dus een speciaal strafrecht ontworpen voor handlangers van den vijand. Maar met strafbepalingen alleen kan in vele gevallen niet volstaan worden; het moet ook mogelijk zijn deze menschen tijdelijk te interneren of uit bepaalde burgerlijke rechten te ontzetten of maatregelen te nemen ten aanzien van hun vermogen. Aan de voorbereiding van een uitvoerige regeling daarvoor wordt op het oogenblik gewerkt.

Er zijn dus in totaal voor de bestraffing en andere maatregelen tegen landverraders vier besluiten door Hare Majesteit bekrachtigd, n.l.

- I. het Besluit Buitengewoon Strafrecht,
- II. het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven,
- III. het Besluit Buitengewone Rechtspleging,
- IV. het Bijzonder Gratie-Advies-Besluit,

terwijl een regeling voor de administratiefrechtelijke maatregelen tegen landverraders vrijwel klaar is.

Daarmede is in de behoefte van binnenlandsche maatregelen tegen landverraders in hoofdzaak voorzien. Maar het gevaar bestaat, dat landverraderlijke elementen zich daaraan zullen trachten te onttrekken door naar andere landen uit te wijken. Om te voorkomen, dat dergelijke pogingen succes hebben, zijn *internationale* afspraken noodig en daarom heeft onze Minister van Justitie het initiatief genomen tot, en een ontwerp gemaakt voor, een uitleverings-verdrag. Dit heeft geleid tot overeenstemming tusschen de Ministers van Justitie van de bezette landen.

Ik kom nu toe aan het gebied van de

Aankopen voor relief en reconstructie

Minister Kerstens heeft U op een vorige vergadering al verteld, welke belangrijke afspraken hij in de Vereenigde Staten gemaakt heeft voor de ravitaillering van Nederland, gedurende de eerste zes maanden door de militaire autoriteiten, en daarna door de U.N.R.R.A.

Maar al lang voor men in geallieerd verband maatregelen ging treffen, was onze Regeering zelf daarmee begonnen.

Door het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart werd al in het begin van 1941 een plan opgemaakt voor den aankoop van voedingsmiddelen, dat beoogde te voorzien in een import, voldoende om tezamen met de te verwachten nationale productie na den oorlog, gedurende vier maanden ons volk te voeden en te kleden. Dat plan is voor bepaalde goederen geheel ten uitvoer gebracht, maar voor het grootste deel is de tenuitvoerlegging ervan verhinderd door de uitbreiding van den oorlog tot het Verre Oosten. Daardoor viel immers eenerzijds Nederlandsch-Indië als leverancier weg, waarop voor belangrijke producten geheel gerekend was, anderzijds werden

door de deelneming aan den oorlog van de Vereenigde Staten de mogelijkheden voor den vrijen aankoop van goederen voor na-oorlogsche doeleinden vrijwel tot nihil gereduceerd.

Niettemin was er op 31 December jl. door het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart alleen voor een bedrag van enkele tientallen miljoenen aan relief- en reconstructiegoederen gekocht.

Nadien heeft de Regeering in het raam, eerst van het z.g. Comité Leith-Ross, en daarna van de U.N.R.R.A., nieuwe, uitgebreidere ramingen opgesteld van onze na-oorlogsche behoeften voor alle goederen van eenige beteekenis. Dit klinkt heel simpel, maar als ik U vertel, dat deze ramingen lijvige boekdeelen vormen, zult U begripen wat aan de samenstelling daarvan vastzit.

Behalve door het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart zijn door verschillende andere Departementen aankopen verricht of bestellingen geplaatst.

Ik zal U niet vervelen met een opsomming van alle artikelen, die gekocht of besteld zijn, laat ik volstaan met te zeggen, dat ze variëren van vleesch-extract tot telegraafpalen, van keukengereedschap voor de landmacht tot draagbaar spoor, en van goudgalon en commaliewant voor de marine tot locomotieven.

Het zou echter onverantwoord zijn om den indruk te vestigen, dat het mogelijk geweest is een bepaald programma voor de ravitaillering van ons land systematisch ten uitvoer te leggen. Dit is niet het geval. De Regeering heeft dit niet kunnen doen, ten deele door haar beperkte financiële middelen, maar vooral door de omstandigheid, dat bijna alles wat men zou willen kopen voor de geallieerde oorlogvoering gereserveerd is. De aankopen, die zijn verricht, bestrijken dan ook alleen bepaalde partijen goederen, die in de structuur van het geheel van ondergeschikt belang zijn. Voor het overige zijn wij afhankelijk van onze bondgenooten.

Ook ten aanzien van de mogelijkheid van transport van het gekochte moeten wij ons niet te veel illusies maken, want bijna alle scheepsruimte zal in het begin in beslag genomen zijn voor militaire doeleinden en daarna is er vele malen meer behoefte aan scheepsruimte dan het beschikbare tonnage bedraagt.

Daarnaast zijn of worden dan nog in geallieerd verband voorzieningen getroffen o.a. voor het herstel van het verkeer, voor het leveren van installaties voor gasvoorziening en voor polderbemaling.

Behalve relief en reconstructie zijn ook nog enkele andere *economische maatregelen* voorbereid.

Het kan noodig zijn in Nederland in het eerste stadium burgerlijke diensten te requireeren voor de oorlogvoering. Daarvoor wordt op het oogenblik gewerkt aan een regeling, voor zoover die noodig is.

Verder moet ik op economisch gebied volledigheidshalve melding maken van een paar voorbereidingen, waarvan U waarschijnlijk al gehoord of gelezen heeft, die meer op den langen duur voor onze economie van groot belang kunnen worden.

Het ligt in de bedoeling met België een tolunie te sluiten, onder voorbehoud van bekrachtiging door de wetgevende macht van beide landen na hun bevrijding. Teneinde dat in de praktijk te kunnen brengen worden op het oogenblik besprekingen gevoerd om de Nederlandsche en de Belgische douanetarieven met elkaar in overeenstemming te brengen, wat natuurlijk een uiterst ingewikkelde zaak is.

Verder zijn, zooals u misschien weet, door den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart Commissies ingesteld om maatregelen te ontwerpen voor het herstel van de volgende takken van de Nederlandsche volkshuishouding:

- a. de textielindustrie,
- b. de koopvaardij en scheepsbouw,
- c. de veeteelt.

Het volgende terrein, waarop de Regeeringsvoorbereidingen zich moesten begeven, was dat van de

Financieele Maatregelen

In de eerste plaats zijn er afdoende maatregelen getroffen, waarop ik niet verder in kan gaan, ter voorkoming van een eventueel tekort aan gereed geld.

Daartegenover waren voorzieningen noodig tegen de te verwachten z.g. zwevende koopkracht. Er zal natuurlijk in het begin een minimum aan goederen voor het publiek beschikbaar zijn tegenover een zeer groote koopkracht. Als er dus geen stappen voorbereid worden om dat te voorkomen, zou zich het verschijnsel voordoen, dat in de wandeling „inflatie” genoemd wordt, dat wil zeggen een sterke stijging van de prijzen van goederen in guldens uitgedrukt. Teneinde dat te voorkomen is in de eerste plaats handhaving van de prijsconstrôle noodig, maar daarnaast kan men de volgende financiële middelen te baat nemen om te overmatige koopkracht weg

te zuigen: leeningen, belastingen, het tijdelijk blokkeeren van bank-saldi en bankbiljetten, en verlaging van den rentevoet. Welk systeem in Nederland gevolgd zal worden staat uiteindelijk ter beslissing van het volgend kabinet, maar enkele plannen, waarvan de voorbereiding niet tot na den terugkeer kon wachten, zijn hier klaar gemaakt.

Een punt, dat in ieder geval vóór de aankomst van geallieerde troepen in ons land geregeld moet zijn, is de koersverhouding tusschen gulden, pond en dollar. Besprekingen daarover zijn al vele maanden gaande, maar u begrijpt wel, dat daaraan zoo vérstrekkende consequenties voor onze heele economie en voor het internationale handels- en betalingsverkeer verbonden zijn, dat het vaststellen van dien koers niet een, twee, drie kan gebeuren. Niettemin mag aangenomen worden, dat, als de toestand critiek wordt, geen moeilijkheden meer zullen worden ondervonden bij het nemen van een beslissing.

Zeer belangrijk is in dit verband de monetaire overeenkomst met België, die zooals u weet, enkele maanden geleden tusschen de Nederlandsche en Belgische Regeeringen gesloten is, en waarbij een vaste koersverhouding tot de Belgische franc gefixeerd is, die beide partijen zich verbonden hebben ook tegenover derden te doen gelden.

Naast de vaststelling van stabiele wisselkoersen is een vlot werkend internationaal betalingsverkeer een enorm na-oorlogsch belang. U heeft in dit verband gehoord van het Keynes-plan en het White-plan. Of deze stabilisatie-plannen tot definitieve accoorden zullen leiden vóór het eindigen der vijandelijkheden, kan moeilijk voorspeld worden. In de talrijke besprekingen, die sindsdien over dit onderwerp gevoerd zijn, heeft de Nederlandsche Regeering door middel van haar vertegenwoordigers een actief aandeel genomen.

Een materie, die betrekking heeft op ons internationaal betalingsverkeer, maar toch autonoom door ons geregeld kan worden, is onze deviezenpositie. Nederland zal in de eerste periode veel meer vreemde deviezen noodig hebben dan het uit zijn export en uit zijn buitenlandsch bezit kan halen; dat wil dus zeggen, dat wij er op moeten rekenen, dat wij voorloopig een deviezenarm land zullen zijn. Dit beteekent, dat wij een deviezenregeling noodig hebben. Bij Koninklijk besluit van 21 Juli 1943 is derhalve een regeling t.a.v. het deviezenverkeer vastgesteld en dit Koninklijk besluit zal voor zooveel noodig aangevuld en gewijzigd worden na terugkeer in Nederland. Voorbereidingen daarvoor zijn getroffen, voorzover dit hier mogelijk was.

Wets- en rechtsherstel

Ik heb u zoeven al afzonderlijk genoemd de talrijke en uitgebreide regelingen voor het voorloopig bestuur in Nederland en de behandeling van landverraders, die door de Departementen van Justitie en van Binnenlandsche Zaken zijn gemaakt. Dat zijn eigenlijk de voornaamste dingen, die op rechtsgebied moeten gebeuren, maar daarnaast zijn er nog eenige punten, niet betrekking hebbende op bestuur of landverraders, die ook voorbereiding vereischen.

Dat is in de eerste plaats de vraag: Wat moet er gebeuren met alle verordeningen, die de bezetter heeft uitgevaardigd? Moeten wij die allemaal zonder meer nietig verklaren en doen of zij nooit bestaan hebben? Dit zou men natuurlijk het liefste doen, maar het gevolg zou zijn, dat men alle rechtsgevolgen, welke die verordeningen inmiddels gehad hebben, ongedaan zou moeten maken, wat een volslagen rechtsonzekerheid en waarschijnlijk zelfs chaos op rechtsgebied ten gevolge zou hebben.

Men zal dus noodgedwongen ten aanzien van een aantal Deutsche verordeningen de ingetreden rechtsgevolgen moeten erkennen.

Er zijn zelfs Deutsche verordeningen, waarbij men nog verder zal moeten gaan, omdat het eenvoudig maatregelen waren, die in de omstandigheden onvermijdelijk waren en dus gehandhaafd moeten blijven, todat er nieuwe Nederlandsche wetten terzake tot stand gekomen zijn. Anderzijds zijn er vele verordeningen door de Duitschers getroffen, waartoe zij niet het recht hadden of die rechtstreeks indruischen tegen de Nederlandsche traditie en tegen het Nederlandsche rechtsgevoel. Die dienen onmiddellijk afgeschaft te worden. Gezien deze feiten, zal het waarschijnlijk het beste zijn zoodanige voorschriften te maken, dat daarin de mogelijkheid open gelaten wordt om ten aanzien van elke verordening afzonderlijk te beslissen of zij:

hetzij met terugwerkende kracht nietig verklaard wordt, dus geacht wordt nooit bestaan te hebben,

hetzij met ingang van een nader aan te geven datum na de bevrijding opgeheven wordt,

hetzij voorloopig gehandhaafd wordt.

In dit verband moet nog een materie genoemd worden, waaraan de Regeering Haar aandacht besteed heeft, dat is het ongedaan maken, voor zooveel mogelijk, van de Deutsche uitplundering. Onze

Regeering heeft een actief aandeel genomen in de tot standkoming van de Geallieerde „Joint Declaration” van 5 Januari 1943, waarin de deelnemende Regeeringen hun voornemen vastleggen alles te doen teneinde de gevolgen der *vijandelijke uitplundering* der bezette gebieden ongedaan te maken. De Regeering houdt gegevens bij van alle te harer kennis komende gevallen en methoden van plundering. In overleg met de onderteekenaars der genoemde „Joint Declaration” beraamt zij maatregelen om in de praktijk aan het doel der verklaring uitvoering te geven. Definitieve beslissingen hierover kunnen echter pas genomen worden, als Nederland bevrijd zal zijn en de situatie precies beoordeeld kan worden.

Met het ongedaan maken, voor zoover mogelijk, van de *Duitsche uitplundering* alleen kan niet volstaan worden: ook Nederlandsche landsverraderlijke elementen hebben onrecht gepleegd tegenover de vermogens van anderen. De maatregelen van rechtsherstel, die hier ontworpen worden, strekken zich dan ook daartoe uit.

Sociale Maatregelen

Zooals U weet, worden sinds eenigen tijd in Engeland een paar honderd Nederlandsche vrouwen en meisjes opgeleid om als „*Vrouwelijk Hulpcorps*” in den eersten tijd in Nederland hulp te verleen om medisch en sociaal gebied.

Het tweede onderwerp, dat op sociaal gebied na de bevrijding om voorziening zal vragen, is de terugkeer naar Nederland van de honderdduizenden Nederlanders, die door de Duitschers gedwongen zijn in het buitenland te gaan werken.

U weet, dat een paar maanden geleden een speciale Regeeringscommissaris voor de repatriëring van Nederlanders uit het buitenland is aangesteld. Met medewerking van een daarvoor geschapen organisatie is deze bezig om, binnen het kader van de organisatie, die daarvoor door de U.N.R.R.A. zal worden opgezet, alle voorbereidingen te treffen, opdat onze landgenooten met de grootst mogelijke snelheid kunnen terugkeeren, zonder dat de volksgezondheid of de woningnood daarbij onnoodig ongunstiger gemaakt worden.

Daartoe moeten stappen genomen worden in de eerste plaats om na te gaan, waar al die Nederlanders zich bevinden en om met hen in contact te komen, daarna om ze voorloopig te voeden, te kleeden, en medisch te verzorgen, daarna om ze geleidelijk naar Nederland terug te transporteren, daarna om te zorgen, dat zij bij het binnenkomen in Nederland geen gevaar voor de volksgezondheid opleveren, daarna om ze naar hun plaats van voorloopige of definitieve bestemming te voeren en daar onder dak te brengen, en tenslotte om ze te werk te stellen of althans te zorgen, dat zij kunnen leven.

Een Commissie van deskundigen die daartoe vorig jaar door den Minister van Sociale Zaken was ingesteld, heeft een zeer uitvoerig rapport uitgebracht, waarin zij gedetailleerde plannen ontwikkelt voor al deze punten.

Wanneer U bedenkt, dat het aantal Nederlanders, dat zich in het door den vijand bezette buitenland bevindt, op het oogenblik op minstens een half miljoen wordt geschat en dat de meesten daarvan in een deplorabelen toestand zullen verkeren wat betreft hun gezondheid en kleeding, dan kunt U zich wel eenig idee ervan vormen, welk een enorme taak dit onderdeel van de terugkeer-vorbereidingen alleen al vormt.

Dit is het meest urgente onderdeel. Maar er zijn vele andere kwesties op sociaal terrein, die de aandacht vragen. Door de bevrijding zal onvermijdelijk een groot deel van de Nederlandsche industrie, dat op productie voor de Duitschers was ingesteld, zich op geheel nieuwe behoeften moeten gaan omschakelen. Dat kan beteekenen tijdelijke werkloosheid voor de betrokken arbeiders, hetgeen aan de Regeering de plicht oplegt om voorzieningen te treffen voor de *werkloozenzorg* en de *werkverruiming*. Dezelfde economische oorzaken kunnen het voor een aantal arbeiders noodzakelijk maken, dat zij overgaan naar een ander bedrijf of dat zij herschoold of omschoold worden.

De *arbeidsverhoudingen*, die door de Duitschers heelemaal op een ijzeren totalitaire leest zijn geschoeid, moeten weer op een levenden democratischen voet worden teruggebracht, teneinde te voorkomen, dat daaruit sociale onrust voortvloeit.

Het *vakverenigingswezen*, dat een essentieel bestanddeel vormde van onze arbeidsverhoudingen, is door de Duitschers geheel vernield, evenals de organisaties van werkgevers; beide moeten zoo spoedig mogelijk hersteld worden. Wetgevingsmaatregelen tot regeling van al deze punten verkeren in een vergevorderd stadium van voorbereiding.

Naast al deze plannen, waaraan men op het oogenblik bezig is schriftelijk vorm te geven, heeft de Minister van Sociale Zaken nog twee Commissies van deskundigen ingesteld om maatregelen voor te stellen, die getroffen zouden moeten worden voor de *eerste voorziening in den nood van oorlogsslachtoffers* en op het gebied van de

sociale verzekering, dus voor een soort Nederlandsch Beveridge-plan.

Het groot sociaal probleem onmiddellijk na de bevrijding zal het *woningvraagstuk* opleveren. Door den Minister van Binnennlandsche Zaken is een samenstel van maatregelen ontworpen, teneinde daarin te voorzien, tezamen met het Militair Gezag. Een aantal barakken zijn besteld. Nagegaan is, welke op het oogenblik geldende voorschriften gehandhaafd en welke gewijzigd moeten worden met betrekking tot de beperking van de huurprijs en de verdeling van de beschikbare woonruimte over de bevolking.

Het achtste gebied, waarop uitgebreide voorbereidingen getroffen moesten worden, is de:

Voorlichting

De Regeeringsvoorlichtingsdienst heeft een organisatie ontworpen, die bij den terugkeer onmiddellijk zal kunnen optreden als het voorlichtingsorgaan voor het Militair Gezag en van de Regeering. Evenals bij de meeste andere Regeeringsinstanties is het de bedoeling, dat een kleine kern van menschen van den Regeeringsvoorlichtingsdienst hier naar Nederland zal overgaan, maar dat het apparaat daar in hoofdzaak zal worden gevormd door menschen uit Nederland.

Het ligt niet in de bedoeling een politieke censuur in te stellen; er zal alleen censuur zijn op militair nieuws en op berichten gevaarlijk voor de in- of uitwendige veiligheid van den Staat. Integendeel, het streven zal zijn het Nederlandsche volk door een behoorlijke voorziening met buitenlandsch nieuws, met literatuur en met films en door een herstel van de vrije uitwisseling van gedachten, in staat te stellen zich weer een eigen meening te vormen over de groote vraagstukken van den dag.

Speciale aandacht is besteed aan het herstel van het *Radiowezen*. Wij moeten rekening houden met de kans, dat de normale communicatiemiddelen niet of gebrekkig zullen functioneeren, en de Regeering moet derhalve vanaf het eerste oogenblik de mogelijkheid hebben om radiotelegrafisch in contact te treden met de overheidsfunctionarissen in verschillende deelen van het land, met de bevolking en met de geallieerde autoriteiten in andere landen.

Ook zal er in het begin, zonder vooruit te loopen op de latere regeling, een algemeene radio-omroep noodig zijn. Om in deze behoeften te voorzien, is een uitgebreid programma van aanschaffingen en maatregelen opgesteld, aan de uitvoering waarvan op het oogenblik door een kleine staf van deskundigen gewerkt wordt.

Wapenstilstandsregeling

Sinds geruimen tijd wordt door het Departement van Buitenlandsche Zaken, in overleg met de andere belanghebbende Departementen, met de Regeeringen van de andere bezette landen gewerkt aan het opstellen van de voorwaarden of regelingen, die naar hun oordeel bij het einde der vijandelikheden in Europa aan den vijand zouden moeten worden opgelegd. Op een serie punten heeft dat al geleid tot overeenstemming voor aan de Duitschers op te leggen regelingen. Dat zijn met name: de ontruiming van het bezette gebied; de teruggave van kunstschaten, cultureele eigendommen en alle andere geroofde goederen, onverschillig onder welk voorwendsel ze weggehaald zijn; de overdracht van handelsmerken, patenten en brevetten; maatregelen aan Duitschland op te leggen met betrekking tot de repatriëring van alle weggevoerde krijgsgevangenen en burgers, zoowel arbeidskrachten als gevangenen; uitlevering aan de Geallieerden van alle door ons aan te wijzen personen, die terecht moeten staan voor oorlogsmisdrijven; sancties op de naleving van de wapenstilstandsvoorschriften. Thans is men bezig plannen te bespreken voor de economische en moreele ontwapening van Duitschland.

De ontwerpen worden, naarmate ze klaar komen, voorgelegd aan onze groote geallieerden als onze bijdrage in de opstelling van de aan Duitschland op te leggen bepalingen.

Tenslotte kom ik aan het laatste, maar tevens het belangrijkste terrein van de Regeeringsvorbereiding, den

Wederopbouw van de Nederlandsche Weermacht

Over dit gebied kunnen uiteraard nog minder bijzonderheden meegedeeld worden dan over de andere. Maar de hoofdzaak, en datgene wat U het meeste interesseert, is, dat de Nederlandsche weermacht zoo snel als de omstandigheden toelaten, weer opgebouwd zal worden. Het uiteindelijk op dit gebied te volgen beleid staat natuurlijk ter beoordeeling van het Nederlandsche volk en ter beslissing van het in Nederland te vormen kabinet. Maar wil men, als het zoover is, geen tijd verliezen, dan moeten plannen gemaakt

zijn, maatregelen voorbereid en bestellingen voor de voortzetting van den oorlog in het Verre Oosten geplaatst.

Dat geld temeer, als U weet, dat berekeningen hebben aangetoond, dat vanaf het oogenblik, dat de dienstplichtigen in Nederland opgeroepen worden, totdat ze in den Pacific-oorlog ingezet kunnen worden, een jaar à anderhalf jaar moet verlopen. Dit beteekent, dat elke dag, dien wij zouden verliezen, het gevaar grooter maakt, dat wij niet tijdig meer aan den strijd tegen Japan zouden kunnen meedoen. Daarom was het de plicht van de huidige Regeering nu al voorbereidingen te treffen, opdat te zijner tijd geen oogenblik verloren hoeft te worden.

De door haar ontworpen plannen houden in de eerste plaats in een herstel van ons bij uitstek nationale wapen: de *Marine*, niet alleen tot het peil van vóór 1940, maar voor zoover daarvoor voldoende personeel gevormd kan worden, tot een hooger peil. Een aantal bestellingen voor uitrusting zijn geplaatst en afspraken met de Geallieerden getroffen.

In de tweede plaats zijn voorbereidingen getroffen om ons keurkorps, dat onder de *Marine* staat, de *Mariniers*, weer te herstellen. Er is gezorgd, dat een flink aantal daarvoor onmiddellijk kan worden opgeroepen, opgeleid en bewapend, opdat dit corps nog vóór het einde van dezen oorlog weer vechtende dezelfde eervolle plaats inneemt als het bij de verdediging van Rotterdam in het begin van den oorlog heeft gedaan.

Het spreekt vanzelf, dat bij een wederopbouw van de weermacht het *luchtwapen* groote aandacht eischt. Met betrekking daartoe werkt een commissie op het oogenblik voorstellen uit, die, als ik goed ingelicht ben, bijna klaar zijn.

Tenslotte zijn een aantal van onze stafofficieren sinds langen tijd bezig plannen op te stellen voor den herbouw van de *Koninklijke Nederlandsche Landmacht*.

Voorstellen daarvoor liggen klaar. De technische kant daarvan zal U minder interesseeren en leent zich ook niet voor publicatie. Wat voor ons allen van het grootste belang is, dat is de vraag, hoe en waar de te scheppen weermacht gebruikt zal worden, de vraag van het algemeen oorlogsbeleid dus. Ik herhaal, dat daarover pas in Nederland definitief beslist kan worden, maar wanneer men zich de situatie goed indenkt, kan men nu wel al de verwachting uitspreken, dat er vier legermachten gevormd zullen moeten worden.

De eerste zal moeten dienen voor het handhaven van de binnenslandsche orde en veiligheid in Nederland.

De tweede zal noodig zijn voor het geval een beroep zal worden gedaan op onze deelneming aan de bezetting van Duitschland. Aan de geestdrift, die in Nederland zal bestaan om aan die taak mee te werken, behoeven wij, geloof ik, niet te twijfelen.

Aan een derde legermacht zal behoefte bestaan voor de handhaving van de inwendige orde en veiligheid in die deelen van Nederlandsch-Indië, waar de vijand uitgedreven zal zijn, waarover dadelijk meer.

Deze zorg voor de inwendige veiligheid is een taak, waaraan waarschijnlijk meer vechten vast zal zitten dan de naam zou doen vermoeden. Bij de groote operaties waarbij de Japanners uit Nederlandsch-Indië zullen worden verdreven, kunnen immers kleine groepen Japanners of hun handlangers in de binnenlanden achterblijven, die opgeruimd moeten worden.

Maar verreweg de belangrijkste legermacht zal noodig zijn voor het deelnemen aan den eigenlijken oorlog tegen Japan. Ik noemde zoeven den wederopbouw van de weermacht de voornaamste taak van alle, die ons wachten. Daarmee bedoel ik niet, dat het bezit van een leger en vloot op zichzelf belangrijker zijn zou dan voorkomen van werkloosheid of van inflatie. Ik bedoel daarmee het volgende.

Het Koninkrijk der Nederlanden is de eerste staat geweest, die aan Japan den oorlog verklaarde. Dat was meer dan alleen een daad van loyaliteit tegenover onze bondgenooten. Japan stond ons Rijk in Azië naar het leven. Onze oorlog tegen Japan is in den letterlijken zin des woords een strijd op leven en dood voor het Koninkrijk, het Koninkrijk, zooals wij dat verstaan. Wij kunnen onszelf daar niet diep genoeg van doordringen. Het is een levenskwesitie voor ons om ten spoedigste weer aan den oorlog tegen Japan deel te nemen op een schaal, die een staat als het Koninkrijk hoopt te zijn, betaamt.

Onze bondgenooten, die de bevrijding van Nederland voor ons bevechten zullen dat ook zeker van ons verwachten, wanneer na die bevrijding de oorlog in den Pacific nog een of twee jaren zou voortduren. De Regeering heeft dan ook vorig jaar aan de Britsche en Amerikaanse Regeeringen de formeele toezegging gedaan, dat Nederland na de bevrijding met alle kracht aan den oorlog tegen Japan zal deelnemen.

Natuurlijk zal Nederlandsch-Indië ook wel bevrijd worden, als

wij niet meedoen, en wij kunnen op grond van onze zeer sterke historische rechten, van de emancipatie-politiek, die wij daar gevoerd hebben, van de prachtige wijze, waarop onze luchtmacht en onze vloot Indië verdedigd hebben, aannemen, dat Nederlandsch-Indië na den oorlog zal herrijzen als een deel van het Koninkrijk. Maar wanneer wij dat rustig op onze stoel zittend zouden accepteren, zouden wij blijk geven van een geest, die mannen als Coen en van Heutsz weinig eer zou aandoen. Die wisten dat het in het harde spel van macht en eigenbelang, dat politiek nu eenmaal is, historische en moreele rechten een etherisch wezen blijven, wanneer zij niet worden geharnast in een wapenrusting van staal. Wij strijden in dezen oorlog tegen de heerschappij van brute macht alleen, maar wij zouden al zeer slecht de lessen van de laatste tien jaren verstaan hebben, wanneer wij niet geleerd hadden, dat anderzijds recht den steun van macht behoeft. De kracht van onze positie in het Oosten, zoowel tegenover andere staten als tegenover de inheemsche bevolking, zal aan het einde van den oorlog niet alleen bepaald worden door onze politiek in het verleden of door onze goede plannen voor de toekomst, maar ook door het aantal Nederlandsche oorlogsschepen en luchteskadere en het aantal Nederlandsche divisies, dat in den Pacific meevecht op het oogenblik, dat de laatste Japansche generaal harakiri pleegt.

De consequentie, die wij daaruit te trekken hebben, is niet plezierig. Het zal groote offers eischen en, moeilijker misschien nog voor ons volk als geheel, een uitermate groote geestelijke krachtsinspanning op een oogenblik, dat andere volkeren kunnen gaan bekomen van de beproevingen, die zij doorgemaakt hebben. Ik heb wel eens twijfel hooren uiten, of ons volk daartoe, na alles wat het te verduren gehad heeft, direct in staat zou zijn.

Ik maak mij daar niet ongerust over. Alles wat degenen van U, die uit het bezette gebied overgekomen zijn, dienaangaande vertellen, en het vele wat de ondergrondse pers daarover schrijft, rechtvaardigt de verwachting, dat ons volk, na vier jaar lang niets te hebben kunnen doen dan saboteeren in plaats van construeren en verzet plegen in plaats van vechten, voldaan zal zijn eindelijk actief aan den oorlog te kunnen deelnemen. En wanneer wij hooren, dat krijgsgewangen Nederlandsche officieren in Duitschland den tijd zoek brengen met het leeren van Maleisch, dan spreekt daaruit het tegendeel van een oorlogsmoeden geest. Men is zich tijdens de bezetting in Nederland blijkbaar door harde ervaring veel dieper bewust geworden, dat Nederland niet zonder Indië kan, en Indië niet zonder Nederland.

Tot dat besef zullen wij de plicht hebben bij te dragen. In het algemeen zal ons bij onzen terugkeer natuurlijk de grootste bescheidenheid passen tegenover hen, die het leeuwendeel van de ellende gedragen hebben. Zooals onlangs iemand in Nederland het in een brief sappig uitdrukte: „Elke vent, die uit Londen komt, zal verdacht zijn”. Met die zeer begrijpelijke mentaliteit zullen wij moeten rekenen en wij zullen ons moeten richten naar de wenschen van hen, op wier schouders het zware juk van de bezetting geheel gedrukt heeft. Maar die bescheidenheid moet haar grens vinden daar, waar de toekomst van ons Rijk op het spel staat, en dat is het geval bij den oorlog tegen Japan. Noch geestelijke, noch lichamelijke vermoeidheid van ons volk, hoe begrijpelijk ook, *mogen* daarbij een rol spelen. Toen Schout-bij-Nacht Doorman bij den slag in de Javazee zijn beroemde bevel gaf: „Ik val aan. Volgt mij”, was blijkens de rapporten bij zijn bemanning allang het normale uitputtingspunt overschreden. Toch gaf hij zijn bevel. Dat is de eenige juiste houding.

Volgend jaar zullen drie en een halve eeuw verstreken zijn sinds het eerste Nederlandsche anker zich vastwrikte in de reede van Bantam. Vanaf dat oogenblik is Nederland verankerd geweest in Indië, en Indië in Nederland. Zoo'n band wordt niet zonder groote offers gelegd, en ook niet zonder die hersteld. Toen Houtman na twee jaren met zijn schepen uit Indië terugkwam, was er van de oorspronkelijke bemanning nauwelijks een derde meer over; de rest was omgekomen. Alleen door zulke offers wordt een wereldrijk gebouwd, alleen door gelijke offers kan het in stand blijven.

De taak, die in dit opzicht op ons rust, kan zonder overdrijving historisch genoemd worden; de toekomst van het Koninkrijk voor eeuwen kan er van af hangen.

En op deze noot zou ik een einde willen maken aan wat ik U te vertellen had.

Ik heb U in vogelvlucht gevoerd — en ik hoop, dat U daarbij niet duizelig bent geworden — over het complex van noodgebouwen, dat de Regeering heeft opgetrokken — en al waren vele daarvan, tengevolge van den oorlog met camouflagenetten bedekt, ik hoop dat U genoeg heeft gezien om van vier dingen overtuigd te zijn; *Ten eerste*: er is hard gewerkt. De wetgevingsmaatregelen alleen al, die ik U vanavond opgesomd heb, zouden, wanneer zij in vreedstijd in

een troonrede werden aangekondigd, voor een Regeering, die een veel uitgebreider en geroutineerder apparaat tot haar beschikking had, beschouwd worden als een zeer zwaar beladen programma. Als U bedenkt, dat hetzelfde tot stand gebracht moest worden met een klein aantal menschen, die voor het meerendeel nog nooit het werk gedaan hebben, waarvoor zij hier zijn gezet, dan zult U kunnen begripen, dat het wel wat naïef aandoet, wanneer men wel eens iemand hoort zeggen: „Ik begrijp niet, dat zij daarmee nog niet klaar zijn. Zooveel is er toch niet aan te doen.”

Ten tweede: De voorbereidingen zijn in hoofdzaak klaar. Zij zijn niet volmaakt om de eenvoudige reden, dat het menschenwerk is. Niemand zal pretendeeren, dat er geen fouten gemaakt zijn of dat sommige dingen niet anders of beter of vlugger hadden kunnen worden gedaan. Maar waar het tenslotte op aankomt, is het resultaat en dat is, dat vele voorbereidingen getroffen zijn en een aantal bruikbare regelingen klaar liggen.

Ten derde: de huidige Regeering kon en mocht niet meer doen dan wat in haar vermogen lag om te zorgen, dat in het eerste begin Nederland zoo snel mogelijk kan terugkeeren naar zelfbestuur, rechtszekerheid en een menschaardig bestaan. Verder mocht zij niet gaan.

De toekomst daarna ligt in handen van ons volk zelf. De mate, waarin en de snelheid waarmee Nederland zal herrijzen hangen niet van haar af, maar van de stuwkracht van de nieuwe Regeering, die uit dat volk zal moeten voortkomen en, meer nog, van de geestkracht, waarvan dat volk zal blijk geven.

En tenslotte dit: één van de dingen, die het Nederlandsche volk in deze jaren weer geleerd heeft, is, de zaken in haar juiste verhouding te zien. Met betrekking tot onze taken na de bevrijding beteekent dat, dat alle voorbereidingen, die getroffen zijn, nuttig en belangrijk mogen wezen, maar zij worden alle in de schaduw gesteld door het historisch belang van dat eene: de bevrijding van Indië.

Als ik vanavond, door mijn onderwerp gedwongen, meer behandeld heb dan men op één avond kan verwerken, dan zou ik U willen vragen; vergeet U alles wat ik gezegd heb over burgemeesters en landverraders en goudgalon en locomotieven, en onthoudt U dat eene. Alle plannen, alle rapporten, alle gepraat in verband met de toekomst voor ons Rijk zijn zinloos, wanneer dit niet vooropgaat. De snelheid en de voortvarendheid, waarmee ons volk die taak zal volbrengen, zullen den toetssteen vormen voor de vraag, of de wedergeboorte van het Koninkrijk een zinledige phrase zal blijven of een zakelijke werkelijkheid zal worden.

BIJLAGE 69

Tekst van een uitzending door Radio Oranje d.d. 11 April 1944 over „Bestuursvoorziening in Overgangstijd”

TEKST VAN RADIO ORANJE D.D. 11 APRIL 1944

*(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)**Bestuursvoorziening in overgangstijd*

Spreker: Goedenavond luisteraars.

Belofte maakt schuld en voor vanavond is het onderwerp de bestuursvoorziening in overgangstijd. Er zit aan deze kwestie heel wat vast, veel ook, dat zich niet voor een openlijke bespreking door de radio leent. Maar met wat u reeds wist, zullen enkele nadere gegevens waarschijnlijk het vormen van een algemeen beeld mogelijk maken.

Men kan zich geheel verschillende omstandigheden indenken, waaronder de bevrijding van Nederland zal plaats hebben; men kan ook weinig met absolute zekerheid voorspellen aangaande den toestand, die dan bestaan zal. Maar één ding is zeker en over één ding zullen we het ook allen eens zijn, namelijk dat de verantwoordelijkheid voor het bestuur over ons land van den vijand moet worden overgenomen en dat deze overneming zonder tusschenpooze of althans met een zoo klein mogelijke tusschenpooze dient te geschieden. Het herstel van het Nederlandsche bestuur moet vlug, uitermate vlug gebeuren, opdat geen wanorde ontsta en geen ongunstige of extremistische elementen in de verleiding komen van deze wanorde te profiteren.

Het was u reeds bekend, dat, zoodra de militaire situatie op ons grondgebied dit toelaat, in eerste instantie zal optreden het Nederlandsch Militair Gezag. Hare Majesteit de Koningin en de Minister-President hebben u daarover reeds enkele malen mededeelingen gedaan en ik mag dus veronderstellen, dat gij allen weet wat de bedoelingen zijn met dit Militair Gezag en over welke bevoegdheden het beschikt. Het zij hier ten overvloede nogmaals gezegd, dat het Militair Gezag niet is een militaire Regeering en nog veel minder een militaire dictatuur; het ontleent zijn bevoegdheden aan de Regeering en het werkt onder verantwoordelijkheid en contróle der Regeering. Het zal van de omstandigheden afhangen, precies wanneer en op welke manier de Ministers uit Londen naar Nederland zullen vertrekken, maar men mag aannemen, dat althans verscheidenen hunner zoo spoedig mogelijk ter plaatse zullen zijn, juist met het oog op die verantwoordelijkheid van het Militair Gezag jegens het Kabinet.

Elk deel van ons grondgebied, dat van den vijand wordt bevrijd, komt krachtens het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg automatisch in staat van beleg te verkeer. Het Nederlandsch Militair Gezag zal ten nauwste met het Geallieerde Opperbevel samenwerken om, zoo spoedig mogelijk, een normale functioneering van het civiel bestuur tot stand te brengen. Het Militair Gezag zal het Nederlandsch burgerlijk bestuur niet uitschakelen; integendeel, het is de bedoeling gebruik te maken van de organen van dit bestuur, welke organen dus belangrijke taken blijven vervullen.

Zoo zal, naar men mag hopen, van het eerste oogenblik af, het centrale landsbestuur geregeld en de continuïteit daarvan verzekerd zijn.

Want de huidige Ministers zullen wel, gelijk reeds vroeger gezegd, zoo spoedig mogelijk na terugkeer, hun portefeuilles collectief ter beschikking stellen van Hare Majesteit de Koningin, maar zij zullen zich ongetwijfeld met de loopende zaken blijven belasten, totdat Hare Majesteit hun opvolgers zal hebben benoemd.

Wat nu de terugkeer naar Nederland van Hare Majesteit de Koningin zelve betreft, veel zal daarbij uiteraard van de omstandigheden afhangen. Met groote spanning zal het Nederlandsche volk dit vreugdevolle hoogtepunt verbeiden. En men mag zeker aannemen, dat Hare Majesteit de Koningin, wanneer Haar overkomst waardig en veilig kan plaats hebben, ons volk geen oogenblik langer zal laten wachten.

Tot dusverre is er nu alleen sprake geweest van het centraal landsbestuur. Maar dat is natuurlijk niet voldoende. Ook in de gemeenten en in de provinciën moet in de bestuursleemten worden voorzien en wel, indien eenigszins mogelijk, moeten er van het eerste oogenblik af aan, uitvoerende organen zijn. Een en ander kan uiteraard niet alleen aan plaatselijke omstandigheden en aan het plaatselijk initiatief worden overgelaten. Er moet een algemeene regeling komen,

die bijtijds klaar moet zijn en direct bij de bevrijding worden bekend gemaakt, opdat iedereen onmiddellijk wete, wie het gezag overneemt.

En als ik nu zeg: iedereen moet het weten, dan bedoel ik daarmee: de bevolking moet het weten, het overheidspersoneel moet het weten en het Militair Gezag moet het weten.

Nu is er een andere, heel belangrijke kwestie, waarmee zoo velen van u zich ongetwijfeld reeds hebben bezig gehouden en wel deze: hoe kan en hoe zal bij dit alles de wil des volks tot uitdrukking komen? Want als er één ding is, dat het Nederlandsche volk tijdens de bezettingsjaren nog meer is gaan verfoeien dan het reeds deed, dan is dat wel iederen vorm van dictatuur, door wie ook uitgeoefend.

Welnu, tijdens en onmiddellijk na de bevrijding, zal de Regeering, die dus zoo spoedig mogelijk uit nieuwe Ministers zal bestaan, den zedelijken moed moeten hebben, de verantwoording voor een aantal maatregelen alleen te dragen; maar zonder onnoodig tijd te verliezen zal zij haar beleid aan de goedkeuring van vertegenwoordigers des volks willen onderwerpen.

Zij zal behoefte hebben aan een lichaam, dat zich niet alleen over haar maatregelen kan uitspreken, doch dat tevens als een soort van forum kan dienen, waar de Regeering haar politiek kan uiteenzetten en verdedigen.

Er moet echter tevens onvermijdelijk rekening mede gehouden worden, dat nieuwe algemeene verkiezingen niet onmiddellijk na de bevrijding zullen kunnen plaats hebben. De bevolkingsadministratie in Nederland — gij weet het zelf maar al te goed — is immers op verscheidene plaatsen volkomen in de war; honderdduizenden landgenooten zijn door den vijand naar elders weggesleept. Voor dit alles weer geregeld is, voor nieuwe kiezerslijsten kunnen worden opgemaakt, zal naar menselijke berekening, zeker wel één of anderhalf jaar verlopen, tenzij de omstandigheden bijzonder zouden meevallen.

Zoo lang kan echter met het instellen van een vertegenwoordigend lichaam in geen geval worden gewacht! Zoo'n lichaam moet er integendeel spoedig komen.

Om het nog even samen te vatten: Er zijn dus drie kwesties, die moeten worden geregeld en drie instanties, waarvoor de juiste menschen moeten worden aangewezen. Dat zijn: één, de gemeentebesturen, twee, de provinciale besturen en dan drie, het vertegenwoordigend lichaam.

Ik verklap geen groot geheim, als ik zeg, luisteraars, dat het vinden van een eenigszins bevredigende regeling de Regeering veel hoofdbrekens gekost heeft. Aan elk stelsel immers kleven onjuistheden en bezwaren, misschien wel onrechtvaardigheden; tegen ieder stelsel kan iets worden ingebracht. Dit zal ook wel het geval zijn met het systeem, dat zich nu in regeeringskringen aan het kristalliseeren is, nadat vroeger reeds verscheidene constructies waren opgesteld en uitgewerkt en ten slotte weer verworpen.

De gedachten gaan op het oogenblik in deze richting, dat in de bestuursorganen komen zoowel menschen, die vóór 1940 geacht werden het vertrouwen der bevolking te bezitten en tijdens de bezetting dat vertrouwen waardig gebleken zijn, als landgenooten, die de laatste vier jaar naar voren gekomen zijn en zich bij het verzet tegen de onderdrukkers hebben onderscheiden. Met andere woorden: een combinatie van het oude, dat betrouwbaar bleek, met het nieuwe, dat zich als stuwende en vaderlandslievende kracht in de ure des gevaars aandiende.

Nu moet ik er nog even met nadruk op wijzen, dat wat u vanavond gehoord hebt over de bestuursvoorzieningen in den overgangstijd, niet anders dan een zeer voorloopig karakter draagt. Wanneer, na eenigen tijd, het bestuur weer eenigszins behoorlijk functioneert, zal er waarschijnlijk aanleiding zijn een nieuwe regeling te maken, waarbij uitvoeriger in het gemeentelijk en provinciaal bestuur en in de behoefte aan een centraal vertegenwoordigend lichaam wordt voorzien.

In al de vanavond genoemde voorzieningen kunnen veranderingen worden aangebracht al naar de omstandigheden bij en na de bevrijding dat wenschelijk maken en natuurlijk in overleg met U, landgenooten aan den overkant.

Een volgende keer zou ik dan iets willen zeggen over de zuivering der overheidsorganen van verdachte en onbetrouwbare elementen, alsmede over rechts- en wetsherstel.

Tot spoedig, luisteraars.

BIJLAGE 70

Gezamenlijk Manifest van Het Parool en Vrij Nederland d.d. 15 April 1944 met betrekking tot de toekomstige problemen van een bevrijd Nederland

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

MANIFEST

15 April 1944

Landgenooten,

Elke dag brengt ons dichterbij de bevrijding. Iedere Nederlander heeft den plicht tot die bevrijding bij te dragen met alle hem ten dienste staande middelen.

Direct na den aftocht van de Duitschers en den terugkeer van onze wettige Regeering zullen er in Nederland maatregelen getroffen moeten worden, die van beslissende betekenis zijn voor ons geheele volk en die voor een niet gering deel de toekomstige politieke ontwikkeling van ons land zullen bepalen.

Het Nederlandsche volk zal daarbij niet terzijde mogen staan, maar als een mondig volk medeverantwoordelijkheid voor en een aandeel in deze beslissingen hebben te aanvaarden.

Het zou de grootste overwinning van de Nazi's zijn, indien het hun mocht gelukken door knechting en jarenlange ellende de politieke belangstelling en het verantwoordelijkheidsbesef (onmisbare voorwaarden voor elke democratie) te dooden. Daarmede zou tevens de weg vrijgemaakt worden voor politieke avonturiers en de duistere reactionnaire elementen, die zoowel hier als elders zich gereed maken hun slag te slaan.

Van bepaalde zijden tracht men U wijs te maken, dat het thans niet van belang is Uw gedachten over toekomstige problemen te laten gaan. Zoolang wij onder Deutsche tyrannie zuchten is ook voor ons de strijd tegen den vijand eerste taak, maar even zeker als de bevrijding komt zullen wij moeten weten wat wij in den onvermijdelijken overgangstijd en bij den wederopbouw van ons volksleven willen.

Daarvoor zijn noodig bewustheid en politieke wilsvorming!

De ontbinding van onze partijen en van ons verenigingsleven, de opheffing van het recht van vergadering, de kneveling van pers en radio, kortom de vernietiging van onze democratische vrijheden heeft de vorming van een publieke opinie belemmerd maar niet onmogelijk gemaakt. Afgezien van de illegale pers en de diverse illegale organisaties zijn er nog allerlei contacten van voor den oorlog overgebleven en wordt er in het verborgen een diepgaande discussie gevoerd over na-oorlogsche problemen.

Tegelijkertijd echter zijn er in de donkere jaren der bezetting nieuwe meeningen en groepeeringsen aan de oppervlakte van ons nationale bestaan verschenen, die de wijdverbreide opvatting bevestigen, dat de oude groepen en partijen, die in meening opzicht reeds aan de werkelijkheid van 1940 niet meer beantwoordden, zulks nog veel minder doen aan de werkelijkheid, waarvoor wij na de bevrijding gesteld zullen worden.

Teneinde, althans eenige, klaarheid te scheppen in de binnenlandse politieke verhoudingen nu en straks onmiddellijk na de bevrijding; teneinde voorts bij den terugkeer van onze wettige Regeering een doelbewuste publieke opinie te presenteren, de beste medewerkster, die een democratische regeering zich wenschen kan, hebben de beide groepen, die dit manifest onderteekenden, getracht, in een voor uitbreiding vatbaar aantal punten, gedachten te formuleeren, waaromtrent tusschen hen gelijkheid van gevoelens bestaat. Zij beoogen door de publicatie daarvan tevens een dam op te werpen tegen onverantwoorde politieke speculaties, van welke zijde die ook mogen komen.

Voorzover gij eenigermate thuis zijt in de wereld van de „illegaliteit”, zal het U bekend zijn, dat de beide onderteekende groepen allerminst over een en dezelfde politiek-cultureelen kam geschoren mogen worden. Zij houden met overtuiging vast aan haar afzonderlijk bestaansrecht en haar kijk op wereld en leven is te verschillend dan dat zij in elkander zouden willen of kunnen opgaan. Te verheugender en te opmerkelijker is het daarom, dat zij de hier volgende punten gezamenlijk onderschrijven konden.

Zij roepen U op daarover Uw gedachten ernstig te laten gaan, opdat de komende bevrijding ons niet, gelijk de Deutsche roofoverval in Mei 1940, onvoorbereid vinde!

Het verzet

1. De strijd tegen Duitschland, Japan en hun vazallen, dien Nederland voert in nauwe verbondenheid met de Vereenigde Naties kan en mag door ons volk niet beëindigd worden dan na de onvoorwaar-

delijke capitulatie van onze vijanden. Wij wijzen elken vorm van compromis, elken afzonderlijken vrede van de hand en wij brengen deze opvatting ter kennis van onze wettige Regeering.

2. Ten aanzien van het verzet tegen onze overheerschers eischen wij van elken burger, die aanspraak wil maken op den naam van Nederlander, een zoo actief mogelijk deelnemen aan den strijd op het binnenlandsche front, overeenkomstig de eischen en richtlijnen van onze Regeering, als uitgesproken in de redevoeringen via Radio Oranje van Oct. '42, Februari, April en Mei '43, saamgevat in de slotwoorden van de verklaring van 4 Februari 1943: „Koningin, Regeering en Vaderland vragen, neen eischen Uw vastberaden deelneming aan den strijd voor de bevrijding van ons vaderland”.

3. In het bijzonder ten aanzien van het werken voor den vijand en de deportatie van onze arbeiders achten wij elken Nederlander, zonder eenige reserve verplicht, zich te houden aan de Regeeringsverklaring van 4 Februari 1943, luidende: „Indien het gaat om versterking van het Deutsche oorlogspotentieel dienen niet alleen de uitvoerende maatregelen zelf te worden tegengewerkt en bemoeilijkt, maar ook de voorbereidende maatregelen, welke kennelijk ten doel hebben de Deutsche oorlogsmachine met Nederlandsche goederen en Nederlandsche onderdanen te voeden”.

4. Ten aanzien van de taak der ambtenaren in het bijzonder achten wij iederen ambtenaar gehouden de richtlijnen te eerbiedigen, zooals neergelegd in het „Commentaar” op de „Aanwijzingen in geval van een vijandelijken inval”, gepubliceerd in „Het Parool” van 25 Juni 1943, in „Vrij Nederland” van 10 Juli 1943 en door de Nederlandsche Regeering goedgekeurd in de verklaring van October 1943.

5. Het vernietigen van alle voor de Duitschers werkende of door hen in beslag genomen industriele apparatuur, het onklaar maken, opblazen of op andere wijze buiten werking stellen van transportmiddelen, het plegen van overvallen op distributiekantoren, bevolkingsregisters enz., mits het eenig doel zij het verwarren der voor de Duitschers werkende administraties of het dienen van rechtmatige belangen van ondergedokenen en illegale strijders, alsook het terechtmaken van voor land en volk door haar functie of activiteit gevaarlijke figuren uit het kamp der landverraders, dient als noodzakelijk onderdeel van den strijd op het binnenlandsche front gewaardeerd en gesteund te worden.

6. Elke Nederlander is verplicht door zwijgzaamheid, financieelen steun, het verleenen van gastvrijheid aan onderduikers en ondergrondse strijders, het verspreiden van strijdschriften enz. het werk van de Nederlandsche illegale werkers te steunen en zelf in ambt en beroep alle Deutsche maatregelen die schadelijk zijn voor het Nederlandsche volk en die niet voldoen aan de bepalingen van het L.O.R. te saboteeren.

7. Wij verwerpen elken vorm van „zwarten handel”, die uitgeoefend wordt uit winstbejag en zonder de welbewuste bedoeling het Nederlandsche volk tegen de Deutsche uitplundering te beschermen, de volkskracht te bewaren en de uit de distributie gestooten onderduikers en illegale strijders te helpen.

De overgangstijd

1. Het is de plicht van iederen Nederlander de bevelen van de Nederlandsche Regeering en het Geallieerd Opperbevel tijdens mogelijke invasie-operaties stipt op te volgen. In het uur der bevrijding is volstrekte en onmiddellijke gehoorzaamheid eisch.

2. Wij erkennen, en wij roepen elken Nederlander op dit met ons te doen, Koningin Wilhelmina als het Hoofd van den Nederlandschen Staat en vragen van elken Nederlander onvoorwaardelijke onderwerping aan het gezag van H.M.'s terugkeerende Regeering. Zooals ons is aangezegd, zal het kabinet na terugkeer onmiddellijk „demissionair” zijn. De reconstructie hebbe tot uitgangspunt, dat in de nieuwe Regeering samenwerking noodzakelijk is van landgenooten, die in Engeland, en van landgenooten, die in het bezette Nederland, gedurende de oorlogsjaren van hun bekwaamheid en vaderlandschen zin hebben doen blijken.

3. Een onmiddellijke en uiterst gestrenge bestraffing van landverraders en van hen, die met den vijand op onduidbare wijze hebben samengewerkt, achten wij eisch van gerechtigheid en politieke volksgezondheid.

Opheffing van het bankgeheim, verbeurdverklaring van de vermogensaanwas door oorlogswinst verkregen, zoo snel mogelijke terugvoering van alle onvrijwillig gedeporteerden: Joden, gevangenen, arbeiders; opheffing van alle uitzonderingsbenalingen voor Joden, regeling van alle oorlogsschadequaesties, onteigeningen en verbeurdverklaringen door of namens de Duitschers, zoodat alle gedupeerden tenminste in staat gesteld worden op redelijke wijze in hun onderhoud te voorzien, zonder dat de overheid de verplichting heeft onder alle omstandigheden de vooroorlogsche bezitsverhoudingen integraal te herstellen, rechtvaardige ondersteuning van staatswege aan alle militaire en niet-militaire oorlogsslachtoffers.

4. Wij verwerpen elke ongedisciplineerde en onwettige uiting van volkswede, „bijltsedagen” enz. De grondwetsbepaling, dat „niemand kan worden afgetrokken van den rechter, dien de wet hem toekent” vinde onvoorwaardelijke toepassing.

5. Wij verwerpen elken vorm van militaire dictatuur (wel te onderscheiden van een bij de wet geregelden Staat van Beleg). Wij zullen ons tegen elke poging een dergelijke dictatuur te vestigen met alle kracht verzetten. Wij eischen met klem, dat de Staat van Beleg niet langer zal duren dan voor de handhaving van binnen- en buitenslandsche orde en veiligheid strikt noodzakelijk is.

6. Onmiddellijk na de bevrijding dient de vertegenwoordiging des volks te worden geregeld. Daarbij dienen de organisatorische vormen geschapen te worden om de „illegaliteit” het haar toekomstige aandeel te verschaffen tot op den tijd, dat verkiezingen gehouden kunnen worden en het parlementaire stelsel normaal functioneeren kan.

7. De vrijheid van de pers worde onmiddellijk binnen de grenzen van den Staat van Beleg hersteld. Ten aanzien van de pers, voorzoover zij in de jaren der bezetting is blijven verschijnen en aldus diensten bewezen heeft aan den vijand, worde voorschands een verschijningsverbod ingevoerd, gevolgd door een krachtdadige saneering, die naast de redactionele elementen ook de directionele dient te omvatten.

8. De terugkeer van in Duitschland en elders werkende Nederlandsche arbeiders dient onmiddellijk van staatswege te worden aangevraagd. Waar mogelijk dienen zij in hun oude functies en onder tenminste de oude loon- en arbeidsvoorwaarden herplaatst te worden. Arbeiders, die niet onmiddellijk kunnen worden ingeschakeld, worden geplaatst bij de uitvoering van productieve werken, echter met dien verstande, dat het uiterste gedaan worde om elken teruggekeerde arbeider onverkort gelegenheid te geven zijn normaal gezinsleven te hervatten. (Geen gedwongen arbeidskampen enz.)

9. Niemand heeft het recht op eigen gezag hem ontnomen onroerend of roerend goed in bezit te nemen, dan wel zijn ontnomen rechten ten aanzien van deze goederen zonder toestemming van de daartoe bevoegde autoriteiten weder te gaan uitoefenen. Zoo spoedig mogelijk worde een met uitgebreide bevoegdheden uitgeruste commissie ingesteld, belast met het systematiseren van alle aanspraken op herstel van rechten, vergoeding van schade, enz.

10. Het herstel van een nauwkeurig overzicht van de Nederlandsche bevolking, mede noodzakelijk met het oog op de organisatie van verkiezingen, worde onmiddellijk met kracht ter hand genomen.

De toekomst

1. Herstel van het Nederland van vóór 10 Mei 1940, met verbetering van de „uitwassen” en „grove fouten”, achten wij onvolgende. Met de bevrijding van ons vaderland is het historisch moment aangebroken voor een radicale vernieuwing van ons volksleven in staatkundigen, socialen, economischen en cultureelen zin.

2. Wij achten den parlementair democratischen staat voorwaarde voor een gezonde staatkundige ontwikkeling, waarbij de rechten der minderheid, de vrijheid van godsdienst en geweten en de democratische vrijheden van drukpers, vereeniging en vergadering gewaarborgd dienen te zijn. De natuurlijke grens van de vrijheid ligt daar, waar men in haar naam de vrijheid wil opheffen.

3. Wij zien het als een eisch des tijds en der rechtvaardigheid, dat door de instelling van maatschappelijke organen met verordenende bevoegdheid de democratische medezeggenschapsgedachte wordt doorgetrokken van het staatkundige naar het maatschappelijke terrein. Daarvoor is o.m. noodig vertegenwoordiging van arbeider en verbruiker in het bedrijfsbeheer.

4. Om het samenleven van menschen en volken tot een waarlijk gemeenschapsleven te maken is o.m. noodzakelijk, dat een eind gemaakt wordt aan de liberaal-kapitalistische productievormen en dat de voorwaarden geschapen worden voor algemeene bestaanszekerheid. De productie om winst make plaats voor productie naar behoefte en het „vrije spel der maatschappelijke krachten” worde vervangen door nationale en internationale beheersorganen.

5. Op grond van de erkenning der menselijke gelijkwaardigheid en de onvervangbare beteekenis van de menselijke persoonlijkheid verwerpen wij elke discriminatie om redenen van geloof, ras of

klasse en vorderen wij de erkenning van de waarde van den mensch en zijn arbeid boven die van het kapitaal en de rentabiliteit.

De gemeenschap erkenne het recht van een ieder op productieven arbeid overeenkomstig zijn bekwaamheid, het recht om zooveel te verdienen als noodig is ter voorziening in zijn dagelijksche behoeften in overeenstemming met de productiecapaciteit van zijn volk, het recht op vrijen tijd en de hulp van de gemeenschap bij ongeval, ziekte of ouderdom, het recht op gelijke kansen voor opvoeding en ontwikkeling, het recht op gelijke zorg voor zijn gezondheid. Daartegenover heeft zij het recht van iederen burger te eischen zijn krachten ten bate van de gemeenschap te besteden.

6. De betekenis voor de gemeenschap van den arbeid in de agrarische bedrijven zal meer dan voorheen erkend moeten worden. De materiele en cultureele achterstand van den landarbeider ten opzichte van den industrie-arbeider en van het platteland ten opzichte van de stad dient te verdwijnen.

Wij achten wettelijke regeling van de pachtovereenkomsten en een grondpolitiek, die ten doel heeft de positie van den bewerker van den grond te beschermen tegenover de macht van het kapitaal, noodzakelijk en eisch der gerechtigheid.

7. De ontplooiing van de geestelijke en artistieke vermogens van het volk, de ontwikkeling van kunsten en wetenschappen, de beveiliging en bevestiging van de cultureele erfenis onzer voorouders in het bijzonder en van de waarden der West-Europeesche cultuur in het algemeen, zal, meer dan tot nu toe, als een positieve taak van den staat beschouwd moeten worden, zonder aan de vrije ontwikkeling van het cultureele leven afbreuk te doen. Met volledige handhaving van de rechten der ouders erkenne de Overheid tevens haar bijzondere verantwoordelijkheid voor het welzijn en de sociaal-culturele opvoeding der jeugd en, voorzoover het de rijpere jeugd aangaat, voor haar maatschappelijke inschakeling.

8. Indonesië, Suriname en Curaçao hebben recht op volledige vervulling van de belofte door H.M. de Koningin in Haar Koninklijke redevoering van 7 December 1942 gegeven, dat zij, langs wegen door een Ronde-Tafelconferentie te bepalen, als gelijkwaardige deelen van het Koninkrijk erkend zullen worden, vrij naar binnen, gelijk naar buiten.

9. Nederland, eenmaal herrezen, streve naar zoo nauw mogelijke aansluiting bij en samenwerking met andere West-Europeesche mogendheden en werke met volle overtuiging en loyaal tegenover de andere volken der wereld mede aan de organisatie van een nieuwe samenleving der volkeren. Het zal daarbij bereid moeten zijn tot zoodanige inwerkingen van zijn souvereiniteit als na dezen oorlog van elken staat terwille van het tot stand brengen van een internationale rechtsorde mocht worden gevegd. Met erkenning — mede op grond van de ervaringen opgedaan in de jaren 1918/1940 — van de noodzakelijkheid van machtsinstrumenten tot handhaving van het recht, zal Nederland, naast andere „kleine” staten, in het bijzonder geroepen zijn om voor het behoud van evenwicht tusschen het machtsrechtselement in de internationale orde zijn stem te verheffen.

Ziedaar een aantal punten, ten opzichte waarvan de beide groepen, die dit manifest onderteekenen, tot overeenstemming zijn gekomen. Wij weten, dat er op velerlei terrein vraagstukken liggen, die onbesproken zijn gebleven en dat ons volk talrijke beslissingen zal hebben te nemen, die hier niet zijn aangeroerd. Wij geven dan ook geen program.

Wij herhalen, dat de onderteekening van dit manifest op geen enkele wijze de vrijheid en zelfstandigheid van de onderteekende groepen beperkt.

Een ieder, wien de vaderlandsche zaak ter harte gaat, geve er zich rekenschap van, of ook hij met deze punten kan meegaan en doe (zoo hij daartoe de mogelijkheid bezit) blijken van zijn instemming of zijn bezwaren.

Nu de dag der bevrijding nadert is het hoogste tijd, dat ook gij Uw antwoord vaststelt op de vraag: waar moeten wij op aan sturen?

Daarom, wanneer dit manifest leidt tot nadenken en gesprek in allerlei kringen, zal het niet vergeefs verschenen zijn. De door ons geformuleerde punten bedoelen U het maken van een begin te vergemakkelijken en ons volk in den vlietenden stroom der gebeurtenissen en opkomende en verdwijnende meeningen een vast punt te geven, waaraan het zijn ja en neen scherpen kan.

Laat den tijd, die nog rest, niet ongebruikt voorbijgaan! De vrijheid, Uw vrijheid is op marsch! Niets zal haar tegenhouden!

*Nederland zal herrijzen!
Het Parool*

Vrij Nederland

Dit manifest hoort in handen van elken Nederlandschen man en Nederlandsche vrouw. — Doorgeven is plicht! Zoo mogelijk vermenigvuldigen en opnieuw verspreiden!

BIJLAGE 71

Brief d.d. 4 Mei 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Buitengewone Raad van Advies ter aanbieding van een ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening en een ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

(Netherlands Government
Department of the Interior)

Dossier Kab/E. XI No. 1643

Aantal bijlagen: 25

Betr.: Besluit Tijdelijke
Bestuursvoorziening.

London, W. 1. 4 Mei 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.
Phone: Regent 0251.

*Aan den Voorzitter
van den Buitengewonen Raad van Advies,
d.t.v. Zijne Excellentie den Minister voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
Arlington House.*

Naar aanleiding van de besprekingen, welke eenige leden van den Raad van Ministers met vertegenwoordigers uit Uwen Raad nopens het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening hebben gevoerd, is dit ontwerp omgewerkt en gesplitst in twee besluiten door uit het oorspronkelijk besluit te lichten de bepalingen, houdende de voorzieningen omtrent de wijze van samenstelling van de tijdelijke colleges van burgemeester en wethouders en van Gedeputeerde Staten en van den Tijdelijken Centralen Raad.

Ik heb de eer Uwen Raad hierbij thans deze twee ontwerpen aan te bieden, vergezeld van een eenigszins omgewerkte Memorie van Toelichting met verzoek om thans spoedig het advies van Uwen Raad te mogen ontvangen.

*De Minister van Binnenlandse Zaken,
(w.g.) VAN BOEYEN.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandse Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën en van Onze Ministers zonder Portefeuille van

Overwegende, dat het in de buitengewone omstandigheden, waarin het Rijk in Europa bij de bevrijding van de vijandelijke bezetting zal verkeren, niet mogelijk zal zijn de bij en krachtens de Grondwet ingestelde vertegenwoordigende lichamen, provinciale- en gemeentebesturen terstond overeenkomstig de wettelijke bepalingen opnieuw samen te stellen en het derhalve noodzakelijk is voorloopige voorzieningen te treffen met betrekking tot wetgeving en bestuur, zoowel voor het Rijk als voor de provinciën en gemeenten;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Eerste Hoofdstuk

Van het tijdelijk bestuur der gemeenten

Artikel 1

1. In afwachting van het weder samenstellen van de gemeenteraden, waartoe door Ons zoo spoedig mogelijk de noodige voorzieningen zullen worden getroffen, geschiedt het bestuur van de gemeenten op de wijze, als in dit hoofdstuk is bepaald.

2. De bepalingen van dit hoofdstuk gelden ten aanzien van elke gemeente met ingang van het tijdstip, waarop zij geheel of gedeeltelijk komt te liggen binnen het grondgebied van het Rijk, dat door den vijand is ontruimd en mitsdien in bijzonderen staat van beleg verkeert.

3. Met uitzondering van hetgeen in de bepalingen van dit hoofdstuk omtrent het militair gezag is gesteld en voor zoover door Ons niet anders wordt bepaald, blijven zij van kracht ook nadat de bijzondere staat van beleg voor het gebied door Ons is opgeheven.

Artikel 2

1. De taak en de bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan den burgemeester worden, indien in de vervulling en uitoefening daarvan ingevolge door Ons vast te stellen regelen moet worden voorzien, vervuld en uitgeoefend door een tijdelijk burgemeester, die daartoe krachtens die regelen wordt aangewezen.

2. Indien een ingevolge in het bepaalde in het eerste lid van dit artikel aangewezen persoon niet beschikbaar of feitelijk niet in staat is de taak en bevoegdheden, in dat lid bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, wijst Onze commissaris in de provincie namens Ons den persoon aan, die met het vervullen van het ambt van tijdelijk burgemeester is belast.

3. In geval van ontstentenis van Onzen commissaris in de provincie of indien deze tengevolge van den stand der krijgsverrichtingen of anderszins buiten staat is zoodanige aanwijzingen te doen of het militair gezag tot de bevinding komt, dat door een aanwijzing, als in een van de voorafgaande leden bedoeld, niet is voorzien op een wijze, die de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel en de handhaving van de openbare orde en rust, wijst dat gezag namens Ons den persoon aan, die tijdelijk met het ambt van burgemeester is belast.

4. Onze Minister van Binnenlandse Zaken is te allen tijde bevoegd, ook met afwijking van het bepaalde in of krachtens de voorafgaande leden, namens Ons omtrent de aanwijzing van den tijdelijk burgemeester eene voorziening te treffen of te doen treffen.

5. De vervulling en de uitoefening van het ambt van tijdelijk burgemeester geschiedt tot een door Onzen Minister van Binnenlandse Zaken te bepalen tijdstip. Die vervulling en uitoefening eindigt overigens op het oogenblik, dat door Ons in de definitieve vervulling van het ambt is voorzien.

Artikel 3

Onze commissaris in de provincie stelt Onzen Minister van Binnenlandse Zaken en het militair gezag onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door hem ingevolge het bepaalde in artikel 2 zijn genomen. Een zelfde kennisgeving wordt door het militair gezag gedaan aan Onzen voornoemden Minister en aan Onzen commissaris en door dien Minister aan Onzen commissaris in de provincie en aan dat gezag.

Artikel 4

1. De burgemeester, die op het tijdstip, waarop de toestand bedoeld in het tweede lid van artikel 1 intreedt, in functie is, doet binnen vier en twintig uur na dat tijdstip schriftelijk of mondeling mededeeling van zijn aanwezigheid aan Onzen Minister van Binnenlandse Zaken, aan Onzen commissaris in de provincie en aan het militair gezag.

2. De tijdelijk burgemeester vangt zijn taak aan met het opmaken van een proces-verbaal, dat door twee meerderjarige ingezetenen der gemeente mede wordt ondertekend en waaruit blijkt, door wien en op welken dag en welk uur die taak is aanvaard.

Hij zendt een afschrift van dit proces-verbaal binnen vier en twintig uur aan Onzen Minister van Binnenlandse Zaken, aan Onzen commissaris in de provincie en aan het Militair gezag.

Artikel 5

1. Het tijdelijk college van burgemeester en wethouders, bedoeld in artikel 6, wijst zoo spoedig mogelijk uit zijn midden een lid aan, dat in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis belast is den burgemeester of den tijdelijk burgemeester te vervangen. Het geeft van deze aanwijzing onverwijld kennis aan Onzen Minister van

Binnenlandsche Zaken, aan Onzen commissaris in de provincie en aan het militair gezag.

2. Onze commissaris in de provincie kan te allen tijde, met afwijking van het bepaalde in het eerste lid, in de vervanging voorzien.

Hij brengt zulk een voorziening onmiddellijk ter kennis van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, het militair gezag en het tijdelijk college van burgemeester en wethouders.

Artikel 6

1. Het bestuur der gemeente wordt, voor zoover dit niet aan den burgemeester alleen behoort, uitgeoefend door een tijdelijk college van burgemeester en wethouders. Door dit college wordt mede uitgeoefend de taak van de commissies, voor zoover deze door of namens het gemeentebestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de gemeente zijn belast.

2. Het tijdelijk college van burgemeester en wethouders, waarvan de burgemeester of de tijdelijk burgemeester ambtshalve voorzitter is, bestaat uit den voorzitter en de tijdelijke wethouders. Het aantal tijdelijke wethouders is gelijk aan dat der wethouders, die krachtens het eerste lid van artikel 86 der Gemeentewet of krachtens door den raad genomen en voor zooveel nodig door Gedeputeerde Staten goedgekeurde beslissing, op 10 Mei 1940 in functie moesten zijn.

Artikel 7

1. De tijdelijke wethouders worden door de ingezetenen der gemeente, die bij of krachtens door Ons vast te stellen regelen daartoe worden aangewezen, al dan niet uit hun midden benoemd. Deze aanwijzing geschiedt binnen veertien dagen na het in het tweede lid van artikel 1 bedoelde tijdstip, tenzij bijzondere plaatselijke omstandigheden dit naar het oordeel van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken onwenschelijk maken, in welk geval de aanwijzing zoo spoedig mogelijk na het onhouden van deze omstandigheden binnen een door Onzen voornoemden Minister te bepalen termijn geschiedt.

2. Onder ingezetene der gemeente wordt voor de toepassing van dit besluit verstaan hij, die naar het oordeel van den burgemeester of tijdelijk burgemeester zijn werkelijke woonplaats binnen de gemeente heeft.

Artikel 8

1. De burgemeester of de tijdelijk burgemeester roept, nadat de aanwijzing, bedoeld in artikel 7 heeft plaats gevonden, de personen, gerechtigd tot het benoemen van de tijdelijke wethouders, zoo spoedig mogelijk tot een vergadering bijeen, die gehouden wordt binnen acht dagen te rekenen van den dag, waarop die verkiezing heeft plaats gevonden.

De oproeping geschiedt bij persoonlijke kennisgeving en wordt mede in het openbaar bekend gemaakt. De oproepingsbriefjes worden ten minste drie maal vier en twintig uren voor het houden van de vergadering aan de verkozenen bezorgd.

2. Na het openen van de vergadering, die in het openbaar wordt gehouden en die door den burgemeester of tijdelijk burgemeester wordt geleid, wordt onmiddellijk bij schriftelijke stemming tot de benoeming van de tijdelijke wethouders overgegaan. Voor iederen te benoemen persoon vindt een afzonderlijke stemming plaats.

3. De stemming is geldig, ongeacht het aantal personen, dat aan de stemming heeft deelgenomen. Indien personen blanco briefjes hebben ingeleverd worden zij geacht niet aan de stemming te hebben deelgenomen. Voor het tot stand komen van de benoeming wordt de volstrekke meerderheid van de personen vereischt, die aan de stemming hebben deelgenomen. Indien bij eerste stemming niemand de volstrekke meerderheid heeft verkregen, vindt een tweede vrije stemming plaats. Indien bij de tweede vrije stemming eveneens niemand de volstrekke meerderheid heeft verkregen, vindt een herstemming plaats tusschen de twee personen, die de meeste stemmen hebben verkregen. Bij staking van stemmen beslist het lot. De Voorzitter regelt voor zooveel nodig de wijze, waarop bij tusschenstemming zal worden bepaald, welke personen de meeste stemmen hebben verkregen.

4. De Voorzitter, die de orde van de vergadering regelt, stelt den uitslag van de stemmingen vast. Hij brengt deze onmiddellijk ter openbare kennis en doet daarvan schriftelijk mededeeling aan den benoemde, indien deze niet ter vergadering aanwezig is.

5. De tot tijdelijk wethouder benoemde, die in de vergadering tegenwoordig is, verklaart terstond, hij, die niet tegenwoordig is geweest binnen drie dagen na ontvangst van het bericht zijner benoeming, of hij die benoeming aanneemt. Hij wordt bij het niet nakomen van deze verplichting geacht de benoeming niet aan te nemen.

6. Ingeval een benoemde zijn benoeming niet aanvaardt, overlijdt of bedankt dan wel zijn werkelijke woonplaats naar een andere gemeente overbrengt of anderszins ophoudt te voldoen aan de in het volgende artikel vermelde eischen, wordt in de vacature voorzien op de wijze, als in dit artikel voor de eerste benoeming is bepaald.

Artikel 9

Om tijdelijk wethouder te kunnen zijn, wordt vereischt, dat men ingezetene der gemeente is en overigens voldoet aan de eischen, bedoeld in het derde lid van artikel 145 van de Grondwet.

Artikel 10

1. Indien een tijdelijk wethouder tot de vervulling van het ambt van tijdelijk burgemeester wordt aangewezen of de tijdelijk burgemeester tot tijdelijk wethouder wordt benoemd, wordt voor den duur van het vervullen van dat ambt een plaatsvervangend wethouder benoemd.

2. Bij ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een tijdelijk wethouder wordt, indien het tijdelijk college van burgemeester en wethouders dit noodig oordeelt, een plaatsvervanger benoemd.

3. De benoemingen in het eerste en tweede lid van dit artikel vinden plaats op de wijze, als in artikel 8 is bepaald.

Artikel 11

1. De burgemeester of de tijdelijk burgemeester is verplicht het tijdelijk college van burgemeester en wethouders zoo spoedig mogelijk, nadat het is samengesteld, in vergadering bijeen te roepen.

2. Indien het college van oordeel is, dat de burgemeester of tijdelijk burgemeester niet in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de gemeente heeft of overigens niet geschikt is voor de uitvoering van de hem opgelegde taak, doen de tijdelijke wethouders van dit oordeel uiterlijk binnen veertien dagen, nadat het college voor het eerst in vergadering is bijeengekomen, schriftelijk en gemotiveerd vertrouwelijk mededeeling aan Onzen commissaris in de provincie en aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 12

1. Het bepaalde in artikel 98 van de Gemeentewet is ten aanzien van de vergaderingen van het tijdelijk college van burgemeester en wethouders, dat in artikel 52 en het eerste lid van artikel 53 dier wet is op de leden van het college van toepassing.

2. Het reglement van orde, door het college voor zijn vergaderingen vast te stellen, wordt aan Onzen commissaris in de provincie medegedeeld.

Artikel 13

1. Het tijdelijk college van burgemeester en wethouders kan aan commissiën van ingezetenen der gemeente opdragen het college in het beheer van bepaalde takken van de huishouding der gemeente bij te staan.

2. De leden van de commissie, op wie het bepaalde in het eerste lid van artikel 53 van de Gemeentewet van toepassing is, worden door het tijdelijk college van burgemeester en wethouders benoemd. De Voorzitter, die tevens lid van de commissie is, wordt door en uit de leden van het college aangewezen.

Artikel 14

Eene plaatselijke verordening, door het tijdelijk college van burgemeester en wethouders vast te stellen, regelt den werkkring en de werkwijze van de commissie. De verordening wordt aan Onzen commissaris in de provincie medegedeeld.

Artikel 15

1. De vergaderingen van een commissie van bijstand worden in het openbaar gehouden, tenzij de voorzitter of de commissie beraadslaging met gesloten deuren noodig oordeelt.

2. Op de door de commissie uitgegeven verslagen van zijn beraadslagingen en besluiten is het tweede lid van artikel 10 van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg van toepassing.

Artikel 16

Alle wettelijke voorschriften betreffende de mededeeling, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van de besluiten van den raad en het college van burgemeester en wethouders vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door het tijdelijk college van burgemeester en wethouders worden genomen.

Artikel 17

De burgemeester of de tijdelijk burgemeester of hij, die hem vervangt, oefent tot aan het tijdstip, waarop het tijdelijk college van

burgemeester en wethouders voor het eerst in vergadering bijeenkomt, alle bevoegdheden uit, welke krachtens dit besluit aan dat college zijn toegekend.

Artikel 18

De burgemeester of de tijdelijk burgemeester of hij, die hem vervangt, is voor de uitvoering van zijn taak verantwoording schuldig aan Onzen commissaris in de provincie en aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geeft aan dien commissaris en dien Minister alle door hem gewenschte inlichtingen.

Artikel 19

De bezoldiging van den tijdelijk en den plaatsvervangend burgemeester alsmede van de tijdelijke wethouders en hun vervangers wordt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken geregeld.

Artikel 20

1. Wanneer mocht blijken, dat niet voldoende deugdelijk in de regeling en het bestuur van de huishouding eener gemeente is voorzien, is Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in de voorgaande artikelen van dit hoofdstuk, bevoegd al die voorzieningen te treffen of te doen treffen, die naar zijn oordeel geboden zijn.

2. Hij doet van de beslissingen, die door hem op grond van het bepaalde in het eerste lid van dit artikel zijn genomen, mededeeling aan Onzen commissaris in de provincie, het tijdelijk college van burgemeester en wethouders en het militair gezag.

3. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken tengevolge van den gang der krijgsverrichtingen of anderszins niet in staat is de in het eerste lid bedoelde voorzieningen te treffen, terwijl deze naar het oordeel van Onzen commissaris in de provincie dringend noodzakelijk zijn, is deze bevoegd die voorzieningen op eigen gezag te treffen. Indien ook Onze commissaris tengevolge van de omstandigheden in den vorigen zin bedoeld, niet in staat is de in dien zin bedoelde maatregelen te nemen, worden zij, indien de voorziening geen uitstel gedooft, getroffen door den burgemeester.

4. Onze commissaris in de provincie doet van de beslissingen, die door hem op grond van het bepaalde in het voorgaande lid zijn genomen, zoo spoedig mogelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en aan het militair gezag. De burgemeester doet daarvan zoo spoedig mogelijk mededeeling aan Onzen voornoemden Minister, aan Onzen voornoemden commissaris en aan dat gezag.

Tweede Hoofdstuk

Van het tijdelijk bestuur der provinciën

Artikel 21

1. In afwachting van het weder samenstellen van de Provinciale Staten, waartoe door Ons zoo spoedig mogelijk de noodige voorzieningen zullen worden getroffen, geschiedt het bestuur van de provinciën op de wijze, als in dit hoofdstuk is bepaald.

2. De bepalingen van dit hoofdstuk gelden ten aanzien van elke provincie met ingang van het tijdstip, waarop haar gebied geheel of gedeeltelijk komt te liggen binnen het grondgebied van het Rijk, dat door den vijand is ontruimd en mitsdien in bijzonderen staat van beleg verkeert.

3. Het bepaalde in het derde lid van artikel 1 is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 22

1. De taak en de bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan Onzen commissaris in de provincie worden, indien in de vervulling en uitoefening daarvan krachtens door Ons vast te stellen regelen moet worden voorzien, vervuld en uitgeoefend door een tijdelijk commissaris, die daartoe, krachtens door Ons vast te stellen regelen, is aangewezen.

2. Indien een ingevolge het bepaalde in het eerste lid van dit artikel aangewezen persoon niet beschikbaar of feitelijk niet in staat is de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, wijst Onze Minister van Binnenlandsche Zaken namens Ons den persoon aan, die met het vervullen van het ambt van tijdelijk commissaris in de provincie is belast.

3. Ingeval Onze genoemde Minister tengevolge van den stand der krijgsverrichtingen buiten staat is zoodanige aanwijzing te doen en zijn optreden niet kan worden afgewacht, of het militair gezag tot de bevinding komt, dat door de aanwijzing bedoeld in dat lid niet op een wijze is voorzien, die de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel en de handhaving van de openbare orde en rust geschiedt de aanwijzing namens Ons door dat gezag.

4. Het bepaalde in het vierde en vijfde lid van artikel 2 is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 23

Het militair gezag stelt Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door hem ingevolge het bepaalde in artikel 22 zijn genomen. Indien door Onzen voornoemden Minister beslissingen krachtens dat artikel zijn genomen, doet hij daarvan onmiddellijk mededeeling aan het militair gezag.

Artikel 24

1. Onze commissaris in de provincie, die op het tijdstip, waarop de toestand bedoeld in het tweede lid van artikel 21 is ingetreden, in functie is, doet van zijn aanwezigheid zoo spoedig mogelijk schriftelijk of mondeling mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag.

2. Onze tijdelijke commissaris in de provincie vangt zijn taak aan met de opmaking van een proces-verbaal, dat door twee meerderjarige ingezetenen der provincie mede wordt ondertekend en waaruit blijkt, door wien en op welken dag en welk uur die taak is aanvaard. Hij zendt zoo spoedig mogelijk een afschrift van dit proces-verbaal aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag.

Artikel 25

1. Het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten, bedoeld in artikel 26 wijst zoo spoedig mogelijk uit zijn midden een lid aan, dat in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis belast is Onzen commissaris in de provincie of Onzen tijdelijk commissaris in de provincie te vervangen. Het geeft van deze aanwijzing onverwijld kennis aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag.

2. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken kan te allen tijde, met afwijking van het bepaalde in het eerste lid, in de vervanging voorzien. Hij brengt zulk eene voorziening onmiddellijk ter kennis van het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten en het militair gezag.

Artikel 26

1. Het bestuur der provincie wordt, voor zoover dit niet aan Onzen commissaris in de provincie alleen behoort, uitgeoefend door een tijdelijk college van Gedeputeerde Staten. Door dit tijdelijk college wordt mede uitgeoefend de taak van commissies, voor zoover deze door of namens het provinciaal bestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de provincie zijn belast.

2. Onze commissaris in de provincie of Onze tijdelijk commissaris of hij, die hem vervangt, is ambtshalve voorzitter van het college en heeft in zijn vergaderingen stem. De leden van het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten worden zoo spoedig mogelijk benoemd door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken. Het aantal leden van het college is gelijk aan dat, genoemd in artikel 45 van de Provinciale Wet.

Artikel 27

1. Om tijdelijk gedeputeerde te kunnen zijn, wordt vereischt, dat men ingezetene der provincie is en overigens voldoet aan de eischen, bedoeld in het vierde lid van artikel 130 van de Grondwet.

2. Onder ingezetene der provincie wordt voor de toepassing van dit besluit verstaan hij, die naar het oordeel van Onzen commissaris of Onzen tijdelijk commissaris zijn werkelijke woonplaats binnen de provincie heeft.

Artikel 28

1. Onze commissaris in de provincie of Onze tijdelijk commissaris is verplicht het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten zoo spoedig mogelijk, nadat het is samengesteld, in vergadering bijeen te roepen.

2. Indien het college van oordeel is, dat Onze commissaris in de provincie of Onze tijdelijk commissaris niet in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de provincie heeft of overigens niet geschikt is voor de uitvoering van de hem opgedragen taak, doen de tijdelijk gedeputeerden van dit oordeel uiterlijk binnen veertien dagen, nadat het voor het eerst is bijeengekomen schriftelijk en gemotiveerd vertrouwelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 29

1. Het bepaalde in de artikelen 87 en 88 van de Provinciale Wet is ten aanzien van de vergaderingen van het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten, dat in de artikelen 73 en 74 dier Wet is op de leden van het college van toepassing.

2. Het reglement van orde, door het college voor zijn vergaderingen vast te stellen, wordt aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken medegedeeld.

Artikel 30

Alle wettelijke voorschriften betreffende de mededeeling, de goedkeuring, de schorsing en de vernietiging van besluiten van de Staten der provincie en de Gedeputeerde Staten vinden overeenkomstige toepassing op de beslissingen, die door het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten worden genomen.

Artikel 31

Onze commissaris in de provincie of Onze tijdelijk commissaris, of hij, die hem vervangt, oefent tot aan het tijdstip, waarop het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten voor het eerst in vergadering bijeenkomt, alle bevoegdheden uit, welke krachtens dit besluit aan dat college zijn toegekend.

Artikel 32

Onze commissaris in de provincie, Onze tijdelijk commissaris en hij, die hem vervangt, zijn voor de uitoefening van hun taak verantwoordig schuldig aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geven aan dien Minister alle door hem gewenschte inlichtingen.

Artikel 33

De bezoldiging van Onzen tijdelijk commissaris in de provincie, van den plaatsvervangend commissaris alsmede van de niet ambtshalve leden van het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten wordt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken geregeld.

Artikel 34

Onze commissaris of Onze tijdelijk commissaris in de provincie, waarin de plaats van vestiging is gelegen van de commissie of waarin de zetel is gevestigd van een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, belast met de behartiging van gemeenschappelijke belangen van twee of meer gemeenten, dan wel van een provincie en een of meer gemeenten, is zolang door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken niet anders is bepaald, bevoegd een persoon of meer personen met de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van een zoodanige commissie of van een zoodanigen rechtspersoon te belasten. Het bepaalde in den tweeden zin van het eerste lid van artikel 25 vindt daarbij overeenkomstige toepassing.

Artikel 35

1. Wanneer mocht blijken, dat niet voldoende deugdelijk in de regeling en het bestuur van de huishouding eener provincie of van een commissie of een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, als bedoeld in artikel 34, is voorzien, is Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in dit hoofdstuk, bevoegd al die voorzieningen te treffen of te doen treffen, die naar zijn oordeel geboden zijn.

2. Hij doet van de beslissingen, die door hem op grond van het bepaalde in het eerste lid van dit artikel zijn genomen, mededeeling aan het tijdelijk college van Gedeputeerde Staten en het militair gezag.

3. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken tengevolge van den gang van de krijgsvaardigheden of anderszins niet in staat is de in het eerste lid bedoelde voorzieningen te treffen, terwijl deze naar het oordeel van Onzen commissaris in de provincie dringend noodzakelijk zijn, is deze bevoegd die voorzieningen op eigen gezag te treffen.

4. Hij doet van de voorzieningen, die door hem op grond van het bepaalde in het voorgaande lid zijn genomen zoo spoedig mogelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag.

Derde Hoofdstuk

Van den Tijdelijken Centralen Raad

Artikel 36

In afwachting van het weder samenstellen en bijeenkomen van de Staten-Generaal geschiedt, in geval het algemeen belang naar Ons oordeel geen uitstel van de voorziening gedooft, het uitvaardigen van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

Artikel 37

1. Na Onzen terugkeer in Nederland worden onverwijld de noodige maatregelen genomen om zoo spoedig mogelijk een Tijdelijken Centralen Raad te doen bijeenkomen.

2. Zoodra de Tijdelijke Centrale Raad is samengesteld wordt geen wet uitgevaardigd, dan nadat het ontwerp daartoe mede in dezen Raad een onderwerp van beraadslaging is geweest.

3. Wij onderwerpen zoo spoedig mogelijk aan het oordeel van den Raad de vraag, of voor het tijdvak, gedurende hetwelk de Staten-Generaal niet op de bij de wet voorgeschreven wijze kunnen worden samengesteld, nadere voorzieningen noodig zijn met betrekking tot het samenstellen en de bevoegdheid van een volksvertegenwoordiging.

Artikel 38

De tijdelijke Centrale Raad bestaat uit zestig leden, die op de wijze als door Ons te bepalen zullen worden benoemd waarbij gestreefd zal worden uit verschillende kringen van het volk een keuze te doen. Voor zolang iemand, die tot lid van den Raad is benoemd, nog niet in Nederland is teruggekeerd, of om andere redenen, onafhankelijk van zijn wil, niet zitting kan nemen, wordt een plaatsvervangend lid aangewezen. Het plaatsvervangend lidmaatschap vervalt op het tijdstip, waarop het lid, dat vervangen werd, voor het eerst een vergadering van den Raad bijwoont.

Artikel 39

1. Een lid van den Tijdelijken Centralen Raad kan te allen tijde ontslag nemen. Een lid kan niet tegen zijn wil worden ontslagen.

Nochtans behouden Wij Ons voor het lid, van wien nader mocht blijken, dat van hem op grond van zijn houding voor of tijdens de bezetting niet de getrouwe medewerking aan het herstel van het vaderland kan worden verwacht, te ontslaan. Zulk een ontslag wordt op voordracht van den Raad van Ministers, nadat hij den voorzitter van den Tijdelijken Centralen Raad heeft gehoord, door Ons verleend.

2. Wanneer in den Tijdelijken Centralen Raad een vacature ontstaat, wordt daarin op de door Ons te bepalen wijze voorzien.

Artikel 40

1. De Voorzitter van den Tijdelijken Centralen Raad wordt door Ons uit een voordracht van den Raad van drie leden benoemd.

2. Onmiddellijk nadat alle leden zijn benoemd, komt de Raad op Onzen last op een door Ons te bepalen dag, uur en plaats in openbare vergadering bijeen. Het oudste lid in leeftijd heeft de leiding van deze vergadering.

3. De Tijdelijke Centrale Raad gaat in zijn eerste vergadering over tot het opmaken van de voordracht, bedoeld in het eerste lid van dit artikel.

Artikel 41

1. De Tijdelijke Centrale Raad vergadert in het openbaar, tenzij de voorzitter of de Raad beraadslaging met gesloten deuren noodig oordeelt.

2. Onze Ministers hebben ambtshalve zitting in de vergadering van den Raad en daarin een raadgevende stem. De Raad kan hen uitnoodigen zoodanige inlichtingen te verstrekken, die hij voor de uitoefening van zijn taak, waartoe ook de bespreking van het beleid van Onze Ministers behoort, noodig oordeelt.

Onze Ministers voldoen aan die uitnoodiging, voor zoover zij het verstrekken van de gevraagde inlichtingen niet strijdig achten met de belangen van den Staat. De Raad kan de bespreking van het beleid van Onze Ministers beëindigen met een uitspraak nopens dat beleid.

3. De beraadslagingen over een ontwerp van wet worden in den Tijdelijken Centralen Raad beëindigd met het vaststellen van een advies aan Ons. Die vaststelling geschiedt in het openbaar, tenzij de betrokken Minister of voorzitter dit strijdig acht met de belangen van den Staat. Wij wijken van dit advies niet af zonder nogmaals den Raad van State te hebben gehoord.

4. De leden van den Tijdelijken Centralen Raad en Onze Ministers zijn niet gerechtelijk vervolgbaar voor hetgeen zij in de vergadering van dit college hebben gezegd of aan dit college schriftelijk hebben overgelegd.

Artikel 42

De werkwijze van den Tijdelijken Centralen Raad, de wijze van voorziening in het benodigde personeel alsmede de aan den voorzitter en de overige leden toe te kennen vergoedingen worden door Ons nader vastgesteld.

Vierde Hoofdstuk

Slotbepalingen

Artikel 43

Zoo spoedig mogelijk wordt door Ons aan het oordeel van den Tijdelijken Centralen Raad onderworpen een ontwerp van wet tot regeling van het weder samenstellen van de gemeenteraden en de Provinciale Staten, tevens houdende nadere voorzieningen omtrent de bevoegdheid van de besturen der gemeenten en provinciën.

Artikel 44

Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852, *Staatsblad* 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, kan door Ons worden bepaald, dat de door Ons krachtens dit besluit te geven uitvoeringsvoorschriften in werking treden, alvorens zij zijn afgekondigd en in het *Staatsblad* zijn geplaatst.

Artikel 45

Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijonderen staat van beleg niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening” en treedt in werking met ingang van den dag, waarop het in het *Staatsblad* is geplaatst.

Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, den 1944.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Scheepvaart,*

*De Minister van Landbouw
en Visscherij,*

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

De Minister zonder Portefeuille,

De Minister zonder Portefeuille,

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken;

Overwegende, dat ter uitvoering van Ons Besluit van 1944, *Staatsblad* No., dient te worden geregeld, door wie het ambt van burgemeester en dat van commissaris in de provincie onmiddellijk na de bevrijding van het Rijk in Europa dient te worden vervuld, alsmede dat moet worden bepaald, op welke wijze de ingezetenen der gemeente, belast met de benoeming van de tijdelijke wethouders, zullen worden aangewezen en de leden van den Tijdelijken Centralen Raad zullen worden benoemd;

Gelet op Ons evenaangehaald besluit;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Eerste Hoofdstuk

Van het tijdelijk bestuur der gemeenten

Artikel 1

1. Het ambt van burgemeester in de gemeente blijft vervuld door den aldaar door Ons benoemden burgemeester, die op 10 Mei 1940 in functie was, ook al is hij sindsdien in dezelfde gemeente opnieuw benoemd.

2. In de gemeente, waar de aldaar door Ons benoemde burgemeester, die op 10 Mei 1940 in functie was, al dan niet op zijn verzoek door of vanwege den bezetter is ontslagen, wordt het ambt van tijdelijk burgemeester vervuld door den ontslagene, tenzij hij door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie al dan niet als burgemeester is benoemd.

3. Indien een burgemeester, als bedoeld in het eerste of tweede lid, ingevolge het bepaalde in het Zuiveringsbesluit is ontslagen, dan wel geschorst, dan wel hem de uitoefening van zijn functie is ontnomen, of ingeval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen burgemeester, treedt als tijdelijk burgemeester op de in leeftijd jongste beschikbare persoon uit de wethouders, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken college op 10 Mei 1940.

Artikel 2

1. De tijdelijke wethouders worden met de inachtneming van het bepaalde bij dit besluit en op de wijze als in dit en de volgende artikelen is bepaald, benoemd door:

a. de ingezetenen der gemeente, die op 10 Mei 1940 lid van den raad der gemeente waren;

b. de ingezetenen der gemeente tevens Nederlanders of door de wet als Nederlandsche onderdanen erkend, die den leeftijd van drie en twintig jaren hebben bereikt en tot de gijzelaars hebben behoord, alsmede,

c. de ingezetenen der gemeente, die door vorengenoemde tot de benoeming gerechtigden worden aangewezen om aan deze benoeming deel te nemen.

2. De krachtens het bepaalde in het voorafgaande lid aan te wijzen ingezetenen worden gekozen uit hen, die onder de bezetting blijk hebben gegeven van trouw en moed bij het verzet tegen den vijand. Zij moeten tevens Nederlanders of door de wet als Nederlandsche onderdanen erkend zijn en den leeftijd van drie en twintig jaren hebben bereikt. Het aantal aan te wijzen personen bedraagt de helft van het aantal toegelaten en opgekomen deelnemers aan de in artikel 4 bedoelde vergadering, onderscheidenlijk, indien het aantal oneven is de helft van het naar boven eerstvolgend even getal.

3. Zij, die op 10 Mei 1940 als vertegenwoordiger van een nationaal-socialistische of fascistische organisatie in den raad zitting hadden, zijn uitgesloten van het deelnemen aan de uitoefening van de taken in dit artikel bedoeld.

4. Onder gijzelaar wordt voor de toepassing van dit besluit verstaan hij, die anders dan louter wegens het aanhangen van door den bezetter verworpen politieke denkbeelden, door dezen van zijn vrijheid werd beroofd, hetzij als represaillemaatregel wegens door anderen gepleegde verzetsdaden, hetzij als maatregel om de bevolking te dwingen verzetsdaden na te laten, alsmede hij, die bij wijze van represaille op tegenover Duitschers door de wettige Nederlandsche Overheid genomen maatregel werd gehecht.

Artikel 3

1. Zoodra de burgemeester van den inhoud van dit besluit kennis draagt of de tijdelijk burgemeester zijn taak heeft aanvaard, deelt hij behoudens in het geval, als bedoeld in het vierde lid van dit artikel, den raadsleden en den gijzelaars, bedoeld in artikel 2, bij openbare en voor zoover mogelijk, bij persoonlijke kennisgeving mede, dat onder zijn leiding binnen acht dagen na de kennisgeving eene vergadering zal worden gehouden om de in dit artikel bedoelde overige personen, die tot de benoeming van de tijdelijke wethouders mede bevoegd zullen zijn, aan te wijzen. Hij noodigt hen, die meenen gerechtigd te zijn aan deze aanwijzing deel te nemen, uit daarvan binnen drie maal vier en twintig uur na den datum van de kennisgeving, schriftelijk of mondeling ten gemeentehuize mededeeling te doen onder vermelding van de bijzonderheden, waaruit blijkt, dat zij tot de gerechtigden behooren.

2. De burgemeester benoemt onmiddellijk, nadat de termijn is verstreken, waarbinnen de mededeeling, bedoeld in het vorig lid, moet zijn gedaan, uit de personen, die zich hebben aangemeld, een commissie van drie leden om een onderzoek in te stellen, of zich onder

hen, die zich hebben aangemeld, personen bevinden, die niet geacht kunnen worden het vertrouwen van de ingezetenen der gemeente te hebben. Indien aan de commissie blijkt, dat dit het geval is, beslist zij, dat deze personen niet tot de vergadering bedoeld in artikel 4, zullen worden toegelaten.

Zij deelt het resultaat van haar onderzoek binnen vier dagen, te rekenen vanaf den dag van haar benoeming, schriftelijk mede aan den burgemeester. Deze is, indien hij zich met de beslissing niet kan vereenigen, bevoegd haar te wijzigen.

3. De burgemeester brengt de beslissing bedoeld in het vorige lid, ieder voor zooveel hem betreft, onmiddellijk schriftelijk ter kennis van de niet-toegelatenen en deelt de tot de aanwijzing bevoegden bij oproepingsbrief en openbare kennisgeving den dag, het uur en de plaats van de vergadering mede, waarin de aanwijzing zal geschieden.

4. Indien de burgemeester tot de bevinding komt, dat bijzondere plaatselijke omstandigheden de aanwijzing binnen den in artikel 7, eerste lid, van het Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening genoemden termijn van veertien dagen onwenschelijk maken, deelt hij zulks onverwijld mede aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, die zoo spoedig mogelijk den termijn, als bedoeld in het slot van evengevoemd artikellid, vaststelt.

Artikel 4

1. De burgemeester is ambtshalve voorzitter van de vergadering, die in het openbaar wordt gehouden. Na opening van de vergadering, waarvan hij de orde regelt, geeft hij den aanwezigen gelegenheid om te beraadslagen over de aanwijzing, waarover moet worden beslist. Na het besluiten van de beraadslaging wordt bij schriftelijke stemming tot de aanwijzing overgegaan.

2. De stemming is geldig, ongeacht het aantal personen, dat aan de stemming heeft deelgenomen. Personen, die blanco briefjes hebben ingeleverd dan wel op de door hen ingeleverde briefjes meer namen hebben vermeld dan plaatsen te vervullen zijn, worden geacht niet aan de stemming te hebben deelgenomen.

3. Over alle te vervullen plaatsen wordt tegelijk gestemd. Voor het tot standkomen van de aanwijzing wordt de volstreekte meerderheid vereischt van hen, die aan de stemming hebben deelgenomen. Indien een grooter aantal ingezetenen de volstreekte meerderheid heeft verkregen dan het aantal te vervullen plaatsen bedraagt, worden aangewezen verklaard, zij die het grootste aantal stemmen hebben verkregen. Bij gelijk aantal stemmen beslist zoo noodig het lot.

4. Wanneer bij eerste stemming de volstreekte meerderheid door geen der ingezetenen, dan wel door minder ingezetenen dan er plaatsen te vervullen zijn, is verkregen, vindt eene herstemming plaats tusschen de ingezetenen, die geen volstreekte meerderheid hebben verkregen, doch de meeste stemmen op zich hebben vereenigd. Het aantal personen, over wie de herstemming plaats vindt bedraagt ten hoogste twee maal het aantal nog te vervullen plaatsen. Komen tengevolge van een gelijk aantal stemmen meer personen voor herstemming in aanmerking dan vindt die herstemming over al die personen plaats. Bij de herstemming beslist de betrekkelijke meerderheid der geldige stemmen. Bij gelijk aantal stemmen beslist het lot.

5. De voorzitter stelt den uitslag van de stemming vast. Hij doet daarvan onmiddellijk schriftelijk mededeeling aan de aangewezenen en brengt dien uitslag ter openbare kennis.

Artikel 5

1. In afwijking in zooverre van het bepaalde in de artikelen 2 en 3 worden in de gemeenten van boven 100.000 zielen de gijzelaars en de overige ingezetenen, die met de in artikel 2 bedoelde voormalige raadsleden gerechtigd zullen zijn tot de verkiezing van de tijdelijke wethouders, aangewezen door die raadsleden.

Het aantal aldus aan te wijzen personen is gelijk aan het aantal voormalige leden van den raad, die na overeenkomstige toepassing van het bepaalde in artikel 3 aan de aanwijzing deelnemen.

2. Het bepaalde in artikel 4 is op de vergadering, waarin de tijdelijke wethouders worden benoemd en de benoeming van toepassing.

Tweede Hoofdstuk

Van het tijdelijk bestuur der provinciën

Artikel 6

1. Het ambt van commissaris in de provincie blijft bekleed door den aldaar door Ons benoemden commissaris, die op 10 Mei 1940 in functie was.

2. In de provincie, waar de aldaar door Ons benoemde commissaris, die op 10 Mei 1940 in functie was, al dan niet op zijn verzoek, door of vanwege den bezetter is ontslagen, wordt het ambt van

tijdelijk commissaris bekleed door den ontslagene, tenzij hij door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie is benoemd.

3. Indien een commissaris, als bedoeld in het eerste of tweede lid, ingevolge het bepaalde in het Zuiveringsbesluit is ontslagen, dan wel geschorst, dan wel hem de uitoefening van zijn functie is ontnomen, of in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis, van een zoodanigen commissaris, treedt als tijdelijk commissaris op de in leeftijd jongste beschikbare persoon uit de leden der Gedeputeerde Staten, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken college op 10 Mei 1940.

Derde Hoofdstuk

Van den Tijdelijken Centralen Raad

Artikel 7

Dertig leden van den Tijdelijken Centralen Raad worden door Ons benoemd; de overige dertig leden worden benoemd in eene vergadering van personen, die op 10 Mei 1940 lid van een van de beide Kamers der Staten-Generaal waren.

De tot de benoeming gerechtigde of gerechtigden beoordeelt of beoordeelen, of het noodzakelijk is, dat voor een aangewezen lid een plaatsvervanger wordt benoemd, in welk geval de benoeming plaats vindt met inachtneming van en op de wijze als voor de leden in dit artikel en de volgende artikelen is bepaald.

Artikel 8

De door Ons aan te wijzen leden worden door Ons op voordracht van den Raad van Ministers benoemd uit personen, die onder de bezetting blijf hebben gegeven van moed en trouw bij het weerstaan van den vijand, alsmede uit de gijzelaars dan wel uit de personen, die gedurende den oorlog het Rijk uitnemende diensten hebben bewezen. Zij mogen niet behooren tot hen, die op 10 Mei 1940 lid waren van een van de beide Kamers der Staten-Generaal.

Artikel 9

1. De in de vergadering bedoeld in artikel 7 aan te wijzen leden worden benoemd uit de personen, die op 10 Mei 1940 lid waren van een van de beide Kamers der Staten-Generaal.

2. Ingeval uit de in het vorig lid bedoelde personen een onvoldoend aantal leden van den Raad en voor zooveel noodig onvoldoende plaatsvervangers kunnen worden benoemd, worden de nog te benoemen personen door Ons, met in achtneming van het bepaalde in artikel 8, aangewezen.

Artikel 10

De leden van een van de beide Kamers der Staten-Generaal, die behoorden tot de Nationaal Socialistische Beweging zijn uitgesloten van het deelnemen aan de benoeming van de leden van den Tijdelijken Centralen Raad en zijn niet als lid benoembaar.

Artikel 11

1. Wij wijzen den voorzitter aan, die de vergadering, waarin de benoeming, bedoeld in artikel 7, plaats vindt, zal leiden. Zoodra de voorzitter is aangewezen, roept hij de leden bijeen. De kennisgeving, die tenminste vier dagen voorafgaande aan dien der vergadering in het openbaar wordt bekendgemaakt en tevens voorzoover mogelijk aan ieder lid schriftelijk wordt gedaan, vermeldt de plaats, den dag, het uur, alsmede het doel van samenkomst. Alvorens de vergadering te openen benoemt de voorzitter uit de aanwezigen een commissie van vijf leden, teneinde te onderzoeken of onder de leden, die zich tot het deelnemen van de vergadering hebben aangemeld, zich personen bevinden, die op grond van hun houding voor of tijdens de bezetting niet geacht kunnen worden het vertrouwen van het volk te hebben. Indien aan de commissie blijkt, dat dit het geval is, beslist zij, dat zij niet tot de vergadering zullen worden toegelaten. De commissie brengt deze beslissing ter kennis van den voorzitter en de betrokkenen.

2. Na het onderzoek, bedoeld in het vorige lid, opent de voorzitter de vergadering, die in het openbaar wordt gehouden.

Hij geeft de aanwezigen de gelegenheid over de benoeming, waarover moet worden beslist, te beraadslagen. Nadat de beraadslaging is gesloten, wordt overgegaan tot de benoeming, welke bij schriftelijke stemming op door den voorzitter nader te bepalen wijze plaats heeft.

3. De voorzitter doet onmiddellijk schriftelijk mededeeling van de benoeming aan de benoemden en brengt die ter openbare kennis.

Artikel 12

De Raad van Ministers biedt Ons de voordracht tot benoeming van de leden en voor zooveel noodig hun plaatsvervangers, bedoeld in artikel 8 en het tweede lid van artikel 9, niet aan dan nadat hij

aan de leden van den Tijdelijken Centralen Raad, bedoeld in het eerste lid van artikel 9, advies heeft gevraagd en nadat hij zich door representatieve personen uit de groepen, waaruit de door Ons te benoemen leden moeten worden gekozen, heeft laten voorlichten. De vergadering, waarin tot het opmaken van dit advies wordt overgegaan, wordt door den voorzitter, bedoeld in artikel 8 geleid op de wijze, als in dat lid bepaald, en bijeengeroepen.

Artikel 13

Wanneer in den Tijdelijken Centralen Raad een vacature ontstaat, benoemen Wij ter vervulling daarvan op voordracht van den Raad zoo spoedig mogelijk, een persoon, die voor zoover mogelijk gekozen wordt uit de groep van personen, waartoe het lid heeft behoord, in wiens vacature moet worden voorzien.

Hoofdstuk IV.

Slotbepalingen

Artikel 14

1. Dit besluit ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening” en treedt in werking op een nader door Ons te bepalen dag.

2. Het wordt in het *Staatsblad* geplaatst zoodra zulks naar het oordeel van den Raad van Ministers met het oog op de veiligheid van hen, die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak worden geroepen, toelaatbaar wordt geacht.

3. De vervulling van het ambt van tijdelijk burgemeester en tijdelijk commissaris in de provincie vangt, voor zoolang dit besluit niet in het *Staatsblad* is geplaatst, aan op het oogenblik, waarop het militair gezag op door hem te bepalen wijze ter algemeene kennis heeft gebracht, wie met de vervulling voor het met name in de afkondiging te vermelden gebied is belast.

Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 1944.

De Minister van Algemeene Zaken a.i.,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

MEMORIE VAN TOELICHTING OP HET ONTWERP-BESLUIT TIJDELIJKE BESTUURSVORZIENING

Door den bezetter zijn de organen, die krachtens grondwet en wet vóór 10 Mei 1940 geroepen waren mede te arbeiden aan de wetgeving of het bestuur van land, provincie en gemeente, grotendeels vernietigd. De volksvertegenwoordiging, de Provinciale Staten en de gemeenteraden zijn geheel verdwenen en voor zoover het dagelijksche bestuur in de provincie en de gemeente nog gehandhaafd bleef, heeft daarvan een zoodanige vervorming plaats gevonden, dat een onmiddellijke afbraak van het door den bezetter ingevoerde systeem geboden is. Het behoeft geen betoog, dat tot een onmiddellijk herstel van de voor 10 Mei 1940 bestaande organen in den vroegeren vorm niet kan worden overgegaan, aangezien de zittingstijd van de leden van de vertegenwoordigende colleges inmiddels is verstreken en het uiteraard onmogelijk zal zijn dadelijk verkiezingen te houden, daar de noodzakelijke grondslag daarvoor, te weten de kiezerslijst, ontbreekt en slechts na verloop van vrij geruimen tijd zal kunnen worden gereconstrueerd.

Het is echter volstrekt noodzakelijk, dat het burgerlijk bestuur na het oogenblik der bevrijding onmiddellijk kan functioneeren. Daarvoor zijn overgangsmaatregelen noodig, waarbij uiteraard op meer dan één punt niet kan worden ontkomen aan afwijking van het geldende recht, hoewel er naar gestreefd dient te worden deze afwijking tot het uiterste te beperken. In dezen gedachtengang zal de heropbouw van onze democratische staatsinstellingen — in het midden gelaten, of deze al dan niet denzelfden vorm en gelijke bevoegdheden moeten hebben als vóór den oorlog — moeten geschieden in drie stadia. In de eerste periode schijnt het noodig, dat, zeer voorloopig, in het bestuur van gemeenten en provinciën wordt voorzien, terwijl nauwgezette overweging van dit vraagstuk tevens de overtuiging heeft geschonken, dat het eveneens volstrekt noodzakelijk is, vóór den terugkeer naar Nederland voorzieningen te treffen tot instelling van een tijdelijk centraal adviescollege, dat over de

voorgenomen vaststelling van wetten zijn oordeel kenbaar maakt en bevoegdheid krijgt contrôle op de Regeering uit te oefenen. In dit orgaan zal tot uiting kunnen worden gebracht, wat in het Nederlandsche volk leeft en werkt en daardoor zal onmiddellijk kunnen worden bereikt, dat de belangen des lands op geordende wijze in het openbaar kunnen worden besproken. En met name zal ook onder voorlichting van dit orgaan worden overwogen, of het gewenscht is, dat de medewerking van het Nederlandsche volk aan de wetgeving des lands en de contrôle op de Regeering voor de tweede overgangsperiode dient te worden gereorganiseerd en, zoo ja, op welke wijze dit dient te geschieden. Voor zoover de gemeenten en provinciën betreft, is het niet doeltreffend de gemeenteraden en de Provinciale Staten onmiddellijk — en gezien het bovenstaande, uiteraard op een van de geldende wet afwijkende wijze — samen te stellen en op te roepen tot uitoefening van de taak, die voorheen door deze colleges werd verricht. De te nemen beslissingen en te treffen voorzieningen zullen gedurende den eersten tijd zeer snel tot stand dienen te komen en de gemeenteraden zoowel als de Provinciale Staten, in wier handen krachtens de wet een groot gedeelte van de *bestuurstaak* is gelegd, zullen niet steeds in voldoende mate aan dezen eisch kunnen voldoen.

In de tweede periode zullen de gemeenteraden en de Provinciale Staten de hun door de wet opgedragen taak weder kunnen uitoefenen, waarbij het uiteraard noodig zal zijn noodvoorzieningen te treffen tot samenstelling van deze colleges. Daarbij zullen wellicht regelingen dienen te worden getroffen, welke het mogelijk maken, dat de vertegenwoordigende colleges een deel van de taak delegeren aan de uitvoerende colleges; ook kan behoefte bestaan aan een regeling, die de gelegenheid opent, dat in dringende omstandigheden door de uitvoerende colleges kan worden gehandeld. Het komt ons voor, dat zulk een voorziening eerst in Nederland behoort te worden getroffen. Het zou n.l. hoogst onbevredigend zijn, indien niet te voren terzake de opvattingen van het Nederlandsche volk werden gepeild en niet de gelegenheid werd gegeven, over de onderwerpelijke maatregelen in het openbaar van gedachten te wisselen. Dit behoeft echter niet te weerhouden, dat hier te lande reeds een voorontwerp wordt opgesteld, hetwelk aan de in Nederland heerschende opvattingen te zijner tijd zal worden getoetst. In dezen gedachtengang is de derde periode niet eene, waarin nog tijdelijke maatregelen gelden, doch welke aanvangt met een volledig herstel van de vertegenwoordigende- en de bestuursorganen zooals deze door grondwet en wet worden voorgeschreven.

In de beide hiernevens gaande ontwerp-besluiten nu zijn opgenomen de maatregelen, die in de eerste bovenomschreven periode behooren te gelden. De reden, dat deze materie over twee besluiten is verdeeld, is daarin gelegen, dat, hoewel het eenzijdig wenschelijk wordt geacht zoo spoedig mogelijk publicatie te geven aan de door de Regeering genomen maatregelen op het gebied der tijdelijke bestuursvoorziening, anderzijds het gevaar niet denkbeeldig is, dat bij het bekend worden van de wijze, waarop de tot het uitoefenen van dit tijdelijk bestuur geroepen personen worden aangewezen, aan den vijand gelegenheid zal worden gegeven betrokkenen onmogelijk te maken hun werkzaamheden aan te vangen, door b.v. tot arrestatie of wegvoering over te gaan.

Bevat het eerste besluit derhalve de beginselen van de voorziening in het bestuur, in het uitvoeringsbesluit is aangegeven, welke personen tijdelijk tot de uitoefening van het bestuur kunnen worden geroepen en wie gerechtigd zijn tot de aanwijzing van deze personen. Laatstbedoeld besluit zal eerst dan worden gepubliceerd, wanneer dit geen gevaar voor de veiligheid van de betrokken tijdelijke functionarissen meer zal opleveren. (zie art. 44 B.T.B. jo art. 14, lid 2, U.T.B.)

Ter toelichting van beide ontwerpen moge artikelsgewijze het volgende worden medegedeeld:

A. *Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening. (B.T.B.)*

Artikel 1

Lid 1. Door deze bepaling wordt het beginsel vastgelegd, dat de eerste periode zoo kort mogelijk zal duren.

Artikel 2

Lid 1. De hierbedoelde regelen zijn neergelegd in artikel 1 van het uitvoeringsbesluit.

Lid 3. Het is voor het Militair Gezag uiteraard onhoudbaar zijn taak te moeten vervullen, indien het niet de zekerheid heeft, dat het burgerlijk bestuur wordt uitgeoefend en op de juiste wijze wordt behartigd. Aan dit gezag moet derhalve de bevoegdheid worden gegeven zoonodig tijdelijk in dat bestuur te voorzien. In beide gevallen geschiedt die voorziening, uiteraard in afwachting van de uit-

eindelijke beslissing, door de betrekkelijke burgerlijke autoriteiten te nemen.

Lid 4. Het kan voorkomen, dat de in het eerste lid bedoelde regelen geen oplossing geven of onvoldoende zekerheid bieden voor een deugdelijke taakvervulling, b.v. in het geval, dat het hieronder nader toe te lichten zgn. automatische stelsel zou falen, hetgeen zich onder meer kan voordoen bij door den bezetter samengevoegde of gesplitste gemeenten.

Lid 5. Een tijdelijk burgemeester, die eenmaal als zoodanig is opgetreden, blijft functioneeren, totdat uitdrukkelijk anders is bepaald. Is derhalve, totdat anders is bepaald, eenmaal een oud-wethouder belast met het tijdelijk burgemeesterschap, omdat de op 10 Mei 1940 in functie zijnde burgemeester niet beschikbaar was, dan blijft deze oud-wethouder, tijdelijk, burgemeester ook al keert de oud-burgemeester, die, volgens het nader toe te lichten automatische stelsel bij beschikbaarheid wederom in functie zou zijn getreden, inmiddels in zijn gemeente terug. Uiteraard is het de bedoeling dezen laatste alsdan ten spoedigste wederom in zijn oude functie aan te stellen.

Artikel 6

Al valt niet te ontkomen aan de noodzaak, dat burgemeesters gedurende zeer korten tijd over alle bestuursbevoegdheid in de gemeente beschikken (zie artikel 17), deze periode dient zoo kort mogelijk te zijn.

De taak, die te verrichten zal zijn, is vooral in de grootere gemeenten te zwaar en te breed om voor langeren tijd door een persoon te worden verricht. Bovendien zal het bevrediging geven, indien zoo spoedig mogelijk personen, die onverdacht het vertrouwen van de bevolking in de gemeente genieten, tot het bestuur worden opgeroepen. De in de artikelen 2 t/m 5 van het Uitvoeringsbesluit vastgestelde wijze, waarop deze personen zullen worden aangewezen en waarop de tijdelijke colleges van burgemeester en wethouders zullen worden gevormd, is — dit dient goed te worden verstaan — slechts een noodvoorziening, waartegen het mogelijk zal zijn bezwaren aan te voeren. Dit nadeel weegt naar het oordeel van ondergeteekenden echter niet op tegen de winst die, gelijk boven werd aangeduid, door de instelling van die colleges zal worden verkregen.

Artikelen 13 t/m 15

In gemeenten, waar de bemoeiingen van het gemeentebestuur talrijk en omvangrijk zijn, zal de taak van burgemeester en wethouders aanmerkelijk kunnen worden verlicht door de (weder)instelling van commissies van bijstand. Aangezien van deze commissies hoofdzakelijk buiten het gemeentebestuur staande burgers zullen deel uitmaken, zal door de instelling daarvan tevens het voordeel zijn verkregen, dat over velerlei locale aangelegenheden, die in het brandpunt der publieke belangstelling zullen staan, ook het oordeel uit bredere kringen van de burgerij kan worden verkregen.

Artikelen 21 t/m 35

Ten aanzien van de provinciën gelden vrijwel analoge bepalingen als voor de gemeenten. Vermelding verdient slechts, dat om praktische redenen de leden van het college van dagelijksch bestuur door het centraal gezag worden benoemd (art. 26, lid 2).

Artikel 36

Wellicht ten overvloede is bepaald, dat de Kroon zich bindt den Raad van State te zullen hooren, aler tot het uitvaardigen van wetten wordt overgegaan. In de tweede plaats is nadrukkelijk vastgelegd, dat de noodzakelijke overgangstijd niet zal worden misbruikt om allerlei wettelijke regelingen tot stand te brengen, die zeer wel uitstel gedogen en waarover overleg met de volksvertegenwoordiging kan plaats vinden.

Artikel 37, lid 2, en Artikel 43

Door de hier bedoelde beraadslagingen wordt de in het algemeen gedeelte der toelichting bedoelde tweede periode ingeluid.

B. *Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening (U.T.B.)*

Artikel 1

Aan de voorziening in het tijdelijk bestuur van provinciën en gemeenten ligt het beginsel ten grondslag, dat de taak en de bevoegdheden van de Commissarissen der Koningin en de burgemeesters, die voor korten tijd alleen en vervolgens in samenwerking met gedeputeerden en wethouders hun functie zullen moeten waarnemen, voorloopig zullen worden vervuld en uitgeoefend door de Commissarissen en burgemeesters, die op 10 Mei 1940 in functie waren. Dit brengt met zich mede, dat alle door den bezetter benoemde

functionarissen, waarvan het overgrootste deel uit onbetrouwbare elementen bestaat, als zoodanig zullen verdwijnen en dat hun plaatsen door de oude ambtsdragers zullen worden ingenomen. Voor de gevallen, die zich helaas ook zullen voordoen, dat de oude ambtsdragers hun ambtseed hebben geschonden en met den vijand hebben medegewerkt, alsmede in die gevallen, waarin de oude functionarissen zijn overleden of om andere reden niet beschikbaar zijn, is in het ontwerp een stelsel neergelegd waarbij vrijwel zonder uitzondering onmiddellijk in de functies wordt voorzien.

Tegen het stelsel van de zoogenaamde „automatische” bestuursvoorziening, waarbij door de wet de functionaris wordt aangewezen en geen persoonlijke keuze plaats heeft, zijn ongetwijfeld eenige bezwaren aan te voeren, die echter niet hebben kunnen weerhouden dit stelsel toch in het ontwerp op te nemen. Het gevaar, dat publicatie van het besluit het den vijand mogelijk zal maken, betrokkenen te arresteeren of weg te voeren, kan, gelijk boven reeds gezegd, worden weggenomen door de algemeene bekendmaking niet eerder te doen geschieden dan zulks met het oog op de veiligheid van de betrokken tijdelijke functionarissen verantwoord is te achten. Zoolang dit nog niet het geval is, zal van den inhoud van dit besluit, door persoonlijke uitreiking b.v., slechts mededeeling worden gedaan aan hen, die daarvan moeten kennis nemen. Op deze wijze zijn de gevaren welke men van een onmiddellijke publicatie vreest, naar het voorkomt, voldoende opgeheven.

Een stelsel, waarbij de aanwijzing door persoonlijke keuze geschiedt, heeft voorts op het eerste gezicht veel aantrekkelijks, hoewel in ieder geval het automatische onmisbaar is om lacunes, die bij persoonlijke keuze zouden kunnen ontstaan, aan te vullen. Toch lijkt het automatische stelsel de voorkeur te verdienen, omdat het essentieel is, dat onmiddellijk, nadat de vijand een bepaalde provincie of gemeente heeft ontruimd en de bijzondere staat van beleg voor dat gebied is ingetreden, het provinciale en gemeentelijk bestuur aldaar functioneert. Aanwijzing bij keuze, door wien ook gedaan, zou ongetwijfeld veel kostbaren tijd verloren doen gaan en het keuzestelsel heeft nog dit bezwaar, dat vooral gedurende den eersten tijd het niet denkbeeldig zal zijn, dat het gezag, dat de aanwijzingen heeft te doen, zich vergist. Het vertrouwen in dat gezag wordt daardoor niet versterkt.

Ook bij het volgen van het stelsel van automatische aanwijzing zal wellicht in een enkel geval blijken, dat de aanwezige persoon niet geschikt is; alsdan is vervanging, waartoe het besluit de mogelijkheid opent, echter veel eenvoudiger en zal zij het gezag versterken.

Leden 1 en 2. Krachtens het bepaalde in het eerste en tweede lid werden tot de taakvervulling in de gemeenten allereerst geroepen de personen, die op 10 Mei 1940 het ambt van burgemeester uitoefenden. Op dezen regel wordt een uitzondering gemaakt: de personen, die uit handen van den bezetter of diens gemachtigde een ander ambt hebben aanvaard, worden uitgesloten. Eerst nadat de Regeering volledig tot oordeelen in staat is, mag worden beslist, wat met hen dient te geschieden. De ambtsdragers, die door een bezetter verdreven zijn, keeren, uitzonderingen daargelaten, voorloopig op hun oude plaats terug.

Lid 3. De toepassing van het eerste en tweede lid geeft uiteraard voor verschillende gemeenten geen eerste en onmiddellijke voorziening. Is dit het geval, dan schijnt de meest aangewezen weg den plaatsvervanger van den burgemeester te recruteeren uit de personen, die vóór 10 Mei 1940 dagelijks aanraking met het gemeentebestuur hadden. Dit sluit aan bij het stelsel, dat in Nederland gold, doch op één punt is de vroeger veelal gevolgde praktijk verlaten. Niet het oudste lid in zittingstijd van het college van dagelijks bestuur zal thans als vervanger optreden, doch het jongste lid in leeftijd; het schijnt n.l. wenschelijk, het bestuursapparaat in het kader van den nieuwen tijd zoo veel mogelijk te verjongen.

Artikelen 2 t/m 5

De benoeming van de tijdelijke wethouders zal geschieden door vertrouwensmannen uit de bevolking, n.l. door de op 10 Mei 1940 in functie zijnde raadsleden, voorzover zij betrouwbaar zijn, aangevuld met ingezetenen der gemeenten, die door den bezetter gijzeld werden en een aantal ingezetenen, die door hun gedragingen tijdens de bezetting getoond hebben het vertrouwen der bevolking waardig te zijn. Aan deze drie groepen tezamen wordt de beslissing gegeven, wie als tijdelijk wethouder zal optreden. Een onderscheid in de wijze, waarop de niet tot de oud-raadsleden behorende tot verkiezing der wethouders gerechtigde ingezetenen worden aangewezen, is gemaakt tusschen de 7 gemeenten met een zielental van 100.000 en meer eenerzijds en de overige gemeenten anderzijds in dien zin, dat in deze laatste deze ingezetenen bestaan uit de gijzelaars en degenen, die uit hen, die zich gedurende de bezetting bij het verzet

tegen den vijand bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt, door de oud-raadsleden en de gijzelaars worden gekozen, terwijl in de groote gemeenten, waar het aantal gijzelaars voor een practische uitvoering van dit stelsel te groot zal zijn, uit de gijzelaars en de andere verdienstelijke ingezetenen het kiescollege door de oud-raadsleden wordt aangewezen tot een gelijk aantal als de oud-raadsleden. De aanwijzing van hen, die mede het kiescollege zullen vormen (artikel 4) zal door een stemming geschieden, waarbij over alle plaatsen tegelijk wordt gestemd, bij de aanwijzing van de wethouders echter (zie artikel 8, tweede lid B.T.B.) heeft voor iedere te vervullen plaats een afzonderlijke stemming plaats.

Artikelen 7 t/m 13

In het kort gezegd, zal de samenstelling van den tijdelijken Centralen Raad als volgt plaats hebben. De helft van de 60 leden zal

zoo eenigszins mogelijk gekozen worden door en uit leden van de Kamers der Staten-Generaal, beoordeeld naar de samenstelling van 10 Mei 1940.

Ondergeteekenden zijn van oordeel, dat in het lichaam, hetwelk het beleid der Regeering in het openbaar bespreekt, de groote kennis en ervaring van een aanzienlijk aantal oud-Kamerleden bezwaarlijk kan worden gemist. De overige leden zullen door de Kroon op voordracht van den Raad van Ministers gekozen worden uit die landgenooten, die tijdens de bezetting blijk hebben gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand of Nederland in een bijzondere functie hebben gediend, alsmede uit de gijzelaars. De voordracht wordt door den Raad van Ministers niet opgemaakt, alvorens de dertig gekozen oud-Kamerleden van advies hebben gediend en bovendien vertegenwoordigers van den kring, waartoe de voor te dragen personen behooren, zijn gehoord.

BIJLAGE 72

**Brief d.d. 19 Mei 1944 van ir J. W. Albarda aan de Minister-President inzake de totstandkoming van een besluit
nopens een tijdelijk centraal orgaan vóór de terugkeer**

MINISTERIE VAN WATERSTAAT

Londen, 19 Mei 1944.

*Aan Zijne Excellentie
Prof. Mr. P. S. Gerbrandy,
Minister-President.*

Waarde President,

Bij ons onderhoud van hedenmorgen zegde ik U een schriftelijke samenvatting toe van eenige opmerkingen, waarvoor ik toen Uw aandacht heb gevraagd. Hiermede voldoe ik aan die belofte.

Ik stel voorop, dat ik niet gaarne de moeilijkheden vergroot, waarmede Gij bij de reconstructie van het Kabinet te kampen hebt. Echter zou ik, indien ik thans verzweeg wat mij bezwaart, slechts voor dit oogenblik vermeerdering van die moeilijkheden voorkomen, maar tevens kunnen veroorzaken, dat binnenkort toch nieuwe moeilijkheden voor U oprijzen. Dit laatste wensch ik bovenal te vermijden. Het is al meer dan erg genoeg, dat er nu, aan den vooravond van wat vermoedelijk de ernstigste wereldgebeurtenissen van alle tijden zullen worden, veranderingen gaan komen in de samenstelling van het Kabinet. Nog veel erger zou het zijn, als hierop binnenkort, nog dichter bij en misschien zelfs temidden van die gebeurtenissen, nieuwe spanningen en nieuwe mutaties moesten volgen.

Wat mij bezwaart, is de onzekerheid, of wel tijdig vóór den terugkeer een besluit nopens de eerste bestuursvoorziening zal tot stand komen.

Gij herinnert U, hoe ik in den Ministerraad voor de totstandkoming van een zoodanig besluit voortdurend heb geijverd. Reeds in September 1941 heb ik den Ministerraad een nota aangeboden, waarin ik betoogde, dat onmiddellijk na den terugkeer het parlementaire stelsel diende te worden hersteld. Mijn nota van 20 September 1941 werd gevolgd door die van 2 October en van 10 December van dat jaar en door die van 24 Juli en van 14 September 1942. Aanhoudend heb ik betoogd, dat terstond na den terugkeer het parlement moest terugkeeren dan wel een lichaam moest worden geschapen, dat tijdelijk een soortgelijke plaats zou kunnen innemen. Van den aanvang af heb ik er ook nadruk op gelegd, dat gedurende een staat van beleg zelfs minder dan ooit een zoodanig lichaam zou mogen ontbreken, ook omdat van een militaire dictatuur en van een autoritair bewind zelfs de schijn moet worden vermeden. Bij de behandeling van het ontwerp-besluit nopens den bijzonderen staat van beleg heb ik dan ook mijn best gedaan daarin bepalingen te brengen, waardoor de vrijheden van een vertegenwoordigend lichaam en van zijn leden en de openbaarheid van zijn beraadslagingen en besluiten werden gewaarborgd. Ik zou aan de voordracht tot het vaststellen van dat besluit mijn medewerking niet hebben gegeven, als daarin zoodanige bepalingen waren blijven ontbreken.

Bij de behandeling van verschillende ontwerpen nopens de bestuursvoorziening heb ik steeds hetzelfde doel nagestreefd. Zooals Gij U herinnert, leidde mijn aanhoudend verzet tegen voorstellen, die naar mijn overtuiging het bereiken van dat doel niet verzekerden, tot mijn opneming als buitengewoon lid in de Commissie Terugkeer. Ook in die Commissie heb ik zonder ophouden de opvatting voorgestaan, dat terstond na den terugkeer een vertegenwoordigend lichaam moet verschijnen, dat het desbetreffende besluit hier tot stand dient te komen en dat aan het Nederlandsche volk daaromtrent reeds vóór den terugkeer zekerheid moet worden gegeven.

De ongerustheid omtrent den staat van beleg, waarvan in het vaderland herhaaldelijk blijkt is gegeven, heeft mij slechts in mijn overtuiging kunnen versterken.

Er bestaan redenen, waarom ik mij thans ongerust gevoel.

De eerste is, dat er een groote verscheidenheid van meening bestaat omtrent de vraag, welk vertegenwoordigend lichaam zal moeten verschijnen en welke zijn taak en zijn bevoegdheden zullen zijn. De vrees om een oplossing te brengen, welke in Nederland weinig of geen instemming zou vinden, zou kunnen weerhouden van elke voorloopige oplossing, teneinde deze aan Nederland zelf over te laten. Ik zou deze onthouding een ernstige fout achten.

Mijn ongerustheid is vermeerderd door de radio-rede van 10 Mei l.l. van Hare Majesteit de Koningin.

Uiteraard heb ik met blijdschap en erkentelijkheid Harer Majesteits verzekeringen begroet, dat zoo spoedig mogelijk na de bevrijding een tijdelijke volksvertegenwoordiging zal worden ingesteld en dat wij ons daarbij moeten laten leiden door onze democratische beginselen en rekening houden met de bijzondere omstandigheden.

Echter laten andere zinsneden van de redevoering ruimte voor de opvatting, dat vóór den terugkeer geen besluit tot instelling van eenig tijdelijk centraal lichaam zal worden genomen.

Zelfs zou uit een der volzinnen kunnen worden afgeleid, dat het vraagstuk van de instelling van een vertegenwoordigend lichaam niet eerder aan de orde zal komen, dan wanneer het leven weer zijn gewone banen gaat loopen en zijn gewone aanzien krijgt.

Gaarne geef ik toe, dat Harer Majesteits woorden ook anders kunnen worden verstaan. Het is echter juist de onzekerheid omtrent hun strekking, die mij verontrust en waarvan mij is gebleken, dat zij ook anderen zeer ongerust heeft gemaakt.

Op grond van al het hierbovenstaande gevoel ik mij nu verplicht zekerheid te vragen.

Ik geef U toe, dat de beslissing over een vertegenwoordigend lichaam, bestemd voor den geheelen overgangstijd (d.w.z. tot de bijeenkomst van op wettige wijze gekozen nieuwe Staten-Generaal) in Londen niet kan worden genomen. Wel dient echter, naar mijn overtuiging, hier te worden vastgesteld een besluit, waarbij voor den allereersten tijd een lichaam wordt in het leven geroepen, dat terstond na den terugkeer zal bijeenkomen.

Het is dit lichaam, dat dan onverwijld zal hebben te adviseeren over de wijze, waarop verder voor den overgangstijd in de behoefte aan een centraal college zal worden voorzien.

Dat zelfde lichaam zal ook, zoolang dat nieuwe college nog niet bestaat, als adviseerend lichaam aan de wetgeving moeten meewerken en in het openbaar contrôle moeten uitoefenen op de Regeering.

Dit is de figuur, welke in het laatste ontwerp-bestuursvoorziening is bedoeld. Ik erken, dat die figuur wel beter en duidelijker kan worden geteekend dan in dat ontwerp is geschied. Verbeteringen van den tekst zijn zeker mogelijk. Het beginsel is echter voor mij de hoofdzaak en ik acht die hoofdzaak van zeer groot belang.

Indien niet tevoren de instelling van een voorloopig college van advies in een besluit is geregeld, in welk college de vraag kan worden behandeld, op welke wijze verder in den overgangstijd in een vertegenwoordiging des volks zal worden voorzien, zal de eerstbedoelde regeling in Nederland moeten geschieden. Dit zal in de bewogen omstandigheden, waarin de Regeering dan zal verkeerden, zeer moeilijk zijn en veel tijd kosten. Er zal dan een periode van onzekerheid bestaan, waarin zonder eenige medewerking van een uit het volk gevormd college wordt geregeerd. De nadeelen en de gevaren hiervan behoeft ik niet te schetsen.

Gaat de Regeering terstond na den terugkeer over tot de voorbereiding van een volksvertegenwoordiging en doet zij dit door raadpleging binnenskamers van verschillende personen, dan zal dit ongetwijfeld ontevredenheid en onrust verwekken. Men zal zijn kritiek hebben op de keuze dier personen en er zal een sfeer van wantrouwen ontstaan. Men is wars van geheimzinnigheid.

Het overleg over de regeling van de tijdelijke volksvertegenwoordiging dient m.i. terstond in het openbaar te geschieden. De Regeering kan dan ook uit de pers en andere uitingen van de publieke opinie leeren, welke waarde aan verschillende adviezen mag worden toegekend en het volk is gerustgesteld, doordat het meespreken kan.

Het orgaan voor dat openbaar overleg is het tijdelijke centrale lichaam.

Bovendien is dat college de plaats, waar 's volks opvattingen en verlangens ten aanzien van de eerste regeeringsmaatregelen tot uitdrukking kunnen worden gebracht.

Ontbreekt zulk een orgaan, dan zullen er in den eersten, moeilijksten, tijd hevige spanningen ontstaan, die zich op een bedenkelijke wijze kunnen ontladen.

Deze overwegingen deden het mij hierboven een ernstige fout noemen, indien niet de instelling van een centraal college, terstond

na den terugkeer, door een te Londen genomen en voor dien terugkeer openbaar gemaakt besluit buiten elken twijfel wordt gesteld.

Voor het begaan van die fout zou ik de medeverantwoordelijkheid niet op mij kunnen nemen.

Ik weet, dat onze ambtgenoot Mr. Burger mijn opvatting deelt en ik kan niet anders verwachten, dan dat Dr. van den Tempel, als hij uit de Vereenigde Staten is teruggekomen, eenzelfde standpunt zal innemen.

Teneinde te voorkomen, dat over eenigen tijd nieuwe Kabinetsmoeilijkheden zullen ontstaan, acht ik het mijn plicht U thans deelgenoot te maken van mijn ongerustheid en U mede te deelen, dat, indien niet de redelijke zekerheid zou bestaan, dat nog te Londen een besluit eerste-bestuursvoorziening zal tot stand komen en de

onmiddellijke instelling van een eersten centralen raad aan het Nederlandsche volk als vaststaand kan worden aangekondigd, ik bezwaarlijk mijn verantwoordelijkheid langer zou kunnen dragen.

Het spreekt van zelf, dat Gij van dezen brief elk vertrouwelijk gebruik kunt maken, dat U goed dunkt. Mocht Gij den inhoud ter kennis van de Koningin willen brengen, dan verzoek ik U daarbij wel te willen mededeelen, dat ik het op hoogen prijs zou stellen Harer Majesteit nadere toelichting te mogen geven.

Met vriendelijke groeten,

Uw d.w.,

(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 73

Radiorede van H.M. de Koningin op 10 Mei 1944

(Overgenomen uit „De Koningin sprak”)

Landgenooten,

Na vier jaar van een ongeëvenaard schrikbewind wensch ik ook dezen 10den Mei, met U, hulde te brengen aan hen, die de eersten waren om den verraderlijken schender van ons grondgebied en van onze vrijheid te weerstaan.

Nog zijt gij op dezen herinneringsdag niet vrij U te uiten en te doen wat Uw hart U ingeeft, maar spoedig zult gij U zelf kunnen zijn, vrije burgers van een vrij land.

Hulde aan hen, die aan de Grebbe of waar ook hun leven gaven voor het Vaderland, aan hen, die den strijd daarbuiten voortzetten ter zee, op onze oorlogsschepen en op onze koopvaarders, in de lucht, en thans, schouder aan schouder met onze bondgenooten, voor de bevrijding op Nieuw-Guinea.

Doch bovenal komt die hulde toe aan U voor Uwen onbreekbaren weerstand tegen stelselmatig onrecht en vervolging, die naar mate 's vijands wandaden, martelingen en moorden zich vermenigvuldigen, steeds onverzettelijker en feller is geworden. Het is de gedachte aan Uw strijd, die ons, hier, buiten Nederland, aanvuurde en bezielde.

Voor dit verheffend en sterkend voorbeeld danken wij U in diepe ontroering.

Dit voorbeeld werd ons niet gegeven door enkele groepen of personen, doch door alle groepen en personen, waaruit ons volk bestaat.

Het is daardoor een in den volsten zin des woords nationaal monument geworden, waarvan iedere steen gelijke waarde heeft. Moge ieder zich dat herinneren, als straks Uw onder den druk ontstane eendrachtige volksgemeenschap ook in het komende tijdperk zijn vruchten zal mogen afwerpen.

Vele verouderde scheidsmuren zullen dan verdwijnen en er zal ook geen sprake kunnen zijn van verschil in onderlinge waardeering in dat nieuwe vaderland, waarin wij allen zonder onderscheid zullen deel uitmaken van een heldenvolk.

Een golf van blijdschap slaat hoog in ons op, als wij ons onze fiere driekleur voorstellen opnieuw wapperend over Hollandia.

Wij danken onze Amerikaansche en Australische bondgenoten voor hun hulp.

Onverwijld heeft ons bestuur zijn taak hervat en het uiterste in zijn vermogen gedaan om den heerschenden nood te lenigen en het aangedane onrecht te herstellen.

Hoe meer de ure der bevrijding nadert, des te meer komen de vraagstukken op ons af, die aan de orde komen, zoodra het leven weer in zijn gewone banen gaat loopen en zijn gewone aanzien krijgt, dus na de spanne tijds van enkele weken of enkele dagen wellicht, waarin de regeering, geholpen door het plaatselijk burger gezag en het militair gezag den toestand heeft geschapen waarin die vraagstukken kunnen worden ter hand genomen.

Waar ik nog niet in verbinding kan treden met de in Nederland aanwezigen, om volledig ingelicht te worden omtrent de onder U levende wenschen en verlangens, acht ik het ongewenscht mij een oordeel daarover te vormen of een beslissing te nemen.

Doch, dit kan ik U nu reeds zeggen, dat ik hoop mede te kunnen werken tot het instellen zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van een tijdelijke volksvertegenwoordiging, die haar taak zal moeten vervullen tot nieuwe verkiezingen zullen zijn gehouden.

Hierbij zullen wij ons moeten laten leiden door onze democratische beginselen en rekening moeten houden met de bijzondere omstandigheden. Over de wijze van samenstelling en de taak van onze volksvertegenwoordiging zal een beslissing genomen moeten worden, zoodra het reeds door mij genoemde overleg met personen in Nederland mogelijk is.

Ik weet, dat gij U niet ontveinst de moeilijkheden en bezwaren van den tijd, die nog voor U ligt voor Uwe bevrijding een voldongen feit zal zijn.

Niets kan ernstiger of dieper gemeend zijn, wanneer ik U Gods Kracht toewensch, als gij door dat donker dal gaat. Aan den uitgang van ieder dal komt men in de ruimte en in het licht; overgezet zijnde voor onze omstandigheden is dat bevrijding van Uw leven letterlijk en geestelijk.

Leve het Vaderland.

Leve het Rijk.

BIJLAGE 74

Brief d.d. 31 Mei 1944 van de heren Albarda en Burger aan de Minister-President inzake de totstandkoming van een besluit betreffende een eerste bestuursvoorziening voor de tijd onmiddellijk na de terugkeer

MINISTERIE VAN WATERSTAAT

Londen, 31 Mei 1944.

*Aan Zijne Excellentie
Prof. Dr. P. S. Gerbrandy,
Minister-President.*

Hooggeachte President,

Hedenmorgen hebben wij van u vernomen, dat om redenen van practischen aard niet langer kan worden gewacht met de reeds lang voorbereide besluiten aangaande enkele mutaties in de samenstelling van het Kabinet.

Wij moeten erkennen, dat uitstel van die besluiten vertraging van het Regeeringswerk en andere nadeelen zou kunnen veroorzaken.

In zijn brief dd. 19 Mei 1944 heeft de eerste ondergeteekende u medegedeeld, dat hij zich ernstig ongerust gevoelde omtrent de totstandkoming van een besluit betreffende een eerste bestuursvoorziening voor den tijd onmiddellijk na den terugkeer. De tweede ondergeteekende deelt die ongerustheid.

Wij hebben het onzen plicht geacht van die ongerustheid te doen blijken op het tijdstip, dat mutaties in het Kabinet aanstaande waren, teneinde onzerzijds zooveel mogelijk te voorkomen, dat, nadat de eene ministerscrisis zou zijn opgelost, een nieuwe zou volgen. Om deze reden achtten wij gelijktijdige oplossing van alle moeilijkheden en onzekerheden in 's lands belang.

Op het door ons bedoelde punt zijn wij thans nog niet gerustgesteld.

Het is ons echter onmogelijk op dit oogenblik de beslissing te nemen, of wij deel kunnen blijven uitmaken van het Kabinet, dan wel aan Hare Majesteit de Koningin een ontslagaanvraag moeten aanbieden.

Onze moeilijkheid houdt verband met de afwezigheid van dr. van den Tempel. Wij meenen hem, van wien wij mogen aannemen, dat hij principieel instemt met onze opvatting, niet te mogen stellen voor het voldongen feit van een beslissing in den eenen of in den anderen zin, om daardoor het gevaar te voorschijn te roepen, dat de tegenwoordige ministerscrisissen binnenkort door nieuwe worden gevolgd, wat voor ons volk zeer nadeeling zou zijn.

Onze moeilijkheid komt bovenal voort uit de onzekerheid, die omtrent het door ons aangewezen punt nog steeds bestaat.

Wij mogen het op dit oogenblik nog niet als uitgesloten beschouwen, dat op dat punt een ons bevredigende overeenstemming zal worden bereikt.

Om deze redenen gevoelen wij ons thans verplicht voor het oogenblik erin te berusten, dat de besluiten betreffende de mutaties in de samenstelling van het Kabinet worden tot stand gebracht.

Hierbij verklaren wij echter met nadruk, dat wij, ons thans neerleggende bij de urgente ministers-benoemingen, ons voorbehouden aan Hare Majesteit een ontslagaanvraag aan te bieden, indien omtrent de eerste bestuursvoorziening en inzonderheid omtrent een besluit tot het instellen, onmiddellijk na den terugkeer, van een centraal vertegenwoordigend lichaam, een beslissing mocht vallen, waarvoor wij de verantwoordelijkheid niet kunnen aanvaarden.

Het is u bekend, dat wij ons, dit voorbehoud makende, niet onverbrekkelijk verbinden aan het ontwerp, dat thans bij den Buitengewonen Raad van Advies aanhangig is. Wij zijn gaarne bereid mede te werken aan een wijziging van dat ontwerp. Voor ons is de hoofzaak, dat aan het Nederlandsche volk nog vóór den terugkeer en in den vorm van een besluit de verzekering zal worden gegeven, dat terstond na den terugkeer een vertegenwoordigend lichaam zal worden gevormd, dat allereerst gedurende den staat van beleg voor de vrijheden en rechten des volks kan waken en zijn gevoelens en wenschen in het openbaar kan vertolken. Dat vertegenwoordigend lichaam is, naar onze overtuiging, ook het college, waarmede de Regeering in het openbaar overleg zal kunnen plegen over de wijze, waarop zoo spoedig mogelijk voor den verderen overgangstijd in de behoefte aan een vertegenwoordiging des volks zal worden voorzien.

Het zal u duidelijk zijn, dat deze aangelegenheid voor den tweeden ondergeteekende, nu hij een benoeming tot Minister van Binnenlandsche Zaken mag tegemoet zien, van het allergrootste belang is.

De eerste ondergeteekende acht die aangelegenheid niet van minder groot belang.

Wij verzoeken u Hare Majesteit de Koningin wel mededeeling te willen doen van den inhoud van dezen brief.

Met betuiging van onze hoogachting,

Uw d.w.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

(w.g.) J. A. W. BURGER.

BIJLAGE 75

Radiorede d.d. 3 Juni 1944 van Minister Gerbrandy over de herstelplannen van de Nederlandse Regering

TEKST VAN RADIO ORANJE D.D. 3 JUNI 1944

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Minister Gerbrandy spreekt over de herstelplannen van de Nederlandsche Regeering.

Ik spreek dus hedenavond niet nader over de benoeming van onzen nieuwen Vakminister voor de Scheepvaart en de veranderingen in de werkwijze van het Kabinet. Deze zaken, die gelijk U verstaan zult hebben, naar het oordeel der Regeering door den noodzaak van het oogenblik werden opgelegd, behandel ik te gelegener tijd.

Thans de Herstelarbeit.

De Regeering is zich ervan bewust, dat zij zich niet een volledig beeld kan vormen van den toestand in Nederland, en zeker niet van den toestand, die daar zal heerschen op het oogenblik, dat de tyran eindelijk verjaagd zal worden. Het kan voorkomen, dat de gegevens, waarover zij beschikt, soms vollediger of objectiever zijn dan die, welke loyale instanties in Nederland hebben kunnen bijeen brengen, maar zeker zal dit niet over de geheele linie het geval zijn.

Ook is de Regeering zich ervan bewust, dat zij de gevoelens en de wenschen van ons volk, zoo lang het zich niet vrij kan uitspreken, slechts tot op zekere hoogte vermag te peilen.

Wanneer zij zich niettemin verplicht geacht heeft een aantal Koninklijke Besluiten vast te stellen en andere maatregelen voor te bereiden, dan is dat omdat zij zich, ondanks het besef van deze beperkingen, niet verantwoord achtte de voorbereidingen van bepaalde zaken, die terstond op het oogenblik van de bevrijding geregeld moeten zijn, achterwege te laten. Ook zijn er maatregelen, waaraan niet onmiddellijk, waar wel vrij spoedig behoefte zal bestaan. Zij moest, ook wat deze noodmaatregelen betreft, voor alle eventualiteiten plannen hebben klaar liggen.

Dit is de reden, waarom hier in Londen een aantal regelingen moest worden vastgesteld en andere klaar gemaakt voor eventueel gebruik. Veel liever hadden wij natuurlijk alles uitgesteld tot Nederland weer van zijn boeien en van den doek, waarmee het den mond gesnoerd wordt, bevrijd zal zijn. Maar dat kon niet en mocht niet. Overigens zijn de bezwaren van het feit, dat deze regelingen buiten Nederland gemaakt moesten worden om drie redenen slechts betrekkelijk.

In de eerste plaats is de Regeering in de gelegenheid geweest gebruik te maken van talrijke adviezen uit Bezet Gebied, denk b.v. aan de Ondergrondse Pers, naar Engeland overgekomenen, e.d. Aan die adviezen is de grootst mogelijke aandacht besteed. Zij zijn meestal niet zonder meer overgenomen, maar dat zal men ook niet verwacht hebben. Allerlei gronden konden daarvoor aanwezig zijn: Sommige werden geneutraliseerd door tegengestelde adviezen, andere hielden geen rekening met aan de Regeering wèl, maar aan hen blijkbaar niet bekende factoren, alle waren door de feiten achterhaald, enz. Maar alle zijn ze met de grootste aandacht bestudeerd en is er zooveel mogelijk nut uit getrokken.

In de tweede plaats kunnen in alle hier ontworpen regelingen na de bevrijding alle wijzigingen aangebracht worden, die dan wenschelijk mochten blijken.

In de derde plaats heeft de Regeering zich, als gezegd, beperkt tot de eerst noodige noodmaatregelen. Het streven is er op gericht om, zonder hiaat te veroorzaken, het bestuur in Nederland in alle gedingen zoo spoedig mogelijk in handen te leggen van hen, die de bezetting hebben doorgemaakt. Gelegenheid om reeds vóórdien de getroffen regelingen op bepaalde wijze aan U ter beoordeeling met mogelijkheid van correctie voor te leggen, wordt geschapen.

Nadat ik deze beginselen heb vooropgesteld, wil ik nog even kort samenvatten, wat er door de Regeering gedaan is.

Op bestuursgebied zijn drie Koninklijke Besluiten vastgesteld, waarbij ik opmerk, dat onder de huidige omstandigheden, zooals U weet, Koninklijke Besluiten kracht van wet hebben.

Het eerste, het Besluit van den Buitengewonen Staat van Beleg, stelt een bijzonderen staat van beleg in en kent aan het Militair Gezag tijdelijk noodbevoegdheden toe, die het echter moet uitoefenen onder verantwoordelijkheid aan en van de Regeering, terwijl de burgerlijke bestuursorganen in stand blijven.

*Het tweede, het Zuiverings Besluit, waarborgt snelle verwijdering uit alle overheidsorganen van elementen, die tijdens de bezetting be-
wezen hebben hun plicht tegenover ons volk niet te beseffen, en een onderzoek van het gedrag van elken ambtenaar, dat niet boven alle verdenking verheven is.*

Tenslotte voorziet het Besluit op de Tijdelijke Organisatie van de Rechterlijke Macht in maatregelen om te voorkomen, dat de rechtspraak in ons land na de bevrijding vast zou loopen.

Daarnaast moet nog de laatste hand gelegd worden aan een eerste voorziening in het bestuur der gemeenten en provinciën en in een centraal vertegenwoordigend college.

Hierbij wil ik één zaak vooropstellen.

De Nederlandsche Staat kent gemeente-raden, provinciale-staten en Kamers. Geen mensch, op welke plaats van het nationale leven hij ook is gesteld, heeft het recht aan deze instellingen te tornen. Al de leden der Regeering hebben den eed afgelegd op de Grondwet, die deze instellingen vastlegt in het Staatsbestuur. Er bestaat dan ook geen probleem, dat het bestaan van deze lichamen als zoodanig betreft. Er bestaat alleen het probleem, hoe te handelen, nu het bijeenkomen van op de gewone wettelijke wijze gekozen raden, staten en Kamers is verlamd. Dat vraagstuk kan op zeer verschillende wijzen worden opgelost. Welke oplossing echter ook gekozen wordt, er mag nooit eenige sprake van zijn, dat in een oplossing een element ligt, dat het voortbestaan van deze instellingen als zoodanig in twijfel zou stellen.

Een goede oplossing moet het karakter dragen van een noodregeling, die van het bestaan dezer constitutioneele instellingen uitgaat.

Minister Burger zal U over het voorloopig bestuur en de berechtiging van landverraders dezer dagen nog het een en ander zeggen.

Voor de *voorziening van bevrijd Nederland met goederen* heeft de Regeering getracht via drieërlei wegen te zorgen, zulks binnen de vrij enge beperkingen door de omstandigheden gesteld. In de eerste plaats heeft de Regeering zelf sinds enkele jaren die goederen gekocht, waaraan behoefte zal bestaan en die niet voor de oorlogvoering gereserveerd waren. Dat waren er echter slechts weinig. Daarom hebben als tweede en voornaamste voorziening de Geallieerde Militaire Autoriteiten ons toegezegd, dat zij binnen de grenzen, gesteld door de militaire behoeften aan goederen en scheensruimte, ons land gedurende de eerste zes maanden zoo goed mogelijk zullen voorzien van de noodige goederen, met name levensmiddelen en geneesmiddelen. Er moet echter wel rekening mee worden gehouden, dat, gezien de geringe scheensruimte, voor dit doel beschikbaar, groote beperkingen aan deze hulverleening zijn gesteld. Daarna zal als derde voorziening de U.N.R.R.A. deze taak overnemen.

De maatregelen op financieel gebied, de kwestie der rechtskracht van verordeningen van den bezetter, de zaak der repatriatie, der werkloozenzorg en de voorziening in den eersten nood van oorlogsslachtoffers, de pogingen tot herstel van radio-verbindingen en van den radio-omroep bespreek ik op dit oogenblik niet.

Over de *aan Duitschland* bij het eindigen der vijandelijkheden *op te leggen regelingen* is met de Regeeringen der andere bezette landen uitvoerig overleg gepleegd, hetwelk op vele punten tot overeenstemming heeft geleid.

Plannen voor den *wederophouw*, zoowel van de Koninklijke Landmacht als van de Luchtmacht, en van de Marine liggen klaar of worden op het oogenblik gereed gemaakt.

Maar belangrijker misschien nog dan al het voorgaande is, voor het Koninkrijk als geheel, datgene wat de Regeering door hen, die uit Indië ontkomen zijn, heeft doen voorbereiden met het oog op de bevrijding van Nederlandsch-Indië, het herstel van het Nederlandsch bestuur daar en de voortzetting van den oorlog tegen Japan. Reeds is de eerste plaats van het Koninkrijk in het Oosten, die den symbolischen naam „Hollandia” draagt, bevrijd, en reeds functioneert het Nederlandsche bestuur daar alweer. Maar de maatregelen, die voor dat gebiedsdeel zijn ontworpen, vormen een zoo uitgebreide materie op zichzelf, dat „Radio Oranje” daaraan een ander maal een of meer afzonderlijke uitzendingen zal wijden. Daarom heb ik mij vanavond tot Nederland beperkt en U verteld wat de Regeering gedaan heeft en doet om klaar te zijn op het door ons even vurig als door U verbeide groote oogenblik, dat Hij, die 't al regeert, Zijn grootsche en onverbiddelijke rechtvaardigheid zal voltrekken aan het volk, dat zich sterk genoeg achtte om tegen Zijn geboden in opstand te komen.

BIJLAGE 76

Nota d.d. 12 Juni 1944 van Minister Albarda aan de Minister-President inzake het herstel van de oude vertegenwoordigende lichamen

MINISTERIE VAN WATERSTAAT

Londen, 12 Juni 1944

Vertrouwelijk

*Aan Zijne Excellentie
Prof. Dr. P. S. Gerbrandy,
Minister-President.*

Hooggeachte President,

In een nota, die ik op 20 September 1941 aan alle toenmalige leden van den Raad van Ministers heb doen toekomen, heb ik betoogd, dat terstond na de bevrijding van Nederland het parlementaire stelsel moest worden hersteld en dat dit zou moeten geschieden door te bepalen, dat het tijdperk van de bezetting niet wordt medegedeld bij den zittingstijd der leden, die op 10 Mei 1940 deel uitmaakten van de Staten-Generaal. Met betrekking tot de Provinciale Staten en de Gemeenteraden zou een soortgelijke regeling moeten worden getroffen.

Dit denkbeeld verdedigde ik nader in mijn nota's van 2 October en 10 December 1941.

Het duurde tot 10 April 1942 vóór die nota's in een vergadering van den Ministerraad werden behandeld. Mijn denkbeeld vond toen geen bijval. Echter werd daaraan in zoover tegemoet gekomen, dat het voornemen werd opgevat een regeling te ontwerpen, waardoor, op andere wijze dan door mij was voorgesteld, zou worden voorzien in de behoefte aan een volksvertegenwoordiging voor den overgangstijd en in het bestuur van de provinciën en de gemeenten gedurende dien tijd.

Ik heb toen ernstig overwogen, of ik mij bij die beslissing kon neerleggen dan wel het Kabinet zou verlaten. Mijn overweging leidde tot het besluit, dat ik in de gegeven omstandigheden moest medewerken aan het zoeken naar een oplossing, waardoor het herstel van democratische regeerings- en bestuursvormen, zoo dicht mogelijk aansluitend bij onze Grondwet en te verwezenlijken onmiddellijk na de bevrijding, zou kunnen worden verzekerd.

In mijn nota van 24 Juli 1942 drong ik met tal van redenen op een spoedige totstandbrenging van een zoodanige regeling aan. Op bladzijde 4 van die nota gaf ik duidelijk te kennen, dat ik mijn medeverantwoordelijkheid voor het beleid der Regeering niet zou blijven dragen, indien zulk een regeling niet zou tot stand komen of indien zij voor mij niet aannemelijk zou zijn.

Sindsdien heb ik mijn best gedaan mede te werken aan het zoeken van een doelmatige oplossing. Op 14 September 1942 bood ik den Ministerraad een nota aan, bevattende een schets van een regeling, zooals ik haar mogelijk achtte. Bij de behandeling van de ontwerpen betreffende den buitengewonen staat van beleg en betreffende de eerste bestuursvoorziening heb ik aanhoudend voor de bescherming der democratische rechten en voor democratische regeerings- en bestuursvormen gepleit. Opgenomen, als buitengewoon lid, in de Commissie-Terugkeer, heb ik aanhoudend gestreefd naar het vinden van goede oplossingen. De jongste ontwerpen-bestuursvoorziening heb ik, tezamen met de heeren Van Boeyen en Burger, in den Buitengewonen Raad van Advies verdedigd.

Ik heb mij daarbij, hoe moeilijk mij dat menigmaal ook viel, geplaatst op het standpunt, dat de Ministerraad had gekozen, nl. dat herleving van de vertegenwoordigende lichamen, in hun samenstelling van Mei 1940, niet meer goed mogelijk en niet meer wenschelijk kon worden geacht. Ik heb de ontwerpen van het Kabinet verdedigd met argumenten, die ten deele zwaarder bij den Ministerraad wogen dan bij mij persoonlijk.

Ook in mijn redevoeringen voor „Pro Patria” (Augustus 1942) en voor den Nederlandschen Kring (Mei 1943) heb ik mij, teneinde van meningsverschillen in het Kabinet niet te doen blijken en de kans van welslagen met de plannen van het Kabinet niet te schaden, geplaatst op het standpunt van den Ministerraad, hoewel de verdediging daarvan tegen met mijn persoonlijke opvatting overeenkomende meeningen mij zeer moeilijk viel.

Sindsdien zijn de omstandigheden veranderd.

Reeds in het begin van Mei l.l. heb ik in de Commissie Terugkeer medegedeeld, dat ik meer en meer was gaan twifelen aan de bruikbaarheid van de door het Kabinet aan den Buitengewonen Raad van Advies aangeboden ontwerpen en dat mijn gedachten zich bewogen in een richting naar mijn oorspronkelijk standpunt.

Het is nu, naar mijn meening, komen vast te staan, dat ook in hun jongste gedaante, de ontwerpen, door ons aan den Buitengewonen Raad van Advies voorgelegd, schier nergens bevrediging zullen kunnen geven. Die Raad heeft bij meerderheid van stemmen besloten, daarover een ongunstig advies uit te brengen en in de plaats daarvan onmiddellijk herstel van de vertegenwoordigende colleges van Mei 1940 aan te bevelen, zulks met eenige noodzakelijke wijzigingen en aanvullingen, waartoe dan te Londen zou zijn te besluiten.

Ook in andere kringen dan dien van den Raad van Advies hebben de ontwerpen een slecht onthaal gevonden. Op een ongeoorloofde wijze ter kennis gekomen van een aantal niet-leden van den Raad van Advies, hebben zij zooveel ongerustheid verwekt, dat daaruit het adres is voortgekomen, hetwelk door A. C. van Beers en ruini dertig anderen op 1 Juni l.l. tot den Raad van Ministers is gericht en waarmede ongetwijfeld nog velen hun sympathie zullen betuigen.

Het voornaamste acht ik echter, dat de geluiden uit Nederland geheel anders klinken dan een paar jaar geleden. De ondergrondse pers is zich gaandeweg meer gaan verdiepen in de problemen van den overgangstijd en de belangrijkste ondergrondse bladen hebben zich nu krachtig voor een onmiddellijk herstel van onze grondwettige vertegenwoordigende lichamen uitgesproken. Het is nu duidelijk geworden, dat de anti-parlementaire, somtijds zelfs semi-fascistische gevoelens, die een paar jaar geleden bij vele Nederlanders in Londen leefden en welke andere Nederlanders uit het vaderland naar Londen medebrachten, geenszins in overeenstemming zijn met de opvattingen en de wenschen van een groote massa van het Nederlandsche volk.

Niet minder aandacht verdient het „Souverein Noodbesluit”, dat wij uit Nederland hebben ontvangen. In dat stuk, dat onmiskenbaar door zeer bekwame mannen is samengesteld, wordt eveneens het beginsel verdedigd, dat de Staten-Generaal, de Provinciale Staten en de Gemeenteraden van Mei 1940 terstond hun plaats weder zullen innemen.

De samenstellers van het stuk volgen daarbij dezelfde methode als ik in mijn nota van 20 September 1941, nl. door den bezettingstijd niet mede te rekenen bij den zittingstijd der leden van vertegenwoordigende lichamen.

In deze omstandigheden acht ik het noodzakelijk, dat met den grootsten spoed nieuwe voorstellen tot regeling van de eerste bestuursvoorziening worden gemaakt, ten einde deze zoo spoedig mogelijk tot stand te brengen.

Van een schets van den inhoud dier voorstellen, zooals ik mij die denk, wil ik mij op deze plaats onthouden. Alleen wil ik verklaren, dat zij naar mijn overtuiging zullen moeten uitgaan van het beginsel, dat zooveel mogelijk de oude vertegenwoordigende organen onmiddellijk na de bevrijding in het leven zullen worden terugeroepen en dat de besluiten daartoe te Londen zullen worden vastgesteld en, voorzoover dat zonder het veroorzaken van gevaren voor personen in het vaderland kan geschieden, nog tijdig voor den terugkeer zullen worden bekend gemaakt.

Hiermede keer ik dus terug tot het standpunt, dat ik in mijn hierbovengenoemde nota's van 1941 heb ingenomen. Van dat standpunt ben ik in 1942 slechts in eenige opzichten afgeweken, omdat ik toen alleen stond en niet wilde nalaten het eenige toen bereikbare te helpen verwezenlijken. Nu dat, wat toen bereikbaar scheen, is gebleken onbevredigend en onbereikbaar te zijn, zal ik met vreugde medewerken aan de verwezenlijking van een regeling, welke beginsel van den aanvang af het mijne is geweest.

Ik meende aan U en aan de andere leden van den Raad van Ministers deze uiteenzetting verschuldigd te zijn en ik zal daarom aan alle leden een afschrift van dezen brief doen toekomen.

Met vriendelijke groeten,

Uw d.w.

(w.g.) J. W. ALBARDA.

BIJLAGE 77

Brief d.d. 17 Juni 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Ministerraad inzake de noodzaak van de spoedige totstandkoming ener vereenvoudigde bestuursvoorziening

**DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN**

Kab. No. 1751.

Mexborough House.
33, Dover Street.
Londen, 17 Juni 1944.

*Aan de Leden van de
Raad van Ministers.*

De ontwikkeling der krijgsverrichtingen dwingt er toe om rekening te houden met de eventualiteit, dat binnen enkele weken zoodanige wijzigingen in de vooruitzichten in het Westen zouden kunnen ontstaan, dat allernoodzakelijkste voorzieningen voor den terugkeer thans gereed moeten zijn.

Hier toe behoort in de allereerste plaats Bestuursvoorziening, omdat daaraan, vanaf het moment der bevrijding van eenig deel van Nederland, behoefte bestaat. Dit onderwerp heeft, om begrijpelijke redenen, veel aandacht en belangstelling getrokken. De wensch was voorhanden om die voorziening zoo te treffen, dat tevens de noodige persoonsvernieuwing zou worden geïntroduceerd.

Zooals echter vaak het geval is bij maatregelen van constructieven aard, bleken de meeningen zeer verdeeld, hetgeen te meer een hinder was om een algemeen bevredigende oplossing te verkrijgen, omdat een orgaan ontoreekt, dat met stelligheid de wenschen van het Nederlandsche volk in deze tot uitdrukking brengt. Moge dit geen reden zijn om niet te trachten de meest perfecte oplossing te vinden, anderszins staat het den Minister van Binnenlandse Zaken niet vrij het eventueele resultaat daarvan af te wachten, voor zoover daarbij de kans geloopt wordt op het critieke oogenblik met leegte handen te staan. Daarvan toch zou verwarring op dit vitale punt het onvermijdelijke gevolg zijn. Getracht zou worden op eigen gelegenheid in deze ommissie te voorzien, soms zouden de vroegere autoriteiten voldoende gezag hebben om de vooroorlogsche vormen te doen herleven, soms zou bewind geïmproviseerd worden, maar in ieder geval zou het verloop van zaken, uit een oogpunt van de totale volksgemeenschap gezien, ten eenen male onverantwoord zijn.

Naar verluidt zou het vraagstuk ook den Bijzonderen Raad van Advies zorgen baren. Uitvoerige discussies van den Raad met de betrokken Ministers hebben, naar mag worden aangenomen, de geneigtheid doen toenemen het ontwerp zooals dat hangende is, te steunen. Een daartoe strekkend voorstel echter zou allerlei moeilijkheden hebben ondervonden. Voorts bestond bij enkele leden in de Commissie Terugkeer de neiging om, hoe ook het advies van den Bijzonderen Raad zou uitvallen, het ontwerp nog eens kritisch te bezien. Ik wensch aan de waarde van een ander niets af te doen, maar het moet uitgesloten zijn, dat deze labiele toestand, ook maar een oogenblik onzekerheid zou beteekenen voor Regeering en Militair Gezag op het oogenblik, dat handelend moet worden opgetreden.¹⁾

Ervaring heeft geleerd, dat zoodanige toestand aanleiding kan geven tot uitvoerige discussies van zakelijken en beschouwenden aard, waarmede intusschen het betrokken belang niet veilig is gesteld.

Daar is bovendien de wensch van het Geallieerde Opperbevel om, ten behoeve zijner officieren, de voorschriften, waarmede het meest direct gewerkt moet worden, op te nemen in hun instructies. Deze zorgvuldigheid ten behoeve van bezet Nederland, die nu bestaat, kan onzerzijds slechts geapprecieerd worden en er dient m.i. zorggedragen te worden op korten termijn aan dit verzoek te voldoen. De wel geopperde gedachte om enkele vitale artikelen, waarover vrij algemeene overeenstemming bestaat, in een nog voorloopiger K.B. op te nemen, is noch naar den vorm, noch ten aanzien van het vraagstuk zelve, aanlokkelijk. Het zou opnieuw de discussie openen over de al of niet onverbreekelijke samenhang dezer materie en laat zelfs een voorloopige oplossing van het vraagstuk als geheel onbeproefd, hoezeer urgent en noodzakelijk.

De belangrijke politieke vraag van meer of mindere mogelijkheid in eersten aanleg, tot vernieuwing van de personen, met bestuur belast — immers daarop komen in hoofdzaak de verschillen in opvatting neer — moet een oogenblik wijken voor de noodzaak, dat er, hoe dan ook, een voorziening zal zijn, die een redelijken kans biedt zonder stagnatie te zullen functioneeren.

Het spreekt vanzelf, dat, naar mate van mogelijkheid, reeds in deze voorloopige voorziening ruimte voor vernieuwing gelaten is.

Het is duidelijk, dat een regeling van bovenblijvende strekking eenvoudig dient te zijn en nauw aan te sluiten bij het vroeger geldende. Iedere afwijking van beteekenis toch vereischt publicatie en voorbereiding bij de bevolking, tot het doen verstaan van de gronden, waarop die wijzigingen zijn gebaseerd. Mocht de mogelijkheid daartoe ontbreken en, zooals in den aanhef gezegd, dient daarmede rekening te worden gehouden, dan zou het onjuist zijn door het onbekende en vreemde der voorziening, waarvan de geallieerde strijdkrachten alsook het Militair Gezag ter plaatse melding zouden moeten maken, verwarring in de hand te werken.

Het is om deze redenen, dat ik mij genoodzaakt zie de sanctie te vragen voor een regeling, die de welbekende bestuurscolleges en volksvertegenwoordiging doet herleven, voor zoover aanwezig in de samenstelling van 10 Mei 1940 teneinde de hun bekende taak terstond te hervatten. De voornaamste afwijkingen van de bestaande wettelijke regelen zijn: het uitsluiten van de vertegenwoordigers van nationaal-socialistische en fascistische organisaties, zelfzuivering dezer instituten teneinde zich te ontdoen van leden, die kennelijk hun plicht tijdens de bezetting hebben verzaakt en ten slotte het vervullen van vacatures. De zelfzuivering is, zoowel om die op ruime schaal mogelijk te maken als ter wille van rechtszekerheid en rechtsgeleerdheid, voorzien van een royale gelegenheid tot beroep.

Ter vervulling van vacatures is gegrepen naar de in vervlogen tijden bekende mogelijkheid van aanvulling door benoeming van hoogerhand via aanbeveling, door het te completeeren college, van dubbeltallen. Als eisch is gesteld, dat het tweetal, dat voor iedere vacature wordt voorgedragen, zich een eventueele benoeming moet heeren waardig gemaakt door zijn/haar houding tijdens de bezetting, hetzij in verzet, hetzij in gijzeling. Uit die gemotiveerde aanbevelingen van dubbeltallen vinden de benoemingen in vacatures voor Gemeenteraden plaats door den Commissaris der Koningin in de betreffende provincie, die in de Provinciale Staten door den Minister van Binnenlandse Zaken. De benoeming van parlementsliden, nadat het parlement zich heeft gezuiverd en gemotiveerd de dubbeltallen uit verdienstelijke groepen heeft aangeboden, geschiedt, gehoord den Raad van Ministers en na voorlichting door representatieve personen.

Ten slotte verdient nog de afwijking vermelding, dat, zoolang het Parlement niet is aangevuld, de vergaderingen van de beide Kamers der Staten-Generaal gemeenschappelijk zullen worden gehouden. De onderhavige voorziening zal aan de vereenigde vergadering terstond ter goedkeuring worden aangeboden, waardoor deze, al dan niet gewijzigd, kracht van wet zal verkrijgen.

Het is duidelijk, dat deze voorziening a.h.w. van nature kan werken, omdat het slechts een continuatie is van het bestaande met onvermijdelijke voorziening in hiaten. De betreffende organen worden zoo spoedig mogelijk bijeen geroepen, zoodat geregelde toestanden van begin af aan te verwachten zijn.

Waar aldus onmiddellijk een beroep gedaan zal worden op bekende functionarissen, lijkt het ongewenscht tot publicatie van deze voorziening over te gaan, ten einde de mogelijkheid van risico's zooveel mogelijk te beperken. Anderzijds dient iedere ongerustheid vermeden te worden, die bestaat op grond van onzekerheid of volksvertegenwoordigende organen onmiddellijk in het bestuur ingeschakeld zullen worden. Het is daarom noodig een beginselenbesluit reeds hier te publiceren, hetwelk in meer algemeene termen de noodzakelijke gerustheid op dit punt zal geven en een gewenschte vastheid van leiding zal suggereren.

Overwogen kan nog worden, of niet, althans voor locale organen, een subsidiaire regeling voorhanden moet zijn, voor het geval de vijand door vergaande vrijheidsberoovingen, voorliggende regeling in zijn uitvoering twijfelachtig zou maken. Dit kan inmiddels geen grond zijn om niet de voorliggende, eenvoudige noodregeling nu vast te stellen ten einde die op elk gewenscht oogenblik ter beschikking te hebben.

Ik zou willen verzoeken de twee hoofdbezwaren van dit voorstel t.w. a) dat de persoonsvernieuwing beperkt is en b) de machtsverschuiving naar het parlement op een ongelegen oogenblik, buiten discussie te laten. Want antagonie tusschen het betere en het bruikbare wettigt geen besluiteloosheid.

*De Minister van Binnenlandse Zaken,
(w.g.) W. A. J. BURGER.*

¹⁾ *Noot van de commissie.* De volgende zin is in verband met het bepaalde in artikel 55 der Grondwet door de commissie weggelaten.

BIJLAGE 78

Advies no. 91 d.d. 19 Juni 1944 van de Buitengewone Raad van Advies nopens het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening en het daarbij behorende ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

ADVIES No. 91

I-20A/B/4/91.

19 Juni 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,
te Londen.*

De Buitengewone Raad van Advies heeft zich beraden omtrent het hem ter fine van advies toegezonden ontwerp van K.B., houdende de noodzakelijke voorloopige voorzieningen met betrekking tot wetgeving en bestuur, zoowel voor het Rijk als voor de provinciën en gemeenten, alsmede het daarbij behorende ontwerp van K.B. betreffende de uitvoering.

De vorm, waarin de onderhavige ontwerpen zijn gegoten, is mede de vrucht van de besprekingen, in de commissie-vergaderingen van den Raad, op 17 Maart en 31 Maart 1944 met den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken, dien van Waterstaat en met den toenmaligen Minister zonder Portefeuille, Mr. J. A. W. Burger, gehouden.

De Raad wil niet nalaten in dit advies zijn waardeering uit te spreken voor de uitvoerige wijze, waarop hij terzake door de genoemde Ministers is voorgelicht, zoomede voor de wijze, waarop dezen hebben getracht aan zijn verschillende moeilijkheden en wenschen tegemoet te komen.

De Raad wil thans enkele algemeene opmerkingen maken betreffende de materie, die door de onderhavige ontwerpen wordt behandeld.

Hij kan zich zonder reserve aansluiten bij het beginsel, dat de Voorzitter van den Raad van Ministers, Prof. Mr. S. P. Gerbrandy, tot uitdrukking bracht, toen hij in een radio-rede op 3 Juni 1944 zeide: „De Nederlandsche Staat kent gemeenteraden, provinciale-staten en Kamers. Geen mensch, op welke plaats van het nationale leven hij ook is gesteld, heeft het recht aan deze instellingen te tornen. Al de leden der Regeering hebben den eed afgelegd op de Grondwet, die deze instellingen vastlegt in het Staatsbestuur. Er bestaat dan ook geen probleem, dat het bestaan van deze lichamen als zoodanig betreft. Er bestaat alleen het probleem, hoe te handelen, nu het bijeenkomen van op de gewone wijze gekozen raden, staten en Kamers is verlamd. Dat vraagstuk kan op zeer verschillende wijzen worden opgelost. Welke oplossing ook gekozen wordt, er mag nooit eenige sprake van zijn, dat in een oplossing een element ligt, dat het voortbestaan van deze instellingen als zoodanig in twijfel zou stellen. Een goede oplossing moet het karakter dragen van een noodregeling, die van het bestaan dezer constitutioneele instellingen uitgaat”.

Zich bij het beginsel van deze uiting van den Minister-President aansluitende, meent de Raad dat, wanneer de kwestie der bestuursvoorzieningen geheel of voor een belangrijk gedeelte zou worden beschouwd als een van opportunistischen aard, groote principiele belangen, die in het geding zijn, op den achtergrond zouden kunnen raken.

De Raad meent, dat het grondwettig bestaan (het voortbestaan tijdens de bezetting hieronder begrepen) der vertegenwoordigende lichamen aan geen twijfel onderhevig kan zijn. Het feit, dat de leden der vertegenwoordigende lichamen door vijandelijke actie in de *uitoefening* hunner rechtmatige functies werden belet en dat daardoor het mandaat der colleges is onderbroken, doet, naar 's Raads oordeel, aan dat bestaan niet af. Het wil den Raad in dit verband voorkomen, dat het argument, als zou het mandaat inmiddels „verloopen” zijn, gebruikt ten aanzien van leden der vertegenwoordigende colleges, die tijdens de bezetting in Nederland bleven, geen instemming zal vinden. Zulks zal, verwacht hij, te minder het geval zijn, wanneer dit formeele bezwaar zou worden aangevoerd door de Regeering, die immers haar legale positie in Londen mede dankt aan een door de zelfde vijandelijke actie noodzakelijk geworden en gelukkig gevonden interpretatie van artikel 21 der Grondwet en die bij de oorlogsverklaring aan Japan eveneens gebruik maakte van een interpretatie van artikel 59 der Grondwet. De Raad meent derhalve,

dat thans in Londen niets mag worden nagelaten, dat er toe kan leiden die vertegenwoordigende lichamen onmiddellijk na den terugkeer van Hare Majesteit de Koningin met al hun rechten en bevoegdheden te doen functioneeren.

Het gebruik van het staatsnoodrecht mag er, naar 's Raads meening, nimmer toe leiden, dat constitutioneele rechten en bevoegdheden voor een periode, hoe kort ook, worden opgeheven of wel verschoven. Indien bijzondere omstandigheden van overmacht de normale uitoefening van die rechten en bevoegdheden volgens de door de constitutie gestelde regelen zou bemoeilijken resp. beletten, dan streve het staatsnoodrecht er naar niet de rechten en bevoegdheden, maar die *beletselen* uit den weg te ruimen. Aldus krijgje het staatsnoodrecht een constitutie-beschermende functie.

Ten aanzien van het landsbestuur merkt de Raad op, dat artikel 81 van de Grondwet ondubbelzinnig stelt, dat de *Staten-Generaal* het geheele Nederlandsche volk vertegenwoordigen. De Raad kan kwalijk inzien, dat eenig ander college, hoe het ook worde samengesteld, welken naam het ook moge dragen en van welke bevoegdheden het ook worde voorzien, geacht kan worden de functies van de Staten-Generaal geheel of gedeeltelijk te hebben overgenomen. Hoewel op zich zelf het streven der Regeering waardeerende, naar een compromis tusschen beginsel en noodzaak op grond van opportuniteit te zoeken, voelt de Raad zich in dit verband verplicht tot een waarschuwing tegen een mogelijke neiging dit artikel 81 van de Grondwet gedurende den overgangstijd ter zijde te stellen. De Raad vreest, dat in de onzekere tijden na de beëindiging der vijandelikheden, waarin zooveel verward en onrijp extremisme naar voren zal trachten te dringen, ons staatkundig bestel dan op een hellend vlak zal worden geschoven en een speelbal zou kunnen worden van onverantwoordelijke invloeden. Zulk een beleid, welks gevolgen thans en straks door niemand kunnen worden overzien, zou mogelijk voor land en volk tot rampspoed aanleiding kunnen geven.

De waarschuwing tegen het gevaar, dat de Raad bespeurt in het beleid, dat, zeker niet met deze bedoelingen, bij het ontwerpen der onderhavige Koninklijke besluiten heeft voorgezeten, wint aan ernst, wanneer hij zich er rekenschap van geeft, dat er een nauw verband bestaat tusschen dit artikel 81 en de artikelen 55 en 112 van de Grondwet. De Raad zou voor geen enkele periode, hoe kort ook (en minder dan ooit tijdens den Bijzonderen Staat van Beleg), twijfel gewekt willen zien aan de onverkorte toepassing van het beginsel van de onschendbaarheid des Konings en van het tegenstuk daarvan, n.l. de verantwoordelijkheid der Ministers tegenover de Staten-Generaal, noch aan het beginsel van artikel 112, dat het aandeel der volksvertegenwoordiging in de wetgevende functie aangeeft.

De Raad vreest, dat in de practijk de strekking van de onderhavige ontwerpen er toe leidt, dat die ministerieele verantwoordelijkheid noodgedwongen zou moeten worden veranderd in eene jegens het staatshoofd, dat dan direct verantwoordelijk zou worden tegenover het volk. De stemmingen en ontstemmingen van het volk kunnen op deze wijze niet op grondwettige wijze tot uitdrukking komen.

De Raad meent derhalve niet de verantwoordelijkheid te kunnen aanvaarden, door het verstrekken van een gunstig advies op de onderhavige ontwerpen, tot het scheppen van een dergelijken door niemand gewenschten toestand indirect te hebben bijgedragen.

Mutatis mutandis gelden de hierboven aangegeven overwegingen ook voor de in de onderhavige ontwerpen voorgestelde maatregelen ten aanzien van de provinciale en gemeentelijke besturen. Wanneer de Raad zich rekenschap geeft van het feit, dat tal van besluiten, die onmiddellijk in de provinciën en de gemeenten zullen worden genomen, in hun gevolgen nog jaren daarna zullen worden gevoeld (stadsuitbreiding, grondpolitiek, woningbouw, onderwijs, ziekenhuiswezen en gezondheidszorg e.d.) dan meent de Raad, dat er naar zou kunnen worden gestreefd het beginsel van artikel 136 en dat van artikel 145 van de Grondwet terstond tot werkelijkheid te maken. Maar bovendien meent de Raad, dat zoowel in de provinciën als in de gemeenten het onmiddellijk scheppen van een openbaar forum noodig is, niet in de laatste plaats uit de psychologische overweging, dat het weder-functioneeren der door den bezetter buiten werking gestelde vertegenwoordigende lichamen door de bevolking mede zal worden gezien als het symbool der door de bevrijding heroverde burgerrechten.

Wanneer de Raad meent, dat niet dan tot schade van wat ons volk dierbaar is, met deze beginselen een compromis kan worden gesloten, dan moge hij daarbij opmerken, dat elke regeling, die deze beginselen *onverzwakt* terstond in praktijk doet brengen, verre te verkiezen is boven eene, wellicht uiterlijk *technisch* vollediger oplossing, die deze beginselen op een hellend vlak brengt.

De Raad meent dit gedeelte van zijn advies niet te mogen besluiten zonder nog met een enkel woord melding te hebben gemaakt van het gedrag, door de leden van alle democratische fracties der Staten-Generaal in Juli 1940 aan den dag gelegd. Hij wil in het geheugen terugroepen, dat in Juli 1940 de vijand gepoogd heeft het volk van zijn wettige Regeering te vervreemden door den leiders der bestaande staatkundige groeperingen veiligheid van lijf en leven te waarborgen, mits zij zich in zijn dienst wilden stellen.

Alle democratische fracties der volksvertegenwoordiging bleven standvastig. Zij stelden als voorwaarde, dat in een door hen uit te geven manifest zou worden gewaagd van hun „streven naar vrijheid en onafhankelijkheid in trouw aan Oranje”.

De Raad meent, dat pas na den terugkeer in het bevrijde vaderland kan worden vastgesteld, of en in hoeverre de als wraak voor deze vastberaden houding door den vijand bevolen ontbinding der staatkundige organisaties tot werkelijke desintegratie heeft geleid, dan wel of deze groeperingen door geestelijke banden vereenigd, in het geheim of in de gevoelens zijn blijven voortbestaan. Zooveel staat echter nu wel vast, dat zeer vele leden der Staten-Generaal sindsdien hun roeping, leidlieden des volks te zijn, trouw bleven.

De Raad wil thans zijn gevoelens te kennen geven ten aanzien van de essentieele vraag, of wetsontwerpen, regelende de bestuursvoorziening na den terugkeer in het vaderland, thans reeds aan Hare Majesteit ter onderteekening zouden moeten worden voorgelegd en over de vraag, of en, eenmaal gecontrasigneerd, in *Londen* zouden moeten worden afgekondigd. De Raad meent deze beide vragen in bevestigenden zin te moeten beantwoorden. Hij acht n.l. het scheppen van de meest volstrekte zekerheid op het punt der bestuursvoorzieningen reeds voor den terugkeer van zoo primair belang, dat hij dit bevestigend antwoord zou geven, nog geheel afgezien van den inhoud der ontwerpen. Uiteraard met handhaving van het in het voorgaande deel van zijn advies opgemerkte, wil de Raad als zijn meening uitspreken, dat het teekenen en afkondigen hier in *Londen* van welk ontwerp ook, nog verre te verkiezen zal zijn boven een toestand, waarin door het ontbreken van volledig houvast op het oogenblik van de aankomst in het vaderland, verwarring en onlusten zouden kunnen ontstaan. Wanneer in de reeds vermelde besprekingen der commissie van den Raad met de genoemde Ministers er dezerzijds op werd aangedrongen, de bestuursvoorzieningen te splitsen in een algemeen besluit en een uitvoeringsbesluit, dan geschiedde zulks voornamelijk op overwegingen, ontleend aan de veiligheid der betrokken landgenooten. Bij het uitvoeren van dezen aandrang is echter onvoldoende overzien, dat aldus een situatie zou kunnen worden geschapen, waarin de vraag zou kunnen rijzen, of niet zou kunnen worden volstaan met het teekenen en afkondigen van het algemeene besluit in *Londen*, terwijl dan het uitvoeringsbesluit in portefeuille zou kunnen blijven, teneinde onderwerp van een (uiteraard thans moeilijk nader te omschrijven) overleg in Nederland te gaan uitmaken. Waar den Raad echter sindsdien is gebleken, dat na de splitsing de gevolgde procedure deze vraag zou kunnen doen opwerpen (een vraag, die de Raad met nadruk in ontkennenden zin wil beantwoorden) meent hij alsnog de voorkeur te moeten geven aan een oplossing, waarbij, indien de noodzakelijkheid van splitsing en van uitvaardiging van een afzonderlijk uitvoeringsbesluit noodig mocht blijven, de veiligheid der betrokkenen worde gewaarborgd door afwijking van de wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koninkrijk van 1829. Na al het voorgaande meent de Raad zich verder ontslagen te mogen achten van den plicht nader uiteen te zetten om welke redenen hij meent geen gunstig advies te kunnen uitbrengen over eenige regeling ter zake der bestuursvoorzieningen, waarbij niet de algemeene regelen en de uitvoeringsbepalingen, zoolwel voor de volksvertegenwoordiging als voor het bestuur der provinciën en gemeenten, reeds in *Londen* kracht van wet zouden krijgen.

De Raad wil thans in enkele trekken aangeven, hoe naar zijn oordeel de bestuursvoorzieningen zouden kunnen worden getroffen met inachtneming der reeds vermelde beginselen en met gebruikmaking van zooveel mogelijk elementen uit de onderhavige ontwerpen van Koninklijke Besluiten.

De Raad moge hier met betrekking tot het landsbestuur aandringen op de afkondiging van een Koninklijk Besluit, dat in hoofdzaak uit twee elementen opgebouwd zij, n.l.

1. interpretatief bepalend, dat het mandaat van de volksvertegenwoordiging door den vijand is onderbroken en dat op dien grond de Staten-Generaal „na Onzen terugkeer” onmiddellijk bijeengeroepen zullen worden;

2. noodwetgevend, teneinde de aanpassing aan de interpretatie sub 1 bedoeld te bereiken en verder noodwetgevend ten aanzien van een voorafgaande zuivering van de Staten-Generaal.

De Raad wil thans deze beide elementen in het kort nader uitwerken.

In de considerans ware als oogmerk aan te duiden de wensch de volle werking van het parlementaire stelsel onmiddellijk zoo effectief mogelijk te doen zijn. Er ware te vermelden, dat het ter bereiking van dit oogmerk gewenscht is, vast te stellen, hoe de verschillende wetten, die hierbij in het geding zijn, zullen worden nageleefd.

Ten aanzien van de zuivering, voorafgaande aan de plechtige opening, stelt de Raad zich ongeveer de volgende procedure voor.

1. Zoodra Hare Majesteit in het vaderland zal zijn teruggekeerd, noodigt Zij de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer uit de leden van de Eerste en van de Tweede Kamer in buitengewone vergadering bijeen te roepen, indien eenigszins mogelijk in de gewone vergaderzalen aan het Binnenhof.

Bij ontstentenis van den Voorzitter van de Eerste of Tweede Kamer benoemt Hare Majesteit een lid van die colleges tot tijdelijk voorzitter. In dat geval worde de uitnoodiging als hierboven bedoeld gericht tot den tijdelijken voorzitter.

2. In het Koninklijk Besluit ware te vermelden, dat alle burgerlijke en militaire autoriteiten worden gelast den leden van de Eerste of de Tweede Kamer, die zich met dat doel tot haar wenden, alle medewerking en bijstand te verleenen, opdat zij tijdig de plaats van de buitengewone vergadering kunnen bereiken.

3. Op het door hem vastgestelde uur opent de voorzitter van de Eerste Kamer de buitengewone vergadering, ongeacht het aantal leden, dat de presentielijst heeft geteekend. De buitengewone vergadering zij openbaar. Vervolgens doet de Voorzitter mededeeling van de leden, die aan de Eerste Kamer door den dood zijn ontvallen en wijdt aan hun nagedachtenis de woorden, die hij passend zal oordeelen. Vervolgens deelt hij de namen mede van de leden, die voor het lidmaatschap hebben bedankt, die vermist zijn of wier verblijfplaats onbekend is, die verhinderd zijn de vergadering bij te wonen.

4. Indien de Voorzitter van de Eerste Kamer zuivering van dit college noodig acht, deelt hij vervolgens in de buitengewone vergadering mede de namen van de leden, die zich in den tijd der bezetting naar zijn meening onwaardig hebben gemaakt, lid van de Eerste Kamer te zijn. Hij omkleedt deze mededeeling met de redenen, die hij noodig acht. Vervolgens stelt de Voorzitter de leden van de Eerste Kamer in de gelegenheid in de buitengewone vergadering de namen te noemen van de leden, die zich in den tijd der bezetting naar hun meening onwaardig hebben gemaakt lid van de Eerste Kamer te zijn, en deze mededeelingen te omkleeden met de redenen, welke zij noodig oordeelen. De Voorzitter kan de spreektijd der leden beperken. Hij sluit de beraadslagingen, nadat alle leden, die zulks wenschen, de gelegenheid hebben gehad de namen te noemen, als hierboven bedoeld.

5. Zoodra de beraadslagingen zijn gesloten, wordt hoofdelijk en mondeling gestemd een voor een over de leden, die in de mededeelingen van den voorzitter zijn genoemd, en daarna een voor een over de leden, die door de leden werden vermeld. De leden stemmen met „vóór” en „tegen”. „Vóór” betekent vervallen verklaard van het lidmaatschap van de Eerste Kamer etc. Bij gewone meerderheid van stemmen wordt beslist. Staken de stemmen, dan beslist de Voorzitter. Het formulier van de zuivering luidt als volgt:

De Eerste Kamer bijeen in buitengewone vergadering etc. overwegende, dat de navolgende leden zich onwaardig hebben getoond lid van de Eerste Kamer te zijn:

(namen)

verklaart de genoemde leden vervallen van het lidmaatschap van de Eerste Kamer.

Vervolgens houdt de Voorzitter appèl nominaal.

6. Vervolgens deelt de Voorzitter mede, dat de zitting van de Eerste Kamer is gesloten en dat de overblijvende leden met de overblijvende leden van de Tweede Kamer worden vereenigd in een college genaamd Staten-Generaal. Daarop wordt de buitengewone vergadering gesloten. Een schriftelijk verslag van de zitting wordt aan Hare Majesteit en aan den Voorzitter van de Tweede Kamer overhandigd.

7. Bij de Tweede Kamer volge men een overeenkomstige procedure.

8. Nadat de verslagen van de buitengewone vergaderingen van de Eerste en Tweede Kamer Hare Majesteit hebben bereikt en de

aanvulling der vacatures (als later aangegeven) heeft plaats gevonden, noodigt Zij den Voorzitter of den tijdelijken Voorzitter van de Tweede Kamer uit, de vereenigde overblijvende leden van de Eerste en Tweede Kamer bijeen te roepen in een plechtige vergadering, indien eenigszins mogelijk in de Ridderzaal op het Binnenhof in den Haag. De plechtige vergadering wordt door Hare Majesteit geopend, indien eenigszins mogelijk met het op Prinsjesdag gebruikelijk ceremonieel en met het uitspreken van een Troonrede.

9. Op de verdere vergaderingen van dit vereenigd college „Staten-Generaal” is het Reglement van Orde van de Tweede Kamer van toepassing.

Ten aanzien van door vervulling der vacatures het aantal leden van het vereenigde college Staten-Generaal op het vereischte getal te brengen, denkt de Raad aan een systeem, als in de onderhavige ontwerpen van Koninklijke Besluiten door de Regeering voorgesteld voor het tweede dertigtal leden van het Centraal College. Derhalve: voor de Staten-Generaal benoeming door de Kroon, op voordracht van de Kamer, die een keuze doet uit de in de onderhavige Koninklijke Besluiten reeds aangegeven groepen van personen. Ten overvloede merkt de Raad op, dat alle leden der Staten-Generaal dezelfde rechten en bevoegdheden genieten, n.l. die van de leden der Tweede Kamer en eveneens de daaraan verbonden voorrechten.

De Raad gaat, bij het beoordeelen van de definitie, welke in het ontwerp aan het begrip gijzelaar wordt gegeven van de navolgende grondgedachten uit:

a. de gijzelaars, die immers met het oog op het onderdrukken van de verzetshouding van het Nederlandsche volk van hun vrijheid zijn beroofd, hebben door hun langdurig onderling contact in de oogen van de bevolking een bepaalde waarde verkregen;

b. door het opnemen van de gijzelaars naast de (gezuiverde) raadsleden van vóór de bezetting onder de kiesmannen, die mede tot taak zullen hebben de „verdienstelijken” als collega's aan te wijzen, wordt een middel aan de hand gedaan om aan den wensch tot vernieuwing zowel als aan de verzetsbeweging erkenning te geven.

Met het oog op het sub a. gestelde komt het den Raad onjuist voor, — ook indien zulks technisch uitvoerbaar zou zijn — hen, die louter wegens het aanhangen van door den bezetter verworpen politieke denkbeelden zijn gegijzeld, uit te sluiten. De verzetshouding in Nederland vindt mede haar oorzaak in het feit, dat de bevolking in de oogen van den bezetter verwerpelijke politieke denkbeelden er op na hield. Daarin is vermoedelijk een belangrijk en wellicht zelfs het eenige motief voor de gijzeling van een aantal personen gelegen geweest, die daardoor en door hun aanwezigheid in de kringen van hen, die in de gijzeling een langdurig onderling contact hebben onderhouden, in de oogen der bevolking zeker een bijzondere waarde hebben verkregen.

Personen, die niet bij wege van représaille gegijzeld zijn, vallen niet onder de definitie, die de Raad hieronder geeft.

Bovendien komt het den Raad onuitvoerbaar voor, het in aanmerking komen te verbinden aan de inwendige motieven, die de bezetter gehad moet hebben om iemand te gijzelen. En als het uitvoerbaar zou zijn, zou het naar 's Raads oordeel tot tal van ongewenschte discussies aanleiding geven.

Om deze redenen meent de Raad, dat de woorden: „die anders dan louter wegens het aanhangen van door den bezetter verworpen politieke denkbeelden” uit lid 4 dienen te vervallen.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de woorden: „alsmede hij, die bij wijze van représaille op tegenover Duitschers door de wettige Nederlandsche overheid genomen maatregelen”. Hiermede zijn vermoedelijk de z.g. „Indische gijzelaars”, die reeds in Augustus 1940 naar Buchenwald gingen en later in Nederland zijn geïnterneerd, bedoeld. Hoewel zich onder deze groep zeer verdienstelijke Nederlanders bevinden uit den tijd van vóór de bezetting en de groep als geheel ook contact heeft gehad met hen, die later als gijzelaars zijn opgesloten geworden, overweegt de Raad, dat de doorslag moet geven, dat deze „Indische” gijzelaars met het verzet heel weinig uitstaande hebben gehad en niet zijn opgesloten om indruk op de Nederlandsche bevolking te maken, doch op het Nederlandsch-Indische Gouvernement.

Voorts meent de Raad te moeten betwijfelen, of het Nederlandsch-Indische Gouvernement onder de omschrijving „de wettige Nederlandsche overheid” valt.

Ten slotte meent de Raad, dat een voorziening getroffen moet worden om te voorkomen, dat personen, die door den bezetter, om welke reden dan ook, reeds na korten tijd uit de gijzeling zijn ontslagen, onder de definitie zouden vallen. Het voordeel, dat aldus een groot aantal kennelijk ongeschikten niet in aanmerking wordt gebracht, weegt naar 's Raads oordeel stellig op tegen het nadeel, dat

een aantal geschikte personen buiten de definitie valt. Bovendien komt aldus de grondgedachte, dat de gijzelaars door hun langdurig onderling contact in de oogen der bevolking waarde hebben verkregen, beter tot haar recht.

Daarnaast vraagt de regeling naar de meening van den Raad eene voorziening voor het geval, dat de bezetter op het laatste oogenblik een aantal personen gaat gijzelen, op wier aanwezigheid in het college van kiesmannen stellig geen prijs te stellen valt.

Met betrekking tot de mogelijke bedenking, dat geschikte personen uitgesloten worden, zij nog opgemerkt, dat de kiesmannen zelve de noodige correcties kunnen aanbrenge, indien mocht blijken, dat die uitgeslotenen voldoen aan de criteria van verdienstelijkheid, welke in lid 2 van het artikel zijn neergelegd.

Op grond van bovenstaande overwegingen ware — zoo meent de Raad — de ontworpen redactie van lid 4 te wijzigen als volgt:

„Onder gijzelaar wordt voor de toepassing van dit besluit verstaan hij, die hetzij om anderen van het plegen van verzetsdaden af te houden, hetzij als vergelding van door anderen gepleegde verzetsdaden, door den bezetter van zijn vrijheid werd beroofd, met dien verstande, dat de vrijheidsberoving in het geheel ten minste zes maanden heeft geduurd”.

De Raad heeft zich niet ontevinsd, dat uitsluiting van eenmaal wettig gekozen volksvertegenwoordigers een precedent zou kunnen scheppen voor ongewenschte navolging. Hij zou het echter onjuist vinden, indien deze vrees bijeenroeping van de Staten-Generaal zou verhinderen. Immers, dat zou beteekenen, dat de landverraders nog na de bevrijding de werking der democratische instellingen onmogelijk zouden maken. Reeds in normale tijden trouwens was het mogelijk, dat leden, die zich aan ongeoorloofde handelingen hadden schuldig gemaakt, van de vertegenwoordigende lichamen werden uitgesloten.

De Raad wil hier verder niet in technische details treden. Hij heeft bij geruchte vernomen, dat vooraanstaande juristen in het bezette vaderland in een ontwerp „Souverein Noodbesluit”, waarvan de Raad tot zijn leedwezen geen kennis kreeg, zich met het voortbestaan van de Staten-Generaal als uitgangspunt eveneens met technische details heeft bezig gehouden.

In de oplossing omtrent de vervulling der vacatures, die de Raad hierboven heeft geschetst, is, naar hij hoopt, een gelukkige verbinding tot stand gebracht tusschen de gekozen volksvertegenwoordigers en de jongere generaties, die sinds 1937 den kiesgerechtigden leeftijd hebben bereikt.

De Raad is zich ervan bewust, dat de technische onmogelijkheid spoedig verkiezingen te houden, de uitoefening van het ontbindingsrecht van de volksvertegenwoordiging bij een eventueel conflict tusschen Regeering en Staten-Generaal beperkt. Waar echter, naar de Raad vanzelfsprekend acht, zoo spoedig mogelijk na de bevrijding op constitutioneele wijze een Kabinet van nationale eenheid tot stand zal komen, waarin, naar de Raad vertrouwt, alle groepen des volks zich vertegenwoordigd zullen kunnen weten en waar, dank zij deze omstandigheid de Regeering door het Parlement terstond met uitgebreide machtigingen zal kunnen worden voorzien, acht hij de complicatie van het ontbindingsrecht illusoir.

De Raad heeft zich verder bezig gehouden met de vraag, of en in hoeverre aan de Staten-Generaal een beslissing, als voor het Centraal College bedoeld in artikel 37 ten derde van het ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening, zou dienen te worden voorgelegd. Uiteraard regardeert de uitvoering van een dergelijken maatregel in de eerste plaats de nieuwe, na de bevrijding optredende Regeering. De Raad meent, dat het, in den geschetsten gedachtengang van het advies, derhalve wenschelijk ware een bepaling op te nemen, ongeveer als volgt: „Wij behouden ons voor zoo spoedig mogelijk aan de Staten-Generaal de vraag te onderwerpen of voor het tijdvak, gedurende hetwelk de Staten-Generaal niet geheel op de bij de wet voorgeschreven wijze kunnen worden samengesteld, nadere voorzieningen noodig zijn met betrekking tot de uitvoering van de taak haar bij de Grondwet voorgeschreven”. Aldus krijgde de publieke meening mede gelegenheid zich een oordeel te vormen ten aanzien van de door staatsnoodrecht ingegeven afgekondigde besluiten.

Provinciale besturen

Ten aanzien van de provinciale besturen is het uitgangspunt van den Raad, zulks op overwegingen vermeld bij zijn opmerkingen inzake de Staten-Generaal, dat de Provinciale Staten bestaan en dat hun mandaat door den vijand is onderbroken. Hij zou verder bepaald willen zien, dat de vacatures, ontstaan door zuivering of anderszins, worden aangevuld uit de in artikel 2, sub b en c van het ontwerp Uitvoeringsbesluit bedoelde personen op overeenkomstige wijze, als door hem voor de aanvulling van de Staten-Generaal voorgesteld.

Hij gaat dus uit van de gedachte, dat op deze colleges alle bepalingen van toepassing blijven, vervat in Hoofdstuk IV van de Grondwet en in de Provinciale Wet.

Gemeentelijke Bestuursvoorziening

De Raad zou afwijzend willen adviseeren ten aanzien van de voorgestelde bestuursvoorziening in de gemeenten, aangezien zij in haar gevolgen de strekking heeft tijdelijk te doen afwijken van het gestelde in artikel 145 van de Grondwet, waarbij bepaald wordt:

„Aan het hoofd der gemeente staat een raad etc.”.

Op dezelfde gronden, als aangevoerd ter zake der Staten-Generaal, zou hij, voor zoover in den bestaanden gemeenteraad vacatures zijn ontstaan door zuivering of anderszins, aanvulling willen doen geschieden, overeenkomstig het bepaalde in artikel 2 sub b en c van het ontwerp Uitvoeringsbesluit, waarbij zij opgemerkt, dat artikel 2, sub 2 hoort te luiden: „de krachtens het bepaalde in het voorafgaande lid onder c etc.”. De aanvulling zou hij willen doen geschieden op de wijze, als door hem voor de Staten-Generaal voorgesteld. Hij gaat dus ook hier uit van de gedachte, dat op deze colleges van toepassing blijven de bepalingen van de Derde Afdeling van het Vierde Hoofdstuk van de Grondwet en van de Gemeentewet.

De Raad acht zich verplicht aan het slot van dit advies nog, zeer in het kort, terug te komen op de in den aanhef bedoelde besprekingen van de drie genoemde Ministers met de commissie van den Raad. Hij is zich ervan bewust, dat, zeker na de tegemoetkomende houding door die Ministers aan den dag gelegd, van hem een ander advies mocht worden verwacht. Wanneer hij desondanks na rijp beraad, gemeend heeft een advies te moeten uitbrengen, dat de strekking heeft de onderhavige ontwerpen niet ter teekening aan Hare Majesteit voor te leggen, dan zou hij tekort schieten, wanneer hij onvermeld liet, welke omstandigheden er toe hebben geleid, dat aan die verwachting niet kon worden voldaan. In het kort zijn zij:

1. sinds in het begin van 1943 de kwestie der bestuursvoorzieningen in den Raad aan de orde kwam, was de opvatting waarneembaar, dat ten aanzien van de in de grondwet genoemde vertegenwoordigende lichamen en hun rechten en bevoegdheden, niet dan tot schade van groote beginselen, met een compromis kan worden accoord gegaan;

2. de Raad heeft de mogelijkheid van het vinden van zulk een compromis of synthese echter niet bij voorbaat willen uitsluiten. Het is echter gebleken, dat het niet mogelijk is een compromis te vinden, dat allen of althans vrijwel allen redelijke bevrediging kan schenken, te minder wanneer als uitgangspunt wordt genomen de wenschelijkheid in elk geval met een van wetskracht voorziene bestuursvoorziening en uitvoeringsregeling naar het vaderland terug te keeren;

3. de praktijk in Londen van regeeren zonder volksvertegenwoordiging heeft het gevoelen de overhand doen krijgen, dat zulke lichamen na de bevrijding voor geen periode, hoe kort ook, mogen ontbreken.

Ten advieze overgaande meent de Raad *niet* te kunnen aanbevelen de onderhavige ontwerpen in hun huidigen vorm aan Hare Majesteit ter onderteekening voor te leggen. Hij wil aan dit advies de verwachting verbinden, dat de Regeering met grooten spoed zal streven naar een bestuursvoorziening in den geest als hierboven uiteengezet.

*De Voorzitter van den
Buitengewonen Raad van Advies,
(w.g.) BEELAERTS VAN BLOKLAND.*

Minderheidsrapport, behorende bij 's Raads advies No. 91 d.d. 19 Juni 1944 inzake het ontwerp van K.B., houdende de noodzakelijke, voorloopige voorzieningen met betrekking tot wetgeving en bestuur, zoowel voor het Rijk als voor de provinciën en gemeenten, alsmede het daarbij behorende ontwerp van K.B. betreffende de uitvoering.

1. Naar aanleiding van 's Raads advies no. 91 zien de ondergeteekenden zich genoopt, van hun afwijkende meening hierbij blijk te geven.

2. De voornaamste strekking van dat advies is, dat de Staten-Generaal in hunne samenstelling van Mei 1940 zoo spoedig mogelijk na den terugkeer zullen worden bijeengeroepen en dat een besluit, waarbij zulks wordt voorbereid, reeds thans te Londen zal worden vastgesteld en kracht van wet zal verkrijgen.

3. Het doel van deze aanbeveling kan niet anders zijn dan te bereiken, dat reeds van den eersten aanvang af met medewerking van deze Staten-Generaal op normale constitutioneele wijze het landsbestuur zal worden gevoerd.

4. Toegevend, dat het gewenschte doel niet zonder toepassing van staatsnoodrecht kan worden bereikt, beveelt het advies een stelsel aan, waardoor het enerzijds de erkenning en het behoud van de constitutioneele organen meent te waarborgen en anderzijds de beletselen, welke aan het normaal functionneeren van die organen in den weg staan, meent op te heffen. De ondergeteekenden zijn van oordeel, dat tegen deze aanbeveling bedenkingen rijzen, welke zij thans hieronder zullen behandelen.

5. Allereerst zij naar voren gebracht, dat een aantal van die beletselen hun grond vinden in omstandigheden, welke door geen enkele wettelijke regeling uit den weg geruimd kunnen worden. Op de belangrijkste moge hieronder de aandacht worden gevestigd.

6. De Staten-Generaal in hunne samenstelling van 10 Mei 1940, althans hetgeen daarvan over is, zijn niet representatief te achten.

a. Het college zal niet voltallig kunnen zijn. Geen enkel beeld kan men zich thans reeds vormen omtrent het aantal dergenen, die door den dood of door bedanken zullen zijn ontvallen of om andere redenen aan de beraadslagingen niet zullen kunnen deelnemen, terwijl aanvulling in een groot aantal gevallen niet mogelijk zal zijn. Bovendien bestaat er reden tot bezorgdheid ten aanzien van den fysieken toestand van een deel dergenen, die wèl aan die beraadslagingen zouden kunnen deelnemen.

b. De samenstelling dekt voorts niet meer de zeker voor het tijdperk der bevrijding zoo belangrijke verandering in het kiezers-corps, welke — naar te verwachten valt — tijdens de bezetting zal zijn ingetreden. Een verandering, welke niet alleen betrekking heeft op de opvattingen van degenen, die indertijd aan de verkiezing der leden van het college hebben deelgenomen, doch mede op de personen, die inmiddels den kiesgerechtigden leeftijd hebben bereikt.

7. Wat de aanvulling betreft, dient onder het oog te worden gezien, dat deze in de vele — juist aanstonds na den terugkeer voorzienbare — gevallen, waarin tengevolge van deportatie of anderszins het bewijs van het beëindigen van het lidmaatschap niet geleverd zal kunnen worden, onmogelijk zal zijn.

8. Daarnaevens dient gewezen te worden op de omstandigheid dat het gedurende geruimen tijd uitgesloten zal zijn, verkiezingen te houden, zoodat ingeval van een mogelijk conflict tusschen het nieuwe Kabinet en de Staten-Generaal het niet mogelijk zal zijn, een ontbinding gepaard te doen gaan met een beroep op de volksuitspraak. De kans op zulk een conflict is evenredig aan de mate, waarin de Staten-Generaal niet representatief zijn te achten, aangenomen dat het aan het bewind zijnde Kabinet dit — naar gehoopt mag worden — wèl zal zijn. De gevolgen kunnen tweërlei zijn: een ontbinding zou kunnen plaats vinden zonder dat een zoodanig beroep wordt gedaan; ook zou met het oog daarop een ontbinding achterwege gelaten kunnen worden. Beide gevolgen zijn, naar ondergeteekenden meenen, in hooge mate ongewenscht.

9. Ook zal het gevolg van de onvoldoende representatieve kracht van de Staten-Generaal zich reeds aanstonds bij de kabinets-formatie doen gevoelen. Immers zal het niet mogelijk zijn op normale wijze den invloed van dat orgaan op die formatie te doen gelden zonder het nieuw optredende Kabinet aan de zelfde gebreken als de Staten-Generaal te doen lijden.

10. Thans worde nog in het bijzonder aandacht gewijd aan de wijze, waarop het advies een tweetal van de beletselen tegen het normaal functionneeren der Staten-Generaal door middel van staatsnoodrecht poogt te ondervangen, n.l. de zuiverings- en de aanvullingsregeling.

11. 's Raads advies stelt de zuivering in handen van de Staten-Generaal zelve. Ondergeteekenden achten het een groot gevaar, aan een lichaam, waarvan het constitutioneele karakter wordt erkend, een functie van zoodanige strekking — n.l. het uitstooten van leden om welke reden dan ook — toe te kennen, als het naar onze constitutie niet bezit noch behoort te bezitten. Dit bezwaar is te grooter, daar het hier bedoelde lichaam onder zeer bijzondere omstandigheden bijeen zou komen. Voorts moet niet vergeten worden, dat een geest van collegialiteit en de verantwoordelijkheid, voortvloeiende uit een systeem, waarin zonder onderzoek een hoogst ernstig oordeel wordt uitgesproken, zou kunnen verhinderen, dat behalve de actief verraderlijke ook de ongewenschte lauwe of karakterlooze elementen, tegen wie misschien weinig of niets in positieven zin te bewijzen zal zijn, worden verwijderd. Deze laatste mogelijkheid is niet denkbeeldig, daar juist de sterkste figuren waarschijnlijk door den bezetter kunnen zijn verwijderd.

12. Met betrekking tot de in het advies aanbevolen wijze van aanvulling geldt, dat deze — in de gevallen waar zij, in verband met het hierboven sub 7 betoogde, wel kan worden toegepast — niet ertoe kan bijdragen het lichaam het karakter van Staten-Generaal te hergeven, zooals dit in onze constitutie is bedoeld. Hierbij zij nog

aangeteekend, dat hetzelfde geldt met betrekking tot het permanent vereenigen van de overblijfselen van de beide Kamers in één lichaam.

13. De ondergeteekenden komen op grond van bovenstaande overwegingen tot de slotsom, dat inhoud en strekking van het advies te verwerpen zijn, omdat onder den schijn van handhaving naar aard en functie van een constitutioneel lichaam in wezen daarvoor iets geheel anders in de plaats wordt gesteld. Ten eerste doet die conclusie voor het overgangstijdperk de noodzaak erkennen van een noodoplossing, waarbij die schijn geheel wordt losgelaten. Ten tweede zal een ieder, die aan behoud van onze constitutioneele instellingen in de toekomst waarde toekent, ernstige gevaren moeten duchten van een zoodanige schijnoplossing.

14. De wijze, waarop een deugdelijke noodregeling moet worden ingericht, is in sterke mate afhankelijk van denkbeelden en gevoelens dienaangaande in het Nederlandsche volk. Kennisneming en beoordeeling daarvan zal eerst mogelijk worden, nadat de bevrijding een voldongen feit zal zijn.

15. Daarom verdient aanbeveling, bij de uitwerking te Londen niet verder te gaan dan vast te stellen, dat er ten spoedigste een tijdelijke volksvertegenwoordiging komt om te fungeeren tot het tijdstip, waarop de grondwettelijke organen in vollen omvang kunnen worden hersteld, welk herstel — zoo spoedig als zulks eenigszins mogelijk is, — zal behoren plaats te hebben.

16. Met betrekking tot de uitwerking in details zij vooropgesteld, dat deze in Londen kan worden voorbereid met de bedoeling om tijdverlies te voorkomen en richtsnoer te geven voor de gedachtenwisseling in Nederland. Geen enkel plan zal echter definitief mogen worden vastgesteld, alvorens de gelegenheid zal bestaan te onderzoeken, hoe Nederland daar tegenover staat.

17. Alhoewel de ondergeteekenden zich niet in alle opzichten met inhoud en strekking van de aangeboden ontwerpen kunnen vereenigen, meenen zij de Regeering toch in overweging te mogen geven, dienaangaande te beslissen, overeenkomstig de hieronder volgende beschouwingen, waarbij de nadruk valt op het niet definitief vaststellen in Londen, van het derde hoofdstuk van het Uitvoeringsbesluit.

18. Verwijzende naar hetgeen de Raad in zijn Advies no. 46 op pagina 4 onder IV heeft opgemerkt over verdeling van de daar bedoelde ontwerpen in twee categorieën, t.w.

a. die, welke te Londen voorbereid, door Hare Majesteit de Koningin geteekend en door één of meer Ministers gecontrasigneerd worden; en

b. die, welke te Londen worden voorbereid, doch niet dan na overleg met het bevrijde gebied mogen worden vastgesteld,

zouden de ondergeteekenden van de thans voorgelegde ontwerpen het besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening onder de eerste categorie willen doen vallen, terwijl het eerste en tweede hoofdstuk van het ontwerp Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening wèl te Londen vastgesteld en onderteekend, doch om veiligheidsredenen niet dan na de bevrijding van het bezette gebied openbaar moeten worden gemaakt. De materie, vervat in het derde hoofdstuk van bedoeld Uitvoeringsbesluit ware in een afzonderlijk Koninklijk Besluit op te nemen, dat dan onder de hierboven bedoelde tweede categorie zou moeten vallen en dus niet te Londen behoort te worden vastgesteld. Immers over de Uitvoeringsmaatregelen tot het samenstellen en bijeenroepen van de tijdelijke volksvertegenwoordiging kan en moet nader overleg gepleegd worden in Nederland, zoodat eventueele vaststelling ook alleen daar plaats kan hebben.

19. Alvorens over te gaan tot het maken van een aantal meer gedetailleerde opmerkingen, willen ondergeteekenden, onder verwijzing naar hetgeen zij in den aanhef dezes reeds schreven, vermelden, dat zij zich niet kunnen vereenigen met de in de eerste alinea van de Memorie van Toelichting gevoerde argumentatie, waarin gezegd wordt, dat de onmogelijkheid van een onmiddellijk herstel van de vóór 10 Mei 1940 bestaande organen voortvloeit uit het feit, dat de zittingstijd van de leden daarvan inmiddels is verstreken. Hieraan immers ware door middel van een interpretatief besluit nog wel tegemoet te komen. De onmogelijkheid van onmiddellijk herstel berust op andere, door ondergeteekenden in deze nota uiteengezette overwegingen.

De ondergeteekenden achten het gewenscht, thans nog een aantal opmerkingen te maken over de details der beide onderhavige ontwerpen.

Eerste Hoofdstuk

Artikel 1

2de lid. In dit lid kunnen na „het grondgebied van het Rijk” de woorden „door den vijand is ontruimd en mitsdien” vervallen; zij zijn niet alleen overbodig, doch ook verwarrend.

Bij het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg is immers reeds geregeld hoe het gebied, dat door den vijand is ontruimd, in bijzonderen staat van beleg komt te verkeerren.

3de lid. Het zou de voorkeur verdienen, in het laatste gedeelte van dit lid in plaats van „blijven zij van kracht enz.” te lezen: „blijven deze bepalingen van kracht enz.”.

Artikel 3

Om redenen van duidelijkheid ware het begin van den tweeden zin van dit artikel als volgt te lezen: „Een overeenkomstige kennisgeving wordt enz.”.

Artikel 7

1ste lid. Het in dit lid bepaalde, waarbij de Minister van Binnenlandsche Zaken beoordeelt, of de aanwijzing van de wethouders op een later te bepalen datum moet plaats vinden, schijnt moeilijk overeen te brengen met de bepaling van artikel 3, lid 4, van het Uitvoeringsbesluit, waarbij het initiatief omtrent deze beoordeeling in handen van den burgemeester wordt gelegd, die dan zoo spoedig mogelijk dezen Minister hiervan mededeeling doet.

Artikel 8

1ste lid. Aangezien in lid 1 van artikel 7 wordt gesproken van „aanwijzing” en ook in het begin van dit lid het woord „aanwijzing” wordt gebruikt, zal in het laatste deel van den eersten zin van dit lid het woord „verkiezing” door „aanwijzing” moeten worden vervangen en eveneens aan het slot van dit lid het woord „verkozenen” door „aangewezenen”.

Artikel 15

1ste lid. Om verwarring te voorkomen met de op 10 Mei 1940 bestaande Commissies van Bijstand voor de gemeentebesturen, schijnt het beter te lezen: „De vergaderingen van een commissie, als bedoeld in artikel 13, lid 1 worden enz.”.

2de lid. Aangezien het woord „commissie” vrouwelijk is, zal hier geschreven moeten worden „verslagen van hare beraadslagingen enz.”.

Artikel 18

Aangezien aan het slot van dit artikel verwezen wordt naar twee personen, is het juister te lezen: „en geven aan dien commissaris en dien Minister alle door *dezen* gewenschte inlichtingen”.

Tweede Hoofdstuk

Artikel 21

2de lid. De opmerking, bij artikel 1, 2de lid, gemaakt, zij hier herhaald.

Derde Hoofdstuk

Het schijnt de voorkeur te verdienen, hier te spreken van „Tijdelijke Volksvertegenwoordiging”.

Artikel 36

Artikel 36 ware te lezen als volgt:

„1. In afwachting van het weder samenstellen en bijeenkomen van de Staten-Generaal geschiedt het uitvaardigen van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

2. Zoolang de in artikel 37, lid 1, bedoelde Tijdelijke Volksvertegenwoordiging nog niet is samengesteld, worden door Ons slechts dan wetten uitgevaardigd, wanneer het algemeen belang naar Ons oordeel geen uitstel van voorziening gedooft”.

Deze wijziging beoogt de beperking, neergelegd in de woorden „in geval het algemeen belang naar Ons oordeel geen uitstel van de voorziening gedooft” slechts te doen gelden voor de periode, voorafgaande aan het samenstellen en bijeenkomen van de Tijdelijke Volksvertegenwoordiging. Immers, zal, naar aangenomen moet worden, het tijdsverloop tusschen het instellen en samenkomen van dit tijdelijk college en het weder instellen en bijeenkomen van de Staten-Generaal, zoo lang zijn, dat de bevoegdheid moet bestaan het uitvaardigen van wetten gedurende dien tijd in vollen omvang te doen geschieden.

Artikel 38

Zooals in het rapport reeds is opgemerkt, zal het Uitvoeringsbesluit, voor zoover dit betrekking heeft op de Tijdelijke Volksvertegenwoordiging, pas na overleg in Nederland moeten worden vastgesteld, zulks in overeenstemming met de bewoordingen van artikel 37, lid 1, waar immers wordt voorgeschreven, dat „na Onzen terugkeer in Nederland” de noodige maatregelen zullen worden genomen om tot bijeenroeping van dit lichaam te geraken. De bepaling van het aantal (60) leden behoort stellig niet in dit Koninklijk Besluit thuis, doch in het

— in Nederland nader vast te stellen — afzonderlijke uitvoeringsbesluit. In artikel 38 ware dus in plaats van het woord „zestig” te lezen „een nader door Ons te bepalen aantal”.

Tot uitdrukking ware te brengen, dat de samenstelling van deze Tijdelijke Volksvertegenwoordiging zoodanig moet zijn, dat ook personen, die vertrouwd zijn met de belangen van en de verhoudingen in de overzeesche gebiedsdeelen in dit college zullen worden opgenomen.

Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening *Considerans*

Verwezen zij naar de opmerkingen bij het derde hoofdstuk van het ontwerp K.B. betreffende een tijdelijke bestuursvoorziening, naar aanleiding van den naam „Tijdelijke Centrale Raad”.

Eerste hoofdstuk

Artikel 1

3de lid. In sommige gemeenten in Nederland schijnen reeds personen te zijn aangewezen, die belast zullen worden met de uitvoering van het ambt van tijdelijk burgemeester, wanneer de tijd daartoe gekomen is. Om te voorkomen, dat in dergelijke gevallen door automatische aanwijzing, als in het ontwerp vervat, deze persoon daartoe niet in aanmerking zou kunnen komen, zou het aanbeveling verdienen, aan dit lid toe te voegen: „tenzij deze in overleg met de andere wethouders een anderen persoon aanwijst”.

Artikel 2

2de lid. In den eersten zin schijnen tusschen de woorden „lid” en „aan” uitgevallen te zijn de woorden „onder c”.

4de lid. De beoordeeling van de definitie, welke in het ontwerp van het begrip gijzelaar wordt gegeven, gaat van de navolgende grondgedachten uit:

a. de gijzelaars die immers met het oog op het onderdrukken van de verzetshouding van het Nederlandsche volk van hun vrijheid zijn beroofd, hebben door hun langdurig onderling contact in de oogen van de bevolking een bepaalde waarde verkregen.

b. door het opnemen van de gijzelaars naast de (gezuiverde) raadsleden van vóór de bezetting onder de kiesmannen, die mede tot taak zullen hebben de „verdienstelijken” als collega’s aan te wijzen, wordt een middel aan de hand gedaan om aan den wensch tot vernieuwing zoowel als aan de verzetsbeweging erkenning te geven.

Met het oog op het sub *a* gestelde schijnt het niet juist — ook indien zulks technisch uitvoerbaar zou zijn — hen, die louter wegens het aanhangen van door den bezetter verworpen politieke denkbeelden zijn gegijzeld, uit te sluiten. De verzetshouding in Nederland vindt mede haar oorzaak in het feit, dat de bevolking in de oogen van den bezetter verwerpelijke politieke denkbeelden er op na hield. Daarin is vermoedelijk een belangrijk en wellicht zelfs het eenige motief voor de gijzeling van een aantal personen, gelegen geweest, die daardoor en door hun aanwezigheid in de kringen van hen, die in de gijzeling een langdurig onderling contact hebben onderhouden, in de oogen van de bevolking zeker een bijzondere waarde hebben verkregen.

Bovendien is niet aan te nemen, dat het uitvoerbaar zou zijn, het in aanmerking komen te verbinden aan de inwendige motieven, die de bezetter gehad moet hebben om iemand te gijzelen. Trouwens, als het uitvoerbaar zou zijn, zou het tot tal van ongewenschte discussies aanleiding geven.

Dat de opsluiting gepaard moet zijn gegaan met den wil van den bezetter om anderen van verzetsdaden af te houden of een maatregel van represaille te nemen, moet — zooals reeds in het aangeboden ontwerp is geschied — echter wèl door de formuleering gedekt blijven. Zoolang van dien samenhang niet naar buiten blijkt, heeft men immers geen zekerheid met gijzelaars te doen te hebben, doch veeleer met politiek gedetineerden, voor het in aanmerking brengen van welke laatste categorie minder termen aanwezig schijnen te zijn.

Dit alles leidt er toe de woorden: „die anders dan louter wegens het aanhangen van door den bezetter verworpen politieke denkbeelden” uit lid 4 te doen vervallen.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de woorden: „alsmede hij, die bij wijze van represaille op tegenover Duitschers door de wettige Nederlandsche overheid genomen maatregelen”. Hiermede zijn vermoedelijk de z.g. „Indische gijzelaars”, die reeds in Augustus 1940 naar Buchenwalde gingen en later in Nederland zijn geïnterneerd, bedoeld. Hoewel zich onder deze groep zeer verdienstelijke Nederlanders bevinden uit den tijd van vóór de bezetting en de groep als geheel ook contact heeft gehad met hen, die later als gijzelaar

zijn opgesloten geworden, zal het den doorslag moeten geven, dat deze „Indische” gijzelaars met het verzet wel heel weinig uitstaande hebben gehad en niet zijn opgesloten om indruk op de Nederlandsche bevolking te maken, doch op het Nederlandsch-Indische Gouvernement.

Voorts mag betwijfeld worden, of het Nederlandsch-Indische Gouvernement onder de omschrijving „de wettige Nederlandsche Overheid” valt.

Ten slotte zal een voorziening getroffen moeten worden om te voorkomen, dat personen, die door den bezetter, om welke reden dan ook, reeds na korten tijd uit de gijzeling zijn ontslagen, onder de definitie zouden vallen. Het voordeel, dat aldus een groot aantal kennelijk ongeschikten niet in aanmerking wordt gebracht, weegt stellig op tegen het nadeel, dat een aantal geschikte personen buiten de definitie valt. Bovendien komt aldus de grondgedachte, dat de gijzelaars door hun langdurig onderling contact in de oogen der bevolking waarde hebben verkregen, beter tot haar recht.

Daarnaast vraagt de regeling eene voorziening voor het geval, dat de bezetter op het laatste oogenblik een aantal personen gaat gijzelen op wier aanwezigheid in het college van kiesmannen stellig geen prijs te stellen valt.

Met betrekking tot de mogelijke bedenking, dat geschikte personen uitgesloten worden, zij nog opgemerkt, dat de kiesmannen zelve de noodige correcties kunnen aanbrengen, indien mocht blijken, dat die uitgeslotenen voldoen aan de criteria van verdienstelijkheid, welke in lid 2 van het artikel zijn neergelegd.

Op grond van bovenstaande overwegingen ware de ontworpen redactie van lid 4 te wijzigen als volgt:

„Onder gijzelaar wordt voor de toepassing van dit besluit verstaan hij, die hetzij om anderen van het plegen van verzetsdaden af te houden, hetzij als vergelding van door anderen gepleegde verzetsdaden, door den bezetter van zijn vrijheid werd beroofd, met dien verstande, dat de vrijheidsberoving in het geheel minstens zes maanden heeft geduurd”.

Artikel 3

2de lid. Vermits ongewenschte resultaten kunnen ontstaan, wanneer niet een controleerende instantie wordt geschapen, die nagaat of degenen, die zich als gijzelaar hebben aangemeld, aan de daarvoor in het besluit gestelde vereischten voldoen, ware tusschen de woorden „bevinden” en „die” in te voegen: „die niet aan de in artikel 2 van dit besluit gestelde vereischten voldoen, of”.

Artikel 5

2de lid. Om te voorkomen, dat oud-raadsleden, die gijzelaar waren, doordat zij tot twee stemgerechtigde groepen behooren, meer dan één stem zouden kunnen uitbrengen, ware hier een bepaling op te nemen, inhoudende, dat ieder der aanwezigen slechts één stem kan uitbrengen.

Artikel 5

5de lid. Een voorziening ware te treffen voor het geval de aangewezenen als in dit lid bedoeld hun aanwijzing niet kunnen of willen aanvaarden.

Tweede hoofdstuk

Artikel 6

3de lid. Een overeenkomstige opmerking, als gemaakt bij artikel 1, lid 3, van dit ontwerp, behoort hier niet gemaakt, aangezien het niet mogelijk voorkomt, dat zich onder de huidige omstandigheden in een provincie een zoodanige publieke opinie vormt, dat daardoor een tijdelijke commissaris van de Koningin zou kunnen worden aangewezen.

Derde Hoofdstuk

Met nadruk moge er nogmaals op gewezen worden, dat de in dit hoofdstuk vervatte materie in een afzonderlijk Koninklijk Besluit opgenomen, en pas na terugkeer en overleg in Nederland vastgesteld behoort te worden.

Artikel 7

Overeenkomstig het bij artikel 38 van het Koninklijk Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening opgemerkte zal dit artikel dienen aan te vangen met een lid, luidende: „De Tijdelijke Volksvertegenwoordiging bestaat uit zestig leden”.

Artikel 8

Het woord „personen” ware te vervangen door „Nederlandsche onderdanen”. Immers, komen onder de huidige redactie ook vreemdelingen in aanmerking om als lid van de Tijdelijke Volksvertegenwoordiging te worden aangewezen.

Het woord „Rijk” ware te veranderen in „Koninkrijk”, opdat duidelijk uitkome, dat ook personen uit de overzeesche gebiedsdeelen zijn inbegrepen. Eveneens zou het woord „Nederland” in de laatste zinsnede van de Memorie van Toelichting in „Koninkrijk” moeten worden veranderd.

Artikel 9

2de lid. Het woord „kunnen” schijnt niet op zijn plaats en zou aanleiding tot verwarring kunnen geven. Door het vervallen van het woord „kunnen” wordt bereikt, dat de leden van de oude Kamers de bevoegdheid krijgen een aantal plaatsen onvervuld te laten, indien zij meenen, dat daartoe geen *geschikte* oud-Kamerleden beschikbaar zijn.

Om taalkundige redenen schijnt het beter te spreken van „geen voldoende plaatsvervangers” in plaats van „onvoldoende plaatsvervangers.”

Artikel 10

Om te voorkomen, dat men uit dit artikel de bedoeling zou kunnen afleiden, dat de Kamers der Staten-Generaal nog wettig bestaan, ware het begin van het artikel als volgt te lezen: „Zij, die op 10 Mei 1940 lid waren van een van de beide Kamers der Staten-Generaal, en behoorden enz.”

Artikel 11

1ste lid. Overeenkomstig het bij artikel 3, lid 2, opgemerkte, ware in den vierden zin achter „zich personen bevinden” toe te voegen „die zijn uitgesloten ingevolge artikel 10, of”.

2de lid. Ook hier ware een voorziening te treffen voor het geval, dat de benoemden hun benoeming niet kunnen of wenschen te aanvaarden.

Artikel 12

De verwijzing naar „artikel 8” in den laatsten zin van dit artikel is blijkbaar een vergissing. Aangenomen moet worden, dat hier „artikel 11, lid 1” bedoeld is.

De woorden „geleid op de wijze, als in dat lid bepaald” zouden zonder bezwaar kunnen vervallen.

Vierde Hoofdstuk

Artikel 14

3de lid. Het ware duidelijker, indien aan het einde van dit lid wordt gelezen: „wie met de vervulling van dat ambt is belast”.

(w.g.) Jhr. Mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND.

(w.g.) F. E. BRUYNING.

(w.g.) P. RIJKENS.

(w.g.) Prof. Mr. J. EGGENS.

(w.g.) Maj. Prof. Dr. J. H. DE BOER.

(w.g.) Kapt. Jhr. Mr. P. TH. SIX.

Nota, behoorende bij het door zes leden van den Buitengewonen Raad van Advies ingediende Minderheidsrapport naar aanleiding van 's Raads advies no. 91 dd. 19 Juni 1944 inzake het ontwerp van K.B., houdende de noodzakelijke voorloopige voorzieningen met betrekking tot wetgeving en bestuur, zowel voor het Rijk als voor de provinciën en gemeenten, alsmede het daarbij behoorende ontwerp van K.B. betreffende de uitvoering.

De ondergeteekenden veroorloven zich, met betrekking tot het door zes leden van den Buitengewonen Raad van Advies ter zake van 's Raads advies no. 91 ingediende minderheidsrapport het navolgende onder de aandacht der Regeering te brengen.

Hoewel zij zich zonder bezwaar hebben kunnen aansluiten bij de overige onderteekenaars van dat rapport, uit overweging, dat aldus eene aanbeveling, waarvan ook voor henzelfden de strekking onder de huidige omstandigheden voldoende aanvaardbaar is, maximaal zou kunnen worden gesteund, mag zulks hen niet ervan weerhouden melding te maken van eene bedenking van zeer principieelen aard tegen de aangeboden ontwerpen, welke in het minderheidsrapport niet tot uiting is gebracht.

Gelijksoortige bezwaren, als in alinea's 6 en 11 van dat rapport tegen de conclusies van 's Raads advies no. 91 zijn naar voren gebracht, verzetten zich ook tegen het doen bijeenkomen van de overgebleven leden van de Staten-Generaal als kiesmannen voor het dertigtal uit hun midden, dat de helft van het vertegenwoordigend lichaam zal moeten vormen.

Slechts in abstracte theorie kan worden verwacht, dat de meest verdienstelijken en voor de verzetshouding van het Nederlandsche volk meest representatieven zullen worden aangewezen, wanneer aan die verkiezing ook anderen deelnemen, die aan deze criteria niet voldoen. Gevreesd moet veeleer worden, dat in de practijk politieke overwegingen op die verkiezing een vertroebelenden invloed zullen uitoefenen; een invloed, welks gevolgen nog minder aanvaardbaar worden, wanneer onder de stemgerechtigden tevens twijfel moet bestaan over de vraag, of de aanwijzing zal moeten geschieden in evenredigheid aan de samenstelling der Staten-Generaal in Mei 1940 dan wel aan de toevallige samenstelling van het bij den terugkeer overgebleven gedeelte daarvan.

Hetzelfde bezwaar zal zich daarnaast doen gevoelen bij het advies, dat het gekozen dertigtal zal moeten indienen terzake van de benoeming van de dertig overigen. Bovendien zal het gebrek aan algemeene bekendheid van de namen dergenen, die onder de bezetting blijk hebben gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand, de waarde van dat advies niet kunnen verhoogen.

Voorts zij nog opgemerkt, dat de ontworpen regeling het gevaar in de hand zal werken, dat de als kiesmannen bijeengeroepen leden van de Staten-Generaal zich als constitutioneele volksvertegenwoordigers, voorzien van alle aan die hoedanigheid verbonden rechten en verplichtingen, zullen beschouwen en zullen weigeren hun constitutioneel bestaan door deelneming aan de verkiezing te beëindigen.

De ondergeteekenden zijn van meening, dat de aangeboden ontwerpen onvoldoende gelegenheid geven om den drang tot vernieuwing, welke ongetwijfeld in het Nederlandsche volk aanwezig zal zijn, tot uiting te brengen. In plaats daarvan geven zij persoonlijk de voorkeur aan uitwerking te Londen (uiteraard met inachtneming van hetgeen in alinea's 14, 15, 16 van het minderheidsrapport is gesteld) van het met betrekking van landsbestuur in 's Raads advies no. 46 E terzake van de toenmaals aangeboden ontwerpen aanbevolen stelsel. Bij juiste toepassing, waarbij de Regeering in het bijzonder de aandacht gevestigd houde op prominente persoonlijkheden uit de verzetsorganisaties en op hen, die op vernieuwde wijze aan politieke idealen uitdrukking willen geven, kan aldus een vertegenwoordigend lichaam worden geschapen, waarin de geestesgesteldheid van het Nederlandsche volk het best tot uitdrukking komt, terwijl gevaren als bovenvermeld, worden vermeden.

Londen, 19 Juni 1944.

(w.g.) Prof. Mr. J. EGGENS.

(w.g.) Kapt. Jhr. Mr. P. Th. SIX.

Nota, behoorende bij het door zes leden van den Buitengewonen Raad van Advies ingediende Minderheidsrapport naar aanleiding van 's Raads advies no. 91 dd. 19 Juni 1944 inzake het ontwerp van K.B., houdende de noodzakelijke voorloopige voorzieningen met betrekking tot wetgeving en bestuur, zowel voor het Rijk als voor de provinciën en gemeenten, alsmede het daarbij behoorende ontwerp van K.B. betreffende de uitvoering.

Ondergeteekende, volledig onderschrijvende het door hem mede onderteekende minderheidsrapport, uitgebracht door zes leden van den Buitengewonen Raad van Advies naar aanleiding van de ontwerpen van Koninklijk Besluit inzake de z.g. „Eerste Bestuursvoorziening”, in het bijzonder het ten aanzien van het betreffende de Staten-Generaal opgemerkte, wil hierbij echter als zijn meening naar voren brengen, dat aan een zoo spoedig mogelijk bijeenroepen van de Gemeenteraden en zoo noodig ook van de Provinciale Staten in hun respectieve samenstellingen van 1940, veel minder bezwaren kleven dan aan een eventueel bijeenroepen van de Staten-Generaal.

Onderling overleg zal toch in de kleinere gemeenschappen der gemeenten wel hebben plaats gevonden. In deze kleinere gemeenschappen zal men, vooral ten aanzien van de vraagstukken en noden van de gemeenten zelve, veeleer een gezamenlijk ontwikkelingsproces hebben doorgemaakt, dan zulks in het geheele land het geval heeft kunnen zijn. Het valt te verwachten, dat in vele gemeenten de Gemeenteraad in zijn oude samenstelling aanstonds zonder aansporing bijeen zal komen. De onbetrouwbare elementen zullen daarbij vermoedelijk wel niet verschijnen. Een zuiveringsprocedure — niet de zelf-zuiveringsprocedure volgens het advies van den Buitengewonen Raad van Advies, doch uitgevoerd door of namens den Burgemeester — zal natuurlijk niet kunnen worden gemist.

Ondergeteekende meent, dat met betrekking tot de regeling van de zaken van de gemeentehuishouding samenwerking van den Burgemeester met een college als de Gemeenteraad aanstonds onontbeerlijk is. Vraagstukken bijvoorbeeld varieerend in belangrijkheid van problemen van volkshuisvesting en volksgezondheid tot het herstellen

van straatnamen, zullen binnen den gemeentelijken kring om directe oplossing vragen, welke oplossing den Burgemeester gemakkelijker zal vallen, wanneer hij daarbij op een Gemeenteraad kan steunen.

Waar in Nederland veel minder — zoo ooit eenige — bezwaren zijn gerezen tegen de wijze, waarop het bestuur der gemeenten is geregeld, wil het ondergeteekende tevens voorkomen, dat aan de oude Gemeenteraden ook aanstonds wederom de oude bevoegdheden kunnen worden toegekend.

In vele gemeenten, vooral in de kleinere, zal de bevolking een dergelijke procedure verwachten en zal een dergelijke handelwijze vertrouwen wekken en de rust bevorderen. In ieder geval moet het mogelijk zijn, dat, wanneer het blijkt, dat de bevolking der gemeente een dergelijke procedure wensch, deze wenschen worden geëerbiedigd. Een bepaling, dat, indien mocht blijken, dat op deze wijze niet goed in het bestuur van een gemeente zou worden voorzien, voorzieningen ter zake door den Minister of door het Militair Gezag kunnen worden getroffen, zal niet kunnen ontbreken.

Een der functies van den Gemeenteraad kan bestaan in het aanstonds benoemen van Wethouders.

Het groote verschil met de al dan niet wenschelijkheid van het in hare functies herstellen van de beide Kamers der Staten-Generaal, is, volgens de meening van ondergeteekende, gelegen in de omstandigheid, dat zich binnen de gemeenschappen der gemeente — vooral in kleinere — veel beter een gezamenlijke opinie kan hebben gevormd ten aanzien van de gemeentezaken, dan zulks ten aanzien van het Rijk het geval is. De leden van den Gemeenteraad hebben daarbij gelegenheid gehad voortdurend in contact te zijn met de bevolking van hun gemeente. Overigens dient ook niet te worden vergeten, dat de verhouding van een lid van den Gemeenteraad tot de bevolking een geheel andere is dan die van een lid van de — oude — Staten-Generaal tot de bevolking. Plaatselijke bekendheid en deskundigheid bevorderen, dat bij de leden der Gemeenteraden meer de personen dan de politieke partijen veelal een rol spelen.

Overwegingen omtrent de Provinciale Staten kunnen zich, volgens ondergeteekende, ondanks het minder goed aanwezig zijn van direct contact met de bevolking, meer aansluiten bij die omtrent de Gemeenteraden, dan bij die omtrent de Staten-Generaal.

Het is om deze redenen, dat ondergeteekende zou willen aanbevelen, ten aanzien van de bestuursvoorziening in gemeenten en provinciën naast de voorzieningen in het ambt van Burgemeester en Commissaris der Koningin, de Gemeenteraden en de Provinciale Staten te doen zuiveren en in hun functies te herstellen, een en ander in afwachting van nieuwe verkiezingen, die wellicht voor Gemeenteraden en Provinciale Staten eerder kunnen worden gehouden dan voor de Staten-Generaal.

Londen, 19 Juni 1944.

(w.g.) Majoor Prof. Dr. J. H. DE BOER.

Minderheidsrapport, behorende bij 's Raads advies No. 91 dd. 19 Juni 1944, inzake het ontwerp van K.B., houdende de noodzakelijke voorloopige voorzieningen met betrekking tot wetgeving en bestuur, zoowel voor het Rijk als voor de provinciën en gemeenten, alsmede het daarbij behorende ontwerp van K.B. betreffende de uitvoering.

Ondergeteekende kan zich in het algemeen aansluiten bij het door zes leden van den Raad ingediende minderheidsrapport, doch zijn meening verschilt van die, neergelegd in bedoeld rapport, waar het de kwestie van het bijeenroepen van de Staten-Generaal betreft. Zijn gedachtengang is zeer in het kort als volgt:

Na bevrijding van het Moederland zal het Rijk waarschijnlijk nog in oorlog zijn met Japan en de voortzetting van den strijd met de wapenen alsmede de politieke strijd ter herkrijging van een vrij Nederlandsch-Indië zal een groote krachtsinspanning, doch vóór alles een groote eensgezindheid eischen.

Zouden nu de Staten-Generaal niet bijeen worden geroepen, o.a. op grond van het wel zeer zwakke argument, dat de zittingstijd is verstreken, dan valt te verwachten — de voortteekenen doen zich duidelijk voor — dat er ernstige oppositie en ontevredenheid wordt opgeroepen, niet alleen bij de Kamerleden zelf, doch ook bij groote groepen van de bevolking. Men zal vóór alles eerst willen terug hebben, wat

werd afgenomen, en eerst daarna genegen zijn om in te zien, dat er geen poging wordt gedaan, de grondslagen onzer democratie aan te tasten, maar dat tijdelijk het normaal functioneeren van de volksvertegenwoordiging door de zeer bijzondere omstandigheden niet mogelijk is. De middelen, die de Raad in zijn advies voorstelt, om dit functioneeren toch, zoo goed en zoo kwaad als het gaat, te bewerkstelligen, lijken ondergeteekende niet doorvoerbaar. Speciaal ten aanzien van de zelf-zuivering zou hij nog verder willen gaan dan hetgeen in punt 11 van het minderheidsrapport is vastgelegd en willen verklaren, dat het op grond van zijn ervaringen tijdens de bezetting naar zijn overtuiging niet dan na een diepgaand en zeer tijdrovend onderzoek, en zelfs in vele gevallen *onmogelijk* zal zijn om over iemand een oordeel te vellen, of hij zich al of niet „goed gedragen” heeft. Immers, geen twee personen verkeerden onder de bezetting in gelijke omstandigheden of hadden dezelfde motieven, en wat vaak den eenen dag wenschelijk leek, moest door de wisselende omstandigheden of rijpend inzicht kort daarop als landverraad worden beschouwd, en omgekeerd. De door de Regeering voorgestelde selectie moet dan ook als een aanzienlijk beter systeem van zuivering worden gezien dan het volgens 's Raads advies met de vinger aanwijzen en verwijderen van onwaardigen.

Ondergeteekende lijkt daarom de volgende procedure het overwegen waard:

1. Bijeenroeping van de Staten-Generaal, slechts gezuiverd van N.S.B.-ers en andere personen, waarvan buiten twijfel staat, dat zij landsverraderlijke handelingen hebben gepleegd;

2. aan hen ter goedkeuring voorleggen van de Regeeringsontwerpen, zooals deze in Londen zullen zijn opgesteld, rekening gehouden met de opmerkingen van het minderheidsadvies.

Hier zal men zich aanstonds de vraag stellen, wat er gebeuren moet, wanneer eventuele amendementen van de Staten-Generaal tot een onoverbrugbaar conflict leiden. Aangezien de Regeering echter wel en de Staten-Generaal niet representatief geacht moet worden, lijkt Kamerontbinding alsdan de eenige weg.

Ondergeteekende beseft zeer wel, dat deze consequentie uiterst bedenkelijk is, doch indien men van de stelling uitgaat, dat de Staten-Generaal niet ontbonden *mogen* worden, omdat verkiezingen niet mogelijk zijn, dan volgt daaruit, dat de nieuwe Staten-Generaal, zooals de Raad die zich denkt (en met welke volksvertegenwoordiging gedurende de geheele overgangperiode conflicten kunnen rijzen) in alle gevallen haar voorstellen gerealiseerd zouden zien, omdat zij op grond van bovengenoemde stelling *onafzetbaar* zijn. Dat dit allerminst in overeenstemming met democratische beginselen is, behoeft wel geen betoog.

Nu lijkt het, alsof volgens de procedure van de Regeeringsontwerpen en het minderheidsadvies het probleem omtrent het al of niet ontbinden van de Staten-Generaal kan worden vermeden, omdat deze niet als zoodanig bij elkaar worden geroepen. Zulks is echter, naar de meening van ondergeteekende, slechts schijn. Immers, volgens dit stelsel worden de leden der oude Kamers toch bijeengeroepen om een dertigtal hunner voor een nieuw college te kiezen. Indien in deze bijeenkomst zou worden besloten, dat men bij elkaar zit, niet als een verzameling leden, maar als Staten-Generaal, dan kunnen *deze* Staten-Generaal niet door de Kroon worden ontbonden, omdat zij nimmer als zoodanig werden erkend. De Regeering zou dan als het ware de vergadering met geweld uit elkaar moeten doen drijven; een gang van zaken, die uiteraard onder geen enkel beding mag worden gerickeerd. Nu kan men betoogen, dat van de leden der Staten-Generaal kan worden verwacht, dat zij de zaak niet op de spits zullen drijven, doch dan geldt zulks evenzeer ten aanzien van de aanneming van de Regeeringsvoorstellen door de Staten-Generaal volgens voorstel van ondergeteekende. Alsdan zal men echter hebben bereikt, dat in eerste instantie de Staten-Generaal werden erkend en aan verlangens en het rechtsgevoel van een belangrijk deel der bevolking is tegemoet gekomen, om daarna, rekening houdende met de omstandigheid, dat een op gedwongen wijze tot stand gebrachte Staten-Generaal eerder een gevaar dan een weldaad is, de op de realiteit gebaseerde en practisch uitvoerbare Regeeringsplannen te doen aanvaarden.

Londen, 19 Juni 1944.

(w.g.) Maj. vl. Ir. P. J. C. VOS.

BIJLAGE 79

Brief d.d. 27 Juni 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de leden van de Raad van Ministers ten geleide van een nieuw ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening, alsmede een schrijven d.d. 29 Juni 1944 van de heer van Mook, inhoudende een amendement daarop

A

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN
Kab. E I No. 1765

Londen, 27 Juni 1944.
Mexborough House
33 Dover Street

*Aan de leden
van den Raad van Ministers.*

Het besluit „Tijdelijke Bestuursvoorziening” is, ingevolge de desbetreffende beslissing, nog in redactiedetails nader door den Minister van Justitie en ondergeteekende bezien, zoodat u het hierbij in uiteindelijk vorm gelieve aan te treffen.

Tevens gaat hierbij de Memorie van Toelichting. Voor eventueele op- of aanmerkingen houd ik mij aanbevolen. Bij ontbreken van dien, zal de opdracht aan H.M. de Koningin u spoedig ter teekening bereiken.

*De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(w.g.) J. A. W. BURGER.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Landbouw, van Scheepvaart en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën en van Onzen Minister zonder Portefeuille van 23 Juni 1944: Kab. E I No. 1765.

Overwegende, dat het in verband met de buitengewone omstandigheden, waarin het Rijk in Europa bij de bevrijding van de vijandelijke bezetting zal verkeeren, noodzakelijk is bijzondere voorzieningen van voorloopigen aard te treffen ten aanzien van de noodige vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente en van het bestuur van provincie en gemeente;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Door Ons worden nadere regelen vastgesteld omtrent de voorloopige voorziening in de noodige vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente en in het bestuur van provincie en gemeente vanaf het tijdstip, waarop het grondgebied des Rijks geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd.

2. De in het vorig lid bedoelde regelen betreffen mede de wijze van samenstelling van de vertegenwoordigende lichamen en voor zooveel noodig hunne taak en werkwijze.

Artikel 2

In afwijking van het bepaalde bij de wetten van 15 Mei 1829 (*Staatsblad* No. 28) en van 26 April 1852 (*Staatsblad* No. 92) kan bij de in artikel 1 bedoelde nadere regelen door Ons worden voorgeschreven, dat zij in werking treden nog voor hun afkondiging.

Artikel 3

Voor zoover de in artikel 1 bedoelde nadere regelen afwijken van bestaande bepalingen, blijven deze laatste tijdelijk buiten toepassing.

Artikel 4

Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening” en treedt in werking met ingang van den dag, waarop het in het *Staatsblad* is geplaatst.

Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 1944.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Landbouw,*

*De Minister van Scheepvaart
en Visscherij,*

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

De Minister zonder Portefeuille,

Kab. E I No. 1765

Memorie van Toelichting op het Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

De vraag, op welke wijze, terstond bij de terugkeer van het wettig gezag in Nederland, in het burgerlijk bestuur moet worden voorzien, wordt door dit besluit in beginsel beantwoord.

Voorzieningen zullen onverwijld worden getroffen voor de wederinstelling van vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente en betreffende het bestuur van provincie en gemeente.

Geen nadere voorzieningen zijn vereischt ten aanzien van het bestuur van het Rijk; immers wordt van ons geldende constitutioneel-monarchale stelsel, van de onschendbaarheid des Konings en van het beginsel der ministerieele verantwoordelijkheid in geenerlei wijze afgeweken, ook niet tijdelijk of in eenige aanvullende regeling. Te dien aanzien blijft, ondanks de vijandelijke bezetting, ons staatsrechtelijk bestel volledig ongewijzigd.

Wel is echter het treffen van bijzondere voorzieningen met betrekking tot het bestuur van provincie en gemeente voor den overgangstijd noodzakelijk. Dit bestuur toch wordt thans onder dwang van den vijand uitgeoefend, volgens beginselen en dikwijls door personen, welke na de bevrijding geen oogenblik kunnen worden gehandhaafd. Bijzondere maatregelen van een tijdelijk karakter zijn dan ook noodig, om zoo snel mogelijk te geraken tot een bevredigend herstel van voor ons volk aanvaardbare verhoudingen.

Dit geldt eveneens ten aanzien van de vertegenwoordigende organen voor Rijk, provincie en gemeente. Zoo wordt dan ook in dit besluit vastgelegd, dat zoodanige vertegenwoordigende organen voor Rijk, provincie en gemeente terstond weder worden ingesteld, terwijl tevens in het besluit de vraag, van welk karakter deze organen zullen zijn, wordt beantwoord. Bij het bestudeeren van deze vraag werden als de meest in aanmerking komende mogelijkheden gezien hetzij het onmiddellijk herstel van Staten-Generaal, Provinciale Staten en gemeenteraden, hetzij het instellen van instituten ad hoc voor de overgangsperiode, gelegen tusschen de bevrijding en het tijdstip, waarop een volledige terugkeer naar normale verhoudingen mogelijk zal zijn. De gedachte van een tusschenoplossing, nl. door aan zoodanige instituten ad hoc niet de bevoegdheden, maar wel de namen der aloude vertegenwoordigende lichamen te geven, bood weinig aantrekkelijks.

Na rijpe overweging werd gekozen voor onverwijld herstel van de, zooals het besluit het uitdrukt, „noodige” vertegenwoordigende lichamen, derhalve van Staten-Generaal, Provinciale Staten en gemeenteraden. De geopperde bezwaren, dat het onmiddellijk weder doen functionneeren der gemeenteraden in verschillende gemeenten moeilijk uitvoerbaar zou blijken te zijn, en dat de volledige inschakeling der vertegenwoordigende lichamen, reeds in den overgangstijd, een verdragenden invloed op het totstandkomen van dringende voorzieningen zou kunnen uitoefenen, alsmede in het bijzonder, dat ontbinding van de Kamers niet verantwoord zou zijn, zoolang nog geen verkiezingen kunnen worden gehouden, werden tenslotte geringer geacht dan de bezwaren, aan elke andere overwogen oplossing verbonden. Dit kan intusschen niet wegnemen, dat verschillende der met betrekking tot deze organen geldende wettelijke regelingen, gedurende den overgangstijd niet naar de letter zullen worden gevolgd.

Al wordt dus de vraag, of deze grondwettelijke vertegenwoordigende lichamen terstond weder moeten worden ingesteld, in dit besluit bevestigend beantwoord, niets wordt in dit besluit vermeld ten aanzien van de personen, die van deze lichamen zullen deel uitmaken en met name niet, of zij, die op 10 Mei 1940 in deze colleges zitting hadden, daarin al of niet zullen terugkeeren. Het wil ons voorkomen, dat een formeel recht van de leden dezer colleges om daarin krachtens hun vroeger mandaat terug te keeren, ontbreekt, terwijl het tevens een open vraag is, in hoeverre deze vroeger gekozen vertegenwoordigers na de bevrijding nog als representatief kunnen worden aangemerkt. De beantwoording van deze laatste vraag zal nl. mede afhangen van hun houding tijdens de bezetting, welke houding individueel zeer verschillend kan zijn geweest. Het vraagstuk, wie deel van de vertegenwoordigende lichamen zullen hebben uit te maken, is een kwestie van uitvoering, welke aan de orde komt, nadat het bovenomschreven beginsel is vastgelegd.

Toch is het duidelijk, dat ook dienaangaande onverwijld voorzieningen moeten worden getroffen; men geve er zich daarbij echter wel rekenschap van dat iedere publicatie daarvan voorshands achterwege dient te blijven, teneinde niet in eenig opzicht gevaren voor de betrokkenen te scheppen of te vergrooten.

Wil men verzekerd zijn van een goede uitvoering van de onderhavige voorziening, dan verdient het aanbeveling om bij het regelen van de samenstelling dezer vertegenwoordigende lichamen, rekening te houden met de eventueele afwezigheid van voor het lidmaatschap dier colleges in aanmerking komende personen en derhalve regelen te treffen, waarvan de uitvoering mogelijk is, onafhankelijk van maatregelen, door den bezetter tegen welke personen dan ook genomen of te nemen.

De bedoelde bijzondere voorzieningen zijn, zooals in het besluit tot uitdrukking wordt gebracht, van „voorloopigen” aard. Zij zullen ten hoogste gelden voor de periode, gelegen tusschen het tijdstip, waarop de vijand van het grondgebied van het Rijk in Europa is verdreven, en het tijdstip, waarop verkiezingen zijn gehouden. Zoodra immers de meeste van de in het buitenland verblijvende landgenooten

in het vaderland zijn teruggekeerd en de bevolkingsadministratie zoodanig is hersteld, dat het houden van verkiezingen technisch uitvoerbaar is, houdt de noodzaak van het gelden van bijzondere voorzieningen op om plaats te maken voor normale regelingen.

Mogelijk zullen deze voorzieningen zelfs voor korteren tijd gelden, nl. tot het tijdstip, waarop andere voorzieningen dan de thans bedoelde in Nederland zouden worden getroffen, in wetgevende samenwerking tusschen Kroon en Staten Generaal.

Het besluit stelt voorts, dat het „noodzakelijk” is, om voorzieningen te treffen. Dit houdt in een beroep op staatsnoodrecht, op de noodzaak nl. om ingevolge de abnormale omstandigheden, af te wijken van bestaande wettelijke bepalingen; maar tevens houdt dit in een beperking ten aanzien van de mate waarin, en den tijdsduur waarvoor, dit mag geschieden.

Deze noodzaak spruit niet slechts voort uit de onverwijld vereischte zuiveringsmaatregelen en de daaraan verbonden wisseling van personen in diverse functies, alsmede uit het doen vervallen van bepaalde tijdens de bezetting ingestelde functies en het herstel van andere. Want deze noodzaak is voornamelijk gelegen in het feit, dat geen oogenblik in twijfel mag zijn, dat de leiding bij het voorzien in behoeften van bestuurlijken en wetgevenden aard berust bij de wettige Nederlandsche organen en nergens anders. Slechts wanneer dit boven iederen twijfel is gesteld, zijn orde en rust verzekerd, waardoor het spoedigste verwezenlijkt kan worden, wat door den nood der omstandigheden zal worden vereischt.

De wenschelijkheid tot afzonderlijke totstandkoming en afkondiging van een besluit, houdende de op het tijdstip der bevrijding geldende beginselen van bestuursvoorziening, dus separaat van de regeling tot uitvoering dezer beginselen, is vastgesteld in overleg met en onder algemeene instemming van den Bijzonderen Raad van Advies. Daarbij is overwogen enerzijds datgene, wat door eischen van veiligheid en voorzichtigheid wordt ingegeven, maar anderzijds tevens het belang, dat ook in bezet Nederland omtrent volledig en onmiddellijk herstel van onze democratische instellingen geenerlei twijfel zal kunnen bestaan.

De Considerans behoeft na het bovenstaande geen bijzondere toelichting meer.

Artikel 1

Lid 1 legt de bovenstaande beginselen vast, alsmede dat de werkelijkking daarvan in nadere regelen zal plaatsvinden. Tevens blijkt, dat die regelen op het tijdstip van de bevrijding van eenig deel des Rijks zullen functionneeren.

Lid 2 vermeldt, dat de organen, in lid 1 bedoeld, zullen worden samengesteld op nader te bepalen wijze. Hun taak en werkwijze zullen, waar het hier de bekende wettelijke organen betreft, als regel geen nadere omschrijving behoeven. Rekening dient echter te worden gehouden met de mogelijkheid, dat afwijkende werkzaamheden zullen moeten worden vervuld, alsmede ongebruikelijke werkmethoden zullen moeten worden gevolgd. Het is mogelijk, dat de bevoegdheid tot noodvoorzieningen voorhanden moet zijn, waar die normaal zou ontbreken; zekere bevoegdheden i.v.m. zuivering zijn denkbaar; maar ook kan er aanleiding zijn tot ongebruikelijke volmachten ten behoeve van de bestuurlijke organen. In dit alles kan „voor zooveel noodig” worden voorzien.

Artikel 2

Redenen van veiligheid kunnen het noodig maken tot toepassing van de nader vast te stellen regeling over te gaan, nog vóórdat afkondiging verantwoord zou zijn. Het militair gezag met name zal in iedere bevrijde gemeente, rechtsgeldig moeten kunnen aangeven, wie, krachtens de betreffende voorschriften, als burgemeester zal fungeeren, zonder dat die regeling in het *Staatsblad* behoeft te hebben gestaan. Daartoe opent dit artikel de mogelijkheid.

Artikel 3

Spreekt voor zichzelf.

Artikel 4

Het militair gezag mist de bevoegdheid om van dit besluit tijdelijke bestuursvoorziening af te wijken.

B

MINISTERIE VAN KOLONIËN

No. 871/XI 47 G.

Londen, 29 Juni 1944.

*Zijner Excellentie
den Minister van Binnenlandsche Zaken.*

Naar aanleiding van het bij Haar brief van 27 Juni, Kab. E I, No. 1765, gevoegde ontwerp-besluit, moge ik Uwcr Excellentie de navolgende opmerking maken.

Aangezien dit stuk het eenige zal zijn, dat terzake van de bestuursvoorziening kan worden gepubliceerd vóór de bevrijding van Nederland, lijkt het noodzakelijk iedere misvatting t.a.v. de bedoelingen der Regeering te voorkomen.

Nu kunnen de woorden in artikel 1, lid 2: „voor zooveel noodig hunne taak en werkwijze” twijfel wekken omtrent de vraag, of deze vertegenwoordigende lichamen medezeggenschap zullen krijgen, dan wel alleen adviseerend zijn bedoeld. Aangezien dit laatste, naar ik meen, niet het geval is, zou het wellicht aanbeveling verdienen het betrokken zinsdeel te lezen: „en, met behoud van de daaromtrent geldende algemeene beginselen, voor zooveel noodig hunne taak en werkwijze”. Vooral nu eenmaal een zeker wantrouwen terzake in bepaalde kringen is gewekt, zou een dergelijke beperking nuttig kunnen zijn.

Afschrift hiervan deed ik toekomen aan alle Ministers.

*De Minister van Koloniën,
(w.g.) H. J. VAN MOOK.*

BIJLAGE 80

Ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening d.d. 27 Juni 1944

ONTWERP UITVOERINGSBESLUIT TIJDELIJKE
BESTUURSVORZIENING

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken van
No.;

Overwegende, dat ter uitvoering van Ons besluit van
..... No. dient te worden geregeld de wijze, waarop voorloopig in de wetgeving en het bestuur van het Rijk, de provinciën en de gemeenten van het tijdstip af, waarop het grondgebied daarvan geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd en mitsdien in bijzonderen staat van beleg verkeert, zal worden voorzien.

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Eerste hoofdstuk

Van het bestuur der gemeenten

Artikel 1

1. De bepalingen van dit hoofdstuk gelden ten aanzien van elke gemeente met ingang van het tijdstip, waarop haar gebied geheel of gedeeltelijk behoort tot een deel van het grondgebied van het Rijk, dat door den vijand is ontruimd en mitsdien in bijzonderen staat van beleg verkeert.

2. Met uitzondering van hetgeen in de bepalingen van dit hoofdstuk omtrent het militair gezag is gesteld, verliezen zij haar kracht niet, wanneer de bijzondere staat van beleg voor het gebied door Ons wordt opgeheven.

Artikel 2

1. Het ambt van burgemeester in de gemeente blijft vervuld worden door den aldaar door Ons benoemden en nog in functie zijnden burgemeester, die op 10 Mei 1940 in functie was, ook al is hij sindsdien in dezelfde gemeente opnieuw benoemd.

2. De taak en de bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan den burgemeester worden, indien in de vervulling en uitoefening daarvan niet ingevolge het bepaalde in het eerste lid is voorzien, vervuld en uitgeoefend door een tijdelijk burgemeester, die daartoe krachtens de volgende leden van dit artikel wordt aangewezen.

3. In de gemeente, waar de aldaar door Ons benoemde burgemeester die op 10 Mei in functie was, al dan niet op zijn verzoek door of vanwege den bezetter is ontslagen, wordt het ambt van tijdelijk burgemeester vervuld door den ontslagene, tenzij hij door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie al dan niet als burgemeester is benoemd.

4. Indien een burgemeester, als bedoeld in het eerste of derde lid, ingevolge het bepaalde in het Zuiveringsbesluit is ontslagen dan wel geschorst, dan wel hem een bevel tot staking van de uitoefening van zijn functie is gegeven, alsmede in geval van ongesteldheid, afwezigheid, of ontstentenis van een zoodanigen burgemeester, treedt als tijdelijk burgemeester op de in leeftijd jongste beschikbare persoon uit de wethouders, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken college op 10 Mei 1940.

5. Indien geen ingevolge het bepaalde in de voorgaande leden van dit artikel aangewezen persoon beschikbaar of feitelijk in staat is de taak en bevoegdheden in dat lid *b* bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, wijst Onze commissaris in de provincie namens Ons den persoon aan, die met het vervullen van het ambt van tijdelijk burgemeester is belast.

6. In geval van ontstentenis van Onzen commissaris in de provincie of indien deze tengevolge van den stand der krijgsverrichtingen of anderszins buiten staat is zoodanige aanwijzingen te doen of het militair gezag tot de bevinding komt, dat door een aanwijzing, als in een van de voorafgaande leden bedoeld, niet is voorzien op een wijze die de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel en de handhaving van de openbare orde en rust, wijst dat

gezag namens Ons den persoon aan, die tijdelijk met het ambt van burgemeester is belast.

7. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is te allen tijde bevoegd, ook met afwijking van het bepaalde in de voorafgaande leden, namens Ons omtrent de aanwijzing van den tijdelijk burgemeester eene voorziening te treffen of te doen treffen.

8. De vervulling en de uitoefening van het ambt van tijdelijk burgemeester geschiedt tot een door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen tijdstip. Die vervulling en uitoefening eindigt overigens op het tijdstip, waarop door Ons in de definitieve vervulling van het ambt is voorzien.

Artikel 3

Onze commissaris in de provincie stelt Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door hem ingevolge het bepaalde in artikel 2 zijn genomen. Een zelfde kennisgeving wordt door het militair gezag gedaan aan Onzen voornoemden Minister en aan Onzen commissaris en door dien Minister aan Onzen commissaris in de provincie en aan dat gezag.

Artikel 4

1. De burgemeester, die op het tijdstip, waarop de toestand bedoeld in het eerste lid van artikel 1 intreedt, in functie is, doet binnen vier en twintig uur na dat tijdstip schriftelijk of mondeling mededeeling van zijn aanwezigheid aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, aan Onzen commissaris in de provincie en aan het militair gezag.

2. De tijdelijk burgemeester vangt zijn taak aan met het opmaken van een proces-verbaal, dat door twee meerderjarige ingezetenen der gemeente mede wordt ondertekend en waaruit blijkt, door wien en op welken dag en welk uur die taak is aanvaard. Hij zendt een afschrift van dit proces-verbaal binnen vier en twintig uur aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, aan Onzen commissaris in de provincie en aan het militair gezag.

Artikel 5

1. Het tijdvak liggende tusschen het tijdstip, waarop de werkzaamheden van den raad der gemeente ingevolge de verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied van 21 Juni 1940 (Verordeningenblad 1940 No. 22) zijn blijven rusten en den dag der in artikel 7 bedoelde vergadering telt, totdat een nadere voorziening terzake zal zijn getroffen voor de berekening van den in de artikelen 29 en 87 van de Gemeentewet, bedoelden termijn van vier jaren niet mede.

2. Zij, die op 10 Mei 1940 lid van den raad der gemeente waren, worden behoudens met betrekking tot de toepassing van artikel 100 der Gemeentewet, geacht dit lidmaatschap niet te hebben verloren, zoo zij op den dag van de in artikel 6 bedoelde vergadering aan de vereischten voor het lidmaatschap van den raad voldoen.

3. In afwijking van het in de voorgaande leden van dit artikel bepaalde worden zij, die op 10 Mei 1940 als vertegenwoordiger van een nationaal-socialistische of fascistische organisatie in den raad zitting hadden, geacht met ingang van dien datum hun lidmaatschap van den raad te hebben verloren.

Artikel 6

1. De burgemeester of tijdelijk burgemeester draagt zorg, dat binnen veertien dagen na het in het eerste lid van artikel 1 bedoelde tijdstip een vergadering van den raad wordt gehouden, welke termijn wordt verlengd, indien bijzondere plaatselijke omstandigheden de inachtneming daarvan, naar het oordeel van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken of van Onzen commissaris in de provincie, onmogelijk of onwenschelijk maken, in welk geval de vergadering zoo spoedig mogelijk na het ophouden van deze omstandigheden binnen een door Onzen commissaris te bepalen termijn wordt gehouden.

2. Een bijzondere omstandigheid in den zin van het voorgaande lid wordt mede geacht aanwezig te zijn, indien de gemeente nog niet geheel door den vijand is ontruimd.

3. Gedurende het tijdvak tusschen de in het eerste lid bedoelde vergadering en de in artikel 8, eerste lid, bedoelde benoeming, blijft het bepaalde in artikel 54 der Gemeentewet buiten toepassing.

Artikel 7

1. De raad beslist binnen een week na het tijdstip van de in artikel 6 bedoelde vergadering tot schorsing als raadslid van de leden, die naar zijn oordeel op grond van hun houding voor of tijdens de bezetting niet geacht kunnen worden het vertrouwen van de ingezetenen der gemeente te genieten.

2. Onzen commissaris in de provincie en den geschorsten raadsleden wordt van de in het eerste lid bedoelde beslissing tot schorsing binnen driemaal vier en twintig uur schriftelijk kennisgegeven onder mededeeling van de redenen, welke tot die beslissing hebben geleid.

3. Binnen veertien dagen na de in het eerste lid bedoelde beslissing kunnen ieder lid van den raad, de burgemeester, Onze commissaris in de provincie en de geschorste bij Ons schriftelijk in beroep komen. Het beroepschrift wordt bij den burgemeester ingediend, die daaromtrent door tusschenkomst van Onzen commissaris in de provincie, van zijn oordeel doet blijken. De burgemeester stelt het raadslid tegen wien het beroep is gericht, steeds in de gelegenheid zich binnen een door hem te stellen termijn schriftelijk te verdedigen en zendt Ons deze verdediging tegelijk met het beroepschrift toe.

4. Hangende het beroep wordt de werking der schorsing niet opgeschort.

5. Wij beslissen in beroep, op voorstel van de in artikel 34, zesde lid, bedoelde commissie. De Raad van State wordt terzake niet gehoord.

6. Wij kunnen het betrokken lid van den raad van zijn lidmaatschap vervallen verklaren, de schorsing opheffen dan wel de beslissing om niet te schorsen bekrachtigen. Van Onze beslissing worden Onze commissaris in de provincie en de burgemeester zoo spoedig mogelijk in kennis gesteld. De burgemeester zorgt voor de uitvoering der beslissing.

Artikel 8

1. De raad dient ten spoedigste en uiterlijk een maand na de in artikel 7, eerste lid, bedoelde beslissing voor elke te vervullen plaats in den raad, door tusschenkomst van den burgemeester, die daaromtrent van zijn oordeel doet blijken, bij Onzen commissaris in de provincie een gemotiveerde aanbeveling in van twee personen, die voldoen aan de vereischten voor het lidmaatschap van den raad en zoo eenigszins mogelijk tevens voldoen aan de voorwaarde dat zij onder de bezetting blij hebben gegeven van trouw en moed bij het verzet tegen den vijand dan wel als gijzelaar van hun vrijheid beroofd zijn geweest. Na ontvangst van deze aanbevelingen worden door Onzen commissaris in de provincie zoo spoedig mogelijk de leden van den raad benoemd.

2. Het lidmaatschap van een door Onzen commissaris benoemd lid van den raad vervalt, zoodra degene, in wiens plaats hij is benoemd, wederom aan de vereischten voor het lidmaatschap van den raad voldoet en dit hervat, door binnen zes maanden na de in artikel 6 bedoelde vergadering den burgemeester daarvan schriftelijk mededeeling te doen.

3. Totdat anders zal zijn bepaald, wordt in de nader openvallende plaatsen in den raad voorzien door een benoeming overeenkomstig het bepaalde in het eerste lid.

Artikel 9

Uiterlijk een maand na de benoeming van de leden van den raad, als bedoeld in het eerste lid van artikel 8, treden de zittende wethouders af. Zij zijn dadelijk weder verkiesbaar.

Artikel 10

Indien de raad der gemeente van oordeel is, dat de burgemeester of tijdelijk burgemeester niet in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de gemeente heeft of overigens niet geschikt is voor de uitvoering van de hem opgelegde taak, doet de raad van dit oordeel binnen een maand na de benoeming, bedoeld in het eerste lid van artikel 8 schriftelijk en gemotiveerd, vertrouwelijk mededeeling aan Onzen commissaris in de provincie en aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 11

De burgemeester of de tijdelijk burgemeester of hij, die hem vervangt, oefent tot aan het tijdstip, waarop de Raad voor het eerst in vergadering bijeenkomt, alle bevoegdheden van den raad en van het college van burgemeester en wethouders uit, alsmede die van de commissies, voorzover deze door of namens het gemeentebestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de gemeente zijn belast.

Artikel 12

De burgemeester, de tijdelijk burgemeester en hij, die hem vervangt, zijn voor de uitvoering van hun taak verantwoording schuldig aan Onzen commissaris in de provincie en aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geven aan dien commissaris en dien Minister alle door hem gewenschte inlichtingen.

Artikel 13

De bezoldiging van den tijdelijk burgemeester wordt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken geregeld.

Artikel 14

De raad der gemeente kan, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in de Gemeentewet en andere wettelijke voorschriften bepalen, dat bevoegdheden, welke toekomen aan den raad, aan het college van burgemeester en wethouders of aan de in artikel 11 bedoelde commissies, voor bepaalde of onbepaalde tijd worden uitgeoefend door het college van burgemeester en wethouders of door den burgemeester.

Artikel 15

1. Ten aanzien van het bestuur van gemeenten, welke sinds 10 Mei 1940 zijn gesplitst dan wel met andere gemeenten of gedeelten van andere gemeenten zijn vereenigd, alsmede wanneer mocht blijken, dat op grond van de voorgaande bepalingen of anderszins in verband met bijzondere plaatselijke omstandigheden, niet voldoende deugdelijk in de regeling en het bestuur van de huishouding eener gemeente is voorzien, is Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in de voorgaande artikelen van dit hoofdstuk en andere wettelijke bepalingen, bevoegd al die voorzieningen te treffen, die naar zijn oordeel geboden zijn.

2. Hij doet van de beslissingen, die door hem op grond van het bepaalde in het eerste lid van dit artikel zijn genomen, mededeeling aan Onzen commissaris in de provincie, aan den raad der gemeente en aan het Militair gezag.

3. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken tengevolge van den gang der krijgsvorrichtingen of anderszins niet in staat is de in het eerste lid bedoelde voorzieningen te treffen, terwijl deze naar het oordeel van Onzen commissaris in de provincie dringend noodzakelijk zijn, is deze bevoegd die voorzieningen op eigen gezag te treffen. Indien ook Onze commissaris tengevolge van de omstandigheden in den vorigen zin bedoeld, niet in staat is de in dien zin bedoelde maatregelen te nemen, worden zij, indien de voorziening geen uitstel gedooft, getroffen door den burgemeester.

4. Onze commissaris in de provincie doet van de voorzieningen die door hem op grond van het bepaalde in het derde lid zijn getroffen, zoo spoedig mogelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, aan den raad der gemeente en aan het militair gezag. De burgemeester doet van zoodanige voorzieningen zoo spoedig mogelijk mededeeling aan Onzen voornoemden Minister, aan Onzen voornoemden commissaris, aan den raad en aan het militair gezag.

Tweede hoofdstuk

Van het bestuur der provinciën

Artikel 16

1. De bepalingen van dit hoofdstuk gelden ten aanzien van elke provincie met ingang van het tijdstip, waarop haar gebied geheel of gedeeltelijk behoort tot een deel van het grondgebied van het Rijk, dat door den vijand is ontruimd en mitsdien in bijzonderen staat van beleg verkeert.

2. Het bepaalde in het tweede lid van artikel 1 is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 17

1. Het ambt van commissaris in de provincie blijft bekleed worden door den aldaar door Ons benoemden en nog in functie zijnden commissaris, die op 10 Mei 1940 in functie was.

2. De taak en de bevoegdheden, opgelegd en toekomende aan Onzen commissaris in de provincie worden, indien in de vervulling en uitoefening daarvan niet ingevolge het bepaalde in het eerste lid is voorzien, vervuld en uitgeoefend door een tijdelijk commissaris, die daartoe, krachtens de volgende leden van dit artikel wordt aangewezen.

3. In de provincie, waar de aldaar door Ons benoemde commissaris, die op 10 Mei 1940 in functie was, al dan niet op zijn verzoek, door of vanwege den bezetter is ontslagen, wordt het ambt van tijdelijk commissaris bekleed door den ontslagene, tenzij hij door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie is benoemd.

4. Indien een commissaris, als bedoeld in het eerste of derde lid, ingevolge het bepaalde in het Zuiveringsbesluit is ontslagen, dan wel geschorst, dan wel hem een bevel tot staking van de uitoefening van zijn functie is gegeven, of ingeval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van een zoodanigen commissaris, treedt als tijdelijk commissaris op de in leeftijd jongste beschikbare persoon uit de leden der Gedeputeerde Staten, beoordeeld naar de samenstelling van het betrokken college op 10 Mei 1940.

5. Indien geen ingevolge het bepaalde in het eerste lid van dit artikel aangewezen persoon beschikbaar of feitelijk in staat is de taak en de bevoegdheden, in dat lid bedoeld, te vervullen en uit te oefenen, wijst Onze Minister van Binnenlandsche Zaken namens Ons den persoon aan, die met het vervullen van het ambt van tijdelijk commissaris in de provincie is belast.

6. Ingeval Onze genoemde Minister tengevolge van den stand der krijgsverrichtingen buiten staat is zoodanige aanwijzing te doen en zijn optreden niet kan worden afgewacht, of het militair gezag tot de bevinding komt, dat door de aanwijzing bedoeld in dat lid niet op een wijze is voorzien, die de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel en de handhaving van de openbare orde en rust geschiedt de aanwijzing namens Ons door dat gezag.

7. Het bepaalde in het zevende en achtste lid van artikel 2 is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 18

Het militair gezag stelt Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door hem ingevolge het bepaalde in artikel 17 zijn genomen. Indien door Onzen voornoemden Minister beslissingen krachtens dat artikel zijn genomen doet hij daarvan onmiddellijk mededeeling aan het militair gezag.

Artikel 19

1. Onze commissaris in de provincie, die op het tijdstip, waarop de toestand bedoeld in het eerste lid van artikel 16 is ingetreden, in functie is, doet van zijn aanwezigheid zoo spoedig mogelijk schriftelijk of mondeling mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag.

2. Onze tijdelijk commissaris in de provincie vangt zijn taak aan met de opmaking van een proces-verbaal, dat door twee meerderjarige ingezetenen der provincie mede wordt ondertekend en waaruit blijkt, door wien en op welken dag en welk uur die taak is aanvaard. Hij zendt zoo spoedig mogelijk een afschrift van dit proces-verbaal aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en het militair gezag.

Artikel 20

1. Het tijdvak, liggende tusschen het tijdstip, waarop de werkzaamheden der Provinciale Staten ingevolge de in artikel 5 bedoelde verordening zijn blijven rusten en den dag der in artikel 22 bedoelde vergadering, telt, totdat een nadere voorziening terzake zal zijn getroffen, voor de berekening van den in artikel 130, eerste lid, van de Grondwet en artikel 59 van de Provinciale Wet bedoelden termijn van vier jaren niet mede.

2. Zij, die op 10 Mei 1940 lid der Provinciale Staten waren, worden behoudens met betrekking tot de toepassing van artikel 62 der Provinciale Wet, geacht hun lidmaatschap niet te hebben verloren, zoo zij op den dag van de in artikel 21 bedoelde vergadering aan de vereischten van het lidmaatschap der Staten voldoen.

3. In afwijking van het in de voorgaande leden van dit artikel bepaalde worden zij, die op 10 Mei 1940 als vertegenwoordigers van een nationaal-socialistische of fascistische organisatie in de Staten zitting hadden, geacht met ingang van dien datum hun lidmaatschap van de Staten te hebben verloren.

Artikel 21

1. Onze commissaris in de provincie of Onze tijdelijk commissaris draagt zorg, dat binnen een maand na het in het eerste lid van artikel 16 bedoelde tijdstip een vergadering van de Provinciale Staten wordt gehouden, welke termijn wordt verlengd, indien bijzondere omstandigheden in de provincie dit naar het oordeel van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken onmogelijk of onwenschelijk maken, in welk geval de vergadering zoo spoedig mogelijk na het ophouden van deze omstandigheden binnen een door Onzen voornoemden Minister te bepalen termijn wordt gehouden.

2. Het bepaalde in artikel 6, derde lid, is van overeenkomstige toepassing.

3. Gedurende het tijdvak tusschen de in het eerste lid bedoelde vergadering en de in artikel 23, eerste lid, bedoelde benoeming blijft het bepaalde in artikel 175 der Provinciale Wet buiten toepassing.

Artikel 22

1. Provinciale Staten beslissen binnen veertien dagen na het tijdstip van de in artikel 21 bedoelde vergadering tot schorsing als lid der Staten van de leden, die naar hun oordeel op grond van hun houding voor of tijdens de bezetting niet geacht kunnen worden het vertrouwen van de ingezetenen der provincie te genieten.

2. Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en den geschorsten leden der Staten wordt van de in het eerste lid bedoelde beslissing tot schorsing binnen een week schriftelijk kennis gegeven onder mededeeling van de redenen, welke tot die beslissing hebben geleid.

3. Binnen een maand na de in het eerste lid bedoelde beslissing kunnen ieder lid der Staten, Onze commissaris in de provincie en de geschorste bij ons schriftelijk in beroep komen. Het beroepschrift wordt bij Onzen commissaris ingediend, die daaromtrent van zijn oordeel doet blijken. Onze commissaris stelt het lid der Staten, tegen wien het beroep is gericht, steeds in de gelegenheid zich binnen een door hem te stellen termijn schriftelijk te verdedigen en zendt Ons deze verdediging tegelijk met het beroepschrift toe.

4. Het bepaalde bij het vierde en het vijfde lid van artikel 7 is van overeenkomstige toepassing.

5. Wij kunnen het betrokken lid der Staten van zijn lidmaatschap vervallen verklaren, de schorsing opheffen dan wel de beslissing om niet te schorsen bekrachtigen. Met Onze beslissing wordt Onze commissaris in de provincie zoo spoedig mogelijk in kennis gesteld; hij zorgt voor de uitvoering der beslissing.

Artikel 23

1. De Provinciale Staten dienen ten spoedigste en uiterlijk een maand na de in artikel 22, eerste lid, bedoelde beslissing voor elke te vervullen plaats in de Staten bij Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken een gemotiveerde aanbeveling in van twee personen, die voldoen aan de vereischten voor het lidmaatschap van de Staten en tevens onder de bezetting blij hebben gegeven van trouw en moed bij het verzet tegen den vijand dan wel als gijzelaars van hun vrijheid beroofd zijn geweest. Na ontvangst van deze aanbevelingen worden door Onzen voornoemden Minister zoo spoedig mogelijk de leden van de Staten benoemd.

2. Het lidmaatschap van een door Onzen voornoemden Minister benoemd lid van de Staten vervalt, zoodra degene, in wiens plaats hij is benoemd, wederom aan de vereischten voor het lidmaatschap van de Staten voldoet en dit hervat, door binnen zes maanden na de in artikel 21 bedoelde vergadering den commissaris der Koningin dier provincie daarvan schriftelijk mededeeling te doen.

3. Totdat anders zal zijn bepaald, wordt in de nader openvallende plaatsen in de Staten voorzien door een benoeming door Ons of van Onzentwege overeenkomstig het bepaalde in het eerste lid.

Artikel 24

Uiterlijk drie maanden na de benoeming van de leden der Provinciale Staten, als bedoeld in het eerste lid van artikel 23, treden de zittende leden van Gedeputeerde Staten af. Zij zijn dadelijk weder verkiesbaar.

Artikel 25

Indien de Provinciale Staten van oordeel zijn, dat Onze commissaris in de provincie of Onze tijdelijk commissaris niet in voldoende mate het vertrouwen der ingezetenen van de provincie heeft of overigens niet geschikt is voor de uitvoering van de hem opgedragen taak, doen de Staten van dit oordeel binnen een maand, na de benoeming, bedoeld in het eerste lid van artikel 23, schriftelijk en gemotiveerd vertrouwelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Artikel 26

Onze commissaris in de provincie of Onze tijdelijk commissaris, of hij, die hem vervangt, oefent tot aan het tijdstip, waarop de Provinciale Staten voor het eerst, in vergadering bijeenkomen, alle bevoegdheden van de Staten en van het College van Gedeputeerde Staten uit, alsmede die van de commissies, voorzoover deze door of namens het provinciaal bestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de provincie zijn belast.

Artikel 27

Onze commissaris in de provincie, Onze tijdelijk commissaris en hij, die hem vervangt, zijn voor de uitoefening van hun taak verantwoordig schuldig aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en geven aan dien Minister alle door hem gewenschte inlichtingen.

Artikel 28

De bezoldiging van Onzen tijdelijk commissaris in de provincie wordt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken geregeld.

Artikel 29

Onze commissaris of Onze tijdelijk commissaris in de provincie, waarin de plaats van vestiging is gelegen van de commissie of waarin de zetel is gevestigd van een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, belast met de behartiging van gemeenschappelijke belangen van twee of meer gemeenten, dan wel van een provincie en een of meer gemeenten, is zolang door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken niet anders is bepaald, bevoegd een persoon of meer personen met de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van een zoodanige commissie of van een zoodanigen rechtspersoon te belasten. Hij geeft hiervan onverwijld kennis aan de Provinciale Staten, aan de raden der betrokken gemeenten en aan het militair gezag.

Artikel 30

Provinciale Staten kunnen, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in de Provinciale Wet en andere wettelijke voorschriften bepalen, dat bevoegdheden, welke toekomen aan de Staten of aan Gedeputeerde Staten of aan de in artikel 26 bedoelde commissies, voor bepaalde of onbepaalde tijd worden uitgeoefend door Gedeputeerde Staten of door Onzen commissaris in de provincie.

Artikel 31

1. Wanneer mocht blijken, dat op grond van de voorgaande bepalingen of anderszins in verband met bijzondere provinciale omstandigheden niet voldoende deugdelijk in de regeling en het bestuur van de huishouding eener provincie of van een commissie of een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, als bedoeld in artikel 29, is voorzien, is Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in dit hoofdstuk en van andere wettelijke bepalingen, bevoegd al die voorzieningen te treffen of te doen treffen, die naar zijn oordeel geboden zijn.

2. Hij doet van de beslissingen, die door hem op grond van het bepaalde in het eerste lid van dit artikel zijn genomen, mededeeling aan Provinciale Staten en aan het militair gezag.

3. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken tengevolge van den gang van de krijesverrichtingen of anderszins niet in staat is de in het eerste lid bedoelde voorzieningen te treffen, terwijl deze naar het oordeel van Onzen commissaris in de provincie dringend noodzakelijk zijn, is deze bevoegd die voorzieningen op eigen gezag te treffen.

4. Hij doet van de voorzieningen, die door hem op grond van het bepaalde in het voorgaande lid zijn getroffen zoo spoedig mogelijk mededeeling aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en aan het militair gezag.

Derde hoofdstuk

Van de Staten-Generaal

Artikel 32

1. Het tijdvak, liggende tusschen het tijdstip, waarop de werkzaamheden van de Staten-Generaal ingevolge de in artikel 5, eerste lid, bedoelde Verordening zijn blijven rusten en den dag der in artikel 33 bedoelde vergadering, telt, totdat een nadere voorziening zal zijn getroffen, voor de berekening van de in artikel 88, eerste lid, artikel 94, eerste lid en artikel 94, vierde lid der Grondwet en artikel 112, vierde lid en artikel 145 der Kieswet bedoelde termijnen van onderscheidenlijk vier, zes, drie en drie jaren niet mede.

2. Zij, die op 10 Mei 1940 lid van de Staten-Generaal waren, worden, behoudens met betrekking tot de toepassing van artikel 92 der Grondwet, geacht hun lidmaatschap niet te hebben verloren, zoo zij op den dag van de in artikel 33 bedoelde vergadering aan de vereischten voor het lidmaatschap der Staten-Generaal voldoen.

3. In afwijking van het in de voorgaande leden van dit artikel bepaalde worden zij, die op 10 Mei 1940 behoorden tot de Nationaal-Socialistische Beweging, geacht met ingang van dien datum hun lidmaatschap van de Staten-Generaal te hebben verloren.

Artikel 33

Wij dragen zorg, dat zoo spoedig mogelijk en uiterlijk binnen een maand na het tijdstip, waarop het geheele grondgebied van het Rijk door den vijand is ontruimd en mitsdien in bijzonderen staat van beleg is komen te verkeerem, een vereenigde vergadering der Staten-Generaal wordt gehouden.

Artikel 34

1. De Staten-Generaal in vereenigde vergadering beslissen binnen veertien dagen na het tijdstip van de in artikel 33 bedoelde vergadering tot schorsing als lid der Staten-Generaal van de leden, die naar hun oordeel op grond van hun houding voor of tijdens de

bezetting, niet geacht kunnen worden het vertrouwen van het volk te genieten.

2. Den geschorsten leden der Staten-Generaal wordt van de in het eerste lid bedoelde beslissing tot schorsing binnen drie maal vier en twintig uur schriftelijk kennis gegeven onder mededeeling van de redenen, welke tot die beslissing hebben geleid.

3. Binnen veertien dagen na de in het eerste lid bedoelde beslissing kan ieder lid van de Staten-Generaal alsmede de geschorste bij Ons schriftelijk in beroep komen. De in het zesde lid bedoelde commissie stelt het lid, tegen wien het beroep is gericht, steeds in de gelegenheid zich binnen een door haar te stellen termijn schriftelijk te verdedigen.

4. Hangende het beroep wordt de werking der schorsing niet opgeschort.

5. Wij beslissen op voorstel van de in het zesde lid bedoelde commissie. De Raad van State wordt terzake niet gehoord.

6. De in het voorgaande lid bedoelde commissie bestaat uit zeven personen, die door Ons op voorstel van den Raad van Ministers worden benoemd uit Nederlanders, die zich onder de bezetting op bijzondere wijze hebben onderscheiden.

7. Wij kunnen het betrokken lid van de Staten-Generaal van zijn lidmaatschap vervallen verklaren, de schorsing opheffen dan wel de beslissing om niet te schorsen bekrachtigen. Met onze beslissing wordt de Voorzitter der in artikel 33 bedoelde vergadering zoo spoedig mogelijk in kennis gesteld; hij zorgt voor de uitvoering der beslissing.

Artikel 35

1. De Staten-Generaal in vereenigde vergadering dienen ten spoedigste en uiterlijk een maand na de in artikel 34, eerste lid, bedoelde beslissing voor elke te vervullen plaats in beide Kamers der Staten-Generaal bij Ons een gemotiveerde aanbeveling in van twee personen, die voldoen aan de vereischten voor het lidmaatschap van de Staten-Generaal en tevens onder de bezetting hebben blij gegeven van trouw en moed bij het weerstaan van den vijand of als gijzelaar van hun vrijheid beroofd zijn geweest dan wel gedurende den oorlog het Rijk uitnemende diensten hebben bewezen. Na ontvangst van deze aanbeveling worden door Ons, den Raad van Ministers gehoord, zoo spoedig mogelijk de leden van de Staten-Generaal benoemd.

2. Het lidmaatschap van een door Ons benoemd lid van de Staten-Generaal vervalt, zoodra degene, in wiens plaats hij is benoemd, wederom aan de vereischten voor het lidmaatschap van de Staten-Generaal voldoet en dit hervat, door binnen zes maanden na de in artikel 33 bedoelde vergadering den voorzitter daarvan schriftelijk mededeeling te doen.

3. De Raad van Ministers biedt Ons zijn advies als in den tweeden zin van het eerste lid bedoeld, niet aan dan nadat hij zich door representatieve personen uit de groepen, waaruit de door Ons te benoemen leden moeten worden gekozen, heeft laten voorlichten.

4. Totdat anders zal zijn bepaald, wordt in de nader openvallende plaatsen in de Staten-Generaal voorzien door een benoeming door Ons overeenkomstig het bepaalde in het eerste en derde lid.

Artikel 36

Zoolang de in het eerste lid van artikel 35 bedoelde benoeming nog niet heeft plaats gevonden, komen de Staten-Generaal steeds in vereenigde vergadering bijeen. Zij hebben alsdan de gezamenlijke bevoegdheden van de beide Kamers der Staten-Generaal.

Artikel 37

1. Wij onderwerpen ten spoedigste, doch uiterlijk veertien dagen na de in het eerste lid van artikel 35 bedoelde benoemingen aan het oordeel van de Staten-Generaal in vereenigde vergadering een ontwerp van wet strekkende tot al dan niet gewijzigde handhaving van de bepalingen van dit besluit dan wel tot vervanging daarvan door andere bepalingen. De beslissing daaromtrent wordt met meerderheid van stemmen genomen.

2. Nadat een beslissing daaromtrent is verkregen beraadslagen en besluiten de Kamers der Staten-Generaal wederom afzonderlijk behoudens in de gevallen, dat een vereenigde vergadering is voorgescreven.

Vierde hoofdstuk

Slotbepalingen

Artikel 38

Tot het tijdstip der in artikel 33 bedoelde vergadering van de Staten-Generaal geschiedt, in geval het algemeen belang naar Ons oordeel geen uitstel van de voorziening gedooft, het uitvaardigen van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

Artikel 39

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den Bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend kan worden aangehaald als „Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening”.

2. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852, *Staatsblad* 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit besluit, hetwelk in werking treedt op een nader door Ons te bepalen dag, eerst in het *Staatsblad* geplaatst, zoodra zulks naar het oordeel van den Raad van Ministers met het oog op de veiligheid van hen die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak worden geroepen, toelaatbaar wordt geacht.

3. De vervulling van het ambt van tijdelijk burgemeester en tijdelijk Commissaris in de provincie vangt, zoolang dit besluit niet in het

Staatsblad is geplaatst, aan op het oogenblik, waarop het militair gezag op door dat gezag te bepalen wijze ter algemeene kennis heeft gebracht, wie met de vervulling voor het met name in de afkondiging te vermelden gebied is belast.

Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, den 1944.

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Binnenlandsche Zaken

BIJLAGE 81

Nota d.d. 4 Juli 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers, strekkende tot het aangeven van verbeteringen in het ontwerp-Uitvoeringsbesluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab. E I No. 1793

Londen, 4 Juli 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.

*Aan de Leden van
den Raad van Ministers.*

De discussie over het Uitvoeringsbesluit Bestuursvoorziening d.d. 27 Juni 1944, heeft, naast bevrediging in legislatief opzicht, aanleiding gegeven tot voornamelijk twee opmerkingen, t.w.

a. de praktische moeilijkheid, waartoe de zelfzuivering aanleiding kan geven;

b. de wellicht beperkte invloed van de verzetsbeweging in persoonsvernieuwing, terwijl ook de opmerking is gemaakt, dat die persoonsvernieuwing te beperkt zou zijn.

Omtrent het eerste punt meen ik verbetering te kunnen aanbrengen door het negatieve zuiveringstelsel te verlaten en te vervangen door het positieve stelsel van vermoedelijke herverkiezing.

Het tweede punt laat tegemoetkoming toe op grond van recente gegevens uit Nederland, die de veronderstelling wettigen, dat de verzetsbeweging meer ingeschakeld kan worden dan aanvankelijk uitvoerbaar scheen, n.l. voor zoover verwerkelijkt zou worden, dat de verzetsgroepen zich zouden weten te coördineren.

Subsidiar voeg ik ter overweging bij een methode, volgens welke men de mate van persoonsvernieuwing in de hand kan hebben. Persoonlijk ben ik van de noodzaak niet zonder meer overtuigd, maar ik ben bereid mij in dit opzicht te laten leiden door gezamenlijk inzicht.

Hieronder gelieve U derhalve aan te treffen:

A. een nieuw artikel 34, tengevolge waarvan de zuivering vervalt en vervangen wordt door een positieven norm;

B. een vóórvoeging aan artikel 35 ter inschakeling van de coördinerende verzetsleiding;

C. subsidiar twee leden in te voegen tusschen lid 1 en 2 van het nieuwe artikel 34, om de mate van persoonsvernieuwing in de hand te hebben;

D. eenige detailwijzigingen met het voorafgaande samenhangende.

A. *Artikel 34 (nieuw)*

1. De vereenigde vergadering der Staten-Generaal doet ten spoedigste door middel van een commissie van 9 leden, al dan niet uit haar midden gekozen, de nadere voorziening treffen, bedoeld in

artikel 32, eerste lid, daarin bestaande dat voortzetting van het lidmaatschap, bedoeld in artikel 32, tweede lid, slechts geldt voor de leden der Staten-Generaal, waaromtrent de commissie verklaart aan te nemen, dat zij in geval van algemeene verkiezingen herkozen zouden worden.

2. De commissie, bedoeld in het eerste lid, is bevoegd zich te doen adviseeren door besturen van politieke partijen alsmede door personen of organen, die door haar geacht worden tijdens de bezetting het vertrouwen van het Nederlandsche volk te hebben behouden of verkregen.

B. De aanhef van artikel 35 lid 1 worde gelezen: „Het in overleg met Ons, tijdens de vijandelijke bezetting gevormde coördinerende orgaan van verzetsgroepen in Nederland en bij onstentenis van dien etc”.

c. Subsidiar worde tusschen lid 1 en 2 van het nieuwe artikel 34 ingelascht:

a. „De in het eerste lid bedoelde verklaring kan slechts worden gegeven voor ten hoogste x leden van de Eerste Kamer en ten hoogste y leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

b. Ingeval de commissie de herverkiezing van een grooter dan in het voorgaande lid genoemde aantal leden van een of beide Kamers der Staten-Generaal aannemelijk acht, geeft zij de in het eerste lid bedoelde verklaring ten aanzien van die x leden der Eerste Kamer respectievelijk die y leden der Tweede Kamer, welke herverkiezing het meest waarschijnlijk wordt geacht.”

D. In artikel 7 lid 1 ware tusschen „de Raad” en „beslist” de zinsnede in te voegen „dan wel een door den Raad al dan niet uit zijn midden tot dat doel benoemde commissie”.

In artikel 7 lid 5 wordt i.p.v. „artikel 34 zesde lid bedoelde commissie”, gelezen: „artikel 35 eerste lid bedoeld orgaan en bij onstentenis daarvan, de commissie bedoeld in artikel 34, eerste lid”.

In artikel 35 lid 1 vervalt de tweede regel: „en uiterlijk een maand na de in artikel 34 eerste lid bedoelde beslissing”.

Artikel 35 lid 2 vervalt.

Artikel 35 lid 3 wordt lid 2 en de aanhef daarvan komt te luiden: „Ingeval van onstentenis van het orgaan, bedoeld in het eerste lid, biedt” enz.

Artikel 35 lid 4 wordt derde lid.

Toegevoegd worde een nieuw vierde lid: „Een lid der Staten-Generaal, benoemd krachtens dit artikel, geniet dezelfde rechten en is gehouden tot dezelfde plichten als een gekozen lid. Het benoemd lid treedt af op het tijdstip waarop het gekozen lid, in wiens plaats hij is benoemd, zou hebben moeten aftreden, indien geen vervanging had plaatsgevonden”.

*De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(w.g.) J. A. W. BURGER.*

BIJLAGE 82

Brief d.d. 30 Juni 1944 van de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk aan alle Ministers ten geleide van een overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland, bijgewerkt tot ongeveer 1 Juli 1944

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 224/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. I.,
Londen, 30 Juni 1944.

Aan alle Ministers.

Met verwijzing naar mijn schrijven van 9 Juni j.l., No. 116/44/X, heb ik de eer Uwer Excellentie hiernevens aan te bieden een nieuw overzicht van den stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland, hetwelk aan de hand van nader van verschillende Departementen ontvangen gegevens is bijgewerkt tot ongeveer 1 Juli 1944.

*De Minister voor Algemene Oorlogvoering,
van het Koninkrijk,*

namens dezen,

de Secretaris,

(w.g.) J. G. DE BEUS.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 223/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. I.,
Londen, 26 Juni 1944.

Geheim.

*Stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van
Nederland op 1 Juli 1944*

Het onderstaande overzicht heeft uitsluitend betrekking op de wettelijke regelingen, niet op aanschaffingen en andere maatregelen, noch op de verordeningen van het Militair Gezag.

Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk.

Besluit Dienstplicht Overzee. Bekrachtigd en gecontrasigneerd.

Algemene Zaken.

Ontwerp-Radiobesluit. Is thans ingediend bij den Ministerraad.
Regeling eerste zorg oorlogsslachtoffers. Zal dezer dagen door den Minister van Algemene Zaken worden ingediend bij de Commissie Terugkeer.

Binnenlandsche Zaken.

Tijdelijke Bestuursvoorziening. Rapport ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies. Inmiddels heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken in overleg met de Ministers van Algemene Zaken en van Waterstaat een gewijzigd ontwerp voorgelegd aan de Commissie Terugkeer, in verband met de gerezen critiek.

Zuiveringsbesluit. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Eerste drukproef wordt aangehouden in verband met den wensch van den Minister van Justitie, het Besluit aan te vullen met bepalingen betreffende de zuivering van semi-ambtelijke personen. Dit punt zal naar alle waarschijnlijkheid over enkele dagen tot klaarheid worden gebracht.

Besluit Terbeschikkingstelling Locaal Personeel. Aangenomen in den Ministerraad. Advies van den Buitengewonen Raad van Advies ontvangen.

Voorloopige Ondersteuning van Gezinnen van Nederlanders in Duitschland. De Minister van Binnenlandsche Zaken hoopt binnenkort een voorstel in te dienen.

Ontwerp-Besluit Reconstructie Bevolkingsboekhouding. Ontwerp-Besluit bij den Ministerraad ingediend.

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Persoonsbewijzen. Een ontwerp berust reeds geruimen tijd bij Justitie ter advies.

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Filmkeuring. Dit staat op het punt naar den Ministerraad te worden gezonden.

Bijzondere Regeling Filmwezen. Is in bewerking op het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Ontwerp-Besluit Rechtsherstel van door den bezetter ontslagen Ambtenaren. Een ontwerp berust bij Justitie voor advies.

Regeling voor het Perswezen en de Zuivering van de Pers (voor-zoover niet uitvoerbaar krachtens het B.B.S.B.). Is in voorbereiding op het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Justitie.

Besluit Bijzonderen Staat van Beleg. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt. Een voorstel tot wijziging van artikel 9 is door den Ministerraad goedgekeurd.

Besluit Buitengewoon Strafrecht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Besluit Bijzondere Gerechtshoven. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Besluit Buitengewone Rechtspleging. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Bijzonder Gratie-Advies-Besluit. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Besluit Tijdelijke Organisatie Rechterlijke Macht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Ontwerp-Tribunaalbesluit. Aangenomen in Ministerraad, behoudens nader overleg op één punt tusschen de Ministers van Justitie, van Oorlog en van Binnenlandsche Zaken. Thans naar den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Mantelbesluit inzake handhaving of opheffing van verordeningen van den bezetter. In principe aangenomen door de Commissie Terugkeer. Het ontwerp zal thans, tezamen met de bijbehorende voorloopige lijsten, door den Minister van Justitie worden ingediend bij den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit inzake de invrijheidstelling van gedurende de bezetting ten onrechte gedelegeerde personen. Aangenomen in de Commissie Terugkeer. Is thans door den Minister van Justitie ingediend bij den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit Beperking Rechtsverkeer. Ingediend bij de Commissie Terugkeer.

Ontwerp-Besluit tot Herstel van het Rechtsverkeer en het Rechtsherstel. De Minister van Justitie heeft thans aan de Commissie Rechtsherstel verzocht het ontwerp in zijn huidige toestand aan het Departement over te dragen.

Ontwerp-Effectenbesluit. Als vorig.

Beheer vijandelijk vermogen. Is op het oogenblik in bespreking in de Commissie Rechtsherstel.

Ontwerp-Uitleveringsbesluit. In voorbereiding.

Ontwerp-Organisatiebesluit Rechtspleging te velde 1944. Dit ontwerp, waarop overeenstemming is bereikt tusschen den Minister van Oorlog en den Minister van Justitie, is door laatstgenoemde ingediend bij den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit, houdende enkele wijzigingen van het Militair Tucht- en Strafprocesrecht. Een ontwerp is gereed. Het advies van den Minister van Oorlog wordt ingewacht. Daarna kan het ontwerp in de Commissie Terugkeer behandeld worden.

Ontwerp-Besluit Rechtsmacht Geallieerde Militaire Gerechten. Dit ontwerp, hetwelk eenige noodzakelijke bepalingen inhoudt in verband met de overeenkomst met de Geallieerden, is bijna gereed en zal binnen enkele dagen door den Minister van Justitie naar de Commissie Terugkeer worden gezonden.

Ontwerp-Besluit opheffing N.S.B. en andere onvaderlandsche Organisaties. In vergesorderden staat van voorbereiding.

Ontwerp-Besluit tijdelijke aanstelling van ambtenaren. Dit ontwerp, waaronder personen tijdelijk in ambtelijke functies benoemd kunnen worden, is in voorbereiding.

Financiën.

Besluit tot uitgifte van een staatsleening. Bekrachtigd en gecontrasigneerd.

Besluiten inzake de uitgifte van muntbiljetten. Bekrachtigd en gecontrasigneerd.

Aanvulling deviezenbesluit 1944. In voorbereiding.

Verordening tot het sluiten van de grenzen. In voorbereiding.

In- en uitvoerverbod van geld en geldswaardige papieren. In voorbereiding. Een regeling werd op 19 Juli 1943 door Financiën in uitzicht gesteld.

2. *Ontwerp-Besluiten inzake aanmunting van zilveren teeken- en pasmunt.* Aangenomen in den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit betreffende uitgifte spaarbewijzen en spaarzegels. Aangenomen in den Ministerraad en toegezonden aan Raad van Advies.

Handel, Nijverheid en Landbouw.

Ontwerp-Besluit economische medewerking. In de vergadering van de Commissie Terugkeer van 19 April 1944 werd besloten, dat de vertegenwoordigers van de betrokken Ministers, onder leiding van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart contact zouden nemen met Justitie teneinde na te gaan of aan de vereischten inzake vordering van burgerlijke diensten voldoende is beantwoord, indien de bestaande verordeningen worden gehandhaafd.

Ontwerp in- en uitvoerregeling. Door de Commissie Terugkeer aangenomen op 31 Mei 1944, onder voorbehoud van enkele wijzigingen. Is thans door den Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw bij den Ministerraad ingediend.

Handhaving prijsstop. Indien de terzake geldende verordening(en) van den bezetter gehandhaafd worden, is een nieuwe regeling waarschijnlijk overbodig. Teneinde in een eventuele lacune te voorzien is door het Militair Gezag echter een verordening ontworpen.

Steunregeling voor personen met inkomens beneden een zeker minimum. Een nota van den Minister van Oorlog over „voedselvoorziening en koopkracht” werd in Januari 1944 door de Commissie Terugkeer in beginsel goedgekeurd. Een regeling wordt uitgewerkt door den Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw a.i. in overleg met de Ministers van Oorlog en van Financiën.

Sociale Zaken.

De volgende vijf besluiten zijn door den Ministerraad aangenomen, terwijl daarover thans het advies van den Buitengewonen Raad van Advies ontvangen is. Thans zijn het hierna te noemen eerste en derde ontwerp in gewijzigden vorm opnieuw bij den Ministerraad ahangig gemaakt.

Ontwerp-Besluit inzake arbeidsbemiddeling, scholing, herscholing, omscholing en werkloosheidsverzekering.

Ontwerp-Besluit tot herstel van de vereenigingen van werkgevers en werknemers.

Ontwerp-Besluit tot herstel van de gezonde arbeidsverhoudingen.

Ontwerp-Besluit houdende maatregelen betreffende repatriëering.

Ontwerp-Besluit betreffende werkloozenzorg.

BIJLAGE 83

Brief d.d. 3 Juli 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van de Commissie Terugkeer ten geleide van drie ontwerpen van Uitvoeringsbesluiten Tijdelijke Bestuursvoorziening

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK
(Netherland Ministry for the
Coordination of Warfare)

Regent 2141
G.U. 226/44/X.

Arlington House,
Arlington Street,
Londen, S.W. 1.
3 Juli 1944.

*Aan de Leden der Ministerieele
Commissie Terugkeer Nederland.*

Hiernevens heb ik de eer Uwer Excellentie, overeenkomstig de door mij in de Ministerieele Commissie Terugkeer Nederland gedane toezegging, te doen toekomen drie ontwerpen voor:

- a. een Eerste Uitvoeringsbesluit Gemeente- en Provinciaal Bestuur,
 - b. een Tweede Uitvoeringsbesluit Gemeente- en Provinciaal Bestuur,
 - c. een Uitvoeringsbesluit Staten-Generaal,
- welke ik mij voorstel in de volgende vergadering van de Ministerieele Commissie Terugkeer Nederland mede te behandelen.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Wij Wilhelmina enz., enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Landbouw, van Scheepvaart en Visserij, van Sociale Zaken, van Koloniën en den Minister zonder Portefeuille, Jhr. Mr. E. F. M. J. Michiels van Verduynen;

Overwegende dat ter uitvoering van Ons Besluit van No., regelen dienen te worden gesteld omtrent de wijze, waarop voorloopig zal worden voorzien in het bestuur van de gemeenten en de provinciën, vanaf het tijdstip dat het Rijk in Europa geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord:

Hebben goedgevonden en verstaan:

Eerste Hoofdstuk

Van den burgemeester en de voorloopige wethouders

Artikel 1

1. Het ambt van burgemeester in de gemeente wordt vervuld door den burgemeester, die aldaar op 10 Mei 1940 in functie was, tenzij hij door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie is benoemd. Als zoodanig wordt niet beschouwd herbenoeming in dezelfde gemeente.

2. Indien de in het vorige lid bedoelde persoon, door toepassing op hem van een der maatregelen, voorzien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongeschiktheid of ontstentenis, voor de vervulling van het ambt niet of niet langer in aanmerking komt, of indien Onze Commissaris in de provincie voorloopig van oordeel is, dat de persoon bedoeld in het vorige lid niet beantwoordt aan de vereischten bedoeld in art. 11, wijst Onze Commissaris in de provincie namens Ons den persoon aan, die het ambt van burgemeester vervult.

3. In geval van ontstentenis van Onzen Commissaris in de provincie of, indien deze tengevolge van de krijgsverrichtingen of anderszins buiten staat is zoodanige aanwijzing te doen, of indien het militair gezag tot de bevinding komt, dat door toepassing van een der voorafgaande leden in de vervulling van het ambt, niet is voorzien op een wijze die de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel en de handhaving van de openbare orde en rust, wijst dat gezag namens Ons den persoon aan, die tijdelijk het ambt van burgemeester vervult.

4. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is te allen tijde bevoegd, ook met afwijking van het bepaalde in de voorafgaande leden, namens Ons omtrent de aanwijzing van den burgemeester eene voorziening te treffen of te doen treffen.

Artikel 2

Onze Commissaris in de provincie, Onze Minister van Binnenlandsche Zaken en het Militair Gezag stellen elkander onmiddellijk in kennis met de beslissingen, die door elk hunner ingevolge het bepaalde in het vorige artikel zijn genomen.

Artikel 3

1. De burgemeester, die op het tijdstip, waarop de gemeente geheel of gedeeltelijk door den vijand wordt ontruimd, in functie is, doet binnen vier en twintig uur na dat tijdstip schriftelijk of mondeling mededeeling van zijn aanwezigheid aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, aan Onzen Commissaris in de provincie en aan het Militair Gezag.

2. De burgemeester, die in functie treedt op een later tijdstip dan dat, bedoeld in het vorige lid, vangt zijn taak aan met het opmaken van een proces-verbaal, dat door twee meerderjarige ingezetenen der gemeente mede wordt ondertekend en waaruit blijkt, door wien en op welken dag en welk uur die taak is aanvaard. Hij zendt een afschrift van dit proces verbaal binnen vier en twintig uur aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, aan Onzen Commissaris in de provincie en aan het Militair Gezag.

Artikel 4

1. Als wethouders zullen voorloopig optreden degenen, die op 10 Mei 1940 als zoodanig in functie waren.

2. Indien een of meer der in het vorige lid bedoelde personen door toepassing op hen van een der maatregelen, voorzien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongesteldheid of ontstentenis voor de vervulling van het ambt of niet langer in aanmerking komen, of indien Onze Commissaris in de provincie voorloopig van oordeel is, dat zij niet beantwoorden aan de vereischten gesteld in artikel 11, blijven hun plaatsen onvervuld.

Artikel 5

De voorloopige wethouders vervullen hun ambt totdat volgens de bepalingen van het „Tweede Uitvoeringsbesluit Gemeente- en Provinciaal Bestuur” nieuwe wethouders zijn gekozen en deze voor het eerst in vergadering bijeenkomen.

Artikel 6

De burgemeester en de voorloopige wethouders, voorzoover deze overeenkomstig de bepalingen der beide voorgaande artikelen voorhanden zijn, oefenen voorloopig alle werkzaamheden en bevoegdheden uit van het College van Burgemeester en Wethouders en van den Gemeenteraad tot aan het tijdstip, waarop deze colleges volgens de bepalingen van het „Tweede Uitvoeringsbesluit Gemeente- en Provinciaal Bestuur” opnieuw zijn samengesteld en voor het eerst in vergadering bijeenkomen.

Tweede Hoofdstuk

Van den Commissaris der Koningin en de voorloopige leden van Gedeputeerde Staten

Artikel 7

1. In elke provincie wordt door Ons de persoon aangewezen, die het ambt van Commissaris der provincie vervult. Als zoodanig kan worden aangewezen de persoon die deze functie op 10 Mei 1940 vervulde.

2. Indien tengevolge van de krijgsverrichtingen of anderszins Wij niet in staat mochten zijn de aanwijzing bedoeld in het vorige lid te doen, of de aangewezen persoon naderhand mocht blijken door toepassing op hem van een der maatregelen, voorzien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongeschiktheid of ontstentenis, voor de vervulling van het ambt niet of niet langer in aanmerking te komen, wordt dit voorloepig vervuld door dengene, die op 10 Mei 1940 als zoodanig in functie was.

Indien ook deze door toepassing op hem van een der maatregelen, voorzien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongeschiktheid of ontstentenis voor de vervulling van het ambt niet of niet langer in aanmerking komt, wijst het Militair Gezag namens Ons den persoon aan, die tijdelijk het ambt van Commissaris in de Provincie vervult.

Artikel 8

1. Het College van Gedeputeerde Staten zal voorloepig bestaan uit degenen die op 10 Mei 1940 daarvan deel uitmaakten.

2. Indien een of meer der in het vorige lid bedoelde personen door toepassing op hen van een der maatregelen, voorzien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongeschiktheid of ontstentenis niet of niet langer voor vervulling van het ambt in aanmerking komen, of indien Onze Commissaris in de provincie voorloepig van oordeel is, dat zij niet beantwoorden aan de vereischten gesteld in artikel 11, blijven hun plaatsen onvervuld.

Artikel 9

De voorloopige leden van Gedeputeerde Staten oefenen hun ambt uit totdat volgens de bepalingen van het „Tweede Uitvoeringsbesluit Gemeente- en Provinciaal Bestuur” nieuwe leden zijn gekozen en voor het eerst in vergadering bijeenkomen.

Artikel 10

Onze Commissaris der Provincie, en de voorloopige leden van Gedeputeerde Staten, voor zoover deze overeenkomstig bepalingen van de beide voorgaande artikelen voorhanden zijn, oefenen voorloepig alle werkzaamheden en bevoegdheden van Gedeputeerde Staten en van Provinciale Staten uit tot aan het tijdstip, waarop deze colleges volgens de bepalingen van het „Tweede Uitvoeringsbesluit Gemeente- en Provinciaal Bestuur” opnieuw zijn samengesteld en voor het eerst in vergadering bijeengekomen, met dien verstande dat de artikelen 83a tot en met 83j, 87 en 89 van de Provinciale Wet buiten toepassing worden gelaten.

Derde Hoofdstuk

Slotbepalingen

Artikel 11

Voor de vervulling van alle in dit Besluit genoemde ambten komen slechts in aanmerking personen, die voldoen aan de in de wet gestelde vereischten, en die bovendien tijdens de bezetting blij hebben gegeven van trouw aan de vaderlandsche zaak en geacht kunnen worden het vertrouwen der bevolking te bezitten.

Artikel 12

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Eerste uitvoeringsbesluit Provinciaal- en Gemeentebestuur”.

2. De bepalingen van dit hoofdstuk gelden ten aanzien van elke gemeente en elke provincie met ingang van het tijdstip, waarop haar gebied geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd en mitsdien in bijzonderen staat van beleg verkeert.

3. Met uitzondering van hetgeen in de bepalingen van dit Besluit omtrent het militair gezag is gesteld, verliezen zij haar kracht niet, wanneer de bijzondere staat van beleg door Ons wordt opgeheven.

4. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852, *Staatsblad* 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit besluit eerst in het *Staatsblad* geplaatst, zoodra zulks door den Raad van Ministers toelaatbaar word geacht met het oog op de veiligheid van hen, die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak worden geroepen.

5. Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, Juli 1944.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Landbouw,*

*De Minister van Scheepvaart
en Visscherij,*

De Minister van Koloniën,

De Minister zonder Portefeuille,

De Minister van Sociale Zaken.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Landbouw, van Scheepvaart en Visscherij, van Sociale Zaken, van Koloniën, en den Minister zonder Portefeuille, Jhr. Mr. E. F. M. J. Michiels van Verduynen:

Overwegende, dat ter uitvoering van Ons Besluit van dient te worden geregeld de wijze, waarop zal worden voorzien in de colleges van bestuur in de gemeenten en provinciën tot het tijdstip waarop deze weder kunnen worden verkozen op de wijze voorzien in de op 10 Mei 1940 geldende wettelijke bepalingen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Eerste Hoofdstuk

Van de tijdelijke gemeenteraden

Artikel 1

1. Zoo spoedig mogelijk, nadat het gebied van een gemeente geheel of gedeeltelijk van den vijand bevrijd is, wordt aldaar een tijdelijke gemeenteraad ingesteld.

2. De leden van den tijdelijken gemeenteraad worden benoemd door Onzen Commissaris der Provincie tot het aantal voorgeschreven in artikel 5 van de Gemeentewet.

3. Voor benoeming komen slechts zij in aanmerking, die voldoen aan de vereischten gesteld in artikel 145, derde lid, van de Grondwet, en die tijdens de bezetting hebben blij gegeven van trouw aan de vaderlandsche zaak, en geacht kunnen worden het vertrouwen van de bevolking te bezitten.

4. De leden worden voor zooveel mogelijk tot een aantal, gelijk aan de helft van het in lid 2 bedoelde aantal plus één, benoemd uit hen, die op 10 Mei 1940 lid van den Gemeenteraad waren, na ingewonnen advies van den burgemeester.

5. Indien tengevolge van toepassing van een der maatregelen, voorzien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongeschiktheid, of ontstentenis niet genoeg oude Raadsleden, die aan de in lid 3 gestelde vereischten beantwoorden, beschikbaar zijn om de in het vorige lid bedoelde helft te bereiken, wordt een aantal oude Raadsleden aangewezen hetwelk zooveel mogelijk die helft benadert.

6. De overige leden worden benoemd uit een voordracht opge-
maakt door den burgemeester, welke tweemaal zooveel namen bevat
als het te benoemen aantal leden bedraagt.

Artikel 2

De aldus samengestelde Gemeenteraad verkiest in een door den
burgemeester zoo spoedig mogelijk bijeen te roepen vergadering uit
zijn midden wethouders, op de wijze voorgeschreven in de Gemeen-
tewet.

Artikel 3

De aldus samengestelde Gemeenteraad en de aldus verkozen Wet-
houders hebben dezelfde taken en bevoegdheden, welke deze colleges
en functionarissen hadden volgens de op 10 Mei 1940 van kracht
zijnde wettelijke bepalingen.

Tweede Hoofdstuk

Van de tijdelijke Provinciale Staten

Artikel 4

1. Zoo spoedig mogelijk, nadat het gebied van een provincie ge-
heel of gedeeltelijk van den vijand bevrijd is, worden aldaar tijde-
lijke Provinciale Staten ingesteld.

2. De leden van de tijdelijke Provinciale Staten worden benoemd
door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken tot het getal voor-
geschreven in artikel 2 van de Provinciale Wet.

3. Voor benoeming komen slechts zij in aanmerking, die voldoen
aan de vereischten gesteld in artikel 130, derde lid, van de Grondwet,
en die tijdens de bezetting hebben blijk gegeven van trouw aan de
vaderlandsche zaak, en geacht kunnen worden het vertrouwen van
de bevolking te bezitten.

4. De leden worden voor zooveel mogelijk tot de helft benoemd
uit hen, die op 10 Mei 1940 lid waren van de Provinciale Staten, na
ingewonnen advies van den Commissaris der Provincie. Indien het in
lid 2 bedoelde totale aantal leden oneven is, geschiedt de hier be-
doelde benoeming voor zooveel mogelijk tot een aantal gelijk aan de
helft van het totale aantal plus één.

5. Indien tengevolge van toepassing van een der maatregelen voor-
zien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongeschikt-
heid, ontstentenis of overschrijding van den leeftijdsgrens van 65
jaren, niet genoeg oude Statenleden, die aan de in lid 3 gestelde ve-
reischten beantwoorden, beschikbaar zijn om de in het vorige lid be-
doelde helft te bereiken, wordt een aantal oude Statenleden aange-
wezen hetwelk zooveel mogelijk die helft benadert.

6. De overige leden worden benoemd uit een voordracht, opge-
maakt door den Commissaris der Provincie, welke tweemaal zooveel
namen bevat als het te benoemen aantal leden bedraagt.

Artikel 5

De aldus samengestelde Provinciale Staten verkiezen in een door
den Commissaris der Provincie zoo spoedig mogelijk bijeen te roepen
vergadering uit hun midden leden van Gedeputeerde Staten, op de
wijze voorgeschreven in de Provinciale Wet.

Artikel 6

De aldus samengestelde Provinciale Staten en aldus verkozen Ge-
deputeerde Staten hebben dezelfde taken en bevoegdheden, welke
deze colleges hadden volgens de op 10 Mei 1940 van kracht zijnde
wettelijke bepalingen, met dien verstande dat de artikelen 83a tot en
met 83j van de Provinciale Wet buiten toepassing worden gelaten.

Slotbepaling

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in
artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van
beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als
„Tweede Uitvoeringsbesluit Gemeente- en Provinciaalbestuur”.

2. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852,
Staatsblad 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit be-
sluit, hetwelk in werking treedt op een nader door Ons te bepalen
tijdstip, eerst in het *Staatsblad* geplaatst, zoodra zulks naar het oor-
deel van den Raad van Ministers met het oog op de veiligheid van
hen, die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak
worden geroepen, toelaatbaar wordt geacht.

3. Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche
Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering
van dit besluit.

Londen,

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid,
en Landbouw,*

*De Minister van Scheepvaart
en Visscherij,*

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

De Minister zonder Portefeuille,

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Neder-
landen, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlog-
voering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenland-
sche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs,
Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine,
van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Landbouw, van Scheep-
vaart en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën, en van
Onzen Minister zonder Portefeuille van
No.;

Overwegende dat ter uitvoering van Ons Besluit van
no. regelen dienen te worden gesteld omtrent de samenstelling
van de Staten-Generaal van af het tijdstip, dat het Rijk in Europa
geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd tot aan het tijd-
stip, waarop dit lichaam weer op de bij de wet voorgeschreven wijze
kan worden samengesteld,

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord,

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Zoo spoedig mogelijk, nadat het grondgebied van het Rijk in
Europa geheel of gedeeltelijk van den vijand is bevrijd, treden de
Staten-Generaal weder in werking.

2. De leden van de Staten-Generaal worden, tot aan het tijdstip
waarop zij weder op de bij de wet voorgeschreven wijze kunnen
worden verkozen, tot het aantal, voorgeschreven in de artikelen 84
en 85 van de Grondwet, benoemd door een door Ons in te stellen
Commissie van vijf leden van den Raad van State, met inachtneming
van de volgende bepalingen.

3. Voor benoeming komen slechts in aanmerking zij, die vol-
doen aan de vereischten, gesteld in artikel 87 van de Grondwet, en
die bovendien tijdens de bezetting blijk gegeven hebben van trouw
aan de vaderlandsche zaak, en representatief kunnen worden geacht
voor het geheele Nederlandsche volk.

4. De leden van de Eerste en Tweede Kamer worden voor zooveel mogelijk tot de helft benoemd uit hen, die op 10 Mei 1940 lid waren van de Eerste, resp. Tweede Kamer.

5. Indien tengevolge van toepassing van een der maatregelen, voorzien in het Zuiveringsbesluit, door overlijden, lichamelijke ongeschiktheid of ontstentenis niet genoeg oud-Kamerleden, die aan de in lid 3 gestelde voorwaarden voldoen, voor benoeming in aanmerking komen om de in het vorige lid bedoelde helft te bereiken, wordt een aantal oud-Kamerleden aangewezen, hetwelk zooveel mogelijk die helft benadert.

6. De overige leden worden benoemd uit een voordracht, op te maken door een Raad van Advies, welke krachtens door Ons te stellen regelen wordt gevormd uit de vertegenwoordigers van alle groepen, die tijdens de bezetting aan het verzet tegen den vijand hebben deelgenomen. Deze voordracht bevat tweemaal zooveel namen als het te benoemen aantal leden bedraagt. Van de voordracht kan slechts worden afgeweken teneinde leden van den in dit lid genoemden Raad van Advies te benoemen.

Artikel 2

De aldus samengestelde Kamers hebben dezelfde taken en bevoegdheden, welke deze colleges hadden volgens de op 10 Mei 1940 van kracht zijnde wettelijke bepalingen.

Artikel 3

Wij onderwerpen ten spoedigste aan het oordeel van de Staten-Generaal in vereenigde vergadering een ontwerp van wet strekkende tot al dan niet gewijzigde handhaving van de bepalingen van dit besluit dan wel tot vervanging daarvan door andere bepalingen. De beslissing daaromtrent wordt met meerderheid van stemmen aangenomen.

Artikel 4

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Uitvoeringsbesluit Staten-Generaal”.

2. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852, *Staatsblad* 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit besluit, hetwelk in werking treedt op een nader door Ons te bepalen dag, eerst in het *Staatsblad* geplaatst, zoodra zulks naar het oordeel van

den Raad van Ministers met het oog op de veiligheid van hen, die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak worden geroepen, toelaatbaar wordt geacht.

3. Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

*De Minister van Handel, Nijverheid
en Landbouw,*

*De Minister van Scheepvaart
en Visscherij,*

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

De Minister zonder Portefeuille.

BIJLAGE 84

Brieven d.d. 22 Juli, 28 Juli en 14 Augustus 1944 resp. van de heren Bolkestein, van Boeyen en van Mook, inhoudende voorstellen met betrekking tot de in de Ministerraad aanhangige regeling van de Bestuursvoorziening

A

Londen, 22 Juli 1944.

Inzake de „Eerste Bestuursvoorziening”.

Ter overweging:

1. Er komt voor de samenstelling van de Eerste en van de Tweede Kamer een „Verkiezingsraad”.
2. Deze Raad bestaat uit:
 - a. De Voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer, op 15 Mei 1940;
 - b. De Commissarissen der Koningin op denzelfden datum;
 - c. De leden van den Raad van State op denzelfden datum;
 - d. Personen uit de „verzetsbeweging”, (waaronder geïnterneerden, enz.) in aantal gelijk aan a, b en c.

DEPARTEMENT VAN
ALGEMEENE ZAKEN
(Netherlands Government)

Londen, 28 Juli 1944.
Berkeley House,
14 Hay Hill, W. 1.

*Aan Zijne Excellentie,
den Voorzitter van den Raad van Ministers,
Londen.*

Hooggeachte President,

Ik zal bij de behandeling van de ontwerpen *Eerste Bestuursvoorziening* in de eerstvolgende vergaderingen van den Raad van Ministers niet aanwezig zijn. Dit ontnemt mij de gelegenheid om mondeling een voorstel te doen en te verdedigen met betrekking tot de wijze van samenstelling van de beide Kamers der Staten-Generaal. Ik moge mij daarom veroorloven dit voorstel schriftelijk te Uwer kennis te brengen.

Naar het mij voorkomt, moet *indien eenigszins mogelijk* worden verkregen, dat bij de samenstelling van die Kamers aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

1. De leden van een Kamer dienen door hetzelfde orgaan te worden benoemd of verkozen. De Kamers moeten niet uit twee soorten van leden bestaan. Het orgaan behoeft voor de Tweede Kamer niet beslist hetzelfde te zijn als voor de Eerste Kamer.
2. Voorkomen dient te worden, dat kan worden gesteld, dat het Kabinet middels het orgaan, dat de leden benoemt, invloed op de samenstelling van de Kamers heeft uitgeoefend.
3. Het orgaan, dat benoemt, dient niet te klein te zijn. Naarmate dat orgaan grooter is, wordt meer het begrip „verkiezing” benaderd.
4. Aan de verzetsorganisaties wordt in zeer belangrijke mate invloed op de samenstelling van de beide Kamers toegekend. Het zou echter volstrekt onjuist zijn te suggereeren, dat de helft van de

MINISTERIE VAN KOLONIËN

14 Augustus 1944.

Geheim.

1 bijlage

*Aan den Voorzitter van den
Raad van Ministers.*

In verband met de besprekingen over de eerste bestuursvoorziening stelde ik, ter critiseering van mijn eigen gedachten, eenige punten op, die wellicht ook voor de vergadering van nut kunnen zijn.

3. Deze Raad kiest een Eerste Kamer van 50, en een Tweede Kamer van 100 leden; en wel:

25 Eerste-Kamerleden uit de leden der Eerste Kamer, in functie op 15 Mei 1940;

50 Tweede-Kamerleden uit de leden der Tweede Kamer, in functie op 15 Mei 1940;

De andere helften van beide Kamers worden gekozen uit personen uit de „verzetsbeweging”.

4. De op deze wijze samengestelde Kamers hebben de rechten en de bevoegdheden door de Grondwet aan de Eerste en aan de Tweede Kamer toegekend.

(w.g.) G. BOLKESTEIN.

B

leden van de volksvertegenwoordiging door en uit die organisaties moet worden verkozen.

En tenslotte wordt een uitweg gezocht uit het conflict, dat zich in de vorige Vergadering voordeed — zelfzuivering of niet.

Rekening houdende met deze eischen vraag ik het volgende voorstel in overweging te geven.

De Tweede Kamer worde gekozen door een Kiescollege bestaande uit:

1. De op 10 Mei 1940 zitting hebbende leden van de Tweede Kamer. De leden van de N.S.B., zij die bedankt hebben of door of namens den vijand in een of andere openbare functie zijn benoemd, zijn echter uitgesloten van het deelnemen aan de vervulling van deze taak.

2. Ingezetenen, tot een aantal, gelijk aan het getal Kamerleden, onder 1 bedoeld, en benoemd als onder 3 bepaald.

3. Aan de verzetsorganisaties worde gevraagd in gemeen overleg een Commissie van bijv. 9 leden samen te stellen, belast met de benoeming van de onder 2 bedoelde personen.

4. Het aldus gevormde Kiescollege kiest alle leden van de Tweede Kamer. Voor 50 plaatsen moeten de te verkiezen personen, naast de algemeen te stellen eischen, tevens voldoen aan op 10 Mei 1940 lid van de Tweede Kamer te zijn geweest.

De verkiezing van de leden van de *Eerste* Kamer geschiedt op analoge wijze.

Het voordeel van dit voorstel is naar mijn meening:

De oud-leden van de Tweede Kamer, onder 1 bedoeld, werken mede aan de benoeming van de overige 50 leden.

De zuivering geschiedt zonder dat personen worden gebrandmerkt als een ontrouw Vaderlander.

Het nieuwe element, de verzetsbeweging en de door haar aan te wijzen personen, oefenen invloed uit op de beslissing, terwijl oud-Kamerleden het meest in aanmerking komen om opnieuw zitting te nemen.

*De Minister van Algemeene Zaken,
(w.g.) H. VAN BOEYEN.*

C

Zij worden hierbij Uwer Excellentie toegezonden, terwijl ik aan al onze ambtgenooten eveneens een exemplaar deed toekomen.

*De Minister van Koloniën,
(w.g.) H. J. VAN MOOK.*

MINISTERIE VAN KOLONIËN

Londen, 14 Augustus 1944.

I. Punten van overeenstemming

a. Er dient zoo spoedig mogelijk te zijn een vertegenwoordigend lichaam, waaraan de volledige bevoegdheden van de Staten-Generaal kunnen worden toegekend.

b. Dit lichaam dient door het Nederlandsche volk als vertegenwoordiging te worden erkend en aanvaard, daar het vrij geruimen tijd zal moeten fungeeren en in dien tijd belangrijke beslissingen noodig kunnen zijn.

c. De oude Kamers, aangevuld op de oude wijze, voldoen aan den onder *b* gestelden eisch niet.

d. Aan de georganiseerde verzetsbeweging komt een belangrijke plaats in het vertegenwoordigend lichaam toe; hetzelfde geldt voor de groep oud-Kamerleden, voor zoover zij door hun gedrag het vertrouwen niet hebben verloren.

II. Legaliteit en continuïteit

a. Op geen enkele wijze is de Grondwet naar de letter geheel toepasbaar; de oud-Kamerleden zijn naar de eischen van de Grondwet gekozen; doch het tijdelijk karakter van hun mandaat — vier jaar — is daarvan een essentieel onderdeel. Ook al zou men de fictie aanvaarden, dat de tijd tusschen bezetting en bevrijding niet meetelt, dan nog kan de aanvulling in de opengevallen plaatsen niet volgens de regelen van de Grondwet en de Kieswet geschieden.

b. Het zou misschien een zeker gevoel voor continuïteit bevredigen, wanneer de samenstelling van het nieuwe vertegenwoordigend lichaam door een vereenigde vergadering van de nog in leven zijnde en niet afgetreden of gezuiverde leden der Staten-Generaal werd goedgekeurd. Die vereenigde vergadering zou echter niet als een werkelijke volksvertegenwoordiging worden beschouwd en haar erkenning als zoodanig, zelfs voor deze ééne handeling, brengt het gevaar mede, dat zij op een wijze beslist, die noch door de Regeering, noch door het volk wordt aanvaard.

c. Ziet men echter om deze redenen af van de bijeenroeping van een rompparlement, dan ware dit ook niet te belasten met de samenstelling van de nieuwe vertegenwoordiging.

d. Het lijkt ook uit een oogpunt van legaliteit gewenscht die vertegenwoordiging, op grond van een zoo goed mogelijke noodvoorziening, samen te stellen uit op uniforme wijze aangewezen leden.

III. Aanwijzing van de leden

a. Deze bevoegdheid kan uiteenvallen in drie deelen: aanwijzing van de groepen, waaruit zij worden gekozen; voordracht van een beperkt aantal kandidaten; aanwijzing van de leden zelf. Door deze beperkingen wordt de taak van de met de laatstgenoemde handelingen

te benoemen autoriteit veel minder beslissend, dan bij een vrije benoeming.

b. Het lijkt gewenscht de oude ledentallen van de Eerste en Tweede Kamer te handhaven en deze lichamen voor de helft te doen bestaan uit oud-leden en voor de andere helft uit door de georganiseerde verzetsbeweging te stellen kandidaten.

c. Voor de eerste groep, die der oude leden, is een voordracht onnoodig, daar het aantal beschikbare kandidaten slechts weinig grooter zal zijn dan 25 voor de Eerste Kamer en 50 voor de Tweede Kamer.

d. De voordracht uit de georganiseerde verzetsbeweging kan bestaan uit dubbeltallen voor iedere plaats.

e. Men zou de nog in leven zijnde, niet afgetreden en niet tot de N.S.B. behorende leden van iedere Kamer kunnen bijeenroepen en zelf kunnen laten bepalen, wie de onder *c* genoemde 25 en 50 leden zullen zijn. Men krijgt dan echter een ongelijke aanwijzing van beide groepen leden (oude en nieuwe), of men zou de eerstgenoemde groep oud-leden ook met de aanwijzing van de nieuwe leden moeten belasten. Dit laatste zou echter in feite een terugkeer zijn tot een rompparlement. Bovendien is de keuze b.v. van 50 Tweede Kamerleden uit 65 nauw verwant aan zelfzuivering, die om praktische redenen ware te vermijden.

f. Wel is het gewenscht om, indien de uiteindelijke aanwijzing niet geschiedt door geheel buiten de vertegenwoordiging staande personen, zooals b.v. den Raad van State, aan beide groepen, waaruit de Kamers zullen worden gevormd, gelijke vertegenwoordiging te geven in het Kiescollege.

g. Het Kiescollege dient onafhankelijk te zijn van benoeming door de Regeering. Het zal wellicht het best kunnen bestaan uit ongeveer 15 leden, waarvan 5 aan te wijzen uit de oud-Kamerleden, 5 uit de verzetsbeweging, en 5 daarbuiten.

h. Indien men de keuze van het 5-tal oud-Kamerleden niet kan bepalen door daartoe aan te wijzen voorzitters en onder-voorzitters van de Kamers, dan zou geen bezwaar bestaan tegen een aanwijzing door de gezamenlijke oud-leden der Staten-Generaal.

i. De derde groep van 5 zou kunnen bestaan uit den Vice-President van den Raad van State, den Voorzitter van het Centraal Stembureau, 1 lid aan te wijzen door het Moderamen van de Nederlandsche Hervormde Kerk, 1 door het Episcopaat en, indien mogelijk, 1 onbesproken hooge rechterlijke autoriteit. De beide eerste groepen zullen q.q. zitting hebben in de nieuwe Kamer, de derde groep uitdrukkelijk niet.

BIJLAGE 85

Brief d.d. 2 Augustus 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers inzake het kiescollege voor de Staten-Generaal

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab. E 13 No. 1867.

Londen, 2 Augustus 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.

Geheim.

*Aan de Leden
van den Raad van Ministers.*

Hedenmorgen vond een bespreking plaats, waarbij aanwezig waren: de President, de Ministers van Justitie, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, en van Binnenlandsche Zaken over de vraag naar het kiescollege, door middel waarvan parlementsleden zouden kunnen worden verkregen.

Na eenige discussie over de vraag, of een kiescollege dan wel een soort nationale vergadering, bevattende de te benoemen leden, gewenscht ware, alsmede eenige gedachtenwisseling over het voorstel van Minister Bolkestein, formuleerde de Minister van Justitie zijn gedachtengang als volgt:

„De coördineerende verzetsraad stelt 50 respectievelijk 25 dubbeltallen op en stelt die ter beschikking van het Centraal Stembureau. Dit college benoemt voor de helft uit de resteerende parlementsleden en voor de andere helft uit die dubbeltallen, de Kamers der Staten-Generaal”.

Minister Bolkestein vreesde aldus een te eenzijdige samenstelling te krijgen, hetgeen door Minister van Heuven Goedhart werd bestreden.

De vraag rees, of ook een subsidiair college benoemd zou moeten worden voor het geval de coördineerende verzetsraad zou ontbreken, waarop intusschen geen antwoord werd gevonden. De tweede op het dubbeltal zou tevens als reserve in geval van ontstentenis van den benoemde kunnen dienen.

Het was uitdrukkelijk de bedoeling, dat deze methode niet voor provinciale staten en gemeenteraden zou gelden.

Ten Uwen behoeve laat ik hieronder nog volgen de samenstelling van het Centraal Stembureau in 1940, bedoeld in artikel 32 der Kieswet, waarvan inmiddels enkele leden zijn overleden:

Lid en voorzitter: Mr. dr. E. J. Beumer, Utrecht.

Lid en plaatsv. voorzitter: W. H. Vliegen, 's-Gravenhage;

Leden: Ir. M. C. E. Bongaerts, 's-Gravenhage; Mr. dr. J. van Gelein Vitringa, 's-Gravenhage; Mr. L. A. Nypels, 's-Gravenhage; J. R. Snoeck Henkemans (plaatsv. lid), 's-Gravenhage; Mr. G. van den Bergh (plaatsv. lid), Amsterdam; Mr. F. G. C. J. M. Teulings (plaatsv. lid), 's-Hertogenbosch.

Secretaris: Mr. A. J. Rosman, Wassenaar.

Adjunct-secretaris: Mr. dr. J. J. van de Kamp.

*De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(w.g.) J. A. W. BURGER.*

BIJLAGE 86

Brief d.d. 2 Augustus 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan de leden van die Raad ten geleide van een overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland, bijgewerkt tot 1 Augustus 1944

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 253/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. I.,
Londen, 2 Augustus 1944.

Aan de Leden
van den Raad van Ministers.

Notificatie.

Ten vervolge op mijn schrijven van 30 Juni 1944, G.U. 224/44/X, heb ik de eer Uwer Excellentie hiernevens te doen toekomen een tot op 1 Augustus 1944 bijgewerkt overzicht van den stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland.

In verband met de ontwikkeling van de krijgsgebeurtenissen moge ik er nogmaals bij Uwer Excellentie op aandringen de afdoening van de nog hangende onderwerpen te willen bespoedigen.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 253/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. I.,
Londen, 2 Augustus 1944.

Geheim.

STAND VAN DE WETGEVING IN VERBAND MET DE
BEVRIJDING VAN NEDERLAND OP 1 AUGUSTUS 1944

Het onderstaande overzicht heeft uitsluitend betrekking op de wettelijke regelingen, niet op aanschaffingen en andere maatregelen, noch op de verordeningen van het Militair Gezag.

Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.

Besluit Dienstplicht Overzee. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Wordt gedrukt.

Algemeene Zaken.

Ontwerp-Radio-Besluit. Is thans bij den Ministerraad en bij den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit Eerste Hulpverlening aan Oorlogsslachtoffers. Een ontwerp, waarin is opgenomen een steunregeling voor gezinnen van Nederlanders in Duitschland, is aangenomen in den Ministerraad op 11 Juli 1944. Het moet thans worden aangeboden aan den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Voorziening betreffende den Raad van State. Aangenomen in den Ministerraad. Op 28 Juli is advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit Woningvordering. In voorbereiding.

Binnenlandsche Zaken.

Tijdelijke Bestuursvoorziening. Het beginsel-besluit is bekrachtigd door H.M. de Koningin. Voor de uitvoeringsbesluiten zijn ontwerpen opgesteld door de Ministers van Binnenlandsche Zaken en voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk. Over de beginselen wordt thans beslist door den Ministerraad.

Zuiveringsbesluit. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt. Inmiddels heeft de Minister van Justitie den wensch geuit het Besluit aan te vullen met bepalingen betreffende de zuivering van semi-ambtelijke personen. Over dit punt wordt overleg gepleegd.

Besluit Terbeschikkingstelling Locaal Personeel. Bekrachtigd door Hare Majesteit de Koningin.

Ontwerp-Besluit Reconstructie Bevolkingsboekhouding. Aangenomen in den Ministerraad. Op 28 Juli is advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Persoonsbewijzen. Een ontwerp berust reeds geruimen tijd bij Justitie ter advies.

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Filmkeuring. Aangenomen in den Ministerraad op 11 Juni 1944. Doorgezonden aan den Buitengewonen Raad van Advies.

Bijzondere Regeling Filmwezen. Is in bewerking op het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Ontwerp-Besluit Rechtsherstel Ontslagen Ambtenaren. Ingediend bij den Ministerraad.

Regeling voor het Perswezen en de Perszuivering. Een eerste ontwerp is door den Minister van Binnenlandsche Zaken voor advies gezonden aan den Minister van Justitie.

Justitie.

Besluit Bijzonderen Staat van Beleg. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Een voorstel tot wijziging van artikel 9 is door den Ministerraad goedgekeurd, en ter bekrachtiging aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin.

Besluit Buitengewoon Strafrecht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Besluit Bijzondere Gerechtshoven. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Besluit Buitengewone Rechtspleging. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Bijzonder Gratie-Advies-Besluit. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Besluit Tijdelijke Organisatie Rechterlijke Macht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Ontwerp-Tribunaalbesluit. Aangenomen in Ministerraad, behoudens nader overleg op één punt tusschen de Ministers van Justitie, Oorlog en Binnenlandsche Zaken. Wacht op het Politiebesluit.

Ontwerp-Politiebesluit. Moet thans na wijziging worden aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin.

Ontwerp-Mantelbesluit inzake handhaving of opheffing van verordeningen van den bezetter. In principe aangenomen door de Commissie Terugkeer. Het ontwerp zal thans, tezamen met de bijbehorende voorloopige lijsten, door den Minister van Justitie worden ingediend bij den Ministerraad, doch de Minister van Algemeene Zaken heeft nog enkele bezwaren geopperd.

Ontwerp-Besluit inzake de Invrijheidsstelling van gedurende de Bezetting ten onrechte gedeporteerde personen. Een gewijzigd ontwerp zal binnenkort door den Minister van Justitie worden ingediend bij den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit Beperking Rechtsverkeer. Ingediend bij de Commissie Terugkeer.

Ontwerp-Besluit tot Herstel van het Rechtsverkeer en het Rechtsherstel.

Ontwerp-Effectenbesluit.

Beheer Vijandelijk Vermogen. De Minister van Justitie heeft aan de Commissie Rechtsherstel verzocht deze drie ontwerpen in hun huidige toestand aan het Departement over te dragen, waar zij thans in bewerking zijn en waarschijnlijk tot een ontwerp zullen worden samengevoegd.

Ontwerp-Uitleveringstractaat. Over een ontwerp is overeenstemming bereikt tusschen de Ministers van Justitie der betrokken regeeringen. Is overgedragen aan de War Crimes Commission.

Ontwerp-Besluit Rechtspleging te velde 1944. Aangenomen in Ministerraad op 4 Juli 1944. Wacht thans op advies van den Buitengewonen Raad van Advies over het ontwerp Geallieerde Militaire Gerechten, welk advies op 28 Juli is uitgebracht.

Ontwerp-Besluit houdende enkele wijzigingen van het Militair Tucht- en Strafrechtproces. Aangenomen in den Ministerraad op 4 Juli 1944. Ter bekrachtiging aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin.

Ontwerp-Besluit Rechtsmacht Geallieerde Militaire Gerechten. Dit ontwerp, hetwelk eenige noodzakelijke bepalingen inhoudt in verband met de overeenkomst met de Geallieerden, is in den Ministerraad goedgekeurd. De Buitengewone Raad van Advies heeft op 28 Juli advies uitgebracht.

Ontwerp-Besluit opheffing N.S.B. en andere onvaderlandsche Organisaties. In vergevorderden staat van voorbereiding.

(potl. aant. Ontwerp-besluit betreffende de berechting van economische delicten.

Financiën.

Besluit tot uitgifte van een staatsleening. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Besluiten inzake de uitgifte van muntbiljetten. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt.

Aanvulling deviezenbesluit 1944. In voorbereiding.

Verordening tot het sluiten van de grenzen. In voorbereiding.

In- en uitvoerverbod van geld en geldswaardige papieren. In voorbereiding. Een regeling werd reeds op 19 Juli 1943 door Financiën in uitzicht gesteld.

2 Ontwerp-Besluiten inzake aanmunting van zilveren teeken- en pasmunt. Aangenomen in den Ministerraad. Advies van den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit betreffende uitgifte spaarbewijzen en spaarzegels. Aangenomen in den Ministerraad en toegezonden aan den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit inzake gedurende de bezetting in omloop gebrachte munten. Aangenomen in den Ministerraad op 1 Augustus.

Handel, Nijverheid en Landbouw.

Ontwerp-Besluit Economische Medewerking. In de vergadering van de Commissie Terugkeer van 19 April 1944 werd besloten, dat de vertegenwoordigers van de betrokken Ministers, onder leiding van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart contact zouden nemen met Justitie teneinde na te gaan of aan de vereischten inzake vordering van burgerlijke diensten voldoende is beantwoord, indien de bestaande verordeningen worden gehandhaafd.

Ontwerp In- en Uitvoerregeling. Aangenomen in den Ministerraad.

Op 22 Juli aan den Buitengewonen Raad van Advies gestuurd.

Handhaving Prijsstop. Indien de terzake geldende verordening (en) van den bezetter gehandhaafd worden, is een nieuwe regeling waarschijnlijk overbodig. Teneinde in een eventuele lacune te voorzien is door het Militair Gezag echter een verordening ontworpen.

Steunregeling voor personen met inkomens beneden een zeker minimum. Een nota van den Minister van Oorlog over „voedselvoorziening en koopkracht” werd in Januari 1944 door de Commissie Terugkeer in beginsel goedgekeurd. Een regeling wordt uitgewerkt door den Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw a.i., in overleg met de Ministers van Oorlog en van Financiën.

Sociale Zaken.

Ontwerp-Besluit inzake Arbeidsbemiddeling, Scholing, Herscholing, Omscholing en Werkloosheidsverzekering. Bekrachtigd en gecontrasigneerd.

Ontwerp-Besluit tot herstel van de gezonde Arbeidsverhoudingen. Bekrachtigd en gecontrasigneerd.

De volgende drie besluiten zijn in eerste lezing door den Ministerraad aangenomen, terwijl daarover het advies van den Buitengewonen Raad van Advies ontvangen is.

Ontwerp-Besluit tot herstel van de vereenigingen van werkgevers en werknemers.

Ontwerp-Besluit houdende maatregelen betreffende repatriëering.

Ontwerp-Besluit betreffende werkloozenzorg.

Herziene tekst aangenomen in den Ministerraad op 1 Augustus.

BIJLAGE 87

Brief d.d. 5 Augustus 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers ter toezending van het ontwerp ener door hem uit te spreken radiorede over het Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN
Kab. A 55 No. 1878.

Londen, 5 Augustus 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.

*Aan de leden van
den Raad van Ministers.*

Waarde Ambtgenoot,

Hierbij zend ik U afschrift van een radio-rede, welke ik voornemens ben één dezer dagen te houden.

Eventueele op- of aanmerkingen zoude ik gaarne spoedig tegemoet zien.

*De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(w.g.) J. A. W. BURGER.*

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN
Kab. A 55 No. 1878.

Londen, 5 Augustus 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.

Waarde Luisteraars,

Eenigen tijd geleden heeft de Minister President U medegedeeld, dat ik nadere mededeelingen zou doen omtrent bestuursvoorziening en strafmaatregelen. Er is thans een directe aanleiding om daartoe over te gaan, omdat dezer dagen het Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening door H.M. de Koningin is bekrachtigd. Dit besluit bevat slechts 4 artikelen en luidt als volgt:

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op voordracht van alle Ministers van 12 Juli 1944;

Overwegende dat het in verband met de buitengewone omstandigheden, waarin het Rijk in Europa bij de bevrijding van de vijandelijke bezetting zal verkeer, noodzakelijk is bijzondere voorzieningen van voorloopigen aard te treffen ten aanzien van de vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente en van het bestuur van provincie en gemeente;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Door Ons worden nadere regelen vastgesteld omtrent de voorloopige voorziening in de vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente en in het bestuur van provincie en gemeente vanaf het tijdstip, waarop het grondgebied des Rijks geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd.

2. De in het vorig lid bedoelde regelen betreffen mede de wijze van samenstelling van de vertegenwoordigende lichamen en, met behoud van de daaromtrent geldende algemeene beginselen, voor zoo veel noodig hunne taak en werkwijze.

Artikel 2

In afwijking van het bepaalde bij de wetten van 15 Mei 1829 (*Staatsblad* No. 28) en van 26 April 1852 (*Staatsblad* No. 92) kan bij de in artikel 1 bedoelde nadere regelen door Ons worden voorgeschreven, dat zij in werking treden nog voor hun afkondiging.

Artikel 3

Voor zoover de in artikel 1 bedoelde nadere regelen afwijken van bestaande bepalingen, blijven deze laatste tijdelijk buiten toepassing.

Artikel 4

Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening” en treedt in werking met ingang van den dag, waarop het in het *Staatsblad* is geplaatst.

Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

De Memorie van Toelichting vermeldt, dat hiermede in beginsel vastgelegd is, dat ten spoedigste na den terugkeer, dus reeds in de periode van het Militair Gezag, het parlement, de Provinciale Staten en Gemeenteraden zullen functionneeren.

In het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg zijn alle waarborgen geschapen, opdat in het parlement vrijelijk en in het openbaar door de volksvertegenwoordigers al datgene naar voren gebracht kan worden wat zij nuttig en noodig achten. Wie echter die volksvertegenwoordigers zullen zijn, daaromtrent is in dit besluit niets vastgesteld. Algemeene verkiezingen zullen niet terstond gehouden kunnen worden. Niettemin dient ervoor te worden zorggedragen, dat de Kamers worden samengesteld op een wijze, die waarborg geeft, dat onze volksvertegenwoordiging onafhankelijk tegenover de Regeering zal staan. Het spreekt vanzelf, dat de stem van het verzet in Nederland straks op duidelijke wijze in de volksvertegenwoordiging moet kunnen worden gehoord. Het vraagstuk is dus, hoe komen we op korten termijn aan een werkelijke en zoo representatief mogelijke volksvertegenwoordiging zonder algemeene verkiezing.

Wil men verzekerd zijn — aldus de Memorie van Toelichting — van een goede uitvoering van de onderhavige voorziening, dan verdient het aanbeveling om bij de samenstelling dezer vertegenwoordigende lichamen rekening te houden met de eventueele afwezigheid van voor het lidmaatschap dier colleges bij uitstek in aanmerking komende personen en derhalve regelen te treffen, waarvan de uitvoering mogelijk is, onafhankelijk van maatregelen van den bezetter.

Aangestipt zij nog, dat de regeling ten hoogste zal gelden voor de periode gelegen tusschen het tijdstip van de bevrijding en het oogenblik waarop algemeene verkiezingen kunnen worden gehouden. Maar het is de bedoeling, reeds onmiddellijk het oordeel van het te vormen parlement over de getroffen regeling te vragen en zodoende de mogelijkheid van wijzigingen open te houden.

Met dit besluit is in beginsel het belangrijke vraagstuk beslist, of voor de overgangperiode naar normale verhoudingen afzonderlijke en buitengewone vertegenwoordigende lichamen zouden moeten worden gevormd, dan wel of de van ouds bekende organen, met behoud van de daaromtrent geldende algemeene beginselen, weder zullen functionneeren. De thans gekozen weg lijkt den meesten waarborg te bieden voor het onmiddellijk herstel van onze democratische staatsorde.

Vervolgens nog een enkel woord over strafmaatregelen. Dat ik hier een enkele opmerking over maak, is min of meer als een erfenis te beschouwen uit de periode, toen ik nog Minister zonder Portefeuille was, maar ik doe het gaarne, omdat in die strafwetgeving beginselen zijn vervat, die mij zeer na aan het hart liggen, nl. dat deze rechtsvoorziening zal zijn snel, streng en rechtvaardig.

Bij wettelijke bepalingen, die terugwerkende kracht hebben, zijn ruime bevoegdheden verleend om hen, die zich tijdens de bezetting misdadig of onnationaal hebben gedragen, onmiddellijk te arresteren, maar tevens is het groote beginsel gehandhaafd, dat degene, die van zijn vrijheid is beroofd, zich onmiddellijk op een rechterlijke instantie kan beroepen, waardoor fouten of vergissingen kunnen worden opgeheven. Ook tijdens de periode van het Militair Gezag is het in laatste instantie de rechter, en niet de uitvoerende macht, die beslist of iemand terecht of ten onrechte is ingerekend.

Een zeer moeilijke taak zal het zijn, om de grens te trekken tusschen hen, die alleen maar slap zijn geweest in hun houding tegenover

den bezetter en hen, die door doen of nalaten den vijand of zijn handlangers bewust hulp en steun hebben verleend. De beslissing hierover zal van geval tot geval genomen moeten worden door een soort jury, Tribunaal genaamd, dat in elk arrondissement zal worden gevestigd. De voorzitter zal een jurist zijn, de beide bijzittende rechters zullen zooveel mogelijk zijn personen uit dezelfde plaats en uit dezelfde soort werkring als de aangeklaagde. Hierdoor schijnt verzekerd, dat waarlijk recht gedaan zal worden.

Maar naast en onder de groep van hen, die door hun handelen of nalaten geacht moeten worden zich desbewust te hebben gedragen in strijd met de belangen van het Nederlandsche volk of die desbewust het verzet afbreuk hebben gedaan, bevinden zich ook zij, wier handelingen bovendien reeds in den vooroorlogschcn zin van het woord misdadig waren. Zij zullen worden berecht door bijzondere gerechts-

hoven. Zoowel echter bij de rechtspraak door de bijzondere gerechts-hoven als door de Tribunaalen, zijn waarborgen geschapen om eenheid van oordeel te bevorderen. Verregaande straffen, de doodstraf inclus, alsmede verbeurdverklaring van vermogen en langdurige internering zijn mogelijk; ook zijn de formaliteiten tot een minimum beperkt, maar nimmer is verzuimd waarborgen te scheppen, dat de verdachte alle rechten en mogelijkheden tot een behoorlijke verdediging heeft — gratie niet uitgezonderd — zooals dat behoort in een staat, waar rechtvaardigheid een hoog ideaal is.

Het ligt niet op *mijn* weg om de details van een en ander uitvoerig met U te bespreken, maar ik acht het van het grootste belang, dat U de zekerheid en de overtuiging heeft, dat ook op de belangrijke terreinen van bestuursvoorziening en strafrechtspraak uitsluitend een efficiënte democratische rechtstaat de leidende gedachte vormt.

BIJLAGE 88

Brief d.d. 14 Augustus 1944 van Minister Burger aan de leden van de Raad van Ministers ten geleide van een nota van het Vaderlands Comité d.d. 19 April 1944 over Binnenlands Bestuur

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN
Kab. E. I^o No. 1901

Londen, 14 Augustus 1944.
Mexborough House.

Geheim.

*Aan de Leden van
den Raad van Ministers.*

In bijgaand stuk zijn alleen de onderstrepingen van mij. Daar ik dit rapport niet dan op uitdrukkelijke aanvraag heb gekregen, acht ik het mogelijk, dat sommigen Uwer dit niet of nog niet gelezen hebben.

Omdat zoo vaak de term gebezigd wordt, dat wij in Nederland het oor te luisteren zullen leggen, meen ik dat zulks niet geschikter mogelijk is dan door rekening te houden met het opzettelijk aan de regeering uitgebrachte advies van het Vaderlandsch Comité. Het zal U blijken, dat dit Comité alle moeilijkheden ziet, die ons t.a.v. de bestuursvoorziening bezig houden en desondanks tot een eenvoudige oplossing komt.

*De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(w.g.) J. A. W. BURGER.*

NG 331

GB 4678/44
19-4-44.

NOTA V.C. OVER BINNENLANDSCH BESTUUR

Een van de vragen, die bij het herstel rijzen, is, hoe gehandeld zal worden ten aanzien van *Staten-Generaal, Provinciale Staten en gemeenteraden*.

De bezetter heeft hun werkzaamheden geschorst, maar de zittingsduur verlengd. Uiteraard heeft dit echter voor het na de bezetting in te nemen standpunt geen beteekenis. Het mandaat van alle vertegenwoordigende lichamen is afgelopen. *Nieuwe verkiezingen zijn niet onmiddellijk mogelijk en ook niet gewenscht.* Maar welke ook de bijzondere bevoegdheden zijn, waarover inzonderheid de Regeering, wellicht ook colleges van Gedeputeerde Staten en van B. en W., zullen moeten beschikken in den eersten tijd na de bezetting, het is wenschelijk, dat er in Rijk, provincies en gemeenteraden vertegenwoordigende lichamen bestaan.

Aan de gedachte in plaats van de Staten-Generaal te stellen een lichaam, eventueel een enkel *adviseerend college*, te benoemen door de Regeering, en in denzelfden geest te handelen t.a.v. Prov. Staten en gemeenteraden, acht het Comité *meer nadeelen dan voordeelen verbonden*. De Regeering zou dan onmiddellijk een standpunt moeten innemen ten opzichte van de vraag aan welke stroomingen een plaats zou zijn te geven, in welke verhouding dat zou moeten geschieden en welke personen daarbij in aanmerking zouden moeten komen. Zij zou het terrein moeten betreden van de door velen in de Nederlandsche politiek verwachte heroriëntering, zonder dat zich daaromtrent in de bevolking nog vaste lijnen hebben kunnen afteekenen. En van een volksvertegenwoordiging, waartegenover de Regeering verantwoordelijk is, zou dan nog geen sprake zijn.

Het Comité ondersteunt dan ook de opvatting, reeds vroeger uitgesproken door de *Politieke Contactcommissie* en onlangs in een ontwerp vastgelegd door een *comité van juristen*, dat het nog het beste is zich *zoo dicht mogelijk aan te sluiten bij de Grondwet en Wet en de laatstgekozene volksvertegenwoordiging, al is zij overjarig, te herstellen*. Hetzelfde geldt dan van Prov. Staten en gemeenteraden.

Al deze lichamen zullen, na geruimen tijd en onder gansch andere verhoudingen weer optredend, *niet meer ten volle representatief* zijn. Dat zij, zoowel op dien grond als met het oog op de omstandigheden, waaronder onmiddellijk na de bezetting moet worden gewerkt, zich groote zelfbeperking moeten opleggen, zal zonder twijfel algemeen, ook door de vertegenwoordigers worden begrepen.

De Regeering zal moeten kunnen handelen op alle gebieden, waar

dit door de tijdsomstandigheden wordt geëischt. Een algemeene machtingswet zou kunnen worden vastgesteld in gemeen overleg met de Staten-Generaal, waarin sanctie wordt gehecht aan hetgeen de Regeering noodgedwongen reeds zelfstandig, ook als wetgever, heeft verricht, en verdere machtiging wordt verleend voor een bepaalden tijdsduur.

Voor wetten, bestemd om blijvend te werken, zou op den duur medewerking der Staten-Generaal noodig zijn, terwijl ook verdragen goedkeuring der Staten-Generaal zouden behoeven. Mocht het wenschelijk worden geacht bv. de kieswet te wijzigen, voordat nieuwe Staten-Generaal worden gekozen, dan zou ook daarbij medewerking der Staten-Generaal bezwaarlijk kunnen worden gemist.

Overigens zou de *werkzaamheid der Staten-Generaal beperkt* kunnen worden tot periodieke besprekingen van het beleid der Regeering, bv. eens in de drie maanden naar aanleiding van mededeelingen der Regeering over hetgeen door haar is verricht. Zelfs echter als men zich de taak nog beperkter denkt, zal het als *symbool van de handhaving onzer constitutioneele instellingen* waardevol zijn, indien de Staten-Generaal zoo spoedig mogelijk worden bijeengeroepen in *Verenigde Vergadering, waar de Troonrede* een zeer bijzondere historische beteekenis zou verkrijgen.

De juristencommissie stelt voor te handelen als ware de zittingsduur voor het parlement gedurende den bezettingstijd geschorst. Vanzelf is dan de verdere zittingsduur begrensd. Dit zou kunnen worden verkregen door de *Staten-Generaal onmiddellijk op termijn te ontbinden*.

Daardoor zou tevens worden onderstreept, dat het parlement in den tusschentijd niet meer dezelfde beteekenis heeft als in gewone omstandigheden. *In opengevallen plaatsen ware*, voor zoover het Centraal Stembureau niet reeds opvolgers heeft aangewezen, *niet verder te voorzien*. De Kamers zullen dan niet meer hun volle ledental tellen en het karakter dragen van een rompparlement, wat onder de gegeven omstandigheden kan worden aanvaard. In het Comité is de gedachte bepleit aan de Kroon dan een recht van aanvulling te geven. Daaraan zouden minder bezwaren verbonden zijn dan aan een benoeming van een geheel College door de Kroon.

De Regeering zal stellig daarnaast de behoefte gevoelen op verschillende terreinen deskundigen en belanghebbenden stelselmatig en op ruimere schaal te raadplegen dan vroeger. Bij het instellen van commissies daarvoor — eventueel van een *algemeen comité van advies*, dat dan in subcommissies zou kunnen worden verdeeld — kan rekening worden gehouden met *nieuwere opvattingen*, die tot uiting zijn gekomen, zonder dat de Regeering daarbij zoozeer stelling behoeft te nemen ten aanzien van hun sterkte en beteekenis als zij zou doen, wanneer zij zelf een vertegenwoordigend lichaam samenstelde.

Bij het provinciaal en gemeentelijk bestuur heeft de bezetter niet enkel de werkzaamheden van Staten en gemeenteraden geschorst, maar het leidersbeginsel ingevoerd. Commissarissen en burgemeesters hebben alle bevoegdheden gekregen, vroeger berustend resp. bij Provinciale Staten of Gedeputeerde Staten en bij gemeenteraden of colleges van B. en W. Zooals in de lijn van het leidersbeginsel ligt, is daarbij aan hogere autoriteiten de bevoegdheid gegeven den Commissarissen of burgemeesters richtlijnen voor te schrijven of opdrachten te geven.

Hier en daar bestaat mogelijk de neiging dit systeem voorloopig te continueeren, omdat het gemakkelijk kan schijnen op deze wijze te werken.

Daartegen moet met nadruk worden gewaarschuwd. Aan de nationaal-socialistische methoden moet ook op het belangrijke terrein der gewestelijke en plaatselijke werkzaamheden onmiddellijk een einde worden gemaakt. De vertegenwoordigers der burgerij moeten daarvoor een eigen verantwoordelijkheid dragen. In de eerste plaats in het dagelijksch bestuur, in Gedeputeerde Staten en Colleges van B. en W.; maar ook herstel van Prov. Staten en gemeenteraden is wenschelijk. In vele gemeenten zullen b.v. belangrijke beslissingen zijn te nemen omtrent herstel en wederopbouw, herziening stadsplannen, waarin de plaatselijke vertegenwoordiging stellig behoort te worden gekend, al zal zij hebben te werken binnen de algemeene lijnen, door het Rijk te trekken.

Op deze wijze wordt weer publieke behandeling verkregen van de publieke zaak. Bovendien kunnen dan ook de commissies van bijstand weer werken.

Intusschen zullen de verhoudingen ertoe leiden, dat de lagere organen voorloopig in sterker mate dan vroeger afhankelijk zullen zijn van het centraal gezag, terwijl de gemeenteraden meer dan vroeger aan de colleges van B. en W. zullen moeten overlaten. In tal van gevallen is dat mogelijk zonder wetswijziging. Het Comité acht het echter gewenscht, dat, eventueel, speciaal voor gemeenten boven een zeker zielental, onmiddellijk eenige wijzigingen worden gebracht in de verdeling van bevoegdheden waaromtrent later kan worden beslist, of zij blijvend zullen zijn. (Loon- en salarisregelingen, werkloosheidszaken, voorzoover de gemeenten daarbij nog betrokken mochten worden; benoemingen, verhuur, verkoop of uitgifte in erfpacht van perceelen,

nadat omtrent de algemeene regelen voor een complex is beslist, zouden b.v. aan B. en W. zijn op te dragen. T.a.v. verzoekschriften zou de mogelijkheid zijn te openen ze in handen van een commissie te stellen zonder dat ze eerst de raadsvergadering passeeren. Tenslotte zou aan B. en W. de bevoegdheid zijn te verleen te verlangen, dat de Raad urgente voorstellen binnen een bepaalden termijn afhandelt).

Aanvulling van opengevallen plaatsen zal waarschijnlijk bij Staten-Generaal meer aanbeveling verdienen dan bij de Staten-Generaal. Vooral in kleine gemeenten zou anders in een aantal gevallen het aantal raadsleden al te klein worden.

BIJLAGE 89

Brief d.d. 4 September 1944 van de Voorzitter van de Raad van Ministers aan alle Ministers ten geleide van een tot 1 September 1944 bijgewerkt overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 273/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, W. I.
4 September 1944.

Aan alle Ministers.

Ten vervolge op mijn schrijven van 2 Augustus j.l. No. G.U. 253/44/X, heb ik de eer Uwer Excellentie hiernevens te doen toekomen een tot 1 September 1944 bijgewerkt overzicht van den stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland.

Ten dienste van de Ministers is daarbij ditmaal een lijst gevoegd van alle Besluiten, die zijn vastgesteld, welke zijn of worden gedrukt, zulks met toevoeging, en in de volgorde, van de letters, waaronder de tekst is of wordt gedrukt.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

namens dezen,
(w.g.) J. G. DE BEUS.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 273/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. I.
London, 1 September 1944.

Geheim.

STAND VAN DE WETGEVING IN VERBAND MET DE
BEVRIJDING VAN NEDERLAND OP 1 SEPTEMBER 1944

Het onderstaande overzicht heeft uitsluitend betrekking op de wettelijke regelingen, niet op aanschaffingen en andere maatregelen, noch op de verordeningen van het Militair Gezag.

Algemeene oorlogvoering van het Koninkrijk.

Besluit Dienstplicht Overzee. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt. (01).

Algemeene zaken.

Ontwerp-Besluit Tijdelijk Telegraaf-, Telefoon en Radiobesluit. Aangenomen in den Ministerraad. Op 1 September toegezonden aan den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit Eerste Hulpverlening aan Oorlogsslachtoffers. Een ontwerp, waarin is opgenomen een steunregeling voor gezinnen van Nederlanders in Duitsland, is aangenomen in den Ministerraad op 11 Juli 1944. Het is op 9 Aug. j.l. aangeboden aan den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Voorziening betreffende den Raad van State. Bekrachtigd. Wordt gecontrasigneerd.

Ontwerp-Besluit Vordering Woonruimte. In behandeling in den Ministerraad.

Binnenlandsche Zaken.

Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening. Het beginsel-besluit is bekrachtigd door Hare Majesteit de Koningin (Koninklijk Besluit van 31 Juli 1944, No. 1). Tekst wordt gedrukt (V).

Voor de uitvoeringsbesluiten zijn ontwerpen opgesteld. Over de beginselen is thans beslist door den Ministerraad; aan de redactie van de drie ontwerpen wordt door een redactiecommissie de laatste hand gelegd.

Zuiveringsbesluit. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt. (I) Een ontwerp tot aanvulling van het Besluit met bepalingen betreffende de zuivering van semi-ambtelijke personen is door den Minister van Justitie ingediend.

Besluit Terbeschikkingstelling Locaal Personeel. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt (U).

Ontwerp-Besluit Reconstructie Bevolkingsboekhouding. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt (T).

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Persoonsbewijzen. Aangeboden aan den Ministerraad.

Tijdelijk Filmkeuringsbesluit (Tijdelijke Wijziging Bioscoopwet). Bekrachtigd op 22 Augustus 1944 (No. 1) en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt (W).

Bijzondere Regeling Filmwezen. Is in bewerking op het Departement van Binnenlandsche Zaken en zal dezer dagen worden aangeboden aan den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit Rechtsherstel Ontslagen Ambtenaren. Aangenomen in den Ministerraad op 22 Augustus 1944.

Regeling voor het Perswezen en de Perszuivering. Aan een nieuw ontwerp wordt door den Minister van Binnenlandsche Zaken de laatste hand gelegd.

Justitie.

Besluit Bijzonderen Staat van Beleg. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (A). Artikel 9 gewijzigd bij Koninklijk Besluit van 22 Augustus 1944, No. 4. Tekst wordt gedrukt (X).

Besluit Buitengewoon Strafrecht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (B).

Besluit Bijzondere Gerechtshoven. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (C).

Besluit Buitengewone Rechtspleging. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (D).

Bijzonder Gratie-Advies-Besluit. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (E).

Besluit Tijdelijke Organisatie Rechterlijke Macht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (H).

Ontwerp-Tribunaalbesluit. Aangenomen in Ministerraad, behoudens nader overleg op één punt tusschen de Ministers van Justitie, Oorlog en Binnenlandsche Zaken. Wacht op het Politiebesluit.

Ontwerp-Politiebesluit. Moet thans na wijziging worden aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin.

Ontwerp-Mantelbesluit inzake handhaving of opheffing van verordeningen van den bezetter. In principe aangenomen door de Commissie Terugkeer. Een gewijzigd ontwerp is thans, tezamen met de bijbehorende voorloopige lijsten, door den Minister van Justitie ingediend bij den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit Staking Executie van straffen. Een gewijzigd ontwerp is ingediend bij den Ministerraad op 30 Augustus.

Ontwerp-Besluit Beperking Rechtsverkeer.

Ingediend bij de Commissie Terugkeer. De Minister van Justitie heeft naar aanleiding van nota's van de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Financiën een nieuw ontwerp gemaakt, hetwelk op 1 September is ingediend bij den Ministerraad.

Ontwerp-Besluit tot Herstel van het Rechtsverkeer en het Rechtsherstel. Ontwerp-Effectenbesluit. Beheer Vijandelijk Vermogen. De Minister van Justitie heeft deze drie onderwerpen thans tot één ontwerp samengevoegd, hetwelk dezer dagen bij den Ministerraad zal worden ingediend.

Ontwerp-Uitleveringsbesluit. Over een ontwerp is overeenstemming bereikt tusschen de Ministers van Justitie der betrokken regeeringen. Is overgedragen aan de War Crimes Commission.

Organisatie-Besluit Rechtspleging te velde 1944. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. (Koninklijk Besluit van 23 Augustus 1944, no. 1). Tekst wordt gedrukt. (Z)

Ontwerp-Besluit houdende enkele wijzigingen van het Militair Tucht- en Strafprocesrecht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd.

Besluit regelende de gevolgen van het treden in vreemden krijgs- of staatsdienst. Aangenomen in den Ministerraad. Op 14 Augustus toegezonden aan den Buitengewonen Raad van Advies.

Ontwerp-Besluit Rechtsmacht Geallieerde Militaire Gerechten. Dit ontwerp, hetwelk eenige noodzakelijke bepalingen inhoudt in verband met de overeenkomst met de Geallieerden, is in den Ministerraad goedgekeurd. De Buitengewone Raad van Advies heeft op 28 Juli advies uitgebracht. Bekrachtigd en gecontrasigneerd (Koninklijk Besluit van 23 Augustus 1944 No. 2). Tekst wordt gedrukt (Y).

Ontwerp-Besluit opheffing N.S.B. en andere onvaderlandsche Organisaties. Een ontwerp zal dezer dagen bij den Ministerraad worden ingediend.

Financiën.

Besluit tot uitgifte van een staatsleening. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt. (J).

Besluiten inzake de uitgifte van muntbiljetten. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt. (F en G).

Aanvulling deviezenbesluit 1944. In voorbereiding.

Besluit inzake aanmuntning van zilveren teeken- en pasmunt. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt. (R).

Besluit inzake gedurende de bezetting in omloop gebrachte munten. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt. (S).

Ontwerp-Besluit betreffende uitgifte spaarbewijzen en spaarzegels. Aangenomen in den Ministerraad. Advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies op 28 Juli 1944.

Besluit Bankenmoratorium. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt. (L).

Ontwerp-Besluit Deviezenblokkeering. Ontwerp ingediend bij den Ministerraad op 21 Augustus 1944.

Ontwerp-Besluit Registratie Vreemd Papiergeld. Ontwerp ingediend bij den Ministerraad op 21 Augustus 1944.

Ontwerp-Besluit Inlevering Vijandelijk Vreemd Papiergeld. Ontwerp ingediend bij den Ministerraad op 21 Augustus 1944.

Ontwerp-Besluit In- en Uitvoer Nederlandsch Geld en Vijandelijk Vreemd Papiergeld. Ontwerp ingediend bij den Ministerraad op 21 Augustus 1944.

Sluiting van beurzen. Wordt geregeld bij Ministerieele Beschikking.

Oorlog.

Besluit Aangifte Burgerlijke Stand in verband met Bijzonderen Staat van Beleg. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (K).

Besluit indienstneming Personeel door Militair Gezag op Arbeids-overeenkomst. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt (M).

Aanwijzingsbesluit Militair Gezag. { *Met bijbehorende Instructie Chef Staf Militair Gezag en Algemeene Instructie Militaire Commissarissen.*

Bekrachtigd en gecontrasigneerd. (Koninklijk Besluit van 22 Augustus No. 5). Tekst wordt gedrukt. (N).

Instructie Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst gedrukt. (O).

Handel, Nijverheid en Landbouw.

Ontwerp-Besluit Economische Medewerking. In de vergadering van de Commissie Terugkeer van 19 April 1944 werd besloten dat de vertegenwoordigers van de betrokken Ministers, onder leiding van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart contact zouden nemen met Justitie teneinde na te gaan, of aan de vereisten inzake vordering van burgerlijke diensten voldoende is beantwoord, indien de bestaande verordeningen worden gehandhaafd. Daarbij is gebleken, dat nu de Commissie Terugkeer alleen de kwestie van den Burgerdienstplicht van belang acht, dit een aangelegenheid is, welke in de eerste plaats het Ministerie van Sociale Zaken regardeert.

Ontwerp- In- en Uitvoerregeling. Aangenomen in den Ministerraad. Op 22 Juli aan den Buitengewonen Raad van Advies gestuurd, waarvan op 11 Augustus advies werd ontvangen.

Handhaving Prijstop. Indien de terzake geldende verordening(en) van den bezetter gehandhaafd worden, is een nieuwe regeling waarschijnlijk overbodig. Teneinde in een eventuele lacune te voorzien is door het Militair Gezag echter een verordening ontworpen, waarover nog overleg gaande is. Een definitieve verordening zal spoedig worden vastgesteld.

Steunregeling voor personen met inkomens beneden een zeker minimum. Een regeling wordt uitgewerkt door den Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw a.i., in overleg met de Ministers van Oorlog en van Financiën.

Sociale Zaken.

Besluiten inzake Arbeidsbemiddeling, Scholing, Herscholing, Omscholing. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt. (P).

Besluit tot herstel van de gezonde arbeidsverhoudingen. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Tekst wordt gedrukt. (Q).

Ontwerp-Besluit betreffende werkloozenzorg. Bekrachtigd op 22 Augustus (No. 2) en gecontrasigneerd.

Buitengewoon Besluit verenigingen van werkgevers en werknemers. Aangenomen in den Ministerraad op 22 Augustus.

Buitengewoon Besluit Werkloosheidsverzekering. Aangenomen in den Ministerraad op 22 Augustus.

Ontwerp-Besluit houdende maatregelen betreffende repatriëring.

KONINKLIJKE BESLUITEN VASTGESTELD MET HET OOG OP DE BEVRIJDING VAN NEDERLAND

Stand op 1 September 1944.

- A. Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg. (Decree concerning the Special State of Siege immediately after the liberation.)
- B. Besluit Buitengewoon Strafrecht. (Extraordinary provisions of criminal law.)
- C. Besluit Bijzondere Gerechtshoven. (Decree concerning Special Courts.)
- D. Besluit Buitengewone Rechtspleging. (Decree concerning the manner of procedure in the Special Courts of Justice.)
- E. Bijzonder Gratie-Advies Besluit. (Degree concerning the special provisions with regard to the exercise of prerogative of pardon.)
- F. Besluit Uitgifte Muntbiljetten.
- G. Aanvullingsbesluit Uitgifte Muntbiljetten.
- H. Besluit Tijdelijke Organisatie der Rechterlijke Macht. (Decree concerning measures to be taken to restore proper legal procedure immediately pending the complete liberation of the judiciary from the influences undergone during the occupation.)
- I. Zuiveringsbesluit.
- J. Uitgifte Staatsleening.
- K. Besluit Aangifte Burgerlijke Stand in verband met Bijzondere Staat van Beleg.
- L. Besluit Bankenmoratorium.
- M. Besluit Indienstneming Personeel door Militair Gezag op Arbeids-overeenkomst.
- N. Aanwijzingsbesluit Militair Gezag met bijbehoorende: Instructie Chef Staf Militair Gezag; Algemeene Instructie Militaire Commissarissen.
- O. Instructie Opperbevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten.
- O1. Besluit Dienstplicht Overzee.
- P. Besluit houdende maatregelen met betrekking tot Arbeidsbemiddeling, Scholing, Omscholing en Herscholing.
- Q. Besluit Arbeidsverhoudingen.
- R. Besluit inzake aanmuntning van zilveren teeken- en pasmunt.
- S. Besluit inzake gedurende de bezetting in omloop gebrachte munten.
- T. Ontwerp-Besluit Reconstructie Bevolkingsboekhouding.
- U. Besluit Terbeschikkingstelling Locaal Personeel.
- V. Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening.
- W. Tijdelijk Filmkeuringsbesluit. (Tijdelijke Wijziging Bioscoopwet.)
- X. Besluit Bijzonderen Staat van Beleg (Wijziging).
- Y. Ontwerp-Besluit Rechtsmacht Geallieerde Militaire Gerechten.
- Z. Organisatie-Besluit Rechtspleging te velde 1944.

BIJLAGE 90

Brief d.d. 4 September 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Raad van Ministers ter aanbieding van een ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten en een ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal. Ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Provinciale Staten en Gemeenteraden

A

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab. E I³ No. 1946.

Londen, 4 September 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.

*Aan Zijne Excellentie den Heere Minister
voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers, te Londen.*

Ik heb de eer Uwe Excellentie hierbij aan te bieden een ontwerp-besluit „Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten” en een ontwerp-besluit „Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal”. Ik moge Uwer Excellentie verzoeken dit ontwerp in de volgende vergadering van den Ministerraad aan de orde te willen stellen.

Afschrift dezes zend ik aan alle onze Ambtgenooten.

*De Minister van Binnenlandse Zaken,
(w.g.) W. A. J. BURGER.*

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandse Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financien, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat van Handel, Nijverheid en Landbouw, van Scheepvaart en Visscherij, van Sociale Zaken en van Koloniën en van Onzen Minister zonder Portefeuille, van; No.;

Overwegende, dat ingevolge Ons Besluit van 1 Augustus 1944 (Staatsblad No.) dient te worden geregeld de wijze, waarop voorloopig zal worden voorzien in het bestuur van de provinciën en de gemeenten van het tijdstip af, waarop het grondgebied daarvan geheel of gedeeltelijk in bijzonderen staat van beleg verkeert;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

HOOFDSTUK I.

Algemeene Bepalingen

Artikel 1

1. De bepalingen van dit besluit vinden toepassing ten aanzien van elke gemeente en ten aanzien van elke provincie met ingang van het tijdstip waarop, en naar gelang haar grondgebied geheel of gedeeltelijk in bijzonderen staat van beleg komt te verkeer.

2. Met uitzondering van hetgeen in dit besluit omtrent het militair gezag is gesteld, verliezen de bepalingen van dit besluit haar kracht niet, wanneer de bijzondere staat van beleg voor het gebied door Ons is opgeheven.

HOOFDSTUK II

Van de gemeentebesturen

Artikel 2

1. Het ambt van burgemeester in de gemeente wordt vervuld door degene, die op 10 Mei 1940 in die gemeente burgemeester was, ook al is hij sindsdien al dan niet op zijn verzoek ontslagen, tenzij hij na dat ontslag door of vanwege den bezetter in een andere openbare functie, al dan niet als burgemeester, is benoemd. Als zoodanig geldt niet een herbenoeming als burgemeester in dezelfde gemeente.

2. In de gemeente, waar niet ingevolge het bepaalde in het vorige lid in de vervulling van het ambt van burgemeester is voorzien, dan wel waar de burgemeester krachtens het Zuiveringsbesluit is ontslagen

of geschorst, dan wel hem een bevel tot staking van de uitoefening van zijn functie is gegeven, zoomede in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van den burgemeester, wordt deze vervangen door den wethouder, die op 10 Mei 1940 door burgemeester en wethouders op grond van het bepaalde in artikel 84, eerste lid, van de Gemeentewet was aangewezen om den burgemeester te vervangen.

3. Onze Commissaris in de provincie kan te allen tijde, zoo noodig in afwijking van het bepaalde in het tweede lid, in de vervanging van den burgemeester voorzien. Tevens is Onze Commissaris bevoegd, in afwijking van het bepaalde in het eerste lid, een burgemeester, die naar zijn oordeel op grond van diens houding tijdens de bezetting niet geacht kan worden het vertrouwen der ingezetenen der gemeente te hebben, te vervangen door een door hem aan te wijzen persoon.

4. In geval van ontstentenis van Onzen commissaris in de provincie of indien deze tengevolge van den stand der krijgsvaardigheden of anderszins niet in staat is de noodzakelijke voorzieningen ingevolge het voorgaande lid te treffen, zoomede indien het militair gezag tot de bevinding komt, dat door de toepassing van de drie voorgaande leden in de vervulling van het ambt van burgemeester of in diens vervanging niet is of wordt voorzien op een wijze, die de noodige waarborgen biedt voor de medewerking aan het herstel en de handhaving van de in- en uitwendige veiligheid van den staat, wijst dit gezag den persoon aan, die als burgemeester optreedt.

5. Onze Minister van Binnenlandse Zaken is te allen tijde bevoegd, met afwijking van het bepaalde in de vorige leden, met betrekking tot het bepaalde bij dit artikel de noodige voorzieningen te treffen of te doen treffen.

Artikel 3

De burgemeester of degene, die hem vervangt, doet ten spoedigste mededeeling, welke hij zoo noodig onverwijld schriftelijk bevestigt, van zijn aanwezigheid aan Onzen Minister van Binnenlandse Zaken, aan Onzen Commissaris in de Provincie, aan het militair gezag, terwijl hij zijne aanwezigheid tevens mededeelt door openbare kennisgeving aan de ingezetenen der gemeente, een en ander met vermelding van het tijdstip, waarop hij krachtens dit besluit zijn taak heeft aanvaard of voortgezet.

Artikel 4

1. Totdat de raad overeenkomstig artikel 86 der Gemeentewet wethouders heeft gekozen, bestaat het college van burgemeester en wethouders in de gemeente uit den burgemeester of dengene, die hem vervangt, en degenen, die op 10 Mei 1940 wethouders van die gemeente waren, voor zoover zij niet op of na dien datum lid, sympathiseerend lid of begunstiger van een nationaal-socialistische of fascistische organisatie waren, noch op hen het bepaalde in de volgende leden van dit artikel wordt toegepast.

2. Onze commissaris in de provincie is bevoegd een persoon, die op 10 Mei 1940 wethouder in eene gemeente was, uit te sluiten van het lidmaatschap van het college van burgemeester en wethouders dier gemeente, indien hij van oordeel is, dat deze persoon op grond van zijn houding tijdens de bezetting niet geacht kan worden het vertrouwen van de ingezetenen der gemeente te hebben.

3. In afwachting van de in het tweede lid bedoelde beslissing van Onzen commissaris kan de burgemeester of degene, die hem vervangt, bepalen, dat een persoon die op 10 Mei 1940 wethouder in de gemeente was, zijn bevoegdheden als wethouder niet uitoefent.

Artikel 5

1. Het college van burgemeester en wethouders oefent tot aan het tijdstip, waarop de gemeenteraad voor het eerst in vergadering bijeenkomt, alle bevoegdheden van den raad uit, alsmede die van commissies, voor zoover deze door of namens het gemeentebestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de gemeente zijn belast.

2. Bij ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van hen, die met den burgemeester of dengene, die hem vervangt, het college van burgemeester en wethouders uitmaken, oefent de burgemeester tot aan

het in het eerste lid bedoelde tijdstip tevens alle bevoegdheden van het college van burgemeester en wethouders uit.

Artikel 6

1. Ten aanzien van het bestuur van gemeenten, welke sinds 10 Mei 1940 zijn gesplitst dan wel met andere gemeenten of gedeelten van andere gemeenten zijn vereenigd, is Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, zooveel mogelijk met inachtneming van het bepaalde in de voorafgaande artikelen van dit besluit en van andere wettelijke bepalingen, bevoegd al die voorzieningen te treffen, die naar zijn oordeel geboden zijn.

2. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken tengevolge van den stand der krijgsverrichtingen of anderszins niet in staat is de in het eerste lid bedoelde voorzieningen te treffen, terwijl deze naar het oordeel van Onzen commissaris in de provincie dringend noodzakelijk zijn, is deze bevoegd, die voorzieningen op eigen gezag te treffen. Indien ook Onze commissaris tengevolge van de omstandigheden in den vorigen zin bedoeld, niet in staat is de in dien zin bedoelde maatregelen te treffen, worden deze, indien de voorziening geen uitstel gedooft, getroffen door het militair gezag.

HOOFDSTUK III

Van de provinciale besturen

Artikel 7

1. Het ambt van commissaris in de provincie wordt vervuld:
a. indien zulks uitdrukkelijk door Ons is bepaald, door den door Ons benoemden commissaris, die op 10 Mei 1940 in functie was;
b. in de provincie, waarin het bepaalde onder a geen toepassing vindt, door dengene, die door Ons met de waarneming wordt belast.

2. In geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van den overeenkomstig het eerste lid door Ons aangewezen persoon, wordt deze vervangen door een door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken aan te wijzen persoon.

3. Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken tengevolge van den stand der krijgsverrichtingen of anderszins niet in staat is de in het tweede lid bedoelde voorzieningen te treffen, wijst het militair gezag den persoon aan, die als commissaris optreedt.

Artikel 8

Onze Commissaris in de provincie, of hij, die hem vervangt, doet ten spoedigste mededeeling, welke hij zoo noodig onverwijld schriftelijk bevestigt, van zijn aanwezigheid aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, aan de Burgemeesters in de provincie en aan het militair gezag, met vermelding van het tijdstip, waarop hij krachtens dit besluit zijn taak heeft aanvaard.

Artikel 9

1. Totdat de Provinciale Staten overeenkomstig artikel 45 der Provinciale Wet de leden van Gedeputeerde Staten hebben gekozen, bestaat het college van Gedeputeerde Staten in de provincie uit Onze commissaris of dengene, die hem vervangt, en degenen, die op 10 Mei 1940 leden van Gedeputeerde Staten waren, voor zoover zij niet na dien datum lid, sympathiseerend lid of begunstiger van een nationaal-socialistische of fascistische organisatie waren noch op hen het bepaalde in de volgende leden van dit artikel wordt toegepast.

2. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is te allen tijde bevoegd een persoon, die op 10 Mei 1940 lid van Gedeputeerde Staten in eene provincie was, uit te sluiten van het lidmaatschap van het college van Gedeputeerde Staten der provincie, indien hij van oordeel is, dat deze persoon op grond van zijn houding tijdens de bezetting niet geacht kan worden het vertrouwen van de ingezetenen der provincie te hebben.

3. In afwachting van de in het tweede lid bedoelde beslissing van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken kan Onze commissaris of degene, die hem vervangt, bepalen dat een persoon, die op 10 Mei 1940 lid van Gedeputeerde Staten in de provincie was, zijn bevoegdheden als lid van Gedeputeerde Staten niet uitoefent.

Artikel 10

1. Het college van Gedeputeerde Staten oefent tot aan het tijdstip, waarop de Provinciale Staten voor het eerst in vergadering bijeenkomen, alle bevoegdheden van Provinciale Staten uit, alsmede die van de commissies, voor zoover deze door of namens het provinciaal bestuur of krachtens de wet met een taak van bestuur, beheer of toezicht in de provincie zijn belast.

2. Bij ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van hen, die met Onzen commissaris in de provincie of dengene, die hem vervangt, het college van Gedeputeerde Staten uitmaken, oefent Onze commissaris tot aan het in het eerste lid bedoelde tijdstip tevens alle bevoegdheden van het college van Gedeputeerde Staten uit.

Artikel 11

Onze commissaris in de provincie, waarin de plaats van vestiging is gelegen van de commissie of waarin de zetel is gevestigd van een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, belast met de behartiging van gemeenschappelijke belangen van twee of meer gemeenten, dan wel een provincie en een of meer gemeenten, is zoolang door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken niet anders is bepaald, bevoegd een persoon of meer personen met de vervulling en de uitoefening van de taak en de bevoegdheden van een zoodanige commissie of van een zoodanigen rechtspersoon te belasten. Hij geeft hiervan kennis aan de Provinciale Staten, zoodra deze in vergadering zijn bijeengekomen.

HOOFDSTUK IV

Slotbepalingen

Artikel 12

Indien Onze Minister van Binnenlandsche Zaken, Onze Commissaris in de provincie, het militair gezag dan wel de burgemeester beslissingen nemen krachtens het bepaalde in artikel 2, tweede tot en met vijfde lid, artikel 4, tweede en derde lid, artikel 6, artikel 7, tweede en derde lid, artikel 9, tweede en derde lid, en artikel 11, geven zij daarvan onmiddellijk kennis aan de andere genoemde, bij de beslissing betrokken instanties.

Artikel 13

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den Bijzonderen Staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provincien en Gemeenten”.

2. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852 Staatsblad no. 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit besluit, hetwelk in werking treedt met ingang van denzelfden dag als het Besluit op den Bijzonderen Staat van beleg, eerst in het Staatsblad geplaatst, zoodra zulks met het oog op de veiligheid van hen die krachtens dit besluit tot de uitoefening eener taak geroepen worden, toelaatbaar wordt geacht.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen,

1944.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

De Minister van Justitie,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

De Minister van Financiën,

De Minister van Oorlog,

De Minister van Marine,

De Minister van Waterstaat,

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw,

De Minister van Scheepvaart en Visscherij,

De Minister van Sociale Zaken,

De Minister van Koloniën,

De Minister zonder Portefeuille,

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken, van; no.;

Overwegende dat ter uitvoering van Ons Besluit van 1 Augustus 1944 (*Staatsblad* No. ...) regelen dienen te worden gesteld omtrent de samenstelling van de Staten-Generaal van het tijdstip af, dat het Rijk in Europa door den vijand is ontruimd, tot aan het tijdstip, waarop de leden van dit lichaam weer op de bij de wet voorgeschreven wijze zijn verkozen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

De Staten-Generaal hervatten hun werkzaamheden, nadat zij zijn samengesteld op de wijze, als aangegeven in de artikelen 2, 3 en 4 van dit besluit.

Artikel 2

1. De Tweede en Eerste Kamer der Staten-Generaal zullen worden samengesteld onderscheidenlijk uit honderd en uit vijftig leden, die geacht worden het vertrouwen van de bevolking tijdens de vijandelijke bezetting te hebben behouden of verkregen en door de in artikel 3 bedoelde commissie zijn aangewezen. Als lid kunnen ook worden aangewezen zij, die lid zijn van de in artikel 3 bedoelde commissie.

2. De commissie wijst in de eerste plaats aan hen, die op 10 Mei 1940 lid van onderscheidenlijk de Tweede en de Eerste Kamer waren, voor zoover zij voldoen aan het vereischte, in het eerste lid aangegeven, en na genoemden datum niet als lid zijn afgetreden.

3. Het bepaalde in de artikelen 83, 84, 85, 88 en artikel 94, eerste lid, eersten zin der Grondwet, blijft buiten toepassing.

Artikel 3

1. De commissie, in artikel 2 bedoeld, bestaat uit elf leden, waarvan tien binnen twee weken na het tijdstip, waarop het geheele grondgebied van het Rijk door den vijand is ontruimd, worden aangewezen door het in overleg met Ons gevormde of door Ons erkende orgaan van de gecoördineerde groepen in Nederland, die tijdens de bezetting aan het verzet tegen den vijand hebben deelgenomen. Vijf van deze tien leden behooren tot hen, die voldoen aan de vereischten van het tweede lid van artikel 2. Het elfde lid wordt door deze tien leden, binnen een week na hun aanwijzing, aangewezen.

2. De commissie wijst uit haar leden een voorzitter aan.

3. Bij ontstentenis van het in het eerste lid bedoeld orgaan geschiedt de aanwijzing van de aldaar bedoelde tien leden door Ons op voorstel van den Raad van Ministers, nadat Wij Ons door personen of organen, die geacht kunnen worden tijdens de bezetting het vertrouwen van het Nederlandsche volk te hebben behouden of verloren, hebben doen voorlichten.

Artikel 4

1. De commissie, bedoeld in artikel 3, beslist met meerderheid van stemmen.

2. Zij geeft van hare beslissing op grond van artikel 2 met mededeeling van den inhoud van het volgende lid onverwijld schriftelijk kennis aan de door haar aangewezen personen en aan Onzen Minister van Algemeene Zaken, die daaraan ten spoedigste op door hem te bepalen wijze openbare bekendheid geeft.

3. De aangewezen personen deelen binnen een week, nadat zij naar het oordeel der commissie geacht kunnen worden de in het

tweede lid bedoelde kennisgeving te hebben ontvangen, schriftelijk mede, of zij het lidmaatschap der Staten-Generaal aanvaardden. Zij worden, laten zij dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, geacht het lidmaatschap niet te hebben aanvaard.

Artikel 5

1. In een tengevolge van niet-aanvaarding van het lidmaatschap niet vervulde of tengevolge van overlijden of aftreden van een lid opgevallen zetel wordt zoo spoedig mogelijk voorzien door aanwijzing door de in artikel 3 bedoelde commissie.

2. Artikel 4 is terzake van overeenkomstige toepassing.

Artikel 6

1. Wij benoemen overeenkomstig het bepaalde bij artikel 95 der Grondwet ten spoedigste den voorzitter der Eerste Kamer, die onverwijld de Staten-Generaal in vereenigde vergadering der beide Kamers bijeenroeft.

2. Wij onderwerpen ten spoedigste aan het oordeel van de Staten-Generaal een ontwerp van wet, strekkende tot al dan niet gewijzigde handhaving van de bepalingen van dit besluit, dan wel ter vervanging daarvan door andere bepalingen. De beslissing daaromtrent wordt met meerderheid van stemmen genomen.

Artikel 7

Tot het in artikel 1 bedoelde tijdstip geschiedt, ingeval het algemeen belang naar Ons oordeel geen uitstel gedooft, het uitvoeren van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

Artikel 8

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal”.

2. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852, *Staatsblad* no. 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit besluit, hetwelk in werking treedt met ingang van denzelfden dag als het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, eerst in het *Staatsblad* geplaatst, zoodra zulks naar het oordeel van den Raad van Ministers met het oog op de veiligheid van hen, die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak worden geroepen toelaatbaar wordt geacht.

Onze Minister van Algemeene Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 1944.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Subsidiaire aanvullingen

Artikel 2

Lid 3. „Tot het aantal, uitmakend het verschil tusschen het aantal honderd voor de Tweede en vijftig voor de Eerste Kamer eenerzijds, en het aantal der voor de Tweede Kamer en voor de Eerste Kamer door de in artikel 3 bedoelde commissie op grond van het tweede lid van artikel 2 aangewezenen anderzijds, worden door het in artikel 3, lid 1, bedoelde orgaan van de gecoördineerde verzetsgroepen dubbeltallen opgemaakt, waaruit de commissie het ontbrekende aantal leden der Tweede en der Eerste Kamer aanwijst.”

Lid 3 wordt lid 4.

Artikel 3

Lid 4. De indiening van dubbeltallen komt alsdan te vervallen.

B

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken, van; No.;

Overwegende, dat ingevolge Ons Besluit van 1 Augustus 1944 (*Staatsblad* No. ...) dient te worden geregeld de wijze, waarop de Provinciale Staten en de gemeenteraden zullen worden samengesteld, totdat de leden van deze lichamen weer op de bij de wet voorgeschreven wijze zijn verkozen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan:

HOOFDSTUK I

Van de gemeenteraden

Artikel 1

De raad der gemeente hervat zijn werkzaamheden, nadat hij is samengesteld op de wijze, als aangegeven in de artikelen 2 tot en met 6 van dit besluit.

Artikel 2

1. De raad zal worden samengesteld uit het in artikel 5 der Gemeentewet aangegeven aantal leden, die geacht worden het vertrouwen van de ingezetenen der gemeente tijdens de vijandelijke bezetting te hebben behouden of verkregen en door de in artikel 3 bedoelde commissie zijn aangewezen.

2. De commissie wijst in de eerste plaats aan hen, die op 10 Mei 1940 lid van den Raad waren, voorzoover zij voldoen aan het vereischte, in het eerste lid aangegeven en na genoemden datum geen ontslag hebben genomen.

3. Het bepaalde in de artikelen 6 tot en met 20, en 29 tot en met 44 der Gemeentewet blijft buiten toepassing.

Artikel 3

De commissie, in artikel 2 bedoeld, bestaat uit Onzen Commissaris in de provincie of dengene, die hem vervangt, als voorzitter en voorts uit een daartoe aangewezen lid van de in artikel 3 van het Besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal bedoelde commissie, alsmede uit een derde lid, dat daartoe door deze twee leden wordt aangewezen.

Artikel 4

1. De commissie, bedoeld in artikel 3, beslist met meerderheid van stemmen op aanbeveling van het college van burgemeester en wethouders der betrokken gemeente.

2. Zij geeft van haar beslissing op grond van artikel 2 met mededeeling van den inhoud van het volgende lid schriftelijk kennis aan de door haar aangewezen personen en aan den burgemeester, die daaraan ten spoedigste op door hem te bepalen wijze openbare bekendheid geeft.

3. De aangewezen personen deelen binnen een week, nadat zij naar het oordeel der commissie geacht kunnen worden de in het tweede lid bedoelde kennisgeving te hebben ontvangen, schriftelijk mede, of zij het lidmaatschap van den raad aanvaarden. Zij worden, laten zij dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, geacht het lidmaatschap niet te hebben aanvaard.

Artikel 5

1. In een tengevolge van niet-aanvaarding van het lidmaatschap niet vervulde of tengevolge van overlijden of aftreden van een lid opengevallen zetel wordt zoo spoedig mogelijk voorzien door aanwijzing door de in artikel 3 bedoelde commissie.

2. Artikel 4 is terzake van overeenkomstige toepassing.

Artikel 6

Het bepaalde in artikel 6 van het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten is ten aanzien van den raad van gemeenten, welke sinds 10 Mei 1940 zijn gesplitst dan wel met andere gemeenten zijn vereenigd, van overeenkomstige toepassing.

Artikel 7

Uiterlijk een maand na de aanwijzing van de leden van den raad, als bedoeld in artikel 2, treden de zittende wethouders af. Zij zijn dadelijk weder verkiesbaar.

Artikel 8

De raad kan, zoo noodig met afwijking van het bepaalde in de Gemeentewet en andere wettelijke voorschriften, bepalen, dat bevoegdheden, welke toekomen aan den raad, aan het college van burgemeester en wethouders of aan de in artikel 5 van het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten bedoelde commissies, voor bepaalden of onbepaalden tijd worden uitgeoefend door het college van burgemeester en wethouders of door den burgemeester.

HOOFDSTUK II

Van de Provinciale Staten

Artikel 9

De Provinciale Staten hervatten hun werkzaamheden, nadat zij zijn samengesteld op de wijze, als aangegeven in de artikelen 10 tot en met 12 van dit besluit.

Artikel 10

1. De Provinciale Staten zullen worden samengesteld uit het in artikel 2 der Provinciale Wet aangegeven aantal leden, die geacht kunnen worden het vertrouwen van de ingezetenen der provincie

tijdens de vijandelijke bezetting te hebben behouden of verkregen, en door de in artikel 3 van het Besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal bedoelde commissie zijn aangewezen.

2. De commissie wijst in de eerste plaats aan hen, die op 10 Mei 1940 lid der Staten waren, voorzoover zij voldoen aan het vereischte, in het eerste lid aangegeven, en na genoemden datum geen ontslag hebben genomen.

3. Het bepaalde in de artikelen 3 tot en met 16, 24, 26 en 70 tot en met 70h der Provinciale Wet blijft buiten toepassing.

Artikel 11

1. De commissie, bedoeld in artikel 10, beslist met meerderheid van stemmen op aanbeveling van de in artikel 3 van dit besluit bedoelde commissie.

2. Zij geeft van haar beslissing op grond van artikel 10 met mededeeling van den inhoud van het volgende lid schriftelijk kennis aan de door haar aangewezen personen en aan Onzen Commissaris in de provincie, die daaraan ten spoedigste op door hem te bepalen wijze openbare bekendheid geeft.

3. Het bepaalde in het derde lid van artikel 4 is terzake van overeenkomstige toepassing.

Artikel 12

Het bepaalde in artikel 5 is op de Provinciale Staten van overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat de daar bedoelde aanwijzing geschiedt door de in artikel 10 bedoelde commissie.

Artikel 13

Uiterlijk drie maanden na de aanwijzing van de leden der Staten, als bedoeld in artikel 10, treden de zittende leden van Gedeputeerde Staten af. Zij zijn dadelijk weder verkiesbaar.

Artikel 14

Provinciale Staten kunnen zoo noodig met afwijking van het bepaalde in de Provinciale Wet en andere wettelijke voorschriften bepalen, dat bevoegdheden, welke toekomen aan de Staten, aan Gedeputeerde Staten, of aan de in artikel 10 van het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten bedoelde commissies, voor bepaalden of onbepaalden tijd worden uitgeoefend door Gedeputeerde Staten of door Onzen Commissaris in de provincie.

HOOFDSTUK III

Slotbepalingen

Artikel 15

Wij onderwerpen ten spoedigste aan het oordeel van de Staten-Generaal een ontwerp van de wet, strekkende tot al dan niet gewijzigde handhaving van de bepalingen van dit besluit, dan wel tot vervanging daarvan door andere bepalingen. De beslissing daaromtrent wordt met meerderheid van stemmen genomen.

Artikel 16

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen Staat van beleg niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Voorziening Provinciale Staten en Gemeenteraden”.

2. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852, *Staatsblad* no. 92, zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit besluit, hetwelk in werking treedt met ingang van denzelfden dag als het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, eerst in het *Staatsblad* geplaatst, zoodra zulks met het oog op de veiligheid van hen, die krachtens dit besluit tot de uitoefening eener taak worden geroepen, toelaatbaar wordt geacht.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 1944.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
Voorzitter van de Raad van Ministers,*

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Binnenlandsche Zaken

BIJLAGE 91

**Aanbiedingsbrief d.d. 5 September 1944, gericht aan H.M. de Koningin, met betrekking tot de drie ontwerp-uitvoeringsbesluiten
Tijdelijke Bestuursvoorziening**

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab E I^o No. 2020.

Londen, 15 September 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.

*Aan de Leden
van den Raad van Ministers.*

Zeer Geheim

Volgens afspraak in de vergadering van den Ministerraad van 12 September jl., heb ik de eer Uwer Excellentie hierbij ingesloten te doen toekomen afschrift van den aanbiedingsbrief dd. 5 September 1944, gericht aan H.M. de Koningin, met betrekking tot de ontwerp-uitvoeringsbesluiten Tijdelijke Bestuursvoorziening.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

voor dezen,
(w.g.) onleesbaar.

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab E I^o No. 1949-1950.

Londen, 5 September 1944.
Mexborough House,
33 Dover Street.

Aan H.M. de Koningin.

Majesteit,

Als gevolg van het Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening dd. 1 Augustus 1944 door Uwe Majesteit bekrachtigd, dienen nadere regelen gesteld te worden ter voorziening in het bestuur van provinciën en gemeenten, alsmede ter voorziening in de vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente. Die nadere regelen zijn vervat in een drietal ontwerpen, t.w. één houdende regelen betreffende het bestuur van provinciën en gemeenten, één betreffende de samenstelling van de Staten-Generaal en één betreffende de samenstelling van Provinciale Staten en gemeenteraden. Deze drie ontwerpen vormen tezamen één geheel en dienen als zoodanig te worden beschouwd.

De Raad van Ministers heeft zich met deze ontwerpen kunnen vereenigen, met uitzondering van den Minister van Sociale Zaken.

De inhoud van het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten komt in het kort hierop neer, dat de burgemeesters van 10 Mei 1940 als zoodanig worden gehandhaafd of hersteld, tenzij dit, voornamelijk in verband met hun houding tijdens de bezetting, onwenschelijk blijkt. In laatstbedoelde gevallen, alsook in geval van ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis van bovengenoemden, treedt de loco-burgemeester van 10 Mei 1940 op. In hiaten kan worden voorzien en correcties kunnen worden toegepast, zoowel door den Minister van Binnenlandsche Zaken, als door de commissarissen der Koningin en tevens door het Militair Gezag. Op soortgelijke basis als de burgemeesters, keeren tijdelijk de wethouders van 10 Mei 1940

terug. Mochten deze, op grond van hun onjuiste houding tijdens de bezetting, in welk geval zij nl. niet terugkeeren, of om andere redenen ontbreken, dan wordt in die vacatures niet eerder voorzien, dan nadat de gemeenteraden zijn samengesteld en tot normale verkiezing van wethouders kan worden overgegaan.

Met betrekking tot de commissarissen der Koningin is weliswaar van dezelfde gedachte uitgegaan als t.a.v. burgemeester en wethouders, doch waar het aantal hunner beperkt is, worden deze nominatim Uwer Majesteit ter aanwijzing voorgedragen. Ook dit aanwijzingsbesluit wordt bij afzonderlijke voordracht van den Minister van Binnenlandsche Zaken thans Uwer Majesteit ter bekrachtiging aangeboden, opdat, hoe snel ook de ontwikkeling der krijgsverrichtingen moge zijn, toch in deze geen bestuursvacuum zou ontstaan.

Het Besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal regelt de samenstelling van de Tweede en Eerste Kamer, die haar normale aantal leden zullen behouden en haar normale bevoegdheden en rechten zullen uitoefenen. Deze lichamen nu zullen worden samengesteld door een commissie van elf leden, waarvan er tien door het gecoördineerde verzetsorgaan zullen worden aangewezen en het elfde lid door deze tien leden tezamen. Vijf dezer tien leden zullen personen moeten zijn, die op 10 Mei 1940 lid van de Staten-Generaal waren. Bij een onverhoopt ontbreken van een gecoördineerd verzetsorgaan zullen deze tien leden door de Kroon, uiteraard na grondige voorlichting, worden aangewezen.

De commissie zal in de eerste plaats in de Staten-Generaal die oud-Kamerleden kiezen, die geacht kunnen worden het vertrouwen der bevolking niet te hebben verloren en niet voor hun lidmaatschap hebben bedankt. De overige leden zullen worden aangewezen uit dubbel tallen op te maken door den gecoördineerden raad van het verzet, zooals die in overleg met de Regeering is gevormd.

Het Besluit Tijdelijke Voorziening Provinciale Staten en Gemeenteraden berust op hetzelfde beginsel als evengenoemd besluit. De gemeenteraden zullen op analoge wijze worden aangewezen door een commissie van drie, bestaande uit den commissaris der Koningin, een lid van de bovenbedoelde commissie van elf, en een lid, dat deze beiden zich assumeeren. Dit laatste zal uiteraard iemand moeten zijn met groote provinciale kennis. De aanwijzing van de leden der Provinciale Staten zal door de commissie van elf geschieden. Op deze wijze is, naar gemeend wordt, een sluitend stelsel verkregen, waarbij, voor zoover dat onder de gegeven omstandigheden doenlijk is, de samenstelling der vertegenwoordigende lichamen is opgedragen aan personen, die zooveel mogelijk los van de Regeering staande, de verschillende stroomingen in het volk vertegenwoordigen.

Zooals Uwe Majesteit bekend is, heeft de Buitengewone Raad van Advies omtrent deze materie zijn advies No. 91 uitgebracht, hetwelk ondergeteekenden de eer hadden Uwer Majesteit dd. 27 Juli jl. ter begeleiding van het Koninklijk Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening voormeld, aan te bieden.

Het is op voormelde gronden, dat ondergeteekenden Uwe Majesteit zeer eerbiedig verzoeken de hierbij aangeboden ontwerpen wel te willen bekrachtigen.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

De Minister van Algemeene Zaken,

(w.g.) VAN BOEIJEN.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(w.g.) J. A. W. BURGER.

BIJLAGE 92

Overzicht van de stand van de wetgeving in verband met de bevrijding van Nederland op 30 September 1944

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 289/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. I.

STAND VAN DE WETGEVING IN VERBAND MET DE
BEVRIJDING VAN NEDERLAND OP 30 SEPTEMBER 1944

Het onderstaande overzicht heeft uitsluitend betrekking op de wettelijke regelingen, niet op aanschaffingen en andere maatregelen, noch op de verordeningen van het Militair Gezag.

Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.

Besluit Dienstplicht Overzee. Koninklijk Besluit van 22 Juni 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 45).

Opheffing Raad van Advies. Koninklijk Besluit van 21 September.

Algemeene Zaken.

Besluit Tijdelijk Telegraaf-, Telefoon en Radiobesluit. Koninklijk Besluit van 17 September 1944, No. 6. Tekst wordt gedrukt. (Uitgegeven 28 September 1944, *Staatsblad* No. E 118.)

Besluit Eerste Hulpverlening aan Oorlogsslachtoffers. Koninklijk Besluit van 16 September 1944. Uitgegeven 27 September. (*Staatsblad* No. E 88.)

Besluit Tijdelijke Voorziening betreffende den Raad van State. Koninklijk Besluit van 13 September 1944, No. 2. Tekst wordt gedrukt. (*Staatsblad* No. E 82.) Uitgegeven 26 September.

Besluit Vordering Woonruimte. Koninklijk Besluit van 11 September 1944, No. 1. Tekst wordt gedrukt. (*Staatsblad* No. E 103.) Uitgegeven 23 September.

Besluit tot Opheffing van den Nederlandschen Arbeidsdienst. Koninklijk Besluit van 22 September 1944, No. 1. Tekst wordt gedrukt. (*Staatsblad* No. E 95.) Uitgegeven 18 September.

Binnenlandsche Zaken.

Besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening. Het beginsel-besluit is bekrachtigd door Hare Majesteit de Koningin. Koninklijk Besluit van 31 Juli 1944 (*Staatsblad* No. E 60). (V.)

Het uitvoeringsbesluit op de Gemeente- en Provinciale Besturen is bekrachtigd en gecontrasigneerd. Koninklijk Besluit van 3 September 1944. (*Staatsblad* No. E 86.) Uitgegeven 18 September.

De uitvoeringsbesluiten op de Gemeenteraden en Provinciale Staten en op de Staten-Generaal zijn aan Hare Majesteit de Koningin aangeboden.

Provinciale Staten en Gemeenteraden. Koninklijk Besluit van 18 September 1944. Uitgegeven 28 September (*Staatsblad* No. E 119.) Staten-Generaal nog niet geteekend.

Zuiveringsbesluit. Koninklijk Besluit van 13 Januari 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 14).

Een ontwerp tot aanvulling en wijziging van het Besluit met bepalingen betreffende de zuivering van semi-ambtelijke personen is door den Minister van Justitie ingediend bij den Ministerraad.

Besluit Terbeschikkingstelling Locaal Personeel. Koninklijk Besluit van 25 Juli 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 59).

Besluit Reconstructie Bevolkingsboekhouding. Koninklijk Besluit van 3 Augustus 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 56). (T.)

Ontwerp-Besluit Tijdelijke Persoonsbewijzen. Koninklijk Besluit van 7 September 1944 No. 2. (*Staatsblad* No. E 83.) Uitgegeven 15 September.

Tijdelijk Filmkeuringsbesluit. Koninklijk Besluit van 22 Augustus 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 64).

(Bijzondere Regeling Filmwezen.) Tijdelijk Bioscoopbesluit. Koninklijk Besluit van 7 September 1944 No. 3. Spoedshalve reeds bekrachtigd, doch inmiddels nog in behandeling in den Buitengewonen Raad van Advies. (*Staatsblad* No. E 84.) Uitgegeven 15 September.

Besluit Rechtsherstel Ontslagen Ambtenaren. Spoedshalve reeds bekrachtigd (Koninklijk Besluit van 7 September 1944, No. 1). Advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies op 15 September j.l. (*Staatsblad* No. E 94.) Uitgegeven 18 September.

(Regeling voor het Perswezen en de Perszuivering). Tijdelijk Persbesluit. Koninklijk Besluit van 5 September 1944. Uitgegeven.....? (*Staatsblad* No. E 69.)

Tijdelijke regeling van het brandweerwezen. Koninklijk Besluit van 7 September 1944, No. 4. (*Staatsblad* No. E 85.) Uitgegeven 15 September.

Voorziening A.N.P. Koninklijk Besluit van 21 September. Uitgegeven 28 September. (*Staatsblad* No. E 117.)

Justitie

Besluit Bijzonderen Staat van Beleg. Koninklijk Besluit van 11 September 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. D 60). Artikel 9 gewijzigd bij Koninklijk Besluit van 22 Augustus 1944, No. 4. (*Staatsblad* No. E 65). Uitgegeven 4 September 1944.

Besluit Buitengewoon Strafrecht. Koninklijk Besluit van 22 December 1943. Uitgegeven (*Staatsblad* No. D 61).

Besluit Bijzondere Gerechtshoven. Koninklijk Besluit van 22 December 1943. Uitgegeven (*Staatsblad* No. D 62).

Besluit Buitengewone Rechtspleging. Koninklijk Besluit van 22 December 1943. Uitgegeven (*Staatsblad* No. D 63).

Besluit Gratie-Advies-Besluit. Koninklijk Besluit van 22 December 1943. Uitgegeven (*Staatsblad* No. D 64).

Besluit Tijdelijke Organisatie Rechterlijke Macht. Koninklijk Besluit van 19 Februari 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 13).

Tribunaalbesluit. Koninklijk Besluit van 17 September 1944, No. 3. (*Staatsblad* No. E 101). Uitgegeven 20 September.

Politiebesluit. Koninklijk Besluit van 27 September. Uitgegeven 4 October. (*Staatsblad* No. E 123).

Ontwerp uitvoering Politiebesluit. Is aangeboden aan H.M. de Koningin.

(Mantelbesluit inzake handhaving of opheffing van verordeningen van den bezetter). Besluit Bezettingsmaatregelen. Koninklijk Besluit van 17 September 1944, No. 1. (*Staatsblad* No. E 93). Uitgegeven 20 September.

Besluit Staking Executie van straffen. Koninklijk Besluit van 17 September 1944, No. 4. Tekst wordt gedrukt. (*Staatsblad* No. E 96). Uitgegeven 20 September.

Besluit Beperking Rechtsverkeer. Bekrachtigd en gecontrasigneerd. Koninklijk Besluit van 9 September 1944. Uitgegeven 15 September. (*Staatsblad* No. E 75).

Besluit tot Herstel van het Rechtsverkeer en het Rechtsherstel. Koninklijk Besluit van 17 September 1944, No. 2. Tekst wordt gedrukt. (*Staatsblad* No. E 100). Uitgegeven 20 September.

Ontwerp-Uitleveringstractaat. Over een ontwerp is overeenstemming bereikt tusschen de Ministers van Justitie der betrokken regeeringen. Is overgedragen aan de War Crimes Commission.

Organisatie-Besluit Rechtspleging te velde 1944. Koninklijk Besluit van 23 Augustus 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 67). 4 September.

Besluit houdende enkele wijzigingen van het Militair Tucht- en Strafprocesrecht. Is geen terugkeerbesluit.

Bekrachtigd en gecontrasigneerd. (*Staatsblad* No. E 53). Koninklijk Besluit 27 Juli. Uitgegeven 1 Augustus.

Besluit regelende de gevolgen van het treden in vreemden krijgs- of Staatsdienst. Aangenomen in den Ministerraad. Op 1 September advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies.

Besluit Rechtsmacht Geallieerde Militaire Gerechten. Koninklijk Besluit van 23 Augustus 1944. Uitgegeven 4 September. (*Staatsblad* No. E 66).

Besluit Rechtsmacht over Geallieerde Zeelieden. Advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies op 15 September 1944.

Koninklijk Besluit van 21 September. Uitgegeven 27 September. (*Staatsblad* No. E 106).

Besluit Opheffing N.S.B. en andere landverraderlijke Organisaties. Koninklijk Besluit van 17 September 1944, No. 5. (*Staatsblad* No. E 102.) Uitgegeven 20 September.

Besluit Tijdelijke voorziening Rijksdiensten. Koninklijk Besluit van 27 September. Uitgegeven 4 October. (*Staatsblad* No. E 124).

Ontwerp Algemeene Vorderingsregeling 1944. Op 19 September 1944 aangeboden aan den Ministerraad.

Financiën.

Besluit tot uitgifte van een Staatsleening. Koninklijk Besluit van 23 Maart 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 17).

Besluiten inzake de uitgifte van biljetten aan toonder in Nederland. Koninklijk Besluit van 4 Februari 1943. Uitgegeven (*Staatsblad* No. D 67). Wijziging Koninklijk Besluit van 24 Juni 1943. Uitgegeven (*Staatsblad* No. D 68).

Aanvulling deviezenbesluit 1944. In voorbereiding.

Besluit inzake aanmuntning van zilveren teeken- en pasmunt. Koninklijk Besluit van 20 Juli 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 54).

Besluit inzake afwijking art. 3, lid 2 en 4 Muntwet. Koninklijk Besluit van 20 Juli 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 55), 4 September.

Tariefbesluit 1944. Koninklijk Besluit van 16 September 1944. Uitgegeven 26 September. (*Staatsblad* No. E 78.)

Buitenlandsche Zaken.

Bekendmaking monetaire overeenkomst Nederland, België en Luxemburg. Koninklijk Besluit van 9 September 1944. Uitgegeven 26 September. (*Staatsblad* No. E 76.)

Bekendmaking Douaneovereenkomst. Koninklijk Besluit van 9 September 1944. Uitgegeven 26 September (*Staatsblad* No. E 77.)

Financiën.

Besluit betreffende uitgifte spaarbewijzen en spaarzegels. Koninklijk Besluit van 8 September 1944.

Aangenomen in den Ministerraad. Advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies op 28 Juli 1944. Uitgegeven 14 September 1944. (*Staatsblad* No. E 73.)

Besluit Bankemoratorium. Koninklijk Besluit van 27 April 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 28) 4 September.

Ontwerp-Besluit Deviezenblokkeering. Aangenomen in den Ministerraad. Advies van den Buitengewonen Raad van Advies ontvangen op 8 September 1944. Koninklijk Besluit van 16 September. (*Staatsblad* No. E 89.) Uitgegeven 26 September.

Ontwerp-Besluit Registratie Vreemd Papiergeld. Aangenomen in den Ministerraad. Advies ontvangen van den Buitengewonen Raad van Advies op 8 September 1944. Koninklijk Besluit van 16 September (*Staatsblad* E 91). Uitgegeven 26 September.

Ontwerp-Besluit Inlevering Vijandelijk Vreemd Papiergeld. Aangenomen in den Ministerraad. Advies van den Buitengewonen Raad van Advies ontvangen op 8 September 1944. Koninklijk Besluit 16 September (*Staatsblad* No. E 92). Uitgegeven 26 September.

Besluit In- en Uitvoer Nederlandsch Geld en Vijandelijk Vreemd Papiergeld. Aangenomen in den Ministerraad. Advies van den Buitengewonen Raad van Advies ontvangen op 8 September 1944. Koninklijk Besluit 16 September (*Staatsblad* No. E 90). Uitgegeven 26 September.

Sluiting van Beurzen. Wordt geregeld bij Ministerieele Beschikking.

Geldigverklaring van munten in omloop. Koninklijk Besluit van 14 September 1944. Uitgegeven 23 September (*Staatsblad* No. E 87).

Oorlog.

Besluit Inschrijving. Aangiften Burgerlijken Stand in verband met Bijzonderen Staat van Beleg. Koninklijk Besluit van 30 Maart 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 22) 4 September.

Besluit Indienstneming Personeel door Militair Gezag op Arbeids-overeenkomst. Koninklijk Besluit van 16 Mei 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 33) 4 September.

Aanwijzingsbesluit Militair Gezag. (Met bijbehorende Instructie Chef Staf, Militair Gezag en Algemeene Instructie Militaire Commissarissen.

Koninklijk Besluit van 19 Juni 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 43) 4 September. Koninklijk Besluit tot wijziging van de instructies. Koninklijk Besluit 20 September. Uitgegeven 28 September, (*Staatsblad* No. E 120).

Instructie Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten. Koninklijk Besluit van 19 Juni 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 44).

Besluit Tijdelijke Bevordering Officieren. Koninklijk Besluit van 7 September 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 68) 4 September.

Besluit aanwijzing Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten. Overheveling Zaken Krijgsraden. Koninklijk Besluit van 9 September 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 74) 13 September.

Besluit uitbreiding aantal dienstplichtigen voor de zeemacht. Koninklijk Besluit van 18 Mei 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 32) 4 September.

Besluit versterking zee- en landmacht. Koninklijk Besluit van 10 Mei 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 36) 4 September.

Handel, Nijverheid en Landbouw.

Ontwerp-Besluit Economische Medewerking. In de vergadering van de Commissie Terugkeer van 19 April 1944 werd besloten dat de vertegenwoordigers van de betrokken Ministers, onder leiding van den Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart contact zouden nemen met Justitie teneinde na te gaan, of aan de vereischten inzake vordering van burgerlijke diensten voldoende is beantwoord, indien de bestaande verordeningen worden gehandhaafd. Daarbij is gebleken, dat, nu de Commissie Terugkeer alleen de kwestie van den Burgerdienst van belang acht, dit een aangelegenheid is, welke in de eerste plaats het Ministerie van Sociale Zaken regardeert.

Besluit In- en Uitvoerregeling. Koninklijk Besluit van 4 September 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 80) 14 September.

Handhaving Prijstop. Indien de terzake geldende verordening (en) van den bezetter gehandhaafd worden, is een nieuwe regeling waarschijnlijk overbodig. Teneinde in een eventueele lacune te voorzien is door het Militair Gezag echter een verordening ontworpen, waarover nog overleg gaande is. Een definitieve verordening zal spoedig worden vastgesteld.

Steunregeling voor personen met inkomens beneden een zeker minimum. Een regeling wordt uitgewerkt door den Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw a.i., in overleg met de Ministers van Oorlog en van Financiën.

Sociale Zaken.

Besluit inzake Arbeidsbemiddeling, Scholing, Herscholing, Om-scholing. Koninklijk Besluit van 17 Juli 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 51) 4 September (P).

Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen. Koninklijk Besluit van 17 Juli 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 52) 4 September (Q).

Besluit betreffende werkloozenzorg. Koninklijk Besluit van 22 Augustus 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 79) 13 September.

Buitengewoon Besluit vereenigingen van werkgevers en werknemers. Koninklijk Besluit van 8 September 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 71) 12 September.

Buitengewoon Besluit Werkloosheidsverzekering. Koninklijk Besluit van 8 September 1944. Uitgegeven (*Staatsblad* No. E 72) 12 September.

Besluit houdende maatregelen betreffende repatriëering. Koninklijk Besluit van 13 September. (*Staatsblad* No. E 81.) Uitgegeven 16 September.

Besluit betreffende de uitoefening van de geneeskunst. Koninklijk Besluit van 20 September 1944. (*Staatsblad* No. E 104.) Uitgegeven 26 September.

Opnieuw inwerkingtreding Wet Geneeskundige voorziening 1939. Koninklijk Besluit (*Staatsblad* No. E 108.) 21 September 1944. Uitgegeven 27 September.

Koloniën.

Overgangsbesluit Indische Staatsregeling. Koninklijk Besluit 23 December 1943. (*Staatsblad* No. D 66.) Uitgegeven 16 September 1944.

Besluit tijdstip inwerkingtreding Overgangsbesluit. Algemeen Bestuur Ned. Indië. (*Staatsblad* No. E 97.) Koninklijk Besluit 14 September 1944. Uitgegeven 20 September 1944.

Benoeming Lt. G.G. Ned. Indië. (Staatsblad No. E 98.) Koninklijk Besluit 14 September 1944. Uitgegeven 20 September 1944.

Plaats uitoefening functie Lt. G.G. (Staatsblad No. E 99.) Koninklijk Besluit 16 September 1944. Uitgegeven 20 September 1944.

Besluit Zuivering Ambtenaren Overzeesche Gebiedsdeelen. Koninklijk Besluit 27 September 1944. (Staatsblad No. E 122.) Uitgegeven 2 October 1944.

Handel, Nijverheid en Landbouw.

Opnieuw inwerkingtreding Bodemproductiewet 1939. Koninklijk Besluit 21 September 1944. Uitgegeven 27 September (Staatsblad No. E 107).

Opnieuw inwerkingtreding Invoernoodwet 1939. Koninklijk Besluit 21 September 1944. Uitgegeven 27 September. (Staatsblad No. E 109.)

Opnieuw inwerkingtreding Distributiewet 1939. Koninklijk Besluit 21 September 1944. Uitgegeven 27 September. (Staatsblad No. E 110.)

Opnieuw inwerkingtreding Prijsopdrivings- en Hamsterwet 1939. Koninklijk Besluit 21 September 1944. Uitgegeven 27 September. (Staatsblad No. E 111.)

Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Opnieuw inwerkingtreding artt. 1 en 3 van par. 2 en par. 15 van de wet van 22 Februari 1936 (Staatsblad No. 100). Koninklijk Besluit 21 September 1944. Uitgegeven 27 September. (Staatsblad No. E 112.)

Waterstaat.

Opnieuw inwerkingtreding Wet gebruik vervoermiddelen 1939. Koninklijk Besluit 21 September 1944. Uitgegeven 28 September. (Staatsblad No. E 113.)

Koloniën.

Overgang bevoegdheden algemeen bestuur Ned. Indië aan Lt. G.G. Koninklijk Besluit 21 September 1944. (Staatsblad No. E 105.) Uitgegeven 26 September 1944.

Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Hernieuwde taakomschrijving van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Koninklijk Besluit 17 September 1944. (Staatsblad No. E 121.) Uitgegeven 28 September 1944.

BIJLAGE 93

Tekst van het ontwerp-besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal, zoals deze in de laatste vorm ongeveer December 1944 heeft geluid

(Afkomstig van Prof. Mr. P. S. Gerbrandy.)

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken van 5 September 1944: Kab. E I³ No. 1950;

Overwegende dat ter uitvoering van Ons Besluit van 1 Augustus 1944 (*Staatsblad* No. E 60) reeds thans regelen dienen te worden gesteld omtrent de samenstelling van de Staten-Generaal van het tijdstip af, dat het Rijk in Europa door den vijand is ontruimd, tot aan het tijdstip, waarop de leden van dit lichaam weer op de bij de wet voorgeschreven wijze zijn verkozen;

Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;

Hebben goedgevonden en verstaan;

Artikel 1

De Staten-Generaal hervatten hun werkzaamheden, nadat zij zijn samengesteld op de wijze, als aangegeven in de artikelen 2, 3 en 4 van dit besluit.

Artikel 2

1. De Tweede en Eerste Kamer der Staten-Generaal zullen worden samengesteld onderscheidenlijk uit honderd en uit vijftig leden, die geacht worden het vertrouwen van de bevolking tijdens de vijandelijke bezetting te hebben behouden of verkregen en door de in artikel 3 bedoelde commissie zijn aangewezen. Als lid kunnen ook worden aangewezen zij, die lid zijn van deze commissie.

2. De aanwijzingscommissie wijst in de eerste plaats aan hen, die op 10 Mei 1940 lid van onderscheidenlijk de Tweede en de Eerste Kamer waren, voor zoover zij voldoen aan het vereischte, in het eerste lid aangegeven, en na genoemden datum niet als lid zijn afgetreden.

3. Tot het aantal, uitmakend het verschil tusschen het aantal honderd voor de Tweede en vijftig voor de Eerste Kamer eenerzijds, en het aantal der voor de Tweede Kamer en voor de Eerste Kamer door de in artikel 3 bedoelde aanwijzingscommissie op grond van het tweede lid van artikel 2 aangewezenen anderzijds, worden door de Groote Adviescommissie van de Illegaliteit dubbeltallen opgemaakt, waaruit de aanwijzingscommissie het ontbrekende aantal leden der Tweede en der Eerste Kamer aanwijst.

4. Het bepaalde in de artikelen 83, 84, 85, 88 en artikel 94, eerste lid, eersten zin der Grondwet, blijft buiten toepassing.

Artikel 3

1. De aanwijzingscommissie bestaat uit elf leden, waarvan tien worden aangewezen door de Groote Adviescommissie van de Illegaliteit. Vijf van deze tien leden behooren tot hen, die voldoen aan de vereischten van het tweede lid van artikel 2. Het elfde lid wordt door deze tien leden aangewezen.

2. De aanwijzingscommissie wijst uit haar leden een voorzitter aan.

3. In geval het in het eerste lid bedoelde orgaan zijn taak niet mocht kunnen vervullen, geschiedt de aanwijzing van de aldaar bedoelde tien leden door Ons op voorstel van den Raad van Ministers, nadat Wij Ons door personen of organen, die geacht kunnen worden tijdens de bezetting het vertrouwen van het Nederlandsche volk te hebben behouden of verkregen, hebben doen voorlichten.

4. De indiening van dubbeltallen, bedoeld in artikel 2, derde lid, komt alsdan te vervallen.

Artikel 4

1. De aanwijzingscommissie, bedoeld in artikel 3, beslist met meerderheid van stemmen.

2. Zij geeft van hare beslissing op grond van artikel 2 met mededeeling van den inhoud van het volgende lid onverwijld schriftelijk kennis aan de door haar aangewezen personen en aan Onzen Minister van Algemeene Zaken, die daaraan ten spoedigste op door hem te bepalen wijze openbare bekendheid geeft.

3. De aangewezen personen deelen schriftelijk mede, of zij het lidmaatschap der Staten-Generaal aanvaarden.

Artikel 5

1. In een tengevolge van niet-aanvaarding van het lidmaatschap niet vervulde of tengevolge van overlijden of aftreden van een lid opgevallen zetel wordt zoo spoedig mogelijk voorzien door aanwijzing door de in artikel 3 bedoelde aanwijzingscommissie.

2. Artikel 4 is terzake van overeenkomstige toepassing.

Artikel 6

1. Wij benoemen overeenkomstig het bepaalde bij artikel 95 der Grondwet ten spoedigste den voorzitter der Eerste Kamer, die onverwijld de Staten-Generaal in vereenigde vergadering der beide Kamer bijeenroeft.

2. Wij onderwerpen ten spoedigste aan het oordeel van de Staten-Generaal een ontwerp van wet, strekkende tot al dan niet gewijzigde handhaving van de bepalingen van dit besluit, dan wel tot vervanging daarvan door andere bepalingen. De beslissing daaromtrent wordt met meerderheid van stemmen genomen.

Artikel 7

Tot het in artikel 1 bedoelde tijdstip geschiedt, ingeval het algemeen belang naar Ons oordeel geen uitstel gedooft, het uitvaardigen van wetten door Ons, den Raad van State gehoord.

Artikel 8

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Voorziening Staten-Generaal”.

2. Met afwijking van het bepaalde in de wet van 26 April 1852, (*Staatsblad* No. 92), zooals deze wet sindsdien is gewijzigd, wordt dit besluit eerst in het *Staatsblad* geplaatst, zoodra zulks naar Ons oordeel met het oog op de veiligheid van hen die krachtens dit besluit tot de uitoefening van eenigerlei taak worden geroepen, toelaatbaar wordt geacht.

3. Dit besluit treedt in werking met ingang van den tienden dag na Onze terugkomst in Nederland, of nadat Wij gelegenheid hebben gezocht Ons te doen voorlichten over den feitelijken en politieken toestand in Nederland, zooveel eerder als Wij op de voordracht van Onzen Minister van Algemeene Zaken zullen besluiten.

Onze Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voorzooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen,

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

Voorzitter van den Raad van Ministers,

De Minister van Algemeene Zaken,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

BIJLAGE 94

Brief d.d. 29 December 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk ter aanbieding o.m. van een ontwerp-besluit tot aanvulling van het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab. E No. 2226

Londen, 29 December 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Heere Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk, te Londen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie hierbij aan te bieden een viertal ontwerp-besluiten t.w.:

aanvulling I Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten;

wijziging I Rechtsherstel ontslagen ambtenaren;

ontwerp-besluit strekkende tot de opheffing van de onvereinigbaarheid van het burgemeesterschap met militairen dienst;

ontwerp-besluit strekkende tot opheffing van de voorloopige schorsing van het besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandse Zaken van 28 Mei 1943, tot vaststelling van een regeling voor de bezoldiging van burgemeesters.

Ik moge Uwer Excellentie verzoeken deze ontwerpen a.s. Dinsdag in de vergadering van den Ministerraad aan de orde te willen stellen.

Afschrift van deze ontwerpen zend ik aan alle onze Ambtgenooten.

De Minister van Binnenlandse Zaken,

voor dezen,

de Luitenant Kolonel,

(w.g.) onleesbaar

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, van Algemeene Zaken en van Binnenlandse Zaken van 19 December 1944 Kab. E I^o No. 3038;

Overwegende, dat het noodzakelijk is, een nadere regeling te treffen met betrekking tot de voorziening in het bestuur van de provinciën en de gemeenten,

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

In het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten worden de volgende wijzigingen aangebracht:

A. Aan artikel 4 wordt een nieuw vierde lid toegevoegd, luidende:

4. Onze Minister van Binnenlandse Zaken is, tot aan het tijdstip, bedoeld in het eerste lid van dit artikel, na ingewonnen advies van Onzen Commissaris in de Provincie, bevoegd voorzieningen te treffen ter bevordering van:

a. de vervulling van wethoudersvacatures in het college van burgemeester en wethouders in de gemeente;

b. de uitbreiding van het College van burgemeester en wethouders met een of enkele wethouders meer, dan vastgesteld bij artikel 86, tweede lid der gemeentewet, indien de wenschelijkheid daarvan in bijzondere gevallen blijkt;

c. het richtige bestuur der gemeente, voor zoover dat, in verband met bijzondere plaatselijke omstandigheden, in het algemeen belang noodzakelijk is.

B. Aan artikel 9 wordt een nieuw vierde lid toegevoegd, luidende:

4. Onze Minister van Binnenlandse Zaken is, tot aan het tijdstip, bedoeld in het eerste lid van dit artikel, na ingewonnen advies van Onzen Commissaris in de provincie, bevoegd voorzieningen te treffen ter bevordering van:

a. de vervulling van vacatures in het college van Gedeputeerde Staten der provincie;

b. het richtige bestuur der provincie, voor zoover dat, in verband met bijzondere omstandigheden, in het algemeen belang noodzakelijk is.

Artikel 2

1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als: „Aanvulling I Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten”.

2. Het treedt in werking met ingang van den dag van onder-teekening.

Onze Minister van Binnenlandse Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Londen,

194 .

De Minister van Binnenlandse Zaken.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het
Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers,*

De Minister van Algemeene Zaken,

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het voorgestelde nieuwe vierde lid van de artikelen 4 en 9 van het Koninklijk Besluit van 5 September 1944, houdende vaststelling van het Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten, is om een aantal praktische redenen onmiddellijk noodzakelijk.

Zoo worden de leden van Gedeputeerde Staten en de Wethouders, die na 10 Mei 1940 op regelmatige wijze zijn gekozen, door het bovenbedoeld besluit ten onrechte uitgeschakeld. Ook is het zonder de voorgestelde aanvulling niet wel mogelijk, in vacatures te voorzien, hoezeer herhaaldelijk gewenscht.

Voorts wordt, zolang een gemeenteraad ontbreekt, waardoor de stem van een minderheid niet tot haar recht komt, soms een sterke behoefte gevoeld aan een extra wethouder, mede in verband met de omvangrijke taak, waarvoor de gemeentebesturen zich onder de huidige buitengewone omstandigheden gesteld zien.

Tenslotte zij nog genoemd de zich, zij het lokaal verschillend in kracht, niettemin duidelijk openbarende toenemende vraag naar het legaliseeren van tijdelijke vertegenwoordiging van de bevolking, in afwachting van het functionneeren van het besluit betreffende de gemeenteraden en de provinciale staten. Op dit gebied wordt op verschillende wijze geïmproviseerd en het is noodzakelijk eenige algemeene leiding te kunnen geven, opdat de aansluiting op bedoeld besluit „Raden en Staten” een soepel verloop hebbe.

De woorden „ter bevordering van” in den aanhef van het nieuwe vierde lid bedoelen tot uitdrukking te brengen, dat het centrale gezag niet zoozeer beoogt concrete beslissingen te nemen, doch veeleer de noodige voorzieningen te treffen, waardoor de daarvoor in aanmerking komende lagere bestuursorganen van geval tot geval hetzij gemachtigd worden, hetzij gestimuleerd, om het noodige te verrichten.

De voorgestelde aanvulling zal het mogelijk maken reeds spontaan gevormde bestuursverhoudingen te legaliseeren en zoo noodig te veralgemeeneeren, dat toepassing op ruimer schaal kan plaats vinden, zonder den text van het nu vigeerende besluit geweld aan te doen.

BIJLAGE 95

Schrijven d.d. 24 Januari 1945 van de Minister van Binnenlandse Zaken, de heer Burger, aan H.M. de Koningin ter nadere toelichting op het ontwerp „Aanvulling I Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten”

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab. E I³ No. 2261.

Londen, 24 Januari 1945.
Mexborough House,
33 Dover Street.

Majesteit,

Ingevolge de mij kenbaar gemaakte wensch van Uwe Majesteit om nadere toelichting op het ontwerp „Aanvulling I Besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten” schriftelijk te ontvangen, moge ik erbij verzoeken de navolgende berichten.

Het besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten roept tijdelijk in hun functies terug de Gedeputeerden, de burgemeesters en de wethouders van 10 Mei 1940.

Hierop zijn de noodige uitzonderingen en correcties mogelijk, maar in beginsel is van vernieuwing slechts in beperkte mate sprake. Zoodanige vernieuwing kan intusschen ongezocht en op een wijze, die bevrediging wekt, plaats vinden door vervulling van vacatures in de colleges. Waar echter de Provinciale Staten en de Gemeenteraden nog niet functioneeren, is eenig overleg bij zoodanige voorziening met den Minister van Binnenlandse Zaken wenschelijk, opdat verzekerd zij, dat uitsluitend het algemeen belang worde nagestreefd en de nieuwe functionarissen bij voorkeur gezocht worden uit verzetsgroepen of anderszins personen, die zich speciaal tijdens de bezetting hebben onderscheiden. Dit te bereiken, beoogt het voorgestelde in artikel 4, lid 4, onder *a* voor de gemeente en artikel 9, lid 4, onder *a* voor de provincie.

Tengevolge van het ontbreken van gemeenteraden, meenen sommige gemeentebesturen, dat de stem van groote minderheden, in het bijzonder ook nieuwe groepen tijdens de bezetting naar voren gekomen, niet of niet voldoende in het college van Burgemeester en Wethouders vertegenwoordigd is. De plaatselijke verhoudingen liggen soms zoo, dat het gewenschte stabiele gemeentebestuur het beste door aanvulling van het college van Burgemeester en Wethouders zou kunnen worden bereikt. Om die reden kan het juist nu in bepaalde gevallen wenschelijk zijn, het college van Burgemeester en Wethouders tijdelijk met één of meer leden uit te breiden boven het normale wettelijke getal, terwijl ook daarbij overleg met den Minister van Binnenlandse Zaken wenschelijk is. Als voorbeeld diene Goes, een Protestantsche gemeente met twee wethouders, waarin noch Katholieken (1/5) noch de Sociaal-Democraten (1/5) in het college van Burgemeester en Wethouders vertegenwoordigd zijn. Normaal komt deze 2/5 minderheid in de raadsdiscussies niettemin tot haar recht. Thans heeft dit gedeelte van de bevolking het gevoel, waar de zaken binnenskamers worden afgedaan, eenigszins uitgeschakeld te zijn. Burgemeester en Wethouders deelden mij mede, dat uit sociaal-democratischen kring een flinke kracht aanwezig was, die zich bijzonder had onderscheiden in het verzet. Men was van meening, dat het een stap in de goede richting zou zijn, deze figuur in het college van Burgemeester en Wethouders op te nemen en mijn medewerking daartoe werd verzocht.

Om aan zulke redelijke wenschen tegemoet te kunnen komen is het in artikel 4, lid 4, onder *b*, gestelde door mij opgenomen voor de gemeenten. Deze wenschen hebben zich echter niet geopenbaard voor het college van Gedeputeerde Staten, zoodat daarvoor geen desbetreffend voorstel wordt gedaan.

Deze beide punten, voorzien van vacatures en uitbreiding van colleges onder bepaalde omstandigheden, waren ook in de vóóroorlog-sche wetgeving mogelijk, waaruit ten overvloede de noodzakelijkheid van zoodanige voorzieningen volgt. Anders is het echter met het gestelde in artikel 4, lid 4, onder *c*, en artikel 9, lid 4, onder *b*, waarbij aan den Minister van Binnenlandse Zaken bevoegdheden worden toegekend, die in de vóóroorlog-sche wetgeving niet bekend waren en daarin trouwens niet noodzakelijk. Dat deze bevoegdheden thans dringend noodzakelijk zijn, vindt zijn oorzaak in de bijzondere omstandigheden, welke de bezetting heeft geschapen, met name ook het ontbreken van Provinciale Staten en Gemeenteraden. Het is om laatst bedoelde reden, dat de voorgestelde bevoegdheden zijn beperkt tot het tijdstip, dat de voorloopige raden en Staten weer bijeenkomen.

De voorziening draagt dus een uiterst *tijdelijk* karakter, maar zal toch voor die korte periode onmisbaar zijn. Zoo b.v. doet zich de omstandigheid voor, dat de bevolking gaarne bepaalde figuren, die tijdens de bezetting het algemeen vertrouwen hebben gewonnen, tot wethouder zag gekozen. Die gegadigden echter, zijn somtijds geen lid van den gemeenteraad en kunnen dus normaliter niet tot wethouder worden gekozen. Toch staat wel vast dat zij, zoodra het besluit op de gemeenteraden in werking treedt, raadslid en ook wethouder zouden worden.

Er kan dus mijns inziens van overheidswege weinig bezwaar zijn, aan zulke algemeen blijkende wenschen, tegemoet te komen. Dit reeds nu te doen heeft het groote voordeel, dat beseft wordt, dat de overheid wel degelijk vernieuwing wil en geenszins terug naar 1940. Daardoor wordt terugkeer van vertrouwen in het gezag bevorderd en niets is zoo dringend noodzakelijk voor overheid en volk beide.

In het bijzonder echter moet de Minister van Binnenlandse Zaken voor den omschreven beperkten termijn en de omschreven bepaalde gevallen zekere mogelijkheden hebben tengevolge van het ontbreken van raden en Staten. Op dezen, langer dan beoogd, voortdurende toestand, wordt uitermate verschillend gereageerd. De uitersten zijn: het onmiddellijk herstel van de raden en Staten tot het ontbreken van iedere interesse daarvoor. De meesten echter zijn van meening, dat zoo spoedig mogelijk vertegenwoordigende colleges moeten gaan functioneeren, maar zien in, dat aan de verwerkelijking daarvan een aantal praktische moeilijkheden in den weg liggen, in het bijzonder met betrekking tot de zuivering en het vinden van de beste krachten. Toch meent men die meer definitieve voorziening niet te kunnen afwachten en improviseert noodvoorzieningen. Aldus verrijzen allerlei op uiteenloopende wijze samengestelde colleges van bijstand, van advies, etc. naast den Burgemeester en Wethouders in de gemeenten. Zij beoogen het hiaat, door het ontbreken van den raad ontstaan, te overbruggen en te vullen. Ook de Commissarissen der Koningin streven er naar op eenigerlei wijze de Provinciale Staten bijeen te roepen, ware het aanvankelijk slechts voor een plechtigheid in verband met de bevrijding en tot het geven van gewenschte inlichtingen.

In verschillende gemeenten werken reeds colleges, als boven aangeduid, doch waar mogelijk heb ik deze nog trachten te voorkomen.

Dit laatste is niet geschied, omdat zoodanige, de bevolking vertegenwoordigende, colleges mij als onwenselijke instituten zouden voorkomen, integendeel. Maar onwenselijk is, dat overal op eigen gelegenheid verschillende lichamen worden gecreëerd, die in hun uiteenloopendheid steeds duidelijker bewijs vormen van het ontbreken van voldoende centrale leiding en zich dientengevolge aan zoodanige leiding niet gelegen laten liggen. Dit is te minder aanvaardbaar in een tijdsbestek, waarin zoozeer „gezag” een eerste voorwaarde voor herstel is uit de moeilijke omstandigheden, waarin het bevrijde gedeelte van Nederland verkeert.

Toch is het niet mogelijk reeds overal terstond en gelijkvormig raden en Staten te herstellen. In enkele plaatsen kan het practisch direct, in andere veroorzaakt de persoonsvoorziening nog groote moeilijkheden, in nog andere wil men hoogstens een adviesinstantie uit de burgerij, andere plaatsen zijn vrijwel geheel geëvacueerd, terwijl er ten slotte, als gezegd, plaatsen zijn, waar men vooralsnog niets van dezen aard wenscht.

De Regeering, die niet de soepelheid heeft deze moeilijke situaties op te vangen, schiet te kort met alle dreigende gevolgen van dien. Want de toestand in bevrijd gebied is niet langzaam verbeterend. Op sommige punten komt n.l. tijdelijk of blijvend verbetering, op andere echter verslechtering. Dit laatste betreft in het bijzonder de stemming onder de bevolking en de mogelijkheid moet worden voorzien, dat, waar thans aarzelen wordt gediscussieerd over vertegenwoordigende lichamen, straks plotseling die lichamen onmiddellijk en met kracht zullen worden geëischt. Indien er dan geen voorbereidend werk is gedaan, staat de betrokken Minister machteloos.

Dit voorbereidend werk bestaat hierin, dat, waar reeds nu gevraagd wordt naar vertegenwoordigende colleges, die kunnen worden voorbereid en ingesteld; waar er echter niet naar gevraagd wordt, kan men ze voorbereiden, doch voor het overige de zaak aanzien, echter om gereed te zijn, als het noodig blijkt. Overal echter, waar zoodanige lichamen ontstaan, moeten zij, wat vorm en inrichting betreft, niet noodeloos uiteenloopen. Dit kan nu slechts bereikt worden, indien

overleg wordt gepleegd met één centrale instantie, den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Aldus gaan dergelijke colleges ook onwillekeurig de kernen vormen, waaruit straks de normale gemeenteraden ontstaan en is een soepele overgang verzekerd.

Het mag geen verwondering wekken, dat de ongeregelde toestand, waarin wij Nederland aantreffen, zij het zeer tijdelijk, eenige vrijheid van handelen eischt naar gelang de locale omstandigheden verschillend zijn. Niettemin zijn welbewust scherpe beperkingen in het ontwerp aangebracht, b.v. in tijd, totdat de raad bijeenkomt; voorts moeten bijzondere plaatselijke omstandigheden aanleiding geven tot bemoeienissen van den Minister; ook is het advies van den Commissaris der Koningin noodzakelijk; terwijl ten slotte de Minister nooit direct ingrijpt, maar integendeel zich beperkt tot „voorzieningen ter *bevordering* van”. Veelal zal kunnen worden volstaan met het verleenen van een gevraagde toestemming, zij het soms met eenige wijzigingen; soms ook zal een wijziging van een verzoek in overweging moeten worden gegeven; een enkele maal zal een weigering moeten volgen b.v. wanneer Eindhoven een gemeente-ambtenaar gelijktijdig wethouder wil doen zijn. Zoodanige structureele ongeregelheden, dat degene, die contrôle behoeft, zelf controleur wordt, lijkt zelfs in dezen abnormalen tijd niet noodzakelijk. Maar wanneer ditzelfde Eindhoven vooralsnog geen raad wenscht, maar dringend een adviescollege meent te moeten instellen, dan ware dit niet tegen te gaan; noch ook wanneer een industrie-centrum als Tilburg naar de meening van den burge-

meester rijp is voor herstel van een raad, althans een lichaam, dat daaraan zeer nabij komt. Wanneer de burgemeester van Middelburg op zijn wijze een gemeentelijke vertegenwoordiging heeft gecreëerd, dan ware na te gaan, in hoeverre deze in overeenstemming is met die, welke in Waalwijk functioneert, teneinde het gemeenschappelijke te accentueeren in plaats van het verschil.

De tegenwoordige toestand is ongewenscht en leidt tot regeereloosheid. Het overal onmiddellijk invoeren van raden stuit op bezwaren; het betreffende Koninklijk Besluit vraagt trouwens nog zekere herziening. Daarom is de praktische oplossing gekozen in het ontwerp aangegeven, die voor het oogenblik voldoende is en zeer noodzakelijk. Dit neemt intusschen niet weg, dat aan de vereischte technische wijzigingen van het Besluit raden en Staten terstond aandacht dient te worden besteed.

Bovenstaande uiteenzetting pretendeert geen volledigheid; de plaatselijk zoozeer verschillende verhoudingen laten zich moeilijk kort samenvatten. Het aangevoerde moge echter Uwe Majesteit de overtuiging schenken, dat iedere vertraging in de gevraagde voorziening, die in den Ministerraad met op één na, algemeene stemmen, is aangevaard, nadeel voor ons land oplevert.

Van Uwe Majesteit de dienstwillige dienaar,
De Minister van Binnenlandsche Zaken,
 (w.g.) J. A. W. BURGER.

BIJLAGE 96

Radio-uitzending van de Regeringsvoorlichtingsdienst d.d. 17 April 1945 ter toelichting van het Besluit Tijdelijke Voorziening Gemeenteraden van 12 April 1945 (F 45)

**ONDERWERP: REGELING BIJ KONINKLIJK BESLUIT
VOORL. VOORZIENING BESTUUR VAN GEMEENTEN**

Spreker: De Regeeringsvoorlichtingsdienst meldt:

Bij Koninklijk Besluit van 12 April 1945 is een nadere regeling getroffen omtrent de voorloonige voorziening in het bestuur van de Gemeenten in bevrijd gebied. Dit Koninklijk Besluit regelt de samenstelling en inrichting van tijdelijke Gemeenteraden, die zullen functioneeren tot het tijdstip waarop de Gemeenteraden op de bij de wet voorgeschreven wijze zullen kunnen worden samengesteld.

De tijdelijke Gemeenteraden zullen uit eenzelfde aantal leden bestaan als voorheen het geval was. De verkiezing zal geschieden door een kiescollege, bestaande uit het drievoud van het aantal leden van den te verkiezen Raad.

Bij de samenstelling van dit kiescollege en bij de verkiezing van den Raad zal een keuze worden gedaan uit personen, die geacht kunnen worden het vertrouwen van de bevolking tijdens de vijandelijke bezetting te hebben behouden of verkregen. De volgende procedure zal worden gevolgd:

De burgemeester van de Gemeente zal aan den Commissaris van de Koningin in de Provincie, een aanbeveling doen voor de benoeming van het kiescollege. Bij het onstellen van deze aanbeveling zal de burgemeester zich doen voorlichten door een door hem aan te wijzen commissie van tenminste drie vertrouwensmannen uit de inwoners der Gemeente.

De Commissaris van de Koningin zal zich vóór de benoeming van het kiescollege, op zijn beurt doen voorlichten door een commissie, bestaande uit vijf leden. Bij de benoeming van het kiescollege zal worden zorggedragen, dat de voornaamste geestelijke en maatschappelijke stroomingen in de gemeente daarin naar evenredigheid vertegenwoordigd zijn.

De eerste verkiezing van wethouders zal geschieden binnen een maand nadat de Raadsleden als zoodanig zijn toegelaten.

In beginsel oefent de tijdelijke Raad alle bevoegdheden uit, welke krachtens de wet aan den gewonen Raad zijn toegekend. Ter bevordering van een vlotte afwikkeling van de bestuursaangelegenheden, zullen evenwel enkele van deze bevoegdheden worden uitgeoefend door het college van burgemeester en wethouders.

De Minister van Binnenlandsche Zaken zal bepalen voor welke gemeenten en op welk tijdstip tot verkiezing van een tijdelijken Raad zal worden overgegaan. Het ligt in de bedoeling van deze verkiezing in het algemeen uit te zonderen die Gemeenten, waar zulk een verkiezing groote praktische bezwaren zou opleveren, b.v. door evacuatie van de bevolking.

Bij Koninklijk Besluit is voorts de mogelijkheid geschapen om het College van B. & W. aan te vullen in die Gemeenten, waarin nog geen tijdelijke Raad is gekozen. De aanvulling van vacatures zal in die gevallen geschieden bij benoeming door den Commissaris van de Koningin op aanbeveling van B. & W.

Op soortgelijke wijze is bepaald, dat de Colleges van Gedeputeerde Staten zullen kunnen worden aangevuld bij benoeming door den Minister van Binnenlandsche Zaken, gehoord den Commissaris van de Koningin.

Voor de Provinciale Staten zijn geen regelingen getroffen, aangezien gebleken is, dat onder de huidige omstandigheden voor een tijdelijke wederinstelling van deze lichamen geen directe aanleiding bestaat.

BIJLAGE 97

Nota van het Politiek Convent aan de Regering te Londen over de opvattingen in Nederland

(Overgelegd door mr. G. E. van Walsum bij zijn verhoor op 26 Juli 1950.)

De beantwoording van de voorgelegde vragen kan niet anders zijn dan een voorloopige oriëntatie op de aangeduide terreinen. Een zich vastleggen op de geformuleerde antwoorden is reeds daarom uitgesloten, omdat daaraan een rustig overleg in een breedere kring van geestverwanten, zoowel als een uitwisseling van gedachten met ervaren deskundigen van allerlei schakeeringen zou behooren vooraf te gaan. De tijdsomstandigheden brengen mee, dat enerzijds zulke contacten onmogelijk zijn, doordien de hiervoor in aanmerking komende personen zich voor een deel buitenslands bevinden en anderzijds, voor zoover zij in het vaderland vertoeven, door gijzeling of gevangenschap of zelfs alleen door de slechte communicatiemiddelen in het geheel niet of slechts zeer moeilijk van elkaars inzichten kennis kunnen nemen. Van oordeel, dat na de restauratie het oogenblik zal zijn aangebroken voor een openbare, breed opgezette, vrije discussie over het gansche na-oorlogsche vragencomplex, hebben wij gemeend de gestelde vragen te moeten beantwoorden uit de overweging, dat hiermede toch wellicht een zekere voorbereiding van de bedoelde noodzakelijke, bredere gedachtenwisseling kan worden bevorderd.

Vraag 1a. Hoe denkt men over den regeeringsvorm na de bevrijding?

Vraag 1b. Is het verlangen naar een sterkere autoriteit der Regeering (meer persoonlijk bewind van de Koningin) algemeen?

Antwoord 1a. Nederland blijve constitutioneele monarchie met door de Kroon benoemd Kabinet, dat verantwoording schuldig is aan door het volk gekozen Parlement.

Antwoord 1b. In zooverre gesproken kan worden van een algemeen verlangen naar een sterkere autoriteit der Regeering betreft dit zeker niet de behoefte naar een wijziging van de staatsrechtelijke positie van het staatshoofd. Wel is er een algemeene overtuiging in de kringen der politici en ook in breede kringen van de politiek geïnteresseerden, dat de omstandigheden na de restauratie van dien aard zullen zijn, dat de Regeering als orgaan van de uitvoerende macht een groote bewegings- en handelingsvrijheid behoort te bezitten. Het parlement zal zich een, al of niet in regelen vast te leggen zelfbeperking moeten opleggen.

Vraag 2. Wordt in dit verband een radicale verandering in ons parlementair stelsel gewenscht en verwacht? Zoo ja, in welken zin?

Antwoord 2. In het verband van de gestelde vraag naar het al of niet wenschelijke van een versterking van de autoriteit der Regeering worden geen radicale veranderingen in ons parlementair stelsel gewenscht en ook niet verwacht. Evenwel worden een aantal denkbeelden in overweging gegeven, die ten deele een vrij ingrijpende wijziging beoogen in de functioneering van het parlementaire stelsel.

Bepleit wordt een zoo ruim mogelijke toepassing van de bij de Grondwet geopende mogelijkheden tot het instellen van openbare lichamen van beroep of bedrijf (art. 152/56 Grondwet). Deze toepassing zal tot gevolg hebben een belangrijke ontlasting van het parlement van technische en detailproblemen, speciaal op sociaal-economisch terrein, zonder zijn bevoegdheid tot het vaststellen der algemeene richtlijnen en het uitoefenen van controle vanuit het gezichtspunt van het algemeen belang aan te tasten en eveneens zonder te vervallen in een delegatie van wetgeving aan Regeering en ambtenaren of het regeeren met volmachten en raamwetten, waardoor het wezen van het parlementaire stelsel zou worden aangetast. Het parlement blijve gekozen op de basis van volgens staatkundige beginselen georganiseerde politieke partijen met direct, algemeen, enkelvoudig en geheim kiesrecht.

De van vele zijden tegen de evenredige vertegenwoordiging gevoelde bezwaren meent men niet uit den weg te kunnen ruimen door terugkeer tot het oude districtenstelsel, maar zij zouden kunnen worden verzacht door:

a. Indeeling van het land in een klein aantal districten (b.v. 6) met afschaffing van de mogelijkheid tot het verbinden van de lijsten tusschen de kieskringen.

b. Verdergaande maatregelen tegen het ontstaan van dwergpartijen, o.a. door een wettelijke regeling van het politieke partijwezen en verscherping van de bepalingen omtrent de zeteltoewijzing bij verkiezingen voor de openbare vertegenwoordigende lichamen.

Afschaffing van den stemplicht zal het staatkundig leven van veel nutteloozen ballast bevrijden.

Afschaffing van de Eerste Kamer wordt door velen als een eisch des tijds verstaan. In elk geval zou haar werkwijze zoodanig moeten worden herzien, dat haar werkzaamheden niet langer het karakter zouden dragen van een doublure van die van de Tweede Kamer.

Van belang wordt geacht, dat de mogelijkheid van een of andere correctie op de genomen beslissingen blijft bestaan.

De driedledige taak van het parlement,

a. medewerking aan de wetgeving,

b. goedkeuring der begrooting,

c. het uitoefenen van controle,

behoort principieel onaangetast te blijven. In de practische uitvoering dezer taken worden intusschen verschillende wijzigingen voorgestaan.

a. Beperking van het recht van amendement, voor zoover het wetsontwerpen betreft, die hun voorbereiding vonden in de op ruime schaal in te stellen openbare lichamen van beroep of bedrijf.

b. Beperking van het recht van initiatief tot die onderwerpen, die vallen buiten het gebied van de openbare lichamen van bedrijf en beroep.

c. Onderzocht zou kunnen worden, of het instellen van tweejaarlijksche begrootingen met een soepele toepassing van de mogelijkheid van suppletoire begrootingen een verlichting en vereenvoudiging voor de parlementaire machinerie zou kunnen beteekenen.

d. De begrooting omvatte niet alleen de uitgaven, maar tevens de inkomsten, zoodat het parlement tegelijk een begrooting van inkomsten en uitgaven ter goedkeuring krijgt voorgelegd.

e. Amendementen tot verhooging der uitgaven kunnen slechts in overweging worden genomen, indien ook de middelen om de begrooting in evenwicht te houden, worden aangegeven.

f. Volledige behandeling van daartoe door de Kamer geschikt geachte wetsontwerpen en begrootingshoofdstukken in commissies van de Kamer. Mogelijkheid tot het hooren in de commissies van belanghebbenden en deskundigen. Minister in het mondeling overleg te betrekken. Stenografisch verslag van het gesprokene. Eindstemming in de Kamer.

g. Het voorkomen van overtollige interpellaties door te bevorderen, dat meer gebruik wordt gemaakt van het recht tot schriftelijk en vooral ook mondeling stellen van vragen aan de Regeering. Bovendien zou zoowel de instelling der openbare lichamen van beroep of bedrijf als de noodzakelijk geachte invoering der administratieve rechtspraak, de uitoefening van het interpellatie- en het vragenrecht op gelukkige wijze beperken.

Vraag 3. Wordt er gehoopt en verwacht, dat de oude scheidslijnen tusschen de politieke partijen opgeheven zullen kunnen worden, en zoo ja, hoe ziet men de partijformatie na den oorlog?

Antwoord 3. Zie toegevoegd Memorandum: „Het herstel van het politieke leven na de restauratie.” In het bijzonder de punten drie, vier en zes, alinea 1-2-3.

Vraag 4. Meent men, dat na den oorlog de differentiatie in ons onderwijs (bijzondere scholen) moet voortbestaan of wil men sterker unificatie?

Antwoord 4. Het algemeene gevoelen is, dat na den oorlog de differentiatie in ons onderwijs moet voortbestaan op grond van het feit, dat belangrijke deelen van ons volk geen algemeen openbaar, maar bijzonder onderwijs voor hun kinderen verlangen. Ook de voorstanders van openbaar onderwijs wenschen onder geen beding het opnieuw ontbranden van den schoolstrijd. Intusschen is men van oordeel, dat de ervaringen, met de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs opgedaan, aanleiding geven tot een objectief onderzoek naar eventueele gebreken, uitwassen en ongewenschte en onvoorziene consequenties van de practische toepassing van het door allen aanvaarde principe, teneinde deze tot heil van het onderwijs in het algemeen en ook in het belang van goede verstandhouding tusschen openbaar en bijzonder onderwijs uit den weg te ruimen.

Vraag 5. Is het gevoelen algemeen, dat er na den oorlog groote veranderingen in de sociale verhoudingen in ons land moeten komen? Zoo ja, in welken zin?

Antwoord 5. Ongetwijfeld is er een wijd verbreid gevoelen, dat er na den oorlog ook op sociaal terrein heel wat moet veranderen.

Deze veranderingen zullen zich op de meest vruchtbare wijze kunnen voltrekken, indien zij steunen op veranderingen in de geestelijke gesteldheden der verschillende maatschappelijke groepen. Er is reden om aan te nemen, dat zulks tengevolge van den gemeenschappelijk doorstanen nood in niet onbelangrijke mate het geval is.

Een breed opgezette instelling van de reeds eerder genoemde openbare lichamen van beroep of bedrijf zou een diepgaande wijziging in de sociale structuur der maatschappij beteekenen of in elk geval daarvoor den weg kunnen banen.

Voor wat betreft de noodzakelijke maatregelen, dadelijk na de restauratie door te voeren, moet als hoofddoel worden gesteld het scheppen van bestaanszekerheid bij een redelijk bestaanspeil.

Bij het streven om tot overeenstemming te geraken omtrent enkele dringende noodzakelijkheden op sociaal gebied, werden in punt zes van het Memorandum: „Het herstel van het politieke leven na de restauratie”, een viertal punten onder het oog gezien.

Vraag 6. Hoe meent men, dat Duitschland behandeld zou moeten worden na den oorlog?

Vraag 7. Hoe denkt men over de toekomstige structuur van Europa?

Antwoord 6 en 7. Beide vragen zijn niet los van elkaar te beantwoorden.

Wie meent, dat in de na-oorlogsche wereld ruimte is voor terugkeer tot een zoogenaamde neutraliteits- of zelfstandigheidspolitiek zal ook Duitschland niet anders kunnen zien dan als een soevereinen staat, zij het dan tevens een door zijn tegenstanders verslagen staat. In dat geval kan men er naar streven, het probleem Duitschland geïsoleerd te behandelen. Het verslagen Duitschland kan men dan zoowel politiek als economisch en sociaal het volle gewicht van zijn nederlaag doen ondergaan. Men is evenwel van oordeel, dat deze oorlog ons de dwingende noodzaak van een georganiseerde, op een rechtsbasis steunende samenwerking tusschen de volkeren voorschrijft. In een dergelijke organisatie moet uit nuchter eigenbelang, zoowel als uit een hooger politiek inzicht in de noodzakelijke ontwikkeling der internationale verhoudingen aan een van het nationaal-socialisme en het Pruisische militarisme gezuiverd Duitschland een eigen plaats en een eigen taak worden ingeruimd. Daarin past evenmin eenigerlei vorm van annexionisme.

De oplossing van de hier aangeduide vraagstukken lijkt ons in-tusschen in de hoogste mate afhankelijk van het standpunt, dat Engeland en de Vereenigde Staten na den oorlog bij de organisatie van den vrede zullen innemen. Wenschen zij zich zoo spoedig mogelijk uit de Europeesche zaken terug te trekken, hun bemoeienis althans tot een minimum te reduceeren, zoeken zij hun heil in een Angelsaksische volkerengemeenschap, dan blijft het vasteland van Europa aan zichzelf overgelaten en dan zal vroeg of laat — aangenomen, dat Rusland een passieve en defensieve houding aanneemt — het Deutsche streven naar de hegemonie op het Vasteland opnieuw de kop opsteken, hetgeen opnieuw tot een catastrofe zal moeten leiden. Stellen Engeland en Amerika zich mede verantwoordelijk voor de toekomstige organisatie van Europa, is met name Engeland eindelijk zoover, dat het zijn constructieve taak in een nieuw Europa verstaat, dan kan met vertrouwen de toekomst tegemoet worden gezien. Deze laatste politiek is ook de eenige, die voor Nederland een duurzame oplossing kan brengen. Zijn ligging en economische structuur zoowel als zijn positie als koloniale mogendheid brengen het in nauw contact met de Angelsaksische wereld en met het Deutsche achterland. Een nauwe aansluiting bij de overwinnaarsstaten, die het natuurlijk gevolg zal moeten zijn van den bondgenootschappelijken strijd tegen den gemeenschappelijken vijand, zou beteekenen de keuze van het minder kwaad, indien zij zou moeten gaan ten koste van het tot stand komen eener Europeesche solidariteit. Verder is men tevens van oordeel:

1. Dat het nazi-regime in D. zoowel als het Deutsche militaire machtsapparaat moeten worden vernietigd.

2. Dat de oorlogsmisdaden, speciaal die tegen weerlooze burgers en politieke gevangenen in de bezette gebieden gepleegd, met de uiterste gestrengheid behooren te worden gestraft.

3. Dat D. verplicht zal moeten worden de benadeelde staten en hun burgers tot de grenzen van het economisch toelaatbare schade-loos te stellen voor de aangerichte verwoestingen en de verliezen tengevolge van de gepleegde beroovingen en uitplunderingen.

4. Dat D. aanvankelijk onder toezicht van een bezettingsleger aan een scherpe contrôle zal moeten worden onderworpen, een contrôle, die den weg zal moeten effenen voor een terugkeer tot meer Westersche verhoudingen.

HET HERSTEL VAN HET POLITIEKE LEVEN NA DE RESTAURATIE

Samenvatting besprekingen politiek contact

1. Als algemeen aanvaard uitgangspunt kan worden vastgesteld, dat na den oorlog diepgaande wijzigingen in de staatkundige en sociaal-economische structuur der samenleving noodzakelijk zullen zijn. Tevens zijn allen er van overtuigd, dat de aard en de omvang dezer wijzigingen allereerst door de internationale verhoudingen, de te treffen internationale regelingen en de te scheppen internationale organen zullen worden beheerscht. Waar speciaal wat op dit terrein in de vrije wereld reeds wordt overwogen en voorbereid zich vrijwel geheel aan onze beoordeeling onttrekt, zou het overbodig kunnen schijnen zich in het bezette gebied met de problemen van eigen land en volk bezig te houden. Uitgegaan mag evenwel worden van de gedachte, dat een bevrijd Nederland een eigen plaats in de internationale volkerengemeenschap zal innemen en dat verder, hoe, vooralsnog onbekende omstandigheden zekere concrete oplossingen ook mogen beïnvloeden, het toch wenschelijk, ja noodzakelijk is zich rekenschap te geven van de principieële richting, waarin deze oplossingen moeten worden gezocht.

2. Men heeft zich rekenschap gegeven van het feit, dat ook buiten de kringen van de aanhangers eener autoritaire staatsvorm de leuze: Weg met de politieke partijen, een zekere populariteit geniet.

Algemeen is men van oordeel, dat deze populariteit het gevolg is van een aantal minder prettige neven-verschijnselen van het politiek-parlementaire systeem en voorts van een overdrijving van de fouten en een miskenning van de waarde van het politieke-partijwezen.

De meest oppervlakkige vergelijking met het autoritaire stelsel, waarmee ons volk nu in de gelegenheid is in de praktijk kennis te maken, moet toch wel over de geheele linie in het voordeel van het zoo gesmaede demo-liberale regime uitvallen.

Allen plaatsen zich op het standpunt, dat een gezond staatkundig leven niet denkbaar is zonder een georganiseerden invloed van het volk op wetgeving en bestuur. In verband hiermee acht men de handhaving van het vertegenwoordigend stelsel noodzakelijk. Men geeft er zich rekenschap van, dat een uitslag van den oorlog, als door allen wordt gewenscht, eveneens impliceert de handhaving van het algemeen kiesrecht.

Algemeen is men ervan overtuigd, dat de staatsinrichting een grondige revisie behoeft. De bezwaren tegen de evenredige vertegenwoordiging en den stemplicht worden door allen gevoeld, al wordt tevens beseft, dat het opheffen van die bezwaren niet gelegen kan zijn in een zonder meer terugkeeren tot het vroegere districtenstelsel. Men meent, dat een gemengd systeem meer bevrediging zou kunnen schenken. Zeker zou eveneens nog sterker moeten worden gegaan in de richting van het belemmeren van het ontstaan van dwergpartijtjes, die het politieke beeld vertroebelen, het vormen van een krachtige regeeringsmeerderheid bemoeilijken en door hun wip-positie een onevenredigen invloed op te nemen beslissingen kunnen uitoefenen. Voor het overige heeft men zich onthouden van een dieper doordringen in het vraagstuk van een revisie der staatsinrichting, in de wetenschap, dat daarover in andere kringen een ernstig onderzoek plaats vindt.

De gezamenlijk aanvaarde algemeene beginselen voor het staatkundig leven brengen als logische consequentie met zich mee het bestaan van politieke partijen als organen van de politieke wilsvorming van het volk.

3. Naast stemmen, die zich uitspreken voor het verdwijnen van alle politieke partijen, worden andere, meer ernstig te nemen stemmen gehoord, die weliswaar het bestaan van politieke partijen en ook voor de toekomst aanvaarden, maar die van oordeel zijn, dat een vruchtbare ontwikkeling van het staatkundige leven in Nederland een andere partijgroepering verlangt. Er worden pleidooien geleverd voor een twee- of driepartijensysteem, waarbij men klaarblijkelijk uitgaat van de gedachte, dat zulk een systeem in eenigerlei vorm van bovenaf door den Staat moet worden opgelegd. Het is moeilijk te verstaan, hoe een dergelijke regeling met het wezen der democratie in overeenstemming valt te brengen.

Een andere strooming bepleit de wenschelijkheid van een bewust verbreken der historische continuïteit, doordat de oude partijen zichzelf ontbonden zouden verklaren, om aldus in een vrije discussie tot een nieuwe partijgroepering te komen. Aan C.H. zijde staat men sympathiek tegenover deze gedachte.

De overheerschende opvatting is evenwel, dat de eigenlijke groote beginselpartijen zich dadelijk na de restauratie zullen reconstrueeren. Daarbij vormt de drijvende kracht in de allereerste plaats de eerder versterkte dan verzwakte trouw en gehechtheid van de kern der vroegere aanhangers ten opzichte van hun respectieve politieke par-

tijen. Vrijwel algemeen wordt intusschen ook betwijfeld, of eenig landsbelang met een opzettelijk laten verdwijnen der oude partijverbanden wordt gediend. Na de restauratie mag een krachtig opleven van de politieke belangstelling worden verwacht.

Het zichzelf uitschakelen der vroegere politieke groepen zou gelijk staan met het uitschakelen van de politieke ervaring en scholing der groepen. De vernieuwing van de politieke meeningsvorming zou daardoor van een aantal waardevolle kristallisatiepunten worden beroofd en al te gemakkelijk onder den invloed kunnen geraken van onervaren nieuwlichters. De opgedane ervaring met de Nederlandsche Unie geeft weinig aanleiding tot optimisme omtrent de waarde van de vernieuwingspogingen onder bewuste en volledige uitschakeling van het verleden.

4. Een herleving dadelijk na de restauratie behoeft evenwel niet in te houden een zonder meer verder voortbestaan van alle vóór 15 Mei 1940 bestaan hebbende groepen. Zoowel een interne als openbare discussie ter her-oriëntering is noodzakelijk en onvermijdelijk. Deze kan voeren tot opheffing van sommige partijen en tot fusie van andere. Er moet zeker mee worden gerekend, dat uit den losbrekenden stroom van discussies, plannen en beginselverklaringen nieuwe groepeeringsen, o.a. uit de vroegere Uniekeringen zullen ontstaan. Dwars tegen allerlei met kracht verkondigde eenheids-leuzen in, zal aanvankelijk het aantal politieke partijen, groepen en clubs eer toe- dan afnemen.

De hoofdvraag voor de toekomst van het Nederlandsche staatkundige leven bij al deze discussies wordt gevormd door de vraag, of de historische dubbele indeeling der politieke partijen zal blijven bestaan, n.l. de indeeling in partijen op grond van verschillen in politieke en sociaal-economische opvattingen en de indeeling in partijen, die hun staatkundige principes nadrukkelijk op christelijk-godsdienstige overtuigingen baseeren en andere, die dat niet doen.

Er is duidelijk gebleken, dat allen de noodzakelijkheid inzien politieke programma's te stellen tegen den achtergrond van levens- of wereldbeschouwing. Er is verder gebleken, dat sommigen het zouden toejuichen, indien een vernieuwing van het politieke leven zou kunnen uitgaan van een opheffing der tegenstelling tusschen de uitgesproken christelijke partijen en de andere. Zij meenen, dat na de gelijkstelling van openbaar- en bijzonder onderwijs de mogelijkheid daartoe ook aanwezig is. Het denkbeeld zou kunnen worden verwezenlijkt door opheffing of van alle partijen of alleen van de christelijke partijen. In het eerste geval zou uit een algemeene en vrije gedachtenwisseling een geheel nieuwe partijgroepeerings moeten ontstaan, waarbij dan een herleving der specifiek christelijke partijen uitgesloten zou moeten zijn. In het tweede geval zou een algemeene heroriëntatie en reorganisatie der niet uitgesproken christelijke partijen moeten plaats hebben. Van andere zijde werd de opheffing der bedoelde tegenstelling mogelijk geacht door het vormen van een partij op algemeen christelijke, zeer breede en ondogmatische basis.

Intusschen brengt de aanvaarding van de democratie als grondslag voor het openbare en staatkundige leven met zich mede, dat allereerst de betrokken partijen zelf moeten beslissen over hun al of niet voortbestaan en zoo ja, omtrent de principieele basis, waarop zij hun arbeid wenschen voort te zetten.

Het is uit de besprekingen duidelijk geworden, dat zowel aan A.R.-zijde, alsook aan R.K.-zijde vast wordt gehouden aan het vroegere partijverband, afgezien van de bereidheid zich voor de eischen van de veranderde omstandigheden en daaruit voortvloeiende noodzakelijkheden en wenschelijkheden geheel open te stellen.

Hiermede heeft de discussie over deze vragen haar praktische betekenis verloren.

Blijft de mogelijkheid tot fusie van groepen, wier principieele basis reeds nu niet veel uiteenloopt of de mogelijkheid van een zoodanige heroriëntatie van een of meer groepen, dat daarvan verschuivingen in de georganiseerde aanhang en daarbij in het politieke krachtenspel het gevolg zijn. Daarover kunnen betrokkenen van geval tot geval besprekingen voeren, die buiten het kader van het algemeen contact vallen.

5. Erkend wordt, dat een herleving van den politieke partijstrijd dadelijk na de bevrijding een ernstige belemmering zal vormen voor de door allen als noodzakelijk gevoelde politieke heroriëntatie.

Men stelt zich het weer op gang brengen van het politieke leven ongeveer als volgt voor:

a. Na de terugkeer van de Regeering treedt het oorlogskabinet af en wordt door H.M. de Koningin een nieuw kabinet gevormd. De verwachting wordt uitgesproken, dat in dat Kabinet zoowel de Londensche als de Nederlandsche bezettingservaringen worden vereenigd.

b. De aldus vernieuwde Regeering zal het vertrouwen van de Volksvertegenwoordiging behoeven. Het oogenblikkelijk uitschrijven van verkiezingen en den daarmee vanzelf verbonden partijstrijd, die

op dat moment noodwendig een onzuiver, van verouderde tegenstellingen uitgaand karakter moet dragen, moet worden vermeden. Daarom wordt voorgesteld de oude volksvertegenwoordiging als de beste benadering der legitimiteit intact te laten.

c. Deze overjarige Volksvertegenwoordiging biedt eenerzijds aan de Regeering de gelegenheid haar program en haar beleid in het openbaar te verdedigen en kan anderzijds aan de Regeering de machtigingen verleenen, die haar de mogelijkheid van een snel en doortastend beleid moeten verzekeren.

d. Aldus ontstaat een tijdsruimte waarin, zonder stagnatie voor de oogenblikkelijk noodzakelijke bestuursdaden van wederopbouw en herstel, zich een openbare discussie kan ontwikkelen, eenerzijds over reorganisatie van het politieke en het sociaal-economische leven, parallel aan den arbeid van diverse staatscommissies en anderzijds over een herziening van het partij-politieke leven.

e. Hoelang deze periode van den uitgestelden politieke strijd moet duren, wordt verschillend beoordeeld en behoeft naar sommiger meening ook niet voor alle organen gelijk te zijn.

6. Levert het onderzoek naar een hergroepeerings en heroriëntatie der politieke partijen voorhands weinig positief resultaat op, anders staat men tegenover een wijziging in de onderlinge verhoudingen der politieke partijen.

Erkend wordt, dat de partijstrijd in het verleden menig minder verkwikkelijk beeld te aanschouwen gaf. De verwachting wordt uitgesproken, dat het contact in de jaren der nationale beproeving, zoowel als die nationale beproeving zelf zal leiden tot meer waardeering, beter begrijpen en een op hooger plan gevoerden strijd na de bevrijding. Nadrukkelijk werd de verwachting uitgesproken, dat met erkenning en aanvaarding van zekere principieele verschillen in uitgangspunt en motiveering toch een vruchtbare samenwerking op practisch terrein in het belang van het Vaderland zal kunnen tot stand komen.

In verband hiermee werd de vraag opgeworpen, of het mogelijk zou zijn, eenige concrete punten op te stellen, waarin die samenwerking zich zou kunnen manifesteren.

Voorloopig werden een viertal punten onder het oog gezien.

A. Het organiseren van de werkgelegenheid, uitgaande van de gedachte, dat alle krachten moeten worden ingespannen om een herhaling van de rampen der massa-werkloosheid te voorkomen. Ook indien na den oorlog een krachtige opleving der bedrijvigheid mag worden verwacht, waardoor misschien in de eerste jaren weinig of geen werkloosheid zal optreden, is het noodig:

a. Het herstel der bedrijvigheid zoo snel, zoo systematisch en zoo rationeel mogelijk te doen plaatsvinden. Hiertoe zal een regelend ingrijpen van de Overheid op het terrein o.m. van credietverleening, grondstoffenvoorziening en transport noodzakelijk zijn;

b. Het behouden der bedrijvigheid te bevorderen door maatregelen, die een snelle uitputting der voorhanden werkgelegenheid voorkomen en tot een gelijkmatige verdeling over langeren tijdsduur kunnen leiden. Ook hiertoe zal een regelend ingrijpen van de Overheid of van door haar te stichten organen onontbeerlijk zijn.

Ondanks het bestaan van zekere principieele verschillen in uitgangspunt tegenover het ordeningsvraagstuk, is het algemeene gevoelen, dat zeker in de eerste jaren het economische leven niet aan zichzelf kan worden overgelaten en de Overheid op dit gebied een belangrijke taak zal hebben te vervullen.

B. Het waarborgen van een minimum levensstandaard, teneinde een menschwaardig bestaan mogelijk te maken. Dat het loonpeil nog door andere dan economische factoren moet worden bepaald, wordt algemeen aanvaard. De verwezenlijking van de geopperde gedachte zou moeten aansluiten bij de reeds in gang zijnde ontwikkeling van het stelsel der collectieve arbeidscontracten, het instituut der rijksbemiddelaars, voor wat speciaal hun bevoegdheid tot het vaststellen der loonnormen betreft en van een verdere beheersching van het algemeene loon- en prijspeil ook na de restauratie. De bedoeling blijft intusschen allereerst het voorkomen van het ontstaan van een beneden het bestaansminimum levende groep medeburgers, wier stoffelijke armoede en verkommering een aanklacht vormt tegen het beginsel der christelijke naastenliefde en der menschelijke waardigheid. Ook op dit terrein ligt een grootsche taak voor de overheid of voor door haar in het leven geroepen organen.

C. Het treffen van een voldoende regeling voor de verzorging van de ouden van dagen.

De opvatting is algemeen, dat deze sociale voorziening eindelijk zoodanig moet worden geregeld, dat zij als strijdpunt uit het politieke leven kan verdwijnen en niet langer de aandacht van grotere problemen aftrekt.

D. Het treffen van voldoende regelingen voor de slachtoffers van de buitengewone tijdsomstandigheden sinds Mei 1940. Het kan er

niet alleen om gaan de misdadigers te straffen. Het is ook plicht de nooden van de slachtoffers te leenigen.

Ook op dit punt werd algemeen de wenschelijkheid gevoeld om te voorkomen, dat vele jaren na het einde van den oorlog het openbare leven nog steeds wordt belast met agitaties over onvoldoende ondersteuning van en bijstand aan oorlogsslachtoffers in den ruimsten zin. Het ideaal moge door den aard van de materie zeker niet geheel bereikbaar zijn, door het vaststellen van redelijke normen en het in het leven roepen van goede beroepsinstanties kunnen de meeste grieven tijdig worden opgevangen.

De beteekenis van bovenstaande punten werd nadrukkelijk ook

bezien vanuit het gezichtspunt, dat het een nationaal en internationaal belang moet worden geacht een noodlottige, in bolsjewistische richting gaande radicaliseering der massa's te voorkomen. Slechts een doelbewuste, vooral op het welzijn der minst draagkrachtigen gerichte sociaal-economische politiek zal een zoodanige ontwikkeling kunnen voorkomen door haar den voedingsbodem te onthouden.

De verarmde na-oorlogsche wereld zal, in naam van de hoogste geestelijke en zedelijke cultuurgoederen, er naar moeten streven een rechtvaardige wereld te zijn.

Zomer-Herfst 1942.

BIJLAGE 98

Nota d.d. 19 April 1944 van het Vaderlands Comité over Binnenlands Bestuur

Een van de vragen, die bij het herstel rijzen, is, hoe gehandeld zal worden ten aanzien van Staten-Generaal, Provinciale Staten en gemeenteraden.

De bezetter heeft hun werkzaamheden geschorst, maar de zittingsduur verlengd. Uiteraard heeft dit echter voor het na de bezetting in te nemen standpunt geen beteekenis. Het mandaat van alle vertegenwoordigende lichamen is afgelopen. Nieuwe verkiezingen zijn niet onmiddellijk mogelijk en ook niet gewenscht. Maar welke ook de bijzondere bevoegdheden zijn, waarover inzonderheid de Regeering, wellicht echter ook colleges van Gedeputeerde Staten en van B. en W. zullen moeten beschikken in den eersten tijd na de bezetting, het is wenschelijk, dat er in Rijk, Provincies en Gemeenteraden vertegenwoordigende lichamen bestaan.

Aan de gedachte in plaats van de Staten-Generaal te stellen een lichaam, eventueel een enkel adviseerend college, te benoemen door de Regeering, en in denzelfden geest te handelen t.a.v. Prov. Staten en gemeenteraden acht het Comité meer nadeelen dan voordeelen verbonden. De Regeering zou dan onmiddellijk een standpunt moeten innemen ten opzichte van de vraag aan welke stroomingen een plaats zou zijn te geven, in welke verhoudingen dat zou moeten geschieden en welke personen daarbij in aanmerking zouden moeten komen. Zij zou het terrein moeten betreden van de door velen in de Nederlandse politiek verwachte heroriëntering, zonder dat zich daaromtrent in de bevolking nog vaste lijnen hebben kunnen afteekenen.

En van een volksvertegenwoordiging, waartegenover de Regeering verantwoordelijk is, zou dan nog geen sprake zijn.

Het Comité ondersteunt dan ook de opvatting, reeds vroeger uitgesproken door de Politieke Contactcommissie en onlangs in een ontwerp vastgelegd door een comité van juristen, dat het nog het beste is zich zoo dicht mogelijk aan te sluiten bij Grondwet en Wet en de laatstgekozen volksvertegenwoordiging, al is zij overjarig, te herstellen. Hetzelfde geldt dan van Prov. Staten en gemeenteraden.

Al deze lichamen zullen, na geruimen tijd en onder gansch andere verhoudingen weer optredend, niet meer ten volle representatief zijn. Dat zij, zowel op dien grond als met het oog op de omstandigheden, waaronder onmiddellijk na de bezetting moet worden gewerkt, zich groote zelfbeperking moeten opleggen, zal zonder twijfel algemeen, ook door de volksvertegenwoordigers, worden begrepen.

De Regeering zal moeten kunnen handelen op alle gebieden, waar dit door de tijdsomstandigheden wordt geëischt. Een algemeene machtigingswet zou kunnen worden vastgesteld in gemeen overleg met de Staten-Generaal, waarin sanctie wordt gehecht aan hetgeen de Regeering noodgedwongen reeds zelfstandig, ook als wetgever, heeft verricht, en verdere machtiging wordt verleend voor een bepaalden tijdsduur. Voor wetten, bestemd om blijvend te werken, zou op den duur medewerking der Staten-Generaal noodig zijn, terwijl ook verdragen goedkeuring der Staten-Generaal zouden behoeven. Mocht het wenschelijk zijn om b.v. de kieswet te veranderen, voordat nieuwe Staten-Generaal worden gekozen dan zou ook daarbij medewerking der Staten-Generaal bezwaarlijk kunnen worden gemist.

Overigens zou de werkzaamheid der Staten-Generaal beperkt kunnen worden tot periodieke besprekingen van het beleid der Regeering, b.v. eens in de drie maanden naar aanleiding van mededeelingen der Regeering over hetgeen door haar is verricht. Zelfs echter als men zich de taak nog beperkter denkt, zal het als symbool van de handhaving onzer constitutioneele instellingen waardevol zijn, indien de Staten-Generaal zoo spoedig mogelijk worden bijeengeroepen in Verenigde Vergadering, waar de Troonrede een zeer bijzondere historische beteekenis zou verkrijgen.

De juristencommissie stelt voor te handelen als ware de zittingsduur van het parlement gedurende den bezettingstijd geschorst. Vanzelf is dan de verdere zittingsduur begrensd. Dit zou ook kunnen worden verkregen door de Staten-Generaal onmiddellijk op termijn te ontbinden. Daardoor zou tevens worden onderstreept, dat het

parlement in den tusschentijd niet meer dezelfde beteekenis heeft als in gewone omstandigheden. In opengevallen plaatsen ware, voorzover het Centraal Stembureau niet reeds opvolgers heeft aangewezen, niet verder te voorzien. De Kamers zullen niet meer haar volle ledenaantal tellen en het karakter dragen van een rompparlement, wat onder de gegeven omstandigheden kan worden aanvaard. In het Comité is de gedachte bepleit aan de Kroon dan een recht van aanvulling te geven. Daaraan zouden minder bezwaren verbonden zijn dan aan benoeming van een geheel college door de Kroon.

De Regeering zal stellig daarnaast de behoefte gevoelen op verschillende terreinen deskundigen en belanghebbenden stelselmatig en op ruimer schaal te raadplegen dan vroeger. Bij het instellen van commissies daarvoor — eventueel van een algemeen comité van advies, dat dan in subcommissies zou kunnen worden verdeeld — kan rekening worden gehouden met nieuwe opvattingen, die tot uiting zijn gekomen, zonder dat de Regeering daarbij zoozeer stelling behoeft te nemen ten aanzien van haar sterkte en beteekenis als zij zou doen, wanneer zij zelf een vertegenwoordigend lichaam samenstelde.

Bij het provinciaal en gemeentelijk bestuur heeft de bezetter niet enkel de werkzaamheden van Staten en gemeenteraden geschorst, maar het leidersbeginsel ingevoerd. Commissarissen en burgemeesters hebben alle bevoegdheden gekregen, vroeger berustende bij resp. Provinciale of Gedeputeerde Staten en bij gemeenteraden of colleges van B. en W. Zooals in de lijn van het leidersbeginsel ligt, is daarbij aan hogere autoriteiten de bevoegdheid gegeven den Commissarissen of burgemeesters richtlijnen voor te schrijven of opdrachten te geven.

Hier en daar bestaat mogelijk de neiging dit systeem voorloopig te continueeren, omdat het gemakkelijk kan schijnen op deze wijze te werken.

Daartegen moet met nadruk worden gewaarschuwd. Aan de nationaal-socialistische methoden moet ook op het belangrijke terrein der gewestelijke en plaatselijke werkzaamheden onmiddellijk een einde worden gemaakt. De vertegenwoordigers der burgerij moeten daar weer een eigen verantwoordelijkheid dragen. In de eerste plaats in het dagelijks bestuur, in Gedeputeerde Staten en colleges van B. en W. Maar ook herstel van Prov. Staten en gemeenteraden is wenschelijk. In vele gemeenten zullen b.v. belangrijke beslissingen zijn te nemen omtrent herstel en wederopbouw, herziening stadsplan, enz., waarin de plaatselijke vertegenwoordiging stellig behoort te worden gekend, al zal zij hebben te werken binnen de algemeene lijnen, door het Rijk te trekken.

Op deze wijze wordt weer publieke behandeling verkregen van de publieke zaak. Bovendien kunnen dan ook de commissies van bijstand weer werken.

Intusschen zullen de verhoudingen ertoe leiden, dat de lagere organen voorloopig in sterker mate dan vroeger afhankelijk zullen zijn van het centraal gezag, terwijl de gemeenteraden meer dan vroeger aan de colleges van B. en W. zullen moeten overlaten. In tal van gevallen is dat mogelijk zonder wetswijziging. Het Comité acht het echter gewenscht, dat, eventueel speciaal voor gemeenten boven een zeker zielental, onmiddellijk eenige wijzigingen worden gebracht in de verdeling van bevoegdheden, waaromtrent later kan worden beslist, of zij blijvend zullen zijn. (Loon- en salarisregelingen, benoemingen, verhuur, verkoop of uitgifte in erfpacht van perceelen, nadat omtrent de algemeene regelen voor een complex is beslist, zouden b.v. aan B. en W. zijn op te dragen. T.a.v. verzoekschriften zou de mogelijkheid zijn te openen ze in handen van een commissie te stellen zonder dat ze eerst de raadsvergadering passeeren. Tenslotte zou aan B. en W. de bevoegdheid zijn te verlenen te verlangen, dat de Raad urgente voorstellen binnen een bepaalden termijn afhandelt.)

Aanvulling van opengevallen plaatsen zal waarschijnlijk bij Staten en Gemeenteraden meer aanbeveling verdienen, dan bij de Staten-Generaal. Vooral in kleine gemeenten zou anders in een aantal gevallen het aantal raadsleden al te klein worden.

BIJLAGE 99

Advies d.d. Februari 1945 van Vertrouwensmannen aan de Regering inzake de Kabinetsformatie

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

A

ADVIES VAN DE VERTROUWENSMANNEN DER REGEERING INZAKE DE KABINETSFORMATIE

(vastgesteld begin Februari 1945)

A. Welke personen naar meening van VM geraadpleegd zullen moeten worden.

1. Leidende figuren uit de oude politieke partijen (R.K., S.D.A.P., A.R., C.H., V.B., V.D., C.P.N.).

2. Leidende figuren van belangrijke politieke groepeerings, partijen of bewegingen, die zich na Mei 1940 hebben geformeerd (hierbij kan b.v. gedacht worden aan de z.g. Volksbeweging, indien deze tenminste wordt voortgezet). Op dit oogenblik wordt daarbij niet gedacht aan de Nederlandsche Unie.

3. De illegaliteit. Ten aanzien van de vraag, hoe deze zou moeten worden gehoord, wordt besloten, besprekingen, welke thans worden gehouden, af te wachten. Er wordt geen verschil gemaakt in voorrang tusschen de drie groepen. Het spreekt van zelf, dat onder de leidende figuren niet meer behooren te worden gerekend zij, die vroeger leiding hadden, doch zich in dezen tijd onvaderlandslievend hebben gedragen, nootore collaborateurs zijn geweest, of zich in alle opzichten „veilig” hebben gesteld.

B. Volksvertegenwoordiging.

Mede gelet op de voorloopige beslissingen van de Regeering, voorzover hier bekend, zal een nieuw Kabinet, nu er niet dadelijk een volksvertegenwoordiging kan zijn, tijdelijk moeten werken met een vergadering, waarvan de wijze van samenstelling door de Regeering zal worden bepaald. Uiteraard is het gewenscht, dat leden van de vroegere Staten-Generaal, voorzover hun gedrag in den oorlogstijd geen reden heeft gegeven hen hiervan uit te sluiten, mede tot leden dezer vergadering worden benoemd. Voor het overige zullen de leden uit allerlei groepeerings en lagen der bevolking, met name en in het bijzonder ook uit de illegaliteit moeten worden gerecrueteerd.

Bij de samenstelling zal er rekening mede moeten worden gehouden, dat elke geestelijke of politieke strooming onder ons volk zooveel mogelijk naar verhouding vertegenwoordigd is en geen personen worden benoemd, van wie te verwachten valt, dat zij, zij het uit eigen hoofde, zij het in hun ambtskwaliteit van de Regeering afhankelijk zullen zijn.

Men is van oordeel, dat hier sprake moet zijn van een benoeming door de Regeering, na zooveel mogelijk overleg te hebben gepleegd met organen, die geacht kunnen worden leiding te geven aan de groepeerings, waaruit de te benoemen personen moeten voortkomen. Deze vergadering treedt niet op als een formeele volksvertegenwoordiging, doch meer als spreekbuis voor hetgeen in het volk leeft en als klankbord voor de Regeering. Daarnaast is de Regeering verplicht aan haar opening van zaken te geven. De Regeering zal niet kunnen werken zonder het vertrouwen der vergadering te hebben. Is zij dit verloren of heeft een harer leden het vertrouwen verloren, dan zal de Regeering of dat lid moeten aftreden.

Opdat dit vertrouwen door samenwerking wordt versterkt, ware het gewenscht, dat de Regeering over belangrijke zakelijke vraagstukken vooraf, met kleine Commissiën uit de Vergadering en door de Vergadering te benoemen, overleg pleegde. Deze Commissiën behooren departementsgewijze te worden samengesteld. Ten aanzien van beslissingen van wetgevenden aard — waaronder mede begrepen tractaten — welke verder reiken dan den overgangstijd, zal de Regeering zich vooraf van de instemming der Vergadering, in algemeenen zin, hebben te verzekeren.

De zittingsperiode van de vergadering zal in ieder geval eindigen, zoodra er verkiezingen zijn gehouden en dus een volksvertegenwoordiging optreedt. Alle meerderjarige Nederlanders zijn tot leden dezer vergadering benoembaar, met uitzondering van de actief dienende militairen.

Men is van oordeel, dat zoo spoedig mogelijk verkiezingen zullen

moeten worden gehouden, conform de regelen van de bestaande kieswet, althans met de regelen dezer wet zooveel mogelijk in overeenstemming.

Men is het erover eens, dat aan deskundigen zal worden gevraagd, hoe lang het zou duren, voor dit mogelijk zoude zijn,

- a. in den vorm van noodverkiezingen,
- b. volgens de regelen der wet (zie bijlage II).

C. Grondslag, Bouw en Inrichting van het Kabinet.

De vergadering is van oordeel, dat het eerste Kabinet een program-Kabinet moet zijn. Samenwerking tusschen de belangrijkste groepeerings moet voor dit Kabinet, dat op grond van deze samenwerking een nationaal Kabinet kan worden genoemd, worden gevonden in reële punten van praktische politiek, waarbij desiderata voor de toekomst zooveel mogelijk buiten beschouwing kunnen blijven, evenals de motiveering, waaronder men mede wil werken tot het bereiken van bepaalde praktische resultaten. In ieder geval zullen de belangrijkste geestesstromingen van ons volk in het Kabinet vertegenwoordigd moeten zijn, opdat het gezag hebbe. Van een politiek Kabinet, steunende op een meerderheid met een minderheid in de oppositie, kan op het oogenblik geen sprake zijn. Men zal gemeenschappelijk moeten werken voor opbouw en herstel. Ook een zekere verhouding bij de bezetting der Ministerszetels naar geschatte getalsterkte der verschillende stroomingen kan moeilijk geheel tot uitdrukking worden gebracht. Men moet tevreden zijn, indien in het Kabinet een of meer personen aanwezig zijn, die geacht kunnen worden een bepaalde richting te vertegenwoordigen.

Omtrent de Ministers gaat men in het algemeen accoord met de gedachte, dat de Departementen van Buitenlandsche Zaken, Oorlog, Marine en de Overzeesche Gebiedsdeelen in het algemeen behooren te worden bezet door deskundigen. Bevorderd worde, dat, zoo eenigszins mogelijk, de groote belangen van de overzeesche gewesten een uit die landen afkomstigen vertegenwoordiger in het Ministerie zullen vinden. Practisch zullen voor voornoemde departementen dus personen worden aangewezen, die gedurende den oorlog niet hier te lande zijn geweest. Wat de Departementen van Algemeene Zaken, Binnenlandische Zaken, Justitie, Financiën, Sociale Zaken, Waterstaat, Economische Zaken, Landbouw en Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen betreft, wordt overwogen, dat het allesbèheerschende vraagstuk is, herstel en wederopbouw; dat daarvoor thans in het bijzonder snelle beslissingen noodig zullen zijn, dat deze beslissingen niet één departement betreffen, doch de departementale bemoeiingen overal in en over elkaar heen grijpen; dat dan ook door de Ministers, aan wier zorgen deze departementen zijn toevertrouwd, veel meer dan vroeger een gezamenlijke verantwoordelijkheid moet worden gedragen en de beslissingen daarom gezamenlijk moeten worden genomen en wel steeds met meerderheid van stemmen. Men is daarom van oordeel, dat een klein College van Ministers van Binnenlandsch beleid zal behooren te worden gevormd, dat te zamen in College zal regeeren. Uiteraard zijn voor dergelijke functies het meest aangewezen personen, die gedurende den oorlog in Nederland zijn geweest. Deze Ministers zullen tevens een vertegenwoordiging moeten zijn van de verschillende geestesstromingen in ons land. Het Kabinet zou dus te zamen bestaan uit ongeveer 10—12 Ministers, bijgestaan door eerste klas krachten als Secretarissen-Generaal.

De uitvoering der Departementale taak zal voortaan namelijk gelegd moeten worden in handen van Secretarissen-Generaal, in het algemeen van een ander kaliber dan tot nu toe het geval is geweest.

Personen met breeder visie, meer gewend zich ook buiten het departement te bewegen, behooren aan het hoofd te worden gesteld, niet steeds „doorgegroeide” ambtenaren, zonder deze categorie daarmede te willen uitsluiten. Deze Secretarissen-Generaal blijven echter hoge ambtenaren en treden niet met de Ministers af. Zij zullen zich uiteraard volkomen hebben te richten naar de door de Ministers of Minister aangegeven lijnen van het beleid. In handen van de Ministers behoort het beleid te blijven; zij hebben zich tegenover de boven-gevoemde vergadering en te zijner tijd voor de Volksvertegenwoordiging te verantwoorden. In den volledigen Ministerraad worden alle

belangrijke zaken behandeld, die verder reiken dan het binnenlandsch beleid, met name ook het financieel beleid in algemeen zinn en het internationaal economisch beleid. Het binnenlandsch beleid berust bij het daarvoor ingestelde college. Het formaat der Secretarissen-Generaal schept de mogelijkheid, dat de Ministers niet worden overbelast. De Minister-President zal uiteraard zowel Ministerraad als Commissie van Binnenlandsch Beleid voorzitten.

Moeilijk is de vraag te beantwoorden, of bij het bovengeschetste en unaniem als voor den overgangstijd wenschelijk en practisch mogelijk geoordeelde bestuursstelsel ieder der Ministers, alleen formeel of ook materieel, (met een of meer portefeuilles moet worden belast, dan wel de Ministers voor het Binnenlandsch Beleid zonder portefeuille zouden worden benoemd en te zamen de gestie over de departementen zouden voeren, waarbij eventueel de waarneming der departementen aan de Secretarissen-Generaal zoude kunnen worden toevertrouwd. Het bezwaar bij het eerste systeem is, dat het aanvaarde stelsel niet tot zijn recht zoude kunnen komen, omdat de neiging zoude bestaan, dat de Minister zich, tot schade der samenwerking, in zijn departement zoude kunnen terugtrekken en tegen de bemoeiing van zijn ambtgenooten met de hem in het bijzonder toevertrouwde zaken bezwaar zoude kunnen maken.

Het bezwaar aan het tweede denkbeeld verbonden is naast het feit, dat aan de grondwet op een belangrijk punt geweld zoude worden aangedaan, dat toch altijd in de Commissie van Binnenlandsch Beleid bepaalde Ministers meer of minder deskundig zullen zijn op bepaalde takken van dienst, de verdediging van de Regeering in de Vergadering aan bepaalde Ministers zal moeten worden toevertrouwd, die dus terzake geheel kundig moeten zijn en zich deze kennis ten departementen zullen moeten verwerven en ten laatste het gevaar niet denkbeeldig is, dat de Secretarissen-Generaal weder te hoog zouden uitgroeien, wanneer zij alleen op hun departementen zijn en niet de Ministers.

Wanneer de laatste bezwaren tegenover de eerste doorslaggevend mochten worden geacht en dus aan de Ministers bepaalde departementen zouden worden toevertrouwd, dan is het aanvaarde stelsel alleen doorvoerbaar, indien in een Reglement uitdrukkelijk vastgesteld wordt, dat alle zaken van regeeringsbeleid en alle benoemingen van beteekenis in de Commissie van Binnenlandsch Beleid moeten worden gebracht en daar zullen worden beslist.

De mogelijkheid moet bestaan, dat door den Ministerraad of door de Commissie van Binnenlandsch Beleid bepaalde aangelegenheden commissoriaal worden gemaakt, zoodat zij door enkele Ministers tezamen kunnen worden voorbereid, c.q. zelfs afgedaan. Ook zijn er bepaalde takken van dienst, men denke aan de politie, handelstractaten, wederopbouw in engeren zin, volkshuisvesting en prijsbepaling, welke geacht kunnen worden bij verschillende departementen te behooren.

Tot heden wisselden dergelijke afdelingen telkenmale van departement en waren zij voortdurend voorwerp van interdepartementale wijzigingen, tot schade van het algemeen belang. De Commissie van Binnenlandsch Beleid zal uitmaken welke Secretarissen-Generaal in gemeen overleg deze takken van dienst voor hun rekening zullen nemen, zooals vanzelf spreekt onder de algemeene leiding van de Commissie van Binnenlandsch Beleid of van enkele Ministers.

Wenschelijk wordt het geacht, zoowel den Ministerraad als de Commissie van Binnenlandsch Beleid te doen bijstaan door een Algemeen Secretaris, welke uiterst belangrijke functie dan aan den te benoemen Secretaris-Generaal voor Algemeene Zaken zou kunnen worden gegeven.

Algemeen is men van oordeel, dat de positie van Minister-President niet meer zou moeten zijn dan van primus inter pares.

Het zal voor de tijdelijke Regeering, die direct na de zoo spoedig mogelijk te houden verkiezingen aftreedt, wel zeer moeilijk zijn te beslissen, welke zaken, zij het om redenen van internationaal belang, zij het omdat de binnenlandsche toestand het eischt, van zoodanige urgentie zijn, dat zij in den overgangstoestand, vóórdát er een volksvertegenwoordiging is, moeten worden afgedaan. Er zijn natuurlijk belangrijke beslissingen, die niet kunnen worden uitgesteld, er zijn ook reeksen van zaken, waarover men vroeger van meening zoude verschillen, doch waarover thans een communis opinio bestaat. Er zijn daarnaast op allerlei gebied vraagstukken, die wel niet kunnen worden afgedaan, doch die direct behooren te worden voorbereid. Het program, waarop de Regeering in zee zal gaan, zal de richtlijnen hiervoor en de grenzen, die men zich heeft te stellen, moeten afbakenen.

Er mag echter nimmer worden vergeten, dat een Regeering, die zonder Volksvertegenwoordiging op de meening van het Nederlandsche Volk zonder noodzaak zoude vooruitloopen, niet naar den geest van de Grondwet en de daarin neergelegde democratische beginselen zoude handelen.

Bijlage II

BEVOLKINGSREGISTRATIE MEDE MET HET OOG OP TE HOUDEN VERKIEZINGEN

DSK — Distributiestamkaart
ED — Eerste Distributiestamkaart
TD — Tweede Distributiestamkaart
DD — Derde Distributiestamkaart
RB — Registratiebureau

In het onderstaande zijn alle technische punten weggelaten, als voorbehouden aan later door de ter zake deskundige instanties te maken wettelijke regelingen (o.a. omvattende een tijdelijke wijziging van de Kieswet), benevens alle politieke vragen als die omtrent den kiesgerechtigden leeftijd, stemrecht van militairen e.d.

Hieronder volgt een summier overzicht van de procedure, die toegepast zou kunnen worden, waar noodig voorzien van toelichtende opmerkingen.

Algemeene opmerkingen: Al ligt het motief voor het opstellen van dit schema in de vraag van de te houden verkiezingen, de hiervoor noodige registratie dekt zich vrijwel geheel (afgezien van leeftijden e.d.) met andere evenzeer noodzakelijke registraties, t.w. die voor de distributie, voor de bevolkingsadministratie en voor de defensie. Bij het onderstaande is daarmede rekening gehouden.

1. Als eersten maatregel worde iedereen verplicht valsche of extra distributiepapieren en idem PB'en bij het RB in te leveren. Hierbij dient te worden vermeld langs welken weg men aan deze stukken is gekomen. Voorloopige nooddistributiepapieren en PB'en terstond hier-tegen uit te reiken, indien aannemelijk is, dat goede papieren ontbreken. Soortgelijke noodpapieren voor opduikers en gerepatrieerden incl. de uit Engeland e.a. komenden. De RB's dienen bij een en ander zoo noodig een beroep te doen op de duik-organisaties en dergelijke om de saneering zoo afdoend mogelijk te kunnen voltrekken. Onregelmatigheden bij deze inlevering en bij de verderop behandelde registratie dienen streng te worden gestraft.

2. De RB's volgen de indeeling naar distributiekringen (dus een of meer RB's per distributiekring). Ieder laat zich dus registreeren, waar hij op den dag der registratie volgens de distributie thuis hoort. Dit is van belang voor opgedokenen, evacués, gerepatrieerden en personen die in verbanden leven als leger, inrichtingen, gevangenen, enz. Het aantal van de verspreiding der RB's kan naar behoefte bepaald worden.

3. Ieder gezinshoofd, ieder, die buiten gezinsverband staat (deze onderscheiding blijkt uit de DSK), en elk gezinslid van 25 jaar of ouder, moet zich vervolgens in den loop van een bepaalde week ter verkrijging van een DD persoonlijk vervoegen bij een RB. Hier legt men over ED, TD (beide met inlegvellen), PB, trouwboekje en beschikbare geboortebewijzen (gezinshoofden ook betreffende gezinsleden). Voor zieken kan een naregistratie worden bepaald.

4. De overgelegde stukken worden door bevolkingsambtenaren onderzocht op deugdelijkheid en onderlinge overeenstemming. Bij accoordbevinding worden ED, TD en PB gemerkt als „aangemeld”.

5. Bij voorloopige accoordbevinding worden vervolgens terstond (als origineel met doorslagen) getypt:

- a. DD met inlegvel; onbepaalde duur; uitreiken; van handteekening aanmelder laten voorzien? (in verreweg de meeste gevallen zou de TD gehandhaafd kunnen blijven; nader te bezien, welke administratieve besparingen dit zou meebrengen).
 - b. kiezerskaart uitreiken;
 - c. kaart voor bevolkingsadministratie;
 - d. dienstplichtkaart;
 - e. zie onder 10;
- alles numeriek gemerkt.

N.B. Desgewenscht zou men ook geheel nieuwe PB's kunnen uitreiken; dit verzaakt echter het registratiewerk zeer.

6. Op de DD (5a) kunnen nieuwe noodkaarten worden uitgereikt door de distributiediensten, zoodra die noodig zijn.

7. De kiezerskaart (5b) wordt door den houder bewaard tot den verkiezingsdag. N.B. Het is hier niet noodig in te gaan op de gevallen, waarin men het actieve kiesrecht verloren heeft, op grond van reeds bestaande of nog te maken (collaborateurs, enz.) wettelijke bepalingen.

8. De kaart voor de bevolkingsadministratie (5c) kan als grondslag dienen voor de nieuw op te bouwen bevolkingsregistratie. Vergelijking (o.a. op adres) met in deze of in andere gemeenten aanwezige materiaal wordt onmiddellijk ter hand genomen; gewenschte volgorde nader te bezien. Onregelmatigheden te melden aan het RB, dat den invloed daarvan op alle sectoren behandelt. Deze kaart kan

verder benut worden voor een voorloopige volkstelling; de definitieve en volledige kan tegen 1950 worden voorbereid.

9. De dienstplichtkaart (5d) kan — indien niet terstond ergens anders noodig — op het RB als klapper gebruikt worden.

10. Doorslagen (5e) naar behoefte voor diverse doeleinden o.a. eigen copie voor het RB (schakelregister?); distributie; verificatie-exemplaar; arbeidsbureau (?) enz. Wellicht beter achteraf te maken.

11. De aan deze registratie verbonden werkzaamheden moeten niet onderschat worden, noch kwalitatief, noch quantitatief. Toch hebben voorloopige becijferingen aangetoond, dat in een à twee weken deze registratie behoorlijk kan plaats hebben.

12. De verificatie-exemplaren worden vervolgens gesorteerd per gemeente van geboorte en in deze gemeenten gecontroleerd tegen de geboortenregisters van den Burgerlijken Stand (of alleen tegen de klappers; nader te bezien); deze worden gemerkt met „geregistreerd” onder aantekening van de gemeente van registratie. De registers BS zijn vrijwel nergens getroubleerd en als regel in kluizen of dergelijke opgeborgen; er zijn jaarlijksche en tienjaarlijksche klappers. Onregelmatigheden worden door het RB uitgezocht; na terugkomst de geverifieerde stukken lexicografisch op te bergen.

13. Bij geboorte buiten Nederland — men staat dan niet in een Nederlandsch geboortenregister BS — dient een „ketting-verklaring” te worden afgelegd.

14. De kiezerskaart heeft vier afknipbare hoeken voor: 2e Kamer; Prov. Staten; Gemeenteraad; Reserve.

15. Het registratiedistrict is ingedeeld in stem-rayons, elk met een stembureau, maximaal ongeveer duizend kiezers per stembureau. De rayongrenzen worden van te voren in de pers en door aanplakbiljetten bekend gemaakt.

16. Men verschijnt op het stembureau zonder oproepingskaart en stemt op vertoon van de kiezerskaart. Door den voorzitter van het stembureau worden naam en adres luidkeels opgeroepen. Overlegging van DD en PB kan worden verlangd.

17. Naam en adres van den stemmer worden op een kaartje ge-

plaatst (dus geen vooraf samengestelde kiezerslijst; de op het RB aanwezige copieën kunnen overigens indien noodig als „kiezerslijst” benut worden). Deze kaartjes worden onmiddellijk in een lexicografische klapper opgeborgen; doublures wijzen op onregelmatigheden.

18. De betreffende hoek van de kiezerskaart wordt afgeknipt ter controle.

19. Wijziging van het distributie-domicilie wordt opgegeven aan het RB, dat ook de andere registratiepapieren bijwerkt of doet bijwerken. Vestiging vanuit het buitenland loopt ook via het RB. Vertrek naar het buitenland wordt door de paspoort-instantie aan het RB gemeld. Bij overlijden dient de kiezerskaart te worden ingeleverd.

20. Het RB blijft in functie, totdat de afzonderlijke diensten hun eigen werkzaamheden kunnen overnemen en een van deze als coördinatiepunt is ingericht. Of het RB van het begin af aan op het bevolkingsbureau gevestigd moet worden, dan wel in een eigen localiteit, is een vraag van techniek.

Slotopmerking: De voorbereidende werkzaamheden voor de registratieweek behoeven niet meer dan ongeveer 6 weken in beslag te nemen. De verificatie in en na de registratieweek (-weken) kan na zes weken zoover voortgeschreden zijn, dat alleen nog bijzondere gevallen op te lossen blijven (het zal natuurlijk nog geruimen tijd duren, eer alle geschillen uitgezocht zijn; zoo zullen de valsche bescheiden, uitgereikt op naam van overledenen, voorzoover te kwader trouw niet ingeleverd, eerst langzamerhand kunnen worden achterhaald.) Desgewenscht kunnen dus verkiezingen gehouden worden omstreeks 3 maanden, nadat met het werk begonnen is. Of men dan verkiezingen zal willen houden, dient beslist te worden op andersoortige, hier niet nader te beoordeelen, gronden, als daar zijn:

a. is het gros der gedeporteerden gerepatrieerd?

b. wanneer acht men een gekozen volksvertegenwoordiging noodzakelijk in verband met de beantwoording van de zich voordoende politieke vragen van groote allure?

14-4-'45.

B

B. Bijlage I. (Niet verzonden)

Ten aanzien van de wijze van samenstelling van de in het advies betreffende de Kabinetsformatie sub B bedoelde Vergadering kon in het College van Vertrouwensmannen geen overeenstemming worden bereikt. O.a. werd het volgende denkbeeld geopperd en vond bij een belangrijk aantal der leden instemming:

De Regeering dient bij de benoeming in het algemeen het volgende in acht te nemen:

1. Er zullen leden moeten zijn uit de voormalige Staten-Generaal;
2. Er zullen leden moeten zijn uit de illegaliteit;
3. Er zullen leden moeten zijn uit alle verschillende schakeeringen en groepen der bevolking;
4. Rekening zal moeten worden gehouden met nieuw gevormde partijen;

5. De vergadering moet zóó zijn samengesteld, dat zij verhoudingsgewijs zooveel mogelijk ook de getalssterkte der verschillende belangrijke groepeerings der bevolking weergeeft. Waar hierover geen richtsnoer uit dezen tijd aanwezig is, moet daarvoor, zij het dan noodzakelijk niet nauwkeurig, in het algemeen de verhouding in de voormalige Tweede Kamer der Staten-Generaal worden genomen. Aangenomen nu, dat de vergadering ongeveer 100 leden zal tellen en aangenomen, dat 1/3 der zetels gereserveerd wordt voor de leden van de voormalige Staten-Generaal of, zoo daarin in bijzondere gevallen de voorkeur wordt gegeven, voor exponenten der oude politieke partijen, dan komt die dus hierop neer, dat — mede door het wegvallen der groepen, die zich onvaderlandslievend gedragen hebben — elk der grootere partijen er op kan rekenen reeds dadelijk meer dan een derde van het getal harer vroegere 2de-Kamerleden, voormalige 1e-Kamerleden of politieke personen van invloed in de vergadering benoemd te kunnen zien.

Het 1/3 gedeelte der illegaliteit zal niet gemakkelijk zijn aan te wijzen. Hiervoor zal overleg gepleegd moeten worden met den Grooten Raad der illegaliteit, c.q. namens dezen met het C.C.

Al zullen vanzelfsprekend het meereendeel der leden wel benoemd worden uit de voormannen der illegale beweging zelf, zoo zal men er toch rekening mede moeten houden, dat ook personen, die niet tot de organisaties als zoodanig behooren, door houding of uitspraak een toonaangevende of leidende taak in het verzet hebben vervuld; men denke in dit verband b.v. aan de geestelijkheid en aan de professoren als T., S., A. en C. Vanzelf zullen ook hieronder personen vallen, die als leden der Staten-Generaal niet de eerst aangewezenen zijn geweest. Ook worden hierdoor ongetwijfeld mannen in de vergadering gebracht, die tot nieuwe politieke groepeerings behooren.

T.a.v. het overige 1/3 zal men rekening moeten houden met sociaal-economische en culturele groepen. Er zal op gelet moeten worden, dat werkgevers en werknemers, landbouw en zeevaart en ook kunst vertegenwoordigd zijn, ook vrouwen. Weder echter, gelet op punt 5 der regeling, is het geenszins uitgesloten, dat politieke voormannen langs dezen weg hun plaats krijgen.

Indien de Regeering de samenstelling dezer vergadering met spoed voorbereidt en zich laat raden door ter zake kundigen, die den bezettingstijd ten volle hebben medegeleefd, is het mogelijk, dat reeds spoedig een dergelijke vergadering bijeenkomt, die in haar samenstelling uiteraard scherpe critiek zal ondervinden, doch die tenminste niet geacht kan worden spreektrumpet der Regeering, integendeel *spiegelbeeld der bevolking te zijn.*

Aan den anderen kant meenen sommige leden, dat er ernstige bezwaren tegen bestaan om het aantal leden der voormalige Staten-Generaal aldus te beperken, daar zoodoende de mogelijkheid ontstaat, dat verschillende leden, die een bij uitstek vaderlandsche houding aan den dag hebben gelegd gedurende de bezetting, komen te vallen.

BIJLAGE 100

Brief d.d. 5 Augustus 1943 van de heer Burger aan de Minister-President inzake zijn eventuele toetreding tot het Kabinet als Minister zonder Portefeuille

Persoonlijk

5.8.1943.

Excellentie,

Gezien het onderwerp van dezen brief, zie ik mij genoodzaakt dit eigenhandig te schrijven, met excuses voor de verminderde leesbaarheid dientengevolge.

Tot mijn spijt werd ons onderhoud gisteren onderbroken op het oogenblik, dat, na het verstrekken van door U gewenschte inlichtingen, aan de orde had behooren te komen hetgeen voor mij van belang was te weten.

Op Uw mededeeling ter gelegenheid van ons zeer korte onderhoud van Dinsdag j.l., dat U voornemens was — behoudens mijn toestemming — de Koningin voor te stellen mij in het Kabinet op te nemen, heb ik terstond geantwoord, dat de uitvoering van dit voornemen afhankelijk behoorde te zijn van de vraag wat ik als zoodanig voor de Nederlandsche zaak zou kunnen bereiken, waaraan onmiddellijk verbonden is de vraag, in hoeverre zulks in overeenstemming zou zijn met de gevoelens van de leden van het Kabinet, omdat ik — wil mijn toetreden zin hebben — uiteraard telkens op de meest delicate wijze contact met de diverse departementen zal moeten hebben.

U hebt naar aanleiding hiervan opgemerkt, dat formeel de toetreding door de Koningin en U wordt beslist en dat mij een speciale taak betreffende de regelingen van den terugkeer zou worden toegewezen.

Ik heb U vervolgens een summier uiteenzetting gegeven, waarom m.i. de toestand betreffende dat onderdeel uiterst zorgwekkend moet worden genoemd, welke meening inmiddels door U niet zonder meer werd gedeeld.

Ik heb er op gewezen, dat het z.g. besluit 2e bestuursvoorziening van praemissen uitgaat, die in werkelijkheid niet voorhanden zijn; dat naar mijn zeer stellige overtuiging het concept ten eenen male onaanvaardbaar is en ook geen grondslag voor discussie oplevert; dat de bijzondere Raad van Advies zulks in beginsel heeft aangevoeld, doch, geleid door het haar voorgelegde concept, niet tot een klare visie is kunnen komen; dat die Raad dientengevolge geraakt is in den gedachtengang van een drietal overgangsfases, welke evenmin bevredigend is te achten.

Ik heb opgemerkt, dat t.a.v. dit m.i. het meest belangrijke complex van vragen den terugkeer betreffende — en in principieele beteekenis en t.a.v. zijn consequenties verre die van Militair Gezag e.d. overtreffende — een dergelijke verwarring ten eenen male onaanvaardbaar is en dat niemand daarvoor ooit de verantwoordelijkheid van zal kunnen dragen, gesteld dat het zoo zeer gehoopte geval zich zou voordoen, dat spoedige terugkeer mogelijk zou zijn, waarmede t.a.v. deze *allereerste* vraag ten allen tijde rekening gehouden moet worden.

Het moge al zeer nuttig zijn, als het Militair Gezag goed functioneert, maar ten slotte gaat het daar over vragen van feitelijke machtsuitoefening, die weliswaar staatsrechtelijke principieele kanten kan hebben, maar niet zooals het complex 2e bestuursvoorziening het wezen van onze bestuursvoorgroondslagen als zoodanig raakt.

In dit licht heb ik U gezegd te meenen, dat m.i. zeer zeker urgente aanleiding bestaat tot het toevoegen van een verantwoordelijken Minister op grond van de gedachte, dat deze omtrent die terugkeering gaver en aan de bestaande gevoelens van het Nederlandsche volk adaequate inzichten heeft, over de mogelijkheid tot het vastleggen in direct uitvoerbare vorm beschikt en de verwarring, die daaromtrent bestaat, wellicht vermag weg te nemen.

Op grond van dit laatste heb ik met reserve aangehoord Uwe meening, dat de op deze punten vast te leggen regeling niet nog meer den Raad van Advies zou moeten passeeren, een punt, waarover uiteraard nader te spreken valt, terwijl toch in ieder geval de Ministerieele Commissie Terugkeer deze zaak grondig zal bezien.

Als in den aanhef dezes gereleveerd, zijn wij aan de nadere bespreking van door mij terstond gereleveerde vragen gisteren niet toegekomen. Immers het moge dan waar zijn, dat ten deze formeel door de Koningin en U wordt beslist, het heeft geen zin — hoe dringend noodzakelijk ook — een zoodanige taak te ondernemen, indien ik mij niet van de loyale medewerking van het geheele Kabinet verzekerd kan weten. Hoewel ik tenvolle Uw vraag begrijp, in hoeverre ik in Nederland als representatief zal gelden, een vraag, die ik uiteraard niet zelf kan beantwoorden, is m.i. veel belangrijker de vraag, of het Kabinet, met mij, inziet, dat het betreffende complex van vragen uitermate belangrijk en urgent moet worden gezien en een aantal principieele punten impliceert; dat het Kabinet daarvan zoodanig overtuigd is, dat het gewettigd, ja noodzakelijk wordt geacht die taak toe te vertrouwen aan een speciaal persoon, waaromtrent men wil veronderstellen, dat die daartoe geëigend moet worden geacht.

Ik heb U medegedeeld mij tot mijn tevredenheid ten Departemente van Sociale Zaken te bevinden en naar het mij voorkomt het vertrouwen van Zijne Excellentie van den Tempel te genieten. Het spreekt wel van zelf, dat het voorkeur verdient een kleinere taak met kans op resultaat, dan een grootere zonder dat te ondernemen. Daarbij verheel ik niet persoonlijk de meening te zijn toegedaan, dat het boven nader weergegeven terrein wellicht voor mij een taak kan bevatten onder eigen verantwoordelijkheid, zooals U moge blijken uit de illegale brochure, welke ik daaromtrent in Nederland publiceerd, alsook het rapport wat ik U daaromtrent deed toekomen. Ik ben voorts van meening, dat deze stof uiterst urgent is en acht de onzekerheden ten deze kortweg beklemmend; maar de door U voorgestelde oplossing — die ook m.i. een oplossing kan zijn — zal dat in feite slechts blijken te zijn, indien mijn voorgenomen arbeid ten deze past in het kader van het geheele Kabinet en als zoodanig door de leden daarvan wordt gezien; de formeele benoemingsmogelijkheid is daartoe niet voldoende.

Ik meende goed te doen deze mijne visie uitvoeriger te Uwer kennis te brengen dan waartoe ik tot heden gelegenheid heb gekregen en ik zal het op prijs stellen, indien U deze aangelegenheid in de door mij aangegeven zin met de Heeren Ministers wilt bezien.

Hoogachtend,
van Uwe Excellentie de dw. dr.,
(w.g.) J. A. W. BURGER.

BIJLAGE 101

Nota van Minister Burger aan de Ministerraad inzake een door dat College met betrekking tot de Staten-Generaal genomen beslissing

NOTA TEGEN EEN BENOEMDE STATEN-GENERAAL

De beslissing in den Ministerraad van hedenmiddag stemt tot nadenken. De Regeering in ballingschap beslist om bij den terugkeer het rompparlement van gekozen volksvertegenwoordigers, hoe ook gezuiverd van alles wat naar collaboratie zweemt, niet te erkennen, zulks in de wetenschap, dat de feitelijke tegenhanger is een uitsluitend benoemde volksvertegenwoordiging. Niet slechts ontnemt het Kabinet zich hiermede elke legale basis in het Nederlandsche volksleven, maar tevens wordt een quasi legale weg geopend tot wat men noemt „la ménagerie du roi”. Het woord „roi” is hier op te vatten als afhankelijk van, althans niet onafhankelijk van de dominerende groep. Dit onhistorische en revolutionnaire ondernemen, dit in de waagschaal stellen van na langen strijd veroverde vrijheden, en dit in een periode, bezwangerd met crypto-fascistische verschijnselen, die de grootste waakzaamheid vereischen, men make zich geen illusies, dit vergeeft en vergeet de massa van het Nederlandsche volk nooit. Wanneer wij, omdat nog geen jaar geleden de zittingstijd van een aantal wettig gekozenen verliep en voorziening door force majeure onmogelijk was, daaraan de bevoegdheid ontleenen de betrokken personen — hoe goed zij zich ook gedragen hebben — in beginsel op zij te zetten, dan is, op dit voorbeeld der „wettige Nederlandsche Regeering”, elk revolutionnaire ondernemen gewettigd en wordt de rechtsvraag vervangen door de feitelijke macht, een onverantwoordelijke handelwijze in een critische periode.

Ik ben niet voornemens te herhalen, hoezeer ieder argument, tot het nemen van dit besluit aangevoerd, terstond weerlegbaar is gebleken, hoe het besluit in strijd is met allerlei adviezen en regelingen, met name ook van den Buitengewonen Raad van Advies. Wel wijs ik er op, dat de platonische verklaring eener democratische overtuiging van de individuele leden van den Ministerraad onvoldoende is, want voor een regeering geldt allereerst, hoe zij handelt en pas daarna haar interne bedoelingen.

Waren wij in Nederland, dan zou ik — ten overvloede, omdat vaardiger pennen dit ongetwijfeld zouden doen — aan deze quaestie een open brief wijden, hoezeer deze methode den laatsten tijd in discrediet schijnt te zijn geraakt. Thans echter dien ik mij met dit adres, niettegenstaande de gang van zaken mij zeer bezwaart, te beperken.

Ik mag er aan herinneren nooit in twijfel te hebben gelaten, dat voor mij ons oorlogsdoel is een sociaal-democratische rechtsorde in Nederland te zien. Het is vanuit die visie, dat ik met inzet mijner bescheiden krachten niet zonder enig succes er voor gestreden heb, dat een rechtsinstantie en niet de uitvoerende macht straks in Nederland over vrijheid of onvrijheid van Nederlanders zal beslissen. Het is vanuit dat gezichtspunt, dat ik het vraagstuk van een onafhankelijke Nederlandsche pers aan de orde heb gesteld. Het is om die reden, dat ik mij niet gerust kan verklaren over het voorgenomen finantieel-economisch beleid. Want een krachtige regeering, zoo noodzakelijk voor het komende tijdsbestek, vereischt ideologischen inhoud en eenheid.

Het is duidelijk, dat een centraal vraagstuk als bestuursvoorziening niet buiten genoemd beginsel omgaat. Reeds in Nederland heb ik illegaal de gedachte gepubliceerd, dat nimmer een revolutie geslaagd

was, zolang niet voor langeren of korteren tijd praktische samenwerking werd verkregen tusschen het ervaren oude en het opkomende nieuwe. Dit immers is een quaestie van historische continuïteit. Wil derhalve de revolutie, die Nederland doormaakt, niet vergeefsch geleden zijn, dan, aldus mijn gedachtengang, dient ten spoedigste het nieuwe tijdens de bezetting gegroeide element legaal ingeschakeld te worden. Dit zou te glorieuzer kunnen, omdat onze revolutie niet tevens is burgeroorlog, maar integendeel vereenigend.

Ik heb voor dit inzicht, en wel op de basis van „fifty-fifty”, eerst de Commissie Terugkeer en later den Ministerraad kunnen winnen. Dit ging niet zonder compromissen, met name dat de tijdelijke centrale raad slechts adviseerende bevoegdheid zou hebben. Terecht of ten onrechte was mijn opvatting, dat het harmonische samengaan van respectabele vooroorlogsche voormannen en typische verzetskrachten belangrijker was dan de al of niet beslissende bevoegdheid. Want in het eene zoowel als in het andere geval is het ondenkbaar, dat een regeering tegenover een afwijzend votum van zoodanige vertegenwoordiging stand zou kunnen houden. Daartoe was belangrijker, dat het een *waarlijke* volksvertegenwoordiging zou zijn dan de beslissingsbevoegdheid. Welnu alle waarborgen van een waarlijke volksvertegenwoordiging zijn in het betreffende, thans verlaten ontwerp, voorhanden.

Om een reeks van thans niet te releveeren omstandigheden en het dringen van den tijd moest intusschen een eenvoudiger oplossing worden gezocht, terwijl tevens zoodanig algemeen verzet rees tegen het adviseerend karakter van de in te stellen volksvertegenwoordiging, dat ik in dit opzicht van het compromis werd ontslagen.

Deze oogenschijnlijke vooruitgang echter bleek slechts de façade te zijn voor een veel ernstiger kwaad, n.l. dat het centraal college, Staten-Generaal geheeten, geen waarlijke onafhankelijke volksvertegenwoordiging zou zijn. Indien aan het Nederlandsche volk gezegd had moeten worden, dat het terstond herfunctioneeren van de Staten-Generaal onmogelijk is, welnu een eerlijke op de feiten gegronde verklaring zou door mij niet geschuwd worden. Maar om te zeggen tegen het Nederlandsche volk, dat het zijn Staten-Generaal onmiddellijk terugkrijgt, terwijl de inhoud niets is dan een — niet noodzakelijkerwijs en niet onvermijdelijk — benoemd college, dat acht ik onwaarachtig, een détournement de valeur.

Het probleem is intusschen, dat een beroep op het volk uitgesloten is en dat de gebruikelijke consequentie niet anders beteekent, dan het vrij baan geven aan den verwerpelijken gang van zaken. Dit is te bezwaarlijker voor dengene, die overtuigd is, dat het juist de domineerende leiding — i.e. de president — is, wiens richting onaanvaardbaar en onuitvoerbaar zal blijken. Daarbij komt, dat in een aantal gevallen, ik herinner b.v. aan het ontwerp „vrijlating gevangenen”, dingen van nut te verrichten vallen. Trouwens zoo herhaaldelijk zijn met betrekking tot het stuk der bestuursvoorziening besluiten genomen en weer teruggenomen, dat het eenigszins duister is, welke waarde aan de betreffende beslissing valt te hechten. Om al die redenen is het nemen van onherroepelijke stappen nu, bezwaarlijk.

Dit mag mij niet weerhouden te verklaren iedere medeverantwoordelijkheid ten dezen van de hand te wijzen, een standpunt waaromtrent ik mij bewust ben, dat het slechts beperkten tijd houdbaar is en in een of anderen zin zijn gevolgen dient te hebben.

BIJLAGE 102

Tekst van Radio Oranje d.d. 16 Augustus 1944

*(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)**Onderwerp:* Bestuursvoorziening en Strafmaatregelen.*Spreker:* Minister Burger.

Waarde luisteraars,

Eenigen tijd geleden heeft de Minister-President U gezegd, dat ik nadere mededeelingen zou doen omtrent bestuursvoorziening en strafmaatregelen. Er is thans een directe aanleiding om daartoe over te gaan, omdat dezer dagen het op 17 Juni 1944 door mij bij den Ministerraad ingediende ontwerp-besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening, door Hare Majesteit de Koningin is bekrachtigd.

In den aanhef van dit besluit wordt overwogen, dat het in verband met de buitengewone omstandigheden, waarin Nederland bij de bevrijding zal verkeeren, noodzakelijk is een overgangsregeling te treffen ten aanzien van het bestuur van provincie en gemeente en ten aanzien van de vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente.

Het besluit bevat slechts vier artikelen, waarvan artikel I het belangrijkste is en dat zal ik U voorlezen:

Artikel I: — Lid 1.

Door Ons worden nadere regelen vastgesteld omtrent de voorloopige voorziening in de vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente en in het bestuur van provincie en gemeente vanaf het tijdstip, waarop het grondgebied des Rijks geheel of gedeeltelijk door den vijand is ontruimd.

Dit beteekent dus, dat reeds vanaf het tijdstip der bevrijding voorzien zal worden in de vertegenwoordigende lichamen van Rijk, provincie en gemeente, dat zijn dus parlement, provinciale staten en gemeenteraden.

Het tweede lid van artikel 1 luidt:

De in het vorig lid bedoelde regelen betreffen mede de wijze van samenstelling van de vertegenwoordigende lichamen en, met behoud van de daaromtrent geldende algemeene beginselen, voor zooveel nodig hunne taak en werkwijze.

Dit beteekent dus, dat welke regeling ook wordt getroffen voor de samenstelling, de taak en de werkwijze van de vertegenwoordigende lichamen, in ieder geval niet mag worden afgeweken van de democratische grondslagen van ons staatsbestel.

Artikel twee bepaalt, dat deze regelingen om terstond vertegenwoordigende lichamen te doen functionneeren, geldig kunnen zijn, ook zonder dat ze in het *Staatsblad* zijn afgekondigd. Het is dus mogelijk die regeling toe te passen zonder dat de vijand van den inhoud heeft kunnen kennisnemen.

Artikel drie zegt, dat vroegere wettelijke regelingen tijdelijk voor deze nieuwe regeling moeten wijken en artikel vier zegt, dat het Militair Gezag niet bevoegd is dit besluit Tijdelijke Bestuursvoorziening te wijzigen of op te schorten.

Tenslotte worden de Ministers van Algemeene Zaken en van Binnenlandsche Zaken met de uitvoering van dit besluit belast.

De Memorie van Toelichting vermeldt, dat hiermede in beginsel vastgelegd is, dat ten spoedigste na den terugkeer, dus reeds in de periode van den buitengewonen staat van beleg, parlement, provinciale staten en gemeenteraden zullen functionneeren en hun oude bevoegdheden bezitten.

In het besluit op den bijzonderen staat van beleg zijn waarborgen geschapen, opdat in het parlement vrijelijk en in het openbaar door de volksvertegenwoordigers al datgene kan worden gezegd en vericht, wat zij nuttig en nodig achten. Wie echter die volksvertegenwoordigers zullen zijn, daaromtrent is in dit besluit niets vastgelegd. Algemeene verkiezingen zullen niet terstond gehouden kunnen worden. Niettemin dient er voor te worden zorg gedragen, dat de Kamers worden samengesteld op een wijze waardoor verzekerd is, dat onze volksvertegenwoordiging onafhankelijk tegenover de Regeering zal staan. Het spreekt vanzelf, dat ook de stem van de groepen, die hebben uitgemunt door hun verzet tegen den Duitschen bezetter, straks in de volksvertegenwoordiging moet kunnen worden gehoord. Het

vraagstuk is dus, hoe komen we op korten termijn aan een werkelijke en zoo representatief mogelijke volksvertegenwoordiging, zonder algemeene verkiezingen.

Wil men verzekerd zijn — aldus de Memorie van Toelichting — van een goede uitvoering van de onderhavige voorziening, dan verdient het aanbeveling, om bij de samenstelling dezer vertegenwoordigende lichamen rekening te houden met de eventuele afwezigheid van voor het lidmaatschap dier Colleges bij uitstek in aanmerking komende personen en derhalve regelen te treffen, waarvan de uitvoering mogelijk is, onafhankelijk van maatregelen van den bezetter.

Aangestipt zij nog, dat de regeling ten hoogste zal gelden voor de periode, gelegen tusschen het tijdstip van de bevrijding en den dag, waarop een nieuwe volksvertegenwoordiging, door algemeene verkiezingen samengesteld, zal optreden.

Met dit besluit is in beginsel het belangrijke vraagstuk beslist, of voor de overgangsperiode naar normale verhoudingen afzonderlijke en buitengewone vertegenwoordigende lichamen zouden moeten worden gevormd, dan wel of in de Grondwet genoemde organen, met behoud van de daaromtrent geldende algemeene beginselen, zullen functionneeren. De thans gekozen weg lijkt de meeste garantie te geven voor het onmiddellijk herstel van onze democratische staatsorde.

Vervolgens nog een enkel woord over strafmaatregelen. Dat ik hier iets over zeg, is min of meer als een erfenis te beschouwen uit de periode, toen ik nog Minister zonder Portefeuille was. Maar ik doe het gaarne, omdat in die strafwetgeving beginselen zijn vervat, die mij zeer na aan het hart liggen, nl. dat deze rechtsvoorziening zal zijn snel, streng en rechtvaardig.

Bij wettelijke bepalingen, die terugwerkende kracht hebben, zijn ruime bevoegdheden verleend om hen, die zich tijdens de bezetting misdadig of onnationaal hebben gedragen, onmiddellijk te arresteren. Tevens echter is het groote beginsel gehandhaafd, dat degene, die van zijn vrijheid is beroofd, zich op een rechterlijke instantie kan beroepen, waardoor fouten of vergissingen kunnen worden opgeheven. Ook tijdens de periode van den bijzonderen staat van beleg is het in laatste instantie de rechter, en niet de uitvoerende macht, die beslist of iemand terecht of ten onrechte is ingerekend.

Een zeer moeilijke taak zal het zijn om de grens te trekken tusschen hen, die alleen maar slap zijn geweest in hun houding tegenover den bezetter en hen, die door doen of nalaten den vijand of zijn handlangers bewust hulp en steun hebben verleend. De beslissing hierover zal van geval tot geval genomen moeten worden door een college dat temidden van de bevolking staat en tribunaal wordt genoemd. In elk arrondissement zal een tribunaal worden gevestigd. De voorzitter zal een jurist zijn, de beide bijzittende rechters zullen zooveel mogelijk personen zijn uit dezelfde plaats en uit dezelfde soort werkkring als de aangeklaagde. Hierdoor mag verzekerd worden gedacht, dat waarlijk recht zal worden gedaan.

Maar naast en onder de groep van hen, die door hun handelen of nalaten geacht moeten worden zich desbewust te hebben gedragen in strijd met de belangen van het Nederlandsche volk of die desbewust het verzet afbreuk hebben gedaan, bevinden zich ook zij, wier handelingen bovendien reeds in den voor-oorlogschin zin van het woord misdadig waren. Zij zullen worden berecht door bijzondere gerechtshoven. Zoowel echter bij de rechtspraak door de bijzondere gerechtshoven als door de tribunaalen zijn voorzieningen getroffen, om eenheid van oordeel te bevorderen. Vergaande straffen, de doodstraf inclusief, alsmede verbeurdverklaring van vermogen en langdurige interneering zijn mogelijk, ook zijn de formaliteiten tot een minimum beperkt, maar nimmer is verzuimd waarborgen te scheppen, dat de verdachte alle rechten en mogelijkheden tot een behoorlijke verdediging heeft — gratie niet uitgezonderd — zooals dat behoort in een staat, waar rechtvaardigheid een hoog ideaal is.

Het ligt niet op mijn weg om de details van een en ander uitvoerig met U te bespreken, maar ik acht het van het grootste belang, dat U de zekerheid en de overtuiging heeft, dat ook op de belangrijke terreinen van bestuursvoorziening en strafrechtspraak uitsluitend een efficiënte democratische rechtstaat de leidende gedachte vormt.

BIJLAGE 103

Publicatie in Het Vrije Volk van 7 April 1945 van het door een aantal ingezetenen van Eindhoven op 2 November 1944 aan H.M. de Koningin gezonden adres inzake de Provinciale Staten en de gemeenteraden

HET VRIJE VOLK

Dagblad voor het Democratisch Socialisme

Een adres aan de Koningin

Hierbij publiceeren wij den inhoud van een adres, dat in November j.l. door een aantal ingezetenen van Eindhoven aan H.M. de Koningin is gezonden en dat betrekking heeft op de Provinciale Staten en gemeenteraden.

Er zijn pogingen aangewend om aan de Koningin door andere groepen en uit andere plaatsen adressen met soortgelijken inhoud te doen verzenden. Gedeeltelijk zijn deze pogingen gelukt.

De ondertekenaars, die een oordeel geven over een zaak van publiek belang, hebben blijkbaar nimmer de behoefte gevoeld aan het Nederlandsche Volk kennis te geven van hun actie, ofschoon zij niets minder wenschen dan den terugkeer van de Provinciale Staten en gemeenteraden van 10 Mei 1940 tegen te gaan en dat niet alleen voor de overgangsfase doch ook voor de verdere toekomst. Wij achten dit een onderwerp van zoo groot belang voor de Nederlandsche openbare zaak, dat wij het niet verantwoord oordeelen dit document nog langer ongepubliceerd te laten. Zulks geldt te meer, waar het hardnekkige gerucht wil, dat de tegenwoordige Regeering inderdaad een regeling aan het voorbereiden is in den geest van het voorstel in het onderhavige adres gedaan.

Tot de ondertekenaars van het adres behooren de Heeren Huysmans en Beel (thans ministers), Philips, Thal Larssen, Rector Martin, Tromp en Kauffeld mitsgaders: Mevrouw Verwey—Jonker.

Hieronder laten wij thans het bewuste document volgen. Bepaalde gedeelten ervan zijn door ons *cursief* gedrukt.

*Aan: Hare Majesteit de Koningin
der Nederlanden, te Londen.*

Mevrouw,

Van de zijde van het Bureau Inlichtingen werd ons de gelegenheid geboden, onze zienswijze kenbaar te maken nopens de door Uwe Regeering getroffen voorloopige voorzieningen ten aanzien van het bestuur van provinciën en gemeenten, alsmede met betrekking tot eventueel noodzakelijke hervorming dezer bestuursinrichting voor de verdere toekomst.

Zoo gaarne benutten wij deze gelegenheid en dit te meer, waar terzake van dit onderwerp veel van gedachten is gewisseld en te dezen opzichte bepaalde verlangens sterk tot uitdrukking zijn gekomen.

Het door Uwe Regeering genomen besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten gaat, behoudens enkele restricties, uit van een automatisch weder in functie treden van de burgemeesters en de wethouders, die op 10 Mei 1940 deze ambten bekleedden. Erkennende de noodzakelijkheid van een onmiddellijk na het tijdstip der bevrijding bezetten dezer posten — dit geldt met name voor de burgemeesters — en derhalve volkomen begrip hebbende voor het aan dit Besluit ten grondslag liggende standpunt, zijn wij nochtans van oordeel, dat niet enkel de bij dit Besluit voorgeschreven zuiverheid dezer personen (burgemeesters en wethouders) met betrekking tot hunne politieke overtuiging en hunne gedragingen in den bezettingstijd daarbij den doorslag kunnen geven.

In de visie van ons volk ten opzichte van vele staatkundige sociale en economische problemen toch heeft zich in de laatste jaren eene belangrijke evolutie voltrokken, waarvoor ook de gezagsdragers in provinciën en gemeenten een open oog dienen te hebben, terwijl meer dan ooit geëischt moet worden, dat zij ten volle berekend zijn voor de taak, waarvoor zij zich reeds in dezen overgangstijd zien gesteld. Hiervoor ontbreekt bij doorvoering der in meergemeld besluit getroffen maatregelen elke waarborg.

Met het oog hierop veroorloven wij ons er op aan te dringen om de periode, gedurende welke deze automatisch in hunne functie herstelde personen hun ambt zullen uitoefenen, aan eene korte limite te binden.

Eene tijdsruimte van maximaal drie maanden komt ons daartoe geraden voor. De vraag, in hoeverre zij daarna door anderen moeten worden vervangen, dan wel zij geacht mogen worden aan voormelde eischen te voldoen, kan in dit tijdsbestek worden onderzocht. Dit onderzoek zou kunnen geschieden door het Militair Gezag, hetwelk zich ter zake uiteraard de noodige voorlichting dient te verzekeren. De hiertoe noodzakelijke afwijking van het geldend provinciaal-

en gemeenterecht achten wij onder de gegeven buitengewone omstandigheden gewettigd.

Eenzelfde gedragslijn dient naar onze meening te worden gevolgd ten aanzien van Uwe Commissarissen in de Provincie en de Colleges van Gedeputeerde Staten.

Een herstel naar vorm en taakomschrijving van de op 10 Mei 1940 bestaande colleges van Provinciale Staten en Gemeenteraden — zij het na zuivering — is naar onze overtuiging volstrekt ongewenscht. Dit geldt niet enkel voor de overgangsfase, doch ook voor de verdere toekomst. Eene blijvende herziening op dit stuk is n.l. urgent.

Het behoeft wel geen betoog, dat uit een oogpunt van eene doorvoering van gezonde democratische beginselen eene voortdurende controle door vertegenwoordigende organen op het bestuursbeleid niet kan worden gemist, terwijl voorts ook het vaststellen van de richtlijnen voor dit beleid aan deze organen dient te worden toevertrouwd. *Deze belangrijke taak, op de juiste wijze afgebakend, kan echter op meer doeltreffende wijze dan vóór 10 Mei 1940 plaats vond, worden toevertrouwd aan Colleges van meer beperkten omvang en samengesteld uit personen, die de mogelijkheid en noodzakelijkheid eener sterkere nationale binding op Christelijken grondslag erkennen, den opbouw van het organisch leven in onze volksgemeenschap en de aanpassing van Staats- en Rechtsleven aan de verdere eischen van den nieuwen tijd voorstaan.*

De noodzakelijkheid hiervan ook voor de allernaaste toekomst m.a.w. ook voor den overgangstijd, waarin een krachtig gezag, toegerust met uitgebreide bevoegdheden eisch is, komt ons evident voor.

Wij zouden het mitsdien ten zeerste betreuren, indien tot een weder herstellen van de op 10 Mei 1940 bestaande colleges van Provinciale Staten en Gemeenteraden — zij het ook tijdelijk — zou worden overgegaan. Ook bij organen van meer beperkten omvang kan het beginsel van evenredige vertegenwoordiging behouden blijven en op deze wijze de voornaamste denkrichtingen, levens- en wereldbeschouwingen tot uitdrukking komen, terwijl eene constructieve activiteit beter kan worden ontplooid.

Het houden van verkiezingen, welke noodwendig zouden leiden tot een wederoptreden der talrijke staatkundige organisaties uit het verleden, meenen wij voorshands ten sterkste te moeten ontraten. Eene naar onze overtuiging noodzakelijke zuivering en hervorming van het staatkundig vereenigingsleven zou daardoor worden verhinderd, althans ernstig worden bemoeilijkt.

Wij wezen reeds op den eisch eener sterke nationale binding, welke juist op dit terrein naar voren treedt. Dat bij de behartiging en de bevordering van het algemeen welzijn verschil van inzicht op grond van uiteenlopende levens- en wereldbeschouwingen naar voren treedt, is vanzelfsprekend. Dit behoeft nochtans eene nauwere aansluiting van ons volk juist op staatkundig gebied niet te beletten. Deze ontwikkeling kan niet worden geforceerd. Zij kan slechts onder normale tijdsomstandigheden voortgang vinden.

Het herstel der Provinciale Staten welke college slechts tweemaal per jaar bijeenkomt, *kan naar onze meening gevoeglijk worden uitgesteld, totdat de ontwikkeling, in de vorige alinea bedoeld, zich heeft voltrokken.*

De vraag rijst echter, op welke wijze in de periode, welke aan het houden van verkiezingen uit dien hoofde voorafgaat, de vorming van vertegenwoordigende colleges voor de gemeenten dient te geschieden. Ook in deze overgangsfase toch zullen zoodanige organen in de gemeenten — zij het van meer beperkten omvang dan in het verleden — (in grootere gemeenten maximaal 12 tot 15 leden) moeten worden gevormd, aan welke de in het voorafgaande omschreven dirigerende en controleerende taak wordt toevertrouwd. Deze organen moeten het vertrouwen bezitten van de ingezetenen dezer plaatselijke gemeenschappen, ook al ligt geen rechtstreeksche verkiezingen aan de aanwijzing hunner leden ten grondslag.

Bij hunne samenstelling zal rekening moeten worden gehouden met de verschillende geledingen in het maatschappelijk leven.

De aanwijzing dezer leden ware in handen te leggen van Uwen Commissaris in de provincie, die vooraf zich ter plaatse doet voorlichten door personen, die geacht moeten worden de bevolking in hare verschillende schakeeringen te representeren.

De in dit schrijven neergelegde denkbeelden mogen wij U eerbiedig ter overweging voorleggen.

Eindhoven, 2 November 1944.

BIJLAGE 104

Uit het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden

(No. F 131) Besluit van 2 Augustus 1945, houdende vaststelling van het Besluit Tijdelijke Staten-Generaal.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers van 17 Juli 1945;

Overwegende, dat ingevolge Ons besluit van 31 Juli 1944 (*Stbl.* Nr. E 60) nadere regelen dienen te worden vastgesteld omtrent de voorloopige voorziening in het vertegenwoordigd lichaam van het Rijk in Europa;

Den Raad van State gehoord (advies van 31 Juli 1945, nr 8);

Gelet op het nader rapport van Onze voornoemde Ministers van 1 Augustus 1945, Nr 2969;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

Wij zenden zoo spoedig mogelijk aan de Tweede Kamer, zooals die wordt samengesteld overeenkomstig artikel 3, een ontwerp van wet, houdende regelen omtrent de voorloopige Staten-Generaal.

Artikel 2

1. Voor het onderzoek van het ontwerp, bedoeld in het vorig artikel, komt de Tweede Kamer, en, in geval van aanneming door die Kamer, de Eerste Kamer, samengesteld op de wijze, aangegeven in artikel 3, zoo spoedig mogelijk in vergadering bijeen.

2. Behalve het onderzoek, bedoeld in het vorig lid, kunnen de Kamers uitsluitend de behandeling van interne aangelegenheden aan de orde stellen. Onderzoek van de geloofsbrieven der leden vindt niet plaats.

Artikel 3

1. Leden van de Eerste, onderscheidenlijk van de Tweede Kamer zijn zij, die op 10 Mei 1940 daarvan deel uitmaakten, dan wel na dien datum op wettige wijze tot lid van een van die Kamers benoemd zijn verklaard, met uitzondering van:

a. hen, die na dien datum hun ontslag hebben genomen, dan wel hun benoeming niet hebben aangenomen of ingevolge de Kieswet geacht moeten worden hun benoeming niet te hebben aangenomen, en hen, die op grond van het bepaalde in artikel 122 of artikel 140 van de Kieswet opgehouden hebben lid te zijn, dan wel zouden hebben opgehouden lid te zijn, ware hun mandaat niet vervallen;

b. hen, die van ontrouw aan de zaak van Ons Koninkrijk of aan Ons hebben doen blijken;

c. hen, die door gedragingen of uitlatingen blij hebben gegeven van een nationaal-socialistische geestesgesteldheid;

d. hen, die voor of tijdens de bezetting een houding hebben aangenomen, welke gegronde reden geeft voor de verwachting, dat zij niet de getrouwe medewerking aan het herstel van het vaderland zullen verlenen;

e. hen, die op eenigerlei andere wijze in ernstige mate te kort zijn geschoten in het betrachten van de juiste houding in verband met de bezetting.

2. Een commissie, bestaande uit:

a. den vice-president van den Raad van State of, bij ontstentenis, diens vervanger, tevens voorzitter;

b. den op 10 Mei 1940 fungeerenden Voorzitter van de Eerste Kamer, dan wel bij ontstentenis, een door den vice-president van den Raad van State aan te wijzen lid van de Eerste Kamer, als bedoeld in lid 1, aanhef;

c. den op 10 Mei 1940 fungeerenden Voorzitter van de Tweede Kamer, dan wel bij ontstentenis, een door den vice-president van den Raad van State aan te wijzen lid van de Tweede Kamer, als bedoeld in lid 1, aanhef;

d. een voorzitter van de Nationale Adviescommissie of, bij ontstentenis, diens vervanger;

e. den Voorzitter van de Groote Adviescommissie der Illegaliteit, of, bij ontstentenis, diens vervanger,

bepaalt, welke personen ingevolge het vorig lid leden van de Eerste onderscheidenlijk van de Tweede Kamer zijn. Zij treedt daarop niet in een onderzoek van de juistheid van de vaststelling van den uitslag der verkiezing of van de juistheid van een benoemverklaring door het centraal stembureau.

3. De commissie benoemt een secretaris. Deze heeft in de commissie geen stem.

4. De commissie draagt zorg, haar werkzaamheden uiterlijk 25 Augustus 1945 te hebben beëindigd.

5. Voorzitter van de Eerste, onderscheidenlijk van de Tweede Kamer is hij, die op 10 Mei 1940 als Voorzitter van die Kamer fungeerde, dan wel, bij afwezigheid of ontstentenis, het lid, dat ingevolge het reglement van orde het voorzitterschap waarneemt.

Artikel 4

1. De commissie, bedoeld in artikel 3, lid 2, stelt een reglement vast betreffende haar werkwijze.

2. De commissie stelt hen, die op 10 Mei 1940 lid van de Staten-Generaal waren, dan wel na dien datum op wettige wijze tot lid benoemd zijn verklaard, en de leden van de Nationale Adviescommissie in de gelegenheid binnen een door haar te bepalen termijn klachten bij haar in te dienen.

Artikel 5

De commissie doet Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en de Voorzitters van de beide Kamers zoo spoedig mogelijk mededeeling van hetgeen zij ingevolge artikel 3, lid 2, heeft bepaald.

Artikel 6

Zij, die aan de werkzaamheden van de Kamers op den voet van dit besluit deelnemen, genieten uitsluitend reis- en verblijfkosten volgens door Ons te stellen regelen.

Artikel 7

Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, kan worden aangehaald als „Besluit Tijdelijke Staten-Generaal” en treedt in werking met ingang van den tweeden dag na dien der dagteekening van het *Staatsblad*, waarin het zal worden geplaatst.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Het Loo, den 2den Augustus 1945.

WILHELMINA.

De Voorzitter van den Raad van Ministers,
tevens belast met de Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,

W. SCHERMERHORN.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
BEEL.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
E. N. VAN KLEFFENS.

De Minister van Justitie,
KOLFSCHOTEN.

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,
G. VAN DER LEEUW.

De Minister van Financiën,
P. LIEFTINCK.

De Minister van Oorlog,
J. MEYNEN.

De Minister van Marine,
DE BOOY.

De Minister van Openbare Werken,
J. A. RINGERS.

De Minister van Verkeer en Energie,
TH. VAN SCHAİK.

De Minister van Handel en Nijverheid,
H. VOS.

De Minister van Scheepvaart a.i.,
DE BOOY.

De Minister van Landbouw, Visscherij en Voedselvoorziening,
S. L. MANSCHOLT.

De Minister van Sociale Zaken,
W. DREES.

De Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen,
LOGEMANN.

De Minister zonder Portefeuille,
J. H. VAN ROIJEN.

Uitgegeven den vierden Augustus 1945.

De Minister van Justitie,
KOLFSCHOTEN.

BIJLAGE 105

Uit het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden

(Nr. F 241) Wet van 26 October 1945, houdende regelen omtrent de voorloopige Staten-Generaal.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge Ons Besluit Tijdelijke Staten-Generaal (*Staatsblad* 1945, nr. 131) zoo spoedig mogelijk bij de wet regelen moeten worden gesteld omtrent de voorloopige Staten-Generaal;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

1. Met afwijking van het bepaalde in de artikelen 83, eersten zin, 84, lid 1, tweede zinsnede, 85, lid 2, 88, lid 1, en 94, eersten en voorlaatsten zin, van de Grondwet, zijn, te rekenen van den vijfden dag nadat de benoemingen, bedoeld in artikel 2, lid 2, hebben plaats gevonden en tot het tijdstip van openbaarmaking der besluiten, waarbij de uitslagen der verkiezing van de leden, op de bij en krachtens de Grondwet voorgeschreven wijze verkozen, zijn vastgesteld, de Staten-Generaal samengesteld op de wijze, als in deze wet aangegeven.

2. De in het vorig lid bedoelde Staten-Generaal worden aangeduid als „voorloopige Staten-Generaal”.

Artikel 2

1. Zij, die ingevolge artikel 3, leden 1 en 2, van het Besluit Tijdelijke Staten-Generaal (*Staatsblad* 1945, nr. 131) op het tijdstip van het in werking treden van deze wet deel uitmaken van de tijdelijke Staten-Generaal, zijn van rechtswege lid van de voorloopige Staten-Generaal, tenzij van hen binnen vier dagen na den dag van inwerkingtreding van deze wet een bericht van niet-aanvaarding der betrekking bij den voorzitter der commissie, bedoeld in artikel 3, is binnengekomen.

2. In de vervulling van de overblijvende plaatsen wordt op een door Ons te bepalen datum voorzien door benoeming van leden door de commissie, bedoeld in artikel 3.

3. Voor de benoeming van leden, overeenkomstig het vorig lid, dient de Nationale Adviescommissie binnen acht dagen, nadat zij daartoe door den voorzitter van de commissie, bedoeld in artikel 3, is uitgenoodigd, voor elke te vervullen plaats een alfabetisch gerangschikte aanbeveling in van twee kandidaten. De personen, bedoeld in artikel 3, lid 1, onder *d*, kunnen niet als candidaat worden aanbevolen.

4. Bij de benoemingen en het samenstellen van de aanbevelingen wordt er naar gestreefd, dat in de voorloopige Staten-Generaal de verschillende belangrijke staatkundige stroomingen zooveel mogelijk tot haar recht komen en dat de voorloopige Staten-Generaal ook uit een oogpunt van regionale geleiding des lands op zoo breed mogelijke basis zijn samengesteld.

5. De commissie, bedoeld in artikel 3, geeft op den dag der benoemingen telegrafisch kennis van deze benoemingen aan de benoemden. Indien binnen vier dagen na dagteekening van het telegram geen bericht van aanvaarding bij haar is binnengekomen, vervalt de benoeming en wordt in de vervulling van de betrokken plaats opnieuw door benoeming voorzien, met overeenkomstige toepassing van de leden 3 en 4. De commissie doet van een tijdig ontvangen bericht van aanvaarding mededeeling aan den griffier van de betrokken Kamer.

6. In de vervulling van later openvallende plaatsen wordt voorzien door benoeming met overeenkomstige toepassing van de leden 3 tot en met 5, met dien verstande, dat de betrokken Kamer de aanbevelingen indient.

Artikel 3

1. De benoemingscommissie bestaat uit:

a. den vice-president van den Raad van State of, bij verhindering of ontstentenis, een door den Raad uit zijn midden aan te wijzen lid, tevens voorzitter van de commissie;

b. twee door de Eerste Kamer der tijdelijke Staten-Generaal aangewezen personen, die deel uitmaken van die Kamer;

c. drie door de Tweede Kamer der tijdelijke Staten-Generaal aangewezen personen, die deel uitmaken van die Kamer;

d. vijf door de Nationale Adviescommissie aangewezen personen;

e. een secretaris, benoemd door den voorzitter der commissie.

2. De secretaris heeft in de commissie geen stem.

3. De commissie stelt een reglement vast omtrent haar werkwijze.

4. In de vervulling van openvallende plaatsen in de benoemingscommissie wordt voorzien op de wijze, waarop de leden der commissie worden aangewezen, met dien verstande, dat met ingang van den dag, waarop de voorloopige Staten-Generaal overeenkomstig artikel 1, lid 1, zijn samengesteld, de aanwijzing, voor wat betreft de plaatsen, bedoeld in lid 1, onder *b* en *c*, geschiedt door de Eerste onderscheidenlijk Tweede Kamer der voorloopige Staten-Generaal, uit de leden van de betrokken Kamer.

Artikel 4

Wij geven, den Raad van State gehoord, voor zoover noodig, nadere voorschriften ter uitvoering van deze wet.

Artikel 5

Met afwijking van het bepaalde in artikel 103, lid 2, van de Grondwet, wordt ten spoedigste de gewone zitting van de voorloopige Staten-Generaal geopend.

Artikel 6

1. Deze wet kan worden aangehaald als „Wet Voorloopige Staten-Generaal” en treedt in werking met ingang van den tweeden dag na dien harer afkondiging. Zij is tevens verbindend voor Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao.

2. Met ingang van den vijfden dag, nadat de benoemingen, bedoeld in artikel 2, lid 2, hebben plaats gevonden, houden de tijdelijke Staten-Generaal op te bestaan.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te 's-Gravenhage, den 26sten October 1945.

WILHELMINA.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
tevens belast met de Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

W. SCHERMERHORN.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

BEEL.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

E. N. VAN KLEFFENS.

De Minister van Justitie,

KOLFSCHOTEN.

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

G. VAN DER LEEUW.

De Minister van Financiën,

P. LIEFTINCK.

De Minister van Oorlog,

J. MEYNEN.

De Minister van Marine,

DE BOOY.

De Minister van Openbare Werken en Wederopbouw,

J. A. RINGERS.

De Minister van Verkeer en Energie,

TH. VAN SCHAİK.

De Minister van Handel en Nijverheid,

H. VOS.

De Minister van Scheepvaart a.i.,

DE BOOY.

De Minister van Landbouw, Visscherij en Voedselvoorziening a.i.,

H. VOS.

De Minister van Sociale Zaken,

W. DREES.

De Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen,

LOGEMANN.

De Minister zonder Portefeuille,

J. H. VAN ROIJEN.

Uitgegeven den zeven en twintigsten October 1945.

*De Minister van Justitie,
KOLFSCHOTEN.*

BIJLAGE 106

Correspondentie d.d. Augustus 1943 tussen kolonel mr. H. J. Kruls en prof. dr. J. A. Veraart

MINISTERIE VAN OORLOG

Chef van de Generale Staf
Kabinet

Bijlagen: drie.

's-Gravenhage, 25 October 1948.

Aan de Voorzitter van de Enquêtecommissie,
Binnenhof 1 a, 's-Gravenhage.

Onder verwijzing naar het op 14 September 1948 gehouden verhoor, doe ik U hierbij toekomen afschrift van een destijds gevoerde correspondentie met Prof. Dr. J. A. Veraart.

De Luitenant-Generaal
Chef van de Generale Staf,
o/l de hoofdofficier toegevoegd
(w.g.) J. L. VAN DER WIJCK
Kolonel

Afschrift

BUREAU MILITAIR GEZAG
SECTIE I B

No. 429.

Onderwerp: Tweede Cursus M.G.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.
Londen, 14 Augustus 1943.

Aan alle Sectie Hoofden.

1. Ten vervolge op mijn brief van 5 dezer no. 359 deel ik U mede, dat het programma voor de komende lesdagen als volgt is vastgesteld:

19 Augustus 1943:

- 10.00—12.30 Staatsrecht (Professor Veraart).
14.00—15.15 Wat de Minister van Binnenlandsche Zaken van het Militair Gezag verlangt (Zijne Excellentie Minister van Boeyen).
15.30—16.30 Inleiding tot het B.B.S.B. (Professor Eggens).

26 Augustus 1943:

- 10.00—12.30 Strafrecht en Strafvordering (Kap. Jhr. Mr. Bas Backer).
14.00—15.00 Als voren.
15.15—16.30 Documentatie over bezet Nederland (Majoor Olifiers).

2 September 1943:

- 10.00—11.15 Zuivering en Eerste Bestuursvoorziening (Mr. Kist).
11.30—12.30 Gegevens voor de Zuivering (majoor v.d. Kroon).
14.00—15.00 Z.E. Minister van Angeren.
15.15—16.30 Besluit op het gebied der bijzondere Strafrechtspleging (Mr. Sniijders).

2. Voor zoover Uw Minister, een der ambtenaren van Uw Departement of U zelf op dit Rooster als spreker voorkomt, beveel ik het rooster in Uw bijzondere aandacht aan.

3. De lessen zullen worden gegeven in de balzaal van het Netherlands House, 16 Charles Street, W.1.

Het Hoofd Bureau Militair Gezag
de Kolonel van den Generalen Staf,
(w.g.) H. J. KRULS.

Afschrift

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.
26 Augustus 1943.

Den Weledelgestrengen Heer,
Kapitein H. Winkel
Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.

Zeer Geachte Heer Winkel,

Na Uw schrijven van 24 dezer is de aangelegenheid van mijn voordracht nog *niet* voor mij afgedaan.

Bij Uw bezoek ten mijnent heb ik U *nadrukkelijk* gevraagd, of het de bedoeling was, uiteenzettingen te geven, zooals ik thans voor verschillende cursussen van de liaison-officieren doe.

U heeft daarop *nadrukkelijk* geantwoord, dat dit geenszins de bedoeling was, maar dat de Heeren moesten worden ingelicht over de drie ontwerpen Koninklijke Besluiten, welke U mij heeft toegezonden.

Het is dus volstrekt *onwaar*, wat U te verstaan geeft, dat ik over de „Beginselen van het Nederlandsche Staatsrecht” in algemeenen zin zou hebben moeten spreken. (Een analyse van de drie bedoelde ontwerpen ligt overigens natuurlijk op het terrein van de Beginselen van het Nederlandsche Staatsrecht, zooals de formule op mijn declaratie vermeldt).

De mij gevraagde uiteenzettingen heb ik gegeven in een *streng wetenschappelijk betoog* zonder de minste „politieke of polemische beschouwingen”, zooals Uw schrijven insinueert.

Slechts hij die van iederen wetenschappelijken zin is ontbloot, kan een andere opvatting hebben. Het is mij gelukkig gebleken, dat eenige tot oordeelen bevoegde toehoorders de juiste opvatting hebben gehad.

Met de meeste hoogachting,
(w.g.) J. A. VERAART.

Afschrift

Zeer geachte Heer Veraart,

De kapitein Winkel gaf mij inzage van Uw brief van 26 dezer en de daaraan voorafgaande correspondentie. Ik vind daarin aanleiding nog even op de betreffende aangelegenheid terug te komen.

Tijdens de bijeenkomst op 19 dezer heb ik gemeend tegenover U en de cursisten de verantwoordelijkheid voor het misverstand op mij te moeten nemen. Ik opperde de onderstelling, dat er mogelijk een verkeerd begripen tusschen U en den kapitein Winkel van mijn bureau was geweest.

Naar mijn oordeel kan er — zoo er van een misverstand sprake is geweest — geen grond bestaan om de verantwoordelijkheid daarvan op den kapitein Winkel te laten rusten.

Ik kom tot deze meening op de volgende gronden:

1. Ik heb U persoonlijk telefonisch gevraagd een kort overzicht te geven van de staatsinrichting van Nederland en met geen woord over de besluiten gerept.

2. U stelt thans in Uw brief van 26 Augustus, dat de kapitein Winkel U zou hebben gezegd, dat de heeren moesten worden ingelicht over de drie ontwerpen K.B.

Ik aarzel geen oogenblik te verklaren, dat ik het *uitgesloten* acht, dat iemand als kapitein Winkel, die den opzet van den cursus en mijn bedoelingen zoo goed kent, U dit gezegd zou hebben.

3. De motiveering van Uw declaratie („Beginselen van het Nederlandsche Staatsrecht”) is niet in overeenstemming met den inhoud van Uw voordracht.

4. U ving zelf Uw voordracht aan met de mededeeling, dat U gevraagd was over staatsinrichting te spreken.

Tenslotte mag ik er op wijzen, dat het de taak van mijn bureau is de uitvoering van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg

voor te bereiden, welke voorbereiding voor mij en mijn medewerkers reeds geruimen tijd een onderwerp van dagelijksche aandacht en studie is.

Redelijkerwijze had U toch niet mogen onderstellen, dat ik U zou vragen over dit besluit een voordracht te houden, zonder dat ik U zeer uitvoerig over mijn opvattingen en mijn voorbereidingen had ingelicht.

Doordat U van de praktische toepassing van het besluit volledig onkundig was, hebt Gij dingen beweerd, welke den cursisten, die straks de bevoegdheden van het militair gezag zullen moeten uitoefenen, een volkomen verkeerden indruk hebben moeten geven.

Feitelijk gesproken hebt Ge den indruk gewekt, dat het besluit in menig opzicht niet wel uitvoerbaar was, terwijl Gij bovendien ernstige

critiek op den inhoud hebt geleverd. Vele Uwer toehoorders hebben den moed in de schoenen voelen zinken.

Het spijt mij, zeer geachte Professor, doch het valt mij moeilijk om aan te nemen, dat de kapitein Winkel U in de waan heeft gebracht, dat Gij op deze wijze moest medewerken om aanstaande dragers van militair gezag voor hun taak geschikt te maken. Ik heb mij zelf gelukkig geprezen, dat ik aanwezig was en daardoor de gelegenheid had om terstond zelf de schade te herstellen.

Met de meeste hoogachting,

(was geparafeerd) K. 27/8.

BIJLAGE 107

Weekrapport van Sectie X van het Militair Gezag d.d. 2 Februari 1945

SECTIE X: ARBEIDSZAKEN

No. X.

*Bespreking met den heer Dr. A. A. van Rhijn en Mr. de Groot
(Departement van Sociale Zaken).*

Met bovengenoemde heeren werden de volgende punten behandeld:

1. De positie van Dr. A. A. van Rhijn ten opzichte van het M.G.
2. Definitieve beslissing inzake oprichting Adviescollege Arbeidszaken door C.S.M.G. in overleg met Minister van Sociale Zaken en Contactcommissie werkgevers en werknemers door Minister van Sociale Zaken in overleg met C.S.M.G.
3. Wijziging B.B.A., waartoe in de bespreking met den Minister van Sociale Zaken tijdens diens bezoek te Eindhoven op 20 December 1944 besloten was en waartoe de Ministerraad zou worden gehoord, doch waaromtrent verder niets vernomen werd.
4. Te verwachten beslissing van den Minister van Sociale Zaken aangaande de benoeming van leden der contrôle-commissie op de wachtgeldregeling.
5. Te verwachten beslissing van den Minister van Sociale Zaken met betrekking tot de benoeming eener commissie voor scholing, omscholing en herscholing van arbeiders.
6. Te verwachten beslissing van den Minister van Sociale Zaken aangaande commissie tot uitvoering der sociale verzekeringswetgeving.
7. Te verwachten beslissing van den Minister van Sociale Zaken betreffende de oprichting van een Rijksdienst tot uitvoering van werken.

De heer Dr. van Rhijn deelde mede, dat hij optrad als vertegenwoordiger van den Minister van Sociale Zaken en tevens als tijdelijk voorzitter van het Adviescollege Arbeidszaken. Hij voegde hieraan toe, dat Mr. de Groot, nu Dr. van Rhijn weer in Nederland is teruggekeerd, zich weer naar Londen zal begeven.

Het na de met mij gevoerde bespreking door Kapitein de Groot aan den Minister van Sociale Zaken gedane voorstel aangaande het Adviescollege Arbeidszaken benevens de Contactcommissie werkgevers en werknemers, heeft de instemming van Dr. van Rhijn, die dit aan Minister van Boeyen als waarnemend Minister van Sociale Zaken ter goedkeuring zal voorleggen.

Het ontwerp-besluit tot wijziging van het B.B.A. is door Hare Majesteit de Koningin geteekend, terwijl telegrafisch aan Londen verzocht is den datum vast te stellen, waarop de wijziging in werking zal

treden ten einde zoo spoedig mogelijk tot publicatie en voorlichting dienaangaande te kunnen overgaan.

Van gedachten werd gewisseld omtrent de benoeming van de leden der verschillende hierboven genoemde commissies, welke zoodra mogelijk ingesteld zullen worden.

Ik bracht Dr. van Rhijn op de hoogte van de verschillende zich voordoende problemen, gaf hem inzage van mijn weekrapporten betreffende arbeidszaken, alsmede van de notulen der gehouden besprekingen en van de vergaderingen van de directeurs der Gewestelijke Arbeidsbureaux.

Ook met betrekking tot de voorlichting verstrekte ik hem de noodige inlichtingen en maakte ik gewag van de voorloopige bijeenkomsten van het onvoltallige arbeidscollege, waarin behandeld werden de samenstelling van een handboekje arbeidszaken en pamflet aan de arbeidersbevolking betreffende de sociale doelstelling.

Dr. van Rhijn werd voorts in kennis gesteld met de in mijn vorig weekrapport omschreven voorbereidingsplannen, waartoe ook behoort de oprichting van een speciaal bureau te Eindhoven. Hij stond evenwel definitief op het standpunt, dat dit bureau zou moeten heeten Departement van Sociale Zaken mei er onder Militair Gezag Sectie X en merkte op, dat, indien het bureau Militair Gezag Sectie X betiteld zou worden, hij aldaar geen zitting kon nemen, doch dan een ander bureau zou moeten nemen met de benaming Departement van Sociale Zaken. Ik trachtte Dr. van Rhijn ervan te overtuigen, dat, zolang de Regeering in Londen zetelt en er nog geen contact is met het Departement in Amsterdam, er in deze overgangperiode geen sprake van kon zijn thans een soort departementje van Sociale Zaken op te zetten, doch dat voor deze periode de Minister van Sociale Zaken zich moet bedienen van het door de Regeering opgezette gezagsapparaat M.G., hetwelk de instructies en richtlijnen van de Regeering uitvoert. Ik wees hem er op, dat in dezen overgangstijd een dergelijk bureautje Departement van Sociale Zaken tot verwarring zou leiden, zooals de praktijk van de afgelopen maanden reeds had bewezen en dat de indruk zou worden gewekt, dat er tusschen Regeering en Militair Gezag een kloof bestond, hetwelk in dezen tijd van gezagswantrouwen, gezagscrisis en gebrek aan een bepaalde doelstelling, het vertrouwen in het gezag zou schokken. De heer van Rhijn zeide, dat hij er zich niet mee kon vereenigen, zich als gast te moeten voelen in het door mij genoemde bureau Arbeidszaken M.G. te Eindhoven, terwijl hij eigenlijk gastheer is en in dat geval het gevoel zou hebben te zijn opgeslokt in het M.G. apparaat.

Aangezien ik het in het geheel niet eens ben met de zienswijze van den heer van Rhijn, deelde ik hem mede dit punt met den C.S.M.G. te zullen bespreken.

BIJLAGE 108

Radiorede van H. M. de Koningin van 23 November 1943

(Overgenomen uit „De Koningin sprak”)

Landgenooten,

In aansluiting op mijn vorige radio-rede zou ik vandaag een enkel punt naar voren willen brengen, waarvoor, naar mij van verschillende zijden ter oore kwam, bij u in ruimen kring belangstelling bestaat.

Doch vooraf verzoek ik u er rekenschap van te geven, dat onder de tegenwoordige omstandigheden zeer veel niet gezegd kan worden en het daarom nimmer mogelijk is een beeld ten voeten uit te geven.

Ik begrijp ten volle, dat uwe belangstelling uitgaat naar den vorm, waarin staatkundig de bevrijding en herrijzenis van ons land zullen gegoten worden.

Helaas moeten gij en ik ons voorloopig nog de noodige beperking getroosten, want onberekenbaar zouden de gevolgen zijn, indien ik meer vertelde dan verantwoord is; onze luisterende vijand zou zich maar al te zeer verheugen, indien hij iets vernam, waarmede hij zijn voordeel zou kunnen doen.

Het zal u ongetwijfeld duidelijk zijn, dat er een korte spanne tijds zal moeten verlopen tusschen het begin der bevrijding en het tijdstip, waarop het leven weer in zijn gewone banen gaat loopen en zijn gewone aanzien gaat herkrijgen.

Ter overbrugging van die spanne tijds van enkele weken, enkele dagen misschien, is nu ontworpen het militair gezag, dat gehoorzaamt aan de regeering en een plaatselijk burgergezag.

De coördinatie, die er moet zijn tusschen de eischen, die de oorlogvoering stelt, en de behoeften van het bewind in Nederland in de eerste dagen der bevrijding, vordert een opleiding en gezagsuitoefening in samenhang met de geallieerde strategische organisatie.

Niet minder noodzakelijk is het harmonisch verband, dat er moet zijn tusschen het nieuw optredend gezag en het Nederlandsche volk.

Deze opzet is niet in de laatste plaats ontworpen teneinde u van den beginne af juist het ongestoord gebruik te waarborgen van die vrijheden, waarnaar gij thans zoozeer terug verlangt.

Want bevrijding beteekent, dat recht en rechtvaardigheid opnieuw hun intrede zullen doen op onzen geboortegrond en in ons aller leven, kortom, het herleven van alle vrijheden waarbij wij zijn grootgebracht, en die ons allen thans nog dierbaarder zijn dan voorheen.

Zeide ik het u niet reeds vroeger: bij het eerste vrijheidsgluren verrijst het nieuwe Nederland.

Het is daarom, dat ik u nu wil vertellen, hoe rijk ik ben met hetgeen uw ondergrondse pers voortbrengt.

Zoowel de waardevolle bouwstoffen, welke zij levert voor de nieuwe gemeenschap, en haar aansporing tot de studie van toekomstvraagstukken als haar critiek verheugen mij zeer.

Zij legt een treffend getuigenis af van diepte, ernst en bezinning.

Hoe meer gij u allen bezonnen hebt en uw overtuiging gerijpt is, des te spoediger zal er vorm gegeven kunnen worden aan onze

toekomst. Met blijdschap bespeur ik, hoezeer uwe en mijne denkbeelden thans overeenkomen, zoowel op het gebied van de toekomst als in onzen geestelijken strijd tegen de duistere machten van dezen tijd. Ik denk aan uw en mijn strijd tegen onze tweecërlei tegenstanders; den vijand, waartegen wij vechten met de wapenen, en den oorlog als zoodanig, die ons op den langen duur geestelijk afmat en uitput.

Wij willen sterk zijn, doch niet door brute ziellooze hardheid; onze kracht, onze in dezen tijd vaak noodzakelijke hardheid, willen wij blijven voeden uit de diepe bronnen van menscheijkheid, naastenliefde en het heimwee naar: „als mensch te kunnen en te mogen leven”.

Wij willen allen tezamen ons tot het uiterste inspannen om deze vlam brandend te houden.

Deze gedachte vond ik in een artikel in uw ondergrondse pers, dat ik hier vrij aanhaal.

Deze gemeenschappelijke krachtsinspanning is een hecht cement, dat ons samenbindt.

Bij uitnemendheid brengt zij naar voren al hetgeen alle Nederlanders gemeen hebben en hetgeen ons allen heilig en dierbaar is.

Welk een sterkte, een troost en een steun is zij voor allen, die dagelijks onder verdrukking lijden en dien bitteren strijd moeten voeren tegen een meedoogeloos schrikbewind, tot de steeds meer in zicht komende dag der bevrijding aanbreekt.

Ik ben er zeker van, dat ik uw overtuiging uitspreek, als ik zeg: het brandend houden van die vlam beteekent voor ons het winnen van den vrede, den waarborg voor de verwezenlijking van de toekomst, dien wij allen zoo vurig begeeren.

Sedert ik het laatst tot u sprak, heeft onze oorlogvoering veel successen te boeken gehad; doch wellicht nog belangrijker dan dat, is de totstandkoming van de samenwerking in Moskou voor de verdere oorlogvoering en, na de behaalde eindoverwinning, voor het vredeestijdperk, dat daar op volgen zal.

Deze samenwerking vormt een veelbelovend uitgangspunt voor de nieuwe volkerengemeenschap, die gericht zal zijn op voorkoming van een volgende wereldramp.

Nederland is zich bewust van de rol, die het in dit opzicht heeft te vervullen en zal zijn volle medewerking verleenen aan alle verstandige plannen, die met onze positie en belangen rekening houden.

Vanuit dit standpunt moet ook onze deelneming aan de conferentie in Atlantic City worden gezien, waar op het oogenblik de vertegenwoordigers der Vereenigde Volken bijeen zijn om maatregelen te treffen, teneinde den nood der thans nog bezette landen zoo spoedig mogelijk te lenigen.

De lucht is vol beloften voor de toekomst: ik besluit met den wensch, dat deze beloften spoedig in daden en feiten worden omgezet.

(Radio Oranje)

BIJLAGE 109

Radiorede d.d. 8 December 1943 van de Voorzitter van de Raad van Ministers, prof. mr. P. S. Gerbrandy

Onderwerp:

NEDERLAND IN DEN OVERGANGSTIJD

Landgenooten,

Wij kunnen ons voorstellen, dat U begeerig zijt om zoo volledig mogelijk te worden ingelicht omtrent den aard en den vorm van het gezag, dat, in den overgangstijd naar normale en stabiele verhoudingen, in Nederland zal bestaan. Het hoofdbeginsel is U bekend door wat Hare Majesteit de Koningin U heeft medegedeeld in Haar radiotoespraak van 23 November j.l.

Ik zal U ter uitwerking van deze radio-rede thans hierover nog iets meer mededeelen.

U zult echter begrijpen, dat U langs radioweg ook van mij geen volledige uiteenzetting ontvangt. Redenen van veiligheid laten dit niet toe.

Bovendien, op den rechten tijd ontvangt U inlichtingen, die over wat de regeering zooveel noodig in overleg met de bondgenooten hier heeft ontworpen en over wat aller taak daarbij is, niet den minsten twijfel laten.

Hier volgt iets wat reeds nu gezegd kan worden. Voorop gaan twee algemeene richtlijnen.

Ten eerste:

De nederlaag van den onderdrukker en de terugkeer van Hare Majesteit de Koningin en het Kabinet geven aan ons vaderland in Europa terug zijn eigen instellingen en de vrijheid. In pers, vergadering, geschrift zal straks de openbare meening zich weer kunnen uiten. Kerken, scholen, universiteiten, gemeenten, provinciën, de Staat zelf, zullen bij de regeling hunner aangelegenheden niet meer door een tyran worden belaagd en belemmerd. Nu leeft er, ook in Nederland, bij velen zeker besef, dat bij den terugkeer tot waarachtig democratische en constitutioneele vormen niet alles bij het oude kan blijven.

Omtrent dit probleem wenscht de bestaande regeering geen richtlijnen aan te geven. Individuele leden van de regeering en ambtenaren, die zich met deze vraagstukken bezig houden, hebben daaromtrent hun eigen persoonlijke opvattingen, maar het is de overtuiging van het bestaande Kabinet, dat over dit vraagstuk door het georganiseerde Nederlandsche volk zelf in volkomen vrijheid moet worden beslist.

De beslissing daarover zal niet vallen onder het Kabinet, zooals dat thans is samengesteld. Elke maatregel van de tegenwoordige regeering is daarom zoo gesteld, dat over dit vraagstuk van de later aan te brengen blijvende hervormingen bij voorbaat niets is vastgelegd.

Al haar besluiten zijn niets en niets anders dan tijdelijke noodvoorzieningen.

Ten tweede:

Deze noodvoorzieningen zijn noodig, omdat, veel erger dan de meesten zich realiseeren, Europa en ook ons mooie vaderland in den overgangstijd in een toestand van spanning en nood zal verkeeren.

Ik noem slechts enkele weinige van de vele voorbeelden. Er moet opruiming plaats vinden van de boeven, die met den bezetter hebben geheuld. Als de nog in stand gebleven fabrieken en industrieën, die gedwongen werden ten behoeve van den vijand oorlogswerk te verrichten, hiermede ophouden, zijn zij nog daarom niet plotseling overgeschakeld op een andere activiteit. Dat beteekent tijdelijke ontreding.

Duizenden zijn van huis en haard gevlucht, terwijl honderdduizenden uit het buitenland, duizenden uit gevangenschap moeten terugkeeren. Het geheele regeeringsapparaat binnen het land, politieel zoowel als civiel, is ondermijnd.

Noodvoorzieningen moeten er op berekend zijn dezen toestand volkomen te beheerschen. Er zal op het gansche volk een veel zwaarder wegend beroep worden gedaan dan misschien velen verwachten. Dit kan eenvoudig niet anders, omdat de nood gebiedt.

Bovendien ligt alles wat voorbereid wordt onder de noodzaak, welke een groote geallieerde strategie nu eenmaal vereischt, in verband met den geheelen toestand in Europa.

En nu de maatregelen zelf. Alle maatregelen gaan, gelijk Hare Majesteit de Koningin heeft medegedeeld, uit van en zijn ondergeschikt aan Harer Majesteits Regeering. Daar vindt U de eenheid van

leiding en eenheid in het coördineeren der maatregelen. Maar haar maatregelen kan zij alleen uitvoeren met aller medewerking.

Om dit te bereiken, heeft de regeering op het oogenblik der bevrijding een orgaan noodig voor den overgangstijd, die verloopt tusschen de bezetting en het herstel van normaal bestuursapparaat. Wettelijk zal terstond ons land of dat gedeelte ervan, dat vrij komt, in bijzonderen staat van beleg komen te verkeeren. In dien staat van beleg beschikt de regeering over het zoogenaamde militair gezag.

Dat militair gezag is niet het militair gezag, bedoeld in de wet van 1899. Het berust op een afzonderlijk Koninklijk Besluit, hetwelk kracht van wet heeft, regelende den bijzonderen staat van beleg gedurende den overgangstijd. Deze wet is geteekend door Hare Majesteit de Koningin en gecontrasigneerd door alle Ministers. Deze wettelijke regeling is getroffen, omdat de wet 1899 niet berekend is op den uitzonderlijken toestand, die zich thans zal voordoen. Het uitzonderlijke ligt in veel, maar vooral in twee feiten. Het vaderland wordt om zoo te zeggen teruggewonnen en er is samenwerking met onze bondgenooten.

Laat ik daarom in korte trekken de hoofdlijnen van deze wet en dit bijzonder militair gezag aanduiden.

1. Het militair gezag ontleent zijn bevoegdheden aan de regeering en is slechts denkbaar indien deze, die uiteindelijk de verantwoordelijkheid draagt, feitelijk haar verantwoordelijke taak vervullen kan. Tegelijk met het militair gezag zelf zal derhalve de regeering in Nederland aanwezig of vertegenwoordigd zijn.

2. De bevoegdheden, welke de regeering tijdelijk aan het militair gezag toebedeelt, zijn slechts die, welke noodzakelijk zijn tot herstel en handhaving van de in- en uitwendige veiligheid en tot het verband met de bondgenooten; daarnaast moet het gecorrigeerde burgerlijke bestuursapparaat zelf opereeren.

3. Bij de regeering blijft berusten de verantwoordelijkheid voor de controle op en het geven van leiding aan het militair gezag.

Het beginsel der wet van 1899 geldt, dat het burgerlijk bestuursapparaat ondergeschikt is aan het militair gezag, maar alleen ten bate van de handhaving der openbare orde, tot het aanbrengen van door de regeering in overleg met u noodig geachte correcties in het bestuur en voor de goede samenwerking met de bondgenooten.

4. Het militair gezag zal zijn vertegenwoordigers hebben in provinciën, deelen van provinciën en groote gemeenten. Deze vertegenwoordigers zullen hun taak op zoodanige wijze uitoefenen, dat zij niet alleen het provinciaal en plaatselijk burgerlijk gezag zooveel mogelijk ongehinderd laten, doch ook dat gezag met alle te hunnen dienste staande middelen en krachten tot steun zijn.

5. Het militair gezag is niet een stuk leger of marine, maar is gedacht als orgaan van verbinding van Uw locale besturen met de regeering, waarvoor hier een kern wordt voorbereid. Onder haar leden zullen zijn burgers, beroeps- en reserve-officieren. Ze zullen allen een militairen rang moeten hebben, wijl ze samen werken met het geallieerd militair apparaat. Hun instructies waarborgen nauwe samenwerking met het burgerlijk bestuur.

6. Dit aldus opgezette militair gezag moet zijn taak snel, doelbewust vervullen. Wijl de overgrote meerderheid van het Nederlandsche volk van goeden wil is en dus haar medewerking eveneens snel en doelbewust is, wordt het militair gezag spoedig overbodig. Wij hopen dus, dat zijn duur kort zal kunnen zijn en op die mogelijkheid is de organisatie voorbereid. Beloven kunnen wij dit echter niet, daar niemand alle moeilijkheden, die zich kunnen voordoen, met name die van uitwendigen aard, volledig overziet.

Laat ik het heel kort mogen saamvatten: er komt een bijzondere staat van beleg in het vrijkomende grondgebied zonder uitgesproken militair karakter, ten dienste van het snelst mogelijk herstel der normale burgerlijke vrijheden, een dadelijke inschakeling van het gezuiverd bestuursapparaat, een zoo spoedig mogelijk volledig herstel van het bestuur door de bekende organen van het Nederlandsche volk zelf en daarna tenslotte volle gelegenheid voor het georganiseerde Nederlandsche volk om zich uit te spreken onder een regeering, die het vertrouwen der natie bezit.

Zoodra meer gezegd kan worden, zal dit geschieden.

Een paar slotopmerkingen voeg ik hieraan toe. In den overgangstijd valt nadruk op gezag; het gezag moet sterk zijn d.i. over macht beschikken. Het zou een onvergeeflijke fout zijn dit over het hoofd

te zien. Ik ben ervan verzekerd, dat iedereen in Nederland dit begrijpt. De samenwerking met onze bondgenooten, welke voorbereid werd, ligt vast aan dit beginsel.

Maar ook daaraan, als alles meer normaal verloopt, blijft één zaak van vitaal belang den toestand beheerschen. De oorlog zal niet ten einde zijn, als in Europa de Duitscher is verslagen. Wij zijn dan in vollen en fellen oorlog met Japan, aan hetwelk wij zelf op 7 December 1941 den oorlog hebben verklaard.

De volheid onzer krachten zal moeten worden aangewend niet

alleen tot opbouwwerk, maar ook en vooral tot beteugeling van het monster, dat den prachtigen Nederlandschen Archipel in zijn klauwen kreeg. In dien strijd, waarbij wij aan onze bondgenooten onze volstrekte medewerking hebben toegezegd, zal het Nederlandsche volk, klein in vergelijking met groote mogendheden, zich kunnen toonen in de grootheid die zijn roemrijk verleden vaak heeft gekenmerkt.

Ons vertrouwen bij de bovenmenselijke taak, die wacht, is op onzen God, die over alle macht en kracht beschikt.

BIJLAGE 110

§ XVIII van het beknopt overzicht van de werkzaamheden van het Departement van Sociale Zaken te Londen van 10 Mei 1940 tot 24 Februari 1945, door dr. J. van den Tempel voor de Enquêtecommissie opgesteld

XVIII. HET BUREAU REPATRIËRING VAN HET
MILITAIR GEZAG

In de loop van het eerste halfjaar 1944 moet bij het Militair Gezag een Bureau Repatriëring zijn ingesteld. Overleg met het Departement van Sociale Zaken is daarbij niet gepleegd.

Bij zijn terugkeer uit de Verenigde Staten, 21 Juli 1944, vond ondergetekende een groot-opgezette proef-oefening voor repatriëring door het M.G. in volle voorbereiding. Het Departement van Sociale Zaken en de Repatriëringdienst waren daar volstrekt buiten gehouden.

Ondergetekende heeft zich over deze abnormale gang van zaken dadelijk in verbinding gesteld met de Minister van Oorlog en drong daarbij op een taakverdeling en samenwerking aan. De Minister van Oorlog verzekerde ondergetekende, dat het in zijn bedoeling lag ten spoedigste te komen tot een taakverdeling tussen de Regeeringscommissaris voor de Repatriëring en het Hoofd van het Bureau Repatriëring van het Militair Gezag.

Te dien einde zijn door de twee Ministers verschillende besprekingen gevoerd. In een bespreking, welke door de toenmalige kolonel Kruls werd bijgewoond, werd overeenstemming bereikt en vervolgens is op het Departement van Sociale Zaken een voorstel aan de Minister van Oorlog ontworpen, aan de hand van punten, welke kolonel Kruls voor vorenbedoelde bespreking had opgesteld. Dit voorstel is door ondergetekende op 5 September 1944 toegezonden aan de Minister van Oorlog, met verzoek om spoedig antwoord. Mede in verband met het aanstaande vertrek van het Militair Gezag naar Brussel drong de aangelegenheid (zie schrijven van 5 September 1944, ingevoegd in bijlage 11).

Na enige verdere telefonische gedachtenwisseling werd antwoord ontvangen van de Minister van Oorlog d.d. 14 September 1944, dat in bijlage 11 is ingevoegd.

Een poging, door ondergetekende ongeveer terzelfdertijd (Augustus 1944) ondernomen, om een personele verbinding tot stand te brengen tussen de Repatriëringdienst en het Bureau (de Sectie) Repatriëring van het Militair Gezag, had geen resultaten opgeleverd.

Ook de regeling van de verhouding van de liaison-officieren tot het Militair Gezag en de Repatriëringdienst leverde moeilijkheden op. (Zie terzake van de aanwijzing van liaison-officieren het overzicht van een bespreking op 19 Augustus 1944, ingevoegd in bijlage 11).

De brief mijnerzijds met ontwerp-instructie voor de liaison-officieren waarnaar de Minister van Oorlog verwijst in zijn brief van 14 September 1944 is in bijlage 11 ingevoegd.

Bij schrijven met bijlage d.d. 12 October 1944 (ingevoegd in bijlage 11) berichtte de Minister van Oorlog ons, dat het overleg met S.H.A.E.F. om direct contact tussen de Regeeringscommissaris en de liaison-officieren mogelijk te maken — waarop onzerzijds krachtig was aangedrongen — tot het gewenste resultaat had geleid.

Het schijnt ondergetekende toe weinig zin te hebben, thans op de toenmalige moeilijkheden ten deze dieper in te gaan. De Minister van Oorlog bleek steeds bereid, tot het bereiken van een goede samenwerking mede te werken. Toch is er niet die vruchtbare samenwerking geweest op het gebied der repatriëring tussen het M.G., respectievelijk het Bureau Repatriëring van het M.G. en de Repatriëringdienst, welke wenselijk ware geweest. Onze moeilijkheden zijn daardoor vergroot.

Ziet ondergetekende juist, dan heeft, na zijn aftreden als Minister van Sociale Zaken, de ontwikkelingsgang niet geleid tot een nauwer contact en een betere samenwerking tussen het M.G. en de Repatriëringdienst. Doch dit ligt buiten het veld van dit Verslag.

BIJLAGE 11 BEHORENDE BIJ OVERZICHT
DR. J. VAN DEN TEMPEL

Afschrift

Bespreking op Zaterdag 19 Augustus 2.30 u. met SHAEF

Aanwezig:

Ferwerda, Lindner, Repatriëring.

Maj. Proudfoot, Maj. Faulkner, SHAEF.

Ritm. Berkhout, Departement van Oorlog.

De Groot, Sociale Zaken.

S.H.A.E.F. wenscht met grooten spoed de eerste ploeg van 10 liaison officers. Twee daarvan zijn bedoeld voor Frankrijk en België, de rest (8 + 2 reserve) voor West-Duitsland.

Zij zullen worden uitgeworpen of overgebracht onmiddellijk met de troepen, die het Dortmund-Eems kanaal zullen bezetten. Zij zullen daarbij alle Nederlandsch belangen hebben voor te staan: identificatie, registratie (voorloopte), informatie, verbinding met Nederlandsche autoriteiten. Hun instructies krijgen zij van Ferwerda, voorzoover niet van S.H.A.E.F., en zij blijven met hem steeds in contact. Zij zullen een korte opleiding met hun ploeg ontvangen; deze opleiding zal voor een groot deel door Ferwerda moeten worden gegeven.

Zoodra mogelijk zullen er 51 (—10) liaison officers moeten zijn, berekend op 1 per 10 000 te repatriëren personen.

Departement van Oorlog zal voor 12 officers zorgen om te beginnen en heeft in dien zin aan Col. Blizzard geschreven. Maj. Proudfoot zal zich met dezen in verbinding stellen, waarna een gecombineerde brief zal volgen.

De aan te stellen officers zullen den rang van Kapt. of Luit. hebben, die voor Berlijn hooger.

Samenwerking met U.N.R.R.A. is gedurende de geheele bespreking niet genoemd; S.H.A.E.F. vertrouwt overal op de volle medewerking van de nationale Repatriëring Organisaties en doet daarvan dan nu ook in de praktijk blijken.

Bij S.H.A.E.F. is men zich bewust van het feit, dat wij de splitsing huitenland/binnenland hebben en men meent niet anders dan dat Sociale Zaken met binnenland niets te maken heeft. Een aantal van 56 Repatriëringsofficieren (incl. grensbewaking) binnenland is op papier vastgelegd.

De nu aan te stellen 10 of 12 officieren zullen *niet* liaison officers doch repatriation officers worden genoemd; zij worden geacht door Sociale Zaken te zijn uitgezonden.

In verband met de zeer verantwoordelijke taak, die deze repatriation officers zullen hebben, moeten zij niet te jong zijn en ook overigens aan duidelijke eischen voldoen. Wij worden verzocht streng toe te zien, dat geen verkeerde mensen komen, aangezien één man in dezen groote ongelukken kan tweeg brengen.

Afschrift

*Summary of Conversation with Major Proudfoot & Major Faulkner
at 49 St. James' Street on Saturday, 19th August 1944
at 2.30 P.M.*

Present:

Major Proudfoot

Major Faulkner

Ritmeester Teding van Berkhout

Mr. de Groot

Cmdr. Lindner

Mr. Ferwerda.

Major Proudfoot explained that SHAEF require at the earliest possible moment the nomination of repatriation liaison officers for services outside the Netherlands. The number of officers required are:

For Belgium — Maximum 4 (immediately 1 or 2)

For France — Maximum 5 (immediately 1 or 2)

For Norway — Maximum 1 —

For Germany — Maximum 41 (immediately 8, of which 7 are required for field service and 1 for H.O. Service in Berlin in due course).

The total number would therefore be 51, of which 12 field staff officers are required *now*.

Originally, a number of 16 was engaged for Poland but this has been dropped because it is assumed that the Russian High Command will make their own arrangements.

The task of the liaison officers will be:

1. To assist in identification, registration and classification.
2. To issue repatriation visas for which they must receive full instructions from their own Government and movements authorisations.
3. To procure repatriation clearance.
4. To report regularly on numbers and condition of Netherland repatriates.
5. To furnish such information as is required by the Repatriation Authorities.

It was suggested that the appropriate ranks should not exceed:

For Head Office — Lieut. Colonel and Major

Field Staff — Captain.

The Head Office Staff will eventually be required to be extended with several more officers and assistant clerical staff. The officer should be made available at once so that they can have the appropriate training and be ready within three weeks' time. It was suggested that the officers should be selected from the Corps of Liaison Officers which is at present available and who may not be required for the functions originally assigned to them.

Afschrift

SUPREME HEADQUARTERS
ALLIED EXPEDITIONARY FORCE
G-5 Division
Displaced Persons Branch
SHAEF/G-5/DP/2409.

1 September 1944.

*The Honorable G. F. Ferwerda,
Netherland Commissioner for Repatriation,
49 St. James' Street,
London, S.W. 1.*

Dear Mr. Ferwerda:

I have your letter of 28 August relative to your proposal that Mr. Brandel and you visit France, and confirming that M. Dejean, the French Minister, has assured you that such a visit has the consent of his government.

In its determination of the question of your visit, it would undoubtedly be helpful to Supreme Headquarters if Colonel H. J. Kruls, Chief of Staff, Netherlands Military Administration, recommended it.

I am certain that you will realize that military protocol makes such a procedure advisable.

With many pleasant recollections of a delightful luncheon with you, I remain,

Very truly yours,

(s) ALLEN W. GULLION

*Major General, USA
Chief, Displaced Persons Branch.*

Afschrift

32 A/5394.

5 September 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Heere Minister van Oorlog,
Arlington House, S.W. 1.*

Ten vervolge op onze bespreking van 31 Augustus jl. heb ik de eer Uwer Excellentie voor te stellen, de taakverdeling ten aanzien van de repatriëring als volgt vast te stellen.

1. De verantwoordelijkheid voor de repatriëring berust bij den Minister van Sociale Zaken. Dienovereenkomstig is, onder verantwoordelijkheid van den Minister de Regeeringscommissaris voor Repatriëring belast met de leiding van den Dienst der Repatriëring.

2. Voor den duur dat het grensgebied in bijzonderen staat van beleg verkeert, berust in dat gebied, voorzoo veel betreft repatriërenden, die op eigen gelegenheid de grens hebben overschreden, de uitvoering van de maatregelen met betrekking tot ontvangst, onderzoek, registratie en verzorging bij het Militair Gezag.

3. Het Militair Gezag verleent in het grensgebied zijn medewerking in het bijzonder ten aanzien van de vordering van woon- en verblijfsruimten ten behoeve van gerepatriëerden, alsmede voor bewaking.

4. Onverminderd hetgeen voortvloeit uit de dienstverhouding tot het Hoofd Bureau Militair Gezag is het door het Militair Gezag ingestelde Bureau Repatriëring met het daarbij behoorende personeel ter beschikking gesteld van den Minister van Sociale Zaken. Doel hiervan is eenerzijds de coördinatie van werkzaamheden, verbonden aan de repatriëring, anderzijds te bereiken, dat gedurende den bijzonderen staat van beleg dezelfde richtlijnen zullen worden in acht genomen, die na afloop daarvan zullen worden gevolgd.

5. De bedoelde terbeschikkingstelling eindigt met het intreden van den bijzonderen staat van beleg. Tot het einde van den bijzonderen staat van beleg ressorteert de repatriëringdienst van het Militair Gezag onder den Chef Staf van het Militair Gezag.

6. Bij het einde van den bijzonderen staat van beleg wordt voorzoo veel mogelijk de repatriëringdienst van het Militair Gezag met het alsdan daarbij behoorende personeel ter beschikking gesteld van den Minister van Sociale Zaken totdat de repatriëring zal zijn beëindigd c.q. tot een eerder door de Ministers van Oorlog en Sociale Zaken in onderling overleg vast te stellen tijdstip.

7. Onverminderd zijn bijzonder taak als zoodanig, is het Hoofd van den Repatriëringdienst van het Militair Gezag bij den Dienst der Repatriëring meer speciaal belast met de voorbereiding van de maatregelen, die boven en behalve het sub 2 en 3 bepaalde gedurende en na den bijzonderen staat van beleg binnenslands ten aanzien van repatriërenden zullen moeten worden getroffen. Voorts vervult hij bij den Dienst der Repatriëring de werkzaamheden, welke voor een goede samenwerking worden vereischt.

Ik meen te mogen aannemen, dat een nauwkeuriger taakomschrijving niet noodzakelijk is. Aangenomen mag worden, dat de Regeeringscommissaris voor Repatriëring en Prof. de Boer den weg zullen vinden voor de juiste samenwerking in deze zoo belangrijke materie.

Gaarne zie ik Uw antwoord spoedig tegemoet.

De Minister van Sociale Zaken,

Afschrift

32 A/5468.

11 September 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Heere Minister van Oorlog,
Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.*

Mij werd kennis gegeven van eene instructie, opgesteld door Uw Departement, voor de Nederlandsche-Liaison-repatriëringsofficieren. Zooals ik Uwer Excellentie reeds mocht mededeelen, kan ik mij met die instructie op enkele belangrijke punten niet vereenigen.

Ik moge Uwer Excellentie bijgesloten een ontwerp-instructie doen toekomen, zooals deze m.i. zou moeten worden verstrekt.

In verband met de mogelijkheid, dat de officieren zeer binnenkort zullen worden opgeroepen, zal ik het op prijs stellen, de goedkeuring van Uwer Excellentie zoo mogelijk nog heden te ontvangen.

De Minister van Sociale Zaken,

Instructies voor de Nederlandsche liaison officieren, geaccrediteerd bij D.P.X. in Duitschland of bij Supreme Headquarters in geallieerde landen

1. Hij is aangewezen door de Ministers van Oorlog en van Sociale Zaken en ontvangt een dienovereenkomstige, in het Engelsch gestelde, schriftelijke verklaring, door of namens die Ministers geteekend. Deze verklaring draagt hij altijd bij zich, om zich, waar zulks noodig mocht zijn, in zijn functie als liaison-officier D.P. te kunnen legitimeeren.

2. Bij het bepalen, welke Nederlanders of Nederlandsche onderdanen, te zijner tijd, voor repatriëring naar Nederland in aanmerking worden gebracht, laat hij zich leiden door de in bijlage II gestelde regelen.

3. Teneinde te kunnen voldoen aan de in punt 2 van de „Instructions for Netherlands Liaison-Officers for Displaced Persons” (bijlage III) gestelde eischen, wordt hij door of vanwege den Minister van Sociale Zaken gemachtigd de uiteindelijke thuisreis der in aanmerking gebrachte personen te sanctioneeren (bijlage IV).

4. Terzake van extra maatregelen omtrent verzorging c.q. financiële maatregelen houdt hij zich aan richtlijnen hem door den Minister van Sociale Zaken verstrekt (bijlage V).

5. Hij volgt voor zooverre betreft den normalen, dagelijkschen gang van zaken, de bevelen en aanwijzingen van den Commandant van de geallieerde eenheid, waarbij hij is geaccrediteerd. Bijzondere aanwijzingen van Nederlandsche zijde betreffende aangelegenheden van repatriëring kunnen hem slechts worden gegeven door of vanwege den Minister van Sociale Zaken, voorzooveel nodig door bemiddeling van den Minister van Oorlog.

6. Hij rapporteert betreffende aantallen te repatriëeren personen (te scheiden in mannen, vrouwen en kinderen), hun classificatie naar beroep in Nederland, de algemeene stemming onder hen, hun gezondheidstoestand, het beschikbaar zijn van eventueel aanwezig Nederlandsch medisch- en verzorgingspersoneel en de aanwezigheid van administratieve hulp aan den Regeeringscommissaris voor Repatriëring. Deze rapporten, welke tenminste eens per week dienen te worden ingezonden, worden opgemaakt in vijfvoud ter toezending o.m. aan de Ministers van Oorlog, van Sociale Zaken, van Justitie en aan C.S.M.G.

7. Voor zijn vertrek verstaat hij zich met den betaalmeester van het D. v. O., teneinde maatregelen te treffen, dat de hem toekomende dagelijksche vergoeding hem gewordt.

danigen aard, dat daaromtrent geen overeenstemming ware te bereiken. Ik moge daaromtrent het navolgende opmerken:

ad. 1. Het is formeel niet mogelijk, de liaison-officiëren anders dan door den M.v.O. te doen aanwijzen.

ad. 4. Aan S.H.A.E.F. ware mee te deelen, dat de bedoelde richtlijnen werden verstrekt door den Minister van Sociale Zaken en niet zoo als aanvankelijk werd medegedeeld door den Minister van Algemeene Zaken.

ad. 5. Zoolang de liaison-officiëren in S.H.A.E.F.-verband werkzaam zijn, zullen alle bijzondere aanwijzingen door of vanwege den Minister van Sociale Zaken door bemiddeling van den M.v.O. moeten worden gegeven, zoodat de woorden „voor zooveel noodig” dienen te vervallen.

ad. 6. De hier bedoelde rapporten dienen pro forma aan de militaire autoriteiten te worden toegezonden. Natuurlijk zullen deze in de praktijk rechtstreeks aan den Regeeringscommissaris worden ter hand gesteld.

ad. 7. Uwe opmerking overgenomen.

Met inachtneming van het vorenstaande zal ik trachten met S.H.A.E.F. tot een herziening van de door haar reeds goedgekeurde instructie te komen.

Tenslotte moge ik wijzen op de omstandigheid, dat S.H.A.E.F. voornemens is vreemdelingen, die uit Duitschland door Nederland reizen, te verzamelen in centra buiten de Nederlandsche grens, daar de verzorging, huisvesting en reisgelegenheid in Nederland, wanneer het groote aantallen betreft, op onoverkomelijke moeilijkheden zou stuiten.

Ik vraag mij af, of art. 1 van de bilaterale overeenkomst, door Uwer Excellentie toegezonden aan den Voorzitter van den Ministeraad d.d. 31 Augustus II. no. 32 A/5222, daarmee wel in overeenstemming is, of meent U, dat het bepaalde onder 8 van deze overeenkomst daarin voldoende voorziet?

De Minister van Oorlog,
(w.g.) VAN LIDTH DE JEUDE.

Afschrift

MINISTERIE VAN OORLOG

Afdeeling I

No. 33.

Onderwerp: Repatriëring.

Londen, 14 September 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Sociale Zaken.*

Naar aanleiding van de taakverdeeling inzake repatriëring, als voorgesteld in Uw schrijven dd. 5 dezer, no. 32 A 5394, heb ik de eer Uwer Excellentie te berichten, dat ik de taak van het M.G. met den Chef van den Staf M.G. en het Hoofd van de Sectie Repatriëring M.G. uitvoerig heb besproken.

Met de voorgestelde taakverdeeling kan ik mij in het algemeen wel vereenigen. Ik moge er intusschen de aandacht op vestigen, in verband met het in Uw boven aangehaalden brief onder 4 en onder 5, eerste zinsnede, gestelde, dat Majoor *De Boer* met het grootste gedeelte van zijn Staf inmiddels in opdracht van S.H.A.E.F. naar de overzijde vertrekt. Voor zooverre Uw dienst over gegevens wenscht te beschikken, kan de heer *Ferwerda* zich tot Mr. *Kruls* wenden.

Ten aanzien van de taak van den dienst der repatriëring M.G., onder 2 en 3 vermeld, moge ik opmerken, dat de plannen tot uitvoering van deze taak in nauwe samenwerking met S.H.A.E.F. zijn ontworpen en uitgewerkt, daar S.H.A.E.F. voornemens is gedurende de eerste militaire fase deze plannen onder eigen verantwoordelijkheid uit te voeren, waarbij de leden van het M.G. als liaison-officiëren dienst doen. Gedurende de tweede fase van den bijzonderen staat van beleg zal de uitvoering aan het M.G. worden opgedragen, waarbij op hun beurt de S.H.A.E.F.-officiëren als liaison-officiëren optreden, na beëindiging waarvan de onder 6 gestelde bepaling in werking treedt.

Ten aanzien van den repatriëringdienst in Duitschland moge ik opmerken, dat de Sectie Repatriëring M.G. daarmee geen rechtstreeksche bemoeiingen heeft, behalve dat op verzoek van S.H.A.E.F. een aantal liaison-officiëren is aangewezen. Bij Uw brief dd. 11 dezer no. 32 A/5468 werd mij een instructie toegezonden, die op enkele punten afwijkt van de dezerzijds na overleg met S.H.A.E.F. ontworpen instructie. Naar mijne meening zijn de afwijkingen niet van zoo-

Afschrift

32 A/5875

MINISTERIE VAN OORLOG

(Netherlands Ministry of War)

Afd. I.

Nr. 16.

London, S.W. 1, 12 October 1944.

Onderwerp:

Instructie repatriëerings-
verbindingsofficiëren

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Sociale Zaken.*

Naar aanleiding van Uw brief d.d. 25 September 1944 No. 32 A/5635 heb ik de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat het overleg met SHAEF om direct contact tusschen den Regeeringscommissaris en de liaison-officiëren mogelijk te maken, inderdaad tot het gewenschte resultaat heeft geleid.

De Minister van Oorlog,
(w.g.) VAN LIDTH DE JEUDE.

Afschrift

*Instructies voor de Nederlandsche liaison officieren, geaccrediteerd
bij D.P.X. in Duitschland of bij Supreme Headquarters
Missions in geallieerde landen*

1. Hij is aangewezen door den Minister van Oorlog en heeft daarbij ontvangen een dienovereenkomstige, in het Engelsch gestelde, schriftelijke verklaring, door of namens den Minister geteekend. Deze verklaring draagt hij altijd bij zich, om zich, waar zulks nodig mocht zijn, in zijn functie als liaison-officier D.P. te kunnen legitimeeren.

2. Bij het bepalen, welke Nederlanders of Nederlandsche onderdanen, te zijner tijd, voor repatriëring naar Nederland in aanmerking worden gebracht, laat hij zich leiden door de in Bijlage II gestelde regelen.

3. Teneinde te kunnen voldoen aan de in Punt 2 van de „Instructions for Netherlands Liaison Officers for Displaced Persons” (Bijlage III) gestelde eischen, wordt hij door of vanwege den Minister van Sociale Zaken gemachtigd de uiteindelijke thuisreis der in aanmerking gebrachte personen te sanctioneeren. (Bijlage IV.)

4. Ter zake van extra maatregelen omtrent verzorging c.q. financiële maatregelen houdt hij zich aan de richtlijnen hem t.z.t. door den Minister van Sociale Zaken te verstrekken.

5. Hij volgt voor zooverre betreft den normalen, dagelijkschen gang van zaken, de bevelen en aanwijzingen van den Commandant van de geallieerde eenheid, waarbij hij is geaccrediteerd. Bijzondere

aanwijzingen van Nederlandsche zijde kunnen hem slechts worden gegeven door of vanwege den Minister van Sociale Zaken door bemiddeling van den Minister van Oorlog.

6. Hij rapporteert betreffende aantallen te repatriëeren personen (te scheiden in mannen, vrouwen en kinderen), hun classificatie naar beroep in Nederland, de algemeene stemming onder hen, hun gezondheidstoestand, het beschikbaar zijn van eventueel aanwezig Nederlandsch medisch-verzorgingspersoneel en de aanwezigheid van administratieve hulp aan den Minister van Oorlog. Deze rapporten, welke tenminste eens per week dienen te worden ingezonden, worden opgemaakt in vijfvoud (Een exemplaar wordt behouden door den Minister van Oorlog. De overige exemplaren worden doorgegeven aan den Regeeringscommissaris voor verdere behandeling).

7. Voor zijn vertrek verstaat hij zich met den betaalmeester van het Departement van Oorlog, teneinde maatregelen te treffen, dat de hem toekomende dagelijksche vergoeding hem regelmatig wordt.

BIJLAGE 111.**Correspondentie en telegramwisseling over de voorgenomen reis van Minister van den Tempel naar het bevrijde gebied**

ROYAL NETHERLANDS GOVERNMENT
CABINET OF THE PRIME MINISTER

telephone nr. Regent 2141.

Arlington House,
Arlington Street,
London, S.W. 1.

Nov. 1944.

Amice Collega,

Het spreekt vanzelf, dat U naar België kunt gaan. Of U naar bezet gebied kunt gaan — hetgeen in beginsel is toegezegd door Mr. Churchill en mij — hangt af van het antwoord, dat ik wachtend ben over de wijze, waarop dit geregeld wordt. De heer Michiels v. V. zal U inlichten.

In haast,

t.a.v.

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Telegram uit Brussel dd. 8 November 1944
van van den Tempel aan Gerbrandy:

Met referte aan brief van Lidth aan Gerbrandy verzoek omgaande te berichten of nog bezwaar dat ik dezer dagen voor mijn aangelegenheden bespreking houd in bevrijd gebied.

most immediate.

nr. 776.

From Netherlands army London 9/11/44 1735 HRS to van den Tempel Netherlands Minister social affairs care netherlands military administration 33 ca unit 91 town major Bla.

Secret 77.

Reply your telegram and referring mine to van Lidth regret have to inform you I would consider your visit now to liberated territory very inopportune and that this would also otherwise cause difficulties.
Gerbrandy.

BT 77 Gerbrandy.

BIJLAGE 112

Brief d.d. 12 November 1944 van de chef staf Militair Gezag aan de Voorzitter van de Raad van Ministers, benevens schrijven d.d. 27 November 1944 van de Minister van Oorlog aan de chef staf M.G.

Secr. 211

K/JY

Vestiging in Nederland

12 November 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Voorzitter van den Raad van Ministers.*

Naar aanleiding van het mij bekende voornemen om de z.g. vijf kwartiermakers op korten termijn naar Nederland te doen overgaan, heb ik de eer Uwer Excellentie het volgende te berichten:

Nu ik eenigen tijd als Chef Staf Militair Gezag in functie ben geweest en van nabij heb kennis gemaakt met de moeilijkheden, welke aan het bestuur van het bevrijde gebied onder de huidige omstandigheden zijn verbonden, is bij mij de overtuiging ontstaan, dat de komst van Uwe Excellentie en vier Harer Ambtgenooten het gevaar met zich medebrengt voor een onwikkeling, welke voor den gang van zaken in bevrijd Nederland desastreus kan zijn. Ik moge een en ander hieronder nader uiteenzetten.

Het Militair Gezag heeft thans de zaak vrij goed in handen. Er zijn ongetwijfeld nog vele dingen, die verbetering behoeven, maar ik heb goede hoop, dat ook hieraan weldra tegemoet gekomen kan worden. Wat op het oogenblik noodig is, is een sterke leiding, die de beschikking heeft over groote bevoegdheden en in staat is op zeer korten termijn beslissingen te nemen. Ik ben mij bewust, dat het Militair Gezag als zoodanig in sommige opzichten nog te kort is geschoten. Naast de omstandigheid, dat onder de tegenwoordige verwarde omstandigheden, elke organisatie hierin meer of minder moet te kort schieten, zie ik de oorzaken daarvan dan ook in onvoldoende personeelsbezetting van het Militair Gezag en onvoldoende vrijheid van handelen, zoowel tengevolge van het feit, dat de geldende besluiten niet in alle opzichten het Militair Gezag vrijlaten, als tengevolge van nog onvoldoende hulp van de Geallieerde instanties. De komst van Uwe Excellentie en Haar Ambtgenooten kan hierin zeer zeker geen verbetering brengen. Integendeel. Er zullen nieuwe moeilijkheden ontstaan, die een snelle en doeltreffende uitoefening van gezag in den weg staan en tot verwarring en verlies aan prestige zoowel van het Militair Gezag als van de Regeering aanleiding zullen geven.

Ik wil hiermede niet zeggen, dat het Militair Gezag voor onbepaalde tijd het eenige centrale gezagsorgaan zou moeten blijven.

Zoodra de Regeering in Nederland is en zij de beschikking heeft over goed werkende departementen en diensten, zal de taak van het Militair Gezag van karakter veranderen en zeer vergemakkelijkt worden.

De vestiging van een aantal Ministers in Nederland, zonder departementen of met uit den aard geheel onvoldoende personeel, heeft de volgende groote bezwaren:

1. De neiging zal ongetwijfeld bestaan om bij gebrek aan departementaal personeel, zich te bedienen van de hulp van het personeel van den Staf Militair Gezag. Dit is echter ontoelaatbaar. De secties zijn onvoldoende van samenstelling en moeten nog verder uitgebreid worden. Zij kunnen niet tevens ten dienste staan van de Ministers, tot wier departementen een deel van het personeel vóór de vorming van Staf Militair Gezag heeft behoord. Anderzijds moet ik, om groote verwarring te voorkomen, den eisch stellen, dat aan het personeel van Staf Militair Gezag uitsluitend door mij en niet door Ministers orders worden gegeven.

2. De aanwezigheid van een aantal Ministers heeft onherroepelijk ten gevolge, dat velen zich tot hen zullen wenden met klachten over een huidigen gang van zaken en met wenschen. Daardoor en als gevolg van eigen waarnemingen der Ministers, zal bij hen de neiging ontstaan om in te grijpen en beslissingen te nemen. Dergelijke beslissingen kunnen niet anders dan incidenteel zijn en in den regel onvoldoende overwogen. Hierdoor ontstaat verwarring en wordt het werk van het Militair Gezag in korten tijd onmogelijk gemaakt.

3. Het prestige der Ministers en daarmee der Regeering zal ernstig in gevaar komen. De Ministers zonder departementen worden in het glazen huisje van een provinciestad het centrum van belangstel-

ling en critiek. Misschien komen er gedurende de eerste dagen eenige vreugdeklanken; de terugslag zal snel komen en groot zijn. Er worden bij het volk verwachtingen gewekt, die niet bevredigd kunnen worden. Scherpe critiek zal ontstaan, welke het prestige der Regeering schaadt en haar positie onhoudbaar doet worden. Critiek op het Militair Gezag daarentegen is minder ernstig; het is een tijdelijke instelling, waarvan iedereen het tijdelijk karakter kent.

4. De bevoegdheden van zelfstandig optredende Ministers zijn onvoldoende. Op de meeste terreinen, waarbij regelend moet worden opgetreden, beschikt het Militair Gezag over bevoegdheden, welke Ministers zonder de Kroon niet bezitten. Zouden toch snelle maatregelen noodig zijn, dan zouden zij door het Militair Gezag moeten worden getroffen. Aangezien het Militair Gezag slechts van zijn bevoegdheden gebruik kan maken, indien het voor dat gebruik zelf de verantwoordelijkheid kan dragen, is ook hier een bron van conflicten aanwezig.

5. Het bevrijde gebied van Nederland bevindt zich nog steeds in de z.g. militaire phase en het is voorloopig niet te verwachten, dat de tweede phase zal intreden. Zoolang derhalve de feitelijk hoogste macht op bestuursgebied nog in handen ligt van den Geallieerden Opperbevelhebber, is het gewenscht, dat Nederlandsche Ministers zich niet op Nederlandsch gebied met bestuursaangelegenheden bemoeien. Daarvoor is een apparaat geschapen: het Militair Gezag. Wil men dat apparaat uitschakelen of zijn maatregelen doorkruisen, dan beteekent dit slechts verwarring en teleurstelling. Niet alleen op bestuursgebied in engeren zin, doch ook voor alle maatregelen op economisch terrein is de nauwste samenwerking met de geallieerde legerleiding en plaatselijke bevelhebbers noodzakelijk. Ook hier zijn de beslissingen uiteindelijk geheel aan geallieerde zijde. Het Militair Gezag is hierop geheel ingesteld en de geallieerde legerleiding weet hiermee te werken. Het zou het prestige van de leden van het Kabinet niet versterken, wanneer telkens zou blijken, dat eventuele beslissingen van hun zijde genegeerd zouden worden door geallieerde bevelhebbers.

6. Het is te vreezen, dat overeenkomstig de Londensche practijk, belangrijke en ook minder belangrijke beslissingen niet zullen worden getroffen dan na uitvoerige besprekingen in een vergadering der Ministers. Indien ik daarbij steeds tegenwoordig zou moeten zijn — hetgeen inderdaad noodzakelijk is —, zou dit beteekenen, dat ik niet meer in staat zou zijn de noodige leiding aan mijn Staf te geven en mij voortdurend op de hoogte te stellen van den toestand ter plaatse.

7. De permanente aanwezigheid van een aantal Ministers in Nederland zou beteekenen, dat men zich in het bevrijde gebied, meer dan tot dusver het geval is, met het politieke leven zou gaan bezig houden. Partijgenooten en politieke vrienden zullen trachten hun invloed te laten gelden. Adspirant-kamerleden en baantjesjagers zullen zich verdringen. De ervaringen in België hebben geleerd, dat hieruit groote nadeelen voortvloeien, welke het snel treffen van maatregelen, welke thans noodig zijn, zeer zullen belemmeren. Ik zal in dit verband H.M. Ambassadeur te Brussel verzoeken Uwer Excellentie een nadere uiteenzetting te willen geven van de groote moeilijkheden, welke het ontijdig vroeg optreden der Belgische Regeering heeft veroorzaakt.

8. Het tegenwoordige Kabinet verheugt zich in Nederland niet in een groote populariteit. De meest voorkomende houding is een van groote onverschilligheid. Ik meen overtuigd te kunnen zijn, dat maatregelen, genomen door het Militair Gezag, dat — naar men algemeen erkent — onder de huidige omstandigheden een onmisbare instelling is, beter zullen worden geaccepteerd dan die, welke afkomstig zijn van de Ministers. Ik geloof, dat deze factor in bijzondere mate spreekt in het thans bevrijde katholieke Zuiden. Ik merk in dit verband op, dat Uwe Excellentie herhaaldelijk tegenover geallieerde autoriteiten en tegenover mij heeft betoogd, dat de overkomst der Ministers noodig zou zijn uit psychologische overwegingen, n.l. om niet den indruk te wekken, dat de Regeering eerst terugkeert, wanneer het gevaar geweken is en de levensomstandigheden weer normaal zijn. Terugkeer naar bevrijd gebied zou volgens U noodig zijn om het prestige van het Kabinet te versterken. Uwe Excellentie vergeve mij de opmerking, dat versterking van het prestige van Kabinet, dat na de bevrijding zal aftreden, niet van zoodanige beteekenis is,

dat daarvoor ander groote bezwaren moeten worden aanvaard. Vestiging in Nederland zal ook geen prestigeverbetering beteekenen van het Kabinet, doch hoogstens van enkele Ministers als persoon. Het prestige van het Kabinet zal korten tijd na vestiging in Nederland geheel verloren zijn.

Samenvattende moge ik Uwer Excellentie als mijn meening doen kennen, dat de permanente vestiging van vijf Ministers in Nederland hoogst ongewenschte gevolgen zal hebben. De overkomst van H.M. de Koningin met Haar Ministers, ieder beschikkend over een werkend departementaal apparaat, zal ik zeer toejuichen. De oplossing, die thans gevonden wordt, moet ik echter afraden. Indien de Ministers onder deze omstandigheden naar Nederland komen, dan mag dat slechts zeer tijdelijk zijn voor het inwinnen van verschillende infor- maties en voor het verleenen van rechtstreekschen steun aan het Militair Gezag in den vorm van raadgevingen en het vaststellen van de mate, waarin het M.G. meer vrijheid van handelen dient te hebben.

Zou blijken, dat zich een andere toestand gaat ontwikkelen, een toestand, waarin de hiervoor onder 1 tot en met 8 genoemde bezwaren voortvloeien, dan moet ik Uwer Excellentie tot mijn spijt nu reeds waarschuwen, dat ik dan zeker tot de conclusie zal moeten komen, dat ik de verantwoordelijkheid niet langer zal kunnen dragen en mij tot H.M. de Koningin zal moeten wenden om ontheffing te verzoeken uit mijn tegenwoordige functie.

Ik hoop, dat Uwe Excellentie zal begrijpen, dat het mij moeilijk heeft gevallen Haar over deze zoo bijzonder gevoelige materie open- lijk mijn meening te zeggen. Het gevaar heb ik onder de oogen moeten zien, dat men mij van dictatoriale neigingen zou verdenken.

Niets is echter verder van mij en ik doe slechts, wat ik meen, dat 's Lands belang vordert.

Ten slotte moge ik nog opmerken, dat, indien het vorenstaande Uwer Excellentie geen aanleiding mocht geven, Haar plannen te herzien, ik dringend moet verzoeken, zulks geheel in overeenstem- ming met den Brigadier de Casenove, om den datum van Uw reis naar Nederland uit te stellen, tot een zoodanig tijdstip, dat ik de gelegenheid heb mijn Staf tevoren naar Nederland te verplaatsen. Het zou zeer ongewenscht zijn, indien een deel van het Kabinet zich in Nederland bevond, terwijl de Staf Militair Gezag noodgedwongen nog op vreemden bodem standplaats moet houden.

Ik zend van dezen brief een copie aan Z.K.H. Prins Bernhard en aan den Minister van Oorlog.

*De Chef Staf Militair Gezag
De Generaal-Majoor:
(w.g.) H. J. KRULS.*

Zeet Geheim

STAF MILITAIR GEZAG

Nr: Secr. 213

Onderwerp: Vestiging in Nederland

Bijlagen: 4

Te Velde, 13 November 1944.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Oorlog, Londen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie hierbij te doen toekomen een afdruk van mijn aan den Voorzitter van den Raad der Ministers gerichtten brief van 12 November l.l., No. Secr. 211.

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,
(w.g.) H. J. KRULS.*

Zeet Geheim.

Afd. I.

No. 2254 P.

Onderwerp: Vestiging in Nederland.

27 November 1944.

*Aan den Chef Staf Militair Gezag,
Brussel.*

Naar aanleiding van den door U tot den Minister-President gerichtten brief d.d. 12 dezer, Secr. 211, mij in afschrift toegezonden bij Uw schrijven d.d. 13 dezer, Secr. 213, vestig ik Uw aandacht erop, dat U volgens art. 2, punt 1, Uwer instructies rechtstreeks verantwoordelijk zijt aan den Minister van Oorlog.

Ik noodig U uit in den vervolge mededeelingen, voor de Regeering bestemd, tot mij te richten, na ontvangst waarvan deze door mij te bestemder plaatse zullen worden overgebracht.

Na het onderhoud met den Minister-President op 21 dezer zal ik op den inhoud van dien brief — waarvan de vorm en de strekking door de Regeering niet aanvaard wordt — niet nader ingaan.

Ik wil slechts aantekenen, teneinde elk misverstand te vermijden, dat omtrent de verhouding tusschen Regeering en Militair Gezag, zooals deze is vastgelegd in art. 3 van het Besluit Bijzondere Staat van Beleg, blijkens Uw uitdrukkelijke verklaring geenerlei verschil van meening bestaat en U zich volledig aan de daaruit voortvloeiende consequenties onderwerpt.

*De Minister van Oorlog,
Voor den Minister,
de Luitenant-Generaal,
(w.g.) J. F. v. d. VIJVER.*

BIJLAGE 113

Notulen, houdende een samenvatting van de vergaderingen van de Ministers-kwartiermakers van 31 October 1944 tot en met 23 December 1944

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Londen, 31 October 1944.
Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.

Zeer geheim

*Samenvatting van de kwartiermakersvergadering
op 30 October 1944*

Aanwezig:

Zijne Excellentie Prof. Mr. P. S. Gerbrandy, Minister-President,
Zijne Excellentie Jhr. Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude, Minister
van Oorlog,

Zijne Excellentie Mr. J. A. W. Burger, Minister van Binnenlandsche
Zaken,

Zijne Excellentie Mr. J. G. van Heuven Goedhart, Minister van
Justitie,

Zijne Excellentie Ir. J. van den Broek, Minister van Financiën,
De Secretaris Mr. J. G. de Beus,

De Heeren Gelderblom en Voorwinde.

De Minister-President heet de beide afgevaardigden van den Bond „Nederland” hartelijk welkom en informeert naar hun persoonlijke omstandigheden en den toestand te Eindhoven.

Voorgelezen worden het request aan Hare Majesteit de Koningin en de toelichting op de oprichting van den Bond „Nederland”.

De Minister van Justitie betoogt, dat hij eenerzijds, zelf drie jaren in de illegaliteit werkzaam geweest zijnde, uiteraard den geest dien de Bond „Nederland” wil hooghouden aanvoelt en toejuicht; anderzijds moeten wij nuchter blijven en inzien, dat er zoo groote principieele tegenstellingen bestaan tusschen verschillende groepen van illegale werkers, dat het moeilijk zal zijn na de bevrijding de eenheid tusschen hen ook in het positieve en constructieve te handhaven. De geheele Regeering is overtuigd van de noodzaak *niet* terug te keeren tot den toestand van voor 1940, doch moeilijker is het dezen wensch in positieve maatregelen om te zetten. Spreker zet uiteen voor welke beperkingen en welke moeilijkheden de Regeering stond bij het organiseren van het Militair Gezag. Ook zou het onbillijk zijn ambtenaren, die zich onder zeer zware omstandigheden goed gehouden hebben, doch niet de vereiste efficiency bezitten, zonder meer af te danken en daarmee op één lijn te stellen met de slechte vaderlanders.

De Minister van Oorlog voegt hieraan toe: Dat de Regeering steeds zeer goed heeft beseft, dat het handjevol menschen, hetwelk het Militair Gezag vormt, nooit voldoende zou zijn om de enorme taak in bevrijd gebied alleen ter hand te nemen. Daarom worden thans in elke gemeente commissies van bijstand uit het verzet aan het Militair Gezag toegevoegd, waaruit dit zich functionarissen zal assimileren.

De Heer Voorwinde zegt, dat men volkomen begrijpt, dat ambtenaren, die zich goed gehouden hebben, gehandhaafd moeten worden, doch in Eindhoven zijn b.v. wethouders gehandhaafd die den N.S.B. burgemeester de ambtsketen hebben omgehangen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken: „Dit is in strijd met de gegeven instructies”.

De Heer Gelderblom meent, dat er, met volle erkenning van de practische moeilijkheden, toch veel goeds tot stand kan worden gebracht op idealistischen grondslag.

De Minister van Financiën deelt naar aanleiding van een der in het request genoemde bezwaren mede, dat reeds 6 maanden geleden een betalingsovereenkomst met België is gesloten, waardoor de Nederlandsche Regeering de beschikking krijgt over 50 miljoen frs. voor eventueele aankopen in België. Ook zijn daar b.v. reeds de chemi-

caliën aangekocht om in Zeeuwsch Vlaanderen de suikercampagne te kunnen doorvoeren. De „bottleneck” is echter op het oogenblik het transport, zoowel naar het continent, als op het continent zelf.

De Heer Gelderblom beseft, dat er op langen termijn plannen zijn gemaakt, doch de bevolking heeft *thans* niet genoeg te eten, en zelfs op kleine schaal zou aanvoer van levensmiddelen reeds van veel belang zijn.

De Minister van Oorlog wijst er op, dat de prioriteit van militaire aanvoeren bijna alle plannen schipbreuk doet lijden, waarvan spreker als typisch voorbeeld noemt de belofte om ons 4 Dakota's voor voedselaanvoer ter beschikking te stellen, welke belofte niet gestand werd gedaan.

Terugkeerende tot het Militair Gezag, wijst de Heer *Gelderblom* er op, dat het Militair Gezag niet in voldoende mate terstond contact heeft genomen met ter plaatse bekenden en dat er niet genoeg leden van het Militair Gezag direct meegekomen zijn.

De Minister van Oorlog zet uiteen, dat het systeem is zooveel mogelijk Militaire Commissarissen, ook die voor andere provincies bestemd zijn, ervaring in de in eerste instantie bevrijde gebieden te laten opdoen.

De Heer Gelderblom wijst er op, dat o.a. de zwarte handel nog levendig tiert, ter onderdrukking waarvan een veel uitgebreider en krachtiger apparaat moet worden geschapen. De bevolking heeft niet het gevoel, dat er krachtig ingegrepen wordt. Zoo werden b.v. 200 chauffeurs gevraagd, 800 gaven zich op. Het duurde daarna 4 weken, voordat dezen iets naders hoorden. Een ander voorbeeld: het zou z.i. mogelijk zijn de arbeiders reeds aan het werk te zetten, al was het op een weinig productieve wijze. De Militaire Commissaris kan dit niet allemaal alleen organiseren.

De Minister van Justitie ziet al deze bezwaren volkomen in, doch zet aan de hand van elk van de genoemde voorbeelden nauwkeurig uiteen op welke onoverkomelijke practische moeilijkheden men terzake is gestuit.

De Heer Gelderblom schildert verder de moeilijkheden onderhouden met de betaling van illegale werkers. Het Militair Gezag en de burgemeester zeiden op een regeeringsinstructie te moeten wachten.

De Minister van Oorlog: „Er bestond reeds een regeling en verder hadden zij bevoegdheid een voorloopige regeling te treffen.”

De Minister van Binnenlandsche Zaken zegt, dat, voorzoover vragen hierover hem bereikt hebben, deze onmiddellijk beantwoord zijn.

De Heer Gelderblom: „Een andere moeilijkheid was de vraag van verdeling der beschikbare grondstoffen over bepaalde industrieelen. Volgens den Militairen Commissaris en den burgemeester was het niet mogelijk diegenen, die gecollaboreerd hebben uit te schakelen of hun bedrijf voorloopig onder een bewindvoerder te stellen.

De Ministers stellen vast dat dit laatste *wel* had gekund.

De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst er op, dat talrijke hooge ambtenaren, b.v. de leden van den Hoogen Raad, Commissarissen der Koningin en burgemeesters na 10 Mei 1940 *niet* in hun functie hersteld zijn. Er moeten echter *betere* vervangers beschikbaar zijn. Spreker heeft dan ook bepaald niet het gevoel, dat er veel verschil is tusschen wat de beide afgevaardigden willen en wat de Regeering doet.

De beide Heeren zijn het hiermede ten volle eens; de moeilijkheid blijkt meer te liggen in een te langzame uitvoering op bepaalde punten. Voorts is noch aan de plaatselijke illegale werkers, noch aan den O.D., die veel had voorbereid, eenig advies gevraagd. Het Militair Gezag had er b.v. zeer veel aan kunnen hebben, indien het Mr. Beel had aangetrokken.

De bespreking zal worden voortgezet op Dinsdag 31 October om 3 uur n.m.

*De Secretaris van het
Departement voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) J. G. DE BEUS.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Londen, 1 November 1944.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.

Zeer geheim

*Samenvatting van de kwartiermakersvergadering
met de afgevaardigden van den Bond „Nederland”
op 31 October 1944.*

Aanwezig:

Zijne Excellentie Prof. Mr. P. S. Gerbrandy, Minister-President,
Zijne Excellentie Jhr. Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude, Minister
van Oorlog,

Zijne Excellentie Mr. J. A. W. Burger, Minister van Binnenland-
sche Zaken,

Zijne Excellentie Mr. J. G. van Heuven Goedhart, Minister van
Justitie,

Zijne Excellentie Ir. J. van den Broek, Minister van Financiën,
De Secretaris Mr. J. G. de Beus,
De Heeren Gelderblom en Voorwinde.

De Minister van Oorlog heeft aan den C.S.M.G. een telegram
gestuurd teneinde de aandacht te vestigen op de door de afgevaar-
digden tot uiting gebrachte ongerustheid omtrent de ondersteuning
van ondergedokenen en de kostwinnersvergoeding voor de binnen-
landsche strijdkrachten.

De Minister van Financiën deelt mede, dat een ontwerp-regeling
voor het eerste onderwerp is goedgekeurd door den Minister van
Sociale Zaken en is of zal worden doorgegeven aan het Militair
Gezag.

Op verzoek van den Minister van Oorlog geeft de Heer *Gelderblom*
enkele nadere inlichtingen omtrent den stand van de steunfondsen.

De Minister van Financiën zet uiteen, dat het onmogelijk is voor
de vergoeding van door den oorlog geleden schade een regeling te
treffen vóór de Regeering in Nederland terug is en een overzicht
heeft van de totale geleden schade. Zeer nuttig schijnt het spreker
t.z.t. in Nederland daartoe een regeeringsinstelling te scheppen in den
trant van de Amerikaansche Reconstruction Finance Corporation.
Ook hiermede kan spreker echter pas een begin maken, zoodra hij
zich naar Nederland kan begeven.

De Heer Gelderblom deelt mede, dat het in bevrijd gebied noodig
gebleken is reeds te beginnen met het verlenen van steun voor
wederopbouw van bedrijven; dit is door particulieren ondernomen,
doch het is noodzakelijk, dat dit min of meer op overheidsgezag ge-
beurt, teneinde objectiviteit te waarborgen en de betrokken organi-
satie het noodige gezag te verlenen.

De Minister van Financiën wijst er op, dat bovendien beslist moet
worden over de verdeeling van de weinige beschikbare grondstoffen
tusschen de bedrijven. Hiervoor is een apparaat noodig, hetwelk
spreker pas zelf in Nederland kan scheppen.

Desgevraagd deelt de Heer *Gelderblom* mede, dat de Heer Stein-
küler, die door het Militair Gezag reeds met een dergelijke taak is
belast, daarvoor zeer geschikt zou zijn.

De Minister President wijst er op, dat de Nederlandsche Regeering
al haar gekochte goederen, haar schepen en haar vliegtuigen heeft
ingebracht in het geheel der geallieerde oorlogvoering, waartegenover
het Geallieerd opperbevel de verantwoordelijkheid op zich heeft ge-
nomen voor de voorziening van de burgerbevolking, zoodat die thans
verantwoordelijkheid draagt en de Regeering vrij machteloos is.

De Heer Voorwinde acht het zeer wenschelijk, dat dit aan de bevol-
king wordt duidelijk gemaakt.

De Minister-President leest een zoojuist door hem opgestelde ver-
klaring voor, waarin dit duidelijk wordt gemaakt.

De Heer Voorwinde zou deze verklaring zeer toejuichen; hij sug-
gereert echter het beoogde effect daarin nog nadrukkelijker te doen
uitkomen.

De Heer Gelderblom legt tenslotte een denkbeeld voor omtrent de
wijze van samenstelling van een noodparlement.

Na een voorloopige bestudeering komen de Ministers tot de slotsom,
dat dit plan in hoofdlijnen geheel overeenkomt met dat van de Regee-
ring, met dit verschil dat de dubbeltallen door de burgemeesters zou-
den worden opgemaakt, hetgeen de Ministers bedenkelijk achten,

omdat daardoor volledige onafhankelijkheid van de regeering niet
gewaarborgd is.

De Heer Gelderblom vraagt nog precieze schriftelijke antwoorden
te mogen ontvangen op de gestelde vragen. Spreker meent, dat de
besprekingen zeer nuttig zijn geweest.

De Minister-President sluit zich hierbij aan en bedankt de beide
Heeren hartelijk voor de ontvangen inlichtingen en raad.

*De Secretaris van het Departement voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,*

N.B. Werkgeversorganisatie „Indische Kring” heeft een telegram
over voedselpositie gestuurd aan Kruls.

Afschrift

Londen, 1 November 1944.

*Aan Zijne Excellentie Prof. Mr. Gerbrandy,
Minister President.*

Arlington House, Londen.

Excellentie,

De lezing van de samenvatting van de kwartiermakersvergadering
op 30 October 1944 geeft ons aanleiding op te merken, dat dit verslag
niet geheel juist weergeeft, wat besproken werd en dat de opmerkin-
gen en argumenten van de Ministers met een andere maat gemeten
werden dan die, door ons naar voren gebracht. Wij weigeren daarom
dit verslag te zien als een weergave van het besprokene en vinden
hierin tevens aanleiding, hieronder de behandelde punten nog eens te
releveeren en vast te stellen, hoe de eind-conclusies waren.

U zult daarbij bemerken, dat er op veel (en belangrijke) punten
geen *direct* resultaat te verwachten is. Naar aanleiding hiervan lieten
wij U gisteren een zéér ernstige waarschuwing hooren, waarbij wij er
tevens op wezen, dat dit voor de geallieerden óók groote gevaren op
zou kunnen leveren. Van een zóó uitgeroofd, leeggeplunderd volk,
zonder levensmiddelen, vee, grondstoffen is in deze critieke omstan-
digheden alles te verwachten, óók het verliezen van hun verstand!
Deze helaas nuchtere werkelijkheid mag U niet uit het oog verliezen.
Dit geteisterde volk is niet meer redelijk in zijn uitingen en zal U,
naar U blijk gaf ook te begrijpen, bepaalde verwijten maken. Die
zoo veel mogelijk te voorkomen is uitsluitend Uw en ook onze be-
doeling.

Teneinde dus de afspraken en/of afdoening duidelijk te zien, laten
wij deze hieronder volgen. Het lijkt ons volkomen onvruchtbaar, hier
thans een schuldvraagstuk te gaan ontketenen; daarvoor zijn wij niet
gekomen. Het gaat bij ons alleen om vaststelling van feiten en om het
treffen van voorzieningen, voor sommige zaken direct, voor andere
meer in de toekomst. Ook hier bieden wij onze hulp aan; méér is
niet bedoeld, omdat wij beseffen, dat bij U de *uiteindelijke verant-
woording* berust.

A. *Voedselvraagstuk.*

Nu Oosterwijk bevrijd is, meent de Regeering te beschikken over
de Heer Boerma met staf om dit probleem, voor zoover mogelijk, ter
plaatse op te lossen. Bovendien heeft Militair Gezag in overleg met
SHAEF reeds maatregelen getroffen om, zoodra Antwerpen als haven
kan worden gebruikt, het transport van groote hoeveelheden voedsel
te verzekeren. De Regeering zal met de meeste klem bij SHAEF
aandringen op onmiddellijke beschikbaarstelling van 2 Dakota's, ten-
einde reeds nu dagelijks ongeveer 10 ton van het hoogst noodzakelijke
voedsel naar de bevrijde gebieden te kunnen brengen. Een „*non pos-
sumus*” van SHAEF kan echter niet worden aanvaard! Hier is de
hoogste noodzakelijkheid aanwezig, niet alleen omdat daadwerkelijk
moet worden ingegrepen, maar ook, omdat psychologisch bezien
deze zaak geen uitstel gedooft; uitstel leidt n.o.m. absoluut tot den
chaos.

Voorts is het denkbeeld aanvaard om het voedselvraagstuk, als
zijnde van primair en landelijk belang, *niet* te stellen onder den mili-
tair Commissaris van elk district, maar in zijn geheel rechtstreeks
onder leiding van den Generaal-Majoor Mr. Kruls. Het controleerend
orgaan zal worden gezuiverd en sterk worden uitgebreid, teneinde
den zwarten handel den kop in te drukken.

Met genoegen mochten wij vernemen, dat in België reeds grond-
stoffen zijn aangekocht om de suikerfabricage ter hand te kunnen
nemen. Ook namen wij met veel belangstelling kennis van de finan-
ciele regeling, welke met België getroffen is voor de voedselvoor-

zienting in Zeeuwsch Vlaanderen, welke regeling nu gezien mag worden als getroffen voor de voedselvoorziening van geheel Nederland.

Wij namen nota van de toezegging der Regeering, om op korten termijn met SHAEF en de Fransche Regeering maatregelen te treffen, dat ook in Noord-Frankrijk voedsel voor Nederland kan worden aangekocht en wij wachten met veel belangstelling de spoedige resultaten af.

Suiker, zout, oliën, vetten, zeep en kindervoedsel blijven de aller-eerst dringend noodzakelijke artikelen, waarvoor directe aanvoer geboden is.

Wij kunnen instemmen met de door Uwe Excellentie ontworpen radio-rede, mits zij gehouden wordt op een moment, waarop de bevolking de praktische resultaten van Uw bemoeiingen daadwerkelijk ondervindt in den vorm van aanvoer van de meest onontbeerlijke middelen. Het houden van de rede vóór dit tijdstip kan de bittere stemming van de bevolking slechts doen toenemen. Laten wij niet vergeten, dat bij verschillende radio-reden positieve toezeggingen zijn gedaan, die de Regeering tot nu toe niet in staat was na te komen. Men gelooft niet in een Regeering, die woorden geeft, waar voedsel de eenige oplossing kan brengen. Een hongerend volk kan slechts vertrouwen hebben in een Regeering, die met de vuist op tafel durft slaan en haar verdere medewerking durft weigeren, als aan redelijke eischen van zóó primair belang niet wordt voldaan.

B. *Kleding en schoeisel.*

Voorale kleding dient aangevuld te worden. Ondergoed voor kinderen en het opgroeiend geslacht komt in de eerste plaats, zijn van de hoogste urgentie. Gemiddeld 40 % van de kinderen heeft geen ondergoed; dit is een officieel cijfer. Wol en katoen behooren tot de eerste noodzakelijkheden; niet vergeten mag worden, dat de winter voor de deur staat en het kolenvraagstuk, door gebrek aan transportmiddelen, voor vele deelen van het land bijna onoplosbaar zal zijn.

De schoenen- en klompenfabrieken moeten eveneens met den meesten spoed aan het werk; ook hier is de grondstoffenvoorziening van primair belang.

Tijdens de besprekingen is hierover nog geen beslissing gevallen; wij verwachten op korten termijn het standpunt en de maatregelen der Regeering te hooren.

C. *Brandstoffen.*

Welke maatregelen worden getroffen voor het transport te water binnen Nederland? Hoe snel kunnen de vernielde bruggen worden opgeruimd? Deze kunnen in stukken worden gesneden, zelfs onder water.

Zijn er voldoende schepen beschikbaar en zijn er maatregelen voorbereid om gezonken schepen te lichten en/of te repareren?

D. *Betaling.*

Welke maatregelen neemt de Regeering om de „loonstop” te handhaven? Zooals U werd medegedeeld, komen in de bouw-nijverheid reeds nu afwijkingen voor, die consequenties voor de industrie opleveren. Hoe maakt de Regeering die loonstop aannemelijk, mede in verband met den veel te hoogen prijs van tijdens den oorlog vervaardigde artikelen?

E. *Economische vraagstukken.*

Met eenige verwondering namen wij kennis van de mededeeling, dat het vraagstuk van voorloopige commissies tot het zuiveren der fabriekanten en hoofden van kleine ondernemingen door den Minister-raad zou zijn uitgesteld in verband met de gecompliceerdheid. Als de Regeering à tête reposée hiervoor geen oplossing kan geven, zullen in het bevrijde gebied plaatselijk allerlei varieerende oplossingen ontstaan, wat tot rechteloosheid en willekeur aanleiding geeft.

Tijdens de besprekingen werden door ons verschillende mogelijkheden voor een oplossing gegeven (Kamers van Koophandel, Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Verbond van Nederlandsche Werkgevers, Arbeidsinspectie) en wij meenen te mogen aannemen, dat de Regeering nu onverwijld maatregelen zal treffen. Met gespannen verwachting zien wij een en ander op korten termijn tegemoet.

F. *Jeugd.*

Wij nemen aan, dat het Militair Gezag opdracht heeft gekregen in elke nieuw bevrijde plaats een commissie te benoemen voor een snelle oplossing van dit vraagstuk.

G. *Briefpostverkeer.*

Oplossing als bij F.

H. *Zuivering van de politie.*

Wij kregen den indruk, dat hier de Regeering zeer positieve en uitgebreide maatregelen heeft genomen, die echter op verschillende plaatsen slechts aarzelend en met veel vertraging door Militair Gezag worden uitgevoerd. Wij nemen aan, dat de houding der Regeering binnenkort, na de ervaringen, meer positief in de daden van het Militair Gezag tot uitdrukking zal komen.

I. *Oude burgemeesters en wethouders.*

Met genoegen vernamen wij, dat de door ons signaleerde benoemingen ook bij de Regeering ontstemming veroorzaakten en dat hiertegen onmiddellijk maatregelen zullen worden genomen. Dat de Regeering voor het benoemen van deze functionarissen het advies van den Bond „Nederland” als van zeer veel gewicht aanvaardt, stemt ons tot groote voldoening.

Wanneer uit erkenning voor de vaderlandsche houding van een overigens te zwakke figuur eerherstel onvermijdelijk is, zal door het instituut van waarnemend Militair Commissaris hierin worden voorzien. Hierbij wordt opgemerkt, dat, in verband met de door ons gegeven suggestie voor samenstelling van het Parlement, het aanblijven van deze Burgemeesters tot het uiterste minimum van tijd moet worden beperkt.

J. *De legale verzorging van onderduikers.*

Is nu, ter afdoening op de voorgestelde wijze, in handen gesteld van het Militair Gezag; dit kan dus voortgang hebben. Een nog vast te stellen percentage moet door gemeenten worden afgedragen.

K. *Zakenlieden.*

Voor zakenlieden, die onder J vallen, zal een voorschotregeling worden ontworpen in den geest van Reconstruction financing Corp. Op spoed moge hierbij aangedrongen worden.

L. *Centrale financiering.*

De regeling van de betalingen der binnenlandsche strijdkrachten, zooals door de Centrale Financiering ontworpen, is door de Regeering goedgekeurd, terwijl hierbij tevens dit instituut wordt ingeschakeld.

M. *Het Nationaal Steunfonds.*

Zal de betalingen aan onderduikers, nagelaten betrekkingen van gefusilleerden en gedetineerden voortzetten, zooals zij deed in den bezettingstijd, totdat de gemeenten deze taak hebben overgenomen.

Het bovenstaande zal zoo mogelijk nog deze week in Brussel met den Generaal Majoor Mr. Kruls worden besproken, zoodat het Militair Gezag maatregelen ter uitvoering kan nemen.

Ten slotte zij het ons vergund U er aan te herinneren, dat door ons een suggestie aan de Regeering is overhandigd betreffende de hervorming van het Parlement, waarover wij gaarne het oordeel der Regeering zullen vernemen.

Met gevoelens van hoogachting,

Namens den Bond „Nederland”,

(w.g.) A. J. GELDERBLOM.

(w.g.) A. VOORWINDE.

*Punten besproken in Kwartiermakersvergadering op Woensdag,
1 November 1944.*

1. Mededeeling van den Minister van Financiën over Financiële maatregelen: verzamelen van kleingeld heeft geen nut.

2. De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw heeft voedsel gereed voor transport. Minister van Oorlog tracht thans de vliegtuigen voor vervoer te krijgen. Verder te behandelen in de voedselcommissie.

3. Wenschelijkheid van een gecombineerden Belgisch-Nederlandschen stap bij U. S. Regeering om 50 000 ton Nederlandsche scheepsruimte ter beschikking te krijgen voor vervoer levensmiddelen-voorraden naar Antwerpen.

4. Betrouwbaarheid van mededeelingen van agenten van B.I.

5. Mogelijkheid van bezoeken der kwartiermakers aan Nederland.

6. Mededeelingen omtrent zuiveringsmaatregelen door Radio Oranje b.v. ten aanzien van het onderwijs.

7. Geregelde inlichting van het Kabinet omtrent de besprekingen der kwartiermakers.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Londen, 3 November 1944.
Arlington House,
Arlington Street, S. W. 1.

Zeer geheim

Samenvatting van de kwartiermakersvergadering met de afgevaardigden van den Bond „Nederland” op 2 November 1944.

Aanwezig:

Zijne Excellentie Prof. Mr. P. S. Gerbrandy, Minister-President,
Zijne Excellentie Jhr. Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude, Minister van Oorlog,

Zijne Excellentie Mr. J. A. W. Burger, Minister van Binnenlandsche Zaken,

Zijne Excellentie Mr. J. G. van Heuven Goedhart, Minister van Justitie,

Zijne Excellentie Ir. J. van den Broek, Minister van Financiën,
De Secretaris Mr. J. G. de Beus,
De Heeren Gelderblom en Voorwinde.

De Minister-President zegt er prijs op te stellen nogmaals met de beide Heeren uit Eindhoven te spreken naar aanleiding van een van hen ontvangen brief d.d. 2 November, waarin een onjuiste voorstelling van zaken wordt gegeven.

De Minister van Binnenlandsche Zaken geeft uiting aan zijn verwondering over den brief van de beide Heeren. Bij alle punten door hen naar voren gebracht was er niet één, hetwelk niet of reeds geregeld was of om zeer bepaalde, aan de Heeren nauwkeurig meegeedeelde, redenen niet geregeld kon worden. Spreker toont dit aan de hand van de in den brief genoemde benoemingen aan: de eenige nieuwe suggestie van de beide Heeren was Mr. Beel, waaromtrent spreker nog denzelfden avond inlichtingen heeft gevraagd.

Ten aanzien van de zuivering van het bedrijfsleven had de Regeering oorspronkelijk gemeend, dat volstaan kon worden met het Besluit Herstel Rechtsverkeer en het Tribunaalbesluit. Nu dit niet het geval blijkt te zijn, tracht spreker een nieuwe regeling te maken, die echter niet terstond gereed kan zijn op grond van een losse, door de beide Heeren in de vergadering gedane suggestie, waarvan dezen de consequenties niet kunnen overzien.

De suggestie voor het noodparlement acht spreker persoonlijk onaanvaardbaar, omdat daarbij door de Regeering benoemde ambtenaren worden belast met de aanwijzing van personen, die de Regeering moeten controleren.

Spreker had gehoopt op een vruchtbare bespreking, doch is diep teleurgesteld door het gebrek aan begrip voor de situatie, waarvan zij in hun nota blijken geven.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw sluit zich hierbij aan. De nota van de beide Heeren lijdt eenerzijds aan holle phrasen, (b.v. „aan de medewerking met de S.H.A.E.F. een einde durven maken”) anderzijds aan een oppervlakkig oordeel omtrent de moeilijkheden, welke moeten worden overwonnen. Spreker betreurt, dat de beide vertegenwoordigers thans de zaak hebben samengevat in een nota, die op elken buitenstaander den indruk moet maken, of er nog niets gedaan was en de beide Heeren thans de Regeering eens duidelijk hebben aangegeven wat er gedaan moest worden.

De Minister van Justitie wil de details ter zijde laten, doch is zeer teleurgesteld omtrent den toon van de nota en het volledig gebrek aan begrip voor talloze inspanningen, die de Regeering zich heeft getroost.

De Heer Gelderblom zegt, dat hij en zijn metgezel hierheen zijn gekomen als afgezanten van de illegale wereld in bevrijd gebied, niet met het idee, dat de Regeering niets gedaan zou hebben of met zucht om critiek te oefenen, doch slechts om te voorkomen, dat in Nederland tengevolge van noodtoestanden een chaos zou ontstaan. Zij hebben inderdaad gemerkt, dat een aantal maatregelen reeds waren genomen, doch deze werden in bezet gebied nog niet uitgevoerd. Spreker meent, dat hij wel degelijk aan de Regeering verschillende nieuwe inlichtingen heeft verschaft, welke voor Haar van nut waren. Het had spreker echter onaangenaam getroffen uit de woorden van een der Ministers, uit de slotrede van den Minister-President, uit het verslag van de vergadering en uit het feit, dat enkele Ministers bij de tweede bespreking op een bepaald uur weg moesten, te moeten opmaken, dat de besprekingen met de beide vertegenwoordigers niet van veel be-

lang werden geacht. Onder dezen indruk hebben spreker en de Heer Voorwinde hun nota opgesteld, misschien op enkele punten te scherp of te hoogdravend, doch met de bedoeling om nog eens duidelijk puntsgewijze aan te geven over welke zaken in bevrijd gebied groote ongerustheid heerscht, en om in Nederland zoo precies mogelijk te kunnen vertellen wat door de Regeering gedaan is en gedaan zal worden.

De Minister van Justitie ontkent uitdrukkelijk, dat hij woorden zou hebben gebruikt, die den Bond „Nederland” zouden kunnen kleineren; hij heeft slechts op de nuchtere moeilijkheden van de praktijk willen wijzen. Spreker legt er den nadruk op, dat alle Ministers waarlijk dag, en ten deele ook nacht, bezet zijn en niettemin volledigen tijd ter beschikking van de vertegenwoordigers hebben gesteld om alles te zeggen wat zij op het hart hadden. De Regeering is waarlijk wel voldoende doordrongen van den verschrikkelijken nood, waaronder ons volk lijdt. Het verslag van de vergadering acht spreker correct, en spreker betreurt, dat de vertegenwoordigers thans een stuk hebben opgesteld, hetwelk een volkomen verwrongen beeld geeft van wat besproken is en spreker zou het zeer betreuren, indien zij dat thans in Nederland als resultaat van hun bespreking zouden overleggen.

De Heer Gelderblom herhaalt, dat hij niets liever wil dan zooveel mogelijk hooren omtrent wat door de Regeering gedaan is, doch moet constateeren, dat Haar maatregelen in Nederland blijkbaar op bepaalde punten nog niet waren doorgevoerd, b.v. ten aanzien van de politie en de zuivering van het bedrijfsleven.

De Heer Voorwinde: Het feit was, dat op laatstgenoemd punt in Nederland niets gebeurde. Dit is geen critiek op den betrokken Minister, doch een inlichting te zijnen dienste, die naar spreker's oordeel nieuw was en daarom toch van nut voor de Regeering.

De Minister van Binnenlandsche Zaken merkt op, dat reeds van vele zijden inlichtingen terzake ontvangen waren, waarop hij terstond orders heeft gegeven.

De Heer Gelderblom wijst er nog op, dat b.v. het denkbeeld van organisatie der voedselvoorziening op landelijke schaal nieuw was voor de Regeering.

De Minister van Binnenlandsche Zaken: Dit moet een misverstand zijn, daar er van den aanvang af een afzonderlijke sectie bij den staf van het Militair Gezag is geweest voor economische aangelegenheden, die haar taak op landelijke schaal uitvoert.

De Heer Voorwinde: De Militaire Commissaris in Eindhoven heeft dit anders gezegd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst er nog op, dat uit den brief van de beide Heeren niet mag worden afgeleid, dat voortaan het advies van den Bond „Nederland” over alle benoemingen zal worden gevraagd. Wel aanvaardt spreker gaarne alle adviezen van terzake deskundige en plaatselijk bekende personen uit bevrijd gebied, die waardevolle suggesties kunnen doen, omdat hij zoo volledig mogelijk wil zijn ingelicht, doch hij kan aan den Bond „Nederland” terzake geen monopolie geven.

De Heer Gelderblom: Dit was ook niet de bedoeling, doch spreker meent, dat de Regeering met het advies van den bond haar nut zou kunnen doen.

De Minister van Justitie vraagt nog, of de Bond „Nederland” alle groepen illegale werkers omvat en hoe lang de bond bestaat.

De Heer Gelderblom beantwoordt het eerste punt bevestigend. De bond bestaat twee weken.

De Minister-President zou het wel wijs vinden gebruik te maken van het advies van een organisatie, indien deze alle schakeeringen der illegaliteit omvat.

De Minister van Justitie wijst er op, dat dit reeds ter plaatse gebeurt door den Militairen Commissaris.

De Heer Gelderblom: Ja, doch slechts op verzoek van de zijde van den Bond „Nederland” en na de noodige moeite.

De Minister van Justitie wijst nog op de praktische moeilijkheid om voor alle benoemingen, b.v. in de rechterlijke macht, eerst advies te vragen aan den Bond „Nederland”.

De vertegenwoordigers wijzen er op, dat het advies beperkt zou kunnen worden tot de vraag, of een candidaat een goed vaderlander is geweest. Daárover kan de illegaliteit oordeelen, niet over technische bekwaamheden.

De Minister van Justitie is graag bereid te luisteren naar elk advies van personen uit bevrijd Nederland, doch acht het moeilijk vereenigbaar met de ministerieele verantwoordelijkheid den Minister min of meer te binden aan een advies van een bepaalde zijde. Spreker, die zelf uit het verzet voorkomt, wenscht te wijzen op het groote gevaar voor de toekomst van Nederland, indien men alles zet op de kaart van het verzet. Het verzet heeft schitterend werk gedaan, doch men kan daarmee niet volstaan om te regeeren.

De Heer Gelderblom acht dit een verdraaiing van zijn suggestie. Hij ziet niet in waarom de Regeering niet steeds een niet-bindend advies van den Bond „Nederland” zou kunnen inwinnen.

De vergadering wordt gesloten onder het wederzijdsch uitspreken van de hoop, dat zij tot verheldering van de situatie heeft bijgedragen.

*De Secretaris van het Departement voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,*

Aan den President.

Naar aanleiding van Uw voornemen de heeren Gelderblom en Voorwinde te antwoorden op hun nota d.d. 1 November 1944, doe ik U enkele opmerkingen toekomen betreffende de passages, die meer in het bijzonder mij raken.

Ik ga derhalve niet in op het haast onbegrijpelijke gebrek aan begrip voor de werkelijke verhoudingen, waarvan de heeren blijk geven, niettegenstaande ieder der Ministers-kwartiermakers meer tijd aan toelichting voor deze heeren heeft vrijgemaakt dan deze met mogelijkheid konden missen. Dit is uiteraard niet geschied terwille van deze twee individuele personen, maar opdat de afgezanten van bezet gebied daar zouden kunnen mededeelen, dat althans zij niet één punt te Londen hebben kunnen aanroeren, dat aan de Regeering onbekend was, alsmede door de Regeering overwogen en, indien niet reeds ruimschoots tevoren geregeld, zulks op alleszins ernstige gronden was nagelaten.

Mij thans beperkende tot een tweetal opmerkingen n.l. die worden vermeld onder het hoofd „Oude Burgemeesters en Wethouders” en onder het hoofd „Economische vraagstukken” breng ik het navolgende onder Uwe aandacht:

De heeren Gelderblom en Voorwinde vernamen met genoegen, dat de door hen gesignaleerde benoemingen ook bij de Regeering ontstemming veroorzaakten en dat hiertegen onmiddellijk maatregelen zullen worden genomen, aldus het betoog.

Deze voorstelling van zaken nu is wel hoogst zonderling. Den Heeren is medegedeeld, dat een op 10 Mei 1940 fungerende burgemeester, die daarna onafgebroken van een goede nationale houding heeft blijk gegeven, uiteraard een onmiskenaar moreel recht heeft om op zijn post terug te keeren, voorts dat zoo'n burgemeester de volledige bevoegdheid heeft minder juiste wethouders te weren. Ontrent dit systeem konden de heeren niet anders doen dan de juistheid beamen, zooals trouwens ook overigens van gezaghebbende zijde uit Nederland het geval is. Maar bovendien — aldus werd ingelicht — is nog drieërlei correctie op dit systeem mogelijk, n.l. door het Militair Gezag, den Commissaris der Koningin en den Minister van Binnenlandsche Zaken. Er valt hier derhalve wat deze regeling betreft geenerlei maatregel te nemen, omdat die reeds lang te voren genomen en vastgesteld is. En wat het signaleeren van benoemingen betreft, mij is uitsluitend door de heeren medegedeeld, dat Burgemeester Verdijk van Eindhoven geen al te sterke figuur zou zijn, hoewel met zooveel woorden werd erkend de juistheid van het feit, dat deze teruggekeerd was. Het kan dunkt mij voor de heeren niet anders dan frappant zijn geweest, dat zelfs dit detail n.l. de mate waarin de communis opinio terecht terugkeerende heer Verdijk, zijn taak aan, mijn algeheele aandacht had en zelfs reeds geruimen tijd voor hun aankomst door mij aan het Militair Gezag te kennen was gegeven, dat een voorstel tot de benoeming van een sterkere figuur, zeker alle aandacht zou verkrijgen. Ook hier was dus iedere op dit moment mogelijke maatregel genomen en kan in dien zin van maatregelen, die „onmiddellijk zullen worden genomen”, geen sprake zijn.

Wat bedoeld wordt met de zinsnede, dat aan het advies van den Bond „Nederland” groot gewicht wordt gehecht voor het benoemen van „deze” functionarissen, is mij ten eenen male onduidelijk. Hetzelfde geldt voor de passage, waar gesproken wordt over „het instituut” van waarnemend Militair Commissaris. Wat toch is het geval? Toen ik de heeren, gezien hun critiek op burgemeester Verdijk, de vraag stelde, wat het effect zou zijn, indien deze zou worden vervangen, met name door den aangeprezen Mr. Beel, werd mij ten antwoord gegeven, dat dit zeker geen onverdeelde instemming zou ondervinden. Daarop heb ik mijnerzijds geopperd, dat, indien werkelijk zou blijken, dat die mij onbekende Mr. Beel zoo voortreffelijk is als de heeren mij vertelden — en informatie daaromtrent deed ik denzelfden avond uitgaan — deze wellicht ingeschakeld zou kunnen worden in het Militair Gezag en — wanneer de tegenwoordige Militaire Commissaris elders in nieuw bevrijd gebied noodig zou zijn — als waarnemend Militair Commissaris zou kunnen optreden. Dit systeem immers is de voorgenomen methode van het Militair Gezag. De heeren vonden het prachtig, omdat aldus Mr. Beel tot zijn recht

zou komen en de pijnlijke operatie-Verdijk, tenminste verschoven kon worden. Het is intusschen duidelijk, dat dit niet meer beteekent dan een te overwegen eventualiteit, waaromtrent de beslissing bij het Militair Gezag berust. Een gedachtenwisseling wordt wel zeer bezwaarlijk, als iedere mogelijkheid meteen als feitelijkheid wordt opgevat.

Dit laatste geldt ook voor de z.g. economische vraagstukken. Deze komen hierop neer, dat zuivering van het bedrijfsleven moet kunnen plaatsvinden. Hieromtrent nu heeft de regeering maanden geleden overwogen, dat met het Tribunaalbesluit en de regeling van het herstel rechtsverkeer, een heel eind gekomen kan worden, voorts dat de mate van ontwrichting van het toch al zoo gestoorde economische leven, terdege afgewogen dient te worden. Intusschen blijkt, mede door den tragen gang der bevrijding, dat reeds vóór het optreden van Tribunalen c.a. zekere selectiemaatregelen noodig zijn. Ik deed het Militair Gezag eenige weken geleden daaromtrent eenige suggesties aan de hand, die reeds op grond van de bestaande regeling een nuttig begin zouden kunnen blijken en wendde mij voorts tot bevrijd gebied, met name de vraag stellende, in hoeverre Kamers van Koophandel ten deze ingeschakeld zouden kunnen worden. In de bespreking met de heeren Gelderblom en Voorwinde zulks releveerende en hun meening hieromtrent vragende, is de naam van nog een andere instelling losweg genoemd, n.l. de Maatschappij van Nijverheid en Handel, terwijl de nota van de heeren Gelderblom en Voorwinde nog een tweetal noemt, n.l. Verbond van Nederlandsche Werkgevers en Arbeidsinspectie, die al of niet terzake van nut zouden kunnen zijn.

Op grond nu van het simpelweg noemen van de namen van die organisaties, meenen de heeren Gelderblom en Voorwinde „te mogen aannemen, dat de Regeering nu onverwijld maatregelen zal treffen” en met gespannen verwachting zien zij „een en ander op korten termijn tegemoet”. Men houde mij ten goede, maar zoowel deze misplaatste toon, die wordt aangeslagen, alsook de verbluffende onverantwoordelijkheid voor het enorme belang, dat bij deze materie is betrokken, doen de vraag rijzen, of een en ander nog au sérieux genomen kan worden.

Ten slotte moge ik nog opmerken, dat de heeren Gelderblom en Voorwinde gaarne het oordeel van de regeering zouden vernemen over hun suggestie om zekere burgemeesters aan de samenstelling van het parlement te laten medewerken.

Het komt mij voor, dat die meening in alle duidelijkheid gegeven is, n.l. dat het principieel onaanvaardbaar is, dat door de Regeering benoemde ambtenaren-burgemeesters, geroepen zouden zijn om de controleurs van de Regeering — het parlement — aan te wijzen.

De Minister van Binnenlandse Zaken,

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK
G.U. 326/44/X.

Londen, 6 November 1944.

83, Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.

*Aan de Heeren Gelderblom en Voorwinde,
Vertegenwoordigers van den Bond „Nederland”.*

Mijne Heeren,

Na onze bespreking op Donderdag 2 November acht ik het wenselijk nog eens schriftelijk de reactie van mijn Ambtgenooten en mij vast te leggen op Uw brief van 1 November. Daarmede is dan tevens voldaan aan Uw wensch om puntsgewijs te weten, waar U aan toe bent.

Ik moet dan vooropstellen, dat de betrokken Ministers met teleurstelling hebben kennis genomen van Uw brief naar aanleiding van de besprekingen, welke zij met U hebben gevoerd.

U begint met te zeggen, dat U „weigert het verslag van de vergadering te zien als een juiste weergave van het besprokene.”

Ik merk op, dat de notulen van de vergadering een tijdens de besprekingen zelve opgenomen weergave zijn van wat de spreker telkenmale gezegd heeft, zoodat een noemenswaardige afwijking van het besprokene uitgesloten moet worden geacht. Mochten er bepaalde punten naar Uw meening onjuist zijn weergegeven dan had U hierop kunnen wijzen, zooals in zoo'n geval gebruikelijk is, en dan hadden deze zinnen veranderd kunnen worden.

In plaats daarvan geeft U echter Uwerzijds „een opsomming van de behandelde punten” en stelt U vast „hoe de eind-conclusies waren” op een wijze, waarin het verband met het besprokene naar het oordeel van alle Ministers, die daaraan hebben deelgenomen, ver te zoeken is. In de eerste plaats vermeldt U talrijke onderwerpen, waarover in de beide vergaderingen in het geheel niet gesproken is, zooals hieronder bij de puntsgewijze behandeling nader zal worden aangegeven. In de tweede plaats geeft U een „requisitoir” van eischen, welke door U gesteld zouden zijn, en toezeggingen, welke aan U gedaan zouden zijn, hetwelk een volkomen scheef beeld geeft van wat besproken is. Wij zijn hierover temeer teleurgesteld, omdat de Regering U met de meeste welwillendheid heeft ontvangen en U alle mogelijkheid heeft verleend de moeilijkheden in bevrijd Nederland volledig en uitvoerig uiteen te zetten en U harerzijds volkomen openhartig opening van zaken heeft gedaan. U had daaruit kunnen gewaar worden, dat verreweg de meeste van de door U vermelde moeilijkheden reeds de aandacht van de Regeering hadden, en aan U is nauwkeurig ten aanzien van elk afzonderlijk punt aangegeven, welke maatregelen getroffen waren, dan wel op welke praktische moeilijkheden de Regeering is gestuit bij haar pogingen om zulks te doen. Van dit alles vind ik in Uw brief vrijwel niets vermeld. Ook is aan U uitvoerig en herhaaldelijk uiteengezet, dat t.a.v. de meeste van de door ons met U besproken onderwerpen het geallieerde Opperbevel de verantwoordelijkheid in de eerste periode op zich genomen heeft, zoodat de Regeering terzake niet verantwoordelijk is en op het oogenblik nog niets kan doen. Desondanks heeft, zooals aan U is medegedeeld, de Regeering telkenmale op de meest urgente wijze de aandacht van het geallieerde Opperbevel op de moeilijkheden in bevrijd gebied gevestigd, zijn de Minister van Oorlog en ik zelfs o.a. hierover naar het hoofdkwartier van Generaal Eisenhower gevlogen, en heb ik hiervoor de aandacht van den Heer Churchill persoonlijk met de meeste klem gevraagd. Over dit alles vind ik in Uw weergaven van onze besprekingen geen woord.

In de derde plaats stelt U het t.a.v. een aantal maatregelen, welke door de Regeering reeds getroffen waren, doch welke U niet bekend waren, zoo voor alsof dit toezeggingen zijn thans door de Regeering op Uw initiatief gedaan. Ook dat kan natuurlijk niet aanvaard worden.

Ten aanzien van de afzonderlijke punten van Uw brief moge ik nog het volgende opmerken.

A. Voedselvraagstuk.

U zegt: „De Regeering zal met de meeste klem bij SHAEF aandringen op onmiddellijke beschikbaarstelling van 2 Dakota's teneinde reeds nu dagelijks ongeveer 10 ton van het hoogst noodzakelijke voedsel naar de bevrijde gebieden te kunnen brengen.”

De juiste toedracht is, dat dit reeds lang geschied was, zoowel door den Minister van Oorlog als door Z.K.H. Prins Bernhard, en nog dagelijks geschiedt.

U schrijft verder: „Een „non possumus” van SHAEF kan echter niet worden aanvaard!” Dat klinkt zeer krachtig, doch blijkt bij nuchtere beschouwing een holle, en voor ons volk gevaarlijke, phrase. Indien SHAEF na voortdurend aandringen onzerzijds mocht antwoorden, dat als gevolg van de eischen van militair vervoer deze vliegtuigen niet beschikbaar kunnen worden gesteld — en slechts SHAEF kan en moet dit uiteraard beoordeelen — dan zoudt U dus willen, dat de Nederlandsche Regeering een breuk forceert met het leger, hetwelk thans ten koste van zware offers bezig is ons land te bevrijden. Het spreekt vanzelf, dat dit jegens ons land misdadig zou zijn.

U schrijft: „Voorts is het denkbeeld aanvaard om het voedselvraagstuk, als zijnde van primair en landelijk belang, niet te stellen onder den Militairen Commissaris van elk district, maar in zijn geheel rechtstreeks onder leiding van den Generaal-Majoor Mr. Kruls.” Van dien aard is in de vergadering niets gezegd. De juiste toedracht is, dat aan den staf van Generaal Kruls een speciale afdeling verbonden is, die zich met de voedselvoorziening bezig houdt en die de SHAEF, de eenige instantie die voedsel kan aanvoeren, voortdurend gewezen heeft op den noodtoestand t.a.v. de voedselvoorziening in bevrijd gebied. Voor deze afdeling wordt thans in bevrijd gebied een nieuw hoofd gezocht.

Op blz. 2 schrijft U: „Wij namen nota van de toezegging der Regeering, om op korten termijn met SHAEF en de Fransche Regeering maatregelen te treffen, dat ook in Noord-Frankrijk voedsel voor Nederland kan worden aangekocht en wij wachten met veel belangstelling de spoedige resultaten af.”

Van een dergelijke toezegging is geen sprake en zou ook geen sprake kunnen zijn, gezien wij het U duidelijk betoogden, dat slechts SHAEF voor aanvoer van voedsel uit Frankrijk zou kunnen zorgen, dat hierop reeds weken geleden door mij bij den Heer Churchill persoonlijk is aangedrongen, doch dat SHAEF vrijwel alle transport voor militaire doeleinden noodig acht.

Uw opmerking: „Wij kunnen instemmen met de door Uwe Excellentie ontworpen radio-rede” is uiteraard volkomen misplaatst. De Regeering zal uitmaken, welke radio-reden al of niet gehouden zullen worden; ik heb U daarvan slechts voorlezing gedaan om U wederom te doen blijken, dat in een der door U aanbevolen maatregelen reeds was voorzien, en te vernemen wat naar Uw oordeel de reactie daarop in bevrijd gebied zou zijn.

U schrijft: „Een hongerend volk kan slechts vertrouwen hebben in een Regeering, die met de vuist op tafel durft te slaan en haar verdere medewerking durft weigeren, als aan redelijke eischen van zóó primair belang niet wordt voldaan!”

Ook dit blijkt bij eens nadenken een volkomen holle, en voor ons volk gevaarlijke, phrase. Hier is hetzelfde toepasselijk wat boven gezegd is ten aanzien van de zin „Een weigering van SHAEF kan niet worden aanvaard.” Volgens U zou de Regeering dus „verdere medewerking moeten weigeren” met SHAEF, d.i. met de legermacht die thans ons land bevrijdt! Hier is met recht toepasselijk wat U in Uw brief zegt: dat ons volk niet gebaat is met woorden alleen.

B. Kleeding en schoeisel.

U schrijft: „De schoenen- en klompenfabrieken moeten eveneens met den meesten spoed aan het werk; ook hier is de grondstoffenvoorziening van primair belang. Tijdens de besprekingen is hierover nog geen beslissing gevallen; wij verwachten op korten termijn het standpunt en de maatregelen der Regeering te hooren.”

Over schoenen- en klompenfabrieken is ter vergadering met geen woord gesproken. Nu U dit punt aanvoert wil ik U daarover echter gaarne inlichten. De grondstoffenvoorziening hiervoor van primair belang is, beseft de Regeering uiteraard volkomen. De aanvoer daarvan hangt wederom af van transportmogelijkheden, die SHAEF zich nog niet verantwoord acht ter beschikking te stellen, omdat zij noodig zijn voor de militaire operaties tot bevrijding van ons land.

Ik kan hieraan toevoegen, dat de Regeering vorig jaar een hoeveelheid schoenen en schoenleder heeft aangekocht, die echter bij georek aan transport niet vervoerd kan worden.

C. Brandstoffen.

Over opruiming van vernielde bruggen is ter vergadering niet gesproken. Overigens heeft het geallieerde Opperbevel daarvoor de modernste methoden en gereedschappen ter beschikking, die vanzelfsprekend terstond toegepast zullen worden, zoodra de militaire operaties dit toelaten.

D. Betaling.

Ook over den loonstop is door U ter vergadering niet gesproken. Ik kan U echter mededeelen, dat deze zaak geregeld is in het K.B. van 17 Juli 1944 (*Staatsblad* E 52) op de Arbeidsverhoudingen, welk Besluit in het bevrijde gebied in werking is getreden.

De Regeering acht het handhaven van een zekere controle op de loonen noodzakelijk teneinde een verdere prijsstijging en daaruit voortvloeiende vermindering van de koopkracht van den gulden te voorkomen. De Regeering beseft overigens, dat voorkoming of beperking van loonstijging slechts mogelijk is indien binnen afzienbaren tijd de verkrijgbare hoeveelheid voedsel weer toeneemt, zoodat alle krachten dáárop geconcentreerd moeten worden.

E. Economische vraagstukken.

Bij het treffen van haar voorbereidingen had de Regeering zich op het standpunt gesteld dat een officieele regeling voor de zuivering van het bedrijfsleven niet noodig was, enerzijds omdat de overheid principieel bij voorkeur niet dient in te grijpen in particuliere verhoudingen, anderzijds omdat door de toepassing van het Tribunaalbesluit en het Besluit Herstel Rechtsverkeer vele bedenkelijke elementen toch reeds geëlimineerd zouden worden. Bij den langzamen voortgang der bevrijding bleek echter, dat toch reeds vóórdien selectie maatregelen wenschelijk waren. De Minister van Binnenlandsche Zaken deed daarom enkele weken geleden aan het Militair Gezag enkele suggesties aan de hand en liet in bevrijd gebied de vraag stellen, in hoeverre de Kamers van Koophandel ten deze ingeschakeld zouden kunnen worden. Tijdens de bespreking noemde U nog een andere instelling, n.l. de Mij. voor Nijverheid en Handel, terwijl U thans in Uw nota ook het Verbond van Nederlandsche werkgevers en de Aroedsinspectie vermeldt (tijdens de besprekingen noemde U deze twee, in tegenstelling tot wat U schrijft, niet).

Op grond nu van het simpelweg noemen van de namen van die organisaties, meent U „te mogen aannemen, dat de Regeering nu onverwijld maatregelen zal treffen” en „met gespannen verwachting” ziet U „een en ander op korten termijn tegemoet”.

Ik vrees, dat dit een aanzienlijke onderschatting beteekent van de consequenties, die hieraan vast zitten.

F. Jeugd.

Hierover is ter vergadering *niet* gesproken. Dit neemt niet weg, dat dit een van de meest urgente vraagstukken is, waarvoor de Regeering sinds het eerste oogenblik een oplossing heeft gezocht. Tot nu toe is het echter onmogelijk gebleken zoowel om de duizenden die zich voor militairen of anderen dienst opgeven, in Nederland zelf in kampen bijeen te brengen, als om hen voor training naar Engeland te vervoeren.

G. Briefpostvervoer.

Over de instelling van een Commissie tot oplossing van dit vraagstuk is door U niet gesproken.

I. Oude burgemeesters en wethouders.

U schrijft: „Met genoegen vernamen wij, dat de door ons gesignaleerde benoemingen ook bij de Regeering ontstemming veroorzaakten en dat hiertegen onmiddellijk maatregelen zullen worden genomen.”

Deze voorstelling van zaken strookt niet met de feiten. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft in de eerste plaats talrijke voorbeelden gegeven van functionarissen (leden van den Hoogen Raad, Commissarissen der Koningin), die voorshands niet op hun ouden post terugkeeren. Daartegenover heeft U één geval genoemd van een goed-vaderlandschen, doch zwakken burgemeester, en van één wethouder, die gehandhaafd werd, ofschoon hij een N.S.B. burgemeester de ambtsketen had omgehangen. Te dien aanzien is aan U uiteengezet, dat een op 10 Mei 1940 fungeerende burgemeester, die daarna onafgebroken van een goede nationale houding heeft blijk gegeven, uiteraard een onmiskenbaar moreel recht heeft om op zijn post terug te keeren; voorts dat zoo'n burgemeester de volledige bevoegdheid heeft minder juiste wethouders te weren. Van dit systeem heeft U de juistheid beaamd, zooals trouwens ook overigens van gezaghebbende zijde uit Nederland het geval is. Maar bovendien — aldus werd U ingelicht — is nog drieërlei correctie op dit systeem mogelijk, n.l. door het Militair Gezag, den Commissaris der Koningin en den Minister van Binnenlandsche Zaken. Er valt hier derhalve wat deze regeling betreft geenerlei maatregel te nemen, omdat die reeds lang te voren genomen en vastgesteld was.

Ten aanzien van Uw zin: „Dat de Regeering voor het benoemen van deze functionarissen het advies van den Bond „Nederland” als van zeer veel gewicht aanvaardt, stemt ons tot groote voldoening,” zou ik ter voorkoming van misverstand willen opmerken, dat elk advies van ter plaatse bekende en ter zake deskundige personen uit bevrijd gebied uiteraard dankbaar zal worden aanvaard. Daarin mag echter niet gelezen worden een toezegging, dat de Regeering bij alle benoemingen vooraf het advies van den Bond „Nederland” zal inwinnen, aangezien dit op onaanvaardbare wijze haar vrijheid van handelen zou beperken.

Met betrekking tot het instituut van wnd. Militair Commissaris is blijkbaar eenig misverstand ingeslopen. Deze figuur werd genoemd als een mogelijkheid om een door U zeer aanbevolen iemand — omtrent wien nog denzelfden avond nadere inlichtingen werden gevraagd — eventueel in een leidende positie te plaatsen.

J. Suggestie inzake Noodparlement.

De van U ontvangen, en door de Regeering uiteraard gewaardeerde, suggestie was een van de talrijke mogelijkheden welke de Regeering had overwogen, doch na rijp beraad verworpen, omdat daardoor geen volledige onafhankelijkheid van de leden van het Parlement t.a.v. de Regeering zou zijn gewaarborgd. Dit is het oordeel waarom U aan het einde van Uw brief vraagt.

Ik moge tot slot nog uitdrukkelijk het volgende opmerken. De Regeering waardeert het ten zeerste, wanneer haar aandacht wordt gevestigd op de in bevrijd gebied bestaande noodtoestanden, waarvan zij overigens ook zonder dat diep doordrongen is. Ook zou zij het toejuichen bij het streven naar verbetering daarvan op de medewerking te kunnen rekenen van den Bond „Nederland”, die in idealistische geest daartoe wil bijdragen. Zij meent dan echter in de eerste plaats er op te mogen rekenen, dat, nadat haar vertegenwoordigers volledig zijn ingelicht, eenerzijds omtrent de reeds getroffen maatregelen, anderzijds omtrent de onoverkomelijke moeilijkheden, waarop men stuit, daarmede op redelijke wijze wordt rekening gehouden, en aan Uw Bond bij Uw terugkeer een zuiverder beeld wordt gegeven van den gang van zaken dan gedaan was in Uw schrijven. Slechts zoo kunnen wij samenwerken teneinde zoo spoedig mogelijk de ellende te doen verdwijnen, waarin ons volk verkeert, van de

dringende noodzaak waarvan de Regeering even diep doordrongen is als U.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
bij afwezigheid van dezen, de wnd. Voorzitter van de vergadering van Kwartiermakers.*

Punten besproken in de kwartiermakersvergadering op Dinsdag 7 November 1944.

1. Brief van Generaal Bedell Smith en Minister van Oorlog over vertrek kwartiermakers.
2. Brief van Minister van Oorlog over voedselvoorziening.

Toegestaan:

2 K.L.M. Dakota's
2 SHAEF Dakota's
Coaster voor Vlissingen
169 000 kilo's vet medio November.
Rantsoenen voor eind van de maand op 1600 cal.

Punten besproken in de kwartiermakersvergadering op Donderdag 9 November 1944.

1. Bespreking Minister-President met SHAEF over plaats vestiging en datum vertrek.
2. Karakter kwartiermakers als „advance party” dient gehandhaafd. Ter waarborging coördinatie geregelde besprekingen en verslagen aan Kabinet Londen. Bezoeken van andere Ministers mogelijk, doch ongewenscht, dat talrijke Ministers met staven gaan heen en weer reizen of helft van hun Departement daar vestigen.
3. Mogelijkheid eventueel bezoek Hare Majesteit de Koningin.
4. Telegram aan Eisenhower en Montgomery.
5. Brief Baron Mackay over toestanden bevrijd gebied.
6. College voor voedselvoorziening en premies aan boeren voor spoedige voedselaflevering. Benoeming Prof. de Quay. Minister van Financiën zal brief aan Minister van Oorlog en Generaal Kruls schrijven.

Samenvatting van de kwartiermakersvergadering, gehouden op Zondag 26 November 1944.

1. Secretaris kwartiermakers.

Na het vertrek van den Minister-President, die Mr. de Beus medeneemt, zal een nieuwe secretaris noodig zijn.

De Minister van Binnenlandsche Zaken verdedigt de keuze van een bekwaam Kamerlid, die zich in bevrijd gebied bevindt en de toestanden daar kent.

De andere Ministers verdedigen daartegenover het standpunt, dat een dergelijke figuur, gezien zijn uitgesproken politiek verleden en standpunt, niet de meest geschikte is om als secretaris te fungeeren. Liever neemt men, indien zulks mogelijk is, een bekwaam en beproefd hoofdbatenaar uit Londen, die bovendien het voordeel biedt, dat hij de voorgeschiedenis kent en de moeilijkheden verbonden aan de verhoudingen tusschen verschillende instanties. Bovendien bestaat behoefte aan de diensten van het bedoelde Kamerlid in verschillende andere functies.

Besloten wordt, dat contact zal worden gezocht met Mr. Donker en deze gepolst en op zijn geschiktheid beoordeeld zal worden.

2. Programma kwartiermakers.

De Minister-President heeft het voornemen zooveel mogelijk aan de getroffen gebieden, en speciaal de provinciale hoofdsteden, bezoeken te brengen en daar het oor te luisteren te leggen, teneinde na korten tijd naar Londen terug te keeren en daar rapport aan H.M. uit te brengen.

De Minister van Justitie juicht dit toe en stelt voor aan het einde van de week een vergadering te houden met de Commissarissen der Koningin, Z.K.H. Prins Bernhard en Generaal Kruls, teneinde volkomen klaarheid te scheppen in alle verhoudingen tusschen Regeering, Militair Gezag, civiel bestuur, stoottroepen, e.d., en na te gaan, welke maatregelen daartoe nog noodig zijn.

De Minister van Binnenlandsche Zaken acht het juist dat hij, als hoofd van het civiel bestuur, den Minister-President vergezelt bij zijn eerste bezoeken aan de civiele functionarissen.

Besloten wordt dat de Minister-President, vergezeld van den Minister van Binnenlandsche Zaken, bezoeken zal brengen aan Den Bosch, Maastricht en Middelburg, in laatstgenoemde plaats bovendien vergezeld van den Minister van Financiën. De groote vergadering zal gehouden worden op Vrijdagmiddag om 2 uur, terwijl Z.K.H. en Generaal Kruls verzocht zullen worden den avond te voren reeds aan te komen. In verband met de reizen van den Minister-President zal de Minister van Justitie voorloopig het voorzitterschap waarnemen.

3. Inlichtingen over benoemde of te benoemen personen.

Na een korte bespreking wordt *besloten* dat de Minister van Binnenlandsche Zaken op grond van inlichtingen, te vragen aan hooge civiele functionarissen, rapporten zal verschaffen over zoodanige personen, in de eerste plaats Prof. de Quay en den Heer v. Spaendonck.

De Secretaris,
(w.g.) J. G. DE BEUS.

Samenvatting van de kwartiermakersvergadering gehouden op Maandag 27 November 1944.

Resumé der gevoerde besprekingen.

De Minister van Justitie doet verslag van zijn bespreking met Mr. Donker, die voorshands voor de ambtelijke administratieve functie van secretaris der kwartiermakers niet bleek te gevoelen, wel echter voor een justitieele functie, waarnaar spreker voor hem zal uitzien.

Spreker stelt voor, dat alle Ministers geregeld zeer beknopt verslag zullen uitbrengen van de door hen gevoerde besprekingen. Spreker zelf heeft gesproken met den M.C. en den hoofdcommissaris van politie in Eindhoven, alsmede met den Procureur-Generaal te den Bosch.

De Minister van Oorlog heeft gesproken met den burgemeester te Tilburg. Deze was tevreden zoowel over het Militair Gezag als met de stoottroepen, welke hij van 800 tot 200 had gereduceerd zonder veel moeilijkheden.

Iets meer moeilijkheden hadden de M.C. te Eindhoven en de burgemeester te den Bosch gehad t.a.v. de stoottroepen, doch deze waren thans goeddeels overwonnen. Ridder de v.d. Schueren zal binnenkort rapport uitbrengen over de stoottroepen, en een oplossing voorstellen, die eenigszins in de richting gaat van de regeling welke Generaal Kruls zich denkt, en die spreker binnen enkele dagen hoopt voor te leggen, ter uitvoering in de volgende week.

De burgemeester van den Bosch heeft groote bezwaren tegen spoedige bijeenroeping der gemeenteraden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft o.a. uitvoerig gesproken met Jhr. Smits van Oyen, die zijn ontslaaanvraag heeft ingetrokken en voorts voor een verjonging van Gedeputeerden zal zorgen.

Aan Jhr. van Rijckevorsel heeft spreker toegezegd, dat hij nader zijn zaak zou uitzoeken aan de hand van de rapporten over de ontslagen burgemeesters.

De houding van den Griffier zal worden onderzocht door de commissie van onderzoek voor het griffiepersoneel.

Op de Provinciale Griffie zal een Bureau Burg. Bestuur voor de drie bevrijde provincies worden ingericht.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw heeft van Ir. Otten en anderen vernomen, dat de staking bij Philips geheel anders is verlopen dan in Engelsche kranten voorgesteld; de directie was niet van de voorgenomen staking op de hoogte, en hoorde daarvan pas bij terugkeer uit Brussel en heeft haar toen in zoo goed mogelijke banen trachten te leiden.

De Minister van Justitie deelt ter belichting van den achtergrond van de z.i. door Philips gevoerde actie mede, dat er in Eindhoven een politieke debatclub bestaat, waarin o.a. Overste Somer, Majoor v. Houten en enkele Heeren van Philips zitten; daaruit is het request voortgekomen.

De Minister van Oorlog heeft daarentegen van Overste Somer vernomen, dat deze zich consequent van elke politieke actie heeft onthouden. Doorzending van het request aan H.M. de Koningin was reeds geschied, toen de instructie hem bereikte dat het B.I. geen berichten uit bevrijd gebied behoorde door te geven.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw en *de Minister van Binnenlandsche Zaken* hebben vernomen, dat de Heeren Gelderblom en Voorwinde niet slechts in Eindhoven niet zeer au sérieux

worden genomen, doch bovendien door den Bond „Nederland” zelf min of meer worden gedesavouéerd.

De Minister-President doet verslag van zijn bezoeken aan den Bisschop van den Bosch, Commissaris en Gedeputeerden voor Noord-Brabant en enkele arbeiders- en geëvacueerde gezinnen aldaar en den wnd. burgemeester van den Bosch. In laatstgenoemde stad zullen eind volgende week geen werklozen meer zijn.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw heeft vergaderd met de voedselcommissarissen, die een uitstekend organisatieschema hebben opgezet. Deze organisatie zal formeel ressorteren onder den Chef Staf Militair Gezag, doch deze zal terzake weer van den Minister richtlijnen ontvangen.

De grondstoffenpositie blijkt op een aantal gebieden niet hopeloos te zijn.

Er moet naar sprekers oordeel komen een Energie-Commissie, een Verkeer Commissie en een Commissie voor Financiën voor het gehele bevrijde gebied; daarnaast worde het Bureau van den Gemachtigde voor den Wederopbouw gehandhaafd.

Tegen handhaving van Prof. de Quay blijkt geenerlei bezwaar te bestaan; ten aanzien van den Heer v. Spaendonck is een Commissie v. onderzoek ingesteld onder leiding van Ridder de v. d. Schueren. Hem zal via Generaal Kruls en Prof. de Quay worden gesuggereerd, dat hij zich, hangende het onderzoek, van werkzaamheid zal onthouden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken betwijfelt, of het wensche-lijk en noodig is allerhande nieuwe commissies in te stellen; met name vraagt hij zich af of problemen betreffende de bouwnijverheid niet onder Binnenlandsche Zaken vallen.

Besloten wordt, dat de Minister-President in Londen met nadruk zal voorstellen den wederopbouw voorshands over te laten aan het zelfstandige Bureau van den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw; behoudens nadere beslissing in anderen zin zal dit voorloopig zoo worden toegepast.

Duitsche geëvacueerden te Vught.

Verschillende Ministers hebben vernomen, dat in het kamp te Vught 2500 Duitse burgers uit Aken zijn ondergebracht en goed worden verzorgd, terwijl duizenden Nederlanders naar België worden geëvacueerd. De Minister van Oorlog zal namens de Regeering aan Generaal Edwards mededeelen, dat de Regeering zich hier niet bij neer kan leggen en met nadruk vragen deze Duitschers te verwijderen.

Overbrenging Staf Militair Gezag.

De overbrenging hiervan naar Nederlandsch gebied wordt dringend noodzakelijk geacht; de hoofdpersonen zullen spoedig naar Oisterwijk komen.

Bestrijding Arbeidsonlust.

Hiertoe is het noodzakelijk, dat met spoed een vertegenwoordiger van den Minister van Sociale Zaken naar bevrijd gebied komt. Dr. van Rhijn is onderweg.

De Minister-President heeft van verschillende zijden vernomen, dat de 80 % wachtgeldregeling ongewenschte gevolgen zou hebben, en de loonstop onvoldoende zou werken.

De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst er op, dat niet de 80 % te hoog is, doch dat voorgeschreven moet worden, dat wie weigert te werken zijn 80 % verbeurt. De contrôle hierop is echter nog zeer moeilijk.

De stoottroepen.

De Minister van Justitie is zeer ontstemd over de aan de stoottroepen bij beslissing van den Chef Staf Militair Gezag toegekende arrestatiebevoegdheid, zulks in strijd met de beslissing der Ministers-kwartiermakers, dat deze bevoegdheid slechts zou gelden t.a.v. personen, die de troepen bij hun operaties mochten hinderen. Bij bedoelde beschikking van 4 of 5 November wordt arrestatierecht verleend aan de stoottroepen onder een Centralen Raad der Illegaliteit, terwijl de politie eerst dan mag optreden, wanneer de politie naar het oordeel van den Chef Staf Militair Gezag voldoende is gezuiverd. Ook de P.G. te den Bosch was hierover zeer ontstemd.

De Minister van Oorlog vertelt de geschiedenis van deze kwestie. Met het oog op de voorgekomen excessen had Generaal Kruls omstreeks 2 November bepaald, dat de stoottroepen onder het Militair Gezag zouden komen. Later, op 5 November, werd afgesproken, dat de arrestatiebevoegdheid niet bij de stoottroepen thuishoorde. Een vertegenwoordiger van den Prins zou in elke bevrijde plaats drie goede leiders uit de drie ondergrondse organisaties uitkiezen en in contact brengen met den M.C. teneinde plaatselijk de rolverdeling te regelen.

Weer later is besloten tot instelling van één centrale en verschillende plaatselijke opsporingsdiensten, waarin een man van de politie, en

twee van de ondergrondse organisaties zullen zitten. Deze diensten zouden aan den M.C. voorstellen tot arrestatie doen, welke na diens bekomen machtiging zal worden uitgevoerd en verder overgelaten aan de politie. Individuele leden van de stoottroepen zullen dan tot hulppolitie kunnen worden. De inwerkingstelling na deze regeling is echter door Generaal Kruls aangehouden teneinde eerst nog met P.G. Speyart van Woerden overleg te plegen.

De Minister van Justitie kan er zich niet bij neerleggen, dat met hem met geen woord gesproken is over deze regeling, waarmede spreker zich bovendien geenszins kan vereenigen, aangezien daarin het zwaartepunt wordt gelegd bij de illegaliteit.

De Ministers van Binnenlandsche Zaken en van *Handel, Nijverheid en Landbouw* vragen in hoeverre de politie reeds voldoende gezuiverd is.

De Minister van Justitie deelt mede, dat volgens verklaring van de illegaliteit de politie in een serie steden volkomen gezuiverd is. Niettemin arresteert de illegaliteit voort. Spreker kan zich onder geen voorwaarde neerleggen bij een voortbestaan van dezen toestand.

De Minister-President heeft den indruk, dat de vreedzame burgers en de rechtvaardige magistraten zeer ontstemd zijn over de arrestaties door de Binnenlandsche Strijdkrachten.

Besloten wordt, dat aan Generaal Kruls zal worden medegedeeld, dat daaraan een einde behoort te komen.

De Secretaris,
(w.g.) J. G. DE BEUS.

*Samenvatting van de kwartiermakersvergadering
gehouden op 29 November 1944.*

Afwezig de Minister-President
Mede aanwezig Majoor Dr. P. C. Harthoorn,
Liaison Officier Militair Gezag.

1. *Besprekingen.*

Een vraag van den *Minister van Justitie*, of voortgegaan dient te worden met de gewoonte van verslag uitbrengen door verschillende Ministers, wordt bevestigd beantwoord.

2. *Verwerking Suikerbieten.*

Indien de beschikking kan worden verkregen over 300 auto's en 400 ton benzine, zal 40.000 ton suiker kunnen worden gemaakt, met als afval eenige honderdduizenden tonnen veevoeder en grondstof voor stroop. Hierdoor zou uiteindelijk een zeer aanzienlijke besparing op vervoer en vracht kunnen worden bereikt, terwijl de vrachtauto's half Maart weer vrij komen.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw zal hierover een Memorandum opstellen, hetwelk via SHAEF Brussel aan Generaal Eisenhower zal worden toegezonden.

3. *Aankomst Mr. Dr. A. A. van Rhijn.*

Daar Mr. Dr. A. A. van Rhijn nog steeds niet is aangekomen, zal de *Minister van Binnenlandsche Zaken* een telegram aan den Minister van Sociale Zaken sturen.

4. *Telegram Gedeputeerden in Noord-Holland.*

In dit verband is indertijd door den *Minister van Binnenlandsche Zaken* een antwoord gestuurd. Gebleken is, dat de Heer Witteman niet naar voren wil komen en meent, dat de Heer de Vos van Steenwijk het moet doen, waartegen de Minister van Binnenlandsche Zaken geen enkel bezwaar heeft. Zijn bezwaar indertijd was, dat een man als de Heer Witteman, die daarvoor allereerst in de termen viel, mogelijk gepasseerd zou worden.

5. *Telegram Vertrouwensmannen inzake organisatie hulpverlening.*

In verband met het telegram van de Vertrouwensmannen, waarbij zij kennis geven van de vorming van een organisatie algemeene hulpverlening aan door den oorlog getroffen, wordt gemeend, dat regeling van hulpverlening niet valt binnen het kader der Vertrouwensmannen. Dit zal aan den Minister van Algemeene Zaken, onder wien hulpverlening ressorteert, worden medegedeeld. Het voorbereidende werk van den Heer Menten wordt toegejuicht en mogelijk zal hij t.z.t. kunnen worden ingeschakeld. De noodzaak voor blanco volmacht wordt niet ingezien. Een concept-antwoord aan de Vertrouwensmannen zal in den brief aan den Minister van Algemeene Zaken worden verwerkt.

6. *Telegram Vertrouwensmannen inzake Burgerlijk Gezag.*

In verband met de meening van de Vertrouwensmannen, dat zij het burgerlijk gezag zouden vertegenwoordigen en het Militair Gezag zich alleen met militaire zaken zou bezig houden, wordt besloten een telegram te zenden, waarin uiteengezet wordt, dat Militair Gezag op te vatten is in den zin van „Civil Affairs” en dus in gemilitariseerd verband juist civiele zaken behandelt.

7. *Adres Eindhovensche Fabrikantenkring.*

In verband met het adres van den Eindhovenschen Fabrikantenkring, hetwelk gericht was aan den Ministerraad en aan den C.S.M.G. wordt besloten, dat de Heer de Beus een antwoord zal opstellen in dien zin, dat de Ministers dit stuk hebben doorgezonden aan den Chef Staf Militair Gezag, hunne meening deelvende, dat de voorlichting verbeterd moet worden en dat zij van het Militair Gezag verder antwoord zullen krijgen.

8. *Artikel 3 van het Zuiveringsbesluit.*

Het blijkt in de praktijk, dat artikel 3 van het Zuiveringsbesluit tot moeilijkheden aanleiding geeft. Besloten wordt het vraagstuk van verruiming van de maatregelen waarom ontslagen kan worden voor te leggen aan het door den Minister van Binnenlandsche Zaken op te richten bureau Binnenlandsche Zaken in 's-Hertogenbosch.

Gewezen wordt op de minder gelukkige formulering van paragraaf 1 onder A) op bladzijde 3 van bijlage 2 van hoofdstuk 4 van het Handboek A voor Militaire Commissarissen. Besloten wordt den Chef Staf Militair Gezag mede te deelen, dat het gewenscht is deze bijlage te herzien.

9. *Duitsche geïnterneerden te Vught.*

Een ontwerp-schrijven van den *Minister van Oorlog* aan den Generaal-Majoor Edwards, inhoudende een protest tegen de aanwezigheid van Duitse geïnterneerden op Nederlandsch gebied en meer in het bijzonder in het kamp te Vught, wordt met een enkele aanvulling goedgekeurd.

10. *Uitbreiding Bestuur Gemeenten.*

De Minister van Binnenlandsche Zaken deelt mede, dat het bestuur in verschillende gemeenten in de provincie Zeeland op bevredigende wijze is ingericht, doch volkomen afwijkend van de bestaande terugkeerbesluiten. Verschillende burgemeesters hebben een Raad van Bijstand ingesteld, welke dikwijls belangrijk grooter is dan volgens de wet voorgeschreven en de meening wordt geuit, dat aan deze Raden van Bijstand zeer bijzondere aandacht moet worden besteed.

Besloten wordt dit vraagstuk voor te leggen aan het op te richten bureau Binnenlandsche Zaken in 's-Hertogenbosch.

11. *Walcheren.*

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw doet eenige mededeelingen in verband met den toestand op Walcheren en de moeilijkheden inzake het herstel der dijken.

De Voorzitter,
(w.g.) (onleesbaar)

*Samenvatting van de kwartiermakersvergadering
gehouden op Donderdag 30 November 1944.*

1. *Benoeming Opperbevelhebber.*

De Minister van Oorlog schetst de voorgeschiedenis van de vraag, of Z.K.H. tot O.L.Z. zoude worden benoemd, waarvan destijds op advies van de geallieerden is afgezien. Z.K.H. werd toen tot Bevelhebber van de Binnenlandsche Strijdkrachten benoemd; zijn positie als zoodanig is volkomen duidelijk gemaakt tegenover de SHAEF. Thans is de vraag echter opnieuw opgeworpen en wel in urgenten vorm. Spreker heeft geantwoord, dat een benoeming tot O.L.Z. vóór 1 December op praktische gronden uitgesloten was, dat een zoodanige benoeming in de huidige fase waarschijnlijk prematuur zou zijn, doch dat hij terzake het oordeel van zijn ambtgenooten moest inwinnen, hetwelk naar spreker's oordeel momenteel negatief zou moeten zijn.¹⁾

Bij verschillende Ministers blijkt ongerustheid te bestaan over de afbreuk, welke aan de positie van Z.K.H. is gedaan door talrijke ongewenschte handelingen, welke de Binnenlandsche Strijdkrachten hebben begaan in naam en onder verantwoordelijkheid van Z.K.H.²⁾

¹⁾ *Noot van de commissie.* De volgende twee zinnen zijn in verband met het bepaalde in artikel 55 der Grondwet door de commissie weggelaten.

²⁾ *Noot van de commissie.* De volgende alinea is in verband met het bepaalde in artikel 55 der Grondwet door de commissie weggelaten.

2. Arrestatiebevoegdheid Binnenlandsche Strijdkrachten.

Gen. Kruls, Kol. Doorman en Kapt. Frowein voegen zich bij de vergadering.

De Minister van Justitie heeft verontrustende berichten vernomen omtrent instructies welke, o.a. door den C.S.M.G. bij schrijven van 5 November zijn uitgevaardigd omtrent de bevoegdheid tot arresteren. Spreker verzoekt Gen. Kruls een uiteenzetting te geven omtrent den huidige toestand terzake.

Gen. Kruls geeft de ontwikkeling van deze aangelegenheid weer. De politie kon in den aanvang niet competent worden geacht zelfstandig uit te maken wie gearresteerd zouden moeten worden, en het bleek wenschelijk daarbij de illegaliteit in te schakelen. Daartoe zullen raden uit de illegaliteit worden ingesteld, op wier advies het M.G. bevel tot arrestatie geeft. De Heer Hoekstra, hoofd van de afd. politiezaken van de Binnenlandsche Strijdkrachten, zou voor de samenstelling van den raad suggesties doen, doch heeft verwarring gesticht, waardoor de regeling nog niet in werking heeft kunnen treden.

De Minister van Justitie blijft het bedenkelijk achten, dat de politie dus niet kan arresteren dan op voorstel van de illegaliteit.

Gen. Kruls wijst er op, dat het betrokken college niet eenvoudig beschouwd kan worden als „de illegaliteit”; het wordt een adviescollege in het Militair Gezag. Voorts mag niet vergeten worden, dat de politie op het oogenblik in vele plaatsen nog niet voldoende is gezuiverd om de zaak aan haar over te laten. Het Militair Gezag maakt uit, wanneer dit in elke plaats het geval is. Tot dat oogenblik zullen naast de goede leden van de politie slechts enkele leden van de illegaliteit, en slechts voor zoover noodig, worden gebruikt voor het verrichten van arrestaties, op bevel van het Militair Gezag.

De Minister van Justitie maakt melding van allerlei gevallen, waarin de politie door de illegaliteit officieel gezuiverd was verklaard, waarna bepaalde leden van de illegaliteit dit weer betwistten. Wie beslist nu wanneer de politie gezuiverd is, de procureur-generaal of het Militair Gezag?

Spreker en de *Minister van Binnenlandsche Zaken* achten het bedenkelijk, dat de voorgestelde regeling in ieder geval beteekent, dat in de nog te bevrijden provinciën wekenlang de arrestaties zelfstandig door de Binnenlandsche Strijdkrachten zullen worden verricht. Bovendien valt te vreezen, dat met de instelling van de te scheppen raden nog weken verloren zullen gaan.

Gen. Kruls vertrouwt, dat deze er zeer snel zullen zijn.

Kapt. Frowein ondersteunt ten volle de opvatting van Gen. Kruls en meent, dat de illegaliteit in elke plaats zoo spoedig, als het kan, zal verklaren, dat de politie is gezuiverd en dus de zaak weer bij uitsluiting in handen kan nemen.

De Minister van Justitie meent, dat in deze redeneering een misrekening zit, aangezien bepaalde, zich snel uitbreidende, illegale groepen, dit oogenblik ad calendas graecas zullen trachten te vertragen. Spreker acht het met zijn ministerieele verantwoordelijkheid onvereinigbaar het Militair Gezag te laten uitmaken, wanneer de politie gezuiverd is.

De Ministers van Oorlog, van Handel, Nijverheid en Landbouw en van Binnenlandsche Zaken achten het daarom juister, dat de procureur-generaal of de Minister van Justitie uitmaken, wanneer de politie gezuiverd is.

De Minister-President meent, dat het Militair Gezag daartoe zelfs niet de bevoegdheid heeft. Spreker vraagt voorts, hoe de ten onrechte gearresteerden zoo spoedig mogelijk weer vrijkomen.

De Kapitein Frowein antwoordt, dat het Militair Gezag dit zal doen.

De Secretaris,

(w.g.) J. G. DE BEUS.

Zeer Geheim.

Verslag van de vergadering gehouden in Hotel „Bosch en Ven” op Vrijdag 1 December 1944.

Aanwezig:

Z.E. de Minister-President,

Z.E. de Minister van Oorlog,

Z.E. de Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw,

Z.E. de Minister van Binnenlandsche Zaken,

Z.E. de Minister van Justitie,

Jhr. Smits van Oyen, wnd. Commissaris der Koningin in Brabant,

Jhr. Quarles van Ufford, Commissaris der Koningin in Zeeland,

Baron Speyart van Woerden, Procureur-Generaal bij het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch,

Generaal-Majoor Mr. H. J. Kruls, Chef Staf van het Militair Gezag,

Kolonel Doorman, Chef Staf van den Bevelhebber der Binnenlandsche Strijdkrachten,
Majoor Dr. Harthoorn, Liaison Officier met het Militair Gezag,
Mr. de Beus, Secretaris der Kwartiermakers.

1a. Voedseltoestand.

De Minister-President heeft den indruk, dat langzamerhand de voedselsituatie wordt opgevoerd tot 1600 calorieën per hoofd.

Jhr. Quarles van Ufford beaamt dit voor Zeeland. Er is tekort aan vetten, doch de toestand is niet onrustbarend.

Jhr. Smits van Oyen kan niet hetzelfde zeggen voor Noord-Brabant. Speciaal in het Westen is de laatste week weer een achteruitgang ingetreden, waarover groote ontevredenheid heerscht. In Bergen op Zoom is men zelfs op 950 calorieën geweest.

Generaal Kruls deelt mede, dat SHAEF thans het gevraagde transport ter beschikking heeft gesteld (400 x 3 ton) en dat SHAEF meent, dat de fout bij de Nederlandsche autoriteiten ligt, die binnen enkele dagen het rantsoen overal tot 1600 calorieën zouden kunnen opvoeren.

Anderzijds meenen de Voedselcommissarissen dat dit nog niet in weken te bereiken is.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw zet uiteen dat SHAEF de 1600 calorieën eigenlijk als maximum beschouwt: zodra er b.v. meer aardappelen uit eigen land of levensmiddelen per vliegtuig uit Engeland worden aangevoerd, voert men evenveel minder aan uit andere bronnen. Spreker zal nu trachten per schip uit Engeland kleding aan te voeren, alsmede levensmiddelen welke niet bij het 1600 calorieën rantsoen worden meegerekend.

Bij de verdere bespreking komt men tot de conclusies:

1e. Aan SHAEF kan niet gevraagd worden om meer voedsel, daar deze tot niet meer verplicht is dan het verschaffen van voldoende voedsel om onrust te voorkomen, zijnde circa 1600 calorieën.

2e. De beschikbare 400 lorries zijn niet voldoende, omdat daarbij geen rekening is gehouden met aanvoer voor de industrie, noch op sneeuwtoestanden e.d. Het Militair Gezag zal vragen om uitbreiding tot 2000 lorries; mocht dit niet toegestaan worden, dan zal de Minister-President dit op het hoogste niveau met SHAEF opnemen.

3e. De Minister-President zal er bij SHAEF op aandringen, dat wat door de Regeering additioneel wordt aangevoerd, niet worde afgetrokken van de 1600 calorieën, er op wijzende, dat het SHAEF-rantsoen wel voldoende is om de bevolking rustig te houden, doch niet om de wederopbouw te stimuleeren.

4e. Aan de bevolking moet goed duidelijk gemaakt worden, dat de verantwoordelijkheid voor de voedselpositie niet ligt bij de Regeering of Militair Gezag, doch bij SHAEF.

1b. Kolenpositie.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw deelt mede, dat de Staatsmijnen 8 à 9000 ton per dag produceeren, hetgen circa 25 % van de normale productie is en voldoende, indien het kan worden vervoerd, om het geheele bevrijde gebied te voorzien.

Generaal Kruls wijst er op, dat het een illusie is te meenen, dat per vrachtwagen ook slechts voor een bescheiden deel in de behoeften kan worden voorzien. In dit opzicht vallen hoogst ernstige toestanden te verwachten. Spreker laat onderzoeken in hoeverre deze ten deele kunnen worden verzacht door over Antwerpen stookolie aan te voeren, welke slechts 1/5 van het volume van kolen heeft. Dit is echter slechts een palliatief, geen oplossing.

Jhr. Smits van Oyen meent, dat requisitie van hout eenige verbetering kan brengen. Een aantal Noord-Brabantsche gemeenten zijn op dit punt selfsupporting.

Besloten wordt dit op te dragen aan den te scheppen Energieraad. Voor de rest moet de verbetering komen van de verbetering van het verkeer, welke aan Prof. Goudriaan is opgedragen.

1c. Kledingpositie.

De Minister-President heeft geconstateerd, dat groot gebrek aan kleding en schoeisel bestaat.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw deelt mede, dat de Engelsche industrie vrij ruim grondstoffen voor kleding heeft, doch geen arbeidskrachten om ze te verwerken. Men is bereid grondstoffen af te staan voor verwerking in Nederland, doch daarbij hangen wij weer van de energievoorziening af. De Regeering kan haar eigen aangekochte leer aanvoeren, doch dit schijnt gelooit te moeten worden. Rubberlaarzen kunnen niet vervaardigd worden, daar ze in Engeland eenvoudig niet geproduceerd worden. De katoen- en wolindustrie in Noord-Brabant heeft nog voor ± 2 maanden grondstoffen en kan gaan draaien, zodra voldoende energie beschikbaar is; thans is van de 28.000 kw. capaciteit nog slechts 2000 over. De

energiepositie kan beter worden, indien Roermond bevrijd wordt; dan kan ook pressie worden uitgeoefend om energie te krijgen van de bruinkolengroeven bij Aken. In West-Brabant wordt een lijn aangelegd van Antwerpen via Roosendaal.

Baron Speyart van Woerden wijst op de wenschelijkheid leer voor reparaties aan te voeren, waarvoor geen energie nodig is.

Dit punt zal worden nagegaan door den Heer de Gaay Fortman, die de volgende week overkomt.

2. Binnenlandsche strijdkrachten.

De regeling van de *arrestatiebevoegdheid* wordt ondershands besproken door de betrokken Ministers met het Militair Gezag, den Staf van Prins Bernhard en den Procureur-Generaal.

De Minister-President stelt aan de orde, hoe een ongewenschte ontwikkeling van zaken als in België kan worden voorkomen.

De Minister van Oorlog deelt mede, dat dit geschiedt door de Binnenlandsche Strijdkrachten af te voeren naar de Gezagsbataljons welke thans worden gevormd.

Kolonel Doorman deelt mede, dat het security-onderzoek noodgedwongen door de commandanten zelf zal moeten geschieden. De uitgezuiverden zullen worden gedemobiliseerd en moeten hun wapenen inleveren. Aan stoottroepen zijn er in Zuid-Limburg 1600, in Oost-Brabant 1500, aan bewakingstroepen in totaal \pm 3000. De stoottroepen zullen door het leger worden overgenomen, waardoor zij onder militaire tucht zullen komen. In nieuw te bevrijden gebieden zullen slechts stoot- en bewakingstroepen worden gevormd op bevel van den Prins, voorzoover deze dit noodig acht. De geallieerden zullen dan voor hun voeding en kleeding zorgen. Equipment voor 6 bataljons is thans in België aangekomen.

Generaal Kruls wijst er op, dat het bedenkelijk is, dat men ongelimiteerd binnenlandsche strijdkrachten is blijven aannemen na de bevrijding. Spreker meent, dat de zaak thans in orde kan komen doch het gaat langzaam.

Baron Speyart van Woerden zet uitvoerig de gevaren van den huidige toestand uiteen. De Binnenlandsche Strijdkrachten beschouwen zich als militairen, die als zoodanig buiten het gezag van de burgerlijke autoriteiten zijn. Anderzijds blijken zij veelal niet ingedeeld te zijn onder een verantwoordelijk officier, waartoe men zich kan wenden. Wanneer een boosdoener dan wordt opgesloten is meermalen voorgekomen dat stoottroepen gewapenderhand dezen uit de gevangenis bevrijdden. Alles wat over de gezagsverhoudingen vaststaat is, dat Z.K.H. in een toespraak heeft gezegd, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten op democratische wijze hun eigen commandanten moeten kiezen. Verantwoordelijke officieren zijn echter veelal niet te vinden, terwijl dezen bovendien, als ze er zijn, niets afweten van militaire rechtspraak. Aldus kunnen de vele ongewenschte elementen, welke in de Binnenlandsche Strijdkrachten zijn ingeslopen, niet berecht worden.

Kolonel Doorman acht eveneens den bestaanden toestand zeer ongewenscht.

De Minister-President wijst er op, dat *Kolonel Doorman* toch voor den bestaanden toestand verantwoordelijk is.

De Minister van Justitie, ondersteund door verschillende aanwezigen, acht noodzakelijk, dat onmiddellijk verantwoordelijke officieren worden aangewezen.

Baron Speyart van Woerden wijst er nog op, dat velen lid worden van de Binnenlandsche Strijdkrachten om het materieel beter te krijgen en daardoor aan het arbeidsproces worden onttrokken. Groote zorg baart spreker ook de financiering. Waar komen de zeer groote bedragen vandaan die voor deze zaak nodig zijn? Spreker heeft slechts kunnen ervaren, dat er in Eindhoven een financieringsbureau is. In Hilvarenbeek vorderden de Binnenlandsche Strijdkrachten voor hun uitgaven f 5000 uit de gemeentekas. De zaak is niet uit de hand gelopen, zij is nooit in de hand geweest. Spreker verklaart zich desgevraagd bereid om, indien hij daartoe gemachtigd wordt, een onderzoek in te stellen.

De Minister van Justitie acht dit noodig en is bereid de machtiging te verleenen, doch vraagt zich af, of er niet vooraf een weg te vinden is, waardoor onnoodige beroering vermeden wordt.

Kolonel Doorman deelt mede, dat door Majoor Palstra een financiële regeling is getroffen voor de Binnenlandsche Strijdkrachten, die volgens dezen bevredigend loopt.

De Minister van Oorlog brengt in herinnering, dat destijds f 30.000.000 beschikbaar is gesteld om de betrekkingen van leden der verzetsbeweging op bescheiden wijze te steunen. Daaruit is bij wege van voorschot geleend voor de financiering der Binnenlandsche Strijdkrachten.

De Minister van Financiën kent deze regeling niet en is niet zonder meer bereid deze te honoreeren.

De Minister van Justitie concludeert, dat dus de Binnenlandsche Strijdkrachten buiten eenige voorkennis van de Regeering worden gefinancierd uit voorschotten uit het f 30.000.000 fonds, hetwelk hiervoor nooit is bestemd geweest.

De Minister van Oorlog: De moeilijkheid is, dat de financiering is uitgebreid tot alle bewakingstroepen, ook tot die welke geen deel uitmaakten van de verzetsbeweging.

De Minister van Binnenlandsche Zaken meent, dat in ieder geval reeds een regeling kan worden getroffen voor de aanwijzing van verantwoordelijke officieren, los van het aanwervings- en financieringsvraagstuk. Tot zoo lang moeten de Binnenlandsche Strijdkrachten bereikbaar zijn door den burgerlijken rechter in gevallen van twijfel.

De Minister van Oorlog stelt voor, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten zoo spoedig mogelijk onder militaire krijgstucht worden gebracht en hen tot dat oogenblik onder het burgerlijke strafrecht te stellen.

Kolonel Doorman en *Generaal Kruls* wijzen er op, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten wel compagniescommandanten en gewestelijke commandanten hebben, al bezitten dezen geen militaire rangen, en dat het in de bedoeling ligt een speciaal krijgsraad in te stellen. Voorloopig vallen deze onder den Krijgsraad van het Militair Gezag. Eerstgenoemde spreker acht het onaanvaardbaar de Binnenlandsche Strijdkrachten onder den burgerlijken strafrechter te brengen, daar de Binnenlandsche Strijdkrachten door de Regeering tot militairen zijn verklaard.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw wijst er op, dat de Regeering dit slechts heeft verklaard t.a.v. de leden van de verzetsbeweging uit bezet gebied. De groote meerderheid is echter later pas toegetreden; in Oosterwijk b.v. 150 van de 160.

De Minister van Justitie meent, dat het tot onaanvaardbare complicaties leidt, indien men een onderscheid maakt in berechting tusschen de oude leden van het verzet en de nieuwe leden der Binnenlandsche Strijdkrachten. Spreker zou de voorkeur geven aan berechting van de illegaliteit over de geheele linie door den burgerlijken rechter tot aan een bepaalden datum, wanneer de Binnenlandsche Strijdkrachten overgaan in militair verband.

Kolonel Doorman wenscht over eventuele onderwerping van de Binnenlandsche Strijdkrachten aan den burgerlijken rechter gaarne den bevelhebber te raadplegen, die daar naar zijn meening zeker niet mee accoord zal gaan. Spreker wijst op het bezwaar, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten dan voor bepaalde delicten onder den burgerlijken rechter vallen, voor militaire misdrijven daarentegen onder den militairen rechter. Spreker verwacht hiervan moeilijkheden onder de Binnenlandsche Strijdkrachten.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw meent, dat de Regeering het besluit moet nemen om de Binnenlandsche Strijdkrachten voorloopig onder den burgerlijken rechter te stellen, hetgeen dan uiteraard voor Z.K.H. veroidend zal zijn.

De Minister van Justitie voegt hier aan toe, dat dit zoodanig geschiedt, dat er geen tijdverlies uit voortvloeit.

Kolonel Doorman vraagt, of ooit klachten tegen leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten ter kennis zijn gebracht van hun commandanten, zonder dat deze laatsten strafmaatregelen hebben genomen.

Baron Speyart van Woerden antwoordt, dat dit niet is geschied, omdat er geen verantwoordelijke officieren waren.

Besloten wordt, dat *Kolonel Doorman* zich terstond naar Z.K.H. zal begeven en hem uiteenzetten, dat een K.B. van de besproken strekking onvermijdelijk is.

De Minister-President stelt thans aan de orde, hoe de Binnenlandsche Strijdkrachten snel gezuiverd kunnen worden. Hij betwijfelt, of zuivering door de commandanten daartoe afdoende is.

De Minister van Justitie vraagt zich daarnaast af, of het prestige van het Huis van Oranje niet eischt, dat Prins Bernhard zich zoo spoedig mogelijk geheel distantieert van de Binnenlandsche Strijdkrachten, wier gedragingen allerbedenkelijkst blijken te zijn. Zoo is zoojuist vernomen (doch nog niet geverifieerd), dat in Boxmeer de Binnenlandsche Strijdkrachten, tezamen met Engelsche troepen, de huizen der geëvacueerden hebben geplunderd.

Verscheidene aanwezigen deelen mede, dat het publiek spreekt van „de W.A. van den Prins”, „de Oranjedieven” en ergere onrespectvolle uitdrukkingen. Hiermede wordt niet afgedaan aan het zeer goede werk, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten in vele plaatsen ook doen.

Kolonel Doorman wijst er nog op, dat de geallieerden om hulp der Binnenlandsche Strijdkrachten vragen. Gaandeweg kan men daarvoor de te vormen bataljons beschikbaar stellen, doch voordien moeten daarvoor stoot- of bewakingstroepen dienen.

Vershillende Ministers betoonen zich niet gerust, dat zuivering door de commandanten zelf snel en krachtig genoeg zal plaats vinden.

Baron Speyart van Woerden ondervindt nog een andere moeilijkheid, doordat leden van de politie zijn overgegaan naar de Binnenlandsche Strijdkrachten en weigeren terug te keeren, zich beroepende op een instructie van Prins Bernhard, waarvan spreker echter nimmer den tekst te zien heeft kunnen krijgen.

De Minister van Justitie wenscht in dit verband vast te stellen, dat hij in Londen op een desbetreffende vraag uitdrukkelijk heeft beslist, dat functionarissen van de politie *niet* bij de Binnenlandsche Strijdkrachten in dienst mochten treden. Blijkbaar heeft de Prins een instructie in anderen zin doen uitgaan. Spreker zou gaarne nagegaan zien, hoe dit mogelijk is.

Baron Speyart van Woerden deelt ten slotte nog mede, dat een gewestelijk commandant van de Binnenlandsche Strijdkrachten geweigerd heeft aan den bevoegden autoriteit de dossiers af te staan, welke deze noodig had voor de zuivering van zijn marechaussee.

Besloten wordt, dat de *Minister van Oorlog* aan den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten instructie zal geven, dat alle personen uit de politie door de Binnenlandsche Strijdkrachten weer moeten worden afgestaan. In de tweede plaats neemt hij op zich de zuivering te bespoedigen. Ten slotte zal hij nagaan, hoe de financiering geregeld is.

Baron Speyart van Woerden zal verder bespreken, hoe gezorgd kan worden dat onschuldigen spoedig worden vrijgelaten.

3. Recruteering.

De Minister van Oorlog deelt mede, hoe de gang van zaken is met de oorlogsvrijwilligers. Vele duizenden hebben zich reeds opgegeven, doch de moeilijkheid is, dat zij niet terstond kunnen worden opgeroepen. Waarschijnlijk zal de heer Thal Larsen met de leiding worden belast. Destijds zijn door de Regeering voorloopige cijfers vastgesteld voor de te vormen legers. Het blijkt nu, dat de geallieerden steeds meer Nederlandsche militairen vragen, o.a. voor „armoured labour units”, doch ook voor alle andere doeleinden waarvoor de geallieerde legers ze noodig mochten hebben, voorts b.v. 5000 tolken. Spreker meent dat een aantal van deze desiderata onze krachten te boven gaat.

De Minister-President vraagt, of wij 10 000 man beschikbaar hebben, wanneer de Britsche Regeering onze vraag om zooveel opleidingsplaatsen mocht inwilligen.

De Minister van Oorlog meent, dat SHAEF in ieder geval geen medewerking voor transport naar Engeland zal verleenen, tenzij men van de betrokken recruten nog gebruik kan maken in den oorlog tegen Duitschland.

4. Arbeidstoestand.

De Minister-President heeft vele klachten vernomen omtrent arbeidsonlust, waarmede wellicht verband houdt de 80 % wachtgeldregeling.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw wijst er op, dat men slechts 80 % krijgt als men geen werk kan vinden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken voegt hier aan toe, dat het probleem daarin ligt, dat er nog geen contrôle kan worden uitgeoefend.

De Commissarissen van Zeeland en Noord-Brabant meenen, dat de Militaire Commissarissen arbeidsdwang kunnen uitoefenen. Het blijkt, dat dit juridisch gebaseerd is op een oneigenlijke interpretatie van het B.B.S.B.

Besloten wordt te vertrouwen, dat de toestand geleidelijk zal verbeteren.

5a. Zuivering bedrijfsleven, en

5b. Ontzetting van landverraders uit contractuele rechten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken zet uiteen, hoe hij heeft voorgesteld deze materie te regelen als een aanvulling op het Tribunaalbesluit. Wat de aanstelling van beheerders betreft, dit kan z.i. reeds geschieden op grond van de afwezigheid van iemand, die gevangen gezet is. Spreker zal de zuivering van het bedrijfsleven, zoodra hij tijd heeft, verder technisch uitwerken met de Kamer van Koophandel.

De Minister van Justitie heeft reeds een maand geleden aan het Militair Gezag verzocht op groote schaal de formulieren voor indiening van klachten bij tribunalen te verspreiden. Spreker meent, dat aan de indiening van een klacht wellicht voorloopig het gevolg zou kunnen worden verbonden, dat zoodanige ondernemers beperkt worden t.a.v. terbeschikkingstelling van materiaal. Spreker is in deze materie echter nog niet voldoende ingewerkt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken meent, dat de verdeling

der materialen zeker zal worden opgevangen in de te scheppen regeling van de economische zuivering, die naar hij hoopt over drie à vier weken zal functioneeren.

Baron Speyart van Woerden deelt mede, dat sommige organisaties van werkgevers reeds zwarte lijsten hebben aangelegd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst er op, dat collaborateurs, die geallieerden hartelijk ontvangen, niet later door dezen gesauveerd mogen worden.

5c. Confiscatie van zwarthandelswinsten.

Den Minister-President is gebleken, dat in afwachting van verbeurdverklaring door tribunalen of belasting, zwarthandelswinsten op clandestiene wijze worden weggewerkt of belegd, o.a. in diamanten.

De Minister van Financiën betoogt, dat momenteel nog geen maatregelen kunnen worden getroffen zonder de bedoeling aan bezet gebied te doen blijken, hoe na de bevrijding zoodanige vermogens zullen worden wegbelast.

6. Voorlichting.

De Minister-President is tot de conclusie gekomen, dat de voorlichting van de pers in bevrijd gebied ten eenemale gefaald heeft en acht het noodig een nieuw Hoofd van Sectie XI te benoemen.

Generaal Kruls meent, dat voorloopig de Heer van Houten hiervoor het meest geschikt is. Hij zou na verloop van tijd kunnen worden vervangen door een buitenstaander, die voorshands aan hem zou moeten worden toegevoegd.

De Minister van Justitie acht als aanvullende maatregelen noodig:

- a. geregelde persconferenties,
- b. het aanstellen van een „handelsreiziger” in nieuws,
- c. meer nieuws via „Herrijzend Nederland” in populair vorm.

Besloten wordt, dat de Heer van Houten tot Hoofd van Sectie XI zal worden benoemd.

De Minister van Binnenlandsche Zaken acht ook meer contact van de Ministers met de pers wenschelijk.

De Minister van Justitie gaat hiermede accoord, doch wijst op het gevaar, dat hierdoor het Militair Gezag in de wielen gereden zou worden.

Besloten wordt, dat de Minister-President, te zamen met Generaal Kruls de pers zal ontvangen op Maandag 4 December a.s.

De vergadering wordt gesloten.

*De Gezantschapssecretaris,
Secretaris der kwartiermakers,
(w.g.) J. G. DE BEUS.*

AGENDA

*voor de vergadering in Hotel Bosch en Ven
op Vrijdag 1 December 1944.*

1. Bevolkingstoestand t.a.v.:
 - a) voedsel;
 - b) kolen;
 - c) kleding.
2. Binnenlandse Strijdkrachten:
 - a) Zuivering van ongewenschte elementen.
 - b) Opheffing arrestatiebevoegdheid (voor zoover nog bestaande of uitgeoefend).
3. Recruteering.
4. Arbeidstoestand:
 - a) Bestrijding arbeidsonlust.
 - b) Wachtgeldregeling.
5. Landverraders enz.:
 - a) Zuivering bedrijfsleven; mogelijkheid benoeming beheerders.
 - b) Mogelijkheid personen door tribunalen doen ontzetten uit contractuele rechten, o.a. pachtcontracten.
 - c) Voorbereidende maatregelen voor belasting zwarthandelswinst.
6. Voorlichting in bevrijd gebied.
Nieuw Hoofd Sectie XI.
7. Wat verder ter tafel wordt gebracht.

*Samenvatting van de kwartiermakersvergadering
gehouden op 4 December 1944.*

Aanwezig:

Z.E. de Minister van Justitie
Z.E. de Minister van Oorlog
Z.E. de Minister van Binnenlandsche Zaken
Majoor Dr. Harthoorn, Liaison Officier met het Militair Gezag.

1. *De Minister van Justitie* opent de vergadering en vraagt de andere aanwezige Ministers of hun iets bekend is omtrent de stukken, die de Minister-President in circulatie zou geven inzake de Vertrouwensmannen. Het blijkt, dat de aanwezige Ministers de stukken nog niet hebben doorgerekend. (Ook de Minister van Financiën blijkt bij navrage deze stukken *niet* te hebben ontvangen.)

2. Arrestatiebevoegdheid.

De Minister van Justitie stelt aan de orde de richtlijnen van regeeringswege inzake arrestatiebevoegdheid in bevrijd gebied. Er zijn 8 punten opgesteld, welke hedenmiddag zijn besproken met den Minister-President, den Minister van Oorlog en Generaal Kruls. Tijdens deze besprekingen werden eenige minimale wijzigingen aangebracht.

De Minister van Binnenlandsche Zaken ziet dit stuk voor het eerst en stelt nog enkele kleine wijzigingen voor in verband met de punten 1, 2, 3, 4, 6 en 7. Na eenige discussie wordt *besloten* in de bovenvermelde punten de voorgestelde wijzigingen aan te brengen, met uitzondering van den laatsten zin van punt 6, waarin vermeld staat dat „over vasthouding of vrijlating uitsluitend beslist wordt door den Chef Staf Militair Gezag of een door deze aangewezen autoriteit.”

Vervolgens komt ter sprake, wanneer tot *publicatie* van deze richtlijnen zal worden overgegaan en in welken vorm.

De Minister van Oorlog stelt voor hiermede nog even te wachten, aangezien Generaal Kruls over een en ander nog een vergadering zal hebben met leden der verzetsbeweging. Het zou kunnen zijn, dat nog enkele suggesties naar voren komen, naar aanleiding van deze vergadering. Ook is er denzelfden middag een persconferentie geweest en de Minister van Oorlog wil afwachten of in dit verband al iets is gezegd door den Minister-President.

De Minister van Justitie merkt op, dat dit het standpunt van de Regeering niet kan wijzigen. De R.V.V., K.P. en O.D. hebben zich ermee accoord verklaard.

Het blijkt, dat *Generaal Kruls* verzocht heeft de richtlijnen van Regeeringswege te doen uitgaan.

Besloten wordt, dat gewacht zal worden met de publicatie tot a.s. Donderdag en dat deze richtlijnen zullen worden voorafgegaan door een korte toelichting, waarom deze noodig zijn. Publicatie zal plaatsvinden door Sectie Voorlichting van het Militair Gezag en bij herhaling door Herrijzend Nederland.

De Minister van Justitie ziet de mogelijkheid onder de oogen, dat deze zaak bij zekere onderdeelen aanleiding zal geven tot roerigheid, hetgeen de noodzaak om door de zetten niet vermindert.

3. Telegram aan Vertrouwensmannen inzake de Binnenlandsche Strijdkrachten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken leest een telegram voor, ter verzending aan de Vertrouwensmannen, waarin de verzetsorganisaties gewaarschuwd worden zich op het tijdstip der bevrijding niet te vermengen met spontane hulpkrachten, aangezien de ervaring heeft geleerd, dat minder verantwoordelijke personen in verzetsbeweging alibi zoeken voor begane en nog te ondernemen verkeerde handelingen, zulks tot schade van het aanzien van illegale werkers. Indien voor geallieerden of anderszins meerdere hulpkrachten noodig zijn dan aanwezige ondergrondse strijders, wordt aangeraden te laten medewerken door hulpkrachten die duidelijk afgescheiden blijven van eigenlijke illegale groepen.

De Minister van Oorlog vindt dit formeel niet goed en leest een brief voor, die hij heeft opgesteld voor den B.N.S., met verzoek dit te willen doorgeven aan de ondergrondse werkers in nog bezet gebied.

Beide ontwerpjes worden bediscussieerd en *besloten* wordt, dat de Minister van Oorlog, met inachtneming van enkele wijzigingen, over te nemen uit het telegram van den Minister van Binnenlandsche Zaken, een brief zal zenden aan den B.N.S.

4. Oorlogsvrijwilligers.

De Minister van Oorlog brengt ter sprake de kwestie van de Oorlogsvrijwilligers. De jongelui vragen: wanneer gaan wij nu als oorlogsvrijwilligers aan den gang.

De Minister van Justitie zegt, dat dit een kwestie van voorlichting is. Van officieele zijde moet medegedeeld worden, dat wij ze graag naar Engeland zouden willen sturen, maar dat dit op het oogenblik niet uitvoerbaar is.

De Minister van Oorlog: Wij hadden goede redenen in het begin om niet te vlug te zijn met het Centraal Bureau. Dit moet nu spoedig

tot stand komen; dit is het oogenblik van publiciteit. Op een geschikte manier moeten de moeilijkheden dan worden uitgelegd.

5. Berechting Binnenlandsche Strijdkrachten.

In verband met de reeds eerder besproken kwestie, of de Binnenlandsche Strijdkrachten moeten vallen onder den burgerlijken dan wel den militairen rechter, leest de *Minister van Oorlog* een stuk voor van A.H.K. en O.D., waarin tot uitdrukking komt, dat deze van meening zijn, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten vallen onder den burgerlijken rechter. Bij dit stuk is gevoegd een advies van Kolonel Doorman, die zich ertegen verklaart, doch een ontwerpje er bij voegt van die strekking, dat hij zich alleen kan vereenigen met berechting door den burgerlijken rechter ingeval van commune delicten.

De Minister van Justitie vindt: Militaire rechter voor zoover de Binnenlandsche Strijdkrachten bij Militair Gezag of geallieerden zijn ondergebracht en voor het overige burgerlijke rechter.

Na eenige verdere discussie stelt de Minister van Oorlog voor, dat de *Minister van Justitie* een ontwerpje gereed maakt.

6. Vergadering Kwartiermakers na het vertrek van enkele Ministers.

De Minister van Binnenlandsche Zaken acht het nuttig, dat de hier achterblijvende Ministers de kwartiermakersvergaderingen voortzetten. Hij heeft dit overlegd met den Minister van Justitie. *Besloten* wordt, dat de kwartiermakersvergaderingen zullen worden gecontinueerd.

7. Rapport van den Minister-President aan H.M. de Koningin.

De Minister van Justitie betreurt het, dat niemand kennis draagt van het rapport, dat de Minister-President zal uitbrengen aan H.M. de Koningin, aangezien dit rapport wordt gemaakt namens de vijf kwartiermakers. Hijzelf zal misschien het rapport zien, daar hij dan ook in Londen is. Mochten de Ministers van Handel, Nijverheid en Landbouw, van Oorlog en van Binnenlandsche Zaken bepaalde dingen hebben, die zij graag in het rapport zouden zien opgenomen, dan wil hij dit graag voor hen verzorgen.

8. Artikel in „Je Maintiendrai”.

De Minister van Justitie vestigt nog even de aandacht op het artikel „Nederland geen vacantie-oord”, in *Je Maintiendrai*, dat zeer afbrekend is. Hij overweegt een tegenartikel te zullen schrijven.

De vergadering wordt gesloten.

De Secretaresse,
(w.g) v. d. WILDEN.

Samenvatting van kwartiermakersvergadering gehouden op 6 December 1944.

Aanwezig:

Z.E. de Minister van Justitie
Z.E. de Minister van Oorlog
Z.E. de Minister van Binnenlandsche Zaken
Z.E. de Minister van Financiën
Chef Staf Militair Gezag Generaal-Majoor Mr. H. J. Kruls
Majoor Derksema.

De Voorzitter opent de vergadering en geeft het woord aan Generaal Kruls.

Generaal Kruls geeft een overzicht over het verloop van de vergadering, welke hij hedenmiddag heeft gehouden met een 27-tal leden der illegaliteit uit alle deelen van bevrijd Nederland en uit alle groepen van de illegaliteit. Generaal Kruls had aan deze vergadering zijn ontwerp-regeling der arrestaties voorgelegd, waarmede de vergadering zich in algemeenen zin kon vereenigen. Namens de „Gemeenschap illegale werkers Nederland” legde de Heer Gelderblom vervolgens een stuk over, dat de gedachten van die groep over dit onderwerp vertolkte, en dat in de practische uitvoering met het ontwerp van Generaal Kruls overeenkwam.

Tijdens de vergadering ontving Generaal Kruls de richtlijnen der Regeering en toen deze aan de vergadering werden voorgelegd, rees daartegen ernstig bezwaar, niet zoozeer tegen de bewoordingen, die voldoende ruimte laten voor de toepassing van het B.B.S.B. door het Militair Gezag, doch tegen den geest. De vergadering verzocht daarop de Regeering te bewegen de publicatie dezer richtlijnen uitgesteld te krijgen, opdat zij eerst hare meening aan de Regeering kenbaar kon maken.

De vergadering kwam tot de conclusie, dat de regeling voorgesteld door het Militair Gezag den besten grondslag vormde voor dezen overgangstijd. De vergadering droeg de namen voor van de leden van een Centralen Opsporingsraad, zooals Militair Gezag wenscht in het leven te roepen.

Mochten de Regeeringsrichtlijnen worden doorgevoerd, dan worden in bevrijd Nederland ernstige spanningen opgeroepen.

De Voorzitter kan zich niet vereenigen met een standpunt, dat men na 1 à 2 maanden zuivering van de politie aan dit apparaat nog steeds het rechtmatige vertrouwen onthoudt, hoewel de illegaliteit zelve reeds heeft toegegeven, dat de politie op vele plaatsen voldoende is gezuiverd. Desondanks wil men de uitvoering der politietaken in handen laten van Binnenlandsche Strijdkrachten, die zelf in hooge mate zuivering behoeven en zich nog steeds schuldig maken aan roof, plundering, enz. en de contrôle over de arrestatie in handen van raden leggen, in plaats van die toe te vertrouwen aan de bij de wet daarvoor aangewezen organen.

Het rapport is bruikbaar als grondslag voor nog te bevrijden gebied, voor den overgangstijd in de eerste 8 dagen na de bevrijding, doch daarna niet meer. Een handhaving van dezen illegalen toestand voor langeren duur is alleen te verklaren uit een neiging van de illegaliteit en van de Binnenlandsche Strijdkrachten de macht aan zich te willen trekken. De Voorzitter is niet bereid de verantwoordelijkheid te dragen voor een voortduren der Wild-West-toestanden in bevrijd gebied. De Binnenlandsche Strijdkrachten moeten worden ondergebracht ten deele bij de geallieerde legers, ten deele bij het Militair Gezag en ten deele bij de politie, terwijl de overigen naar huis gezonden moeten worden. Opsporingsraden zijn niet wettig en niet aanvaardbaar.

De Minister van Financiën acht het overgelegde stuk uiterst bedenkelijk en een uiting van den wensch dezer lieuen, de hun tijdelijk verleende macht te continueeren. De Minister zou geen moment in een Regeering willen zitten, die dit aanvaardt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken betreurt, dat de Minister van Justitie niet in de vergadering met de illegaliteit aanwezig was. Uit het rapport blijkt, dat deze illegalen zich tot taak stellen het Nederlandsche volk te zuiveren, hetgeen in het algemeen voormaakt overbodig is, daar het volk zich in groote meeraerheid uitstekend heeft gehouden. Als de kleine actieve groep van de illegaliteit, die zich dit recht aanmatigt, niet resoluut wordt weerstaan, ontstaat een warboel.

De Minister van Oorlog wijst op het steeds duidelijker verschil tusschen de illegaliteit en de Binnenlandsche Strijdkrachten. De laatste bevatten tal van elementen, die niets met illegaliteit te maken hebben. Iedere regeering moet wenschen terug te keeren naar normale organen, ook het Militair Gezag doet dat. Het laatste stelt zich echter op een minder principieel standpunt en wil de Binnenlandsche Strijdkrachten apaiseeren. Een derde groep is de Illegaliteit, die neiging toont de verkregen macht te bestendigen en een vierde groep is de politie, die niet kan dulden gezuiverd te worden door de duistere elementen van de Binnenlandsche Strijdkrachten.

Na een korte verdere discussie, waarbij Generaal Kruls nog eens waarschuwt voor de praktische moeilijkheden als zijn compromis niet wordt aanvaard, wordt de vergadering voortgezet in het bijzijn van:

Den Procureur-Generaal den Heer Speyart van Woerden,
den Heer Deelen.

De Voorzitter zet in het kort de standpunten van de Regeering en van den Chef Staf Militair Gezag uiteen.

Generaal Kruls verduidelijkt nog eens, dat zijn regeling algemeen geldt, voor het reeds bevrijde en nog te bevrijden gebied en een soepele overgang waarborgt van den illegalen toestand in het begin, naar den normalen toestand, zonder dat botsingen voorkomen, welke bij het invoeren der Regeeringsrichtlijnen te verwachten zijn.

De Voorzitter meent, dat Generaal Kruls de neiging toont de illegaliteit te volgen in een mate, die niet te rijmen valt met de handhaving van het gezag. Het oogenblik is gekomen om de leiding over te nemen en de illegaliteit nog slechts te aanvaarden als adviseur.

De Minister van Financiën sluit zich hierbij aan.

Majoor Derksema geeft een overzicht van de geschiedenis der voorbereiding van het Militair Gezag op haar politie-taak. Verwacht werd, dat de illegaliteit zich dadelijk zou aanbieden aan het Militair Gezag en de leiding daarvan zou aanvaarden. Inplaats daarvan hebben zich allerlei groepen gevormd, die zelfstandig zijn gaan werken. De Binnenlandsche Strijdkracht hebben een legioen gevormd, dat is gefiltreerd met allerlei verkeerde elementen. Dat zij dadelijk zijn gaan arresteeren, heeft een bijtjesdag voorkomen, doch moet nu worden gestopt. Om hiertoe te komen, moet de illegaliteit worden ingeschakeld bij politie en Militair Gezag. Als men inplaats daarvan de illegaliteit geheel wil uitschakelen, dan krijgt de politie de inlichtingen niet, welke de illegaliteit heeft verzameld.

Op vragen van den Voorzitter erkent Majoor Derksema niet te gelooven, dat er nog gemeenten zijn in bevrijd gebied, waar nog moet worden ingegrepen door andere organen dan de politie. De voorgestelde organisatie geldt echter voor alle stadia. Men is het er over eens, dat de uitvoerende taak van de illegaliteit ophoudt, zoodra het laatste stadium is bereikt.

De Procureur-Generaal betoogt, dat de voorgestelde raden in alle deelen van bevrijd gebied, bij hun benoeming zouden bemerken, dat zij overbodig zijn, dus dat die benoeming beter achterwege kan blijven.

Verder deelt de Procureur-Generaal mede, in Eindhoven inzage te hebben genomen van de processen-verbaal van gearresteerden. De groote meerderheid dezer processen-verbaal bevatten geen enkelen rechtsgrond voor de vrijheidsberoving der betrokkenen. Dit kan niet gehandhaafd worden.

Na een korte discussie over de oorzaken van en de verantwoordelijkheid voor dezen toestand, merkt de Heer Deelen op, dat zijn eerste indruk, bij het zien der richtlijnen van de Regeering, was, dat de illegaliteit daartegen overwegend bezwaar zou hebben, omdat dit punt in het brandpunt staat van de belangstelling van het geheele volk en deze richtlijnen de illegaliteit over de geheele linie in het ongelijk stellen. De Heer Deelen is het eens met den Procureur-Generaal, dat de politie zoo spoedig mogelijk op haar oude plaats moet terugkeeren. De Heer Deelen zou de illegaliteit willen tegemoet komen door een centralen raad te aanvaarden, als adviseerend lichaam.

De Voorzitter constateert, dat de richtlijnen hierin reeds voorzien, mits de daarin vermelde advies-commissies, centrale raad wordt gedoopt.

De Voorzitter acht een onmiddellijk ingrijpen noodzakelijk, want behalve de illegaliteit, die wellicht verstoord zal zijn bij de doorvoering der richtlijnen, is er ook het groote publiek, dat een langer handhaven der huidige rechteloosheid niet duldt.

De Minister van Financiën stemt hiermede in. Het publiek kan niet langer worden blootgesteld aan deze terreur.

De Procureur-Generaal betreurt, dat hij niet in de vergadering met de illegaliteit aanwezig was, omdat hij een zeker wantrouwen tegen zijn persoon heeft bemerkt, dat alleen door persoonlijk contact zou kunnen worden weggenomen. De Procureur-Generaal suggereert een nieuwe vergadering met enkele leden der illegaliteit, waar de Minister van Justitie een uitlegging van het Regeeringsstandpunt zou kunnen geven.

De Voorzitter zou dat niet juist achten, tenzij Regeering en Militair Gezag het eens zijn.

Na een verdere discussie wordt besloten, dat de Procureur-Generaal, Generaal Kruls, Majoor Derksema, en de Heer Deelen een bespreking zullen houden, op de basis der richtlijnen, over de praktische uitvoering van arrestaties en invrijheidstellingen. Daarna zal een tweede bespreking worden gehouden met den Minister van Justitie, in het bij zijn van een 4-tal leden der illegaliteit.

De vergadering wordt gesloten.

De Secretaris,
(w.g.) J. H. NUBOER.

Samenvatting der kwartiermakersvergadering gehouden op 7 December 1944.

Aanwezig:

Z.E. de Minister van Justitie (Voorzitter);
Z.E. de Minister van Binnenlandsche Zaken;
Z.E. de Minister van Financiën.

De Voorzitter leest het resultaat van de bespreking voor tussen den Procureur-Generaal, den Heer Deelen, Generaal Kruls en Majoor Derksema, zijnde een richtlijn, die zal worden uitgegeven door het Militair Gezag, dus niet door de Regeering. Generaal Kruls stelt zich hier nu 100% achter, de Procureur-Generaal eveneens.

Wat de uitvoering betreft, zal de Procureur-Generaal alle gevallen van arrestaties onderzoeken en advies uitbrengen aan den naastoijzenden commissaris Militair Gezag, zoodat zoo spoedig mogelijk vrijlating kan volgen.

Besloten wordt deze regeling te aanvaarden, doch toe te zien op de uitvoering.

De Voorzitter deelt mede, dat ¹⁾

De Voorzitter deelt mede, dat de brief van de illegaliteit over de Regeeringsrichtlijnen door Justitie zal worden beantwoord. De Voorzitter zal over deze zaak ook een radiorede houden.

¹⁾ Noot van de commissie. Het hier volgende is in verband met het bepaalde in artikel 55 der Grondwet door de commissie weggelaten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt de eventuele verdediging van den Commissaris der Koningin in Gelderland ter tafel.

Na een discussie wordt er mede ingestemd, dat het advies van de Vertrouwenmannen voorloopig zal worden terzijde gelegd en de Commissaris voorloopig niet zal worden vervangen. Evenwel zal de Minister van Binnenlandsche Zaken het Militair Gezag instrueeren, goed toe te zien.

De Vertrouwenmannen zullen bericht moeten hebben geen voorbereidingen te treffen voor vervanging.

De Voorzitter deelt mede van plan te zijn een commissie te benoemen voor een onderzoek naar de houding van de leden van den *Hoogen Raad* en van dat geheele College. De leden zelf hebben daarom reeds gevraagd. Als commissieleden zijn gevonden:

De Heer Nelissen, vroeger lid *Hoogen Raad Batavia*.

Mr. van Eck, lector in strafrecht aan de Nijmeegsche Hoogeschool Prof. Logemann, van de Bataviasche rechtshoogeschool.

Ook de positie van den Procureur-Generaal Wijnveld moet worden onderzocht.

De Minister van Binnenlandsche Zaken deelt mede bezig te zijn een commissie samen te stellen voor het onderzoek aangaande den Heer *Van Rijkevorsel*. Hiervoor worden aangezocht:

De Heer Vliegheart, President Gerechtshof den Bosch
de Heer van Sonsbeeck, Commissaris der Koningin in Limburg
de Heer van de Mortel, Burgemeester van Tilburg.

De eerste twee hebben zich reeds bereid verklaard, de laatste moet nog gepolst worden.

De Voorzitter deelt mede voor de *Tribunalen* van Breda en den Bosch een dubbele samenstelling te hebben aanbevolen gekregen.

Voor den Bosch zou de Heer Manus van Leeuwen voorzitter zijn en een ambtenaar van het O.M. van der Burgh, secretaris.

Voor Breda zou de Heer Nelissen voorzitter zijn.

De Minister van Binnenlandsche Zaken beveelt later voor Dordt aan den President van de Rechtbank Heuvelink.

De Voorzitter zal de volgende week deze 2 tribunalen aan H.M. de Koningin kunnen voorleggen. De arrestaties moesten eerst geregeld worden.

De vergadering wordt gesloten.

De Secretaris,
(w.g.) J. H. NUBOER.

Samenvatting van de kwartiermakersvergadering gehouden op 13 December 1944.

Aanwezig:

Z.E. de Minister van Financiën;
Z.E. de Minister van Binnenlandsche Zaken;
Majoor Dr. Harthoorn, Liaison Officier met het Militair Gezag.

Rapport Generaal Kruls.

De Minister van Financiën vestigt de aandacht op een passage, voorkomende in een rapport van Generaal Kruls, waarin tot uiting komt, dat de Ministers niet gewenscht zijn in Nederland. Hij is niet bereid te berusten in de aanmatigende houding van den Chef Staf Militair Gezag, die dient te begrijpen, dat in deze aangelegenheid de regering haar eigen verantwoordelijkheid draagt en zich als militair daaraan heelt te onderschikken.

De Minister van Binnenlandsche Zaken stelt voor een brief naar Londen te schrijven, waarin gezegd wordt, dat wij met name kennis hebben genomen van bovenbedoelde passage en dat wij ons niet kunnen verenigen met de negatieve houding van den Chef Staf Militair Gezag.

Besloten wordt dat een brief zal worden geschreven aan den Minister van Oorlog.

Evacuatie en repatriëring.

De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt een probleem ter sprake, dat in Londen onvoldoende is voorzien, n.l. dat i.p.v. de menschen met spoed naar hun plaats terug te brengen, dus repatriëring, nu evacuatie plaats vindt van duizenden personen. De evacuatie ressorteert onder den Minister van Algemeene Zaken en de repatriëring onder den Minister van Sociale Zaken, hetgeen niet bevredigend is.

Besloten wordt, dat de hier aanwezige Ministers het wenschelijk achten, dat deze beide takken onder één dienst zullen ressorteeren.

Onderwijs.

De Minister van Binnenlandsche Zaken is reeds van verschillende zijden benaderd over problemen in verband met het onderwijs.

Het is noodzakelijk, dat de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zoo spoedig mogelijk overkomt naar Nederland om richtlijnen te geven inzake het onderwijs.

Besloten wordt, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken een brief zal schrijven aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, waarin tot uiting komt dat het dringend noodzakelijk is, dat deze naar Nederland komt, vooral ook in verband met de zuivering van tooneelspelers e.d., hetgeen een moeilijke kwestie is.

Richtlijnen inzake arrestatiebevoegdheden.

Gevraagd wordt waarom deze richtlijnen nog niet zijn gepubliceerd. Vernomen wordt, dat Generaal Kruls en Baron Speyart van Woerden den 14den December nog een bespreking zouden hebben, waarna de richtlijnen zullen worden gepubliceerd.

Notulen van den Ministerraad te Londen.

Gewezen wordt op de wenschelijkheid, dat de alhier vertoevende Ministers, zoowel de agenda als de notulen van den Ministerraad zullen krijgen. *Besloten* wordt dit verzoek toe te voegen aan den brief, die de Minister van Binnenlandsche Zaken zal richten aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Evacuatie Doofstommen Instituut te Vught.

De directeur van het Doofstommeninstituut heeft zich met Overste de van der Schueren hedenavond alhier vervoegd in verband met de evacuatie van het instituut, dat voor den volgenden dag gevorderd is door de geallieerden. Gebleken is, dat dit instituut overvol is met geëvacueerden, militairen en zieken en dat dit de eenige plaats in Nederland is, waar de Katholieke kerken in geheel Nederland van hostie kunnen worden voorzien. Gepoogd wordt de voorziening van de kerken in nog bezet gebied te doen plaatsvinden via het Roode Kruis. De directeur wendde zich tot de hier aanwezige Ministers om dit evacuatieplan ongedaan te maken.

Aangezien uit een militaire aangelegenheid is, kan alleen Generaal Kruls hierin stappen nemen. Namens de Ministers-kwartiermakers is aan den directeur en aan Overste de van der Schueren medegedeeld, dat de Regeering geheel achter Generaal Kruls staat bij zijn pogingen de voorgenomen evacuatie te voorkomen.

De Mijnstreek.

Den Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw is bij zijn bezoek aan Limburg gebleken, dat de toestand in de Mijnstreek zeer bedenkelijk is. Als er geen veroetering komt, zit Nederland bij de bevrijding zonder kolen. De vooroorlogische productie is gezakt tot $\frac{1}{3}$. De directies hebben hem gezegd, dat zij er niet veel aan kunnen doen; de lust is er niet. De menschen hebben vier jaar gesaboteerd en de productie neergedrukt en zijn de meening toegedaan, dat zij voor den oorlog altijd veel te hard hebben gewerkt.

Hij overweegt, of wij nu al moeten gaan denken aan den invoer van andere brandstoffen, b.v. ruwe olie. Kolen zijn overal te kort. Bij ons staat de productie op 25 %, in België op 40 % en in Frankrijk op 50 %.

Vervolgens komen de uiterst bedenkelijke financiële consequenties ter sprake. Sommige mijnen hebben credieten moeten opnemen, waarvoor wij 3 à 4 % moeten betalen. Minister van den Broek overweegt den kolenprijs te verhoogen tot f 18,—. Vergeleken met de loonen in België, die ongeveer hetzelfde zijn, zou f 18,— niet te hoog zijn; in België wordt deze prijs ook betaald. Hij zal bespreken welken invloed het verhoogen van den kolenprijs heelt op het bedrijfsleven.

Verder wordt nog gediscussieerd over de groote voorraden die sommige mijnen heeten. Als deze kolen op het moment worden overgenomen en worden gegeven aan het Rijkskolenbureau, zal dit de moeilijke kaspositie zeer verlichten.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw zal de situatie in de mijnstreek bespreken met den Minister van Waterstaat.

De Minister brengt verder verslag uit van zijn bezoek aan Limburg, met name van zijn besprekingen met het Gemeentebestuur van Maas-tricht.

Kaspositie der Gemeenten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst op de moeilijke kaspositie van de gemeenten, door hun verhoogde uitgaven in verband met de evacuatievergoedingen. Deze vergoedingen zijn vrij hoog, waardoor de noodzaak voor de gastheeren, om aan den arbeid te gaan, ontbreekt. Er is een gewijzigd plan voor de vergoedingen uitgewerkt, in overleg met Militair Gezag.

Voorts wordt gewezen op den hoogen rentevoet, dien de banken berekenen voor het opnemen van gelden. Militair Gezag heeft de banken

gezegd gelden à deposito te nemen voor 1 %, om zwarten handel tegen te gaan. De banken rekenen 3 % voor gelden aan de gemeenten.

De Minister van Financiën is bezig aan een regeling met de banken, waarbij minimale winsten mogen worden gemaakt en het overtollige geld belegd kan worden als schatkestpromessen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken zal zich in een circulaire tot de gemeenten richten met verzoek hem een overzicht te verschaffen van de kaspositie en de behoeften van de betrokken gemeenten, waarna de Minister van Financiën een voorziening mogelijk zal maken.

Machtiging aan Ministers-kwartiermakers.

In verband met de machtiging, welke door de andere Ministers is gegeven aan de Ministers-kwartiermakers, wordt opgemerkt, dat deze geacht moet worden te zijn gegeven aan de hier aanwezige Ministers en niet uitsluitend aan de vijf oorspronkelijke kwartiermakers. Wanneer deze notulen in Londen komen en er niets op wordt vernomen, wordt aangenomen dat de Ministers in Londen hiermede accoord gaan.

Niet Nederlandsche onderdanen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken is aangesproken over de positie van de mensen, die in Nederland woonden vóór den oorlog, doch geen Nederlander zijn. De regering heeft zich over dit standpunt uitgesproken en besloten wordt over deze kwestie te Londen te informeren. De vergadering wordt gesloten.

De Secretaresse,

(w.g.) M. VAN DER WILDEN.

Samenvatting van de kwartiermakersvergadering gehouden op 17 December 1944.

1. *Brief aan Z.E. den Minister-President*, betreffende de verhouding tot den Chef van den Staf van het Militair Gezag, opgesteld door Minister Burger.

Deze brief wordt na voorlezing goedgekeurd.

2. *Situatie ten aanzien van Minister van den Broek.*

De Voorzitter doet mededeeling van den gezondheidstoestand van Minister van den Broek, naar het oordeel dienaangaande van den behandelend geneesheer.

3. *Aanvulling op Koninklijk Besluit Bestuursvoorziening.*

Minister Burger stelt een aanvulling voor op de regelingen voor de voorziening in wethouders en Gedeputeerden, ten einde aan bepaalde, reeds tot stand gekomen regelingen een wettelijke basis te geven en in andere gevallen, waar dat noodig is, van de te straffe bepalingen van het Besluit te kunnen afwijken. Na een langdurige discussie wordt een redactie voor de aanvulling opgesteld, welke Minister Burger in overweging zal nemen.

4. *Credieten aan getroffen gemeenten.*

Minister Burger heeft met den Heer Mackay hierover gesproken en vernomen, dat dit rentelooze credieten zullen zijn, welke zullen worden verstrekt na ingewonnen advies van de Provinciale Griffie. Dit is een goede regeling, doch niet goedgekeurd kan worden, dat deze credieten worden verstrekt door het Militair Gezag, in plaats van den Minister van Financiën, in overleg met den Minister van Binnenlandsche Zaken.

5. *Brief aan den Minister-President* betreffende de uitzending van personen naar bevrijd Nederland, met een opdracht van de Regering of met een boodschap van den Minister-President. Gevraagd zal worden dergelijke personen niet te zenden dan na overleg met de hier aanwezige Ministers.

6. *De financiering van den opbouwdienst.*

Minister van Boeyen heeft bezwaar deze zaak op zijn begrooting te nemen, indien hij daarvoor niet de volledige verantwoordelijkheid kan dragen, doordat de opbouwdienst niet uitsluitend onder zijn Ministerie zal ressorteren.

De Secretaris,

(w.g.) J. H. NUBOER.

Kort verslag vergadering Kwartiermakers, 23 December 1944.

Aanwezig:

Minister van Heuven Goedhart (voorzitter)

Minister Burger

Minister van den Tempel.

De Voorzitter doet eenige mededeelingen.

1. De Voorzitter bezocht de plaats, waar de vliegende bom is gevallen te 's-Hertogenbosch en sprak een aantal getroffen gezinnen. Acht tot tien huizen zijn verpletterd en ongeveer 80 huizen beschadigd. Het aantal doden bedraagt 20 à 21. De bevolking is in paniekachtige stemming.

2. De samenstelling van het tribunaal voor 's-Hertogenbosch is aan H.M. de Koningin voorgesteld.

3. De gang van zaken ten aanzien der nieuwe richtlijnen betreffende de arrestaties is als volgt geweest. De nieuwe richtlijnen, uitgegeven door den Chef van den Staf van het Militair Gezag, zijn gevolgd door detail-instructies, die door den Procureur-Generaal in overeenstemming met Generaal Kruls zijn opgesteld en daarna zijn toegezonden aan alle militaire commissarissen. De Procureur-Generaal ontving daarop een brief van den Militairen Commissaris voor Noord-Brabant, waarin deze mededeelde zich met deze instructies eenszins te kunnen vereenigen, daar zij onverenigbaar waren met de door hem gedachte wijze van uitoefening van het Militair Gezag. De Militaire Commissaris voor Noord-Brabant voegde daaraan toe, dat hij met dezelfde post aan alle militaire commissarissen in de provincie zijn standpunt had medegedeeld en hen had verboden de instructies van den Procureur-Generaal op te volgen.

Minister Burger merkt op, dat in de toelichting op de richtlijnen reeds door Generaal Kruls was medegedeeld, dat de nadere instructies door den Procureur-Generaal zouden worden gegeven.

De Voorzitter onderstreept den ernst van den toestand nog eens door een hem juist te oore gekomen nieuw voorbeeld van onrechtmatige vrijheidsberoving door de Binnenlandsche Strijdkrachten mede te deelen. Dit geval betrof een goed Vaderlander, die twee maanden geleden gearresteerd werd om de eenvoudige reden, dat hij geen persoonsbewijs bij zich had en die al dien tijd onder de NSBers in het kamp te Vught is opgesloten geweest. Slechts bij toeval gelukte het hem de aandacht te trekken van een bevoegd ambtenaar, zoodat hij nu eindelijk is in vrijheid gesteld. Tengevolge van de tegenwerking der functionarissen van het Militair Gezag is de Procureur-Generaal bezorgd, dat de vrijlating van onschuldig gearresteerden nog langen tijd zal vergen.

Minister van den Tempel doet eenige mededeelingen over zijn bemoeiingen.

De in Brussel gemaakte wachtgeldregeling is herzien en wordt nu doorgevoerd per 1 Januari. De ondernemingen krijgen een restitutie voor uitgekeerde wachtgeld, welke de eerste 3 maanden 70% en de volgende maanden 80% zal bedragen. Dank zij de werkverruiming en de wachtgeldregeling zijn er in Brabant en Zeeland praktisch geen werknemers die werklozen-ondersteuning genieten.

De wachtgeldregeling is dus minder kostbaar dan zij lijkt, daar geen werklozensteun wordt uitgekeerd.

Er is een coördinatie-commissie gevormd voor aangelegenheden op het gebied van den arbeid, waarvan deel uitmaken voor het Militair Gezag de Majoor van den Wall Bake en Dr. Beel.

Tevens is nu in overleg met de coördinatie-commissie een wijziging aangebracht in het K.B. Arbeidsverhoudingen.

Het contact met het bedrijfsleven levert nog moeilijkheden op. Er is bezwaar om tot definitieve oprichting der organisaties over te gaan omdat de meeningen, in hoeverre naar eenheid moet worden gestreefd, zich nog niet hebben geconsolideerd. Inmiddels moesten er toch vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers zijn, waarvoor nu een contact-commissie van 10 leden is gevormd, 5 werkgevers en 5 werknemers. De keuze der leden is zoodanig geweest, dat alle bevrijde provincies vertegenwoordigd zijn en tevens alle richtingen. De contact-commissie zal werken onder het Ministerie van Sociale Zaken, waarbij voeling zal worden gehouden met het Militair Gezag.

Voorts is de stand van de werkverruiming bekeken. In Brabant zijn door den Rijksdienst Werkverruiming ongeveer 5000 man aan opruimingswerk gezet. Er is nog ruimte voor in totaal 25000 man, doch vermoedelijk zal in verband met den herbouw niet een zoodanige uitbreiding aan de werkverruiming behoeven te worden gegeven. Hoewel uit Duitschland ongeveer 35000 man worden terugverwacht in Noord-Brabant, meent men al deze mensen in werk, werkverruiming of een wachtgeldregeling te kunnen onderbrengen. In Limburg heeft Militair Gezag nog een eigen tak van werkverruiming, die nog moet worden ingepast, doch dat zal wel lukken.

Er was één Rijksbemiddelaar in het bevrijde gebied, wiens taak te zwaar zal worden. Daarom wordt de benoeming voorbereid van een Rijksbemiddelaar voor Noord-Brabant en één voor Zeeland, terwijl aan den reeds in functie zijnden Rijksbemiddelaar dan Limburg zal worden toegewezen. De drie Rijksbemiddelaars zullen één college vormen.

Bij al deze zaken heeft de heer van den Wall Bake van Militair Gezag goed medegewerkt en toch kwam er tenslotte een eigenaardige verrassing, toen uit de stukken plotseling een aanschrijving van het Militair Gezag te voorschijn kwam over de ordening van de Sociale Verzekering. Hoewel de heer van Rhijn hier nu 14 dagen geweest is en de Minister 8 dagen, heeft Militair Gezag dit nimmer besproken. Militair Gezag heeft nu een commissie benoemd om dit te regelen, welke een taak is opgedragen, die — naar de Minister meent — wettelijken grondslag mist en ingrijpt in de bevoegdheden van den Minister van Sociale Zaken. De commissie werkt echter reeds.

Een moeilijk punt doet zich hierbij voor; die commissie beschikt namelijk, naar zij verklaart, over voldoende gelden en nu is het eigenaardige, dat het Ministerie hier niet over geld beschikt, zoodat het voor de wachtgeldregeling benoedigde geld door Sociale Zaken bij het Militair Gezag zou moeten worden opgenomen ter nadere verrekening. De Regeering heeft de fout gemaakt het Militair Gezag een memoriepost te geven, waaruit vrij geput kan worden, terwijl de zoo-veel beter te controleeren Departementen niet met zoodanige begrotingspost zijn toegerust.

De Voorzitter meent, dat de fout is, dat alleen het Ministerie van Oorlog een continentale post heeft toegekend gekregen, die Militair Gezag heet. Alle andere Ministeries missen dat. De eenige oplossing lijkt, dat de andere Ministeries een kortlopende aanvullende begrooting maken voor het werk in Nederland.

Minister van den Tempel zou de voorkeur geven aan een voorloopige memoriepost, daar niet alles te ramen is.

Na een verdere discussie wordt besloten, dat dit punt onder de aandacht van den Minister-President zal worden gebracht, met het voorstel, dat aan de verschillende hier werkende Departementen een memoriepost zal worden toegestaan, onder beding, dat over belangrijke nieuwe uitgaven overleg zal worden gepleegd met den Minister van Financiën, en dat deze Departementen per 1 April een ontwerp-begrooting voor Nederland voor het volgende halfjaar zullen indienen. Dit principiele punt zou in een volledigen Ministerraad beslist kunnen worden.

Minister van den Tempel merkt verder op, dat hij hier binnenkort een klein orgaan zal moeten hebben als embryonaal Departement. Dat zal kosten medebrengen, die nu niet ter beschikking staan.

De verhouding Regeering—Militair Gezag is moeilijk, wat geaccentueerd is door het ongelukkige verloop van den oorlog. Het Militair Gezag heeft op twee gebieden een onmiskenbaar belangrijke taak, en wel:

1°. noodvoorzieningen te treffen als gevolg van den oorlog, in het bijzonder in operationeel gebied;

2°. de verbinding te vormen en te onderhouden tusschen het Geallieerde Opperbevel en de Nederlandsche Regeering.

Die beide taken zijn met een beperkt personeel best uit te voeren. Inplaats daarvan vormt het Militair Gezag echter een compleet Regeeringsapparaat.

Minister Burger merkt op, dat het de politiek van geen man en geen cent tegenover de Regeering is.

Minister van den Tempel gaat voort, dat het Militair Gezag, dat nu circa 1000 man sterk is, bezig is zich uit te breiden tot ongeveer 3000 man. Als dat lichaam zoo groot is, kan het practisch niet meer zonder moeilijkheden geliquideerd worden. Terzelfder tijd dat het Militair Gezag tot deze exorbitante uitbreiding van zijn personeel overgaat, blijft aan de Departementen practisch gesproken een mogelijkheid onthouden de meest noodzakelijke personeelsvoorzieningen te treffen. De onbedoelde uitbreiding van de taak van het Militair Gezag sticht nu reeds veel verwarring op het burgerlijk bestuursterrein. Zuid-Nederland wordt overstroomd door officieren, die binnenkort talrijker zullen

zijn dan onze soldaten aan het front. Deze officieren zijn geuniformeerd en geprivilegieerd in tegenstelling tot de overige bestuursambtenaren, die onder zeer zorgelijke omstandigheden hun werk moeten verrichten. Geleidelijk dwalen wij met dit grootte lichaam naar een militarisatie van het burgerlijk bestuur, die het gevaar van een militaire dictatuur inhoudt.

De Regeering zal moeten kiezen of deelen. De meeste menschen in het Militair Gezag willen het goede en werken hard. De fout was, dat de leiding door de Regeering niet voldoende straf is geweest, waarvoor de Minister-President en de Minister van Oorlog in de eerste plaats verantwoordelijk zijn. Twee dingen zijn nu noodig:

1°. zou in scherp geformuleerde punten moeten worden vastgelegd, hoe het Militair Gezag zich tot zijn tweeledige taak heeft te beperken;

2°. zal moeten worden nagegaan, of het zoo gelimiteerde Militair Gezag bevredigend zal kunnen werken onder handhaving van den bestaanden top.

De Voorzitter zou daar een derde punt aan willen toevoegen:

3°. zou moeten worden onderzocht, of de oorzaak van het deraileren van de verhouding tusschen Regeering en Militair Gezag niet mede een gevolg is van een te weinig krachtig beleid van Oorlog.

Minister van den Tempel meent, dat als de eerste twee punten opgelost zijn, de mogelijkheid voor de noodzakelijke ontwikkeling der Regeeringsdepartementen wordt geschapen. De Minister twijfelt niet, of de overgrootte meerderheid van de leden van het Militair Gezag zal de Regeering trouw terzijde blijven staan.

De Voorzitter en Minister Burger stemmen hiermede in, doch de Voorzitter merkt op, dat de situatie, ontstaan door de ziekte van Minister van den Broek, de onaanvaardbare voortdoring van de combinatie der ambten van Minister van Koloniën en Luitenant-Gouverneur-Generaal en nu de moeilijkheden met het Militair Gezag dwingen tot het stellen van de vraag, of niet moet worden overgegaan tot de vorming van een nieuwe Regeering met aantrekking van krachten uit het thans bevrijde gebied. Overigens zijn de Voorzitter, zoowel als Minister Burger het eens met Minister van den Tempel, die binnenkort in Londen den Ministerraad zal bijwonen en dan duidelijk kan uitdrukken, dat de toestand niet langer houdbaar is en dat door handelingen teruggekeerd moet worden naar gezonde toestanden, waarbij het Militair Gezag weder wordt gemaakt tot wat het moet zijn, de sterke arm der Regeering.

Besloten wordt, dat de punten ter reorganisatie van het Militair Gezag hier zullen worden opgesteld vóór den terugkeer van Minister van den Tempel naar Londen. Begin Januari zullen alle Ministers in Londen samenkomen, om deze punten in een volledigen Ministerraad te behandelen.

De Voorzitter heeft afschrift ontvangen van een brief van Z.K.H. Prins Bernhard over de liquidatie van de stoot- en bewakingstroepen. Generaal Edwards zou den Prins hebben medegedeeld, dat twee Ministers hem gevraagd zouden hebben die troepen te doen liquideeren. Mogelijk is hier een misverstand.

De Voorzitter brengt de zaak van het dagblad Oost-Brabant ter sprake. Dit heeft nu een bijkantoor geopend te 's-Hertogenbosch, waar het een Bossche editie uitgeeft. Tevens is de Christoffoor uit Nijmegen bezig zich in den Bosch te vestigen om de Vrije Pers te elimineeren. Later zou een fusie worden nagestreefd tusschen de beide Katholieke bladen Christoffoor en Oost-Brabant.

Minister Burger meent, dat het niet de taak van de Regeering is zich te mengen in deze concurrentie tusschen de bladen.

Minister Burger brengt eenige wijzigingen in het Persbesluit ter tafel, die worden goedgekeurd, en een wijziging in het reglement voor de zuiveringscommissie, zoodat deze zich kan onderverdeelen in sub-commissies, die het werk kunnen decentraliseeren. Ook deze wijziging wordt goedgekeurd.

De Voorzitter sluit de vergadering.

De Secretaris,

(w.g.) J. H. NUBOER.

BIJLAGE 114

Weekrapporten d.d. 1 en 8 December 1944 van de chef staf Militair Gezag

CHEF STAF MILITAIR GEZAG

Zeer geheim

RAPPORT OVER DE PERIODE PER 1 DECEMBER 1944

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Oorlog,*

Het ligt in mijne bedoeling in den vervolge een periodiek rapport uit te brengen over de wederwaardigheden van het Militair Gezag; gehoopt wordt, dat een wekelijksche periodiciteit bereikt zal kunnen worden. Het is echter niet uitgesloten, dat de omstandigheden en een overmaat van werk mij zullen dwingen deze tot veertiendaagsche periodes terug te brengen.

Dat een rapport als het onderhavige niet eerder werd uitgebracht is te wijten aan velerlei omstandigheden. In de eerste plaats moet daartoe worden gerekend het feit, dat de Staf Militair Gezag niet in zijn geheel naar het continent vertrok. Op 10 September 1944 vertrok, op verzoek van S.H.A.E.F., een eerste contingent van 12 officieren onder leiding van den sous-chef van den Staf. Dit contingent beschikte noch over transportmiddelen, noch over schrijfmachines, noch over andere dan alleen zeer gebrekkige communicatie-middelen. Het was door S.H.A.E.F. gedacht als een „missie” bij het Hoofdkwartier, doch bleek in feite een soort „spearhead” detachement te zijn, welks officieren (voornamelijk specialisten op diverse gebieden, corresponderende met de Secties van den Staf M.G.), voor een deel als volledig ongeleide „civil affairs” officieren werden ingezet in een aantal bevrijde Nederlandsche steden zooals Eindhoven, Maastricht en Axel. Zij werden zoo spoedig mogelijk vervangen door enkele militaire commissarissen en hun toegevoegde officieren, en vervolgens naar het centrale „detachement” te Brussel teruggezonden. Bedoelde commissarissen M.G. en hunne plaatselijke — voorloopig nog zeer kleine — staven gingen aan den arbeid onder leiding van de „missie” in Brussel, die, ofschoon daartoe noch berekend noch uitgerust, als een embryonale Staf M.G. moest fungeren.

Eerst geleidelijk aan werd de staf uitgebreid en ongebouwd: pas na vele weken kon hij het eigenlijke werk: de centrale leiding van alle vooruitgeschoven officieren en organen in bevrijd gebied, met een redelijke kans op succes ophangen. De moeilijkheden, waarmede dit vooruitgeschoven echelon te kampen heeft gehad, waren vele; en de wijze, waarop de — dikwijls niet voor deze taak ongeleide — officieren van het eerste echelon hun werk in de eerste bevrijde steden en dorpen in Nederland hebben verricht, verdient wel een bijzondere vermelding. Een aantal jongere kapiteins en luitenanten, gespecialiseerd op onderwerpen als wegebouw, luchtbescherming, waterwegen, arbeidszaken, binnenlandsche bestuurskwesties, enz. hebben onder de moeilijkste omstandigheden en met succes het veel omvattende werk van volleeerde militaire commissarissen verricht. Ik mag hun een woord van lof niet onthouden.

Dat de eerste ervaring in bevrijd gebied met vele zorgen en moeite moest worden gekocht, heb ik mij nimmer ontveinsd. De problemen bleken echter in de praktijk — mede als gevolg van de oorlogshandelingen en de daardoor aangebrachte enorme schade — nog talrijker en ingewikkelder dan zelfs de best geschoolde commissarissen M.G. hadden kunnen vermoeden. Bij de volvoering van hun taak zullen zij dan ook ongetwijfeld fouten hebben begaan; dit neemt echter niet weg, dat zij zich, mede dank zij de groote medewerking en het voortvarende vertrouwen van vele autoriteiten en een groot deel der bevolking, van hun taak hebben gekweten op een wijze en met een toewijding, die boven iederen lof verheven zijn. En dit niettegenstaande het feit, dat zij te Londen ongeleid waren in het beginsel: groote bescheidenheid betrachten, zooveel mogelijk aan de bevolking in bezet gebied overlaten en zoo weinig mogelijk „masseregelen”. Ik zeg uitdrukkelijk: niettegenstaande dit feit. In de praktijk immers bleek, dat de bevolking van het M.G. geen bedekte en passieve, doch zeer duidelijke en actieve leiding verwachtte. Men aanvaardde gaarne aanwijzingen, mits deze duidelijk en snel, met overtuiging en autoriteit werden gegeven; men aanvaardde ze niet alleen: men vroeg erom.

Gedurende de eerste weken konden de M.Cn. niet veel anders doen dan, naast het nemen van de noodige zeer voorloopige zuiverings- en bestuursvoorzienings-maatregelen, den waren toestand, door de bezetting en door de vernielingen van den oorlog ontstaan, opnemen. Tevens waren tal van incidenteele noodmaatregelen op tal van ge-

bieden te nemen. Tot een waarlijk grootscheepsche „planning” kon het in deze periode dan ook nog niet komen, daar men met te veel onbekende factoren te rekenen had. Het gevolg was, dat vele vraagstukken, welke men in het begin niet, en zeker niet in vollen omvang, kon overzien, plotseling acuut begonnen te worden, voordat men de noodige voorzieningen had kunnen treffen, en al dien tijd was ook de Staf nog onvolledig ter plaatse en volstrekt onvoldoende geoutilleerd. Het was dan ook uiterst moeilijk, het geheele terrein duidelijk te overzien en de gecoördineerde maatregelen te nemen, welke de omstandigheden noodig maakten. Bovendien moest de geheele organisatie van verre — d.w.z. van Brussel uit — geleid worden, bij gebreke van eenige hiertoe geschikte kwartieren in Nederland, die alle door de geallieerden in beslag genomen waren.

Dat als gevolg van een en ander op de Regeering te Londen wel eens den indruk van onsamenhangendheid moest worden gewekt, is niet te verwonderen: de Regeering kende den plaatselijken toestand evenmin als de vele en overstelpende problemen, met welke partieele en incidenteele oplossing het M.G. belast werd en welke het aanvatte, zonder op een grootere „long-term” herstel-politiek vooruit te loopen of deze uit het oog te verliezen. Volkomen begrip voor mijne moeilijkheden kon dan ook van de Regeering niet verwacht worden; wat ik echter wèl van haar meen te mogen verlangen is het vertrouwen en het respijt, die noodig zijn om in den allereersten chaos wat orde te scheppen en de zaken geleidelijk aan in betere banen te geleiden.

Voor dezelfde moeilijkheden, waarvoor ik gesteld werd, stonden ook de geallieerde bevelhebbers. Ik heb van hen over het algemeen veel medewerking ondervonden, en waar het hun mogelijk was en zij tijdig gewaarschuwd konden worden, hebben zij gedaan wat — zonder de krijgsverrichtingen te schaden — ter leening van den nood gedaan kon worden.

In enkele gevallen bleek van geallieerde zijde onvoldoende begrip voor de materieele moeilijkheden, waarvoor ik gesteld was, terwijl anderzijds ook de geallieerde autoriteiten mededeelden (onleesbaar) in het wantrouwen en gebrek aan begrip ten aanzien van hun optreden.

Een en ander heeft het mij niet gemakkelijk gemaakt in de afgelopen maanden mijn taak te vervullen. Op enkele punten echter begonnen de teekenen van verbetering zich duidelijk te vertoonen: in het uiterst moeilijke probleem van voedselvoorziening en transport, zoo nauw met elkaar verbonden en beide in hooge mate door vijandelijke actie (scorched earth) en de krijgsverrichtingen gecompliceerd, zijn — mede dank zij ruime geallieerde medewerking — de eerste tastbare verbeteringen aan te wijzen en ook in de nabije toekomst nog te verwachten. De zuivering heeft reeds op vele gebieden provinciale- en gemeentebesturen, politie, rechterlijke macht, enz. belangrijken voortgang gemaakt. In zeer vele vrijkomende posten is op bevredigende wijze voorzien. In den desolaten toestand van vele openbare nutsbedrijven zijn de eerste partieele verbeteringen aangebracht of in wording. De talloze problemen, gesteld door de aanwezigheid van vrijescharen en andere illegale organisaties, aan welke actie het land veel te danken heeft, hebben — mede dank zij de medewerking van de B.N.S. en zijn staf — een begin van oplossing gevonden. De vraagstukken, door „opduikende onderduikers” en door de noodzakelijke evacuatie van duizenden landgenooten uit bevrijd gebied gesteld, zijn op bevredigende wijze aangepakt. De Rapporten van de Secties van den Staf, welke in extenso of in uittreksel aan dit verslag worden toegevoegd, geven van een en ander een voorloopig beeld, dat zich zal vervolmaken naarmate meer opeenvolgende rapporten met elkaar vergeleken kunnen worden.

Indien er iets is komen vast te staan in de afgelopen weken, dan is het wel de noodzakelijkheid, snel en gedecideerd te kunnen handelen. Er zijn in een land als Nederland, waar honger heerscht en duisternis, waar noch verwarming noch transportmiddelen zijn, waar men niet kan telefoneeren noch telegrafeeren, waar de ellende van den oorlog nog wordt verhoogd door helaas noodzakelijke evacuaties, waar haat tegen landverraders en wantrouwen tegen allen die zich niet actief verzet hebben tot het kookpunt zijn gestegen, geen twee methoden mogelijk. Hier moet snel en doortastend gewerkt worden, ook al zou men daarbij fouten maken. Indien het woord, dat de veldheer veel wint, al wint hij niets dan tijd, ooit waar geweest is, dan is dit wel thans in Nederland. Deze winst althans wordt mij dikwijls door de Regeering en vooral door de aanwezigheid van een aantal harer leden op Nederlandsch gebied, ontnomen. Dat zij mij

ontnomen wordt is echter niet belangrijk; zij wordt aan het in nood verkeerende Nederlandsche Volk onthouden.

Het spreekt vanzelf, dat aan dit eerste periodieke verslag een vrij uitvoerige inleiding vooraf diende te gaan; ik hoop zeer, deze in het vervolg te kunnen bekorten en mij te kunnen bepalen tot het vermelden van een aantal feiten en gebeurtenissen van belang, overgenomen uit de door de Hoofden van Secties en Diensten uit te brengen rapporten. Hieronder volgen thans een aantal feitelijke opmerkingen.

Voedsel-toestand. Zoals hierna alsnog zal blijken (zie Sectie VI Economische Zaken), begint de voedseltoestand zich geleidelijk aan te verbeteren, dank zij het inzetten van meer en beter georganiseerde transportmiddelen. Zoo kon van 26 November af de calorische waarde van de in een groot deel van Noord-Brabant uitgereikte rantsoenen gebracht worden op bijna 1300 voor volwassenen en circa 1600 voor kinderen. Hoogere rantsoenen werden hier en daar uitgereikt aan zware werkers, terwijl de in een aantal grootere plaatsen aangevoerde visch, alsmede het fruit, niet in de berekening van de calorische waarde zijn opgenomen. Vertrouwd mag worden, dat in de rantsoeneeringsperiode, ingaande 10 December, de calorische waarde voor volwassenen op 1400 à 1500, die voor kinderen op ongeveer 1800 kan worden gebracht.

Transport. Ook hier is geleidelijk eenige verbetering te constateren. De spoorwegen zijn op bepaalde trajecten weder gedeeltelijk in bedrijf gekomen. Doordat het M.G. zijn geheele transport-colonne, ten koste van eigen behoeften, in het voedselvervoer inschakelde, door het afstaan van enkele motortransportcompagnieën door de geallieerden en door de vorming van eenige soortgelijke Nederlandsche compagnieën met door de geallieerden verschaft en nog verder te verschaffen materieel, begint een enigszins regelmatig vervoer van voedingsmiddelen en kleine hoeveelheden steenkolen mogelijk te worden. Het is te verwachten, dat de ingetreden verbetering in de naaste toekomst verderen voortgang zal maken, ook al zal het transport, door het voor vele maanden practisch uitgeschakeld blijven van watertransport, niet anders dan voor de hoogste prioriteiten beschikbaar blijven.

Zuivering en Bestuursvoorziening hebben geleidelijk voortgang; de ontwikkeling op deze punten is zoodanig geweest, dan van ernstige ordeverstoringen op grond van ontevredenheid over aanwezigheid of handhaving van ongewenschte functionarissen nergens sprake is geweest. Zowel de bevolking als het M.G. waren dan ook zeer verwonderd over de mededeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat hij in Nederland gekomen was om deze zuivering en bestuursvoorziening „op gang te brengen”.

Voor het overige moge ik verwijzen naar de hierbijgaande meer gedetailleerde rapporten van de Secties.

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,
(w.g.) H. J. KRULS.*

*Met copieën, te Haren gebruike voor beschikbaarstelling aan
Hare Ambtgenooten.*

P.S. Sectie	I:	Binnenlandsche Zaken
„	II:	Juridische Zaken
„	IV:	Brandweer en Luchtbescherming
„	V:	Financiën
„	VI:	Economische Zaken
„	VIII:	Volksgesondheid
„	IX:	Openbare Werken
„	XI:	Voorlichting
		Bureau voor Evacueering en Repatriëering

Sectie I. (Binnenlandsch bestuur)

Voor de Bestuursvoorziening werden besprekingen gevoerd met den Minister van Binnenlandsche Zaken, den Commissaris der Koningin in Zeeland en de wnd. Commissarissen der Koningin in de provincies Noord-Brabant en Gelderland.

In Limburg is aan den Commissaris der Koningin resp. de Griffie persoonlijk en schriftelijk verzocht om aanvullende gegevens betreffende bestuursvoorzieningen in verschillende gemeenten, en over thans in functie zijnde Wethouders.

Evenzoo werden in Brabant en Gelderland besprekingen met den Commissaris resp. wnd. Commissaris der Koningin en met de Militaire Commissarissen gevoerd.

Zoodra de gegevens volledig zijn, zullen zij mede ter kennis van den Minister van Binnenlandsche Zaken worden gebracht.

De samenstelling van verschillende *colleges van Gedeputeerden* (speciaal Brabant en Zeeland) en van *B. en W.* behoeft nadere voorziening. Met den Minister van Binnenlandsche Zaken is overeengekomen, dat ontheffing van een aantal zittende en aanvulling met nieuwe functionarissen op korten termijn geregeld zal worden.

In Brabant zijn reeds maatregelen voorbereid. Daartoe verzocht zullen dezer dagen Gedeputeerden ontheffing vragen. Zij zullen door jongere, capabele krachten worden opgevolgd.

Dit zal ook in Zeeland geschieden.

Gezuiverd zijn reeds meer dan 2000 ambtenaren.

Aangedrongen wordt op instelling van Commissies van onderzoek en samenstelling van rapporten en documentatie.

De stukken worden centraal verzameld om te worden overgedragen, hetzij aan de betrokken departementen, hetzij aan het „Bureau Zuivering” en aan de „Advies Commissie Zuivering.”

Aan den Minister is voorgesteld om het genoemde Bureau met inventaris en personeel van Londen naar Den Bosch of Vught te verplaatsen.

Betr. Volkshuisvesting. Majoor van Rood is uit Londen teruggekeerd met verschillende voorstellen van den Minister van Algemeene Zaken, die 12 dezer voor besprekingen met M.G., den Dienst van Wederopbouw en de Inspecteurs Volkshuisvesting naar Brussel en Eindhoven komt. M.G. heeft voorstellen voor wettelijke regeling uitgewerkt.

Betr. Tijdelijk Bioscoopbesluit, Filmkeuringsbesluit, Beheer van Bioscopen, import en distributie van films. Met de Ministers van Binnenlandsche Zaken en Justitie is contact genomen om tot een noodzakelijke nadere beschikking te komen. Kapt. Ochse reist thans in Nederland om zich te oriënteren en om voorzieningen te treffen inzake beheer van bioscopen, filmimport en distributie, alsmede om de verhouding met P.W.D. (S.H.A.E.F.) te regelen. Hij zal daarna voor enkele dagen naar Londen vertrekken, teneinde de import van filmen te bespoedigen.

Betr. Bevolkingsregistratie en persoonsbewijzen. Lt. Koene, uit Londen aangekomen, bezocht verschillende malen het bevrijde gebied. Hij heeft de dezerzijds geredigeerde ontwerpen voor nieuwe Koninklijke Besluiten nader bestudeerd en met deskundigen besproken.

Wij zouden deze zaken dringend met den Minister willen bespreken.

Betr. Steunverlening aan oorlogsslachtoffers. Hiervoor is dezerzijds een uitvoerig rapport met documentatie over bestaande regelingen gemaakt, met suggesties voor de Ministers van Algemeene Zaken en van Financiën.

Betr. Ontbinding van den z.g. Nederlandschen Arbeidsdienst. onderhoud van gebouwen en kampen, documentatie en regeling van status ontslagen personeel, inventarisatie en beheer van archieven en eigendommen.

Voor deze onderwerpen zal een centraal Bureau M.G. onder leiding van Kapt. Vel in 's-Hertogenbosch worden gevestigd.

Een aantal instellingen van den z.g. Nederlandschen Arbeidsdienst zijn bezocht. Het plaatselijk beheer is o.a. met den Rijksgebouwendienst geregeld.

Betr. Indische Zaken. 22 November j.l. werd door ons op het Departement van Londen gerapporteerd omtrent de voorloopige voorziening inzake 24 ambtenaren B.B. Ned.-Indië, die zich in bevrijd gebied bevinden.

Betr. Verspreiding van Staatsbladen en Publicatiebladen M.G. aan provinciale en gemeentebesturen. Aan de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten, tijdelijk te Eindhoven, is onder bepaalde voorwaarden de uitgave en distributie ogedragen. Hierdoor zal bereikt worden, dat ook notarissen, industrieelen en anderen van de terugkeerbesluiten en verordeningen geregeld kennis zullen dragen.

Sectie II. Juridische zaken

In verband met de opnemng van Majoor Snijders in het nieuw gevormde Stafbureau, werd Mr. B. I. A. A. ter Veer met ingang van 28-11-1944 door den C.S.M.G. aangesteld tot tijdelijk Res. Majoor voor Algemeenen Dienst en Hoofd van deze Sectie.

Ten behoeve van Hoofd Sectie VI (Economische Zaken) werden een aantal vragen onderzocht, welke door het College van Alg. Commissarissen te Tilburg waren gesteld, deels verband houdend met de vraag, of het College meer bevoegdheden moet hebben, dan wel, of tijdelijk ambtenaren in hooge functies moeten worden benoemd.

Hiertoe wordt op korten termijn een studie gemaakt over opzet en bevoegdheden van de Rijksorganisaties op economisch gebied.

Met Hoofd Sectie X (Arbeidszaken) wordt overleg gepleegd over diverse problemen op sociaal gebied met name over loonvraagstukken en de z.g. zuivering in het bedrijfsleven.

Als gevolg van bespreking met den wnd. Alg. Gemachtigde voor den Wederopbouw met een lid van het Stafbureau en de hoofden der betrokken secties werd de tekst gereed gemaakt voor een verordening „Wederopbouw en Bouwnijverheid”.

Deze zal dezer dagen ter vaststelling worden aangeboden. Ditzelfde geldt voor een distributie-beschikking over zout en een verordening betreffende de beëdiging van tuchtrechters.

Op verzoek van Lt. Col. Keith, A. D. Hirings 21 Army Group werden besprekingen gevoerd met Majoor Palstra e.a. over een circulaire voor de burgemeesters betr. verzoeken van commandanten van Britsche eenheden voor vordering van onroerend goed en inkwartiering, die op 30 Nov. j.l. door den C.S.M.G. geteekend is.

Processen-verbaal van inbewaringstelling werden nagezien en opdrachten tot verbetering gegeven.

Uit de centrale administratie der inbewaringgestelden bleek, dat de tot dusver ontvangen processen-verbaal meerendeels zeer onvolledig zijn en dat de bewijsstukken vrijwel steeds schijnen te ontbreken.

In de registratie zijn tot dusver slechts 3740 persoonsnamen opgenomen, waarvan o.a. uit: Eindhoven 198
Maastricht 841
Nijmegen 1814

Correspondentie werd gevoerd over zuivering en tijdelijke organisatie rechterlijke macht, alsmede over de aanwijzing van leden der nieuw ingestelde Tribunalen.

De uitgave van publicatieblad No. 10 werd verzorgd.

Bij de Regeering werd de wenschelijkheid naar voren gebracht om de sedert 10 Mei 1940 uitgegeven Staatsbladen geheel c.q. gedeeltelijk te doen herdrukken.

Voor de overbrenging van de gedetineerden in het kamp Reusel naar het kamp Vught werd opnieuw een regeling getroffen.

Sectie IV. Brandweer en Luchtbescherming

Na de bevrijding waren er in vele plaatsen chaotische toestanden, doordat een deel van het personeel ófwel was gevlucht ófwel gearresteerd moest worden en bovendien veel brandweermateriaal zoek was. Het bombardement van Eindhoven op de nacht na de bevrijding en de voortdurende bombardementen en beschietingen van Nijmegen na de bevrijding hebben zeer veel schade en slachtoffers tengevolge gehad.

In deze plaatsen is verschillend materiaal weer terecht gekomen, dat in de critieke dagen door het betrouwbare lagere personeel listig verstopt en zodoende voor wegvoering behoed was.

Allereerst zijn in Nijmegen, — en naarmate er meer personeel van de sectie arriveerde — in Eindhoven, Zeeuwsch-Vlaanderen, Maastricht, Heerlen en Oss door ons personeel de Brandweer- en Luchtbeschermingsdienst in den geest van de inmiddels afgekondigde „Verordening op de Luchtbescherming” en het „Tijdelijk Brandweerbesluit” gereorganiseerd. Het hoofdprobleem was en bleef Nijmegen.

Daarna is de „Verordening Inspectie Luchtbescherming” (kringindeeling) afgekondigd.

Het vinden van geschikte personen voor de functie van Kringinspecteur bleek moeilijk.

Voor Kring I is benoemd de Heer B. Meenhorst, en als diens rechterhand voor de luchtbescherming de heer G. Eyssens, resp. inspecteur voor de brandweer en inspecteur voor de luchtbescherming in het voormalige districtenstelsel. Beide geschikt, betrouwbaar en op hun plaats, die tevens tijdelijk de inspectie der Kringen II en III waarnemen, waarbij de Staf van Sectie IV C.S.M.G. de hoofdinspectie opbouwt, totdat een geschikt persoon voor de functie van hoofdinspecteur gevonden is.

Ten gunste van den inspecteur van Kring I is een bedrag van f 25.000 beschikbaar gesteld op de post Brandweer en Luchtbescherming van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Onze Sectie IV heeft op 20 November te Eindhoven de „Luchtbeschermingsschool” geopend, ressorteerd onder Subsectie IV-I.

Verder is opgericht de „Vliegende brandweercolonne” ressorteerd onder subsectie IV-2.

Deze bestaat uit 12 brandweereenheden, ons, in verband met den toestand in Nijmegen door 21 A.G. toegewezen.

Toen bleek, dat Nijmegen zichzelf kon helpen, zijn deze eenheden, tot een colonne vereenigd, te Eindhoven geconcentreerd.

Het personeel, door veel moeite van kleding, schoeisel, extra levensmiddelen-rantsoenen voorzien, is door intensief oefenen uitrukkingsklaar voor hulp in het geheele bevrijde gebied. Onderdeelen

van deze colonne zijn voor de brandbeveiliging in het kamp van Vught, een ander deel is tot Nijmegen vooruitgeschoven om bij evtl. binnentrekken Arnhem te helpen, het restant staat gereed voor hulp aan Venlo en Roermond, een en ander in samenwerking met 21 A.G., doch met de contróle van deze Sectie IV.

In Gent zijn enkele Nederlandsche brandspuiten, gevonden door de Duitschers daar voor speciale doeleinden heen gebracht. Stappen zijn genomen om deze, waarvan een deel in reparatie is, terug te krijgen, hetgeen in de naaste toekomst wel geschieden zal.

De geheele organisatie is zoodanig, dat t.z.t. bij het wegvallen van het M.G. het geheel kant en klaar door het Departement van Binnenlandsche Zaken kan worden overgenomen.

Sectie V. Financiën

1. *Constant-geldsituatie.* In Breda, Maastricht en Middelburg bestaat nog een tekort aan zilverbons. In Tilburg bestaat een tekort aan f 10.— biljetten. In Breda en Maastricht zal voorloopig worden volstaan met hernieuwde publicatie van de mededeeling omtrent de geldsituatie en verder met uitzending van de laatste radiomededeeling van Minister van den Broek (door het radio-distributienet).

In Middelburg wordt verbetering gebracht door er f 300 000 in standaardpakketten te brengen.

Naar Tilburg zullen f 500 000 in f 10.— biljetten van de Boerenleenbank te Eindhoven worden gebracht.

2. *Liquiditeit der Banken.* Gaandeweg wordt de situatie overal gunstiger. Het verlangen der banken om hun liquide middelen rentegevend te kunnen beleggen, wordt sterker.

In dit verband zal het Hoofd V de wenschelijkheid van het uitgeven van nieuw schatkistpapier opnemen met den Minister van den Broek bij zijn aanstaand bezoek.

3. *Crediet Belgische francs.* Tot op heden is ten laste van het B. frs. 50 Millioencrediet circa B. frs. 24.000.000 opgenomen. Zooals bekend is door de Belgische Nationale Bank reeds principieel toestemming verleend voor een volgende tranche van B. Frs. 50 miljoen. Van het College van Commissarissen is een opgave ontvangen van de door hen meest noodzakelijk geachte aankopen in België voor den eerstkomenden tijd. Deze opgave is echter onvolledig, daar hunnerzijds nog niet is nagegaan, of de goederen en materialen, door het College gewenscht, in België verkrijgbaar zijn en of de Belgische instanties bereid zijn daarvoor uitvoervergunningen te verstrekken. Wanneer het overzicht van de gewenschte aankopen zal zijn vastgesteld, zal met de Belgische Nationale Bank zoo noodig over verhooging van het crediet dienen te worden onderhandeld. Dezerzijds zal echter steeds rekening moeten worden gehouden met het feit, dat een deel van het crediet gereserveerd moet blijven voor:

a. aankopen ten behoeve van nog te bevrijden gebieden;

b. aankopen en uitgaven, welke niet onder het College ressorteeren (Repatriëring, omwisseling van Ned. Geld voor reisdoeleinden, transport, diverse aankopen Staf Mil. Gezag, enz.).

4. *Evacuatie van Tilburg naar België.* Het benodigde geld werd tijdig door ons ter plaatse afgeleverd. Een en ander heeft een vlot verloop gehad.

Sectie VI. Economische Zaken

1. *College.* 15 Nov. 1944 is door den Chef Staf Militair Gezag een tijdelijk *College van Algemeene Commissarissen voor Landbouw, Handel en Nijverheid* ingesteld. Dit College is belast met de zorg voor de volkshuishouding in het geheele bevrijde gebied van Nederland. Namens het Militair Gezag kan het College bevelen en aanwijzingen geven aan instanties, die eenigerlei taak uitoefenen op gebied van Landbouw, Handel en Nijverheid. De C.S.M.G. heeft zijn bevoegdheden van de Beschikking Prijstop aan het College gedelegeerd.

Het College staat onder leiding van Prof. Dr. de Quay als voorzitter; leden zijn de heeren Drs. Gispén en Mr. van Spaendonck voor Handel en Nijverheid en Ir. Boerma als Algemeen Voedselcommissaris voor het bevrijde gebied. Het College is een centraal orgaan en staat via den O.v.A. 1e Kl. Mr. H. v. Blankenstein met den Staf M.G. in contact.

Warenbureau. Sinds de bevrijding van het zuidelijk deel van ons land heeft zich een betrekkelijk intensief handelsverkeer tusschen België en Nederland ontwikkeld. Hiernaast speelt het transportprobleem een zeer groote rol. Tot dusverre heeft Sectie VI hierbij een bemiddelende rol gespeeld. Ter centralisatie van den invoer en uitvoer is thans door het College van Algemeene Commissarissen voor Land-

bouw, Handel en Nijverheid ingesteld het *Warenbureau België-Luxemburg-Nederland*.

Dit Warenbureau werkt ten nauwste samen met den Staf M.G. en de Ambassade en zal met de administratie voor Relief en Revalidatie te Londen in contact gebracht worden.

Prijzen. Voor ieder der arrondissementen Den Bosch, Maastricht en Breda is een tuchtrechter voor de Prijzen benoemd, die de be-rechtende functie van den Inspecteur van de Prijzen overgenomen heeft. Hiermede is opsporings- en berechtingsfunctie van elkaar ge-secheiden.

De indruk bestaat, dat het prijsniveau, mits het aanbod van goe-deren gestadig toe blijft nemen, gehandhaafd kan blijven en door de betreffende autoriteiten aan de omstandigheden aangepast kan worden.

Zwarte Markt. Door het groote gebrek aan goederen heeft de zwarte markt geen grooten omvang genomen. De contrôle-instanties zijn wederom in werking gesteld.

De „grijze markt” komt veelvuldiger voor. Zoolang de voedsel-voorziening nog niet in de minimum-levensbehoeften voorziet, zal deze grijze markt moeilijk voorkomen kunnen worden. Zij wordt oogluikend toegestaan.

Wat de zwarte loon-vorming betreft: regeling van dezen toestand wordt door Sectie X (Sociale Zaken) onder de oogen gezien.

Financieele steun. Aan de Philipsfabrieken en de Staatsmijnen is op grond van de financieele steunregeling, ontworpen door het M.G., na overleg met de Sectie V (Financiën) een toelage verstrekt.

Voedselvoorziening. Deze is, daar in de huidige operationeele phase de 21st Army Group en het 9e Am. Leger zelf hun voorzie-ningen medebrengen, in de betreffende gebieden van ons land ver-schillend.

De legers trachten zoo spoedig mogelijk het rantsoen op 1600 cal. te brengen.

In Limburg ontvingen de normale consumenten van 17—26 Nov. 1210 cal. (van 29 Oct.—4 Nov. 986), de zware arbeiders 1735 cal., de zeer zware arbeiders 2805 cal.

In de periode van 26 Nov. t/m 9 Dec. zullen de normale consu-menten 1400 cal. ontvangen.

Hoewel de reserves van het 9e Am. Leger bijna opgeraakt zijn, bestaat vertrouwen op tijdige aanvulling. Rekening houdend met de eigen-voorziening zullen per week ca. 660 ton moeten worden aan-gevoerd.

Daar de fruitpositie in Limburg zeer goed is, kon reeds begin November tot een aanmerkelijke prijsverlaging worden overgegaan, waardoor het fruit als algemeen voedingsproduct kan worden be-schouwd wat in verband met de schaarschte aan andere goederen een groote uitkomst beteekende.

5000 ton prima fruit is opgeslagen; verder is fruit verwerkt tot stroop en naar Eindhoven e.a. plaatsen verzonden. Er is maar weinig fruit verloren gegaan.

In Brabant, Zeeland, Nijmegen en Weert zullen de volwassen per-sonen in de periode van 26 Nov.—9 Dec. 1284 cal. ontvangen.

Zoodra voldoende transport aanwezig is, zal het waarschijnlijk mogelijk zijn het aardappelen-rantsoen te brengen op 4 kg. per week, waarmede het 1600 cal. niveau benaderd zou zijn.

Bij de 21st Army Group is op 21 November de requirementlijst voor December ingediend. (ca. 1400 ton per week.)

De *vetpositie* is zeer precair.

In Limburg, dat al 9 weken geen vet had gehad, is van Brabant uit 80 ton ingevoerd.

De Union Margarine Belge te Merxem heeft grondstoffen ont-vangen en zal nu een equivalente hoeveelheid van 1350 ton marga-rine en margarine-grondstoffen leveren naar Wijchen, Nijmegen en Oss, te vervoeren door Nederlandsche- en Belgische instanties.

In Vlissingen is het S.S. „Amstelstroom” met o.a. 192 ton vet aangekomen.

Vee. Uit voormalig Duitsch bezit werden ca. 3000 stuks vee aan Limburg overgedragen, terwijl uit Luxemburg ca. 1500 stuks koeien werden ingevoerd, waarvan ca. 200 geslacht in Maastricht en ca. 1000 in Eindhoven.

In Brabant etc. werd een extra-rantsoen van 50 gr. vleesch toege-wezen, zijnde in totaal 80 ton.

Geneesmiddelen en zeep worden spoedig verwacht.

Suiker. Van de Sucrierie Tirlémontoise te Tirlémont is eind Octo-ber 300, begin November 100 ton suiker gekocht, terwijl een nieuwe koop van 1600 ton in zicht is.

De Nederlandsche Regeering verplicht zich deze suiker tot uiterlijk 30 April terug te leveren. Evtl. zal de 21th A.G. deze verplichting overnemen.

Vanaf 22 November zullen 250 ton door de legerautoriteiten wor-den vervoerd: naar Breda, Eindhoven, Roosendaal, Tilburg e.a. plaatsen.

Distributie-moeilijkheden. Het transport-vraagstuk is — hoewel verbetering merkbaar is — nog steeds de belangrijkste „bottleneck” der voedselvoorziening.

Om storingen in den aanvoer op te vangen zullen buffervoorraden worden aangelegd. Voor 14 dagen zouden 5 à 6.000 ton voorraad noodig zijn.

Met ingang van de nieuwe bonperiode per 24 December zullen de moeilijkheden door de aan onderduikers verschaft distributiebeschei-den worden ondervangen.

Het personeel van den distributiedienst blijkt grootendeels betrouw-baar en verwacht kan worden, dat de rechtstreeksche distributie onder de consumenten een vlot verloop zal hebben.

De Hongerstaking te Eindhoven op 21 November was een gevolg van den noodtoestand met betrekking tot de voedselvoorziening, terwijl anderzijds de pakhuizen voorraden bevatten.

De bevolking heeft zich niet voldoende gerealiseerd, dat deze ge-maakt waren voor de nog niet bevrijde gebieden.

Door den M.C. te Eindhoven zijn ter beschikking gesteld: 125 gram vleesch, 1 reep chocolade voor kinderen tot 12 jaar en 1 blik gecondenseerde melk voor kinderen tot 4 jaar, verder 125 gram suiker voor personen boven 4 jaar.

Uit psychologische gronden zijn deze extra rantsoenen ook te Nij-megen toegewezen.

Industrie. De huidige industrieele vraagstukken in het bevrijde gebied worden beheerscht door de kolen- en electriciteitsvoorziening; door gebrekkige voorziening in beide vormen van energie wordt in-dustrieele herleving geremd. Maatregelen zijn getroffen om de ener-gievoorziening te verbeteren.

20 November werd tusschen de Nederlandsche- en Belgische Regee-ringen overeengekomen dat gedurende de maand December 82.000 ton kolen zullen worden geruild.

De Mijnen hebben een productie van ca. 40 à 45.000 ton per week, waarvan voor de distributie ca. 25.000 ton per week beschikbaar zijn.

Om het kolentransport tot een minimum te beperken wordt getracht het electriciteitsnet zoo spoedig mogelijk te herstellen. Daarvoor heeft S.H.A.E.F. prioriteiten gegeven, waarna de A. en B. Area (behalve Zeeland) en de onmiddellijke omgeving van Bostel (gelijkstroom) van electriciteit voorzien worden.

Door het College van Algemeene Commissarissen, dat voor de co-ordinatie zorgt zijn „Schaduw Rijksbureaux” opgericht.

In onderzoek is de mogelijkheid tot het vormen van een centrale opslagplaats vanwaar uit overzee aangevoerde bulk hoeveelheden benzine etc. rechtstreeks, na opslag, verdeeld kunnen worden.

Gedetailleerde rapporten over den toestand in het bevrijde gebied worden door de betreffende rijksbureaux voorbereid.

Sectie VIII. Volksgezondheid

De taakverdeling is als volgt geregeld:

Dr. J. A. F. van den Belt,

Dir. off. v. Gez. 3e kl.

Algemeene leiding.

Dr. J. A. Cohen,

Off. v. Gez. 1e kl.

Assisteert Dr. v. d. Belt bij algemeene leiding Repatriëring, Refugees, Genees- en Ver-bandmiddelen.

Aan hem zal Dr. Frederick, thans in den buitendienst, worden toegevoegd.

Dr. J. A. J. Barnhoorn,

Dir. Off. v. Gez. 3e kl.

Hospitalen.

Leiding Buitendienst.

Aan hem is Dr. Waszink toegevoegd.

Lt. v. Waard,

Financiën Sectie VIII.

Transport verband- en geneesmiddelen.

Een medische Centrale Commissie zal worden opgericht, waarin vertegenwoordigd zullen zijn:

Het Militair Gezag, de Afd. Volksgezondheid van het Dept. van Sociale Zaken en de artsen.

Deze Centrale Commissie zal algemeene richtlijnen geven voor het beleid te voeren in het belang van de volksgezondheid, en zal in dit verband de te nemen maatregelen naar voren brengen.

Nadere gegevens over deze Centrale Commissie zullen nog volgen.

Op de lijn Bergen op Zoom—Nijmegen zullen een aantal ziekenhuizen worden gevormd. Hiertoe zullen door het 2e Br. Leger en door het 1e Can. Leger ieder een 200 en 5—40 bed hospitalen ter beschikking worden gesteld.

De door het 2e Br. leger te leveren hospitaal-bedden zullen de a.s. week vanuit voorraad Oss worden afgeleverd.

In verband met de bestrijding van geslachtsziekten in het bevrijde gebied, werd van geallieerde zijde verklaard met de bestaande wetten en verordeningen genoegen te nemen; een aangifte per naam wordt door hen niet noodzakelijk geacht. De uitvoering, die in W.-Brabant nog te wenschen zou overlaten, zal door den Dir. Gen. v.d. Volksgezondheid nog nader worden onderzocht. Actie wordt genomen voor een opgave van de adviesbureaux in de behoefte aan geneesmiddelen.

Een nieuwe A.R.B. Unit werd ontvangen te Eindhoven van 2nd. British Army.

4 A.R.B. Units werden toegezonden door 1st Can. Army. Door het 2e Br. Leger werd een aanzienlijke hoeveelheid sera en vaccins afgestaan.

Voorts werden hoeveelheden genees- en verbandmiddelen ingevoerd door de colonne Militair Gezag en door het V.H.K. Ook per vliegtuig werden vaccins en sera en Benzyl-Benzoaat aangevoerd. Te Brussel werden vaccins en sera van het instituut Pasteur aangekocht.

Een regeling zal getroffen worden voor verdere regelmatige leveringen dezerzijds.

Overleg voor verdere aankopen wordt gepleegd te Parijs, tusschen vertegenwoordigers van Sectie Volksgezondheid M.G. te Londen, den vertegenwoordiger van het Bureau voor Relief en Rehabilitation uit Londen, en den gemachtigde voor de Commissie voor genees- en verbandmiddelen.

Naar aanleiding van dit overleg zullen aankopen in Frankrijk geschieden.

De positie van genees- en verbandmiddelen is bevredigend. De Commissie voor genees- en verbandmiddelen heeft met de distributie een aanvang gemaakt en deze begint behoorlijk te functioneeren. Een gedetailleerde opgave zal binnenkort worden ingediend.

Typhus komt in den laatsten tijd wat meer voor. Te Tongelre trad een kleine epidemie van 11 gevallen op, maatregelen zijn getroffen.

Sectie IX. Openbare werken

1. *Kanalen.* In nauwe samenwerking met den Rijkswaterstaat wordt getracht de kanalen weer voor de scheepvaart bruikbaar te maken.

Door den vijand werden practisch alle bruggen opgeblazen. In het bijzonder leveren de zware beton en ijzeren bruggen in het Wilhelminakanal moeilijkheden voor de opruiming op.

De meeste sluizen werden beschadigd.

Door de geallieerden werden talloze Baily-bruggen geslagen. Met het oog op de scheepvaart zullen deze door beweeglijke of hooge bruggen moeten worden vervangen. Voor nadere bijzonderheden over den toestand der verschillende kanalen moge verwezen worden naar de rapporten van Rijks-Waterstaat, op heden door tusschenkomst van den Minister van Oorlog naar den Minister van Waterstaat verzonden.

2. *Spoorwegen.* Voor enkel spoor werden geopend:

Maastricht—Heerlen—Sittard—Maastricht

Eindhoven—Budel—Neerpelt

Eindhoven—Helmond—Deurne

Eindhoven—Tilburg

Antwerpen—Roosendaal en Antwerpen—Turnhout—Tilburg

Bergen op Zoom—Roosendaal—Breda—Tilburg.

Binnenkort zullen eveneens de lijnen van Tilburg en van Eindhoven naar den Bosch gereedkomen.

3. *Electriciteitsvoorziening.* In Limburg in zooverre hersteld, dat 35000 KW geleverd kunnen worden aan Brabant, zoodra de hoogspanningslijn over Roermond bevrijd zal zijn.

Geertruidenberg met 140 000 KW en Tilburg met 40 000 KW werden voor 95 % vernield. Met S.H.A.E.F. en België werd onderhandeld over de levering van stroom vanaf de Centrale Merxem. Daartoe zou een hoogspanningslijn tot Roosendaal gebouwd moeten worden.

Deze plannen zijn nu echter tengevolge van een bomaanslag te Merxem verijdeld.

In verschillende plaatsen is met plaatselijke hulpmiddelen getracht althans eenigen stroom voor de burgerbevolking te verkrijgen.

4. *Kolen.* Limburg produceert thans ca. 10 000 ton per dag gedurende 4 dagen per week.

Met België werden overeenkomsten gemaakt om een zekere hoeveelheid Beeringer-kolen te leveren.

5. *Walcheren.* Door een combinatie van den Rijkswaterstaat en M.G., met steun van de geallieerde legers en de medewerking van den Provinciaal Waterstaat en Polder wordt getracht een voorziening te treffen voor de dichting in den dijk der 6 zeegetaten met een gezamenlijke lengte van meer dan 2000 meter.

Getracht wordt Lt. Young van het Canadeesche leger vrij te maken, teneinde zich geheel aan het herstel van Walcheren te kunnen wijden. Met het oog op de toekomstige ontwikkelingen is verdere uitbreiding van de Sectie noodzakelijk. Naar geschikte krachten wordt uitgezien.

Sectie XI. Voorlichting

Te Eindhoven werd in een groote etalageruimte van Vroom & Dreesmann een uitstalling gemaakt van foto's, affiches en ander propagandamateriaal. De belangstelling van het publiek voor deze uitstalling was zeer groot.

Op 30 November werd te Eindhoven een vergadering gehouden van alle hoofdredacteuren der bladen in bevrijd Nederland. Wegens het feit, dat Kapitein Huizinga zich op dienstreis te Londen bevond, werd de Sectie XI op deze vergadering vertegenwoordigd door den Kapitein van Houten (voor de censuurwesties) en den Kapitein van den Bogaert (voor de nieuwsvoorziening).

De stemming ten opzichte van de Voorlichting, ANEP-ANETA en Herrijzend Nederland was niet slecht.

Besloten is tot het oprichten van een onderafdeeling Documentatie ten einde aan de vele verzoeken om algemeen documentatiemateriaal over belangrijke persoonlijkheden, historische gegevens etc. te kunnen voldoen.

Voor de verzorging van de nieuwsverstreking aan ANEP-ANETA is opgeroepen de heer L. van Bunge, oud-chef redacteur van de Provinciale Noord-Brabantsche en 's-Hertogenbosse Courant, momenteel werkzaam bij Provinciaal Commissariaat Noord-Brabant. De heer van Bunge zou inmiddels reeds hier zijn gearriveerd doch is vermoedelijk door transportmoeilijkheden opgehouden.

Bureau voor Evacueerings- en Repatrieringszaken. Voorbereidingen werden gemaakt voor de behandeling en ontvangst der Nederlandsche geëvacueerden in Leuven en Ath. Besprekingen werden gevoerd met zowel 1st Canadian Army als British Second Army, ten einde te komen tot een meer georganiseerde wijze van evacuering in Nederland.

De Lt. Flantua is in samenwerking met de Lt.s Koene en Rijnhout van Sectie IF belast met de uitwerking der B.A.B. plannen en registratieopzet van het informatiebureau Roode Kruis.

I. Binnenlandsche Zaken.

Repatrieerenden zijn er slechts in zeer kleinen getale, zoodat het gebrek aan gebouwen voor het moment althans geen ernstige consequenties heeft.

Zeer geheim

CHEF STAF MILITAIR GEZAG

RAPPORT OVER DE PERIODE AFGESLOTEN

PER 8 DECEMBER 1944

Algemeen

In de algemeene situatie, beschreven in mijn voorgaande rapport, is betrekkelijk weinig verandering gekomen. Het werk van den Staf breidt zich nog dagelijks uit en van het geheele personeel moet nog steeds een zeer groote inspanning worden gevorderd; allen blijven met volledige toewijding daaraan voldoen. Door het aantrekken van verdere leidende en hulpkrachten uit bevrijd gebied hoop ik aan den vermoedelijk nog steeds toenemenden arbeid het hoofd te kunnen bieden.

Ook in de afgelopen week hebben de besprekingen met de aanwezige leden der Regeering weer een belangrijk deel van mijn tijd en dien mijner officieren in beslag genomen. Ook het wegruimen van misverstanden, ontstaan door buiten overleg met mij genomen beslissingen van te Londen verblijvende leden der Regeering, neemt kostbaren tijd in beslag. Een en ander bevordert allerminst het doel: er kan minder feitelijk gedaan worden en de bevolking krijgt een indruk van onzekerheid en besluiteloosheid, die aan het gezag niet ten goede komt.

De Chef Staf Militair Gezag,

(w.g.) H. J. KRULS

BIJLAGE 115

Brief d.d. 17 December 1944 van Minister Burger aan de Minister-President inzake het Militair Gezag

Zeer geheim

MR J. A. W. BURGER

Minister van Binnenlandsche Zaken.

Kab. AI No. 3028.

*Zijner Excellentie den Heere Minister-President
Arlington House, Arlington Street, London S.W. 1.*

Hierbij ingesloten gelieve U aan te treffen de notulen van de kwartiermakersvergadering van 13 December 1944, met verzoek deze, alsmede het onderhavige schrijven, ter kennis van de te Londen vertoevende ambtgenooten te willen brengen, in het bijzonder van den Minister van Oorlog, voor wien tevens copie van dit schrijven is ingesloten, ter uitvoering van hetgeen blijkt die notulen besloten is, naar aanleiding van het rapport van Generaal Kruls, waarover straks meer.

Algemeene aandacht wordt voorts gevraagd voor ons besluit, om de in Nederland aanwezige Ministers als kwartiermakers te beschouwen, ongeacht of deze tot het oorspronkelijke vijftal behooren. De Ministers van Algemeene Zaken, van Sociale Zaken en van Justitie hebben zich daarmee bereids accoord verklaard.

Voor de slotalinea van de notulen wordt de aandacht van den Heer Van Angeren gevraagd, met verzoek mij daaromtrent duidelijk te willen inlichten, terwijl de passage over de notulen van den Ministerraad te Londen in het bijzonder Mr. Bolkestein als Secretaris van den Ministerraad raakt.

Thans komende tot het hoofddoel van dit schrijven, n.l. de verhouding van de regeering tot het militair gezag in het algemeen en tot Generaal Kruls in het bijzonder, merk ik allereerst op, dat, na de aankomst van de Ministers van Sociale Zaken, van Algemeene Zaken en van Justitie, dit onderwerp, dat blijkt bijgevoegde notulen reeds door Minister van den Broek en ondergeteekende onder het oog was gezien, opnieuw uitvoerig is besproken en dat de navolgende opmerkingen derhalve aan U worden overgebracht namens alle in Nederland vertoevende Ministers.

Na den U welbekenden „ongepasten” brief van den Generaal Kruls aan den Voorzitter van den Raad van Ministers, is niet terstond besloten om Generaal Kruls ter zijde te stellen, als hoofd van het militair gezag. De redenen, die tot dit standpunt leidden, waren niet slechts de moeilijkheid van een goede vervanging van den Generaal en wellicht een aantal zijner naaste medewerkers, maar vooral ook de overweging, dat men nauwelijks kon aannemen hier met een poging tot omkeering van de gezagsverhoudingen te maken te hebben. Men neigde er toe bedoelden brief te zien als een gevolg van het overstelpende aantal vraagstukken, waarvoor de Generaal zich zag gesteld en hield zich overtuigd, dat een gesprek, waarbij de verhoudingen duidelijk zouden worden gesteld, tot goed resultaat zou kunnen leiden. Daarna heeft bedoeld gesprek tusschen U, den Minister van Oorlog en Generaal Kruls plaats gevonden, hetwelk een bevredigend verloop gehad zou hebben.

Het is ons echter langzamerhand duidelijk geworden, dat bedoelde brief van den Generaal geenszins zonder meer als een vergefelijke vergissing is te beschouwen, alsmede dat het boven gereleveerde gesprek geenszins een wezenlijk bevredigend resultaat heeft opgeleverd; met name kunnen wij niet als zoodanig aanmerken het eenige merkbare resultaat, n.l. dat sinds bedoeld onderhoud het contact tusschen de secties militair gezag en de Ministers nog is verzwakt, b.v. doordat rapporten van die secties thans nog een schijf meer hebben te passeeren, t.w. het Departement van Oorlog te Londen. Daarentegen blijkt uit een aantal feiten, dat de Generaal in aangelegenheden van wezenlijk belang weigert in te zien, hoe de gezagsverhoudingen liggen, althans behooren te liggen. Immers niet slechts blijft de Generaal zich verzetten tegen de uitdrukkelijke beslissing van de regeering, dat hier in Nederland zich Ministers zullen bevinden, indien deze meenen, dat zulks voor hun werkzaamheden noodzakelijk is, maar ook blijkt uit allerlei publicaties, die als door het militair gezag geïnspireerd dienen te worden beschouwd, dat de algemeene teneur van dit instituut is om zelf in feite onafhankelijk de leiding van alle voorkomende zaken te nemen en voorts de bevolking te suggereeren,

dat hetgeen hier verkeerd loopt aan de regeering geweten dient te worden en hetgeen hier goed loopt aan het militair gezag te danken is. Zonder hierbij in details te willen treden, als hoedanig op veel verzet gestuite militair gezag-benoeming van den Heer B. van Spaendonck in het economisch college, alsook het artikel „Nederland is geen vacantieoord”, onder meer zouden kunnen worden aangevoerd, is het afdoende om te volstaan met een verwijzing naar eenige recente uitlatingen van den Generaal zelve. Deze toch is begonnen met het aan de regeering verstrekken van periodieke verslagen over de werkzaamheden van het militair gezag. In het allereerste verslag over de periode per 1 December 1944 komt de navolgende passage voor:

„Indien er iets is komen vast te staan in de afgelopen weken, dan is het wel de noodzakelijkheid, snel en gedecideerd te kunnen handelen. Er zijn in een land als Nederland, waar honger heerscht en duisternis, waar nóch verwarming nóch transportmiddelen zijn, waar men niet kan teleoneeren nóch telegrafeeren, waar de ellende van den oorlog nog wordt verhoogd door helaas noodzakelijke evacuaties, waar haat tegen landverraders en wantrouwen tegen allen die zich niet actief verzet hebben tot het kookpunt zijn gestegen, geen twee methoden mogelijk. Hier moet snel en doortastend gewerkt worden, ook al zou men daarbij fouten maken. Indien het woord, dat de veldheer veel wint al wint hij niets dan tijd, ooit waar geweest is, dan is dit wel thans in Nederland. Deze winst althans wordt mij dikwijls door de regeering en vooral door de aanwezigheid van een aantal harer leden op Nederlandsch gebied, ontnomen. Dat zij mij ontnomen wordt is echter niet belangrijk; zij wordt aan het in nood verkeerende Nederlandsche volk onthouden.”

Welnu, wanneer de Generaal aldus de situatie ziet, dan is niet wel te verstaan hoe verdere samenwerking van de regeering met den Generaal mogelijk is. Dat de Generaal in een verslag over het militair gezag zijn opinie over de regeering geeft, is al zonderling, dat hij daarop van alle grenzen overschrijdende critiek blijkt geeft, zonder een poging tot feitelijke motiveering van zijn standpunt, is nauwelijks correct te noemen, maar dat deze uiterst onwelwillende opmerking bovendien iederen grond van werkelijkheid mist, maakt, dat het oogenblik voor het afdoende ingrijpen geen oogenblik langer verschoven kan worden. Wij allen hebben hier ervaren, welke chaotische toestanden, met name op het gebied van rechtszekerheid, zijn ontstaan, die ons te Londen onbekend gebleven waren; wij ondervinden dagelijks, hoe dringend noodzakelijk onze aanwezigheid is om eenige leiding in vitale vragen te kunnen geven en niet minder kan worden getuigd van nauwe samenwerking, die in alle practische kwesties tusschen de Ministers en hun gemilitariseerde ambtenaren bestaat. Om mij te beperken tot hetgeen mij het meest nauwkeurig bekend is, n.l. het terrein van Binnenlandsche Zaken, kan gezegd worden, dat het geheele departement zich, met exceptionele inspanningen, heeft gewijd aan de taak om een vlot verloop van de bemoeienissen van het militair gezag op dit terrein mogelijk te maken. Ik heb dan ook doorlopend nauw contact onderhouden met de leden van de betreffende sectie van het militair gezag, terwijl over allerlei beslissingen steeds overleg heeft plaats gevonden. Wanneer echter het bestaande streven van den Generaal er duidelijk op is gericht om de diverse secties niet te zien als een vooruitgeschoven post van de verschillende departementen en hun werkzaamheden, maar uitsluitend als een apparaat in de hand van den Chef Staf van het Militair Gezag, die tevens weigert zich op bevredigende wijze aan de regeering te onderschikken, dan zijn wij onwillens in den toestand geraakt, die het B.B.S.B. zoo zorgvuldig heeft willen vermijden.

Ter adstructie zij nog het navolgende geciteerd uit het tweede verslag van den Generaal, waaruit volgt, dat niet slechts de Ministers hier een hinder zijn, maar zoodanige functionarissen te Londen evenzeer. Het fragment luidt:

„Ook in de afgelopen week hebben de besprekingen met de aanwezige leden der regeering weer een belangrijk deel van mijn tijd en dien mijner officieren in beslag genomen. Ook het wegruimen van misverstanden, ontstaan door buiten overleg met mij genomen beslissingen van de te Londen verblijvende leden der regeering, neemt kostbaren tijd in beslag. Een en ander bevordert allerminst het doel: er kan minder feitelijk gedaan worden en de bevolking krijgt een indruk van onzekerheid en besluiteloosheid, die aan het gezag niet ten goede komt.”

Bovenstaande kwestie wordt niet minder urgent door de zeer te betreuren omstandigheid, dat Minister van den Broek ernstig ziek is en voor geruimen tijd uitgeschakeld zal zijn om zijn normale werkzaamheden te verrichten. Dit beteekent, dat op het zoo belangrijke terrein van een tweetal departementen diens krachtige leiding zal worden gemist, welke zoo dringend noodzakelijk is, en die, gezien bovenomschreven doelbewust streven van het Militair gezag om de leiding in eigen handen te nemen, noodlottige perspectieven opent. Wij meenen, dat getracht moet worden de door den V.M. genoemde figuur uit bezet gebied te doen overkomen en zijn van meening, dat ook op het terrein van de economische zaken een persoon van formaat zal moeten kunnen optreden.

Het bovenstaande is niet het eenige wat onmiddellijk aandacht vraagt; om van de kwestie van Mook niet te spreken, is het feit b.v., dat het niet-politieke Bureau Inlichtingen rustig over toekomstige Ministers met willekeurige personen te Eindhoven heeft geconferreerd, het zooveelste bewijs, dat de Minister van Oorlog hier heeft in te grijpen.

Wij verzoeken derhalve Uwe meest actieve belangstelling voor den inhoud van dit schrijven en zijn van meening, dat evenzeer als de personeelsbezetting van het militair gezag te Londen geïmproviseerd is kunnen worden, zulks thans ten minste in verbeterde mate het geval kan zijn, zoodat overwegingen van dien aard geen belemmering behoeven te vormen. Wij dienen rekening te houden met de eventuele noodzaak, dat — hoe ongewild en onbedoeld — in 's Lands belang het Kabinet misschien nog wel een half jaar intact zal moeten blijven.

Ten slotte gelieve U hierbij Uwe post aan te treffen, geopend voor zoover de correspondentie geen hoogst persoonlijk karakter draagt, zulks om vlotte afwerking en communicatie te bevorderen, en voor 't overige gesloten, een en ander in overeenstemming met het desbetreffende besluit van de kwartiermakers.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(w.g.) J. A. W. BURGER.

*Samenvatting van de kwartiermakersvergadering gehouden op
13 Dec. 1944.*

Aanwezig:
Z.E. de Minister van Financiën,
Z.E. de Minister van Binnenlandsche Zaken,
Majoor Dr. Harthoorn, Liaison Officier met het Militair Gezag.

Rapport Generaal Kruls.

De Minister van Financiën vestigt de aandacht op een passage, voorkomende in een rapport van Generaal Kruls, waarin tot uiting komt, dat de Ministers niet gewenscht zijn in Nederland. Hij is niet bereid te berusten in de aanmatigende houding van den Chef Staf Militair Gezag, die dient te begrijpen, dat in deze aangelegenheid de Regeering haar eigen verantwoordelijkheid draagt en zich als militair daaraan heeft te onderschikken.

De Minister van Binnenlandsche Zaken stelt voor een brief naar Londen te schrijven, waarin gezegd wordt, dat wij met name kennis hebben genomen van bovenbedoelde passage en dat wij ons niet kunnen vereenigen met de negatieve houding van den Chef Staf Militair Gezag.

Besloten wordt, dat een brief zal worden geschreven aan den Minister van Oorlog.

Evacuatie en repatriëring.

De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt een probleem ter sprake, dat in Londen onvoldoende is voorzien, n.l. dat in plaats van de menschen met spoed naar hun plaats terug te brengen, dus *repatriëring*, nu *evacuatie* plaats vindt van duizenden personen.

De evacuatie ressorteert onder den Minister van Algemeene Zaken en de repatriëring onder den Minister van Sociale Zaken, hetgeen niet bevredigend is.

Besloten wordt, dat de hier aanwezige Ministers het wenschelijk achten, dat deze beide takken onder één dienst zullen ressorteeren.

Onderwijs.

De Minister van Binnenlandsche Zaken is reeds van verschillende zijden benaderd over problemen, in verband met het onderwijs.

Het is noodzakelijk, dat de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zoo spoedig mogelijk overkomt naar Nederland om richtlijnen te geven in zake het onderwijs.

Besloten wordt, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken een brief zal schrijven aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, waarin tot uiting komt, dat het dringend noodzakelijk is, dat deze naar Nederland komt, vooral ook in verband met de zuivering van tooneelspelers e.d., hetgeen een moeilijke kwestie is.

Richtlijnen in zake arrestatie bevoegdheden.

Gevraagd wordt, waarom deze richtlijnen nog niet zijn gepubliceerd. Vernomen wordt, dat Generaal Kruls en Baron Speyart van Woerden den 14den December nog een bespreking zouden hebben, waarna de richtlijnen zullen worden gepubliceerd.

Notulen van den Ministerraad te Londen.

Gewezen wordt op de wenschelijkheid, dat de alhier vertoevende Ministers, zoowel de agenda als de notulen van den Ministerraad zullen krijgen. Besloten wordt, dit verzoek toe te voegen aan den brief, dien de Minister van Binnenlandsche Zaken zal richten aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Evacuatie Doofstommen Instituut te Vught.

De directeur van het Doofstommen Instituut heeft zich met Overste van der Schueren hedenavond alhier vervoegd in verband met de evacuatie van het instituut, dat voor den volgenden dag gevorderd is door de geallieerden. Gebleken is, dat dit instituut overvol is met geëvacueerden, militairen en zieken en dat dit de eenige plaats in Nederland is, waar de Katholieke kerken in geheel Nederland van hostie kunnen worden voorzien. Geпоogd wordt, de voorziening van de kerken in nog bezet gebied te doen plaat vinden via het Roode Kruis. De directeur wendde zich tot de hier aanwezige Ministers om dit evacuatieplan ongedaan te maken.

Aangezien dit een militaire aangelegenheid is, kan alleen Generaal Kruls hierin stappen nemen. Namens de Ministers kwartiermakers is aan den directeur en aan Overste van der Schueren medegedeeld, dat de Regeering geheel achter Generaal Kruls staat bij zijn pogingen de voorgenomen evacuatie te voorkomen.

De Mijnstreek.

Den Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw is bij zijn bezoek aan Limburg gebleken, dat de toestand in de Mijnstreek zeer bedenkelijk is. Als er geen verbetering komt, zit Nederland bij de bevrijding zonder kolen. De vooroorlogse productie is gezakt tot 1/3. De directies hebben hem gezegd, dat zij er niet veel aan kunnen doen; de lust is er niet. De menschen hebben vier jaar gesaboteerd en de productie neergedrukt en zijn de meening toegedaan, dat zij vóór den oorlog altijd veel te hard hebben gewerkt.

Hij overweegt, of wij nu al moeten gaan denken aan den invoer van andere brandstoffen, b.v. ruwe olie. Kolen zijn overal te kort. Bij ons staat de productie op 25 %, in België op 40 % en in Frankrijk op 50 %.

Vervolgens komen de uiterst bedenkelijke financieele consequenties ter sprake. Sommige mijnen hebben kredieten moeten opnemen waarvoor zij 3 à 4 % moeten betalen. Minister Van den Broek overweegt de kolensprijs te verhoogen tot f 18. Vergeleken met de loonen in België, die ongeveer hetzelfde zijn, zou f 18 niet te hoog zijn; in België wordt deze prijs ook betaald. Hij zal bespreken, welken invloed het verhoogen van den kolensprijs heeft op het bedrijfsleven.

Verder wordt nog gediscussieerd over de groote voorraden, die sommige mijnen hebben. Als deze kolen op het moment worden overgenomen en worden gegeven aan het Rijkskolenbureau, zal dit de moeilijke kaspositie zeer verlichten.

De Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw zal de situatie in de mijnstreek bespreken met den Minister van Waterstaat.

De Minister brengt verder verslag uit van zijn bezoek aan Limburg, met name van zijn besprekingen met het Gemeentebestuur van Maastricht.

Kaspositie der Gemeenten.

De Minister van Binnenlandsche Zaken wijst op de moeilijke kaspositie van de gemeenten, door hun verhoogde uitgaven in verband met de evacuatie-vergoedingen. Deze vergoedingen zijn vrij hoog, waardoor soms de noodzaak voor de gastheeren om aan den arbeid te gaan ontbreekt. Er is een gewijzigd plan voor de vergoedingen uitgewerkt, in overleg met Militair Gezag.

Voorts wordt gewezen op den hoogen rentevoet, dien de banken berekenen voor het opnemen van gelden. Militair Gezag heeft de banken gezegd gelden à deposito te nemen voor 1 %, om zwarten handel tegen te gaan. De banken rekenen 3 % voor gelden aan de gemeenten.

De *Minister van Financiën* is bezig aan een regeling met de banken, waarbij minimale winsten mogen worden gemaakt en het overtollige geld belegd kan worden als schatkistpromessen.

De *Minister van Binnenlandsche Zaken* zal zich in een circulaire tot de gemeenten richten met verzoek hem een overzicht te verschaffen van de kaspositie en de behoeften van de betrokken gemeenten, waarna de Minister van Financiën een voorziening mogelijk zal maken.

Machtiging aan Ministers kwartiermakers.

In verband met de machtiging, welke door de andere Ministers is gegeven aan de Ministers kwartiermakers, wordt opgemerkt, dat deze geacht moet worden te zijn gegeven aan de hier aanwezige

Ministers en niet uitsluitend aan de vijf oorspronkelijke kwartiermakers. Wanneer deze notulen in Londen komen en er niets op wordt vernomen, wordt aangenomen, dat de Ministers in Londen hiermede accoord gaan.

Niet Nederlandsche onderdanen.

De *Minister van Binnenlandsche Zaken* is aangesproken over de positie van de menschen, die in Nederland woonden vóór den oorlog, doch geen Nederlander zijn. De Regeering heeft zich over dit standpunt uitgesproken en besloten wordt over deze kwestie te Londen te informeeren. De vergadering wordt gesloten.

De Secretaresse,

BIJLAGE 116

Nota d.d. 3 Januari 1945 van de heer van Heuven Goedhart aan de leden van de Ministerraad over het probleem van de gezagsverhoudingen

MINISTERIE VAN JUSTITIE

Zeër geheim

In de hoop daarmee bij te dragen tot verheldering en bekorting van de besprekingen, die thans in den Ministerraad gewijd worden aan het probleem van de gezagsverhoudingen, en lettende op het verband van dat probleem met dat van de positie van het Kabinet als zoodanig, richt ik dezen brief tot alle ambtgenooten.

De volgende uitgangspunten lijken mij voor geen betwisting vatbaar:

1. Het Militair Gezag beantwoordt niet aan zijn opzet, welke is, te zijn *a*) instrument der Regeering bij haar behandeling van de Staatszaken in bevrijd gebied, *b*) verbinding en ook instrument van SHAEF en de bevrijde bevolking.

2. Het „eigen recht” der Regeering is door het Legal Agreement niet vervallen. De „full extent” van de „authority” van den Supreme Commander schept aan diens zijde een, door de militaire noodzakelijkheden beperkt, *recht* tot ingrijpen. Voorzoo veel hij dit recht niet gebruikt, blijft de handelingsbevoegdheid der Regeering onverkort. Het Militair Gezag bezit geenerlei onafgeleide handelingsbevoegdheid.

3. In bevrijd gebied is een dringende behoefte aan opheldering van de gezagsverhoudingen op te merken. Voorts is daar sprake van een toenemend verlangen naar weder-optreden van het *civiele* gezag.

4. Dit weder-optreden wordt praktisch belemmerd door *a*) verplaatsingsmoeilijkheden; *b*) voedselmoeilijkheden; *c*) financiële moeilijkheden; welke voor „gemilitariseerden” niet bestaan.

5. De generaal Kruls heeft

a. per brief van eind November getoond de positie van het M.G. geenszins zuiver te zien;

b. na daarop te zijn gewezen beterschap beloofd doch in twee rapporten van 1 en 8 December zich in bepaald beleedigenden zin over de Regeering uitgelaten;

c. niet verhoed, zoo niet in de hand gewerkt, dat in zijn omgeving een anti-Regeeringsstemming is ontstaan, die op velerlei wijzen naar buiten treedt en gezagsondermijning werkt.

6. Door de ziekte van onzen ambtgenoot Van den Broek, de onopgeloste kwestie-Koloniën en enkele dreigende ontslag aanvragen is de positie van het Kabinet uitgehold.

7. Het is van alles-overwegend belang, dat de Regeering in bevrijd en tegenover bezet gebied zooveel mogelijk gezag hebbe.

Indien wij deze uitgangspunten aanvaarden, zijn er drie te onderscheiden vragen te beantwoorden:

I. Moeten maatregelen worden genomen om door personeele wijzigingen den geest van het Militair Gezag te veranderen en zoo ja, welke?

II. Moeten maatregelen worden genomen om door zakelijke wijzigingen de verhouding Regeering—Militair Gezag te verduidelijken en zoo ja, welke?

III. Op welke wijze kan een aanvulling van het Kabinet worden verkregen, die het meest bijdraagt tot versterking van het Regeeringsgezag?

Ad I. Evenmin als een der ambtgenooten betwijfel ik den goeden trouw van den generaal Kruls. Gaarne erken ik zijn groote moeilijkheden en zijn verdiensten. Dit alles neemt niet weg, dat het gezag

van de Regeering thans dwingt tot een krachtdadig en verhelderend optreden. Nu de generaal de indulgentie der Regeering na zijn eersten brief blijkbaar als zwakheid interpreteert en zowel de in Nederland als de in Engeland verblijvende Ministers beleedigende rapporten zendt, is het oogenblik gekomen, waarop alleen nog zijn ontslag kan duidelijk maken, wie het heft in handen heeft. Dit ontslag zal, al dan niet vrijwillig, door andere ontslagen worden gevolgd, en deze ontslagen zullen in en buiten het M.G. de noodige opheldering omtrent de gezagsverhoudingen teweeg brengen. Ten aanzien van de vervanging moge ik, om de gedachten te bepalen, de namen noemen van Prof. Ir. Goudriaan, Ir. Ridder de van der Schueren, Kapt. Lt/zee Nuboer, die ik alle drie geschikt acht om als Chef van den Staf Militair Gezag op te treden. Het is echter noodzakelijk, dat wij het erover eens zijn, dat de generaal Kruls, ook indien men de hier gegeven suggesties verwerpt, niet wegens „onmisbaarheid” kan worden gehandhaafd in een positie, die hij uitoefent ten detrimente van de Regeering, die hij heeft te gehoorzamen.

Ad II. Inderdaad kunnen maatregelen worden getroffen, die zakelijk de verhoudingen verbeteren:

a. bepaling, dat de secties van het M.G. zooveel mogelijk verplaatst worden naar de plaats, waar de Ministers, voorzoo veel in Nederland, zich bevinden;

b. bevordering van de verplaatsing naar Nederland van het Stafkwartier;

c. toekenning aan alle departementen van een continentale memorie-begrotingspost onder bepaling, dat abnormale uitgaven met den Minister van Financiën zullen worden overlegd en dat uiterlijk 1 April een begrooting voor deze continentale uitgaven wordt ingediend;

d. bepaling, dat elk departement een nader te bepalen aantal ambtenaren, die niet in bevrijd gebied hun vaste standplaats hebben (en die dus óf ambulant zijn gemaakt óf uit Londen zijn gekomen), kan doen militariseeren met volledig behoud van ministerieele gezagschap over deze ambtenaren;

e. bespreking met SHAEF, niet ten doel hebbend om phase II van het Legal Agreement te doen intreden, doch beoogend om erkenning te krijgen van een tusschenphase, waarin het principe van phase I intact blijft, doch de noodzakelijkheid van verwezenlijking van civiel gezag in bevrijd gebied wordt erkend.

Ad III. Indien op de wijze, als onder I en II aangegeven, de gezagsverhoudingen geklaard zijn, moet ervoor worden gezorgd, dat het Kabinet zelf zoo sterk mogelijk sta. Daartoe is minstens noodzakelijk, dat

a. de splitsing Koloniën—Lt. G.G. voltrokken wordt

b. elke vacature zoo eenigszins mogelijk door menschen uit bevrijd gebied vervuld worde. Waar dit terrein aan den Kabinetsformateur is voorbehouden, laat ik na in verdere details te treden, hetgeen slechts met zijn toestemming zou kunnen geschieden. Ik moge alleen nog opmerken, dat het van groote beteekenis zou zijn, indien voor de bezetting van vacatures geschikte personen uit Rooms-Katholiek kring bereid gevonden konden worden.

Londen, 3 Januari 1945.

(w.g.) G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

BIJLAGE 117

Regelingen, door de Belgische Regering te Londen tot stand gebracht met betrekking tot de organen, die op het moment der bevrijding namens haar in België zouden optreden

29 Juli 1943.

Besluit-wet tot instelling van het ambt van Hoog commissaris voor 's Rijks Veiligheid.

(Belgisch Staatsblad, No. 17 van 4 Augustus 1943, blz. 296).

In naam van het Belgische volk:
Wij, Ministers in Raad vergaderd,
Gelet op de artikelen 26 en 82 van de Grondwet;
Gelet op het besluit van 28 Mei 1940;
Gezien de onmogelijkheid de wetgevende Kamers bijeen te roepen;

Overwegende dat de maatregelen betreffende de Veiligheid van het Rijk tot de bevoegdheid van verschillende ministerieele departementen behoren;

Overwegende dat onder de omstandigheden ontstaan door den oorlog en de vijandelijke bezetting het noodig lijkt het optreden der wettelijk bevoegde overheden, met het oog op de verbinding met het bezette land, de voorbereiding en uitvoering der maatregelen betreffende de Veiligheid van het Rijk en de handhaving der orde in het bevrijde land, samen te ordenen;

Overwegende dat deze taak nauw verband houdt met de vervolging der misdrijven tegen de Veiligheid van den Staat;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. De Ministers in Raad vergaderd kunnen een magistraat der rechterlijke orde gelasten het optreden van de agenten der overheid en der diensten welke ambtsbevoegdheid verband houdt met de Veiligheid van het Rijk en de handhaving der orde, te controleren en samen te ordenen.

Hij doet de Regeering verslag over alle desbetreffende vraagstukken.

Art. 2. Deze magistraat voert den titel van Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid.

Zijn ambt eindigt op zijn laatst den dag waarop het leger op voet van vrede wordt hersteld.

Hij legt den eed af in handen der in Raad vergaderde Ministers.

Art. 3. Deze besluit-wet treedt in werking den dag waarop zij in het Staatsblad is bekendgemaakt.

Kondigen de tegenwoordige besluit-wet af, bevelen dat zij met 's Lands zegel bekleed en door het Staatsblad bekendgemaakt worde.

4 Augustus 1943.

Besluit der in Raad vergaderde Ministers houdende benoeming van een Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid.

(Belgisch Staatsblad, Nr. 17bis van 4 Augustus 1943, blz. 296b).

In naam van het Belgische volk:
Wij, Ministers in Raad vergaderd;
Gelet op artikel 82 van de Grondwet;
Gelet op het besluit van 28 Mei 1940;
Gelet op de besluit-wet van 29 Juli 1943, tot instelling van het ambt van Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. De Hr. Ganshof van der Meersch, Auditeur-Generaal bij het Militair Gerechtshof, wordt tot Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid benoemd.

Art. 2. Als zoodanig zal hij de bevoegdheid hebben, lijk zij in artikel 1 van de besluit-wet van 29 Juli 1943 is bepaald.

Art. 3. De Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit hetwelk in werking treedt den dag waarop het in het Staatsblad is bekendgemaakt.

3 Februari 1944.

Besluit-wet tot oprichting van het kader der officieren-adviseurs voor burgerlijke zaken.

(Belgisch Staatsblad, Nr. 4 van 28 Februari 1944, blz. 91).

Verslag aan den Raad.

Bij de bevrijding van ons nationaal grondgebied zullen zeer belangrijke vraagstukken moeten worden opgelost met betrekking name-

lijk tot de bevoorrading der bevolking en het spoedig herstel van het openbare leven en van het bedrijfsleven.

Met het oog daarop zal het geallieerd Opperbevel worden bijgestaan door een kader van officieren, bijzonder belast met bestuursopdrachten en „Civil Affairs Officers” geheeten.

Het komt onontbeerlijk voor een gelijkaardig, aan de Belgische noodwendigheden aangepast kader in den schoot van ons Leger op te richten. Doel van dit ontwerp van besluit-wet is daartoe een kader van adviseurs voor burgerlijke zaken aan te stellen, die zullen kunnen worden ingelijfd bij een zending voor burgerlijke zaken, in te stellen bij de Geallieerde Legers in de voorwaarden welke de Minister van Landsverdediging zal bepalen.

Hen wacht een dubbele taak.

Eenerzijds zullen zij de betrekkingen tusschen het geallieerde militaire Opperbevel en de bevolking en de gewestelijke en plaatselijke overheid in bevrijd gebied vergemakkelijken.

Anderzijds zullen die adviseurs de onderrichtingen volgen welke de Regeering rechtstreeks aan het hoofd der zending voor burgerlijke zaken zal geven. Aldus zullen zij helpen om de maatregelen tot herstel onzer instellingen spoedig toe te passen.

In hun dubbele taak zullen zij optreden als tusschenpersonen tusschen de Belgische gewestelijke of plaatselijke overheid, het Geallieerd Opperbevel en de Belgische Regeering voor welke zij tevens een belangrijke bron van inlichtingen zullen zijn.

Gezien de omstandigheden lijkt het volstrekt noodig dit personeel aan te werven onder de leden van het Leger, de ambtenaren van de openbare besturen en andere bijzonder bevoegde personen.

Bovendien zullen de adviseurs voor burgerlijke zaken, vanwaar zij ook mogen komen, tevens de hoedanigheid van militair, meer bepaald het statuut van officier hebben.

De voorgestelde tekst trekt de gevolgen uit deze beginselen: de aan het Leger vreemde personen worden ingelijfd en leggen den officiers-eed af voordat zij hun ambt kunnen uitoefenen; de tot adviseurs aangestelde militairen-onderofficieren of soldaten leggen den officiers-eed af; elke aanstelling maakt het voorwerp uit van een koninklijk besluit en dit vermeldt den graad waarmede de titularis, tijdens den duur van zijn ambt, door gelijkstelling zal worden bekleed.

Bijgaand ontwerp beperkt evenwel tot vijf de graden waarmede gelijkstelling kan worden verleend, daar de verscheidenheid der betrokken ambten geen andere rangorde schijnt noodzakelijk te maken.

Ten slotte lijkt het nuttig te wijzen op den strikt tijdelijken aard van het door dit ontwerp opgericht kader, alsook de rechten op bevordering in hun wapen of dienst uitdrukkelijk voor te behouden voor de militairen die in dit kader worden aangesteld.

De Minister van Landsverdediging,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

H. PIERLOT.

A. E. DE SCHRIJVER.

5 Juni 1944.

Ministerieel besluit ter instelling van de Zending voor Burgerlijke Zaken.

(Belgisch Staatsblad, Nr. 11 van 1 Juli 1944, blz. 243).

De Minister van Landsverdediging.

Gelet op de besluit-wet van 3 Februari 1944, tot oprichting van het kader der officieren-adviseurs voor Burgerlijke Zaken.

Overwegende dat het behoort zooveel mogelijk het sukses van krijgsverrichtingen te bevorderen, welke de vrijmaking van het land ten doel hebben;

Besluit:

Art. 1. Overeenkomstig de bepalingen van de besluit-wet van 3 Februari 1944, wordt een Zending voor Burgerlijke Zaken ingesteld.

Art. 2. De Zending voor Burgerlijke Zaken is er mede belast, op het bevrijd Belgisch grondgebied, de betrekkingen tusschen het geallieerd Opperbevel en de gewestelijke en plaatselijke overheden, alsmede de bevolking, te vergemakkelijken en, te dien einde, het geallieerd Opperbevel alle nuttige raadgevingen te verstrekken.

Inzonderheid met het oog op het herstel van het openbaar en economisch leven, alsmede op de hulpverlening aan de bevolking, zullen de leden van de zending als tusschenpersoon optreden tusschen de Belgische Regeering, het geallieerd Opperbevel en de gewestelijke en plaatselijke overheden.

Art. 3. Het Hoofd van de Zending voor Burgerlijke Zaken, zijn plaatsvervanger en adjuncten, alsmede de leden der zending, worden door den Minister van Landsverdediging aangewezen.

Art. 4. Het Hoofd der Zending beslist over de bestemming der onder zijn bevel staande adviseurs voor Burgerlijke Zaken en regelt de inwendige inrichting der zending.

Hij mag, naargelang de noodwendigheden, adviseurs voor Burgerlijke Zaken bij diensten of eenheden der geallieerden detachieren.

Zending voor Burgerlijke Zaken.

Benoeming. — Uittreksel.

(Belgisch Staatsblad, Nr. 11 van 1 Juli 1944, blz. 243.)

Bij besluit van den Minister van Landsverdediging in datum van 6 Juni 1944 werd de Adviseur voor Burgerlijke Zaken Luitenant-Generaal P. Tschoffen tot Hoofd der Zending voor Burgerlijke Zaken benoemd.

20 Juni 1944.

Besluit der in Raad vergaderde Ministers tot instelling van een Belgische Militaire Zending voor Verbinding bij het geallieerd Opperbevel.

(Belgisch Staatsblad, Nr. 13 Juli 1944, blz. 271.)

In naam van het Belgische Volk:

Wij Ministers in Raad vergaderd;

Gelet op artikel 82 van de Grondwet;

Gelet op het besluit van 28 Mei 1940;

Gelet op de besluit-wet van 3 Februari 1944, tot oprichting van het kader der Officieren-adviseurs voor Burgerlijke Zaken;

Gelet op het besluit der in Raad vergaderde Ministers van 10 December 1942 betreffende de legerinrichting en de militaire bevoegdheden;

Gelet op het besluit van den Minister van Landsverdediging, van 12 November 1943, betreffende de inrichting der Belgische Landmacht en de bevoegdheden der militaire overheden;

Gelet op het besluit van den Minister van Landsverdediging, van 5 Juni 1944, tot instelling van de Zending voor Burgerlijke Zaken;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Bij het geallieerd Opperbevel wordt een Belgische Militaire Zending voor Verbinding ingesteld. Zij omvat:

1) een opperofficier, Hoofd der Militaire Zending, de officieren van zijn staf en een eerste sectie, bestaande uit militaire verbindings-officieren;

2) een tweede sectie, bestaande uit de Zending voor Burgerlijke Zaken;

3) een derde sectie, samengesteld door:

a) de militaire parketten;

b) de aan het Hoog Commissariaat voor 's Rijks Veiligheid toegevoegde officieren;

c) den Administrateur van de Veiligheid van den Staat alsmede de daartoe aangewezen officieren en beambten van dit bestuur;

d) officieren van gerechtelijke politie, helpers van de militaire parketten, gekozen onder het personeel der Rijkswacht.

Deze sectie staat onder het gezag van den Auditeur-Generaal, Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid.

De Belgische Militaire Zending voor Verbinding omvat bovendien het voor haar goede werking noodige lager militair personeel.

Hulpkorpsen mogen er aan toegevoegd worden.

Art. 2. De leden van de Militaire Zending worden door den Minister van Landsverdediging aangewezen.

Art. 3. Onverminderd de eigen bevoegdheden en het eigen gezag van het Hoofd der Zending voor Burgerlijke Zaken, van den Auditeur-Generaal, Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid en van den Administrateur van de Veiligheid van den Staat, zijn de bij artikel 1, Nr. 2) en 3), *b, c, d*, voorziene leden van de Belgische Militaire Zending voor Verbinding, voor wat de militaire tucht en de verrichtingen betreft, van het Hoofd der Zending afhankelijk.

Art. 4. Met toestemming der geallieerde militaire overheden, mogen leden van de Belgische Militaire Zending voor Verbinding bij geallieerde diensten of eenheden gedetacheerd worden.

Naar gelang de sectie, waartoe de betrokken leden behooren, worden deze dienstbestemmingen geregeld door het Hoofd der Militaire Zending, het Hoofd der Zending voor Burgerlijke Zaken of den Auditeur-Generaal, Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid.

Art. 5. De Minister van Justitie en de Minister van Landsverdediging zijn, elkeen voor wat hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in werking treedt op den dag waarop het in het Staatsblad is bekendgemaakt.

Belgische Militaire Zending voor verbinding bij het geallieerd opperbevel.

Uittreksel. — Benoeming.

(Belgisch Staatsblad Nr. 14, d.d. 5 Augustus 1944, blz. 282.)

Bij besluit van den Minister van Landsverdediging in datum van 1 Juli 1944 is Luitenant-Generaal Ridder van Strijdonck de Burkel benoemd tot Hoofd van de Belgische Militaire Zending voor verbinding bij het geallieerd opperbevel.

MINISTERIE VAN LANDSVERDEDIGING.

11 Mei 1945.

Besluit van den Regent, houdende opheffing van de Belgische Militaire Zending voor Verbinding met het Geallieerd Opperbevel.

Karel, Prins van België, Regent van het Koninkrijk,

Aan allen, tegenwoordigen en toekomstenden, Heil.

Overwegende dat het Belgisch grondgebied bevrijd is, dat de Nationale instellingen hun werkzaamheden hervat hebben en dat de bij besluit van de in Raad vergaderde Ministers van 20 Juni 1944 ingerichte Belgische Militaire Zending voor Verbinding met het Geallieerd Opperbevel derhalve geen reden van bestaan meer heeft;

Gelet op de besluitwet van 3 Februari 1944, tot oprichting van het kader der officieren-adviseurs voor burgerlijke zaken;

Gelet op het besluit van den Minister van Landsverdediging dd. 5 Juni 1944, houdende inrichting eener Zending voor Burgerlijke Zaken;

Gelet op de besluitwet van 29 Juli 1943, houdende instelling van de functie van Hoog-Commissaris voor 's Lands Veiligheid;

Gelet op het besluit van den Regent dd. 20 Januari 1945, waarbij het Bestuur van de Veiligheid van den Staat naar het Ministerie van Landsverdediging wordt overgeplaatst;

Op de voordracht van den Minister van Landsverdediging en op eensluidend advies van de in Raad vergaderde Ministers,

Wij hebben besloten en Wij besluiten:

Artikel 1. De Belgische Militaire Zending voor verbinding bij het Geallieerd Opperbevel, ingesteld bij besluit van de in de Raad vergaderde Ministers dd. 20 Juni 1944, wordt opgeheven.

Art. 2. Het bij nrs 1 en 2 voorzien personeel, alsmede het lager militair personeel en de hulpkorpsen voorzien bij de laatste en voorlaatste alinea's van artikel 1 van het besluit dd. 20 Juni 1944, blijven ter beschikking van den Minister van Landsverdediging.

De aan het Hoog-Commissariaat voor 's Lands Veiligheid verbonden officieren worden, door den Minister van Landsverdediging, ter beschikking van den Hoog-Commissaris gesteld.

Art. 3. De bij besluit van den Minister van Landsverdediging dd. 5 Juni 1944 ingerichte Zending voor Burgerlijke Zaken wordt opgeheven.

Art. 4. De Minister van Landsverdediging is belast met de liquidatie van het personeel, bedoeld bij de nrs 1 en 2 van artikel 1 van 't besluit dd. 20 Juni 1944, alsmede van het lager personeel en de hulpkorpsen bedoeld bij de laatste en voorlaatste alinea's van voormeld artikel 1.

Art. 5. De bepalingen van het besluit van 20 Juni 1944 en die van het besluit van 5 Juni 1944 worden ingetrokken.

Art. 6. De Minister van Landsverdediging is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in werking treedt den dag waarop het in het Staatsblad is bekend gemaakt.

Gegeven te Brussel, den 11n Mei 1945.

CHARLES.

Vanwege den Regent:

De Eerste-Minister

Minister van het Steenkoolwezen,

A. VAN ACKER.

*Voor den Minister van
Buitenlandsche Zaken
en Buitenlandschen Handel,*

afwezig.

De Minister van Openbare Werken,
HERMAN VOS.

De Minister van Justitie,

DU BUS DE WARNAFFE.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

ADOLPHE VAN GLABBEKE.

*Voor den Minister van Volks-
gezondheid,*

afwezig.

De Minister van Ravitailleering,
EDG. LALMAND.

De Minister van Openbaar Onderwijs,

A. BUISSERET.

De Minister van Financiën,
G. EYSKENS.

De Minister van Landbouw,

L. DELVAUX.

De Minister van Openbare Werken,
HERMAN VOS.

De Minister van Economische Zaken,

A. DE SMAELE.

De Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg,

LÉON—ELI TROCLET.

De Minister van Verkeerswezen,

RONGVAUX.

De Minister van Landsverdediging,

L. MUNDELEER.

De Minister van Koloniën,

E. DE BRUYNE.

De Minister van Voorlichting,

RONSE.

De Minister van Ravitailleering,

EDG. LALMAND.

De Minister voor Oorlogsgetroffenen,

H. PAUWELS.

Voor het lid van den Ministerraad,

A. BUISSERET.

BIJLAGE 118

Brief d.d. 24 October 1942 van Minister Albarda aan de Minister-President inzake het ontwerp-besluit betreffende de bijzondere staat van beleg

Persoonlijk — Vertrouwelijk

Londen, 24 October 1942.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister-President,*

Het ontwerp-besluit betreffende den bijzonderen staat van beleg, dat aan den Ministerraad is toegezonden en zal worden behandeld in de vergadering van Woensdag 28 October a.s., geeft mij aanleiding tot eenige opmerkingen, waarvan de voornaamste hieronder worden medegedeeld.

Ik meen goed te doen die opmerkingen vóór de vergadering te Uwer kennis te brengen en allen leden van den Ministerraad een afschrift van dezen brief te doen toekomen.

Bij meer dan een gelegenheid heb ik te kennen gegeven, dat ook naar mijn verwachting na de bevrijding van Nederland gedurende eenigen, zoo kort mogelijken, tijd om verschillende redenen een staat van beleg onvermijdelijk zal zijn.

Het hierboven genoemde ontwerp bedoelt te voorzien in de behoefte aan een regeling voor dat geval.

De technische mérites van het ontwerp laat ik thans buiten beschouwing. Slechts over de staatkundige waarde wil ik nu mijn gevoelens uitspreken.

Enmaal tot besluit verheven en vervolgens in werking getreden, zal het ontwerp een toestand scheppen, die mag worden genoemd militaire heerschappij, zoo niet militaire dictatuur.

Ik erken, dat zulk een toestand noodzakelijk kan zijn, zoolang op het grondgebied van Nederland of op een gedeelte daarvan nog krijgsoperaties tegen buitenlandsche of binnenlandsche vijanden moeten voortduren.

Zulk een toestand is m.i. echter onduldbaar, wanneer het wettig gezag in Nederland is hersteld.

Het ontwerp biedt niet den minsten waarborg, dat de militaire heerschappij zal worden beëindigd, zoodra het wettige gezag is hersteld.

Het ontwerp geeft evenmin een waarborg, dat er, zoodra dit mogelijk is, eenig volksorgaan zal bestaan, hetwelk voor de rechten en vrijheden van het Nederlandsche volk zou kunnen waken, wat onder een staat van beleg meer dan nodig is.

Het ontwerp opent derhalve, al is dit zeker niet bedoeld, de mogelijkheid van het voortduren van een vrijwel onbeperkte militaire heerschappij over het burgerlijk leven.

Volgens artikel 1, lid 1, treedt de toestand van den bijzonderen staat van beleg in Nederland in „naar gelang het door den vijand

is ontruimd”. Derhalve zal op het oogenblik, als de laatste (buitenlandsche) vijand ons land heeft verlaten, het geheele grondgebied in den bijzonderen staat van beleg kunnen verkeerren.

Nergens is bepaald, wanneer die staat van beleg zal worden opgeheven. Slechts is in lid 2 van artikel 1 bepaald, dat dit zal geschieden bij K.B., hetzij voor het geheele grondgebied, hetzij voor een gedeelte daarvan.

Ingevolge lid 3 kunnen echter het geheele grondgebied of een gedeelte daarvan opnieuw in den bijzonderen staat van beleg worden gebracht.

Het is twijfelachtig of lid 3 bedoelt te bepalen, dat de bijzondere staat van beleg in elk geval eindigt op het oogenblik, waarop de Staten-Generaal worden bijeengeroepen. Ook indien dit inderdaad de bedoeling is, geeft het geenerlei waarborg. Immers is gedurende dien staat van beleg geenszins zeker, dat tot bijeenroeping van de Staten-Generaal (spoedig) zal worden overgegaan.

Kort en goed: dit ontwerp opent de deur voor een militaire heerschappij en geeft aan de Regeering de macht die zoo lang te doen voortduren als haar zal goeddunken, zonder dat daaromtrent ook maar eenig mede-zeggenschap van het volk is verzekerd.

Het is mogelijk, dat dit ontwerp behoort tot eenige die in onderling verband staan en te zamen een geheel vormen. Dan zullen wij echter dit ontwerp slechts kunnen beoordeelen, wanneer ons de andere ontwerpen zijn voorgelegd, en wij zouden het, zij het op eenige punten belangrijk gewijzigd, eerst aan H.M. de Koningin ter goedkeuring kunnen aanbieden te zamen met de andere ontwerpen, met welke het een geheel moet uitmaken.

Uit het ontwerp zelf zou dan ook duidelijk moeten blijken, hoe het met andere regelingen in verband staat (o.a. uit de artikelen 3, 9 en 11).

In vergaderingen van den Ministerraad heb ik wel eens melding hooren maken van het bestaan van een ontwerp-grondlegend-besluit (wat ik liever een grondslagen-besluit zou noemen). De inhoud van dat ontwerp-besluit is den Ministerraad, voorzover mij bekend is, nooit medegedeeld. Ik neem echter aan, dat dat besluit den grondslag moet zijn, waarop eenige regelingen, waartoe het ontwerp-staat van beleg behoort, zullen rusten. Is deze veronderstelling juist, dan zouden wij allereerst dat grondslagenbesluit dienen te behandelen en eerst daarna de verschillende daarop rustende regelingen in beschouwing kunnen nemen.

*De Minister van Waterstaat,
(w.g.) J. W. ALBARDA.*

BIJLAGE 119

Besluit d.d. 28 Januari 1943 van de Minister van Oorlog, houdende instelling van het Bureau Militair Gezag

DEPARTEMENT VAN OORLOG

Londen, 28 Januari 1943.

Afd. I — No. 56 P.

Onderwerp: Organisatie.

Zeer geheim

De Minister van Oorlog.

Overwegende de wenschelijkheid om een afzonderlijk bureau te belasten met het verrichten van den voorbereidenden arbeid met betrekking tot de uitoefening van het militair gezag in Nederland;

Overwegende, dat een taakverdeling behoort te worden vastgesteld tusschen een zoodanig bureau en de Bureaux Militaire Voorbereiding Terugkeer en Organisatie Generale Staf;

Besluit:

1. *In te stellen*, met ingang van den datum dezer beschikking, het Bureau Militair Gezag (hierna te noemen Bureau M.G.).

2. *Te bepalen*, dat het Bureau M.G., evenals de Bureaux Organisatie Generale Staf (hierna te noemen Bureau O.G.S.) en het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer (hierna te noemen Bureau M.V.T.) buiten het verband van de afdelingen van het Departement van Oorlog zal staan.

3. *Te benoemen* tot Hoofd van het Bureau M.G. den majoor van den Generalen Staf *Mr. H. J. Kruls*, Hoofd der Iste Afdeling van het Departement van Oorlog.

4. *De taak van het Bureau M.G.* vast te stellen als volgt:

a. het — voor zooveel noodig in overleg met de Hoofden der Bureaux O.G.S. en M.V.T. — verrichten van allen voorbereidenden arbeid, noodig om onmiddellijk na de bevrijding van het grondgebied des Rijks in Europa of een gedeelte daarvan, de uitoefening van het militair gezag mogelijk te maken;

b. het voor zooveel noodig doen van voorstellen met betrekking tot het gestelde onder *a.*

5. *De taak van het Bureau O.G.S.* vast te stellen als volgt:

a. het — voor zooveel noodig in overleg met de Hoofden der Bureaux M.V.T. en M.G. — treffen van de noodige voorbereidingen, opdat het Departement van Oorlog terstond na de bevrijding van het grondgebied des Rijks in Europa of een gedeelte daarvan, kan aanvangen met het mobiliseeren van legereenheden, noodig voor het handhaven van orde en rust in het land, voor het beveiligen der grenzen en zoo noodig voor het deelnemen aan de bezetting van vijandelijk gebied;

b. het ontwerpen van een vredes- en een oorlogsorganisatie voor de Koninklijke landmacht;

c. het ontwerpen van de meest noodzakelijke tactische en technische voorschriften voor de Koninklijke landmacht, gebaseerd op de moderne oorlogvoering.

6. *De taak van het Bureau M.V.T.* vast te stellen als volgt:

a. het voorbereiden, uitwerken en c.q. uitvoeren van plannen tot actie van de beschikbare Nederlandsche strijdkrachten, zulks in het kader van het algemeen operatieplan van de geallieerde strijdkrachten;

b. het overleg plegen met de Britsche autoriteiten omtrent de sub *a.* bedoelde plannen en het daarvoor verzamelen van inlichtingen op militair gebied in Nederland, alsmede het daarvoor werven van strijdbare krachten aldaar;

c. het door tusschenkomst van den Minister van Oorlog aan de Nederlandsche Regeering ter goedkeuring voorleggen van een volledig voorstel voor de sub *a.* bedoelde te voeren actie.

7. In te trekken de Ministerieele Beschikking van 27 November 1942, Iste Afd., No. 573 P.

8. *Te bepalen*, dat van deze beschikking exemplaren zullen worden toegezonden aan de Hoofden der daarin genoemde bureaux en afdrukken aan den Voorzitter van den Raad van Ministers, Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, aan de Ministers van Marine, van Binnenlandsche Zaken, van Justitie, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Financiën, aan het Hoofd der Koninklijke Nederlandsche Militaire Missie, aan den Inspecteur der Nederlandsche Troepen en aan den generaal-majoor A. Q. H. Dijkhoorn.

Londen, 28 Januari 1943.

De Minister voornoemd,

BIJLAGE 120

Stukken betreffende de verhouding Militair Gezag en geallieerde autoriteiten

A

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK.
(Netherlands Ministry for the
Coordination of Warfare)

Arlington House,
Londen, S. W. 1.
Regent 2141.

GU 68/43.

Geheim.

*Zijner Excellentie
den Minister van Oorlog.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie hiernevens te doen toekomen copie van een van onzen Ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken ontvangen nota met bijlage, betreffende Amerikaansche voornemens t.a.v. militair bestuur van door Amerikaansche troepen te bezetten gebieden.

Ik stel mij voor deze nota, met den inhoud waarvan ik mij kan vereenigen, te bespreken in de eerstvolgende vergadering van den Raad van Ministers.

*De Minister voor Algemeene
Oorlogvoering van het Koninkrijk,
Namens dezen:*

(w.g.) VAN HAERSMA DE WITH.

Nota.

Het Kabinet is bezig allerlei maatregelen voor te bereiden met het oog op den terugkeer der regering naar Nederland.

Aangenomen moet worden, dat die maatregelen op grond der thans beschikbare gegevens den best mogelijken grondslag vormen voor het beoogde doel.

Uitvoering van die maatregelen, al of niet gewijzigd, al naar verhoudingen in de bestaande toestanden dat vereischen, zal mede afhangen van het antwoord op de vraag, of wij er op kunnen rekenen, dat de Nederlandsche Regeering, die de uitvoering zal ter hand nemen, daarbij niet wordt gehinderd door derden, en met name niet door onze bondgenooten.

Die vraag moge vreemd schijnen, aangezien het hier zuiver Nederlandsche aangelegenheden betreft. Toch is er aanleiding dienaangaande niet gerust te zijn.

Wat onze Britsche bondgenooten betreft, mag worden ondersteld, dat deze ons niet positief zullen hinderen. Over de militaire samenwerking met hen is overeenstemming verkregen, als neergelegd in de militaire conventie. Het contact via onze militaire missie met het War Office, de opleiding van liaison officieren, de aanraking tusschen het Ministerie van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en de bevoegde Britsche departementen op het gebied der economie (om geen andere organen van overleg te noemen) rechtvaardigen de verwachting, dat wij het met de Britten wel zullen rooien. Bovendien is de Brit onbewust legitimist en betrekkelijk goed van Nederlandsche toestanden op de hoogte; hij zal dus de geneigdheid hebben tot medewerking aan het herstel van het wettig gezag in Nederland (Rijk in Europa zoowel als Ned. Indië).

Anders is het echter gesteld met de Amerikanen. Wat dienaangaande wordt vernomen wekt den indruk, dat deze (althans het Amerikaansche leger) niet bereid zijn als vanzelfsprekend aan te nemen, dat de wettige regering (dus niet alleen het Kabinet, maar ook de Koningin) natuurlijk naar Nederland moet terugkeeren. Veeleer schijnen zij te denken, dat afgewacht moet worden, hoe de bevolking reageert om daarna dienovereenkomstig te handelen. Dit onderstelt Amerikaansch bestuur in vrijgemaakte streken, die door Amerikaansche troepen worden bezet, althans in het begin. De Amerikanen hebben te dezer zake voor Nederland geenszins een ongunstig uitzonderingsregime op het oog; hun legerleiding maakt den indruk alle thans bezette landen in dit opzicht over een kam te scheren. Bijzonderheden worden aangetroffen in nevensstaand afschrift van een tijdschriftartikel ("Fortune" van Februari 1943). Het is zeer instructief en tevens verontrustend; in het bijzonder treft de zin: "The status of the exiled governments presents an issue scarcely less perplexing. In the United

Nations "post war" plans for Europe where do Wilhelmina, Haakon, Benes and the others fit? If in some cases they do not fit at all, or if their own people do not want them, are they nevertheless to be installed until the time of the general post war settlement? If so, then they are removed would they not resist?"

Dit alles om Amerikaansche bezetting met Amerikaansch bestuur aan te prijzen en te rechtvaardigen.

Het geheel maakt den indruk van bodemlooze onbenulligheid op den grondslag van goede bedoelingen en speciaal van het willen respecteren van de wenschen der bevrijde volkeren als onderscheiden van hun wettige regeeringen. Dat een onderzoek zou zijn ingesteld naar de vraag, of in sommige landen (zooals Nederland) de wensch wellicht leeft het oude bewind of althans het staatshoofd terug te zien, blijkt nergens.

De Ambassadeur te Washington heeft mij gerapporteerd, dat dusver van Amerikaansche zijde geen poging is gedaan om de medewerking van Nederlandsche- of Nederlandsch-Indische autoriteiten te verkrijgen bij de opleiding der officieren, die bestemd zijn om te worden belast met het militair bestuur van gebieden, waar Amerikaansche bevrijdingstroepen zullen worden gelegerd. Deze opleiding heeft, gelijk reeds eenigen tijd geleden in den Ministerraad werd medegedeeld, plaats te Charlottesville aan de Universiteit van Virginia. Het initiatief berust bij den Generaal-Majoor Allen W. Gullion, "Judge Advocate General and Provost Marshall General" van het Amerikaansche leger. De President der Vereenigde Staten schijnt van dat initiatief tevoren niet te hebben geweten. Dusver (voor alle door Amerikaansche troepen te bezetten gebieden tezamen) zijn 300 hoogere officieren (laagste rang kapitein) opgeleid of in opleiding; de opleiding duurt 16 weken en is gericht op "routine civil administrative work". De cursussen hebben betrekking op politiek-militaire studies van zekere gebieden, historische, juridische en administratieve aspecten van militair bestuur en burgerlijke zaken, en verwante onderwerpen. De hoofd-studieboeken zijn: een rapport getiteld "American Military Government of Occupied Germany, 1918-20" van de hand van een kolonel Hunt, die toen met dat bestuur was belast, verder een militair handboek inzake militair bestuur (het z.g. Field Manual FM 27-5) en een dergelijk handboek betreffende de regelen van den oorlog te land: het volkenrecht op dat gebied als geïnterpreteerd door het Amerikaansche leger (FM 27-10). Verder doen de leerlingen practisch werk; om de twee weken worden groepen van 10 belast met het maken van rapporten van 50 blz.; waarin wordt uiteengezet, hoe in bepaalde streken een Amerikaansch militair bestuur er uit moet zien op het gebied van openbare werken, financiën, volksgezondheid, onderwijs, openbare veiligheid, rechtspraak, verkeer, sociale maatregelen, economische zaken, en publiciteit. De gemiddelde leeftijd dezer lieden is 47 jaar.

Bovendien zijn er twee scholen voor „occupational military police“: een, die officieren van lageren rang kweekt, en de andere, waar militaire politie (geen officieren) worden opgeleid. Verder worden nog 2500 burger-specialisten opgeleid voor bijzondere werkzaamheden.

Geeft dit alles ons aanleiding tot ongerustheid, de zaak wordt niet minder bedenkelijk, wanneer men weet, dat ook Amerikaansche civiele organen zich bezig houden met de voorbereiding van werk in te bezetten landen. Genoemd mogen worden het Department of State (Office of Foreign Territories), de organisatie van Lohman, het Bureau of Economic Warfare en nog andere. Coördinatie tusschen die civiele instanties en het leger bestaat er niet. Uiteraard kan dit slechts leiden tot bevoegdheidsnauwkeurigheid en verwarring, waarvan de bezette landen slechts nadeel, teleurstelling en vertraging van herstel zullen onder vinden.

Het schijnt dringend noodig, dat wij deze zaak met kracht ter hand nemen, naar ik aanneem na verkregen goedkeuring van de Koningin. Mocht blijken dat Nederland en Nederlandsch-Indië niet door Amerikaansche troepen zullen worden bezet, dan kan de zaak wat Amerika betreft verder buiten beschouwing blijven. Mocht echter blijken, dat wij wel moeten rekenen op een Amerikaansche bezetting, hetzij in Nederland of (wat waarschijnlijker lijkt) in Nederlandsch-Indië, dan zal het zaak zijn, dat wij ons zonder dralen met de Amerikaansche Regeering verstaan. Wat toch moet men denken, behalve van het bovenstaande, dat reeds erg genoeg is, van het verzoek van zekeren kolonel Andrews

aan een lid van de Economische Missie te Washington, die opgave verzocht van personen in bezet Nederlandsch gebied, die na de bevrijding hoge bestuursfuncties zouden kunnen bekleeden? Blijkbaar worden de bezette landen beschouwd als gebieden, waar plotseling het beschavingspeil tot vrijwel nul is gezonken of waar slechts vreemde overheersching het heil kan brengen.

Afd. I — No. 288 P.

Onderwerp: Overleg Britsche autoriteiten
over uitoefening militair gezag.

Zeer geheim

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Justitie.*

3 Mei 1943.

1. Ik heb de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat thans door het onder mijn Departement ressorteerende Bureau Militair Gezag een rechtstreeksch contact is gevestigd met den Britschen functionaris — den z.g. C(hief) C(ivil) A(ffairs) O(fficer) — die in de bevrijde gebieden van Europa onder den Geallieerden Opperbevelhebber voor zooveel noodig het militair gezag zal uitoefenen.

Wat Nederland betreft, is uit de besprekingen met den C.C.A.O. gebleken, dat — voor zooverre het bevrijde gebied niet als operatiegebied moet worden benut — aldaar zoo spoedig mogelijk het Nederlandsche militaire gezag zal worden gevestigd en worden de te treffen regelingen nader uitgewerkt.

Daarbij doen zich eenige vragen van juridischen aard voor, voor de beantwoording waarvan de C.C.A.O. verwezen heeft naar een speciale Britsche juridische commissie.

Hoewel te verwachten is, dat binnenkort — door tusschenkomst van het Foreign Office — een uitnodiging zal worden ontvangen om het juridische aspect van de bevrijding van Nederland met deze commissie te bespreken, werd toch in overweging gegeven reeds thans eigener beweging een aantal vragen aan den C.C.A.O. voor te leggen, die deze aan vorenbedoelde juridische commissie zal doorgeven.

Er bestaat te meer reden dien raad te volgen, daar — naar ik meen te weten — Nederland een der weinige landen is, dat de organisatie van het militair gezag reeds in belangrijke mate heeft voorbereid en uitgewerkt.

2. Als grondslag der besprekingen zou de hiernevens in afschrift gaande concept-nota kunnen dienen, waaromtrent ik het volgende opmerk:

ad 1. Het in rechte voortbestaan in door den vijand bezet territoir van de soevereiniteit van het wettig gezag, ook na zijn (tijdelijke) verdrijving, wordt algemeen in de volkenrechtelijke litteratuur aanvaard (b.v. *L. Oppenheim* in „The legal relations between an occupying power and the inhabitants”) (L. Q. R. 1917, p. 364).

ad 7. Van het antwoord op de daarin gestelde vraag zal het afhangen, of artikel 1 van het ontwerp-besluit op den bijzonderen staat van beleg wijziging zal behoeven.

ad 10. Gedurende den vorigen oorlog en in den aanvang van den huidige oorlog genoot de Britsche weermacht in Frankrijk volkomen autonomie. Ofschoon wij op den grondslag der reciprociteit — gelet op de Allied Forces Act 1940 — alleen verplicht zijn aan de Britsche weermacht autonomie t.a.v. „discipline and internal administration” te verleen, komt het mij voor — mede in verband met de mogelijkheid eener gedeeltelijke desorganisatie van de Nederlandsche rechterlijke macht na de bevrijding —, dat het geven van volledige autonomie aan de Britsche weermacht niet zal zijn te vermijden.

ad 11. Bij deze gelijkstelling valt b.v. te denken aan misdrijven tegen het openbaar gezag (art. 177 e.v. W. v. S., vgl. art. 84 (3) van het wetboek).

3. Gaarne mocht ik van Uwe Excellentie vernemen — kan het zijn *met spoed* — tot welke opmerkingen het vorenstaande Haar aanleiding geeft. Desgewenscht zou dit op korten termijn door tegenwoordigers onzer departementen besproken kunnen worden.

Nadat tusschen Uwe Excellentie en mij overeenstemming zal zijn verkregen, zal ik de nota in de Commissie Terugkeer ter sprake brengen.

De Minister van Oorlog.

In afschrift aan:
Zijne Excellentie den Minister van Buitenlandsche Zaken.

Wordt deze zaak niet in het reine gebracht, dan zullen ook de mooiste en beste plannen met het oog op den terugkeer van het wettig gezag in Nederland illusoir kunnen blijken.

Londen, 24 Februari 1943.

B

Zeer geheim

Concept-Nota t.b.v. de Juridische Commissie, welke zich bezig houdt met vraagstukken, verband houdende met de bevrijding der bezette landen op het continent van Europa.

1. De bezetting van het Nederlandsch grondgebied in Europa heeft de soevereiniteit van de Nederlandsche Regeering in rechte niet aangetast. Dat dit ook de meening der Britsche Regeering is, moge blijken uit de door den Attorney-General in het proces-AMAND afgelegde verklaring, luidende: — „The Government of the Netherlands is a Government for the time being allied with His Majesty and established in the United Kingdom; it is established and exercising its functions in the United Kingdom with the assent and on the invitation of His Majesty's Government in the United Kingdom. His Majesty's Government recognizes Her Majesty Queen Wilhelmina and her Government as the Sovereign and Government of the Netherlands and as exclusively competent to perform the legislative, administrative and other functions appertaining to the Sovereign and Government of the Netherlands.”

2. Naar gelang het Nederlandsch grondgebied in Europa wordt bevrijd van de Deutsche bezetting, zal de soevereiniteit der Nederlandsche Regeering ook feitelijk herleven.

3. De Nederlandsche Regeering acht het niet alleen haar recht, doch ook haar plicht tegenover het Nederlandsche volk haar soevereiniteit in het bevrijde gebied zoo spoedig mogelijk uit te oefenen.

Zij heeft de noodige wettelijke en organisatorische maatregelen voorbereid om dit te kunnen verwezenlijken, door middel van Nederlandsch militair gezag.

Zij beseft echter, dat de uitoefening van het Nederlandsch wettig gezag in geen enkel opzicht de geallieerde operatiën zal mogen hinderen, doch integendeel aan die operatiën dienstbaar zal moeten zijn en voorts, dat zij wegens het ontbreken van voldoende eigen machtsmiddelen de hulp van geallieerde troepen, althans in den aanvang, zal behoeven.

4. *Wettelijke voorbereiding.* Er zal een besluit-wet worden uitgevaardigd, waarbij een bijzondere staat van beleg wordt ingesteld in het grondgebied, al naar gelang het door den vijand wordt ontruimd. Deze bijzondere staat van beleg zal de organen van het Nederlandsch militair gezag in staat stellen de noodige maatregelen te nemen tot herstel en handhaving van de openbare orde, doordat het de bevoegdheid krijgt bevelen te geven aan de zich in het bevrijde grondgebied bevindende ambtenaren en burgers en op verschillende wijzen beschikken kan over de zich in dat gebied bevindende publieke en particuliere roerende en onroerende goederen.

Een vertaling van de ontwerp besluit-wet met toelichting wordt hierbij gevoegd.

5. *Organisatorische voorbereiding.* Het militair gezag is in hiërarchiek verband, onder leiding van het Hoofd Militair Gezag, georganiseerd in een aantal (circa 16) secties, overeenkomende met de taken, welke in het bevrijde grondgebied zullen moeten worden verricht. Omtrent de verdeling in secties en de verdere organisatie wordt nauw overleg gepleegd met den Britschen „Chief Civil Affairs Officer”. De staf van het Hoofd Militair Gezag zal bestaan uit circa 50 officieren en circa 180 onderofficieren en minderen. De bevoegdheden van het militair gezag zullen in de kleinere administratieve onderdeelen (provincies, gemeenten enz.) worden uitgeoefend door z.g. gedelegeerden militair gezag. Dit zijn deels hoofdofficieren van land- en zeemacht, deels gemilitariseerde ambtenaren en personen met aanzienlijke posities uit de zakenwereld. De opleiding van een deel hunner is reeds begonnen; het ligt in de bedoeling een totaal van 40 à 50 op te leiden.

6. *Wijze van optreden van het Nederlandsch Militair Gezag.* De wijze, waarop het Nederlandsch militair gezag zal beginnen te kunnen optreden, zal verschillen, al naar gelang het Nederlandsche grondgebied zal worden bevrijd tengevolge van militaire operatiën (A) of van een capitulatie (B.).

7. *Ad „A” — Militaire operatiën.* In het eerste geval ligt het in de bedoeling, dat de staf van het Hoofd Militair Gezag den staf van den C.C.A.O. vergezelt en dat het Nederlandsche Hoofd, resp. de Sectiehoofden, samenwerken met de overeenkomende Britsche functionarissen. De vraag rijst daarbij echter wat in een deel van het grondgebied, dat als operatiegebied benut wordt, de aard van deze samenwerking zal zijn, met name of de Nederlandsche functionarissen adviseerend optreden, dan wel of zij handelen op grond van eigen hun bij de Nederlandsche wet toegekende bevoegdheden.

In het laatste geval zal dit deel van het land dus reeds in bijzonderen staat van beleg moeten worden verklaard teneinde het Nederlandsch militair gezag — uiteraard in nauw overleg met den C.C.A.O. en eventueel volgens diens aanwijzingen — in staat te stellen zijn uit de afkondiging van den bijzonderen staat van beleg voortvloeiende bevoegdheden uit te oefenen, voor zoover zulks noodig en mogelijk is. Gelet op de opvatting van de Britsche Regeering omtrent de soevereiniteit van de Nederlandsche Regeering (zie punt 1), is de beantwoording dezer vraag uitsluitend afhankelijk van overwegingen van opportuniteit.

8. Zoals reeds uit punt 3 blijkt, zou de Nederlandsche Regeering gaarne zien, dat het gezag van den aanvang af, of althans zoo spoedig mogelijk, door de wettige Nederlandsche autoriteit, i.c. het Nederlandsch militair gezag, werd uitgeoefend. Zou dit op grond van opportuniteits-overwegingen tijdelijk en plaatselijk niet kunnen plaatsvinden, ook dan komt de vraag naar voren of het gewenscht of bezwaarlijk wordt geacht in het betrokken gebied den Nederlandschen staat van beleg te doen intreden.

9. *Ad „B” — Capitulatie.* Ofschoon de door de Nederlandsche Regeering getroffen maatregelen juridisch en organisatorisch in de te verwachten behoeften zullen voorzien, zullen uiteraard vooral in den aanvang, wanneer nog geen voldoende sterke Nederlandsche troepen gemobiliseerd zullen zijn, de noodige machtsmiddelen ontbreken. In geval van militaire operatiën in of nabij Nederlandsch grondgebied zal in dit bezwaar wel zijn te voorzien, daar alsdan de hulp van geallieerde troepen kan worden ingeroepen. Echter is ook het geval denkbaar, dat deze troepen bij een capitulatie niet onmiddellijk ter beschikking zullen staan. De Nederlandsche Regeering neemt aan, dat de Britsche Regeering ook in dat geval voornemens is voor zooveel noodig troepen ter beschikking te stellen.

10. De aanwezigheid van Britsche troepen op Nederlandsch grondgebied zal bijzondere wettelijke voorzieningen noodig maken. Voor zooverre de Britsche Regeering zulks wenscht, zou de Nederlandsche Regeering bereid zijn aan de zich op Nederlandsch grondgebied bevindende onderdeelen van de Britsche weermacht niet alleen t.a.v. „discipline and internal administration” doch ook t.a.v. de berechting in „civil offences” volledige autonomie te geven.

11. Daarnaast zal de rechtspositie tegenover de bevolking van den Britschen militair op Nederlandsch grondgebied met die van den Nederlandschen militair moeten worden gelijkgesteld.

De Nederlandsche Regeering mocht gaarne vernemen, of de Britsche Regeering te dien aanzien wellicht bijzondere wenschen heeft.

24711 — AP: R. v. d. B.

14 Januari 1944.

Geheim.

Aanteekening voor Zijne Excellentie den Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.

Sinds eenigen tijd maak ik mij in toenemende mate ongerust over het gebrek aan samenwerking tusschen het Nederlandsche Militaire Gezag en de Britsche en Amerikaansche instanties, die straks naar Nederland zullen oversteken.

Het Hoofd van het Militair Gezag beklagt zich trouwens evenzeer over dit gebrek aan samenwerking, dat zich over de geheele linie schijnt uit te strekken. Mijn persoonlijke ervaring beperkt zich uit den aard der zaak slechts tot het gebied der voorlichting. Mijn ongerustheid is nog toegenomen sinds ik aanwijzingen heb, dat men aan Engelsche en tot zekere hoogte ook aan Amerikaanschen kant bezig is voorbereidingsmaatregelen te treffen op voorlichtingsgebied, zonder dat ik daarin gekend word.

Mijn aanwijzingen in deze richting zijn de volgende:

1. Eenigen tijd geleden had ik in overleg met Kolonel Kruls besloten een brochure te doen verschijnen in het Engelsch, bestemd voor distributie onder Engelsche en Amerikaansche bezettingstroepen. Doel dezer brochure zou zijn genoemde troepen een indruk te geven van het land en het volk, hetwelk zij zullen komen helpen bevrijden en te midden waarvan zij misschien geruimen tijd zullen moeten vertoeven. Teneinde een goede verstandhouding tusschen het Nederlandsche volk en de bezettende geallieerde troepen te bevorderen, lijkt zulk een brochure mij nuttig en noodig.

Ik heb mij die brochure gedacht als bestaande uit twee deelen:

a. Nederland, zooals het was voor de bezetting; te schrijven door Dr. M. van Blankenstein.

b. Nederland, zooals het geworden is onder de bezetting; te schrijven door den heer L. de Jong.

De heer van Blankenstein heeft inmiddels zijn gedeelte van het manuscript bij mij ingeleverd. Toen ik nu korten tijd geleden den heer de Jong benaderde met het verzoek het tweede gedeelte te willen schrijven, vertelde deze mij, dat de heer den Doolaard en hijzelf reeds twee maanden geleden door den heer Dowling van „Political Warfare Executive” waren uitgenoodigd om precies zulk een brochure te schrijven voor een Engelsche militaire instantie. Genoemde heeren, in den waan verkeerende, dat „Political Warfare Executive” mij over deze aangelegenheid had geraadpleegd, hebben mij van dezen opdracht niets gezegd en hun manuscript zonder meer bij den heer Dowling ingeleverd.

Toen ik dit alles vernam, heb ik mij onmiddellijk tot den Heer de Sausmarez gewend, Hoofd der Nederlandsch-Belgische afdeling van „Political Warfare Executive”, met het verzoek om nadere inlich-

tingen. De heer de Sausmarez antwoordde mij, deze inlichtingen tot zijn spijt niet te kunnen verstrekken. De zaak bleek eigenlijk buiten hem om te zijn behandeld en de heer Dowling, ofschoon zijn ondergeschikte, had gehandeld in directe opdracht van een bepaalde afdeling van het War Office, welke naam mij echter niet genoemd kon worden als zijnde geheim. Eveneens was het onmogelijk mij inzage te verstrekken van het ingeleverde manuscript. De heer de Sausmarez voegde hier trouwens aan toe, dat de betrokken afdeling van het War Office in het manuscript belangrijke wijzigingen had aangebracht, welke niet zijn getoond aan de heeren den Doolaard en de Jong.

Het gevolg van deze handelwijze zal dus zijn, dat Engelsche en Amerikaansche bezettingstroepen straks een brochure ontvangen over Nederland, welke door geen enkele bevoegde Nederlandsche autoriteit van te voren is gezien. Deze wijze van werken lijkt mij des te bedenkelijker, aangezien, naar ik vrees, het onderhavige geval niet op zichzelf staat, maar symptomatisch is voor het gebrek aan samenwerking inzake allerlei andere voorbereidingsmaatregelen met het oog op den terugkeer naar Nederland.

Deze indruk is nog versterkt door een gesprek, hetwelk ik heb gehad met den heer de Sausmarez, die zich van zijn kant ernstig beklagde over de wijze, waarop ook hij door de Engelsche militaire instanties buiten dit voorbereidingswerk wordt gelaten. Blijkbaar wordt hij af en toe wel geraadpleegd, maar is niet gemachtigd om op zijn beurt weer met ons overleg te plegen. De wijze, waarop door Engelsche militaire instanties de voorlichting van het Nederlandsche volk op het oogenblik van den terugkeer wordt voorbereid, verontrust hem blijkbaar evenzeer als mij.

Zoo heeft de heer de Sausmarez mij vertrouwelijk medegedeeld, vernomen te hebben, dat het in de bedoeling der Engelsche militaire autoriteiten zou liggen de voorlichting geheel in eigen handen te houden tot de Nederlandsche autoriteiten bewezen zouden hebben deze taak over te kunnen nemen.

Als voorbeeld vertelde hij mij nog, dat de invoer in Nederland van Engelsche boeken, tijdschriften enz. gedurende den eersten tijd na de bevrijding verboden zou zijn. Slechts Engelsche propagandaliteratuur met name ook Uwe Excellentie welbekende boekjes van His Majesty's Stationery Office, zooals „Convoy”, „Commandos” enz. zouden worden toegelaten.

Dit alles lijkt op het eerste gezicht bijna ongelooflijk, maar de heer de Sausmarez is een te serieus man en onze verhouding is een te vertrouwelijke, dan dat ik zijn inlichtingen in den wind mag slaan. Hij is trouwens zoo ver gegaan met er bij mij op aan te dringen, dat ik de Nederlandsche Regeering zou adviseeren deze zaak officieel en op het hoogst mogelijke plan met de Engelsche Regeering te bespreken. Volgens zijn meening zou hiervoor een onderhoud tusschen Zijne Excellentie den Minister van Buitenlandsche Zaken en den heer Eden de beste vorm zijn.

2. Vrijwel gelijktijdig heeft mij nog een andere aanwijzing bereikt, die geheel in diezelfde richting gaat. De heer van den Bogaert, chef

van het A.N.P., deelde mij dezer dagen mede, vernomen te hebben, dat op het Ministry of Information een nieuwe afdeling in voorbereiding is onder den naam „Front Line News Department”. Deze afdeling, wier oprichting voor het oogenblik althans nog omhuld is met een waas van geheimzinnigheid en die dan ook niet in het Ministry of Information gehuisvest zal worden, maar in een apart gebouw, zou o.a. een speciale Nederlandsche onderafdeling bevatten. De chef dier afdeling is een in Fleetstreet wel bekend journalist, Mr. Peter de Mendelsohn, vroeger werkzaam bij de Exchange Telegraph. Doel der nieuwe organisatie zou zijn de voorziening van de te bevrijden gebieden, inclusief Nederland, met Engelsch propagandamateriaal en dit zou zich uitstrekken niet alleen tot brochures, maar ook tot dagelijksch nieuws, foto's, films en radio.

Weliswaar kan de heer van den Bogaert voor de waarheid van dit laatste niet of nog niet geheel instaan, maar aangezien zijn inlichtingen gelijkvormig zijn aan die van den heer de Sausmarez, lijkt het mij onvoorzichtig om ze te verwaarloozen.

Hierbij wil ik nog opmerken, dat wij ons natuurlijk niet kunnen verzetten tegen Engelsche propaganda in bevrijd Nederland. Nadat de Engelsche autoriteiten ons zoo veel jaren hebben toegestaan Nederlandsche propaganda te voeren in Engeland, zou het ons slecht passen bezwaar te maken tegen Engelsche propaganda in Nederland. Waar ik echter wel bezwaar tegen maak is, dat de voorbereiding dier Engelsche propaganda geheel buiten ons om gebeurt en blijkbaar zelfs, althans geurende eenigen tijd na de bevrijding, bedoelt te fungeeren als de eenige voorlichting van het Nederlandsche volk. M.i. is de eenige juiste en correcte verhouding, dat de Nederlandsche Regeering straks na de bevrijding dezelfde gastvrijheid en faciliteiten — zoo noodig met eenige beperkingen — aan de Engelsche propaganda toestaat als de Engelsche autoriteiten ons hebben toegestaan gedurende het verblijf der Nederlandsche Regeering te Londen.

3. Ook van Amerikaansche zijde bereikten mij sinds eenigen tijd inlichtingen, die hoewel vager dan die van Engelschen kant, toch ook wijzen op plannen en voornemens, om een zeer actieve Amerikaansche propaganda te gaan voeren in Nederland.

Het feit, dat „Political Warfare Executive”, de Engelsche instantie, zich binnenkort installeert op Grosvenor Square, in hetzelfde gebouw als de Amerikaansche „Office of War Information” is een aanwijzing, dat een enge Engelsch-Amerikaansche samenwerking op propagandagebied tot stand komt. Blijkbaar zal dit gebeuren op soortgelijke wijze als in Noord-Afrika, waar O.W.I. en P.W.E. tot een fusie zijn gekomen onder den naam van P.W.B. (Psychological Warfare Bureau).

Volgens de inlichtingen van Mrs. Dee Bredin geb. van Balkum, Amerikaansche van Nederlandsche afkomst, werkzaam bij het Londensche Bureau van het O.W.I., is deze instantie met het oog op de komende fusie geheel gereorganiseerd en uitgebreid. De heer Wally Carroll, die tot nu toe chef van de O.W.I. was, is van af 1 Januari 1944 vervangen door een Mr. Jackson, tot voor korten tijd Amerikaansche chef van het P.W.B. in Noord Afrika. Ook andere Amerikaansche functionarissen zijn kort geleden overgeplaatst van Afrika naar Londen en twee hunner Mr. Berger voor Algemeene propaganda en Mr. Patterson voor Amerikaansche filmimport hebben contact met ons gezocht. Uit het laatste moge blijken, dat men van Amerikaanschen kant minder geheimzinnig doet dan van Engelschen kant.

Samenvattende moge ik concluderen, dat het aanbeveling zou verdienen, indien Zijne Excellentie de Minister van Buitenlandsche Zaken contact zocht met den heer Eden, teneinde op tactvolle wijze te protesteeren tegen de geheimzinnigheid en het gebrek aan samenwerking inzake terugkeer aangelegenheden die zich aan Engelsche zijde manifesteren, er tevens op aandringend, dat hierin zeer spoedige verandering moet komen.

TEKST VAN RADIO ORANJE D.D. 17 MEI 1944

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.)

Onderwerp: Geallieerde overeenkomsten voor het bestuur van Nederland, België en Noorwegen na de bevrijding.

Gisteren zijn in Londen overeenkomsten geteekend voor het bestuur in Nederland, België en Noorwegen na de bevrijding. De nieuwsuitzendingen van de BBC hebben U daar het voornaamste al over meegedeeld en wij hebben er uitvoerig over gesproken in onze middaguitzending van vandaag, maar omdat deze zaak voor ons volk van groot belang is, willen wij wat we vanmiddag hebben gezegd, vanavond herhalen.

Eerst dan iets over deze overeenkomsten in het algemeen.

Aan Amerikaansche zijde lijkt mij vooralsnog een dusdanige dé-marche niet noodig.

(w.g.) A. PELT.

MINISTERIE VOOR ALGEMEENE OORLOGVOERING VAN HET KONINKRIJK (Netherland Ministry for the Coördination of Warfare.)

Arlington House,
Arlington Street,
Londen, S.W.I. 26 Januari 1944.

Regent 2141.

GU/29.44.

Zijner Excellentie

den Heere Minister van Oorlog.

Ik heb de eer Uwer Excellentie hiernevens ter kennisneming aan te bieden eene aantekening van den heer Pelt, betreffende samenwerking op het gebied van Sectie XI tusschen het Nederlandsche Militair Gezag en de Britsche en Amerikaansche instanties, die straks naar Nederland zullen oversteken.

Beleefd verzoek ik Uwer Excellentie mij bij terugzending der bijlage dezes te willen mededeelen, of Zij er mede accoord zou gaan, dat van Nederlandsche zijde de heer Eden gewezen werd op de geheimzinnigheid en het gebrek aan samenwerking inzake terugkeer aangelegenheden, die zich aan Engelsche zijde manifesteren, er tevens op aandringend, dat hierin zeer spoedig verandering moet komen.

De wijze, waarop de Engelsche Regeering in deze benaderd moet worden, zoude ik aan het beleid van onzen hooger genoemden Ambtgenoot willen overlaten.

*De Minister voor Algemeene
Oorlogvoering van het Koninkrijk,
namens dezen:*
(w.g.) VAN HAERSMA DE WITH.

Afd. I. — Nr. 1182-44 P.

EXH. 27.1. '44 Nr. 1182/44.
7 Februari 1944.

Onderwerp: Samenwerking Nederlandsch, Britsch en
Amerikaansch Militair Gezag.

*Aan Zijne Excellentie den Minister voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.*

In antwoord op Uwer Excellentie's schrijven van 26 Januari 1944, nr. GU 29/44, en onder terugzending van de daarbijgaande aantekening van den heer A. Pelt, betreffende de samenwerking tusschen het Nederlandsche Militair Gezag en de Britsche en Amerikaansche instanties, die straks naar Nederland zullen oversteken, bericht ik U, dat ik instem met Uw voorstel, dat van Nederlandsche zijde de Heer Eden gewezen werd op het gebrek aan samenwerking inzake terugkeeraangelegenheden, de voorlichting betreffende.

De Minister van Oorlog,

D

In het geval van België en Nederland zijn zij gesloten tusschen eenerzijds de Belgische en de Nederlandsche Regeeringen, anderzijds de Regeeringen van Groot-Brittannië en van de Vereenigde Staten. In het geval van Noorwegen is de overeenkomst door de Noorsche Regeering mede afgesloten met de Regeering van de Sowjet-Unie. De reden daarvoor is duidelijk. Het is redelijk om aan te nemen, dat in het verloop van dezen oorlog Russische troepen zullen strijden op Noorsche bodem, zooals zij ook zullen strijden op Tsjechischen bodem. In het geval van België en van ons land zal dat natuurlijk niet voorkomen. Wij zullen uitsluitend te maken krijgen met Engelschen en Amerikanen. Dit verschil met Noorwegen heeft nog tot een ander onderscheid geleid. In de overeenkomsten met België en Nederland is sprake van den „Geallieerden Opperbevelhebber”. In het geval van Noorwegen wordt alleen gesproken van „Geallieerde bevelhebbers”.

zoodat in het midden wordt gelaten of een Rus dan wel een Amerikaan of Engelsman als Opperbevelhebber zal optreden. Voor België en ons land is de Russische Regeering dus geen partij tot de overeenkomst. Wel is zij van te voren in de overeenkomst gekend, zooals de Russische Regeering harerzijds Londen en Washington gekend heeft in de overeenkomst, die zij afsloot met de Regeering van Tsjecho-Slowakije.

Wat nu ons land betreft, zijn gisteren twee overeenkomsten onder teekend, de eene tusschen de Nederlandsche en de Britsche Regeering. Hier zette namens de Nederlandsche Regeering Mr. van Kleffens zijn handteekening onder, namens de Britsche Anthony Eden, de Britsche Minister van Buitenlandsche Zaken. De tweede overeenkomst was tusschen de Nederlandsche Regeering en die van de Vereenigde Staten. Voor Amerika teekende de Geallieerde Opperbevelhebber, Generaal Eisenhower, voor Nederland de Minister van Oorlog, Jhr. Ir. van Lidth de Jeude.

De preciese tekst van deze overeenkomsten kan pas later worden bekend gemaakt, maar eenig idee van den inhoud werd gegeven in een communiqué, dat naar aanleiding van de teekening werd uitgegeven. Dit communiqué luidde als volgt:

„Overeenkomsten in gelijke bewoordingen zijn afgesloten tusschen enerzijds de Britsche en de Amerikaansche Regeering, anderzijds de Nederlandsche Regeering, betreffende de regelingen, die gemaakt moeten worden voor burgerlijk bestuur en jurisdictie in Nederlandsch gebied in Europa, wanneer dit bevrijd is door de Geallieerde strijdkrachten onder den Geallieerden Opperbevelhebber, Generaal Eisenhower. Deze overeenkomsten zijn bedoeld te zijn: tijdelijk en practisch van aard. Zij zijn opgesteld, teneinde de taak van den Geallieerden Opperbevelhebber te vergemakkelijken en teneinde het gemeenschappelijk doel van de betrokken Regeeringen te bevorderen, te weten: de spoedige verdrijving van de Duitschers van Geallieerd grondgebied en de Geallieerde eindoverwinning op Duitschland”.

Het communiqué vervolgt dan:

„In de overeenkomsten wordt erkend, dat de Geallieerde Opperbevelhebber de facto, dat is: in feite, gedurende de eerste of militaire phase van de bevrijding van Nederland beschikken moet over die mate van hoogste verantwoordelijkheid voor- en gezag over het burgerlijk bestuur als door de militaire situatie kan worden vereischt.”

Wij herhalen.

Het communiqué vervolgt:

„Vastgesteld is, dat, zoodra de militaire situatie zulks toelaat, de Nederlandsche Regeering haar volle grondwettelijke verantwoordelijkheid voor het burgerlijk bestuur zal hervatten, met dien verstande, dat de hulp en de bijstand, die de Geallieerde strijdkrachten op Nederlandsch grondgebied kunnen behoeven, aan hen zal worden verleend tot de oorlog zijn einde heeft bereikt”.

Wij herhalen.

Tot zoover de tekst van het communiqué betreffende de overeenkomst, die de Nederlandsche Regeering afgesloten heeft met die van Engeland en de Vereenigde Staten. Dit was dus niet de tekst zelf van die overeenkomst, maar uitsluitend de tekst van een communiqué betreffende die overeenkomst.

Wij willen daaraan nog het volgende commentaar toevoegen:

Allereerst willen we er nogmaals op wijzen, dat, zooals het communiqué zegt, deze overeenkomst is van zuiver tijdelijken en practischen aard. Zij tast de souvereiniteit van de Nederlandsche Regeering, dat wil dus zeggen van Kroon en Ministers, in geen enkel opzicht aan. Daarom wordt ook gezegd, dat de Geallieerde Opperbevelhebber in de militaire phase der bevrijding over speciale bevoegdheden beschikken moet de facto, in feite.

Hij beschikt over die bevoegdheden niet de jure, of rechtens. Ook in feite zal de Nederlandsche Regeering haar volle grondwettelijke verantwoordelijkheid voor het burgerlijk bestuur weer uitoefenen, zoodra de militaire situatie dat toelaat. Is dat het geval, dan geeft de Geallieerde Opperbevelhebber daarvan kennis aan de Nederlandsche Regeering. Hoe lang die militaire phase der bevrijding zal duren, kan natuurlijk niemand voorspellen, maar dit staat vast: de periode gedurende welke de Geallieerde Opperbevelhebber in feite de hoogste autoriteit in Nederland zal zijn, zal zoo kort mogelijk wezen. Voor het uitoefenen van die speciale bevoegdheden beschikt de Geallieerde Opperbevelhebber over een aparte sectie van zijn hoofdkwartier, die bestaat uit Engelsche en Amerikaansche officieren, de zoogenaamde sectie „Burgerlijke Zaken”.

Hoe passen wij, Nederlanders, nu in dit schema?

In de eerste plaats spreekt het vanzelf, dat Generaal Eisenhower voortdurend een beroep zal moeten doen op de betrouwbare plaatselijke en andere autoriteiten, die er in Nederland zullen zijn. In de tweede plaats zal hij zooveel mogelijk gebruik maken van het advies en den bijstand, die hem zullen worden verleend door het Nederlandsch Militair Gezag. Dat Militair Gezag zal namelijk deel uitmaken van een Missie, die door de Nederlandsche Regeering bij den Geallieerden Opperbevelhebber is geaccrediteerd. Practisch zal dat dus hierop neerkomen, dat in de eerste bevrijdingsperiode het Nederlandsch Militair Gezag zal optreden als tusschenpersoon tusschen Geallieerde Militaire Autoriteiten en Nederlandsche plaatselijke Autoriteiten. Tevens zal het Nederlandsch Militair Gezag naar Nederlandsch recht al die maatregelen nemen, welke noodig zullen zijn om de taak van den Opperbevelhebber te vergemakkelijken.

Het is in verband daarmee van belang dat — zooals al vroeger is meegedeeld — voor elk te bevrijden Nederlandsch gebied volgens een te Londen tot stand gekomen Koninklijk Besluit automatisch een Bijzondere Staat van Beleg in werking zal treden. Dit gebeurt om twee redenen. De eerste is, dat aan de mogelijkheid moet worden gedacht, dat er op Nederlandsch grondgebied zal worden gestreden. De tweede is, dat met het oog op N.S.B.-ers en andere landverraders orde en rust, waar noodig, krachtdadig moeten worden gehandhaafd en normale toestanden moeten worden hersteld.

Tot zoover dit commentaar. Wij willen er slechts dit aan toevoegen, hopelijk ten overvloede. Uit het tot stand komen van deze overeenkomsten kan geen enkele conclusie worden getrokken omtrent de preciese plaats, waar het offensief in het Westen zal beginnen. Noordwegen, Nederland, België en Frankrijk zullen alle worden bevrijd. Maar in welke volgorde dit zal geschieden, is een militair geheim, waaromtrent deze overeenkomsten ons niet het minste uitsluitsel geven. Wel toonen zij ons aan, dat de vraagstukken der bevrijding degelijk onder oogen zijn gezien en in den geest van goede Geallieerde verstandhouding.

BIJLAGE 121

Correspondentie tussen de Ministers van Justitie en van Oorlog over de aard van de bevoegdheid van het Militair Gezag

DB
MINISTERIE VAN JUSTITIE

19 April 1943.

Afd. I — 843/G 47.

Zeer geheim

*Zijner Excellentie
den Minister van Oorlog.*

Naar aanleiding van Haar schrijven van 29 Maart, Afd. IB, No. 172, P. 43, Zeer Geheim, heb ik de eer Uwer Excellentie het volgende mede te deelen.

Het militair gezag, door of vanwege de Kroon aangesteld, is geen autonoom lichaam gelijk aan een provincie of gemeente, maar oefent zijn functies uit in hiërarchisch verband, onder de instructies van de Kroon en de verantwoordelijkheid der Ministers. Hieruit volgt, dat de verordeningbevoegdheid van het militair gezag een afhankelijke, van de Kroon afgeleide bevoegdheid is, zulks in tegenstelling bv. met de verordeningbevoegdheid van den gemeenteraad op grond van artikel 168 der Gemeentewet. De Kroon behoeft zich voor te behouden de van Haar emanerende verordeningen van het militaire gezag te wijzigen of te vernietigen. Bovendien behoort de hiërarchieke verhouding der militaire autoriteiten een waarborg tegen misbruiken te zijn.

Het heeft een punt van overweging bij mij uitgemaakt, of ook de z.g. herstelwetgeving voor het militair gezag onaantastbaar moet worden gemaakt. Na beraad heb ik gemeend, dat dit geen bijzondere voordeelen biedt, aangezien deze ontwerpbesluiten alle in zekere mate op veronderstellingen gebouwd zijn. Het zou m.i. niet aangaan het militair gezag te bezwaren met de onveranderlijkheid van wettelijke bepalingen, die, zooals altijd mogelijk is, niet zullen aansluiten bij de toestanden die in Nederland zullen worden aangetroffen. Deswege zijn de herstel-besluiten ingedeeld in de categorie, welke het militair gezag desnoods buiten toepassing mag laten. Ik zou het echter toejuichen, indien de instructie een bepaling zou bevatten, dat de herstelwetgeving zooveel mogelijk in haar geheel wordt uitgevoerd en slechts in uiterste noodzaak buiten toepassing mag worden gelaten. In verband daarmee zal ik het zeer op prijs stellen, indien mij een voorontwerp voor die instructie zou kunnen worden toegezonden, terwijl ik als steeds gaarne bereid ben medewerking te verlenen bij de nadere uitwerking daarvan.

De opmerking van de vierde alinea van Haar schrijven kan ik niet in allen deele onderschrijven. Artikel 6 (1) van de Indische regeling geeft aan het militair gezag verordenende bevoegdheid in het belang van de in- of uitwendige veiligheid alsmede van de openbare orde. Dit laatste begrip schijnt mij reeds in inwendige veiligheid besloten te liggen. Daarnaast bestaan de noodwetten, in den zomer van 1939 uitgevaardigd, waaraan Uwe Excellentie en onze Ambtgenoot van Handel, Nijverheid en Scheepvaart uitgebreide bevoegdheden ontleenen. Een uitbreiding te dezer zake meen ik derhalve te moeten ontraden.

Het komt mij niet gewenscht voor te bepalen, dat de beschikking respectievelijk bevoegdheid in de artikelen 4 (1) en 6 (1) van rechtswege overgaat op het militair gezag. Dit toch zou impliceren, dat de rechten door het militair gezag *moeten* worden uitgeoefend, hetgeen niet steeds noodig zal zijn en het militair gezag onnoodig zou belasten. Het staat m.i. voldoende duidelijk vast, dat het militair gezag deze rechten bezit, die het te allen tijde en voor zoolang als noodig is kan uitoefenen.

De bepaling van artikel 8 (2) is opzettelijk aldus geredigeerd om de justitiabelen niet onder den indruk te brengen, dat het militair gezag wetten tot in het oneindige buiten toepassing kan laten. Indien binnen den termijn van drie weken geen beslissing van de Regeering verkregen is kunnen worden, moet de termijn ongetwijfeld opnieuw verlengd kunnen worden. Natuurlijk moet deze bevoegdheid met voorzichtigheid gehanteerd worden; ook hier is dus een bepaling in de instructie gewenscht. Overigens moet artikel 8 en het opschrift van de daarbij behorende lijsten nog met elkander in overeenstemming gebracht worden.

Met de in de paragrafen 7 en 8 aanbevolen wijzigingen kan ik mij vereenigen.

Voorzover mij bekend, kent de Inkwartieringswet het systeem van uitvoerbaarheid bij voorraad niet. Het zou dus onjuist zijn, dit be-

ginsel incidenteel in te voeren. Evenals Uwe Excellentie in Haar schrijven van 13 Maart 1943 uiteenzette, acht ik het onjuist aan geallieerde officieren bevoegdheden onder het ontwerp-Besluit te geven. A fortiori is het daarom ongewenscht hen bevoegdheden en rechten, uitvoerbaar bij voorraad, ter zake van inkwartiering te geven.

De huiszoeking, bedoeld in artikel 20 van het ontwerp, is aan minder formaliteiten gebonden, dan in het Wetboek van Strafvordering zijn voorgeschreven, wanneer zij in opdracht van het militair gezag geschiedt.

Indien echter een opsporingsambtenaar als bedoeld in artikel 25 op last der burgerlijke autoriteiten een huiszoeking verricht, zal hij gebonden zijn aan de bepalingen van de artikelen 120 en volgende van het Wetboek van Strafvordering.

*De Minister van Justitie,
(w.g.) VAN ANGEREN.*

21/4 No. 244 P.

5 Mei 1943.

Afd. I — No. 244 P.

Onderwerp: Ontwerp-besluit bijzondere staat van beleg (instructie).

Zeer geheim

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Justitie.*

1. Ik heb de eer Uwer Excellentie de goede ontvangst te bevestigen van Haar brief van 19 April 1943, Afd. I, No. 843/G. 47, van welks inhoud ik goede nota nam.

2. Wat de instructie voor het militair gezag betreft, moge ik Uwer Excellentie in herinnering brengen, dat onder de Oorlogswet de bij het K.B. van 4 Mei 1933 (*Staatsblad* No. 246) behorende instructie voor de autoriteiten, overeenkomstig artikel 7 van voornoemde wet aangewezen voor de uitoefening van het militair gezag, zeer ruim gesteld was.

Het komt mij voor, dat aan een ruim gestelde instructie in de omstandigheden, waarin het militair gezag zal moeten optreden gedurende den bijzonderen staat van beleg, nog meer behoefte bestaat.

Hier komt nog bij, dat in artikel 2 (2) van het ontwerpbesluit bijzondere staat van beleg na de terugkomst van H.M. de Koningin in het Rijk in Europa uitdrukkelijk is voorbehouden te bepalen hoever het militair gezag de hem toegekende bevoegdheden zal uitoefenen.

Een verdere beperking is te vinden in de regelen, welke het Hoofd Militair Gezag zal stellen t.a.v. de uitoefening der bevoegdheden door de gedelegeerden.

Op grond van het vorenstaande, komt het mij ongewenscht voor het militair gezag — dat immers steeds de uitoefening van zijn bevoegdheden, dus ook die ex artikel 8 (2) moet toetsen aan de vraag, of de handhaving of het herstel der uit- of inwendige veiligheid van den Staat zulks vordert — thans meer te binden dan onder de Oorlogswet het geval is.

Een exemplaar der ontwerp-instructie gaat hiernevens. Gaarne mocht ik van Uwe Excellentie vernemen, of het ontwerp Haar tot opmerkingen aanleiding geeft.

3. De Inkwartieringswet kent in artikel 30 wel degelijk het systeem van uitvoerbaarheid bij voorraad. Indien het in het voornemen ligt de leden van de geallieerde weermacht gelijk te stellen met die van de Nederlandsche weermacht, op de wijze als zulks geschiedt ingevolge No. 104 A der Defence Regulations, is er m.i. geen reden om den ter plaatse bevelvoerende geallieerden officier de bevoegdheden ex artikel 4 (4), 16 (2), 15 en 17 (2) te onthouden.

4. Ik zou Uwer Excellentie tenslotte willen voorstellen om het verder overleg omtrent vragen, welke verband houden met het ontwerp-besluit op den bijzonderen staat van beleg, mondeling te doen geschieden door de betreffende instanties onzer Departementen, wanneer de behandeling van het ontwerp zal zijn beëindigd in den loopenden cursus voor gedelegeerden en het advies door den Bijzonderen Raad van Advies zal zijn uitgebracht.

De Minister van Oorlog,

BIJLAGE 122

Brief d.d. 27 Mei 1943 van de Minister van Oorlog aan H. M. de Koningin inzake de leiding van het Militair Gezag

No. K. 37.

27 Mei 1943.

Bijlage: I.

Aan H. M. de Koningin.

Ik moge Uwer Majesteit met den meesten eerbied berichten, dat ik Uwer Majesteit meen te mogen raden den Minister van Oorlog te zijner tijd te belasten met de leiding van het militair gezag. De overwegingen, waarop deze meening berust, zijn neergelegd in de bijlage dezes.

Gelet op de gewichtige belangen, die op het spel staan, meen ik mij niet aan een opdracht als bovenbedoeld te mogen onttrekken, wanneer het Uwe Majesteit behaagt deze te verstrekken.

*De Minister van Oorlog,**Bijlage*

1. Tijdens een staat van beleg of een staat van oorlog, bedoeld in art. 195 der Grondwet, worden aan de Militaire autoriteiten bevoegdheden verleend teneinde maatregelen te kunnen treffen tot handhaving van de uit- of inwendige veiligheid.

2. De grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzichte van de openbare orde en de politie kunnen daarbij geheel of gedeeltelijk op het militair gezag overgaan.

3. Kennelijk is het de bedoeling, dat deze bevoegdheden slechts overgaan, voor zoverre zulks vereischt wordt om de taak van het militair gezag naar behooren te kunnen vervullen.

4. Tijdens den bijzonderen staat van beleg, af te kondigen na geheele of gedeeltelijke bevrijding van ons grondgebied, dienen wegens de bijzondere omstandigheden, welke zullen worden aangetroffen, met name de waarschijnlijkheid, dat niet overal de personen aanstonds beschikbaar zullen zijn noodig om terstond het plaatselijk burgerlijk gezag te doen herleven, ruime bevoegdheden aan het militair gezag te worden toegekend.

5. Hoewel wegens de geringe beschikbare machtsmiddelen en wegens de zeggenschap der Britsche legerautoriteiten krachtens de militaire overeenkomst dd. 5 Mei 1942, de militaire taak beperkt is,

worden de te verlenen bevoegdheden hoofdzakelijk vereischt voor bestuursmaatregelen, teneinde het hoofd te kunnen bieden aan den chaos na de bezetting.

6. Met het oog op deze bijzondere omstandigheden bestaat aanleiding de verantwoordelijkheid voor deze maatregelen niet uitsluitend in handen van de militaire autoriteiten te leggen, doch burgerlijke elementen in te schakelen.

7. Evenwel is rekening te houden met den wensch der Britsche legerautoriteiten tot samenwerking met militaire en niet met burgerlijke autoriteiten, teneinde niet gemengd te worden in politieke binnenlandsche aangelegenheden.

8. Het komt derhalve niet raadzaam voor, mede gelet op het militaire karakter van den bijzonderen staat van beleg, met de leiding van het militair gezag een autoriteit aan te wijzen, geheel staande buiten militair verband.

9. In verband met een en ander ware wellicht de Minister van Oorlog, die geen militairen rang behoeft te bekleeden, te belasten met de leiding van het militair gezag, teneinde het gewenschte verband tusschen militair en burgerlijk gezag te leggen.

10. De desbetreffende opdracht kan te zijner tijd verstrekt worden voor de uitoefening van het militair gezag in Nederland, terwijl voor de voorbereiding daarvan hier te lande geen nadere maatregelen behoeven te worden getroffen.

11. Door het verstrekken van deze opdracht wordt de titulatuur van Hoofd Militair Gezag feitelijk overbodig en zou de eerstanzewezend officier van de militaire organisatie kunnen worden aangeduid als Chef Staf Militair Gezag, die rechtstreeks onder verantwoordelijkheid van den Minister van Oorlog wordt tewerkgesteld.

12. Waar ook tijdens den staat van beleg of van oorlog volgens art. 195 der Grondwet de Regeering uiteindelijk de verantwoordelijkheid droeg voor het beleid van het militair gezag, wordt deze verhouding niet principieel gewijzigd, indien de Minister van Oorlog met de leiding wordt belast.

13. De verhouding van den Minister van Oorlog tot den Opperbevelhebber resp. tot het geallieerde Oppercommando, vereischt nadere regeling wegens het nauwe verband, dat bestaat tusschen de militaire operaties en de uitoefening van het militair gezag.

BIJLAGE 123

Memorandum d.d. 4 October 1943 van het hoofd van het Bureau Militair Gezag aan mr. J. A. W. Burger, Minister zonder Portefeuille

Zeer geheim

Ik stel voorop — hetgeen ik bij het sluiten der bijeenkomst op 28 September j.l. reeds opmerkte — dat het bepalen van het systeem van „eerste bestuursvoorziening” een zaak der Regeering is. Het militair gezag zal echter een taak hebben met betrekking tot de doorvoering van het in de wet vastgelegde systeem.

Het vorenstaande zegt echter niet, dat het militair gezag geen wenschen kan koesteren ten aanzien van de keuze van het systeem. Het militair gezag immers komt er terstond mede in aanraking. Als het systeem verkeerd gekozen is, zal dit de stemming der bevolking kunnen beïnvloeden, ontevredenheid kunnen veroorzaken of een vlotte en doortastende leiding van provincie en gemeente en daarmee van zuivering en relief in den weg staan; allemaal factoren, welke de uitvoering van de taak van het militair gezag ernstig zullen hinderen, zoo niet onmogelijk maken.

Het militair gezag heeft dus groot belang bij de wijze, waarop de „eerste bestuursvoorziening” wettelijk geregeld zal worden. Het is daarom, dat ik meen te dezer zake een standpunt te moeten innemen.

In de door Uwe Excellentie gehouden voordracht werd uitgegaan van een benaalde wettelijke regeling der „eerste bestuursvoorziening” en werd behandeld, hoe het militair gezag die regeling naar Haar oordeel zou moeten uitvoeren.

Ik geloof mij te kunnen onthouden van een critiek op het laatste. Immers het geschetste optreden van het militair gezag is afhankelijk van de wettelijke regeling, welke ik hieronder nader wil bezien.

Uwer Excellentie's systeem komt er op neer, dat in elke gemeente terstond een college wordt bijeengeroepen, bestaande uit de vroegere gemeenteraadsleden, aangevuld met gijzelaars en enkele andere personen. Hoewel U in Uw voordracht de bevoegdheden niet verder heeft uitgewerkt, zijn zij vermoedelijk op elk gebied zeer groot gedacht. T.a.v. de zuivering bleken zij praktisch beslissend te zijn.

Het college doet een voordracht voor een tijdelijken burgemeester, waaraan de benoemende overheid in de practijk gebonden schijnt te zijn; het komt neer op een burgemeesterskeuze.

Mijn critiek op dit systeem is in hoofdlijnen de volgende:

1. Ik betwijfel ten zeerste, of men in de gemeenteraadsleden van 1940 nog wel de vertegenwoordigers van de bevolking zal zien. N.S.B.-ers of landverraders zullen er wel niet bij zijn, maar dat zegt nog lang niet, dat wij hier te maken hebben met de menschen, die het meeste vertrouwen genieten.

Men zal geneigd zijn in dit college slechts een terugkeer naar het oude te zien. Daar gaan de verlangens niet in de eerste plaats naar uit, maar wel naar een snel en doelbewust optreden. Het oornemen van de gijzelaars zie ik als een geste, die in vele kringen zeker gewaardeerd zal worden, maar niet als een zeker middel om nu juist de menschen in het plaatselijk orgaan te brengen, die daarin behooren.

Mijn conclusie is: het plaatselijk orgaan is niet zoodanig samengesteld, dat het ook maar bij benadering een juist beeld geeft van den wil der bevolking.

2. Het volk zal zeker begrijpen, dat in dezen eersten tijd een krachtige leiding noodig is. Concentratie van bevoegdheden in de persoon van den burgemeester wordt zeker aanvaard. Het onder deze uiterst moeilijke omstandigheden leggen van vrijwel de hoogste leiding in handen van een college, zal niet begrepen worden.

Ik kan niet inzien en ook niet gelooven, dat een ware democratie dit zou verlangen.

3. De wijze van burgemeestersbenoeming is in ons publiek recht geheel nieuw. Ik acht het invoeren van een zoo belangrijke staatsrechtelijke wijziging, onder de omstandigheden van den terugkeer, bepaald onjuist. Een beroep op staatsnoodrecht gaat hier niet op. De noodzaak ontbreekt. Het militair gezag, dat mede moet werken aan de uitvoering van het systeem, zal — hoewel ten onrechte — er van beschuldigd worden deze politieke wijziging te hebben geïntroduceerd, zeer tot schade van zijn prestige.

Het militair gezag mag in geen geval de wegbereider zijn van een nieuwe politieke oriëntatie. Daarover moet in een democratischen staat het volk zich uitspreken.

Ik moge het hierbij laten; ik meen duidelijk te hebben gemaakt welke mijn voornaamste bezwaren zijn.

Met critiek op eens anders plannen is dit moeilijke vraagstuk echter niet opgelost. Ik wil daarom met een enkel woord aangeven hoe ik de oplossing zie.

Ik acht het van het grootste belang, dat als het ware in één klap in elke gemeente een burgemeester is, die met groote bevoegdheden is bekleed.

Daarom moet de wet aanwijzen wie dat bij de bevrijding zal zijn, de vroegere burgemeester, een wethouder, misschien de secretaris.

De bestuursvoorziening moet automatisch kunnen werken in het geval, dat daarvoor geëigend is, b.v. dat van plotselinge ontruiming.

De mogelijkheid moet echter open blijven haar op andere wijze te laten werken, als b.v. het algemeen bekendmaken, dat voor de automatische werking geboden is, ongewenscht moet worden geacht.

In het geval het land door operatiën bevrijd wordt, zal het militair gezag zeker in staat zijn in het geleidelijk vrijkomende gebied in het bestuur te voorzien. Daar het militair gezag daarvoor veelal slechts ondergeschikten gebruikt, is het wenschelijk ook in dit geval de door de wet aangewezen figuur te laten optreden.

Op deze wijze zal, althans in de meeste gemeenten, terstond in het bestuur zijn voorzien.

In een zeker aantal gemeenten zal deze voorziening echter niet bevredigen. Daarom moet het militair gezag bevoegd zijn een correctie aan te brengen. Het moet of door zijn militaire commissarissen of door in Nederland aangetroffen daartoe geschikte functionarissen de gemeenten doen bezoeken en door overleg met hen, die geacht kunnen worden de plaatselijke bevolking te kennen, tot tijdelijke benoeming van nog ontbrekende of ongeschikte burgemeesters komen.

In de eerste plaats zal dit moeten geschieden met gemeenten, waar de wettelijke aanwijzing niet gewerkt heeft.

Hiermede is de „eerste bestuursvoorziening” afgeloopen. Thans volgt de tweede. Deze zal daarin moeten bestaan, dat in de gemeenten een college van advies wordt gevormd, dat op benaalde gebieden den burgemeester van advies dient en optreedt tot langs normalen weg een nieuwe gemeenteraad is gekozen.

Wellicht zouden de bevoegdheden van het college van advies kunnen worden uitgebreid, doch dit heeft m.i. alleen zin, wanneer men er in slaagt een methode van samenstelling van dat college te vinden, dat waarborgen biedt, dat het college werkelijk de bevolking vertegenwoordigt.

Deze „tweede bestuursvoorziening” is voor het militair gezag van minder belang, reden waarom ik daar niet verder op in zal gaan.

Londen, 4 October 1943.

BIJLAGE 124

Stukken d.d. November/December 1943 en Januari 1944 betreffende de terugkeer van de Regering na de bevrijding

No. K. 158.

17 November 1943.

*Aan Zijne Excellentie den Minister voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.*

Ik moge Uwer Excellentie hierbij overleggen afschrift van een brief van den Militair Attaché d.d. 15 November 1943, No. 43/ 265.

Luitenant-Generaal Grasset heeft mij de daarin vervatte mededeeling ook mondeling overgebracht en daarbij opgemerkt, dat het groote belang werd ingezien, dat de Nederlandsche Regeering onmiddellijk na de bevrijding ter plaatse vertegenwoordigd is. Hij voegde hieraan toe, dat wellicht geen mogelijkheid zou bestaan, zorg te dragen voor het tijdig overbrengen van de *volledige* Regeering.

Ik moge Uwer Excellentie's aandacht er op vestigen, dat hierbij omtrent de wijze van terugkeer van H.M. de Koningin geen uitsluitsel werd gegeven.

Ik meen, dat deze aangelegenheid in haar vollen omvang door de Regeering zeer spoedig onder het oog behoort te worden gezien.

Afschrift van dezen brief, met bijlage, zend ik aan onzen Ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken.

De Minister van Oorlog.

Afschrift.

NETHERLANDS EMBASSY
MILITARY ATTACHE

Londen, W. I. 15 November 1943.

Geheim.

Ik heb de eer Uwer Excellentie te berichten, dat bij eene bespreking op Zaterdag, 13 dezer, met den Luitenant-Generaal Grasset, opgemerkt werd, dat bij eene eventueele ineenstorting van Duitschland, de Nederlandsche Regeering of een gedeelte daarvan wel zoo spoedig mogelijk naar Nederland zou wenschen terug te keeren.

Gevraagd werd, of hiervoor onzerzijds al voorbereidingen waren getroffen.

Wanneer dit niet het geval was, werd in overweging gegeven, dat de Nederlandsche Regeering zich hiervoor zoude wenden tot het Britsche Foreign Office, omdat dit geen zuiver militaire aangelegenheid is.

Verwacht werd, dat na deze bespreking de Britsche militaire autoriteiten van hun Regeering opdracht zouden krijgen voor het vervoer enz. zorg te dragen, waaraan natuurlijk gaarne gevolg zou worden gegeven.

Daar door den gang van den oorlog een dergelijke ineenstorting wel eens onverwachts zou kunnen plaatsvinden, werd op een spoedige behandeling van deze zaak aangedrongen.

*De Generaal-Majoor,
Adjutant van H.M. de Koningin,
Militair Attaché,
(w.g.) H. J. PHAFF.*

No. K. 178.

Zeer geheim.

7 December 1943.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Buitenlandsche Zaken.*

Waarde Ambtgenoot,

Van Britsche zijde heb ik vernomen, dat er aldaar prijs op wordt gesteld, dat — ingeval van ontruiming van Nederland — het wettige gezag in Nederland zoo spoedig mogelijk vertegenwoordigd zal zijn, in verband waarmede het gewenscht wordt geacht, dat leden der Regeering en c.q. enkele ambtenaren met de eerste echelons mede naar Nederland gaan.

In die eerste echelons is daartoe een aantal plaatsen beschikbaar gesteld. Rekening houdende met de militaire belangen, waaraan uiteraard de voorrang wordt toegekend, kan voor dit doel over circa 18 plaatsen worden beschikt.

De militaire autoriteiten geven in overweging, dat wij ons wenden tot het Britsche "Foreign Office", teneinde ons van de medewerking der Britsche Regeering te verzekeren. Blijkbaar wenschen de militaire autoriteiten de opdracht van de Britsche Regeering te ontvangen, dat zij voor het overbrengen van deze regeeringspersonen hebben zorg te dragen. Wellicht zou spoedshalve het Foreign Office rechtstreeks aan de militaire autoriteiten kunnen mededeelen, dat daartegen geen bezwaar bestaat, terwijl de verdeling der plaatsen over de eerste echelons zou kunnen worden overgelaten aan de betrokken Britsche in overleg met de Nederlandsche militaire instanties.

Op spoedig antwoord wordt aangedrongen.

De Minister van Oorlog,

Ontwerp opdracht „kwartiermakers”.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 395/43/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W.I.

Londen, 11 December 1943.

Aan alle leden van den Raad van Ministers.

In de jongste vergadering van den Ministerraad bracht ik reeds even ter sprake de mogelijke noodzaak om bij den terugkeer enkele Ministers als „kwartiermakers” vooruit te zenden. Hiernevens moge ik Uwer Excellentie doen toekomen een ontwerp voor de opdracht, aan deze Ministers te verstrekken, welk ontwerp ik in de eerstvolgende vergadering van den Raad ter sprake hoop te brengen.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
(w.g.) P. S. GERBRANDY.*

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 395/43/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W.I.

De Raad van Ministers,

Overwegende, dat het waarschijnlijk niet mogelijk zal zijn terstond na de bevrijding van het Rijk in Europa of een deel daarvan de geheele Regeering over te brengen naar zoodanig bevrijd gebied,

dat nochtans noodzakelijk is, dat daar zoo spoedig mogelijk het gezag van de wettige Regeering uitgeoefend worde,

dat het derhalve noodzakelijk kan zijn enkele Ministers af te vaardigen teneinde deze taak te vervullen,

Besluit

a. de Ministers van op te dragen zoo spoedig mogelijk na de bevrijding van eenig grondgebied van het Rijk in Europa zich derwaarts te begeven,

b. deze Ministers te machtigen om, van af het oogenblik van hun aankomst in Nederland tot dat van de aankomst van de geheele Regeering aldaar, tezamen of, indien onvermijdelijk, elk afzonderlijk, mits in overleg met elkander of met het hoofd der afvaardiging, mede namens de niet-aanwezige Ministers zoodanige handelingen te verrichten als hun in het belang des lands noodzakelijk zullen blijken,

met dien verstande dat deze handelingen voor zoover mogelijk in overeenstemming dienen te zijn met de algemeene richtlijnen van het regeeringsbeleid en met de beginselen, welke ten grondslag liggen aan de vastgestelde en ontworpen regelingen, betrekking hebbende op het herstel van het wettige gezag en de reconstructie des Lands.

SAVOY HOTEL LONDON.
Téléphone Temple Bar 4343:
telegrams Savoy Hotel London.

26 Januari 1944.

Amice,

Ik had heden een onderhoud met generaal Grasset, die onze liaison vormt met den staf van Montgomery. Hij verklaarde, dat de Britsche legerautoriteiten voornemens zijn zoo spoedig mogelijk de Nederlandsche Regeering in te schakelen en daarvoor, zoodra de omstandigheden zulks toelaten, bereid zijn leden van de Nederlandsche Regeering per extra-vliegtuig over te brengen. Hij beschouwt de kwartiermakers niet anders dan degenen, die acte de présence geven en zich van die omstandigheden vergewissen. Terecht is hij m.i. van oordeel, dat hun aantal beperkt moet blijven, daar het niet met de waardigheid van een regeering zou strooken, indien Zij „geblokkeerd” zou blijven in of nabij de plaats van landing, zonder haar taak te kunnen opvatten. Hij merkte nog op, dat zoodra de „groote vaart” zou mogelijk zijn,

naar schatting 8 à 10 dagen na de landing, natuurlijk volop gelegenheid tot transport aanwezig is, m.a.w. dat het transport per extra-vliegtuig, „zoodra de omstandigheden zulks toelaten” bedoeld is, eventueel reeds eerder.

Hij is overtuigd, dat Montgomery dezelfde meening is toegedaan, waarvan hij zich in elk geval nog zal vergewissen.

Zoodra Kolonel de Bruyne terug is, die uiterlijk over een week hier verwacht wordt en die in de „planning” van den staf van Montgomery betrokken is, zal ik trachten dit belangrijke punt nader vast te leggen. Het wordt dan opgenomen in het schema.

Grasset vestigde er nog de aandacht op, dat dit alleen geldt voor het geval, dat de Duitschers zich terug trekken na een wapenstilstand. In de andere gevallen, die zich voordoen, valt bezwaarlijk een definitieve regeling te treffen.

Ik vertrouw, dat hiermede de weg geopend is om de gerezen *moelijkheid Uwerzijds* op te ruimen.

Met vr. gr.

(w.g.) VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 125

Nota d.d. 16 Februari 1944 van het Hoofd Bureau Militair Gezag aan de Minister van Oorlog over de positie van het Militair Gezag

HOOFD
BUREAU MILITAIR GEZAG

Londen, 16 Februari 1944.

Zeer geheim.

Nota voor den Minister van Oorlog.

Ik heb de eer Uwer Excellentie het volgende te berichten.

1. Sedert 1 Februari 1943 ben ik thans belast met de leiding van het Bureau Militair Gezag, als gevolg waarvan ik mij gedurende ruim een jaar heb bezig gehouden met de vele en moeilijke vraagstukken, de uitoefening van het militair gezag betreffende.

Met betrekking tot de vraag of het instellen van een staat van beleg bij de bevrijding noodzakelijk en of de vorming van een militair gezag organisatie hier te lande mogelijk is, zijn mijn voornaamste conclusies de volgende:

a. het is een wijs besluit geweest om wettelijke voorbereidingen te treffen, welke het terstond intreden van een staat van beleg ten gevolge hebben;

b. het bestaan van een staat van beleg is niet alleen van belang om snel en krachtig te kunnen optreden met betrekking tot de vele ongeordende en wellicht chaotische toestanden, welke wij in Nederland zullen aantreffen, maar *is bovendien van het grootste gewicht voor de houding, welke onze bondgenooten in ons land zullen innemen.*

Het is thans reeds duidelijk gebleken, dat bij de geallieerde „Civil Affairs”-autoriteiten vertrouwen bestaat in ons militair gezag en dat zij bereid zijn, zelfs reeds in de eerste phase, zeer veel aan dat gezag over te laten. Het behoeft geen nader betoog, dat dit met alle middelen dient te worden nagestreefd.

c. De staat van beleg en het Nederlandsch militair gezag zijn van veel belang voor de geallieerde legerleiding tijdens en na operatiën.

Ons werk wordt gewaardeerd, omdat het de taak der bondgenooten ontlast en vergemakkelijkt.

Ons militair gezag kan een belangrijke Nederlandsche oorlogsbijdrage beteekenen.

d. Het is mogelijk gebleken hier te lande een organisatie op te bouwen, welke in staat geacht kan worden om — in nauwe samenwerking met de bondgenooten — het militair gezag uit te oefenen.

De door het Bureau Militair Gezag opgebouwde organisatie, waaraan — naar ik mij duidelijk bewust ben — nog zeer vele onvolkomenheden kleven, heet zich groote en duidelijk uitgesproken waardeering der Britsche en Amerikaansche autoriteiten verworven en wordt door de overige geallieerden als voorbeeld genomen.

2. Wil de uitoefening van militair gezag werkelijk mogelijk zijn en niet een zinledige phrase worden en wil het militair gezag werkelijk voldoen aan het gestelde in punt 1. onder b en c, dan moet aan verschillende *eischen* worden voldaan, waarvan de voornaamste zijn:

a. Het militair gezag moet *zeer ruime bevoegdheden* hebben, welke eigenlijk slechts beperkt mogen worden door de verantwoordelijkheid oer oragers van dit gezag aan de Regeering. Deze eisch klemmt in bijzondere mate voor de periode, waarin de geallieerde bevelhebbers hun invloed moeten laten gelden. Hun bevoegdheden zijn niet beperkt en — indien de onze dat wel zijn — zal het gevolg wezen, *dat niet wij, maar zij de maatregelen nemen.* Dit is geen Neaerlandsch belang en — ruim gezien — ook geen geallieerd belang.

Beperking van de bevoegdheden van het Nederlandsch militair gezag beteekent vergrooting van den invloed der geallieerde militaire autoriteiten en verzwakking van het soevereine Nederlandsche gezag in het algemeen.

Ik waarschuw hier ernstig tegen!

b. Het militair gezag moet het vertrouwen van de Regeering hebben. Zonder dat vertrouwen zal het geen ruime bevoegdheden kunnen krijgen en zal de Regeering het allerlei beperkingen opleggen. De Regeering moet vertrouwen, dat de aan haar verantwoordelijke dragers van het militair gezag hun bevoegdheden niet verder zullen georruiken dan de uitoefening van hun taak vordert.

Zij moet bedenken wat Mr. Caljé bij het debat over zijn ontwerp in 1938 zeide: „Het militair gezag heeft nog wel wat anders te doen dan *zonder noodzaak* regelend op te treden.”

Ik aarzel niet te zeggen, dat, *als de Regeering meent geen personen te kunnen vinden, aan wie zij met vrouwen militair gezag kan opdragen, het beter is geen staat van beleg in te stellen.*

Omgekeerd kan geen verantwoordelijk man zich met de uitoefening van militair gezag laten belasten, als hij niet het bewijs heeft gekregen, dat de Regeering hem en het militair gezag als zoodanig vertrouwt.

c. Het militair gezag moet het *vertrouwen van het Nederlandsche volk* bezitten. Na zijn optreden moet het er zelf voor zorgen om dat te verwerven. Het kan dit slechts als het zelf het vertrouwen der Regeering bezit en dus over ruime bevoegdheden beschikt. Vóór zijn optreden, d.i. nog hier te lande, moet de Regeering bevorderen, dat vertrouwen van het volk wordt gewekt.

d. De door de Regeering te treffen *wettelijke voorbereidingen* voor de bevrijding en de periode daarna *behooren tijdig gereed te zijn*, opdat het militair gezag zich op de uitvoering kan voorbereiden.

3. De gedurende het afgelopen jaar opgedane ervaring heeft mij de overtuiging gegeven, dat aan de in punt 2 gestelde en door mij van essentieel belang geoordeelde *eischen niet of althans onvoldoende wordt voldaan.*

Ik moge dit hieronder nader uiteenzetten.

ad 2 sub a. *Ruime bevoegdheden.* Ik ben van oordeel, dat een van de belangrijkste bevoegdheden van het militair gezag, n.l. de *verordeningsbevoegdheid* door het B.B.S.B. onvoldoende is geregeld.

Om duidelijker te zijn, er is een enge en een ruime opvatting nopens den omvang der verordeningsbevoegdheid. Als gezagsdrager zou ik geneigd zijn de ruime opvatting te deelen, doch indien de rechter de enge opvatting zou huldigen, zou de geheele verordeningsbevoegdheid op losse schroeven komen.

Teneinde deze nota niet te onoverzichtelijk te maken, voeg ik een meer uitvoerige beschouwing over de verordeningsbevoegdheid als Bijlage I hierbij.

ad 2. sub b. *Vertrouwen der Regeering.* Ik ben niet overtuigd, dat alle leden der Regeering een zoodanig vertrouwen in het militair gezag stellen, dat zij aan dat gezag de bevoegdheden willen toekennen, welke dat gezag noodig heeft. Daardoor dreigt het militair gezag van terreinen verdreven te worden, waarop het zich noodzakelijkerwijze zal moeten bewegen.

Een zeer treffend voorbeeld daarvan wordt gevormd door de ontwerp Koninklijke besluiten van den Minister van Sociale Zaken, welke *na goedkeuring door den Raad van Ministers* aan den Raad van Advies zijn aangeboden. Een aan deze ontwerpen — in het bijzonder aan het repatrieringsontwerp — gewijde beschouwing heb ik als Bijlage II bijgevoegd.

Ook de andere ontwerpen van den Minister van Sociale Zaken kunnen, naar mijn meening, niet aan den invloed van het militair gezag worden onttrokken.

Voor al in het geval, dat ons land strijdend, deel na deel, zal worden bevrijd, moet het militair gezag in staat zijn op deze terreinen regelend op te treden, uiteraard zooveel mogelijk volgens de lijnen, welke de Regeering zich voor oogen stelt. Een *positieve* inschakeling van het militair gezag is daarom noodzakelijk.

Zonder iets te kort te doen aan de medewerking, die enkele Harer Ambtgenooten het militair gezag verlenen, moet ik Uwer Excellentie verklaren, dat de omstandigheid, dat de ontwerpen van den Minister van Sociale Zaken de goedkeuring hebben verworven van den Raad van Ministers, mij ernstig doet twijfelen, of de Regeering het militair gezag wel het vertrouwen wil schenken, dat het noodig heeft om zijn zeer verantwoordelijke en moeilijke taak te kunnen vervullen.

ad 2. sub c. *Vertrouwen van het volk.* Ik meen te moeten betwijfelen, of de Regeering wel den juisten weg volgt om in Nederland het noodige vertrouwen te wekken. Hoewel ik het niet bewijzen kan, vermeen ik, dat zij van een verkeerde premisse uitgaat, n.l. dat het Nederlandsche volk in zijn meerderheid het militair gezag niet zou wenschen of de noodzaak daarvan niet zou inzien. Ik ben overtuigd, dat zulks onjuist is en dat deze indruk slechts gewekt kan zijn door het onvoldoend functionneeren van den inlichtingendienst, die vermoedelijk slechts over contacten uit een bepaalden kring beschikt. Dat de ondergrondse pers voldoende de meening van de meerderheid van het volk weergeeft, betwijfel ik evenzeer.

Als gevolg van dit verkeerde uitgangspunt heeft de Regeering ook een onjuiste voorlichtingspolitiek over het militair gezag gevoerd. Er is te laat over gesproken en te weinig van gezegd. Bovendien was, wat er van gezegd is, in den regel in den vorm van een apologie.

Daar komt nog bij, dat van tijd tot tijd per radio mededeelingen aan het Nederlandsche volk worden gedaan, welke het militair gezag

gedurende den eersten tijd van zijn optreden zal moeten wàar maken, doch waaromtrent het tevoren niet is gehoord. Ik doel hier, als sprekend voorbeeld, o.a. op de onlangs door Uwer Excellentie's Ambtgenoot van Handel, Nijverheid en Scheepvaart uitgesproken radio-rede. Worden de daarin aan het Nederlandsche volk gedane schoone beloften niet in de eerste dagen en weken na de bevrijding bewaardheid, dan zal het prestige van het militair gezag, en daarmee de kans op een goede uitoefening van zijn taak, daaronder ernstig lijden. Bij een goede en vertrouwelijke verhouding tusschen de Regeering en het door Haar ingestelde militair gezag zouden dergelijke dingen vermeden kunnen worden, en zou ook aan mij de tot dusverre, ondanks mijn verzoek, onthouden gelegenheid kunnen worden geboden het Nederlandsche volk over de vervulling van de taak van het militair gezag toe te spreken.

ad 2. sub d. Voorbereidingen der Regeering. Het tempo waarin de Regeering werkt met Haar wettelijke voorbereiding is te langzaam. Ik heb voldoende oog voor de vele moeilijkheden, o.a. op personeelsgebied, doch meen, dat er te laat ernstig begonnen is en er thans te veel gepraat en te weinig beslist wordt. Met name ook geldt dit de encadreering en bemanning van het militair gezag. Over plaats en persoon van iederen te benoemen functionaris, en den aan hem toe te kennen rang, wordt eindeloos gepraat en gearzeld. Vele medewerkers worden daardoor ontmoedigd, met hoeveel enthousiasme en vertrouwen ook zij zich bereid hadden verklaard een taak en een verantwoordelijkheid in 's lands belang te aanvaarden.

Bij de op 15/16 Januari j.l. gehouden oetening is ten duidelijkste gebleken, hoe funest het voor het militair gezag is, indien de Regeering met Haar voorbereidingen niet klaar is.

Ik kan niet voorspellen, wanneer Nederland bevrijd zal worden, maar de omstandigheden zijn zoodanig, dat wij er practisch gesproken van nu af elk oogenblik op moeten kunnen rekenen. Echter de Regeering is niet klaar, en daardoor is ook het militair gezag niet klaar.

Conclusie.

De omstandigheid, dat, blijkens het gestelde in dit punt, aan de hiervoor onder punt 2 geormuleerde eischen niet of niet ten volle worst voldaan, heeft mij ernstig doen overwegen, of ik onder deze omstandigheden wel juist handel door de functie van Chef van den Staf militair gezag te aanvaarden, voor welke functie ik, naar ik meen te weten, in aanmerking kom.

Ik heb hierover reeds geruimen tijd nagedacht; de goedkeuring door den Raad van Ministers van de ontwerpen van den Minister van Sociale Zaken heet thans mijn twijfel in zekerheid doen verkeerren. Mijn plicht als officier verooiet mij een gewichtige en verantwoordelijke functie te aanvaarden zonder dat mij de middelen worden gegeven om die verantwoordelijkheid te dragen.

Ik moge daarom Uwer Excellentie eerbiedig verzoeken om — indien het niet mogelijk mocht blijken *op korten termijn* de noodige wijzigingen in de positie van het militair gezag te brengen — mij niet te willen voordragen voor benoeming tot Chef van den Staf Militair Gezag of eenige andere leidende functie in die organisatie. In dat geval werd ik gaarne spoedig ontheven uit mijn tegenwoordige functie van Hoofd van het Bureau Militair Gezag, welke dient te worden vervuld door hem, die ook met de uitvoering zal worden belast.

4. Ik moge Uwer Excellentie voorts berichten, dat de Res. Lt. Kol. W. Chr. Posthumus Meyjes, Sous-Chef Bureau Militair Gezag, en de Res. Majoor Prof. Dr. J. H. de Boer, Hoofd van de Afdeling Repatriëering, zich tot mij hebben gewend met het verzoek om, op overeenkomstige gronden als ooor mij ontwikkeld, niet in aanmerking te worden georacht voor een functie in den Staf Militair Gezag en te worden ontheven uit hun tegenwoordige plaatsing bij het Bureau Militair Gezag. De Lt. Kol. Posthumus Meyjes verzoekt tevens zijn eervol ontslag uit den militairen dienst. Het zal Uwer Excellentie duidelijk zijn, dat ik de overweging van mijn beide medewerkers ten volle onderschrijf en dat ik — indien niet de omstandigheden worden geschapen, welke ik noodig acht — hun verzoeken bij Haar ter inwilliging moet aanbevelen.

5. Ik wil niet nalaten uit te spreken, hoezeer ik het betreur mij met de onderwerpelijke aangelegenheid tot Uwe Excellentie te moeten wenden. Ik ben diep overtuigd, dat het landsbelang een bijzonderen staat van beleg vordert, maar evenzeer dat die rechtstoestand geen zin heeft zonder een sterke positie van het militair gezag en vertrouwen in de dragers.

Indien Uwe Excellentie en Hare Ambtgenooten met mij van meening zouden verschillen, dan kan ik slechts raden in mijn plaats een opvolger te benoemen, die Haar inzicht deelt, dan wel — wat mij dan juist schijnt — de intrekking van het B.B.S.B. te bevorderen.

Mochten Uwe Excellentie en Hare Amotgenooten echter met mijn opvatting en die mijner beide medewerkers instemmen, dan geef ik

hieronder aan welke maatregelen ik gewenscht acht om de positie van het militair gezag te verbeteren en van vertrouwen daarin te doen blijken.

I. De omvang der *verordeningbevoegdheid* van het militair gezag moet buiten twijfel worden gesteld. Dit en de overige in Bijlage I vermelde leemten zouden een ingrijpende herziening van het B.B.S.B. vorderen, welke in het huidige stadium niet gewenscht is.

Volstaan kan worden met:

- a. het afschaffen van de tweeslachtige categorie van algemeen veroindende voorschriften van art. 9 (2) B.B.S.B.;
- b. de categorie van art. 9 (4) B.B.S.B. beperken tot de Grondwet, internationale overeenkomsten en het B.B.S.B. zelf;
- c. het in verband met het vorenstaande wijzigen van art. 9 (1) B.B.S.B.

In verband met het vorenstaande zal artikel 9 B.B.S.B. dan moeten luiden:

1. „Het militair gezag is bevoegd bij verordening de bepalingen van wetten, van algemeene maatregelen van bestuur, van Koninklijke besluiten en van andere algemeen veroindende voorschriften alsmede enz” (als lid 1 van oestaand art. 9).

2. „De bevoegdheid in het voorgaande lid kan niet worden uitgeoefend ten aanzien van:

- a. de Grondwet;
- b. overeenkomsten met vreemde mogendheden;
- c. dit besluit.”

De verordeningbevoegdheid van het militair gezag blijft dan beperkt door het gestelde in punt 1 van Bijlage I, onder a, b en c, door het gewijzigde artikel 9 B.B.S.B., terwijl de gezagsdrager voor de handteering zijner bevoegdheid persoonlijk verantwoordelijk blijft.

II. De ontwerpen van den Minister van Sociale Zaken dienen zoodanig te worden herzien, dat het militair gezag met de betreffende onderwerpen bemoeienis krijgt. Aannemende dat aan het gestelde onder I wordt voldaan, zou dit geen bijzondere voorziening eischen.

Nochtans is het van belang — ook voor den Minister van Sociale Zaken — het militair gezag positief in te schakelen. Immers, slechts op die wijze zal het zooveel mogelijk in den geest der oesluiten handelen, vooral wanneer het geruimen tijd in een deel van het land zal moeten optreden. In Bijlage III zijn de wijzigingen vervat, welke daartoe noodig zijn.

III. a. Er moet, op korten termijn, een orgaan worden gecreëerd, dat hier in Engeland de ooor de Regeering aangekochte of anderszins verkregen of nog te verkrijgen goederen oeneert, en dat daaroij tevens oestemd is om het vervoer naar Nederland, alsmede het *beheer*, den *verkoop* en de *distributie aldaar* voor zijn volle verantwoording te nemen. Het is voor mij, zoo ik belast zou zijn met de zorg voor de in- en uitwendige veiligheid van den Staat, van vitaal belang, dat de goederen in kwestie zoo snel mogelijk naar Nederland komen en daar, via de meest geschikte kanalen, onder de bevolking worden georacht. *Voor het beneer, den opslag, de assurantie en den verkoop der goederen kan en behoeft ik echter de verantwoordelijkheid niet te aanvaarden.* De door mij opgeoooude organisatie is er niet op berekend; ik heb er noch de menschen, noch de middelen toe. Zou inmiddels het voor dit doel dringend nooige orgaan ooor de Regeering niet, (en op korten termijn met het oog op de vele noodzakelijke voorbereidingen) worden gecreëerd, dan kan ik de aan te voeren goederen niet ongedistribueerd laten liggen. Ik zal dan — hoezeer ook tegen mijn zin — moeten ingrijpen, hetgeen ik wensch te vermijden. Ik meen te mogen verlangen, dat de Regeering op dit punt, in het belang van het Nederlandsche volk, en om mij het uitvoeren van een toch reeds zeer zware taak mogelijk te maken, thans eindelijk zal ingrijpen.

b. Het is noozakelijk maatregelen te treffen ter voorziening in de mogelijkheid, dat de normale en à fortiori de eventueel te verhoogen rantsoenen voor duizenden Nederlanders onbereikbaar blijven als gevolg van een gebrek aan middelen en/of inkomsten. Het is Uwer Excellentie bekend, dat ik mij over dit probleem ernstige zorgen maak. Als er rantsoenen — en *verhoogde* rantsoenen beschikbaar zijn, moet iedere landgenoot zonder uitzondering ook in het genot daarvan worden gesteld. Kan hij de rantsoenen niet betalen, dan moet hij ze op de een of andere wijze gratis ontvangen. Meermalen reeds heb ik op een regeling ad hoc aangedrongen; meermalen heeft Uwe Excellentie deze zaak bij Hare Ambtgenooten ter sprake georacht. Tot een oeslissing is het echter nooit gekomen. Ik herhaal echter, wat ik bij de bespreking van het voorgaande punt reeds zeide: neemt de Regeering geen oeslissingen en geeft Zij mij geen instructies op dit punt, dan ben ik wel genoopt, in Nederland naar eigen inzicht te handelen, aangezien ik met het oog op orde en rust niet kan dulden, dat duizenden Nederlanders minder te eten zouden hebben

dan hun meer bevoorrechte landgenooten. Ook hier zijn dus snelle beslissingen van de Regeering een dringende eisch.

c. Ten slotte is er nog het complex van vragen, dat in den loop der laatste maanden aangeduid pleegt te worden als het „Mantelbesluit”. Hoe te handelen ten aanzien van door den bezetter uitgevaardigde of door hem getroffen verordeningen en beschikkingen? Op vele punten komen hier beleids-vragen aan de orde, van welke beantwoording de mogelijkheid, de in- en uitwendige veiligheid te handhaven, mede zal afhangen; beleidsvragen, die in sommige gevallen, op grond van hun karakter, door de Regeering moeten worden beantwoord en niet door de organisatie militair gezag. In andere gevallen zal het der Regeering niet mogelijk zijn, definitieve besluiten te nemen of aanwijzingen te geven en zullen de vragen, die ten aanzien van de hier bedoelde verordeningen en beschikkingen rijzen, op grond van de opportuniteit moeten worden beantwoord door het militair gezag. Ook hier echter mag niet op het allerlaatste moment worden geïmproviseerd. De Regeering dient, wil Zij mij de uitvoering van mijn taak waarlijk mogelijk maken, op korten termijn eenerzijds Hare wenschen te formuleeren en anderzijds Hare machtigingen en richtlijnen te geven. Mij moet een redelijke tijd worden gelaten de werkzaamheden van mijn medewerkers op dit gebied, evenzeer als op andere gebieden, voor te bereiden en te organiseeren. De Regeering heeft niet het moreele recht den Chef Staf van het militair gezag te dwingen tot improvisaties, waar deze te vermijden zijn; er zullen toch reeds genoeg onvoorziene vragen en moeilijkheden rijzen. Ook hier dienen dus ten spoedigste definitieve regelingen te worden gereed gemaakt.

d. Het is dringend noodig regelen te stellen voor het onderhoud van gezinnen, welker kostwinners, indien zij door de omstandigheden van huis en haard verdreven zijn, delegaties te hunnen behoeve hadden afgegeven, die echter niet meer geremitteerd kunnen worden, zoodra de kostwinners door de militaire operatiën of anderszins van hun gezinnen zijn afgesneden. Men kan toch niet aannemen, dat het militair gezag, als een van zijn eerste daden in bevrijd Nederland, bedoelde gezinnen naar armenzorg zou gaan verwijzen? De Regeering zal ongetwijfeld dit moeilijke probleem, waarbij honderdduizenden gezinnen betrokken zijn, willen oplossen. Maar dan is het — aangezien de te treffen regelingen reeds van den eersten dag af moeten werken — ook strikt noodzakelijk, aan het militair gezag de noodige aanwijzingen te geven, en wel zóó tijdig, dat de uitvoering ervan behoorlijk voorbereid kan worden.

IV. In verband met het gestelde onder par. 3 van deze nota *ad 2, sub c* is het noodzakelijk tot een voortdurend overleg te komen omtrent al datgene, waarover de Nederlandsche Regeering het volk inlicht en de wijze, waarop dit gebeurt. Verder is het van zeer groot gewicht, dat ook ik gelegenheid krijg om door nauwe samenwerking met den inlichtingendienst en door het geven van aanwijzingen omtrent contacten, die naar mijn gevoel moeten worden gelegd, verbetering te brengen in onze informaties over de reactie, welke de door de Regeering genomen resp. door het militair gezag voorbereide maatregelen in Nederland wekken.

V. Ik meen er tenslotte Uwer Excellentie's aandacht op te mogen vestigen, dat bovenstaande opsomming nog geenszins uitputtend is. Ook indien de hier gestelde vragen alle definitief opgelost zouden zijn, blijven er nog tal van punten over, waaromtrent ik in het onzekere verkeer. Zoo moge ik het feit releveeren, dat nog steeds niet vaststaat, hoe de berechting van landverraders uiteindelijk zal worden geregeld, wat ten aanzien van N.S.B.'ers zal worden gedaan en hoe de eerste bestuursvoorzieningen zullen worden getroffen. Toch zijn ook deze kwesties van het allergrootste belang. Zou men op deze punten bij terugkeer in Nederland nog in het onzekere verkeer; zou het militair gezag te hunnen opzichte bij gebreke van een vasten grondslag waarop het kan handelen een zekere aarzeling moeten vertoonen, dan zijn de psychologische en politieke gevolgen niet te overzien. De taak van het militair gezag wordt onmogelijk en onuitvoerbaar, indien de Regeering nu niet eindelijk, ook op deze terreinen, deze grondslagen voor een vastberaden optreden legt. Zij mag niet vergeten, dat besluiten te elfder ure weinig waarde hebben, daar alsdan de tijd zou ontbreken, de officieren van het militair gezag volledig en grondig te instrueeren.

6. Ik zou het op prijs stellen, indien Uwe Excellentie het geheele in deze nota en hare bijlagen behandelde probleem onder oogen wilde zien. Met name zou ik gaarne ten spoedigste Haar antwoord ontvangen op het gestelde in de conclusie van punt 3, en het gestelde in punt 4. Het heeft namelijk geen zin langer voort te gaan met een arbeid, die ten slotte toch zou blijken nutteloos te zijn.

De Kolonel van den Generalen Staf,
(w.g.) H. J. KRULS.

BIJLAGE 126

Stukken d.d. Augustus 1944 betreffende crisis in de leiding van het Militair Gezag

MINISTERIE
VAN WATERSTAAT

Londen, 14 Augustus.

Persoonlijk.

Waarde Ambtgenoot,

Er is een zaak, die mij met zorg vervult en die U meer dan eenig ander lid van den Ministerraad aangaat. Ik gevoel mij gedrongen, die zaak in den Ministerraad of in de Commissie Terugkeer ter sprake te brengen, maar ik wil U daarmee niet overvallen. Daarom breng ik haar bij dezen onder Uw aandacht.

Ongeveer een jaar geleden, toen de eerste oefening van het Militair Gezag in Wolverhampton zou plaats hebben, vonden Dr. van den Tempel en ik aanleiding in een vergadering van den Ministerraad enkele vragen te stellen. Die vragen waren o.a. deze, of de personen, die bij die oefening zouden optreden als commissarissen voor provinciën en gemeenten, als zoodanig definitief waren aangewezen, en, of die aanwijzingen niet na of in overleg met den Ministerraad zouden moeten geschieden.

Gij antwoordde, dat er slechts een rolverdeeling was gemaakt voor de oefening en dat definitieve aanwijzingen eerst na bespreking in den Ministerraad zouden geschieden.

Een zoodanige bespreking heeft, voor zoover ik weet, nooit plaats gehad.

Toch schijnen de functies definitief te zijn verdeeld.

Wat ik af en toe hieromtrent vernam, heeft mij met ongerustheid vervuld.

Die ongerustheid is niet te weeg gebracht door het U bekende artikel in de „New Statesman and Nation” van 12 Augustus l.l. Het is slechts een toeval, dat ik U dezen brief eerst na de verschijning van dat artikel schrijf. Hij zou niet anders hebben geluid, als ik U een week eerder had geschreven.

Uit de namen, die ik voor verschillende functies heb hooren noemen, kan ik geen anderen indruk verkrijgen dan dezen, dat op verscheidene gewichtige posten personen zullen worden geplaatst, op wier bekwaamheid en ervaring niet voldoende kan worden vertrouwd.

Ik geef U onmiddellijk toe, dat de bezetting van belangrijke posten thans zeer moeilijk is, doordat er slechts weinig geschikte Nederlanders hier beschikbaar zijn. Toch vraag ik mij af, of die omstandigheid een voldoende rechtvaardiging is voor het feit, dat hoofdzakelijk in de kringen van de groote concerns schijnt te zijn gezocht. Zullen velen in Nederland niet vreemd opzien, als zij van vrijwel elke groote onderneming, in Engeland gevestigd of vertegenwoordigd, een aantal leden van den staf in militaire uniform ziet verschijnen, om gezag uit te oefenen?

Als mijn inlichtingen juist zijn, moet de keuze van de personen voor verschillende functies meer dan eens ongelukkig worden genoemd. Zoo schijnt als commissaris voor Twente te zijn aangewezen een lid van een bekende Enschedesche fabrikantenfamilie. Ik ken Twente door een zeer nauwe aanraking, welke in 1903 begon. Ik weet, dat de Twentsche arbeidersbevolking niets minder gaarne aanvaardt dan de leiding of het gezag van iemand uit de Twentsche fabrikantenkringen. Hoe komt men er toe, zoo iemand een post met gezag in Twente te geven? Het schijnt haast „asking for trouble”. Het is een zeer gevaarlijk experiment.

Mij werden namen genoemd van personen, bestemd om op te treden als commissarissen in Amsterdam, den Haag, Rotterdam. Personen, die zelfs niet in het kleinste dorp eenige bestuurservaring hebben opgedaan. Ik kan niet anders dan groote moeilijkheden verwachten.

Voorts vernam ik, dat met de zorg voor arbeidszaken is belast de heer van den Wall Bake en dat daartoe ook bemoeiingen met de vakverenigingen zouden behooren. Mij is van meer dan een zijde medegedeeld, dat hij niet de geringste kennis van de arbeidersorganisaties bezit, wat ook volkomen verklaarbaar is, daar hij uit Roemenië is gekomen. Hoe kan men iets anders dan een zeer slecht resultaat verwachten, als iemand, volkomen onbekend met zaken en personen, zich gaat bemoeien met de aangelegenheden der vakverenigingen? Ik ben vast overtuigd, dat de Nederlandsche arbeiders dat niet zonder krachtig verzet zullen dulden en dat groote moeilijkheden zullen ontstaan.

Gij weet, dat ik met U overtuigd ben van de noodzakelijkheid, dat gedurende korten tijd de Bijzondere Staat van Beleg zal bestaan. Ik ben echter even diep doordrongen van de noodzakelijkheid, dat dan het Militair Gezag het vertrouwen van de bevolking moet genieten, en van het besef dat anders zeer groote moeilijkheden zullen ontstaan. Daarom is de aanwijzing van de functionarissen van het grootste gewicht. Ik meen, dat die aanwijzing niet buiten den Ministerraad om mag geschieden, en dat wat thans daaromtrent uitlekt, reden oplevert tot ongerustheid.

Mitsdien ben ik voornemens in een vergadering van den Ministerraad van mijn bezorgdheid te doen blijken.

*Met vriendelijke groeten,
de Uwe,*

(w.g.) ALBARDA.

DEPARTEMENT VAN OORLOG

Londen, 16 Augustus 1944.

H.B.M.G.

*Zeer geheim. Persoonlijk.**Nota voor den Minister d.t. van: lt. gen. van der Vijver.*

Uwe Excellentie heeft mij verzocht een ontwerp te maken voor de beantwoording van bijgevoegden brief van Haren Ambtgenoot van Waterstaat. Tot mijn spijt vrees ik, dat ik daartoe niet in staat zal zijn, daar ik vermoedelijk niet den juisten toon voor dit antwoord zal kunnen vinden. Wel moge ik hieronder U.E. enkele steenen voor dat antwoord geven.

1. De Regeering heeft een staat van beleg noodig gevonden en een militair gezag om de bevoegdheden daaruit voortvloeiend uit te oefenen. Dit was een juiste beslissing. Deze moet goed worden uitgevoerd of niet.

2. De Regeering heeft een militair gezag gecreëerd onder voor de Regeering ideale omstandigheden. Ik wil mijn eigen zaak niet aanprijzen, doch moet hieraan herinneren.

Een normaal militair gezag is een uit militairen bestaand apparaat, dat zich plotseling voor een taak gesteld ziet groote bevoegdheden te hanteeren onder moeilijke omstandigheden en daarvoor weinig voorbereidingen heeft kunnen maken en op zeer vele gebieden geheel anders denkt dan de Regeering.

Hier is een militair gezag als het ware in en uit de Regeeringsdepartementen gegroeid. Alle mogelijke voorbereidingen worden daarmee tot in details besproken. In vele gevallen wordt het werk der departementen eenvoudig in het militair gezag overgebracht.

De samenstelling der secties van het militair gezag is grotendeels verkregen door militairisering van ambtenaren, die op de departementen soortgelijk werk doen.

De leiding van het militair gezag is toevertrouwd aan een officier, die men daartoe geschikt bevond, omdat hij niet eenzijdig militair is en ook iets anders in de wereld gedaan heeft. Wat wil men nu nog meer voor waarborgen, dat dit militair gezag geen eenzijdig, los van de Regeering staand, orgaan wordt, dat „militairistische” neigingen heeft?

3. In plaats van het vorenstaande te waardeeren en het militair gezag vertrouwen te geven, doet men niets anders dan het wantrouwen, dwarsboomen, verdenken van eigen politiek en luisteren naar inblazingen van ontevreden groepen. Dit vermoordt het militair gezag, maakt het onmogelijk en voert naar de conclusie, dat het dan maar beter opgeheven kan worden.

4. Als er leemten zijn in de bezetting van het militair gezag, dan heeft dat twee oorzaken:

a. dat wij nu eenmaal moeten roeien met de riemen, die wij hebben,

b. dat de Regeering vele andere dingen belangrijker vindt en daarom slechts matig heeft medegewerkt om geschikte krachten aan te wijzen.

5. Het verwijt van de groote concerns vloeit uit het vorenstaande voort. Die menschen zijn er nu eenmaal, stelden zich dikwijls met veel moeite beschikbaar en voldoen aan eischen van ontwikkeling, organisatie-vermogen, en besluitvaardigheid.

Ik heb er destijds voldoende tegen gewaarschuwd, doch anderen waren er niet.

Bovendien: de menschen staan ieder voor zich boven eenige verdenking, zij vormen de normale stof, waar onze gewone reserve-officieren ook uit voortkomen.

Hun aantallen zijn in het geheel niet schrikbarend; ik moge daarvoor verwijzen naar Bijlage I.

6. De opmerking over den M.C. in Twente snijdt geen hout. M.C. in Twente is de reserve-majoor de Lange. Deze reserve-officier is afkomstig van Philips. De fabrikantenzoon is de res.-kap. Jannink, zijn toegevoegde. Het is logisch, dat althans een der beide heeren in het gezagsgebied bekend is.

6. Critiek op de M.Cn. in Amsterdam, den Haag en Rotterdam is kinderachtig. Allicht dat zij geen bestuurservaring hebben. Hadden de m.g. dragers onder den vorigen staat van beleg dat dan wel?

Menschen met bestuurservaring in dorpen en steden zijn er nu eenmaal niet. Zelfs in Nederland niet, want daar werd het militair gezag practisch uitsluitend door beroepsofficieren uitgeoefend. Stelt men dezen eisch, dan is M.G. onmogelijk.

Maar men moet dezen eisch ook niet stellen. Het bewijst, dat men niet het minste begrip heeft van wat M.G. is. Ik zie den heer Albarda al reageeren, wanneer ik zou beweren, dat wij provinciën en gemeenten gingen besturen.

7. De aantijgingen tegen den res. kap van den Wall Bake wijs ik met verontwaardiging van de hand. Kunnen arbeidszaken in het M.G. alleen behandeld worden door iemand die de vakverenigingen kent? Daarvoor is noodig iemand met begrip voor de militaire eischen, gezond verstand en hart voor arbeidsproblemen.

Welnu, aan deze eischen voldoet kap. v. d. Wall Bake volkomen.

Zijn belangstelling voor den arbeider is m.i. veel dieper en verder gaand dan die van vele vakverenigingsmannen.

De Heer Albarda spreekt hier door den mond van den heer Sluysen, het lid van den Raad van Advies, die ook in zijn „Kantekleer-artikelen” er reeds eerder de aandacht op vestigde, dat geen partijgenooten en vakverenigingsmannen in het militair gezag zitten.

Ik moge er in dit verband aan herinneren, dat mijnerzijds de heer Oldenbroek is verzocht als adviseur op te treden, doch practisch weinig beschikbaar is. Zelfs een plaats te vervullen heeft hij geweigerd omdat dit niet strookte met de belangen van zijn bond.

Mijn overtuiging is ook trouwens, dat de heeren dit niet willen. M.G., de creatie van deze kapitalistische regeering, mag geen goede dingen doen, het moet een object voor critiek blijven, waartegen zich straks de volle furie van de heeren kan richten.

Zoo gaat het trouwens met de Regeering zelf ook. De Heer van den Tempel komt terug van de internationale arbeidsconferentie met veel goede dingen.

Deze Regeering mag ze echter niet op haar programma zetten. Daar moet hij later mee komen. Was het niet logisch geweest, dat de Regeering blijk gaf den tijdgeest te verstaan door met een programma te komen, niet om zelf uit te voeren, maar om in Nederland aan het volk voor te leggen?

Nu zwijgt zij, heeft geen programma en maakt zich verdacht. Hetgeen de bedoeling is.

U.E. vergeve mij deze ontboezemingen, die misschien niet geheel ter zake zijn.

Wel is het nog van belang op te merken, dat ik nimmer gevraagd of onderzocht heb tot welke partij een lid van het M.G. behoort. Als ik goede medewerkers uitsluitend onder de S.D.A.P.-ers had kunnen vinden, had ik dat ongetwijfeld gedaan.

Thans heb ik eens laten uitzoeken hoe het staat. Bijlage II geeft U een overzicht van de S.D.A.P.-ers, althans sociaal-democraten, in M.G. Voor mij een volkomen verrassing.

8. Ik moge nog even de oud-N.S.B.-ers in het geding brengen. Bij mijn weten zijn het er twee, n.l. It. van Dijk en kap. Peters. Beide zijn bekwaam en hebben mijn volle vertrouwen. Ik zou het klein, naar en dom vinden, indien zij nu op het laatste oogenblik onder den druk van ontevreden en vreemdelingen aan den dijk werden gezet.

Het is een bewijs van zwakte en kneedbaarheid voor vreemde invloeden. Het is dom, want zij vervullen plaatsen, die vervuld moeten worden en waar geen anderen voor beschikbaar zijn.

9. U.E. deelde mij gisteren mede, dat het wel zoo'n vaart niet zou loopen. Ik geloof dat graag. Toch heb ik gemeend U deze ontboezeming op papier te moeten geven.

Het verzet van de Regeering tegen haar eigen creatie, het militair gezag, steekt toch telkens weer den kop op. Ik zou op dit gebied nog vele voorspellingen kunnen doen.

Ik ben diep overtuigd, dat het oogenblik nadert, waarop in het belang van het land beslist moet worden de geheele zaak op te doeken. Een zwak, door de Regeering gewantrouwd en besnoeid militair gezag

doet meer kwaad dan goed en zal de toch reeds zoo in opspraak zijnde naam van het Leger tot in lengte van dagen geheel onmogelijk maken.

Ik betreure, dat U.E. destijds mijn nota van 16 Februari niet aan al haar Ambtgenooten hebt gegeven. Thans wordt tegen den inhoud daarvan nog steeds gezondigd, wantrouwen, geen regeling over de repatriëering, nog steeds foutieve radioverhalen, die ik niet gezien heb, enz.

Persoonlijk zou ik een opheffing van het militair gezag als een zeer groote verlichting beschouwen. Ik heb er mijn beste krachten in een ongewoon tempo aan gegeven. Ik zou er mee door willen gaan, zoo lang ik het belang er van in zie. Maar zooals gezegd, ik zie dat in den huidige vorm niet meer.

Ik doe er niemand en niets een dienst mede door mij zelf aan dit ondankbare en onnuttig wordende werk nog langer op te offeren. Het oogenblik nadert met snelle schreden, dat ik zulks tegenover mijn gezin en mijzelf niet langer verantwoord kan. Ik moet U daarop voorbereiden en zou het waardeeren, indien U zulks ook in den kring der Regeering zult willen bekend maken.

De Kolonel van den Generalen Staf,

(w.g.) H. J. KRULS.

Onderschrift:

Ik zal hier niet veel aan toevoegen.

Ik kan de verbittering van Kol. Kruls begrijpen. Dezelfde krachten, die vóór Mei 1940 de vorming van een behoorlijke (weermacht?) hebben belet en oorzaak zijn van het voor ons zoo ongunstig verloop van de gevechtshandelingen 10—14 Mei 1940 (waarvoor ten onrechte de legerleiding en de Generale Staf verantwoordelijk worden gesteld), zijn thans bezig het Mil. Gezag af te breken. Hiermee zal het in de praktijk dan wellicht precies gaan als met ons Leger en het is volkomen begrijpelijk, dat Kol. Kruls de verantwoordelijkheid daarvoor intijds opzegt.

De Luit. Generaal,

(w.g.) v. d. VIJVER.

18.8.44.

Bijlage I.

Bij het grootbedrijf rechtstreeks of indirect betrokken officieren Militair Gezag (medegerekend zij, die vóór den oorlog in het grootbedrijf werkten, doch thans daarvan los staan).

In totaal 25 officieren, op een bezetting van 184 officieren is plm. 13½ %.

Of wel: 25 officieren op een bezetting van 268 officieren en minderen (exclusief troepen-detachement, chauffeurs, enz.) is plm. 10 %.

Bijlage II.

Sociaal-democraten bij Militair Gezag.

Oldenbroek: Adviseur voor arbeidszaken (Sectie I A). Hij kan echter weinig geraadpleegd worden, omdat hij òf op reis is òf zeer weinig tijd heeft.

Meerloo : Adviseur voor medische en psychologische aangelegenheden. Wordt voortdurend geraadpleegd en houdt voordrachten voor officieren M.G.

Snijders : Chef van Sectie II (Juridische Zaken) M.G.

Akkerman : Sous-Chef van sectie IX (Openbare Werken), aangevoerd in overleg met den Minister van Waterstaat.

Schürmann : Een van de provinciale Commissarissen M.G., tevens off. van justitie bij de Nederl. rechtbank te Londen.

Sikkema : In Regeerings-Voorlichtings Dienst, met mobilisatiebestemming M.G. (Sectie XI, Voorlichting).

De Heer Lebon werd meermalen uitgenoodigd op een of andere wijze aan M.G. (Voorlichting) mede te werken, doch had steeds „bezwaren” of „geen tijd”.

Dr. Sajet werd eveneens maanden geleden uitgenoodigd, een taak te vervullen in Sectie VIII (Volksgezondheid). Hij wenschte toen echter niet onder Dr. v. d. Belt, die op verzoek van den Minister van Sociale Zaken als Hoofd van S. VIII was aangewezen, te werken. De Minister van Sociale Zaken wenschte op zijn beurt Dr. v. d. Belt niet vervangen te zien door Dr. Sajet, terwijl ook Min. van Boeyen ons afried, Sajet een leidende functie te geven. Later kwam Dr. Sajet op de zaak terug en wilde toen weer wèl onder Dr. v. d. Belt werken, ofschoon hij in-

middels reeds in de organisatie-Ferwerda was opgenomen. Toen was echter reeds in de zaak voorzien en was er in M.G. voor Dr. Sajat geen plaats meer.

Andere vooraanstaande socialisten zijn niet aanwezig of beschikbaar.

Londen, 15 Augustus 1944.

DEPARTEMENT VAN OORLOG

Londen, 18 Augustus 1944.

Veel speed. Persoonlijk.

Nota voor den Minister d.t. van: lt. gen. v. d. Vijver.

Het is niet dan na rijp beraad, dat ik tot de slotsom gekomen ben, mij niet langer beschikbaar te kunnen stellen voor eene functie bij het Militair Gezag.

Sinds ruim een jaar heb ik medegewerkt aan den opbouw van deze organisatie en heb ik de verschillende reacties van een aantal Uwer Excellentie's ambtgenooten van hetgeen het Bureau Militair Gezag deed en voorbereide kunnen waarnemen. Ik heb daaroij niet vergeten, dat het de Regeering was, die *zelve* het Militair Gezag als een noodzakelijkheid zag en op grond daarvan het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg vooroereidde. Ik heb evenmin kunnen vooroerzien, dat diezelfde Regeering op mij en op vele anderen een beroep deed, om naast onze normale werkzaamheden ook nog de zware en verantwoordelijke taak der voorbereiding van het ons later wachtende werk ter hand te nemen, zonder dat iemand onzer — en ik persoonlijk wel in de laatste plaats — daarom had gevraagd of daarnaar verlangde. Ik wist, evenals zoovele anderen dit wisten, dat een zéér zware taak het Militair Gezag zou wachten, en dat wij onze beste krachten moesten geven zonder iets daarvoor in ruil te kunnen verwachten dan het besef, het Vaderland naar ons beste weten en kunnen gediend te hebben in een kritieke periode. Toch, en misschien juist daarom, gaf ik met enthousiasme gevolg aan het beroep, dat Uwe Excellentie mede op mij deed.

Ik mag niet verhehlen, dat mijn enthousiasme voor een deel geboren was uit de hoop, snel en goed werk te kunnen doen ter aanvulling van een Regeerings-beleid, dat tijdens den in de Londensche ballingschap doorgeorachten tijd naar mijn persoonlijk gevoelen maar al te dikwijls geleden had onder traagheid, gemis aan fantasie en besluiteloosheid. Ik meende evenwel, dat deze gebreken, voor een deel te (.....?) waren uit een gebrek aan geschoolde, belangelooze medewerkers en dat de Regeering dan ook, na oprichting van het Bureau Militair Gezag en na het daarin dienstbaar maken van vele bekwame elementen in de Nederlandsche Kolonie aan de Vaderlandsche zaak, haar bereidheid en verlangen zou toonen in de bestaande leemten te voorzien en dat zij met vreugde en vertrouwen de medewerking van zoovele goede Vaderlanders zou aanvaarden.

Ik ben helaas bitter teleurgesteld. In plaats van vertrouwen te verkrijgen heb ik — en velen met mij, met name ook het Hoofd van het Bureau Militair Gezag — voortdurend met wantrouwen te kampen gehad. Ongemotiveerd (.....?)

Inplaats van begrip en medewerking te ondervinden, moest ik constateeren, dat slechts critiek mijn en anderer deel werd. Ongemotiveerde en kleinzielige critiek.

Dit alles zou ik met liefde voor de goede zaak over gehad hebben, ware het niet, dat een aantal factoren mij langzamerhand tot de overtuiging brachten, dat alle offers aan tijd en inspanning en gebrek aan waardeering toch tevergeefs waren. De overtuiging dus, dat ondanks alles het ééne groote doel: het Vaderland een dienst te bewijzen, ongeacht de offers en gevolgen, nooit bereikt kan worden. Deze factoren zijn de volgende.

1. De Regeering heeft op zeer vele vitale punten van het onmiddellijk na de bevrijding te voeren beleid zóó getalmd en van een zóódanige interne oneenigheid en besluiteloosheid blijk gegeven, dat het moeilijk wordt, onder hare leiding het werk van den wederopbouw in die periode, zij het voor zeer korten tijd, doch onder hoogst gespannen verhoudingen, te verrichten. Van de talrijke punten, waarop beslissingen ontbraken, heb ik Uwe Excellentie meermalen, schriftelijk en mondeling door tusschenkomst van den Kolonel Kruls op de hoogte gebracht. Helaas zonder resultaat. Ik zal te dezer plaatse niet in herhalingen vallen. Voldoende zij het, te zeggen, dat in het huidige zeer critieke stadium nog veel ontbreekt.

2. Verschillende Ministers hebben voortdurend blijk gegeven van gebrek aan vertrouwen in het Militair Gezag, zoowel in het instituut

als zoodanig als in de kwaliteiten en de bedoelingen van de personen, die daarin werkzaam waren of — bij de bevrijding — voor een functie daarin bestemd zouden zijn. Vele van Uwer Excellentie's ambtgenooten hebben bij herhaling doen uitkomen, dat zij het Militair Gezag als een „pis aller” beschouwden en zeer beducht waren voor eigenmachtig en ondoordacht optreden van hen, die daarin een leidende positie hadden. Schoorvoetend en zonder eenige overtuiging werd het Nederlandsche Volk over het Militair Gezag ingelicht — en dan nog zeer summier en onvolledig. Week in, week uit duren de meest onbillijke aanvallen voort, in woord en geschrift door verschillende van Uwer Excellentie's ambtgenooten gelanceerd. Welnu, zonder vertrouwen van de Regeering in het Militair gezag, als instituut, en in de samenstellende deelen ervan, is de zware taak, welke daaraan is toegedacht niet te vervullen. Ik kan, in de omstandigheden, waaronder wij in Nederland zullen werken, niet voortdurend over mijn schouder kijken om gewaar te worden, wie van Uwer Excellentie's ambtgenooten *nu* weer een aanval op het Militair Gezag pleegt of voorbereidt.

Zonder vertrouwen van het Nederlandsche volk is de taak evenmin te verrichten. Wat dat aangaat, heeft de Regeering bewust of onbewust, alles gedaan om dat volksvertrouwen bij voorbaat te ondermijnen. Men beluistert in deze voorlichting voortdurend, dat de Regeering het Militair Gezag — nu ja, wel een onvermijdelijk kwaad achtte, maar dat zij het toch zoo goed „in de hand had” en het zooveel mogelijk buiten alles wil laten.

Het Hoofd van het Bureau Militair Gezag (toekomstig Chef van den Staf) heeft men zelden of nooit de gelegenheid tot een openhartige uiteenzetting van zijn taak en bedoelingen willen geven.

Reeds herhaaldelijk heb ik deze en dergelijke overwegingen te Uwer Excellentie's kennis gebracht. Er is echter niet alleen niets veranderd, maar de toestand wordt steeds ernstiger en onbevredigender. Ik behoef slechts te wijzen op den brief door Uwer Excellentie's ambtgenoot van Waterstaat ddo. 14 Augustus aan Haar gericht. Wat mij persoonlijk betreft is de maat thans vol.

Ik moge Uwer Excellentie mitsdien verzoeken, mij met ingang van 1 September a.s. van mijn functie bij het Militair Gezag te ontheffen, en mij bij Hare Majesteit de Koningin te willen voordragen voor eervol ontslag als tijdelijk reserve-officier.

*De Sous-Chef Bureau Militair Gezag.
De Res. Lt. Kolonel,*

(w.g.) W. CHR. POSTHUMUS MEYJES.

Hoofd Bureau Militair Gezag.

Ik betreur dit verzoek van overste Posthumus Meyjes in hooge mate. Toen ik U.E. mijn nota van 17 dezer zond, was het voornemen van mijn Sous-Chef mij nog onbekend. Ware het anders geweest, dan had ik reeds dadelijk een stap verder gegaan en ook mijn ontheffing gevraagd.

De overwegingen van verzoeker moet ik onderschrijven. Ik mag U niet adviseeren het verzoek af te wijzen. Immers U.E. heeft hem destijds toegezegd in een dergelijk geval zijn ontslag te zullen bevorderen.

In zijn vervanging zal vermoedelijk niet kunnen worden voorzien. Ik heb nog geen stappen gedaan, doch ik vrees, dat geen van mijn medewerkers, die daarvoor geschikt is, onder de huidige omstandigheden de verantwoordelijke positie van Sous-Chef zal willen of kunnen aanvaarden.

Ik moge U.E. er op wijzen, dat het — indien werkelijk geen anderen Sous-Chef gevonden kan worden — voor mij onmogelijk zal zijn de leiding te blijven houden.

Ik moet voorts ernstige overweging aanbevelen van mijn nota van gisteren. Een zeer duidelijk gewijzigde houding tegenover het militair gezag is absoluut noodzakelijk. Zonder dat staat ook mijn onwrikbaar besluit vast om U.E. om ontheffing uit mijn functie te vragen.

In afwachting daarvan zal ik gaarne met verlof gaan. Ik wil niet de risico loopen, dat mijn nota weder evenals die van 16 Februari j.l. onbeantwoord blijft.

De ongelukkige omstandigheid doet zich voor, dat juist Maandag de cursus Commissarissen aanvangt. Ik wil geen knaleffect door dezen af te gelasten. Ik zal den Sous-Chef opdragen zijn taak daarbij te vervullen en ik vertrouw, dat hij het naar eer en geweten zal doen. Ook ik zal mijn rol daarbij vervullen.

Daarna moge ik Uwer Excellentie verzoeken mij, aanvangende Maandag 28 Augustus 1944, verlof te verleen tot dat een beslissing zal zijn genomen over de vraag

een militair gezag, dat erkend en vertrouwd wordt en een Regeering, die het als een man steunt en niet tegenwerkt en zich schaamt het ingesteld te hebben,

of een militair gezag, zooals zich dat thans ontwikkelt, maar dan zonder mij,

of opheffing van het militair gezag.

De Kolonel van den Generalen Staf,

(w.g.) H. J. KRULS.

DEPARTEMENT VAN OORLOG

Londen, 19 Augustus 1944.

Nota voor den Minister d.t. van: Lt. gen. van der Vijver.

In mijn nota van 17 dezer en in mijn onderschrift op het verzoek om ontslag van den Sous-Chef van mijn bureau van 18 dezer heb ik Uwer Excellentie doen kennen, dat bij mij de overtuiging heeft post gevat, dat de Regeering niet bereid is de consequenties te aanvaarden van haar eigen besluit om het land in bijzonderen staat van beleg te verklaren en evenmin om het militair gezag hoog te houden en het vertrouwen te geven, zonder hetwelk het onmogelijk zijn zware en verantwoordelijke taak zal kunnen vervullen.

De toestand nu eenmaal zoo zijnde, meen ik als de beste oplossing te moeten aanwijzen om op de dwalingen ons weegs terug te keeren en geen bijzonderen staat van beleg te doen intreden, geen militair gezag in te stellen.

Gedurende de eerste of militaire phase ware dan het nemen van ingrijpende maatregelen aan den geallieerden bevelhebber over te laten, terwijl daarna wellicht bijzondere bevoegdheden aan de Regeering, den Minister van Justitie of een Regeeringscommissaris gegeven zouden kunnen worden.

Misschien zou een dergelijke oplossing ook meer tegemoet komen aan de verlangens van het vaderland, waar men wars zou zijn van alles wat militair gezag of militair is.

Hoe het ook zij, een militair gezag, zooals zich dat nu ontwikkelt, wordt een onmogelijk creatuur, dat slechts kwaad en geen goed kan doen.

Het wordt door vele leden der Regeering gewantwoord en als hun natuurlijke vijand gezien, het wordt in de pers belachelijk gemaakt. Aan het Nederlandsche volk wordt het vertoond als een dier van kwaadaardige afstamming, dat echter door de wijsheid der Regeering tot kalmte is gebracht en slechts bij uitzondering uit zijn kooi zal worden gelaten.

Dit kan ook aan onze geallieerde vrienden niet onbekend blijven. Men kan van hen niet verwachten, dat zij aan „nobody's darling” veel zullen overlaten.

Ik verwacht de vraag om met feiten te komen. Ik doe dat niet gaarne. Als ik feiten geef, zullen er zeker wel een paar weerlegd of verzwakt kunnen worden en komt daarmee mijn beoog in gevaar. Ik ken deze tactiek. Ik heb vele jaren departementale ervaring en heb daarin wel iets geleerd.

Mijn overtuiging berust niet in de eerste plaats op feiten, maar op aanvoelen. Ik zie, ik ruik, ik voel het.

Toch zal ik een bloemlezing geven op gevaar af op eenige punten verlies te boeken.

1. Ik moge beginnen met eenige dingen uit de laatste dagen omdat die de emmer hebben doen overloopen.

Bezwaren tegen de M.Cn. Nadat de M.Cn. met instemming der Regeering destijds tot officier zijn benoemd en thans meer dan een jaar in opleiding zijn, komt de M.v.W. met bezwaren tegen de M.Cn. Zij zouden geen bestuurservaring hebben en uit verkeerde kringen komen.

De M.v.W. staat hierin niet alleen, de New Statesman is met hem, al betoogt Z.E. dat deze Haar niet beïnvloed heeft.

In mijn nota van 17 Augustus ben ik hierop reeds voldoende ingegaan. Ik vraag nu nog slechts: Waarom thans deze opmerking?

De Minister weet evengoed als ik, dat

er geen andere keus is,

mensen met bestuurservaring niet aanwezig of beschikbaar zijn, thans geen andere M.Cn. meer kunnen worden opgeleid.

Het stellen van de vraag op dit oogenblik bewijst *wantrouwen*, het zich scharen aan de zijde der tegenstanders, het zich zelf willen dekken in geval van mogelijke ongelukken.

Z.E. rekent mis; hij dekt zich zelf niet meer door *nu* te waar-
schuwen.

2. *Bezwaren tegen kap. v. d. Wall Bake.* De Minister van Waterstaat heeft bezwaren tegen het Hoofd der Sectie Arbeidszaken. Z.E. voorziet de ijselijkste moeilijkheden, want dit hoofd heeft geen kennis der vakverenigingen.

Dacht Z.E., dat ik dit Hoofd zou hebben aangewezen, wanneer ik ook die moeilijkheden vreesde? Kan Z.E. ook de oplossing geven door iemand aan te wijzen, die voor de functie geschikter is en wel op de hoogte is van het vakverenigingsleven? Dat kan hij zeker niet. Hij beoogt slechts afbrekende critiek; hij waarschuwt om zich te dekken.

De vakverenigingsmannen, die ik gevraagd heb, deden niet mede. Een er van, de heer Oldenbroek, gaf zelfs als zijn oordeel, dat het Nederlandsche volk vermoedelijk liever zag ingegrepen door geallieerde militairen. Le voilà.

Mag ik nog de vraag stellen, waarom de Minister van Sociale Zaken, die toch in de eerste plaats geïnteresseerd moet zijn, nimmer een oplossing is komen aanbevelen.

En tenslotte nog de opmerking, dat deze aanval op v. d. W. B. ook al weer heel toevallig juist komt tegelijk met de bij den M.P. gedane verdachtmaking, dat hij fascist zou zijn.

Ik meen niet te achterdochtig te zijn, wanneer ik onderstel, dat de Minister van Waterstaat de spreekbuis is van de groep, die ook deze verdachtmaking gelanceerd heeft.

3. *De actie van den Minister van Waterstaat tegen de Inundatie-commissie.* Zeer duidelijk voorbeeld van *wantrouwen*. Militair gezag, dat volkomen op zijn terrein blijft, wordt geschetst als een tweede Regeering, die naast en tegen de echte werkt.

Op mijn initiatief werden de gevolgen der inundaties over de geheele linie uit alle gezichtshoeken bekeken. Heeft de Regeering dit ook gedaan? Neen. M.G. deed het; maar dat mag niet. Liever de vraagstukken niet oplossen, dan door M.G.

Zeer sterk sprekend is het voorbeeld der vliegtuigen. Het rapport beveelt het gebruik van vliegtuigen aan. Neen, dat mag niet want de Minister van Waterstaat heeft een commissie en papieren vliegtuigen. Dacht de Minister in ernst, dat de geallieerden geen vliegtuigen zouden gebruiken om ons te dezer zake te helpen, omdat hij het beheer van — zoover mij bekend, niet aanwezige — transportvliegtuigen regelt?

En zou ik op dit terrein geen aanbevelingen mogen doen?

4. *Bestuurservaring van M.Cn.* Ik had dit bij punt 1 moeten behandelen, maar veroorloof mij er nu op terug te komen.

Het stellen van den eisch bewijst gebrek aan inzicht in M.G.

Als ik dien eisch zou stellen, zou mij verweten worden, dat M.G. zou willen gaan „besturen”.

5. *Het M.G. en de Repatriëring.* Ik heb mij bij de bespreking met den Minister van Sociale Zaken, welke wij deze week hadden, bijzonder toegeefelijk en tegemoetkomend getoond. Ik persoonlijk heb geen bezwaar om maj. de Boer te laten samenwerken met den heer Ferwerda. Ik ontken echter de noodzakelijkheid en de wenschelijkheid.

De Minister maakt zich verschrikkelijk ongerust over de aansluiting en de coördinatie. Toen ik hem om voorbeelden vroeg, zijn wij echter niet verder gekomen dan het opnemen en verzorgen van vreemdelingen in kampen.

Over het belangrijkste, het opvangen, onderzoeken, administreeën, verzamelen en doorzenden van ongeorganiseerd repatriëerenden, behoeft geen onrust te bestaan. Het M.G. heeft met S.H.A.E.F. alles gedaan wat onder de huidige omstandigheden denkbaar was om het te doen slagen.

De Minister en de Heer Ferwerda deden op dit eenige terrein, waarvoor hier gezorgd moet en kan worden, *niets*. Thans willen zij zich er mede bemoeien. Goed, coördineeren, maar niets meer veranderen. Dat is nu te laat.

Ik moge ernstig waarschuwen voor de consequenties. Ik wil mijn best doen met den majoor de Boer een regeling te helpen treffen. Ik voorspel echter de grootste conflicten. De Boer kan — wanneer er nu nog aan gedokterd wordt — zeker geen verantwoordelijkheid meer dragen.

Het bleek, dat de Repatriëringsoefening den Minister nog steeds dwars zit. Hoe kan dit? De oefening bestreek nu juist *het terrein*, dat ook volgens hem door M.G. zal worden betreden en waaraan niemand anders iets gedaan had.

Waarom dan nog steeds geraakt? Had de Minister van Sociale Zaken deze militaire oefeningen moeten houden?

Neen, het is weer het zelfde: Liever niet, dan door M.G.

6. *Het Vrouwenkorps.* De eenig mogelijke oplossing om dit korps op tijd in Nederland te krijgen om nog werkelijk belangrijk werk te doen en om het in het bezit te stellen van het noodige materieel en uitrusting, was *militariseeren*. Het korps zou bovendien op andere wijze nooit tot een behoorlijk werkend orgaan zijn geworden.

H.M. is zooals U bekend, zeer geïnteresseerd voor het korps. Wat nu te denken van een Minister van Sociale Zaken, die aan H.M. mededeelt, dat het korps nu wel niet voor het door de Koningin zoo verlangde doel gebruikt zal worden, omdat het militair is. Dit n.b. van denzelfden Minister, die beweert in te stemmen met de bemoeiing van het M.G. aan dat deel der Repatriëring, waarbij nu juist het V.H.K. wordt ingeschakeld.

Medegedeeld door M.v.J. Volgens Mevr. Knapper betreft H.M. thans zeer, dat V.H.K. onder M.G.

Wantrouwen en kwade stemming verwekken.

7. *Proclamaties.* Vermoedelijk komt de zaak der proclamaties nu wel in orde (proclamatie H.M. inmiddels niet ontvangen). Echter weer een sterk voorbeeld van het scheppen van een slechte verhouding tussen M.G. en S.H.A.E.F. door ¹⁾

¹⁾ *Noot van de commissie.* Het slot van deze nota van Kolonel Kruls ontbreekt aan de aan de commissie toegezonden fotocopye.

No. K. 149.

Londen, 30 Augustus 1944.

Geheim.

*Aan den Luitenant Kolonel
C. Posthumus Meyjes.*

Naar aanleiding van Uwe aan mij, door tusschenkomst van den luitenant-generaal v. d. Vijver, gezonden nota dd. 18 dezer, moge ik verwijzen naar de bespreking in Wrottesly Park op 23 dezer, in tegenwoordigheid van den Minister-President en het Hoofd van het Bureau Militair Gezag.

Tot mijn groote voldoening verklaarde U zich bereid Uw verzoek om uit Uw functie te worden ontheven, terug te nemen, inwilliging waarvan ernstige schade aan het prestige van het M.G. zou be-rokkenen.

Niettemin mag niet worden ontkend, dat er aanwijzingen zijn, dat niet alle leden van de Regeering volledig vertrouwen aan het M.G. schenken, een omstandigheid, welke door mij, evenals door U, ten zeerste wordt betreurd en afgekeurd.

De Minister-President zegde toe mededeeling te doen in den Ministerraad van de door U tot uitdrukking gebrachte grieven en een verklaring van de Regeering te zullen uitlokken, waarin vertrouwen in het M.G. zal worden uitgesproken, met dien verstande, dat omtrent de oprechte bedoelingen van het M.G. geen twijfel wordt gekoesterd, onverminderd het recht van kritiek op handelingen van het M.G.

Ik hoop U spoedig hieromtrent nader te kunnen inlichten.

De Minister van Oorlog.

BIJLAGE 127

Brief d.d. December 1944 van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de chef staf Militair Gezag inzake de zuivering

Generaal Kruls met copie Hoofd Sectie I.

Het is mij gebleken dat de civiele autoriteiten in de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland voldoende overzicht beginnen te krijgen van de situatie in hun respectieve provincien, zoodat de noodzaak om zuiveringsmaatregelen door het Militair Gezag te doen toepassen op het terrein van het Binnenlandsch Bestuur in genoemde provincien evenredig aan beteekenis afneemt. Ik stel mij voor dat, ingaande 1 Januari 1945, het Militair Gezag zich van verdere zuiveringsmaatregelen zal kunnen onthouden, omdat de genoemde autoriteiten op het betrekkelijke terrein in staat zullen zijn die tot voldoening te brengen.

Het ligt in mijn bedoeling, in opgemelden geest een rondschrijven te doen uitgaan, doch gaarne verneem ik spoedig of zulks U tot op- of aanmerkingen aanleiding geeft.

Ik stel mij dan tevens voor, dat de zuiveringsmaatregelen genomen door het Militair Gezag, die op 1 Januari 1945 nog hangende zijn, door de bedoelde civiele autoriteiten zullen worden afgewerkt, hetzij door opheffing, hetzij door continueering, hetzij door ontslag.

Wel zal het mij aangenaam zijn, indien het Militair Gezag in zooverre het Binnenlandsch Bestuur assistentie wil blijven verlenen, dat bedoelde civiele autoriteiten aan het Militair Gezag zuiveringsmaatregelen kunnen verzoeken, en ook opheffing daarvan. Hierbij zou dan het Militair Gezag een meer passieve rol vervullen, die echter het voordeel heeft, dat een civiele autoriteit via het Militair Gezag mogelijkerwijze iets gemakkelijker tot een zuiveringsmaatregel zou willen overgaan, mede in verband met de kwestie van de publicatie in de *Staatscourant*, dan wanneer die civiele autoriteit bedoelde maatregelen rechtstreeks en zelfstandig zou moeten nemen.

Aangezien een goede verstandhouding tusschen Militair Gezag en het Burgerlijk Gezag naar mijn meening aanwezig is, stel ik mij voor, dat een regeling, als in de laatste alinea bedoeld, praktisch zal kunnen functioneeren.

De Minister van Binnenlandsche Zaken.

BIJLAGE 128

Rapport van de Minister-President omtrent zijn bezoek aan het bevrijde gedeelte van Nederland d.d. 16 December 1944, uitgebracht aan H.M. de Koningin.

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 380/44/X.

Arlington House,
Arlington Street,
S.W. 1.

Zeer geheim.

Aan alle leden van den Raad van Ministers.

Hiernevens heb ik de eer Uwer Excellentie te Harer vertrouwelijke kennisgeving te doen toekomen copie van het door mij aan Hare Majesteit de Koningin uitgebrachte rapport d.d. 16 December j.l., no. 377/44/X, omtrent mijn bezoek aan het bevrijde gedeelte van Nederland.

Ik stel mij voor dit rapport tot een onderwerp van bespreking te maken in de eerstvolgende vergadering van den Ministerraad.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

*Voorzitter van den Raad van Ministers,
namens dezen,
de Secretaris,
(w.g.) onleesbaar.*

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

G.U. 377/44/X.

Arlington House,
Arlington Street, S.W. 1.
16 December 1944.

Aan de Koningin.

Teruggekeerd na een veertiendaagsch bezoek aan de verschillende deelen van bevrijd Nederland, zij het ondergeteekende veroorloofd Uwer Majesteit bij deze diep eerbiedig rapport uit te brengen van zijn bevindingen.

1. *Programma der reizen en besprekingen.*

Ten einde Uwer Majesteit een overzicht te geven van de bezochte streken en van de gevoerde besprekingen zij allereerst het programma daarvan vermeld.

Zaterdag 25 November. Aankomst te Eindhoven.

Ontvangst op het stadhuis te Oisterwijk door den wnd. Commissaris der Koningin, burgemeester, wethouders en notabelen.

Zondag 26 November. Ochtenddienst in de Roomsch-Katholieke kerk bijgewoond, alwaar toegesproken.

Middagdienst in de Gereformeerde kerk bijgewoond, waar hetzelfde geschiedde.

Bezoek aan Mgr. Mutsaers, Bisschop van den Bosch.

Rede voor den zender „Herrijzend Nederland” en bezichtiging van deszelfs organisatie.

Enkele juist uit het bezette gebied gearriveerde illegale werkers ontvangen.

Maandag 27 November. Ontvangst te den Bosch door den wnd. Commissaris der Koningin en Gedeputeerden van Noord-Brabant in plechtige zitting ter provinciale griffie. Bespreking met dezen.

Jhr. van Rijckevorsel, Commissaris der Koningin met ziekteverlof, op zijn verzoek ontvangen.

Bezoek aan den wnd. Burgemeester van den Bosch ten stadhuis.

Bezoek aan de getroffen deelen der stad en aan arbeidersgezinnen aldaar.

Bezoek aan een tijdelijk tehuis voor dakloos geworden gezinnen.

Dinsdag 28 November. Ontvangst door provinciale en gemeentelijke civiele autoriteiten ten stadhuis (Jhr. Quarles van Ufford was afwezig voor een bezoek aan Tholen).

Des namiddags besprekingen met vertegenwoordigers van de bevolking, de waterschapsbesturen, de kerken, de verzetsbeweging, het Militair Gezag e.d.

Bezoek aan het zwaar geteisterde Vlissingen.

Ontvangst door Burgemeester en Wethouders. Bespreking met den wnd. Burgemeester. Avondeten en besprekingen met plaatsvervangend Commissaris en Burgemeester.

Woensdag 29 November. Bezoek aan enkele getroffen gezinnen.

Bezoek aan het Hoofdkwartier van de Brigade „Prinses Irene”.

Middagmaal te Goes, alwaar bespreking met Burgemeester en Militairen Commissaris.

Rit over Antwerpen naar Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen.

Bezoek aan Burgemeesters van Axel en Terneuzen.

Ontvangst op het hoofdkwartier Militair Gezag. Besprekingen des middags, des avonds voortgezet, met leiders van de verzetsbeweging en den Militairen Commissaris.

Avondmaal bij den Marinecommandant voor de Westerschelde.

Donderdag 30 November. Bezoek aan de vernietigde steden en dorpen van West-Zeeuwsch-Vlaanderen.

IJzendijke, Schoondijke, Breskens, Oostburg, Sluis, Aardenburg. In elke gemeente bezoek aan, en bespreking met, den Burgemeester of wnd. Burgemeester.

Bespreking met het Roomsch-Katholieke Kamerlid Mr. Blomjous te Tilburg.

Des avonds bespreking met Generaal Kruls en Kapt. Frowein van den Staf van den Bevelhebber der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten.

Vrijdag 1 December. Vergadering van de Ministers-kwartiermakers met de Commissarissen der Koningin, den Procureur-Generaal uit den Bosch en den Chef Staf Militair Gezag. Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard was uitgenoodigd, doch helaas verhinderd en werd vertegenwoordigd door Kolonel Doorman.

Zaterdag 2 December. Ontvangst door den wnd. Commissaris der Koningin voor Gelderland.

Ontvangst door, en bespreking met, den wnd. Burgemeester en de Wethouders van Nijmegen.

Bezoek aan civiele oorlogsgewonden in een Roomsch-Katholiek ziekenhuis.

Bezoek aan getroffen deelen van de stad en aan een gezin aldaar.

Tocht over de Waalbrug door de Betuwe.

Bezoek aan Elst, Zetten, Valburg, en de Burgemeesters daarvan.

Onderhoud met het hoofd van de verzetsbeweging in de Betuwe.

Zondag 3 December. Ochtenddienst in de Nederlandsch-Hervormde kerk te Oisterwijk bijgewoond.

Bezoek aan den Commandant van de Poolse troepen te Breda.

Bespreking met Mr. Gispen, anti-revolutionnair voorman en voormalig hoofd-ambtenaar van het Departement van Economische Zaken.

Maandag 4 December. Bezoek aan, en bespreking met, den Burgemeester van Tilburg.

Bezoek aan twee leeraarsgezinnen aldaar.

Persconferentie te Eindhoven voor de Nederlandsche pers.

Persconferentie voor de buitenlandsche pers.

Bezoek aan door een particulier georganiseerden cursus voor oorlogsvrijwilligers.

Medewerking aan een opname voor een jaarnaal-film.

Dinsdag 5 December. Ontvangst te Maastricht door den Commissaris der Koningin.

Middagmaal en bespreking met dezen.

Ontvangst door, en bespreking met, Burgemeester en Wethouders van Maastricht.

Bezoek aan enkele arbeidersgezinnen.

Bespreking met den Militairen Commissaris en vertegenwoordigers van bepaalde bevolkingsgroepen en van de verzetsbeweging.

Persconferentie voor de buitenlandsche pers.
Avondeten en bespreking met den Commissaris der Koningin, den Burgemeester en den Militairen Commissaris.

Woensdag 6 December. Bezoek aan het hoofdkwartier van de Stoottroepen in Zuid-Limburg.

Bespreking te Heerlen met de directie der Staats- en particuliere mijnen.

Bespreking met de vertegenwoordigers der beambten- en mijnwerkers-organisaties.

Personeel is toegesproken. Bevolking toegesproken.

Bezoek aan den Burgemeester en het nieuwe stadhuis (waarvan voltooiing zoolang is gesaboteerd tot het door Uwe Majesteit zou kunnen worden geopend).

Bezoek aan enkele mijnwerkersgezinnen.

Avondmaal bij Uwer Majesteits Ambassadeur te Brussel.

Besprekingen met autoriteiten van de „Union Internationale de Radiodiffusion”.

Bespreking met de Generaals Dijkhoorn en van Tricht.

Donderdag 7 December. Bespreking met het Hoofd van de Shaef-Mission to the Netherlands over den toestand.

Bespreking met de leiding van het Militair Gezag.

Bespreking op het hoofdkwartier 21st Army Group.

Vrijdag 8 December. Bespreking met den Chef Staf Militair Gezag. Vertrek naar Londen.

Bij officieele ontvangsten door binnenlandsche autoriteiten was ondergeteekende doorgaans vergezeld door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij de overige besprekingen slechts door één of twee zijner medewerkers. De andere Ministers hebben hunnerzijds op zichzelf eveneens talrijke bezoeken gebracht en besprekingen gehouden, waarvan de voornaamste resultaten worden uitgewisseld in geregelde avond-vergaderingen.

Algemeene toestand. Naar het uiterlijk te oordeelen is de algemeene toestand in bevrijd gebied rustig. De bevolking draagt de materiele ontberingen in het algemeen voorbeeldig en gelaten, er heerscht orde en rust. Hiertoe draagt niet weinig bij, dat de inwoners van het Zuiden des Lands in overgroote meerderheid geloovig, goedwillend en volgzzaam zijn en op verstandige wijze worden geleid door de Rooms-Katholieke kerk.

De mate, waarin de bevolking getroffen is, verschilt lokaal sterk. Verreweg de zwaarst getroffen streken zijn:

West-Zeeuwsch-Vlaanderen, waar de meeste plaatsen goeddeels met den grond gelijk gemaakt zijn;

het ondergelopen Walcheren, alwaar b.v. in het zwaar geteisterde Vlissingen nog slechts 3000 van de 24 000 inwoners achtergebleven zijn;

's-Hertogenbosch, waar plm. 800 huizen totaal, en vele honderden andere gedeeltelijk zijn vernield;

Nijmegen, waar 3000 panden totaal vernield zijn en waar na de bezetting nog 700 à 800 inwoners door de Duitsche beschieting zijn gedood;

de Betuwe, waarvan het bevrijde gedeelte geheel geëvacueerd is en thans bovendien onder water loopt.

Daarentegen zijn betrekkelijk bevoorrecht de volgende gebieden, waar weinig schade is geleden en de voedseltoestand ook beter is:

Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen;

Zuid-Beveland;

Tilburg en Breda;

Zuid-Limburg.

Zowel de autoriteiten als de bevolking gaven veelvuldig blijk van hun afhankelijkheid aan Uwe Majesteit.

De ontvangst van de Ministers was overal zeer hartelijk. In sommige plaatsen, zooals de mijnstreek, was de ontvangst door de bevolking zelfs uitbundig.

Terwijl derhalve de houding van de bevolking oppervlakkig gezien niet tot ongerustheid aanleiding geeft, mag ondergeteekende niet nalaten te wijzen op de aanwezigheid van ernstige latente gevaren. Deze vloeien vooral voort uit de volgende vier factoren:

de moeilijke materiele toestand;

de eenigszins labiele geestestoestand, waarin ons volk zich na al het doorstane bevindt;

communistiche of soortgelijke actie van provocateurs onder de arbeidersbevolking;

de gedragingen van bepaalde elementen, die zich in de Binnenlandsche Strijdkrachten hebben ingedrongen.

Deze factoren maken, dat onder de oogenschijnlijk rustige oppervlakte gevaarlijke stroomingen schuren aan de fundamenten van een thans nog geordende en rustige maatschappij. Op deze gevaren zal hieronder nader worden ingegaan bij de bespreking van de verschillende problemen, welke in bevrijd gebied om oplossing vragen.

Eerste probleem: Kolen. Ofschoon de bevolking de behoefte aan voedsel misschien nog acuter ervaart dan die aan kolen, acht ondergeteekende het toch juist laatstgenoemde behoefte voorop te stellen, omdat daar naar zijn meening het punt ligt, waar de hefboom tot het weer op gang brengen van het economisch leven aangezet moet worden.

In Nederland doet zich hetzelfde verschijnsel voor, hetwelk men heeft kunnen waarnemen in andere bevrijde gebieden, n.l. dat er een vicieuze cirkel ontstaat, welke het economisch leven verlamt.

De *industrie* kan, ook voor zoover zij nog grondstoffen heeft, niet werken bij gebrek aan kolen, aan electriciteit (die door kolen moet worden opgewekt) en aan krachtige arbeiders; de *arbeiders* kunnen niet werken, zoolang zij niet behoorlijk gekleed en gevoed worden; de *kleeding* en goeddeels ook de *voeding* hangt weer af van de industrie. Voor zoover de industrie geen grondstoffen meer heeft, en voor zoover het voedsel niet mechanisch verwerkt behoef te worden, hangt men voorts nog af van aanvoer, d.i. *transport*. Derhalve zijn de twee punten, waarop de vicieuze cirkel doorbroken moet worden: *kolen* en *transport*.

Nederland is in het gelukkig bezit van kolenmijnen, die zelf, of door ruil met Belgische kolen, ruim in staat zijn in de behoeften te voorzien. Momenteel produceeren de mijnen echter niet meer dan ongeveer 20 % van wat zij in 1939 voortbrachten.

De wekelijkse productie bedroeg toen ongeveer 255 000 ton, eind November daarentegen 45 000 à 50 000 ton. Als oorzaken hiervoor moeten worden genoemd:

a. de voedseltoestand, waardoor de delving tijdelijk op één dag in de week gestaakt is moeten worden en de praestatie van den ondergrondschen dienst is gedaald tot ongeveer één derde van die van 1939;

b. de arbeidsonlust, welke bij vele arbeiders aan den dag treedt, veelal betiteld als „plichtscrisis”;

c. de onrust, welke onder de arbeidersbevolking is ontstaan. Ten deele vloeit deze voort uit een „gezagscrisis”, welke zich in de mijnstreek eveneens voordoet en welke wordt aangewakkerd door van buiten ingesloven agitators en provocateurs, die de arbeiders aanzetten tot hooger eischen en tot staking. Dezelfde elementen dreigen misbruik te maken van het op zichzelf loffelijke streven naar eenheid, doordat zij een nieuwe „neutrale” eenheidsorganisatie van arbeiders hebben helpen stichten, die de rust niet ten goede schijnt te komen. Op het oogenblik van het bezoek van ondergeteekende was op de mijn Willem-Sophie een staking gaande. De vertegenwoordigers der arbeiders zelf drongen bij ondergeteekende met kracht aan op het onschadelijk maken van de ordeverstoringen, waarvan er thans een aantal door het Militair Gezag in hechtenis zijn genomen. Ondergeteekende kon zich overigens niet aan den indruk onttrekken, dat ook de mijndirecties op het punt van krachtige leiding zijn tekort geschoten. Of dit ook tegenover den bezetter het geval is geweest, moet worden nagegaan.

Inmiddels heeft de voedseltoestand van de mijnarbeiders zijn dieptepunt overschreden.

De caloriewaarde van de distributierantsoenen in de mijnstreek was de laatste weken volgens de Nederlandsche gegevens als volgt:

	Ge- middeld Aug. 1944	29 Oct.— 4 Nov. 1944	12 Nov.— 25 Nov. 1944	27 Nov.— 2 Dec. 1944	Noodig
Voor normale vol- wassenen . . .	1485	986	1177	plm. 1400	plm. 2400
Voor zeer zwaren ar- beid (inclusief ex- tra rantsoenen) .	3167	1902	1929	plm. 2100	plm. 4000

De ingetreden verbetering is van dien aard, dat de directies het verantwoord hebben geacht in den aanvang van December aan het niet-delven op één dag in de week weer een einde te maken.

Op langzame verdere verbetering kan worden gerekend.

Er blijven ook dan echter nog belangrijke desiderata te vervullen. In de eerste plaats is het niet voldoende, dat de totale rantsoenen een zekere caloriewaarde bereiken, de mijnwerkers hebben speciaal

behoefte aan „goedkoope maagvulling” (aardappelen of brood). In de tweede plaats bestaat groot gebrek aan werkkleding en stevig schoeisel. Op versterking hiervan wordt door het Militair Gezag voortdurend aangedrongen bij de Shaef, terwijl ondergeteekende dit persoonlijk te Brussel nog eens heeft gedaan, waarbij hij er den nadruk op heeft gelegd, dat opvoering van de kolenproductie de sleutel is tot een beteren economischen toestand in bevrijd Nederland en daarmee tot de handhaving van de rust.

Tweede probleem: Transport. Men moet in het bevrijde gebied geweest zijn om te kunnen begrijpen, hoe schreeuwend alom de behoefte aan transport is. Bij welhaast elke verbetering, welke men wil aanbrengen, stuit men op de hinderpaal: gebrek aan transport. De spoorbruggen liggen in het water, daardoor niet slechts het spoorwegverkeer, doch ook het verkeer te water onmogelijk makende. Slechts op de trajecten Turnhout—Tilburg, Brussel—Eindhoven, en Eindhoven—Helmond rijden weer één of enkele treinen per dag. Men hoopt echter eerstgenoemde lijn dezer dagen tot Oss bruikbaar te hebben gemaakt en in Januari tot Nijmegen. Aangezien bovendien alle wegvoertuigen door de Duitschers zijn geroofd of door het Militair Gezag en de Binnenlandsche Strijdkrachten gevorderd, is men voor transport van elken aard aangewezen op de vrachtauto's, welke van geallieerde zijde ter beschikking worden gesteld. Dit geschiedt slechts langzaam en in beperkte mate, zoodat het transport een van de groote struikelblokken is voor een verbetering van de economische positie.

De toestand is thans aldus, dat het Militair Gezag 100 eigen vrachtauto's heeft beschikbaar gesteld voor voedseltransport, Shaef drie Fransche en Belgische colonne's van 80 wagens elk, en een motorcorps van 100 wagens, terwijl nog 2 corpsen van 100 verwacht worden. Voorts heeft het Militair Gezag 250 aanhangvrachtwagens besteld, waardoor bij gelijkblijvend benzineverbruik de capaciteit aanzienlijk verhoogd zal worden.

Deze is echter ook dan nog niet bij benadering voldoende. Het Militair Gezag vraagt thans aan Shaef het wagenpark van het Militair Gezag tot ten minste 2000 wagens op te voeren.

Mocht hierop afwijzend worden beschikt, dan zal ondergeteekende dezen eisch persoonlijk tegenover Generaal Eisenhower stellen als een absoluut minimum, waaraan voldaan moet worden.

Voor het overige heeft Prof. Goudriaan opdracht van het Militair Gezag zich speciaal te wijden aan de verbetering van het transportwezen.

Derde probleem: Voedsel. De voedseltoestand in bevrijd gebied is over het geheel genomen slecht. Hierboven zijn reeds enkele gebieden genoemd, waar hij door toevallige omstandigheden relatief beter is, doch over het geheel krijgt de bevolking nog niet voldoende voedsel om de gezondheid op peil te houden en zeker niet om met lust en energie aan den wederopbouw te werken. Wanneer ondergeteekende aan autoriteiten de vraag stelde: Verwacht Gij onrust onder de bevolking in den komende winter, indien de materiele toestand niet verbetert?, ontving hij dan ook meestal een bevestigend antwoord.

Sinds enkele weken is echter in dezen staat van zaken een langzame, doch zeer duidelijke verbetering ingetreden, welke voortgang vindt. Hierboven werden reeds enkele cijfers omtrent den voedseltoestand in de mijnstreek gegeven, waaruit blijkt, dat het normale dagrantsoen van een volwassene aldaar is gestegen van 986 cal. op 1 November tot plm. 1400 cal. op 1 December.

Volgens opgave van Shaef werd in de distributie-periode 26 November—9 December voldoende voedsel aangevoerd om in het geheel bevrijde gebied een rantsoen van 1400 cal. te distribueeren. Plaatselijke lage cijfers, die ongetwijfeld voorkomen (in Nijmegen b.v. eind November 1162 cal.) zijn volgens Shaef slechts te wijten aan gebrekkige distributie tusschen verschillende plaatsen, of binnen een plaats, grootendeels als gevolg van tekort aan transport. In totaal werd door Shaef in November 3500 ton voedsel aangevoerd.

Deze gegevens van Shaef stemmen in hoofdzaak overeen met de berekening van het Militair Gezag, welke voert tot de volgende resultaten, waarbij de caloriewaarde van beschikbare visch en fruit niet meegerekend zijn; deze moeten er dus bij opgeteld worden, voor zoover zij plaatselijk beschikbaar zijn.

	26 November —9 December	9 December —23 December
Volwassenen	1267 cal.	1400 cal.
Kinderen	1500 cal.	1650 cal.

Op grond van deze gegevens mag gehoopt worden, dat in den loop van de maand December de door Shaef gestelde grens van 1600 cal.

bereikt zal worden. Shaef streeft ernaar in Januari de caloriewaarde voor het geheele bevrijde gebied op te voeren tot 2000.

In het dagelijksche leven vindt men de ingetreden verbetering op allerlei wijze duidelijk weerspiegeld. Hierboven werd reeds vermeld, dat in de mijnen weer een einde kon worden gemaakt aan het niet-delven op één dag in de week. In Eindhoven en Tilburg werd kort voor St. Nicolaas 50 gr. koffie (de eerste sinds jaren), 125 gr. suiker en een reep chocolade gedistribueerd.

Uiteraard zullen niet alle klachten onmiddellijk verstommen. Het bereikte peil is nog onvoldoende, er treden als gezegd groote plaatselijke verschillen op, het dieptepunt ligt nog slechts enkele weken achter ons en het zal uiteraard even duren voor de geheele bevolking zich ervan bewust wordt, dat de verbetering blijvend is en zich voortzet. De Regeering kan zich echter niet baseeren op individueele klachten; zij moet afgaan op de officieele, zoowel van Nederlandsche als van Shaef-zijde samengestelde statistieken. En dan kan de conclusie geen andere zijn, dan dat de toestand, sinds het dieptepunt omstreeks 1 November werd bereikt, aanzienlijk is verbeterd en dat deze verbetering langzaam maar zeker voortschrijdt.

Ondergeteekende is voornemens binnenkort den algemeenen toestand met Generaal Eisenhower te gaan bespreken en daarbij specifieke verlangens met nadruk naar voren te brengen, doch het zou, volgens het eenstemmig oordeel van alle Ministers, die den toestand hebben kunnen waarnemen, onredelijk en onverstandig zijn deze demarche het karakter te geven van een protest.

Een bezwaar tegen de handelwijze van Shaef, hetwelk ondergeteekende zich voorstelt eveneens bij die gelegenheid te bespreken, indien de thans daarover door het Militair Gezag gevoerde besprekingen niet tot een bevredigend resultaat mochten leiden, is dat Shaef de door hen noodzakelijk geachte caloriewaarde tevens als een maximum beschouwt, zoodat alles wat door de Regeering zelf extra wordt verschaft onmiddellijk leidt tot een evenredige vermindering van het door Shaef verstrekte. Voorts tracht de Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw in de praktijk dit bezwaar te omzeilen door — voor zoover transport beschikbaar is — die levensmiddelen aan te voeren, die bij het berekenen van de caloriewaarde niet worden meegerekend.

Vierde probleem: Kleeding. De behoefte aan kleeding en schoeisel is weinig minder nijpend dan die aan voedsel en kolen, al loopt zij minder in het oog. Uiterlijk gaat de bevolking meerendeels nog behoorlijk gekleed en geschoeid; deskundigen verzekeren echter, dat de toestand van ondergoed en schoenen lamentabel is en allerminst berekend op de winterkoude. Het ergste is dit voor diegenen, die in koude en vocht hun werk moeten verrichten, met name de mijnarbeiders, de werkers op het land en de manschappen van de bewakingstroepen en van de hulppolitie, die in weer en wind, dag en nacht hun diensten verrichten. Door het Militair Gezag is dan ook in de eerste plaats op werkkleding, resp. uniformen voor deze categorieën aangedrongen en ondergeteekende zal niet nalaten dit bij Generaal Eisenhower krachtig te onderstrepen.

Vijfde probleem: Woningen. In totaal zijn in het bevrijde gebied circa 20 000 woningen totaal vernield of zoo zwaar beschadigd, dat aan een wederopbouw voor het oogenblik, bij gebrek aan bouwmaterialen, niet te denken valt.

Het aantal minder beschadigde woningen bedraagt een veelvoud daarvan. Deze omstandigheden, gepaard aan de evacuatie en inkwartiering bij anderen van vele duizenden gezinnen, heeft woontoestanden geschapen, die in vele huizen hoogst bedenkelijk zijn, zoowel voor het moreel als voor de gezondheid. Ondergeteekende is in arbeiderswoningen geweest, waar in één halve dichtgespijkerde kamer zonder licht een gezin van 6 personen op een groote matras op den grond sliep.

De Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid heeft thans een noodplan opgesteld voor het zoodanig herstellen van 100 000 licht beschadigde woningen, dat per woning althans één kamer glaslicht is, en de rest zoo goed mogelijk waterdicht. De daarvoor benodigde materialen kunnen voor het overgrote deel noch in Nederland, noch in België, noch in Engeland worden gekocht op de vrije markt, zoodat langs verschillende kanalen de hulp van Shaef is ingeroepen voor het verkrijgen daarvan.

Zesde probleem: de arbeidstoestand. Op den ongunstigen invloed, welke het tekort aan levensmiddelen heeft op de arbeidsprestatie werd reeds gewezen. Het is echter onmiskenbaar, dat naast materiele ook psychische factoren hierbij een rol spelen. Na vier en een half jaar dictatuur, zenuwspanning, sabotage en slecht voedsel, is het voor de meerderheid der Nederlanders begrijpelijkerwijze moeilijk terstond weer hun oude werklust en plichtsbefef te hervinden! Klachten over

arbeidsomlust, over het zich onttrekken aan werk onder allerlei excuses, zijn dan ook aan de orde van den dag.

Er zijn nog meer factoren, welke in dezelfde richting werken. In de eerste plaats bestaat een wachtgeldregeling, krachtens welke de werknemer 80 % van zijn oude salaris uitoetaald krijgt, wanneer hij geen nieuw werk kan vinden. De controle of dit laatste werkelijk het geval is, is nog zeer onvolkomen.

In de tweede plaats hebben vele werknemers gedurende de bezetting in den zwarten handel zooveel geld verdiend, dat zij zich kunnen permitteeren eenigen tijd niet te werken, hetgeen hun tegelijk de mogelijkheid bieat hun oude winstgevendende praktijk voort te zetten.

In de derde plaats beklagen de werknemers zich, dat zij voor het geld, hetwelk zij verdienen, toch niets kunnen koopen.

In de vierde plaats bereikten ondergeteekende klachten, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten vele arbeidskrachten absorbeeren, daar het voor laatstgenoemden financieel voordeliger is, minder werk te teekenen en allerhande extra'tjes in den vorm van „gerequireerde” goederen oplevert, wanneer zij bij de Binnenlandsche Strijdkrachten dienst nemen.

Thans is Dr. van Rhijn voor den Minister van Sociale Zaken naar Nederland gegaan teneinde in overleg met het Militair Gezag na te gaan wat nog gedaan kan worden tot verbetering van den arbeidstoestand.

Zevende probleem: de Binnenlandsche Strijdkrachten. Ondergeteekende is thans toegekomen aan datgene wat naar zijn overtuiging en van die van verschillende zijner amotgenooten het grootste potentieele gevaar voor de toekomst oplevert. Het landsbelang en vooral het belang van het Huis van Oranje gebieden ondergeteekende Uwe Majesteit openhartig in kennis te stellen van de ernstige ongerustheid, welke bij velen, en in het bijzonder bij de getrouwste aanhangers van het Huis van Oranje, wordt gewekt door de gedragingen en de houding van sommige deelen der Binnenlandsche Strijdkrachten.

Voorop zij gesteld, dat ondergeteekende, evenals elk rechtgeaard Nederlander, den grootsten eerbied heeft voor het levensgevaarlijk werk, hetwelk tijdens de bezetting is verricht door die leden der Binnenlandsche Strijdkrachten, die toen aan het verzet deelnamen.

Evenzeer is een woord van waardeering op zijn plaats voor het harde en vaak gevaarlijke werk, dat de stoot- en bewakingstroepen op vele plaatsen verrichten, vaak bij nacht en ontij, en doorgaans onvoldoende gekleed.

Voorts zij opgemerkt, dat ondergeteekende vrij groote locale verschillen meent te hebben kunnen constateeren tusschen de discipline en organisatie van de Binnenlandsche Strijdkrachten in verschillende plaatsen en dat hij in verschillende deelen des lands aangenaam getroffen werd door den frisschen geest en den goeden wil van de leden dezer strijdkrachten. Met name trof hem dit b.v. bij een bezoek aan het hoofdkwartier van de stoottroepen in Zuid-Limburg, die nuttige diensten verrichten voor het Amerikaansch 9e leger en door dit leger geheel militair gekleed en gevoed worden.

Des te meer is het te betreuren, dat zich sinds de bevrijding talrijke bedenkelijke elementen hebben ingedrongen in de Binnenlandsche Strijdkrachten, wier verleden en gedragingen aan de Binnenlandsche Strijdkrachten onder de bevolking een zeer slechten naam bezorgen. Den Ministers werden bij hun bezoeken aan de verschillende deelen van het bevrijde gebied door personen, aan wier oordeel men waarde moet hechten, gevallen ter kennis gebracht van ongemotiveerde arrestaties; „requisitie” van aanzienlijke sommen gelds van banken; „requisitie” van goederen, b.v. uit een woning tusschen 1 en 3 uur 's nachts, en van 2000 sigaretten onder bedreiging met geweld uit een winkel in den Bosch; weigeringen zich te storen aan de burgerlijke of militaire autoriteiten, onder het motto, dat men slechts onder de bevelen van Prins Bernhard stond.

Eén voorval zij hier slechts met name vermeld, omdat het symptomatisch is voor vele anderen.

In Zuid-Limburg is onlangs tot Militair Commissaris voor de mijnstreek benoemd de heer Nicola, Inspecteur-Generaal van de Staatsmijnen, omdat deze de persoon was, die in de streek het meeste gezag genoot, zoowel bij de werkgevers als bij de werknemers. Onlangs kwam de Militaire Politie van de stoottroepen hem arresteeren. Toen de Heer Nicola er op wees, dat hij de Militaire Commissaris voor de mijnstreek was, werd hem geantwoord, dat men zich daaraan niet stoorde; de stoottroepen stonden uitsluitend onder de bevelen van Prins Bernhard.

Men moet uiteraard zeer voorzichtig zijn af te gaan op de talrijke oncontroleerbare verhalen over wandaden van leden der Binnenlandsche Strijdkrachten, welke de ronde doen. Doch geheel afgezien van de al of niet authenticiteit van deze verhalen is het onloochenbaar, dat het optreden der Binnenlandsche Strijdkrachten onder de bevelen

king een wijd verbreide ontstemming en onrust hebben veroorzaakt. „Verlos ons van den O.D.”, was op sommige plaatsen de vraag, en „Wij zijn bevrijd van de dictatuur van de Duitschers om te komen onuer die van de Binnenlandsche Strijdkrachten”. Het spreekt vanzelf, dat de gewraakte indisciplinaire handelingen van de leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten plaats vonden tegen den wensch van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard en dat men dezen daarvoor natuurlijk niet verantwoordelijk kan stellen. Het gevaar is echter, dat de bevolking dit wel zal doen en het is daarom, dat ondergeteekende op deze moeilijkheden de aandacht wil vestigen.

Wanneer men de ontwikkeling, de handelwijze en de positie van de Binnenlandsche Strijdkrachten analyseert op grond van de inlichtingen, welke de Ministers in Nederland van talrijke kanten hebben ontvangen, dan wil het voorkomen, dat het evenwel voortvloeit uit de volgende principieel onjuiste toestanden.

1. De *aanwerving* heeft plaats gevonden zonder behoorlijk onderzoek naar het verleden en de politieke en maatschappelijke betrouwbaarheid. Soms tijds was dit niet te vermijden. Het resultaat is in ieder geval, dat thans in de Binnenlandsche Strijdkrachten niet alleen zeer velen zijn opgenomen, die nimmer aan het verzet tijdens de bezetting hebben deelgenomen, doch ook velen, die (geneel afgezien van de bezetting) geen blanco strafregister hebben, of die politiek twijfelachtig geweest zijn en zich door inlijving in de Binnenlandsche Strijdkrachten trachten te dekken, en ten slotte extremistische elementen, die met welaardachte staatsgevaarlijke bedoelingen zich in de Binnenlandsche Strijdkrachten nestelen. Teneinde zich een juist beeld van de situatie te vormen is *het dan ook noodzakelijk te breken met de fictie, alsof de Binnenlandsche Strijdkrachten in bevrijd gebied identiek zouden zijn met die in bezet gebied, dat wil zeggen met de verzetsbeweging.*

In Oosterwijk b.v. omvatten de Binnenlandsche Strijdkrachten 100 man; daarvan hebben er niet meer dan een tiental tijdens de bezetting illegaal werk gedaan; de overige 150 zijn willekeurige elementen, goeue of slechte, die na de bevrijding zijn ingelijfd. De percentages zullen in andere plaatsen waarschijnlijk anders zijn, doch overal zijn groote aantallen leden eerst na de bevrijding toegetreden.

Volgens opgave van den Chef Staf van de Binnenlandsche Strijdkrachten waren er op 1 December jl. ongeveer:

1600 man stoottroepen in Zuid-Limburg;
1500 man stoottroepen in Oost-Brabant;
3000 man bewakingstroepen,

zoodat de totale sterkte van de Binnenlandsche Strijdkrachten op het oogenblik tusschen de 6000 en de 10.000 zou kunnen worden geschat.

Inmiddels heeft de bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten bij instructie no. 2 van 7 November bepaald, dat nieuwe eenheden slechts zullen worden opgericht op zijn bevel. Het blijft dan nog noodig waarborgen te sneppen tegen aanneming van ongewenschte elementen.

2. *Arrestatiebevoegdheid.* Deze zeer willekeurig samengestelde troepen, bestaande uit enthousiaste, doch onervaren jongelieden, zijn op groote schaal eigenmachtig aan het arresteeren gegaan, met het gevolg, dat naast de N.S.B.-ers en collaborateurs, ook honderden onschuldigen nu reeds vele weken gevangen zitten onder ondragelijke onhygiënische en immoreele omstandigheden. Dat zulke dingen in de eerste dagen na de bevrijding plaats vonden is begrijpelijk en was veelal onvermijdelijk; dat het echter nog steeds voortgang vindt, en zelfs van hoogerhand gesanctionneerd wordt, scheidt een toestand van rechtsonzekerheid, die in strijd is met de meest elementaire eischen van den rechtsstaat, welke de bevolking na de bevrijding terug verwachtte.

Nog op 5 November 1944 schreef de Chef Staf van het Militair Gezag aan den „Gevolmachtigde voor Politiezaken van de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten” woordelijk:

„De door de plaatselijke diensten voor aanhouding aangewezen personen zullen door daartoe aan te wijzen eenheden van de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten worden aangehouden en worden onverwijld aan een Opsporingsambtenaar overgegeven ter inbewaringstelling. De Politie is eerst dan bevoegd tot het aanhouden van de bovengenoemde personen, wanneer zij daartoe van mij opdracht heeft ontvangen of, na advies van den Centralen Raad aan den plaatselijken gezagsdrager van het Militair Gezag, van dezen laatste.”

Hier werd dus aan de politie, ofschoon deze door de illegaliteit zelve in bijna alle belangrijke steden voor gezuiverd verklaard is, uitdrukkelijk verboden arrestaties te verrichten en de bevoegdheid daartoe verleend aan de Binnenlandsche Strijdkrachten. Aan de politie was van deze instructie geen mededeeling gedaan. Dit is des te be-

denkelijker, omdat de vraag, of aan de Binnenlandsche Strijdkrachten arrestatiebevoegdheid kon worden toegekend, destijds door Prins Bernhard volkomen correct aan de Regeering is voorgelegd, die daarop heeft beslist, dat zoodanige bevoegdheid alleen aan de Binnenlandsche Strijdkrachten zou toekomen ten aanzien van personen, die hen bij de uitoefening van hun militaire plichten belemmeren. In de praktijk blijkt lijnrecht in strijd met deze beslissing te zijn gehandeld.

De moeilijkheid is, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten zich steeds, ook wanneer zij ongetwijfeld in strijd handelen met de wenschen van Zijne Koninklijke Hoogheid, op het standpunt stellen, dat zij slechts aan Prins Bernhard verantwoording schuldig zijn en zich beroepen op instructies, welke van Zijne Koninklijke Hoogheid zouden zijn uitgegaan, doch waarvan zij den nauwkeurigen tekst meestal niet kennen.

3. *Requisities.* Te dien aanzien geldt hetzelfde als t.a.v. de arrestaties. Vele leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten, de goeden niet te na gesproken, gedragen zich op dat punt zeer vrijevochten, en uiteraard in strijd met de wenschen van hun Bevelhebber.

4. *Berechting van leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten.* De geheele situatie wordt nog aanzienlijk bedenkelijker, doordat leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten, die zich aan vergrijpen schuldig maken, niet kunnen worden berecht ten gevolge van hun staatsrechtelijk zwevende positie. Immers voor den burgerlijken strafrechter kunnen zij niet worden gebracht, daar zij zich erop beroepen militairen te zijn en veelal ook duidelijk dit karakter dragen.

Anderzijds kunnen zij niet onder het militair strafrecht worden gebracht, omdat zij niet onder normaal militair verband staan, zij geen officieren met gewone rangen hebben en in de praktijk bovendien de commandanten onvoldoende bekend zijn met het militair strafrecht om dit toe te passen.

Vergrijpen van leden der Binnenlandsche Strijdkrachten blijven aldus zeer vaak ongestraft, hetgeen uiteraard verder indisciplinair optreden aanmoedigt.

5. *Recruteering uit de politie.* Aan den Minister van Justitie is eenigen tijd geleden de vraag voorgelegd, of de Binnenlandsche Strijdkrachten ook leden mochten recruteeren uit de politie. Gezien de toch reeds zwakke bezetting van de politie, had de Minister van Justitie dit verboden. Niet weinig verwonderd was deze dan ook in Nederland te ontwaren, dat deze instructie volkomen in den wind was geslagen en dat leden van de politie bij de Binnenlandsche Strijdkrachten waren aangenomen. Dezen dienen ten spoedigste weer te worden teruggegeven aan de politie.

6. *Financiering.* Omtrent de financiering van de Binnenlandsche Strijdkrachten in bevrijd gebied, waarmede uiteraard millioenen zijn gemoeid, was geen wettelijke grondslag getroffen. Naar het schijnt, is hiervoor voorloopig (geput?) uit het f 20 000 000 restant van het Nationale Steunfonds, hetwelk destijds door de Regeering was ter beschikking gesteld voor de financiering van de Binnenlandsche Strijdkrachten in bezet gebied. Besprekingen hebben thans echter plaats gevonden en een begroeting is in bewerking.

Uit het voorgaande zal het duidelijk zijn, dat de bestaande toestand structureel ongezond en onhoudbaar is. *In den staat is een gewapende macht geschapen, samengesteld voor een deel uit mannen van het verzet, doch voor een waarschijnlijk grooter deel uit toevallig samengestroomde jongelieden, die zich noch aan de burgerlijke, noch aan de Nederlandsche militaire overheid onderworpen acht, en daarnaar handelt.*

Ondergeteekende acht het zijn plicht met grooten ernst te wijzen op de volgende groote potentieele gevaren voor het Oranjehuis en voor het land, welke in een voortduren van dezen toestand en vooral op een eventueele uitbreiding daarvan tot de heel wat minder volgzaam bevolking van de grote steden schuilen.

I. Alle handelingen van de Binnenlandsche Strijdkrachten, de goede, maar ook de verkeerde, worden verricht door jongelieden, met een oranje armband, waarop gedrukt staat het woord *Oranje*, en die er zich op beroepen slechts verantwoording en gehoorzaamheid verschuldigd te zijn aan Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard. Dit wil zeggen, dat elke ten onrechte verrichte arrestatie, elke bedenkelijke requisitie, *in de oogen van de bevolking* geschiedt op gezag van den Prins, ofschoon deze de handeling in kwestie natuurlijk in het geheel niet zoude goedkeuren. Het gevaar hiervan voor de reputatie van Zijne Koninklijke Hoogheid, en indirect van het geheele Oranjehuis, behoeft geen betoog. Ondergeteekende acht het zijn plicht Uwer Majesteit te berichten, dat hem van talrijke zijden met ongerustheid mededeeling is gedaan van de onrespectvolle uitdrukkingen, welke over de Binnenlandsche Strijdkrachten, waaraan dan de naam van Zijne Koninklijke Hoogheid wordt verbonden, reeds alom worden gebruikt. „De O(ranje)-D(ieven)”, „de W.A. van den Prins”,

de „Witte Terreur”, zijn de minst erge van deze helaas reeds gangbare termen.

Nog staat het gezag van het Oranjehuis zeer hoog. Het is echter niet te ontkennen dat dat van Prins Bernhard gevaar begint te loopen. Ondergeteekende acht het zijn plicht thans, nu het nog tijd is, te waarschuwen.

II. Het tweede potentieele gevaar gelegen in den huidige toestand der Binnenlandsche Strijdkrachten is dat van extremistische agitatie.

Men moet de situatie duidelijk onder oogen zien; de Regeering mag niet ziende blind zijn. Is er werkelijk iemand, die meent, dat de machten, die zooveel beroering hebben veroorzaakt in Frankrijk en België, die niet geschroomd hebben een volledigen veldslag tegen de Britsche bevrijdingstroepen in Griekenland te ontketenen, dat diezelfde machten welwillend halt zullen houden bij de Nederlandsche grens? Is er iemand, die er bij eenig nadenken aan twijfelt, dat diezelfde machten, al zijn zij ten onzent nog niet naar buiten getreden, alles voorbereiden om op het door hen geschikt geachte oogenblik in Nederland hun spel te herhalen en hun slag te slaan? Ondergeteekende doelt hierbij *niet* op diegenen in de Binnenlandsche Strijdkrachten, die zijn voortgekomen uit de verzetsbeweging. Die zijn voor het overgrote deel loyaal en betrouwbaar en zullen zich, wanneer dit noodig is, schikken naar de bevelen van de overheid, ook als die hun niet aangenaam zijn. Ook in andere landen hebben de goedwillende en ordelievende elementen de wapens ingeleverd, toen dat gevraagd werd. Om te zien van waar het gevaar dreigt moet men in internationaal verband zien. En dan blijkt, dat de machten, waarop ondergeteekende doelt, in elk bevrijd land tewerk gaan volgens hetzelfde plan: zij trachten een zoo groot mogelijke zeggenschap te verkrijgen in de verzetsbeweging. Voor zoover dat tijdens de bezetting geen succes heeft gehad, doen zij het op grooter schaal in de eerste verwarring na de bevrijding. Zij ontvangen wapens en dringen vervolgens de ordelievende elementen, onder de werkelijke verzetsmannen terzijde of eruit, en trachten de aldus sterk in samenstelling gewijzigde „verzetsbeweging” onafhankelijk te houden van het gewone staatsgezag, zulks onder het motto, dat er nog vele Quislings moeten worden opgeruimd. Wanneer dan de Overheid deze gewapende „verzetsbeweging” tracht in te schakelen in de gewone gewapende macht, slaan zij alarm tegen de „fascistische” en „reactionnaire” regeering, die de miskende „verzetsbeweging” thans wil afdanken en knechten.

Een artikel getiteld „The Dutch Pierlots prepare” in het Londensche communistische blad „Tribune” van 15 December 1944, toont, dat de tactiek in Nederland niet anders zal zijn.

Daarin heet het o.a.:

„The firing squads of the Gestapo are still busy in occupied Holland, but the Government campaign against the resisters has already started. The Dutch Minister of Justice has declared that the resistance groups as such have no right to political representation. The pattern in Europe is the same everywhere. The heroes of yesterday are the lawless mob of to-day and the slogan is: Law and (the old) Order”.

In Nederland zullen zij dat, wanneer het noodig zal zijn, nog gereeder doen. Juist Nederland stond er op het oogenblik van de bevrijding ten aanzien van de verhouding overheids-verzetsbeweging gunstiger voor dan andere landen, omdat de verzetsbeweging ten onzent voor een kleiner percentage dan in Frankrijk of Griekenland extreem links georiënteerd was. Doch wat geschiedt? Den vijanden van de huidige orde, die bij ons in het verzet geen invloed hadden kunnen krijgen, wordt in den schoot geworpen de mogelijkheid, waarop zij zinden.

Kwaadwillige elementen kunnen zonder veel moeite aangenomen worden bij de Binnenlandsche Strijdkrachten. Vervolgens worden zij van Overheidswege gewapend. Vervolgens worden zij gebracht in een zoodanige positie, dat zij noch aan het burgerlijke gezag noch aan het militaire onderworpen zijn. Is er een idealer kans denkbaar voor de vijanden van de huidige orde en het gezag?

Nogmaals, wij moeten ons deze feiten duidelijk voor oogen stellen.

Ten eerste: De Binnenlandsche Strijdkrachten zijn niet langer identiek met de illegaliteit; zij bestaan voor een zeer groot deel, waarschijnlijk zelfs voor de meerderheid, uit personen, die eerst na de bevrijding zijn toetreden.

Ten tweede: Deze ongeselecteerde macht is de sterkst bewapende macht in den Staat, met uitzondering van de Geallieerde troepen, waarop uiteraard terwille van de gezagsverhoudingen in Nederland slechts in het uiterste geval een beroep mag worden gedaan.

Ten derde: Deze gewapende macht acht zich uitdrukkelijk noch aan het burgerlijke, noch aan het normale militaire gezag onderworpen.

Dit zijn de feiten. Een kind kan de gevaren zien, welke uit deze situatie voortvloeien. Nog is het niet te laat daaraan een einde te maken. Er moet dan echter snel en drastisch worden ingegrepen. De maatregelen welke genomen moeten worden zijn:

1. Aan de arrestaties door de Binnenlandsche Strijdkrachten moet terstond een einde worden gemaakt, zooals Zijne Koninklijke Hoogheid reeds weken geleden heeft voorgesteld. Elke arrestatie, welke nog door elementen van de Binnenlandsche Strijdkrachten mocht worden uitgevoerd moet streng worden bestraft. Hierover is thans in overleg tusschen Zijne Koninklijke Hoogheid, de Ministers van Oorlog en Justitie, den Chef Staf Militair Gezag en ondergeteekende een bevredigende regeling opgesteld, welke ondergeteekende Uwer Majesteit reeds eerder mocht aanbieden, doch die als bijlage nogmaals hierbijgaat.

2. De Binnenlandsche Strijdkrachten moeten terstond op militairen voet worden georganiseerd met verantwoordelijke officieren en de gewone militaire rangen.

3. De Binnenlandsche Strijdkrachten moeten gezuiverd worden van alle elementen, wier betrouwbaarheid niet vaststaat. Het heeft geen zin dit over te laten aan dezelfde commandanten, die verantwoordelijk zijn geweest voor de aanwerving. Het moet geschieden door personen, die geoeftend zijn in security-onderzoek en door personen uit het verzet, die kunnen beoordeelen hoe iemand zich tijdens de bezetting heeft gedragen.

4. De Binnenlandsche Strijdkrachten moeten in normaal militair verband worden ingeschakeld. Dit kan waarschijnlijk het beste geschieden, doordat overeenkomstig het daarvoor door Prins Bernhard opgestelde schema de stoottroepen worden opgenomen in de te vormen gezagsbataljons en de bewakingstroepen komen onder het Militair Gezag, voor zoover dit ze noodig heeft. Dit schema moet dan echter met snelheid en kracht worden uitgevoerd.

Nog is het niet te laat om gebeurtenissen als in België en Griekenland te voorkomen. Wanneer het gebied met de groote steden bevrijd wordt zonder dat deze zaak structureel gezond gemaakt is, zal het wel te laat zijn.

Ondergeteekende is met het voorengaande gekomen tot het *Achtste probleem: Recruteering.*

1. *Aanmelding.* Aanmeldingsbureaux voor oorlogsvrijwilligers zijn geopend te Maastricht, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Oss, Nijmegen, Waalwijk, Tilburg, Breda, Roosendaal, Axel, Bergen op Zoom, Goes.

De aanmelding verloopt zeer goed, in Eindhoven zijn reeds meer dan 3600, in Nijmegen plusminus 1900, in Maastricht meer dan 1500, in Tilburg meer dan 2000 vrijwilligers geregistreerd. De vrijwilligers beginnen echter ongeduldig te worden en te mopperen over het lange wachten op een oproep tot inlijving. Te Eindhoven, Nijmegen en Tilburg werd vernomen, dat een voorloopige cursus voor oorlogsvrijwilligers is geopend, waar lessen worden gegeven in Maleisch, tropen-hygiëne en Engelsch. De animo hiervoor is opvallend groot, te Eindhoven nemen b.v. 1000 jongelieden deel aan de Maleische lessen. Te Nijmegen worden de oorlogsvrijwilligers gedeeltelijk voor-geoeftend in het exerceeren. Op deze wijze wordt ¹⁾

2. *Registratie. Verdeeling. Vrijstelling.* De aanmeldingsformulieren worden thans door alle aanmeldingsbureaux opgezonden naar een registratie-bureau te Eindhoven, onder leiding van Kapitein Zweypfenning. Voorloopig is daar een met de hand bijgehouden kaartstelsel aangelegd, waar tot nu toe reeds ongeveer 10 000 formulieren in zijn geregistreerd. Circa 4 à 5000 formulieren wachten nog op registratie. Teneinde de registratie te verbeteren en te versnellen zijn thans registreermachines aangeschaft, welke de volgende week zullen worden opgeleverd en geïnstalleerd in een nieuw „Centraal Vrijwilligers Bureau”, waarvoor te Tilburg ruimte is gevonden. Kapitein Zweypfenning zal de leiding van het kantoor van dit bureau behouden en de registratie dus blijven verzorgen.

Behalve de registratie zal het Centraal Vrijwilligers Bureau ook tot taak krijgen de verdeeling van de vrijwilligers over de verschillende strijdkrachten en de beslissing over individueele weigering van vrijwilligers, indien hun taak in hun vredesberoep van meer belang is voor het Koninkrijk dan hun dienstneming als vrijwilliger.

Als Hoofd van het Centraal Vrijwilligers Bureau is voorgesteld de Heer Thal Larsen, die bereid is gevonden deze functie te aanvaarden. Voor de verdeeling van de vrijwilligers zal hij moeten worden bijgestaan door een adviescommissie met vertegenwoordigers van de Koninklijke Landmacht, de Koninklijke Marine en van de Luchtstrijdkrachten.

¹⁾ *Noot van de commissie.* Hier ontbreekt in het aan de commissie ter beschikking gestelde exemplaar van het rapport een gedeelte.

Voor het contact met de bedrijven zal hem een vertegenwoordiger van de Arbeidsinspectie worden toegevoegd.

3. *Inlijving.* Voor de Koninklijke Landmacht werden tot nu toe, behalve liaison-officiëren en tolken voor de Geallieerde Legers en personeel voor het Militair Gezag, 4800 man ingelijfd, ingedeeld in 6 „light Infantry battalions”. Twee dezer bataljons zijn gereed, de overige 4 worden zoo snel mogelijk gevormd. Het tempo wordt in hoofdzaak bepaald door de mate, waarin kleeding en uitrusting door de Geallieerden wordt beschikbaar gesteld.

Deze bataljons zijn of komen ter beschikking van de Geallieerde legers, voor de beveiliging van de verbindingslijnen en de handhaving van het gezag en zullen de stoot- en bewakingstroepen geleidelijk vervangen.

Volgens een in overleg met Shaef vastgesteld programma zullen tot 9 Maart a.s. verder worden gevormd:

2 „light infantry battalions”, ieder 800 man sterk;

2 „pioneer groups”, ieder 1757 man sterk;

6 „general transport companies”, te zamen 2430 man sterk (ten dienste van het Militair Gezag voor voedseltransporten etc.);

plm. 10 „interpreter pools”, met samen plm. 1000 tolken.

(Shaef vroeg om 2000 tolken, doch zooveel kunnen vermoedelijk niet worden geleverd);

2 hospitalen met 210 man.

Alles bijeen zullen deze en eenige kleinere personeelsgroepen ruim 10 000 man opeischen, die grootendeels uit de oorlogsvrijwilligers zullen worden gevormd.

Naast deze Shaef-troepen zal de Koninklijke Landmacht een 300 à 500 tal adspirant reserve-officiëren inlijven en naar Engeland voeren voor een opleiding hier.

Voor de Koninklijke Marine werkt sedert medio November een recruteeringsbureau in Brussel. Het tempo der recruteering bedroeg aanvankelijk 45 man per week, doch is thans opgevoerd tot ongeveer 75 man per week. Deze oorlogsvrijwilligers worden naar Engeland overgevoerd, hier gekleed en in een Britsch marineopleidingskamp gevormd tot matrozen.

Een recruteeringsgroep voor de *mariniers* is 9 December met de recruteering begonnen. Deze groep is mobiel en reist de verschillende aanmeldingsbureaux af. Het tempo der recruteering is voorloopig vastgesteld op 100 per week, doch zal zeer binnenkort worden verhoogd tot 150 man per week. De recruten worden naar Engeland overgevoerd, naar een Amerikaansch marinekamp in Schotland, vanwaar zij worden getransporteerd naar de Vereenigde Staten voor hun opleiding.

Tenslotte heeft de Maritieme Commandant in Zeeland ten behoeve van de beveiliging van de scheepvaart op de Westerschelde een 1000-tal mannen ingelijfd in een „mine-watching”-groep en bij de varende „ballon-barrage”.

Voor de Luchtstrijdkrachten is de werving op zeer kleine schaal begonnen in Brussel. Binnenkort zal een volledig reception-centre geopend worden in Eindhoven, waar in een tempo van ongeveer 125 man per week gerecruteerd zal worden.

Behalve deze strijdkrachten wordt ten behoeve van de inlichtingendiensten in het Verre Oosten een 500-tal speciale krachten aangevoren.

Begin Maart zullen dus naar verwachting in totaal zijn ingelijfd:	
Voor de Koninklijke Landmacht	pl.m. 15 500 man
Voor de Koninklijke Marine	pl.m. 3 500 man
Voor de Luchtstrijdkrachten	pl.m. 1 000 man
Voor inlichtingendiensten in het Verre Oosten	pl.m. 500 man

Totaal pl.m. 20 500 man

Negende probleem: Voorlichting. Tot hun teleurstelling hebben ondergeteekende en zijn Ambtgenoot moeten constateeren, dat de voorlichting van pers en publiek in bevrijd gebied door Sectie XI van het Militair Gezag tot nu toe ten eenenmale gefaald heeft. Omtrent de talrijke door de Regeering en het Militair Gezag voorbereide maatregelen en omtrent de regeling tusschen Shaef en de Regeering omtrent de verantwoordelijkheid voor den toestand der bevolking in de eerste phase, bleek in bevrijd gebied niet alleen volslagen onzekerheid te heerschen, doch men beklagde zich, dat het niet mogelijk was dienaangaande behoorlijke inlichtingen te krijgen. Ten deele kan dit gebrek aan voorlichting worden geweten aan de afwezigheid van alle normale communicatiemiddelen, doch ondergeteekende kan zich niet aan den indruk onttrekken dat een actieve leiding daarvoor wel zekere surrogaten had kunnen vinden, b.v. door het rondzenden van een soort „handelsreizigers in nieuws” in bevrijd gebied.

Ondergeteekende heeft thans in overleg met den Chef Staf Militair Gezag een nieuwe regeling getroffen. Het wnd. Hoofd van Sectie XI

zal van zijn functie worden ontheven, het Hoofd zal uit Londen overgeplaatst worden naar Brussel, teneinde thans als zoodanig in werkelijken dienst te treden en een nieuwe sous-chef zal worden geplaatst in Eindhoven met de opdracht veel nauwer contact op te nemen met de Nederlandsche pers en deze van nieuws te voorzien.

Verhouding tot de Geallieerde legers. Ofschoon het een onjuisten indruk zou geven de verhouding tot de Geallieerde legers een probleem te noemen, verdient deze toch wel aandacht. De verhouding is over het algemeen zeer goed, doch dreigt verstoord te worden door klachten van tweeërlei aard van de zijde der bevolking.

In de eerste plaats wordt er zeer veel gestolen en geplunderd door de Geallieerde troepen. Op de vergadering van burgemeesters uit de omgeving van Nijmegen bleek o.a. dat bij 8 van 17 burgemeesters de gemeentekas was weggehaald. Elders werden brandkasten opengebroken en leeggehaald, terwijl de inventaris van gerequireerde woningen stevast verdwijnt. Klachten bij de betrokken officieren leiden somtijds tot een voorbeeldige disciplinaire straf, doch veelal kunnen of willen zij de boosdoeners niet vervolgen bij gebrek aan voldoende gegevens. Het Militair Gezag heeft meermalen dit euvel onder de aandacht van het Geallieerd hoofdkwartier gebracht, met het resultaat, dat van daar een hoofdofficier is uitgezonden teneinde maatregelen te nemen, doch verbetering schijnt dit niet te hebben gebracht.

De tweede klacht is, dat door de militaire autoriteiten somtijds maatregelen worden genomen, die getuigen van weinig consideratie voor de belangen der burgerbevolking, met name t.a.v. evacuatie. Het Militair Gezag tracht hier door zijn bemiddeling voortdurend verzachtend te werken.

Slotsom. De toestand in Nederland is zeer moeilijk. De voedselvoorziening is reeds veel verbeterd en blijft langzaam vooruitgaan, doch is nog onvoldoende; de kolen-, kleeding- en woningtoestand is dit ten eenenmale. De bevolking in bevrijd gebied gaat dus een zwaren winter tegemoet. Nochtans zal, aangenomen, dat de ingetreden verbetering van de voedselpositie aanhoudt, en mits de positie der Binnenlandsche Strijdkrachten snel en krachtig structureel gezond wordt gemaakt, het moreel van de bevolking haar er waarschijnlijk wel zonder beroeringen doorheen helpen.

De les, welke de Regeering vooral uit de gebeurtenissen in bevrijd gebied moet trekken, is, dat in het gebied ten Noorden van de rivieren onmiddellijk na de bevrijding een desastreuze verscherping van den hongersnood zal intreden, en waarschijnlijk ook groote beroering, indien niet thans alle voorbereidingen worden getroffen, opdat veel sneller dan in het Zuiden is geschied hulp wordt aangevoerd. Het zal daarvoor zelfs noodzakelijk zijn tijdelijk prioriteit te verleen aan de behoeften van de burgerbevolking boven de eischen van de oorlogvoering. Dit met klem te betoogen, zal het voornaamste doel zijn van het bezoek van ondergeteekende aan Generaal Eisenhower.

*De Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,
(w.g.) P. S. GERBRANDY.*

BIJLAGE

Richtlijnen van den Chef Staf Militair Gezag inzake arrestatie en vrijlating van burgers.

De ontwikkeling der omstandigheden in het thans bevrijde gebied brengt mede, dat met betrekking tot het optreden van de politie en

het uitoefenen van de bevoegdheid tot het in bewaring stellen en interneeren van hen, die gevaar opleveren voor de in- en uitwendige veiligheid van den Staat, geleidelijk tot normale verhoudingen kan worden teruggekeerd.

De politie is in het bevrijde gebied in zooverre gezuiverd, dat haar optreden niet langer bemoeilijkt wordt, hoewel in sommige gevallen het zuiveringsproces zal dienen te worden voortgezet.

Anderzijds bestaat de behoefte bij de uitoefening van de aan het Militair Gezag toekomende bevoegdheden tot vrijheidsbeneming gebruik te maken van de medewerking van hen, die behooren tot de z.g. illegale werkers en die zoowel door hun prachtige houding gedurende de jaren der bezetting als door hun kennis en inzicht bij uitstek daarvoor in aanmerking komen.

Op grond van het vorenstaande en overwegende dat het Militair Gezag zich ten doel stelt den weg te bereiden voor het in het leven roepen van verhoudingen, zooals die in een rechtsstaat behooren te bestaan, worden de volgende richtlijnen gegeven. Deze richtlijnen, welke gelden voor het gebied, dat op dato dezer in Bijzonderen Staat van Beleg verkeert, hebben de strekking de nog in vrijheid zijnde onbetrouwbare elementen op korten termijn in bewaring te nemen en om hen, wier vrijheid zonder voldoende gronden is ontnomen, zoo spoedig mogelijk weder in vrijheid te stellen.

1. De bevoegdheid om in bevrijd gebied personen, die gevaar opleveren voor de in- en uitwendige veiligheid van den Staat, te doen aanhouden en in bewaring te stellen of dezulken een bepaalde verblijfplaats aan te wijzen, berust bij het Militair Gezag krachtens het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg. De uitvoering van deze maatregelen geschiedt door de politie of door de door het Militair Gezag daartoe aan te wijzen organen of personen, krachtens algemeene of bijzondere lastgeving. De leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten zijn slechts bevoegd om in gebieden, waar gevechtshandelingen verricht worden, die personen aan te houden, die de krijgsverrichtingen in gevaar brengen of van wie op grond van hun gedragingen of uitlatingen verwacht wordt, dat zij de krijgsverrichtingen zullen bemoeilijken, belemmeren of schaden. Zij zijn gehouden deze aangehouden onverwijld aan de politie over te geven ter in bewaringstelling.

2. Personen en instanties, die in het bezit zijn van gegevens betreffende gearresteerden of te arresteren personen, dragen deze ten behoeve van de berechting c.q. arrestatie van de schuldigen over aan het Militair Gezag of de bevoegde politie-autoriteiten.

3. Omtrent vasthouding of vrijlating beslist uitsluitend het Militair Gezag. In die gevallen, waarin ten aanzien van in bewaring gestelden of geïnterneerden geen behoorlijk voorafgaand onderzoek is ingesteld, wordt onverwijld door de politie onderzocht, of tot vrijlating kan worden geadviseerd.

4. Teneinde de politie tot de hiervoren omschreven taak in staat te stellen, wordt zij voor zoover noodig uitgebreid met daarvoor geschikt bevonden krachten uit de voormalige z.g. illegale werkers. Deze zullen voorloopig als hulppolitie worden aangesteld en van een duidelijke legitimatie worden voorzien.

5. Teneinde het Militair Gezag over het vorenstaande van advies te dienen worden door den Chef Staf Militair Gezag respectievelijk de Militaire Commissarissen ieder voor zijn gezagsgebied een of meer commissies ingesteld, waarvan de leden geacht kunnen worden het vertrouwen te hebben van de voormalige z.g. illegale werkers.

12 December 1944.

BIJLAGE 129

Correspondentie d.d. Januari/Februari 1945 tussen de Regering en de chef staf Militair Gezag

CHEF STAF MILITAIR GEZAG.

London, 1 Januari 1945.

*Zeer geheim.**Aan Zijne Excellentie
den Minister van Oorlog.*

Uit een mededeeling van Uwe Excellentie alsmede uit een Rapport van den Majoor Harthoorn, is mij gebleken, dat enkele passages uit het eerste gedeelte van mijn eerste en tweede Weekrapport ontstemming bij Haar Ambtgenooten hebben gewekt.

Ik verklaar gaarne zulks te betreuren en erken, dat deze weekrapporten niet de geëigende plaats zijn om de aandacht te vestigen op moeilijkheden, die zich voordoen in de verhouding tusschen Ministers en het Militair Gezag.

Deze moeilijkheden zelve kan ik helaas niet ontkennen en de toenemende omvang daarvan vervult mij met zorg.

In mijn brief van 12 November 1944, no. Secr. 211, gericht aan den Voorzitter van den Raad van Ministers, heb ik reeds de aandacht moeten vestigen op de gevaren, die naar mijne meening dreigden bij de komst van een aantal Leden van het Kabinet naar Nederland in deze phase van den oorlog.

Blijkens het Uwerzijds op dien brief aan mij gezonden antwoord kon de Regeering mijn inzichten niet deelen, hetgeen bij mij gedurende korten tijd de verwachting wekte, dat bij de betrokken Ministers een zóó helder begrip zou heerschen t.a.v. de huidige positie van het M.G., dat de door mij voorziene bezwaren in werkelijkheid niet zouden ontstaan. Helaas ben ik hierin niet alleen teleurgesteld, doch zijn de moeilijkheden, die ik reeds voorzag, van ernstigen aard en groteren omvang gebleken.

Hierdoor heeft zich een toestand ontwikkeld, die, zoo deze zou blijven bestaan, den arbeid van het M.G. geleidelijk geheel onmogelijk zal maken en die reeds thans het prestige van Hr. Ms. Regeering schaadt.

Leden van het Kabinet nemen maatregelen niet alleen zonder overleg met het M.G. doch zelfs in strijd met voorschriften, door M.G. gegeven. Men schroomt zelfs niet het M.G. openlijk aan te vallen en zijn prestige te ondermijnen.

Ter illustratie hiervan zij in Bijlage dezes een aantal voorbeelden gegeven, die zoo evident zijn, dat het mij veroorloofd zij mij van nadere toelichting te onthouden.

Niet slechts dat ik het ontstaan van den huidigen toestand in hooge mate betreur en afkeur, omdat ik overtuigd ben, dat het landsbelang hierdoor ernstig wordt benadeeld, doch ik meen niet te mogen nalaten erop te wijzen, dat ons aanzien bij de geallieerden bij een continuatie van den huidigen toestand en tengevolge daarvan een intensivering en uitbreiding van het conflict, ernstig zal worden geschaad.

Het is dan ook dringend noodig, dat onverwijld een blijvende en uiteindelijke oplossing van dit conflict worde gevonden.

In de huidige phase van de krijgsvieringen is er naar mijne meening slechts één oplossing mogelijk, n.l. dat aan het M.G. in gevolge de aan het M.G. gegeven bevoegdheden, een groote vrijheid van handelen wordt gelaten en dat het ten volle verzekerd is van den volledigen steun van alle Leden van het Kabinet.

Tegelijkertijd dienen waarborgen geschapen te worden, dat Leden van het Kabinet, die hun bevoegdheden uitoefenen, zulks zullen doen in overleg met het M.G.

Het merkwaardige van den huidigen toestand is, dat sommige Ministers blijkbaar niet steeds inzien, dat tegenwerking van het M.G. en belemmering van de richtige uitoefening van deszelfs functies beteekent een ondermijning van het gezag van de Regeering zelve.

De Regeering heeft door de instelling van het M.G. het bewijs geleverd, dat zij open oog had voor de moeilijkheden, die verwacht werden zich te zullen voordoen, en heeft tevens het apparaat geschapen om deze bijzondere bestuursmogelijkheden op te vangen, met voortuitzienden blik de gevaren, die zich in andere bevrijde landen voordoen, voorkomend.

Zij kan trotsch zijn op Haar inzicht, doch begaat thans de groote en onlogische fout Haar eigen creatie te verloochenen.

Ik kan mij niet verhelen, dat de komende maanden voor mijne officieren en mijzelf wellicht nog moeilijker zullen blijken te zijn dan de achter ons liggende.

Wij zullen deze taak slechts dan naar behooren kunnen vervullen, indien de Regeering niet alleen *verklaart* vertrouwen in het M.G. te stellen, doch ook *metterdaad bewijst* dit vertrouwen te geven door het M.G. volledig te steunen.

De figuur, waarbij Leden van het Kabinet het M.G. zien als een gevaarlijke concurrent, moet verdwijnen.

Dat dit mogelijk is, bewijst het optreden o.a. van den Minister van Algemeene Zaken en U.E. zelve.

Mocht de Regeering mijn zienswijze niet deelen, zoo stel ik er prijs op te verklaren, dat ik dan in geenen deele verantwoordelijk wensch te zijn voor de gevolgen, die tengevolge daarvan zullen optreden.

Ik moge tenslotte nog opmerken, dat de toestand mijns inziens zoodanig ernstig is, dat een *spoedige* oplossing gevonden dient te worden.

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,
(w.g.) H. J. KRULS.*

Zeer geheim.

*Bijlage van den brief van den Chef Staf Militair Gezag,
d.d. 1 Januari 1945.*

Eenige acties van leden der Nederlandsche Regeering, welke de taak van het Militair Gezag bemoeilijken, dit Gezag ondermijnen of wel blijk geven van gebrek aan vertrouwen door de Regeering in dit Gezag gesteld.

1. In een vergadering van ambtenaren van het Departement van Sociale Zaken, die tevens zitting hebben in het adviescollege van Sectie X, Arbeidszaken Militair Gezag, liet de Minister zich laatdunkend uit over het M.G. en zegt o.a.: dat hij het recht heeft rechtstreeks met zijn ambtenaren te corresponderen; dat het M.G. insubordinatie pleegt t.o.v. de Regeering en verre zijn boekje te buiten gaat; maatregelen daartegen zijn te verwachten.

Bij ambtenaren wekt dit twijfel op t.a.v. hunne positie t.o.v. het M.G. De ambtenaren waren ontstemd over de houding van de Regeering t.o.v. het M.G. (De Minister n.l. bleek uiting te geven van het gevoelen van zijn collega's).

2. In een brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken, welke in het Dagblad „Oost Brabant” wordt gepubliceerd, komt de volgende passage voor:

„Onder die onzekere omstandigheden hebt U gemeend zich te mogen houden aan de U door het M.G. verleende verschijningsvergunning zonder dat U zich de vraag gesteld hebt, of het M.G. bevoegdlijk handelde.”

Z.E. tracht hiermede eigen prestige te redden ten koste van het M.G. Hoewel deze zaak al maanden loopt, doet Z.E. deze laatste stap zonder overleg met mij en deelt hij aan mijn Kapitein Sikkema mede, dat hij de passage handhaaft, mede in aanmerking nemend het feit, dat de verhouding toch al reeds zoo gespannen is.

3. Prof. Goudriaan werd door den Minister van Waterstaat benoemd tot tijdelijk Directeur van de Nederlandsche Spoorwegen, niet tegenstaande met den C.S.M.G. overeengekomen was althans „voorloopig” niet tot deze benoeming over te gaan.

4. De Heer Speyart van Woerden wordt zonder voorkennis van den C.S.M.G. benoemd tot Hoofd der Politie, ook buiten zijn ressort als P.G.

5. Officieele radioberichten door de Regeering uitgezonden betreffende voedseltransporten per Dakota blijken onjuist te zijn en zouden door M. G. uitdrukkelijk zijn ontraden, hadde de Regeering vooruit het M.G. om advies gevraagd.

6. M.G. in overleg met Mr. de Groot van het Ministerie van Sociale Zaken hebben een wijziging voorgesteld van het K.B. Arbeidsverhoudingen (E. 52). Zonder voorkennis van M.G. wordt een wijziging, afwijkend van het voorstel, definitief afgekondigd niet tegenstaande dringend verzoek van het M.G. de wijziging precies als voorgesteld op te nemen.

7. Zonder voorkennis van het M.G. wordt een perscommuniqué uitgegeven, aankondigend de aankomst van eenige leden van de Regeering in Nederland. In dit communiqué wordt o.a. de misleidende

mededeeling gedaan, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken nu zal beginnen met de zuivering ter hand te nemen.

8. Dr. van den Berg verschijnt niet op een vergadering te Eindhoven waartoe hem een uitdrukkelijk verzoek was gedaan door Maj. Aninga, in opdracht van den C.S.M.G. In plaats daarvan begeeft hij zich op verzoek van den Minister van Sociale Zaken op weg naar Engeland.

9. Minister de Booy richt een brief aan Shaef betreffende de voedselpositie in het bevrijde gebied van Nederland. Deze brief wordt besproken op een vergadering met geallieerde autoriteiten gehouden op 30 November 1944. M.G. te Brussel krijgt de eerste indicatie van het bestaan van dit schrijven bij lezing van de notulen dezer vergadering. Intusschen is bij de leden van de Shaef Mission to the Netherlands een zeer onaangename stemming gewekt, t.o.v. het M.G., hoewel dit laatste beseft, dat de klacht van Minister de Booy ongegrond was. In vele andere gevallen corresponderen Ministers zonder eenig overleg met M.G. en met S.H.A.E.F.

10. Lt. Bartels verschijnt in Brussel met opdracht van de Regeering zonder dat M.G. hiervan op de hoogte gesteld wordt. Toch wordt van M.G. verwacht, dat het Lt. Bartels faciliteiten verstrekt.

11. De Regeering laat allerlei min of meer bekende en door het M.G. ongewenschte personen heen en weer reizen naar het bevrijde gebied met opdrachten, welke het M.G. onbekend zijn en in sommige opzichten zijn bedoelingen kruisen. Toegang tot en vertrek uit het bevrijde gebied moet uitsluitend een M.G. bevoegdheid worden.

12. Minister Burger heeft aan een Zuiveringscommissie verzocht een oordeel te geven over het gedrag van Prof. de Quay en Mr. van Spaendonck. Door het M.G. was reeds een onderzoek naar de gedragingen van Mr. van Spaendonck ingesteld. Dus ook hier weer duplicatie en verwarring.

13. De Regeering onderhoudt contact met haar z.g. vertrouwensmannen, waaromtrent het M.G. niets weet. Zelfs niet of hij bij contact met dezen aan deze vertrouwensmannen ondergeschikt is of niet, resp. of de vertrouwensmannen order hebben alle uitgevaardigde terugkeerbesluiten ten uitvoer te leggen. Het schijnt te zijn voorgekomen, (zie het bericht van het B.I. No. GB/7868/44) dat vertegenwoordigers der vertrouwensmannen de Regeering in bevrijd gebied bezoeken zonder eenig overleg met het M.G. en zonder dat het M.G. deze Heeren mag ontmoeten. Het M.G. moet gekend worden in soortgelijke besprekingen en van afspraken, daarbij gemaakt, op de hoogte zijn.

14. C.S.M.G. is bezig met een regeling betreffende de arrestaties, welke aan den Minister van Oorlog bekend was. De Ministers grijpen op weinig elegante en voor het prestige van M.G. uiterst gevaarlijke wijze in.

15. De Minister van Binnenlandsche Zaken stelt een bureau in, dat onderdeel uitmaakt van Staf M.G. Dit had slechts Minister van Oorlog of C.S.M.G. kunnen doen.

16. Militaire Commissarissen krijgen opdracht rechtstreeks met Ministers te corresponderen.

17. De C.S.M.G. krijgt opdracht uitsluitend met den Minister van Oorlog te corresponderen. Dit wordt hem door andere Ministers verweten.

18. Minister van den Tempel wil een comité instellen zonder overleg met M.G. Hij stelt zich daardoor aan een échec bloot, daar het comité reeds was ingesteld.

19. Aan het Hoofd van de Sectie Financiën wordt telegrafisch gevraagd, hoe zijn oordeel luidt over een door mij genomen maatregel.

CHEF STAF MILITAIR GEZAG.

Londen, 5 Januari 1945.

Zeer geheim.

Onderwerp:

Verhouding Regeering—M.G.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Oorlog.*

Naar aanleiding van de besprekingen, welke ik hedenmiddag met den Voorzitter van den Raad van Ministers en met Uwe Excellentie mocht hebben, moge ik Haar het volgende berichten.

1. Indien het in de bedoeling van den Raad van Ministers ligt om als voorwaarde voor mijn handhaving als Chef Staf Militair Gezag een verklaring van loyaliteit aan de Regeering te vragen, dan moet ik vaststellen, dat ik niet bereid ben een dergelijke verklaring af te leggen.

Bij mijn benoeming tot officier heb ik trouw gezworen aan de Koningin, gehoorzaamheid aan de wetten en onderwerping aan de krijgstuicht. Indien men thans meent van mij een verklaring van loyaliteit aan de Regeering te moeten vragen, dan beteekent dit, dat men meent, dat ik mijn eed als officier geschonden heb of verdacht word deze in de naaste toekomst te zullen schenden. In dat geval lijkt het mij beter, dat Uwe Excellentie mij aan Hare Majesteit de Koningin voordraagt voor ontslag uit mijn functie en dat voortst een Commissie van Onderzoek worde benoemd om te adviseeren over mijn geschiktheid als officier.

Het vragen van een dergelijke verklaring acht ik voor mij zeer grievend en ik stel er prijs op te vernemen op grond van welke overwegingen men aan mijn goede trouw tegenover Harer Majesteits Regeering twijfelt.

2. Ik heb uit de in den aanhef bedoelde gesprekken den indruk gekregen, dat mij o.m. wordt verweten, dat ik de bevelen en de aanwijzingen van de Regeering niet opvolg.

Ik moge in dit verband opmerken, dat ik mij hiervan niet bewust ben.

Ik constateer, dat gedurende de periode, waarin ik het militair gezag uitoefende, voordat leden van het Kabinet in Nederland aanwezig waren, geen belangrijke wijzigingen waren aan te wijzen. Ik heb integendeel slechts waardeerende critiek gehoord.

De moeilijkheden zijn — geheel overeenkomstig mijn voorspelling — begonnen na de aankomst van leden van het Kabinet. Ik heb toen geen enkele instructie gekregen, welke wijziging in mijn positie bracht, doch integendeel verklaarde de Voorzitter van den Raad van Ministers in zijn radiorede, dat in de verhouding tot het Militair Gezag door de komst van de Ministers geen wijziging zou worden gebracht.

Ik kan dus al heel moeilijk begrijpen, dat ik mij tegen mijn instructies zou hebben gedragen. Mocht dit wel zoo zijn, dan had ik verwacht, dat ik op mijn fouten zou zijn geweest. Dit is echter niet gebeurd.

3. De Voorzitter van den Raad van Ministers wees mij op de wenschelijkheid om de der Regeering niet welgevallige passages in mijn eerste twee weekrapporten in te trekken.

Ik wijs er op, dat ik in mijn brief van 1 Januari 1945 reeds heb verklaard dat ik betreur, dat deze passages in mijn weekrapporten voorkwamen; in plaats daarvan heb ik in bedoelden brief opnieuw gesteld, waaruit mijn bezwaren bestonden. De inhoud van dien brief komt derhalve in de plaats van de beide gewraakte passages, zoodat het mij niet verder noodzakelijk voorkomt daarover opnieuw een verklaring af te leggen.

4. Ik moge thans eenige nadere uiteenzetting geven van de bevoegdheden van het militair gezag, zooals ik die meen te moeten zien. Ik vraag daarbij verontschuldiging voor het feit, dat ik geen wetsartikelen aanhaal en de juiste teksten overneem, daar ik bij het schrijven van dezen brief niet over de noodige documentatie beschik.

De bevoegdheden van het militair gezag berusten op het B.B.S.B. en verschillende andere wetten en besluiten.

De in het B.B.S.B. gegeven bevoegdheden zijn gebonden aan de algemeene beperking, dat zij slechts worden uitgeoefend, voor zoover de in- of uitwendige veiligheid van den Staat dit naar het oordeel van dat gezag noodzakelijk maakt. Deze beperking laat aan het militair gezag een zeer groote vrijheid van handelen. Mijn opvatting is, dat onder de huidige omstandigheden in het operatiegebied, dat bevrijd Nederland nog is, de veiligheid van den Staat vordert, dat het militair gezag van zijn bevoegdheden gebruik maakt, wanneer op korten termijn regelingen moeten worden getroffen, welke door de geallieerde militaire autoriteiten worden gevorderd of waartoe de civiele organen niet in staat zijn. Zou ik een andere opvatting van mijn plicht hebben gehuldigd, dan zou op veelerlei gebied een chaos zijn ontstaan en de veiligheid in gevaar zijn gebracht.

De door andere wetten en besluiten aan het militair gezag toegekende bevoegdheden zijn in sommige gevallen niet aan een bijzondere beperking gebonden; in vele andere zijn het bevoegdheden, welke normaliter aan een Minister zijn toegekend, doch gedurende den bijzonderen staat van beleg mede toekomen aan het militair gezag, indien de betrokken Minister niet in staat is zelf op te treden.

Ook met betrekking tot deze bevoegdheden huldig ik een zelfde opvatting als t.o.v. die, welke op het B.B.S.B. berusten. Ik merk daarbij op, dat naar mijn meening de vraag, of een Minister in staat is bepaalde bevoegdheden uit te oefenen, niet beslist wordt door het simpele feit, of deze bewindsman zich al dan niet op Nederlandsch grondgebied bevindt, doch in belangrijke mate wordt beheerscht door den toestand der verbindingsen, alsmede door de vraag, of de Minister over een zoodanig apparaat beschikt, dat hij niet alleen juridisch maar ook feitelijk in staat is, zelf zijn bevoegdheden zoo

doeltreffend uit te oefenen, als de omstandigheden van het oogeblik behoeven.

Ik ben van oordeel, dat dit met de meeste ministerieele bevoegdheden niet het geval is en ben hierin gesterkt door de reeds in punt 2 aangehaalde verklaring, dat door de komst der Ministers niets veranderde in de positie van het militair gezag.

Ik zou gaarne hebben gezien, dat de Regeering duidelijk had uitgesproken, welke bevoegdheden door de Ministers voortaan zelf zouden worden uitgeoefend, en welke voorshands aan het militair gezag worden overgelaten.

In een dergelijke instructie had dan tevens dienen te worden bepaald, welke of op welke wijze richtlijnen aan het militair gezag zouden worden gegeven.

De Regeering zou bij het samenstellen van zulk een instructie zeker tot de conclusie zijn gekomen, dat het landsbelang vordert het militair gezag groote vrijheid van handelen te doen behouden, dat het op verschillend terrein richtlijnen behoeft, omdat een soepele regeling van overleg gewenscht is.

Niets in deze richting is echter geschied, het militair gezag ging voort zijn werk te doen, zooals ik meende, dat mijn plicht en verantwoordelijkheid mij voorschreven, terwijl enkele der in Nederland aanwezige Ministers hun arbeid aanvingen, alsof het militair gezag niet bestond of althans niet reeds sedert enkele maanden was opgetreden.

Dat dit tot een botsing moest leiden was te voorzien. Dat nu aan mijn loyaliteit getwijfeld wordt, betreur ik zeer.

5. Een der voornaamste voorwaarden voor een goede verhouding is, dat de Regeering boven het militair gezag staat. Dat dit thans geografisch niet het geval is, veroorzaakt ook in de uitoefening van beider taak groote moeilijkheden.

De Staf Militair Gezag behoort in Nederland te zijn. Ik doe daarvoor reeds langen tijd pogingen. Tot heden ben ik er echter nog niet in geslaagd mijn geheelen staf over te plaatsen, terwijl ik splitsing zeer ongewenscht acht. Zoolang mijn staf derhalve nog in Brussel moet verblijven, dienen de Ministers zich daar ook te bevinden of er moet een regeling worden gemaakt, welke regelmatig contact waarborgt.

Deze zou daarin kunnen bestaan, dat

a. op het Continent aankomende Ministers en/of hun ambtenaren mij inlichten en zich met mij of mijn staf verstaan over hun voornemen en door hen te nemen maatregelen;

b. een liaison-officier van mijn staf bij de Ministers aanwezig is en door hen op de hoogte wordt gehouden, terwijl hij voorts voor het dagelijksch contact zorgt;

c. vastgelegd wordt, voor welke in het thans bevrijde gebied wel door de Ministers en niet door het militair gezag uitgeoefende bevoegdheden waar noodig richtlijnen worden gegeven;

d. de Minister van Oorlog, aan wien ik rechtstreeks verantwoordelijk ben, in den regel in Brussel dan wel in Nederland is;

e. regelmatig overleg gepleegd wordt met mij en mij daarbij de gelegenheid wordt gegeven de betrokken leden van mijn staf mede te brengen.

Om misverstand te voorkomen, moge ik nadrukkelijk vaststellen, dat de hoofden van sectiën en diensten slechts aan mij verantwoordelijk kunnen zijn.

De bevoegdheden zijn aan mij toegekend, terwijl ik daarvoor verantwoordelijk ben. Een soepel overleg tussen sectiën en Ministeries behoeft daardoor niet te worden uitgesloten, mits de ware verhouding in het oog wordt gehouden.

6. Het „legal agreement” staat bij een regeling als vorenbedoeld niet in den weg. Ik meen het daarom buiten beschouwing te kunnen laten.

7. Ik ben overtuigd, dat elke regeling faalt, wanneer het wederzijdsch vertrouwen niet aanwezig is.

Dat dit er niet is, staat mijns inziens vast.

Enkele Uwer ambtgenooten beschouwen mij als een gevaarlijk element, dat hun prestige vermindert en hun arbeid onmogelijk maakt. Als een onwelgevallig artikel in de pers verschijnt, worden ik of mijn medewerkers ervan verdacht.

Een Minister ontziet zich niet het militair gezag openlijk te beschuldigen; een ander noemt mij tegenover mijn ondergeschikten een „generaal met zijn lange teenen”, welke critiek mijn officieren uit krijgstuhtelijke overwegingen niet konden aanvaarden.

Ik zal geen verdere voorbeelden meer noemen, doch moet echter de vrees uitspreken, dat door het maken van een regeling de hemel niet opeens geklaard zal zijn.

Mijnerzijds ben ik gaarne bereid mijn best te doen om tot een

goede verstandhouding te komen, doch ik moet met spijt erkennen, dat ik met betrekking tot eenige Uwer ambtgenooten vrees, dat het in de practijk weinig eenvoudig zal blijken.

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,*

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK
(Netherland Ministry for
the Coordination of Warfare).

Regent 2141.

G.U. 39/45.

Onderwerp:

Plaats en taak van het Militair Gezag.

London, S.W. 1, 19 Januari 1945.

Arlington House,
Arlington Street.

*Aan den Generaal-Majoor H. J. Kruls,
Chef Militair Gezag, te Brussel.*

De Ministerraad heeft na gehouden bespreking mij verzocht het volgende ter Uwer kennis te brengen.

De Ministerraad betreurt, dat een en andermaal in Uwe weekrapporten, welke door onderscheidene instanties worden gelezen, opmerkingen gemaakt zijn welke het allermintst betaamt ten beste te geven over de gezagsdragers, die boven U zijn gesteld. Het is in strijd met de plaats, welke U bekleedt, op deze wijze van genoeg of misnoegen over leden van het Kabinet blij te geven. U hebt over deze zaak Uw spijt betuigd en wij achten daarmee deze zaak op zich zelf afgedaan.

Het schijnt ons evenwel gewenscht deze gelegenheid aan te grijpen, U te doen blijken, dat de Ministerraad onvoorwaardelijk aan U vraagt, dat U Uw positie, als ondergeschikte aan den Minister van Oorlog en aan het Kabinet, begrijpt. De Ministerraad spreekt de verwachting uit, dat in Uw relatie tot de Regeering door U dus zal worden verstaan, dat U van de Regeering instructies kunt ontvangen, dat U deze hebt op te volgen en dat verder ook met name Uw medewerkers handelen in den geest van loyaliteit tegenover de leden van het Kabinet, welke loyaliteit niet toelaat, dat ooit naar buiten, ook wanneer verschil van inzicht eens aanwezig mocht zijn, van divergentie blijkt; maar dat elk verschil van inzicht na eerlijke gedachtenwisseling via den Minister van Oorlog, onder wien U allereerst ressorteert, wordt opgeklaard en dan het Kabinet beslist.

Wanneer de Ministerraad deze ernstige aanwijzing tot U richt, doet deze niets te kort aan de waardeering, die wij in het algemeen van Uw arbeid hebben, welke blij heeft gegeven, dat U met toewijding de moeilijke taak vervult, die U hebt aanvaard.

Te zijner tijd zal U een nadere beslissing bereiken, waarin de verhouding van Militair Gezag en Kabinet scherper wordt gepreciseerd.

*De Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

*Voorzitter van den Raad van Ministers,
(w.g.) P. S. GERBRANDY.*

Zeer geheim. — Persoonlijk.

S. 868 K/CK.

Contact met vertrouwensmannen.

Te Velde, 3 Februari 1945.

*Zijne Excellentie
den Minister van Oorlog
Londen.*

Ik heb de eer Uwer Excellentie te berichten, dat ik sedert geruimen tijd van de zijde van de Regeering geen enkele mededeeling heb ontvangen betreffende door haar gevoerd overleg met de z.g. „Vertrouwensmannen”, terwijl ik toch meen te moeten aannemen, dat een dergelijk overleg b.v. met betrekking tot de vervulling van verschillende openbare functies heeft plaats gevonden.

Vermits ik rekening moet houden met de mogelijkheid, dat in de naaste toekomst een verdere bevrijding van Nederlandsch gebied zal plaats vinden en in dat geval de Militaire Commissarissen van behoorlijke instructies voorzien moeten zijn, moge ik er met klem op aandringen mij spoedig en volledig in te lichten.

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Gen. Majoor,
(w.g.) H. J. KRULS.*

S. 934.

Persoonlijk.

12 Februari 1945.

*Aan Zijne Excellentie den Minister voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,
Arlington House, London S.W. 1.*

Ik heb de eer Uwe Excellentie de ontvangst te bevestigen van Haar brief van 19 Januari jl. ref. G.U. 39/45 welke mij bereikte, voorzien van een aangehechte mededeeling, luidende „Abusievelijk eerst heden 7 Februari 1945 verzonden”. Aan de omstandigheid, dat Uwe Excellentie zich persoonlijk namens den Ministerraad tot mij heeft gewend, meen ik de vrijheid te mogen ontleenen mijn opmerkingen nopens Haar schrijven rechtstreeks aan Haar te richten, onder toezending van een afdruk aan den Minister van Oorlog.

Ik heb goede nota genomen van Uwer Excellentie's mededeeling, dat de Ministers, vermoedelijk gelet op mijn aan den Minister van Oorlog gericht brief van 1 Januari 1945, de zaak betreffende mijn weekrapporten als afgedaan beschouwen.

Ik moge niet verhelten, dat het mij heeft getroffen, dat de Minister-raad na vorenbedoelde mededeeling en zonder dat mij in Uwer Excellentie's brief enig ander verwijt wordt gemaakt, heeft gemeend een aanwijzing tot mij te moeten richten als in de derde zinsnede van Haar brief vervat.

Deze aanwijzing, welke blijkens het gestelde in den laatsten zin van de tweede alinea op niets wordt gegrond en nochtans uitgaat van de veronderstelling, dat ik wellicht niet zou begrijpen, dat ik ondergeschikt ben aan den Minister van Oorlog en niet zou beseffen, wat in het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg (art. 2, sub 3) is bepaald, heeft mij daarom pijnlijk getroffen.

Hoewel ik uiteraard den inhoud van de derde alinea geheel onderschrijf, meen ik, gezien de laatste zinsnede van de tweede alinea, de terechtwijzing, in Haar schrijven vervat, niet te kunnen aanvaarden, in welk verband ik tevens moge verwijzen naar mijn aan den Minister van Oorlog gericht brief van 5 Januari 1945.

De uitermate zorgelijke toestand, waarin zich ons land bevindt, alsmede de gesprekken, welke ik na 19 Januari jl. met Uwe Excellentie mocht hebben en de mij uit de radio bekende positie van het Kabinet, doen mij besluiten niet over te gaan tot het verzoeken om ontslag uit mijn functie, hetgeen onder andere omstandigheden na een dergelijk bewijs van wantrouwen zeker geboden zou zijn.

Ik moge er nog Uwer Excellentie's aandacht op vestigen, dat Haar schrijven dat van meer vertrouwelijk aard is en voor mij persoonlijk bestemd was zonder eenige bijzondere aanduiding werd verzonden en derhalve door mijn staf geopend werd.

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Gen. Majoor,
(w.g.) H. J. KRULS.*

Copie: Zijne Excellentie den Minister van Oorlog.

BIJLAGE 130

Nota d.d. 8 Januari 1945 van de Minister van Oorlog over de verhouding tussen Regering en Militair Gezag

MINISTERIE VAN OORLOG

Geheim.

Londen, 8 Januari 1945.

NOTA OVER DE VERHOUDING TUSSCHEN REGERING
EN MILITAIR GEZAG.1. *Inleiding.*

Het militair gezag ontleent zijn bevoegdheden aan het Besluit op den bijzonderen staat van beleg. Volgens art. 2 van dit Besluit oefent het Militair Gezag deze bevoegdheden alleen uit, voor zooverre zulks naar het oordeel van dat gezag voor de handhaving of het herstel der in- en uitwendige veiligheid van den Staat wordt gevorderd, met dien verstande dat „Wij ons voorbehouden, telkens, wanneer Wij zulks wenschelijk oordeelen, te bepalen hoever het Militair Gezag die bevoegdheden zal uitoefenen”. Voorts richt het Militair Gezag zich bij de uitoefening van zijn bevoegdheden naar „Onze Instructies”.

Krachtens het „Aanwijzingsbesluit Militair Gezag” is „door Ons” een staf Militair Gezag ingesteld en een Chef van dien Staf benoemd. Volgens de bij dit Aanwijzingsbesluit gevoegde „Instructie van den Chef Militair Gezag” is deze Chef, met inachtneming van het bepaalde in art. 2, derde lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, bij de uitoefening van zijn gezagsbevoegdheden, rechtstreeks verantwoordelijk aan Onzen Minister van Oorlog.

Hij is wijders gehouden mede te werken en door de militaire commissarissen te doen medewerken aan de uitvoering van de bepalingen van het „Memorandum of agreement” dd. 16 Mei 1944 betreffende het burgerlijk bestuur en de rechtsmacht op Nederlandsch grondgebied, bevrijd door een geallieerde expeditiemacht, alsook de terzake door de bevoegde geallieerde autoriteiten gegeven bevelen en aanwijzingen op te volgen en te doen opvolgen, een en ander voorzoverre zulks strookt met zijn hiervoren bedoelde verantwoordelijkheid.

Volgens dit Memorandum zal de Opperbevelhebber, gedurende de eerste ofwel militaire phase — tot het tijdstip, waarop de Nederlandsche Regering de uitoefening van het burgerlijk bestuur onder haar verantwoordelijkheid zal hervatten —, het volst mogelijk gebruik maken van het advies en den bijstand, welke hem zullen worden geboden door middel van dragers van het Nederlandsch Militair Gezag en ook van loyale Nederlandsche plaatselijke autoriteiten. „Onze instructiën”, waarnaar het Militair Gezag zich bij de uitoefening zijner bevoegdheden heeft te richten, zijn neergelegd in verschillende Koninklijke Besluiten, waarvan de uitvoering geheel of gedeeltelijk aan het Militair Gezag is opgedragen. De daarin vervatte richtlijnen zijn evenwel niet steeds voldoende om in alle en niet zelden onvoorziene gevallen te dienen. Alsdan zijn aanvullende instructies noodig om in voorkomende leemten te voorzien. Waar de behoefte daaraan blijkt, dient het Militair Gezag nadere instructies te vragen — voor zooverre zulks mogelijk is — in stede van zelfstandig beslissingen te nemen. Hetzelfde geldt ten aanzien van maatregelen, welke door het Militair Gezag worden noodig geoordeeld en waarvoor nog geenerlei richtlijnen of instructies zijn vastgesteld.

Daarnaast zijn een aantal voorzieningen te treffen, waarmede het Militair Gezag, uit hoofde van in- en uitwendige veiligheid, geenerlei bemoeiingen heeft. Hoewel de Regering volkomen bevoegd is bedoelde voorzieningen geheel zelfstandig ter hand te nemen, zal het in verschillende gevallen toch aanbeveling verdienen daaromtrent voeling te houden met het Militair Gezag, omdat het begrip in- en uitwendige veiligheid rekbaar is en voorkomen moet worden, dat de maatregelen elkander doorkruisen en dat eventuele bezwaren van het geallieerde Opperbevel worden ondervonden.

De instructies aan het Militair Gezag worden volgens art. 2 van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg „door Ons” gegeven. De vaststelling daarvan bij Koninklijk Besluit is stellig bevorderlijk aan de eenheid in het Regeeringsbeleid ten aanzien van maatregelen van principieel aard, doch is minder soepel voor zooverre betreft het geven van instructies aan den Chef Staf Militair Gezag omtrent uitvoeringsmaatregelen.

Het komt mij voor, dat de behoefte wordt gevoeld om rechtstreeks instructies van Regeeringswege aan den Chef Staf Militair Gezag te kunnen geven, zonder dat daarvoor een Koninklijk Besluit vereischt wordt.

Daaraan zou kunnen worden tegemoetgekomen, door de Instructie van den Chef van den Staf Militair Gezag aan te vullen met de navolgende bepalingen:

1. Onverminderd de voorschriften, vervat in artikel 2 van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, alsmede het bepaalde in andere wettelijke voorschriften, waarbij aan het Militair Gezag bevoegdheden zijn toegekend, richt de Chef van den Staf Militair Gezag zich bij de uitoefening van zijn bevoegdheden naar de instructies, die hem door Onzen Minister van Oorlog worden gegeven. Onze genoemde Minister geeft deze instructies voor zooverre zij een onderwerp betreffen, dat tot de taak van een der andere Departementen behoort, niet dan na overleg met het hoofd van dat Departement.

2. Indien aan den Chef van den Staf Militair Gezag blijkt, dat aanvulling of wijziging van de hem gegeven instructies gewenscht is, verzoekt hij den Minister van Oorlog de noodige voorzieningen te willen treffen.

Intusschen komt het noodig voor ook duidelijk vast te leggen, dat, indien een der leden van het Kabinet van oordeel is, dat aan den Chef van den Staf Militair Gezag gegeven instructies met het oog op de behartiging van de aangelegenheden, behoorende tot het Departement van dat lid, niet voldoende of niet meer doelmatig zijn, dat lid den Minister van Oorlog heeft te verzoeken de instructies aan te vullen c.q. te wijzigen.

2. *Onderlinge samenwerking.*

Nu de eerste of militaire phase langer zal duren dan aanvankelijk voorzien werd, doet zich de behoefte aan duidelijker omlijning van de verhouding tusschen de Ministers en het Militair Gezag meer en meer gevoelen.

De onder 1 aangegeven aanvullingen van de Instructie van den Chef van den Staf Militair Gezag waarborgen niet zonder meer, dat in de toekomst wrijvingen zullen worden voorkomen.

Al mogen de algemeene voorschriften niet aan duidelijkheid te wenschen overlaten, er zijn tal van maatregelen te treffen, die niet in instructies zijn vast te leggen. Een doelmatige uitvoering dier voorschriften kan slechts verzekerd worden door geregeld contact tusschen Regeering en Militair Gezag.

De Chef van den Staf Militair Gezag schrijft mij hieromtrent:

„Een der voornaamste voorwaarden voor een goede verhouding is, dat de Regeering boven het Militair Gezag staat. Dat dit thans geografisch niet het geval is, veroorzaakt ook in de uitoefening van beider taak groote moeilijkheden. De Staf Militair Gezag behoort in Nederland te zijn. Ik doe daarvoor reeds langen tijd pogingen. Tot heden ben ik er echter nog niet in geslaagd mijn geheelen staf over te plaatsen, terwijl ik splitsing zeer ongewenscht acht. Zoolang mijn staf derhalve nog in Brussel moet verblijven, dienen de Ministers zich daar ook te bevinden of er moet een regeling worden gemaakt, welke regelmatig contact waarborgt.”

Naar mijn meening is het vooral de wijze van organisatie van dit geregelde contact, welke een einde kan maken aan het verschil van inzichten, dat zich telkens heeft voorgedaan.

De daarvoor te treffen voorloopige regelingen zijn als volgt samen te vatten.

a. De Ministers en/of de hen vergezellende ambtenaren geven kennis aan den Chef van den Staf Militair Gezag van hun aankomst op het Continent, teneinde hem in de gelegenheid te stellen zich zoo spoedig mogelijk met hen in verbinding te stellen.

b. Door wekelijksche samenkomsten van de op het Continent vertoevende Ministers en den Chef Staf Militair Gezag wordt geregeld contact onderhouden. De Chef Staf Militair Gezag kan zich in deze samenkomsten doen vergezellen van de betrokken leden van zijn staf.

Bovendien wordt een liaison-officier van het Militair Gezag ter beschikking van de aanwezige Ministers gesteld, die zooveel noodig voor het dagelijksche contact kan zorgdragen.

c. De Minister van Oorlog, aan wien de Chef Staf Militair Gezag rechtstreeks verantwoordelijk is, zal als regel op het Continent vertoeven, teneinde zooveel noodig zijn tusschenkomst te verlenen voor het te plegen overleg. De briefwisseling tusschen de Ministers en den Chef Staf Militair Gezag geschiedt door zijn bemiddeling en hij draagt zorg voor onmiddellijke doorzending daarvan.

d. De Chef Staf Militair Gezag brengt wekelijks een rapport uit aan de Regeering, door tusschenkomst van den Minister van Oorlog. Hij legt daarbij over de rapporten van de sectie-hoofden, ter kennisneming van de betrokken Ministers. De Ministers plegen desgewenscht rechtstreeks overleg met de betrokken sectie-hoofden, die evenwel slechts aan den Chef Staf Militair Gezag verantwoordelijk blijven.

Noch de voorgestelde aanvullingen van de Instructie van den Chef van den Staf Militair Gezag, noch de hiervoren aangegeven regelingen geven aanleiding tot herziening van de verhouding tot het geallieerde Opperbevel, zooals deze is neergelegd in het meergenoemde „Memorandum of Agreement” dd. 16 Mei 1944.

3. De Chef van den Staf Militair Gezag.

Eenige Ministers zijn van oordeel, dat geen verbetering in de verhouding tusschen Regeering en Militair Gezag mag verwacht worden, zoolang de generaal-majoor Mr. H. J. Kruls als Chef van den Staf Militair Gezag wordt gehandhaafd. Zij meenen hoofdzakelijk uit zijn brief aan den Minister-President dd. 12 November 1944, No. Secr. 213, en uit uitlatingen in een tweetal wekrapporten, door hem aan de Regeering toegezonden, te mogen afleiden, dat hij blijk gegeven heeft van zoodanig foutieve opvattingen omtrent de gezagsverhoudingen en zelfs van loyaliteit jegens de Regeering, dat hij van zijn functie behoort te worden ontheven. Daardoor zou — zoo meenen zij — de bij de bevolking ontstane onzekerheid omtrent de juiste gezagsverhoudingen worden weggenomen.

Ik meen, dat kennisneming van de op de gezagsverhoudingen betrekking hebbende bescheiden geen twijfel daaromtrent kan laten, doch indien niettemin onzekerheid is ontstaan, dan moet dit te wijten zijn aan kennisneming van de disharmonie tusschen leden der Regeering en het Militair Gezag, zooals deze telkens aan den dag getreden is.

Ik zou niet durven beweren, dat nimmer eenig lid van het Militair Gezag zich ongunstig of oneerbiedig over leden van de Nederlandsche Regeering zou hebben uitgelaten — wij hebben in Londen ervaring op dit gebied opgedaan — doch evenmin zou ik durven volhouden, dat nimmer eenig lid van de Regeering zich ongunstig over het Militair Gezag heeft uitgesproken.

Tijdens de moeizame voorbereiding van het Militair Gezag, in Londen heeft Mr. Kruls bij herhaling zijn groote bezorgdheid uitgesproken over symptomen, die er op wezen, dat door de Regeering aan het Militair Gezag niet het volle vertrouwen werd geschonken, dat hij met het oog op de door hem te aanvaarden verantwoordelijkheid behoefde.

Hoewel ik de gewraakte uitlatingen van den generaal-majoor Mr. H. J. Kruls ook veroordeel, heb ik toch de vaste overtuiging, dat aan zijn loyaliteit jegens de Regeering niet mag worden getwijfeld. Deze uitlatingen getuigen van zekere prikkelbaarheid en bezorgdheid over gemis aan medewerking bij de uitoefening van zijn uiterst moeilijke taak, doch zijn naar mijn meening stellig niet ingegeven door een „zucht naar macht”, zooals sommigen meenen.

Ik heb bovendien de vaste overtuiging, dat, indien de samenwerking in betere banen kan worden geleid, in den zin als hiervoren aangeduid, dan het wederzijdsch vertrouwen zal worden hersteld, de ondervonden moeilijkheden zullen verdwijnen en de Regeering een voortreffelijken dienaar zal behouden.

Ik kan mij dan ook allerminst vereenigen met de opvatting, dat vóór alles Mr. Kruls moet verdwijnen en dat daarna wel zal worden uitgemaakt, hoe in de ambtsopvolging zal worden voorzien. Hoezeer iedereen moge verlangen zoo spoedig mogelijk naar een normaal civiel bestuur terug te keeren, ik acht voorloopig het militair gezag nog onmisbaar, vooral met het oog op de moeilijkheden, in het te bevrijden gebied te verwachten, en ik acht het aftreden van Mr. Kruls in de gegeven omstandigheden hoogst bedenkelijk. Niet alleen wegens zijn persoonlijke verdiensten, die m.i. ruimschoots opwegen tegen de steken, die hij mocht hebben laten vallen, maar ook wegens de gevolgen acht ik het geen daad van wijs beleid daartoe thans over te gaan.

Ik ben allerminst overtuigd, dat daardoor de openbare meening in Nederland zou worden bevredigd en dat daardoor onzekerheid omtrent de juiste gezagsverhoudingen zou worden weggenomen. In bevrijd gebied heb ik niet anders dan waardeering over zijn optreden vernomen. Natuurlijk was men niet steeds gesticht over door hem genomen beslissingen — hoe kan het anders? — doch algemeen besefte men de groote moeilijkheden, waarvoor hij geplaatst wordt en was men geneigd hem over gemaakte fouten, die in deze omstandigheden onvermijdelijk zijn, niet te hard te vallen. Ik ben van meening, dat zijn ontslag het prestige van de Regeering niet zou versterken.

Er dient voorts op gerekend te worden, dat in de gelederen van het Militair Gezag zelf groote teleurstelling zal worden gewekt en dat

meerderen, waaronder degenen, die de belangrijkste functies bekleeden, zich achter hem zullen scharen en hun ontslag zullen vragen, hetgeen mij bij herhaling gebleken is. De meesten hebben zich belangeloos voor korten termijn beschikbaar gesteld en wenschen zoo spoedig mogelijk naar eigen werkring terug te keeren.

Ook de geallieerde militaire autoriteiten hebben zich steeds met grooten lof over Mr. Kruls uitgesproken en zijn heengaan zal stellig niet bevorderlijk zijn voor de instandhouding van de goede samenwerking die geleidelijk ontstaan is.

Een beroepsofficier, wien deze taak kan worden toevertrouwd, is niet beschikbaar, terwijl ik overwegend bezwaar heb een niet-beroepsofficier aan het hoofd van het Militair Gezag te plaatsen. Wel is waar heeft het Militair Gezag welbewust een sterken civielen inslag, doch ik acht het niet verantwoord de leiding in handen van een niet-beroepsofficier te leggen, mede met het oog op de verhouding tot de geallieerde militaire autoriteiten.

Ik wil niet nalaten in dit verband reeds thans erop te wijzen, dat nadere regeling van de gezagsverhoudingen niet alleen den Chef Staf Militair Gezag betreft, maar ook den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten. Deze autoriteiten oefenen thans hun functies naast elkander uit, terwijl hun onderlinge verhouding is vastgelegd in een „regeling betreffende de gezagsverhoudingen en de samenwerking tusschen dragers van het Militair Gezag en troepencommandanten gedurende den bijzonderen staat van beleg”, gevoegd bij het Besluit (No. E. 44) van 19 Juni 1944, houdende vaststelling van de Instructie voor den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten. Opneming van de onder hun bevelen staande organen in een gezamenlijk militair verband zou uit militair-organisatorisch oogpunt stellig de voorkeur verdienen.

Door den generaal-majoor Mr. Kruls aan te wijzen als Chef van den Staf B.N.S. en onder hem te plaatsen den kolonel Doorman als sous-chef voor de afdeling Nederlandsche Strijdkrachten en een sous-chef voor de afdeling Militair Gezag, waarvoor in dit geval iemand met rijpe bestuurservaring moet worden gekozen, zou de noodige eenheid worden verkregen. De te benoemen sous-chef van den Staf Militair Gezag zou dan geplaatst worden boven den tegenwoordigen staf. Daarmede wordt tevens de mogelijkheid geopend aan de functie van Z.K.H. Prins Bernhard meer een representatief dan een functioneel karakter te geven, hetgeen in de instructies van den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten en van den Chef van den Staf B.N.S. tot uitdrukking kan worden gebracht.

Wat het Militair Gezag betreft, wordt dan het zwaartepunt eenigszins naar den civielen kant verlegd, zonder dat dit den goeden gang van zaken zal schaden.

Aangezien deze oplossing alleen in aanmerking komt, indien aan Mr. Kruls het noodige vertrouwen zou worden geschonken, behoeft daarop thans niet nader te worden ingegaan.

4. Militairiseringen.

De vrees werd uitgesproken, dat het Militair Gezag op zoo groote schaal zou militairiseeren, dat daardoor de beste krachten aan de civiele werkzaamheden zouden worden onttrokken en dat het afgunst zou wekken, dat de militairen bevoorrecht worden wat kleeding en voeding betreft, terwijl de ambtenaren daarvan verstoken zijn.

Toen in Londen de kern werd gevormd van het Militair Gezag, werd daarvoor door het War Office een zoogenaamd War-Establishment goedgekeurd, volgens hetwelk uitrusting en kleeding werd verschaft en recht werd verkregen op militaire voeding na aankomst in Nederland.

Dit „Establishment” betrof een sterkte van 175 officieren en 565 militairen van lageren rang, in totaal 740.

Op 19 November l.l. bedroeg de werkelijke sterkte 231 officieren en 632 militairen van lageren rang, in totaal 863.

Op dien datum werd door den Chef Staf Militair Gezag een nieuw „Establishment” ter goedkeuring ingediend, dat berekend was op een sterkte voor het geheele land van 875 officieren en 2578 militairen van lageren rang, in totaal 3453.

In deze cijfers zijn niet begrepen het Vrouwen Hulp Korps en eenige compagnieën voor algemeen transport en voor grensbewaking.

Ter toelichting van dit voorstel werd onder meer meegedeeld:

„It was never otherwise intended than that the London Staff should form a framework around which a far larger body, adequate for the great task to be carried out, should be built up from personnel made available by the liberation of the Netherlands. Owing to the difficulty of foreseeing the demands which the actual situation would make on the N.M.A., it was agreed that no War Establishment covering this enlarged Staff should be presented until such time as the available experience of the

conditions obtaining in the liberated area of the Netherlands made it possible for the amount of personnel and equipment required to be accurately gauged".

Door de geallieerde militaire autoriteiten wordt echter sindsdien goedkeuring aan het thans voorgestelde "Establishment" onthouden, zulks op den grond dat wel is waar aanleiding bestond de zorg op zich te nemen voor het apparaat van het Militair Gezag, zooals dit hier te lande moest worden gevormd, doch dat, eenmaal op eigen bodem zijnde, het de taak van de Nederlandsche Regeering wordt geacht in de verdere behoeften daarvan te voorzien.

Dit beteekent dus, dat voor het uitgebreide apparaat geen uitrusting en kleeding van Engelse zijde wordt verstrekt — en evenmin voor militaire voeding wordt zorggedragen — en dat de Nederlandsche Regeering zelve moet trachten het benodigde op eigen kosten aan te schaffen.

Hieruit volgt, dat het militairiseeren van burger-ambtenaren, niet voor het Militair Gezag bestemd, geen oplossing biedt om deze in beteren staat te brengen.

Uit vorenstaande cijfers, die als een maximum moeten worden beschouwd, blijkt, dat aan het militairiseeren ten behoeve van het Militair Gezag grenzen waren gesteld in het uitgebreide "War Establishment".

Het komt mij voor, dat de Regeering den Chef Staf Militair Gezag machtiging behoort te verleen aan de hand van dit "establishment", dat in bijzonderheden werd uitgewerkt, tot het aanstellen van

militair personeel over te gaan. Het komt niet wel doenlijk voor telkens voorafgaande goedkeuring daarvoor aan te vragen.

De benoemingen van tijdelijke officieren, evenals de bevorderingen, dienen bij Koninklijk Besluit te worden bekrachtigd, waarmede men in de hand heeft in bepaalde gevallen voorstellen af te wijzen.

5. *Besluit.*

Ik acht handhaving van het Militair Gezag voorloopig volstrekt noodzakelijk en ben van oordeel, dat het in de gegeven omstandigheden niet verantwoord zou zijn den Chef Staf van het Militair Gezag uit zijn functie te ontheffen. Ik ben overtuigd, dat door het duidelijk vastleggen van de bevoegdheden, die door de Ministers in het thans bevrijde gebied zelve zullen worden uitgeoefend en door het geven van richtlijnen voor de door het Militair Gezag uit te oefenen bevoegdheden, doch vooral door geregeld contact met het Militair Gezag, dat door een samenloop van omstandigheden tot dusverre achterwege bleef, een bevredigende regeling van de gezagsverhoudingen zal worden verkregen.

Zou de Ministerraad anders beslissen, dan kan ik slechts herhalen, dat ik als dan de verantwoordelijkheid voor den gang van zaken niet langer kan aanvaarden.

De Minister van Oorlog,
(w.g.) VAN LIDTH DE JEUDE.

BIJLAGE 131

Radiorede van Minister Burger d.d. 14 Januari 1945

Luisteraars,

Het Nederlandsche verzet tegen de Duitsche overheersching heeft niet slechts bewondering, maar ook verwondering gewekt in de vrije wereld. Want het verzet in Nederland draagt om verschillende redenen typische kenmerken, waardoor het afwijkt van den aard van verzet in andere overweldigde landen. Een der oorzaken hiervan is de omstandigheid, dat de Duitschers niet tevreden waren met het uitoefenen van de macht en het ter beschikking nemen van Nederlandsch bezit; daarenboven toch, wilden zij het Nederlandsche volk als Westmark in Das Reich inschakelen en de Nederlanden verduitschen. Voor het enorme verschil in volksaard tusschen de Nederlanders en de Duitschers hebben onze beschermers, tot hun schade, nimmer oog gehad. Om hun doel, het verduitschen van Nederland, te bereiken, werd naast militaire bezetting een Duitsche burgerlijke bestuursfunctionaris aangesteld en werd er met grooten ijver naar gestreefd om de organisatie van het maatschappelijke leven in Duitsche banen te leiden. Van dit alles hebben bijvoorbeeld de Belgen en de Franschen veel minder te lijden gehad, voor hen was het voldoende zich zoo mogelijk gewelddadig te verzetten, terwijl hun volksbestaan als zoodanig niet op het spel stond.

Het is om die reden, dat in ons land zooveel organisaties van Duitschen oorsprong zijn gevormd, die echter stuk voor stuk bij gebrek aan belangstelling hun natuurlijke dood zijn gestorven en nimmer resultaat van beteekenis hebben opgeleverd. Deze houding tegenover deze Duitsche poging was typisch voor een land, dat zijn nationale geschiedenis begonnen is met den strijd om gewetensvrijheid, want ook in den strijd van heden gaat het ons in wezen om gewetensvrijheid en een principieel verzet tegen een staat, die meent ook over het geweten van zijn onderdanen te kunnen heerschen. Daarom was de houding van de kerken tegenover het Nationaal Socialisme tijdens de bezetting zoo alles beheerschend centraal.

Daarom ook, ontstond een illegale pers van een omvang en op een peil, als wij die kennen en gekend hebben. Het vinden van de juiste houding tegenover de dwaalleer en de valsche beginselen van den bezetter werd zoo mogelijk belangrijker geacht dan handtastelijk verweer. Ook in het medisch verzet was sprake van een strijd om beginselen, ja in het geheele verzet, van de boeren tegen den Landstand, van de arbeiders tegen het NAF, of welk onderdeel van het verzet ook, men zal er die principieele anti-nationaalsocialistische houding in terugvinden. Het is juist deze kant van het verzet, nl. het geestelijk verzet tegen de pogingen van den vijand om ons in geestelijken zin te overweldigen, die het Nederlandsche verweer zoo buitengewoon belangwekkend maakt, en die, tengevolge van de vastberaden houding van het geheele volk tot het resultaat heeft gevoerd, dat géén der organisaties van nat. soc. huize op eenig blijvend resultaat kan boogen. Deze groote overwinning nu kon uitsluitend behaald worden door het verzet van het geheele volk als één man. Zonder dat, zou het medisch verzet niet geslaagd zijn, zooals het geslaagd is, want niet alleen de goede wil van den arts was noodig, maar ook die van zijn patiënten. Om diezelfde reden is het onderduiken op ongekende schaal mogelijk gebleken. Telkens toch, werd als vanzelfsprekend van iederen Nederlander verondersteld, dat hij bereid was om ondanks daaraan verbonden gevaren, een zekere mate van medewerking in het verzet tegen den vijand te verleenen, een mate, die afhing van een aantal persoonlijke omstandigheden, alsook van persoonlijken moed. En dit geldt op alle terreinen van het Nederlandsche leven tijdens de bezetting, terwijl de uitzonderingen, die niet geschaard stonden in de gelederen van de geheele bevolking, daardoor tot duidelijke buitenstaanders werden, tot uitgeworpenen uit het volksleven, de N.S.B.ers en hun beperkte aanhang.

Het gevolg van dit alles is, dat het zuiveringsprobleem in Nederland in beginsel een uitermate eenvoudig vraagstuk is. Het is een vraagstuk van recht, het vinden nl. van de juiste maatregelen tegenover hen, die in tijden van nood het Nederlandsche volk in den steek gelaten hebben, ja zelfs zich tegen dit volk hebben gekeerd. De vraag, of iemand in zijn houding van verzet tegenover den vijand van meer of minder moed heeft blij gegeven, van meer of minder tact, van meer of minder succes, is voor het vraagstuk van de zuivering van geen enkele beteekenis, want men kan weinig moedig zijn en toch nationaal betrouwbaar, of onhandig en tactloos en toch van goeden wil voor de vaderlandsche zaak. Nauwelijks is ook van

beteekenis de vraag, of goedwillende en goedbedoelende Nederlanders van tijd tot tijd niet geslaagd zijn in het vinden van de juiste houding tegenover een vijand, en, mede door hen zelf betreude, fouten hebben begaan. Een volk bestaat nu eenmaal niet uitsluitend uit helden, noch ook uitsluitend uit diplomaten, maar voor het overgrote deel uit gewone menschen met gewone zorgen voor het dagelijksche bestaan van henzelf en de hunnen.

Wanneer dan ook sommigen het zuiveringsvraagstuk tot stokpaardje kiezen en daarbij willen treffen en verwijderen die Nederlanders, die niet de meest volmaakte houding van moed en beleid hebben tentoongespreid, dan acht ik dit uitgangspunt ten eene male onjuist. Want het gaat niet om het vinden van begane fouten, maar om het vinden van hen, die „fout” zijn geweest. Wanneer voor hen, die fout geweest zijn, het recht zijn loop heeft gehad, dan is het zuiveringsvraagstuk teneinde. Niet ten einde zijn dan de vraagstukken, hoe zij, die het meest moed en beleid hebben getoond, op de meest passende plaatsen worden gesteld, noch ook, hoe oorlogsverrijking ten algemeene nutte kan worden aangewend, in het bijzonder ten bate van oorlogsverarmden. Integendeel, zulke problemen komen na de zuivering eerst met kracht aan de orde. Maar het voorloopig verwijderen van, uit een nationaal oogpunt verraderlijke elementen, zulks in afwachting van hun berechting, komt mij voor een kwestie van weken te zijn. Waar men er langer over doet, doet men het kennelijk verkeerd en worden onder de naam „zuivering” dingen gedaan, die daarmede niets te maken hebben.

Naast het vraagstuk van de zuivering in bevrijd Nederlandsch gebied vraagt het vraagstuk van de gezagsverhouding in ruimen kring de aandacht. De gemiddelde Nederlander vraagt zich af, in welke verhouding hij allerlei instanties, als het normale burgerlijke bestuur en de daaraan verbonden diensten, het Militair Gezag, de Regeering en de Geallieerde militaire autoriteiten, heeft te zien. Deze kwestie is eenvoudiger dan op het eerste gezicht het geval schijnt te zijn. De gemiddelde Nederlander heeft zich ten aanzien van de vragen, waarvoor hij zich ziet gesteld, eenvoudig te wenden tot de normale, hem bekende en vertrouwde gezagsorganen, zooals de burgemeester, de gemeentelijke, provinciale en Rijksdiensten. Naast den gewonen dienst echter, heeft de Regeering wegens de buitengewone omstandigheden, waarin de oorlog en het leven achter de frontlijn ons hebben geplaatst, een buitengewonen dienst ingesteld om aan die buitengewone omstandigheden zoo goed mogelijk het hoofd te kunnen bieden. Dat nu is de taak van het Militair Gezag, zoodat, naarmate de buitengewone omstandigheden omvangrijker zijn, die buitengewone dienst, het Militair Gezag, in meerdere mate ingeschakeld zal moeten zijn. Daarentegen zal overal daar, waar het leven een iets meer normaal aanzien herkrijgt, die buitengewone dienst kunnen terugtreden, en alle ruimte laten voor de gewone burgerlijke diensten. Dit zal op het ééne terrein van het dagelijksche leven spoediger kunnen dan op het andere, bijvoorbeeld op het terrein van het gemeentelijk bestuur sneller dan op het terrein van het transportwezen. Ook kunnen zich nieuwe bijzondere omstandigheden voordoen, ik denk bijvoorbeeld aan omvangrijke evacuaties of ook het uitbreken van epidemieën, waardoor dat buitengewone orgaan, het Militair Gezag, wederom op ruime schaal te hulp zal moeten komen. Deze beide diensten nu, het gewone normale bestuursapparaat en het buitengewone apparaat voor buitengewone moeilijkheden ressorteeren beiden gelijkelijk onder de Regeering. Het eenige, wat in deze structuur ongewoon is, is dat het Geallieerde Opperbevel terwille van de oorlogvoering bijzondere bevoegdheden behoeft en die ook heeft. De gewone burger heeft daar echter rechtstreeks weinig mee te maken, omdat het Militair Gezag tevens als verbindingschakel met het Geallieerd Opperbevel fungeert en uitvoert hetgeen uit dien hoofde noodzakelijk blijkt. Werkelijk geregeld is de toestand daar eerst daar, waar uitsluitend het normale burgerlijke bestuursapparaat de leiding wederom in handen heeft genomen. En dat zal groote toewijding van het ambtenarenapparaat vergen en alle krachten zullen er dringend noodig zijn. Daarom is het verkeerd, wanneer de ambtenaar er op uit is om gemilitariseerd te worden, want aldus werkt hij van den normalen toestand af naar den gemilitariseerden, abnormalen en tijdelijken toestand toe. Nu is het waar, dat militairen een zekeren voorrang hebben in kleeding en voedsel en dus is de aantrekkelijkheid van het militair verband groot. Op dit oogenblik is het niet mogelijk daarin wijziging te brengen en zal de Regeering moeten volstaan met na te gaan, in hoeverre een

verbetering van de salarissen der ambtenaren toch een zekere tegemoetkoming aan de moeilijkheden van den dag, ten gevolge kan hebben.

Tenslotte acht ik het van belang te wijzen op de bijzondere functie, welke het bevrijde gedeelte van Nederland voor de Nederlandse gemeenschap heeft te vervullen. Ik moge in Uw aandacht terugroepen het tijdsbestek, toen Nederland reeds was bezet, maar Ned.-Indië nog vrij. Dit was voor ons van groote praktische en moreele beteekenis en met de meeste belangstelling hebben wij tot het laatst toe de zendingen van de N.I.R.O.M. gevolgd. Wij wisten, dat ergens in de wereld met de grootste toewijding voor de Nederlandse zaak werd gewerkt, en toen Java viel, was het als werd Nederland ten tweede male bezet. Nu is er een stuk van het moederland bevrijd. Dat stuk heeft tot taak om de verwachting, die bij allen in het nog onbevrijde gebied leeft, te helpen waar maken: de verwachting n.l., dat wij paraat staan vanuit het Zuiden de helpende hand te bieden, zoodra het groote oogenblik van de algeheele bevrijding daar is. Weliswaar heeft ook dat Zuiden met de grootste

moeilijkheden te kampen tengevolge van de jarenlange bezetting en ook daar wordt zelfs begin van herstel hinderlijk vertraagd door het feit, dat de oorlogvoering aller energie eischt. Maar toch, geestelijk en ook eenigszins materieel, zullen wij ons op de bevrijding van het Noorden hebben kunnen voorbereiden, indien aller energie zich uitsluitend richt op de enorme verplichtingen, welke ten behoeve van Noord Nederland op ons rusten. Daardoor dient ons doen en laten in belangrijke mate te worden bepaald. Al hetgeen wij ondernemen en beginnen te regelen dient tevens te worden geleid door de gedachte, in hoeverre het straks ook voor Noord Nederland van nut zal kunnen zijn. In die gedachte en in dien geest zullen allerlei moeilijkheden, waarmede wij thans hebben te vechten, verkleinen, maar het resultaat van onze gezamenlijke krachtsinspanning daarentegen zal vergrooten. Werkelijke eenheid kan niet door praten worden bereikt, maar wel door daden worden beleefd en bewezen.

Zondag, 14 Januari 1945.

BIJLAGE 132

Nota d.d. 26 Januari 1945 van de Ministers van Oorlog en van Algemene Zaken betreffende de gezagsverhoudingen tussen de Regering en het Militair Gezag

NOTA BETREFFENDE DE GEZAGSVERHOUDINGEN
TUSSCHEN DE REGERING EN HET MILITAIR GEZAG

Londen, 26 Januari 1945.

1. Bij de beslissing van den Raad van Ministers van 9 Januari j.l. werd aan de ondergeteekenden opgedragen om met inachtneming van de beginselen, vervat in de Nota van den Minister van Oorlog van 8 Januari t.v. een meer gedetailleerde uitwerking te geven van de voorschriften, die in de toekomst de samenwerking tusschen het burgerlijk en het militair gezag zullen beheerschen.

Ter voldoening aan deze opdracht deelen wij het volgende mede:

2. Zooals uit hetgeen hier volgt zal blijken, zijn zij van oordeel, dat het noodig is twee of meer Koninklijke besluiten uit te lokken, waarin gedeelten van de te geven regelen zullen moeten worden opgenomen. Voorts zal het noodig zijn een schriftelijke instructie voor den Chef van den Staf van het Militair Gezag vast te stellen (beschikking Minister van Oorlog). Deze ontwerpen zijn nog niet gereed gemaakt. Het komt gewenscht voor, alvorens zij worden gereedgeerd, dat de Raad zich uitspreekt, of hij zich vereenigen kan met de voorstellen, die hem thans worden voorgelegd. Indien dit het geval is, zou hij, teneinde de totstandkoming zooveel mogelijk te bespoedigen, de redactie van de ontwerp-besluiten wellicht aan de ondergeteekenden en den Heer Mr. A. van Angeren willen toevertrouwen.

3. Het schijnt, om nu eens en vooral tot een juiste samenwerking en de juiste verhoudingen te komen, intusschen noodig ten aanzien van eenige onderdeelen, waarvan enkele reeds in de Nota van den eerst ondergeteekende ter sprake zijn gebracht en die niet in de Koninklijke besluiten of de Instructie zullen worden opgenomen, nog een duidelijke uitspraak uit te lokken.

4. *a.* Erkend dient te worden, dat de Regeering nog niet in Nederland zetel heeft. Zij heeft als instrument voor haar taakuitoefening het Militair Gezag, dat feitelijk en rechtens wel in staat is aldaar zijn roeping te vervullen.

Dit feit, en dit beginsel tevens, sluit natuurlijk allenminst uit, dat het niet noodzakelijk is, althans hoogst gewenscht is, dat Ministers min of meer regelmatig of van tijd tot tijd aldaar vertoeven of dat zij in bekwame ambtenaren vooruitgeschoven posten in het bevrijd gebied hebben. Het beteekent echter wel, dat het volkomen uit den booze is dat òn bij de geallieerden òn bij de bevolking in het thans nog aanwezige stadium de indruk ontstaat, dat het burgerlijk gezag reeds bezig is de taak van het Militair Gezag in Nederland over te nemen.

b. Voorts moet erkend en afgedwongen worden, dat òn het Militair Gezag òn het burgerlijk gezag „overleg” als het *leidend beginsel* voor al het gemeenschappelijk werk aanvaardden.

Daaruit vloeit o.m. voort dat:

a. 1. Alvorens algemeen werkende regelingen het burgerlijk bestuur betreffende, hetzij bij verordening, hetzij bij Koninklijk besluit of Ministerieele beschikking, uit te vaardigen, pleegt het Militair Gezag overleg met den betrokken Minister en omgekeerd.

b. 1. Aan de hoofden van de verschillende secties wordt door den Chef van den Staf van het Militair Gezag opgedragen over de uitvoering van de bestuurlijke taak regelmatig rechtstreeks overleg te plegen met den betrokken Minister. Het Sectie-hoofd brengt aan den Chef Staf wekelijks verslag uit over het gevoerde overleg. In geval van verschil van opvatting is het Sectie-hoofd verplicht dien Chef onmiddellijk in te lichten, die daarvan mededeeling doet aan den Minister van Oorlog.

c. 1. Indien een Minister zich niet kan vereenigen met het voornemen van den Chef Staf tot het uitvaardigen van een verordening als onder *a.* 1. bedoeld, wendt die Minister zich tot den Minister van Oorlog, die de aangelegenheid desnoods in den Raad van Ministers ter sprake brengt.

d. 1. Indien het overleg onder *b.* 1. bedoeld daartoe aanleiding geeft, wendt de betrokken Minister zich voor tusschenkomst tot den Minister van Oorlog.

e. 1. De verplichtingen, onder *a.* 1. en *b.* 1. bedoeld, ontheffen den Chef Staf en de Sectie-hoofden niet van hun verantwoordelijkheid te handelen, indien de in- en uitwendige veiligheid zulks vraagt,

zonder dat aan de onder die punten vermelde voorwaarden is voldaan.

c. Uit hetgeen onder *b.* wordt voorgesteld, vloeit voort:

a. 1. De Minister van Oorlog is regelmatig aanwezig daar, waar de Chef Staf van het Militair Gezag zijn hoofdkwartier heeft.

b. 1. Den Ministers, wier *hoofdtak* duidelijk in Nederland ligt, wordt, door hen toe te staan hun verblijf in Londen of in Nederland naar eigen goedvinden te regelen, mogelijk gemaakt, dat zij regelmatig met de Sectie-hoofden en den Minister van Oorlog overleg kunnen plegen. Voor zoover ondergeteekenden dit kunnen beoordeelen, geldt dit stellig voor de Ministers van Algemeene Zaken, Justitie, Binnenlandsche Zaken, Financiën, Onderwijs, Waterstaat, Handel, Nijverheid en Landbouw, en Sociale Zaken.

5. Naast hetgeen onder 4. werd voorgedragen, wordt voorts in overweging gegeven, dat bij Koninklijk besluit zal worden bepaald, dat een Minister met medewerking van den Minister van Oorlog gerechtigd is, bepaalde bevoegdheden en verplichtingen, hem bij wet of a.m.v.b. opgelegd, alsmede nieuwe stukken bestuurszorg, die moeten worden aangevat, tot wederopzeggens en onder door hem te bepalen voorwaarden, *namens hem* geheel of gedeeltelijk door het Militair Gezag te laten uitoefenen, doch wordt ook het voorschrift opgenomen, dat de Ministers verplicht zijn na te gaan voor welke onderwerpen, zulks met het oog op de juiste behartiging van de belangen en de hulp, die het Allied Command nu eenmaal heeft te verleenen, dit noodzakelijk of gewenscht is.

6. Voorts worde bij Koninklijk besluit bepaald, dat bevoegdheden, die het Militair Gezag thans krachtens in 1943, 1944 en 1945 vastgestelde Koninklijke besluiten anders dan het B.B.S.B. heeft, door den verantwoordelijken Minister geheel of gedeeltelijk aan zich kunnen worden getrokken dan wel de voorwaarden, waaronder die bevoegdheden door het Militair Gezag kunnen worden uitgeoefend, mogen worden gewijzigd of aangevuld.

7. Bij Koninklijk besluit wordt voorts voorgeschreven, dat in al de gevallen, waarin het Militair Gezag krachtens wettelijke regeling zonder meer dezelfde bevoegdheid heeft als de betrokken Minister, dit gezag steeds belast is met de *uitvoering* van alle genomen beslissingen. Indien de beslissingen door het burgerlijk gezag zijn genomen, blijkt bij de uitvoering steeds, dat het *Militair Gezag* namens dat gezag handelt.

8. In de *instructie* van den Chef Staf Militair Gezag worden de volgende voorschriften opgenomen:

a. Indien hij van oordeel is, dat het gewenscht is, dat voor een of ander stuk zorg van de bevoegdheden, bedoeld onder 5. of 6., wordt gebruik gemaakt of op een eenmaal genomen beslissing teruggekomen dient te worden, is hij verplicht daarop de aandacht van den Minister van Oorlog te vestigen (die zich desgewenscht ter zake met zijn betrokken Ambtgenoot in verbinding stelt).

b. Indien aan den Chef Staf blijkt, dat van de onder 5. en 6. bedoelde bevoegdheden gebruik zal worden gemaakt en hij daarvan ongewenschte gevolgen vreest, is hij verplicht te handelen als onder *a.* aangegeven.

c. Alvorens gebruik te maken van de bevoegdheid, bedoeld in art. 9 van het B.B.S.B., of zorg te behartigen, die tot dusverre nog niet van Rijksweg is aangevat, pleegt het Militair Gezag overleg met den betrokken Minister over de vraag *wie* zal handelen en over de *wijze*, waarop voorzien zal worden.

Bij verschil van opvatting onderwerpt de Chef Staf het geschil aan het oordeel van den Minister van Oorlog. (Deze stelt zich zoo noodig met zijn ambtgenoot in verbinding en brengt, indien gewenscht, de zaak in den Raad van Ministers ter sprake).

d. Indien aan het Militair Gezag blijkt, dat het gewenscht is, dat het burgerlijk gezag het initiatief neemt tot wijziging van een van de wetten, bedoeld in art. 9 van het B.B.S.B., of nieuwe zorg aanvat, is de Chef Staf bevoegd door tusschenkomst van den Minister van Oorlog hierop de aandacht van den betrokken Minister te vestigen.

e. In al de gevallen, waarin het Militair Gezag zonder meer dezelfde bevoegdheid heeft als het burgerlijk gezag, is eerstgenoemde bij de uitoefening van die bevoegdheid gehouden de aanwijzingen van den betrokken Minister te volgen. Bij verschil van opvatting onderwerpt de Chef Staf de aangelegenheid aan het oordeel van den Minister van Oorlog.

Indien het Militair Gezag van oordeel is, dat reeds van kracht zijnde aanwijzingen veranderingen dienen te ondergaan, is het bevoegd de tusschenkomst van den Minister van Oorlog in te roepen.

f. Het Militair Gezag blijft, indien de in- of uitwendige veiligheid zulks dringend vordert, na de taakoverdracht, als bedoeld onder 6., of indien een bepaald stuk zorg nog niet is aangevat, bevoegd al die maatregelen te nemen, waartoe het B.B.S.B. en de overige besluiten hem de bevoegdheid geven.

Indien de getroffen maatregel ingrijpt in de taak, die door den betrokken Minister reeds behartigd wordt of waardoor verandering in de verhouding tot ondergeschikte bestuursorganen wordt aange-

bracht, geeft het zoo mogelijk te voren aan den Minister van Oorlog kennis van het voornemen dien maatregel te zullen nemen. In ieder geval wordt die Bewindsman onverwijld ingelicht (die daarvan mededeeling aan zijn betrokken ambtgenoot doet).

Een afschrift van dit schrijven wordt aan al onze Ambtgenooten gezonden. Het wordt wel zeer op prijs gesteld, dat de in dezen brief behandelde aangelegenheid in de eerstvolgende vergadering van den Raad van Ministers aan de orde wordt gesteld.

*De Minister van Oorlog,
De Minister van Algemeene Zaken.*

BIJLAGE 133

Artikel „Duidelijkheid rondom Militair Gezag” in Het Parool van 3 Februari 1945

„DUIDELIJKHEID RONDON MILITAIR GEZAG”

De eerste meer concrete aankondiging, dat in bevrijd Nederland een Militair Gezag zou worden ingesteld, werd door Londen gedaan in het midden van 1943. Men zal zich herinneren, dat deze mededeeling destijds in ons toen nog geheel bezette land met gemengde gevoelens werd ontvangen; van de stemming in onzen kring heeft een artikel in Het Parool, getiteld: „Ziet Londen wel reëel?” blijk gegeven. Velen onzer meenden n.l. uit de door Londen verstrekte mededeelingen te moeten opmaken, dat het aangekondigde Militair Gezag een soort van militaire regeering zou worden. Al spoedig bleek echter, dat wij ons hadden vergist. Het artikel in Het Parool en soortgelijke bedenkingen van andere illegale bladen gaven aanleiding tot twee redevoeringen, de eerste van H.M. de Koningin, die op 23 November 1943 voor Radio Oranje werd uitgesproken; de tweede (die aan de eerste refereerde) uitgesproken door den Minister-President prof. Gerbrandy, eveneens voor Radio Oranje op 8 December 1943. Het lijkt ons goed, de kern van de rede van den Minister-President (door hemzelf in een zestal punten samengevat) thans opnieuw af te drukken.

1. Het militair Gezag ontleent zijn bevoegdheden aan de regeering en is slechts denkbaar indien deze, die uiteindelijk de verantwoordelijkheid draagt, feitelijk haar verantwoordelijke taak vervullen kan. Tegelijk met het militair gezag zal derhalve de regeering in Nederland aanwezig of vertegenwoordigd zijn.

2. De bevoegdheden, welke de regeering tijdelijk aan het militair gezag toebedeelt, zijn slechts die, welke noodzakelijk zijn tot herstel en handhaving van de in- en uitwendige veiligheid en tot het verband met de bondgenooten; daarnaast moet het gecorrigeerde burgerlijke bestuursapparaat zelf opereeren.

3. Bij de regeering blijft berusten de verantwoordelijkheid voor, de contrôle op en het geven van leiding aan het militair gezag. Het beginsel van de wet van 1899 geldt, dat het burgerlijk bestuursapparaat ondergeschikt is aan het militair gezag, maar alleen ten bate van de handhaving der openbare orde, tot het aanbrengen van door de regeering in overleg met U noodig geachte correcties in het bestuur en voor de goede samenwerking met de bondgenooten.

4. Het militair gezag zal zijn vertegenwoordigers hebben in provinciën, deelen van provinciën en groote gemeenten. Deze vertegenwoordigers zullen hun taak op zoodanige wijze uitoefenen, dat zij niet alleen het provinciaal en plaatselijk burgerlijk gezag zooveel mogelijk ongehinderd laten, doch ook dat gezag met alle te hunnen dienste staande middelen en krachten tot steun zijn.

5. Het militair gezag is niet een stuk leger of marine, maar is gedacht als orgaan van verbinding van uw locale besturen met de regeering, waarvoor hier een kern wordt voorbereid. Onder haar leden zullen zijn burgers, beroeps- en reserve-officieren. Zij zullen allen een militairen rang moeten hebben, wijl zij samenwerken met het geallieerde apparaat. Hun instructies waarborgen nauwe samenwerking met het burgerlijk bestuur.

6. Dit aldus opgezette militair gezag moet zijn taak snel, doelbewust vervullen. Wjl de overgrote meerderheid van het Nederlandsche volk van goeden wille is en dus haar medewerking eveneens snel en doelbewust is, wordt het militair gezag spoedig overbodig. Wij hopen dus, dat zijn duur kort zal kunnen zijn; op die mogelijkheid is de organisatie voorbereid. Beloven kunnen wij dit echter niet, daar niemand alle moeilijkheden, die zich kunnen voordoen, met name die van uitwendigen aard, volledig overziet.

Tot zoover Minister Gerbrandy.

De geruststellende verklaringen in beide redevoeringen afgelegd, hebben degenen, die aanvankelijk voor een Militair Gezag beducht waren, overtuigd, dat hun vrees ongegrond was; zij vertrouwen er op, dat alle betrokken instanties zich aan deze principieele mededeelingen van den Minister-President zouden houden.

Thans, nu wij enkele maanden practijk met het Militair Gezag achter den rug hebben, is er aanleiding om te vragen, in hoeverre de ontwikkeling van dit bestuursapparaat beantwoordt aan wat wij menen, dat de Regeering zich daarvan had voorgesteld. Dan moet in de eerste plaats geconstateerd worden, dat de restrictie, die de Minister-President op het einde van zijn zesde punt ten aanzien van den duur van de werkzaamheid van Militair Gezag voorzichtigheidshalve maakte, niet overbodig is gebleken!

Eenige maanden heeft Militair Gezag hier in het Zuiden geregeerd, terwijl de Regeering zelve nog in Londen vertoefde; thans zijn alleen enkele vertegenwoordigers van de Regeering op ons grondgebied aanwezig, terwijl Militair Gezag reeds vijf maanden het heft in handen heeft. Sindsdien is zoo nu en dan gebleken, dat er tusschen het door de omstandigheden tot een zekere zelfstandigheid uitgegroeide Militair Gezag en de Regeering wrijvingspunten bestaan. Het begon al dadelijk bij de komst van de ministers in bevrijd gebied, toen b.v. in „Je Maintiendrai” een min of meer ongelukkig artikel „Nederland is geen vacantie-oord!” verscheen, dat tot strekking had: „Wat komen de heeren hier eigenlijk doen?” en niet bepaald de karaktertrekken van een welkomstwoord droeg. Wij vermoedden daarin de vrees, ook gekoesterd in kringen van Militair Gezag, dat de komst van deze ministers een bemoeilijking zou beteekenen van de toen regeerende instanties, en wij hebben ons toen daar min of meer over verwonderd, aangezien toch de voordeelen van een beter contact van Regeering en volk duidelijk waren, omdat de Regeering zich thans direct kon laten voorlichten over de verhoudingen in het bevrijde gebied en allerlei aangelegenheden betreffende de toekomst, die niet tot de bevoegdheid van Militair Gezag behoorden, doeltreffender konden worden voorbereid. In het bijzonder zou ook de Regeering thans de gelegenheid krijgen te luisteren naar de stroomingen, die het niet vanzelfsprekend achtten aan te sluiten bij de toestanden van Mei 1940. Het groeiende wantrouwen tegenover de Regeering zou er door kunnen verminderen en wij willen constateeren, dat er op dit punt inderdaad wel iets (zij het nog niet alles) is bereikt.

In de afgelopen week is daar nog iets zeer belangrijks bijgekomen. Minister Burger heeft voor „Herrijzend Nederland” een rede gehouden, waarvan de passage over de „zuivering” veel stof heeft doen opwaaien en, naar bekend is gemaakt, een einde heeft gemaakt aan zijn ministerieele activiteit. Wij willen niet ontkennen, dat het door mr. Burger aangesneden probleem een belangrijk vraagstuk is, waard om op dit oogenblik ministers te laten struikelen. Maar waar wij de aandacht op willen vestigen, is, dat de minister in het tweede gedeelte van zijn rede een nog veel belangrijker punt had aangesneden, n.l. de functie van Militair Gezag. Het is merkwaardig dat dit gedeelte van zijn rede geen opmerkzaamheid heeft getrokken. Des te merkwaardiger, omdat zijn betoog voor ons gevoelen geheel in de lijn ligt van de boven geciteerde opvattingen van prof. Gerbrandy, maar niet in overeenstemming is met wat wij van de dagelijksche practijk van Militair Gezag bemerken. Wij kennen ten minste burgemeesters, die tegen Jan en alleman rondbazuinen, dat zij niets meer te vertellen hebben. We geven hier een gedeelte van de woorden van mr. Burger weer:

„De gemiddelde Nederlander vraagt zich af, in welke verhouding hij allerlei instanties, als het normale burgerlijke bestuur en de daaraan verbonden diensten, het Militair Gezag, de Regeering en de Geallieerde, Militaire Autoriteiten heeft te zien. Deze kwestie is eenvoudiger dan op het eerste gezicht het geval schijnt te zijn. De gemiddelde Nederlander heeft zich ten aanzien van de vragen, waarvoor hij zich ziet gesteld, eenvoudig te wenden tot de normale, hem bekende en vertrouwde gezagsorganen, zooals burgemeester, de gemeentelijke, provinciale en Rijksdiensten. Naast den gewonen dienst heeft echter de Regeering wegens de buitengewone omstandigheden, waarin de oorlog en het leven achter de frontlijn ons hebben geplaatst, een buitengewone dienst ingesteld om aan die buitengewone omstandigheden zoo goed mogelijk het hoofd te kunnen bieden. Dat is nu de taak van het Militair Gezag, zoodat, naarmate de buitengewone omstandigheden omvangrijker zijn, die buitengewone dienst, het Militair Gezag in meerdere mate ingeschakeld zal moeten zijn. Daarentegen zal overal daar, waar het leven een iets meer normaal aanzien herkrijgt, die buitengewone dienst kunnen terugtrekken en alle ruimte laten voor de gewone burgerlijke diensten. Dit zal op het eene terrein van het dagelijksche leven spoediger kunnen dan op het andere, b.v. op het terrein van het gemeentelijk bestuur sneller dan op het terrein van het transportwezen.”

Wij voor ons hebben den indruk, dat de hier gegeven voorstelling geenszins beantwoordt aan de werkelijke situatie, waar ieder de ervaring opdoet, dat hij voor alles naar Militair Gezag moet loopen.

Wij moeten hieruit wel concludeeren, dat er moeilijkheden zijn of waren rondom Militair Gezag, waarover wij onkundig worden gelaten. Tot op zekere hoogte kunnen wij er vrede mee hebben, dat

wij buiten de details van de moeilijkheden van de bestuurs techniek worden gehouden. Wij, geregeerden, hebben zelfs de neiging te zeggen, dat een eventuele ruzie over de verdeling van de bevoegdheden ons weinig interesseert, als we maar geregeerd worden, als we maar weten, hoe ten slotte de bevoegdheden verdeeld zijn, en als het ons maar duidelijk is, waar we voor dit of dat aan het juiste adres zijn.

Maar aan dit laatste mankeert alles! We begrijpen er tenminste op het oogenblik heelemaal niets meer van. Er zijn hier twee mogelijkheden. De eerste is, dat het noodzakelijk is gebleken, door de bijzondere omstandigheden en de onverwacht lange periode, die ontstond tusschen de gedeeltelijke en geheele bevrijding van ons land, de bevoegdheden van Militair Gezag uitgebreider te maken dan aanvankelijk in de bedoeling had gelegen en het inschakelen van de zuiver burgerlijke instanties uit te stellen. Maar dan stellen we de Regeering in gebreke, dat zij ons hiervan niet op de hoogte heeft gebracht en dan zijn de uitingen van mr. Burger ons niet duidelijk.

En de tweede mogelijkheid is, dat de bevoegdheden van Militair Gezag — hoe goed het gebruik ook is, dat sommige functionarissen daarvan maken — geleidelijk zijn uitgegroeid geheel of gedeeltelijk tegen den zin van de Regeering. Dat zouden we dan ernstig betreuren. Dan zouden we gaan denken, dat de ongerustheid van het illegale Parool in 1943 toch wel eenigermate gerechtvaardigd was, dan zouden

we nogmaals op duidelijke wijze vastgesteld willen zien, dat Militair Gezag een tijdelijk gezag is, waarvan gehoopt mag worden, dat het zoo spoedig mogelijk overbodig wordt. Dan zouden we graag willen weten, of voor een bepaald deel van de taak het burgerlijk gezag geleidelijk aan weer kan worden ingeschakeld. Al deze moeilijkheden zijn, naar wij meenen, in het desbetreffende Koninklijk Besluit voorzien. Kortom, wij willen de duidelijke toezegging, dat wij niet het gevaar loopen dat Militair Gezag — waarvan wij de wenschelijkheid onder de huidige omstandigheden graag willen aanvaarden, mits het ingeschakeld zij in onze democratische tradities — een gezagsinstantie wordt naast, in plaats van ondergeschikt aan, de Regeering. Wij leven onder bijzondere omstandigheden, waarin ons het correctief van een volksvertegenwoordiging ontbreekt om zoo noodig via de verantwoordelijke ministers het Militair Gezag te corrigeeren. De pers (de spreekbuis der openbare meening) lijdt onder allerlei technische moeilijkheden. De noodzaak van voortdurende voorlichting van de zijde van de gezagsinstanties is een punt, waarop wij niet voldoende kunnen hameren, en wij willen er voor ditmaal aan toevoegen, dat deze voorlichting duidelijk en zonder tegenstrijdigheden moet zijn. Wij achten het onder deze omstandigheden zeer gewenscht, dat de positie en de perspectieven van Militair Gezag op dit oogenblik officieel nog eens duidelijk worden aangegeven.

BIJLAGE 134

Request d.d. Maart 1945 van een aantal Nederlanders uit bevrijd gebied, gericht aan de Ministers

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Arlington House,
Londen, S.W. 1.
26 Maart 1945.

A.U. 266/45.

Spoed.

Aan alle Ministers.

Hierbij heb ik de eer Uwer Excellentie ter behandeling in den Ministerraad van Dinsdag a.s. te doen toekomen een fotocopy van een rekest, gedateerd Maart, aan mij gericht door een aantal Nederlanders uit bevrijd gebied.

*De Minister van Algemeene
Oorlogvoering van het Koninkrijk,
namens dezen,
de Secretaris,
(w.g.) J. F. W. NUBOER.*

Bergen op Zoom, Maart 1945.

*Aan den Heer Voorzitter van den
Raad van Ministers van Nederland.*

Excellentie,

Ondergeteekenden, allen Nederlanders, die de geheele bezettingsperiode in bezet Nederland hebben doorgebracht;
allen van politieke smetten vrij;
allen met ervaringen van grievend leed door de Duitse bezetting ondervonden in eigen persoon of in naaste familieleden;
vragen Uw aandacht voor eenige zaken van ernstig algemeen belang voor nu en voor de toekomst van Nederland.

Voor 10 Mei 1940 kenden wij in Nederland onder de vigueur van de toegepaste democratie den zoo volkomen mogelijken Rechtsstaat. Zoowel in theorie als in praktijk werd „Het Recht” tot ten oorzichte van den minsten en den minderwaardigsten burger angstvallig beschermd en behoed. Dit was gebaseerd op de Christelijke grondgedachte, dat alleen de meest volkomen rechtvaardigheid een juist grondbeginsel voor de samenleving in georganiseerd verband kan zijn.

Tijdens de Duitse bezetting kenden wij de dictatuur.

Bij de bevrijding van Nederland hoopten wij op een allerspoedigst herstel van de volkomen democratie en den volkomen rechtsstaat. De eenvoudige omstandigheid, dat wij Nederlanders in Nederland weer een Nederlandsch Bestuur herkregen, was ons zonder politiek-speculatieve of verstandelijk-wetenschappelijke overweging een absolute waarborg voor de gegrondheid van onze hoop.

Tot heden hebben wij ons vergist.

Wij herkregen een Bestuur van Nederlanders, maar geen Nederlandsch Bestuur in de democratische beteekenis van dat begrip.

In plaats van de rechtsbedeeling der dictatuur herkregen wij door en vanwege Nederlanders een rechtsbedeeling, die met het begrip „Recht” al weinig meer te maken heeft dan de nationaal-socialistische en die alleen hierom iets beter verdraagbaar is, omdat zij er in alle geval op is gericht een zoo groot mogelijk getal onwaardige Nederlanders te bestraffen.

Beide feiten veroorzaken in breede lagen van onze bevolking ernstige ontevredenheid over den huidige en ernstig wantrouwen voor den toekomstigen status van bestuur en rechtsbedeeling in Nederland.

Gemakkelijk zouden wij dit positum kunnen bewijzen uit de pers van bevrijd Nederland. Uit het gesproken en geschreven woord van bekende en onbekende Nederlanders bij alle denkbare en ook zonder onmiddellijke aanleidingen. Wij zijn echter overtuigd, dat zowel Uwer Excellentie's beroepsmatige als persoonlijk-intellectuele belangstelling voldoende van deze feiten heeft kennis genomen. Wij geven er daarom de voorkeur aan onze bezwaren tegen den huidige toestand van bestuur en rechtsbedeeling in Nederland weer te geven,

zooals die aan de hand van eigen waarnemingen en ondervindingen in ons persoonlijk zijn gegroeid.

De democratie.

Het was ons voor de bevrijding bekend, dat na de bevrijding niet onmiddellijk het geheele burgerlijke bestuursapparaat in volledige vooroorlogse democratische werking zou worden gesteld.

Om praktische redenen als daar waren:

noodzakelijke zuivering in personen;
moeilijk contact tusschen bestuursinstanties onderling;
noodzakelijk contact met de Regeering;

noodzakelijk contact met de Geallieerde Legeroverheden,
was het inderdaad wenschelijk, dat bij wijze van overgangsmaatregel een in het bijzonder op deze taak voorbereide instantie in het bestuursleven in bevrijd Nederland werd ingeschakeld.

Deze instantie was het Militair Gezag.

In theorie zou dit Militair Gezag slechts een tijdelijke en slechts een aanvullende taak hebben ten aanzien van het burgerlijke bestuursleven in Nederland om te kunnen voorzien in de onvermijdelijke tekortkomingen, die het burgerlijk bestuur nu eenmaal moesten aankleven uit de bijzondere omstandigheden.

In de praktijk beleefden wij echter het volgende:

Het Militair Gezag, aanvankelijk slechts bestaande uit de afzonderlijke Gezagsdragers, bouwde zich in enkele dagen uit tot een volkomen bestuursapparaat, dat onafhankelijk van den plaatselijken of gewestelijken bestuursstoestand zich neerzette naast en boven de burgerlijke bestuursinstanties.

Ofschoon vanzelfsprekend de bestuursinstanties, die zich cababel en zuiver gevoelden, zich bereid hielden de eigen taak weer in vollen omvang op zich te nemen en het Militair Gezag van voorlichting te dienen, met volledige erkenning van de bijzondere positie van dat Gezag, negeerde het Militair Gezag de bestaande instanties meestal volkomen en trad in contact met willekeurige personen, die veelal met meer voortvarendheid dan met rechtmatige aanspraken zich opwierpen als „de” vertegenwoordigers van gemeente of gewest.

Op de adviezen van deze personen werden voorloopige zuiveringen verricht, voorloopige benoemingen gedaan, diverse commissies, adviescolleges, adviesraden ingesteld en in het algemeen een aantal maatregelen getroffen op zuiver burgerlijk bestuursterrein, die den burgerlijken bestuursinstanties wel het gevoel moesten geven op de meest volkomen wijze op zij te zijn gezet.

Wij passeeren stilzwijgend de dus veroorzaakte krenking van een groot aantal bestuursfunctionarissen en ambtenaren, menschen, die op hoogst verdienstelijke wijze en uit zuiver plichtbesef op hun posten waren gebleven in de allermoeilijkste omstandigheden en die nu plotseling tot de ontdekking kwamen, dat de moreele en verstandelijke kwaliteiten, waarop zij hun plaats in het openbare leven innamen, niet meer werden gewaardeerd; dat zelfs de schijn van een algemeen wantrouwen tegen hen bestond.

Wij leggen echter nadruk op het feit, dat het om psychologische en om praktische redenen onmogelijk tot juiste verhoudingen tusschen Gezag en volk kon leiden, toen het Gezag ongeveer bij uitsluiting van alle anderen in handen werd gelegd van de „homines novi”, die uit het volkomen onbekende succesvol den bijenkorf van het Militair Gezag waren binnengezwerm.

Gemis aan maatgevoel voor wat tolerabel is in een gemeenschap, die alhoewel „sterk” geregeerd, toch in ieder geval in beginsel democratisch diende geregeerd, zou uit tientallen conflicten te bewijzen zijn. De critiek uit de pers, gekoppeld aan de critiek van den man uit het volk, behoeft echter geen specificatie.

Een wezensbestanddeel van de democratie is immer geweest de verantwoordelijkheid van de wetgevende en besturende instanties. De verantwoordelijkheid werd gewaarborgd en geëffectueerd door de openbare behandeling van de openbare zaken en door regelmatige verkiezingen.

Deze beide elementen tot het realiseeren der verantwoordelijkheid van het huidige Gezag missen wij volkomen. Het Militair Gezag is namelijk zoo gesloten en zoo weinig openbaar als het zelf verkiest. Zijn adviseurs zijn uiteraard geheel aan de openbaarheid onttrokken. De vuurproef van verkiezingen zal geen Militair Gezag cum annexis hebben te doorstaan.

Dit een en ander, gevoegd bij de omstandigheid, dat het Militair Gezag praktisch almachtig is op ieder terrein van het openbare en het

bijzondere leven, omdat de clause, waarop zijn macht is gebaseerd, „de orde en de veiligheid van den staat” naar subjectieve opvatting tot in de oneindigheid rekbaar is, dit alles geeft ons burgers het gevoel, dat wij nog ver, voor de mogelijkheden van vandaag nog al te ver, van de verwezenlijking van de democratie in bevrijd Nederland verwijderd zijn.

Wij gevoelen ons onmondig en rechteloos.

Wij lijden daardoor, speciaal op politiek terrein, aan een geestelijk onvermogen, dat niet anders dan het betreurenswaardige gevolg kan hebben van een politieke leegte. Op een willekeurig oogenblik, bij het wegvallen van het in niets verankerde tijdelijk Gezag, kan deze leegte worden opgevuld door krachtige stroomingen en elementen, die in het belang van een rustige, democratische en Christelijke ontwikkeling van Nederland door niemand van ons, en zeker ook door U niet, Excellentie, worden gewenst.

De rechtsstaat.

Meer bezorgdheid nog dan het ontbreken van een democratisch bestuur in bevrijd Nederland, geeft ons het ontbreken van rechtszekerheid en rechtseenheid in ons land.

Zijn wij overtuigd, dat de democratie onder den sterken wil van het volk te eeniger tijd zal terugkeeren, wij zijn tegelijk overtuigd, dat de schending van „Het Recht”, die in bevrijd Nederland heeft plaats gevonden en nog dagelijks plaats vindt, zal leiden tot een zoo diepe vertroebeling van de verhoudingen in het volk, tot een zoodanig aangroeien van alle de minst nobele gevoelens in ontelbare personen, dat wij de hieruit voortspruitende zedelijke ellende wellicht nimmer geheel te boven zullen komen.

Op den rechtmatigen en door ons van harte ondersteunden eisch, dat Nederland worde gezuiverd van politiek onbetrouwbaar gebleken elementen, van collaborateurs en profiteurs, is men allerwege vanaf den eersten dag der bevrijding begonnen met „het nemen van maatregelen”.

Welke bevoegdheid de maatregelen nemende instanties bezaten, op welke voorschriften en instructies zij handelden, was in den aanvang niet recht duidelijk. Duidelijk waren alleen de resultaten.

Volkomen willekeurig werden duizenden personen van hun vrijheid beroofd, in gebouwen opgesloten en aan het amateurisme in bewaking, in verhoor, in recherche naar hun antecedenten van alle soorten van vrijwilligers overgeleverd. Alleen geven wij hierbij toe, dat in zeer veel gevallen sterke verdenking tegen de gearresteerden gerechtvaardigd was en dat de vrijheidsbeneming tegen de als daadwerkelijke N.S.B.-ers bekende personen terecht en op haar plaats was.

In eenige weken ontwikkelde zich uit deze operette met zeer wrangen bijsmaak een regelmatige politieke recherche, die onder verantwoordelijkheid van het Militair Gezag gevallen onderzocht, arrest en huisarrest oplegde. Niemand heeft echter tot heden kunnen ontdekken, op welke gronden iemand, niet zijnde werkzaam lid der N.S.B. of haar mantelorganisaties, vrij kan zijn, de gunst van huisarrest geniet of de wangunst van detineering en transportering naar het concentratiekamp. Wat den burger betreft, hij zal in tientallen gevallen de betrokken personen anders catalogiseeren dan de officieele politieke recherche dit meende te moeten doen. Vrijwel de geheele advocatuur is van oordeel, dat bij de behandeling van honderdtallen dezer gevallen van eenig elementair recht geen sprake kan zijn.

Hoe kon het anders?

Het politieke recherche-apparaat bestaat voor het overgrote deel uit amateurs, die nimmer iets met politieele of rechtskundige zaken hadden te maken gehad. Zij handelden bovendien op al te vage of vrijwel geen gegevens of instructies. „De instructie” tegen personen werd geopend op ongeteekende aanklachten, op vage aanklachten, op „on dits”, kortom op ieder onbetrouwbaar aangrijpingspunt.

Rechtskundige bijstand was praktisch uitgesloten en zoo werden de verhooren geleid door leeken, de processen-verbaal opgesteld door leeken, de voorloopige beoordeeling en veroordeeling tot een bepaalden voorloopigen maatregel uitgesproken door leeken.

Zelfs als wij aannemen, dat deze korpsen van leeken uitsluitend bestaan uit hooggestemde idealisten, wier eenig zuivere motief is de rechtvaardigheid te dienen; als wij aannemen, dat deze korpsen uitsluitend bestaan uit personen met eenige levenservaring, eenig gezond verstand en een redelijke mate van intelligentie, zelfs dan bekruipt ons nog de bange vrees, dat bij deze vooronderzoekingen lang niet altijd de objectieve waarheid kan zijn gevonden. En onze beide hypothesen moeten wij op grond onzer waarnemingen verre verwerpen.

Op deze al te eenvoudige procedure, gebaseerd op al te summiere regelingen en op ten eenenmale onvoldoend omlijnde begrippen en definities;

op deze procedure, toegepast door meerendeels ondeskundigen, verblijven duizenden in een voorarrest, waaraan geen einde zichtbaar is.

Wij willen de mogelijke opwerping accepteren, dat het politiek recherche-apparaat, terugdeinzend voor de gevolgen van zijn aanvankelijke gedragslijn, sedert korten tijd meer zelfdiscipline toont en dat het in zijn leekenbezetting een plaats heeft ingeruimd aan een of meer politie-mannen. Deze al te geringe verbeteringen nemen echter nimmer weg de krenkingen in eer en goeden naam goeden vaderlanders onverdiend aangedaan. En wij spreken hier nog niet over de ruïneuze gevolgen, door een onverantwoord optreden in sociaal-economisch opzicht veroorzaakt voor den burger en vaak ook voor de gemeenschap.

Wij staan nog verre, wij herhalen als bij de democratie nog al te verre voor de praktische mogelijkheden van vandaag, van datgene, wat de Rechtsstaat eischt:

het met uitsluiting van derden optreden van het normale politie-apparaat met normale bevoegdheden en verantwoordelijkheid.

Dit is een sterk-potentioneele aantasting van het Recht.

Het is dat temeer, omdat op deze meer dan onvolmaakt-procedure moet volgen de definitieve beoordeeling van het Tribunaal. Het Tribunaal, dat in Nederland het novum der leekenrechtspraak inleidt en dat evenzeer als de voorbereidende instantie, de politieke recherche, op verre van volledige richtlijnen, begrippen en definities zijn rechtspraak moet geven.

Het is ondenkbaar, dat deze rechtsbedeeling, wil zij door schablonenwerk geen aanfluiting worden van de rechtspraak, welke het rechtsbewustzijn van ons volk voor Mei 1940 volkomen dekde, met zoodanigen spoed gevoerd zal kunnen worden, dat een beoordeeling van de duizenden vrijheidsbenemingen binnen redelijken tijd mogelijk zal kunnen zijn.

Hierdoor wordt de bestaande toestand van rechtsonzekerheid voor onbepaalden tijd verlengd met alle nadeelige gevolgen van dien voor gemeenschap en individu.

Het bovenstaande geeft ons de vrijheid, Excellentie, u te verzoeken de navolgende punten wel in overweging te willen nemen:

1. Snelle inperking van de uitoefening van de bevoegdheden van het Militair Gezag.
2. Onverwijld hervatting hunner werkzaamheden door Gemeenteraden en Provinciale Staten.
3. Onmiddellijke overdracht van alle bevoegdheden van de Politieke Recherche-Apparaten aan de normale Politieele Instanties met opheffing van eerstgenoemde apparaten.
4. Ontslag uit de internerings- en verblijfskampen, eventueel met oplegging van huisarrest, van hen, die niet zijn daadwerkelijke leden of gewezen leden van de N.S.B. of haar mantelorganisaties, en die niet verdacht zijn van eenig misdrijf, allen in afwachting van hun uiteindelijk vonnis.

Wij verblijven, Excellentie, met gevoelens van hoogachting,

(w.g.) G. F. M. BECHT,

Industrieel,
Oud-lid van den Gemeenteraad.

M. F. BROOS,
Lid van den Gemeenteraad,
Secretaris Raad van Overleg Werknemers.

Mr. J. A. P. M. VAN HASSELT,
Wethouder,
Voorzitter Katholieke Staatspartij afd. Bergen op Zoom.

Mr. J. C. A. F. KUIJPERS,
Voorzitter van de Studie- en Propaganda-club van de Katholieke Staatspartij afd. Bergen op Zoom.

J. B. W. MEERBACH,
Wethouder,
Voorzitter Bond van Katholieke Gemeenteraadsleden afd. West-Brabant.

P. J. C. WEIJTS,
Lid van den Gemeenteraad,
Voorzitter van de Katholieke Middenstandsvereniging afd. Bergen op Zoom.

H. J. VAN GRUTING,
Notaris.

W. A. E. F. ASSELBERGS,
Industrieel,
Voorzitter Schoolbestuur „Ons Middelbaar Onderwijs”.

C. HENNING,
Makelaar in Assurantie.

F. J. VAN DER PAS,
Dagbladdirecteur.

E. KIEPE,
Lid van den Gemeenteraad.

W. BORRIE,
Industrieel,
Opperbrandmeester.

F. J. DE RUITER,
Tandarts.

F. RAMPART,
Architect.

J. HOPMANS,
Voorzitter Tuinbouwver. „Het Markiezaat”.

W. VAN BROEKHOVEN,
Secretaris Handelsreizigers ver. „St. Christoffel”.

H. J. P. VOETS,
Voorzitter Katholieke Bond van Electr.technische Werkgevers.

P. J. HAVERMANS,
Lid van den Gemeenteraad,
Secretaris Katholieke Middenstandsvereniging.

Th. DAANE,
Secretaris Katholieke Staatspartij afd. Bergen op Zoom.

D. Antonissen,
Secretaris Katholieke Werkmeesters Vereniging.

G. HAVERHOEK,
Vice-Voorzitter Raad van Overleg Werknemers.

M. KUIPERS,
Voorzitter Spoorwegpersoneel „St. Raphaël”.

B. KRUIZE,
Lid van den Gemeenteraad.

F. J. v. d. BOOM,
Arts.

S. A. MUSTERS,
Wethouder.

J. P. BEKKER,
Lid van den Gemeenteraad,
Voorzitter Katholieke Bond van Post- en Telegraafpersoneel.

A. JANVIER,
Voorzitter Bond van Kermisvakgenooten.

J. P. HEST,
Voorzitter Katholieke Werklieden Vereniging.

M. P. FRANKEN,
Lid van den Gemeenteraad,
Secretaris Katholieke Werkliedenvereniging.

C. RAATS,
Leider V.B.N.A.

H. G. J. REGEER,
Voorzitter Katholieke Bond van Kleermakers.

JAC. VAN DER KUYL,
Voorzitter Bond van Katholieke Typografen.

M. STANDER,
Voorzitter Fabrieksarbeidersbond.

C. v. d. BOOM,
Voorzitter Katholieke Bond van Bouwvakarbeiders.

J. VISSER,
Voorzitter Bond van Kantoorbedienden.

J. BRANDS,
Voorzitter Overheidspersoneel.

BIJLAGE 135

Brief d.d. 4 April 1945 van de Minister van Oorlog a.i. aan de heer H. van Boeyen, houdende diens aanstelling tot „Adviseur honorair” bij het M.G.

DEPARTEMENT VAN OORLOG

Afdeeling I.

No. 520 P.

Londen, 4 April 1945.

*Geheim.**Aan den Heer H. van Boeyen, Londen.*

De Raad van Ministers heeft met belangstelling en waardeering kennis genomen van den inhoud van Uw schrijven van 7 Maart j.l., waarin U zich, overeenkomstig zijn verzoek, bereid verklaart het Militair Gezag van advies te willen dienen over zaken, die het burgerlijk bestuur raken of van administratief rechtelijken of van administratief organisatorischen aard zijn.

Mede in verband met Uw mededeeling, dat, zoolang U in het genot van wachtgeld zijt, U geen bezoldiging voor dezen arbeid wenscht te genieten, besloot de Raad U bij het Militair Gezag aan te stellen als „Adviseur honorair”.

Met Uw wensch, dat de taak in deze functie zich volstrekt zal beperken tot adviseerenden arbeid ten behoeve van meergenoemd gezag, stemt de Raad van Ministers in. Intusschen wordt aangenomen, dat, mocht U tijdens Uw verblijf in Nederland waarnemen, dat op bestuurlijk of administratief rechtelijk gebied er leemten zijn of zich toestanden ontwikkelen, waarin door de Regeering of de lagere bestuursorganen noodzakelijk moet worden voorzien, U daarop, na overleg met den Chef van den Staf van het Militair Gezag, wel de aandacht van de Regeering zult willen vestigen.

Aangezien, zooals U bekend is, de Chef van den Staf verzocht heeft Uw tewerkstelling in bovenbedoelde functie te willen bevorderen, schijnt het althans voorshands onnoodig Uw arbeid nader te preciseeren en wordt aan genoemden Chef en U overgelaten te regelen in welke mate en op welke wijze van Uw diensten zal worden gebruik gemaakt. Hem is intusschen verzocht de daarvoor in aanmerking komende officieren van Uw aanstelling mededeeling te doen, alsmede hen van de noodige instructies te voorzien, opdat zooveel mogelijk van Uw kennis en ervaring en op de meest doeltreffende wijze wordt gebruik gemaakt. Voorts is hem gevraagd zorg te willen dragen, dat U de noodige faciliteiten voor beweging en voor eventueele reizen naar Engeland worden verleend, alsmede dat U een passend onderkomen, behoorlijke kantooruimte en de verdere outillage, die U noodig acht, ter beschikking wordt gesteld. Indien U van het U bekende verblijf te Oisterwijk zoudt willen gebruik maken, staat dit steeds voor U open.

Tenslotte deel ik U mede, dat aan Uw wensch om een vervoermiddel ter beschikking te hebben, gaarne zal worden voldaan. In verband met het gebrek aan auto's in Nederland rijst echter de vraag, of U er bezwaar tegen hebt Uw eigen auto naar Nederland te laten overbrengen en te gebruiken. Is dit niet het geval, dan zal U maandelijks tegelijk met de eventueel door U voorgeschoten onkosten, eene behoorlijke vergoeding voor dat gebruik worden betaald.

De Minister van Oorlog a.i.,
(w.g.) DE BOOY.

In afschrift aan alle Ministers.

BIJLAGE 136

Arrestatieregeling d.d. 25 September 1944 van de Binnenlandse Strijdkrachten alsmede de Eerste en de Tweede Algemene Lastgeving Militair Gezag resp. d.d. 12 September en 18 October 1944

INSTRUCTIE

voor het arresteren en in bewaring stellen van N.S.B.-ers, Duitsgezinden enz., direct na de bevrijding.

De Commandant der Stoottroepen der Nederlandsche Binnenlandse Strijdkrachten in Nederland bezuiden de groote rivieren geeft U hiermede te verstaan, dat hij door Z.K.H. Prins Bernhard, Opperbevelhebber der Nederlandsche Binnenlandse Strijdkrachten, is belast met het vastzetten van N.S.B.-ers, Deutsche politieke misdadigers en personen, waarvan gevreesd kan worden, dat zij zullen trachten zich door de linies of anderszins met den vijand in verbinding te stellen. De arrestaties dienen te geschieden in samenwerking met de politie, voor zoover deze door de Stoottroepen betrouwbaar wordt geacht.

Onderscheiden worden:

- I. Arrestanten;
- II. Geïnterneerden.

I. U gelieve te arresteren:

- a. N.S.B.-ers, die 15 Mei 1940 na de bezetting nog niet uit de beweging waren getreden.
- b. Sympathiseerende leden van de N.S.B.
- c. N.S.N.A.P.-leden.
- d. W.A.-leden.
- e. Vrijwilligerslegioen Nederland.
- f. Landstorm Nederland.
- g. Landwacht Nederland.
- h. Leden der Deutsche Weermacht.
- i. Leden der Deutsche politie en hun handlangers.
- j. Leden der Nederlandsche S.S.
- k. Leden der bij de verordening 57/1942 door den gewezen Rijkscommissaris ingestelde hulppolitie.
- l. Provocateurs.
- m. Zij, die Joden, onderduikers, illegale werkers enz. hebben aangebracht.
- n. Zij, die op eenigerlei wijze hulp aan de Deutsche politie hebben verleend.
- o. Zij, die zich aan oplichting van gevangenen, onderduikers, Joden en door de Duitschers gezochten hebben schuldig gemaakt.
- p. Zij, die militair gevaar op kunnen leveren voor de geallieerden.

II. U gelieve te interneren, voor zoover zij niet onder een der vorige groepen vallen:

- a. Rijksduitschers.
- b. Mannen en vrouwen, die nauwe relaties hebben onderhouden met een der onder „te arresteren” genoemde groepen.
- c. Leden van het Rechtsfront, het Medisch Front, het Economisch Front, het Studentfront, het Vervoersfront, het Technische Gilde en het Opvoedersgilde, den Ned. Volksdienst, medewerkers aan de Winterhulp.

Met uitzondering van leden der Deutsche weermacht en politie, die direct moeten worden uitgeleverd aan de geallieerden, worden de gearresteerden en geïnterneerden in handen gesteld van de Nederlandsche politie, welke verplicht is voor zekere bewaring zorg te dragen. Is de politie ter plaatste niet volkomen betrouwbaar, zoo wordt deze taak overgenomen door de Nederlandsche Binnenlandse Strijdkrachten of door een andere door het uit Engeland gekomen militaire gezag aan te wijzen formatie. In het algemeen is het in bewaring houden dezer lieden niet de taak der Stoottroepen; wel echter dient aan de bewakende instantie te worden doorgegeven, dat hiervoor globaal de volgende regelen gelden:

1. Niemand mag worden geslagen of mishandeld. Ook straf-exerceeren enz. is niet toegestaan.
2. Vrouwen en mannen moeten in gescheiden ruimten worden opgeborgen.
3. Aan de gearresteerden mogen geen privileges, behalve die, welke steeds in Nederland ten aanzien van arrestanten hebben gegolden, worden toegekend.
4. Gezorgd moet worden, dat de gearresteerden voldoende voedsel, ligging en hygienische verzorging hebben.
5. De geïnterneerden dienen zoo goed mogelijk behandeld te worden. Hun kan worden toegestaan persoonlijke bezittingen, klee-

ding, dekking, lectuur enz. van huis mede te nemen of zich te laten brengen.

6. De gearresteerden mogen geen contact met de buitenwereld hebben.

7. De geïnterneerden mogen alleen bij uitzondering boodschappen afgeven of ontvangen, maar dan alleen door een vertrouwd persoon, die de boodschap mondeling in andere woorden moet overbrengen.

8. Een vertrouwensarts moet gevraagd worden te beoordeelen, of de gezondheidstoestand van zieken het interneren of arresteren al of niet toelaat; zoo niet, dan moet de betreffende persoon thuis of in het ziekenhuis bewaakt worden en dan gelden dezelfde regelen, wat betreft boodschappen van en naar buiten.

Van iedere opgepakte dient genoteerd te worden (zowel bij arrestanten als geïnterneerden) naam, adres, feit (zeer kort en precies gehoord, b.v.: N.S.B.-er of „Bracht meneer zoo en zoo aan.” (dus met namen!), waarom hij werd opgepakt, en vooral naam en adres (liefst handteekening) van degene, die deze feiten aan ons mededeelde. Deze gegevens gaan alle na de aanhouding naar bovengenoemden Commandant en vandaar naar het Militair Gezag.

*De Commandant der Stoottroepen
der Nederlandsche Binnenlandse Strijdkrachten,
(w.g.) onleesbaar.*

*Goedgekeurd door den Speciaal gemachtigde van
het Hoofdkwartier van Z.K.H. Prins Bernhard,
(w.g.) De Majoor Mr. C. H. J. F. VAN HOUTEN.*

Eindhoven, 25 September 1944.

Eerste Algemene Lastgeving Militair Gezag.

De Chef van den Staf Militair Gezag, uitoefenende de bevoegdheden, toegekend aan het militair gezag, in het geheele in bijzonderen staat van beleg verkeerende grondgebied van het Rijk in Europa.

I. Beveelt aan alle opsporingsambtenaren in artikel 141 onder 3, 4, 5 en 6 van het Wetboek van Strafvordering vermeld, onverwijld aan te houden, te onderzoeken en in bewaring te stellen:

a. hen, te wier aanzien verdenking bestaat dat zij zich hebben schuldig gemaakt aan eenig misdrijf genoemd in artikel 1 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht;

b. hen, die lid of „begunstiger” zijn of na 1 Juli 1942 zijn geweest van de Nationaal Socialistische Beweging;

c. hen, die na 1 Juli 1942 „sympathiseerend lid” zijn geweest van de Nationaal Socialistische Beweging;

d. hen, die in eenigen vorm aangesloten zijn of na 1 Juli 1942 aangesloten zijn geweest bij een der navolgende organisaties:

1. de Weerafdeeling (W.A.),
2. de Germaansche S.S. der Nederlanden,
3. den Nationalen Jeugdstorm, de laatste voorzover zij, hetzij op den datum van deze lastgeving den leeftijd van achttien jaren hebben bereikt, hetzij op dien datum den leeftijd van zestien jaren, doch niet dien van achttien jaren hebben bereikt en hun vrijheidsbenaming in het belang der openbare orde en veiligheid geboden wordt geacht;
 - e. hoofden en ambtenaren van Deutsche diensten, die tijdens de bezetting in Nederland werkzaam zijn geweest;
 - f. hen, die in leidende functie werkzaam zijn geweest voor vooraanstaande nationaal socialistische dagbladen of tijdschriften;
 - g. hen, te wier aanzien ernstige verdenking bestaat, dat zij behoren tot de personen, bedoeld onder b. tot en met f.; zijnde bovenstaand bevel niet van toepassing op:
 - a. de leden van de Hooge College's van Staat;
 - b. de leden van de rechterlijke macht, voorzover zij niet ingevolge het bepaalde bij het Zuiveringsbesluit een bevel hebben gekregen de uitoefening van hun functie te staken of in hun functie zijn geschorst;
 - c. de door de Kroon benoemde of uitdrukkelijk in hun ambt bevestigde Commissarissen der Koningin en burgemeesters;

d. de leden van de door de Kroon benoemde dan wel op wettige wijze verkozen besturen van provinciën en gemeenten;

II. in beslag te nemen alle roerende goederen, welke de in bewaring te stellen personen in eigendom, bezit, gebruik of onder toezicht hebben, voorzoover deze voorwerpen kunnen dienen om de waarheid aan den dag te brengen;

III. Gelast den vorengenoemden opsporingsambtenaren met de door hen aangewezen personen, voorzoover dit ter uitvoering van bovenstaand bevel noodig is, op vertoon van dezen last elke plaats, zelfs tegen den wil van den rechthebbende, te betreden en aldaar onderzoek of huiszoeking te doen.

Gegeven ten Stafkwartiere, den 12 Sept. 1944.

*De Generaal-Majoor,
Chef van den Staf Militair Gezag,
(w.g.) H. J. KRULS.*

Aan alle Militaire Commissarissen.

Tweede Algemeene Lastgeving Militair Gezag.

De Chef van den Staf Militair Gezag, uitoefenende de bevoegdheden, toegekend aan het militair gezag, in het geheele in bijzonderen staat van beleg verkeerende grondgebied van het Rijk in Europa,

I. *Beveelt:* Onverminderd het bepaalde in de Eerste Algemeene Lastgeving, aan alle opsporingsambtenaren in artikel 141 onder 3,

4, 5 en 6 van het Wetboek van Strafvordering vermeld, onverwijld aan te houden, te onderzoeken en in bewaring te stellen:

Ieder persoon, die de krijgsverrichtingen in gevaar brengt, of van wie op grond van zijn gedragingen of uitlatingen verwacht wordt, dat hij de krijgsverrichtingen zal bemoeilijken, belemmeren of schaden;

II. In de Eerste Algemeene Lastgeving den datum van 1 Juli 1942, waar deze wordt genoemd onder *lb, c* en *d*, te wijzigen in 1 Februari 1941;

III. In beslag te nemen alle roerende goederen, welke de in bewaring te stellen personen in eigendom, bezit, gebruik of onder toezicht hebben, voorzoover deze voorwerpen kunnen dienen om de waarheid aan den dag te brengen;

IV. *Gelast* den vorengenoemden opsporingsambtenaren met de door hen aangewezen personen, zoover dit ter uitvoering van bovenstaand bevel noodig is, op vertoon van dezen last elke plaats, zelfs tegen den wil van den rechthebbende, te betreden en aldaar onderzoek of huiszoeking te doen.

Gegeven ten Stafkwartiere, 18 October 1944.

*De Chef van den Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,
(w.g.) H. J. KRULS.*

BIJLAGE 137

Ontwerp-richtlijnen van de Regering inzake arrestatie en vrijlating van burgers

Onmiddellijk na de bevrijding hebben velen, die in de jaren der Duitse onderdrukking een rol in het verzet speelden, een krachtig begin gemaakt met het oppakken van N.S.B.-ers en anderen, die tegen de belangen van ons volk hadden gehandeld.

Niets is begrijpelijker. Het politiekorps, nog ongezuiverd, had door misdragingen van sommigen zijner leden het publieke vertrouwen verspeeld en zij, die tusschen 1940 en 1944 het meest van den bezetter en zijn handlangers te verduren hadden gehad, waren natuurlijk niet bereid met de afrekening te wachten totdat het politieapparaat gezuiverd zou zijn. Intusschen is in het thans bevrijde gebied de zuivering der politie met kracht ter hand genomen. Anderzijds is duidelijk gebleken, dat zich in den kring van de ondergrondse werkers en in hun organisaties elementen hebben binnengedrongen, wier eigenmachtig en veelal onwettig optreden den uitnemenden naam van de verzetsmensen schade doet en door wier gedrag bij het publiek een gevoel van rechtsonzekerheid en onrust wordt gewekt. Het spreekt echter vanzelf, dat de bevrijding vóór alles de beteekenis moet hebben van een herstel van den rechtsstaat en een beëindiging van de willekeurige vrijheidsberoovingen, die onder het Duitse schrikbewind aan de orde van den dag waren.

Teneinde klaarheid te scheppen in de gezagsverhoudingen en te bevorderen, dat alle goed-vaderlandsche en ordelievende burgers weten, waaraan zij toe zijn, heeft de Regeering de volgende richtlijnen vastgesteld, die van kracht zijn met ingang van 7 December 1944.

1. De arrestatiebevoegdheid in bevrijd gebied berust uitsluitend bij de beroeps politie onder leiding van den Procureur-Generaal of den door hem aangewezen vervanger in districten van zijn ambtsgebied en bij het Militair Gezag krachtens het besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg.

2. De leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten oefenen geenerlei politiebevoegdheden uit, tenzij op gezag van den Chef Staf Militair Gezag onder verstrekking van *bijzondere lastgevingen*. De door hen verzamelde gegevens inzake gearresteerde of te arresteren personen worden aan de bevoegde politie-autoriteiten of aan het Militair Gezag overgedragen.

3. De Procureur-Generaal doet zich terzake van arrestaties en terzake van de zuivering der politie, voor zooveel deze nog niet mocht

zijn geschied, voor de provincie Noord-Brabant bijstaan door een adviescommissie, die de ondergrondse werkers vertegenwoordigt en die bestaat uit de Heeren: *Mr. Holla, Dr. van Buchem, van der Hoof, Dr. Ir. Voorhoeve en Mr. Claudius Prinsen*.

Plaatselijke commissies van advies uit de ondergrondse werkers worden onder toezicht en met advies van deze centrale commissie samengesteld of, zoo zij reeds bestaan, eventueel aangevuld.

4. De stoottroepen alsmede de bewakingstroepen, die in hoofdzaak diensten verrichten ten behoeve van de geallieerden en wier uitnemend werk wordt gewaardeerd, zullen ten spoedigste formeel bij de geallieerde Strijdkrachten worden ingedeeld.

De overige bewakingstroepen worden, voor zooveel het Militair Gezag daaraan *behoefte* heeft, onder het Militair Gezag gesteld.

5. Ter aanvulling van de beroeps politie zullen daarvoor door de politie en de adviescommissies uit de ondergrondse werkers geschikt bevonden leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten bij de politie worden ingedeeld.

Zij zullen kenbaar zijn aan een armband met het woord „politie” of „hulppolitie” en staan rechtstreeks onder de bevelen van de beroeps politie.

6. Ten aanzien van alle reeds verrichte en nog te verrichten arrestaties wordt onmiddellijk *door de beroeps politie een voorloopig onderzoek ingesteld naar de vraag of vrijlating kan worden geadviseerd*.

Omtrent vasthouding of vrijlating beslist uitsluitend de Chef Staf van het Militair Gezag of een door dezen aangewezen autoriteit.

7. Voor zooveel in Limburg en Zeeland een vertegenwoordiging der Illegaliteit, als in Noord-Brabant tot stand gekomen, nog niet aanwezig is, wordt de vorming daarvan met kracht bevorderd.

De in deze punten aangegeven regeling geldt voor het geheele thans bevrijde gebied.

8. Koninklijke Besluiten tot instelling van Tribunalen in Middelburg, 's-Hertogenbosch, Maastricht en Breda zijn reeds afgekondigd.

Zeer binnenkort kan de benoeming van Presidenten, Secretarissen en leden dezer Tribunalen worden tegemoet gezien.

Het ligt in de bedoeling, in de bezetting der Tribunalen de ondergrondse werkers ruimschoots te doen deelen.

BIJLAGE 138

Richtlijnen d.d. 14 December 1944 van de Chef Staf Militair Gezag inzake arrestatie en vrijlating van burgers

De ontwikkeling der omstandigheden in het thans bevrijde gebied brengt mede, dat met betrekking tot het optreden van de politie en het uitoefenen van de bevoegdheid tot het in bewaring stellen en interneeren van hen, die gevaar opleveren voor de in- en uitwendige veiligheid van den Staat, geleidelijk tot normale verhoudingen kan worden teruggekeerd.

De politie is in het bevrijde gebied in zooverre gezuiverd, dat haar optreden niet langer bemoeilijkt wordt, hoewel in sommige gevallen het zuiveringsproces zal dienen te worden voortgezet.

Anderzijds bestaat de behoefte bij de uitoefening van de aan het Militair Gezag toekomende bevoegdheden tot vrijheidsbeneming gebruik te maken van de medewerking van hen, die behooren tot de z.g. illegale werkers en die zoowel door hun prachtige houding gedurende de jaren der bezetting als door hun kennis en inzicht bij uitstek daarvoor in aanmerking komen.

Op grond van het vorenstaande en overwegende, dat het Militair Gezag zich ten doel stelt den weg te bereiden voor het in het leven roepen van verhoudingen, zooals die in een rechtsstaat behooren te bestaan, worden de volgende richtlijnen gegeven. Deze richtlijnen, welke gelden voor het gebied, dat op dato dezer in Bijzonderen Staat van Beleg verkeert, hebben de strekking de nog in vrijheid zijnde onbetrouwbare elementen op korten termijn in bewaring te nemen en om hen, wier vrijheid zonder voldoende gronden is ontnomen, zoo spoedig mogelijk weder in vrijheid te stellen.

1. De bevoegdheid om in bevrijd gebied personen, die gevaar opleveren voor de in- en uitwendige veiligheid van den Staat, te doen aanhouden en in bewaring stellen of dezulken een bepaalde verblijfplaats aan te wijzen, berust bij het Militair Gezag krachtens het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg. De uitvoering van deze maatregelen geschiedt door de politie of door de door het Militair Gezag daartoe aan te wijzen organen of personen, krachtens algemeene of bijzondere lastgeving.

De leden van de Binnenlandsche Strijdkrachten zijn slechts bevoegd om in gebieden, waar gevechtshandelingen verricht worden, die personen aan te houden, die de krijgsverrichtingen in gevaar brengen of van wie op grond van hun gedragingen of uitlatingen verwacht kan worden, dat zij de krijgsverrichtingen zullen bemoeilijken, belemmeren of schaden. Zij zijn gehouden deze aangehouden onverwijld aan de politie over te geven ter inbewaringstelling.

2. Personen en instanties, die in het bezit zijn van gegevens betreffende gearresteerden of te arresteren personen, dragen deze ten behoeve van de berechting c.q. arrestatie van de schuldigen over aan het Militair Gezag of de bevoegde politieautoriteiten.

3. Omtrent vasthouding of vrijlating beslist uitsluitend het Militair Gezag. In die gevallen, waarin ten aanzien van in bewaring gestelden of geïnterneerden geen behoorlijk voorafgaand onderzoek is ingesteld, wordt onverwijld door de politie onderzocht, of tot vrijlating kan worden geadviseerd.

4. Teneinde de politie tot de hiervoren omschreven taak in staat te stellen, wordt zij voor zoover noodig uitgebreid met daarvoor geschikt bevonden krachten uit de voormalige z.g. illegale werkers. Dezen zullen voorloopig als hulppolitie worden aangesteld en van een duidelijke legitimatie worden voorzien.

5. Teneinde het Militair Gezag over het vorenstaande van advies te dienen worden door den Chef Staf Militair Gezag respectievelijk de Militaire Commissarissen ieder voor zijn gezagsgebied een of meer commissies ingesteld, waarvan de leden geacht kunnen worden het vertrouwen te hebben van de voormalige z.g. illegale werkers.

STAF MILITAIR GEZAG

Sectie II

No. II B 2063

Onderwerp:

Inbewaringstelling en interneering.

Stafkwartier, 14 December 1944.

Aan alle Militaire Commissarissen.

1. Ik deel U hierbij mede, dat ik met betrekking tot het inbewaringstellen en interneeren van personen, die gevaar opleveren voor de in- en uitwendige veiligheid van den Staat, alsmede tot het invrijheidstellen van hen, te wier aanzien vrijheidsbeneming of -beperking niet meer noodzakelijk wordt geoordeeld, richtlijnen heb vastgesteld,

welke ik als bijlage hierbij voeg en welke gelden voor het op heden bevrijde gebied. Deze richtlijnen heb ik algemeen doen bekend maken. Voor nog te bevrijden gebieden volgt binnenkort een afzonderlijke regeling.

Ter uitvoering dezer richtlijnen bepaal ik het volgende:

2. *Inbewaringstellen.* Hiervoor komen in aanmerking de personen, bedoeld in mijn Eerste en Tweede Algemeene Lastgeving (zie Publicatiebladen nos. 1 en 6), alsmede zij, te wier aanzien door mij of door U op grond van hun gedragingen in het verleden of het tegenwoordige een op naam van betrokkene luidend bevel tot inbewaringstelling wordt uitgevaardigd.

Het is gewenscht, dat bij inbewaringstelling van personen, bedoeld in de Algemeene Lastgevingen, en bij het uitvaardigen van een bevel op naam gebruik wordt gemaakt van het advies eener commissie, bedoeld in punt 5 der Richtlijnen.

Uit punt 1 der Richtlijnen blijkt, dat de leden der Binnenlandsche Strijdkrachten slechts bevoegd zijn tot het aanhouden van personen genoemd in de Tweede Algemeene Lastgeving, in het gebied waar gevechtshandelingen verricht worden. Ik heb den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten uitgenoodigd deze opdracht tot aanhouding te verstrekken onder gelijktijdige intrekking van alle overige aan leden der Binnenlandsche Strijdkrachten verstrekte opdrachten tot vrijheidsbeneming.

Ik vestig de aandacht op het gestelde in mijn brief van 18 October 1944, nr. DSMG 452, waarbij nadrukkelijk is verboden, dat vrouwen en kinderen met hun echtgenooten of ouders in bewaring worden gesteld of hun wordt toegestaan betrokkenen in de plaats van bewaring te vergezellen. Zij mogen slechts in bewaring worden gesteld, indien zij op grond van hun eigen gedragingen daarvoor in aanmerking komen.

3. *Aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats (interneering).* Voor aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats (c.q. beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht) komen in aanmerking:

a. personen, die nauwe geestelijke relaties hebben onderhouden met den vijand of met personen in de Algemeene Lastgevingen bedoeld.

Toelichting. Ten aanzien van vrouwen, die alleen in aparte gevallen sexuele relaties hebben gehad met leden van de „Wehrmacht” behoeft vaak niet tot interneering besloten te worden, daar zij geestelijk geen nauwe relaties met deze lieden behoeven te hebben onderhouden. Daarentegen zullen echter verloofden van Duitschers, op wie moreel wellicht niets valt aan te merken, in vele gevallen wel voor interneering in aanmerking komen, daar zij een reëel militair gevaar kunnen opleveren, o.a. met het oog op spionage of hulp aan op vrije voeten zijnde Duitschers. Ook vallen zakenlieden, b.v. aannemers of dergelijken, die groote sommen aan de Duitschers verdiend hebben, niet onder deze groep, wanneer zij niet bepaald met de Duitschers nauwe persoonlijke relaties hebben gehad. Een aantal van deze lieden zal onder de Eerste Algemeene Lastgeving vallen. Zij zullen b.v. door een onnoodige levering aan de Duitschers uit winstbejag beticht kunnen worden van hulp aan den vijand. Om uit te vinden, of dit laatste het geval is geweest, moet de hulp worden ingeroepen van juridisch-economische experts. Het overmatig verdiend hebben aan de bezetters zal door den fiscus beoordeeld moeten worden. Het verzamelen van exacte gegevens over dergelijke gevallen verdient aanbeveling.

b. leden van het Rechtsfront, het Medisch Front, de Apothekerskamer, het Economisch Front, het Studenten Front, het Vervoers Front, het Technisch Gilde, het Opvoeders Gilde, den Nederlandschen Volksdienst en andere Nationaal-Socialistische mantel-organisaties, benevens medewerkers aan de Winterhulp.

Toelichting. Hier moet worden opgelet, of de onderhavige personen niet uitsluitend lid zijn geworden van de genoemde mantel-organisatie of zich dit hebben laten maken, omdat dit volgens hun oordeel en eventueel dat van hen, bij wie zij advies hebben ingewonnen, voor het Nederlandsch belang noodig was. Voor overheidspersonen geldt dit speciaal voor N.V.D. en Winterhulp (b.v. een burgemeester, die van den Commissaris der Koningin en/of den bisschop of een ander voor hem geldende autoriteit heeft vernomen, dat hij beter lid kon worden om het aanstellen van een N.S.B.-burgemeester of andere dergelijke rampen te voorkomen). In het algemeen zal

slechts dan niet tot interneering overgegaan worden, indien de hier genoemde personen kunnen aantonen, dat zij uitsluitend van een der mantel-organisaties lid zijn geworden om den vijand te misleiden.

c. leden van een vijandelijk staat.

Toelichting. Sommige Rijksduitschers hebben gedurende de bezetting een anti-Duitse houding aangenomen. In die gevallen, waarin zekerheid bestaat ten aanzien van de houding van deze personen, behoeft niet tot interneering te worden besloten, maar kan worden volstaan met het opleggen van huisarrest, beperking van bewegingsvrijheid of meldingsplicht. De beperking van de bewegingsvrijheid kan b.v. zoo zijn, dat hij zich slechts in bepaalde gedeelten van de stad mag bevinden, waar betrokkene woont of zijn werk verricht. Rekening moet voorts worden gehouden met de wenschen der geallieerden.

De beantwoording van de vraag, wie als onderdanen van een vijandelijk staat zijn te beschouwen, is in sommige gevallen aan twijfel onderhevig. Met name doet dit probleem zich voor ten aanzien van bepaalde groepen van personen, waarvan het twijfelachtig is, of zij al of niet als Rijksduitschers moeten worden beschouwd. Deze groepen van personen zijn de onderdanen van staten en gedeelten van staten, welke successievelijk door Duitsland in den loop der laatste jaren zijn geannexeerd en die volgens de Duitse wetgeving als Duitse onderdanen worden beschouwd. Voor zoover deze annexaties hebben plaats gevonden vóór het uitbreken van den oorlog en zoogenaamd tot stand zijn gekomen met de toestemming der bevolking der geannexeerde gebieden, verdient het de voorkeur de inwoners dezer gebieden inderdaad als Rijksduitschers te beschouwen en hen dienovereenkomstig te behandelen. Dit betreft de inwoners van Oostenrijk en Memel. Als uitzondering op dezen regel dienen echter te worden beschouwd de personen uit die gebieden, die ten tijde der annexatie reeds in Nederland woonachtig waren en dus niet kunnen worden geacht aan de annexatie te hebben medegewerkt. Voor zoover deze annexaties zijn geschied na het uitbreken van den oorlog, zijn zij in strijd met het volkenrecht geschied. De inwoners dezer gebieden zijn dus niet als Rijksduitschers te beschouwen. Dit betreft de gebieden van Polen, Luxemburg, Elzas-Lotharingen en Eupen-Malmedy. Echter geldt ook op deze regeling een uitzondering: namelijk ten aanzien van de inwoners dezer gebieden, die zich vrijwillig tot Duitser hebben doen naturaliseeren. Het lijdt geen twijfel, dat deze personen eveneens als Rijksduitschers zijn te beschouwen en dienovereenkomstig moeten worden behandeld. Eveneens dienen als onderdanen van een vijandelijk staat te worden beschouwd de onderdanen van Japan en Hongarije. Hoewel Nederland zich nog in oorlog bevindt met Italië, bestaat met dat land een wapenstilstandsregime. Italianen dienen dus niet zonder meer als onderdanen van een vijandelijk staat te worden behandeld. Slechts indien twijfel rijst omtrent derzelve loyaliteit tegen Italianen individueel, dient op deze personen vanzelfsprekend een maatregel van vrijheidsbeperking te worden toegepast.

De militaire commissaris geeft een bevel tot aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats of tot het opleggen van beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht op grond van eigen wetenschap of op aanwijzing van de politie of een commissie van advies.

Hij houdt er bij het nemen van een beslissing rekening mede, dat deze maatregelen in vele gevallen terstond na de bevrijding noodig zijn, doch dat in een later stadium de noodzakelijkheid veelal afneemt.

In verband daarmee houdt hij rekening met het gestelde in punt 5 onder „vrijlating”.

4. *Gegevens betreffende gearresteerden of te arresteeren personen.* Deze dienen te worden overgegeven aan de politie ter plaatse, waar betrokkene zich bevindt, of wel aan den Militairen Commissaris, die dan de bestemming bepaalt.

Den B.N.S. is verzocht den onder zijn bevelen staanden personen en instanties, die gegevens onder zich hebben, op te dragen deze over te geven.

5. *Vasthouding of Vrijlating.* Aangenomen kan worden, dat een gedeelte van hen, die thans in bewaring zijn gesteld of geïnterneerd, voor vrijlating in aanmerking komt. Het is niet alleen uit een oogpunt van rechtvaardigheid noodzakelijk, dat die personen zoo spoedig mogelijk worden vrijgelaten, maar het is tevens gewenscht om de noodige ruimte te verschaffen voor hen, wier inbewaringstelling nog zal moeten geschieden.

Ik heb den Procureur-Generaal, fgd. Directeur van Politie, te 's-Hertogenbosch verzocht een overzicht te maken van allen, die thans zijn in bewaring gesteld en geïnterneerd en om zoo spoedig mogelijk alle gevallen, welke tevoren niet voldoende zijn onderzocht, alsnog door de politie te doen onderzoeken.

De resultaten van deze onderzoeken zullen U worden voorgelegd, waarna Gij, na het advies van de (een) adviescommissie te hebben ingewonnen, een beslissing neemt op grond van de volgende richtlijnen:

a. Inbewaringgestelden, die *niet* behooren tot een der categorieën in de Algemeene Lastgevingen genoemd of te wier aanzien geen voldoende grond bestaat, dat zij behooren tot de in de Eerste Algemeene Lastgevingen onder *g* bedoelde categorie, worden terstond vrijgelaten, tenzij er op anderen grond aanleiding is hen te interneeren, dan wel een anderen maatregel op hen toe te passen.

b. Inbewaringgestelden of geïnterneerden, als hiervoor onder *a* bedoeld, die *niet* behooren tot een der voor interneering in aanmerking komende categorieën, als genoemd in punt 3 van dezen brief, worden terstond vrijgelaten.

Onder deze rubriek vallen bijvoorbeeld de vrouwen en meisjes, die geslachtelijke gemeenschap hebben gehad met Duitschers, zonder dat kan worden geacht, dat zij nauwe geestelijke relaties met hen hebben onderhouden. Zij dienen met het oog op eventuele geslachtsziekten aan een medisch onderzoek te worden onderworpen. Indien uit het onderzoek blijkt, dat de betrokkene lijdt aan een geslachtsziekte, als bedoeld in het tweede lid van artikel 1 van het krachtens de Verordening bestrijding geslachtsziekten gehandhaafde besluit van den bezetter, is de betrokkene verplicht zich aan een geneeskundige behandeling te onderwerpen, op de wijze zooals in het bovengenoemd besluit vanwege den bezetter is voorgeschreven.

c. Inbewaringgestelden of geïnterneerden, als hiervoor onder *a* bedoeld, die *wel* behooren tot een der voor interneering in aanmerking komende categorieën, als genoemd in punt 3 van dezen brief, worden uit de bewaring ontslagen. Zij blijven echter geïnterneerd, indien U beslist, dat de omstandigheden, welke thans ter plaatse bestaan, in het belang van de uit- of inwendige veiligheid van den Staat dezen maatregel nog vorderen. In andere gevallen worden zij vrijgelaten, c.q. onder oplegging van een beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht.

Bij het nemen van een beslissing spelen de militaire situatie (ligging ten opzichte van het gevechtsfront) en de stemming der bevolking een voorname rol.

Ik verzoek U met de politie en Uw adviescommissie(s) een regeling te treffen, opdat de resultaten van het politieonderzoek, alsmede het advies der commissie(s) U met het geringst mogelijk oponthoud bereiken. Voorts gelieve U in Uw staf maatregelen voor een snelle afdoening te nemen. Voor zoover U daarover nog niet mocht beschikken, dient een sectie politie in Uw staf te worden opgenomen, die deze aangelegenheden voor U behandelt en in eenvoudige routine-gevallen volgens de door U uitgestippelde lijn namens U kan handelen.

Ik wijs U er op, dat U verantwoordelijk blijft voor de personen uit Uw gezagsgebied, ook nadat zij, tengevolge van het overbrengen naar een ander kamp, niet meer in Uw gezagsgebied verblijven. Derhalve, indien U twijfelt of ten aanzien van al dezulke personen naar behooren proces-verbaal is opgemaakt en indien U oordeelt, dat zich daar personen onder bevinden, die wellicht voor vrijlating in aanmerking komen, dienen in overleg met de desbetreffende politie-autoriteiten door U maatregelen te worden getroffen, b.v. door ten spoedigste het benodigde aantal opsporingsambtenaren naar het kamp te sturen, waar die personen zich bevinden, om die gevallen te kunnen beoordelen.

6. *Uitbreiding der politie.* Voor de uitbreiding der politie met voormalige z.g. illegale werkers komen in aanmerking zij, die hebben deel uitgemaakt van de z.g. opsporingsdiensten en zij, die reeds enige ervaring van den staatsdienst hebben opgedaan. Zij zullen uiteraard slechts als hulppolitie worden aangesteld, wanneer zij daartoe geschikt en genegen zijn.

Het aannemen geschiedt door de politie in overleg met U, gehoord een Commissie van Advies.

Personen, die deel uitmaken van de Binnenlandsche Strijdkrachten, kunnen slechts dan in de politie worden opgenomen, indien hun verband met genoemde strijdkrachten verbroken wordt, waartoe ik de medewerking van den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten heb ingeroepen.

Het verlenen van een commissie als onbezoldigd rijksveldwachter geschiedt, het geval dienende, door U.

7. Ik verzoek U zoo spoedig mogelijk te geraken — voor zoover zulks niet reeds is geschied — tot de instelling van een of meer commissies van advies, als bedoeld in punt 5 der „Richtlijnen”.

Deze adviseeren U in alle aangelegenheden in de „Richtlijnen” en de overige punten van dezen brief behandeld.

Gij dient zorg te dragen, dat deze commissies, die uit 3—5 leden kunnen bestaan (waaronder zoo mogelijk een politiedeskundige), de voormalige z.g. illegale werkers in Uw gezagsgebied zoo goed mogelijk vertegenwoordigen. De door mij ingestelde Commissie zal toezicht houden op den arbeid der overige commissies en o.m. kunnen adviseeren ten aanzien van hun samenstelling.

8. Door dezen brief komen vroegere bevelen en aanwijzingen dit onderwerp betreffende te vervallen.

Den Procureur-Generaal, fgd. Directeur van Politie te 's-Hertogenbosch, heb ik verzocht de politie van de noodige instructies te voorzien, waarvan U te zijner tijd een afdruk zult ontvangen.

*De Chef van den Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,*

(w.g.) H. J. KRULS.

BIJLAGE 139

Aanschrijving d.d. 16 December 1944 van de heer Speyart van Woerden aan de plaatsvervangende fungerend directeuren van politie in het bevrijde Nederlandse grondgebied inzake arrestatie en vrijlating van uit politiek oogpunt verdachte personen

PARKET VAN DEN PROCUREUR-GENERAAL
BIJ HET GERECHTSHOF TE
'S-HERTOGENBOSCH

No. 214/44

Betreffende:

Richtlijnen inzake arrestatie en vrijlating van uit politiek oogpunt verdachte personen.

's-Hertogenbosch, 16 December 1944.

*Aan Heeren plv. fgd. Directeuren van Politie
in het bevrijde Nederlandsche grondgebied.*

Uit de radio-uitzending en perspublicatie zal U reeds bekend geworden zijn, dat de Chef Staf van het Militair Gezag nieuwe richtlijnen inzake arrestatie en vrijlating, hoofdzakelijk betreffende uit politiek oogpunt verdachte personen, heeft gegeven.

Van deze richtlijnen, uitgevaardigd dd. 14 December 1944, gaat een aantal exemplaren ter verspreiding onder de politie in Uw ambtsgebied hierbij. (bijlage 1).

Deze richtlijnen zijn nader uitgewerkt in een schrijven van dien-zelfden dag door den Chef Staf, gericht tot de Militaire Commissarissen waaruit blijkt, dat voornoemde richtlijnen zoowel betreffende arrestatie tot inbewaring stellen (artikel 16 BBSB) als tot interneering (artikel 15 BBSB).

Inbewaringstelling kan geschieden op de gronden, vermeld in de eerste en tweede algemeene lastgeving van den Chef Staf Militair Gezag (zie Publicatiebladen 1 en 6), welke lastgevingen gericht zijn tot de politie. Voor zoover deze Publicatiebladen niet voldoende verspreid mochten zijn, voeg ik een aantal exemplaren der beide lastgevingen ter verspreiding onder de politie bij. (bijlage 2).

Ten aanzien van de eerste algemeene lastgeving acht ik het van belang eene toelichting, afkomstig van den Chef Staf Militair Gezag, bij te voegen in voldoende aantal ter verspreiding onder de politie (bijlage 3).

Daarnaast kan ook op andere gronden door het Militair Gezag last tot inbewaringstelling worden gegeven, doch dan is eene bijzondere lastgeving op naam noodig. Ten aanzien van ieder in bewaring te stellen persoon dient een proces-verbaal van verhoor en een bevel tot inbewaringstelling te worden opgemaakt. Het verhoor kan eventueel ook worden afgenomen door een niet-politieman, mits bij de politie ingeschakeld; het voorlezen en op ambtseed sluiten van het verbaal zal echter steeds door een politieambtenaar moeten geschieden, evenals het uitvaardigen van het bevel tot inbewaringstelling.

Voor *interneering* is steeds een *bijzondere* lastgeving op naam van het Militair Gezag noodig. In een brief dd. 14 December 1944 aan de Militaire Commissarissen geeft de Chef Staf Militair Gezag algemeene richtlijnen voor het uitvaardigen dier bijzondere lastgevingen. Het terzake dienende — daaruit overgenomen — is bijgevoegd, in voldoende aantal ter verspreiding onder de politie (bijlage 4).

Verschillende vormen van interneering zijn mogelijk en worden ook in de praktijk toegepast, zoo b.v. in een interneeringskamp, in eigen woning, in een particuliere woning buiten de eigen gemeente, in een bepaald gesticht, enz.

Ook ten aanzien van de uitvoering van interneeringsbevelen behelzen de richtlijnen (bijlage 1), dat deze geschiedt door de politie.

Zowel ten aanzien van inbewaringstelling als interneering openen de richtlijnen de mogelijkheid, dat ook andere door het Militair Gezag daartoe aan te wijzen organen of personen, krachtens algemeene of bijzondere lastgeving worden geroepen tot de uitvoering. Mij is echter bekend, dat het tegen de bedoeling van den Chef Staf Militair Gezag zou zijn, indien zulks onder de momenteele omstandigheden zou geschieden.

Ten aanzien van de bevoegdheid tot aanhouding der Binnenlandsche Strijdkrachten zij verwezen naar den tekst der richtlijnen, welke mijns inziens geen commentaar behoeven. Opgemerkt zij, dat volgens de richtlijnen de door de Binnenlandsche Strijdkrachten aangehou-

denen onverwijld aan de politie moeten worden overgegeven ter inbewaringstelling. Omtrent dit punt vermeldt de brief van den Chef Staf Militair Gezag aan de Militaire Commissarissen het navolgende:

„Uit punt 1 der richtlijnen blijkt, dat de leden der Binnenlandsche Strijdkrachten slechts bevoegd zijn tot het aanhouden van personen, genoemd in de tweede algemeene lastgeving, in het gebied waar gevechtshandelingen verricht worden. Ik heb den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten uitgenoodigd deze opdracht tot aanhouding te verstrekken onder gelijktijdige intrekking van alle overige aan leden der Binnenlandsche Strijdkrachten verstrekte opdrachten tot vrijheidsbeneming”.

De wijze, waarop tot nu toe in sommige gedeelten van het bevrijde gebied arrestaties, inbewaringstelling en interneering hebben plaats gehad, heeft niet nagelaten hier en daar ongerustheid te wekken onder de bevolking en aanleiding gegeven tot zeker niet in alle gevallen ongegronde politiek, dit temeer, omdat het blijkt voor te komen, dat personen geruimen tijd van hun vrijheid beroofd zijn, zonder dat zij werden gehoord of zelfs een bevel tot inbewaringstelling tegen hen is uitgevaardigd.

Daarnaast heeft de geleidelijke uitbreiding van het bevrijde gebied in een aantal gevallen, waarin aanvankelijk de vrijheidsbeneming gerechtvaardigd was te achten, beëindiging daarvan mogelijk gemaakt, terwijl tenslotte ook het vraagstuk van voor de arrestanten beschikbare plaatsruimte een factor van betekenis is geworden, vooral met het oog op hen, die zwaarder misdeden dan vele reeds gearresteerden, doch wier schuld moeilijker is vast te stellen en die vermoedelijk daarom tot dusverre in vrijheid bleven.

De Chef Staf Militair Gezag heeft nu in zijn meervermeld schrijven d.d. 14 December 1944 aan de Militaire Commissarissen richtlijnen gegeven betreffende vasthouding of vrijlating van in bewaring gestelden of geïnterneerden, welke in voldoende aantal ter verspreiding onder de politie zijn bijgevoegd (bijlage 5).

Wat de thans in bewaring gestelden en geïnterneerden betreft, is het de bedoeling van den Chef Staf Militair Gezag, dat met den meesten spoed:

a. Alle reeds voldoende onderzochte gevallen worden getoetst aan de richtlijnen van bijlage 5;

b. In alle nog niet of nog niet voldoende onderzochte gevallen het onderzoek wordt ter hand genomen en afgewerkt, waarna dezelfde toetsing volgt.

In de Arrondissementen Maastricht en Middelburg zie ik als gelukkige omstandigheid, dat de arrestanten worden vastgehouden niet ver van hun woonplaats, zoodat de nog te onderzoeken gevallen over het algemeen geen groote moeilijkheden zullen opleveren. Het is echter noodig, dat de politie, teneinde te kunnen beoordeelen, in welke zaken alsnog een — al dan niet aanvullend — onderzoek moet worden ingesteld, de beschikking heeft over de dossiers.

In vele gevallen heeft zij deze, in de andere gevallen voorziet richtlijn sub 3. Het zal dan van de omstandigheden afhangen, of overdracht dier gegevens rechtstreeks aan de politie dan wel aan het Militair Gezag ware na te streven. Het lijkt mij gewenscht, dat U dit met den Militair-Commissaris regelt.

Het gaat er nu op de eerste plaats om vast te doen stellen:

a. Van welke personen de inbewaringstelling of de interneering moet voortduren;

b. Welke tot een van beide categorieën behorende personen moeten worden in vrijheid gesteld en tenslotte

c. Welke in bewaring gestelde personen niet kunnen worden in vrijheid gesteld, doch te wier aanzien wèl met eene interneering in een der hiervoor aangegeven vormen kan worden volstaan.

Het is het uitdrukkelijk verlangen van den Chef Staf Militair Gezag, dat dit met den meesten spoed geschiedt. De politie zal deze aangelegenheid met groote voortvarendheid ter hand moeten nemen. Uitgegaan zal daarbij moeten worden van de verschillende arrestantenverblijfplaatsen, van welker bevolking alphabetische lijsten moeten worden opgemaakt. Indien de te beoordeelen dossiers zich ter zelfder plaatse bevinden, kan met één lijst worden volstaan; indien in het arrestantenverblijf inwoners van meerdere gemeenten zijn ingesloten en hun dossiers niet zijn gecentraliseerd, zullen de alphabetische lijsten gemeentegewijs moeten worden opgemaakt, teneinde te worden toegezonden aan de politie *dier* gemeenten, waar zich de be-

treffende dossiers bevinden. Het zal nu zaak zijn U te vergewissen, in welke gemeenten van Uw ambtsgebied in bewaring gestelden of geïnterneerden worden vastgehouden, in welke gebouwen dit gebeurt en hoeveel personen dit betreft. Het Militair Gezag beschikt niet over een volledig overzicht; voorzoover ik over gegevens beschik, voeg ik deze te Uwen behoefte bij. Het zal mijns inziens aanbeveling verdienen de afdeulingscommandanten der Koninklijke Marechaussee op te dragen met den meesten spoed een overzicht dezer arrestanten-verblijven op te maken en deze in drievoud aan U en in afschrift aan mij te doen toekomen (twee exemplaren stelt U dan ter hand aan den betrokken Militairen Commissaris, waarvan één voor den Chef Staf Militair Gezag).

Bij zijn bezoek ter plaatse kan de Afdeulingscommandant dan tevens het opmaken der alphabetische lijsten in vijfvoud opdragen; hij zorgt, dat deze *hem* zoo spoedig mogelijk bereiken, hij activeert dat werk, waarbij in bewaring gestelden zelve kunnen worden ingeschakeld en laat zoo mogelijk door politiepersoneel medewerken en toezicht houden; in de gemeenten met gemeente-politiepersoneel ontvangt dit rechtstreeks van U bovenstaande opdrachten.

Van de in vijfvoud opgemaakte alphabetische lijsten ontvangt U er drie voor dezelfde bestemmingen, één ontvang ik door Uw tusschenkomst en één behoudt de politie ter plaatse.

Door den Chef Staf Militair Gezag is in verband met deze inventarisatie opgedragen, dat voorloopig — tenzij de Geallieerde autoriteiten daartoe uitdrukkelijk last geven — geen transporten naar het kamp te Vught zullen plaats vinden. De arrestanten zullen derhalve zooveel mogelijk in hun tegenwoordige verblijfplaats worden beoordeeld. In het kamp te Vught worden eveneens gemeentegewijs alphabetische lijsten opgemaakt; deze zullen U in tweevoud worden toegezonden, één exemplaar te Uwen behoefte en één exemplaar voor de politie ter plaatse. Ingeval de dossiers uit gemeenten, van waar arrestanten in het kamp te Vught verblijven, zijn gecentraliseerd, wordt aan Uwe prudentie overgelaten, of het onderzoek der dossiers zal kunnen worden opgedragen aan de politie der centrale gemeente dan wel of de plaatselijke politie daartoe naar de centrale gemeente zal moeten overkomen.

Uit de richtlijnen blijkt U, dat het de bedoeling is van den Chef Staf Militair Gezag, de politie tot het politieke recherchewerk — voor welk werk in zijn tegenwoordigen omvang de beroeps politie alleen inderdaad niet in staat zou zijn — in staat te stellen, deze voor zoover noodig uit te breiden met daarvoor geschikt bevonden krachten uit de voormalige z.g. illegale werkers. Deze zullen voorloopig als hulp-politie worden aangesteld en van een duidelijke legitimatie worden voorzien. Deze legitimatie kan zijn een armband, in sommige gevallen zal echter verstrekking van een schriftelijk legitimatiebewijs de voorkeur verdienen. Het ligt in de bedoeling, dat de gewestelijke leiding der illegaliteit met U nagaat, welke gemeenten voor deze uitbreiding in aanmerking komen en hoeveel leden der illegaliteit bij de beroeps politie waren in te schakelen. Ik verzoek U deze aangelegenheid voor Uw arrondissement namens mij met deze leiding te regelen en daartoe met haar contact op te nemen. Deze uitbreiding zal echter eenigen tijd vergen; de beoordeeling der arrestanten en geïnterneerden — zooals reeds eerder gezegd een spoedaangelegenheid — kan daarop niet wachten. In overleg met den Chef Staf Militair Gezag en de landelijke vertegenwoordiging der illegaliteit, de H.H. Bleys, Jonkheer de Casembroot, Felderhof, Prik en Wijffels, is daarom vastgesteld, dat voor dit bijzonder werk door de in aanmerking komende politieautoriteiten samenwerking — alzoo samenwerking ad hoc — zal worden gezocht met de in de meeste plaatsen reeds bestaande comité's uit de illegaliteit om in onderling overleg te komen tot inschakeling van de noodige geschikte leden uit die illegaliteit.

Tezamen met die leden zal de politie dan de beschikbare dossiers der arrestanten doornemen en nagaan, in hoeverre deze personen aan de hand van de thans gegeven richtlijnen dienen te worden vastgehouden, dan wel in vrijheid te worden gesteld.

Uit den aard der zaak behoeft daartoe niet op de ontvangst der alphabetische lijsten te worden gewacht, integendeel behoort in afwachting daarvan reeds met doorneming te worden begonnen.

Het zal daarbij aanbeveling verdienen, dat commissies, bestaande uit een ervaren politieman en een illegalen vertrouwensman, elk een gedeelte der dossiers voor hare rekening nemen en haar oordeel in onderling overleg bepalen. Hierbij wordt van de veronderstelling uitgegaan, dat van alle arrestanten dossiers aanwezig zijn, bevattende voldoende gegevens tot vorming van dat oordeel. Als zoodanig zijn te beschouwen dossiers, bevattende de bekentenis van een of meer der gronden voor zijn in bewaringstelling of interneering, dan wel in geval van ontkenenis voldoende ander bewijsmateriaal.

In al deze gevallen zal de commissie zonder meer tot haar oordeel kunnen komen.

Ingeval het dossier slechts bestaat uit een ontkenenis of daarnaast onvoldoende ander bewijsmateriaal bevat, zal gedurende acht dagen door de politie getracht worden alsnog aanvullend bewijsmateriaal bijeen te brengen, terwijl zulks ook aan de plaatselijke illegaliteit zal worden verzocht; zoo noodig kan via de pers of op andere wijze om verstrekking van eventueel bezwarend materiaal ten aanzien van de betrokkenen worden gevraagd.

In de gevallen, waarin het proces-verbaal van verhoor van eenigen arrestant ontbreekt, zal het onderzoek alsnog met spoed moeten worden ter hand genomen.

De hiervoor geschetste samenwerking tusschen politie en illegaliteit — eene samenwerking, die in vele gevallen het opvatten van een hechten band uit den bezettingstijd beteekent — mag voor de meeste gevallen geacht worden den Militairen Commissaris voldoende waarborgen te verschaffen voor de juistheid van het hem uitgebrachte advies; indien in een bepaald geval in een tweehoofdige commissie geen overeenstemming wordt bereikt, wordt bovendien (zie hieronder) toezending van het dossier aan den Militairen Commissaris voorgeschreven.

Indien minder spoed geboden ware geweest, zoude ik er zeker de voorkeur aan gegeven hebben, dat met iederen Mil. Commissaris over de te volgen werkwijze overleg werd gepleegd; onder de gegeven omstandigheden is dit overleg door mij met Generaal Kruls gepleegd, die aan het hieronder volgende werkschema zijn goedkeuring heeft gehecht. Dit schema is aldus:

Contrôlemateriaal zijn de in het kamp te Vught, resp. in de gemeenten met arrestantenverblijven gemeentegewijs opgemaakte alphabetische lijsten. Daar alle beschikbare krachten op dit werk moeten worden geconcentreerd, zullen, totdat hetzelfde is voltooid, nieuwe arrestaties beperkt moeten blijven tot de zeer dringende gevallen, die geen uitstel kunnen dulden en mag dus worden aangenomen, dat de alphabetische lijsten gedurende het onderzoek hare waarde als volledig contrôlemateriaal behouden.

Uiterlijk binnen acht dagen na den aanvang van het onderzoek der dossiers moeten staten, per gemeente opgemaakt, bevattende in geheel dezelfde volgorde alle namen van den contrôlestaat, worden toegezonden resp. aan: den betreffenden Mil. Commissaris, aan U en aan mij.

Deze staten moeten als volgt zijn gerubriceerd:

Gemeente

Naam	Voorletters (bij vrouwen een kleine letter <i>a</i> invullen)	Datum Arrestatie	Reden Arrestatie	Advies	Motiveering
------	---	------------------	------------------	--------	-------------

In de rubriek „Reden Arrestatie” dient te worden opgegeven op grond van welke categorie(ën) van de eerste of tweede algemeene lastgeving van het Militair Gezag dan wel van de instructie van 25 September 1944 voor de N.B.S. de arrestatie heeft plaats gehad, b.v. (N.S.B.), (lid Deutsche Weermacht, „Rechtsfront”). De rubriek „advies” kan in verband met het vorenstaande op de volgende wijzen worden ingevuld: 1) „Vasthouden”, 2) „In vrijheid stellen”, 3) „Bewijsaanvulling”, 4) „Onderzoek”, terwijl, indien in een enkel geval de twee leden der commissie niet tot overeenstemming mochten kunnen komen, het dossier aan den Mil. Commissaris moet worden toegezonden en in die rubriek moet worden ingevuld: 5) „Dossier toegezonden”.

In sommige gevallen kan interneering in eigen woning of elders buiten een kamp de voorkeur verdienen boven invrijheidstelling; in dat geval behoort zulks in de rubriek te worden vermeld.

De rubriek „Motiveering” kan zeer kort worden ingevuld. Wanneer het advies luidt „Vasthouden” en de reden der arrestatie daartoe aan de hand der thans geldende richtlijnen gegrond is gebleken, is in te vullen „*r.a.*” (Reden Arrestatie).

Wanneer tot invrijheidstelling wordt geadviseerd op grond van het feit, dat de arrestant buiten de thans gegeven richtlijnen valt, is in te vullen „*b.r.*” (buiten richtlijnen); wanneer het dossier geen voldoende bewijsmateriaal bevat, ondanks een ingesteld onderzoek, zal zij adviseeren tot invrijheidstelling met de motiveering „*g.b.*” (geen bewijs); wanneer het advies luidt „bewijsaanvulling” behoort de motiveering te zijn „*n.o.*” (nader onderzoek); ingeval tot „onderzoek” wordt geadviseerd, kan motiveering achterwege blijven, terwijl ingeval is ingevuld „dossier toegezonden” de motiveering moet luiden „*g.o.*” (geen overeenstemming); ingeval tot interneering in eigen woning of elders buiten het kamp wordt geadviseerd, zal de motiveering uitvoeriger moeten zijn.

Acht dagen na de inzending dezer volledige lijst zal een lijst moeten volgen, geheel op dezelfde wijze gerubriceerd, behelzende het advies

over die gevallen, waarin de invulling (bewijsaanvulling) had plaats gehad; ook deze lijst zal op dezelfde wijze in triplo moeten worden opgemaakt en een exemplaar aan elk der opgegeven adressen moeten worden toegezonden.

Het onderzoek der nog ter hand te nemen gevallen (de nog tot dusverre niet onderzochte) zal met de meeste voortvarendheid moeten worden ter hand genomen, waarbij ten aanzien van hen, die in het kamp te Vught verblijven, dient te worden begonnen om gedurende denzelfden termijn van acht dagen ter plaatse door politie en illegaliteit te doen nagaan, welke bezwarende gegevens ten aanzien der betrokkenen bekend zijn, waarna aan de hand daarvan de verhooren in het kamp te Vught zullen moeten worden afgenomen, waaromtrent nadere richtlijnen zullen worden verstrekt, terwijl ten aanzien van de elders gedetineerden het verhoor der betrokkenen met het vragen van bezwarende gegevens kan samengaan. Indien binnen acht dagen geen voldoende bewijs verkregen is zal op grond van „g.b.” tot vrijlating dienen te worden geadviseerd, tenzij er bijzondere aanwijzingen zijn, dat de betrokkene gevaarlijk zal zijn voor een goed verloop der geallieerde krijgsverrichtingen of zich aan zeer ernstige vergrijpen, te berechten door „Bijzonder Hof” of „Tribunaal” heeft schuldig gemaakt, in welk geval een uitvoerig gemotiveerd voorstel tot vasthouding zal zijn in te zenden.

Het is het verlangen van het Militair Gezag, dat in alle gevallen de beslissing over al dan niet handhaving der vrijheidsbeneming met den meesten spoed zal kunnen worden genomen.

Ik bepaal daarom, dat in elke in aanmerking komende gemeente van de aldaar aanwezige politie zooveel mogelijk hiervoor bekwaam geacht personeel door den korpschef of commandant met dezen taak zal worden belast en, desnoodig, uit omliggende gemeenten in overleg met de plaatselijke politieautoriteiten zal worden aangetrokken en dat aan deze werkzaamheden bijzondere voorrang zal moeten worden verleend. Gezorgd zal moeten worden, dat de staten met den meesten spoed de opgegeven adressen bereiken; vervoer per motor verdient aanbeveling, waartoe uit een oogpunt van benzineschaarste onderling overleg noodzakelijk is, zoodat het vervoer op de meest economische wijze geschiedt. Daarnaast verwacht ik, dat de betrokken politiehoofden het contact en de daarop volgende samenwerking met de plaatselijke illegaliteit uit den bezettingstijd op de meest loyale wijze zullen opnemen en verrichten, in het besef dat deze in de onderhavige materie een te waardeeren en terzake kundige medewerkster zal zijn.

Door den Mil. Commissaris zullen de toegezonden dossiers (gevallen, waarin de commissie niet tot overeenstemming kwam) na het nemen der beslissing worden geretourneerd.

De processen-verbaal van arrestantenverhoor, die thans nog moeten worden opgemaakt, zullen, nadat deze materie zal zijn afgewikkeld, op de voorgeschreven wijze moeten worden vermenigvuldigd en toegezonden.

Ik wijs er nog in het bijzonder op, dat de Chef Staf Militair Gezag in zijn schrijven d.d. 14 December 1944 aan de Mil. Commissarissen opmerkt: „Bij het nemen van een beslissing (over vasthouding of vrijlating) spelen de militaire situaties (ligging ten opzichte van 'n gevechtsfront) en de stemming der bevolking een voornamelijk rol.” Door deze zelfde overwegingen zullen zich de commissies moeten laten leiden bij het uitbrengen van haar advies.

Te Uwen gerieve heb ik van deze door mij vastgestelde richtlijnen voor de beoordeeling der gevallen en het uitbrengen der adviezen in dit overgangsstadium de noodige afschriften laten vervaardigen ter verspreiding onder de politie (bijlage 6).

Tegen het einde van dit overgangsstadium zal, naar ik verwacht, de inschakeling van de voor den duur van het politieke onderzoek door de leiding der illegaliteit bij de beroepspolitie in te schakelen illegale werkers haar beslag hebben gekregen en tot nieuwe onderzoeken en daaruit voortvloeiende arrestaties kunnen worden overgegaan. Aldus versterkt, zal het politieapparaat zich ook voor deze belangrijke taak — het zal nu toch vooral gaan betreffen de meer omvangrijke onderzoeken — berekend moeten toonen. Ik verwacht van haar bijzondere activiteit, zonder dat daaraan mogen kleven de fouten, die thans aan de buiten de politie werkende instanties worden aangewreven.

Met name zal niet lichtvaardig, maar slechts op deugdelijke gronden tot arrestatie mogen worden overgegaan, anderzijds zal in de daartoe aanleiding gevende gevallen zonder aanzien des persoons moeten worden ingegrepen. Daarbij verwacht ik nauwe — op wederkerig vertrouwen gebaseerde — samenwerking in het uit beroepspolitie en illegaliteit opgebouwde politieke politie-apparaat.

Tot nu toe is, voor zoover zij is kunnen blijken ook niet in alle gevallen met betrekking tot de tijdelijke bewaringskampen gehandeld overeenkomstig de richtlijnen van het Militair Gezag. Ben ik goed ingelicht, dan zijn in de diverse gemeenten de tijdelijke arrestatieverblijven niet van gemeentewege beschikbaar gesteld, ingericht en beheerd, hetgeen waarschijnlijk is toe te schrijven aan onbekendheid met de terzake bestaande voorschriften. De noodige exemplaren daarvan heb ik laten vervaardigen en voeg ik als bijlage 7 hierbij ter verstreking aan de gemeentebesturen. Deze zullen zich betreffende de overname met de thans beheerende instanties hebben te verstaan en deze overname met den meesten spoed hebben te bewerkstelligen. U gelieve daartoe Uwe bemiddeling te verlenen. De kosten kunnen bij wijze van voorschot aan het Militair Gezag in rekening worden gebracht.

Tenslotte kwam mij ter kennis, dat voor de tijdelijke arrestantenverblijven tot nu toe geen richtlijnen voor de inrichting ervan en de behandeling van de gedetineerden waren verstrekt. Ik heb bevorderd, dat deze thans zijn vastgesteld, heb ze laten vermenigvuldigen en voeg een voldoende aantal bij ter verstreking aan de betrokken gemeentebesturen en kampcommandanten (bijlage 8). Het zal in sommige gevallen wenschelijk blijken, dat in afwachting van het optreden van den verantwoordelijken functionaris van het Militair Gezag Uwerzijds bemoeiingen plaats vinden of van Uwentwege politieautoriteiten worden ingeschakeld voor het vinden van de geschiktste kampcommandanten en voor het regelen van de bewaking. Aan het hoofd der bewaking zal beroepspolitie moeten staan. Voorts bepalen de richtlijnen van het Militair Gezag te dezen aanzien het navolgende:

„Voor de bewaking van de bewaringskampen zullen uit de op te richten „Bewakings-Compagnieën-Binnenland” circa 1000 man gereserveerd worden. Voor de bewaking van de in bewaring gestelden tijdens de eerste phase zal — onder leiding van enkele politieambtenaren — gebruik gemaakt moeten worden van uit de burgerbevolking te recruteeren krachten, b.v. leden van de ondergrondse beweging, oud-leden van schietverenigingen etc. Mochten de Bewakingscompagnieën-Binnenland geheel of gedeeltelijk geformeerd zijn, voordat de bewaringskampen gereed zijn, dan kunnen door de militaire commandanten zoonodig detachementen worden aangewezen voor de bewaking der voorloopige inrichtingen”.

Nagegaan dient te worden, in hoeverre bewakingscompagnieën ter beschikking staan. Met nadruk wijs ik op het voorschrift, dat voor de binnenbewaking der voor vrouwen bestaande lokalen vrouwelijk personeel gebruikt moet worden. Daarnaast moet ervoor worden gewaakt, dat ook het mannelijk personeel van den binnendienst, dat dus met de arrestanten in contact komt, met bijzondere zorg wordt uitgekozen, zoowel uit het oogpunt van onkreukbaarheid als van gezag.

Het is een bijzonder omvangrijke taak, die ik van U vraag; het doorvoeren van de richtlijnen van den Chef Staf Militair Gezag zal mogelijk hier en daar op moeilijkheden en tegenwerking stuiten; tact en doorzetten zullen hier de oplossing moeten brengen. Bedacht dient daarbij te worden, dat Uw optreden in deze materie niet is uitoefening der eigenlijke politietoek, doch geschiedt ten behoeve van het Militair Gezag, zoodat, waar moeilijkheden te verwachten zijn het op den weg der militaire commissarissen ligt U den weg te effenen.

In de meeste gevallen zal echter, naar ik verwacht, Uw persoonlijk gezag voldoende zijn.

Tenslotte zal door U en de onder U ressorteerende politie nauwlettend zijn toe te zien, dat voortaan geen personen of organen buiten de politie tot vrijheidsbeneming overgaan dan de Binnensche Strijdkrachten onder de in de richtlijnen van 14 December 1944 genoemde omstandigheden; daarnaast bestaat geen andere bevoegdheid dan die van artikel 53, laatste lid, S.v.

Mochten zich gevallen van wederrechtelijke vrijheidsberoving voordoen, dan zal met kracht daartegen zijn op te treden. Van deze gevallen verwacht ik bericht.

Ik vertrouw, dat aan de hand van het vorenstaande de richtlijnen van den Chef Staf Militair Gezag het beoogde effect zullen bereiken.

De Procureur-Generaal,
fgd. Directeur van Politie in
het bevrijde Nederlandsche grondgebied,
(w.g.) E. SPEYART VAN WOERDEN.

BIJLAGE 140

Richtlijnen d.d. 27 Januari 1945 van de Chef Staf Militair Gezag inzake inbewaringstelling, internering, vrijlating en organisatie politieke politie

STAF MILITAIR GEZAG

Sectie II

No. 477/70

Onderwerp:

Inbewaringstelling, internering, vrijlating, organisatie politieke politie.

Stafkwartier, 27 Januari 1945.

Op 14 December 1944 vaardigde ik mijn richtlijnen uit in zake inbewaringstelling van politiek verdachte personen in het op dien datum bevrijde gebied. Ik deed die richtlijnen vergezeld gaan van een reeks uitvoeringsbesluiten, neergelegd in mijn brief van 14 December 1944, Sectie II Nr. II. B. 2063.

Het is mij gebleken, dat betreffende de uitvoering der richtlijnen misvattingen hebben bestaan en nog bestaan, met name ten aanzien van de in te stellen adviescommissies en de organisatie der politieke recherche.

Waar thans de opsporingsdiensten der Binnenlandsche Strijdkrachten door den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten zijn opgeheven en nu de Centrale Advies Commissie mij haar advies in zake de organisatie van de politieke recherche heeft uitgebracht, heb ik gemeend goed te doen — onder intrekking van mijn brief van 14 December 1944 No. II. B. 2063 — het geheel der uitvoeringsmaatregelen betreffende mijn richtlijnen opnieuw vast te stellen. Voor nog te bevrijden gebieden volgt een afzonderlijke regeling.

Uitvoeringsmaatregelen

1. *In bewaringstellen.* Hiervoor komen in aanmerking de personen, bedoeld in mijn Eerste en Tweede Algemeene Lastgeving (zie Publicatiebladen Nos. 1 en 6), alsmede zij, te wier aanzien door mij of door U op grond van hun gedragingen in het verleden of het tegenwoordige een op naam van betrokkene luidend bevel tot inbewaringstelling wordt uitgevaardigd.

Tot inbewaringstelling van de eerstgenoemden kan de politie overgaan zonder dat verdere opdracht van het Militair Gezag vereischt is.

Het is gewenscht, dat ter zake van inbewaringstelling van personen, bedoeld in de Algemeene Lastgevingen en bij het uitvaardigen van een bevel op naam gebruik wordt gemaakt van het advies eener commissie, bedoeld in punt 5 der richtlijnen.

Het advies dier commissie zal bij inbewaringstellingen krachtens bijzondere lastgeving kunnen loopen over feiten, preventief gecontroleerd; bij inbewaringstellingen krachtens de Algemeene Lastgevingen zal het advies, hoewel loopend over feiten, repressief gecontroleerd, kunnen weergeven het oordeel der commissie of de inbewaringgestelde eventueel voor vrijlating in aanmerking komt.

Uit punt 1 der richtlijnen blijkt, dat de leden der Binnenlandsche Strijdkrachten slechts bevoegd zijn tot het aanhouden van personen genoemd in de Tweede Algemeene Lastgeving, in het gebied waar gevechtshandelingen verricht worden.

Als zoodanig gebied is te beschouwen een strook van vijf kilometer breedte langs de frontlijnen. Zooals voorts in de richtlijnen is gesteld, zijn de Binnenlandsche Strijdkrachten alsdan gehouden deze aangehouden en onverwijld aan de politie over te geven ter inbewaringstelling.

Mijnerzijds wordt bevorderd, dat de politie daarbij de beschikking krijgt over de noodige gegevens. Mocht de politie niet voldoende gronden aanwezig achten om tot inbewaringstelling over te gaan, dan zal zij in deze gevallen den overgegevene niet zelfstandig mogen loslaten zonder machtiging van den Militairen Commissaris, tot wien zij zich daaromtrent ten spoedigste heeft te wenden. De Militaire Commissaris zal ten aanzien van zoodanige vrijlating steeds overleg moeten plegen met den Militairen Commandant. In geval van verschil van inzicht ligt de beslissing bij mij.

Ik vestig de aandacht op het gestelde in mijn brief van 18 October 1944 Nr. DSMG. 452, waarbij nadrukkelijk is verboden, dat vrouwen en kinderen met hun echtgenooten of ouders in bewaring worden gesteld of hun wordt toegestaan betrokkenen in de plaats van bewaring te vergezellen. Zij mogen slechts in bewaring worden gesteld, indien zij op grond van hun eigen gedragingen daarvoor in aanmerking komen.

2. *Aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats (internering).* Voor aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats (c.q. beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht) komen in aanmerking:

a. Personen, die nauwe geestelijke relaties hebben onderhouden met den vijand of met personen in de Algemeene Lastgevingen bedoeld.

Toelichting. Ten aanzien van vrouwen, die alleen in aparte gevallen sexueele relaties hebben gehad met leden van de „Wehrmacht” behoeft vaak niet tot internering besloten te worden, daar zij geestelijk geen nauwe relaties met deze lieden behoeven te hebben onderhouden. Daarentegen zullen echter verloofden van Duitschers, op wie moreel wellicht niets valt aan te merken, in vele gevallen wel voor internering in aanmerking komen, daar zij een reëel militair gevaar kunnen opleveren, o.a. met het oog op spionage of hulp aan op vrije voeten zijnde Duitschers.

Ook vallen zakenlieden, b.v. aannemers en dergelijken, die groote sommen aan de Duitschers verdiend hebben, niet onder deze groep, wanneer zij niet bepaald met de Duitschers nauwe persoonlijke relaties hebben gehad. Een aantal van deze lieden zal onder de Eerste Algemeene Lastgeving vallen. Zij zullen b.v. door een onnoodige levering aan de Duitschers uit winstbejag beticht kunnen worden van hulp aan den vijand. Om uit te vinden of dit laatste het geval is geweest, moet de hulp worden ingeroepen van juridisch-economische experts, die worden opgenomen in een Commissie van Vooronderzoek, als bedoeld onder punt 5, hierna vermeld. Het overmatig verdiend hebben aan de bezetters zal door den fiscus beoordeeld moeten worden. Het verzamelen van exacte gegevens over dergelijke gevallen verdient aanbeveling.

b. Leden van het Rechtsfront, het Medisch Front, de Apothekerskamer, het Economisch Front, het Studenten Front, het Vervoers Front, het Technisch Gilde, het Opvoeders Gilde, den Nederlandschen Volksdienst en andere Nationaal-Socialistische mantelorganisaties, benevens medewerkers aan de Winterhulp.

Toelichting. Hier moet worden opgelet of de onderhavige personen niet uitsluitend lid zijn geworden van de genoemde mantelorganisaties of zich dit hebben laten maken, omdat dit volgens hun oordeel en eventueel dat van hen, bij wie zij advies hebben ingewonnen, voor het Nederlandsch belang noodig was. Voor overheidspersonen geldt dit speciaal voor N.V.D. en Winterhulp, b.v. een burgemeester, die van den Commissaris der Koningin en/of den Bisschop of een andere voor hen geldende autoriteit heeft vernomen, dat hij beter lid kon worden om het aanstellen van een N.S.B.-burgemeester of andere dergelijke rampen te voorkomen. In het algemeen zal slechts dan niet tot internering overgegaan worden, indien de hier genoemde personen kunnen aantoonen, dat zij uitsluitend van een der mantelorganisaties lid zijn geworden om den vijand te misleiden.

c. Leden van een vijandelijken staat.

Toelichting. Sommige Rijksduitschers hebben gedurende de bezetting een anti-Duitse houding aangenomen. In die gevallen, waarin zekerheid bestaat ten aanzien van de houding van deze personen, behoeft niet tot internering te worden besloten, maar kan worden volstaan met het opleggen van huisarrest, beperking van bewegingsvrijheid of meldingsplicht. De beperking van de bewegingsvrijheid kan b.v. zoo zijn, dat de betrokkene zich slechts in bepaalde gedeelten van de stad mag bevinden, waar hij woont of zijn werk verricht. Rekening moet voorts worden gehouden met de wenschen der geallieerden.

De beantwoording van de vraag, wie als onderdanen van een vijandelijken staat zijn te beschouwen, is in sommige gevallen aan twijfel onderhevig. Met name doet dit probleem zich voor ten aanzien van bepaalde groepen van personen, waarvan het twijfelachtig is of zij al dan niet als Rijksduitschers moeten worden beschouwd. Deze groepen van personen zijn de onderdanen van staten en gedeelten van staten, welke successievelijk door Duitschland in den loop der laatste jaren zijn geannexeerd en die volgens de Duitse wetgeving als Duitse onderdanen worden beschouwd. Voor zover deze annexaties hebben plaatsgevonden vóór het uitbreken van den oorlog en zoogenaamd tot stand zijn gekomen met de toestem-

ming der bevolking der geannexeerde gebieden, verdient het de voorkeur de inwoners dezer gebieden inderdaad als Rijksduitschers te beschouwen en hen dienovereenkomstig te behandelen.

Dit betreft de inwoners van Oostenrijk en Memel. Als uitzondering op dezen regel dienen echter te worden beschouwd de personen uit die gebieden, die ten tijde der annexatie reeds in Nederland woonachtig waren en dus niet kunnen worden geacht aan de annexatie te hebben medegewerkt.

Voor zoover deze annexaties zijn geschied na het uitbreken van den oorlog, zijn zij in strijd met het volkenrecht geschied. De inwoners dezer gebieden zijn dus niet als Rijksduitschers te beschouwen. Dit betreft de gebieden van Polen, Luxemburg, Elzas-Lotharingen en Eupen-Malmédy. Echter geldt ook op deze regeling een uitzondering: namelijk ten aanzien van de inwoners dezer gebieden, die zich vrijwillig tot Duitscher hebben doen naturaliseeren. Het lijkt geen twijfel, dat deze personen eveneens als Rijksduitschers zijn te beschouwen en dienovereenkomstig moeten worden behandeld.

Eveneens dienen als onderdanen van een vijandelijken staat te worden beschouwd de onderdanen van Japan en Hongarije.

Hoewel Nederland zich nog in oorlog bevindt met Italië, bestaat met dat land een wapenstilstandsregime. Italianen dienen dus niet zonder meer als onderdanen van een vijandelijken staat te worden behandeld. Slechts indien twijfel rijst omtrent derzelve loyaliteit tegen Italianen individueel, dient op deze personen vanzelfsprekend een maatregel van vrijheidsbeperking te worden toegepast.

De Militaire Commissaris geeft een bevel tot aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats of tot het opleggen van beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht, gehoord de Commissie van Advies, op grond van eigen wetenschap of op aanwijzing van de politie of van een commissie van advies.

Hij houdt er bij het nemen van een beslissing rekening mede, dat deze maatregelen in vele gevallen terstond na de bevrijding noodig zijn, doch dat in een later stadium de noodzakelijkheid veelal afneemt. In verband daarmee houdt hij rekening met het gestelde in punt 5 onder „Vrijlating”.

3. *Gegevens betreffende gearresteerden of te arresteren personen.* Deze dienen te worden overgegeven aan de politie ter plaatse waar betrokkene zich bevindt of wel aan den Militairen Commissaris, die dan de bestemming bepaalt.

Door den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten is in overleg met mij den betrokken Commandanten opgedragen, ervoor zorg te dragen, dat bij den Opsporingsdienst der N.S.B. berustende gegevens omtrent gearresteerde of nog te arresteren personen vóór 1 Januari 1945 worden overgedragen aan den betrokken Militairen Commissaris.

Tevens werd daarbij bepaald, dat nieuwe meldingen en nieuwe gegevens daaromtrent naar de Politie c.q. naar den bedoelden Militairen Commissaris dienen te worden verwezen.

4. *Vasthouding of Vrijlating.* De beslissing tot vrijlating van in bewaring gestelde personen ligt *ten allen tijde* oij het Militair Gezag. Ook hier zal de Advies-Commissie steeds gehoord dienen te worden.

Voor zoover het personen betreft, die op grond van een der algemeene lastgevingen in bewaring zijn gesteld, wordt in beginsel slechts door mij tot vrijlating beslist. Bij mijn schrijven d.d. 30 December 1944, No. II. B. 2963, bereikte U de machtiging om — gehoord Uw Adviescommissie — in lichte gevallen tot vrijlating over te gaan. Rekening houdende met de plaatselijke omstandigheden zouden b.v. de navolgende gevallen als van lichten aard kunnen worden aangemerkt:

1. volwassenen, die (sympathiseerend) lid der N.S.B. werden of bleven als dekmantel b.v. voor het verbergen van Joden of voor ander illegaal werk;

2. degenen, die zich oprecht en vroegtijdig (b.v. vóór de kanswisseling door de débacle Stalingrad) hebben bekeerd en zijn uitgetreden en sindsdien ook hun aandeel in het illegale werk hebben bijgedragen;

3. dezelfde bekeerlingen, ook zonder gemelde tegenprestatie, indien tóch op goede gronden kan worden aangenomen, dat hun bekeerling principieel is geweest;

4. die „brood-N.S.B.-ers”, van wie op goede gronden mag worden aangenomen dat zij alleen zijn togetreden onder pressie van hun werkgever, uit vrees anders werkloos te zullen worden en overigens nimmer de nationaal-socialistische beginselen hebben uitgedragen, maar zich integendeel in hun levenspraktijk als goede vaderlanders hebben gedragen;

5. jongeren, die weliswaar bij de bevrijding ouder dan 18 jaar waren, maar van wie het lidmaatschap van Jeugdstorm of andere nationaal-socialistische mantelorganisatie tusschen hun 14de en 17de

levensjaar viel en dat lidmaatschap lang vóór de bevrijding hebben beëindigd;

6. jongeren, die gedurende hun minderjarigheid krachtens wil van de ouders bij de N.S.B. waren of bij een der nationaal-socialistische mantelorganisaties (en waarvoor de contributie dan ook doorgaans door die ouders werd betaald), doch die terstond bij het bereiken van den 21-jarigen leeftijd hiermede volledig braken.

Bij deze of soortgelijke gevallen zal het te Uwer beoordeeling blijven of eventueel tot oplegging van „huisarrest” of meldingsplicht dient te worden overgegaan.

Voorzoover het personen betreft, die niet binnen de omschrijving van een der algemeene lastgevingen vallen, noch op grond van een bijzondere lastgeving in bewaring zijn gesteld, kan worden aangenomen, dat een gedeelte van hen voor vrijlating in aanmerking komt.

Het is niet alleen uit een oogpunt van rechtvaardigheid noodzakelijk, dat die personen zoo spoedig mogelijk worden vrijgelaten, maar het is tevens gewenscht om de noodige ruimte te verschaffen voor hen, wier inbewaringstelling nog zal moeten geschieden.

Ik heb den Procureur-Generaal fgd. Directeur van Politie te 's-Hertogenbosch verzocht, een overzicht te maken van allen, die thans zijn in bewaring gesteld en geïnterneerden om zoo spoedig mogelijk alle gevallen, welke tevoren niet voldoende zijn onderzocht, alsnog door de politie te doen onderzoeken.

De resultaten van deze onderzoeken zullen U worden voorgelegd, waarna gij na het advies van de (een) adviescommissie te hebben ingewonnen, een beslissing neemt op grond van de volgende richtlijnen:

a. Inbewaringgestelden, die niet behooren tot een der categorieën in de Algemeene lastgevingen genoemd of te wier aanzien geen voldoende grond bestaat, dat zij behooren tot de in de Eerste Algemeene Lastgeving onder g bedoelde categorie, worden terstond vrijgelaten, tenzij er op anderen grond aanleiding is hen te interneren, dan wel een anderen maatregel op hen toe te passen.

b. Inbewaringgestelden of geïnterneerden, als hiervoor onder a bedoeld, die *niet* behooren tot een der voor interneering in aanmerking komende categorieën als genoemd in punt 3 van dezen brief, worden terstond vrijgelaten.

Onder deze rubriek vallen b.v. de vrouwen en meisjes, die geslachtelijke gemeenschap hebben gehad met Duitschers, zonder dat kan worden geacht, dat zij nauwe geestelijke relaties met hen hebben onderhouden. Zij dienen met het oog op eventuele geslachtsziekten aan een medisch onderzoek te worden onderworpen. Indien uit het onderzoek blijkt, dat de betrokkene lijdt aan een geslachtsziekte als bedoeld in het tweede lid van artikel 1 van het krachtens de Verordening bestrijding geslachtsziekten gehandhaafde besluit van den bezetter, is de betrokkene verplicht zich aan een geneeskundige behandeling te onderwerpen, op de wijze zooals in het bovengenoemd besluit vanwege den bezetter is voorgeschreven.

c. Inbewaringgestelden of geïnterneerden als hiervoor onder a bedoeld, die wel behooren tot een der voor interneering in aanmerking komende categorieën als genoemd in punt 3 van dezen brief, worden uit de bewaring ontslagen. Zij blijven echter geïnterneerd, indien U beslist, dat de omstandigheden, welke thans ter plaatse bestaan, in het belang van de uit- en inwendige veiligheid van den Staat dezen maatregel nog vorderen.

In andere gevallen worden zij vrijgelaten, c.q. onder oplegging van een beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht.

Bij het nemen van een beslissing spelen de militaire situatie (ligging ten opzichte van het gevechtsfront) en de stemming der bevolking een voorname rol.

Ik verzoek U met de politie en Uw adviescommissie(s) een regeling te treffen, opdat de resultaten van het politieonderzoek, alsmede het advies der commissie(s) U met het geringst mogelijke oponthoud bereiken. Voorts gelieve U in Uw staf maatregelen voor een snelle afdoening te nemen.

Voor zoover U daarover nog niet mocht beschikken, dient een sectie politie in Uw Staf te worden opgenomen, die deze aangelegenheden voor U behandelt.

Ik wijs U er op, dat U verantwoordelijk blijft voor de personen uit Uw gezagsgebied, ook nadat zij, tengevolge van het overbrengen naar een ander kamp, niet meer in Uw gezagsgebied verblijven.

Derhalve, indien U twijfelt of ten aanzien van al dezulke personen naar behooren proces-verbaal is opgemaakt en indien U oordeelt, dat zich daar personen onder bevinden, die wellicht voor vrijlating in aanmerking komen, dient U met de desbetreffende politieautoriteiten overleg te plegen opdat door deze de noodige maatregelen worden getroffen, b.v. door ten spoedigste het benodigde

aantal opsporingsambtenaren naar het kamp te sturen, waar die personen zich bevinden, om die gevallen te kunnen beoordeelen.

Uitbreiding der politie.

Voor de uitbreiding der politie met voormalige z.g. illegale werkers komen in aanmerking zij, die hebben deel uitgemaakt van de z.g. opsporingsdiensten en verdere eventueel daartoe capabele personen. Zij zullen uiteraard slechts worden aangesteld, wanneer zij daartoe geschikt en genegen zijn. Het aannemen geschiedt door de politie in overleg met U, gehoord de Commissie van Advies. De aanstelling geschiedt op arbeidscontract.

Personen, die deel uitmaken van de Binnenlandsche Strijdkrachten, kunnen slechts dan in de politie worden opgenomen, indien hun verband met genoemde strijdkrachten verbroken wordt.

Door den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten is in overleg met mij bepaald, dat overgang van personeel der Binnenlandsche Strijdkrachten, in het bijzonder van leden der Politie zelve, alsmede van hen, die bij de opsporingsdiensten der N.B.S. of in ander verband voor medewerking aan de vereischte vrijheidsbeneming van politiek verdachte personen geschikt zijn bevonden, zal moeten worden bevorderd, dat hun dienstverband bij de N.B.S. daartoe zal dienen te worden verbroken, waartoe door den Bevelhebber voornoemd machtiging is verleend. Het verleenen van een commissie als onbezoldigd rijksveldwachter geschiedt, het geval dienende, door U.

5. Politieke recherche en commissies van advies.

De Militaire Commissarissen zijn op grond van de richtlijnen verplicht een of meer Adviescommissies in te stellen. De leden daarvan dienen te bestaan uit personen, die geacht kunnen worden het vertrouwen te hebben van de voormalige z.g. illegale werkers. Veelal zullen het personen kunnen zijn, die zelf tot deze illegale werkers behooren. In ieder geval dienen het personen te zijn, die het *algemeene* vertrouwen genieten van de bevolking en die door hun algemeene ontwikkeling in staat zijn zich een objectief oordeel te vormen. Het zal aanbeveling verdienen in deze commissie(s) zoo eenigszins mogelijk een jurist en een hooger politie-ambtenaar op te nemen.

In overleg met de verantwoordelijke leiders van de illegaliteit zullen de Militaire Commissarissen deze Adviescommissies ten spoedigste in het leven roepen. Een Commissie, bestaande uit 3 personen, acht ik in principe het meest gewenscht (uitbreiding tot ten hoogste 5 leden zal noodzakelijk zijn, indien in het District meer dan één politiek recherche-apparaat zal moeten worden opgericht).

Met deze Commissie en een of meer verantwoordelijke politie-functionarissen dient de Militaire Commissaris overleg te plegen over de indeeling van zijn gezagsgebied in een zoo klein mogelijk aantal kringen, waarin een centraal politiek apparaat van de politie moet worden opgericht.

Nadat ten deze een beslissing is genomen, overlegt de Militaire Commissaris wederom met zijn Adviescommissie en de verantwoordelijke politie-functionarissen over den persoon of de personen, die in aanmerking komen voor de leiding van dit apparaat of van deze apparaten. In principe dient de leiding vanzelfsprekend aan een politiemans te worden opgedragen.

Dit Hoofd van het politieke recherche-apparaat gaat vervolgens na:

1°. hoeveel politiepersoneel hij in zijn standplaats en de in zijn kring gelegen buitengemeenten noodig heeft voor een goede uitoefening van zijn werkzaamheden en

2°. hoeveel man beroeps-politiepersoneel daarvoor beschikbaar is.

Dit laatste aantal bepaalt hij in overleg met de betrokken gemeentelijke corpschefs of Districts-Commandanten der Koninklijke Marechaussee. De namen van deze politie-ambtenaren doet hij aan den Militairen Commissaris toekomen, ter beoordeeling door diens Commissie van Advies, terwijl de Militaire Commissaris zijnerzijds zijn Commissie van Advies om de noodige voorstellen tot uitbreiding van dit personeel verzoekt door inschakeling van terzake geschikt geachte illegale werkers en andere capabele personen. De voorgestelden worden na accoordbevinding door den Corpschef door dezen in politieverband op arbeidscontract aangesteld. De betaling dezer krachten geschiedt door de gemeente, doch voor rekening van het Militair Gezag.

Na door mij met den Procureur-Generaal fgd. Directeur van Politie te 's-Hertogenbosch gepleegd overleg heeft deze bepaald, dat de hoofden der politieke recherche-apparaten en de ter standplaats van deze apparaten dienstdoende corpschefs rechtstreeks opdrachten mogen verstrekken aan het voor *politieke recherchewerkzaamheden* aangewezen politie- en hulppolitiepersoneel in de buitengemeenten van hun kring. Het tevoren plegen van overleg met de betrokken corps-, groeps- of afdeelingcommandanten is daartoe dus niet meer

noodig en het in het politieke recherche-apparaat opgenomen personeel vormt dus één centraal te leiden geheel.

Gelet op het feit, dat van de thans nog op te sporen en te onderzoeken gevallen er vele moeilijkheden met zich zullen brengen en de onderzoeken vaak mede zullen moeten worden verricht door experts (accountants, candidaat-notarissen, economen, enz.) kan zoo noodig in ieder politiek recherche-apparaat door het Militair Gezag een „Commissie van Vooronderzoek” worden ingebouwd, bestaande uit een aantal goed algemeen ontwikkelde krachten, onder welke zoo mogelijk een of meer juristen. Het aantal leden dezer Commissie, zoomede hun aanstelling stelt de Militaire Commissaris vast in overleg met het Hoofd van het betrokken politiek recherche-apparaat, gehoord de Commissie van Advies.

Het zou denkbaar zijn, dat deze Commissies van Vooronderzoek gewoon in politieverband worden aangesteld. Waar de leden hiervan echter grootendeels zeer goed algemeen ontwikkelden zullen zijn, die — gezien hun normale positie — dikwijls begrijpelijk minder genegen zijn in het zuivere politieverband, als tijdelijk hulp-ambtenaar, te worden opgenomen, bestaat er tegen aanstelling door het Militair Gezag geen bezwaar. De Commissie-leden dienen hun werkzaamheden echter in het gebouw van het politieke recherche-apparaat uit te oefenen, zoodat naar buiten uit de eenheid duidelijk blijkt en geen twee instanties, werkzaam op hetzelfde terrein, als naast elkaar werkende apparaten mogelijk worden. Bovendien zij vermeld, dat de Commissie van Vooronderzoek opdrachten van het Hoofd van het politieke recherche-apparaat dient uit te voeren. Het politieke-recherche-apparaat wordt niet ondergebracht in het gebouw, waarin de Militaire Commissaris zetelt.

De Commissies van Vooronderzoek kunnen zich voor het verrichten van haar werkzaamheden in een aantal (uit drie tot vijf leden bestaande) groepen of secties splitsen, die zelfstandig kunnen werken en het Hoofd van het politieke recherche-apparaat adviseeren. Van tijd tot tijd dient de Commissie in pleno te vergaderen, teneinde eenheid in de werkwijze der secties te waarborgen. De daarvoor in aanmerking komende leden dezer Commissie zullen zoo spoedig mogelijk een aanstelling als onbezoldigd Rijksveldwachter moeten ontvangen, teneinde volledig bevoegd te kunnen meewerken. In bepaalde gevallen kan de Militaire Commissaris in het betreffende gezagsgebied, gehoord zijn Adviescommissie en het Hoofd van den politieken recherche-dienst, in het betreffende gebied, een sectie van de Commissie van Vooronderzoek in een buitengemeente in dat gebied vestigen; in deze sectie kunnen eventueel in die buitengemeente gevestigde leden zitting nemen.

Alle te behandelen *normale opsporingsgevallen* dienen door het politieke recherche-apparaat (beroeps- en hulppolitie) te worden onderzocht. Op grond van dit onderzoek gaat de (hulp)politie al of niet tot aanhouding over. Het politieke recherche-apparaat zendt in ieder geval de resultaten van het onderzoek aan het Hoofd van de politieke recherche toe.

Indien het een inbewaringstelling, onder een der lastgevingen van het Militair Gezag vallende, betreft, wordt door dit Hoofd hiertoe overgegaan; betreft het een lastgeving op naam of een aanwijzing van een gedwongen verblijfplaats c.q. oplegging van meldingsplicht, dan noodigt dit Hoofd den Militairen Commissaris uit een desbetreffend bevel uit te vaardigen.

Opsporingsgevallen van meer gecompliceerden aard kunnen door het Hoofd van de politieke recherche desgewenscht rechtstreeks worden opgedragen aan een sectie van de Commissie van Vooronderzoek, eventueel met gelijktijdige aanwijzing van een expert. De sectie is daarbij bevoegd, uit het onderzoek voortvloeiende en daarvoor in aanmerking komende verhooren, door één of meer (hulp)politie-ambtenaren van het politieke recherche-apparaat te doen afnemen.

De resultaten van het onderzoek in deze meer gecompliceerde gevallen worden aan het Hoofd van de politieke recherche met een advies voorgelegd. Gaat het Hoofd met het gegeven advies accoord, dan wordt op de bovenomschreven wijze tot uitvoering overgegaan. Gaat hij niet accoord, dan lukt hij de beslissing van den Militairen Commissaris uit, die zich hierbij weer bedient van het advies van zijn Commissie van Advies.

De Militaire Commissaris heeft de bevoegdheid aan het Hoofd van het politiek recherche-apparaat via den Corpschef opdracht te geven tot onderzoek van bepaalde gevallen.

In overleg met den Procureur-Generaal, fgd. Directeur van Politie te 's-Hertogenbosch is door dezen bepaald, dat de Militaire Commissaris, indien hij van oordeel is, dat de politieke recherche als apparaat niet behoorlijk functioneert, zijn klacht brengt bij den waarnemenden fgd. Directeur van Politie in het Arrondissement.

Het politieke recherche-apparaat mag dus niet gezien worden als een orgaan van het Militair Gezag. Eenerzijds staat de Militaire Com-

missaris met zijn Adviescommissie, anderzijds het politieke recherche-apparaat, dat hiërarchisch in de politie is ingebouwd.

De taak van de Adviescommissie van den Militairen Commissaris wordt derhalve:

1°. het medewerken aan de totstandkoming van de politieke recherche-apparaten en de commissies van vooronderzoek;

2°. het toezien dat hierbij betrouwbaar politie- en illegaal personeel wordt ingebouwd;

3°. het dienen van advies aan den Militairen Commissaris over zaken ten aanzien waarvan tusschen het Hoofd van de politieke recherche en de Commissie van Vooronderzoek verschil van opvatting bestaat;

4°. het toezien op een gelijke wijze van werken van de politieke recherche-apparaten in het district;

5°. het geregeld en nauw contact houden met de plaatselijke en eventueel hogere leiding van de illegaliteit in het district;

6°. het geregeld en nauw contact houden met de Centrale Adviescommissie (of een inspecteur daarvan);

7°. het adviseeren terzake van vrijlating van inbewaringgestelden.

De door mij ingestelde Centrale Adviescommissie zal toezicht houden op den arbeid der Adviescommissies en onder meer kunnen adviseeren ten aanzien van hun samenstelling.

Door dezen brief komen vroegere bevelen en aanwijzingen dit onderwerp betreffende te vervallen.

Den Procureur-Generaal fgd. Directeur van Politie te 's-Hertogenbosch heb ik verzocht de politie van de noodige instructies te voorzien, waarvan U te zijner tijd een afdruk zult ontvangen.

BIJLAGE 141

Aanschrijving d.d. 12 Februari 1945 van de heer Speyart van Woerden aan de plaatsvervangende fungerend directeuren van politie in het bevrijde Nederlandse gebied inzake arrestatie en vrijlating van politiek verdachte personen en organisatie der politieke politie

**PARKET VAN DEN PROCUREUR-GENERAAL
BIJ HET GERECHTSHOF TE
'S-HERTOGENBOSCH**

Afd. I. No. 214/44

Betreffende:

Arrestatie en vrijlating van politiek verdachte personen en organisatie der politieke politie.

's-Hertogenbosch, 12 Februari 1945.
Oranje Nassaulaan 14.

*Aan Heeren plv. fgd. Directeuren van Politie
in het bevrijde Nederlandsche gebied.*

Hierbij heb ik de eer U te doen toekomen afschrift van een door den Chef Staf Militair Gezag tot de Militaire Commissarissen gerichte circulaire Sectie II No. 477/70 d.d. 27 Januari 1945 betreffende inbewaringstelling, interneering, vrijlating en organisatie der politieke politie. Bij deze circulaire wordt, zooals U daaruit blijken zal, ingetrokken diens circulaire aan de Militaire Commissarissen d.d. 14 December 1944 No. II. B. 2063 betreffende ditzelfde onderwerp. De circulaire d.d. 27 Januari 1945 is geheel *in overleg met mij ontworpen en geredigeerd*, zij maakt tevens melding van door mij toegezegde opdrachten aan de politie, uit te vaardigen om de uitvoering dier circulaire te verzekeren.

Het lijkt mij het meest voor de hand liggend dat ik mij, zooals dat ook reeds vroeger geschiedde, in dezen tot U richt en U verzoek, ieder in Uw Arrondissement, de noodige maatregelen aan de hand van de circulaire van den Chef Staf Militair Gezag en van mijn daarbij aansluitende hieronder volgende richtlijnen te treffen.

Vooraf nog enkele korte opmerkingen.

Het blijkt mij dat mijn tot U gericht schrijven No. 214/44 d.d. 16 December 1944, uitgevaardigd naar aanleiding van het schrijven van den Chef Staf Militair Gezag d.d. 14 December 1944, in sommige kringen tot misverstand aanleiding heeft gegeven. Zoo is twijfel gerezen of mijn schrijven alleen betrekking had op het thans bevrijde gebied. Inderdaad is zulks het geval; het schrijven ging uit naar aanleiding van en in het nauwste verband met het schrijven van den Chef Staf Militair Gezag d.d. 14 December 1944, dat ook alleen betrekking heeft op het toen en thans bevrijde gebied. Ditzelfde geldt, het zij reeds bij voorbaat gezegd, ten aanzien van de circulaire van den Chef Staf Militair Gezag d.d. 27 Januari 1945 en mijn huidig schrijven.

Een tweede punt betreft de zinsnede, dat „de politie, voor zoover noodig, ware uit te breiden met illegale werkers”. Men meende daaruit te kunnen lezen, dat dit de mogelijkheid insloot, dat hier en daar geen illegaliteit zou worden ingeschakeld. Hoe iemand daartoe kan komen, waar in denzelfden zin de algemeene opmerking staat „voor welk werk in zijn tegenwoordigen omvang *de beroeps politie* alleen inderdaad niet in staat zou zijn”, blijft mij een raadsel.

Een derde punt betreft de zoogenaamde „tweemanscommissies”, welke bedoeld waren voor het overgangsstadium — in afwachting van de instelling der commissies van advies — teneinde de Militaire Commissarissen reeds aanstonds over een voorlichtingsapparaat betreffende in vrijheidstelling te doen beschikken. Het spoedshalve in het leven roepen daarvan was op een vergadering met den C.S.M.G. en de landelijke leiding der illegaliteit besproken. Ik had de overtuiging, dat deze commissies, zonder bezwaar te ontmoeten, waren aanvaard, het is echter mogelijk dat de draagwijdte ervan door mijn toelichting niet voldoende duidelijk is geworden. In allen gevalle schakelde de circulaire van den C.S.M.G. d.d. 14 December 1944 alleen de commissie van advies in en is van den C.S.M.G. in dezen geen nadere mededeeling uitgegaan. Zoo kon de indruk post vatten, dat de aanschrijvingen van ZHEG. en mij elkander niet dekten. Deze commissies hebben thans afgedaan. De commissies van advies zijn thans overal in functie.

Thans de circulaire van den Chef Staf Militair Gezag d.d. 27 Januari 1945:

Deze circulaire is duidelijk; zij behoeft slechts nadere toelichting voor wat de door U te treffen uitvoering aangaat.

Slechts op enkele punten wensch ik vooraf de aandacht te vestigen: Werden door het bevel van den Bevelhebber der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten d.d. 20 December 1944 de opsporingsdiensten der Binnenlandsche Strijdkrachten met ingang van dien datum opgeheven, uit de thans uitgevaardigde circulaire blijkt, dat het de bedoeling van den Chef Staf Militair Gezag is, de in sommige gedeelten van het bevrijde gebied nog bestaande politieke opsporingsdiensten van het Militair Gezag te vervangen door politieke recherche-apparaten, deel uitmakende van de Rijks- of gemeentelijke politiecorpsen, dit in het kader van hetgeen in de inleiding tot de richtlijnen wordt genoemd „terugkeer tot normale verhoudingen”.

Het moet voor de bevolking in het thans bevrijde gebied en in het bijzonder voor de daar werkzame politie verheugend zijn te mogen constateeren, dat zoodanige terugkeer door den Chef Staf Militair Gezag mogelijk is geacht. Dit besluit is voor de politie een blijk van vertrouwen, doch legt tevens op haar een groote verantwoordelijkheid, waarvan zij bij voortdurend zich rekenschap heeft te geven.

Het is nu mijn bedoeling, dat bovenbedoelde politieke recherche-apparaten — waar deze nog niet bestaan — met voortvarendheid worden in het leven geroepen. Ieder Uwer gelieve voor zijn Arrondissement daartoe met den betrokken Militairen Commissaris contact op te nemen. Waar in de circulaire van den Chef Staf Militair Gezag sub 5 sprake is van „verantwoordelijke politiefunctionarissen” is in het bijzonder aan U gedacht en daarnaast aan den corpschef ter plaatse waar een Militair Commissaris gevestigd is.

Het eerste en voornaamste punt is de beslissing over den persoon van het Hoofd van het politiek recherche-apparaat. De Chef Staf Militair Gezag schrijft daaromtrent: „In principe dient de leiding vanzelfsprekend aan een politiemann te worden opgedragen”. Dat dit mogelijk wordt gemaakt dient door U met de grootste zorg te worden nagestreefd, met dien verstande, dat, waar een corps in zijn tegenwoordige samenstelling niet in staat mocht zijn zoodanig hoofd in den vorm van een voor deze taak alleszins bekwaam politiemann te leveren, het zoo mogelijk door benoeming van een geschikte kracht van elders daartoe moet worden in staat gebracht. Het daartoe noodige overleg o.a. met burgemeester en corpschef gelieve U te voeren.

Daarnaast is aandacht te schenken aan de huisvesting. Zooals uit de circulaire blijkt moet deze:

A. mede in staat zijn aan de Commissie van Vooronderzoek onderdak te verlenen en

B. niet plaats vinden in het gebouw waar de Militaire Commissaris zetelt.

De huisvesting moet zoodanig zijn, dat duidelijk blijkt dat het daarin gevestigd apparaat is een onderdeel van het normale politie-apparaat. Waar dus het politiebureau voldoende electriciteit heeft, is dit aangewezen, waar een ander pand moet worden betrokken, moet de saamhoorigheid met het politiebureau voor een ieder duidelijk zijn. Zoo noodig dient het Militair Gezag door vordering voor goede huisvesting te zorgen.

De inschakeling van de beroeps politie en van de illegaliteit in het politiek recherche-apparaat is vervolgens een punt dat Uw volle belangstelling verdient. De richtlijnen sub 5 van de circulaire van den Chef Staf Militair Gezag behoeven te dien aanzien geen toelichting.

Het apparaat zal derhalve slechts bevatten leden der beroeps politie tegen wie door de Commissie van Advies geen bezwaar bestaat en leden der illegaliteit, die, na door de Commissie van Advies te zijn voorgesteld, door den corpschef zoowel op grond van hun dragingen in den meest algemeenen zin, als op grond van hun capaciteiten, voor dit werk geschikt worden bevonden.

Omtrent de betaling bepaalt de circulaire, dat deze geschiedt door de gemeente, doch voor rekening van het Militair Gezag. Voor zoover mij bekend, is de basis waarop moet worden betaald, nog niet vastgesteld. Dezerzijds zal daarop de aandacht van den Chef Staf Militair Gezag worden gevestigd.

In Uwe hoedanigheid van plv. fgd. Directeur van Politie is het geheele politieke recherche-apparaat in Uw arrondissement aan U ondergeschikt en zijt U voor het goed functionneeren ervan verantwoordelijk. In dit verband is den Militairen Commissarissen dan ook door den Chef Staf Militair Gezag opgedragen, zich met eventueele

klachten over niet behoorlijk functioneeren van dat apparaat tot U te wenden. Ik vertrouw, dat U zoodanige klachten zult weten te voorkomen.

Wat het aantal op te richten politieke recherche-apparaten betreft, gelieve U conform sub 5 van de circulaire van den Chef Staf Militair Gezag overleg te plegen met de betrokken Militaire Commissarissen; het aantal zal afhankelijk zijn van den aard hunner districten. Daarbij zal dan tevens worden bepaald over welke buitengemeenten van die districten deze apparaten hun werkingssfeer zullen uitstrekken, terwijl voorts in overleg met hen, met de hoofden der politieke recherche-apparaten, de commissie van advies en den betrokken corpschef moet worden vastgesteld, wie in de buitengemeenten van beroeps politie en illegaliteit in het politiek recherche-apparaat zijn in te schakelen. Wanneer dit eenmaal is vastgesteld, zal dit laatste personeel voor het politiek recherchewerk rechtstreeks zijn opdrachten ontvangen van de hoofden der politieke recherche-apparaten en den ter standplaats van deze apparaten dienstdoenden corpschef. U gelieve namens mij daartoe de noodige instructies te geven.

U gelieve er Uwe bijzondere aandacht aan te wijden, dat door de inschakeling van illegale medewerkers het politiek recherche-apparaat inderdaad versterkt worde, zoowel voor het verrichten van eenvoudig als van meer gecompliceerd recherchewerk. Dit laatste hebben de Militaire Commissarissen met name door de benoeming van de leden der Commissies van Vooronderzoek in de hand. Het met hen terzake te voeren overleg dient in het bijzonder ook op dit punt gericht te zijn.

Wil het politiek recherche-apparaat zijn taak naar behooren vervullen en met name een krachtige activiteit ontplooiën, dan zal het daartoe moeten worden geoutilleerd; ik denk hierbij met name aan de schrijfmachines, auto's en motorrijwielen, waarover de opsporingsdiensten der N.B.S. of de opsporingsdiensten van het Militair Gezag de beschikking hadden. De politie is zelve niet zoodanig geoutilleerd, dat zij het politiek recherchewerk behoorlijk zou kunnen bedienen. In de gewisselde stukken is sprake geweest van den „bruidschat" die de illegaliteit bij haar huwelijk met de politie zou behooren mede te brengen. Op een door mij bijgewoonde vergadering werd van de zijde der N.B.S. te kennen gegeven dat dit punt in bespreking was en een loyale oplossing werd nagestreefd. Ik meen daarin vertrouwen te mogen hebben. Een beslissing is mij echter nog niet bekend. Bijzondere diligentie ten deze blijft gewenscht; het zoude een onverdiende blaam op de politie werpen, indien haar activiteit op grond van onvoldoende outilleering beneden rechtmatige verwachtingen zoude blijven. Een beroep op het Militair Gezag om door vordering het recherche-apparaat van het noodige te voorzien, behoort eventueel onder het oog te worden gezien.

Onder sub 1 der uitvoeringsmaatregelen is nog sprake van aanhouding door leden der Binnenlandsche Strijdkrachten in de strook van 5 km. breedte langs de frontlijnen. Deze aanhouding mag alleen betreffen personen, die de krijgsverrichtingen in gevaar brengen of van wie op grond van hun gedragingen of uitlatingen verwacht kan worden dat zij de krijgsverrichtingen zullen bemoeilijken, belemmeren of schaden.

De Chef Staf Militair Gezag stelt daarbij in het vooruitzicht te zullen bevorderen, dat de politie daarbij de beschikking krijgt over de noodige gegevens. Het zou behooren, dat de aangehoudene werd overgegeven aan de politie met een rapport behelzende de feiten en omstandigheden, waarop de aanhouding is gegrond en waarop de politie haar bevel tot inbewaringstelling zou kunnen baseeren. Gevechtshandelingen zijn echter een wel zeer ongunstige sfeer voor het opmaken van rapporten en zoo is te verwachten, dat het voor zal komen, dat een aangehoudene zonder meer wordt overgegeven aan een patrouille ter overbrenging naar de politie. Het zal dus de taak zijn van de politie om bij overname door ondervraging van de patrouille en haar arrestant te trachten aanstonds de noodige aanknopingspunten te krijgen voor een nader onderzoek.

Het kan wellicht dienstig zijn erop te wijzen, dat met den Militairen Commandant, met wien de Militaire Commissaris over eventuele vrijlating van zoodanige aangehouden en overleg moet plegen, bedoeld is de Militaire Commandant in den sector waarin de aanhouding plaats vond.

De circulaire van den Chef Staf Militair Gezag bevat een uitvoerige regeling betreffende het onderwerp der invrijheidstelling van in bewaring gestelde personen, welke niet tot commentaar aanleiding geeft. Wel is het van belang er rekening mede te houden dat artikel 16 van het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg drie stadia kent: die van *aanhouding*, *onderzoek* en *inbewaringstelling*. Aan de inbewaringstelling behoort een onderzoek vooraf te gaan, voor het onderzoek kan somtijds een voorafgaande aanhouding dienstig zijn. Elke aanhouding behoeft echter allerminst noodzakelijkerwijze te

leiden tot inbewaringstelling. Wanneer het onderzoek daartoe geen aanleiding geeft, kan de aangehoudene zonder meer door de politie in vrijheid worden gesteld, de aanhouding duurt dan tijdens het onderzoek — zoolang dit geen termen tot inbewaringstelling heeft opgeleverd — voort. De termijn van aanhouding behoort binnen redelijke grenzen te blijven. Zij behoort zoo spoedig mogelijk haar einde te vinden hetzij door inbewaringstelling of door invrijheidstelling.

In sub 4 alinea 11 der circulaire van den Chef Staf Militair Gezag wordt melding gemaakt van het door Zijne Hoogedelgestrenge tot mij gericht verzoek om een overzicht te maken van allen, „die thans zijn in bewaring gesteld en geïnterneerd en om zoo spoedig mogelijk alle gevallen, welke tevoren niet voldoende zijn onderzocht, alsnog door de politie te doen onderzoeken."

Deze zin is overgenomen uit de circulaire d.d. 14 December j.l.; aan het toenmalig verzoek is door mij gevolg gegeven. Ik meen aan te mogen nemen, dat sindsdien het Militair Gezag een overzicht heeft van de bevolking zijner kampen. Het onderzoek der tevoren niet voldoende onderzochte gevallen is aan de hand van mijn vorige circulaire d.d. 16 December 1944 met kracht aangevat.

Ik zie voorts de taak der politieke recherche-apparaten in het thans bevrijde Nederlandsche gebied vooral als een tweeledige.

Ten eerste: zorgen dat de ten behoeve der inbewaringstelling samengestelde dossiers met de noodige deskundigheid worden bewerkt en gereed gemaakt voor de berechting door Tribunalen en Bijzondere Hoven.

Ten tweede: krachtige voortzetting der verdere zuivering der bevolking door aanhouding, onderzoek en inbewaringstelling der nog vrij rondlopende onvaderlandsche elementen.

Ik acht het voor deze beide doelstellingen eene gelukkige omstandigheid, dat de overgang van de politieke recherche naar de beroeps politie samenvalt met het in werking komen der Tribunalen. De secretarissen dezer instellingen zullen thans in staat zijn hunne richtlijnen over de samenstelling der dossiers aan competente politiefunctionarissen te geven, welke voor de doorvoering ervan door hun personeel hebben te zorgen. Daarnaast worden de formulieren voor aangiften van beschuldigingen ter berechting door Tribunalen op ruime schaal voor ieder verkrijgbaar gesteld en zullen de ingediende aangiften uitgangspunt zijn voor door de politieke researchediensten in te stellen onderzoeken, zoodat voortaan geen grond meer zal kunnen bestaan voor de grief dat tegen bepaalde personen niet wordt opgetreden. Natuurlijk ontheft de aan het publiek geboden mogelijkheid tot het doen van aangiften voor tribunaal-berechting de politieke recherche-apparaten allerminst van de verplichting uit eigen beweging de volle activiteit te ontplooiën ten opzichte van te hunner kennis komende gegevens.

Het zal raadzaam zijn bij de samenstelling der politieke recherche-apparaten van den aanvang af rekening te houden met bovenstaande tweeledige taak en een deel der leden te belasten met het bewerken en completeeren der reeds bestaande dossiers en een ander deel met de behandeling der nieuwe gevallen.

De eerste groep zal daarbij ook de taak hebben na te gaan of nog personen van hun vrijheid zijn beroofd, die voor invrijheidstelling in aanmerking komen. Voor zoover mijn circulaire d.d. 16 December 1944 nog niet heeft geleid tot het doornemen van de dossiers van alle nog in bewaring gestelde of geïnterneerde personen, gelieve U de bijzondere aandacht der politieke recherche-apparaten op dit deel van hun taak te vestigen.

Bij het verrichten van hun taak moet den politieken researchediensten steeds voor oogen staan dat zij hun taak hebben te verrichten ten dienste van drie instanties en dat de van deze instanties afkomstige richtlijnen hun werkzaamheden bepalen:

- a. het Militair Gezag, voor wat betreft inbewaringstelling en internering;
- b. de Tribunalen, voor wat betreft de door deze instanties te behandelen zaken;
- c. de Procureurs-Fiscaal bij de Bijzondere Hoven, voor wat betreft de delicten behandeld in het Besluit Buitengewoon Strafrecht.

Deze laatste functionarissen zijn nog niet aangesteld in verband waarmee ik termen heb gevonden in het eerste nummer van het nieuwe politiebld een aantal richtlijnen betreffende de behandeling der dossiers van deze laatste categorie zaken te geven.

De politieke researchediensten zullen een staat dienen aan te leggen van die onder hun berusting zijnde dossiers, die huns inziens aanleiding geven om te zijner tijd ter kennis te worden gebracht van de Procureurs-Fiscaal.

Voor zoover de dossiers eerst door de Tribunalen worden in behandeling genomen, dienen maatregelen te worden getroffen, dat zij

na deze behandeling weder ter beschikking kunnen worden gesteld van de Procureurs-Fiscaal.

Bijzondere aandacht vraag ik voor de documentatie. Het is mij uit persoonlijk onderzoek gebleken, dat sommige opsporingsdiensten met groote zorg de inbeslaggenomen N.S.B.-archieven en verdere bezwarende bescheiden hebben bewerkt en aan de dossiers toegevoegd. Niet overal is dat echter het geval en met name in den eersten tijd is door onbevoegden, die zonder eenige deskundigheid zich het recht van huiszoeking en inbeslagname aanmatigden, veel waardevol materiaal waardeloos gemaakt. Getracht moet worden zooveel te reconstrueeren als nog mogelijk is, opdat voormeld ondeskundig optreden niet ten gevolge hebbe, dat schuldigen ongestraft blijven.

De verschillende politieke rekerchediensten zullen onderling door toezending van afschriften of eventueel der origineele bescheiden moeten samenwerken tot completeering der respectieve dossiers. Ook moeten reeds worden gereed gelegd die bescheiden, die betrekking hebben op personen in het nog bezette gebied, teneinde die stukken straks ter beschikking te kunnen stellen van de daar met het politiek rekerchewerk te belasten organen.

Uit het thans bevrijde gebied is een groot aantal — en niet de

meest onbelangrijke — figuren ontvlucht, die behooren te worden in bewaring gesteld om voor Tribunalen c.q. Bijzondere Hoven terecht te staan. Ik veronderstel, dat van velen hunner reeds dossiers zullen blijken te zijn samengesteld.

Ik stel mij voor, teneinde hun arrestatie zooveel mogelijk te bevorderen, van hen een opsporingsregister te doen samenstellen en dit op ruime schaal te doen verspreiden onder de politie.

U gelieve opdracht te geven daartoe lijsten samen te doen stellen, waarbij de hoofden der politieke rekerche-apparaten bevelen tot aanhouding en voorgeleiding geven.

Tenslotte voeg ik een model proces-verbaal van de inbewaringstelling bij, dat aan de diensten ten gebruike ware voor te schrijven.

Ik vertrouw, dat het aan de hand van deze richtlijnen mogelijk zal zijn de politieke rekerche-apparaten der politie aan hun doel te doen beantwoorden.

De Procureur-Generaal,
fgd. Directeur van Politie in
het bevrijde Nederlandsche gebied,
(w.g.) E. SPEYART VAN WOERDEN.

BIJLAGE 142

Circulaire van de „Gemeenschap Nederland” in oprichting inzake registratie van onvaderlandslievende elementen

Geheim

Aan onze medewerkers

Het is de wensch van H.M. de Koningin dat er wordt opgericht een bond van illegale werkers, die den naam zal voeren van „Gemeenschap Nederland”.

Er wordt gewerkt aan de vorming van de statuten, waarin het doel nader wordt omschreven, alsook om een erkenning „Landelijk Herstel” zal zeer waarschijnlijk hierbij worden ingeschakeld.

Zoodra voldoende nadere gegevens bekend zijn, ontvangt U nadere mededeelingen.

In afwachting hiervan kan echter een belangrijk werk een aanvang nemen, nl. het aanleggen van een dossier, straat voor straat van geheel de gemeente.

De bedoeling hiervan is een registratie te verkrijgen van alle adressen, die in meerdere of mindere mate schuldig zijn aan: politieke misdaden, zwarten handel enz.

Te Uwer oriëntering ontvangt U hierbij een afschrift van de Instructie voor het arresteren en interneeren van personen, uitgegeven op last van Z.K.H. Prins Bernhard.

Het gaat echter niet alleen om deze personen, in het algemeen moeten wij met den wil des volks rekening houden en dus ook noteeren de adressen, waar voorheen de Duitsers als kind in huis waren en thans de Engelschen binnengetrokken worden. Dit is vooral voor de omwonenden dikwijls stootend en dient wel degelijk bestreden en voor de toekomst voorkomen te worden.

De gemeente dient in wijken te worden verdeeld. Iedere medewerker krijgt een wijk, waarin hij het best bekend is, zoekt in elke straat een of enkele hem als zeer betrouwbaar bekend staande per-

sonen uit, reikt daar een aantal formulieren uit, zooals hierbij gaan, en verzoekt deze in te vullen. Alle bijzonderheden kunnen gerust worden genoteerd, want zij behoeven niet te worden onderteeekend en er behoeft geen verantwoording te worden afgelegd. Onderzoek naar belangrijke gevallen geschiedt door een te benoemen Politieke Recherche, welke ook te Eindhoven reeds is gevestigd. Natuurlijk wordt er zeer op prijs gesteld, als bepaalde personen ook mededeelingen kunnen doen over personen buiten de gemeente, waar ook in den lande. Deze worden naar de betreffende plaatsen ter onderzoek doorgegeven. Er moet echter voor gewaakt worden, dat U betrouwbare personen kiest, die niet b.v. uit wraakzucht gegevens naar voren brengen, maar een soort verslag geven van wat zich gedurende den oorlog in zijn straat heeft afgespeeld.

Wij zijn overtuigd, dat het mogelijk is met Uwe medewerking een keurig geheel te krijgen. Ook is het mogelijk, dat U formulieren verstrekt aan vertrouwde kennissen in andere gemeenten, terwijl wij bij inzending hiervan voor doorzending zorgdragen.

Uit de binnengekomen formulieren wordt een archief aangelegd, dat voor de toekomst, wanneer het zoover is, dat tribunalen worden gevestigd ter berechting van de N.S.B., zwarten handel enz. van groote waarde is.

Het komt er echter op aan, dat U er niet meer bekendheid aan geeft dan strikt noodzakelijk is, dus dat zijn dan de medewerkers en de enkele menschen, die U per straat uitkiest, en voor deze laatsten kunt U zich bepalen tot een zoo beknopt mogelijke uiteenzetting.

U vindt hierbij tevens een uitnoodiging tot een bespreking van bovenstaande, ten huize van ondergeteekende,

Met groeten,
was niet geteekend.

FORMULIER VOOR ONDERZOEK EN REGISTRATIE

De hieronder vermelde persoon:

Naam Adres
Woonplaats Beroep
..... is vermoedelijk bekend als:
absoluut

Lid van de N.S.B.

Sympathiseerend lid van de N.S.B.

Lid van de W.A.

Van Vrijwilligerslegioen Nederland.

Landstorm Nederland.

Landwacht Nederland.

Nederl. S.S.

Lid Hulppolitie volgens verordening 57/1942.

Provocateur.

Hulp te hebben gebracht op eenigerlei wijze aan de Deutsche Politie.

Joden, onderduikers, illegale werkers te hebben aangebracht.

Schuldig aan oplichting van gevangenen, onderduikers, joden en door de Duitschers gezochten.

Rijksduitscher.

Nauwe relaties onderhouden met één der bovengenoemde groepen.

Lid van het Rechtsfront.

Het Medisch front.

Het Economisch front.

Het Studentenfront.

Het Vervoersfront.

Het Technisch Gilde.

Het Opvoedersgilde.

De Nederl. Volksdienst.

Medewerker van Winterhulp.

..... Het is ook bekend
een publiek geheim

dat hij of zij:

Rechtstreeks met de Duitschers handel dreef.

Zich steeds Pro Duitsch uitliet.

Vrijwillig in Duitschland heeft gewerkt.

Liefdesbetrekkingen onderhield met Deutsche soldaten (een of meer uit het gezin).

Vrijwillig als schoonmaakster werkte in de door de Duitschers bezette huizen.

De volgende ongunstig bekend staande personen regelmatig aan huis ontvingen.

Niet werkte doch uitsluitend leefde van:

Als winkelier niet op de bonnen afleverde, maar achterom zijn waren verkocht tegen woekerprijzen aan de Duitschers/zwarthandelaar

Een onderduiker in huis hebben gehad uitsluitend om er van te profiteren.

Zijn goederen (noem ze) b.v. vleesch, spek, vet, kleeding, graan, melk, eieren enz. regelmatig aan welgestelden of zwarthandelaren verkochten of verruilden, doch een werkman die toch niets ter ruiling had aan te bieden, met leege handen wegstuurden.

Als ambtenaar zich tegenover het publiek heeft misdragen doordat hij; (noem de feiten).

Verdere mogelijke on-vaderlandsche gedragingen:

Nu de Engelschen er in huis komen en dit zeer stootend is voor de omgeving.

Opmerkingen

(Doorhalen wat niet bekend is of met reden is te veronderstellen)

N.B. Dit formulier behoeft niet te worden onderteeekend. De inzender wordt geacht naar eer en geweten zonder persoonlijke wraakgevoelens de hem bekende of veronderstelde feiten ter nader onderzoek kenbaar te maken en hierdoor mede te werken als goed vaderlander aan de zuivering der Maatschappij.

BIJLAGE 143

**Artikel in het Eindhovens Dagblad van 20 December 1944, waarin opgenomen de tekst van een interview van de
Minister van Justitie met Anep-Aneta**

Uit het Eindhovens Dagblad dd. 20 December 1944.

HET PROBLEEM DER ILLEGALE WERKERS

De meening van den Minister van Justitie.

In een speciaal onderhoud met Anep-Aneta heeft de minister van Justitie, Dr. G. J. van Heuven Goedhart, die vele jaren tot de meest actieve leden van de Nederlandsche ondergrondse beweging behoorde, met nadruk betoogd, dat het noodzakelijk is zoo spoedig mogelijk terug te keeren tot den rechtsstaat, waarin geen plaats zal zijn voor eigenmachtig optreden.

„Het is ontoelaatbaar”, verklaarde de minister, „dat in het bevrijde gebied verwarring wordt gesticht door de overigens prijzenswaardige activiteit van sommigen onder de vroegere illegale werkers, doordat zij bevoegdheden uitoefenen, waarvoor de wettelijke grondslag ontbreekt. In een staat als de onze, die gegrondvest is op de volledige eerbied voor de rechten van zijn burgers, kan er geen plaats zijn voor illegale activiteit en verdeeld gezag”.

„De Nederlandsche regeering”, zeide Dr. van Heuven Goedhart, „beschouwt het als het meest wenschelijke, dat de vroegere illegale werkers in de gelegenheid zullen worden gesteld om advies uit te brengen terzake van de zuivering der politie en in alle kwesties, waarbij de arrestatie van burgers is betrokken, die wegens hun optreden als verrader of collaborateur gedurende de bezetting terecht moeten staan voor de bijzondere gerechtshoven en tribunalen, welke voor dit doel worden gesticht, maar de regeering is eveneens besloten, dat zoo spoedig mogelijk in deze gevallen een volkomen wettelijke procedure zal worden gevolgd, daar, volgens het standpunt der regeering, geen groep van burgers, hoe verdienstelijk zij zich ook gemaakt mogen hebben, het recht heeft zich te mengen in de uitvoering van het wettelijk gezag of van zijn organen.

Al was de activiteit van de ondergrondse beweging in het oppakken van verraders in de eerste dagen na de bevrijding gezond en begrijpelijk — een bloedbad is daardoor voorkomen — er kunnen op den duur niet twee soorten van politie zijn: een legale en een illegale”, aldus de minister, „en de illegale werkers kunnen, zoodra de politie zelf gezuiverd is, niet het recht opeischen zelfstandig te mogen handelen en tot daden over te gaan, waarvoor ze geen bevoegdheid hebben verkregen”. De Minister zette uiteen, dat in de laatste weken voor de bevrijding zich bij de illegale beweging personen hebben aangesloten, die tijdens de bezetting niets hebben gedaan om er aanspraak op te kunnen maken beschouwd te worden als actieve leden van de ondergrondse beweging en op wier houding tijdens de bezetting soms wel iets was aan te merken.

„Het is in het belang van de illegale beweging, die tijdens de bezetting en bij de bevrijding zulk voortreffelijk werk heeft gedaan, dat zij haar naam hoog houdt, want bij den opbouw van herrijzend Nederland is voor haar een belangrijke taak weggelegd. Moet enerzijds van haar gevraagd worden, dat zij haar grenzen kent en zich strikt houdt binnen het kader van den rechtsstaat, anderzijds”, vervolgde de minister, „kunnen de echte illegale werkers, die het best op de hoogte zijn van de gedragingen van vele burgers tijdens de bezetting, buitengewoon nuttig werk doen door mede te helpen bij

het oppakken van allen, die met den vijand hebben samengewerkt. We zullen daarom, waar we kunnen, gebruik van hen maken en in samenwerking met het Militair Gezag, dat reeds in deze richting veel voorbereidend werk heeft verricht, is besloten diegenen onder hen, die daarvoor de noodige geschiktheid en animo bezitten, in staat te stellen om dienst te doen als hulppolitie en hiermee dus de beroeps-politie bij te staan, uit wier midden inmiddels alle twijfelachtige elementen zullen zijn verwijderd. Wij zullen ook hun advies noodig hebben. Een speciaal adviseerende commissie, bestaande uit vooraanstaande illegale werkers, zal worden opgericht om het Militair Gezag en den procureur-generaal in de bevrijde gebieden bij te staan inzake arrestaties van verdachte burgers en de verwijdering van onbetrouwbare elementen uit het politiecorps. Bij de stoottroepen, bij de bewakingstroepen, bij de politie en bij andere overheidsdiensten zal elke illegale werker zijn aangewezen taak krijgen en in staat worden gesteld op wettelijke wijze voor het vaderland te werken. Zij, die niet geschikt geacht worden om deel uit te maken van de verschillende groepen, die ik opgesomd heb, zullen terugkeeren naar het burgerlijke leven. De illegale werkers kunnen geen aanspraak maken op een bevoorrechte positie, al zal ik, altijd en overal, opkomen voor hun inschakeling bij den herbouw van ons land. Zij hebben de gelegenheid, die voor hen openstond, aangegrepen, om hun plicht als goede burgers te doen en hiervoor erkent het land hun groote verdiensten, maar zij hebben geen monopolie als goede vaderlanders en na het eindigen van hun illegale taak moeten zij zich beperken tot legale activiteit, waarbij zij hun speciale bekwaamheden ten volle kunnen doen gelden.”

„Wij moeten terugkeeren tot den normalen rechtsstaat. Onder alle omstandigheden heeft de regeering de plicht te regeeren, hetgeen wil zeggen te regeeren op de eenig mogelijke en toelaatbare wijze, n.l. op legale en constitutioneele wijze. Ik heb het reeds eerder gezegd en ik geloof, dat het niet genoeg kan worden herhaald: een bevrijd land moet den illegalen werker als een voortreffelijk lid van de gemeenschap beschouwen, wiens werk hem aanspraak geeft op raadpleging en inschakeling, doch nooit op het recht om te vergeten, dat in een bevrijd land geen plaats is voor willekeur, doch slechts voor recht en orde”, aldus besloot de minister.

Ons slotwoord bij deze kwestie zal kort zijn, ofschoon er stof te over in zit voor een polemiek in den ouden trant. Alleen dit dus: zoowel uit de nieuwe richtlijnen van de regeering, als uit de uiteenzetting van den minister van justitie en de brieven, die we naar aanleiding van ons artikel ontvingen, maar zelfs ook uit het verweer, dat wij gisteren plaatsten, blijkt overduidelijk, dat wij niet zonder grond onze bezwaren hebben geuit. Wij zullen nu in het midden laten, waar de fouten geschild hebben in eerste of volgende instanties.

Maar ook is duidelijk geworden, dat de eerlijke en besliste wil bij de leidende functionarissen voorzit, om uit de ervaringen te leeren en te trachten te voorkomen, dat onnoodig leed berokkend wordt en onschuldigen de dupe worden van een ijver, die de juiste proporties niet steeds weet te onderscheiden. Dat alles zal veel bijdragen tot het wegnemen van een zekere ongerustheid, die zonder eenigen twijfel onder het publiek leeft. Als wij met ons artikel op bescheiden wijze daartoe hebben mee mogen werken, is ons doel bereikt.

BIJLAGE 144

Verslag, door mr. J. A. Abbing opgemaakt van zijn onderhoud op 2 November 1944 met de procureur-generaal,
de heer Speyart van Woerden

Relaas van een onderhoud tusschen den Procureur-Generaal, fungerend Directeur van Politie, te 's-Hertogenbosch, Mr. E. Baron Speyart van Woerden en ondergeteekende, Mr. J. A. Abbing, toegevoegd aan het Hoofd van den Politiedienst der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten te 's-Hertogenbosch, op 2 November 1944.

Teneinde een bespreking omtrent het weder op gang brengen der Rechterlijke macht te voeren, ontmoet ik op 2 November 1944 den Procureur-Generaal (mijn burgerlijk beroep is Ambtenaar van het Openbaar Ministerie, Hoofd van het Parket te 's-Hertogenbosch).

De Procureur-Generaal (bij zijn binnentreden, na gelukwenschen met de herwonnen vrijheid te hebben gewisseld): Eindelijk ontmoet ik een verstandig mensch, die zoo'n oranjeband draagt. (de leden van den Orde Dienst dragen oranjebanden met opschrift „Oranje”).

Volgen eenige besprekingen, het Kantongerecht enz. betreffende.

De Procureur-Generaal: Wat voor functie heb je?

Ik: Ik ben toegevoegd aan het Hoofd van den Politiedienst der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten, Serraris.

De P.-G.: Wat doen jullie eigenlijk?

Ik: Interneeren, arresteeren van S.S.-mannen, N.S.B.ers enz., hen soms huisarrest opleggen. Een enkele maal wordt er, na verhoor, een vrijgelaten, als daar termen voor zijn. Zij, die onder de instructie vallen worden meestal niet direct verhoord, t.a.v. notoir N.S.B.ers, S.S.-mannen en collaborateurs is dat ook niet noodig en er is nu nog geen tijd voor. Zwakke gevallen, twijfelgevallen worden behandeld door de afdelingen enquête en juridisch bureau en met een advies aan ons doorgegeven. Serraris beslist en niemand wordt ingesloten of vrijgelaten zonder *zijn* bevel. Na een wat rommelig begin, toen de aanhoudingen door stoottroepen, O.D. en zelfs door gewone burgers geschiedden, is de aanhouding gelegd uitsluitend in handen van de stoottroepen, die stricte bevelen omtrent hun optreden hebben.

De P.-G.: Het is een janboel. Ken je de Instructie, de circulaires? Ze kloppen niet, ze spreken elkaar tegen, hooge leden van de Rechterlijke Macht kunnen zonder verhoor, klakkeloos worden opgepikt en bijeengestopt met allerlei schorum van de straat. In Eindhoven zitten 1600 menschen, waaronder fabrieksdirecteuren, die niets misdreven hebben, volkomen onschuldigen. Ze worden opgepakt, mijn goede Brabanders, door allerlei van overal bij elkaar geraapte vreemde elementen (lees protestanten van boven de rivieren, waarvan er velen te Eindhoven, met zijn samengeraapte bevolking, wonen) en dat op grond waarvan? Heb jij je — als jurist — niet afgevraagd, waarop de Instructie en de circulaires berusten? Zij zijn volkomen onwettig.

Ik: Dat heb ik.

De P.-G.: En?

Ik: Ik heb er me niet lang in verdiept. Het is oorlog, we werken in deze dagen onder hoogen druk, er moest en moet direct gehandeld worden. De voorschriften zijn gegeven door hen, op wie wij vertrouwen, de geest en de bedoeling zijn duidelijk en dan doet 't er weinig toe, of een enkel detail niet heelemaal klopt.

De P.-G.: Waarom wordt de last tot samenwerking met de politie niet opgevolgd?

Ik: Omdat de politie niet deugt.

De P.-G.: Ik heb in Den Bosch den Commissaris van Politie en den Hoofd-Inspecteur verwijderd en vervangen door betrouwbare krachten; de kop is gesaneerd, dus is er geen enkele reden om de politie te boycotten.

Ik: Deze wijziging zegt den jongens van de stoottroepen niets. Zij hebben — het is misschien hard gezegd — lak aan de lummels, die om een rijksdaalder meer te verdienen vochten om een transport goede Nederlanders voor de Gestapo weg te mogen brengen naar Middelburg, omdat dat verder weg ligt dan Nijmegen of Utrecht, dat in één dag heen en weer bereisd kon worden. De stoottroepen weigeren samenwerking met de politie, zoolang zij niet volkomen is gezuiverd.

De P.-G.: De stoottroepen zeggen dus, hoe 't moet.

Ik: Nee, *wij*, of liever Serraris, in overleg met zijn medewerkers, beslissen.

De P.-G.: De stoottroepen zijn de bende van Toon de Soep, maar dan met een ideaal.

Ik: Dat kunt U niet zeggen, dat mag U niet zeggen van menschen, die jarenlang hun leven hebben gewaagd voor onze vrijheid. Ik ken ze, er zijn vele eenvoudige, rechte, eerlijke kerels onder.

De P.-G.: Heel Brabant spreekt schande van hun optreden. Het is een losgeslagen bende.

Ik: Dat is volkomen onwaar. Weet U, welke klachten mij bereikten — en bij *mij* komen de menschen klagen, niet alleen mijn vrienden, maar de bakker, de man, die mijn dak komt repareren, een werkster, enz. —? Zij klagen allemaal: 1e dat van Beuningen (zoon van den meest gefortuneerden ingezetene van Vught) en Voets (een man, die enorm aan de Duitschers heeft verdiend en met hen heeft gefuifd, maar die ook veel groente en fruit heeft geleverd aan het Roode Kruis om daarmee de gevangenen in de kampen te ravitaillieren) nog steeds vrij rondloopen; 2e dat jongens van 16—17 jaar met geweren rondloopen en persoonsbewijzen controleeren. Dat zijn algemeen de klachten. En verder is men hoogst voldaan, dat de stoottroepen, die het zware werk deden, nu zelf de vruchten van hun arbeid mogen plukken en het tuig uit de samenleving mogen verwijderen en dat zij dat gedisciplineerd doen zonder dat er één slachtoffer bij valt. Het optreden van de stoottroepen heeft „bijltjesdagen”, die algemeen verwacht en gevreesd werden, voorkomen. Dit zijn de feiten.

De P.-G.: Dit laatste argument is onweerlegbaar, verbazend juist.; ik zal het in mijn rapporten vermelden. Maar er zal een einde komen aan de wanorde, ik zal ze overtuigen in Eindhoven, in Brussel, in Londen, met rapport op rapport op rapport. Wij zakken af naar het communisme. Iedere arrestatie is een wederrechtelijke vrijheidsberoving. Er is alleen een eind te maken door —, vul maar zelf in, — door arrestatie van wie zich daaraan schuldig maakt.

Ik: U kunt de Instructie en de circulaires niet opzij leggen.

De P.-G.: We zullen zien. Wend je invloed aan —.

Ik: In deze heb ik zeer weinig invloed aan te wenden.

Vught, 5 November 1944.

(w.g.) ABBING.

BIJLAGE 145

Artikel in het Eindhovens Dagblad d.d. 23 December 1944

DE MINISTER VAN JUSTITIE AAN HET WOORD

Wij ontvingen van Z.Ex. Minister van Heuven Goedhart het volgende schrijven, waaraan wij natuurlijk gaarne plaatsing verleen.

Mijnheer de Hoofdredacteur,

Mij rekenschap gevend van Uw schier hopeloos ruimtegebrek is het niet dan met schroom, dat ik op Uw hoofdredactionele gastvrijheid een beroep doe ter rechtzetting van een door mijzelf veroorzaakte misvatting. In een persgesprek met Anep-Aneta heb ik opmerkingen, deels van critischen aard, over de illegale werkers en illegaliteit gemaakt, die bepaaldelijk bestemd waren voor ooren en oogen van een deel der Binnenlandsche Strijdkrachten. Teneinde van mijn kant klaarheid te bevorderen, moge ik dan in het volgende mijn opvatting ietwat aanslijpen.

De erkenning door Generaal Eisenhower van de „Interior Forces” als militairen en de benoeming van Prins Bernhard tot Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten (een benoeming, die méér omvat dan de „Interior Forces” alléén) heb ik van harte toegejuicht. Bij den Prins zat, terecht, de bedoeling voor, dat tot de „Binnenlandsche Strijdkrachten” alleen leden, althans actieve medewerkers, van drie met name genoemde verzetsgroepen toegelaten zouden worden en het is meer dan jammer, dat die bedoeling niet is gerealiseerd. In plaats daarvan zijn na de bevrijding talrijken alsnog tot die verzetsgroepen en via deze tot de Binnenlandsche Strijdkrachten toegelaten. Zoo-doende is de situatie deze geworden, dat, eenerzijds, in de Binnenlandsche Strijdkrachten alleen de kern oud-illegaal is, en dat, anderzijds, de oud-illegaliteit, voorzooveel zij namelijk niet tot de drie bovenaangeduide verzetsgroepen behoort of voor zooveel het de leden van die drie groepen betreft, welke niet tot de B.S. zijn toegetreden, grootendeels buiten de Binnenlandsche Strijdkrachten staat. Ieder, die over deze zaken spreekt of schrijft, moet derhalve „illegaliteit” en „Binnenlandsche Strijdkrachten” onderscheiden, en het was mijn fout zulks in dat persgesprek niet duidelijk te doen. „De illegaliteit” zit deels in, deels buiten de Binnenlandsche Strijdkrachten.

Gaarne differentieer ik nog wat verder. Er is n.l. ook nog verschil in samenstelling tusschen de Stoottroepen eener-, de Bewakingstroepen anderzijds. Van de eerstgenoemde is de samenstelling uit een illegaliteitsoogpunt en gelet op de bedoelingen van den Bevelhebber veel zuiverder dan die van de Bewakingstroepen. Het is vrijwel geheel in deze laatste, dat zich de „nakomers” bevinden, die met de illegaliteit niet van doen hebben gehad. En het is eveneens uit dezen kring, dat de excessen en onwettigheden voorkomen, die in bevrijd gebied onrust en rechtsonzekerheid hebben gezaaid. Alle generaliseeren is, ook hier dus, uit den booze: er kan met erkentelijkheid getuigd worden, dat óók in de Bewakingstroepen, met name in de leiding ervan, uitnemende oud-illegale werkers gevonden worden, en niemand zal van zéér veel, dat deze troepen deden, weigeren grif te erkennen, dat het nuttig, ja noodig was. Niettemin: zuiver uit een oogpunt van illegaliteit en van opzet zijn deze troepen niet, al kan ik niet de juistheid beoordeelen van wat mij door individueele leden der Bewakingstroepen met ergernis — want zij zelf waren oud-illegalen — verzekerd is: dat $\pm 70\%$ van de Bewakingstroepen niet uit de illegale gelederen zou zijn voortgekomen.

De Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten heeft, naar mij beter dan den meesten bekend is, open oog voor de kritiek, die de samenstelling (en via die samenstelling soms ook het optreden) van de Strijdkrachten ontmoet en zal stellig die maatregelen doorzetten, die hij dienstig oordeelt voor een terugkeer naar het zuivere uitgangspunt. Het ligt daarnaast meer in het bijzonder op mijn weg, te bevorderen, dat ter zake van de politioneele verhoudingen de normaliteit terugkeert. De door den Chef van den Staf van het Militair Gezag te dien aanzien dezer dagen uitgevaardigde richtlijnen vormen tot dien terugkeer een hoogst belangrijke bijdrage. Daarom is het bijzonder verheugend, dat omtrent die richtlijnen tusschen de Regeering, den Chef Staf van het Militair Gezag en den Bevelhebber van de Nederlandsche Strijdkrachten een volkomen overeenstemmend inzicht voorhanden is.

22 December 1944.

G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

BIJLAGE 146

Artikel in „De Vrije Stem — Op Korte Golf” (orgaan van de G.O.I.W.N.) van 22 November 1947

Overzicht van de strijd over (taak en invloed der oud-illegaliteit inzake) arrestatie, berechting en vrijlating van politieke delinquenten.

A. *Arrestatie.* Toen in October 1944 de eerste zuidelijke delen van ons vaderland bevrijd waren en men aldaar in de practijk voor het arresteren van politieke delinquenten was komen te staan, bleken diverse instanties zich in deze competent te achten. Gevolg was, dat conflicten niet uitbleven. Tot in de hoogste regionen kwam het zelfs tot een duidelijke strijd om de macht. Niet minder dan 3 instanties achtten zich competent — en merendeels zelfs bij uitstek competent — tot arrestatie van politieke delinquenten.

1. Daar waren op de eerste plaats de Binnenlandse Strijdkrachten, die zich onder de leiding van Prins Bernhard en Generaal Eisenhower competent achten allen te arresteren, die een gevaar konden opleveren voor spionage en militaire veiligheid.

2. Daar was het Militair Gezag, dat zich competent achtte allen te arresteren, die een gevaar konden opleveren voor de openbare orde en rust, tijdens de staat van beleg.

3. Daar was tenslotte het gewone politie-apparaat, dat zich onder leiding van de Procureur-Generaal, fungerend directeur van politie, competent achtte allen te arresteren, die enig misdrijf hadden begaan, en dat meende zich terecht te kunnen beroepen op artikelen van het Wetboek van Strafrecht, waarin hulpverlening aan de vijand strafbaar is gesteld.

Wanneer we ons nu realiseren, dat zelfs de hoogste functionarissen dezer organen in die rumoerige tijd en die abnormale omstandigheden onvoldoende oog bleken te hebben voor de innerlijke begrenzing der aan hen gestelde taken, dan behoeft het toch wel totaal geen verwondering meer te wekken, dat de lagere en laagste functionarissen dier organen daarvoor in het geheel geen oog hadden en zich vaak te goeder trouw zonder meer beriepen op hun bevoegdheid, daarbij echter vergetend, dat deze een specifieke was, gegeven immers terwille van de militaire veiligheid aan de Binnenlandse Strijdkrachten, van orde en rust tijdens de staat van beleg aan Militair Gezag, van opsporing van delicten aan het politiegezag.

Alle deze drie autoriteiten zagen deze hun specifieke bevoegdheid te algemeen, dus zonder de innerlijke beperking, voortvloeiend uit de beperktheid van hun taak; zonder twijfel hebben de Binnenlandse Strijdkrachten vele personen aangehouden, die in de gegeven omstandigheden van tijd en plaats geen bedreiging der militaire veiligheid vormden; al evenmin schijnt de Procureur-Generaal oog voor deze innerlijke begrenzing gehad te hebben, want van meet af aan schijnt hem voor ogen gestaan te hebben, dat alleen zijn politie-apparaat wettelijke opsporings-bevoegdheid had, ook in de sfeer der militaire veiligheid en der openbare orde en rust tijdens de staat van beleg.

Wie zich bovendien even realiseert welke taak de O.D. zich in deze gesteld had en zich realiseert dat vele functionarissen van deze dienst met hun taakopvatting zijn overgegaan naar de B.S. en vele anderen zijn opgenomen in het Militair Gezag, zal wel begrijpen, dat de wanorde spoedig ernstige vormen aannam.

Onder al deze omstandigheden konden conflicten niet achterwege blijven, erger nog, moest zich haast noodzakelijk een machtsstrijd gaan ontplooiën.

Met het doel in deze chaos enige orde te helpen brengen, zocht de Gemeenschap Oud Illegale Werkers Nederland in dit stadium contact met alle betrokken instanties.

Samenspraak der verschillende instanties leidde tot het opstellen van voor allen aanvaardbare richtlijnen, betreffende de te arresteren personen. Zij worden op 14 December 1944 door Generaal Kruls uitgevaardigd en op 27 Januari 1945 vrijwel onveranderd door deze bevestigd.

Ook was men het er spoedig over eens, dat in de kwestie der arrestaties drie fasen te onderscheiden waren:

De eerste fase is die der „wilde arrestaties”; de tweede fase is die der geordende aanhoudingen onder uitsluitende verantwoordelijkheid van M.G.; de derde is die van de terugkeer tot normale verhoudingen en uitoefening der aanhoudingsbevoegdheid door organen der beroeps politie.

De vraag, hoe deze organen samengesteld en geleid moesten worden, bleef lange tijd onderwerp van discussie.

Met Prins Bernhard en zijn staf, en met Generaal Kruls was onze Gemeenschap het van meet af eens, dat de derde fase niet mocht

worden afgekondigd, vooraleer het gewone politie-apparaat gezuiverd zou zijn, en door aantrekking van oud-illegale krachten kwalitatief en kwantitatief op voldoende sterkte zou zijn gebracht.

Deze overeenstemming kwam tot stand op 6 December 1944; toen trad Generaal Kruls met zijn staf namelijk in overleg met een dertigtal oud illegale werkers uit het Zuiden, — waaronder ook vertegenwoordigers der G.O.I.W.N. — over de in de toekomst te volgen gedragslijn inzake arrestatie van politieke delinquenten. Ook de Prins als bevelhebber der Binnenlandse Strijdkrachten was op deze vergadering vertegenwoordigd.

De vergadering was het er met name over eens, dat de taak van aanhouding van politiek verdachten een geheel eigene was; het met die taak te belasten orgaan zou uiteindelijk weliswaar organisatorisch moeten worden ingebouwd in het normale politie-apparaat, maar niettemin een eigen structuur en leiding moeten verkrijgen.

Zo is het dan ook uitgewerkt; krachtens besluit van 27 Januari 1945 worden de Politieke Opsporingsdiensten (P.O.D.'s) geformeerd, in de tweede fase nog onder leiding van M.G., later functioneel onder de Procureur-Fiscaal.

De moeilijkheden ontstonden tussen onze Gemeenschap en de gewone politie, meer speciaal tussen onze Gemeenschap enerzijds en Minister van Heuven Goedhart en de Procureur-Generaal Baron Speyart van Woerden anderzijds. Zij vonden hun oorsprong in verschil in inzicht omtrent het al dan niet gezuiverd zijn van de politie, als ook omtrent het geven van een eigen structuur en leiding aan het politieke recherche-apparaat.

Dit verschil van inzicht bleek het eerst bij een onderhoud tussen de Vertrouwensraad der G.O.I.W.N. voor Noord-Brabant en de Procureur-Generaal; het groeide tot een openlijk conflict toen de Minister van Justitie in een interview met Anep-Aneta op 17 December 1944 blijk gaf van andere inzichten omtrent de overgang naar het gewone politie-apparaat dan die, waaromtrent nog geen 14 dagen tevoren overeenstemming was bereikt met Generaal Kruls en de Prins.

Het conflict werd toegespitst, doordat dit interview in alle bladen werd gepubliceerd.

Aan het verslag, dat het Eindhovens Dagblad van 20 December 1944 daarvan geeft, ontleen we het volgende:

„Het is ontoelaatbaar, verklaarde de Minister, dat in het bevrijde gebied verwarring wordt gesticht door de overigens prijzenswaardige activiteit van sommigen onder de vroegere illegale werkers, doordat zij bevoegdheden uitoefenen, waarvoor de wettelijke grondslag ontbreekt. In een staat als de onze, die gegrondvest is op de volledige eerbied voor de rechten van zijn burgers, kan er geen plaats zijn voor illegale activiteit en verdeeld gezag.

De Nederlandse Regering, zeide Mr. van Heuven Goedhart, beschouwt het als het meest wenselijke, dat de vroegere illegalen in de gelegenheid zullen worden gesteld om advies uit te brengen terzake van de zuivering van de politie en in alle kwesties waarbij de arrestatie van burgers is betrokken, die wegens hun optreden als verrader of collaborateur gedurende de bezetting terecht moeten staan voor de bijzondere gerechtshoven en tribunalen, welke voor dit doel worden gesticht, maar de regering is eveneens besloten, dat zo spoedig mogelijk in deze gevallen een volkomen wettelijke procedure zal worden gevolgd, daar volgens het standpunt der regering, geen groep van burgers, hoe verdienstelijk zij zich ook gemaakt mogen hebben, het recht heeft zich te mengen in de uitvoering van het wettelijk gezag of van zijn organen.

Al was de activiteit van de ondergrondse beweging in het oppakken van verraders in de eerste dagen na de bevrijding gezond en begrijpelijk — een bloedbad is daardoor voorkomen — er kunnen op de duur niet twee soorten van politie zijn: een legale en illegale, aldus de Minister, en de illegale werkers kunnen, zodra de politie zelf gezuiverd is, niet het recht opeisen zelfstandig te mogen handelen en tot daden over te gaan waarvoor ze geen bevoegdheid hebben verkregen.”

„De Minister zette uiteen, dat in de laatste weken voor de bevrijding zich bij de illegale beweging personen hebben aangesloten, die tijdens de bezetting niets gedaan hebben om er aanspraak op te kunnen maken beschouwd te worden als actieve leden van de ondergrondse beweging en op wier houding tijdens de bezetting soms wel iets was aan te merken. Het is in het belang der illegale beweging, die tijdens de bezetting en bij de bevrijding zulk voortreffelijk werk heeft gedaan, dat zij haar naam hoog houdt, want bij de opbouw van

herrijzend Nederland is voor haar een belangrijke taak weggelegd. Moet enerzijds van haar gevraagd worden, dat zij haar grenzen kent en zich strikt houdt binnen het kader van de rechtsstaat, anderzijds kunnen de echte illegale werkers, die het best op de hoogte zijn van de gedragingen van vele burgers tijdens de bezetting, buitengewoon nuttig werk doen door mede te helpen bij het oppakken van allen, die met de vijand hebben samengewerkt. We zullen daarom, waar we kunnen, gebruik maken van hen en in samenwerking met het Militair Gezag, dat reeds in deze richting veel voorbereidend werk heeft gedaan, is besloten diegenen onder hen, die daarvoor de nodige geschiktheid en animo bezitten, in staat te stellen om dienst te doen als *hulp-politie* en hiermee dus de beroeps-politie bij te staan, uit wier midden inmiddels alle twijfelachtige elementen zullen zijn verwijderd. Wij zullen ook hun advies nodig hebben. Een speciaal adviserende commissie, bestaande uit vooraanstaande illegale werkers, zal worden opgericht, om het Militair Gezag en de Procureur-Generaal in de bevrijde gebieden bij te staan inzake arrestatie van verdachte burgers en de verwijdering van onbetrouwbare elementen uit het politiecursus. Bij de stoottroepen, bij de bewakingstroepen, bij de politie en bij andere overheidsdiensten zal elke illegale werker zijn aangewezen taak krijgen en in staat worden gesteld op wettelijke wijze voor het vaderland te werken. Zij die niet geschikt geacht worden om deel uit te maken van de verschillende groepen, die ik opgesomd heb, zullen terugkeren naar het burgerlijk leven. De illegale werkers kunnen geen aanspraak maken op een bevoorrechte positie, al zal ik, altijd en overal opkomen voor hun inschakeling, bij de herbouw van ons land. Zij hebben de gelegenheid, die voor hen openstond, aangegrepen om hun plicht als goede burgers te doen en hiervoor erkent het land hun grote verdiensten, maar zij hebben geen monopolie als goede vaderlanders en na het eindigen van hun illegale taak moeten zij zich beperken tot legale activiteit, waarbij zij hun speciale bekwaamheden ten volle kunnen doen gelden.

Wij moeten terugkeren tot de normale rechtsstaat. Onder alle omstandigheden heeft de regering de plicht te regeren, hetgeen wil zeggen: te regeren op de mogelijke en toelaatbare wijze, n.l. op legale en constitutionele wijze. Ik heb het reeds eerder gezegd en ik geloof dat het niet genoeg kan worden herhaald: een bevrijd land moet de illegale werker als een voortreffelijk lid van de gemeenschap beschouwen, wiens werk aanspraak geeft op raadpleging en inschakeling, doch nooit op het recht om te vergeten, dat in een bevrijd land geen plaats is voor willekeur, doch slechts voor recht en orde, aldus besloot de Minister."

In een schrijven aan de Minister repliceerde onze Gemeenschap o.m. als volgt op deze rede:

"Het moet Uwe Excellentie bekend zijn, dat op het gebied van arrestatie van politieke misdadigers, waarop het onderhoud meer speciaal betrekking gehad heeft te hebben, niets aan onze Gemeenschap verder ligt „dan verwarring te stichten door het uitvoeren van bevoegdheden, waarvoor de wettelijke grondslag ontbreekt". Het rapport te dier zake, hetwelk onze Gemeenschap mocht uitbrengen, ademde wel een geheel andere geest. Inzonderheid „eisten de illegale werkers hierin niet op het recht om zodra de politie gezuiverd is, zelfstandig te mogen handelen en tot daden over te gaan, waartoe ze geen bevoegdheid hebben". Integendeel werd in dit rapport zelf gesteld, dat, zodra de politie gezuiverd is, de bemoeiingen van de oud-illegaliteit ophouden.

Wij zullen ons ervan onthouden meerdere denigrerende zinsneden uit het interview te lichten. Slechts moet ons nog van het hart dat de opmerking betreffende de personen, die zich in de laatste weken voor de bevrijding bij de illegale beweging hebben aangesloten, en „op wier houding tijdens de bezetting soms wel iets was aan te merken", meer de indruk maakt bestemd te zijn om een zekere stemming tegen de illegaliteit te maken, dan dat ze als opbouwend of zakelijk constaterend bedoeld geacht kan worden".

De G.O.I.W.N. zag in dit interview een *voortijdig* afkondigen der derde fase: reeds wordt gesproken over het belasten der gewone politie met deze aanhoudingstaak, voordat de zuivering der politie op de ons door Generaal Kruls toegezegde wijze ter hand was genomen. Bovendien beantwoordde de „illegale hulppolitie" van Minister van Heuven Goedhart niet aan de suggesties van Generaal Kruls over de wijze van inschakeling der illegaliteit. Daarnaast voelde de G.O.I.W.N. zich gegriefd over uitlatingen van de Minister, welke bij derden een verkeerde indruk zouden kunnen wekken over aard en streven der oud-illegaliteit.

Het onjuiste van dit laatste schijnt de Minister intussen zelve spoedig te hebben ingezien: enkele dagen na publicatie trekt hij zijn als denigrerend uit te leggen gezegden in:

"In een persgesprek met Anep-Aneta heb ik opmerkingen, deels van critische aard over de Illegale Werkers en de Illegaliteit gemaakt,

die bepaaldelijk bestemd waren voor ogen en oren van een deel der Binnenlandse Strijdkrachten. Teneinde van mijn kant klaarheid te bevorderen, moge ik dan in het volgende mijn opvatting ietwat aanslijpen.

De erkenning door Generaal Eisenhower van de „Interior Forces" als militairen en de benoeming van Prins Bernhard tot Bevelhebber der Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (een benoeming, die meer omvat dan de „Interior Forces" alleen) heb ik van harte toegejuicht.

Bij de Prins zat terecht de bedoeling voor, dat tot de „Binnenlandse Strijdkrachten" alleen leden, althans actieve medewerkers van drie met name genoemde verzetsgroepen toegelaten zouden worden en het is meer dan jammer, dat die bedoeling niet is gerealiseerd.

In plaats daarvan zijn na de bevrijding talrijken alsnog tot die verzetsgroepen, en via deze tot de Binnenlandse Strijdkrachten toegelaten. Zodoende is de situatie deze geworden, dat enerzijds in de Binnenlandse Strijdkrachten alleen de kern oud-illegaal is, en dat anderzijds, de oud-illegaliteit voor zoveel zij namelijk niet tot de drie bovenaangeduide groepen behoort of voor zoveel de leden van die drie groepen betreft, welke niet tot de B.S. zijn toegetreden, grotendeels buiten de B.S. staat. Ieder, die over deze zaken spreekt of schrijft, moet derhalve „illegaliteit" en „B.S." onderscheiden en het was mijn fout, zulks in dat persgesprek niet duidelijk te doen. „De Illegaliteit" zit deels in, deels buiten de „B.S.". Gaarne differentieer ik nog wat verder. Er is n.l. ook nog verschil tussen de Stoottroepen ener-, de Bewakingstroepen anderzijds. Van de eerstgenoemde is de samenstelling uit een illegaliteitsoogpunt, en gelet op de bedoelingen van de Bevelhebber veel zuiverder dan die van de Bewakingstroepen. Het is vrijwel geheel in deze laatste, dat zich de „nakomers" bevinden, die met de illegaliteit niet van doen gehad hebben. En het is eveneens uit deze kring, dat de excessen en onwettigheden voorkomen, die in het bevrijd gebied onrust en rechtsonzekerheid hebben gezaaid. Alle generaliseren is, ook hier dus, uit den boze, er kan met erkentelijkheid getuigd worden, dat ook in de Bewakingstroepen, met name in de leiding ervan, uitnemende oud-illegalen gevonden worden, en niemand zal van zeer veel, dat deze troepen deden, weigeren grif te erkennen dat het nuttig, ja nodig was. Niettemin; zuiver uit een oogpunt van Illegaliteit en van opzet zijn deze troepen niet, al kan ik niet de juistheid beoordelen van wat mij door individuele leden der Bewakingstroepen met ergernis — want zij zelf waren oud-illegalen — verzekerd is: dat pl.m. 70 % van de Bewakingstroepen niet uit de illegale gelederen zou zijn voortgekomen.

De Bevelhebber der Ned. Strijdkrachten heeft, naar mij beter dan de meesten bekend is, open oog voor de critiek, die de samenstelling (en via die samenstelling soms ook het optreden) van de strijdkrachten ontmoet en zal stellig die maatregelen doorzetten, die hij dienstig oordeelt voor een terugkeer naar het zuivere uitgangspunt.

Het ligt daarnaast meer in het bijzonder op mijn weg te bevorderen, dat terzake van de politionele verhouding de normaliteit terugkeert.

De door de Chef van de Staf van het M.G. te dien aanzien dezer dagen uitgevaardigde richtlijnen vormen tot die terugkeer een hoogst belangrijke bijdrage. Daarom is het bijzonder verheugend dat omtrent de richtlijnen tussen de regering, de Chef Staf M.G. en de Bevelhebber van de Nederlandse Strijdkrachten een volkomen overeenstemmend inzicht voorhanden is."

Jammer genoeg werd deze correctie alleen in het Eindhovens Dagblad opgenomen. Mede daardoor, maar vooral omdat de *principiële* bezwaren door de Minister onweerlegd, zelfs onbesproken bleven, bleef de spanning bestaan, getuige nevenstaande spotprent uit de „Schijnwerper" en een publicatie in „De Vrije Stem" van 27 Januari 1945 (toen nog niet het orgaan der landelijke G.O.I.W.N., maar alleen van het district Breda), waarin de Minister inderdaad op onheuse wijze werd aangevallen.

Waar de Minister — zoals we reeds zagen — zijn denigrerende uitlatingen over de illegaliteit ridderlijk had herroepen, stemt tot voldoening hier te kunnen memoreren, dat ook district Breda de onheuseheid der gedane uitlatingen in een volgend nummer (24.2.45) erkende.

Het conflict met de Procureur-Generaal werd door de Minister van Justitie op elegante wijze opgelost: Anep-Aneta deelde dienaangaande het volgende mede:

"Met het oog op de belangen van het nog bezette deel des lands heeft de Minister van Justitie een beroep op de heer Speyart van Woerden gedaan, teneinde de beschikking te krijgen over deskundige voorlichting omtrent de beste wijze van recrutering, organisatie en uitrusting der Nederlandse politie. Het ligt in de bedoeling, dat de heer Speyart van Woerden gedurende korte tijd zich in het buitenland omtrent deze vraagstukken zal oriënteren en een rapport zal uitbrengen over de mogelijkheid van aanpassing van moderne buitenlandse verhoudingen op politioneel gebied aan de eisen, die na de be-

vrijding van het gehele land aan de Nederlandse politie gesteld zullen worden. De heer Speyart van Woerden heeft deze opdracht aanvaard. Tijdens zijn afwezigheid — ten hoogste twee maanden — zal de waarnemend Advocaat-Generaal mr. Wijers het justitiële en de substituut-officier van Justitie Mr. Deelen uit Breda het politionele gedeelte van de taak van de heer Speyart van Woerden overnemen.”

Veertien dagen later eindigde de ministeriële loopbaan van mr. van Heuven Goedhart. Daarmede was het conflict ten einde, maar het vraagstuk bleef onopgelost.

Intussen had de reeds in December 1944 door de Gemeenschap Oud-Illegale Werkers Nederland ingestelde commissie ter bestudering van de vraag welk apparaat belast diende te worden met het opsporen, aanhouden en in bewaring stellen van personen, die in het belang van de veiligheid van de Staat aan maatregelen van vrijheidsbeneming of beperking dienen te worden onderworpen, in haar rapport vastgelegd, dat de taak van opsporing, aanhouden en in bewaring stellen niet aan het politie-apparaat kan worden toevertrouwd, omdat:

1. het politie-apparaat eerst gezuiverd zal moeten zijn;
2. het politie-apparaat eerst op voldoende sterkte zal moeten zijn gebracht.

Bij haar beantwoording van de vraag welk apparaat dan wel deze taak ter hand zal moeten nemen, begon de commissie met te constateren, dat de illegaliteit zich deze belangrijke materie, — bevoegd of onbevoegd, het doet weinig terzake — heeft aangetrokken. De commissie komt dan tot de conclusie, dat de illegaliteit, het M.G. en de loyale politie deze taak tezamen zullen moeten volbrengen. In de staat van beleg berust ook in deze de opperste leiding en verantwoordelijkheid bij het M.G., behoudens natuurlijk de bevoegdheden van de legerleiding in het frontgebied.

Dit M.G. en niet de Procureur-Generaal, zal moeten beslissen welke rollen in deze zullen worden gespeeld door de illegaliteit en door de loyale politie-ambtenaren.

In deze geest suggereert de commissie de Interprov. Raad aan de C.S.M.G.¹⁾ voor te stellen een Centrale Opsporingsraad (C.O.R.) in het leven te roepen en aan deze raad de taak van opsporen en aanhouden en in bewaring stellen geheel te delegeren, zij het dan ook onder uiteindelijke verantwoordelijkheid van de C.S.M.G. Omtrent de samenstelling van deze C.O.R. adviseert de commissie als volgt: De leden dienen te worden benoemd op gezamenlijke voordracht van de bestuurders of feitelijke leiders van de ondergrondse organisaties, welke gedurende de bezetting in belangrijke mate verdienstelijk werk hebben verricht.

Het is wenselijk dat de leden van deze raad behoren tot de illegaliteit, doch dat zij tevens mensen, die door hun persoonlijkheid en activiteit het algemeen vertrouwen genieten.

Waar de uitvoering der politieke zuivering van het Nederlandse Volk volgens de hiervoren ontwikkelde gedachten dient te worden gelegd in handen der Illegaliteit tezamen met de loyale politie-ambtenaren, moet naar het oordeel der commissie deze gedachte ook in de samenstelling van het toorgaan uitdrukking vinden, hetgeen dus betekent, dat in de Centrale Raad zitting moeten hebben de loyale politie-ambtenaren, die immers zelf ook tot de Illegaliteit behoren. Het komt de commissie gewent voor, dat ten deze evenredigheid betracht wordt, waaraan het beste naar haar oordeel kan worden voldaan door de Centrale Opsporingsraad te doen bestaan uit vijf leden, t.w. 2 burgers, 2 politie-ambtenaren, en 1 vertegenwoordiger van het Militair Gezag, allen voortgekomen uit de illegaliteit.

Het aantal opsporingsraden, dat onder deze C.O.R. zal werken, dient naar het oordeel der commissie de structuur van het M.G. te volgen.

De regionale opsporingsraden zullen niet onder de Militaire Commissarissen, maar rechtstreeks onder de C.O.R. en de C.S.M.G. ressorteren.

Het contact tussen de C.O.R. en de regionale opsporingsraden zal worden onderhouden door inspecteurs van de C.O.R.

Op 10 Februari 1945 wordt de Centrale Opsporingsraad ingesteld en wordt zijn taak als boven omschreven vastgesteld. De C.O.R. wordt daarbij gedacht als een instelling, die los staat van de lagere organen van het M.G., met dien verstande, dat de top rechtstreeks onder de C.S.M.G. staat. In deze C.O.R. nemen zitting de Heren: Ir. F. Wijffels, Mr. F. Prick, Ir. C. B. Los, Majoor Pater L. Bleys en Ds. de Kluis.

Naar gelang meerdere provincies van ons Vaderland zullen worden bevrijd, zal de samenstelling van de C.O.R. worden gewijzigd, totdat hij tenslotte zal zijn samengesteld uit 11 provinciale vertegenwoordigers.

¹⁾ Chef Staf Militair Gezag.

Nadat het besluit tot instelling van de C.O.R. door de C.S.M.G. is gepubliceerd, worden van de zijde der militaire commissarissen bezwaren geopperd tegen de opzet. Zij achten het bestaan van een van hen onafhankelijke C.O.R. en diens opsporingsdienst onaanvaardbaar en in strijd met hun verantwoordelijkheid voor orde en rust in hun districten en stellen voor deze C.O.R. te vervangen door een Centrale Advies Commissie (C.A.C.) met daaronder ressorterende Advies Commissies der Militaire Commissarissen (A.C.M.C.'s).

Op grond van deze bezwaren trekt de C.S.M.G. zijn beschikking van 10 Februari 1945 tot instelling van een zelfstandige C.O.R. in en vervangt haar door een beschikking, waarbij onder de naam Centrale Opsporingsraad een lichaam in het leven wordt geroepen, dat in feite niets meer dan een adviserend college is.

De Interprovinciale Raad doet de C.S.M.G. nog een tussenvoorstel, maar deze blijkt niet meer bereid te zijn zijn standpunt te herzien.

De Interprovinciale Raad zegt zijn vertrouwen in M.G. op en verklaart zich niet langer tot samenwerking bereid.

Dan wordt de vergadering van de Interprovinciale Raad op 4 April 1945 bezocht door een aantal leden van de Staf M.G. t.w. door Generaal Kruls, Kolonel Snijders, Overste Ter Veer, Kapitein Haverkorn, alsmede door Kapitein van Amstel van de Staf van Prins Bernhard.

De Voorzitter zet dan ter vergadering, in aanwezigheid dezer Heren nog eens ons standpunt uiteen en verklaart, dat de critiek op M.G. de laatste tijd is toegenomen en het vertrouwen verminderd tengevolge van diverse kwesties als de C.O.R., de kwestie contactofficiëren, de zuivering enz.; anderzijds is door het M.G. in het verleden getoond, dat het prijs stelt op samenwerking met onze Gemeenschap.

Generaal Kruls zet dan uiteen, dat een vertrouwensbreuk tussen M.G. en de illegaliteit ten koste van het landsbelang zou gaan. Hij verklaart op het laatst tot de overtuiging te zijn gekomen, dat het onjuist was aan de C.O.R. zulke grote bevoegdheden te geven, en geen zelfstandig ingrijpen der illegaliteit via deze C.O.R. te kunnen aanvaarden. Hij geeft als zijn mening te kennen, dat de illegaliteit ook in het nieuwe stelsel nog voldoende erkenning vindt door haar invloed bij de zuivering van de politie, bij de benoemingen der opsporingsdiensten en door haar adviezen via de C.A.C.

De Generaal geeft verder de toezegging, dat van gedegen adviezen der illegaliteit slechts zal worden afgeweken, indien tegelijkertijd wordt medegedeeld *waarom* ervan wordt afgeweken; hij zegt toe, dit ook aan alle militaire commissarissen te zullen doorgeven. Dit doorgeven werd intussen vergeten. Na herhaald aandringen geschiedde het eerst een viertal maanden later.

De Interprovinciale Raad acht de bezwaren tegen de C.A.C. niet meer zo doorslaggevend, nu aan alle militaire commissarissen zal worden doorgegeven hoe zij een advies der illegaliteit zullen hebben te zien.

De Interprovinciale Raad besluit dan, mede in verband met de naar voren gebrachte opvatting omtrent de waarde van een advies, het nieuwe instituut van de C.A.C., zij het onder protest, te accepteren.

Majoor Pater L. Bleys en Ds. de Kluis bedanken als leden van de C.A.C.

Sedertdien heeft de oud-illegaliteit de gang van zaken bij het opsporen, aanhouden en in bewaring stellen van politieke delinquenten slechts kunnen beïnvloeden via de advies-commissies der militaire commissarissen. De mate van deze invloed was veelal afhankelijk van het persoonlijk doorzettingsvermogen der commissieleden en van de toevallige relaties van bepaalde oud-illegale werkers met het M.G.-personeel.

Met het verdwijnen van Militair Gezag verdwijnt ook de rechtstreekse invloed der georganiseerde oud-illegaliteit op de arrestatie van politieke delinquenten.

B. De vrijlating. Tijdens de M.G.-periode heeft onze Gemeenschap invloed kunnen uitoefenen op de gang van zaken bij de vrijlating van politieke delinquenten.

De vrijlating was toen immers opgedragen aan de militaire commissarissen, welke commissarissen verplicht waren van geval tot geval de adviescommissie voor arrestatie en vrijlating te horen.

Gezien het feit, dat deze adviescommissies vrijwel uit en door de oud-illegaliteit waren samengesteld, was deze invloed over de gehele linie behoorlijk effectief.

Daarenboven bestond toen de Centrale Advies Commissie van de C.S.M.G., met als taak de Chef Staf te adviseren inzake het algemeen beleid met betrekking tot politieke delinquenten.

De taak der Advies-Commissies van de militaire commissarissen werd als volgt omschreven:

- 1e. het medewerken aan de totstandkoming van de politieke recherche-apparaten en de commissies van vooronderzoek;

2e. het toezien dat hierbij betrouwbaar politie- en illegaal personeel wordt ingebouwd en dat „de juiste man op de juiste plaats” komt;

3e. het dienen van advies aan de Mil. Commissaris over zaken t.a. waarvan tussen het hoofd van de politieke recherche en de Commissie van Vooronderzoek verschil van opvatting bestaat;

4e. het toezien op een gelijke wijze van werken van de politieke recherche-apparaten in het district;

5e. het geregeld en nauw contact houden met de plaatselijke en eventueel hogere leiding van de illegaliteit in het district, waardoor klachten en wensen inzake de opsporing kunnen worden opgevangen en aan het Militair Gezag of aan het betrokken politieke recherche-apparaat in onderzoek kunnen worden gegeven;

6e. het geregeld en nauw contact houden met de plaatselijke en eventueel hogere leiding van de illegaliteit in het district, waardoor klachten en wensen inzake opsporing kunnen worden opgevangen en aan het Militair Gezag of aan het betrokken politieke recherche-apparaat in onderzoek kunnen worden gegeven;

7e. het geregeld en nauw contact houden met de Centrale Advies Commissie (of een inspecteur daarvan) een en ander teneinde eenheid in werkwijze in het gehele bevrijde gebied zoveel mogelijk te waarborgen en uitwisseling van opgedane zakelijke ervaringen mogelijk te maken.

De adviescommissies brachten hun advies tot vasthouding of vrijlating uit aan de Militaire Commissaris. Zij verlichtten diens taak tot handhaving van orde en rust en veiligheid van de Staat tijdens de Staat van Beleg. Na de capitulatie komt deze taak op de achtergrond en komt een andere meer op de voorgrond: het geven van een voorlopig oordeel over de vasthouding of vrijlating in verband met de a.s. *berechting*. De militaire commissarissen beslissen dan een tijdlang niet zelve op advies der adviescommissies, maar delegeren hun bevoegdheid te dien aanzien aan „gemachtigden” van de M.C. tot vrijlating.

De situatie is dan zo, dat de hoofden der Politieke Recherche Afdelingen rechtstreeks adviseren aan deze gemachtigde, waardoor de adviezen der adviescommissies overbodig worden.

Deze ontwikkeling, waardoor de georganiseerde illegaliteit haar rechtstreekse invloed niet meer kan doen gelden op de beslissing over vasthouding en vrijlating, krijgt haar beslag in het „Politieke Delinquenten Besluit”. Krachtens dit Besluit komt de bevoegdheid tot vasthouding en vrijlating uitsluitend toe aan de Procureur-Fiscaal. Deze oefent die bevoegdheid uit door zijn „officieren fiscaal”, als hoedanig veelal de vroegere gemachtigden werden benoemd.

Zo zien we dus de rechtstreekse invloed der georganiseerde illegaliteit ten aanzien van de arrestatie en vrijlating der politieke delinquenten aanvankelijk groeien, doch geleidelijk aan teruggedrongen worden om tenslotte vrijwel geheel te verdwijnen, toen de overheid een speciale apparatuur met die taken kon belasten.

Dit wil intussen niet zeggen dat de illegaliteit haar taak ten aanzien van de vrijlating vanaf dit moment als beëindigd heeft beschouwd: toen Minister Schermerhorn op 21 Augustus 1945 de bewering lanceerde, dat wij met de op dat moment aanwezige 100.000 gedetineerden onmogelijk de winter konden ingaan, liet de C.A.C. zich als volgt uit:

1. De C.A.C. acht onaanvaardbaar, dat zonder enigerlei vorm van proces een aantal of percentage van gedetineerden zou worden vrijgelaten.

2. Zij meent, dat voor de vrijlating geen algemene normen zijn te stellen.

3. Zij is van oordeel, dat ten spoedigste voorlopige beslissingen over al of niet vrijlating moeten worden genomen door voor elk kampement in te stellen commissies van niet meer dan drie personen.

4. Deze Commissies mogen zich niet laten leiden door de al of niet mogelijkheid van behoorlijke onderbrenging der gevangenen — dat is een zaak van Regeringszorgen — doch louter en alleen door de meer of mindere ernst van de voorhands bewezen geachte ten laste gelegde feiten.

Vermeldenswaard is tenslotte, dat de voorstanders van het plan tot massale vrijlating in hun methodes zelfs zover zijn gegaan, dat ze bij de Regering een voorstel aanhangig maken om de tegenstand van de oud-illegaliteit te breken door een aantal prominente illegale werkers erfelijk in de adelstand te verheffen en een lintjesregen op de illegaliteit te doen neerdalen; hierbij zit kennelijk de bedoeling voor aldus de eenheid van ons verzet te breken.

C. *De berechting*. Ten aanzien der berechting ligt de figuur anders.

Naar invloed op het oordeel des *rechters* heeft de illegaliteit nooit gestreefd: zij heeft de zelfstandigheid des rechters steeds als een groot rechtsgoed beschouwd en in feite geëerbiedigd.

Wel heeft zij zich tot taak gesteld toe te zien, dat een juiste rechtsbedeling door de overheid gewaarborgd zou zijn. Zo zien we de G.O.I.W.N. in het Zuiden adviseren omtrent de samenstelling der Tribunalen, welke adviezen door Minister van Heuven Goedhart tergeze ter harte genomen zijn.

Zo zien we haar later in het geweer komen, als de Regering — ter bespoediging der Bijzondere Rechtspleging — het Politieke Delinquenten Besluit in het leven roept en daarbij de waarborgen voor een juiste rechtsbedeling aantast:

De Procureur-Fiscaal krijgt immers krachtens dit Besluit de uitsluitende bevoegdheid tot vrijlating *zelfs na rechterlijk vonnis*; hij krijgt de bevoegdheid tot *voorwaardelijke buitenvervolginstelling*, waardoor hij in feite geplaatst wordt op de stoel van de rechter. Wanneer men bedenkt, dat de Procureur-Fiscaal geen rechter, maar uitvoerend orgaan in de Staat is, en dat de Regering niet geschroomd heeft deze haar ambtenaar richtlijnen te geven op welke wijze hij deze taak van rechtsbedeling heeft uit te voeren — waartegen de Procureurs-Fiscaal zich terecht verzet hebben — dan wordt duidelijk dat de Regering hier gespeeld heeft met de beginselen van onze (en iedere) Rechtsstaat, die de zelfstandigheid des Rechters als onmisbaar element voor goede rechtsbedeling stellen.

Ook de collegialiteit bij de oordeelvorming en de openbaarheid van behandeling, beide evenzeer waarborgen voor goede rechtsbedeling, worden in dit Besluit prijs gegeven.

Van de bevoegdheid tot buitenvervolginstelling en invrijheidstelling werd door de officieren-fiscaal aanvankelijk slechts gebruik gemaakt ter afdoening van de werkelijke lichte gevallen; en zolang het daarbij bleef, liet onze Gemeenschap haar principiële bezwaren tegen de procedure om praktische redenen rusten.

Op 18 April 1946 deelt de Minister van Justitie in de Tweede Kamer mede, dat tot op dat moment 8.725 personen buiten vervolging zijn gesteld. Hij voegt hieraan toe, dat deze gang van zaken hem niet bevredigt en dat hij daarom opdracht heeft gegeven op grote schaal gebruik te gaan maken van de bevoegdheid tot vrijlating, gecombineerd met buitenvervolginstelling; als richtlijn geeft hij daarbij aan, dat alle „lichte gevallen” voor 1 September 1946 „berecht” zullen moeten zijn.

En op 10 Juli doet de Minister van Binnenlandse Zaken dan in de Tweede Kamer de mededeling, dat maatschappelijke omstandigheden de regering dwingen het aantal geïnterneerden voor 1 September door buitenvervolginstelling terug te brengen van 70.000 op 25.000; een motivering van het getal 25.000 wordt daarbij niet gegeven. Wel wordt duidelijk, dat de diepere grond van het regeringsplan deze is, dat de maatschappelijke gevolgen der massale detentie en internering zó schadelijk voor de gemeenschap zelve worden geacht, dat de Regering, die immers het gemeenschapsbelang in zijn totaliteit moet behartigen, zich niet verantwoord acht dit strafmiddel massaal toe te passen.

Dit plan wordt in de Interprovinciale Vergadering breedvoerig besproken. Een commissie, belast met de taak om de bezwaren van die raad ter kennis van de betrokken autoriteiten te brengen, brengt tweemaal een bezoek aan het Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging en wordt op 26 Juli 1946 door de Minister van Justitie in audiëntie ontvangen; zij krijgt in het algemeen de indruk, dat de Minister van de juistheid zijner plannen overtuigd is en slaagt er niet in enige toezegging tot wijziging der plannen te krijgen.

Het regeringsplan komt in het kort hierop neer: terwille van het algemeen belang zullen 45.000 van de 70.000 geïnterneerden al dan niet voorwaardelijk buiten vervolging worden gesteld; de regeringsverklaring geeft geen enkele motivering van het getal 25.000. Ter verwezenlijking van dit plan stelt de Minister van Justitie 21 categorieën van „zware” gevallen vast en gelast de buitenvervolginstelling en vrijlating van alle daarbuiten vallende politieke delinquenten. Hij verwacht het aantal gedetineerden aldus van 70.000 op 25.000 terug te brengen. Wanneer echter blijkt, dat onder deze 21 categorieën niet 25.000, maar 50.000 gedetineerden vallen, gelast hij nog een tweede schifting binnen deze als zwaar erkende categorieën; voor buitenvervolginstelling komen dan o.a. ook wapendragers en andere notoire verraders in aanmerking.

In een drietal nummers van „De Vrije Stem” en in de brochure „De Landverrader Vrij” worden de principiële bezwaren tegen de buitengerechtelijke afdoening en de praktische bezwaren tegen het onuitvoerbaar geachte regeringsplan uiteengezet.

In deze publicaties erkent de G.O.I.W.N. de maatschappelijke noodzaak van beperking der massale detentie: zij aanvaardt de massale invrijheidstelling.

Maar het regeringsplan reikt verder dan geboden is door de noodzaak van vrijlating terwille van het algemeen belang: *aan de noodzakelijke vrijlating koppelt de regering een niet noodzakelijke buiten-*

vervolginstelling vast. En daartegen richten zich de principiële bezwaren: dit stelsel berust op een miskennis van de grondslag van ons rechtsbestel, van de scheiding der machten; het kent uitzonderlijke rechterlijke bevoegdheden toe aan de Procureurs-Fiscaal en hun officieren-Fiscaal en holt daardoor de taak des rechters uit; het leidt in de praktijk tot afdoening van zaken, die strafwaardig zijn, door een andere macht dan de rechterlijke macht: de Procureur-Fiscaal oordeelt en veroordeelt in feite.

Bij deze critiek op het regeringsplan voegt de oud-illegaliteit een *practisch voorstel: de regering scheppe alsnog de wettelijke mogelijkheid tot voorwaardelijke vrijlating en losse daarmede het urgente detentieprobleem op*, zonder er tegelijkertijd op een onjuiste manier het maatschappelijk veel minder dringende *berechtigingsprobleem* mee te willen oplossen, m.a.w. laat de „lichte” gevallen op last van de Procureur-Fiscaal vrij, en wel voorwaardelijk, maar laat het eindoordeel aan de rechter.

In zijn radiorede van 22 Augustus 1946 verklaart de Minister van Justitie de eerder gegeven richtlijnen over buitenvervolginstelling van wapendragers in te trekken, omdat de vrees is geuit, dat bij hare toepassing het ernstige misdrijf van gewapende dienstneming bij de vijand op de achtergrond zou geraken; verder verklaart hij, dat het getal 25.000 hem niet heilig is en dat aan de Procureurs-Fiscaal een zekere vrijheid zal worden gelaten.

Mede tengevolge van deze laatste wijziging in de regeringsplannen was het aantal gedetineerde politieke delinquenten per 1 October 1946 niet teruggebracht tot 25.000, maar slechts tot een kleine 40.000. Daarin vindt de Minister aanleiding de Procureurs-Fiscaal alsnog aan te sporen tot verdere vrijlatingen — en dus ook buitenvervolginstellingen — opdat toch in elk geval het getal 25.000 zo spoedig mogelijk worde benaderd.

De Minister verklaart tegenover de illegaliteit zich gedekt te weten door het Parlement; hij is intussen wel bereid vereenvoudiging van de procesgang der Bijzondere Gerechtshoven der illegaliteit tegen de buitengerechtelijke afdoening van zaken door de Procureurs-Fiscaal tegemoet te komen.

Door vereenvoudiging van de procesgang zal de rechter sneller kunnen werken en wordt de behoefte aan buitengerechtelijke afdoening van zaken door de procureur-fiscaal tot een minimum beperkt.

De G.O.I.W.N. acht dan contactneming met de leiders der Kamerfracties geboden, omdat zij van oordeel is, dat het Parlement bij het bepalen van zijn standpunt in deze al te zeer gesteund heeft op het gezag der Regering, zonder over voldoende feitelijke gegevens te beschikken om zich zelfstandig een oordeel te vormen.

De Regering verklaart n.l. zo spoedig mogelijk een einde te willen zien aan het hele probleem der politieke delinquenten. Dit streven vindt begrijpelijkerwijze de volle instemming der Kamers, maar zij lieten bij de behandeling der desbetreffende plannen der Regeringsplannen na, de door de Regering gekozen *middelen* te toetsen aan de grondbeginselen van ons staatsbestel.

In een diepgaande bespreking met de juridische deskundigen der fracties ontwikkelt de G.O.I.W.N. dan haar bezwaren tegen de tot dan toe gevolgde weg inzake vrijlating en buitenvervolginstelling,

en vraagt zij de fracties diligent te zijn bij de behandeling der aangekondigde wetsvoorstellen.

Half December 1946 maakt de Minister van Justitie een wetsontwerp „Nadere voorzieningen met betrekking tot de bijzondere rechtspleging” bij de Staten-Generaal aanhangig.

Naast mogelijkheden tot versnelling der afdoening regelt het ontwerp een aantal onderwerpen, die voor een goede rechtspleging van gewicht zijn: zo scheidt het de mogelijkheid voor de Tribunalen om de maatregel van internering voorwaardelijk op te leggen, en kent het aan de Bijzondere Gerechtshoven de bevoegdheid tot verbeurdverklaring van vermogen toe.

Overwegende, dat een goede rechtsbedeling meebrengt, dat de noodzaak van preventieve hechtenis door de rechter wordt beoordeeld, wordt in het ontwerp niet langer onmogelijk geacht een rechterlijke controle, mits in zeer soepele vorm, in te voeren; het komt hiermede tegemoet aan ons principieel bezwaar, dat het Besluit Politieke Delinquenten 1945 de beslissing omtrent de bewaring geheel in handen legt van het openbaar ministerie en aldus inbreuk maakt op het beginsel van scheiding der machten.

Einde Juni 1947 bereikte dit ontwerp het Staatsblad, de wet trad 1 Augustus 1947 in werking.

Inmiddels had de Minister een Commissie in het leven geroepen om hem van advies te dienen over de overgang der bijzondere rechtspleging naar de gewone rechterlijke organen.

De Commissie stelt zich op het standpunt, de bijzondere organen van rechtspleging in stand te houden en blijven gedurende de tijd, dat de toestand met het oog waarop zij in het leven zijn geroepen, voortduren. Die toestand is niet voorbij, vooraleer het overgrote deel der gevallen berecht zal zijn. Het karakter der noodvoorzieningen brengt mede, dat nakomende gevallen buiten de werkingsfeer van de noodgerechten vallen.

Een verlenging van hun taak buiten die sfeer moge ongewenst zijn. Veel bedenkelijker wegens de praktische consequenties ware het de noodrechter zijn taak te doen neerleggen voordat de taak, welke zijn instelling juist vorderde, voltooid is.

De Commissie voorziet, dat de taak der Tribunalen in 1948, die der Hoven in 1949 beëindigd zal zijn. Zij stelt daarom voor deze colleges successievelijk op te heffen op een tijdstip, waarop zulks zonder ernstig bezwaar uit hoofde van het aantal en de aard der nog te behandelen zaken, mogelijk is.

De Minister heeft deze suggesties klaarblijkelijk niet overgenomen: in de Troonrede wordt de opheffing der Tribunalen per 1 Januari 1948 aangekondigd, terwijl uit de begroting blijkt, dat de Minister alsdan de nog resterende werkzaamheden overgedragen wil zien aan de Kantonrechter. Hij wil dus geen voltooiing van het werk der bijzondere rechtspleging door de bijzondere organen, daartoe speciaal in het leven geroepen, evenmin wil hij een abrupte beëindiging der bijzondere rechtspleging, maar hij wenst overdracht der rechtspleging van de bijzondere organen naar de gewone rechterlijke organen, dit terwijl het einde in zicht is, en met aanvaarding der bezwaren van overbelasting en vooral van ongelijke rechtsbedeling.

Dat dit laatste gevaar niet denkbeeldig is, bewijst reeds nu het verschil in opvatting tussen Hoge Raad en Bijzondere Raad van Cassatie omtrent de verbindende krachten der bezettingsmaatregelen.

BIJLAGE 147

Artikel in De Vrije Stem d.d. 27 Januari 1945

„Een rechtvaardige, doch harde bestraffing van allen, die zich tijdens de bezetting onnederlandsch hebben gedragen”

BELOFTEN EN WERKELIJKHEID

Nog niet zoo lang geleden vertelde ons de Minister van Justitie, Mr. van Heuven Goedhart, in het Londensche „Vrij Nederland” over de aanspraken der illegale werkers in bevrijd gebied. Zij zouden een taak krijgen, die zou omvatten:

„1ste, actieve medewerking aan de arrestatie van landverraders en collaborateurs.

2de, georganiseerd en individueel adviseeren ten aanzien van de bezetting van ambten, den terugkeer van oude functionarissen en de houding van die functionarissen tijdens de bezetting aangenomen.

3de, vertegenwoordiging in alle wetgevende lichamen”.

Voorwaar, onze vooruitzichten waren niet slecht en het leek er zoo vanuit Londen op, dat men recht zou laten wedervaren.

Doch wij hebben het, och arme, weer moeten ondervinden. Het papier is geduldig. Want van alles wat onze Minister van Justitie, die zichzelf een oud-illegaal werker noemt, heeft geschreven, is nog bitter weinig uitgekomen. Onze Minister moge dan een oud-illegaal werker zijn, van den geest, die thans in de oud-illegaliteit leeft, schijnt hij weinig of niets te begrijpen of te willen begrijpen.

Hoe is immers de praktijk van deze zoo mooi geschreven woorden? Ten aanzien van de landverraders hebben gelukkig de illegale werkers onder leiding van Z.K.H. Prins Bernhard zelf het initiatief genomen. Het ging hier in de eerste instantie om diegenen, die bekend stonden en ingeschreven waren bij landverradersorganisaties.

Nu wij echter aan de tweede phase gekomen zijn, het ter verantwoording roepen van hen, die te gewiekst waren om lid te zijn van een landverraders-organisatie, doch die door woord en daad veel erger waren als deze, schijnt het plotseling tijd te worden de oud-illegale werkers op zij te schuiven en de minder principieelen en niet gezuiverden politiek in te schakelen.

Want in dit hoofdstuk zullen de machthebbers en kopstukken voor het voetlicht komen en het zou toch zonde zijn, dat er hier teveel van zouden vallen.

Tezamen met onzen Procureur-Generaal heeft de Minister er iets anders op gevonden. De pottekijkers eruit en dan het zaakje binnenskamers eens gemoedelijk opknappen. Die illegale werkers nemen ook alles zoo ernstig op. Al die groote mannen kunnen toch zoo maar niet ter verantwoording geroepen worden, omdat ze een paar ton aan de Weermacht hebben verdiend of omdat ze wat menschen naar Duitschland hebben helpen verdwijnen.

Heer Excellentie, het plannetje is wel mooi, maar het deugt niet. En omdat het niet deugt, zullen de illegale werkers zich hiertegen verzetten. Want zij eischen en zullen dat blijven doen, „een rechtvaardige, doch harde bestraffing van allen, die zich tijdens de bezetting on-Nederlands hebben gedragen, op welke manier dan ook.

Vier jaar lang heeft Radio Oranje verkondigd, dat dit zou gebeuren. Onze z.g. illegale Ministers hielden niet op om, zoodra zij dezen hoogen post bekleedden, hetzelfde te betoogen, maar het gaat er op lijken, dat het maar was om die beste brave jongens zoet te houden.

Want het prachtige zuiverings-besluit, dat in Londen was klaar gemaakt, heeft maar één fout, n.l. dat het heelemaal geen zuivering

inhoudt. Hoe kan een commissie uit een bedrijf zelf het bedrijf zuiveren? Dit moeten buitenstaanders doen, eerlijke oprechte menschen, die buiten allen invloed en zelf recht in hun schoenen staan. En zoolang dat niet het geval is, is heel de zuivering van nul en geener waarde.

Excellentie, een nieuw zuiveringsbesluit is datgene, waar de oud-illegaliteit om vraagt en zij biedt gratis haar advies in deze aan.

Ten aanzien van het tweede punt van het geschrevene in Vrij Nederland, zijn ons ook vele zaken niet duidelijk. Zooals de gang van zaken nu is, wordt het advies der illegale werkers inzake de bezetting van ambten meestal dan gevraagd, wanneer de benoeming reeds geschied is. Zooiets als mosterd na den maaltijd. Zeer dikwijls is dan natuurlijk het advies: Er deugt geen haar aan dien besten man. Maar ja, ontheffen uit een functie is ook zoo maar wat en dan blijft het nieuwe licht aan het ambtenarenfirmament flonkeren. Al zijn er dan wat duistere vlekken op die ster, het moet dan maar. Neen, Excellentie, wij hadden ons het adviseeren anders voorgesteld. Thans wordt ons advies achteraf of in het geheel niet ingewonnen en meestal is het resultaat, dat oude bestuursapparaten, die toch al zooveel geleden hebben, weer een nieuwe rotte plek krijgen.

Het kan zoo niet langer, Excellentie, hier moet iets aan veranderd worden. Ook onze inlichtingen omtrent de houding van functionarissen worden maar al te vaak genegeerd. Wie weten het nu beter, zij, die dagelijks alle slappelingen meemaakten, of zij, die er in 't geheel niet mee te maken hadden? Ja, wij zijn een soort bemoeials van den ergsten graad, maar wij zijn het niet voor ons zelf. Mede van ons hangt af, of Nederland een betere toekomst tegemoet gaat of niet en daarom zullen wij vasthouden tot er rechtvaardigheid wordt betracht. Want de tijd van corruptie en baantjesjagerij moet hebben afgedaan, wij willen de juiste mannen, karaktervaste gemeenschaps-menschen, op de plaatsen waar over de belangen van ons volk wordt beslist. En daar zijn we nog ver vandaan. Ten aanzien van het derde punt willen wij hier nog even zwijgen. Zoolang de eerste twee punten niet zijn opgelost, schieten we met het derde bitter weinig op.

Doch inmiddels vraagt het volk om een oplossing. Want het zijn tot nu toe allemaal beste en lieve menschen in bevrijd gebied, maar de kruik gaat zoolang te water tot er een klein Griekenlandje geboren wordt en wij gelooven, dat dit toch niet in de bedoeling ligt. Want juist de oud-illegale werkers, die wilde mannen, die altijd dwars zijn, zouden nu liever niet willen, dat Nederland iets dergelijks ook nog zou moeten doormaken, maar zij vreezen met groote vreeze. Want boven de rivieren leeft een volk, dat nog meer geleden heeft door al die laffe en slappe figuren, die hun leidsmannen waren, en wij betwijfelen sterk, of zij zich zoo kalm als wij bij dit alles zullen neerleggen. Wat wij hierboven aanhaalden is in het belang van ons volk en van ons Vaderland, dat wij één willen zien onder Oranje.

En daarom Excellentie, is het noodig, dat de toenmaals gedane beloften ook werkelijkheid worden. Want voor Nederland hebben de oud-illegale werkers op de bres gestaan tegen de Duitse indringers, maar zij zullen vechten, feller misschien nog, tegen iederen vijand, die ons volk van binnenuit belaagt.

Districtsraad O.I.W.

Breda.

BIJLAGE 148

**Nota-Wiebenga d.d. 16 November 1944 naar aanleiding van een bespreking, door de heer Hoekstra te Nijmegen gevoerd
over de arrestatiebevoegdheid**

Zeër geheim

Stafkwartier, 16 November 1944.

NOTA VOOR DEN CHEF STAF MILITAIR GEZAG

In aansluiting op het verslag, dat ik maakte van een samenspreking in Nijmegen over het arresteren van politieke misdadigers, breng ik het volgende onder Uw aandacht.

In *Friesland* denkt de O.D. in samenwerking met de illegaliteit de volgende gedragslijn te volgen bij het arresteren van politiek gevaarlijke personen.

Zoodra de bevrijding een feit geworden is, zuivert de politie zichzelf. Voorbereidingen hiertoe zijn reeds getroffen en overleg met verschillende politiefunctionarissen heeft reeds plaats gevonden. Dit is voor het grootste deel gedaan door den voorzitter der *heele* illegaliteit in *Friesland*, den voormaligen Rijksrechercheur A. Houwing. Deze heeft een lijst aangelegd, met alle namen van politieambtenaren in *Friesland*, waarop een beoordeeling van hun gedrag tijdens den bezettingstijd met feiten en gegevens, getuigen etc.

Na deze eerste zuivering der politie arresteert deze voor den O.D. Bij verschil van meening over een bepaalde persoon, arresteert de O.D. zonder de politie. Wanneer het politiekorps te weinig personeel heeft om deze uitgebreide taak uit te voeren, stelt de O.D. hulp troepen ter beschikking van de politie. Deze behoudt echter de volle verantwoordelijkheid en is dus in staat haar gezag weer zoo spoedig mogelijk te vestigen onder de bevolking.

Na de eerste zuivering kan nog een tweede zuivering plaats vinden, welke geleid zal worden door den heer Houwing voornoemd, die zoo spoedig mogelijk door het M.G. zal worden aangetrokken volgens Majoor Aninga.

Nu is de heer Houwing een zeer intieme vriend van mij. Ik ken hem door en door en ben er van overtuigd, dat hij onder vigueur van de voorloopige instructie, die de heer Hoekstra bij zich had en nog op een bepaalde wijze interpreteerde, zou weigeren zich ter beschikking te stellen om deze taak, die hij zoo grondig heeft voorbereid, te volbrengen. Dit komt zijn eer als politieman te na. Vier jaar lang heeft hij zonder opdracht toezicht gehouden op de politie, met haar gesproken, overlegd, hoe haar houding moest zijn, de eer van het politiekorps verdedigd. Wanneer het M.G. nu de politie onbevoegd tot arresteren verklaart, zal dit een klap zijn in zijn gezicht en zijn werk in den bezettingstijd vernietigen.

Zeër geheim

VERSLAG

van een samenspreking tusschen Majoor Blauw, Majoor Bogert, de adviseurs van Maj. Blauw, de vertegenwoordigers uit O.D. en alle illegale groepen in Nijmegen, Kapt. Oerlemans, en den heer Meynen van de Kon. Stoottroepen en O.D. te Eindhoven.

met den heer Hoekstra, als vertegenwoordiger van de Kon. Stoottroepen en een bond van illegale werkers, die geassisteerd wordt door zijn secretaresse.

Tevens waren als toehoorders aanwezig Majoor Linthorst Homan en Luitenant Wijbenga, die toevallig in Nijmegen waren voor besprekingen Sectie I met den M.C.

Eerste betoog van den Heer Hoekstra

De bedoeling van den Prins en Generaal Kruls is de illegaliteit nog meer in te schakelen bij de arrestaties, alsmede bij de zuivering en de bestuursvoorziening. Daarvoor heeft hij volmachten gekregen in een brief en een voorloopige instructie van den Chef Staf, waaruit hij enkele mededeelingen deed (Hij is Hoekstra).

Hij heeft in de eerste plaats opdracht om een Raad van drie personen uit de illegaliteit te benoemen, die als opdracht krijgt de documentatie en de arrestatie te regelen van de politieke misdadigers. Daarvoor worden regionale bureaux opgericht (in ieder kanton één), die plaatselijk de documentatie verzorgen. Daarna worden opdrachten verstrekt aan afdelingen van de stoottroepen, die arresteren en uitleveren aan opsporingsambtenaren. De politie mag dus niet zelf arresteren en materiaal verzamelen. Dit mag alleen in opdracht van

den C.S.M.G. of den M.C., nadat de Raad verklaard heeft, dat de politie voldoende gezuiverd is. Anders zouden z.i. moeilijkheden ontstaan met de bevolking, daar er veel en algemeen wantrouwen tegen de politie zou bestaan. Wel zal er zooveel mogelijk een opsporingsambtenaar ter huiszoeking mee moeten gaan, daar anders veel bewijsmateriaal onbruikbaar wordt. Ook het M.G. mag alleen aanhouden, nadat daartoe een verzoek of een opdracht van de illegaliteit ontvangen is. Wanneer niet tot arrestatie wordt overgegaan, kan de bevolking een beroep doen op een juridische commissie, die dan de zaak nogmaals onderzoekt. Daarom wenscht de heer H. ook in Nijmegen over te gaan tot de vorming van een „illegaal” opsporingsbureau en wil daartoe gaarne een afzonderlijke bespreking hebben met verschillende personen.

Tegen dezen maatregel kwamen protesten van *alle* kanten, speciaal van zeer bekwame juristen (alle uit de illegale beweging, die Majoor Blauw alsook Kapt. Oerlemans om zich heen verzameld hebben).

Juridische bezwaren waren o.m. de volgende: Hierdoor zal ontzettend veel dubbel werk gedaan worden. De illegale personen hebben geen opsporingsbevoegdheid en kunnen dus geen ambtseedige rapporten opmaken. Bij de huiszoeking zullen toch opsporingsambtenaren in uniform mee moeten gaan en dezen kunnen het dus evengoed zelfstandig doen. Anders zal het onderzoek weer opnieuw moeten beginnen om een proces-verbaal op te maken. Wanneer er een samensmelting komt, wordt dubbel werk voorkomen. Bij de door den heer H. voorgestelde regeling wordt steeds naast elkaar gewerkt en ontstaat er geen eenheid, die voor de gezagsverhouding dringend noodzakelijk is.

Politieele bezwaren. Kapt. Oerlemans merkt op, dat op deze manier de politie geen enkele gelegenheid krijgt om weer haar gezag, voorzoover dit aangetast is, door politiek verkeerde en slappe elementen tijdens de bezetting, te verstevigen onder de bevolking. Wanneer deze regeling van kracht geweest zou zijn op het moment, dat tot hem het verzoek gericht werd om de leiding van de politie te Nijmegen op zich te nemen, zou hij geweigerd hebben. Er mag geen wantrouwen meer bestaan, laat staan bestendigd worden door eenige regeling, bij de bevolking tegen de politie, wanneer die tot volle tevredenheid van de geheele illegaliteit en het M.G. ter plaatse gezuiverd is.

„Illegale” bezwaren. De H.H. van de illegaliteit merken op, dat wanneer deze nieuwe regeling van kracht wordt, in Nijmegen een stap terug gedaan moet worden, waar de politieke recherche van den O.D. en de politie reeds volledig versmolten zijn. Er zijn uit de illegaliteit verschillende personen beëdigd tot hulppolitie, die daardoor opsporingsbevoegdheid verkregen hebben en geheel bij de politieele politieke recherche ingeschakeld zijn. De zaak loopt zoo uitstekend, dat zij het niet anders geregeld zouden willen zien.

Algemeen merkt men op, dat hierdoor het beleid van het M.G. te Nijmegen geruïneerd zou worden, waartegen allen ten sterkste protesteeren.

De heer Hoekstra merkt op, dat het niet de bedoeling is om een stap terug te doen. Hij zou ook genoegen nemen met in Nijmegen alleen maar een klachtenbureau voor de bevolking te vestigen, met een bordje op de deur, dat daar iedereen terecht kan voor critiek op de zuivering, bestuursvoorziening etc.

Hiertegen rijst fel protest. De groote waardeering voor het M.G. komt nu zeer duidelijk tot uitdrukking en de manier, waarop het M.G. tegemoet komt aan alle klachten uit de burgerij is zoo goed, dat er geen verandering noodig is. Ook de heer Meynen uit zich zeer scherp tegen deze heele regeling, die hij ook juridisch onder de loupe neemt en veroordeelt. Het feit, dat deze ingeschakeld is bij de stoottroepen, geeft dit een bijzonder accent.

Daarna wordt door een illegalen werker tot ieders genoegen de samenwerking, die er moet zijn tusschen de illegaliteit en het M.G., als volgt samengevat:

„De illegaliteit heeft tijdens de bezetting verschillende overheidsfuncties qua roeping of „bij de gratie Gods” uitgeoefend, zooals voorlichting, voorziening van verdrukten en vervolgd, bescherming enz. Dit moreele „gezag” is door de loyale bevolking erkend en bestaat nog. Nu komt het M.G. met het formeele gezag, haar verstrekt door onze Regeering, dat rechtens aanvaard wordt door de bevolking,

doch nog moreel gefundeerd moet worden. Nu is het de plicht van het M.G. om de illegale werkers, die daartoe de capaciteiten hebben zoodanig in te schakelen, dat het M.G. daardoor zoo spoedig mogelijk moreel gevestigd wordt onder de burgerij. Zij moeten als een eenheid naar buiten optreden. Deze eenheid is ook de bedoeling der Regeering en is ook zeer goed mogelijk, hetgeen spr. getoetst heeft aan alle voorschriften van het M.G. Deze gelukkige oplossing is reeds gevonden in Nijmegen, waar de illegaliteit zich reeds vereenigd had. Ook op andere plaatsen, waar de illegaliteit als eenheid optrad, loopt de zaak goed, al speelt de bekwaamheid van den M.C. hier ook een rol. De eenheid in de illegaliteit moet dus in de eerste plaats bevorderd worden. Daarna zullen de capabele krachten zeker ingeschakeld worden bij het M.G., dat groote behoefte heeft aan flinke en geschikte krachten. Dit illustreert Nijmegen bijzonder duidelijk. Maar voor het overige dient de illegaliteit zich te beperken en geen Streberei in praktijk te brengen. Gelukkig is dit uitzondering, maar het komt voor.

De illegaliteit moet zich terug trekken (behoudens bij inschakeling) en weer zoo spoedig mogelijk legaal worden.

Het klachtenbureau is, volgens de aanwezige „illegale” heeren zelf, te Nijmegen uit den booze. In oorlogstijd wisten zij, die hulp noodig hadden de illegale werkers zeer goed te vinden, hoe veel te meer thans. Maar nu de politie gezuiverd is, loopt men al weer druk naar de politie en wordt goed geholpen. Dit moet doorgaan. Alleen, wanneer het formeele gezag (w.o. de politie) gesteund wordt door het moreele gezag van de ondergrondsche werkers tijdens den bezettings-tijd, went de bevolking in den kortst mogelijken tijd weer aan de normale gezagsverhoudingen. Daarheen wil de bevolking heel gaarne terug, zooals dagelijks gemerkt wordt. Dit doel moet in de instructie opgenomen worden. Nu wordt daarin een naast elkaar werken als het

beste aangeprezen, maar er moet een naar elkaar toe groeien zijn om tot eenheid te komen.

Afgesproken wordt, dat de aanwezige „illegale” juristen de ziel van de instructie zullen trachten te veranderen in een concept, waaruit blijkt, dat de eenheid het doel is van alle voorloopige regelingen. Binnen enkele weken na de vestiging van het M.G. moet die eenheid overal een feit zijn. Hoekstra zal dit concept aan den Prins en den C.S.M.G. voorleggen.

Ook tegen de practische regeling bestaan bezwaren. B.v. hoe zal de veelhoofdige illegaliteit constateeren, dat de politie voldoende gezuiverd is? Ook meent men, dat de Raad niet representatief zal zijn. De regeling in Nijmegen acht men de meest gunstige en nu men ervaring heeft, zal het in andere plaatsen veel vlotter kunnen loopen. Maar Nijmegen is niet gekend in deze zaak, hoewel een rapport onlangs werd ingezonden.

Ten laatste werd er op gewezen, dat Maj. Blauw in een moeilijke positie komt. Deze instructie zal hij moeten handhaven. De politie mag dan niet meer arresteeren. De Raad, die de politie daartoe kan machtigen, is er nog niet. Iedereen wordt machteloos gemaakt, daar, volgens den heer Hoekstra, de lastgevingen zijn ingetrokken. De regeling in Nijmegen wordt afgebroken en iedereen ontevreden. Zonder uitzondering maakt men hiertegen bezwaar.

De heer Hoekstra meent, dat den volgenden dag een regeling gevonden zal worden om dit te voorkomen. Hij meent dan een machtiging te kunnen afgeven om voorloopig op den ingeslagen weg door te gaan en de politie arrestatiebevoegdheid te laten houden.

Brussel, 15 November 1944.

De Res.lt.

(w.g.) P. W. WIEBENGA.

BIJLAGE 149

Correspondentie d.d. Januari/Februari 1945 inzake de positie van de heer Speyart van Woerden

A

NETHERLANDS ROYAL GOVERNMENT
CABINET OF THE PRIME MINISTER
Telephone No. Regent 2141

Arlington House,
Arlington Street,
London, S.W. 1.

Vertrouwelijk

*Den Heer Mr. Dr. J. G. van Heuven Goedhart,
Minister van Justitie.*

Amice Collega,

Zeer alarmeerende mededeelingen maken het dringend noodig, dat ge ten spoedigste hierheen komt, vergezeld van den Procureur-Generaal Speyart van Woerden. Ik heb de moeilijkheden besproken met

Mr. van Angeren, die geheel met mij accoord is, dat een spoedigst komen van U beiden naar Londen vereischt is. Hedenmiddag had ik over de moeilijkheden een bespreking met H.M. de Koningin. Deze verzocht mij terstond stappen te nemen ten einde Uw beider komst hierheen te bevorderen. Mede namens H.M. de Koningin doe ik U derhalve het bovenvermelde verzoek.

De beste weg zal zijn, dat U reist via Brussel, waar de Gezant de Heer Procureur Generaal een diplomatiek paspoort kan geven.

Ik zend U ook nog telegrafisch bericht.

Generaals Kruls, die van de zaak op de hoogte is, zal zorg dragen, dat deze brief U bereikt.

Veel groeten,

t.à.v.

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

B

29 Januari 1945.

Aan de Koningin,

De ondergeteekende moge zich veroorloven Uwer Majesteit diep eerbiedig het navolgende mede te delen.

Donderdagavond j.l. ontving hij in Oisterwijk van Prof. Gerbrandy de mededeeling, dat uiterst alarmeerende berichten de overkomst van den Procureur-Generaal bij het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch en van hemzelf dringend noodzakelijk maakten; aangeraden werd via Brussel te reizen met het oog op de documenten voor de reis naar Engeland van den heer Speyart van Woerden; medegedeeld werd voorts, dat Generaal Kruls van „de moeilijkheden” — die niet waren aangeduid — op de hoogte was. Nog denzelfden avond heeft ondergeteekende den heer Speyart verwittigd en den volgende ochtend is hij met hem via Brussel naar Ostende gereisd; de aankomst in Londen was onmogelijk vóór Zaterdagmiddag ± 5 uur. In Brussel heeft de Generaal Kruls aan den aard der moeilijkheden mededeeling gedaan. Al was uiteraard ondergeteekende onbekend, dat die moeilijkheden een zoo accuut stadium hadden bereikt, onbekend waren zij ondergeteekende geenszins. Reeds in December van het vorig jaar heeft ondergeteekende de soms prikkelende houding van den heer Speyart uitvoerig met dezen besproken.

De heer Speyart, die in 1940 door een politie-man-N.S.B.-er is verraden en gearresteerd en die in 1944 vermoed uit de gijzeling ontsnapte, heeft naar ieders oordeel, ook naar dat van de illegaliteit en van den Generaal Kruls, met bijzondere toewijding en energie zijn taak hervat en in korten tijd zeer veel tot stand gebracht. Evenwel: hij is een antithetische figuur, die op velen prikkelend werkt en die bij de illegaliteit, vooral door een tendentieuze weergave van een tusschen Mr. Abbing en hem gevoerd gesprek, wantrouwen heeft gewekt. Ofschoon bij de vaststelling van de door Generaal Kruls uitgegeven richtlijnen inzake de rol van de politie óók met de leiding der illegaliteit volkomen overeenstemming is bereikt geloofd die illegaliteit niet, dat de heer Speyart een loyale inschakeling der illegaliteit — die ondergeteekende dringend noodzakelijk acht — beoogt. Er is hier geen sprake van een zakelijk verschil, doch van een „sfeer”, die geprikkeld en verbitterd is en die gevaren herbergt als de door Generaal Kruls op grond van door hem ontvangen mededeelingen aangeduide. Het bleek het pertinente oordeel van Generaal Kruls, dat deze „sfeer” via een loyale doorvoering van de richtlijnen en een tijdelijke uitschakeling van den heer Speyart zoodanig kan zijn verbeterd, dat de Procureur-Generaal zijn werk zou kunnen hervatten. Op grond van deze mededeelingen heeft ondergeteekende reeds in Brussel, en in het bijzijn van den heer Speyart, tegenover

Generaals Kruls het in de volgende punten samengevat standpunt ingenomen:

I. Het is een bewijs van zeer juist beleid van Generaal Kruls, dat hij het risico van een ernstig incident niet wil aanvaarden, doch zulk een incident wil voorkomen.

II. Boven alle belangen gaat het belang van bevrijd gebied, dat een vermindering van daar voorhanden, en door de rede van den heer Burger ontstellend aangewakkerde, spanningen vordert.

III. De te treffen oplossing is alleen dan rechtvaardig, indien zij den heer Speyart, die zich volledig aan zijn werk heeft gegeven, niet onteert.

De Generaal Kruls kon zich met deze drie uitgangspunten volkomen vereenigen en de ondergeteekende heeft vervolgens naar een oplossing gezocht, die de drie bovengenoemde punten recht doet wedervaren. Deze oplossing is aldus gevonden, dat

a. de heer Speyart van Regeeringswege de opdracht krijgt om zich in Amerika te orienteeren omtrent outillage etc. der politie;

b. zoo spoedig mogelijk een communiqué wordt uigegeven, waaruit van deze opdracht blijkt, welk communiqué den heer Speyart volkomen in zijn waarde laat.

De ondergeteekende veroorlooft zich den tekst van het onder b. bedoelde communiqué bij dezen brief te voegen. Uit dien tekst blijkt, dat de afwezigheid van den heer Speyart op „ten hoogste twee maanden” is gesteld. Daaraan moge de ondergeteekende toevoegen, dat hij voornemens is om, indien zulks alsdan nog tot zijn bemoeienis zal behooren, met den Generaal Kruls over de wenschelijkheid van den terugkeer te rade te gaan, wijl hij, gelijk moge zijn gebleken, diens beleid in deze aangelegenheid waardeert en het op zijn weg acht dit beleid te steunen. De ondergeteekende meent, dat hij, aldus handelende, de uiteenlopende belangen zoo goed hij dat kan tegen elkander heeft afgewogen en hij verheugt zich erover, dat de heer Gerbrandy, de Generaal Kruls en de betrokkene zelf deze oplossing als juist hebben aanvaard. Daaraan moge ondergeteekende toevoegen, dat hij Woensdag a.s. — het communiqué zal dan zijn gepubliceerd en zulks zal ongetwijfeld rust bevorderend werken — tezamen met den Procureur-Generaal naar Nederland hoopt terug te keeren. De Procureur-Generaal draagt daar zijn ambt tijdelijk over (de heer Deelen is een in de illegaliteit hoogelijk gewaardeerde figuur) en zal ongeveer tien dagen na aankomst in Nederland via Londen naar Amerika vertrekken.

Van Uwe Majesteit de onderdanige dienaar,

(w.g.) G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

15 Februari 1945.

*Den Heere Mr. E. Baron Speyart van Woerden,
Procureur-Generaal bij het Gerechtshof
te Den Bosch,
N. Prinsenkade 6, Breda.*

Zeer geachte Heer Speyart,

Het spijt mij uit onze besprekingen van de laatste dagen te hebben moeten concluderen, dat de oplossing van de moeilijkheden, waarvoor ons de alarmeerende mededeeling van den generaal Kruls heeft gesteld, door U niet langer kan worden aanvaard. Bij die oplossing was ik er vanuit gegaan, dat de geprikkelde stemming van de illegaliteit tegen U door een functioneele uitschakeling van ongeveer twee maanden en een in praktijk brenging gedurende dien tijd van de richtlijnen inzake arrestaties, gelijk die door het M.G. zijn uitgegeven, zou kunnen worden overwonnen. Zoo was ook het oordeel van den generaal en het deed mij genoegen, dat U tijdens onze besprekingen in Londen de opdracht aanvaardde die ik U verzocht te willen uitvoeren, het doen van een aantal politionele onderzoeken in de Vereenigde Staten.

Na onzen terugkeer heeft het circuleeren van allerlei geruchten over een definitieve verdwijning U begrijpelijkerwijze wantrouwig gemaakt en daarnaast blijkt mij, dat een tijdelijk alleen laten van Uw bejaarde moeder, die tijdens Uw gijzeling U toch reeds jaren heeft moeten missen, voor U onaanvaardbaar is.

Wat die geruchten betreft, daaraan zou ik geen waarde hechten; ik herhaal met allen nadruk mijn verzekering, dat ik aan niets dan een tijdelijke uitschakeling dacht en denk en mij nimmer een defini-

tieve uitschakeling van welke zijde ook laat opdringen. Nu intusschen het reisplan door Uw nader inzicht van de baan moet, hoop ik op een oplossing, waarbij dat reisplan strikt gescheiden blijft van de tijdelijke functioneele uitschakeling. Die uitschakeling acht ik noodzakelijk en wel in dien zin, dat de Heer Deelen met ingang van Vrijdag 16 Februari a.s. gedurende een tijd van ten hoogste twee maanden het politionele gedeelte van Uw taak volledig overneemt. Halfheid is te dien aanzien uit den booze en voor mij ook niet aanvaardbaar. Ten opzichte van den termijn maak ik twee opmerkingen: eenerzijds dat ik het redelijk vind t.z.t. nog het advies in te winnen van den generaal Kruls, aan wiens goede trouw ik geenszins het recht heb te twijfelen, anderzijds dat ik het vanzelfsprekend oordeel, dat U bij een bevrijding van het land binnen twee maanden, gerekend van 16 Februari 1945, indien zulks, hetgeen ik verwacht, niet op eenigerlei bezwaar bij den generaal Kruls stuit, eerder Uw ambt weer opvat. De vraag is nu, of de generaal Kruls bereid wordt gevonden ermee accoord te gaan, dat U eenerzijds functioneel in den aangegeven zin zijt uitgeschakeld, anderzijds in bevrijd gebied blijft, zij het strict particulier en met den wensch om zoo min mogelijk officieele contacten op te nemen. Ik hoop, dat deze oplossing door den generaal redelijk zal worden geoordeeld; ik van mijn kant kan er mij volkomen mee vereenigen.

Intusschen moge U aan dezen brief, waaraan ik geenszins een vertrouwelijk karakter toeken, de zekerheid ontleenen, dat mijnerzijds Uw terugkeer in Uw ambt bij voortduring als vanzelfsprekend is beschouwd.

Met de meeste hoogachting,

De Minister van Justitie.

Nota d.d. Maart 1945 van de heer van Heuven Goedhart aan de Minister-President inzake de bevrijding van het Noorden des lands

NOTA INZAKE DE BEVRIJDING VAN HET
NOORDEN DES LANDSI. De achtergrond, waartegen de bevrijding zich zal
voltrekken

Uit een brief van den leider der „Parool”groep¹⁾ gedateerd 8 Januari 1945 en aan mij gericht, blijkt, dat reeds toen de hongersnood in Noord-Nederland een kritiek stadium begon te bereiken en er is dus weinig verbeelding voor noodig om den toestand op den huidigen datum te taxeren. De afmatting, die door den honger ontstaat, wordt verergerd door de onophoudelijke razzia's, die de vijand onderneemt en als gevolg waarvan honderdduizenden voortdurend in alarmtoestand en in schuilhoeken leven.²⁾ Een tweede oorzaak van verergering van den hongertoestand ligt in de geallieerde bombardementen, met name op V2-startplaatsen, spoorwegknooppunten en havens. De bevolking leeft in een uiterste zenuwspanning en is overprikkeld.

Niettemin houdt het verzet zeer krachtig stand. Uit den zooëven geciteerden brief blijkt, dat alleen „Het Parool” al per week 40 000 exemplaren verspreidt, waarnaast nog honderdduizenden nieuwsbulletins per maand, zoodat deze groep maandelijks meer dan een millioen geschriften in circulatie brengt. Ook de andere groepen verhoogden tegen allen druk hun activiteit en de Gestapo harerzijds zet er alles op om de leiding van het verzet te arresteeren.³⁾

De brief wijst erop, dat meer en meer duidelijk wordt, dat het straks, na de bevrijding, minder om de tegenstellingen legaal—illegaal of oud—jong dan wel om de tegenstelling conservatief—vooruitstrevend zal gaan. In dit verband worde opgemerkt, dat de Landelijke Organisatie voor hulp aan Onderduikers (L.O.), de Knokploegen (K.P.), het Prot. Chr. Schoolverzet en „Trouw” een manifest hebben uitgegeven, waarin zij zeggen zich te stellen op het standpunt van de „Christelijke grondslagen van ons volksleven”. „Trouw” heeft de betekenis van deze uitspraak ten eerste verduidelijkt door erop te wijzen, dat „verzet” geenszins met neiging tot sociaal-politiek radicalisme vereenzelvigd mag worden. Met andere woorden: de hiergenoemde vier groepen zullen straks „conservatief” (Terug naar 1940) blijken te zijn.⁴⁾ Aan den anderen, den „radicalen”, kant staan de groepen Vrij Nederland, Raad van Verzet, Parool, Waarheid, Ons Volk, Je Maintiendrai, Vrije Kunstenaar en een aantal kleinere.

Ik moet reeds hier wijzen op het bestaan van een derde, zich „non-politiek” noemende, strooming, hoofdzakelijk vertegenwoordigd in den Orde Dienst (O.D.) en het Nationaal Comité van Verzet (N.C.). Ik ben mij ervan bewust, dat het in Londen niet raadzaam is een critische opvatting over den O.D. te hebben, maar acht het in 's lands belang daarvan niettemin te doen blijken. De O.D. is, als de meeste illegale groepen, niet „homogeen”. Hij heeft — ik heb dat uiteraard nimmer ontkend, want de feiten spreken voldoende — uitnemend inlichtingswerk gedaan. In den O.D. ligt echter, reeds sedert zijn oprichting, de kern van een „Oranjefacisme”, een constructie, die ervan uitgaat, dat „de partijen” weg moeten en de Koningin, met een „sterk” Koninklijk Kabinet, de leiding der zaken persoonlijk in handen moet nemen. Dit „Koninklijk Kabinet” zou dan vooral uit militairen, immers „boven de politiek” staanden, moeten zijn samengesteld. Deze Oranjefascistische strooming heeft de jaren door in Londen een filiaal gehad in het „Bureau Inlichtingen”, waarbij ik op prijs stel den Majoor Mr. Fock, thans leider van het Bureau, uitdrukkelijk uit te schakelen, wyl ik hem als een even voortreffelijk als belangeloos vaderlander heb leeren kennen. De rol, die dit Bureau onder de uiterst tendentieuze leiding van de toenmalige Majors Somer en Van Houten heeft gespeeld, moet verderop in dit rapport incidenteel nog ter sprake worden gebracht.⁵⁾

Het is noodzakelijk te beseffen, dat „boven de rivieren” de overgrote meerderheid „links” is, in tegenstelling tot hetgeen thans bevrijd gebied te zien geeft, waar rechts de overhand heeft (85 % R.K., die reeds nu door de R.K. Kerk met vaste hand naar hun oude organisaties, dagbladen etc. worden teruggedreven). De radicalisering, die op elken oorlog (zie 1918) volgt, en die zich bijvoorbeeld in Engeland manifesteert door het feit, dat bij alle „by-elections” alle conservatieve zetels aan de radicalen verloren gaan, ontstaat veel minder door oorlogsinspanning dan door oorlogsleed. Vandaar, dat zij na 1918 in Frankrijk en België veel sterker was dan in Engeland en Amerika. Er is, naast Polen en Griekenland (wellicht straks ook

Noorwegen), geen land aan te wijzen, waar het oorlogsleed zulk een ontzettende afmeting heeft aangenomen als in Nederland. Vertoonen de Polen (de Lublinregeering) en Grieken (de burgeroorlog) dan ook een heftiger radicalisering dan de Franschen of Belgen, waar het oorlogsleed veel geringer was dan ginds, in Nederland boven de rivieren moet met een uiterst krachtige radicalisering eveneens rekening worden gehouden. Naast apathie en prikkelbaarheid zal zich bij de massa een radicalisme voordoen, dat de reactie is op de doorstane beproevingen.⁶⁾

II. De zin der „vernieuwing”

In bezet gebied doet zich het hoogst belangrijke verschijnsel voor van een toenemende doorbreking van de oude politieke controverse, waarin „Christendom” identiek was met „conservatisme” en „ongeloof” met „radicalisme”. Deze doorbrekingstendens dateert al van lang voor den oorlog, maar zij heeft eerst nu quantitatief en kwalitatief groote betekenis verkregen. Geen illegale groep teekent die doorbreking beter dan „Vrij Nederland” met zijn zeer grooten aanhang.⁷⁾ Deze groep, waarin tal van uiterst bekwame en belangrijke landgenooten medewerken, is èn „Christelijk” èn „radicaal”. De tegenstelling tusschen deze groep en „Trouw”, L.O., K.P., Schoolverzet, is er derhalve een, die op sociaal-politiek terrein ligt, en die tegenstelling is, van de zijde van „Trouw” etc., feller dan de nog slechts „theoretische” controverse tusschen Vrij Nederland en de radicale groepen. Immers deze laatste tegenstelling is er een van „platform” (grondslag: Evangelie, tegenover grondslag: humanisme) en in de praktijk zijn de programma's van deze groepen (die dan ook verleden jaar gezamenlijk een principieel Manifest uitgaven) vrijwel verwisselbaar. Indien men de situatie alleen uit politiek-organisatorisch oogpunt beziet, kan men omtrent de „vernieuwing” drieërlei zeggen:

I. In „Christelijke” kringen (vroeger A.R., R.K., C.H.) is, met name bij de jongere generatie, de identificatie van „Christendom” met maatschappelijke conservatisme niet meer onaanvechtbaar. Integendeel: zeer duidelijk wordt in die kringen deze identificatie doorbroken ten gunste van een verbinding tusschen Christendom en een recht op dat Christendom wortelend radicalisme. Deze doorbreking is in sterke mate een „generatieverschijnsel” (jong—oud).

II. Wat reeds radicaal was, is het in sterkere mate geworden en de „gematigde” groepen zijn evenzeer aan het opschuiven naar links. Vandaar, dat de communisten thans bij vrije verkiezingen in stede van 2 % veelmeer 10 à 15 % van de stemmen zouden halen. Vandaar ook, dat het dubieus is, of de Vrijzinnig Democratische Bond weder opgebrecht zal worden dan wel deze Bond zich zal oplossen in een verbrede S.D.A.P.

III. De „conservatieve” groepen (Trouw, A.R. etc.) bevinden zich reeds nu, gelijk zij in hun manifest blijk geven te beseffen, in een defensieve positie.⁸⁾ Deze positie is te zwakker, nu zich in het kamp der R.K. Staatspartij (tot 1940 de facto één conservatief blok) splijting vertoont en een deel daarvan (de Jong-Katholieken) zoo sterk naar radicalisme helt, dat de Kerk in een of anderen vorm een „linkervleugel” of zelfs twee R.K. partijen — een rechtsche en een linksche — zal moeten tolereren.

De doorbreking van de oude identificatie Christendom—conservatisme en de splijting van het R.K.-blok beteekenen tezamen den eindelijk en naar men mag aannemen definitieven dood van „de coalitie”.⁹⁾ De conclusie is, negatief, dat Nederland geen conservatieve meerderheid meer kan opleveren, positief, dat slechts een radicaal georiënteerde regeering zich kan presenteren en handhaven.

Het is echter uiterst kortzichtig de situatie alleen uit den politiek-organisatorischen hoek te zien. Immers naast en achter de „radicalisering” staat de „vernieuwing”, die zich in de besten des lands individueel, in ongelijke mate en gestalte uiteraard, aan het voltrekken is en die zich reeds op velerlei wijzen aan de massa meedeelt. Als voornaamste elementen van die vernieuwing duid ik aan:

1. Relatieveering van de „verschillen” en veel hogere waardeering van wat ons „als Nederlanders” verbindt.

2. Regeneratie van het vrijheidsbegrip, dat bezig is terug te keeren tot zijn oorspronkelijk, zedelijk, karakter: tegelijk vergunnend èn verplichtend.¹⁰⁾

3. Toeneming, in verband daarmee, van den „public spirit”: bereidheid om de groote waarde van „honneur et patrie” te erkennen en daarvoor persoonlijke offers te brengen.

4. Waardeering van karakter boven bekwaamheid, en, in het algemeen: reactie tegen exclusief intellectualisme. In nauw verband daarmee: eisch tot zuivering van alle gelederen, waarbij niet alleen de notoire „verraders”, maar ook de „slappen”, de „zielloozen” verdwijnen.¹¹⁾

5. Erkenning van de menselijke waardigheid als kernstuk van de democratie; verwerping, als consequentie dier erkenning, van de in menig opzicht mensch-onwaardige sociaal-economische verhoudingen van vóór 1940 (massale werkloosheid etc.)

6. Verlangen naar een leiding, die de natie met een nationaal ideaal weet te bezielen in stede van, door eigen wankelmoedigheid en vrees, haar de gelegenheid te geven in haar onderling gekrakeel als natie ten onder te gaan, gelijk zij dat de laatste tachtig jaar alreeds bezig was te doen.¹²⁾

III. De positie van „Oranje” in het nieuwe Nederland

Het is nuttig, tot goed begrip van de zaak waarom het gaat, onderscheid te maken tusschen „populariteit” eenerzijds, „verankering in het volksleven” anderzijds. Het is een uiterst gelukkige, zelfs een zegenrijke, omstandigheid, dat het Koninklijk Huis bij het volk heden meer populair is dan ooit tevoren. Zegenrijk, want daardoor zal Hare Majesteit het tegenwicht bij uitstek blijken te zijn tegen extreem-linksche, ook geweld niet schuwende, stroomingen. Het is echter noodzakelijk, daaraan onmiddellijk toe te voegen, dat die populariteit zeer snel zou vervluchtigen, indien niet van stonde af aan duidelijk wordt, dat de Koningin, met Haar zeldzaam sterk gevoel voor wat er in het volk omgaat, „aan den goeden kant” staat. De „goede” kant is de kant der Nederlandsche vernieuwing, der generatie van het Koninkrijk in *progressief-democratischen* zin. Terloops wijs ik erop, dat het altijd een der grootste en schoonste trekken der Oranjes was, dat zij — met den Zwijger te beginnen — in de schier „eeuwige” spanning tusschen „regenten” en „volk” altijd de zijde van het volk hebben gekozen. De Koningin, die reeds lang vóór 1940 — toen de opeenvolgende ministeries volkomen onmachtig waren om het volk te „bezielen” — herhaaldelijk, schoon strikt blijvend binnen de enge grenzen Harer constitutioneële positie, „naar het hart des volks” wist te spreken¹³⁾, is in de oorlogsjaren, juist door Haar zeldzame intuïtie ten aanzien van dat „volkshart”, geworden tot een der grootste Oranjes, te vergelijken slechts met den Zwijger en den Koning-Stadhouder. Maar: er dreigt hier zeer reëel gevaar. Dat gevaar ligt hier in, dat er een groep is, en geenszins een machteloze, die de Koningin meent te dienen (en in het gevlij te komen) door de voorstelling te wekken, dat ons volk nu „één” is; dat het geen partijen meer wenscht, maar „sterk gezag” onder de persoonlijke leiding van Hare Majesteit. Ziedaar de teneur bij een groot deel, zoo niet de meerderheid, van den O.D., ziedaar de politiek, in Londen door het Bureau Inlichtingen als filiaal van den O.D. gevolgd; ziedaar de teneur van allerlei figuren in het Militair Gezag (leider: niet Generaal Kruls, maar Kolonel Posthumus Meyjes), in den Staf van Z.K.H. Prins Bernhard (leiders: Overste van Houten, overgegaan van het Bureau Inlichtingen naar dien Staf, Majoor Mr. Six, Kapitein Frowein). Dezelfde teneur vindt Gij boven de rivieren in O.D. en Nationaal Comité van Verzet. Deze groep, met haar vele vertakkingen en zeer machtige relaties, vormt voor de toekomstige positie van ons Koninklijk Huis een zeer reëel gevaar. Zij is te vergelijken met de vroegere „regenten”. Zij wil het Militair Gezag verbinden met den Staf van den Prins en met den O.D. en het is dan ook uiterst typeerend, dat de krachten van deze groep hardnekkig beproeven om Overste van Houten bij Hare Majesteit te doen voordragen als Minister van Oorlog. Daarmee zou principieel het pleit zijn beslecht. De Overste is een O.D. man, hij is sous-chef van den Staf van den Bevelhebber Binnenlandsche Strijdkrachten en als Minister van Oorlog zou hij het Militair Gezag in handen hebben.¹⁴⁾ Ziet men in Londen het gevaar niet, dat zich hier zoo duidelijk aan het ontwikkelen is? Beseft men niet, dat ons volk zulk een „verlichte despotie” van een militaire klik geen drie weken draagt? Begrijpt men niet, dat zij, die dit spel spelen, het Koninklijk Huis een gruwelijken ondienst bewijzen door het van het volk te vervreemden en het voor een klik te monopoliseeren? Blijkbaar niet. In een verslag, dat de Kapitein Frowein (O.D. man) maakte van een in September 1944 in Eindhoven gehouden conferentie tusschen Majoor (nu Overste) van Houten (O.D. man) en een aantal leidende O.D. figuren wordt onomwonden gezegd, dat „de Regeering” „tegen den O.D.” is (een aperte leugen overigens), doch dat dit „niet erg” is, daar — en nu komt het — „de Koningin achter den O.D. staat”. Wie, die het gevaar van zulke drijverij doorziet, kan er zich nog over verbazen, dat het Bureau Inlichtingen, filiaal van den O.D., met groote beslistheid en zonder zweem van scrupule

in de keuze der middelen, letterlijk iedereen verdacht maakt en „wegwerkt”, die ondersteld zou kunnen worden „anti-O.D.” te zijn? Ziedaar waarom Warendorf, Visser 't Hooft, Bartels, Weidner, Roosenburg, Bosch van Rosenthal, de groepen Parool en Vrij Nederland de socialisten, ikzelf, tot elken prijs verdacht gemaakt, gekleineerd, zoo mogelijk geëcarteerd moesten worden. Deze methoden van verdachtmakingen, belastering, kleineering worden — ik moet zeggen: met groote subtiliteit en vaardigheid — ook jegens Hare Majesteit toegepast. Er is maar één doel: de grootheid van den O.D., die aan de macht moet worden gebracht en die dan als „Koninklijk Bewind” „chez vous, sur vous, sans vous” en „alles vóór, niets dóór het volk” zal spelen. Dat is, heel precies, wat zich achter de coulissen aan het voltrekken is. Dat is het gevaar, dat Hare Majesteit wellicht en Z.K.H. de Prins mijns inziens bepaaldelijk niet ziet. Want de registers verstaan hun vak en doen het met handigheid. Niettemin, het volk vertrouwt erop, dat Oranje, als vanouds, aan *zijn* zijde zal staan en het zou zich van Oranje afwenden, indien het zich daarin mocht blijken te vergissen. Ik voor mij ben er diep van overtuigd, dat Hare Majesteit te rechter tijd door het gevaar van de hierbedoelde adviseurs — die het natuurlijk best meenen, maar die van het volk niets hoegenaamd begrijpen — zal heen zien, maar ik mag dan wel hopen, dat het tijdstip waarop dit naar buiten blijken zal, niet ver meer is. Gij moet vooral niet het standpunt innemen, dat het „zoo'n vaart wel niet loopen zal”, want dan miskent Gij ten eenenmale zowel de radicaliteit van het nieuwe Nederland als de aversie van ons volk tegen „militair bewind”.¹⁵⁾ Laat mij mogen herinneren aan wat zich na de eerste rede van Hare Majesteit over het „Militair Gezag” in bezet gebied heeft afgespeeld (ik heb dat alles persoonlijk meebelevd en was een der opstellers van het geschrift, dat naar aanleiding daarvan door een aantal verzetsgroepen naar Londen werd gestuurd). Alleen de O.D. was over die rede verrukt en begon dadelijk hoog van den toren te blazen: nu „mochten” wij nog schrijven etc. maar straks zou de O.D. het heft in handen nemen en dan hadden wij „niets meer in te brengen”. „Wij”, dat was de illegaliteit buiten den O.D., zagen deze ontwikkeling met schrik — en toen arriveerde namens Hare Majesteit een koerier, die ons mededeelde, dat eerlijke critiek op die rede mocht worden gegeven. De koerier was Bartels en hij kwam van Visser 't Hooft. Daar onze kritiek via het Bureau Inlichtingen liep en dit O.D. filiaal dus noodwendig aan de weet kwam, hoe wij erover dachten, kan het u niet verwonderen, dat sedertdien Visser 't Hooft en Bartels beiden door het Bureau zijn tegengewerkt en zwart gemaakt zonder weërga. Maar Hare Majesteit hield een tweede rede, waaruit bleek, dat het Militair Gezag van zeer tijdelijken aard zou zijn en strikt *onder* de civiele Regeering zou staan. De linksche illegaliteit verklaarde zich volkomen gerustgesteld. Gij ziet het: Oranje aan de zijde van het volk, niet aan die van de regenten!¹⁶⁾ Maar die regenten geven het niet op! Zij hebben wegen gevonden naar het Militair Gezag, naar Hare Majesteit, naar den Staf van Z.K.H., en zij gaan voort met hun methoden van verdachtmaking en ecarteeren van „anti-O.D.” figuren. Gij weet, welk een verschrikkelijke ondiensten zij het Koninklijk Huis hebben bewezen door de politiek, die zij den Prins terzake van de arrestaties deden voeren, en waardoor zij hem, die als Bevelhebber der Strijdkrachten terecht zulk een enorme populariteit genoot, in allerlei opspraak hebben gebracht.¹⁷⁾ Geloof Gij, dat daarvan iets anders het gevolg is dan verwijdering tusschen Oranje en het volk? Hoed U vooral voor de identificatie van „het volk” in bevrijd gebied met „de illegaliteit”, welke illegaliteit nauwelijks als zoodanig gelden mag en die niets is, vergeleken bij de illegaliteit in het Noorden!¹⁸⁾ De Binnenlandsche Strijdkrachten¹⁹⁾ bevatten, als gevolg van de ongelukkige, rechtdraads tegen de zuivere bedoelingen van den Prins ingaande, tactiek van den Staf van Z.K.H., allerlei elementen, die nimmer iets met illegaliteit van doen hadden, en de Gemeenschap Oud Illegale Werkers, waarop het Militair Gezag steunt, bevat lang niet alle illegale werkers, zelfs niet vele van de belangrijkste. Niettemin heeft het Militair Gezag deze Gemeenschap aanvaard als „de” illegaliteit, waaruit straks nota bene „contact-officieren” naar nog bezet gebied gerecrueteerd worden.²⁰⁾ Dit alles bewijst niet alleen een allerbedenklijkst tekort aan begrip voor de situatie in Noord-Nederland en een weinig minder bedenkelijke naïviteit, doch, veel erger, een volslagen foutief begrip voor de belangen van het Koninklijk Huis en de Draagster van de Kroon, Brabant en Limburg sliken tenslotte heel wat. Het Noorden niet. Het Noorden zal van meet af aan zoeken naar de bewijzen van een zich herstellende democratie, naar verwezenlijking van zijn radicalisme en het verwacht, dat Hare Majesteit, naar Wier stem het deze jaren met zooveel hoop in het hart geluisterd heeft, aan de zijde des volks de onmiddellijke verwerkelijking van een progressief-democratisch beleid mogelijk zal maken.

IV. De „sprong” naar het Noorden

Ik moge tenslotte trachten de voorwaarden aan te geven, die vervuld zouden moeten zijn om te kunnen zeggen, dat de bevrijding van het Noorden en het opvangen van onze ongelukkige landgenooten daar zoo goed mogelijk zijn voorbereid.

Vooreerst: er moet een krachtige Regeering zijn. Wij leven in een waan, indien wij gelooven, dat er een à twee weken na de bevrijding een nieuw Kabinet kan zijn gevormd. De toestand zal zeer confuus, menige onontbeerlijke figuur onvindbaar of in Duitschland gevangen zijn. Overleg, waarop de meesten prijs zullen stellen, zal niet mogelijk en althans uiterst tijdrovend zijn. Hare Majesteit zal niet op den dag der totale bevrijding zelf kunnen terugkeeren. Kortom: eer er een „overgangskabinet” (duur- tot aan de verkiezingen, dat is ongeveer een anderhalf jaar na de bevrijding) kan optreden zullen er wel een paar maanden verlopen. Maar die paar maanden zijn de kritiekste. Men zal dadelijk moeten zorgen voor: VOEDSEL!!!, wat kleding, inboezeming van *vertrouwen* dat er krachtig wordt aangepakt, *bezieling* van het volk met den onwrikbaren wil om er weer bovenop te komen, *herstel van onmilitair gezag*, nadat ons volk vijf jaar onder militaire laarzen is vertrapt, *krachtige zuivering* in alle gelederen. Een duidelijk program van deze zes punten, behoorlijk uitgewerkt, ontbreekt volkomen.²¹⁾

Ten tweede: de kracht van de Regeering hangt mede in hooge mate af van twee factoren: a.) de persoonlijke rol van Hare Majesteit, en b.) de breedte en diepte van het Kabinet.

Ad a.) Wij hebben blijkbaar geen vaag idee van wat Hare Majesteit thans voor het volk beteekent. Trouwens ook de voorlichting, zoowel van de Regeering als van het Militair Gezag, faalt op dit punt volkomen. Toen de Duitschers Oostenrijk binnenrukten, in Maart 1938, lieten zij een (helaas voortreffelijke) toespraak van Seyss-Inquart wel tienmaal per dag uitzenden. Onze Koningin kan — en Zij alleen kan het — in de eerste dagen na de bevrijding de *stemming* van ons overprikkelde en uitgemergelde volk decisief beïnvloeden. Maar dan moesten Hare proclamaties, grootsch opgezet, prachtig uitgevoerd, reeds nu in millioenen exemplaren gereed liggen. Dan diende van Harentwege worden gezegd, waar het Militair Gezag staat en wat er gaat gebeuren. Het ziet er naar uit, dat wij de fout, in bevrijd gebied tot onze schade gemaakt, zullen herhalen en het volk zullen laten rondtasten in een aardeduister. Nu, na een half jaar bevrijding, weet nog niemand, hoe de gezagsverhoudingen liggen.

Ad b.) De Regeering heeft bij haar lastgeving tot spoorwegstaking en meer nog bij haar politiek ten aanzien van de „Arbeitseinsatz” een ontzaglijken vaderlandschen last op de schouders van den kleinen man gelegd. Dat is: op de schouders van veel meer dan vijftig procent van alle Nederlanders. Geloof Gij niet, dat het daarom hopeloos onbegrijpelijk voor dien kleinen, zich met „politiek” niet onledig houdenden man is, dat er nu een rechtsch Kabinet is opgetreden, waaruit alle linkschen zijn geweerd en dat deze zwenking naar rechts volslagen ontoegankelijk moet zijn voor een volk, dat door een berg van oorlogsleed heen bezig is te komen tot een sterke radicaliseering? Geloof Gij niet, dat dat volk niets hoegenaamd begrijpen kan van een wegsturen van Burger — wiens radiorede ik ten stelligste veroordeel — maar daartegenover een opnemen van Drs. Gispén, die in het Noorden, terecht, te boek staat als een der felle verdedigers van Dr. Hirschfeld? Weet Gij, dat wij in het Noorden dien Hirschfeld verachten, omdat hij in een rede heeft gezegd, dat een onderduiker „voor eigen risico” onderduikt en dat hij, Hirschfeld, daarmee „niets” te maken heeft? Weet Gij, dat deze Hirschfeld de beruchte Stamkaartenbeschikking heeft geteekend, die bedoeld was om ons onderduikers, via den honger te vangen? Weet Gij, dat deze Hirschfeld aan een van mijn vrienden, die geweigerd had een „Arierverklaring” te teekenen en die deswege uit zijn ambt werd ontslagen, een briefje schreef, waarin hij hem dringend vroeg die verklaring wèl te willen teekenen, wijl anders hij, Hirschfeld, in moeilijkheden zou kunnen geraken? Ik beoordeel geenszins menschen, van wie ik niets weet. Ik zeg alleen, dat vast staat, dat Drs. Gispén, Dr. Hirschfeld, zijn vroegeren ambtelijken chef, door dik en dun verdedigt en dat de door hem bestuurde Organonfabriek schatten aan leveranties aan de Duitse Wehrmacht heeft verdiend. Dit alles is misschien heel wel verklaarbaar, maar ik voorspel U, dat Gij er het Nederlandsche Volk boven de rivieren geen redelijke verklaring voor geven kunt. Zoomin als het voor dat volk verklaarbaar is, dat een man als Van Spaendonck nu een hooge functie bekleedt, terwijl wij weten, dat hij een aarts-collaborateur was.

Ten derde: zes maanden na het begin van de bevrijding functioneert er nog niet één gemeenteraad en niet één College van Provinciale Staten. Ten aanzien van de Staten-Generaal is er niet meer dan een plan in den vorm van een ongeteekend wetsontwerp. De bittere

ervaring in alle bevrijde gebieden leert, dat rustige, zakelijke discussie voorshands door de begrijpelijkerwijze losbrekende hartstochten gansch en al onmogelijk is. Wie in bevrijd gebied een paar maanden heeft gewerkt, moet de juistheid van deze stelling onderschrijven. Na de bevrijding van het Noorden is aanvankelijk confusie, bitterheid, stuurloosheid... en visschen in troebel water te verwachten. Het eenige, dat de groote meerderheid voelt, is: nu oppassen, dat wij niet van den democratischen weg worden afgeduwd en dat wij niet in het schuitje van vóór 1940 belanden. Maar hoe dat te concretiseeren, hoe te handelen — dat weet de massa niet. De Regeering moet positief sturen.²²⁾ Zij moet niet met discutabele plannen, maar met een kortlopend, „clear-cut”, program overkomen en zeggen: zóó gaat het nu. Helaas: ik zie van zulk een program zelfs den vagen omtrek niet. Het volk echter zal willen meespreken, „vertegenwoordigd” willen zijn. Ook op dit punt tast het in het duister.

Ten vierde: het volk in het Noorden is van huis uit afkeerig van „militair gezag”. Laat U niet misleiden door een Zuidelijke illegaliteit, die om meer bevoegdheden voor dat gezag roept. Zij heeft daarvoor twee redenen: de eerste is, dat zij, de Gemeenschap Oud Illegale Werkers, zelf steeds meer gezag aan het Militair Gezag ontleent en dat spelletje wel wil voortzetten, de tweede is, dat de Regeering niet regeert en men beu is van gezagloosheid. In bevrijd gebied, Gij weet dat, is het de facto zoo, dat het Militair Gezag boven de Regeering is gaan staan. Het den draak steken met de Regeering, gelijk dat door zekere elementen in het Militair Gezag geschiedt, wordt overgenomen door enkele leden van den Staf van Z.K.H., die aansturen op „Koninklijk Bewind”. De fout ligt niet bij den Generaal Kruls, wiens democratische interties ik geneigd ben te gelooven, maar bij figuren uit zijn omgeving en bij de Regeering, die geen enkele bestuurlijke doortastendheid aan den dag legt. Het Noorden zal echter in zulk een verhouding niet berusten. Onverantwoordelijk gezag verwerpt het, en verantwoordelijk gezag, dat geen verantwoording kan afleggen wijl het de daarvoor noodige representatieve lichamen niet instelt, verwerpt het evenzeer.

Ik heb in het voorgesagde willen trachten duidelijk te maken, waarom mijns inziens het signaal der bevrijding op zeer onveilig staat. Dat deed ik omdat ik het mijn plicht achtte te zeggen wat ik meen te zien, plicht ook tegenover hen, die mij hierheen zonden en die recht hebben op mijn verantwoording. Ik zou mij erover verheugen indien Gij aan deze nota eenige aandacht zoudt willen besteden, en voor eventueel door U noodig geoordeelde nadere toelichting ben ik gaarne te allen tijde tot Uwe beschikking.

Londen, Maart 1945.

(w.g.) G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

Aanteekeningen:

1). Dit is de man, die tezamen met Dr. H. B. Wiardi Beckman in Januari 1942 zou overkomen, waartoe Tazelaar naar Nederland werd gestuurd. Hij is 17 Januari gearresteerd, ter dood veroordeeld in December, uit Vught gevluht 2 Augustus 1943, waarna hij zijn illegale werk hervatte. Een der kernfiguren uit de illegaliteit.

2). April 1944 bedroeg naar onze schatting het aantal ondergedokenen 200.000. Het zal nu over het half miljoen zijn.

3). Zoo is onlangs „Sjoerd” gearresteerd, de leider van Vrij Nederland, en een van mijn beste oorlogsvrienden. Indien hij, hetgeen ik zeer vrees, wordt gefusilleerd, verliest het nieuwe Nederland daarmee een van zijn veelbelovende figuren.

4). Ik moge er den nadruk op leggen, dat zij uitnemend verzetwerk doen. Gij ziet hier het gevaar van pleidooien voor „100% vernieuwing”. De neiging tot vernieuwing bestaat bij sommigen heelemaal niet, bij anderen voor 100 %, en overigens in alle gradaties daartusschen. Vandaar dat ik altijd heb gepleit voor een verbinding van de „oude” en de „nieuwe” elementen, al zal daarbij zeker de klemtoon op het progressief-democratische element moeten liggen.

5). Ik zie maar af van citaten uit den ook naar Uw oordeel zoo „vergiftigden” brief, dien de Majoor Van Houten mij Augustus 1944 schreef. Die brief was het begin van een systematische campagne, die nimmer is opgehouden.

6). Die radicaliseering uit zich in het stellen van positief anti-kapitalistische eischen, in het roepen om strenge zuivering en in het eischen van den „right man in the right place” zonder te letten op de fameuse „evenredigheid”.

7). In deze groep vindt men dus een „Barthiaansch” element. Het is daarom, dat deze groep door de rechtsch-kerkelijke groepen nog feller wordt bestreden dan de socialistische.

8). Deze „defensieve” positie is echter niet op te vatten als een verdediging van het geloof tegen het ongelooft. Integendeel: men constateert in het bezet gebied een algemeene verbreding en verdieping van het geloofsleven. De verdedigende positie betreft de koppeling van geloof en maatschappijbeschouwing.

9). Zulks temeer, omdat de C.H. Unie het generatieverschijnsel zeer sterk kent en talrijke CH-jongeren naar links zwenken. Deze Unie is als bondgenoot in een coalitie niet meer bruikbaar.

10). Gij kunt in bevrijd gebied reeds constateeren (consulteer iemand als Mr. Dr. Van Rhijn of Dr. Ir. De Muralt er maar eens over), dat de arbeiders, vroeger gevangen in een eenzijdig „wij de rechten, gij de plichten” zich losmaken van de oude klassenstrijd-gedachte en zoeken naar een objectief sociaal recht, dat beide partijen rechten en plichten toedeelt.

11). Ik heb getracht die tendens op te vangen in mijn niet meer in behandeling gekomen voorstel om naast de te beperkte gronden van het Zuiveringsbesluit ontslag mogelijk te maken op den grond, dat de betrokkene niet meer voldoende publiek vertrouwen heeft om te worden gehandhaafd.

12). Elke terugkeer tot neutraliteitspolitiek is dan ook onmogelijk en zou het ook zijn, indien zij niet reeds om internationale redenen onmogelijk ware. Ook voor „geestelijke neutraliteit” is geen plaats meer. Dat wordt in Londen te weinig begrepen. De Nederlander is eerst in deze jaren begonnen wereldburger te worden.

13). Het is uit Hare redevoeringen, gehouden tusschen 1898 en 1940, gemakkelijk bewijsbaar, hoezeer Zij doordrongen is van de voor ons volk essentiele waarde van de geestelijke vrijheid en hoe Zij, overigens met bewustheid van het terzake van het geloof verdeeld karakter der natie, innerlijk beseft, dat ons volk, in wezen, protestantsch is en dat onze vrijheidsgeschiedenis, dat is: onze geschiedenis als volk, eigenlijk eerst bij de Reformatie begint.

14). De adviseurs van Z.K.H. bezorgen hem in het Zuiden ten hoogste, en dan nog alleen bij de illegale groepen, „populariteit”, maar geen „verankering in het hart des volks”, hetgeen voor hem, gelet op zijn toekomstige positie, van de allergrootste betekenis ware.

15). Ook in den Ministerraad heb ik herhaaldelijk op deze gevaren gewezen en „bereikt”: dat Majoor Van Houten tot Overste is bevorderd, een prominente plaats in den Staf van Z.K.H. kreeg etc. etc.

16). Gij herinnert U het boekwerk, waarmee het Bureau Inlichtingen geprobeerd heeft den kwaden trouw van Visser 't Hooft te

bewijzen. Gij weet ook, dat er later in Eindhoven een bespreking tusschen van Houten, Somer en Visser 't Hooft heeft plaats gevonden en dat er van alle beschuldigingen toen niets, zegge *niets* is overgebleven.

17). Het arrestatiebevel van 20 September 1944 was een creatie van Overste Van Houten en een volkomen onwettig stuk. *Hinc illae lacrimae!*

18). Het moet U toch iets zeggen dat van de 18 leden van het Centraal Adviescollege der Illegaliteit in heel Brabant, Limburg en Zeeland tezamen zegge één lid (mr. Holla) woont, tegen 17 benoorden de rivieren.

19). Is het U bekend, dat (zie Publicatieblad Militair Gezag no. 18 van 10/2) de Chef Staf de arrestatiekwestie voor nog bezet gebied in dier voege heeft geregeld, dat de troepen van Z.K.H. die arrestatiebevoegdheid nu in vollen omvang hebben gekregen? Blijkbaar heeft men uit ervaring in het Zuiden niets geleerd. In het Noorden geschieden straks dus alle arrestaties „in naam van Oranje”. Gij stelle U eens voor wat het zeggen wil, wanneer de communistische knokploegen in Amsterdam en Rotterdam wettelijke arrestatiebevoegdheden bezitten! Overigens heeft het Militair Gezag — dat „onder” de Regeering heet te staan — deze geheele materie buiten eenig overleg van welken aard dan ook met de Regeering, eigenmachtig geregeld.

20). In plaats van deze „contactofficieren” te aanvaarden zal het Noorden ze veeleer met het Militair Gezag tezamen van de tafel blazen.

21). De Regeering neemt nu zelfs eenigszins de houding aan, dat zij alleen met bevrijd gebied te maken heeft en beroept zich tegenover bezet gebied wederom op haar demissionair karakter. Psychologisch is dat volkomen verkeerd. Natuurlijk treedt straks de Regeering af, maar zij verlamt en zichzelf en het publiek vertrouwen door het daarover aldoor te hebben. De Regeering heeft na de bevrijding maar een ding te doen: te regeeren.

22). In het voortreffelijke boek „De Toekomst der Vrijheid” van den Zwitser Hermann Steinhausen, in ons land verschenen met een uitnemende inleiding van Prof. Huizinga, wordt erop gewezen, dat de massa voor elke zekerheid die men haar ontnemt, een andere zekerheid in de plaats verlangt. „Een principieel twijfelende massa is niet denkbaar”.

(w.g.) G. J. v. H. G.

BIJLAGE 151

Enige stukken betreffende het verrichten van arrestaties

Geheim

4 October 1944.

No.: DSMG/160.

Aan alle officieren van het Militair Gezag

Bij dezen bericht ik U, dat de volgende richtlijnen zijn vastgesteld ten aanzien van:

- a. de positie van de organisatie van ondergrondse strijders *in bevrijd gebied* en hun verhouding tot M.G.
- b. de gedragslijn te volgen bij het verrichten van arrestaties.
- c. de vorderingen.

Ad a. Onder goedkeuring van Z.K.H. Prins Bernhard, als bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten, is besloten:

1. Uit de leden der ondergrondse organisaties, die bereid zijn gewapenderhand aan den strijd te blijven deelnemen, worden voorzover zij daartoe geschikt zijn en daaraan behoefte bestaat, „stoottroepen” gevormd. Deze „stoottroepen” blijven onder de bevelen van Z.K.H. Prins Bernhard, als bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten.

2. De leden van ondergrondse organisaties, die niet behooren tot de „stoottroepen” kunnen worden opgenomen in eenheden van den bewakingsdienst. Z.K.H. kan de eenheden van den bewakingsdienst onder zijn bevelen houden en bestemmen voor tactische opdrachten op verzoek der geallieerden, dan wel deze eenheden overdragen aan het Militair Gezag.

3. Het Militair Gezag kan de beschikking verzoeken over stoottroepen en eenheden van den bewakingsdienst, die onder de bevelen van Z.K.H. zijn gebleven, overeenkomstig de regelen gesteld in art. 4 van de Instructie van den Bevelhebber der Nederlandsche Strijdkrachten.

4. De eenheden van den bewakingsdienst, die onder de bevelen van het Militair Gezag worden geplaatst, zullen in de eerste plaats worden bestemd voor de Grens- en Bewakingscompagnieën, welke volgens de reeds verstrekte Instructie zouden worden opgericht. Indien op deze wijze in de behoefte aan Grens- en Bewakingscompagnieën volledig kan worden voldaan, geschiedt de oprichting dezer compagnieën *niet* overeenkomstig de reeds verstrekte recruteringsinstructies. In tegengesteld geval worden zij overeenkomstig die instructies aangevuld.

5. Indien uit de onder de bevelen van het Militair Gezag gestelde eenheden van den bewakingsdienst meer compagnieën kunnen worden gevormd dan het aantal bewakingscompagnieën dan kan van dit aantal worden afgeweken. Militaire Commissarissen, die van oordeel zijn, dat zij beschikken over een te groot aantal bewakingscompagnieën, dienen bij den Chef Staf Militair Gezag onverwijld een voorstel in tot demobilisatie van een deel daarvan. De Chef Staf Militair Gezag kan in dat geval bepalen, dat een aantal compagnieën niet meer doorlopend in werkelijken dienst zullen blijven, doch zullen worden bestemd tot reserve compagnieën. Deze reserve compagnieën zullen volgens nader te verstrekken aanwijzingen een of meer malen per week bijeen komen om hun verband te bewaren en geoefendheid te behouden.

6. Hoewel volgens vorenstaande regeling de vorming van eenheden van den bewakingsdienst tot de competentie van Z.K.H. behoort, kunnen de M. Cn. en de Vakcommandanten der Grensbewaking daarbij hun medewerking verlenen en het geval dienende het initiatief nemen.

7. De Militaire Commissarissen, die in hun gezagsgebied organisaties aantreffen, die waren opgericht met het doel de leiding te nemen bij het handhaven van orde en rust, zullen goed doen hun eigen staf te versterken door het daarin opnemen van personeel tot eerstgenoemde staven behorende.

De M. Cn. mogen hun staven echter *uitsluitend* met dit personeel vormen.

Komen zij in contact met leiders van stoottroepen, die om instructies vragen, dan verwijzen zij die naar de gewestelijke commandanten der stoottroepen.

Ad b. Ten aanzien van het verrichten van arrestaties is onder goedkeuring van Z.K.H. tot het volgende besloten:

1. De Binnenlandsche Strijdkrachten, waaronder behooren de Stoottroepen en de Bewakingseenheden, zijn uitsluitend bevoegd diegenen te arresteren, die voor de *militaire operaties* geacht kunnen worden gevaarlijk te zijn. Daartoe zal door mij aan bedoelde formaties een algemeene lastgeving worden verstrekt.

2. Alle arrestaties, die sedert de bevrijding hebben plaatsgevonden zonder dat zij berustten op een algemeene lastgeving van mij, zullen, indien de handhaving van de openbare orde en rust inbewaaringhouding vordert, door den betrokken M.C. moeten worden overgenomen door het doen opmaken van het voorgeschreven proces-verbaal.

3. De bewakingsdiensten zullen door Z.K.H. in de meeste gevallen waarschijnlijk direct ter beschikking gesteld worden van het M.G. Onder het M.G. zijn zij dan natuurlijk, op last van dit gezag, bevoegd alle arrestaties te verrichten, die noodig blijken te zijn. De Stoottroepen zullen alleen in zeer bijzondere gevallen, en voor zeer bepaalde tijd aan het M.G. uitgeleend kunnen worden. In dit geval geldt hetgeen voor arrestaties is bepaald ook voor hen. Hieruit volgt dat officieren M.G. aan de Stoottroepen geen bevelen of orders kunnen geven, zoolang die Stoottroepen niet, bij uitzondering en uitsluitend voor hulp aan het M.G. ter beschikking zijn gesteld door of namens Z.K.H.

4. Ontslag uit de bewaaring mag slechts geschieden door den M.C. of door mij, bij voorkeur na het advies te hebben ingenomen van daartoe ingestelde commissies. Indien de arrestatie is geschied wegens gevaar voor een militaire operatie, zal ten aanzien van de vrijlating steeds overleg moeten worden gepleegd met den betrokken Militairen Commandant. In geval van verschil van inzicht ligt de beslissing bij mij.

Ad c. Indien „stoottroepen” onder de bevelen van Z.K.H. voor de uitvoering van hun taak de beschikking moeten hebben over automobielen, huizen e.d., geschiedt de vordering daarvan bij voorkeur door het Militair Gezag. Indien de tusschenkomst van een bevoegden functionaris M.G. niet kan worden afgewacht, geschiedt de vordering door den bevoegden commandant van de betrokken „stoottroepen” onder opgave van alle details aan den M.C. in het gezagsgebied, waarin de requisitie plaats vond. In dat geval moet deze commandant aan dengene, van wien gevorderd wordt een vorderingsbewijs afgeven.

De M.C.'en zenden van alle vorderingen opgaven aan den Major Palstra.

Hij, die onrechtmatig vordert, zal worden vervolgd.

De Chef van den Staf Militair Gezag,

De Generaal-Majoor,

(w.g.) H. J. KRULS.

Een afdruk van de overeenkomstige bevelen van Z.K.H. aan de stoottroepen gaat hierbij.

Te velde, 10 October 1944

Aan alle Commandanten van zelfstandige eenheden der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten.

BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN

Algemeene instructie voor de Binnenlandsche Strijdkrachten

Bij dezen geef ik te verstaan, dat de volgende richtlijnen zijn vastgesteld ten aanzien van:

- a. de organisatie en de taak der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten;
- b. de gearagslijnen te volgen bij het verrichten van arrestaties door genoemde strijdkrachten;
- c. de gedragslijnen te volgen bij het doen van vorderingen voor deze Strijdkrachten.

Ad. a. 1. De Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten worden gerecruteerd uit de leden der voor dit doel erkende ondergrondse organisaties K.P. O.D. en R.v.V. en eventueel uit andere actieve verzetsgroepen.

2. De leden der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten moeten aan bepaalde eischen van geschiktheid voldoen en worden aangenomen al naarmate aan hen behoefte bestaat.

3. In het verband der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten wordt een ieder opgenomen in een functie, welke in beginsel onafhankelijk is van de positie, welke hij vroeger heeft ingenomen en van de organisatie, waartoe hij heeft behoord, doch welke uitsluitend bepaald wordt door persoonlijke bekwaamheid en ervaring.

4. Over den duur van het dienstverband en financieele regelingen zullen nadere mededeelingen volgen.

5. In beginsel liggen de werkzaamheden der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten binnen de landsgrenzen.

6. Toetreden tot de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten zal geen beletsel vormen tot het aanmelden als oorlogsvrijwilliger voor den strijd in het verre Oosten, en daartoe te worden opgeleid zoodra de gelegenheid is opengesteld.

7. De Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten hebben de bevoegdheid tot het verrichten van arrestaties, echter uitsluitend volgens de hieronder sub *b* neergelegde directieven.

8. De Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten hebben vorderingsbevoegdheid, volgens de hieronder sub *c* neergelegde directieven.

9. De Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten zijn te onderscheiden in Stoottroepen en Bewakingstroepen.

10. De Stoottroepen worden gevormd uit de leden van de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten, die bereid en geschikt zijn gewapenderhand aan den strijd te blijven deelnemen en naarmate aan hen behoefte bestaat. Deze Stoottroepen blijven onder mijne bevelen voor zoover zij niet bij uitzondering en tijdelijk door mij beschikbaar worden gesteld aan het Militair Gezag.

11. De Bewakingstroepen worden gevormd uit de leden der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten die niet toetreden tot de Stoottroepen. Ik kan eenheden der Bewakingstroepen onder mijn bevelen houden en bestemmen voor tactische opdrachten op verzoek der Geallieerden, dan wel deze troepen overdragen aan het M.G. De ter beschikking van het Militair Gezag gestelde Bewakingstroepen blijven deel uit maken van de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten.

12. Uit sub 10 en 11 blijkt, dat het Militair Gezag de beschikking kan verzoeken over Stoottroepen en eenheden van de Bewakingstroepen, die onder mijne bevelen zijn gebleven. Terbeschikkingstelling geschiedt echter niet zonder bijzondere goedkeuring door of namens mij gegeven.

13. Voor zoover de Stoottroepen hun bevelen voor operationeel optreden niet rechtstreeks van mij ontvangen, ontvangen zij die van den Geallieerden Commandant, aan wien zij onder mijn goedkeuring ter beschikking zijn gesteld.

14. De eenheden der Bewakingstroepen, die onder de bevelen van het Militair Gezag worden geplaatst, zullen in de eerste plaats worden bestemd voor de grens- en bewakingscompagnieën. Zij kunnen verder gebruikt worden voor andere bijzondere taken, zooals de bewaking van belangrijke objecten, het optreden als hulppolitie enz.

15. Indien Bewakingstroepen ter beschikking zijn gesteld aan het Militair Gezag, kan door Militaire Commissarissen personeel, behoorende tot de organisaties of de staven, waaruit deze troepen zijn voortgekomen, worden overgenomen in den staf dezer Commissarissen.

16. Zooals de Stoottroepen tijdelijk bestemd kunnen worden voor politie- en bewakingsdiensten, bestaat omgekeerd de mogelijkheid, dat in bepaalde gevallen eenheden van de bewakingstroepen tijdelijk worden gebruikt voor tactische opdrachten.

Ad *b*. 1. De Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten, waaronder gerekend worden de Stoottroepen en Bewakingstroepen, zullen uitsluitend op grond van het feit, dat bepaalde personen gevaar voor de militaire operaties kunnen opleveren, zelfstandig tot het verrichten van arrestaties mogen overgaan.

Een wettelijke lastgeving, gegrond op de bepalingen van het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg zal door den Chef Staf Militair Gezag hiertoe uitgevaardigd worden.

2. In geval eenheden der Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten ter beschikking zijn gesteld van het Militair Gezag, kunnen door hen alle arrestaties worden verricht, welke door het Militair Gezag worden opgedragen.

3. Indien een arrestatie op grond van het hierboven sub 1 ver-

melde heeft plaats gehad, kan ontslag uit de bewaring alleen plaats hebben door den Militairen Commissaris en in overleg met den Commandant Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten op wiens last de arrestatie werd verricht. Bij meningsverschil hieromtrent beslist de Chef Staf Militair Gezag.

Ad *c*. 1. Indien de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten voor de uitvoering van hun taak de beschikking moeten hebben over automobielen, huizen e.d., geschiedt de vordering daarvan bij voorkeur door het Militair Gezag; indien de tusschenkomst van een bevoegden functionaris M.G. niet kan worden afgewacht, geschiedt de vordering door den bevoegden Commandant van de betrokken formatie onder opgave van alle details aan den Militairen Commissaris in het gezagsgebied, waarin de requisitie plaats vond. In dat geval moet deze Commandant aan dengene, van wien gevorderd wordt, een vorderingsbewijs afgeven.

2. Hij, die onrechtmatig vordert, zal worden vervolgd.

*De Bevelhebber der
Nederlandsche Strijdkrachten,
De Luitenant-Generaal,*

(w.g.) BERNHARD PRINS DER NEDERLANDEN.

Afschrift van de overeenkomstige instructies aan de Militaire Commissarissen gaat hierbij.

STAF MILITAIR GEZAG

Bureau: Chef Staf.

Onderwerp:

Inbewaringstelling van personen.

Te Velde, 18 October 1944.

*Aan alle M.C., VakCn., E.T.O.'s en
Sectiehoofden van M.G.*

Door mij zijn thans twee algemeene lastgevingen gedaan betreffende het in bewaring stellen van personen. De eerste is opgenomen op blz. 22 van Publicatieblad Nr. 1, de tweede is gegeven op 12 October 1944 en met een begeleidend schrijven aan U toegezonden. De tweede algemeene lastgeving wordt opgenomen in Publicatieblad No. 6, dat dezer dagen zal verschijnen.

Ik vestig er Uw aandacht op, dat, blijkens het gestelde in vorenbedoeld begeleidend schrijven van 18 October j.l. is afgeweken van het gestelde in punt 1 onder *b* van mijn rondschriften van 4 October 1944, Nr. DSMG/160. Ik zag namelijk af van mijn in dat punt geuite voornemen om aan de Binnenlandsche Strijdkrachten een algemeene lastgeving te verstrekken.

Ik vestig er nadrukkelijk Uw aandacht op, dat indien personen zijn aangehouden, die niet vallen onder de eerste of tweede algemeene lastgeving en die naar het oordeel van den M.C. of den opsporingsambtenaar ook niet in aanmerking komen, om op grond van een persoonlijke lastgeving in bewaring te worden genomen (zie de vijfde alinea van Paragraaf I der toelichting op de Eerste Algemeene Lastgeving in Publicatieblad No. 1) deze terstond in vrijheid dienen te worden gesteld.

Ik *verbied nadrukkelijk*, dat vrouwen en kinderen met hun echtgenooten of vaders in bewaring worden genomen of hun wordt toegestaan betrokkenen in de plaats van bewaring te vergezellen. Zij mogen slechts in bewaring worden genomen, indien zij — op grond van hun eigen optreden — daarvoor in aanmerking komen.

In dit verband wijs ik op het bepaalde in de eerste algemeene lastgeving onder *d*, sub 3. Het in bewaring stellen van personen, die den leeftijd van 16 jaar nog niet hebben bereikt, mag slechts geschieden op grond van een persoonlijke lastgeving.

Indien door de arrestatie van een kostwinner een gezin onverzorgd achterblijft, dient ervoor gezorgd te worden, dat in hun ondersteuning wordt voorzien, terwijl, indien kinderen onverzorgd zouden achterblijven, maatregelen moet worden genomen, teneinde te verzekeren, dat zij elders verzorgd worden.

Ik draag U op maatregelen te nemen tot het bekend maken van vorenstaande bepalingen aan allen in Uw gezagsgebied, die daarvoor in aanmerking komen.

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,*

(w.g.) H. J. KRULS.

BIJLAGE 152

Stukken betreffende de voornemens van de Chef Staf Militair Gezag inzake de instelling van een Centrale Opsporingsraad

STAF MILITAIR GEZAG

Nr. 1673/88

Onderwerp:

Instelling en taak van Centralen Opsporingsraad.

Bijlagen: 5.

Te Velde, 30 November 1944.

*Aan den Heer E. Baron Mr. Speyart van Woerden
Procureur-Generaal bij het Gerechtshof
te 's-Hertogenbosch,
fg. Directeur van Politie.*

In bijlage sluit ik, ter Uwer bestudeering, een concept in van de beschikking tot het instellen van een Centralen Opsporingsraad en zijn opsporingsdiensten, een voorloopige instructie betreffende de zelfver taak en werkwijze, een concept-instructie betreffende de taak der Binnenlandsche Strijdkrachten, zoomede een instructie betreffende de taak der Politie, het geheel met het oog op het bereiken van een meer gecoördineerd verloop der werkzaamheden met betrekking tot inbewaringstelling van politiek verdachte personen.

Teneinde mij persoonlijk van Uw zienswijze op de hoogte te stellen en dit onderwerp met U te bespreken, moge ik U uitnoodigen mij op Woensdag 6 December te 11.30 uur te bezoeken in het gebouw van den Raad van Arbeid, Stratumschedijk te Eindhoven.

*De Chef van den Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,
(w.g.) H. J. KRULS.*

*Beschikking van den Chef van den Staf Militair Gezag
van 1944*

MILITAIR GEZAG

De Chef van den Staf Militair Gezag,

Overwegende, dat het noodzakelijk is regelen te stellen nopens de wijze, waarop de organisaties, die in Nederland gedurende de vijandelijke bezetting deel hebben genomen aan het verzet tegen den vijand, medewerking zullen verleen aan het Militair Gezag bij het opsporen van personen, die in het belang van de veiligheid van den Staat aan maatregelen van vrijheidsbeneming of -beperking dienen te worden onderworpen;

Heeft goedgevonden te bepalen als volgt:

Artikel 1

1. Er wordt ingesteld een Centrale Opsporingsraad, welke deel uitmaakt van den Staf van het Militair Gezag. Hij zetelt op een door den Chef van den Staf Militair Gezag aan te wijzen plaats.

2. De Centrale Opsporingsraad is samengesteld uit vier leden, welk aantal door den Chef van den Staf Militair Gezag kan worden uitgebreid tot ten hoogste zeven. De vergaderingen van den Centralen Opsporingsraad kunnen worden bijgewoond door den Chef Staf Militair Gezag of door een door hem aan te wijzen persoon. De leden van den Centralen Opsporingsraad worden benoemd door den Chef van den Staf Militair Gezag. Een lid wordt gekozen uit de politie, de overigen op gezamenlijke voordracht van de bestuurders of feitelijke leiders van de ondergrondse organisaties, welke gedurende de vijandelijke bezetting in belangrijke mate verdienstelijk werk hebben verricht.

Op gezamenlijke voordracht der bestuurders of feitelijke leiders der bovenbedoelde organisaties kunnen de leden van den Centralen opsporingsraad door anderen worden vervangen.

Ingeval de bovenbedoelde organisaties opgaan in een enkele organisatie geschiedt de benoeming of vervanging der leden van den Centralen Opsporingsraad op voordracht van het bestuur of de feitelijke leiders der laatstbedoelde organisatie.

Artikel 2

1. Namens den Chef van den Staf Militair Gezag worden door den Centralen Opsporingsraad in elk kanton een of meer opsporings-

diensten ingesteld en benoemd. Elke opsporingsdienst zal zijn samengesteld uit drie leden of meer als door den Centralen Opsporingsraad noodzakelijk zal worden geoordeeld in verband met de omstandigheden ter plaatse. Indien mogelijk zal in iederen opsporingsdienst ten minste één lid worden gekozen uit het personeel behorende tot de politie, van wien door den Centralen Opsporingsraad wordt geoordeeld, dat hij zich gedurende de vijandelijke bezetting niet op onvaderlandsche wijze heeft gedragen.

2. Indien ingevolge het bepaalde in het voorgaande lid door den Centralen Opsporingsraad meer dan een opsporingsdienst in een kanton wordt ingesteld, bepaalt hij voor elk der diensten het gebied, waarin zij werkzaam zullen zijn.

3. Een opsporingsdienst kan door den Centralen Opsporingsraad te allen tijde worden opgeheven. De Centrale Opsporingsraad is te allen tijde bevoegd een of meer leden van een opsporingsdienst van hun functie bij dien dienst te ontheffen en al of niet een of meer andere leden in derzelver plaats te benoemen.

Artikel 3

1. Namens den Chef van den Staf Militair Gezag kunnen door den Centralen Opsporingsraad inspecteurs worden benoemd. Zij zijn belast met toezicht op de opsporingsdiensten ten behoeve van dien raad.

2. Indien voor het instellen en het benoemen van een opsporingsdienst het optreden van den Centralen Opsporingsdienst niet kan worden afgewacht, kan zulk een dienst door een inspecteur, als in het voorgaande lid bedoeld na overleg met de plaatselijke bestuurders of feitelijke leiders der ondergrondse organisaties, voorloopig worden ingesteld en benoemd.

De inspecteur geeft hiervan ten spoedigste kennis aan den Centralen Opsporingsraad.

Artikel 4

1. De Centrale Opsporingsdienst heeft tot taak:

a. het opsporen, onderzoeken en het aanwijzen van de personen, die als behorende tot een der categorieën bedoeld in de Algemeene lastgevingen van het Militair Gezag, in bewaring dienen te worden gesteld.

Deze aanwijzing geschiedt aan de instanties, welke door of namens den Chef Staf Militair Gezag opdracht hebben ontvangen, de aanhoudingen als bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van dat gezag te verrichten;

b. het opsporen en het aan den plaatselijken gezagsdrager van het Militair Gezag voor inbewaringstelling voordragen van de personen, op wie hij oordeelt, dat die maatregel dient te worden toegepast, doch die niet behooren tot een der categorieën als bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag;

c. het opsporen en het aan den plaatselijken gezagsdrager van het Militair Gezag voordragen van de personen, aan wie hij oordeelt, dat een gedwongen verblijfplaats dient te worden aangewezen of beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht dient te worden opgelegd.

2. De Centrale Opsporingsraad geeft uitvoering aan de in het eerste lid omschreven taak door middel van zijn opsporingsdiensten.

3. In de gevallen, waarin de plaatselijke gezagsdrager van het militair gezag geen gevolg meent te moeten geven aan een voordracht, als bedoeld onder b en c van het eerste lid van den Centralen Opsporingsraad of een van zijn opsporingsdiensten, meldt hij dit aan den Chef Staf Militair Gezag, die beslist, na den Centralen opsporingsdienst te hebben gehoord.

Artikel 5

Door den Centralen Opsporingsraad kunnen aan zijn opsporingsdiensten geen meerdere bevoegdheden worden verleend dan welke in het voorgaande artikel zijn omschreven. De Centrale Opsporingsraad, zijn inspecteur en zijn opsporingsdiensten zijn verplicht onverwijld gevolg te geven aan de aanwijzingen en instructies, welke hun door of vanwege den Chef van den Staf Militair Gezag, dan wel door de geallieerde militaire autoriteiten, in verband met militaire belangen, welke bij hun werkzaamheden betrokken zijn, worden gegeven.

Gegeven ten Stafkwartiere, den

*De Chef Staf Militair Gezag,
De Generaal-Majoor,*

Voorloopige Instructie aan de bestaande plaatselijke Opsporingsdiensten van politiek verdachte personen

Door den Chef van den Staf Militair Gezag zal een Centrale Opsporingsraad worden ingesteld, waarvan door hem de leden zullen worden benoemd op gezamenlijke voordracht van de bestuurders of feitelijke leiders van de ondergrondse organisaties, welke gedurende de vijandelijke bezetting in belangrijke mate verdienstelijk werk hebben verricht.

De Centrale Opsporingsraad krijgt tot taak:

a. het opsporen, onderzoeken en aanwijzen van de personen, die als behorende tot een der categorieën bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag, in bewaring dienen te worden gesteld. Deze aanwijzing geschiedt aan de instanties, welke door of namens den Chef van den Staf Militair Gezag opdracht hebben ontvangen, de aanhoudingen als bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van dat gezag, te verrichten;

b. het opsporen en het aan den plaatselijken gezagsdrager van het Militair Gezag voor inbewaringstelling voordragen, van de personen, op wie hij oordeelt dat die maatregel dient te worden toegepast, doch die niet behooren tot een der categorieën als bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag;

c. het opsporen en het aan den plaatselijken gezagsdrager van het Militair Gezag voordragen van personen aan wie hij oordeelt dat een gedwongen verblijfplaats dient te worden aangewezen, of beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht dient te worden opgelegd.

De Centrale Opsporingsraad geeft uitvoering aan de hierboven omschreven taak door middel van zijn Opsporingsdiensten.

Namens den Chef van den Staf Militair Gezag worden door den Centralen Opsporingsraad in ieder kanton een of meer Opsporingsdiensten ingesteld en benoemd. Indien in een kanton meer dan een opsporingsdienst wordt ingesteld, bepaalt de Centrale Opsporingsraad voor elk der diensten het gebied, waarin zij werkzaam zullen zijn. Iedere opsporingsdienst bestaat uit drie leden of zooveel meer, als door den Centralen Opsporingsraad noodzakelijk zal worden geoordeeld in verband met de omstandigheden ter plaatse. Indien mogelijk zal in iederen Opsporingsdienst ten minste een lid worden gekozen uit personeel behorende tot de politie, van wien door den Centralen Opsporingsraad wordt geoordeeld, dat hij zich gedurende de bezetting niet op on-vaderlandsche wijze heeft gedragen.

Indien de plaatselijke gezagsdrager van het militair gezag geen gevolg meent te moeten geven aan een voordracht als hierboven onder *b* of *c* bedoeld, meldt hij dit aan den C.S.M.G., die terzake beslist, na den Centralen Opsporingsraad te hebben gehoord.

Teneinde de werkzaamheden der Opsporingsdiensten overal op overeenkomstige wijze te doen verlopen, zullen door den Centralen Opsporingsraad definitieve richtlijnen worden vastgesteld. Tevens zullen door dezen Raad een aantal Inspecteurs worden aangesteld, met opdracht toezicht uit te oefenen op de uitoefening van de taak der Opsporingsdiensten.

In afwachting van de definitieve richtlijnen, worden ten behoeve van de Opsporingsdiensten welke reeds functionneeren, de navolgende voorloopige richtlijnen uitgevaardigd;

I. Ter aanhouding en inbewaringstelling moeten worden aangewezen de personen, die behooren tot een der categorieën bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag. Dit zijn de volgende categorieën van personen:

a. zij, te wier aanzien verdenking bestaat dat zij zich hebben schuldig gemaakt aan enig misdrijf genoemd in artikel 1 van het B.B.S. (1e L. Ia, zie III Ad. Ia.)

b. zij, die lid of „begunstiger” zijn of na 1 Febr. 1941 zijn geweest van de N.S.B.

(1e L. Ib, Zie III Ad. Ib en c)

c. zij, die na 1 Febr. 1941 „sympathiseerend lid” zijn geweest van de N.S.B.

(1e L. Ic, Zie III Ad. Ib en c)

d. zij, die in eenigen vorm aangesloten zijn of na 1 Febr. 1941 aangesloten zijn geweest bij een der navolgende organisaties;

1. de Weerafdeling (W.A.);
2. De Germaansche S.S. der Nederlanden;
3. den nationalen Jeugdstorm, de laatsten voor zoover zij, hetzij op den datum van deze lastgeving den leeftijd van achttien jaren hebben bereikt, hetzij op dien datum den leeftijd van zestien jaren, doch niet dien van achttien jaren hebben bereikt en hun vrijheidsbeneming in het belang der openbare orde en veiligheid geboden wordt geacht.

(1e L. Id)

e. hoofden en ambtenaren van Duitse diensten, die tijdens de bezetting in Nederland zijn geweest;

(1e L. Ie)

f. zij, die in leidende functie werkzaam zijn geweest voor vooraanstaande nationaal socialistische dagbladen of tijdschriften.

(1e L. If)

g. zij te wier aanzien ernstige verdenking bestaat, dat zij behooren tot de personen, bedoeld onder *b* tot en met *f*.

h. Vrijwilligerslegioen Nederland, Landstorm Nederland, Landwacht Nederland, Leden der bij de Verordening 57/1942 door den gewezen Rijkscommissaris ingestelde hulppolitie.

(3e L. I)

De Opsporingsdiensten verrichten dus niet zelf de aanhoudingen en inbewaringstellingen. Zij zijn de instanties, welke ingevolge deze instructie door den C.S.M.G. met het onderzoek der inbewaring te stellen personen zijn belast. De personen, die naar aanleiding van dit onderzoek in bewaring dienen te worden gesteld, als behorende tot een der categorieën hierboven onder *a* tot en met *h* bedoeld, worden door hen aangewezen. De aanwijzing geschiedt aan de instanties, welke door of namens den C.S.M.G. opdracht hebben ontvangen de aanhoudingen te verrichten. Deze instanties zijn:

1°. de Binnenlandsche Strijdkrachten, in de gevallen en onder de voorwaarden, welke in de aan hen uitgevaardigde instructie van den B.N.S. zijn vermeld;

2°. die leden van het personeel der politie (gemeentepolitie, Rijksveldwachters, Kon. Marechaussee e.d.) van wie door den Centralen Opsporingsraad of zijn opsporingsdiensten ter plaatse wordt geoordeeld, dat zij zich gedurende de vijandelijke bezetting op vaderlandslievende wijze hebben gedragen.

Vervolgens dienen de aangehouden en inbewaring te worden gesteld en dient hiervan proces-verbaal te worden opgemaakt. Dit behoort door een opsporingsambtenaar te geschieden, d.w.z. door een lid van het personeel der politie, zooals hierboven onder 2°. vermeld.

Er dient dus een nauwe samenwerking te zijn tusschen de Opsporingsdiensten, de Binnenlandsche Strijdkrachten en de loyale elementen der politie. Deze vormen elk een onmisbare schakel in het systeem. Teneinde het systeem vlot te doen werken, dient iedere schakel zich te houden aan haar eigen opdracht en geen handelingen te verrichten, waartoe zij niet bevoegd is en welke inbreuk maken op de bevoegdheden van den ander.

Opsporing (onderzoek)	Aanhouding	Inbewaringstelling (proces-verbaal)
Opsporingsdienst Centrale Opsporingsraad	B.S. die leden der politie, die reeds terstond als betrouwbaar zijn beoordeeld.	die leden der politie, die reeds terstond als betrouwbaar zijn beoordeeld.

Voor hen, die dit systeem onnoodig ingewikkeld toeschijnt en die meenen, dat met één instantie zoude kunnen worden volstaan, moge nog de volgende korte toelichting volgen:

a. De Opsporingsdienst is expres beperkt tot een gering aantal leden om tijdroovende debatten omtrent de vraag, of een bepaald persoon al of niet ter aanhouding en inbewaringstelling dient te worden aangewezen te voorkomen. De leden, waaruit deze dienst bestaat, zullen aan hun werk een volle dagtaak hebben en het is volkomen uitgesloten, dat zij er zelf op uit kunnen trekken om aanhoudingen persoonlijk te verrichten. Daarom hebben zij bijstand nodig voor het verrichten der aanhoudingen, welke bijstand wordt verleend door:

b. 1e. de Binnenlandsche Strijdkrachten. Dat de politie als apparaat niet terstond wordt ingeschakeld is begrijpelijk, aangezien dit apparaat eerst naar behooren van zijn onbetrouwbare elementen dient te worden gezuiverd. De politie als apparaat zal dan ook eerst dan door den C.S.M.G. worden ingeschakeld, nadat hij oordeelt dat deze zuivering heeft plaats gevonden.

Er bestaat evenwel geen enkele reden, waarom de individuele leden van de politie zouden moeten worden uitgeschakeld, die zich gedurende de bezetting op vaderlandslievende wijze hebben gedragen. Dit zou niet alleen zeer onbillijk zijn, doch tevens hoogst ondoelmatig, daar zij juist op het gebied van dit soort werkzaamheden over groote ervaring beschikken. Dus worden ook ingeschakeld:

2e. de loyale elementen der politie.

Nu rijst nog slechts de vraag, waarom de binnenlandsche strijdkrachten slechts de aanhoudingen zullen verrichten en niet de inbewaringstelling. Dit vindt zijn verklaring in het voorschrift van arti-

kel 16, tweede lid, B.B.S.B., hetgeen bepaalt, dat van iedere inbewaringstelling een proces-verbaal dient te worden opgemaakt. Van alle leden der Binnenlandsche Strijdkrachten, hoe enthousiast zij overigens hun taak mogen vervullen, kan niet verwacht worden, dat zij met het opmaken van een proces-verbaal op de hoogte zijn. Voorts bezitten zij niet de noodige bevoegdheid, om op ambtseed verklaringen af te leggen.

Dit geeft dus aanleiding om de *inbewaringstelling* en het daarmee verbonden proces-verbaal te doen verrichten en opmaken door personen, die daarvoor de vereischte *vakkennis* bezitten, namelijk:

c. De Opsporingsambtenaren of m.a.w. de politie. Doch vanzelfsprekend slechts de loyale elementen. Uit het bovenstaande blijkt, dat wil men op een bepaalde plaats de arrestatie van politiek verdachte personen een vlot verloop geven, de plaatselijke opsporingsdienst in de eerste plaats tot taak heeft het lokaal beoordeelen, welke elementen van de politie als betrouwbaar en welke als niet betrouwbaar moeten worden beschouwd en het inschakelen van de betrouwbare elementen.

Tenslotte nog een algemeene opmerking. Voor al deze aanwijzingen ter aanhouding behoeft het wettig en overtuigend bewijs niet aanwezig te zijn, doch is een ernstige verdenking voldoende. Als zoodanig kan gelden het schriftelijk getuigenis van een bij den plaatselijken opsporingsdienst te goeder naam bekendstaand persoon. Het Hoofd van dezen dienst dient in twijfelgevallen, alvorens tot aanhouding en inbewaringstelling wordt overgegaan, te beslissen.

Buiten de hierboven genoemde categorieën van personen, die op grond van de Algemeene Lastgevingen voor inbewaringstelling *moeten* worden aangewezen, kunnen zich gevallen voordoen waarin de Opsporingsdienst oordeelt, dat een persoon in bewaring dient te worden gesteld, die *niet* valt onder een dier categorieën.

In deze gevallen is, zooals blijkt uit punt *b* van den aanhef dezer instructie de Opsporingsdienst niet bevoegd, den verdachte zonder meer ter aanhouding aan te wijzen. In deze gevallen richt hij een gemotiveerde voordracht aan den plaatselijken gezagsdrager van het militair gezag, tot het uitvaardigen van een lastgeving op naam van den verdachte. Meent de plaatselijke gezagsdrager van het militair gezag geen gevolg te moeten geven aan deze voordracht, dan wordt dit door hem bericht aan den C.S.M.G., die beslist, na den Centralen Opsporingsraad te hebben gehoord.

II. Voor zoover zij niet reeds vallen onder het gestelde onder I worden aan den Militairen Commissaris voorgedragen voor aanwijzing van een gedwongen verblijfplaats, beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht:

a. mannen en vrouwen, die nauwe geestelijke relatie hebben onderhouden met personen behorende tot een der onder I genoemde groepen (Zie III onder Iia).

b. leden van het Rechtsfront, het Medische front, de Apothekerskamer, het Economisch front, het Studenten front, het Vervoersfront, het Technisch Gilde, het Opvoeders Gilde, den Nederlandschen Volksdienst en andere Nationaal Socialistische mantel-organisaties, benevens medewerkers aan de Winterhulp. (zie III onder Iib).

c. onderdanen van een vijandelijken staat (zie III onder Iic).

De voornoemde aanbeveling aan den M.C. dient vergezeld te gaan van een volledig gemotiveerd advies, waarin wordt aangegeven of overgegaan zou dienen te worden tot het bevelen van interneering, huisarrest, beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht, of de twee laatste maatregelen tezamen.

Ook ten aanzien van de hiergenoemde voordrachten aan den M.C. dienen de hoofden der plaatselijke Opsporingsdiensten zich op dezelfde wijze als onder I vermeld schriftelijke getuigenissen te doen verschaffen.

In de gevallen, dat de plaatselijke gezagsdrager van het militair gezag meent geen gevolg aan een voordracht te moeten geven, wordt dit door hem aan den C.S.M.G. bericht, die beslist, na den Centralen Opsporingsraad te hebben gehoord.

III. Nader kan worden opgemerkt:

Ad. Ia. Onder Ia vallen:

1. de misdrijven tegen de veiligheid van den Staat (titel I van het Tweede Boek van het Wetb. van Strafrecht en titel I tweede Boek Wetboek van Mil. Strafrecht).

2. de misdrijven tegen de koninklijke waardigheid (T II, B II W. v. S.).

3. schending van krijgsplichten zonder oogmerk den vijand hulp te verlenen of den Staat tegenover den vijand te benadeelen. (T II, B II, M.S.)

4. de misdrijven tegen de openbare orde omschreven in de artt. 137a en 137b W. v. S. (opruiing).

5. de misdrijven tegen het openbaar gezag omschreven in de artt. 179 en 205 W. v. S. (geweld of bedreiging tegen een ambtenaar en ronselen voor den vijand).

6. het misdrijf tegen de persoonlijke vrijheid omschreven in art. 278 W. v. S. (mensenroof).

7. de ambtsmisdrijven omschreven in de artt. 363 en 365 W. v. S. (de ambtenaar, die zich laat omkopen, misbruik van gezag door een ambtenaar).

8. de misdrijven omschreven in de artikelen 26 en 27 van het B.B.S. Art. 26 maakt strafbaar het opzettelijk een ander gedurende den oorlog bloot stellen aan opsporing, vervolging, vrijheidsberoving of -beperking, straf of maatregel door den vijand, diens helpers, of door een persoon, die in dienst of opdracht van den vijand werkte.

Hierbij schrijft het artikel voor, dat niet strafbaar is hij, die gehandeld heeft om aan de voorschriften van de werkelijke Nederlandse wetgeving te beantwoorden of om het algemeen belang te dienen.

Hieronder vallen dus zij, die Joden, onderduikers of illegale werkers hebben aangebracht (o.a. provocateurs) of zij, die onverplicht aan de Deutsche politie hulp hebben verleend.

Personen, die niet uit eigen initiatief dergelijke hulp hebben verleend, b.v. zij, die onder bedreiging van Deutsche zijde orders van dien kant hebben uitgevoerd, behoeven niet onder Ia te vallen. Wel zullen er onder hen personen zijn, die niet meer geschikt geacht kunnen worden thans hun openbare functie (b.v. als politiemann of als gemeentambtenaar en dergelijke) te blijven uitoefenen resp. thans met zulk een functie bekleed te worden. Deze gevallen dient U, desgewenscht via den Centralen Raad, bij het M.G. aan te brengen. Zij, die wel hun eigen initiatief hebben gebruikt, b.v. hun kennis omtrent personen, die zij hadden kunnen verzwijgen en hun energie in dienst van de Deutsche bevelen hebben gesteld vallen onder Ia.

Artikel 27 stelt strafbaar:

Hen, die gedurende den oorlog opzettelijk gebruik hebben gemaakt of bedreigd hebben te zullen maken van macht, gelegenheid of middel door den vijand of door het feit van de bezetting geboden om een ander wederrechtelijk te benadeelen of zichzelf wederrechtelijk te bevoordeelen.

Hieronder vallen dus zij, die zich aan oplichting van gevangenen, onderduikers, Joden en personen, die door de Duitschers gezocht werden, hebben schuldig gemaakt.

Tevens vallen hieronder de volgende misdrijven, onder voorwaarde echter, dat de schuldige gebruik heeft gemaakt, of heeft bedreigd te maken van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden:

9. de misdrijven tegen de openbare orde, omschreven in de volgende artikelen van het W.v.S.:

141. openlijk met vereende krachten geweld plegen tegen personen of goederen.

145. verhinderen door geweld of bedreiging met geweld van openbare godsdienstige bijeenkomst, kerkelijke plechtigheid of begrafenissen.

148. belemmering of verhinderen van den geoorloofden toegang tot eene begraafplaats of van het geoorloofde vervoer van een lijk.

149. grafschennis.

150. lijkenroof.

151. het begraven, verbergen, wegvoeren of wegwerken van een lijk, ten einde de geboorte of het overlijden te verheelen.

10. de misdrijven waardoor de algemeene veiligheid van personen of goederen wordt in gevaar gebracht, omschreven in de volgende artikelen van het W.v.S.:

157. brandstichting, het veroorzaken van een ontploffing of overstroming:

159. het verhinderen of belemmeren van blussching van brand, het verbergen van brandblusmateriaal in het vooruitzicht van brand.

161. vernieling van eenig werk dienende tot waterkeering of waterloozing.

161 bis. vernieling, beschadiging of onbruikbaarmaking.

162. stoornis veroorzaken in electriciteitswerk, of werk dienende voor het openbaar verkeer.

164. gevaar veroorzaken voor het spoorwegverkeer.

166. het vernielen, beschadigen, wegnemen of verplaatsen van eenig teeken, aangebracht voor de veiligheid van de scheepvaart.

170. het vernielen van een gebouw.

172. het vergifigen van een put, pomp of bron, e.d.

11. de misdrijven tegen de zeden, omschreven in de volgende artikelen van het W.v.S.:

242—248. verkrachting;

- 248bis—250. ontucht;
 250ter. vrouwenhandel en handel in minderjarigen;
 12. de misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid, omschreven in de volgende artikelen van het W.v.S.:
 279. een minderjarige onttrekken aan het wettig over hem gesteld gezag;
 281. schaking;
 282—283. wederrechtelijke vrijheidsberoving;
 284 eerste lid onder 1e. afpersing of afdreiging.
 13. de misdrijven tegen het leven gericht, omschreven in de volgende artikelen van het W.v.S.:
 287—288. doodslag.
 289. moord.
 14. mishandeling, gelijk omschreven in de artikelen 300—304 van het W.v.S.
 15. de misdrijven, omschreven in de navolgende artikelen van het W.v.S.:

131 en 132. opruiing tot eenig strafbaar feit of gewelddadig optreden tegen het openbaar gezag.

133 en 134. het verschaffen van inlichtingen, gelegenheid of middelen tot het plegen van een strafbaar feit.

189. het verbergen of hulp verlenen aan iemand, die een strafbaar feit heeft gepleegd.

416. heling van goederen, welke door een strafbaar feit zijn verregen.

417bis. gen.

De misdrijven, omschreven in de navolgende artikelen van het W. v. S.:

143. de militair, die opzettelijk toelaat, dat een mindere een strafbaar feit pleegt.

146. hij, die een militair opruit tot eenig strafbaar feit.

Waar in dit punt wordt gesproken van strafbaar feit, wordt uitsluitend bedoeld een misdrijf, als hierboven genoemd onder de punten 1 tot en met 14. Met andere woorden: de misdrijven, welke in dit punt worden genoemd, bestaan uit het helpen en het opruien tot de misdrijven, welke onder de punten 1 tot en met 14 zijn vermeld.

Bij het plegen van de misdrijven, welke in dit punt zijn opgesomd, behoeft geen gebruik te zijn gemaakt of gedreigd te maken van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden.

Ad. Ib en c. Als „begunstiger” der N.S.B. wordt beschouwd een persoon, die sedert 1 Februari 1941 zonder eenige verdere verplichting uitsluitend financieel steun heeft verleend aan de N.S.B.

Als sympathiseerend lid van de N.S.B. wordt beschouwd een persoon, die sedert 1 Februari 1941 na zich als lid bij de N.S.B. te hebben aangemeld, een proeftijd heeft ondergaan, welker uitslag zou beslissen, of hij al dan niet als lid der N.S.B. zou worden toegelaten.

Ad. Ic. Dit slaat dus ook op Rijksduitschers.

Ad. Iia. Ten aanzien van vrouwen, die alleen in aparte gevallen sexueele relaties hebben gehad met leden van de „Wehrmacht” behoeft vaak niet tot interneering geadviseerd te worden, daar zij geestelijk geen nauwe relaties met deze lieden behoeven te hebben onderhouden. Daarentegen zullen echter verloofden van Duitschers, op wie moreel wellicht niets valt aan te merken, in vele gevallen wel voor interneering in aanmerking komen, daar zij een reëel militair gevaar kunnen opleveren o.a. met het oog op spionage of hulp aan op vrije voeten zijnde Duitschers.

Ook vallen zakenlieden b.v. aannemers en dergelijke, die groote sommen aan de Duitschers verdiend hebben niet onder deze groep, wanneer zij niet bepaald met de Duitschers nauwe persoonlijke relaties hebben gehad. Een aantal van deze lieden zal onder Ia vallen. Zij zullen b.v. door een onnoodige levering aan de Duitschers uit winstbejag, beticht kunnen worden van hulp aan den vijand; om echter uit te vinden of dit laatste het geval is geweest, zou men de hulp in moeten roepen van juridisch-economische experts en daarom ligt het uitzoeken van deze doorgaans uiterst gecompliceerde gevallen niet op den weg der plaatselijke oorlogsdiensten. Dit moet even wachten tot zuiver gerechtelijke opsporingsdiensten zich met deze gevallen kunnen inlaten. Ook het overmatig verdiend hebben aan de bezetters zal later door andere instanties beoordeeld moeten worden. Het verzamelen van exacte gegevens over dergelijke gevallen verdient thans reeds aanbeveling.

Ad Iib. Hier moet worden opgelet of de onderhavige personen niet uitsluitend lid zijn geworden van de genoemde mantelorganisatie of zich dit hebben laten maken, omdat dit volgens hun oordeel eventueel dat van hen, bij wie zij advies hebben ingewonnen, voor het Nederlandsch belang noodig was. Voor overheidspersonen geldt

dit speciaal voor N.V.D. en Winterhulp (b.v. een burgemeester, die van den Commissaris der Koningin en/of den bisschop of een andere voor hem geldende autoriteit heeft vernomen, dat hij beter lid kan worden om het aanstellen van een N.S.B.-burgemeester of andere dergelijke rampen te voorkomen). In het algemeen zal slechts dan niet tot interneering geadviseerd worden, indien de onder Iib genoemde personen kunnen aantoonen, dat zij uitsluitend van een der mantelorganisaties lid zijn geworden om den vijand te misleiden.

Ad Iic. Sommige Rijksduitschers hebben gedurende de bezetting een anti-Duitsche houding aangenomen. In die gevallen, waarin bij den plaatselijken opsporingsdienst absolute zekerheid bestaat ten aanzien van de houding van deze personen, behoeft niet tot interneering te worden geadviseerd, maar kan worden volstaan met het advies tot het opleggen van huisarrest, beperking van bewegingsvrijheid of meldingsplicht. De beperking van de bewegingsvrijheid kan b.v. zoo zijn, dat hij zich slechts in bepaalde gedeelten van de stad mag bevinden, waar betrokkene woont of zijn werk verricht.

De beantwoording van de vraag, wie als onderdanen van een vijandelijken staat zijn te beschouwen, is in sommige gevallen aan twijfel onderhevig. Met name doet dit probleem zich voor ten aanzien van bepaalde groepen van personen, waarvan het twijfelachtig is of zij al of niet als Rijksduitschers moeten worden beschouwd. Deze groepen van personen zijn de onderdanen van Staten en gedeelten van Staten, welke succesievelijk door Duitschland in den loop der laatste jaren zijn geannexeerd en die volgens de Deutsche wetgeving als Deutsche onderdanen worden beschouwd. Voor zoover deze annexaties hebben plaats gevonden vóór het uitbreken van den oorlog en zoogenaamd tot stand zijn gekomen met de toestemming der bevolking der geannexeerde gebieden, verdient het voorkeur de inwoners dezer gebieden inderdaad als Rijksduitschers te beschouwen en hen dienovereenkomstig te behandelen.

Dit betreft de inwoners van Oostenrijk en Memel. Als uitzondering op dezen regel dienen echter beschouwd te worden de personen uit die gebieden, die ten tijde der annexatie reeds in Nederland woonachtig waren en dus niet kunnen worden geacht aan de annexatie te hebben medegewerkt.

Voor zoover deze annexaties zijn geschied na het uitbreken van den oorlog, zijn zij in strijd met het volkenrecht geschied. De inwoners dezer gebieden zijn dus *niet* als Rijksduitschers te beschouwen. Dit betreft de gebieden van Polen, Luxemburg, Elzas-Lotharingen en Eupen-Malmédy. Echter geldt ook op deze regeling een uitzondering, namelijk ten aanzien van de inwoners dezer gebieden, die zich vrijwillig tot Duitscher hebben doen naturaliseeren. Het lijdt geen twijfel, dat deze personen eveneens als Rijksduitschers zijn te beschouwen, en dienovereenkomstig moeten worden behandeld.

Eveneens dienen als onderdanen van een vijandelijken staat te worden beschouwd de onderdanen van Japan en Hongarije.

Hoewel Nederland zich nog in oorlog bevindt met Italië, bestaat met dat land een wapenstilstandsregime. Italianen dienen dus niet zonder meer als onderdanen van een vijandelijken staat te worden behandeld. Slechts indien twijfel rijst omtrent derzelve loyaliteit tegen Italianen individueel, dient op deze personen vanzelfsprekend een maatregel van vrijheidsbeperking te worden toegepast.

IV. Het vorengenoemde onder I, II en III is niet van toepassing op:

a. de leden van de Hooge Colleges van Staat;

b. de leden van de rechterlijke macht voor zoover zij niet ingevolge het bepaalde bij het Zuiveringsbesluit een bevel hebben gekregen de uitoefening van hun functie te staken of in hun functie zijn geschorst;

c. de door de Kroon benoemde of uitdrukkelijk in hun ambt bevestigde Commissarissen der Koningin en burgemeesters;

d. de leden van door de Kroon benoemde dan wel op wettige wijze gekozen besturen van de provinciën en gemeenten (1e L. I, laatste alinea).

Onder de Hooge Colleges van Staat zijn momenteel te verstaan: De Raad van State, de Algemeene Rekenkamer en de Kanselarij der Nederlandsche Orden.

Alle gegevens over deze gevallen dienen de opsporingsdiensten aan den Centralen Raad te doen toekomen, welke deze aan de betreffende autoriteiten doorgeeft.

V. Volgens de Lastgevingen 1 en 2 van den C.S.M.G. moeten inbeslaggenomen worden alle roerende goederen, welke de in bewaring te stellen personen in eigendom, bezit, gebruik of onder toezicht hebben, voor zoover deze voorwerpen kunnen dienen om de waarheid aan den dag te brengen.

Opdat bij de inbeslagname de goederen hun waarde als wettelijk bewijsmateriaal niet verliezen, moet de inbeslagname indien eenig-

zins mogelijk, volgens de wettelijke regelen geschieden door een bevoegd opsporingsambtenaar, waarbij het voorgeschreven proces-verbaal dient te worden opgemaakt. Indien dit niet mogelijk is, behooren de stukken en bescheiden door 2 personen te worden ingepakt, verzegeld en gewaarmerkt, onder vermelding van tijd waarop, plaats waar en personen door wie de stukken zijn gevonden, verpakt en vervoerd. Bij het openen van het pak door 2 personen dienen de stukken dan door 2 personen een voor een te worden gewaarmerkt en van volgnummer voorzien als behorende tot het pak, onder vermelding van de plaats waar, de personen door wie het openen geschiedt, de waarmerking van het pak en de omstandigheid, dat het zegel onverbroken was, en met den omslag te worden bewaard. Zoo spoedig mogelijk worde alsnog van alles proces-verbaal opgemaakt. Onder geen omstandigheden worden de stukken anders dan bovenvermeld van eenige aantekening voorzien. Worden de hier gestelde regelen verwaarloosd, dan gaat kostbaar bewijsmateriaal verloren en zullen schulddigen later vrijuit gaan.

VI. Van bijzonder belang zijn alle gegevens, welke noodig kunnen zijn voor de contra-spionage. Hiertoe zal bewijsmateriaal steeds ter beschikking dienen te staan van de desbetreffende Nederlandsche en geallieerde autoriteiten. Alles wat door de opsporingsdiensten wordt gevonden en betrekking kan hebben op contra-spionage, dient onmiddellijk aan het Hoofd van sectie II van den Staf M.G. te worden doorgegeven.

De Nederlandsche en geallieerde autoriteiten zullen steeds voorrang moeten hebben in alle aangelegenheden van onderzoek van mogelijke spionage en hun aanwijzingen aangaande staken of voortzetten van onderzoekingen dienen derhalve oogenblikkelijk te worden opgevolgd.

N.B. Geheel los van de Lastgevingen van den C.S.M.G. staat de taak van alle Nederlandsche Strijdkrachten en van de politie om alle leden der Duitsche weermacht, ook al worden zij niet in uniform aangetroffen, krijgsgevangenen te maken en aan de Nederlandsche of geallieerde legerautoriteiten over te geven.

CHEF VAN DEN STAF MILITAIR GEZAG

Instructie

Voor het tot de Binnenlandsche Strijdkrachten behorende personeel, hetgeen ter beschikking is gesteld van het militair gezag, gelden de navolgende regelen ten aanzien van hun bevoegdheid tot het aanhouden van politiek verdachte personen:

A. In de voorste liniën van het operatiegebied bezitten zij de bevoegdheid tot het aanhouden van personen, die daarvoor in aanmerking komen op grond van de Tweede Algemeene Lastgeving, zonder daartoe van den Centralen Opsporingsraad of zijn opsporingsdiensten een voorafgaande machtiging te hebben ontvangen.

Buiten de voorste liniën van het militair operatiegebied is hun bevoegdheid tot het aanhouden van personen als volgt geregeld:

B. Zoolang door mij nog niet is bepaald, dat de plaatselijke politie, als apparaat in zijn geheel, in staat is de inbewaringstelling onder de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag te verrichten, gelast ik het personeel der Binnenlandsche Strijdkrachten, hetgeen ter beschikking van het militair gezag is gesteld, over te gaan tot het aanhouden van die personen, die, als behorende tot een of meer der categorieën als bedoeld in de Algemeene Lastgevingen Militair Gezag, door den Centralen Opsporingsraad of een van zijn opsporingsdiensten ter aanhouding en inbewaringstelling worden aangewezen.

In de bijlage, gevoegd bij deze Instructie, worden nadere aanwijzingen gegeven omtrent de instelling, samenstelling, taak en werkwijze van den Centralen Opsporingsraad en zijn opsporingsdiensten.

C. De aangehouden personen moeten zoo spoedig mogelijk worden overgegeven aan den opsporingsambtenaar, die de inbewaringstelling onder de desbetreffende Algemeene Lastgeving Militair Gezag verricht.

D. Tot het oogenblik waarop de aangehouden personen aan een opsporingsambtenaar worden overgegeven, worden zij ondergebracht in daarvoor beschikbare of beschikbaar gemaakte ruimte (fabrieken, scholen e.d.). Ter vereenvoudiging van het probleem van voeding en legering dienen de aangehouden personen zooveel mogelijk mede te nemen:

1 of 2 dekens	2 onderbroeken,	1 drinkbeker,
rantsoen voor 48 uur,	2 hemden,	1 lepel,
1 koffer of rugzak,	1 werkpak,	2 handdoeken,
1 pr. werklaarzen,	1 pullover,	zeep,
2 pr. sokken,	1 eetnap.	toiletartikelen.

E. Zoodra door mij te kennen wordt gegeven, dat de plaatselijke politie, als apparaat in zijn geheel, in staat is verder de inbewaringstelling te verrichten, worden door het personeel behorende tot de Binnenlandsche Strijdkrachten, hetgeen te mijner beschikking is gesteld, in die plaats of streek geen aanhoudingen meer verricht, tenzij door of namens mij in bijzondere gevallen anders wordt beslist.

F. Ik verbied uitdrukkelijk, dat vrouwen en kinderen met hun echtgenooten of vaders in bewaring worden gesteld, of hun toegestaan wordt betrokkenen in de plaats van bewaring te vergezellen. Zij mogen slechts in bewaring worden gesteld, indien zij — op grond van hun eigen optreden — daarvoor in aanmerking komen.

Het inbewaringstellen van personen, die den leeftijd van 16 jaar nog niet hebben bereikt, mag slechts geschieden op grond van een persoonlijke lastgeving. Zij kunnen dus door de B.S. niet dan op verzoek van het militair gezag worden aangehouden.

Indien door de arrestatie van een kostwinner een gezin onverzorgd achterblijft, dient het militair gezag maatregelen te treffen, dat in hun ondersteuning wordt voorzien, terwijl, indien kinderen onverzorgd zouden achterblijven, maatregelen moeten genomen worden, teneinde te verzekeren, dat zij verzorgd worden. Derhalve dient in dergelijke gevallen, de plaatselijke gezagsdrager van het militair gezag ten spoedigste te worden verwittigd.

G. *Bezwarend materiaal* wordt door de B.S. niet in beslag genomen of vervoerd. Het zal door de B.S. worden bewaakt. Aan een betrouwbaar opsporingsambtenaar wordt onverwijld mededeeling gedaan, opdat het bezwendend materiaal door hem in beslag kan worden genomen.

Slechts indien door de militaire operaties of anderszins gevaar voor vernietiging dreigt, of het onmogelijk is voortdurende bewaking te organiseren, mag het bezwendend materiaal worden verplaatst.

In dat geval handele de B.S. zooveel doenlijk in samenwerking met een opsporingsambtenaar of worde het bezwendend materiaal door twee personen verzameld, ingepakt, zoo mogelijk verzegeld en voorzien van een waarmerk, waaruit blijkt door welke personen en waar het gevonden is. Daarop wordt het onmiddellijk door de beide personen naar een opsporingsambtenaar gebracht, die van een en ander onder vermelding van naam en woonplaats van betrokkenen, plaats waar het bezwendend materiaal is gevonden, de wijze, waarop het is overgebracht en de waarmerking proces-verbaal opgemaakt.

Indien deze richtlijnen niet worden opgevolgd, gaat kostbaar bewijsmateriaal verloren of verliest het zijn bewijskracht en zouden schulddigen later vrijuit kunnen gaan.

H. Het is mijn wensch, dat de in deze Instructie en bijbehorende bijlage neergelegde richtlijnen omtrent de aanhouding door B.S. en optreden ten aanzien van bewijsmateriaal met de meeste stiptheid worden opgevolgd.

De toestanden maken een onmiddellijk terugkeeren van orde en rust in het land dringend vereischt. Slechts door eenheid van optreden en afwezigheid van elken vorm van willekeur kan zulks worden bereikt.

Instructies voor de politie betreffende aanhouding en inbewaringstelling van politiek verdachte personen

Onder politie zijn te verstaan de opsporingsambtenaren, genoemd in artikel 141 onder 3°, 4°, 5° en 6° van het Wetboek van Strafvordering.

Bij het medewerken van de politie aan het arresteeren van politiek verdachte personen, zijn twee stadia scherp te onderscheiden:

A. Voordat de politie van onbetrouwbare elementen is gezuiverd;

B. Nadat de politie van onbetrouwbare elementen is gezuiverd.

Gedurende de periode, hierboven onder A genoemd, is het aan de politie als *apparaat*, verboden om mede te werken tot het aanhouden en inbewaringstellen van personen, die daartoe zijn aangewezen, hetzij op grond van een der Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag, hetzij op grond eener lastgeving op naam. Gedurende deze periode mag deze medewerking slechts verleend worden door de individueele leden der politie, aan wie door den Centralen Opsporingsraad of zijn opsporingsdiensten wordt geoordeeld, dat zij zich gedurende de vijandelijke bezetting niet op onvaderlandsche wijze hebben gedragen.

Slechts de Chef van den Staf Militair Gezag is bevoegd te bepalen, dat de politie op een bepaalde plaats wederom als apparaat haar medewerking mag verlenen tot het aanhouden van politiek verdachte personen.

In verband met het hierboven geschetste systeem zijn de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag gewijzigd.

Daarin wordt niet meer gesproken van opsporingsambtenaren, genoemd in artikel 141 onder 3, 4, 5 en 6 van het W.v.S., doch van personen of groepen van personen die daartoe door of namens den C.S.M.G. opdracht ontvangen. Deze wijziging was ook nog in een ander opzicht noodzakelijk aangezien door den C.S.M.G. een nieuwe instantie is ingesteld, welke met uitsluiting van elke andere instantie, met bepaalde werkzaamheden op dit gebied is belast.

Deze nieuwe instantie is de Centrale Opsporingsraad met zijn opsporingsdiensten. De leden van den Centralen Opsporingsraad worden benoemd door den C.S.M.G. op voordracht van de bestuurders of feitelijke leiders der ondergrondse organisaties, welke gedurende de vijandelijke bezetting in belangrijke mate verdienstelijk werk hebben verricht. Aan deze instantie is opgedragen hetgeen in artikel 16, eerste lid B.B.S.B. en in de Algemeene Lastgevingen is aangeduid met het woord „onderzoeken”.

De taak van den Centralen Opsporingsraad bevat:

a. Het opsporen, onderzoeken en het aanwijzen van personen, die als behorende tot een der categorieën bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag, in bewaring dienen te worden gesteld. Deze aanwijzing geschiedt aan de instanties, welke door of namens den Chef van den Staf Militair Gezag opdracht hebben ontvangen, de aanhoudingen als bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van dat gezag te verrichten;

b. het opsporen, en het aan den plaatselijken gezagsdrager van het Militair Gezag voor inbewaringstelling voordragen van personen, op wie hij oordeelt, dat die maatregel dient te worden toegepast, doch die niet behooren tot een der categorieën als bedoeld in de Algemeene Lastgevingen van het Militair Gezag;

c. het opsporen, en het aan den plaatselijken gezagsdrager van het Militair Gezag voordragen van de personen aan wie hij oordeelt, dat een gedwongen verblijfplaats dient te worden aangewezen, of beperkte bewegingsvrijheid of meldingsplicht dient te worden opgelegd.

De Centrale Opsporingsraad geeft uitvoering aan de hierboven omschreven taak door middel van zijn opsporingsdiensten. Namens den C.S.M.G. worden in ieder kanton door den Centralen Opsporingsraad een of meer van deze opsporingsdiensten ingesteld. Indien meer dan een opsporingsdienst in een kanton wordt ingesteld, worden de gebieden, waarin zij elk werkzaam zijn, naar behooren afgebakend. Iedere opsporingsdienst zal uit drie leden bestaan. Indien mogelijk zal in iederen opsporingsdienst tenminste een lid worden gekozen uit personeel behorende tot de politie, van wien door den Centralen Opsporingsraad wordt geoordeeld, dat hij zich gedurende de bezetting op vaderlandslievende wijze heeft gedragen.

De Centrale Opsporingsraad en zijn opsporingsdiensten verrichten dus zelve geen arrestaties. Zij wijzen slechts de personen aan, die moeten worden aangehouden en in bewaring gesteld.

De aanhouding zelve wordt verricht:

A. gedurende de periode, dat de politie nog niet gezuiverd is en nog niet als apparaat zijn medewerking mag verleenen:

1. Door de individuele leden der politie, die door den Centralen Opsporingsraad of zijn plaatselijken Opsporingsdienst betrouwbaar worden geoordeeld.

2. Door de Binnenlandsche Strijdkrachten.

Deze zijn te beschouwen in twee groepen:

a. de Bewakingstroepen, welke ter beschikking zijn gesteld van het Militair Gezag. Deze staan rechtstreeks onder de bevelen van den C.S.M.G. en ontvangen rechtstreeks zijn instructies ter zake;

b. eenheden der Binnenlandsche Strijdkrachten, welke ter plaatse aanwezig zijn, welke niet ter beschikking zijn gesteld van het Militair Gezag. De plaatselijke gezagsdrager van dat gezag kan aan deze strijdkrachten het verzoek richten, op door hem te bepalen wijze hun medewerking te verleenen. Zij zijn verplicht aan een dergelijk verzoek te voldoen, voorzover hun dienst zulks toelaat.

B. nadat door den C.S.M.G. of door den plaatselijken gezagsdrager van het militair gezag, na goedkeuring van den Centralen Opsporingsraad is beslist, dat de politie als apparaat haar medewerking kan verleenen:

voornamelijk alleen door de politie, welke slechts in de gevallen, dat zij niet over voldoende personeel beschikt, kan worden terzijde gestaan door de Binnenlandsche Strijdkrachten, hierboven onder A 2°, onder a en b bedoeld.

Tenslotte dienen de aangehouden personen in bewaring te worden gesteld. Dit kan uitsluitend geschieden door opsporingsambtenaren, aangezien andere personen niet over voldoende ervaring beschikken om een proces-verbaal naar behooren op te stellen, en tevens de bevoegdheid missen om een verklaring op ambtseed op te maken.

Echter ook deze vorm van medewerking dient slechts uitsluitend door de loyale elementen der politie te worden verleend.

Het schema der samenwerking tusschen opsporingsdiensten, Binnenlandsche strijdkrachten en Politie is dus als volgt:

Opsporen	Aanhouden	In bewaringstellen (proces-verbaal)
Opsporingsdienst	B.S. en die leden der politie, die reeds terstond als betrouwbaar zijn beoordeeld.	die leden der politie, die reeds terstond als betrouwbaar zijn beoordeeld.

Aangezien door de opsporingsdiensten zal worden beoordeeld of een persoon dient te worden aangehouden en in bewaring gesteld, dient de politie zich van een zelfstandig oordeel daaromtrent te onthouden. De bevoegdheid daartoe is haar niet verleend. Zij beperke haar medewerking tot de werkzaamheden, welke, zooals hierboven omschreven, aan haar zijn opgedragen. Deze zijn reeds buitengewoon veelomvattend, in verband met het groote aantal personen, dat in bewaring dient te worden gesteld. Teneinde deze werkzaamheden een vlot verloop te geven, wordt de aandacht gevestigd op de volgende richtlijnen:

1. *Proces-verbaal van inbewaringstelling.* Het proces-verbaal dient in het algemeen te worden opgemaakt in 6-voud, waarmede als volgt dient te worden gehandeld;

1 exemplaar behoudt de politie.

1 exemplaar wordt tezelfder tijd als arrestant overgegeven aan de inrichting van bewaring, waar hij wordt ingesloten.

4 exemplaren worden gezonden aan den inspecteur voor inbewaringstellingen, waarvan het in de bedoeling ligt in het bevrijde gedeelte van het Rijk een aantal te benoemen (voor de taak en bevoegdheden van dezen inspecteur raadplege men punt 4).

Geschiedt de inbewaringstelling in een gemeente waar een gemeentelijke Militaire Commissaris is aangesteld, dan wordt het proces-verbaal opgemaakt in 7-voud en wordt een exemplaar overhandigd aan den gemeentelijken militairen Commissaris. Het proces-verbaal dient de volgende gegevens te vermelden:

1°. Naam, voornamen en functie van den opsporingsambtenaar;

2°. Plaats en tijd, waar de inbewaringstelling is verricht;

3°. Naam, voornamen, adres en beroep van den verdachte;

4°. Plaats en datum van geboorte, burgerlijken staat;

5°. Het feit of de feiten welke den verdachte worden tenlastegelegd;

6°. Verklaringen van den verdachte;

7°. Verklaringen van getuigen, zoo deze zijn gehoord, met opgave van derzelve naam, voornamen en adres;

8°. Naam, voornamen en adres van getuigen, die alsnog kunnen worden gehoord;

9°. Een nauwkeurige opgave van het voorhanden bewijsmateriaal, zoomede opgave van de plaats, waar dit ter beschikking van het militair gezag wordt gehouden;

10°. Een duidelijke verklaring of de verdachte in bewaring is gesteld, met duidelijke vermelding van de plaats, waar hij is ingesloten;

11°. Korte aanduiding van den aard der lastgeving, op grond, waarvan de inbewaringstelling is geschied (E.A.L., T.A.L. of lastgeving op naam e.d.).

2. *Massa-proces-verbaal.* Het komt voor, dat zoodanige groote aantallen personen op hetzelfde tijdstip in bewaring dienen te worden gesteld, dat het tengevolge van gebrek aan tijd en van een voldoende aantal opsporingsambtenaren niet mogelijk is om terstond ten aanzien van iederen inbewaringgestelde een afzonderlijk proces-verbaal op te maken.

In dit noodgeval kan worden volstaan met het opmaken van een *voorloopig massa-proces-verbaal*, hetgeen slechts de volgende gegevens behoeft te bevatten in den vorm van een lijst:

1°. Naam, voornamen en functie van den opsporingsambtenaar;

2°. Plaats en tijd, waar de inbewaringstelling is geschied;

3°. Naam, voornamen en adres van den verdachte;

4°. Korte aanduiding van den aard der lastgeving, op grond waarvan de inbewaringstelling van elken verdachte is geschied (E.A.L., T.A.L., lastgeving op naam e.d.);

5°. Plaats waar verdachte is ingesloten.

Deze massa-processen-verbaal dienen in eenzelfde aantal exemplaren te worden opgemaakt en ten aanzien van deze exemplaren dient op overeenkomstige wijze te worden gehandeld, als in punt 1 is voorgeschreven t.a.v. de afzonderlijke processen-verbaal.

Zooals hierboven reeds werd opgemerkt, dient het opmaken van een massa-proces-verbaal te worden beperkt tot den noodtoestand,

waarin terstond geen afzonderlijke processen-verbaal kunnen worden opgemaakt. Zulk een massa-proces-verbaal moet geleidelijk worden vervangen door afzonderlijke processen-verbaal, welke tegen elke inbewaringgestelde dienen te worden opgemaakt, en welke de gegevens dienen te bevatten, welke in punt 1 zijn vermeld. Men diene deze verplichting vooral niet te verwaarlozen. In den noodtoestand, die dwingt tot het opmaken van een massa-proces-verbaal, dient geleidelijk verbetering te worden gebracht door het aanwijzen van eenige opsporingsambtenaren, die uitsluitend worden belast met het opmaken van afzonderlijke processen-verbaal t.a.v. personen, die op het massa-proces-verbaal zijn vermeld. Naar gelang de tijd voortschrijdt, sedert het tijdstip waarop het massa-proces-verbaal is opgemaakt, vermindert het beroep op noodtoestand dus in waarde en vervalt op den duur geheel. Indien op dat tijdstip het massa-proces-verbaal nog niet door afzonderlijke processen-verbaal is vervangen, welke geheel voldoen aan de bepalingen van artikel 16, tweede lid, B.B.S.B., beteekent dit, dat de inbewaringstelling van personen, tegen wie nog geen afzonderlijk proces-verbaal is opgemaakt, niet meer als wettig zoude kunnen worden beschouwd. Afgezien van dit bezwaar, is er echter nog een zeer belangrijk tweede bezwaar tegen het niet tijdig vervangen van een massa-proces-verbaal door afzonderlijke processen-verbaal. Een massa-proces-verbaal bevat namelijk niet voldoende gegevens op grond waarvan de verdachten kunnen terechtstaan. De berechting van deze verdachten dreigt dus in groot gevaar te geraken, indien de voor de berechting noodzakelijke gegevens, o.a. de gegevens vermeld in punt 1 onder 4°, 5°, 6°, 7°, 8° en 9°, niet ten spoedigste worden vastgelegd.

Aangezien het in de bedoeling ligt om de inbewaringgestelde personen zoo spoedig mogelijk over te brengen naar kampen en inrichtingen, welke op een verblijf van langeren duur zijn ingericht, zullen de inbewaringgestelde personen meestal slechts betrekkelijk korten tijd kunnen verblijven in de plaats, waar hun inbewaringstelling is verricht. Nadat zij naar elders zijn verplaatst, wordt het onderzoek omtrent iederen verdachte afzonderlijk en dientengevolge het opmaken van de afzonderlijke processen-verbaal zeer veel moeilijker en tijdroovender. Derhalve moeten *terstond*, nadat een groot aantal inbewaringstellingen terzelfder tijd dwingt tot het opmaken van een *massa-proces-verbaal*, de maatregelen worden getroffen om dit geleidelijk om te zetten in afzonderlijke processen-verbaal, teneinde deze werkzaamheden indien mogelijk te hebben voleindigd, alvorens de verdachten naar elders worden overgebracht.

Teneinde het opmaken van een groot aantal afzonderlijke processen-verbaal binnen een korte tijdsruimte mogelijk te maken, vermijde men alle noodlooze breedvoerigheid en men verhaale in korte bewoordingen de bekentenis van den verdachte, zoo hij een aflegt en de essentiele punten van de verklaringen van getuigen, zoo deze er zijn.

Voorts drage men er eveneens zorg voor, dat in het proces-verbaal niet alleen het feit of de feiten worden vermeld, welke den verdachte telastgelegd worden, doch ook, dat men in het kort het bewijs levert of vermeldt, waarop deze feiten berusten. Maar al te dikwijls houdt een proces-verbaal slechts een vermelding in van de volgende soort:

„Verdachte is sinds 1 April 1942 lid van de N.S.B. en heeft daarvoor sinds 9 maanden bedankt.”

Als zulk een verklaring op eigen wetenschap van den opsporingsambtenaar berust, die het proces-verbaal opmaakt, dan behoort hij dit in het proces-verbaal te doen blijken, b.v. als verdachte zulks zelf aan hem heeft bekend, dan vermeldt hij:

„Verdachte heeft aan mij bekend, dat hij sinds 1 April 1942 lid van de N.S.B. is geweest, en sinds voor het lidmaatschap van de N.S.B. heeft bedankt.”

Berust zulk een verklaring *niet* op eigen wetenschap van den opsporingsambtenaar die het proces-verbaal opmaakt, dan dient hij de bewijsgronden waarop de verklaring berust, in het kort te vermelden, b.v., indien een lidmaatschapskaart van de N.S.B., toebehorende aan verdachte is gevonden, dan vermeldt verbalisant:

„Een lidmaatschapskaart van de N.S.B., waaruit blijkt, dat verdachte van tot lid is geweest van de N.S.B. is aangetroffen te (vermelden plaats en tijd, waar die kaart is aangetroffen) en wordt ter beschikking van het militair gezag gehouden te (vermelden plaats en waar).”

Het kan ook zijn, dat de bewijsgronden bestaan uit verklaringen van getuigen. In dit geval dienen de verklaringen van de getuigen zelf in het proces-verbaal te worden opgenomen of als afzonderlijke, door den getuige geteekende, schriftelijke verklaringen, als bewijs te worden overgelegd en in het proces-verbaal daarnaar te worden verwezen. *Niet* voldoende is, de verklaring in het proces-verbaal op te nemen van een persoon, wiens verklaring niet op eigen wetenschap

berust, doch die alleen kan mededeelen, wat hij weer van een derde persoon heeft gehoord.

Ook de verklaringen als „het is in het dorp algemeen bekend, dat hij etc.” of „men zegt in het algemeen, dat etc.” behooren te worden vermeden, want er vloeit geen bewijs uit voort. En als iets inderdaad in een dorp algemeen bekend is, of als „men” in het algemeen inderdaad iets zegt, dan moet het mogelijk zijn of van twee personen uit het dorp of deel uitmakende van de „men”, een korte schriftelijke verklaring te krijgen, welke als bewijs ter beschikking van het militair gezag kan worden gehouden en waarnaar kan worden verwezen in het proces-verbaal.

Indien hier de noodige aandacht aan wordt besteed, wordt daarmee een tijdroovende correspondentie op een later tijdstip vermeden en wordt tevens vermeden, dat de verdachte, wegens gebrek aan bewijs, uiteindelijk niet kan worden berecht.

3. *Bewijsmateriaal.* De grootste zorgvuldigheid dient in acht te worden genomen ten aanzien van alle bewijsmateriaal. Men dient nooit uit het oog te verliezen, dat met de inbewaringstelling van den verdachte het einddoel niet is bereikt, doch dat dit eerst wordt bereikt met diens *berechting en veroordeeling*.

De inbewaringstelling is slechts een conservatoire maatregel, waarvoor met minder bewijs kan worden volstaan. Voor de berechting en veroordeeling is echter *wettig en overtuigend* bewijs noodzakelijk.

Omdat bij de inbeslagneming de goederen hun waarde als wettelijk bewijsmateriaal niet verliezen, moet de inbeslagneming, indien eenigszins mogelijk steeds volgens de wettelijke regelen geschieden door een bevoegden opsporingsambtenaar, die daarvan het voorgeschreven proces-verbaal opmaakt. Dit zal in de werkelijkheid dikwijls op praktische moeilijkheden stuiten. Namelijk zal soms, wanneer de operatiën ter bevrijding ter plaatse nog niet zijn beëindigd, het gevaar aanwezig zijn, dat bewijsmateriaal dreigt te worden vernietigd, indien het niet terstond naar een veiliger plaats wordt overgebracht. Teneinde zooveel mogelijk te voorkomen, dat in dergelijke gevallen, door ondoordacht handelen, de bewijswaarde van het aangetroffen materiaal verloren gaat, wordt aan de volgende richtlijnen zooveel mogelijk bekendheid gegeven:

„Indien het optreden van een opsporingsambtenaar niet kan worden afgewacht en het bewijsmateriaal terstond naar een andere plaats dient te worden vervoerd, behooren de stukken en bescheiden terstond door 2 personen te worden ingepakt, verzegeld en gewaarmerkt, onder vermelding van den tijd waarop, plaats waar en personen door wie de stukken zijn gevonden, verpakt en vervoerd. Bij het openen van het pak door 2 personen dienen de stukken dan door 2 personen een voor een te worden gewaarmerkt en van volgnummer voorzien als behorende tot dat pak, onder vermelding van de plaats waar, de personen door wie het openen geschiedt, de waarmerking van het pak en de omstandigheid, dat het zegel onverbroken was en dienen met den omslag te worden bewaard. Zoo spoedig mogelijk worde van alles nog proces-verbaal opgemaakt”.

De opsporingsambtenaar, die opdracht krijgt om een zulk een proces-verbaal op te maken, dient dus zorg te dragen, dat zijn proces-verbaal op nauwkeurige wijze alle noodige gegevens vermeldt. Zulk een proces-verbaal dient te bevatten:

- 1°. Naam, voornamen en functie van den opsporingsambtenaar;
- 2°. Plaats en tijd, waar het bewijsmateriaal door hem is aangetroffen;
- 3°. Beschrijving van het bewijsmateriaal;
- 4°. Naam, voornamen en adres van de personen, door wie het bewijsmateriaal aan hem is overhandigd;
- 5°. De verklaringen van deze personen betreffende de plaats en den tijd waarop dit materiaal door hen is aangetroffen en de handelingen, welke door hen met dat materiaal zijn verricht;
- 6°. Indien het bewijsmateriaal niet door de personen zelf is gevonden, die het overhandigen aan den opsporingsambtenaar, dienen zij de namen en adressen op te geven van de personen, van wie zij het materiaal hebben ontvangen, en
- 7°. dienen die personen te worden gehoord, met het bewijsmateriaal te worden geconfronteerd en hun verklaringen in het proces-verbaal te worden vastgelegd. Deze verklaringen dienen in te houden:
 - a. plaats en tijd, waar het bewijsmateriaal door hen is aangetroffen;
 - b. de handelingen, die zij met het materiaal hebben verricht;
 - c. de namen, voornamen en adres van de personen, aan wie zij het materiaal hebben overhandigd (en welke dus moeten overeenstemmen met de namen van de personen, sub 4°. vermeld).

Ook in de gevallen, waarin door onbevoegden met het bewijsmateriaal op onkundige wijze mocht zijn gehandeld, kan door den opsporingsambtenaar toch nog de bewijswaarde van dat materiaal gedeeltelijk worden gered, indien hij nauwkeurig alle personen vaststelt,

door wier handen het bewijsmateriaal is gegaan en derzelver verklaringen, op de boven aangegeven wijze, nauwkeurig vastlegt in zijn proces-verbaal.

De hierboven bedoelde processen-verbaal betreffende bewijsmateriaal dienen in een gelijk aantal exemplaren te worden opgemaakt, ten aanzien waarvan op overeenkomstige wijze moet worden gehandeld, als in punt 1 ten aanzien van de overige processen-verbaal is voorgeschreven.

4. *Toezicht op de inbewaringstellingen.* Het algemeene toezicht op de inbewaringstellingen, voor zoover dit de juridische zijde betreft, berust bij Subsectie II B van den Staf Militair Gezag. Subsectie II B heeft tevens tot taak alle gegevens t.a.v. de inbewaringgestelde personen, welke door de verschillende instanties in het geheele land worden ingezameld, bijeen te voegen, zoodat iedere inbewaringgestelde met een compleet dossier ter berechting kan worden overgegeven.

In verband hiermede is het absoluut noodzakelijk, dat alle gegevens omtrent inbewaringgestelde personen en in de eerste plaats twee exemplaren van het proces-verbaal van inbewaringstelling, sectie II B bereiken.

Teneinde dit resultaat te bereiken en op den gang der werkzaamheden het noodige toezicht uit te oefenen, zal een aantal inspecteurs worden aangesteld, wier ressort bij derzelver benoeming wordt omschreven. Aan dezen Inspecteur dienen, zooals in punt 1 dezer instructie is aangegeven, 4 exemplaren van het proces-verbaal van inbewaringstelling te worden overhandigd. Hiervan behoudt hij een exemplaar, een exemplaar zendt hij aan den Provinciaal Militairen Commissaris en twee exemplaren zendt hij aan subsectie II B.

Deze inspecteur bezoekt bij regelmatige tusschenpoozen elke gemeente binnen zijn ressort en draagt zorg, dat de instanties, welke met het aanhouden en inbewaringstelling van politiek verdachte personen in zijn ressort zijn belast, voldoende voorlichting ontvangen op het gebied hunner instructies, terwijl hij tevens toeziet op derzelver naleving.

In de gevallen, dat een opsporingsambtenaar, tengevolge van een gebrek aan instructies, twijfelt hoe te handelen, wende hij zich dus tot dezen inspecteur.

5. *Practische wenken.* Het is voorgekomen, dat groote aantallen personen in bewaring zijn gesteld en in gebouwen zijn ingesloten, zonder dat zij in staat zijn gesteld de meest noodzakelijke artikelen voor hun verzorging mede te nemen of bij zich te hebben. Daarvan zijn hoogst onhygienische toestanden in het bewaringsverblijf een onmiddellijk en onvermijdelijk gevolg, met het daaraan onafscheidelijk gevaar voor het ontstaan van epidemieën. Dit moet worden vermeden. De inbewaringgestelde persoon moet steeds, indien dit maar eenigszins mogelijk is, in staat worden gesteld mede te nemen:

1 of 2 dekens,	2 onderbroeken,	1 drinkbeker,
rantsoen voor 48 uur,	2 hemden,	1 lepel,
1 koffer of rugzak,	1 werkpak,	2 handdoeken,
1 pr. werklaarzen,	1 pullover,	zeep,
3 paar sokken,	1 eetnap,	toiletartikelen.

6. Het is verboden dat vrouwen en kinderen met hun echtgenooten of ouders in bewaring worden gesteld, of dat zij betrokkenen in de plaats van bewaring vergezellen. Zij mogen slechts in bewaring worden gesteld, indien zij — op grond van hun eigen optreden — daarvoor in aanmerking komen. M.a.w. indien zij met name door den Opsporingsdienst van den Centralen Opsporingsraad worden aangewezen. Indien door de arrestatie van een kostwinner een gezin onverzorgd achterblijft, dient het militair gezag ervoor te zorgen, dat in hun ondersteuning wordt voorzien, terwijl, indien kinderen onverzorgd zouden achterblijven, het militair gezag maatregelen moet treffen, teneinde te verzekeren, dat zij verzorgd worden. In die gevallen dient het militair gezag dus tijdig door den opsporingsambtenaar te worden ingelicht.

—————
 PARKET VAN DEN PROCUREUR-GENERAAL
 BIJ HET GERECHTSHOF TE
 'S-HERTOGENBOSCH

No. 23/44.

's-Hertogenbosch, 5 December 1944.
 Oranjelaan 14.

Betreffende:

Instelling en taak van Centralen Opsporingsraad.

*Aan den Heer Chef Staf Militair Gezag
 te Eindhoven.*

HoogEdelgestreng Heer,

Uw schrijven dd. 30 November 1944 Nr. 1673/88 bereikte mij heden. Vermits echter daarop reeds is gevolgd onze bijeenkomst in „Bosch en Ven” dd. 1 December en deze geleid heeft tot eene gedachtenwisseling betreffende de in de bijlagen behandelde materie, meen ik te mogen aannemen, dat Uw verzoek is komen te vervallen.

*De Procureur-Generaal,
 fgd. Directeur van Politie,*

(w.g.) E. SPEYART VAN WOERDEN.

BIJLAGE 153

Rapport d.d. 5 October 1950 van mr. A. M. baron van Tuyll van Serooskerken betreffende zijn onderzoek naar de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten

PARKET VAN DE PROCUREUR-FISCAAL
BIJ DE BIJZONDERE RAAD
VAN CASSATIE
Tel. 112828

's-Gravenhage, 9 October 1950.
Heerengracht 17.

Aan de Heer Voorzitter van de Enquêtecommissie
Regeringsbeleid 1940—1945, te
's-Gravenhage.

Ik heb de eer U HoogEdelGestrenge te doen toekomen een korte samenvatting van het resultaat, hetwelk het onderzoek naar de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten tot dusver heeft opgeleverd.

(w.g.) A. M. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN.

In pers en brochures zijn mededelingen gedaan omtrent misstanden, welke in de kampen der zgn. politieke delinquenten zouden hebben geheerst.

Een onderzoek omtrent de al of niet juistheid van de gedane beweringen wordt bemoeilijkt door de omstandigheid, dat vele getuigen, die in staat geacht moeten worden een verklaring ter zake af te leggen, niet bereid zijn zulks te doen, eensdeels uit vrees, dat hun dit te eniger tijd aangerekend zal worden en anderdeels op grond van het feit, dat zij van oordeel zijn, dat misstanden onvermijdelijk waren en het geen zin heeft daarover nog te spreken.

De brochure van dr. H. W. van der Vaart Smit is in het bijzonder aan dit onderwerp gewijd. Met betrekking tot de waarde, aan deze brochure toe te kennen, moet worden vastgesteld, dat de schrijver — gelijk hij mij verklaard heeft — nimmer heeft waargenomen, dat gedetineerden mishandeld zijn en dat hij de inhoud der brochure heeft ontleend aan mededelingen, hem door anderen gedaan.

Bij het door mij ingesteld onderzoek heb ik mij beperkt tot kamp-misstanden en heb daarin niet betrokken beweerdelijk plaats gevonden hebbende mishandelingen van gedetineerden, gepleegd door verhorende ambtenaren, welke ook buiten de kampen zouden hebben plaats gevonden.

Naar vermogensmisdriven, ten nadele van gedetineerden gepleegd, strekt het onderzoek zich niet uit. Vermogensmisdriven zijn op zulk een schaal gepleegd, dat een onderzoek daarnaar ondoenlijk moet worden geacht, terwijl bovendien niet vast te stellen is, op welk tijdstip en door wie het ontvreemden van aan de gedetineerden toebehorende gelden en goederen heeft plaats gevonden.

Het onderzoek is nog niet geëindigd. Het vormen van een oordeel omtrent de omvang der beweerde mislagen en tekortkomingen alsmede omtrent de vraag, of alle geuite beschuldigingen al dan niet juist zijn, is nog niet mogelijk.

Het onderzoek heeft evenwel uitgewezen — en aldus kan het resultaat van het tot dusver gehouden onderzoek worden samengevat — dat nagenoeg alom bewakers zich niet hebben ontzien weerloze mensen te kwellen en te mishandelen, waarbij door de Duitsers gedurende de bezetting toegepaste methodes zijn overgenomen.

De mishandelingen hebben plaats gevonden, zowel als op zich zelve staande handelingen van bewakers als door de kampleiding goed-gekeurde, althans toegelaten feiten.

Hiertegenover is te stellen, dat — gelijk evenzeer is gebleken — in vele gevallen de leiders der kampen zich tegen het mishandelen van gedetineerden hebben verzet en getracht hebben dit tegen te gaan.

De ernstigste gevallen van mishandeling hebben zich voorgedaan in de eerste tijden na de bevrijding.

Van het verkrachten van vrouwen is niet gebleken. Het moet evenwel niet uitgesloten geacht worden, dat zulks toch heeft plaats gevonden, daar het zeer wel mogelijk is, dat vrouwen, die daarvan het slachtoffer zijn geworden, daarover thans geen verklaring willen afleggen.

Vrouwen zijn vaak aan een vernederende behandeling door mannelijke bewakers blootgesteld. De bewering, dat in het kamp te Wester-

bork „geblinddoekte (en vastgebonden) vrouwen door gehele groepen werden misbruikt”, is ongegrond.

Het is hier niet de plaats in het algemeen bijzonderheden te vermelden, waarop evenwel hetgeen onderscheidenlijk in het kamp „De Vergulde Hand” te Vlaardingen en de Harskamp is voorgevallen, een uitzondering oplevert.

In het kamp „De Vergulde Hand” zijn gedetineerden met ijzeren scheepskettingen — afkomstig van de scheepswerf Figee — waaraan twee ijzeren beugels waren bevestigd (gewicht 2,3 K.G.) aan de enkels aan elkander geklonken. Bedoelde gedetineerden zijn weken lang, dag en nacht, aan elkander geklonken geweest. Verwondingen zijn niet uitgebleven.

Op 27 November 1945 is op last van hoger hand hieraan een einde gemaakt.

De bewaking van de Harskamp is in de maand Juli 1945 door de Canadezen aan Nederlandse bewakingstroepen overgedragen.

De Nederlandse bewakingstroepen hebben zich op ernstige wijze misdragen. Gedurende de avond en in de nacht hebben zij door de barakken geschoten, tengevolge waarvan vele gedetineerden, zelfs in hun slaap, het leven hebben verloren.

Deze nachtelijke schietpartijen, welke gemiddeld twee tot drie keer per week plaats vonden, hebben zeker tot in het voorjaar 1946 voortgeduurd.

Volgens de verklaringen der getuigen hebben vooral de 2de en de 4de compagnie — en in het bijzonder de 2de compagnie — van het 14de Regiment Infanterie in deze misdragingen uitgemunt. Ik moge verwijzen naar de door mij opgemaakte en hierbij gevoegde processen-verbaal nrs. 42, 51, 54, 69, 76 en 78, alsmede naar het rapport van de Inspecteur-rijksrechercheur P. A. van Noothoorn, d.d. 8 October 1950.

Ernstige en meedogenloze mishandeling van gedetineerden heeft plaats gevonden in de Strafgevangenis te Scheveningen gedurende het tijdvak, waarin de leiding van het gesticht bij de Canadezen berustte.

Als directeur van het gesticht trad op een in Canadese dienst zijnde Nederlander; de bewakers waren in hoofdzaak Scheveningers.

Op 22 Juli 1945 is de leiding van het gesticht aan het M.G. overgedragen en aan bedoelde wantoestand terstond een einde gemaakt.

(w.g.) A. M. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN.

's-Gravenhage, 9 October 1950.

Proces-verbaal No. 42

Op heden, 2 Januari 1950, verscheen voor mij, Mr. A. M. Baron van Tuyll van Serooskerken, belast met het onderzoek omtrent de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten, tevens onbezoldigd rijksveldwachter, een persoon die heeft opgegeven te zijn:

MAARTEN VAN DEVENTER,

geboren 11 October 1918 te 's-Gravenhage, thans verblijvende in de Cellenbarakken.

en die verklaard heeft, als volgt:

„Op 10 Mei 1945 ben ik — ik maakte deel uit van de 34e-SS-divisie — krijgsgevangen gemaakt en ondergeorocht in een door de Canadezen bewaakt kamp te Elst, alwaar ik gebleven ben tot 24 Mei 1945. Vervolgens heb ik verblijf gehouden in de Harskamp van 24 Mei 1945 tot 18 November 1945, in Westerbork tot 5 Februari 1948 en sedertdien in de Cellenbarakken, behalve dat ik van September 1948 tot Februari 1949 in het Ziekenhuis te Vught heb doorgebracht.

Gedurende mijn verblijf in de Harskamp ben ik getuige geweest van de nachtelijke schietpartijen, welke onregelmatig, doch gemiddeld drie keer per week voorkwamen. Op de datum van mijn vertrek uit de Harskamp — 18 November 1945 — vonden deze schietpartijen nog steeds plaats. Naar mij is medegedeeld is het daarna nog geruime tijd doorgedaan. Vooral de 4e Compagnie van een Bataljon Stoottroepen was berucht voor deze schietpartijen. Wanneer deze Compagnie op wacht kwam, namen de schietpartijen toe. In mijn barak is tengevolge van de nachtelijke schietpartijen een man, wiens naam ik niet meer weet, gewond en een man, een zekere Meijer, dodelijk getroffen. De gewonde lag in zijn krib één hoog, en had een schot

ter hoogte van de schouder. Hij is naar het hospitaal gebracht en later heb ik hem hersteld teruggezien. De dodelijk getroffen Meijer lag ook in zijn krib éénhoog, had een schot aan de borst, is naar het hospitaal gebracht en de volgende morgen overleden. De gedetineerde arts Saatrube heeft aan Meijer de eerste hulp verleend en heeft aan mij verteld, dat hij bij het overbrengen van Meijer naar het hospitaal is beschoten.

Ik ben er bij geweest, dat tijdens een strafexercitie een zekere Goutier is doodgeschoten. Goutier liep naar het oordeel van de dienstdoende sergeant niet hard genoeg. Deze sergeant heeft toen eerst een paar schoten over het hoofd van Goutier gericht en heeft daarop in knielende houding op Goutier gericht en geschoten en deze in het hart getroffen. Goutier was terstond dood en is op een brancard weggebracht. Over dit geval ben ik in het kamp door de militaire politie gehoord.

Ik heb in het kamp gehoord, dat tengevolge van deze schietpartijen verschillende doden zijn gevallen, doch de namen van deze slachtoffers weet ik niet.

Ik ben meermalen door de militaire politie met de gummiknuppel geslagen.

Terwijl ik in de Harskamp zat, heb ik veertig dagen doorgebracht in de zich buiten de omheining bevindende cellen. In deze cellen was alleen een brits. Er was geen ton. Dekens waren er niet. Gelegenheid tot wassen was er evenmin. Men werd gedwongen z'n behoefte op de grond te doen. Af en toe, doch zeer ongeregeld, werd men er uitgehaald. In mijn tijd was Majoor Kleinjan kamphoofd. Ik heb eens grieven over de behandeling geuit tegenover de Kapitein Knaapen en ben een uur, nadat ik dit gedaan had, naar de cel gebracht. Ik neem aan, dat dit de reactie op mijn klagen is geweest.

Ik ben tegenwoordig geweest bij de begrafenis van Meijer. Deze is begraven op een grasveld, liggende buiten het kamp, op een afstand van een paar honderd meter van het kamp. Ds. Moll van Charante heeft bij het graf gesproken.

Gedurende mijn verblijf te Westerbork (18 November 1945—5 Februari 1948) was Buyvoets commandant. Mishandeld ben ik niet in Westerbork, doch wél heb ik het navolgende ondervonden: Strafoxercities kwamen dagelijks voor. Deze bestonden hierin, dat men hard moest lopen, door de modder moest kruipen en daarin blijven liggen. Strafoxercities duurden ongeveer 1 à 2 uur. Ik heb gezien, dat vrouwen aan deze strafexercities moesten deelnemen.

Het was gewoonte dat, bij het avondappèl, door het barakkenhoofd bekend werd gemaakt, dat iemand in het kamp was overleden. Hierna werd steeds een 2-minuten stilte in acht genomen. Op zekere dag heeft het barakhoofd bekend gemaakt, dat Mussert gefusilleerd was, waarna wederom 2 minuten stilte in acht is genomen. Voor dit laatste is de gehele barak (ongeveer 300 mannen) bestraft met: gedurende vier weken water en brood, vier uur per dag strafexercitie en vier uur per dag spreekverbod. Na vier dagen is evenwel aan deze straf een einde gemaakt. Het kwam vaak voor, dat men in de cel werd vastgebonden met een ketting, waarvan het ene einde aan een arm en het andere einde aan de centrale verwarming. Ikzelf heb aldus enkele dagen aaneen aldus vastgebonden gezeten. Ik heb gezien, dat Wessels en Schonewille aldus vastgebonden zaten.

Op 19 December 1945, de dag van het bezoek van de zgn. Vliegende Brigade, heeft luitenant Vink bevolen mijn broer Jan dood te schieten. Ik was daarbij tegenwoordig. De soldaat, aan wie dit bevel werd gegeven, heeft geweigerd dit te doen en geantwoord, dat de luitenant het zelf moest doen. Daarop is toen niets gebeurd. Er is toen ook bevel gegeven, ik weet niet door wie, om mij dood te schieten. Ik ben toen geplaatst tegenover een pantserswagen, waarop een mitrailleur stond. De soldaat, die de mitrailleur bediende, heeft hieraan uitvoering willen geven. Het was een mitrailleur M-24, waaraan een slot zit, hetwelk opgewonden moet zijn om de mitrailleur te kunnen bedienen. Het slot bleek evenwel niet opgewonden te zijn, tengevolge waarvan de mitrailleur niet werkte.

In de Harskamp was de medische behandeling in den beginne zeer slecht, tengevolge van het feit dat geneesmiddelen ontbraken. Aan de artsen zelve lag het niet.

In de Harskamp was de voeding ontoereikend. In het begin was in Westerbork de voeding eveneens ontoereikend, doch kwalitatief beter dan in de Harskamp.

In Westerbork gold de kamprechercheur Wieringa als een zeer hardvochtig man.

In Vught en in de Cellenbarakken is de behandeling correct geweest. Ik overhandig U hierbij een door mij opgemaakt verslag, bestaande uit twee bladzijden, betreffende de Harskamp, hetwelk ik U zie waarmerken met „rood A” en een door mij opgemaakt verslag, bestaande uit drie bladzijden, betreffende Westerbork, hetwelk ik U zie waarmerken „rood B”.

Tengevolge van de, zowel in de Harskamp of in Westerbork, ondervonden behandelingen, is mijn linker long aangetast. Vóórdien was ik geheel gezond.”

Voorgelezen, volhard en getekend.

(w.g.) VAN DEVENTER.

Waarvan proces-verbaal, op ambtseed en in drievoud opgemaakt en gesloten op 2 Januari 1950 te 's-Gravenhage.

(w.g.) A. M. BARON VAN TUYLL
VAN SEROOSKERKEN.

BEWARINGS- EN VERBLIJFSKAMP „HARSKAMP”

Afd. VII

v. d. H/J. H.

Kamphospitaal, 13.10.1945.

Rapport

Hedenavond werd aangeschoten *André Piso*, geb. 28.4.1921. Te 21.40 u. werd hij in het Kamphospitaal ingeleverd. P. vertoont een borstkas- en een armverwonding. Het projectiel veroorzaakte een plm. $\frac{1}{2}$ cent groote inschotopening met gladden rand aan de achterzijde der re. borstkasheft ongeveer in het midden van den zijrand van het schouderblad. De uitschotwand is circa een 3×4 cm. groot huiddefect met flardigen rand, plm. 15 cm. onder de re. okselholte. Ongeveer iets boven het midden aan de achterzijde van de re. bovenarm is een tweede, circa centgroote uitschotopening zichtbaar, terwijl boven slecranen, aan de achterzijde, een projectiel zicht- en voelbaar is.

De wondranden werden geëxideerd, het projectiel door incisie verwijderd, alles onder lokaal-anaesthetie. De wondvlakten vertoonen een ongecompliceerd beeld. M.P.-poeder, verband, strekspalk re. arm, Tetanum-serum.

Gezien

De Kamparts,

(w.g.) W. FRACKERS.

(w.g.) onleesbaar.

(w.g.) onleesbaar.

(w.g.) Dr. J. A. VAN DER HOEVEN.

Proces-verbaal No. 51

Op heden, 2 Februari 1950, verscheen voor mij, Mr. A. M. baron van Tuyll van Serooskerken, belast met het onderzoek omtrent de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten, tevens onbezoldigd rijksveldwachter, een persoon die heeft opgegeven te zijn:

ANDRÉ PIETER PISO,

geboren 28 April 1921, foto-laborant, wonende
van Kinsbergenstraat 100 te 's-Gravenhage,

en die verklaard heeft, als volgt:

„Op 8 Mei 1945 ben ik gearresteerd en, na eerst ongeveer drie weken verblijf te hebben gehouden in het kamp te *Elst*, heb ik achter-eenvolgens verblijf gehouden in de navolgende kampen en gestichten:

Harskamp, 23 Mei 1945 tot omstreeks 21 Juli 1946;
Kamp Vught, tot omstreeks 21 September 1946;
Duindorp, tot 10 April 1947;
Cellenbarakken, tot 7 Juli 1947.
Beugelen, tot 28 November 1947 en
Strafgevangenis Scheveningen, tot 12 Maart 1948.

Harskamp:

Bij mijn aankomst in de *Harskamp* was de bewaking in handen van de Canadezen, die op 11 Juli 1945 de bewaking hebben overgedragen aan de B.S. Gedurende de tijd van de Canadese bewaking hebben er geen schietpartijen plaats gevonden. Gedurende de tijd, dat de B.S. de bewaking hadden, is er wel geschoten, doch de gevolgen daarvan zijn mij niet bekend. Ik weet thans niet meer, of dit schieten ook 's nachts plaats vond. Na de B.S. zijn de stoottroepen gekomen,

die ook wel geschoten hebben, doch waarover ik niets naders meer kan verklaren. Het is het 14de Regiment Infanterie geweest, onder welks bewaking de nachtelijke schietpartijen hebben plaats gevonden. Ik kan niet meer zeggen, wanneer het 14de Regiment is gekomen. Er waren 4 Compagnieën ter bewaking, de 1ste, 2de, 3de en 4de, waarvan de 2de en de 4de Compagnie de beruchtste waren, en de 2de Compagnie de aller-beruchtste.

Ik ben gehuisvest in een barak van Afdeling 4, welke barak lag, vlak bij de bewakingstoren rood.

Op 10 October 1945 heeft het eerste ongeval in mijn barak plaats gevonden; ik bedoel hiermede te zeggen, in de naaste omgeving in mijn barak. Wij lagen in die barak met ongeveer 500 à 600 man en tevoren was reeds in die barak iemand, wiens naam ik niet weet, dodelijk getroffen, waarbij ik wél tegenwoordig was. Wij lagen in die barak op de grond; kribben waren er niet. Op 10 October 1945 is Gerrit Nanninga, afkomstig uit de stad Groningen, des avonds omstreeks 10 uur, terwijl hij op een afstand van ongeveer 25 M. van mij aflag, door een schot van buiten in zijn been getroffen. Hij is toen naar het kamphospitaal gebracht, alwaar hij ongeveer 6 weken heeft gelegen. Er zijn die avond meer schoten in de barak gevallen, zonder evenwel verdere verwondingen tengevolge te hebben.

Op 13 October 1945, de 2de Compagnie stond toen op wacht, begon het schieten 's avonds omstreeks 8 uur. Ik heb gehoord, dat de posten, zich bevindende op toren rood, toen hebben geroepen: „voort uit jongens, drie voor een dub”. Ik heb dit zelf gehoord. Des avonds omstreeks kwart over negen is een zekere J. de Groot in zijn dijbeen getroffen, waarna hij verbonden is door de verpleger Joep Jansen. Ongeveer tien minuten later op die avond ben ik getroffen. De kogel trof mij in de rug onder het rechterschouderblad, kwam eruit onder de oksel, vervolgde zijn weg in mijn rechter bovenarm, waar hij bij de elleboog bleef steken. Ik ben toen naar het hospitaal gebracht en diezelfde avond is de kogel uit mijn arm verwijderd. In de daarop volgende nacht is in mijn barak van Urk dodelijk getroffen en is Derks in zijn kuit getroffen. Gedurende de gehele avond en de gehele nacht heeft het schieten voortgeduurd, met deze uitzondering, dat het vuren is gestaakt tijdens mijn transport naar het hospitaal. De avond van 13 October en de daarop volgende nacht is het ergste wat ik heb meegemaakt. Op 14 October hebben de gedetineerden in mijn barak onmiddellijk maatregelen genomen en zijn zich gaan ingraven. Tegen de buitenkant van de barak is een aarden wal opgeworpen en in de barak hebben ze de stenen uit de vloer gehaald en kuilen gegraven, om daarin te kunnen liggen. Na ongeveer twee maanden — ik was toen net uit het hospitaal terug in mijn barak — is bevel gegeven deze versterkingen af te breken.

In de nacht van 6 op 7 Januari 1946 zijn er drie schoten in mijn barak terechtgekomen. Eén van de kogels is rakelings langs mij heengegaan. Ik heb op 7 Januari 1946 vernomen, dat Marinus Roest dodelijk getroffen was. Naar mijn herinnering is voor het laatst in de barakken geschoten in Maart 1946.

Zij, die in het kamp overleden, werden begraven, niet op een begraafplaats, maar op een veldje aan de buitenzijde van het kamp. Ik ben eens bij een begrafenis tegenwoordig geweest en heb toen op een kruis, staande op een graf, de naam van Marinus Roest gelezen.

De voeding is tot 11 Juli 1945 goed geweest, doch nadat het kamp onder Nederlandse bewaking is gesteld, was de voeding ontoereikend. Gaandeweg is hierin verbetering gekomen.

In het *strafkamp Beugelen* heb ik het navolgende ervaren:

De gedetineerden waren verplicht buitenwerk te verrichten bij de boeren. Ik ben toen daarvoor afgekeurd en ben in de zgn. „ziekenploeg” gekomen. Om op hen, die in de ziekenploeg waren, aandrang uit te oefenen weer aan het werk te gaan kregen zij heel weinig te eten. Hetgeen men daar te eten kreeg, was ten eenenmale ontoereikend.

Ik overhandig U hierbij een foto-copie van de medische verklaring betreffende de verwonding, door mij in de *Harskamp* opgelopen”.

Voorgelezen, volhard en getekend.

(w.g.) ANDRÉ PISO.

Waarvan proces-verbaal, op ambtseed en in drievoud opgemaakt en gesloten op 2 Februari 1950 te 's-Gravenhage.

(w.g.) A. M. BARON VAN TUYLL
VAN SEROOSKERKEN.

Proces-verbaal No. 54

Op heden, 6 Februari 1950, verscheen voor mij, Mr. A. M. baron van Tuyl van Serooskerken, belast met het onderzoek omtrent de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten, tevens onbezoldigd rijksveldwachter, een persoon die heeft opgegeven te zijn:

HENDRIKUS JACOBUS WOLHOF,

geboren 28 Februari 1918 te Amsterdam, thans verblijvende in het Huis van Bewaring II te 's-Gravenhage,

en die verklaard heeft, als volgt:

„Ik ben op 7 Mei 1945 te Utrecht gearresteerd en heb achtereenvolgens in de navolgende kampen en gestichten verblijf gehouden:

Elst, 12 tot 25 Mei 1945;

Harskamp, 25 Mei 1945 tot 2 November 1945;

Blaskowitz, tot 19 April 1946;

Strafgevangenis Utrecht, tot 18 December 1946;

Honswijk, tot 8 Januari 1947;

Strafgevangenis Utrecht, tot 12 Januari 1947;

Millingen, tot ongeveer half Maart 1947;

Fort Erfprins, tot 1 April 1947;

Crailloo, tot 25 Maart 1949;

Strafgevangenis Utrecht, tot 2 November 1949 en sedertdien in de Cellenbarakken, thans Huis van Bewaring II genaamd.

In de Harskamp ben ik getuige geweest van de nachtelijke schietpartijen, welke gemiddeld 2 à 3 maal per week plaatsvonden. Ik lag met drie anderen in een tent; wij hadden ons diep in de grond ingegraven en de tent aan de buitenkant versterkt met zand en plaggen, tengevolge waarvan in mijn tent nimmer iemand is getroffen.

Ik heb tweemaal een begrafenis bijgewoond van een gedetineerde, die 's nachts dodelijk getroffen is. Eén van deze gedetineerden was Boerboom, van de ander weet ik de naam niet meer.

Ik heb gezien, dat Goutier tijdens een strafexercitie is doodgeschoten. Goutier had iets geweigerd en uit de rij geroepen en vervolgens ter plaatse doodgeschoten. De aanleiding tot dit doodschieten is het navolgende geweest: Het exerceren moest geschieden op Nederlandse wijze, terwijl de gedetineerden, die dit moesten doen, het op de Duitse wijze hadden geleerd, hetgeen tot gevolg had, dat bevelen verkeerd werden uitgevoerd. Zo is het ook met Goutier gegaan, die te kennen had gegeven, het gegeven bevel niet te kunnen uitvoeren. Daarop is het exerceren doorgestaan, terwijl Goutier dodelijk getroffen op de grond lag. Na afloop van de exercitie hebben gedetineerden het lijk van de getroffene weggehaald.

Ik heb gezien, dat een mijner tentgenoten, een zekere Alphons van Grinsven, afkomstig uit Breda, op zekere dag in de tent terugkwam, kennelijk zwaar mishandeld. Zijn kleren waren gescheurd, zijn knieën waren bebloed, zijn hoofd was eveneens bebloed en zijn hoofd en lichaam waren zwart. Hij vertelde mij, dat hij geslagen was en dat hij door en over hopen steenkolenruis had moeten kruipen. Hij is toen onder behandeling gekomen van Dr. van Reresse en van Dr. Eskens. Deze mishandeling had plaats gevonden door de M.P. Tijdens de verhoren ben ik in de *Harskamp* eenmaal door P.O.D.-ambtenaren mishandeld, d.w.z. geslagen met een gummistok. Het was niet verboden om 's nachts naar de latrines te gaan. Wanneer we dat deden, werden wij, bij de latrines aangekomen, onder vuur genomen.

Van de Harskamp ben ik met vijftien anderen overgebracht naar de bunker Blaskowitz. Bij aankomst werden wij allen in een cel van 3 bij 2 M. ingeperst. Wij moesten op onze knieën met het gezicht naar de muur gericht tegen de muur gaan zitten met de handen in de hoogte. Vervolgens werden wij een voor een uit de cel geroepen. Toen ik opstond ben ik door de bewaker Zieltjes met een karabijn weer neergeslagen. Ik heb in die cel gemerkt, dat anderen zwaar geslagen werden, omdat zij uit vermoeidheid de handen lieten zakken. Gezien heb ik dit niet, omdat ik het gezicht naar de muur gekeerd had. Nadat ik gefouilleerd was, ben ik naar een andere cel gebracht, die ik gedeeld heb met Nico Selles uit Amsterdam en Aart Doppenberg uit Ugchelen. Later is nog André de Jong een celgenoot geworden. In deze cel hebben wij gedurende 2 maanden op de opklapbare bedden moeten slapen, zonder strozak en zonder dekens. Na 2 maanden hebben wij een strozak gekregen, doch dekens hebben wij nimmer gehad. In die cel was geen toiletgelegenheid. Er waren vastgestelde tijden, waarop men naar het toilet mocht gaan: 7 uur 's ochtens, 1 uur 's middags en half 8 's avonds. Tussentijds was dit niet geoorloofd, met alle gevolgen van dien. Luchtverversing was er niet in de cel.

Op zekere dag ben ik uit mijn cel gehaald en overgebracht naar een verhoorcel, alwaar ik door een bewaker zodanig met de vuisten ben bewerkt, dat ik bewusteloos op de grond ben gevallen. Men heeft toen water over mij heen gegooit, waarna ik weer bijgekomen ben. Daarop heeft deze bewaker mij wederom met de vuisten bewerkt, waardoor ik voor de 2de maal bewusteloos ben gevallen. Hoe ik toen bijgekomen ben weet ik niet. Ik ben vervolgens overgebracht naar een donkere cel, alwaar ik 14 dagen heb gezeten. In de nacht

volgende op die mishandeling zijn bewakers in mijn cel gekomen om te kijken, hoe ik eruit zag. Ik heb toen gevraagd, waarom ik mishandeld was, waarop de bewaker Ko van 't Veld mij gezegd heeft, dat dat bedoeld was als straf voor het feit, dat ik tegen mijn celgenoten gezegd zou hebben, dat de mede gedetineerde Mia Hamstra een verhouding had met enige bewakers, waarop ik ten antwoord heb gegeven dit niet te hebben gezegd. Ik wist evenwel, dat dit gezegd was door André de Jong. Twee dagen daarna ben ik door de bewaker Ruizendaal uit mijn cel gehaald en overgebracht naar de douche-cel. Hij heeft mij toen aldaar gevraagd, wie dan dit verhaal betreffende Mia Hamstra had gedaan, waarop ik geantwoord heb dit niet te willen zeggen. Hij had mij tevoren in de douche-cel doen uitkleden en heeft mij, nadat ik geweigerd had iets te zeggen, tweemaal drie kwartier met een tussenpoos van een kwartier onder een ijskoude douche gezet, terwijl ik daarbij op mijn tenen moest staan. Wanneer ik door mijn tenen heenakte, kreeg ik met een stok slagen tegen mijn scheenbenen. Hierna heeft hij mij weer teruggebracht naar mijn donkere cel. In deze donkere cel stond ongeveer 5 cm. water. Een slaapgelegenheid was er niet. Ik heb daar toen gedurende die veertien dagen moeten staan, op mijn hurken zitten en tenslotte ben ik van vermoeidheid in het water gaan zitten. Het eten wat ik aldaar kreeg, bestond uit: dagelijks een half rantsoen brood en om de andere dag een half rantsoen warm eten. Terwijl ik in die donkere cel zat, is Povel, hoofd van de Inwendige Dienst van de P.O.D. te Hilversum mij komen bezichtigen. Ik heb hem toen gevraagd, of ik hem kon spreken, hetgeen hij heeft geweigerd. Eerst in begin Februari 1946 is met het luchten van de gedetineerden een aanvang gemaakt.

Tijdens een verhoor in het P.O.D.-gebouw te Hilversum, ben ik door een marechaussee uit Harderwijk met de vuist bewerkt".

Voorgelezen, volhard en getekend.

(w.g.) WOLHOF.

Waarvan proces-verbaal, op ambtseed en in drievoud opgemaakt en gesloten op 6 Februari 1950 te 's-Gravenhage.

(w.g.) A. M. BARON VAN TUYLL
VAN SEROOSKERKEN.

Proces-verbaal No. 69

Op heden, 10 Maart 1950, verscheen voor mij, Mr. A. M. baron van Tuyll van Serooskerken, belast met het onderzoek omtrent de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten, tevens onbezoldigd rijksveldwachter, een persoon die heeft opgegeven te zijn:

HENDRIK WESTERDIJK,

geboren 4 Januari 1913 te Vlaardingen, thans verblijvende in het Huis van Bewaring II te 's-Gravenhage,

en die verklaard heeft, als volgt:

„Van omstreeks 1 Juni 1945 tot het einde November 1945 heb ik verblijf gehouden in de Harskamp. Gedurende de eerste week van mijn verblijf heb ik verblijf gehouden met negen man in een tent. Vervolgens heb ik tot November 1945 verblijf gehouden in een door mij gegraven hol, overdekt met plaggen en takken. Eerst de laatste weken van mijn verblijf aldaar ben ik in een barak geweest. Ik heb mij zoveel mogelijk afzijdig gehouden en niet met veel mensen contact gehad. Ik heb meegemaakt, dat, nadat er Nederlandse bewaking was gekomen 's avonds regelmatig geschoten werd. Ik heb toen wel gehoord, dat daarbij gedetineerden dodelijk getroffen of gewond zijn. Ik heb toen gehoord, dat er ongeveer vijftien gevallen met dodelijke afloop zijn geweest. Namen van slachtoffers ken ik niet.

Op een dag is mijn aandacht getrokken, doordat ik hoorde schieten. Ik keek op en zag toen op een afstand van 100 à 150 M. op de zgn. „paardenwei", dat er iets aan de hand was. Ik heb mij er verder niet mee bemoeid, maar heb daarna gehoord, dat toen een gedetineerde tijdens een strafexercitie is doodgeschoten.

Nadat de voedingsmiddelen van de aldaar samengetrokken Duitse onderdelen op waren, is de voeding slecht geworden. Eerst tegen het einde van mijn verblijf is daarin verbetering gekomen."

Voorgelezen, volhard en getekend,

(w.g.) WESTERDIJK.

Waarvan proces-verbaal, op ambtseed en in drievoud opgemaakt en gesloten op 10 Maart 1950 te 's-Gravenhage.

(w.g.) A. M. BARON VAN TUYLL
VAN SEROOSKERKEN.

Proces-verbaal No. 76

Op heden, 16 Maart 1950, verscheen voor mij, Mr. A. M. Baron van Tuyll van Serooskerken, belast met het onderzoek omtrent de

misstanden in de kampen voor politieke delinquenten, tevens onbezoldigd rijksveldwachter, een persoon die heeft opgegeven te zijn:

HENRI CORNELIS VAN 'T HOF,

geboren 12 October 1905 te Den Burg, thans verblijvende in het Huis van Bewaring II te 's-Gravenhage,

en die verklaard heeft, als volgt:

„Van omstreeks 24 Mei 1945 tot 27 Maart 1946 heb ik verblijf gehouden in de Harskamp. Gedurende die tijd hebben Nederlandse troepen en in het bijzonder een bepaalde compagnie daarvan regelmatig 's avonds en 's nachts door het kamp geschoten. Hierbij zijn vele doden gevallen en zijn zeer vele gedetineerden gewond geraakt. Ik heb éénmaal het lijk van een dodelijk getroffen gedetineerde gezien; de naam weet ik niet.

Degenen die in tenten sliepen, hebben zich in de grond ingegraven om zich tegen deze schietpartijen te beveiligen.

Omstreeks 20 December 1945 zijn een aantal gedetineerden — achttien in getal — onder wie ik mij bevond, overgebracht naar een barak, waarin zich alle mogelijke a-sociale mensen bevonden. Deze achttien gedetineerden hadden allen in de officiersrang bij de Duitsers gediend. Deze uitzonderingstoestand duurde nog voort, toen ik op 27 Maart 1946 het kamp verliet. Wij werden toen bewaakt door de zgn. „kamppolitie", welke uit mede-gedetineerden bestond, het stelsel van de „Kapos". Ik heb aan de commandant Scholten gevraagd, waarom op ons deze uitzonderingstoestand werd toegepast, doch hij heeft mij geweigerd hierop te antwoorden. Wij waren toen erbarmelijk geleverd.

De heer Moll van Charante kan hieromtrent verklaren."

Voorgelezen, volhard en getekend.

(w.g.) H. C. VAN 'T HOF.

Waarvan proces-verbaal, op ambtseed en in drievoud opgemaakt op 16 Maart 1950 te 's-Gravenhage.

(w.g.) A. M. BARON VAN TUYLL
VAN SEROOSKERKEN.

Proces-verbaal No. 78

Op heden, 20 Maart 1950, verscheen voor mij, Mr. A. M. Baron van Tuyll van Serooskerken, belast met het onderzoek omtrent de misstanden in de kampen voor politieke delinquenten, tevens onbezoldigd rijksveldwachter, een persoon die heeft opgegeven te zijn:

JOHANNES PIETER SPRUIT,

geboren 19 Juni 1908 te Zwolle, thans verblijvende in het

Huis van Bewaring II te 's-Gravenhage,

en die verklaard heeft, als volgt:

„Op 13 Mei 1945 ben ik gearresteerd en heb sedertdien verblijf gehouden in de navolgende kampen en gestichten:

Waterlookazerne te Amersfoort — 5 dagen;

Kamp Elst tot 28 Mei 1945;

De Harskamp tot 13 December 1945;

Amersfoort-bunker, tot 13 Mei 1946;

Honswijk tot April 1947;

Rhijnauwen tot Januari 1948;

Ford Altena tot eind Februari 1948;

Crailoo tot October 1948;

Huis van Bewaring II Amsterdam tot half Maart 1949 en sedertdien in het Huis van Bewaring II te 's-Gravenhage.

Gearresteerd zijnde, ben ik alvorens naar de Waterlookazerne te gaan eerst naar de Eierhal gebracht, alwaar ik bij aankomst door een militair met de vlakke hand ben geslagen in het gezicht, tengevolge waarvan mijn bril op de grond viel. Mijn bril was kapot en zonder bril kan ik niet zien. Vriens, die bij mij was, heeft de bril opgeraapt en aan mij gegeven, waarna ik nog een klap in mijn gezicht van die militair heb gehad. Hierop heeft die militair met een brede lat op het hoofd van Vriens geslagen. Ik heb toen van 's middags omstreeks twee uur tot 's avonds omstreeks acht uur met het gezicht tegen de muur moeten staan en de handen omhoog. Wanneer ik mijn armen wat liet zakken, kreeg ik een schop. 's Avonds ben ik naar de Waterloo-kazerne gebracht met alle gearresteerden van die dag. Toen ik in een lokaal was gebracht, kwam een bewaker vragen, of zich onder de gedetineerden een S.S.-man bevond. Ik meldde mij als zodanig en moest toen op de gang gaan staan. Deze man vroeg mij toen, waar ik gelegen had en op mijn antwoord „in de Betuwe", zei hij, dat ik dan wel tegen hem gevochten zou hebben, waarop hij

mij ongeveer een kwartier met zijn handen in het gezicht heeft geslagen. Deze behandeling heeft zich de twee volgende avonden herhaald. Ik heb mij daarop tot de commandant gewend, een hoofdonderwijzer van een Christelijke school uit Amersfoort, die daaraan een eind gemaakt heeft door alle S.S.ers en Landstormers over te geven aan de Canadezen.

In de *Harskamp* ben ik getuige geweest van de nachtelijke schietpartijen door het 14e Regiment Infanterie. Eén bepaalde Compagnie, naar ik meen de 4e, heeft zich in het bijzonder daaraan schuldig gemaakt. Op één nacht is in mijn barak doodelijk getroffen: Gerbracht en gewond: Kuyer.

Deze is gewond in de knieschijf van het rechterbeen en is naar het hospitaal vervoerd, alwaar hij op 13 December 1945 de dag van mijn vertrek uit de Harskamp, nog was. Enige tijd later is 's nachts in mijn barak doodelijk getroffen: Van Urk. Na het geval Gerbracht hebben de gedetineerden aan de buitenkant van de barak een aarden wal opgeworpen ter beschutting. Het schot, hetwelk Van Urk doodelijk heeft getroffen, is evenwel afgeschoten uit de toren „rood”. Het lijk van Van Urk is aan de familie overgegeven. Gedetineerden, onder wie ik, hebben het stoffelijk overschot naar de poort gebracht, alwaar de familie wachtte. Bij de poort gekomen, werden wij door de wacht uitgejouwd; ik hoorde de schildwachten zeggen: „Zullen wij eens kijken, of hij werkelijk dood is” en ik zag dat ze de geweren in de aanslag brachten. Geschoten hebben zij evenwel niet.

Op een andere nacht is de verpleger Jansen in mijn barak in de linkerarm geschoten, tengevolge waarvan zijn arm verbrijzeld is.

Een groot aantal gedetineerden sliep niet in barakken, doch in tenten; om zich tegen het schieten 's nachts te beveiligen, hebben zij zich in de grond ingegraven en tegen de tent een aarden wal opgeworpen.

Het nachtelijk schieten vond twee à driemaal per week plaats.

Ik heb gezien, dat tijdens een strafexpeditie een man, van wie ik later heb gehoord, dat hij Goutier heette, is doodgeschoten.

Eind Juni 1945 heb ik op last van luitenant Vlaming een straf-exercitie moeten houden. Toen ik hiermee bezig was, is er een sergeant gekomen, die mij vroeg wat ik deed, waarop ik geantwoord heb, dat ik last van luitenant Vlaming had gehad tot het doen strafexerceren. De sergeant vroeg mij daarop, of ik wel eens in Limburg was geweest, en, nadat ik ontkenkend had geantwoord, beval hij mij met hem mee te gaan. Hij beval mij toen tegen een zgn. „moedsprong” (een militaire hindernis) op te klimmen en, bovengesproken, daar af te springen.

Dit is een sprong van vier meter hoogte. Ik weigerde, waarop hij mij sloeg en waarna ik het gedaan heb. Waar ik bij de sprong op mijn tenen terecht kwam in plaats van op mijn hakken, zoals hij wilde, moest ik andermaal springen. Ik ben toen ten tweede male op de tenen terechtgekomen, waarna ik het voor de derde maal moest doen. Toen ben ik op mijn hakken terechtgekomen. Bij het neerkomen ben ik achterover gevallen met mijn hoofd tegen een paal, tengevolge waarvan ik een hersenschudding heb gekregen. Ik heb toen zes weken in het hospitaal gelegen, onder behandeling van dokter Verhoeve.

Deze sergeant heeft het exerceren met mij vier uur volgehouden en ook na mijn val, als voormeld, is hij daarmee doorgeslagen. Van deze behandeling heb ik melding gemaakt aan luitenant Vlaming, waarna de zaak door een kapitein minutieus is onderzocht. De sergeant heeft in Augustus of September, terzake hiervan terechtgestaan voor een Krijgsraad, die in het kamp zitting heeft gehouden. Ik ben daarbij als getuige opgetreden; de sergeant is veroordeeld tot zes weken gevangenisstraf of hechtenis.

Wij kregen één keer per dag brood, voor drie man één brood, welk brood moest dienen voor ontbijt en middagmaal en 's avonds kregen wij koolsoep of aardappelsoep.

Amersfoort-bunker. Gedurende vijf maanden heb ik met acht man verblijf gehouden in een cel in een bunker, behorende tot, doch liggende buiten het kamp Amersfoort.

Gedurende de eerste twee à drie maanden van mijn verblijf aldaar werd ik niet gelucht, met deze uitzondering dat ik eens per week naar de badgelegenheid ging. Daarna ben ik gelucht, hetgeen bestond in hardlopen door de z.g. „Rozentuin”. Eén keer ben ik daar met een stengun geslagen, omdat ik niet hard genoeg liep.

Op 13 December 1945 ben ik bij aankomst door de rechercheur Kleinveld met de vlakke hand in het gezicht geslagen. Op Oudejaarsavond heeft de rechercheur Beukel mij vier voortanden uit de mond geslagen, welke ik thans nog mis. De rechercheur Kleinveld heeft toen aan het slaan door Beukel een einde gemaakt.

Honswijk. Van Amersfoort ben ik naar Honswijk overgebracht, tezamen met: Schoonheid, Cramer, Hooydonk, Van Berkel, Van Helsdingen, Duisterhof, Peelen, Gombert, Van der Loo, Paardekamp, Ras, Schellekens, Westerveld, Kotälla, Berg, Oberle, Burgers.

Bij aankomst zijn wij gefouilleerd en is de bijbel, die ik bij mij had en in de Harskamp van Ds. Moll van Charante had gekregen, in mijn tegenwoordigheid verscheurd. Wij zijn toen met z'n allen ongesloten in bunker No. 8. Later zijn in deze bunker nog gekomen: Houtman, Visser en een gewezen rijksrechercheur, wiens naam ik niet meer weet. In deze bunker was geen mogelijkheid voor luchtverversing. Gedurende de wintermaanden bleven wij dag en nacht in die bunker, zonder naar buiten te komen. Dr. De Voogd is die bunker eens komen controleren en heeft toen bevolen luchtkokers aan te brengen, hetgeen evenwel nimmer is gebeurd.

Wij kregen 's ochtends en 's avonds ieder telkens vijf sneden brood en als middageten vrijwel niets anders dan paardebondensoep.

Commandant van Honswijk was: Majoor *Ordning*, thans directeur van het Huis van Bewaring II te 's-Gravenhage, die onder zich had de kapitein *Koomans* en de luitenant *Manders*. *Ordning* is nimmer in bunker 8, waarin geen daglicht doordrong, komen kijken. Andere gedetineerden en ik hebben ons meermalen bij luitenant *Manders* over het verblijf in die bunker beklaagd, die hierop verschillende malen heeft geantwoord: „Iedereen, die jullie minder dan levenslang geeft, wens ik de kanker toe”. Enige wijziging of verbetering is nimmer gekomen.

Ik heb gezien, dat èn Mr. Neuthorn èn Ir. Grote in een kolenhok opgesloten waren, waarin men niet overeind kon staan.

Ik heb zien lopen drie heren, waarvan één in het oud-Indisch uniform, die kennelijk het Fort inspecteerden, doch deze zijn niet tot bunker 8 doorgedrongen.

Evenzo heb ik gezien twee heren van de Stichting Politieke Delinquenten, Dr. van der Griendt en een ander, doch deze zijn evenmin in die bunker geweest.”

Voorgelezen, volhard en getekend.

(w.g.) J. P. SPRUIT.

Waarvan proces-verbaal, op ambtseed en in drievoud opgemaakt en gesloten op 20 Maart 1950 te 's-Gravenhage.

(w.g.) A. M. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN.

RIJKSRECHERCHE 'S-GRAVENHAGE

No. 90/50

Kort verslag betr. wantoestanden in het pol. bewarings- en intern.kamp „Harskamp”.

Afschrift

Rapport

Aan de Heer Procureur-Fiscaal

b/d Bijz. Raad van Cassatie

te 's-Gravenhage.

Naar aanleiding van een aan mij opgedragen onderzoek betreffende wantoestanden in het politiek bewarings- en interneringskamp „Harskamp”, heb ik, Pieter Arend van Noothoorn, Inspecteur-Rijksrechercheur A, de eer UEdelGrootAchtbare hierbij beleefd het navolgende te berichten.

Alvorens mijn onderzoek aan te vangen en over te gaan tot het horen van personen, heb ik een onderzoek ingesteld omtrent de aanwezigheid van bescheiden, afkomstig van vorige onderzoeken. Hierbij is mij gebleken, dat op last van de Auditeur-Militair bij de Krijgsraad te Velde Oost te Arnhem, d.d. 21 April 1948, omtrent vorengenoemde wantoestanden een onderzoek werd ingesteld door de Wachtmeesters der Kon. Marechaussee D. den Hartog en J. van der Giesen. Genoemde wachtmeesters legden hunne bevindingen vast in een rapport no. 42/48 d.d. 18 September 1948, waarvan hierna een uittreksel volgt:

In bedoeld rapport deelde de wachtmeester J. van der Giesen o.m. mede:

„Voorzover door mij, wachtmeester, is kunnen worden nagegaan, komen in het geheel der stukken de namen voor van de hierna te noemen personen (gedetineerden), die in het Bewarings- en Verblijfskamp „Harskamp” door het, door personeel der buitenbewaking al dan niet geoorloofd gebruik maken van vuurwapenen, zijn gedood of gewond geraakt, dan wel zijn mishandeld.

Gerbracht, G. G.	Wal, v. d., G.	Versteeg, M.
Broek, v. d., G. M.	Derks, B.	Naafs, J.
Goutier, J.	Wolf, v. d., P.	Boerboom, J.
Meijer, J.	Geurts, Th.	Kinderman, S.
Urk, van, P.	Lubs, R.	Beintema, J. F.
Lebbink, J. W.	Nap	Janssen, J. M.
Oostindie	Haast, E.	Nanninga, G. W.
Holkamp, P. J.	Boeland, P.	Rutgers, H.
Boonstra, G.	Sijbrands, J.	Barendrecht, B.
Roest, M.	Veldhuizen, J.	Herman, W.
Kruijjer, K.	Piso, A.	Boer, de, H. P.
Bartelet, Ch.	Groot, de, J.	Schijfers (van)
Boomsma, N.	Zuurveld	

Ofschoon slechts van negen der hierboven genoemde personen een overlijdens-acte kon worden overgelegd, is het niet uitgesloten, dat van meerderen aangifte van overlijden is geschied. Zulks kon echter niet met zekerheid worden nagegaan, daar uit het register van overlijden slechts blijkt in welke gemeente iemand is overleden, zonder nauwkeurig aanduiding van waar ter plaatse in die gemeente.

Voorzover door mij, wachtheester, uit de diverse getuigenverklaringen is kunnen worden nagegaan, blijkt:

dat in 1945, direct na de bevrijding van het Noorden van ons land, door de Canadezen ongeveer 8000 Nederlandse en Duitse S.S.'ers gevangen werden gemaakt. Deze personen werden in het improviserisch ingericht kamp „Harskamp” bijeen gebracht en aldaar gevangen gehouden. Daar er onder deze 8000 personen ongeveer 4000 Duitsers waren, werden deze naar elders overgebracht en bleven in de Harskamp ongeveer 4000 Nederlanders over;

dat het kamp als volgt was ingericht:

Rondom afgezet met ongeveer twee meter hoog prikkeldraad. Op de vier hoeken een verhoogde wachtpost (anderen spreken van drie hoge posten). Tussen deze posten (ongeveer een 100 M, uit elkaar) een hoeveelheid posten gelijk met de grond; tussen deze posten werd geregeld gepatrouilleerd;

dat de hoge posten waren bemand met drie — later twee — soldaten en een Commandant (meestal korporaal);

dat de lage posten waren bemand met twee soldaten en een Commandant;

dat al deze posten waren bewapend met een of meer mitrailleurs, dan wel een of meer brenguns, terwijl de soldaten bovendien waren bewapend elk met een geweer;

dat als directe Commandant van de wachthebbenden fungeerde de Wacht-Commandant (onder-officier), terwijl diens verplichtingen werden gecontroleerd door een officier van Piket;

dat de Wacht-commandant dagelijks een dagrapport moest opmaken en daarin eventuele bijzonderheden moest melden, welk rapport hij moest inleveren bij de officier van Piket, die dit dan weer moest inleveren bij de Kamp-Commandant;

dat in het kamp zelf de gedetineerden waren verdeeld in 8 afdelingen, aan het hoofd waarvan een afdelings-hoofd stond terwijl de 8 afdelingshoofden ressorteerden onder een Kamp-Hoofd;

dat tussen dit Kamp-Hoofd en de Kamp-Commandant een verbindings-Officier (Lt. Vlamings) bemiddelde;

dat het Kamp-Hoofd (Kleinjan) aanvankelijk persoonlijk de gedragsregels voor de gedetineerden vaststelde, of de gedetineerden zich hieraan hielden, liet controleren door eigen Kamp-Politie (gedetineerden) en ook strafte degenen, die zich niet aan de gedragsregels hielden;

dat deze zogenaamde gedragsregels door de afdelingshoofden aan de onder hunne bevelen staande gedetineerden werden voorgelezen;

dat de soldaten zich hadden te gedragen naar voor hen, door hun Commandant vastgestelde consignes, die hun werden voorgelezen en bovendien waren opgehangen in de wachtposten;

dat de wachtposten telefonisch in verbinding stonden met de Wacht-commandant;

Als kamp-commandanten van „Harskamp” hebben gefungeerd:

Kapitein J. L. Jansen — vanaf 25 Juni 1945 — 24 Aug. 1945;

Majoor G. H. Scholten — vanaf 24 Aug. 1945 — 10 Mei 1946;

Majoor J. de Zwart — vanaf 13 Mei 1946 — 1 Jan. 1947.

Door de wachtheester D. den Hartog werden gehoord:

Goentoer Doves, geb. 3 Oct. 1916 te Durban, wonende te Harskamp, Edeseweg 60;

Antonius Johannes Philippus Besselink, geb. 18 Aug. 1918 te Ruurlo, adj. rechercheur bij de Ned. Spoorwegen, won. te Heerlen, Kloosterkoolhof 13i;

Gabriël Hermanus Moll van Charante, geboren te Rotterdam, 6 Aug. 1901, Ned. Herv. Predikant (thans won. te Rotterdam, Molenaan 265);

Anton Jacob Frederik Beumer, geb. 6 Sept. 1888 te De Steeg, arts. won. te Otterloo, Dorpstraat 15;

Jan Hendrik Kleibeuker, geb. 12 Nov. 1913 te Groningen, reserve-Officier van Gezondheid 2e. kl., won. te Harskamp, Julianastraat 22;

Jacobus Abraham Semeijn, geb. 15 Maart 1921 te 's-Gravenhage, pol. delinquent;

Willem Franciscus Johannes van Weeren, geb. 13 Nov. 1910 te den Helder, pol. delinquent;

Door de wachtheester J. van der Giesen werden gehoord:

Pieter Hendrik Kleinjan, geb. 4 Feb. 1896 te Rhoon, veearts, pol. delinquent;

Carel Donk, geb. 2 April 1914 te Utrecht, pol. delinquent;

Johan Heinrich Hasewinkel, geb. 10 Juli 1910 te Paramaribo, pol. delinquent;

Govert Hermanus van Geelkerken, geb. 14 Maart 1914 te Zeist, pol. delinquent;

Petrus Arnoldus Cornelis Bergman, geb. 11 Sept. 1894 te Utrecht, pol. delinquent;

Gerrit Jan Franken, geb. 12 Feb. 1919 te Vrijhoeve Capelle, pol. delinquent;

Piet Bannink, geb. 20 Dec. 1917 te Gorinchem, pol. delinquent;

Johan Christiaan Marie Otto, geb. 26 Nov. 1913 te Zeist, pol. delinquent;

Jacob Matheus Cornelis Elenbaas, geb. 4 Feb. 1911 te Tholen, dienstpl. sergeant;

Marinus de Jonge, geb. 29 April 1914 te Terneuzen, won. te Terneuzen, Beatrixlaan 24;

Christiaan Johannes Vader, geb. 6 Jan. 1897 te Vlissingen, won. te Vlissingen, Wilhelminastraat 21;

Gerrit Jan van Randen, geb. 20 Dec. 1913 te Amsterdam, won. te Zaandam, Zuiderkerkstraat 2b;

Marinus Johannes de Vries, geb. 3 Maart 1915 te Terneuzen, won. te Middelburg, Bagijnhof 12;

Jacob Lambertus Jansen, geb. 27 Mei 1885 te Beverwijk, won. te Beverwijk, Parklaan 12 (oud Kamp-Ct.);

Leonardus Marie Volleman, geb. te Hulst, 14 Feb. 1907, won. te Zuijlen, Amsterdamsestraatweg 456i;

Antonius Franciscus Vlamings, geb. 2 Feb. 1912 te Breda, won. te Geleen, Julianastraat 6 (oud verbindings-officier te Harskamp);

Marinus Antonius Adrianus Streijers, geb. 3 April 1891 te Bergen op Zoom, won. te Ede, Berkenlaan nr. 2;

Izak Pieter Toussaint, geb. 16 Mei 1912 te Cadzand, won. te Terneuzen, Leeuwenlaan 8;

Gerrit Hendrik Scholten, geb. 18 April 1891 te Zutphen, Majoor (v/h Kamp-Ct. Harskamp);

John de Zwart, geb. 20 Sept. 1917 te Zandvoort, won. te Heemstede, Voorweg 14 (v/h Kamp-Ct. Harskamp).

Uit de verhoren van vorenstaande personen is mij, rapporteur, gebleken, dat ten opzichte van het kamp Harskamp met recht van wantoestanden kan worden gesproken, welke in hoofdzaak heersten gedurende het tijdvak, dat de leiding van het kamp was opgedragen aan Majoor G. H. Scholten.

Oorspronkelijk was de bewaking van het kamp Harskamp in handen van de Canadezen, die zowel voor binnen- als buiten-bewaking zorg droegen.

Na omstreeks 1½ maand werd de bewaking van het kamp overgenomen door het 1e. Bataljon Stoottroepen, welke onder Commando stonden van de kapitein J. L. Jansen, die tot 24 Aug. 1945 als Kamp-Commandant fungeerde. De buitenbewaking van het kamp werd verricht eveneens door de stoottroepen onder leiding van de kapitein Knaape. (Tussen de kapiteins Knaape en Jansen bestond een grote rivaliteit.)

Omstreeks September 1945 werden de Stoottroepen vervangen door de Gezagstroepen, welke werden versterkt met enige Compagnie's van het 1e. Bataljon - 14e Reg. Infanterie. De Gezagstroepen ressorteerden onder de T.B.N. Hun Commandant was de kapitein Collenhove, die de teugels onder zijn manschappen goed in handen had, zulks in tegenstelling met de Officieren van 1-14 R.I.

Zowel de Gezagstroepen als die van 1-14 R.I. waren belast met de buitenbewaking van het kamp.

Al kort na het optreden van de Stoottroepen kwam het voor, dat er in het kamp werd geschoten door de posten van de bewaking. Hierbij vielen dan doden en gewonden. Deze schietpartijen namen toe, toen 1-14 R.I. de buitenbewaking op zich nam. De manschappen van de 4e Compagnie van 1-14 R.I. maakten zich in hoofdzaak schuldig aan bedoelde schietpartijen. Omtrent vorenbedoelde schietpartijen verklaarde Ds. G. H. Moll van Charante, die als geestelijk verzorger in het kamp werkzaam was, het navolgende:

„Begin Augustus 1945 werd ik door het M.G. aangesteld als geestelijk verzorger van de Harskamp. Voordat ik daar arriveerde, was er al een geval voorgekomen van doodslag, waarbij een gedetineerde wegens ondisciplinair optreden zonder meer op de plaats zelf werd doodgeschoten (J. Goutier, rapp.). De afdeling van de Stoottroepen, welke in die tijd de bewaking onderhield, trad wel uiterst ruw op, doch onthield zich onnodig van de wapenen gebruik te maken, met uitzondering van een algemene schietpartij bij hun vertrek naar Indië, waarbij echter geen ongelukken werden veroorzaakt.

Dit werd anders toen de volgende bewakingstroepen arriveerden. Op een middag in *begin October 1945* werd mij door meerdere gedetineerden medegedeeld, dat zij vreesden dat er die nacht ongelukken zouden gebeuren. De op wacht gekomen vierde Compagnie van 1-14 R.I. had namelijk medegedeeld, dat zij het wel merken zouden, dat de vierde Compagnie stond aangetreden.

Die nacht werd er een reeks salvo's op het kamp afgegeven, waarbij een dode en meerdere ernstig gewonden te betreuren waren. Al deze personen werden op hun bed liggende getroffen. Toen ik de volgende morgen dit aan het ontbijt in de Officiers-cantine vernam, zeide de Kamp-Commandant Majoor Scholten, *dat hij dit helemaal niet zo erg vond, omdat die schoften dat wel hadden verdiend.*

De drie daarop volgende weken werd steeds bij nacht in het kamp geschoten, waarbij steeds doden en gewonden vielen en deze waren altijd op hun bed liggende getroffen.

De leiding van het kamp en de bewakingstroepen nam hierbij steeds een lijdelijke houding aan en menige uiting van de heren gaf te kennen, dat zij een en ander met leedvermaak aanzagen. Op mijn regelmatige protesten hiertegen bij de Kamp-Commandant, ontving ik het stereotype antwoord, dat de schildwacht meende iets te hebben gezien en deze daarom onaantastbaar was. Men noemde het eveneens psychologisch verklaarbaar, dat, wanneer één schot gevallen was, de geweren aan alle zijden van het kamp gelijk los gingen.

Mij werd eenmaal medegedeeld, dat men al deze gevallen steeds ter kennis bracht van de Officier van Justitie te Arnhem, die daarop eens zou hebben geantwoord: *„Is het een S.S.-er? Stop dan maar onder de grond”.*

Op een Zondag bleek er weer een dode en meerdere gewonden te zijn. Toen ik mij die avond naar het kamp begaf om een Godsdienstoefening te leiden, werd mij medegedeeld, dat er iemand, geruimen tijd vóór het ingaan van de avondklok, op de latrine getroffen was. Ik heb mij toen naar de Officiers-cantine begeven, waar de Kamp-Commandant met zijn staf en de Officiëren van de buitenbewaking aanwezig waren en heb daar medegedeeld, dat, wanneer er wederom schoten zouden vallen, ik mij naar Den Haag zou begeven om aan deze toestand een einde te maken. Hierop is aan de bewakingstroepen medegedeeld, dat, wanneer er nog één schot zou vallen, de verloven zouden worden ingetrokken. Er is toen verder niet meer geschoten. Dit was ongeveer eind October 1945. Die periode heeft naar ik meen vijf doden en een twintigtal gewonden opgeleverd.

Tegen oud-jaar 1945—1946 vernam ik, dat men in die nacht nog eens een flinke schietpartij zou houden. Ik heb toen samen met de Rooms-Katholieke geestelijke-verzorger, Pater Arts, om 24.00 uur een nachtdienst belegd en deze, tegen de protesten van de kampleiding in, doorgezet.

Naar mijn mening zijn alleen daarom van de om 24.00 uur afgegeven, enorme aantallen schoten, slechts weinige het kamp ingekomen en zijn er ook geen ongelukken veroorzaakt.

In Januari 1946 is er nog een man doodgeschoten. Toen men ook dit geval wilde verzwijgen, heeft de aalmoezenier, Pater Arts, in Arnhem doorgezet, dat een Justitieel onderzoek werd gelast.

Mijn optreden in de hele zaak heeft ertoe geleid, dat door de Kamp-Commandant aan de hem onderhebbende organen last werd gegeven mij op overtredingen te betrappen. Van het zeer grote aantal bezwaren, dat tegen mij in Den Haag werd ingediend, blijft bij het onderzoek door het Hoofd van de Algemene Inspectie, de heer Snoeck Henkemans, niets over. (Een en ander werd aan mij, rapporteur, door bedoelde heer Snoeck Henkemans bevestigd).

Naar aanleiding van dit onderzoek is een algemene inspectie in het kamp gelast, wat ertoe geleid heeft, dat de Kamp-Commandant Majoor Scholten ontslag kreeg en de overige leden van zijn staf successievelijk zijn afgevoerd.

Naar aanleiding van een aantal gevallen van corruptie, is toen eveneens een onderzoek ingesteld en zijn diverse vervolgingen ingesteld.

Naar mijn mening hebben de onverantwoordelijkheid, de slapheid van leiding, een algemeen gebrek aan gezag over de troepen in verband met het persoonlijk optreden der Officiëren en de bande-

loosheid van de troepen, alsmede gevoelens van ressentiment, zowel bij de leiding als wel bij de troepen, tot deze catastrofe geleid, die voor het Nederlands rechtsbesef onaanvaardbaar moet worden geacht en dat de gedetineerden in hun gebeurtenissen ongestraft bleven, heeft de heroriëntering van vele delinquenten ongemeen beïnvloed”.

De arts A. J. F. Beumer, wonende te Otterloo, Dorpstraat 15, verklaarde o.m.:

„Omstreeks half Augustus 1945 werd ik door het Militair Gezag aangezocht om de geneeskundige supervisie over het kamp Harskamp op mij te nemen.

In dit kamp verbleven een twaalfstal dokters en specialisten, allen gedetineerden. Zij verrichtten de geneeskundige verzorging in het kamp zelf. De geneeskundige verzorging in het kamp was beslist goed te noemen. De hygiënische toestanden in het kamp waren beslist erbarmelijk te noemen. De latrines waren niet overdekt. De mensen zaten daar aan regen en sneeuw blootgesteld. Er waren ook niet voldoende barakken. *Vele van de gedetineerden verbleven in holen in de grond, soms door hen zelf afgedekt met wat oude planken.* Zo leefden zij zelfs in de winter van 1945/1946.

De bewaking was uiterst streng. Dit had natuurlijk wel zijn goede zijden, doch zo nu en dan werd er toch te drastisch opgetreden. Bij de geringste aanleiding werd er door de posten van de buitenbewaking geschoten. Daardoor werden er dikwijls gedetineerden, soms op hun bed liggende, getroffen. Het was dus onmogelijk, dat die mensen op dat tijdstip een overtreding van de kamp-orders pleegden.

Wat er voor mijn optreden in het kamp is geschied, weet ik niet, doch tijdens mijn optreden verrichtte ik de doodschouw op de overledenen. De door mij opgemaakte acten van overlijden gaf ik aan de kamp-administratie. Mij is bekend, dat de lijken tijdelijk in het kamp werden begraven.

Tijdens een schietpartij is de gedetineerde Roest dodelijk getroffen door een gewerschot dat zonder noodzaak opzettelijk op de infectiebarak werd afgevuurd. Ik vind het schande, dat de dader er met drie maanden is afgekomen.

Ik weet met zekerheid, dat Majoor Scholten de schietpartijen niet met leedvermaak aanzag. Voorzover mij bekend, is hij tegen het bepaald onnodige schieten nimmer opgetreden. De Commandant buitenbewaking is mijns inziens hiervoor verantwoordelijk te stellen”. (Kapitein Toussaint, rapp.).

De politieke-delinquent Pieter Hendrik Kleinjan, veearts, die in het kamp Harskamp de functie van Kamp-Hoofd bekleedde, verklaarde o.m. het navolgende:

„Vanaf 24 of 25 Mei 1945 tot 3 Mei 1946 heb ik als gedetineerde vertoeft in de Harskamp. In dit kamp bevonden zich ongeveer 4000 Nederlandse gedetineerden. Wij werden, naar ik meen, tot half Juli 1945 bewaakt door Canadezen. Deze hebben vrijwel nooit op ons geschoten.

Na de Canadezen zijn de Stoottroepen gekomen onder Commando van Kapitein Knaape.

Na hun vertrek is 14 R.I. gekomen. Het bewuste schieten is begonnen bij de Stoottroepen en door 14 R.I. voortgezet. Door dit schieten zijn meerdere gedetineerden gedood of gewond.

Onze eerste Kamp-Commandant was de Kapitein Jansen; deze is opgevolgd door Majoor Scholten en als laatste heb ik zekere De Zwart als Kamp-Commandant gekend.

Ik schat, dat er ongeveer acht of negen gedetineerden zijn doodgeschoten en meerderen gewond zijn geraakt.

Van dit schieten was zowel de Kamp-Commandant, de Luitenant Vlamings — die als verbindings-officier tussen de Kamp-Commandant en mij fungeerde —, als wel de Commandant buitenbewaking op de hoogte. Nimmer is er echter iets gedaan om dit schieten tegen te gaan; dat wil zeggen, van de zijde van de kamp-leiding niet. Dit schieten had meestal des nachts plaats.

Toen wij pas in de Harskamp waren opgesloten, was ik nog Commandant van al die Nederlandse S.S.'ers en andere strijkrachten, die tijdens de bezetting in Duitse dienst waren geweest. Ik maakte voor de gedetineerden zelf de gedragsregels in het kamp; had mijn eigen kamppolitie (gedetineerden), die toezagen, dat de door mij gegeven voorschriften werden geëerbiedigd door de gedetineerden en overtreders dezer voorschriften werden toen door mij persoonlijk nog gestraft.

Het kamp, dat wil zeggen, de gedetineerden, waren ondergebracht in 8 afdelingen. Aan het Hoofd van iedere afdeling stond een Afdelings-Hoofd en deze 8 Afdelingshoofden ressorteerden allen onder mij. Vandaar dat alle stukken, ook de rapporten over het schieten, via mij werden doorgegeven aan de Luitenant Vlamings en door deze werden doorgegeven aan de Kamp-Commandant.

Wanneer gedetineerden waren doodgeschoten, werd de dood steeds door dokter Van der Hoeven (gedetineerde, rapp.) geconstateerd”.

De politieke-delinquent Carel Donk, verklaarde o.m.:

„Als Kamp-Commandant heb ik alleen Majoor Scholten gekend. Deze Majoor werd door de wachthebbende soldaten: „Malle gevalen” genoemd. De meeste andere Officiëren werden door de soldaten gewoon bij hun voornaam genoemd. Het ging er dan ook zeer onkrijgstuchtelijk toe”.

De voormalig sergeant Christiaan Johannes Vader verklaarde o.m.:

„Tijdens mijn militaire dienst was ik sergeant en ingedeeld bij 1-14 R.I. Ik heb als Commandant van de Regimentspolitie veel dienst gedaan in de onmiddellijke nabijheid van de Harskamp, waar die S.S.'ers waren opgesloten. Wij waren echter slechts belast met het handhaven der orde onder de soldaten van 1-14 R.I. De Bataljons-Commandant van 1-14 R.I. was de kapitein Toussaint.

Van niet één Officier hadden wij ook maar de geringste steun bij onze werkzaamheden.

De Majoor Scholten was in die tijd Kamp-Commandant.

Het is inderdaad juist, dat er in de maanden October en November 1945 zeer veel in het kamp is geschoten. De wachthebbende soldaten schoten maar in of op of over het kamp, naar gelang het hun belieft. Door dit schieten zijn er meerdere gedetineerden gedood en weer anderen zwaar of licht gewond geraakt. Veelal werd er geschoten zonder enige noodzaak daartoe.

Onder de soldaten was het een grote bende en wij konden dit niet verhelpen, omdat wij van geen enkele Officier steun kregen. De Officiëren hadden onderling geregeld ruzie. Ik heb bij de hele bewaking nimmer een behoorlijk Officier gezien”.

De voormalige sergeant Gerrit Jan van Randen verklaarde o.m.:

„In 1945 diende ik als sergeant bij de 2e. Compagnie van het 14e Regiment Infanterie. In October 1945 werd 14 R.I. naar de Harskamp geplaatst en belast met de bewaking der gedetineerden in de Harskamp. Onze Bataljons-Commandant was toen de Kapitein Toussaint en de Kamp-Commandant was de Majoor Scholten.

Het is mij bekend, dat tijdens de bewaking door soldaten van 14 R.I. meerdere gedetineerden zijn doodgeschoten en mishandeld. Dit vond echter zijn oorzaak in het feit, dat de gedetineerden zich niet hielden aan de voor hen geldende kamporders en soms werd er zelfs vanuit het kamp op de wachthebbende soldaten geschoten. (Ik, rapporteur, voeg hieraan toe, dat dit feit uit geen enkele andere verklaring naar voren gekomen is).

Wat in de Harskamp is voorgevallen, daar is het eind van weg. Het was er een grote rotzooi. Soms was het er gewoon een dronkemanspartij onder de soldaten. Ik heb nooit bemerkt, dat Toussaint of Scholten zich erg druk hierover maakten of ook maar iets deden om die toestand te verbeteren. Majoor Scholten was al een hele grote nul.

Van oud op nieuwjaar 1945/1946 is er ook zo verschrikkelijk in het kamp geschoten. Het is toen zelfs niet bij schieten gebleven; ook handgranaten heeft men toen in het kamp gegooit”.

De voormalige 2e. Luitenant Marinus Johannes de Vries, verklaarde o.m.:

„In October 1945 was ik als 2e. Luitenant in Militaire dienst bij 1-14 R.I. Ons bataljon was omstreeks die tijd van Hilversum overgeplaatst naar de Harskamp, en aldaar belast met de buitenbewaking. De Kapitein — later is hij Majoor geworden — Toussaint was onze Bataljons-Commandant en de Majoor Scholten was de Kamp-Commandant. Ik weet, dat er tussen onze Bataljons-Commandant en de Kamp-Commandant enige wrijving bestond en dat het tussen hen dus niet best boterde.

Wat later werd ik bij dit Bataljon, Commandant van de 4e. Compagnie.

Het is mij heel goed bekend, dat er door de wachthebbende soldaten geregeld in het kamp werd geschoten. Eveneens is mij bekend, dat hierdoor gedetineerden werden gedood.

Hoeveel gedetineerden op deze wijze in de Harskamp de dood hebben gevonden, weet ik niet. Wel weet ik, dat er in de Harskamp een geïmproviseerd kerkhofje was en dat daar meerdere in het kamp doodgeschoten gedetineerden lagen begraven. Nu werd er ook nog al eens geschoten, omdat de gedetineerden steeds trachtten te ontvluchten en het is aan enkelen dan ook gelukt op die manier het kamp uit te komen.

Of er door iemand wel eens iets is gedaan om dit schieten te doen verminderen of geheel te doen ophouden, is mij niet bekend. Of er wel eens soldaten zijn gestraft voor onnodig schieten, is mij eveneens onbekend”.

De voormalige Kapitein J. L. Jansen verklaarde o.m.:

„Vanaf 25 Juni 1945 tot 24 Augustus 1945 was ik in de rang van Kapitein in Militaire dienst en tevens kamp-Commandant van het kamp Harskamp, waar 4032 gedetineerden waren ingesloten.

Direct nadat ik in de Harskamp was gearriveerd, ben ik naar de Kapitein Knaape gestapt en heb hem de brief, waarin mijn aanstelling tot kamp-Commandant, overhandigd. Knaape en zijn ondergeschikte officieren wilden mij echter niet als kamp-Commandant accepteren. Deze kapitein Knaape was toen Bataljons-Commandant der Stoottroepen; onderhield met deze mensen de buitenbewaking en overigens alles wat het kamp aanging. Eerst nadat ik reeds drie weken te Harskamp vertoefde, verzocht Knaape mij bij hem te komen. Ik ben toen naar hem toegegaan. Hij had nu ook zijn ondergeschikte Officiëren bij zich laten komen. Eerst nu maakte hij mij en zijn overige Officiëren erop attent, dat ik vanaf heden Kamp-Commandant was geworden, doch dat hij — Knaape — zich zou blijven belasten met de buitenbewaking.

Ofschoon men mij nu wel als Kamp-Commandant had geaccepteerd, ondervond ik van Knaape en alles wat onder hem diende, niet de minste medewerking.

Gedurende de drie weken, dat men mij niet als Commandant had willen erkennen, is er door de gedetineerden een bedrag van 50 000 gulden gestort voor het Ned. Rode Kruis. Niemand schijnt echter te weten waar dat geld is gebleven. (Hiernaar werd door de Rijksrecherche — vermoedelijk uit Arnhem — een onderzoek ingesteld, rapp.).

Toen deze S.S.-ers en N.S.B.-ers werden geïnterneerd, brachten deze veel van hun goederen mede. Van deze goederen zijn in het kamp auto-vrachten gestolen. Zelfs de auto's en, naar ik meen, 26 schrijfmachines werden zonder meer van de gedetineerden afgenomen.

Inderdaad werd er door de wachthebbende soldaten zo maar in het wilde weg in het gedetineerdkamp geschoten. Naar ik meen, moesten de gedetineerden om 10 uur des avonds in barak of tent zijn. Eerst om 11 uur des avonds mochten zij dan weer buiten komen om van de W.C.'s gebruik te maken. Liep nu een der gedetineerden na 11 uur naar de latrine's, die een heel eind van de barakken waren verwijderd, dan riep de ene schildwacht, dat hij hard moest lopen; de andere direct daarop, dat hij moest blijven staan of anders kapot geschoten zou worden en meteen werd er dan al op zo iemand geschoten. Ik herinner mij echter slechts één naam van een persoon, die op deze wijze is neergeschoten, dit was zekere Gerbracht. Deze dode werd voorlopig even buiten het kamp begraven.

Mij is ook bekend, dat eens door een Officier van de Stoottroepen strafexercitie voor de gedetineerden werd gecommandeerd. *Toen hem dit niet naar de zin ging, gaf hij vier gedetineerden opdracht om met gestrekte benen van een vier meter hoge toren te springen. Deze gedetineerden hebben gehoorzaamd, zijn van die toren gesprongen en hebben allen benen gebroken.*

Om kort te gaan: het was een grote bende bij de Stoottroepen. Zelf liep ik steeds met een geladen revolver bij me, om, indien nodig, tegen de Stoottroepers te gebruiken. Er was geen enkele soldaat, die ook maar iets om een Officier gaf. Zij noemden de Officiëren vaak gewoon bij hun voornaam. Ik had nog nimmer zo een bende gezien.

De soldaten vroegen soms zelf om een of andere gedetineerde te mogen spreken. Als zij dan de bewuste persoon te pakken hadden, werd deze flink afgerammeld. Zo is mij ook bekend, dat de soldaten een gedetineerde in het water gooiden en steeds als de man boven kwam, werd hij weer onder water geduwd. Dit hield men vol tot zo iemand bijna was verdrongen, dan mocht hij weer gaan. Vaak ben ik zo tussenbeiden gekomen, maar dan moest ik heel voorzichtig zijn, dat ze mij niet een pak slaag gaven”.

Tijdens het verhoor van de voormalige Bataljons-Commandant van 1-14 R.I., de Majoor Toussaint, deelde deze aan de wachtmeester Van der Giessen mede, dat hij geen enkele verantwoordelijkheid omtrent de schietpartijen in de Harskamp op zich nam, doch deze overdroeg aan de kapitein M. A. A. Streijers, die sinds 28 November 1945 als kapitein belast was met de leiding der *Gezagstroepen*.

De kapitein Streijers voornoemd, schoof echter die verantwoordelijkheid weer af op de Majoor Toussaint.

Ook de verklaring van de Majoor G. H. Scholten, afgelegd tegenover de wachtmeester Van de Giessen, spreekt boekdelen.

„Vanaf 24 Augustus 1945 tot 10 Mei 1946 ben ik Commandant geweest van het S.S.-ers kamp de Harskamp. Ik had zowel het commando over de buiten- als over de binnenbewaking. Het commando over de buitenbewaking heb ik gehad tot de kapitein Streijers is gekomen. Toen deze kwam heeft hij het commando over de buitenbewaking op zich genomen.

De kapitein Toussaint was slechts Bataljons-commandant. Hij leverde wel de troepen tot bewaking, doch had met de bewaking zelf niet te maken.

Zekere Luitenant Vlamings, die onder mijn bevelen stond, was Hoofd Inwendige Dienst en vormde de verbinding tussen mij en het Kamp-Hoofd (Kleinjan).

Ik had er al iets van gehoord, dat er een onderzoek zou worden

ingesteld naar de gebeurtenissen in de Harskamp. *Ik begrijp echter niet wat men achter deze gebeurtenissen zoekt. Er is hoegenaamd niets bijzonders gebeurd in de Harskamp.*

Zeker is het mij bekend, dat er enige gedetineerden zijn doodgeschoten. Dit gebeurde echter nooit opzettelijk. Als er geschoten werd, gebeurde dit altijd omdat de schildwachten vermoedden, dat zij licht in de barakken zagen branden; het ontsteken van lichten was verboden.

Dan werd er weer eens geschoten, omdat een gedetineerde zich in de neutrale zône waagde. Dan vermoedden de schildwachten weer eens, dat ze iemand in het kamp zagen lopen op een tijdstip, dat de gedetineerden allen binnen moesten zijn. Vanzelfsprekend werd er dan geschoten. Dit was steeds in overeenstemming met de mij daaromtrent gegeven consignes. Ik had mijn voorschriften en aan de hand daarvan maakte ik de consignes voor de posten. *Ik geloof dan ook niet, dat de schildwachten ook maar één keer, zonder noodzaak, opzettelijk een gedetineerde hebben neergeschoten.* Was er een gedode tengevolge van het schieten, dan werd steeds de Officier van Justitie te Arnhem hiervan op de hoogte gebracht. De dood werd geconstateerd door een dokter. Het lijk werd gekist, de kist werd verzegeld en tot begraven ging men niet over alvorens bedoelde Officier van Justitie daarvoor toestemming had gegeven. Zo heeft de Officier een paar maal beslist, dat er eerst sectie op een lijk moest worden verricht, aler dit begraven mocht worden. De sectie werd dan verricht door dokter Hulsebosch uit Leiden (vermoedelijk wordt hier bedoeld Dr. Hulst, rapp.).

Ook is steeds aangifte van overlijden gedaan op het gemeentehuis te Ede. Alle soortgelijke gevallen zijn dus correct even buiten het kamp begraven en zijn later naar een kerkhof overgebracht.

Teneinde het schieten toch zoveel mogelijk te beperken, heb ik meerdere malen overleg gepleegd met kapitein Toussaint en kapitein Streijers en werden door mij strenge orders gegeven aan de bewakingstroepen.

Slechts in één geval heb ik aanleiding gevonden een onderzoek in te stellen naar de dader die een gedetineerde had doodgeschoten. Deze dader is ook opgespoord en later veroordeeld geworden. Zijn naam is mij ontgaan. Ook ben ik de namen vergeten van de gedetineerden, die zijn doodgeschoten of door schieten zijn gewond geraakt.

Men moet echter de toestand in de Harskamp van zeer nabij hebben meegemaakt om daarover een juist oordeel te hebben. Tevens dient men terdege te weten wie men bewaakte — veelal kerels met meerdere moorden op hun geweten — en dient men rekening te houden met het feit, dat de bewakingstroepen eigenlijk maar burgers waren in uniform met een mentaliteit, gekweekt in vijf jaren Duitse bezetting".

Ik, rapporteur, voeg hieraan toe, dat Ds. Moll van Charante aan mij, tijdens een onderhoud mededeelde, dat Majoor Scholten zich meer in de cantine met zijn Officieren ophield bij de daar aanwezige drank, dan dat hij zich met zijn taak bemoeide.

Naar aanleiding van de verklaring van Majoor Scholten, als zoude de Officier van Justitie te Arnhem steeds op de hoogte zijn gesteld, indien in de Harskamp een gedetineerde om het leven was gekomen, werd door de wachtmeester Van der Giessen een nader onderzoek ingesteld. De Officier van Justitie te Arnhem, Mr. IJzendijke, verklaarde aan Van der Giessen, dat hij nimmer op de hoogte was geweest van de toestand of de gang van zaken in de Harskamp. „Slechts eenmaal”, zo zeide hij, „is er door mij toestemming verleend tot begraven. Dit was in het geval Geurts. Ook is mij kennis gegeven van het om het leven komen van zekere Meijer. Achter de naam Meijer heb ik toen de aantekening gesteld: „Rapport Kamp-Commandant afwachten”. Dit rapport is echter nimmer ingekomen bij mij. Naar ik meen is de Majoor Scholten slechts eenmaal bij mij geweest. Het ging toen over het geval Geurts. Een en ander lag ook meer op het terrein van een Auditeur-Militair, dan op mijn terrein”.

Uit de overige, op het kamp Harskamp betrekking hebbende bescheiden zij het navolgende staatje vermeld:

Overleden:

1. Peter Holkamp, 29 Juni 1945; van dak gevallen;
2. Jan Goutier, 1 Juli 1945; tijdens strafexercitie doodgeschoten;
3. Karel Gerbracht, 9 Juli 1945; 's nachts slapende doodgeschoten;
4. Jacobus Boerboom, 30 Juli 1945; overleden;
5. Johan Meijer, 3/4 Oct. 1945; 's nachts slapende doodgeschoten;
6. Theo J. N. Geurts, 3 Nov. 1945; 's avonds slapende aangeschoten en aan verwondingen overleden;
7. Marinus Roest, 7 Januari 1946;

8. Gerrit Hagen, 17 Feb. 1946;
9. Jacob Bimmel, 28 Feb. 1946;
10. H. P. de Boer, 12 Oct. 1945; overleden;
11. P. van Urk, 14 Oct. 1945; 's nachts slapende doodgeschoten.

Verwond:

1. Verpleger J. H. Jansen (linker arm verbrijzeld, 's nachts);
2. gedet. Haast (Linker boven arm, 's nachts);
3. gedet. Chr. Bartelet
4. gedet. J. Sybrands
5. gedet. G. M. v. d. Broek
6. gedet. J. F. Beintema 20 Aug. 1945 's avonds 11 uur naar latrine gaande;
7. gedet. G. Boonstra
8. gedet. D. Nap
9. gedet. N. Schijfers
10. Pieter van der Wolf, 26 Oct. 1945, 's avonds slapende;
11. Pieter Bouland, geb. 29-11-1922: 's avonds tussen 20 en 21 uur: 1 Nov. 1945; in barak C. Inv. Barak (Bouland was in Juli 1945 al door beide benen geschoten).

Vonnis Krijgsraad Zuid 20 Nov. 1946 inzake soldaat A. Th. Jolie (geval Roest): 3 mnd. hechtenis.

Slechts eenmaal sectie door Dr Hulst (geval-Roest).

De overige bescheiden vertonen nagenoeg dezelfde verklaringen als hiervoren vermeld: Er werd door de soldaten van de buitenbewaking in het wilde weg geschoten, waarbij meerdere slachtoffers zijn gevallen.

Begrijpelijk is dan ook, dat het resultaat van het door de wachtmeesters den Hartog en van der Giessen ingestelde onderzoek is geweest, dat de zaak door de Auditeur-Militair bij de Krijgsraad te Velde Oost te Arnhem werd geseponneerd wegens gebrek aan voldoende bewijzen. Immers, was het na het verlopen van zoveel tijd (1948) niet mogelijk meer om na te gaan door welke schildwacht het dodelijk schot was gelost.

Uit geen enkel stuk is mij, rapporteur, gebleken, dat terstond na het plaats vinden van schietpartijen in 1945/1946 een behoorlijk, gedetailleerd onderzoek werd ingesteld door terzake kundige ambtenaren.

Een verslag van een ingesteld onderzoek naar aanleiding van het doen springen van een 4 M. hoge toren werd door mij zelfs in het geheel niet aangetroffen.

Uit een rapport van 14 December 1945 van Ds. Moll van Charante moge ik nog het navolgende naar voren brengen:

„Hier mag ik aan toevoegen, dat de officieren van 14 R.I. regelmatig stomdronken zijn, zoals mij vroeger uit eigen aanschouwing en later door een verhaal van den veldprediker is gebleken, dat zij dan door hun eigen soldaten naar hun slaapplaats moeten worden gedragen en dat hun overwicht op de troepen daardoor niet meer bestaat”.

Voor het verkrijgen van een duidelijk beeld van de mentaliteit van de bewakingstroepen, zij hier vermeld wat door mij in een Melding van de gedetineerde Opperwachtmeester der Marechaussee Joh. Meyer, dd. 4 October 1945, werd aangetroffen:

„In de avond- en nachtelijke uren van 3 en 3—4 October 1945 ving ik de volgende uitdrukkingen op van „post groen” (wachttorenen aan de zuidwestelijke hoek van het kamp Harskamp):

ca 19 uur: De Wachtcommandant Korporaal Mieras belt naar een nevenpost:

„Ik heb er eentje tegen het muurtje geschoten. Hij trok zijn kop juist weg, anders was hij er aan gegaan. Enfin, de volgende is raak, reken maar! (Het betrof hier een gedetineerde, die gebruik maakte van de latrine bij de toren. Er bestaat geen officieel verbod deze latrine te gebruiken).

Na het zingen — op de toren — van liederlijke versjes, waarin de geslachts- en voortplantingsorganen van man en vrouw, zowel de voortplantingsdaad het hoofdmotief vormen, hoorde ik, naar aanleiding van schietpartijen rond het kamp, het volgende telefoongesprek voeren:

„Er is een vent neergeschoten. Dat heeft een van de patrouille van Dun gedaan, Kruyf geloof ik. De kerel stond voor het venster van de barak. Hij moet dood zijn, maar het is niet erg, het is maar een S.S.-er”.

Een passerende patrouille schepte tegen de Commandant van post Groen met luider stem op:

„Ik heb er wel achttien omgelegd!”, waarop de korporaal mededeelde: „Nou, van mij liggen er wel in bloed te baden in dat witte tentje daar met dat wasgoed. En nog doen die klootzakken het licht niet uit, maar dan schiet ik het hele kamp in puin”.

Er werd de raad gegeven goed laag te schieten: „Omdat die rotzakken zich hebben ingegraven”.

Meerdere van dergelijke rapporten omtrent schietpartijen werden door mij aangetroffen.

Hoewel het, naar mijn mening, zeer moeilijk zal zijn om nu nog de

daders van vorenomschreven schietpartijen strafrechtelijk te doen vervolgen, meen ik, rapporteur, te moeten opmerken, dat een correctie van de daarvoor verantwoordelijke Commandanten toch zeer zeker wel op zijn plaats zal zijn.

Waarvan door mij dit rapport is opgemaakt, getekend en gesloten.

's-Gravenhage, 8 October 1950.

De Inspecteur-Rijksrechercheur,

(w.g.) P. A. VAN NOOTHOORN.

BIJLAGE 154

Verslag d.d. 7 Mei 1946 van de Vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal omtrent haar bezoeken aan interneringskampen voor politieke delinquenten

ZITTING 1945—1946 — 212

Verslag van de Vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan interneringskampen voor politieke delinquenten

VERSLAG

No.

Inleiding. Bij de beraadslaging over het beleid der Regeering met betrekking tot de politieke delinquenten op 19, 20 en 21 December 1945 is er van de zijde der Kamer bij den Minister van Justitie op aangedrongen, dat deze de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht in de gelegenheid zou stellen een aantal interneringskampen te bezoeken. De Minister antwoordde daarop het volgende:

„Ik ben zonder aarzeling bereid met de Kamercommissie voor Privaat- en Strafrecht overleg te plegen omtrent haar bezoek aan kampen, gelijk door de heeren Kortenhorst en Zandt is voorgesteld.

De Regeering zal het op prijs stellen, indien de afgevaardigden in deze commissie in staat zullen zijn te constateeren, dat, al mogen ook de toestanden in de kampen om de hiervoor besproken redenen verre van volmaakt zijn, er van voortdurende ernstige misstanden geen sprake is, terwijl dezerzijds met alle beschikbare middelen getracht wordt personeel en materieel te doen beantwoorden aan de eischen eener humane gerechtigheid.” (*Handelingen Tweede Kamer 1945—1946*, bladz. 153.)

Gebruik makende van deze toezegging heeft de Commissie een vrij groot aantal kampen bezocht. Van de zijde van den Minister en van het Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging heeft zij daarbij alle medewerking ontvangen. De Directeur-Generaal verstrekte aan de leden en den griffier der Commissie toegangsbewijzen tot alle kampen zonder eenige beperking en stelde bovendien telkens, wanneer de Commissie dat wenschte, een zijner ambtenaren ter beschikking om de Commissie te begeleiden en haar inlichtingen te geven.

Bij haar bezoeken heeft de Commissie zich in subcommissies verdeeld, zoodat telkens ten hoogste drie harer leden of twee harer leden en haar griffier, begeleid door een ambtenaar, aan een bepaald bezoek deelnamen. Deze bezoeken hadden volkomen onverwacht plaats; ook de begeleidende ambtenaren, in wier objectiviteit de Commissie overigens het volste vertrouwen heeft, waren te voren niet op de hoogte van het doel eener reis, en bij het groote aantal kampen had zelfs een gissing daaromtrent geen zin.

De Commissie heeft bij haar bezoeken niet alleen de inrichting van de kampen gezien, doch ook getracht zich door gesprekken een indruk te vormen van den aldaar heerschenden toestand op elk gebied. Deze gesprekken vonden plaats met de kampleiding (kampcommandant, adjunct-commandant), met het medische personeel (vrije en gedetineerde artsen, verplegers en verpleegsters), met de geestelijke verzorgers (zoowel Protestantsche als Roomsche-Katholieke) en met een groot aantal gedetineerden. Deze laatsten werden bij een rondgang door het kamp willekeurig uitgekozen; bovendien vonden in vele gevallen gesprekken plaats met gedetineerde kamphoofden of andere vertrouwensmannen of -vrouwen der gedetineerden. Verreweg de meeste gesprekken met gedetineerden hadden plaats buiten tegenwoordigheid van kampleiding of bewaarders en vele ook buiten tegenwoordigheid van den begeleidenden ambtenaar van het Directoraat-Generaal.

In enkele gevallen kreeg de Commissie den indruk, dat de gedetineerden zich niet geheel vrij tegenover haar durfden uitspreken; over het algemeen kwamen zij echter zoowel met hun klachten als met hun uitingen van betrekkelijke tevredenheid ronduit voor den dag.

Bezocht werden de volgende kampen en andere bewaarplaatsen van politieke delinquenten:

11 Februari:

Scheveningen (Duindorp);
Delft;

12 Februari:

Hoorn;
Castricum;

13 Februari:

Utrecht (Rhijnauwen);
Laren N.-H. (Crailo);

14 Februari:

Wezep;

15 Februari:

Vught (door een andere subcommissie nog eens bezocht op 12 Maart);

Westerbork;

16 Februari:

Valkenburg (L.);

Rivieren (gemeente Klimmen);

Hoensbroek;

28 Februari:

Scheveningen (Cellenbarak);

Hoek van Holland („Vianda”);

Vlaardingen („de Vergulde Hand”);

1 Maart:

Utrecht (Fort de Bilt);

Amersfoort;

14 Maart:

Amsterdam (Levantkade);

Leiden;

19 Maart:

De Eeze (gemeente Steenwijkerwold);

Opende (gemeente Grootegast);

20 Maart:

Farnsum (gemeente Delfzijl);

Carel Coenraadpolder (gemeente Finsterwolde);

Veendam;

Sellingerbeetse (gemeente Vlagtwedde);

21 Maart:

N.O.-polder;

Harskamp;

29 Maart:

Rotterdam (Noordsingel);

Rotterdam (Kanaalweg);

Rotterdam (Hoofdweg).

Daar het totale aantal kampen in ons land ten tijde van haar rondgang meer dan 100 bedroeg, heeft de Commissie reeds door tijdsgreuk lang niet alle kampen kunnen bezoeken. Onder de bezochte zijn echter, zoover zij kan nagaan, de voornaamste types wel vertegenwoordigd. Zoo zijn Scheveningen (Cellenbarak) en Rotterdam (Noordsingel) gevangenisgebouwen; Amersfoort, Vught en Westerbork zijn Duitsche interneringskampen; Hoorn is een voormalige Rijkswerkinrichting; Delft en Leiden zijn oude militaire gebouwen; Wezep bestaat uit door de Duitschers gestichte militaire gebouwen van blijvenden aard. De Eeze is een kamp van den voormaligen Nederlandschen Arbeidsdienst, Sellingerbeetse een kamp van den Dienst Uitvoering Werken; Vlaardingen is een inderhaast in den zomer van 1945 gebouwd interneringskamp, kennelijk als noodvoorziening gebouwd; Rhijnauwen een eveneens in 1945 op last van het M.G. gebouwd interneringskamp, doch van meer blijvende constructie; de kampen te Hoek van Holland en aan de Levantkade te Amsterdam bestaan uit min of meer aangepaste groote vaste loodsen; Veendam is een voormalig Duitsch militair kamp van zg. bunkers, half ingegraven steenen gebouwen; de Harskamp bestaat hoofdzakelijk uit oude paardenstallen; te Castricum is het kamp gevestigd in de paviljoens van een krankzinnigengesticht; te Valkenburg in een klooster; Rivieren en Hoensbroek zijn oude kasteelen met bijgebouwen; Duindorp bestaat uit, grootendeels beschadigde, kleine woonhuizen.

Voorts zijn sommige der bezochte kampen speciale vrouwenkampen: Delft, Fort de Bilt, Opende, Farnsum, Valkenburg, Rotterdam (Hoofdweg); sommige bevatten zoowel mannen als vrouwen in geheel of althans ten deele gescheiden afdelingen: Scheveningen (Cellenbarak), Westerbork, Wezep, Leiden, Amersfoort, Amsterdam (Levant-

kade), Castricum, Rotterdam (Noordsingel); de andere bezochte kampen zijn uitsluitend of vrijwel uitsluitend mannenkampen.

Volgens een opgave, welke vanwege den Minister aan de Commissie werd verstrekt, bedroeg het aantal kampen op 15 Januari 1946: 106 (waarbij een aantal kampen in den N.O.-polder te zamen als één geteld is), met een totale bevolking van rond 93 000 gedetineerden, waaronder rond 20 000 vrouwen. Intusschen is zoowel het aantal kampen als het aantal gedetineerden verminderd. Wat de kampen betreft zijn in het bijzonder verscheidene militaire gebouwen in de laatste maanden ontruimd, terwijl ook de kampen in den N.O.-polder inmiddels ontruimd zullen zijn. De bevolking is verminderd door vrijlatingen; blijkens mededeeling van den Minister van Justitie bedroeg het aantal gedetineerden op 1 Mei jl. nog 74 235, waaronder 14 333 vrouwen.

Het spreekt vanzelf, dat, nu de Commissie lang niet alle kampen heeft kunnen bezoeken en de gebrachte bezoeken over een tijdvak van verscheidene weken verdeeld zijn, zij geen conclusies kan trekken, welke voor den toestand op een bepaald oogenblik en in alle kampen gelden. Zij moet volstaan met het weergeven van haar algemeene indrukken, hier en daar geadstrueerd met voorbeelden, ontleend aan de door haar bezochte kampen. Het blijft altijd mogelijk, dat er betere voorbeelden te geven zouden zijn, betrekking hebbende op andere, niet door haar bezochte kampen, en het blijft eveneens mogelijk, dat de algemeene indruk omtrent bepaalde onderdeelen van het interneringswezen anders zou zijn geweest, indien de Commissie alle kampen had kunnen bezoeken.

Bij een vergelijking tusschen de verschillende bezochte kampen heet het de Commissie in het bijzonder getroffen, dat de toestanden zoo sterk uiteenloopen. Men kan zeker niet zeggen, dat de kampen, d.w.z. alle kampen, aan redelijke eischen volaen, noch wat den materieelen, noch wat den geestelijken toestand betreft, doch men kan evenmin zeggen, dat er in de kampen ernstige misstanden heerschen. Op allerlei gebied zijn langzamerhand min of meer uniforme regelingen tot stand gebracht, bijv. op dat van de voeding, de correspondentie en het bezoek, al blijven er belangrijke verschillen bij de uitvoering van deze regelingen bestaan. Op tal van andere punten zijn de verschillen tusschen de onderscheidene kampen nog zeer groot, in het bijzonder wat de legering betreft, doch ook t.a.v. de behandeling der gedetineerden in den ruimsten zin. Ongetwijfeld zal de beschikking van den Minister van Justitie dd. 28 Februari 1946, DGBR no. 05037, betreffende bewaringskampen (*Nederlandsche Staatscourant* van 15 Maart 1946), de eenheid bevorderen. Tijdens de bezoeken der Commissie, die trouwens grootendeels plaats hadden vóór het in werking treden van deze beschikking, was hiervan nog niets te merken.

Na afloop van haar bezoeken heeft de Commissie omtrent haar aanvankelijke conclusies overleg gepleegd met den Minister van Justitie. Bij dit overleg was de Minister vergezeld door de heeren Mr. B. I. A. A. ter Veer, directeur-generaal van de bijzondere rechtspleging, en W. F. de Graaf, ambtenaar bij dit directoraat-generaal. Voor zoover de mededeelingen van den Minister daartoe aanleiding gaven, heeft de Commissie deze in haar verslag opgenomen.

De Commissie heeft getracht in het onderstaande haar indrukken eenigszins systematisch te rangschikken.

Gebouwen; ligging. Zooals reeds volgt uit de opsomming van de verschillende typen van kampen heerscht er op dit gebied zeer groote verscheidenheid. Wat de gebouwen betreft, loopt de beoordeeling door de Commissie uiteen van goed tot zeer slecht. Goed zijn o.a. de kampen van den voormaligen N.A.D. en van den D.U.W. Aan redelijke eischen voldoen ook verscheidene van de andere barakkenkampen, mits zij niet overbevolkt worden, doch dit laatste moest helaas niet zelden worden geconstateerd. Op meer dan één plaats trof de Commissie barakken aan, welke voor een niet te groot aantal gedetineerden een behoorlijk onderdak zouden opleveren, doch die zoo schrikbarend volgestopt bleken te zijn, dat daartegen ernstig bezwaar gemaakt dient te worden. In het kamp Carel Coenraadpolder bijv. bedroeg de ruimte per gedetineerde in de barakken naar schatting (voor een opmeting ontbrak de gelegenheid) niet meer dan 3 m³, terwijl de ventilatie volkomen onvoldoende is. Niettemin zouden bij niet te groote bezetting en verbetering van de ventilatie deze barakken zeer bruikbaar zijn. Hetzelfde geldt o.a. met betrekking tot het kamp aan den Kanaalweg te Rotterdam.¹⁾

Bepaald slecht is de legering in het kamp Levantkade te Amsterdam en het kamp „Vianda” te Hoek van Holland. Het eerste²⁾ bestaat uit groote loodsen, welke door prikkeldraad in afdeelingen ver-

deeld zijn. Het laatste is een voormalige exportslachterij, welke eenigszins is aangepast aan haar tegenwoordige bestemming. Hier trof de Commissie den hoogst onbevredigenden toestand aan, dat er vier groote ruimten als slaapzalen beschikbaar zijn, doch dat er daarvan slechts drie in gebruik bleken. In deze drie slecht geventileerde zalen waren de gedetineerden veel te dicht opeengepakt. De vierde zaal werd gereserveerd voor mogelijke uitbreiding van het aantal gevangenen en stond al maanden lang leeg.¹⁾

Bijzonder slecht is ook de legering in de Harskamp. Het voor de gedetineerden bestemde gedeelte van dit kamp bestaat hoofdzakelijk uit oude paardenstallen met ongelijk plaveisel op den vloer, zeer donker, doch tevens zeer tochtig. Tot vóór korten tijd ontbrak hier ook elektrisch licht. Dit kamp zal, naar verluidt, binnenkort verlaten worden. Naar het schijnt zal de bevolking dan worden overgebracht naar het Remontedepot te Milligen en daar opnieuw in paardenstallen worden gehuisvest, hetgeen wel nauwelijks een verbetering zal kunnen beteekenen.²⁾

Als zeer slecht, wat de huisvesting betreft, moet de Commissie ook het kamp te Vlaardingen kwalificeeren. Het bestaat uit zeer lage noodbarakjes van halfsteensmuren, die bij een half zoo groote bevolking desnoods bruikbaar zouden zijn, doch thans ten eenenmale moeten worden afgekeurd.

In het kamp Duindorp te Scheveningen laat de huisvesting eveneens zeer veel te wenschen over. De gedetineerden zijn hier ondergebracht in de kleine kamers van woonhuizen, die overvol zijn. Hoewel de elektrische leidingen aanwezig zijn, zaten zij den geheelen winter in het donker. Het was de bedoeling, dat de gedetineerden deze beschadigde woningen zouden herstellen; hiervan is echter — blijkbaar voornamelijk door materiaalgebrek — niets terechtgekomen. De Commissie zou het toejuichen, indien deze woningen zoo spoedig mogelijk aan de oude bewoners werden teruggegeven.

In het Fort de Bilt werd geklaagd over ratten, die in de kazematten wisten door te dringen door gaten in de steenen vloeren.

De gevangenisgeouwen bieden over het algemeen een redelijke huisvesting. Hoewel de voor één persoon bedoelde cellen dikwijls drie en zelfs vier gedetineerden bevatten, is de huisvesting toch nog beter dan die in verscheidene kampen.

In de kampen, waaruit in den laatsten tijd veel gedetineerden ontslagen zijn, heet de kampleiding over het algemeen van de daardoor ontstane ruimte geprofitteerd om de ligging te verbeteren.

In verscheidene kampen heeft men getracht afzonderlijke dag- en nachtverolijven in te richten. Dit is echter nog lang niet overal geschied en waar het wel gebeurd is, hebben de dagverolijven ook nog niet overal de noodzakelijke capaciteit om alle gedetineerden te kunnen bevatten. Verdere verbetering op dit punt is zeer noodig. Als voorbeeld kan genoemd worden het kamp Rotterdam (Kanaalweg). Hier is een kleine cantine, die slechts enkele honderden van de ongeveer 1800 bewoners kan bergen. De anderen verblijven den heelen Zondag en 's avonds in de overvolle nachtverblijven, waar geen ruimte is om te zitten en zelfs niet om behoorlijk te staan; ieder ligt dus maar op zijn krib.³⁾

Talrijke verblijven leveren bij brand groot gevaar op, zoo o.a. de houten zolders van het kamp te Delft en de niet van nooddeuren voorziene steenen gebouwen te Hoek van Holland en Rotterdam (Kanaalweg). Weliswaar mogen de gedetineerden niet rooken, doch men moet rekening houden met de mogelijkheid, dat het clandestien toch gebeurt, terwijl het personeel wél mag rooken. Ook zijn er kachels en elektrische leidingen. Brandgevaar is dus geenszins uitgesloten.

Voor al ten aanzien van de gebouwen is intusschen reeds zeer veel verbeterd. Men mag zeker bij dit onderdeel geen oogenblik uit het oog verliezen, voor welke schier onoverkomelijke moeilijkheden — speciaal door materiaalgebrek — de kampleidingen gestaan hebben en dikwijls nog staan. Het Departement van Openbare Werken en Wederopbouw stelt zich op het standpunt, dat voor de onderbrenging van politieke delinquenten geenerlei bouwmaterialen kunnen worden toegewezen. Met geringe middelen en veel vernuft heeft men op tal van plaatsen nog veel weten te bereiken. Hier en daar stuitte de Commissie echter nog wel op de opvatting, dat verbetering niet zoo noodig is, omdat de door den oorlog getroffen en het nog wel slechter hebben. Deze opvatting is begrijpelijk, doch zij moet verworpen worden. Waar verbetering mogelijk is, mag deze niet achterwege blijven, omdat anderen

¹⁾ Blijkens mededeeling van den Minister is deze vierde zaal inmiddels in gebruik genomen.

²⁾ Blijkens gelijke mededeeling zal door verbouwing van de paardenstallen te Milligen inderdaad een verbetering ten opzichte van den toestand in de Harskamp worden bereikt.

³⁾ De Minister heeft medegedeeld, dat deze overbevolking te wijten was aan de noodzakelijke ontruiming van tot dusverre als bewaringskamp gebruikte schoolgebouwen en dat intusschen een gedeelte der bevolking is overgeplaatst naar elders.

¹⁾ Blijkens mededeeling van den Minister heeft in de beide hiergenoemde kampen een tijdelijke opeenhooping van gedetineerden plaats gevonden.

²⁾ De Minister heeft aan de Commissie medegedeeld, dat het voornemen bestaat het kamp Levantkade op te heffen.

nog slechter gehuisvest zijn, ook al zijn die anderen oorlogsslachtoffers en al zijn de gedetineerden politieke delinquenten. Ook deze laatsten behoren menschaardig gehuisvest te worden. Bovendien kan er anders van een heropvoeding niets terecht komen.

De sanitaire installaties, die aanvankelijk op tal van plaatsen veel te wenschen overlieten — hetgeen bij den vereischten spoed bij de inrichting der kampen ook niet anders mogelijk was —, voldoen thans in de meeste kampen aan redelijke eischen. Doorgaans is er gelegenheid tot het nemen van een warme douche, wat in de meeste kampen eens per week plaats vindt. Aan de hygiëne komt dit natuurlijk zeer ten goede. Ook de gewone waschgelegenheid voldoet in de meeste der bezochte kampen aan bescheiden eischen; waar dit nog niet het geval is, bijv. te Vlaardingen, wordt aan verbetering gewerkt.

Ten aanzien van de verwarming der verblijven bleken groote verschillen te bestaan. In sommige kampen werden de barakken redelijk verwarmd, in andere bleek een ernstig gebrek aan brandstof te heerschen. De verschillen schijnen geheel te wijten te zijn aan meerdere of mindere medewerking van de zijde der plaatselijke brandstoffencommissies. Zoo was de verwarming in Sellingerbeetse voldoende, terwijl in Farmsum gedurende den geheelen winter in de nachtverblijven niet gestookt werd. Ook in Vlaardingen heerschte een volkomen gebrek aan brandstof. Men mag hierbij een barak niet eenvoudigweg vergelijken met een slaapkamer in een woonhuis, waarin, zeker in den tegenwoordigen tijd, ook nooit gestookt wordt, omdat een barak, waarin tientallen of zelfs honderden menschen dicht opeen slapen, veel vochtiger wordt dan een kamer. In tal van kampen zijn de barakken trouwens tevens in gebruik als dagverblijf.

De slaapgelegenheid bestaat thans in de meeste kampen uit houten of ijzeren kribben, twee of drie boven elkaar, met stroozakken. Aanvankelijk werd op vele plaatsen op los stroo geslapen; dit behoort thans gelukkig vrijwel tot het verleden. In eenige kampen, o.a. Castricum, dat overigens goed ingericht is, Levantkade en Duindorp, ontbreken de kribben nog en liggen de stroozakken op den grond. Er wordt naar gestreefd de drie-hoog-ligging te vervangen door twee-hoog; dit is met het oog op de overbezetting der barakken ook zeer noodig. In de meeste kampen bestaat voorts een volkomen gebrek aan bergruimte. Op den duur zal iedere gedetineerde over een kastje moeten kunnen beschikken; dat dit wegens gebrek aan hout thans nog niet te bereiken is, ligt voor de hand.

Behandeling der gedetineerden. De Commissie kreeg den indruk, dat deze in de meeste der bezochte kampen behoorlijk is. Er hebben op dit gebied aanvankelijk ongetwijfeld misstanden geheerscht, doch daaraan is voor het overgrote gedeelte een einde gemaakt. Toch laat de toestand hier en daar nog wel te wenschen over.

Het blijkt zeer moeilijk te zijn geschikte personen te vinden voor de leiding der kampen. De Commissie kreeg den indruk, dat vele kampcommandanten zich met grooten ijver en toewijding aan hun taak wijden. Het blijkt echter telkens noodig te zijn kampcommandanten door anderen te vervangen; dit kan op den gang van zaken natuurlijk geen goeden invloed hebben. De vele wisselingen in de leiding worden ongetwijfeld mede veroorzaakt doordat het personeel betrekkelijk weinig zekerheid heeft omtrent zijn toekomst. Dientengevolge is het moeilijk geschikte personen te vinden en te behouden en moet men zich dikwijls met minder geschikte tevreden stellen. Vooral nu het aantal kampen den laatsten tijd vrij sterk is ingekrompen, moet het mogelijk zijn uit de kampcommandanten de besten uit te kiezen en dezen dan ook voor geruimen tijd aan den dienst te verbinden.

Sommige commandanten zijn vrijwel onafgebroken in touw en weten door hun persoonlijkheid en voorbeeld ook hun lagere personeel tot goede prestaties op te wekken. In een enkel kamp (Hoek van Holland) werd geklaagd, dat de commandant veel afwezig was en de dagelijksche leiding overliet aan den adjunct-commandant, die — voor zoover dat bij een kort bezoek te constataren was — tegen deze zaak niet opgewassen leek. Meer dan eens moest verder worden vastgesteld, dat noch de commandant, noch de adjunct-commandant in het kamp aanwezig was, terwijl niet behoorlijk was geregeld, wie in dat geval als waarnemend commandant moest optreden. Soms is één commandant belast met de leiding van meer dan één kamp, hetgeen ten gevolge heeft, dat hij noodgedwongen slechts van tijd tot tijd in elk kamp aanwezig kan zijn. Op die wijze komt er van een regelmatige leiding en toezicht op het lagere personeel weinig terecht. Dit geval doet zich o.a. voor te Valkenburg, Rotterdam en Utrecht; te Valkenburg schijnt de commandant, die in Maastricht woont, zelfs maar eenmaal per week te komen.

Groote moeilijkheden worden ondervonden bij de recruteering van de bewaarders. Ook op dit gebied vertoonen de kampen een zeer uiteenlopend beeld. In sommige kampen maakt het personeel een keu-

rigen, gedisciplineerden en tot op zekere hoogte beschaafden indruk, in andere is de indruk beslist ongunstig. Over het algemeen kan gezegd worden, dat, waar de leiding goed is, ook het verdere personeel aan redelijke eischen voldoet. Zorgvuldige selectie blijft echter geboden.

Een bijzonder moeilijk probleem vormt het toezicht op de vrouwelijke geetineerden. De meeste kampen hebben hiervoor vrouwelijke bewaarders; enkele heeoen eeis oewaaruers, die overaag dienst doen, deels bewaarders, die speciaal 's ochtends en 's avonds dienst doen. Een enkel kamp (Opende) heeft zelfs alleen mannelijk personeel, dat echter 's nachts nimmer in de nabijheid van de slaapzalen komt; klachten werden hierover niet gehoord. De Commissie heeft den indruk, dat het vrouwelijk personeel over het algemeen op een lager peil van ontwikkeling staat aan het mannelijke. Dit is nauwelijks te verwonderen, daar vrouwen zich tot dit amot maar zelden aangetrokken voelen. Des te hooger eischen zal men echter moeten stellen aan de leiding.

Over het algemeen heerscht er in de kampen een behoorlijke orde, zonder dat deze door excessieve tuchtmaatregelen moet worden afdwongen. De tucht kan in sommige kampen gequalificeerd worden als streng (bijv. Carel Coenraadopolder); in andere heerscht een geest, die niet anders dan gemeenelijk genoemd kan worden (bijv. Opende). Benoudens in enkele gevallen kreeg de Commissie niet den indruk, dat er overmatig en lichtvaardig disciplineaire vrijheidsstraffen worden opgelegd. Ten aanzien van straffen van anderen aard is dit niet gemakkelijk te constataren, zoodat de Commissie daarover geen oordeel kan uitspreken. Dat er van tijd tot tijd disciplineaire straffen worden uitgedeeld is natuurlijk niet te voorkomen. De aard van de straffen varieert sterk: opsluiting in een strafcel, strafexercitie en onthouden van bezoek en correspondentie behooren tot de meest voorkomende. De regel hierbij behoort te zijn, dat geen straf worat opgelegd zonder behoorlijk onderzoek, dat de strafoplegging uitsluitend mag geschieden door den commandant en dat aan den geetineerde mededeeling wordt gedaan van den duur der straf, zoodat hij weet waar hij aan toe is. Hieraan ontoreekt in vele gevallen nog wel het een en ander. Niet zelden trot de Commissie gestraften aan, die reeds geruimen tijd waren opgesloten zonder verhoord te zijn of wien niet was mededeeld hoe lang hun straf zou duren. Een juist systeem wordt in dit opzicht gevolgd in het kamp te Vught, waar elke disciplineair gestraate een schriftelijke mededeeling krijgt van de hem opgelegde straf.

Bedenkelijk acht de Commissie het, dat zij op verscheidene plaatsen twee mannen te zamen in een strafcel aantrot. Met het oog op mogelijke verkeerde gearagingen op zedeijk gebied behoort dit te worden voorkomen. De regel moet zijn: één of drie in een cel, nooit twee.

Ook de strafcellen laten niet zelden veel te wenschen over. De commissie heeft „bunkers” bezocht, welke men niet anders dan als onmenschaardig kan beschrijven, bijv. te Leiden, waar de gestraften den geheelen dag op den steenen vloer moesten zitten of staan.¹⁾ De strafcellen zijn ook op vele plaatsen midden in den winter geheel onverwarmd. Voorts trof de Commissie op vele plaatsen donkere strafcellen aan. Tegen een toepassing van de disciplineaire straf van opsluiting in zulk een cel behoett haars inziens geen bezwaar gemaakt te worden, indien dit slechts voor korten tijd geschiedt. In het kamp De Eeze bleek deze straf echter gedurende weken achtereen toegepast te worden, hetgeen de Commissie ontoelaatoaar acht.

Volkomen ontoelaatbaar acht de Commissie verder het gebruik van strafmaatregelen bij wijze van pijnbank, hetwelk zij in het kamp te Hoek van Holland moest constataren. Hier werd opsluiting in den „bunker” — een afschuwelijk cementen hok — en zelfs kromsluiting in de boeien toegepast om gedetineerden, die goederen hadden weten binnen te smokkelen (speciaal tabak), er toe te brengen te vertellen, hoe zij aan die goederen kwamen. Niemand houdt zulk een kromsluiting langer dan 12 of 18 uur uit. Deze „straf” werd, naar den indruk der Commissie, toegepast door de bewaarders, zonder dat de commandant daarvan op de hoogte was; de adjunct-commandant wist het echter wèl en verdedigde het gebruik er van, zonder echter in zijn instructie te kunnen aanwijzen waar dit geregeld was.

Te Hoek van Holland moest de Commissie voorts constataren, dat de gestraften uit den „bunker” waren gehaald, toen zij deze wilde inspecteren. Als reden werd hiervoor opgegeven, dat dit steeds gebeurde, zoodra er vreemden op de hoogte was; de adjunct-commandant wist het echter wèl en verdedigde het gebruik er van, zonder echter in zijn instructie te kunnen aanwijzen waar dit geregeld was.

¹⁾ De Minister heeft mededeeld, dat het kamp Leiden wordt ontruimd.

Mishandelingen door bewaarders komen nog wel een enkele maal voor, doch in de meeste kampen zoo sporadisch, dat men wel kan zeggen, dat aan dit euvel, hetwelk in den eersten tijd zich nogal eens voordeed, vrijwel een einde is gemaakt. Waar het nog voorkomt (klachten hierover vernam de Commissie te Hoek van Holland en te Rotterdam-Kanaalweg) wordt er van de zijde der kampcommandanten tegen opgetreden. Het blijft zaak, hieraan streng de hand te houden, niet overal schijnt de commandant te weten, wat er op dit gebied in zijn kamp gebeurt. In het kamp De Eeze is indertijd een adjunct-commandant ontslagen wegens mishandeling; is de Commissie wel ingelicht, dan zou deze man echter in andere functie gehandhaafd zijn, hetgeen zij niet juist zou achten.

In het kamp Rhijnauwen werd ook door niet-gedetineerden medegedeeld, dat tijdens een nachtelijke strafexercitie, welke als collectieve straf werd opgelegd n.a.v. het opstoken van een houten krib, een hartpatiënt zou zijn overleden. De Commissie heeft niet kunnen vaststellen of dit juist is; van de zijde der kampleiding werd het ontkend. Een onderzoek is zeker wenschelijk. Krachtens de beschikking van 28 Februari jl. zijn collectieve straffen thans gelukkig verboden. Opvallend is, dat de gedetineerden in het eene kamp zooveel meer vrijheid van beweging hebben dan in het andere. In vele kampen mogen zij overdag op het kampterrein rondlopen, zij het dikwijls alleen binnen bepaalde grenzen. Vooral voor hen, die geen vast werk hebben en anders hun tijd in ledigheid doorbrengen in de barakken, is dit zeer wenschelijk. Er zijn echter ook kampen, waar de gedetineerden, die den heelen dag in de barakken huizen, slechts enkele malen „gelucht” worden. Dit laatste vindt bijv. plaats in het kamp Rhijnauwen. Het heeft ongetwijfeld voordeelen uit een oogpunt van bewaking, doch de Commissie acht de nadeelen overwegend.

Ook op ander gebied wordt aan de gedetineerden in het eene kamp meer toegestaan dan in het andere. Zoo viel het de Commissie op, dat in sommige kampen (o.a. Hoek van Holland en Leiden) de gedetineerden geen mes mochten hebben om hun brood mee te snijden en te smeren; zij braken het brood dan maar met de hand af en smeerden er met den steel van een lepel wat margarine op, terwijl in vele andere kampen ook de zware delinquenten de beschikking over een mes hadden, zonder dat daaruit ooit moeilijkheden waren voortgekomen. In sommige kampen is men verder bijzonder nauwlettend ten aanzien van het bezit van papieren en zelfs van photo's. De relletjes, welke begin Maart plaats vonden in het kamp aan de Levantkade te Amsterdam, vonden mede hun oorzaak in het feit, dat een bewaarster aan een vrouwelijke gedetineerde een photo van haar kind afnam en deze verscheurde. De Commissie meent, dat hier een strengheid is betracht, welke in plagerij ontaard is. In dit opzicht zijn de bewaarders erger dan haar mannelijke collega's. Aan de Levantkade hebben de bewaarders zelfs de kleerenhangers van de vrouwen in beslag genomen, omdat deze niet stonden op het lijstje van artikelen, welke de gedetineerden mochten bezitten; gelukkig heeft de commandant ze teruggegeven. Eenigszins kinderachtig is ook het optreden tegen het bezit van zelfs het kleinste zakspiegeltje. Hoe van zulke maatregelen eenige opvoedende werking kan uitgaan, ontgaat de Commissie. Gelukkig weet men in de meeste kampen ten aanzien van de behandeling der gedetineerden een zekere soepelheid te betrachten, welke niettemin gepaard kan gaan met handhaving van een goede tucht.

Van selectie der gedetineerden komt in de meeste kampen niets terecht. Wel worden gewoonlijk de weinige veroordeelden min of meer afgescheiden van de niet-veroordeelden — hieraan ontbreekt in verscheidene kampen, o.a. Opende, nog veel — doch overigens heeft men slechts hier en daar een poging aangewend om bepaalde groepen afzonderlijk onder te brengen. Zo zijn te Vught en te Westerbork de wapendragers ondergebracht in aparte afdelingen, hetgeen in verband met den grooten omvang dezer kampen mogelijk was. In de Harskamp, waar de geheele bevolking bestaat uit S.S.-lieden, die in divisieverband zijn gevangen genomen, werd o.a. een groep officieren, die voortdurend de minderen opruide, geïsoleerd. Elders heeft men een groep jongelui in een aparte barak ondergebracht met het oog op onderwijs en vakopleiding. Overigens liggen vrijwel overal de gedetineerden in willekeurige groepeerings door elkaar. Dat dit niet wenschelijk is, behoeft wel geen betoog. Het is echter op het oogmerk vrijwel onvermijdelijk, daar de kampleiding van de antecedenten der gedetineerden niet of onvoldoende op de hoogte is. Slechts zelden beschikt men over eenigszins volledige gegevens betreffende de omstandigheden van ieders geval. Op zijn best heeft men een afschrift van een enkel proces-verbaal, nooit een geheel dossier; dit berust — en dat kan ook niet anders — bij de P.R.A., soms reeds bij het Bijzonder Gerechtshof of het Tribunaal, nooit echter bij de kampleiding. Het moet mogelijk zijn hierin eenige verbetering te brengen door aan de kampleiding althans eenige gegevens te verschaffen, op grond waar-

van een zekere selectie mogelijk is. Vooral in de vrouwenkampen geeft het tot allerlei ongewenschte toestanden aanleiding, dat „Moffenmeiden” en andere vrouwen, op wie op zedelijk gebied veel aan te merken is, zich bevinden midden tusschen fatsoenlijke vrouwen, die alleen maar op politiek gebied verkeerd gehandeld hebben en op een geheel ander peil staan, hoe haar handelwijze ook geweest moge zijn.

Bedenkelijk acht de Commissie het ook, dat zoovele jongelieden (o.a. honderden jeugdige S.S.-ers) den heelen dag tusschen veel oudere mannen verblijfhouden. Wel schijnen er plannen te bestaan om deze jongens afzonderlijk onder te brengen, doch tot dusverre is hieraan nog geen gevolg gegeven.¹⁾

Voeding. Deze is over het geheel genomen goed. Vooral op dit punt heeft de Commissie talrijke gedetineerden ondervraagd; slechts in weinige gevallen werden ernstige klachten gehoord.

De bereidingswijze laat in het algemeen weinig te wenschen over, de keukens zijn doorgaans goed ingericht en worden door deskundig personeel met behulp van gedetineerde helpers bediend.

De hoeveelheid voedsel komt ongeveer overeen met de rantsoenen in de vrije maatschappij, maar zonder versnaperingen en rookgerei, terwijl slechts de helft van het normale suikerrantsoen wordt verstrekt, waar tegenover staat, dat méér aardappelen gegeven worden.

Opvallend is, dat ondanks de uniforme voorschriften de omvang van de porties warm eten zoo uiteen bleek te loopen, nl. van $\frac{1}{2}$ l tot $1\frac{1}{4}$ l. In sommige kampen wordt behalve een warme maaltijd ook bij het brood geregeld nog soep of pap gegeven, terwijl dit in andere kampen slechts zelden geschiedt.

Met betrekking tot margarine en suiker bestaat in enkele kampen de gewoonte, het geheele rantsoen aan de gedetineerden uit te reiken, ten einde hen in de gelegenheid te stellen dit zelf te verdeelen over het warme eten en den broodmaaltijd. Het middagmaal wordt dus zonder vet klaargemaakt en pap en koffie zonder suiker; ieder kan het er zelf bijvoegen. Elders krijgen de gedetineerden een gedeelte van de margarine zelf in handen en de suiker in het geheel niet; deze laatste en de rest van de margarine worden in de keuken in het eten verwerkt. De eerste methode heeft het voordeel, dat niemand zelfs maar kan denken, dat hij te kort gedaan wordt. Niettemin behoeft tegen de laatste methode geen bezwaar te bestaan, mits volkomen vaststaat, dat er in de keuken niet met eten geknoeid wordt zoodat het vrije personeel geen voorraden mee naar huis kan nemen. De Commissie is er niet volkomen van overtuigd, dat dit nergens plaats vindt. In het bijzonder in het kamp Duindorp laat naar haar indruk de controle op dit gebied te wenschen over.

De voeding voor zwaren arbeid is over het algemeen behoorlijk geregeld.

Kleeding, schoeisel en dekking. Bijna alle gedetineerden dragen hun eigen, vaak zeer versleten kleeding. Een bijzonder onaangename indruk maakt het dragen van oude Duitse militaire uniformen, die doorgaans ook nog vuil en kapot zijn. Hoewel de Commissie volkomen beseft, dat dit onvermijdelijk was, meent zij, dat hieraan reeds om psychologische redenen zoo gauw mogelijk een einde gemaakt dient te worden.

Hier en daar zijn van Rijkswegen nieuwe kleedingstukken, waaronder zeer goede, aan de gedetineerden uitgereikt. Bij de kampleiding bleek daartegen soms een zekere tegenzin te bestaan. Men verwijst dan naar het schrikbarende gebrek aan textiel ook onder de vrije bevolking, die toch vóór moet gaan boven landverraders. Naar het oordeel der Commissie spreekt het vanzelf, dat ook t.a.v. de kleeding de gedetineerden een menschwaardig bestaan moeten kunnen leiden. Waar een absoluut gebrek heerscht, moet daarin van Rijkswegen voorzien worden.

Dit geldt eveneens t.a.v. schoeisel. In enkele kampen maakt men zelf schoeisel, meest klompen en sandalen, hetgeen zeer noodig is. Bezitten de gedetineerden geen bruikbaar schoeisel, dan kunnen zij niet buiten werken, hetgeen dadelijk een ongunstigen invloed heeft niet alleen op het moreel, doch ook op de opbrengst van den in het kamp gepresteerden arbeid. Overigens hangt het soms van toevallige omstandigheden af, welke gedetineerden wel schoeisel krijgen en welke niet. Hieraan kan slechts een algemeene verstreking van schoeisel een einde maken. Nu de productie van schoenen en klompen toeneemt, zal dit ook voor de gedetineerden binnen afzienbaren tijd kunnen geschieden.

De dekking is in de meeste kampen wel voldoende, doch laat op enkele plaatsen (bijv. Valkenburg, Fort de Bilt) wel te wenschen over. Waar de gedetineerden niet zelf over dekens beschikken, moet ook hierin van Rijkswegen voorzien worden.²⁾

¹⁾ Blijkens mededeeling van den Minister zullen 23 paviljoens op het vliegveld Deelen voor dit doel worden ingericht.

²⁾ Blijkens mededeeling van den Minister is thans de aanwezigheid van voldoende dekking in alle kampen verzekerd.

Medische verzorging. De Commissie heeft den indruk, dat deze over het algemeen behoorlijk, hier en daar zelfs zeer goed is. Alle kampen hebben afzonderlijke ziekenbarakken of -afdeelingen. Hier en daar laat de capaciteit echter nog te wenschen over, bijv. te Vlaardingen en Rhijnauwen en in de Harskamp; waar mogelijk tracht men deze op te voeren. Het kamp Vught beschikt over een ziekenafdeling, welke een compleet ziekenhuis is, en waarin ook zieken uit andere kampen kunnen worden opgenomen. Hetzelfde gebeurt ook in verscheidene andere kampen, waar de ziekenafdeling goed ingericht is. Lichte patiënten blijven overdag in de nachtverblijven.

Aan het hoofd van de medische verzorging staat doorgaans een vrije arts. In enkele kampen, o.a. Vught en Amersfoort, heeft deze een volle dagtaak; in de meeste heeft hij slechts een gedeeltelijke taak en komt hij eens per dag of enkele malen per week.

In vele kampen wordt de vrije arts bijgestaan door een of meer gedetineerde artsen, in enkele kampen verzorgen gedetineerde artsen zelf den geheelen medischen dienst. Het eerste werkt doorgaans goed; het laatste kan tot bezwaren aanleiding geven, indien de gedetineerde arts onvoldoende overwicht op zijn medegevangene heeft en te licht geneigd zou zijn om hun zijde te kiezen tegenover de kampleiding. In sommige gevallen staat de gedetineerde arts dan onder een vrijen verpleger, hetgeen onmogelijk een juiste verhouding genoemd kan worden. Men zal er dus met kracht naar moeten streven, in alle kampen een vrijen arts te krijgen, die ook werkelijk regelmatig toezicht houdt.

De verpleging is over het algemeen toevertrouwd aan gedetineerden, waaronder in vele gevallen gediplomeerde verplegers en verpleegsters zijn, soms onder leiding van een vrijen verpleger of verpleegster. Slechts in een enkel geval (Carel Coenraadpolder) trof de Commissie een ongediplomeerden gedetineerden verpleger als hoofd van de ziekenbarak aan, terwijl geen arts in het kamp aanwezig was (de vrije arts, die met de medische verzorging belast is, woont op 10 km afstand); al gaf deze toestand tot dusverre niet tot klachten aanleiding, toch is hij onbevredigend.

Door overplaatsing van gedetineerde medici naar die kampen, waar in het bijzonder behoefte bestaat aan hun diensten, kan men ongetwijfeld de medische verzorging nog verbeteren.

Voor operatieve en andere specialistische behandeling worden de gedetineerden meestal overgebracht naar een naburig ziekenhuis.

Aan medicamenten heerscht in verscheidene kampen gebrek; dit gebrek doet zich trouwens ook in de vrije maatschappij voor. Ook aan verbandmiddelen bestaat hier en daar gebrek, hetgeen met het oog op infectiegevaar bedenkelijk is waar zooveel in een beperkte ruimte bijeen zijn.

In de meeste kampen ontbreken ook in de ziekenafdelingen lakens volkomen, hetgeen met het oog op besmetting natuurlijk bedenkelijk is. Zoodra de textielvoorziening dit maar eenigszins toelaat, zal hierin verbetering gebracht moeten worden.¹⁾

Ten gevolge van den oorlogstoestand en de voedselschaarste in het laatste oorlogsjaar was aanvankelijk de gezondheidstoestand ook onder de gedetineerden slecht. In niet weinige gevallen ondervindt men hiervan nog steeds de nawerking. Er zijn ook onder de gedetineerden talrijke gevallen van t.b.c., ook open t.b.c., waarvoor zoogoed als de omstandigheden in de kampen dit toelaten gezorgd wordt. Toch laat vooral de ligging van deze patiënten nog op verscheidene plaatsen te wenschen over: zij liggen vooral te dicht open (bijv. te Vlaardingen). Naar het schijnt, zullen de ernstigste gevallen overgebracht worden naar een sanatorium; daarmee kan evenwel niet worden volstaan.

Aan de Levantkade, waar het ziekenhuis niet groot genoeg is, heeft men verschillende groepen besmetten (gevallen van gesloten t.b.c., scabies en geslachtsziekten en personen, die contact hebben gehad met lijders aan allerlei besmettelijke ziekten) ondergebracht in dezelfde loods als groote groepen gezonde gedetineerden. Zij zijn slechts door prikkeldraad gescheiden.

In de Harskamp, waar uitsluitend S.S.-lieden gedetineerd zijn, vindt men een groote groep van personen, die ondervoed waren en die ondanks bijvoeding (in totaal krijgen zij ongeveer 2800 calorieën per dag) onvoldoende aankomen. De medische leiding neemt proeven om hierin verbetering te brengen. Waarschijnlijk lijdt een groot deel van deze mensen ten gevolge van de oorlogsomstandigheden — zij hebben meerendeels geruimen tijd aan het Oostfront gevochten — aan organische stoornissen; de thans verstrekte voeding zou voor normale mensen ruim voldoende zijn.

Eveneens in de Harskamp en ook in Vught treft men onder de S.S.-lieden talrijke oorlogsinvaliden aan: mensen zonder beenen, zonder armen, zonder oogen. Zij worden behoorlijk verzorgd.

¹⁾ De Minister heeft medegedeeld, dat inmiddels een toewijzing van 10 000 lakens voor de ziekenafdelingen verkregen is.

Over het algemeen is de gezondheidstoestand in de kampen naar het oordeel der met de verzorging van de gedetineerden belaste artsen bevredigend. Het percentage zieken is niet hooger dan normaal. Sterfte komt bijna niet voor. In sommige kampen maakt de bevolking zelfs een opvallend gezonden indruk, vooral in die, waar allen in de open lucht plagen te werken.

Niet overal bestaat gelegenheid om dieetvoeding te ontvangen. In Duindorp bleek, dat maagpatiënten voedsel ruilen met andere gedetineerden, omdat zij geen speciale voeding kregen. Hierin zal zeker verbetering moeten komen.

Te Vught klaagde de kamparts over tegenwerking van de zijde van het distributiekantoor, waardoor de patiënten in het kampziekenhuis niet de hun als zoodanig toekomende voeding ontvingen. Voor het ziekenhuis ontvangt het kamp nl. slechts toewijzingen op den voet van een verplegingsinrichting, hetgeen onvoldoende is, vooral met het oog op de talrijke t.b.c.-patiënten.¹⁾

De tandheelkundige verzorging is nog niet overal behoorlijk geregeld. In het kamp Rhijnauwen geschiedde deze bijv. door een gedetineerden tweedejaarsstudent, al kwam er van tijd tot tijd een vrije tandarts om zijn werk te controleren. In sommige andere kampen wordt, zoover de Commissie kon nagaan, aan de tandheekunde in het geheel geen zorg besteed.

In verscheidene vrouwenkampen treft men onder de sedert kort gedetineerde vrouwen ook zwangeren aan: doorgaans, doch niet overal, wordt hieraan voldoende zorg besteed. Bevallingen kunnen in de ziekenafdelingen plaats vinden. Men vindt in deze kampen dan ook verscheidene jonge moeders met kinderen. De verzorging van de kinderen laat, zoover de Commissie kon nagaan, niet te wenschen over. Men laat ze door de moeders zelf verzorgen, die dan ook gewoonlijk weinig ander werk doen. Een groot probleem is echter, hoe lang de kinderen in het kamp kunnen blijven. In sommige kampen meent men ze niet langer te mogen houden dan zoolang de moeders ze zelf voeden; in andere neemt men gelukkig een ruimer standpunt in en houdt men ze zoolang dat maar eenigszins mogelijk is. Een interneeringskamp is echter voor iets oudere kinderen natuurlijk geen geschikte plaats. Overal ziet de kampleiding op tegen het oogenblik, dat de kinderen weggestuurd zullen moeten worden. Het is ook inderdaad wel heel hard zulke kinderen weg te halen, nadat de moeders ze reeds zoo lang bij zich hebben mogen houden. Men zal hier, indien de rechtvaardigheid dit maar eenigszins toelaat, met vrijlating wel extra soepel moeten zijn. In de weinige gevallen, dat de moeder een zwaar misdrijf op haar geweten heeft, zal aan een scheiding niet te ontkomen zijn. Hier en daar, bijv. te Delft, schijnen zwangere vrouwen te worden losgelaten om thuis de bevalling af te wachten, met de mededeeling dat zij bijv. na een halfjaar opnieuw zullen worden geïnterneerd. De Commissie vertrouwt, dat deze gevallen vóór dien tijd berecht of buitengerechtelijk afgedaan zullen zijn. In de meeste gevallen zal daarvan wel het gevolg zijn, dat een terugkeer in het kamp wordt voorkomen, zonder dat daardoor aan de gerechtigheid te kort gedaan wordt.²⁾

Tewerkstelling. Tot haar leedwezen heeft de Commissie moeten constateeren, dat er aan de tewerkstelling der gedetineerden nog zeer veel ontbreekt. Een groot deel van hen werkt in het geheel niet. Hoe ongunstig deze ledigheid de stemming onder de gevangenen beïnvloedt, behoeft wel niet betoogd te worden. Indien er één middel is om hen geschikt te maken weer als normale burgers in de maatschappij terug te keeren — hetgeen toch, op de zeer weinigen na, op wie de doodstraf zal worden toegepast, of die tot levenslange gevangenisstraf worden veroordeeld, met allen na korter of langer tijd het geval zal moeten zijn —, dan is dit toch wel het doen werken en liefst flink doen werken. Bovendien kunnen alleen op deze wijze de ontstellend hooge kosten der interneering gedrukt worden. Bij werk voor derden toch vloeien de normale loonen in de kampkas, terwijl bij werk ten behoeve van het Rijk een gelijk bedrag aan loonen bespaard wordt. Volledigheidshalve vermeldt de Commissie hier, dat blijkens de Memorie van Antwoord in zake de Nota betreffende den toestand van 's Rijks financiën (Zitting 1945—1946 — 124) de kosten der interneeringskampen voor 1946 worden geraamd op rond f 93 000 000 en die der buitenbewaking bovendien nog op rond f 50 000 000, waartegenover aan inkomsten geraamd wordt een som van f 5 000 000.

Ook op dit gebied loopen de toestanden in de verschillende kampen in sterke mate uiteen. In en om de groote steden laat de werkgelegenheid veel, zoo niet alles, te wenschen over. Duizenden politieke delinquenten voeren hier niets uit. Daarentegen zijn er gelukkig tal van

¹⁾ Blijkens mededeeling van den Minister is in dezen toestand inmiddels verbetering gekomen.

²⁾ De Minister heeft medegedeeld, dat de zaken van alle moeders met kinderen beneden 17 jaar thans bij voorrang worden onderzocht.

andere kampen, waar regelmatig door alle tot werken bekwame gedetineerden behoorlijk werk wordt verricht. Gunstig is de toestand op dit gebied bijv. in de door de Commissie bezochte kampen De Eeze, Carel Coenraadpolder, Veendam en Sellingebeetse, waar vrijwel de geheele bevolking voornamelijk in den landbouw en bij ontginningen werkzaam is. In tal van andere kampen werkt slechts een gedeelte van de gedetineerden. De Commissie ziet ook op dit punt de groote moeilijkheden, waarmede de leiding te kampen heeft, geenszins voorbij. Over het algemeen doen de kampcommandanten wat zij kunnen. In vele gevallen hebben zij daarbij doen blijken van initiatief en vindingrijkheid. Er zal echter nog zeer veel meer moeten gebeuren, voordat hier overal van een redelijken toestand kan worden gesproken.

Behalve ontginningswerk — dat natuurlijk voor het overgrote gedeelte buiten de kampterreinen moet worden verricht — werken de mannen in vele kampen binnen het kampterrein in allerlei werkplaatsen: meubelmakerij, metaalbewerking, onderhoud van motoren, schoen- en klompenmakerij en dergelijke. Er is op het oogenblik een zoo groote vraag naar producten op allerlei gebied, dat deze werkplaatsen nog een belangrijke uitbreiding zouden kunnen ondergaan. Daartoe is echter in de meeste gevallen de bouw van nieuwe loodsen of andere gebouwen noodig. Dit stuit natuurlijk op moeilijkheden, doch de Commissie acht het te werk stellen der gedetineerden van zoo overwegend belang, niet alleen voor hen zelf, doch vooral ook voor de maatschappij, dat naar haar meening voor dezen bouw zoo spoedige mogelijk materialen beschikbaar moeten worden gesteld. Hetzelfde geldt voor grondstoffen en gereedschappen, welke ontbreken ook in vele gevallen het werken belemmert of zelfs onmogelijk maakt.

Wat de vrouwen betreft, ook bij deze groep bestaat in vele kampen een groot gebrek aan werkgelegenheid. Dit is o.a. het geval in het kamp Valkenburg, waar vele vrouwen zich bezighouden met borduurwerk, dat na voltooiing weer wordt uitgehaald! Elders heeft men een proef genomen met tewerkstelling buiten het kamp, o.a. in wasscherijen (Delft) en zelfs in huishoudingen, onder allerlei beperkende bepalingen (Utrecht). Deze proef schijnt geslaagd te zijn.

Zowel in de mannen- als in de vrouwenkampen worden verder hier en daar boonen gelezen, zakjes geplakt en soortgelijke werkzaamheden verricht, welke geen scholing vereischen.

Hoewel in het algemeen aan het te werk stellen van gevangenen buiten het kamp bezwaren verbonden zijn, niet alleen omdat het zooveel bewakingspersoneel eischt en niettemin kans op ontvluchting biedt, doch ook omdat het noch voor de gevangenen, noch voor de vrije arbeiders wenschelijk is, dat zij te zamen werken, toch acht de Commissie het noodzakelijk en onvermijdelijk, dat met dit systeem wordt voortgegaan. Zij acht het uitgesloten, dat binnen de kampen voldoende werkgelegenheid voor alle gedetineerden gevonden zou kunnen worden. Wel zal men er naar moeten streven, de gevangenen zooveel mogelijk in eigen ploegen te laten werken, opdat zij zoo min mogelijk contact hebben met de vrije arbeiders.

Een zeer belangrijk probleem doet zich op dit gebied voor met betrekking tot het werk in den N.-O. Polder. In den zomer van 1945 hebben hier zeer vele gedetineerden gewerkt, tot 2800 toe, of liever, er waren 2800 gedetineerden in den Polder ondergebracht, waarvan een gedeelte werkte. Bij het onderbrengen van gedetineerden in den Polder is nl. de groote fout gemaakt, dat men o.a. een volkomen ongeselecteerde groep van 1500 Amsterdammers, die geen landbouwwerk gewend waren, hierheen gestuurd heeft. Het spreekt vanzelf, dat de resultaten niet gunstig waren. De Directie van den N.-O. Polder heeft aan de Commissie cijfers verstrekt, waaruit blijkt, dat het percentage niet-werkenden onder de gedetineerden 32,6 bedroeg, dat degenen, die wél werkten, ongeveer 66 procent van de werkuren van een vrijen arbeider maakten en dat hun arbeidsprestatie per werkuur slechts ongeveer 50 procent van die van den vrijen arbeider was. Onder deze omstandigheden is het volkomen begrijpelijk, dat de Directie er op aangedrongen heeft de gedetineerden uit den Polder te verwijderen, en het is evenmin verwonderlijk, dat de Ministerraad daartoe heeft besloten. Toen de Commissie op 21 Maart in den N.-O. Polder kwam, trof zij daar nog slechts enkele honderden gedetineerden aan, die binnen enkele weken eveneens naar andere kampen zouden worden overgebracht.

De Commissie heeft hieromtrent inlichtingen ingewonnen bij de Directie van den N.-O. Polder. Deze stelt zich op het standpunt, dat zij den Polder met vrije arbeiders wil en kan exploiteeren. Op 1 Maart beschikte zij over 1940 vrije arbeiders, ondergebracht in kampen en 700 arbeiders uit de randgebieden. Daarmee moest zij echter niet alleen de ongeveer 16000 hectaren, die reeds in cultuur gebracht zijn, bewerken, doch ook de rond 30 000 hectaren, die nog ongebruikt liggen, ontginnen. De Commissie kreeg den indruk, dat het eerste wellicht zal gelukken — al zal in den oogsttijd het aantal arbeiders

zonder hulp van buiten ongetwijfeld te gering zijn —, doch dat van het laatste geen sprake kan zijn. Voldoende aantallen vrije arbeiders zijn voor dit werk op het oogenblik eenvoudig niet te vinden. Het resultaat is, dat een groot deel van den Polder dit jaar niet in cultuur komt en dat ook in de volgende jaren het in cultuur brengen veel langzamer zal gaan dan wenschelijk en met het oog op den voedings-toestand van ons land en onze deviezenpositie noodzakelijk is.

Het komt de Commissie voor, dat het mogelijk moet zijn en ook in feite mogelijk is, dezen ontginningsarbeid althans ten deele met behulp van gedetineerde politieke delinquenten uit te voeren. De ervaring in andere kampen heeft bewezen, dat de arbeidsprestatie van geselecteerde gevangenen zeer behoorlijk kan zijn. Dit is aan de Commissie o.a. gebleken bij haar bezoek aan het kamp in den Carel Coenraadpolder. Deze selectie kan, indien de Directie dat mocht wenschen, onder haar leiding uitgevoerd worden. Men kan de gedetineerden geheel afzonderlijk van de vrije arbeiders laten werken. Men kan hen in aparte kampen onderbrengen; er is, blijkens mededeeling van de kampleiding, zelfs speciaal met het oog op eventuele onderbrenging van politieke gevangenen een kamp Urkervaart gebouwd, dat 1100 man kan bevatten en dat bijna gereed is. De bewaking behoeft in dit volkomen kale terrein ook tijdens het werk zeer weinig personeel te kosten.

Van de zijde der Directie wordt nog aangevoerd, dat men van de bewakingstroepen weinig medewerking heeft ondervonden; indien bijv. de aflingsploeg niet tijdig aanwezig was, vertrokken de troepen eenvoudig met alle gedetineerden naar het kamp en lieten het werk in den steek, terwijl op die wijze de oogst in gevaar werd gebracht. Aan bezwaren van dezen aard moet en kan een einde worden gemaakt. Zij deden zich bovendien voor bij den gewonen landarbeid, waarvoor men de gedetineerden in den afgeloopen zomer gebruikte, en zij zullen van veel minder beteekenis zijn, indien men hen uitsluitend te werk stelt bij den ontginningsarbeid. In dat geval kan men ook moeilijkheden betreffende het vervoer der gedetineerden naar het werk voorkomen (geklaagd werd, dat de gedetineerden per auto werden vervoerd, terwijl de vrije arbeiders moesten fietsen of loopen).

Er is nog één argument, dat de Directie tegen tewerkstelling van gedetineerden aanvoert: de Polder mag niet het karakter en den naam van een strafkolonie krijgen. De Commissie kan dit argument zeer goed begrijpen, doch meent, dat het bezwaar sterk kan worden verminderd, indien men uitsluitend het ontginningswerk aan gedetineerden opdraagt. Het gewone landbouwwerk blijft dan gereserveerd voor de vrije boeren en de vrije arbeiders. Overigens zal men in het belang van de voedselvoorziening en in het belang van de heropvoeding der politieke delinquenten naar haar aanvankelijk inzicht over dit bezwaar moeten heenstappen.

Onder deze omstandigheden meent de Commissie er niet krachtig genoeg op te kunnen aandringen, dat dit probleem door alle hierbij betrokken diensten in gezamenlijk overleg opnieuw onder de oogen wordt gezien.¹⁾

Wil men den gedetineerden zooveel mogelijk werk geven, dan zal men waarschijnlijk velen van hen moeten overplaatsen naar kampen, die ver van hun vroegere woonplaats verwijderd zijn. De Commissie beseft, dat hieraan bezwaren verbonden zijn met het oog op onderzoek en berechting. Deze bezwaren verminderen echter naarmate onderzoek en berechting voortschrijden.

Tot dusverre ontvangen de gedetineerden voor hun arbeid in geen der kampen eenige geldelijke of andere vergoeding. Alleen krijgen degenen, die zwaren arbeid verrichten, extra voeding. In de gevangnissen daarentegen wordt aan gevangenen een zeer bescheiden loon van enkele centen per uur uitbetaald, waarvan een gedeelte wordt ingehouden voor het vormen van een uitgaanskas en de rest mag worden besteed aan zeer eenvoudige extraatjes in de cantine. Dit systeem bevordert, naar de Commissie meent, den werklust. Het komt haar voor, dat het aanbeveling verdient het ook in de kampen in te voeren. Thans kan het gebeuren, dat ontslagen gedetineerden zonder een cent op zak naar huis worden gestuurd. In Scheveningen (Cellenbarak) geeft men hun dan een kwartje voor de tram mee! Hadden zij bij hun arrestatie geld in hun bezit, dan krijgen zij dat terug, maar dikwijls is dit bijna niets. De ontslagenen zijn dus onmiddellijk op hun familie of op Maatschappelijk Hulpbetoon aangewezen. Dat dit geen wenschelijke toestand is, behoeft wel geen betoog.²⁾

Contact met de buitenwereld. Bezoek en correspondentie zijn thans overal uniform geregeld: eens per maand mogen de gedetineerden be-

¹⁾ Bij het overleg met den Minister is gebleken, dat deze bereid is aan alle redelijke eischen van de Directie van den N.-O. Polder zooveel mogelijk tegemoet te komen, zoodat de Commissie vertrouwt, dat een oplossing bereikt zal worden.

²⁾ In de reeds genoemde beschikking van 28 Februari j.l. wordt een matig loon voorgeschreven, dat ten deele als zakgeld zal worden uitgekeerd en voor het overige een uitgaanskas zal vormen.

zoek ontvangen en eens per maand mogen zij een brief of briefkaart schrijven en ontvangen. Inkomende en uitgaande post worden gecensureerd. Het bezoek vindt gewoonlijk plaats in speciale bezoekkamers, soms in de kerk of een andere zaal, steeds onder toezicht van één of meer bewaarders. De inrichting is verschillend, doch vrijwel overal zoo, dat bezoekers en gedetineerden op eenigen afstand van elkaar moeten blijven. Dit is noodzakelijk met het oog op de mogelijkheid, die anders zou bestaan, om elkaar pakjes over te reiken. Toch blijkt dit nimmer geheel voorkomen te kunnen worden, in het bijzonder tabak tracht men in vele gevallen naar binnen te smokkelen. Niet zelden worden dan ook de gedetineerden na het bezoek gefouilleerd. Bij het bezoek worden doorgaans twee of drie bezoekers voor één gedetineerde tegelijk toegelaten.

De briefwisseling heeft plaats op formulieren, waarvan de gedetineerde de bovenste helft mag beschrijven en de geadresseerde de onderste. Alleen op zulke formulieren geschreven brieven worden aan de gedetineerden uitgereikt. Doorgaans worden echter dringende mededeelingen in gewone brieven, vooral over familie-aangelegenheden, wel aan de gedetineerden doorgegeven. Ook t.a.v. het bezoek wordt in bijzondere omstandigheden meestal wel eenige soepelheid betracht.

Over het algemeen acht de Commissie deze regelingen behoorlijk. Zij zou het niettemin beter achten, indien een iets ruimer contact tusschen de gedetineerden en hun familie mogelijk werd gemaakt door iets meer correspondentie en liefst ook iets meer bezoek toe te staan. Zij beseft echter, dat hiervoor meer personeel noodig is zoowel voor de controle bij het bezoek als voor het censureren van de brieven.

Geestelijke verzorging. In de meeste der bezochte kampen bleek deze behoorlijk geregeld. Overal wordt regelmatig kerkdienst gehouden, hetzij in een speciale kerkzaal, hetzij in een gewoon dagverblijf, zoowel voor Protestanten als voor Rooms-Katholicken. Niet overal is echter regelmatig gelegenheid voor een gesprek met den predikant of geestelijke. Waar een vaste predikant of aalmoezenier aan het kamp verbonden is, is dit doorgaans wel het geval. Er zijn echter ook kampen, waar men op de diensten van een dikwijls in zijn gemeente of parochie reeds zwaar belasten predikant of geestelijke aangewezen is, die geen tijd beschikbaar kan stellen voor het houden van een vast spreekuur in het kamp. Hier en daar wordt de dienst in het kamp ook waargenomen door een aantal predikanten bij toerbeurt, met het gevolg, dat er wel gepreekt wordt, doch dat de gedetineerden niet weten, tot wien zij zich met hun geestelijke moeilijkheden moeten wenden. De Commissie meent, dat het in het algemeen aanbeveling verdient aan elk kamp ten minste één vasten predikant en één vasten Rooms-Katholicken geestelijke te verbinden en zij acht het noodig zoodanige regelingen te treffen, dat er voldoende gelegenheid bestaat voor een persoonlijk gesprek over godsdienstige aangelegenheden.

In de meeste kampen kreeg de Commissie den indruk, dat de belangstelling voor godsdienstige zaken onder de gedetineerden vrij groot is, al zijn er natuurlijk niet weinigen onder hen, die elk verzetje aangrijpen en alleen daarom elken kerkdienst bijwonen.

Sociale verzorging. In enkele kampen is men er toe overgegaan een specialen verzorger aan te stellen, die in het bijzonder belast is met het contact met de gezinnen der gedetineerden. Er doen zich in deze gezinnen natuurlijk allerlei moeilijkheden voor, welke haar terugslag hebben op de gedetineerden zelf: moeilijkheden doordat huwelijken kapot dreigen te gaan, moeilijkheden in verband met de opvoeding der kinderen en dergelijke. Het is ongetwijfeld wenschelijk, dat er iemand is, die in zulke gevallen een onderzoek kan instellen, aan de gezinnen bijstand kan verlenen en de gedetineerden in dit opzicht gerust kan stellen. Dit komt aan de stemming in de kampen zeker ten goede. In vele kampen is er echter op dit gebied nog weinig of niets gebeurd. Het is overigens ook niet gemakkelijk om hiervoor geschikte figuren te vinden.

Ontwikkeling en ontspanning. Op het gebied der ontwikkeling valt hier en daar eenige activiteit te constateeren, al dateert die soms eerst van den allerlaatsten tijd. In sommige kampen heeft de kampleiding weten te profiteren van de krachten onder de gedetineerden zelf, die door hun opleiding en ontwikkeling boven de anderen uitsteken. Op deze wijze heeft men cursussen en vakopleidingen door de gedetineerden voor de gedetineerden op touw gezet, welke zich meestal in een flinke belangstelling mogen verheugen. Ook op dit gebied is het eene kamp ver vooruit bij het andere. In vele kampen zou men in deze richting nog veel meer kunnen bereiken, indien de zaak systematisch werd aangepakt. Het moet toch de bedoeling zijn de menschen als behoorlijke burgers terug te geven aan de maatschappij, wanneer hun straftijd om is. Speciaal aan de vakopleiding moet daarom alle aandacht besteed worden. Is het noodig, daartoe een beroep te doen op vrije leeraren, dan moet men niet aarzelen hiertoe over te gaan; dit gebeurt echter nog bijna nergens.

In de meeste kampen is een zeer bescheiden bibliotheek aanwezig, waarvan druk gebruik gemaakt wordt. De kwaliteit van de boeken is veelal niet eersterangs. Van een systematische organisatie, welke dienstbaar gemaakt zou kunnen worden aan de heropvoeding der gevangenen, bleek de Commissie echter nog nergens iets. Ook op dit punt kan zeker nog veel verbeterd worden.

Aan eigenlijke ontspanning wordt slechts zelden iets gedaan. Het is ook de vraag of dit in overeenstemming zou zijn met het karakter der kampen, die immers bestemd zijn voor delinquenten, al is de meerderheid van hen op het oogenblik nog niet berecht. Van het voorkomen van excessen op het gebied van de ontspanning, die zich in den aanvang wel schijnen te hebben voorgedaan, heeft de Commissie nergens iets gemerkt.

Blijkens de beschikking van 28 Februari jl. wordt in de kampen zorg gewijd aan sport en gymnastiek. Tot dusverre wordt hieraan, zoover de Commissie kon nagaan, nog zeer weinig gedaan.

Stemming onder de gedetineerden; heropvoeding. Tot haar leedwezen moet de Commissie verklaren, dat de stemming onder de gedetineerden — naar haar uit allerlei gesprekken gebleken is — op vele plaatsen slecht is. Groote groepen van gedetineerden zien volstrekt niet in, dat zij onjuist gehandeld hebben. Zij hebben, naar hun eigen inzicht, alleen maar gevochten voor hun ideaal en zijn zich niet bewust daarbij iets onbehoorlijks gedaan te hebben. Dat zij thans gevangen zitten, beschouwen zij als een onrechtvaardigheid, waarover zij verbitterd zijn. Natuurlijk stoken zij in deze gedachten elkaar op. Indien er hier of daar misdaden begaan zijn, hebben zij het niet gedaan en het niet geweten. In elk geval niet goedgekeurd. Zoo ongeveer is hun redeneering. Men moge het betreuren, dat deze opvatting onder vele gedetineerden nog altijd heerscht, het feit staat naar de overtuiging der Commissie vast. Sterk heerschte deze stemming bijv. in Westerbork. Zij wordt nog verergerd doordat zware en lichte gevallen zijn ondergebracht in dezelfde barakken. Het is duidelijk, dat ook de werkelijk lichte gevallen, die voor reclasseering in de eerste plaats in aanmerking moesten komen, onder deze omstandigheden de kans loopen geheel bedorven te raken. Gelukkig zijn er onder de kampbewoners ook, die den indruk maken van de dwalingen hunns weegs te zijn teruggekomen, die oprecht verklaren nu in te zien, dat zij verkeerd hebben gehandeld, doch dat destijds niet hebben begrepen.

Van een systematische actie om de gedetineerden van het verkeerde van hun opvattingen te overtuigen is tot dusverre nog niets gekomen. Een enkele zwakke poging in deze richting kan men zien in de gewoonte, bestaande in een bepaald paviljoen van het kamp te Castricum, om elken dag een stuk voor te lezen uit een boek over de gruwelen in de Duitsche concentratiekampen, doch een erg gelukkige methode kan de Commissie dit niet vinden. Elders wordt wel eens een lezing of toespraak over de verderfelijke van het nationaal-socialisme gehouden, doch daarbij blijft het. Juist door de afgeslotenheid van de buitenwereld blijven in de kampen denkbeelden heerschen, welke in de vrije maatschappij ten gevolge van de werking der publiciteit waarschijnlijk al lang verdwenen of althans verzwakt zouden zijn. Er zijn in de kampen tal van menschen, die zich gedurende den oorlog systematisch hebben afgesloten voor alle andere uitingen dan die uit het nationaal-socialistische milieu, en deze menschen zijn vrijwel onmiddellijk na de Duitsche capitulatie gevangen genomen. Zij verkeerden nog altijd in een omgeving van grootendeels gelijkdenkenden. Hoe paradoxaal het ook moge klinken, naar de overtuiging der Commissie zouden zij in de vrije maatschappij, na het ophouden der nationaal-socialistische propaganda, eerder genezen zijn dan in een interneringskamp. Dit kan niet tot de conclusie leiden, dat men deze menschen nu maar allen moet vrijlaten, maar het moet wel voeren tot de overtuiging, dat een systematische voorlichting en heropvoeding in de kampen dringend noodzakelijk is. Tijdens den rondgang der Commissie was de oprichting van een kampcourant voor alle kampen in voorbereiding; op 30 Maart jl. is het eerste nummer van dit blad, *Uitzicht*, verschenen. Aan de redactie van dit orgaan zullen zeer hooge eischen gesteld worden; het kan echter ongetwijfeld een invloed ten goede uitoefenen.

Dat men tot dusverre aan de eigenlijke heropvoeding der gevangenen nog in het geheel niet is toegekomen, is begrijpelijk: alleen reeds hun onderbrenging, hun elimineering uit de maatschappij, bracht zoodanige problemen mee, dat men aan het verder liggende probleem der heropvoeding niet toekwam. Thans mag echter, niettegenstaande de materiele problemen nog geenszins zijn opgelost, aan dit geestelijke vraagstuk naar de overtuiging der Commissie geen oogenblik langer worden voorbijgegaan. Door het gebrek aan werk, dat hier en daar tot ernstige afstomping geleid heeft, wordt de oplossing van dit vraagstuk sterk belemmerd.

De Commissie heeft zich afgevraagd of hierbij niet nog meer profijt kan worden getrokken van de medewerking der Stichting Toezicht Politieke Delinquenten. Tot dusverre heeft deze stichting haar werkzaamheden in hoofdzaak beperkt tot toezicht op en steun aan ontslagen gedetineerden. De Commissie zou het wenschelijk achten, indien zij bereid en in staat zou zijn in samenwerking met de kampleidingen ook aan pogingen tot reclasseering reeds vóór het ontslag mede te werken. Zij zou dan ook met de gezinnen der gedetineerden reeds tijdens hun detentie contact kunnen zoeken.

Van zeer veel belang voor de stemming onder de gedetineerden en dus voor de vraag of zij weer als bruikbare menschen de maatschappij zullen betreden, is ook de gang van de berechting en de vrijlating. Het probleem zelf valt eenigszins buiten het bestek van dit verslag, doch de Commissie kan het niet geheel buiten beschouwing laten, omdat haar telkens weer gebleken is, van hoe eminente beteekenis de gang van zaken in dit opzicht is voor de stemming in de kampen. Ook hier zijn de verschillen wel zeer groot, niet alleen tusschen het eene kamp en het andere, doch ook tusschen de bewoners van één kamp onderling.

Voor vele gedetineerden — de groote groep, die te recht of ten onrechte meent, dat zij tot de „lichte gevallen” behoort — is de alles beheerschende vraag: wanneer word ik vrijgelaten? Er is toch al zoolang geleden toegezegd, dat wij vrij zullen komen. En nu zien wij, dat die en die wordt vrijgelaten en wij zitten hier nog maar altijd.

De Commissie heeft overal, waar zij kwam, naar den gang van zaken in dit opzicht geïnformeerd. In een enkel kamp (Vught) bleek inderdaad op belangrijke schaal te zijn vrijgelaten, zoodat naar de overtuiging van de kampleiding niet veel „lichte gevallen” meer aanwezig waren. Bijna overal elders klaagden zoowel de kampleiding als de gedetineerden zelf over den tragen gang der vrijlating. Het ergst waren deze klachten wel in Noordholland, speciaal met betrekking tot de gedetineerden uit Amsterdam, doch ook op tal van andere plaatsen werden in dit opzicht ernstige grieven geuit.

Naar men weet berust de verantwoordelijkheid voor de vrijlating bij de procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven. In feite worden de beslissingen genomen door de onder hen ressorteerende officieren-fiscaal, en dezen kunnen geen beslissingen nemen, voordat de politieke opsporingsdiensten (de naam van deze diensten is inmiddels veranderd in Politieke Recherche Afdeling) de zaken hebben onderzocht en hun een compleet dossier voorleggen. Nu blijkt in de eerste plaats telkens, dat er zeer groote verschillen bestaan tusschen de werkzaamheid van de officieren-fiscaal in de onderscheidene districten. Zoo heeft de officier-fiscaal te Winschoten talloze gedetineerden vrijgelaten, waarvan de kampleidingen in die omgeving den indruk hebben, dat zij in andere districten niet zouden zijn vrijgelaten zonder berecht te zijn. Dit is zoo sterk, dat de gedetineerden in deze kampen, voor zoover uit andere streken afkomstig, algemeen de verzuchting slaakten: ik wou, dat ik uit Winschoten kwam. De Commissie wil hier geen oordeel uitspreken over de al of niet juistheid van deze vrijlatingen, zij constateert alleen het feit en de daaruit voortvloeiende onrust onder de gedetineerden. Een soortgelijk geval doet zich voor in het kamp De Eeze: van de menschen uit Twente, die aldaar gedetineerd waren, bleek reeds een zeker percentage te zijn vrijgelaten, van de gedetineerden uit de omgeving van Steenwijk nog niet één. Over het algemeen waren ten tijde van de bezoeken der Commissie de percentages van hen, die waren vrijgelaten, nog zeer laag. Slechts in enkele kampen waren zij hooger dan 1 à 2 pct. van de kampbevolking per week, in de meeste kampen aanzienlijk lager. Neemt men aan, dat de helft van de gedetineerden voor vrijlating in aanmerking komt, dan beteekent een percentage van 2 per week, dat hiermede een half jaar gemoeid is.

Naast klachten over den tragen gang der vrijlatingen vernam de Commissie op vele plaatsen klachten, vooral van de zijde der kampcommandanten, over de willekeurige volgorde, waarin de zaken blijkbaar worden behandeld; de gedetineerden kunnen daarin geen lijn ontdekken en dit vergroot hun onrust. Herhaaldelijk werd tegenover de Commissie door kampleidingen de opvatting uitgesproken, dat connectie en corruptie aan deze willekeurige volgorde niet vreemd zouden zijn. Men verwijt dit niet aan de officieren-fiscaal, wier integriteit men niet betwijfelt, doch men is overtuigd, dat de P.R.A., althans in sommige plaatsen, hierin niet vrij uitgaat. Degenen, die over invloedrijke relaties beschikken, worden eerder geholpen dan de gewone man. En ook voor geld, voor goederen en zelfs voor vrouwen is, naar de vaste overtuiging van de kampleiding op verschillende plaatsen, menig ambtenaar van de P.R.A. gevoelig. Het ligt niet op den weg der Commissie hiernaar een onderzoek in te stellen; zij geeft slechts de haar ter oore gekomen klachten weer, omdat deze licht kunnen werpen op de stemming in de kampen.

Algemeen was voorts de klacht, dat ondergeschikte ambtenaren van de P.R.A. beloften doen in zake vrijlating, welke zij niet kunnen nakomen, daar de beslissing niet bij hen ligt. Dat dit een funesten invloed op de stemming heeft, is duidelijk. Aan zulke beloften zal radicaal een einde gemaakt moeten worden.

Hoezeer het tempo van vrijlating afhankelijk is van het werk van de P.R.A. blijkt wel uit de omstandigheid, dat de Commissie bij haar bezoeken nog tal van personen aantrof, die na hun arrestatie nog nooit behoorlijk verhoord waren. Ook hier aanzienlijke verschillen: over het algemeen is de P.R.A. in de kleinere plaatsen en districten er wel in geslaagd een overzicht te krijgen van de gevallen, welke onderzocht moeten worden, en is hij met dit onderzoek — voor zoover dit in de kampen te constateeren is — ook behoorlijk gevorderd. In de groote steden echter, in het bijzonder in Amsterdam, blijkt de toestand bedroevend te zijn, om geen erger woord te gebruiken. Alleen reeds in het kamp te Laren bevonden zich ten tijde van het bezoek der Commissie meer dan 1000 onverhoorde gedetineerden uit Amsterdam. In Hoorn werd geklaagd, dat wel is waar herhaaldelijk ambtenaren van de P.R.A. verschenen voor het afnemen van verhooren, doch dat niet zelden slechts enkelen van deze ambtenaren werkelijk regelmatig doorwerkten, terwijl de overigen in de cantine zaten. Toen de kampleiding uit Castricum een lijstje van 36 personen opstuurde, die h.i. voor vrijlating in aanmerking kwamen, bleek dat er van 9 van deze gedetineerden niet eens een dossier bestond.

Van de zijde der kampcommandanten werd er ook over geklaagd, dat aan hunnerzijds gedane verzoeken om bepaalde gevallen, die naar hun overtuiging voor vrijlating in aanmerking kwamen, eerst te behandelen, zelden gevolg gegeven werd. De commandanten meenden, dat zij op grond van hetgeen zij in de kampen van de gevallen van bepaalde gedetineerden en vooral van hun gedrag en karakter merkten, zulk een verzoek gerust konden doen zonder dat zij er van verdacht behoeven te worden „vriendjes” te willen doen voorgaan. Zonder hierin partij te willen kiezen, meent de Commissie toch wel, dat er op dit punt een betere samenwerking, althans op sommige plaatsen, tusschen onderzoekende organen en kampleiding mogelijk ware.

Aan verzoeken tot invrijheidstelling op medische gronden bleek doorgaans wel te worden voldaan, doch ook in deze gevallen vaak eerst na zeer geruimen tijd. Bespoediging van de procedure in zulke zaken schijnt in elk geval wenschelijk.

Over het algemeen acht de Commissie de stemming onder de vrouwen nog slechter dan die onder de mannen. Dit is ook niet te verwonderen. Het is een algemeen verschijnsel, dat vrouwen de gevangenhouding minder goed verdragen dan mannen. Daar komt bij, dat onder de vrouwelijke politieke delinquenten het aantal lichte gevallen verhoudingsgewijze hooger is dan onder de mannelijke en dat de vrouwen zich nog meer dan de mannen zorgen maken over het lot van haar kinderen. Ook om deze redenen zal bij de vrijlating in het bijzonder aan de vrouwen aandacht besteed moeten worden.

Bewaking. Men moet onderscheid maken tusschen de bewaking (buitenbewaking) en de bewaring; de eerste dient ter voorkoming van ontsnapping, de laatste dient alleen voor toezicht binnen het kamp. In de meeste, doch lang niet alle kampen, welke de Commissie bezocht, is de buitenbewaking opgedragen aan gezagstroepen. Op enkele plaatsen, bijv. in de cellenbarak te Scheveningen, is ten gevolge van den bouw (hoogen ringmuur) geen buitenbewaking noodig. In sommige kampen geschiedt de bewaking door eigen personeel, staande onder den kampcommandant.

Op tal van plaatsen vernam de Commissie klachten over de verhouding tusschen de kampleiding en de gezagstroepen. De kampleiding beklagt zich, dat deze troepen onverschillig zijn (waardoor ontvluchting wordt vergemakkelijkt), dat zij zich leenen voor het bemiddelen bij contact tusschen de gedetineerden en de buitenwereld en dat hun aanwezigheid wel eens aanleiding geeft tot een minder gewenschte verhouding met vrouwelijke gedetineerden. Zeer veel, zoo niet alles, kan hier echter worden bereikt door een goede leiding, dat blijkt wel op de plaatsen, waar de verhouding tot de kampleiding goed is. Van de zijde der gezagstroepen klaagt men over het geestdoodende werk. De troepen kunnen niet voldoende militair geoefend worden, omdat daarvoor geen tijd beschikbaar is. Zij zijn, naar de Commissie constateerde, hier en daar slechts zeer matig gehuisvest en missen in hun afgelegene kampen dikwijls elk vertier.

De Commissie meent, dat het niet op haar weg ligt, voor deze problemen een oplossing aan te geven. Bevredegend is de toestand op dit gebied op het oogmerk echter zeker niet.

De bewakers zijn overal gewaand, de bewaarders binnen het kamp daarentegen slechts zelden. Hoewel dit laatste, zoover de Commissie kan nagaan, tot dusverre geen moeilijkheden heeft opgeleverd, kreeg zij toch op enkele plaatsen den indruk, dat hier aan de eischen der

veiligheid niet werd voldaan. Zoo trof zij te Amersfoort de z.g. beulen van Amersfoort aan, slechts bewaakt door één ongewapenden bewaarder (er waren er doorgaans twee, eveneens ongewapend, doch dien dag was er toevallig slechts één); zij acht dit met het oog op de gevaarlijkheid van deze gevangenen bepaald onvoldoende.

Commissie van advies uit de burgerij. In het kamp te Vught fungeert een commissie, samengesteld uit burgers uit de omgeving, die het recht hebben te allen tijde het kamp te bezoeken en den kampcommandant advies te geven, ook uit eigen beweging. Dit is een gelukkige gedachte, welke ook in andere kampen ingang zou moeten vinden. In de beschikking van 28 Februari jl. wordt de instelling van zulke commissies ook uitdrukkelijk geregeld.

Verhouding kampleiding — Directoraat-Generaal. Tot haar verwondering trof de Commissie in de Harskamp een afzonderlijk, los van de kampleiding staand bureautje aan, dat werd aangeduid als afdeling recherche van het Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging. Het is de Commissie ondanks een gesprek met de aldaar aanwezige personen niet geheel duidelijk geworden, welke taak deze recherche-afdeling heeft. Zij werd omschreven als het uitbrengen van rapporten omtrent misstanden in het kamp aan het Directoraat-Generaal en dit geschiedde dan buiten de kampleiding om. De Commissie kan het nut hiervan niet inzien, nu het blijkbaar geschiedt door personen, die geenszins den indruk maakten boven de kampleiding te kunnen staan. Onder deze omstandigheden kan de aanwezigheid van zulke dwarskijkers het gezag van den kampcommandant alleen maar ondermijnen.¹⁾

Toekomst der kampen. Aan het einde van haar verslag gekomen, wil de Commissie niet nalaten enkele woorden te wijden aan de toekomst der interneeringskampen. Zij gaat er daarbij van uit, dat binnen afzienbaren tijd vrijwel alle politieke delinquenten zullen zijn berecht of zonder berecht te zijn al dan niet voorwaardelijk in vrijheid gesteld zullen zijn. Er blijven dan in ieder geval nog vele duizenden politieke gevangenen over. Het schijnt uitgesloten, voor al deze mensen plaats te vinden in de oude strafgestichten. Een groot deel van hen zal dus ondergebracht moeten blijven in kampen, die dan kunnen worden gerangschikt onder de Rijkswerkinrichtingen. Naar het oordeel der Commissie is er geenerlei bezwaar tegen, ook de gevangenisstraffen, welke aan politieke delinquenten zijn opgelegd, in zoodanige werkkampen ten uitvoer te leggen. Daarbij zal echter een strenge selectie moeten plaats vinden, niet alleen met het oog op de lichamelijke geschiktheid der veroordeelden, doch ook met het oog op hun aard, opdat ongunstige elementen de stemming in de kampen, waar de straf uiteraard in gemeenschap wordt ondergaan, niet bederven.

¹⁾ De Minister heeft medegedeeld, dat deze recherche-afdeling inmiddels is opgeheven.

Wordt zulk een selectie toegepast, dan acht de Commissie de tenuitvoerlegging van straffen in goed georganiseerde werkkampen zelfs een voordeel boven die in de oude gestichten, niet alleen uit een oogpunt van arbeidstherapie, doch ook uit dat van de bestrijding der zeer hooge kosten, welke elke interneering meebrengt. Voor degenen, die niet tot zwaren arbeid in staat zijn, zal de gelegenheid moeten bestaan, lichter arbeid te verrichten; daartoe zullen alle of sommige dezer werkkampen ook werkplaatsen van verschillende soort moeten bevatten. De Commissie meent, dat een aantal van de best ingerichte tegenwoordige interneeringskampen op den duur als werkkampen gehandhaafd zal moeten blijven. Of het noodzakelijk is, daarnaast nog nieuwe kampen te stichten, kan zij zonder over cijfers betreffende de berechting te beschikken thans nog niet beoordeelen. In ieder geval verdient het naar haar oordeel aanbeveling, reeds thans na te gaan, welke kampen t.z.t. gehandhaafd zullen moeten worden, opdat vooral aan de inrichting dezer kampen nu reeds de noodige aandacht kan worden besteed.

Conclusie. Alvorens een conclusie te formuleren, wil de Commissie er nog eens den nadruk op leggen, dat zij de kampen in de eerste plaats heeft bezien als inrichtingen, bestemd voor de bewaring van nog niet veroordeelde politieke verdachten, en voorts ook als inrichtingen voor interneering en de heropvoeding van reeds veroordeelden. Met het oog op beide categorieën moeten de kampen voldoen aan zoodanige eischen, dat de gedetineerden daar een bestaan kunnen leiden, dat allermint aangenaam behoeft te zijn, doch wel menschwaardig. De Commissie heeft, van dit gezichtspunt uit beschouwd, den indruk, dat de toestanden in de interneeringskampen — zooals uit het voorgaande blijkt — nog op tal van punten te wenschen overlaten, zij het in het eene kamp in veel sterkere mate dan in het andere en dat bovendien, mede met het oog op de toestanden in de kampen, de werkwijze van vele P.R.A.-en ten spoedigste drastische verbetering behoeft.

Zij stelt aan de Kamer voor, den Minister van Justitie uit te noodigen, met groote kracht naar verbetering te streven, zóó dat vertrouwd mag worden, dat binnen afzienbaren tijd de interneering aan redelijke eischen zal beantwoorden.

Aldus vastgesteld 7 Mei 1946.

TRUIJEN.
TERPSTRA.
DONKER.
VAN MAARSEVEEN.
TENDELOO.
WTTEWAALL VAN STOETWEGEN.
BURGER.

BIJLAGE 155

Verslag d.d. 27 October 1947 van de Vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal omtrent haar bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten

ZITTING 1947—1948 — 631

Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten

VERSLAG

No.

Inleiding. Nadat de commissie in het voorjaar van 1946 een groot aantal bewarings- en interneringskampen voor politieke delinquenten had bezocht en daaromtrent verslag had uitgebracht (zie no. 212 van de Zitting 1945—1946), heeft zij het wenselijk geoordeeld, deze bezoeken in de zomer van 1947 te herhalen. Met volledige medewerking van de Minister van Justitie heeft zij ditmaal haar bezoeken niet beperkt tot de kampen, welke vallen onder het Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging, doch deze ook uitgestrekt tot een aantal strafgestichten, welke rechtstreeks onder het Departement van Justitie ressorteren. Zij heeft daarbij in het bijzonder die inrichtingen uitgekozen, welke bevolking geheel of ten dele bestaat uit door de bijzondere gerechtshoven veroordeelde politieke delinquenten. Een bezoek aan deze inrichtingen was niet alleen nuttig ten einde vergelijkingen te kunnen maken tussen de toestanden hier en die in de bewarings- en interneringskampen, doch ook omdat een groot en steeds toenemend gedeelte van de politieke delinquenten in deze inrichtingen verblijft. Verleden jaar was nog slechts een zeer klein gedeelte berecht; thans is dit gelukkig anders. Hierdoor verschuift het accent van de kampen langzamerhand naar de strafgestichten. Binnen afzienbare tijd zullen de kampen van het D.G.B.R. nog slechts personen bevatten, te wier aanzien een tribunaal tot internering heeft geadviseerd, terwijl degenen, die door een bijzonder gerechtshof zijn veroordeeld, zich ook in de toekomst in de strafgestichten zullen bevinden. Hoe de verhouding tussen deze groepen wordt, zal afhangen van de aantallen zaken, die enerzijds naar de tribunalen, anderzijds naar de bijzondere hoven worden verwezen. Intussen bevindt, zoals uit de straks te noemen cijfers zal blijken, de grote meerderheid der politieke delinquenten zich thans nog in de bewarings- en interneringskampen. Zoals uit de naam van deze kampen reeds blijkt, bevatten zij ten dele geïnterneerden, d.w.z. personen, aan wie door een tribunaal de maatregel van internering is opgelegd, en ten dele gedetineerden, d.w.z. personen, die nog niet voor een tribunaal of bijzonder gerechtshof terecht hebben gestaan. Voorts vindt men er nog een aantal personen, die reeds door een bijzonder gerechtshof zijn veroordeeld, doch die hetzij nog op de behandeling van hun zaak in cassatie, hetzij alleen maar op hun overbrenging naar een strafgesticht wachten. Anderzijds vindt men in deze laatste gestichten niet alleen veroordeelden, doch ook een aantal nog onveroordeelden, die om een of andere reden niet in een der kampen van het D.G.B.R. zijn ondergebracht; grotendeels zijn dit personen, die op last van de procureurs-generaal zijn geïsoleerd of die in afwachting van hun berechting zijn ondergebracht in een gesticht in de plaats, waar die berechting zal moeten geschieden.

Blijkens opgave van het D.G.B.R. bestond de bevolking der bewarings- en interneringskampen op 15 September 1947 uit 18 658 personen, welke als volgt verdeeld waren:

	mannen	vrouwen
gedetineerden	13 040	430
geïnterneerden	3 460	383
veroordeelden	753	28
vreemdelingen (burgers)	309	45
vreemdelingen (krijgsgevangenen)	210	
	<u>17 772</u>	<u>886</u>

Voorts bevonden zich in de strafgestichten, welke rechtstreeks onder het Departement van Justitie vallen, op 6 October 1947 4636 politieke delinquenten, verdeeld als volgt:

	mannen	vrouwen
onveroordeelden	1 103	107
veroordeelden	3 247	179
	<u>4 350</u>	<u>286</u>

Hoe snel het totale aantal politieke delinquenten, dat nog gevangen gehouden wordt, is gedaald, blijkt wel, indien men deze cijfers (totaal ruim 23 000, waaronder ongeveer 1150 vrouwen) vergelijkt met die, genoemd in het eerste verslag der commissie: op 15 Januari 1946 rond 93 000, waaronder rond 20 000 vrouwen; op 1 Mei 1946 74 235, waaronder 14 333 vrouwen.

Natuurlijk is het aantal onveroordeelden (ruim 14 000) nog veel te groot. Bedenkt men echter, dat de tribunalen en de bijzondere gerechtshoven te zamen in de laatste maanden meer dan 2000 zaken per maand hebben afgedaan, dan mag men de hoop koesteren, dat ook hierin spoedig verbetering zal komen. Men bedenke hierbij, dat de berechting van de vreemde oorlogsmisdadigers, waarvan er in de kampen een vrij groot aantal gedetineerd wordt, eerst sedert kort, nl. na de inwerkingtreding van de wet van 10 Juli 1947 (*Staatsblad* H 233), ter hand genomen is.

Op 15 September jl. waren er nog 37 bewarings- en interneringskampen in gebruik. Hun aantal houdt vrijwel gelijke tred met de vermindering van het aantal gedetineerden en geïnterneerden; het neemt regelmatig af. In Januari 1946 waren er nog 106.

Daarentegen neemt het aantal strafgestichten, waarin politieke delinquenten zijn opgenomen, nog telkens toe, hetgeen ook wel vanzelf spreekt, daar bij het voortschrijden van de berechting tal van personen uit de kampen van het D.G.B.R. moeten worden overgebracht naar deze gestichten. Men stelle zich overigens niet voor, dat al deze inrichtingen, welke hier gemakshalve met gestichten worden aangeduid, gevangenis zijn, zoals wij die vanouds kennen: grote stenen gebouwen, omringd door hoge muren. Naast de oude gevangenisgebouwen, waarvan er verscheidene ook voor politieke delinquenten worden gebruikt, in het bijzonder de gevangenis te Leeuwarden, waarheen alle gevangenen met zeer lange straffen gezonden worden, en naast de reeds lang bestaande Rijkswerkinrichting te Veenhuizen, waarvan eveneens een gedeelte voor politieke delinquenten in gebruik is, staan verscheidene nieuwe inrichtingen, die ook rechtstreeks onder Justitie ressorteren, doch die in uiterlijk weinig verschillen van de kampen van het D.G.B.R. Zo zijn in de laatste tijd als gevangenis geclasseerde kampen ingericht voor mannen te Staphorst (Beugelen), Westernieland (De Slikken), Marum (jeugdgevangenis), Eygelshoven en Terwinselen (voor mijnwerkers); voor vrouwen te Ampsen.

Ook dit jaar is de commissie niet in de gelegenheid geweest alle kampen te bezoeken. Tijdsgebrek dwong haar bovendien haar bezoeken over een vrij lang tijdvak te verdelen. Zij kan dus ook thans geen conclusies trekken, welke voor de toestand op een bepaald ogenblik en in alle kampen gelden. Hetzelfde geldt voor de door haar bezochte gestichten. Wel kan zij natuurlijk algemene indrukken weergeven.

De volgende inrichtingen werden bezocht:

9 Mei 1947:

Fort Steurgat;
Fort Altena;
Fort Giessen;
Standdaarbuiten (alle mannenkampen D.G.B.R.);

10 Mei:

Groede (dit kamp was een vrouwenkamp D.G.B.R., doch bleek juist te zijn ontruimd);
Sluis;
Rilland-Bath (beide mannenkampen D.G.B.R.);

16 Mei:

Fort Honswijk;
Avegoor (beide mannenkampen D.G.B.R.);

17 Mei:

Ampsen (vrouwenkamp Justitie);
Zutphen (jeugdgevangenis);
Wezep (mannen- en vrouwenkamp D.G.B.R.);

21 Mei:

Beugelen (mannenkamp Justitie);
De Eese (jeudkamp D.G.B.R.);
Westerbork (mannen- en vrouwenkamp D.G.B.R.);

22 Mei:

Hemrik (jeugdkamp D.G.B.R., was reeds grotendeels ontruimd, zou worden overgedragen aan Sociale Jeugdzorg);
Veenhuizen (Rijkswerkinrichting);
De Slikken (mannenkamp Justitie);

23 Mei:

Leeuwarden (Strafgevangenis);
Fort Erfprins (mannenkamp D.G.B.R.);

27 Mei:

Rotterdam (Strafgevangenis, vrouwenafdeling);
De Hoefslag (vrouwenkamp D.G.B.R.);

18 Augustus:

Vught (mannenkamp D.G.B.R.);

19 Augustus:

Valkenburg;
Hoensbroek (beide mannenkampen D.G.B.R.);
Eygelshoven (mannenkamp Justitie);
Lindenheuvel (mannenkamp D.G.B.R.);

17 September:

Rotterdam (Strafgevangenis, vrouwenafdeling, tweede bezoek);
Rotterdam (Hulpgebouw Huis van bewaring, Insulindestraat);

19 September:

Weesp (vrouwenkamp D.G.B.R.);
Laren (N.-H.) (Crailo, mannenkamp D.G.B.R.).

Van haar bezoek aan enige kampen in Zuid-Limburg heeft de commissie gaarne gebruik gemaakt om over de tewerkstelling van politieke delinquenten in de mijnen een onderhoud te hebben met de beheerder der Nederlandse mijnen, terwijl voorts vertegenwoordigers van verschillende mijnwerkersorganisaties, daartoe door de commissie uitgenodigd, haar inlichtten omtrent de denkbeelden, welke in de kring van die organisaties met betrekking tot deze tewerkstelling leefden. Ook had de commissie gelegenheid bij een bezoek aan de ondergrondse werken van de mijn Emma zich op de hoogte te stellen van de condities, waaronder de mijnarbeid der politieke delinquenten plaats vindt.

Ook dit jaar waren niet alle leden der commissie bij alle bezoeken aanwezig. Meestal namen drie of vier harer leden, al dan niet vergezeld van haar griffier, aan elk bezoek deel.

Van de hierboven opgesomde kampen zijn er inmiddels reeds weer enkele opgeheven of van bestemming veranderd. Op de voortdurende overplaatsingen, welke mede van het opheffen van kampen het gevolg zijn, komt de commissie hieronder nog terug.

Alle bezoeken geschieden wederom zonder voorafgaande aankondiging. Enkele commandanten konden hun misnoegen over het bezoek niet geheel verbergen; over het algemeen heeft de commissie echter voor de wijze, waarop de kampleiding haar in de gelegenheid heeft gesteld haar taak te verrichten, niets dan waardering.

Bij de talrijke gesprekken, die de leden der commissie met gedetineerden gevoerd hebben, kregen zij dit jaar nimmer de indruk, dat dezen zich niet vrij durfden uiten.

Naar aanleiding van haar ervaringen heeft de commissie een vrij uitgebreide briefwisseling met de Minister van Justitie gevoerd. De voornaamste inhoud daarvan, voor zover thans nog van belang, is in dit verslag verwerkt.

Algemene indruk. Vergelijkt de commissie haar ervaringen van deze zomer met die van verleden voorjaar, dan kan de algemene indruk ten aanzien van de bewarings- en interneringskampen geen andere zijn dan die van een zeer belangrijke verbetering. Tal van gebreken, welke zij in haar eerste verslag nog moest constateren, zijn sedertdien of weggenomen of sterk verminderd. De toestanden op ieder gebied zijn veel geregelder geworden; de onderlinge verschillen zijn sterk verkleind. De totale bezetting is sterk afgenomen; zij is door het ontslag van het merendeel der lichte gevallen homogener van samenstelling geworden. Een zeer belangrijke verbetering is ingetreden op het gebied der tewerkstelling, doordat thans de overgrote meerderheid der gedetineerden regelmatig aan het werk is. Dat er niettemin ook nu nog veel nadelen aan de detinerings- en internering van nog altijd grote groepen van politieke delinquenten verbonden zijn, spreekt wel vanzelf en zal ook uit het onderstaande blijken.

Gebouwen. Over het geheel genomen voldoen de gebouwen in de kampen thans aan redelijke eisen. Oopenhoping van grote aantallen gedetineerden in daarvoor weinig geschikte of zelfs geheel on-

geschikte ruimten, zoals de commissie verleden voorjaar op tal van plaatsen nog moest constateren, komt nauwelijks meer voor. Wel komt overbevolking helaas nog voor in strafgestichten, speciaal in de vrouwengevangenis te Rotterdam; de commissie komt daarop hieronder nog terug. De vermindering van de bevolking heeft in vele kampen allerlei verbeteringen mogelijk gemaakt: meer en betere dagverblijven, betere werkplaatsen en dergelijke. Verscheidene van de slechtste kampen zijn opgeheven. Daarentegen moest de commissie tot haar leedwezen constateren, dat ook kampen, die wat hun inrichting betreft tot de goede behoorden, opgeheven zijn. Zo zou bijv. het goed ingerichte kamp Weesp kort na haar bezoek worden opgeheven, omdat het voor militaire doeleinden nodig was. Daarbij moest niet alleen de gehele kampbevolking worden overgeplaatst naar een oude kazerne te Naarden, doch ook een kostbare installatie voor arbeid aan de lopende band moest daarheen worden overgebracht. Ook het kamp te Wezep, dat wel is waar grotendeels uit beschadigde gebouwen bestaat, doch in een gezonde omgeving op een zeer ruim terrein gelegen is, wordt thans ontruimd; de talrijke zieken — het was in hoofdzaak een ziekenkamp — worden overgeplaatst naar Vught en Westerbork. Ongetwijfeld is het nuttig, dat niet meer kampen in stand gehouden worden dan met het oog op het aantal gedetineerden noodzakelijk is. De commissie maakt tegen opheffing van kampen uit dien hoofde dan ook geen bezwaar; zij betreurt het alleen, dat het blijkbaar niet mogelijk is behoorlijk ingerichte kampen, waarover het D.G.B.R. eenmaal de beschikking verkregen heeft, voor deze dienst te behouden, met het gevolg, dat soms elders weer andere kampen moesten worden ingericht.

Overigens geschiedt zulk een reorganisatie niet altijd op de meest economische wijze. Zo bleek de commissie, dat de samenvoeging van enige kampen in het Land van Altena zo langzaam in haar werk gegaan is, dat één dezer kampen, het fort Giessen, op een bepaald tijdstip, geruime tijd vóór zijn opheffing, meer bewakers dan gedetineerden telde.

Ook de kampen van Justitie, die als gevangenis gebruikt worden, zijn doorgaans behoorlijk ingericht, al mag men aan een barak natuurlijk niet dezelfde eisen stellen als aan een stenen gebouw. Tegenover de nadelen van een lichte constructie, waardoor zulke barakken 's zomers warm en 's winters koud zijn, staan zoveel voordelen ten gevolge van het opener en vriendelijker karakter van deze kampen, dat men over de bezwaren moet heenstappen. Wie bijv. in het kamp De Slikken de zeewind om de barakken heeft voelen waaien en de wijde hemel daarboven gezien heeft en onmiddellijk daarop de poort van een ouderwetse gevangenis achter zich heeft zien dichtvallen, zal niet licht terugverlangen naar de beklemmende sfeer van onze oude gevangenisgebouwen met hun sombere gangen, bijna even sombere cellen en met tralies afgedekte stenen luchtplaatsen.

Het voorgaande betekent echter niet, dat de commissie niet tegen bepaalde inrichtingen bezwaren zou hebben. Zo acht zij sommige ruimten in enkele oude forten zeer weinig geschikt voor langdurig verblijf. Ook de zolders van de bijgebouwen van het kasteel Hoensbroek acht zij daartoe weinig bruikbaar. In het kamp Sluis lieten ten tijde van haar bezoek zowel de sanitaire installaties als de ziekenzaal veel te wensen over; blijkens mededeling van de Minister is hierin inmiddels verbetering gebracht. Te Standdaarbuiten was de druk op de waterleiding op bepaalde uren onvoldoende; verbetering zou hoge uitgaven meebrengen en werd door de Minister met het oog op de te verwachten korte levensduur van het kamp niet lonend geacht.

Behandeling der gedetineerden. Ook hierin is veel meer gelijkheid gekomen. De commissie heeft de indruk, dat de behandeling over het algemeen correct is. De tucht is natuurlijk in het ene kamp strenger dan in het andere, doch van bepaalde excessen is de commissie niet gebleken, noch naar de zijde van te grote strengheid, noch naar die van te grote slapheid. In een enkel kamp is nog de naverking te bespeuren van een geest, die onmiddellijk na de bevrijding in sommige kampen bij de leiding heerste, die voortkwam uit de behoefte om de gedetineerden goed te laten voelen, dat zij nu niets meer te zeggen hadden, en die leidde tot een uiterlijke discipline, welke aan de Duitse tijd herinnerde. Deze geest is gelukkig bijna overal verdwenen.

Mishandelingen komen nog slechts zelden voor. Gebeurt het een enkele maal toch nog, dan wordt er door de leiding tegen opgetreden. In het kamp te Sluis vernam de commissie op 10 Mei van verschillende gedetineerden, dat daar van tijd tot tijd klappen werden uitgedeeld. De waarnemende commandant verklaarde daarvan echter nooit gehoord te hebben. De commissie achtte het toen nodig een aantal gedetineerden in tegenwoordigheid van de waarnemende com-

mandant te horen, waaruit kwam vast te staan, dat de klachten gegrond waren. Zij verzocht daarop de Minister van Justitie hiernaar een onderzoek te doen instellen. Dit onderzoek leidde de Minister tot de conclusie, dat handtastelijkheden door personeel in dit kamp niet tot systeem of regelmatige praktijk behoorden, doch dat slechts in incidentele gevallen geslagen was. De hierbij betrokken bewakers zijn ditmaal nog niet ontslagen, doch de Directeur-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging heeft hun doen weten, dat zij onder alle omstandigheden hun zelfbeheersing behoorden te bewaren en dat herhaling van het voorgevallene niet geduld kon worden.

Aan zijn mededelingen hieromtrent knoopte de Minister de algemene opmerking vast, dat het aan de gedetineerden zeer wel bekend is, dat de bewakers niet mogen slaan, hetgeen vaak tot gevolg heeft, dat gedetineerden wel eens menen, verder te kunnen gaan dan in het kader van orde en discipline gewenst is; zij trachten de bewakers op alle mogelijke (vaak georganiseerde) wijzen te sarren en te treiteren, waardoor aan de zenuwen en de zelfbeheersing van het personeel vaak zeer zware eisen worden gesteld, te meer omdat de gedetineerden daarbij de bewakers somtijds „waarschuwen”, dat zij niet mogen slaan.

Te Standdaarbuiten trof de commissie een geïnterneerde aan, die juist op die dag had moeten worden ontslagen, omdat blijkens gefiatteerd advies van het Tribunaal de duur van zijn internering om was, doch die, naar de commandant verklaarde, nog niet ontslagen kon worden, aangezien de daartoe nodige papieren nog niet van het D.G.B.R. waren ontvangen. Deze bleken naar een verkeerd kamp te zijn gezonden; de bewuste geïnterneerde is ten slotte een dag te laat vrijgelaten. Er was in dit geval niet alleen een administratieve fout gemaakt, doch er bleek ook van onvoldoende activiteit om te zorgen, dat deze fout voor de daarbij betrokkene geen onaangename gevolgen zou hebben.

Een vrij uitgebreide correspondentie met de Minister heeft de commissie gevoerd over het geval van een vrouwelijke verdachte, die zij in de ziekenafdeling van het kamp De Hoefslag had aangehouden en die daar blijkens mededeling van de kampleiding enkele dagen te voren in bewusteloze of vrijwel bewusteloze toestand was binnengebracht. De bijzonderheden van dit geval zijn de commissie nog altijd niet geheel duidelijk geworden. Wel bleek de bedoelde vrouw tijdens haar insluiting aan het hoofdbureau van politie te 's-Gravenhage een of ander verdovend middel, dat zij bij zich had, te hebben ingenomen; welk middel dit was, is niet opgehelderd. Echter bleek ook, dat de kamparts van oordeel was, dat zij in de toestand, waarin zij in het kamp was binnengebracht, niet vervoerd had behoren te worden.

Disciplinaire straffen. Een van de eerste dingen, waarop de commissie bij haar bezoeken aan kampen telkens gelet heeft, was de mate waarin en de wijze waarop in een kamp disciplinair gestraft werd. Dit kon blijken uit raadpleging van het strafregister en in het bijzonder ook uit de aanwezigheid van een groter of kleiner aantal gestraften in de strafcellen. Over het algemeen heeft de commissie niet de indruk, dat overmatig gestraft wordt.

Wel komt het nog herhaaldelijk voor, dat van een strafoplegging niet dadelijk mededeling gedaan wordt aan de gestrafte. Meer dan eens trof de commissie in de strafcellen gedetineerden aan, wie de duur van hun straf nog niet was aangezegd.

Ook heeft de commissie meer dan eens moeten constateren, dat òf opgelegde straffen niet waren ingeschreven in het strafregister òf dat ze wèl waren ingeschreven, doch dat de kampleiding zich niet had gehouden aan het voorschrift, dat wekelijks een afschrift van het strafregister aan het D.G.B.R. moet worden toegezonden. Zo bleken te Sluis enige straffen niet ingeschreven te zijn en kwam in het kamp Westerbork aan het licht, dat reeds een half jaar lang geen afschriften verzonden waren; bij navraag bij het D.G.B.R. bleek, dat men van dit verzuim nog geen werk gemaakt had. Het doel van het voorschrift: aan het D.G.B.R. de gelegenheid te geven in te grijpen, indien om een of andere reden te vaak of te streng wordt gestraft, wordt op die manier natuurlijk niet bereikt.

In de strafcellen van het kamp Westerbork trof de commissie ook verscheidene gedetineerden aan, die daar reeds langer dan 4 weken (de maximum duur van de disciplinaire celstraf) hadden doorgebracht; een van hen zat daar zelfs reeds 3½ maand. Volgens de commandant betrof het hier geen eigenlijke straf, doch een noodzakelijke isolering in verband met onderzoekingen naar door deze gedetineerden in het kamp begane feiten, welke ten dele overtredingen van de kampreglementen, doch voor een ander deel commune delicten opleverden. Voor zover de hierbij betrokken personen alleen voor een disciplinaire straf in aanmerking kwamen, betekende deze opsluiting in de strafcellen in feite een preventieve celstraf. Zulk een preventieve

opsluiting nu kent noch de Bewaringsregeling, noch de Interneringsregeling. Beide regelingen stellen het maximum voor celstraf op 4 weken, doch op deze wijze wordt dit maximum ver overschreden.

Betreft het isolering ten behoeve van een strafrechtelijk onderzoek, dan zal, zo meende de commissie, niet de kampleiding, doch de rechter daartoe moeten besluiten. In het geval van de gedetineerde, die reeds 3½ maand in een strafcel zat, bleek de commissie, dat de justitie nog in het geheel niet in deze zaak gemengd was en dat het onderzoek was toevertrouwd aan de kamppolitie, welker leden niet de hoedanigheid van opsporingsambtenaren bezaten. Het door hen ingestelde onderzoek was trouwens nog lang niet gereed.

De commissie heeft over deze aangelegenheid een uitvoerige briefwisseling met de Minister van Justitie gevoerd. Zij stelde daarbij o.m. de vraag, of het niet wenselijk ware voor de „preventieve celstraf” een bepaald maximum van bijv. 8 dagen vast te stellen. De Minister bleek van oordeel, dat men isolering ten behoeve van enig onderzoek niet als preventieve celstraf mag betitelen. Wel erkende hij, dat zulke isolering bij voorkeur niet in strafcellen dient plaats te vinden. Aangezien in Westerbork geen andere mogelijkheid tot isolering bestaat, zouden voortaan gedetineerden, te wier aanzien isolering nodig is, worden overgebracht naar het kamp Crack State te Heerenveen, waar een behoorlijke gelegenheid daartoe aanwezig is; dat was kort na het bezoek der commissie ook met de bedoelde gedetineerde, die reeds 3½ maand in een strafcel zat, geschied. Aan het stellen van een maximum voor „preventieve celstraf” verklaarde de Minister onder deze omstandigheden geen behoefte te gevoelen.

Ten aanzien van de commune delicten, in een kamp begaan, bestond, zo deelde de Minister mee, reeds lang de regeling, dat deze terstond worden aangegeven bij de officier van justitie en dat het onderzoek plaats vindt door de gewone politie. Gewoonlijk werd in zodanige gevallen op verzoek van de politie de betrokken gedetineerde in het kamp geïsoleerd. Het verdient inderdaad aanbeveling, zo verklaarde de Minister, om, wanneer dit isolement niet uit hoofde van rust- en ordeverstoring in het kamp, maar uitsluitend ter wille van het onderzoek naar het commune delict noodzakelijk is, de kampcommandant aan de officier van justitie te doen verzoeken te bepalen, of hij al dan niet afzonderlijke opsluiting gewenst acht en in het laatste geval de gewone voorschriften op het stuk der preventieve hechtenis, met inschakeling van de rechter-commissaris, belast met het vooronderzoek in strafzaken, te volgen, waarbij dan wellicht bepaald zou kunnen worden, dat deze preventieve hechtenis wordt geëxecuteerd in een cel van het bewaringskamp. Een desbetreffende instructie zou aan de kampcommandanten worden gegeven.

De strafcellen in de kampen voldoen over het algemeen tegenwoordig aan redelijke eisen. In enkele kampen, waar behoorlijke cellen ontbreken, worden de gestraften overgebracht naar een naburig kamp om aldaar hun straf te ondergaan. In het kamp Crailo zijn de tot dusverre gebruikte strafcellen van zo weinig stevige constructie, dat het een enkele maal nodig bleek gestraften onder te brengen in cellen in de z.g. Blaskowitz-bunker te Hilversum. Dit is een geweldig betonnen complex, dat generaal Blaskowitz ten behoeve van zich zelf liet bouwen om zich daarin tot het laatst te kunnen verdedigen. De „cellen” in dit bouwwerk zijn ruime betonnen kamers, natuurlijk zonder ramen, doch met kunstmatige luchtverversing. Voor de tenuitvoerlegging van korte disciplinaire straffen zijn zij desnoods wel bruikbaar. Intussen zijn in het kamp Crailo zelf nieuwe cellen in aanbouw, die aanzienlijk beter worden.

In Westerbork bleek de commissie, dat de ramen in de bestaande cellen met karton vrijwel dichtgemaakt waren, zodat de cellen zo goed als geheel donker waren geworden. Dit was gebeurd, omdat anders contact met andere gedetineerden in een nabijgelegen barak mogelijk was. Kort nadat de commissie hierop aanmerking gemaakt had — er was intussen ook van de zijde van het D.G.B.R. zelf op gewezen —, zijn blijkens mededeling van de Minister deze kartonnen weggenomen, terwijl het contact met de andere gedetineerden werd voorkomen door een afscheiding van rietmatten.

Naast deze bestaande cellen te Westerbork waren ten tijde van het bezoek der commissie verscheidene andere cellen in aanbouw. Hiermee schijnt de Rijksgebouwdienst reeds in de winter 1945—1946 een aanvang gemaakt te hebben. De commandant verklaarde dadelijk, dat hij ze onbruikbaar achtte; blijkbaar had hij de bouw echter niet kunnen voorkomen. De commissie kon zijn oordeel niet alleen volkomen onderschrijven, doch zij achtte het onverklaarbaar, dat men desniettemin met de bouw was voortgegaan. Het voornaamste gebrek was het ontbreken van een raam; ventilatie kon uitsluitend plaats hebben door een tralieraampje in de deur, die op een gang uitkwam. De Minister, hiernaar gevraagd, gaf als zijn oordeel te kennen, dat het gewenst was deze cellen niet verder te verbouwen, doch ze ongebruikt te laten en, ingeval het aantal beschikbare bruikbare cellen onvol-

doende mocht blijken, met celstraf gestraften tijdelijk over te brengen naar een ander kamp.

Hoewel deze nieuwe cellen dus ook door de commandant waren afgekeurd, bleek aan de commissie, dat niettemin kort vóór haar bezoek twee vrouwen gedurende enkele dagen in deze cellen ingesloten waren. De commandant ontkende dit aanvankelijk beslist, doch het bleek toch te zijn geschied, naar de commissie wel moet aannemen, buiten zijn voorkennis. De Minister verklaarde dit gebruik van de afgekeurde cellen onjuist te achten en tegen herhaling te zullen waken.

Behandeling van ontvluchten. In het begin van 1947 werd in alle kampen bekendgemaakt, dat diegenen, die ontvluchten en daarna weer zouden worden gearresteerd of die pogingen tot ontvluchting deden, zouden worden overgebracht naar het kamp Crailo, waar te dien einde een speciale afdeling met strenge tucht zou worden ingericht. De commissie heeft deze afdeling bezocht en de toestand aldaar hoogst onbevredigend bevonden. Zij wil hieraan dadelijk toevoegen, dat ten tijde van haar bezoek de kampleiding juist vernieuwd was; dat de nieuwe kampcommandant, nog voordat de commissie de ontvluchten bezocht, verklaarde het regime in hun afdeling af te keuren; en dat inmiddels een nieuwe en betere regeling werd voorbereid. De commissie trof een honderdtal mannen bij elkaar in een grote kale barak aan. Zij waren afkomstig uit allerlei kampen, zelfs uit jeugdkampen, en dus van de meest uiteenlopende leeftijden. De jongste was een Duitser van 17 jaar, maar er waren er ook verscheidenen van even in de twintig. Al deze mensen moesten ten minste een maand in deze barak blijven; zij mochten zich rondom de barak op een klein met prikkeldraad afgezet terrein bewegen; doch verrichtten al die tijd hoegenaamd geen werk, terwijl ook elke andere mogelijkheid om zich met iets nuttigs bezig te houden ontbrak. Voldoende werkgelegenheid in het kamp zelf ontbrak en de kampleiding had het tot dusverre niet aangedurfd hen buiten het kamp te werk te stellen, zoals met een aantal andere gedetineerden in het kamp Crailo wel geschiedde. Bovendien bezaten vele ontvluchten vrijwel geen kleding, in elk geval generlei reservekleding, aangezien zij dikwijls in het kamp waren gebracht na op straat te zijn aangehouden. Hoe onder deze omstandigheden de stemming in deze afdeling was, kan men zich wel voorstellen. Daarbij kwam, dat na een maand in deze barak de ontvluchten nog geruime tijd werden ondergebracht in een andere barak, waar zij wel is waar iets meer vrijheid genoten, doch waar zij evenmin werk kregen en bovendien in het gezelschap verkeerden van een aantal van de zwaarste gevallen, die permanent in deze barak geïsoleerd werden gehouden (waaronder enkele Duitse oorlogsmisdadigers), hetgeen vooral voor de ontsnapte jeugdigen funest werkte. Het is de commissie een raadsel, hoe men er toe gekomen is, deze afdeling voor ontvluchten in te richten in een kamp, waar zo weinig werkgelegenheid was als juist in Crailo. Er werd trouwens, voor zover de commissie kon nagaan, generlei onderscheid gemaakt naar de redenen voor ontvluchting; toch blijken deze gevallen vaak zeer ver uiteen te lopen. Ongerustheid over de toestanden in eigen gezin blijkt wel een veel voorkomend motief te zijn. De gedetineerden beschouwen het doen van pogingen tot ontvluchting als een recht en elke straf daarvoor als een onrechtvaardigheid. Het spreekt echter vanzelf, dat ontvluchting niet kan worden toegelaten. Wie ontvlucht, kan er zich niet met recht over beklagen, dat hij bij hernieuwde arrestatie wordt opgesloten op een zodanige manier, dat hij geen nieuwe kans krijgt. Die hernieuwde opsluiting zal echter zo moeten worden geregeld, dat zij de ontvluchte niet bederft en niet nodeloos verbittert. Gelukkig blijkt men dit nu ook in te zien. De nieuwe regeling, die de commissie onder ogen heeft gehad, voorziet in een eerste periode van afzonderlijke opsluiting met regelmatig werk en gelegenheid tot onderzoek van elk geval apart. Daarna wordt dan geleidelijk meer vrijheid toegestaan, totdat na een zekere periode weer het normale regime bereikt wordt.

Voeding, dekking, schoeisel en dekking. De voeding is tegenwoordig doorgaans goed. Ernstige klachten heeft de commissie nergens vernomen. Voor zware arbeid worden de gebruikelijke toeslagen gegeven. De cantines, waar de gedetineerden voor hun zakgeld kunnen kopen, zij het natuurlijk in beperkte hoeveelheden, waren vaak goed voorzien van verse vruchten, die in het gewone kampmenu natuurlijk ontbreken.

Vele malen vernam de commissie van gedetineerden de klacht, dat zij wel mochten roken (het algemene rookverbod is al sedert geruime tijd opgeheven), doch dat zij geen tabaksbonnen ontvingen. Hun vrouwen wilden hun natuurlijk graag tabaksartikelen sturen, doch moesten daartoe of zelf een gemengde rook- en versnaperingskaart nemen of zwart kopen. Het laatste kwam, zo deelde men mee, algemeen voor

en de vrouwen, die doorgaans in moeilijke financiële omstandigheden verkeerden, moesten zich daarvoor grote offers getroosten.

Een overeenkomstige moeilijkheid doet zich voor ten aanzien van de kleding: de familieleden moeten hun eigen textielpunten gebruiken om de gedetineerden aan kleding te kunnen helpen.

Op het gebied van kleding, schoeisel en dekking is de toestand, vergeleken bij verleden jaar, wel enigszins verbeterd. Toch ontbreekt hier en daar nog werkkleding en werkschoeisel, zodat bij ongunstig weer om die reden niet altijd gewerkt kon worden. In de kampen van het D.G.B.R. dragen de gedetineerden en ook de geïnterneerden nog altijd in overwegende mate hun eigen kleding; in de gestichten van Justitie daarentegen Rijkskleding, die goed maar een beetje is. In de kampen ziet men helaas nog hier en daar oude Duitse uniformen dragen.

Medische verzorging. Over het algemeen is deze, zover de commissie kan nagaan, behoorlijk. De ziekenafdelingen van sommige kampen maken zelfs een voortreffelijke indruk. Zover de commissie kon nagaan, verrichten over het algemeen zowel de vrije als de gedetineerde artsen en verplegers hun taak met veel toewijding. Een enkele gedetineerde arts maakte helaas van zijn positie ernstig misbruik.

Ontbraken verleden jaar in de ziekenafdelingen hier en daar nog lakens, thans zijn deze overal aanwezig.

In het kamp Wezep, waar de „gewone” zieken goed verzorgd werden, trof de commissie een hoogst onbevredigende toestand aan met betrekking tot de psychiatrische gevallen. Onder de bevolking van dit kamp — ten tijde van het bezoek rond 1300 mannen en rond 120 vrouwen, waarvan het merendeel zieken, die daar uit andere kampen heengezonden waren — bevonden zich ongeveer 90 patiënten van de psychiatrische afdeling voor mannen. Huisvesting en outillage van die afdeling lieten alles te wensen over. Kort te voren waren 7 patiënten overgebracht naar het krankzinnigengesticht te Franeker; van de nog aanwezigen kwamen, naar de commissie van het aanwezige personeel vernam, nog ten minste 15 personen voor een dadelijke overbrenging naar zulk een gesticht in aanmerking. Zelfmoordpogingen kwamen in toenemende mate voor. Er was geen enkele gelegenheid deze patiënten te isoleren. Zeer onrustige patiënten moesten door een overmaat van narcotica gekalmeerd worden. De psychiatrische patiënten liepen in volle vrijheid door het gehele kamp rond en wisten van tijd tot tijd ook in de vrouwenafdeling door te dringen, waaruit zij slechts met moeite weer verwijderd konden worden. Reeds in October 1946 had de kampleiding voorstellen gedaan om voor de psychiatrische afdeling een afzonderlijk gebouw geschikt te maken; in Mei 1947 was daaraan echter nog geen uitvoering gegeven.

Naar aanleiding van haar ernstige aandrang tot verbetering van deze toestand deelde de Minister op 6 Juni jl. aan de commissie mede, dat het streven tot verbetering was afgestuit op tal van tegenwerkende factoren. Ondanks herhaalde aandrang had de Dienst der Genie nog steeds geen uitvoering gegeven aan de reeds in October 1946 goedgekeurde plannen tot verbetering van het gebouw. Intussen zouden 14 depressieve patiënten, bij wie gevaar voor suïcidepogingen bestond, overgebracht worden naar de psychiatrische inrichtingen te Franeker en Zuidlaren. De overblijvende debielen en lichte psychopathen leverden geen moeilijkheden op; zij zouden echter naar een ander gebouw worden overgebracht, waarbij tevens de mogelijkheid zou worden geschapen arbeidstherapie toe te passen. Het betrokken kampgedeelte zou van de rest van het kamp worden afgescheiden. Alle vrouwen zouden uit het kamp Wezep worden afgevoerd en worden opgenomen te Westerbork.

Inmiddels is tot algehele opheffing van het kamp Wezep besloten. De t.b.c.-patiënten, voor wie in Wezep een goed ingerichte afdeling bestond, zijn of worden nu overgebracht naar Vught, waar zij minder goed verzorgd kunnen worden. De commissie kan dit slechts betreuren, vooral omdat het de bedoeling schijnt te zijn het kamp Wezep in gebruik te doen nemen door militairen, die aan de verpleegruimte weinig of geen behoefte hebben. Zij zou liever gezien hebben, dat althans de t.b.c.-afdeling in gebruik gebleven was; er ware dan nog een zeer ruim terrein met talrijke gebouwen voor militaire doeleinden overgebleven.

De bevolking van de kampen, vooral die, waar bijna alle bewoners landwerk verrichten, maakt over het geheel genomen een uitstekende, gezonde indruk. Een stel gezondere knapen dan bijv. die van het jeugdkamp De Eese zal men niet licht ergens aantreffen.

Geestelijke en sociale verzorging. De geestelijke verzorging voldoet in het algemeen aan redelijke eisen. Hier en daar laat de intensiteit van het contact met de gedetineerden echter nog wel te wensen over.

Bijna alle kampen hebben sociale verzorgers, die zich merendeels met ijver van hun taak kwijten. In een enkel kamp werd geklaagd

over gebrek aan toewijding, doch dit was uitzondering. Als bijzonderheid zij vermeld, dat het jeugdkamp De Eese naast een sociale verzorger ook een sociale verzorgster heeft, van wier aanwezigheid een beschavende invloed uitgaat.

In een enkel kamp verklaarde de commandant zelf de functie van sociaal verzorger waar te nemen. Hoewel de commissie overtuigd is, dat hij zijn best doet om beide functies zo goed mogelijk uit te oefenen, acht zij deze toestand toch niet wenselijk; het werk van de sociale verzorger toch ligt ten dele ook buiten het kamp, in het contact met familieleden en anderen, die zich het lot van de gedetineerden in meerdere of mindere mate aantrekken, en met dit gedeelte van dat werk kan een kampcommandant, die zoveel mogelijk in zijn kamp moet zijn, zich immers nauwelijks bezighouden.

Tewerkstelling. Op geen enkel gebied is de verbetering, die de commissie sedert haar vorige bezoeken kon constateren, zo groot als op dat der tewerkstelling. Moest zij verleden jaar de ervaring opdoen, dat in tal van kampen een deel en zelfs een groot deel van de gedetineerden in het geheel niet werkte, thans is daarvan bijna nergens meer sprake. Crailo vormde ten tijde van het bezoek der commissie helaas nog een uitzondering; de leiding van dat kamp was echter toen reeds energiek bezig naar werkgelegenheid te zoeken en zal daarin sedertdien zeker geslaagd zijn.

In vele kampen, in het bijzonder in landbouwstreken, komt men handen te kort om aan alle aanvragen te kunnen voldoen. Tal van kampen zouden voor al hun gedetineerden ook nog werk hebben, indien de bevolking plotseling werd verdubbeld. Voor de boeren in de omgeving van kampen, waaruit zij tot dusverre werkkrachten konden krijgen, is de opheffing van vele kampen een groot nadeel. Toch spreekt het vanzelf, dat deze opheffing moet voortgaan, naar mate het aantal gedetineerden afneemt.

De grote moeilijkheid bij het te werk stellen van gedetineerden buiten de kampen is steeds, dat men objecten moet vinden, die zonder al te veel personeel bewaakt kunnen worden. Bewakers zijn nu eenmaal moeilijk te vinden en indien zij al te vinden zijn, dan zou het kiezen van werkobjecten, die veel bewaking eisen, te onvoordelig worden.

Binnen de kampen zelf zijn tal van werkplaatsen ingericht; men vindt er zelfs complete fabrieksinstallaties met lopende band.

De commissie heeft de indruk, dat met veel succes getracht is de gedetineerden niet alleen arbeid te verschaffen, doch ook de opbrengst daarvan tot een behoorlijk peil op te voeren. Zij vraagt zich echter wel af, of het streven naar hoge opbrengst het geschikt maken van de delinquenten voor de maatschappij niet in het gedrang brengt. Vooral de vakopleiding en de verdere ontwikkeling, die voor de wederaanpassing na ontslag van zo groot belang zijn, lijden daaronder. Aan deze zijde van de arbeid wordt haars inziens niet voldoende aandacht besteed. Dit geldt niet alleen voor de kampen van het D.G.B.R., doch zelfs voor een inrichting als de jeugdgevangenis te Zutphen, waar toch de vakopleiding een van de belangrijkste elementen behoort te zijn.

Ontvingen de gedetineerden verleden jaar nog generlei beloning voor hun arbeid, thans geldt voor alle kampen van het D.G.B.R., met uitzondering van de mijnkampen, waarover hieronder nader, een regeling, waarbij in totaal 20 % van de verdienste aan de gedetineerden en geïnterneerden ten goede komt: 10 % voor het gezin, 7 % voor de uitgaanskas en 3 % voor zakgeld (cantine). Deze regeling werkt, naar de commissie meent, niet onbevredigend. Zij is voor de gedetineerden belangrijk gunstiger dan die, welke in de gevangenis geldt, waarbij de gevangenen beginnen met een dagloon van 12½ cent, dat geleidelijk enigszins opklimt. Wordt nu een politieke delinquent tot gevangenisstraf veroordeeld, dan gaat hij dus niet alleen in vrijheid achteruit — het gevangenisregime is nu eenmaal strenger dan het kampregime —, doch ook in financieel opzicht. Betere overeenstemming in die zin, dat ook in de gevangenis de gevangenen meer belang krijgen bij de opbrengst van hun arbeid en zij daarvan althans een klein deel voor hun gezin kunnen gebruiken, zal ernstige overweging verdienen.

Het spreekt echter wel vanzelf, dat de mogelijkheid om 10 % van het verdiende loon aan het gezin te zenden nooit voldoende kan zijn om dat gezin voor armoede te behoeden. De gezinnen der gedetineerden blijven dus aangewezen op ondersteuning. In dit opzicht maakt echter het werk in de mijnen een uitzondering en juist dit is voor de gedetineerden de grote prikkel om zich daarvoor aan te melden. In de mijnkampen geldt nl. de regel, dat na aftrek van een vast bedrag voor kost en inwoning en voor onderhoud van werkkleding het gehele verdiende loon aan het gezin mag worden gezonden. Bedenkt men nu, dat de mijnarbeid in het algemeen veel hoger beloond wordt dan elke andere soort van arbeid, welke ge-

detineerden zouden kunnen verrichten, dan zal men tot de conclusie moeten komen, dat het verschil zeer belangrijk moet zijn. Dit blijkt ook juist te zijn. Terwijl in andere kampen zelden meer dan f 3 tot f 4 per week naar huis gezonden kan worden, is het in de mijnkampen regel, dat reeds na korte tijd bedragen van f 130 en f 140 per maand aan het gezin ten goede komen.

Geen wonder, dat er onder de gedetineerden grote animo bestaat om in de mijnen te werk gesteld te worden. Tegen het zware werk blijken zij, die daartoe lichamelijk in staat zijn, over het algemeen niet op te zien.

Aan de plaatsing in de mijnen zijn behalve de mogelijkheid tot het onderhouden van het gezin nog andere voordelen verbonden: uitstekende voeding, tabaksartikelen. Dan is er natuurlijk ook nog het gevoel weer nuttige arbeid te kunnen verrichten, een gevoel, dat althans aan velen voldoening moet geven. Ook is het prettig, dat men onmiddellijk na aankomst op de mijn precies zo behandeld wordt als een vrije arbeider. De onderlinge waarde van deze factoren kan de commissie moeilijk afmeten. Zij is geneigd aan de mogelijkheid van betere verzorging van de familie de meeste betekenis toe te kennen.

Het is bekend, dat de mijnen alleen die gedetineerden wensen te werk te stellen, die zich geheel vrijwillig daartoe hebben opgegeven, en voorts, dat personen, die voor langer dan 5 jaar zijn geïnterneerd of een langere gevangenisstraf dan 5 jaar moeten ondergaan, niet worden aangenomen. Hiervan wordt echter wel een enkele maal afgeweken, wat bij de mijnwerkersorganisaties bezwaar ontmoet. Deze beperkingen zijn gesteld om te voorkomen, dat het werk in de mijnen de naam krijgt van een soort van slavenarbeid en dat de vrije arbeiders zouden moeten samenwerken met personen, die niet alleen de vijand hulp hebben verleend, doch die — blijkens hun lange straf — daarbij waarschijnlijk ook nog ernstige misdaden van andere aard hebben begaan. De commissie acht deze beperkingen juist. Naar zij vernam, zou wel eens overwogen zijn aan arbeid in de mijnen een bepaalde strafvermindering te verbinden; hiertegen zou, naar het haar voorkomt, wel bezwaar bestaan, daar men op die wijze weer de indruk zou vestigen — geheel ten onrechte —, dat mijnarbeid van een mindere rang zou zijn dan andere arbeid; waarom zou men anders aan werk in de mijnen een strafvermindering verbinden, terwijl die vermindering met ander werk niet zou kunnen worden verworven? Op de vrije mijnwerkers zou dit in elk geval een ongunstige invloed hebben.

De commissie heeft er zich van vergewist, dat de mijndirecties over de prestaties van de politieke delinquenten tevreden zijn en ook, dat de samenwerking tussen hen en de vrije mijnwerkers niet ongunstig is. Van de zijde der mijnwerkersorganisaties is men gaan inzien, dat men in het algemeen belang zich tegen de tewerkstelling van politieke delinquenten in de mijnen niet mag verzetten. De gedetineerden werken doorgaans in ploegen van een man of zeven onder leiding van een geroutineerde mijnwerker, die voor zijn toezicht en onderricht een zekere extra vergoeding ontvangt. De verhouding tussen deze instructeurs en hun leerlingen schijnt over het algemeen goed te zijn.

Van de zijde der mijnwerkersbonden is er de aandacht der commissie op gevestigd, dat de mijnen wel dezelfde lonen aan de gedetineerden betalen als aan de vrije arbeiders, doch dat de mijnen niettemin een zeker voordeel hebben door deze tewerkstelling, daar zij voor de gedetineerden niet behoeven bij te dragen aan het Algemeen Mijnwerkersfonds. De commissie heeft niet kunnen nagaan, of dit juist is, doch zij beveelt dit punt gaarne ter overweging aan de Regering aan.

Ten tijde van het bezoek der commissie aan Zuid-Limburg waren ruim 2500 gedetineerden en geïnterneerden in de mijnen werkzaam; bovendien nog enige honderden veroordeelden, die waren ondergebracht in het als gevangenis geclasseerde kamp Eygelshoven. Inmiddels is een tweede kamp voor veroordeelden geopend te Terwinselen.

Volledigheidshalve wil de commissie hier vermelden, dat sedertdien in het kamp Valkenburg een staking is uitgebroken. De aldaar ondergebrachte gedetineerden schijnen allerlei eisen te hebben gesteld, welke neer zouden komen op een vrijwel algehele gelijkstelling met vrije arbeiders. Het spreekt vanzelf, dat het D.G.B.R. zulke eisen niet kan inwilligen. Het stellen van eisen, welke inwilliging men met behulp van een staking tracht af te dwingen, kan trouwens bij personen, die rechtens van hun vrijheid zijn beroofd, onder geen omstandigheid worden toegelaten. De genomen maatregel van overbrenging van alle stakers naar andere kampen buiten de mijnstreek acht de commissie dan ook volkomen gerechtvaardigd. De arbeid in de mijnen biedt voor de gedetineerden zelf zoveel voordelen, dat degenen, die deze voordelen niet voldoende blijken

te waarderen, daarvan uitgesloten dienen te worden. Natuurlijk is het met het oog op onze kolenpositie in hoge mate te betreuren, dat het aantal ondergrondse arbeiders — alle gedetineerden werken ondergronds — hierdoor aanzienlijk is gedaald, doch dit mag geen reden zijn om aan de eisen van gedetineerden toe te geven. Er zijn onder de gedetineerden in de andere kampen trouwens nog vele liefhebbers voor plaatsing in de mijnen te vinden. Bovendien kan men na enige tijd de overgeplaatsten, voor zover zij niet tot de daadwerkelijke aanstichters behoren, weer in de gelegenheid stellen zich voor mijnarbeid aan te melden.

Het ernstige gebrek aan mijnwerkers maakt het natuurlijk in hoge mate wenselijk, dat de politieke delinquenten, die in de mijnen te werk gesteld zijn, na hun ontslag daar als vrije arbeiders aan het werk zullen blijven. Er bestaat onder hen wel een zekere geneigdheid daartoe, doch er is helaas generlei mogelijkheid tot huisvesting van hun gezinnen in de mijnstreek. Het ligt voor de hand, dat mensen, die jarenlang van hun gezin gescheiden zijn geweest, alles zullen doen om te trachten werk te vinden in de omgeving, waar hun gezin woont, althans voor zover de gezinsband nog intact is, en er dus weinig voor zullen voelen in een of ander gezinshuis in de mijnstreek hun intrek te nemen. De mijndirecties hebben — hetgeen ook begrijpelijk is — weinig neiging om nieuw te bouwen woningen aan ontslagen gedetineerden toe te wijzen; zij reserveren deze voor hun vrije arbeiders, waarvan er ook duizenden op een woning wachten. Alleen de ongehuwden onder de ontslagen politieke delinquenten komen dus voor blijvende tewerkstelling in de mijnen in aanmerking en ook van hen zullen velen liever naar hun oude vak terugkeren of een ander vak kiezen. Zolang niet op zeer ruime schaal woningen gebouwd kunnen worden, zal er van blijvende tewerkstelling in het mijnbedrijf in elk geval weinig te recht kunnen komen.

In haar eerste verslag wijdde de commissie enige beschouwingen aan de tewerkstelling van gedetineerden in de Noord-Oostpolder; zij betreunde, dat aan die tewerkstelling een einde was gemaakt en drong op nauwe samenwerking tussen alle daarbij betrokken organen aan, ten einde, mede in het belang van de voedselvoorziening, een nieuwe proef met het te werk stellen van politieke delinquenten in deze polder mogelijk te maken. Tot haar voldoening heeft de commissie bemerkt, dat inmiddels weer een kamp in de polder voor deze groep in gebruik genomen is.

Zoals hierboven werd aangestipt, stuit de tewerkstelling van gedetineerden buiten de kampen dikwijls op moeilijkheden, aangezien daarvoor een vrij groot aantal bewakers nodig is en dezen moeilijk te vinden zijn. Alleen in de jeugdkampen doet dit probleem zich nauwelijks voor. Men heeft daar nl. een proef genomen — en met succes — met onbewaakte tewerkstelling. Deze jongens leggen de verklaring af, dat zij niet zullen wegllopen, zetten 's morgens hun handtekening in een register en vertrekken zonder bewaking, dikwijls te voet, soms per vrachtauto, naar hun werk. Zo kan men in Steenwijk, dat op een uur afstand van het kamp De Eese ligt, grote groepen jeugdige politieke delinquenten in allerlei bedrijven aantreffen.

In het fort Honswijk zag de commissie een groep delinquenten, die kort daarop naar Nieuw-Guinea zou vertrekken. Als bijzonderheid deelde de commandant mede, dat zich daaronder enkele personen bevonden, die reeds waren vrijgelaten, doch die vrijwillig in het kamp waren teruggekeerd om mee uitgezonden te kunnen worden. De commissie wil hieraan toevoegen inmiddels uit een rapport van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten te hebben vernomen, dat deze uitzending, na aanvankelijke strubbelingen ten gevolge van onjuist begrip in Indië, tot dusverre gunstige resultaten oplevert.

Contact met de buitenwereld. Tot haar voldoening vernam de commissie, dat de gelegenheid tot briefwisseling en bezoek in de laatste tijd is verdubbeld: twee brieven en twee bezoeken per maand. Daar vele gedetineerden zich in kampen bevinden, die ver van huis gelegen zijn, valt het de familie echter dikwijls zwaar hen te bezoeken. Wel is waar wordt in zulke gevallen altijd gelegenheid gegeven de bezoektijden bij elkaar op te tellen, zodat zulke gedetineerden na een langer tijdsverloop ook een langer bezoek mogen ontvangen, doch daarmee wordt het bezwaar, dat het contact met de familie slechts met ruime tussenpozen plaats kan vinden, niet geheel weggenomen. Vele vrouwen, die van ondersteuning moeten leven, zijn genoodzaakt telkenmale om reisgeld te vragen en zien daartegen op; gelukkig pleegt dit reisgeld, indien de indruk der commissie juist is, doorgaans wel verstrekt te worden. Alleen in de mijnkampen levert het reisgeld, ondanks de afstand, geen grote bezwaren op, daar de gedetineerden immers vrij aanzienlijke bedragen naar huis kunnen zenden.

Dat een geregeld contact met de gezinnen zeer nodig is, blijkt wel uit de telkens terugkerende klachten over „het kapot gaan van huwelijken”. Deze klachten komen natuurlijk ook bij de gewone gevangenen voor, doch onder de politieke delinquenten zijn zij bijzonder tal-

rijk. Daartoe zal o.a. wel bijdragen de omstandigheid, dat velen der gedetineerden in oorlogstijd gehuwd zijn, dikwijls na een korte kennismaking, in het vooruitzicht van een vertrek naar Duitsland of het Oostfront; zij hebben dan nauwelijks tijd gehad voor een normaal huwelijksleven en het is niet te verwonderen, dat van zulke huwelijken een groter gedeelte mislukt dan van huwelijken, onder minder ongunstige omstandigheden gesloten. Niet zelden zijn zodanige huwelijken reeds ontworcht voordat de man werd gearresteerd, terwijl hij nog in Duitse dienst was. De gedetineerden klagen dikwijls, dat de detineren hun huwelijk te gronde richt; zij vergeten dan, dat zij veelal vrijwillig in Duitse dienst gegaan zijn en ook in die dienst reeds jarenlang van huis zijn geweest met alle gevolgen van dien.

Verleden voorjaar was het lezen van kranten in de kampen nog verboden; er was toen juist een krant van het D.G.B.R. zelf in oprichting. Deze is intussen allang weer opgeheven en de gewone kranten hebben sedert geruime tijd haar intrede in de kampen gedaan. De gedetineerden zijn dientengevolge geheel op de hoogte van wat er in de buitenwereld gebeurt.

Ontwikkeling en ontspanning. Op het gebied van de ontwikkeling gebeurt er in de kampen allerlei. Toch heeft de commissie niet de indruk, dat dit systematisch genoeg geschiedt. De kampbibliotheken b.v. laten nog op vele plaatsen te wensen over: er is veel derde-rangselectuur en weinig wat tot geestelijke verheffing van de gedetineerden kan bijdragen, al komen er langzamerhand wel wat goede boeken bij. Van een breed opgezette poging om door middel van de bibliotheken de gedetineerden tot nadenken te brengen, is in elk geval niets te bespeuren. Van de aanwezige boeken wordt over het algemeen veel gebruik gemaakt. De gedetineerden voelen zelf de gebrekkigheid van de kampbibliotheken als een groot gemis. Een crediet tot het aanschaffen van een flink aantal goede boeken voor elk kamp zou zeker groot nut afwerpen. Door het openen van de mogelijkheid boeken te ruilen met andere kampen zou het rendement waarschijnlijk vergroot kunnen worden.

De mogelijkheden tot ontwikkeling hangen in belangrijke mate af van het werk, dat in de kampen gedaan wordt. Na een zware dagtaak kan men van de gedetineerden weinig belangstelling voor inspannende geestelijke arbeid meer verwachten. Moeilijkheden worden ook opgeleverd door het werken in ploegen, speciaal in de mijnwerkerskampen, daar dientengevolge nooit meer dan een derde van de kampbevolking cursussen of lezingen kan bijwonen. Toch zou er ondanks deze moeilijkheden meer voor de ontwikkeling gedaan moeten worden. Ontwikkeling behoort nu eenmaal tot de belangrijkste middelen om de mensen voor de maatschappij geschikt te maken.

Ontspanning vindt men voor een belangrijk gedeelte in sport, vooral voetballen. Daartoe bestaat gelukkig in de meeste kampen een redelijke gelegenheid. Ook de sportbeoefening zou echter nog wel systematischer kunnen worden bevorderd.

Stemming onder de gedetineerden; heropvoeding. Tot haar leedwezen heeft de commissie opnieuw moeten constateren, dat vele gedetineerden nog altijd niet inzien, dat zij verkeerd gehandeld hebben door de vijand hulp te bieden. Zien zij dit thans wel in, dan menen zij nog dikwijls, dat zij het verkeerde van hun daden indertijd in ieder geval niet hadden kunnen beseffen. Zij achtten zich dus onrechtvaardig behandeld. Doordat zij voortdurend verkeren in een gelijkgezinde omgeving, worden zij in hun opvattingen nog verstrekt. In de vrije maatschappij zouden de politieke delinquenten door geregelde omgang met anderen veel eerder hun dwalingen gaan inzien dan in een kamp tussen hun soortgenoten. Tekennend in dit opzicht is de uitlating van een opnieuw gearresteerde, die verklaarde niet in het kamp, doch juist gedurende de periode van zijn ontsnapping een heel andere kijk op zijn eigen handelwijze te hebben gekregen. Nu spreekt het wel vanzelf, dat, al is de internering uit een oogpunt van heropvoeding zeker geen succes geworden, het niet zou aangaan alle politieke delinquenten nu maar in vrijheid te stellen. Men mag niet uit het oog verliezen, dat de opsluiting, of zij nu op een vonnis berust en gevangenhouding als straf heet, dan wel of zij het gevolg is van een advies van een tribunaal en dan als de maatregel van internering wordt aangeduid, in de eerste plaats het karakter van straf draagt, straf niet wegens het hebben van onjuiste politieke denkbeelden, doch straf wegens het verlenen van steun aan de vijand en diens helpers.

Intussen zal men al het mogelijke moeten doen om te voorkomen, dat deze straf de gestraften in plaats van beter slechter aan de maatschappij teruggeeft. Een van de middelen daartoe, geregelde nuttige arbeid, wordt gelukkig reeds krachtig toegepast. Aan vakopleiding en ontwikkeling daarentegen wordt, naar het de commissie toeschijnt, nog niet voldoende aandacht besteed. Rechtstreekse opvoeding tot andere denkbeelden op politiek gebied acht de commissie in haar

meerderheid weinig vruchtbaar. Zulk een voorlichting wordt te gauw als propaganda aangevoeld en mist dan elke uitwerking. Van pogingen hiertoe is trouwens ook weinig te merken. Met een ruime algemene ontwikkeling benadert men het doel in ieder geval beter.

Een ongunstige invloed op de stemming hebben de vele overplaatsingen. De commissie heeft talrijke gedetineerden aangetroffen, die in 12 of 15 verschillende kampen hadden vertoefd. Van contact met de kampleiding of geestelijke of sociale verzorgers, van wie een invloed ten goede zou kunnen uitgaan, kan dan nauwelijks sprake zijn.

Van grote betekenis voor de stemming in een kamp is de persoon van de commandant. De commissie heeft vele goede commandanten aangetroffen, die vooral door hun persoonlijke belangstelling vat op de gedetineerden hebben. Hier en daar zijn echter nog commandanten en adjunct-commandanten, die de juiste instelling niet hebben weten te vinden.

De moeilijkheden voor de kampleiding worden sterk vergroot doordat het zeer bezwaarlijk is geschikt personeel te vinden. Dikwijls moet men zich behelpen met personeel, dat slechts een geringe ontwikkeling bezit en daardoor weinig of geen overwicht op de gedetineerden heeft. Ook de gedetineerden klagen daarover. Het spreekt wel vanzelf, dat het ambt van bewaker, uit den aard der zaak een tijdelijke betrekking, niet velen aantrekt.

Een van de middelen om de politieke delinquenten geleidelijk weer aan de maatschappij te doen aanpassen, is de voorwaardelijke invrijheidstelling. Sedert deze zomer kunnen de tribunaal adviseers tot gedeeltelijke onvoorwaardelijke en gedeeltelijke voorwaardelijke internering, hetgeen in effect met voorwaardelijke invrijheidstelling gelijkstaat. Van de sententies der bijzondere gerechtshoven is voorwaardelijke invrijheidstelling altijd mogelijk geweest, doch eerst nadat 2/3 van de straftijd met een minimum van 9 maanden verstreken is. Nu hoort men onder de politieke veroordeelden telkens de klacht, dat deze 2/3 eerst beginnen te tellen van de dag van de uitspraak af en niet van de dag van inbewaringstelling. Zodoende komt een man, die 2 jaar preventief gezeten heeft en tot 4 jaar met aftrek veroordeeld wordt, eerst na 3 jaar en 4 maanden voor voorwaardelijke invrijheidstelling in aanmerking in plaats van na 2 jaar en 8 maanden. Legt het hof een straf op, welke weinig langer is dan de ondergane preventieve hechtenis (bewaring), dan is er zelfs in het geheel geen mogelijkheid van voorwaardelijke invrijheidstelling. Deze moeilijkheid doet zich in theorie ook in het gewone strafrecht voor, doch daar is de preventieve hechtenis nimmer zo lang van duur als hier. Het komt de commissie voor, dat hierin zo spoedig mogelijk voorzien moet worden. Zij heeft tot haar voldoening gezien, dat het dezer dagen ingediende wetsontwerp tot opheffing van de bijzondere gerechtshoven enz. (627) een hiertoe strekkende bepaling bevat. Bovendien zal men er op moeten toezien, dat van de mogelijkheid tot voorwaardelijk ontslag gebruik gemaakt wordt in alle gevallen, waarin dit maar enigszins verantwoord is. De commissie heeft niet de indruk, dat dit systematisch geschiedt; men schijnt niet zelden voor zulk een ontslag terug te deinzen, indien het strafrestant nog vrij groot is. Op die wijze gaat een nuttige gelegenheid om delinquenten onder toezicht te houden met een sterke prikkel om zich goed te gedragen, verloren.

Onder de geïnterneerden bestond onzekerheid over de vraag, of de commandant over hen advies moest uitbrengen na verloop van één jaar na de uitspraak van het tribunaal, dan wel één jaar na het fiat. Deze vraag schijnt inmiddels in laatstbedoelde zin te zijn beslist.

Het is helaas onvermijdelijk, dat de ongelijkheid in de berechting in de kampen onrust wekt. Zulk een ongelijkheid is ook bij de gewone rechtspraak niet te vermijden. Daar betreft het echter meestal gevallen, die niet zo gemakkelijk met elkaar kunnen worden vergeleken. Bij de bijzondere rechtspleging vertonen evenwel de berechte zaken, althans op het eerste gezicht, dikwijls een vrij grote gelijkheid, vooral waar zij dienstneming betreffen. Dat twee gevallen nimmer geheel gelijk zijn, dat de rechter bij zijn uitspraak in belangrijke mate rekening pleegt te houden met de omstandigheden, waaronder de dader tot zijn handeling gekomen is, met de omgeving, waarin hij is opgegroeid, de motieven voor zijn dienstneming of andere vijandelijke daad, met de wijze, waarop hij zich in Duitse dienst gedragen heeft, het goede, dat tegenover zijn verkeerde daden staat, en meer van dergelijke factoren, plegen de gedetineerden zich onvoldoende te realiseren. Niettemin blijft het een feit, dat er in de bijzondere rechtspraak een veel grotere ongelijkheid bestaat dan in de gewone rechtspraak, al ware het slechts omdat een deel van de zaken door een tribunaal en een ander deel door een der bijzondere hoven wordt behandeld. Met het oog op de noodzakelijke snelheid van berechting moet men zich hierbij wel neerleggen, doch het blijft een bron van onrust en ontevredenheid, wanneer groepen van gedetineerden het gevoel hebben, dat zij op vrij willekeurige gronden ver-

wezen worden naar een college, dat de naam heeft strenger te zijn dan andere colleges, waarheen op het oog vrijwel gelijke zaken van anderen verwezen worden. Een duidelijke scheiding tussen zaken, welke door een tribunaal, en andere, welke door een hof dienen te worden behandeld, is echter helaas niet aan te geven. De commissie heeft wel de indruk, dat in sommige ressorten eerder zaken naar de tribunaal worden verwezen dan in andere. Overigens bestaan er ook tussen de tribunaal en hun kamers onderling en tussen de hoven en hun kamers onderling nog belangrijke verschillen, welke noch door de Hoge Autoriteiten, noch door de Bijzondere Raad van Cassatie geheel kunnen worden weggenomen.

In het bijzonder wordt door de veroordeelden en de geïnterneerden telkens gevraagd naar de kans op herziening van sententies en adviezen, gewezen in de eerste tijd na de bevrijding, daar het ook hun bekend is, dat in die tijd zwaardere straffen en langere interneringen werden uitgesproken dan later. Het is aan de commissie wel gebleken, dat in een aantal gevallen zulke sententies reeds door gratieverlening zijn gecorrigeerd, terwijl haar eveneens gevallen van vervroegd ontslag uit de internering bekend worden zijn, doch blijktbaar is deze herziening nog lang niet afgelopen.

Het contact tussen de gedetineerden en hun advocaten laat nog altijd te wensen over. Vooral het feit, dat de delinquenten dikwijls verblijven in kampen ver van hun woonplaats heeft soms ten gevolge, dat zij hun advocaat eerst kort vóór de berechting kunnen spreken.

Algemeen wordt onder de gedetineerden geklaagd over de lange tijdsduur, welke nu reeds verlopen is sedert hun arrestatie, zonder dat berechting heeft plaats gehad. Het is duidelijk, dat dit lange wachten de stemming onder de gedetineerden ongunstig beïnvloedt. Dat een late berechting ook wel voordeel kan opleveren i.v.m. de mildere beoordeling, welke tegenwoordig doorgaans plaats vindt, bedenkt men daarbij onvoldoende. Inmiddels is op 1 Augustus jl. de wet in werking getreden, welke het voor iedere gedetineerde mogelijk maakt een verzoek om invrijheidstelling bij het bijzonder gerechtshof (of, als de zaak reeds naar een tribunaal verwezen is, bij het tribunaal) in te dienen. Enkele weken daarna bleek aan de commissie, dat het bestaan van deze mogelijkheid nog niet in alle kampen voldoende bekend was. Zij richtte zich daarop tot de Minister. Zou het niet wenselijk zijn, zo vroeg zij, aan de gedetineerden een eenvoudig model-verzoekschrift te verstrekken of ter inzage te geven? Het was haars inziens de uitdrukkelijke bedoeling van de wetgever geweest, dat van de gelegenheid tot het indienen van een verzoek om invrijheidstelling op ruime schaal zou worden gebruikgemaakt, opdat alle ook maar enigszins dubieuze gevallen door de rechter kunnen worden beoordeeld.

De Minister antwoordde, dat het zijn verwondering had gewekt, dat de gedetineerden niet voldoende op de hoogte zouden zijn. De ervaring had nl. geleerd, dat de gedetineerden van de hen betreffende regelingen reeds op de hoogte plegen te zijn nog voordat deze in werking zijn getreden, terwijl ten overvloede ook nog door de kampcommandanten via de sociale verzorger of het kamphoofd aan de gedetineerden een desbetreffende mededeling was gedaan. De bedoeling van artikel 16 van het Besluit politieke delinquenten 1945, zoals dit thans luidt, is — zo meende de Minister — niet, dat iedere bewaarde maar een verzoek om invrijheidstelling indient, doch dat de rechter zich in die gevallen, waarin daartoe aanleiding bestaat, uitsprekt, of voor de bewaring (nog) voldoende grond bestaat. In verband daarmee was aan de kampcommandanten opgedragen zich in het algemeen te onthouden van iedere aanmoediging tot het indienen van zulke verzoekschriften. Niettemin wilde de Minister nog een nader onderzoek instellen; mocht blijken, dat in enig kamp de gedetineerden nog onvoldoende van de mogelijkheid tot het verzoeken van invrijheidstelling op de hoogte zijn, dan zou daaraan alsnog de nodige bekendheid gegeven worden.

De commissie kan niet nalaten op te merken, dat dit antwoord haar weinig bevredigd heeft.

Jeugdigen. Nog altijd bevond zich in de kampen, ook na 1 Juli jl., een vrij groot aantal jeugdige politieke delinquenten, wier berechting nog niet had plaats gevonden. Het streven om deze gehele categorie, voor zover zij niet voor vrijlating in aanmerking komt, vóór die datum te doen berechten, heeft dus geen volledig succes gehad. De commissie betreurt dit, doch begrijpt, dat het moeilijk was dit doel te bereiken.

Nog meer betreurt zij echter, dat nog altijd jeugdigen worden aangetroffen in gewone kampen. Er zijn wel speciale jeugdkampen ingericht, doch niet alle jeugdigen zijn daarheen overgebracht.

Voor zover zij wél in jeugdkampen zijn ondergebracht, heeft dit, naar de commissie meent, zeer gunstig gewerkt. Zij heeft de indruk, dat de proef, in deze kampen genomen, met een vrijer regime onder uitnemende leiding, geslaagd is. De kans om van deze jongelui flinke,

normale mensen te maken is in deze kampen in ieder geval onverschillig veel groter dan in de andere kampen, waar zij tussen grote groepen van ouderen verkeren.

Eerstige klachten hebben de commissie bereikt over de overplaatsing van een groep jeugdigen van Vught naar Standdaarbuiten. Zij heeft zich over deze overplaatsing verwonderd, daar het haar uit eigen aanschouwing bekend is, dat dit laatste kamp, bestaande uit een oude, beschadigde en slechts ten dele herstelde fabriek, vrijwel zonder omringend terrein, terwijl er in de omgeving weinig andere werkgelegenheid dan in de landbouw aanwezig is, voor dit doel zeer weinig geschikt is.

Vrouwengevangenis te Rotterdam. In de vrouwenafdeling van de strafgevangenis te Rotterdam waren ten tijde van het eerste bezoek der commissie ongeveer 80 gedetineerden opgenomen. Dezen waren daar opgepakt ten dele met 3 in cellen voor één persoon, ten dele met 8 in ruimten, welke bestemd waren voor 3 personen. De ventilatie liet natuurlijk veel te wensen over, vooral daar de ramen in deze cellen niet geopend kunnen worden; de ventilatie geschiedt alleen door een soort van roosters. Het was de commissie niet duidelijk, waarom al deze vrouwen, die geen van allen veroordeeld waren, niet in een kamp waren ondergebracht. In de gevangenis leefden zij geheel onder het gevangenisregime, dat aanzienlijk ongunstiger is dan dat in de kampen: veel minder vrijheid van beweging, geen pakjes, minder verdienste. Slechts in één opzicht was op dat ogenblik het gevangenisregime gunstiger, nl. op het gebied van het bezoek. En nu was het merkwaardigste van deze hele onbevredigende toestand, dat juist op dit gebied ten aanzien van deze politieke gedetineerden de minder gunstige regeling van de kampen werd toegepast!

Bij informatie deelde de Minister mede, dat deze vrouwen daar waren opgenomen op verzoek van de procureur-fiscaal, met het oog op het onderzoek in haar zaken. Echter zou worden nagegaan, welke van deze vrouwen naar een kamp konden worden overgebracht.

Ingevolge deze toezegging zijn, na een verdere aandrang van de zijde der commissie, inderdaad enige tientallen vrouwen overgebracht naar het kamp De Hoefslag. Bij een tweede bezoek van de commissie bleek het aantal gedetineerde vrouwen in de gevangenis echter al weer sterk gestegen te zijn, zodat de éénpersoons cellen toch nog in verscheidene gevallen door 3 en de iets grotere ruimten nog door 5 of 6 personen werden bewoond. Inmiddels was de bezoekregeling voor de kampen aanzienlijk verbeterd; desondanks bleek in deze gevangenis de oude, ongunstige regeling van de kampen nog te worden toegepast; de directeur wist van de verbetering niet af.

De commissie wil hierbij opmerken, dat de behandeling door het personeel volkomen correct was; zij kreeg van dit personeel een keurige indruk. Het behoort haars inziens echter niet voor te komen, dat niet veroordeelde vrouwen volkomen volgens het regime van de veroordeelden worden behandeld. Natuurlijk is het lastig in één gesticht twee verschillende regimes toe te passen. Indien het echter onmogelijk blijkt deze niet-veroordeelden over te brengen naar een voor haar geschikter verblijf, zal men toch niet mogen aarzelen om ook in de gevangenis zoveel mogelijk de Bewaringsregeling toe te passen. De beste oplossing zou echter zijn het overbrengen van bijna alle vrouwen (enkelen zullen wel enigszins geïsoleerd moeten blijven) naar een kamp. Ook in de kampen bevinden zich zware gevallen en ook in de gevangenis is volkomen isolatie niet door te voeren, tenzij men voor elke vrouw een eigen cel beschikbaar heeft, hetgeen echter niet het geval is.

Regime in de gevangenskampen. In de nieuwe, rechtstreeks onder Justitie ressorterende als gevangenis geclasseerde kampen is het regime nog niet overal hetzelfde. Blijkbaar is men er in het ene kamp minder goed dan in het andere in geslaagd zich los te maken van het oude gevangenisregime, dat in deze kampen niet bruikbaar is. Zo moesten in het kamp Beugelen de gevangenen, wanneer zij niet buiten werkten, dus ook op vrije dagen, in de tamelijk nauwe barakken blijven; zij werden dan slechts op bepaalde uren gelucht. Elders bleek men de gevangenen meer vrijheid te geven om zich binnen de omheining te bewegen.

Toekomst der kampen. Het is nu wel duidelijk, dat binnen korte tijd de meeste interneringskampen zullen zijn opgeheven. Over enige jaren zullen nog slechts weinige geïnterneerden zijn overgebleven, terwijl gedetineerden dan in het geheel niet meer zullen voorkomen. Er zullen dan nog enkele duizenden veroordeelden overblijven, ten dele in de van ouds bestaande strafgestichten, ten dele in de nieuw ingerichte kampen van Justitie. Er zal dan met de tenuitvoerlegging in kampen zoveel ervaring zijn verkregen, dat het mogelijk zal zijn, nieuwe richtlijnen voor ons strafstelsel aan te geven. De commissie stelt zich aanvankelijk voor, dat ook na het ontslag van de meeste politieke delinquenten deze kampen in gebruik zullen blijven, al zal er tegen die tijd wel het een en ander aan verbeterd moeten worden. Het systeem van werken in volledige gemeenschap, dat in de kampen wordt toegepast, zal ongetwijfeld moeten worden behouden en ook voor het verdere verblijf in de kampen zal een systeem van gemeenschap behouden moeten blijven. Een zekere mate van afzondering — welke thans nog geheel ontbreekt — zal op de duur echter wel onmisbaar blijken. Bij dit alles zal in het bijzonder gelet moeten worden op zorgvuldige selectie der gestraften. Het gevaar van besmetting is immers het grootste kwaad, dat uit gemeenschappelijke gevangenschap kan voortvloeien.

Nieuw is dit alles natuurlijk in het geheel niet. Wij kennen een dergelijk stelsel reeds lang in Veenhuizen. Het is echter nooit eerder in ons land op zo grote schaal toegepast. De commissie aarzelt niet als haar oordeel uit te spreken, dat op den duur de oude gevangenisgebouwen zo niet alle, dan toch voor het grootste gedeelte zullen moeten verdwijnen. Ondanks allerlei verbeteringen kan men ze nu eenmaal niet werkelijk geschikt maken voor een straf met opvoedende werking. Alleen reeds de deprimerende invloed, welke van deze gebouwen uitgaat, is voldoende om ze te veroordelen. Inmiddels kan er voorlopig van opheffing helaas nog geen sprake zijn. Wij zullen, zolang de na-oorlogse golf van criminaliteit niet voorbij is en zolang niet de grote meerderheid van de politieke delinquenten weer op vrije voeten is gesteld — en zowel het een als het ander zal jaren duren —, moeten voortsukkelen met ongeschikte gebouwen, die bovendien nog overbevolkt zijn. Men kan er zich echter over verheugen, dat er in deze jaren tegelijk geëxperimenteerd kan worden met een systeem van kampen, waaruit voor de verdere ontwikkeling van ons strafstelsel ongetwijfeld iets goeds kan voortkomen.

Slotbeschouwing. De commissie heeft in het voorgaande de stof lang niet uitgeput. Zij heeft zich moeten beperken tot een aantal opmerkingen omtrent hetgeen zij van haar ervaringen het belangrijkste achtte. Hetgeen zij heeft medegedeeld moge voldoende zijn om aan te tonen, dat de toestanden in de bewarings- en interneringskampen nog wel geenszins ideaal zijn, doch dat zij toch aanzienlijk zijn verbeterd. Onder deze omstandigheden acht de commissie het niet nodig aan haar verslag een bepaalde conclusie te verbinden. Zij meent, dat dit verslag, voor zoveel nodig, zou kunnen worden besproken bij de binnenkort te verwachten behandeling van de begroting van het Departement van Justitie voor 1948. Het zou aanbeveling verdienen, indien de Minister opmerkingen, waartoe het hem aanleiding mocht geven, in zijn Memorie van Antwoord betreffende dat hoofdstuk zou willen opnemen.

Aldus vastgesteld 27 October 1947.

TERPSTRA.

DONKER.

ROOLVINK.

TENDELOO.

WTTEWAALL VAN STOETWEGEN.

STOKVIS.

1)

1) Het lid der commissie de heer Sassen heeft wegens verblijf in het buitenland aan de vaststelling van dit verslag niet kunnen medewerken.

BIJLAGE 156

Memorie van Toelichting op het Tijdelijk Telegraaf-, Telefoon- en Radiobesluit (E 118)

(overgelegd door de heer H. J. van den Broek bij zijn verhoor op 7 September 1950)

Krachtens het bepaalde in het „Besluit op den bijzonderen staat van beleg” verkrijgt het militair gezag in het gebied, dat in dien staat is gekomen te verkeer, de beschikking over de telegrafien en telefonen alsmede over de inrichtingen in artikel 3ter van de Telegraaf- en Telefoonwet 1904 bedoeld.

Deze beschikking is echter zonder meer niet voldoende om te verzekeren, dat van deze verkeersmiddelen geen gebruik wordt gemaakt, welke strijdig is met 's Lands belang.

In 1939 werd het daarom noodig geacht al het telegrafisch en telefonisch verkeer, zoowel het openbare als het niet openbare te schorsen en werd aan het militair gezag overgelaten, naargelang de omstandigheden dit noodzakelijk maakten en gedoogden, ontheffing van het verbod tot gebruik van deze verkeersmiddelen te verleenen. Deze voorzorgsmaatregel was noodig voor den tijd, dat vijandelikheden verwacht konden worden.

De omstandigheden, die bij de bevrijding van Nederland vermoedelijk zullen worden aangetroffen, kunnen eischen, dat onnieuw door het militair gezag voor korteren of langeren tijd beperkingen in bovenbedoeld verkeer moeten worden opgelegd. Een algemeen schorsingsverbod schijnt op het oogenblik der bevrijding minder juist. Volstaan kan worden aan het militair gezag de bevoegdheid te geven om, wanneer dit noodig mocht blijken, het gebruik van deze verkeersmiddelen geheel of gedeeltelijk te schorsen. Uiteraard zal dat gezag bij het nemen van zulk een maatregel overwegen, dat het publiek belang in hooge mate eischt, dat regeeringstelegrammen en regeeringsgesprekken zoo snel mogelijk kunnen worden afgewikkeld.

Het Tijdelijk Telegraaf-, Telefoon- en Radiobesluit beoogt voorts om de hoog noodige voorzieningen te treffen, welke voor het beheer, de exploitatie en het instandhouden van de voor radiouitzendingen vereischte technische zendinginrichtingen alsmede voor de verzorging van de uitzendingen onmiddellijk na de bevrijding van Nederland noodig worden geacht.

Allereerst schijnt het noodig de verordening door den Rijkscommissaris uitgevaardigd en betrekking hebbende op den eigendom, het beheer en de exploitatie van de zendinginrichtingen in te trekken.

Daarmede kan echter niet worden volstaan. Bij gemis aan andere daarvoor technisch uitgeruste organisaties zal bij de bevrijding van Nederland het beheer, de exploitatie en het instandhouden van de technische zendinginrichtingen alsook van de radiodistributiecentrales voorloopig het best in handen kunnen worden gelaten of gegeven van het Staatsbedrijf van de Posterijen, Telegrafie en Telefonie.

Het schijnt echter mede onjuist het Staatsbedrijf „Rijksradio-omroep”, zij het dan ook na zuivering, één dag langer dan noodig te handhaven. Dit bedrijf heeft den vijand van dag tot dag ten aanhoore van geheel het Nederlandsche volk gediend.

Uiteraard kan met intrekking van de desbetreffende voorschriften van den vijand niet worden volstaan. Dat de omroep zoo spoedig mogelijk weer dient te functioneeren, is aan geen twijfel onderhevig. De vraag, welk gezag daarvoor en de wijze waarop de omroep verzorgd zal worden, de verantwoordelijkheid dient te dragen, dient echter geregeld te worden.

De ondergeteekenden zijn van oordeel, dat deze zorg en verantwoordelijkheid zoo spoedig mogelijk voor rekening van het burgerlijk gezag dient te komen en het militair gezag daarmede niet langer moet worden belast dan tot het oogenblik, waarop eerstgenoemd

gezag in staat is deze taak te vervullen. Uiteraard dient de bevoegdheid van het militair gezag om te voorkomen, dat niets kan worden uitgezonden, waardoor de openbare orde of de veiligheid van den staat in gevaar zou kunnen worden gebracht, onverzwakt te worden gehandhaafd.

Omtrent de wijze, waarop de omroep in den overgangstijd zal worden verzorgd, dient aan het bevoegde gezag de grootst mogelijke vrijheid te worden gelaten. In hoeverre en in welke mate daarbij onmiddellijk van de op 10 Mei 1940 bestaande omroeporganisaties zal worden gebruik gemaakt kan thans niet worden beslist. Een en ander beteekent allermintst een miskennis van den arbeid, dien de omroepverenigingen in het verleden hebben verricht en die de toets van een rechtvaardige critiek kan doorstaan. De erkenning van deze groote verdiensten mag echter niet ten gevolge hebben, dat thans reeds een beslissing wordt genomen over verschillende vraagpunten, die niet ten volle kunnen worden overzien. Of het mogelijk en raadzaam is aan de radiodistributiecentrales de vroeger ingenomen plaats in het omroepbestel te hergeven, is stellig aan twijfel onderhevig. Of het raadzaam is ten aanzien van de exploitatie van de zendinginrichtingen, thans in één hand gelegd, terug te keeren naar den vroeger bestaanden toestand, is mede een vraag, waarop wellicht in Nederland geheel onderscheiden antwoorden zullen worden gegeven.

En tenslotte is het zeer wel denkbaar, dat in Nederland ook verlangd wordt, dat met betrekking tot de organisatie van het omroepwezen maatregelen worden genomen, die een verder gaande splitsing keeren of waardoor die organisatie naar buiten meer als eenheid optreedt.

Het ontwerp beoogt verder alle machtigingen, die op grond van artikel 3ter van de Telegraaf- en Telefoonwet 1904 zijn verleend, in te trekken. Of deze machtigingen door den bezetter formeel zijn ingetrokken, dan wel feitelijk belet wordt daarvan gebruik te maken en of in een enkel geval daarvan nog gebruik kan worden gemaakt, is niet duidelijk. Evenmin kan worden overzien, of mischien nieuwe machtigingen werden verleend.

Hoe dit zij, het schijnt in ieder geval noodig te voorkomen, dat het militair gezag op dit stuk voor verrassingen wordt geplaatst en voor het feit zou komen te staan, dat onbekende personen of organisaties rechtsgeldig in het bezit van zend- of zendervergunningen zijn.

Eveneens is het gewenscht te voorkomen, dat de vroegere houders van distributiecentrales in den waan zouden komen te verkeer, dat zij in de gelegenheid zullen worden gesteld hun bedrijf weer uit te oefenen.

Wel is overwogen, of het wellicht bij het treffen van dezen maatregel aanbeveling verdient een onderscheid tusschen zender- en zendmachtiging te maken. Het antwoord daarop moet naar het oordeel van de ondergeteekenden mede ontkennend luiden. Of met name aan de kleine omroepverenigingen, aan wie zendtijd was verleend, opnieuw gelegenheid moet worden gegeven aan de radio-omroepverzorging deel te nemen en met name de uitzendingen van „Bloemendaal”, die tot voor kort geleden blijkbaar de gunst van den vijand genoten, zullen moeten worden toegelaten, zijn vragen, die pas later kunnen worden beantwoord. Ook ten aanzien van deze machtigingen zal pas in Nederland kunnen worden bepaald, of hetgeen de bezetter heeft vernietigd, volledig moet worden hersteld, zooals het in 1940 werd aangetroffen.

BIJLAGE 157

Rapport van de Radoraad van de Algemeene Synode der Ned. Hervormde Kerk

(Afkomstig uit het archief van de Zwitserse Weg)

GC 128.

HERVORMDE RADIORAAD

De door de Algemeene Synode der Ned. Hervormde Kerk ingestelde Radoraad is, na een aantal vergaderingen en besprekingen te hebben gehouden, tot de volgende samenvatting zijner opvattingen gekomen. Deze samenvatting bestaat uit een weergave van de opvattingen van de meerderheid van den Raad, gevolgd door een resumé van de afwijkende meening van een tweetal zijner leden ten aanzien van bepaalde vragen.

Kerk, Overheid en radio. De Kerk kan en mag niet lijdelijk blijven met betrekking tot de ontwikkeling op het gebied van den radio-omroep. De geestelijke en zedelijke waarden, welke haar zijn toevertrouwd, verbieden haar onverschillig te staan tegenover de wijze, waarop de radio-omroep — niet alleen uiting van wat er in het volk omgaat, doch tegelijkertijd machtig middel ter beïnvloeding van het volksleven — wordt gebruikt. Het besef van de beteekenis van de radio voor de zendingstaak, die zij heeft te vervullen, brengt haar tot deze houding.

Van deze houding zal de Kerk tegenover de Overheid hebben te getuigen, zoodra deze Overheid de regeling, van den radio-omroep ter hand gaat nemen.

Uit het bovenstaande blijkt een gewijzigd inzicht en in de taak van de Kerk en in de taak van de Overheid met betrekking tot den radio-omroep.

Overheid en radio. Wat de Overheid betreft, de vooroorlogsche situatie, waarbij de verzorging van den radio-omroep hoofdzakelijk aan het particulier initiatief werd overgelaten en de Overheid zich beperkte tot het weren van excessieve uitingen, zal — als niet alle teekenen bedriegen — niet gehandhaafd worden en behoort naar het inzicht van den Raad ook niet bestendig te worden. Het zou een verblijvend verschijnsel zijn, wanneer de Overheid blijf zou gaan geven zich positief verantwoordelijk te gevoelen voor de wijze, waarop de radio-omroep wordt gehanteerd, aangezien dat een teeken zou zijn van een gewijzigd inzicht in de roeping van de Overheid, welke roeping in het verleden te eenzijdig gesteld werd onder den eisch van neutraliteit. Thans gaan meer en meer de oogen ervoor open, dat de Overheid de ontwikkeling van het geestelijke en zedelijke leven van het volk, op straffe van ondergang, niet aan zichzelf mag overlaten, doch moet bevorderen, dat het aan zoo hoog mogelijke normen gaat beantwoorden. Dit geldt met betrekking tot den radio-omroep in het bijzonder, omdat er wel geen uitingsmiddel is, dat zoo rechtstreeks de massa bestrijkt. Het hier gestelde is niet en wil niet zijn een pleidooi voor een staatsomroep. De Overheid heeft op alle terrein de ontwikkeling der geestelijke en zedelijke waarden te bevorderen en te stimuleren. Zij dient dat te doen met name door inschakeling van hen, die van bedoelde waarden de dragers zijn. En zij dient waarborgen te scheppen tegen een onjuist gebruik — ook door de Overheid en haar organen zelve — van de macht, die zij als Overheid bezit. Zoo ware als uitvloeisel van dezen gedachtengang in het onderhavige geval een zelfstandig lichaam in het leven te roepen, waaraan door de Overheid het beheer van den radio-omroep zou kunnen worden opgedragen.

Kerk en radio. Ook het inzicht in de taak van de Christelijke Kerk met betrekking tot den radio-omroep is echter in de verstreken jaren gewijzigd en verdiept. De Christelijke Kerk moet begrijpen, dat het gewichtige stuk volksleven, dat zich rondom en in den radio-omroep concentreert, ook voor haar verantwoordelijkheid komt.

De hieruit voortvloeiende eisch van medezeggenschap ontmoet, als het goed is, den wensch der Overheid, om waarborgen in het leven te roepen tegen een mogelijk gebruik ten kwade van den radio-omroep, een mogelijkheid, die blijft bestaan, ook indien de Overheid de zorg voor den radio-omroep aan een speciaal daarvoor in het leven te roepen lichaam overdraagt.

Tot die waarborgen behoort een betrekken van de Christelijke Kerk in de leiding van den radio-omroep. Wanneer de vertegenwoordigers van de Kerk in het orgaan, dat de dagelijksche leiding van den radio-omroep ter zijde staat, stem hebben, mag men verwachten, dat

bij de bepaling van het beleid van den omroep met de geestelijke en zedelijke waarden, waarvan de Christelijke Kerk de draagster is, rekening zal worden gehouden. Wij ontveinen ons geenszins, dat het voor de Christelijke Kerk gevaren met zich kan brengen, wanneer zij aldus in de leiding van den omroep betrokken wordt. Tegenover die gevaren staan echter geweldige kansen. Wanneer zij zich uit vrees voor die gevaren zou willen onthouden, zou zij niet alleen die kansen prijs geven, doch ook schuldig staan, omdat zij ontrouw zou zijn tegenover wat zij als opdracht moet erkennen. Ook ter wille van de eenheid van het volk, die door een nationale omroeporganisatie zoozeer zal worden bevorderd, is de inschakeling van de Kerk van veel belang, omdat alleen dan ware volkseenheid is te verwezenlijken, wanneer de Kerk aan den opbouw daarvan mede-arbeidt.

Inhoud kerkelijke werkzaamheid op radio-gebied. De Christelijke Kerk behoort ervan doordrongen te zijn, dat zij, wanneer zij bij de leiding van den radio-omroep wordt betrokken, een taak te vervullen krijgt, die zij niet mag veronachtzamen.¹⁾

De belangstelling der Kerk voor den radio-omroep vindt haar grond en grens immers niet uitsluitend in de uitzendingen van godsdienstigen aard, maar richt zich in verband met den invloed, welke daarvan uitgaat op het geestelijke en zedelijke leven van het volk, op den radio-omroep in zijn geheel. De Christelijke Kerk heeft er niet alleen tegen te waken, dat de uitzendingen zich op een peil bewegen, dat schadelijk is voor het volksleven, doch zij moet haar invloed aanwenden om ook door den omroep Christus gestalte te geven in ons volksleven, waarbij zij met de reëel gegeven verhoudingen rekening zal hebben te houden.

Wat de engere taak van de Christelijke Kerk op het terrein van den radio-omroep betreft: de verzorging van de uitzendingen van kerkdiensten en van andere uitzendingen van godsdienstigen aard, behoort in het kader van den nationalen omroep aan de Kerk zelve te worden overgelaten, waarbij de Overheid slechts den eisch moet stellen, dat enerzijds wordt gewaarborgd, dat de onderscheidene Kerken en de voornaamste schakeeringen van het godsdienstige leven zich kunnen doen hooren, anderzijds bij de uitzendingen gewaakt wordt tegen bestrijding van andersdenkenden anders dan op principiele gronden en waardige wijze. Op deze wijze erkent de Overheid de fundamentele beteekenis van het Christendom voor ons volksleven, doet recht wedervaren aan de plaats, die de Kerken als draagster daarvan in het volksleven behooren in te nemen en vermijdt toch de gevaren, die rijzen bij een rechtstreeks van overheidswege bevorderen van het Christendom.

Conclusie I. De verantwoordelijkheid, die de Kerk blijkens het bovenstaande heeft te aanvaarden, zal zij geldend hebben te maken onverschillig welke beheersvorm voor den radio-omroep zal worden gekozen.

Dit wil echter niet zeggen, dat deze beheersvorm haar onverschillig mag laten.

Immers, slechts binnen het kader van één nationale omroeporganisatie kan de gewijzigde visie op de taak van de Overheid met betrekking tot den radio-omroep tot haar recht komen.

Daarenboven is de gedachte, dat de Kerk mede verantwoordelijk is voor den radio-omroep in zijn geheel, beter te realiseeren bij één omroeporganisatie dan onder de oude verhoudingen op radiogebied.

Zou men dan ook, tegen de verwachtingen en wenschen van den Raad in, tot deze verhoudingen willen terugkeeren, dan zal de Christelijke Kerk dit moeten ontraden en de stichting van één nationale omroeporganisatie bij de Overheid hebben te bepleiten. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat een nationale omroeporganisatie met afdelingen, overeenkomende met de vroegere omroepverenigingen, nauwelijks een verbetering zou zijn, aangezien daarbij de bezwaren, die den vroegeren toestand aankleefden, in wezen bestendig zouden worden.

Besprekingen N.C.R.V. en V.P.R.O. Deze conclusie, zoomede de andere hier ontwikkelde denkbeelden, zijn door vertegenwoordigers van den Radoraad besproken met vooraanstaande personen uit den kring der voormalige N.C.R.V. en V.P.R.O.

¹⁾ Het is niet voldoende, dat de uitzending van een behoorlijk aantal Kerkdiensten is voorzien.

Deze besprekingen zijn geboren uit den wensch van den Raad aantsonds de mogelijkheid af te snijden voor het ontstaan van het misverstand, dat niet voldoende waardeering zou bestaan voor hetgeen door de vroegere omroeporganisaties is verricht. Daarvan is geen sprake en mag geen sprake zijn, omdat de Christelijke Kerk te veel aan deze organisaties heeft te danken en zelf in het verleden te zeer in verantwoordelijkheidsbesef ten opzichte van den radio-omroep te kort geschoten is. Bovendien mag nooit worden vergeten, dat den vroegeren omroeporganisaties tijdens de bezetting zonder uitzondering onrecht is geschied en dat zij daarom aanspraak kunnen maken op rechtsherstel. De Overheid zal dit rechtsherstel moeten verleenen, hetgeen echter geenszins inhoudt, dat om die reden nu ook herstel van de vroegere omroepverhoudingen noodzakelijk is.

Juist ten aanzien van dit punt bleken in het bijzonder de personen uit den kring der v.m. N.C.R.V. een anderen gedachtengang te huldigen. Zij waren van oordeel, dat rechtsherstel slechts verleend kan worden geacht, indien de voor 10 Mei 1940 bestaande vereenigingen op precies dezelfde wijze weer kunnen gaan arbeiden. Daarna kan dan over eventuele hervormingen worden gesproken.

Ook de uit den kring der v.m. V.P.R.O. geraadpleegde personen brachten tegen de uiteenzettingen van den Raad verschillende bezwaren te berde. Bij hen viel de nadruk op de noodzakelijkheid „orthodoxe” en „vrijzinnige” uitzendingen *principieel* gescheiden te houden. Een standpunt, dat voor den Raad onaanvaardbaar is, omdat de verdeeldheid der Ned. Herv. Kerk daarmee principieel wordt gesanctionneerd en de mogelijkheid, dat de Kerk zich weer als Kerk gaat openbaren, wordt prijsgegeven.

Conclusie II. De taak, die op radio-gebied voor de Christelijke Kerk komt te liggen, dient in oecumenisch verband ter hand te worden genomen.

Besprekingen met de kerken. Ten einde dezen bij den Raad sterk levenden wensch te effectueeren, heeft hij contact gezocht met enkele vooraanstaande personen uit de Doopsgezinde Broederschap, de Remonstransche Broederschap, de Evangelisch-Luthersche Kerk en Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband, alle kerken, die in het verleden hebben getoond voor oecumenische samenwerking open te staan.

Bij deze bespreking is wel gebleken, dat er bij de geraadpleegde personen bereidheid bestond tot zeer serieuze overweging van de door den Raad uiteengezette voorstellen. De Raad ontveinst zich niet, dat hier slechts van een zeer algemeene en zeer voorloopige instemming sprake was, maar hij is toch van oordeel, dat voortzetting van deze besprekingen alleszins gewenscht moet worden geacht en zoo mogelijk naar verbreding daarvan moet worden gestreefd. Hij is dan ook met de hierboven bedoelde personen overeengekomen, dat deze met de bevoegde instanties uit eigen kring zullen overleggen om te komen tot een benoeming van officieele vertegenwoordigers der kerken, die dan door den Raad tot nadere besprekingen zullen worden uitgenoodigd.

Conclusie III. Indien de vroegere omroepverhoudingen zouden worden hersteld, zullen de in oecumenisch verband samenwerkende

kerken zich zelfstandig tot de Regeering moeten wenden en — op grond van de argumenten hiervoren ontwikkeld —, eigen zendtijd moeten aanvragen, in verhouding tot de plaats, die haar in het volksleven toekomt.

Conclusie IV. Zou een optreden in oecumenisch verband te dezer zake niet mogelijk blijken, dan zal de Nederl. Hervormde Kerk zich zelfstandig met zoodanige aanvraag tot de Regeering moeten wenden.

De Raad spreekt met nadruk als zijn oordeel uit, dat hij het diep zou betreuren, indien een dergelijke stap noodzakelijk zou worden.

Wel verre van een Nederlandsch Hervormde Omroeporganisatie na te streven, geeft hij de voorkeur aan verwezenlijking van de in het rapport ontwikkelde denkbeelden. Blijkt dit evenwel niet mogelijk, dan kan van de Nederlandsch Hervormde Kerk niet worden verlangd, dat zij zich neerlegt bij verhoudingen, welke haar beletten haar verantwoordelijkheid voor de radio-omroep te belevan. Zij is dan gedwongen een Nederlandsch Hervormde Omroeporganisatie met eigen zendtijd na te streven, omdat zij binnen het kader van particuliere omroeporganisaties haar taak ten opzichte van den radio-omroep niet kan vervullen, zooals deze behoort te worden vervuld. Immers van een verantwoordelijkheid voor den radio-omroep in zijn geheel kan bij herstel van de vroegere verhoudingen geen sprake zijn, terwijl de Kerk in haar zendingstaak wordt belemmerd, wanneer zij de zuiver godsdienstige uitzendingen binnen het kader van de vroegere omroeporganisaties met de daaraan verbonden beperkingen zou moeten verzorgen. Bovendien zal de Kerk met haar uitzendingen een ruimer terrein willen bestrijken dan dat van kerkdiensten alleen en dientengevolge een essentieel deel van de taak tot zich willen trekken, welke in het verleden door de N.C.R.V. en V.P.R.O. werd vervuld.

Minderheidsstandpunt. Het viertal conclusies, hierboven vermeld, geeft, zooals in den aanvang gezegd, het standpunt van de meerderheid van den Raad weer.

Een tweetal van zijn leden, ofschoon zich met vele der weergegeven beschouwingen kunnende vereenigen, neemt ten aanzien van bepaalde vragen een afwijkend standpunt in.

Een lid is van oordeel, dat het niet juist is thans reeds voorkeur uit te spreken voor één nationale omroeporganisatie. Afgewacht dient te worden, welke plannen de Regeering ter zake heeft. Dit lid wil wel aan de Kerk eigen zendtijd gegeven zien voor kerkdiensten en godsdienstige uitzendingen, één en ander echter voorloopig binnen het raam van de omroeporganisaties, zooals deze voor den oorlog bestonden. Hij vermag niet in te zien, dat dit de Kerk in haar zendings-taak kan belemmeren, omdat de vroegere omroeporganisaties niet voor bepaalde volksdeelen waren bestemd, doch zich tot het geheele volk richtten. Het andere lid, dat een afwijkend standpunt inneemt, acht wel een nationalen omroep gewenscht, doch is van oordeel, dat het vrijzinnig protestantisme een zoodanig eigen karakter heeft, dat het ook in de radio een zelfstandig orgaan noodig heeft om zijn roeping in het volksleven te kunnen vervullen.

De Raad legt hierbij deze samenvatting van zijn opvattingen, dit rapport van zijn bemoeiingen, de conclusie, waartoe hij is gekomen, aan de Synode voor met het verzoek den Raad te machtigen langs den in dit geschrift aangegeven weg verder te arbeiden.

BIJLAGE 158

Stukken betreffende de oprichting van de stichting „Radio Nederland in den overgangstijd”

A

REDE VAN Prof. Ir. W. SCHERMERHORN,
OP 27 JULI 1945

*(Overgelegd door de heer J. B. Broeks bij zijn verhoor
op 14 September 1950)*

Luisteraars, welk een bijzondere en toch aan den anderen kant ook weer opbouwende plaats de radio in het leven van het volk is gaan innemen, heeft de achter ons liggende bezettingstijd ons overduidelijk getoond.

Naast de pers is de radio voor velen een geleidingsdraad geworden, waardoor een deel van den stroom van menselijk leven tot hen vloeit, waardoor zij deel hebben aan het geheel van geestelijke, culturele en ook zakelijke elementen, die door machtige organen in den radio-omroep worden gelegd.

De bezetter heeft het ons niet gemakkelijk gemaakt en menigeen heeft herinneringen aan in de meest zonderlinge houdingen luisteren naar een, op een vreemde plaats verborgen, toestel. Wij konden blijkbaar van dezen geleidingsdraad naar den goeden kant van de wereld geen afstand doen.

Menigeen heeft erop geleefd en anders, wanneer hijzelf niet tot de bevoorrechte radio-bezitters behoorde, geteerd op den arbeid van tallozen, die met gevaar voor eigen veiligheid voor de verspreiding van het nieuws in gedrukte bladen en gecyclostyleerde bulletins hebben gezorgd.

Vandaag aan den dag, nu alle storingszenders weer weggefallen zijn, heeft de radio-omroep iets van haar opwindend karakter van den bezettingstijd verloren, heeft zij haar oude vertrouwde plaats weer ingenomen. Ieder Nederlander begrijpt, dat dit niet zoo is. Ook op het gebied van den omroep vertoont ons nationale leven nog alle kenmerken van den overgang van oorlog naar vrede.

Wij zien de legerauto's nog langs onze wegen snorren, ons spoorwegverkeer komt, ondanks enorme inspanningen, slechts kreunend overeind, maar het komt er. Zoo zoekt het leven van ons volk nog traag en moeizaam naar normale vormen. Zoo is het ook met allerlei zaken, waarvan men misschien zou kunnen aannemen, dat zij in een sneller tempo gelijkvormig zouden kunnen worden gemaakt aan hetgeen vóór 1940 bestond.

Overal en op elk terrein streeft men naar herstel en toch is het noodzakelijk daarbij op verschillende gebieden eenigszins gelijken tred te houden. Dit geldt ook voor de radio. De omroep is na den oorlog in eerste instantie geregeld krachtens het Tijdelijk P.T.T.-Besluit en is in handen van het Militair Gezag gesteld. Dat beteekende, dat de geheele radio-omroep verzorgd werd door den Staat, een vorm, die diametraal staat tegenover het omroepbestel van vóór '40; een vorm ook, waarvan wij gerust durven zeggen, dat de groote meerderheid van het Nederlandsche volk deze niet blijvend zou wenschen. De staatsradio van „Herrijzend Nederland” was dan ook alleen bedoeld voor de eerste periode na de bevrijding.

De Regeering meent, dat hieraan thans een einde dient te komen en dat de regeling van den omroep weer in handen dient te worden gelegd van een orgaan, dat in het bijzonder in zijn geestelijke werking, zooals deze in het omroepprogramma tot uitdrukking komt, een groote onafhankelijkheid tegenover den Staat moet bezitten.

De Regeering heeft voor de vraag gestaan, of de weg hiertoe zonder meer zou moeten leiden via de tot 1941 functioneerende Radio-Omroepverenigingen. Dit leek een voor de hand liggende methode, die echter naar de meening van de Regeering voor den thans nog bestaanden overgangstijd bezwaren heeft, die grooter zijn dan de voordeelen, die eruit zouden voortvloeien.

Ook de 4 algemeene Omroepverenigingen zelf hebben zich in het laatste jaar van de bezetting, onder leiding van Prof. Mr. J. Oranje, beraden over den voor deze Omroepverenigingen wenschelijken gang van zaken. Prof. Oranje ging daarbij van de ook door ons aanvaarde gedachte uit, dat het gewenscht zou zijn, zoo weinig mogelijk vooruit te loopen op de toekomstige beslissing, die de eerste door het volk gekozen volksvertegenwoordiging over het definitieve bestel van den Nederlandschen Omroep zal moeten nemen.

Immers, dat hierover opnieuw zal moeten worden gesproken op grond van bezwaren, die in den loop der tijden en vooral gedurende

de bezetting, tegen de oude constructie zijn gerijpt, is een algemeen bekend verschijnsel.

Bijna allen zijn het er echter over eens, dat Nederland een omroep slechts dan als een nationale kan beschouwen, indien daarin de geestelijke en maatschappelijke stroomingen redelijkerwijs tot hun recht komen, d.w.z. zij een eigen bijdrage tot den Omroep leveren.

De groote vraag zal daarbij zijn, of de beddingen, waarlangs deze stroomingen tot hun recht komen, nog op de beste wijze worden gevonden in de bestaande Omroepverenigingen, of dat hiervoor nieuwe organen worden gewenscht.

Met betrekking tot godsdienstige uitzendingen kan al wel worden gezegd, dat b.v. in de kringen van de Ned. Hervormde Kerk stemmen opgaan, die andere wegen willen inslaan, terwijl ook ten aanzien van het tot gelding komen van maatschappelijke inzichten niet alle groepen vóór den oorlog geheel bevredigd waren.

Hoe het ook zij, het is niet aan deze Regeering, hierover thans voorstellen te doen. Wij hebben slechts rekening te houden met de feiten, zooals zij aanwezig zijn, aan den eenen kant bestaande organisaties, aan den anderen kant wenschen van anderen, om hun stem in een ander verband te doen hooren.

Daarnaast is echter op het oogenblik van het grootste belang de wijze, waarop de Nederlandsche Omroep tegenover het buitenland optreedt.

De radio-omroep heeft niet alleen een woord te spreken, dat een bepaalde groep van luisteraars vertrouwd in de ooren klinkt en hun leven in die vertrouwde sfeer opbouwt, het gaat er ook om in hoeverre de radio-omroep een verantwoorde nationale manifestatie van ons geheele culturele en geestelijke leven is.

Juist in dezen overgangstijd dient hierop met grooter zorgvuldigheid te worden gelet dan vóór den oorlog geschiedde. De wereldomroep is bij het oude bestel eigenlijk nooit volledig tot stand kunnen komen.

Rapporten zijn hierover verschenen, brokstukken van een wereldomroep zijn door Omroepverenigingen verzorgd, doch een opbouw van dezen wereldomroep, zooals wij dien in dezen bezettingstijd uit buitenlandsche omroepen hebben leeren kennen en waardeeren, is in Nederland niet tot stand kunnen komen langs de wegen, die men beschikbaar had.

De Regeering meent, dat hier in de allernaaste toekomst een taak voor den Omroep is weggelegd, die speciale organisatie en zorg vereischt.

Het geheele veld van overwegingen overziend, heeft de Regeering gemeend, de oplossing te moeten vinden in de oprichting van een tijdelijke Stichting „Nederlandsche Radio-Omroep in overgangstijd”.

In het Bestuur van deze Stichting worden in de eerste plaats 5 leden aangewezen; uit het Bestuur van ieder der 5 omroepverenigingen één. Zij worden in het Stichtingsbestuur benoemd op grond van hun kwaliteit van Bestuurslid eener Omroepvereniging. Door hun activiteit in het Stichtingsbestuur kunnen de Omroepverenigingen hun wil tot samenwerking tot uitdrukking brengen en tevens mag worden aangenomen, dat zij ervoor zullen zorgen, dat de overwegingen, zooals die voor de Omroepverenigingen bij alle problemen gelden, bij de beslissingen van het Stichtingsbestuur behoorlijk tot hun recht komen.

Naast deze Bestuursleden van Omroepverenigingen zullen worden uitgenoodigd om toe te treden tot de Stichting: iemand, behoorende tot het katholieke volksdeel, de voorzitter van de interkerkelijke radio-commissie, een vooraanstaand sociaal-democraat en de voorzitter van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen.

Een verschil van inzicht tusschen de Regeering en Prof. Oranje inzake het te voeren beleid tegenover de bestaande organisaties op omroepgebied, zonder dat dit nu direct een politieke kwestie betrof, heeft de Regeering doen besluiten van het aanvankelijk voornemen, om de leiding van deze Stichting aan Prof. Oranje op te dragen, af te zien.

De Regeering betreurt dezen gang van zaken en vertrouwt, dat het mogelijk zal zijn de ruime ervaring van Prof. Oranje op radio-gebied in andere hoedanigheden buiten de sfeer, waarin deze situatie zich helaas ontwikkelde, aan het algemeen belang dienstbaar te maken.

De Regeering acht zich intusschen gelukkig, dat Mr. L. A. Kesper, Griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en waarnemend Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken, zich bereid heeft verklaard om het voorzitterschap van het Stichtingsbestuur te aanvaarden en zich voor de komende periode volledig te wijden aan deze moeilijke taak.

De Regeering vertrouwt, dat hij op zoodanige wijze leiding in deze moeilijke materie zal weten te geven, dat aan de eischen, die het nationale leven in overgangstijd aan het Omroepbestel stelt, wordt voldaan, terwijl tegelijk met de rechten der Omroepverenigingen op zoodanige wijze rekening wordt gehouden, dat, indien het Nederlandsche Volk wenscht het Omroepbestel van vóór den oorlog ongewijzigd te handhaven, dit zonder overmatige moeilijkheden mogelijk zal blijken te zijn.

De vorige Regeering had het voornemen een Commissie voor den Omroep in te stellen, onder voorzitterschap van Prof. Oranje, die vóór de bevrijding was aangewezen als Regeeringscommissaris voor den Omroep.

Het huidige kabinet heeft echter gemeend, noch de constructie met den Regeeringscommissaris, noch die van een commissie, noch die van een Federatie van Omroepverenigingen, zooals door deze lasten was voorgesteld, te kunnen aanvaarden.

Zij is overgegaan tot de vorming van bovengenoemde Stichting met een nieuwe samenstelling van het Bestuur.

Aan deze gewijzigde uitvoering ligt geen verschil van politiek inzicht met de vorige Regeering ten grondslag. Het verschil is alleen een gevolg van een ander antwoord op de vraag: door welken practischen maatregel men op de beste wijze het beoogde doel bereikt, n.l. de instelling van een Omroep, die in den overgangstijd als geheel naar buiten optreedt, terwijl toch de geestelijke en maatschappelijke stroomingen hierin, zonder invloed van staatswege, volledig tot hun recht kunnen komen.

De Regeering vertrouwt verder aan het Bestuur van de Stichting ook de liquidatie toe van den in den bezettingstijd gestichten en inmiddels opgeheven Nederlandschen Radio-Omroep.

Ook hierbij zal zij nog talrijke praktische moeilijkheden ontmoeten. Wij vertrouwen, dat het Stichtingsbestuur daardoor zal bijdragen tot het herstel van de rust in de Hilversumsche Omroepwereld.

Ik ben mij bewust, dat ik verschillende moeilijkheden van internen aard, voor een gedeelte bepaald door persoonlijke verhoudingen, niet heb behandeld. Het is aan het bestuur van de Stichting om daarvoor een oplossing te vinden en deze Stichting moet in de eerste plaats de benoeming van de dagelijksche leiding en de directie van den Omroep worden toevertrouwd, waarbij het zonder twijfel eveneens met geestelijke en maatschappelijke stroomingen rekening zal houden.

Voor de samenstelling van het Omroep-programma zullen Com-

missies van Advies worden benoemd, waarvan de bevoegdheden eveneens door het Stichtingsbestuur zullen moeten worden geregeld.

Wel geeft de Regeering daarbij gaarne als richtlijn, dat het de beoelening is, aan geestelijke en maatschappelijke stroomingen zoover zelfstandigheid te verleen, als met de samenstelling van een goed harmonisch en technisch verantwoord programma in overeenstemming is te brengen.

Nederland kende geen staatsdwang op geestelijk gebied. Vijf jaren lang hebben wij ons daartegen verzet en duizenden hebben er in ons vaderland hun leven voor gelaten. De Regeering is zich bewust, dat zij dit kostbare goed der geestelijke vrijheid angstvallig heeft te bewaren. Ook al vraagt deze overgangstijd een bijzondere oplossing voor den radio-omroep, wij mogen daarbij deze geestelijke vrijheid nooit uit het oog verliezen.

Daarom treft men in het Stichtingsbestuur geen vertegenwoordigers van de Regeering aan. Zij heeft zich ertoe beperkt te bepalen, dat vertegenwoordigers van de Departementen van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Binnenlandsche Zaken steeds de bevoegdheid bezitten de vergaderingen van het Stichtingsbestuur bij te wonen, zonder daarin een stem te hebben.

Wij zijn ons bewust, dat de geschetste oplossing in die kringen, welke, zij het om verschillende redenen, meenen, dat alleen de integrale terugkeer van de oude Omroepverenigingen binnen den kortst mogelijken tijd de eenige bevredigende oplossing is, geen bevrediging zal kunnen wekken, evenmin bij hen, die in een staatsomroep heil zien, maar wij houden ons ervan overtuigd, dat de groote schare van luisteraars, wanneer straks het Eindhovensche „Herrijzend Nederland” zijn taak zal hebben volbracht, een taak, die zij onder moeilijke omstandigheden met succes vervulde, en de geheele installatie in Hilversum door de Stichting opnieuw in gebruik zal zijn genomen, op een wijze zooals de Regeering zich deze denkt, d.w.z. door samenwerking van de door de Overheid gebundelde vrije krachten uit ons volksleven, deze wijze voor den overgangstijd bevrediging zal schenken en de rustige sfeer bevordert, waarin plannen kunnen worden voorbereid voor de definitieve structuur van het Omroepbestel in Nederland.

Deze Regeering zal tot den aangevulden Radoraad het verzoek richten plannen hiervoor in studie te nemen, teneinde t.z.t. daarover aan haar advies te kunnen uitbrengen.

Wij twijfelen er niet aan, of aldus zal ook op het terrein van den radio-omroep een weg worden gevonden, waarlangs wij het goede uit het verleden zullen weten over te dragen in een nieuwen tijd, aldus herstel en vernieuwing met elkaar vereenigend op een wijze, die voor de werking van dit bij uitstek cultureele instrument in ons volksleven van nut kan zijn niet alleen, maar geestelijk en sociaal tot zegen zal strekken.

Ik dank U.

B

AFSCHRIFT VAN DE STICHTINGS-ACTE, ZOOALS DIE DOOR DE REGEERING IS VASTGESTELD VOOR DEN RADIO-OMROEP IN OVERGANGSTIJD

(Overgelegd door de heer J. B. Broeks bij zijn verhoor op 14 September 1950)

Heden den acht en twintigsten Juli negentienhonderd vijf en veertig verscheen voor mij, Meester Constant Hubert Clemens Marie Martens, notaris ter standplaats 's-Gravenhage:

de Heer Meester Doctor Hendrik Jan Reinink, ambtenaar van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, wonende te 's-Gravenhage, volgens zijn verklaring in dezen handelende als mondeling gemachtigde van Zijne Excellentie den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Professor Doctor Gerrit van der Leeuw, wonende te 's-Gravenhage, mij notaris bekend.

De comparant verklaarde bij dezen uit de geldmiddelen van 's-Rijks schatkist af te zonderen een bedrag van énhonderd gulden en daarmee in het leven te roepen een stichting „Radio Nederland in den Overgangstijd”, voor welke stichting deze acte zal gelden als Stichtingsacte onder bepaling, dat zij geregeerd zal worden door de navolgende

Statuten

Naam en zetel. De Stichting draagt den naam van „Radio Nederland in den overgangstijd” (bij afkorting „Radio Nederland”) en is gevestigd te 's-Gravenhage.

Doel. De stichting heeft ten doel de uitzending van den radio-omroep, zoowel die bestemd voor het binnenland als die bestemd voor het buitenland, te regelen en algemeene richtlijnen vast te stellen, volgens welke de uitzendingen zullen geschieden en volgens welke het bedrijf van den Omroep zal worden beheerd.

Duur. De Stichting wordt aangegaan voor een tijdvak, dat eindigt zes maanden na den dag, waarop het omroepbestel door den wetgever definitief zal zijn geregeld.

Geldmiddelen. De geldmiddelen der Stichting worden behalve door het Stichtingskapitaal gevormd:

- a. door bijdragen uit de opbrengst van de van Rijkswegen te heffen retributie wegens het gebruik van radio-ontvanginrichtingen;
- b. door suppletoire bijdragen uit de Rijkschatkist.

Bestuur. De Stichting wordt bestuurd door een bestuur van ten minste negen leden.

Deze worden door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen benoemd en ontslagen.

Aan het Stichtingsbestuur kunnen adviseerende leden worden toegevoegd.

De vergaderingen van het bestuur kunnen steeds door de Ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Binnenlandsche Zaken of hun vertegenwoordigers worden bijgewoond.

De leden van het Bestuur hebben, behoudens ontslag door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, zitting voor den tijd van den duur van de Stichting. Het bestuur is verantwoor-

ding van zijn handelingen verschuldigd aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en brengt telkens na drie maanden rapport uit aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Bedrijfsraad. De bedrijfsvoering van den Omroep berust bij een bedrijfsraad, samengesteld uit een programmadirecteur, een technisch directeur en een administratieven directeur. Deze directeurs

worden door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen benoemd en ontslagen.

Aan den Bedrijfsraad kunnen door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen adviseerende leden worden toegevoegd.

De Bedrijfsraad volgt de aanwijzingen op, hem door den Voorzitter van het Stichtingsbestuur gegeven.

De Bedrijfsraad is verantwoordig verschuldigd aan het Stichtingsbestuur en brengt maandelijks aan dat bestuur rapport uit.

C

(Overgelegd door de heer J. B. Broeks bij zijn verhoor op 14 September 1950)

V.A.R.A.-Hilversum

Eenige beschouwingen omtrent de verschillen tusschen de door den Minister-President, Prof. Ir. W. Schermerhorn, in zijn radiorede van 27 Juli 1945 in uitzicht gestelde stichting „Nederlandsche Radio Omroep in overgangstijd” en de stichting „Radio Nederland in den Overgangstijd”, zoals deze blijkt de Stichtingsacte van 28 Juli 1945 tot stand gekomen is.

Prof. Schermerhorn d.d. 27 Juli 1945:

I. De omroep is „in handen van het Militair Gezag gesteld”.

„Dat beteekende, dat de geheele radio-omroep verzorgd werd door den Staat”, een vorm, „waarvan wij gerust durven zeggen, dat de groote meerderheid van het Nederlandsche volk deze niet blijvend zou wenschen”. „De Regeering meent” dan ook, „dat de omroep in handen dient te worden gelegd van een orgaan, dat..... een groote onafhankelijkheid tegenover den Staat moet bezitten”.

De Stichtingsacte d.d. 28 Juli 1945:

De stichtingsacte roept in het leven een volledigen staatsomroep. Immers, het is een stichting van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen: de geldmiddelen worden beschikbaar gesteld door het Rijk; de negen bestuursleden worden benoemd en ontslagen door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen; de vergaderingen kunnen worden bijgewoond door twee ministers of hun vertegenwoordigers; de stichting is verantwoording verschuldigd aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en brengt den Minister elke drie maanden rapport uit; de directeurs worden door dezen minister benoemd en ontslagen.

II. „Bijna allen zijn het er echter over eens, dat Nederland een omroep slechts dan als een nationale kan beschouwen, indien daarin de geestelijke en maatschappelijke stroomingen redelijkerwijze tot hun recht komen, d.w.z. een eigen bijdrage tot den omroep leveren”. En elders: Voor de samenstelling van de omroepprogramma's geeft de Regeering gaarne als richtlijn dat het de bedoeling is „aan geestelijke stroomingen zoover zelfstandigheid te verleenen, als met de samenstelling van een goed harmonisch en technisch verantwoord programma in overeenstemming is te brengen.”

Hiervan is in de stichtingsacte niets terug te vinden. Er is geen enkele zekerheid geschapen, dat de geestelijke en maatschappelijke stroomingen tot hun recht kunnen komen. Alles is daarbij dus afhankelijk van de welwillendheid van het stichtingsbestuur.

III. In het bestuur van de stichting worden in de eerste plaats benoemd vijf leden, aangewezen uit de besturen van de vijf omroepverenigingen, „uit het Bestuur van ieder der 5 Omroepverenigingen

één”, en voorts zullen worden uitgenoodigd om toe te treden tot de stichting „iemand behoorende tot het katholieke volksdeel, de voorzitter van de Interkerkelijke Radio-Commissie, een vooraanstaand sociaal-democraat en de voorzitter van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen”.

De stichtingsacte spreekt slechts van een bestuur van ten minste negen leden, die door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen worden benoemd en ontslagen. Van enig recht van de omroepverenigingen op een zetel in het stichtingsbestuur is dus geen sprake. De heer Kesper wees er op, dat in tegenstelling tot hetgeen de Minister voor de microfoon had medegedeeld, het bestuur van de stichting niet zou bestaan uit 10 leden, maar uit 11 leden. Er zal eveneens worden opgenomen een vertegenwoordiger van Radio Oranje, waarvoor genoemd werd: Mr. L. de Jong.

IV. Aan de stichting „moet in de eerste plaats de benoeming van de dagelijksche leiding en de directie van den omroep worden toevertrouwd, waarbij zij zonder twijfel eveneens met geestelijke en maatschappelijke stroomingen rekening zal houden”.

Van dagelijksche leiding wordt in de stichtingsacte in het geheel niet gesproken. Integendeel, alle macht wordt in handen gelegd van den voorzitter. Er staat immers: „De bedrijfsraad volgt de aanwijzingen op, hem door den voorzitter van het stichtingsbestuur gegeven”.

Omtrent den bedrijfsraad is bepaald, dat deze bestaat uit een programma-directeur, een technischen directeur en een administratieven directeur, en voorts „deze directeurs worden door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen benoemd en ontslagen”.

Volledigheidshalve wijzen wij er nog op, dat Mr. Kesper heeft medegedeeld, dat dit een fout is in de stichtingsacte, daar benoemingen en ontslagen van de directeurs door het bestuur van de stichting zouden geschieden. Weliswaar moet ook bij deze benoeming met geestelijke en maatschappelijke stroomingen rekening worden gehouden, maar reeds thans zijn door Mr. Kesper de drie directeurs benoemd, onder nadere goedkeuring van het stichtingsbestuur weliswaar maar zonder dat er van overleg met de vertegenwoordigers van deze stroomingen sprake is geweest.

V. „Voor de samenstelling van het omroep-programma zullen commissies van advies worden benoemd, waarvan de bevoegdheden eveneens door het stichtingsbestuur zullen worden geregeld.”

Hieromtrent is in de stichtingsacte niets bepaald.

VI. „De Regeering vertrouwt verder aan het bestuur van de stichting ook de liquidatie toe van den in bezettingstijd gestichten en inmiddels opgeheven Nederlandschen Radio-Omroep”.

Hieromtrent is in de stichtingsacte niets te vinden.

De Heer Kesper deelde inmiddels mede, dat hem als persoon de liquidatie van den Nederlandschen Radio-Omroep was opgedragen.

BIJLAGE 159

Toespraak van H.M. Koningin Wilhelmina over Radio Oranje op 2 September 1943, om 7.15 p.m. B.S.T.

BENOEMING Mr. BURGER ALS MINISTER ZONDER
PORTEFEUILLE

Landgenooten in Nederland,

Nadat ik einde April tot U sprak, heb ik de ontwikkeling der gebeurtenissen thuis met de meeste aandacht en nauwgezetheid gevolgd.

Ik breng hulde aan allen, die in welken vorm ook de heilige zaak onzer vrijheid hebben gediend, steeds met achterstelling van iedere andere overweging.

Hulde aan de helden, die tot zelfs hun leven daarvoor veil hadden.

Waar ik mij van ganscher harte tracht te verplaatsen in Uw bitter lijden en Uwe zware beproevingen, daar dank ik, met U, God voor de eensgezindheid en de kracht, welke thans naar voren komen in dit jongste tijdperk onzer historie, hetwelk zeker niet onderdoet voor onze 80-jarige worsteling voor gewetensvrijheid in het verleden.

Ook in Uw voldoening en diepe blijdschap hierover deel ik van ganscher harte.

Met U besef ik, dat zij de vernieuwing voortbrengt, die den grondslag zal vormen, waarop het gebouw onzer toekomstige vrijheid zal rusten en de voortstuwende kracht voor alle verdere ontwikkeling en ontplooiing.

Overtuigd, dat alleen hij, die strijdend Nederland van eigen aanschouwen en door eigen ondervinding kent, ten volle beoordeelen kan, welke maatregelen voorbereid moeten worden voor het oogenblik der bevrijding, is Mr. Burger, die Nederland den 5den Mei verliet, als Minister zonder portefeuille in het Kabinet opgenomen.

Zijn voorlichting zal ten opzichte van Nederland op ieder terrein van bijzondere waarde zijn.

Landgenooten, wij voelen de ure onzer bevrijding naderen, en, al kan op dit oogenblik niemand voorspellen wanneer zij zal aanbreken, het is met haar gelijk met de belofte der komende lente, met haar nieuwe leven, — vóór zij er nog is, voelen wij haar op ons afkomen en ademen wij haar in met volle teugen en onbeschrijflijk verlangen.

Ik wil U thans enkele mededeelingen doen omtrent hetgeen er hier wordt voorbereid voor het tijdstip Uwer bevrijding en omtrent de eerste te treffen maatregelen, voor zoover zulks mogelijk is, omdat ook de vijand mijn woorden beluistert.

Een aanzienlijk aantal landgenooten is opgeleid voor de uitvoering van den reeds eerder door mij genoemden staat van beleg.

Zij zullen, onder de leiding van een militair, belast worden met de uitoefening van het militair gezag.

Dit militair gezag zal op het uur der bevrijding aanwezig zijn.

Het is voorzien van instructies omtrent de herleving van een gesaneerd burgerlijk gezag.

Gezien hun opleiding en hun geestesgesteldheid zullen zij in den waren zin des woords Uw eerste bevrijders zijn.

Zij komen als vrienden en helpers tot U; allen, die van goeden wille zijn, zullen zich veilig kunnen voelen en aan het werk gaan voor den opbouw van het vaderland.

Minister Burger is uitgenoodigd zich te belasten met den bouw van een omlijsting, waarin Nederland in burgerlijken zin actief ingepast kan worden.

Deze regeling zal — met inbegrip van Uwe deelname — onmiddellijk in werking treden, waarbij tevens is voorzien de verwijdering van alle ongewenschte elementen, die dadelijk afgezonderd moeten worden, opdat tot snelle doch rechtvaardige berechting der misdadigers kan worden overgegaan.

Landgenooten, ik vertrouw, dat de omstandigheden zullen toelaten, dat zeer spoedig na de overkomst van het militair gezag, voor mij het groote oogenblik zal aanbreken, dat ik in Uw midden kan terugkeeren.

Ik hoop, dat mij onverwijld tijd en gelegenheid zal geboden zijn om mij onmiddellijk aan de verdere ontwikkeling van den toestand en de behartiging van 's lands zaken te wijden.

Met groote voldoening gewaag ik voorts van den waren bevrijdingsgeest, welke mij ten opzichte van ons schoone Indonesië tegenwaait, zoowel uit Nederland als uit de gebiedsdeelen van ons Rijk op het Westelijk halfmond.

Ons doel is tweeledig; wij moeten met onze bondgenooten optrekken tegen de Japanneezen, teneinde ook dezen vijand te verslaan en zodoende gezamenlijk Indië te bevrijden.

Terwijl wij thuis met alle hens aan dek moeten aanpakken om op te bouwen hetgeen de mof heeft verwoest, zullen wij ons in Uw onoverwinnelijken geest verder met alle kracht moeten toebereiden voor de groote worsteling in het Oosten.

Waar ik mij in gedachten verplaats over de verschillende deelen van den aardbol, zoude ik een woord willen spreken tot onze landgenooten, die daar overal in vreemde landen en werelddeelen verspreid leven.

Met waardeering besef ik hun gevoelens voor Nederland, hetgeen ik herhaaldelijk persoonlijk heb mogen ondervinden.

Daaruit mag ik afleiden hun bereidheid tot de nieuwe geestelijke instelling, die noodig is om ook in de toekomst één te zijn met het leven en streven in Nederland.

De eensgezindheid en de kracht, die in Nederland zijn ontstaan, beteekenen immers niet alleen een „nooit of te nimmer” toeroepen aan de machten der duisternis, die Nederland en Indië thans in hun greep hebben, doch tevens de instelling, welke de scheppende kracht bezit om de toekomst vorm te geven.

Allen, die dit begrijpen en die bereid zijn alles achter te stellen bij dit eene groote doel, zullen wij noodig hebben, hetzij in Indië hetzij in Nederland, om in Nederland op hechte fundamenten onze bevrijding te bevestigen en in Indië bevrijding te brengen.

Die nieuwe instelling is volstrekt noodzakelijk om aan het Koninkrijk de groote en eervolle plaats te blijven waarborgen, die het in de wereld, ondanks alle verdrukking, nog steeds inneemt.

En tot U allen thuis zeg ik het woord van een Uwer schrijvers na: moedig en onverzettelijk zij onze tegenstand, fier en bedachtzaam ons handelen, onoverwinnelijk ons geloof.

Nederland en Indië zullen herrijzen.

BIJLAGE 160

Stukken, verband houdende met het ontslag van Minister Burger

A

DEPARTEMENT VAN
BINNENLANDSCHE ZAKEN

Kab. A I No. 2244

Londen, 19 Januari 1945.

*Zijner Excellentie den Heere Minister-President
Voorzitter van den Raad van Ministers
Arlington House te Londen.*

Waarde President,

Het laat zich aanzien, dat ik zal moeten overgaan tot het vragen van ontslag als Minister. De gronden daartoe, voornamelijk een drietal, doe ik hieronder, ten behoeve van U en de overige ambtgenooten volgen:

a. Het spoedig herfunctionneeren in bevrijd Nederland van de grondwettige organen, raden, staten en parlement, is onvoldoende verzekerd.

Het ontwerp besluit Staten-Generaal wordt niet door H.M. de Koningin bekrachtigd. Dientengevolge bestaat, naast de vele minder gemakkelijk vermijdbare gezagsondermijnende onzekerheden, op dit punt noodelooze regeeringloosheid. Het bekrachtigen van bedoeld ontwerp is tevens voorwaarde tot het doen werken van het besluit tot voorziening van gemeenteraden en Provinciale Staten, zoodat ook op dit punt een hiaat bestaat.

Een door mij ondernomen poging tot aanvulling van het besluit Tijdelijke Voorziening Bestuur Provinciën en Gemeenten, zoodanig, dat althans de reeds spontaan opkomende vertegenwoordigende instanties gelegaliseerd worden, zulks ter voorbereiding van den terugkeer naar den grondwettelijken toestand, leidde niet tot succes. Immers, dit met de grootst mogelijke meerderheid in den Ministerraad aangenomen ontwerp wordt evenmin door H.M. de Koningin bekrachtigd.

Dit laatste speciaal doemt mij tot dadenloosheid niettegenstaande onmiddellijke voorzieningen dringend noodzakelijk zijn. Tot aan deze, nu ontstane situatie toe, heb ik allerlei voornemens op dit gebied kunnen remmen dan wel matigen, met de toezegging mijnerzijds te zullen bevorderen, dat ten spoedigste op legalen grondslag voorzieningen mogelijk zouden kunnen worden gemaakt. Indien nakoming uitblijft, zullen niet de aldus voorgenomen organen uitblijven, maar wel zullen die onwettig voortwerken en toenemen.

Dit aanvaarden zou beteekenen, dat de Minister van Binnenlandse Zaken, in dezen toch al zoo gezagsonzeker tijd, moet toezien, hoe de zaken hem uit de hand loopen. Voor dezen duidelijk voorzienbaren gang van zaken, kan ik uiteraard geen verantwoordelijkheid nemen.

b. Het Militair Gezag treedt in feite op als plaatsvervanger van de regeering en niet slechts als tijdelijk hulporgaan tot herstel van normale gezagsverhoudingen.

Vanuit Bosch en Ven schreef ik U hierover in December 1944 namens alle daar toen aanwezige Ministers een uitvoerigen brief, waarnaar ik moge verwijzen, alsmede naar het schrijven van den Minister van Justitie van 3 Januari 1945, in welke beide stukken de situatie t.a.v. het Militair Gezag voldoende is gekenschetst. Per 17 Januari 1945 uit Nederland terugkeerende, krijg ik den indruk, dat deze niet zoodanig effect hebben gehad, dat onmiddellijk blijkende en afdoende stappen zijn genomen om den toestand in Nederland het hoofd te kunnen bieden en aan de bevolking de overtuiging te geven van doelbewust en krachtige leiding in democratischen zin.

Toch is deze aangelegenheid zoodanig urgent, dat onmiddellijk ingrijpen noodzakelijk is op een wijze, die niet voor tweeërlei uitleg vatbaar is.

c. Niettegenstaande reeds meerdere maanden het grootste deel van Katholiek Nederland bevrijd is, blijkt de bevolking niet van stappen om de feitelijke vacatures in het Kabinet — Koloniën en Economische Zaken — te doen bezetten door personen, die de bezetting hebben medegemaakt en in het bijzonder het vertrouwen van de Katholieken genieten.

Wil er echter kans bestaan op beginnend herstel van vertrouwen, dan dient van meet af aan voor de bevolking duidelijk te zijn, dat niets wordt verzuimd om haar nooden, op de wijze, zooals zij die stelt, in den kring der regeering gehoor te doen vinden.

Ik wil tenslotte niet onvermeld laten, dat een ontslagaanvraag mijnerzijds, in de gegeven ernstige omstandigheden, mij zeer bezwaart. Ook is het mij bekend, dat andere ambtgenooten zich door den gang van zaken, met betrekking tot de door mij genoemde punten, evenzeer bezwaard achten. Wanneer ik mij, na de vergadering van morgen, desniettemin genoodzaakt zou zien terstond mijn ontslagaanvraag in te dienen, gelieve men te bedenken, dat voor mij, naast de algemeene politieke zijde van het hierboven gereleveerde, een uitermate praktische quaestie is gemoeid. Het is n.l. onaanvaardbaar, dat, terwijl juist op het terrein van Binnenlandse Zaken zoovele vitale quaesties dringend oplossing vereischen, het onder a en b omschrevene mij tot dadenloosheid zou dwingen. Daardoor toch worden chaotische verhoudingen, als in andere bevrijde landen gebleken, gecreëerd en ik kan daarbij noch lijdelijk toezien, noch langdradige oplossingen moeizaam helpen bevorderen, waar de tijd zoozeer dringt. Integendeel acht ik het noodzakelijk het conflict terstond duidelijk te stellen en te openbaren als laatste kans om ernstige botsingen straks te voorkomen.

*De Minister van Binnenlandse Zaken,
(w.g.) J. A. W. BURGER.*

B

G.U. 21/45/X

24 Januari 1945.

Aan de Koningin.

In aansluiting op het onderhoud, hetwelk ondergeteekende gisteren met Uwe Majesteit mocht voeren, zij het hem vergund aan Uwe Majesteit voor te stellen Mr. J. A. W. Burger, Minister van Binnenlandse Zaken, met ingang van 25 dezer als zoodanig eervol ontslag te verleenen.

Ondergeteekende ziet zich genoodzaakt Uwer Majesteit dezen stap te adviseeren, omdat Mr. Burger op 15 Januari j.l. in bevrijd gebied voor den zender „Herrijzend Nederland” een radiorede heeft gehouden, welke voor de Regeering onaanvaardbaar is. In deze rede heeft Mr. Burger, zonder met ondergeteekende of met het Kabinet overleg te plegen, zich uitgesproken over zeer delicate en brandende quaesties, welke niet in de eerste plaats op zijn terrein lagen, n.l. de zuivering, de berechting en de verhouding tusschen Militair Gezag en Regeering, en heeft zich daarmee zelfs in belangrijke mate op het terrein van de algemeene Regeeringspolitiek, begeven. Mr. Burger

heeft zich daarbij met name, wat betreft de houding tegenover landverraad en collaboratie, uitgesproken op een wijze, welke rechtstreeks ingaat tegen het door de Regeering gedurende vier jaren constant gevoerde beleid, hetgeen derhalve dat beleid ondermijnt en onder de bevolking verwarring moet stichten. Ik acht het noodzakelijk, dat de Regeering zich tegenover Nederland duidelijk van deze rede distancieert, en dit kan slechts geschieden door den Heer Burger te doen aftreden als Minister.

Ondergeteekende moge Uwer Majesteit in overweging geven den Heer H. van Boeyen tijdelijk met het beheer van het Departement van Binnenlandse Zaken te belasten, totdat een definitieve functionaris voor dezen post zal zijn gevonden.

Bij geval Uwe Majesteit zich met het bovenstaande mocht kunnen vereenigen, zij het ondergeteekende vergund Haar hiernaevens een daartoe strekkend ontwerp Koninklijk Besluit ter bekrachtiging aan te bieden.

*De Minister voor Algemeene Oorlog-
voering van het Koninkrijk,
Voorzitter van den Raad van Ministers,*

C

Londen, 24 Januari 1945.

Zeer waarde President,

In de buitengewone vergadering van 24 Januari 1945 van den Ministerraad hebt Gij medegedeeld, dat bij een conferentie op 23 Januari l.l. van H.M. de Koningin met U op Uw voorstel is besloten, dat aan den Minister van Binnenlandsche Zaken Mr. Burger ontslag zou worden verleend.

De reden tot dat ontslag werd gevonden in de rede, welke die Minister op 15 Januari te Eindhoven voor radio „Herrijzend Nederland” heeft uitgesproken.

Uw bezwaren bestonden in:

1°. het feit, dat mr. Burger die rede heeft uitgesproken zonder Uw oordeel daarover te hebben gevraagd;

2°. het feit, dat in die rede is gesproken over de verhouding tusschen de Regeering en het Militair Gezag;

3°. sommige passages in die rede over zuivering.

Ik had het verslag van die rede verleden week gelezen; maar ik had — onvoorbereid op de bespreking — dat verslag in die vergadering niet bij mij.

Heden heb ik het verslag nog eens zeer aandachtig gelezen.

Van het feit, dat mr. Burger niet te voren Uw instemming met de redevoering heeft gevraagd, heeft hij een m.i. bevredigende verklaring gegeven. Zij bestond hierin, dat het hem in Nederland, kort voor zijn vertrek, onmogelijk was U te raadplegen en dat hij de rede spoedig wilde houden om de bevolking het bewijs te geven, dat niet alle Ministers naar Londen waren teruggekeerd. De bevolking toch was nerveus wegens de militaire operaties en zij zou in het vertrek der Ministers een onheilspellend teeken zien.

Hetgeen mr. Burger over het Militair Gezag heeft gezegd, is m.i. ten volle te verantwoorden. Het is volkomen in overeenstemming met hetgeen door de Regeering herhaaldelijk over de verhouding tusschen haar en het M.G. is verklaard.

De beschouwingen van mr. Burger over de zuivering werden klaarblijkelijk ingegeven door de ervaring, dat op dat gebied in Nederland excessen niet geheel worden vermeden. Ook mij is uit mededeelingen uit Nederland gebleken, dat men somtijds onder het mom van zuivering wraakneming of opruiming van politieke tegenstanders tracht na te streven. Een ernstige waarschuwing daartegen is zeker op haar plaats.

Echter ben ik ook van meening, dat, hoewel de eerste zeven alinea's van mr. Burger's rede aan zijn bedoeling geen twijfel laten, de daarop volgende alinea's op sommige plaatsen minder gelukkig zijn geredigeerd en aanleiding konden geven tot misverstand.

Klaarblijkelijk hebben zij bij sommigen of bij velen in Nederland een verkeerden indruk gemaakt, getuige het blad „De (vrije) Stem”.

Het is echter naar mijn gevoelen grof onrecht, als daarin, zonder dat mr. Burger te voren in de gelegenheid was gesteld ophelderingen te geven, grond is gevonden voor een besluit om hem ontslag te verlenen.

Er mocht niet worden aangenomen, dat mr. Burger tegemoetkomendheid en vergevsgesindheid jegens collaborateurs zou hebben bedoeld. Ik moge er aan herinneren, dat niemand krachtiger en volhardender dan mr. Burger in de „Commissie Terugkeer” heeft aangedrongen op uitstooting van collaborateurs. Hij was het, die commissies uit de burgerij over de betrouwbaarheid van wethouders en raadsleden wilde laten oordeelen. Hij was het, die gemeenteraden het recht wilde geven burgemeesters ongeschikt te verklaren.

Toen bleek, dat mr. Burger's redevoering een verkeerden indruk had gemaakt, had hij in de gelegenheid behooren te worden gesteld dien indruk te herstellen. Het zou niet voor het eerst zijn geweest, dat een van Regeringszijde uitgesproken redevoering een nadere toelichting verkreeg om gerezen misverstand op te ruimen.

In de plaats daarvan werd mr. Burger, zelfs zonder te zijn gehoord, veroordeeld tot ontslag.

Het is mogelijk, dat zulk een gang van zaken past in Perzische staatszeden — met Nederlandsche zeden strookt hij niet.

Wij moeten ons rekenschap ervan geven, dat, als mr. Burger om die reden en op die wijze wordt ontslagen, hij ten overstaan van Nederland (en van Engeland) officieel wordt gebrandmerkt als een begunstiger van collaborators.

Zal men zich dan niet herinneren, dat dezelfde mr. Burger nog kort geleden door H.M. de Koningin is ingehaald als de minister, uitzonderlijk vertrouwd met den toestand in Nederland en uitverkoren om op allerlei gebied herstel en vernieuwing tot stand te brengen? De heer Burger heeft zich toen zelf bezwaard gevoeld door „cet excès d'honneur”. Hij verdient nu waarlijk niet „cette indignité”.

Mijn gevoelen is, dat mr. Burger in de gelegenheid behoort te worden gesteld een redevoering te doen uitzenden, die de noodige ophelderingen geeft. Die redevoering zou te voren de goedkeuring van den Ministerraad moeten verwerven.

Indien den heer Burger die gelegenheid niet wordt geboden, maar hem ontslag wordt verleend op grond van miskenning zijner bedoelingen en zonder dat hij te voren was gehoord, zal ik dat als een zoodanige belediging van mijn rechtsgevoel beschouwen, dat ik niet den schijn op mij wil laden van mij daarbij neer te leggen.

Ik zal dan aan H.M. de Koningin verzoeken mij ten spoedigste ontslag te verlenen.

Bij voorbaat wensch ik te verklaren, dat ik dan niet zal aanvaarden, als men ook mij als een begunstiger van collaborators zou willen beschouwen.

Als ik mijn ontslag vraag, zal ik worden bewogen door mijn rechtsgevoel — hetzelfde rechtsgevoel, waarmee ik sta tegenover den vijand en tegenover allen, die samenwerking met hem verkiezen boven strijd.

Ik zal mij veroorloven van dezen brief aan ieder der Ministers een afschrift te doen toekomen.

*Met vriendelijke groeten
de Uwe*

(w.g.) J. W. ALBARDA.

D

Londen, 26 Januari 1945.

Aan Hare Majesteit de Koningin.

De ondergeteekenden mogen Uwer Majesteit bij dezen eerbiedig verzoeken, voor het geval, dat aan Mr. J. A. W. Burger ontslag wordt verleend als Minister van Binnenlandsche Zaken, ook aan hen ontslag te willen verlenen, onderscheidenlijk als Minister van Waterstaat en als Minister van Sociale Zaken.

Het is hun bekend, dat de Voorzitter van den Ministerraad op 23 Januari l.l. Uwer Majesteit een ontslagaanvraag namens alle leden van het Kabinet heeft aangeboden.

De ondergeteekenden meenen echter eerbiedig te mogen vragen, dat hun beider verzoek om ontslag moge worden behandeld onafhankelijk van Uwer Majesteits beraad of beslissing nopens de collectieve ontslagaanvraag.

De ondergeteekenden hebben een ernstige reden, waarom zij thans gaarne van hun ambt zouden worden ontheven.

Die reden is gelegen in het ontslag van mr. Burger en de wijze, waarop dat ontslag tot stand kwam.

Blijkens mededeeling van den Minister-President heeft deze in een op 15 Januari j.l. te Eindhoven door mr. Burger uitgesproken

radio-rede aanleiding gevonden hem bij Uwe Majesteit voor ontslag voor te dragen.

Prof. Gerbrandy heeft van zijn voornemen daartoe aan mr. Burger geen mededeeling gedaan, noch dezen gelegenheid gegeven ophelderingen te verstrekken.

Ook heeft de Minister-President niet aan de heer Burger de gelegenheid geboden ten spoedigste door een nieuwe radio-rede den onjuisten indruk weg te nemen, die, tegen zijn bedoeling, door enkele, minder gelukkig gestelde zinsneden van die redevoering was gemaakt.

Prof. Gerbrandy heeft, naar de meening van de ondergeteekenden ten onrechte, als vaststaand aangenomen, dat mr. Burger heeft willen afwijken van het Regeeringsbeleid ten aanzien van de verzetbeweging en hem een zachtmoedige houding tegenover collaborators toegeschreven.

De Minister-President vroeg en verkreeg Uwer Majesteit's goedkeuring voor een ongevraagd ontslag en hij besprak zelfs reeds met een anderen Minister de waarneming van het Departement van Binnenlandsche Zaken en met een vertegenwoordiger van de pers het te verstrekken communiqué, zonder dat mr. Burger van het ont-eerend vonnis, dat hem boven het hoofd hing, iets had vernomen.

Slechts door in die vergadering van den Ministerraad uitgesproken

kritiek werd prof. Gerbrandy bewogen tot het openen van de gelegenheid voor mr. Burger om zelf ontslag te vragen; echter met de mededeeling, dat het besluit tot ontslag vast stond. De gelegenheid tot het geven van een ophelderende verklaring door de radio werd mr. Burger niet geboden.

De ondergeteekenden achten dezen gang van zaken dermate in strijd met goede regels en juiste verhoudingen, dat zij zelfs den schijn niet kunnen aanvaarden van eenige medeverantwoordelijkheid, indien het door den Minister-President aangekondigde besluit tot stand mocht komen.

Zij verzoeken daarom, voor dit geval, eerbiedig, dan ten spoedigste van hun ambt te worden ontheven.

De Minister van Waterstaat,

(w.g.) J. W. ALBARDA.

De Minister van Sociale Zaken,

(w.g.) J. VAN DEN TEMPEL.

E

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 26 JANUARI 1945

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

ONTSLAG MINISTER BURGER

Aan den Heer Mr. J. A. W. Burger is door Hare Majesteit de Koningin op zijn daartoe strekkend verzoek eervol ontslag verleend uit zijn ambt als Minister van Binnenlandsche Zaken, onder dankbetuiging voor de in deze functie bewezen diensten.

Tot op het oogenblik, dat in de aldus ontstane vacature op andere wijze zal zijn voorzien, is de Heer H. van Boeyen, Minister van Algemeene Zaken, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Tot zoover de mededeeling van den Regeeringsvoorlichtingsdienst.

Het Algemeen Nederlandsch Persbureau te Londen verneemt uit bevoegde bron, dat het ontslag van Minister Burger het gevolg is van een door hem op 14 Januari 1945 zonder voorkennis van den Minister-President voor den zender „Herrijzend Nederland” uitgesproken radio-rede. In deze rede behandelde de Heer Burger naar het oordeel van den Minister-President, het vraagstuk der Zuivering op een voor collaborateurs vergoeljkende wijze. Dit is, naar het oordeel van Professor Gerbrandy, in strijd met de door de Regeering vastgestelde gedragslijn en in tegenstelling met de politiek van onverzoenlijkheid, die de Regeering steeds heeft gevolgd met betrekking tot aan den vijand verleende hulp of steun.

Door zijn redevoering is de Heer Burger, naar het oordeel van Professor Gerbrandy, afgeweken van de politiek, die de Regeering onder leiding van den huidige Minister-President steeds heeft gevolgd, namelijk ondersteuning van het taai volgehouden verzet van het Nederlandsche volk tegen den overweldiger. Afwijking van deze politiek kan niet anders dan een ondermijnd effect hebben op het verzet, dat ongebroken tot uiting komt in bezet Nederland.

Mr. Burger daarentegen meent van de verzets-politiek der Regeering in geen deele te zijn afgeweken. In zijn radio-rede bedoelde hij slechts tegen excessen bij de zuivering te waarschuwen. Hij was

bereid geweest dit nader toe te lichten. De Heer Burger acht echter het vertrouwen tusschen den Minister-President en hem dermate verminderd, dat hij daarin aanleiding heeft gevonden een verzoek tot ontslag in te dienen.

Tot zoover de toelichting van het Algemeen Nederlandsch Persbureau te Londen.

„Radio-Oranje” voegt hier nog aan toe, dat de gewraakte passage uit de radio-toespraak van Mr. Burger voor den zender „Herrijzend Nederland” aldus luidde:

„De vraag”, aldus Mr. Burger, „of iemand in zijn houding van verzet tegenover den vijand van meer of minder moed heeft blijk gegeven, van meer of minder tact, van meer of minder succes, is voor het vraagstuk van de zuivering van geen enkele beteekenis. Iemand kan weinig moedig zijn en toch nationaal-betrouwbaar, of onhandig en tactloos en toch van goeden wil voor de vaderlandsche zaak.

Nauwelijks is ook van beteekenis”, aldus Mr. Burger, „de vraag of goedwillende en goedbedoelende Nederlanders van tijd tot tijd niet geslaagd zijn in het vinden van de juiste houding tegenover den vijand en mede door henzelf betreurde fouten hebben begaan. Een volk bestaat nu eenmaal niet uitsluitend uit helden, noch ook uitsluitend uit diplomaten, maar voor het overgrootste deel uit gewone menschen, met gewone zorgen voor het dagelijksche bestaan van henzelf en de hunnen. Wanneer dan ook sommigen het zuiveringsvraagstuk tot stokpaardje nemen en daarbij willen krenken en verwijderen die Nederlanders, die niet de meest volmaakte houding van moed en beleid hebben ten toon gespreid, dan acht ik”, aldus Mr. Burger, „dit uitgangspunt ten eenen male onjuist.

Want het gaat niet om het vinden van begane fouten, maar om het vinden van hen, die fout zijn geweest. Wanneer voor hen, die fout geweest zijn, het recht zijn loop heeft gehad, dan is het zuiveringsvraagstuk ten einde.”

Tot zoover de radio-toespraak van Mr. Burger, die thans geleid heeft tot zijn ontslagname als lid van het kabinet.

F

No. 1

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien het rapport van Onzen Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, dd. 24 Januari 1945, No. G.U. 21/45/X;

Gelet op het bepaalde in artikel 79 van de Grondwet;

Hebben goedgevonden en verstaan;

1. Met ingang van 25 Januari 1945 Mr. J. A. W. Burger, Minister van Binnenlandsche Zaken, op diens verzoek als zoodanig eervol ontslag te verlenen, onder dankzegging voor de in deze functie aan Ons en aan het Koninkrijk ook onder zeer moeilijke omstandigheden bewezen diensten.

2. Met ingang van dezelfde datum tijdelijk, tot aan de definitieve vervulling van deze vacature, te belasten met het beheer van het

Departement van Binnenlandsche Zaken den Heer H. van Boeyen, Minister van Algemeene Zaken.

Onze Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Voorzitter van den Raad van Ministers, is belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 27 Januari 1945.

(w.g.) WILHELMINA.

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,

Voorzitter van den Raad van Ministers,

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Voor eensluidend afschrift,

De Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk,

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Mr. J. A. W. BURGER

Londen, 29 Januari 1945.

Zeer Geheim

Aan de leden van den

Raad van Ministers te Londen

Op Woensdag, 24 Januari 1945, deed Prof. Gerbrandy mij mededeelen, dat hij om 2.45 uur een onderhoud nodig achtte, alsmede dat om 3.15 uur een spoedvergadering van den Ministerraad zou worden gehouden.

Ter gelegenheid van dit onderhoud verklaarde Prof. Gerbrandy, dat mijn ontslag als Minister gereed werd gemaakt, omdat ik afgeweken zou zijn van de, gedurende vier jaren, door Z.E. gevoerde politiek van verzet tegen den bezetter en zijn satellieten.

Van eenig voornemen om mij als Minister te ontslaan, was mij te voren nooit iets medegedeeld, terwijl dat voornemen toch reeds gedurende enkele dagen heeft moeten bestaan.

De even onverwachte als verstrekkende mededeeling bleek te steunen op het feit, dat mijnerzijds op Zondag, 14 Januari 1945, voor „Herrijzend Nederland” te Eindhoven een radiorede was gehouden, waarin o.m. gewaarschuwd werd, dat niet onder den naam „zuivering” andere doeleinden zouden worden nagestreefd en onrecht zou worden begaan.

Het uitspreken van een rede was, ongeacht den inhoud, noodzakelijk voor de rust van de bevolking. In bevrijd gebied heerschte nl. een nerveuze stemming, waarin telkens geruchten over den terugkeer der Duitschers geloof vonden. Zulke geruchten wonnen aan kracht na het recente Duitsche offensief in België alsook door de artillerieduels, die in de aan de rede voorafgaande week ten Noorden van Tilburg gansche nachten lang plaats vonden. Naar mij herhaaldelijk werd verzekerd, beschouwde de bevolking de aanwezigheid van Ministers in bevrijd gebied als bewijs, dat er geen onmiddellijk gevaar zou bestaan. Telkens werd echter bij de voor bewaking dienstdoende marechaussee geïnformeerd, of nog Ministers in bevrijd gebied aanwezig waren. Het is dus een plicht dezer Ministers van tijd tot tijd acte de présence te geven, waartoe de radio de eenige goede mogelijkheid biedt.

Daar ik mij genoodzaakt zag voor allerlei besprekingen spoedig naar Londen terug te keeren en reeds geruimen tijd geen Minister voor „Herrijzend Nederland” had gesproken, ikzelf trouwens nog in het geheel niet, heb ik het als mijn plicht beschouwd de ministerlooze periode voor het gevoel van de bevolking zoo kort mogelijk te doen zijn door haar nog voor mijn vertrek toe te spreken. Overleg met andere ambtgenooten, in het bijzonder den President, was onmogelijk.

Ik heb toen drie actuele punten aangeroerd, actueel in den zin, dat ze in de onmiddellijke aandacht van de bevolking liggen, t.w. zuivering, Militair Gezag en de speciale taak van het bevrijde tegenover het bezette gebied.

Bij het laatste punt vergeleek ik het bevrijde gebied met de moreele kracht welke, voor het begin van den oorlog met Japan, Indië voor ons betekende in den eersten tijd van de bezetting. Ik hoopte aldus de aandacht eenigszins af te leiden van de vele dagelijksche zorgen, die onze landgenooten kwellen, alsook het bezette Noorden tot steun te zijn door dit betoon van medeleven.

Omtrent het Militair Gezag heb ik niets gezegd, wat niet reeds door anderen evenzeer was betoogd. Dat ik mij intusschen niet vergist heb, door te meenen, dat zoodanige herhaling van nut zou kunnen zijn, blijkt wel uit de reactie van sommige luisteraars, die tevoren niet begrepen hadden, dat het Militair Gezag direct onder de Regeering staat.

Ook het eerste punt, de zuivering, eischte op grond van de door mij opgedane ervaring in bevrijd Nederland, in overeenstemming met mijn ervaringen over ditzelfde vraagstuk in bezet Nederland, eenige opmerkingen. Niet, dat ik reeds bepaalde scherpe, in de praktijk gegroeide normen wilde stellen; maar wel wilde ik de algemeene beginselen herhalen, die aan dit vraagstuk steeds ten grondslag lagen. Ik kon daarbij niet licht mistasten; want niet slechts wist ik, hoe men hierover in bezet gebied altijd had gedacht, maar bovendien is het Zuiveringsbesluit van huis uit een Binnenlandsche Zaken-ontwerp, met de toepassing waarvan ik dagelijks — meer dan iemand anders — te maken had. Bovendien dankt het Perszuiveringsbesluit zijn ontstaan aan mijn volgehouden initiatief, als het eenige besluit waarin principieel economische verantwoordelijkheid wordt gesteld. Voorts heeft de Ministerraad mij verzocht een regeling te ontwerpen omtrent de zuivering van het bedrijfsleven. Als Minister van Binnenlandsche Zaken had ik weliswaar met die materie weinig te maken; maar reeds

vóór de gedeeltelijke bevrijding had ik herhaaldelijk de noodzakelijkheid daarvan betoogd, zoodat het practisch leek zulks door mij te doen voorbereiden.

Ik herinnerde dus mijn toehoorders aan onze gezamenlijke inzichten tijdens de bezetting, hoe we toen *wisten* wie „fout” waren. Nu echter gaat men na drie maanden bevrijding soms pas ontdekken, dat degenen, die men steeds voor goed had gehouden, toch eigenlijk fout geweest zijn. Zoodanige opvatting groeit dan op detailoverwegingen, die met iemands algemeene houding en verantwoordelijkheid niets meer gemeen hebben. Bedenkende, dat het bij het Zuiveringsbesluit gaat om het meest oneervolle ontslag met verval van pensioen en wat dies meer zij, moet het voor ieder weldenkend mensch onaanvaardbaar zijn, dat niet één der thans vigeerende autoriteiten — ongeacht of zij tijdens de bezetting of na de bevrijding in functie zijn gekomen — vrij van achterklap blijft, met alle gezagsondermijnende gevolgen van dien.

Wat te denken van een sfeer, waarin een der hoogste civiele autoriteiten, die bijna de geheele bezetting in gijzeling is geweest en wiens echtgenoot inmiddels overleden is, mededeelt niet langer in functie te kunnen blijven, omdat hij het Zuiveringswerk niet kan verrichten volgens de eischen, die schijnen te gelden. Gevraagd naar de reden, bekent hij zelf niet zuiver te zijn. Immers vanuit het gijzelaarskamp heeft hij zijn (eenigen?) zoon geadviseerd zijn zieke moeder bij te staan en zich niet naar Duitschland te laten voeren wegens het niet teekenen van de Studentenverklaring.

Toen deze functionaris na de bevrijding zijn taak met enthousiasme aanvaardde, achtte hij zich volkomen zuiver, maar drie maanden na de bevrijding ontdekt hij eigenlijk gezuiverd te moeten worden.

Wat te denken van een burgemeester van een plattelandsgemeente, van wien door de Duitschers boerenkarren worden gevorderd voor transport. Hij weigerde en keeg eenige uren bedenktijd, onder bedreiging van doodgeschoten te zullen worden. Intussen gingen de Duitschers naar het naburige dorp met hetzelfde verzoek. Deze burgemeester weigerde evenzeer en werd op staanden voet doodgeschoten. Daarna keerden de Duitschers terug in het eerste dorp, waar de boeren, om hun burgemeester te redden, vrijwillig de karren aanboden. De burgemeester is weggezuiverd.

En terwijl dit geschiedt, zouden in Eindhoven en elders nog tientallen NSB-ers rondloopen. Zou er niet iets scheef kunnen zijn bij de zuivering? Zou soms ook op den te vervangen post worden gelet? Enfin, het is niet moeilijk door te gaan met voorbeelden van Nederlanders met verantwoordelijkheidsbesef, die den strijd gestreden hebben voor hun overtuiging, zooals wij allen. Maar den volmaakten weg hebben zij, in het oog van sommigen onzer, niet altijd gevonden. Dus blindweg zuiveren? Wanneer het aanmoedigen van deze rechts- en gezagsondermijning de regeeringszuiveringspolitiek is, dat men het duidelijke uitspreke, zij is niet de mijne. Ik ken de meer dan 90 %, die gestreden hebben naar de mate hunner krachten en meer dan dat; zonder hen waren de 2 % illegalen en hun werk niet bestaanbaar geweest. Het zijn salonhelden, die in bovenvermelde gevallen steeds onmiddellijk een veroordeeling durven uitspreken. Een ieder, die werkelijk gevaar heeft getart, kent ook oogenblikken van aarzeling en mistasten. Bovendien, als men niet oppast, zijn zij, die zelf boter op het hoofd hebben, het felst, ten einde de aandacht van zich af te leiden.

Het is niet toevallig, dat ik even zoovele malen, wanneer ik over dit onderwerp sprak, altijd het woord „recht” en „rechtvaardigheid” gebruikte. Zeer welbewust gaf ik lang geleden voor Radio-Oranje met betrekking tot zuivering het devies uit: snel, streng en rechtvaardig.

Dit devies is door de illegalen overgenomen; uitstekend, maar dan mag ik hen ook aan rechtvaardigheid binden. En wanneer dan blijkt, dat onder den naam „Zuivering” andere doeleinden worden nagestreefd dan rechtvaardigheid, dan zal er een „Halt” gehoord moeten worden.

Er is misschien onder bepaalde omstandigheden een zekere moed nodig om rechtvaardigheid voorop te stellen; maar die strijd is m.i. de moeite waard. In dit opzicht behoef ik niemand naar de oogen te zien, ook geen illegalen.

Ik heb dus deze zeer algemeene zuiveringsbeginselen, die behandeld *moesten* worden, ter sprake gebracht. De reactie van den President, als zoude ik aldus collaboratie hebben vergoelikt, meen ik te mogen afwijzen. Immers over collaborateurs wordt in mijn radiorede niet gesproken; maar uitsluitend over getrouwe vaderlanders, die somtijds fouten hebben begaan.

Evenmin als ik collaboratie heb vergoelikt, heb ik de verzetsbeweging gekleineerd of geschaad. Als men nog eens wil lezen dat gedeelte van mijn radiorede, dat voorafging aan de gecritiseerde zin-

smeden, dan zal men zien, dat ik de groote waarde van de verzetsbeweging en van de deelneming der bevolking daaraan uitdrukkelijk heb geprezen en daarmee dus die beweging heb aangemoedigd.

Hoezeer men trouwens mijn inzichten ten deze kan kennen en kent, blijkt voldoende uit de door voorbeelden gestaafde zinsnede van Minister Albarda in zijn brief dd. 24 Januari 1945, aan den President:

„Ik moge eraan herinneren, dat niemand krachtiger en volhardender dan mr. Burger in de „Commissie Terugkeer” heeft aangedrongen op uitstooting van collaborateurs.”

Een artikel over zuivering van den bond van oud-illegale werkers, in Nederlandsche bladen verschenen, naar aanleiding van mijn radio-rede, bewijst, hoezeer verheldering ten deze noodig was en is. Want terecht zegt dat artikel, dat er zaken zijn, waarin slechts één houding mogelijk is, n.l. verzet; maar ten onrechte wordt aldaar gemeend, dat zuivering een specifieke taak voor het Militair Gezag is. Want het Zuiveringsbesluit geeft die bevoegdheid aan dat gezag slechts bij exceptie. Voor zoover datzelfde artikel sterk den nadruk legt op de houding van hen, wien leiding toekomt, merk ik op, voornamelijk over „gewone menschen” te hebben gesproken, alsook te hebben gesteld, dat het plaatsnemen van de beste op passende posten een probleem is, dat eerst na de zuivering met kracht aan de orde komt. Eveneens wijkt bedoeld artikel af van de wettelijke regelingen, n.l. door het standpunt in te nemen, dat zij, die met de taak van zuivering worden belast, niet uit eigen hoofde kennis van locale verhoudingen tijdens de bezetting zouden moeten hebben.

Niemand betreurt dan ook ernstiger dan ik, dat door de onware en niemand overtuigende bewering, als zoude ik van de regeerings-zuiveringspolitiek zijn afgeweken, de waardigheid van het door de Regeering gevoerde beleid inzake het verzet thans wordt ondermijnd, terwijl de eisch van rechtvaardigheid bij de zuivering in de weegschaal wordt gesteld.

Volledigheidshalve zij ten slotte gemeld, dat voormeld ingrijpen van den President plaats vond vier dagen, nadat ik te kennen had gegeven mijn ontslag als Minister in overweging te moeten nemen op de hierna genoemde gronden:

a. Het spoedig herfunctionneeren in bevrijd Nederland van de grondwettige organen, raden, Staten en Parlement, is onvoldoende verzekerd.

b. Het Militair Gezag treedt in feite op als plaatsvervanger van de Regeering en niet slechts als tijdelijk hulporgaan tot herstel van normale gezagsverhoudingen.

c. Ten onrechte ontbreken Rooms-Katholieke Ministers in het Kabinet, nu het grootste deel van Katholiek Nederland reeds enkele maanden bevrijd is, temeer waar het Kabinet meerdere vacatures heeft.

(w.g.) J. A. W. BURGER.

Citaat uit een brief van een pater aan den schrijver van het artikel Zuiveringsproblemen, waarin de bond van oud-illegale werkers blijkt geeft van een, in sommige opzichten van de bestaande Zuiveringswetgeving afwijkend standpunt.

Als U Uw ooren te luisteren legt bij het volk, dan wilt U wel gelooven, dat ook wij priesters dat gaarne doen en wel bij het geheele volk; welnu, dan moet ik U zeggen, dat er veel misnoegen gewekt is over Uw aanmatigend optreden na de bevrijding en dat U de groote sympathie, die U onder de bezetting bij het volk had, gaandeweg aan het verspelen zijt. U verschuilt U achter het Militair Gezag dat volgens Jef de Brouwer (en velen zijn het daarmee eens) goedwillend maar ondeskundig is in bestuurszaken en daardoor fout op fout maakt. Wat Jef de Brouwer niet zegt, maar door hem en velen wordt gevoeld is, dat het zich te veel door U laat beïnvloeden, zoodat men zich afvraagt: waar ligt eigenlijk „het gezag”. Dit gezag wordt door U doorkruist, zou Minister Burger kunnen antwoorden op Uw invectief.

U vergist U wanneer U zich met het volk vereenzelvigd. U vergist U als U meent, dat de rede van Minister Burger het vertrouwen in de regeering heeft geschaad. Integendeel zijn rede heeft in vele kringen dit vertrouwen verhoogd.

H

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 8 FEBRUARI 1945

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Onderwerp:

Reconstructie kabinet Gerbrandy.

De ontwikkeling der oorlogsgebeurtenissen sinds Juni 1944, heeft ten gevolge gehad, dat, terwijl het grootste gedeelte van het Zuiden des lands met een bevolking van ongeveer twee millioen zielen bevrijd is, het Noorden nog in steeds toenemenden nood zucht onder den druk van den overweldiger.

Het Nederlandsche Kabinet, dat bestemd was om af te treden ten tijde van de algeheele bevrijding des lands, heeft in verband met bovengenoemde ontwikkeling den Minister-President gemachtigd aan Hare Majesteit de Koningin het ontslag van het geheele Kabinet aan te bieden.

De Ministers wenschten hierdoor aan de Koningin de gelegenheid te geven het Kabinet, met volkomen handhaving der beslissing, dat het zal aftreden bij de geheele bevrijding des lands, in overeenstemming te brengen met deze gewijzigde omstandigheden.

Bovendien hebben de Ministers Albarda en van den Tempel hun ontslag gevraagd, omdat zij zich niet konden vereenigen met de wijze, waarop de Minister-President het ontslag van Mr. Burger heeft bevorderd.

Hare Majesteit de Koningin heeft de ontslag-aanvraag in overweging genomen en Professor Gerbrandy verzocht zich te belasten met de reconstructie van het Kabinet. Zij verzocht hem hierbij ook als uitgangspunt te nemen, dat in het Kabinet in zijn nieuwe samenstelling, het reeds bevrijde deel des lands vertegenwoordiging vinde en dat tevens de krachten in bevrijd Nederland zooveel mogelijk worden ingeschakeld ten bate van de voorbereidingsmaatregelen te nemen met het oog op de bevrijding van het Noorden.

Professor Gerbrandy heeft Hare Majesteit de Koningin verzocht deze opdacht in beraad te mogen houden.

I

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 10 FEBRUARI 1945

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Minister Albarda in de Times

Minister Albarda meldt in een kort ingezonden stuk in de „Times” van vandaag, dat er nimmer eenig verschil van meening is geweest tusschen hemzelf en Minister van den Tempel en de andere leden van het kabinet inzake de behandeling van alle collaborateurs met den vijand.

Mr. J. A. W. BURGER
ADVOCaat EN PROCUREUR
Telef. 4753 — Giro 138829

Dordrecht, 25 September 1945.
Prinsensstraat 6.

Vertrouwelijk

*Den Weledelen Heer J. Vorrink,
Amsterdam (Z), Frans van Mierisstraat 45.*

Amice,

Met veel vertraging kreeg ik Uw brief van 11 September 1945 in handen.

Het is geen wonder, dat den Heer Schermerhorn bij de vele vragen van den dag, die op hem aanstormen, een aantal details uit het verleden ontgaan. In het algemeen heeft het bovenmoerdijsche dezen winter wel iets anders te bepeinen gehad dan Londensche conflicten, zoodat men met name mijn aftreden niet begrepen heeft, zooals mij dagelijks blijkt. Mijnerzijds heb ik trouwens, juist gezien de huidige moeilijke omstandigheden, het conflict Burger—Gerbrandy niet speciaal naar voren willen brengen. Ook zonder dat zal de figuur Gerbrandy zich ongetwijfeld steeds duidelijker afteekenen.

Er bestond tusschen den Heer Gerbrandy en mij o.m. verschil van visie omtrent de positie van de vroeger gekozenen in de volksvertegenwoordigende organen. Op grond van mijn opvatting omtrent staatsnoodrecht blijven zij de vertegenwoordigers der publieke opinie, uiteraard met uitzondering van degenen die, blijkens het oordeel van een daartoe gecreëerd orgaan, het vertrouwen van de bevolking tijdens de bezetting hadden verloren; voor Gerbrandy daarentegen konden zij als gekozenen geenerlei recht meer laten gelden, maar hoogstens een zeker reservoir vormen om mede daaruit opnieuw vertegenwoordigers in Raden, Staten en Parlement te benoemen. Een compromis is gevonden, waarbij eenerzijds formeel de President zijn zin kreeg, doordat de vertegenwoordigingen als zoodanig niet werden gecontinueerd, doch anderzijds in feite mijn visie zou prevaleeren, doordat die vroeger gekozenen in ieder geval herkozen zouden worden, tenzij bleek, dat zij het vertrouwen van de bevolking verloren hadden. De zuivering dier gekozenen, alsook de aanvulling der vacatures zou geschieden niet vanuit, doch wel vanwege de georganiseerde illegaliteit.

Aldus is de wettelijke regeling tot stand gekomen en in het *Staatsblad* geplaatst (E. 119), maar de verwerkelijking van mijn aandeel in het compromis is verhinderd, doordat ik tijdig werd geëlimineerd.

Avorens nu iets over dit laatste te zeggen, merk ik op, dat, wanneer ik in het voorafgaande spreek van „mijn” en „ik”, daarbij uiteraard de actieve medewerking van een aantal andere Ministers w.o. van den Tempel en Albarda, tevens bedoeld is.

Toen ik echter in het bevrijde Zuiden Raden en Staten wilde doen functioneeren, stuitte ik op de moeilijkheid, dat het zuiveringsorgaan geregeld was in het ontwerp K.B., houdende een voorziening voor het Parlement, hetwelk tegen alle bedoeling in, niet door de Koningin was bekrachtigd. Het wel bekrachtigde K.B. (E. 119), regelende Raden en Staten, verwees dus naar een nog niet bestaand zuiveringsinstituut en kon derhalve niet zonder meer ten uitvoer worden gelegd.

Ik heb toen een noodwijziging van E.119 voorgesteld zoodanig, dat ermede gewerkt zou kunnen worden. Na uitvoerige discussie is dit ontwerp in den Ministerraad aangenomen met algemeene stemmen op één na n.l. die van den Heer Gerbrandy. Toen de Koningin toelichting op dit wijzigingsontwerpje verzocht, heeft de President dit niet, zooals te doen gebruikelijk, aan mij als betrokken Minister, doorgegeven, maar heeft zelf zoodanige toelichting verstrekt, met gevolg, dat Hare Majesteit vooralsnog niet tot teekening overging.

Hierin kon ik uiteraard niet berusten, intengedeel zou dit standpunt worden volgehouden, dan betekende dit het einde van mijn ministerschap. Immers in Nederland aankomende, trof ik allerhand vertegenwoordigende organen. In Middelburg een adviescollege, in Goes meer uitgebreid B. en W., de Burgemeester van Tilburg verzekerde mij desnoods binnen een week een gezuiverde Gemeenteraad bijeen te hebben, de Commissaris der Koningin van Limburg verzocht mij goed te keuren de Staten, althans in een voorloopige en formeele zitting, bijeen te mogen roepen. Ik moest derhalve daartoe op eenigerlei wijze bevoegdheid verschaffen en orde scheppen, dan wel, indien democratie nog iets betekende, aftreden.

Men dient te verstaan, dat het verzet tegen die vertegenwoordigende organen daarom in zekere kringen zoo sterk was, omdat verwacht werd, dat in en door het functioneeren van de organen, het Militair

Gezag tot zijn normale proporties, zijnde het hulporgaan van het civiele gezag, zoude worden teruggebracht. Dit nu zou geheel in strijd zijn met de illusies, die reactionnaire en autoritaire krachten toen koesterden. Illusies, waaraan eerst tijdelijk een einde is gekomen door de benoeming van de Heeren Schermerhorn en Drees tot formateurs. Het optreden van het Militair Gezag tegen het civiel bewind overschreed dan ook in dit tijdsbestek alle perken. Allereerst heeft het tegengewerkt, dat de Regeering naar Nederland kwam. Toen langzamerhand aan de geallieerde militaire autoriteiten in dit opzicht genoeg tegengif was verstrekt en onze overkomst niet meer te keeren scheen, zond Generaal Kruls een schrijven aan den President met copie aan Prins Bernhard, waarin hij rondweg mededeelde de Regeering niet in bevrijd gebied te kunnen gebruiken. Deze insubordinatie heeft de heer Gerbrandy niet beantwoord met het ontslag van den Heer Kruls, doch met een mondeling onderhoud met dezen, waaroontrent ons gerapporteerd is, dat de Generaal het niet zoo ernstig had gemeend, zijn fout inzag, alsmede dat alle moeilijkheden thans opgelost waren. In de practijk echter bleek aan die Ministers, die zooveel mogelijk in bevrijd gebied verkeerden, het tegendeel. Als door een adder gebeten reageerde Militair Gezag, toen ik op den dag van mijn aankomst in Nederland de vorming van het Bureau Binnenslandsche Zaken te 's-Hertogenbosch aankondigde, als zijnde duidelijk het Departement in bevrijd gebied, ondanks allen staat van beleg. Trouwens mijn persmededeelingen lieten evenmin aan duidelijkheid te wenschen over (zie bijlage No. 1). De toestand van twee kapiteins op één schip werd onhoudbaar en besloten werd het ontslag van den Heer Kruls te vorderen. Mijn desbetreffend schrijven van 17 December 1944, dat ik mede namens de Heeren van den Tempel, van den Broek, van Heuven Goedhart en van Boeyen schreef, zij hier copylijk aangehecht (No. 2).

Herinnerd zij hier, dat intusschen de allesbehalve democratisch denkende geheime dienst, een request aan de Koningin, houdende de stem van bevrijd gebied, had bemiddeld, o.m. van de Militair Gezagsfunctionarissen Beel, Huysmans en Tromp, waarbij de bevordering van gemeentelijke vertegenwoordigingen allerminst aanmoediging ondervond.

Aldus schoten alle krachten bijeen, die de politieke zelfwerkzaamheid der bevolking wenschten op te schorten. Gesuggereerd werd, dat ik eigenlijk de motor was, die tot deze z.g. wenschen tot locale vertegenwoordigingen, een kunstmatige vraag in het leven riep. Zulks diende niet au sérieux genomen te worden, waar van een werkelijk spontaan verlangen daartoe bij de bevolking niets te bespeuren zou zijn.

Eind December uit Nederland in Londen komende, bleek mij, dat de brief over Generaal Kruls nog niet aan de Ministers was gedistribueerd, laat staan behandeld. Het was m.i. duidelijk, dat er voorloopig voor mijn politiek geen plaats was.

Ik schreef den President een brief d.d. 19 Januari 1945 (zie bijlage No. 3) — met voorkennis van Albarda —, waarin ik mededeelde de verantwoordelijkheid voor den gang van zaken niet langer te kunnen aanvaarden en derhalve tot ontslagname te zullen overgaan tenzij:

- a. Het spoedig herfunctioneeren der volksvertegenwoordigende organen zou worden zeker gesteld;
- b. Het Militair Gezag gesteld zou worden op de plaats, die het behoorde in te nemen;
- c. R.K. Ministers in het Kabinet zouden worden opgenomen.

Vier dagen later — 24 Januari 1945 — volgde de geschiedenis van de toen 10 dagen oud zijnde radiorede van 14 Januari 1945, die U in bijgevoegd memorandum beschreven vindt (No. 4a en b). Op 27 Januari daaraanvolgende werd mijn ontslag door Hare Majesteit geteekend, als zijnde ingegaan op 25 Januari 1945.

Ik moet hier aan toevoegen, dat mij later het door Gerbrandy verspreide verhaal bereikte, dat deze mij uitdrukkelijk verzocht zou hebben niet zoodanige rede te houden. Daargelaten, dat ook de Heer Gerbrandy niet kan verzoeken zich te onthouden van hetgeen als plicht in concrete omstandigheden geboden is en het recht tot mijn betrekkelijk optreden zoo van nature als krachtens uitdrukkelijke overeenkomst tusschen de Ministers vaststaat, memoreer ik bovendien, dat geenerlei verzoek zijdens den Heer Gerbrandy mij heeft bereikt dan het eigenhandig geschreven ongedateerd briefje, hetwelk in copie bijgevoegd wordt (No. 5).

De President heeft uitdrukkelijk geweigerd ontslag te verleenen op de mij moveerende redenen en stelde mij voor de keus ongevaagd ontslag te krijgen, dan wel ontslag te vragen — het een zoowel als het ander op door den Heer Gerbrandy geformuleerden grondslag, — zij het ook, dat ik een slotalinea mocht toevoegen, houdende de mededeling met het bovenstaande niet accoord te gaan.

Sommigen hebben gemeend, dat ik het op ongevraagd ontslag had moeten laten aankomen.

Naar mijn meening echter was de schade en schande aan de Nederlandsche zaak door het uit het voorafgaande blijkende beleid reeds groot genoeg, dan dat daaraan nog een nieuw staatsrechtelijk monstrem zou worden toegevoegd. Immers niet slechts was toch reeds aldus — en dit in een tijdsgewricht van ernstige Gezagscrisis — de autoriteit der Regeering volkomen te loor gegaan en het Militair Gezag c.a. de overwinnaar, niet slechts waren hiermede behoorlijke gemeentelijke vertegenwoordigingen voor onafzienbaren tijd van de baan, maar bovendien werd het zoo teere vraagstuk van de bestrafing der N.S.B.'ers en collaborateurs, van een rechtsvraag tot een demagogische aangelegenheid, waarvan wij nog heden de misère beleven. Het was waarlijk genoeg!

Vermeld zij nog, dat omtrent de quaestie van de rechtszekerheid na de bevrijding een ernstig conflict bestaan heeft tusschen den toenmaligen Minister van Justitie, den Heer van Angeren, en mij. Op de details daarvan ga ik dit oogenblik niet nader in, doch volsta met erop te wijzen, dat het Tribunaalbesluit als gevolg daarvan niet door mij geteekend is. Ik wenschte namelijk o.m., dat met de mogelijkheid van vrijheidsberoving tevens de mogelijkheid van een beroep op een rechterlijke instantie zou bestaan. Hiertegen verzette de Heer van Angeren zich krachtig en ondanks eenig papier succes, t.w. eenige amendementen in het Tribunaalbesluit, heeft mijn ontslag, ook de bevrediging van diens wenschen tengevolge kunnen hebben.

Ik geef toe, dat de positie van de Regeering destijds moeilijk was, maar zoo een laagtepunt als wij in feite met het laatste Kabinet-Gerbrandy hebben bereikt, was niet noodig geweest. Trouwens hoezeer zelfs de officieel gelanceerde onware voorstelling van zaken verkeerd uitgepakt is, blijkt wel uit een aantal perscommentaren, zooals de Economist van 17 Februari 1945, Knickerbockers-Weekly van 19 Maart 1945 (zie bijlage No. 6a en b) en een belangrijk aantal in bevrijd Nederland verschijnende publicaties, waaromtrent ik mij korthedshalve beperk tot eenige citaten als:

De Nieuwe Eeuw d.d. 2 Februari 1945:

„Wij hopen, dat Mr. Burger vervangen zal worden door iemand, die met denzelfden reëelen kijk op bevrijd gebied zal handelen als zijn voorganger, hoewel ook hij dan snel zal vallen.”

De Vrije Stem d.d. 10 Februari 1945:

„Want wij (de illegaliteit) passen ervoor, dat men ons in de schoenen schuift, dat wij er op uit zijn geweest den Heer Burger te doen struikelen.

Wij krijgen namelijk den indruk, dat de Minister-President de radiorede van Mr. Burger en de reactie daarop van de illegaliteit gansch niet onwelgevallig is geweest.”

Brabantsch Nieuwsblad d.d. 10 Februari 1945:

„Dat Prof. Gerbrandy, al is hem dan in eerste instantie de opdracht tot regeeringsvorming andermaal toevertrouwd, opnieuw Kabinetsleider zal worden, kunnen wij moeilijk gelooven.”

Persoonlijk heb ik om bovenblijkende motieven gezwegen en mij teruggetrokken in een college te Cambridge, behoudens een kort stukje in Vrij Nederland (zie bijlage No. 7) en een brief aan het Bestuur van Oranje Haven, de Engelandvaardersclub te Londen, waarin ik te kennen gaf te vertrouwen, dat ondanks officieele propaganda geenerlei twijfel zou opkomen aan mijn trouw aan idealen, waarvoor wij bewezen hadden het leven te willen riskeeren.

Albarda en van den Tempel hebben op den dag van mijn ontslag-aanvraag, ook het hunne ingediend (zie bijlagen Nos. 8 en 9), maar de Heer Gerbrandy heeft met man en macht de publicatie daarvan verhinderd, teneinde mij te isoleeren. Een poging van Albarda bij Radio-Oranje tot publicatie had geen succes.

Op den duur hebben de Amerikanen aan dezen zonderlingen toestand een einde gemaakt door eenvoudig een desbetreffende mededeeling in hun Radio-uitzendingen op te nemen; officieele dementi's mochten niet langer baten. Het waren overigens geenszins uitsluitend mijn beide partijgenooten Albarda en van den Tempel, die hun verontwaardiging kenbaar maakten; niet minder geschiedde dit van de zijde van den Heer van Mook. Ieder in dien kring doorzag immers het spel der autoritaire krachten. Men wist, dat het zuiveringsbesluit onder mij ressorteerde, dat de perszuivering door mij was doorgedreven, dat na aanvankelijk echec bij mijn eisch tot economische zuivering, men die, zoodra eenig deel van Nederland was bevrijd, aan mij, als blijkende dringend noodzakelijk, opdroeg, terwijl ook de felle strijd om waarborgen van rechtszekerheid in het Politie- en Tribunaalbesluit een ieder goed in het geheugen lag. Nimmer heb ik trouwens hetzij in het Nederlandsch, hetzij in het Engelsch geschreven of gesproken sedert Mei 1943, of het was mede over de noodzaak van zuivering op den grondslag van een rechtsstaat, zie b.v. the Liberation of Holland in International Affairs van Juli 1944. Indien er dus al zoiets als een Regeeringspolitiek inzake de zuivering bestond, dan was dat *mijn* politiek en is het te minder duidelijk, hoe ik bij de vorming daarvan tegelijkertijd een afwijkend standpunt heb kunnen innemen.

Te eeniger tijd dient het Nederlandsche volk de werkelijke toedracht van zaken te kennen en ik hoop, door bij deze aan het verzoek van den Heer Schermerhorn te hebben voldaan, daarmede een bescheiden begin te hebben gemaakt.

Indien dit schrijven of eenige andere oorzaak aanleiding zou geven, den Heer Schermerhorn te ontmoeten, zal ik dat zeer op prijs stellen.

Bijlagen.

Met vriendelijke groeten,
(w.g.) J. A. W. BURGER.

BIJLAGE 161

Schrijven d.d. 1 Februari 1945 van mr. G. J. van Heuven Goedhart aan de Minister-President inzake de figuur van prof. de Quay

1 Februari 1945.

Zijner Excellentie Prof. Mr. P. S. Gerbrandy,
Voorzitter van den Raad van Ministers,
Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk.

Amice,

Sinds eenige weken loopt hier het gerucht, dat tot de voornaamste raadgevers van de Kroon Prof. Mr. J. de Quay behoort en dit gerucht is zoo hardnekkig, dat men af en toe geneigd raakt te onderstellen, dat hem, die thans reeds fungeert als voorzitter van het College van Commissarissen van Handel en Nijverheid, nog belangrijker taken worden toegedacht.

Zulks verontrust mij in de allerhoogste mate. Ik ben hier verleden jaar aangekomen, belast met een aantal opdrachten van enkele der belangrijkste groepen uit het verzet, in één waarvan ikzelf 3 jaar actief heb meegewerkt. Onder de gegeven omstandigheden behoor ik mij te herinneren, en ik doe dat graag, dat ik mijn ministerschap altijd achter stel bij mijn taak als man uit het verzet. Daarom behoor ik er U op te wijzen, dat naar het unaniem oordeel van de illegaliteit, die ik vertegenwoordig, de heer de Quay, evenzeer als de heeren Linthorst Homan en Einthoven, buiten publieke functies behoort te blijven tot tijd en wijle het scherm opgaat en over hem door het Nederlandsche volk in vrijheid kan worden geoordeeld.

Reeds het feit, dat Mr. Reinink zeer korten tijd relaties met de Unie had, leverde bij die illegaliteit ernstige bedenkingen op tegen zijn lidmaatschap van het Vaderlandsche Comité. Hoe overwegend moeten deze bedenkingen dan wel zijn ten opzichte van een man, die tot op den laatsten dag van de Unie de tactiek van zoeken naar een verstandhouding met den vijand heeft doorgezet. Ik herinner U aan de volgende onomstootelijke feiten:

Terwijl onmiddellijk na Mei 1940 de Verzetsbeweging den totalen oorlog proclameerde heeft de Quay met zijn Unie onderhandelingen geopend met Seyss-Inquart.

Terwijl de z.g. oude politieke partijen, die nu zoo weinig aanzien genieten, pertinent weigerden een manifest uit te geven, waarin op last van de Duitschers ons aller verlangen naar terugkeer der Oranjes en herstel van onze volledige onafhankelijkheid was geschrapt, heeft de Quay met de zijnen zulk een on-Nederlandsch stuk met goedvinden van de Duitschers in het licht gegeven.

Terwijl de Verzetsbeweging van den eersten dag af den Arbeidsdienst bestreden heeft als een scholingsinstituut voor N.S.B.-ers, bepleitte de Quay vrijwillig toetreden tot dien Arbeidsdienst met den grootsten nadruk.

Terwijl de Verzetsbeweging de z.g. Winterhulp den oorlog verklaarde, riep de Unie, met de Quay als voorzitter, zijn kaderleden op om vrijwillig voor de Winterhulp te collecteeren. Toen dat niet hielp, werd den kaderleden formeel opdracht tot collecteeren gegeven.

Terwijl de Verzetsbeweging in den rampzaligen winter van 1940 op 1941, toen er geen hoop meer scheen te zijn, tegen alles in het geloof in een Duitse nederlaag bleef aanwakkeren, publiceerde de Quay Unieplannen en Uniegedachten over de plaats van Nederland na een Duitse overwinning. Zulk een overwinning werd namelijk door de Unie als onvermijdelijk aanvaard.

Terwijl de Verzetsbeweging Seyss-Inquart als een onbetrouwbaren verrader brandmerkte en voortdurend wantrouwen in zijn bedoelingen zaaide, predikten de Quay en zijn Unie, dat men vertrouwen moest hebben in de beloften van den Rijkscommissaris.

Terwijl de Verzetsbeweging maar één program met één punt kende: de Duitschers eruit, en op dat program eenheid poogde te krijgen, gingen de Quay en de zijnen den ouden tijd afbreken en binnenlandsche staatkundige en economische hervorming preeken, die herhaaldelijk bedenkelijk verwant waren aan de geluiden die de Duitschers deden hooren.

Het is mij bekend, dat het Driemanschap tenslotte wel heeft ingezien op volkomen verkeerd spoor te zijn en zich te hebben laten misbruiken als wegbereiders voor de N.S.B. Maar het behoeft waarlijk geen betoog, dat het naar voren dringen van de Quay in de kringen van de Verzetsbeweging de grootste bitterheid en de scherpste afkeuring moet vinden. Deze man was minstens een „appeaser” en hij heeft met de zijnen den allergrootsten afbreuk gedaan aan den geest van totaal verzet, die ons volk er boven op moest houden.

Het is best mogelijk, dat hij *later* kan worden gerehabiliteerd. *Thans*, tot na de volledige bevrijding, behoort hij thuis op den achtergrond.

Het was mijn plicht U deze dingen te zeggen en ik hoop, dat gij daarvoor ook de aandacht van Hare Majesteit wilt vragen. Een desavoueren van hen, die in de afgelopen jaren het onmogelijke hebben gedaan om het binnenlandsche front overeind te houden, kan ik met geen mogelijkheid over mijn kant laten gaan. En het verheffen van een figuur als de Quay tot allerlei publiek aanzien is niets anders dan zulk een desavoueren. Wie dat doet moet natuurlijk ook Homan en Einthoven in ambt en eer herstellen. Men moet, zooals ik, den strijd in het Vaderland 4 jaar hebben meegevoerd om te weten, welk een bitteren indruk zulk eerherstel maken moet in de dagen, waarin wij den vijand zijn masker zien aftrekken en waarin wij ons volk door hem genadeloos, in strijd met alle mooie woorden en met zijn volkomen vernietiging als doel, zien uithongeren en uitmoorden.

Met vriendschappelijke groeten,

BIJLAGE 162

Stukken betrekking hebbende op de formatie van het tweede Kabinet-Gerbrandy

RICHTLIJNEN VOOR HET TWEDE KABINET-GERBRANDY

(Overgelegd door de heer Wijffels bij zijn verhoor
op 25 Augustus 1950)

1. Als richtlijn wordt aanvaard, dat bij het nemen van maatregelen de positie van het Koninkrijk der Nederlanden te midden van de staten der wereld zoo krachtig en zuiver mogelijk worde gehouden. Krachtige deelname aan den oorlog tegen Duitschland en tegen Japan worde met alle ten dienste staande en ten dienste komende middelen nagestreefd.

2. Wat de onderlinge verhouding der deelen van het Koninkrijk en de positie van Nederlandsch-Indië betreft, worde vastgehouden aan de beginselen, neergelegd in de radio-rede van Hare Majesteit de Koningin, uitgesproken op 7 December 1942.

3. Als een der hoofdtaken van het Kabinet wordt beschouwd de inschakeling van alle daartoe gereede krachten in het bevrijde gebied ten behoeve van de maatregelen ter bevrijding van en tot spoedigste hulp aan het nog bezette deel des lands en des Rijks.

4. Wat de verhouding tot het Militair Gezag betreft, worde streng vastgehouden aan het beginsel, dat het Militair Gezag een instrument is ten behoeve der Regeering en aan het Kabinet ondergeschikt.

Goede bewegingsvrijheid worde binnen dit kader aan het Militair Gezag gelaten, teneinde zijn bemiddelende taak als liaison met de SHAEF en zijn eigen taak tot handhaving der in- en uitwendige veiligheid zoo gemakkelijk mogelijk te maken.

Voor die departementen, waar zulks mogelijk is, worde door het M.G. een burgerlijk college ingeschakeld, teneinde geleidelijk het militaire element van het Militair Gezag om te leiden in de richting van civiel gezag.

5. Alhoewel groote principieele maatregelen als nationalisatie van industrieën krachtens het overgangskarakter van het Kabinet zijn uitgesloten, worde bij het nemen van sociale maatregelen het feit erkend, dat de verhoudingen in het bedrijfsleven een grootere inspraak van de zijde der werknemers vereischen en dat tewerkstelling in stede van steunverlening tot doelwit moet zijn.

6. Bij het nemen van maatregelen op economisch gebied worde er krachtig gestreefd naar het op gang brengen en houden van het bedrijfsleven in het stadium van den overgang met alle bereidheid om werkzaam te zijn ten behoeve van de nationale en geallieerde oorlogsindustrie.

7. Bijzondere aandacht worde geschonken aan snelle afdoening der zaken, die betrekking hebben op de gearresteerde collaborateurs e.d.

8. Bij het doorvoeren der zuivering worde het beginsel gehandhaafd, dat geen verantwoordelijke posten mogen worden toevertrouwd aan hen, die zwak zijn geweest in het bepalen van hun houding tegenover den vijand.

9. Een goede voorlichting in het bevrijde gebied worde met alle ten dienste staande middelen bevorderd.

10. Op het gebied der bestuursvoorziening worde krachtig gestreefd naar een voor toepassing vatbare wetgeving, die de krachtens het beginselbesluit aanvaarde gemeenteraden en provinciale staten in frissche samenstelling tijdig doe werken.

Ten aanzien van het nood-parlement worde gestreefd naar het behoud van een regeling, als door het Kabinet ontworpen, met dien verstande, dat niets worde nagelaten te bevorderen, dat een doelmatig nood-parlement kan werken binnen 2 maanden na de bevrijding van geheel Nederland.

11. Teneinde het erkende doel, eenheid in samenwerking, te verzekeren, wordt éénmaal per maand door den Minister-President als punt van bespreking op de agenda van den Ministerraad gebracht de vraag in hoeverre aan dezen eisch is voldaan en eventueel op welke wijze verbetering in deze richting kan worden aangebracht.

12. De vraag, of een individueel Minister gedurende de operationele fase in Nederland zal vertoeven, worde in overleg met den Minister-President beantwoord.

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 23 FEBRUARI 1945

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Onderwerp:

Communiqué betreffende de vorming van het nieuwe Kabinet.

De Regeeringsvoorlichtingsdienst meldt:

Het gereconstrueerde Kabinet is als volgt samengesteld:

Prof. Dr. P. S. Gerbrandy, Voorzitter van den Raad van Ministers, tevens Minister voor de Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, en Minister van Justitie ad interim;

Mr. E. N. van Kleffens, Minister van Buitenlandsche Zaken;

Dr. L. J. M. Beel, Minister van Binnenlandsche Zaken;

Dr. G. Bolkestein, Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen;

Dr. G. W. M. Huysmans, Minister van Financiën;

J. M. de Booy, Minister van Scheepvaart en Visscherij, van Marine en ad interim van Oorlog;

Ir. F. C. M. Wijffels, Minister van Sociale Zaken en a.i. van Waterstaat;

Drs. J. H. Gispén, Minister van Handel, Nijverheid en Landbouw;

Prof. Dr. Ir. J. I. J. M. Schmutzer, Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen;

Jhr. Mr. E. F. M. J. Michiels van Verduynen, Minister zonder portefeuille.

De Regeeringsvoorlichtingsdienst meldt nader:

Hoewel het Kabinet nog niet voltallig is, wordt reeds thans meegedeeld, dat bij de keus der nog te benoemen Ministers zal worden gestreefd naar een nog verdere verbreding van de basis van het Kabinet. De nieuwe Ministers zijn hedenmorgen door Hare Majesteit de Koningin benoemd en beëdigd. De ontslag-aanvraag van de Ministers, die niet in het Kabinet terugkeeren, is door Hare Majesteit de Koningin aanvaard onder dankzegging voor de ook onder zeer moeilijke omstandigheden aan Haar en aan den lande bewezen vele en gewichtige diensten.

De bezetting van de Departementen van Oorlog en van Waterstaat zal slechts zeer tijdelijk worden waargenomen door de Ministers J. M. de Booy en Ir. F. C. M. Wijffels. De Minister-President hoopt ten spoedigste in de gelegenheid te zullen zijn een voordracht tot benoeming van Ministers voor deze Departementen aan Hare Majesteit de Koningin voor te leggen.

Het aftreden van Dr. H. J. van Mook als Minister van Koloniën houdt geen verband met de algemeene reconstructie van het Kabinet, maar is geschied op de constitutioneele overweging dat de vereeniging van de functie van Minister van Koloniën met die van Luitenant-Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, welke bedoeld was slechts korten tijd te duren, voor langeren tijd onwenschelijk moet worden geacht.

Aan Dr. van Mook, die zelf de opvatting was toegedaan, dat aan deze combinatie een einde diende te worden gemaakt, is door Prof. Gerbrandy de keuze gelaten, welke van deze twee functies hij wenschte te blijven vervullen.

Dr. van Mook heeft daarop na rijp beraad verzocht de functie van Waarnemend Luitenant-Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië te mogen behouden en die van Minister van Koloniën te mogen neerleggen.

Na zijn aftreden als Minister van Marine, zal Luitenant-Admiraal J. Th. Furstner zijn volledige krachten kunnen geven aan de functie van Bevelhebber der Zeestrijdkrachten.

Het Departement van Algemeene Zaken is vereenigd met dat van Binnenlandsche Zaken. Alle aangelegenheden het Mijnezen betreffende zijn overgebracht van het Departement van Waterstaat naar dat van Sociale Zaken.

Het vroegere Departement van Koloniën zal overeenkomstig de terminologie van de grondwet voortaan worden aangeduid als het Departement van Overzeesche Gebiedsdeelen.

TEKST VAN RADIO ORANJE DD. 6 APRIL 1945

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

Uitbreiding van het Kabinet.

Landgenooten,

Het nieuwe Kabinet is thans, met dien verstande dat het één interimaat bevat, volledig. Getracht is de verschillende stroomingen, zoo-veel als de omstandigheden veroorloofden, vertegenwoordigd te krijgen. Ik denk daarbij niet aan politieke partijen, maar eerder aan richtingen, die zich een bedding groeven in ons volksleven. Over de volle breedte is de poging nog niet geslaagd; het oog blijft daarvoor open.

Intusschen, hoezeer de leden van dit Kabinet ook komen uit verschillende hoeken van het Nederlandsche volksleven, in het te voeren beleid zijn zij volkomen eenstemmig en staan ze in één gelid!

De vijand (en zijn verraderlijke handlangers), met wien geen vergelijk ooit mogelijk is, slaat als een tot waanzin gebrachte misdadiger voor het laatst zijn schennende hand uit naar onze toekomst.

Die toekomst vernietigen kan hij niet. De laatste zenuw van onze kracht is ingezet op het brengen van verlossing, stoffelijke en geestelijke, uit zijn greep, op de mobilisatie van het vrije gebied ten bate van het bezette gebied in Europa en in het Verre Oosten, op het leggen, radicaal maar welbewust, van de grondslagen voor een hernieuwde volksregering, die niet op klassen bouwt.

Gevolgd wordt een staatkunde, die weliswaar in groote zaken de komende regering niet voor voldongen feiten stelt, maar die wel gedragen wordt door de gedachte, dat uit de verdrukking niet te voorschijn mogen komen geprivilegieerde machten, welke als sterke torens uitsteken boven de ruïnes van het volksleven, want de lasten moeten eerlijk verdeeld worden.

Elke invloed wordt aangewend om na de bevrijding het voedsel-

programma voor ons gefolterd land, ondanks de groote moeilijkheden, tot het hoogste op te voeren.

De bevrijding van Nederlandsch Oost-Indië staat vooraan in de gedachten der Regeering.

Wat er nog ontbreekt aan zuivering wordt aangevuld.

De rechtspraak over collaborateurs zal verder bevorderd worden, met inachtneming van de beperking, die het half bevrijd zijn stelt.

De plaatselijke vertegenwoordigende organen komen spoedig.

In de internationale staatkunde wordt geijverd voor gelijkheid van alle staten voor de internationale wet, waaraan in beginsel allen onderworpen zijn en welke een zedelijken grondslag heeft en niet enkel op politieke macht rust.

Het Militair Gezag zal overeenkomstig den opzet voor het thans bevrijde gebied ingeperkt worden, opdat het civiele gezag ruimere baan krijgje en de krachten van het Militair Gezag te beter vrijkomen voor het Noorden.

Maar ik geef geen lange lijst. De tijd is, Gode zij dank, kort. De Duitsche legers zijn of worden vernield. Hamburg, Berlijn, München, Weenen worden in de nijptangen der Geallieerde legers gedrongen.

Het zal voor dit Kabinet de grootste voldoening zijn als het ten snelste den staf van het bestuur kan overdragen aan dat Kabinet, dat gedragen wordt door een volk, dat in zijn geheel bevrijd is en zijn meening weer in vrijheid kan uiten.

Dat nieuwe gouvernement zal nationaal, zoowel als internationaal, een taak krijgen, die normale menschelijke kracht te boven schijnt te gaan. Voor die moeilijkheid is een oplossing.

Indien regering en volk zoeken om in vertrouwen op en in gehoorzaamheid aan God hun taak te vervullen, hebben zij de belofte van den onontbeerlijken steun van Hem, die Souverein is over allen en alles. In deze overtuiging gaat ook het Kabinet van thans de naaste toekomst tegemoet.

Het klokgelui der verlossing uit de klauwen van het Duitsche monster kondigt zich aan! Gemarteld volk van Nederland, het ontzet nadert!

BIJLAGE 163

Beschouwing over het tweede Kabinet-Gerbrandy door de heer C. J. van Lienden in het Londense Vrij Nederland van 10 Maart 1945

HET NIEUWE MINISTERIE

In mijn tijdelijke kwaliteit van voorzitter van het Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen, heb ik als afgevaardigde voor ons land de zittingen bijgewoond van het Internationaal Congres der Vakverenigingen, dat dezer dagen te Londen is gehouden en waar 52 miljoen georganiseerde arbeiders uit alle vijf werelddeelen waren vertegenwoordigd. De atmosfeer van dat congres is een verfrissing en een aanmoediging geweest voor mij, die gedurende de bezetting in het vaderland van het regelmatig verkeer met de vrije wereld was afgesloten, want tijdens de zittingen en in het onderlinge verkeer met de afgevaardigden bleek mij overtuigend, dat de idealen van parlementaire democratie en sociale rechtvaardigheid, voor welke wij in Nederland al die jaren onzen positieven strijd tegen den overheerscher hadden gevoerd, ook in de vrije wereld aan kracht hadden gewonnen. Op dat congres constitueerden zich de georganiseerde arbeiders van de geheele wereld als het ware tot één groote mogendheid, die aan de tafel der vredesonderhandelingen mee zal aanzitten en aldus de erkenning zal vinden voor het aandeel, dat zij, ook in ons eigen land, hebben gehad in de definitieve nederlaag van fascisme en nationaal-socialisme. Het was mij als Nederlander een bijzondere voldoening te ervaren, dat met name het moedig verzet van onze spoorwegarbeiders allerwege in de wereld weerklank vindt en dat men verwacht en vertrouwt, dat de stakers van thans mede degenen zullen zijn, die, als het geheele land is bevrijd, hun schouders zullen zetten onder het opbouwwerk, dat, het spreekt immers vanzelf, op de basis van die parlementaire democratie en streven naar sociale rechtvaardigheid zal geschieden. Ik beschouw het als een hulde in de eerste plaats gebracht aan de arbeiders van Nederland, dat het congres mij benoemde tot lid van den Uitvoerenden Raad van dat machtige Internationale vakverenigingslichaam en ik twijfel er niet aan, of het kan voor ons geheele volk nuttig zijn, dat ook de stem van ons land in dat college kan worden gehoord.

De opmerking moet mij van het hart, dat ik de atmosfeer van dat Internationale congres wel in zeer scherp contrast vond tot die, waarin de jongste Nederlandsche kabinetscrisis schijnt te zijn opgelost.

In Engeland, Rusland, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Frankrijk, België, Zwitserland, de Scandinavische landen, Tsechoslowakije en elders, neemt de politieke beweging, waartoe ik mij reken, een zeer belangrijk aandeel in de regeering, dan wel heeft er de leiding. In de Vereenigde Staten was het de arbeidersbeweging onder leiding van den eminenten Sydney Hillman, dien ik op dat congres mocht ontmoeten, welke de her-verkiezing van president Roosevelt heeft mogelijk gemaakt. Slechts in een enkelen achterlijken staat, zooals Spanje en Portugal bijvoorbeeld, waar het staatshoofd autocratische denkbeelden heeft omhelsd, is de arbeidersbeweging deswege van het aandeel in het bestuur des lands verstoken, maar het zal, hoop ik, geen tegenspraak ontmoeten, wanneer ik zeg, dat deze toestand er een is van voorbijgaanden aard.

Terwijl dus in de geheele beschaafde wereld algemeen wordt ingezien, dat de toekomst moeilijker zal zijn dan noodig is, tenzij de beweging voor het democratisch socialisme in het bestuur des lands is betrokken, aanschouwt bevrijd en het zoo moedig strijdende bezet Nederland een nieuw kabinet, waarin geen enkele representant van deze beweging valt te bespeuren.

Mijn verwondering over deze omstandigheid wordt nog vergroot, doordat het mij bekend is, dat voor de formatie van dit nieuwe kabinet, de door de geheele beweging voor het democratisch socialisme erkende politieke leider, nl. ir. J. W. Albarda slechts door zijn eigen partijgenooten is geraadpleegd.

Ik wil ter vermindering van elk misverstand heel kort uiteenzetten, hoe wij, democratisch-socialisten staan tegenover het vraagstuk van deelneming aan de regeering, zooals zich dit thans voordoet.

Wij zijn er van overtuigd, dat onze beweging in ons vaderland

zoozeer aan kracht en invloed heeft gewonnen, dat geen enkele regeering kan worden gevormd zonder ons, behalve natuurlijk in de situatie, waarin een regeering de verantwoordelijkheid ontbreekt jegens een parlement, dat zulk een onvolledige regeering onmiddellijk naar huis zou zenden. Slechts wanneer een parlement ontbreekt, kan men zeggen, dat een regeeringsformatie is „geslaagd”, terwijl zij constitutioneel een zoodanige kwalificatie niet verdient. Aangezien wij weten, dat de staatkundige leiders van ons volk, die hun verantwoordelijkheid kennen, bij het ontwerpen van een regeeringsbeleid rekening willen houden met de politieke werkelijkheid van een sterke democratisch-socialistische beweging behoeftden wij ten aanzien van deelneming aan de regeering slechts voorwaarden te stellen, die de fundamentele beginselen raken, waarop onze constitutionele monarchie is gebouwd. Als zoodanige voorwaarden zijn de volgende beschouwd:

1. Geen minister zal worden voorgedragen voor ontslag zonder voorafgaand overleg met hem en met den Ministerraad.

2. Het kabinet zal tenminste drie representatieve Katholieken uit het bevrijde gebied tellen.

3. De samenstelling van de Staten-Generaal wordt onverwijld bij Koninklijk Besluit geregeld om terstond na de bevrijding in werking te kunnen treden, ook indien de omstandigheden de terugkomst van de Koningin nog mochten beletten.

4. Onverwijld wordt overgegaan tot instelling van Provinciale Staten en gemeenteraden in het bevrijde gebied.

5. De verhouding tusschen de regeering en Militair Gezag wordt ten spoedigste zoodanig geregeld, dat het gezag van de Regeering verzekerd zij.

Ik moge hieraan toevoegen, dat ik mij er van heb kunnen verzekeren, dat er ten aanzien van de urgentie dezer punten geen enkel verschil van meening bestaat tusschen mijn, door ieder onzer zoo hooggeachte vrienden ir. J. W. Albarda, dr. J. van den Tempel en mr. J. A. W. Burger enerzijds en de, in vele plaatsen van het bevrijde gebied afdelingen tellende Vereeniging van democratische socialisten, noch met de opvattingen mijner vrienden, die boven de rivieren of in Duitsche gevangenschap leven.

Wanneer dan ook thans een kabinet is tot stand gekomen, waarin de beweging voor het democratisch socialisme geen representanten heeft, dan kan ik tot mijn diepe teleurstelling uit deze omstandigheid niet anders afleiden, dan dat het niet mogelijk is geweest bij de jongste kabinetsformatie ten aanzien van de hierboven vermelde punten uit onze Constitutie, waarop de nieuwe ministers zijn beëdigd, zekerheid te verkrijgen. Ons volk en land zijn thans zwaar gehavend en bange vermoedens gevoelt ieder, wanneer hij aan de toekomst denkt. Een der grootste zorgen in bevrijd Nederland is de behoefte aan een duidelijk omljnd economisch-financieel program, voor welke uitvoering ook een krachtig beroep op de groote geallieerden kan worden gedaan. Geeft het nieuwe kabinet ook op dit punt een waarborg? Het overkomen van de moeilijkheden kan alleen geschieden door een regeering, die steunt op den volkswil en die uitgaat van de constitutionele grondslagen. De democratisch gezinde elementen zullen terecht verlangen, dat de constitutionele practijk in overeenstemming wordt gebracht met de verantwoordelijkheid der regeering aan de volksvertegenwoordiging. Het belang van Nederland eischt volstrekt, dat onze politieke beweging vertegenwoordigd is in een nationaal kabinet, doch dit kan uiteraard alleen geschieden, wanneer wij overtuigd zijn, dat zoodanig kabinet het algemeen vertrouwen geniet en de groote problemen van vandaag behandelt in een geest, die strookt met de sociale en politieke progressiewensen van het Nederlandsche volk.

C. J. VAN LIENDEN,

*Secretaris van de Sociaal Democratische Vereeniging
in Bevrijd Nederland, Lid van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal.*

BIJLAGE 164

Brief d.d. 5 October 1948 van mr. G. J. van Heuven Goedhart aan de voorzitter der Enquêtecommissie

HET PAROOL

Onafhankelijk dagblad

Mr. G. J. van Heuven Goedhart
Hoofdredacteur
HG/AM.

Amsterdam, 5 October 1948.

*De Hoogedelgestrenge Heer Mr. L. A. Donker,
Voorzitter der Parlementaire Enquête Commissie.
Gebouw der Tweede Kamer,
Binnenhof, Den Haag.*

Zeer geachte Heer Donker,

Ik stel er prijs op U de inhoud te bevestigen van het telegram, dat ik op Zaterdag 2 October jongstleden aan de Parlementaire Enquête Commissie deed toekomen naar aanleiding van de verschijning van een geschrift van H. A. Lunshof.

Dat telegram luidde:

„Veroorloof mij de aandacht Uwer Commissie te vestigen op heden bij uitgever Buyten en Schipperheyn te Amsterdam verschenen brochure van Lunshof getiteld quote als dieven in de nacht unquote waarin schrijver opnieuw beschuldigingen afdruckt als zou ik als Minister van Justitie ambtelijke bevoegdheid hebben misbruikt om Telegraafapparatuur in Paroolhanden te spelen en als zou ik te dien einde mensenlevens hebben gewaagd door parachutisten met particuliere berichten terzake boven Nederland te doen uitwerpen stop ik heb zowel mondeling als schriftelijk deze aantijgingen als schandelijke laster voor honderd procent afgewezen en Uwe Commissie gevraagd terzake na onderzoek uitspraak te doen stop waar Uwe Commissie de enige instantie met recht van toegang tot alle bescheiden is en ik niet zal rusten voordat Lunshofbeschuldigingen die zowel reputatie van Kabinet waarvan ik lid was als mij persoonlijk in eer en naam aantasten volledig als lasterlijke verdachtmakingen zijn ontmaskerd verzoek ik Uwer Commissie nogmaals dringend onderzoek en openbaring der resultaten daarvan.

VAN HEUVEN GOEDHART,
Oud-Minister van Justitie.”

Een publicatie als die van H. A. Lunshof ligt voor ieder welkend mens niet op een niveau, waarop wisseling van gedachten zin heeft. Kan een samenweefsel van vervalsingen en verdichtings, gelijk het geschrift er een is, slechts gezien worden als een onderdeel van een streven om, het koste wat het wil, een „Telegraafschandaal” te scheppen en derhalve niet als een publicatie van enig behoorlijk gehalte, waartegen polemiek zin zou hebben, het komt mij niettemin niet langer verantwoord voor te zwijgen over de sfeer, waarin het verachtelijk schriftuur van H. A. Lunshof werd geboren.

Die sfeer is er een van gemengde aard. Haar componenten zijn naijver en een volledig gemis van begrip voor wat Nederlanders als F. J. Goedhart, J. Meijer, W. van Norden, J. C. S. Warendorf, S. Carmiggelt en ook mijzelf — die in het pamflet van H. A. Lunshof bij wege van motto als „gangsters, crooks and materialists” worden aangediend — in „het verzet” dreef. Ik weet, dat U van mij niet verwacht, dat ik H. A. Lunshof volgen zal in het aanvaarden van de tegenstelling tussen de daareven genoemden en mannen als Wiardi Beckman, Althoff, Nunes Vaz en Vaz Dias. In kringen die er, gelijk dat met de heer Lunshof en zijn achterban het geval is, belang bij hebben het verzet te kleineren en te bekladden, is het doorzichtig middel uitgevonden van het maken van een contrast tussen de dode verzetsmensen, die helden, en de overlevenden, die schurken heten. Dat is natuurlijk uiterst praktisch, omdat het H. A. Lunshof en de zijnen mogelijk maakt tranen te plengen bij de fusilladeplaatsen, maar tegelijkertijd modder te werpen op de naaste vrienden en medewerkers van hen, die daar rusten. U moge het genoeg zijn, dat ik U verzeker, dat Beckman, Althoff, Nunes Vaz en Vaz Dias in elke zin van dat woord behoren bij mijn vrienden van Het Parool en bij mij, in geen enkele zin bij H. A. Lunshof cum turba, die zich in de oor-

logsjaren met vernuft en voordeel veilig hielden en door wier posthume lofredenen mijn daareven genoemde gefusilleerde of op andere wijze vermoorde vrienden zich slechts diep gegriefd en gecompromitteerd zouden kunnen gevoelen.

Tot de tragiek van deze jaren reken ik het voortbestaan van een onoverbrugbare kloof tussen het voormalig verzet en de rest van Nederland, een kloof, waarvan het bestaan door een geschrift als dat van H. A. Lunshof nog eens ampel bewezen wordt. Schrijvers als H. A. Lunshof en de intellectuele daders, die hem tot vervaardigen van een publicatie als de zijne bewogen, kunnen zich eenvoudig niet voorstellen, dat men iets, wát dan ook, alléén maar om der wille van vaderland en vrijheid zou doen; dat men zo iets zou doen zonder acht te slaan op eigen belang, ja zelfs met verachting van eigen belang. Zelf tot een bevrijd worden van persoonlijke drijfveren gans en al buiten staat — gelijk hun houding in de oorlogsjaren zonnelaar bewijst — vermogen zij zulks bij anderen ook niet te veronderstellen. Daar zij zelf, behandeld als ik in 1933 door de Telegraaf behandeld werd, het Franse spreekwoord „la colère passe, l'injure reste” tot devies zouden nemen, kunnen zij zich niet indenken, dat ik om enige betere reden mijn leven tussen 1940 en 1945 op het spel zette dan om..... wraak op De Telegraaf te nemen. Daar zij zelf voor zulk een verachtelijk doel kennelijk een hun toevertrouwd ambt grif zouden misbruiken, kan het niet in hen opkomen, dat ik zulks niet zou hebben gedaan. Daar zij het onderscheid tussen vriend en vijand, ook en vooral in de oorlogsjaren, hebben gerelativeerd, schamen zij zich geen ogenblik om S.D.-gespuis als Poos, Slagter, Bartels e tutti quanti tot kroongetuigen op te roepen tegen een man als Frans Goedhart, wiens weg tussen 1940 en 1945 zo recht was als de hunne krom. Zij missen, kortom, elk begin van begrip voor de gedachte, dat er maar één drijfveer was tot verzet: „het hart dat het niet laten kon” en, wijl zij zulk een hart nimmer bezaten, vermogen zij van de ware vaderlandsliefde het A.B.C. nog niet op te zeggen, laat staan zich ernaar te gedragen. Te penibeler is het, thans, nu alle gevaar geweken is, H. A. Lunshof zichzelf en zijn broodheren te horen aanprijzen als beschermers der Joden — ach, dat de Amsterdamse wethouders Rodrigues de Miranda en Abrahams nog leefden om er het hunne van te zeggen! —, te penibeler ook, dat H. A. Lunshof zich beroept op een Wiardi Beckman — die hem verachtte — en zelfs God aanroept om de valse indruk te versterken, dat het hem om recht en gerechtigheid begonnen ware.

Ik heb U verzocht naar de beschuldigingen, die H. A. Lunshof thans opnieuw tegen mij openbaar maakt, een grondig onderzoek te doen en het resultaat daarvan gemeengoed te maken. Dat vroeg ik Uwe Commissie al, voordat H. A. Lunshof zijn eerste brochure wereldkundig maakte. Ik herhaal mijn verzoek, toen Uwe Commissie mij hoorde, ik herhaalde het nog eens in mijn brief van 22 September en tenslotte in mijn telegram, dat door deze brief wordt bevestigd. Ik heb van Uw onderzoek niets te vrezen en alles te verwachten. Het zal namelijk onweerlegbaar aantonen,

dat ik op generlei wijze ooit het mij toevertrouwde hoge ambt van Minister van Justitie voor enigerlei actie of activiteit tegen de Telegraaf gebruikte of misbruikte;

dat ik nimmer één mensenleven in de waagschaal stelde terwille van enig eigen belang of enig Paroolbelang;

dat ik nimmer enige brief en enig telegram uit Londen of het bevrijde Zuiden zond, handelende over de Telegraaf of enig lid van zijn directie, staf of personeel;

dat de gedachte om ten behoeve van Het Parool gebruik te maken van de Telegraaf-apparatuur niet van mij is uitgegaan en dat ik aan de verwezenlijking ervan generlei aandeel heb gehad;

dat ik onmiddellijk na mijn benoeming tot Minister aan de Paroolleiding heb laten weten dat ik niet meer beschikbaar was voor het hoofdredacteurschap;

dat ik, teruggekeerd in het vaderland, weigerde een functie bij Het Parool te aanvaarden, omdat het mij verkeerd leek (en nog altijd lijkt) dat oud-ministers hoofdredacteurs worden;

dat ik zowel de toenmalige Minister van Buitenlandse Zaken, thans Harer Majesteits ambassadeur in Ottawa, Dr. H. van Roijen, als de toenmalige Minister-President Prof. Ir. W. Schermerhorn nadrukkelijk verzocht mij elders een werkkring te verschaffen;

dat ik eerst op 1 September 1945, geen andere uitweg ziende en mij niet kunnende veroorloven van de wind te leven, bezweek voor een drie maanden vergeefs op mij uitgeoefende aandrang om het

hoofdredacteurschap van Het Parool te aanvaarden; en dat ik ook sedertdien niets hoegenaamd tegen De Telegraaf dan wel tegen enig lid van zijn directie, staf of personeel heb ondernomen.

Ik zal niet rusten, vóór die feiten publiekelijk en ondubbelzinnig zullen zijn vastgesteld, want ik ben niet van plan enigerlei verdachtmaking van het bij H. A. Lunshof gangbare allooi op mijn naam te laten kleven. Laat mij U tenslotte mogen verzekeren, dat De Telegraaf mijn vrienden en mij siberisch koud laat. Indien het Nederlandse volk een Telegraaf begeert — ons is het wèl! Wij vroegen en vragen niets anders en zullen nimmer iets anders vragen dan dat, hoe dan ook, Het Parool de gelegenheid hebbe te verschijnen en dat wel onder zodanige omstandigheden, dat het ongehinderd kan worden vervaardigd. Het schotschrift van H. A. Lunshof bewijst beter dan lange onderzoeken, waaraan Het Parool toe ware, indien het met een teruggekeerde Telegraaf, mede door H. A. Lunshof geleid, op één en dezelfde aan De Telegraaf toebehorende apparatuur vervaardigd zou moeten worden. Noch U noch ik noch enig ander redelijk denkend mens kan verwachten, dat H. A. Lunshof en zijn achterban iets anders zouden doen dan trachten Het Parool langs technische weg — met een „koude oorlog” om een moderne term te gebruiken — om zeep te brengen, wíl het immers naar het inzicht dezer lieden door „gangsters” en „dieven” wordt vervaardigd en derhalve geen levensrecht bezit.

Maar dat levensrecht is erkend door de Regering in 1944 en de belofte, dat de voormalige illegale bladen vrijuit de gelegenheid

zouden hebben in Nederland te verschijnen, is herhaald in 1945, in 1946, in 1947. Dat is H. A. Lunshof een doorn in het vlees. Hij en de zijnen zouden het aangenamer vinden, indien De Telegraaf en consorten de dank te incasseren kregen, die de Regering aan bladen als Parool, Trouw etc. wegens hun principieel verzet in de vorm van die éne belofte gaf. En in 1948 durft tenslotte zelfs H. A. Lunshof wel hardop „Leve het vaderland” te roepen.

Ik heb gemeend U deze toelichting op mijn telegram niet te moeten onthouden. Nu H. A. Lunshof mijn vrienden en mij — dat kàn in Nederland! — als „gangsters” aan zijn wrakke schandpaal heeft geslagen in een brochure, die een poel is van ongerechtigdheid, acht ik mij vrij, en zelfs geroepen, van deze brief afschriften aan te bieden aan:

Prof. Mr. R. Kranenburg, Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, onder wiens voortreffelijke leiding ik dienen mag in de gelederen van de Eerste Kamer;

de Heer J. van de Kieft, de door mij hooggeschatte voorzitter van de Kamerfractie, waartoe ik het voorrecht heb te behoren;

en de Heer M. A. Reinalda, Commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht, in diens qualiteiten van Voorzitter van de Persraad en enquêteur der Regering naar de Telegraafsituatie.

Met de verzekering van mijn bijzondere hoogachting teken ik mij,

Uw dienstvaardige,

(w.g.) G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

BIJLAGE 165

Stukken betrekking hebbende op de sollicitatie van de heer R. Kroes bij Het Parool

(Overgelegd door de Heer G. J. van Heuven Goedhart)

SOLLICITATIE-FORMULIER

R. KROES, JOURNALIST

Badhuisweg 80,
Scheveningen

Den Heer A. J. Noordam

Potloodaant.:
Za. 11 uur

1 December 1945.

Potloodaant.:
Oproepen en ook aan mij
doorzenden. (w.get.G.)

Geachte Heer,

Van welingelichte zijde vernam ik, dat bij het „Parool” enkele journalistieke vacatures zijn. Tevens kreeg ik den raad mij met U in verbinding te stellen.

Het zal U misschien bekend zijn, dat ik kort na de liquidatie van de vereenigde Persbureaux door het A.N.P. een Ausweisz van den directeur van het A.N.P. weigerde en als gevolg daarvan weggevoerd werd in krijgsgevangenschap.

In Juli j.l. keerde ik terug, doch was aanvankelijk niet in staat mijn journalistieke werkzaamheden te hervatten als gevolg van de in krijgsgevangenschap geleden ontberingen.

Ik solliciteer thans, doch aangezien de mij gedane toezeggingen betrekking hebben op bladen, welke nog geen verscheijningsvergunning bezitten, zou ik gaarne een onderhoud met U hebben. Kunt U mij een dezer dagen ontvangen?

Uw antwoord gaarne tegemoetziende, verblijf ik,

Hoogachtend,
(w.g.) R. KROES.

Potloodaant.:

Kroes heeft naar ik hoor een (onleesbaar)
geen bezwaar. Hij is door Henny gevraagd als
wnd. Hoofdredacteur v. d. Arnheemsche Courant

Secr. N/K 1017.

Den Heer R. Kroes,
Badhuisweg 80, Scheveningen.

4 December 1945.

Zeer geachte Heer,

Ik kwam in het bezit van Uw brief van 1 December en bericht U, dat ik deze met een toelichting mijnerzijds heb doorgegeven aan de redactie, die hem ongetwijfeld zal behandelen en U nader bericht zal sturen.

Aangezien dit zuiver een redactioneële aangelegenheid is, meen ik, dat het weinig nut heeft, dat U met mij komt praten, daar ik in redactioneële aangelegenheden geen beslissingen kan nemen.

Ik hoop echter, dat door mijn toelichting Uw brief resultaat mag hebben.

Met vriendelijke groeten,

Personeel.

5 December 1945.

JB/TvD

Den Heer R. Kroes,
Badhuisweg 80, Scheveningen.

Mijnheer,

Naar aanleiding van Uw sollicitatie dd. 1 December j.l. verzoeken wij U a.s. Zaterdag 8 dezer om 11 uur bij ons langs te komen.

In afwachting van Uw bezoek, teekenen wij,

Hoogachtend,
„HET PAROOL.”
(w.g.) onleesbaar.
Personeelszaken.

Naam: Kroes

Voornamen: Rudolf

Adres: Badhuisweg 80, Scheveningen, Telefoon:

Geboortedatum: 9-6-1907

Geboorteplaats: Servië

Geh. of ongehuwd: gehuwd

Geboortedatum kinderen: drie

Godsdienst: geen

Nationaliteit: Nederlander

Solliciteert als: redacteur

Schoolopleiding: H.B.S. 5 j.

Voortgezette studie:

Diploma's:

Vorige dienstbetrekkingen: 1930: in journalistiek.

1936—1940: bij Agrarische Pers, Meppel, als 1e red., later chef-redacteur en plv. hoofdred.

1940—1941: rustend journalist.

1941—1943: Vereenigde Persbureaux — redactiechef.

1943: enkele maanden A.N.P. — redactiechef.

1943—1945: krijgsgevangenschap, na bevrijding: secretaris vereniging van oud krijgsgevangenen.

Laatstverdiende salaris: 450 p. mnd. Verlangd salaris: 5—6000 p. jaar.

Salaris volgens schaal:

Partij: democratisch

Klasse:

Illegaliteit: in 1941 bij de Netherlands Telegraph Service.

Vrije tijd:

Gezinsomstandigheden:

Diverse aantekeningen:

Referenties: Een v.d. zwaardere krachten in de journalistiek slechts als hoofdredacteur bruikbaar, dunkt mij.

Datum: 8-12-45.

Is in onderhandeling met enkele andere bladen (Arnheemsche Crt. bijv.), die evenwel nog geen toestemming tot herverscheijnen hebben.

Hr. van Heuven Goedhart.

Hr. Kroes komt hedenmorgen 11 uur. (gepar. onleesbaar)

Wordt door mij afgewerkt. (gepar. v. H. G.)

vHG/BL.

12 December 1945.

Den Heer R. Kroes,
Badhuisweg 80, Scheveningen.

Zeer geachte Heer Kroes,

Naar aanleiding van ons gesprek van eergisteren deel ik U het volgende mede:

Wij geven in Deventer een editie van Het Parool uit. Deze editie bloeide aanvankelijk snel op tot een krant van 15.000 abonné's. Zij kon grooter zijn, hadden wij maar meer papier beschikbaar kunnen krijgen. De met de leiding belaste redacteur heeft de blunder van zijn leven gemaakt door zonder enig overleg met mij een wild artikel te publiceeren over het vraagstuk van de Canadeezen in ons land en dit artikel heeft enerzijds onder de katholieke lezers een campagne tegen Het Parool doen ontketenen, anderzijds geleid tot de her-verscheijning van de Koerier. Het gevolg is geweest een catastrophale daling in het aantal abonné's, dat weldra tot ongeveer 6000 was gezakt. In zekeren zin is hier sprake van een test-case, want zooals U begrijpt, zijn overal de oude bladen erop uit om opnieuw te verscheijnen en aan het leven van de nieuwe een einde te maken.

Wij hebben daarom besloten om deze zaak-Deventer zoo hard mogelijk aan te pakken en er alles op te zetten om een redactioneelen

strijd aan te binden met het beste blad als inzet, waarbij wij vrouwen, dat wij de Koerier geheel zullen kunnen overvleugelen.

De directeur in Deventer, de heer Bennekers, is een uitstekend man, jong en enthousiast. De redacteur, die de blunder beging, heb ik overgeplaatst en tijdelijk door een onzer Amsterdamsche redacteurs vervangen.

Ik stel U thans voor, dat U zoo snel mogelijk, niet langer dan 14 dagen na ontvangst van dezen brief, de hoofdredactie van Het Parool Deventer aanvaardt. Uw taak zal dan zijn om met allen steun, die Amsterdam U geven kan, in Deventer pionierswerk te verrichten, door daar Het Parool — dat op den duur moet worden omgezet in een regionaal dagblad met eigen naam en eigen verantwoordelijkheid voor den hoofdredacteur — een voorsprong boven de Koerier te verschaffen en zelfs de Koerier te doen uitschakelen.

Voor deze functie stel ik U een salaris voor van f 450 per maand. Besluit U tot aanvaarding, dan heb ik graag voor Uw vertrek naar Deventer een uitvoerig gesprek met U, waarbij ik dan ook de andere Deventenaren zal uitnodigen, omdat wij daar onze campagneplannen nader zouden moeten ontwikkelen. Ik voeg hier nog aan toe, dat het voor mij geenszins zoo ligt, dat Uw overname van Deventer zou beteekenen, dat U daar duurzaam zou moeten blijven, ook al mocht U zelf liever elders aan Het Parool werkzaam zijn. Indien U de Deventer-affaire tot een goed einde brengt, zou naar mijn opvatting voor iemand van Uw ervaring een groot aantal mogelijkheden in Paroolverband openstaan.

Ik hoop, dat U op mijn voorstel even snel kunt reageeren, als ik het deed op ons gesprek.

Met de meeste hoogachting,

R. KROES, JOURNALIST

Badhuisweg 80,
Scheveningen

14 December 1945.

Den Heer Mr. G. J. v. Heuven Goedhart,
Hoofdredacteur „Het Parool”.

Aant.:

1. Afspraak maken, Za.dag 22/12 10.30.
2. Deventer verwittigen.
3. In dienst 1 Januari 1946.

Zeer geachte Heer,

Met Uw voorstel ga ik accoord. Binnen veertien dagen ben ik gereed om de hoofdredactie van „Het Parool” te Deventer te aanvaarden. Ik ben de geheele komende week, uitgezonderd Woensdag a.s., ter Uwer beschikking voor een bespreking over de Deventer campagneplannen.

Indien noodig kan ik direct na de Kerstdagen naar Deventer vertrekken. De noodige voorbereidingen hiertoe zijn reeds door mij getroffen.

Met de meeste hoogachting,
(w.g.) R. KROES.

Secr.H.Red.
DZ/JR

20 December 1945.

Aan de Redactie van „Het Parool”,
Bagijnenstraat 1, Deventer.

Mijne Heeren,

Hiermede berichten wij U, dat met ingang van 1 Januari a.s. de Heer R. Kroes, Badhuisweg 80, Scheveningen als hoofdredacteur van „Het Parool” te Deventer is aangesteld.

Hoogachtend,
DAGBLAD HET PAROOL.
Secretariaat Hoofdredactie.

parool asd.
onae dagg asd

Kroes badhuisweg 80 scheveningen

gaarne bespreking deventer plannen zaterdag tweentwintig december half elf. zijlstra secretaris van heuven goedhart

parool amsterdam

recu 1 tgm voor scheveningenmr =

Secr.H.Red.
DZ/JR

20 December 1945.

Den Heer R. Kroes,
Badhuisweg 80, Scheveningen.

Zeer geachte Heer,

Naar aanleiding van Uw brief dd. 14 December j.l. bevestigen wij hierbij onze telegrafische uitnodiging voor een bespreking met Mr. G. J. van Heuven Goedhart op Zaterdag 22 December a.s. om half elf.

Het is de bedoeling, dat U met ingang van 1 Januari a.s. in dienst treedt van „Het Parool”.

Hoogachtend,

DAGBLAD HET PAROOL.

Secretariaat Hoofdredactie.

R. KROES,
Badhuisweg 80, Scheveningen

Aant. Heer van Heuven Goedhart
ter kennisname.

28 December 1945.

Den Heer W. van Norden,
Chef Buitendienst „Het Parool”.

Zeer geachte Heer,

Tot mijn groote spijt ben ik niet in staat de functie van hoofdredacteur in Deventer op 1 Jan. a.s. te aanvaarden.

Mijn echtgenoot is ziek geworden en moet dezer dagen opgenomen worden in een ziekenhuis. Haar toestand is zoodanig, dat de behandelende geneesheer het ongewenscht acht, dat ik voor langeren tijd afwezig ben. U zult U kunnen begrijpen, dat onder deze omstandigheden van een intensieven arbeid in Deventer geen sprake kan zijn en daarom moet ik, hoe gaarne ik dit overigens ook zou willen, afzien van de mij aangeboden betrekking.

Wanneer hier sprake was van een korte ongesteldheid, dan had ik desondanks de vacature aanvaard, doch aangezien gerekend moet worden met een langdurig ziekteproces en de toestand van mijn echtgenoot zoodanig is, dat mijn afwezigheid zeer ongunstig zou inwerken, blijft mij geen andere keus, dan af te zien van de aangeboden betrekking.

Ik hoop, dat U mijn beweegredenen zult kunnen begrijpen en ik dank U voor het vertrouwen, in mij gesteld en ik hoop tevens, dat mijn besluit U geen al te groote moeilijkheden veroorzaakt.

Hoogachtend,
(w.g.) R. KROES.

BIJLAGE 166

**Correspondentie betrekking hebbende op de aanstelling van mr. J. C. S. Warendorf als substituut-officier van justitie bij de Nederlandse
Rechtbank te Londen**

Mr. J. C. S. WARENDORF

W/CJ/P

1 November 1948.

Persoonlijk

*Aan de Hoogedelgestreng Heer Mr. W. G. Belinfante,
Raad Adviseur Ministerie van Justitie,
Plein 1, 's-Gravenhage.*

Amice,

Opnieuw moge ik mij beroepen op ons herhaald contact gedurende de laatste jaren van de oorlog te Londen. Ditmaal met het verzoek mij de volgende inlichting te willen verschaffen:

Onlangs verscheen een brochure van de Heer H. A. Lunshof, getiteld „Als dieven in de nacht”, „een studie in onrecht nr. 2”. Ik geniet het twijfelachtig voorrecht evenals in „De vlag halfstok, — studie in onrecht nr. 1” aangehaald te worden.

In het laatste schotschrift weet Lunshof niet beter te doen dan mij op hoogst ontoelaatbare wijze op pag. 33 te citeren en zonder behoorlijke typografische afscheiding zijn eigen verhaal te vervolgen, alsof dit nog van mijn „verklaring” deel uitmaakt.

Het gaat thans om de hier bedoelde verklaring, die kennelijk ontleend is aan het — immer geheime — rapport, dat is opgemaakt door het Bureau Politie Buitendienst van het Ministerie van Justitie, dat, gelijk Gij U herinneren zult, onder leiding stond van Mr. R. P. J. Derksema en op Eaton Square 82 gevestigd was. Enigerlei andere verklaring heb ik over de door Lunshof bedoelde aangelegenheid immers nimmer afgelegd.

Zoudt gij mij thans kunnen zeggen, wat er met al deze rapporten geschied is en waar zij zich bevinden? Zo zij inderdaad nog steeds „geheim” mochten zijn, dan zou ik gaarne vernemen welke instantie ik op het gebruik daarvan opmerkzaam zou moeten maken, tenzij Gij er de voorkeur aan zoudt geven dit ambtshalve te doen.

Wat is er overigens van Derksema geworden?

Nu ik toch over de brochure van Lunshof schrijf, mag ik aan het bovenstaande wellicht nog een andere vraag toevoegen. Eveneens op pag. 33 wordt geïnsinueerd, dat ik mijn „rehabilitatie” (uitsluitend) aan Mr. G. J. van Heuven Goedhart te danken zou hebben. Volgens mijn eigen aantekeningen heeft echter Mr. C. W. A. Schürmann, Officier van Justitie bij de Nederlandse Rechtbank te Londen, mij na overleg met de toenmalige Minister van Justitie Mr van Angeren, reeds eind Juni aangezocht om bij zijn en Dr. Zeeman's heengaan hun werkzaamheden op het parket over te nemen. Van Heuven Goedhart was toen weliswaar reeds in Londen aangekomen, doch bleef, zoals Gij U stellig ook nog herinneren zult, aanvankelijk geruime tijd „incomunicado”. Eerst op 3 Juli heb ik zelf van Heuven Goedhart voor het eerst uitvoerig gesproken. Op 7 Juli heb ik o.a. in overleg met de heer Dees, hangende de beslissing van het Departement en mijn benoeming door H.M. de Koningin, reeds mijn werkzaamheden op het parket aangevangen, op welk tijdstip Van Heuven Goedhart stellig nog geen Minister van Justitie was. Ook meen ik mij een geheime correspondentie tussen H.E. Van Angeren en Van Lidth de Jeude over mijn benoeming te herinneren, waaruit van geen bezwaar tegen mijn benoeming bleek.

In verband met de voorbereiding van een voorgenomen civiele actie door (de „Bestuurders van”) de Stichting „Het Parool” tegen H. A. Lunshof en het Christelijk Historisch Dagblad „De Nederlander”, dat deze brochure in afleveringen afdruckt, is het voor mij van het grootste belang een bevestiging van de hier door mij gestelde feiten over te kunnen leggen. Gij zult mij ten zeerste verplichten met een mededeling of Gij mij in deze behulpzaam kunt en wilt zijn, resp. op welke wijze ik de hier bedoelde bevestiging zal kunnen deelachtig worden.

Een afschrift van dit schrijven veroorloof ik mij aan Mr C. W. A. Schürmann, thans buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister te Bangkok te doen toekomen.

Met hartelijke dank en oprechte erkentelijkheid voor al hetgeen Gij in deze voor mij zult kunnen uitrichten, ben ik,

Steeds gaarne,

t.t.,

(w.g.) J. C. S. WARENDORF.

MINISTERIE VAN JUSTITIE

's-Gravenhage, 4 November 1948.

*Aan de Weledelgestreng Heer, Mr. J. C. S. Warendorf,
Velasquezstraat 5, Amsterdam.*

Amice,

Ik ontving Uw schrijven van 1 November. Naar aanleiding van het eerste gedeelte van Uw brief deel ik U mede, dat volgens onze gegevens het dossier waarin zich het rapport van de Politie Buitendienst moet bevinden, nog te Londen berust. Ik verzocht aan Mr. De Jager mij te willen mededelen of bedoeld rapport inderdaad daar is, of het nog steeds als „geheim” moet worden beschouwd en of hij kan verklaren, hoe de Heer Lunshof de inhoud daarvan kent. Vooralsnog lijkt het mij zeer onwaarschijnlijk, dat de Heer Lunshof inzage zou hebben gehad van dit dossier. Ik zal U van het antwoord van de Heer De Jager op de hoogte houden. Dit verhindert natuurlijk niet, dat gij officieel de stappen kunt nemen, die U wenselijk acht.

De Heer Derksema is op het ogenblik raadsheer in het Bijzonder Gerechtshof te Arnhem.

Gegevens omtrent de gang van zaken vóór Uw benoeming staan mij op het ogenblik niet ten dienste. Ik heb de Heer de Jager gevraagd, of daaromtrent iets blijkt uit gegevens, welke nog onder hem berusten. Uit onze stukken blijkt slechts, dat Minister van Heuven Goedhart op 12 Juli 1944 de portefeuille heeft overgenomen. Ik neem aan, dat Gij zelf weet van welke datum Uw benoemingsbesluit dateerde.

Met vriendelijke groeten,

t.t.,

(w.g.) W. G. BELINFANTE.

9 November 1948.

W/CJ/P

Persoonlijk

*Aan de Hoogedelgestreng Heer Mr. W. G. Belinfante,
Raad Adviseur Ministerie van Justitie,
Plein 1, 's-Gravenhage.*

Amice,

Gisteren ontving ik je brief van 4 dezer. Ik haast mij U voor de daarin vervatte inlichtingen mijn bijzondere erkentelijkheid te betuigen. Gaarne zie ik ook het antwoord van de Heer De Jager tegemoet. Mag ik aannemen, dat Gij hem mijn brief hebt doorgezonden? Of raadt Gij mij aan, hem een afschrift daarvan te doen toekomen. Ik hoop, dat ik U allen niet al te veel last zal hebben veroorzaakt.

Sedert mijn brief van 1 dezer zullen de mij alsnog te verstrekken inlichtingen trouwens ook nog om andere redenen voor mij van belang zijn: zojuist bereikte mij immers het verzoek voor de Enquête-Commissie Regeringsbeleid 1940—1945 op Woensdag 17 dezer onder meer terzake van mijn werkzaamheden bij het Parket als getuige te willen optreden t.w. des middags om half vier. Zo Gij die dag vrij zijt, zou ik U gaarne voor de lunch om ongeveer 1 uur willen uitnodigen, Gij bepaalt zelf maar, waar.

Steeds gaarne,

t.t.,

(w.g.) J. C. S. WARENDORF.

MINISTERIE VAN JUSTITIE

's-Gravenhage, 12 November 1948.

*Aan de Heer Mr. J. C. S. Warendorf,
Velasquezstraat 5, Amsterdam.*

Amice,

In antwoord op Uw brief van 9 dezer: ik heb niet Uw brief aan Mr. De Jager doorgezonden, doch hem de punten, waar het om gaat en die hij mogelijk kan ophelderen, opgegeven.

Ik ontving inmiddels zijn antwoord. Hij deelt mede, dat verslagen, als het door U uitgebrachte, nog steeds als geheim worden aange-merkt. Echter werden destijds dergelijke verslagen ook aan andere instanties gezonden; in hoeverre die, of hun opvolgers, gelijke geheimhouding betrachten, is niet na te gaan.

Voorts blijkt uit het Londens archief, dat inderdaad correspondentie is gevoerd met het Departement van Oorlog over Uw persoon. Een verzoek om mededeling van Uw antecedenten ging uit op 7 Juli 1944, het antwoord kwam binnen op 13 Juli 1944. De ministerswisseling viel dus juist daartussen. De inhoud van die brieven werd en wordt als geheim behandeld.

Ik zal gaarne op 17 dezer met U lunchen, doch bij voorkeur op de voet van een „Dutch Treat”. Komt Gij die dag om ongeveer 1 uur mij afhalen van het Departement?

Groetend,

t.t.,

(w.g.) W. G. BELINFANTE.

OFFICIER VAN JUSTITIE BIJ
DE NEDERLANDSCHE RECHTBANK

Chief Authorized Prosecutor
Netherland Maritime High Court.

No.

117 Park Street, W. 1.
London, 29. VI 1944.

Amice,

Binnenkort zal Dr. J. H. Zeeman, die thans als Substituut-Officier bij de Ned. Rb. te Londen werkzaam is, worden overgeplaatst naar het Departement van Buitenlandsche Zaken.

Nu heb ik vernomen, dat Gij niet meer bij het Militair Gezag werkzaam zijt, en ik zou U daarom willen vragen, of Gij er iets voor voelt, het ambt van Substituut-Officier en Ambtenaar O.M. hier tijdelijk waar te nemen.

Ik weet wel, dat dit buiten het kader valt van Uw vroegere werkzaamheden, doch zulks lijkt mij geen ernstig bezwaar.

Daar de Heer Zeeman reeds vrij spoedig zal vertrekken en zijn opvolger natuurlijk eerst moet worden ingewerkt, zal ik het op prijs stellen, als Gij mij zoo snel mogelijk wilt laten weten, wat Gij ervan denkt.

Misschien wilt Gij mij morgenochtend (Vrijdag 30 Juni) tusschen 11 en 12 even bellen, op Moorgate Hall, Tel. CLerkenwell 84-33.

Met vriendelijke groeten,

t.t.

(w.g.) C. W. A. SCHÜRMAN.

MINISTERIE VAN JUSTITIE

's-Gravenhage, 2 December 1948.

*Aan de Parlementaire Enquêtecommissie
p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal
Binnenhof, 's-Gravenhage.
T.a.v. de Heer Schuijt.*

Ingevolge Uw verzoek doe ik U hierbij toekomen:

1. afschrift van een brief van de Minister van Justitie aan de Minister van Oorlog, dd. 7 Juli 1944, Afd. II, No. 2029/P. 37;

2. afschrift van een brief van de Minister van Oorlog aan de Minister van Justitie, dd. 13 Juli 1944, Afd. I A, no. 1677 P.

Zoals U uit het afschrift van de eerste brief zal blijken, is hij getekend door het wnd. hoofd van Afd. II, de Heer A. Dees, doch overeenkomstig de door de Minister gearafeerde minute. De Minister, destijds Mr. van Angeren, heeft dus het ontwerp van de brief gezien en goedgekeurd.

Bij K.B. van 11 Juli 1944 (*Nederl. Staatscourant* (Londen) van 15 Augustus 1944, no. 6) is aan Mr. van Angeren met ingang van 12 Juli 1944 ontslag verleend en bij een ander K.B. van dezelfde datum, geplaatst in dezelfde *Staatscourant*, is Mr. G. J. van Heuven Goedhart tot Minister van Justitie benoemd. Hij heeft diezelfde datum de portefeuille overgenomen.

Hoewel de stukken welke hierbij gaan zijn gemerkt „geheim” resp. „zeer geheim”, meen ik, na overleg met Mr. van Angeren dat er generlei grond bestaat de kennisneming daarvan aan Uw Commissie te onthouden. Het geheime karakter toch bestaat uitsluitend daarin, dat in die brieven enerzijds een beoordeling voorkomt over de persoon van Mr. Warendorf, anderzijds daarin wordt gesproken van vragen van de Engelse geheime dienst. Ik moge U derhalve verzoeken *in zoverre* de brieven als vertrouwelijk te beschouwen.

De Raadadviseur der 6e Afd.,

(w.g.) W. G. BELINFANTE.

Afschrift

MINISTERIE VAN JUSTITIE

Afdeeling II

Nr. 2029/P. 37

Betreffende:

Mr. J. C. S. Warendorf.

Arlington House
Arlington Street
London, S.W. 1

7 Juli 1944.

Geheim

Zijner Excellentie den

Minister van Oorlog te Londen.

Ik heb de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat de Engelsche Dienst de vraag heeft gesteld, welke functie Mr. J. C. S. Warendorf, tot voor kort ingedeeld bij het Bureau Militair Gezag, zou krijgen. De Engelsche Dienst schijnt begrepen te hebben, dat Mr. Warendorf liaison-officier zou worden.

Ik zou het op prijs stellen, van Uwe Excellentie te mogen vernemen, of dit juist kan worden geacht. Zeer vermoedelijk zouden van Engelsche zijde ernstige bezwaren daartegen worden gemaakt.

Tevens zal ik gaarne op de hoogte worden gesteld, om welke redenen de tewerkstelling van Mr. Warendorf bij Bureau Militair Gezag is beëindigd.

Ik heb namelijk in overweging den Heer Warendorf te werk te stellen als plaatsvervangend Substituut-Officier van Justitie bij de Nederlandsche Rechtbank te Londen. Van belang is te weten, of zijn gedragingen een beletsel vormen voor de vervulling van dat ambt.

De Minister van Justitie,

Voor afschrift conform,

(w.g.) onleesbaar.

Overeenkomstig door den Minister
gearafeerde minute,

Het wnd. Hoofd van Afdeeling II,

(w.g.) A. DEES.

Afschrift

PB.

MINISTERIE VAN OORLOG

Afdeeling I A

No. 1677 P.

Onderwerp:

Mr. J. C. S. Warendorf.

13 Juli 1944.

London, S.W. 1
Arlington House
Arlington Street
Piccadilly.

Zeer geheim

Aan Zijne Excellentie

den Minister van Justitie.

Naar aanleiding van Uw schrijven dd. 7 Juli jl. No. 2029/P. 37 Geheim heb ik de eer Uwer Excellentie mede te deelen, dat het nimmer in de bedoeling heeft gelegen aan Mr. Warendorf een functie als liaison-officier te geven.

Gelijk Uwer Excellentie bekend zal zijn, was de heer Warendorf werkzaam in de functie van chef van de secretarie van het Bureau Militair Gezag van mijn departement, en bekleedde hij tijdelijk den rang van reserve-eerste-luitenant voor algemeenen dienst.

Hij heeft den schijn op zich geladen pogingen in het werk te hebben gesteld om, zonder daartoe gerechtigd te zijn en anders dan langs de daarvoor aangewezen wegen, verbinding te onderhouden met het bezette gebied.

Hoewel er geen enkele reden is om aan zijn politieke betrouwbaarheid te twifelen, werd het zeer ongewenscht geacht hem in de vertrouwensfunctie welke hij bekleedde, te handhaven.

Waar betrokkene voorts ten behoeve van bedoelde functie tijdelijk tot officier was benoemd, nimmer een officiersopleiding had genoten en evenmin de geschiktheid bezat voor een andere tijdelijke officiersfunctie, kon hij niet als officier worden gehandhaafd.

In aanmerking nemende, dat de heer Warendorf vóór zijn benoeming tot officier nimmer als soldaat had dienst gedaan en dat hij

behoorde tot een leeftijdsklasse, welke thans niet meer in werkelijken dienst wordt geroepen, terwijl bovendien als bezwaar tegen een oproeping als soldaat werd gevoeld, dat hij als officier dienst gedaan heeft in de kleine Nederlandsche gemeenschap hier te lande, besloot ik den heer Warendorf niet meer als dienstplichtig soldaat in het leger te roepen.

Ik vertrouw, dat Uwe Excellentie uit het vorenstaande voldoende gegevens kan putten om te beoordeelen, of de heer Warendorf geschikt is voor de functie van plaatsvervangend officier van Justitie bij de Nederlandsche Rechtbank hier ter stede.

De Minister van Oorlog,

Voor den Minister,

De Luitenant-Generaal,

(w.g.) J. F. v. d. VIJVER.

BIJLAGE 167

Nota van mr. G. J. van Heuven Goedhart ten behoeve van de Parlementaire Enquêtecommissie inzake zijn beleid als Minister van Justitie

I

Tot juist begrip van hetgeen ik aan de Parlementaire Enquête Commissie inzake mijn beleid als minister van Justitie — 12 Juli 1944 tot 23 Februari 1945 — zou willen mededelen, is het onvermijdelijk, dat ik daaraan enkele opmerkingen laat vooraf gaan omtrent gebeurtenissen, die zich voor mijn vertrek naar Londen (25 April 1944) in bezet gebied hebben afgespeeld. Uiteraard releveer ik daarbij slechts die gebeurtenissen, die met mijn latere Londense ervaringen in rechtstreeks of zijdelings verband staan.

Reeds toen ik in de zomer van 1941 contact verkreeg met de heren Vorrink en Wiardi Beckman werd mij duidelijk, dat deze beiden zich, m.i. alleszins terecht, bezorgd maakten over de ontwikkeling van die illegale groepen, die men naderhand als de O.D. (Orde Dienst) bestempelde, maar die in die tijd die naam niet, althans niet alle, droegen. Deze bezorgheid vond haar oorzaak enerzijds in een zich bij sommige dier groepen openbarend tekort aan illegale voorzichtigheid, anderzijds in een zich eveneens openbarend tekort aan waardering voor die constitutionele waarden, die ik gemakshalve dek met het begrip „parlementaire democratie”. Meer in het bijzonder ontwikkelde zich reeds in die tijd, en sindsdien in duidelijk toenemende mate, in die groepen een tweetal gedachten: ten eerste, dat de Orde Dienst als „verlengstuk” van de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht na de bevrijding ter handhaving van de uitwendige orde zou optreden; ten tweede, dat dit optreden dan een bijdrage zou moeten betekenen tot vestiging ener nieuwe Nederlandse orde, waarin geen plaats zou zijn voor wat dan gaarne smalend „de 52 partijen” werd genoemd, waarin het accent van de persoonlijke rol van H. M. de Koningin ten eerste zou zijn verzwaaard en de betekenis van het parlement naar verhouding zou zijn gereduceerd. Met name Wiardi Beckman komt de eer toe in een zeer vroeg stadium de gevaren van die ontwikkeling te hebben onderkend en het is stellig in grote mate aan hem te danken, dat menigeen zich van het potentieel gevaar van zulk een ontwikkeling tijdig rekenschap is gaan geven. Dat dit gevaar niet denkbeeldig was, blijkt duidelijk uit de reactie van de O.D. op de eerste Koninklijke redevoering inzake het Militair Gezag, welke in 1943 voor Radio Oranje werd uitgesproken. Ofschoon uit die redevoering bleek, dat de Staat van Beleg, die na de bevrijding zou gelden, niet identiek zou zijn met die van de wet van 1899 en dat geen enkele oud-illegale groep tot enigerlei zelfstandige ordehandhaving zou worden geroepen, had de leiding van de O.D. de grootste moeite om die regelingen te aanvaarden. Veeleer speelde „wishful thinking” die leiding zo ernstige parten, dat na het uitspreken der bedoelde rede een afgezant van het algemeen hoofdkwartier O.D. in een gesprek met een der leidende figuren van de groep Vrij Nederland stelde, dat onmiddellijk na de bevrijding de O.D. hier de lakens zou uitdelen en dat het dan o.a. met de publicatie-vrijheid gedaan zou zijn. Ongeveer terzelfder tijd kwam de heer J. Bartels als koerier clandestien uit Zwitserland en vond in de consistoriekamer van de Vondelkerk te Amsterdam een vergadering plaats, waarbij vertegenwoordigers aanwezig waren van de groep Vrij Nederland, de groep Het Parool en van de Zwitserse Weg (over welke laatste later). De heer Bartels deelde mede, dat H.M. de Koningin vrijmoedige kritiek op de redevoering inzake het M.G. zou waarden en daarop werd besloten, dat de heer H. van Randwijk (Vrij Nederland) en ik (Het Parool) een korte nota zouden opstellen, waarin wij onze bezwaren tegen het geprojecteerde M.G. zouden formuleren. Die bezwaren vonden ook hun weg naar de ondergrondse bladen Vrij Nederland en Het Parool en kwamen erop neer, dat wij na zoveel jaren Duits militair bestuur van alle militair bestuur wars waren; de noodzakelijkheid daarvan ook niet inzagen; en vreesden dat zulk een bestuur het spoedig herleven onzer democratische staatsinstelling slechts belemmeren en aan groepen als de O.D. de gelegenheid tot allerlei vervormingen van die instelling geven zou. De heer Bartels is met deze nota naar Zwitserland teruggekeerd en spoedig daarna werd door H.M. de Koningin over het onderwerp M.G. een tweede radioredevoering uitgesproken, die de eerste zo zeer verduidelijkte, dat welhaast van correctie kon worden gesproken. Men vernam thans niet alleen, dat het M.G. bestemd was om „hoogstens enkele weken” van kracht te zijn, doch tevens werd nadrukkelijk het bijzonder karakter van de in te voeren Staat van Beleg onderstreept. Ook deze tweede redevoering vermocht de O.D. niet tot een andere houding te brengen en het feit, dat andere groepen, gelijk Vrij Nederland en Het Parool de daareven genoemde elementen der tweede Koninklijke redevoering nadrukkelijk onderstreepten en daaraan een mate van gerust-

stelling ontleenden, bracht teweeg, dat de O.D. in steeds duidelijker oppositie tegenover die groepen geraakte.

Het is noodzakelijk hier een enkele opmerking in te lassen over de verbanden tussen Engeland en bezet Nederland. Hier te lande bestonden met name twee methoden om mededelingen „naar de overkant” te krijgen, de Zwitserse Weg te ener, gebruik maken van de zender van „gedropte” parachutisten, te anderzijde. De Zwitserse Weg liep van een Nederlands uitgangspunt naar dr. Visser 't Hooft in Genève, die voor doorzending naar Londen zorg droeg. Aan Nederlandse kant was er een soort Beheerscommissie voor de Zwitserse Weg. Ik moge er met het oog op mijn verdere mededelingen nadrukkelijk op wijzen, dat noch de heer jhr. mr. dr. L. H. N. Bosch Ridder van Rosenthal, oud-commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht, noch ik van die Beheerscommissie ooit deel hebben uitgemaakt. In die Commissie lag de leiding bij mr. G. H. Slotemaker de Bruine, die via de Zwitserse Weg naast de te verzenden documenten een correspondentie met zijn persoonlijke vriend Visser 't Hooft in Genève voerde. Anderen en ik hebben in de jaren '42, '43, '44 altijd de stellige indruk gehad, dat het parachutisten-contact van Londen uit hoofdzakelijk, zo niet uitsluitend, op de O.D. was gericht en onmiskenbaar bestond er bij de O.D. tegen de Zwitserse Weg een, zij het volkomen ongemotiveerd, ernstig wantrouwen. Dit wantrouwen is op ontstellende wijze gedemonstreerd door de kort voor mijn vertrek naar Londen in April 1944 in Amsterdam gedane ontdekking, dat sinds October 1943 in opdracht van de O.D. de fotograaf, die de microfoto's voor de documentenweg van de heer Slotemaker de Bruine c.s. verzorgde, duplicaten dier microfoto's „op last” aan het hoofdkwartier van de O.D. heeft verstrekt. Het valt moeilijk de verontwaardiging te beschrijven, die deze even gevaarlijke als zinloze spionage van de O.D. op de Zwitserse Weg in de illegale kringen van mijn vrienden en mijzelf heeft teweeg gebracht. Nog op andere wijze openbaarde zich de toenemende scherpte van de tegenstelling tussen het „militair” en het „burgerlijk verzet”. In het einde van 1943 kregen als slotbedrijf van enige nogal avontuurlijke contacten de heer mr. J. Cramer (directeur der Vereniging Opbouw Drente, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en voormalig lid van het College van Vrouwenmannen) en ik contact aan de Nederlands-Duitse grens achter Coevorden met de Duitse Oberst Wilhelm Stähle, die verklaarde de voor de gang van zaken in Nederland verantwoordelijke man te zijn uit een wijd vertakt Duits complot, dat Hitler uit de weg ruimen en vrede aan het Westelijk front forceeren wilde. Kortheidshalve laat ik het verloop van deze merkwaardige besprekingen rusten om mij ertoe te bepalen duidelijk te maken, dat de heer Cramer en ik onze verantwoordelijkheid in die aangelegenheid dermate drukkend vonden, dat wij prijs stelden op toetsing onzer inzichten aan die van enkele vertrouwde vrienden. Het vriendenclubje, dat deswege in de eerste maanden van 1944 enige keren bijeen kwam, noemden wij de Grebbecommissie (naar een officieel bestaande commissie, waartoe de heer Bosch van Rosenthal bovengenoemd, het initiatief had genomen in 1940) en welke bestond uit jhr. mr. dr. L. H. N. Bosch Ridder van Rosenthal, oud-commissaris van de Koningin in de Provincie Utrecht (politiek Christelijk Historisch); jhr. dr. M. L. van Holthe tot Echten, oud-burgemeester van Zeist (politiek Chr. Hist.); H. van Randwijk, leider van de groep Vrij Nederland; mr. G. H. Slotemaker de Bruine, leider van de Zwitserse Weg (sociaal democratisch); mr. J. Cramer (zie boven) en mij. Tot de conclusie, waartoe wij kwamen, behoorde, dat het bitter noodzakelijk was enige coördinatie in de verzetsgroepen tot stand te brengen, opdat bij een eventuele Putsch dat verzet zich via één gecoördineerd lichaam zou kunnen presenteren. Het was daarbij ons aller opvatting, dat de heer Bosch van Rosenthal, die zelf tot geen enkele groep uit het verzet behoorde, doch met talrijke groepen contact had en ze met raad en daad terzijde stond, de meeste kwalificaties had om een coördinatie te bewerkstelligen. Onder zijn leiding hadden in het voorjaar van 1944 in Amsterdam besprekingen plaats, waaraan „burgerlijke” verzetsgroepen van uiterst links tot en met uiterst rechts (zowel „De Waarheid” als „Trouw” en wat daartussen lag) deel namen. Uiteraard werd het algemeen als noodzakelijk gevoeld, ook de O.D. in zulk een coördinatie te betrekken, doch — en hier demonstreerde zich opnieuw de tegenstelling, waarin de O.D. zichzelf tot het burgerlijk verzet wilde plaatsen — de O.D.-leiding weigerde zelfs de heer Bosch van Rosenthal te ontmoeten. Ook dringende verzoeken, gepaard aan een beroep op het belang des lands vermochten de O.D. niet tot andere gedachten te brengen.

Reeds voordien leefde in verzetskringen sterk de overtuiging, dat persoonlijk contact met de Nederlandse regering in Londen, die, gelijk herhaaldelijk vooral uit de „toon” van radio Oranje bleek, de sfeer in bezet gebied verre van zuiver aanvoelde, van grote waarde zou zijn. Het feit, dat de regering de heer Cramer en mij gelastte onze — naar het oordeel der Grebbe-Commissie uiterst serieuze en later ook volstrekt serieus gebleken — besprekingen met Oberst Wilhelm Stähle niet voort te zetten en de betreuerswaardige tweespalt in de verzetsgelederen voegden motieven voor het wensen van contact met Londen aan de reeds bestaande toe, en derhalve werd in Maart 1944 besloten een poging te doen om iemand naar Londen te zenden. Nadat de keus op mij was bepaald, werd de Nederlandse regering gevraagd, of zij bereid was de overtocht van een zekere mr. Blake naar vermogen te bevorderen en er zoveel doenlijk toe bij te dragen, dat deze mr. Blake na een verblijf van circa zes weken in Londen naar bezet Nederland zou kunnen terugkeren. Na bevestigend antwoord van de Nederlandse regering vertrok ik op 25 April 1944. De groep Het Parool had mij gemachtigd namens haar te spreken, hetzelfde deed de groep Vrij Nederland. Voorts had ik aan de vooravond van mijn vertrek een gesprek met de heer Drees (nu minister van Sociale Zaken, toentertijd voorzitter van het Vaderlands Comité), die mij met name enige concrete vragen meegaf omtrent de positie, die de regering aan dit Comité wenste toe te denken, terwijl ik bovendien van de heer d'Ailly (thans burgemeester van Amsterdam, toen directeur van de Kasvereniging te Amsterdam) een tweetal boodschappen van de heer Trip (toen oud-president van de Nederlandse Bank) inzake de positie van de gulden meekreeg. De verwachting was, dat ik in vijf dagen Barcelona, in hoogstens 15 dagen Londen zou bereiken; in werkelijkheid duurde het 55 dagen eer ik via België, Frankrijk, een voetreis over de Pyreneeën, een verblijf als halve gevangene in Seo de Urgel en Lerida, een autoreis naar Sevilla, een reis als verstekeling van Sevilla naar Gibraltar en een vliegtocht van Gibraltar naar Bristol, Engeland bereikte. Bij aankomst op 17 Juni 1944 werd ik rechtstreeks bij prof. Gerbrandy gebracht: ik verbleef dus niet in de z.g. Patriotic School, noch werd ik onderworpen aan het gebruikelijke security onderzoek van het Nederlandse Bureau Inlichtingen of van de onder het departement van Justitie ressorterende Politie Buitendienst.

II

Hoewel ik ongeveer zes weken later dan bedoeld was in Londen arriveerde, was ik omtrent tal van aspecten van de situatie in bezet gebied nog redelijk op de hoogte, ofschoon ik mij er altijd rekenschap van heb gegeven, dat met name de illegale situatie door de noodzakelijke aanpassing aan de omstandigheden zich snel kon wijzigen. Uiteraard heb ik prof. Gerbrandy en de verdere leden van het Kabinet, die ik kort na mijn aankomst ontmoette, de beperktheid van mijn wetenschap en de nauwkeurige aard van mijn opdracht onder het oog gebracht en deed ik zulks ook tegenover H.M. de Koningin, bij wie ik enkele dagen na aankomst voor de eerste werd ontboden. Ik leg daarop nadruk, wyl mij bekend is, dat tal van z.g. Engelandvaarders, ook al hadden zij dikwijls het land reeds lang verlaten en geruime tijd (soms een jaar of langer) in Zwitserland en/of Spanje doorgebracht, de alleswetenden uithingen en dat sommigen hunner, en zulks geldt met name van jongeren, door even pertinente als onjuiste voorlichting wanbegrippen omtrent het werkelijk beeld van de situatie tot in de hoogste kringen teweeg brachten.

Tot mijn eerste opdrachten heeft behoord het opstellen van een voorlopig rapport inzake de illegale situatie, welk rapport door prof. Gerbrandy werd gewenst met het oog op een door hem met H.M. de Koningin te voeren bespreking. In dit rapport, dat ik wegens de veel te korte termijn van aflevering grotendeels aan een steno-typiste heb gedicteerd, trachtte ik een beeld te geven van de ontwikkeling, hierboven onder I grotendeels omschreven. Ik betreurde erin, dat de O.D. geweigerd had aan enige coördinatie-bespreking deel te nemen en maakte in ander verband een kritische opmerking over de Raad van Verzet, die, op het ogenblik van mijn vertrek, nog niet was gereorganiseerd (hetgeen later is geschied) en waarvan ik, in overeenstemming met de gevoelens van al mijn vrienden uit de groepen Het Parool en Vrij Nederland vaststelde, dat hij in zijn methode wel eens benadelijk onbesuisd was.

Ik stel er prijs op daaraan toe te voegen, dat ik met verschillende leden van de Raad van Verzet uiterst kameraadschappelijke en vruchtbare contacten had gehad en dat derhalve elke behoefte om de Raad van Verzet te denigreren mij volstrekt vreemd was.

Veel later is mij gebleken, dat dit rapport, geschreven in opdracht van de minister-president onder diens mededeling, dat het voor geen enkel ander doel dan een gesprek met H.M. de Koningin was bestemd, op voor mij nog steeds onverklaarbare wijze in handen van het Bureau Inlichtingen is geraakt en door dit Bureau kort na mijn

aanvaarding van de portefeuille van Justitie langs clandestiene weg naar bezet Nederland is verzonden met verzoek om reacties daarop uit de kring van de O.D. en de Raad van Verzet. Hier lag het begin van de campagne, die het Bureau Inlichtingen stelselmatig tegen mij heeft gevoerd en waarop ik nog zal hebben terug te komen. Nadat ik nog slechts enkele dagen contact met prof. Gerbrandy had gehad — ik heb met hem samengewoond van 17 Juni tot 1 November 1944 — vroeg hij mij, of ik bereid was het ministerie van Justitie van mr. Van Angeren over te nemen. De heer Van Angeren had ontslag verzocht, doch dit was hem geweigerd. Zijn reden lag in zijn overtuiging, dat hij niet het voor een minister onontbeerlijke vertrouwen van H.M. de Koningin genoot. Deze overtuiging putte hij uit de bezwaren, die gerezen waren tegen een onderdeel van het z.g. Tribunaalbesluit, volgens welk onderdeel de minister van Justitie, des nodig, ondanks een Tribunaalbeslissing tot vrijlating een verdachte zou kunnen vasthouden. De bevoegdheid daartoe werd van te verre strekking geoordeeld en minister Van Angeren was van opvatting, dat de bezwaren tegen deze bevoegdheid gelegen waren in de waarschijnlijkheid, dat hij haar zou uitoefenen. Het staat niet aan mij te beoordelen, of en in welke mate minister Van Angeren daarnaast door andere, met name politieke, motieven tot aftreden neigde. Terloops moge ik volledigheidshalve opmerken, dat de omstrede bevoegdheid, neergelegd in artikel 37, 4e en 5e lid, van het Tribunaalbesluit, Staatsblad E 101, afhankelijk is gemaakt van een door mij ingevoegd 6e lid van genoemd artikel, luidende: „Door Ons wordt, zoodra de Staten-Generaal zullen zijn bijeengekomen, onverwijld aan dezen ter beoordeeling voorgelegd de vraag, of de regeling, in het voorgaande lid verrat, kan worden gehandhaafd, dan wel door een andere dient te worden vervangen.”

Naar mijn wijze van zien werd daarmee elk „dictatoriaal” karakter aan de op zichzelf exorbitante bevoegdheid van de minister van Justitie ontnomen.

Na aanvankelijk herhaalde weigering heb ik tenslotte onder een pressie, welker nauwkeurige aard ik niet anders wil aanduiden dan met de mededeling, dat naar mijn stellige overtuiging niemand haar redelijkerwijze had kunnen weerstaan, het ministerie van Justitie aanvaard, en op 12 Juli 1944 ben ik door H.M. de Koningin beëdigd. De heer Van Angeren was bereid het ambt van Secretaris-Generaal weder op zich te nemen en tussen hem en mij heeft een niets te wensen overlatende samenwerking bestaan.

Ik stel er prijs op naar het rijk der fabelen te verwijzen alle hardnekkige en in variërende vormen tot op de huidige dag circulerende lasterlijke geruchten, als zou ik aan de aanvaarding van het ministerschap van Justitie enige voorwaarde van welke aard dan ook jegens de heer Gerbrandy hebben verbonden. Met name is het voor mij in de allerhoogste mate grievend, dat nog altijd gespeeld wordt met de insinuatie, dat ik tegenover die aanvaarding mij enigerlei toezegging ten aanzien van de behandeling van gebouwen en machines van het dagblad De Telegraaf zou hebben laten geven, dan wel enigerlei invloed op de behandeling van persaangelegenheden als „contra-prestatie” zou hebben verlangd. Integendeel, onmiddellijk na aanvaarding van mijn ministerschap liet ik mijn Paroolvrienden via B.I. weten, dat zij voor het na-oorlogse Parool *niet* op mij hadden te rekenen.

Vóór mijn aanvaarding van de portefeuille van Justitie heb ik op verzoek van mijn latere ambtgenoot mr. Burger voor een door hem bijeengebracht gezelschap van ministers en andere autoriteiten een uiteenzetting gegeven van de opvatting, die in de illegale kringen, waarin ik had verkeerd, ten aanzien van het persvraagstuk leefde. Ik stel er prijs op nadrukkelijk vast te leggen — zulks omdat tot in leidende kringen der sociaal democratie het omgekeerde is beweerd — dat ik bij die gelegenheid als onze opvatting te kennen gaf — een opvatting, die vóór mijn vertrek reeds in een langs geheime weg verzonden nota der Paroolgroep was neergelegd en die b.v. door de groep Vrij Nederland en de groep Trouw werd gedeeld — dat het dagblad Het Volk, beroofd als het was door de bezettende macht en, wyl van eigenaar verwisseld, niet meer vergelijkbaar met wat het voor 1940 was geweest, *zonder enige vorm van zuivering en derhalve zonder enig verwijl*, behoorde te mogen herverschuiven, hetgeen ik aan een op de vergadering volgende lunch op een vraag van minister Albarda nog eens expliciet herhaalde.

Ik stel er voorts prijs op vast te leggen, dat mr. Burger en niemand anders de ontwerper is van het Persbesluit 1944 (dat overigens mijn instemming had) en dat de bemoeienis van het departement van Justitie en deszelfs minister met dat ontwerp Persbesluit in geen enkele zin een andere of meer uitgebreide is geweest dan die, welke aan letterlijk elk ontwerp-besluit van elk departement ten departementen van Justitie ten deel placht te vallen: onderzoek naar de mogelijkheid van inconcordantie tussen het ontwerp en reeds be-

staande wetgeving en onderzoek naar mogelijke formuleringstekorten voor welk onderzoek het departement van Justitie uiteraard bijzondere deskundigheid bezit.

Volledigheidshalve zij daaraan toegevoegd, dat ook het gehele op het Persbesluit 1944 gepronounced persbeleid geheel en al door Minister Burger is gevoerd en dat ik daarmee gonerlei bemoeienis heb gehad of begeerd.

Daar ik, als overtuigd voorstander der thans ondernomen parlementaire enquête, bijzonder gaarne al mijn kaarten op tafel leggen wil, voeg ik aan het voorgegane toe, dat, indien er al gesproken moet worden van door mij tegenover prof. Gerbrandy gestelde „voorwaarden”, zulks hoogstens zou kunnen worden herleid tot twee door mij jegens de Minister-President kenbaar gemaakte wenssen;

1. dat ik mijn ambt zo lang zou mogen vervullen totdat ik de gelegenheid zou hebben gehad mij wegens het door mij te voeren beleid jegens de Staten-Generaal te verantwoorden;

2. dat ik, waar ik op het standpunt stond en sta, dat een afgetreden minister onjuist handelt door in de publiciteit een vooraanstaande plaats in te nemen, het op prijs zou stellen, indien mij na mijn aftreden de uitoefening van enigerlei ambt of functie van andere aard mogelijk zou worden gemaakt.

De heer Gerbrandy heeft beide wenssen als „vanzelfsprekend” betiteld. Noch de ene, noch de andere is vervuld.

III

Het ontbreken van normaal werkende staatsinstellingen, met name van Raad van State en Parlement, en de beperktheid van de publieke opinie had in de loop der verbanningsjaren de Londense verhoudingen scheef getrokken. Ofschoon de Nederlandse Regering vergeleken bij alle verbannen Regeringen bij de Engelsen en Amerikanen ongetwijfeld het hoogst stond aangeschreven — hetgeen stellig mede voor een belangrijk deel aan het persoonlijk optreden van prof. Gerbrandy is toe te schrijven — was ook haar positie uitgehold. Men kon spreken van een zekere fin de siècle-stemming en ook van tekort aan homogeniteit in het Kabinet, dat bovendien door allerlei wisselingen en vooral na het aftreden van de heer Van Angeren als enig overgebleven Katholiek Minister aan representativiteit sterk had verloren. Weliswaar had de Regering de bedoeling om het verzet in bezet Nederland krachtig te steunen, maar haar kijk op samenstelling, problematiek en tactiek van dat verzet was menigmaal een foutieve. Tot de opvattingsverschillen tussen Regering en verzet behoorde, dat de Regering geen rekening wilde houden met de mogelijkheid van een „vacuum” in bezet Nederland door een onverwachte volledige of gedeeltelijke terugtrekking der Duitsers, terwijl in verzetskringen de overtuiging leefde, dat in deze eventualiteit diende te worden voorzien, opdat niet enigerlei groep, van rechts of van links, in een mogelijk vacuum zou trachten zelf de macht geheel of gedeeltelijk in handen te nemen. Het pleiten van zulk een voorziening behoorde tot de mij meegegeven opdrachten en na besprekingen terzake met H.M. de Koningin en de Minister-President is mij opdracht versterkt een voorziening te ontwerpen. Ik heb daarop het aanwijzingstelegram en de ontwerp-instructie voor het College van Vertrouwensmannen geconcipieerd en deze stukken, gecontrasigneerd door prof. Gerbrandy en mij, zijn eind Augustus via een parachutist naar bezet gebied overgebracht. Uit overwegingen aan de veiligheid der aangewezen Vertrouwensmannen ontleend is, in opdracht, de wetenschap omtrent het terzake verrichte in het Kabinet tot eind 1944 beperkt gebleven tot prof. Gerbrandy en mij.

Het komt mij nuttig voor er hier op te wijzen, dat ik volkomen welbewust bij de samenstelling van het College van Vertrouwensmannen geen vertegenwoordiger van de O.D. daarin heb opgenomen. De O.D. toch had geen andere taak dan „sterke arm” te zijn van het Regeringsgezag en ik zag en zie nog in het opnemen van een O.D. vertegenwoordiger in het College van Vertrouwensmannen een vermenging van sferen, even foutief als het opnemen van een hoofdcommissaris van politie in een college van B. en W. zou zijn. Intussen was mij op 13 Augustus 1944 op ontstellende wijze duidelijk geworden, dat het Bureau Inlichtingen mede in de niet aanwijzing van een O.D. vertegenwoordiger in het College van Vertrouwensmannen aanleiding had gevonden om tegen mij een campagne te ontketenen, die alle grenzen van fatsoen te buiten is gegaan en die haar ware oorzaak vindt in het feit, dat dit Bureau zich geroepen voelde om in de Londense kringen de spreekbuis en pleitbezorger van de O.D. te zijn. De leiding van dit Bureau berustte bij de toenmalige majoor (thans kolonel) mr. J. M. Somer, wiens vervanger de majoor (thans kolonel) mr. C. H. J. F. van Houten was. De heren Somer en Van Houten alsmede de aan het Bureau Inlichtingen verbonden kapitein Siedenburg, luitenant De Jong, majoor Broekman,

waren alle uit de O.D. afkomstig. Het Bureau Inlichtingen had het monopolie van de verbindingen naar bezet gebied en fungeerde bovendien als het enige kanaal, waarlangs inkomend nieuws uit bezet gebied in Londen werd gedistribueerd. Daaruit volgt, dat alle materiaal van de Zwitserse Weg via het Bureau Inlichtingen Londen binnenliep, zodat het Bureau Inlichtingen op de hoogte was van alle spanningen die zich tussen het militaire en burgerlijke verzet in Nederland hadden voorgedaan.

Het wordt hoog tijd, dat duidelijk worde vastgesteld, dat dit Bureau Inlichtingen een eigen politiek is gaan voeren, gericht op het denigreren van de groepen rondom de Zwitserse Weg en het ophemelen van de O.D. daartegenover. De brief van de majoor Van Houten, die ik op 10 Augustus 1944 in Londen heb ontvangen, spreekt te dien aanzien boekdelen.

Ten gerieve van Uwe Commissie leg ik de bedoelde brief hierbij in originali over, zonder verwijdering van de exclamatieve en boosaardige marginale aantekeningen, die ik daarbij ten gerieve van een bespreking van de brief met de schrijver heb gemaakt. Veel commentaar op dit schandelijk stuk zal ik niet leveren, doch wel verzoek ik Uwe Commissie van de gehele brief nauwkeurig kennis te nemen, omdat hij

a. duidelijk bewijst (zie b.v. pag. 2 en pag. 6) dat reeds vóór mijn overkomst de schrijver en zijn Bureau uitermate tegen mij gepreoccupeerd waren;

b. bewijst, dat de schrijver als de gewoonste zaak ter wereld onderstelt, dat ik „als vertegenwoordiger” van een bepaalde groep in het Kabinet zitting heb en mijn z.g. groep deswege (zie pag. 6) stelt tegenover andere, die „nog niet het voordeel gehad hebben om een vertegenwoordiger zo vlót in het Kabinet te doen opnemen”;

c. een ontstellend duidelijke indruk geeft van de juistheid van hetgeen hierboven is betoogd, dat namelijk het Bureau Inlichtingen zich beschouwde als voorpost van de O.D. en het derhalve als zijn taak zag het burgerlijk verzet te denigreren. In dit verband wijs ik op de schandelijke uitlatingen aan het adres van jhr. mr. dr. L. H. N. Bosch Ridder van Rosenthal, die bijvoorbeeld op pag. 9 „als wolf in schaapsvacht” wordt gekwalificeerd en elders als een ambitieus man, die alleen zichzelf zoekt; mede wijs ik op de (psychologisch interessante) nadrukkelijkheid, waarmee majoor Van Houten tegenover mij de door mij nimmer jegens hem geponeerde stelling, dat het B.I. een O.D. voorpost was, poogt te ontzenuwen;

d. mank gaat aan de waanvoorstelling van het bestaan van een „groep-Bosch van Rosenthal” (waarmee dan kennelijk de z.g. Grebbe Commissie, zie hierboven, is bedoeld), welke groep slechts in de verhitte fantasie der B.I.-majors voorhanden was, gelijk uit de politieke samenstelling der z.g. Grebbe Commissie overduidelijk blijkt;

e. een kwaadaardige concurrentiegeest ademt tegen het werk van de Zwitserse Weg en de persoon van dr. Visser 't Hooft, die zich overigens naar ik hier terloops moge opmerken, volledig heeft gerehabiliteerd ten aanzien van de betichting als zou hij het nieuws uit bezet Nederland deels achtergehouden, deels bijgekleurd hebben (zie pag. 8 van de brief).

Daar de majoor Somer mij 10 Augustus des avonds in mijn kabinet in Londen, waar ik hem met de majoor Van Houten had ontboden, uitdrukkelijk verklaarde zich geheel achter deze brief te stellen, hetgeen hij sindsdien ook nimmer heeft teruggenomen, had ik de plicht deze brief te zien als van het Bureau Inlichtingen als zodanig. Ik heb het stuk alleen aan prof. Gerbrandy laten lezen en deze had er twee kwalificaties voor. De ene was, dat hij in zijn gehele advocatenpraktijk nimmer een zo schandelijk stuk onder ogen had gehad, de andere, dat de man, in staat om een dergelijk stuk te schrijven, bepaald „een zwarte ziel” moest hebben. Overwegende wat mij verder te doen stond, ben ik ervan uitgegaan, dat het Bureau Inlichtingen voor de verbindingen met bezet Nederland uitnemend werk verrichtte en dat dit feit zwaarder moest wegen dan mijn gegriefdheid over twee ambtenaren, die het hadden bestaan een minister met een dergelijk stuk te bespringen. Ik heb derhalve in een bijeenkomst, waarbij aanwezig waren de heren prof. Gerbrandy, jhr. ir. O. C. A. van Lidft de Jeude, minister van Oorlog, jhr. mr. M. van Haersma de With, secretaris-generaal van het ministerie voor algemene oorlogvoering van het Koninkrijk, de majors Somer en Van Houten en ikzelf, op de beide B.I. functionarissen een beroep gedaan tot voortzetting van hun normaal werk ondanks het feit, dat ik hen persoonlijk niet meer wenste te ontmoeten noch te kennen. Aldus is verder geschied.

Terloops vestig ik er de aandacht op, dat — naar het B.I. volhoudt door „toevallige oorzaken” — ik sinds mijn optreden als minister van Justitie nimmer één exemplaar van het illegale Parool in Londen heb ontvangen, terwijl voordien het illegale Parool met de regelmaat van de klok in Londen arriveerde en aldaar werd gedistribueerd.

Het behoeft geen betoog, dat ik mij na 10 Augustus (de brief werd derhalve geschreven, toen ik nauwelijks acht weken tevoren in Londen was gearriveerd en nauwelijks vier weken aan Justitie zat) als een gewaarschuwd man heb beschouwd, immers de brief heeft de betekenis van een oorlogsverklaring en de positie was te delicaat nu majoor Van Houten tot de persoonlijke vrienden van Z.K.H. Prins Bernhard behoorde en hij ook bij H.M. de Koningin gemakkelijk entree had. Mij is bij herhaling gebleken, dat de majoor niet heeft nagelaten daarvan ter verbreiding van zijn opvattingen profijt te trekken. Terwijl in de brief op bladzijde 12 onderaan het B.I. — welk een scheve verhoudingen! — critiek levert op de samenstelling van het College van Vertrouwensmannen, wijl de O.D. daarin niet was vertegenwoordigd, moest het Kabinet in de maanden tussen Augustus en December 1944 bij herhaling de O.D. in Nederland telegrafisch beïndrukken, dat deze *geen* bijzondere rol na de bevrijding was toegedacht, hetgeen de O.D. kennelijk nog bij voortdurende pretendeerde. Ikzelf heb daarvan o.a. last ondervonden, omdat de O.D.-Amsterdam aanvankelijk weigerde zich ter ordehandhaving te subordonneren aan de normale, uiteraard te zuiveren, politie en krachtige telegrammen zijn nodig geweest om de O.D. te doen inzien dat er inderdaad sprake was van een *bijzondere* Staat van Beleg en dat zijn theorie over optreden onder de wet op de Staat van Beleg 1899 onhoudbaar was.

Ik wil reeds nu op dit punt de geschiedenis ten einde toe vervolgen, opdat Uwe Commissie duidelijk zij, dat ik waarlijk geen spoken heb gezien. Toen Eindhoven was bevrijd — en precies hetzelfde is in andere Zuidelijke gemeenten geschied — werd, vóór de komst van het Militair Gezag, door de plaatselijke O.D. per proclamatie medegedeeld, dat *hij*, de O.D., de leiding had in handen genomen, zulks derhalve ondanks alle duidelijke telegrammen, doch in volkomen overeenstemming met de door mij in Londen herhaaldelijk gegeven waarschuwingen. Ik heb mij toen tot Z.K.H. Prins Bernhard gewend, die als bevelhebber der Binnenlandse Strijdkrachten zijn hoofdkwartier op dat ogenblik in Brussel had. Hier volgt de letterlijke tekst van het briefje, dat ik in antwoord op mijn waarschuwend uitzetting van Z.K.H. ontving:

„Beste Van Heuven Goedhart.

„Hartelijk dank voor Uw brief. Ik kan U verzekeren, dat wij allen — van Somer tot mijzelf inclusief de andere heeren — op den O.D., „vooral de leiding, geladen zijn, *doordat wij denken, dat zij bepaald „een eigen rol willen spelen.* (onderstreping van mij — v. H. G.). „Laat U vragen om de telegrammen via Van Lidth, die ik van „O.D. kreeg en vooral mijn orders en lastgevingen aan O.D., dan „zult U zien hoe wij erover denken.

„Uwe plaatselijke voorbeelden vloeien voort uit het feit, dat de „O.D.-leiding onze orders, met of zonder opzet, niet verspreid heeft. „Maar als wij deze plaatselijke heeren zeggen wat er gebeuren moet „en hoe dan, heb ik tot nu toe geen last gehad, zij hebben dan heel „gauw hun verkeerde begrippen gewijzigd en werken nu goed mee, „hetzij bij M.G., hetzij onder mij, als individuen. Weest U dus „gerust — wij zijn alles behalve eenzijdig en de door U genoemde „heeren zijn uiterst teleurgesteld over hun verwachtingen qua mede- „werking van de O.D.-leiding maar trekken er ook de noodige conse- „quenties uit. In haast, met hartelijken groet, Uw

(w.g.) BERNHARD.”

Wanneer ik Uwe Commissie daarnaast nog mededeel, dat zich in het archief van het departement van Oorlog bevinden moet het verslag, gemaakt door de toenmalige kapitein Frowein van een gesprek gevoerd tussen een aantal O.D. figuren met enkele vertegenwoordigers van het Stafkwartier van Z.K.H. Prins Bernhard en dat daarin de mededeling voorkomt (die ik vrijwel letterlijk heb onthouden) dat de regering weliswaar tegen de O.D. is, *doch dat zulks niet terzake doet, wijl H.M. de Koningin achter de O.D. staat,* (hetgeen overigens nonsens was — v. H. G.) dan moge Uwe Commissie duidelijk zijn, dat ik inderdaad reden had om terzake van de O.D. de waarschuwingen te lanceren, die ik gewapend met mijn wetenschap uit bezet gebied, gelanceerd heb.

IV

Bij mijn aankomst in Londen was tot instelling van het Militair Gezag reeds besloten en dit Gezag was onder leiding van de toenmalige majoor mr. Kruls georganiseerd. Het is ongetwijfeld juist, dat daarin procentueel een zeer groot deel van de leiding berustte bij figuren uit het grote bedrijfsleven (Unilever, Philips, Shell, Kunstzijde) maar wie daarop kritiek uitoefent, dient wel rekening te houden met de eenzijdigheid van het in Londen beschikbare mensenmateriaal. In feite zijn trouwens de moeilijkheden met het M.G. veel minder voortgevloeid uit zijn samenstelling dan uit zijn verhouding tot de regering. Deze verhouding was duidelijk in het

Besluit Bijzondere Staat van Beleg geregeld — ik moge naar Staatsblad D 60 verwijzen — en in zoverre konden geen moeilijkheden ontstaan. Zij vonden hun oorsprong in de slapheid van de minister-president, die nimmer tegen de latere generaal Kruls heeft opgekund, en in eenzelfde betreurenswaardige eigenschap bij de minister van Oorlog, jhr. ir. O. C. A. van Lidth de Jeude, wiens gezag bij de Staf van het Militair Gezag en bij die van de B.S. uiterst dubieus was.

Dat na de bevrijding van het Zuiden het M.G. met voorrang „naar de overkant zou gaan, stond vast en was niet onredelijk. Het „Legal Agreement” kende als fase I een zuiver militaire, waarin de Nederlandse regering had te zorgen voor de beschikbaarheid van Nederlandse militaire „opposite numbers” voor de militaire leiders der geallieerde oorlogvoering. Nochtans, als zovele documenten hield dit Legal Agreement — en zulks impliceert uiteraard geen kritiek — geen rekening met de dan ook onvoorzienbare ontwikkeling der werkelijkheid, die meebracht, dat het Zuiden maandenlang bevrijd was, terwijl toch met het oog op het Noorden naar de tekst van het Legal Agreement de operationele fase (fase I) bleef voortduren. Het is dan ook een bewijs van juist inzicht van het Kabinet van die tijd, dat het, toen deze onvoorzienbare ontwikkeling zich ging aftekenen, er op stond dat een gedeelte van het Kabinet naar bevrijd gebied zou overgaan om de wijze van uitoefening van zijn taak door het M.G. te controleren en zelf werkzaam te zijn op die uitgebreide gebieden, waarop optreden van het M.G. niet noodzakelijk (zie vooral artikel 2, lid 2 B.B.S.B. — Staatsblad D 60) en derhalve niet wenselijk was. Uit dit verlangen van het Kabinet is het ernstig conflict tussen de Staf M.G. en het Kabinet ontstaan.

Ter verduidelijking van de feitelijke situatie van die tijd (September etc. 1944) wijs ik erop, dat zich in Brussel gevestigd hadden de Staf van het M.G. onder generaal Kruls en de Staf van de opperbevelhebber der Binnenlandse Strijdkrachten, Z.K.H. Prins Bernhard.

Terloops voeg ik daaraan als pikante noot toe, dat de tevoren door het Bureau Inlichtingen zo onmisbaar geachte majoor mr. C. H. J. F. van Houten (de schrijver van de schandelijke brief aan mij) plotse- ling was gepromoveerd tot sous-chef van de Staf van de bevelhebber der B.S., (trouwens na de brief van 10 Augustus 1944 werden de majoors Somer en Van Houten einde 1944 tot overste gepromoveerd, hetgeen tot een incident in de Ministerraad leidde!) terwijl in die Staf bovendien enige andere officieren uit de O.D. afkomstig (o.a. jhr. mr. Six en kapitein Frowein, zie boven) werden opgenomen. Het B.I. zelf organiseerde een filiaal in Eindhoven en daarvan nam de majoor mr. Somer zelf de leiding. Het Londense B.I. kwam thans onder leiding van de majoor mr. Fock, met wie — ik voeg dat rechtvaardigheidshalve gaarne toe — ik nimmer enigerlei onprettige ervaring heb opgedaan, vergelijkbaar met mijn ervaringen ten aanzien van de heren Somer en Van Houten. Wat het werk van de majoor Somer in Eindhoven aangaat: hij nam er deel (zo ook mr. Van Houten) aan een „debatclub” van politieke aard, die vooral uit Philipsfiguren bestond en die o.a. een request aan H.M. de Koningin zond, waarin de inopportunitie van het inrichten van tijdelijke gemeenteraden werd betoogd. Het B.I. was het intermediair voor de aanbieding van dit geschrift. Daar ik deze politieke activiteit van de majoor Somer onjuist oordeelde, verwittigde ik er mijn ambtgenoot van Oorlog van. Hij en ik hebben daarop te zamen de majoor ontboden en hem erop gewezen, dat hij zich van dit soort activiteit had te onthouden.

Zolang het Kabinet in Londen resideerde, kon het bestuurlijke daden in bevrijd gebied slechts via de arm van het M.G. verrichten en was het voor de uitoefening van zijn controlerende taak aangewezen op rapporten van de Staf M.G. Gaarne aan oud-ambtgenoten van die tijd het boekstaven hunner ervaringen latend, moet ik vaststellen, dat de mijne dermate ongunstig waren, dat ik weldra in de positie kwam van te staan voor het alternatief: aftreden wegens onmogelijkheid om de ministeriële verantwoordelijkheid nog te dragen of zelf naar bevrijd gebied gaan en daar regeland ingrijpen. Ik moge Uwe Commissie ter adstructie dier stelling erop wijzen:

1. dat ik van civiele autoriteiten (Procureur-Generaal, President Gerechtshof, Officier van Justitie Breda, President Rechtbank Middelburg, directeur van een opvoedingsgesticht, ambtenaar van de reclassering, advocaat-generaal bij het Bossche Hof etc.) rapporten en verzoeken om beslissingen ontving, die slechts ter plaatse konden worden afgehandeld (Uwe Commissie bedenke, dat het laten overkomen van autoriteiten op schier onoverkomelijke moeilijkheden van transport en paperasserij afstuitte);

2. dat mij in de maanden September-October de meest onstel- lende en verontrustende geruchten bereikten over een volstrekt on- wettig, door geen enkel document gedekt, arrestatie-optreden van de B.S.;

3. dat de generaal Kruls mij mondeling in Londen rapporteerde, dat hem bij een bezoek aan het voorlopige bewaarskamp in Reusel

in Noord-Brabant was duidelijk geworden dat minstens 40 % van de 1300 aldaar opgesloten volstrekt ten onrechte (overigens soms met de babies in kistjes erbij) vast zaten;

4. dat de politie, waarvan het wederoptreden na snelle zuivering voor het herstellen der normale verhoudingen van het grootste belang was, over vrijwel niet één wapen noch over transportmiddelen, noch over bruikbare schoenen beschikte en dat mij steeds dringender werd verzocht zelf over te komen om terzake iets te verrichten;

5. dat mij bij het Tribunaal-Besluit was opgedragen voordrachten tot benoeming van presidenten, voorzitters, leden, secretarissen en administratief personeel van Tribunalen te doen, het onmogelijk was zonder daarvoor initiaal geschikt geoordeelde personen zelf te hebben ontvangen.

Het zou niet moeilijk zijn deze lijst met tal van onderwerpen uit te breiden, doch reeds uit de genoemde punten zij Uwe Commissie afdoende duidelijk, dat een Minister van Justitie, die verhinderd werd in bevrijd gebied te vertoeven en te werken, zijn verantwoordelijkheid onmogelijk dragen kon.

Ik heb dan ook behoord, samen met ambtgenoten als ir. Albarda, dr. Van den Tempel, mr. Burger, ir. Van den Broek, tot die ministers, die steeds nadrukkelijker de eis hebben gesteld, dat hun overkomst naar bevrijd gebied zou worden mogelijk gemaakt. Tegenover die eis ontwikkelde zich een samenspanning van de generaal Kruls, het Stafkwartier van de Prins, het Bureau Inlichtingen in Eindhoven om de inwilliging van dit verlangen te frustreren. Ik leg Uwe Commissie hierbij over een copie van een nota dd. 12 November 1944 van de generaal Kruls aan de minister-president, waaruit haar ten duidelijkst zal blijken, dat het Militair Gezag reeds toen een volstrekt scheve opvatting van zijn taak had, bepaald bedenkelijke ondemocratische tendenzen vertoonde en geleid werd door een generaal, die nota bene aan het slot van die nota duidelijk de portefeuille-kwestie stelt, indien een deel van het Kabinet het mocht bestaan om ter richtige uitoefening van zijn taak naar bevrijd gebied over te gaan. Ik betreur het diep, dat in die dagen de voormalige Zuidelijke illegaliteit tegen het Kabinet — dat overigens helaas geen katholieke ministers telde — zo was ingenomen (en naar mij gebleken is, was die ingenomenheid mede door anti-propaganda van sommige figuren uit het M.G. veroorzaakt), dat zij, wel verre van aan de zijde van het civiele gezag te staan, zelf riep om grotere bevoegdheden voor het M.G. Toen tenslotte, op 24 November 1944 de ministers Gerbrandy, Van Lidth de Jeude, Van den Broek, Burger en ik als z.g. „ministers-kwartiermakers” naar bevrijd gebied overgingen, publiceerde het Zuidelijke Je Maintiendrai onder de kop „Nederland is geen vacantieoord” een bijzonder minderwaardig artikel, waarin gezegde ministers erop werd gewezen, dat zij s.v.p. zo spoedig mogelijk moesten ophoepelen na als enige goede daad te hebben verricht een aanmerkelijke verruiming van de bevoegdheden van het M.G.

Ik hoop, dat zich in handen van Uwe Commissie het rapport bevindt, dat prof. Gerbrandy in December 1944 na een rondreis door bevrijd gebied over zijn bevindingen aldaar aan H.M. de Koningin heeft uitgebracht. Geen stuk toch maakt beter duidelijk, hoe groot de rechteloosheid en de chaos in het Zuiden onder het gecombineerd bewind van M.G. en B.S. waren geworden. Ik zelf kreeg reeds de dag na mijn aankomst (24 November 1944) bezoek van de burgemeester van de gemeente Oosterwijk, die zich over de onmogelijke toestanden terzake vrijheidsberoving etc. in zijn gemeente bitter kwam beklagen en zijn klacht werd in de volgende dagen verveelvoudigd door anderen.

In dit verband wil ik gaarne enkele opmerkingen maken over de gang van zaken met de arrestatie-bevoegdheid der Binnenlandse Strijdkrachten. Die bevoegdheid bestond in het geheel niet. Tot arrestatie bevoegd was het M.G. en uiteraard de politie. Nochtans heeft de Staf van de bevelhebber van de B.S. per circulaire een algemene arrestatiebevoegdheid aan de B.S. verstrekt en toen naderhand de onwettigheid dier circulaire ook voor de bevelhebber van de B.S. kwam vast te staan, heeft deze mij via het M.G. verzocht een Koninklijk Besluit te willen slaan, waarin alsnog aan de B.S. die algemene arrestatiebevoegdheid zou worden verleend. Ik heb het tot stand brengen van zulk een Koninklijk Besluit tegen alle (zeer sterke) druk in geweigerd. Bij brief van 13 October 1944, die ik hierbij aan Uwe Commissie overleg, gaf ik de redenen aan, waarom ik een algemene arrestatiebevoegdheid aan de B.S. onaanvaardbaar oordeelde. Tegenover het M.G. nam ik het standpunt in:

a. dat alle reeds geschiede arrestaties door het M.G. moesten worden „overgenomen” en dat daarbij dan tevens schifting en vrijlating van ten onrechte gearresteerden kon geschieden;

b. dat op de kortst mogelijke termijn een duidelijke arrestatieregeling moest worden getroffen, opdat het publiek in bevrijd gebied

voor eens en voor al zou weten wie wèl en wie nièt tot arresteren bevoegd waren.

Het eerste, de overneming der onwettige arrestaties door het M.G. is geschied; het tweede, de totstandbrenging van een nieuwe arrestatieregeling, is het onderwerp geweest van talrijke besprekingen tussen 24 November en 14 December 1944. Daarbij waren de touwtrekkers:

1. De Zuidelijke illegaliteit, die geen vertrouwen had in de politie, en, door de bevelhebber der B.S. eenmaal op de rails van het arresteren gezet, daarmee bijzonder ongaarne ophielden;

2. de procureur-generaal in bevrijd gebied, mr. E. Baron Speyart van Woerden, wiens houding tot en verhouding met de illegaliteit tactloos en daardoor slecht was en die zich terzake arrestaties wilde houden aan de beproefde situatie, waarbij arresteren slechts door de normale politie geschiedt;

3. de generaal Kruls, die enerzijds de noodzaak van politie-inschakeling niet wilde ontkennen, doch anderzijds de Zuidelijke illegaliteit niet voor het hoofd wilde stoten, zodat hij in zijn beleid voortdurend tussen de twee hierboven genoemde instanties laveerde;

4. de minister van Justitie, die zich er rekenschap van gaf (en ook hoopte), dat hij voor het hele arrestatiebeleid t.z.t. door de Staten Generaal ter verantwoording zou worden geroepen en die van meet af aan op het standpunt stond, dat arrestaties slechts konden geschieden (afgezien van de bevoegdheid van het M.G.) door de politie (na zuivering) met versterking der politie met een uit de illegaliteit gerecruteerde vrijwillige, aan de politie ondergeschikte hulppolitie.

Het resultaat van de moeizame besprekingen terzake was een door mij verstrekte opdracht tot het maken van richtlijnen aan generaal Kruls, mr. Speyart van Woerden, mr. Deelen en mr. Derksema (mr. Deelen, thans procureur-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te Den Bosch, toen officier van Justitie in Breda, genoot het volle vertrouwen der Zuidelijke illegaliteit, mr. Derksema was hoofd van de sectie politie van het M.G.). Deze vier heren zijn tot overeenstemming gekomen en hun richtlijnen zijn door mij ongewijzigd aanvaard. Niettemin heeft de Zuidelijke illegaliteit daartegen een campagne ontkegend, die uit niets duidelijker blijkt dan uit het hierbij overgelegde nummer van de Vrije Stem van 27 Januari 1945, waarin ik ervan werd beschuldigd dat ik de grote knoeiers wilde sparen en de kleine laten hangen.

De Zuidelijke illegaliteit, waarmee ik over die nieuwe richtlijnen sprak, beriep zich op Z.K.H. Prins Bernhard, als zou ook deze overtuigd tegenstander zijn van de tot stand gekomen overeenstemming inzake de arrestaties. In dit verband deel ik Uwe Commissie mede, dat ik dd. 14 Februari 1945 aan de Districtsraad van de Gemeenschap van Oud-illegale Werkers, onder welks auspiciën de Vrije Stem verscheen, het hierbij overgelegde ingezonden stuk deed toekomen, (dat overigens niet door die Raad werd gepubliceerd) dat in enkele punten een afdoende weerlegging der geuite beschuldigingen bevat. Onder punt 7 vindt Uwe Commissie een citaat uit een rapport van Z.K.H. Prins Bernhard luidende:

„Den volgenden dag kwam minister Van Heuven Goedhart naar (Maidenhead) en had ik gelegenheid met hem over dezelfde punten te spreken. Ten opzichte van de arrestaties toonde hij mij een nieuwe richtlijn voor het bevrijd gebied, waarmede ik mij volledig kon vereenigen.” (onderstreping van mij — v. H.G.)

Hiermede is het bestaan van enigerlei tegenstelling tussen Z.K.H. de Prins en de minister van Justitie terzake van het te volgen arrestatiebeleid naar het rijk der fabelen verwezen. Ik voeg hieraan nog toe, dat ik in December 1944 aan Anep-Aneta op verzoek van prof. Gerbrandy een voor Amerika bestemd interview gaf over de arrestatiekwestie (de Amerikanen waren bevreesd voor een ontwikkeling in Nederland, analoog aan die in Griekenland en België: weigering van de voormalige illegaliteit om haar wapens af te staan en bijgevolg „eigen richting”). Dit interview — ik leg het Uwe Commissie als bijlage over — werd ook in het Eindhovens Dagblad opgenomen en wekte een storm van protest bij de illegaliteit, vooral omdat ik te weinig de begrippen „illegaliteit” en „B.S.” had onderscheiden. Ik heb mijn opvatting toen aangescherpt in een tweede stuk (Eindhovens Dagblad 23 December 1944). Neemt Uwe Commissie kennis van het boek van wijlen Pater Bleys („Verantwoording”) dan zal zij zien, dat de schrijver namens de Zuidelijke illegaliteit wegens het bedoelde interview verklaart, dat het Zuiden in de minister van Justitie generlei vertrouwen kon hebben, doch dat van het aanvullende (en naar door de G.O.I.W. verklaard werd geheel bevredigende) tweede stuk generlei gewag wordt gemaakt.

De deling van het Kabinet in twee groepen, variërend van samenstelling in zover telkens ministers, niet behorend tot de z.g. kwartiermakers, voor korte bezoeken naar het Zuiden overkwamen, werkte

belemmerend op de gang van zaken. Niet altijd kon tussen de in Londen en de in Oisterwijk te behandelen onderwerpen een duidelijke scheidslijn worden getrokken. Bovendien deden zich in bevrijd gebied telkens vraagstukken van algemene aard voor ten aanzien waarvan beslissingen niet konden worden uitgesteld. De zich in Oisterwijk bevindende ministers, als welke voorzitter ik was aangewezen, hadden wekelijks besprekingen met generaal Kruls en een aantal van zijn stafofficieren. Het is ontstellend de door generaal Kruls uitgegeven verslagen dezer besprekingen te lezen, meer in het bijzonder de rapporten van 1 en 8 December 1944, waarin de generaal o.m. constateert, dat „wederom” „ik en mijne heren” een deel van de kostbare tijd aan gesprekken met de ministers hebben moeten besteden hetgeen de generaal dan als netto tijdverlies boekt. Dat hij die tijd verspilt, vindt hij nog niet zo erg, ofschoon — Uwe Commissie moge zich het Latijnse adagium „risum teneatis” herinneren — de generaal op zichzelf het spreekwoord toepast „een veldheer wint al veel al wint hij niets dan tijd”, doch dat deze tijd ter bespreking van zaken met de ministers der Kroon ten koste van het Nederlandse volk wordt verspeeld, dat blijkt de generaal diep te bejammeren. De lezing dezer rapporten, die volkomen typerend zijn voor het meerderheidsgevoel der geuniformeerden tegenover het civiele gezag van die tijd, heeft bij de ministers-kwartiermakers uiteraard de opvatting doen postvatten, dat de generaal Kruls in het geheel niet meer wist, waar hij had te staan. Beklag over deze rapporten werd gedeponerd in de Ministerraad in Londen, alwaar een uitgebreide bespreking heeft plaats gehad over de vraag, of en op welke wijze verbetering in de situatie kon worden gebracht.

Teneinde deze nota in omvang te beperken, leg ik aan Uwe Commissie hierbij over een nota door mij op 3 Januari aan alle ambtgenoten verstrekt en gewijd aan het probleem van de gezagsverhoudingen. Uwe Commissie zal zien, dat daarin na een, ik meen nog altijd houdbare uiteenzetting van de grondslagen van het Legal Agreement, het ontslag van generaal Kruls wordt verlangd en een aantal maatregelen ter verbetering der gezagsverhoudingen wordt aanbevolen. De minister-president wilde tot het ontslag van de generaal niet overgegaan, doch achtte het wel noodzakelijk hem een schrobering te geven. Zulks is — maar dit is een getuigenis de auditu — op de meest vriendschappelijke en zachtzinnige wijze geschied.

Intussen behandelt de bovenbedoelde nota tevens enkele aspecten van de toen reeds zichtbaar wordende Kabinetscrisis. Kort voor het vertrek van dr. H. J. van Mook naar Brisbane werd, *op voorstel van minister-president Gerbrandy* (die in die tijd bepaaldelijk geen gebrek aan vertrouwen in dr. Van Mook had) besloten in de persoon van dr. Van Mook tijdelijk de ambten van Luitenant-Gouverneur-Generaal en minister van Koloniën te verenigen, een beslissing waartegen ik mij heb verzet, maar die genomen werd in de overtuiging, dat die combinatie van slechts zeer korte duur zou zijn, in verband met de verwachte spoedige bevrijding des lands, welke een aftreding van het Kabinet zou involveren. Toen deze verwachting niet werd verwezenlijkt, kwam anderen en mij de bedoelde combinatie van functies onverdedigbaar voor, immers krachtens Staatsblad D 66 (vaststelling van het Overgangsbesluit Indische Staatsregeling) is de Luitenant-Gouverneur-Generaal aan „Ons” verantwoording schuldig, hetgeen rechtens wil zeggen aan de minister van Koloniën, zodat in de tijdelijke functie-combinatie dr. Van Mook slechts zichzelf verantwoording aflegde. Naar Brisbane vertrekkende, nam hij als het ware het gehele opperbestuur mede.

Er waren andere oorzaken, waardoor het Kabinet bouwvallig werd. Minister Van den Broek werd in Nederland door een ernstige hartaanval getroffen en te voorzien viel, dat hij niet langer de zorg voor twee departementen zou kunnen dragen.

Uiteraard leidde ook de spanning tussen M.G. en Kabinet tot moeilijkheden in de Ministerraad zelfs van zo ernstige aard, dat minister van Lidth de Jeude ontslag wilde vragen.

Met name ik zelf heb in een Ministerraad van die dagen ten principale ernstige kritiek op de Staven van M.G. en B.S. uitgeoefend.

Het feit, dat in het Kabinet niet één Katholieke minister zitting had, deed uiteraard aan de waardering voor het Kabinet in het Zuiden ernstig afbreuk, vandaar dat aan het slot van mijn bovenbedoelde nota op dit punt bijzondere aandacht werd gevestigd.

Een volgende oorzaak van moeilijkheden lag in de pogingen om te komen tot een tijdelijke regeling van de Staten-Generaal. Tot mijn opdrachten bij vertrek uit Nederland behoorde het weergeven van het inzicht der illegale groepen, die ik vertegenwoordigde, dat van een eenvoudig terugkeren der oude Staten-Generaal na een jaar of vijf oorlog geen sprake kon zijn; dat het oude parlement diende te worden gezuiverd en tijdelijk — tot aan de zo spoedig mogelijk te houden verkiezingen — moest worden aangevuld mede met krachten uit de verzetskringen. Dit onderwerp heeft de Ministerraad in

de zomer en herfst van 1944 ernstig bezig gehouden en tenslotte geleid tot een met op één na algemene stemmen aanvaard compromis, dat evenwel geen kracht van wet heeft verkregen. Verscheidene ambtgenoten en ik zelf (ik wijs ten deze op het zeer duidelijke standpunt van mijn toenmalige ambtgenoot Albarda) waren van mening, dat de Nederlandse regering niet kon terugkeren zonder een regeling van dit cardinale punt. Nochtans werd die regeling voortdurend uitgesteld en haar inhoud gemaakt tot onderwerp van bespreking met landgenoten, uit het Zuiden naar Londen overgekomen. Het traineren van deze primair belangrijke aangelegenheid droeg mede bij tot de toenemende spanning in het Kabinet.

In het algemeen openbaarde zich in deze tijd — om en de bij 1 Januari 1945 — een gebrek aan doortastendheid en een mate van verslagenheid in het Kabinet, de laatste overigens geredelijk verklaarbaar uit zijn machteloosheid tegenover de afschuwelijke berichten omtrent de hongerwinter in bezet Nederland.

Voor ik nochtans over het uitbreken en oplossen van de Kabinetscrisis nog enige opmerkingen maak, stel ik er prijs op Uwe Commissie in te lichten terzake van het conflict, dat zich in Januari 1945 met mr. E. Baron Speyart van Woerden, de procureur-generaal in bevrijd gebied, heeft voorgedaan.

Zoals ik reeds heb medegedeeld bestond er in het bevrijde Zuiden een slechte verhouding tussen de illegaliteit en de procureur-generaal, gevolg van de starre houding van de laatste, die, gedreven door een sterk autoritair karakter in de zaken der politie-organisatie voor zoveel aan hem toevertrouwd, geen inmenging duldt en die derhalve het — inderdaad herhaaldelijk onordelijk en zelfs onwettig — optreden der B.S. vertoeide. De toenemende scherpte dezer tegenstelling gaf mij eind December 1944 aanleiding de procureur-generaal op de onhoudbaarheid der situatie te wijzen en uitdrukkelijk van hem te verlangen, dat hij zijnerzijds een tegemoetkomende houding jegens de illegaliteit zou innemen, hetgeen hij beloofde te zullen doen. Voordat in de practijk kon blijken, of deze bespreking feitelijk resultaat opleverde, ontving ik op 23 Januari 1945 per speciale motorkoerier van het Stafkwartier van de generaal Kruls een vertrouwelijk briefje van de minister-president, dat ik Uwe Commissie hierbij overleg en waarin gesteld werd, dat „zeer alarmeerende mededeelingen het dringend noodig maken, dat gij ten spoedigste hierheen komt, vergezeld van den procureur-generaal Speyart van Woerden.”

Daar dit briefje generlei toespeling bevatte op de aard der moeilijkheden, heb ik deze in een geheel verkeerde richting gezocht. Nog de volgende dag vertrok ik met de heer Speyart van Woerden via Brussel, Ostende naar Londen en bij een gesprek, dat ik toen in Brussel met de generaal Kruls had, werd de achtergrond van het briefje mij openbaar: de generaal had vernomen, dat de illegaliteit de procureur-generaal wilde ontvoeren! In stede van die veiligheidsmaatregelen te treffen, die zulks gemakkelijk konden verijdelen, en in stede van de minister van Justitie, die zich in bevrijd gebied bevond en die in voortdurend contact met de procureur-generaal stond, te waarschuwen, is de generaal Kruls, van het ontvoeringsplan vernemend, achter mijn rug om de minister-president gaan inlichten; deze heeft hem ter informatie naar H.M. de Koningin gestuurd (vandaar de zonderlinge mededeling in het briefje van de minister-president, dat hij mij het verzoek tot overkomst „mede namens H.M. de Koningin” doet) en vervolgens heeft men mij zonder ook maar de geringste aanduiding van de aard der moeilijkheden er met een paniekbriefje toe gebracht met de procureur-generaal bevrijd gebied te verlaten. Ik heb niet nagelaten de generaal Kruls op de onjuistheid en uit een militair oogpunt ook onverdedigbaarheid van zijn houding te wijzen en hem daarnaast toegezegd, dat ik de spanning Speyart van Woerden—illegaliteit kennende, bereid was te overwegen, of ik tot oplossing daarvan zou kunnen bijdragen. In Londen aangekomen bleek mij, dat de minister-president van mij verwachtte, dat ik de procureur-generaal zou voordragen voor ontslag. Zulks heb ik geen ogenblik in overweging genomen. De oplossing, die ikzelf aanvaardbaar oordeelde en de geuachtengang, die bij mij voorzat, kan Uwe Commissie het beste leren kennen uit het als bijlage toegevoegde afschrift van mijn brief dd. 29 Januari 1945 aan H.M. de Koningin, waarin ik nauwkeurig de elementen van het geval-Speyart van Woerden heb vastgelegd.

Ter verdere informatie van Uwe Commissie deel ik mede, dat de heer Speyart de hem door mij toegedachte taak in de Verenigde Staten van Amerika niet is gaan vervullen, wyl hij enkele dagen voor mijn aftreden als minister te zeer bevangen was door de vrees, dat hij tijdens zijn verblijf in Amerika definitief zou worden uitgeschakeld. Ik heb toen nog getracht de grondslag voor een ander compromis te leggen, hetgeen Uwe Commissie blijken kan uit het als bijlage overgelegde afschrift van mijn persoonlijke brief dd. 15 Fe-

bruari 1945 aan de heer Speyart van Woerden en het verdere verloop van deze zaak onttrok zich aan mijn verantwoordelijkheid, die acht dagen na het schrijven van die brief, op 23 Februari 1945, volstrekt onverwachts eindigde. Volledigheidshalve leg ik Uwe Commissie ook nog over het relaas van een gesprek tussen de procureur-generaal en mr. Abbing, toegevoegd aan het hoofd van de Politiedienst der Nederlandse B.S., welk gesprek plaats had op 2 November 1944 en waarin alle springpunten liggen voor het conflict Speyart—illegaliteit. De persoonlijke aantekening die ik eronder heb gesteld, betreft mijn eigen actie terzake.

Toen aan de in het voorgesane reeds vermelde oorzaken der bouwvalligheid van het Kabinet het incident met de radiorede van mr. Burger werd toegevoegd — een incident waarvan de behandeling niet op mijn weg ligt en waaromtrent naar ik aanneem Uwe Commissie volledig is ingelicht — en deze gebeurtenis de ambtgenoten Albarda en van den Tempel aanleiding gaf om los van een collectieve ontslagaanvraag van het Kabinet afzonderlijk ontslag te verzoeken, was het duidelijk, dat het Kabinet moest vallen. Nochtans heeft in de Ministerraad en in afzonderlijke gesprekken met ambtgenoten en mij de minister-president zich nimmer op een ander standpunt gesteld dan dat er ruimte was voor een *reconstructie*.

Wij mochten hopen op spoedige volledige bevrijding des lands en het was voor geen enkele minister, die op dat ogenblik fungeerde een aanvaardbare gedachte luttele maanden voor de bevrijding te worden uitgerangeerd en als consequentie daarvan niet de gelegenheid te hebben voor een even wenselijke als gewenste ontmoeting met de herrezen Volksvertegenwoordiging.

De eerste vraag van belang was wie als formateur van een te reconstrueren Kabinet zou worden aangewezen en in de Ministerraad bestond het algemeen gevoelen, dat daarvoor slechts de heer Gerbrandy in aanmerking kwam. Er waren in die dagen in Londen stellige geruchten, dat prof. dr. J. De Quay wellicht als formateur zou worden aangewezen. Afgezien van de overweging, dat in de persoon van de heer Gerbrandy een continuïteit werd verwezenlijkt, waarop om bovenvermelde redenen alle ambtgenoten prijs stelden, had ik het grootst mogelijke bezwaar tegen een aanwijzing van prof. De Quay uit hoofde van diens deelhebberschap aan het Triumviraat van de Nederlandse Unie.

Ik stond op het standpunt, dat de leden van dit driemanschap zich eerst wegens hun beleid jegens het Nederlandse volk dienden te verantwoorden vóór zij opnieuw voor belangrijke openbare functies in aanmerking konden worden gebracht. Dit was niet slechts mijn persoonlijk standpunt, doch ook in dit opzicht wist ik mij gedragen door het eenstemmig gevoelen van de verzetsgroepen, die mij naar Londen hadden afgevaardigd.

Trouwens de Ministerraad had besloten, dat mr. J. Linthorst Homan, gewezen commissaris der Koningin in de provincie Groningen, niet in zijn ambt kon terugkeren, terwijl ik in aansluiting had besloten, dat mr. Eindhoven, de gewezen hoofdcommissaris van politie te Rotterdam als zodanig niet kon terugkeren. Een aanwijzing van de heer De Quay als formateur dan wel zijn ootreden als minister zou discriminatie betekenen tussen de leden van het driemanschap en moest dus worden afgewezen. Ik heb derhalve op 1 Februari 1945 aan prof. Gerbrandy de als bijlage overgelegde brief gericht, waarin van mijn overwegingen terzake ten duidelijkste blijkt. Het is mij bekend, dat na de bevrijding de heer Gerbrandy, becritiseerd wegens het opnemen van de heer De Quay in zijn Kabinet, zich heeft beklagd dat hij „niet gewaarschuwd” was en het spijt mij voor hem, te moeten vaststellen, dat het aan deze waarschuwing allerminst heeft ontbroken.

Formateur van het nieuwe Kabinet is prof. De Quay niet geworden. Geheel in het midden latend in hoeverre daarvoor reëel uitzicht heeft bestaan, wijs ik erop, dat het standpunt van mijn toenmalige ambtgenoot mr. Van Kleffens mijns inziens terzake beslissend is geweest. Mr. van Kleffens, die in tal van aangelegenheden een voortreffelijke raadsman van de minister-president is geweest, heeft het standpunt ingenomen, dat hij de portefeuille van Buitenlandse Zaken in de toenmalige omstandigheden slechts onder het premierschap van de heer Gerbrandy wilde beheren en dit standpunt was, waar een wisseling aan B.Z. op dat ogenblik uiteraard bijzonder ongewenst was, mijns inziens van beslissende betekenis.

Nog voordat prof. Gerbrandy als formateur werd aangewezen, heeft hij mij, in verband met mijn vertrek naar bevrijd gebied, bij zich ontboden en mij rauwelings de vraag gesteld, of ik, zo hij formateur werd, bereid ware de portefeuille van Oorlog op mij te nemen, zulks met de motivering, dat ik de meest principiële kritiek op het M.G. en de B.S. had uitgeoefend. Ik herinnerde mij op dat ogenblik, dat in de zomer van 1944 ernstig in overweging was geweest

een onderdeel van de taak van de minister van Oorlog, te weten de leiding van het B.I., over te brengen naar de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie en dat door de majors Somer en Van Houten (zie boven) daartegen onmiddellijk te velde is getrokken uit van hun standpunt begrijpelijke vrees voor de consequenties van deze overgang.

Het was mij dan ook duidelijk, dat ja zeggen op de vraag van de formateur mij, mocht de benoeming doorgang vinden, voor talrijke nieuwe moeilijkheden zou plaatsen.

Anderzijds had ik de grootst mogelijke belangstelling voor de ontwikkeling van de bijzondere rechtspleging; het eerste Tribunaal in 's-Hertogenbosch had ik geïnstalleerd en ik was bezig met de vorming van een kamer Nijmegen van het in het nog onbevrijde Arnhem te vestigen bijzondere Gerechtshof.

Ik antwoordde dus de heer Gerbrandy, dat ik node Justitie zou los laten, geen enkele technische kwalificatie voor „Oorlog” had en onderstelde dat een overgang van Justitie naar Oorlog niet naar de smaak van vele ambtgenoten zou zijn. Tot mijn verrassing antwoordde daarop de heer Gerbrandy, dat hij de zaak met een viertal ambtgenoten had besproken en dat deze met zijn gedachte hun instemming hadden betuigd. Voortgaande deed de heer Gerbrandy zelfs een dringend beroep op mij, zeggende dat het nodig was dat boven M.G. en B.S. „krachtige ministeriële leiding” zou aanwezig zijn. Ik heb mijn voorkeur voor Justitie herhaald, doch daaraan toegevoegd, dat ik mij wilde voegen naar het inzicht van de formateur terzake. Bij het afscheid zeide de heer Gerbrandy letterlijk: „Ik reken dus op jou of voor Oorlog of voor Justitie.”

Daarop ben ik naar Nederland teruggekeerd. Via de radio vernam ik, dat prof. Gerbrandy als formateur was aangewezen. Van hemzelf vernam ik in het geheel niets. Op 15 Februari 1945 installeerde ik het Tribunaal van Breda, bij welke gelegenheid ik, van een zeer nabij aftreden niets vermoedend, nog enige wettelijke maatregelen aankondigde, gelijk Uwe Commissie uit de hierbij als bijlage overgelegde installatierede blijken moge. Vervolgens maakte ik een dienstreis naar Zeeland en op 20 Februari keerde ik naar Londen terug teneinde met het departement een aantal zaken te regelen (reclassering, Centraal Tribunaalkantoor Den Bosch, maatregelen tegen plundering etc.), waarvoor mij in bevrijd Nederland de apparatuur ontbrak. Onmiddellijk na aankomst in Londen meldde ik mij, gelijk gebruikelijk was, telefonisch bij de heer Gerbrandy, die mij zeide mij dringend te moeten spreken. De gemaakte afspraak liet hij de volgende dag door zijn secretaresse teniet doen onder het maken van een nieuwe. Ook deze nieuwe zegde hij af.

Op 23 Februari des morgens half 12 uur — ik had juist een tweetal Koninklijke Besluiten voor uitgifte getekend — werd ik opgebeld door een redacteur van Anep-Aneta en ter instructie van Uwe Commissie geef ik vrijwel letterlijk de conversatie weer die toen volgde.

„Zou ik Uwe Excellentie mogen vragen, of de reden van Uw aftreden ligt in het verlangen om terug te keren in de journalistiek?”

„Aftreden, mijnheer, waar hebt U het over, ik ben helemaal niet afgetreden.”

„O, weet U dan niks, dan had ik U misschien ook niets mogen zeggen.”

„Daar is U nu toch al mee begonnen, dus gaat U nu nog maar een beetje door.”

„Ja, weet U dan niet, dat er vanmorgen een nieuw Kabinet wordt beëdigd?”

„Och kom toch mijnheer, U vertelt onzin, dat zou ik dan toch wel weten.”

„Excellentie, het spijt mij maar het communiqué ligt hier voor me. Vandaag treedt een nieuw Kabinet Gerbrandy op.”

„En wie is dan minister van Justitie?”

„Prof. Gerbrandy, ad interim.”

„En Oorlog?”

„Daar is nog geen voorziening voor.”

Ik heb de Anep-Aneta redacteur voor zijn inlichtingen bedankt en prof. Gerbrandy opgebeld. Het hele verhaal bleek juist. Prof. Gerbrandy bejammerde het, dat hij mij „niet had kunnen spreken”, maar zou mij „later alles uitleggen”, hetgeen nimmer is geschied. Een half uur later verliet ik, na mijn handtekening onder de twee Koninklijke Besluiten met een pennemesje te hebben weggeradeerd (zij werden onbevoegd gezet, want ik was buiten mijn weten geen minister van Justitie meer, toen ik de stukken tekende), het departement van Justitie. Ik laat gaarne aan Uwe Commissie het vaststellen van de voor deze gang van zaken geëigende kwalificatie over. Enkele dagen na het optreden van het nieuwe Kabinet deelde ik de heer Gerbrandy mede, dat ik naar Nederland zou terugkeren om orde op mijn zaken te stellen. Ik had in Oisterwijk een kabinet, waar ik in verband met mijn maandenlang verblijf in het bevrijde Zuiden talloze ambtelijke

en niet ambtelijke stukken bewaarde en het sprak voor mij vanzelf, dat ik in verband met de overdracht der portefeuille deze stukken zou schiften en ordenen. Tegen mijn vertrek naar Nederland maakte de heer Gerbrandy echter bezwaar. Hij verlangde, dat ik hem de sleutels van mijn bureaux zou zenden, waarna hijzelf bezit van de stukken zou nemen. Ik antwoordde, dat dit dwaasheid was; dat ik hem de zaak alleen maar zou vergemakkelijken door naar Nederland te gaan en dat ik bovendien persoonlijk afscheid wenste te nemen van een aantal mijner naaste medewerkers aldaar. De heer Gerbrandy deelde toen mede, dat H.M. de Koningin weldra naar bevrijd gebied zou gaan voor een kort bezoek en dat in verband daarmee mijn aanwezigheid als oud-minister door hem ongewenst werd geacht. Dit scheen mij niets dan een slechte uitvlucht. Toen ik weinige dagen later hem opnieuw opbelde om mijn reis naar Nederland geregeld te krijgen, antwoordde de heer Gerbrandy mij telefonisch: „Al je stukken zijn al hier.”

Onmiddellijk ben ik, vergezeld van mijn secretaresse mevrouw R. Loeff—Sellies, naar het Kabinet van de minister-president gegaan, heb daar verzocht om de aanwezigheid van de secretaris van de minister-president, kolonel Nuboer en heb van de heer Gerbrandy verlangd, dat hij, zonder dat ik één vinger zou uitsteken, alle overgebrachte stukken zou doorzoeken om vast te stellen, of zich daarin enig document bevond, dat een inbraak in mijn bureaux rechtvaardigde. De heer Gerbrandy verrichtte het onderzoek, dat hem kennelijk uitermate geneerde, constateerde in het bijzijn der bovengenoemde betrokkenen, dat er volstrekt niets van compromittante aard aanwezig was en bij mijn vertrek kwam kolonel Nuboer mij na om mij te zeggen, hoe allerpijnlijkst hij dit incident vond.

Omtrent de motieven tot de inbraak in mijn bureaux ben ik nog steeds niet ingelicht. Ik vertrouw, dat Uwe Commissie deze zaak tot klaarheid zal brengen. Mij is verteld — maar ik heb dat nimmer kunnen verifiëren — dat er iemand „door de lijnes” is gekomen, die de heer Van Angeren heeft medegedeeld, dat ik achter zijn rug om de positie van secretaris-generaal van het Departement van Justitie aan mr J. C. Tenkink, de waarnemend secretaris-generaal, had toevertrouwd en derhalve de heer Van Angeren had uitgerangeerd.¹⁾ Op grond van deze mededelingen zou de heer Van Angeren zich met de heer Gerbrandy hebben verstaan (met mij heeft hij over deze zaak nooit een woord gewisseld) en daarop zou door de heren Gerbrandy, Van Angeren, Kruls en Snijders (de laatste gemilitariseerd ambtenaar van het Departement van Justitie) tot de inbraak zijn besloten, wijl in Londen geen enkel stuk in het departementaal archief terzake te vinden was en men nu was gaan vermoeden dat ik het in Nederland „achter hield”.

Vast staat, dat de inbraak is gepleegd en wel als volgt: Een majoor van het M.G. heeft zich aan het hotel Bosch en Ven in Oisterwijk verwoegd en de heer Adriaanse, manager van dat hotel, in opdracht der Regering medegedeeld, dat hij toegang wenste tot het kabinet van de afgetreden minister van Justitie. De heer Adriaanse heeft deze toegang spontaan geweigerd en medegedeeld, dat de sleutels zowel van de kamer zelf als van de zich daarin bevindende bureaux, zich in mijn bezit bevonden. Daarop heeft de majoor een door de heer Gerbrandy getekende lastgeving tot inbreken getoond, doch waar men niet over de nodige inbrekerswerktuigen beschikte, heeft men de dorpsmid van Oisterwijk ontboden, die daarop de deur heeft geforceerd. Vervolgens is hetzelfde geschied met de bureaux. Men heeft alles overhoop gehaald, zo dat ik later in een koffertje op de grond de uiteraard zeer particuliere correspondentie van mevrouw Loeff—Sellies met haar zich in Curaçao bevindende man terugvond en men heeft zich zelfs niet ontzien om een stalen geldkistje, waarin ik een bedrag van circa f 25 000.—, mij gelijk elke minister-kwartiermaker door de minister van Financiën beschikbaar gesteld, open te breken en de marechausee Groeneveld, die als portier in het regeringsgebouw Bosch en Ven fungeerde, op te dragen ambtelijk proces-verbaal te maken van het daarin aanwezige geldsbedrag.

Vervolgens is deze regerings-inbrekersploeg naar Den Bosch vertrokken, waar ik in het Centraal Tribunaalkantoor eveneens een bureau had, dat op slot zat. Hier riep de majoor de hulp van de Rijksgebouwdienst in. Deze forceerde onder protest van mr. van Nijnatten, chef van het Centraal Tribunaalkantoor, het bureau waarin men overigens niets aantrof dan een doos sigaretten, die men vervolgens blijkbaar heeft opgerookt, althans nimmer aan mij heeft afgeleverd.

Na het relaas van deze onqualificeerbare gebeurtenissen zal Uwe Commissie zonder enige verbazing van mij vernemen, dat, toen ik kort daarna naar het bevrijde Zuiden terugkeerde, de heer mr. Deelen,

¹⁾ In feite was de heer Tenkink benoemd voor de tijd, dat mr. van Angeren nog niet beschikbaar zou zijn. Zie verslag van de werkzaamheden van de Vrouwenmannen.

waarnemend directeur van politie in het bevrijd gebied, mij vriendschappelijk waarschuwend kwam mededelen, dat omtrent mij de volgende geruchten in Brabant circuleerden:

1. ik had „met benoemingen geknoeid”;
2. ik had „fraude met rijks gelden gepleegd”;
3. ik was „politiek onbetrouwbaar gebleken”.

Het feit, dat in de radiorede, waarmede de heer Gerbrandy het nieuwe Kabinet introduceerde, wel over de redenen van aftreden van vrijwel al mijn niet terugkerende ambtgenoten werd gesproken, doch te mijnen aanzien een volstrekt stilzwijgen werd bewaard, had, naar ook mr. Deelen was gebleken, het vuurtje van deze lasterlijke geruchten slechts aangewakkerd en nog zeer onlangs bleek mij, dat de smadelijke verdenkingen door het optreden van het toenmalige Kabinet op mij geworpen, hier en daar nog steeds voortwoekeren.

Het doet mij leed Uwe Commissie ter completering van het beeld in dit verband nog het volgende te moeten mededelen. Toen ik in April 1945 tenslotte als afgetreden minister in Nederland verbleef, ontving ik bezoek van een mij onbekende Jonkvrouw Van Hardenbroek, die voorgaf door Bosch van Rosenthal Sr. naar mij te zijn gezonden met diens dringend verzoek hem zo nauwkeurig mogelijk een situatiebeeld te verschaffen, daar hij van de Kabinetscrisis van Februari 1945 niets begreep. Ik antwoordde, dat ik geen brieven kon verzenden dan via het Bureau Inlichtingen, dat dit Bureau mij constant had tegengewerkt en ongetwijfeld niet bereid zou zijn enige brief van mij door te zenden. Freule Van Hardenbroek zeide daarop, dat het B.I., naar haar bekend was, thans bereid was ook wel andere dan de eigen inzichten doorgang te verlenen, maar, dat zij desnoods ook andere wegen had om mijn vrienden te bereiken (zij was reeds driemaal „door de lijnen” gegaan). Ik schreef daarop de beide als bijlagen aan dit stuk toegevoegde brieven, respectievelijk aan Bosch van Rosenthal Sr. en F. J. Goedhart, welke brieven zogenaamd in handen der Engelsens zijn gevallen en zo aan het B.I. uitgeleverd. Mijn onderstelling is, dat freule Van Hardenbroek ze rechtstreeks naar het B.I. heeft gebracht, doch daarvoor ontbreekt mij bewijs.

Natuurlijk heeft het B.I. zich gehaast deze brieven aan de minister-president te geven, die op zijn beurt zich gehaast heeft — nota bene — er een Kabinetskwesie van te maken, waarna ik door de minister-president, in het bijzijn van kolonel Nuboer als notulist, op gerechtere wijze ben „verhoord” voor een feit, dat doodgewoon was en waarvoor ik mij ook ten huidigen dage in het minst niet geneer. Veel later pas is mij gebleken, dat het B.I. door de lijnen gekomen brieven voor mij bestemd, eenvoudig heeft achtergehouden en nimmer aan mij uitgeleverd. Zo heb ik van de commissie-Wijnveld, Uwe Commissie bekend, verleden jaar het bijgevoegde afschrift ontvangen van een brief van Frans Goedhart aan mij dd. 8 Februari 1945, die begint met de mededeling, dat dit „waarschijnlijk de achtste” brief is, die hij mij sinds mijn vertrek stuurt. Van die acht heb ik er één in Londen en één van de commissie-Wijnveld in 1947 ontvangen; de overige zes nimmer.

VII

Er was na de Kabinetswisseling van Februari 1945 naar mijn overtuiging alleen maar reden tot toenemende ongerustheid omtrent het begrip van het Kabinet voor de situatie in Noord-Nederland. Het Militair Gezag had zich door de illegaliteit laten verleiden tot het onzinnige plan om uit de Zuidelijke illegaliteit gerecruteerde „contact-officieren” mee te zenden om benoorden de rivieren het contact tussen de illegaliteit en het M. G. te „vergemakkelijken”. Bovendien had de generaal Kruls voor het Noorden toch een algemene arrestatiebevoegdheid aan de Binnenlandse Strijdkrachten verstrekt, zulks ondanks de door anderen en mij bij herhaling daartegen gerichte waarschuwingen. Ik heb in Maart 1945 — sinds 23 Februari ben ik tot mijn onuitsprekelijke ergernis werkloos gelaten in Londen, ondanks mijn dringend verzoek aan de minister-president om mij althans de gelegenheid te geven mij in enigerlei opzicht voor de goede zaak nuttig te maken — een uitvoerige nota voor de minister-president opgesteld „inzake de bevrijding van het Noorden des lands”, welke nota ik Uwe Commissie hierbij als bijlage overleg. Zij geeft een vrijwel afgerond beeld van mijn opvattingen terzake, doch enigerlei reactie van de minister-president erop heb ik nimmer ontvangen. Er bleef voor mij nadien niets anders over dan de bevrijding afwachten en zo spoedig mogelijk daarna huiswaarts keren. Het Kabinet, dat in zijn vorige samenstelling het ernstig gebrek van de afwezigheid van elk katholiek element vertoonde, was met het oog op de situatie in het Noorden naar mijn opvatting volstrekt onverantwoordelijk samengesteld. De formateur, die kennelijk geprikkeld is geweest door de houding van mijn oud-ambtgenoten Albarda en Van den Tempel na het incident Burger, heeft geen serieuze pogingen ondernomen om

enige socialist in het Februari-Kabinet op te nemen, zodat de nieuwe formatie politiek een zwaai naar rechts betekende.

Zulks is o.a. door mijn oud-ambtgenoot en vriend, de helaas kort na de bevrijding overleden ir. J. H. van den Broek begrepen, want hij heeft op grond van het ontbreken van socialisten geweigerd een portefeuille in het laatste Kabinet Gerbrandy te aanvaarden. In mijn persoonlijke aantekeningen van die dagen vind ik Van den Broek's mededeling, dat Gerbrandy hem op zijn vraag, of hij „zo gek” zou zijn een Kabinet zonder socialisten te formeren, geantwoord had: „Met de socialisten heb ik niets te maken”. Kon al niemand verwachten, dat een vrijwel volledige wisseling van de Regeringsploeg in Februari 1945 in het Noorden zou worden begrepen, veel minder nog kon men op enig begrip hopen voor een formatie zonder enige vertegenwoordiger van het socialistische volksdeel. Maar mijn waarschuwingen waren vergeefs geweest en zelfs werd naderhand prof. De Quay nog tot Minister van Oorlog benoemd. Die benoeming was overigens veel minder bedenkelijk dan die van mr. Van Houten (Bureau Inlichtingen) zou zijn geweest. Het is mij bekend, dat er ernstige pogingen zijn gedaan om prof. Gerbrandy ertoe te bewegen die benoeming te bevorderen. Dat zou hebben betekend, dat een B.I.-O.D.-man, laatstelijk souschef van de Staf van de B.S., het M.G. te regeren zou krijgen en na het voorgegane moge het Uwe Commissie duidelijk zijn waarom ik een dergelijke benoeming als uitermate bedenkelijk zou hebben beschouwd. Het pleit voor prof. Gerbrandy, dat hij de door mr. Van Houten aan mij geschreven brief ook in Februari 1945 nog als reden beschouwde om mr. Van Houten als ambtgenoot volstrekt te verwerpen.

Ik ben er mij van bewust, met deze, schoon uitvoerige, nota Uwe

Commissie niet meer te hebben verschaft dan een aantal aspecten van mijn Londense ervaringen, doch hoop anderzijds ermee te hebben bijgedragen tot enige vergemakkelijking van het noodzakelijke en zo belangrijke werk, verricht door Uwe Commissie, tot welker beschikking ik mij gaarne houd.

Amsterdam, Juni 1948.

(w.g.) G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

Naschrift. Na het afsluiten van deze nota verscheen hier te lande de brochure „Vlag Halfstok, een studie in onrecht” door H. A. Lunshof. Op pagina 35 van dat geschrift, dat overigens wemelt van ongerechtigdheden, citeert de schrijver een passage uit de aan Uwe Commissie overgelegde brief van mij aan F. J. Goedhart. Ik moge vaststellen, dat deze brief de geadresseerde nimmer heeft bereikt en uitsluitend in handen is gekomen van de Minister-President en het Bureau Inlichtingen. Het lijdt voor mij niet de geringste twijfel, dat het B.I., meer in het bijzonder de kolonel Somer, de heer Lunshof wederrechtelijk aan een afschrift van deze brief heeft geholpen. Voor het overige onthult de heer Lunshof in het citaat op bladzijde 35 in het geheel niets, noch heb ik iets toe te voegen aan hetgeen ik in deze nota terzake van mijn niet-bemoeden met de perszaken reeds heb medegedeeld.

Ter voorlichting van Uwe Commissie voeg ik hierbij een afschrift van het briefje, dat ik in verband met de bovengenoemde brochure de heer Lunshof heb doen toekomen.

v. H. G.

BIJLAGE 168

Nota d.d. Juni 1944 van mr. G. J. van Heuven Goedhart over de illegaliteit in Nederland

Vertrouwelijk — Zeer geheim

stempel
Netherlands Intelligence
Department
Bureau Inlichtingen

NOTA INZAKE DE „ILLEGALITEIT” IN NEDERLAND, DE
COÖRDINATIE DAARVAN EN DE MOGELIJKE TAAK
DIER GEOÖRDINEERDE ILLEGALITEIT

I. *Het beeld van de illegaliteit per 1 April 1944*

Te onderscheiden vallen:

A. *Groepen, die uitsluitend verzetswerk, hetzij in het algemeen, hetzij op bepaald terrein, beoogen:* het „Nationaal Comité van Verzet”, de „Raad van Verzet”, het Medisch Contact”, het „Schoolverzet”. Voorts vallen onder deze groep tal van plaatselijke, soms regionale „knokploegen”, soms alleen „ad hoc” gevormd. Deze ploegen staan veelal in onmiddellijke of zijdelingsche betrekking tot grotere organisaties, met name tot den Raad van Verzet of tot een illegaal blad.

B. *De illegale pers.* Men zij voorzichtig met waardeering voor de, doorgaans zeer onbeduidende, kleine illegale bladen, die *nog in den loop van 1943 opkwamen*. Daarachter steekt veelal de behoefte der „uitgevers”, om zich in het zicht van het einde crediet te scheppen. Voorts houde men rekening met het feit, dat op zichzelf uitstekende bladen als „De Toekomst”, „De Ploeg”, „Het Verzet” zeldzaam en dan nog in kleine oplaag (1500, 2000) uitkomen. De belangrijkste illegale bladen zijn (in willekeurige volgorde): Trouw, Vrij Nederland, Het Parool, Je Maintiendrai, Ons Volk, De Waarheid, De Geus. Zooals dit laatste blad voor een beaalde groep, de studenten, is bestemd, richt zich „De Vrije Kunstenaar” speciaal tot de artistieke wereld. Voorts worde nog genoemd „Christofoor”, dat van jonge Katholieken uitgaat, uitstekend is, doch zeer weinig wordt verspreid, en „De Oranjekrant” van „alias Brugmans”, die verward en verwarrend, maar zeker niet „fout” is.

C. *Organisaties voor hulp aan onderduikers etc.* Hieronder vallen de „natte” (zeelieden) en de „droge” (landrotten) financieringsorganisaties, de „duikelaarsorganisatie” (waarin predikanten en R.K. geestelijken mooi werk doen) en andere, minder duidelijk omliggende groepen, die zich bezighouden met hulp aan Joodsche landgenooten, waarvan er naar ruwe schatting nog een 25 000 in het land zijn.

D. *Organisaties met het oog op bevrijding en overgangstoestand.* Als zoodanig komen vooral in aanmerking de O.D. en het Vaderlandsch Comité.

In de hier gegeven schematische indeeling ontbreken enkele groepen met een bijzonder karakter, met name:

1. *het universiteitsverzet*, dat zich concentreert in besprekingen tusschen enkele hoogleeraren van bepaalde universiteiten;

2. *de beheers-commissie* van den „Zwitserischen weg”, langs welken de documentatie van Nederland naar Londen gaat en uit Londen in Nederland aankomt. Deze commissie, hoezeer ook „illegaal”, behoort hier niet verder te worden behandeld; zij komt later ter sprake bij de

3. „Commissie” *Bosch van Rosenthal*, waarover in het tweede gedeelte van deze nota gesproken wordt.

Het is noodig, ten aanzien van een aantal organisaties, genoemd onder de groepen A, B, C, D, een korte karakteristiek te doen volgen.

Groep A. Verzetsorganisaties

1. Het Nationaal Comité van Verzet, zich den laatsten tijd bij voorkeur noemende „Nationaal Comité”. Beide namen zijn misleidend; het N.C., zooals het Comité hier korthedshalve worde aangeduid, is in den loop van 1942 ontstaan, en in zijn leiding heeft niemand zitting, die het N.C. de pretentie van een Nationaal Comité kan verlenen. Met den initiatiefnemer, thans nog een der leiders, had ik ongeveer September 1941 een gesprek. Hij is een klein „bankier” (privé bank), die vroeger als makelaar in de Straits heeft gewerkt en die geïmpregneerd is met wat men een plantersmentaliteit

noemt: autoritair en ondemocratisch. Van zijn uitvoerige verklaringen vermeld ik: a. H.M. de Koningin, die „gevlucht” is, moet nimmer terugkeeren, b. H.K.H. Prinses Juliana is na haar huwelijk met een Duitschen Prins niet meer geschikt voor de opvolging; c. hoogstens komen de kinderen uit het huwelijk in aanmerking; d. de partijen moeten verdwijnen; e. de Regeering moet bestaan uit „sterke mannen”. Ik bedoel vooral niet te beoogen, dat deze opvattingen die van het N.C. qua talis zijn. Dat is zoo niet. Wel staat vast, dat de leiding van het N.C. politiek zeer weinig ontwikkeld is en in de illegaliteit zoowel door een onoprechte taktiek als door ongegronde nationale pretenties veel onheil en verwarring, ook in Londen, heeft gesticht. Het N.C. doet minder aan actief verzet dan dat het verzetsgroepjes poogt te bundelen en overigens rapporteerend werk verricht. Beide activiteiten zijn zeker nuttig. De sfeer van het N.C. doet het min of meer aanleunen tegen den sterk militaristischen, autoritair gerichten O.D., waarover later. Het N.C. heeft, ofschoon kennisdragende van en ingeschakeld bij de later te behandelen coördinatiepogingen van Bosch van Rosenthal, deze pogingen hinderlijk gedwarsboomd door zelf een coördinatie te beproeven.

Uit die poging is „De Kern” ontstaan, waarin, zij het zonder omliggende basis, naast het N.C. gevonden worden: De Geus, Je Maintiendrai, een technisch groepje van „Trouw” (*niet* het blad zelf!).

Formeel zijn de verhoudingen tusschen N.C. en de illegale bladen en organisaties „goed”, maar jegens het N.C. bestaat bij sommige groepen en bladen wantrouwen.

2. *De Raad van Verzet.* Aanvankelijk ietwat „Indiaansch” in zijn optreden, daarna sterk onder communistischen invloed, heeft de R.v.V. een re-organisatie ondergaan, waarna hij zich tot een belangrijke en uitnemende illegale groep ontwikkeld heeft. Deze Raad pleegt inderdaad verzet en bewijst de vaderlandsche zaak, ook de „onderduikers”, groote diensten. De R.v.V. staat coördinatie der illegaliteit op een straffe basis voor. Hij heeft loyaal meegewerkt aan de, tot dusverre mislukte, coördinatiepogingen Bosch van Rosenthal. Toen ik op 24 April 1944 het land verliet, was er sprake van, dat de R.v.V. toenadering zocht tot „De Kern”.

3. Het „*Medisch contact*” en het „*Schoolverzet*”. Zooals de artsen op uitnemende wijze hun verzet organiseerden en volhielden hebben de Christelijke scholen zich, zij het minder onmiddellijk, te weer gesteld tegen de benoemingspolitiek van Van Dam. Beide verzetsgroepen zijn „specifiek”. Zij worden door maar enkelen geleid: het Medisch Contact door ± 3 artsen; het Schoolverzet met name door Prof. Mr. V. H. Rutgers.

Groep B (de „illegale” pers)

1. *Vrij Nederland.* Dit blad wordt uitgegeven door een kleine groep van rechts-protestantschen huize, die echter in vraagstukken van staat en maatschappij positief „socialistisch” en anti-kapitalistisch is. Wellicht benadert men den geest dezer groep het dichtste met de qualificatie „Barthiaansch”. De groep doet veel meer dan alleen een blad uitgeven en zij zou om haar andere activiteiten ook genoemd kunnen worden onder groep A (verzet). Van haar komt ook het „Internationale Informatieblad” uit, een groote aanwinst, mogelijk gemaakt door den „Zwitserischen weg”, waarlangs ons thans allerlei belangrijke knipsels uit de buitenlandsche pers bereiken. De verhouding V.N.-Parool is voortreffelijk en ook na den oorlog hopen zij (V.N. zal als weekblad, Het Parool als dagblad blijven verschijnen) nauw samen te werken. De beide bladen hebben de coördinatiepogingen Bosch van Rosenthal van harte gesteund. De oplaag van V.N. belooft ± 25 000.

2. *Het Parool.* In Juni 1940 begonnen als „Nieuwsbrieven van Pieter 't Hoen”; (de oprichter is F. J. Goedhart, journalist, vroeger communist, nu fel anti-communist, is in 1940 nog tot uitgave van „Het Parool” overgegaan in nauwe samenwerking met de S.D.A.P.). Zoowel Wiardi Beckman als Vorrink zaten in de Paroolredactie. Allengs is tusschen de S.D.A.P. en de rest der Paroolredactie verandering ontstaan, omdat de S.D.A.P. een sterk tot het parlementaire beperkt democratiebegrip voorstond en de „oude politici” in alle opzichten wilde doen sparen en terugkeeren. In Januari 1942, toen Wiardi Beckman naar Londen werd genoodigd, was de situatie al onhoudbaar, en in begin 1942 volgde de, vriendschappelijke, scheiding. Vorrink heeft enkele malen een blad „Het Verzet” uitgegeven, maar de apparatuur der verspreiding van „Het Parool” heeft, hoewel groo-

tendeels uit partijgenooten van Vorrink bestaande, de zijde van Het Parool gekozen. Nadien is dit blad tot grooten bloei gekomen en het bereikte een oplage van 32 000, toen in December 1943 van zijn staf enkele voormannen gearresteerd werden. Thans telt Het Parool \pm 25 000 oplage.

Het blad is onafhankelijk democratisch en vooruitstrevend en het beoogt een vernieuwing ook van het politieke leven in Nederland. Samen met Vrij Nederland gaf het in begin Mei 1944 een manifest uit, dat op principieele wijze het verzet, den overgangstoestand en de toekomst behandelt.

Daarin wordt o.m. (derhalve óók door Vrij Nederland!!!) vastgelegd, dat onmiddellijk na de bevrijding een vorm van volksvertegenwoordiging moet worden geschapen, waarin „de illegaliteit” het haar toekomstend aandeel heeft. Het Parool geeft voorts regelmatig een buitenlandsch weekoverzicht uit (30 000 à 50 000) om het nadeel van de inlevering der radiotoestellen op te vangen.

3. *Trouw*. Ofschoon dit blad zich niet als „orgaan” der partij wil beschouwd zien, is *Trouw* stellig een anti-revolutionair blad, dat echter voor zijn krachtige verzetshouding algemeene waardeering ondervindt. Het blad is „legatistisch”, maar ziet in den terugkeer der oude verhoudingen geen heil. Daar het t.a.v. de toekomstvragen veel moeilijkheden ontmoet in verband met zijn beginselen, legt het het accent op het verzet. De oplage is sterk wisselend, was soms 60 000, nu — arrestaties! — 10 000 à 15 000. Aan de coördinatiepoging Bosch van Rosenthal heeft *Trouw* loyaal deelgenomen.

4. *De Waarheid*. Dit blad is orgaan van de C.P. Het wordt in grooten getale (cijfer onbekend) verspreid en uitstekend geredigeerd. De Communisten werken gaarne met andere groepen samen en zouden zelfs gaarne het sub 2 bedoelde Manifest hebben ondertekend. Dat hebben V.N. en Parool echter geweigerd, omdat dit Manifest, als principieel-democratisch, door communisten niet in goede trouw getekend kan worden, en een ondertekening verwarring zou stichten. De communisten beseffen, dat zij steun bij andere groepen moeten zoeken. Zij zijn loyaal tot, zelfs straffe, coördinatie bereid. De verhouding tusschen hun leiding en vele illegale groepen is zeer goed.

5. *Je Maintiendrai*: een betrekkelijk klein, maar strijdbaar blad, waarin Katholieke en Unie-invloeden voorkomen. J.M. is den laatsten tijd weinig verschenen wegens arrestaties. De oplage belooft \pm 6000 à 8000.

6. *Ons Volk*. Voorzoover dit blad als „populair” bedoeld is, is het een mislukking: de toon wijkt niet af van Parool of V.N. De typografische verzorging is uitnemend. Het is moeilijk het blad politiek te localiseeren. Zijn leiding valt deels samen met die van *Je Maintiendrai*. Men heeft af en toe den indruk, dat het blad zekeren invloed van het Nationaal Comité van Verzet ondergaat.

Afzonderlijke beschouwing van „De Geus”, het door studenten op voortreffelijke wijze geredigeerde blad, alsook van de onbelangrijke bladen, die thans aan den vooravond der bevrijding beginnen te verschijnen, en van de organisaties, behoorende tot de groep C. (financiering en andere hulp aan onderduikers etc.) schijnt mij overbodig. Daarentegen moet wel een en ander gezegd worden over Groep D („toekomst- of overgangsorganisaties”).

1. *De O.D.* Het is bekend, dat de O.D. in den loop der jaren harde stooten van den bezetter heeft moeten opvangen, hetgeen in den begintijd vooral een gevolg van een roekelooze werkmethode is geweest. Ook in den laatsten tijd heeft de O.D. nog ettelijke arrestaties moeten boeken. Over den omvang van den O.D. ben ik niet ingelicht. De O.D. wordt geheel beheerscht door een militaire mentaliteit. De indeeling is een militaire; zoo wordt b.v. het contact met andere illegale groepen onderhouden door den „adjutant van den chefstaf”. De O.D. heeft zich met illegaal werk zelf nimmer ingelaten en in zekeren zin goede krachten aan het werk onttrokken. Voorop is altijd de gedachte blijven staan, dat de bevrijding een „militaire dictatuur” zou inluiden en de O.D. heeft zich dus gezien als de instantie, die de leiding van het volk in handen zou hebben te nemen. Van die gedachte uitgaande, heeft de O.D. zelfs allerhande politieke vragen door Londen gesteld, naar eigen (typisch-militair) inzicht beantwoord; voorts is hij gaan omzien naar die personen, die, onder zijn opperleiding, bestuursfuncties zouden kunnen waarnemen. Het ligt in de lijn van zijn gedachtengang, dat de O.D. jegens de „burgerlijke” illegale groepen een hooghartige houding en een groote mate van wantrouwen aan den dag legt. Toen de illegale pers (V.N., Parool) opmerkte, dat men in het nieuwe Nederland de strijders aan het illegale front, voorzoover bekwaam, zou behooren in te schakelen, liet de O.D. een anoniem pamflet verschijnen, waarin betoogd werd, dat de illegale werkers aan de leiding na de bevrijding geenerlei deel hebben te verwachten, omdat dan de O.D.

als „verlengstuk van den Opperbevelhebber Land en Zeemacht” met uitsluiting van alle burgerlijke instanties zal optreden. Deze opvatting, met zeer veel nadruk mondeling herhaald na de eerste redevoering van H.M. de Koningin over de verhouding van militair en civiel gezag na de bevrijding, vloeit uit misverstand voort, maar ook uit onwil om te erkennen, dat de Regeering zich een *bijzonderen* Staat van Beleg voorstelt, waarin het bijzondere militair gezag gesubordineerd, deels gecoördineerd wordt aan het civiele. De tweede, verhelderende rede van H.M. de Koningin over dit onderwerp moest dus voor den O.D. een onaangename ervaring zijn. De O.D. verkropt deze versmalling van zijn taak tot een van ordehandhaving (instrument van de Regeering) zeer moeilijk. Hij onthoudt zich nu, mede na de zeer duidelijke uitspraken van den Minister-President, weliswaar van rechtstreeksche politieke activiteit, maar men krijgt sterk den indruk, dat hij in het Nationaal Comité van Verzet, dat, zooals gezegd, zelf een autoritair inslag heeft, zich een „burgerlijk verlengstuk” poogt te scheppen. Bij veelvuldige herhaling is gepoogd (door V.N., door Bosch van Rosenthal) om in een open gesprek een vruchtbare coördinatie tusschen den O.D. en de illegaliteit tot stand te brengen, maar de O.D. weigert elk contact en beroept zich voortdurend op „eigen taak”. Door een minderwaardige spionage ten opzichte van den Zwitserschen documentenweg op touw te zetten heeft de O.D. de slechte verhouding tusschen zichzelf en de illegaliteit in April 1944 verscherpt. Aan de pogingen van Bosch van Rosenthal tot coördinatie heeft de O.D. niet willen medewerken.

2. Het „*Vaderlandsch Comité*”. Velen hebben met mij het als een bewijs van verkeerde taxaties aan de zijde der Regeering uitgelegd, dat deze in het einde van 1943 harerzijds den naam „*Vaderlandsch Comité*” heeft gesuggereerd voor het vijftal, dat als „tweede groot Burgercomité” was opgetreden. Nadat, helaas, door het werk van den landverrader Anton van der Waals, het eerste Burgercomité, waarin de moedige leiders Vorrink en Schouten geweest zijn, was gearresteerd, gaf de Regeering te kennen, dat zij, ware dat mogelijk, het ontstaan van een soortgelijk Comité zou waardeeren. Het desbetreffende telegram is via den O.D. in handen gekomen van Prof. Oranje. Deze had dezelfde methode moeten volgen, die bij de vorming van het eerste Comité in acht genomen werd. Dit eerste Comité ontstond uit overleg tusschen het „P.C.” (Politiek Convent, bestaande uit leidende figuren der groote politieke partijen) en de Commissie Scholten (Prof. Mr. P. Scholten, Amsterdam), welke Commissie meer kerkelijk georiënteerd was. Prof. Oranje is echter geheel alleen gaan formeeren. Slechts heeft hij ten aanzien van een enkele figuur den heer Scholten omtrent al dan niet opnemen geraadpleegd. Toen op deze eigenaardige en onorganisatorische wijze het „tweede Groot Burgercomité” gevormd was, hebben Politiek Convent en Commissie Scholten zich daarbij neergelegd. Dit tweede Comité, thans dus „*Vaderlandsch Comité*” — een naam die herinneringen oproept aan het „Comité du Salut Public” — bestaat thans uit de volgende landgenooten: 1. Drees, 2. Rutgers (V.H.), 3. Van Schaik, 4. Reinink, 5. Van der Mandele (Voorzitter K. v. K. Rotterdam). Aanvankelijk was Donner lid in plaats van Rutgers, maar na een brief, hem gezonden door V.N., Parool en Commissie voor den Zwitserschen Weg, waarin gezegd werd, dat ons volk geen vertrouwen zou hebben in een *Vaderlandsch Comité*, waarin een nog fungeerend lid van den Hoogen Raad der Nederlanden resideert, heeft Donner — die overigens op kerkelijk terrein uitnemend werk doet — als lid van het V.C. bedankt. Drees is daarop Voorzitter en Rutgers lid geworden. De drie andere leden vinden maar zeer matige waardeering. Van Schaik is zoo bang, dat hij eind April 1944 wegens de eendaagsche arrestatie van zijn zoon wilde bedanken. Reinink heeft zich door de Duitschers een benoeming tot tijdelijk secretaris-generaal van Onderwijs laten welgevalen en was overigens ten nauwste bij het ontstaan der Unie betrokken (lid van het eerste driemanschap, later vervangen door Eindhoven). Voor het overige is hij bij ons volk een volkomen onbekende. Van der Mandele is lid van de commissie-Woltersom, die de industrie heeft moeten reorganiseeren en op bevel der Duitschers een groot aantal fabrieken, met gelijktijdige invoering van een onderlinge steunregeling heeft moeten doen sluiten.

Voor een „*Vaderlandsch Comité*” is dit vijftal derhalve wel zéér mager! Het Comité onthoudt zich strikt van alle illegaliteit en verwerpt zelfs contact daarmee. Maar anderzijds geniet het een zekere mate van erkenning van de zijde der Regeering. Het wil zich uitsluitend bezighouden met adviseeren ten aanzien van de bij de bevrijding te nemen maatregelen; door een recenten brief van den Minister-President (April 1944) is veel duidelijker geworden, op welke gebieden de Regeering adviezen van het Comité tegemoet ziet. De (halve) erkenning van het Comité heeft tengevolge, dat het een min of meer door een aureool omgeven positie bekleedt. Vandaar b.v. dat

Bosch van Rosenthal in overleg met een aantal illegale groepen zich voor de onderneming van zijn coördinatiepogingen van de instemming van het Vaderlandsch Comité heeft verzekerd.

II. Coördinatie van de illegaliteit

In zekeren zin is het helaas niet gerealiseerde Putschplan van eind 1943 geweest, dat met name in den kring van V.N. en het Parool de urgentie deed erkennen van bundeling der illegale groepen. Zou zich, zoo was de gedachtengang, in ons land een vacuum voordoen, dan kon op vertrouwen van het volk hoogstens een groep hoopen, die voortkwam uit het strijdende Nederland, mits beschikkend over de noodige bestuurservaring. De formatie van zulk een groep vereischte bundeling der illegaliteit. Daarnaast begonnen andere overwegingen in dezelfde richting te stuwten. Het zou, zoo werd gemeend, van de allergrootste betekenis zijn, indien de Regeering na haar terugkeer onmiddellijk in contact zou kunnen komen met een raad, waarin alle belangrijke groepen van het illegale front zouden zijn vertegenwoordigd. Weldra bleek, dat die gedachtengang door de Regeering werd gedeeld. Het is geenszins toeval, dat V.N. en het Parool juist Bosch van Rosenthal verzocht hebben coördinatiepogingen te ondernemen. Ik stel er grooten prijs op te verklaren, dat Bosch van Rosenthal geenszins zelf op den voorgrond wil treden, integendeel voor het wekken van zulk een indruk bevreesd, dat hij telkens zijn pogingen heeft willen stopzetten, omdat wij (V.N., Parool) hem door Londen wilden trachten te doen autoriseeren, dat hij de illegaliteit door zijn adviezen uitnemende diensten bewijst en van vrijwel alle groepen (ik moet den O.D. uit den aard der zaak uitzonderen) bijzondere hoogachting en vertrouwen geniet. Ofschoon hij met groot geduld en tact coördinatiebesprekingen met in totaal ca. 16 groepen heeft gevoerd, zijn deze op vrijwel niets uitgelopen. Toch was het doel bescheiden gesteld: bundelen van alle verzetsacties, voorkoming van ongewenscht verschil van advies en verschaffing aan Londen van een centraal adres, met behulp waarvan de Regeering met één slag de geheele illegaliteit zou kunnen bereiken. Het ontbreken van eenige autorisatie heeft aan de verwezenlijking van dit doel in den weg gestaan. De afzonderlijke groepen hielden grootendeels vast aan haar autonomie, andere vroegen naar den rechtstitel, waarop Bosch van Rosenthal zich kon beroepen, wilden liever zelf coördineeren of waren afkeerig van contact. Indien een autorisatie bestond, zouden al deze op zich zelf onprincipieele weerstanden gemakkelijk worden overwonnen. Ik kan levendig begrijpen, dat de Regeering na meer dan 4 jaar afwezigheid aarzelt met het geven van machtigingen, met name van machtiging van 1 persoon. Anderzijds ben ik van betekenis en mogelijkheid eener coördinatie zoo overtuigd, dat ik mij veroorloof met nadruk aan te bevelen, dat aan een commissie van hier uit worde *opgedragen*, alle belangrijke groepen en die enkele personen, wier gedrag daartoe in zeer bijzondere mate aanleiding geeft, reeds nu te coördineeren in een Raad van Advies, opdat de Regeering bij haar terugkeer onmiddellijke en gemakkelijke „aansluiting” kan vinden bij de spits van het „nieuwe” Nederland. Moge ik in een slotbeschouwing nog iets zeggen over de mogelijke taak van zulk een Raad, hier volge eerst nog een suggestie t.a.v. de Commissie, die dien Raad zou hebben te formeeren. Ik acht een samenstelling van drie leden mogelijk, van vijf leden beter, t.w.: 1. Bosch van Rosenthal, 2. H. van Randwijk (V.N.), 3. Rutgers (Vad. Comité), 4. Goedhart (Parool), 5. Verzijl (hoogleraar Utrecht). Deze samenstelling waarborgt, dat alle groepen in redelijkheid zullen worden vertegenwoordigd. Omtrent de instructie moge ik nog het volgende opmerken:

1. Men late de bepaling van het aantal leden van den Raad aan de Commissie over, doch bepale 20 als maximum.
2. Bij de overbrenging der instructies plege men met mij eenig overleg, daar ik de namen veilig zou kunnen camoufleren.
3. Men drage de Commissie op, binnen een maand na ontvangst, en zonder vermelding van namen, van dat gereed zijn naar Londen mededeeling te doen.
4. Men drage het voorzitterschap der Commissie aan Bosch van Rosenthal op.
5. Men legge vast, dat alle groepen van eenige betekenis (zulks ter beoordeeling der Commissie) moeten zijn vertegenwoordigd, ergo ook de O.D., de Waarheid, het N.C.
6. Men deele mede, dat deze Raad onmiddellijk bij de bevrijding (en dan ook pas voor het eerst) bijeenkomt en zich bij de Regeering (of die Regeeringspersonen, die het eerst in het land terugkeeren) moet presentereeren.

III. De mogelijke taak der gecoördineerde illegaliteit

Wanneer de bevrijding een feit zal zijn, zal de Regeering zeker vier en een half jaar buiten de grenzen hebben vertoefd. In die jaren is een storm over het land gegaan, die alle gevestigde instellingen ontworteld en alle oude verhoudingen, de politieke zoowel als de maatschappelijke, de geestelijke zoowel als de economische, omgewoeld heeft. Ofschoon de Regeering omtrent die, dikwijls revolutionaire, veranderingen zoo goed mogelijk is ingelicht, kan zij over de reële betekenis daarvan niet zuiver oordeelen. Weliswaar zal zij zoo spoedig mogelijk aftreden, maar dit „zoo spoedig mogelijk” wordt bepaald door den tijd, verloopend tusschen den terugkeer der Regeering en het gevormd zijn van een nieuw Kabinet. Al kan die periode kort zijn, de Regeering zal reeds *dadelijk* sterke behoefte gevoelen aan levend contact met diegenen, die in den strijd om de vrijheid binnenslands vooraan hebben gestaan. De geprojecteerde Raad van Advies zal uitnemend kunnen dienen als instantie, waaraan de teruggekeerde Regeering haar opvattingen en de te verwachten reactie op door haar te nemen belangrijke maatregelen kan toetsen.

Het is alleszins mogelijk, dat er aanvankelijk in het land groote verwarring heerscht, in welk geval er behoefte zal bestaan aan de mogelijkheid om met zoo groot mogelijk gezag een appel op het volk te doen. De teruggekeerde Regeering beschikt over dit gezag niet. Zij zou in hooge mate voordeel kunnen trekken van het bestaan van den Raad door in zulk een geval tezamen met dien Raad zich tot het volk te richten.

Het is uiterst gewenscht zoo snel mogelijk een vorm van volksvertegenwoordiging te scheppen, opdat in de periode tusschen de bevrijding en de nieuwe verkiezingen — op ongeveer anderhalf jaar te stellen — het Regeeringsbeleid een democratischen toetssteen vinde. Herstel van de oude Kamers (door aanvulling van de opengevallen plaatsen) is volkomen verwerpelijk. Immers:

1. De Kamer is in 1937 gekozen, zoodat de mandaten in 1941 afliepen. Zou men in dat jaar verkiezingen hebben gehouden, dan zou onder den invloed der omwentelende gebeurtenissen de samenstelling der Kamer reeds toen sterk zijn veranderd. Hoeveel te meer, indien men direct na de bevrijding verkiezingen houden kon.

2. De theorie, dat de mandaten door Duitsch ingrijpen geschorst zijn en dus nog een stuk looptijd na de bevrijding „over” hebben, vindt in geen enkele wettelijke bepaling steun. De voorstanders van deze theorie bepleiten een onwettigheid, om . . . wettig te zijn.

3. Het eenige reële belang, dat bevordering verdient, is het optreden van een vertegenwoordiging, die zoo goed mogelijk rekening houdt met de volksmentaliteit ten tijde van de bevrijding.

4. Ook al kan een groot deel des volks zich niet in positieven zin uitspreken ten aanzien van den vorm, waarin het het nieuwe Nederland wil zien herrijzen, het is in meerderheid, negatief, stellig van oordeel, dat wij *niet* „terug naar 1940” moeten.

Men kan de moeilijkheid der vorming van een tijdelijke vertegenwoordiging oplossen met behulp van den Raad van Advies, door dezen dubbeltallen ter benoeming te doen opmaken en een, van Regeering en Raad vrijstaande, instantie (b.v. een Commissie uit den Raad van State) de benoeming toe te vertrouwen. De Raad zal zorgen, dat de geest van het nieuwe Nederland in de vertegenwoordiging tot uiting komt en bij zijn voordracht noch „oude” Kamerleden *als zoodanig* uitsluiten, noch hen *als zoodanig* voordragen.

Er zijn andere situaties denkbaar, waarin de Raad van groot nut zal kunnen zijn. Het voorgegane moge echter volstaan ter ondersteuning van de suggestie om reeds nu de tot standkoming van zulk een Raad langs den daarvoor aangegeven weg te verzekeren. Twee tegenwerpingen, die verwacht kunnen worden, mogen nog onder oogen worden gezien. Sommigen vreezen, dat zij, die nu volksvertrouwen genieten, zulks straks wellicht niet meer zullen doen, zoodat aanwijzing tot na de bevrijding uitgesteld zou moeten worden. Dat is onjuist. De verhoudingen in het „illegale front” zijn gekristalliseerd en de onderscheiden groepen hebben zich duidelijk afgeteekend. Principieele veranderingen zijn daarin niet meer te verwachten. Bovendien mogen wij aannemen, dat de bevrijding een zaak eer van maanden dan van jaren is! In de tweede plaats vreezen men niet, dat de vijf landgenooten, met de samenstelling van den Raad te belasten, deswege zullen worden opgepakt. Alle vijf hebben zij den moed betoond, die in deze jaren nu eenmaal van den soldaat wordt gevraagd. Zij vergrooten hun risico niet door nog iets te doen, dat „niet mag”. Geen hunner begeert of waardeert, dat men uit overwegingen, aan hun persoonlijke veiligheid ontleend, een coördinatie zou achterwege laten, waarvan zij de betekenis beter dan de meesten beseffen en erkennen.

Londen, Juni 1944.

Zeer geheim

RAPPORT GEBASEERD OP DE VERTROUWELIJKE NOTA
INZAKE DE „ILLEGALITEIT” IN NEDERLAND VAN
Mr. Dr. G. J. VAN HEUVEN GOEDHART,
GEDATEERD JUNI 1944

Aanteekening:

Opgesteld door Kapitein Mr. van Houten
en Majoor Dr. Somer.

I. Groepen en organisaties, welke nog genoemd dienen te worden
naast de in bovenaangehaalde nota vermelde groeperingen

1. *Studentenverzet.* Behoort onder groep A. Heeft plaats onder leiding van de Studentencontactcommissie. Reeds in November 1940, bij de staking der studenten in Delft en Leiden, werd behoefte gevoeld aan inter-academiaal contact, opdat overal door de studenten gelijk gereageerd zou worden. In Leiden was toen reeds nauwe voeling tusschen studenten van alle vereenigingen (corpsleden, bondsleden, nihilisten, St. Augustinus). Dit organisatorisch verband moest eerst in iedere universiteitswereld apart geschapen worden. De overkoepeling kwam eind 1942 tot stand, waarbij iedere Universiteit haar vertegenwoordiger had in de Studentencontactcommissie. In samenwerking met „De Geus” werd toen o.a. met succes actie gevoerd tegen de z.g. loyaliteitsverklaring.

2. *Het verzet van de Synode.* De Synode van de Ned. Herv. Kerk creëerde reeds in 1940 een uitgebreid netwerk van boodschappers over het geheele land, die de brieven van de Synode, het geestelijk verzet betreffende, per trein of fiets aan de predikanten afleverden. Dit contact resulteerde tenslotte in het gemeenschappelijk opstellen van manifesten en kanselbrieven, welke des Zondags in de Kerken werden voorgelezen. Aangenomen wordt dat ook de andere kerkgenootschappen op gelijke wijze ageeren.

3. *Het verzet van het Episcopaat.* Dit mag met eere worden genoemd. De Katholieke Kerk verleende zeer veel steun aan personen, die op illegaal terrein werkzaam waren, bestaande in het helpen bij onderduiken, verlenen van financieelen steun, waarvoor regelmatig collectes werden gehouden en hulp bij organiseren van ontsappingslijnen. Zoo werden o.a. behalve Nederlanders ook vele Fransche krijgsgevangenen naar hun land geëxpedieerd. Ook de felle manifesten van den Aartsbisschop en de bisschoppen mogen in dit verband worden gememoreerd.

Er zijn zeer veel kleinere groepen, welke tezamen tallooze illegaal werkende Nederlanders omvatten. Vele van hen hebben in meerdere of mindere mate, rechtstreeks of indirect, contact met Engeland. Op het gebied van verzets- of inlichtingenwerk hebben zij uitmuntende prestaties geleverd. In beschouwingen over de Nederlandsche illegaliteit dient nooit vergeten te worden met hen rekening te houden. Van deze groepen zijn bekend:

- a. groep „Zwaantje”
- b. groep „Albert”
- c. groep „Kees”
- d. groep „Pietab”
- e. groep „Albrecht”
- f. groep „Barbara”
- g. groep „S.O.F.”
- h. groep „K.B.”
- i. groep „Rudi”
- j. groep „Molens- en Margrietenrapporten”
- k. groep „Max”
- l. groep „Sobenlader”.

Sommige dezer groepen werken afzonderlijk, sommige zijn opgenomen in het verband van een der grootere organisaties. Hun werk bepaalt zich veelal tot het opstellen en doorzenden van militaire en andere rapporten, benevens het verzorgen van radioverbindingen.

5. *Radiodienst (R.D.).* Deze dienst, die voortgekomen is uit elementen van den Raad van Verzet, doch van genoemde verzetsorganisatie onafhankelijk is, bereidt in samenwerking met Londen een net voor van binnenlandsche radioverbindingen.

Deze verbindingen kunnen t.g.t. ter beschikking van de Regeering gesteld worden, ingeval van invasie, gevechtsoperaties in Nederland en bij gedeeltelijke ontruiming door den vijand.

Bovendien heeft de R.D. een goed functioneerende radioverbinding met Engeland.

6. De groep „*Fiat Libertas*”, vroeger „*Luctor et Emergo*” geheeten. Hierin hebben zitting vooraanstaande Nederlanders, welke talrijke rapporten op politiek, economisch en industrieel gebied naar Londen hebben gezonden.

De groep was o.a. nauw betrokken bij het organiseeren van koerierslijnen en verleende hulp aan uit Engeland gezonden agenten. Tevens beschikt zij over een falsificatie-centrale van papieren voor onderduikers en andere illegaal werkende Nederlanders.

7. *Groep „BR”.* Deze groep is overgebleven uit een der oudste diensten op het gebied van militaire en civiele inlichtingen, nl. de „*Rinus-dienst*”. Zij levert vele belangrijke rapporten en heeft nauw contact met „*Weg A*” en den O.D.

Met het oog op de vele slachtoffers in den Rinus-dienst, heeft de BR-groep, om dubbel werk en dus dubbel risico te voorkomen, met de NG-groep (zie hieronder) een werkverdeling overeengekomen. Hierdoor konden beide groepen, die over weg A werken, zich meer specialiseeren en ontstond een zeer vruchtbare samenwerking. BR verzorgt ook een aantal geallieerde piloten, hield zich gedurende korten tijd bezig met het drukken van valsche persoonsbewijzen en gaf boeken uit, o.a. Boisot: „*De wedergeboorte van ons Koninkrijk*” en „*Het Geuzenliedboek*”.

Deze groep hield zich particulier ook bezig met steunverleening en hulp aan onderduikers. Ten aanzien van de militaire inlichtingen heeft de BR-groep met den tak van den O.D., die zich daarmee bezig houdt, hartelijke relaties.

8. *De militaire inlichtingendienst van den O.D.* Van dezen dienst zijn tallooze telegrammen en rapporten ontvangen. Zij betreffen militaire inlichtingen, gegevens over inundaties, sabotage-objecten enz.

Het uitoefenen van een dergelijken dienst, evenals dat van de dienste genoemd onder 4, brengt zeer groote gevaren met zich mee en mag gerekend worden onder de gevaarlijkste illegale werkzaamheden.

Bovendien zendt de O.D. vele rapporten en informaties buiten het militaire inlichtingenwerk en heeft gezorgd voor de uitvoering van een regeeringsopdracht op het gebied van de P.T.T. De O.D. beschikt over speciale juridische en economische medewerkers.

9. *De dienst „Marinier-Spijker”.* Deze dienst heeft in samenwerking met Londen een radio-net in Nederland, uitsluitend bestemd voor de dagelijkse verzending van weerberichten ten behoeve van de R.A.F. De Engelschen zijn hiermede bijzonder ingenomen, daar de verstrekte berichten uitstekend zijn.

Verder verzorgt deze dienst een speciaal berichtenverkeer op het gebied der voedselvoorziening en andere onderwerpen van belang voor de te Londen gevestigde departementen.

Overeengekomen is, dat de meteorologische zenders, op aanwijzing der Regeering, t.z.t. kunnen worden omgevormd in berichtenzenders voor het doorgeven van instructies bij en na terugkeer naar Nederland.

De uitoefening van de onder 4, 5 en 9 genoemde radiodiensten levert een der grootste gevaren op in het illegale werk wegens de voortdurende mogelijkheid van peiling door den vijand. Naar de meening van ervarenen staat het op het hoogste plan van ondergrondsche activiteit en het aantal slachtoffers daarbij is, in vergelijking met ander werk, hoog te noemen.

Uit onbekendheid met den aard van dezen illegalen arbeid wordt deze meestal niet in de rapporten over de illegaliteit vermeld, doch de werkers op dit gebied verdienen met speciale waardeering te worden gememoreerd.

10. *Groep „N.G.”.* Deze groep is langzaam aan tot een civiele inlichtingendienst gegroeid. Oorspronkelijk werden aan Ds. Visser 't Hooft, op diens verzoek, brieven uit bezet gebied gestuurd, waarop hij zijn „GC-rapporten” baseerde. Later besloot de groep zelf tot het opstellen van rapporten op religieus, sociaal, politiek en ook wel economisch gebied over te gaan, welke via weg A naar Londen worden gezonden. De stukken worden doorgaans door de z.g. „politieke commissie” (PC) behandeld. Door de groep wordt veel aandacht besteed aan alle aspecten van het Verzet. Zij stuurt regelmatig alle illegale bladen door. De twee leidende figuren, waarvan tenminste één in de redactie van „*Vrij Nederland*” zetelt, kiezen steeds deskundige medewerkers. Bijna alle N.G.-rapporten zijn van hooge kwaliteit en evenwichtig.

11. *Groep „Harry”.* Deze groep levert uitmuntende economische en industriele gegevens. Heeft mede gezorgd, dat bij één der grootste Nederlandsche fabrieken een bedrijfszender gereed staat, die — onafhankelijk van het electriche net — binnen eenige uren als omroepzender in Nederland in gebruik kan worden gesteld.

12. *De Groep C.S. 6.* Behoort onder groep A. Zij pleegde gewelddadig verzet: overvallen op distributiekantoren, bevolkingsregisters, aanslagen op N.S.B.-ers, sabotage, enz.

Was een zeer uitgebreide organisatie, doch heeft door executies gevoelige verliezen geleden. Is echter nog werkzaam.

13. De omschrijving in groep C. der meergenoemde nota, hoewel in het algemeen de financierings- en steunorganisaties aanstippende, noemt niet het belangrijke „Steunfonds” en is te vaag over de talrijke kleinere steunorganisaties, waaronder bijv. het fonds voor als uitvloeisel van dezen tijd noodlijdende Leidsche hoogleeraarsgezinnen uitstekend heeft gefunctioneerd. Dit fonds werd bijeengebracht door studenten en enkele anderen. Zoo zijn er ook andere steunfondsen met een bepaald oogmerk, bijv. voor steun illegale pers, doktoren, officiersgezinnen en het steunfonds van de Nederlandsche Unie.

14. *Groepen, welke hulp en huisvesting verleenen aan gestrande geallieerde piloten.* Voor dit werk, waarbij de gevaren voor de helpers in vergelijking tot de geholpenen onevenredig groot zijn, zijn aparte organisaties ontstaan, welke de z.g. pilotenlijnen trachten te organiseren. Langs deze lijnen wordt gepoogd de piloten Nederland te doen verlaten. Inmiddels moeten zij gehuisvest, gevoed, gekleed en van valsche papieren voorzien worden.

15. *Lijnen welke Nederlanders uit bezet gebied weghelpen.* Deze worden al of niet door een organisatie verzorgd. Gedeeltelijk vallen zij samen met piloten- en koerierslijnen.

16. Bij de illegale pers heeft o.a. in groep B van de nota ontbroken het blad „De Vrije Nieuwscentrale”, dat zeker vermelding verdiende wegens de voor het verzet zeer waardevolle documentatie. Dit blad is thans omgedoopt in „V.O.D.”.

II. Opmerkingen naar aanleiding van de in de nota aangetroffen onjuistheden en onvolledigheden

1. *Groep A, punt 1. Nationaal Comité van Verzet.* Te éézijdig toegelicht. Bezwaren tegen het karakter van genoemden leider zijn gewettigd, doch hij verdient niet zoo persoonlijk aangevallen te worden. Dit werpt op de geheele organisatie een slecht licht. Het is bekend, dat het N. C. v. V. ook leidende figuren heeft, die alle achting verdienen en bekwaam zijn. Opmerkingen betreffende te geringe politieke ontwikkeling, onoprechte tactiek en ongegronde nationale pretenties zouden ter plaatse onderzocht moeten worden. Groote verwarring is te Londen zeker niet gesticht. Het N. C. v. V. heeft den indruk gegeven zeer nuttig werk te verrichten. Heeft inderdaad goede relaties met O.D., wat geenszins als nadeel behoef te worden uitgelegd. De coördinatiepogingen van N. C. v. V. hadden evenveel recht van bestaan als die van Bosch van Rosenthal, voor wien daarvoor om niet geheel duidelijke redenen blijkbaar het monopolie werd opgeëischt.

2. *Groep A, punt 2. Raad van Verzet.* De uitdrukking „Indiaansch” lijkt niet billijk, aangezien in den beginne elke organisatie zeer veel heeft moeten leeren en lijden. De aard van het werk van den R. v. V. brengt mede het toepassen van methodes, welke vóór den oorlog in Nederland onbekend waren. Het is daarom onrechtvaardig de goed bedoelde pogingen van den R. v. V. met soortgelijke uitdrukkingen te kwalificeeren.

3. *Groep B, punten 5 en 6. „Je Maintiendrai” en „Ons Volk”.* Bij de beschouwing over de illegale pers wordt een onevenredig klein gedeelte besteed aan het uitmuntende „Je Maintiendrai”. Bepaald onjuist is, dat het blad weinig verschenen zou zijn in den laatsten tijd. Het eerste Meinummer in 1944 was reeds het 7e nummer van dit jaar. „Vrij Nederland” en „Het Parool” hadden op dat oogenblik, voorzover is na te gaan, samen 11 nummers uitgegeven (V.N. 7 en Parool 4). Het buitenlandsche overzicht van „Het Parool”, genoemd onder punt 2, is hier nooit ontvangen.

„Ons Volk” komt uit anderen kring dan verondersteld, het is vrijzinnig georiënteerd. De polemiek van „Je Maintiendrai” tegen „Ons Volk” („Een tikje dictatuur”) wijst hier duidelijk op. Het blad bereikt een zeer grooten lezerskring.

4. *Groep C. Zie bladzijde 7 onderaan.* Waarom over steunorganisaties, die tot de grootste en belangrijkste in de ondergrondse wereld behooren, in het geheel geen commentaar geleverd wordt, is niet duidelijk. Immers, het ondergrondse verzet is niet mogelijk zonder de onmisbare hulp dezer organisaties, die behalve financieelen steun aan degenen, die direct of indirect schade ondervinden van het eigen verzet of dat van familieleden, hen van levensmiddelen, rantsoenkaarten, huisvesting e.d. voorzien. Het zou bij de bevrijding wel eens kunnen blijken, dat eenige van deze organisaties de meest vertakte in den lande zijn.

5. *Groep D, punt 1. De O.D.* De critiek op deze organisatie in de nota onder behandeling is éézijdig en ondeskundig. Het verwijt van een onvoorzichtige werkmethode in den beginne is juist, maar de

organisatie geeft sinds geruimen tijd den indruk zich verbeterd te hebben en goed geleid te worden. Is van de groote groepen degene, die de oudste papieren bezit. De omvang van den O.D. blijkt uit de beschikbare informaties aanzienlijk te zijn. De indeeling is inderdaad een militaire. Dit behoeft in oorlogstijd geen verwondering te baren en is in het „ondergrondse” van alle bezette landen een normaal verschijnsel. Deze vorm is gekozen op grond van het beoogde doel: handhaving van orde en rust in een periode van mogelijke chaos en verwarring, arrestatie van landverraders en eventuele anarchistische elementen, die van de confusie zouden willen profiteren, en tenslotte medewerking aan de periode van het Militair Gezag. De O.D. wordt niet „geheel beheerscht door een militaire mentaliteit” en is niet „sterk militaristisch-autoritair” (zie blz. 4); indien hij dergelijke elementen bevat (er wordt niet ontkend, dat dit mogelijk en zelfs misschien het geval is geweest), dan worden deze volgens recente mededeelingen van den O.D. zelf verwijderd. Zij zouden overigens slechts een kleine minderheid vormen en zijn voorzover noodig in de laatste Regeeringsinstructies duidelijk op hun plaats gezet. Dat de O.D. „militaire dictatuur” zou nastreven, is nonsens. De organisatie bevat vele burgers, misschien meer dan militairen. Zij heeft, blijkens de in Londen ontvangen documentatie, hard en serieus gewerkt. Indien zij hierbij van een verkeerde praemisse is uitgegaan, dan ligt dit aan het te lang uitblijven van duidelijke instructies en gebrek aan wetenschap betreffende den Bijzonderen Staat van Beleg. De O.D. heeft altijd verklaard zich te zullen onderwerpen aan de wenschen van de Regeering. Aan den O.D. zijn vanuit Londen geen politieke vragen gesteld. Ook is pertinent onjuist, dat O.D. zich met illegaal werk zelf nimmer heeft ingelaten. De Londensche archieven liggen vol van uitmuntende militaire en andere inlichtingen, afkomstig van O.D. Dit bewijst al, dat O.D. geenszins „goede krachten aan het werk heeft onttrokken”. De „minderwaardige spionage” van O.D. ten opzichte van den Zwitserschen documentatieweg blijkt achteraf verklaarbaar geweest te zijn, omdat O.D. gemerkt had, dat zijn stukken niet objectief doorgegeven werden. De O.D. is wat stroef en een organisatie met fouten, zooals ieder andere, maar heeft recht op juiste waardeering en behandeling.

6. *Groep D, punt 2. Vaderlandsch Comité.* In hoofdtrekken lijken de opmerkingen van den steller der nota betreffende het comité en de daarbij betrokken personen juist.

Eenige commentaren mogen echter aanleiding geven tot critiek. Zoo bijv. op blz. 11 de zin van de woorden „en was overigens ten nauwste bij het ontstaan der Unie betrokken”. Tot welke becritisering de Unie uiteindelijk ook geleid moge hebben, deze organisatie is ontstaan uit den spontanen drang een groot front tegen den overheerscher te vormen. Daartoe hebben duizenden goede Nederlanders met de zuiverste bedoelingen meegewerkt en de Unie heeft, naast de laakbare houding welke haar leiding op een gegeven oogenblik innam, veel goeds voortgebracht. Het zou verkeerd zijn te veronderstellen, dat de Unie „dood” is. Er zijn aanwijzingen, en velen zijn van meening, dat de Unie in gewijzigden vorm en onder anderen naam in het nieuwe nationale leven haar rol nog zal spelen.

Vervolgens lijkt in den volgende regel minder juist de opmerking: „Voor het overige is hij bij ons volk een volkomen onbekende”. Ofschoon niet ontkend mag worden, dat het bezit van een voor het volk bekende naam als een voordeel gerekend moet worden, dient men wel te bedenken, dat in de laatste 4 jaren dit attribuut veel van zijn waarde heeft ingeboet. Vele onbekenden hebben in het ondergrondse werk hun leiderstaten getoond en een aantal van hen zal zeker na de bevrijding, en met rechte, op den voorgrond treden.

Dat het V.C. contact met alle illegaliteit verwerpt, wordt tegengesproken door het feit, dat het zich niet afzijdig houdt van de plaats hebbende coördinatie van alle ondergrondse groepen.

7. *Bladzijde 2, punt D, sub 2.* Hier wordt gesproken van den Zwitserschen Weg (weg A), „langs welken de documentatie van Nederland naar Londen gaat en uit Londen in Nederland aankomt”.

Deze bewoording kan den indruk vestigen, dat er geen andere weg is voor documentatie uit Nederland. Dit is natuurlijk niet het geval. Er worden vaak andere „koerierslijnen, georganiseerd, welke stukken rechtstreeks overbrengen over België, Frankrijk, Spanje, tevens via Zweden. Wel heeft de Zwitsersche lijn voor het leeuwen-aandeel gezorgd en voor den opbouw en de exploitatie daarvan kan men slechts de grootste bewondering hebben.

Het is ook niet juist te veronderstellen, dat de documentatie van Londen naar Nederland uitsluitend den Zwitserschen weg passeert. Sinds geruimen tijd is het practisch niet mogelijk geweest Zwitserland van documentatie te voorzien, men heeft zich dus tot het telegrafische verkeer moeten beperken. De in deze telegrammen vervatte mededeelingen en verzoeken, alsmede de eigen correspondentie van

Bern en Genève worden natuurlijk aan den Zwitserschen weg toevertrouwd. Het overgroot gedeelte van de berichten voor Nederland wordt echter rechtstreeks overgebracht, hetzij telegrafisch hetzij persoonlijk (per microfoto) door de agenten van het Bureau Inlichtingen.

Dit rapport — dat natuurlijk ook geen aanspraak kan maken op volledigheid — heeft zich alleen beziggehouden met de beschouwingen over de illegaliteit.

De nota van Mr. van Heuven Goedhart wekt, naast de besproken onjuistheden en onvolledigheden, den indruk voornamelijk die as-

pecten van het Verzet te behandelen, welke van belang zijn voor de politieke toekomst van ons land.

Daarom is dezerzijds de aandacht gevestigd op de andere, even belangrijke aspecten van het Verzet.

Dit rapport begeeft zich niet op het terrein van de coördinatie van het Verzet, zooals in afdeeling II van Mr. van Heuven Goedhart's nota is behandeld.

Londen, 26 Augustus 1944.

BIJLAGE 169

Brief d.d. 10 Augustus 1944 van mr. C. H. J. F. van Houten aan de heer van Heuven Goedhart

BUREAU INLICHTINGEN.

(Netherlands Intelligence Department)

London, W.I. 10 Augustus 1944.
21 Lewndes Street S.W.I.
Tel. Sloane 0091/0092/0093.

Zeer geachte Heer van Heuven Goedhart,

Het heeft mij eenige aarzeling gekost om tot het schrijven van dezen brief over te gaan. Kennisneming van den inhoud zal U dit duidelijk maken. De taak die ik hierbij op mij neem is zeker geen gemakkelijke, eerstens vanwege de bestaande ambtsverhoudingen. In het licht van wat ik U hieronder zeggen wil, plaatst mij het feit, dat U sinds enkele weken Minister bent, in officieelen zin in het nadeel. In de tweede plaats is het altijd moeilijk om bepaalde dingen op schrift te stellen, vooral wanneer het persoonlijk niet van het zakelijke gescheiden kan blijven. Ik heb desondanks het besluit genomen om U openlijk tegemoet te treden met hetgeen mij op het hart ligt en aanvaard daarvoor bij voorbaat alle consequenties. Ik moge hier slechts aan toevoegen, dat het mijn bedoeling is om mij als Engelandvaarder te richten tot den Engelandvaarder van Heuven Goedhart, en niet tot den Minister van Justitie. Ik hoop, dat U bij lezing van het onderstaande hiermede wel rekening zult willen houden. Een persoonlijk gesprek over de te behandelen materie ware mij eigenlijk aangenamer geweest, maar Uw veelvuldige bezigheden en het gebrek aan tijd waaronder U mij zeide gebukt te gaan, nopen mij om dezen weg te kiezen.

Ik zal nu maar zoo vrij zijn direct van wal te steken. Het is nu bijna een jaar geleden, dat ik met enkele goede vrienden hier aankwam. Wij hadden lang ondergronds gewerkt, wij waren — gelijk Uzelve — geruimen tijd ondergedoken geweest en de Gestapo had ons ook met veel ijver achter de vodden gezeten. Ook wij hebben den dood van vrienden en medewerkers door den Duitschen kogel moeten betreuren. Wij hadden niet allen samengewerkt, onze arbeid had op verschillende terreinen gelegen, doch wij kwamen hier eensgezind aan en hadden waardeering voor elkander's werk.

Ook wij hadden in bezet Nederland ooren en oogen opengehouden en meenden derhalve — dank zij het bezit van normale vaderlandsche hersens en common sense, alsmede de gelukkige omstandigheid, dat wij over een ruim aantal contacten zoowel in als buiten het „ondergrondsche” beschikten — een vrij aardig beeld medegenomen te hebben van de wenschen, nooden en verhoudingen in ons gepijnigde vaderland. Wij knoopten hieraan geen verdere pretenties vast dan noodig, want wij waren ons ervan bewust, dat iederen verstandigen Engelandvaarder een zekere dosis van bescheidenheid past. Hij dient zich immers te bedenken, dat hij onmogelijk alles kan weten, dus evenmin de inzichten van iedereen kan weergeven. Voorzover ons hier naar onze meening gevraagd werd, hebben wij echter het algemeene beeld van den toestand zoo goed en eerlijk mogelijk geïnterpreteerd. Hiervoor bestond ongetwijfeld een zekere mate van belangstelling, ik kan echter niet zeggen dat de reactie bij de meeste instanties overdeven groot is geweest. Integendeel, wij hebben mogen constateeren, dat de aanvankelijke beleefde kennisneming veelal plaats maakte voor onverschilligheid, verklaringen van „non possumus”, in sommige gevallen zelfs suspicie. Omdat wij echter, gelet ook op wat wij hier vonden, in onze overtuiging gesterkt werden, dat wij den algemeenen toestand in Nederland behoorlijk aangevoeld hadden en dat er toch iets aan de zaak gedaan moest worden, hebben wij ons van bovengenoemde factoren weinig aantrokken. Wij zijn niet van onze algemeene zienswijze afgestapt en de hier aangetroffen mentaliteit is voor ons een aansporing geweest om den strijd aan te binden, niet voor onszelven, maar ten behoeve van bezet Nederland. Ik geloof niet, dat wij daarin geheel gefaald hebben; onze woorden zijn niet overal in dooveman's ooren gevallen en de ontwikkelingen, vooral in Nederland, hebben gelukkig aange-toond, dat wij het meestal niet al te slecht „geschoten” hadden, zooals dat heet. Ook Uw komst en de door U gedane mededeelingen en ontwikkelde theorieën hebben dit laatstelijk in alle hoofdzaken bevestigd.

Wij hebben bij onze actie, voorzover het ons mogelijk werd gemaakt onze denkbeelden naar voren te brengen, steeds ernaar gestreefd enkele grondprincipes hoog te houden door:

a. Een zoo objectief mogelijke voorlichting te geven omtrent de diverse groepeerings in Nederland, zoowel boven- als ondergrondsche. Dit betreft dus hun organisatie, activiteit, wenschen en plannen, voorzover ons bekend.

b. Gelijkgerechtigdheid te bepleiten voor allen, die den strijd tegen den vijand voeren, m.a.w. het recht van allen om in Londen als strijders erkend te worden en hier hun stem te laten hooren.

c. Geen bepaalde groep „voor te trekken”, waartoe wij zelf toevallig behoord hadden, en het nastreven van onredelijke ambitieuze doeleinden voor deze groep of onszelven na te laten.

Wij meenden ook in al het bovenstaande consequent te zijn gebleven.

Na deze „oratio pro domo” bij wijze van aanloop, veroorloof ik mij over te gaan tot een uiteenzetting van bepaalde grieven, welke Uw handelwijze in Londen en de voorgeschiedenis van Uw komst bij mij in het leven hebben geroepen. Zij hebben bij mij een bezorgdheid doen ontstaan, die mij ten eerste bezwaart en ik acht het mijn plicht er eerlijk mee voor den dag te komen.

Uw reis heb ik met gemengde gevoelens vernomen en afgewacht, ik zeg het U ronduit. Uit den aard van mijn werkzaamheden alhier wist ik meer dan de doorsnee mensch, wat ik overigens niet kon helpen. Ik wist door welke groep Uw overkomst gesuggereerd en aangevraagd was, hoe U aangekondigd werd, hoe U hier geaccepteerd bent en tenslotte hoe Uw reis zich voltrokken heeft. Sedert een klein jaar zit ik op een bureau, dat veel contact onderhoudt met Nederland en uitstekende resultaten boekt, niettegenstaande de matige appreciatie die het ontvangt van Nederlandsche zijde en de verdachtmakingen en obstructie waaronder het gebukt moet gaan. Ik heb op dit bureau — dat uitsluitend uit Engelandvaarders bestaat, zoowel voor het werk in Londen als in Nederland — veel van mijn kennis uit bezet gebied kunnen aanvullen en verruimen. Ik heb de opgedane wetenschap getoetst aan mijn eigen ervaring en voor de rest normaal gebruik gemaakt van mijn ooren, oogen en hersens, m.a.w. ik heb de eindjes van de puzzle zoo goed mogelijk in elkaar gelegd, behoorlijk nagedacht en naar ik meen ook vrij veel begrepen. Wat ik natuurlijk niet wist, was dat Blake synoniem was met van Heuven Goedhart. Verder was het contact Nederland—Zwitserland—Londen mij goed bekend en ik wil niet verzwijgen, dat eenige aspecten hiervan mij reeds sinds geruimen tijd verontrust hadden. Ik hoopte echter van harte, dat ik mij hierin vergist en spoken gezien had. Ik ben er thans helaas nog niet van overtuigd, dat het zoo was, — integendeel.

Een van de treurige verschijnselen, welke ik met den dag duidelijker uit hoofde van mijn werk heb moeten waarnemen, is de wijze waarop bepaalde groepeerings van strijdend Nederland het blijkbaar noodig vinden elkander „af te kraken”. Vele onder hen hebben hierin op grootere of kleinere schaal gezondigd: O.D., Raad van Verzet, Nationaal Comité van Verzet, Vaderlandsch Comité, of hoe zij ook anders heeten. Een van de zeer bedrevenen in dit vak is echter ook Uw eigen groepeerings als ik het zoo noemen mag. Het contact Bosch van Rosenthal — Bern heeft dit soms, voor degenen die de zaken eenigszins objectief willen bekijken, tot in het ergerlijke gedemonstreerd.

Het afkammen van een ander's bedoelingen, samenstelling en activiteit heeft natuurlijk ook het staartje, dat vrijwel elke criticaster de leiding van zaken voor zichzelf opeischt. Deze groep vindt zichzelf dan alleen geschikt om een bepaalde opdracht uit te voeren, of om den toestand in ruimeren zin precies te beoordeelen en vorming te geven aan de nabije toekomst.

Daarin heeft de O.D. gezondigd, terwijl zoowel R.V.V., V.C. als N.C.v.V. sporadisch een „claim” hebben gepousseerd. Maar ook Uw groepeerings, als ik die verzamelsnaam nog eens mag gebruiken, heeft zich aan hetzelfde schuldig gemaakt, en wel in zeer sterke mate. Ik wil nog gaarne aannemen, dat het allemaal met de beste intenties geschied is, doch zooals b.v. alweer de heer Bosch v. Rosenthal systematisch als eenige heldere ster aan het firmament is voorgesteld, met alles wat hij om zich heen heeft vergaard — zij het dan zoogenaamd in „los” verband — is af en toe voor den objectieven toeschouwer nauwelijks meer behoorlijk te noemen.

Ik heb mij, met mijn vrienden, altijd instinctief en principieel gekant tegen dit „gedrang” en tegen de bevoordeeling van eenige groep of organisatie boven de andere. Het lijkt mij uit den booze, in strijd met de werkelijkheid en het ware Nederlandsche belang. Tenslotte hebben

wij als ondergrondse strijders in Nederland allen gezamenlijk gevochten — en doen zulks nog — voor één ideaal: de bevrijding, en tegen één vijand: den Mof met zijn handlangers. Met welk recht kent iemand zichzelf de kwalificatie toe van het „alles beter te weten” dan andere medestrijders? Op welken grondslag neemt de een tegenover den andere een hooghartige houding aan, als het gaat om de voorlichting van Londen? Ik acht zulk een houding totaal verkeerd en wij vervallen m.i. weer in de oude fouten en verdeelingen. En het is typisch, dat waar zooveel met „democratie” geschermd wordt, velen op wel haast autoritaire wijze het etiket van „democraat” slechts willen plakken op dengene, die precies doet wat zij willen en denkt zooals zij dat wenschen. Anders heet je „politiek ongeschoold”, „dictatoriaal”, „militair”, „autocraat”, „amateur”, „wildebras”, of nu zelfs „neo-fascist”. De keuze is ook nog uit te breiden. . . .

In Nederland hebben naar mijn meening *alle* organisaties en kleinere groepen die zich in welken vorm dan ook geworpen hebben in den strijd tegen den bezetter, op zijn minst recht op de waardeering der medestrijders in ander verband, tenzij pertinent aangetoond kan worden, dat zij louter eigenbelang — dus een onnationaal doel — nastreven, of misschien ook dat zij er in den allerlaatsten tijd met de hakken over de sloot bijgekomen zijn teneinde nog net een „cover-story” te creëren voor den naderenden dag, waarop de balans zal worden opgemaakt.

Het bovenstaande eischt niet, dat men critiekloos zou blijven. Ik ben mij er natuurlijk van bewust, dat dat niet kan en ongewenscht is. Gezonde critiek is een gezonde rem op excessen, maar mag waardeering voor het goede en den normalen zin voor proporties niet uitwischen. Het is ook aan te bevelen, dat iedereen zoo veel mogelijk zijn eigen gebied in het „ondergrondse” blijft bestrijken, wat echter evenmin wil zeggen, dat men daarmede ieder voor zich een monopolie heeft verkregen! Indien bijvoorbeeld de O.D. critiek uitlokt, omdat hij te „bazerig” wil doen en het in andere opzichten, mede i.v.m. zijn opdracht en doelstelling, „alleen weet”, dan is die critiek zeer zeker terecht. Men vervalle daarbij echter zelf niet in de fout om de balk in eigen oog niet meer te zien! Als het om „de politiek” gaat, wat dan Uw groepeerings in het bijzonder schijnt te interesseeren, dan zie ik evenmin in waarom dit een afgebakend jachtterrein moet zijn te haren behoeve. Afscheiding van taken is aan te bevelen, algeheele doorvoering ervan is echter in ondergronds Nederland, zooals U zelf wel weet, onmogelijk. Iedereen die zijn leven en goed waagt voor de Nederlandsche zaak, heeft het recht om over de toekomst mee te spreken en om door de Regeering in Londen gehoord en erkend te worden. Men dient ook nimmer te vergeten, dat sommigen niet het voordeel hebben van een goed en afzonderlijk contact met Londen, zoodat alleen bekend is, wat een ander van hen vertelt. Door onwetendheid of concurrentie-neigingen is die voorlichting helaas niet altijd even objectief. Anderen, die zich meer met de actieve verzetsdaden, dus het gewelddadig verzet, bezighouden, hebben vaak niet den tijd om zich over toekomstproblemen uit te spreken of de politieke bakens alvast te gaan uitzetten. Zij bezitten dikwijls ook niet het talent, noch het instrument om hun ideeën naar voren te brengen, wat dus niet impliceert, dat zij geen ideeën erop nahouden. Zij worden hier echter in het geheel niet gehoord. U zult mij willen toegeven, dat dit zowel praktisch als theoretisch inbreuk doet op de democratische principes!

Voorzoover mij om mijn oordeel gevraagd werd, heb ik er altijd op gehamerd, dat de Regeering geen preferenties t.a.v. de organisaties in Nederland moet toonen en zich niet met onderlinge ruzies mag inlaten. Zij heeft slechts samenwerking te bevorderen en aan goede Nederlanders gelijke kansen aan te bieden. Zij heeft zich verre te houden van subjectieve beoordeeling. Dit is niet alleen billijk, doch m.i. de eenige wijze politiek. Als eerlijk man en oud-strijder op wat men het ondergrondse front pleegt te noemen, meen ik dat de rechtvaardigheid en het verstand dit gebieden. Daarom ben ik ook al geruimen tijd voorstander van de „samenbundeling” en algeheele „coördinatie” in dit laatste stadium van den oorlog, al druischt dit in meerdere opzichten tegen de noodzakelijke veiligheid in. Zonder samenwerking in de laatste étappe van den grooten strijd komen wij er niet. Wij zijn nog in den oorlog, dus het heden is nog altijd primair. Het is verdienstelijk en ook noodzakelijk om over de toekomst te denken, maar laten wij eerst zien hoe wij den Mof er nu *gezamenlijk* kunnen uitsmijten en sarren. Laten wij ook *samen* „de orde en rust handhaven” in het veelbesproken „vacuum”, indien dat komt, maar dan ook *samen* bekijken — als het zoover is — hoe het nieuwe Nederland eruit moet zien. Voorbereidingen in dit opzicht zijn nuttig en zeker geboden, doch zullen getoetst moeten worden aan het oordeel van het volk plus het *geheele* verzet. Er bestaat m.i. geen enkele „politieke” groep, die anderen voor „onmondig” of „ongeschoold” mag verklaren. De meerderheid zal beslissen.

U bent hier aangekondigd door de Uwen als vertegenwoordiger

van de „burgerlijke verzetsgroepen”. Voordat U nog uit Spanje was vertrokken en niettegenstaande de opgelegde geheimhouding in kleinen kring — om begrijpelijke redenen van „security” noodzakelijk — wist een ondergeschikte van een Uwer tegenwoordige ambtgenooten mij al binnen record-tijd in het oor te fluisteren, dat er nu toch een vertegenwoordiger op komst was van „het heele Nederlandsche ondergrondse verzet”. Dat had zijn Minister hem zelf verteld! Het falen van de geheimhouding verbaasde mij in Londen niet, de kwalificatie wel.

Bij onze eerste kennismaking heeft U zich terstond beklagd over noodeloos oponthoud en tijdverlies in Spanje. Dit heeft U mede grond op het feit, dat Uw overkomst „warm toegejuicht” werd door de Regeering en andere gelijke motieven, zoowel mondeling als schriftelijk meermalen herhaald — het laatste, voorzoover door mij en ook anderen oppervlakkig kan worden beoordeeld —, niet altijd met inachtneming van de noodige veiligheid. Op grond van Uwe verontwaardiging heeft degene, die zich gedeeltelijk schuldig gemaakt zou hebben aan het gebeurde, een terechtwijzing gehad. Afgezien van het feit, of deze tenslotte al of niet terecht was, meen ik met recht erop te mogen wijzen, dat Uw reis naar Engeland, vanaf Uw aankomst in Spanje, een buitengewoon snelle is geweest, dank zij ongetwijfeld de bijzondere steun en faciliteiten, waarvan U geprofiteerd heeft. Ik weet zelf niemand, die er vlotter is doorgelopen. Het is een paar maal aan agenten van B.I. gelukt Spanje te bereiken na beëindiging van een gevaarlijke opdracht. Zij zijn dubbele Engelandvaarders, genieten vollen steun van de Engelschen en zijn dragers van wetenschap van het hoogste gewicht. Zelfs zij moeten het zonder speciale voorspraak van de Regeering bolwerken en doen er meestal maanden over om hun eindbestemming te bereiken.

Uw aankomst en ontvangst alhier verliepen geheel volgens programma. Ik zou mij zeker niet het recht willen aanmatigen om de wijze, waarop U geheel door den heer van Haersma de With en den Minister-President werd opgevangen, van commentaar te voorzien. Het was het goed recht van laatstgenoemde om U in eerste instantie geheel voor zichzelf te reserveeren, U was immers als boodschapper voor Hare Majesteit en hem bestemd? Wel heb ik mij wat bezorgd gemaakt over de verdere ontwikkeling van Uw verblijf. U bent terstond bij Prof. Gerbrandy ingetrokken, U was voor velen moeilijk te bereiken, ofschoon er weinigen waren, die niet zeer spoedig van Uw aanwezigheid en zelfs van Uw naam — alle „security” ten spijt — op de hoogte waren. U bent tenslotte zoo vriendelijk geweest om B.I. een deel van Uw tijd te geven voor het bespreken van essentiele aangelegenheden, die ons bureau noodzakelijkerwijs alleen intern aangingen, maar dit gaf aanleiding tot een zeer onaangenaam incident en onheuse bejegening van den Majoor Somer, welke onrechtvaardigheid zeer laat en pas na tusschenkomst van den Minister van Oorlog hersteld is.

Ik heb sindsdien Uw wijze van optreden en activiteit met heel veel interesse gevolgd. Na eenige weken was U al Minister. Na een aanvankelijk gevoel van teleurstelling hieromtrent overwonnen te hebben, kon ik ook de voordeelen van dezen stap inzien. Daarvóór heb ik U tot een besloten gezelschap over de pers hooren spreken, daarna in het Netherlands House. Beide keeren heeft U stellingen en waarheden verkondigd, die mij uit het binnenste van mijn hart gegrepen waren. Ik was niet minder dan verrukt en enthousiast en zegde U, intern en in het openbaar, voor de volle honderd procent mijn medewerking toe voor al Uw werk en streven in Londen, ten bate van Nederland! Uw felheid en eloquentie, Uw vertolking van de Nederlandsche wenschen en verwachtingen, het door U geschilderde beeld van de ongelooftelijke praestaties van het Verzet, hebben mij geboeid. Uw zienswijze en uiteenzettingen over eenige zeer brandende vraagstukken — Persreorganisatie, coördinatie, Parlement en Bestuursvoorziening — hebben mij gemakkelijk voor U gewonnen, aangezien zij de bevestiging vormen van den gedachtengang van mijn vrienden en mij-zelve, een bekrachtiging van ons streven sedert onze aankomst in dit land. Ik heb gedacht: Eindelijk iemand die kersversch uit Holland komt, het begrijpt en ook vertellen kan!

Er hebben zich echter verschijnselen en gebeurtenissen voorgedaan, welke mij en anderen niet alleen tot nadenken stemmen, maar voor mij, na rijp beraad, aanleiding zijn geweest om langs dezen weg uitvoerig en openlijk uitdrukking te geven aan mijn teleurstelling en bezorgheid.

Ik heb in de eerste plaats, naast het vele goede in Uw uitspraken en mijn bewondering voor de juistheid van Uw inzicht in vele opzichten, een gebrek aan objectiviteit t.a.v. zekere organisaties in Nederland geconstateerd, die ik niet anders dan als alarmeerd en misleidend kan kwalificeeren. Uw autoriteit en positie als Minister bieden U de gelegenheid om Uw beoordeelingen in bepaalde kringen voor te dragen, tengevolge waarvan een officieele houding wordt uitgelokt,

waarvan de strekking reeds onmiskenbaar is. De door U betoonde éénzijdigheid wekt bij mij niet alleen verbazing, doch valt mij bitter tegen van een ondergronds strijder van Uw formaat! Het heeft mijn angstige voorgevoelens achteraf toch nog bewaarheid en ik meen, mede uit naam van degenen, die zich nog niet persoonlijk kunnen vereenigen, te moeten protesteeren tegen een voorstelling van zaken welke even onjuist als onbillijk geacht moet worden.

Ik heb U in onze eerste gesprekken al zeer weinig goeds hooren vertellen over Uw medestrijders in Nederland, welke niet bepaald in de gelederen van Uw eigen „constellatie” thuishooren. De O.D. schijnt Uw speciale zondebok te zijn, maar daarnaast hebben ook het V.C., het N.C., zelfs de R.V.V. en enkele van Uw collega's van de clandestiene pers enorme vegen uit de pan gekregen. Ik kon het met een gedeelte van Uw bezwaren eens zijn, maar zag tevens in de rest iets overdrevens en afkeurenswaardigs. Omdat wij bij die eerste gedachtenwisselingen echter min of meer „onder ons” waren, kon het mij toen minder schelen. Ik voorzag evenwel direct de mogelijkheid, dat U den Minister-President in gelijken zin zoudt inlichten en voelde mij daarover wèl onbehaaglijk. Sindsdien is mij op verschillende manieren ter oore gekomen, hoe U over genoemde organisaties denkt en spreekt. Ik kan het slechts bedenkelijk noemen. En tenslotte worden Uw houding en streven gekarakteriseerd door de stukken en „aanwijzingen” welke, dank zij voornamelijk Uw initiatief en overredingszin, in de laatste tijden naar Nederland zijn uitgegaan. Uw politiek t.a.v. zekere personen en groepeerings is allesbehalve objectief. Ik acht het derhalve geenszins uitgesloten, dat daaruit veel bitterheid en moeilijkheden zullen ontstaan. Als „instrument” heb ik te gehoorzamen en door te geven, als persoon die 3 jaar in bezet Nederland geleefd en ondergronds gewerkt heeft, denk ik er het mijne van. Ook schakel ik niet uit wat ik reeds de „voorgeschiedenis” van Uw komst genoemd heb, noch mijn kennis van bepaalde verhoudingen in Londen. Maar het is hoofdzakelijk op grond van mijn Hollandschen tijd, dat ik hier het recht put om mijn bezorgdheid aan een mede-Engelandvaarder zonder omhaal en beleefdheden voor te leggen. Het is niet zoo lang geleden, dat wij beiden in Nederland stonden tegenover den vijand. Ik was geen Majoor, U geen Minister; wij werkten allen op ander terrein, maar ons doel was hetzelfde. U was in 1941 begonnen, ik deed mijn eerste zwakke pogingen in 1940. Wij waren dus gelijk. Ik heb er met mijn vrienden altijd naar gestreefd dit begrip van gelijkheid in Londen ingang te doen vinden en hoog te houden. Vandaar mijn diepe teleurstelling, omdat het afgebroken wordt door iemand, die het beter moest weten. Ik heb bewondering voor Uw positie, niet als lid der Regeering, maar in het ondergrondse „aan den overkant”; Uw prestaties waren wel van uitzonderlijk kaliber. Ik kan echter in dit verband niet nalaten een vergelijking te maken met een van mijn reisgenooten van het vorige jaar. Ook zijn werk, op geheel ander terrein, was van heel bijzonder formaat. Hij ontving er speciale waardeering voor van het Geallieerd Opperbevel, zijn medewerkers werden nog laatstelijk gefusilleerd, het gelukte hem persoonlijk te ontsnappen uit het Binnenhof na onder-vraging. Voor zijn diensten en deskundigheid was hier acht maanden lang nauwelijks belangstelling! Zooiets geeft lang te denken. Daarnaast wil dit voorbeeld slechts demonstreeren, dat U ook in Londen menschen zult vinden, die getracht hebben hun plicht te doen en dus met alle bescheidenheid een oordeel meenen te hebben en recht van spreken.

Het is mij niet opgevallen, dat U zich tot dusver veel moeite heeft getroost om dergelijke personen te spreken, teneinde Uw oordeel omtrent organisaties en Uw toekomstplannen aan de hunne te toetsen. Afgezien van een uurtje in de appartementen van den heer Gerbrandy, voor een gesprek dat twee mijner vrienden en ik zelf hadden aangevraagd, en waarbij U trouwens grootendeels het woord voerde, heb ik U, wat mij betreft, buiten officieel of semi-officieel verband nimmer gesproken. U kunt degenen, waarop ik doel, pretenties verwijten; wij denken er anders over. Het wil ons n.l. voorkomen, dat een dergelijke attentie tegenover Engelandvaarders collegiaal en misschien nuttig ware geweest. Zijnde even geïnteresseerd als Uzelf in het lot en welzijn onzer achtergelaten collega's en de toekomst van ons land na de bevrijding, zoo hadden wij met Uw opdrachten en zienswijze wellicht beter kennis kunnen maken. Daarentegen heeft U zich sedert Uw komst met den Minister-President en den Heer de With opgesloten en weinig blijk gegeven van eenig voornemen om daarbuiten ook wat rond te kijken. Alle hoogachting en respect, die ik voor beide genoemden koester doen mij niet minder betreuren, dat U deze politiek heeft gekozen. Het werkt vermoedens en geruchten in de hand, die noch voor hun prestige, noch voor het Uw bevorderlijk kunnen zijn. In een positie, waarin U nog in het middelpunt van de belangstelling staat, dient U dergelijke risico's voor hen en Uzelf te vermijden. Het is overigens opgevallen, dat U zeer kwistig

bent met Uw kritiek in het openbaar, ook over Londensche toestanden. Ik vraag mij soms af, gezien de omstandigheden, waar U al deze wetenschap zoo spoedig vandaan gehaald heeft. Het heeft anderen, zooals wijzelf, maanden gekost om daarover een eenigszins gefundeerd oordeel te vellen. Het is anders waar, dat onze ervaring op dit gebied nu bijna onze Nederlandsche begint te benaderen! U pleegt inderdaad zeer categorisch te zijn in Uw uitspraken; dit is des te opmerkelijker bij de vele zaken waarvoor U zich interesseert, ook vallende buiten de rechtstreeksche bemoeienissen van Uw Departement. Een en ander verdient lof en waardeering. Ik houd van iemand met een meening, belangstelling en initiatief, vooral in een plaats waar deze essentialia helaas al te dikwijls ontbreken. Het zij mij echter vergund op te merken, dat deze kwaliteiten in de eerste plaats dienen te steunen op objectiviteit en kennis van zaken als dit eenigszins mogelijk is. Het is beslist verkeerd om „jumping to conclusions” te betrachten op losse gronden, anderen niet te laten uitpraten en den indruk te vestigen, dat men toch alles beter weet. Niemand is m.i. in staat alles zelf te bekijken en op te lossen, men heeft er anderen bij nodig. Men moet zekere dingen ook laten. Zoo heb ik het bijzonder ontactisch van U gevonden, als ik het U zeggen mag, om onlangs in tegenwoordigheid van Z. K. H. Prins Bernhard eenige uren lang met een man in debat te treden, wiens optreden hinder veroorzaakt en al dan niet als een gevaar moet worden beschouwd. Ik weet, dat het niets geholpen heeft, wat ook te verwachten was. Zooiets was in Holland vermoedelijk niet denkbaar geweest. Zoo ook Uw uitspraak, die mij bereikt heeft, betreffende de al of niet benoeming van een ex-medewerker in Uw voormalig illegaal werk tot een positie, die hem op grond van zekere gebeurtenissen zeker niet gegeven zou moeten worden. Ik gun den man best een baantje, maar de zaak vestigt een slechten indruk; men ziet er begrijpelijkerwijs een vreemd gebrek aan objectiviteit in en te weinig belangstelling voor de feiten. Overigens is het niet speciaal mijn bedoeling zout te leggen op deze betrekkelijk kleine slakken. De groote slakken zijn echter wel degelijk van het grootste gewicht.

Wat is precies Uw doel, Mijnheer van Heuven Goedhart? Ik verklaar — al Uw ervaring ten spijt, waarop U zich gaarne a tout moment beroept — dat U de verantwoordelijke instanties in Londen een verkeerd en subjectief beeld geeft van bepaalde groepeerings in Nederland en hun intenties. Ik voeg er aan toe dat U, zoo wel in gesprekken waar ik zelf bij was of anderszins, pertinente onjuistheden of tendentieuze insinuaties heeft gelanceerd t.o.v. groepen, die met evenveel recht als Uzelf en de Uwen kunnen zeggen, dat zij voor het gemeenschappelijke doel en ons land in de bres staan. Dit is een laakbare politiek en ik voorspel U ernstige ongelukken indien U ermee doorgaat. Het is bitter teleurstellend van iemand, die met Uw papieren hier komt. Naast Uw bekwaamheid en welbespraaktheid, die beide opvallend groot zijn, hadden wij oprechtheid en solidariteitsgevoel verwacht. Overtuiging betreffende laatstgenoemde kwalificaties bestaat helaas bij „insiders” nu slechts in geringe mate. Inplaats van de solidariteit van Nederland te demonstreeren, komt U hier intern afbreken. Weliswaar houdt U brillante en ontroerende redevoeringen, waarin verklaard wordt, dat het heele Verzet als één man front maakt naar den vijand, maar U vertelt daarna binnenskamers, dat „je moet voor die menschen oppassen”, of „die begrijpen er maar weinig van”; anderen zijn militaristisch-autocratisch” of anders „eenigszins wilde jongens”. Ik vind, dat het in dezen tijd niet gaat om gemakkelijke successen met woord en geschrift, maar om daden en resultaten. De eerste indrukken betreffende Uw daden t.o.v. zekere collega's, die nog thuis zitten en moeten wachten op wat er komen zal, boezemen geen onverdeeld vertrouwen in.

Wie voldoet dan volgens U wèl aan alle eischen, die U noodzakelijk vindt om gehoord te worden, leiding te geven, de toekomst te fatsoeneeren en wat dies meer zij? Natuurlijk Uw eigen groepeerings en degenen die daarmede nauw verband houden, dat spreekt toch vanzelf! Het ligt er bij U zoo dik bovenop, dat er nauwelijks over te praten valt. Het lag er al dik op lang vóór Uw eigen komst! Uw daden bevestigen wat al vermoed kon worden. Er bestaan echter andere menschen, zoowel in Londen als thuis, die, alhoewel zij eenerzijds minder officieele autoriteit bezitten dan Uzelf en anderzijds nog niet het voordeel gehad hebben om een vertegenwoordiger zoo vlot in het Kabinet te doen opnemen, alles wat er dreigt te gebeuren *niet* vanzelfsprekend vinden!

Ofschoon ik U persoonlijk, alsmede Uw collega's van „Het Parool”, „Vrij Nederland” en eventuele anderen, daarbij vooral de heer Bosch van Rosenthal niet vergetende, alleszins bekwaam en gerechtigd acht om een oordeel uit te spreken over den inwaarnen toestand in Nederland en wat voor de toekomst benodigd is, ontken ik, ter wille van de rechtvaardigheid en de zoozeer onderstreepte democratische beginselen, dat Uw groepeerings het recht zou hebben om zichzelf te pous-

seeren als eenig kompas, waarop gevaren dient te worden indien wij den eenigen juisten koers willen bezeeilen. Mijn hoofdbezwaar geldt echter het te sterk op den voorgrond halen van Uw eigen vrienden en geestverwanten. Dit proces is reeds lang aan den gang en doet buitengewoon onsympathiek aan. Overigens wil ik U heel eerlijk bekennen, zooals ik trouwens reeds meermalen heb aangestipt, dat Uw algemeene zinswijze inzake de te treffen voorzieningen en de te volgen politiek na de bevrijding mij en andere Engelandvaarders alleszins de meest aannemelijke en het meest in overeenstemming met de wenschen van bezet Nederland lijken. Dit wil echter niet zeggen, dat bepaling van de koers en uitvoering gereserveerd moeten blijven voor Uw vrienden en enkele anderen, die „desnoods” nog mee mogen doen, terwijl aan derde partijen min of meer de bevoegdheid wordt ontzegd om mee te spelen. Die indruk is door Uw groep allang gevestigd, zoowel hier bij degenen die nadenken als in Holland — uit dien hoek zijn ook al eenige waarschuwingen vernomen — en genoemde indruk wordt door Uw optreden slechts versterkt. U moge overtuigd zijn samen de toekomstige politieke richtlijn gevonden te hebben, dit is niet voldoende om anderen te ringelooeren of uit te schakelen. Mij lijkt dit tevens bijzonder veel op de „dictatoriale” methodes die anderen zoo gretig in de schoenen worden geschoven, tenminste ik voor mij ben niet in staat hierin een verschil te constataeren. „Wie niet voor ons is, is tegen ons”! Het minste wat ik uit dit heele proces kan distilleeren is een betreurenswaardige uiting van „jalousie de métier”. Ik had gehoopt, dat kleingeestigheid en kinderachtige kortzichtigheid in sommige kringen, tijdens den strijd en de ellende van 4 jaren, plaats hadden gemaakt voor iets nieuws. Het schijnt echter, dat „de politiek” daarvoor eeuwig onontvankelijk blijft.

Ik wil U niet onthouden, dat ik mij hier vele malen verbaasd en geërgerd heb over bepaalde aspecten van het contact Nederland—Zwitserland—Londen. Ik neem mijn petje diep af voor de technische praestaties en veel van het werk van Ds. Visser 't Hooft; het tusschen Nederland en Zwitserland opgebouwde contact is prachtig. Ik heb verder geen reden om kwade gevoelens jegens den persoon van den heer Visser 't Hooft te koesteren, ik ken hem niet eens en hij zou mij in normale omstandigheden nauwelijks geïnteresseerd hebben. Zijn ijver en werkkraft verdienen veel lof. Maar ik heb wèl het grootste bezwaar tegen den politicus Visser 't Hooft en heb geleerd om wat van hem afkomstig is met een zak zout en de grootste reserve te beschouwen. Alles gaat door zijn handen, hij voorziet vele van de uit Nederland gearriveerde berichten en rapporten van eigen commentaar, of deze van zijn vrienden afkomstig zijn of niet. Hij toont zich daarbij vaak van een bevooroordeeldheid en kleingeestigheid die niet aardig meer zijn. Hij geeft den indruk geenerlei samenwerking met B.I. te begeeren en beschouwt zichzelf als persoonlijk politiek adviseur van den Minister-President, een stelling die hij niet nagelaten heeft in vele toonaarden te verkondigen. Ware hij objectief en persoonlijk werkelijk „au fait” van wat er in Nederland omgaat, dan ware hiertegen niet het minste bezwaar aan te voeren. Het is zeker het goed recht van den Minister-President om zich te laten adviseeren door wien hij verkiest. Het is echter in deze uitzonderlijke omstandigheden tevens zijn plicht om na te gaan of de ontvangen voorlichting niet éézijdig is en klopt met de feiten. Het betreft in dezen immers niet de opinies, belangen en „wishful thinking” van een bepaalde groep of categorie van personen, maar de Nederlandse zaak als geheel. De Heer Visser, daarvan ben ik absoluut zeker, is niet objectief. Zijn beweringen zijn soms zelfs naar mijn smaak kinderachtig en tendentius. Ik heb mij dikwijls afgevraagd met welk recht de Heer Visser meent de wijsheid in pacht te hebben inzake de Nederlandsche toestanden en verhoudingen, maar kan daarop geen antwoord vinden. De heer Visser is in dezen oorlog nauwelijks hier en helemaal niet in Nederland geweest, zijn wetenschap uit eigen ervaring is dus gelijk aan een vacuum. Toch voert hij in zijn correspondentie het hoogste woord en verkondigt wel eens meeningen, die in het licht der feitelijke omstandigheden kant noch wal raken. Dit pleegt men hier echter dikwijls voor zoete koek op te eten en het baat weinig om erop te wijzen, dat andere interpretaties ook nog wel mogelijk zijn. Het politieke contact Zwitserland—Londen is soms zoo „waterdicht”, dat een normaal mensch, ook met de beste bedoelingen, er niet tusschen komt. Het B.I. dat zeer uitvoerige contacten met Nederland opgebouwd heeft en onderhoudt, welke contacten ten dienste staan van de Regeering in elk denkbaar opzicht, heeft een nauwe en vriendschappelijke samenwerking met Zwitserland altijd begeerd. Deze is nimmer tot stand gekomen, frictie en strubbelingen zijn bijna regel geworden. Het heeft zeker niet aan ons gelegen, dat het zoover is. Afgezien van het zeer hartelijk contact met den Generaal van Tricht, meestal t.a.v. technische kwesties en meer „militair”-getinte zaken, is het „bien malgré soi”, dat de heer Visser

't Hooft ons af en toe waardig keurt gemeenschappelijke zaken te doen. Hij miskent ten eenenmale den opzet en bevoegdheid van B.I., vastgesteld bij het K.B. van oprichting, en verbergt nauwelijks, dat hij ons een stel militaire uilen vindt, die met hun vingers dienen af te blijven van alles wat niet strict „militair” is. Er zijn nu eenmaal van die menschen in de wereld, die in het woord „militair” den eeuwigen zondebok voor alles en nog wat zoeken! De door Visser verkondigde stelling inzake de beperking van de taak van B.I. heb ik ergens zelfs zwart op wit gezien, alleen weet ik niet meer zeker of de vastlegging daarvan op papier van hem persoonlijk of van den heer Bosch van Rosenthal afkomstig is! Dat is zoo noodig gemakkelijk na te gaan. Hoe het ook zij, de uitvinder van dezen stelregel ignoreert slechts twee dingen: 1. dat aan B.I. per Koninklijk besluit, met uitsluiting van andere instanties in Londen, opgedragen is zoowel politieke, economische als militaire inlichtingen in Nederland in te winnen, en dat B.I. daarvoor een verbindingsapparaat heeft gecreëerd, en 2. dat de militaire domooren op B.I. allen lieden zijn, die tijdens de bezetting Nederland verlaten en aldaar ondergronds gewerkt hebben; zij hebben dus misschien wel ietwat meer kijk op Nederlandsche toestanden dan de heer Visser 't Hooft, ook al vanwege hun veelzijdige contacten; overigens zijn zij allen, op een enkele uitzondering na, afkomstig uit de burgermaatschappij en slechts vervuld van één wensch: het zoo goed mogelijk dienen van de Regeering en bezet Nederland.

Ik moge herhalen, dat als er een stroeve verhouding bestaat tusschen Visser en B.I., dit niet aan ons heeft gelegen. Wij voelen, dat de heer Visser, en ook anderen, het ons hoogst kwalijk nemen indien wij verzoeken zoo volledig mogelijk op de hoogte gehouden te worden inzake telegramwisselingen en onderlinge afspraken, die voor de goede functionneering van onzen dienst van belang kunnen zijn. Wij worden dan van bemoeizucht en nieuwsgierigheid verdacht. Het is ons vak en onze taak om nieuwsgierig en op de hoogte te zijn, teneinde verwarring, kruising van lijnen, dubbel werk en tegenstrijdigheden te vermijden. Geen dienst in de wereld kan vlot en efficient functionneeren indien hem elementen ter verzekering hiervan worden onthouden, of indien hij moet blijven bedelen voor de completeering van het ontbrekende. Ik zie hierin noch gebrek aan logica, noch overdreven bemoeizucht. Uit Nederland komt wel eens het verwijt van dubbele of tegenstrijdige instructies. B.I. wascht zich hiervan schoon.

Het adviseurschap van Bern in politieke aangelegenheden zou niemand deren en als extra contrôle zelfs toegejuicht kunnen worden, indien men maar het gevoel had van deskundigheid en loyaliteit aan die zijde. Inplaats van dit te verkrijgen, heb ik mij eerlijk gezegd door de ontwikkeling der zaken met den dag onbehagelijker gevoeld. De onrechtvaardigheid van critische uitlatingen komende over den Zwitserschen weg en door Bern doorgegeven, al of niet voorzien van eigen commentaar, is vaak moeilijk te verkroppen geweest. „Jumping to conclusions” viert hoogtij en als wij op grond van een betere kennis van specifieke zaken daartegen in het geweer komen, dan is het resultaat meestal òf nihil òf het wordt een kwestie van „daar heb je weer die lastige kerels van B.I. die altijd ruzie maken”. Wij hebben nimmer de overtuiging gehad, dat de verantwoordelijke „doorgever” in Bern heelemaal loyaal is tegenover bepaalde kringen in Nederland, de Regeering en B.I. De subjectiviteit ligt er te dik op. Daarentegen hebben wij thans de overtuiging, dat genoemde loyaliteit positief heeft *ontbroken*. Er heerscht bij den heer Visser in Genève blijkbaar een allervreemdste mentaliteit en de aanwijzingen daaromtrent kunnen dezer dagen door de geïnteresseerde Departementen en instanties worden tegemoetgezien.

Dat Visser 't Hooft door dik en dun geporteerd is geweest voor V.N., Parool, Bosch van Rosenthal en alles wat daarmede samenhangt, is zoo klaar als een klontje. Uit dien hoek nooit iets dan goeds, over alles wat er buiten staat hoe langer hoe meer critiek. Het ligt er allang heel dik op, dat Visser de voorpost of het verlengstuk is van deze bepaalde groepeerings en tot iederen prijs de daaruit voortkomende gedachten en wenschen op den voorgrond stelt. De plannen zijn dikwijls uitstekend, de bevoorrechtiging van eigen partij en commentaren over anderen heb ik persoonlijk meer dan eens minderwaardig gevonden en ik heb dan ook gedacht: „op die manier kan het op den duur nooit goed loopen”.

De heer Bosch van Rosenthal in Nederland is via en vanuit Zwitserland zeer sterk bij de Regeering gepousseerd. Ik heb meer dan eens stukken gezien waarin met klem verkondigd werd, dat hij de eenige man is, die zóó bekwaam geacht mag worden, zóóveel connecties heeft en dermate het vertrouwen van alle mogelijke organisaties en personen geniet, dat hij de aangewezen figuur is om den toestand te beoordeelen, te coördineeren, leiding te geven, door de Regeering met volmacht bekleed en aangewezen te worden, het centrale punt te vormen voor alle binnenkomende en uitgaande infor-

matie, enz. enz. enz. Dit mag allemaal wel waar zijn, maar op den objectieven toeschouwer kon het niet nalaten een vervelenden indruk te maken. Het is maandenlang geweest: Bosch hier, Bosch daar, en nog eens Bosch, *de* ideale figuur. Maar het vreemde was: het kwam uit den „hoek” van Bosch, via de kanalen van Bosch en over de „voorpost” van Bosch, de vesting Zwitserland! Van andere zijden hoorde men nooit van Bosch, daar werd over hem in alle talen gezwegen, misschien fout, maar het was toch maar zoo. Anderen, die ook hun contacten met Londen hadden, hebben nimmer gemeld, dat zij Bosch nu net *de* aangewezen figuur vonden om alles tot zich te nemen en op te lossen, tot heil en zegen van Nederland en iedereen. Vreemd!

Het thema-Bosch heeft met den dag meer uitbreiding gevonden. Men liet zelfs alle bescheidenheid vallen. Bosch werd boos op dit, sarcastisch over dat, recalcitrant inzake iets anders, critisch over alles en nog wat. Zelfs een paar agenten uit Engeland, arme kerels, die alles hadden gewaagd om de Nederlandsche zaak nog eens te dienen, kregen een „sneer” en overdreven becritisering in rapporten via Zwitserland. Het kwam erop neer, dat Bosch niet genoeg benaderd en niet voldoende op de hoogte werd gehouden van de Regeeringsvoornemens (waarom zou de Regeering speciaal verplicht zijn Bosch en zijn aanhangers in te lichten?), dat Londen maar domme ezels uitzond, „politiek ongeschoold” en te jeugdig enz. enz. Een van de dingen, die Bosch misschien *niet* weet is, dat een bepaalde persoon, die door hem het meest verguisd werd, een dezer dagen voor het vuurpeleton komt, alsmede andere collega's uit Engeland. Bosch waagt ontegenzeggelijk veel, deze jongelieden hebben misschien nog veel meer gewaagd voor hun vaderland, zonder ambitie. Bovenbedoelde persoon heeft zulk formidabel goed werk verricht, dat zelfs de Engelschen het van belang vinden hem uitgewisseld te krijgen, ofschoon uitwisselingskansen zeldzaam en uiterst miniem zijn. Er zijn in oorlogstijd ook nog wel andere karweitjes dan „politieke scholing”! En Bosch weet *ook* niet, dat de uitzending van menschen naar Nederland beheerscht wordt door uitermate ongunstige factoren, omdat ons land om bepaalde redenen het allermeest moeilijke is om binnen te komen. Er is maar één weg, jeugd is een vereischte, het beschikbare materiaal is beperkt, wij hangen van vrijwilligers af, wij ronselen nooit, het moeten Engelandvaarders zijn. Met deze beperkingen kan de perfectie niet bereikt worden. Wat Bosch wél moest weten, want het is meermaals uitdrukkelijk gezegd, is dat deze jongelieden *boodschappers* van de Regeering zijn en geen politici.

Ik heb, wat mij betreft, ook niet de minste reden om kwade gevoelens te koesteren jegens den *persoon* Bosch. Integendeel, ik zou hem eerder willen bewonderen voor zijn ijver en de wijze, waarop hij den vijand in de luren legt. Ik kan zelfs zeggen, dat ik in zekere opzichten het grootste respect heb voor den Heer Bosch van Rosenthal en zijn houding en werk in bezettingstijd. Dat hij een goed vaderlander, slim en zeer bekwaam is, weten wij allemaal wel. Hij heeft in de laatste 4 jaren veel goeds gedaan, veel opgebouwd, naar ik aanneem, in ieder geval veel gevochten. Dat hij politieken invloed heeft en hoogachting geniet, is ook alleszins geloofwaardig. En dat hem daarom een plaats, zoo Nederland het wil een vooraanstaande plaats, toekomt in de gelederen van hen, die na de bevrijding gehoord en gebruikt dienen te worden, ontken ik niet en niemand. Maar ik veroordeel wél het „gedrang”, waaraan hij en de zijnen zich sedert geruimen tijd schuldigen maken, hetwelk gepaard gaat met een bevooroordeelde critiek op anderen en zoo mogelijk terzijdeschuiving. Het is een oud en doorzichtig spel, ik dacht dat wij alles gedaan hadden om het nu eens eindelijk kwijt te raken, althans te beperken. Het is slechts voor enkelen in Londen een zichtbaar spel, maar daarom niet minder afkeurenswaardig, integendeel, er zijn dan heel weinigen, die de kans krijgen zich een beeld van den toestand te vormen en hun eigen conclusies te trekken.

U bent een intieme persoonlijke vriend van den Heer Bosch. Uw komst is met eenige interne fanfare geanonnceerd, U heeft in Spanje de belangrijkheid van Uw opdrachten onderstreept, U bent onafscheidelijk geworden van den Minister-President en in enkele weken tijds Minister geworden. U mengt zich met beslist „autoritair” toon in alle mogelijke zaken, U geeft instructies aan Nederland. Tevens maakt U uit wat een goede en wat een minder goede organisatie is, wie al dan niet mee mag doen aan de uitvoering van bepaalde plannen. U suggereert en laat „commissies” in Nederland aanwijzen, die den indruk geven voornamelijk persoonlijkheden uit Uw recente omgeving te bevatten of anderen, die in Uw lijn denken. En degene, die U aanwijst als lid van *beide* uiterst belangrijke nieuwe colleges, de Coördinatiecommissie en de Regeeringsvertegenwoordiging of hoe zij definitief ook mogen heeten, is Bosch van Rosenthal! U heeft mij verzekerd, dat Bosch de meest bescheiden man op aarde is, dat hij vooral niet op den voorgrond gehaald wil worden, dat hij

juist speciaal ervoor gezorgd heeft geen lid te worden van een bepaalde organisatie, enz. Dat kan ik helaas niet gelooven en ik vrees, dat er weinigen zijn, die — van Bosch iets afwetende — dat wél zullen aannemen. Toen U en ik nog bovengronds vertoefden in het vooroorlogsche Nederland, Mijnheer van Heuven Goedhart, stond Bosch reeds bekend als een intelligent maar ambitieus man! De wolf zal toch geen schaap geworden zijn? Wat zijn „losheid” van organisaties betreft, ik ben tot mijn spijt geneigd er niet alleen overmatige bescheidenheid in te zoeken, maar ook de mogelijkheid van slimme tactiek. Had ik dezelfde politieke ambities als de heer Bosch, dan had ik het misschien ook zoo ingericht.

Dat U hier de knuppel in het hoenderhok bent komen gooien, is U geenszins kwalijk te nemen. Integendeel, ik kan weinig dingen bedenken, die mij grooter plezier zouden kunnen doen! Schudt U maar wakker, gooit U maar gerust heilige huisjes omver, niets is noodiger dan dat en dus warmer toe te juichen. U zult daarmee waardeering, dankbaarheid en steun verwerven van een ieder — al of niet Engelandvaarder — die op meer actie en beter begrip voor de behoeften en wenschen van bezet Nederland wachten. Er zijn daden noodig, want het groote moment nadert. U heeft ervaring en autoriteit genoeg om die daden te verrichten, althans te bevorderen. Het wil mij voorkomen, dat tot nu toe weinig menschen zooveel troeven in één hand hebben gehad als U. U wordt tot dusver omgeven van een soort aureool, dat een machtig instrument is om ten goede van Nederland aangewend te worden. En Minister Gerbrandy heeft toch eens in ons beider aanwezigheid verklaard, dat „alles in orde komt” nu U er bent? Ja inderdaad, laat er zooveel mogelijk in orde komen, dat is het allervoornaamste! Daarvan zijn al eenige voortekenen, waarvoor wij U dankbaar kunnen zijn: coördinatie-instructies, zekere maatregelen t.z.v. de Eerste Bestuursvoorziening e.t.q. Bestaande ideeën, die vóór Uw komst vaak onbekend bleven, op een zekere mate van onverschilligheid stootten of ook wel eens als „gevaarlijke experimenten” gekwalificeerd werden, zijn nu tenminste van stapel geloopt en er *gebeurt* wat! Hiervoor alle lof.

Maar weest U toch voorzichtig in Uw woorden en daden, alsmede in de toegepaste tactiek. Het te ver gaan in de aanbeveling van zekere ethische en politieke richtlijnen, alsmede van specifieke personen, kan heel gauw ontaarden in *opleggen*. Het miskennen van mede-organisaties, die hun stem op een goeden dag wél ten volle zullen laten hooren, kan volgens mij alleen een toestand creëren, waarvan de gevaren niet te onderschatten zijn. Er zijn menschen in Nederland, die een bepaalde voorstelling van zaken in Londen en daaruit mogelijk voortvloeiende voorzieningen, gewoonweg „niet zullen nemen”. De helaas reeds bestaande meningsverschillen en tweedracht kunnen daardoor slechts aangewakkerd worden tot openlijke herrie en strijd. Ik kan niet nalaten U in dit uitvoerig betoog nogmaals zeer ernstig op het hart te drukken, dat een dergelijke toestand van oneenigheid onder geen enkele voorwaarde toegespitst mag worden. Uw groepeerings en geestverwanten plegen soms „politieke ongeschooldheid” als een ondeugd te beschouwen. U bent nu lid van de Regeering, hetgeen U in Uw bijzondere positie als Engelandvaarder met politieke contacten, een uitzonderlijke kans biedt om staatsmanstalenten te ontwikkelen. Welnu, ik moge hopen, dat U daarbij toch nog een open oog zult willen hebben voor de gevaren, welke éénzijdigheid en een te enge zienswijze zonder eenigen twijfel met zich meebrengen.

Het is mij opgevallen, dat Uw zienswijze betreffende eenige groepeerings waarschijnlijk mede beïnvloed wordt door gebrekkige wetenschap en onkunde betreffende zekere feiten. Het lijkt mij dus zeer nuttig om op dit punt wat meer licht te werpen. Ik wil geenszins beweren, dat er geen dingen zijn waarvan U oneindig veel meer afweet dan de in Londen beschikbare gegevens. Ik pretendeer echter wel dat B.I., dank zij zijn veelzijdige verbindingen, sinds geruimen tijd in staat is zich een heel verdienstelijk beeld te vormen van wat er omgaat en in diverse opzichten gedetailleerde gegevens kan produceren, die de Uwe verre overtreffen.

Zoo lijkt het mij nuttig om op deze plaats b.v. wat meer te zeggen over den O.D., die Uwe bijzondere afkeuring wegdraagt, en de verhouding van het Bureau Inlichtingen tot O.D.

Ongetwijfeld zal ook U reeds de legende ter oore zijn gekomen, dat B.I. alleen samengesteld is door menschen die uitgesproken O.D.-sympathieën hebben, of nog beter: dat B.I. zonder meer de voorpost van O.D. is in Londen. Deze mare, verspreid door lieden die ons om verschillende redenen geen warm hart toedragen (velen zijn ons bekend), is ondanks tegenspraak onzerzijds — waarvoor voldoende bewijzen zijn aan te voeren — aangedikt en toegenomen op een wijze, die eerder humoristisch zou zijn, ware het niet, dat sommigen haar hoe langer hoe meer als „wapen” tegen ons, zoowel individueel als gemeenschappelijk, meenen te kunnen gebruiken. Want ja, het is hier

nu al vrijwel zoover gekomen, dat het oud-lidmaatschap van O.D. gepromoveerd wordt tot een soort „schand-etiquet” en „suspiciës” wettigt! Of de vele O.D.-ers, die in den loop van 4 jaren het leven hebben gelaten, in de overtuiging hun vaderland en organisatie goed gediend te hebben, hiervan al of niet in hun graf zijn omgedraaid, is een vraag, die ik ter beantwoording laat aan anderen.

De echte feiten van de verhouding O.D.—B.I. liggen anders. Zij komen tout court hierop neer: er is geen „verhouding” van dien aard, behalve het sporadisch contact vanuit Londen zooals dat ook met zooveel andere groepen bestaat! Als pikante bijzonderheid moge ik hier even aanstippen, dat de O.D. de eenige organisatie is, waarmede wij, door omstandigheden, sinds eenigen tijd in het geheel geen rechtstreeksch contact hebben!

Toegegeven wordt, dat er enkele ex-O.D.ers bij B.I. werkzaam zijn en zelfs in de leiding zitten. En wat dan nog?

Toen B.I. opgericht werd na het falen van meerdere voorgangers, kreeg een oud-O.D.er de leiding. Hij kreeg ook een stoel en een tafel en moest maar zien, dat hij contacten legde met Nederland. Hem werd spoedig een andere kracht toegevoegd, thans chef van het bureau geworden, toevallig ook een vroegere O.D.-man. Wat is logischer dan dat zij, met een vacuum voor zich, hun eerste contacten zouden trachten te leggen bij hun vroegere connecties, die zij *kenden*? U doet in ander verband toch precies hetzelfde? Nadat deze contacten eenmaal tot stand waren gekomen zijn zij vastgelegd en verder gestadig in alle mogelijke richtingen uitgebreid. Er is met veel werk, tegenslagen en moeite, en ook met heel veel geduld, een netwerk van verbindingen opgebouwd, dat er zijn mag! U bent ervaren genoeg in ondergronds werk om te willen aannemen, dat zoiets heel veel tijd vergt en allerlei moeilijkheden met zich meebrengt. Als men in Londen eens een oog kon werpen op genoemd netwerk, dan zou men kunnen zien, dat O.D. daar maar een onderdeel van vormt, een klein hokje uit zoovele. Wij moeten niet alleen al onze agenten in het veld kunnen bereiken (wij vinden hen individueel, vanwege hun opdrachten, soms belangrijker dan welke organisatie ook), maar zijn thans in staat met vrijwel elke groepeerings van eenig belang direct of indirect voeling te krijgen als noodig, waarbij ik slechts noem: R.V.V., N.C., V.C., O.D., Illegale Pers, Steunorganisaties en kleinere groepen welke al of niet, in los verband, met een specifiek doel voor ons werken. Als dat geen behoorlijk resultaat is na vroegere mislukkingen, dan weet ik het niet! En er is absoluut geen sprake van, ik kan het U als man van eer verklaren, dat O.D. in dezen opbouw ook maar op eenigerlei wijze een bevoorrechte positie is toegelaten. Wij hebben met O.D. veel contact gehad, omdat hij de eerste was en zichzelf ook veel moeite getroost heeft om de verbinding te zoeken en in stand te houden. Wij hebben echter niets met den O.D. gedaan, waarvan de Regeering niet volledig op de hoogte werd gehouden. Wij hebben zelfs geweigerd om den O.D. aparte zendfaciliteiten te verschaffen en alle berichtgeving langs radiografischen weg volkomen in eigen hand gehouden, daarbij het ongenoegen van O.D. op onze hals halende. Wij hebben den O.D. volgens zijn doelstelling behandeld en nimmer een politieke vraag gesteld. Ons geheele archief, hoewel vol stukken uit O.D. en aanverwante kringen afkomstig, zal den onbevooroordeelden onderzoeker uitwijzen, dat O.D. op geen enkele wijze preferentie heeft genoten boven wie dan ook. Dat de O.D. jaloersch is geweest op zijn contact met Engeland (misschien niet geheel terecht) en Londen goed gevoed heeft, kan het B.I. geenszins helpen; wij kunnen ons er hoogstens over verheugen dat O.D., ondanks alle tegenslagen, zooveel ijver en energie is blijven toonen. Overigens ligt ons archief ook boordevol met informaties en stukken, die uit even zoovele kringen gekomen zijn, die met O.D. niets te maken hebben.

Ik ben zelf ook gedurende 2 jaren lid geweest van O.D. Op een gegeven moment heb ik ervoor bedankt, om twee redenen: *a.* wegens bezwaren tegen sommige aspecten van de mij bekende werkwijze en mentaliteit in de organisatie, *b.* omdat ik in ander verband beter werk kon doen, dat al mijn tijd en aandacht vergde. Er waren dus mijnerzijds *bezwaren*. Een uitvoerige nota hieromtrent, door mij opgesteld, in overleg met mijn vriend Six kort na onze ontsnapping, ligt hier in Londen ter boekstaving van het bovenstaande. Deze bezwaren, waarvan ik niet wil pretenderen, dat zij alle juist gezien zijn, waren echter gebaseerd op nauwe associatie met O.D. en kennis van zaken, dus niet op „van hooren zeggen”. Ik kan mij nauwelijks meer als O.D.-er beschouwen, maar er is geen haar op mijn hoofd dat eraan denkt mijn ex-lidmaatschap te ontkennen of op welken grond ook als minderwaardig te beschouwen. Mijn critiek op O.D. blijft in sommige opzichten gehandhaafd, aan den anderen kant heb ik nu veel goede dingen gezien, die ik vroeger niet wist en niet begreep. Zoodra de O.D. echter slachtoffer wordt van ondeskundige critiek en onrechtvaardige behandeling, dan acht ik het niet minder

dan mijn plicht om het voor O.D. op te nemen en ik zal zulks blijven doen!

Tenslotte mag nimmer vergeten worden, dat deze organisatie ondanks alle fouten in werkwijze en misschien ook soms in mentaliteit, naar mijn beste weten de eerste was om zich tegen den vijand te groepeeren in groot verband en dus heel oude papieren heeft. Vele O.D.-ers zijn gefusilleerd of in gevangenis en concentratiekamp terecht gekomen, de organisatie heeft zware klappen moeten incasseren. Desondanks heeft O.D. het hoofd altijd boven water gehouden en nooit opgegeven. Is dat dan allemaal van nul en geenerlei waarde? Is het nu de tijd om O.D. verdacht te maken en min of meer in een hoek te trappen? De organisatie moge fouten hebben, een stroeve en misschien ouderwetsche „militaire” indeeling en mentaliteit bezitten, eenige overdreven pretenties aan den dag leggen, is dat voldoende om vier jaren werk en bloed uit te wisschen? De aspiraties van Uw eigen groepeerings, van Uw eigen vrienden lijken mij anders ook niet gering; ik durf ze zelfs formidabel te noemen!

De O.D. heeft lang met de Regeering contact gehad, maar dat bleef éézijdig, want op de herhaaldelijke aanvragen om instructies werd eerst geruimen tijd geen antwoord gegeven. Later zijn de gegeven antwoorden op de meeste punten weinig expliciet geweest. De O.D. heeft desondanks doorgewerkt en zich niet laten ontmoedigen. Hij is in sommige opzichten van een verkeerde praemisse uitgegaan, maar is hierin niet anders dan met logica te werk gegaan, aangezien hem niet verteld was hoe Londen zich den toestand voorstelde op grond van den Bijzonderen Staat van Beleg. De O.D. heeft *altijd* verklaard zich te zullen onderwerpen aan de wenschen van de Regeering.

U heeft verklaard, dat O.D. zich niet bewoog op het gebied van illegaal werk. Als U eens zag hoe vol onze archieven zijn van militaire inlichtingen, verstrekt door O.D. en met de grootste dankbaarheid door de Geallieerde autoriteiten in ontvangst genomen, dan geloof ik, dat U daar heel snel anders over zou denken! Het verzamelen van militaire gegevens in oorlogstijd is, voor iedereen die er ook maar iets van afweet, zeer zeker de moeilijkste en gevaarlijkste taak in het „illegale”! Daarnaast zijn ons vele gegevens op andere gebieden door O.D. gezonden, waarvan de instanties te Londen profijt hebben getrokken. Zij zijn te talrijk om te enumereren. Ook hierbij vraag ik mij af; als dit geen „illegaal werk” is, wat is het dan wél?

De accusatie, dat O.D. „militairistisch-autocratisch” zou zijn is grovelijk overdreven. Ik heb veel O.D.-ers gekend, die gewone burgers waren. De organisatie is op militaire leest geschoeid, voilà tout. Dat kan in oorlogstijd toch moeilijk verwondering baren of afkeurenswaardig heeten! De militaire vorm is toch in alle bezette landen in het „ondergrondsche” bekend? U heeft in Netherlands House verklaard, dat wij allen *soldaten* zijn. Een apparaat dat zich voorstelt op een gegeven moment orde en rust te handhaven en landverraders op te pakken, kan moeilijk kwalijk genomen worden zulks te willen doen in het kader van de militaire discipline. Dit apparaat is tenslotte meermalen door de Regeering gesanctionneerd en heeft dus ook in dit opzicht zekere rechten verworven. Het gaat niet op om den O.D. als „militaire” boeman verdacht te maken. Er is in dezen oorlog voldoende militair bloed gevloeid en het is zeker geen schande militair te zijn; de bevrijding van ons land zal in de allereerste plaats te danken zijn aan militaire actie! Het Militair Gezag vlak na die bevrijding is een natuurlijk en noodzakelijk uitvloeisel van de omstandigheden. Uw vrienden in Nederland hebben heel veel tegen dit Militair Gezag te zeggen. Ik wil aannemen dat, nu U hier zelf heeft kunnen waarnemen hoe men zich het doel in de functioneering van dit tijdelijk instrument voorstelt, het U mogelijk is geworden zich met den gemeenen opzet accoord te verklaren en in te zien, dat verdenkingen van „militaire dictatuur” gewoon nonsens zijn. Zoo kan ook niet aangenomen worden, dat de verdenkingen dat O.D. van militaire dictatuur droomt, op serieuze gronden berusten, daar zij noch strooken met de feiten noch met de verklaringen van O.D. t.o.v. de Regeering. Het is zeer wel mogelijk, dat de voorstelling van zaken bij eenige heeren van O.D. verdraaid is en dat hun aspiraties verder gaan dan gewettigd is, maar in dat geval is het de taak van de Regeering om hen via duidelijke instructies op hun plaats te zetten, wat in de laatste tijden in dit opzicht dan ook gebeurd is. Er zijn meer menschen in Nederland, die zich verbeelden het „alleen te zullen doen”. Ik maak mij sterk, dat men hen in de meeste gevallen maar van hieruit even op hun plaats behoeft te zetten en met een verstandig en krachtig woord om misvattingen tot hun ware proporties terug te brengen. Afgezien van het bovenstaande, moet ik nog even constateeren, dat men in Nederland in het algemeen, met al het gekibbel over wie het doen moet en hoe, toch al teveel schijnt te vergeten, dat de Geallieerden, aan dewelken de bevrijding te danken zal zijn, in de eerste phase de baas zullen zijn en toch ook hun plan-

nen en wenschen zullen hebben. Hiermede schijnt door velen practisch geen rekening gehouden te worden. Het lijkt mij zelfs geen denkbeeldig gevaar dat, in het geval van al te veel onderling gekibbel bij thuiskomst, de Geallieerden dieper zullen ingrijpen dan ons lief zal zijn. Gezien de voorgeschiedenis en omstandigheden lijkt het mij derhalve een zeer onwijze politiek om den O.D. in dit stadium noodeloos verdacht te maken, te krenken, een trap te geven of voor een zeer ondergeschikt baantje te reserveeren. O.D. kan met recht vragen waaraan hij dit te danken heeft en er krachtig tegen opkomen. Dit werkt eigen richting in de hand. Het ware dus rechtvaardiger en wijzer geweest om O.D. te laten meedoen aan het uitverkoren gezelschap der „Regeringsvertegenwoordiging”. Hij heeft er even goede papieren voor als R.V.V. en N.C.v.V. en V.C., al heeft hij zich dan — m.i. zeer terecht — „afzijdig” gehouden van de politiek en, in zekeren zin, van de „self-appointed” coördinatie-pogingen van den heer Bosch van Rosenthal. Uw verontwaardiging op dit laatste punt is mij trouwens onbegrijpelijk en wijst m.i. alleen op zelf-overschatting van Uw politieke vriendenkring. De genoemde coördinatie-pogingen zijn zeker lofwaardig geweest. Ik zie echter geenszins in waarom iedereen boos aangekeken moet worden, die zich afvroeg waarom Bosch nu de ideale figuur is en niet alle kaarten direct op tafel legde en ja en amen zeide. Nog minder begrijp ik de verontwaardiging tegen anderen, die hunnerzijds het waagden aan coördinatie te doen. U heeft één groep ervan beschuldigd zulks min of meer onder valsche pretenties te doen; zonder hen zelf gehoord te hebben, heeft een dergelijke accusatie voor mij betrekkelijk weinig waarde en ik kan haar eigenlijk slechts onelegant vinden. Zoo kan ik mij geenszins opwinden over het feit, dat de Commandant van O.D. zich niet rechtstreeks tot Bosch heeft willen wenden en „met zoo'n raren adjudant werkt”. Ik vind het slechts verstandig van genoemden Commandant, dat hij nu blijkbaar de „security” voorop stelt, en bovendien dat hij de politieke werkzaamheden van sommige heeren en groeperingen met een korreltje zout tegemoet treedt. Om dezelfde reden vond ik Uw grapjes betreffende den zoozeer gelaakten adjudant en de oorsprong van het woord „KB” van niet al te goede smaak getuigen.

Ik heb het zeer uitvoerig voor O.D. opgenomen. Ik zou zulks ook voor het Nationaal Comité van Verzet en anderen willen doen, doch daaromtrent ontbreekt mij dezelfde uitgebreide kennis. Ik weet er echter genoeg van om te vinden, dat zij evenveel recht hebben als wie dan ook om in Londen ook van hun goede zijde belicht te worden. Ik kan b.v. Uw bezwaar deelen tegen een leidende figuur van het N.C., die mij persoonlijk even goed bekend is. Het is mij echter ook bekend, dat een paar andere moedige figuren om den top van het N.C. zweven, die alle hoogachting en waardeering verdienen. Ik weet tenslotte van een mijner vrienden en collega's hier, die tot in het vorige najaar zeer nauw bij het N.C. betrokken is geweest, dat de activiteit van dit gezelschap veelzijdig nuttig en alle respect waard is. Het vertoont soms monopolistische neigingen zooals ieder ander; deze dienen genegeerd en afgekeurd te worden, wat niet wil zeggen, dat het N.C. niet evenzeer gerechtigd is waardeering voor zijn vaderlandlievend arbeid te genieten als Uw eigen groepeerings. Zoo ook eenigen Uwer collega's van de clandestiene pers, die U m.i. wel een beetje oppervlakkig beoordeelt. Afgezien van alles heb ik altijd gemeend en doe zulks nog, dat de illegale pers, met al haar schitterend werk en de daarin betoonde moed en opofferingsgezindheid, noch alle soorten van ondergrondse werkers, noch alle in Nederland levende opinies vertegenwoordigt. Velen deelen die opvatting met mij. Ik wil hierover echter in dit zeer lange bestek niet in debat treden.

Ik maak tenslotte van de gelegenheid gebruik om U eenige algemeene opmerkingen t.a.v. het Bureau Inlichtingen ter kennis te brengen, die niet ongezegd mogen blijven. In den aanvang zeide ik al, dat B.I. weinig appreciatie ontvangt voor de behaalde resultaten, daarentegen zich wel veel ondeskundige critiek, jalousie en verdachtmakingen moet laten welgevallen. Het schijnt nu eenmaal een noodlot te zijn, dat met het inlichtingenvak samenhangt! Ik vraag mij wel eens af aan welke factoren het ligt: *a.* vrees voor of afkeer van het „geheimzinnige”? *b.* knagende gewetens van sommigen, die bevreesd zijn, dat men „teveel weet”, in het verleden of het heden, en zich daarvan vaak een overdreven voorstelling maken? *c.* wrok of afgunst van degenen, die vroeger in hetzelfde werk gefaald hebben, of van anderen die meenen, dat zij de aangewezenen waren geweest om het te doen? *d.* een gevoel van beleediging van degenen, die bij het Bureau gesolliciteerd hebben, maar om de een of andere reden niet voor het werk deugden en dus niet aangenomen werden? *e.* gepikeerdheid van degenen, die nieuwsgierig aangelegd zijn en vinden, dat men hun „niet genoeg vertelt”? *f.* wraakzucht van degenen, die op hun fouten zijn geweest en gaarne terugslaan, liefst met gemeene strijdmiddelen?

g. angst, dat er misbruik van de geconcentreerde wetenschap gemaakt zal worden en angst voor „een staat in den staat”? of *h.* de gewone ontombare roddelzucht van sommigen over personen en dingen waarover hun niets of slechts een vermoeden of halve waarheid bekend is? Er zijn ook nog wel andere explicaties aan te voeren.

Hoe het ook zij, B.I. gaat er soms zwaar onder gebukt en zeer veel tijd en energie moeten verspild worden om verkeerde voorstellingen recht te zetten, laster tegen te spreken, op te komen voor onze eigen goeden naam en dien van anderen, in de bres te springen voor degenen die soms ver weg zijn, hun plicht doen en zich niet kunnen verdedigen, te voorkomen dat onze dienst gedwarsboomd of in de war gestuurd wordt, herrie's op te lossen, enz. enz. Het is vaak een dankbare taak, doch ook heel dikwijls een, die tot ergernis en moede-loosheid stemt. Wij verkeerden bij dien onophoudelijken strijd ook veelal in het nadeel, dat de veiligheid van verbindingen en menschenlevens, alsmede de noodzakelijke geheimhouding t.a.v. Regeringszaken, het voor ons onmogelijk maken om iedereen volledige inzage van alle feiten en omstandigheden te geven. Het feit, dat onze mond dikwijls gesnoerd moet blijven, geeft dengenen, die bezwaren meenen te moeten uiten, vrij spel.

B.I. blijft echter ondanks alles strijdbaar en wij geven het niet op, omdat wij — zonder overdreven pretenties — meenen onze plicht op behoorlijke wijze te doen. Wellicht is er in onze gelederen iets blijven hangen van den geest van ondergronds Nederland! Wij hebben de heilige overtuiging, dat wij ons voor niets behoeven te schamen en dat wij in Nederland al onze kaarten zonder schroom op tafel kunnen leggen als het zoover is. Wij pretendeeren geenszins foutloos of engelen te zijn en ik neem aan, dat Nederland ons in technischen zin bij de uitvoering van ons werk, meerdere fouten met recht zal kunnen inpeperen. Doch wat de algemeene lijn betreft, geloof ik, dat Nederland ons niet anders zal kunnen zeggen dan dat wij ons best hebben gedaan, objectiviteit hebben betracht, en in zeer moeilijke omstandigheden tenminste getracht hebben te maken wat ervan te maken was. Wij zijn inlichtingsinstrument en doorgeefinstantie voor de Regeering, maar wij beschouwen ons ook als deponeerbureau en dus als voorpost van heel ondergronds Nederland, en ook bovengronds waar noodig en mogelijk. Wij laten ons door niemand in een hoek drukken of onrechtvaardig bejegenen. B.I. werkt als een paard en vraagt slechts om met rust gelaten te worden, teneinde zijn taak zonder onnoodig tijdverlies te kunnen vervullen. Of die taak naar behooren gedaan werd zal later mede — en hoofdzakelijk — door Nederland beoordeeld worden. Ik maak mij op dit punt niet de minste zorgen. Wij kunnen onze boeken zonder vrees openleggen en ik vermoed, dat er heel wat te voorschijn zal komen, dat Nederland bijzonder veel belangstelling zal inboezemen en tevens een kijk zal geven op veel wanbegrip en gestook, waarvan wij hier slachtoffer zijn. Er wordt iederen dag naar gestreefd om onze resultaten te vermeerderen en te verbeteren en wij werken niettegenstaande alle verdachtmakingen gewoon door.

Er valt op de technische zijde van de zaak vermoedelijk nog veel aan te merken, maar het materiaal stroomt binnen en dat is toch waar het om te doen is. Wij lijden aan een groot gebrek aan werkrachten, maar niemand ontziet zich om dubbele praestaties te leveren. In den „ouden tijd”, toen soms een paar telegrammen per week reeds als een uitzonderlijk verheugend resultaat werden beschouwd, had men vermoedelijk weinig kunnen denken, dat het nog zoover zou komen, dat 20 telegrammen per dag *geen* uitzondering zijn. Bijna 300 rapporten uit het „ondergrondse” in één maand is m.i. ook niet te versmaden! Onder de moeilijkste omstandigheden worden door agenten en groepen de meest prima „up to date” gegevens verschaft, waarop wij terecht trotsch zijn. Ik kan mij niet herinneren, dat een Nederlandsche instantie ons ooit schriftelijk kennis heeft gegeven van haar waardeering voor de ontvangen berichten; mondelinge complimenten zijn ook zeldzaam geweest en er met moeite uitgekomen. Van Geallieerde zijde hebben wij gelukkig andere ervaringen, die ons een hart onder den riem hebben gestoken. Men is nu eenmaal nooit profeet in eigen land! Alhoewel wij het voor onszelfen betreuren niet wat meer spontane appreciatie te ondervinden, gaat het ons tenslotte niet om de complimenten en de menschen moeten het maar zelf weten of zij, buiten hun eigen belangrijkheid, iets goeds bij een ander willen erkennen. Waar het ons echter wèl om gaat is om niet in ons werk genegeerd of gehinderd te worden door hen, die er uiteindelijk van profiteeren en verder geen kennis bezitten van de omstandigheden waaronder wij arbeiden. Wij accepteren gaarne critiek die verdiend is, maar geen verdachtmakingen en roddelpraatjes. Als het zoover gaat, dat zelfs officieele colleges zich bemoeien met de leiding van B.I. op grond van het „politiek verleden” der verantwoordelijken (O.D.!), en als doelbewust onware lasterverhalen over het Hoofd B.I. worden rondverspreid, die hij

binnen 3 minuten kan ontzenuwen, dan wordt de toestand zoo langzamerhand wel „bij de beesten af”, dat zult U mij toch willen toegeven! Ik heb het daarom nuttig geacht U hierbij een korte uiteenzetting te geven over ons doel, werk en standpunt.

Ik moge deze uitgebreide beschouwing beëindigen met terug te komen op de kern van de zaak: objectieve voorlichting van Londen betreffende ondergronds Nederland en evenredige behandeling van de organisaties en groepen, die het Verzet uitmaken. Indien U die objectiviteit voorop wilt stellen en het pousseeren van enkelen wilt vermijden, dan bent U verzekerd van den vollen steun van Engelandvaarders, die ook eens Uw medestrijders waren. U bent journa-

list en thans kennelijk „politiek ingesteld”; onder hen vindt U advocaten, ingenieurs, bankiers en anderen, die ook evenveel nagedacht hebben. Indien U echter voortgaat een subjectief standpunt in te nemen, dan vindt U ons tegenover U staan.

Hopende, dat U dit moge lezen en verwerken in den geest waarin het geschreven werd, verblijf ik inmiddels met mijne gevoelens van hoogachting,

Uw dw.

(w.g.) C. H. VAN HOUTEN.
Mr. C. H. J. F. van Houten.

BIJLAGE 170

Brief d.d. 25 Juni 1948 van mr. J. A. W. Burger aan mr. G. J. van Heuven Goedhart

Mr. J. A. W. BURGER
Telef. 4753 — Giro 138829

Dordrecht, 25 Juni 1948.
Aardappelmarkt 17.

Persoonlijk

*De Heere Mr. G. J. van Heuven Goedhart.
Hoofddred. van „Het Parool”, Amsterdam.*

Amice,

De aantijgingen, dat je tijdens en/of middels de illegaliteit de hand zou hebben uitgestoken, met name naar de Telegraaf, blijven aanhouden. Het is daarom, dat ik je ten gebruike op de wijze, die je gewenst voorkomt, het navolgende bevestig:

Ik neem voor vast aan, dat ik reeds met de regeling van de perszuivering belast was voor je in Engeland kwam, althans voor je optrad als Minister van Justitie. Immers ware het anders, dan had het voor de hand gelegen jou als insider met deze materie te belasten.

Ik heb mijn ontwerp met je besproken en stuitte tot mijn teleurstelling op bezwaren, die je had tegen het voorschrift, dat puur commerciële bladen geweerd zouden kunnen worden. Het spreekt van zelf, dat hieronder eventueel de Telegraaf begrepen zou kunnen worden. Daarna heb ik schriftelijk advies gekregen over dit ontwerp van het Departement van Justitie, zoals met alle wetsbesluitontwerpen van alle departementen, voor de behandeling in de Ministerraad, placht te geschieden. Het advies was overwegend van formele aard en had voorts voornamelijk de strekking om de bevoegdheden van de Regering (i.c. de Minister van Binnenlandse Zaken) inzake het Perswezen in te perken.

Ik heb uit dit advies overgenomen wat mij acceptabel voorkwam en ten tweede male de quaestie met je besproken. Betreffende de bevoegdheden van de betrokken Minister vonden wij toen een compromis, terwijl je je er tenslotte op grond van mijn argumentatie er bij neergelegd hebt, dat een bepaling betreffende uitsluitend commerciële bladen bleef gehandhaafd.

Ik verklaar uitdrukkelijk, dat mij generlei activiteit in welke vorm ook van je bekend is, die uitgelegd zou kunnen worden als gericht tegen enig persorgaan in het bijzonder, met name ook niet tegen de Telegraaf, noch ook activiteit die uitgelegd zou kunnen worden als houdende je bedoeling om op enig blad of deszelfs apparatuur de hand te kunnen leggen. Ik voeg hier aan toe, dat hadde zulke activiteit bestaan, mij dit gebleken zou moeten zijn. Immers ik was in functie, toen jij als Minister optrad en wij zijn vrijwel gelijktijdig afgetreden, voorts placht ik perszaken persoonlijk te behandelen.

Ik begrijp uiteraard, dat jij als persman de verwijten krijgt die — zo er al tot enig verwijt aanleiding ware — bij mij thuis zouden horen. Het feit, dat ik met geen enkel blad ook maar iets te maken had of heb, coupeert te mijnen aanzien echter insinuatie-mogelijkheden.

Het zou mij niet al te zeer verwonderen als het de betreffende lasteraars niet om de waarheid was begonnen, maar om naakte belangen. Ik verwacht daarom van verklaringen als deze — waartoe ik mij op grond van het boven geblekene verplicht acht — niet veel. Het valt intussen te betwijfelen, of meer effectieve middelen beschikbaar zijn.

Met vriendelijke groeten,
(w.g.) BURGER.

BIJLAGE 171

De brieven van de heer van Heuven Goedhart aan de heer Bosch van Rosenthal en aan de heer Goedhart, welke omstreeks begin April 1945 in beslag zijn genomen

(Ontvangen van mr. G. J. van Heuven Goedhart)

Aan Jhr. Mr. Dr. L. H. N. Bosch
Ridder van Rosenthal.

Amice,

Het is uiterst moeilijk om te voldoen aan je verzoek om exacte informatie omtrent den gang van zaken hier. Ik stel voorop, dat elke kijk een subjectieve is en wil dan trachten zoo objectief mogelijk te blijven. Eerst evenwel moge ik er mijn groote vreugde over uitspreken, dat het je wel gaat en ik hoop vurig, dat alle vrienden ginds — ik deed niets liever dan onmiddellijk overkomen — ondanks de bittere moeilijkheden het einde halen zullen. Ge kunt hebben begrepen, dat na de bevrijding van het Zuiden de positie van het Kabinet onhoudbaar was. Ik heb de moeilijkheden destijds in eene nota samengevat en stelde daarin als de punten 1) het is onhoudbaar nog langer voort te gaan met de combinatie luitenant -GG en Minister van Kol. Daartoe was — ik stemde tegen — Sept. besloten in vrouwen op snelle bevrijding en bij gebrek functionaris voor Kol. 2) de verhouding Reg.—Mil. Gezag moet duidelijker worden geregeld en met name is een krachtiger politiek aan oorlog noodig. 3) de vacatures in het Kabinet moeten met RK. worden gevuld. Helaas heeft H.M. gemeend in zeer sterke mate eerst verzetsmensen uit bevrijd gebied te moeten raadplegen. Op zichzelf acht ik dat zeer wenschelijk, maar de adviezen waren tegenstrijdig en vooral *niet* belangeloos. Gevolg: een eindeloos wachten met het opdragen der formatie. Daardoor steeds slechtere kansen voor den formateur, wegens eindeloos geroddel en hanegevecht in bevrijd gebied. Dat ik zelf niet zou terugkeeren, leek mij reeds toen — December 1944 — zeker. Immers doordien ik mij gekant heb tegen het arresteeren van verraders etc. door de troepen van Z.K.H., welke grootendeels uit illegalen bestaan, heb ik het bij de illegaliteit verkorven. Deze is een hevige campagne tegen mij begonnen, mij ervan beschuldigend, dat ik nota bene samen met Speyart, dien ik vóór Dec. 1944 nimmer heb gezien en in de Ossche zaak fel bestreden, de illegalen buiten alle zaken wilde houden en de groote knoeiers redden, daarentegen de kleine laten hangen. Gij weet hoe verre dat van mij is. Intusschen is Z.K.H. zelf een voortreffelijke figuur, die waarlijk uitnemend werk verzet, maar die helaas in een overste, wiens naam ik later noem, een verkeerden raadgever heeft (de andere zijn goed, met name Mr. Six en Pater Bleys). De bedoelde overste is vroeger bij den O.D. geweest en behoorde in Londen tot het bureau Inlichtingen. Hij ziet in iedereen, die zich eenige kritiek op den O.D. veroorlooft, een staatsgevaarlijk man, ergo ook in mij, die heel precies in Londen vertelde, wat wij tot mijn vertrek met den O.D. ervoeren. Resultaat: reeds vijf weken na mijn optreden als minister een brief van den overste, waarin hij mij ervan beticht, dat ik geen ander doel (sic!) heb dan „mijn vrienden aan de macht te brengen”. Deze vrienden zijn de mensen van Parool, Vrij Nederland en „groep” BvR, dat zijt ge dan zelf. Ik heb vergeefs betoogd, dat dit schandelijke laster is; dat ik Visser uit Genève — ook als een mijner „vrienden” genoemd — nimmer had gezien; dat gij en ik ten eerste van opvatting verschillen, gelijk ook Sjoerd en ik; dat ik waarlijk beter had te doen dan mij als „vertegenwoordiger” van bepaalde „belangen” — aldus het geschrift van den overste — „in de Regeering te werken”. Het heeft niets gebaat. Ik had kritiek op den O.D. geuit en moest weggewerkt. Men heeft iedereen, die op dien O.D. kritiek had bij Hare Majesteit beklad, dat het een aard heeft. Ook de vertrouwensmannen, ook U derhalve. Wij — gij, anderen en ik — zijn ambitieuze baantjesjagers, zonder vaderlandschen zin. Deze campagne heeft men in bevrijd gebied doorgezet. Ik heette „zoogenaamd” illegaal en naar Engeland gegaan om „lekker bonloos te eten” etc. etc. Kortom een peil, dat in Indië laag zou hebben geheeten. Intusschen heeft Z.K.H. de nieuwe arrestatieregeling volledig aanvaard en ik raad U wel aan, tusschen hem en zijn staf zeer scherp te onderscheiden. Ik zag hem vroeger nog al veel, maar de overste heeft die deur weten dicht te krijgen. Een poos lang had ik een verhouding, die leek op degene, die de helaas overleden Jopie Eykman vroeger tot Z.K.H. had. Ook bij H.M. ben ik door deze methode van roddelen in complete disgrace. Het deert mij niet, in zooverre ik weet te hebben gehandeld in den geest van die mij zonden. Ik zal mij wegens mijn beleid na terugkeer

— wanneer? — gaarne volledig verantwoorden. Met dat al heeft ten slotte Gerbrandy de formatie gekregen op een oogenblik, waarop de tegenstellingen en het geroddel al veel te ver waren doorgewerkt. Gerbrandy is stuurloos. Hem ontbreekt elk leiderstalent. Hij mist alle bezieling, hij is niet sterk — behalve met wat woorden — en hij houdt de constitutioneele grondslagen niet in het oog. Bovendien is hij roekeloos in het aanbieden van portefeuilles. Ik heb maanden met hem samengewoond — volgens den overste „om in een goed blaadje te komen” (sic!) — en mag over hem oordeelen. Zijn uitnemende hoedanigheden zijn: hij is uncompromising (anders dan Steenberghe, Van Rhijn, Welter en anderen, die zeer bepaald appeasers waren, al zijn zij nu natuurlijk gansch en al bijgedraaid) hij is belangeloos (dat heeft Herman je ook bericht, meen ik), hij heeft na de Geer's débâcle het crediet van Nederland bij de Geallieerden weer opgevijzeld. Ik acht deze verdiensten zoo groot, dat hij mijnentwege een plaats in de geschiedenisboekjes verdient, ondanks zijn groote zwakten. Gerbrandy dan heeft de kapitale blunder gemaakt van geen socialisten te willen hebben, enkel en alleen omdat Albarda en Van den Tempel na de wijze, waarop Burger eruit is gezet, afzonderlijk zijn afgetreden. De rede van Burger vond iedereen minstens inopportuun, menigeen zelfs gansch en al ernaaft (zoo ik). Burger heeft echter bepaaldelijk niets van de intentie om collaborateurs te sparen. Ik waardeer hem om zijn eerlijkheid, meer dan om zijn bekwaamheid, die ik middelmatig acht. Van den Broek, een der capabelste mensen, die wij hebben, heeft geweigerd mee te doen, omdat G. geen socialisten wilde uitnoodigen. Hij heeft door deze karaktervaste houding nog aan prestige gewonnen. Van de katholieken kreeg G. medewerking.

Ik meen, dat de nieuwe Katholieken middelmatige mensen zijn, die het uitnemend bedoelen. Maar zij behooren voor driekwart niet tot de Staatspartij en deze is ietwat kwaadaardig. Wat Gispens betreft: dat is mijns inziens politiek een leelijke misgreep. Hij is een diehard verdediger van Hirschfeld en als directeur van de Organon ook niet geheel en al onbesproken. Veel gekker is de positie van de Uniemensen. Gij weet, hoe wij in het Noorden meenden — en ik meen het onverzwakt nog — dat de leden van het driemanschap zich eerst, na de bevrijding, zouden moeten verantwoorden, voordat zij in een hooge publieke functie konden optreden. Vandaar het besluit der Regeering, dat Homan niet naar Groningen terug zou en mijn besluit om Eindhoven voorshands niet in Rotterdam te herstellen. Ik heb de overtuiging, dat zij zich wellicht in de oogen van het publiek gansch rehabiliteeren kunnen, maar dat dat dan ook éerst dient te gebeuren. Helaas: bij H.M. en Z.K.H. is De Quay persona gratissima. Ik heb zeer ernstig gewaarschuwd, maar zonder eenig effect. Hij wordt nu minister van oorlog, ofschoon ook uit Amerika over hem zeer kras werd geoordeeld. Met dit kabinet, zonder Minister van Justitie — dat departement is geheel aan van Angeren overgelaten, dien ik als een onbetrouwbaar man leerde kennen — komt men de rivieren over. Het eenig gevolg kan zijn, dat het militair gezag alle macht in handen neemt en dat is nu juist wat het noorden niet wil. Ik zie aankomen, dat gij met de vertrouwensmannen straks geen regeering, doch slechts een militair bestuur tegenover U zult zien en dat gij onder den voet wordt geloopt. Kruls is stellig bekwaam en stellig betrouwbaar. Een door en door fatsoenlijk man, die slechts één gebrek heeft: hij kan geen medewerkers kiezen en pakt (van Spaendonck, De Quay etc. etc) telkens de verkeerde. Maar hij is alleszins redelijk. In zijn omgeving schuilt het gevaar bij een andere persona gratissima, kolonel Posthumus Meyjes, vroeger bankier en trustee in Amsterdam, sedert Mei 1940 in Londen. Hij bedoelt het goed, maar speelt op die gevaarlijke kaart, dat de Koningin alles en niemand anders iets begrijpt en dat alles nu moet, zooals H.M. het vindt. Ik heb dat „Oranjefascisme” hooren noemen en niet ten onrechte. Het militair gezag dringt zoo diep — en zoo vaak noodeloos diep — in de burgerlijke verhoudingen in, dat zelfs de Geallieerden zich erover bezwaard schijnen te gaan voelen, althans men hoort sterk verluiden, dat zij straks dit militaire gezag benoorden de rivieren zullen terugdringen en zelf de zaak in veel sterkere mate in handen zullen nemen. Mijn ontzettende vrees is, dat ook ten aanzien van het aanvoeren van voedsel de situatie voor het Noorden nog maar weinig hoopvol is. Ik heb Gerbrandy na mijn aftreden in een brief gezegd, dat mij een program van zes punten

noodig schijnt: 1) voedsel, 2) kleding, 3) inboezemen van vertrouwen, dat de democratische instellingen herrijzen, 4) bezieling van het volk met den wil om er bovenop te komen, 5) onmiddellijk instellen van een tijdelijke volksvertegenwoordiging, 6) snelle vorming van een sterke democratische regering. De punten 3 en 4 hangen ten nauwste samen met de voorlichting. Deze is, zoowel bij de regering als bij het militair gezag een drama zonder einde en deugt in het geheel niet. Op dit punt is er geloof ik een communis opinio.

Pelt is een braaf man, die het eenvoudig niet kan. Hij gaat nu met Van Kleffens naar San Francisco en zoowel de sectie voorlichting van het M.G. als de Regeeringsvoorlichtingsdienst hebben dus in het geheel geen chef. De regering heeft mij gevraagd Pelt tijdelijk te vervangen. Ik heb geweigerd, omdat ik weet, dat men Pelt kwijt wil en mij als hefboom wil gebruiken. Ik meen, dat men dan den rechten weg bewandelen moet en Pelt zeggen, dat men hem loozen wil. Daar men dit niet aandurft — men durft hier letterlijk niets aan — wil men, dat ik in een week of zes de pooten onder den stoel van Pelt wegzaag. Ik pas. Ik heb derhalve niets om handen. Dat is verschrikkelijk en ik wenschte, dat ik nimmer naar Londen gegaan ware. Welk een allerverschrikkelijkste deceptie. Maar ik heb veel geleerd. Wij maken ons ontzettende zorgen over jullie allen. Weet je iets van Erna en Karin en Bergliot? Ik heb weken lang geleefd onder den diepen indruk van het bericht, dat Sjoerd was gepakt. Later hoorde ik dat het Dolf was. Ook dat is heel erg. Hoe is met de familie van den voorganger van Gijs? En hoe met de menschen van de Grebbecommissie? — ik moge je nog ernstig waarschuwen tegen eenigerlei vorm van slapte of welwillendheid jegens onsterke figuren. Mijn ervaring hier is — en dan moet het bij jullie á plus forte raison zoo zijn — dat men geen compromissen wil. Ik zou ze ook niet willen trouwens. Men zal komen tot constructies, waardoor ook zij, die niets positiefs tegen het Vaderland deden, maar alleen maar slap waren, uit hun ambt verdwijnen. Ik was bij mijn aftreden aan zulk een constructie bezig. Verder lot daarvan ken ik niet. Gij moet er zeker van zijn, dat een man als de Arnhemsche P.G. niet terugkeeren kan. In het algemeen zijn de figuren van 1940, uitzonderingen daar gelaten, weinig in tel. — Ons aanzien bij de bondgenooten is zeer merkbaar gedaald sinds de laatste crisis. Ten aanzien van Indië maak ik mij groote zorgen. Van Mook is een typische Indische Nederlander, die Indonesië niet in den vorm van wingewest, ook niet in den vorm van autonoom staatsdeel wil, maar als min of meer zelfstandig geheel onder leiding van de Indische Nederlanders. Dat is een doodsgevaarlijke politiek tegenover de Amerikanen, met wie wij ten aanzien van Indië toch al last genoeg zullen krijgen. Ik geloof, dat de reis van de Koningin destijds op dit punt uitnemend heeft gewerkt, ook haar rede van Dec. 1942. Men wenschte het gevaar van Van Mook niet te zien. Hij is zeer persona grata. Ongetwijfeld bekwaam, maar achter die bekwaamheid steken een paar erg gevaarlijke karaktereigenschappen. Gerbrandy kan op geen stukken na tegen hem op. Natuurlijk Beelaerts nog minder. Die is zeer oud geworden trouwens. In zekeren zin loopt men hier aldoor op den rand van een scheermes. Veel te veel hangt af van de vraag, of men in of uit de gratie is en of men al dan niet met succes beklad wordt. Zaken en personen worden veel te weinig uiteen gehouden. Kortom, de sfeer is er een van benepenheid, gebrek aan durf, liever in het vage blijven. Dat moet zich wreken. Ik ben, zooals je ziet, pessimistisch geworden. Er is helaas alle reden voor. — Moge jezelf en de anderen met wie ik zoolang werkte gespaard blijven voor het vreeselijk lot van zoo heel velen. Moge ik je weldra de hand kunnen drukken. Houd je goed, groet al mijn vrienden, vooral ook, zoo mogelijk, mijn gezin en zeg hun, dat ik dagelijks aan hun lot denk. Persoonlijk gaat het mij goed, d.w.z. ik ben als altijd gezond en zou hard kunnen werken, als ik werk had. Dezer dagen keer ik naar Londen terug. Ik schijn dan niet meer naar Nederland te „mogen”, totdat ik als „repatrieerende” te zijner tijd daarvoor in aanmerking word gebracht. Ik moet er dus mee rekenen, dat ik eerst maanden na de bevrijding terugkeeren kan. Tot zoolang dan. „Voorwaarts Vaderland”!

Met een stevigen handdruk, je

(w.g.) VAN HEUVEN GOEDHART.

Wil den inhoud van dezen brief mede beschouwen als bestemd voor mijn vrienden, met name van de Grebbecommissie en van het Panorama. Ik bespaar mij met dat verzoek veel tikwerk en moge je overlaten in welken vorm je hen kunt op de hoogte doen komen van wat in dit schrijven aan zakelijks steekt.

Als aantekening op mijn opmerking op blz. I inzake de arrestatiekwestie en den Prins deel ik nog mede, dat het nimmer de bedoeling was, dat de Binnenlandsche Strijdkrachten het arrestatiewerk zouden doen. De O.D.-Overste, over wien ik in dit schrijven spreek, heeft

20 Sept. 1944 een volstrekt onwettig arrestatiebevel van algemeenen aard aan de troepen gegeven. Later heeft men de verrichte arrestaties door het militair gezag doen legaliseeren. Natuurlijk komen er allerlei ongegronde arrestaties voor. De Prins wordt daarvoor verantwoordelijk, hetgeen in flagranten strijd is met de belangen van het Koninklijk Huis. Oranje moet vrijheid brengen, de arrestaties behooren als „vuil werk” door andere instanties te worden gedaan. De Prins is dat zelf gaan inzien, maar de illegaliteit (met name de binnenlandsche strijdkrachten) laten een eenmaal geaccapareerde bevoegdheid niet graag los. Ik heb mij tegen die arresteerderij door de troepen verzet en daaruit is een rel tegen mij gegroeid. Voor het Noorden heeft militair gezag nu, helaas, officieel zijn lastgevingen tot arrestatie aan de troepen van den Prins ter uitvoering toevertrouwd. Ik zie daaruit alleen onheil groeien. Immers bij U zijn die twee troepen voor een groot deel extremistisch. Zij zullen maar raak mogen arresteren „In naam van Oranje”. De regeling is getroffen door Generaal Kruls, volkomen buiten elk overleg met de Regeering om.

Voor Hein Bakker van Panorama.

Beste Hein,

Wellicht heb ik dan nu eindelijk een kans om je te bereiken. Je moet geen oogenblik veronderstellen, dat ik niet gepoogd heb je te bereiken, maar ik had te rekenen met een medium, dat onbetrouwbaar, wjl mateloos anti-Parool is. Thans lukt het mij misschien. Zoo ja, dan begin ik je te vertellen, dat ik sedert mijn aankomst op 17 Juni van het vorige jaar — ik reisde 55 dagen via Spanje Gibraltar — nimmer iets heb gehoord behalve een briefje van Keuvel, een briefje van Sjoerd, een deel van een brief van Sjef en Chiel, en een telegram van Willy en Sjef. Veel wijzer ben ik door dat alles helaas niet geworden. Bovendien heb ik nimmer ook maar een nummer van het P. ontvangen. Ik mag aannemen, dat het bureau Inlichtingen, dat alle contact in handen heeft, mij de kennisneming heeft onthouden. Dit bureau heeft mij van meet af aan gewantwoord, nadat gebleken was, dat ik grieven had tegen den O.D. Het bureau bestond in Londen namelijk uitsluitend uit O.D.-mensen en zag in iedereen, die op deze instelling kritiek had, een doodsvijand. Geen middel is onbepoofd gelaten om mij te bekladden. Hans ondervond hetzelfde. Ik heb met veel moeite hem in Londen gerehabiliteerd na een schandelijke campagne, die hem zijn ontslag uit het militair gezag kostte en ik maakte hem officier van justitie bij de Rb. te Londen. Trouwens de sfeer daar is een totaal verpeste. Dat wist ik na een paar weken al. Zoo bleek mij, dat Peter, dien je kent van Januari 1941 (strand Scheveningen) en dien je met mij voor een prachtvent houdt, wegens een vlotte terugreis via Zwitserland van verstandhouding met den vijand werd verdacht en gedegradeerd tot portier in een Regeeringsgebouw. Ik ben er met hulp van de Koningin in geslaagd hem de Militaire Willemsorde te verschaffen en tot officier te laten bevorderen. Hij is wellicht met je in contact, althans in het land. Ook van andere zijde kun je iets hebben gehoord, want Tom moet met je in relatie staan. Hem zag ik veel. Hij doorzag de situatie aardig wel. Hoe het zij: ik kon jullie niet bereiken. Nu lukt het wellicht een keer. Je brief was belangrijk, maar ik had nog honderderlei vragen. Ook particuliere. Ik weet niet, waar Erna en de kinderen zijn. Een door de lijnen gekomen sergeant beweert, dat zij in den Haag wonen, hetgeen God verhoede, want dan verhongeren ze waarschijnlijk. Maar ook zakelijke. Ik had willen weten, hoe je voor zoover mogelijk de regeeringskwestie beoordeelt. Laat ik er kort over zijn en verwijzen naar een anderen brief, dien ik meegaf voor Keuvel, en dien je lezen kunt. Ik zal hem verzoeken dien brief ook als voor jou bestemd te beschouwen. Ik behoef dan niet allerlei dingen twee keer te zeggen. In dien brief heb ik in een paar lijnen iets over de regeeringssituatie gezegd. Sedertdien is er nog iets gebeurd. Waarschijnlijk wordt de Quay minister van Oorlog. Ik heb tegen hem heftig geprotesteerd, want ik sta nog altijd onverzwakt op het standpunt, dat de Unie het verzet een stok tusschen de beenen gooid heeft en ons volk een verkeerden kant heeft opgeduwd. Ik heb gewaarschuwd bij Koningin, Gerbrandy en anderen, maar zonder resultaat. De Quay is persona gratissima bij den Prins en bij de Koningin. Helaas. De Prins is overigens een voortreffelijk man, die alleen maar te veel luistert naar den laatste, die hem spreekt. Naast hem staat een overste, die vroeger aan het bureau inlichtingen zat, een O.D.-man natuurlijk, en die is de kwade genius. Het had zoo anders gekund. Het was die overste, die den Prins op den weg van het leiding nemen bij de arrestaties van landverraders dreef. Natuurlijk geschieden er allerlei verkeerde arrestaties en Oranje wordt daarvoor verantwoordelijk. Dat is stom. Ik verwacht te dien aanzien in het Noorden groote narigheid. De troepen van den Prins (de Driehoek) hebben voor het Noorden nu officieel arrestatiebevoegdheid, ergo kan elke communistische knokploeg aan het arresteren slaan. Het militair

gezag is mijns inziens aan het misloopen. De heeren probeeren niet zich overbodig, maar integendeel zich onmisbaar te maken. Zij verlammen de civiele apparaten door er de besten uit te militariseeren. De voorlichting, waarvan Pelt de „ziel” heet, is een janboel. Pelt dirigeert zoowel de sectie voorlichting militair gezag als de regeeringsvoorlichtingsdienst, en de voorlichting is van nul en geener waarde. De Pers hier in bevrijd gebied laat het er volkomen bij liggen. Ook Louis doet eigenlijk niets en ik heb hem dat verweten. Het P. in Eindhoven is goed, maar te academisch. Ik heb nu een paar artikelen geschreven, maar moet weer naar Londen, want ik „mag” hier niet blijven. In den Bosch is het P. gefusionneerd met andere bladen tot „De vrije Pers”. Louis zal zich deswege moeten verantwoorden. Ik ken zijn instructies niet nauwkeurig. In Maastricht zit het P. in handen van enkele heethoofden, die wel iets goeds doen, maar te weinig equilibre hebben. Ik heb stappen gedaan naar een fusie Maastricht—Eindhoven. Er is weinig papier en veel tegenwerking van het militair gezag. Men verschijnt wekelijks. Het systeem is eigenlijk fout. Jij hebt geen contrôle en wordt hier een half katholiek, ginds een academisch, elders een min of meer extremistisch blaadje. Aan den toekomstigen status van het P. kan dat geen goed doen. In je brief kondig je min of meer Willy's komst aan. Helaas, zij is niet verschenen. Ik had mij op haar komst onbeschrijfelijk verheugd. Zij zou hier schitterend werk kunnen doen door als redactrice van het P. in Env op te treden. Er is in Env. mede door Bob een democratische vereeniging opgericht, die uitstekend werk doet. Was wel noodig ook. Ik meen te kunnen zeggen, maar ik weet van jullie plannen natuurlijk niets af, dat het oude plan-Amsterdam, maar dan zonder het Utrecht-

sche staartje, alleszins uitvoerbaar wordt. Jullie pretentie ten aanzien van gebouwen en machines vindt in officiële kringen volkomen weerklank. Dat loopt dus wel. Ik verlang ernaar mij voor mijn beleid jegens jullie te kunnen verantwoorden. Ik heb voortdurend sedert mijn situatie moeilijker werd, Hans in vertrouwen gehouden. Zooals je wellicht weet, ben ik wegens — wegens „uit de gratie” bij H.M. en den Prins en wegens actie van mijn secretaris-generaal van Angeren (die zich mij —, vraag daar Willy eens naar — uit November 1938 herinnert van een commissie Drion) — door Gerbrandy, die zeer wel met mij is, maar die zelf miserabel slap leiding geeft, niet „gevraagd”, maar indien wel dan zou ik hebben geweigerd. Ik heb het P. geraden krachtig tegen de huidige regeeringskoers in te varen. Van Angeren heeft mij in opspraak weten te brengen en Gerbrandy gek gepraat om mijn bureaux in Nederland te forceeren in de hoop op compromittante papieren. Zoo gestapoachtig zijn wij in „bevrijd” gebied. Er was niets, want ik heb niets te verbergen gehad en een volkomen open politiek gevoerd. Maar daarover later. Ik heb in Vrij Nederland Londen een paar stukken geschreven over het groeiend gevaar, dat men hier, onder leiding van de Koningin, het volk in „legaal-illegaal” verdeelt en de laatsten in alles voortrekt. Daar-tegenover stelde ik de reële tegenstelling conservatief-voortstrevend. Ik hoop van heeler harte, dat jullie je erdoor kunt slaan tot het nu wel spoedig komend einde. Goeden moed, en tot weerziens. Groet alle vrienden hartelijk. Je

(w.g.) BART.

BIJLAGE 172

Schrijven d.d. 12 April 1945 van de heer Somer aan de Minister van Oorlog naar aanleiding van omstreeks begin April 1945 in beslag genomen brieven

AJ VE/2263/45

12 April 1945.

*Geheim Persoonlijk**Aan Zijne Excellentie
den Minister van Oorlog, Londen.*

Ten vervolge op mijn schrijven d.d. 12 April 1945, No. 2239, mogen Uwer Excellentie als bijlagen dezès beleefd worden aangeboden fotocopieën van een drietal brieven.

Deze brieven zouden op clandestiene wijze uit bevrijd Nederland worden gesmokkeld naar bezet Nederland.

Door een security-instantie is deze opzet ontdekt en zijn de brieven ter beschikking gesteld van B.I., dat volgens K.B. No. 1 van 28 November 1942 de eenige instantie is, welke de verbinding met bezet Nederland onderhoudt.

Bijlage nr. 1 is een brief van den gewezen Minister van Justitie, mr. J. C. van Heuven Goedhart, en is gericht aan Ridder Bosch van Rosenthal, een der vertrouwensmannen van de Regeering.

Bijlage nr. 2 is eveneens afkomstig van Mr. van Heuven Goedhart en is bestemd voor den mij onbekenden heer Hein Bakker van „Panorama”.

Bijlage nr. 3 is afkomstig van Jkvr. van Hardenbroek tot Ammerstol en is bestemd voor Marjolein Heyermans te Amsterdam.

Mr. van Heuven Goedhart heeft waarschijnlijk de bemiddeling van Jkvr. van Hardenbroek ingeroepen, teneinde de brieven clandestien naar bezet Nederland te doen vervoeren. Freule van Hardenbroek staat te Eindhoven bekend als een communistisch contact, terwijl tevens — voorzoover mijn informaties reiken — Marjolein Heyermans als een communistisch contact moet worden beschouwd.

Gezien den inhoud der brieven, komt het mij begrijpelijk voor, dat zoowel mr. van Heuven Goedhart als mevrouw van Hardenbroek gepoogd hebben de brieven langs clandestienen weg naar bezet Nederland te doen vervoeren en dat zij daarbij getracht hebben de instantie, die voor het verkeer met bezet Nederland verantwoordelijk is, nl. Bureau Inlichtingen, te passeeren.

Niettemin is Mr. van Heuven Goedhart van deze omstandigheid volkomen op de hoogte, aangezien B.I. in Londen meerdere malen voor hem telegrammen en/of boodschappen naar bezet Nederland heeft verzonden.

Ik moet dan ook aannemen, dat zoowel Mr. van Heuven Goedhart als Jkvr. van Hardenbroek om bepaalde redenen getracht hebben de officieele Nederlandsche regeeringsinstanties te passeeren voor de verzending van hun brieven.

Dat Mr. van Heuven Goedhart en Jkvr. van Hardenbroek contact met elkaar hebben gehad, is zeker. Trouwens, bijlage III van Jkvr. van Hardenbroek is in vele opzichten een copie van bijlage I en het komt mij voor, dat Jkvr. van Hardenbroek zeer goed is geïnformeerd en gesouffleerd door Mr. van Heuven Goedhart.

Afgezien van deze omstandigheid en de politieke strekking der brieven, die m.i. op dit moment geen erg gunstigen indruk zouden geven in bezet gebied, voor zooverre zij Militair Gezag, R.V.D., Regeering, Ministers en meerdere aangelegenheden betreft, raken mij en B.I. de brieven in zooverre, dat door Mr. van Heuven Goedhart op onfaire wijze over B.I. wordt gesproken en dat dit Bureau, zonder dat het zich verdedigen kan, op een dergelijke wijze wordt verdacht gemaakt, dat ik als Hoofd van B.I. daartegen een ernstig woord van protest moet aantekenen.

Mijn grieven gaan voornamelijk tegen bijlage 2.

I. De heer van Heuven Goedhart zegt in den aanvang van dien brief, dat hij te rekenen had met een medium — en dat is B.I. — dat onbetrouwbaar, wjl mateloos anti-Parool is.

II. De heer van Heuven Goedhart beweert, dat hij nooit eenig nummer van Het Parool ontvangen heeft en hij neemt aan, dat B.I. hem alles onthouden heeft.

III. Verder beweert de Heer van Heuven Goedhart, dat B.I. te Londen „uitsluitend uit O.D.-mensen bestaat.”

IV. Tevens beweert de schrijver van den brief, „dat geen middel onbeproofd is gelaten hem te bekladden.”

V. Ook meent Mr. van Heuven Goedhart te moeten concluderen, dat „Hans” — dat is Mr. Warendorf — door B.I. beklad is en dat deze Hans door den Heer van Heuven Goedhart is gerehabiliteerd.

VI. Mr. van Heuven Goedhart erkent verder met „Tom in relatie te staan”, die „de situatie aardig wel doorzag”. Genoemde Tom vertoeft nu in Nederland en is volgens Mr. van Heuven Goedhart in contact met Hein Bakker, aan wien zijn brief gericht is.

VII. Uit het schrijven van Mr. van Heuven Goedhart blijkt verder, dat hij evenals uit bijlage I blijkt — brieven ontvangen heeft van Ridder Bosch van Rosenthal en Hein Bakker. De brief van Hein Bakker was zelfs „belangrijk”.

Nog vele andere punten zouden kunnen worden aangevoerd, doch ik meen mij tot het bovenstaande te kunnen bepalen.

Aangezien de heer van Heuven Goedhart meent achter den rug van B.I. om een campagne op touw te kunnen zetten tegen een Bureau dat onder Uwe Excellentie ressorteert, wend ik mij tot U met verzoek om naar aanleiding van de drie hierbij gevoegde bijlagen een onpartijdig onderzoek te willen doen instellen en speciaal den heer van Heuven Goedhart opheldering te doen verstrekken over de volgende punten:

I. Waarop baseert de heer van Heuven Goedhart zijn meening, dat B.I. „onbetrouwbaar is, wjl mateloos anti-Parool”?

II. Waarop baseert de heer van Heuven Goedhart zijn meening, dat B.I. hem alles onthouden heeft en hem geen enkel nummer van het Parool heeft toegezonden?

III. B.I. zou gaarne van den Heer van Heuven Goedhart bewijzen zien, dat het niets onbeproofd heeft gelaten hem te bekladden.

IV. B.I. zou eveneens ten opzichte van „Hans” i.c. Mr. Warendorf de bewijzen zien, dat deze door B.I. beklad is.

V. Mr. van Heuven Goedhart ware te vragen wie „Tom” is en welke contacten deze er op nahoudt voor den heer van Heuven Goedhart.

VI. Mr. van Heuven Goedhart ware te vragen hoe hij, buiten de officieele daarvoor aangewezen instantie, correspondentie met bezet Nederland onderhoudt.

Als toelichting op bovenstaande vragen kan Uwer Excellentie worden bericht, dat:

1°. B.I. steeds alle ontvangen nummers van Het Parool te Londen heeft doorgegeven aan alle daarvoor in aanmerking komende instanties, ook aan Mr. van Heuven Goedhart. Nooit of te nimmer is een exemplaar van het Parool achtergehouden.

B.I. kan deze aantijging dan ook in geen enkel opzicht aanvaarden.

2°. Aan Mr. van Heuven Goedhart is ook nimmer iets anders onthouden.

Alle bij B.I. binnengekomen telegrammen en brieven, zelfs die, welke een zakelijk karakter droegen en handelden over de toekomstige positie van Mr. van Heuven Goedhart als hoofdredacteur of directeur van Het Parool, zijn zonder uitzondering aan betrokkene doorgegeven, zooals het archief van B.I. kan getuigen.

3°. Afgezien van een zakelijk, op schrift gesteld, meningsverschil van Lt. Kolonel van Houten met den heer van Heuven Goedhart, waarbij ik mij aansluit, kan B.I. niets worden verweten. B.I. heeft den heer van Heuven Goedhart nooit „beklad”.

Nooit heeft B.I. de onfaire strijdwijze van den heer van Heuven Goedhart gevolgd om naar bezet Nederland een requisitoir te zenden over Mr. van Heuven Goedhart.

B.I. heeft steeds gestreden met open vizier tegen een ieder, indien dat noodig geoordeeld werd in 's lands belang.

En B.I. neemt ook nu nog gaarne den handschoen op tegen Mr. van Heuven Goedhart, indien deze meent een bureau te moeten bekladden, dat in 1943 moest worden opgebouwd van den grond af en dat dag en nacht gewerkt heeft ten behoeve van de Regeering.

Indien men grieven heeft tegen dat bureau of tegen bepaalde personen, aan dat Bureau verbonden, dan ziet dat bureau gaarne in open strijd die grieven tegemoet.

Echter niet op de wijze, welke Mr. van Heuven Goedhart thans meent te moeten toepassen.

Het is voor mij en mijn onderhebbende officieren eenvoudig onmogelijk om onder dergelijken laster te werken en vooral een oud-Minister van Justitie moet zich daarvan bewust zijn.

4°. „Hans” — i.c. Mr. Warendorf is door den Minister van Oorlog, op advies van den Chef Staf Militair Gezag, ontslagen bij Militair Gezag, toen bleek, dat betrokkene — ook al weer clandestien — een eigen inlichtingendienst via Portugal wilde organiseren, buiten B.I. om.

Indien de toenmalige Minister van Justitie meende den Heer Warendorf te moeten rehabiliteeren en hem tot Officier van Justitie te moeten benoemen, dan is dat een zaak, die den Heer van Heuven Goedhart aangaat. Doch het raakt kant noch wal B.I. thans te beschuldigen „Hans” te hebben „beklad”.

Ook op dit punt zou B.I. gaarne volledige genoegdoening van den Heer van Heuven Goedhart ontvangen.

Overigens is de Heer van Heuven Goedhart wel zoo verstandig in zijn brief aan Hein Bakker te verzwijgen, dat „Hans” door den Minister van Oorlog en den Generaal Kruls is ontslagen. Hij doet het voorkomen, alsof B.I. daaraan schuldig is.

Wellicht kan de Heer van Heuven Goedhart mededeelen, welke „de schandelijke campagne” is, die B.I. tegen Mr. Warendorf gevoerd heeft, die „sedert de situatie moeilijker werd voor Mr. van Heuven Goedhart, door hem in vertrouwen werd gehouden”.

In dit verband is het misschien niet ongewenscht den Heer Warendorf tevens te verzoeken mede te deelen, welke „campagne” door B.I. tegen hem is gevoerd.

5°. Mr. van Heuven Goedhart ware te verzoeken mede te deelen, hoe hij aan de wetenschap komt, dat B.I. te Londen uitsluitend uit O.D. menschen bestaat.

Voor zoover mij bekend is, zijn slechts Overste van Houten en ikzelf lid van den O.D. geweest. Eerstgenoemde heeft zelfs voor zijn vertrek uit Nederland als lid van den O.D. bedankt, omdat hij zich met de leiding van den O.D. niet vereenigen kon. En het meest objectieve van alles is, dat de Heer van Houten dadelijk na zijn aankomst in Engeland in een rapport een ongezouten critiek op den O.D. schreef.

6°. Voor zoover bij B.I. bekend is, is „Tom” niet door dat bureau uitgezonden naar Nederland. Het blijkt echter thans, dat uitgezonden agenten in nauw contact staan met den vorigen Minister van Justitie en via dezen contact onderhouden met bezet Nederland.

7°. Bezwaar moet worden gemaakt, dat de Heer van Heuven Goedhart tegen de regels van het K.B. persoonlijke correspondentie met bezet Nederland onderhoudt.

De voorganger van Uwe Excellentie heeft B.I. steeds gesteund om pogingen als deze onverwijd den kop in te drukken, vandaar het ontslag van Mr. Warendorf, en ik hoop van U denzelfden steun te mogen verwachten.

Indien de Heer van Heuven Goedhart als Minister van Justitie dus correspondentie met bezet Nederland heeft gevoerd, dan is hij bewust schuldig geweest aan overtreding van een K.B. op een moment, dat B.I. hem in alles terwille was.

Op deze wijze is geen homogeen werken mogelijk en ik meen te mogen verwachten, dat ook de Regeering deze meening zal huldigen.

Wat den overigen inhoud der brieven betreft, daarover zal B.I. zich geen oordeel aanmatigen. Het geheel is van een dergelijk gecompliceerden aard en het gezag van Regeering en Militair Gezag wordt m.i. op een dergelijke wijze aangetast, dat ik geen reden heb kunnen vinden de brieven door te zenden naar bezet gebied.

Gaarne wordt het aan Uwe Excellentie overgelaten terzake van de verdere behandeling dezer brieven een beslissing te nemen.

Het karakter der brieven noodzaakt mij echter voor B.I. en de leden van diens staf een volkomen rehabilitatie te vragen, welke rehabilitatie wij schriftelijk van den Heer van Heuven Goedhart verzoeken.

Daarbij ware er nog op te wijzen, dat de Heer van Heuven Goedhart ter uitvoering van zijn plannen de toevlucht nam tot een jongedame, die door B.I. in alle opzichten met de meeste welwillendheid is behandeld, voor wie B.I. micro's behandelde en ontwikkelde, voor wie B.I. transport verzorgde, voor wie B.I. zendingen voor de illegale pers naar bezet Nederland zond, die door B.I. bij verschillende Nederlandsche instanties werd geïntroduceerd en die gastvrijheid in de mess van B.I. genoot.

Dit ware den Heer van Heuven Goedhart wellicht nog mede te deelen.

Een doorslag van dit schrijven werd gezonden aan het Waarnemend Hoofd van B.I. te Londen.

*Het Hoofd van Bureau Inlichtingen,
(w.g.) Dr. J. M. SOMER,
Luitenant-Kolonel der Inf. K.N.I.L.*

BIJLAGE 173

Correspondentie betrekking hebbende op het ontslag van mr. dr. A. A. van Rhijn als Minister van Landbouw en Visserij

Mr. Dr. A. A. VAN RHIJN
 Secr.-Generaal van Sociale Zaken

29 April 1941.

Bureau: Zeestraat 73
 Tel. 116974 en 180040
 Woonhuis: Wassenaarseweg 69
 Telefoon 774325.

's-Gravenhage, 15 April 1948.

*Den Hoogedelgestrengen Heer Mr. L. A. Donker,
 Voorzitter van de Parlementaire Enquêtecommissie,
 Gebouw Tweede Kamer, Binnenhof 1a, 's-Gravenhage.*

Hoogedelgestrengte Heer,

Overeenkomstig de afspraak, bij mijn verhoor in de vergadering van gisterenmiddag gemaakt, doe ik U hierbij toekomen een copie van de brief aan H.M. de Koningin van 29 Apr. 1941, een copie van een schrijven van de Raad van Ministers van 29 April 1941 en een copie van een brief van mij aan de Voorzitter van de Raad van Ministers van 1 Mei 1941.

Uit deze stukken moge U blijken de wijze, waarop mijn ontslag als Minister van Landbouw en Visserij is tot stand gekomen.

Inmiddels verblijf ik,

Hoogachtend,

Uw dw.

(w.g.) A. A. VAN RHIJN.

MINISTERIE VAN JUSTITIE
 (Netherlands Ministry of Justice)

Stratton House,
 Stratton Street,
 London, W. 1.
 29 April 1941.

*Aan Zijne Excellentie
 Mr. Dr. A. A. van Rhijn.*

Met groote instemming heeft de Raad van Ministers in zijn laatstgehouden vergadering kennis genomen van Uw bereidwilligheid om gevolg te geven aan het verzoek van den Raad om de functie van Voorzitter van de Buitengewone Algemeene Rekenkamer te aanvaarden.

Unaniem betreurt de Raad Uw heengaan uit zijn midden, maar hij waardeert het motief, dat U tot heengaan bewoog en waarvan het volgen ook U persoonlijk een offer moet hebben gekost.

Destemeer verheugt het den Raad, dat U — wien de geheel uitzonderlijke omstandigheden den gewonen ministerieelen arbeid onmogelijk maakten — nu, als Voorzitter van de Buitengewone Algemeene Rekenkamer een functie zult uitoefenen, die even belangrijken als drukken arbeid met zich zal brengen.

Het spreekt vanzelf, dat voor het geval bij — of na terugkomst in Nederland door den dan verantwoordelijken bewindsman een beroep op U zou worden gedaan om in verband met Uw kennis van Landbouw en Visscherij U beschikbaar te willen stellen een ministerportefeuille te aanvaarden, het op U nemen thans van de functie van Voorzitter van de Buitengewone Algemeene Rekenkamer geen beletsel voor U zal mogen zijn zulk een uitnodiging dan in overweging te nemen.

Onze Ambtgenooten van Algemeene Zaken en van Financiën ad interim zullen de aangelegenheden nopens de nieuwe functie met U bespreken.

Mijnerzijds moge ik U uit ons aller naam oprecht danken voor Uw collegiale samenwerking in een zeer moeilijken tijd en U Gods besten zegen toewenschen op Uw nieuwen arbeid en Uw verdere toekomst, die spoedig weer gelukkig moge zijn met al de Uwen.

*De Voorzitter van den Raad van
 Ministers,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Voor afschrift conform:

(w.g.) A. A. Van Rhijn.

*Aan Hare Majesteit de Koningin der
 Nederlanden te Londen.*

Eerbiedig moge ik Uwe Majesteit mededeelen, dat het Kabinet een beroep op mij heeft gedaan om de functie van Voorzitter van de buitengewone Algemeene Rekenkamer op mij te nemen. In verband met de buitengewone tijdsomstandigheden heb ik gemeend dit beroep niet te mogen afwijzen. Ik moge Uwe Majesteit daarom wel eerbiedig verzoeken mij eervol ontslag te willen verleen en uit mijn functie van Minister van Landbouw en Visscherij.

*De Minister van Landbouw en
 Visscherij,*

(w.g.) A. A. VAN RHIJN.

Voor afschrift conform:

(w.g.) A. A. Van Rhijn.

Nr. 388

1 Mei 1941.

*Aan den Voorzitter van den Raad van
 Ministers te Londen.*

Gaarne wil ik U en Uwen Raad zeer hartelijk dankzeggen voor Uw vriendelijk schrijven van 29 April. Ik heb mij zeer verheugd over de vriendschappelijke gevoelens, die uit Uw schrijven spreken. Mijn ministerieele loopbaan was blijkbaar voorbestemd een eigenaardigen loop te hebben. Zij begon tusschentijds en niet bij het optreden van het Kabinet, zoodat ik later als een nieuweling in Uw kring binnenkwam. Zij bracht onevenredig aan de parlementaire positie van de Christ. Historische Unie een derde Christ. Historische in het Kabinet. Zij stelde mij, door het uitbreken van den oorlog, niet in de gelegenheid voor de Staten-Generaal te verschijnen. Ik verbleef, tengevolge van den oorlog, bijna de geheele periode van mijn ministerschap in het buitenland. Mijn aftreden vindt niet plaats, omdat het werk mij teveel is, gelijk men bij een minister zou verwachten, maar integendeel, omdat ik elders meer werk zou kunnen verrichten. Den Ministerszetel verwissel ik met dien van Voorzitter van de Buitengewone Algemeene Rekenkamer. Alweer een weinig gebruikelijke figuur.

Ondanks al deze buitengewone omstandigheden, die mijn ministerschap zoo anders maakten, dan ik bij den aanvang mocht verwachten, geef ik toch gaarne de oprechte verzekering, dat ik de vergaderingen van den Ministerraad en het contact met de collega's zeer zal missen.

Wat mij in de vergaderingen van den Ministerraad het meest heeft getroffen is dit, dat terwijl de leden in levensbeschouwing, inzicht en karakter zoo zeer verschillen, ook in deze zeldzame moeilijke tijdsomstandigheden steeds een warme toon van onderlinge waardeering en sympathie de debatten beheerschte. Het waarborgde het nemen van juiste beslissingen. Een en ander was voor mij een nieuw bewijs, dat meeningsverschillen geenszins een nationale eenheid in den weg staan. Ik spreek de hartelijke hoop uit, dat het bewijs daarvan spoedig ook in een bevrijd Nederland zal kunnen worden geleverd.

In mijn gedachten en gebed zal ik met U zijn in den moeilijken arbeid, dien U nog wacht, alvorens dit heugelijke oogenblik aanbreekt.

*De Voorzitter van de Buitengewone
 Algemeene Rekenkamer,*

(w.g.) A. A. VAN RHIJN.

Voor afschrift conform:

(w.g.) A. A. Van Rhijn.

BIJLAGE 174

Stukken verband houdende met de instelling van het Departement voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk

MINISTERIE VAN ALGEMENE ZAKEN

Kabinet van de Minister-President

Nr. 23525

's-Gravenhage, 20 Juli 1950.

Plein 1813 nr 4.

*De Hoogedelgestrenghe Heer Mr. L. A. Donker,
Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Charlotte de Bourbonlaan 28, te Rotterdam.*

Ik doe U Hoogedelgestrenghe hierbij toekomen:

1. afschrift van een schrijven van de Voorzitter van de Raad van Ministers, de Minister voor Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk, dd. 12 Juni 1942 Nr G.U. 5/42 aan de Ministers van Marine; Koloniën; Handel, Nijverheid en Scheepvaart; Landbouw en Visserij; Sociale Zaken; Justitie; Financiën; Waterstaat; Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen; Binnenlandse Zaken en Buitenlandse Zaken;

2. afschrift van het antwoord daarop van de Minister van Justitie dd. 18 Juni 1942 Nr 1596/G. 78.

*De Minister-President,
Minister van Algemene Zaken,*

voor deze:

(w.g.) onleesbaar.

Afschrift

MINISTERIE VOOR
ALGEMEENE OORLOGVOERING
VAN HET KONINKRIJK

Nr G.U. 5/42

Arlington House
Londen, 12 Juni 1942

Geheim

Zooals Uwer Excellentie bekend is, heeft Hare Majesteit bij Haar besluit van 21 Mei j.l. nr 3 een Ministerie voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk ingesteld, hetwelk belast is met de bevordering van een doelmatig oorlogsbeleid en van de samenwerking daarin en mij tot Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk benoemd.

Hare Majesteit verwacht, dat deze samenwerking tussen Hare te dien aanzien in aanmerking komende Ministers verzekerd wordt, opdat de oorlogvoering, die de vrijmaking, het behoud en de reconstructie van het geheele Koninkrijk tot doel heeft, zoo krachtig mogelijk kan worden gevoerd.

Het schijnt mij wenschelijk toe Uwe Excellentie een korte nadere omschrijving te geven van de wijze, waarop ik mij voorstel daaraan uitvoering te geven.

Het ligt in mijn bedoeling het oorlogsbeleid te voeren door alle aangelegenheden van algemeene oorlogvoering te coördineeren en telkens, wanneer deze vallen binnen het kader van meer dan een Departement, het initiatief daartoe te nemen.

Teneinde deze mij opgedragen taak te vergemakkelijken, ware ik Uwerzijds zoo volledig mogelijk op de hoogte te houden van alle desbetreffende zaken. Voorts is het onontbeerlijk, dat Uwe Excellentie, in den geest van het onderhavige Koninklijk Besluit, de gewenschte coördinatie zoekt en mij van Uwe plannen, dit beleid rakend, op de hoogte houdt.

Het door mij te organiseeren Departement, waarvan de Heer A. H. J. Lovink, Adviseur, Hoofd van den Dienst der Oost-Aziatische Zaken in Nederlandsch-Indië, tot waarnemend Secretaris-Generaal wordt benoemd, zal het voorbereidend orgaan zijn, hetwelk ik te mijner beschikking heb voor bovenbedoelde werkzaamheden en hetwelk ter beschikking staat van andere Departementen om de

noodige coördinatie tot stand te brengen dan wel te bevorderen, opdat interdepartementaal eenheid van gedachte en geest wordt bevorderd.

Aan dit Departement zal ik enkele deskundige Hoofd-Ambtenaren en Hoofd-Officieren verbinden, die dezen arbeid op het stuk van internationaal-politieke, economische, rechtelijke en strategische vraagstukken, de oorlogvoering van het Rijk der Nederlanden rakende, kunnen verrichten.

Ik moge van deze gelegenheid gebruik maken Uwer Excellentie mede te deelen, dat ik, conform de in den Ministerraad gemaakte afspraak, de politieke leiding van den Regeerings-Voorlichtingsdienst op mij heb genomen, aangezien deze taak direct verband houdt met de algemeene en dus ook psychologische oorlogvoering van het Koninkrijk.

*De Voorzitter van den Raad van
Ministers,*

*Minister voor Algemeene Oorlogvoering
van het Koninkrijk,*

(w.g.) P. S. GERBRANDY.

Afschrift

MINISTERIE VAN JUSTITIE

Nr 1596/G. 78

10, Arlington House,
Arlington Street,
Piccadilly,
Londen, S.W. I.
18 Juni 1942.

*Aan Zijne Excellentie den Minister voor
Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk.*

Hierbij heb ik de eer Uwer Excellentie te berichten, dat ik met veel belangstelling kennis nam van Uw schrijven van 12 Juni 1942 Nr G.U. 5/42 Geheim betreffende de wijze, waarop Zij zich voorstelt de taak van Haar nieuwe Ministerie uit te voeren.

Ik zal met de daarin uitgestippelde richtlijnen voor wat mijn Departement betreft zooveel doenlijk rekening houden, doch veroorloof mij daarbij, mede ter voorkoming van misverstand in het toekomstige, het volgende onder Uwe aandacht te brengen.

Daar ik er mij van bewust ben, dat een taakomschrijving van een overkoepelingsministerie als het Uwe buitengewoon moeilijk is, schijnt het mij wel gewenscht vooraf vast te stellen, dat het initiatief tot een coördinatie als bedoeld in de vierde alinea van Uwen brief niets anders kan wezen dan een vingerwijzing van het eene Departement om ten aanzien van eenig onderwerp overleg te plegen met en aansluiting te zoeken bij een ander Departement en bij samenspreking over bepaalde onderwerpen de noodige leiding te geven. Met andere woorden: de taak van het Departement voor Algemeene Oorlogvoering worde niet deze, dat op dat Departement algemeene op het terrein van onderscheiden Departementen liggende ontwerpen of planschema's worden opgesteld of maatregelen worden genomen of voorbereid, waarover dan die Departementen hun oordeel zouden moeten te kennen of uitvoering zouden hebben te geven en evenmin dat ontwerpen of plannen door een bestaand Departement, desnoodig in overleg met een ander betrokken Departement opgesteld, aan een soort contrôle of goedkeuring van Uw Departement worden onderworpen. Immers de opstelling van en de verantwoordelijkheid voor bepaalde ontwerpen, plannen en maatregelen berust bij het daarvoor aangewezen Departement en zijn Minister.

Ik ben overtuigd, dat bij Uwe Excellentie geene andere opvatting voorzit dan de bovengeschetste, doch het lijkt mij goed die opvatting hier vast te leggen, opdat bij de samenstelling van en taakverdeling binnen Uw ministerie met een en ander worde rekening gehouden. Eerlijk gezegd, bevat de mededeeling in Uwen brief, dat enkele deskundige hoofdambtenaren en hoofdofficieren aan Uw departement zullen worden verbonden om „deze(n) arbeid op het stuk van internationaal-politieke, economische, rechterlijke en strategische vraagstukken” te verrichten, niet een volkomen geruststelling.

Tenslotte had ik gaarne in Uw brief een mededeeling gezien omtrent de verhouding, waarin U Uw ministerie ziet ten aanzien van de Commissie-Terugkeer, doch mogelijk bestaat bij U het voornemen zulks alsnog te doen.

De Minister van Justitie,
(w.g.) VAN ANGEREN.

TEKST VAN RADIO ORANJE D.D. 28 MEI 1942

(Afkomstig van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie)

*Interview Minister Gerbrandy over het Departement voor
Algemeene Oorlogvoering*

Dezer dagen heeft de minister-president, prof. Gerbrandy, een speciaal onderhoud toegestaan aan een redacteur van het Algemeen Nederlandsch Persbureau te Londen betreffende den opzet van het nieuwe departement voor de algemeene oorlogvoering van het Koninkrijk, met welks leiding Hare Majesteit de Koningin hem heeft belast.

Prof. Gerbrandy wees er in dat onderhoud allereerst op, dat de nieuwe ontwikkeling een bevestiging was van den stelregel, dat de taak van een minister-president zich in oorlogstijd allereerst richt op het voeren van den oorlog. Dat is zijn voornaamste verantwoordelijkheid.

Deze stelregel was, aldus prof. Gerbrandy, reeds tot uitdrukking gekomen in het feit, dat hij belast werd met de portefeuille van Koloniën op het oogenblik, dat Ned. Indië in den strijd werd betrokken. Volgens denzelfden stelregel had hij de portefeuille van Justitie afgestaan, daar dit departement niet zoo direct bij de oorlogvoering was betrokken.

Prof. Gerbrandy wees er voorts op, dat het niet juist was zijn nieuwe positie als hoofd van het departement voor de algemeene oorlogvoering gelijk te stellen aan de positie van minister van Defensie, zooals Churchill die heeft. Maar, zeide hij, beide posities zijn wel in zoverre te vergelijken, dat zij alle twee een erkenning zijn van het feit, dat beslissingen inzake oorlogspolitiek uiteindelijk in handen moeten liggen van den eersten minister.

Hieruit volgt, dat de teugels van de departementen, die voornamelijk belast zijn met het voeren van den oorlog, samen moeten komen in het nieuwe departement van minister Gerbrandy. Aan de normale werkzaamheden of de ministerieele verantwoordelijkheden van zijn collega's wordt hierdoor echter niets veranderd. Het nieuwe departement zorgt slechts voor de samenwerking en de co-ördinatie tusschen de verschillende departementen, waarbij in geval van meningsverschil de beslissing in handen ligt van minister Gerbrandy.

In dit onderhoud met een redacteur van het ANP te Londen deelde minister Gerbrandy tenslotte mee, dat zijn nieuwe ambt wellicht een spoedig bezoek aan Amerika noodzakelijk zal maken, daar het van belang is nauw persoonlijk contact tot stand te brengen met de leidende staatslieden van onzen grooten Amerikaanschen bondgenoot, terwijl ondertusschen de oorlog van de zijde van ons Koninkrijk uit alle macht zal worden voortgezet tot de eind-overwinning is bereikt.

BIJLAGE 175

Rapport d.d. 17 Augustus 1942 van de heer B. Springer

(Ontvangen van de heer Ir. J. W. Albarda)

Zeer Geheim

RAPPORT VAN B. SPRINGER

(Uitgebracht te Londen, 17 Augustus 1942, aan:

H.M. de Koningin,

Den Voorzitter van den Raad van Ministers en de Leden van het Kabinet,

en

Den Vice-President van den Raad van State, tevens Voorzitter van den Buitengewonen Raad van Advies).

Dit rapport is om twee redenen onvolledig:

1°. Ben ik sedert October 1941 uit Nederland vertrokken en in Frankrijk buiten mijn wil opgehouden;

2°. Iemand met aanvullende en persoonlijke bijzonderheden is onderweg en mijn afspraak met hem luidt, om hem onderweg te treffen, hem verder te helpen en het materiaal in ontvangst te nemen. Ik hoop daartoe zeer spoedig in de gelegenheid te worden gesteld.

Den vorm, dien ik aan dit rapport zou moeten geven, vormde een punt van ernstige overweging. Tenslotte leek het mij het beste om den vorm te kiezen van een summiere uiteenzetting van de persoonlijke ervaringen en indrukken, alsmede van de mondeling aan mij toevertrouwde boodschappen.

Burgerwacht. Als Kapitein en Commandant der Technische Afdeling van de Burgerwacht van Amsterdam, waaraan ik sedert 1918 ben verbonden, kwam ik na zijn benoeming tot Majoor in 1939 in relatie met C..... Ook leerde ik toen den heer M. Sluysen kennen (thans te Londen) met wien C..... in de Burgerwacht samen werkte. Na de bezetting van ons land vatte ik het plan op om de Burgerwachtkorpsen in het land in het geheim wederom intact te brengen. Als oud-secretaris van de Vereeniging tot Behartiging van Belangen van Burgerwachtleden kende ik vele leidende personen bij de verschillende korpsen.

Tot grondslag dienden:

1°. de korpsen zijn plaatselijk geformeerd;

2°. kunnen bij eersten oproep spoedig in actie treden;

3°. het personeel blijft automatisch onderling in contact, kent zijn leiders en elkanders antecedenten, in het bijzonder betrouwbaarheid en geoefendheid;

4°. de Burgerwacht heeft in de oorlogsdagen een zekere populariteit verworven en geniet, dank zij de heterogene structuur, het vertrouwen van de bevolking.

Het lag in mijn bedoeling de korpsen in het geheim te hergroeperen en op een dusdanigen voet van paraatheid te brengen, dat, zoodra door de Regeering een beroep op de Burgerwacht zou worden gedaan, deze — na van instructies en van wapens te zijn voorzien — in den kortst mogelijken tijd, als eenheid of partieel, kon worden ingeschakeld. Deze plannen legde ik voor aan A....., die als mij de aangewezen figuur leek en die met de plannen instemde.

De grootst mogelijke geheimhouding moest hier betracht worden, de plannen mochten voorloopig aan slechts enkele ingewijden bekend worden. Getracht moest worden van de Regeering te Londen de noodige instructies te ontvangen. Deze werkwijze is de eenige mogelijke, slechts enkele ingewijden mogen op de hoogte zijn; de vertrouwenslieden van de Regeering en bevolking kunnen eerst „straks” naar voren treden. Gaat men zich hieraan te buiten, dan vallen de plannen spoedig in handen van den vijand, de kansen zijn verkeken

A = burg. den Tex (voorz. Burgerw.)

C = Hr. Vorrink

D = Hr. Warendorf

E = Hr. van Heerde

F = Hr. Versteegh

I = Hr. Wiardi Beckman

K = Hr. Joekes

X = Oud-G. G. de Jonghe

Y = generaal Röell

en moeten de personen, die straks de leiding kunnen geven, door onvoorzichtigheid van anderen thans hun werk met hun leven boeten.

Ik moge van deze gelegenheid gebruik maken, op grond van ervaringen elders, nadrukkelijk de aandacht hierop te vestigen.

Besprekingen samenwerking Burgerwacht — O.D. Omstreeks Augustus 1941 kwam E..... bij mij met het plan tot samenwerking van Burgerwacht in korpsverband of aansluiting van de burgerwachters individueel bij den O.D. Ik achtte het gewenscht, dat zijn chef F..... zich rechtstreeks met een concreet voorstel tot A..... zou wenden; A..... was op mijn verzoek hiertoe bereid. Inmiddels werd F..... door de Duitschers gevangen genomen (is sindsdien gefusilleerd), de bespreking vond derhalve niet plaats.

E..... meldde mij, dat hij voorloopig wegens gevaar tot arrestatie zich op den achtergrond moest houden. Aan de hand van deze en andere ervaringen met geheime organisaties en gehouden besprekingen met leidende figuren uit de Burgerwacht, was de slotconclusie:

1°. De Burgerwacht is een officieele instantie;

2°. Werd door het wettig gezag gemobiliseerd;

3°. De functionarissen zijn niet ontslagen;

4°. De officieren zijn niet van hun eed ontheven;

5°. Staat volgens de wet onder het militaire gezag;

6°. Staat derhalve als eenheid ter beschikking van Hare Majesteit en Hare Regeering;

7°. Doet verder niets zonder instructies van officieele zijde (Londen).

In verband hiermede besloot ik de noodige voorbereidingen te treffen, teneinde Londen te bereiken.

Contact met Werkcomité-Fractieleiders. Door D....., een persoonlijke vriend en medewerker, kwam ik omstreeks Augustus 1941 in aanraking met G.....; D..... en G..... deelden mij mede, dat C..... het initiatief had genomen, samen met de fractieleiders van alle politieke partijen, met uitzondering van de Communisten en N.S.B., een nationaal blok te vormen, een Godsvrede was gesloten en een werkcomité was gevormd, waaronder C....., I..... G..... en K.....; D..... trad hierbij als secretaris op. In verband met mijn werk, mijn reisplannen en bestaande samenwerking met D....., kwam een nauwer contact tot stand. De leiders, zooals C..... hielden zich schuil en waren over het land verspreid. Veiligheidshalve wordt volgens het kettingsysteem gewerkt, waardoor men slechts enkele personen kent en alleen met deze in aanraking komt (de vijand past „thirddegree” methoden toe, welke ook bij zijn handlangers onder de Nederlandsche politie veldwinnen). Hierdoor bleef aanvankelijk mijn contact beperkt tot enkele personen uit het Werkcomité. Toen ik tot het aanvaarden van mijn opdracht als conditie stelde, de boodschappen bij monde van een of meerdere fractieleiders te moeten vernemen, werd enkele uren, voordat ik het land verliet, hieraan gevolg gegeven. Samenkomsten van meer dan enkele personen waren te riskant en een persoonlijke ontmoeting met de leiders diende uitsluitend bij uiterste noodzaak te geschieden.

Rapport over de Nat. Unie. Door D..... werd mijn medewerking gevraagd bij het verzamelen van gegevens nopens de Nat. Unie. Ik wist, dat L....., met wien ik als directeur van het Reconstructiebedrijf in 1935 — door tussenkomst van den heer A. Groot-hoff, destijds Regeerings-Commissaris bij de Hoogovens — had samengewerkt, over waardevolle gegevens beschikte. Daar L..... zoojuist door de Duitschers was gearresteerd, was ons eerste werk de betreffende dossiers in veiligheid te stellen, hetgeen gelukte. Toen L..... na eenige weken in vrijheid werd gesteld, bracht ik een samenwerking tusschen L..... en D..... tot stand. Een rapport over de Nat. Unie kwam gereed en werd door bemiddeling van den Amerikaanschen Consul-Generaal te Amsterdam, mr. Lee, via Washington aan onze Regeering te Londen verzonden.

Parool. Het blad „Parool” wordt in het geheim uitgegeven en geredigeerd door de medewerkers van het Werkcomité. Het verschijnt gedrukt, heeft geenerlei politieke tendenz, is veelzijdig ingelicht en heeft groot succes, niettegenstaande alle pogingen van den vijand om dit te beletten. Een bewijs van de ervaren en goed georganiseerde geheime werkwijze.

Werkcomité-O.D. In Augustus 1941 werd mij door D..... verzocht, pogingen in het werk te willen stellen om langs voorzichtigten weg te komen tot een contact tusschen het Werkcomité en de O.D., welke volgens zeggen samengesmolten zou zijn met het L.O.F. en volgens E..... met Londen in verbinding zou staan. Ik voerde daarop een bespreking met E....., welke te dien opzichte tot geenerlei resultaten leidde.

Boodschappen voor Londen. Toen door mij, met medewerking van eenige vrienden op een der Departementen in Den Haag, de noodige maatregelen voor mijn reis waren getroffen en ik mij in principe bereid had verklaard als boodschapper voor Londen te fungeeren, kwam H..... uit Parijs naar Amsterdam. Overeengekomen werd, dat H..... zoodra ik Parijs had bereikt, mij aldaar met Fransche organisaties in verbinding zou stellen. Voorts zouden hij en M..... mijn volmacht naar Marseille doorgeven en mij daar introduceeren. Begin October vonden onder leiding van C....., 's avonds bij D..... en 's nachts te mijnen huize besprekingen plaats, waarbij aanwezig waren: C....., D....., G....., en ondergeteekende. Mij werd opgedragen de navolgende boodschappen, die uiteraard niet op schrift konden worden gesteld, en die ik naar mijn beste weten zoo goed mogelijk zal trachten weer te geven, rechtstreeks over te brengen aan Hare Majesteit, den Minister-President en persoonlijk aan de Ministers Albarda en van den Tempel.

a. De partijen. Zooals reeds in dit rapport vermeld werd, houden de fractieleiders zoo goed en zoo kwaad als mogelijk is onderling voeling en beschikken nog over alle ten dienste staande organen en vertakkingen.

Zij zijn de door de bevolking gekozen wettige leiders en beschouwen zich nog steeds de mannen, die het vertrouwen genieten van vrijwel het geheele Nederlandsche volk. De partijen zijn niet dood, integendeel, zij zijn in het geheim zeer actief en zetten in alle stilte onder groote gevaren hun werk voort voor de nationale zaak. Zij zijn de eenige overgebleven organen en beschikken over ervaren vertrouwenslieden.

Zooal in de eerste dagen van de bezetting niet overal in dezelfde mate het vertrek van de Koningin naar Engeland werd begrepen, toch heeft men al spoedig uit Haar redevoeringen gerealiseerd, dat juist Haar vertrek den besten waarborg bood voor het herstel van de volksvrijheden hetgeen, met name in de kringen van de S.D.A.P., veel oud-spinrag heeft opgeruimd.

Het verbroken contact en het tijdsverloop zijn oorzaak, dat de bevolking zich door haar Regeering verlaten voelt. De verwijdering wordt dagelijks grooter en getracht moet worden, langs dezen weg te komen tot het elimineeren van de kloof. Verbinding rechtstreeks of via geheime diensten, is mogelijk zoowel voor personen als voor berichten. Zij vragen om instructies, zij willen weten of zij wel of niet hun werk, waarvoor zij hun leven in de waagschaal leggen, moeten voortzetten.

Deze oorlog is in de allereerste plaats een oorlog van dictatuur tegen democratie. Het Nederlandsche volk brengt zware offers en zal den strijd tegen de dictatuur tot het uiterste voortzetten, totdat de verloren vrijheden zullen zijn teruggewonnen, met als zinnebeeld het Huis van Oranje.

Men is eenparig de meening toegedaan, dat na terugkeer van Vorstin en Regeering, ook op politiek gebied veel zal moeten veranderen doch dit is een zaak voor „straks”; allereerst moet deze moeilijke oorlog worden gewonnen, de normale gang van zaken terugkeeren en de bevolking van haar diepe ellende worden verlost.

b. Bevrijding. Algemeen is men van oordeel, dat ofschoon de omstandigheden, waaronder de bevrijding zal plaats vinden, nog niet zijn te overzien, zulks gepaard zal moeten gaan met een krachtige handhaving van het gezag. Bij een dergelijke actie is rust, medewerking van de bevolking en normale gang van zaken — in het bijzonder het functioneeren van de vitale bedrijven — van primair belang. Dit krachtige gezag moet het vertrouwen bezitten van de volksmassa, zoodat deze — bij een eventueele aantasting van dat

gezag — het met alle het volk ten dienste staande middelen zal kunnen ondersteunen.

Zekere ongerustheid bestaat er voor de mogelijke gebeurtenissen in de „vacuum-periode”, b.v. de mogelijkheid van grepen naar de macht van groepen. Daar ik uiteraard geen van de mij meegegeven boodschappen op schrift kon stellen, moet ik ten aanzien van de nu volgende aanhaling er op wijzen, dat ik uit het hoofd citeer. Mijne opdrachtgevers zeiden mij ongeveer het volgende, bij monde van C.....:

„Ons bereikten inlichtingen, dat een groep, die een dictatoriale „richting is toegedaan, pogingen in het werk zou stellen in den overgangstijd aan de macht te komen. Zij schijnen kans te hebben gezien „met den Engelschen geheimen inlichtingendienst in relatie te staan. „Hierdoor zou het gevaar kunnen ontstaan, dat de Regeering slechts „eenzijdig of onjuist zou kunnen worden ingelicht omtrent den „politieken toestand hier in het land. Ons is een dergelijke verbinding „nog niet gelukt (October 1941). De aanhang van deze groep is onbetekenend, doch zij beschikken over eenige personen met invloed, „w.o. namen als X....., Y....., en Z.....

„Ik verzoek U wel, zoodra U Londen bereikt, de Koningin en „de Regeering mede te deelen, dat — zoo onze indruk juist is — „wij ons verplicht voelen hiertegen ernstig te moeten waarschuwen. „Deze oorlog gaat tegen onze Democratie. Mocht men trachten, in „welken vorm ook, den uiteindelijke zegen van de bevrijding voor „een of ander experiment van aantasting onzer volksvrijheid te exploiteeren, zoo zal dit door de bevolking als verraad worden beschouwd. Een algemeene staking zal het onmiddellijke gevolg hiervan zijn. Laat men in Londen zich terdege ervan bewust zijn, hoe „hoe men hier in Nederland denkt.”

Het is daarom van het allergrootste belang hieromtrent de bevolking in alle opzichten gerust te stellen en straks de voorloopige gezagshandhaving te doen schragen door een comité bestaande uit mannen, die in ieder opzicht het vertrouwen genieten van alle lagen der bevolking, een zekere populariteit hebben en voor hunne taak berekend zijn.

c. Geheime organisaties. Zooals hier reeds eerder werd vermeld, trachtte men tevergeefs (October 1941) met den O.D. en opereerende geheime diensten voeling te krijgen. Een tweeledig doel stelde men zich voor oogen:

1e. via mogelijke bestaande verbindingen met de Regeering te Londen in contact te komen;

2e. aan deze groepen, die vooral uit jongeren bestaan, een zekeren steun in de goede richting te geven.

Men is van oordeel, dat deze organisaties ongetwijfeld belangrijke elementen van waarde bevatten, doch constateerde, dat de initiatiefnemers zonder vastgestelde basis werkten. Welk doel stellen zij zich voor oogen: politieel, militair, politiek of burgerlijk bestuur? Deze fundamenteele tegenstrijdigheid kan alleen door een duidelijke bepaling van de gewenschte richting en het werkelijk volgen van den daarheen leidenden weg opgelost worden. Zonder de initiatiefnemers te willen ontmoedigen, voelen zij zich verplicht een waarschuwend woord te doen hooren.

Bij het aanvaarden van mijne opdracht, stelde ik tevens in het vooruitzicht, tijdens mijn tocht door Frankrijk, Spanje en Portugal onderweg de noodige voorzieningen te treffen, waardoor anderen, die hiervoor in aanmerking mochten komen, desgewenscht mij konden volgen. Inderdaad is het mij gelukt illegaal Lissabon te bereiken en kon ik onderweg een en ander voorbereiden. De betreffende Nederlandsche instanties te Londen heb ik hieromtrent — benevens andere perspectieven welke hiermede in verband staan — uitvoerig ingelicht.

Ik moge nog van deze gelegenheid gebruik maken de wenschelijkheid naar voren te brengen, dat bij een eventueele landing Prins Bernhard zoo mogelijk de eerste militair zou zijn, die voet aan wal zou zetten.

Overeenkomstig den aanhef van dit rapport, hoop ik spoedig de onderweg zijnde aanvullende bijzonderheden in mijn bezit te krijgen, waardoor ik mijn rapport kan aanvullen.

Londen, 17 Augustus 1942.

BIJLAGE 176

Telegrammen, door Vertrouwensmannen van de Regering ontvangen en aan de Regering verzonden

ONTVANGEN TELEGRAMMEN

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

19 Sept. Voor Vm. Uw 1 van 11 Sept. Dezerzijds geen bezwaar tegen toetreding Prins, aangezien meening Uwerzijds unaniem.

Twee van 27 Sept. '44. Kunt U Quarles van Ufford commissaris der Koningin zeeland die zich in Bergen op Zoom moet bevinden via Uw binnenlandsche net via Breda het volgende mededeelen van minister binnenlandsche zaken Quote. Uw proclamatie niet publiceren. Decasembroot belast met waarneming zeeland. Zoodra U op bevrijd gebied zijt verzoek zich terstond begeven naar hoofd militair gezag Unquote.

28 Sept. Zullen zooveel mogelijk rekening houden met Uw verzoek (bedoeld is een verzoek van 19 Sept. van eenzelfde strekking als het latere van vm over Kiek. () is ingelascht.) Wijzen er echter op dat pers en radioberichtgeving uit bevrijd Nederlandsch gebied in handen van groot aantal oorlogscorrespondenten die voor ons oncontroleerbaar en dat bevolking inclusief verzetsbeweging in haar vreugde over bevrijding dikwijls loslippig over geslaagde acties vernieling sabotage en actie van ondergrondse groepen.

Een van 29 Sept. Van Minister Burger voor Wega en Vertrouwensmannen: Uw no. 1 van 21 Sept. Veronderstelling over oud-Philipsman juist. Strekking slotzin niet duidelijk, gaarne toelichting. Ik heb O.D. verboden voor vacuum burgemeesters aan te wijzen. Zie voor periode bevrijding tot aankomst militair gezag instructie per Radio Oranje van 6 Sept. 1944.

Twee van 29 Sept. Uw no. 2 van 21 Sept. Van Minister Burger voor Wega: Arbeiderspers voorloopige ontheffing verschijningsverbod onder hoofdredacteur. Bij diens ontstentenis onder verantwoordelijkheid voorzitter... en secretaris... Verzoeken deze laatste samenwerking met een nader door mij te noemen derde. Beslissing of deze bladen als tijdig opgeheven moeten worden beschouwd volgt later.

Begin Oct. Uw twee van ? en Uw ongenummerde tgms van twee zeven. Minister van Boeyen bericht ons: de regering heeft regeling getroffen voor verzorging omroep gedurende eersten tijd na bevrijding. Opdracht is gegeven, tot verzekeren noodige medewerking. Zaak uitoefening prof Oranje en ongewenscht en overbodig.

Een van 10 Oct. Uw vijf van 30 Sept. Antwoord van minister binnenlandsche zaken: Ter voorkoming van misverstanden heeft regering uiteenzetting van enkele belangrijke maatregelen doen herhalen. Van vele zijden wordt telkens op mededeeling van genomen maatregelen aangedrongen. Ofschoon uiteraard zooveel mogelijk overleg met bezet Nederland wordt begeerd en regering wijl na terugkeer demissionair, zich van maatregelen met ingrijpende strekking in beginsel onthoudt, acht zij het haar onafwijzbare plicht jegens het volk al die maatregelen te nemen die eenerzijds berechting en zuivering, anderzijds op gang brengen heropbouw en liquidatie bezettingsmaatregelen bevorderen en van die maatregelen te doen blijken. zie twee.

Twee van 10 Oct. vervolg van een van 10 Oct. Het Koninklijk Besluit Bestuursvoorziening bevat voor de provincie nominatim aangewezen commissaris en plaatsvervanger. Betrouwbare gedeputeerden keeren terug. Als commissaris Groningen zal E. respectievelijk H. optreden, als commissaris Overijssel V. respectievelijk T. Verzoeken hen in te lichten als ook Homan en van Voorst dat zij voorloopig niet terugkeeren zie drie.

Drie van 10 Oct. vervolg van twee van 10 Oct. Gemeentelijke bestuursregeling doet betrouwbare burgemeesters en toenmalige plaatsvervangers automatisch terugkeeren. Ook betrouwbare wethouders keeren terug. Tot afwijking automatisch zijn minister binnenlandsche zaken, commissarissen en militair gezag bevoegd. Voor uitzonderingsgevallen zooveel mogelijk noodvoorzieningen getroffen, doch suggesties inclusief voor Amsterdam steeds welkom.

...van 10 Oct. Minister van Justitie deelt het volgende mede: Hoofdcommissariaat van Politie te Amsterdam wordt tijdelijk opgedragen aan commissaris Schreuder. Versteeg blijft buiten functie. Broekhof wordt elders ingeschakeld. O.D. moet zich evenals van Laar loyaal volstrekt ter beschikking van Schreuder stellen. Uiteraard staat zoowel politiecorps als O.D. onder bevelen militairen commissaris, zie vervolg.

...van 10 Oct. Vervolg van...van 10 Oct. derhalve geen zelfstan-

dige rol noch arrestatiebevoegdheden. Van Thiel wordt onmiddellijk hersteld als Procureur-Generaal en fungeerend directeur van politie. Voor burgemeesterschap komt noch de Vlucht noch Kropman in aanmerking, te dezer volgt weldra andere mededeeling van minister Binnenlandsche Zaken. Verzoeken bevestiging dat van Laar en Boswijk zich loyaal stellen onder Schreuder.

Een van 16 Oct. Bericht voor Contact Commissie en Vertrouwensmannen: Herman, herhaal Herman veilig door de linies in Brussel aangekomen. Wordt heden hier verwacht.

Twee van 17 Oct. Voor de Groote Advies Commissie Illegaliteit. Van den Minister President. Het is de bedoeling van de Koningin een getrouw beeld te krijgen van ons volk, zooals het nu denkt en zooals het tegenover de groote vraagstukken van onzen tijd staat. Het ligt in het voornemen der Koningin na Haren terugkeer ook het advies in te winnen van de Groote Commissie uit de Illegaliteit, waaromtrent in het bericht van begin Juli reeds is gezegd dat zij als Raad van Advies de Regeering zal voorlichten. Verdere plannen zullen zaak zijn van het zoodra mogelijk te vormen kabinet. Het komen per vliegtuig wordt veiligheidshalve voorloopig ontraden. Kort uitstel van overkomst daarom noodzakelijk geacht. De Koningin en Ministers zijn diep begaan met grooten nood, er wordt het uiterste gedaan om leniging te verkrijgen.

Een van 18 Oct. Voor vm vm. In overleg met minister president vraagt minister buitenlandsche zaken of vertrouwensmannen verklaring van regering aan bondgenooten opportuun achten, waarin, getel op vernieling van grondslagen onzer economische bestaansmogelijkheden, recht voor Nederlandsche volk wordt voorbehouden om later, indien het zulks mocht wenschen, gedeeltelijke vergoeding van in anderen vorm onvergoedbare schade te verlangen. Hetzij in vorm van afstand van aangrenzend Duitsch gebied, hetzij voor altijd, hetzij tijdelijk en al of niet met uitdrijving van tegenwoordige bevolking, doch zonder ons wat hoofzaak of onderdeelen betreft thans reeds vast te leggen. Verzoeken spoedigst antwoord.

Twee van 18 Oct. Laat U niet, herhaal niet, uitlokken tot eenig gewapend verzet zonder vooraf daartoe van ons uitdrukkelijk opdracht te hebben ontvangen. Tracht, waar noodig, de burgerlijke bevolking te verhinderen, tot dergelijke handelingen over te gaan ten einde weerwraak te vermijden.

Een van 23 Oct. Aan vertrouwensmannen van Herman persoonlijk. Heb hier begrip gevonden voor moeilijke positie vertrouwensmannen. Oorspronkelijk heeft men taak vm beperkter gezien dan U, hoofdzakelijk omdat vacuum zeer kort gedacht wordt, aangezien militair gezag dat met geallieerde strijdkrachten meekomt dadelijk met volledige volmachten namens de regering optreedt. Inmiddels bestaat juiste waardeering voor voorbereidend werk van vm. Daarom geloof ik dat meeste bemoeiingen door vm met name die van secretarissen-generaal en gemachtigden zullen worden overgenomen.

Twee van 23 Oct. Vervolg van een. Over verschillende regelingen op economisch en financieel gebied evenals inzake pers, zal nader contact met U worden opgenomen. Ben getroffen door onbaatzuchtigheid minister-president, die er bepaald niet op rekent deel te zullen uitmaken van nieuwe regering. Men heeft hier eenigszins romantische en overdreven voorstellingen omtrent Grooten Raad der Illegaliteit. Ik tracht zuiverder begrip voor werkelijke verhoudingen ingang te doen vinden.

Een van 26 Oct. In antwoord op bericht op 9 Oct. doorgegeven door P... en onder verwijzing Uw wega twee van 30 Sept. Uw voorstellen omtrent organisatie omroep gedurende overgangstijd hebben regering nooit tevoren bereikt en zijn nu voor het eerst ontvangen. Daardoor schijnt verwarring ook met betrekking tot het aanwijzen van een gemachtigde te zijn ontstaan. Gedurende den allereersten tijd met name tijdens militaire operaties moest omroep door militair gezag verzorgd worden, dat dezerzijds niettemin uitdrukkelijk opdracht heeft gekregen, zoo mogelijk met representatieve deskundigen en personen te rade te gaan.

Twee van 26 Oct. vervolg van een. Zienswijze dat in geen enkel opzicht precedenten voor toekomst mogen worden geschapen wordt geheel gedeeld. Regeering kan en zal stellig van belangrijken arbeid, die in Nederland reeds is verricht, gebruik maken en is voornemens geen enkelen verderen maatregel te nemen zoolang niet in en met Nederland overleg kan worden gepleegd.

Twee van 28 Oct. Van regeering aan v.m. Spreken waardeering uit voor door Vm verricht werk, waarvan adviseerende strekking na toelichting afgezant veel is verduidelijkt. Samenwerking Contact Commissie Illegaliteit acht regeering vruchtbaar. Tijdelijke voorzieningen secretarissen-generaal allen accoord. Ter informatie diene dat Tempel voor daarna Aat van Rhijn overweegt. Gaarne suggestie directeur-generaal arbeidsbemiddeling waarbij mede gedacht aan Joris van Zaandam doch deze wellicht in Binnenlandsch bestuur moeilijk beschikbaar. De voor Amsterdam voorgestelde vervanger van Willem van de Standaard accoord. Commissarissen Groningen, Drente, Utrecht, Zuid-Holland accoord. zie drie.

Drie van 28 Oct. vervolg op twee. Wachten voor Gelderland gaarne resultaat onderzoek en stelden Verschuer als eventueel vervanger doch bereid Uw candidaat over te nemen indien daarvoor gegronde redenen. Indien vaststaat Overijssel door vroegere bezetting goed gediend dan accoord. Volgens Friesche illegale werkers vroegere functionaris Friesland voorshands te handhaven doch kabinetchef uitschakeling waaromtrent gaarne advies. Voor Noord-Holland uitschakeling gedeputeerden niet overtuigend; gaarne nadere overweging. Herinner intusschen aan vrijwel dadelijk optreden militair gezag na bevrijding waaruit volgt dat eventuele vacuumperiodes slechts etmalen. zie vier.

Vier van 28 Oct. Vervolg van drie. Voorts onvermijdelijk dat regelingen waartoe regeering verplicht wel eens Uw incidenteel getroffen voorzieningen doorkruisen. Duidelijke onderschikking O.D. gelijk met andere groepen onder Vm stemt tot voldoende doch inzicht juiste positie O.D. blijkbaar niet voldoende tot lagere O.D. instanties doorgedrongen en ook O.D. leiding die zich in nota 9 Aug. op Vm beroept toen nog onvoldoende besef van eigen plaats. Zullen dezerzijds aanmoedigen dat O.D. leiding instructies naar beneden doorgeeft en waardeeren overeenkomstige stappen uwerzijds. zie vijf.

Vijf van 28 Oct. Perszuivering eischt korstondige overheidsbemoeiing dus in beginsel geen drie periodes maar stoppen en slechts na zuivering herverschijnen in volle vrijheid terwijl intusschen persen door geoorloofden te benutten zoo noodig na vordering. Mogelijkheid tot voorloopige verschijningsvergunning door minister binnenlandsche zaken in afwachting beslissing perscommissie echter aanwezig — zie bericht over Arbeiderspers — als wanneer in feite drie periodes ontstaan. Voor zoodanige beslissingen bij voorraad kan voorarbeid Uwer perscommissie van groot nut blijken. Uw perscommissielid uit Driebergen. stop.

Verdient Levenbach of Hoetink voorkeur als voorzitter? Verdere vijf namen van leden volgen later. Zullen trachten langs anderen weg uitvoeriger inzake hier ontworpen terugkeer regelingen te informeren.

Een van 29 Oct. Voor Wega aan VM van minister president. Delta-commandant stelt op instigatie groote autoherstelplaatsen algemeene staking autobedrijven voor toevoegende: hiertegen volgens bureau voedselvoorziening oorlogstijd geen bezwaar. Gaarne Uw advies mede gelet op verloop en represailles spoorwegstaking en op vraag of maatregel voldoende militair nadeel voor vijand beteekent. Opmerk van zijde geallieerde opperbevelhebber hiertoe geen wensch ontvangen.

Twee van 29 Oct. Van Minister-president aan v.m. Is naar Uw oordeel mede gelet op uitnemende houding spoorwegarbeiders, wenschelijk en zoo ja hoe is naar uw oordeel mogelijk vakverenigingen te vertegenwoordigen in Groote Advies Commissie Illegaliteit welke waarschijnlijk belangrijke rol zal hebben te vervullen bij samenstelling tijdelijke Staten-Generaal.

Twee van 1 Nov. Voor v.m. Beslissingen Amsterdam welke voor periode van langeren duur dan vacuum bestemd, genomen na rijp beraad en voorlichting. Versteegh onvoldoende flink bovendien te oud. Broekhof noodig voor rijksfunctie in den Haag. Schreuder blijkens gegevens zeer goed aangeschreven. Verzoek U ernstig overwegen aanpassing van hier getroffen maatregelen. Eventueel door U zoo noodig te regelen dat Versteegh terugkeert doch na enkele dagen aan Schreuder overdraagt. zie vervolg.

Drie van 1 Nov. vervolg van twee. Hoogst wenschelijk dat alle betrokkenen derhalve van Thiel, Boswijk van Laar, Schreuder en indien naar Uw oordeel noodig tijdelijk Versteegh loyaal samenwerken. Hoop te vernemen dat zulks is verzekerd. Van Heuven Goedhart — Voorzoover mogelijk zal telegramwisseling via U geleid worden. Herman.

Een van 4 Nov. Voor v.m. Ga accoord met Uw suggesties voor Procureur-Generaal Amsterdam en Leeuwarden welke laatste mijnerzijds voorshands slechts voor tijdelijke benoeming wordt voorgedragen; ook den Bosch accoord. Tegen Uw suggestie Haag overwegend

bezwaar wijl Uw candidaat waarnemend Proc. Gen. vredesgerechthof was. Voor den Haag wordt dezerzijds voorgedragen N. J. G. Sikkel thans substituut officier Haarlem Uw suggestie Arnhem eveneens onaanvaardbaar wijl Uw candidaat als lid Hoogen Raad mijnerzijds bevel staking functie ontving. Voor Arnhem wordt voorgedragen Massink thans advocaat-generaal Bosch. Nu den Bosch vrij is wordt aanwijzing en vervanging Massink mijnerzijds van hier geregeld. Van Heuven Goedhart.

Drie van 15 Nov. Uw een van 13. Dezerzijds zijn alle noodige maatregelen genomen om betrokkene uit te wisselen.

Twee van 18 Nov. Van van den Broek. Uw een en twee van 1 Nov. Uw inlichtingen over financieele maatregelen in bevrijd gebied zijn onjuist. Zoo weinig mogelijk papier wordt in omloop gebracht. Er was onvoldoende Nederlandsch papier aanwezig voor voorziening geallieerde troepen.

Een van 21 Nov. Voor Wega: Zending Veronica—Buizerd ontvangen. Van Minister Burger aan Vm in aansluiting op ons twee van 29 Sept.: Verzoek mededeeling aan en accoordverklaring van voorzitter en secretaris genoemd in mijn vorig telegram dat als derde in dat telegram bedoeld is de secretaris van commissie van vijf voor Buracprop 1933, die onmiddellijk te hunner beschikking zal zijn voorzien van gegevens en inlichtingen ook over andere onderwerpen van urgent belang voor algemeen raad.

Twee van 25 Nov. Aan Vm. Uw een van 3. Aankomst ministers enerzijds en aankomst militair gezag anderzijds vormt geen tegenstelling daar militair gezag apparaat van de regeering en van regeering instructies ontvangt aankomst militair gezag beteekent dus einde eventueel vacuum. Regeling inzake Uw proclamatie blijft ongerept gehandhaafd. Indien militair gezag ter plaatse zou staan voor aanwijzingen van vertrouwensmannen dan zullen die kunnen worden overgenomen en gecontinueerd ook in afwijking regeeringsinstructies zulks in afwachting eventuele latere regeeringsbeslissing. zie drie.

Drie van 25 Nov. vervolg van twee. Verzoeken derhalve bij persoonskeuze norm niet te beperken tot geschiktheid voor vacuumperiode maar vooral ook letten op geschiktheid in verband met de zwaardere eischen die het nieuwe tijdperk stelt. Ancienniteitsoverwegingen als voor Gelderland weinig overtuigend. Herman hierover geraadpleegd en accoord.

Vier van 25 Nov. Regeering wijst Menten aan als regeeringsgemachtigde voor organisatie als bedoeld in Uw telegram twee van 17.

Een van 5 Jan. '45. Voor Wega. Van Minister Binnenl. Zaken aan vmvm. Begrijp uit Uw Noord-Holland tgm dat Witteman, hoewel zelf door regeering aangewezen, ook Davos wenscht. In dat geval accoord doch gaarne daaromtrent zekerheid. Vertraagd door verbreking verbinding.

Twee van 5 Jan. Uw een van 28 Nov. Londens VNVN verschijnt Londen maar exemplaren worden op verzoek gedistribueerd in bevrijd gebied om tegemoet te komen aldaar gevoelde behoefte aan voorlichting, documentatie en bevordering geestelijk contact Regeeringsmilieu en bevrijd gebied. Londens VN niet van plan als orgaan voor lezers in Nederland. zie vervolg.

Drie van 5 Jan. Wel overweegt directie om na bevrijding als weekblad voor Nederlanders in vreemde te verschijnen doch waarschijnlijk onder anderen naam.

Minister President vestigt aandacht dat taak beperkt moet blijven tot voorbereiding werkzaamheden tot uitvoering K.B. hulpverlening aan oorlogsslachtoffers.

Een van 9 Jan. Van Herman voor Vmvm. Antwoord regeering op bedoelde dringende tgms slechts door technische moeilijkheden vertraagd door onderbreking bestaande verbinding. Inmiddels eenige berichten verzonden. Verzoeken bericht als antwoord op bepaalde te noemen punten uitblijft.

Een van 15 Jan. Voor vmvm van minister van justitie. Inzake politie Amsterdam bij herhaling medegedeeld dat Versteegh niet terugkeert doch Schreuder waarneming hoofdcommissariaat wordt belast. Verzoeken Uw medewerking tot doorzetting deze beslissing.

Twee van 15 Jan. Voor v.m. Uw drie van 27. Voor eerste kwartaal verhoogt regeering beschikbaarstelling van oorspronkelijke vijf en half miljoen tot elf miljoen per maand. Verzoek genoemd bedrag van 17 miljoen nader toelichten.

20 Jan. Voor Vm van regeering. Aanvulling van ons twee-vijf van 28 Oct. Bedoeling is dienst wederopbouw voorloopig in huidige vorm voortzetten in dien zin, dat besluiten van dienst wederopbouw onderworpen aan veto of wijziging van militair gezag onder regeering als geheel. Dit geregeld in verordening 50 van MG van 12 Dec. Defini-

tieve plaats in departementale onderling te bepalen na optreden nieuw Kabinet in Nederland. Verzoeken dit aan dienst mede te deelen.

Eerste deel van een van 27 Jan. van Richard aan Vmvm. Zeer betrouwbaar. Ben vanaf twintig Januari bezig met voorloopige besprekingen in vele geleerden. In eerste instantie gebleken dat wederkerig volkomen verkeerde voorstellingen omtrent werkzaamheden en bevoegdheden van den ander. Richt mij in eerste plaats op nauwe samenwerking M.G. en VM waarvan groote verwachtingen.

Tweede deel van een van 27 Jan. Trof in het algemeen weinig vertrouwen aan in VM wier taak vaag en onbelangrijk geacht. Door uiteenzettingen grondigen omslag. Heb Maandag definitieve bespreking met chef staf M.G. te Brussel en vertrek Februari een naar Londen. Meen ernstig geschil tusschen enkele ministers enerzijds en M.G. en bevolking anderzijds te bespeuren. zie vervolg.

Twee van 27 Jan. vervolg van een. Punt misnoegen jegens minister justitie en B.Z. door oorzaken van ingrijpenden aard, die alleen geschikt voor mondelinge mededeelingen, wegens onbegrijpelijke benoemingen en handhavingen personen. Samenwerking M.G. oude illegaliteit en N.B.S. hartelijk en vruchtbaar. zie twee b.

Twee b. van 27 Jan. Verwijten opzichte M.G. eerder wegens te slap dan te fel optreden. Adviseer Uw voorbereidingen krachtig voort te zetten in verband met zeker te verwachten taak tot voorlichting M.G. In langdurige besprekingen met P.B. positie C.N.B.S. tot wederzijdsche volle tevredenheid vastgesteld. zie vervolg.

Drie van 27 Jan. vervolg twee. Ben verheugd bij P.B. juist begrip te vinden voor gevaar particuliere informateurs. Voorstellen ter elimineering van dit gevaar door P.B. aangenomen. Voedselpositie Brabant dagelijks beter doch groote brandstoffschaarste. Verzoeken aan dit tgm. niet te refereeren in eventueel antwoord Uwerzijds. Dring aan op strikte geheimhouding inhoud ook bij decodeerster. zie vervolg.

Vier van 27 Jan. Had bespreking met Rotterdammer die door M.G. belast met leiding radio Herrijzend Nederland en die volkomen op de hoogte aangelegenheid Vader der Prinsen waarover hier in Londen misverstand tengevolge van particuliere informatie. zie vervolg.

Vier b. vervolg op vier van 27 Jan. Londen verwonderd dat Vader der Prinsen samenwerking had gezocht met Dubois Enserinck hetgeen door mij beslist ontkend en recht gezet. Met Rotterdammer in principe volledige overeenstemming bereikt in dien zin dat voorbereiding Vader der Prinsen dankbaar aanvaard zal worden door M.G. in afwachting latere beslissing Regeering omtrent definitieve leiding omroep, zie vervolg.

Vijf vervolg op vier van 27 Jan. K.B. omroep gereed doch helaas overijld en niet gelukkig geredigeerd. Zal in Londen op wijziging aandringen. Bij bevolking algemeene radio-omroep zonder inmenging oude omroepverenigingen gunstig ontvangen. Rotterdammer ontkent niet mogelijkheid dat oude omroepverenigingen zich na verloop van tijd weer zullen doen gelden.

Drie van 8 Febr. voor DC. Uw een van 17 van Wega. Desbetr. KB zal via zusterorganisatie worden toegezonden.

Vier van 8 Febr. Voor VM. Uw een van 25 van Wega. Richard zal deze zaken behartigen en U spoedig op de hoogte stellen van eindbeslissingen op diverse vragen.

Peggy van 10 Februari. In verband voedselpositie en verpakkingsmiddelen schijnt voedselvoorziening na bevrijding door middel van persoonspakketten als voor krijgsgevangenen aangewezen. Met instanties hier dit plan met gunstige reactie besproken. Antwoord gewenscht.

Vier van 13 Febr. voor VM van Richard. Uw een van 25. Commissaris Koningin Friesland en Gelderland, gemachtigde radio, Directeur-Generaal Arbeidsbemiddeling volledig accoord met Uw voorstellen. Omtrent Proc.-Gen.-Haag bereid van S afzien. Gerbrandy ziet Uw voorstellen hieromtrent tegemoet. Idem voor taak nationalen hulpdienst onder M. Toegezegd crediet voor NSF thans totaal tachtig miljoen. In geval van urgentie hebben VM machtiging van Minister President zelfstandig uit naam regeering credieten verleen. zie vervolg.

Vijf van 13 Febr. vervolg van vier. Omtrent arbeidspers. Voigt spoedig tgms. Van Rhijn als secretaris-generaal Sociale Zaken wel bestemd doch niet benoemd. Men hoopt hier dat Dreyfus Minister Sociale Zaken in definitieve kabinet zal worden. Verhouding M.G. zeer bevredigend. In overeenstemming met Gerbrandy direct contact met M.G. gelegd. Heb copie van alle staatsbladen in mijn bezit. Londen wacht met belangstelling Uw persbesluit. zie vervolg.

Zes van 14 Febr. vervolg van vijf van 13 Febr. Voedselpositie hier volkomen duidelijk. Krachtige stappen bij geallieerden ter leening en voorbereiding directe voorziening bij bevrijding. Betr. Hoofdcommissaris Amsterdam volgt nader bericht. Met burgemeester Amsterdam B zeer ingenomen. Voor deze functie komt G in geen geval in aanmerking. Wilt U burgemeester Haag en Rotterdam nogmaals nauwkeurig bezien. Thans volledig vertrouwen in VM.

Een van 20 Febr. Aan VM en CC. Minister-President verzoekt spoedigst inlichtingen omtrent reputatie in Nederland alsmede kaliber en bekwaamheid van Leeuw, die als vertegenwoordiger spoorwegstakers hierheen kwam.

14 Maart. Your 1 of 27 Jan. Please reply to VM: Regeering accoord aanwijzing Pater als RK Vm. Last part. 1 van 17 Febr. Alles zal gedaan worden om versturing levensmiddelenpakketten mogelijk te maken, doch uiteraard zal dit vooral in aanvang op transportmoeilijkheden stuiten.

21 Maart. VM van Regeering. Regeering verhoogt voorloopig crediet met 50 miljoen. Mocht na eenigen tijd meer noodig blijken dan kan tot tachtig miljoen gegaan worden, doch regeering wenscht daaromtrent tevoren nog eens mededeeling ontvangen. Regeering rekent erop dat door U naar omstandigheden toezicht op financieel beheer zal gehouden worden.

22 Maart. Aan VM van Gerbrandy. Bij reconstructie kabinet konden Albarda en Tempel onder huidige benarde omstandigheden niet worden gehandhaafd wegens hun fysieke toestand. Daar ik wenschelijk achtte socialisten in kabinet vertegenwoordigd heb ik Oldenbroek gevraagd, doch deze moest bedanken wegens vele gewichtige andere verplichtingen. Thans is mij aangeraden Donker vragen. Ik aarzel. Afgezien van vraag of deze bereid zou zijn, zou ik gaarne vrijblijvend Uw oordeel vernemen, of Donker door U voldoende representatief wordt geacht.

Ongenummerd (was van 12 —4). Aan V.M. Regeering bereikt mededeeling dat organisatie zou worden gehandhaafd, welke in strijd met K.B. 27 Sept. 1944 E 123 verordening mil. gezag. Dit is ontoelaatbaar en ongewenscht ook al omdat organisatie Zuiden conform K.B. werkt. Strikte wensch der Regeering alsnog instellen op wettelijke basis van art. 1 van genoemd K.B., waarvan tekst aan belanghebbenden door te geven. Hoe andere regeling in het leven geroepen volkomen raadsel aangezien in deze geen verschil van inzicht in boezem der Regeering. Mr. Eindhoven kent opvatting ook wat uitvoering betreft precies. Verzoeken ontvangst van dit bericht te bevestigen. Tijdstip bedoeld in art. 2 Politiebesluit E 123 komt voorshands nog niet aan orde voor vaststelling einde.

12 April. Van Regeering voor V.M. Accoord indien crediet 50 hoogstens 80 miljoen, ter beschikking gesteld met telegram 25 op 20 Maart, geheel of gedeeltelijk wordt verkregen door verkoop of beleening van U bekende schatkistpromessen, waaromtrent (naam niet goed door gekomen; er staat Doederr)..... een boodschap bracht. Hierover zullen gaan rpt geen R.O. boodschappen komen. Gelddropping niet uitvoerbaar. Verzoeken Tanja van N.S.F. inlichtingen met slagwoord quote laat bruin maar trekken unquote einde.

20 April te 13.20. Voor VM rpt VM van Gerbrandy rpt Gerbrandy stop combinatie Sociale Zaken en Waterstaat op den duur bezwaarlijk stop kan voor Waterstaat hier krijgen ir Koomans rpt Koomans, directeur Havenwerken Rotterdam stop persoon hier zeer gunstig beoordeeld stop zou benoeming in Noorden instemming vinden stop omgaand bericht noodig, daar ik moet beslissen.

No. 46 van 24 April ontvangen 25 April 12.40. Uw 191 — voor Vm — Nader overleg en uitdrukkelijk verzoek van Koomans hebben er toe geleid hem secretaris generaal te maken zoodat zijn kracht ten volle aan Waterstaat gegeven wordt — Samenwerking met Tromp uitstekend.

Telefonisch bericht van Dekker, bestemd voor Frits, d.d. 28 April
1e kwestie Valken, antwoord: is accoord
2e kwestie Berger, antwoord: is accoord
3e kwestie Zwiers, antwoord: is accoord
4e wie Commissaris in Friesland? antw.: dit komt later
5e wie Commissaris in Gelderland? antw.: dit komt later
6e hoe is kwestie politie geregeld? antw.: bericht volgt
7e wil D. ontbrekende K.B.'s meebrengen? antw.: ja
berichtgever meldt verder: Dijkstra komt zoo spoedig mogelijk terug.

Heden 2 Mei 1945 ontving ik het volgende telegram:
Een van negentien April. Van Wormerveer aan Scharwoude. Met

voorstellen politiechefs geheel accoord. In Amsterdam Victor en Bernard samen gaat niet, daarom Victor beter.

Bericht over fungerende directeuren onbegrijpelijk. Ervaring in het Zuiden heeft uitgewezen, dat leiding P.G. als fungerend directeuren het meeste gewenscht is. Daarop ware aan te houden. Zaayer voor Leeuwarden goed.

VERZONDEN TELEGRAMMEN

11 Sept. Spoedbericht voor regeering. Vijf vertrouwensmannen vingen werkzaamheden aan. Twee anderen heden of morgen te verwachten. Vijf vertrouwensmannen dringen unaniem aan op aanvulling met vader der prinsen Oranje. Zij achten kennisname besluiten bijzonderen staat van beleg ook na radio Oranje onontbeerlijk. Spoedig mogelijk antwoord verzocht. Reeds omstreeks 20 Augustus gingen hierover telegrammen uit door fout bij codeafpraak echter niet terecht gekomen.

12 Sept. Vertrouwensmannen verzoeken radio oranje mede te deelen dat vernieling dorschmachines schadelijk is voor voedselvoorziening en op te roepen tot volledig afwerken en afleveren van de oogst.

13 Sept. In verband met rede minister van oorlog op gisteren berichten vm dat werkzaamheden zeer bevredigend verlopen en dat op behoorlijke onderlinge samenwerking der groepen thans vertrouwd kan worden.

13 Sept. In verband met verhoogde werkzaamheden vm naar aanleiding oorlogsberichten van 4 en 5 Sept. verzoeken zij thans veiligheidshalve per radio oranje mede te deelen dat regeering volkomen op de hoogte is van binnenlandsche situatie, dat zij aanwijzingen zal doen voor het treffen der noodige maatregelen en zoo spoedig mogelijk zelf ter plaatse hoopt te zijn.

13 Sept. Vm berichten dat voor voedselpositie hoogst ernstige toestand dreigt door gebrek aan kolen. Dit betreft zowel electriciteit en gas als transport. Alleen voor voedselpositie is 10.000 ton per maand noodig op totaal maandverbruik van 100.000 ton. Voorts heeft binnenvaart voor genoemd transport behoefte aan donkere olie. Na bevrijding niet te verhelpen zonder onmiddellijken invoer.

17 Sept. Bericht van vm. In den Haag en Amsterdam zal onmiddellijk na bevrijding der steden iemand namens vm. zich melden bij geallieerden commandant.

21 Sept. Kwestie opvolging Amsterdam was bij vm. in behandeling. Door regeering benoemde opvolger wordt gelezen als oud Philipsman Goudriaan waarvan omgaand bevestiging wordt verzocht waarna besluit regeering zal worden uitgevoerd. Vm betreuren dat overleg met hen achterwege bleef.

21 Sept. Vm stellen zich in overeenstemming met vertegenwoordigers illegale pers in contact-commissie op standpunt dat bladen arbeiderspers kunnen verschijnen. Moeten geacht worden door bezetter te zijn opgeheven en door andere bladen vervangen, zij het onder zelfde namen. Noch hoofdredacteur, die in concentratiekamp zit en een van de eerste illegale journalisten was, noch directeur, die zelfmoord pleegde, noch commissarissen, die afgezet zijn en waarvan de eene gedelegeerde in concentratiekamp is gestorven en de andere nog gevangen zit, aansprakelijk.

22 Sept. Vm vernemen dat Duitschers het vinden van kunstschaten te Maastricht door de Amerikanen zullen aangrijpen als voorwendsel om ook zelf Nederl. kunstschaten mede te nemen. Zij verzoeken om bij voorkeur door BBC in Nederl. uitzending mede te deelen, dat genoemde kunstwerken Nederl. zaken zijn, zich bevinden in een van de Nederl. zijde gebouwde bomvrije bergplaats en daar onder Nederl. bewaking zullen blijven.

22 Sept. Vm betreuren onactische uitingen van oorlogscorrespondent Kiek. Elke mededeeling over geslaagd ondergronds verzet of niet gelukte Duitse roofzucht of andere misdadigheid verzwart positie in het nog bezette gebied.

Wega een van 27 Sept. Opvolger van Maanen uit Zeist is kort voor bevrijding naar Eindhoven vertrokken en daar gearriveerd. Voor vm thans waarschijnlijk onbereikbaar; nemen zonder tegenbericht aan, dat regeering zelf hem verwiiftigt van nieuwe functie.

Wega twee van 27 Sept. Voedselpositie Amsterdam zoodanig, dat op huidige bases van aanvoer brandstof en electriciteit na twee drie Sept. nog te rekenen valt op vijf weken brood drie weken boter en aardappelen en nul weken vleesch. Duitschers deïnteresseeren zich echter van onze voedselpositie op grond van spoorwegstaking; zij nemen voorraden bestemd voor bevolking bij grossiers in beslag voor

zichzelf; voor voedselvoorziening per vliegtuig komen in aanmerking melkpoeder, vitamine ccc, eierstruif en vet, liefst in botervorm.

Wega een van 30 Sept. Militaire commandant Nijmegen weigert doorgave van berichten van vm voor Sonloup. Verzoeken bij dezen commandant aan te dringen op volle medewerking.

Wega twee van 30 Sept. Vm deelen mede, dat voorbereiding radio bemoeilijkt wordt door gerucht als zoude regeering anderen gemachtigde voor radio hebben aangewezen dan de door binnenlandsche organen daartoe bestemde persoon. Er zou bij regeering naar dezen laatsten geïnformeerd zijn met negatief antwoord. Vm deelen mede, dat vc hiervoor vader der prinsen wil voordragen en dat zij zelf dezen als hun radiogemachtigde hebben aangewezen. Zij verzoeken mededeeling in hoeverre gerucht juist en wie eventueel de vragensteller is geweest.

Wega drie van 30 Sept. Vertrouwensmannen voortaan afgekort vm vm vm. Vm vm vm nemen aan, dat zij ingevolge opdracht geroepen zijn te voorzien in waarneming burgemeesterschap Amsterdam tot aanvaarding door opvolger van van Maanen. Zij verzoeken hiervan ten spoedigste bevestiging.

Wega vier van 30 Sept. Raad van verzet biedt aan organisatie van landing vliegtuig hier te lande voor overbrenging naar Engeland van vertegenwoordigers illegaliteit waarom door regeering verzocht is ter voorlichting kroon. Omgaand antwoord wordt verzocht; inmiddels worden personen uitgezocht.

Wega vijf van 30 Sept. Rede minister binnenlandsche zaken tot burgemeester Maastricht over persaangelegenheden en rede minister van justitie over berechting landverraders en collaborateurs hebben tot niet te onderschatten misverstanden aanleiding gegeven doordat het daarin besprokene 0 punt a punt de ingewikkelde materie der berechting zich niet leent tot korte populaire toelichting, zie vervolg.

Wega zes van 30 Sept. vervolg van vijf van 30 Sept. Het is thans in het bijzonder noodzakelijk de bevolking duidelijk de motiveering te doen begrijpen welke aan eenige beslissing ten grondslag ligt. In het algemeen trouwen wil men vasthouden aan uitspraak Koningin dat geen maatregelen behalve de strikt noodzakelijke worden vastgesteld dan na overleg met bezet Nederland. Vm vm vm geven met aandrang regeering in overweging zich daarom thans ten aanzien van publicatie van reeds genomen of voorgenomen regeeringsmaatregelen te beperken.

Wega een van 5 Oct. Kennis genomen hebbende van radioboodschap sociale maatregelen 26 Sept. vestigen vm vm vm aandacht erop dat hier ter wille van orde arbeidsproces belangrijke plannen zijn voorbereid waarover overeenstemming bestaat tusschen vertegenwoordigers werkgevers en werknemers. Overleg is gepleegd met ambtelijke instanties. Zie twee van vijf.

Wega twee van 5 Oct. Vervolg op een van vijf. Deze plannen omvatten paritaire organisatie, onslagverbod, loonstop, werktijd, herplaatsing, uitvoeringsorganen. Zonder zich over plannen in hun geheel uit te spreken ondersteunen vm vm vm verzoek geen definitieve beslissingen te nemen voordat van deze plannen kennis is genomen.

Wega een van 6 Oct. Bericht van vm vm vm. Dank zij uiterste inspanning voedselvoorziening op verlaagd peil nog ongeveer veertien dagen mogelijk. Bij vervoersmoeilijkheden en industrieele bezwaren vergroot door aanzienlijke verwoestingen komt nog sabotage door Duitschers; zoodoende zal na bevrijding eerstnoodige voedsel ontbreken tenzij van buiten aangevoerd. Verder ontbreken binnenslands zoowel autos als schepen geheel tengevolge van afvoer transportmiddelen.

Br 7 of 9 Oct. Br aan regeering: Vm deelen mede, dat de aan den minister van buitenlandsche zaken bekende medewerker Herman naar U is vertrokken om namens vm zeer dringende aangelegenheden van algemeen aard te bespreken. Verzoeken via militair commandanten snelle overtocht te bevorderen.

Br 10 Oct. Vervolg van Wega twee van 30 Sept. Vertrouwensmannen verwijzen naar DC 579 van KB, gedateerd 28 Juli 1944. Laatste maanden zijn omvangrijke voorbereidingen verricht door reeds toen door vc aan U voorgedragen en door vm conform en voor tijd hunner bevoegdheid aangewezen gemachtigde voor de radio. Door telegram, waarop reeds gezinspeeld, van onbekende herkomst buiten vm om is groote verwarring ontstaan. Vm verzoeken omgaand accoordbevinding van hun aanwijzing.

Wega een van 15 Oct. Zie Uw een van twee negen sept. over strekking slotzin ons een van twee een sept. vm vm berichten uitvoering taak handhaving orde en rust tijdens vacuum noodzaakt tot treffen

omvangrijke voorbereidingen persoonlijke en zakelijke aard als aanwijzingen van en besprekingen met tijdelijke departementshoofden, organiseren en in geregeld departementaal verband brengen van volkomen gedesorganiseerde diensten en opstellen van eerst noodige instructies en regelingen, welke onmiddellijk in werking moeten treden en uiteraard bedoeld zijn voor vacuum periode, zie vervolg.

Wega twee van 15 Oct. vervolg van een van 15 Oct. Aangewezenen hebben hunnerzijds verder allerlei regelingen getroffen, contacten gelegd en moeten daarbij verzekerd zijn niet meer te worden gesavoueed. Vm vm bouwen terzake zooveel mogelijk voort op wat door commissie Ringers en vc vc wel overwogen is voorbereid. Vm vm volgen hierbij tevens nauwgezet instructie zich te beperken tot eventueelen vacuümtijd en loopen noch wat persoonlijke noch wat zakelijke beslissingen betreft, ook niet t.a.v. zuivering ambtenaren-corps, vooruit op nadere beslissingen regeering na overkomst, al vertrouwen zij, dat voorbereidingen ook regeering van nut zullen kunnen zijn. zie vervolg.

Wega drie van 15 Oct. vervolg op twee. Doorkruising hunner werkzaamheden door regeeringsaanwijzingen zonder voorafgaand overleg c.q. mededeeling bemoeilijkt werk, kan gemakkelijk moeizaam tot stand gebrachten opzet schaden, scheidt reeds thans onrust en kan handhaving orde en rust in toekomst in gevaar brengen. Enkele voorbeelden. In geval Amsterdam waarvoor reeds regeling van vm vm vm was getroffen betreurden vm vm niet tijdig op de hoogte te zijn geweest van Uw aanwijzing omdat getroffen regeling daardoor moest worden gewijzigd. Volledigheidshalve hieraan toegevoegd dat nu benoemde niet bereikbaar vm vm aangezien voorbereiding uiteraard noodzakelijk met anderen plaatsvervanger voor vacuum doorgaan. zie vervolg.

Wega vier van 15 Oct. vervolg van drie. Onmiddellijk beslissing leiding radio eisch van orde en rust. Vm vm dringen aan op handhaving hunner tijdelijke aanwijzing en verzoeken ten spoedigste antwoord op Wega twee van 30 Sept. Voor nieuwe tijdelijke leiding en voorloopige zuivering arbeidsbemiddeling moest met oog op groote betrokken belangen dadelijk worden gezorgd. Zulks is door vm vm voorloopig geregeld. Uit radiorede minister Sociale Zaken blijkt echter dat de regeering hierover besluiten nam. Mogelijk heeft minister voor directeur-generaal denzelfden persoon op oog als vm vm tijdelijk aanzochten. Zij zouden echter, nu plannen blijken te bestaan, gaarne nader zijn ingelicht. zie vervolg.

Wega vijf van 15 Oct. vervolg van vier. Vm vm kunnen zich voor vacuum niet aan alle bemoeiingen met pers onttrekken, mede in verband met catastrophaal papiergebrek en andere punten, waarover nadere mededeeling volgt. Uit ministerieele mededeelingen voor Maastricht en Eindhoven moet echter worden opgemaakt, dat minister na advies van ons onbekende adviseurs, zonder mededeeling aan of overleg met vm vm aanwijzingen gaf. Daarbij is regeeringspersdienst, die ook aan vm vm diensten bewijst ter sprake gebracht op wijze die volgens hun ten dienste staande gegevens niet in overeenstemming met feiten kan worden geacht. zie vervolg.

Wega zes van 15 Oct. vervolg van vijf. Vm vm namen toevallig kennis van telegram waarbij Quarles commissaris Zeeland werd medegedeeld dat hij taak moest overdragen aan de Casembroot als waarnemer. Het volgen van dergelijke procedure zou in soortgelijke gevallen uitvoering van door U aan vm vm opgedragen taak ernstig belemmeren. Evenzeer vernamen vm vm toevallig dat burgemeester den Haag, die handhaving orde en rust niet zonder moeite had voorbereid mededeeling ontving dat regeering vroegeren hoofdcommissaris ook voor vacuum niet terugwenscht met vermelding van twee door regeering aangewezenen. zie vervolg.

Wega zeven van 15 Oct. vervolg van zes. Voorbereiding door burgemeester hierdoor op niet geheel ongevaarlijke wijze doorkruist, temeer waar met beide aangewezenen nog geen contact gekregen kon worden. Op overleg wordt aangedrongen en meer zoo mogelijk volledige voorlichting van vm vm omtrent bij regeering bestaande plannen voorzoover voor vacuümtijd van belang wordt noodzakelijk geacht om verwarring te voorkomen en wat reeds bereikt is voor handhaving orde en rust niet in gevaar te brengen. zie vervolg.

Wega acht van 15 Oct. vervolg van zeven. Indien regeering opdrachten aan derden geeft welke ook tijdens vacuum moeten werken, is het in verband met richtige uitoefening hunner taak nodig hiervan tijdig aan vm vm mededeeling te doen en deze derden naar hen te verwijzen. Dringend wordt verzocht alle telegrammen, welke werkingssfeer vm vm raken, te zenden via Wega en of Br.Br.

Wega twee van 17 Oct. antwoord op twee van 9 Oct. van minister binnenlandsche zaken. Voor Overijssel van commissaris niets on-

nationaals bekend terzijdestelling op andere gronden zou nu verkeerden indruk maken Vm vm stellen mededeeling uit tot Uw nadere beslissing. eerste opvolger onaannemelijk onder meer daar hij uit handen N.S.B. commissaris plaatsvervangend commissariaat aannam en vertrouwen ook in eigen kring heeft verloren; tweede opvolger overleden, indien regeering vervangingsbeslissing handhaaft zullen vm vm naar waarnemer uitzien. zie vervolg.

Wega drie van 17 Oct. vervolg van twee. Homan was reeds overeenkomstig ingelicht en Ebels voor vacuum aangewezen. Vm vm hebben conform bevoegdheid Harinxma medegedeeld werkzaamheden te staken en de Haan voor vacuum aangewezen. Vm vm hebben voor Noord-Holland de Vos aangewezen. Deze heeft omstandige voorbereidingen getroffen. Voor overige niet bevrijde provincies commissarissen en vervangers conform de wet. zie vervolg.

Wega vier van 17 Oct. vervolg van drie. Commissaris Gelderland misschien uitgeschakeld; eindonderzoek loopt; naar meening vm vm dan waarnemer van Koevorden. Vm vm stellen prijs op kennisneming beslissing regeering nominatim; zij suggereeren hun aanwijzingen door regeeringsbeslissingen te dekken.

Wega een van 19 Oct. Antwoord op drie van negen van minister Burger. Vm vm hebben voor vacuümtijd reeds gewerkt in gelijke richting. Burgemeestersbezettingen over het algemeen overgelaten aan commissarissen doch belangrijke gemeenten nader besproken; afwijkingen automatisch waar noodig beslist. Verzoek opgave van Uw noodvoorzieningen. zie vervolg.

Wega twee van 19 Oct. vervolg van een. Aangezien dringend noodzakelijk voorbereidingen te treffen voor Amsterdam hebben vm vm de Boer uitgenoodigd voor tijdelijke vervanging tot aankomst van de door U benoemde. Aangedrongen wordt op nader bericht of de regeering dezen bereikt heeft dan wel van voornemen afziet nu zij voor deze functie suggestie vraagt.

Wega een van 22 Oct. antwoord op een van 18 Oct. Groote meerderheid vm vm achten verklaring opportuun. Deze meerderheid verdeeld over argumentatie en mate van gebiedsafstand. Indien annexatie aanvaard dan algemeene overeenstemming over voor altijd en met uitdrijving bevolking.

Wega twee van 22 Oct. Vm vm verwijzen regeering naar een t/m acht van 15 Oct. en overkomst Herman. Kregen toevallig kennis van ongeadresseerde telegrammen drie en vier van 10 Oct. beweerdelijk van minister justitie tot benoeming Schreuder tot hoofdcommissaris Amsterdam, uitschakeling Versteegh en Broekhof en beschikkingen over OD. Benoeming Schreuder zou groote verwarring scheppen, hij is ook momenteel door ziekte niet beschikbaar; met Versteegh en Broekhof alles geregeld. Burgemeestersbenoeming behandeld in drie van 15 en twee van 19 Oct. Over positie van onder burgemeesterlijke verantwoordelijkheid geïnteresseerde O.D. volkomen overeenstemming. Gelet op dreigende rustverstoring en wanorde in Amsterdam dringen vm vm op ernstige wijze aan op handhaving hunner regeling.

Wega drie van 22 Oct. bericht voor Herman. Nieuwe groote moeilijkheid deed zich voor. Neem kennis van ons twee van 22 Oct. in hiermede beantwoorde telegram beweerdelijk minister van justitie. Wil dit bespreken en op spoedigste afdoening aandringen.

Wega een van 1 Nov. Namens vm vm, Trianon en Financien vernamen dat in bevrijd Nederland financieele maatregelen overeenkomstig Belgische worden genomen met regeling 70-30 en met uitgifte permanent nieuw geld. Indien regeling 70-30 ingevoerd vreezen wij groote voordeelen voor zwarte handelaren daarom gewenscht geen groote bedragen uit te betalen. Indien biljetten met permanent karakter worden uitgegeven worden dezerzijds voorgenomen financieele maatregelen, waarvan opbrengst aanzienlijk hooger dan van Belgische systeem, ernstig doorkruist. zie vervolg.

Wega twee van 1 Nov. vervolg van een. Ten zeerste gewenscht aanvankelijk slechts uit te geven afgestempelde bestaande Nederlandsche betaalmiddelen of zoo noodig noodgeld conform richtlijnen in bezit Agenten Nederl. Bank echter in geen geval biljetten van permanent karakter. Belangrijke circulatie van nieuwe permanente betaalmiddelen ontnaemt in belangrijke mate mogelijkheid tot sanering Rijksfinanciën en tot herstel monetaire situatie. Voorzoover tot oordeelen in staat adviseeren wij geen financieele noodmaatregelen of indien reeds aangevangen stopzetting daarvan voor nieuw te bevrijde gebieden totdat tenminste Holland en Utrecht bevrijd zijn.

Br. een van 2 Nov. Br. aan regeering. tranche van 20 millioen regeeringscrediet nog voor ca. twee maanden voldoende. Spoorwegstaking alleen eischt reeds ca zes millioen per maand. Alle verzetsgroepen, ook de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten wor-

den in voldoende mate gesteund. Verdere stakingen kunnen thans door N.S.F. niet worden opgevangen. Verzoeken te berichten of te zijner tijd op goedkeuring overschrijding limiet van 30 miljoen kan worden gerekend.

Wega een van 3 Nov. Uw een van 23. Voor Herman persoonlijk. Verzoeken opheldering inzake tegenstelling tusschen enerzijds aanstelling vm vm met functioneering tot aankomst ministers en anderzijds Uw bericht inzake volledige volmachten militair gezag en slot regeeringstelegram drie van 28 Oct. beide met functioneering vm vm tot aankomst militair gezag. Blijft opdracht inzake proclamatie ongerept gehandhaafd?

Wega twee van 3 Nov. Uw een van 26 Oct. Verzoeken opdracht aan militair gezag te rade te gaan met door vm vm aangewezen gemachtigde als de onderstreep de representant. Verwarringen worden dan voorkomen en getroffen voorbereidingen kunnen slagen. Gaarne hierop spoedig bericht.

Wega drie van 3 Nov. Uw een van 21 Oct. Inzake arbeiderspers Kupers en Woudenberg bereid tot overleg met door U genoemden derde. Vertrouwen dat over vorm en betekenis hiervan later nader kan worden gesproken.

Wega een van 4 Nov. Uw drie van 28 Oct. Vroegere functionaris Overijssel van Uw accoordbevinding op de hoogte gesteld. Vm vm kennen verdeelde publieke opinie Friesland maar handhaven eigen inzicht wegens ontoelaatbare houding. Zijn aanblijven zou meebrengen slappe beoordeeling burgemeesters en zou normen algemeene zuivering verzwakken.

Wega twee van 4 Nov. Uw twee van 28 Oct. Vm vm adviseeren voor directeur generaal arbeidsbemiddeling Morren. Joris van Zaandam In 't Veld beter elders.

Wega drie van 4 Nov. Optraden Janikse Janie en zijn groep Den Haag beslist gevaarlijk. Tracht volgens bericht burgemeester den Haag onder revolverbedreiging voor eigen beweging geld af te persen. Verzoeken hem categorisch te bevelen onderschikking aan commandant Nederl. Binnenlandse Strk.

Wega vier van 4 Nov. Naar aanleiding van Uw vier van 28 Oct. Nota OD van 9 Augustus onvindbaar, verzoeken nader nummer opgave. Antwoord op Uw twee van 29 Oct. Vertegenwoordiging vakverenigingen in groote adviescommissie niet wenschelijk. Zijn vertegenwoordigd in groote commissie waarvan vc vc als werkomité fungeert.

Wega vijf van 4 Nov. Uw een van 29 Oct. Militair advies Delta commandant staking auto reparatie bij informatie nog steeds positief. Reactie Duitschers op voedselvoorziening groote steden onberekenbaar. Vm Vm adviseeren voorleggen aan geallieerd opperbevel in verband met hier niet te beoordeelen strategie ten opzichte van Nederland.

Wega zes van 4 Nov. Uw drie van 28 Oct. Van Koevorden die zeer goed bekend staat gaat in anciënteit voor Verschuer. Volgende is voor Herman persoonlijk. Vm vm ontvingen met bijzonderen dank telegrammen van U en van regeering.

Een van 7 Nov. Uw een van 1 Nov. ontvangen doch vervolg daar op niet. Verzoeken rest seinen.

Wega een van 17 Nov. Van vm vm aan regeering. Henk, voorzitter R.V.V. herhaal R.V.V. vertrekt spoedigst naar Prins Bernhard in opdracht commandant N.B.S. R.V.V. herhaal R.V.V. met toestemming commandant N.B.S. verzoekt voor Henk gehoor bij regeering in Londen welk verzoek door vm vm krachtig gesteund wordt. Vertrouwen op spoedigen terugkeer Henk. Verzenden gelijktijdig copie aan Prins Bernhard.

Twee van 20 Nov. Van vertrouwensmannen regeering aan Prins. Volgend telegram verzonden wij aan regeering: (zie tekst boven).

Wega twee van 17 Nov. Vm vm geven kennis van vorming organisatie algemeene hulpverlening aan door oorlog getroffen. Plaatselijke ontwikkeling en geleidelijke centrale coördinatie onder Menten herhaal M..... als gemachtigde vm vm. Samenwerking overheid, kerkelijk en particulier initiatief en illegale organisaties. Vm vm verzoeken M..... als regeeringsgemachtigde voor deze nationale organisatie aan te wijzen.

Wega drie van 17 Nov. Uw vijf van 28 Oct. Vm vm prefereeren Levenbach boven Hoetink die wegens opportunistische houding in academische kringen weinig gezag heeft.

Wega een van 18 Nov. Voor minister president. Vm vm hebben kennis genomen van telegram Britsche bondgenooten aan alle ver-

zetsgroepen alsmede van uitnemenden dagorder deltacommandant in verband daarmee. Zij hebben nauw contact met heele illegaliteit en achten het hun plicht U te berichten dat oneenigheid van beperkten aard en voortvloeit uit optreden van enkele eigengereide elementen die als informanten worden aanvaard en gezag schaden van overigens algemeen warm gewaardeerden deltacommandant.

Wega twee van 18 Nov. Uw drie van 28 Oct. Noord-Holland twee gedeputeerden overleden, een al te kort in functie, twee zeer zwakke houding aangenomen, alleen Witteman komt in aanmerking die niet naar voren gehaald wil worden en oplossing De Vos wenscht. Spoedigst accoord gewenscht.

Wega drie van 18 Nov. Naar aanleiding kennisname bijzonderen staat van beleg met toelichting nemen vm vm op grond opdracht en instructie aan dat zij regeering in burgerlijke zaken vertegenwoordigen tot terugkomst ministers. Is het militair gezag van positie vm vm op de hoogte en zal onmiddellijk contact met hen worden opgenomen opdat militair gezag overeenkomstig toelichting zooveel mogelijk op lijnen getrokken door vm vm met vm vm kan voortwerken?

Wega vier van 18 Nov. Uw drie van 28 Oct. Vroegere functionaris Overijssel van Uw accoordbevinding op de hoogte gesteld.

Vm vm kennen verdeelde publieke opinie Friesland maar handhaven eigen inzicht wegens ontoelaatbare houding. Zijn aanblijven zou normen algemeene zuivering verzwakken.

Wega een van 24 Nov. Antwoord op een van 4 Nov. Conform Uw aanwijzingen zal verder worden voorbereid. Geven alleen in ernstige overweging aanwijzing Sikkel Den Haag evenals die voor Leeuwarden tijdelijk te doen zijn ook omdat Asch van Wijck die alle voorbereidingen trof gelegenheid moet hebben zich te verdedigen.

Wega twee van 24 Nov. Nader antwoord op drie van 28 Oct. over Gelderland. Onderzoek heeft uitgewezen dat 15 Sept. spitorder door commissaris aan burgemeesters werd doorgegeven. Verzoeken accoord van Koevorden.

Wega drie van 24 Nov. Vm vm stellen prijs op toezending stukken genoemd in punt 14 sub f en g herhaal f en g van inleiding op Bijzondere Staat van Beleg.

Wega een van 28 Nov. Blijkens radio Eindhoven verschijnt Londensch Vrij Nederland in bevrijd Zuiden. Vm vm nemen aan dat dit slechts geschiedt tot aan verschijnen illegaal Vrij Nederland.

Een van 29 Nov. Van Henk voor Herman. Geef in overweging Uw minister mede te delen dat Engelsch-Europeesche politiek, waarin Nederland hoeksteen, zooals zoo vaak door ons besproken, ernstig gevaar loopt bij continueering en verscherping voedseltoestand. Dreigende volledige hongersnood binnen enkele weken enerzijds tewerkstelling voor oorlogsdoeleinden tegen opzettelijk gunstige voedselvoorwaarden anderzijds demoraliseeren bevolking. Plunderingen onder menschen van alle standen reeds voorgekomen. Politie ontbreekt. Voortdurende noodtoestand zal volkskracht volledig ondermijnen en Nederland ongeschikt maken voor togedachte taak. Onmiddellijke bevrijding met voedseltoevoer kan alleen gevaar keeren.

Twee van 29 Nov. Voorzitter Vm aan Regeering. U bekende gegevens over voedselpositie wijzen op volledigen herhaal volledigen hongersnood binnen veertien dagen. Thans reeds toestand uiterst nijpend. Plunderingen komen voor. Boombeplantingen worden omgehakt. Politie weggevoerd of ondergedoken. Bezetter voorziet alleen te eigen behoefte in orbewaring. Apparaat voedselvoorziening evenals andere vitale diensten en bedrijven door razzia's ontwricht. Anarchie dreigt. Wijs met ernst op hieraan verbonden politieke consequenties. Wanneer Nederland's volkskracht aldus is ondermijnd zullen noodzakelijke krachten voor wederopbouw ontbreken en zal Nederland togedachte plaats in Europeesche samenleving niet naar behooren kunnen vervullen. Alleen onmiddellijke bevrijding met voedseltoevoer kan gevaar keeren.

Een van 1 Dec. Henk aan Herman met medeweten voorzitter Vm. Hoofdbestuur Roode Kruis wegens onrechtmatig benoeming door Rijkscommissaris van Piek tot secretaris-generaal afgetreden. Voortzetting werk gevangenen en gevangenkampen onder nieuwe leiding onmogelijk. Bevorder, zoo mogelijk, via Genève aanwijzing Dr. Schirmer, gedelegeerde Internationale Roode Kruis voor dit werk te Berlijn tot gedelegeerde voor Nederland.

Een van 8 Dec. Vm vm delen mede: Nu het door de regeering verstrekte crediet mede tengevolge van de hoge lasten van de spoorwegstaking, uitgeput raakt en op het telegram Br een van 2 Nov. nog geen antwoord ontvangen is, vertrouwen Vm vm dat bij niet tijdige ontvangst van dit antwoord een eventuele toezegging hunnerzijds voor

een volstrekt noodzakelijke continuatie door U zal worden gehonoreerd.

Wega een van 11 Dec. From vm vm Informations by radio regarding undamaged wharf Schelde stimulate destruction plans Germans and hinder eventual steps to prevent same ends.

Een van 12 Dec. Vm deelen mede: Ter coordinatie van alle initiatieven en organisaties op het gebied van opvang van gerepatrieerden herrijzing ondergedokenen, hulp aan alle gestranden is hier de oprichting voorbereid van Nationaal Herstel, staande onder de door U erkende leiding en welke te zijner tijd zal werken onder de auspiciën van Binnenlandsche Zaken. Doel geestelijk, fysiek en materieel herstel van het Nederlandsche volk door middel van alle bestaande lichamen, echter zonder eenig charitatief karakter. In bestuur vertegenwoordigd alle kerken, Roode Kruis, meerdere ministeries en diensten, oorlogswerkers uit alle groepeerings, verdere instellingen op sociaal gebied. In alle grootere steden analoge vertegenwoordiging. In bevrijd gebied ware dit streng vertrouwelijk bekend te maken aan kerkelijke en sociale instellingen, benevens Roode Kruis, teneinde latere inschaling voor te bereiden.

Wega een van 15 Dec. Vm vm dringen krachtig aan op heropening telegrafisch contact via RD rpt. RD in VKS rpt. VKS code of via Hans rpt. Hans in diens eigen code; Werkzaamheden stagneeren doordat op diverse vragen antwoord uitblijft.

Begin Januari From vm vm to dutch prime minister. Situation in liberated countries causes growing anxiety in occupied Holland. In view thereof vm vm in full agreement with c.n.b.s. rpt c.n.b.s. consider imperative that one of leaders dutch resistance discuss various matters at your end and with military and civil authorities in liberated part of holland. Representative of rv rv in vm vm pseudonym richard alias victor will start january 15 rpt 15 for Eindhoven and London. Kindly inform hq prince Bernhard. Would highly appreciate your intermediary for a ready reception in liberated part of holland. In view of his activities lay stress upon importance of richards return at earliest convenience. Please acknowledge this telegram.

Wega een van 12 Januari. Vm vm deelen mede: Duitschers nemen van hongerende Nederlandsche bevolking schamel beschikbare voedsel in beslag in strijd met volkenrecht, terwijl in Noorden en Oosten Deutsche soldaten burgerij plunderen. Door razzia's en arbeidsinzet zijn alle diensten van voedselvoorziening gedestrugeerd, waardoor aanvoer en distributie vrijwel onmogelijk. Vm vm dringen in verband hiermede bij regeering aan op organisatie perscampagne in neutrale en geallieerde landen om moreelen druk op Deutschland uit te oefenen.

Wega twee van 12 Jan. Vm vm gehoord directie voedselvoorziening deelen mede: in verband met ingetreden hongersnood in westen des lands is wekelijksche zending reliefschip met 4000 t gemalen meel, 750 t vetten en ca 250 t kindervoedingsproducten beslist noodzakelijk. Aanvoer naar Rotterdam. Alleen indien Rotterdam beslist onmogelijk naar Delfzijl, mits linea recta. Verzoeken dringend om antwoord. Toestand zeer kritiek.

Wega drie van 12 Jan. Op telegrammen van vm betreffende credieten is tot heden geen bericht ontvangen. Bij KB kwam bericht dat regeering 5½ miljoen beschikbaar stelde voor elk der maanden Januari, Februari en Maart, hetgeen geheel onvoldoende. Zeer belangrijke verhooging crediet noodzakelijk in verband met nieuwe arbeidseinsatz. Arbeiders kunnen goede houding conform regeeringsopdracht alleen volhouden indien hun uitdrukkelijk financiële steun wordt toegezegd. Regeering spreke zich hierover duidelijk uit en stelle boven en behalve vroeger aangevraagde credieten voorloopig nieuwe tachtig miljoen beschikbaar. Zij zorge in ruime mate voor contant geld b.v. uit bevrijd gebied. Vooruitlopende op regeeringsbeslissing en in vertrouwen op honoreering hebben vm N.S.F. gesteund om van derde beschikking te krijgen over dekking over ruime credieten.

Wega vier van 12 Jan. Na duidelijke regeeringsverklaringen is beperking van prikkeling der Duitschers in redevoeringen voor Radio Oranje naar mening vm vm voorloopig wenschelijk om hen niet tot prestige-stelling te nopen.

Wega een van 17 Jan. Uw een van 5 via Eindhoven. Inderdaad refereert witte rpt witte davos rpt davos. Deze thans definitief ingelicht. Uw drie van 5 via Eindhoven. Verzoeken spoedigst toezending kb rpt kb hier vermeld.

Wega een van 19 Jan. Vm vm berichten op verzoek van Trianon Brochet en jeune Jean aan regeering dat deze heeren met het oog op hongersnood bereid zijn in Nederland zoo noodig in overleg met bezetter voorbereidingen te treffen voor oprichting reliefcommissie onder toezicht neutrale mogendheden zulks echter alleen indien regeering

daarmee instemt ten spoedigste wordt antwoord verzocht. Nood zeer dringend.

Wega een van 25 Jan. Voor Herman. Uw een van 9 via Ekster. Vm missen antwoord op radiozaak C. d. K. Friesland, C. d. K. Gelderland, Dr. Gen. Arbeidsbemiddeling, PG den Haag contact militair gezag met vm. Suggereeren U inzake van alle telegrammen voor vm.

Wega een van 27 Jan. Vm aan regeering. Daar eenige RK vm niet kan meewerken is aanvulling met anderen RK uiterst gewenscht. Mede gezien uitbreiding taak vm in richting voorbereiding overgangstijdperk en advies over diverse zaken. VM stellen unaniem voor pater aan mr. Blake bekend.

Wega twee van 27 Jan. Vm vm aan regeering in verband met wega drie van 18 nov. gelet op bijzonderen staat van beleg aan militair gezag opgedragen taak hebben de door de regeering aangewezen gemachtigden voor de departementen met goedkeuring van vm vm en cnbs voorbereidingen voor vlotte samenwerking civiele en militaire autoriteiten getroffen. vm vm adviseeren daarvan tzt gebruik te maken.

Wega een van 2 Febr. voor Richard. Vmvm danken voor belangwekkende tgms van twee acht jan. en zien verdere berichten belangstellend tegemoet.

Wega twee van 2 Febr. Vmvm verzoeken regeering om beslissing omtrent vestigingsplaats van militair gezag na bevrijding. Op grond van noodzaak van regelmatig contact tusschen binnenlandsch bestuur en militair gezag en om huisvestigingsredenen adviseeren vmvm den Haag.

Wega drie van 2 Febr. Uw tgm nummer snk snk drie van 13 jan. Vmvm aan regeering: Voor maanden nov en dec had nationaal steunfonds tweemaal acht en half miljoen noodig mede gezien spoorwegstaking. Verzoeken alsnog uw accoord met deze uitgave; verzoeken tevens accoord met besteding tachtig miljoen overeenkomstig wega drie van 12 jan.

Wega vier van 2 Febr. Vmvm aan regeering: Uw tgm 95 van 20 jan. aanvulling op uw twee tot vijf van 28 Oct. inzake wederopbouw stelt ons voor moeilijkheden. Waren dezerzijds reeds in overleg voor tijdelijke interdepartementale indeeling daar uitstel regeling organisatie niet verantwoord. Zoeken tevens tijdelijken waarnemer tot terugkeer ringers aangezien huidige plaatsvervanger niet geschikt voor samenwerking en leiding; hebben alzoo uitvoering slot uw tgm opgeschort zullen u nader voorstel doen.

Wega een van 9 Febr. Uw een van 15 jan. via Ekster. Conform suggestie aan slot van Uw twee van 1 Nov. begint Versteegh voor enkele dagen waarna Schreuder zijn waarneming kan beginnen. Alle personen genoemd in Uw drie van 1 Nov. hebben loyale medewerking toegezegd.

Wega een van 11 Febr. voor Richard. Heden ging noodregeling voor den arbeid dit is sociaal noodbesluit met geleidestukken aan bureau inlichtingen in zending dioskuren. Breng zoo mogelijk code mee voor Vm vm.

Wega een van 15 Febr. Bevoegde autoriteiten in bezet gebied zijn overtuigd van goede samenwerking van nbs. en politie en rekenen op gunstig resultaat van voortgezette voorbereiding. Desondanks er niet van verzekerd dat onder de sterk ten ongunste gewijzigde omstandigheden orde en rust gehandhaafd kunnen worden met beschikbare krachten en bewapening. Vmvm dringen bij regeering aan bij bevrijding onmiddellijk militaire formaties bij voorkeur Nederlandsche voor dit doel voor groote steden beschikbaar te stellen.

Wega een van 17 Febr. Vmvm aan regeering. Uw tgm. een en zeven van 21 Jan via ls is een rpt. Vier ingenieurs zijn geschikt en bereid voor overkomst. Overtocht wordt langs anderen weg voorbereid. Spoed wordt betracht. Vmvm ondersteunen warm voorstel voedselverstreking via persoonspakketten volgens plan tgm peggy van tien.

Wega een van 22 Febr. Vmvm aan minister-president. Na ontvangen informatie van medisch contact verzoeken vmvm aan zwitsersche roode kruis te vragen aan dr. Willy Pfister instructie geven inhoud schip henry dunant slechts mag worden overgedragen aan nederl. voedselautoriteiten en niet aan nederl. roode kruis daar dit genazificeerd.

Br. een van 1 Maart. Vmvm aan minister-president. Leeuw inzake spoorwegstaking niet te beschouwen als gemachtigde van directie of personeelraad; had wel contact met vakvereniging; is te goeder trouw maar zeer ambitieus en wat wisselend en wild in zijn opvattingen.

Br. twee van 1 Maart. Vmvm aan minister-president. Burgemeesters Haag en Rotterdam op Uw verzoek opnieuw bezien. Voor Haag iedere andere vervulling dan door M onjuist, gezien diens goede gedrag tijdens bezetting en zijn aanzien daardoor bij burgerij. Voor Rotterdam oordeelen vm geen reden aanwezig O terzijde te stellen, vooral nu naast sympathieke instelling burgerij te zijnen aanzien mag worden aangenomen dat handhaving orde en rust zijn gebaat met voortzetting van de reeds geruimen tijd bestaande harmonieuze samenwerking tusschen hem, de politie en de N.B.S.

Br. een van 3 Maart. Vm aan minister president. Vernamen van Richard goedkeuring credieten N.S.F. totaal tachtig millioen. Vm vragen bevestiging honoreering nieuwe tachtig millioen. Veel gelden nodig voor N.B.S. en Spoorwegen en organisaties. Thans ook voor reeds repatrieerenden en voorschotten op wachtgeldten stilgelegde bedrijven. Liquide maken van credieten vordert veel tijd daarom vroegtijdige verzekering van dit crediet nodig.

Wega een van 16 Maart. Vm aan Minister President. Van verschillende zijden worden hier informaties ingewonnen over te bestellen industriële goederen. Geven in overweging dergelijke informaties te centraliseeren bij gemachtigde handel en nijverheid. Indien Commissaris Drenthe niet beschikbaar wordt Willems waarnemer.

Br een van 23 Maart aan Gerbrandy. Vm kregen eerst thans onder oogen Politiebesluit E 123. Vm hebben op grond van opdracht reeds maanden geleden in overtuiging voorkennis en instemming Regeering anders opgezette maatregelen voor handhaving orde en rust geprojecteerd. Door gemachtigden voor Binnenlandsche Zaken en Justitie zijn op grondslag daarvan uitgebreide voorbereidingen getroffen en personen aangewezen. Wijziging daarvan thans niet herhaal niet meer uitvoerbaar. Zou slechts tot wanorde leiden. Vm vragen daarom tijdstip art. 2 niet vast te stellen dan na overleg na volledige bevrijding. In verband met te verwachten gevoel van onzekerheid onder bij ordehandhaving betrokkenen achten Vm Uw omgaand antwoord van groot belang.

Br een van 29 Maart. Vm aan Gerbrandy. Donker inderdaad voldoende representatief. Stellen voor Berger tijdelijk P.G. den Haag.

Br een van 3 April. Vm aan Gerbrandy. Rugers niet aanwezig. Valken zal als hoofdcommissaris fungeeren en dient voorloopig als zoodanig bestendig te worden. Een en ander met volledige instemming van alle herhaal alle autoriteiten en illegaliteit.

Br een van 4 April. Voorzitter Vm aan Gerbrandy. Ontving van Brochet volgend bericht: Van zijde hoogste Deutsche militaire autoriteiten met beslissenden invloed op bezetting Nederland wordt medegedeeld: er bestaan OKW bevelen bij militaire operaties ten Westen van Yssel kust te verdedigen en over te gaan tot vernieling op groote schaal en algeheele onderwaterzetting; betrokken militaire instanties kunnen deze bevelen alleen dan ter zijde leggen en zijn daartoe bereid als Nederlandsche gebied militair van Duitschland is geïsoleerd en een mogelijkheid van herstel eener verbinding door Deutsche weermacht is uitgesloten, zoodat autoriteit in Duitschland, die bevel gaf, geen invloed op uitvoering meer heeft. Acht mij verplicht U deze mededeeling over te brengen.

Br een van 5 April Vmvm aan Gerbrandy. Kennisneming van meerdere Koninklijke besluiten heeft ongerustheid gewekt wegens sterke afwijking van hetgeen hier door deskundigen en wat sociale aangelegenheden betreft mede door Stichting van den Arbeid is voorbereid en met oog op verhoudingen onder bevolking gewenscht wordt geacht. Aanpassing zal ook naar ons oordeel op bepaalde punten noodzakelijk zijn. Vm dringen er daarom op aan voor radio vroegere verzekering te herhalen, dat na volledige bevrijding overleg zal worden gepleegd en wijziging mogelijk is. Vm verzoeken tevens besluiten, die geheel of gedeeltelijk nog niet werken, voorloopig niet in te voeren.

Br 1 van 10 Apr stop Vm rpt Vm aan Gerbrandy — Vm stellen voor als tijdelijk vervanger Ringers voor wederopbouw van der Wal hoofdingenieur Prov. Waterstaat Zuid Holland uit.

Medio Apr. Telegram van Scharwoude aan Wormerveer.

Ingevolge Uw opdracht stel ik na overleg en geheel in overeenstemming met Uw vervanger voor omgaand voorloopig aanwijzen tot politiechefs Rotterdam Han Den Haag Gerrit aangezien Marinus onaanvaardbaar en Rudolf eveneens wegens volslagen gemis aan contact met illegaliteit terwijl Gerrit reeds anderhalf jaar den Haag en aan alle eischen voldoet stop.

Utrecht van Eyk Groningen R. F. Hoekstra gewezen districtscommandant Haarlem Kees Zaandam Roel Leeuwarden Barend Dordrecht Brukker Wassenaar Walpoot en indien onvindbaar Maandag Leiden Moses Delft Zacharias Arnhem van der Heul Schiedam Jan Hendrik van Veen vroeger aldaar Hivp stop betreffende Amsterdam Uw vervanger vasthoudt aan de reeds lang bestaande voorziening Victor Bernard terwijl naar mijn meening geen twee kapiteins in zulke omstandigheden en daarom Bernard aangezien Victor onvoldoende contact illegaliteit stop.

Inzake tijdelijke losmaking fung. dir. van P.G. geen overeenstemming Uw vervanger en mijzelf eerst wil aan P.G. Arnhem en Leeuwarden in hun functie van fung. dir. Uwerzijds of van Uwentwege officieel toevoegen bekwame en voor dit doel geschikte magistraten terwijl voor Amsterdam en den Haag zou kunnen worden volstaan met aantrekking door P.G. zelf van geëigende krachten stop ikzelf van meening op alle vier plaatsen fung. dir. geheel los van P.G. gezien groote gewicht deze functie in overgangstijden in verband nieuwe politiebesluit stop.

Eerste van meening geschikte kandidaten Arnhem en Leeuwarden respectievelijk Lodewijk en Jan ik ga met deze namen accoord en voeg daaraan toe Dirk en van der Hoeven destijds O.M. Almelo stop.

Uw vrouw en kinderen gered en gezond in Rotterdam einde.

Br 1 van 20 April Vm repeat Vm aan Gerbrandy stop antwoord op ongenummerd van 12 April stop Vm verwijzen naar nota BR van 25 Maart welke bovendien door Richard meegenomen stop Terborg en Richard kunnen nadere inlichtingen verstrekken stop Vm verrichten taak geheel conform opdracht en instructie in het bijzonder voorbereiding zorg voor orde en rust stop Vm moeten echter zeer ernstige bezwaren maken dat derden buiten hun medeweten in opdacht Regeering hun werk doorkruisen en zooals blijkt Regeering bovendien verkeerd inlichten uit.

BR 1 van 21 Apr. Vm aan Gerbrandy. Ir. Koomans staat qq zonder twijfel zeer goed bekend stop Benoeming zou hier als van een deskundige worden beschouwd zonder overigens te wekken stop indruk Kabinet zoude door benoeming niet worden gewijzigd stop overige inhoud telegram bevreemding gewekt, daar hier wordt aangenomen dat Ir. Tromp minister van Waterstaat is.

Br van 1 Mei Vm rpt Vm aan Gerbrandy stop Militair Gezag vraagt ons wie hoofdcommissaris Utrecht stop Vm adviseeren hoofdinspecteur van Eyck stop.

Br 3 van 1 Mei Vm rpt Vm aan Chef Staf MG rpt MG stop bespreking met Richard en Terborg op 28 Apr stop voor hoofdcommissaris Utrecht adviseeren Vm Regeering hoofdinspecteur van Eyck uit.

Br 1 van 2 Mei Vm rpt Vm aan Gerbrandy stop Vm adviseeren Bolsius alsnog niet met waarneming Zuid Holland te belasten stop in afwachting van Uw beslissingen wezen Vm Staatsraad Rutgers aan om zich voor waarneming voor te bereiden.

Doorgegeven aan Mr. Tenkink 6 Mei 1945 4.00 uur. Aan den waarnemend Secr. Generaal van Justitie, den Haag. Schorsing van commissaris van politie Meyer naar mijn meening ten onrechte. Tegen aanwijzing insp. van politie Brucker zeer ernstig bezwaar. Na Meyer insp. van politie Pijl de meest respectabele. Tot nader onderzoek ter voorkoming van blamage beter Meyer commissaris laten blijven. Pijl door mij benoemd tot waarnemend hoofdinspecteur van politie. w.g. Bleeker.

BIJLAGE 177

Nota d.d. 7 October 1944 van mr. J. Cramer c.s. aan Vertrouwensmannen inzake de handhaving van de openbare orde en rust

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

Gaarne zouden wij het volgende onder Uw aandacht willen brengen, met het verzoek een en ander in de eerstvolgende vergadering van het college van vertrouwensmannen ter tafel te brengen.

De regeling betreffende de handhaving van de openbare orde en rust is in de bewogen eerste week van September tot stand gekomen. Volkomen begrijpelijk kon met betrekking tot dit punt toen niet uitvoerig in het college van vertrouwensmannen van gedachten worden gewisseld. Gezien de snelheid, waarmede de krijgsverrichtingen zich toen ontwikkelden, moest met de mogelijkheid gerekend worden, dat Nederland op zeer korten termijn bevrijd kon zijn. Ten aanzien van de handhaving van orde en rust moest derhalve terstond en snel gehandeld worden.

Er zijn thans o.i. verschillende omstandigheden, die het opnieuw aan de orde stellen van het probleem der ordehandhaving noodzakelijk maken.

In de eerste plaats zouden wij erop willen wijzen, dat in de eerste week van September verwacht kon worden, dat Nederland zonder slag of stoot bevrijd zou worden. Thans is het zeker, dat Nederland strijdtoneel is en zal zijn met al de gevolgen van dien. Behalve een veel grootere verwarring op economisch en sociaal gebied, zal ook de psychische gesteldheid van het volk een geheel andere zijn dan begin September het geval was. Allerlei stof voor spanning en conflicten stapelt zich op; in ieder geval moet er mee gerekend worden, dat een grootere onevenwichtigheid onder de bevolking heerscht.

Voorts spreekt het bijkans vanzelf, dat, nu helaas de bezetting nog aanhoudt, de vertrouwensmannen juist dit vraagstuk nogmaals aan de orde stellen. Immers de regering te Londen ziet de hoofdtaak van het college van vertrouwensmannen gedurende de overgangsdagen in het handhaven van de openbare orde en rust. Op dit terrein draagt genoemd college derhalve de grootste verantwoordelijkheid en de oplossing, welke de vertrouwensmannen aan het onderhavige probleem geven, kan dan ook min of meer als toetssteen gelden voor hun beleid.

Tenslotte: er moet mee gerekend worden, dat de handhaving van de orde en rust in den roes en chaos der bevrijdingsdagen niet alleen met groote moeilijkheden, maar onvermijdelijk ook met botsingen en verwarringen gepaard zal gaan, temeer waar, gelijk wij opmerkten, de zielkundige gesteldheid van ons volk prikkelbaarder zal zijn dan begin September het geval zou zijn geweest. Naast draagkracht van den kant der vertrouwensmannen zal in niet mindere mate tact en inzicht noodig zijn om ons volk veilig door de vreugdevolle maar ook critieke dagen, die op het vertrek der bezetters zullen volgen, te koersen.

De principieele opzet van de handhaving van de openbare orde en rust gelijk die door de vertrouwensmannen is gesteld, is o.i. onaanvechtbaar: „De ordehandhaving geschiedt geheel onder de verantwoordelijkheid der vertrouwensmannen en in de provincies en gemeenten mede onder verantwoordelijkheid van de commissarissen der Koningin en van de burgemeesters. De taak van de ordehandhaving van de O.D. gaat niet verder dan het verlenen van den door de hiervoor genoemde autoriteiten eventueel gevorderden bijstand.”

Naar het ons voorkomt, toont de uitwerking van de door vertrouwensmannen gestelde beginselen in de algemeene bekendmakingen van den O.D. en andere publicaties van dien kant aspecten, die de vraag doen rijzen, of wel in voldoende mate met den principieelen opzet is rekening gehouden. In dit verband zouden wij op drie punten willen wijzen:

I. De hiërarchische gezagsverhouding.

In het licht van de basis, die door de vertrouwensmannen voor de ordehandhaving gelegd is, kan de hiërarchische gezagsverhouding geen andere dan deze zijn:

Vertrouwensmannen
Commissarissen der Koningin
Burgemeesters

Aan deze autoriteiten in hun hiërarchische verhouding zijn politie, hulppolitie en de leden van den O.D., voorzover zij bij de handhaving van de orde zijn ingeschakeld, ondergeschikt. Alleen van deze autoriteiten kunnen politie etc. bevelen ontvangen, alleen aan deze gezagsinstanties zijn zij rekening en verantwoording schuldig.

Uit verschillende publicaties van den O.D. blijkt nu overduidelijk, dat de O.D. een eigen hiërarchie heeft. Vanzelfsprekend is een organisatorische hiërarchie, alleen al uit een oogpunt van efficiency, noodzakelijk, maar het moet volkomen duidelijk zijn, dat deze *inwendig organisatorische hiërarchie* een geheel andere is dan die wij in verband met de handhaving van de orde en rust op het oog hebben. Ten aanzien van de handhaving van de openbare orde bestaat er maar één hiërarchische gezagsverhouding, nl. die door de vertrouwensmannen is gesteld. Zoodra de leden van den O.D. bij de handhaving van de orde en rust worden ingeschakeld, worden zij daarom in het hiërarchisch verband van vertrouwensmannen-commissarissen der Koningin-burgemeesters opgenomen. Op datzelfde moment kunnen zij derhalve geen bevelen of instructies meer van eigen commandanten ontvangen, die niet in het orde-apparaat der vertrouwensmannen zijn opgenomen. En bovendien: bevelen en instructies in den eigenlijken zin van het woord kunnen gemeentelijk slechts van de burgemeesters, provinciaal van de commissarissen der Koningin en landelijk van de vertrouwensmannen uitgaan. *Deze* autoriteiten bevelen *alleen* en *niet tezamen* met andere groepen, die door de vertrouwensmannen in de apparatuur van de ordehandhaving zijn opgenomen en derhalve slechts een ondergeschikte plaats innemen. (In dit verband is het dan ook onjuist, dat Algemeene Bekendmakingen door den commissaris der Koningin en commandant van den O.D. worden ondertekend.)

Men kan nu op tal van symptomen wijzen, waaruit moet worden afgeleid, dat de O.D. deze figuur anders ziet, althans dat zij ook in de vacuum-dagen naast het hiërarchisch gezagsverband der vertrouwensmannen etc. nog ruimte ziet voor een zelfstandig handelen. Enkele ons persoonlijk bekende feiten mogen hier gerelateerd worden:

1°. een functionaris eener illegale organisatie, die de Biesbosch, Alblasserwaard, Vijfheerenlanden en het land van Altena bewerkt, heeft van den O.D.-streek-commandant opdracht gekregen om na de bevrijding de pers in genoemde streken te verzorgen.

2°. de legitimaties voor vrijen doorgang na de bevrijding, zelfs die voor de leden van den G.A.C. zijn bestemd, zijn door den chef-staf van den O.D. ondertekend, door een instantie dus die aan de politie is toegevoegd. Het is duidelijk, dat in het schema door de vertrouwensmannen ontworpen, de legitimaties alleen door de vertrouwensmannen zelf, commissarissen der Koningin en de burgemeesters kunnen worden uitgereikt of hoogstens door de politie *namens* den burgemeester etc.

3°. Leden van andere verzetsbewegingen zijn door plaatselijke O.D.-functionarissen gesommeerd om als oud-militair lid van den O.D. te worden.

4°. in een plaats in het Westen van het land werd een verzetsgroep in zijn geheel door den O.D.-functionaris ontbonden verklaard en de leden, voorzover zij oud-militair zijn, gesommeerd zich bij den O.D. aan te sluiten.

5°. Uit verschillende deelen van het land komen ontstellende berichten omtrent voorgenomen plannen van O.D.-functionarissen om op drastische en onrechtmatige wijze ten aanzien van de communisten op te treden. Deze functionarissen zien het als taak van den O.D. om na de Duitschers de communisten neer te slaan.

6°. Uit verschillende deelen van het land komen berichten, waaruit valt af te leiden, dat het het voornemen van den O.D. is om op allerlei terrein als vorderaar op te treden (auto's etc.).

Ieder, die geen vreemdeling in het Jerusalem der gezagshandhaving is, zal zich bewust zijn, dat de onklarheid, die blijkbaar op het onderhavige terrein nog heerscht, in de critieke dagen slechts verwarring kan stichten en tot de meest ongewenschte conflicten en spanningen in ons volk kan leiden. Het verdient o.i. dan ook aanbeveling de leiding van den O.D. mede te deelen, dat van het oogmerk af, dat leden van den O.D. bij de ordehandhaving betrokken worden, deze leden alleen staan onder het gezag der vertrouwensmannen, c.q. commissarissen der Koningin en burgemeesters, en dat er in geen enkel opzicht ruimte is voor het nastreven van eigen doeleinden en inzichten of wel voor een eigenmachtig optreden. Bovenal zal de leiding van den O.D. gevraagd moeten worden een en ander aan haar leden in al haar organisatorische geledingen duidelijk in te prenten. Uit de gegeven voorbeelden mogen we toch de conclusie trekken, dat juist bij plaatselijke instanties en personen

het goed begrip en inzicht dikwijls ontbreekt. Gebeurt dit niet dan zal het niet te vermijden zijn, dat of twee verticale gezagshierarchieën ontstaan of wel dat onder den dekmantel van de door de vertrouwensmannen aangewezen gezagsinstanties door O.D.-groepen of personen eigen oogmerken worden nagestreefd en eigenmachtig wordt opgetreden.

II. Politieel of Militair?

Het is duidelijk, dat de taak van de leden van den O.D. van het moment af, dat de vertrouwensmannen c.q. commissarissen der Koningin en burgemeesters voor de handhaving der orde den bijstand van de leden van den O.D. inroepen, een zuiver politieele is. Het betreft nu, afgezien van andere symptomen, dat in de publicaties van den O.D. telkens *militaire* accenten insluipen. Om enkele voorbeelden te noemen:

1. In het schrijven van 4 September 1944 aan G.C. „een en ander uiteraard onverminderd Uw specifiek militaire taak.” Over de interpretaties van deze woorden kan natuurlijk getwist worden, maar ter voorkoming van misverstand is het per se noodzakelijk de leden van den O.D. die straks onder verantwoordelijkheid der vertrouwensmannen etc. bij de ordehandhaving betrokken zullen worden, duidelijk onder oogen te brengen, dat zij in geen enkel opzicht een *militaire* taak hebben.

2. Algemeene bekendmaking 1, artikel 2, „..... dat zij, die tot den O.D. behooren, militair zijn.” Het is de nadrukkelijke wil van de regeering, dat in afwachting van het M.G. geen militaire, slechts politieele gezagsuitoefening plaats vindt.

3. Algemeene bekendmaking 2; in artikel 1 wordt onder *a* en *b* gesproken van „militair verband” en „militair”.

4. Algemeene bekendmaking 2, artikel 2. In dit artikel wordt het weer voorgesteld, dat naast politiaire verbanden ook militaire aan de handhaving van de openbare orde en rust deelnemen.

5. Schrijven van den gewestelijken commandant aan de districtscommandanten. In dit schrijven wordt uitdrukkelijk bepaald, dat de regeering in afwachting van de aankomst van het M.G. geen militaire gezagsuitoefening wenscht, maar dat de ordehandhaving door vertrouwensmannen etc. zal geschieden. Volkomen juist. Maar in denzelfden brief sluipt de volgende passage: „De taak der O.D. bestaat gedurende dien tijd uitsluitend in het leveren van militairen bijstand op verzoek van bovengenoemde civiele autoriteiten.” Dit wekt weer den indruk van artikel 2 van de algem. bekendmaking no. 2, waarin gezegd wordt, dat naast politiaire ook militaire verbanden aan de handhaving der openbare orde deelnemen.

Het bovenstaande maakt het noodzakelijk, dat een schrijven aan den O.D. uitgaat met de opdracht haar leden mede te deelen, dat zij gedurende den tijd, dat zij onder de verantwoordelijkheid der vertrouwensmannen, commissarissen der Koningin en burgemeesters bij de handhaving der orde betrokken zijn, zuiver *politieelen* bijstand verleen.

III. Positie der bij de ordehandhaving betrokken leden van den O.D.

De opzet bij de handhaving van de openbare orde is deze, dat zij — om ons ditmaal tot de gemeenten te bepalen — geschiedt door de politie onder verantwoordelijkheid van den burgemeester. Voor het geval de burgemeester de hulp van de politie onvoldoende acht, kan hij hulppolitie en leden van den O.D. aan de politie toevoegen. Het is nu de vraag, op welke wijze hulppolitie en O.D. zullen worden ingeschakeld. Het is aan geen twijfel onderhevig, dat de z.g. hulppolitie zal bestaan uit mannen, die individueel of groepsgewijs tot het lichaam der politie-functionarissen kunnen toetreden. Dit kan niet anders dan worden toegejuicht. Hoe minder aparte organen op het terrein van de handhaving der openbare orde, hoe minder kans voor verwarring en misverstanden, en hoe grooter de kans, dat men zich gemeenschappelijk verbonden weet onder een *één-*

hoofdige leiding om het *ééne* gestelde doel te bereiken: handhaving van orde en rust. Het laat zich aanzien, dat de figuur ten aanzien van den O.D. een andere zal zijn. Zij zullen in groepsverband toetreden: dit is op zichzelf, gezien de ontwikkeling van het instituut van den O.D., begrijpelijk. Maar verder dan het in *groepsverband* per *gemeente* toetreden tot het korps der handhavers van de openbare orde en rust mag niet gegaan worden.

Het dragen van *eigen* onderscheidingsteekenen heeft nu den tendens, dat een bepaalde groep zich een aparte positie schept. In het geval, dat we hier op het oog hebben, gaat men zelfs nog verder. Immers de leden van den O.D., waarmede politie zich kan aanvullen, dragen niet enkel hun *eigen* brassards, maar deze brassards zouden ook verplicht zijn voor andere groepen en individuen, die bij de ordehandhaving betrokken zullen worden. Dit is o.i. ontoelaatbaar. Het aantrekken van een bepaalde groep als hulppolitie mag niet via de erkenning van het kenteeken dier groep leiden tot een monopolie-positie van één bepaalde organisatie.

De weg, die o.i. bewandeld moet worden, is deze, dat de *vertrouwensmannen* het kenteeken vaststellen voor *alle* individuen en groepen, die door de burgemeesters etc. tot politieele hulpdiensten worden geroepen. Alleen dan zal men — gegeven dat ook aan de voorwaarden sub 1 en 2 genoemd wordt voldaan — verzekerd kunnen zijn van een daadkrachtig onder éénhoofdige leiding staand politiair corps.

Met opzet hebben wij ons bepaald tot enkele punten, die de grondstructuur van het instituut, dat straks met de handhaving van de openbare orde en rust zal zijn belast, raken. Deze structuur moet *ondubbelzinnig* en *doorzichtig* voor een *ieder* zijn, zoowel voor hen, die met de handhaving van de orde belast zijn als voor hen, op wie de ordehandhaving wordt toegepast. Voldoen de grondslagen hieraan niet, dan — wij hebben hierop herhaaldelijk gewezen — dreigen juist op dit zoo uiterst netelige en gevoelige terrein deraillementen, die in hun gevolgen niet te overzien zullen zijn.

Temeer achten wij ons gerechtigd om het vraagstuk der ordehandhaving nogmaals onder oogen te zien, waar in het verleden meermalen gebleken is, dat de *mogelijkheid* bestaat, dat bij hen, die in *groepsverband* tot het corps van hen, die met de handhaving van de orde en rust belast zijn, toetreden, de onwillekeurige neiging bestaat in meerdere of mindere mate op eigen kompas voor te gaan. Dit behoeft geen opzet te zijn, maar kan een vanzelfsprekende gang van zaken zijn. In het geval van den O.D. is het gemakkelijk te begrijpen, dat de structuur-omschakeling vooral voor de peripherie van den O.D. niet vanzelf gaat. Jarenlang is de O.D. een landelijke organisatie geweest, op min of meer *militair hiërarchische* leest geschoeid (chef staf, gewest, commandanten etc.) Hoe begrijpelijk, dat men niet onmiddellijk de volle consequenties van de door de vertrouwensmannen ontworpen ordehandhaving doorziet, immers deze regeling komt hierop neer, dat de O.D.-leden of -groepen, die politieelen bijstand verleen, uit het op *militaire* leest geschoeide *landelijke* O.D.-apparaat treden en zich *per gemeente* ter beschikking van een burgemeester stellen, naar wiens aanwijzingen allèen men zich strikt te gedragen heeft. Deze omschakeling kan alleen bevredigend bewerkstelligd worden, wanneer in alle bepalingen, die van de vertrouwensmannen c.q. commissarissen der Koningin en burgemeesters en van de leiding van den O.D. uitgaan, de zaak zoo principieel en zuiver mogelijk wordt gesteld. Alleen op deze wijze zal het mogelijk zijn, dat straks de bij de ordehandhaving betrokken personen en groepen tot heil van land en volk werkzaam zullen zijn.

Het zal ongetwijfeld duidelijk zijn, dat ons geheele betoog niet neerkomt op een principieele *wijziging* maar slechts op een strikt *doorvoeren* van de grondslagen welke het college van vertrouwensmannen op het terrein van de handhaving van de openbare orde en rust heeft gelegd.

7 October 1944.

BIJLAGE 178

Algemene Bekendmakingen van September 1944, bestemd om onmiddellijk na de bevrijding afgekondigd te worden

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

ALGEMEENE BEKENDMAKING No. 1

In opdracht van de door de Regeering aangewezen vertrouwensmannen, genoemd in de proclamatie, wordt namens de Regeering bekend gemaakt:

1. dat de politie en de Ordedienst (O.D.) met uitsluiting van elke andere organisatie door de Regeering zijn aangewezen het bevoegd gezag bij de handhaving van orde en rust bij te staan;

2. dat zij, die tot den O.D. behooren, militair zijn en kenbaar zijn aan

3. dat zij, die het aanroepen van schildwachten en patrouilles beantwoord laten, of die niet voldoen aan bevelen, welke door schildwachten en commandanten van patrouilles, ingevolge de hun verstrekte consignes, worden gegeven, of die geen gehoor geven aan eenige sommatie, door de bevoegde autoriteiten gedaan, of die tegenwoordig zijn bij samenscholingen, waarbij een aanval op de militaire of politionele macht geschiedt, zich aan *lijfsgevaar blootstellen*;

4. dat, ingevolge gegeven bevelen, politieke gevangenen reeds in vrijheid zijn gesteld of alsnog ten spoedigste in vrijheid zullen worden gesteld, tenzij de vrije Nederlandsche rechtsorde hunne gevangenhouding vordert;

5. dat tegen ordeverstoring van elken aard met kracht zal worden opgetreden.

....., September 1944.

De Commissaris der Koningin.

De Provinciale/Gewestelijke Commandant van den Ordedienst (O.D.).

ALGEMEENE BEKENDMAKING No. 2

In opdracht van de door de Regeering aangewezen vertrouwensmannen, genoemd in de proclamatie, wordt namens de Regeering voor het gebied van (de Provincie /de gemeente) bepaald:

Artikel 1

Deze voorschriften verstaan onder:

a. militair verband: elke door of vanwege de Nederlandsche Regeering onder de huidige bijzondere omstandigheden hier te lande ingezette of gevormde militaire formatie, alsmede den Ordedienst (O.D.);

b. militair: uitsluitend hem, die in militair verband als bedoeld onder *a.* optreedt en voorzoover hij van den Ordedienst (O.D.) deel uitmaakt — het O.D.-kenteeken draagt.

Deelnemen aan orde-handhaving

Artikel 2

Het is verboden om anders dan in politair of militair verband aan de handhaving van de openbare orde of rust deel te nemen.

Bevelen in het belang der orde-handhaving

Artikel 3

Ieder is verplicht op eerste vordering van een politieambtenaar of met patrouille- of wachtdienst belaste militair, gedaan ter voorkoming van ongeregelheden, plundering, verkeersbelemmeringen, of van samenspanning of van ophitsing tot het een of het ander, zich te verwijderen in de hem daarbij aangegeven richting, zich binnenshuis te begeven, dan wel, indien hij zich met anderen tezamen bevindt, aan een in die vordering vervat bevel tot uiteengaan gevolg te geven.

Artikel 4

1. Eigenaars, exploitanten en zij, die de feitelijke leiding hebben van schouwburgen, bioscopen, sociëteiten, koffiehuisen of andere lokalen bestemd voor gezellig verkeer, zijn verplicht op eerste vordering van een politieambtenaar of met patrouille- of wachtdienst belaste militair, gedaan ter voorkoming van ongeregelheden of van samenspanning of ophitsing daartoe, hunne inrichtingen of lokalen te sluiten en tot nader order gesloten te houden.

2. Ieder, die niet als eigenaar, exploitant of in dienstbetrekking aan inrichtingen of lokalen als in het vorige lid bedoeld is verbonden of daarin als lid van het gezin van bedoelde personen verblijf houdt, is verplicht de betreffende inrichting of lokaliteit na een vordering als in dit lid bedoeld, onmiddellijk te verlaten.

Legitimatieplicht

Artikel 5

Ieder is verplicht zich op vordering van een politieambtenaar of militair als bedoeld in Artikel 1 onder *b* te legitimeeren.

Dragen van uniformkleding en bijzondere kenteekenen

Artikel 6

1. Het dragen van de oude Nederlandsche militaire uniform is verboden.

2. Het is verboden aan eenig vrijwilligerscorps verbonden uniformkleding te dragen.

3. Het onbevoegd dragen van O.D.-onderscheidingsteekenen en het onbevoegd onder zich hebben van O.D.-legitimatiebewijzen is verboden.

Rijksduitschers, N.S.B.-ers, enz.

Artikel 7

1. Het is iedere(n) Rijksduitsche(r) alsmede ieder, die lid, sympathiseerend lid of in dienst van een der in het tweede lid van dit Artikel genoemde organisaties is of tijdens de bezetting geweest is, verboden zich buitenshuis te bevinden.

2. De in het vorige lid bedoelde organisaties zijn:

a) de N.S.B., de W.A., het Nationaal-Socialistische Motorkorps, de Nationale Jeugdstorm, het Rechtsfront, het Medisch Front, het Economisch Front, het Vervoersfront, het Studentenfront, het Technische Gilde, het Opvoedersgilde;

b) de N.S.N.A.P.;

c) het Vrijwilligers-Legioen Nederland, de Landstorm Nederland, de Landwacht Nederland;

d) de Duitse Weermacht, de Duitse Politie, de Duitse SS (de Waffen-SS en het SS-Wachtbataljon daaronder begrepen), het N.S.K.K.

e) de Nederlandsche SS;

f) de bij Verordening No. 57/1942 van den gewezen Rijkscommissaris ingestelde hulppolitie.

Door Duitschers, N.S.B.-ers enz. verlaten gebouwen enz. en achtergelaten goederen enz.

Artikel 8

Het is verboden om, zonder opdracht of vergunning van de bevoegde burgerlijke of militaire autoriteiten, zich te bevinden in woningen, gebouwen, lokalen of werken — als bunkers, mitrailleurkasten, loopgraven — van welken aard ook, welke door de Duitse Weermacht, andere Duitse instanties of personen, als bedoeld in Artikel 7, zijn verlaten.

Artikel 9

Het is verboden om zonder opdracht of vergunning van of vanwege de bevoegde burgerlijke of militaire autoriteiten werken, als versperring en richtingaanwijzers — goederen, materialen en voorwerpen van welken aard ook, welke door de Duitse Weermacht, andere Duitse instanties, Rijksduitschers of personen als bedoeld in Artikel 7 zijn achtergelaten, geheel of gedeeltelijk weg te nemen of te vervoeren van de plaatsen, waar deze zich bevinden of geheel of gedeeltelijk onklaar te maken.

Artikel 10

Ieder, die woningen, gebouwen, lokaliteiten of werken als bedoeld in Artikel 8, dan wel werken, goederen, materialen of voorwerpen, als bedoeld in Artikel 9, *onbeheerd* of *onbewaakt* aantreft, is verplicht daarvan onverwijld aan den dichtsbijzijnden politieambtenaar of militair aangifte te doen.

*Wapenen en ammunitie**Inleveringsplicht*

Artikel 11

1. Ieder, die vuurwapenen of ammunitie onder zich heeft, is verplicht deze tegen ontvangstbewijs in te leveren.

2. De inlevering dient onverwijld en in elk geval binnen 12 uur na den dag van afkondiging van deze voorschriften dan wel, indien de inleveringsplichtige de wapenen of ammunitie na dien dag onder zich krijgt, binnen 8 uren na het tijdstip waarop hij deze onder zich heeft gekregen, te geschieden bij het bureau van politie, binnen welks ressort de wapenen of ammunitie zich bevinden dan wel, indien in de betrokken gemeenten geen bureau van politie is, op het gemeentehuis.

Artikel 12

Van de verplichting tot inlevering van wapenen en ammunitie ingevolge het bepaalde in Artikel 11, zijn, tenzij zij tot de in Artikel 7 bedoelde personen behooren, vrijgesteld:

a. militairen en ambtenaren voor de hun voor de uitoefening van hun dienst door of vanwege het bevoegd openbaar gezag ter beschikking gestelde wapenen en ammunitie;

b. personen, voor zoover de hun toebehoorende vuurwapenen of ammunitie het karakter van heden ten dage niet bruikbare antiquiteiten, kunst- of siervoorwerpen hebben.

Verborgen of onbeheerd aangetroffen wapenen en ammunitie

Artikel 13

1. Ieder, die met plaatsen bekend is, waar anders dan onder Nederlandsch politiair of militair beheer vuurwapenen of ammunitie aanwezig zijn, is verplicht zulks onverwijld aan een politieambtenaar of militair aan te geven of te doen aangeven.

2. Ieder, die wapenen of ammunitie onbeheerd aantreft, is verplicht zulks onverwijld aan een politie-ambtenaar of een militair aan te geven of te doen aangeven en de wapenen of ammunitie te bewaken of te doen bewaken tot deze bewaking door een politie-ambtenaar of een militair wordt overgenomen.

Verboden verkeer buitenshuis met voorwerpen welke als slag- of stootwapen kunnen dienen

Artikel 14

Het is verboden om voorwerpen van welken aard ook, welke als slag- of stootwapen kunnen dienen, anders dan voor zoover zulks voor de uitoefening van beroep of bedrijf noodzakelijk is, buitenshuis onder zich te hebben.

Radio en radio-distributie

Artikel 15

Het is verboden zich zonder opdracht of vergunning van de bevoegde burgerlijke of militaire autoriteiten anders dan ter zakelijke aankondiging van het programma of onderdeelen daarvan, door middel van de radio of de radiodistributie met het gesproken woord tot de luisteraars te richten.

Ontheffingen

Artikel 16

1. Van het verbod van Artikel 7 alsmede van den inleveringsplicht, vervat in Artikel 11, kan door de bevoegde burgerlijke en militaire autoriteiten ontheffing worden verleend. Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden verbonden. Een ontheffing kan te allen tijde weder worden ingetrokken.

2. Een algemeene ontheffing wordt op de daarbij te bepalen wijze openbaar gemaakt.

3. Het verzoek om een bijzondere ontheffing moet schriftelijk bij den burgemeester worden ingediend. Zij wordt schriftelijk op naam verleend. Een bijzondere ontheffing is slechts van kracht, voor zoover zij op vordering van een politieambtenaar of met patrouille- of wachtdienst belaste militair ter contrôle wordt vertoond en voor zoover niet wordt gehandeld in strijd met de voorwaarden, waaronder de ontheffing wordt verleend. In geval van niet-nakoming van een aan een bijzondere ontheffing verbonden voorwaarde kan deze, ook bij latere aanhouding, door iederen politieambtenaar of met patrouille- of wachtdienst belaste militair worden ingenomen.

Slotbepalingen

Artikel 17

Overtreding dezer voorschriften wordt overeenkomstig het bepaalde in Artikel 100, onder 2°. van het Wetboek van Strafrecht, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren.

Artikel 18

1. Met de handhaving van deze voorschriften en met de opsporing van de overtredingen dezer voorschriften zijn, behalve de in artikel 141 van het Wetboek van Strafvordering genoemde ambtenaren, mede belast het overige personeel van de politie, alsmede de met wacht- of patrouilledienst belaste militairen.

2. Deze voorschriften treden op den dag harer afkondiging in werking. De afkondiging zal door middel van de radio geschieden. Zij zullen wijders nog door aanplakking in de gemeenten en door middel van de pers ter kennis van de bevolking worden gebracht.

Indien in eenige gemeente aanplakking eerder plaats vindt dan de afkondiging door de radio, geldt de aanplakking mede als afkondiging.

....., September 1944.

De Commissaris der Koningin.

De Provinciale/Gewestelijke Commandant van den Ordedienst (O.D.).

ALGEMEENE BEKENDMAKING No. 3

In opdracht van de door de Regeering aangewezen vertrouwensmannen, genoemd in de proclamatie, wordt namens de Regeering voor het gebied van de (provincie/gemeente)

bepaald:

Artikel 1

In deze Algemeene Bekendmaking wordt onder *militair* verstaan de militair bedoeld in Artikel 1 onder *b* der Algemeene bekendmaking No. 2.

Verboden tijd

Artikel 2

Het is verboden zich gedurende den overeenkomstig Artikel 5 bekend gemaakte verboden tijd buitenshuis te bevinden.

Sluitingstijd

Artikel 3

1. Eigenaars, exploitanten en zij, die de feitelijke leiding hebben van schouwburgen, koffiehuisen, tapperijen en andere lokalen bestemd voor gezellig verkeer, zijn verplicht deze gedurende den overeenkomstig Artikel 5 bekend gemaakte sluitingstijd gesloten te houden.

2. Het is ieder, die niet als eigenaar, exploitant of in dienstbetrekking aan inrichtingen of lokalen als in het vorige lid bedoeld, is verbonden, dan wel als lid van het inwonend gezin van een zoodanig persoon daarin verblijf houdt, verboden zich gedurende den overeenkomstig Artikel 5 bekend gemaakten sluitingstijd in zoodanige inrichtingen of lokalen op te houden.

Verkeersregelingen

Artikel 4

Ieder is verplicht zich naar de overeenkomstig Artikel 5 bekend gemaakte verkeersregelingen te gedragen.

Artikel 5

De verboden tijd, bedoeld in Artikel 2, de sluitingstijd, bedoeld in Artikel 3, en de verkeersregelingen bedoeld in artikel 4, worden na vaststelling door de bevoegde burgerlijke of militaire autoriteiten, bij openbare bekendmaking door middel van de radio of door de zorg van den burgemeester door aanplakking ter kennis van de bevolking gebracht.

Uitzonderingen en ontheffingen

Artikel 6

Het bepaalde in de Artikelen 2, 3, tweede lid, en 4 is niet van toepassing op politieambtenaren, militairen, personeel van luchtbeschermings-, brandweer-, Roode Kruis-, spoor- en tramwegdiensten, artsen, vroedvrouwen, verplegers en verpleegsters, voor zoover zulks voor de uitoefening van hun dienst of beroep noodzakelijk is.

1. Van het bepaalde in de Artikelen 2, 3, tweede lid, en 4 kan door bevoegde burgerlijke en militaire autoriteiten ontheffing worden verleend. Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden verbonden. Een ontheffing kan te allen tijde weder worden ingetrokken.

2. Een algemeene ontheffing wordt op de daarbij te bepalen wijze openbaar gemaakt.

3. Het verzoek om een bijzondere ontheffing moet schriftelijk bij den burgemeester worden ingediend. Zij wordt schriftelijk op naam verleend. Een bijzondere ontheffing is slechts van kracht, voor zoover zij op vordering van een politieambtenaar of met patrouille- of wachtdienst belaste militair ter contrôle wordt vertoond en voor zoover niet wordt gehandeld in strijd met de voorwaarden, waaronder de ontheffing wordt verleend. In geval van niet-nakoming van een aan een bijzondere ontheffing verbonden voorwaarde, kan deze, ook bij latere aanhouding door iederen politieambtenaar of met patrouille- of wachtdienst belaste militair worden ingenomen.

Slotbepalingen

Artikel 7

Overtreding van deze voorschriften wordt overeenkomstig het bepaalde in Artikel 100 onder 2°, van het Wetboek van Strafrecht gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren.

Artikel 8

1. Met de handhaving van deze voorschriften en met de opsporing van de overtredingen dezer voorschriften zijn, behalve de in Artikel 141 van het Wetboek van Strafvordering genoemde ambtenaren, mede belast het overige personeel van de politie, alsmede de met wacht- of patrouilledienst belaste militairen.

2. Deze voorschriften treden op den dag harer afkondiging in werking. De afkondiging zal door middel van de radio geschieden. Zij zullen wijders nog door aanplakking in de gemeenten en door middel van de pers ter kennis van de bevolking worden gebracht. Indien in eenige gemeente aanplakking eerder plaats heeft dan de afkondiging door de radio, geldt de aanplakking mede als afkondiging.

....., September 1944.

De Commissaris der Koningin.

*De Provinciale/Gewestelijke Commandant
van den Ordedienst (O.D.).*

BIJLAGE 179

Brief d.d. 10 October 1944 van Vertrouwensmannen aan de chef staf van de O.D. inzake de handhaving van orde en rust na de bevrijding

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

10 October 1944.

Het is ons gebleken, dat over de bevoegdheden voor het bewaren van de rust en orde na het oogenblik van de bevrijding misverstand is gerezen en nog steeds rijst. Wij hebben gemeend goed te doen een circulaire aan de Commissarissen van de Koningin en de burgemeesters te doen uitgaan, waarin de verhoudingen en verantwoordelijkheden zijn afgebakend. Hoewel reeds meerdere malen te dezen opzichte met U, in Uw qualiteit van Chef van den Staf van den O.D. en met personen, die namens Uw organisatie konden spreken, overleg is gepleegd en wij overtuigd zijn, dat hierover tusschen U en ons geen misverstand kan bestaan, zoo achten wij het toch van groot belang een en ander nog schriftelijk tusschen ons vast te leggen, terwijl wij het bijzonder op prijs zouden stellen, indien Uwerzijds ten spoedigste parallel loopende, duidelijke instructies aan de onder U ressorteerende instanties zouden worden gegeven. Dit achten wij te meer noodzakelijk, omdat wij, gelet op de berichten, welke wij hebben ontvangen, tot de overtuiging zijn gekomen, dat juist deze instanties zich niet steeds de grenzen hunner bevoegdheden duidelijk bewust zijn.

De zorg voor de orde en rust tijdens de periode, welke verloopt tusschen de bevrijding en het tijdstip, dat de Regeering de teugels van het bewind weder zelf in handen neemt, is aan ons toevertrouwd. Onzerzijds hebben wij deze zorg, weder onder ons toezicht, overgedragen aan de Commissarissen der Koningin en aan de burgemeesters. De Procureurs-Generaal hebben hierbij een adviseerende taak en een distribueerende, voor zoover betreft het ter beschikking stellen van Rijkspolitie aan de plaatselijke autoriteiten. De Rijkspolitie staat als apparaat voor de bewaring van orde en rust in het land onder bevel van een daarvoor aangewezen functionaris. Zij, die door ons belast zijn met de leiding van Binnenlandsche Zaken en Justitie vormen het centrale element in dezen, terwijl een afdeling Politie, die onder beide ministeries ressorteert, daartoe te hunner beschikking staat.

Voor de uitoefening van hun taak staan de burgemeesters de Gemeentepolitie en de centrale organen de Rijkspolitie ten dienste, met dien verstande dat de Rijkspolitie ter plaatse door den plaatselijken drager van het gezag altijd kan worden gerequireerd.

Het spreekt vanzelf, dat in de gegeven omstandigheden deze politie niet voldoende is; door de genoemde autoriteiten behoort dan in de eerste plaats een dankbaar gebruik te worden gemaakt van den O.D. als hulppolitie; de O.D. verleent dan alzoo politioneelen en geen militairen bijstand, al zoude hij op zichzelf een militaire organisatie zijn. Het is ons bekend, dat de O.D. ook een militaire taak kan hebben; voor zoover deze moet worden uitgeoefend voor de periode der bevrijding, blijft zij geheel buiten onze competentie, voor zoover deze taak valt na de bevrijding, zal zij afhankelijk zijn van de uitdrukkelijke orders der Regeering, welke ons — en wij nemen aan ook U — tot

heden onbekend zijn. Mocht dit anders zijn of worden, dan zou het voor ons noodzakelijk zijn Uwerzijds ten spoedigste te worden ingelicht.

Ter plaatse treedt dus de O.D. op als hulppolitie onder de orders en verantwoordelijkheid van den burgemeester, zoo eenigszins mogelijk in verband. Ook wanneer de O.D. wordt ingezet voor gevangenneming van N.S.B.-ers, enz., dan geschiedt dit uitsluitend op order van den burgemeester, na overleg met den Procureur-Generaal.

Aangezien intusschen de O.D. een landelijke organisatie is, in gewestelijke onderdeelen gesplitst, dient ter voorkoming van misverstand er rekening mede te worden gehouden, dat op grond van het bovenstaande de gewestelijke en landelijke bevelvoering zich zal moeten beperken tot de organisatorische regeling. Doorkruising van de verantwoordelijke positie met name van de burgemeesters door landelijke of gewestelijke orders zouden rust en orde in gevaar kunnen brengen.

Het vorderingsrecht van voertuigen, woonruimten, enz. berust evenzeer bij den burgemeester. Ter uitvoering van deze taak zal hij ook ongetwijfeld mede een beroep doen op den plaatselijken O.D. Ten aanzien van vrije doorgangsbewijzen schijnen door den O.D. regelingen te zijn getroffen en kaarten te zijn aangemaakt. Uiteraard kan hiervoor een rijksregeling worden getroffen. De beoordeling in hoever en aan wien doorgangsbewijzen kunnen worden uitgegeven berust alweder in eerste instantie bij den burgemeester; het spreekt vanzelf, dat de regeling hiervoor niet overal in den lande hetzelfde zal kunnen zijn.

Indien van de zijde van den O.D. brassards, identiteitsbewijzen en wat dies meer zij worden afgegeven, dan is dat vanzelfsprekend omdat het aangewezen is, dat men Uw leden zal moeten kunnen herkennen en zij zich moeten kunnen legitimeren. De rechtsgevolgen aan het dragen en het hebben van deze kenteekenen verbonden zijn echter geheel afhankelijk van hen, die voor de orde verantwoordelijk zijn.

Naast zijn taak als hulppolitie is op civiel gebied, voor zoover ons bekend, door de Regeering geen taak aan den O.D. toevertrouwd. Het zoude overbodig zijn U hieromtrent nader te berichten, ware het niet, dat ons voortdurend berichten bereiken, dat een en ander door leden van Uw organisatie in de provincie niet juist wordt begrepen. Zoo b.v. kan niet aangenomen worden, dat de O.D. bevoegd zoude zijn proclamaties uit te vaardigen of, zooals in een groote gemeente is geschied, zoude kunnen vorderen proclamaties van anderen mede te onderteekenen.

Het ware wel gewenscht, dat een en ander nog eens duidelijk aan Uw instanties werd medegedeeld. De moeilijke tijden eischen een hechte onderlinge samenwerking. Wij houden er ons van overtuigd, dat U met ons ten dezen zult doen, wat in Uw vermogen is.

BIJLAGE 180

Brief d.d. 25 Maart 1945 van Vertrouwensmannen aan de Minister-President

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

Aan den Minister-President.

BR/25-3-1945.

Toen bij besluit van 2 Augustus 1944 door de Regeering aan Vertrouwensmannen hun taak werd opgedragen, werd hun in de eerste plaats aangezegd te zorgen voor de handhaving van orde en rust; zij moesten hiertoe „die maatregelen, met name van politioneelen aard, treffen, die door de omstandigheden van het oogenblik zouden worden geboden”. In de hun verstrekte instructie werd dit hun „hoofdtak” genoemd. (art. 2).

Bij de overweging der uitvoering van hun desbetreffende plicht zijn VM te rade geworden hiertoe voornamelijk te steunen op de burgemeesters. Zij hebben het volgende schema ontworpen en door de door hen aangewezen en door U goedgekeurde tijdelijke hoofden van de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Justitie doen uitwerken.

Er wordt een interdepartementale politieafdeling gesticht, opdat niet vooruit geloopt wordt op een beslissing in de sinds lang hangende en brandende kwestie der juiste plaats van de politie in het staatsrechtelijk bestel. Deze afdeling wordt geleid door den wnd. Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie. De zorg voor de handhaving van orde en rust wordt gelegd in handen van de burgemeesters als hoofden der gemeentepolitie onder toezicht van de Commissarissen der Koningin, aan wie in de provinciën ten deze tevens een samenbindende en nevenschikkende taak wordt toegedacht. Voor zoover de burgemeesters behoefte hebben aan versterking met Rijkspolitie of marechaussee wenden zij zich tot de fungerende Directeuren van Politie (de Procureurs-Generaal bij de Gerechtshoven); hun aldus ter beschikking gestelde personen of eenheden staan tijdens den dienst onder hen. De burgemeesters kunnen verder hulppolitie op dergelijke wijze aan zich trekken en aldus gebruik maken van nuttige instellingen en groeperingen, door lofwaardig en vaderlandslievend particulier initiatief in het leven geroepen. Voor de technische uitvoering der rustverzorging in de gemeente bedienen de burgemeesters zich, voor wat het gebruik der politie aangaat, van de hun ten dienste staande commissarissen van politie en verdere politieleiders.

De verzorging van het geheel der Rijkspolitie en der marechaussee wordt toevertrouwd aan een deskundigen marechausseeofficier.

Dit aldus in het kort weergegeven plan werd tenslotte vastgesteld met instemming van allen, die aan de uitvoering ervan aan den top moesten meewerken; ook voor zoover zij van meening waren, dat in de toekomst een verschuiving der positie's wenschelijk was. Het is vastgelegd in het „Besluit handhaving openbare orde en organisatie van de politie”, hetwelk bij deze nota is gevoegd.

In den roezigen overgangstijd werd het van uitnemend belang geacht gebruik te maken van het aan het ambt inhaerente overwicht, de plaatselijke bekendheid en de aanwezigheid in de nabijheid van burgemeesters. Aan deze functionarissen moest voorts uiteraard in hun gemeenten een regelende taak met betrekking tot de verschillende onderwerpen worden gegeven; en zou, zoo meende men, bezwaarlijk zijn de zeggenschap over het machtsapparaat tot steun der regelingen in een tijd, die voor rustig en tijdroovend overleg niet geschikt was en veelal spoedig ingrijpen noodig zou maken, in andere handen te leggen. Hier kwam nog bij, dat, zoo men ten deze van de burgemeesters af wilde stappen, men, zooals de zaken nu eenmaal stonden, de leiding op zou moeten dragen aan de fungerende directeuren van politie. Door een samenloop van omstandigheden waren deze functionarissen toevallig (nog afgezien van de onoverzichtelijkheid van hun groote ambtsgebied, die zou maken, dat zij in wezen dikwijls weinig anders zouden kunnen doen dan allerlei beslissingen overlaten aan op verren afstand zetelende plaatselijke politiecommissarissen, hetgeen in feite een tweehoofdige leiding in de gemeenten ten gevolge zou hebben met alle gevolgen van dien) hiervoor weinig geschikte personen; in Leeuwarden moest een nieuweling worden gevonden; de inmiddels door U aangewezen functionaris voor Arnhem, die tevoren elders werkzaam was, bleek bij den verwarden toestand in zijn gebied de noodige contacten niet of moeilijk te kunnen krijgen; evenzoo moet nog in Den Haag een noodoplossing worden getroffen, terwijl in Amsterdam bij velen tegen den Procureur-Generaal zoo ernstige bezwaren bestaan, dat hij, ook wanneer hij als zoodanig in functie kan worden gelaten, toch voldoende gezag mist om naar buiten op te kunnen treden als uitvoerend van ordemaatregelen.

Van den aldus getroffen opzet bleek uit verschillende berichten van

VM; wij wijzen op Wega 6 van 15 October 1944 — Wega 2 van 22 October 1944 — BR 2 van 1 Maart 1945; verder wordt Uw aandacht gevestigd op een nota van den wnd. burgemeester van Amsterdam (Wega 34). Bovendien verzochten wij onzen vertegenwoordiger Herman, die in October 1944 naar U over kwam, U ervan op de hoogte te stellen; wij moeten aannemen, dat zulks is geschied. Bij het bezoek van Richard in Januari/Februari j.l. vernam deze dan ook niets van het tegendeel, terwijl de zaak toch wel ter sprake kwam; zoo werd o.a. de positie van den waarnemend burgemeester van Amsterdam besproken met den Minister-President in verband met de te Amsterdam getroffen en te treffen maatregelen voor handhaving van orde en rust. Het behoeft wel geen toelichting, dat de uitvoering van bovenstaande regeling in de moeilijke en steeds bezwaarlijker wordende omstandigheden, waaronder VM en de aangewezen secretarissen-generaal resp. gemachtigden voor de departementen en burgemeesters hun werk moeten verrichten, uitermate veel zorg heeft geveerd en nog vereischt. In hoofdzaak mag echter thans worden aangenomen, dat de ontworpen regeling redelijk zal werken. Het zou voorts, gelijk vanzelf spreekt, thans ondoenlijk zijn een geheel anderen opzet uit te werken en door te voeren met herroeping van al wat reeds geschiedde in een land zonder telefoon, zonder postverbindingen, zonder electriciteit, met niet dan een enkele auto of fiets als verkeersmiddel, waar elke interlocale verplaatsing voedselbezwaren, soms lijfsgevaar door beschietingen en andere problemen meebrengt, bezet door een vijand, die overal loert en speurt en ingrijpt en van uur tot uur de veiligheid en het leven bedreigt van hen, die in het verborgene den noodigen arbeid moeten verrichten. Elke poging hiertoe, die bovendien waarschijnlijk hier en daar ook het uitvallen door onwil van de bovengenoemde hulppolitie zou beteekenen, zou uit moeten loopen op verwarring met alle gevolgen van dien: onrust in plaats van rust, wanorde in plaats van orde.

Dit laatste gevoelen VM zich gedrongen nog eens te onderstrepen nu zij onder de Staatsbladen, welke hun eerst dezer dagen hebben bereikt en die zij doende zijn te bestudeeren om naar de mate hunner krachten te bevorderen, wat de Regeering blijkt als juist richtsnoer te hebben aanvaard, een besluit van 27 September 1944 (E. 123) aantreffen, waaruit men zou moeten afleiden, dat een gansch andere opzet wenschelijk wordt geoordeeld. Het brengt immers de politie (ook de plaatselijke) geheel onder centrale rijksleiding van den Minister van Justitie (art. 1); deze is het, die de noodige beschikkingen geeft (art.3.) de noodige maatregelen neemt (artt. 5—7.) en die hiertoe zijn bevoegdheden kan delegeren aan „bepaaldelijk door hem daartoe aan te wijzen functionarissen bij het openbaar ministerie of bij de politie” als hoedanig de fungerende directeuren van politie voorop worden genoemd (art. 8).

Door de onmiddellijke invoering van dezen opzet zou alles, wat moeizaam is tot stand gebracht en waarmede de Regeering geacht moet worden te hebben ingestemd, overhoop worden geworpen. Het lijkt VM onaannemelijk, dat dit de bedoeling kan zijn geweest. Ware toch het tegendeel het geval geweest, dan zou volmaakt onbegrijpelijk zijn, waarom Uwerzijds van eind September af aan VM de kennisgeving zou zijn onthouden van een besluit, dat de allerebeligste regelen inhield voor wat de Regeering zelf de „hoofdtak” van VM had genoemd. Hieruit kan slechts worden afgeleid, dat de Regeering een volgen van den door VM ingeslagen koers voor oogen heeft gestaan.

Verschiedene omstandigheden dragen tot bevestiging van deze gevolgtrekking bij. In de eerste plaats is, voor zoover VM bekend is, het in art. 2 van het Besluit bedoelde tijdstip nog niet aangewezen. Het eenige werkende artikel is dus art. 1, hetwelk begint met de woorden „onverminderd overigens het bepaalde bij het Rijkspolitiebesluit”; dit besluit blijft dus, voorzoover er niet van wordt afgeveken, gelden. In dit besluit staat, dat het politiepersoneel „in den regel onder eigen leiding optreedt, doch dat het overigens voor het doel, waarvoor het werd afgestaan, ter beschikking staat van het gezag, dat wordt bijgestaan en aan welks vorderingen het heeft te voldoen” (art. 14). In de uitvoerige toelichting er op, door den Minister van Justitie bij rondschriften van 29 Juli 1936, 5de afd., no. 875 verstrekt aan de fungerende directeuren van politie, komt onder het hoofd „Handhaving der openbare orde” dan ook deze zinsnede voor „Tenslotte merk ik nog op, dat de leiding over en de verantwoordelijkheid voor het feitelijke optreden tegen roerigheden in eenige ge-

meente hetzij met, hetzij zonder bijstand van Rijkspolitie of van gemeentepolitie van elders, blijven berusten bij het hoofd van de plaatselijke politie". Dit is volgens de artt. 219 e.v. der Gemeentewet de burgemeester.

Volmaakt in aansluiting hierop vonden VM onder de thans te hunner kennis gekomen stukken Publicatieblad No. 2 van het Militair Gezag, inhoudende een verordening van 12 September 1944, no. 23, dat schoon het evenals het ingevoerde art. 1 van het zooëven genoemde Buitengewoon Politiebesluit de samenstelling en inrichting der politie centraliseert, in art. 4 nadrukkelijk het Rijkspolitiebesluit van 1935 handhaaft, d.w.z. de zeggenschap over optreden en gebruik der politie legt in handen van de burgemeesters. Deze verordening van het Militair Gezag, aldus verstaan, laat de kern van het werk van VM onaangetaast en maakt een vruchtbare samenwerking mogelijk.

Bij hun in het voorgaande weergegeven opvatting zou er voor VM geen reden zijn geweest terug te komen op het Buitengewoon Politiebesluit, ware het niet, dat dit langs aan VM tot dusver onbekende weg in handen is gekomen van eenige politieautoriteiten. De wnd. Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie meent nu te bespeuren, dat bij hen de neiging bestaat het ervoor te houden, dat dit besluit de verordening van het Militair gezag heeft te niet gedaan en dat de artt. 3 e.v. ervan evenzeer toepasselijk zullen worden, zoodat elk politiegezag in de eerste toekomst, bij hemzelf berust en den burgemeester onttrokken wordt, terwijl zij de aanwijzingen van VM ten deze niet meer behoeven te volgen en zelfstandig hun weg moeten volgen. Na het bovenstaande is het onnoodig in bijzonderheden te treden over de rampzalige en heillooze verwarring, welke zou kunnen ontstaan, indien zij aan deze neiging toe zouden geven. Een neiging, die gevoed schijnt te worden door verklaringen van een politieautoriteit, die onlangs een bezoek zou hebben gebracht aan het bevrijde gebied en mogelijk ook aan Londen. Indien VM ter zake goed geïnformeerd zijn, zou deze politieautoriteit zijn teruggekeerd met de opdracht uit te zien naar geschikte personen voor de bezetting van leidende functies in het politieapparaat. Vooralnog echter willen VM niet aannemen, dat een opdracht in dien zin zou zijn gegeven, daar toch bij het bezoek van Richard door hem nogmaals is geweest op de gevaarlijke gevolgen van dergelijke incidenteele opdrachten en hem uitdrukkelijk is toegezegd, desbetreffende aanwijzingen over VM te laten loopen, althans VM op de hoogte te stellen van het verstrekken daarvan.

Ten einde deze ontbindende krachten zooveel mogelijk tegen te gaan, is het voor VM van belang den wnd. Secretaris-Generaal van Justitie een duidelijke regeeringsuitlating te kunnen toonen,

waaruit blijkt van de onveranderde hoofdtaak van VM en de ongewijzigde handhaving van hun opzet voor orde en rust in dier voege, dat in den overgangstijd de zorg hiervoor blijft in handen der burgemeesters, te wier beschikking hiervoor de thans aangewezen politie-leiders hun tot één corps samengevoegd personeel moeten houden.

Het was hierom, dat VM U op 23 dezer seinden:

„VM kregen eerst thans onder oogen politiebesluit E. 123 stop VM hebben op grond opdracht reeds maanden geleden in overtuiging voorkennis en instemming regeering anders opgezette maatregelen voor handhaving orde en rust geprojecteerd door gemachtigden voor binnenlandsche zaken en justitie zijn op grondslag daarvan uitgebreide voorbereidingen getroffen en personen aangewezen stop wijziging daarvan thans niet meer uitvoerbaar stop zou slechts tot wanorde leiden stop VM vragen daarom het tijdstip artikel 2 niet vast te stellen dan na overleg na volledige bevrijding stop in verband met te verwachten gevoel van onzekerheid onder bij ordehandhaving betrokkenen achten VM Uw omgaand antwoord van groot belang uit”.

VM hopen, dat Uwerzijds hieraan terstond gevolg wordt gegeven. Voor de goede orde zenden zij een afschrift hiervan aan de Chef Staf Militair Gezag.

Van vertrouwensmannen aan den Chef Staf Militair Gezag.

Nu door het onderhoud van Richard met den Sous-chef van Uw staf Kolonel W. Chr. Posthumus Meyjes de positie van Vertrouwensmannen opgehelderd is en verwacht mag worden, dat door U zoo veel mogelijk zal worden aangesloten bij het door VM verrichte voorbereidende werk, meenen VM er goed aan te doen U een door hen ontworpen voorstel voor de samenwerking van Uw staf en de civiele autoriteiten te overhandigen.

VM zenden U voorts hierbij een afschrift van een brief van 25 dezer aan den Minister-President met het verzoek aan deze zaak wel Uw aandacht te willen geven, opdat bij de bevrijding de door hen getroffen maatregelen, ingevoegd in Uw regelingen, doeltreffend worden uitgevoerd ter wille der ordehandhaving.

Voor bovenbedoelde voorbereidende werkzaamheden is het verder van groot belang te kunnen beschikken over de Publicatiebladen van het Militair Gezag, zoodat alsnog zooveel mogelijk kan worden voortgewerkt in den geest van de inmiddels door U uitgevaardigde regelingen. De laatste aflevering van dit blad, waarover VM thans beschikken, is no. 17.

BIJLAGE 181

Plan van voorbereiding voor een coördinatie van het Militair Gezag en het Civiel Bestuur, opgesteld door Vertrouwensmannen

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

BR/25-3-1945.

De machtsuitoefening door den Geallieerden Opperbevelhebber in het bevrijde gebied van Nederland geschiedt door middel van de „Civil Affairs“-organisatie. De verhouding tusschen deze organisatie en de Nederlandsche autoriteiten is geregeld bij overeenkomst van 16 Mei 1944 tusschen Nederland en onderscheidenlijk het Vereenigd Koninkrijk en de Vereenigde Staten. Doel en taak van de „Civil Affairs“-organisatie is de troepen onder den Geallieerden Opperbevelhebber in staat te stellen zoo doelmatig en ongehinderd mogelijk te opereeren en voorts om met zooveel mogelijk behoud van de gevestigde overheidsorganen de orde en rust in het bevrijde gebied te herstellen en in het algemeen het leven der burgerbevolking weer in normale banen te leiden. Onder den Opperbevelhebber oefent de „Civil Affairs“-organisatie tijdelijk het hoogste gezag uit.

Dit gezag wordt uitgeoefend in nauw overleg met de Nederlandsche autoriteiten, waartoe de „Civil Affairs“-organisatie zal samenwerken met een overeenkomstige Nederlandse organisatie en wel den Nederlandschen Staf Militair Gezag.

Door H.M. de Koningin is een militaire autoriteit, geheeten Chef van den Staf van het Militair Gezag, belast met de uitoefening van het militair gezag in het geheele gezagsgebied.

De uitoefening van het militair gezag is geregeld in het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg (B.B.S.B.).

De omvang, waarin het M.G. de door het B.B.S.B. verleende bevoegdheden uitoefent, wordt door de Kroon bepaald; het oefent zijn bevoegdheden uit overeenkomstig door de Kroon te verstrekken instructies; het is voor de wijze van uitvoering van zijn bevoegdheden verantwoordelijk aan de Kroon.

Uitgaande van de aldus vastgestelde grondslagen, is tusschen de civiele autoriteiten en militair-juridische adviseurs in het bezette gebied een voorstel uitgewerkt, waarbij getracht is alle voorwaarden te scheppen voor een goede samenwerking tusschen den Nederlandschen Staf M.G. en de leiders van de gevestigde overheidsorganen. Voorts is er naar gestreefd de continuïteit van het gevoerde beleid te verzekeren ook na het vervallen van de tijdelijke regeling van het B.B.S.B. door voor de verschillende functies van Algemeen Adviseurs, Hoofden van Secties, Hoofden van Afdelingen en Verbindingsofficieren personen voor te stellen, die geacht kunnen worden een goede militaire instelling te bezitten en tevens een waarborg te zijn voor de handhaving van een goede samenwerking met de civiele autoriteiten.

Bij de keuze der personen is tevens aandacht besteed aan de grootst mogelijke waarschijnlijkheid van een goede onderlinge samenwerking tusschen de verschillende functionarissen.

De organisatie van den Staf M.G. is als volgt gedacht:

a. Chef Staf M.G.

b. Sous-chef.

c. Secretariaat.

e. Algemeen Adviseur voor Algemeen Herstel
Financiën
Juridische Zaken
Sociale Zaken
Uitvoering van Voorrangswerken.

Voor het vaststellen van de hoofdrichtlijnen voor het te voeren beleid worden de adviseurs afzonderlijk of tezamen (voor zoover noodig) gehoord. Zij stellen zelfstandig voorstellen op voor algemeen beleid ten aanzien van hun gebied, welke aan den Chef Staf M.G. ter goedkeuring voor uitvoering worden voorgelegd. De adviseurs kunnen door of namens den Chef Staf M.G. belast worden met het geven van aanwijzingen en voorlichting aan de Sectiehoofden. De adviseurs moeten slechts over een beperkt personeel beschikken.

g. Adviescommissies.

Ten einde ongewenschte spanningen te voorkomen en contact te houden met de groepen, die tijdens de bezetting het verzet tegen den vijand hebben gevoerd en daarbij veel kennis van personen en zaken hebben verworven, is het gewenscht, dat — voor daarvoor in aanmerking komende onderwerpen — adviezen worden ingewonnen bij een adviescommissie der „Illegaliteit“, die uit ten hoogste vijf leden zou mogen bestaan.

Behalve deze adviescommissie zal van andere belangrijke commissies het advies moeten worden gevraagd op o.a. de terreinen van het sociaal-economisch leven (Stichting van den Arbeid) enz.

d. Secties en Sectiehoofden.

Militaire Zaken
Binnenlandsche Zaken en Justitie
Sociale Zaken
Volksgezondheid en Roode Kruis
Economische Zaken
Waterstaat
Verkeer
Communicatie
Financiën en Schadevergoedingen.

Het aantal Secties en daarmee der Sectiehoofden is klein gehouden, waardoor het bezetten c.q. aanwijzen van goede krachten voor de verschillende functies bereikt kon worden. Het kleine aantal Sectiehoofden stelt den Chef Staf M.G. resp. den Sous-chef in staat om hen op gezette tijden in vergadering bijeen te roepen en daarbij een vlotte afwerking van zaken te verzekeren.

De Sectiehoofden zijn aansprakelijk voor de praktische uitwerking der hun gegeven richtlijnen en voor de contrôle op de uitvoering van de door of namens den Chef Staf M.G. gegeven opdrachten, vallende binnen hun bevoegdheden. Zij plegen voor het geven van opdrachten zooveel mogelijk overleg met de civiele autoriteiten en laten de uitvoering binnen de grenzen van het mogelijke eveneens aan de civiele organen over. Door aldus te handelen wordt een te groote uitbreiding van het apparaat van het M.G. voorkomen, terwijl het civiele apparaat zich van den aanvang af richt op de uitvoering van zijn normale taak. De sectiehoofden hebben er op toe te zien, dat de gegeven opdrachten worden uitgevoerd en de aanwijzingen worden opgevolgd.

Afdelingen en Afdelingshoofden

<i>Militaire Zaken:</i>	Oproepingen in militairen dienst, Requisities en inkwartiering, Luchtbescherming, Grensbewaking (ook Sectie Just. en Fin.).
<i>Binnenlandsche Zaken en Justitie:</i>	Politie, Pers en Voorlichting (ook Dep. van Onderwijs), Zuivering enz., Overige aangelegenheden van B.Z. & Just.
<i>Sociale Zaken:</i>	Arbeidsbemiddeling, Werkloosheidsbestrijding, Herscholing, Loonbepaling, Overige aangelegenheden Sociale Zaken.
<i>Volksgezondheid Roode Kruis:</i>	Volksgezondheid, Roode Kruis, Voorziening medicamenten, Overige aangelegenheden Volksgezondheid en Roode Kruis.
<i>Economische Zaken:</i>	Indirecte opdrachten Defensie, Opdrachten herstelwerkzaamheden, Materiaalvoorziening, Energievoorziening (vaste en vloeibare brandstof; electriciteit — ook sectie Waterstaat), Overige aangelegenheden Handel, Nijverheid en Scheepvaart, Voedselvoorziening, Overige aangelegenheden Landbouw & Visserij, Prijzstellingen H., N. & S. } ook Prijzstellingen L. & V. } sectie Fin.
<i>Waterstaat:</i>	Rijkswaterstaat, Provinciale Waterstaat, Overige aangelegenheden Waterstaat.

Verkeer: Railverkeer,
Wegverkeer,
Binnenvaart,
Luchtvaart,

Communicatie: Posterijen,
Telefonie,
Telegrafie,
Radioverbindingen.

De Afdelingshoofden worden na overleg met de civiele autoriteiten en met voorbehoud van goedkeuring van den Chef Staf M.G. door de Sectiehoofden aangewezen. In meerdere gevallen zal een Afdelingshoofd, evenals dat voor sommige Sectiehoofden het geval zal zijn, het normale civiele hoofd van den overeenkomstigen Overheidsdienst of de Departementsafdeling zijn. Naast de vereischte vakkundigheid en algemeene bekwaamheid, moeten de Afdelingshoofden een goed besef van militaire verhoudingen hebben en zich weten te schikken in de militaire discipline.

f. Verbindingsofficieren.

Voor het regelmatig contact tusschen de civiele autoriteiten (Departementshoofden en Afdelingschefs) en de Sectiehoofden zullen verbindingsofficieren worden aangewezen op voorstel van de Secretarissen-Generaal. Deze personen moeten over voldoende eigenschappen beschikken om in het militair verband opgenomen te kunnen worden en dienen een zoodanige ontwikkeling, kennis en geschiktheid te bezitten, dat aan hen met vertrouwen het onderhouden van het contact tusschen de verschillende autoriteiten kan worden toegewezen.

Overleg van Secretarissen-Generaal voor het te volgen beleid van uitvoeringsmaatregelen voor het Algemeen Herstel

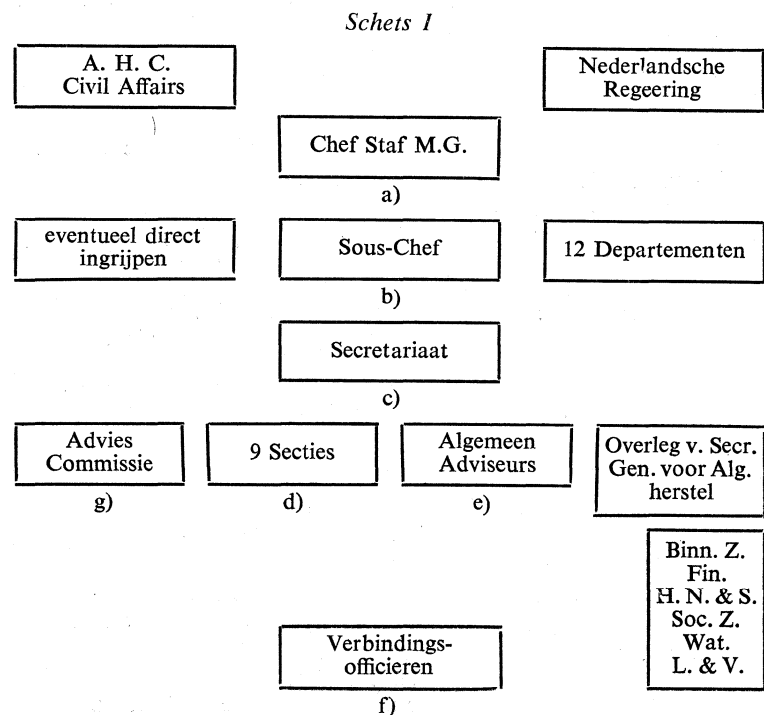
De Secretarissen-Generaal der Departementen van Sociale Zaken, Handel, Nijverheid en Scheepvaart, Landbouw en Visscherij, Binnenslandsche Zaken, Waterstaat en Financiën stellen in gemeenschappelijk overleg en onder voorbehoud van goedkeuring door de Regeering de uitvoeringsmaatregelen op voor het algemeen herstel. De uitwerking en uitvoering der vastgestelde maatregelen wordt in opdracht van de Regeering en/of het M.G. aan bestaande of aan nieuw te vormen organen opgedragen.

De Algemeen Adviseur voor Algemeen Herstel van den Staf M.G. zal de vergaderingen en besprekingen moeten bijwonen en Voorzitter van het overleg kunnen zijn.

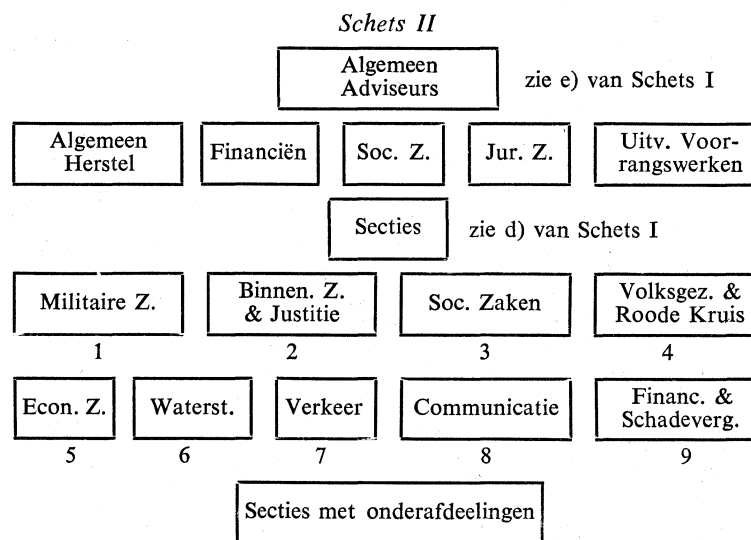
Op deze wijze kan een snelle wijze van werken en een goede coördinatie van belangen worden bereikt.

Alle aanwijzingen van personen geschieden onder het uitdrukkelijk voorbehoud van goedkeuring door de bevoegde autoriteiten. De werkzaamheden aan de functies verbonden eischen echter, dat de betrokkenen zich vertrouwd maken met de strekking en de draagwijdte der bepalingen van het B.B.S.B. en zich instellen op het militair hiërarchisch verband.

Een tijdige voorbereiding voor de hun eventueel op te dragen taak zal later de vlotte samenwerking tusschen de militaire en civiele organen in hooge mate bevorderen.



a. t/m f.: Nederlandsche Staf M.G.
: Adviescommissies voor verschillende zaken; deze commissies vormen geen onderdeel van het M.G.



1. *Militaire Z.*
 - a. oproepingen in mil. dienst;
 - b. requisities en inkwartieringen;
 - c. luchtbescherming;
 - d. grensbewaking.
2. *Binn. Z. en Just.*
 - a. politie;
 - b. pers en voorl.;
 - c. zuivering;
 - d. overige aangelegenheden;
 - e. repatriëering (vml. te wijzigen i.v.m. Stbl. E 81).
3. *Soc. Zaken*
 - a. arbeidsbemiddeling;
 - b. tewerkstellingen;
 - c. loonen en arbeidsvoorw.
 - d. scholing en herscholing.
4. *Volksgez. & Roode Kruis*
 - a. volksgezondheid;
 - b. voorziening medicamenten;
 - c. Roode Kruis.
5. *Econ. Zaken*
 - a. Indir. opdr. Def.;
 - b. opdr. Herstelw.zh.;
 - c. materiaalvoorz.;
6. *Waterstaat*
 - a. Rijkswaterstaat;
 - b. Provinc. Waterstaat;
 - c. Polder- en waterschappen.
7. *Verkeer*
 - a. railverkeer;
 - b. wegverkeer;
 - c. binnenvaart;
 - d. luchtvaart.
8. *Communicatie*
 - a. posterijen;
 - b. telegrafie;
 - c. telefonie;
 - d. radioverbindingen.
9. *Financiën & Schadevergoedingen*
 - a. algemene maatregelen;
 - b. contrôle;
 - c. schadevergoedingen.
- d. energievoorz. (brandst.; electr.);
- e. voedselvoorz.;
- f. overige z. H.N. & S.;
- g. overige z. L. & V.;
- h. prijzen H.N. & S.;
- i. prijzen L. & V.

Schets III

Gebonden overleg is te plegen voor alle uit te vaardigen voorschriften en bepalingen tusschen:

- Sectie 1. Afd. a. met Sectie 2 Afd. d.
Sectie 1. Afd. d. met Sectie 2 Afd. d. en e. en met
Sectie 9. Afd. a.
Sectie 2. Afd. b. met Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.
Sectie 5. Afd. h. en i. met Sectie 9. Afd. a. en b.

BIJLAGE 182

Verslag van een bespreking op 28 April 1945 van R (Richard) en T (Terborg) met het Militair Gezag

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

28 April 1945.

BESPREKING VAN R. EN T. MET M.G.

Algemeen. Allereerst werd de verhouding thans en na de bevrijding besproken, die tusschen M.G. en VM. moet bestaan. Voor de positie van VM. bestond volledig begrip en hun standpunt om na de bevrijding hun voorbereidingen ter beschikking van het M.G. te stellen en bereid te zijn om desgewenscht als adviescollege ter beschikking te staan werd gaarne aanvaard.

Het door VM. en C.B.S. ontworpen schema voor een organisatie v.h. M.G. kan niet worden overgenomen, omdat het M.G. reeds een vaststaande organisatievorm heeft.

Wel werd verzocht tijdens de bezetting met het begonnen werk op eigen grondslag door te gaan en de aangewezen namen te zijner tijd op te geven. Van de thans reeds bekende namen werd nota genomen. Ook werd genoteerd op welke wijze het M.G. t.z.t. in contact kan komen met VM.

Binnenl. Best. In de provincies Friesland, Groningen, Drente, Overijssel en Gelderland fungeeren als Comm. der Koningin de heeren:

Haan, Ebels, de Vos v. Steenwijk, v. Voorst t. Voorst en v. Voorst. De door VM. gekozen richting t.a.v. de Comm. v. Gelderland werd juist geacht, al zal de functionaris wel vervangen moeten worden in verband met diens mindere geschiktheid voor het ambt.

De kabinetchef te Leeuwarden is terzijde gesteld. Eenige burgemeesters zijn nog vervangen, maar practisch zijn de reeds aangewezenen gehandhaafd. Oud-Min. v. Boeyen is aangewezen als voorzitter van een commissie voor de beoordeeling van dep. ambtenaren. Het Dep. v. Binn. Zaken is eenige dagen gesloten geweest en geleidelijk aan wordt het na zuivering als technisch apparaat weer ingeschakeld. De voorloopig aangewezen leider is Mr. Kan.

Binnenl. Zaken. Er is een nieuw K.B. Tijdelijke Bestuursvoorziening, regelende de aanwijzing van Wethouders door den Comm. der Koningin, gehoord den burgemeester, en de aanwijzing van gedeputeerden door den Min. v. Binn. Zaken, gehoord den Comm. der betrekkelijke provincie.

Zg. plechtige vergaderingen van Gemeenteraden en Prov. Staten mogen niet plaats vinden. Door de MC. voor een provincie zal nauw contact onderhouden worden met den Comm. der Koningin.

Zooveel mogelijk zal het bestuur aan den Commissaris worden overgelaten, maar vanzelfsprekend kan de MC. over alles heen zelfstandig ingrijpen.

De tijdelijke niet herbenoeming van den Comm. Quarles van

Ufford werd besproken en verklaard. Voor MC. voor Amsterdam wil het M.G. gaarne een advies ontvangen om te verzekeren een goed contact met den Burgemeester en met de illegaliteit.

Dit advies in inmiddels gegeven.

Justitie. De P.G.'s Lasonder, Massink en v. d. Feltz zijn in functie en voldoen; waar zulks noodig geacht werd, is voor speciale politiezaken een adviseur toegevoegd b.v. aan Massink een jonger lid Speyart v. Woerden en aan v. d. Feltz een Hr. v. d. Walle. Noch door het M.G. noch door de Regeering is aan v. Beek (Einth.) een positieve opdracht gegeven. Wel bleek uit de besprekingen, dat de Hr. v. Angeren advies gevraagd heeft.

Arrestaties. Alleen op grond van de arrestatie-regeling mogen arrestaties plaats vinden. Buiten deze regeling mag door niemand optreden worden.

Het M.G. verzoekt nog een opgave te ontvangen van den naam v. d. gewenschten H.C. voor Utrecht. Door een goede regeling moet worden voorkomen dat zich excessen voordoen door eigenmachtig ingrijpen, door niet bevoegden. B.v. afsnijden van het haar van vrouwen e.d.

Zuivering. Zeer veel waarde wordt gehecht aan een snelle en rationeele zuivering van het ambtelijk apparaat.

Hoe beter de voorbereiding is en hoe sneller de maatregelen worden uitgevoerd des te eerder kan het bestuursapparaat zijn gewone functie hervatten.

De ervaring heeft geleerd, dat dit van essentiele betekenis is. In eerste instantie is de MC. met de zuivering belast. Deze stelt een adviescommissie in en pleegt daartoe overleg met o.a. de illegaliteit. De plaatselijke werkcómité's hebben hier dus een taak te vervullen en reeds nu kan door de plaatselijke autoriteiten voorbereidend overleg worden gepleegd.

De besluiten t.a.v. staking c.q. schorsing worden door den M.C. genomen.

Na de eerste fase laat de MC. de verdere zuivering zoo spoedig mogelijk over aan de burgerautoriteiten, maar houdt daarop contróle en is bevoegd om zelfstandig in te grijpen. Voor groote diensten en bedrijven worden afzonderlijke commissies ingesteld.

Het is gewenscht, dat ook daarvoor reeds thans maatregelen worden getroffen, waarbij er rekening mee te houden is, dat goede ill. werkers uit het personeel in de comm. vertegenwoordigd blijven. Het instellen van een comm. voor de Spoorwegen e.d. groote bedrijven zal wel moeilijkheden geven, gezien de leidende figuren, maar toch zal de zuivering niet uitsluitend aan het bedrijf overgelaten kunnen worden.

BIJLAGE 183

Overzicht d.d. 20 October 1945 van de voorbereidende maatregelen gedurende de periode van September 1944 tot de bevrijding van Nederland, opgesteld door de directeur-generaal van het Ministerie van Handel en Nijverheid, ir. F. Q. den Hollander

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

Onverwijld na ontvangst van de aanwijzing der Vertrouwensmannen op den dag der bevrijding op te treden als hun Gemachtigde voor het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart zocht ik contact met mijn collega's voor de andere Departementen, in het bijzonder met dien voor Landbouw, en de namens hem optredende Dir. Gen. voor de Voedselvoorziening, en dien voor Financiën.

Teneinde op den dag der bevrijding gereed te zijn met de allernoodzakelijkste maatregelen werd in het hoogst mogelijke tempo gewerkt, met de bedoeling om al naar gelang er tijd bleef de voorloopige maatregelen aan te vullen en te verbeteren.

De maatregelen, welke vanuit het Departement van H. N. en S. als meest noodzakelijk werden gezien waren de volgende:

- a. interne organisatie van het Departement.
- b. samenwerking met het Militair Gezag en overname van diens werkzaamheden.
- c. regeling van het herstel en de voorziening van Nederland.
- d. regeling en organisatie van de samenwerking tusschen Overheid en bedrijfsleven.
- e. regeling voor de prijzen.
- f. zuivering van het ambtenarencorps, de bedrijfsorganisaties en het bedrijfsleven.

In het voorbereidend werk kon niemand van het Departement worden betrokken, zoodat dit niet verder uitgestrekt kon worden dan het gereedmaken van de regelen zelf.

a. De interne organisatie van het Departement werd gericht op een goede aansluiting met die van het Militair Gezag.

In de eerste maanden was de primaire taak Nederland van het meest noodzakelijke te voorzien.

Geleidelijk kwam daarna het herstel en de activeering van handel en industrie aan de orde.

Tenslotte zou de export en dus de relatie met het buitenland weder moeten worden opgenomen.

Geheel in overeenstemming met het plan werd deze organisatie uitgevoerd; in de practijk blijkt ze goed te voldoen.

b. De samenwerking met het Militair Gezag werd met zijn vertegenwoordigers ontworpen. Gerekend werd op de vorming van een sectie „Economische Zaken” van den Staf van het Militair Gezag; de volledige personeelsbezetting werd daarvoor in reserve gehouden.

Bij de komst van den Staf bleek de Sectie reeds geheel gevormd, zoodat terzake niets behoefde te worden gedaan.

De samenwerking liep van meet af aan uitstekend.

De Sectie leidde het Departement met zijn organen in bij de Geallieerde Autoriteiten en stuurde onmiddellijk aan op een zoo snel mogelijke inschakeling ervan. Reeds op 15 Juli 1945 was deze inschakeling volledig en beëindigde de Sectie haar werk.

De verbinding had dus een uitnemend resultaat.

c. Het herstel en de voorziening van Nederland was voorbereid in een ontwerp tot instelling van een „Directorium voor het Algemeen Herstel in Nederland”, dat bedoelde te zijn een alles omvattend coördineerend en centraal orgaan, dat de Departementen zou ontlasten van het uitvoerend werk, zoodat ze zich geheel zouden kunnen wijden aan hun beleidswerk. Bovendien werd van een afzonderlijke organisatie een sneller werkende en meer doortastende werkwijze verwacht. Het ontwerp was gebaseerd op de beginselen, welke dienden voor het besluit van den opperbevelhebber van Land- en Zeemacht in Mei 1940 tot instelling van een Algemeen Gemachtigde van den Wederopbouw.

Het ontwerp, dat de instemming van het College van Vertrouwensmannen had, bracht het niet tot verwezenlijking.

d. De regeling en organisatie en de samenwerking tusschen Overheid en bedrijfsleven werden vastgelegd in een ontwerp-verklaring der Regeering, welke de instemming van Vertrouwensmannen verkreeg.

Ze begon met er op te wijzen, dat samenwerking noodzakelijk is voor de uitvoering van de groote en grootsche taak, welke voor ons ligt en dat daartoe een organisatie onontbeerlijk is. Ze verwierp de in bezettingstijd geschapen organisatie, doch verklaarde die nog niet te zullen opheffen, waar oprichting van een nieuwe, naar Nederlandschen geest, tijd noodig had.

Ze kondigde een democratisering der bestaande aan, alsmede Commissies tot voorbereiding van de nieuwe vormen.

De verklaring werd door de Regeering niet overgenomen, aangezien zij deze materie zag, als een, welke aan het nieuwe Kabinet moest worden overgelaten.

Echter werden aanstonds de in de verklaring aangekondigde maatregelen tot democratisering der organisatie uitgevoerd, en vervolgens de samenwerking begonnen.

Het resultaat is alleszins bevredigend.

e. Vorming en handhaving der prijzen werd gezien als een eminent economisch belang.

De naar de hand van den bezetter gerichte organisatie van den „Gemachtigde voor de Prijzen” moest onmiddellijk verdwijnen. Ter vervanging daarvan werd een nieuwe dienst ontworpen, waartoe een besluit werd opgesteld, alles onder goedkeuring van Vertrouwensmannen.

Bij de later volgende kennisname der Koninklijke Besluiten bleek het onderwerp te zijn geregeld geheel in den geest van het eigen project.

Onmiddellijk na de bevrijding werd de nieuwe Dienst ingericht.

f. De zuivering van het ambtenarencorps werd geheel voorbereid en de commissie benoemd, onder goedkeuring van Vertrouwensmannen.

Het Militair Gezag echter behield dezen maatregel aan den Minister voor, die na zijn komst de uitvoering in overeenstemming met de voorbereiding opdroeg, waarna met groote voortvarendheid werd gewerkt, zoodat reeds spoedig de zuivering was voltrokken.

Op het gebied der bedrijfsorganisatie werd eveneens te voren de zuivering voorbereid en aanstonds uitgevoerd voor wat betreft de duidelijke gevallen.

Later werden commissies ingesteld voor de volledige zuivering.

Maatregelen tegen de economische collaboratie werden gedurende den voorbereidingstijd uitvoerig overwogen en ontworpen, in overleg met den Gemachtigde voor Financiën.

Na ampele overweging werd besloten tot instelling van zuiveringsraden, per bedrijfstak en regionaal, met een centralen raad.

Directieven werden ontworpen, waarin het criterium bijzonder veel overweging kostte.

Slechts het beginsel en de maatregel-zelve werd den Vertrouwensmannen voorgelegd en door het College goedgekeurd in afwachting van nader overleg met het Militair Gezag.

Dit overleg — na de bevrijding — leidde tot een Koninklijk Besluit, dat in September 1945 van kracht werd, en thans in uitvoering is.

Nevens deze maatregelen werden de reeds lang tevoren ter hand genomen documentatie van behoeften en voorziening op een economisch gebruik voortgezet.

Uitvoerige berichten werden aan de Regeering doorgegeven, aanvankelijk telegrafisch, later per koerier.

Door voortdurende verbetering van het procédé werd een vorm van reproductie gevonden, welke het overbrengen veiliger maakte.

Een spécimen wordt ter illustratie hier getoond:

Na de stillegging der industrie op 4 September 1944 zouden bedrijven naast een beperkte liquiditeit spoedig behoefte aan geldmiddelen krijgen.

Teneinde hierin te voorzien werden vanuit de industriele organisatie maatregelen genomen in het kader van den reeds bestaanden steun aan stilliggende bedrijven.

Geleidelijk aan breidden zich deze maatregelen uit, waar de Departementen nalieten terzake iets te doen. Het beschikbare bedrag voor dezen steun was spoedig uitgeput, doch eenige groote bedrijven met omvangrijke liquide middelen boden welwillend 10 miljoen gulden crediet aan, waarmede de zekerheid werd verkregen, dat met de steunverleening kon worden voortgegaan en de loonbetalingen gewaarborgd waren. Dit laatste was het primaire doel.

Toen het N.S.F. door de enorme aanspraken, welke na September 1944 op het fonds werden gedaan, kans liep opgespoord te worden,

werd besloten de financiering dier aanspraken over de industriële organisatie, in feite over diens voorzitter te doen loopen.

Bij de vijf groote banken in Amsterdam werden op zijn naam rekeningen geopend, waarop wekelijks f 400.000.— werd opgenomen. Langs dezen weg kon hij elke week over f 2.000.000.— in contanten beschikken, welke werden verdeeld over de „betaalmeesters”.

Deze regeling was mogelijk door de buitengewone medewerking der bankrelaties. Ze was volkomen open onder den naam van de Hoofdgroep Industrie Bureau Steun aan Stilgelegde Bedrijven, en den voorzitter; bij naspeuring door den vijand zou dus zeer waarschijnlijk geen achterdocht rijzen, en een verder onderzoek, dat uiteraard niet verdragen had kunnen worden — achterwege blijven.

De proef op de som is niet geleverd geworden.

De regeling heeft tot het einde toe geloopt.

Daarnaast liep de regeling van de industrie zelve eveneens door. Bijkantoren te Amsterdam en Rotterdam werden geopend en bewezen goede diensten. Maanden lang kon aldus in de behoefte worden voorzien.

Bij de bevrijding werden de vorderingen welke gevormd waren door het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart overgenomen, en met Financiën geregeld.

Vorbereiding en overleg van alles eischte veel tijd. Het steeds moeilijker wordende contact door de voortdurend slechter wordende communicatiemiddelen maakte het werk uiterst bezwaarlijk.

Veelal moesten alle afstanden per rijwiel worden afgelegd, met vermindering van vijandelijke posten, ter voorkoming van vordering en lijf-onderzoeken.

Een defecte auto dwong den Voorzitter der Vertrouwensmannen met zijn reisgenooten zelfs eenmaal tot overnachting in de auto midden in den Haarlemmermeer, waarbij de Voorzitter tenslotte om 2 uur in den nacht een rit per rijwiel door een sneeuwstorm naar Leiden verkoos boven wachten tot 's-morgens een auto zou willen slepen.

Bovendien moest de grootst mogelijke voorzichtigheid tegen den steeds actieveren vijand worden inachtgenomen.

Bij de bevrijding bleek de voorbereiding degelijk en volledig te zijn geweest, mede dank zij de stoutmoedige aanvoer en vermenigvuldiging van de Koninklijke Besluiten en Publicatiebladen van het Militair Gezag, welke alle Vertrouwensmannen en Gemachtigden en Secretarissen-Generaal in staat stelden zich een beeld van de reeds in het zuiden gerealiseerde situatie te vormen.

Doch bovendien was een hechte basis van onderlinge samenwerking en coöperatie met het bedrijfsleven en nieuwe organen geschapen.

Het werk van het College van Vertrouwensmannen, zijn Secretariaat en medewerksters is uitermate belangrijk geweest voor den goeden gang van zaken onmiddellijk na de bevrijding, en van grooten invloed op de snelle verbetering van den algemeenen toestand.

's-Gravenhage, 20 October 1945.

(w.g.) F. Q. DEN HOLLANDER,
*Directeur-Generaal van het Ministerie
van Handel en Nijverheid.*

BIJLAGE 184

Verslag van de vergaderingen van Vertrouwensmannen op 5 en 6 Mei 1945

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

VERSLAG VAN DE VERGADERINGEN VAN DE
VERTROUWENSMANNEN VAN DE REGEERINGVergadering van Zaterdag 5 Mei 1945, te 10 ure, in het
gebouw Javastraat 16.

Voorzitter: de heer jhr. mr. dr. L. H. N. Bosch ridder van Rosenthal.

Aanwezig de volgende leden, de heeren Cleveringa, Cramer, Neher, Oranje, Stokman, later de heer Drees;
voorts de heeren Kesper, Tenkink, van der Vlucht, alsmede de G.C.S.G. met adjudant.

De *Voorzitter* brengt een kort verslag uit van de ingekomen mededeelingen en berichten, inhoudende een overzicht van den toestand.

De heer van der Vlucht heeft reeds vroeger Schwebel bezocht, die hem mededeelde, dat de besprekingen nopens de wijze van capitulatie in den loop van den dag gevoerd zouden worden.

Op verzoek van den Voorzitter is de heer van der Vlucht vervolgens in den loop van den morgen teruggekeerd naar Schwebel en heeft hem namens Vertrouwensmannen 4 punten voorgelegd.

1°. De Duitse elementen van de straat.

2°. Orde-handhaving door Nederlandsche politie, eventueel aangevuld met hulppolitie en/of B.S.

3°. Overneming van het civiele bewind door Vertrouwensmannen.

4°. Aanslaan van een proclamatie van Vertrouwensmannen.

Door Schwebel werd hierop geantwoord, dat de punten, betrekking hebbende op de orde-handhaving ter beslissing van resp. Blaskowitz en Schöngarth moesten blijven, terwijl ten aanzien van de civiele machtsoverdracht Schwebel als zijn oordeel uitsprak, dat de toestand zich nog niet gewijzigd had en hij hierop derhalve niet kon ingaan.

Na dit bezoek heeft de heer van der Vlucht zich naar de Duitse politie begeven en daar het standpunt hunnerzijds ten aanzien van de maatregelen tot orde-handhaving aangevoerd. Inmiddels is nog het verzoek binnengekomen van Schwebel om de bewaking van de dropping grounds, waar de Duitse troepen zullen worden teruggetrokken, door ongewapende B.S. te doen overnemen. Dit zal zoo spoedig mogelijk met de D.C.B.T. en de C.B.S. moeten worden opgenomen.

Bij de hierover gevoerde discussie merkt de *Voorzitter* nog op, dat hij dezen maatregel daarom zoo belangrijk acht, aangezien dit een eerste overname van Duitse werkzaamheden betreft.

De G.C.S.G. merkt op, dat het ongewapend optreden van B.T. wellicht verarring zou kunnen geven. De G.C.S.G. zal dit nog nader met C.B.T. opnemen.

Vervolgens merkt de *Voorzitter* op, dat, zooals reeds gisterenavond gesteld is, het vreugdebetoon van de bevolking niet is te remmen, te meer niet, waar de berichten bevestigd zijn. Derhalve zal Schwebel voortdurend bereikt moeten worden en op de dezerzijds noodzakelijk geachte maatregelen moeten worden gewezen, bij afwijzing waarvan de verantwoordelijkheid geheel op de Duitschers zal moeten worden gelegd. De heer *Neher* acht het gewenscht deze verantwoordelijkheidsquaestie te preciseren en met name vast te stellen welke stappen, bij weigering van Duitse zijde, zullen moeten worden genomen.

De *Voorzitter* wenscht in dat geval een proclamatie te doen aanplakken, hetgeen echter, indien men daarbij niet tevens over een eenigermate voldoende machtsapparaat kan beschikken, onverantwoord wordt geacht. In verband hiermede wijst de Voorzitter er nadrukkelijk op, dat door een fors optreden zooveel mogelijk zal moeten worden getracht bepaalde eischen door te zetten.

Vervolgens wordt breedvoerig de quaestie van de orde-handhaving besproken, waarbij tevens de mogelijkheid van al dan niet optreden door het politie-apparaat, alvorens dit gezuiverd is, wordt gezien.

In het algemeen is de Vergadering van oordeel, dat de orde-handhaving op straat zoowel door Nederlanders als door Duitschers aanleiding kan geven tot conflicten.

De heer *Kesper* merkt op, dat ook het uitsluitend door Duitse politie handhaven van de orde onvermijdelijk moet leiden tot moeilijkheden en onlusten.

Resumeerende komt men tot de conclusie, dat in de eerste plaats de mogelijkheid om de orde door Nederlandsche instanties te doen handhaven moeten worden vastgesteld en vervolgens nader kennis moet worden genomen van het standpunt van de Duitse politie. Hiervoor

moet de terugkeer van den heer van der Vlucht, die inmiddels daar in bespreking is, worden afgewacht.

De heer van der Vlucht komt terug en deelt zijn bevindingen mede. Na langdurig overleg, waaraan ook majoor Tielens en diens adjudant jhr. de Muralt, de hoofdcommissaris Valken en later de kolonel de Koning hebben deelgenomen, wordt vastgesteld, dat om 11.30 uur de Nederlandsche politie-autoriteiten een nadere bespreking zullen voeren met de Duitse politie-autoriteiten op grond van de volgende regelen.

Getracht zal worden te bereiken, dat de Duitse politie geheel van de straat blijft en daardoor de Nederlandsche politie, versterkt met marechaussee komt op te treden. Gelukt dit, dan gaat er een telefoontje naar den C.B.S. om goed te vinden, dat zoo spoedig mogelijk ook de N.B.S. op straat komt.

De vraag is dus: verzet men er zich van Duitse zijde niet tegen, dat, wanneer de krachten van politie en marechaussee niet toereikend zijn, dan een ander lichaam, b.v. de krachten van de N.B.S. voor de orde-handhaving op straat komen. Lukt dit niet en weigert de Duitse politie van de straat te gaan, dan moet er besproken worden, dat naast de Duitse politie Nederlandsche politie op straat komt, bijgestaan door een corps, dat nader besproken zal worden door de heeren de Koning en Valken met de Duitschers. Dat is de tweede mogelijkheid en dan komt in geen geval de N.B.S.

Wanneer de commandant van de N.B.S. het aandurft, samen met de Duitse politie op straat te komen, is dit voor zijn verantwoordelijkheid.

Wat het bevel betreft, ieder heeft op eigen terrein zooveel mogelijk het eigen bevel.

De heer *de Koning* zegt dat hij dit de beste oplossing vindt. Wanneer wij ons te veel vertoonen als medewerkers bij de ordehandhaving, verlangt het publiek ook van ons, dat er zoo noodig flink zal worden opgetreden. Mundt heeft uitdrukkelijk vastgesteld, dat er wel sprake is van een wapenstilstand, maar niet van capitulatie. Hij heeft nadrukkelijk order in dit stadium de situatie onveranderd te laten, zoodat het politiegezag door de Duitschers blijft uitgeoefend.

De heer van der Vlucht merkt op, dat de regeling tusschen de N.B.S. en de Ordnungspolizei, zooals besproken door den heer Arnold, ook zonder eenige wijziging van kracht blijft. Alle beloften worden gehandhaafd; van wat men weet van de B.S. zal geen gebruik worden gemaakt.

Na het onderhoud van hedenmorgen is er nog deze verandering gekomen, dat Schöngarth als Brigadeführer heeft teruggenomen de voorloopige toezegging, dat de marechaussee mede de orde mocht gaan handhaven. Alleen is goed gevonden, dat de marechaussee, die er reeds is, blijft dienst doen.

Een ernstig feit is, dat het Stadhuis in Leidschendam door de illegalen is bezet. Mundt had opdracht gegeven tot oogenblikkelijke ontzetting door de gewapende macht, maar op aandrang onzerzijds is dit uitgesteld tot twee uur hedenmiddag.

De heer *de Lint* zegt, dat er om 11.45 een nieuwe order is uitgegaan van den C.B.S., waarin wordt bepaald, dat de B.S. voorshands nog niet in het openbaar mag verschijnen. Van dezen regel mag worden afgeweken in die plaatsen, waar de Duitse commandanten vrijwillig wenschen te capituleeren en van ordehandhaving door de Duitschers geen sprake is. In die plaatsen mag de B.S. in actie komen ter bewaking van Duitse krijgsgevangenen, van Duitse wapenvoorraden en ter handhaving van orde en rust.

Dit uitsluitend ter voorziening in den noodtoestand. De hoofdzaak is, dat iedere gewapende actie tegen Duitse troepen, waaronder SS en SD, wordt vermeden. In die plaatsen kan ook worden overgegaan tot arrestaties, voor zoover dit noodig is ter voorkoming van ongeregelheden.

De heer *Neher* stelt voor, dat Mundt zoo spoedig mogelijk een afschrift van deze order krijgt en dat de heer de Lint direct contact zoekt met Peter en Lievens om van het geval Leidschendam mededeeling te doen, opdat direct maatregelen kunnen worden genomen om deze troepen vóór 2 uur terug te trekken.

De heer *Valken* deelt nog mede, dat Mundt heeft gezegd: „Ik heb geen bevoegdheid om U dit te zeggen, maar ik doe het om bloedvergieten te voorkomen. Ik adviseer U de bevolking aan te raden zich rustig te houden en geen aanleiding te geven tot gewelddadig optreden van de Duitse politie.”

De heer *Cleveringa* vraagt, of het niet mogelijk is te bereiken, dat de Deutsche autoriteiten order geven, dat de Deutsche politie, hangende de besprekingen, van de straat verdwijnt.

De vergadering blijkt van oordeel, dat ten aanzien van de ordehandhaving, gezien de wijze, waarop het Deutsche apparaat de zaak in handen houdt en gehoord de politionele adviezen, het niet mogelijk is iets contraire dat apparaat te doen. Ieder gewelddadig optreden dezerzijds moet worden geacht te zijn uitgesloten.

De *Voorzitter* acht de handhaving van orde en rust zeer belangrijk maar nog belangrijker acht hij de vraag, wat in dezen onze taak is als goede Nederlanders.

Wij zien thans geen mogelijkheid door gewelddadig optreden een greep naar de macht te doen, maar wellicht zal ons later in de historie van ons land een verwijt worden gemaakt, dat wij dat niet hebben gedaan.

De heer *Stokman* merkt op, dat het blijkbaar in Italië wel gebeurd is, maar wanneer de deskundigen zeggen, dat het niet kan, moeten wij, gezien ook onze groote verantwoordelijkheid in dezen, ons daarbij neerleggen.

De heer *de Koning* zegt, dat het niet in de eerste plaats gaat om de adviezen van de politie, maar om de meening van de Duitschers.

De *Voorzitter* merkt op, dat het in hoofdzaak gaat om de Binnenslandsche Strijdkrachten.

De heer *Valken* zegt, dat, wanneer de Binnenslandsche Strijdkrachten order geven tot optreden, de politie zal meestrijden.

De heer *Drees* meent, dat een vergelijking met Italië niet opgaat, omdat daar de patriotten in opstand kwamen, niet terwijl er een wapenstilstand was, maar terwijl de strijd aan het front nog voortduurde. Wij hebben gehoord, dat de leiding van de B.S. practisch 250 à 300 man als volkomen bekwaam en toegerust kan vertrouwen. Misschien in totaal het dubbele, maar dat is volkomen onvoldoende om te overwegen onder de huidige omstandigheden een strijd te beginnen, met als gevolg een bloedbad vlak voor de duidelijk voor oogen liggende bevrijding.

De *Voorzitter* zegt, dat thans twee dingen moeten worden overwogen: 1e. wat moeten wij op het oogenblik doen tegenover de Regeering; misschien is de Nederlandsche Regeering op de hoogte van den huidige toestand, maar wanneer dat niet het geval is, dienen wij haar op de snelste wijze ervan in kennis te stellen.

Spreker geeft dus in overweging een nader te redigeeren telegram aan de Nederlandsche Regeering te zenden omtrent den toestand, zooals die zich tot op dit oogenblik heeft ontwikkeld, onder mededeeling, dat een versnelling van het proces der onderhandelingen dringend noodzakelijk wordt geacht.

Aldus wordt besloten.

In de tweede plaats moeten wij ons afvragen, wat onze houding moet zijn tegenover het Nederlandsche volk. Ligt het op onzen weg om op dit oogenblik op eenigerlei wijze een boodschap te richten tot het Nederlandsche volk?

De heer *de Monchy* deelt mede, dat hij onder alle voorbehoud reeds een stuk heeft opgesteld, dat kan worden aangeplakt of door de politie kan worden voorgelezen.

De *Voorzitter* zegt, dat de allereerste vraag is, of er onzerzijds iets moet worden gedaan en spr. aarzelt zeer sterk om deze vraag bevestigend te beantwoorden. Als Vertrouwensmannen der Regeering hebben wij een taak gekregen in het vacuum, dat er is van het oogenblik der bevrijding af tot de komst der Regeering. Wij zijn strikt formeel gesproken dus nog niet in het stadium, dat wij iets mogen doen.

Spr. is anders nooit zoo formeel, maar wij dienen goed te overwegen, dat, wanneer wij op het oogenblik eenigerlei stap in die richting doen, wij daarmee wellicht handelen contraire aan hetgeen gewenscht wordt door de Nederlandsche Regeering en door het Nederlandsche volk. Wij moeten dus zeer voorzichtig zijn een dergelijke stap te ondernemen. Wij hebben de verantwoordelijkheid voor handhaving van orde en rust, zoodra onze gezagsuitoefening een aanvang heeft genomen, al kunnen er omstandigheden zijn, dat wij onze formeele taak kunnen overschrijden.

De heer *Kesper* merkt op, dat men in de aan te plakken publicatie iets zou kunnen overnemen uit de rede van Minister Gerbrandy, die hedenmiddag om 1 uur zal spreken.

De heer *Neher* erkent, dat de taak van Vertrouwensmannen pas officieel ingaat op het moment der bevrijding, maar wanneer de omstandigheden daartoe leiden, mogen zij naar spr. meent daarvan afwijken op eigen verantwoordelijkheid. Met een situatie als de onderhavige heeft niemand kunnen rekenen. Wij hebben dan ook de plicht ons volk te behoeden voor overijde daden en daarvoor desnoods later een verwijt te aanvaarden.

Naar spr. meent, kan een mededeeling aan de bevolking, dat men zich niet moet begeven in de illusie, dat het Deutsche machtsapparaat thans is uitgeschakeld, groote ellende voorkomen.

De heer *Oranje* acht dit overbodig, zoolang de Duitschers op straat blijven, gebeurt er niets.

De heer *de Monchy* zegt, dat niemand weet wat er gebeuren kan, men moet ook rekening houden met mogelijke provocaties. Wanneer Vertrouwensmannen hiertoe zouden overgaan, zouden zij iets doen, wat elke Nederlander kan doen: men wendt zich tot de bevolking en adviseert.

De *Voorzitter* verzoekt den heer *Cleveringa* een concept te maken van het telegram, dat aan de Regeering zal worden verzonden. Spr. wijst erop, dat, indien er een boodschap tot de bevolking wordt gericht, deze zich niet kan beperken tot Den Haag, maar zulks ook in de andere groote steden zal dienen te geschieden.

De heer *v. d. Vlugt* deelt mede, dat er den vorigen avond in Rotterdam al ongelukken zijn gebeurd, doordat men in het wilde weg is gaan schieten, waarbij aan beide zijden slachtoffers gevallen zijn.

De heer *Drees* meent, dat wij ons over de bevoegdheidskwestie in het minst niet ongerust behoeven te maken. Wij mogen ons volledig bevoegd rekenen, zooals wij de laatste weken ook al dingen hebben gedaan, die niet zoo gesteld zijn in onze instructie, maar die voortvloeien uit het feit, dat wij hier optreden als vervangers van de Regeering. Een andere vraag is, of het tactisch zou zijn, indien wij ons als Vertrouwensmannen reeds thans tot de bevolking zouden wenden. Spr. zou dit liever willen uitstellen tot het oogenblik, dat de bevrijding inderdaad daar is. Bovendien zou een dergelijk optreden onzerzijds thans bij sommige elementen van het verzet den indruk wekken: zij willen afremmen. Intusschen er zal iets moeten gebeuren; daarom lijkt het spr. het beste, dat er een mededeeling komt van het A.N.P., bevattende een uiteenzetting van den feitelijken toestand. Een communiqué dus van Nederlandsche zijde, in den geest, zooals door den heer *de Monchy* is aangegeven, en waarin de situatie helder gesteld wordt: er wordt niet meer gestreden, er is capitulatie, alleen de feitelijke uitwerking van de capitulatie wacht op de regeling van de omstandigheden, waaronder zij een feit zal worden, maar gedurende dien tijd handhaven de Duitschers hier de orde. Men beperke zich tot vreugdebetoon over de feitelijk al herrezen vrijheid, maar zorg dat er geen aanleiding ontstaat tot botsingen met de nog aanwezige Deutsche politie.

De heer *de Monchy* zegt, dat men het woord „Vertrouwensmannen” zou kunnen vervangen door „Nederlandsche autoriteiten”.

De heer *Stokman* meent, dat wij de formeele kwestie buiten beschouwing kunnen laten, want ook al zouden wij hiermee onze bevoegdheid, zooals die in onze instructie is gesteld, overschrijden, er kunnen omstandigheden zijn, waarin wij op feitelijke gronden moeten optreden. Wat de materiele zijde betreft, wij zouden, naar spr. meent, tegenover het Nederlandsche volk niet psychologisch tactisch handelen, wanneer wij thans officieel als Vertrouwensmannen zouden gaan afremmen. Maar tevens misschien psychologisch onjuist tegenover de Duitschers, want juist dat gejubel en dit vlaggen zijn voor de Duitschers een duidelijk teken: voor ons is het hier afgelopen. Spreker acht het dus ongewenscht onzerzijds officieel als Vertrouwensmannen een woord te laten hooren. Maar zou het niet mogelijk zijn desnoods via een extra editie van de „Telex” of andere illegale bladen de bevolking te wijzen op de feitelijke situatie? Nadat de heer *de Lint* nog heeft medegedeeld, dat de Leidschendamse kwestie hedenmorgen om 11 uur reeds in orde was, verlaten de bovengenoemde heeren de vergadering, welke voor eenigen tijd wordt geschorst.

Na heropening der vergadering wordt besloten het volgende telegram te zenden aan de Nederlandsche Regeering, welk telegram en clair zal worden verzonden.

BR 1 van 5 Mei VM rpt VM aan Gerbrandy dringend stop Duitsers nemen standpunt in dat nog niet is gecapituleerd en slechts wapenstilstand stop handhaven derhalve geheele gezagsapparaat met name politie waarnaast bestaande Nederlandsche politie als tot dusver stop bevolking geeft uiting aan vreugde welke door Duitschers vrijen loop wordt gelaten stop evenwel komen botsingen voor uitjouwven vernielingen en andere excessen welke door tegenmaatregelen van Duitschers worden beantwoord reeds slachtoffers gevallen toestand van uur tot uur gevaarlijker stop hoogst noodig dat Deutsche politie en weermacht van straat verdwijnt en ordebewaring aan Nederlanders wordt overgelaten stop dringen aan dat uitvoering capitulatie wordt bespoedigd en besprekingen worden benut tot reeds inmiddels verkrijgen als voorziening bij voorraad van order Duitschers aan weermacht en politie dat hun persoonlijke machtsmiddelen worden geconsigneerd en hiervan mededeeling wordt gedaan aan VM en CBS einde.

Voortzetting van de bespreking van de vraag, of aan de bevolking een mededeeling zal worden gedaan en zoo ja, van welken inhoud.

De Voorzitter zegt, dat hij inderdaad bezwaren heeft; wij moeten oppassen, dat er niet komt een breuk in het Nederlandsche volk, die aanleiding zou kunnen geven tot groote misstanden. In elk geval ware de uitvaardiging van een dergelijke boodschap uit te stellen tot hedenmiddag.

De heer *Neher* acht het buitengewoon gevaarlijk om niets te doen.

De heer *Drees* merkt op, dat de leden van de Contact-Commissie in staat zijn om te zeggen: daar moet ruggespraak over worden gehouden en dan zijn wij gebonden.

De Voorzitter zegt, dat wij schuld kunnen krijgen, wanneer wij niet zouden spreken op het oogenblik, dat wij moeten spreken, maar ook wanneer wij wel spreken, terwijl het beter ware zulks niet te doen.

De heer *Stokman* meent, dat formeel gesproken wij niet in gebreke kunnen worden gesteld, want formeel zijn Vertrouwensmannen hiervoor niet aansprakelijk.

De Voorzitter is het eens met de opmerking van de heer *Drees*: de situatie is mes-scherp en wij moeten onze groote verantwoordelijkheid in dezen niet onderschatten.

De heer *Cramer* verklaart het meest te voelen voor een anonieme mededeeling, als door de heer *Drees* voorgesteld.

De heer *Oranje* voelt de noodzakelijkheid daarvan niet, maar verklaart zich bereid in dezen mee te gaan.

De heer *Cramer* zou ervoor voelen eerst de rede van Minister Gerbrandy af te wachten.

De heer *Drees* acht het het voornaamste, dat er een opheldering wordt gegeven omtrent den toestand en zou den raad, die daarbij gegeven wordt, sterk op den achtergrond willen houden en daarbij zeker niet willen opnemen een zinsnede, als in het stuk van den heer de *Monchy* voorkwam: als gij bloedvergieten uitlokt, ware dit misdadig.

De Voorzitter stelt voor een verklaring gereed te maken en deze te laten drukken, zoodat zij zoo noodig in den loop van den middag verspreid kan worden en ook in andere plaatsen kan worden medegedeeld door het A.N.P., dus uitgaande niet van Vertrouwensmannen, doch van een andere instantie.

De verklaring is daarom geheel in passieven vorm gesteld. Spr. leest dit stuk in concept voor. Nadat door verschillende leden redactionele verbeteringen zijn voorgesteld, hecht de vergadering haar goedkeuring aan den volgenden, in overleg met de heeren *Kesper* en *Drees* gewijzigden tekst: „De Deutsche bezetting stelt zich op het standpunt, dat er wel wapenstilstand, maar nog geen capitulatie is. Onder deze omstandigheden handhaven zij haar machtsapparaat ook op straat. Zoolang deze toestand aanwezig is, blijven er uiteraard voor de bevolking, gezien de bijzondere stemming, waarin zij begrijpelijkerwijze verkeert, groote gevaren bestaan. Geraden wordt, dat men zich bij zijn gedrag deze gevaren bewust is en zich in de gegeven omstandigheden in het bijzonder onthoudt van ook overigens ongewenschte provocaties, vernielingen en buitensporigheden.”

De Voorzitter zegt, dat dit stuk ter publicatie zal worden bezorgd bij het A.N.P. Tevens zou aan den burgemeester van Den Haag kunnen worden verzocht het in een groot aantal exemplaren door de politie te doen verspreiden, maar spr. zou in elk geval willen wachten tot hedenmiddag 3 uur.

Naar spr. meent, zal niemand ons later eenig verwijt kunnen maken, dat wij op deze wijze indirect hebben bevorderd, dat een waarschuwend woord tot de bevolking werd gericht. De redevoering van Minister Gerbrandy heeft ons ook niets nieuws gebracht, integendeel, de toestand is hierdoor nog veel critieker geworden. Mocht er geen verandering komen, dan zullen wij dit stuk dus laten uitgaan. De vergadering gaat hiermede accoord.

Intusschen blijkt uit de ingekomen nieuwsberichten, dat het bericht van de onvoorwaardelijke capitulatie der Deutsche troepen in Nederland door het officieele communiqué van het Geallieerde Hoofdkwartier wordt bevestigd:

„Saturday's SHAEF communiqué confirmed the unconditional surrender of all German armed forces in northwest Germany and Holland and Denmark, including the garrison of Helgoland and Frisian Islands to allied forces and cessation of hostilities at 8.00 hours double British summertime Saturday.”

De Voorzitter meent, dat in het licht van deze omstandigheden niet meer de mogelijkheid bestaat om deze boodschap te doen uitgaan. Wij moeten vooruit, ook al brengt dit gevaren met zich mee.

Het ware het beste, indien de heeren *Kesper* en v. d. *Vlugt* hierover met *Schwebel* een bespreking voerden en ons het resultaat daarna kwamen mededeelen. Middelerwijl zou de proclamatie moeten uitgaan.

De heer *Cramer* meent, dat de heer *Kesper* aan *Schwebel* de mededeeling moet doen, dat hij hier moet komen.

De heer *Oranje* meent, dat wij *Schwebel* de gelegenheid moeten geven met ons te komen spreken. In dit bericht wordt nu zoowel de „unconditional surrender” als de wapenstilstand aangekondigd. Dus wij kunnen het verschil daartusschen in verband met den huidige toestand niet meer acceptabel maken.

De Voorzitter zegt overtuigd te zijn, dat elk half uur de Duitschers zich meer zullen terugtrekken.

Er moet een vorm worden gevonden, dat er met *Schwebel* wordt gepraat.

De heer *Drees* merkt op, dat *Schwebel* zich op het standpunt stelt, dat hij ten dezen geen bevoegdheid heeft.

De heer *Cleveringa* zegt, dat men in dit geval kan betoogen: het moge formeel zoo zijn, maar degeen, die op een oogenblik niet weet te handelen, miskent ook zijn bevoegdheid.

Als gij weet, dat deze toestand maar één consequentie kan hebben, is het een schuldige nalatigheid, wanneer gij U nog aan de letter van Uw bevel vastklampt.

De heer *Oranje* zegt er weinig voor te voelen, dat naast de publicatie, die nu van Deutsche zijde verspreid wordt en waarin de bevolking tot handhaving van orde en rust wordt aangemaand, er van Nederlandsche zijde ook nog zoo iets komt.

Als men meent, dat het noodig is dat de bevolking gewaarschuwd worde: hier is zij gewaarschuwd.

De heer *Cleveringa* merkt op, dat een waarschuwing haar kracht kan ontleenen aan dengene, van wien zij uitgaat, maar als wij dit opzettelijk niet vermelden, helpt dat niet.

De Voorzitter meent, dat het zwaartepunt hier ligt: wij moeten *Schwebel* overtuigen en dan handelen. Is hij niet te overtuigen dan rijst de vraag: moeten wij al dan niet handelen? Spr. geeft toe, dat de Duitschers strikt juridisch gezien gelijk hebben. Er is ook bij een „unconditional surrender” steeds een overgangperiode, waarin onderhandeld wordt over de wijze, waarop zij zal worden bewerkstelligd en in die situatie bevinden wij ons op het oogenblik.

Strikt juridisch staan wij tegenover *Schwebel* zeer zwak en kan hij er zich op beroepen dat hij geen orders heeft om anders te handelen. Wij kunnen alleen daar tegenover stellen: de feitelijke toestand laat dit niet langer toe.

De heer *Neher* merkt op dat wij tegenover *Schwebel* kunnen stellen: wij hebben een definitieve uitspraak van onze Regeering, geef dus ook Uw machtsapparaat in Nederlandsche handen, maar zegt hij „neen”, dan hebben wij niet de machtsmiddelen die hem daartoe kunnen nopen.

De Voorzitter zegt, dat ons eenig machtsmiddel is, dat wij gaan optreden. Wij beginnen met orders te geven. Wij zorgen, dat de verkeerde politie weggaat, dat de heer de *Monchy* op zijn plaats komt te zitten, dat de heer *Valken* de zaak in handen neemt, kortom, wij beginnen te regeeren.

Als *Schwebel* daar niet mee accoord gaat, moet hij ons maar gevangen nemen. Dat is een kras woord, maar wij doen dit openlijk.

De laatste berichten zijn zoodanig, dat wij onze mededeeling aan het publiek niet meer kunnen laten uitgaan.

Bovendien wordt er uitdrukkelijk in de rede van Minister Gerbrandy gezegd, dat wij ons van de Deutsche politie niets meer behoeven aan te trekken.

De heer de *Monchy* deelt mede, dat de verzetsorganisaties in Den Haag voornemens zijn, een biljetje aan te plakken waarin de bevolking tot rust wordt aangespoord.

De Voorzitter zegt, dat nu de illegaliteit tot rust wil aanmanen er te minder aanleiding is, dezerzijds een soortgelijke publicatie te doen uitgaan.

De heeren van der *Vlugt* en de C.S.G. komen binnen.

De heer van der *Vlugt* deelt mede, dat de C.S.G. vannacht een bespreking heeft gehad met generaal *Blaskowitz* en dezen middag een bespreking zal hebben met *Schöngarth*.

De C.S.G. brengt rapport uit over zijn onderhoud met generaal *Blaskowitz*, waaruit blijkt, dat de capitulatie voor dit deel van Nederland nog geen feit is. *Blaskowitz* heeft o.m. de voorwaarde gesteld, dat zijn troepen niet als krijgsgevangenen naar Rusland zullen worden gebracht.

De Voorzitter acht het dringend noodzakelijk, dat beide heeren direct naar *Schöngarth* gaan.

Wij zitten met een groote moeilijkheid. Wij lezen overal, dat er gecapituleerd is, wij willen optreden, wij willen de proclamatie aan-

plakken, wij willen het civiele gezag overnemen, terwijl Schwebel zich op het standpunt stelt, dat daar niets van kan komen, omdat hij geen orders heeft.

De C.S.G. merkt op, dat de „unconditional surrender” voor dit deel van Nederland nog geen feit is, want er wordt op dit oogenblik door den Prins en een Geallieerd generaal nog met de Duitschers onderhandeld.

De C.S.G. en de heer v. d. Vlucht verlaten de vergadering.

De heer *Drees* merkt op, dat Blaskowitz heel sterk staat, want als hij tegen zijn mannen zegt: „wij willen niet naar Rusland worden gezonden als dwangarbeiders”, zijn zij allen bereid te vechten. Dit is een buitengewoon ernstige situatie.

De C.S.G. en de heer v. d. Vlucht komen terug; een bespreking heeft nog plaats gehad.

De heer v. d. *Vlucht* deelt mede, dat hedenmorgen om 12 uur een bespreking heeft plaats gehad met Schöngarth, Politsch, Schreieder en Mundt, waarbij spr. heeft gepoogd eenige concessies te verkrijgen, maar alles is afgewezen.

De heer *Neher* deelt mede, dat in eenige plaatsen B.S. op straat zijn gekomen en soms Duitschers hebben ontwapend, waarop de Veld-gendarmerie de Duitschers heeft ontzet en de B.S. heeft gevangen genomen. Dergelijke gevallen doen zich overal voor. De toestand is er één van labiel evenwicht.

De heer *de Monchy* deelt mede, dat het feit, dat de vlag nog niet op de toren verschijnt, oorzaak is, dat de bevolking begrijpt, dat de zaak nog niet geheel in orde is.

De C.S.G. zegt, dat hij in zijn besprekingen met Blaskowitz heeft voorgesteld, dat deze er voor zou zorgen, dat binnen den kortst mogelijken tijd de Duitschers zouden worden ontwapend, door hun eigen commandanten en alle springladingen zouden worden weggenomen.

Er is overeengekomen, dat de B.S. op straat konden komen, mits er ten deze overeenstemming was te bereiken met de S.D. Blaskowitz is volkomen bereid om al deze punten ten uitvoering te brengen, maar zegt daarvoor tijd noodig te hebben.

Als zijn persoonlijke meening heeft spreker aan Blaskowitz te kennen gegeven, dat van een wegzending van zijn troepen naar Rusland geen sprake zal zijn. Ook de Prins spreekt in dit verband van een waanzinnige Goebbels propaganda. Echter op de vraag, of hij hem dit kon garanderen, moest het antwoord natuurlijk ontkennend luiden.

Spr. staat een andere formulering voor oogen, n.l. het vragen van toestemming, dat deze Deutsche troepen zoo spoedig mogelijk worden ingeschakeld in het arbeidsproces in Duitsland en de noodige bouwcompagnieën achter te laten blijven in Nederland. Dan wordt positief gezegd, wat er wel gaat gebeuren en niet wat er niet zal gebeuren. Rusland moet hierbij niet worden genoemd.

Naar spr. meent kan men op het oogenblik maar één houding aannemen n.l. afwachten.

De C.S.G. en de heer v. d. Vlucht vertrekken.

De heer *Drees* acht de houding van de Regeering onbegrijpelijk. Men weet in Apeldoorn, dat deze besprekingen nog vandaag worden voortgezet en inmiddels wordt ons van alle kanten verteld, dat wij vrij zijn.

De heer *Neher* merkt op, dat de verbindingen met Engeland niet zoo vlot loopen, als men denkt. Bovendien zijn die kanalen overbelast. Bovendien deelen de geall. niet direct de resultaten van hun capitulatie besprekingen mede, vooral niet als er zekere nuances zijn, waarover nog beslist moet worden.

Spr. vermoedt, dat onze Regeering gereageerd heeft op de zeer positieve verklaring van Montgomery. Het Deutsche Opperbevel schijnt in de capitulatie te hebben toegestemd, maar Blaskowitz wil blijkbaar nog bepaalde voorwaarden stellen.

De heer *de Monchy* stelt voor, dat hij de stad zal ingaan en aan eenige willekeurige personen den feitelijken toestand zal uiteenzetten, met verzoek dit zooveel mogelijk te verspreiden. Met dit voorstel wordt algemeen ingestemd.

De *Voorzitter* zegt, dat de heer Kesper door middel van een relatie nog contact heeft gehad met Schwebel, doch deze gaf te kennen, dat hij niets had toe te voegen aan hetgeen hij reeds aan den heer v. d. Vlucht had medegedeeld.

De heer *Drees* geeft als zijn meening te kennen, dat, voor zoover wij de situatie kunnen overzien, er voor Vertrouwensmannen in dit opzicht niets te doen valt. Ook in het publiceeren van de mededeeling ziet spr. geen nut meer.

De *Voorzitter* leest voor den tekst van de publicatie, die door de verzetsorganisatie tot het Haagsche publiek is gericht. Naar spr. meent is er thans voor Vertrouwensmannen geen aanleiding nog iets te doen.

De heer *Cleveringa* acht het bovendien ook ongewenscht, omdat wij voor het geheele land zouden spreken, terwijl de toestand plaatselijk zeer verschilt.

De C.S.G. en de heer v. d. Vlucht komen terug.

De C.S.G. zegt, dat bij het vorige onderhoud met Schreieder werd overeengekomen, dat sabotage-handelingen en aanslagen op de S.D. door de B.S. zouden worden stopgezet. Dat kon onmiddellijk worden toegezegd, daar deze sabotage-daden reeds bijna een week stop stonden in verband met de orders van de N.B.S.

Van hun kant werd toegezegd dat de B.S., die gevangen zijn genomen, zouden worden losgelaten. Men wil spr. verantwoordelijk stellen voor hetgeen er nu gebeurt, maar deze verantwoordelijkheid ligt in Londen. Wanneer men door de radio bekend maakt, dat de Duitschers volledig hebben gecapituleerd, willen de B.S. er natuurlijk op uittrekken, maar spr. ziet een zelfstandig ingrijpen onzerzijds niet anders dan het veroorzaken van een bloedbad, waarin wij het onderspit moeten delven. Zou daarmee de bevrijding worden bewerkstelligd, dan zou spr. bereid zijn zichzelf en een aantal van zijn menschen daarvoor op te offeren, maar die bevrijding komt toch.

Bij de besprekingen met Politsch noemde deze als plaatsen, waar incidenten waren voorgevallen: Rotterdam, Gouda, Leiden, Utrecht en Alkmaar. In Gouda b.v. zijn de B.S. heer en meester van het Stadhuis. In Leiden werd de burgemeester opgesloten.

Op de vraag van den Voorzitter, of het te verwachten is, dat naar aanleiding van dergelijke incidenten van Deutsche zijde represailles zullen worden toegepast, antwoordt spr., dat, wanneer hij direct maatregelen neemt om deze wijze van optreden stop te zetten, er nog veel te redden is, maar wanneer men doorgaat is het te begrijpen, dat Politsch zegt: wij zijn verantwoordelijk voor de handhaving van orde en rust. Wij zullen dat doen ook, op onze manier.

Naar spr. meent heeft onder de huidige omstandigheden een verder praten geen zin.

De heer *Stokman* merkt op, dat er hier in feite sprake moet zijn van een insubordinatie van Blaskowitz ten opzichte van zijn Opperbevelhebber. Montgomery heeft nadrukkelijk verklaard, dat de Deutsche troepen volledig hebben gecapituleerd.

De C.S.G. zegt, dat Montgomery dat wel kan verklaren, maar men moet niet vergeten, dat de Duitschers hier een bijzondere sterke positie hebben.

De heer *Cleveringa* zegt, dat als de hoogste bevelhebber capituleert, zijn onderhobbenden dat bevel hooren op te volgen.

De *Voorzitter* veronderstelt de mogelijkheid, dat men voornemens is op de voorwaarde de troepen niet naar Rusland te sturen, theoretisch niet in te gaan, maar wel praktisch er aan te voldoen.

De C.S.G. zegt, dat bij de vorige onderhandelingen een Russische generaal aanwezig was, maar dit is thans niet het geval. Gisteravond heeft de Prins spr. nog verzekerd, dat het volstrekt niet noodig was van Deutsche zijde hierop verdere aandrang uit te oefenen, omdat die eisch van de Duitschers toch wel ingewilligd zou worden. De heer van Houten, dien spr. hedenmorgen nog ontmoet heeft, zal hem direct na afloop van de conferentie het resultaat mededeelen. Zoodra spr. dat verneemt, zal hij Vertrouwensmannen daarvan in kennis stellen.

De C.S.G. en de heer v. d. Vlucht verlaten de vergadering, welke hierop wordt gesloten.

Zondag 6 Mei 1945.

De heer *De Monchy* komt binnen en noodigt het college uit te 12 uur de plechtigheid van het hijschen van de vlag op den Haagschen toren bij te wonen.

Besloten wordt, aan deze uitnodiging gevolg te geven.

De voorzitter zal van het bordes van het stadhuis de proclamatie van Vertrouwensmannen voorlezen, daarna zal de heer *De Monchy* de door hem als burgemeester opgestelde proclamatie voorlezen.

Vrijlating van gevangenen. De heer *van der Vlucht* zegt, dat Frank hem meedeelde, dat hij alle „Häftlinge” op 14 na heeft vrijgelaten; deze laatsten zijn n.l. geen politieke gevangenen, maar gewone misdadigers.

De *Voorzitter* merkt op, dat deze gevangenen dan moeten worden overgedragen aan de Nederlandsche justitie.

Dankdiensten. De regeling van de dankdiensten wordt overgelaten aan den burgemeester.

Radio-uitzendingen. De heer Oranje stelt voor Maandag met die radio-uitzendingen te beginnen; spr. zal naar de mogelijkheid daartoe te Amsterdam informeren.

Aldus wordt besloten.

Bevrijdingsfeesten te Amsterdam. De heer Drees zal te Amsterdam met leden van de Contactcommissie en van het werkomité de viering van de bevrijding te Amsterdam bespreken. Men zal daar in overleg met het gemeentebestuur de viering organiseren en is daar ongetwijfeld reeds zeer actief bezig.

Hijschen van de vlag op den Haagschen toren. De heer Cleveringa stelt de vraag, of het niet gewenscht is, hierbij ook vertegenwoordigers van de Haagsche illegaliteit uit te noodigen, en, zoodra de plechtigheid heeft plaats gehad, daarvan kennis te geven aan de Regeering. Er is vroeger al besloten, dat, zoodra de proclamatie zou zijn aangeplakt, aan de Regeering zou worden geseind, dat het College officieel zijn werkzaamheden heeft aangevangen.

De Voorzitter zegt, dat aan de (onleesbaar) mededeeling van deze plechtigheid moet worden gedaan met uitnoodiging daarbij tegenwoordig te willen zijn.

In het aan de Regeering te verzenden telegram zou kunnen worden ingelascht, dat hedenmiddag te 12 uur de proclamatie is uitgevaardigd.

Aldus wordt besloten.

Zuivering departementen. De heer Neher merkt op, dat, zoodra het militair gezag hier komt, de leidende functionarissen aan de verschillende departementen moeten kunnen aantonen, dat de zuiveringsactie aan hun departement loopende is.

De Voorzitter zegt, dat telkens, wanneer hij met een der secretarissen-generaal in contact kwam, hij erop gewezen heeft, dat deze zuivering noodzakelijk was, maar bij sommigen vindt men daarvan weinig begrip, o.a. bij mr. Scholtens.

De heer Neher merkt op, dat hij de heeren Ringeling, den Hollander en Reinink hierop nog nadrukkelijk heeft gewezen.

Bijzondere Staatscourant. De Voorzitter deelt mede, dat de heer Kesper zal zorgen voor het verschijnen van een Buitengewone Staatscourant, waarin kennis zal worden gegeven van de benoeming van Vertrouwensmannen en de proclamatie zal worden afgedrukt.

Plaats van vestiging Militair Gezag. De Voorzitter acht het noodzakelijk op korten termijn te weten te komen, waar generaal Kruls en zijn staf zullen zetelen, hetzij in Den Haag, hetzij in Utrecht. Wij moeten zoo spoedig mogelijk met hem in contact treden en het is gewenscht, dat het College dan voltallig bijeen is.

De heer Neher deelt mede, dat de oorspronkelijke gedachte was te Utrecht te blijven, maar het viel de heeren mee, toen spr. kon mededeelen, dat er in Den Haag wel voldoende ruimte zou zijn en dat spr. daarnaar zou uitzien, indien hij opgave kreeg van hetgeen noodig was.

Verzending telegrammen. Wordt besloten tot de verzending van de volgende telegrammen:

Aan Hare Majesteit de Koningin. Op dit historisch uur bieden Vertrouwensmannen der Regeering zich tot tolk makende van de gevoelens van het geheele Nederlandsche volk Uwe Majesteit hunne gelukwensen aan met Uw terugkeer in het bevrijde Vaderland en getuigen zij jegens Uwe Majesteit van hun groote dankbaarheid voor de bezielende leiding, die Zij gedurende vijf jaren van grenzeloze onderdrukking aan het verzet tegen den vijand heeft willen geven.

Aan Z.E. Min. Gerbrandy. Vertrouwensmannen ontvingen bericht van definitieve aanvaarding van capitulatie. Bevrijding is daardoor een feit. VM hebben proclamatie uitgevaardigd. Vervuld van groote blijdschap bieden zij Regeering hunne gelukwensen aan met erkentelijkheid gedenkend hetgeen zij onder beproefde leiding van Minister-President gedurende den bezettingstijd terwille van de herrijzing van het Vaderland heeft gedaan.

Aan ZKH Prins Bernhard. Met groote waardeering voor Uw krachtig en onvermoeid strijden voor de bevrijding van ons land bieden Vertrouwensmannen zich tot tolk makende van de gevoelens van het geheele Nederlandsche volk U en de onder Uw bevelen staande strijdkrachten hunne gelukwensen met de herwonnen vrijheid aan.

Aan HKH Prinses Juliana. Op dit historisch uur bieden Vertrouwensmannen der Regeering zich tot tolk makende van het geheele Nederlandsche volk Uwe Koninklijke Hoogheid hunne gelukwensen aan met de bevrijding van het Vaderland.

De heer Le Poole (Secretaris) deelt mede, dat de commandanten der B.S. gaarne de plechtigheid van het hijschen van de vlag willen bijwonen, doch alleen gewapend.

De heer Neher zegt, dat de B.S. niet gewapend op straat mogen komen; er is van de zijde van het Geallieerd opperbevel een uitdrukkelijk verbod aan de B.S. om gewapend op straat te komen.

Besloten wordt, dat de namen van Vertrouwensmannen niet bij het voorlezen der proclamatie zullen worden genoemd, doch deze namen thans wel ter publicatie vrij te geven.

Regeling arrestatiebevoegdheid. De heer Neher deelt mede van den heer Bautz in opdracht van den Prins de mededeeling te hebben ontvangen, dat de heer Einthoven belast is met de regeling van de arrestaties en dat deze opdracht moet worden nagekomen. Een K.B. in dien zin is pas uitgevaardigd.

De vergadering wordt geschorst en des middags hervat.

Verskillende mededeelingen. De heer van der Vlucht deelt mede, dat het hotel Du Vieux Doelen van heden avond 8 uur af ter beschikking is gesteld.

Majoor Eich is de Wehrmachtskommandant, belast met de verdere afwikkeling van zaken. Deze heeft gezegd: ik heb nog geen instructies, en waarschijnlijk zullen deze hem niet vóór vanavond 8 uur bereiken. Zoodra hij instructies heeft, zal hij het op prijs stellen de heeren Tenkink en Kesper even te ontmoeten.

Bij een bespreking met de heeren Schwebel en Wimmer is de vraag ter sprake gekomen, of het niet gewenscht is de Deutsche civiele ambtenaren, die op het oogenblik door de stad verspreid wonen, op bepaalde punten te concentreren, mede met het oog op de bewaking, bijv. in de gezantschapsgebouwen.

Het totaal aan civiele ambtenaren wordt geschat op 400 man, daarvan behooren er 240 tot de „Postschutz”, en 253 vrouwen, waarvan er 200 tot de posterijen behooren.

De Voorzitter meent, dat dit een aangelegenheid is van orde en rust, resorteerende onder het militair gezag. Maar de heer Van der Vlucht zou hieromtrent wel een advies kunnen geven; hij zou dit tevoren met den heer Tenkink kunnen bespreken.

Ontslaebrief-Hirschfeld. De Voorzitter doet voorlezing van den ontslagbrief van den heer Hirschfeld, die zoo juist is ingekomen.

Deze brief zal worden gezonden aan het Kabinet der Koningin, en in afschrift aan het Militair Gezag.

De heer Den Hollander komt binnen.

De Voorzitter deelt den heer Den Hollander mede, dat zoo juist is ingekomen het verzoek van den heer Hirschfeld aan H.M. de Koningin om ontslag uit zijn functie van wnd. Secretaris-Generaal van Handel, N. en S. en van Landbouw en Visscherij, tevens verzoekende de uitoefening van zijn functie te laten rusten. Hij stelt zich ter beschikking van de Regeering voor het afleggen van verantwoording over zijn beleid en desverlangd tot het geven van advies.

Het College zou het op prijs stellen, indien de heer Den Hollander morgen de functie van den heer Hirschfeld zou willen overnemen.

De heer Den Hollander zegt, dat het de bedoeling is, dat de brief met het ontslagbesluit van Vertrouwensmannen dus niet aan den heer Hirschfeld wordt overhandigd.

De Voorzitter antwoordt, dat het standpunt van Vertrouwensmannen is, dat personen, die eigener beweging heengaan, niet gedwongen behoeven te worden, zoodat de brief van het College niet behoeft uit te gaan.

De heer Den Hollander verlaat de vergadering.

De heer Verster en diens echtgenoot komen de vergadering binnen en worden door den Voorzitter als volgt toegesproken: Ik ben erop gesteld, Mijnheer Verster, U en Uw echtgenoot hartelijk dank te zeggen voor de zeer bijzondere wijze, waarop U ons hier gastvrijheid hebt verleend. Wij hebben dat uitermate gewaardeerd. Wij hebben steeds beseft, dat U, Mijnheer Verster, met het verleenen van die gastvrijheid bedoelde een vaderlandslievende daad te verrichten, dat het Uw streven was om alles wat in Uw vermogen was te doen niet slechts voor ons, maar eigenlijk voor ons geheele volk, omdat U zich bewust waart, welke taak op onze schouders lag. Wij hebben dat hoogelijk geapprecieerd.

U bent U bewust geweest, mijnheer Verster, van de groote gevaren, die daaraan ook voor U verbonden waren, maar die hebt U getrotseerd en dat is door ons allen zéér op prijs gesteld, zooals, naar ik overtuigd ben, dit later ook door andere burgers, die hiervan zullen hooren, op prijs gesteld zal worden.

Mijnheer Verster, hartelijk dank!

De heer Verster brengt den Voorzitter dank voor diens vriendelijke woorden. Spr. zegt heel dankbaar te zijn, dat het College zijn vergaderingen in zijn eenzaam evacuatiekantoor heeft willen houden en spreekt de hoop uit, dat de daar gesmeede plannen succes zullen hebben, ten gunste van ons geliefde vaderland!

De vergadering wordt gesloten.

BIJLAGE 185

Nederlandse Staatscourant d.d. 8 Mei 1945, door Vertrouwensmannen uitgegeven

Besluit van de door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen, houdende voorzieningen met betrekking tot de Departementen van Algemeen Bestuur en derzelver beheer

De door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen;

Overwegende, dat het noodzakelijk is voorzieningen te treffen met betrekking tot de Departementen van Algemeen Bestuur en derzelver beheer totdat ter zake een nadere beslissing zal zijn genomen;

Bepalen:

1. Het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten staakt zijn werkzaamheden. De afwikkeling en voortzetting van die werkzaamheden geschieden, voor zoover noodig, door het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming, dat van het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit af weder den naam draagt: Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, en door de Ministeriën van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, elk voor zoover betreft de aangelegenheden, op 9 Mei 1940 tot zijn zorg behorende.

2. Het Departement voor Bijzondere Economische Zaken staakt zijn werkzaamheden. De afwikkeling en voortzetting van die werkzaamheden geschieden, voor zoover noodig, door de Ministeriën van Financiën, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Landbouw en Visscherij, elk voor zoover betreft de aangelegenheden, op 9 Mei 1940 tot zijn zorg behorende.

3. Het „Commissariaat voor de belangen van de voormalige Nederlandsche Weermacht” staakt zijn werkzaamheden. De afwikkeling en voortzetting van die werkzaamheden geschieden, voor zoover noodig, door het Ministerie van Defensie.

4. De functie van Secretaris-Generaal voor Verkeer en Energie vervalt.

5. Het Ministerie van Koloniën draagt van het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit af den naam: Ministerie van Overzeesche Gebiedsdeelen.

6. Met het beheer van de Departementen van Algemeen Bestuur worden tot nadere voorziening belast de na te noemen Secretarissen-Generaal en Gemachtigden, elk voor zoover het Departement betreft, waarvoor hij is aangewezen.

7. Als Secretarissen-Generaal worden aangewezen:

- a. voor het Ministerie van Buitenlandsche Zaken: jhr. mr. A. M. Snouck Hurgronje;
- b. voor het Ministerie van Justitie: mr. J. C. Tenkink;
- c. voor het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen: prof. dr. G. A. van Poelje;
- d. voor het Ministerie van Defensie: C. Ringeling;
- e. voor het Ministerie van Waterstaat: mr. D. G. W. Spitz;
- f. voor het Ministerie van Sociale Zaken: mr. dr. A. L. Scholtens;
- g. voor het Ministerie van Overzeesche Gebiedsdeelen: jhr. mr. O. F. W. Six,

met dien verstande, dat de onder *b* genoemde functionaris den titel zal dragen van waarnemend Secretaris-Generaal.

8. Als Gemachtigden worden aangewezen:

- a. voor het Ministerie van Algemeene Zaken: mr. L. A. Kesper;
- b. voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken: mr. L. A. Kesper, voornoemd;
- c. voor het Ministerie van Financiën: mr. H. Albarda;
- d. voor het Ministerie van Handel, Nijverheid en Scheepvaart: ir. F. Q. den Hollander;
- e. voor het Ministerie van Landbouw en Visscherij: dr. H. J. Reinink.

9. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

BOSCH VAN ROSENTHAL.
CLEVERINGA.
CRAMER.
DREES.
VAN DER GAAG.
NEHER.
ORANJE.
VAN SONSBEECK.
STOKMAN.

Besluit van de door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen, tot instelling van den Centralen Dienst van de Politie

De door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen;

Overwegende, dat, in afwachting van de totstandkoming van een definitieve regeling ter zake, het belang der openbare orde vordert, dat aanstonds wordt voorzien in een centrale leiding van de politie;

Bepalen:

1. Ingesteld wordt een centrale dienst, welke den naam draagt „Centrale Dienst van de Politie”.

2. Deze dienst ressorteert onder de Ministeries van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, elk voor wat betreft zijn werkingsfeer; hij bestaat uit de oude afdeling Rijkspolitie van het Ministerie van Justitie en de oude afdeling Openbare Orde en Veiligheid van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, welke afdelingen haar vóór den oorlog bestaande taak behouden.

3. Als hoofd van den dienst wordt tijdelijk aangewezen de wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie.

4. In overeenstemming met en ter uitvoering van het hier bepaalde stellen de wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie en de Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken gezamenlijk zoodanige algemeene regelen voor de organisatie van gemelden dienst vast als zij noodig zullen oordeelen. Voor het overige geeft het hoofd van dien dienst nadere regelen voor de inrichting daarvan.

5. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

BOSCH VAN ROSENTHAL.
CLEVERINGA.
CRAMER.
DREES.
VAN DER GAAG.
NEHER.
ORANJE.
VAN SONSBEECK.
STOKMAN.

Besluit van de door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen betreffende de beëdiging van tijdelijke Overheidsfunctionarissen

De door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen;

Overwegende:

dat het noodzakelijk is, dat een ieder, die na de bevrijding tijdelijk met de vervulling van eenige Overheidsfunctie wordt belast, die functie ten spoedigste aanvaardt;

dat het gewenscht is, dat ook zoodanige tijdelijke functionarissen de eeden of verklaring en beloften afleggen, welke zijn vastgesteld voor het ambt, met welks vervulling zij belast worden;

dat het echter veelal niet mogelijk zal zijn, dat die eeden of verklaring en beloften op de normale wijze in handen van de daartoe aangewezen autoriteiten worden afgelegd;

dat derhalve een bijzondere voorziening te dezer zake wenschelijk moet worden geacht;

Bepalen:

Artikel 1.

Ieder, die tijdelijk met de vervulling van eenige Overheidsfunctie wordt belast, aanvaardt, indien bij de desbetreffende aanwijzing geen datum van ingang wordt vermeld, onverwijld zijn betrekking.

Artikel 2.

Indien de aanvaarding van een Overheidsfunctie afhankelijk is van het te voren afleggen van een eed of belofte in handen van eenige bij wet of Koninklijk besluit daartoe aangewezen autoriteit, legt ook de tijdelijke met de vervulling van die functie belaste persoon dien eed of die belofte af.

Artikel 3.

Zou het afleggen van een eed of belofte, als in het vorige artikel bedoeld, een onverwijlde aanvaarding van de betrekking verhinderen, dan treedt daarvoor een schriftelijke verklaring in de plaats op de wijze als in de volgende artikelen is vastgesteld.

Artikel 4.

De in het vorige artikel bedoelde verklaring wordt door den aangewezen functionaris eigenhandig op schrift gesteld volgens dezelfde redactie als de voor zijn betrekking vastgestelde aan den eed subsidiaire belofte, met dien verstande, dat de slotzinsnede „Dat belooft ik” wordt vervangen door de zinsnede: „Ten blijke waarvan deze verklaring door mij en als getuigen is ondertekend op heden, den”.

Artikel 5.

Indien krachtens wet of Koninklijk besluit de beëdiging in de desbetreffende betrekking dient te worden voorafgegaan door een eed van zuivering, wordt de in de vorige artikelen bedoelde verklaring niet ondertekend dan nadat mede door den aangewezen functionaris eigenhandig op schrift is gesteld en ondertekend de aan dien eed van zuivering subsidiaire verklaring en belofte van zuivering, zooals deze voor zijn betrekking is vastgesteld, met dien verstande, dat de slotzinsnede „Dat verklaar en belooft ik” wordt vervangen door de zinsnede: „Ten blijke waarvan deze verklaring door mij en als getuigen is ondertekend op heden, den”.

Artikel 6.

De in de artikelen 4 en 5 bedoelde verklaringen worden op schrift gesteld en ondertekend in het bijzijn van twee door den aangewezen functionaris aan te wijzen getuigen, die van hun aanwezigheid doen blijken door het plaatsen van hun handteekening onder die van den aangewezen functionaris, voorafgegaan door de woorden: „De getuigen:”.

Artikel 7.

Terstond na de ondertekening worden de verklaringen in verzegeld couvert gesloten en per eerste gelegenheid verzonden naar de autoriteit, in wier handen de eeden of verklaring en beloften hadden behooren te worden afgelegd.

Bevindt de autoriteit, in het eerste lid bedoeld, zich niet binnen het Rijk in Europa, dan heeft de aldaar vermelde verzending plaats naar het Hoofd van het Departement van Algemeen Bestuur, waaronder de functie ressorteert.

Artikel 8.

Voor zoover een functionaris, als in de voorgaande artikelen bedoeld, de betrekking, met de waarneming waarvan hij tijdelijk is belast, heeft aanvaard na de bevrijding van de plaats, waar hij zijn ambtsbezigheden uitoefent, doch vóór het in werking treden van dit besluit, zonder dat hij de voor die betrekking vastgestelde eeden of verklaring en beloften heeft afgelegd, zijn de bepalingen van de artikelen 2 tot en met 7 op hem van toepassing, met dien verstande, dat de aldaar bedoelde verklaringen zoo spoedig mogelijk na dat in werking treden op schrift gesteld, ondertekend en verzonden worden.

Artikel 9.

De bepalingen van dit besluit zijn niet van toepassing op die overigens daaronder vallende functionarissen, met betrekking tot wier beëdiging door het Militair Gezag eenigerlei bijzondere regeling is of wordt vastgesteld.

Artikel 10.

Dit besluit treedt onmiddellijk in werking. Het kan worden aangehaald als Noodbeëdigingsbesluit.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

BOSCH VAN ROSENTHAL.
CLEVERINGA.
CRAMER.
DREES.
VAN DER GAAG.
NEHER.
ORANJE.
VAN SONSBEECK.
STOKMAN.

Besluit van de door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen, betreffende algemeene voorschriften, uit te vaardigen door de tijdelijke beheerders van de Departementen van Algemeen Bestuur

De door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen besluiten als volgt:

1. De Secretarissen-Generaal en Gemachtigden, tijdelijk belast met het beheer van een Departement van Algemeen Bestuur, zijn bevoegd, algemeene voorschriften, welke zij in het belang van de openbare orde gewenscht oordeelen, uit te vaardigen en af te kondigen.

2. Zij kunnen in deze voorschriften bepalingen, door straffen te handhaven, opnemen, met dien verstande, dat, behoudens speciale machtiging voor bijzondere gevallen, geen hogere straf kan worden bedreigd dan gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren of geldboete van ten hoogste f 10 000, indien het feit als een misdrijf is aangeduid, en hechtenis van ten hoogste een jaar of geldboete van ten hoogste f 10 000, indien het feit is aangeduid als een overtreding. Bepaald kan worden, dat in geval van veroordeeling tot een vrijheidsstraf de rechter tevens geldboete kan opleggen.

3. Voor zoover in een besluit, houdende voorschriften als onder 1 bedoeld, sprake is van het Hoofd van een Departement van Algemeen Bestuur, wordt daaronder, zolang de Minister, Hoofd van het betrokken Departement, zich buiten het Rijk in Europa bevindt, verstaan de Secretaris-Generaal of Gemachtigde voor dat Departement.

4. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.

's-Gravenhage 8 Mei 1945.

BOSCH VAN ROSENTHAL.
CLEVERINGA.
CRAMER.
DREES.
VAN DER GAAG.
NEHER.
ORANJE.
VAN SONSBEECK.
STOKMAN.

Besluit van de door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen, houdende eenige voorloopige voorzieningen met betrekking tot de rechterlijke macht

De door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen;

Overwegende, dat door het bevoegd gezag nader zal moeten worden beslist over de al dan niet handhaving van tijdens de bezetting ten aanzien van de rechterlijke macht getroffen voorzieningen, alsmede over de maatregelen, welke zullen moeten worden genomen tegen die leden van de rechterlijke macht, die van ontrouw aan de Nederlandsche Zaak hebben blijk gegeven, of aan wie op grond van hun houding de verdere vervulling van hun ambt niet kan worden toevertrouwd;

dat het echter in afwachting van deze beslissing in het belang van de openbare orde en het aanzien van de rechterlijke macht gewenscht is, reeds aanstonds buiten werking te stellen hetgeen in bovenbedoelde voorzieningen het meest strijdt met de nationale gevoelens en waardigheid en reeds aanstonds, voor zoover mogelijk, voorloopige maatregelen te treffen tegen de hiervoren bedoelde leden van de rechterlijke macht;

Bepalen:

1. De werkzaamheid van leden van de rechterlijke macht, die lid, sympathiseerend lid of begunstiger zijn of tijdens de bezetting zijn geweest van een nationaal-socialistische, fascistische of aanverwante organisatie, is beëindigd.

2. Het ambt van vrederechter en het Vredesgerechtshof zijn opgeheven.

3. Het Economisch Gerechtshof is opgeheven.

4. In afwachting van de beslissing van het bevoegd gezag over al dan niet handhaving van tijdens de bezetting gedane benoemingen kan ten aanzien van leden van de rechterlijke macht, die tijdens de bezetting zijn benoemd en op wie het bepaalde onder 1 niet van toepassing is, worden bepaald, dat zij hun werkzaamheden niet zullen voortzetten.

5. De bepaling, als bedoeld onder 4, geschiedt:

a. door Vertrouwensmannen voor wat betreft de presidenten der gerechtshoven en de procureurs-generaal bij die hoven;

b. door de presidenten der gerechtshoven, ieder voor hun ressort, voor de leden der rechterlijke macht, behorende tot de gerechtshoven,

de arrondissementsrechtbanken en de kantongerechten, uitgezonderd het openbaar ministerie;

c. door de procureurs-generaal bij de gerechtshoven, ieder voor hun ressort, met inachtneming van de aanwijzingen, welke door den Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie mochten worden gegeven, voor de onder hen ressorteerende leden van het openbaar ministerie.

Door Vertrouwensmannen kan in afwijking van het bepaalde sub *b* een ander lid van het gerechtshof met de taak, bedoeld sub *b*, juncto artikel 4, worden belast.

6. Ten aanzien van bepaalde, reeds vóór de bezetting benoemde rechterlijke ambtenaren, wier houding tijdens de bezetting daartoe aanleiding geeft, kunnen — naar de onderscheidingen, gemaakt onder 5, sub *b* en *c* — de presidenten van en de procureurs-generaal bij de gerechtshoven beslissen, dat zij in afwachting van nadere overweging door het bevoegd gezag voorshands hun werkzaamheid niet zullen vervullen.

7. De leden van de rechterlijke macht, die tijdens de bezetting — al dan niet op verzoek — zijn ontslagen om in de bezettingsomstandigheden gelegen redenen, hervatten zoo spoedig mogelijk hun werkzaamheden. Degene, die de functie van een aldus terugkerende vervult, oefent voorloopig geen verdere werkzaamheid als lid van de rechterlijke macht uit, behoudens in het geval van toepassing van het onder 9 bepaalde.

8. Leden van de rechterlijke macht, die op grond van de Verordening 130/41 zijn ontslagen en den 70-jarigen leeftijd nog niet hebben bereikt, hervatten hun werkzaamheden.

9. Met betrekking tot de vervulling van functies, welke ingevolge dit besluit openvallen of anderszins openstaan, kunnen — naar de onderscheidingen, gemaakt onder 5, sub *a*, *b* en *c* — Vertrouwensmannen, de presidenten van en de procureurs-generaal bij de gerechtshoven voor zooveel noodig een voorloopige voorziening treffen.

10. De financiële gevolgen voor de betrokkenen van het ophouden van hun werkzaamheden ingevolge het besluit worden door den Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie nader vastgesteld.

11. De door de vrederechters en het Vredesgerechtshof gewezen vonnissen en arresten worden geacht nimmer te zijn geschied en uit dien hoofde geen enkel rechtsgevolg te hebben gehad of te hebben. Met name wordt de executie van door deze instanties opgelegde straffen onverwijld beëindigd en staat een berechting door den vrederechter aan een eventueele nieuwe vervolging voor den Nederlandschen rechter op geenerlei wijze in den weg.

12. De op het tijdstip van het in werking treden van dit besluit bij het Economisch Gerechtshof aanhangige zaken worden overgebracht naar het Gerechtshof, waaronder de economische rechter ressorteert, die het beroepen vonnis heeft gewezen.

13. Met het nemen van alle overige in verband met het bepaalde onder 2 en 3 noodzakelijke maatregelen zijn belast:

a. voor wat den vrederechter betreft, de officier van justitie bij de rechtbank, waarbij de vrederechter was ingedeeld;

b. voor wat het Vredesgerechtshof betreft, de procureur-generaal bij het Gerechtshof te 's-Gravenhage;

c. voor wat het Economisch Gerechtshof betreft, de procureur-generaal bij het Gerechtshof te Arnhem.

14. Op grond van bijzondere omstandigheden kan door de rechterlijke colleges en de kantongerechten worden afgeweken van de bepalingen omtrent het houden van terechtzittingen.

Door Vertrouwensmannen of namens dezen door den Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie kan ter zake een bepaalde aanwijzing worden gegeven.

15. Voor de toepassing van dit besluit worden verstaan:

onder de leden van de rechterlijke macht: de presidenten, de vice-presidenten en leden van den Hoogen Raad, de gerechtshoven en rechtbanken, de kantonrechters, de ambtenaren van het Openbaar Ministerie, alsmede de griffiers en hun substituten bij voornoemde collegiën en bij de kantongerechten.

16. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking. Het kan worden aangehaald als „Besluit voorloopige voorzieningen rechterlijke macht”.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

BOSCH VAN ROSENTHAL.
CLEVERINGA.
CRAMER.
DREES.
VAN DER GAAG.
NEHER.
ORANJE.
VAN SONSBEECK.
STOKMAN.

Besluit van de door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen, betreffende tijdelijke sluiting van de openbare universiteiten en hoogeschole

De door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen;

Overwegende, dat het gewenscht is, dat, alvorens de openbare universiteiten en hoogeschole haar werkzaamheden hervatten, een zuivering onder docenten en studenten plaats vindt;

dat het Zuiveringsbesluit (*Staatsblad* E 14) niet een volledige regeling voor zulk een zuivering bevat;

dat het niet op den weg ligt van Vertrouwensmannen, thans deze regeling vast te stellen;

Besluiten:

1. In afwachting van zuivering van de openbare universiteiten en hoogeschole worden deze tijdelijk gesloten.

2. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking. Het kan worden aangehaald als „Besluit tijdelijke sluiting universiteiten en hoogeschole”.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

BOSCH VAN ROSENTHAL.
CLEVERINGA.
CRAMER.
DREES.
VAN DER GAAG.
NEHER.
ORANJE.
VAN SONSBEECK.
STOKMAN.

Besluit van de door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen betreffende de uitgifte van bewijzen van vlottende schuld

De door de Regeering bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen;

Overwegende:

dat bij Koninklijk besluit van 17 September 1944 (*Staatsblad* no. E 93), houdende vaststelling van het Besluit bezettingsmaatregelen, de verordeningen van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied no. 178/1940 en 32/1944 betreffende de voorziening in kasbehoeften en de consolidatie van vlottende schuld zijn ingetrokken;

dat de dadelijke uitgifte van bewijzen van vlottende schuld diensgevolge niet is geregeld;

Besluiten:

1. De uitgifte van bewijzen van vlottende schuld geschiedt, totdat te dien aanzien door de Regeering nader zal zijn beslist, op door het hoofd van het Ministerie van Financiën te bepalen voorwaarden ten laste van het Rijk, indien en voor zoover de noodzaak daartoe zich ter voorziening in de behoeften van 's Rijks schatkist voordoet.

2. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

BOSCH VAN ROSENTHAL.
CLEVERINGA.
CRAMER.
DREES.
VAN DER GAAG.
NEHER.
ORANJE.
VAN SONSBEECK.
STOKMAN.

Besluit van den waarnemend Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie, houdende eenige maatregelen in het belang van oorlogspleegkinderen

Overwegende, dat dringende behoefte bestaat aan eenige maatregelen ter afwikkeling van het werk, tijdens de bezetting door ondergrondse acties ten behoeve van oorlogspleegkinderen verricht, in het bijzonder ten einde ouders en kinderen tot elkander te brengen;

Bepaal ik, daartoe gemachtigd door de bij besluit van 2 Augustus 1944 door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen, als volgt:

Artikel 1.

Onder oorlogspleegkinderen verstaat dit besluit minderjarigen, over wie in verband met de oorlogsomstandigheden de ouderlijke macht of de voogdij gedurende een termijn van ten minste drie maanden in feite niet is uitgeoefend, alsmede minderjarigen, wier identiteit niet vaststaat.

Artikel 2.

1. Ter behartiging van de belangen van oorlogspleegkinderen wordt ingesteld een Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen.

2. De voorzitter, de leden en de secretaris dezer Commissie worden benoemd en ontslagen door het Hoofd van het Ministerie van Justitie.

3. Het bureau der Commissie is gevestigd te Amsterdam.

4. Aangaande de inkomsten en uitgaven der Commissie worden nadere regelen gesteld.

Artikel 3.

1. De Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen is voorloopig belast met de zorg voor:

a. de oorlogspleegkinderen, over wie ten gevolge van gevangenneming of wegliding van ouders of voogden door den vijand de ouderlijke macht of de voogdij in feite niet is uitgeoefend, alsmede

b. de oorlogspleegkinderen, wier identiteit niet vaststaat.

2. Het in het vorige lid onder a bepaalde geldt niet, indien een ouder of voogd binnen een maand na de inwerkingtreding van dit besluit de ouderlijke macht of de voogdij weder in feite uitoefent of aan de Voogdijcommissie heeft bericht zulks weder te willen doen. Dit bericht kan worden gedaan ter secretarie van elke gemeente.

3. De Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen stelt zoo spoedig mogelijk een register samen van aan haar zorg toevertrouwde minderjarigen. Dit register ligt op haar bureau voor een ieder ter inzage. Iedere minderjarige, die in het register is vermeld, is, zolang de rechter niet anders heeft beslist, overeenkomstig lid 1 aan de zorg van de Voogdijcommissie toevertrouwd.

Artikel 4.

1. De Officier van Justitie is bevoegd oorlogspleegkinderen, wier ouders of voogden onbekend of niet bij machte zijn de ouderlijke macht of de voogdij behoorlijk uit te oefenen, voorloopig aan de zorg van de Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen toe te vertrouwen, indien de Commissie niet reeds ingevolge artikel 3 met deze zorg is belast.

2. De Voogdijcommissie kan zoodanige opdracht uitlokken.

Artikel 5.

De ouderlijke macht of de voogdij over minderjarigen, die aan de zorg van de Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen zijn toevertrouwd, is geschorst.

Artikel 6.

1. De Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen bericht zoo spoedig zij zulks mogelijk acht aan den ouder, die de ouderlijke macht uitoefent, of aan den voogd, dat de minderjarige weder onder de ouderlijke macht of de voogdij wordt gesteld. Ten aanzien van minderjarigen, ten opzichte van wie artikel 4 is toegepast, vindt zulks niet plaats dan met toestemming van den Officier van Justitie.

2. De arrondissementsrechtbank kan op verzoek van een ouder of voogd, van de Voogdijcommissie of van een anderen belanghebbende beslissen, dat de zorg der Voogdijcommissie een einde neemt op grond, dat de minderjarige ten onrechte is geplaatst op het register, vermeld in artikel 3, derde lid, of op grond, dat het belang van den minderjarige deze zorg niet langer eischt. De rechtbank beslist zoo spoedig mogelijk, na, indien het verzoek door een ander is gedaan, de Voogdijcommissie te hebben gehoord. Binnen veertien dagen na de uitspraak op een verzoek, als in dit lid bedoeld, kan daartegen hooger beroep worden ingesteld door hen, die zijn gehoord en ondanks wier tegenspraak de beslissing is gegeven.

3. De zorg van de Voogdijcommissie over minderjarigen eindigt op den dag, waarop een mededeeling, als in het eerste lid bedoeld, is gedaan, of waarop een rechterlijke beslissing omtrent haar opheffing in kracht van gewijsde is gegaan, en in ieder geval twee jaar na het tijdstip, waarop zij is aangevangen.

Artikel 7.

1. De Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen kan aan den rechter het verzoek richten over een minderjarige een voogd te benoemen.

2. Dit verzoek wordt behandeld door de arrondissementsrechtbank. De artikelen 413—416 van het Burgerlijk Wetboek zijn van overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat de rechtbank ook van het verzoek tot ontslag van den voogd kennis neemt, dat, waar verhoor van bloedverwanten of aangehuwden is voorgeschreven, tevens de Voogdijcommissie en voor zooveel de rechter zulks raadzaam acht, de pleegouders of anderen ten verhoor worden opgeroepen en dat het beroep op het gerechtshof op grond van het bepaalde in de artikelen 413, voorlaatste lid, en 415, tweede lid, ook kan worden ingesteld door de Voogdijcommissie of door dengene, die is gehoord en tegen wiens advies de beslissing is gegeven.

Artikel 8.

De Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen kan zoo noodig tot voogd worden benoemd. Artikel 421, tweede en derde lid, en artikel 421a van het Burgerlijk Wetboek vinden overeenkomstige toepassing.

Artikel 9.

Een verzoek, als bedoeld in artikel 373 of artikel 436a van het Burgerlijk Wetboek, kan ook door de Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen worden gedaan. De onder-toezichtstelling kan in dit geval mede geschieden op grond, dat zij in het belang van de opvoeding van den minderjarige noodig moet worden geacht.

Artikel 10.

De verzoeken, bedoeld in de artikelen 6 en 7, worden behandeld door de arrondissementsrechtbank, binnen wier ressort het volgens het gemeene recht tot benoeming van een voogd bevoegde kantonrecht is gelegen. In geval van twijfel is de arrondissementsrechtbank te Amsterdam mede bevoegd. Aan de behandeling van het verzoek neemt de kinderrechter deel.

Artikel 11.

De Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen dient den rechter van advies en voorlichting.

Artikel 12.

1. Hij, die het toezicht heeft op of bij wien inwoont een minderjarige, wiens ouders of voogden buiten staat zijn de ouderlijke macht of de voogdij uit te oefenen, en hij, die den naam van een minderjarige, die onder zijn toezicht staat of bij hem inwoont, of den naam of de verblijfplaats van diens ouders of voogd niet kent, of die de verblijfplaats van een minderjarige, die onder zijn toezicht staat of bij hem inwoont, niet ter kennis van diens ouders of voogd heeft gebracht, is verplicht hiervan binnen een maand na de inwerkingtreding van dit besluit bij de Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen aangifte te doen. Deze aangifte kan geschieden ter secretarie van elke gemeente.

2. Hij, die opzettelijk de verplichting, in het vorige lid omschreven, niet nakomt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren.

3. Het feit, omschreven in het vorige lid, wordt beschouwd als een misdrijf.

4. Hij, aan wiens schuld is te wijten, dat een verplichting, in het eerste lid omschreven, niet wordt nagekomen, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van ten hoogste duizend gulden.

5. Het feit, omschreven in het vorige lid, wordt beschouwd als een overtreding.

Artikel 13.

Een ieder is verplicht aan de Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen de inlichtingen omtrent minderjarigen te verschaffen, welke deze verlangt. Artikel 374k van het Burgerlijk Wetboek is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 14.

1. Alle verzoekschriften, vorderingen, beschikkingen, exploiten en andere stukken, door of ten verzoeken van de Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen opgemaakt, zijn vrij van zegel en worden voor zooveel de registratie wordt vereischt, gratis geregistreerd.

2. Alle verzoeken, welke van de Voogdijcommissie uitgaan, worden kosteloos behandeld en de door de commissie in het belang van de haar opgedragen taak gevraagde grossen, afschriften en uittreksels worden haar door de griffiers vrij van alle kosten uitgereikt.

3. Wanneer de Voogdijcommissie zich in verband met de bepalingen van dit besluit tot eenig rechterlijk college wendt, wordt de medewerking van een procureur of advocaat niet vereischt.

Artikel 15.

1. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking. Het kan worden aangehaald als „Besluit Oorlogspleegkinderen”.

2. Zoodra de omstandigheden dit toelaten, zullen voorzieningen worden getroffen omtrent opheffing van de Voogdijcommissie voor Oorlogspleegkinderen.

3. Het archief der Voogdijcommissie zal na de opheffing worden overgedragen aan den Voogdijraad te Amsterdam.

4. De Voogdijcommissie treedt in rechten onder haar eigen naam op. Zij wordt in en buiten rechte vertegenwoordigd door een harer leden of haar secretaris.

5. Zij is rechtspersoon.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De wnd. Secretaris-Generaal van het
Ministerie van Justitie,*

J. C. TENKINK.

Besluit van den Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken betreffende het instellen van een Vestigings- en verhuisverbod

Overwegende, dat het in verband met den heerschenden woningnood noodzakelijk is de vestiging in en het verhuizen binnen een gemeente aan beperkende bepalingen te onderwerpen;

Bepaal ik, daartoe gemachtigd door de bij besluit van de Regeering van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen, het volgende:

Artikel 1.

1. Het is verboden zich in een gemeente te vestigen of binnen een gemeente te verhuizen zonder in het bezit te zijn van een door of vanwege den directeur van het gewestelijk evacuatiebureau, binnen welks gebied de gemeente is gelegen, verleende schriftelijke vergunning. De directeur pleegt, alvorens een vergunning te verleenen, zooveel mogelijk overleg met den burgemeester.

2. Voor de toepassing van het eerste lid worden door of vanwege het hoofd van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken nadere voorschriften gegeven.

3. Het hoofd van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken kan in bijzondere gevallen het in het eerste lid bedoelde verbod voor bepaalde of onbepaalde tijd buiten werking stellen.

4. Het verbod geldt niet voor:

a. personen, die uit vrees voor den bezetter ten tijde van de bevrijding waren ondergedoken of hier te lande op dat tijdstip op middellijken of onmiddellijken last van den vijand in concentratiekampen of gevangenissen waren ingesloten en in hun vroeger of een ander gezin intrek nemen;

b. personen, die van het buitenland uit in Nederland in hun vroeger of een ander gezin intrek nemen, met uitzondering van de Nederlanders en Nederlandsche onderdanen, die reeds vóór 10 Mei 1940 in het buitenland waren gevestigd, en onverminderd het bij of krachtens de wet bepaalde omtrent de toelating en uitzetting van vreemdelingen en het toezicht op hier te lande vertoevende vreemdelingen.

Artikel 2.

1. Vestiging in of verhuizing binnen een gemeente worden geacht te hebben plaats gehad, zoodra de betrokkene ingevolge artikel 3, onderscheidenlijk 12, van het Besluit Bevolkingsboekhouding, *Staatsblad* 1936 n°. 342, tot aanmelding of aangifte verplicht is.

2. Vestiging in of verhuizing binnen een gemeente worden mede geacht te hebben plaats gehad, zoodra de betrokkene langer dan acht opeenvolgende dagen of meer dan veertien dagen in een kalendermaand in de gemeente woonruimte te zijner beschikking heeft gehad of huisvesting heeft genoten.

Artikel 3.

Het bepaalde in artikel 1, eerste lid, vermag de werking van de bij of ingevolge de wet van 17 April 1887, *Staatsblad* n°. 67, gegeven voorschriften niet te belemmeren.

Artikel 4.

1. De eigenaar, alsmede de laatste bewoner, van een tijdelijk onbewoonde woning is verplicht binnen veertien dagen nadat de woning metterwoon is verlaten, van het tijdelijk onbewoond zijn aangifte te doen bij den burgemeester.

2. Het in gebruik geven of in gebruik nemen van een woning zonder een door den burgemeester verleende schriftelijke vergunning is verboden.

3. Voor de toepassing van de beide vorige leden wordt onder de woning mede begrepen een afzonderlijk in gebruik zijnd gedeelte van een woning.

Artikel 5.

1. Hij, die handelt in strijd met het bepaalde in artikel 1, eerste lid, of daartoe door het verschaffen van woonruimte of huisvesting gelegenheid geeft, alsmede hij, die niet voldoet aan de verplichting, vermeld in artikel 4, eerste lid, of in strijd handelt met artikel 4, tweede lid, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of met geldboete van ten hoogste duizend gulden.

2. De in het vorige lid strafbaar gestelde handelingen zijn overtredingen.

3. De burgemeester kan bevelen, dat binnen een door hem te bepalen termijn de personen, die in strijd met het bepaalde in artikel 1, eerste lid, of artikel 4, tweede lid, zich in de gemeente hebben gevestigd of binnen de gemeente zijn verhuisd, de gemeente metterwoon verlaten, onderscheidenlijk zich uit de woning verwijderen. De burgemeester is bevoegd, zoodanig bevel na verloop van bedoelden termijn zoo noodig met behulp van den sterken arm te doen uitvoeren.

De ambtenaren van Rijks- en gemeentepolitie zijn daarbij gerechtigd tot het binnentreden van woningen, mits voorzien van een algemeen of bijzonder schriftelijken last van of vanwege den burgemeester. Van het binnentreden maken zij proces-verbaal op, dat zij binnen tweemaal vierentwintig uur aan dengene, in wiens woning is binnengetreten, in afschrift mededeelen. Daarin wordt mede van het tijdstip van het binnentreden en van het daarmede beoogde doel melding gemaakt.

Artikel 6.

Met de opsporing van de in artikel 5, lid 1, strafbaar gestelde handelingen zijn, onverminderd het bepaalde in artikel 141 van het Wetboek van Strafvordering, belast:

- de ambtenaren van Rijks- en gemeentepolitie;
- de door den Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken aan te wijzen personen;
- de door den burgemeester aan te wijzen gemeenteambtenaren.

Artikel 7.

1. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.
2. Het wordt aangehaald als „Vestigingsbesluit 1945”.
3. Het vervalt, voor zoover door het bevoegd gezag niet anders wordt bepaald, na verloop van zes maanden na den dag van inwerkingtreding.

4. Met ingang van het in lid 1 bedoelde tijdstip wordt het Vestigingsbesluit (Verordening No. 85/1942), als aangevuld bij besluit van 15 October 1942, BZ No. 3 BB (*Nederlandsche Staatscourant* van 16 October 1942, No. 202), ingetrokken.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De Gemachtigde van het Ministerie van
Binnenlandsche Zaken,*

L. A. KESPER.

Besluit van den Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, den wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie en den Gemachtigde voor het Ministerie van Landbouw en Visscherij betreffende het betreden van het gebied van bepaalde gemeenten

Overwegende, dat het ter bescherming van de goederen, welke door geëvacueerden uit verschillende gemeenten onverzorgd zijn achtergelaten, alsmede ter waarborging van een regelmatige voedselvoorziening aldaar, noodzakelijk is, het betreden van het gebied dier gemeenten geheel of ten deele aan beperking te onderwerpen;

Bepalen wij, daartoe gemachtigd door de bij besluit van de Regeering van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen, het volgende:

Artikel 1.

De toegang tot en het verblijf in het gebied van elk der bij besluit van het Hoofd van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken nader aan te wijzen gemeenten of deelen van gemeenten is voor een ieder verboden, die niet op een in zoodanig besluit te noemen datum in de desbetreffende gemeente of in het verboden gedeelte daarvan feitelijke woonplaats had.

Artikel 2.

Het verbod, bedoeld in artikel 1, is niet van toepassing op:

- a. personen, in dienst van een der aangewezen gemeenten, wier aanwezigheid binnen het verboden gebied der desbetreffende gemeente in het belang van den dienst vereischt is, voor zoover zij in het bezit zijn van een daaromtrent door den burgemeester afgegeven verklaring;
- b. militairen en ambtenaren van de politie in de uitoefening van hun dienst.

Artikel 3.

De Commissarissen der Koningin zijn, ieder voor hun gewest, gerechtigd ontheffing van het in artikel 1 vermelde verbod te verleenen of door den burgemeester der desbetreffende gemeente namens hem te doen verleenen en ten bewijze daarvan overeenkomstig door het Hoofd van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken nader te geven voorschriften verklaringen af te geven of te doen afgeven.

Artikel 4.

Het Hoofd van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken kan ten behoeve van ambtenaren van een der Departementen van Algemeen Bestuur of daaronder ressorteerende diensten, wier aanwezigheid in het verboden gebied van verschillende gemeenten in het belang van den dienst vereischt is, een vergunning tot het betreden van en het verblijven in alle krachtens dit besluit verboden gebieden afgeven.

Artikel 5.

1. Het niet naleven van het in artikel 1 vermelde verbod wordt, onverminderd het treffen van politionele maatregelen tot het doen verlaten van het verboden gebied, gestraft met hechtenis van ten hoogste een jaar of geldboete van ten hoogste tweeduizend gulden.
2. Het in het eerste lid vermelde feit is een overtreding.

Artikel 6.

1. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.
2. Het kan worden aangehaald als „Besluit Verboden Gebieden”.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De Gemachtigde voor het
Ministerie van Binnenlandsche Zaken,*
L. A. KESPER.

*De wnd. Secretaris-Generaal van het
Ministerie van Justitie,*
J. C. TENKINK.

*De Gemachtigde voor het
Ministerie van Landbouw en Visscherij,*
REININK.

*Besluit van den Secretaris-Generaal van het Ministerie van Onderwijs,
Kunsten en Wetenschappen, houdende instelling van een Rijksbureau
voor Documentatie van de geschiedenis van Nederland
in oorlogstijd*

Daartoe gemachtigd door de bij besluit van 2 Augustus 1944 aangewezen Vertrouwensmannen bepaal ik het navolgende:

Artikel 1.

Er wordt ingesteld een Rijksbureau voor Documentatie van de geschiedenis van Nederland in oorlogstijd, dat ressorteert onder het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Artikel 2.

Het Rijksbureau heeft tot taak:

- a. geschriften, drukwerken, kaarten, afbeeldingen, andere bescheiden en voorwerpen, die van belang kunnen zijn voor de kennis van de geschiedenis van Nederland in oorlogstijd, te verzamelen, hetzij in originali, in afschrift, uittreksel of afbeelding, en deze te rangschikken en te schiften;
- b. de onder a bedoelde stukken te bewerken en aan de hand daarvan publicaties te doen verschijnen.

Artikel 3.

1. Het vernielen, beschadigen, onbruikbaar maken, wegmaken of buitenslands voeren van zaken, als bedoeld in artikel 2, onder a,

zonder vergunning van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, is verboden.

2. Onder buitenslands voeren wordt mede begrepen:

- a. het naar het buitenland verzenden door middel van de postreijen;
- b. het ten uitvoer aanbieden aan een ondernemer van vervoer;
- c. het medevoeren, indien naar redelijkheid moet worden aangenomen, dat de zaken bestemd zijn naar het buitenland te worden gevoerd.

Artikel 4.

De Overheidslichamen en -instellingen zijn het Rijksbureau bij de uitoefening van zijn taak zooveel mogelijk behulpzaam en verschaffen het kosteloos alle inlichtingen en alle gevraagde stukken, hetzij in originali, hetzij in afschrift of uittreksel. De oorspronkelijke stukken worden afgestaan, tenzij de belangen van den dienst zich daartegen verzetten.

Artikel 5.

De werkwijze van het Rijksbureau wordt geregeld bij een reglement, dat door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen wordt vastgesteld.

Artikel 6.

1. Hij, die handelt in strijd met het bepaalde bij artikel 3, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaar of met geldboete van ten hoogste honderdduizend gulden. Geldboete kan ook nevens gevangenisstraf worden opgelegd.
2. Het in het eerste lid strafbaar gestelde feit wordt beschouwd als een misdrijf.

Artikel 7.

Indien het strafbare feit is gepleegd door of vanwege een rechtspersoon, wordt de strafvervolgung ingesteld en de straf uitgesproken tegen hem, die tot het feit opdracht gaf of die de feitelijke leiding had bij het verboden handelen of nalaten.

Artikel 8.

In geval van veroordeeling wegens een handeling in strijd met het bepaalde in artikel 3 kan de rechter de zaak, ongeacht of zij den veroordeelde toebehoort, verbeurd verklaren; de zaak komt dan ter beschikking van het Rijksbureau.

Artikel 9.

1. Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.
2. Het kan worden aangehaald als „Besluit instelling Rijksbureau documentatie geschiedenis in oorlogstijd”.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De Secretaris-Generaal
van het Ministerie van Onderwijs,
Kunsten en Wetenschappen,*
VAN POELJE.

*Besluit van den Secretaris-Generaal van het Ministerie van Onderwijs,
Kunsten en Wetenschappen, den Gemachtigde voor het Ministerie
van Binnenlandsche Zaken en den wnd. Secretaris-Generaal van het
Ministerie van Justitie betreffende het geven van concerten, muziek-
uitvoeringen, tooneelvoorstellingen en voordrachten*

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, de Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken en de wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie;

Overwegende, dat het, mede in verband met de handhaving van openbare orde en rust, gewenscht is het geven van concerten, muziekuitvoeringen, tooneelvoorstellingen en voordrachten slechts onder bepaalde voorwaarden te doen plaats vinden;

Bepalen, daartoe gemachtigd door de bij besluit van 2 Augustus 1944 door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen, als volgt:

Artikel 1.

Het geven van concerten, muziekuitvoeringen, tooneelvoorstellingen, in den ruimsten zin des woords, en voordrachten, anders dan voor besloten gezelschappen van ten hoogste 25 personen, is tijdelijk verboden.

Artikel 2.

Van dit verbod kan ontheffing worden verleend door het Hoofd van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Artikel 3.

1. Overtreding van het in artikel 1 gestelde verbod wordt gestraft met geldboete van ten hoogste f 1000 of hechtenis van ten hoogste 3 maanden.

2. Het strafbare feit, genoemd in het vorige lid, is een overtreding.

Artikel 4.

Dit besluit treedt onmiddellijk in werking. Het kan worden aangehaald als „Besluit tijdelijke sluiting concertzalen en schouwburgen”.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

VAN POELJE.

De gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken,

L. A. KESPER.

De wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie,

J. C. TENKINK.

De Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken maakt in verband met de gebrekkige communicatiemiddelen te dezer plaatse bekend, dat de volgende mededeelingen tot de burgemeesters zijn gericht:

Afd. B.B. Letter A, n°. 1.

Onderwerp: Tewerkstelling.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

In overleg met den Secretaris-Generaal van het Ministerie van Sociale Zaken en den Gemachtigde voor het Ministerie van Financiën wordt het volgende medegedeeld:

Het is de wensch van de centrale Overheid zoo spoedig mogelijk alle beschikbare arbeidskrachten in het arbeidsproces in te schakelen. Het voortduren of wederom optreden van werkloosheid zal op de meest krachtdadige wijze moeten worden tegengegaan.

Vooruitlopende op nadere regelingen, welke ter zake zullen worden getroffen, wordt aan de gemeentebesturen opgedragen al die maatregelen te treffen, welke ter bevordering van het hier gestelde doel noodzakelijk zijn.

In dit verband komen de navolgende maatregelen in aanmerking:

1. Aandrag op particuliere werkgevers om:
 - a. zooveel en zoo spoedig mogelijk arbeidskrachten in bestaande ondernemingen te werk te stellen;
 - b. over te gaan tot het doen verrichten van herstellingen van en opruiming op particuliere eigendommen;
 - c. werken, welke in uitvoering zijn, voort te zetten.
2. Uitvoering van de werken, genoemd in artikel 209, letter h, der Gemeentewet.

3. Uitvoering van werken, strekkende tot het doen functioneeren van gemeentelijke voorzieningen tot het wegnemen van verkeersbelemmeringen, alsmede tot het herstel van door oorlogsgeweld getroffen woningen en andere gebouwen, in het bijzonder, indien voor dit herstel weinig materiaal vereischt is.

Voor het geval deze maatregelen niet voldoende effect sorteeren, ware te overwegen, in hoeverre aanstonds kan worden overgegaan tot:

4. Uitvoering van die werken, waarvoor in het verleden een bijdrage als werkverruimings- of als cultuurtechnisch werk is toegezegd.
5. Uitvoering van werken, waarvoor in het verleden een dergelijke bijdrage voorwaardelijk is toegezegd.

6. Uitvoering van die werken, waarvoor in het verleden wel is waar geen bijdrage is toegezegd, doch die niettemin door hun beteekenis het verbruik van materiaal en materieel rechtvaardigen.

Ter toelichting wordt nog het navolgende opgemerkt:

Vergunningen. Het bouwverbod, uitgevaardigd door den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied dd. 4 Juli 1942, wordt met ingang van heden opgeheven.

Voor de hierboven onder 1 tot en met 6 genoemde werken wordt de goedkeuring, welke voor de uitvoering van bouwwerken noodig is op grond van artikel 6 van het Besluit Wederopbouw I van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, alsmede de goedkeuringen krachtens artikel 2 en 3 van de Verordening Bouwnijverheid van 4 Januari 1941, tot nader order geacht te zijn verleend.

Arbeidsvoorwaarden. Voor de bij deze werken te werk te stellen arbeidskrachten zullen loonen en arbeidsvoorwaarden gelden als op bijlage I aangegeven.

Kosten. De kosten van de werken, onder 2 bedoeld, komen volgens de wet voor rekening der gemeente. Indien deze kosten ten gevolge van de bijzondere omstandigheden de draagkracht eener gemeente te boven gaan, zal daarin door het Rijk worden bijgedragen. Op welken voet zulks zal geschieden, zal nog nader worden bepaald. Hetzelfde geldt voor de werken, onder 3 en 6 bedoeld. In de kosten van de werken, onder 6 genoemd, zal door het Rijk in geen geval worden bijgedragen, indien deze werken onder normale omstandigheden eveneens, en dan voor rekening der gemeente of van particulieren, tot uitvoering hadden moeten komen, door ondoelmatig beleid deze kosten onnoodig opgedreven zijn, dan wel de beteekenis der werken het verbruik van materiaal en materieel niet rechtvaardigen.

Van de werken, onder 4 en 5 vermeld, is de bijdrage van het Rijk reeds in de subsidietoezegging vastgelegd.

Wijze van uitvoering. Omtrent de wijze van uitvoering worden op bijlage I nadere aanwijzingen verstrekt.

Met deze regeling worden groote verantwoordelijkheid en groote bevoegdheid in handen van de gemeentebesturen gelegd. Deze bevoegdheid is echter slechts voor den overgangstijd bedoeld en draagt dus een zeer tijdelijk karakter. Zoo spoedig mogelijk zullen de normale verhoudingen moeten worden hersteld.

Het is denkbaar, dat gedurende dezen overgangstoestand een werk wordt aangevangen, dat bij nadere overweging, hetzij vanwege financiële consequenties, hetzij omdat materieel en materiaal elders noodig zijn, minder geschikt voor uitvoering blijkt. De centrale Overheid moet zich voorbehouden, zoo noodig dergelijke werken te doen staken. Eventueel kunnen ook nadere regelen voor de verdeling der kosten als voorwaarde voor verdere voortzetting worden gesteld.

Ten einde een zoo juist mogelijke verdeling van arbeidskrachten te bereiken, behoudt de Centrale Overheid zich voor, indien haar blijkt, dat voor werken van urgenten aard (bijv. die, verband houdende met de inundatie) niet voldoende arbeiders beschikbaar zijn, deze werken te doen uitvoeren met behulp van arbeiders van elders, zoo noodig onder stopzetting van andere reeds aangevangen werken.

In verband met dit onvermijdelijk voorbehoud is het gewenscht zooveel mogelijk slechts de werken aan te vangen, welke zoo noodig zonder bezwaar te zijner tijd weer kunnen worden onderbroken, c.q. welke in op zich zelf nuttige gedeelten kunnen worden uitgevoerd. Voordat tot uitvoering van een cultuurtechnisch of werkverruimingswerk wordt overgegaan, dient zooveel mogelijk overleg te worden gepleegd met het Hoofd van de Inspectie van den Dienst Uitvoering Werken (voorheen Rijksdienst voor de Werkverruiming), voor andere werken met den vertegenwoordiger van den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw in het betrokken district (voor Rotterdam met den Diwero), waardoor het gevaar, dat een werk gestaakt moet worden, tot de kleinst mogelijke proporties wordt teruggebracht.

Ten slotte wordt medegedeeld, dat correspondentie omtrent de in deze circulaire genoemde onderwerpen rechtstreeks dient te worden gericht tot het Departement (c.q. het daardoor aangewezen bureau) tot welks competentie de beoordeeling der zaak behoort.

De Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken,

L. A. KESPER.

Aan Heeren Burgemeesters.

Bijlage I. Behoort bij schrijven van den Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken dd. 8 Mei 1945, afd. B.B., L. A., n°. 1

Arbeidsvoorwaarden.

Voorloopig zullen voor alle werken — voor zoover de daarbij betrokken arbeiders niet direct in gemeentediens zijn — de geldende bepalingen betreffende de loonen — uiteraard verhoogd aan de hand van de in het reeds eerder bevrijde gebied aangebrachte verbeteringen — en de arbeidsvoorwaarden van de toepasselijke collectieve arbeids-overenkomsten moeten worden gevolgd. Indien deze binnenkort door

nieuwe of gewijzigde worden vervangen, zullen de nieuwe bepalingen moeten worden gevolgd.

Voor de onder toezicht van den Dienst Uitvoering Werken uit te voeren werken zullen bijzondere bepalingen omtrent de arbeidsvoorwaarden gelden, welke in de naaste toekomst door de Directie van den Dienst Uitvoering Werken zullen worden bekendgemaakt.

Wijze van uitvoering.

De uitvoering der werken, onder 2 tot en met 6 bedoeld, dient, voor zoover dit geen cultuurtechnische werken zijn, zooveel mogelijk door particuliere aannemers te geschieden, waarbij uiteraard rekening moet worden gehouden met houding en optreden van den aannemer gedurende den bezettingstijd.

Indien uitvoering in den gewonen aannemingsvorm niet mogelijk is, zal in regie moeten worden gewerkt en wel volgens contract model A of model B, welke modellen zoo spoedig mogelijk zullen worden toegezonden.

Het regiecontract model A is bestemd voor werken, waarvan de omvang en kosten bezwaarlijk te voren zijn te overzien; het regiecontract model B is bestemd voor werken, welke zich in omvang te voren laten omschrijven.

Het verdient aanbeveling zooveel mogelijk volgens regiecontract B te werken. De keuze wordt voorloopig aan het gemeentebestuur overgelaten; overigens behouden de Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw en de Directie van den Dienst Uitvoering Werken de bevoegdheid opdracht te verleenen te contracteeren volgens model B.

De uitvoering van cultuurtechnische werken zal dienen te geschieden onder de dagelijksche leiding of algemeene controle van een der zg. uitvoerende lichamen, een en ander zooals is bepaald in den brief, waarin voor deze objecten subsidie in uitzicht is gesteld.

De Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken en de wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie brengen onder de aandacht van de burgemeesters, dat het feit, dat een algemeen geldend verbod van den verkoop van sterken dank niet is uitgevaardigd, niet inhoudt, dat die verkoop onder alle omstandigheden behoort te worden vrijgelaten. Indien de zorg voor openbare orde en rust naar het oordeel van een burgemeester eischt, dat de verkoop van sterken drank in zijn gemeente verboden wordt, is het gewenscht, dat zulk een verbod door hem onmiddellijk wordt uitgevaardigd.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De Gemachtigde voor het Ministerie van
Binnenlandsche Zaken,*

L. A. KESPER.

*De wnd. Secretaris-Generaal van het
Ministerie van Justitie,*

J. C. TENKINK.

VERSCHILLENDE MEDEDEELINGEN

De door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen hebben tot hun secretarissen benoemd: mrs. J. Le Poole en C. J. van Schelle, te 's-Gravenhage, en mr. G. H. Slotemaker de Bruine, te Amsterdam.

Het secretariaat is gevestigd te 's-Gravenhage, Plein 1813 no. 2, en te Amsterdam, Keizersgracht 666 (voormalig Departement van Bijzondere Economische Zaken).

De wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie;

Gezien de besluiten van de Vertrouwensmannen der Regeering met betrekking tot de vervulling van de ambten van president van en procureur-generaal bij de onderscheidene Gerechtshoven;

Maakt bekend, dat, voor zoover de waarnemende functionarissen betreft tot op het tijdstip, waarop met betrekking tot de door hen tijdelijk bezette plaatsen nadere beslissingen zijn genomen, als president van en als procureur-generaal bij de na te noemen gerechtshoven zullen fungeren:

a. Gerechtshof te 's-Hertogenbosch:

president: mr. A. J. Vliegthart;

procureur-generaal, fungerend directeur van politie: mr. E. L. M. H. baron Speyart van Woerden;

b. Gerechtshof te Arnhem;

president: mr. dr. J. A. G. baron de Vos van Steenwijk;

wnd. procureur-generaal, fungerend directeur van politie: mr. H. W. Massink;

c. Gerechtshof te 's-Gravenhage;

president: mr. A. A. F. W. van Romondt;

wnd. procureur-generaal, fungerend directeur van politie: mr. W. J. Berger;

d. Gerechtshof te Amsterdam:

wnd. president: mr. J. Verdam;

procureur-generaal, fungerend directeur van politie: mr. dr. J. A. van Thiel;

e. Gerechtshof te Leeuwarden:

wnd. president: mr. F. F. Viehoff;

wnd. procureur-generaal, fungerend directeur van politie: mr. L. W. E. M. Lasonder.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De wnd. Secretaris-Generaal voornoemd,
J. C. TENKINK.*

De wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie en de Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken maken bekend:

1°. dat de Vertrouwensmannen als hoofd van den Centralen Dienst van de Politie tijdelijk hebben aangewezen:

mr. J. C. Tenkink, wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie;

2°. dat de wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie en de Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken bij genoemden Centralen Dienst tijdelijk hebben aangewezen:

a. als hoofd van de onderafdeeling Rijkspolitie: mr. G. E. Lange-meijer, rechter in de arrondissementsrechtbank te Amsterdam;

b. als hoofd van de onderafdeeling Openbare Orde en Veiligheid: mr. F. R. Mijnlieff, oud-chef van het Kabinet van den Commissaris der Koningin in de Provincie Friesland;

c. tot het verrichten van bijzondere diensten: mr. L. Einthoven, hoofdcommissaris van politie te Rotterdam.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De wnd. Secretaris-Generaal voornoemd,
J. C. TENKINK.*

*De Gemachtigde voornoemd,
L. A. KESPER.*

De wnd. Secretaris-Generaal van het Ministerie van Justitie en de Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken maken bekend, dat zij den inspecteur der Koninklijke marechaussee kolonel A. W. de Koningh tijdelijk hebben belast met de functie van waarnemend inspecteur-generaal van de Rijkspolitie, welke functie ressorteert onder den Centralen Dienst van de Politie.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De wnd. Secretaris-Generaal voornoemd,
J. C. TENKINK.*

*De Gemachtigde voornoemd,
L. A. KESPER.*

De Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken;

Overwegende, dat aard en omvang van zijn arbeid in de huidige bijzondere omstandigheden het gewenscht maken, dat de normale werkzaamheden van het Secretariaat-Generaal van dat Ministerie worden gelegd in handen van een bepaalden, daartoe aangewezen functionaris;

Bepaalt, daartoe gemachtigd door de bij Besluit van 2 Augustus 1944 door de Regeering aangewezen Vertrouwensmannen, het navolgende:

Alle werkzaamheden, verbonden aan het Secretariaat-Generaal van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, geschieden, voor zoover de Gemachtigde van dat Ministerie zich het verrichten daarvan niet persoonlijk voorbehoudt, door dr. M. J. Prinsen, Raad-adviseur aan genoemd Ministerie, die daarbij den persoonlijke titel zal voeren van fungerend Secretaris-Generaal.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

*De Gemachtigde van het Ministerie van
Binnenlandsche Zaken,
L. A. KESPER.*

De Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken;

Gezien de besluiten van de Vertrouwensmannen der Regeering met betrekking tot de vervulling van het ambt van Commissaris der Koningin in eenige provinciën;

Maakt bekend:

1. dat tot op het tijdstip, waarop te dien aanzien nadere beslissingen zijn genomen, als Commissarissen der Koningin in de laatstelijk bevrijde provinciën zullen fungeren:

a. in de provincie Zuidholland: dr. A. A. L. Rutgers;

b. in de provincie Noordholland: dr. J. E. baron de Vos van Steenwijk;

c. in de provincie Utrecht: mr. dr. L. H. N. Bosch ridder van Rosenthal;

2. dat mr. dr. L. H. N. Bosch ridder van Rosenthal voornoemd, zoolang diens functie van Vertrouwensman zijn aanwezigheid elders vereischt, zal worden vervangen door B. J. J. Wijkamp.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

De Gemachtigde voornoemd,
L. A. KESPER.

De Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken maakt bekend, dat de Vertrouwensmannen der Regeering in de vervulling van de bestaande vacature van burgemeester van Amsterdam hebben voorzien door de waarneming van dat ambt tot nadere beslissing op te dragen aan F. de Boer, directeur van de N.V. Stoomvaartmaatschappij „Nederland”.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

De Gemachtigde voornoemd,
L. A. KESPER.

De Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken maakt bekend, dat door de Vertrouwensmannen der Regeering tijdelijk is belast met de waarneming van het ambt van Directeur-Generaal der Posterijen, Telegrafie en Telefonie: dr. ir. M. H. Damme.

's-Gravenhage, 8 Mei 1945.

De Gemachtigde voornoemd,
L. A. KESPER.

BIJLAGE 186

Verslag van de vergadering van 9 Mei 1945 van Vertrouwensmannen en het Militair Gezag

(Overgelegd door mr. J. le Poole)

VERGADERING VAN WOENSDAG 9 MEI 1945

Voorzitter: de heer Jhr. mr. dr. L. H. N. Bosch ridder van Rosenthal.

Aanwezig: Alle leden van het College van Vertrouwensmannen, Generaal-Majoor H. Kruls (Chef Staf van het Mil. Gezag en de Chefs van de verschillende Secties van het Militair Gezag.

De *Voorzitter* zegt een overzicht te willen geven van hetgeen door de Vertrouwensmannen is voorbereid en door hen reeds tot uitvoering is gebracht. Zulks zal geschieden met volkomen openheid, waardoor besprekingen plaats vinden over personen en toestanden, die een groote mate van geheimhouding vereischen niet alleen nu, maar ook voor de toekomst.

Departement van Binnenlandsche Zaken

Aan dit Departement fungeerde als Secretaris-Generaal de heer Frederiks. Op een zeker oogenblik is deze van het tooneel verdwenen, maar de laatste dagen is hij weer terug geweest. Het College van Vertrouwensmannen was van oordeel, dat de figuur van den heer Frederiks zoozeer was aangevochten, dat het niet wel mogelijk was, dat de heer Frederiks daar na de bevrijding zou blijven fungeeren. Het College heeft daarom gepoogd den heer Frederiks ertoe te brengen eigener beweging terzijde te gaan staan, doch dat is niet gelukt. Het gevolg is geweest, dat het College een besluit heeft genomen, waarbij de heer Frederiks werd „gestaakt”, d.w.z. voorloopig mag hij zijn werkzaamheden niet verrichten. De heer Kesper heeft hem dit besluit doen toekomen. De heer Frederiks is niet meer op het Departement verschenen en de heer Kesper fungeert daar op dit oogenblik. Dit besluit, met betrekking tot den heer Frederiks door ons genomen, is in overeenstemming met de opvattingen van Het Vaderlandsch Comité, de Commissie-Ringers, die zonder eenige officieele functie reeds vóór ons had gewerkt en welker voorloopige beslissingen bijna alle door ons zijn gehonoreerd.

Wij hebben uitgenoodigd om daar als Gemachtigde van Vertrouwensmannen te willen fungeeren, den heer Kesper, Griffier van de 2e Kamer.

De heer Kesper heeft zich doen kennen als iemand van zeer bijzondere bekwaamheden en zeer bijzondere tact. De wijze, waarop hij zijn taak heeft verricht, was zoodanig, dat wij hem steeds hebben beschouwd als de rechterhand van ons College.

De Heer Kesper fungeert daar als „Gemachtigde”. Deze term vereischt eenige nadere toelichting.

Toen wij op 5 September 1944, gelet op de redevoeringen, die door de Regeering werden gehouden, meenden dat ons oogenblik gekomen was, hebben wij in de nacht van 4 op 5 September verschillende besluiten genomen, erop rekenende, dat wij op 5 September in functie zouden treden. Aan het Departement van Binnenlandsche Zaken was toen fungeerend Secretaris-Generaal de Heer Prinsen, oorspronkelijk Raad-Adviseur, die zich ongetwijfeld onder de ambtenaren van den Heer Frederiks het flinkst had gehouden en die nu buitengewoon gegriefd was, dat een ander boven hem werd gesteld. In een aantal gevallen was de Heer Prinsen het niet eens geweest met het beleid van den Heer Frederiks en had gepoogd hem in het rechte spoor te houden. De Heer Prinsen voelde zich nu zeer achteruit gezet en daarom hebben wij getracht een anderen vorm te vinden, nl. door den Heer Prinsen te laten fungeerend Secretaris-Generaal en den Heer Kesper te benoemen tot Gemachtigde voor het Ministerie van Binnenlandsche Zaken. Later zijn ook voor andere ministeries Gemachtigden aangewezen.

Ten aanzien van de vraag wat er thans aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken moet gebeuren, zouden wij willen adviseeren den Heer Kesper te benoemen tot Secretaris-Generaal vanwege het Militair Gezag.

De Heer *Linthorst Homan* (Chef van Sectie I M.G.) zegt, dat het meeste van hetgeen door den *Voorzitter* is medegedeeld bij het M.G. bekend was, ook uit eigen informaties, maar niet precies bekend was de positie van den Heer Prinsen en de ontwikkeling van de functie van den Heer Kesper. Spreker heeft hierover gisteravond nog een bespreking gehad met den Minister van Binnenlandsche Zaken, die op dit oogenblik in Apeldoorn is. Krachtens volmacht van den Minister van 31 Maart j.l. is Spr. bevoegd om, voorzoover betreft het Departement van Binnenlandsche Zaken en de daaronder ressorteerende diensten, alles te doen wat noodig is voor den tijd totdat de

Minister zelf aanwezig kan zijn. De Regeering stelt zich op het standpunt, dat in dit stadium het Departement in Apeldoorn zoo snel mogelijk moet worden ingeschakeld voor het weder opnemen van de praktische werkzaamheden, waarmee Maandag een aanvang is gemaakt. Den Heer de Vries, die daar fungeerde als Waarnemend-Secretaris-Generaal is medegedeeld, dat hij een zoodanige officieele positie op het oogenblik niet bekleedt. Spr. heeft gevraagd, of het de bedoeling van Z. Exc. was, dat door of vanwege het M.G. de Heer Kesper, zij het tijdelijk werd aangesteld als fungeerend-Secretaris-Generaal, doch de Minister heeft Spr. verzocht daartoe niet over te gaan vóór hij met den Heer Kesper gesproken had.

De *Voorzitter* wijst erop, dat de moeilijkheid is, onder welken titel de Heer Kesper dan van dit oogenblik af zal fungeeren. Tot nu toe fungeerde hij daar als Gemachtigde van Vertrouwensmannen, maar van dit oogenblik af is dit niet meer mogelijk.

De heer *Linthorst Homan* (chef van Sectie I M.G.) zegt hierover met den heer Kesper gesproken te hebben, maar spr. ziet op dit oogenblik geen mogelijkheid tot oplossing. Zoolang een geregeld en efficient contact tusschen Den Haag, Apeldoorn en Londen ontbreekt, is het noodzakelijk dat de heer Kesper bij het werk blijft ingeschakeld, doch onder welken titel dat moet geschieden laat zich op het oogenblik niet precies aangeven.

De *Voorzitter* wijst op de noodzakelijkheid van een directe beslissing, want de heer Kesper zal dezer dagen stukken moeten teekenen en het lijkt dan een wonderlijke figuur, indien hij zulks zou moeten doen als Gemachtigde van het M.G.

De heer *Linthorst Homan* (chef van Sectie I M.G.) zegt, dat nu de Minister op het oogenblik in Apeldoorn aanwezig is en zelf zoo veel mogelijk de zaken wil behandelen, het waarschijnlijk niet noodig zal zijn, dat de heer Kesper zelfstandig stukken onderteekent. Wellicht is het om verwarring te voorkomen beter, dat hij dit niet doet.

De heer *Cleveringa* merkt op, dat, als de heer Kesper spreekt, hij toch een titel moet hebben, opdat men wete wat men aan zijn woord heeft.

De *Voorzitter* wijst erop, dat het College bij alle benoemingen steeds heeft gezocht naar personen, die zich volkomen bewust waren, dat zij zoo noodig elk oogenblik bereid moesten zijn hun functie weer neer te leggen. In dit opzicht behoeft de Minister zich niet ongerust te maken.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) zegt ook over dit punt met den heer Kesper gesproken te hebben en deze heeft verklaard: „Ik ambieer het zelfs niet eens dit te blijven doen.” De eenige moeilijkheid, die nog moet worden opgelost, is welke qualiteit de heer Kesper heeft, zoolang hij met den Minister nog geen contact heeft gehad, maar Spr. vertrouwt daar wel uit te zullen komen.

De *Voorzitter* merkt op, dat t.a.v. den heer Prinsen als pleister op de wonde is bepaald, dat hij de titel mag behouden van Persoonlijk Fungeerend Secretaris-Generaal, hetgeen het College ook aan het M.G. zou willen voorstellen.

Departement van Justitie

De *Voorzitter* deelt mede, dat aan het Departement van Justitie fungeerde als Secretaris-Generaal, de heer Tenkink, die tijdens de bezetting zijn ontslag heeft gekregen.

Het College heeft gemeend den heer Tenkink als Fungeerend Secretaris-Generaal te moeten continueeren. De heer Tenkink heeft zich met zeer veel ijver op zijn taak toegelegd. Weliswaar is hij niet een figuur van het formaat van den heer Kesper, maar hij is zeer zeker geschikt, al is hij soms wat aarzelend, om deze functie tijdelijk waar te nemen.

De heer *Ter Veer* (Chef Sectie II M.G.) zegt voor het Departement van Justitie een zelfde volmacht te bezitten als de heer *Linthorst Homan* bezit voor het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Spr. is 2 dagen na de bevrijding naar Apeldoorn gegaan en heeft daar, waar het Departement verdeeld was over 6 gebouwen, alle Departementsgebouwen doen sluiten. Er is een vergadering gehouden met de Afdeelingsschefs en met de ambtenaren en uit den boezem van de amotenaren is gevormd een Zuiveringscommissie. Spr. had deze Commissie ook kunnen opleggen, doch heeft dat niet willen doen, omdat men daarin zou kunnen zien een opzegging van vertrouwen.

Daarom is door de ambtenaren zelf een Zuiveringscommissie verkozten van 7 leden en wel uit elken rang van het Departement één lid. Deze Commissie is met groote eenstemmigheid verkozen en heeft het vertrouwen van de ambtenaren. Overigens zijn de werkzaamheden aan het Departement stop gezet. Er was, gezien de geringe mogelijkheid tot communicatie, aan het Departement toch al weinig te doen. De Zuiveringscommissie komt dezer dagen met haar voorstellen gereed. Zij betreft een 15 tot 18 personen. De heer Hooykaas was fungerend Secretaris-Generaal, doch Spr. heeft hem medegedeeld, dat hij deze functie op het oogenblik niet uitoefent. Zijn functie is alleen die van Raad-Adviseur. Spr. heeft vernomen van den heer Linthorst Homan en ook van den heer van Angeren, dat de heer Tenkink alleen kan worden belast met de functie van Secretaris-Generaal, wanneer hij in de periode van 1940—1941, toen hij als zoodanig fungeerde, volkomen zuiver is geweest.

Dit is dus een voorwaarde voor het herstel van den heer Tenkink in de functie van fungerend Secretaris-Generaal.

De heer *Drees* merkt op, dat hier nu een voorwaarde gesteld wordt, doch over de benoeming van den heer Tenkink is een telegrafische gedachtenwisseling geweest met de Regeering en de Regeering heeft deze benoeming gesanctionneerd.

De heer *Ter Veer* zegt, dat hij eenige weken geleden nog een gesprek heeft gehad met den heer van Angeren, die hem den heer Tenkink heeft genoemd als de voor die functie aangewezen, echter onder voorwaarde, dat zijn houding in de genoemde periode volkomen zuiver is geweest.

De heer *Drees* stelt daarop de vraag, of hier wordt bedoeld op een voorwaarde, waaraan eerst moet zijn voldaan vóór de benoemde als zoodanig optreedt, of wel dat de Regeering de benoeming doet plaats vinden doch, indien mocht blijken dat in de bedoelde periode verkeerde dingen zijn gebeurd, daarop terugkomt.

De heer *Linthorst Homan* (Chef van Sectie I M.G.) meent, dat de zaak zoo ligt, dat zij, die kunnen bewijzen, dat tijdens de bezettingsperiode hun houding zuiver is geweest, in functie kunnen blijven.

De *Voorzitter* zegt in elk geval te kunnen aannemen, dat op dit oogenblik de heer Tenkink fungeeren kan als Secretaris-Generaal.

De heer *Ter Veer* (Chef van Sectie II M.G.) merkt t.a.v. de bevoegdheid tot teekenen nog op, dat hij volmacht heeft alle stukken, uitgaande van het Departement namens den Minister te teekenen, doch Spr. is ook bevoegd hooge ambtenaren van het Departement aan te wijzen om namens den Minister te teekenen, zoodat de tekeningsbevoegdheid in dit geval geen moeilijkheid oplevert, omdat deze kan worden gedelegeerd.

De *Voorzitter* zegt, dat het advies van het College is den heer Tenkink op dit oogenblik als Secretaris-Generaal te laten fungeeren, welk advies berust *a.* op de ondervinding, die wij hebben ongedaan, *b.* op het feit, dat de Regeering deze aanwijzing heeft gesanctionneerd. De heer Tenkink zal dan dus zijn fungerend Secretaris-Generaal.

De heer *Ter Veer* (Chef Sectie II M.G.) zegt zulks dan ook bij deze te beslissen echter met de restrictie, dat de houding van den heer Tenkink in de periode, die hij tijdens de bezetting als fungerend Secretaris-Generaal heeft doorgebracht, bezien moet worden.

De *Voorzitter* wijst erop, dat in het Zuiveringsbesluit uitdrukkelijk staat, dat de zuivering ook zal betreffen hetgeen in de Meidagen van 1940 is voorgekomen en dan is de positie van den heer van Angeren in dit opzicht geen andere dan die van den heer Tenkink.

De heer *Kruls* (Chef Staf van het M.G.) merkt op, dat dit hier min of meer buiten staat. Het is volkomen juist wat de heer Ter Veer heeft gezegd, maar, gezien het oordeel van Vertrouwensmannen over den heer Tenkink, is er niet het minste bezwaar deze functie te laten voortduren.

Departement van Onderwijs

De *Voorzitter* zegt, dat aan dit Departement als Secretaris-Generaal fungeerde de heer van Poelje. Deze heeft zich steeds volkomen vaderlandslievend gedragen. Hij is door de Duitschers ontslagen en dus uiteraard door ons uitgenoodigd die positie weder in te nemen. De Regeering heeft dat goed gevonden.

De heer *Cleveringa* merkt op, dat dit geval eenigszins anders ligt dan dat van den heer Tenkink, daar de heer Tenkink destijds geen Secretaris-Generaal was, hetgeen met den heer van Poelje wel het geval is geweest. Men kan dus den heer Tenkink gemakkelijker onder een Secretaris-Generaal stellen dan den heer van Poelje, voor wien dat een volkomen onverdiende degradatie zou zijn.

Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart

De *Voorzitter* zegt, dat het College t.a.v. den heer Hirschfeld van oordeel is, dat hij zijn functie niet mag blijven uitoefenen. Intusschen heeft de heer Hirschfeld zich op een verstandiger standpunt gesteld

dan de heer Frederiks. Van hem is bij Vertrouwensmannen een brief binnengekomen, gericht aan H.M. de Koningin, waarin hij „op den dag der bevrijding” zijn functie als waarnemend Secretaris-Generaal van de Departementen van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Landbouw en Visscherij ter beschikking stelt. Inderdaad een zeer verstandig besluit.

Het College heeft den heer Den Hollander bereid gevonden op te treden, tijdelijk, als Gemachtigde voor het Ministerie van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, een figuur, conform aan die van den heer Kesper. Evenmin als de heer Kesper begeert de heer Den Hollander aan te blijven, dus ook ten deze is er niets geprejudicieerd.

De heer *Van Drimmelen* (Chef Sectie M.G.) deelt mede, dat in overleg met den Minister reeds is besloten den heer Hirschfeld een bevel tot staking van zijn functie te doen toekomen en, hoewel deze zijn functie reeds ter beschikking heeft gesteld, zal aan den heer Hirschfeld toch een dergelijk bevel moeten uitgaan.

Voorts heeft de Minister er in het geheel geen bezwaar tegen, dat de heer Den Hollander voorloopig de leiding van het Departement waarneemt, ofschoon deze zaak wat ingewikkeld is, doordat er reeds een Departement in het Zuiden is, dat op dit oogenblik alle bevoegdheden heeft. Het Departement in het Zuiden zal moeten schuiven in het Departement hier. Laatstgenoemd Departement zal zich dus nog moeten onthouden van aanwijzingen en beschikkingen. Al is de heer Den Hollander chef van dit Departement tot de Minister komt, het Departement zal zich moeten schikken naar de aanwijzingen van het College van Algemeene Commissarissen in het Zuiden, het College, dat op dit oogenblik belast is met de functie van Secretaris-Generaal.

Spr. zal deze punten nader met den heer Den Hollander bespreken.

De *Voorzitter* verzoekt den heer van Drimmelen deze punten ook te bespreken met den heer Neher, het lid van het College, dat zich speciaal met de zaken van dit Departement heeft belast.

Wat het ontslag van den heer Hirschfeld betreft, het College heeft zich steeds op het standpunt gesteld, dat, wanneer iemand zelf terzijde gaat staan, het niet noodig is het stakingsbesluit toe te passen.

Spr. stelt daarom de vraag, of het nu wel noodig is den heer Hirschfeld een stakingsbevel te doen toekomen.

De heer *Woltersom* heeft een soortgelijken brief geschreven als de heer Hirschfeld.

De heer *Drees* wenscht de vraag te stellen, of aan het M.G. bekend is, dat, zooals de heer Woltersom schrijft, hij in het begin van 1941 bepaaldelijk de sanctie van de Regeering heeft gekregen op de werkzaamheden, die hij verrichtte voor de organisatie van het bedrijfsleven. Hij schrijft n.l., dat hij van de zijde der Regeering de uitdrukkelijke verklaring heeft gekregen, dat men goedkeurde, dat hij die werkzaamheden verrichtte en wenschte, dat hij daarmee zou voortgaan.

In de verzetsbeweging was de algemeene opvatting, dat de commissie-Woltersom een commissie was, die tot taak had het Nederlandsche bedrijfsleven in te schakelen in het Duitsche belang en die daarom altijd scherp is aangevallen.

De heer *van Drimmelen* antwoordt, dat het feit, dat het besluit tot instelling van de bedrijfsorganisatie door de Regeering is gehandhaafd, erop zou wijzen, dat deze zaak inderdaad door de Regeering is gesanctionneerd.

De *Voorzitter* wijst op de figuur van den heer v. d. Kooy, een figuur, die voor zooverre men thans kan beoordeelen niet zooveel van die van den heer Hirschfeld afwijkt.

De heer *van Drimmelen* (Chef Sectie M.G.) merkt op, dat de heer v. d. Kooy in Amersfoort is en dit punt minder belangrijk is, omdat, zoodra de zaak hier geregeld is, zij ook bijna automatisch in Amersfoort is geregeld.

Departement van Landbouw

De *Voorzitter* wijst erop, dat Handel, Nijverheid en Scheepvaart en Landbouw en Visscherij op dit oogenblik één Departement vormen onder leiding van Minister Gispén. Er is dus over een Ministerie van Landbouw niet te spreken, maar wel over een Secretaris-Generaal van Landbouw.

Op 5 September j.l. was de positie deze, dat de heer Louwes was Directeur-Generaal van de Voedselvoorziening; Directeur-Generaal van den Landbouw was de heer Ruiters. Waarnemend Secretaris-Generaal was de heer Hirschfeld.

Het College heeft den heer Reinink, die geregeld met ons in 's lands belang had samengewerkt, verzocht deze functie voorloopig waar te nemen. De heer Reinink, die bereid is tot elke vaderlandslievende daad, heeft daarin toegestemd, hoewel hij een positie aan het Departement van Onderwijs had van dusdanig belang, dat hij eigenlijk groot bezwaar had die te verlaten. Dit hield ook verband met de

positie van den heer Louwes. De taak van den heer Louwes had zich lanzamerhand — het was niet onbegrijpelijk en paste bij zijn zeer bijzondere bekwaamheden — uitgebreid van de voedselvoorziening tot de geheele landbouwproductie. Maar toen de Duitschers hem vroegen om nu maar Secretaris-Generaal van Landbouw te worden, heeft hij dit geweigerd. De heeren Louwes en Reinink kunnen uitstekend samenwerken. De heer Reinink heeft van landbouw geen verstand. Hij treedt alleen op als Secretaris-Generaal in een soort regelende functie, maar het bleek, dat de positie van den heer Reinink op den duur heel moeilijk te verdedigen viel.

Wij hebben dus naar een anderen functionaris uitgezien, doch stuitten daarbij uiteraard op moeilijkheden. De heer Louwes, wiens qualiteiten wij zeer hoog schatten, had daar een zoodanige positie gekregen, dat het zeer moeilijk was een Secretaris-Generaal te benoemen, die een bepaalde landbouwpolitiek voorstond.

Geschiedde dit toch, dan zou de heer Louwes zich gegriefd achten en stond te vreezen, dat hij het gezag over zijn eigen apparaat zou verliezen.

Er is hierover met den heer Louwes gesproken, die gezegd heeft: „Ik kan met iedereen werken als Secretaris-Generaal, mits hij niets weet van den landbouw, want ik beschouw den Secretaris-Generaal van het Departement als een soort penhouder”. Spr. behoeft hieraan niet toe te voegen, dat zulks geenszins de opvatting is van Vertrouwensmannen. De meening van het College is niet, dat het noodzakelijk is, dat er een Secretaris-Generaal is, die voorstander is van een bepaalde landbouwpolitiek, want die wordt bepaald door den Minister, maar men moet iemand hebben, die althans technisch van landbouwzaken op de hoogte is.

De heer Louwes had bovendien een buitengewoon sterk argument in het feit, dat als Secretaris-Generaal van Landbouw had gefunctioneerd de heer van Rhijn, die zich ook nooit op landbouwgebied bewogen had. Laatstelijk is met den heer Louwes besproken, of het niet mogelijk zou zijn iemand te vinden, die zich bewogen had op het terrein van het landbouwwonderwijs, van de landbouwchemie, in het algemeen op het terrein van landbouwwetenschappelijk onderzoek.

Bij onze besprekingen zijn ons reeds enkele namen genoemd van personen, die wellicht voor deze functie kunnen worden voorgedragen. In elk geval is ons wel gebleken, dat het Nederlandsche Volk in het algemeen en de Nederlandsche boerenstand in het bijzonder zoo spoedig mogelijk een Departement van Landbouw verlangen.

De heer van Drimmelen (Chef Sectie ... M.G.) zegt, dat op dit oogenblik de heer Boerma staat boven den heer Louwes. Deze heeft zich in alle vergaderingen in het Noorden op de tweede plaats gezet. De heer Boerma is lid van het College van Algemeene Commissarissen en is dus Algemeen Voedselcommissaris en Waarnemend Directeur van den Landbouw. De heer Louwes heeft dus op het oogenblik al een Secretaris-Generaal boven zich in den vorm van het College. Dit alles moet nog in elkaar schuiven. T.a.v. de vraag, of het Departement gesplitst moet worden, merkt Spr. op, dat dit niet behoort tot de taak van het M.G., maar van de Regeering.

De Voorzitter wijst nog op de figuur van den heer Roebroek. Deze was Directeur-Generaal van den Landbouw maar heeft in 1941 zijn ontslag genomen, omdat hij meende, dat zijn positie uitgehold werd. Hij is niet onvaderlandslievend, maar voor de uitoefening van deze functie schijnt hij niet geschikt te zijn.

De heer van Drimmelen (Chef Sectie ... M.G.) meent, dat het in de huidige constellatie onmogelijk is, dat de heer Roebroek terug komt. De heer Boerma is nu belast met zijn taak, behalve wat betreft het Staatsboschbeheer, waar de heer Tutein Nolthenius is aangesteld.

De Voorzitter merkt nog op, dat de positie van den heer Von Stein, den vroegeren Directeur van het Staatsboschbeheer, ook met zorg zal moeten worden bekeken. Overigens acht Spr. het volkomen onbillijk om den heer Roebroek zoodanig te discrimineeren, dat naar buiten de indruk wordt gewekt, alsof zijn houding tijdens de bezetting niet goed zou zijn geweest. Men moet hierbij wel bedenken, dat wat geldt voor iemand, die zich niet behoorlijk heeft gedragen, niet kan gelden voor iemand, die zich behoorlijk heeft gedragen, maar ongeschikt is. Naar de meening van het College moet men de menschen, die ongeschikt zijn, even in hun positie herstellen, zoodat naar buiten ervan kan blijken, dat hun houding in de bezettingsjaren behoorlijk is geweest; daarna kan zoo noodig een anderen functionaris in hun plaats worden gesteld.

Departement van Defensie

De Voorzitter zegt, dat aan dit Departement Secretaris-Generaal was de heer Ringeling, die in het begin van den oorlog werd ont-

slagen. Hij heeft zich flink en goed gedragen, dus uiteraard heeft het College hem verzocht weer als zoodanig te functioneren. De heer Ringeling is een zeer welwillend man, maar boven den leeftijd. Hij wil dan ook zeer gaarne zijn functie weer neerleggen. Voorts doet zich een heel moeilijk geval voor t.a.v. het voormalige Algemeen Hoofdkwartier.

De heer Kruls (Hoofd M.G.) merkt op, dat er geen Algemeen Hoofdkwartier bestaat. De Minister, die een Departement in zeer verkleinden vorm in Londen heeft, komt binnenkort hier, zoodat aan maatregelen t.o.v. het Departement van Defensie hier op het oogenblik geen dringende behoefte bestaat.

De Voorzitter deelt nog mede, dat beziel met goeden wil de Generaal Schuurman met eenige gepensioneerde generaals en admiraals begonnen is met een en ander in orde te maken, doch dat dit geenszins op den weg van die heeren ligt.

Departement van Sociale Zaken

De Voorzitter zegt, dat aan dit Departement de heer Scholtens Secretaris-Generaal was. Hij is een bejaard man, die zich uitstekend heeft gedragen. Er was geen enkele reden om hem terzijde te stellen en daarom is hem dezerzijds verzocht opnieuw als zoodanig te functioneren. Hieraan dient intusschen te worden toegevoegd, dat de heer Scholtens, die zijn functie gaarne weer wil neerleggen, in de gegeven omstandigheden niet de persoon is, die deze zeer moeilijke materie op het oogenblik kan behandelen.

De heer van Drimmelen (Chef Sectie ... M.G.) merkt op, dat ook in het Zuiden een Departement van Sociale Zaken bestaat. De taak van Secretaris-Generaal wordt daar waargenomen door eenige personen. Ook hier zal het de vraag zijn, hoe men deze 2 Departementen in elkaar kan doen schuiven.

De heer Kruls (Hoofd M.G.) merkt op, dat er bovendien een Secretaris-Generaal is in de persoon van den heer van Rhijn.

De heer Drees wijst erop, dat het laatste bericht luidt, dat deze wel voor die functie bestemd was, maar nog niet was benoemd. De heer Scholtens wenscht in ieder geval niets anders dan zijn ontslag te nemen en het is wenschelijk, dat van dezen functionaris, die het land langen tijd heeft gediend, een volkomen rechtschapen en bekwaam man, die alleen het tempo niet kan bijhouden, op waardige wijze afscheid wordt genomen.

Er zijn bij Sociale Zaken nog een paar vertakkingen. De Directeur-Generaal van den Arbeid, ir. Hacke, die ongetwijfeld gehandhaafd zal worden, zal een groot deel van het werk tot zich willen trekken. Voorts is er een Directeur-Generaal voor de Arbeidsbemiddeling, de heer Morren, die in de plaats is getreden van den heer Verweij, die zich volstrekt onmogelijk heeft gemaakt. Er blijkt nu eenig verschil van meening over de taakverdeling te bestaan. De Directeur-Generaal van de Arbeidsbemiddeling wil graag het ontslagverbod houden bij de Arbeidsbureaux. De heer Hacke vindt, dat dit bij hem hoort. Ook over de quaestie van de regeling van de arbeidsvoorwaarden zijn er tegenstellingen. Dan is er bij den Directeur-Generaal voor de Arbeidsbemiddeling in het oog te houden, dat de heer Morren, die deze zaak volledig kent en die inderdaad een bekwaam man is, dringend naast zich noodig heeft een stuwende kracht. Dat is ook gebleken bij de voorbereiding van de benoeming van de directeurs van de Arbeidsbureaux. Het had op zijn weg gelegen ervoor te zorgen, dat uitgemaakt was, welke functionarissen weer aan die bureaux zouden optreden, maar hij heeft dat veel te lang laten loopen. In elk geval moet hij een andere figuur naast zich hebben, waar verschillende hoofd-ambtenaren om hun gedrag zijn uitgeschakeld. Voorts komt hierbij ook ter sprake de „Stichting van den Arbeid”, die door vroegere werkgevers- en werknemerscentrales gezamenlijk is opgericht, waarvan de bedoeling is te bevorderen, dat de behandeling van arbeidsvoorwaarden en van allerlei andere sociale regelingen zooveel mogelijk zal geschieden door vertegenwoordigers van werkgevers en arbeiders tezamen, omdat zij groote bezwaren hebben tegen de besluiten, die tot nu toe genomen zijn t.a.v. de taak van de Rijksbemiddelaars, de vaststelling van arbeidsvoorwaarden, de positie van de Arbeidsbureaux en t.a.v. de scholing en herscholing van arbeiders. Men meent, dat dit teveel ambtelijk geregeld wordt en dat dit meer aan het georganiseerde bedrijfsleven moet worden overgelaten. Daar is dezerzijds tegenover gesteld, dat dit moeilijk anders kon, zoolang het georganiseerde bedrijfsleven er niet was. Daar komt nog een andere quaestie bij, die zich in het Zuiden heeft afgespeeld. In het bestuur van de „Stichting van den Arbeid” zijn de drie vroegere vakcentrales vertegenwoordigd, maar de eenheidsvakbeweging is daarbij niet betrokken.

Departement van Algemeene Zaken

De Voorzitter zegt, dat dit Departement is ondergebracht bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, evenals, naar Spr. meent, dat te Londen het geval was.

De heer *Linthorst Homan* merkt op, dat het Departement van Algemeene Zaken is opgeheven.

De Voorzitter zegt, dat dan de afwikkeling nog moet volgen. Voorloopig is deze zaak overgedragen aan den heer *Kesper*.

Departement van Buitenlandsche Zaken

De Voorzitter zegt, dat aan dit Departement, de heer *Snouck Hurgronje* Secretaris-Generaal was. Het College is van meening, dat deze daar voorloopig kan blijven fungeeren.

Departement van Overzeesche Gebiedsdeelen

De Voorzitter zegt, dat de naam Departement van Koloniën overeenkomstig de in Londen gevoerde titulatuur is veranderd in Departement van Overzeesche Gebiedsdeelen.

Aan dit Departement was Secretaris-Generaal de heer *Six*. Deze was in Zutphen. Zijn functie wordt waargenomen door den heer *Bannier*. Hij is geen fungeerend Secretaris-Generaal.

Departement van Waterstaat

De Voorzitter zegt, dat daar Secretaris-Generaal was de heer *Spitzen*, een buitengewoon geziene persoonlijkheid, iemand van een zeer synthetischen aard. De heer *Spitzen* is daar lang blijven zitten, maar niettemin hebben wij gemeend hem te kunnen continuëeren. Het heeft ons echter de grootst mogelijke moeite gekost om hem hier te krijgen, maar ten langen leste is hij toch gekomen en op het oogenblik aan het werk.

Spr. stelt zich voor bij de bespreking van de zuivering nog op de figuur van den heer *Spitzen* terug te komen.

Bij de Spoorwegen is de heer *Hupkes* weer in functie met den heer van *Rijckevorsel*, maar practisch is de heer *Hupkes* daar de leidende figuur. Intusschen kan wel reeds worden gezegd, dat er ook wel bezwaren zullen worden geopperd tegen den heer *Hupkes*.

De leiding van den Wederopbouw behoeft, nu de heer *Ringers* per vliegtuig terug komt, niet nader te worden besproken.

Departement van Financiën

De Voorzitter zegt, dat voor Gemachtigde aan dit Departement is uitgenoodigd mr. *Albarda*. Deze heeft vroeger een functie gehad bij het Ministerie, is overgegaan naar het bankbedrijf en had laatstelijk een leidende functie bij de Firma *Heldring en Pierson*. Hij is na zijn benoeming tot Gevolmachtigde met groote voortvarendheid aan den gang gegaan.

De heer *Ter Veer* (Chef Sectie ... M.G.) merkt op, dat de heer *Mackay* door den Minister is aangewezen als Gevolmachtigde en ten spoedigste hier aanwezig zal zijn. Deze heeft Spr. verzocht aan den heer *Albarda* en aan den heer *Ridder*, Hoofd van de Afd. *Geldwezen*, te verzoeken tot zijn komst geen maatregelen te nemen en ten aanzien van het Bestuur van de Nederlandsche Bank te bevorderen, dat de heeren *Trip*, de *Jong*, *Westerman* *Holstijn* en de *Beaufort* weder worden aangetrokken.

De Voorzitter zegt, dat er toch direct enkele maatregelen moeten worden genomen, die niet kunnen wachten. Uitstel zou den Staat millioenen kunnen kosten.

De heer van *Drimmelen* (Chef Sectie ... M.G.) deelt mede, dat hij t.a.v. het Departement van Financiën een privé boodschap heeft meegekregen van den Minister van Financiën, die Spr. nog nader ter sprake zal brengen.

De Zuivering

De Voorzitter zegt, dat Vertrouwensmannen zich op het standpunt hebben gesteld, aannemende, dat hun taak misschien maar enkele dagen zou duren, dat zij deze zoo beperkt mogelijk moesten opvatten en alleen hadden te zorgen, dat de meest aanvechtbare personen direct terzijde werden gesteld.

Deze zijn te verdeelen in 2 categoriën: een paragraaf „ploerten”, die onmiddellijk ontslagen moesten worden en een paragraaf „aanvechtbare elementen”. Daarbij heeft het College zich beperkt tot de hoofdpersonen, t.w. de Secretarissen-Generaal, de Procureurs-Generaal, de Presidenten van de Gerechtshoven, de Commissarissen van de Konin- gin en de Burgemeesters der groote steden en voorts die personen t.a.v.

wie het voor de Secretarissen-Generaal moeilijk was een beslissing te nemen. Voor de overige ambtenaren is deze zaak overgelaten aan de Secretarissen-Generaal. Dit werk moest in het duister geschieden, inderdaad een wat gekke figuur, die nog gekker werd, toen ons werd medegedeeld, dat de Duitschers precies op de hoogte waren van alles wat wij deden.

Wat de Secretarissen-Generaal ten deze gedaan hebben is zeer verschillend en hangt ten nauwste samen met ieders mentaliteit. Er zijn Secretarissen-Generaal en Gemachtigden geweest, die te dezer zake precies hebben gehandeld overeenkomstig onze bedoelingen, die zich met grooten ijver van hun taak gekweten hebben en dadelijk lijsten hebben gemaakt van „ploerten” en van „dubieuze elementen”. Dezerzijds is telkens geprobeerd de heeren op bepaalde lijnen te instrueeren, die hierop neerkwamen, wanneer iemand zijn functie dusdanig heeft vervuld, dat hij in opspraak is gekomen, zoodat hij zijn gezag heeft verloren bij zijn ondergeschikten of de waardeering bij de boven hem gestelden, dan is het beter, dat hij voorloopig terzijde wordt gesteld. Er was dus ten deze een zekere norm gesteld, maar de toepassing was zeer verschillend. Er waren Secretarissen-Generaal, die zich op het standpunt stelden: Ik wil iemand alleen staken, indien ik volkomen verzekerd ben, dat hij later ook wordt geschorst en ontslagen, want komt hij later terug, dan sla ik een gek figuur. Dat was o.a. het geval bij Sociale Zaken. Anderen hebben gehandeld overeenkomstig onze bedoelingen o.a. Binnenlandsche Zaken. Aan de Departementen van Financiën, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en enkele andere heeft men voorbereid op onze instigatie de formatie van een raad uit de Departementsambtenaren, ter voorlichting van den Secretaris-Generaal bij de zuivering. Deze is aan sommige Departementen o.a. bij Financiën een heel eind gevorderd en daar heeft men al bepaalde personen uitgenoodigd maar heen te gaan. Deze zaak loopt aan het eene Departement wat harder dan aan het andere.

Aan sommige Departementen loopt zij in het geheel niet hard. De heer *Den Hollander* kon ten deze niets doen, zolang de heer *Hirschfeld* op zijn plaats zat. Hij kon een lijstje samen stellen, maar overigens niet aan den gang gaan.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) zegt, dat de heeren natuurlijk allen het Zuiveringsbesluit kennen. Volgens het derde lid van art. 4 is er een centrale adviescommissie, die over ieder geval advies moet uitbrengen, voordat de Minister ontslag kan geven. Deze commissie, die stond onder voorzitterschap van den heer *Beelaerts van Blokland*, wordt nu in Bevrijd Gebied opnieuw geconstitueerd. De commissie van *Boeyen* staat hiernaast. Het is gebleken, dat het Zuiveringsbesluit geen regeling geeft voor de afwikkeling van zaken van diegenen, die gestaakt of geschorst zijn. Daarbij zijn tal van personen, die uiteindelijk niet voor ontslag in aanmerking komen. De commissies, die men heeft ingeschakeld bij de zuivering om te adviseeren vóór men een maatregel neemt, hebben alleen tot taak gegevens te verzamelen. In het Zuiden heeft zich het drama voorgedaan, dat er bijna 2000 menschen gestaakt en geschorst zijn, maar dat daaraan in maanden niets is gebeurd, omdat het bezwarende of ontlastende materiaal zich in handen bevindt van verschillende personen. Daarom heeft de Regeering ingesteld een instituut, dat den eenigszins verwarrenden naam heeft gekregen van Centraal Orgaan voor de Zuivering van Overheidspersoneel. Daarvan is de oudminister van *Boeyen* Voorzitter. De taak van deze commissie is zeer beperkt. Zij heeft er slechts voor te zorgen, dat op zoo kort mogelijke termijn van den gestaakten of geschorsten ambtenaar een dossier tot stand komt met alle gegevens, die op zijn zaak betrekking hebben, welk dossier aan den Minister wordt voorgelegd. De taak van deze commissie is dus zuiver administratief. Zij instigeert alleen, dat de afwerking van alle hangende zaken bevorderd wordt. In deze commissie hebben verder zitting de heeren *Hustinx*, burgemeester van *Nijmegen* en *Bloemers*, vice-president van de Rechtbank in *Middelburg*.

De Voorzitter wijst erop, om misverstand te voorkomen, dat de heer *Linthorst Homan* begonnen is met te zeggen: „De heeren kennen natuurlijk allen het Zuiveringsbesluit,” maar wij kennen het nog slechts ten deele. Wij kenden het bovendien slechts zeer laat en toevallig. Hetgeen voorbereid is in Londen, kenden wij slechts toevallig, laat en ten deele.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) zegt, dat het M.G. dat met den Voorzitter ten zeerste betreurt, maar blijkbaar kon het niet anders.

De Voorzitter zegt, dat, wanneer men het College opdraagt te zorgen voor rust en orde, daarover herhaalde malen telegrafeert, maar daaromtrent reeds in September een besluit heeft genomen, het wel zeer vreemd aandoet, wanneer wij daarvan slechts door een toeval in Februari of Maart vernemen. Naar de meening van

het College is het Zuiveringsbesluit als zoodanig niet uitvoerbaar. Vertrouwensmannen zijn te rade gegaan met een commissie uit hun midden, hebben daaromtrent rapport uitgebracht en hebben voorgesteld de wijzigingen, die naar hun meening in het Zuiveringsbesluit moeten worden aangebracht. Dit alles ligt hier klaar à prendre ou à laisser ou à changer.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) merkt op, dat ook in de kringen van het Militair Gezag niet iedereen zich gelukkig voelt met het Zuiveringsbesluit in zijn huidige vorm. Het ligt intusschen niet op den weg van het M.G. om daarin wijziging te brengen resp. het te vervangen. Het komt spr. dienstig voor, indien het M.G. eenige exemplaren van de door Vertrouwensmannen voorgestelde wijzigingen ontvangt, deze, als de tijd het toelaat, met commentaar door te zenden aan de Regeering.

Aangezien verschillende Departementen hiermede te maken hebben en de verschillende ministers niet steeds gemakkelijk te bereiken zijn, is door het Kabinet als centraal punt aangewezen de Minister van Binnenlandsche Zaken, die bevoegd is namens het Kabinet over de Zuivering te spreken. Spr. stelt zich dus voor de betreffende stukken in de komende dagen aan Z. Exc. voor te leggen.

De heer *Cleveringa* zegt, dat een dergelijk rapport gereed is t.a.v. het Besluit rechtsherstel ambtenaren en men bezig is met de samenstelling van een rapport inzake het Tribunaalbesluit, maar dit is slechts in een zeer voorloopig stadium.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) wijst er nog op teneinde misverstand te voorkomen, dat bij Sectie I alleen berust de administratie van de Zuivering en, tot de instelling van de commissie van Boeyen, ook de documentatie, maar dat in het algemeen de Zuivering ressorteert onder Sectie II. Spr. heeft zelfs geen bevoegdheid om over deze zaak te spreken.

De *Voorzitter* wijst erop, dat men verzuimd heeft rekening te houden met het feit, dat er personen zijn, die door de Duitschers zijn ontslagen en middelerwijl den verplichten ontslag-leeftijd hebben bereikt van 65 tot 70 jaar; Burgemeesters, Hoogleraren, leden van de Rechterlijke Macht enz. Voor hen is nu geen eer- en rechtsherstel mogelijk. Als voorbeeld wijst Spr. op Prof. Meyers, die als Israëliet door de Duitschers is ontslagen en intusschen den 65-jarigen leeftijd heeft bereikt. Het zou onjuist zijn, als zoo iemand niet in zijn functie zou terugkeeren.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) zegt, dat zich op ander gebied soortgelijke moeilijkheden hebben voorgedaan: b.v. burgemeesters, die wegens het bereiken van den 65-jarigen leeftijd tijdens de bezetting op volkomen normale wijze gepensionneerd zijn, moeten op grond van het 1e lid van art. 2 van het Besluit nu weer in hun gemeente fungeeren. Daarbij doet zich o.a. de eigenaardige administratief-rechtelijke moeilijkheid voor, dat men soms personen heeft, die èn hun pensioen èn hun jaarwedde als burgemeester genieten. En een van de heeren in de provincie Noord-Brabant heeft zelfs gevraagd om beide bedragen te mogen ontvangen. Het lijkt dienstig om deze zaak gezamenlijk te bezien, want er zijn ten deze wel bepaalde suggesties aan de Regeering gedaan, maar deze hebben, gezien het uitermate beperkte aantal ambtenaren, waarmee het Kabinet heeft moeten werken nog geen gevolg gehad.

De heer *Cleveringa* merkt op, dat van de zijde van de Vertrouwensmannen reeds een voorstel ten deze is geformuleerd.

Perswezen

De heer *Cramer* deelt mede, dat door het College van Vertrouwensmannen een Perscommissie is ingesteld onder leiding van Prof. van Asbeck, waarin verder 2 vertegenwoordigers van de illegale pers, een van de legale pers en een van de directies zijn opgenomen. Deze heeren hebben een rapport uitgebracht, dat ook door Vertrouwensmannen is behandeld, maar waarover in het College geen volledige overeenstemming kon worden verkregen.

Op grond van dat rapport is de *Voorzitter* in overleg ook met den secretaris, die aan de Perscommissie was toegevoegd, den heer *Lambooy*, overgegaan tot het vaststellen van een concept-Persbesluit, teneinde dit te kunnen aanbieden aan de Sectie Perswezen van het M.G.

Intusschen hebben de vertegenwoordigers van de illegale pers in de commissie, die van meening waren, dat het concept-Persbesluit niet overeenkwam met hetgeen besproken was, in uitzicht gesteld een herziene uitgave van het concept-Persbesluit, dat wij een dezer dagen kunnen tegemoet zien. Uit een en ander blijkt wel, dat hier nog veel in gisting verkeert. Er is daaromtrent een telegram gezonden naar Londen, daar men meende, dat t.a.v. sommige punten direct ingrijpen noodzakelijk was, zoodat deze zaak wel bekend zal zijn in Londen, doch wellicht nog niet hier aan het M.G. Wij hebben erop gewezen, dat op dit oogenblik allerlei plannen bestaan bij de redac-

ties van kleine krantjes en bulletins, die volgens het Persbesluit zouden mogen doorgaan met verschijnen, doch wij meenen, dat dit niet is overeenkomstig den geest van het Persbesluit en overeenkomstig de bedoelingen van de Regeering.

Voorts hebben wij er de Regeering op attent gemaakt, dat het naar onze meening niet strookt met den geest van het Persbesluit, dat personen, die gelieerd zijn aan bladen, die volgens het Persbesluit zouden moeten ophouden te verschijnen, besprekingen hielden, teneinde op gecamoufleerde wijze onder een anderen naam zoo spoedig mogelijk weer te verschijnen.

Uit de geruchten, die ons bereikt hebben, blijkt wel, dat ook in het Zuiden deze zaak niet zoo vlot verloopt als men zich had voorgesteld.

De *Voorzitter* deelt nog mede, dat het Departement van Volksvoorlichting zijn werkzaamheden heeft moeten staken. De afwikkeling van deze zaak geschiedt voor zoover noodig door het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming, welk Departement thans echter weder den naam draagt van Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Voorts hebben hun werkzaamheden gestaakt het Departement van Bijzondere Economische Zaken en het Commissariaat van de Belangen van de voormalige Nederlandsche Weermacht.

T.a.v. het Kabinet der Koningin merkt Spr. op, dat het wenschelijk is, dat deze instelling zoo spoedig mogelijk gaat functionneeren. De heer *Röell* was daar een van de hoofdamttenaren. Er komen nu allerlei stukken en adressen gericht aan H.M. de Koningin binnen en het is wellicht gewenscht, dat het M.G. ten deze met den heer *Röell* overleg pleegt.

Posterijen, Telegrafie en Telefonie

De heer *Le Poole* (secretaris) deelt mede, dat er een nieuwe postzegel ontworpen is. Volgens de Postwet is voor het uitgeven van deze zegels de goedkeuring van de Kroon vereischt. De heer *Kesper* heeft deze zaak onder zich en vraagt nu, of hij deze postzegel kan invoeren.

De heer *Kruls* (Hoofd M.G.) zegt, dat in het Zuiden reeds nieuwe postzegels in circulatie zijn.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) zegt, dat de organisatie, wat de P.T.T. betreft, bij het M.G. eenigszins anders ligt dan bij de Departementen, waar de P.T.T. onder Binnenlandsche Zaken ressorteert. Te Londen was het bij Algemeene Zaken. Het M.G. heeft een afzonderlijke Sectie P.T.T. met als chef de Overste de *Vries*. Deze is echter niet kunnen meekomen, zoodat de Overste van *Veen* deze zaken voorloopig zal behandelen.

De *Voorzitter* brengt nog ter sprake het besluit van Vertrouwensmannen betreffende de beëdiging van tijdelijke overheidsfunctionarissen.

Deze konden niet functionneeren zonder beëdigd te zijn. Er moest een besluit zijn, dat rechtskracht had. Het betrof hier vooral personen, belast met het opstellen van ambtseedige processen-verbaal.

Vertrouwensmannen hebben gemeend dit besluit te moeten vaststellen, opdat men niet op grond van het ontbreken van een dergelijk besluit rechtskracht aan deze processen-verbaal zou trachten te ontzeggen.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) merkt op, dat dit ook betreft de tijdelijke of waarnemende burgemeesters. Daaromtrent is door den Minister onlangs een instructie uitgevaardigd, bepalende, dat de waarnemende Commissarissen der Koningin deze heeren kunnen beëdigden. Een wettelijke basis heeft dit, althans wat het binnenslandsch bestuur betreft, niet gekregen.

Het zou naar het Spr. voorkomt juist zijn, indien deze regeling zoo snel mogelijk bij K.B. kon worden bevestigd.

De *Voorzitter* deelt mede, dat de heer *Oranje* met goedkeuring der Regeering is aangewezen als Gemachtigde voor de Radio.

De heer *Oranje* zegt, dat hij van plan was geweest dezen avond naar Hilversum te gaan om te zien, of men daar aan den gang kon gaan.

De heer *van Veen* (Chef Sectie ... M.G.) merkt op, dat een gedeelte van den zender is gedemonteerd en naar Den Haag is overgebracht.

De heer *Oranje* deelt verder mede, dat men al sinds Maandag bezig is om dit in orde te krijgen.

Spr. heeft intusschen reeds allerlei dingen voorbereid, maar wenscht ten deze geen conflict met regelingen, die reeds in het Zuiden zijn getroffen.

De heer *Kruls* (Hoofd M.G.) zegt, dat de radio staat onder M.G. De sub-sectie Radio inspecteert den zender „Herrijzend Nederland”, die zoodra dit mogelijk is, zal overgaan op den Hilversumschen zender. Dit is geregeld in overleg met de Regeering, van wie Spr. ook opdracht heeft gekregen geen andere radiouitzendingen in den aether toe te laten.

De heer *Oranje* deelt mede, dat Vertrouwensmannen een telegram hebben ontvangen, waarin bevestigd werd, dat Spr. Gemachtigde zou zijn voor de radio. Voorts heeft „Richard” Spr. medegedeeld, dat de dezerzijds ontworpen regeling zou worden toegepast, maar Spr. stelt hetgeen hij heeft voorbereid en verdere stukken ter beschikking.

De heer *van Veen* (Chef Sectie ... M.G.) zegt, dat het wellicht het beste is, dat de details, zooals die door Prof. Oranje zijn opgesteld, gezamenlijk even worden bekeken, om te zien of een en ander in elkaar past. Dit kan verder met Majoor v. d. Broek te Amsterdam worden besproken.

Transportmoeilikheden

De *Voorzitter* wijst erop, dat er inderdaad een nijpend gebrek is aan auto's, doch Spr. zou het niet wenschelijk achten, dat men auto's, die ondergedoken zijn en die nu weer voor den dag komen, zou gaan vorderen.

De heer *Drees* stelt de vraag, of het niet mogelijk zou zijn, dat men van de Duitse auto's en autobussen, die van Nederlanders gestolen zijn, een aantal van de Geallieerden ter beschikking zou kunnen krijgen.

De heer *Linthorst Homan* (Chef Sectie I M.G.) zegt, dat verschillende lichamen reeds transportmiddelen hebben aangevraagd, maar Spr. kan bij wijze van illustratie mededeelen, dat de in het Zuiden aanwezige Inspecteur voor het Krankzinnigenwezen, de Inspecteur voor de Volkshuisvesting en zelfs de beide heeren Commissarissen der Koningin geen van allen de beschikking hebben over een auto, dat, wat het M.G. betreft, de Majoor Sikkema en zijn 4 medewerkers niet over een auto beschikken en zelfs de meeste Secties niet in het bezit zijn van een eigen wagen. Hieruit blijkt wel duidelijk, hoe moeilijk de vervoerssituatie op het oogenblik is. Een snel ingrijpen zal inderdaad onvermijdelijk zijn, anders loopen de zaken vast, tenzij men alsnog wagens van de Geallieerden zou krijgen.

De *Voorzitter* zegt het onjuist te achten, dat zij, die hun auto hebben kunnen verstoppen, nu ten detrimente van het overige vervoer voor hun genoeg met vrouw en kinderen kunnen gaan rijden. Dat gebeurt nu wel en daaraan moet naar Spr. meent onmiddellijk een einde worden gemaakt.

De heer *Cramer* acht thans het psychologische moment aanwezig om te trachten de door de Duitschers gestolen auto's terug te krijgen.

Nadat de verschillende secties zijn samengesteld, wordt de vergadering gesloten.

BIJLAGE 187

Stukken betreffende medewerking O.D. aan het Militair Gezag

A

Dossier 1943—I—81.
K. 81

Londen, 7 Augustus 1943.

DEPARTEMENT VAN OORLOG
Afdeling I

Zeer Geheim

NOTA VOOR DEN MINISTER

Naar aanleiding van inliggend schrijven van B.I. nr. 2727/43 heb ik de eer Uwer Excellentie het volgende als mijn oordeel te geven:

1. Ik mag U.E. niet verhelen een weinig geschrokken te zijn van het feit, dat Zij onder den invloed van het telegram tot de overweging was gekomen om de vorming van gedelegeerden (ik acht den naam niet juist en geef de voorkeur aan „militaire commissarissen”) hier te lande te beperken.

Ik acht dit, mede gelet op mijn thans reeds verkregen ervaring, *volkomen onjuist*.

De heeren in Nederland, hoe knap en goedwillend zij ook mogen zijn, kunnen niet terstond in de organisatie van het militair gezagsapparaat meedraaien. Een sterk geraamte moet van hier komen. De beperking ligt reeds in de hier aanwezige mogelijkheden.

Bovendien zouden we uit het oog verliezen, dat onze organisatie hier het vertrouwen der geallieerden moet winnen.

Ik acht het noodig in dit opzicht geen schuilevinkje te spelen en het den O.D. duidelijk te laten blijken, duidelijker dan de vorige keer.

2. Het trekken van een grooten wissel op den O.D. heeft bovendien nog deze gevaren:

a. dat zij niet gehonoreerd zal worden, omdat de menschen op het critieke oogenblik niet beschikbaar zouden blijken te zijn;

b. dat zij de neiging zouden krijgen zelfstandig op te treden en zich niet onder het militair gezag te schikken.

Ook van het laatste moet meer blijken.

3. Mijn opzet op het oogenblik is om — na afloop van den tweeden cursus — in beginsel te bestemmen:

a. een mil. commissaris voor elk der provinciën;

b. een tweeden commissaris per provincie, die of toegevoegd wordt of in de provincie een speciale min of meer zelfstandige taak krijgt;

c. militaire commissarissen voor den Helder, IJmuiden, Grooter Amsterdam, Grooter den Haag, Grooter Rotterdam, Hoek van Holland, Oost Brabant of Grooter Eindhoven, de Mijnstreek, de Achterhoek, Twente, Oost-Groningen;

d. een aantal officieren voor speciale opdrachten, b.v. toegevoegden aan de Directeuren van Politie;

e. een kern van toegevoegd personeel voor de commissarissen (officieren en onderofficieren).

Deze opzet is mogelijk (eind October geheel gereed) en geeft naast een goeden centralen staf de redelijke zekerheid de zaak te kunnen runnen.

Ik acht het van veel belang de commissarissen in provinciën en groote gemeenten zoo spoedig mogelijk te vervangen door heeren uit het bezette gebied.

Deze zullen echter de eerste dagen c.q. weken naast den hier aangewezen man moeten werken om de techniek te leeren en om H.M.G. gelegenheid te geven een oordeel te vellen over hen.

Daarnaast zullen de staven terstond moeten worden uitgebreid met officieren uit Nederland.

4. Het is vermoedelijk gewenscht ook in een aantal kleinere middelgrote gemeenten, als b.v. Alkmaar, Leiden, Tilburg, een commissaris te plaatsn.

Toch moet ik waarschuwen tegen te sterke uitbreiding van dit systeem.

Als in die gemeenten een goede gezuiverde burgemeester is opgetreden, dan zie ik niet de noodzakelijkheid om overal een militair gezagsdrager naast te zetten. Wij streven dan het doel voorbij en komen tot een militairisering van het geheele bestuursapparaat, dat toch zeker niet de bedoeling is.

De provinciale commissaris militair gezag is de vertegenwoordiger van het H.M.G., die met zijn bevoegdheden de provincie beheerscht. Slechts in grootere steden en bijzondere gebieden is een afzonderlijke commissaris noodig.

5. Op grond van het vorenstaande moge ik raden het volgende te antwoorden:

In Engeland gevormde militaire gezagsorganisatie zal voorzien in gedelegeerden voor provinciën, havens, groote steden en grensgebieden, plus eenig toegevoegd personeel. Geschoold voor taak en op de hoogte bevoegdheden.

Doel is deze gedelegeerden binnen korten termijn zoo spoedig mogelijk te vervangen door personen uit bezet gebied, die de eerste dagen adviseeren.

Gewenscht gereed te houden:

primo ongeveer 20 officieren of burgers voor vervanging als boven, zoo mogelijk met bestuurs- of juridische ervaring, leeftijd niet beneden 40 jaar;

secundo per provincie een tot drie gedelegeerden voor middelgrote steden;

tertio per provincie drie tot twaalf toegevoegde officieren of burgers met juridische- of bestuurservaring.

ad primo: terstond in verbinding stellen met centraal militair gezag, ad secundo en tertio: met provinciale gedelegeerde.

Ik zou gaarne vernemen welk antwoord wordt gegeven.

*Hoofd Bureau Militair Gezag,
De Kolonel,*

(w.g.) H. J. KRULS.

B

(Afkomstig uit het Archief O.D.)

13-8-43

Inkomend

VAN MINISTER VAN OORLOG AAN
A.H.K.—O.D.

Achten in elk geval — vooral ook met het oog op overleg met geallieerden — vorming alhier kern gedelegeerden en toegevoegd personeel in totaal omstreeks 40 personen noodzakelijk, die op de

hoogte van den opzet en geschoold voor taak zoo mogelijk na korten tijd vervangbaar en nuttig als adviseurs. Kunt gij gereed houden om gedachten voorloopig te bepalen primo 20 officieren of te militairiseeren burgers met algemeene ervaring minstens 40 jaar voor provinciën en groote steden. Secundo per provincie een tot drie gedelegeerden voor middelgrote steden tertio per provincie drie tot twaalf toegevoegde officieren of te militairiseeren burgers met algemeene kennis. Personen sub primo hebben zich te zijner tijd in verbinding te stellen met centraal militair gezag en personen secundo en tertio met hen sub primo.

BIJLAGE 188

Aantekeningen van dr. H. M. Hirschfeld over zijn besprekingen met Seyss-Inquart

H/EB

AANTEKENING OVER BESPREKING
MET Dr. SEYSS-INQUART OP DONDERDAG,
14 DECEMBER 1944

Dr. Schwebel belt mij op, dat Dr. Seyss-Inquart in Den Haag is en ter beschikking is, als ik hem wensch te spreken. Deze uitnodiging leidt tot een bespreking met den Reichskommissar, die van 5.45 tot 8.45 des namiddags duurt. Zij vindt plaats in de kamer van Dr. Schwebel en geschiedt voor de eerste maal sinds de bezetting onder vier oogen. Het is een merkwaardige bespreking, waar vrijwel alle problemen van eenige beteekenis voor het huidige stadium der bezetting meer of minder uitvoerig aan de orde komen.

In de eerste plaats werd het probleem van de voedselvoorziening uitvoerig besproken. Ik wees er op, dat het overschotgebied in het Zuiden geheel uitgevallen was, zoodat in sterkere mate dan vroeger een beroep gedaan moet worden op het overschotgebied in het Noord-Oosten van het land. Dit geldt in bijzondere mate voor Zuid-Holland, dat het verste van het overschotgebied gelegen is. Daardoor werden veel hogere eischen gesteld aan het vervoer over het IJsselmeer. De Rijkscommissaris stelt dan het probleem van de spoorwegstaking aan de orde. Na de staking aldus deelde hij mede, had Duitschland het spoorwegmaterieel, d.w.z. vooral het rollende materieel, afgevoerd. Gezien de militaire gebeurtenissen had Duitschland misschien ook zonder spoorwegstaking een deel van ons spoorwegmaterieel moeten vorderen; nu er staking was, aldus de Rijkscommissaris, had Duitschland dit kunnen doen zonder zich verantwoordelijk te gevoelen voor de gevolgen, die daaraan verbonden waren.

Dr. Seyss-Inquart kwam voorts te spreken over de militaire situatie. Hij acht de gevaren, welke voor het Westen van Nederland bestaan, zeer groot. Van Duitse zijde zou men militair nimmer goed kunnen vinden, dat het Westen van Nederland als opmarsgebied voor een geallieerd leger zou kunnen dienen. Om die reden zou de Duitse legerleiding misschien kunnen besluiten het Westen van het land te doen verdringen, het zou dan nimmer geschikt kunnen zijn als opmarsgebied tegen Duitschland. In het vertrek, waar wij zaten, hing een kaart van Nederland, die wij tijdens dit gesprek bekeken. Ik wees den Rijkscommissaris er toen op, dat mijns inziens de geallieerden het Westen niet als opmarsgebied zouden gebruiken, doch dat zij vermoedelijk tusschen Emmerik en Keulen zouden probeeren den Rijn te forceeren en dan onmiddellijk in de richting van Bremen en de Oostzee zouden trachten te marcheeren. In dat licht beschouwd zou een vernietiging van het Westen van Nederland ook voor Duitschland een volkomen zinlooze maatregel zijn. Daarop doorpratende stelde de Rijkscommissaris de vraag, of er niet wat voor te zeggen zou zijn het Westen van Nederland te „neutraliseeren”, d.w.z. dit gebied te verklaren tot een gebied, waar niet gevochten zou behoeven te worden. Indien op dit gebied tusschen Duitschland en de Geallieerden een uitdrukkelijke of stilzwijgende overeenkomst tot stand zou komen, zou dit hoogst belangrijk voor het land zijn en tevens wellicht een eerste aanknoopingspunt tusschen de vijanden kunnen zijn. Ik antwoord daarop, dat deze gedachtengang zeker interessant is, doch dat men, alvorens daarop verder in te gaan, eerst de wederzijdsche belangen zal moeten afwegen. Duitschland is in de verdediging, wanneer het nu weet, dat het op een bepaald punt niet zal worden aangevallen, krijgt het troepen vrij; het is de vraag, of de geallieerden daarin zullen treden.

Voor de Nederlandsche bevolking is een dergelijke regeling misschien attractief, omdat de verzorging op een gezonde basis gebracht zal kunnen worden. Na eenig heen en weer gepraat sluit Dr. Seyss-Inquart dit merkwaardige gesprek af met de verklaring „wir haben nun schön phantasiert”. Over den toestand van het Nederlandsche volk sprekende, verklaart de Rijkscommissaris groote moeilijkheden te zien, hij vraagt zich af wie deze in de toekomst zal hebben op te lossen; de N.S.B. telt daarbij volgens hem niet mee. Ik wees hem daarbij op de moeilijkheden, verbonden aan het beheer van het bezette gebied, nu dit uitgeput is. Toen wij in 1940 werden bezet, had de Rijkscommissaris het betrekkelijk gemakkelijk gehad, want wij waren toen ruim van alles voorzien; nu heerscht er bittere nood, die den bezetter ook plichten oplegt. Op deze plichten

heb ik toen nog eens bijzonder den nadruk gelegd. In dat verband achtte ik het noodig hem te wijzen op den toestand, die door de bezetting van Duitschland zou ontstaan. De geallieerde bezetters zouden voor een geheel andere taak komen te staan als Dr. Seyss-Inquart in 1940 in Nederland. De geallieerden zouden, na de zware verliezen, die Duitschland niet in het minst door de bombardementen had geleden, komen te staan voor de vraag, in hoeverre in Duitsch bezet gebied hongersnood zou moeten worden bestreden, in hoeverre volkshuisvesting en volksgezondheid zouden moeten worden gesaneerd teneinde het bezettingsleger onder draaglijke omstandigheden te laten leven, in hoeverre onrust zou moeten worden voorkomen door het laten verrichten van productieven arbeid en in hoeverre in het licht van dit alles eventueele verkeersmoeilijkheden opgelost zullen moeten worden.

Ik ging zelfs zoover hem afs mijn opvatting mede te deelen, dat het Duitse volk in zijn breede massa er na alles wat er gebeurd was, onder een geallieerde bezetting beter aan toe zou zijn dan nu het geval was.

Weer tot meer concrete punten overgaande komt o.a. het probleem der Nederlandsche politie aan de orde. Wij spreken over de vraag waaraan het toe te schrijven is, dat deze zoo weinig activiteit ten toon spreidt. Ik wees er in dit verband op, dat de normale politiedienaren geen lust hadden om op te treden, omdat zij voor zooveel onaangename en onaantoonbare taken geplaatst werden. Verder achtte ik het een fout, dat men de politie tot staatsorgaan verheven had. Wil men de politie doelmatig gebruiken voor taken op het gebied van de openbare orde, waarbij een Nederlandsch belang betrokken is, dan zal men de politie weer tot gemeentetaak moeten terugbrengen. Wat het organisatorische gedeelte betreft, zoo vreest de Rijkscommissaris niet aan mijn verzoek te kunnen voldoen, omdat Himmler degene is, die ook in Duitschland de politie tot staatsorgaan heeft verheven. Wel is Dr. Seyss-Inquart bereid om te besorgen, dat de Nederlandsche politie voortaan alleen voor zuiver Nederlandsche aangelegenheden zal moeten optreden.

Vervolgens breng ik den Rijkscommissaris nog uitvoerig mijn bezwaren tegen razzia's onder oogen. Dr. Seyss-Inquart verklaart, dat er in deze min of meer tegen zijn zin misbruik gemaakt is van het begrip „Arbeitseinsatz”, hij voelt er voor de razzia's te staken, doch hij weet niet, of hem dit gelukken zal. Men mocht volgens hem niet vergeten, dat het optreden van de verzetsbeweging en de commentaren, die de Oranje-zender daarop gaf, tot reacties aan Duitse zijde aanleiding geven.

Uitvoerig ging ik verder in op de vernielingen bij de industrie en de plunderingen. Ook hier kreeg ik den indruk, dat Seyss-Inquart niet over de macht beschikte hieraan een eind te maken. Ook de pers vormde een onderwerp van gesprek. De onder S.S. leiding staande „Telegraaf” had namelijk getracht de verantwoordelijkheid voor den voedselnood op de Nederlandsche autoriteiten te schuiven. Ik wees den Rijkscommissaris erop, dat ik een dergelijk geschrijf niet zou kunnen accepteren, omdat de verantwoordelijkheden hier heel anders lagen dan de Telegraaf deed uitkomen. In dat verband bracht ik ook mijn bezwaren tegen het beleid van den Duitschen perschef naar voren.

Alhoewel dit alleen van anecdotische waarde is, zoo zou ik nog willen memoreeren, dat Dr. Seyss-Inquart mij nog de vraag stelde waarom volgens mijn meening Dr. Colijn pro-Engelsch was en Sir Henry Deterding pro-Duitsch. Ik heb hem toen nog eens uitvoerig de persoonlijkheid van den pas in ballingschap overleden Oud-Minister-President geschetst. Wat Deterding betreft, zoo vertelde ik hem het een en ander over de Russische belangen van de Koninklijke en over de Russische ex-echtgenoot van Sir Henry. Ik concludeerde, dat de pro-Duitse neigingen, die Sir Henry later aan den dag gelegd had, meer uit anti-Russische gezindheid voortsproot, die tevens een plutocratischen inslag had!

Uit dit gesprek met Dr. Seyss-Inquart bleek mij duidelijk, dat hij zijn politiek wenschte te veranderen. Welke persoonlijke motieven hij daarvoor had, wil ik in het midden laten, doch dat dit zoo was, bleek niet alleen uit den inhoud van het gesprek, doch ook uit het feit, dat hij uren onder vier oogen sprak met iemand, dien hij vroeger liefst zoo min mogelijk ontving.

Zondag, 7 Januari 1945. Ik heb om 12 uur weer een vrij lange bespreking onder vier oogen met den Rijkscommissaris.

De Rijkscommissaris deelt mij mede, dat de Wehrmacht op de Zuid-Hollandsche eilanden (Oberst Neumann) 7000 ton aardappelen had vrijgegeven.

Verder spreekt de Rijkscommissaris mij aan over de I.K.O. en de taak, die deze op het gebied van de voedselvoorziening zou willen uitoefenen.

Verder gaat het gesprek nog eens over de politie; het zal niet lukken deze weer aan de burgemeesters ondergeschikt te maken, de allerhoogste Deutsche politie autoriteiten wenschen daaraan niet mede te werken. Wel zal de Rijkscommissaris voor de radio mededeelen, dat de Nederlandsche politie niet meer voor Deutsche doeleinden gebruikt zal worden. De Rijkscommissaris deelt mij ook mede door de radio bekend te maken, dat de schepen van de Centrale Reederij vrij van beslag zijn.

Ten slotte stel ik den Rijkscommissaris nog een vraag over de „neutralisatie” van het Westen van het land naar aanleiding van zijn opmerking op 14 December 1944. De Rijkscommissaris is zelf van meening, dat men iets dergelijks alleen maar voorzichtig zou kunnen aboucheeren. Hij wijst er op, dat zijn radiorede („Was nun?”) wellicht aanknoopingspunten zal bieden.

(Het dagboek is op dit punt ietwat beknopt. Bedoeld werd, dat ik gebruik zou mogen maken van zijn uitlatingen, mits ik zijn naam niet zou noemen. De radio-rede, die hij 's avonds om 8 uur zou uitspreken, zou een aantal punten bevatten, waarover wij „den laatsten tijd” gesproken hadden. Voor outsiders zouden deze niet duidelijk zijn, voor mij echter wel.)

Maandag, 2 April 1945. Terwijl de eerste bespreking met den Rijkscommissaris afgelast wordt, belt Dr. Schwebel mij op den tweeden Paaschdag 's middags op, of ik 's avonds om 8 uur bij den Rijkscommissaris wil komen. Terwijl ik bij den heer Schwebel op Sophialaan 4 wacht, ontmoet ik nog den Wehrmachtkommandant Major Modrow en den Bevelhebber van het „Stützpunkt” Oberst Eckart. Daarna praat ik van kwart voor negen tot tien uur met den *Rijkscommissaris* alleen. Wat de militaire situatie betreft, verneem ik van hem, dat Enschede in geallieerde handen is, evenals Bielefeld. De Rijkscommissaris deelt mij dan mede, dat hij juist 1000 km. per auto heeft gereden. Hij was in Deutschland en ontmoette daar Speer. Ook bezocht hij Generaloberst Blaskowitz in de buurt van Oldenburg en Christiansen in Hilversum. Er bestaat een instructie om onder omstandigheden de verbrande aarde op Nederland toe te passen, hetgeen, behalve vernielingen op groote schaal, ook het verdrongen land beteekent. Ook in Deutschland wil men veel vernietigen. Er zou een bevel bestaan het Roergebied te verdedigen en vóór een eventuele overgave tot vernietiging over te gaan. Men wil de Nederlandsche kust verdedigen. Met Speer is afgesproken, dat men de instructies zoo zal uitleggen, dat „in zivilen Bereich” geen vernielingen zullen plaats vinden. Voorwaarde is o.a., dat de bevolking zelf niet gaat ingrijpen. Van Deutsche zijde wil men niets doen om de onrust in de hand te werken. Ook in het geval van den aanslag op Rauter heeft men, aldus de Rijkscommissaris, zich niet aan gijzelaars gehouden. De slachtoffers uit dien hoofde zouden allen den doodstraf reeds bij vonnis gehad hebben of verwacht kunnen hebben. Generaal Christiansen zou ook het verdrongen land willen vermijden. Hij kan echter niets garandeeren, als er bijvoorbeeld plotseling valschermtroepen in het Westen zouden komen. De Rijkscommissaris wilde alles doen om het land voor den ondergang te redden. Het bevel luidde echter de kust te verdedigen. Mijn indruk is, dat de Rijkscommissaris hier wil

blijven. Ik heb den Rijkscommissaris erop gewezen, dat ik het van het grootste belang achtte, dat geen verdere vernielingen zouden plaats vinden. Verder wees ik erop, dat ik het gevoel had, dat de bevolking rustig is. Als mijn vermoeden sprak ik verder uit, dat het geallieerde doel wel zou zijn om via Bremen en Hamburg de Oostzeekust te bereiken. In dat verband vroeg ik hem wat de Duitschers hier zouden doen, indien zij geïsoleerd zouden blijven; de geallieerden zouden hen dan immers moeten aanvallen. Dat zou afhangen van de vraag, of er verder een autoriteit in Deutschland zou blijven. Men zou uiteraard gehoorzaam aan die autoriteit blijven. Wel maakte hij tusschendoor nog de opmerking „nach und nach werden wir vielleicht wohl unsere eigene Könige”. Pas wanneer er geen autoriteit meer zou zijn zou men vrij in zijn handelen zijn. Dan zouden vernietigingen kunnen worden voorkomen. Daarna ontspon zich nog een gesprek over de taak en verantwoordelijkheid der geallieerden in een bezet Deutschland. In dit verband spraken wij nog over het boek van Churchill.

Vervolgens vertelde de Rijkscommissaris mij, dat hij van het bevrijdingsmanifest der vertrouwensmannen der Regeering ca. 10.000 exemplaren in beslag had genomen. Hij wist ook waar het gedrukt was. Hij zou dit even laten rusten. Het stuk was op zichzelf waardig gesteld. „Misschien geef ik het t.z.t. wel terug!” Zijn inziens was er een fout in gemaakt, omdat men refereerde aan het vertrek der Koningin in Mei 1940. Het volk zou nu wel inzien waarom dat noodig geweest was. Zijns inziens ware het beter deze gebeurtenis niet meer op te halen. Voor het leven in een geïsoleerd Nederland blijft het kolenprobleem primair. De vraag was, of Montgomery geen treinen met kolen uit het Roergebied zou willen doorlaten. Wil men het Roergebied niet al te „Rood” laten worden, dan moet men daar aardappelen hebben, zoo merkte de Rijkscommissaris op. Er zitten daar nog millioenen menschen. Van het gesprek mag ik in zooverre gebruik maken, dat ik zeggen kan, dat mij de Deutsche opvattingen bekend zijn op grond van mijn veelvuldig contact. Speer deelde mede, dat in het Roergebied wel 1½ millioen ton kolen op de „Halden” liggen.

Ik spreek den Rijkscommissaris nog onomwonden over de berichten, die ik heb over plannen, die er aan Deutsche zijde zouden bestaan om mij en eenige andere personen niet levend in geallieerde handen te laten vallen. „U hebt betere zenuwen gehad dan Uw collega Frederiks”, antwoordde de Rijkscommissaris. Ik bracht toen ter sprake de „waarschuwing” van de Secret Service over plannen van bepaalden Deutschen kant. De Rijkscommissaris zeide toen, dat men wel plannen gehad heeft Louwes en mij bij een landing aan de kust mede naar het Oosten te nemen. Verdere plannen kende hij niet. Het zou altijd mogelijk geweest zijn, dat men in zekere radicale kringen wel eens bedenkelijke denkbeelden geopperd had, doch veel van de kwade elementen had men reeds „abgeschoben”.

De Rijkscommissaris zou vermoedelijk tot Woensdag in Den Haag blijven. Hij zou Dr. Schwebel over ons onderhoud, dat in hoofdzaak vertrouwelijk moest blijven, inlichten.

Dinsdag 3 April 1945. De Rijkscommissaris heeft Dr. Schwebel over ons gesprek ingelicht. Ik blijk dit goed te hebben begrepen. Volgens hem denkt de Rijkscommissaris aan een verdere toekomst en wil hij zich bij zijn besluiten niet alleen door het heden laten leiden. Ook zou hij in de tegenwoordige situatie in de eerste plaats aan de belangen der volken willen denken en niet een enghartig fanatiek standpunt willen innemen.

's Middags heb ik een gedachtenwisseling met de heeren Jongejan, Snouck, Trip en Woltersom over de situatie waarin wij ons bevinden.

BIJLAGE 189

Stukken inzake de onderhandelingen in April 1945, afkomstig van dr. E. A. Schwebel

Verslagen en protocollen betreffende de onderhandelingen in April 1945 tussen de Vertrouwensmannen en de bezetters, opgesteld door Dr. E. A. Schwebel

Den Haag, 16. April 1945.

Fühlungsnahme holländischer Gegnerkreise aus Kirchen und Widerstandsbewegung mit dem Reichskommissar zur Verhinderung grösserer Überflutungen und Versorgung der Bevölkerung.

Am 10.4.1945 gegen 9 Uhr erschien bei mir Herr van der Vlugt, Landesführer der I.K.O., und brachte die Bitte um eine Unterredung mit dem Reichskommissar vor.

Er sprach von grossen Zerstörungen, die in Vorbereitung seien und dem Lande auf Jahre hinaus schwerste Schäden zufügen könnten. Diese wolle man vermeiden, nicht zuletzt, um doch für die Zukunft ein gedeihliches Verhältnis zwischen unseren Völkern wieder herzustellen und zu erhalten. Die Kirchen sähen es als ihre Aufgabe an, allgemein Brücken zwischen den Völkern zu bauen. Man erstrebe daher eine Befriedung oder Neutralisierung dieses jetzt bald abgeschnittenen holländischen Gebietes, das auch mit Lebensmitteln und Kohlen aus dem Nordosten und Süden oder Deutschland versorgt werden solle. Es müssten dann selbstverständlich auf holländischer Seite alle Widerstandshandlungen gegen die Besetzung unterbleiben, während umgekehrt von deutscher Seite Hinrichtungen an Angehörigen von Widerstandsbewegungen usw. nicht mehr erfolgen sollten.

Er spreche vertraulich mit mir für seine Person, aber doch im Einverständnis nicht nur mit den Kirchen, sondern auch mit offiziellen holländischen, auch militärischen Kreisen, die auch Verbindungsmöglichkeiten mit den Alliierten hätten.

Er stände dem Reichskommissar jederzeit zur Verfügung, allein oder auch mit einem militärischen Vertreter. Er hielt es auf meinen Einwand hin selbst für zweckmässiger, dass er zuerst ohne den militärischen Vertreter erscheine.

Ich erwiderte, dass ich seine Bitte gerne umgehend dem Reichskommissar unterbreiten werde. Der Reichskommissar habe ja immer eine Politik getrieben, die auf eine irgendwie zu gestaltende Gemeinschaft unserer beiden Völker auf der Basis gleicher Ehre für beide Teile hinausgelaufen sei, und habe alle Kräfte und Werte des Landes zu erhalten und fördern sich bemüht, so ja auch noch jüngst bei der Lebensmittelversorgung durch die Zentralreederei aus dem Nordosten, die ja weithin seiner persönlichen Initiative zu verdanken sei. Es sei daher zweifellos, dass er nur in Zerstörungen willige, die militärisch notwendig seien. Natürlich werde das Mass des Notwendigen im Kampffalle sich wesentlich nach dem Stärkeverhältnis der Kämpfenden richten müssen. Die Überflutungen usw. würden daher, wenn der Kampf in das eigentliche Holland hineingetragen werde, erheblich stärker werden müssen als bisher. Auf einen Kampf hier bis zum letzten seien wir alle wie die Deutschen in anderen abgeschnittenen Städten und Landesteilen gefasst. Der Reichskommissar werde aber bestimmt, wenn ihm Gewissheit gegeben werde, dass der Kampf diesem Lande fernbleibe, alles tun, um nicht nur weitere Zerstörungen zu vermeiden, sondern auch die Bevölkerung mit den nötigen Lebensmitteln zu versorgen und die allgemeine Ordnung, Beruhigung und Befriedung zu fördern. Allerdings würden er sowohl wie die militärische Führung hier ebenso bestimmt sich auf nichts einlassen, was sie in Widerspruch mit der obersten Führung zu bringen geeignet sei.

Zwischendurch besuchte mich am gleichen Tage gegen 11 Uhr der Generalsekretär Dr. Hirschfeld und berichtete mir, dass ein Rot-Kreuz-Schiff von Göteborg nach Delfzijl unterwegs sei, und bat, die mitgebrachten Lebensmittel möglichst bald nach Lemmer oder Harlingen und von da nach Amsterdam zu schaffen oder, wenn dies nicht mehr möglich sei, die Weiterfahrt des Schiffes nach Rotterdam zu gestatten. Überhaupt regte er dann generell an, Zufuhren von Kartoffeln usw. von Schweden nach Rotterdam oder von Süden aus Brabant nach Dordrecht oder Rotterdam gelangen zu lassen. Die Überführung aus dem feindlichen in das holländische Gebiet könne wohl in die Hand des Internationalen Roten Kreuzes gelegt oder es könne eine Verständigung mit der anderen Seite durch vermittelnde Holländer über die Art der Lebensmittelüberführung versucht werden.

Seine neuliche „Warnung“ betreffend grössere Überflutungen habe er über einen Mittelsmann den hiesigen „Vertrauensmännern der holländischen Regierung in London“ zugeleitet. Diese seien zur Wei-

tergabe bereit gewesen. Die Vertrauensmänner seien nur für den Fall der Beendigung der Besetzung tätig und dabei sehr zurückhaltend, sie befassten sich nicht mit Widerstandshandlungen oder Organisationen, wenn sie auch mit diesen eine gewisse Verbindung hätten. Es seien angesehene Männer, aber nicht frühere Minister. Sie handelten aber in *Vollmacht* der Regierung in London und hätten auch mit ihr irgend eine Verbindung. Soweit er, Hirschfeld, wisse, seien die Vertrauensmänner selbst nicht ausgesprochen kirchliche Männer, unterhielten aber auch Verbindung zu den Kirchen.

Die beiden Gespräche habe ich gleich darauf andeutungsweise dem Reichskommissar nach Apeldoorn durchgegeben.

Dieser erklärte mir gegen 13 Uhr fernmündlich, dass sich grundsätzlich über die aufgeworfenen Fragen reden lasse. Allerdings könnten nicht Formulierungen wie „Befriedung“ oder „Neutralisierung“ gewählt werden, es könne sich vielmehr nur um „praktische Verwirklichung“ der ausgesprochenen Wünsche handeln. Faktisch könnten daher die Absprachen darauf hinauslaufen, das Westgebiet des Landes „ausserhalb der Kriegshandlungen“ zu halten, Lebensmittel aus dem Norden und Süden und Kohlen aus Deutschland heranzuholen, auf niederländischer Seite Widerstandshandlungen, auf deutscher Seite Hinrichtungen usw. zu unterlassen. Der Reichskommissar legt aber Wert darauf, die Besprechungen ausser mit Herrn van der Vlugt auch noch mit einem direkten Bevollmächtigten der Vertrauensmänner zu führen.

Um 16 Uhr hatte ich die zweite Besprechung mit Herrn van der Vlugt. Ihm wurde die Antwort des Reichskommissars übermittelt, die er mit Befriedigung zur Kenntnis nahm. Er erklärte dazu, dass auch er schon zu solchen Besprechungen von den Vertrauensmännern bevollmächtigt sei. Es werde aber noch ein anderer Bevollmächtigter bestellt werden können, so dass sie auf niederländischer Seite zu zweien verhandelten. Auch das niederländische Oberkommando habe hier einen Bevollmächtigten oder Vertrauensmann, der eventuell herangezogen werden könne.

Er bäte, dass die Besprechungen bald stattfänden, damit sie nicht durch zwischenzeitlich erfolgende von beiden Seiten mögliche Kriegshandlungen erschwert und in ihrer Wirkung beeinträchtigt würden.

Der Reichskommissar, der gegen 17 Uhr von mir benachrichtigt wurde, war zu baldigen Verhandlungen bereit, bat aber vorher um Angabe des Namens des zweiten Verhandlenden. Die Besprechungen möchten zunächst inoffiziell geführt werden, etwa beim Tee in meiner Wohnung unter dem Thema „Möglichkeit der Versorgung des niederländischen Volkes bei andauernder Belagerung“, einem Thema, das er auf diese Weise seiner Wichtigkeit entsprechend ausser mit den offiziellen auch mit anderen massgebenden niederländischen Persönlichkeiten behandeln wolle. Bei dieser Gelegenheit konnten dann auch zwanglos die übrigen gewünschten Punkte erörtert werden.

Der Reichskommissar gab anheim, es möchte der Gegenseite jetzt schon seine grundsätzliche Bereitwilligkeit zu derartigen Besprechungen übermittelt werden, damit keine störenden Handlungen inzwischen erfolgten.

Um 19.42 kam auf meine Bitte Herr van der Vlugt in meine Wohnung. Ich gab ihm die Erwiderung des Reichskommissars bekannt und er sagte mir zu, mir am anderen Morgen den Namen des anderen Bevollmächtigten mitzuteilen. Er werde auch versuchen, die angeregte Benachrichtigung der Gegenseite vorzunehmen.

Mit einer Benachrichtigung Dr. Hirschfelds über die Tatsache der Besprechung sei er einverstanden. Hirschfeld solle aber völlig darüber schweigen.

Am Mittwoch, dem 11., gegen 12 Uhr erschien Herr van der Vlugt in meiner Dienststelle und benannte als anderen Bevollmächtigten der Vertrauensmänner den Jhr. Six aus Bloemendaal, 50 Jahre alt, Wirtschaftler, Sohn des bekannten Professors Six aus Amsterdam. Bürgermeister Müller, Rotterdam, bei dem ich mich über Six erkundigte, sagte mir, die Familie Six sei in Holland sehr angesehen, alle vier Söhne des Professors seien charakterlich tadellose Leute. Um 16 Uhr waren nun van der Vlugt und Six bei mir. Six machte einen sehr seriösen Eindruck, hat einmal Handelsvertrags-Verhandlungen für Holland mit Amerika geführt. Beide bestätigten mir noch einmal, dass sie von den Vertrauensmännern bevollmächtigt seien; ich bestätigte ihnen Verschwiegenheit und Immunität. Im übrigen betrachtete ich die kurze Unterredung nur als eine persönliche Vorstellung des Six bei mir und bin auf Sachliches nicht weiter eingegangen. Ich bat beide Herren, sich am 12. ab 18 Uhr bereitzuhalten. Herr van der

Vlugt sagte mir noch, dass ein Telegramm gemäss der Anregung des Reichskommissars an die Gegenseite abgegangen sei.

Der Reichskommissar wurde von mir um 18 Uhr verständigt und war mit dem verabredeten Termin einverstanden.

Am 12.4 nach Eintreffen des Reichskommissars bei mir erscheinen um 19 Uhr die Herren van der Vlugt und Jhr. Six in meiner Wohnung. Der Reichskommissar begrüsst die Herren und dankt ihnen, dass sie durch ihre Bitte um diese Unterredung ihm Gelegenheit gegeben hätten, ein so wichtiges Thema wie die „Versorgung des niederländischen Volkes auch bei andauernder Belagerung“ mit Vertretern wesentlicher Teile des niederländischen Volkes zu besprechen, mit denen ihn sein amtlicher Verkehr sonst nicht ohne weiteres zusammenführe.

Das Gespräch, ergänzt durch eine kurze Rücksprache zwischen den gleichen Partnern am 13.4 16 Uhr im Amtszimmer des Reichskommissars, beginnt mit der Erörterung der Möglichkeiten von Zufuhren von Lebensmitteln aus den Nordostprovinzen und der Provinz Brabant und aus Schweden und von Kohlen aus dem Ruhrgebiet oder der Provinz Limburg. Die niederländischen Herren legen grössten Wert darauf, nachdem die bisherige bedeutende Zufuhr aus den Nordostprovinzen durch die Kriegsereignisse stark beeinträchtigt sei und bald ganz ausfallen werde, dass die Schwedentransporte über Rotterdam geleitet werden könnten und in einem von den Engländern besetzten brabantischen Hafenplatz ein Sammlager eingerichtet werde, von dem aus durch Vermittlung des Internationalen Roten Kreuzes Transporte nach Dordrecht oder Rotterdam geleitet werden sollten, von wo aus dann die Verteilung wie bei den Schwedenspenden von den niederländischen Stellen unternommen werden könnte. Der Reichskommissar erwidert darauf, von ihm aus sei grundsätzlich alles möglich, was den Auftrag der Deutschen hier im Raume die Küste mit ihrem Vorgelände zu halten, nicht beeinträchtige. Die Einfahrt in den Neuen Wasserweg nach Rotterdam sei technisch noch möglich, er glaube auch die Zustimmung der entscheidenden Marinestellen erwirken zu können, wenn die Kriegshandlungen sich nicht an die Küste heranzögen. Auch gegen die Zuführung aus Brabant nach Dordrecht oder Rotterdam unter Einschaltung des Internationalen Roten Kreuzes für die Transporte habe er keine Bedenken. Kohlen aus Limburg seien — die Auffassung teilten auch die niederländischen Herren — infolge der starken Beschädigungen der Wasserwege wohl nicht heranzubringen. Dagegen seien die Bahnen nach dem Ruhrrevier an sich wahrscheinlich bald freizumachen und dort lägen grosse Kohlenmengen auf Händen. Natürlich brauche man dazu wie auch zu den Transporten aus Brabant, die Zustimmung unserer Feindmächte.

Die niederländischen Herren glaubten, diese verschaffen zu können. Aber alle diese Versorgungshilfen brächten, so führen sie fort, dem niederländischen Volke keine durchgreifende Hilfe. Das Entscheidende für die Niederlande sei in der gegenwärtigen Lage, dass die Zerstörung ihres Landes durch grosse Überflutungen, die im Zuge der deutschen Verteidigungsmassnahmen zu erwarten seien, nicht zur Durchführung gelangten. Soviel sie wüssten, seien von der deutschen Wehrmacht die Sprengungen der grossen Schleusenwerke in IJmuiden und Vreeswijk und der Lekdeiche in Vorbereitung.

Wenn solche Zerstörungen Wirklichkeit würden, gingen ganz weite Gebiete mit zahlreichen wesentlichsten landwirtschaftlichen und industriellen Betrieben der Provinzen Nordholland, Südholland und Utrecht verloren und Eisenbahnen und Kanäle würden weithin unbrauchbar. Damit entfalle für den grössten Teil der 4½ Millionen Einwohner dieser Provinzen überhaupt die Lebensmöglichkeit auf viele Jahre. Die Herren mussten mit grösstem Ernst und Nachdruck darauf aufmerksam machen, dass das niederländische Volk zwar die bisherigen Überflutungen noch als notwendige Kriegsmassnahmen ansehen könne. Das Volk sei aber jetzt überzeugt, dass der Krieg für Deutschland verloren sei; er werde daher neue noch grössere, seine ganze Zukunft bedrohende Überflutungen als unbegründete Erschütterungen seiner gesamten Existenz aufs äusserste verurteilen. Dadurch würde das deutsch-niederländische Verhältnis auf unabsehbare Zeit schwerstens gestört, während andererseits gerade die Niederlande eher als andere Nachbarländer Deutschlands fähig und bereit seien, den Krieg nicht zu verewigen, sondern äussere und innere Beziehungen zum deutschen Volke wiederherzustellen und darüber hinaus Brücken unter den bisher streitenden Völkern wieder zu bauen. Die Herren bäten dringend, solche Zerstörungen unbedingt zu vermeiden, sie seien auch bereit, sofort ihrerseits bei den Alliierten alles zu tun, was dies ermöglichen könne.

Der Reichskommissar gab darauf den Herren die klare Versicherung, dass auch ihm die Bewahrung des Landes vor derartigen schweren Schäden an sich ein dringendstes Anliegen sei. Er habe schon in seinem zivilen Bereiche von vorbereitenden Zerstörungen in vom

Feinde etwa zu besetzenden Gebieten, wie solche sogar von uns in Deutschland ausgeführt würden, abgesehen. Der verantwortliche deutsche Oberbefehlshaber und er hätten aber von der obersten deutschen Führung, die selbstverständlich allein die letzte Beurteilungsmöglichkeit und die Entscheidung darüber habe, mit welchen Mitteln und Wüelange der Krieg durchzuführen sei, den deutlichen Auftrag, die Küste und damit auch ihr Vorgelände etwa bis zur Grebbelinie, die sogenannte „Festung Holland“, zu halten. Diesen Auftrag müssten und würden sie mit allen Kräften durchführen und dabei könnten Überflutungen grössten Ausmasses zur Ausgleichung des Kräfteverhältnisses unvermeidlich werden. Die Gewinnung der Festung Holland sei aber seiner Auffassung nach für den Feind nicht von kriegsentscheidender Bedeutung. Wenn nun der Feind irgendwie die bestimmte Gewähr gebe, den Angriff nicht in dieses Gebiet zu tragen, würde die deutsche Führung in den Niederlanden die vorbereiteten grossen Überflutungen und ähnliche Zerstörungen nicht zur Ausführung zu bringen brauchen und dann auch tatsächlich gerne unterlassen. Es könnten dann alle Anstrengungen der zivilen deutschen Dienststellen darauf konzentriert werden, im Verein mit den niederländischen Ernährungsbehörden die Lebensmittelversorgung des holländischen Volkes und die Heranschaffung von Kohlen in der vorhin schon besprochenen Weise sicherzustellen. Zur weiteren Förderung von Ruhe und Ordnung werde er, der Reichskommissar, die Weisung geben können, an solchen Angehörigen der Widerstandsbewegung, die nach der Ausnahmeverordnung die Todesstrafe verwirkt hätten, Hinrichtungen nicht mehr vollziehen zu lassen, wenn gleichzeitig die niederländischen Binnenkräfte darauf hinwirkten, dass Terrorakte gegen die Besatzung unterblieben. Wenn dann trotzdem noch einzelne Attentate etwa von linksradikaler Seite vorkämen, würde dann nur gegen die Täter selbst gerichtlich vorgegangen und Massnahmen gegen die Bevölkerung nur auf Ordnungsmassnahmen wie Früherlegung von Sperrstunden usw. beschränkt werden.

Der militärische Oberbefehlshaber in Holland werde, das könne er versichern, in seinem Bereich entsprechende Massnahmen durchführen. Der SD unterstände seiner Weisung, die von diesem auch zweifellos befolgt werde.

Die niederländischen Herren zeigten sich von den Ausführungen des Reichskommissars sehr befriedigt und erklärten darauf, es käme ihnen nun sehr darauf an, sobald als irgend möglich ihrer Regierung und durch diese dem alliierten Oberkommando von den Auffassungen der deutschen massgebenden Instanzen Kenntnis zu geben und daran die dringende Bitte zu knüpfen, die Schonung und Versorgung ihres Landes durch Einstellung von weiterem Vorgehen gegen die Festung Holland zu ermöglichen. Sie bäten daher, dass der Herr Reichskommissar ihnen helfe, Vertreter über die Kampflinie im Süden hinüberzusenden. Der Reichskommissar sagte diese Hilfe zu.

Zum Schluss wurde vereinbart, dass von einem gemeinsamen Protokoll über diese Unterredung als einer inoffiziellen abgesehen werde und beide Gesprächspartner, jeder für sich, eine Aktenniederschrift anfertigen, die am folgenden Tage verglichen und ausgetauscht werden sollten.

Dies geschah am 13. morgens. Die Niederschrift von unserer Seite ist als ein Resuméprotokoll vom Reichskommissar persönlich verfasst, aber von mir wegen des inoffiziellen Charakters der Besprechung unterschrieben. Die Niederschrift der niederländischen Herren wurde mit unserer abgestimmt und nach unserem Wunsche abgeändert. Darauf erfolgte der Austausch der Aufzeichnungen, von denen je ein Exemplar hier beiliegt.

Am 13. nachmittags fuhr ich mit zwei inzwischen bestellten Vertretern der „Vertrauensmänner der niederländischen Regierung“, einem Herrn van der Gaag und einem Herrn Neher, nach Gorinchem, dort traf ich nach Verabredung den Ic des Brigadestabes von Bosse, Leutnant von Gontard. Mit diesem und später mit Oberst v. Bosse selbst und seinem Ia, Major Waitz, wurde das Übersetzen der beiden Vertreter auf die Feindseite im einzelnen vereinbart. Man beschloss, der Sicherheit wegen für jeden einen besonderen Weg zu wählen. Der eine, van der Gaag wurde in der Nacht vom 13. auf den 14 auf inoffiziellen Wege durch den Biesbosch auf die Gegenseite mit einem Kahn abgesetzt. Er nahm den folgenden Vorschlag für das Übersetzen des zweiten Vertreters an den Abschnittskommandeur der Feindseite mit:

Die deutsche Wehrmacht beabsichtigt am 14.4.45 einen holländischen Parlamentär durch die Front zu leiten. Hierzu wird eine örtliche beiderseitige Waffenruhe vorgeschlagen.

Zur Ankündigung der Durchführung wird um 11 Uhr 30 m ostwärts der gesprengten Brücke der Bergschen Maas bei Huisden drei Minuten lang auf dieser Seite ein weisses Tuch geschwenkt. Zustimmung wird durch das gleiche Zeichen auf gleicher Höhe von der Gegenseite erwartet.

60 Minuten später wird an derselben Stelle wiederum ein weisses Tuch von beiden Seiten geschwenkt zum Zeichen, dass die Waffenruhe durchgeführt und sichergestellt ist.

Darauf setzt das Boot, mit weisser Flagge gekennzeichnet, vom hiesigen Ufer ab. 45 Minuten nach beobachtetem Anlanden des Bootes nach seiner Rückkehr auf dem deutschen Ufer wird die Waffenruhe von hier aus als beendet betrachtet. Falls eine Verständigung um 11 Uhr noch nicht erzielt wird, wird die Handlung in der gleichen Folge mit dem Ankündigungszeichen um 15 Uhr erneut begonnen.

Für die Rückführung des Parlamentärs wird die gleiche Handlung vorgeschlagen. Unterschrift: Der Befehlshaber des Abschnitts.

Die Stelle war ausgesucht, weil an ihr auf der Gegenseite Royal Marines, eine englische Elitetruppe, lag. Der erste Vertreter war im Morgengrauen wohlbehalten und rechtzeitig auf der Gegenseite angelangt, die Übergabe des zweiten erfolgte danach völlig planmässig. Von deutscher Seite wurde er begleitet von Leutnant von Gontard, der alle Vorbereitungen sehr klar und sachgemäss getroffen hatte. Der Empfang durch die englische Offiziere der Gegenseite war völlig korrekt. Die für die nächsten Tage zu erwartende Rückführung der beiden Vertreter wurde bei der Übergabebesprechung im einzelnen zwischen den deutschen und den englischen Offizieren vereinbart.

SCHWEBEL,

Reichsrichter,

Beauftragter des Reichskommissars für die
Provinz Südholland.

Den Haag, 13 April 1945.

Aktenniederschrift.

Bei einer Aussprache, die am 12. April 19 Uhr in der Dienstwohnung des Beauftragten des Reichskommissars für die besetzten niederländischen Gebiete für die Provinz Südholland zwischen diesem und den Herren van der Vlucht und Dr. Six stattfand, nahm der Reichskommissar selbst teil. Im Verlauf des Gespräches, das sich in erster Linie mit der Versorgungslage des holländischen Volkes in Anbetracht der derzeitigen militärischen Entwicklung beschäftigte, verwies der Reichskommissar darauf, dass die oberste Reichsführung den Befehl gegeben hätte, Holland und insonderheit die holländische Küste unbedingt zu halten und das Land auf keinen Fall den alliierten Truppen zu überlassen. Im Zuge dieser Erörterung verwiesen die niederländischen Herren auf Vorbereitungen, durch die im Wege von Damm- und Schleusensprengungen weite Teile des holländischen Gebietes unter Wasser gesetzt werden können. Der Reichskommissar erklärte, dass es sich hier um eine militärische Vorsichtsmaßregel handle. Sollten die alliierten Truppen den Versuch machen, Holland zu erobern, so werde die militärische Führung vor die Entscheidung gestellt sein, ob sie durch Überflutung des holländischen Raumes verhindere, dass dieser einen Vorbereitungs- und Aufmarschraum für einen Angriff auf die Befestigungen an der Küste abgeben könne. Dem Hinweis auf die katastrophalen Folgen einer solchen Überschwemmung hielt der Reichskommissar entgegen, dass die grundsätzlich angeordnete Zerstörung der wirtschaftlichen Einrichtungen und Verkehrsanlagen im Hinblick auf diese katastrophalen Folgen ohnehin mit der Einschränkung auf den Fall der militärischen Notwendigkeit erfolgt sei. Im übrigen könnten dem holländischen Volk und Land alles erspart bleiben, wenn die Alliierten hier keinen militärischen Erfolg suchen, der ohnehin nicht entscheidend sei. In einem solchen Falle würde es auch möglich sein, die Lebensmittelversorgung des holländischen Volkes sicherzustellen. Er stehe grundsätzlich keinem Vorschlag ablehnend gegenüber z.B. auch nicht dem Vorschlag der Heranführung von Lebensmittelschiffen in den Hafen von Rotterdam oder der Heranbringung von Lebensmitteln über eine Fähre, die am Waal in Betrieb genommen werden könnte. Sichergestellt müsste nur werden, dass durch eine solche Massnahme die militärische Verteidigungsfähigkeit nicht leidet. Diese Voraussetzung könne aber grosszügiger geprüft werden, wenn mit Angriffen nicht zu rechnen sei. In weiterer Folge könnte auch im Innern des Landes Ruhe gehalten werden, indem die niederländischen Binnenstreitkräfte von Terrorakten und Überfällen absehen. In diesem Fall würde der Reichskommissar die Angehörigen der Widerstandsbewegungen, die nach den geltenden Kriegsgesetzen ihr Leben verwirkt hätten, nicht mehr erschiessen lassen, sondern in einem Lager interniert halten. Im Zuge einer solchen Entwicklung könnte auch das Problem geprüft werden, in welcher Weise Kohle in das Land geschafft wird, um vor allem die Ernährungs- und Wasserwirtschaft sicherzustellen.

Wenn durch die einzuleitenden Massnahmen der militärische Auftrag des Oberbefehlshabers in Holland keine Einbüsse erleide, dann

werde dieser diese Massnahmen in seinem Bereich durchführen. Dies könne der Reichskommissar als der vom Führer bestellte Vertreter der Reichsinteressen erklären. Selbstverständlich könnte er in einem solchen Fall auch dem S.D. entsprechende Anweisungen geben, deren Befolgung nicht in Zweifel zu ziehen sei. Die Frage, ob es möglich sei, einen Verbindungsmann über die Flussbarriere im Süden zu den zivilen und militärischen Dienststellen der Alliierten zu senden, bejahte der Reichskommissar und erklärte, gerne behilflich zu sein, soweit dies in Rahmen der zivilen und militärischen Dienststellen des Reiches gelegen sei. Grundsätzlich war der Reichskommissar auch damit einverstanden, dass nach der Entsendung eines Verbindungsmannes zwei bis drei weitere Verbindungsmänner denselben Weg zu gehen versuchen sollen, doch behielt er diesbezüglich insbesondere rücksichtlich der Zuziehung eines niederländischen Militärs die Entscheidung einer Aussprache mit dem Oberbefehlshaber in Holland vor.

SCHWEBEL.

„Wenn ein Volk sichtlich zusammenbricht, und mit schwerster Not kämpft, nur weil seine Machthaber falsch gehandelt haben, bedeuten Gehorsam und Pflichterfüllung diesen Machthabern gegenüber doktrinären Formalismus, ja reinen Wahwitz, wenn durch Verweigerung des Gehorsams und der Pflichterfüllung die Errettung des Volkes von seinem Untergang ermöglicht wird.“

Hitler „Mein Kampf“,
S. 593.

„Wie hoch auch der Wert des Mutes und der Standhaftigkeit im Kriege angeschlagen werden muss, so gibt es doch einen Punkt, über den hinaus das Verharren im Krieg nur eine verzweiflungsvolle Torheit genannt und also von keiner Kritik gebilligt werden kann.“

Clausewitz „Vom Krieg“,
S. 319.

*Abschrift eines Protokolls der Herren v. d. Vlucht und Six über eine
Besprechung vom 12.4.1945 mit dem Herrn Reichskommissar
Niederlande und Herrn Beauftragten Schwebel,
den Haag*

AKTENNOTIZ

Am 12.4.1945 fand abends in der Dienstwohnung des Beauftragten für die Provinz Südholland eine Unterredung statt zwischen dem Reichskommissar Dr. Seys Inquart und dem Beauftragten Dr. Schwebel einerseits und den Herren Jhr. P. J. Six und A. J. Th. v. d. Vlucht andererseits, im Anschluss an einige zuvor geführte orientierende Besprechungen zwischen Letztgenannten mit Dr. Schwebel. Bei dieser Unterredung ist Nachstehendes besprochen:

1. Der Reichskommissar lenkte die Aufmerksamkeit auf die besonders schwierige Situation hinsichtlich der Lebensmittelversorgung in Westholland, nachdem infolge der Kriegereignisse dieser Teil von den Niederlanden von den Produktionsgebieten abgeschlossen ist. Er erklärte sich bereit, wenn hierfür Möglichkeiten beständen, der Relieffarbeit seine volle Unterstützung zuteil werden zu lassen, soweit dies vom militärischen Standpunkt aus möglich sein würde.

2. Von niederländischer Seite wurden anlässlich dieses Gedankenaustausches bezüglich der Lebensmittelversorgung Massnahmen zur Sprache gebracht, wie weitere Inundationen usw., welche von deutscher Seite vorbereitet sind. Nach holländischer Überzeugung ist der Krieg für Deutschland bereits definitiv verloren, so dass niemals anerkannt werden könnte, dass mit weiteren Zerstörungen etc. einem deutschen Kriegsinteresse noch gedient werden könne. Hingewiesen wurde auf Aussprüche Hitlers in „Mein Kampf“ und von Clausewitz in „Vom Krieg“, worin beide Verfasser hinwiesen auf die Pflicht, unter bestimmten Umständen weiteren Kampf einzustellen. Ausführlich wurden noch von holländischer Seite die enormen Nachteile angeführt, welche für Holland entstehen würden, wenn bestimmte Zerstörungsprojekte, die jetzt bereits vorbereitet wären, zur Ausführung gelangen würden, wie z.B. Zerstörung der Schleusen von IJmuiden, der Schleusen von Vreeswijk und vom Lekdijk, sowie der elektrischen Zentralen. Durch derartige Zerstörungen würde das Land für einige Millionen Menschen während einer Anzahl von Jahren unbewohnbar sein, würde der Eisenbahnverkehr in einem grossen Teile Westhollands unmöglich, und würden die Kanäle durch das Austrocknen der Wehrdeiche unbefahrbar werden. Derartige Folgen können von deutscher Seite nicht vorausgesehen werden, da die Pläne der Zerstörungen wasserbaukundig nicht genügend technisch vorbereitet werden konnten.

3. Der Reichskommissar bemerkte hinsichtlich der Zerstörungen, dass ein ursprünglicher Auftrag, beim Rückzug der deutschen Truppen alle nicht-militärischen Kapitalgüter zu vernichten, auf sein ausdrückliches Ersuchen, was die Niederlande betrifft, nach einer kürzlichen Besprechung mit Minister Speer zurückgezogen wäre. Für die deutschen Behörden in Holland bestände jedoch ein Auftrag, den man unter allen Umständen ausführen müsse, nämlich, solange der Kriegszustand in Deutschland fort dauern würde, das holländische Küstengebiet zu halten. Unter Küstengebiet müsste die Küste von Nord- und Südholland mit dem dahinter gelegenen, seitens der Militärbehörde als notwendig erachteten Operationsgebiet, sich erstreckend bis zur Grebbelinie, vielleicht bis zur holländischen Wasserlinie, angesehen werden. Wenn die alliierten Truppen vor der Grebbelinie bleiben, und keine weiteren Kriegshandlungen in dem niederländischen Küstengebiet unternommen würden, dann würde die deutsche Heeresleitung in Holland bereit sein, keine weiteren Gebiete zu inundieren, keine Kapitalgüter weiter zu vernichten und ihre Unterstützung der Möglichkeit ausgebreiteter Reliefarbeit zu gewähren. Der Reichskommissar würde in diesem Falle dafür Sorge tragen, dass alle politischen Gefangenen aus dem Gefängnis nach einem anständigen Lager überführt, dass keine Hinrichtungen solcher Gefangenen mehr stattfinden würden und dass der Sicherheitsdienst Massnahmen wie Razzien usw. einstellen würde. Von niederländischer Seite wurde zugesagt, dass nach Möglichkeit Massnahmen getroffen werden sollten um Attentaten auf deutsche Zivil- oder Militärbehörden vorzubeugen. Der Reichskommissar erklärte, dass, wenn dennoch irgendwelches Attentat stattfinden würde, der (die) Täter in normaler Weise vor das Gericht gebracht werden wird (werden), ohne dass Represalien gegen nicht an dem Attentat beteiligte Personen stattfinden würden.

4. Zur Sprache gelangte die notwendige Unterlassung von Handlungen seitens linksextremistischer Gruppen, welche den deutschen Sicherheitsdienst zu Gegenmassnahmen veranlassen würden. Von niederländischer Seite wurde betont, dass die Ruhe und Ordnung nur gewährleistet werden könne durch Herbeischaffung genügender Lebensmittel und Kohlen, worauf der Reichskommissar bemerkte, dass Verschaffung von Arbeitsgelegenheit dazu beitragen könne, wozu er jede Mithilfe zusagte.

5. Bezüglich der Lebensmittelversorgung erklärte der Reichskommissar, dass eventuell Rotterdam als Anlaufhafen für Reliefschiffe in Betracht kommen könne. Eine Regelung, um mit Fährschiffen unter Kontrolle des Internationalen Roten Kreuzes Reliefgüter von einem Ort an der alliierten Seite der Maas oder Hollandsch Diep nach einem Ort an der Überseite im besetzten Gebiet zu bringen, schien deutscherseits begünstigt werden zu können, vorausgesetzt, dass die Ortbestimmung abhängig von der lokalen Anfuhr genügender Lebensmittel und Kohlen, welche Güter vollständig zur Verfügung des R.V.V.O. bzw. des Reichskohlenbüros gestellt werden würden, für notwendig. Bezüglich der Kohlen hielt der Reichskommissar es selbst praktisch für ausführbar, dass diese aus dem Ruhrgebiet, woselbst sehr grosse Vorräte bereitliegen sollen, nach Westholland angeführt werden würden. Hinsichtlich der Lebensmittel bemerkte der Reichskommissar, dass selbstverständlich im besetzten Gebiet für Ernährung der deutschen Truppen Sorge getragen werden müsste.

6. Von beiden Seiten teilte man die Auffassung, dass eine eventuelle Regelung, welche auf einen inoffiziellen Waffenstillstand mit Gewehr am Fuss hinauskäme, sich so unauffällig wie möglich vollziehen müsse. Der Reichskommissar gab die Zusicherung, dass im Rahmen der Erhaltung des Küstengebietes im Sinne dessen, wie unter sub 3) ausgeführt, deutscherseits vollkommenes Verständnis für solche Massnahmen gezeigt werden würde, welche den tatsächlichen Zustand der niederländischen Bevölkerung im besetzten Gebiet würden begünstigen können.

7. Der Reichskommissar erklärte, dass diese Besprechung mit Vorwissen des Oberbefehlshabers in Holland stattfände¹⁾ und betonte, dass wenn der Auftrag wie unter sub 3) ausgeführt keine Einbüsse erleiden würde, der Oberbefehlshaber die vom Reichskommissar zugesagten Massnahmen in seinem Bereich ohne weiteres durchführen würde. Auch Brigadeführer Dr. Schöngardt als Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes würde die Instruktionen des Reichskommissars als der vom Führer bestellte Vertreter der Reichsinteressen und als Obergruppenführer S.S. genauestens

¹⁾ De Rijkscommissaris had bezwaar gemaakt tegen de redactie in het oorspronkelijke ontwerp van de Nederlandse heren, waarin gezegd was, dat door de Rijkscommissaris mede namens de opperbevelhebber was gesproken. Hij verklaarde nadrukkelijk, dat het betreffende onderhoud met medeweten van de Duitse Opperbevelhebber had plaats gevonden en dat hem bekend was, dat deze zich geheel verenigde met de besproken regeling, resp. met de toezeggingen door de Rijkscommissaris gedaan, maar onder de gegeven omstandigheden mocht in het protocol niet worden opgenomen, dat door de Rijkscommissaris mede namens de opperbevelhebber was gesproken.

befolgen. Aus diesem Grunde halte er es für überflüssig, dass direkte Fühlungnahme mit den Militärbehörden stattfände.

(gez.) v. d. VLUGT.

(gez.) SIX.

Abschrift

Streng Geheim

1. Eine Zusammenkunft fand am 28.4.1945 in Holland statt zwischen Vertretern der deutschen Zivilverwaltung in Holland und der Alliierten.

Nachfolgende Personen waren anwesend:

Für die Deutschen:

Reichsrichter Ernst Schwebel (Vertreter des Reichskommissars)

Dr. Friedrich Plutzer (Vertreter des Reichskommissars)

Hauptmann Dr. Stöckle (Begleitoffizier)

Oberltn. von Massow (Begleitoffizier)

Für die Alliierten:

Major-General Sir Francis W. de Guingaud (Vertreter General Eisenhowers);

Major-General A. Galloway (Vertreter General Eisenhower);

Colonel I. Zenkovitsch (Beobachter der Interessen des U.S.S.R.);

Brigadier E. T. Williams (Sekretär);

Lt.-Col. J. Weidemann (Dollmetscher).

2. Es wurde vereinbart:

Dass eine Zusammenkunft um 13 Uhr (deutsche Sommerzeit) Montag, den 30.4.1945 zwischen Generalleutnant W. Bedel Smith, Chef des Stabes des Generals Eisenhower als Leiter der Delegation der Alliierten und Reichskommissar Dr. Seyss-Inquart, Leiter der deutschen Delegation, abgehalten werden soll.

Deutsche Vertreter der Marine, des Heeres und der Luftwaffe werden als Sachverständige des Reichskommissars an der Delegation teilnehmen. Der niederländische General direktor der Ernährungswesens Louwes, wird die Delegierten begleiten. General Crerar, der Befehlshaber der ersten kanadischen Armee, wird wenn möglich anwesend sein. Seine Anwesenheit wird jedoch nicht als eine Bedingung angesehen, welche das Stattfinden der Zusammenkunft beeinflusst.

3. Nach Abschluss der Vereinbarung wurden Sachverständige der Alliierten herangezogen um der deutschen Delegation darzulegen, welche Massnahmen für die Ernährung der niederländischen Zivilbevölkerung seitens der Alliierten vorgeschlagen werden. Die deutschen Delegierten stimmten zu, dass diese Einzelheiten den Sachverständigen übermittelt werden sollten, damit die Zusammenkunft am 30.4.1945 reibungslos vor sich gehen könnte.

4. Die Verhandlungen werden geheim gehalten. Weiterhin wird auch bei der Zusammenkunft, welche am 30.4.1945 abgehalten werden soll, Geheimhaltung beobachtet.

28.4.1945

(gez.) SCHWEBEL.

(gez.) DE GUINGAUD.

Abschrift

Gedächtnisprotokoll

Ergänzung zum offiziellen Protokoll über die Zusammenkunft mit den Vertretern der Alliierten am 28.4.1945.

Der Leiter der Delegation der Alliierten schlug einleitend vor 2 Punkte zu behandeln:

1. Das Nahrungsmittelproblem der niederländischen Bevölkerung.

2. Die Frage eines Waffenstillstandes.

Ich antwortete darauf, dass ich allein die Vollmacht habe, zur Vorbereitung für die Sitzung mit dem Reichskommissar die notwendigen Protokollfragen zu klären. Gegenstand der Besprechung sollen auch bei der geplanten Besprechung lediglich die Anliegen der Niederländer sein. Über Waffenstillstand kann überhaupt nicht verhandelt werden, es ist allein notwendig, über örtliche Waffenruhe Abkommen zu treffen, die im Zusammenhang mit der geplanten Lebensmittelversorgung der Bevölkerung stehen.

Im Anschluss an die Verhandlungen über die geplante Zusammenkunft am Montag, den 30.4.1945 schlug der Vorsitzende der Delegation der Alliierten vor, durch Sachverständige die Massnahmen darlegen zu lassen, welche von seiten der Alliierten für die Versorgung der niederländischen Bevölkerung geplant wären.

Ich erwiderte darauf, dass ich kraft meiner Vollmacht nicht in der Lage sei, in sachliche Verhandlungen darüber einzutreten, dass ich aber bereit sei, die Vorschläge entgegenzunehmen, um sie unseren Sachverständigen übermitteln zu können und damit den rascheren Verlauf der kommenden Sitzung zu fördern.

Von seiten der Alliierten werden folgende Massnahmen vorgeschlagen:

1. *Versorgung aus der Luft.* Die Alliierten sind mit uns einer Meinung, dass diese Methode die ungünstigste sei, weil die Gefahr besteht, dass viel in unrechte Hände kommt. Es ist geplant, bis zur Sitzung am Montag auf den 4 Plätzen in der vereinbarten Form abzuwerfen. Es ist möglich, die Abwurfplätze bis etwa zur Zahl von 30 zu steigern. Dabei müssten folgende Wünsche berücksichtigt werden:

Abwurfzonen in dem im ganzen von uns besetzten Raum. Keinerlei zeitliche Bindung, d.h. Abwurfmöglichkeit bei Tag und bei Nacht. Bei Nacht würden die Abwurfstellen durch Leuchtbomben gekennzeichnet. An- und Abflug ohne Bindung an bestimmte Routen. Die Alliierten sichern zu, dass während der Dauer der Versorgung aus der Luft keinerlei andere Fliegertätigkeit über dem besetzten Gebiete stattfinden würde. Es werden von uns Gegenvorschläge erwartet.

2. *Versorgung durch Lastkähne.* Die Alliierten haben eine grössere Anzahl von Flusskähnen bereitgestellt, die bereits mit Lebensmitteln geladen sind. Eine grössere Gruppe befindet sich im Raum Raamsdonkveer. Es wird vorgeschlagen, diese durch Bergsche Maas, Amer, Nieuwe Merwede bis in den Raum von Gorkum und von dort über die Merwede nach Dordrecht bzw. Rotterdam zu führen. Frage: Ist dieser Weg möglich, oder gibt es bessere Zufahrtswege? Weitere Nahrungsmittel liegen im Raum von 's-Hertogenbosch und würden ebenfalls über die Bergsche Maas und den o.a. Weg zugeführt werden. Die angeführten Lebensmittel wären besonders für den Raum Rotterdam, Dordrecht bestimmt. Ich bemerkte, dass ich persönlich glaube, dass diese Art der Zufuhr möglich sei.

Weitere Schiffe könnten Zufuhren durch den Bevelandkanal bringen. Von seiten der Alliierten wird auch die Frage gestellt, ob wir für diese Zufuhr zusätzlich Schiffsraum zur Verfügung stellen können.

Weitere Zufuhren sind von Kampen und von Harlingen nach Amsterdam möglich. Dabei liegen in Harlingen mehr Vorräte und Schiffe bereit als in Kampen. Auch hier erhebt sich die Frage, ob weitere Tonnage verfügbar ist. Ich wies darauf hin, dass zum grossen Teil auch unsere Initiative und unsere Hilfe für die niederländische Centraalrederij rund 100 000 t. Schiffsraum zusammengebracht wurden, die bis jetzt für Lebensmitteltransporte aus dem Osten eingesetzt waren. Sie könnten auch in Zukunft dem gleichen Zweck dienen. Es wäre wichtig, dass so schnell wie möglich die Kanäle in Friesland-Groningen, die durch Brückensprengungen unterbrochen sind, wieder fahrbar gemacht werden. Der Führer der alliierten Delegation sagt dies zu.

3. *Zufuhr über das Meer als wirkungsvollste Massnahme.* Rotterdam wurde vom Reichskommissar den Niederländern gegenüber bereits als möglicher Zufuhrhafen angegeben. Schiffe stehen beladen bereit; von unserer Seite müsste angegeben werden, welche Häfen in Frage kommen, welche Grössenklassen von Schiffen einlaufen können (Wassertiefe), ferner Einlaufzeit (Ebbe und Flut). Die Frage des Einlotsens, die Zusage von freien Geleites für die Ein- und Ausfahrt, weiter die Angabe des Punktes, von dem aus die Sicherung der Schiffe von deutscher Seite übernommen würde. Die Alliierten würden zwecks schnellerer Verteilung der Lebensmittel darauf Wert legen, dass ausser Rotterdam auch noch ein anderer Hafen z.B. IJmuiden zur Verfügung gestellt würde. Ich antwortete, dass Rotterdam bereits zugesagt sei, die Einzelheiten müssten durch die Sachverständigen festgelegt werden.

4. *Zufuhr auf Strassen.* Es stehen mit Lebensmitteln beladene LKW's bereit, die zu gewissen Stellen hingefahren werden könnten. Diese wären, im Norden Amersfoort, im Süden Rhenen, als Umschlagplätze vorgeschlagen. Er wird die Frage gestellt, ob wir für den Abtransport von dort LKW's Verfügung stellen können. Benzin würde, wenn notwendig, von den Alliierten geliefert werden. Ebenso könnten sie einige 100 Fahrzeuge zur Verfügung stellen, wenn diese mit niederländischen Fahrern bemannt werden können.

5. *Zufuhr durch die Eisenbahnen.* Frage: Kann die Bahn benutzt werden um Lebensmittel heranzuschaffen? Betriebskohle würde, wenn notwendig, geliefert werden.

Ich äusserte als meine persönliche Ansicht, dass Transporte dieser Art wahrscheinlich möglich wären, wenn die notwendige Kohle geliefert würde.

6. *Schwedisches Rotes Kreuz-Schiff.* Es wird gefragt, wann und wo das Schwedische Rote Kreuz-Schiff, das sich noch im Norden des Landes befindet, schnellstens im besetzten Gebiet entladen werden könnte. Ich sagte die notwendigen Informationen für Montag zu.

Der Delegationsleiter der Alliierten fragt, wie die Verteilung der Lebensmittel durchgeführt würde. Ich antwortete, dass diese durch die bestehende niederländische Ernährungsverwaltung durchgeführt wird. Ich trat dem Wunsch entgegen, dass Vertreter des Internationalen Roten Kreuzes dabei eingeschaltet werden sollen. Die Verteilung durch den holländischen Apparat hat bis jetzt einwandfrei funktioniert. Dies wurde auch vom Vertreter des Schwedischen Roten Kreuzes Grafen Mörner durchaus anerkannt. Ferner wird vom Delegationsführer der Alliierten die Frage der medizinischen Hilfe angeschnitten. Die Alliierten hätten Gruppen von Nichtkämpfern verschiedener Nationen, meist Studenten, zur Verfügung, die besonders ausgebildet seien, hungernde Bevölkerung zu betreuen. Es wird vorgeschlagen, diese Gruppen auch in den Niederlanden einzusetzen. Ich erwiderte darauf, dass Holland so stark mit Ärzten besetzt sei, dass gar kein Anlass bestünde, Landfremde hier einzusetzen. Von der Gegenseite wird der ausdrückliche Wunsch geäussert, dass bei der kommenden Verhandlung auch ein Experte des Gesundheitswesens anwesend sein möge.

Es besteht im allgemeinen der Wunsch, dass genügend Experten beigezogen werden, damit die sachlichen Verhandlungen zu einem raschen Abschluss gelangen und bald in die Tat umgesetzt werden können. Ich sagte, dass dies durchaus unserm Wunsch entspräche. Ich schlug vor, dass u.a. auch der Generaldirektor des niederländischen Ernährungswesens, Louwes, mit der deutschen Delegation mitgebracht würde. Dagegen werden keine Bedenken erhoben. Es wird allgemein zugestanden, dass wir jeden Sachverständigen mitbringen sollen, den wir für notwendig halten. Gegen eine Weiterreise von Direktor Louwes nach den Ostgebieten bestehen keine Bedenken.

Von alliierter Seite wird darauf Wert gelegt, dass die Abgabe der Lebensmittel auch an Angehörige anderer Nationen, die sich im besetzten Gebiet befinden, durchgeführt werden soll; z.B. Kriegsgefangene oder Zivilinternierte.

Von politischen Häftlingen wurde vom Delegationsleiter selbst nicht ausdrücklich gesprochen. Ich sagte, dass nach meiner Kenntnis sich nicht viel Angehörige anderer Nationen, die für eine derartige Verteilung in Frage kämen, hier befinden würden. In bezug auf die Kriegsgefangenen wäre es meine persönliche Meinung, dass gegen eine derartige Regelung keine ernsthaften Bedenken beständen. Im Anschluss an diese Darlegungen kam ich auf den Ort der Zusammenkunft für die Besprechung am Montag zurück. Ich legte dar, dass der Reichskommissar einen Ort zwischen den beiden Linien wünsche. Der Delegationsführer der Gegenseite meinte, dass die Alliierten die Nahrungsmittel liefern würden, trotzdem eigentlich die Deutschen für die Versorgung der Bevölkerung verantwortlich wären und daher den Platz der Unterredung bestimmen könnten. Als geeignetster Ort erschiene ihnen der Raum, in dem die heutige Sitzung stattfände. Ich stellte dagegen ausdrücklich fest, dass von deutscher Seite alles was in ihren Kräften stand, getan wurde, um die Versorgung der Bevölkerung durchzuführen. Daraufhin wurde mit den herbeigerufenen Kommandanten des Korps, in dessen Bereich wir uns befanden, beraten, ob zwischen den Linien ein geeignetes Haus für die Sitzung am Montag zur Verfügung stünde. Dies wurde verneint und ausserdem betont, dass auch der Ort, in dem die heutige Besprechung stattfände, noch in der HKL läge. Ich stellte darauf die Forderung, dass bei der nächsten Sitzung für den Reichskommissar und alle Mitglieder der Delegation das Verbinden der Augen unterbleiben müsse. Dies wurde zugestanden. Damit schien mir wenigstens formal unserer Forderung nach einem Verhandeln zwischen den Linien Rechnung getragen.

Es wurde von beiden Seiten als selbstverständlich festgestellt, dass den Teilnehmern an der Besprechung gegenseitiges freies Geleit zugesichert würde.

Meinem Antrag, dass die Verhandlungen geheim zu halten wären, wurde zugestimmt.

Schliesslich sagte ich zu, mich beim OB. dafür zu verwenden, dass morgen um 11.00 Uhr ein deutscher Offizier mit einem kanadischen Offizier zusammenkommen sollte, um die Modalitäten für die Waffenruhe und das freie Geleit für die Verhandlungszeit am Montag zu besprechen.

(gez.) SCHWEBEL.

Gedächtnisprotokoll

einer inoffiziellen Aussprache anlässlich der
Konferenz am 30. April 1945

General Smith schlägt einen Waffenstillstand vor. Er tue dies nicht als Militär, denn es sei den alliierten Kräften durchaus möglich, die Festung Holland einzuengen. General Eisenhower fühle sich aber für die holländische Bevölkerung verantwortlich. Er wolle sie mit Lebensmitteln versorgen und dem Lande weitere Zerstörungen ersparen. Vom militärischen Standpunkt aus sei Nordwestholland für die Alliierten uninteressant; höchstens sei es als Basis von U- und Schnellbooten von Bedeutung. Ebenso sei seiner Meinung nach klar, dass die deutschen Streitkräfte hier keine militärische Aufgabe mehr zu erfüllen hätten.

Er würde begreifen, dass man bis zum Letzten kämpfe, wenn es sich um die Verteidigung von Antwerpen handelte. Es treffe auch nicht mehr zu, dass alliierte Streitkräfte gebunden würden. Die Alliierten hätten eine grössere Anzahl von Divisionen zur Verfügung, bei denen sie nicht mehr wüssten, wo sie sie einsetzen sollten. Weiterer Kampf sei sinnlos, koste nur Menschenleben auf Seiten der Alliierten, der Holländer und der Deutschen. Wir möchten daran denken, dass wir unsere Menschen beim Wiederaufbau brauchten, „Regierungen kommen und gehen, das Volk bleibt“. Wenn die Deutschen den sinnlosen Kampf fortsetzten und damit die holländische Bevölkerung gefährdeten und das Land weiter zerstören, wären die Alliierten gezwungen, ihre Machtmittel einzusetzen. Sie würden die hierfür verantwortlichen deutschen Führer vor ein Tribunal zitieren. Dies solle nicht als Drohung, sondern als Feststellung einer Tatsache aufgefasst werden. Der Reichskommissar erwidert, dass es für uns darauf ankäme, unsere Pflicht zu erfüllen. Wir müssten den uns gegebenen Verteidigungsauftrag durchführen, auch wenn wir dabei unser Leben verlören oder sonst irgendwie zu leiden hätten.

General Smith meint, dass es schon heute keine deutsche Regierung mehr gebe und der deutsche Widerstand auseinanderbräche. In wenigen Tagen werde Berlin fallen und es würden die Amerikaner sich in Linz mit den Russen vereinigen. In spätestens 60 Tagen würde der ganze Kampf zu Ende sein. Das deutsche Volk in dem von den Alliierten besetzten Gebiet sei froh, dass der Krieg für es vorüber ist und werde uns keine Vorwürfe machen, wenn wir hier den Krieg durch einen Waffenstillstand beenden. Der Reichskommissar erwidert, dass man in Zukunft von unserer Haltung sprechen wird. Wir sehen es als notwendig an, unsere Pflicht zu tun. Der OB ist, solange es ein deutsches Oberkommando gibt, an dessen Befehle gebunden, weil er soldatisch ehrenhaft handeln wird. Wenn er kein Oberkommando mehr gibt, ist eine andere Situation da. Dann werden die Soldaten in Holland ihrer soldatischen Ehre gemäss handeln. Bis heute besteht aber diese Befehlsverbindung. Der Reichskommissar betont, dass die Entscheidung über eine vorläufige Waffenruhe im militärischen Befehlsbereich läge und er dem OB mit seiner Meinung lediglich beratend zur Verfügung stände.

Unser Schicksal sei auch von dem der Deutschen im Reich nicht zu trennen. Wir wollten es hier nicht besser haben. Der Reichskommissar will alles tun, um die Lebensmittelversorgung der niederländischen Bevölkerung im Rahmen der militärischen Möglichkeiten zu erleichtern. Auf eine diesbezügliche Frage stellt der Reichskommissar fest, dass es wahrscheinlich tunlich sein wird, das Los der politischen Gefangenen zu erleichtern, da dies in seine Kompetenz fiel. Es sei ihm nicht bekannt, dass die Kriegsgefangenen nicht nach den vorgesehenen internationalen Regelungen behandelt würden.

General Smith bittet den Reichskommissar, die Situation in ihrem ganzen Ernst zu prüfen und als Staatsmann zu handeln, wo ein Soldat aus seinem engeren Gesichtskreis heraus sich zu einer staatsmännischen Entscheidung viel schwerer entschliessen könne. Übrigens habe man auf alliierter Seite auch den Lebensgang von Generaloberst Blaskowitz verfolgt und festgestellt, dass auch er von allgemeinen Gesichtspunkten aus selbständig zu handeln verstünde.

General Smith könnte, wenn es zu einem Abkommen käme, vollkommene Geheimhaltung zusagen. Der Reichskommissar erwidert, dass wir Verantwortung nicht nur nach aussen, sondern vor allem auch vor uns selbst trügen.

Abschliessend stellt General Smith als persönlichen Eindruck fest, dass er in vielen Dingen mit dem Reichskommissar einer Meinung sei oder seinen Standpunkt verstehe. Er bittet den Reichskommissar mit dem OB über alles zu sprechen und womöglich zu einer Entschliessung im angestrebten Sinne zu kommen. Er stellt die Möglichkeit der Weiterführung des Gespräches in Aussicht.

Der Reichskommissar dankt für die gebotene Möglichkeit der stattgefundenen Aussprache.

Die Aussprache war beiderseits von grossem Ernst und gegenseitiger Achtung getragen. Es nahmen an ihr von deutscher Seite noch Reichsrichter Schwebel und Dr. Plutzar, von alliierter Seite der Ic aus dem Stabe von General Smith, Generalmajor Strauss (?) und ein russischer General sowie zwei Dolmetscher teil.

Nach der Aussprache befragte Reichsrichter Schwebel noch allein, aber mit Einwilligung des Reichskommissars, General Smith, ob dem Reichskommissar freies Geleit gewährt werden könne, wenn er etwa beabsichtige, sich mit der Reichsregierung über seine Entscheidungen abzustimmen oder von ihr allgemeinere Verhandlungsvollmachten zu erbitten. General Smith deutet in seiner Antwort an, dass ja die allgemeine Waffenstillstandsregelung bedingungslose Kapitulation sei. Er halte unter Umständen die Gewährung eines solchen freien Geleites für möglich, die Entscheidung darüber stehe bei General Eisenhower, dem er eine eventuelle vom Reichskommissar erfolgende Bitte vorlegen wolle.

(gez.) SCHWEBEL.

Brief van Schwebel aan Prof. Gerbrandy naar aanleiding van diens
„Memorandum“ (hoofdstuk XIV)

(Deze brief is geschreven in gevangenschap, niet verzonden en bij het dossier-Schwebel van de Procureur-Fiscaal Mr. Zaayer gevoegd, die hem ter beschikking van de Enquêtecommissie heeft gesteld.)

ERNST AUGUST SCHWEBEL

Scheveningen, den 10.IX.47.

Seiner Exzellenz dem Ministerpräsidenten a.D.
Herrn Professor P. S. Gerbrandy, den Haag.

Hochzuverehrender Herr Minister!

Euer Exzellenz bringen in Ihrem Weissbuch „Eenige hoofdpunten van het regeeringsbeleid in Londen“ in dem Kapitel XIV „De hulp aan Noordwest-Nederland met voedsel en medicijnen“ die Äusserungen:

a. Sie seien sich mit dem Vertreter des Herrn Churchill darüber einig gewesen, dass auf deutscher Seite zu der Ermöglichung und Unterstützung der alliierten Lebensmittel- und Medizinversorgung der Nordwestprovinzen der Niederlande ausschliesslich teuflische Motive und Gesichtspunkte („uitsluitend duivelsche oogmerken en motieven“) bestanden hätten (S. 148)

b. die sogenannten Verhandlungen („zoogenaamde onderhandelingen“) von General Bedell Smith mit dem Reichskommissar Seyss-Inquart, die die Versorgung zum Abschluss gebracht haben, verstehe man nur recht, wenn man sie als eine Art „aan den vijand opleggen“ ansehe (S. 152)

Zu beiden Punkten muss ich Ihnen als der, der an allen Verhandlungen, sowohl den mit Ihren Vertrauensmännern, den Herren van der Vlugt und Jhr. Six, als den mit Herrn General Bedell Smith führten, zum Teil in eigener Verantwortung beteiligt war, nicht nur zur Wahrung meiner Ehre sondern noch mehr um der geschichtlichen Wahrheit willen erklären, dass Sie sich im Irrtum befinden. Man kann sich natürlich auch selbst über seine eigenen Motive täuschen, aber ich glaube doch mit gutem Gewissen sagen zu können, dass es reine Hilfsabsichten waren, die mich bei allen Verhandlungen über die grosse Versorgungsaktion geleitet haben, eingegeben von der mir vor Gott obliegenden Verantwortung für die meiner Sorge mitanvertraute niederländische Bevölkerung, unser deutsches Heer hier und das zukünftige Leben unserer beiden Völker. Ich habe mich in diesen letzten Wochen der Besatzungszeit innerlich gefreut, fühlte mich neu beflügelt und war dankbar, dass es mir vergönnt war, nach manchem Harten und von der Bevölkerung Unverstandenen, das ich hatte tun müssen, nun zum Schluss für eine Sache arbeiten zu können die ganz direkt dazu bestimmt und geeignet war, der schwer leidenden Bevölkerung die entscheidende grosse Hilfe zu bringen, die ich auch mit der mir meinem eigenen Volke gegenüber obliegenden Pflicht problemlos voll vereinbaren konnte. Und es kam mir bei dieser Arbeit wirklich wesentlich mit darauf an, durch sie die Möglichkeit zu schaffen, dass sich die Kluft zwischen unsern beiden Völkern, von der Herr van der Vlugt auf Seite 172 Ihres Weissbuches spricht, nach dem Kriege auch wieder einmal überbrücken oder gar schliessen lasse. Ich habe es überhaupt in dem ganzen letzten halben Jahr als meine Hauptaufgabe angesehen, durch nachhaltige Mithilfe an der Lebensmittelversorgung der Bevölkerung die durch den Hunger bedrohte Ordnung unter allen Umständen aufrecht zu erhalten und damit das Chaos von dem Grosstädte-Dreieck fernzuhalten; und ich

war glücklich, dass wenigstens in diesem Hauptpunkte das wohlverstandene Interesse der niederländischen Bevölkerung und das des deutschen Heeres nach der Überzeugung der Einsichtigen auf beiden Seiten die gleichen waren.

Ich bitte die Herren Generalsekretär Dr. Hirschfeld und Generaldirektor Louwes und deren Mitarbeiter, mit denen ich seit September 1944 an dieser Hauptaufgabe gearbeitet habe, und Ihre Vertrauensmänner, die Herren van der Vlugt, Jhr. Six, van der Gaag und Neher, die mich aus meiner Arbeit an der alliierten Hilfsaktion kennen, zu befragen, ob diese meinem Handeln teuflische Motive unterlegen zu müssen glauben oder mir ehrliche Hilfsabsichten zutrauen. Ich zweifle nicht, dass die Herren das Letztere erklären werden. Solche Hilfsabsichten haben aber nicht nur ich, sondern ebenfalls der Reichskommissar und Generaloberst Blaskowitz gehabt, denen die Hauptverantwortung für die Ermöglichung des grossen alliierten Hilfswerkes oblag.

Es trifft auch nicht zu, dass die Verhandlungen zwischen General Bedell Smith und Reichskommissar Seyss-Inquart in einer Art van „aan den vijand opleggen“ geführt worden seien. Es ist uns nichts diktirt worden, man hat auch gar nicht den Versuch dazu gemacht, sondern es ist in ganz echter Weise ernsthaft verhandelt worden. Wir haben von den uns gemachten Vorschlägen angenommen, was wir selbst annehmen *wollten*, und abgelehnt, was wir ablehnen *wollten* und *nach unserer Auffassung* ablehnen mussten. Wir wollten die Bevölkerung nicht mehr leiden lassen, als es der Kriegslage nach unumgänglich war.

Darum *wollten* wir von uns aus alle Mittel zur Versorgung der niederländischen Bevölkerung mit Lebensmitteln durch die Alliierten so umfassend und so zeitig als möglich zulassen, sofern wir nur unserem Auftrag treu bleiben konnten, die Küste mit ihrem Vorgebilde bis zur Grebbelinie solange zu halten, wie in Deutschland von unseren Heeren gekämpft wurde. Darum sind wir auf alle Wünsche zur Durchführung der Versorgung aus der Luft, über Flüsse und Kanäle aus dem Süden des Landes, über See nach Rotterdam selbst unter eigener Wegräumung unserer Minensperren und Geleitung der alliierten Lebensmittelschiffe durch die deutsche Marine, ja sogar über die mitten durch die Befestigungslinie am Grebbeberg führende grosse Strasse Wageningen—Utrecht mit Lastwagenkolonnen bereitwilligst, immer nur mit aus der Sachlage gebotenen, dann auch vom Verhandlungsgegner angenommen Abänderungsvorschlägen, eingegangen, haben aber alle Vorschläge zu Verhandlungen über einen allgemeinen Waffenstillstand und Kapitulation verbindlich aber bestimmt abgelehnt und nur örtliche Waffenruhen vereinbart, die der sachgemässen Ermöglichung der Versorgungsaktion dienten. Die niederländischen Herren, Seine Königliche Hoheit Prinz Bernhard, Generaldirektor Louwes und einige seiner nächsten Mitarbeiter, die der Zusammenkunft ganz oder zum Teil beiwohnten, werden bestätigen, dass die Besprechungen regelrechte Verhandlungen und nicht Entgegennahme von Diktaten darstellten. Das trat schon in dem Teil der Verhandlungen, die sich auf die eigentliche Versorgung bezogen, deutlich in Erscheinung, zeigte sich aber mit voller Klarheit bei der Erörterung der Waffenstillstands- und Kapitulationsfrage, auf die es dem General augenscheinlich hauptsächlich ankam. Diese gestaltete sich zu einem tiefen geistigen Ringen zwischen General Bedell Smith und Reichskommissar Seyss-Inquart, in dessen Verlauf der General von Seyss-Inquart, als einem „ernsten Staatsmann“ sprach, an dessen Einsicht er appelliere. Der General bezeichnete dabei, nach eingehender Darlegung der Lage, wie er sie für unseren Kriegsschauplatz in Verbindung mit der gesamten Kriegssituation sah, unser Verharren im militärischen Widerstande nicht als unmöglich, sondern nur als zweck-

los. Der allgemeine Widerstand in Deutschland, so schloss der General damals, am 30. April 1945, seine Lageschilderung, dauere höchstens noch zwei Monate und zu seiner Überwindung brauche er die alliierten Divisionen aus dem niederländischen Raume nicht, wir — die deutschen Truppen in der Festung Holland — bänden also nicht einmal mehr Truppen zu seinem Nachteile; unser weiteres Durchhalten habe daher gar keinen Sinn mehr. Seyss-Inquart erwiderte im wesentlichen, dass die Auffassung des Generals von der Gesamtlage wohl zutreffend sein könne und er sie nicht bestreiten wolle, er — Seyss-Inquart — ja auch durch die Abmachung über die nahezu unbeschränkte Lebensmitteleinfuhr der niederländischen Bevölkerung mit dem heutigen Tage den tatsächlichen Friedenszustand verschafft habe, er aber in Übereinstimmung mit Generaloberst Blaskowitz daraus nicht für uns selbst irgendwelche Vorteile durch Sonderabmachungen ziehen wolle, und zwar weder für das Heer hier noch für die Zivilverwaltung, dass er vielmehr mit allen Deutschen hier in den Niederlanden das Gesamtschicksal mit dem ganzen deutschen Heere und Volke bis zum Ende teilen wolle und darum allgemeinen Waffenstillstand und Kapitulation ablehnen müsse. Die Haltung und die Sprache Seyss-Inquarts beeindruckten sichtlich den General, so dass er erklärte, er habe Verständnis für unseren Ehrenstandpunkt, und von da an darauf verzichtete, wegen Verhandlungen über allgemeinen Waffenstillstand oder Kapitulation weiter in uns zu dringen.

Eine Bestätigung meiner Ausführungen ergibt sich aus den Darlegungen des an diesen Verhandlungen beteiligt gewesenem Chefs des Generalstabs der Armee Montgomery, des Generals Sir Francis Guinand, in seinen in Buchform herausgegebenen Kriegserinnerungen. Aus diesen wird evident, dass beiderseits frei und echt verhandelt wurde, wobei die alliierte Seite den Schwerpunkt der Verhandlungen in erster Linie auf die Erzielung des Waffenstillstandes oder gar der Kapitulation legte. Die Freiheit unserer Verhandlungsführung beruhte, was auch der Gegner wusste und durch sein Gesamtverhalten anerkannte, darauf, dass wir auf deutscher Seite das Gebiet der Festung Holland mit einer intakten Armee militärisch fest in der Hand hatten und zum Kämpfen bereit waren, wenn man uns die Erfüllung unseres Auftrages, die Küste bis zum Kriegsende zu halten, streitig gemacht hätte.

Die Freiheit und Echtheit der Verhandlungen geht endlich auch äusserlich daraus hervor, dass die Protokolle über sie ganz in den im diplomatischen Verkehr unter Gleichberechtigten üblichen Formen ausgefertigt und gegenseitig ausgetauscht worden sind. Ich habe die unseren nach der Kapitulation, um sie für einen eventuell notwendig werdenden Gebrauch der niederländischen Regierung zu erhalten, dem Generalsekretär Mr. A. M. Jhr. Snouck Hurgronje übergeben lassen.

Es ist und bleibt nach alledem eine geschichtliche Tatsache, dass eine ausreichende, von den Alliierten auszuführende Lebensmittelversorgung der niederländischen Westprovinzen vom 30. April 1945 an selbst für den Fall, dass der Krieg noch Monate länger gedauert hätte, nur durch die freiwillige Mithilfe der verantwortlichen deutschen militärischen und zivilen Stellen ermöglicht und sichergestellt worden ist, ohne dass diese dabei noch eine andere Absicht verfolgt haben, als die, für eine künftige innere Gemeinschaft unserer beiden Völker in einem irgendwie geeinten Europa den Boden locker zu halten.

Euer Exzellenz bitte ich, meine Ausführungen überdenken zu wollen und mir zu glauben.

*Damit habe ich die Ehre zu sein
Euer Exzellenz ergebenster
(gez.) E. A. SCHWEBEL.*

BIJLAGE 190

Artikel van prof. dr. P. Geyl in *Vrij Nederland* van 5 April 1947*Voorspel der bevrijding*

Ons allen ligt nog vers in het geheugen, hoe de bevrijding van Westelijk Nederland zich tergend langzaam en op mysterieuze wijze voltrok. Ook hoe van de dreigende vernielingen slechts weinige werden uitgevoerd. Het College van Vertrouwensmannen speelde bij dit alles een belangrijke rol, waarover het College door de toenmalige illegaliteit scherp is aangevallen. Nu langzamerhand tegenover deze sensationele gebeurtenissen afstand is gewonnen en achtergronden te voorschijn zijn gekomen, behandelt de historicus prof. dr. P. Geyl de vraag, wie in het geschil het gelijk aan haar zijde had.

De geschiedenis van ons land onder de bezetting zal aan de geschiedschrijvers heel wat problemen stellen. De meeste beginnen wij nog maar net als zodanig te herkennen en wij voelen dan tevens dat wij voor een oplossing nog niet over de nodige gegevens beschikken. Zeker gunstiger dan met vele andere staat het geschapen met de kwestie van de onderhandelingen, die in April 1945 door Vertrouwensmannen met de Duitse bezettende overheid gevoerd zijn, en waartegen toentertijd van de zijde der verzetsbeweging vruchteloos geprotesteerd werd. Er zijn daaromtrent vrij wat bijzonderheden bekend geworden. Vertrouwensmannen hebben hun beleid ten deze in een memorandum van Maart 1946 toegelicht. Prof. Gerbrandy doet in zijn „Hoofdpunten over het regeringsbeleid in Londen” enige mededelingen omtrent wat in dat verband aan die zijde verhandeld werd. Ik ken een verslag van een bespreking op 22 en 23 April tussen den voorzitter van Vertrouwensmannen, den heer Bosch van Rosenthal, en een lid van het college, den heer Drees, aan de ene kant en twee vertegenwoordigers van de verzetsbeweging, de heren Drion en Meijer aan de andere kant, waarin de lijnrecht tegengestelde inzichten over en weer werden staande gehouden. Eindelijk is er van Engelse zijde al wel het een en ander over de militaire opvattingen en verwachtingen met betrekking tot ons land op dat tijdsgewricht losgelaten.

Laat mij trachten de gang van zaken te schetsen. Het is inderdaad al mogelijk vrij nauwkeurig aan te geven waar het op aankwam.

Contact met Duitsers

In het begin van April was het Oosten van ons land al bevrijd, maar het geallieerde offensief richtte zich nu Duitsland in. In het Westen, waar de nood zo hoog gestegen was, zag men dat over het algemeen met beklemde gevoelens aan. Hoe lang zou men ons nog laten zitten? 11 April kwam een stoot over de IJssel. Heel de Veluwe werd bezet, maar weldra hokte die beweging weer voor de Grebbe en voor Amersfoort. Op dat ogenblik was het contact tussen vertrouwensmannen en de Duitsers al gelegd. Een eerste wenk was op 3 April aan Vertrouwensmannen overgebracht door de heren Snouck Hurgronje, de secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken, en Trip, president van de Nederlandse Bank. Vervolgens deed de heer Van der Vlucht, lid van het Interkerkelijk Overleg, mededeling van een onderhoud met dr. Schwebel, Beaufragte voor Zuid-Holland. Op 9 April werd die mededeling door Vertrouwensmannen besproken, in het bijzijn van drie vertegenwoordigers van den Commandant der Binnenlandse Strijdkrachten. Besloten werd de besprekingen, nu dus namens Vertrouwensmannen en namens de C.B.S., voort te zetten. Dr. Schwebel had te verstaan gegeven dat de Duitse autoriteiten in Nederland, civiele zowel als militaire, bereid zouden zijn te capituleren zodra Nederland effectief van Duitsland afgesneden was (door de verovering van Bremen en Emden) en dat men, op belofte van „reële berechting, resp. behandeling van de Duitse autoriteiten” en van het stopzetten van aanslagen, zolang met het vernielen van bepaalde objecten zou truzelen. Die voorwaarden werden door de Nederlanders niet beschouwd als een inbreuk op „onvoorwaardelijke overgave”, de vastgelegde geallieerde politiek, waarvan zij uitdrukkelijk vaststelden niet te willen afwijken.

Terwijl dit alles doorgegeven werd aan de regering te Londen en aan Prins Bernhard als opperbevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten, ging men met het contact dus verder, trouwens zonder zich een recht van zelfstandig onderhandelen te willen aanmatigen, enkel om voor de eigen regering en de geallieerden het terrein te verkennen. Tien April had de heer van der Vlucht nog een bespreking met dr. Schwebel, waarin deze nu echter verklaarde, dat de militaire autoriteiten van een capitulatie nog niet horen wilden; wat zij bereid waren te overwegen was „een bepaalde vorm van onofficiële wapenstilstand

dan wel neutralisering van een bepaald gebied”. Ook op deze nieuwe grondslag bleef men onzerzijds bereid tot een bespreking. 12 April 's avonds ontmoetten Van der Vlucht en Jhr. Six, onder-commandant van de N.B.S. en in die kwaliteit bij het eerste overleg tegenwoordig geweest, maar thans evenals de eerstgenoemde optredend als vertegenwoordiger van Vertrouwensmannen, den Rijkscommissaris in eigen persoon; Dr. Schwebel was aanwezig. De heer Van der Vlucht had reeds eerder te kennen gegeven, dat besprekingen onmogelijk waren als men ondertussen voortging Nederlanders te fusilleren. In de bespreking werd nu door Seyss-Inquart, sprekende naar hij verzekerde mede uit naam van de hoogste Duitse militaire autoriteiten in Nederland, een voorstel gedaan. De opdracht der Duitsers in Nederland was, om zolang de oorlogstoestand in Duitsland duurde, het Nederlandse kustgebied (tot aan de Grebbelinie) te houden. Blijkbaar wilde men daar niet van afzien en van een afzonderlijke capitulatie zou dus niets komen. Maar als de geallieerden de Grebbe-linie niet overschreden, zou de Duitse legerleiding bereid zijn geen verdere inundaties of vernielingen te ondernemen en medewerking verlenen aan approviering van de hongerende bevolking, waarvan dan „vanzelfsprekend” de Duitse troepen mee zouden moeten profiteren. De politieke gevangenen zouden in geval van een overeenkomst op die basis naar een behoorlijk kamp worden overgebracht, geen terechtstellingen, razzia's of anderszins zouden meer plaats vinden.

Churchills houding

In de eerstvolgende dagen gingen de Vertrouwensmannen Van der Gaag en Neher met Duitse medewerking door de linies om dit voorstel in Londen voor te leggen. 15 April, Zondag, had prof. Gerbrandy in Chequers een onderhoud met Churchill, in het bijzijn van generaal Smuts; 18 April sprak hij Churchill nogmaals en stelde op diens verzoek een uiteenzetting op, waarop hij eerst het kabinet en de Koningin gehoord had, die hun instemming verleenden; dat stuk draagt de datering 19 April. De zaak werd in die dagen gecompliceerd door het voortgaan van de Duitsers met gewelddaden en fusilleringen, ook de opzienbarende onderwaterzetting van de Wieringermeer geschiedde nog de 17e April. Vertrouwensmannen werden daardoor niet geschokt in hun overtuiging, dat het landsbelang dringend gebood op het voorstel van Seyss-Inquart in te gaan. Van de volgende dag dateert een lange brief van hun voorzitter, bestemd voor Londen en ofschoon nooit verzonden nog belangrijk om er de geestgesteldheid uit te leren kennen. De heer Bosch van Rosenthal noemde daarin die inundatie strategisch verklaarbaar, nu de geallieerden immers al voor de Grebbelinie stonden en wees er op, dat de Duitsers ook nog steeds op hun voorstel geen uitsluitel gehad hadden. Hij stelde het ontzettende gevaar van tienmaal zo erge inundatie in het geval van een strijd om Holland en Utrecht in het licht, een ramp, die ons land in jaren niet te boven zou komen — tenzij het mogelijk was in een paar uren tijds de beslissing af te dwingen. En hoe zag men het nu in Londen? Churchill's eerste opwelling was er een van afkeer van alle mogelijke onderhandelingen met Duitse troepen, die men om zo te zeggen beet had; Smuts daarentegen bepleitte het denkbeeld. Gerbrandy legde in de bespreking van pro en contra, naar hij het zelf uitdrukt, „een voorzichtige voorkeur voor het pro” aan de dag. De Koningin herinnerde telefonisch aan de wanhopige toestand van de bevolking in de grote steden. In de uiteenzetting, die hij, zoals hierboven vermeld, enige dagen later, 19 April, aan Churchill ter hand stelde, voerde de minister-president het inundatie-gevaar en de voedselnood aan als gronden, waarop onze regering ervoor voelde Seyss-Inquart's voorstel te onderzoeken; de onderwaterzetting van de Wieringermeer was voor hem echter een bedenkelijke aanwijzing omtrent de Duitse onbetrouwbaarheid: tenslotte vroeg hij om een onmiddellijke bevrijding door de wapenen, mits die voor het eind van April voltooid kon zijn (dit met het oog op de voedseltoestand; de veel kortere termijn door den heer Bosch van Rosenthal geopperd, werd door deze, zoals men gezien heeft, verklaard met het gevaar van inundatie en verwoesting); was dat militair niet uitvoerbaar, dan vroeg hij om een regeling met de Duitsers als voorgesteld door Seyss-Inquart.

Geallieerden onderhandelen met Seyss-Inquart

Churchill verklaarde hierop onmiddellijk, dat een gewelddadige bevrijding zelfs vóór 1 Mei tot de onmogelijkheden behoorde; hij wees nu zelf op de vreselijke verliezen, inundaties, verwoestingen waarmee

zij gepaard zou gaan. Het hele plan was inmiddels voorgelegd aan Roosevelt en Eisenhower. 23 April eindelijk werd aan Eisenhower door de Combined Chiefs of Staff machtiging verstrekt om „in de bekende omstandigheden” met de Duitse autoriteiten in Nederland in onderhandeling te treden, behoudens de politiek van onvoorwaardelijke overgave en met gedurig medeweten van de Sowjet militaire autoriteiten.

Generaal Eisenhower heeft verkozen van die machtiging gebruik te maken. 30 April ontmoette Seyss-Inquart de gedelegeerden van het geallieerde opperbevel te Achterveld. 2 Mei vond nogmaals een bespreking te Wageningen plaats. Ofschoon in heel de voorafgaande periode nog Duitse huiszoekingen, executies en zelfs onderwaterzettingen plaats hadden, waartegen de Vertrouwensmannen gedurig protesteerden en die wel ten dele gezien moeten worden als blijken van de verslappende macht van de Duitse civiele en militaire autoriteiten over hun eigen apparaat, was nog voor de eerste van de genoemde bijeenkomsten, namelijk op 26 April, principieel overeenstemming bereikt tussen het geallieerde opperbevel en het Duitse in Nederland, over het neerwerpen van voedselpakketten, 28 April werd daarmee een begin gemaakt.

Bij de ontmoeting op 30 April had Seyss-Inquart aan de geallieerden beloofd, alles te doen wat in zijn vermogen lag om het lot van de Nederlandse bevolking te verlichten. Op 4 Mei moesten niettemin de chef van de staf van het Britse leger en de chef van de staf van S.H.A.E.F. nog zeer straffe telegrafische vermaningen tot Seyss-Inquart en Blaskowitz richten wegens nog voorvallende zinneloze wanbedrijven.

5 Mei, veel vroeger dan iemand een paar weken tevoren verwacht had, volgde de capitulatie.

De anti-climax

Wat moeten wij nu van deze episode denken? Ik bracht in herinnering, dat de verzetsbeweging toentertijd reeds tegen het beleid van Vertrouwensmannen in deze geprotesteerd heeft. De Contact-Commissie van de illegaliteit was in hun besprekingen met de Duitsers en aanbeveling van Seyss-Inquart's voorstel in Londen niet gekend. In weerwil van alle pogingen tot geheimhouding was er toch al spoedig iets van tot haar doorgedrongen. De kluitjes in het riet van den heer Drees op zijn wekelijkse samenkomsten met de Contact-Commissie op 10 en 17 April overtuigden niet, en 18 April meende men zijn ergste vermoedens bevestigd te zien door een uitzending van Radio Oranje, waarin van het blijven steken van het geallieerd offensief voor Amersfoort en de Grebbe-linie (men herinnert zich dat de IJssel 11 April overschreden was) gezegd werd, dat men bij ons niet alles begrijpen kon wat daar achter stak.

Ik wijs er reeds nu even op, dat de interpretatie van die orakeltaal, als zou daarin gelezen moeten worden, dat de geallieerden in hun offensief gestuit werden door het tussen Vertrouwensmannen en Duitse autoriteiten gelegde contact, moeilijk houdbaar lijkt. Vertrouwensmannen hadden steeds uitdrukkelijk gezegd, dat zij geen bevoegdheid van onderhandelen bezaten, al wat zij gedaan hadden, was het Duitse voorstel van 12 April 's avonds naar Londen doorgeven, met een aanbeveling weliswaar. Wij zagen, dat het 15 en 18 April met Churchill besproken werd; dat de uitspraak erover van de Nederlandse regering eerst van 19 April dagtekent, en dat het pas 23 April met de sanctie van de Engelse en Amerikaanse (en Russische) autoriteiten aan Eisenhower werd overgemaakt, aan wien nog de vrijheid gelaten werd om er al of niet naar te handelen.

In ieder geval was de stemming in de illegaliteit hierbij tegen de gedachte van een afzonderlijke en „onofficiële wapenstilstand”. Wie zich in de geestesgesteldheid van die spannende dagen nog verplaatsten kan, heeft geen moeite dat te begrijpen. Het afzwenken in Duitse richting van de Britse legers, vervolgens het onmiddellijk weer blijven steken van de even zo hoopwekkende stoot over de IJssel, dat was voor ons in het Westen een ondraaglijke zenuwkwelling geweest. Nu het vooruitzicht, dat wij voor onbepaalde tijd met de Duitsers opgescheept zouden blijven zitten, na een soort minnelijke schikking zoals nergens anders werd toegepast — wat een anti-climax! Hadden wij dáárvoor onze N.B.S.?

Moesten al die wapens, moest al die oefening en voorbereiding, moest al wat daarvoor gewaagd en geleden was, nu op het kritieke ogenblik als oud vuil opzij geschoven worden en moesten wij uit angst voor de klappen toestemmen in een zo smadelijke regeling? In die geest schreven de illegale blaadjes, en ik wil wel bekennen, dat ik, als medewerker van „Vrij Nederland” om mijn oordeel gevraagd, mij eveneens in die geest uitte.

Illegaliteit contra Vertrouwensmannen

21 April verzonden de drie leden der Contact-Commissie een telegram aan de Koningin, aan den Minister-President, aan Prins Bernhard en aan generaal Eisenhower, dat op een volledige desavouering van het beleid der Vertrouwensmannen neerkwam. Zij drongen aan op zo snel en doortastend mogelijke bevrijding van Westelijk Nederland op een basis van onvoorwaardelijke capitulatie der ingesloten Duitse troepen. Elke vorm van onderhandeling, die niet ogenblikkelijke capitulatie beoogde, wezen zij af.

De illegaliteit tegenover Vertrouwensmannen; neen, de illegaliteit tegenover Vertrouwensmannen plus den Commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten, die immers door Vertrouwensmannen voortdurend geraadpleegd was, en die de situatie niet anders beoordeelde dan zij. Het is geen gemakkelijke taak om de nationale krachten, die door die op dat kritieke ogenblik verdeelde leiders vertegenwoordigd werden, tegen elkaar af te wegen. Wat de geschiedenis wel voornamelijk zal trachten te doen, is zich een oordeel vormen over de realiteit van de politiek, die door elk van beide werd voorgestaan.

Als ik het wel zie, draait daarbij alles om deze vraag: waren de geallieerden bij machte om van voor Amersfoort en de Grebbe-linie bliksemsnel door te stoten en het Westen te bevrijden, zonder dat het dichtbevolkte Holland geïndeerd werd, zonder dat het verhongerde, zonder dat het aan scherven ging? In de illegaliteit was men geneigd te redeneren: zij kunnen, als zij willen, en het is onze taak om hen met die wil te bezielen. Door ons jammerlijk gepraat met de Duitsers verlammen wij die wil, integendeel, geven wij steun aan diegenen in het Engelse en Amerikaanse hoofdkwartier, die het beter of gemakkelijker vinden om eerst de Duitse hoofdmacht te verslaan; de bezorgdheid aan die kant geuit over de verschrikking die een gewelddadige bevrijding voor ons laagliggende en dichtbevolkte Westen betekenen zou, is maar een voorwendsel, en door zelf aan die vrees toe te geven spelen Vertrouwensmannen (en C.B.S.!...) enkel in de kaart van het geallieerde egoïsme.

Ik heb al opgemerkt, dat het standhouden van het Veluwe-offensief zeker wel niet aan de besprekingen van Vertrouwensmannen met de Duitsers te wijten is. Ik wijs vervolgens op Churchills zeggen tot Gerbrandy (18 April), dat er geen denken aan was, dat de geallieerde legers ons Westen vóór 1 Mei (de gestelde termijn van de hongersnood volgens onzen eersten minister) konden bevrijden. Ik vermeld eindelijk een uittreksel dat onlangs in de pers te lezen was uit een boek van generaal-majoor De Guingard, de chef-staf van Montgomery, over diens laatste veldtocht. Montgomery, verklaart de schrijver met zoveel woorden, was beslist tegen actieve operaties in Noord-West Nederland. De Guingard zelf waarschuwde prof. Gerbrandy, wiens zo begrijpelijke tegenzin in de wapenstilstands-gedachte in mijn uiteenzetting van de feiten duidelijk uitkwam, dat zijn geliefd land niet met geweld te bevrijden was, zonder dat het afgrijselijk gehavend worden zou. Het gaat wat ver om dit alles voor komediespel te willen uitmaken. Is het eigenlijk wel nodig om ter verdediging van het beleid van Vertrouwensmannen meer aan te voeren, dan dat de Koningin en het kabinet in Londen het, gezien de militaire onmogelijkheid om een snelle gewelddadige bevrijding door te zetten, deden, en dat Churchill na zijn eerste opwelling van tegenzin, Roosevelt en de Russen, en eindelijk generaal Eisenhower (ook die uit vrije wil) er zich bij aansloten? Het knarsetanden van de verzetsbeweging is, ik herhaal het, alleszins begrijpelijk. Maar Vertrouwensmannen, die een kans aangrepen om ons volk een laatste, onmetelijke ramp te besparen, hadden een ruimer, meer een staatsman-blik op de realiteit.

Ineenstorting vernietigt effect

Hiermee is niet alles gezegd. Het valt niet te loochenen, dat wij allen op het laatst nog geluk gehad hebben, want de ineenstorting van de Duitse macht kwam in de eerste dagen van Mei vroeger dan zich in April liet aanzien. Daardoor heeft het resultaat van de besprekingen met Seyss-Inquart zich niet in zijn volle omvang vertoond. Wij mogen aannemen, dat er ons in weerwil van alle wandaden, die hangende de besprekingen nog verricht werden, inundaties en fusilleringen bespaard zijn; ook zou zonder besprekingen het afwerpen van voedsel niet voor het einde van April hebben kunnen beginnen, en in de wedloop met de honger telde toen iedere dag. Maar de ontzettende morele kater, waarop ons het tot stand komen van een „onofficiële wapenstilstand” te staan zou zijn gekomen, de Engelsen maandenlang vóór Amersfoort en de Duitsers half getemd nog in ons midden, de verzetsbeweging gedwongen hen te ontzien — die hebben wij door die ongedacht snelle oplossing niet ten volle gevoeld. In zover kan men zeggen, hebben niet alleen wij, maar heeft

het beleid van Vertrouwensmannen geluk gehad. Maar waarom zouden wij hun dat niet gunnen?

Een opmerking dient toch nog gemaakt. De toon waarop de besprekingen met de Duitsers gevoerd zijn, had fierder gekund. In het bijzonder in het beslissende gesprek met Seyss-Inquart hebben de woordvoerders van Vertrouwensmannen, de heren van der Vlugt en Six dingen gezegd, die men zou willen, dat niet voor alle tijden in de geschiedbronnen voor deze tragische periode van ons volk stonden opgetekend. In plaats van de Duitsers te dreigen met hun eigen onafwendbaar noodlot, spraken zij veel te veel over de verschrikkelijke dingen die wij voor onszelf vreesden. Maar vooral: het argument dat zij gebruikten om Seyss-Inquart te vermurwen, dat het toepassen van de laatste inundaties en vernielingen een kloof tussen de beide landen en volken zou doen ontstaan, die het Nederland onmogelijk zou maken om de taak te vervullen, die voor Duitsland van het allergrootste belang zou zijn, „namelijk om weer tussen Duitsland en de andere landen een bemiddelende rol te kunnen spelen”, — dat argument leest men met verbazing. Dat die heren verwachtten, dat ons land zoveel vriendschappelijker jegens Duitsland gezind zou zijn, na de oorlog, dan bijvoorbeeld Engeland, pleit niet voor hun profetische geest; maar het ergste is, dat zij het oorbaar vonden ze *tot Seyss-Inquart* te spreken. Men moet intussen bedenken, dat de beide woordvoerders niet tot het college van Vertrouwensmannen behoorden en dat dezen, wilden zij het contact niet verbreken, zekere opvattingen van de bemiddelaar op de koop toe moesten nemen.

Realiteitszin gaf doorslag

In ieder geval doet dit niets af aan het eindoordeel, dat ik geneigd ben te vellen — al vergeet ik niet, wat ik in mijn aanhef al zei, dat de gegevens ook hier nog ver van volledig zijn —, dat Vertrouwensmannen met een gezonde realiteitszin en met ernstig verantwoordelijkheidsbesef handelden, toen zij als wegbereiders van de regering en haar bondgenoten met de Duitse autoriteiten in gesprek traden. De verzetsbeweging, die dat afkeurde, baseerde haar politiek op een wens, op een illusie, dat namelijk de bondgenoten in staat waren met één slag het Westen te bevrijden. Toch heeft ook de verzetsbeweging in dit debat iets waardevols vertegenwoordigd. Zij bleef trouw aan de geest die haar in de moeilijke jaren van de bezetting bezielde had, zij rekende minder met feitelijke machtsverhoudingen dan met de behoeften van het nationaal gemoed. Dat was in de critieke omstandigheden van die laatste weken een misrekening, maar in de voorafgaande jaren was het het enige geweest wat wij hadden en het had ons geestelijk en moreel in het leven gehouden. Is het te veel gevegd — nu wij afstand kunnen nemen, nu wij de moeilijkheden van het herstel, in een ontredderde wereld, van een toch ook zo zwaar gehavend land kunnen schatten — als men hen die in April 1945 niet anders dan met bitterheid over een smadelijk bakzeil halen spreken konden, vraagt te erkennen, dat ook de Vertrouwensmannen en de C.B.S. gehandeld hebben volgens hun roeping, die in de eerste plaats een koel hoofd en besef van hun verantwoordelijkheid voor de bevolking vereiste?

BIJLAGE 191

Verhoor van dr. H. M. Hirschfeld voor het Internationale Militaire Tribunaal te Neurenberg op 14 Juni 1946

Official Transcript of the International Military Tribunal in the matter of the United States of America, the French Republic, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the Union of Soviet Socialist Republics against Hermann Wilhelm Goering et al, Defendants, sitting at Nurnberg, Germany, on 14 June 1946, 1000—1700, Lord Justice Lawrence, presiding.

Dr. Hans Max Hirschfeld, a witness, took the stand and testified as follows:

By the President:

Q. Will you state your full name, please?

A. Hans Max Hirschfeld.

Q. Will you repeat this oath after me:

I swear by God, the Almighty and Omniscient, that I will speak the pure truth and will withhold and add nothing.

(The witness repeated the oath)

The President: You may sit down.

Direct examination

By Dr. Steinbauer:

Q. Witness, when, in May of 1940, the Netherlands were occupied, were you General Secretary of the Economic and Agricultural Ministry?

A. Before I answer your question, I should like to state that I would have preferred to speak Dutch, but in order not to delay the proceedings, I will speak the foreign language which I speak best; I will speak in German.

As for your question I can say „yes”.

Q. In this same capacity, did you direct the affairs of both ministries until the end of the occupation?

A. Yes.

Q. Is it true that the Reich Commissar, in the first conference, told all general secretaries that he expected loyal fulfilment of their duties, but that no one would have to fear any disadvantage if he should resign?

A. I should like to say that the Netherlands general secretaries, who were assigned by the Netherlands Government to remain in the Netherlands, told the Reich Commissar at that time, that, in the interest of the Netherlands people, they would remain in office; that is, after they had received approval to do so from the Commander in Chief of the Netherlands Army, who, at that time, was the authorized representative of the Netherlands Government. In answer to a question of the Reich Commissar we said yes, under those conditions.

As for his remark about not suffering if we should resign, we answered that that had nothing to do with our decision.

Q. Did the general secretaries who resigned receive their pension? For example, Mr. Trip, who was president of the Netherlands Bank.

A. Yes.

Q. Did the General Secretary of the Interior, Frederiks, remain in office until September of 1944?

A. Yes.

Q. Now we will speak of your own department, Agriculture and Economy. Did the Reich Commissar interfere in the administration of your ministry? In particular, did he release or transfer officials from the Food Service?

A. The Reich Commissar personally did not interfere. His officials attempted to do so several times, but we refused to let them interfere.

Q. A so-called State Political Secretariat of the N.S.B. existed. Did it have any influence on the Administration?

A. According to the order of the Reich Commissar, this State Political Secretariat had no influence on the Netherlands Administration. However, I should like to add that through the appointment of the N.S.B. General Secretaries later, such influence took place in various departments, though not in my department.

Q. Did the Reich Commissar have the head of the Food Service, Louwes, who was known as being hostile to the Germans, retained in the interest of the food supply for the population?

A. I believe that the Netherlands officials, who had been left behind by the Government, in general had the same attitude as Mr. Louwes. However, Mr. Louwes was left in his office.

Q. Although it was demanded that he should be removed?

A. This was reported to me by Mr. von der Wense at that time.

Q. When the trade economy was reorganized, was this done by order of the Reich Commissar or by the General Secretary?

A. The reorganization of the trade economy was carried out on the basis of an order signed by me, although there was originally a draft, which was to be signed by the Reich Commissar. I refused this, because I was of the opinion that this was a Dutch affair, and if the order was signed by me the danger of German influence could be avoided.

Q. The Reich Commissar organized agriculture in the so-called Landstand. Did this Landstand receive any executive powers?

A. The Landstand had received no executive powers. I should like to add that, in a personal talk, I advised the Reich Commissar not to form the Landstand.

Q. Was the so-called Service Obligation Regulation, or Conscription Regulation, put into force to a great extent, or at all, in the Netherlands?

A. As far as I know, the Conscription Order was put into force only to a slight extent in the Netherlands, but more for the deportation of Dutch workers to Germany.

Q. In this drive to remove members of the population who were capable of military service, especially from Rotterdam and the Hague — who carried out this drive?

A. What drive do you mean?

Q. To remove members of the population capable of military service in 1944.

A. This drive was carried out by Wehrmacht.

Q. Did the Reich Commissar weaken this action, by making exemptions, particularly in your department?

A. As for issuing exemptions, or release slips, I heard very little of this at the time.

Q. The shipyards and dock installations in Rotterdam and Amsterdam were to be blown up. Do you know the attitude of the Reich Commissar on this subject?

A. I know only, from statements of the deputy of the Reich Commissar, Voelkers, in Rotterdam, that he objected to these measures, in speaking to the Wehrmacht.

Dr. Steinbauer: Mr. President, I must remark that Voelkers' affidavit has not yet arrived, and that is why I am putting this question to this witness.

By Dr. Steinbauer:

Q. Do you confirm the fact that an action of the Reich Commissar reduced by about 100 000 hectares the area which was to be flooded?

A. I know that through the intervention of the Reich Commissar, or his office, the area which was to be flooded was reduced, though I do not know the exact extent. That was particularly in 1933.

Q. You mean 1943. You made a mistake. You said 1933; you meant 1943. Is it possible that this figure of 100 000 hectares is correct?

A. I recall that it might be about half of what the Wehrmacht had intended to flood at that time.

Q. Is it true that the Reich Commissar, in view of the blockade, changed agriculture over to the production of food?

A. When in 1940 the Netherlands were occupied by the German invasion, the authorities who concerned themselves with agriculture were of the opinion that a reorganization of agriculture was necessary. The Reich Commissar and his office did not oppose us in this work.

Q. Is it, in particular, true, that the high numbers of cattle in the Netherlands were retained?

A. The livestock in the Netherlands in the period of occupation, to my knowledge, was reduced by about 30 per cent. These measures of reorganization of agriculture made it possible to retain this 70 per cent of the livestock throughout the war. Hogs had been reduced to a much greater extent and it was necessary to slaughter almost all the fowl.

Q. The question of the embargo in 1944 was discussed in detail here. I have one question to put to you. When did you speak to the defendant Seyss-Inquart for the first time in regard to lifting the embargo?

A. In answering this question, I must go back a little. When the railroad strike was proclaimed, Mr. Louwes and I on the 22nd of September, 1944, were visited by von der Wense, who, on behalf of the Reich Commissar, told us that he expected that Mr. Louwes and I would issue an appeal to the railroad men, in order, in the interests of the food supply for the country, to put an end to the railroad strike. If we did not do so, counter-measures would immediately be taken, in order to place the Netherlands population in the west of the country before a famine immediately.

We refused to issue such a statement. We told van der Wense that he should report to the Reich Commissar that reprisals against the population in connection with the railroad strike would place responsibility for the famine on the Reich Commissar. That was the decisive talk. Nevertheless, the embargo came into being. Thereupon, protests were issued to the various agencies of the Reich Commissar. And on the 16th of October, 1944, the first talk took place in which it was reported that there was the intention to lift this embargo.

Q. Is it true that unfortunately just in this year the frost came earlier than in other years?

A. Perhaps it came a little earlier than in other years; but in Holland the question of frost is always an uncertain question. The Dutch pointed out — I did this myself in a press report — that we always have to expect an early frost.

Q. When the invasion was threatened and a large part of the population was drawn upon to build fortifications, did the Reich Commissar agree to your suggestion that a large part of agricultural workers should be allowed to go home early.

A. I know of two cases. In the first place, it was a question of workers from the big cities who were sent to the northeastern provinces in order to dig potatoes, and the promise was made that these workers would not be used for fortification work. This promise was kept. At the same time a large number of agricultural workers who were already being used for fortification work was released for digging potatoes.

Q. I was not able to ask the witness Fischboeck about questions relating to finance. Do you know that Mr. Trip, who resigned on the question of the foreign currency blockade in agreement with Funk, was left in the bank for international payment?

A. I recall of this matter that Mr. Trip intended to resign as a member of the administrative council of the international bank. When this became known, the Germans were apparently somewhat surprised, and Mr. Trip was asked not to hand in his resignation. I know that he did not hand it in. What reasons there were for this, I do not know from my own experience.

Q. I have two last questions, which are extremely important. An order at the Reich offices under the title „Scorched earth” exists. It was issued in March, 1945, for the Netherlands. Docks, dykes, etc. were to be destroyed.

Do you know the opinion of the Reich Commissar with respect to this important matter? Did you speak with him about this question?

A. This question was discussed for the first time in a talk which I held on the 14th of December, 1944, with the defendant. In this talk, he told me that in view of military developments, he feared that the request to destroy the West of the country would be received by the Wehrmacht. He spoke to me about it; he discussed to what extent it would be possible to keep the western part of the Netherlands outside of war events.

On the 7th of January, 1945, this conversation was continued. On the basis of this conversation, I attempted to establish contact with London on this question. I did not succeed in obtaining an answer. These reports had to be made by secret radio stations. I did not learn whether it was possible to get the reports through.

Then the Reich Commissar, on the 2nd April visited me and told me that the „scorched earth” order had arrived, and that he had talked with Speer. Speer had told him that the Reich Commissar did not need to carry out this order in the civilian sphere. But Speer could not speak for the Wehrmacht.

The Reich Commissar had also talked with General Blaskowitz. Blaskowitz had told him, orders are orders, but if a way could be found to avoid this order, he would be ready to do so. Then the Reich Commissar asked me what possibilities I saw. On the 4th of April, 1945, I reported, first in a report to London by telegram. This report reached London. Further conversations followed.

Q. The last question: Did the Reich Commissar, in contrast to

the central agencies, establish contact with the agents of the resistance movements to end the war?

A. A few days after the talk on the 2nd of April, 1945, I had a talk with the deputy of the Reich Commissar, Schwebel. He asked me to what extent the Reich Commissar could have contacted the agents and whether the men designated were the proper men. I confirmed this.

Dr. Steinbauer: I have no further questions.

The President: Do any other of the defense counsel want to ask questions?

Dr. Sauter, counsel for the defendant Funk: I should like to ask the witness a few questions.

By Dr. Sauter:

Q. Dr. Hirschfeld, you said that the former president of the Dutch State Bank, Dr. Trip, was in the administrative council of the bank for international payments and remained there after he had resigned his office as bank president in Holland, You said so. I should like to know, do you know that the Reich Minister of Economy, Funk, urged the bank in Basel that Dr. Trip should remain in the International Bank in Basel although Dr. Trip was no longer authorized to represent Dutch interests?

The President: How are we concerned with this, Dr. Sauter?

Dr. Sauter: In questioning the defendant Seyss-Inquart by the French prosecution, the fact was brought out that the former president of the Dutch State Bank, Dr. Trip, was forced to resign, or resigned, and the defendant Seyss-Inquart was reproached with this. As the defense counsel for the defendant Funk, I should like to prove that the defendant Funk took part of Dr. Trip as president of the Netherlands State Bank and saw to it that Dr. Trip was retained in the International Bank at Basel.

The President: Well, Dr. Sauter, The Tribunal thinks it is so remote and so trivial that really it is quite a waste of time for the Tribunal to listen to this sort of thing.

Dr. Sauter: Then I will ask another question.

By Dr. Sauter:

Q. Witness, do you know that at the time when Dr. Funk was president of the Reichsbank, the Reichsbank shares in the possession of Dutch capitalists were taken over and that Dutch circles realized that this was done in a fair way by Dr. Funk?

A. As for taking over shares in the Reichsbank, I know nothing at all.

Q. Do you know anything, Dr. Hirschfeld, about how Dr. Funk felt on the question of the treatment of the clearing debts?

A. After the outbreak of the war between Holland and Germany I never spoke to Funk. He did not express any opinion at all to me during the war.

Q. Did you not learn from any other source what point of view Funk had on the action to be taken in regard to the clearing debts?

A. I know from various reports and from publications during that time that the Germans represented these clearing debts as actual debts. We, however, never believed this; and if one saw the development when this central clearing was organized during the war as an expert on national economies, could realize that these debts could not represent any actual value. In the course of the war they rose to more than 42,000,000,000 marks. The president of the Dutch bank, who was appointed by Seyss-Inquart, in his annual reports compared the Reichsmark to the pound sterling. We in Holland laughed at it.

Q. Dr. Hirschfeld, you just spoke of a president of the Dutch State Bank appointed by Seyss-Inquart. I believe that was Mr. Rost van Tonningen?

A. Yes.

Q. Do you know that the defendant Funk, who was the President of the German Reichsbank at that time, endeavoured to prevent the appointment of this Rost van Tonningen and wanted Dr. Trip to remain in office as president of the Dutch State Bank?

The President: That is the same question again, isn't it? That is practically the same question as we have already said we did not want to hear about, about Funk's support for Dr. Trip?

Dr. Sauter: If I may say so, Mr. President, the first time I wanted to ask whether Funk tried to have Dr. Trip retained on the administrative council of the International Bank in Basel although he was actually no longer competent to represent Dutch interests. You said that that question was immaterial. The present question refers to whether Dr. Funk endeavoured to have the Dutchman, Dr. Trip, retained as president of the Dutch bank. That is the last question which I have to ask, Mr. President.

The President: Very well.

The Witness: Yes, I should like to explain this a little. To understand this matter it is necessary

The President: Try to be very short about it then.

The Witness: It is necessary to know that, at the suggestion of the Reich Commissar and Dr. Fischboeck, although it was known that we in the Netherlands considered Rost van Tonningen a traitor, he was promoted. When Trip was forced to resign, Wohlthat, the German Commissar, told me that this matter was discussed in Berlin.

The President: I think what you were asked was whether Funk tried to get Trip appointed to the presidency of the Dutch Bank when this other man was appointed by Seyss-Inquart. Do you know?

The Witness: I only know from Wohlthat that Funk attempted to do so and that Goering made the decision in another way at the suggestion of the Reich Commissar and Dr. Fischboeck.

By Dr. Sauter:

Q. Anyway, you confirm that Funk attempted to have the Dutchman, Dr. Trip, retained as president of the Dutch State Bank?

A. I presume that on the basis of a report from Wohlthat.

Dr. Sauter: I have no more questions, Mr. President.

The President: Is there any cross examination?

By M. Dubost:

Q. Of what nature were the orders which the Dutch government left you when the government left for England?

A. There were written instructions by the Dutch government for all Netherlands officials of the administration. These instructions were based on the Hague rules for land warfare.

Q. But these orders therefore did not imperil the German Army?

A. No.

Q. Will you then please explain, if you are capable of doing so, why Holland had an exceptional regime, since immediately after the invasion Holland had a Gauleiter, which was the case for Holland alone in all the western countries?

A. We had the appointment of a Reich Commissar who was chief of the civilian administration in the Netherlands. We considered this appointment to that the German government had political intentions in the Netherlands and not purely the intentions of an occupying power.

Q. In your opinion, it was, therefore, because the German government had the intention of modifying the national Dutch institutions in spite of common law; and on the morning after the invasion Seyss-Inquart was appointed?

A. We were convinced — and this was confirmed by experience — that all possible National Socialist arrangements would be introduced in the Netherlands, and that attempt was made in fact.

Q. This attempt was made?

A. Yes.

Q. Is it exact that during the occupation a great number of the members of the Dutch National Socialist Party were at the head of the police and executed German orders for arresting Jews as well as hostages or members of the resistance movement?

A. Yes.

Q. Did the Dutch police itself, when it became mixed up with these arrests, did it do so because it was forced to do so?

A. The conditions were such that old Netherlands policemen, if they ever took part in such matters, they did so because they were forced to; but there were policemen who had been appointed by the German authorities. They were in general members of the NSB, and they, in part, volunteered for such malodorous tasks.

Q. Is it exact that the wives and children of the Dutch police were taken as hostages, wives and children of those members of the German police who refused to carry out German orders?

A. I know that in various cases the families were taken as hostages when police officials refused to carry out orders. It is further known that this did not happen only in the case of the police, but also in other cases.

Q. It has been alleged here that the diamonds taken at Arnhem had all been found in Holland. That was stated by the witness Wimmer.

A. What was stolen at Arnhem?

Q. The diamonds.

A. The matter of the diamonds is a typical example of how they wanted to deal with such property. These diamonds were in a bank safe in Arnhem. After the invasion in Normandy attempts were made by the Germans to seize these diamonds. The director of the Netherlands agency which is concerned with diamonds and later, I, was asked for the keys to the bank safe. We refused. And then on the day of the airborne landings at Arnhem, the German Wehrmacht blew up this safe. Apparently only half of the diamonds were found and

they were sent to the Reichsbank in Berlin. When I protested, Fischboeck said that they had only been put in the custody of the Reichsbank in Berlin. Then I demanded that these diamonds should be given back. Meanwhile, it was learned that half of the diamonds were still in Arnhem.

The Divisen Schutz Kommando, the Currency Protection Command, again demanded the keys which were in my personal possession. I refused. I had another talk with Fischboeck. The matter was obviously distasteful to him. He would give us this concession, that the remaining diamonds, which we later found in Arnhem, be returned to the owners, but the half which had been sent to Berlin they were willing to give back only if they could be placed under German lock in a bank in the Eastern Netherlands.

I demanded that they be turned over without restrictions. Apparently Fischboeck could not agree, and for this reason, after the liberation of the Netherlands, these diamonds were not given back and as far as I know they have not yet been returned.

Q. Did Seyss-Inquart return the goods of the Jews who were deported to Theresienstadt?

A. As to the Jews who were deported to Theresienstadt, I know that these people, on the basis of a promise given to my colleague Frederiks, were to be given special treatment, but that their property would be given back is not known to me and I do not believe it.

Q. Was that property returned to them, the property that had been confiscated?

A. I did not hear that what had been confiscated was returned to them.

Q. Seyss-Inquart said in December 1941 400 Jews had been transported from Amsterdam to Mauthausen as a measure of reprisal for the fact that a member of the NSB was supposedly murdered at Amsterdam by Jews. What do you know about this?

A. I know that in February 1941 there were two difficulties in Amsterdam. One difficulty referred to shipyard workers. I believe 3,000 of them were to be forcibly sent to Germany. I intervened with Seyss-Inquart and succeeded in preventing this, but there was excitement in Amsterdam. In the second place, Jews were already being arrested in Amsterdam, which was the occasion for a strike.

The incident of these 400 Jews of whom you speak took place after this strike in Amsterdam as far as I recall, because they wanted to make the Jews responsible for the strike. I said that I did not believe it, that this was an excuse.

Q. If I have understood you correctly, these Jews were arrested because the population at Amsterdam was opposed to their deportation. There were demonstrations in the streets, during which several members of the NSB were killed. These Jews were therefore not deported in reprisal for the murder of the members of the NSB; quite the contrary. The men of the NSB were killed at the time when they were going to arrest the Jews, before there was any idea of reprisal.

A. I recall that in those days the Amsterdam workers resisted when the Jews were being arrested, and this led to upheaval in Amsterdam and to this strike. Exactly what happened I do not know from my own experience.

Q. Did Seyss-Inquart permit ration cards to be given to workers who did not submit to being removed to Germany?

A. When the so-called age groups were called up for labor commitment in Germany, on the 6th of May instructions were sent to the competent Netherlands authorities announcing that workers who were called in these age groups could no longer receive any food cards. That was a decree of the 6th of May 1943, signed by an official of the Reich Commissariat by the name of Eftger.

We received this instruction, and although it reached us when martial law was in effect, the instruction was not carried out by the Netherlands authorities. What the German authorities said, in effect was, „Whoever does not work for Germany gets nothing to eat.”

Q. Seyss-Inquart pretended that the Dutch people who left to work in Germany up to 1942 were all volunteers. Is that correct?

A. No they could not all be volunteers. The unemployed in the Netherlands received compensation, and shortly after the occupation instructions were issued that people who were suited for work in Germany and refused to volunteer for this work could no longer receive unemployment compensation. Thus, they were under economic pressure.

Q. Much has been said here as to whether Rauter was subordinate to Seyss-Inquart. Could you inform us on this?

A. To our knowledge in the occupied territories, Rauter was appointed by Seyss-Inquart at the beginning of June 1940 as General Commissar for Security. No order which was then known indicated that Rauter had any kind of special position. The decree of the

German Reich Chancellor of the 18th of May 1940 indicated to us Dutch that the Reich Commissar was the only responsible man in the Netherlands for the occupying power in the civilian sphere.

Much later, from talks, I and perhaps others who were better informed, realized that Rauter received direct orders from Himmler or from the Reichs Sicherheits Haupt Amt, the Reich Main Security Office. The population of the Netherlands could not know this.

Q. Without doubt you know the result of the abolition of the monetary frontier and its repercussion on life in Holland.

A. Yes. I will try to describe this matter in a few words. At the outbreak of war, there was a clearing agreement between the Netherlands and Germany. We Netherlands officials at the beginning of the occupation, were able to exercise special control for deliveries of goods and such to Germany, because there was not only border control by customs officials, but we could also control payment.

It was disagreeable to Fischboeck that Dutch authorities could regulate the matter. This was the occasion for friction. He attempted to remove this clearing, and on the first of April 1941 the foreign currency border was removed, and thus all goods could be bought in the Netherlands for Reichsmarks, and under the protection of the German authorities they could be taken to Germany.

I will give an example. According to an investigation which I ordered at that time, there were a few hundred buyers of jewelry and gold and silver in the Netherlands. These articles are easy to carry with one. If there had been control of payment, it would not have been possible that in 1942 alone 80 to 100 million gulden of such goods was taken away to Germany. The important point was that by lifting this control of currency, one could operate more freely. Furthermore, there was a possibility of buying Dutch securities on the Amsterdam Stock exchange.

One of the German aims at that time was to tie Netherlands and German economy together. The easiest way to do this was to lift the currency control between the occupied territories and Germany, and thus Netherlands interests were damaged more severely than those of other occupied territories where their currency control was retained.

I should like to add that of course ways were also found there to carry out this exploitation. The lifting of the currency control made the German policy in this connection much easier. This was clearly shown by an order of Hermann Goering of 1942, in which the control of the Netherlands-German border was abolished and the man responsible for the Four Year Plan could write that there could be no control at the border when price regulations or rationing regulations were broken. That was what Hermann Goering added.

The President: M. Dubost, The Tribunal thinks that this should be shortened, this discussion of the question of the abolition of the frontier policy for money.

M. Dubost: I have no more questions on this point, Mr. President.
By M. Dubost:

Q. What amount of money did Holland have to pay Germany for the cost of occupation?

A. The total sum which was paid at the end of the occupation was 8½ billion gulden.

Q. How were these payments demanded?

A. This 8½ billion gulden consisted of credits which the Wehrmacht demanded for the direct occupation costs in the Netherlands; furthermore, for the cost of the machinery of the Reich Commissariat, and third, payments which were imposed on the Netherlands under the expression which was used at first "outside occupation costs", that is, costs which the Wehrmacht had in Germany in the interest of the occupation forces in the Netherlands.

The form in which it was paid as far as it concerned payments in the Netherlands was Dutch payments in Germany. They were in gold, which was demanded at the Netherlands Bank, and payments from the property which the Netherlands Bank had in the Reichsbank.

Q. But were these payments the result of one of these conditions? *)

A. I noted the capitulation conditions of May 1940 which did not mention occupation costs.

Q. What is the damage sustained by Holland, following the looting of the means of production, such as stocks, machinery, ships, and so forth.

A. It is extremely difficult to give an exact figure because in a period of occupation, it could not be figured out. But, after the German capitulation, the Netherlands Government applied to the Reparation Committee in Paris, and reported the sum of

25-000-000-000 guilders as damages for occupation. This would include 8,500,000,000 occupational costs which I mentioned.

The President: Isn't this all contained in the Dutch report?

M. Dubost: Oh no, Mr. President, certainly not.

By M. Dubost:

Q. How did Seyss-Inquart's attitude change during the occupation?

A. I should like to make a clear distinction in regard to his point of view after the fall of 1944 and in the first four and one-half years. After the fall of 1944 he was much more interested in the Netherlands' interest than previously.

Q. Before being the General Secretary of the various administrations which you administered during the German occupation, you were head of the Foreign Trade in Holland, and as such you were present at International negotiations and in particular, you negotiated with the representatives of Germany about economic questions concerning Holland. You therefore know Schacht?

A. Yes, I believe I first met Mr. Schacht in 1933 at the world Economic Conference in London.

Q. During your negotiations with Schacht, were you not led to ask him to restrict the re-armament of Germany which was ruining her credit?

A. If I am to answer this question, I must go back to a talk in 1936 when I was in Berlin. Mr. Schacht spoke on the basis of Trade Treaty negotiations. In this talk, the international financial situation came up because there were various currency evaluations at that time, the French franc, the Swiss Franc, and the Dutch gulden and the situation of German currency was discussed. Schacht, when I voiced my criticism, said, "How would you do it?" I said I could only give him my private opinion, then I asked if Germany which was being discussed at that time, should take up more international loans, and if so, whether Germany would be ready to take the consequences if the interests and amortizations meant that the importation of raw materials would be reduced, and if so, that this would have an unfortunate affect on the employment and on the re-armament. Would Germany be willing to accept such consequences? If so, in my private opinion in 1936, it should be international loans. If not, then such a discussion would have little point.

Then Schacht gave me his opinion. That Germany needed re-armament in order to be equal to the other great powers in international politics.

Only on such a basis could one negotiate. And Schacht said to me in his own ironical way "I want a big and strong Germany and to achieve that, I would even ally myself with the devil".

In the course of this discussion, Schacht asked a few questions. First, he wanted to clear up the currency question, and then he wanted to clear up the colonial question. On the colonial question, he said to me that in his opinion, it was possible for Germany to take on the colonies again, and to adopt the attitude not to arm these colonies, or not to set up any naval bases there. If such a policy was to be taken up, he believed that German economic and foreign policy could be changed. Then Schacht told me that he did not approve of the anti-Semitic tendency in Germany. He gave me examples of his attitudes toward anti-Semitism. He rejected it. I may add one example here that he gave me, an example of a certain Klagges who was Prime Minister of Brunswick.

Q. That is of no interest whatever. Schacht told you he had defended the Jews. Now, about this staff, the General Staff. Wasn't it the General Staff who gave the order to have these raids carried on in Rotterdam?

Dr. Laternser: Mr. President, if I understood the question correctly, the witness was asked about the charges against the High Command. I object to this question for the following reasons:

As Defense Counsel for the General Staff and the OKW, the decision of the court promulgated on the 8th of June, prohibited the questioning of witness or cross-examination of witness. If I am not allowed to question witness then the Prosecution to question them since the rules must be the same for Prosecution and Defense.

M. Dubost: I therefore will forego my question.

The President: I didn't hear what you said.

M. Dubost: I said, Mr. President, that I will forego my question about the General Staff, and I have two more questions about Seyss-Inquart.

The President: Go on, M. Dubost.

By M. Dubost:

Q. Did Seyss-Inquart give the order to have raids carried out in all the large Dutch cities?

A. Not to my knowledge.

Q. Who gave these orders for the round-ups to be carried out? Who gave these orders?

*) Hier is uitgevallen het gedeelte van de vraag, waarin M. Dubost vroeg, of de bezettingskosten bij de capitulatievoorwaarden waren geregeld.

A. These raids were carried out by the German Wehrmacht. From whom the orders came I don't know. It is only known, that in Rotterdam, this raid — I believe it was on 11 November 1944 — was carried out by the divisional commander in Rotterdam, who held a speech in the town hall on the subject, and, of course, this raid.

Q. But, didn't Seyss-Inquart have children from the children's hospital taken away for work in Germany?

A. The question is not clear.

Q. Was it Seyss-Inquart who had the children taken away from the children's hospital and sent them to work in the service of Germany?

A. From my own experience I know nothing about this.

Q. Children who were recalled by soldiers in certain of the SS units, did all of this take place on Seyss-Inquart's orders?

A. I know that the SS in the Netherlands recalled soldiers. As far as I know from the newspapers, bulletins and handbills, it was always done by the SS as such.

Q. Who pledged himself not to use chemical products made in Holland for war? Was it Seyss-Inquart who had pledged himself not to do so?

A. I beg your pardon.

Q. Who had pledged himself not to use for warfare the chemical products made in Holland and to have them reserved only for Dutch agricultural purposes?

A. This is the question of the nitrogen fertilizer?

Q. Yes.

A. As for the nitrogen fertilizer, from the beginning the promise was made that the nitrogen fertilizer in the Netherlands would only produce artificial fertilizer. This was done already in the middle of August, 1944, when instructions came that the nitrogen fertilizer industry was to change its production over to explosives. These instructions had been issued by an office of the Reich Commissar. It was signed by a certain Mr. Brocke.

Thereupon, after I had spoken to an official of the industry I attempted to speak to Seyss-Inquart personally on this matter and to intervene. I was given the answer by his adjutant that he had already made his decision and that I could establish contact with Fie-

big, the representative of Speer in the Netherlands. I discussed the matter with Fiebig and told him that the Netherlands industry and the Netherlands labor could not work on explosives.

The President: M. Dubost, can't this question be answered a little more shortly? The question is, did Seyss-Inquart promise that chemicals should be used, I suppose on the land in Holland and not for purposes in the Reich? Isn't that the question?

By M. Dubost:

Q. You have heard what Mr. President has said. Will you kindly try to answer more briefly?

A. We had the promise that only artificial fertilizer would be produced. Then the demand was made to produce explosives.

The President: M. Dubost, we don't want it all again. Can't you get the question answered?

M. Dubost: I didn't understand the answer of the witness, Mr. President. It didn't come through.

The President: Well, we will adjourn.

(A recess was taken)

M. Dubost: With the permission of the Tribunal I shall ask two or three questions.

By M. Dubost:

Q. Witness, do you know under what conditions and for what reasons the newspaper at the Hague was destroyed by the commissioners of the Reich?

A. Yes.

Q. Can you tell us?

A. Yes. The newspaper at the Hague was destroyed because the workers of the paper refused to publish an article which spoke against the railroad strike, an article which had been compiled by the Reich Press Section. That was the reason for refusing to publish it.

Q. It was destroyed by means of dynamite, was it not; the buildings and machinery were blown up, were they not?

A. The equipment was blown up; yes, with dynamite.

Dr. Steinbauer: (Counsel for defendant Seyss-Inquart):

I have no further questions to put to the witness.

The President: The witness can retire.

BIJLAGE 192

Stukken betreffende het plan van dr. H. L. F. J. Deelen tot z.g. neutralisering van West-Nederland

DC 645 A.

AARTSBISDOM UTRECHT

Utrecht, 21 December 1944.

*Aan den Hoogerw. Pater Provinciaal der
P.P. Jezuïeten te Amsterdam (sigill.).*

Hoogerwaarde Pater Provinciaal,

Het initiatief van Dr. H. L. F. J. Deelen om te geraken tot een ontruiming van de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland (Noordelijke eilanden) en Utrecht door het Centrale leger en de instelling tot aan den vrede van een internationaal (neutraal) Statuut over deze provincies door de opperbevelhebbers van de Centrale en Geallieerde legers in West-Europa, wordt door mij zeer toegejuicht.

Desgevraagd neem ik dit initiatief gaarne over, hetzij om Z.H. den Paus te verzoeken officieel dit initiatief van het Vaticaan te doen uitgaan, hetzij om zelf de vereischte stappen te ondernemen als de eerste weg door allerlei omstandigheden zou blijken afgesneden te zijn of te veel tijd zou kosten.

Aangezien mijn gezondheidstoestand niet toelaat, dat ik zelf dezen arbeid tot een goed einde voer, verzoek ik bij dezen den Hoogerw. Pater Provinciaal van de Sociëteit van Jezus zoo goed te willen zijn namens mij alles te doen, wat dit goede, alleszins gewenschte, doel zal kunnen bevorderen.

De Aartsbisschop van Utrecht,

(sign.) Dr. J. DE JONG.

DC 645 B.

Amsterdam, Rozengracht 150.

Amsterdam, 22 December 1944.

*Den Zeereerw. Heer J. W. Kemper, Rector van het
Gymnasium, Hobbemakade 51, Amsterdam.*

Zeereerw. Heer,

In verband met het schrijven van Z.H.E. den Aartsbisschop van Utrecht van 21 December j.l. aangaande het initiatief van Dr. H. L. F. J. Deelen, machtig ik UZE. om de noodige stappen te doen.

*De Provinciaal der Jezüetenorde
in Nederland,*

(w.g.) C. KERREMANS S.J.

DC. 645 C.

R.K. GYMNASIUM

Amsterdam (Zuid), Hobbemakade 51

Amsterdam, 8 Januari 1945.

*Aan den Hoogerw. Hooggel. Heer Prof. Dr. S. Tromp,
Pontificia Universita Gregoriana, Piazza della
Pilotta, Roma 101.*

Reverenda in No. P.P.H.

Op vereerend verzoek van Mgr. den Aartsbisschop van Utrecht, Dr. J. de Jong, en van R. P. Provinciaal doe ik U hierbij toekomen een nota van Dr. H. L. F. J. Deelen, psycholoog te Amsterdam, U waarschijnlijk bekend.

Uit de bijlagen blijkt U, voorzoover noodig, dat de machtiging in dezen door Mgr. gegeven is aan P. Provinciaal en dat deze mij verder opdracht heeft gegeven.

In het document van Dr. Deelen wordt het idee geopperd om den grooten materiëlen nood van de bevolking van West-Nederland, welke anders niet te verzachten schijnt, te lenigen door de opperbe-

velhebbers van de oorlogvoerende legers in West-Europa te verzoeken, na machtiging hunner Regeeringen, de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland (Noordelijke eilanden) te ontruimen c.q. niet te bezetten en dit gebiedsdeel van Nederland tot neutraal gebied te verklaren onder bestuur van een door hen in te stellen internationale Commissie, zulks tot aan het teekenen van den vrede.

Dit plan wordt door den Aartsbisschop zeer toegejuicht. Desgevraagd heeft Z.H. Excellentie dit project overgenomen ten einde het aan te bieden aan Z.H. den Paus met de dringende bede deze beperkte vredespoging te willen doen uitgaan van en leiden door den Heiligen Stoel, in het vertrouwen, dat misschien langs dezen weg met Gods hulp een groot deel van het Nederlandsche volk van den hongerdood ware te vrijwaren of van doodelijke verzwakking ware vrij te houden.

Aangezien het te moeilijk is van hieruit de noodige stappen direct te doen bij Z.H., verzoeken wij U te Rome namens de geestelijke autoriteiten in Nederland op te treden en Zijne Heiligheid te vragen dit plan te willen overnemen. R.P. Provinciaal meende, dat U de geschikte persoon was om, desgewenscht naar eigen inzicht, de noodige voorlichting te kunnen geven en namens Mgr. den Aartsbisschop te kunnen optreden.

Van hieruit worden tegelijk gelijklopende stukken aan den Nuntius te Berlijn gezonden. Het is goed, dat U dit weet om de betreffende instanties te Rome dit te kunnen mededeelen. Ik vermoed, dat deze brief eerder te Rome zal zijn dan de berichten over Berlijn.

Moge Gods zegen op Uwe verdere werkzaamheden rusten!

Commendo me Rev. par St. et precibus.

Rev. pre domus et frater in X°.

(w.g.) J. W. KEMPER S.J.

Ik sluit nog een uittreksel hierbij in van het laatste herderlijk schrijven, waaruit de nood luider spreekt.

(w.g.) J. W. K.

DC 645 D.

De Aartsbisschop van Utrecht en de Bisschop van Haarlem aan de hun toevertrouwde geestelijkheid en geloovigen zaligheid in den Heer.

Na een inleiding over de Christelijke naastenliefde gaan de Bisschoppen aldus verder: Daarom, Beminde Geloovigen, roepen Wij U op, in den naam van God, die ons beveelt onzen naasten lief te hebben als ons zelf, door daden te toonen, dat gij Gods gebod ernstig neemt. Nooit wellicht is de nood zoo hoog gestegen, als thans; er heerscht met name in de groote steden in werkelijken zin hongersnood en gij moet weten, B.G., dat onze kleine kinderen zullen sterven, wanneer niet alle melk voor hen bestemd, voor hen beschikbaar wordt gesteld; — dat, wanneer het graan niet wordt gedorscht, zelfs een weekrantsoen van één kilogram brood in de Westelijke provincies niet blijven kan; — dat wanneer de aardappelen uit de productie-gebieden niet naar het Westen vervoerd kunnen worden, zelfs de huidige minimale toewijzing niet kan worden gehandhaafd; — dat, wanneer er geen bereidheid is om het vee, dat geleverd moet worden, en waarvoor geen voedsel aanwezig is, af te staan, zieken en zwakken moeten ondergaan. Door deze feiten bewogen, doen Wij in overleg met de Protestantsche Kerken een beroep op allen, die op eenigerlei wijze er toe kunnen bijdragen om toch dezen grooten nood te leenigen, om alles te doen wat mogelijk is om een hongercatastrophe af te weren. Zeker, B.G., Wij weten, dat er ook ten opzichte van de voedselvoorziening een kluwen van ongerechtigheid is, hetwelk Wij niet kunnen ontwarren. Maar het gaat hier om het leven van duizenden, het gaat om het behoud van millioenen Nederlanders, die door den hongersnood bedreigd worden. Daarom moeten wij een poging doen om te redden, wat te redden is. Het is een plicht, ons van Godswegen opgelegd, onze medemenschen, onze medelandgenooten, die honger lijden, ter hulp te komen, een ieder naar mate van zijn krachten. „Want dit gebod hebben wij ontvangen; wie God bemint, moet ook zijn broeder beminnen” (I Joh. IV 21), maar hoe kan er nog sprake zijn van zijn broeder beminnen, als wij onze broeders aan hongersnood ten prooi zien vallen en wij helpen hen niet, terwijl wij het kunnen? De voedselnood, die vooral het Westen des lands bedreigt, vindt voor een groot deel zijn oorzaak in het ontbreken van aanvoer. En deze aanvoer

wordt onder meer belemmerd door gevaren van vrijheidsberoving, door vordering van vervoermiddelen. Het gaat echter om het uiterste: het bewaren van ons volk voor hongersnood. En evenals de deugd van Vaderlandsliefde, die van ons de hoogste offers vraagt als het vaderland in gevaar verkeert, zoo vraagt ook de deugd van naastenliefde dan van ons de grootste offers, als het leven van onzen naaste in gevaar is. Welnu, dit is thans het geval, de honger staat niet meer voor de deur, maar de honger is er al, tal van landgenooten lijden honger en gij zijt wellicht in staat hun het leven te redden. Maar dan moet gij ook bereid zijn offers, werkelijke offers, te brengen en bepaalde gevaren te trotseeren. Op de autoriteiten, die belast zijn met de zorg voor de voedselvoorziening, doen Wij een beroep om hun uiterste krachten in te spannen, teneinde te verkrijgen, dat de voedseltransporten ongestoord kunnen plaats vinden, zonder dat degenen, die bij dit vervoer zijn betrokken, ernstig beducht moeten zijn voor hun persoonlijke vrijheid of voor inbeslagname van hun voertuigen. Wij vertrouwen op hun beleid en vastberadenheid. Van den anderen kant dringen wij er met klem op aan om de voorschriften van de Nederlandsche autoriteiten, hetzij landelijke, hetzij plaatselijke, nauwgezet na te komen. Zij hebben er recht op, omdat zij alleen dan nog eenige mate zich van hun uiterst gewichtige taak kunnen kwijten, als het aanwezige voedsel ook inderdaad ter hunner beschikking wordt gesteld. Laten de boeren thans vooral hun roeping en hun plicht vervullen tegenover het noodlijdende deel van ons volk en bereidwillig de te leveren voedselproducten afgeven, als de bevoegde Nederlandsche autoriteiten hen daartoe oproepen. En laten, waar de vervoersmogelijkheden zoo zeer worden belemmerd, ook de schippers en allen, die nog over vervoermiddelen beschikken mee werken om vier en half miljoen landgenooten van den hongerdood te redden, ook al moeten zij daarvoor zekere gevaren trotseeren.

Gegeven te Utrecht, den 20sten December 1944.

Dr. J. DE JONG,
Aartsbisschop van Utrecht.

J. P. HUIBERS,
Bisschop van Haarlem.

DC 645 E.

R.K. GYMNASIUM
Amsterdam Zuid, Hobbemakade 51,
Telef. 21257

Amsterdam, 1 Januari 1945.

Weledelen Heer Jaarsma, p/a den Weledelen Heer
D. Scholten, Apollolaan 58, Stad.

Hooggeachte Heer,

Hierbij doe ik U de stukken toekomen ter doorzending naar Rome. De Heer Deelen zeide mij, dat U zorgen zou voor toezending aan Z.H.E. en hem zou vragen te laten zorgen voor doorzending naar Rome (Piazza della Pelotta). Het lijkt gewenscht, dat het gezondene wordt geadresseerd door een of andere geestelijke autoriteit, b.v. een Vaticaanse diplomaat, dit voor den indruk. Verder is snelheid een primaire eisch. Liefst vliegpost.

Het was ons niet mogelijk naast dezen weg nog een anderen te vinden, die absolute veiligheid zou bieden. Er zijn wel zulke wegen, maar niet die volstrekt veilig zijn. Wel gaat tegelijkertijd een schrijven met gelijklopende stukken naar Münster, zooals de heer Deelen U wel zal meegedeeld hebben.

Behalve de bedoelde stukken sluit ik een uittreksel in voor Prof. Tromp van het laatste Herderlijk schrijven over den hongersnood. Dit zal hem wellicht te pas komen.

Moge alles veilig en wel ter bestemde plaatse komen.

Met de meeste hoogachting verblijf ik,

Uw dw.

(w.g.) J. W. KEMPER S.J.

DC 645 F.

NOTICE SUR UNE PAIX A CONCLURE POUR LES
PAYS-BAS OCCIDENTAUX

par H. L. F. J. Deelen, docteur en
psychologie à Amsterdam.

Dans le cours du mois de décembre de l'an 1944 la pénurie de ce pays (les provinces Hollande septentrionale, Hollande méridionale,

Utrecht et les îles du Nord de la Zélande) s'est accrue de telle manière, que de toutes parts l'on désire un remède à des maux de toute sorte.

Les villes principales se trouvent à l'occident du pays comme Amsterdam, Haarlem, la Haye, Rotterdam. Elles dépendent pour leur ravitaillement de la campagne qui, elle, se nourrit elle-même et qui fournit d'ordinaire des vivres à la population urbaine; mais, en temps de paix elle ne suffit pas à nourrir les cités. En effet, le sol de ces provinces consiste en grande partie en prairies destinées à la production de lait, de beurre et de fromage. D'aussi grandes parties du sol sont en usage pour la culture spécialisée de légumes. Relativement peu de terrain est réservé à la culture des pommes de terre et des céréales, qui forment la partie principale de la nourriture.

Comme il est dit plus haut, les produits de ces trois provinces sont insuffisants même en temps normal pour alimenter la population de l'Ouest du pays; ils ne suffisent plus du tout à l'heure actuelle pour les raisons suivantes.

De grandes étendues de terrain sont inondées, donc improductives, les produits de laiterie diminuent sensiblement par le manque d'importation de nourriture spéciale pour le bétail et par le manque des engrais chimiques. Les serres ne produisent guère à cause du déficit du charbon. Partout il y a carence de main-d'oeuvre, de traction, de moyens de transport.

Les circonstances décrites ci-dessus ont leur effet sur le rationnement de la nourriture pour les quatre millions d'habitants des provinces énumérées ci-dessus. Tandis que le nombre normal de calories dont une personne adulte a besoin par jour est d'environ 2.500, on constate que dans les cinq semaines de décembre 1944 le nombre des calories contenues dans la nourriture a été de 1105, 1099, 565, 715 et 733.

Vivres	26/11—2/12		3/12—9/12		10/12—16/12		17/12—23/12		24/12—30/12	
	gram.	calor.	gram.	calor.	gram.	calor.	gram.	calor.	gram.	calor.
Pain	1500	3750	1500	3750	600	1500	1000	2500	1000	2500
Vermicelle	50	185	50	185	—	—	—	—	—	—
Confitures, sirop, sucre	125	315	62	270	—	—	—	—	—	—
Viande	94	170	94	170	—	—	—	—	94	170
Fromage	50	100	50	100	100	200	125	250	100	200
Pommes de terre	2000	1920	2000	1920	1000	960	1000	960	1000	960
Légumes	2000	600	2000	600	2000	600	2000	600	2000	600
Pois, fèves, haricots etc.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beurre, huile, graisse	75	700	75	700	75	700	75	700	75	700
Nombre de calories	—	7740	—	7695	—	3960	—	5010	—	5130
Nombre par jour	—	1105	—	1099	—	565	—	715	—	733

Il est à noter qu'on n'a pas distribué ni le beurre ni le lait ni les céréales en graine, qui sont mentionnés dans la table ci-dessus; dans la seconde moitié de décembre le sucre a été retiré de la distribution.

Ajoutons les circonstances suivantes:

1. Il n'y a presque pas de charbon pour se réchauffer ou pour faire la cuisine. Tandis que la consommation normale de charbon pour une poêle est de 210 KG par mois, — ou de 630 KG pour le mois d'octobre, de novembre et de décembre — on a dû constater que seulement 70 KG de charbon ont été distribués durant ces trois mois et cela seulement dans 60 % des familles.

2. La distribution de gaz et d'électricité a cessé tout à fait aussi bien pour le chauffage et l'éclairage que pour faire la cuisine.

3. Les vêtements sont insuffisants. Il n'est pas rare de voir maintenant, au plus fort de l'hiver, des hommes, des femmes, et des enfants grelottants de froid, vêtus de légers vêtements d'été. Quant à la chaussure, depuis de longs mois il n'y a pas moyen de la réparer.

Partout la famine, la disette et la misère. Notre peuple va périr et perdra sa vigueur.

Les autorités locales d'Amsterdam tiennent compte avec la possibilité qu'un quart de la population périra de faim. Les directeurs de l'approvisionnement sont d'avis que les rations présentes ne pourront être données que durant quelques semaines et qu'après cela il n'y a pas de solution.

Tout ce qui a été exposé plus haut découle de la guerre et ce sont des faits auxquels on ne peut rien changer.

Le transport de l'Est des Pays-Bas (par exemple la Frise, Groningue, Gueldre) où il y a encore de stocks suffisants de vivres est désorganisé, parce qu'il n'y a plus de camions etc. et parce qu'il y a le péril toujours menaçant des bombardements aériens.

La grève des cheminots commencée le 17 septembre 1944, et durant toujours, a encore compliqué la question des transports.

On ne s'étonnera donc pas que de tous cotés on cherche des moyens de solution dans cette impasse.

Les solutions suivantes ont été proposées:

1. La distribution de nourriture par un comité international et neutre pour subvenir aux besoins les plus urgents.

2. Aménager dans les trois provinces de l'Ouest susdites des lazarets pour les blessés des deux belligérants, de sorte qu'aucune opération militaire n'y aura lieu et qu'aucune mesure de défense n'y sera prise.

De ces deux solutions on pourrait dire qu'elles sont trop favorables pour une des parties belligérantes.

En effet, on pense que par la première la puissance occupante serait déchargée dans sa tâche de pourvoir à la sustentation de la région occupée, ce qui effectuerait une augmentation de sa propre force militaire. Si l'on adopte la seconde solution le pays en restant occupé contribuera au ravitaillement de la puissance occupante en restant elle-même à sa disposition pour la guerre passive et économique.

Comme bien l'on pense aucune de ces deux propositions — pour autant qu'elles ont été discutées — n'a été adoptée.

Pour avoir la chance d'être adopté, le plan proposé doit avoir des avantages qui valent pour les deux parties belligérantes également.

Or, la proposition suivante satisfait à cette exigence.

a. Les armées allemandes occupant les provinces de la Hollande septentrionale, la Hollande méridionale, Utrecht, Zélande (îles du Nord) évacuent ces provinces avec les autorités civiles et policières.

b. Les armées alliées s'obligent de ne pas occuper ces provinces ni de les employer directement ou indirectement pour des opérations militaires.

c. Les commandants des armées centrales et alliées en Europe occidentale déclarent que la Hollande occidentale comprenant les provinces susdites, sera considérée jusqu'à la conclusion de la paix, comme terrain neutre sous l'administration d'une commission internationale à former par eux. Cette commission comprendra: un sujet Néerlandais, président, et les consuls de la Suède et de la Suisse à Amsterdam (ou un autre sujet de ces pays).

Cette commission pourra se faire aider par une force expéditionnaire provenant d'un pays neutre afin de maintenir l'ordre public et les obligations d'une stricte neutralité.

Les détails de ce projet ainsi que la mise en exécution du plan proposé ne seront discutés que dans des conférences préparatoires qui auront lieu quand le plan dans ses grandes lignes trouvera un accueil favorable.

Nous ne parlons pas de la partie orientale des Pays Bas parce que ces provinces de l'Est forment une partie essentielle du champ de bataille.

De plus les conditions alimentaires de ces provinces ne sont pas

tellement défavorables qu'elles exigent de ce chef une solution immédiate.

Mais dans la partie occidentale du pays le cas est différent: en effet, en constituant une région neutre on créerait la possibilité pour les pays étrangers qui environnent la Hollande de subvenir aux besoins d'une population de quatre millions. Aussi la seule nécessité de venir en aide aux habitants de ces contrées, menacées de famine, est la raison des propositions qu'on vient de lire.

Si l'on accepte les propositions développées ci-dessus il n'en résulterait *aucun dommage sensible* pour les deux parties belligérantes. En effet par suite des inondations et des destructions d'objets militaires, surtout de ports et d'usines, le pays se trouve dans un tel état qu'il est peu propre voire inutilisable pour des opérations militaires. En même temps et à cause des mêmes mesures le pays ne joue guère un rôle dans la provision et la distribution de vivres pour les troupes militaires.

D'autre part chacune des deux parties en acceptant le plan esquissé dans ces pages trouvera *des avantages appréciables* sur le terrain militaire aussi bien que politique.

Avantages militaires:

1. Les deux parties auront à leur disposition plus de troupes, occupées jusque ici dans ou contre le pays occupé pour les employer sur d'autres terrains.

2. Les frontières du pays évacué serviront à former une flanc-garde profitable aux deux belligérants.

Avantages politiques:

Du point de vue des pays centraux:

1. Vu que jamais le gouvernement allemand n'a eu l'intention de détruire le peuple néerlandais — peuple germanique — la mise en liberté des Pays Bas occidentaux serait un geste magnifique applaudi par tout le monde.

2. Si cette partie du sol néerlandais est, jusqu'à la paix, une zone neutre sous un régime d'une commission internationale, le gouvernement néerlandais s'abstiendra de prendre des mesures relatives au pays évacué.

Du point de vue des alliés:

1. Les alliés seraient déchargés de l'obligation d'envahir ce pays laquelle obligation devient plus pressante à mesure que l'invasion se fait attendre plus longtemps.

2. L'institution d'un régime de gouvernement neutre sous une commission internationale déchargera les alliés de l'obligation d'intervenir dans des conflits internes comme dans la Belgique et la Grèce.

Il va sans dire que ce projet a été inspiré purement par des sentiments humanitaires et que l'auteur en proposant ce plan reste fidèle à l'idéal de toute sa vie qu'il s'est efforcé toujours à réaliser.

C'est ainsi qu'en 1923 étant secrétaire du „Comité pour le redressement de l'Europe" il a poursuivi le même but. Ce Comité était formé pour trouver une solution pacifique du problème des réparations et indemnités et termina son activité nationale et internationale au moment où l'on adopta le plan-Dawes.

C'est ainsi encore qu'en 1932—1937 étant secrétaire général d'une „Coopération internationale pour les auberges de jeunesse" il a poursuivi le même but. L'importance de cette oeuvre pour l'avancement de la paix entre les peuples a été reconnue partout par exemple:

en Allemagne par la fondation par le Führer d'une auberge de jeunesse à Altena;

aux Etats-Unis par la fondation d'une auberge analogue à Northfield sous les auspices de Madame Roosevelt;

en Angleterre et aux Pays-Bas on a témoigné de son approbation pour cette oeuvre à différentes reprises.

On espère que l'idée ici proposée trouvera un accueil favorable auprès d'une autorité tellement grave, d'une telle influence morale que les belligérants qui sont intéressés dans cette question se sentiront pressés d'y prêter une attention sérieuse.

Le peuple néerlandais demeurera reconnaissant envers tous ceux qui coopéreront à réaliser ce projet.

BIJLAGE 193

Stukken betreffende het plan van mr. A. A. Swane tot z.g. neutralisering van West-Nederland

DC. 681

C.N.B.S.

Nr. 1 M.

Aan C.N.B.S.

7 Maart 1945.

Hierbij bied ik U aan de afschriften van een brief van Hoofd Sectie IIIa van mijn staf d.d. 4 Maart en van een Entwurffassung betreffende het tot neutraal gebied verklaren van Nederland bewesten den IJssel. De gegevens hebben mij langs dezen weg het eerst bereikt als gevolg van het nauwe contact, dat bestaat tusschen Hoofd Sectie IIIa en het Medisch Contact.

Bedoelde stukken dienen mijns inziens te Uwer kennis te komen, uitsluitend voor Uw oriëntering ten aanzien van bestaande gestes in Duitse kringen. Op militaire overwegingen moet het plan mijns inziens ten eenen male worden verworpen met het oog op de redenen, die reeds door Hoofd Sectie IIIa in zijn brief zijn aangehaald en overeenkomstig de opvatting van Vertrouwensmannen.

Hoewel het ondernemen van diplomatieke stappen voor het verkrijgen van een ontruiming van ons land zonder verdere verwoestingen enz. alleszins is toe te juichen, zie ik daarvoor onder de huidige omstandigheden geen mogelijkheid.

D.C.

HOOFD SECTIE IIIa

4-3-1945.

Aan C.N.B.S. Chefstaf O.D.

Hierbij doe ik U toekomen een in het Duitsch opgesteld plan, ontworpen door Mr. Swane te Den Bosch (toevallig tijdens de bevrijding van Brabant in het Noorden vertoevende en sedertdien daar verblijfhoudende) en ten doel hebbende de onmiddellijke ontruiming te verkrijgen van Nederland ten Westen van den IJssel door de totale Duitse militaire en burgerlijke bezetting, welke vervangen zou moeten worden door een Zweedsche bezetting, met gelijktijdige verklaring van genoemd deel van Nederland tot strikt neutraal gebied. Het blijkt, dat soortgelijke voorstellen en zelfs zeer identieke voorstellen reeds eerder het licht hebben gezien, ontworpen door hooger geplaatste persoonlijkheden dan de ontwerper van bigaand plan en dat al deze plannen als volstrekt onaanvaardbaar en practisch volslagen onuitvoerbaar zijnde terzijde gelegd moeten worden. Min of meer volledigheidshalve doe ik derhalve dit plan aan U toekomen, doch ook omdat het mij wenschelijk voorkomt, dat U van de ontstaanwijze van dit plan op de hoogte bent, daar deze toch eenige niet onbelangrijke feiten levevert. De oorzaak, dat U dit plan van mij moet ontvangen, ligt in het feit, dat ditmaal het Medisch Contact als intermediair is gevraagd. De geschiedenis luidt als volgt:

Reeds geruimen tijd geleden wendde Mr. Swane zich met zijn plan tot den Heer Bene van het Auswärtige Amt in Apeldoorn. Het plan werd uitvoerig bestudeerd en de Duitse diplomatie wenschte het wel te aanvaarden, doch de Duitse militaire autoriteiten verwierpen het, waarmee de zaak afgedaan leek. Eenige dagen geleden werd echter de Heer Swane (een advocaat van normale tot ietwat matige reputatie in den Bosch) verzocht opnieuw in Apeldoorn te komen, waar hij ditmaal niet met Bene doch met Kallmeyer besprekingen voerde. Kallmeyer is directe referent van Wimmer en mede uit het feit, dat verschillende besprekingen met Kallmeyer plaats vonden en dat deze daarbij telkenmale de kamer verliet om met anderen ruggespraak te houden, werd de voorloopige conclusie getrokken, dat men waarschijnlijk door middel van een tusschenpersoon direct met Wimmer sprak.

Ditmaal sprak niet alleen de Duitse diplomatie, doch ook het militaire apparaat zich voor het voorstel uit. Er werd overeengekomen, dat, wanneer dit voorstel van Zweedschen kant gedaan zou worden, het door de Duitschers zou worden aangenomen. Mr. Swane werd derhalve verzocht zich met de Zweden in verbinding te stellen.

Aan de Zweden werd verzocht het plan aan hun Regeering door te geven met het verzoek het officieel aan te bieden aan de Geallieerden in Duitschland. Deze wenschen dit niet te doen, alvorens de meening verkregen te hebben van de Nederlanders en van het Allied Command zoo mogelijk. Zij wenschen, dat de stemming tegenover dit plan zou worden opgenomen. Uit den aard der zaak zou ook de C.N.B.S. zich hier moeten uitspreken. Immers zou men het hier ver-

werpen en zouden de Geallieerden het verwerpen, dan zou het gemakkelijk zijn voor Duitschland er politieke munt uit te slaan in den geest van: men heeft een plan ontworpen, hetwelk den honger- en noodtoestand in het Westelijk gebied bedoelde op te heffen en hetwelk Duitschland bereid was te aanvaarden. Het plan werd Zaterdag 3 Maart l.l. door het Hoofd M.C. ontvangen en heden aan mij ter hand gesteld voor de N.B.S. Inmiddels werd het door hem voorgelegd aan een der Vertrouwensmannen, die hem evenwel kon mededeelen, hetgeen in den aanvang gezegd werd, n.l. dat soortgelijke plannen reeds eerder waren bestudeerd en, hoewel practisch niet realiseerbaar, zijn doorgezonden. Er zijn zeer veel punten, waarin niet wordt voorzien en waarvan direct duidelijk is, dat zij onoverkomenlijke moeilijkheden met zich zouden meebrengen. (Wat gebeurt er met de tegenwoordige N.S.B.-functionarissen, die als bestuursambtenaren waarschijnlijk door de Zweden gehandhaafd zouden moeten worden; wat doen de Zweden tegen ongetwijfeld optreden van de illegale machten tegen alles wat N.S.B.-er, collaborateur enz. is; wat doen de Zweden tegen de pogingen van Nederlanders, die bevrijd gebied willen bereiken om mee te strijden met de Geallieerden? Schieten de Zweden dan? De Engelsche luchtmacht zou niet meer over dit neutrale gebied mogen vliegen; enz).

Interessant is het, dat nu de Duitse militairen het plan wèl wenschen te aanvaarden. Geen wonder, het zou m.i. onschatbare voordeelen bieden in hun nu zoo verzwakte positie; de prachtige invalspoort van Duitschland boven het Noordelijke einde van de Siegfriedlinie en de geheele IJssellinie zou een ondoordringbare neutrale flankdekking hebben, terwijl zij al hun troepen uit Oost-Nederland zouden kunnen weghalen, daar de nu toch steeds nog dreigende mogelijkheid van een Geallieerde actie boven de groote rivieren dan zou vallen.

Tenslotte kan gezegd worden, dat de toelichting van den ontwerper hier en daar uiterst aanvechtbaar is, waarbij evenwel te bedenken valt, dat hij het voor Duitse oogen heeft moeten schrijven.

Hoofdsectie IIIa,
N.B.S.

Entwurffassung

1. Die Teile der besetzten niederländischen Gebiete, welche die Provinzen Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht und Gelderland, nach den im Folgenden näher zu bezeichnenden Trennungslinien, einschliesslich eines Teiles des sog. IJsselmeeres umfassen, werden von der deutschen Besatzung geräumt und von den teilnehmenden Mächten als neutrales Gebiet betrachtet werden.

Der Verfasser dieses Entwurfes denkt sich die Begrenzung dieses Gebietes folgendermassen.

a. Für die gesamte Provinz Noord-Holland einschliesslich des Sperrdammes (afsluitdijk) der Zuiderzee, jedoch mit Ausnahme der Inseln Texel, Vlieland und Terschelling.

b. Für die Provinz Zuid-Holland bis zur südlichen Landgrenze der Inseln Voorne, Putten und Oud-Beyerland und die sog. Insel von Dordrecht: die Trennungslinie verläuft demnach längs des Haringvliet, des Hollandsche Diep und der Nieuwe Merwede sowie eines Teiles der Waal und zwar an den jeweiligen nördlichen Ufern;

c. Für das gesamte Gebiet der Provinz Utrecht;

d. Für die Provinz Gelderland

im Süden bis zum Nordufer der Waal stromaufwärts bis Ochten, sodann nach einer Linie von Ochten über Kesteren bis nach Rhenen und sodann längs des nördlichen Ufers des Nieder-Rheines stromaufwärts bis zur Einmündungsstelle der IJssel, weiter stromabwärts längs des westlichen Ufers der IJssel bis zu deren Einmündung in die Zuiderzee (IJsselmeer).

2. Die schwedische Regierung übernimmt die Gewähr für die Aufrechterhaltung dieser Neutralität, indem sie u.a. sofort eine entsprechende Truppenzahl zur Aufrechterhaltung der öffentlichen Ruhe und Sicherheit, nach den betreffenden Gebietsteilen entsendet.

3. Die Räumung durch die deutsche Besatzung, einschliesslich sämtlicher Zivilbehörden und sonstiger Dienststellen, erfolgt innerhalb vierzehn Tagen nach Ankunft der genannten schwedischen Truppen. Die in 1 näher bezeichneten Gebiete werden übergeben in dem Zustand, in dem sie sich zur Zeit befinden, ohne dasz irgendwelche Zerstörungen, gleichviel welcher Art, vorgenommen werden.

Namentlich sind Zerstörungen elektrischer Zentralen und Groszkraftwerke öffentlicher Versorgungsbetriebe, wasserbautechnischer Anlagen, von Brücken, Hafenanlagen, Eisenbahn-, Fernsprech- und Telegraphenanlagen usw. nicht gestattet.

Kapitalgüter und Verbrauchsgüter, welche sich in der Enklave befinden, dürfen, soweit sie niederländischer Herkunft oder Eigentum von Angehörigen der niederländischen Zivilbevölkerung oder niederländischen Einrichtungen, bzw. des Staates sind, nicht weggeführt werden und sind, soweit eine Beschlagnahme bereits erfolgt ist, freizugeben.

4. Während der Dauer der Räumung dürfen die Truppenteile, Transportkolonnen und sonstige Transportmittel, sowie die näher festzusetzenden Strassen auf denen der Abtransport erfolgt, innerhalb der Enklave und gegebenenfalls ausserhalb derselben bis zu näher zu bestimmenden Stellen, von den alliierten Mächten nicht angegriffen werden und müssen sämtliche Transporte unbehelligt Fortgang finden können.

5. Sämtlichen Nicht-Niederländern, sowie sämtlichen niederländischen Staatsangehörigen, welche die Enklave zu verlassen wünschen um sich nach Deutschland oder den übrigen Teilen des besetzten niederländischen Gebietes zu begeben, wird dies ermöglicht werden.

6. Es wird Angehörigen der niederländischen Zivilbevölkerung sowie Nichtniederländern für die Dauer des Krieges in Europa nicht erlaubt sein in irgendeiner Weise sich aus der Enklave zu begeben, mit Ausnahme von dazu beauftragten Personen im Interesse der Nahrungs- und Rohstoffversorgung, letzteres jeweils unter Aufsicht der schwedischen Besatzungsbehörden. Die niederländische Regierung in London wird sich in keiner Weise in der Verwaltung der in 1 bezeichneten Gebiete einmischen dürfen.

In Bezug auf die Rückkehr von Angehörigen der niederländischen Zivilbevölkerung (z.B. Kriegsgefangenen, Gefangenen, Personen, welche zum Arbeitseinsatz herangezogen wurden, Geiselhäftlinge und Umquartierte) nach den betreffenden Gebieten ist eine Sonderregelung vorgesehen. Falls Teile der sonstigen niederländischen Gebiete infolge unmittelbarer Kriegshandlungen bedroht werden, wird die Ueberführung von Angehörigen der niederländischen Zivilbevölkerung, welche sich in jenen Gebieten befindet, nach den in 1 genannten Gebieten erwogen werden können.

7. Die Einfuhr sämtlicher Rohstoffe und Hilfsmittel sowie von allem was für die Nahrungsversorgung der betreffenden Gebiete nötig ist, ist erlaubt und wird unbehelligt unter schwedischer Kontrolle und unter schwedischer Flagge erfolgen können, gleichviel woher diese Stoffe und Hilfs- oder Lebensmittel stammen.

Zu diesem Zwecke werden bestimmte Schiffahrtzonen freigemacht und freigegeben werden.

Falls die Zufuhr von Kohlen und Zement schneller und zweck-

mässiger erfolgen kann, indem diese aus den von Alliierten besetzten Gebieten bezogen werden, werden zu diesem Zwecke Zufuhrstrassen angewiesen werden. Unter keiner Bedingung jedoch ist die Ausfuhr von Erzeugnissen aus der Enklave nach einem Lande der kriegführenden Mächte gestattet.

8. Es wird gestattet sein in der Enklave drei näher zu bestimmende Flugplätze fertigzustellen und zu unterhalten (zu Zwecken der schwedischen Truppen sowie des Warentransportes).

Begründung

In den im Vorschlag genannten Gebieten wohnen oder sind zur Zeit sesshaft etwa 4.500.000 Menschen. Diese Gebiete gehören somit an sich zum dichtbevölkertsten Gebiet Europas. Was Nahrung und Energiequellen betrifft war diese Enklave schon in Friedenszeit auf Einfuhr aus den Randgebieten angewiesen. Durch allerlei Umstände ist nunmehr in der Enklave ein Notzustand eingetreten, sowohl auf dem Gebiet der Nahrungsversorgung wie auf dem der Energiequellen, welcher bei einer Fortdauer zum Untergang ihrer Bewohner führen muss. Durch die als notwendig betrachteten Flutungen ist ein grosser Teil der Nahrungszentren in der Enklave selbst entfallen. Die Besetzung der Inseln Walcheren, Noord- und Zuid-Beveland und der Provinz Noord-Brabant macht die dort vorhandenen Vorräte für die Enklave unzugänglich. Der Mangel an Heizstoffen, Transportmitteln, die Ausscheidung der Binnenschiffahrt und andere Faktoren behindern die Einfuhr aus anderen Landesteilen.

Durch die Kriegsumstände konnte das Deutsche Reich vorläufig weniger nach den niederländischen Gebieten transportieren als zunächst beabsichtigt war, zum Ausgleich der ausgeführten Nahrungsprodukte. Die geschilderten Umstände sind u.a. Ursache, dass auch die Wehrmacht sich in der Enklave selbst ernähren muss. (Sie vergleichen bitte die Rede des Reichskommissars vom 7/1/1945). Da die Wintermonate und die für die Ernährung gewöhnlich schwierigsten Monate März und April und Mai bevorstehen, kann eine Verbesserung der Lage, in welcher Form auch immer, ohne Zufuhr von auswärts nicht erwartet werden. Der Brennstoffmangel versetzt die Bevölkerung überdies in die bitterste Armut.

Bei alledem ist zu berücksichtigen dass die Möglichkeit sofort eintreten kann, dass die Enklave zum militärischen Operationsgebiet wird. Wegen der Bevölkerungsdichte und der Bodenbeschaffenheit des Landes wird es nicht möglich sein für die Zivilbevölkerung in einem solchen Fall irgendwelche Sicherheitsmassnahmen zu treffen, wie Evakuierungen u.a. Neben Hungersnot ist dann an ausbrechende Krankheiten, weitere Ueberschwemmungen und andere Katastrophen zu denken, durch welche die Existenz eines jeden bedroht wird. Gegen all diese Gefahren sieht der Vorschlag Abhilfe vor.

BIJLAGE 194

Correspondentie tussen de Enquêtecommissie en generaal Eisenhower

The Hague, December 15th, 1949.

ENQUÊTECOMMISSIE
REGERINGSBELEID
1940—1945

(Commission of Inquiry
on Government Policy
1940—1945)

General Dwight David Eisenhower
Columbia University
New York City
U.S.A.

On 6th November 1947 the Second Chamber of the States-General of the Kingdom of the Netherlands decided to establish a commission, consisting of members of the Chamber, charged with the task of investigating events connected with the German attack on The Netherlands and the Policy of the Cabinets in power in subsequent years.

The „Commission of Inquiry on Government Policy 1940—1945”, of the Second Chamber of the States-General, thus set up, has the honour to request you to furnish certain information which is of importance for the fulfilment of its task. The Commission would not worry you with this request if it were not for their knowledge of the interest which you have shown in the fate of The Netherlands during the second world war.

The first point arises out of the return of The Netherlands Government from Great Britain to Holland in the autumn of 1944: what were the views of the Allied Command, after the liberation of the Southern part of The Netherlands, regarding the desirability and or practicability of the presence of the Netherlands Government in the Southern part of Dutch territory after this had been liberated? Was there a difference of opinion in this respect regarding the presence of: —

- a. the entire Government (H.M. the Queen and the Cabinet),
- b. the Cabinet, without H.M. the Queen,
- c. part of the Cabinet,
- d. individual Cabinet Ministers?

If certain views were held about c. and d., was any distinction made between the „informative” and the governing activities of these Cabinet Ministers?

If your Staff consulted either the Shaef Mission (Netherlands) in London or the Staff of the Netherlands Military Administration in Brussels about this matter, it would be of considerable assistance to the Commission to know whether you received any enquiries or information from either of these, and, if so, of what nature?

Did the Netherlands Government make any formal approach in this connection to you or to your Headquarters, and if so, with what results?

Did the Chief of Staff of the Netherlands Military Administration, Major-General Kruls, express any opinion to you or to your Headquarters, or take any steps, regarding the return of the Netherlands Government, or of the Netherlands Ministers, to the liberated Southern part of Holland, and, if so, with what result?

The second point arises out of the termination of hostilities in the North-Western part of Holland during the second half of April 1945.

On the authority of Mr. Churchill, the attached instruction was handed to the Netherlands Prime Minister, Mr. Gerbrandy, on April 25th 1945. By this instruction full authority was conferred upon you to take action. As the result of the measures you took, a „cease-fire” then became effective in the North-Western part of Holland which was to the interest of the whole country, and which was neither prejudicial to the demand for „unconditional surrender” nor injurious to the general conduct of the war.

The Commission considers it probable that information received from the occupied territories in North-Western Holland was instrumental in leading to such a far-reaching decision.

It is the task of the Commission to establish the responsibility of those Netherlanders who were concerned with this decision, whether they were inside or outside the occupied territories.

In order that the Commission may arrive at a clear understanding of this extremely complicated matter, it would be very much appreciated if you would kindly state your opinion regarding the views

held at the time by the Allied High Command regarding the possibility of liberating North West Holland. Did the Allied High Command consider that a rapid advance from the frontline (the Grebbe line and the Dutch water line, held by 21 Army Group) to Amsterdam, The Hague and Rotterdam could have been carried out within a few days and without too great a destruction of the resources of the allied units available? Or did the Allied High Command consider that this advance could only have taken place as the result of a long drawn out and arduous operation supported by parachute landings, bombardment and heavy artillery fire, as a result of which this very heavily populated area (with a total population of 4½ million people) would have been rendered uninhabitable for many years?

The afore-mentioned Commission,
(w.g.) L. A. DONKER, Chairman,
(w.g.) A. F. SCHEPEL, Secretary.

Stempel

DEPARTMENT OF DEFENSE
UNITED STATES OF AMERICA

DEPARTMENT OF THE ARMY

Office of the Chief of Staff
Washington 25 D.C.

23 February 1950.

*Chairman Commission of Inquiry of
Government Policy 1940—1945
Second Chamber of the States General of the
Kingdom of the Netherlands
The Hague, Netherlands.*

Gentlemen:

General Eisenhower has referred your letter dated December 15, 1949, to the Department of the Army to obtain most accurately from the files the information which you have requested.

Unfortunately a thorough search of the Department of the Army files of all security classifications has failed to disclose information on most of the questions raised in your letter. For the most part the records show only events and decisions as they transpired. Factors and persons influencing these decisions are not usually recorded. Minutes of the meetings which resulted in the decisions in which you are interested are not in the files of this Department nor is there any record of their location.

The only information available which appears to be of value to you is that the Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces considered it inadvisable to proceed west of Utrecht in view of lack of adequate forces to clear out Holland completely and quickly, and because it could be assumed that the Germans would follow a scorched earth policy and devastate the country if the Allies proceeded further northwest.

The attached extract from General Eisenhower's own record of these events bears directly on this matter and is likewise believed of value. There is no record of difference of opinion between the Allied Commanders on the desirability of returning liberated parts of Holland to the control of the Netherlands Government. There is no indication that there was any distinction made between the Government, the Cabinet and the Queen. Although it is known that conversations were entered into between representatives of the Supreme Headquarters and representatives of the Netherlands Government-in-Exile, regarding the return of the government to Holland, the details discussed are not recorded in the files.

It is regretted that more information is not available in the records in the custody of the Department of the Army.

Yours sincerely,
(w.g.) M. B. RIDGWAY
*Lieutenant General, GSC
Deputy Chief of Staff for
Administration.*

1 Enclosure
Extract.

Extract

We knew that conditions in Holland had been steadily deteriorating and, after the advance of our armies had isolated the area from Germany, the Dutch situation became almost intolerable. Judging from the information available to me, I feared that wholesale starvation would take place and decided to take positive steps to prevent it. I still refused to consider a major offensive into the country. Not only would great additional destruction and suffering have resulted but the enemy's opening of dikes would further have flooded the country and destroyed much of its fertility for years to come. I warned General Blaskowitz, the German commander in Holland, to refrain from opening any more dikes and pointed out to him that nothing he could do in Holland would impede the speedy collapse of Germany.

The Nazi High Commissioner in Holland, Seyss-Inquart offered a local solution by proposing a truce. If the Allied forces would refrain from any westward advance into Holland no further flooding

would take place in the country and the Germans would co-operate in the introduction of relief supplies. My military superiors had already given me a free hand in the matter and I accordingly sent my chief of staff, General Smith, to meet Seyss-Inquart on April 30. They agreed upon methods of introducing food and supplies, which the Allies had already accumulated for the purpose. Large-scale deliveries began immediately. Even before this we had been sending small amounts of food into the country by free parachute. General Smith carried to Seyss-Inquart a warning that I would tolerate no interference with the relief program and that if the Germans were guilty of any breach of faith I would later refuse to treat them as prisoners of war. I considered that continued occupation of Holland by the Germans was senseless and that any further repressive acts for which they were responsible should be punished. At the conference General Smith also proposed that the German commander Blaskowitz should surrender his forces at once. Seyss-Inquart reported, however, that as long as the German Government held out Blaskowitz could under no circumstances capitulate.

BIJLAGE 195

Stukken betreffende de onderhandelingen met de Duitsers in het einde van April en het begin van Mei 1945

(Overgelegd door Mr. Ch. H. J. F. van Houten.)

A

29th of April 1945.

POINTS TO BE RAISED BY NETHERLANDS' AUTHORITIES:

1. No more executions.
2. No more inundations or destructions of any kind (bridges, telephone-installations etc.).
3. Decent treatment of all prisoners and as far as possible release of political prisoners.
4. Release of female prisoners who did not violate Netherlands law.
5. Lowering of water to normal level and repair of dykes.
6. Reduction c.q. stopping of all S.D. and Landwacht activity.
7. Reorganization Netherlands Red Cross by putting it again completely under Netherlands personnel to be appointed by V.M.
8. According facilities to some persons to cross lines and return into occupied territory.
9. Stop razzias and stop requisitioning of transport and telephone-material.
10. Leave V.M. undisturbed to continue their work of preparation with persons to be appointed by them for this purpose.

11. Release transport for V.M. and accord V.M. facilities to use this transport undisturbed in occupied territory.
12. Accord facilities for radio-traffic between V.M. and Government on subjects that do not concern German warinterests.
13. Facilities for V.M. for telephone-communication.
14. Stop requisitioning machines, tools and communication-apparatus.
15. Stop requisitioning buildings and utilities.
16. Accord rations for Netherlands subjects now imprisoned or interned on equal basis as free public.
17. Help as far as possible to repair blown up bridges, water-works etc.
18. Replace Dutch SS in frontline by German troops.
19. Conditions for return two Netherlands representatives immediately.
20. Task N.B.S. CMG.

Potloodaantekening:

Medegenomen naar conferentie met Duitse afgevaardigden.
Punten opgesteld door Z.K.H. Prins Bernhard.

B

Top Secret

MEMORANDUM

Begin April werden door enkele Duitse instanties onder Seyss-Inquart en op diens instigatie Nederlandsche instanties in bezet gebied uitgenoodigd om te komen spreken over de voedselvoorziening voor het nog bezette gebied.

Door de Nederlandsche vertegenwoordigers werd vooropgesteld, dat men alleen op basis van onvoorwaardelijke capitulatie zou kunnen praten. Daarmede werd van Duitse zijde ingestemd, maar men zei nog niet te kunnen capituleeren voordat de oorlog in Duitschland afgelopen was. Intusschen zou men graag een stopzetten der vijandelijkheden zien, b.v. aan de Grebbelinie, omdat men anders gedwongen zou zijn dergelijke vernielingen en inundaties uit te voeren, dat geheel West-Nederland en zelfs een gedeelte van Friesland voor vele jaren volkomen onbruikbaar zou zijn (Afsluitdijk, Lekdijk e.d.).

Men vroeg de Nederlandsche vertegenwoordigers om met de Geallieerden contact op te nemen, ten einde dit te bereiken en de Geallieerden te vragen voedsel voor de Nederlandsche bevolking in het bezette gebied ter beschikking te stellen.

De Duitse instanties waren verder bereid alle acties tegen de Binnenlandsche Strijdkrachten te staken, geen executies meer uit te voeren en zooveel mogelijk politieke gevangenen vrij te laten c.q. zeer behoorlijk te behandelen. Zij vroegen echter of dan ook de Binnenlandsche-Strijdkrachten-acties tegen de bezettende macht konden worden gestopt.

Met deze voorstellen kwamen op 14 April twee Nederlandsche vertegenwoordigers door de linies en werden deze door hen eerst met den Staf B.N.S. besproken, waarbij zich later nog voegden Minister Dr. Gerbrandy en de Minister van Oorlog, Prof. de Quay.

De B.N.S. ging dienzelfden middag naar Generaal Eisenhower om hem van een en ander op de hoogte te brengen en de Minister-President ging met een der afgevaardigden naar Londen.

De B.N.S. deelde Zondag 15 April terugkomende aan den Minister van Oorlog en den anderen vertegenwoordiger mede, dat SHAEF deze aangelegenheid als iets beschouwde, dat op hooger level, met name door de respectievelijke regeeringen behandeld diende te worden. Hierdoor kon ook de B.N.S. zich voorloopig niet meer met deze zaak bemoeien en de Minister van Oorlog met den anderen afgevaardigde vertrokken nog denzelfden dag naar Londen.

Aldaar werd deze aangelegenheid door de Nederlandsche regeering

aan de Engelsche en Amerikaansche regeeringen voorgelegd en na over en weer getelegrafeerd te hebben werd de aangelegenheid op 24 April terugverwezen door de Engelsche, Amerikaansche en Russische regeering naar Generaal Eisenhower. Deze stuurde daarop een telegram aan Seyss-Inquart, hem verzoekende op een bepaalde plaats voor een bespreking met een vertegenwoordiger van Generaal Eisenhower samen te komen, ten einde de voedselvoorziening onmiddellijk mogelijk te maken.

In den tusschentijd was men op order van SHAEF reeds begonnen om Nederland vanuit de lucht van voedsel te voorzien.

Vrijdag daaropvolgende kwam het antwoord van Seyss-Inquart bij SHAEF binnen, dat hij een vertegenwoordiger voor een voorbespreking op Zaterdag 28 April door de linies zou sturen.

Hierop vond op Zaterdag 28 April om 13.00 uur in Achterveld een bespreking plaats tusschen Gen.-Majoor F. de Guingand, Chef-Staf van Veldmaarschalk Montgomery, als vertegenwoordiger van Generaal Eisenhower, en Reichsrichter Schwebel, als vertegenwoordiger van den Rijkscommissaris Seyss-Inquart. Aanwezig van geallieerde zijde waren verder: de B.N.S., Gen.-Majoor Galloway voor het B2-plan, een Russische afgevaardigde en verschillende deskundigen. Van Duitse zijde had men ook verschillende deskundigen medegenomen, doch men was niet bevoegd eenige beslissing te nemen, behalve het goedkeuren van enkele dropping-grounds voor de voedselvoorziening uit de lucht.

Overeengekomen werd om op Maandag 30 April weer een bespreking te houden, waarbij Generaal Bedell Smith, Chef-Staf van Generaal Eisenhower, voor dezen de onderhandelingen zou leiden, en van Duitse zijde de Rijkscommissaris met alle benodigde Duitse deskundigen zou komen. Ook zouden uit bezet gebied eenige Nederlandsche deskundigen worden meegebracht, met name de heeren Louwes en Dr. Banning e.a.

Deze bespreking op 30 April vond wederom plaats in Achterveld om 13.00 uur. Men kwam overeen, dat tien dropping-grounds beschikbaar gesteld zouden worden, waarop gedurende bepaalde uren voedsel gedropped zou kunnen worden. Voorts om over den weg op een plaats tusschen Wageningen en Rhenen voedsel aan te voeren en dit aldaar over te laden in vrachtwagens, die aan de Nederlandsche autoriteiten ter beschikking zouden worden gesteld met de benodigde benzine. Verder om Rotterdam open te stellen voor 3 schepen van 2.000 ton tegelijk, met ingang van het einde van deze week en ten slotte om op alle mogelijke manieren via de binnenvaart voedsel aan te voeren, ook over de Zuiderzee.

De vraag of de Duitse bezetting bereid zou zijn nu reeds onvoorwaardelijk te capituleeren, werd door de delegatie afwijzend beantwoord.

In duidelijke termen werd aan de Duitse delegatie medegedeeld, dat indien deze voedselvoorziening op welke wijze dan ook door eenige Duitse instantie gehinderd, gesaboteerd of bemoeilijkt zou worden, dit zou betekenen, dat de betrokken instanties of personen alle rechten als krijgsgevangenen of dergelijke onmiddellijk zouden verliezen en als oorlogsmisdadigers zouden worden beschouwd.

Hierna ging men over tot de vorming van eenige werkcomités, bestaande uit geallieerde, Nederlandsche en Duitse deskundigen om de details van dezen voedsel-aanvoer en van de distributie te regelen.

Ten slotte werd afgesproken, dat op Woensdag 2 Mei een verdere bespreking gehouden zou worden.

Deze vond plaats in Wageningen om 13.00 uur en werd van geallieerde zijde geleid door Generaal Galloway van het B2-plan en van Duitse zijde door Reichsrichter Schwebel. In deze bespreking werden verdere details besproken en de verschillende overeenkomsten geteekend om de uitvoering van dezen voedselaanvoer mogelijk te maken.

Dien morgen om zeven uur was men over den weg reeds met voedseltransport begonnen en de verzorging vanuit de lucht ging en gaat regelmatig door, naarmate het weer dit toelaat.

Ook bij deze laatste bespreking was de B.N.S. aanwezig. Terwijl de verschillende werk-commissies met haar besprekingen bezig waren, nam de B.N.S. de gelegenheid waar om aan den voorzitter der Duitse delegatie, Reichsrichter Schwebel, het volgende te zeggen:

1. Door Reichsrichter Schwebel was in de oorspronkelijke besprekingen met de Nederlandsche afgevaardigden in begin April het stopzetten van S.D.-acties, executies, inundaties en vernielingen en het vrijlaten van politieke gevangenen beloofd. De B.N.S. vroeg in hoeverre de noodige orders hiervoor tot nu toe gegeven waren.

Schwebel betoogde, dat er nog geen orders uitgegaan waren, aangezien men nog niet geweten had hoe de besprekingen zouden verlopen.

De B.N.S. maakte hem er op attent, dat dit geen manier van doen was en eischte, dat onmiddellijk alle orders gegeven zouden worden om de verplichtingen, die men begin April had aangegaan, na te komen.

Reichsrichter Schwebel beloofde dit nog denzelfden avond of op zijn laatst den volgenden ochtend te zullen doen.

2. De B.N.S. stelde voor, dat de bezettende macht de Nederlandsche SS zou ontwapenen en consigneren. Dit werd door Schwebel onmogelijk geacht.

De B.N.S. vestigde de aandacht van Schwebel op het feit, dat de Nederlandsche SS door hem practisch in zijn geheel als oorlogsmisdadigers beschouwd werd en dat zij, gezien het feit, dat er waarschijnlijk toen geen militaire operaties meer zouden plaatsvinden, voor de bezettende macht volkomen waardeloos waren geworden. Men kon alleen van hen verwachten, dat zij, gezien hun mentaliteit en samenstelling, incidenten zouden provooceren, die de verdere voedselvoorziening zouden bemoeilijken, waarvoor dan uit den aard

der zaak de Duitse militaire autoriteiten verantwoordelijk gesteld zouden moeten worden. De B.N.S. verzocht Schwebel dit woordelijk aan den Opperbevelhebber der Duitse Wehrmacht in Holland over te brengen, hetgeen direct toegezegd werd.

3. De B.N.S. verzocht Reichsrichter Schwebel dezelfde maatregelen te nemen ten aanzien van de Landwacht, voor zoover deze hetzij onder de civiele, hetzij onder de militaire autoriteiten werkte. Ook dit werd toegezegd.

Over de nakoming van de toezeggingen, door Schwebel gedaan, is dezerzijds vandaag, 4 Mei, nog niets bekend.

Ten slotte werd in deze bespreking van 2 Mei overeengekomen, dat voor de onmiddellijke medische verzorging van menschen in een zeer ver gevorderd stadium van verhongering tien teams, die speciaal getraind zijn om dergelijke gevallen te behandelen, naar bezet gebied kunnen gezonden worden, om onmiddellijk hun werk op te nemen.

Ook de kolenvoorziening, ten einde het spoorwegverkeer weer aan den gang te brengen, werd bevredigend geregeld.

In een bespreking op Donderdag 3 Mei tusschen den commandeerend generaal van 1 Canadian Corps en den Chef-Staf van Generaal Blaskowitz, werd voor den duur van den voortgang der voedselvoorziening door de geallieerden tot een wapenstilstand aan dit front besloten.

Resumeerende mag worden gezegd, dat de onmiddellijke voedselvoorziening, die vooral voor de groote steden een dringende noodzakelijkheid was (gezien het feit, dat er haast nergens meer voorraden waren voor meer dan enkele dagen) zeer bevredigend geregeld genoemd mag worden. Inderdaad worden op het oogenblik duizenden menschenlevens gered en de dood van vele anderen voorkomen. Indien geen militaire operaties meer plaats vinden, blijft vermoedelijk ook de rest van Nederland voor verdere schade bespaard.

Maatregelen om te voorkomen, dat desperate elementen alsnog vernielingen uitvoeren, moeten nog worden getroffen. Tenminste moet worden getracht aan de Duitse instanties duidelijk te maken, dat zij ten strengste ter verantwoording zullen worden geroepen voor elk incident op dit gebied.

De Binnenlandsche Strijdkrachten zullen voor zooveel en zoover mogelijk bij de capitulatie ingeschakeld worden en hebben voorloopig de opdracht gekregen alle acties tegen Duitse civiele of militaire personen te staken.

Er blijft in al deze besprekingen geen twijfel over bestaan, dat de geallieerden zeer streng aan de basis van onvoorwaardelijke capitulatie zullen vasthouden en dat iedere daad van Duitse zijde, die deze voedselvoorziening zou bemoeilijken en een blijk van kwaden trouw mocht zijn, op uiterst strenge wijze vervolgd en gestraft zal worden. Er zal van geallieerde zijde alles aan gedaan worden om te voorkomen, dat individuen of groepen van menschen het land nog overzee zouden verlaten. Hier komt bij, dat binnen enkele dagen geen plaats meer zal bestaan, waarheen zij zouden kunnen vluchten.

4 Mei 1945.

CMG.

BIJLAGE 196

Capitulatievoorwaarden, op 5 Mei 1945 te Wageningen getekend

(Afkomstig van het Krijgsgeschiedkundig Archief)

ARTICLES OF SURRENDER OF 25 GERMAN ARMY TO I CANADIAN CORPS

First Canadian army orders to German commanders on surrender

1. Troops under your command will remain in their present location. You will be held personally responsible for their discipline and that no movement of your troops, either individually or otherwise, takes place without authority from the allied Headquarters specified in paragraph 17 below.

2. You will provide in accordance with the forms to be delivered to you the following information together with any other information now or later demanded:

a. detailed order of battle of your Command, location of all subordinate units, headquarters and their strength.

b. the maintenance plan of your command together with an estimate of the amount of food, petrol, oil, lubricants, medical supplies and forage under your control.

c. a plan of all minefields, prepared demolitions of all types and other obstacles to movement and a report of the condition of routes and other communications in your area.

d. the layout of your signal communications, detail of codes and cipher systems.

e. information of the number, by nationalities and locations, of United Nations personnel who are prisoners of war or civilian internees in your area. This information will be provided at 16.00 hrs 6 May.

f. your weapon, vehicle and animal status.

g. the locations and holdings of all military installations, dumps, depots and parks in your area.

3. You will be responsible for the accuracy of the information you give and the delivery of such information within the prescribed time limits.

4. You will make no communication by wireless or any other means with any other German unit, force, place or station from the time of receipt of this order, except communication may now be established with Field Marshal Busch.

5. You will allow no destruction, removal or consignment of war material of any description including records and documents of any description within your area.

6. You will disarm all your personnel when ordered by me and dump war material in places as ordered.

7. You will be held responsible for the maintenance and safeguarding of all United Nations personnel in your area.

8. You will be responsible for your own maintenance and will make application for authority to carry out such movement as will be necessary for that purpose.

9. You will retain all animals now in your possession and will be held responsible for their maintenance.

10. You will take under your command immediately all members of the Polizei and ensure that the above orders are applied to them.

11. You will take under your control and be responsible for the maintenance of all concentration camps in your area. You will arrest all personnel connected with the camps other than the inmates.

12. You will be responsible for notifying all troops under your command of these orders.

13. You will report for future orders

as directed by me

and will be accompanied by officers of your staff:

as required by me from time to time

14. Your attention is drawn to Military Government Ordinance Number I the provisions of which are applicable to you and your troops and a copy of which is attached. You will be responsible for, promulgating this ordinance to all troops under your command, without delay.

Uebergabebefehle für deutsche Befehlshaber

1. Alle Ihnen unterstellten Truppen verbleiben in ihren gegenwärtigen Stellungen. Sie sind persönlich für ihre Disziplin verantwortlich. Sie sind persönlich verantwortlich auch dafür, dass keine Bewegung Ihrer Truppen, entweder einzeln oder in Gruppen ohne die Genehmigung des in Paragraph 17 genannten alliierten Gefechtsstandes stattfindet.

2. Sie geben, den Ihnen noch zu überreichenden Formularen gemäss, die folgenden Auskünfte, sowie weitere Auskünfte, die jetzt oder später von Ihnen verlangt werden:

a. Ausführliche Schlachtordnung aller Ihrer Einheiten, unterstellten Einheiten und Gefechtsstände und ihre Stärke.

b. Der Instandhaltungsplan Ihrer Einheiten und schätzungsweiser Bericht über die Mengen von Verpflegung, Sprit, Oel, Schmiermitteln, medizinischen Vorräten und Futter, die Ihnen zur Verfügung stehen.

c. Eine Aufzeichnung aller Minenfelder, vorbereiteten Sprengungen und sonstigen Verkehrshindernisse, und einen Bericht über den Zustand von Strassen und anderen Verkehrswegen in Ihrem Gebiet.

d. Eine genaue Beschreibung Ihres Nachrichtenwesens und Einzelheiten über Chiffren und Geheimschriften.

e. Auskunft über die Zahl, nach Staatsangehörigkeit und Aufenthaltsort, von Staatsangehörigen der Vereinigten Nationen, gleichgültig ob Kriegsgefangene oder Zivilinternierte. Ueber das vorige wird am 6 Mai um 16.00 Uhr benachrichtigt.

f. Waffen- Fahrzeug- und Tierbestände.

g. Ortangabe und Inventar aller in Ihrem Gebiet befindlichen militärischen Einrichtungen, Lager, Depots und Parke.

3. Sie sind verantwortlich für die Richtigkeit der von Ihnen gemachten Auskünfte und für die Einreichung dieser Auskünfte in der festgesetzten Frist.

4. Ab Zeitpunkt der Ueberreichung dieses Befehles werden Sie sich nicht, weder durch Funkspruch noch auf anderem Wege, mit irgendwelchen anderen deutschen Einheiten, Streitkräften, Orten oder Plätzen in Verbindung setzen, mit Ausnahme von Generalfeldmarschall Busch.

5. Sie erlauben keine Zerstörung, Wegnahme oder Versendung von Kriegsmaterial irgendwelcher Art, einschliesslich Aufzeichnungen und Dokumenten jeder Art, in Ihrem Bereich.

6. Sie werden Ihre gesamten Truppen entwaffnen und Kriegsmaterial sammeln auf befohlene Zeit und Ort.

7. Sie sind verantwortlich für die Verpflegung, Betreuung und Sicherheit aller alliierten Staatsangehörigen in Ihrem Gebiet.

8. Sie sind für Ihre eigene Verpflegung und Betreuung verantwortlich und werden Genehmigung erbitten für die dazu notwendige Bewegungsfreiheit.

9. Alle in Ihrem Besitz befindlichen Tiere behalten Sie, und sind für ihre Verpflegung verantwortlich.

10. Sie nehmen alle Mitglieder der kasernierten Polizei unter Ihren Befehl und versichern sich, dass die obigen Befehle auch von ihnen befolgt werden.

11. Sie übernehmen die Kontrolle über alle in Ihrem Gebiete befindlichen Konzentrationslager und sind für ihre Versorgung verantwortlich. Sie verhaften das gesamte zu diesen Lagern gehörige Personal, mit Ausnahme der Insassen.

12. Sie sind verantwortlich für die Bekanntmachung dieser Befehle an alle Truppen, die Ihnen unterstellt sind.

13. Für weitere Befehle melden Sie sich

auf meine Anordnung

Ihre Stabsoffiziere werden auch anwesend sein

wie unter Umständen von mir erfordert wird

14. Sie werden auf Verordnung Nummer I der Militärregierung aufmerksam gemacht, deren Verfügungen für Sie und Ihre Truppe gültig sind, und von der Ihnen eine Abschrift zusammen mit diesem Befehl zugestellt wird. Sie sind für die unverzügliche Bekanntgabe dieser Verordnung an alle Ihnen unterstellten Einheiten verantwortlich.

15. You will continue, as already arranged, to clear the canals of obstructions, mines, etc. so that normal barge traffic may be recommenced.

You will continue to assist in the arrangements for feeding the Dutch civilian population.

17. These orders are issued to you without prejudice to, and will be superseded by, any general instrument of surrender applicable to Germany and the German Armed Forces as a whole.

(w.g.) CHARLES FOULKES.

Commander Lieut-General, BOC 1 (Signature of Allied Cnd Corps Commander)

18. I acknowledge receipt of a copy of the above orders at *Wageningen*

at 16.30 hours on 5 May 1945 and undertake to comply in every respect.

(Signature of German Commander)

Name rank and personal number of German Commander:

Unit
Formation

In the field
5 May 1945

Annexure I

List of war material to be handed in initially by German Commanders on Surrender

1. *Weapons and ammunition*
 - a. Personal arms of all calibres.
 - b. Automatic weapons of all calibres, heavy and light, and mortars.
 - c. Pieces.
 - d. Rocker apparatus and Flame throwers.
 - e. Ammunition, filled or unfilled, with fuses.
 - f. Explosives in any form.
 - g. Forms of bayonet, lances and sidearms.
 - h. Alle spares, accessories and tools for the above.
2. *Vehicles and Appurtenances.*
 - a. Military vehicles of all types, armoured or unarmoured, except as shown in Annexure II, paragraph 1, and their spares and tools.
 - b. Carriages designed to carry weapons or pieces of any type.
 - c. Railway rolling stock adapted for military purposes.
 - d. Armour of all types and their spares and tools.
 - e. Harness for pack military equipment.
3. *Technical equipment.*
 - a. All devices or instruments for fire control, plotting or calibration of guns, whether electrical, wireless or mechanical.
 - b. The following signal equipment:
 - I. Wireless sets of all types including radar.
 - II. Batteries and charging sets.
 - III. Secrecy equipment of all types.
 - IV. Codes and ciphers with machinery and working instructions
 - V. Call signs and frequency documents.
 - C. Searchlights and control apparatus.
 - d. Monoculars, binoculars, etcetera.
 - e. survey instruments.
 - f. Maps and reproduction material and data for countries outside Germany.
 - g. Engineering stores, including bridging equipment, assault boats and airfield construction materials and equipment.
 - h. Camouflage, dazzle and decoy devices.
 - j. All spares, accessories and tools for the above.

15. Sie werden wie schon abgemacht alle Hindernisse, Minen, usw. von den Kanälen abräumen, damit üblicher Schleppbootverkehr wieder anfängt.

16. Sie fahren weiter mit Hilfe an Einrichtungen für die Ernährung der holländischen Zivilbevölkerung.

17. Diese Befehle werden Ihnen übergeben vorbehaltlich einer allgemeinen Urkunde der Uebergabe von Deutschland und der gesamten deutschen Wehrmacht, und werden von einer solchen Urkunde überholt.

Befehlshaber (Unterschrift des alliierten Befehlshabers)

18. Ich bestätige den Empfang einer Abschrift der obigen Befehle um 16.30 Uhr am 5 Mai 1945 und nehme es auf mich, sie in jeder Hinsicht zu befolgen.

(Unterschrift des deutschen Befehlshabers)

Name, Dienstgrad und Nummer des deutschen Befehlshabers:

Blaskowitz
Generaloberst.
Einheit
Truppenverband

O.U.
1945.

Anhang I

Liste von Kriegsmaterial, das anfänglich vom deutschen Befehlshaber nach der Uebergabe auszuhandigen ist

1. *Waffen und Munition.*
 - a. Persönliche Waffen jeden Kalibers.
 - b. Schwere und leichte selbsttätige Waffen jeden Kalibers, Mörser und Granatwerfer.
 - c. Geschütze.
 - d. Raketengeschütze und Flammenwerfer.
 - e. Munition, gefüllt oder ungefüllt, mit Zündern.
 - f. Sprengstoffe jeder Art.
 - g. Alle Arten von Bajonetten, Seitengewehren und Lanzen.
 - h. Alle Ersatzteile, Zubehör und Werkzeuge für Obiges.
2. *Fahrzeuge und Zubehör.*
 - a. Fahrzeuge jeder Art, gepanzert und ungepanzert, mit Ersatzteilen und Werkzeugen mit Ausnahme der im Anhang II Paragraph 1 gezeigten.
 - b. Fuhrwerke jeder Art, die zum Tragen von irgendwelchen Waffen oder Geschützen vorgesehen sind.
 - c. Für militärische Zwecke eingerichtetes rollendes Material.
 - d. Panzer jeder Art mit Ersatzteilen und Werkzeugen.
 - e. Geschirr für Tragtiere für militärische Ausrüstung.
3. *Technische Ausrüstung.*
 - a. Alle Vorrichtungen und Instrumente für die Feuerleitung, Auswertung oder Eichung von Geschützen, gleichgültig ob elektrisch, drahtlos oder mechanisch.
 - b. Die folgenden Nachrichtengeräte:
 - I. Funkgeräte aller Art, einschliesslich Radar.
 - II. Elemente und Lademaschinen.
 - III. Alle Arten von Ausrüstung für Geheimschrift.
 - IV. Geheimschriften und Chiffren mit Gerät und Gebrauchsanweisungen.
 - V. Rufzeichen und Frequenztabellen.
 - C. Scheinwerfer und Kontrollgerät.
 - d. Scheinwerfer und Kontrollgerät.
 - e. Fernrohre, Feldstecher, usw.
 - f. Karten und Vervielfältigungsmaterial und kartographische Daten für Länder ausserhalb Deutschlands.
 - g. Pioniermaterial, einschliesslich Brückenbaumaterial, Sturm- und Schlauchboote, sowie Material und Ausrüstung zur Konstruktion von Flugplätzen.
 - h. Vorrichtungen für Tarnung, Blendung und Verschleierung.
 - j. Alle zu den obigen Ausrüstungsgegenständen gehörigen Ersatzteile, Zubehör und Werkzeuge.

4. *Other war materials.*

a. Propellants, explosives, pyrotechnics, liquified gases, and components or accessories destined or suitable for the propulsion, explosion, charging, filling of, or used in connection with, the war material in the above categories.

b. Asphyxiating, lethal, toxic, incapacitating or similar substances and products in any form intended or capable of being used for war purposes. All contrivances, weapons and containers intended for their use, storage or transport.

c. Gasmasks and collective protective devices for military purposes and all defensive equipment (including chemicals) and clothing, whether for individual or collective use, which are capable of being used to detect or protect against the war material designated in the above categories.

d. Petrol, oil and lubricants used for the operation or maintenance of any of the war materials previously mentioned.

ANNEXURE II.

Lists of war material which may be retained initially by German commanders.

Load carrying vehicles.

a. Load carrying vehicles held by army or divisional supply columns.

Passenger vehicles.

b. Volkswagons or similar vehicles on scale of one per 20 Staff officers.

Technical vehicles.

c. Only those engineer, signal railway and medical service unarmoured technical vehicles required to maintain lines of communication and to care for sick and wounded which you are specifically authorised to retain.

Horse drawn transport

d. All horse drawn vehicles together with horses, mules and the necessary harness.

In mechanized units.

(apart from supply columns).

e. Only those vehicles required for maintenance which you are specifically authorised to retain.

2. *Signal equipment.*

a. All signal equipment except:

- (i) Wireless sets of all types including radar
- (ii) Batteries and charging sets
- (iii) Secrecy equipment of all kinds
- (iv) Code and cipher machinery with codes and ciphers and working instructions
- (v) Call signs and frequency documents.

3. *Maps.*

Such maps as may be necessary for administrative purposes.

4. *Engineer equipment.*

That engineer equipment, tools bridging material plants and stores necessary to maintain lines of communication which you are specifically authorised to retain.

5. *Medical equipment.*

Medical equipment necessary to provide essential services for Allied PW and for Allied units and German units as ordered.

6. *Petrol, oil and lubricants.*

Necessary petrol, oil and lubricants for two weeks operation of those vehicles being retained, in quantities to be specifically authorised.

7. All remaining war material and stores that are *not* listed in Annexure I.

4. *Sonstiges Material.*

a. Treibmittel und Sprengstoffe, Feuerwerkartikel, flüssige Kampfstoffe, sowie Bestandteile und Zubehör, die dem Antrieb, der Sprengung, der Scharfmachung oder Füllung obigen Kriegsmaterials dienen oder dienstbar gemacht werden können, oder die in Verbindung mit ihnen gebraucht werden können.

b. Erstickung hervorrufende, tödliche, giftige unfähig machende oder ähnliche Stoffe und Erzeugnisse jeder Art, die militärisch verwendet werden oder verwendbar gemacht werden können. Alle Vorrichtungen für deren Gebrauch, Aufbewahrung oder Transport.

c. Gasmasken und kollektive Schutzvorrichtungen für militärische Zwecke und jegliche schützenden Ausrüstungsgegenstände (einschliesslich von Chemikalien und Bekleidung) sowohl für Einzels als auch für Kollektiv-Gebrauch, die zur Entdeckung oder zum Schutz gegen die oben aufgezählten Kampfstoffe verwendbar sind.

d. Sprit, Oel und Schmiermittel die zur Bedienung oder Instandhaltung der obengenannten Kriegsmaterialien verwendet werden.

ANHANG II

Liste von Kriegsmaterial, das der deutsche Befehlshaber anfangs behalten darf.

1. *Lastfahrzeuge.*

a. Lastfahrzeuge, die dem Verpflegungstross von Divisionen oder Armeen angehören.

Personenfahrzeuge.

b. Volkswagen oder ähnliche Fahrzeuge und zwar je ein Fahrzeug für 20 Stabsoffiziere.

Technische Fahrzeuge.

c. Nur solche ungepanzerten Spezialfahrzeuge des Pionier-, Nachrichten-, Eisenbahn- und Sanitätsdienstes, die zur Instandhaltung der Verbindungslinien und zur Betreuung der Kranken und deren Zurückbehaltung Ihnen spezifisch genehmigt ist.

Pferdebespannter Transport.

d. Alle pferdebespannten Fahrzeuge, sowie Pferde, Maultiere und das notwendige Geschirr.

In motorisierten Einheiten:

(ausser Verpflegungstrossen).

e. Nur diejenigen, zur Instandhaltung benötigten Fahrzeuge, deren Zurückbehaltung Ihnen genehmigt worden ist.

2. *Nachrichtengerät.*

a. Alles Nachrichtengerät ausser:

- (i) Funkgeräten aller Art, einschliesslich Radar
- (ii) Elementen, Akkumulatoren und Lademaschinen
- (iii) Alle Arten von Ausrüstung für Geheimschrift
- (iv) Geheimschriften und Chiffren mit Gerät und Gebrauchsanweisungen
- (v) Rufzeichen und Frequenztabellen.

3. *Karten.*

Karten, die für administrative Zwecke benötigt werden.

4. *Pioniergerät.*

Pioniergerät, Werkzeuge, Brückenbaumaterial, Anlagen und Vorräte, deren Zurückbehaltung Ihnen spezifisch zur Aufrechterhaltung der Verbindungslinien gestattet ist.

5. *Sanitätsausrüstung.*

Sanitätsausrüstung die zur Aufrechterhaltung des Sanitätsdienstes für alliierte Kriegsgefangene und für alliierte und deutsche Einheiten, soweit befohlen notwendig ist.

6. *Sprit, Oel und Schmiermittel.*

Soviel Sprit, Oel und Schmiermittel wie zu einer zweiwöchentlichen Bedienung der zurückbehaltenen Fahrzeuge benötigt werden. Die genauen Mengen werden vom alliierten Befehlshaber festgesetzt.

7. Alles sonstige Kriegsmaterial und Vorräte, die *nicht* in Anhang I verzeichnet sind.

